Prin. VAMAN SHIVARAM APTE'S

SANSKRIT -- ENGLISH DICTIONARY

VOL II [स्तेम]

P. K. GODE and C. G. KARVE

PRASAD PRAKASHAN, POONA.

Revised and Enlarged Edition of

PRIN. V. S. APTE'S

THE PRACTICAL

SANSKRIT - ENGLISH DICTIONARY

Vol. II - [ख-म]

Editors-in-chief

P. K. Gode, M. A., D. Litt.

Curator, Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona. C. G. Karve, B. A.

Editor, Marathi Encyclopaedia and other lexicons.

*

Assisting Board of Editors

(for this volume)

Dr. Y. G. Rahurkar, M. A., Ph. D.

Sub-editor, Dictionary Dept. Decean College, Poona. Prof. R. N. Gadre, M. A., L.L. B.

Professor of Sanskrit, Sir Parshuram Bhau College and Poona University.

Shri. D. G. Padhye, B. A.

Kāvyatīrtha and Sāhityālankāra, Sanskrit Teacher, Bombay.

1958

PRASAD PRAKASHAN, POONA

Rs 40

[Revised Edition 1957]

Printed by P. B. Kale, Pratibha Press, Sadashiv Peth, Tilak Road, Poona 2. Published by Y. G. Joshi, Prasad Prakashan, 889/23 Sadashiv Peth, Poona 2.

PREFACE

www.kobatirth.org

We have great pleasure in bringing out this second volume of the Revised and Enlarged edition of Prin. Apte's Sanskrit-English Dictionary, in about ten months after the publication of the first volume.

We are very much thankful to all the reviewers of the first volume and also to the renowned scholars in India and outside for their kind suggestions and appreciation of the volume.

As intimated in the preface of the first volume, we have reserved for being included in the last volume, the expression of our heartfelt thanks to all those who have helped us in this task.

We hope to complete this edition by the end of this year.

20th June 1958 }

P. K. Gode C. G. Karve Chief Editors.

Some Reference Works of

The Prasad Prakashan, Peona

(In Marathi)

1. Sulabha Yisyakosa

(Concise Marathi Encyclopaedia) 6 Vols., 3, 000 pages.

Price Rs. 150

2. Yak-Sampradaya Kosa

(Exhaustive dictionary of the phrases and proverbs in Marathi) 2 Vols., 700 pages.

Price Rs. 35

3. Maharastra Pariohaya

(Gazetteer of the whole Maharastra country) Pages 1,100.

Price Rs. 30

खजिका

ख

निः The sun. −खम् 1 The sky; सं केशबोऽपर इवाकमितुं प्रयृत्तः Mk. 5, 2; यावद्रिरः खे मस्तां चरन्ति Ku. 3, 72; Me. 9. -2 Heaven. -3 Organ of sonse; पराजि खानि व्यतृणस्वयंभूस्तमात्परा**ङ्** पश्यति नान्तरात्मन् $Kath.\ 2.\ 1.\ 1.$ -4 A city. -5 A field. -6 A cyphor. -7 A dot, an anusvāra. -8 A cavity, an aperture, hollow, hole; नर्यतीपुर्यथा विद्धः ले विद्धमनुविध्यतः Ms. 9. 43. -9 An aperture of the human body; (of which there are 9, i. e. the mouth, the two ears, the two eyes, the two nostrils, and the organs of excretion and generation); खानि चैव स्पृशेदद्धिः Ms. 2. 60, 53; 4. 144; Y. 1. 20; cf. Ku. 3. 50. -10 A would. -11 Happiness, pleasure. -12 Tale. -13 Action. -15 Knowledge. -15 Brahman. -16 The glottis (in anatomy). -17 The tenth mansion from any given constellation or the sun's entrance into it. - I A well, fountain. -2 A river. -3 Parvati. -4 The earth. —8 Laksmi. −6 The speech; cf. खोमा क्ष्मा कमला च गीः Enm. -Comp. -अट: (खेडट:) 1 a planet. -2 Rāhu, the ascending node. -आपना an epithet of the Ganges. −उल्कः, −स्वोल्कः 1 a meteor. −2 a planet. −3 N. of the sun. "आदित्य: a form of the sun. -उत्सुक: the planet Mars. -कामिनी N. of Durgā. -कुन्तलः N. of Siva. -ग a. [खे आकारी गच्छति गम्-ड] moving in the air; आरुखतामयं शीवं खगो रत्नविभूषितः Ram. 3. 42. 7. (-ग:) 1 a bird; अधुनीत खगः स नैकधा तनुम् N. 2, 2; Ms. 12. 63. −2 air, wind; तमांसीव यथा सूर्यो बृक्षानप्रिर्घनान्खगः Mb. −3 the sun. - 🕯 a planet; e. g. आपोक्षिमे यदि खगाः स किलेन्द्रवारः Tv. -6 a grass-hopper. -6 a deity. -7 an arrow; आशीविषाभान् खगमान् प्रमुखन् Mb. 8. 67. 2. अधिपः an epithet of Garuda; हर्षयन्विद्यधानीकमारुरोह खगाधिपम् Bhag. 8. 4. 26. अन्तकः a hawk, falcon. अभिरामः an epithet of Siva. असनः 1 the eastern mountain on which the sun rises. -2 an epithet of Visnu. इन्द्र:, र्इश्वर:, पतिः epithets of Gazuda , ज्ञानेन वैयासिकशाद्धितेन भेजे खगेन्द्रध्वजपादमूलम् Bhag. वती f. the earth. रियानम् 1 the hollow of a tree. -2 a bird's nest. -गड्ना celestial Ganga. -गातिः f. 1 flight in the air. -2 the motion of a planet. -3 a metre of 4 × 16 syllables. -□∓ a, moving in the air, flying (as the Gandharvas or missile weapons). (-मः) a bird. -(खे) गमनः a kind of gallinule. -गुण a. having a cypher as a multiplier. - गोलः the celestial sphere. विद्या astronomy, -चमसः the moon. -चर a. flying, moving in the air. (-रः) or खेचरः 1 a bird. -2 a cloud. -3 the sun. -4 the wind. -5 a demon. -6 an aerial spirit. -7 a Gandharva or Vidyādhara खचरनगरकर्त्य करिपतं शास्त्रदृष्टपा Mb. 7. 7. 54; दिव्यसम्बस्नाहाः कलत्रै: खेचरा इव Bhag. 10.82.9. -8 a planet. (heuce the number 'nine'). -9 moreary or quicksilver. -10 a sign of the zodiac. (-री : e. खेचरी) 1 a semi-divino female able to fly. -2 an opithet of Durgā. -3 The

magical power of flying (सिद्धि); एवं सखीभिरुकाई खेच? सिद्धिलोलभा Ks. 20. 105. - 4 a particular मुद्रा or positic of fingers. -चारिन a. moving in the air. (-m.) a epithet of Skanda. --जलम् 'sky-water', dew, rai: frost &c. -ज्योतिस् m. a firefly. -तमालः 1 a clou -2 smoke. -तिलकः the sun, -द्योतः 1 a firefly खबोतालीविलसितानिमां विशुदुन्मेषदृष्टिम् Me. 83. -2 the su −द्योतनः the sun. −धूपः a rocket; मुमुनुः खधूपान् Bk. 3. -परागः darkness. -पुरुपम् 'sky-flower', used figurativel to denote anything impossible, an impossibility; ef. th four impossibilities stated in this verse:— मगतूच्याम्भ रनातः शशत्रुष्ट्गधनुर्धरः। एष वन्ध्यासुतो याति खपुष्पकृतशेख Subhās. -बाष्पः dew, frost. -भ्रमः a planet. -भ्रान्ति a falcon. -मिण: 'the jewel of the sky', the su: -मीलनम् sleepiness, lassitude. -मूर्तिः an epithet Siva; a celestial body or person; Ms. 2.82. - वारि rain-water, dew &c. -বাৰ্ণ: anow, hoar-frost. - হা (also खेशय) a. resting or dwelling in the air. - शरीर a celestial body. -श्वासः wind, air. -समृत्य, -संभव produced in the sky, ethercal. - सिन्धः the moon. -स् See under that word. -स्तनी the earth. -स्फटिक the sun or moon gem. - T a, having a cypher for i denominator.

खक्क 1 P. (खक्खिते) To laugh at, deride, ridicul

खक्खट a. Hard, solid. — दम् Chalk.

खक्खरः A beggar's staff.

खग्गडः A kind of reed.

खड्करः (also खल्बरः) A curl, a lock of hair.

खन् I. 1,9 P. (सचित, खच्नाति, खचित) 1 To conforth, appear. -2 To be born again. -3 To purif; -II. 10 U. (खचयति, खचित) 1 To fasten, bind. -2 T set, inlay.

खचित p. p. [खन्-क] 1 Fastened, joined, full o intermixed with; शकुन्तनीडस्तचितं विश्वज्ञटामण्डस्म् S. 7. 1 (v. l.). -2 Mixed, blonded. -3 Inlaid, set, studded in comp. मणि, रत्त Mal. 8. 10. -4 Made of worste varieties of thread by sewing; Kau. A. 2. 11.

खज् 1 P. (खजति, खजित) To churn, agitate.

खजः [खज्-अच्] 1 A churning stick; पयस्यन्तहितं सर्विद्वतिर्मश्यते खजैः Mb. 12.214.21.—2 Agitating, churning—3 A ladlo or spoon.—31 1 A churning stick, ladlo खजो च दवीं च करेण धारयन् Mh. 4.8.1.—2 The hand wit the fingers extended.—8 Churning, agitating, stirrin,—4 Killing, destroying.—5 A battle.

खजकः A churning-stick. -जिका A ladle or spoor खजिका An appetising preparation; L. D. B.

खड्गीकम्

खित् N. of Buddha.

खजपम् Clarified butter, ghee.

खजाक: A bird. -का A ladle.

खजाजिका A ladle or spoon.

खञ्ज् 1 P. (खझति) To limp, halt, walk lame; खझन् प्रभज्ञनजनः पथिकः पिपासुः N. 11. 107.

खञ्ज a. [অম্পু-अच्] Lame, crippled, halt; पादेन অম্পু: Sk.; Ms. 8. 274; ছয়: কাল: জন্ম: (শ্বা) Bh. 1. 64. —Comp.—खट:, —खेळ: the wag-tail.

खञ्जक a. Limping, lame.

खक्षनः [खडज्-ल्युर्] A species of the wag-tnil; रफुट-कमलोदरखेलितखक्षनयुगमिव शरि तडागम् Git. 11; नेत्रे खक्षनगज्जने S. D; एको हि खज्जनवरो निल्नीदलस्थः S. Til. 4, 5. -ना A kind of wag-tail. -2 Mustard. -नम् Going lamely. -Comp. -रतम् the cohabitation of saints.

खंडनकः A wag-tail; (also खंडानिका in this sense).

खंजरीटः, -टकः, खंजलेखः The wag-tail; By. 2. 78; Ms. 5. 14; Y. 1. 174; Amaru. 99.

खद् 1 P. (खटति) To desire; wish.

खट: [अट्-अन्] 1 Phlegm. -2 A blind well. -3 A batchet. -4 A plough. -5 Grass. -6 The closed fist. -7 A kind of blow or wound. -Comp. -कटाइकः a spitting-box. -खादकः 1 a jackal. -2 a crow. -3 an animal. -4 a glass-vessel. -6 an eater.

বাহক: 1 A man whose business is to negotiate marriages; cf. ঘটক. -2 The half-closed band. -8 The doubled fist of wrestlers or boxers.

खटकामुख्य A particular position of the hand in shooting. —खः A man in the attitude of shooting.

खटिकः The hand half-closed. -का 1 Chalk. -2 The external opening of the ear.

खट (ड) किका 1 A side-door, window.

खटिनी, खटी Chalk.

खट्ट 10 P. (खड्यति) To cover, screen.

অহন: A bed-stead, a seat; (Mount Abu Inscrip. No 1.5.4. Ep. Ind. Vol. III).

खट्टन a. Dwarfish. -नः A dwarf.

खहा 1 A bed-stead. -2 A kind of grass.

खट्टाशः-शी The civet-cat.

खाई: m., f. A bier.

eream on buffalo-milk. - %7 1 A small bed-stead, a cot. -2 A bier.

खद्देरक c. Dwarfish.

खद्बा [खद्-इन्; cf. Up. 1. 150] 1 A bed-stead, couch, cot; सहखद्बासनं चैव सर्व संप्रहणं स्मृतम् Ms. 8. 357. -2 A swing, hammock. -3 A kind of bandage. -Comp. -अक: 1 a club or staff with a skull at the top considered as the weapon of Siva and carried by ascetics and Yogins; Mal. 5. 4, 23. -2 N. of Dilipa; अर, अत an epithet of Siva. -आकृत m. an epithet of Siva; Bhag. 4. 19. 20. -आकृत:, -आकृत a. 1 lying on a bed. -2 low, vile. -3 abandoned, wicked. -4 silly, stupid. -6 erring, going wrong or astray; खद्बाह्दा जाल्म: । नाति वतवान Mbh. on P. II. 1. 26. खद्बाह्दा अमादवान Bk. 5. 10.

खद्वयति Den. P. To use as a couch; सोपधानां धियं धीरां स्थेयसी खट्वयन्ति ये Si. 2. 77.

खद्वाका, खद्विका A small bed-stead.

দ্ৰ**ছ** See ৰণ্ড্.

खड: 1 Breaking, dividing. -2 Butter milk boiled with acid vegetables and spices.

खडिका, खडी Chalk.

खड़ी:, -हां m. or f. A bier or bed on which the corpse is carried.

स्त्रहरा: [स्त्र्-भेदने गन् Up. 1. 121] 1 A sword; न हि खड्गो विजानाति कर्मकारं स्वकारणम् $\mathrm{Udh.}\,;$ खड्गं परामृश्य &e. -2The horn of a rhinoceros. -3 A rhinoceros; प्रायो विषाण-परिमोषलघूत्तमाङ्गान्खङ्गांश्वकार नृपातीनिशितैः क्षुरप्रैः R. 9. 62; Ms. 3. 272, 5. 18; ... खन्नशृक्षं चामरं च... Siva. B. 30. 12. - दुगम् Iron. -Comp. -आधातः a sword-cut. -आधारः a sbeath, scabbard. -आमिषम् a buffalo's flesh. -आह: a rhinoceros. -कोशः a scabbard. -धरः a swordsman. -धारा a sword-blade; खहगधारा हता मेऽय दीव्यमाना इवासयः Ram. 2.23.34. व्वतम् an extremely difficult task. -धेनुः, -धेनुका 1 a small sword. -2 a female rhinoceros. - 막기부 the blade of a sword. (- 기:) a tree in hell having swords for leaves; cf. असिपन्न. -पाणि a. sword in hand. -पात्रम् a vessel made of buffalo's horns. -पिधानम्, -पिधानकम् a scabbard. -पुत्रिका a knife, small sword. - प्रहार: a sword-cut. - फलम् a sword-blade. - spa: a kind of artificial composition, the words being arranged in the form of a sword; see K. P. 9 ad loc. -विद्या awordsmanship.

खड्गारीटः 1 A shield. -2 One who observes a particular religious penance peculiar to Buddbists by walking on swords; cf. असिधारा.

खड्गवत् a. Armed with a sword.

खड्गिकः 1 A swordsman. -2 A butcher. -3 The cream of buffalo's milk.

खड्गिन a. (नी f.) Armed with a sword. -m. 1 A rhinoceros; शार्ट्लानां दकाणां च खड्गिनां वनदंष्ट्रिणाम् Siva. B. 22. 29. -2 An epithet of Siva.

खड्गीकम् A sickle.

खणखणायते Den. A. To tick, tinkle, crack, clank; Bhag. 5. 2. 5.

खण्ड् 10 P. (खण्डयति, खण्डित) 1 To break, cut, tear, break to pieces, crush; Bk. 15.54; सौहार्द शक्टेन खण्डितम् Mu. 5.18; Si. 7.31, 20.24, 6.16, 12.3. -2 To defeat completely, destroy, dispel; रजनीवरनाथेन खण्डित तिमिरे निशि H. 2.111. -3 To disappoint; frustrate, cross in love; स्नीभिः कस्य न खण्डितं भुवि मनः Pt. 1.146. -4 To disturb. -8 To cheat.

ख़पड a. [खण्ड्-घम्] 1 Broken, divided, torn asunder; ° देवकुलम् Pt. 2 a temple in ruins. -2 Having chasms, gaps or breaks. -3 Defective, deficient. - "s:, - "su 1 A break, chasm, gap, fissure, fracture. -2 A piece, part, fragment, portion; दिवः कान्तिमत्खण्डमेकम् Me. 30; काष्ट्रे, मांस &c. -3 A section of a work, chapter. - 4 A multitude, an assemblage, group; छित्वा कर्पूरखण्डान्यतिमिह कुरुते कोद्रवाणां समन्तात् Bh. 2. 100; तरुखण्डस्य K. 23; Mal. 5. 23, 8. 10. -5 A term in an equation. -6 A continent. - us: 1 Candied sugar. -2 A flaw in a jewel. - TSH 1 A kind of salt. -2 A sort of sugar-cane. (In comp. -खण्ड means 'partial', 'incomplete'). -Comp. -अभ्रम् 1 scattered clouds. -2 the impression of the teeth in amorous sports; खण्डाश्रमभवेशे स्यात् तथा दन्तक्षतान्तरे Medinī. -आलि: 1 a measure of oil. -2 a pond or lake. -3 a woman whose husband has been guilty of infidelity. -इन्दु: the crescent moon. यण्डन: the god Siva; खण्डे-न्दुमण्डनाचार्यो मण्डनःवमखण्डितम् Raj. T. 1.280. -कथा a short tale. - 本听: 1 a kind of bulbous plant. - 2 sweet potato. -काव्यम् a small poem, such as the मेघदूत; it is thus defined : खण्डकाव्यं भवेत् काव्यस्यैकदेशानुसारि च S. D. 561. –जः a kind of sugar. –तालः (in music) a kind of measure. -धारा scissors. -परशु: 1 an epithet of Siva; **महश्वर्यं** लीलाजानितजगतः खण्डपरशोः G. L. 1; येनानेन जगत्सु स्वण्डपरशुर्देवो हरः ख्याप्यते Mv. 2, 33. -2 an epithet of Parasurāma, son of Jamadagni. -3 an epithet of Vişnu. - पर्देश 1 N. of Siva. -2 of Parasurama. -3 of Rahu. - I an elephant with a broken tusk. - पाछः a confectioner. - प्रलयः 1 a partial destruction of the universe in which all the spheres beneath Svarga are dissolved in one common ruin. -2 a quarrel. -फलम् canned fruit; Ganesa. P. 1. 147-57.-মত্বন a. gibbous, not full or round. (-लम्) the segment of a circle. -मोदकः a kind of sugar. - खवणम् a kind of salt. -विकारः sugar. -शकेरा candied sugar; दाधेमण्डोदका दिव्याः खण्डशर्कर्वाङ्घकाः Mb. 12. 284. 44. -शीला в loose woman, an unchaste wife.

खण्डक a. [खण्ड्-ण्डुल्] Destroying, tearing, breaking to pieces, removing, &c. —कः, —कम् A fragment, part or piece; इतः पार्श्ववरेतात्तकाष्ट्रसण्डकलाञ्जनेः Ks. 24. 121. —2 A term in an equation. —कः 1 Candied sugar. —2 One who has no nails. —Comp. —आलु n. sweet potato.

खण्डन a. [खण्ड्-त्युद्] 1 Breaking, cutting, dividing.

—2 Destroying, annihilating; स्मरगरलखण्डन सम शिरसि
मण्डनम् GIt. 10; भवज्वरखण्डन 12. —नम् 1 Breaking or
cutting. —2 Biting; injuring, hurting; अधरोध्रखण्डनम्
Pt. I; धटय मुजबन्धनं जनय रदखण्डनम् GIt. 10; Ch. P. 12;
दर्शनेन कृतखण्डनव्यथाः R. 19. 21. —3 Disappointing, frustrating (as in love). —4 Interrupting; रसखण्डनवर्जितम्
R. 9. 36. —5 Cheating, deceiving. —6 Refuting (in argument); N. 6. 113. —7 Rebellion, opposition. —8 Dismissal. —Comp. —खण्डखाद्यम् N. of a work on logic by
Harşa.—रतम् Skilful in cutting or destroying.

खण्डनीय, —खण्डियतन्य pot. p. 1 To be broken, fragile, brittle. -2 Destructible. -3 Refutable &c.

खण्डलः, -लम् A piece.

खण्डशस् ind. 1 To pieces, into fragments; कृ to cut into pieces. -2 Bit by hit, piece by piece, piece-meal.

खिण्डक: [खण्ड्-अस्त्यर्थे ठन्] 1 A sugar-boiler. -2 Pease. -3 The armpit. -का 1 The food of pease. -2 A kind of air or tune (in music). -Comp. -उपाध्यायः an angry teacher; खण्डिकोपाध्यायः शिष्याय चपेटिकां ददाति Mhh. on P. I. 1. 1.

खण्डित p. p. [खण्ड्-क] 1 Cut, broken in pieces. -2 Destroyed, annibilated, lost, decayed; खण्डिते च वसुनि Bh. 3. 33. -3 Refuted (in argument), controverted. -4 Rebelled. -5 Disappointed, betrayed, abandoned; खण्डितय्वतिविलापम् Git. 8. -6 Disregarded (in order); मण्डले खण्डिताज्ञत्वं दिहायाः समजुम्भत Raj. T. 6. 229. न्ता A woman whose husband or lover has been guilty of infidelity, and who is therefore angry with him; one of the 8 principal Nayikas in Sanskrit; निदावशेन भवता-प्यनवेक्षमाणा पर्युत्सुकत्वमबला निशि खण्डितेच R. 5. 67; Me. 41. She is thus described:--पार्श्वमेति प्रियो यस्या अन्यसंभोगचिहित:। सा खिण्डतेति कथिता धीरैरीर्ध्याकषायिता ॥ S. D. 114. - Comp. -विग्रह a. maimed, mutilated; खिडतिवग्रहं बलभिदो धनुरिह विविधाः पूर्वितुं भवन्ति विभवः शिखरमणिरुचः Ki. 5. 43. -वृस्त a. immoral, dissolute, abandoned; Mk. 2. -वत a. One who has violated his vow-

खिडन a. [खण्ड-इनि] 1 Consisting of parts, in pieces or parts. -2 Divided. -3 A kind of pulse; L. D. B. -नी The earth.

खण्डीकृ 8 U. To divide, tear to pieces, cut up; खण्डी-कृता ज्येव मनोभवस्य R. 16. 51.

खण्डीरः A kind of yellow pulse (Mar. पिवळा मूरा).

ৰেড্ডা a. 1 To be broken or divided, fragile. -2 Destructible.

खतमालः 1 Smoke. -2 A cloud; खतमालस्तु पुंहिङ्गे। धुमेऽपि जलबाहकः

खद् 1 P. (खदित, खदित) i To be steady, firm. -2 To strike, hurt, kill.

खदिर: [खद्-किरच्] 1 N. of a tree, Acacia Catechu; Y. 1. 302. -2 An epithet of Indra. -3 The moon. -Comp. -कुण: the fruit-time of the Khadira tree. -पश्चिता, -पन्नी a sensitive plant. -सार: catechu.

खदिकाः (pl.) Fried or parched grain (Mar. लाहा).

खन् 1 U. (खनति-ते, खात; pass. खन्यते or खायते) To dig up, delve, excavate; खनभाखाँ बैलं सिंहः Pt. 3. 17; Ms. 2. 218; Rs. 1. 17. -2 To dig into the earth, bury.

জনক a. [জন-বুল] 1 Digging, dividing. -2 A digger, excavator; Rām. 2. 80. 1. -ক: 1 A miner; Mb. 3. 15. 5. -2 A house breaker. -3 A rat. -4 A mine.

खननम् [खन-स्युट्] 1 Digging, excavating. -2 Burying खनिः, -नी f. [खन-इन् वा छीप्] 1 A mine (of jewels); खनिभिः सुपुवे रत्नम् R. 17.66; 18.22; Mu. 7.31. -2 A cave.

खनिका A pond; L. D. B.

खनितः a. A digger, ditcher; मा वो रिपत् खनिता यस्मै चाहं खनामि वः Rv. 10. 97. 20.

खनित्रम् [खन्-इत्र P. III. 2. 184] A spade, hoo, a pick-axe; अगस्यः खनमानः खनित्रैः Rv. I. 179. 6.

खनित्रकम्, - विका A small shovel; Ks. 61. 109.

खनित्रिम a. Ved. Produced by digging; खिटीशमा उत वा याः स्वयंजाः Rv. 7. 49. 2.

खात p. p. 1 Dug up, excavated, bored; तुभ्यं खाता अवता अदिदुश्या Rv. 4. 50. 3; कीट² ... गुल्कस्य कीटखातस्य विहेन्यस्य सर्वतः। तरोरप्यूषरस्थस्य वरं जन्म न चार्थिनः॥ Pt. 2. 89. -2 Torn, rent. -तम् 1 An excavation. -2 A hole. -3 A ditch, moat; पत्रति कदाचित्रभसः खाते Pt. 5. 29. -4 An oblong pond. -5 A cavorn. -8 Digging a hole. -ता An artificial pond. -Comp. -भूः f. a moat, ditch. -रूपकारः a potter.

खातकः 1 A digger. -2 A debtor. -कम् A moat, ditch; विकीडनोऽमृताम्भोधौ किं धुदैः खातकोदकैः Bhag. 6.12.22.

खातिः f. Digging, excavating.

खात्रम् 1 A spade.-2 An oblong pond.-3 A thread. -5 A wood, forest. -5 Horror.

खानम् 1 Digging. -2 Injury. -Comp. -उदकः the

खानक ... (-निका f.) [खन्-खुल्] Ono who digs; कैवर्तान् मूलखानकान् Ms. S. 260. -कः 1 A miner. -2 A house-breaker, thiel: कुड्यमुक्तिरित वेश्मनो यदा तत्र खानकभयं भवेतदा Bri. S. 89. 9.

खानिः f. A mine.

खानिकः, -कम् A hole in a wall, breach.

खानिलः A house-breaker.

खेय a. To be dug or excavated. -यम् A ditch, moat,

खपूरः The betcl-nut tree. -2 Flatulence.

खर a. (opp. मृदु, श्लक्ष, द्रव) 1 Hard, rough, solid. -2 Severe, sharp, strict, R. 8. 9; स्मरः खरः खलः कान्तः Kav. 1. 59. -3 Pungent, acid. -4 Dense, thick. -5 Hartful, injurious, cutting, smart (words). -8 Sharpedged; देहि खरनयनशरघातम् Gīt. 10. -7 Hot; खरांशुः &c. -8 Cruel; Ram. 6, 59, 17, - An ass, Ms. 2, 201; 4. 115, 120, 8. 370; Y. 2. 160. -2 A mule. -3 A heron. -4 A crow. -5 A kind of prickly nightshade. -6 A quadrangular mound of earth for receiving the sacrificial vessels. -7 A Daitya or demon in general -8 An attendant of (a) Surya, (b) Siva. -9 N. of a demon. half-brother of Rayana and slain by Rama; R.12.42. -10 N. of the 25th year of the sixty years cycle; তা बालेयवर्षयोः Nm. -रम् ind. In a sharp way; Rām. 3. -Comp. -अंगुः, -करः, -रिदमः the sun. -अब्दाङ्कुरकः lapis lazuli. -उष्ट्रम् ass and camel; सममेषां विवीतेऽपि खरोष्ट्रं महिषीसमम् $Y.\ 2.\ 160$. —कण्डूयनम् f making worse any evil; Mb. 3. - 521 1 a stable for asses. - 2 a barber's shop; a barber's bag तत्वं खरक्रदीः पर्य Mbh. IV. 1. 3. -कोणः, -काणः the francoline partridge. -कोमलः the month of Jyestha. -गृहम्, -गेहम् 1 a stable for asses. -2 a tent. -चमों a crocodile; Girvana. -णस्, -णस a. sharp-nosed. -दण्डम् a lotus; खरदण्डजलाशयम् Bhag. 4. 6. 29. - व्ला the opposite-leaved fig-tree. - वूषण: the thorn apple.-ध्वंसिन् m. an epithet of Rāma, who killed the demon खर; मध्यं पातु खरध्वंसी Rama-raksa. -नादः the braying of an ass. -नालः a lotus; नार्वाग्गतस्तत्खरनालनाल-नाभि विचिन्दंस्तदविन्दताजः Bhag. 3. 8. 19. -पात्रम् an iron vessel. -पाद क्यः the wood-apple.-पालः a wooden vessel. -भियः a pigeon. -यानम् a donkey cart; Ms. 11. 201. -लोमन् a kind of serpent; L. D. B. - चुपम: a jack-ass. -शब्दः 1 the braying of an ass. -2 an osprey. -शाला a stable for asses. -सारम् iron. -स्परी a. sharp, hot (wind); वायुर्वानि खरस्पर्शः Bhag. 1.14.16. -स्वरा wild jasmine-

खरायितम् Behaviour of an ass; तत्रात्रैण्याम्यहं भूयः करिष्यामि खरायितम् Ks. 63. 151.

खरिका Powdered musk.

खरिधम, -य a. Drinking ass's milk.

खरी A she-ass; वर्ग स्वर्गमुखं यत्र खरीभिः सह वर्धसे Ks. 63. 134. -Comp. -जङ्घः an epithet of Siva. -यात्सस्यम् motherliness not wanted; Mb. 5. -विषाणम् anything not existing. -चृषः a jackass.

खरक a. (a pearl) Having a rough surface; Kau. A. 2.11.

खरालिक: 1 A barber. -2 A razor case. -3 An iron arrow. -4 A pillow.

खरु a. [खन्-कु रक्षान्तादेशः] 1 White. +2 Foolish, stupid. -3 Cruel. -4 Desirous of prohibited things.

-हः 1 A horse. -2 A tooth. -3 Pride. -4 Cnpid, the god of love. -6 Siva. -8 Likeness for prohibited things. -7 The white colour. -हः f. A girl who chooses her own husband (खहः पतिंत्रा करणा Sk.).

खरोष्टी A kind of alphabet; Lv. 10. 29.

खर्ज 1 P. [खर्जित, खर्जित] 1 To pain, make uneasy. -2 To creak. -3 To cleanse. -4 To worship, honour.

खर्जनम् Scratching.

खर्जिका 1 A venereal disease. -2 A relish.

खर्जुः f. 1 Scratching. -2 The date-tree. -3 The Dhattura plant. -4 A worm, a kind of insect.

खर्जुरम् Silver. 📝

खर्जू: f. 1 Itching, itch, scab. -2 A kind of insect; L. D. B.

खर्जूर: [Un. 4.90] 1 Dato tree. -2 A scorpion-रम् 1 Silver; विषं सुवाशोरिष चूर्णपूर्ण जानामि सर्जूरमयं करण्डम् Rām. Ch. 6.60. -2 Yellow orpiment. -3 The fruit of the date-tree. -ती The date-tree; R. 4.57. -Comp. -रसः the juice of the wild date (Mar. ताडी); also सर्जूरीरसः. जः a kind of sugar.

खर्जूरकः A scorpion.

खर्जूरिका a kind of sweetmeat.

खर्द 1 P. [खर्दति] To bite, sting.

खर्पर: 1 A thief. -2 A rogue, cheat. -3 A beggar's bowl. -4 The skull. -5 A piece of a broken jar, potsherd. -5 An umhrella. -रम् = खर्परी q. v.

खर्परीका, -खर्परी A kind of collyrium.

खर्बुरम् Cocoanut kernel; खर्बुरं मारिचं पूर्ग देवदादं च नागरम् Siva. B. 30, 16.

खर्मम् 1 Silk. -2 Valour. -3 Harshness.

खर्च् (खर्वनि, खर्वित) 1 To go, move, go towards. -2 To be proud.

खर्च (-र्च) a. [खर्च-अच्] 1 Mutilated, crippled, imperfect; Yv. Ts. 2. 5. 1. 7. -2 Dwarfish, low, short in stature. -चै:, -चैम् A large number (10,000,000,000).
-8 N. of one of the treasures of Kuhera. -Comp. -इतर a. not small, great; प्रमुदितहृदः सर्वे खर्चेतरसम्यसंगताः Siva. B. 22. 71. -शाख a. dwarfish, small, short.

खर्चित a. (anything) That has become dwarfish; निग्रु-भभरनदोवींखार्दिताः पर्वता अपि Ks. 51. 1.

सर्वटः, -टम् [सर्व्-अटन्] 1 A market-town. -2 A village at the foot of a mountain; this word generally occurs joined with खेट; Bhag. 1.6.11; 4.18.31; 7.2.14; धनु:शतं परीणाहो अमे क्षेत्रान्तरं भनेत् । दे शते खर्वटस्य स्याभगरस्य

चतुः शतम् ॥ Y. 2. 167. Mitākṣarā says खर्वटस्य प्रचुरकण्टक-सन्तानस्य प्रामस्य खर्वटानि कुनगराणि । (प्रश्नव्याकरणसूत्रव्याख्याने).

-3 A mixed locality on the bank of a river, partly a village and partly a town (according to the text of Bhrigu, quoted in Shridharasvāmin's commentary on the Bhāg.); cf. Rājadharmakaustubha, G. O. S. 72, p. 103. -4 A principal village among two hundred ones (Dānasāgara, Bibliotheca Indica 274, Fasc. I, p. 145); cf. also रण्डविकं, G. O. S. 52, p. 277.

खर्बु (र्षु) जम् The water-melon.

ৰন্থ 1 P. (অন্তবি, অন্তিব) 1 To move, shake. −2 To gather, collect.

खलः, – लम् [खल्-अच्] 1 A threshing floor; खले न पर्धान् प्रति हन्मि भूरि Rv. 10. 48. 7; Ms. 11. 17, 115; Y. 2. 282. -2 Earth, soil. -3 Place, site; Bhag. 5. 26. 14. -4 A heap of dust. -5 Sediment, dregs, deposit of oil &c; इत खले नु निखिलं खलु येन दुग्यम् Pt. 2. 53. -8 A mill. -7 A contest, battle. - A wicked or mischicvous person, a villain; (also a.) low, mischievous, base, villainous, inferior, mean; सर्पः कूरः खलः कूरः सर्पात् कूरतरः खलः | मन्त्रीपधि-वशः सर्पः खलः केन निवार्यते ॥ Chan. 26; विषधरतोऽप्यतिवि-षमः खल इति न मृषा वदन्ति विद्वांसः । यदयं नकुलद्वेषी सकुलद्वेषी पुनः पिश्चनः ॥ $V_{\bar{a}s.}$; cf. Bv.~1.~76,~78,~91,~98; पीडनं बहुधान्यस्यकरोति यः। खलानां तु वरं प्रामाद्वहिरैव निवेशनम् (| Subhas. Mark the pun on the words खल and बहुधान्यस्य. -2 The sun. -3 The thorn-apple. [অকীক means (1) 'to crush'; (2) 'to hurt or injure'; (3) ' to ill-treat, scorn '; परोक्ष खलीकृतोऽयं यूतकारः Mk. 2.] —Comp. —उक्तिः 🎋 abuse, wicked language. - see: a vetch, glycine tomentosa (Mar. कुळीथ, हुलगे); देश श्राम्याणि धान्यानि भवन्ति त्रीहियवास्ति-लमापा अणुप्रियङ्गवो गोधूमाश्र मसूराश्र खल्वाश्र खलकुलाश्र ... Bri. Up. 6. 3. 13. -धान्यम् a threshing-floor. -पु: m., f. a sweeper, cleaner. -मूर्ति quick-silver. -संसर्गः keeping company with a wicked man-

खिन a. Having sediment. -m. N. of Siva.

खिं (ली) नः -नम् The hit of a bridle; श्विष्यद्भिरम्यो-न्यमुखाप्रसङ्गस्यलस्वलीनं हरिभिविलोलैः Si. 3. 66.

खिलनी A multitude of threshing floors. P. IV. 2. 51.

खलीकारः, कृतिः f. 1 Hurting, injuring. –2 Ill-treating; Santi. 1, 25. –3 Evil, mischief; इति ते च खलीकृतिम् Ks. 13. 157.

खलीकृत a. Treated like a had man, insulted; एव पुनर्जामातुः त्रियवयस्यो बाह्मणस्त्वया खलीकृतः Nag. 3.

खलेधानी, -वाली The post of a threshing floor.

खलकः A pitcher.

खलति a. Bald-headed, hald; युवखलतिः.

खलतिकः A mountain,

खिल:, -ली f. Sediment of oil or oil-cake; स्थाल्यां वैद्ये-मध्यां पचित तिलखन्त्रीमिन्धनैबन्दनाधैः Bh. 2. 100.

खलिशः, खल्लिशः, -लेशः,-लेशयः N. of a fish.

खद्ध ind. A particle implying :— (a) 1 Certainly, surely, verily, indeed; मार्गे पदानि खलु ते विषमीभवन्ति S. 4. 15; अनुत्तेकः खलु विक्रमालङ्कारः V. 1; न सत्विनिर्जित्य र्षे कृती भवान R. 3.51. (b) Now, now then, now further; Rv. 10. 34. 14. -2 Entreaty, conciliation ('pray'); न खलुन खलु नणः सित्रपात्योयमस्मिन् \$. 1. 10; न खलुन खलु मुग्धे साहसं कार्यमेतत् Nag. 3. -3 Inquiry; न खल तामभिकुद्धो गुरुः V. 3. (= किं अभिकृदो गुरुः); न खलु विदितास्ते तत्र निवसन्तश्चाणकय-हतकेन Mu. 2; न खळ्परुषा पिनाकिना गमितः साऽपि सुहृद्रतां गतिम् Ku. 4.21. - Prohibition (with gerunds); 1नेर्धारितेऽभ लेखेन खल्र्कत्वा खल्ल वाचिकम् Si. 2. 70. -8 Reason (for); न विदीयें कठिनाः खलु क्रियः Ku. 4.5. (G. M. cites this as an illustration of विषाद or dejection); विधिना जन एष विश्वतस्त्वदर्धीनं खलु देहिनां सुखम् 4.10. -8 खलु is sometimes used as an expletive. -7 Sometimes only to add grace to the sentence (वाक्यालक्कार); Bri. Up. 1.3.6.

खलुज् m. Darkness.

खल्दिका (-एकम्) A place for military exercise, a parlour, a reception hall, a drawing room round a house; Māna. XXXIV. 434-39.

खलेकपोतन्यायः The maxim of the pigeons flocking together on the open ground to pick up grains of corn, simultaneously; अर्थेन प्रधानोपकारेण खलेकपोत्तवत् युगपत् संनिपतन्त्यक्तानि । SB. on MS. 11. 1. 16.

खल्या [खलानां समूहः यत्] A multitude of threshing floors.

■ 1 A stone or vessel for grinding drugs, a mill.

-2 A pit. -3 Leather. -4 The Chātaka hird. -5 A leather water-hag. -6 A canal, trouch. - 副 Shooting pain in the extremities; Charaka 6.26.

खिहा A frying-pan.

खिह (ही) ट a. Bald-headed.

ন্বাহন: Beans (Mar. বাল); ন্বাহনাশ্ব নালকুলাশ্ব Bri. Up. 6-3-13.

खल्बाट a. Bald, bald-beaded; खल्बाटो दिवसेश्वरस्य किरणै: संतापितो मस्तके Bh. 2. 90; Vikr. 18. 99; Ks. 61. 53.

खद 9 P. 1 To cause prosperity, produce wealth. -8 To purify.

অম: (pl.) A mountainous country in the north of India and its inhabitants; Ms. 10.44; (also written ভাষ).

खरीरः (pl.) N. of a country and its people.

खब् 1 P. (खबति) To injure, hurt, kill.

खडप: 1 Anger. -2 Violence, cruelty.

ৰাম: 1 Itch, seab. -2 N. of a mountainous country to the North of India; see বয়.

खसतिलः Poppy.

खसमः, खसर्पणः N. of a Buddha.

खस्चिः m., f. 1 An expression of reproach (at the end of a compound); वैयाकरणबस्चिः 'a bad grammarian', one who has forgotten it'.

खस्लसः, खाखसः Poppy. -Comp. -रसः opium.

खाजिकः Fried grain.

खाद (त्) ind. The sound made in clearing the throat; আক্ত to clear the throat (Mar. আৰু পৌ).

खाटः, -टा, -टिका, -टी f. A hier, a bed-stead on which dead bodies are carried to the cemetery.

खांटि: [खद् वा[°] इन्] 1 A bier. -2 A scar. -3 Caprice, whim.

खाइए। a. Relating to a rhinoceros.

खाण्डम् The state of having fractures or gaps.

स्ताडवः Sugar-candy; तथा रागः साहवः सुरा इति SB. on MS. 10. 4. 58.

खाण्डवः Sugar-candy. न्यम् N. of a forest in Kurukṣetra, sacred to Indra, and burnt by Agni with the assistance of Arjuna and Kṛiṣṇa; यस्तिभावहमु खाण्डवम-मयेऽदाम् Bhāg. 1. 15. 8. -Comp. -पस्थः N. of a town--रागः a kind of sweetmeat; भक्ष्यखाण्डवरागाणां कियतां भुज्यतां तथा Mb. 14. 89. 41.

खाण्डविकः, खाण्डिकः [खाण्डव-ठन्, खण्ड-ठम्] A confectioner.

खात, खात्र Sec under खन्.

खार् 1 P. (खादति, खादित) 1 To eat, devour, feed; to prey upon, bite; प्राक्षादयोः पतित खादति पृष्टमांसम् H. 1. 78; खादन्मांस न दुष्यति Ms. 5. 32, 53; Bk. 6. 6; 9. 78, 14. 87, 101; 15. 35. -2 To hurt,

खाद a. Eating, devouring. -द: 1 Eating, chewing. -2 Food; यत प्रा परिवेशात खादमाहरन्ति Av. 9. 6. 12.

खादक a. (-दिका /.) [खाद-जुल] Eating, consuming. -क: 1 A dobtor. -2 An eater, consumer; Ms. 5. 51.

खाद्तमोद्ता [खादत मोदभ्वमिति सततं यत्राभिधीयते] Eating and being glad; cf. "Eat, drink and be merry"; so खादतवमता, खादताचमता; cf. P. II. 1. 72.

खादनः [खाद्-करणे-स्युद्] A tooth. नम् 1 Eating, chewing. -2 Food; अश्वानां खादने नाहमधी नान्येन केनचित् Ram. 2.50.45.

জাব্ৰণ a. (-দ্দা f.) Mischievous, injurious, malicious.

खाद्य a. Estable. -द्यम् Food, victuals.

ख़ण्ड

खादिः Ved. A brooch, bracelet, ring.

खादिर a. (-री f.) [खदिरस्येदं, अण्] Made of or coming from, the Khadira tree; खदिरं यूपं कुर्वीत; Ms. 2. 45. -रः Catechu.

खाद्यटपाकिक (! खाद्यादियांकिक possibly) The head of superintendents of the royal kitchen; GI. 20.

स्तानपानम् Eating and drinking (from Persian)

खानोदकः A coconut tree.

खारः, नरिः नरी f. A measure of grain equal to 16 dronas. [4 सृष्टिंs=1 निष्टिंका; 2 निष्टिंकाs=1 अष्टिंका; 2 अष्टिंकाs=1 क्हवः, 4 कुडवंs=1 प्रस्थः, 4 प्रस्थः, =1 आठकीः, =1 शोणः, =1 ता =1 ता =1 शोणः, =1 ता =1 शोणः, =1 ता =1 शोणः, =1 शिष्टिंकाः, =1 शोणः, =1 शोणः

खारि (री) क a. Equal to or sown with a khārī of grain.

खारिपच a. Cooking a Khārī by measure; P. III. 2. 23 Kāśi.

खाकीरः The braying of an ass; सार्कारशभसा मत्ताः पर्य-धावन्वरूथशः Bhag. 3. 17. 11.

खार्चा The Tretā age or second Yuga of the world.

खाल्क्स्यम् Mnrbid baldness; जरा खाल्क्यं पालित्यं शरीरमनु-प्राविशन् Av. 11. 8. 19.

खालिक a. Like a threshing floor.

खिखिः A fox.

खिद्धिरः 1 A fox $(-\hat{\mathbf{u}} f.)$. -2 The foot of a bed-stead (one of Siva's weapons).

खिद्याची A kind of dish (made of rice and pease &c.).

खिद् 1 P. (खेटति, खेटित) 1 To be terrified or frightened, to fear, dread. -2 To terrify, frighten, surprise, scare away.

खेटित a. 1 Terrified, scared. -2 Ploughed.

मित्र I. 6 P. (बिन्दिति, खिल) To strike, press down, afflict. -II. 4,7. A. (खिर्यते, खिन्ते, खिल) 1 To suffer pain or misery, to be afflicted or wearied, feel tired, depressed or exhausted; \$. 5. 7; स १६पो यः खिराते नेन्द्रियेः H. 2. 130; overpowered; किं नाम मिर्य खिराते गुरु Vc. 1; \$anti. 3. 7; Bk. 14. 108, 17. 10. -Caus. 1 To frighten, terrify. -2 To exhaust, fatigue, make tired; ममानिमित्तानि हि खेदरान्ति Mk. 9. 10.

खिन्न p. p. [खिद्-त्त] 1 Depressed, afflicted, dejected, distressed, suffering pain; गुरुः खेदं खिन्ने मीय भजित नाधापि कुरुषु Ve. 1. 11; अनक्ष्णनाणन्नणक्षित्रमानसः Git.3.-2 Fatigued, exhausted; खिन्नः खिन्नः शिखरिषु पदं न्यस्य गन्तासि यत्र Me.

13, 40; तयोपचाराङ्गलिखित्रहस्तया R. 3.11; Ch. P. 3, 20; Si. 9. II.

खेद: [खिर्-भावे घन्]1 Depression, lassitude, dejection (of spirits). -2 Fatigue, oxhaustion; अलसञ्जलितमुग्धान्य-ध्वसंजातखेदात U. 1. 24; अध्वखेदं नवेथा: Me. 34; R. 18. 45. -3 Pain, torment; Amaru. 34. -4 Distress, sorrow; गुरु: खेदं खिने मिय भजित नाद्यापि कुरुषु Ve. 1. 11; Amaru. 57. -8 Povorty. -6 A disease. -दा Ved. A hammer, mallet; सन्ना खेदामरुशहा उपस्थ Rv. 10. 116. 4.

खेदनम् 1 Lassitude, langour. -2 Exhaustion. -3 Pain. -4 Sorrow, distress. -5 Poverty.

खेदित a. 1 Pained, distressed, afflicted. -2 Annoyed, troubled.

खेदिन a. 1 Tiring, exhausting. -2 Disturbing, afflicting, troubling.

खिदिर: 1 An ascetic. -2 A pauper. -3 The moon. -4 An epithet of Indra.

खिद्र: [खिद् दैन्ये रक्] 1 A poor man, a pauper. -2 Disease, sickness.

खिलः, -लम् [खिल्क] 1 A piece of waste or uncultivated land, desert or bare soil; a desert, waste; জিল गा विष्टिता इव Av. 7. 115. 4. -2 A gap, vacant place. -3 An additional hymn appended to the regular collection; Ms. 3. 232. - A supplement in general. - 5 A compendium, compilation. -6 Vacuity. -7 Remainder; अलं दरधेर्दुमैदीनैः खिलानां शिवमस्तु नः Bb ह्रg. 6. 4. 15. 🗕 🤛 N. of Brahmā and of Visnu. [বিভ is often used in combination with भ and क; (1) विलीभ (a) to become impassable, to be blocked up, be left unfrequented; खिलीभूते विमानानां तदापातभयात्पथि Ku. 2. 45. (b) to be impossible, be rendered impracticable or stopped; प्रजागरात्स्वलीभृतस्तर्याः स्वप्रसमागमः S. 6. 22. (2) खिलीक means (a) to obstruct, impede, make impassable, block up; तौ सुकेतसुतया खिली-कृत R. 11. 14, 87. (b) to lay waste, devastate, put down or vanquish completely; विपक्षमखिलीकृत्य प्रतिष्ठा खल्ज दुर्लभा \$i. 2. 34.]

खिल्यः Ved. 1 A desert; उत खिल्या उर्वराणां भवन्ति Rv. 10. 142. 3. -2 A piece of rock in the earth; आभिन्ने खिल्ये नि दधाति देवयुम् Rv. 6. 28. 2.

ख़ 1 A. To sound.

खुज् 1 P. (खोजति) To rob, steal.

खुइ 10 P. (कोडयति) To break in pieces, divide, cut up.

खुडकः The ankle-joint.

जुड़क a. Small, minor.

खुण्ड 1 ति. (खुण्डते) 1 To break in pieces. −2 To limp, be lame.

खुर् 6 P. (खरनि) To scratch, cut, break in pieces.

खुइगाहः A tawny (or black) horse.

खुर: [खर्-क] 4 A hoof; रजःकणैः खरोद्धूतैः R. 1. 85. 2. 2; Ms. 4. 67. -2 A kind of perfume. -3 A razor. -4 The foot of a bed-stead. -Comp. -आधातः, -क्षेपः a kick. -णस्,-णस a. flat-nosed. -आणम् a horse-shoe. -पद्वी a horse's foot-marks. -प्रः an arrow with a semi-circular head; see धुरप्र. -न्यासः prints of hoof; तस्याः खुरन्यासपवित्रपांद्धम् R. 2. 2.

खुरली Military exercise or practice (as of arms, archery &c.); अक्षप्रयोगखुरलीकलहे गणानाम् Mv. 2. 34; दूरी-स्पतनखुरलीकेलिजनिताम् 5. 5.

खुरशालः A horse belonging to the Khuraśala country or locality; ताजिकाः खुरशालाश्च तुषाराश्चीत्तमा हयाः। Salihotra Appendix II. 7.

खुराकः, -का [खुर्-आकन्] An animal in general.

खुरालकः An iron arrow.

खुरालिक: 1 A razor-ease. -2 An iron arrow. -3 A pillow.

खु (खु) दे 1 A. (ख-ख्रंते) To play.

জুপ্ল a. Small, little, mean, low; see ধুই. —Comp.
—বাব: a father's younger brother.

खुल्लमः A road.

खेलीरकः A kind of stick, hollow bamboo.

स्बेचर See खबर. -Comp. -उसमः the sun; Mb. 3.300.26.

खेद 10 P. (खेटयति &c.) To eat, consume.

खंट a. [ले अट्ले, अट्-अच्; लिट्-अच् ला] Having a weapon, armed. —ट: 1 A village, small town or hamlet; Bhāg. I. 6. II. —2 Phleym. —3 The club of Balarāma. — 4 A horse. —ट:, —टम् 1 Hunting, chase. —2 A shield. —टम् 1 Grass. —2 Hide, skin. (N. B.:-At the end of comp. खेट expresses 'defectiveness' or 'deterioration', & may be rendered by 'miserable', 'low', 'vile', 'wretched' &c.; नागरखेटम् a miserable town.) —3 A village; नगरायोजनं खेट खेटाद् प्रामोऽधेयोजनम् (ब्रह्मानंद 9. Part I, II अनुवेगपाद. Ch. 7. V. 111.); खेटानि धूलिप्राकारोपेतानि | (प्रश्रव्याकरणसूत्रव्याख्याने). — 4 A village of oultivators; Rājadharmakaustubha, G. O. S. 72, P. 102. —5 A village two miles long; Bibliotheca Indica 274, Fase. I. p. 145.

खेडर See under ख.

खेटकः A small village, hamlet. -कः, -कम् 1 A shield. ... खड्गखेटकपाणिभिः Siva. B. 17. 72. -2 The club of Balarama.

सेटिन m. 1 A lecher, libertine. -2 A citizen.

विदितानः, -छः A minstrel, whose business it is to awaken the master of the house with music and singing (वैतालिक.)

खेदित a. Attlicted, troubled; श्रमखंदिनो रसः ... हियः Rs. 5. 7.

स्वेशारीरम् The body of a छायापुरुष q. v.; खेशारीरं न इत्यते Mb. 5.84.9.

खेल 1 P. (खेलति, खेलित) 1 To shake, move to and fro. -2 To tremble. -3 To play, sport; खेलहोलम्बकोलाहल-मुखरितदिक्चकवालान्तरालम् Bhar. Ch. -Caus. To swing, shako; कृपणोऽहं हि जीवामि भुजनं खेलयनसदा Ks. 9, 76.

खेल a. 1 Sportive, amorous, playful; लीलाखेलमनुप्रापु-महोक्षास्तस्य विकमम् R. 4. 22. V. 4. 32. –2 Moving, shaking. –छा Sport, play, pastime; सिंहखेलगतिधीमान् Mb. 12. 1. 19. –Comp. –गति, –गमन, –गामिन् a. having a sportive or stately gait; गमितेन खेलगमने विमानतां नय मां न देन वसर्ति पयोमुचा V. 4. 74; खे खेलगमने तमुवाह बाहः Ku. 7. 49.

खेलनम् 1 Shaking, quivering motion (of the eyes); कापि विलासविलोलविलोचनखेलनजनितमनोजम् Git. 1.40. -2 Play, pastime. -3 A performance. -ती A piece or man at chess &c.

खेलि: f. 1 Sport, play. -2 A song or bymn. -m. 1 An arrow. -2 An animal. -3 A bird. -4 The sun.

स्तेषु 1 A. (खेनते) To serve, wait upon.

खेसरः A mule.

खैलिक a. Supplementary, additional-

खोड्नाह: A white and brown horse.

खोद, -इ, -इ, -ल् 1 P. 1 To limp. -2 To be lame.

खोटि: f. A cunning or shrewd woman.

खोड a. Crippled, lame, limping.

खोर (ल) a. Limping, lame.

खोरकः A particular disease of the animal's feet; Mb. 12. 283. 53.

सोलः a. Lame. -लम् Helmet. -Comp. -शिरस् furnished with a helmet.

खोलकः 1 A helmet. -2 An ant-hill. -3 The shell of a betel-nut. -4 Sauce-pan, pot. -Comp. -रीर्पम् a house with a roof decorated with arches.

खोलिः A quiver.

ख्या 2 P. (m. also in non-conjugational tenses) (ख्याति, ख्यात) To tell, declare, communicate with dat. of person -Pass. (ख्यायते) 1 To be named or called; आवयोः पितरं विद्धि ध्यानं दशर्षं भुवि Bk. 6. 97. -2 To be known or famous. -Caus. (ख्यापयति—ते) 1 To make

known, proclaim; रूबापवेदमयानि च Ms. 7. 201. -2 To tell, declare, relate; परगुणकथनैः स्वान्गुणान्स्यापयन्तः Bh. 2. 69; Ms. II. 99. -3 To extol, make renowned, praise.

स्थात p. p. [स्था-क] 1 Known; स्थातं नभःसञ्चययेन नाम्ना R. 18. 6. -2 Named, called. -3 Told. -4 Celebrated, famous, well-known. -5 Notorious; स्थातः शको भगात्रो वियुर्पि मस्निंगं माधवें। गोपजातः Udb. -6 Made known, betrayed, discovered; (स्थापित p. p. Caus.) प्रमादासस्य-जाड्यानि स्थापितानि Pt. 1. 39. -तम् 1 Communication, mention. -2 Proclamation. -Comp. -गर्रण a. notoriously vile, infamous.

ख्यातच्य a. 1 To be styled or called. -2 To be told. -3 To be celebrated.

स्यातिः f. [ख्या-किन्] 1 Renown, fame, reputation, glory, celebrity; ख्यातियुक्ती भविष्यतः Ram. 7. 66. 9; Ms.

12. 36; लोके ख्यातिमुपागतात्र सकले लोकोक्तिरेषा Pt. 1. 371. -2 A name, title, appellation. -3 Narration. -4 Praise. -5 (In phil.) Knowledge, the faculty of discriminating objects by appropriate designation; ख्याति च सस्वपुरुषान्य-तयाधिगम्य Si. 4. 55. -6 Praise. -7 Opinion, view, assertion; आन्वीक्षिकी कीशलानां विकल्पः ख्यातिवादिनाम् Bhag, 11. 16. 24. -Comp. -कर, -जनक a. glorious. -बोधः sense of honour. -विरुद्धता the state of being contradictory to general opinion.

स्यापक a. 1 Making known, declaring. -2 One who confesses. -3 Indicative.

ख्यापनम् 1 Declaring, divulging; जानता हि नरेन्द्रेण ख्यापनार्थ परस्य वे Mb. 5. 190. 22. -2 Confessing, avowing, publicly declaring; Ms. 11. 227. -8 Making renowned, celebrating.

1

a. (Used only at the end of comp.) Who or what goes, going, moving, being, staying, remaining, having sexual intercourse with &c.; cf. Ms. 4. 120; Y. 3. 290; R. 3. 13. —ा: 1 A Gandharva.—2 An epithet of Ganesa.—3 A long syllable (used as an abbreviation of गुर, in prosody).—4 Siva.—5 Vişnu; cf. गः प्रीतो भवः श्रीपनिष्ठतमः Enm.—गा, —गम् A song; गं वादित्रं शर्ण वरम्। ibid.

गगनम् (-जम्) (Some suppose गगण to be an incorrect form, as is observed by a writer : - फाल्गुने गगने फेने णत्विमञ्छिनि वर्बराः) 1 The sky, atmosphere; अवो चदेनं गयन-स्प्रशा रघुः स्वरेण R. 3. 43; गगनमिव नप्रतारम् Pt. 5. 6; सीऽयं सोमः पतित गगनात् S. 4. (v. l.); Si. 9. 27. -2 (In math.) A cypher. -3 Firmament. -5 Heaven. -Comp. -अप्रस् the highest heavens. -अङ्गता a heavenly nymph, an Apsaras. -अध्याः 1 the sun. -2 a planet. -3 a celestial being. -अम्यु n. rain-water. -उल्मुकः the planet Mars. - कुसुमम्, -पुष्पम् 'sky-flower'; i. e. any unreal thing, an impossibility; see ageq. -- und: 1 a deity. -2 a celestial being; Me. 48. -3 a planet. -चर (also गगनेचर) a. moving in the air. (-रः) 1 a bird. -2 a planet. -3 a heavenly spirit. -4 a lunar mansion. -5 the zodiac (राशिचक). -ध्वजः 1 the sun. -2 a cloud. -रोमन्यः nonsense, absurdity. -लिह् a. reaching upto heaven; ततस्ततो गगनलिह्न केनवः Si. 17. 39. -विद्वारिन a. moving or ranging in the sky; H. 1, 19; स हि गगनविहारी करमप्रवंसकारी U_{ab} . (-m.) 1 a luminary. -2 the sum. -3 a celestial being. -सद a. dwelling in the air. (-m.) a celestial being; विस्मेरान्गगनसदः करोत्यमुध्मन् Si. 4. 53-सिन्धु: f. an epithet of the Ganges; गगनसिन्धुकेनधवलान्त-रस्य K. -स्थ, -स्थित a. situated in the sky. -स्परीन: 1 air, wind. -2 N. of one of the eight Maruts.

गम्ध् 1 P. To laugh, deride.

गङ्का [गम्-गन्; Un. 1. 120] 1 The river Ganges, the most sacred river in India; अधोधो गङ्गयं पद्मुपगता स्ते।कमथदा Bh. 2. 10; R. 2, 26; 13.57; (mentioned in Rv. 10.75.5) along with other rivers considered sacred in India). -2 The Ganges personified as a goddess. [Ganga is the eldest daughter of Himavat. It is said that a curse of Brahmā made her come down upon earth, where she became the first wife of King Santanu. She bore him eight sons, of whom Bhīsma, the youngest, became a well-known personage, renowned for his valour and life-long celibacy. According to another account she came down on earth being propitiated by Bhagiratha; see भगीरथ and जह also; and cf. Bh. 2. 10]. इमं मे गक्के यमुने सरस्वति Mahanar. Up. 5.4. -Comp. -अम्ब, -अम्मस् n. 1 water of the Ganges. -2 pure rain-water (such as falls in the month of आधिन). -अचतारः 1 the descent of the Ganges on the earth; भगीरथ इब दृष्टगङ्गावतार: K. 32 (where गङ्गा also means 'descent into the Ganges' for ablution). -2 N. of a sacred place. -अएकम् a collection of eight verses addressed to the Ganges; गङ्गाष्ट्रकं पठति यः प्रयतः प्रभाते वाल्मीकिना विरचितं शुभदं मनुष्यः। - उद्भेदः the source of the Ganges. -क्षेत्रम the river Ganges and the district two Koss on either of its banks. –चिल्ली Gangetic kite. –जः, -सतः 1 N. of Bhīsma, -2 of Kārtikeya; गङ्गासुतस्त्वे

स्वमतेन देव स्वाहामहाकृतिकानां तथैव Mb. 3. 232. 15. -जलम् the holy water (by which it is customary to administer oaths). -दत्तः an epithet of Bhisma. -हारम् the place where the Ganges enters the plains (also called हरिद्वार); गङ्गाद्वारं प्रति महान्बभूव भगवानृषिः Mb. 1. 130. 33. -धरः 1 an epithet of Siva. -2 the ocean. अरम् N. of a town. -पुत्रः 1 N. of Bhīsma. -2 of Kārtikeya. -3 a man of a mixed and vile caste whose business is to remove dead bodies. - a Brahmana who conducts pilgrims to the Ganges. - भृत् m. 1 N. of Siva. -2 the ocean. - मध्यम् the bed of the Ganges. - यात्रा 1 a pilgrimage to the Ganges. -2 carrying a sick person to the river-side to die there. - उर्दे N. of poem by Jagannatha Pandita. -सप्तमी the 7th day in the light half of वैशाख. -सागरः the place where the Ganges enters the ocean. - HR: 1 an epithet of Bhīsma. -2 of Kartikya. -हदः N. of α तीर्थ.

गङ्गाका, गङ्गका, गङ्गिका The Ganges.

गहादेय: A kind of prawn; L. D. B.

गङ्गीभूत a. Become as sacred as the Ganges.

गङ्गीलः A precious stone; also called गोमद.

163: 1 A tree. -2 The period (i. e. number of terms) of a progression (in math.).

गज् 1 P. (गजति, गाजित) 1 To sound, roar; जगजुर्गजाः Bk. 14. 5. -2 To be drunk; to be confused or inebriated.

गजः [गज्-मदे अच्] 1 An elephant; कचाचितौ विश्वागिवा-गजी गजी Ki. 1. 36. -2 The number 'eight'. -3 A measure of length, a Gaja or yard, (thus defined :-साधारणनराष्ट्रगुल्या त्रिंशदक्गुलको गजः). - A demon killed by Siva. -5 One of the eight elephants of the quarters. -जी A femelo elephant; वितृषोऽपि पिवन्त्यम्भः पाययन्तो गजा गजी: Bhag. 4. 6. 26. -Comp. -अप्रणी m. 1 the most excellent among elephants. -2 An epithet of ऐरावत, the elephant of Indra. -अधिपतिः lord of elephants, a noble elephant. -अध्यक्षः superintendent of elephants; Bri. S. 86. 34. -अपसदः a vile or wretched elephant, a common or low-born elephant. – अহান: the religious fig tree (अक्षर्य). (-नम्) the root of a lotus. -अरि: 1 a lion. −2 N. of Siva who killed the demon गज.–आजीवः 'one who gets his livelihood by elephants', an elephant-driver. -आननः, -आस्यः epithets of Ganesa. -आयुर्वेदः science of the treatment of elephants. -आरोहः an elephantdriver. -आहम् , -आह्नयम् N. of Hastināpura; Bhāg. 1. 15.38. - इन्द्रः 1 an excellent elephant, a lordly elephant; किं रुष्टांसि गजेन्द्रमन्द्रगमने S. Til. 7; ऐरावतं गजेन्द्राणां Bg. 10. 27. -2 Airāvata, Indra's elephant. -3 N. of a tree; गजेन्द्र-कुसुमाकीर्णम् Mb. 13. 132. 12. ेकर्णः an epithet of Siva -- कन्दः a large esculent root. –कुमोशिन् m. N. of Garuda. –गतिः f. 1 a stately, majestic gait like that of an elephant. -2 a woman with such a gait. -गामिनी a woman hav-

ing a stately elephant-like gait; याता सुदूरमधुना गजगामिनी सा Ratn. 4. 3. **–गौरीञ्चतम्** a vow to be observed by ladies in the month of Bhadrapada. -छाया a portion of time proper for a Srāddha, time at the eclipse of the sun; [सेंहिकेयो यदा मानुं प्रसते पर्वसंधिषु । गजच्छाया तुसा प्रोक्ता श्राद्धं तत्र प्रकल्पयेत्।। ; गजच्छायायां पूर्वस्यां कृतपे दक्षिणामुखः । यदा भाद्रपदे मासि भवते बहुले मघा || Mb. 13. 126. 36; Y. 1. 218. - दक्ता a kettle-drum carried on an elephant. -त्रक्विलसितम् N. of a metre. -द्म, -द्वयस a. as high or tall as an elephant. - वन्तः 1 an elephant's tusk, ivory; कायांलङ्कार-विधिर्गजदन्तेन प्रशस्तेन Bri. S. 79. 19. -2 an epithet of Ganesa. -3 ivory. -4 a peg, pin, or bracket projecting from a wall. "मय a. made of ivory. -दानम् 1 the fluid (ichor) exuding from the temples of an elephant. -2 the gift of an elephant. -नासा the trunk of an elephant; धर्मस्तु गजनासौरु सद्भिराचरितः पुरा Ram. 2. 30. 30. -निमीलिका, -निमीलितम् feigning not to look at anything, inattention; देवीः कामयमानस्य चक्रे गजनिमीलिका Raj. T. 6. 73. -पाते: 1 the lord or keeper of elephants. -2 a very tall and stately elephant; Si. 6. 55. -3 an excellent elephant, -पिप्पली N. of a plant (Scindapsus Officinalis; Mar. गजपिपळी, मिरवेल). -पुक्रव: a large and excellent elephant; गज१ अवस्तु धीरं विलोकयति चाँदशतैश्व भुक्ते Bh. 2. 31. -पुट: a small hole in the ground for fire. -पुरम् N. of Hastinapura. -पुच्पो N. of a flower; गजपुष्पीममां पुहामुत्पाट्य शुभलक्षणाम् १२६m. 4. 12. 39. -बन्धः 1 a particular posture in sexual intercourse. -2 a post to which the elephant is tied. -8 the process of catching an elephant; गजबन्धस्तु सुरते आलाने महणेऽपि च Nm. -बन्धनी, -बन्धिनी a stable for elephants. -भक्षकः the sacred lig-tree. -अक्षा the gum Olibanum tree.-मण्डनम् the ornaments with which an elephant is decorated, particularly the coloured lines on his head. - मण्डलिका. -मण्डली a ring or circle of elephants. -माचल: a lion. -मुक्ता, -मौक्तिकम् a pearl supposed to be found in the kumbhas or projections on the forehead of an elephant; धर्मजनितपुरुकेन रुसद्भजमीक्तिकावर्सिगुणेन वक्षसा Ki. 12, 40. -मुखः,-वक्त्रः,-्वद्नः epithets of Ganesa; Bri. S. 58. 58; Ks. 100. 44. -मोटनः a lion. -यूथम् a herd of elephants; उपसि स गजयूथकर्णतालैः पदुपटहध्वेनिभिविनीतनिद्रः R. 9. 71. -योधिन a. fighting on an elephant. -राजः a lordly or noble elephant.-बाध:,-था f. the three lunar mansions रोहिणी, आर्दा and मृगशिरस्; रोद्दिण्यादी मृगशिरो गजवीष्यभिधी-यते. -वजः a troop of elephants. -शास्त्रम्, -शिक्षा the science of elephants. -साह्यम् N. of Hastinëpura; नियंयुगेजसाह्नयात् Mb. 3. 1.9; Ks. 15. 6. -स्थानम् elephant's stall; Y. 1. 279. -स्नानम् (lit.) bathing of an elephant; (fig.) useless or unproductive efforts resembling the ablution of elephants which, after pouring water over their bodies, end by throwing dirt, rubbish and other foul matter; cf. अवशेन्द्रियचित्तानां हस्तिस्नानमिव किया H.1.17.

गजता 1 A multitude of elephants; अधिश्रयन्तीर्गजताः परःशताः Si. 12. 50. -2 (also गजत्वम्). The state of an

गणः

elephant; कैषा ते गजता वाक्च समदस्यापि निर्मदा Ks. 74. 22; हर्यचेनानुभावेन यद्गजत्वेडप्यनुस्मृतिः Bhag. 8. 4. 12.

गजवत् a. Having elephants; गजवती जवतीबहुधा चमू: R. 9. 10.

गजिन् a. Riding on an elephant; पेतुः शिरांसि रथिनाम-श्विनां गजिनां भुवि Bhag. 10.51.7.

गञ्जू 1 P. (गजति) To sound, sound in a particular way.

মাজন: 1 A mine. -2 A treasury; নিৰ্দ্থ বিষয় Ks. 43. 30. -3 A cow-house. -4 A mart, a place where grain is stored for sale. -5 Disrespect, contempt. -31 1 A hut, hovel. -2 A tavern. -3 A drinking vessel. -4 A mine, jowel mine. -34 1 A mine. -2 A treasury. -Comp. - বা: a treasurer (from Persian) EI IX. 247, RT VII. 42.

गञ्जन a. 1 Contemning, putting to shame, surpassing, excelling; स्थलकमलगञ्जनं मम हृदयरजनम् (चरणद्वयम्) Git. 10; अलिकुलगञ्जनमञ्जनकम् 12; नेत्रे सञ्जनगञ्जने S. D.; युष्मत्कृते सञ्जनगञ्जनाक्षि शिरो मदीयं यदि याति यातु Udb. -2 Defeating, conquering; कालियविषधरगञ्जन Git. 1.

गिंकिता A tavern, liquor shop.

गड़ 1 P. (गडति, गडिन) 1 To distil, draw out. -2 To run (as a liquid). -10. P. (गडयति) To covor, hide.

गड: [गड्-अच्] 1 A screen. -2 A fence. -3 A ditch, most. -5 Au impediment. -5 A kind of gold-lish. -Comp. -उत्यम्, -देशजम्, -रुवणम् rock or fossil salt, especially that found in the district called गड.

मडयन्तः, मडयित्नुः A cloud.

गाडिः [गर्-१त] 1 A young steer. -2 A lazy ox; गुणानामेव दौरात्म्याद्भूरि धुर्यो नियुज्यते। असंजातिकणस्कन्धः मुखं स्विपिति गौर्गोडिः K. P. 10.

শস্তু a. [শহ্-রন্] Crooked, hump-backed. — বু: 1 A hump on the back. —2 A javelin. —3 A water-pot. —4 An earth-worm. —5 Any superfluous excrescence or addition, a useless object; see সাল্যান্ত. —6 A goitre, excrescence on the neck. —7 A hump-backed person.

गडुक: 1 A water-pot. -2 A finger-ring.

गहुर, न्छ a. Hump-backed crooked, bent.

गडेरः A cloud.

गडोलः 1 A mouthful. -2 Raw sugar.

गदुरः, न्हः A sheep.

गहरिका [गहरं भेषमनुधानति ठन्] 1 A line of sheep--2 A continuous line, stream, current; प्रनाहः n stream of sheep, used to signify blindly following other people like a flock of sheep; cf. इति गहरिकाप्रनाहेनेषां भेदः K. P. 8.

ग**इकः** A golden vase.

गड्ड(इ)कः 1 A pillow; उपधानं विशेषे स्याद् गड्हके प्रणयेऽपि च Nm. -2 A kind of water-vessel.

गण् 10 U. (गण्यति-ते, गण्याञ्चकार, अजीगणत्-त. अजगणत्-त, गणयितुम्, गणित) 1 To count, number; enumerate; लीला-कमलपत्राणि गणयामास पार्वती Ku. 6, 81; नामाक्षरं गणय गच्छिस यावदन्तम् Ś. 6. 12. -2 To calculate, compute; अजगण-नगणशः प्रियमप्रतः Si. 6. 15; 15. 61. -8 To sum or add up, reckon. - To estimate, value at (with instr.); न तं तृणेनापि गणयामि. -- 8 To class with or among, reckon among; अगण्यतामरेषु Dk. 154. -8 To take into account, give consideration to; वाणी काणभुजीमजीगणत् Malli. -7 To regard, consider, think or take to be; त्वया विना सुखमेतावदजस्य गण्यताम् R. 8. 69, 5. 20; पावकस्य महिमा स गण्यते 11. 75; जातस्तु गण्यते सोऽत्र यः स्फुरत्यन्वयाधिकम् Pt. 1. 27; किसलयतल्पं गणयति विहितहुताशविकल्पम् Git. 4. -8 To ascribe or impute to, attribute to (with loc.); जाड्यं हीमति गण्यते Bh. 2. 54. -9 To attend to, take notice of, mind; प्रणयमगणियत्वा यन्ममापद्गतस्य V. 4. 27. -10 (With a negative particle) not to care for, not to mind; न महान्तमपि हेशमजीगणत् K. 64; मनस्वी कार्याधाँ न गणयति दुःखं न च सुखम् Bh. 2. 81, 9; Santi. 1. 10; Bk. 2. 53; 15. 5, 45; H. 2. 131; S. 7. 1, 4. 19. -With अधि 1 to praise; महानुभावाभ्युदयोऽधिगण्यताम् Bhag. 1. 5. 21. -2 to enumerate, count.

गणः [गण् कर्मणि कर्तरि वा अच्] 1 A flock, multitude, group, troop, collection; गुणिगणगणना, भगणः -2 A series, a class. -3 A body of followers or attendants. -4 Particularly, a troop of demigods considered as Siva's attendants and under the special superintendence of Ganesa, a demigod of this troop; गणानो त्वा गणवति हवामहे कर्वि कवीनाम् &c.; गणा नमेहप्रसवावतंसाः Ku. 1. 55, 7. 40, 71; Me. 35, 57; Ki. 5, 13. - Any assemblage or society of men formed for the attainment of the same objects. -6 A company, association. -7 A tribe, class. -8 A series of lunar mansions classed under three heads (of god, men and demons). -9 A sect (in philosophy, religion). -10 A small body of troops (a sub-division of সম্বাহিলা). consising of 27 chariots, as many elephants, 81 horses and 135 foot; Mb. 1. 2. 21. -11 A number (in math.). -12 A foot (in prosody). -13 (In gram.) A series of roots or words belonging to the same rule and called after the first word of that series; e. g. भ्वादिगण i. e. the class of roots which begin with 4. -14 An epithet of Ganesa. -Comp. -अग्रणी m. N. of Ganesa. -अचल: N. of the mountain Kailasa, as the residence of the Gamas of Siva. -अधिप:, -अधिपति: 1 N. of Siva; Si. 9. 27. -2 N. of Ganesa. -3 the chief of a troop of soldiers or of a class of disciples, of a body of men or animals. -अजम a mess, food prepared for number of persons in common; Ms. 4. 200, 219. -अभ्यन्तर a. one of a troop or number. (-T:) the leader or member of any religious association; Ms. 3. 154. - TT: N. of Ganapati, Siva's son (see गणपति below). जननी an

ग्णित

epithet of Parvati. ेमूलणम् red lead. -ईशानः, -ईश्वरः 1 an epithet of Ganesa. -2 of Siva. -उत्साहः the rhinoceros. -本代: 1 a classifier. -2 an epithet of Bhīmasena. - Fray ind. for a whole series of times, for a number of times. — गाँतेः a particular high number. -चक्रकम् a dinner eaten in common by a party of virtuous men. -छन्द्स् n. metre regulated and measured by feet. - तिय a. forming a troop or collection. -दोक्षा 1 initiation of a number or a class. -2 performance of rites for a number of persons. -दीक्षिन a. 1 one who officiates for a number of persons or for various castes (as a priest). -2 one who has been initiated into the worship of Ganesa. -देवताः (pl.) groups of deities who generally appear in classes or troops; Ak. thus classifies them :-- आदित्यविश्वनसव-स्तुषिता भारवर।निलाः । महाराजिकसाध्याश्य स्त्राध्य गणदेवताः॥ -द्रव्यम् 1 public property, common stock; Y. 2. 187. -2 a variety of articles. -- 되다 1 the head of a class or number. -2 the teacher of a school. -नायः, -नायकः 1 an epithet of Siva. -2 of Ganesa. -3 the loader of the attendants of any god; Bhag. 5. 17. 13. - 4 the head of an assemblage or corporation; Bri. S. 15. 40. -नायिका an opithet of Durga. -पः, पतिः 1 N. of Siva. -2 N. of Ganesa. [He is the son of Siva and Parvati, or of Parvati only; for according to one legend, he sprang from the scurf of her body. He is the god of wisdom and remover of obstacles; hence he is invoked and worshipped at the commencement of every important undertaking. He is usually represented in a sitting posture, short and fat, with a protuberant belly, and four bands; riding a mouse; and with the head of an elephant. This head has only one tusk, the other having been lost in a scuffle between him and Parasurama when he opposed the latter's entrance to Siva's inner apartments; (whence he is called Ekadanta, Ekadaniştra &c.). There are several legends accounting for his clophant head. It is said that he wrote the Mahabharata at the dictation of Vyāsa who secured his services as a scribe from the god Brahman J. -3 also an epithet of Brihaspati and Indra. -4 the leader of a class or troop. -पर्चेत see गणाचल. -पाठः a collection of ganas or series of words falling under the same grammatical rule. -पीठकम् the breast, bosom. -पुक्रवः the head of a tribe or class. (pl.) N. of a country and its people; Bri. S. 4. 24. -पूर्व: the leader of a tribe or class; (प्रामणी); Mb. 13. 23. 20. वापनी N. of a Upanisad. - मर्री m. 1 an epithet of Siva; गणभर्तृहसा Ki. 5. 42. -2 N. of Ganesa. -3 the leader of a class. -भोजनम् moss, eating in common. -यशः a rite common to all. -रत्नमहोद्धिः a collection of grammatical ganas by Vardhamāna. -राज्यम् N. of an empire in the Deccan; Bri. S. 14. 14. -रात्रम् a series of nights. -वहामः a general of the

army (सेनानायक); Rām. 2. 81. 12. -बृत्तम् see गणच्छन्दस्. -हासः, -हासकः a species of perfume.

गणक a. [गण् ण्वुल्] (-णिका f.) Bought for a large sum. -कः 1 An arithmetician. -2 An astrologer; Vaj. 30. 20; रे पान्ध पुस्तकथर क्षणमत्र तिष्ठ वैद्योगि कि गणकशाला-विशारदोसि । केनीपधेन मम पदयति भर्तुरम्बा कि वा गमिष्यति पतिः सुचिरप्रवासी ॥ Subhas. -3 An assemblage of eight stars; तारापुजनिकाशा गणका नाम प्रजापनेरष्ट्री Bri. S. 11. 25. -की The wife of an astrologer.

गणता-त्वम् 1 Forming a class or multitude, belonging to a party or faction. -2 A cabal. -3 Collusion. -4 Classification. -5 Arithmetic.

गणनम् [गण्-भावे ल्युट्] 1 Counting, calculation. -2 Adding, enumerating. -3 Considering, supposing, regarding. -4 Believing, thinking. -5 Account. -ना Calculation, consideration, regard, account; का वा गणना संवेतनेषु अपगतचेतनान्यपि संपर्श्यतुमलम् (मदनः) K. 157 (what need we say of &c.; cf. कथा.); तन्त्रिणां वा तृणानां वा राजन्का गणना रणे Raj. T. 5. 309; Me. 10, 89; R. 11. 66; Si. 16. 59; Amaru. 67. -Comp. -गितः f. = गणगति q. v. -पितः 1 an arithmetician, -2 an opithet of Ganesa. -पितका reckoning book; Raj. T. 6. 36. -महामात्रः a minister of finance.

गणनीय pot. p. 1 Calculable, to be counted or reckoned. -2 To be classed, -3 Numerable.

गणरास् ind. In troops or flocks, by classes; यान्ये-तानि देवजातानि गणरा आख्यायन्ते Bri. Up. 1. 4. 12.

गणि: f. [गण्-इन्] Counting. -m. One who is well-vorsed in the sacred writings and the auxiliary sciences; Jain.

गणिका [गणः समूहोऽस्त्यस्थाः भर्तृत्वेन गण्-ठब्] 1 A harlot, courtexan; गुणानुरक्ता गणिका च यस्य वसन्तरोभेव वसन्तरेना Mk. 1. 6; गणिका नाम पादुकान्तरप्रविष्टेच लेष्टुका दुःखेन पुनर्निराक्रियते Mk. 5; निरकाशयद्गविमपेतवस्तुं त्रियदालयादपर्दिग्गणिका St. 9. 10. -2 A female elephant; कियन गणिकाश्वानां कृष्ण्याणां च तृष्यसि Ram. 2. 100. 50. -3 A kind of flower. -4 A kind of jasmine. -Comp. -असम् food coming from a courtexan; गणात्रं गणिकान्नं च जुगुस्तितम् Ms. 4. 209, 219; Y. 1. 160-61.

गणिकारिका, गणेरुका N. of a plant (Mar. नरवेल).

गणित p. p. [गण्-क] 1 Counted, numbered, calculated.

-2 Regarded, cared for &c.; see गण्. -Comp. -दिवसक
a. Consisting of a definite number of days; विवाली हि
संक्सरशब्द: सावनोऽपि गणितदिवसकः SB. on MS. 6. 7. 39.

-तम् 1 Reckoning, calculating. -2 The science of computation, mathematics; (it comprises पाटीगणित or व्यक्तगणित 'arithmetic', बीजगणित, 'algebra', and रेखागणित 'geometry'); गणितमध कला वैश्विती हरितशिक्षा शाला Mk. 1. 4.

-3 The sum of a progression. -4 A sum (in general).

-6 Study, practice; वेतुमईसि राजेन्द्र स्वाध्यायगणितं महत् Mb. 12. 62. 9.

मणितिन m. 1 One who has made a calculation. -2 A mathematician.

गणिन a. (नी f.) Having a flock or troop (of anything); अर्थोगन 'having a pack of hounds'; R. 9. 53.
-m. A teacher (having a class of pupils).

गणीभूत a. 1 Included in any group or class. -2 Calculated, counted.

गणेय a. Numerable, what may be counted; गणेय-निःशेषगुणोऽपि स स्यात् N. 3. 40.

for pet. p. 1 Calculable, to be counted. -2 (At the end of comp.) Belonging to a multitude or class or troop.

नव्यमानम् The comparative height of the component members of an architectural structure. In the sculptural measurement the similar height is called the नाउपान.

निष्टः The Karnikāra tree. -f. 1 A harlot. -2 A female elephant.

गणेरुका 1 A bawd, procuress. -2 A female servant.

गण्ड् 1 P. To be rough.

गण्ड: 1 The cheek, the whole side of the face including the temples; गण्डाभोगे पुलकपटलम् Māl. 2. 5; तदीप-दाइहिणगण्डलेखम् Ku. 7. 82; Me. 26, 93; Amaru. 83; Rs. 4. 6; 6. 10; S. 6. 18; Si. 12. 54. -2 An elephant's temple; বত্ত্তীষ্ক্রীনালিদালা o Māl. 1. 1. -3 A bubble. -4 A boil, tumour, swolling, pimple; अयमपरी गण्डस्योपरि विस्फोटः Mu. ठं; तदा गण्डस्योपरि पिटिका संवृत्ता Ś. २. −5 Goitre and other excrescences of the neck. -6 A joint, knnt. -7 A mark, spot; गण्डोज्ज्वलामुज्ज्वलनाभिचक्रया \$i. 12.8. -8 A rhinoceros. -9 The bladder. -10 A hero. warrior. -11 Part of a horse's trappings, a stud or button fixed as an ornament upon the harness. -12 An unexpected combination of words consisting in putting one speech immediately after another, so as to be syntactically connected; see वीथि; e. q. राक्षस:-अपि नाम दुरात्मा चाणक्यबद्धः । दौवारिकः — जयतु । –रा० – अति-संघातुं शक्यः स्यात्।—दौ०-अमात्यः। Mu. 4; so किमस्या न प्रेयो यदि पुनरसहास्तु विरहः. -दी०-देव उपस्थितः U. 1 -13 The tenth yoga or one of the twenty-seven portions of a circle on the plane of the ecliptic. -14 An astronomical period. -Comp. -अङ्गः a rhinoceros. -उपधानम् a pillow; मृदुगण्डोपथानानि शयनानि सुखानि च Susr. --**कुसुमम्** the juice that exudes from the elephant's temples during rut, ichor. - 1 a well on the peak or summit of a mountain. -2 Upper region or table-land of a mountain. -प्रामः any large or considerable village. -देशः,-प्रदेशः,-स्थलम् ,-पाली, -पिण्डः 1 the cheek, the temples of an elephant. -2 temple-region (in general);

कण्हलद्विपगण्डविण्डकषणम् U. 2. १; Mal. १. ३१. 🕒 **-फ्लकम्** a broad cheek; धृतसुग्धगण्डफलकैविंबमुर्विकसद्भिरास्यकमलैः प्रमदाः Si. 9. 47. - भित्तिः f. 1 the opening in the temples of an elephant from which ichor exudes during rut. -2 'a wall-like cheek', an excellent i. e. broad and expansive cheek; निर्धीत्दानाम्लगण्डभिक्तिः (गजः) R. 5. 43 (where Malli. says प्रशस्ती गण्डी गण्डाभित्ति, soe et seq.); 12. 102. -भेदः a thief; गण्डभेददास्याः शीलं जानशापि आत्मनी भोजनविखम्भेण छलितोऽस्मि Avimāraka 2. -मालः, -माला inflammation of the glands of the neck. - मूर्ल a. exceedingly foolish, very stupid. -शिला any large rock; दशेऽन्गुष्ठशिरोमात्रः क्षणादण्डारीलासमः Bhag. 3. 13. 22. -रीलः 1 a huge rock thrown down by an earthquake or storiu; Ki. 7. 37; cf. also गण्डशैलैः कारवेक्षेलांहकण्टकविष्टितैः। (अचलः परिपूर्णाऽयम्...) Parṇāl 4. 75. -2 the forehead; गण्डदीलः क्योले च द्रीणपापा-णभेदयोः। Nm.; किं पुत्रि गण्डशैलभ्रमेण नवनीरदेषु निदासि। A_{ryz} Saptasatī. — साह्या N. of a river, also called गण्डकी. —स्थलम् , –स्थली 1 the cheek; गण्डस्थलेषु मदवारिषु Pt.1.123; S. Til. 7; गण्डस्थलीः प्रोषितपत्रलेखाः R. 6, 72; Amaru. 82. -2 temples of an elephant.

गण्डक: [गण्ड स्वाधें क] 1 A rhinoceros. -2 An impediment, obstacle. -3 A joint, knot. -4 A mark, spot. -6 A boil, tumour, pimple. -6 Disjunction, separation. -7 A coin of the value of four cowries. -8 A mode of reckoning by fours. -9 Astrological science. -Comp. -बती see गण्डकी q. v.

गण्डका A lump, a ball.

गण्डकी 1 N. of a river flowing into the Ganges. -2 A female rhinoceros. -Comp. -पुत्रः, -शिला the Sāligrāma stone.

गण्डलिन m. N. of Siva.

गण्डाली A white sort of Dürvā.

गण्डिः 1 The trunk of a tree from the root to the beginning of the branches. -2 Goitre.

गण्डिका 1 A sort of pebble. -2 A kind of beverage. -3 Anything advanced beyond the first stage.

गण्डिनी An epithet of Durga.

गण्डीरः A bero, champion.

गण्ड: (-ण्डू:) m. f. 1 A pillow. -2 A joint, knot.

गण्डू: f. 1 A joint, knot. -2 A bone. -3 A pillow. -4 Oil. -Comp. -पद: a kind of worm. अवम् lead. -पदी a small गण्डुपद.

गण्डूल a. Bent, crooked.

गण्डूप: -पा 1 A monthful, handful (of water); पजाय गण्डूपजलं करेणु: (ददी) Ku. 3. 37; U. 3. 16; Māl. 9. 34; गण्डूपजलमात्रेण शफरी फर्फरायते Udb. -2 The tip of an elephant's trunk; Mātaṅga L. -3 A monthful,

handful in general. - 4 A kind of liquor (मद्य); पलाण्डु-गण्डूपयुनान् खादन्ती चैडकान्बहून Mb. 8. 44. 28. -गण्डूप्यिक् To swallow in one draught; तस्य जहुः सुनो गण्यां गण्डूपीकृत्य योऽपिबत् Bhag. 9. 15. 3.

गण्डोलः 1 Raw sugar. - 2 A mouthful.

गत, गति, &o. see under गम्.

गद् I. 1 P. (गदित, गदित) 1 To speak articulately, speak, say, relate; जगादावे गदाप्रजम् Si. 2. 69; वहु जगद प्रस्तात्तस्य मत्ता किलाहम् 11. 39; शुद्धान्तरस्या जगदे कुमारी R. 6. 45. -2 To enumerate. -II. 10 U. (गदयित-ते &c.) To thunder.

गदः [गर्-अच्] 1 Speaking, speech. -2 A sentence.
-3 Disease, sickness; असाध्यः कुरुते कोपं प्राप्ते काले गदो यथा Si.
2. 84; जनपदे न गदः पदमादधी R. 9. 4; 17. 81. -4 Thunder.
-5 The younger brother of Krisna. -6 N. of Kubera.
-7 A weapon. ... गदे।ऽश्वियाम्। आयुधे धनदे रोगे पुंसि कृष्णाउजेऽपि च Nm. -दम् A kind of poison. -Comp. -अगदी
(du.) the two Asvins, physicians of gods. -अग्रजः an
epithet of Krisna; जगदावे गदाप्रजम्। Si. 2. 69; यावद्गदाप्रजक्षासु रति न कुर्यात्। Bhag. -अग्रजीः the chief of all
diseases. i. e. consumption. -अम्बरः a cloud. -अरातिः
a drug, medicament. -गदम् indistinct utterance.

गद्यित्तु a. 1 Loquacious, garrulous, talkative. -2 Libidinous, lustful. -रनु: N. of Kama, the god of love.

गदा [गद्-अन् टाप्] A mace, club; संचूर्णयाभि गदया न सुयोधनीर Ve. 1. 15. — Comp. — अञ्चपाणि a. having a mace in the right hand. — अरः an epithet of Visnu; Bhag. 1. 8. 39. — सृत् a. a club-bearer, one who fights with a mace. (-m.) an epithet of Visnu. — युद्धम् a fight with clubs. — हस्त a. armed with a club.

गदिः f. Speaking, speech; एवं गदिः कर्मगतिर्विसर्गः Bhag. 11. 12. 19.

गदितः p. p. [गद्-क्त] Spoken, said, related; गदितस्तेन सिंहेन स ययी यमुनातटम् Ks. 60. 63.

गदिन a. (नी f.) [गद-इनि] 1 Armed with a club; किरोटिन गदिन चिक्रण च Bg. 11. 17. -2 Affected with sickness, diseased. -m. [गदा अस्त्यस्य इनि] An epithet of Visnu. -Comp. गदिसिंह: N. of a grammarian.

गहर a. Stammering, stuttering, faltering; तर्लि रेदिषि गहरेन बचसा Amaru. 57; गहर्गन्द्र्युट्यद्विजीनाक्षरं की देदीति बदेत् Bh. 3.8; सानन्दगह्रपदं हरिरित्युवाच Git. 10. -दम् ind. In a faltering or stammering tone; विललाप स बाष्पगह्रदम् R. 8.43; नदत् U. 2.30 producing a gurgling sound. -दः, -दम् 1 Stammering. -2 Indistinct or convulsive speech; सगहरं भीतभीतः प्रणम्य Bg. 11.35.-Comp. - प्यानिः a low, inarticulate sound expressive of joy or grief. -पदम् inarticulate speech. -पाच् f. inarticulate or convulsive speech, interrupted by sobbing &c. — (a. uttering stammering sounds. (-:) 1 indistinct or stammering utterance. -2 a buffalo.

गहदित a. Stammered.

गद्भदयति Don. P. To stammer.

गद्य pot. p. [गद्-यत्] To be spoken or uttered; गव-मतत्त्वा मम Bk. 6. 47. - चम् Prose, elaborato prose composition, composition not metrical yet framed with due regard to harmony; one of the three classes into which all compositions may be divided; see K&v. 1.11.

गद्याण (न, न्छ) कः A weight equal to 48 (lunjās; cf. Y. 3. 258 com.

गञ्च 4 P. (गध्यति) To be mixed.

गध्य a. Ved. To be seized (as booty); ऋजा वाजं न गध्यं युयूवन Rv. 4. 16. 11.

गन्ध् 10 Ā. (गन्ध्यते) 1 To injure, hurt. -2 To ask, beg. -3 To move, go. -4 To adorn.

गन्धः [गन्ध्-पचाद्यच्] 1 Smell, odour; गन्धमाद्राय चोन्याः Me. 21; अपन्नन्तो दुरितं हब्यगन्धैः \$. 4. 8; R. 12. 27. (गन्ध is changed to गरिय when as the last member of a Bah. comp. it is preceded by उद्, प्रति, सु, सुरभि, or when the compound implies comparison; सुगन्धि, सुरभिगन्धि, कमलगन्धि मुसम्; शालिनियसिगन्धिभिः R. 1. 38; आहुति^o 1. 53; also when गन्ध is used in the sense of 'a little'). -2 Smell considered as one of the 24 properties or gunas of the Vaisesikas; it is a property characteristic of पृथिवी or earth which is defined as गन्धवती पृथ्वी T. S. -3 The mere smell of anything, a little, a very small quantity; वृतगन्धि भोजनम् Sk. - A porfume, any fragrant substance; एषा मया सेविता गन्धयुक्तिः Mk. 8; Y. 1. 231; Mu. I. 4. -5 Sulphur. -8 Pounded sandal wood. -7 Connection, relationship. -8 A neighbour. -9 Pride, arrogance; as in आत्रामध humbled or mortified. -10 An epithet of Siva. -11 A sectarial mark on the forehead. -12 Similarity (सादृश्य); डुण्डुभानींद्रगन्धेन न त्वं हिंसितुमहींसे Mb. 1. 10. 3. -न्धम् 1 Smell. -2 Black aloewood. -Comp. -अधिकम् a kind of perfume. -अपकर्ष-णम् removing smells. –अम्बु n. fragrant water. –अम्ला the wild lemon tree. -अइमन् m. sulphur. गन्धा-श्मानं मनःशिलाम् । Siva. B. 30 19. -अएकम् a mixture of 8 fragrant substances offered to deities, varying in kind according to the nature of the deity to whom they are offered. Generally sandal, camphor, saffron, उशीर, cyperus pertenuis (Mar. नागरमोथा), गोरोचन, देवदार and a flower are used in the mixture. - आग्द्य: the musk-rat. -आजीवः a vendor of perfumes. -आउट्टा a. rich in odour, very fragrant; सजधोत्तमगन्धाद्याः Mb. (-ट्यः) the orange tree. (-छ्यम्) sandal-wood. -इन्द्रियम् the organ of smell. -इमः, -गजः ,-द्विपः, -हस्तिन् m. 'tho scentelephant', an elephant of the best kind; यस्य गन्धं

समाघाय न तिष्ठान्ति प्रतिद्विपाः । स वै गन्धगजो नाम नृपतेर्विजयावहः ॥ Pālakāpyam; शमयति गजानन्यान्गन्धद्विपः कलभोऽपि सन् ए. 5. $18; \ \mathbf{R.} \ 6.7; \ 17.70; \ गन्धेन <math>\$ जेतुः प्रमुखागतस्य गन्धद्विपस्येव मतङ्गजीघः। Ki. 17. 17. –उत्तमा spirituous liquor. –उदम scented water; Bhag. 9. 11. 26. -उपजीविन m. one who lives by perfumes, a perfumer. -ओतुः (forming गन्धातु वार्तिक or गन्धोत्) the civet cat. कारिका 1 a female servant whose business is to prepare perfumes. -2 a female artisan living in the house of another, but not altogether subject to another's control. -कालिका, -काली f. N. of Satyavatī, mother of Vyāsa; Mb. 1. -和理具 aloe-wood. - sel i a kind of perfume. (-ie:, -el)-2 The Buddhist temple, any chamber used by Buddha; पुण्योदेसवसाच्चकार रुचिरां शौद्धोदनेः श्रद्धया । श्रीमद्गन्धकुटीमिमामिव कुटी मोक्षस्य सौरूयस्य च॥ (An inscription at Gaya V. 9. Ind. Ant. Vol. X). -केलिका, -चेलिका musk. -ग a. 1 taking a scent, smelling. -2 redolent. - নান: see गरधेभ. -गुण a. having the property of odour. -ब्राणम् the smelling of any edour. -चरा f. The fourth stage of must of an elephant; Matanga L. 9. 15. -जलम् fragrant water; सिक्तां गन्धजलै: Bhag. I. 11. 14. - ना the nose -त्येम् a musical instrument of a loud sound used in battle (as a drum or trumpet). -तेस्म् 1 a fragrant oil, a kind of oil prepared with fragrant substances. -2 sulphur-butter. -दारु n. aloe-wood. -द्रव्यम् a fragrant substance.- हार a. perceptible through the odour.-धारिन a. bearing fragrance. (-m.) an epithet of Siva. -धूलिः f. musk. -नकुलः the musk-rat. -नालिका, -नाली the nose. -निलया a kind of jasmine. -पः N. of a class of manes. -पत्रा,-पलाशी a species of zedoary.-पलाशिका turmeric. -पार्लिन m. an epithet of Siva. -पाषाणः sulphur. -पिशाचिका the smoke of hurnt fragrant resin (so called from its dark colour or cloudy nature, or porhaps from its attracting demons by fragrance). - yeq: 1 the Vetasa plant. -2 the Ketaka plant. (-ज्यम्) 1 a fragrant flower. -2 flowers and sandal offered to deities at the time of worship. -you an indigo plant. च्युतना a kind of imp or goblin. -फली 1 the Priyangu creeper. -2 a bud of the Champaka tree. -यन्धः the mango tree. -मातृ f. the earth. -माद्न a. intoxicating phur. -3 an epithet of Rāvana. (-तः, -नम्) N. of a particular mountain to the east of Meru, renowned for its fragrant forests (-नम्) the forest on this mountain. -माद्नी spirituous liquor. -मादिनी lac. -मार्जारः the civet cat. -मुखा, -मूपिकः, -मूपी f. the musk rat. -सृगः 1 the civet cat. -2 the musk-deer. -मैधुनः a bull. -मोद्नः sulphur. -मोहिनी a bud of the Champaka tree. -युक्तिः f. preparation of perfumes. -रसः myrrh Mar. रक्त्याबोळ); लोक्षां गन्धरसं चापि Siva. B. 30. 20. अङ्गकः turpentine. -राजः a kind of jasmine. (-जम्) 1 a sort of perfumo. -2 sandal-wood. - 공리 the Priyangu creeper. -लोलुपा i a bee. -2 a fly or gnat. -वहः the wind; सित्रिदिबं गन्धवहः प्रयाति \$. 5. 4; दिग्दक्षिणा

गन्धवहं मुखेन Ku. 3. 25. — वहा the nose. — वाहः f the wind; दहं दहन्ति दहना इव गन्धवाहाः Bv. 1. 104. — 2 the musk-deer. — वाही the nose. — विह्नलः wheat. — वृक्षकः, — वृक्षः the Sāla tree. — व्याकुलम् a kind of fragrant berry (कक्रोल.) — गुणिडनी the musk-rat. — रोखरः musk. — सारः 1 sandal. — 2 a kind of jasmine. — मुखी, — स्पी the musk shrew. — सोमम् the white water-lily. — हस्तिन् m. a scent-elephant; यस्य गन्धं समात्राय न तिष्ठन्ति प्रतिद्विणाः। तं गन्धहस्तिनं प्राहुन्यतिर्विजयावहम्। 1 Pālakāpyam. — हारिका a female servant whose business is to prepare perfumes; ef. गन्धकारिका.

गन्धकः Sulphur. - Comp. - पेषिका a. female servant who grinds or prepares perfumes.

गन्धनम् [गन्ध्-त्युद्] 1 Continued effort, perseverance. -2 Hurting, injury, killing. -3 Manifestation. -4 Intimation, information, hint.

শান্তবৰ a. Scented, fragrant. —বী 1 The earth. —2 Wine. —3 N. of Satyavati, mother of Vyāsa. —4 A variety of jasmine.

गन्धाञ्च a. Fragrant, perfumed, scented.

मन्धि a. (At the end of comp.) 1 Having the smell of, smelling of; see गन्ध. -2 Having only the smell of; containing only a small quantity, bearing only name of; सोऽपि त्यस इतस्तात रिपुणा आतृगन्धिना Ram. 7. 24. 29. -न्धि n. A kind of perfume.

गन्धिक a. (Used only at the end of comp.) 1 Having the smell of; as in ভবেত্তমান্থিক. -2 Having a very small quantity of, having only the smell of; সানুশন্ধিক: a brother only in name; Mb. 3. -ক: 1 A seller of perfumes, -2 Sulphur.

गन्धिन् a. Having a smell, smelling. -m. A bug.

गन्धवे: 1 A celestial musician, a class of demi-gods regarded as the singers or musicians of gods, and said to give good and agreeable voice to girls; पतन्नो वार्च मनसा बिभर्ति तां गन्धर्वीऽवदद्रभें अन्तः Rv. 10. 177. 2; Av. 11. 5. 2; सोमं शोचं ददावासां गन्धर्वश्च शुभां गिरम् Y. 1. 71. -2 A singer in general; Mb. 7. 57. 4. -8 A horse; Mb. 3. -4 The musk-deer. -8 The soul after death and previous to its being born again; तस्यासीद्दुहिता गन्धर्वगृहीता Bri. Up. 3. 3. 1. -6 The black cuckoo. -7 The sun. -8 A sage, pious man; Vāj. 32. 7. -Comp. -तैल्ड्स् Castor-oil. -नगरम्, -पुरम् the city of the Gandharvas, an imaginary city in the sky, prohably the result of some natural phenomenon, such as mirage; गन्धर्वनगराकारं तथेवान्तर्हितं ५नः Mb. 1. 126. 35. -राजः Chitraratha, the chief of the Gandharvas. - चिद्या the science of music. -विवाहः one of the eight forms of marriage described in Ms. 3. 27 &c.; in this form marriage proceeds entirely from love or the mutual inclination of a youth and maiden without ceremonies

and without consulting relatives; it is, as Kālidāsa observes, अथनप्यवान्धवकृता स्नेहप्रश्नतिः S. 4. 17. - चेद् : one of the four subordinate Vedas or Upavedas, which treats of music; see उपवेद. -हस्तः,-हस्तकः the castoroil plant.

गन्धार: (pl.) 1 N. of a country and its rulers; पुरुषं गन्धारे भ्योऽभिनदाक्षमानीय Ch. Up. 6.14.1. -2 The third note (in music). -3 A particular Raga.

नन्धाली 1 A wasp. -2 Continued fragrance. -Comp.

गन्धोस्त्री 1 A wasp; गन्धोलिपास्त्रीगृहसिक्थकुम्भात् Ram. Ch. 6. 89. -2 Dried ginger.

गमः Ved. 1 A slit, cleft. -2 The vuiva.

गभस्तिः m., f. 1 A ray of light, a sunbeam or moonbeam; यथा राजन्प्रजाः सर्वाः सूर्यः पाति गभस्तिभिः Mb. 3. 33. 71. -2 Ved. The shaft (of a car). -3 The forepart of the arm, the hand. -स्तिः The sun. -f. An epithet of Syāhā, the wife of Agni. -Comp. -करः, -पाणिः, -मालिन् m., -हस्तः, -मत् m. the sun. -नेमिः N. of Viṣṇu; Mb. 12.

गभास्तमत् m. The sun; धनव्यपायेन गभस्तिमानिव R.3.37. -n. One of the seven divisions of Patala.

गभीर m. [गच्छति जलमत्र, गभ् ईरन् भान्तादेशश्व Un. 4. 35]
1 Deep (in all senses); उत्तालास्त इमे गमीरपयसः पुण्याः सरित्संगमाः U. 2. 30; Bv. 2. 105. -2 Deepsounding (as a drum). -3 Thick, dense, impervious (as a forest); Ki. 14. 39. -4 Profound, sagacious. -5 Grave, serious, solemn, earnest. -6 Secret, mysterious. -7 Inscrutable, difficult to be perceived or understood; गभीरमधै कति-विस्त्रशासाम् (नयन्ति) Ki. 14. 4. - Comp. - आत्मन् the Supreme Soul. -वेष a. very penetrating.

गभीरिका 1 A large drum with a deep sound. -2 A gong.

गमोलिकः A small round pillow.

गम् 1 P. (गच्छति, जगाम, अगमत्, गमिष्यति, गन्तुम्, गत desid.; जिगमिषति, जिगासते Atm.; freq. जब्गम्यते; जब्गमिति or जब्गन्ति) 1 To go, move in general; गच्छत्वार्या पुनर्दर्शनाय V. 5; गच्छति पुरः शरीरं थावति पश्चादसंस्तृतं चेतः S. 1. 33; क्षाधुना गम्यते 'where art thou going'. —2 To depart, go forth, go away, set forth or out; उत्सिप्येनां ज्योतिरकं जगाम S. 5. 3.—3 To go to, reach, resort to, arrive at, approach; यदगम्योऽपि गम्यते Pt. 1. 7; एने गच्छति कर्तारम् Ms. 8. 19 the sin goes to (recoils on) the doer; 4. 199; so थर्णि मूर्थ्ना गम् &c. —4 To pass, pass away, elapse (as time); दिनेषु गच्छत्म R. 3. 8 as days rolled on, in course of time; Me. 85; काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमनाम् H. 1. 1; गच्छना कालेन in the long run. —5 To go to the state or condition of, become, undergo, suffer, partake of &n. (usually joined with nouns ending

in -ता, -त्व &c. or any noun in the acc.); गमिष्या-म्युपहास्यताम् R. 1.3; पश्चादुमाख्यां सुमुखी जगाम Ku. 1.26 went by or received the name of Uma; so लुधि गच्छति becomes satisfied; विषादं गतः became dejected; कोपंन गच्छति does not become angry; आनृष्यं गतः became released from debt; मनसा गम् to think of, remember; Ku. 2. 63; क्षेण गच्छतः riding a hull; Ku. 5. 80. -8 To cohabit, have sexual intercourse with; पुरो: सुतां ... यो गच्छति प्रमान् Pt. 2. 107; Y. 1. 80. -Caus. (गमयति-ते) 1 To cause to go, lead or reduce to (as a state); गमित: गतिम् Ku. 4. 24; Bh. 3. 38; Ki. 2. 7. -2 To spend, pass (as time). -3 To make clear, explain, expound. To signify, denote, convey an idea or sense of; द्वी नसी प्रकृतार्थ गमयतः 'two negatives make one affirmative'. -5 To send to. -8 To bring to a place (acc.). -7 To impart, grant, bestow. -8 To intend, mean.

गत p. p. [गम्-क] i Gone, departed, gone for ever; Mu. 1. 25; कि गते सन्त्रिले सेतुबन्धेन, कि गते विवाहे नक्षत्रपरीक्षया Vb. 4. what is the use of locking the stable-door when the steed is stolen?' -2 Passed away, elapsed. past; गतायां रात्री. -3 Dead, deceased, departed to the next world; गत एव न ते निवर्तते Ku. 4. 30. - Gone to. arrived at, reaching to. -5 Being in, situated in, resting on, contained in; usually in comp.; प्रासादप्रान्तगतः Pt. 1 seated on &c.; सदोगतः R. 3. 66 seated in the assembly; मर्तारं गता \$. 4. 13 united to a husband; so आर"; सर्वगत existing everywhere. -6 Fallen into, reduced to: e. a. आपद्रतः -7 Referring or relating to, with regard to, about, concerning, connected with (usually in comp.); राजा शकुन्तुनागतमेव चिन्तयति ५. ५; भर्तृगतया चिन्तया ५. ४: वयमपि भवत्यो सखीगतं किमपि प्रच्छामः 💲 🕽 ; 🕫 पुत्रगतः स्नेहः &ः. -8 Frequented, resorted to; HEE Ku. 4.24. -8 Known, celebrated. -10 Directed towards, belong ing to. -11 Known, understood. -तम् 1 Motion going; गतमुपरि घनानां चारिगर्भोदराणाम् S. 7.7; Si. 1. 2. 7. 4. -2 Gait, manner of going; Ku. 1. 34; इंस प्रयच्ह मे कान्ता गतिरस्यास्त्वया हृता V. 4.16. -3 An event. -The place where one has gono. -5 Celebration being known, diffusion; यावबाम्नो गतम् Ch. Up. 7. 1. 5 -6 Manner. (As first member of comp. translated by 'free from ', 'bereft of ', 'deprived of ', 'without '. -Comp. -अक्ष a. sightless, blind. -अध्वन a. 1 one who has accomplished or finished a journey; बतेरध्युष तास्तस्य विजिगीपोर्गताध्वनः R. 4. 46, 11. 33. -2 conversant familiar (with anything); त्रिविधे मोक्षधर्मेऽस्मिन्गताध्व छिन्नसंशयः Mb. 12. 320. 25. (-f.) the time immediately preceding new moon when a small streak of the moor is still visible; (चतुर्दशीयुक्ताऽमाबास्या). -अनुगतम् follow ing custom or precedent. -अनुगतिक a. doing al others do, a blind follower; गतानुगतिको लोको न लोकः पार मार्थिकः Pt. 1. 342 ' people are blind followers or servile imitators'; Mu. 6. 5. - अन्त a. one whose end has arriv ed. -अये a. 1 poor. -2 meaningless (the meaning

being already expressed). -असु, -जीवित, -प्राण a. expired, dead; गतासूनगतास्थ नानुशोचन्ति पान्डिता: Bg. 2. 11. -आगतम् 1 going and coming, frequent visits; आदित्यस्य गतागतिरहरहः संक्षीयते जीवितम् Bh. 3. 7; Bg. 9. 21; Mu. 2. 3; 4.1. -2 interchange of place; कष्टं स्मरामि तव तानि गता-गतानि Mal. 9. 47. -3 the flight of a bird backward and forward. - irregular course of the stars (in astronomy). - 5 Narration of past and future; स सर्वमिखल राज्ञो वंशस्याह गतागतम् Ram. 7. 51. 23. -आधि a. free from anxiety, happy. -आयुच् a. decrepit, infirm, very old. -आतेबा 1 a woman past her child-bearing. -2 a barren woman. -उत्साह u. disspirited, dejected. -आजस् a. bereft of strength or energy. - - serv a. freed from crime or sin, purified. -क्रम a. refreshed; संविशेतु यथाकालमुत्तिष्टेच्च गत्रङ्गमः Ms. 7. 225. -चेतन a. deprived of sense or consciousness, insensible, senseless. - AU a. bold, without fear or shame; Bhag. 8.8.29. -दिनम्, -दिवस: the past day, yesterday. -दिनम ind. yesterday. - प्रत्यागत a. returned after having gone away; Ms. 7. 186. - WH a. bereft of splendour, dim, obscured, faded. -प्राण a. lifeless, dead. -प्राय a. almost gone, nearly passed away; गतप्राया रजनी. -अर्तुका 1 a widow. -2 (rarely) a woman whose husband has gone abroad (= प्रोषितभर्तृका); किमु मुहर्मुहुर्गतभर्तृकाः Si. -मनस्क α. thinking of (loc.); सपदि गतमनस्कः (प्रियायाः केशपाशे) R. 9.67. -लएमीक a. 1 bereft of lustre or splendour, faded. -2 deprived of wealth, impoverished, suffering losses. -वयस्,-वयस्क a. advanced in years, aged, old; गतनयसामिप पुंसी येपामर्था भवन्ति ते तरुणाः Pt. 1. 10. -वर्षः, -र्यम् the past year. -वैर a. at peace (with), reconciled. -उपथ a. free from pain; प्रत्ती दुहितरं सम्राट् सद्क्षाय गत-ब्यथः Bhag. 3. 22. 24. -शैशव a. past child-hood. -अम a- unmindful of troubles; आदित्यपर्यमाश्रित्य जगाम स गतश्रमः Ram. 6.74.50. 一研索 a. 1 free from attachment; गतसङ्गस्य युक्तस्य Bg. 4. 23. -2 adverse or indifferent to. -सरव a. 1 dead, annihilated, lifeless. -2 base. -सभकः an elephant out of rut. - स्पृह् a. indifferent to worldly attachments; गतस्पृही धैर्यधरः कृपाद्यः Vaidyajīvanam.

गतकम् Going, motion.

गतिः f. [गम्-भावे किन्] 1 Motion, going, moving, gait; गतिर्विगलिता $\mathbf{Pt.}\ 4.\ 78$; अभिन्नगतयः $\mathbf{\$.}\ 1.\ 14$; $(\mathsf{f}\)$ भिन्दन्ति सन्दां गतिमश्वमुख्यः Ku. 1. II do not mend their slow gait (do not mend their pace); so गगनगतिः Pt. 1; लघुगतिः Mo. 16; U. 6. 23. -2 Access, entrance; मणी वज्रसमुत्कीर्णे सूत्रस्थेवा-स्ति मे गतिः R. 1. 4. -3 Scope, room; अस्रगतिः Ku. 3. 19; मनोरथानामगतिर्न विद्यते \underline{K}_{u} . 5, 64; नास्त्यगतिर्मनोरथानाम् ∇x . 2. -4 Turn, course; दैवगतिहि चित्रा, Mu. 7. 16. -5 Going to, reaching, obtaining; वैकुण्ठीया गतिः Pt. 1 obtaining Heaven. -6 Fate, issue; भर्तुर्गतिर्गन्तव्या Dk. 103. -7 State, condition; दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो भनन्ति वित्तस्य Bh. 2.43; Pt. 1. 106. -8 Position, station, situation, mode of existence; पराध्वीगतेः पितुः R. 8. 27; ब्रुसुमस्तवकस्येव द्वे गती

expedient, course, alternative; अनुपेक्षण द्वयी गतिः Mu. 3; का गति: what help is there, can't help (often used in dramas) Pt. 1. 319; अन्या मतिर्नास्ति K. 158; cf. also अगतिका हि एषा गतिः यत् कृत्स्नसंथोगे सति विकल्पसमुच्चयौ स्याताम् SB. on MS. 10. 5. 47. -10 Recourse, shelter, refuge, asylum, resort; विद्यमाना गतिर्येषाम् Pt. 1.320, 322; आसयत् सिलेले पृथ्वी यः स मे श्रीहरिगंतिः Sk. -11 Source, origin, acquisition; क्रियाविशेषबहुलां भौगेश्वर्यगति प्रति Bg. 2. 43; Ms. 1, 50. -12 A way, path. -13 A march, procession. -14 An event, issue, result. -15 The course of ovents, fate, fortune. -16 Course of asterisms. -17 Tho diurnal motion of a planet in its orbit. -18 A running wound or sore, fistula. -19 Knowing; अनेन पूर्व न मयेति का गतिः Ki. 14. 15; knowledge, wisdom. -20 Trans migration, metempsychosis; Ms. 6. 73; 12. 3, 23, 40-45; त्यज बुद्धिमिमां गतिप्रवृत्ताम् Bu. Cb. 5. 36; Bhag. 1, 17. 10. -21 A stage or period of life (as शैशव, यौवन, वार्धक). -22 (In gram.) A term for prepositions and some other adverbial prefixes (such as अलम्, तिरस् &c.) when immediately connected with the tenses of a verb or verbal derivatives. -23 Position of a child at birth. -Comp. -अनुसरः following the course of another. -ऊन a. impassable, desert. -भक्तः stoppage. -हीन a. without refuge, helpless, forlorn.

स्तो मनस्विनाम् Bh. 2. 104; Pt. 1. 41, 420. -9 A means,

गतिकम् 1 Going, motion. -2 Course. -3 Condition, -4 Refuge, asylum.

गतिमत् a. 1 In motion, moving; गिरिरिव गतिमानपस-लोपात् V. 3. 3. -2 Having running sores, fistulous. -3 Possessing means (such as wealth, books &c.); अगाधाश्वाप्रतिष्टाश्व गतिमन्तव्य नारद Mb. 12.286.7. com. -4 Learned.

गतिला 1 A series, succession. -2 A river.

गत्वर a. (-री f.) 1 Going, movable, locomotive; विम्हायामृतः पश्चाद्गत्वरोरभ्रविश्रमम् N. 17.71. -2 Transient, perishable; गत्वरैरसुभिः Ki. 2. 19; गत्वर्थो यौवनाश्रयः 11. 12. -3 A kind of horse; गत्वरा साध्यवासाश्च सिन्धुदाराः कनीयसः Shālihotra, Appendix II, 10.

गन्तव्य pot. p. 1 To be gone, to be gone to or attained. -2 To be accomplished (as a way), to be approached, accessible.

गन्तुः [गम-तुन्] 1 A way, course; मानो मध्या रीरिष-तायुगेन्तोः Rv. 1. 89. 9; Bhag. 11. 18. 43. -2 A traveller.

गन्तु a. (-त्री f.) 1 One that goes or moves. -2 Having sexual intercourse with a woman.

गन्त्री A car drawn by oxen; (गन्त्रीरथ in the same sense); गन्व्यक्ष चामीकरहृष्यचित्राः Bu. Ch. 2. 22.

गम a. [गम् भावादी अप्] (At the end of comp.) Going, moving, going to, reaching, attaining, getting &c.; खगम,

ર્ધ. ફં. કો…. ૮૨

वेदी विज्ञेयः स गजो गजवेदिभिः ॥ also स्वरभेदाच्छोणितस्रावान्मांसस्य ऋथनादिप । आत्मानं यो न जानाति तस्य गम्भीरवेदिता ॥

गम्भीरक a. Lying deep.

गम्भीरा, गम्भीरिका N. of a river; गम्भीरायाः पयसि Me. 42.

गयः 1 N. of the people living round Gayā and the district inhabited by them. -2 N. of an Asura. -3 Wealth. -4 House, household, family. -5 Offspring, progeny. -6 The sky. -7 One's own place or abode. -या N. of a city in Behar which is a place of pilgrimage.

गयस्फान a. Ved. Promoting domestic wealth; गय-स्फानो अमीवहा Rv. 1. 91. 12.

गर a. (-री f.) [गोर्थते गु-क्सोदी अच्] Swallowing. -रः
1 Any drink or fluid, beverage. -2 Sickness, disease.
-3 Swallowing (गरा also in this sense). -4 A factitious poison. -रः, -रम् 1 Poison. -2 An antidote. -रम्
1 Sprinkling, wetting. -2 The fifth of the eleven Karaṇas. -Comp. -अधिका 1 the insect called Lākṣā. -2 the red dye obtained from it. -म a. 1 destroying poison. -2 healthy. -श्रीः a kind of fish. -र a. poisoning, giving poison. (-रः, -रम्) poison; अगारदाही गरदः Ms. 3. 158; कि दुर्मः कं प्रति जूमो गरदायां स्वमातरि Udh. -वतः a peacock.

गरणम् [गू भावे-ल्युट्] 1 The act of swallowing. -2 Sprinkling. -3 Poison.

गरभः [गृ बा॰ अभन्] Fætus, embryo; see गर्भ.

गरलः, -लम् [गिरति जीवनम्, गृ-अलच् Tv.] 1 Poison or venom in general; कुवलयदलश्रेणी काँद्रे त सा गरलश्रुतिः Git. 3; गरलमिव कलयति मलयसमीरम् 4; स्मरगरलखण्डनं मम शिरसि मण्डनम् 10. -2 The venom of a snake. -लम् A hundle of grass. -Comp. -अरि: an emerald.

गरलिन् a. Poisonous.

गरित a. Poisoned.

गरिहः A hoarse, gurgling sound (of the throat); Mal. 3.

गरिमन् m. 1 Weight, heaviness; Si. 9. 49. -2 Importance, greatness, dignity; निरितिश्यं गरिमाणं तेन जनन्याः स्मर्गन्त निद्धांसः Pt. 1. 30. -3 Worth, excellence. -4 One of the eight siddhis or faculties of Siva, by which he can make himself heavy or great at will; see सिद्धि.

गरिष्ठ a. 1 Heaviest. -2 Most important; (superl. of मुख्य, q. v.).

गरीयस् a. Heavier, weightier, more important (compar. of गुरु a. q. v.); मतिरेव बलाद्वरीयसी H. 2. 84; इन्दर्य तरुणी भार्यो प्राणेभ्योऽपि गरीयसी H. 1. 112; Si. 2. 24, 36; श्रुतिश्व कक्षणाया गरीयसीत्युच्यते SB. on MS. 4. 1. 48.

9रोगम, हृदयंगम, &c. -मः 1 Going, moving. -2 March; आदरेण गमं चकुर्विभिष्वायसङ्घसाः Bk. 7. 56; अश्वरयेकाहगमः. -3 The march of an assailant. -4 A road. -5 Inconsiderateness, thoughtlessness. -6 Superficiality, careless perusal. -7 (Sexual) intercourse with a woman, cohabitation; गुर्वेद्यानागमः Ms. 11. 55; Y. 2. 293. -8 A game played with dice and men. -9 Removal (as of fraction in math.) -Comp. -अगिमः going and coming. -कारित्वम् inconsiderateness, rashness.

गमक a. (-मिका f.) [गम्-ण्वुल्] 1 Indicative or suggestive, a proof or index of; तदेव गमकं पाण्डित्यवैद-क्ष्यवैद: Mal. 1.7. -2 Convincing. -कः A kind of musical note (of which there are seven of. स्वरोत्यान-प्रकारस्तु गमकः परिकीर्तितः। स कम्पितादिभेदेन स्मृतः सप्तविधो वृधैः॥ स्थानप्राप्था दथानं प्रकटितगमकां सन्द्रतारव्यवस्थाम् Nag. 1.12).

गमयः 1 A traveller. -2 A road.

गमनम् [गम्-स्युद्] 1 Going, motion, gait; श्रोणीभाराद-लसगमना Me. 84; so गजेन्द्रगमने S. Til. 7. -2 Going, motion; considered as one of the five karmans by the Vaisesikas. -3 Approaching, going to. -4 March of an assailant. -5 Undergoing, suffering. -6 Obtaining, attaining. -7 Cohahitation. -8 Knowledge, understanding; नाज: स्वह्मगमने प्रभवन्ति सूमनः Bhag. 8.7.34.

गमनीय pot. p. 1 Accessible, approachable; विकारस्य गमनीयास्मि संदत्ता S. 1. -2 Intelligible, easy to be comprehended. -3 Fit to be practised or observed. -4 Relating to sexual intercourse; गुरुकी Ms. 11. 103 (पापम्); for other senses see गम्ब.

गिमिन् a. Intending to go; as in प्रामंगमी. -m. A passenger.

गम्य pot. p. 1 Accessible, approachable, obtainable; या गम्याः सत्सहायानाम् Ki. 11. 22. -2 Intelligible, or easy to be comprehended. -3 Intended, implied, meant. -4 Suitable, desirable, fit; गम्यं त्वभावे दातृणां कत्या दुर्यात्त्वयंवरम् Y. 1.64. -5 Fit for cohabitation; दुर्जनगम्या नार्यः Pt. 1. 278; अभिकामां क्षियं यश्च गम्यां रहिंस याचितः ! नोपैति Mb. -6 Curable (by a drug &c.); न गम्यो मन्त्राणाम् Bh. 1. 89. -म्यः A man with whom a woman may have intercourse, a libidinous or voluptuous man, lover, paramour; Dk. 41.

गम्भारिका, गम्भारी N. of a tree.

गम्भीर a. [गच्छित जलभन्न ; गम्-ईरन् नि° भुगागमः] = गभीर q. v.; क्षिम्धगम्भीरनिर्धावमेकं स्यन्दनमास्थितौ R. 1. 36; Mo. 66, 68. —₹: 1 A lotus. —2 A citron. —Comp. —वेदिन a. restive (as an elephant); not minding the goad; sensitive only to harsh stimuli. cf. Mātaṅga. L. 8. 21. अब्दुक्तं द्विरदस्येन यन्ता गम्भीरवेदिनः R. 4. 39; Si. 5. 49 (see Malli. ad loc.); गम्भीरवेदिभिभंदकरिभिगिरसंनिभैः Siva. B. 25. 58; cf. also विरकालेन यो वेति शिक्षां परिचितामिष । गम्भीर-

गरुडः

www.kobatirth.org

गर्भः

 $oldsymbol{negr}$ $oldsymbol{negro}$ न $oldsymbol{negro}$ $oldsymbol{negro}$ o166.] 1 N. of the king of birds. [He is a son of Kasyapa by his wife Vinata. Ho is the chief of the feathered race, an implacable onemy of serpents, and elder brother of Aruna. In a dispute between his mother and Kadru, her rival, about the colour of उनै:श्रवस् Kadrū defeated Vinata, and, in accordance with the conditions of the wager, made her her slave. Garada brought down the heavenly beverage (Amrita) to purchase her freedom, not, however, without a hard struggle with Indra for the same. Vinata was then released; but the Amrita was taken away by Indra from the serpents. Garuda is represented as the vehicle of Visnu, and as having a white face, an aquiline nose, red wings and a golden body.] -2 A building or architecture (such as चिति) shaped like Garuda; गरुडो स्क्मपक्षो वै त्रिगुणाऽष्टादशात्मकः Ram. 1. 14. 29. -8 N. of a particular military array. -Comp. -अप्रज: an epithet of Aruna, the charioteer of the sun; विभिन्नवर्णा गरुडाप्रजेन Si. 4, 14. - अङ्कः an epithet of Visau. -अङ्कितम्, -अइमन् m. -उत्तीर्णम् an emerald. - वजः an epithet of Visnu; समाहितगतिश्वैव तुष्टाव गरुडच्वजम् V. P. -व्यूहः a particular military array.

गरुत् m. [गू-गू-वा उति Up. 1.91] 1 The wing of a bird.
-2 Eating, swallowing. -Comp. -योधिन m. a quail.

गरुतमत् a. Winged; गरुतमदात्तीविषशीमदर्शनैः R. 3.57. -m. 1 Garuda; गरुतमतां सहितिभिविहायः Ki. 16.43. -2 A bird in general. -3 The fire.

गरूत: Garuda, the chief of birds.

गर्में: 1 N. of an old sage, one of the sons of Brahmā. -2 A hull. -3 An earth-worm. (-pl.) The descendants of Garga. -4 A kind of musical pause or time. -Comp. -संहिता a book on astronomy written by गर्भानार्थ.

गर्गर: 1 A whirlpool, an eddy; श्वसन्तु गर्गरा अयां वहण Av. 4. 15. 12. —2 A kind of musical instrument; अव स्वराति गर्गरो Rv. 8. 69. 9. —3 A kind of fish. —4 A churn; व ख्वाः संप्रवर्तेरच मध्येरश्च गर्गराः Mb. 12. 68. 23. —री A churn, a vessel for holding water.

गर्गाटः A kind of fish.

गर्जा 1 P., 10 U. (गर्जित, गर्जियतिन्ते, गर्जित) 1 To roar, growl; गर्जन् हिर: साम्भिस शैल्कु हे Bk. 2. 9; 15. 21; रणे न गर्जित तथा हि सूराः R_{Bm} .; हृष्टो गर्जित चातिदर्पितबले दुर्योधनो वा शिखी Mk. 5. 6. -2 To emit e deep or thundering sound, thunder; यदि गर्जित वारिधरो गर्जतु तन्नाम निष्ठुराः पुरुषाः Mk. 5. 32 (and in several other verses of the same Act); गर्जित सरिद न वर्षित वर्षित वर्षासु निःह्वनो मेघः Udb.

गर्जः [गर्ज्-भावे घञ्] 1 The roaring of elephants. -2 The rumbling or thundering of clouds. -3 A (roaring) elephant. -4 Roaring, thundering. गर्जनम्, -ना [गर्ज-भावे ल्युद्] 1 Roaring, a roar, growl, thunder; वालोहासितकङोल धिक् ते सागर गर्जनम् Udh. -2 (Hence) sound, noise in general. -3 Passion, wrath. -4 War, hattle. -5 Reproach.

गर्जा, गर्जिः The thundering of clouds.

गर्जित a. [गर्ज्-क] 1 Sounded, roared. -2 Boasted, swaggered, vaunted; Ratn. 4. -तम् The thunder of clouds; Y. 1.145. -तः A roaring elephant in rut.

गर्जकः A kind of fish.

गर्जरम् A kind of grass; carrot.

गर्तः, नर्ता, नर्तम् [प्-तन् Up. 3. 86] 1 A hollow, hole, cave; ससत्वेषु गर्तेषु Ms. 4. 47, 203. -2 A grave. -तैः 1 The hollow of the loins. -2 A kind of disease. -3 N. of a country, a part the Trigartas q. v. -4 Ved. A throne. -6 A chariot; the seat of a chariot; विष्टद्धाः अध्यस्तेष गर्वे Rv. 6. 20. 9. -6 A table for playing at dice. -7 A house. -8 The post of an assembly room. -Comp. -आश्रयः an animal living in holes or under ground, as a mouse or rat; Ms. 7. 72.

गर्तिका [गर्तः अस्त्यस्याः ठन्] A weaver's work-shop (so called because the weaver sits at his loom with feet in a hole below the level of the floor).

गर्द 1 P., 10 U. (गर्दति, गर्दयति-ते) To sound, roar.

गर्दभः (-भी f.) [गर्द्-अभय् Un. 3.122] 1 An ass; न गर्दभा वालिधुरं वहन्ति Mk. 4.17; प्राप्ते तु कोदर्श वर्षे गर्दभी बप्तरा भवत् Subhas. The ass is noted for three remarkable qualities:—अविश्वान्तं वहेद्वारं शीतीष्णं च न विन्दति। ससंतोषस्तथा नित्यं त्रीणि शिक्षेत गर्दभात्॥ Chan. 70.—2 Smell, odour.—भम् The white water-lily.—भी 1 A she-ass.—2 An insect generated in cow-dung.—Comp.—अण्डः,—ण्डकः N. of two trees फ्या & पिपली.—आह्यम् a white lotus.—गदः a particular disease of the skin.

गर्दभकः A kind of insect. - भिका A cutaneous disease, a blotch, eruption.

गर्ध्य = गृथ् q. v.

गर्धः [गृष्-पम् अच् वा] 1 Desire, eagerness. -2 Greediness; चत्रचः चृश्तार्थन्युतिपिशितलवप्राक्षसंबद्धगर्थः Nag. 4. 18.

गर्धन, गर्धित a. Covetous, greedy; किपश्चक्रमणेऽशापि नाडसौ भवति गर्धनः Bk. 7. 16. -म् Desire; अस्याः करस्पर्धन-गर्धनार्द्धः N. 7. 71.

गर्धिन् a. (नी f.) 1 Desirous, greedy, covetous; नवात्रामिषगर्थिनः Ms. 4. 28. -2 Following or pursuing (anything) with eagerness.

गर्भ: [गू-भन् Un. 3. 152] 1 The womb, the belly; गर्भेषु वसति: Pt. 1; पुनर्गभं च संभवम् Ms. 6. 63. -2 A fortus, embryo; act of conception, pregnancy; conception; नरपतिकृतभूषे गर्भमाधत्त राज्ञी R. 2. 75; गर्भोऽभवद्भूधरराज-

पऱ्याः Ku. 1. 19; गर्भे वहति Pt. 1. 30 bears a child in the womb. -8 The time of conception; गर्माएमेऽब्दे कुर्वात ब्राह्मणस्योपनायनम् Ms. 2. 36. - 4 The child (in the womb); S. 6; तृतः कुमारं सुरगर्भकल्पम् Bu. Ch. 2. 19; cf. 'गर्भो अूणेऽ-र्भके कुझौ ' Medinī. -5 A child, brood or offspring of birds. -8 The inside, middle, or interior of anything (in comp. in this sense and translated by 'full of', 'filled with', 'containing' &c); हिमगर्भेर्मयुद्धैः ई. 3. 4; शुक्र कोटर 1. 14; 7. 7; पत्रम् U. 3. 5. inwardly situated; अभिगर्मो शमीमिव S. 4. 4; R. 3. 9; 5. 17; 9. 55; Si. 9. 62; Mal. 3. 12; Mu. 1. 12. -7 The offspring of the sky, i. e. the vapours and fogs drawn upwards by the rays of the sun during 8 months and sent down again in the rainy season; cf. Ms. 9. 305; नवमासभृतं गर्भे भास्करस्य गमस्तिभिः Ram. 4. 28. 3. - 8 An inner apartment, a lying-in-chamber. -9 Any interior chamber. -10 A hole. -11 Fire. -12 Food. -13 The rough coat of the jack-fruit (पनसकष्टक). -14 The bed of a river, especially of the Ganges on the fourteenth day of the dark half of Bhadrapada or in the very height of the rains when the river is fullest. -15 The fruit (of plants). -16 Joining, union. -17 The calyx of a lotus. -18 (In dramas) One of the Sandhis q. v. - Comp. - অহু: (also गर्भेऽह:) an interlude during an act, as the scene of the birth of Kusa and Lava in U. 7, or the सीतास्यवर in Balaramayana. The S.D. thus defines it: अङ्गोद्र-प्रविष्टो यो रङ्गद्वारामुखादिमान्। अङ्कोऽपरः स गर्भाङ्कः सबीजः कलवानिय॥ 279. -अवकान्तिः f. descent of the sonl into the womb. -अवटः see गर्भभाजनम् .-अष्ट्रमः 1 the eighth month from conception. -2 the eighth year from conception. -अस्पन्दनम् non-quickening of the fectus. -आगारम् 1 uterus. -2 an inner and private room, the female apartments. -3 a lying-in-chamber. -4 the body or sanctuary of a temple, the chamber where the image of a doity is placed; एकैव देवं द्रष्टुं च गर्भागरमथाविशन् Ks. 7. 71. -आधानम् 1 impregnation; गर्माधानक्षणपरिच-यान्तृनमाबद्धमालाः (बलाकाः) Me. 9. -2 one of the Samskāras or purificatory ceremonies performed after menstruction to ensure or facilitate conception; (this cercmony legalizes in a religious sense the consummation of marriage); Y. I. II. -आरायः the uterus, the womb. -आस्त्रावः mis-carriage, abortion. -ईश्वरः one bern rich (cf. 'born in the purple'); a sovereign or rich man by birth. all sovereignty attained by inheritance; प्राप्तेश्वर्यो भवेन्म् हो गर्भेश्वरतयान्यथा Raj. T. 5. 199. -उत्पत्तिः f. the formation of the embryo. –বিষয়ার: miscarriage of the embryo (applied to the sky); Bri. S. 21. 25. -उपचातिनो a cow or female miscarrying from unseasonable gestation. -3941: f. formation of the embryo. -কা,-কাৰে a. impregnating, procreative. -কান্ড: 1 time of impregnation.-2 the time when the vapour collected in the air shows the first signs of life. -कोदा:, -पः uterus. ा pains caused by the embryo, the threes of parturition or childbirth. -क्षयः miscarriage, -गृहम्,-सघनम्,

-वेश्मन् n. 1 an inner apartment, the body of a house; Mb. 5. 118. 19; R. 19. 42. -2 a lying-in-chamber. -3 the sanctuary or body of a temple; निर्मत्य गर्भमवनात् Mal. 1. - ब्रहणम् imprognation, conception, - ब्राहिका a midwife; Ks. 34. - घातिन् a. causing abortion. - चलनम् quickening, motion of the fætus in the uterns. -चेट: a servant by birth; नर्माभिर्गर्भचेटानां द्वास्यानां विकियाक्रमैः Raj. T. 3. 153. - 34 a. 1 fallen from the womh (as a child). -2 miscarrying. - 31777: f. 1 birth, delivery. -2 miscarriage. -दासः, -सी a slave by birth; (often used as a term of ahuse or reproach.); यथा गर्भदासः कर्मार्थ एव स्वामिनोऽनड्वाँश्व कीयते। SB. on MS. 3.1.2. -दिवसाः certain days on which the vapours collected in the air show signs of life; Bri. 21. 5. - EE a. (nom. sing. 일賽·독) causing abortion. -- 범부 Ved. semen virile. -घरा pregnant. -धारणम्, -धारणा gestation, impregnation. -Fu: Ved. 1 a breeding place, a nest; कपोत इव गर्भधिम् Ry. 1. 30. 4. -2 cohabitation. -ध्वंसः abortion. -नाडी the umbilical cord. -नुद् a. causing abortion. - न्यासः 1 laying the foundation. -2 the foundations. -परिस्नवः secundines or fætal membranes collectively. -पाकिन् m. rice ripening in sixty days. -पातः miscarriage after the fourth month of pregnancy. -पोषणम्, -भर्मन् n. nourishment of the fectus, gestation; अनुष्ठिते भिषम्भिराप्तेरथ गर्मभर्मणि R. 3. 12. -भाजनम् the foundation pit, the excavation. - मण्डपः an inner apartment, a bed-chamber. -मासः month of pregnancy. -मोचनम् delivery, hirth. -योषा a preguant woman; (fig.) the Gangos overflowing its hanks. - TRIMH protecting the factus. -रन्धिः complete cooking; स्थाल्य-मितापात्पयसोऽभितापस्तत्तापतस्तण्डुलगर्भरन्थिः Bhag. 5.10.22. -रूप a. childish, youthful, juvenile. -रूपः, -रूपकः a child, an infant, a youth. उक्षण a. observing the signs of the rainy season. (-णम्) a symptom of pregnancy. - उभानम् a ceremony performed for the sakeof facilitating and developing pregnancy. -बसातिः f., -वासः 1 the womb; असक्टरभैवासेषु वासं जन्म च दारुणम् Ms. 12. 78. -2 being in the womb. - विच्युति: f. abortion in the beginning of pregnancy. - विपत्ति: death of the focus. -वेदना throes of child-birth. -व्याकरणम् the formation of the embryo. - যুক্ত্ a kind of instrument for extracting the dead futus. - राप्या the abode of the foctus or uterus. -संभवः, -संभृतिः f. becoming pregnant; वर्षद्वयं प्रविष्टस्य वर्ततेऽन्तःपुरेऽत्रे मे। तदेवा गर्भसंभृतिः कृतः संप्रति कथ्यताम् Ks. 5. 61. -संभवा a kind of cardamoms (Mar. एलची). —₹थ a. 1 situated in the womb. —2 interior, internal. -साथः abortion, miscarriage; वरं गर्भस्रावः Pt. 1; Y. 3, 20; Ms. 5, 66.

गभैकः A chaplet of flowers worn in the hair. -कम् A period of two nights with the intermediate day.

गर्भवती A pregnant woman.

गर्भिकावर्ज a. (A coral) free from contamination of other substances inside; Kau. A. 2. 11.

गर्भित a. Pregnant, filled with. -तम् A defect in poetical composition. -ता (in Rhet.) Insertion of one phrase within another.

गर्भिन a. Pregnant, impregnated with.

गभेण्डः Enlargement of the navel.

गर्भिणी A pregnant female (whether of men or animals): ग्रेगिभिणित्रयनवोलपमालभारिसेव्योपकण्ठविषिनावलयो भवन्ति Mal. 9. 2; Y. 1. 105; Ms. 3. 114. —Comp. —अवेस्णम् mid-wifery, care and attendance of pregnant women and new-horn infants. —दौहदम् the longings of a pregnant woman. —व्याकरणम्, —व्याहातिः f. 'science of the progress of pregnancy' (a particular head in medical works.)

गर्भेत्स a. 1 'Contented in the womb', as a child.

-2 Contented as to food or issue. -3 Indolont.

गर्भेदृप्त, गर्भेदृर a. Spiritless, coward, dull.

नर्भुत् f. 1 A kind of grass. -2 A kind of reed. -3 Gold. -4 A kind of bee.

गर्च 1 P. 10 A. (गर्वति, गर्वयते, गर्वित) To be proud or haughty (used only in p. p. which is also supposed to be an adjective derived from गर्व); कोऽधान्त्राप्य न गर्वितः Pt. 1. 146.

गर्वः 1 Pride, arrogance; मा दुरु धनजनयीवनगर्व हरति निमेषात्त्रालः सर्वम् Moha. M. 4; मुधेदानी यौवनगर्व वहसि M. 4. -2 Pride considered as one of the 33 subordinate feelings in rhetoric; रूपधनविद्यादिप्रयुक्तात्मोत्कर्षज्ञाना धीनपरावहेल्लम् R. G.; or, according to S. D. गर्वो मदः प्रभावश्रीविद्यासङ्ख्लतादिजः। अवज्ञासविलासाङ्गदर्शनाविनयादिकृत्॥ 181.

गर्वित a. [गर्व् कर्तरि क्त, गर्वे जाते।ऽस्य तार॰ इतच् वा] 1 Proud, haughty. -2 Conceited. -म् Pride (same as गर्व); न मे गर्वितमायस्तं सिंहण्यति दुरात्मवान् Ram. 4. 16. 9.

गर्बोद्धः A watch-man, door-keeper.

गई 1, 10 A. (sometimes P. also) (गईते, गईयते, गईते) 1 To blame, censure, reproach; विषमां हि दशां प्राप्य देवं गईयते नरः H. 4. 3; Ms. 4. 199. -2 To accuse, charge with. -3 To be sorry for; यथा यथा मनस्तस्य दुष्कृतं कर्म गईति Ms. 11. 229.

गर्रणम्, -णा [गर्र-ल्युद्] Censure, blame, reproach, abuse.

गही [गई-अ] Abuse, censure.

गहित p. p. [गई-क] 1 Blamed, consured. -2 Contemped, despised. -3 Contemptible. -4 Forbidden, bad, vilc. -तम् A blamable or sinful act; एकस्य कर्म संवीदय करोत्यन्योऽपि गहितम् Pt. 1. 342.

गर्हा a. [गर्ह-ज्यत्] Deserving censure, censurable, blamable; गर्हा दुर्भाद्रभे कुले Ms. 5. 149. — Comp. — नादिन् a. speaking ill, speaking vilely.

गल्ह 1 P. (गलित, जगल, अगार्कान, गलितुम, गलित) 1 To drop, drip, ooze, trickle; जलिम गलरपुपदिष्टम् K. 103; अच्छकपोलम्लगलितै: (अश्विम:) Amaru. 29, 96; Bv. 2. 21; R. 19. 22. -2 To drop or fall down; शरदमच्छगलद्वस-नोपमा Si. 6. 42; 9. 75; प्रतोदा जगलः Bk. 14. 99; 17. 87. गलद्विम्मल Git. 2; R. 7.10; Mc. 46. -3 To vanish, disappear, pass away, be removed; गलित मध्यरात्रे Dk.; शैशवेन सह गलित गुरुजनरनेहः K. 289; विद्यां प्रमादगलिता-मिव चिन्तयामि Ch. P. 1; Bh. 2. 41; Bk. 5. 43; R. 3. 70. -4 To eat, swallow (connected with गू). -Caus. or 10 U. (p. p. गलित) 1 To pour out. -2 To filter, strain. -3 To flow (Ā.). -4 To fuso, liquefy, dissolve, melt. -With निस् to oozo or flow out, trickle down; निर्गलिताम्बुगर्भ शरद्घनं नार्दति चातकोऽपि R. 5. 17. -पर्यो to drop down; Bk. 2. 4.

गलः [गलु-भक्षणे नि करणे अच्] 1 The throat, neck; शितिना गलेन विलसन्मरीचिना Ki. 12. 23; न गरलं गले कस्तूरीयम्; cf. अजागलस्तन; Bh. 1. 64; Amaru. 88. ~2 The resin of the Salz tree. -3 A kind of musical instrument. -4 A rope. -5 A kind of fish. -6 A large kind of grass (ৰূহন্দোষ). -Comp. -সজ্জুত a particular disease of the throat (inflammation). - उद्भवः the tuft of hair on the neck of a horse. -आंघः tumor in the throat. -कम्बलः a bull's dewlap. -गण्डः 1 enlargement of the glands of the neck. -2 goitre. - प्रहः, - प्रहणम् 1 seizing by the throat, throttling, smothering. -2 a kind of disease; Mb. 12. 303. 5. -3 N. of certain days in the dark fortnight of a month :- i. e. the 4th, 7th, 8th, 9th, 13th and the three following days. - a day on which a course of study is commenced, but immediately preceding a day on which it is prohibited. -5 study, begun but immediately interrupted. -चर्मन् s. the gullet, throat. -द्वारम the mouth. -मेखला a necklace. - वाते a. 1 safe in the work of the throat, able to oat much and digest it, healthy, sound; दश्यन्ते चैव तीर्थेषु गळवात्तांस्तपस्विनः Pt. 3. v. l. -2 a parasito. -विद्धिः tumor and abscess in the throat. -वतः a peacock. -शाण्डका the uvula. -शुण्डी swelling of the glands of the neck. -स्तनी (also गलेखनी) a she-goat. -हस्तः 1 seizing by the throat, throttling, collaring; अनिच्छन्गलहस्तेन ताभिर्निर्वासितस्ततः Ks. 4. 68. -2 an arrow with a crescent-shaped head; cf. अर्धचन्द्र. -हिस्तत a. seized by the throat, throttled, strangled; अर्धेन्दुलीलेगेल-हस्तितेव N. 6. 25.

गलकः [गल्बा॰ बुन्] 1 The throat, the neck. -2 A kind of fish.

गलनम् [गल् भावे त्युद्] 1 Oozing, trickling, dripping. -2 Leaking. -3 Melting, fusing. -4 Falling down or off.

गरुन्तिका, गरुन्ती 1 A small pitcher. -2 A small water-jar with a hole in the bottom from which the water drops upon the object of worship (an image, Linga, Tulasī &c.) placed below.

गच्य

गलित p. p. [गल्न्स] 1 Dropped or fallen down. -2 Melted. -3 Oozed, flowing. -4 Lost, vanished, deprived. -8 Untied, got loose. -6 Emptied, leaked away. -7 Filtered. -8 Decayed, impaired. -9 Decreased, exhausted; गलितविभवाशार्थिषु तृपाः Bh. 2. 44. -Comp. -इष्टम् advanced or incurable leprosy when the fingers and toos fall off; also पुललुप्टम् -नखदन्त a. one who has lost his claws and toeth; इडी गलितनखदन्ते न कथं विश्वासम्भाः H. 1. -दन्त a. toothless. -नयन a. one who has lost his eyes, blind. -योवन a. one who has lost the bloom or charm of youth, grown old; गलितवशैवना कामिनी Bh. 2. 56. -वयस् a. being in the decline of age, in declining years; गलितवयसामिक्ष्वाकूणामिदं हि कुळवतम् R. 3. 70.

गलितकः A kind of dance, gesticulation; V. 4. 56. 57.

गर्या 1 A multitude of throats. -2 A quantity of a particular kind of grass or of ropes made of it.

गलेगण्डः A kind of bird, (so called from the pendulous fleshy purse hanging from its throat); Adjutant bird.

गलानिलः A prawn or shrimp.

गिलि: [गिलि, डस्य लः] A strong but lazy bull; see गिलि.

गलुः m. A kind of gem (चन्द्रकान्त); मसारगल्वर्कमयै-विभक्गेर्विभूषितं हेमनिबद्धचकम् Mb. 12. 46. 33.

गल्दः, -ल्दा Ved. 1 Speech. -2 Straining.

गह्म 1 A. (गल्भते, गल्भित) To be bold or confident.

गल्म a. 1 Bold, confident, audacious. -2 Proud, haughty.

गहाः The cheek; especially, the part of the cheek near the corners of the mouth; Pt. 1. 123. (Rhetoricians consider this word to be प्राम्य or vulgar; cf. the instance given in K. P. 7:—ताम्बूलमृतगक्षेऽयं भक्षं जल्पति मानुषः; but cf. Bhavabhūti's use:—पातालप्रतिमहगहिबद-प्राक्षितसाणिवम् Māl. 5. 22). —Comp. —चातुरी 2 small round pillow to put underneath the cheek.

নহাৰ: 1 A wine-glass. −2 Sapphire; see নহৰ্ক below.

गह्नर्कः A vessel for drinking spirituous liquor; एवं बृहत्तरे गह्नर्कप्रमाणे कुले जातः Mk. 8; गह्नर्कसत्परिवृतः &c.

गल्बर्कः 1 Crystal. -2 Lapis lazuli; see गडः; Mb. 7. 16. 54. -8 A goblet, a vessel for drinking spirituous liquor; ससारण्ड्यक्मुखः Ram. 3. 43. 29.

गल्ह 1 A. (गल्हते, गल्हित) To blame, consure.

गव (A substitute for ये। at the beginning of certain compounds, especially before words beginning with

vowels or as the second member of Dvigu comp.; पश्चगवम् five cows; गवाकृति cow-shaped). -Comp.-अक्ष: 1 an air hole, a round window; विलोलनेत्रश्रमरैर्गवाक्षाः सहस्रपत्राभरणा इवासन् ${f R}$, 7. 11; कुवलयितगवाक्षां लोचनैरङ्गनानाम् 11. 93; ${f K}$ ${f u}$ -7. 58; Me. 100. [°]जालम् a lattice. -2 the mesh of a shirt of mail. -अक्षक: an air-hole. -अक्षित a. furnished with windows. -अग्रम a multitude of cows; (written as गोऽप्रम्, गोअप्रम् and गवाप्रम्). -अद्नम् pasture or meadow grass. -अद्नी 1 a pasture. -2 a manger, a trough for holding grass &c. for feeding cattle. -अधिका lac--अनृतम् a lie on cow's oath (अनृतगोश्चपथस्य पापम्); तस्या-घमों गवानृतम् Mb. 13. 23. 33; Ms. 8. 98. -अमृतम् 1 the beverage or nectar consisting of rays of light. -2 cow's milk. -अर्ह a. of the value of a cow. -अविकम् cattle and sheep. -अरानः 1 a shoe-maker. -2 an out-cast. -अश्वम bulls and horses. -आकृति a. cow-shaped. -आलम्भः the cow-killing in मधुपर्क rite. -आद्विकम् the daily measure of food given to a cow; a kind of नत; निरुद्धिप्रस्तु यो दद्यान्मासमेकं गवाहिकम् Mb. 13. 133. 3. नुइन्द्रः 1 an owner of kine. -2 an excellent bull. - हेशः, -ईश्वरः an owner of cows. -32; an excellent cow or bull; Rām. 4. 28. 43; Mb. 13. 78. 14. - राजः a bull.

गवयः A species of ox; गोसदृशी गवयः T. S.; दृष्टः कथांचिद्रवर्शैविविभैः Ku. 1. 56; Rs. 1. 23. -यी The female Gayal.

गवलः The wild buffalo. — छम् Buffalo's horn; गवलालिकुहानिमा Bri. S. 32. 17; Si. 20. 12.

गवामयः A kind of sacrifice (सत्र) lasting for a year; गवामयस्य यज्ञस्य फर्ल प्राप्नोति मानवः Mb. 13. 106. 46.

गवांपतिः 1 The chief cattle, a bull. -2 A cowherd. -3 An epithet of the sun; also of fire.

गवास्त्रकः = गवय q. v.

गविनी A herd of cows.

गविष्, -गविष a. Ved. 1 Wishing for cows. -2 Eager (in general).

गविष्ठि a. Ved. 1 Wishing for cows. -2 Desirous, eager, ardent. -ष्टि: f. 1 Desire, eagerness. -2 Desire for fighting, battle.

गविष्ठ a. of the earth; of the sky; Bhag. 1. 10. 36. -ष्ठ: The sun-

गठ्य a. [गवे हितें यत्] 1 Consisting of cattle or cows. -2 Coming or got from a cow (as milk, curds &c.); गव्येन दत्ते श्राद्ध तु संवत्सरमिहोच्यते Mb. 13. 88.8. -3 Proper or fit for cattle. -4 Sacred to the cow, worshipping the cow. -उयम् 1 Cattle, a berd of cows; गव्यं यव्यं यक्तो Rv. 1. 140. 13. -2 Pastureland. -3 The milk, curds &c. of a cow; Mb. 13. 66. 18. -4 A bow-string; अवणोपा-

गच्यय

www.kobatirth.org

न्तिकनीयमानगव्यम् Si. 20. 19. - B Colouring substance, yellow pigment. - 8 The sacrificial act called गवामयनम्; गञ्यस्य च तदादिषु MS. 8. 1. 18; गञ्यमिति गवामयनं ब्रूमः SB. on MS. 8. 1. 18. — ज्या 1 A herd of cows. — 2 A measure of distance equal to two Krosas. -3 A bow-string. -4 A colouring substance, yellow pigment.

बन्ध्य a. Ved. Belonging to or coming from a cow; गुरुयथी त्वस्भवति निर्णिगुरुयथी $ar{\mathbf{R}}_{\mathbf{V}},~9.~70.~7.$

गञ्यसु a. Ved. Desirous of cows; श्राजा नैति गव्ययुः Rv. 9. 98. 3.

गब्या a. Ved. 1 Desire for cows; गब्धो पुणो यथा पुरा Rv. 8. 46. 10. -2 Desire, fervency. -3 Desire for what comes from a cow (as milk &c.); अया धिया च गव्यया Rv. 8. 93. 17. - Desire of battle.

पञ्च a. 1 Delighting in cows. -2 Desiring cows or milk; गन्युर्नी अर्थ परि सोम सिक्तः Rv. 9. 97. 15. -3 Fervent, eager; एव गब्युरचिक्रदत् Rv. 9. 27. 4. -4 Desirous of battle.

गब्यूतम्,-तिः f. 1 A measure of length nearly equal to two miles or one Krosa. -2 A measure of distance equal to two Krosas; Bhag. 5. 21. 19. -3 A pastureground, pasturage.

गवेडु:, -धु:, -धुका A kind of grass eaten by cattle; Ki. 12. 51. - S: A cloud.

गवेरकम् Red chalk.

गवेष् 1 A., 10 P. (गवेषते, गवेषयति, गवेषित) 1 To seek, hunt for, search or inquire for; तस्मादेष यतः प्राप्तस्तत्रै-वान्यो गवेष्यताम् Ks. 25. 176. -2 To strive after, desire ardently or fervently, make efforts for; गवेषमाणं महिषी-कुल जलम् २४८, 1, 21.

गवेष a. Searching for. -षः Search, inquiry.

गवेपणम् a. Ved. 1 Desiring ardently. -2 Desirous of combat; अभिमातिषाहो गवेषणः Av. 5. 20. 11. - जम् -णा Search or inquiry after anything; सखि किमर्थगरे-षणया गिरम् (किरति) N. 4. 107.

गवेषित a. Searched, sought, inquired or looked for.

गद्द 10 U. (गहयति-ते) 1 To be thick or impervious (as a forest). -2 To enter deeply into.

गुहुन a. 1 Deep, dense, thick; बनाभिष्कम्य गहनाद्वहवः कुरुसैनिकाः Mb. 4. 67. 2. +2 Impervious, impenetrable, impassable, inaccessible. - 3 Hard to be understood, inexplicable, mysterious; सेवाधर्मः परमगहनो योगिनामध्यगम्यः Pt. 1. 11, 285; Bh. 2. 58; गहना कर्मणो गतिः Bg. 4. 17; Santi. 1.8. - Grave, dignified; भूम्ना रसानां गहनाः प्रयोगाः Mal. 1.4. - Impassioned, replete with love, strong; क च नु गहनाः कीतुकरसाः U. 6. 33. - 8 Hard, difficult, causing pain or trouble; गहनपंसारः Santi. 3.15;

U. 7.6. (v. 1.). -7 Deepened, intensified; महामोहगहनः (विकार:) Mal. 1. 30. - नम् 1 An abyss, depth; अम्भः किमासीद्यहर्न गभीरम् Rv. 10. 129. I. -2 A wood, thicket, deep or impenetrable forest; यदनुगमनाय निशि गहनमपि शीलितम् Git. 7; Bv. 1. 25. -3 A hiding-place. - 4 A cave. -5 Pain, distress. -6 An ornament. -7 Water. -8 An inaccessible place; विष्यानामस्म्यहं मेहर्गहनानां हिमालयः Bhag. 11. 16. 21. -नः The Supremo Being.

गहीय a. 1 Relating to a cave or thicket.

गहान् n. Ved. Depth.

गहम् 1 Depth. -2 An inaccessible place.

गहर a. (-रा or -री ∫.). i Deep, impervious; Bhag. 1.6.13. -2 Confused (in mind); बभूव गहरी प्रामवासी कोऽपि जडः प्रमान् Ks. 61. 39, 41. -रम् 1 An abyss, a depth. -2 A thicket, forest; गुल्मतृणवीरुद्धिगेह्ररिमेव भव-त्येवमेव गृहाश्रमः Bhag. 5.14.4. -3 A cave, cavern; गौरीगुरोर्गहरमाविवेश R. 2. 26. 46; Re. 1. 21. - 🕻 An inaccessible place. -6 A hiding-place. -6 A riddle. -7 Hypocrisy. -8 Weeping, crying. -9 Water. -10 A doep sigh. - An arbour, bower. - 1 1 A cave, cavern, recess in a rock or mountain. -2 The earth.

गहरित a. 1 Being in a hiding-place, concealed. -2 Absorbed (in one's thought); याज्ञसेन्या वचः श्रुखा कृष्णो गह्नरितोभवत् Mb. 2. 68. 45 (here commentator Nilakantha says गह्नरितः करुणातिशयाद्गद्गदकण्ठः).

गा 1 or 2 A, 3 P. (गाते, जिगाति) 1 To go, see इ. etc. -2 To come to any state or condition. -3 To praise, aing.

गा A song, verse. 'गा क्ष्मीमा च रमा।' Enm.

गाइन्ग a. (-इन्मी f.) [गङ्गाया अपत्यं अण्] 1 Being in or on the Ganges. -2 Coming from or relating to the Ganges; गाङ्गमम्बु सित्मम्बु यामुनं कज्जलाभसुभयत्र मज्जतः K. P. 10; Ku. 5. 37. - जुना: 1 An epithet of Bhisma. -2 Of Kartikeya, -द्राम् 1 Rain-water of a peculiar kind (supposed to fall down from the heavenly Ganges). -2 Gold. - द्नी An epithet of Durga.

गागनः A kind of horse; ये लड्घयन्तः परिस्नामपारां ते गागनाः प्रथ्वतमाः प्रदिष्टाः Salihotra, Appendix II, 161.

गाइगटः, -टेयः A kind of prawn or shrimp.

गाइनायनिः [गङ्गया अपत्यं फिस्] N. of Bhīşma or Kārtikeya.

गाइनोय a. (-यी f.) Being in or on or of the Ganges; स्नातानां शुचिभिस्तोयेर्गाह्नयैः प्रयतात्मनाम् Mb.13.26.31. -यः 1 N. of Bhīṣma or Kārtikeya. -2 The Hilsa fish. - 44 1 Gold. -2 The Musta grass. -8 The Dhattura plant; गान्नेयः षण्मुखे भीष्मे जातहपकवीरुणोः । मुस्तायां पुंनपुंसि स्यात् Nm.

गाइनोरी (-रिका) f. The N. of a plant (Mar. नागवला).

गाउँगेरः (-कः) The N. of a plant (Mar. तोरण, कांकडाचे झाड)

गाङ्गेरकी f. The N. of a plant (Mar. नागवला, गाडेधामण).

गाङ्गोरुवा f. The N. of a plant (Mar. कांकडाचे झाड).

गाजरम् A carrot.

गाञ्जिकायः A quail.

गाडवः A cloud.

गाढ See under गाई.

गाढावटी f. A kind of Indian chess; L. D. B.

गाणितक्यम् Keeping accounts; अक्षपटले गाणितक्याधिकारः Kau. A. 2. 7.

गाणपत a. (-ती f.) [गणपति अण्] 4 Relating to the leader of a troop. -2 Relating Ganesa.

गाणपत्यः [गणपति-यक्] A worshipper of Ganesa. -त्यम् 1 Worship of Ganesa. -2 The leadership of a troop, chieftainship; इहस्य गाणपत्यं मयोभूरेहि Vaj. 11. 15.

गाणिक्यम् [गणिकानां समूहः यञ्] A group of harlots.

गाणितिकः An arithmetician; Līla.

गाणेशः A worshipper of Ganesa.

मोण्डि(णडी) वः, -वम् [गाण्डिएस्त्यस्य संज्ञायाम् व P. V. 2. 110] 1 The bow of Arjuna, presented by Soma to Varuna, by Varuna to Agni, and by Agni to Arjuna, when the latter assisted him in consuming the खाण्डववन; गाण्डीवं संसते हस्तात् Bg. 1. 29. -2 A bow in general. -Comp. -धन्वन् m. an epithet of Arjuna; Me. 50.

गाण्डीविन् m. An opithet of Arjuna, the third Pandava prince; तानस्यतः शरबातान्यन्धुप्रियक्टर्जनः । गण्डीवी कालयामास सिंहः क्षुद्रमृगानिव ॥ Bhag. 10. 58. 54; Ve. 4.

गाण्डी A rhinoceros. —गाण्डीमय a. made of गाण्डी, as the bow of Arjuna; एष गाण्डीमयश्रापे लोकसंहारसंभृतः Mb. 5. 98. 19.

गातागतिक a. (-की f.) Caused by going or coming.

गाता तुगतिक a. (-की f.) Caused by blindly following or imitating custom or example.

गातुः 1 A song. -2 A singer. -3 A celestial chorister.
-4 The male (Indiau) cuckoo. -5 The large black bee.-Ved.-6 Going, motion; गातुं को अस्मिन् Av. 10. 2.12.
-7 Free place for moving. -8 The earth. -9 A refuge. -10 Way, course; देवा गातुबिदो गातु किरवा गातुबित Vij. 2. 21. -11 Access, egress. -12 Progress, increase, welfare.

गाञ्चम [गै अन् गातुरिदम् ना, अण्; ता. Up. 4. 168] 1 The body; अपिकतमपि गात्रं व्यायतत्वादलक्ष्यम् S. 2. 4; तपति तनु-गात्रि मदनः 3. 16. -2 A limb or member of the body; गुरुपरितापानि न ते गात्राण्युपचारमहॅन्ति \$. 3. 17; Ms. 2. 209; 5. 109. -3 The fore-quarter of an elephant. -- The earth. -Comp. -अनुलेपनी a fragrant unguent applied to the body.-आवरणम् a shield; Mb.7.2.28.-उत्सादनम् cleaning the body with perfumes; Ms 2. 211. - कर्षण a. cmaciating or weakening the body. -भड्गः, -भञ्जनम् stretching one's limbs. –मार्जेनी a towel. –यप्टि: f. a thin or slender body; रोमाञ्चलक्ष्येण स गात्रयष्टि भित्त्वा निराक्रामद-रालकेस्याः R. 6. 81. -रुह्म् the hair on the body; नेत्रे जल गात्ररुदेषु हर्षः Bhag. 2. 3. 24. -लता a thin or tender body, slim figure. -वेष्टनम् spasmodic sonsation; Charak 6. 27. -संकोचिन m. the pole-cat; (so called hecause it contracts its body in order to spring); a hedgehog; cf. Vaj. 24. 36. com. -संप्रवः a small hird, the diver.

गात्रकम् The body.

गात्रिका 1 A bodice. -2 A girdle (?).

गाय, गायक See under गै.

गाध् 1 A. (गाधते, गाधित) 1 To stand, stay, remain.

-2 To set out for; dive or plunge into; गाधितासे नभी भूयः
Bk. 22. 2; 8. 1. -3 To seek, search or inquire for.

-1 To compile, string or weave together.

गाध a. [गाध्-भवादी घष्] Fordable, not very deep, shallow; सरितः कुर्वती गाधाः पथश्चारयानकर्दमान् R. 4. 24; cf. अगाध. —घम् 1 A shallow place, ford. —2 A place, site.—3 Desire of gain, cupidity.—4 Bottom; अनासादितगाधं च पातालतलमञ्चयम् Mh. 1. 21. 13.—5 Consequence, result; स वै व्यसनमासाद्य गाधमाती न विन्दति Mh. 12. 93. 32.

गाधिः, गाधिन् m. [णष्-इन्] N. of the father of Viśvā-mitra. (He is supposed to have been an incarnation of Indra and born as the son of king Kauśāmha.) -Comp. -जः, -जन्दनः, -पुत्रः an epithet of Viśvāmitra. -नगरम्, -पुरम् an epithet of Kānyakubja, the modern Kanoja.

गाधेयः An epithet of Visvamitra.

गान्तुः 1 A traveller. -2 A singer.

गान्त्री A carriage drawn by oxen.

गान्दिनी 1 An epithet of the Ganges. -2 N. of a princess of Kāśi, wife of Śvaphalka and mother of Akrūra; Bhāg. 9. 24. 15. -Comp. -सुतः an epithet (1) of Bhīşma; (2) of Kārtikeya; (3) of Akrūra.

गान्दी The mother of Akrura.

गान्धर्व a. (-वी f.) [गन्धर्वस्येदम्-अण्] Relating to the Gandharvas. -वी: 1 A singer, celestial chorister; Rām. 7. 94. 6. -2 One of the eight forms of marriage;

गारुड

गान्धर्यः समयान्मिथः Y. 1. 61; (for explanation, see गन्धर्यविवाह); cf. अभिगन्धिवाँ पश्यामृतस्यः Rv. 10. 80. 6. —3 A subordinate Veda treating of music attached to the Sāmaveda; see उपवेद. —4 A horse. —वेम् The art of the Gandharvas; i. c. music, singing; कापि वेला चास्त्तस्य गान्धर्यं श्रोतुं गतस्य Mk. 3; अये गान्धर्यं विवास्त स्य गान्धर्यं श्रोतुं गतस्य Mk. 3; अये गान्धर्यं विवास्त स्य ते Avimārakam 3; Ks. 12. 28. —वीं 1 Speech. —2 An epithet of Durgā. —Comp. —कला, —विद्या, —रिसा, —रास्त्रम् song, music; यहान्धर्यक्लासु की सल्म Git. 12. 28; Ks. 12. 27. —वित्त a. one whose mind is possessed by a Gandharva. —वेदः the Veda of music (considered as an appendix to Sāmaveda and ascribed to Bharata). —रास्त्रा a music saloon, concert-hall; सत्र गान्धर्वशालायां बत्सराज उवास सः Ks. 12. 31.

गान्धर्व (र्वि) कः A singer; Ks. 63.

गान्धारः 1 The third of the seven primary notes of the Indian Gamut; (commonly denoted by ग in musical notation). -2 Red lead. -3 N. of a country between India and Persia, the medern Kandahāra. -6 A native or a ruler of that country. -रम् Gum myrrh.

गान्धारिः 1 An epithet of Sakuni, Duryodhana's maternal uncle. -2 An epithet of Duryodhana; Mh. 1. 202. 13.

गान्धारी [गान्धारस्यापत्यं इस्] 1 N. of the daughter of Subala, king of the Gandharas and wife of Dhritarāṣṭra. [She bore to her husband 100 sons—Duryodhana and his 99 brothers. As her husband was blind she always were a scarf over her face (probably to reduce herself to his state). After the destruction of all the Kauravas, she and her husband lived with their nephew Yudhiṣṭbira]. -2 A kind of intoxicant; L. D. B. -3 A particular vein in the left eye; Gorakṣa Sataka 26. -Comp. -प्रामः a kind of musical scale.

गान्धारेयः [गान्धार्या अपत्यं दक्] An epithet of Duryodhana.

गान्धिक: [गन्धे गन्धद्रव्यं पण्यमस्य ठक्] 1 A vendor of perfumes, a porfumer, -2 A scribe, clerk. -3 A kind of insect; L. D. B. -कम् Fragrant wares, perfumes; पण्यानां गान्धिकं पण्यं किमन्यैः काञ्चनादिकैः Pt. 1. 13.

गामिक a. (At the end of comp.) Going, leading to (as a way); परत्रणमिकस्य ते ज्ञताकृतस्य कर्मणः। न साक्षि आत्मना समी नृणामिहास्ति कश्चन॥ Mb. 12.321.53.

गामिन a. [गम्-णिन] (Only at the end of comp.)
1 Going, moving, walking; वैदिशागामी M. 5; मृगेन्द्रगामी
R. 2. 30 having the gait of a lion; कुडज Pt. 2.5;
अनस Amaru. 51. -2 Riding; दिरद R. 4. 4. -3

सं. इं. को ८३

Going or reaching to, extending or applying to, relating to; ननु सखीगामी दोषः \$. 4; द्वितीयगामी न हि सन्द एष नः R. 3. 49. — Leading or going to, accruing to; चित्रकृटगामी मार्गः; कर्तृगामि कियाफलम्. — United with; सद्धाभर्तृगामिनी M. 5. — B Passing over to, devolving on; \$. 6; रोषेषु पितृगामि तत् Y. 2. 145.

गामुक a. Going, locomotive; यामुको ध्रुवमध्वानं सुप्रीवो वालिना गतम् Bk. 7. 18.

गास्भीर्यम् [गम्भीरस्य भावः ध्यञ्] 1 Deopness, depth (of water, seund &c.). -2 Depth, profundity (of meaning, character &c.); ef. भीशोककोधह्यधिः गाम्भीर्यं निर्विकारता। समुद्र इव गाम्भीर्ये Rām.; Si. 1. 55; R. 3. 32. -3 Dignity; गाम्भीर्यात्सोऽःयुवाच तम् Ks. 86. 32. -4 Generosity; गाम्भीर्यगरिमा चित्रमपूर्वस्तस्य च प्रभोः। ददाति यद्धाममिति हुवनराज्यमपी-दशम् ॥ Ks. 124. 83. -5 Calmness, composure.

गायः [गै भावे घज्] Singing, a song; यथाविधानेन पठन् सामगायमविच्युतम् Y. 3. 112; Bhag. 10. 90. 26.

गायकः [गै-॰वुल्] A singer, musician; न नटा न विटा न गायकाः Bh. 3. 27. -2 An actor.

गायत्र a. Consisting in or connected with गायत्री; गर्गा-बदुकुलाचार्याद्रायत्रं नतमास्थिती Bhag. 10.45.29. -त्रम् A songor hymn; एतहायत्रं प्राणेषु प्रोतम् Ch. Up. 2.11.1.

गायत्री 1 A Vedic metre of 24 syllables; गायत्री छन्द-सामहम् Bg. 10.35. -2 N. of a very sacred verse repeated by every Brähmana at his Sandhyā (morning and evening devotions) and on other occasions also. Great sins even are said to be expiated by a pious repetition of this verse, which is as follows:—तस्मिन्तिर्वरेण्यं भगों देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् Rv. 3.62.10. -3 A number of mystical verses in Tantra literature. -4 N. of Durgā, Ks. 53.172. -त्रम् A bymn composed and recited in the Gāyatrī metre. -Comp. -मन्त्र: prayers connected with the गायत्री. -वहभः an epithet of Siva.

गायत्रिन् a. (-णी f.) One who sings hymns, especially of the Sāmaveda; गायनि त्वा गायत्रिणे Rv. 1. 10. 1.

भायनः (नी f.) [गै-ल्युट्] A singer; गायनैश्व विरोविष्यो वादनैश्च तथापरेः । विरेजुर्विपुलास्तत्र सर्वरत्नसमन्विताः ।) Rām. 1. 18. 19; तथैव तत्पीरुष गायनीङ्कताः N. 1. 103; Bh. 3. 27 v.1. न्तम् 1 Singing a song. —2 Practising singing as a means of subsistence.

गारित्रम् Rice, corn.

गारुड a. (-डी f.) [गरुडरशेदं अण्] 1 Shaped like Garuda. -2 Coming from or relating to Garuda. -ड:, -डम् 1 An emerald; राशिमणीनामिन गरुडानां सपदारागः फलिलो विभाति R. 13. 53. -2 A charm against (snake) poison; संग्रीतगारुडेन K. 51 (where it has sense I also). -3 A missile presided over by Garuda. -4 A military array (च्युह) of the shape of Garuda. -6 Gold.

गारुडिकः A charmer, dealer in antidotes.

गारुत्मत a. (-ती f.) [गरुमान अस्त्यस्य अण्] 1 Shaped like Garuḍa. -2 Sacred or presided over by Garuḍa (as a missile); गारुमतं तीरगतस्तरस्यी भुजङ्गनाशाय समाददेऽस्रम् R. 16. 77. -तम् An emerald.

गार्ग a. 1 Coming from or connected with Gargya.

-2 Composed by Garga. -गै: A kind of measure (in music). -गीं N. of the learned woman वाचक्ती.

गार्थ a. Descended from Garga.

गार्जरः A carrot.

गार्दम a. (-सी f.) [गर्दमस्येदं अण्] Belonging to or coming from an ass, asinine; Av. 6, 72, 3.

गार्द्ध्यम् Greediness; पीत्वा जलानां निधिनातिगार्ध्यात् Si. 3.73.

गार्ध a. (-भीं f.) [गृधस्यायम् अण्] Derived from a vulture; Mb. 6. 73. 17. -भी: 1 Greediness (probably for गार्धम्). -2 An arrow. -Comp. -पक्षः, -वासम् m. an arrow furnished with a vulture's feathers; न हि गाण्डीवमुक्तानां शराणां गार्धवाससाम् Mb. 3. 33. 87.

गार्स a. (-भी f.) [गर्भे साधु अण्], गार्भिक (-की f.) a. 1 Uterine, fetal; Bhag. 3.7.27. -2 Relating to gestation; Ms. 2.27.

गार्भिणम् , -ण्यम् [गर्भिणीनां समृहः भिक्षा अण्] A number of pregnant women.

गाई a. Domestic, pertaining to household. See गाईबेघ.

गाईकमेधिकः (in pl.) The duties of a householder; रेमे रमाभिनिजकामसम्प्रुतो यथेतरो गाईकमेधिकांश्वरन् Bhag. 10.59.44.

माईपतम् [गृहपतेरिदं अण्] The position and dignity of a householder.

गाईपत्यः [गृहपतिना नित्यं संयुक्तः, संज्ञायं च्य] 1 One of the three sacred fires perpetually maintained by a householder, which he receives from his father and transmits to his descendants, and from which fires for sacrificial purposes are lighted; अय हैने गाईपत्योऽनुच्यास Ch. Up. 4.11.1; cf. Ms. 2.231. -2 The place where this sacred fire is kept. -त्यम् The government of a family; position and dignity of a householder; गाईपत्येन सन्य ऋतुना यज्ञनीरित Rv. 1.15.12. -Comp. -त्यायः A rule of interpretation according to which a direct statement (अति) is stronger than an indirect one (किज्ञ). This rule is discussed and established by जैमिन and शबर at MS. 3.2.3 and 4.

गाहमिध a. (-धी f.) [गृहमेधस्थेदं अण्] Fit or proper for a householder; Bhag. 5. 11. 2. -धः The five Yajins to be performed by a householder.

गाहेस्थ्यम् [यहस्थस्य मानः कर्म ना ध्यञ्] 1 The order or stage of life of a householder (यहस्थ); गाहेस्थ्यं चैन याज्याक्ष सर्ना ग्रह्माश्च देवताः Mb. 14. 7. 10. -2 Domestic affairs, bousehold. -3 The five Yajñas to be daily performed by a householder.

गार्छ a. Domestic.

সান্তঃ 1 Flowing, liquofying. -2 Dropping. -3 A flux.

गालनम् [गल् णिच्-भावे ल्युद्] 1 Straining (fluids). -2 Fusing, liquefying, melting. -8 Reviling; cf. com. on Mb. 12. 68. 31.

गालवः 1 The Lodhra tree. -2 A kind of ebony. -3 N. of a sage, a pupil of Viśvāmitra (said in Hariv. to be his son).

गालिः f. [गल्-इन्] 1 Abuse, abusive or foul language; ददतु ददतु गालीगिलिमन्तो भवन्तो वयमपि तदभावाद्गालिदानेऽसमर्थाः Bh. 3. 133; Raj. T. 6. 157. —Comp. —दानम्, —प्रदानम् Reviling; Raj. T. 7. 304.

गालित a. 1 Strained. -2 Distilled. -3 Melted, fused. गालिनी A particular position of the fingers.

गालोडित a. 1 Drunk, intoxicated. -2 Sick, diseased. -8 Foolisb. -तम् Examination; investigation.

गालोड्यम् The seed of a lotus.

गावलाणिः An epithetici Sanjaya, son of Gavalgaņa; गावल्गणे क नस्ताता मुद्री हीनव नेत्रयोः Bhag. 1. 13. 31.

गाह 1 A. [गाहते, जगाहे, अगाहिष्ट, अगाह , गाहितुम्, गाहुम्, गाह or गाहित] 1 To dive or plunge into, bathe, immerse oneself into (as water); गाहन्तां महिषा निपानसिक्तं शृष्टे मुँ मुँ हुस्ताडितम् S. 2. 6; गाहितासेऽध पुण्यस्य गन्नामृतिभिन दुताम् Bk. 22. 11; 14. 67; (fig. also); मनस्तु में संशयमेन गाहित Ku. 5. 46 is plunged into or entertains doubt. -2 To enter deeply into, penetrate, roam or range over; गाहितमिन्नं गहनम् Bv. 1. 21; कदाचित्मानं जगाहे K. 58; ऊनं न सत्तेष्विभो बबाधे तस्मिन्ननं गोशिर गाहमाने R. 2. 14; Me. 50; H. 1. 150; Ki. 13. 24. -3 To stir up, agitate, shake, churn. -4 To be absorbed in (with loc.). -5 To hide oneself in. -6 To destroy. With सम् to enter, go to or into, penetrate into; समगाहिष्ट चाम्बरम् Bk. 15. 59.

गाद p. p. [गाह-क] 1 Dived or plunged into, bathed in, deeply entered. -2 Frequently plunged into, resorted to, thickly crowded or inhabited; तपरिवादां तमसां आप नदीं त्रक्रमेण R. 9. 72. -3 Closely pressed together, tightly drawn, fast, close, tight; गादाक्रदे-बीहुभिः R. 16. 60; गादाल्डिगन Amaru. 40, a close embrace; Ch. P. 6. -4 Thick, dense. -6 Deep, impervious. -6 Strong, vehement, excessive, intense; गादिनेहामवाप fell fast asleep; 20. उद्देग excessively tormented; U. 3.31; Mal. 9.12; गादील्फालालेहाल्लिसेल्फ्न

गिरि (री) यकः

केस्ताम्यतीति Mal. 1. 15; Me. 85; प्राप्तगादप्रकम्पा S. Til. 12; Amaru. 74; so also गादतप्तन तथम् Me. 104. —दम् ind. Closely, fast, much, excessively, heavily, vehemently, powerfully. —Comp. —अस्मद् a. having closely fitting armlets; R. 16. 60. —आलिङ्गनम् a close embrace.—कर्णः an attentive ear; ता ये पिबन्यवितृषो चृप गादकणें: Bhag. 4. 29. 41. —तरम् ind. 1 more tightly, closely.—2 more intensely. —मृष्टि a. close fisted, avaricious, miserly. (—ष्टि:) a sword. —वचस् m. a frog. —वर्षस् a. costive, constipated.

गाह a. [गाइ-घञ्] Diving into, bathing. —हः 1 Diving into, plunging, bathing; रामाणामनवरतोद्गाहभाजाम् Si. 8. 45. —2 Depth, interior; महो गाहादिव आ निर्धुक्षत Rv. 9. 110. 8.

गाहनम् [णाइ-ल्युर्] The act of diving into, plunging, bathing &c.

गाहित a. 1 Bathed in, plunged into. -2 Penetrated, entered into; see आह.

गाहित a. 1 One who plunges into water, a bather, diver. -2 One who penetrates. -3 Shaking or agitating. -4 Destroyer.

गिन्दुकः 1 A ball for playing with. -2 N. of a tree; see गेन्द्रक.

गिर् त. [पृ-किष् वा टाप्] Ved. Addressing, invoking. -f. (nom. sing. गी:; instr. dual गीभ्याम् &c.) 1 Speech, words, language; वनस्यनसितं तस्मिन् ससर्ज गिरमात्मभू: Ku. 2. 53; 3. 72; मनतीनां स्तृतयेव गिरा कृतमातिथ्यम् \$.1; प्रश्रत्तिसाराः खल्ज मादृशां गिरः Ki. 1. 25; Si. 2. 15; Y. 1. 71. -2 Invocation, praise, song. -3 N. of Sarasvatī, the goddess of speech and learning. -4 Intellect; cf. गिर्थाः Enm. -5 Knowledge from hearing (अवणजज्ञान); प्रपूर्वगौ पूर्वजौ चित्रभानु गिरा वाऽऽशंसामि तपसा ह्यनःतो Mb. 1. 3. 57 com. -Comp. -देवी (गीर्देवी) Sarasvatī, the goddess of speech. -पतिः (written as गीःपतिः, गीन्पतिः and गीपतिः) 1 N. of Brihaspati, the preceptor of the gods. -2 a learned man; so गिराञः, -रथः (गीरथः) N. of Brihaspati. -वा (वा) णः (गीर्वाण) a god, deity; परिमले गीर्वाण्वेतीहरः Bv. 1. 63, 84. असम् cloves.

गरा 1 Speech, speaking, language, voice. -2 Praise. -Comp. - मुध् delighting in praise; पनमान गिराब्धम् Rv. 9. 26. 6.

मिरि a. [गृद किंच Up. 4. 142] Venerable, respectable, worshipful. निर: 1 A hill, mountain, an elevation; परयाधः खनने मूड गिरयो न पतन्ति किम् Subhāṣ.; ननु प्रविदेशि निष्कम्पा गिरयः Ś. 6. -2 A huge rock. -3 A disease of the eyes. -4 An honorific titlo given to Saminyāsins; e. g. आनन्दगिरः -6 (In math.) The number 'eight'. -6 A ball with which children play (गैन्दुक). -7 A cloud. -8 A peculiar defect in quicksilver. -रि: f. 1 Swallowing. -2 A rat; monse (written also गिरी in this sense). -Comp. -रिन्दः 1 a bigh mountain. -2 an

epithet of Siva. -3 the Himalaya mountain. -4 a term for the number 'eight'. - \$21: 1 an epithet of the Himālaya mountain. -2 an epithet of Siva; सुतां गिरीशप्रतिसक्तमानसाम् Ku. 5. 3. -कच्छपः a species of tortoise living in mountains. -কণ্ডক: Indra's thunderbolt. कद्म्बः, -म्बकः a species of the Kadamba tree. -कन्दरः a cave, cavern. -कर्णिका the earth. -काणः a blind or one-eyed man. -काननम् a mountain-grove. -कुटम् the summit of a mountain. -गङ्गा N. of a river. -13: a ball for playing with. -13: a mountain-cave. -चर a. roaming or wandering on a mountain; गिरिचर इव नागः प्राणसारं विभर्ति \pm . 2.4. (\pm रः) a \pm hief. \pm π a.mountain-born. (-जम्) 1 talc. -2 red chalk. -3 benzoin. - 4 bitumen. - 5 iron. (- 371) 1 N. of Pārvatī (the daughter of Himālaya). -2 the hill plantain (पर्वतकदली) +3 the Mallikā creeper. -4 an epithet of the Ganges. -तनयः, -नन्दनः, -सुतः 1 an epithet of Kartikeya. -2 of Ganosa. प्वः, प्वतः an epithet of Siva; Ks. 56. 403. पलम् tale. -जालम् a range of mountains. – উৰুব: Indra's thunderbolt. – স: N. of Siva; अहं गिरित्रश्र Bhag. 8. 6. 15. -दुर्गम् a hill-fort, any stronghold among mountains; रहुगै गिरिदुगै वा समाश्रित्य वसेत्पुरम् Ms. 7. 70, 71. - द्वारम् a mountain-pass. - धातुः red chalk; बालार्कसमवर्णेन तेजसा गिरिधातुना Ram. 2. 95. 19. (v. 1.) - च्वजम् Indra's thunderbolt. - नगरम् N. of a district in Daksinapatha. -णदी or नदी a mountain-torrent, rill. -णद (नद्र) a. enclosed by a mountain. -नन्दिनी 1 N. of Parvati. -2 of the Ganges. -3 a river in general (flowing from a mountain;) कलिन्दिगिरिनन्दिनी-तटसुरदुमालिम्बनी By. 4. 3. -िणतम्बः (नितम्बः) the declivity of a mountain. -पीलुः N. of a fruit-tree. -पुष्पकम् bitumen. - TE: the top of a hill; Ms. 7, 147, - मपात: the declivity or slope of a mountain. -प्रस्थः the tableland of a mountain; Ram. 2. - श्रिया a female of the Bos Grunniens. -बान्धवः an epithet of Siva - भिद् m. an epithet of Indra. (-f.) a river (breaking through a mountain). -भू a. mountain-born. (-भू: f.) 1 an epithet of the Ganges. -2 of Parvatī. -महिका tho Kutaja tree. -मानः an elephant, especially a large and powerful one. -मृद् f., -मृद्भवम् 1 red chalk. -2 mountain soil. - 可可 m. 1 a high mountain. -2 an epithet of the Himalaya. -राजः the Himalaya mountain. -वजम N. of a city in Magadha. -शालः a kind of bird. -যুক্ক: an epithet of Ganesa. (লাম্) the peak of a mountain. - पद (सद) m. an epithet of Siva. - साज n. table-land. -सार: 1 iron. -2 tin. -3 an epithet of the Malaya mountain. - स्तः the Maināka mountain. -सुता an epithet of Pārvatī. -स्रवा a mountaintorrent; गिरिस्रवाभिः सर्वभिः पृष्ठतोऽनुगता शुभा Mb. 13. 140. 25.

गिरिक: [गिरौ कायित कै-क] 1 N. of Siva. -2 A ball for playing. -का 1 A small mouse. -2 N. of Vasu's queen; महिष्यामृतुमस्यां स गिरिकायां नराधिपः Bm 1. 203.

गिरि (री) यकः, गिरियाकः A ball for playing with.

www.kobatirth.org

गिरिशः [गिरौ कैलासपर्वते शेते, शो बाहु ॰ हः P.III.2.15 Vart; गिरिरस्यास्तीति लोमादित्वात् शः P. V. 2. 100.] An epithet of Siva; प्रत्याहतास्त्रो गिरिशप्रभावात् R. 2. 41; गिरिशमुपचचार प्रत्यहं सा सुकेशी Ku. 1. 60, 37. (Also गिरिशयः and गिरिशन्तः).

गिন্ত 6 P. (শিন্তরি, শিন্তির) To swallow; (properly speaking, this is not a separate root, but is connected with মৃ).

गिल a. [थिल्क] Who or what swallows or devours; e. g. तिमिन्निलंगलोऽप्यस्ति तिन्निलंप्यस्ति राघवः; see तिमिन्निल. — स्टः 1 The citron tree. —2 A crocodile in the Ganges. —Comp. —गिलः, —प्रहः a crocodile, shark.

गिलन् a. Swallowing; गिलन्त्य इव चाङ्गानि Bhag. 10. 13. 31.

गिलनम्, गिलिः f. Swallowing, eating up.

गिलाय: A hard tumour in the throat.

गिलि (रि) त a. Eaten, swallowed.

नि (गे) च्यु: [नै इप्युच् आद्युष:] 1 A singer. -2 Especially, a Brāhmaņa versed in the hymns of the Sāmaveda and who chants them.

गीत p. p. [गै-फ] 1 Sung, chanted (lit.); आर्ये साध् गीतम् S. 1; चारणद्वन्द्वगीतः सञ्दः S. 2. 15. —2 Declared, told, said; गीतश्रायमधें ऽद्विरसा Mal. 2; (see under गे also). —तम् Singing, a song; तवास्मि गीतरागेण हारिणा प्रसभं हतः S. 1. 5; गीतमुत्सादकारि मृगाणाम् K. 32. —Comp. —अयनम् a means or instrument of singing, i. e. a luto, flute &c. Bhag. 4. 4. 5. —कमः the arrangement of a song.—गोविन्दम् N. of a lyrical drama by Jayadeva. —श a. versed in the art of singing; गीतसो यदि योगेन नाप्नोति परमं पदम् Y. 3. 116. —प्रिय a. fond of song or music. (—पः) an epithet of Siva. (—पा) N. of one of the Mātris attending on Skanda. —वन्धनम् an epic poem to be sung; गूणुमः किसिदं स्वप्ने गीतवन्धनमुत्तमम् Ram. 7. 71. 21. —मोदिन m. a Kinnara. —शास्त्रम् the science of music.

गीतकम् A song; Y. 3. 113.

भीता [मैं कमिण क] A name given to certain sacred writings in verse (often in the form of a dialogue) which are devoted to the exposition of particular religious and theosophical doctrines; e.g. शिवगीता, रामगीता, भगवदीता. But the name appears to be especially confined to the last, the Bhagavadgītā; भीतासुगीता कर्तव्या किसन्यै: शास्त्रविस्तरै: । या स्वयं पद्मनाभस्य मुखपद्माद्विनिःसृता ॥ quoted by Srīdharasvāmin.

गीतिः f. [गै-भावे किन्] 1 A song; अहेररागपरिवाहिणी गीतिः Ś. 5; श्रुताप्सरोगीतिरिप क्षणेऽस्मिन् हरः प्रसंख्यानपरो बभूव Ku. 3. 40. -2 N. of a motre; see App. -3 A Sama mantra; गीतिभिर्मधुरैः स्निग्धेर्मन्त्राह्वानैर्यशहेतः Ram. 1. 14. 9. -Comp. -आर्थो a. motre of 4×16 short syllables.

गीतिका 1 A short song. -2 Singing.

गीतिन् a. (नि f.) One who recites in a singing manner; गीती बीझी शिरःकम्पी तथा लिखितपाठकः Sik. 32.

गीया 1 Song. -2 Speech.

য় I. 6 P. (এবনি, মুন) To void by stool, void excrement, discharge faces. -II. 1 A. Ved. (মবন) To speak indistinctly.

गुग्तुल:, -न्द्र: A particular fragrant gum resin. (Mar. गुग्तुल); Bri. S. 57. 3, 5; गुग्तुलं पान कशिखं ... Siva. B. 30. 19.

যুশ্যুক্তক: A desler in bdellium.

गुन्छ: 1 A bundle, bunch (in general); गुन्छपुरमं तु विविधम् Ms. 1. 48. -2 A bunch of flowers, a cluster of blossoms, a clump (of trees &c.); अश्णोनिक्षिपदञ्जनं अवपयोस्तापिच्छगुन्छाविष्म् Git. 11; Ms. 1. 48; Si. 6. 50; Y. 2. 229. -3 The plumage of a peacock. -4 A necklace of pearls (in general). -6 A pearl necklace of 32 (or, according to some, of 70) strings; Kau. A. 2. 11. -Comp. -अर्थ: a pearl necklace of 24 strings. (-धं:, -धंम्) half of a cluster. -कणिशः a kind of corn. -पशः the palm tree. -फरा: 1 the vine. -2 plantain tree.

गुच्छकः see गुच्छ.

যু**হস্তাল:** The plant Andropogon Schonanthus (Mar. गवती यहा),

गुज् 1 P. (गोजित), often गुज्ज 1 P. (गुज्जित, गुज्जित or गुजित) To sound inarticulately or indistinctly, hum, buzz; पद्पदोऽसी न जुगुज्ज यः कलम् Bk. 2. 19; 6. 143; 14. 2; U. 2. 29; 5. 6; अथि दलदरिवन्दस्यन्दमानं मरन्दं तव किमिष लिहन्तो मञ्जु गुज्जन्तु मृष्णः Bv. 1. 5.

যুক্তর: 1 Humming. -2 A cluster of blossoms, hunch of flowers, a nosegay; cf. মুল্ড. -Comp. -রানু a large black bee.

गुञ्जनम् Sounding low, humming, buzzing.

गुजा [गुञ्ज्-अच्] 1 A small shrub of that name, bearing a red black berry; अन्तिविषया (for प्यः) क्षेता बहिश्चेव मनोरमाः। गुजाफलसमाकारा योषितः केन निर्मिताः॥ Pt. 1. 196; कि जातु गुजाफलभूषणानां सुवर्णकारेण वनचराणाम् Vikr.1.25.—2 A berry of this shrub used as a weight, measuring on an average 1_{16}^{5} grains Troy, or an artificial weight called Gunja measuring about 2_{16}^{3} grains.—3 Humming, a low murmuring sound.—4 A kettle-drum; ...गुजा जुगुङ्जः करचिहिताः Bk. 14. 2.—6 A tavern.—6 Reflection, meditation.—7 A kind of plant with a poisonous root.

गुञ्जिका A berry of the Gunja plant.

गुिलतम् Humming, murmuring; स्वच्छन्दं दलदरिवन्द ते मरन्दं विन्दन्तो निद्धतु गुज्जितं मिलिन्दाः Bv. 1.15; न गुज्जितं तन्न जहार यन्मनः Bk. 2.19. गुटिका 1 A pill. -2 A round pebble, any smali globe or ball; लाएगुटिकाः क्षिपति Mk. 5. -3 The cocoon of the silk-worm.-4 A pearl; निर्धातहारगुटिकाविशदं हिमाम्भः R. 5. 70; विभाणो धूमकेतुं मधुकरगुटिका दन्तमुद्ग्ष्टदग्डम् Rāja-praśasti (गणेशस्तुतिः). -5 A small pustule. -Comp.-अञ्जनम् a kind of collyrium. -अस्त्रम् A missile for throwing stones; गुटिकारबैट्योलें: शिलामुखशरासनैः Parṇāl 4. 76. -यन्त्रम् a rifle, a musket; जागस्करहोरातं गुटिकायन्त्र-धारिकः Siva. B. 17. 72.

गुटी = गुटिका q. v.

पुर 6 P. (पुरति) 1 To defend, preserve. -2 To strike, injure.

गुड a. Thick; मुखं मुक्तन्दस्य गुडालकाइतम् Bhag. 10. 38. 9. थी. गुडाकेश:

गुड: 1 Treacle, molasses; गुडधानाः Sk.; गुडौदनः Y. 1. 304; गुडदितीयां हरीतकी मक्षयेत Susr. -2 A globe, ball; साभिः सगुडशक्तिका Mb. 3. 15. 8. -3 A ball for playing with. - 4 A mouthful, bit. - 3 An elephant's armour. -6 The cotton tree. -7 A pill; Sarangdhara 13. I. -Comp. -उदक्स water mixed with molasses. -उद्भवा sugar. -आवनम rice boiled with coarse sugar; Y. 1. 303. -करी f. N. of a Rāgiņī (गुर्जरी). -तृणम् , -दारुः, -रु n. sugar-cane. -रवच्-चा f. the aromatic bark of the Laurus Cassia (Mar. दालचिनी). -धनुः f. a milch-cow symbolically represented by molasses and offered as a present to Brabmanas. - पिएम a sort of sweatment, flour and molasses ground and boiled together; Y. 1. 289. –फलः the Pilu tree. –शकेरा refined sugar. –शकुम् a cupola. - गुङ्किका an apparatus or missile for throwing balls; Mb. 3. 15. 8. -हरीतकी myrobalan preserved in molasses (Mar. मुरोवळा).

गुडक: [गुडेन पक्त: ता॰ कन्] 1 A ball; समुजुण्ड्यश्मगुडका Mb. 3. 15. 8. -2 A mouthful. -3 A kind of drug prepared with molasses. -डिका 1 A small ball. -2 A pill. -3 Kernel. -कम् Molasses.

गुइलम् Spirituous liquor distilled from melasses.

gsi 1 The cotton plant. -2 A pill.

गुडाका 1 Sloth. -2 Sloep.

गुडाकेशः (Thick-haired) 1 An epithet of Arjuna; सम देहे गुडाकेश यच्चान्यद् द्रष्टुमहंसि Bg. 11. 7. (and in several other places of the Gita.) -2 An epithet of Siva.

गुडुगुडायनम् A rattling in the throat (as breath) caused by cough.

युडु (इ) ची N. of a very useful medicinal plant, Cocculns Cordifolius (Mar. गुळवेल).

गुडेरः 1 A ball, globe. -2 A mouthful, bit.

गुण् 10 U. (गुण्यति-ते, गुणित) 1 To multiply. -2 To advise. -8 To invite.

गुण a. Of good quality (गुणवान्); श्रातः कथं नाम मया गुणस्य श्रातुर्वयं राम विरोचयेत \mathbf{Ram} . 4. 24. 9.

गुणः [गुण्-अच्] 1 A quality (good or bad); ध्युण, दुर्गुण ; यदज्ञनारूपसरूपतायाः कविद्गुणं भेदकमिच्छतीभिः Si. 3. 42. -2 (a) A good quality, merit, virtue, excellence; कतमे ते गुणाः Mal. 1; वसन्ति हि प्रेम्णि गुणा न वस्तुनि Ki. 8. 37; R.~1.~9.~22; साधुरवे तस्य को गुणः Pt.~4.~108.~(~b~) Eminence. -3 Use, advantage, good (with instr. usually), Pt. 5.; कः स्थानलाभे गुणः 2.21; H.1.49; Mu.1.15. -Effect, result, efficacy, good result; संभावनागुणमवेहि तमीश्वराणाम् ई. 7. 4; गुणमहतां महते गुणाय योगः Ki. 10. 25; 6. 7. -6 (a) A single thread or string. (b) Thread, string, rope, cord, मेखलागुणै: Ku. 4.8; 5.10; तृणेगुणत्व-मापन्नैर्बध्यन्ते मत्तद्दन्तिनः H. 1. 32; यतः परेषां गुणप्रहीतासि Bv. 1. 9 (where In also means 'a merit'). -6 The bow- string ; गुणकृत्ये धनुषो नियोजिता K_{u} . 4.15, 29; कनकपिङ्गताडिद्-गुणसंयुतम् R. 9.54. -7 The string of a musical instrument; कलवळकीगुणस्वानमानम् Si. 4. 57. -8 A sinew. -9 A quality, attribute, property in general; यादृग्गुणेन मर्त्रा स्त्री संयुज्येत यथाविधि Ms. 9. 22. -10 A quality, characteristic or property of all substances, one of the seven categories of padarthas of the Vaisesikas, (the number of these properties is 24). -11 An ingredient or constituent of nature, any one of the three properties belonging to all created things; (these are सन्ब, रजस् and तमस्); गुणत्रयविभागाय Ku. 2. 4; सत्त्वं रजस्तम इति गुणाः प्रकृतिसंभवाः Bg. 14. 5; R. 3. 27. -12 A wick, ootton thread; चपदीपो धनस्तेहं प्रजाभ्यः संहरन्नि । अन्तर-स्थेर्पुणैः ग्रञ्जेर्रुश्यते नैव केनचित् ॥ Pt. 1, 221, -13 An object of sense, (these are five हप, रस, गन्ध, स्पर्श, and शब्द); गुणैर्गुणान्स भुङ्गान आत्मप्रद्योतितैः प्रभुः Bhag. 11. 3. 5. 🗝 14 Repetition, multiplication, denoting 'folds' or 'times', usually at the end of comp. after numerals; आहारी द्विगुणः स्त्रीणां वुद्धिस्तासां चतुर्गुणा । षड्गुणो व्यवसायश्व कामश्वाष्टगुणः स्मृतः ॥ Chān. 78; во त्रिगुण; शतगुणीभवति becomes a hundred-fold, अध्यर्धगुणमाहुर्यं बले शोर्यं च केशन Mb. 11. 20. 1. -16 A secondary element, a subordinate part (opp. मुख्य); न च गुणानुप्रहार्थं प्रधानस्थावृत्तिर्युक्ता SB. on MS. 12. 1. 4. -18 Excess, abundance, superfluity; पराट्मुखनधं कृत्ना कोऽत्र प्राप्तरुत्वया गुणः Ram. 4. 17. 16. -17 An adjective, a word subordinate to another in a sentence. -18 Tho substitution of ए, ओ, अर् and अल् for इ, उ, ऋ (short or long) and ल, or the vowals अ, ए, ओ and अर् and প্রন্তু. —19 (In Rhet.) Quality considered as an inherent property of a Rasa or sentiment. Mammata thus defines गुण.-ये रहस्याङ्गिनो धर्माः शौर्यादय इवात्मनः। उत्कर्ष-हेतवस्ते स्थुरचलस्थितयो गुणाः ॥ K. P. 8. (Some writers on rhetoric, such as Vāmana, Jagannātha Paṇdita, Dandin and others, consider Gunas to be properties both of शब्द and अर्थ, and mention ten varieties under each head. Mammata, however, recognises only three, and, after discussing and criticizing the views of others, says: माधुर्योजः प्रसादाख्याञ्चयस्ते न पुनर्दश K. P. 8); Ki. 17. 6.

गुणः

-20 (In gram. and Mim.) Property considered as the meaning of a class of words; e. g. grammarians recognise four kinds of the meaning of words; জানি, মুণ, किया and द्रव्य, and give गी:, शुक्रः, चलः and डिस्थः as instances to illustrate these meanings. -21 (In politics) A proper course of action, an expedient. (The expedients to be used by a king in foreign politics are six:— 1 सन्धि peace or alliance; 2 विषद् war; 3 यान march or expedition; 4 स्थान or आसन halt; 5 संश्रय seeking shelter; 6 देध or देधीभाव duplicity; सन्धिनी विप्रहो यानमासनं द्वैधमाश्रयः Ak.) see Y. 1. 346; Ms. 7. 160; Si. 2. 26; R. 8. 21. -22 The number 'three' (derived from the three qualities). -23 The chord of an arc (in geom.). -25 An organ of sense. -25 A subordinate dish; Ms. 3. 226, 233. -26 A cook. -27 An epithet of Bhīma as in युधिष्टिरोऽपि गुणप्रियः Vas. -28 Leaving, abandonment. -29 A multiplier, coefficient (in math.) -30 Division, subdivision, species, kind. -31 The peculiar property of letters which are pronounced with external utterance (बाह्यप्रयत्न); they are eleven. + Comp. - अग्न्यम् a principal quality; वर्तिन्; स्वमूर्तिभेदेन गुणाग्च्यवर्तिना पातिः प्रजानामिव सर्गमात्मनः R. 3. 27. -अगुणः merit and demerit Ma. 3. 22; 9. 331; अनेपेक्ष्य गुणागुणी जनः स्वहचिं निश्चयतोऽनु-धानति Si. 16. 44. -अतीत a. freed from all properties, being beyond them; सर्वारमभपरित्यागी गुणातीनः स उच्यते Bg. 14. 25. (-तः) the Supreme Being. -अधिष्ठानकम् the region of the breast where the girdle is fastened. -अनुवन्धित्वम् connection or association with virtues; गुणा गुणानुबन्धिःवात्तस्य सप्रसवा इव R. 1. 22. -अनुरागः love or appreciation of the good qualities of others; गुणा-नुरागादिव सख्यमीयिवात्र बाधतेऽस्य त्रिगणः परस्परम् Ki. 1. 11. -अनुरोधः conformity or suitableness to good qualities. -अन्तरम् a different (higher) quality; गुणान्तरं वजित शिल्पमाधातुः M.1.6. -अन्वित, -उपपन्न, -युक्त, -संपन्न a. endowed with good qualities, meritorious, worthy, good, excellent. -अपवादः, -निन्दा disparagement, detraction. -अभिधानम् A subsidiary injunction; द्रव्योपदेशाद्वा गुणा-भिधान स्थात् M. 8. 4.5. -आकर: 1 'a mine of merits', one endowed with all virtues; सजित ताबदशेषगुणाकरं पुरुषरतन-मलक्करणे भुनः Bh. 2. 92. -2 N. of Siva. -आउथ a. rich in virtues. -आत्मन् a. having qualities. -आधारः 'a receptacle of virtues', a virtuous or meritorious person. -आश्रय a. virtuous, excellent. - इंभ्बर: 1 the Supreme Being. -2 the Chitrakūţa mountain. -उत्क्रेष: excellence of merit, possession of superior qualities. -उस्कीर्तनम् panegyric, eulogium. - 3 रहे 2 a. superior in merit; Ms. 8. 73. -उपेत a. endowed with good qualities; ९त्रमेवङ्गुणोपेतं चक्रवर्तिनमाप्तुहि ई. 1. 12. **~ओघः,** ∽घम् superior or abundant merits. -कथनम् extolling, praising. -2 a condition or state of mind of the hero of a drama to which he is reduced by Cupid. -कर्त्त्वम् the state of an agent of properties; गुणकर्तृत्वेऽपि तथा कर्तेव भवत्युदासीनः San. K. 20. -新年 n. 1 an unessential or secondary action. -2 (in gram.) the secondary or less imme-

diate (i. e. indirect) object of an action; c. g. in the example नेताऽश्वस्य सुग्नं सुग्नस्य वा, सृत्रम् is a गुणकर्मन्. ेविभाग a. distinguishing an action and an attribute. -कल्पना f. imputing a figurative moaning, one of the modes of interpreting a sentence. According to it an expression may be understood as conveying not what is actually expressed by it but the quality or qualities thereof. e. g. सिंहा देवदत्तः means प्रसद्धकरी देवदत्तः; SB. on MS. 1. 2. 1. 一本四套: a series of subsidiary (details); एवसेक उत्क्रप्यमाणः सर्वे गुणकाण्डमुत्कर्षति ŚB. on MS. 5. 1. 24. -कार a. productive of good qualities, profitable, salutary. (- 1 a cook who prepares sidedishes or any secondary articles of food. -2 an epithet of Bhīma. -3 (in math.) the multiplier. -कीर्तनम्, -ऋगघा, -स्तुतिः f. praise, extalling. -कृत्यम् the function of a bow-string; गुणकृत्ये धनुषी नियोजिता Ku. 4. 15. -गणः a number or series of good qualities; Bhag. 5. 3. 11. - may singing of merits, panegyric, praise. -गृब्तु a. 1 desiring good qualities; ये चान्ये गुणगृध्नतः Bhag. 3. 14. 20. -2 possessing enviable or good qualities. 一見記 a. appreciating or admiring merits (wherevor they may be), attached to merits; appreciative; ननु वक्तृविशेषिःसपृहा गुणगृह्या वचने विपिश्वतः Ki. 2. 5. - भौरी a woman chaste by virtuous conduct; अनृतगिरं गुणगौरि मा कृथा मान् Si. - ग्रहणम् appreciating merits. -प्रहीत, -प्राहक, -प्राहिन a. appreciating the merits (of others); श्रीहर्षी निषुणः कविः परिषद्प्येषा गुणप्राहिणी Ratn. 1. 4; Si. 20. 82; Bv. 1. 9. - श्रामः a collection of merits; गुरुतरगुणमामांभोजस्फुटोज्ज्वलचन्द्रिका or Bh. 3. 116; गणयति गुणग्रामम् Git. 2; Bv. 1. 103. - घातिन a. detractor, envious, censorious. - a. knowing how to admire or approciate merits, appreciative; भगवति कमलालये भृशमगुणज्ञासि Mu. 2; गुणा गुणज्ञेषु गुणा भवन्ति H. Pr. 47. - त्रयम्, - त्रितयम् the three constituent properties of nature; i. e. सत्त्व, रजस् and तमस्. आभासः life. -दोषी (du.) virtue and vice; कथा; Pt. 2.67. -धर्मः the virtue or duty incidental to the possession of certain qualities. -निधि: a store of virtues. -पदी a woman having feet as thin as cords. - पूगम great merits; भवद्गुणपूगपूरितम् (श्रवणम्) Si. 9. 64. -प्रकर्षः excellence of merits, great merit; गुणप्रकर्षादुडुपेन सम्भोरतङ्-ध्यमुह्रकृषितमुत्तमाक्गम् Mk. 4. 23. -भावः being subsidiary to something else; परार्थता हि गुणभावः । SB. on MS.4.3.1. -भोक्त a. perceiving the properties of things; निर्गुणं गुणभोक्त च Bg. 13. 14. -महत् a superior quality. -मुष्टिः f. a particular method of stringing the bow; cf. पताका वज्रमुष्टिश्व सिंहकर्णस्तथैव च । मत्सरी काकतुण्डी च योजनीया यधा-कमम् 11 Dhanur. 84. -रागः delighting in the merits of othors; गुणरायगतां तस्य रूपिणीमिव दुर्गतिम् Ks. 2.51. -राशिः an epithet of Siva -लक्षणम् mark or indication of an internal property. -लयनिका, -लयनी a tent. -लुब्ध a. 1 desirous of merits. -2 attached to merits. -वचनम्, -वाचकः a word which connotes an attribute or quality, an adjective, or substantive used attributively;

गुण्ड

as श्रेत in श्रेतोऽश्वः. -वादः 1 pointing out good merits. -2 a statement in a secondary sense; गुणवादस्तु MS. 1. 2. 10 (Sabara explains this as: गौण एष वादो भवति यत् सम्बन्धिनि स्तातव्ये सम्बन्ध्यन्तरं स्तूयते । SB. on ibid.). -3 a statement contradictory to other arguments; Madhusudana. - विवेचना discrimination in approxiating the merits of others, a just sense of merit. -विद्योषाः external organs, mind and spiritual ignorance; परस्पर-विलक्षणा गुणविशेषाः (बाह्मेन्द्रियमनोऽहङ्कारास्त्र) San. K. 36. -षः a different property. -बुक्षः, -बुक्षकः a mast or a post to which a ship or boat is fastened. -ब्रि: f. 1 a secondary or unessential condition or relation (opp. मुख्यश्रति). -2 the character or style of merits. -वैशेष्यम् pre-eminence of merit; अन्योन्यगुणवैशेष्यात्र किंचिदतिरिच्यते Ms. 9. 296. - राब्दः an adjective. - संख्यानम् 'enumeration of the three essential qualities', a term applied to the Sānkhya (including the Yoga) system of philosophy; ज्ञानं कर्म च कर्ता च त्रिधैव गुणभेदतः प्रोच्यते गुणसंख्याने Bg. 18. 19. -संगः 1 association with qualities or merits. -2 attachment to objects of sense or worldly pleasures. संबद्धः a collection of merits or properties; कथं गुणज्ञो विरमेद्विना पशुं श्रीवंतप्रवत्रे गुणसंत्रहरूख्या Bhag. 4. 20. 26. -संपद् /. excellence or richness of merits, great merit, perfection; गुणसंपदा समधिगम्य Ki. 5. 24. -सागर: 1 'an ocean of merit, a very meritorious man.-2 an epithet of Brahmā. -हीन a. 1 void of merit', meritless; काममामरणातिष्ठेदु-गृहे कन्यर्तुमत्यि। न चैवैनां प्रयच्छेतु गुणहीनाय कहिंचित् Ms. 9. 89. -2 poor (as food).

गुणकः [गुण्-जुल्] 1 A calculator. -2 A multiplier (in math.).

गुणतः ind. 1 According to the three chief qualities (of all existing things); Ms. 11. 185. -2 According to property. -3 According to merit.

गुणता, न्त्वम् 1 Subordination, dependence. -2 Virtue, excellence, good qualities. -3 Being endowed with or possession of, qualities in general. -4 Multiplication. -5 The state of a rope or cord.

गुणनम् [गुण-ल्युर्] 1 Multiplication. -2 Enumeration.
-8 Describing merits or qualities, pointing out or enumerating merits; इह रसमणने इतहरिगुणने मञ्जरिपुपरसेवके Gīt. 7. -4 Reiterated study, repetition. -नी Examining books, studying; collating and correcting copies to determine the value of variants.

गुणनिका [गुण् भावे युच् स्वार्थे क] 1 Study, repeated reading, repetition; विशेषविद्धः शास्त्रं यत्तवीद्धाद्यते पुरः। हेतुः परिचयस्थैये वकुर्गुणनिकेव सा॥ Si. 2. 75 (आम्रेडितम् Malli.); भुतेर्गुणनिकानिकामपरिप्तवक्त्राम्बुजान् Vis. Guns. 159.—2 Dancing, the science or profession of dancing.—3 The prologue or introduction to a drama.—4 A garland, necklace; दरिद्राणां चिन्तामणिगुणनिका A. I..3.—6 Determining the value of the various readings of a manuscript.—6 A cipher, the character in arithmetic which expresses nothing.

गुणनीय a. [गुण् करणे अनीयर्] 1 To be multiplied. -2 To be enumerated. -3 To be advised. -यः Study, practice. -यम् The multiplicand.

गुणमय a. 1 Consisting of single threads. −2 Consisting of the three constituent properties of nature. −3 Possessed of merits, meritorious.

गुणवत् a. 1 Endowed with good qualities, virtuous, meritorious, good, excellent; गुणवति ऋत्ये (निवेद दुःखं सुखी भवति) Pt. I. 101. -2 Endowed with qualities. -3 Delicious; भोजयेत्तान्गुणवता सदनेन गुचिस्मिते Bhāg. 8. 16. 54.

गुणवत्ता, -त्वम् 1 The possession of good qualities; गुणवत्तापि परप्रयोजना R. 8. 31. -2 Excellence, superiority.

युणिका A tumour, a swelling.

मुणित p. p. [गुण् कर्माण क] 1 Multiplied. -2 Heaped together, collected; कपोती स्नेहगुणितहृदयी गृहधर्मिणी Bhag. 11.7.54. -3 Enumerated.

मुणिन a. [गुण-इन] 1 Possessed of or endowed with merits, moritorious; गुणी गुणं वित्ति न वेति निर्मुणः; Ms. 8. 73; Y. 2. 78. -2 Good, auspicious; गुणिन्यहिन Dk. 61. -3 Familiar with the merits of anything. -4 Possessing qualities (as an object); गुणानां गुणिनां वैद परिणाममभीपसताम् Bhag. 2. 8. 14. -8 Possessed of the three qualities; Ve. 6. 43. -6 Having (subordinate) parts, principal (Opp. गुण); गुणगुणिनोरेद सम्बन्धः. -नी A bow.

गुणीभूत a. 1 Deprived of the original meaning or importance. -2 Made secondary or subordinate; गुणीभूताः सम ते राज्य Mb. 14. 71. 24. -3 Invested with attributes.-4 Made or having become a merit or ornament. -6 Varied according to qualities. -6 Having a certain force or application (as a word &c.). -Comp. - व्यक्त्यम् (in Rhet.) the second of the three divisions of Kāvya (poetry), in which the charm of the suggested sense is not more striking than that of the expressed one. S. D. thus defines it:—अपरं त गुणीभूतव्यक्षयं वाच्यादत्तमे व्यक्त्ये। 265. This division of Kāvya is further subdivided into 8 classes; see S. D. 266 and K. P. 5.

गुष्य a. [गुण्-यन्] 1 Endowed with merits or virtues; गुष्यगुष्य इति न व्यजीगणत् Si. 14. 47. -2 To be enumerated. -3 To be described or praised. -5 To be multiplied, the multiplicand.

गुण्ड 10 U. (गुण्डयति-ते, गुण्डित) 1 To encircle, surround, envelop, enclose. —2 To hide, conceal.

गुण्डनम् 1 Concealing, covering, hiding. -2 Smearing, as in भरमगुण्डनम्.

মুণিতর a. 1 Surrounded, covered; ঘংণী বৈয়ুণিতর: Mb. 1. 74. 53. -2 Pounded, ground, reduced to dust.

पुण्झ 10 P. (गुण्डयति, गुण्डित) 1 To cover, hide. -2 To pound, reduce to powder.

गोपनम्

गुण्डः [गुण्ड्-अन्] 1 A kind of fragrant grass. -2 Pounding, grinding.

गुण्डकः 1 Dust, power. -2 An oil-vessel. -3 A soft or low pleasing tone. -4 Dirty flour or meal.

गुण्डनम् Concealing, covering, hiding.

गुण्डिकः Flour, meal, powder.

गुण्डिचा f. 1 One of the twelve festivals of God Purusottama. -2 N. of this place of festival; Utkalakhanda.

गुण्डित a. 1 Pounded, ground. -2 Covered with dust.

गुत्सः = गुच्छ q. v.

गुत्सकः [गुन्छ-स्वार्थादी कन्] 1 A hundle, bunch. -2 A nosegay. -3 A cow-tail, chowrie. -4 The section or chapter of a book.

गुद् 1 A. (गोदते, गुदितः) To play.

गुद्रम् The anus; intestine; rectum; आन्त्रेभ्यस्ते गुद्राभ्यो विनिष्टेहिदयादिव Rv. 10. 163. 3; Y. 3. 93; Ms. 5. 136; 8. 262. न्द्रा The anus; vein (नाडी); सिन्धवी दुगुद्रा Bri. Up 1. 1. 1. -Comp. -अङ्कुर: piles. -आवर्तः obstruction of the bowels. -उद्भवः piles. -ओष्टः the opening of the anus. -कीलः, -कीलकः piles. -अहः constipation, flatulence, spasm of the rectum. -निर्ममः see गुद्रभंग. -पाकः inflammation of the anus. -अंदाः prollapsus ani. -वर्मनः n. the anus. -स्तम्मः constipation.

मुख् I. 4 P. (गुध्यति, गुधित) To wrap up, cover, envelop, clothe. -II. 9 P. (गुध्नाति) To be angry. -III. 1 A. (गोधते) To play, sport.

मुधित a. Surrounded, enclosed.

गुधेर a. Protecting; a defender.

गुन्दलः The sound of a small oblong drum.

गुन्दा (न्द्रा) ल: The Chātaka bird.

गुन्द 10 P. (गुन्द्रयति) To lie.

गुन्दः A kind of grass.

मुष् I. 1 P. (गेपायति, गोपायित or गुप्त) 1 To guard, protect, defend, watch over; गोयायन्ति कुलक्षिय आत्मानम् Mb.; जुगोपात्मानमञ्करतः R. 1. 21; जुगोप गोरूपधरामिनोनाम् 2. 3; Bk. 17. 80. -2 To hide, conceal; किं वक्षश्चरणानितिव्यतिक्र्यज्ञन गोपाय्यते Amaru. 26; see गुप्त. -II. 1 A. (जुगुप्सते strictly desid. of गुप्) 1 To despise, shun, abbor, detest, censure; (with abl. sometimes acc. also); पापाञ्जुगुप्सते Sk.; किं त्वं मामजुगुप्सिष्ठाः Bk. 15. 19; Y. 3. 296. -2 To hide, conceal (गोपते in this sense). -III. 4 P. (गुप्यति) To be confused or disturbed. -IV. 10 U. (गोपयति-ते) 1 To shine. -2 To speak. -3 To conceal; तम् गोप्यते किमन Si. 9. 59; 11. 34; (the following

stanza from कविरहस्य illustrates the root in its different conjugations:— गोपायति क्षितिमिमां चतुरिब्धसीमां पापा-उजुगुन्सत उदारमितः सदैव। वित्तं न गोपयति यस्तु वणीयकेभ्यो धीरो न गुप्यति महत्यिष कार्यजाते॥)

गुपित a. 1 Protected, guarded; आच्छद्विघानैगुपितो बहितै: सोम रक्षित: Rv. 10. 85. 4.

मुपिलः 1 A king. -2 A protector.

गुप्त p. p. [गुप् कर्मणि क] 1 Protected, preserved, guarded; गुप्तं दद्शुरात्मानं सर्वाः स्वप्नेषु वामनैः R. 10. 60. -2 Hidden, concealed, kept secret; Ms. 2, 160; 7, 76; 8. 374. -3 Secret, private. -4 Invisible, withdrawn from sight. -5 Joined. -8: 1 An appellation usually (though not necessarily) added to the name of a Vaisya; as चन्द्रगुप्तः, समुद्रगुप्तः &c. (Usually शर्मन् or देव is added to the name of a Brahmana; यह, भूति or दत्त to that of a Vaisya; and दास to that of a Sudra; cf. शर्मा देवश्व विप्रस्य वर्मा त्राता च भूभुजः । भूतिर्दत्तश्च वैरयस्य दासः शूदस्य कारयेत्). -2 An epithet of Vispu. -तम् ind. Secretly, privately, apart. - AT One of the principal female characters in a poetical composition, a lady married to another (परकीया) who conceals her lover's caresses and endearments past, present or future; वृत्तसुर्तगोपना, वर्तिष्यमाणसुरतगोपना $a_{
m D}d$ वर्तमानसुरतगोपना; $a_{
m S}e$ Rasamañjarī 24. - Comp. - ऋषा a secret or confidential communication, a secret. -गातिः a spy, an emissary. -गृहम् bed-room. -चर a. going secretly. (-रः) 1 an epithet of Balarama. -2 a spy, an emissary. -दानम् a secret gift or present. -धनम् money kept secret. -वेश: a disguise. -स्नेहा N. of the plant Alangium Hexapetalum (Mar. पिस्ता ?).

गुप्तकः A preserver.

गुप्ति: f. [गुप्-भावे किन्] 1 Preserving, protection; सर्वस्थास्य तु सर्गस्य गुप्त्यर्थम् Ms. 1.87,94,99; Y. 1.198.—2 Concealing, hiding.—3 Covering, sheathing; असिधाराम्र कोषगुप्तिः K. 11.—4 A hole in the ground. a cavern, sink, cellar.—5 Digging a hole in the ground.—6 A means of protection, fortification, rampart; गुप्ताविष मनोहरम् Ku. 6.38.—7 Confinement, prison; सरभस इव गुप्तिस्कोटमर्कः करोति ईi. 11.60.—8 The lower deck of a boat.—9 A leak in a ship.—10 Check, stoppage; तथाऽस्य स्याज्जाठरी द्वारमुप्तिः Mb. 12.269.26.

गोप: (-पी f.) [गुप्-अन्] 1 One who guards or protects; शालिगोच्यो जगुर्वश्वः R. 4. 20. -2 Hiding. concealment. -3 Reviling, abuse. -4 Flurry, agitation. -5 Light, lustre, splendour.

गोपनम् [गुप् भावे त्युद्] 1 Guarding, protecting; तदाहुः स्वस्य गोपनम् Av. 12. 4. 10. -2 Hiding, concealing; उचितं गोपनमनयोः कुचयोः कनकाद्रिकान्तितस्करयोः Udb. -3 Reviling, abuse. -4 Flurry, hurry, alarm. -5 Light, lustre. -6 Envy, jealousy. -7 Perplexity, confusion. -ना 1 Protection. -2 Light, lustre.

गोपनीय a. 1 To be preserved or protected. -2 To be prevented. -3 To be concealed or hidden. -4 Secret, mysterious.

गोपायक a. A preserver, defender, one who guards.

गोपायनम् Protecting, guarding, defending.

गोपायित a. Protected, defended.

गोपायित m. A protector.

गोपित a. Concealed, kept secret; विपत्तिं चिरगोपितम् Raj. T. 5. 124.

गोपिन, -गोपिल a. Protecting, preserving.

गोप्त a. (-प्त्री f.) [गुप् तृच्] 1 A protector, preserver, guardian; तास्मन्वनं गोप्तरि गाहमाने R. 2. 14; 1. 55; M. 5. 20; Bg. 11. 18. -2 Oue who hides or conceals; स्वरम्भगोप्ता Y. 1. 311. -m. An epithet of Visnu.

गोल्य a. [गुप् काणि यत्] 1 To be protected. -2 To be kept secret or hidden; दारेषु किंचित्स्वजनेषु किंचिद्राप्यं वयस्येषु सुतेषु किंचित् Pt. 1. 100. -3 To be kept, to be taken care of. -4 To be cherished. -प्यः 1 A servant, slave. -2 A son of a female slave. -Comp. -आधि: a pledge to be carefully preserved.

गोप्यकः A slave, servant.

गुफ् or शुक्फ 6 P. [गु-गुक्फित, गुक्कित) 1 To put string or weave together, tic, wind round; गुक्किता: शिरसि वेणयोऽभवन् Si. 14. 30; विश्वाभिरामगुणगौरवगुक्कितानाम् Bv. 1. 71; Bk. 7. 105. -2 (fg.) To write, compose. -Caus. To string together; गुक्कियन्तीव सुरूक्षणपद्दत्तमयी सजम् Ks.72.79.

गुफित, गुम्फित p. p. Strung together, tied, woven-

गुम्फ: [गुम्फ्-घन्] 1 Tying, stringing together; गुम्को वाणीनाम् 13. R. 1. 1. -2 Putting together, composing, arrangement. -3 A bracelet. -4 A whisker, a mustachio.

गुम्फना [गुम्फ्-युच्] 1 Stringing together. -2 Arranging, composing. -3 Good adjustment (of words and their senses), good composition; वाक्ये शब्दार्थयोः सम्यप्रचना गुम्फना मता.

गुमदी A woman with her face covered with a veil. L. D. B.

पुर् I. 6 A. [पुरते, पूर्त-पूर्ण] 1 To make an effort or exertion. -II. 4 A. (p. p. पूर्ण) 1 To hurt, kill, injure. -2 To go. -Caus. 1 To raise, lift up. -2 To eat.

गुरणम् [गुर् भावे ल्युर्] Effort, perseverance.

गुरु a. (-र, -वीं f.) [ग कु उच Un. 1.24.] (compar. गरीयस्; superl. गरिष्ट) 1 Heavy, weighty (opp. लेष्ट); (fig. also); तेन धूर्जगती गुर्नी सचिवेषु निधिक्षेषे R. 1. 34; 3. 35; 12. 102; विमुच्य वासीसि गुरुणि साम्प्रतम् Rs. 1. 7. -2 Great, large, long, extended. -3 Long (in duration or length);

आरम्भगुर्वी Bh. 2. 60; गुरुषु दिवसेध्वेषु गच्छत्सु Me. 85. −4 Important, momentous, great; विभवगुरुभिः कृत्यैः S. 4. 19; स्वार्थात्सतां गुरुतरा अणियिकियैव V. 4. 31; Ku. 3. 13; Bh. 3. 7; R. 14. 35. - Arduous, difficult (to bear); कान्ताविरहगुरुणा शापेन Me. 1. -8 Great, excessive, violent, intense; गुरुः प्रहर्षः प्रबभूव नात्मनि R. 3. 17; गुर्विप विरहृदुःखम् 4. 16; Bg. 6. 22. -7 Venerable, respectable. -8 Heavy, hard of digestion (as food). -9 Best, excellent. -10 Dear, beloved. -11 Haughty, proud (as a speech). -12 (In prosody) Long, as a syllable, either in itself, or being short, followed by a conjunct consonant &c.; e. g. ई in ईंडू or त in तस्कर (It is usually represented by ग in works on prosody; मासी गौ चिच्छालिनी वेदलोकैः &c.). –13 Irresistible, unassailable; जागर्ति दंशाय...गुरुर्भुज**र्**गी Mal. 6. 1. –14 Mighty; powerful. -15 Valuable, highly prized; पूर्व पूर्व गुरु नेयम Y. 2. 30. -16 Grievous; Me. 85. - हः 1 (a) A father; न केवलं तद्गुरुरेकपार्थिवः क्षितावभूदेकधनुर्धरोऽपि सः ${f R.}~3.31,48;4.1;$ 8. 29. (b) Forefather, ancestor; त्वां भैत्रावस्णोऽभिनन्दतु गुरुवेस्ते गुरूणामपि U. 5. 27. (c) Father-in-law; त्वं हि मे गुरुः (तद्रमंत: स्नुषा तेऽहम्) Rām. 7. 26. 28-29. -2 Any venerable or respectable person, an elderly personage or relative, the elders (pl.) शुश्रुषस्व गुरुन S. 4.18; Bg. 2. 5; Bv. 2. 7, 18, 19, 49; आज्ञा गुरूणां ख़विचारणीया R. 14. 46. -3 A teacher, precoptor; মুধ্বিদ্দী. -4 Particularly, a religious teacher, spiritual preceptor; तौ गुरुर्गु हपत्नी च प्रीत्या प्रतिनन-दतुः R. 1.57; (technically a Guru is one who performs the purificatory coremonies over a boy and instructs him in the Vedas; स गुद्देः कियाः कृत्वा वेदमस्मै प्रयच्छति Y. 1. 34). -5 A lord, bead, superintendent, ruler; सर्वे गुरुहिते स्थिताः Ram. 4. 40.6; वर्णाश्रमाणां गुरवे स वर्णो R. 5. 19 the head of the castes or orders; गुरुर्नृपाणां गुरवे निवेद्य 2. 68. -6 N. of Brihaspati, the preceptor of the gods; गुर्ह नेन्नसहस्रेण चोदयामास वासवः Ku. 2. 29; Pt. 1. 230. -7 The planet Jupiter; गुरुकाञ्यानुगां विश्वचान्द्रीमिनिनाः श्रियम् Si. 2. 2. -8 The propounder of a new doctrine. -9 The lunar asterism called 2eq. -10 N. of Drona, teacher of the Kaurayas and Pandayas. -11 N. of Prabhakara, the leader of a school of the Mīmārhsakas (called after bim Prabhakara). -12 The supreme spirit. -Comp. ~अक्षरम् a long syllable. -अङ्गना 1 the wife of a Guru. -2 a woman entitled to great respect. -अपे a. important; सर्ती व्यादाय श्रण्वन्तो लघ्वी गुर्वर्थगहुराम् Bhag. 3. 16.14. (-पे:) a precoptor's fee for instructing a pupil; गुर्वर्थमाहर्तुमहं यतिष्ये R. 5. 17. -उत्तम a. highly revered. (-मः) the Supreme soul. -उपदेशः 1 Consultation of the experts; एपु स्थानेषु गुरूपदेशात सम्यष् नाडी परीक्ष्य शिरामोचनं কুৰ্বাব, Salihotra of Bboja, 82. -2 advice by the elders or by the preceptor. -कण्डः a peacock. -कारः worship, adoration. -कायेम् 1 a serious or weighty affair. -2 the office of a spiritual teacher. -कुलम् the residence of a Guru (गुरुगृह), academy; वसन् गुरुकुले नित्यं नित्यम-ध्ययने रतः Mb. 9. 40. ३; आवृत्तानां गुरुकुलाद्विशाणां पूजको भवेत् Ms. 7.82. - कत a. 1 worshipped. -2 made much of; अहो निन्धं रूपं कविजनविशेषेश्वर कृतम् Bh. 3. 20. - फ्रामः instruction handed down through a series of teachers, traditional instruction. – যুহুমু signs (যথিঃ) Sagittarius (খর) and Pisces (मीन). -धनः white mustard. - चर्या attendance upon a preceptor; Mal. 9. 51. -जनः any venerable person, an elderly relative, the elders collectively; नापेक्षितो गुरुजनः K. 158; Bv. 2. 7. -तरूपः 1 tho bed (wife) of a teacher. -2 violation or violator of a teacher's bed; Mb. 12. 56. 32. -तस्पगः, -तस्पिन् m. 1 one who violates his teacher's bed (wife), (ranked in Hindu law as a sinner of the worst kind, committer of an अतिपातक; cf. Ms. 11. 103); Mb. 3. 43. 6. -2 one who defiles his step-mother. –दक्षिणा fee given to a spiritual preceptor; उपात्तविद्यो गुरुदक्षिणार्थी R. 5.1. -दानम् a Guru's gift. -दैवतम् the constellation उष्य. -पत्रा the tamarind tree. -त्रम् tin. -पाक a. difficult of digestion. -पूजा f the ceremonies in propitiation of Brihaspati when a work is to be performed or undertaken. -2 the worship of one's spiritual preceptor. -प्रसादः the product of a Guru's blessing, i. e. learning. -भम् 1 the constollation 354. -2 a bow. -3 the sign Pieces of the zodiac. -भावः importance, weight. -मर्देशः a kind of drum or tabor. -रत्नम् 1 topaz; (Mar. पुष्पराग, गोमेद). -2 a gem brought from the Himalaya and the Indus. -लाघवम् relative importance or value; विरोधिषु महीपाल निश्चित्य गुरु-लाघवम् Mb. 3. 131. 12; S. 5. - वचीमः the lime, citron. -वर्तिन, -वासिन् m. a student (ब्रह्मचारिन्) who resides at his preceptor's house. –वर्ति, न्ता f. respectful behaviour towards Guru (elder or venerable person), निवेश गुरवे राज्यं भजिष्ये गुरुवर्तिताम् Ram. 2. 115. 19. -वारः,-वासरः Thursday. - 17 the conduct of a pupil towards bis preceptor; Ram. 2. 90. 20. -व्यय a. greatly distressed, heavy with grief; वचोभिराशाजननैर्भवानिव गुरुव्ययम् V. 3.9. -शिखरिन m. an epithet of the Himalaya. -श्रुति: a mantra (especially गायत्री); जपमानो गुरुश्रुतिम् Mb. 13. 136. 6. —स्वम् (= ष्वम्) the preceptor's wealth or property; गर्वा क्षीरं गुरुष्वं ते... Bm. I. 35.

गुरुक a. (-की f.) 1 A little heavy. -2 Long (in proceedy).

गुरुतम a. Most important. -मः 1 A best teacher. -2 N. of Vișnu.

गुरुता, न्त्रम् 1 Weight, heaviness. -2 Burden, trouble. -8 Dignity, greatness; U. 6. 19; लोके गुरुतं विपरीततां वा स्वचेष्टितान्येव नरं नयन्ति H. 2. 46; Si. 16. 27. -4 Respectability, venerableness. -5 The office of a teacher; Ks. 19. -6 Importance. -7 Universal gravitation.

गुरुमती A pregnant woman; क्षियाः स्वसुर्गुरुमत्या वधोऽयम् Bhag. 10. 2. 21. –ता Heaviness; तमस्मानं मन्यमान आत्मनी गुरुमत्त्या Bhag. 10. 7. 27.

गु (गू) जैरः 1 The district of Gujarath. -2 An inhabitant of Gujarath; तेषां मार्गे परिचयवशादर्जितं गुर्जराणां यः संतापं शिथलमकरीत् सोमनाथं विलोक्य Vikr. 18. 97. -री N. of a Ragini.

पुर्विणी, गुर्वी A pregnant woman; उत्तरां त्वमवेक्षस्व गुर्विणीं मा शुचः शुभे Mb. 14. 36; गुर्विणीं नाजुगच्छन्ति न स्पृशन्ति रजस्वलाम्. -वी The wife of a preceptor.

गुर्द् See गुर्द्

गुर्व 1 P. (गुर्वति) 1 To endeavour, try. -2 To raise or elevate.

যুক্ত: 1 Molasses; cf. পুৰ. –2 the glans penis. –3 Clitoris. –কী 1 A pill. –2 Small-pox.

गुल्यः Sweetness, a sweet taste.

गुलिक: 1 N. of a minor planet (The son of Saturn).

-2 Having a poisoned weapon (= hunter), -3 N. of a country. -4 A quarter-elephant; गुलिको मन्द्र्तनये रसः बद्धास्त्रदेशयो: । दिक्तांगे......Nm.

गुलिका 1 A ball; त्वद्गुच्छाविलमीकिकानि गुलिकास्तं राजदंसं विभोः N. 3. 127; a bead; वैद्यंगुलिकाचितम् Ram. 3. 64. 44. -2 A pearl. -3 A bullet; एकापि गुलिका तत्र निका-यन्त्रनिर्गता Siva. B. -Comp. -कीडा playing with a ball.

गुलिङ्कः A sparrow.

गुजुच्छः, गुजुञ्छः A bunch or cluster; see गुच्छः; Si. 12. 37.

गुल्फः The ankle; आगुल्फकीणांपणमार्गपुष्पम् Ku. 7. 55; गुल्फावलिन्दा K. 10.—Comp.—द्धन a. reaching down the ankle; कीलालव्यतिकरगुल्फदमपद्गः Mal. 3. 17.—वलयम् a. anklet; विस्फ्रद्युल्फवलयम् ... Siva. B. 6. 88.

ग्हमः, –हमम् [गुड् मक् डस्थ लः Tv.] 1 A clump or cluster of trees, a thicket, wood, bush; विशालगुल्में प्रस्ज-न्वनस्पतीन् Bhag. 8. 2. 20; Ms. 1. 48; 7. 192; 12. 58; Y. 2. 229. -2 A troop of soldiers; i. e. three सेनामुख्ड; of. Mb. 1. 2. 20; a division of an army, consisting of 45 toot, 27 horse, 9 chariots and 9 elephants (according to राजधर्मकाण्ड of कृत्यकल्पतर of लक्ष्मीधर; cf. also दण्डविवेक, G. O. S. 52, p. 31). -3 A fort, entrenchment; मध्यमेन च पुरुमेन रक्षिभिः सा सुरक्षिता, Mb. 3. 15. 11. - 4 The spleen. -6 A chronic enlargement of the spleen. -6 A village police-station. -7 A wharf of stairs (Mar. घाट). -8 Disciplining an army, keeping it in a posture of defence. -9 War-camp; तथैव गुरुमे संप्रेक्ष्य शयानान्मध्यगौरिमकान् Mb. 10. 8. 41. -10 A tent; Mb. 6. 86. 54. -स्मी 1 A cluster or clump of trees. -2 Jujube. -3 Small cardamoms. - A tont. - Comp. - कुष्ठम् a. land of leprosy. - केतुः a small sort of cane, sorrel. -केश a. having bushy hair. -मूलम् fresh ginger. -बातः, -उद्रः a disease of the spleen.

गृर्द:

युक्सिन् a. (न्ती f.) 1 Growing in a clump or cluster; विरोध्यन्तां बहुविधास्त्रायावन्तश्च गुल्मिनः Rām. 7. 54. 11. -2 Having a diseased spleen, or a spleen affected by गुल्म. -3 Composed of different divisions (as a force &c.).

गु (गु) वाकः The betel-nut tree.

गुष्पित a. Ved. Interlaced, intwined, accumulation; अपि कृत्र पुराणवद् वततेरिव गुष्पितम् Rv. 8. 40. 6.

गुह् 1 U. (गृहित-ते, जुगृह, जुगुहे, अगृहीत्, अगृहिष्ट, अगृह, अगृहित्न, गृहिव्यति-ते, पोक्यित-ते, गृहितुम्, गोहुम्, गृह) To cover, hide, conceal, keep secret; गुस्नं च गृहित गुणान प्रकटीकरोति Bh. 2. 72; गृहेत्कूमं इनाज्ञानि Ms. 7. 105; R. 14. 49; Bk. 16. 41. -2 To cover with clothes.

मुद्दः [गुद्द-क] 1 An epithet of Kārtikeya; गुद्द इवाप्रति-द्वशाकिः K. 8; Ku. 5. 14. -2 A horse. -3 N. of a Chāṇḍāla or Niṣāda, king of Śṛiṅgavera and a friend of Rāma. -4 An epithet of Viṣṇu; also of Śiva. -Comp. -कम् (pl.) the number six. -राजः the peculiar form of construction of a temple. -पष्टी the sixth day in the first fortnight of मागशीर्ष.

पुदा 1 A cave, cavern, hiding-place; गुद्दानिबद्धप्रतिशब्द-दीर्घम् R. 2.28.51; धर्मस्य तत्त्वं निहितं गुद्दायाम् Mb. -2 Hiding, concealing. -3 A pit, hole in the ground. -4 The heart; Svet. Up. 3.20; भगवान्सर्वभूतानामध्यक्षोऽवस्थितो गुद्दाम् Bhag. 2. 9. 24. -5 Intellect; विद्धिः त्वमेतिशिहितं गुद्दायाम् Kath. 1. 14; भदं वोऽस्तु निहितं यद्गुद्दायाम् Mb. 1. 191. 25. -Comp. -आहित a. placed in the heart. -चरम् Brahman. -मुख a. 'cave-mouthed', wide-mouthed, openmouthed. -राय: 1 a mouse. -2 a tiger or lion. -3 the Supreme soul.

गुहिनम् A wood, thicket.

गुहिलम् Wealth, property.

गुहेरः 1 A guardian, protector. -2 A blacksmith.

THE pot. p. 1 To be concealed, covered or kept secret, private; गुरु च गूहति Bh. 2. 72. -2 Secret, solitary, retired. - 3 Mysterious; Bg. 18. 63; पुरुषाधेज्ञानिमिदं 1994 San K. 69. - Ti f Hypocrisy. - 2 An epithet of Visnu. -3 A tortoise. -हाम् 1 A secret, mystery; मीन वैवास्मि गुढ़ानाम् Bg. 10. 38; 9. 2; Ms. 12. 117; Pt. 2. 49; नास्य गुद्धं परे विद्युः छिद्रं विद्यात्परस्य च Kau. A. 1. 15. -2 A privity, the male or female organ of generation; सगुडं पिष्टराचिनं गुहारूपं जुगुप्सितम् Ks. 2. 56. -3 The anus. -4 a private, accret place; मैथुनं सततं धर्म्यं गुह्ने चैव समाचरेत् Mb. 12. 193. 17. -Comp. - T & an epithet of Siva; (considered as the special teacher of the Tantras). - दीपकः the fire-fly. - निष्यन्द: urine. - पुष्प: the Asyattha tree ('with concealed blossoms'). -भाषितम् 1 secret speech or conversation. -2 a secret. -मयः an epithet of Kartikeya. - 55 f. a disease of the pudenda; Bri. S. 5. 86. -विद्या knowledge of Mantras or mystical incantations; V. P. 1. 9. 117.

गुराकः 1 N. of a class of demigods, who, like the Yaksas, are attendants of Kubera and guardians of his treasures; गुराकस्तं ययाचे Me. 5; Ms. 12. 47. -2 The number 'eleven'. -Comp. -अधिपतिः -र्भवरः an epithet of Kuber.

মুট p. p. [এট্-না] 1 Hidden, concealed, kept secret. -2 Covered. -3 Invisible, latent. -4 Secret, private. -6 Disguised. -दम् 1 A solitary or private place. -2 A private part. -8 A mystery. - I One of the মাৰ্থানে কুনাৰs. ind. Secretly; संवत्सरं तत्र विद्वत्य गृहम् Mb. 3. 176. 10. -Comp. -अङ्गः a tortoise. -अङ्ग्रिः a snake. -अर्थ a. having a hidden meaning (cf. व्चिन्द्रका-तत्त्वदीपिका-दीपिका &c. N. of different commentaries). - 4: the hidden or mystic sense; A. J.. -आत्मन् (the compound word being गूढोत्मन् thus accounted for in Sk.; भवेद् वर्णागमाद् हंसः सिहो वर्णविपर्ययात् । गुडोतमा वर्णविक्कतेर्वर्णलोपात्पृषोदरः) the Supreme soul. -आलेख्यम् Cipher writing; Kau. A. 1. 12. –বংদের:, –বং one of the 12 kinds of sons in Hindu law; he is a son born secretly of a woman, when her husband is absent, the real father being unknown; गृहे प्रच्छन उत्पन्नी गृढजस्तु सुतः स्मृतः Y. 2. 129; Ms. 9. 159, 170. -चार -चारिन a. going about secretly; Y. 2. 268. (-m.) a spy, secret emissary. — नीड: the wag-tail. -पद: 1 a hidden path. -2 a hy-path. -3 the mind, intellect. -पाद् , -पादः a snake. -पुरुषः a spy, secret emissary, disguised agent; गुदपुरुपोत्पत्तिः Kau. A. 1. 11. -पुष्पकः the Bakula tree. -भाषितम् secret intelligence, private communication. -मार्गः 1 a passage under-ground. -2 a defile. -मैथुनः a crow. -चर्चस् m. 1 'a concealed witness', one placed to overhear secretly what has been said by the defendant. -2 a frog. -a. of concealed glory; तक्रक्षणज्ञा अपि गूढवर्चसम् Bhag. 1.19.28.

गृहता—त्वम् 1 Secreey. -2 Obscurity (of sense); भेतुं न शक्यतेऽर्थस्य गृहत्वात्प्रश्रितस्य च Mb. 1. 1. 82.

शृहा, शृहनम् Concealing, hiding; विलोक्य मुमुहे सराः स इव ज्ञानगृह्या Bhag. 3. 26. 5.

मू 6 P. (गुनति) To void by stool.

Ψ: f. 1 Dirt. -2 Ordure, excrement.

गुष:, -थम Faeces, ordure.

गुन a. Voided by stool (as ordere).

गुर् = गुर् q. v.

गुरणम् See गुरण.

मूर्त (र्ष) a. Ved. Agreeable, thankful.

मूर्तिः f. Ved. Praise, approval.

मूर्त (गुर्द) 1 A. (गुर्दते) -I. 1 To play, sport. -2 To leap, jump. -II. 10 P. (गुर्दयति) 1 To play, sport. -2 To dwell, inhahit.

गृर्वः A jump.

गृहम्

गूर्ध 10 P. (गूर्धवति) Ved. To praise, extol.

गुवाक See गुवाक.

मुख्णा The eye in a peacock's tail.

मृ 1 P. (गरति) 1 To sprinkle, moiston, wet. -2 To grant.

गुज्, -गृञ्ज् 1 P. (यर्जति or गुज्जति) To sound, roar, grumble &c.

गृष्कान: 1 A small red variety of garlic or onion (prohibited as food for द्विज); ल्झानं गृष्कानं चैव पलाण्डुं कवकानि च। असस्याणि द्विजातीनाममेध्यप्रभवाणि च॥ Ms. 5. 5; Y. 1.176. -2 A turnip. -3 The tops of hemp chewed to produce intoxication, the Ganja. -नम् The meat of an animal destroyed by poisoned arrow; 'अय गृष्कानं विषदिग्धपशोमीसे' Medini. । Mb. 13, 9-39.

गृण्डि(ण्डी)वः A species of jackal.

पुरस a. 1 Clever; dexterous; judicions; wise. -2 A sharp fellow, sharper. नसः The god of love.

प्रसमदः N. of a Vedic Risi and author of several hymns in Rigveda.

गुध् 4 P. (गृथ्यति, गृद्ध) 1 To covet; desire, strive after greedily. -2 To long for, be desirous of. -Cans. (गर्भयति) 1 To make desirous or greedy. -2 To deceive cheat (Atm.); सीतां दिदृक्षुः प्रश्छन्नः सोऽगर्भयत राक्षसान् Dk. 8. 43.

पृषु a. [एष्-क] Lustful, libidinous. -पु: The God of love.

गृद्ध त. Desirous, Longing for; lustful (आसक्त); गृद्धां वासिस संभाग्तां मेनकां मुनिसनमः Mb. 1. 72. 6.

मृद्धिन त. Desirous, eagerly longing for.

गृष्तु a. [एथ्-क्तु] 1 Greedy, covetous; अगृष्तुराद्दे सोऽर्थम् R. 1. 21; प्राप्तो वेळामहीश्रं मुल्यमहमहिष्टासगृष्तुः क्षणेन Nag. 4. 25. -2 Eager, desirous; य चान्ये गुणगृप्रवः Bhag. 3. 14. 20.

गृध्यम्, -ध्या त. [गृध् कर्मणि क्यप्] Desire, greediness. गृध्य त. Longed for, greedily desired; गृध्यमर्थमनाप्त्यसि Bk. 7, 55.

गुम्न a. [रुष्-कन्] Greedy, covetous. -भः, -भम् A vulture; मार्जारस्य हि दोषेण हतो गृद्धो जरद्गवः H. 1. 53; R. 12. 50, 54. -भी The female vulture; Y. 3. 256. -Comp. -क्टः N. of a mountain near Rajagriha. -पातः, -पाजः the lord of the vultures, an epithet of Jațayu; अस्यैवा- जिन्महति शिखरे गृप्रराजस्य वासः U. 2. 25. -वाज, -वाजित a. furnished with vulture feathera (as an arrow).

যুমাত a. Similar to a vulture (in greediness); eagerly desiring; Bhāg. 5. 7. 14.

যুমিকা The mother of vultures a daughter of Kasaypa and Tamra.

यभू a. Bad, wicked. -f. 1 Tho wind escaping at the anus (अपान). -2 Understanding, reason, intellect.

गुप्रसी 1 Lumbago. -2 Rheumatism affecting the loins; Charaka 1. 5, 20.

गुभम् Ved. A house; cf. गृहम्; न्यु श्रियन्ते यशसी गृभादा Rv. 7. 21. 2.

गृभिः Ved. Grasping, holding; वनस्पतीनां गृभिरोषधीनाम् Av. 12. 1. 57.

गुभि (भी) त a. 1 Seizod; Bhag. 3.21.24; 10.87.14. -2 Impregnated, bearing fruit.

गृष्टि: f. [गृह्णांते सक्कत् गर्भम्, बह् कर्तरि किच् पृषो॰ Tv.] 1 A cow which has had only one calf, a young cow (सक्क्ष्रस्ता गीः) आपीनभारोद्वहनप्रयत्नाद् गृष्टिः दि. 2. 18; ज्ञी तावरसंस्कृतं पठन्ती दत्तनवनस्या इव गृष्टिः स्स्राब्दं करोति Mk. 3. -2 (In comp. with the names of other animals) Any young female animal; वासितागृष्टिः 'a young sheelephant.' -3 A woman who has one child only. -4 A bulbous plant (Mar. इक्रकंद); Kau. A. 2. I. -m. A hoar.

युद्ध 10 A. To accept, to take, to seize; I. D. B.

गृहम [गृह्यते धर्माचरणाय, श्रह गेहार्थे क Tv.] 1 A house, dwelling, habitation, mansion; न गृहं गृहमित्याहु गृहिणी गृह-मुच्यते Pt. 4. 81, 5. 15; पश्य वानरमूखेण सुगृही निर्गृहीकृतः Pt. 1.390. -2 A wife; (the first quotation in 1 is some times erroneously cited as an illustration). -3 The life of a householder; न हि सति अलधुर्ये सूर्यवंश्या गृहाय R.7. 71, 5. 10; My. 4. 28. -4 A sign of the zodiac. -6 A name or appellation. -8 A square (in chess or any other game). -हाः (m. pl.) 1 A house, dwelling; इमे नो गृहाः Mu. 1; स्फटिकोपलविश्रहा गृहाः सरामृद्धित्तनिरङ्काभित्तयः $N.\,2.\,74$; तशागारं धनपतिगृहानुत्तरेणास्मदीयम् $Me.\,77.\,$ -2 Awife; अथावलोककोऽगच्छद्गृहानेयः परावसुः Mb. ३. 138. 4. 🗕 🖰 The inhabitants of a house, family; the life of a householder; गृहानुः दुञ्य यो राजन् मोक्षमेवाभिपद्यते Mb. 12. 160. 29. -ह: Ved. An assistant, or servant; गृही याम्यरंकृती देवेभ्यो हञ्यवाहनः Ry. 10. 119. 13. In comp. oft. rendered by 'domestic', 'household' or 'tame'; e. q. ॅक्पोतः 'a tame pigeon'; 'कार्याण-कमीण 'household duties'; 'शकु-न्तिका 'tame bird'; छद्मना परिददामि मृत्यवे सौनिको गृहशकुन्तिका-मिन U. 1. 45 &c. -Comp. -अक्षः a loophole, eyelet-hole, a round or oblong window. -अधिपः, -हेशः, -हेश्वरः 1 a house-holder. -2 a regent of a sign of the zodiac. संशयस्यः see अनुपात. -अयनिकः a house-holder. -अर्थः domestic affaire, any household matter; गृहार्थोऽभिपरि-ब्किया Ma. 2. 67. -अभिपालिन् m. a watchman. -अस्लम् a kind of sour-gruel. -अवश्रहणी the threshold. -अद्मन् m, a flat oblong stone upon which condiments are

ground (Mar. पाटा). -आगत a. one who has come to a house. (-तः) a guest. -आचारः household or domestic business; U. 2. - आएम: building a house; गृहारम्मातिदुःखाय Bhāg. 11.9.15. -आरामः, -वाटी, -नाटिका a garden attached to a house. -आशाया, -आश्रया the betel-tree. -आश्रमः the order of a householder, the second stage in the religious life of a Bahmana ; see आश्रम; Ms. 6, 1. - आश्रमिन m. a house holder; Bhag. 10. 80. 7. - ईंश्वरी a housewife; दिष्टपा गृहेश्वर्यसकृत्माय त्वया कृतानुवृत्तिर्भवमो चनी खलैः Bhag. 10. 60. 51. -उत्पातः any domestic nuisance. -उपकरणम् a domestic utensil, anything required for household use; एकदा निर्गता केतुं गृहोपकरणानि सा $K_{\rm S}$, 20.150. -क**रुछपः** = गृहाश्मन् ${
m q.v.}$ -कन्या, -कुमारी the plant Aloe Perfoliata (Mar. कोरफड). -कपोत:, -तक: a tame or domestic pigeon; Si. 4. 52. -करणम् 1 household affairs. -2 house-building. -कर्त m. 1 'a house-builder,' a kind of sparrow. -2 a carponter; गृहकर्ता भवानेव देवानां हृदयेष्मितम् Ram. 7. 5. 19. -कर्मन n. 1 household affairs. -2 a domestic rite. करः, ^oकारः, ^oदासः a menial, domestic servant; शंभुरुवयंभुहरयो हरिणेक्षणानां येनाऋियन्त सततं गृहकर्मदासाः Bh. 1. 1. -कल्हः domestic feuds, intestine broils. -कारकः a housebuilder, mason; करोति तृणमृत्काष्ट्रग्रेहं वा गृहकारकः Y. 3. 146. -कारिन m. 1 a housebuilder. -2 a kind of wasp. -कुक्कुटः a domestic cock. -कार्यम् , -कृत्यम् household affairs; सदा प्रदृष्टया भाव्यं गृहकार्येषु दक्षया Ms. 5. 150. -गोधा, -गोधिका the small house-lizard. -चुही a house with two rooms contiguous to each other, but one facing west, the other east; Bri. S. 53, 40. -चेतस् a. thinking only of one's house; Bhag. 9. 11. 17. –छिद्रम् 1 a family-secret or scandal. -2 family dissensions; आयुर्वित्तं गृहच्छिद्रं मन्त्रमैयुनभेषजम् m H.~1.~123ः -ज, -जातm a.born in the house (a slave &c.); Bri. 5, 61, 7; Ms. 8.415. -जनः family, members of a family, especially the wife; Mu. 1. -जालिका deceit, disguise. -शानिन् (also गृहें ज्ञानिन्) 'wise only in the inside of the house', inexperienced, stupid, foolish. -तटी a terrace in front of the house. -दार n. a house-post; नरपनिबले पार्श्वायाते स्थितं गृहदास्वत् Mk. 4. 3. -दाहः setting a house on fire, incendiarism. -दासः a domestic slave. -दासी a female domestic slave; एकदा गृहदासीधु यशोदा नन्दगेहिनी । कर्मान्तर-नियुक्तासु निर्ममन्थ स्वयं दिथ || Bhag. 10.9.1. -दीप्तिः f. the splendour or ornament of a house, a virtuous woman; प्रजनार्थ महाभागाः पूजाही गृहदीतयः Ms. 9. 26. -देवता the goddess of a house; (pl.) a class of household deities; Ks. 4. 74. -देहली the threshold of a house; यासा बलि: सपदि मद्गृहदेहलांनाम् Mk. 1.9. -नमनम् wind. -नादानः a wild pigeon. -नीडः a sparrow, -पतिः 1 a householder; वामं गृहपति नय Rv. 6. 53. 2; a man who has entered on the second stage of life, one who, after having completed his studies, is married and settled. -2 a sacrificer. -3 the virtue of a householder; i. e. hospitality. -4 Ved. an epithet of Agni. -5 the maintenance of the sacred and perpetual fire. -6 the

head or judge of a village; Mk. 2; Dk. 8. -परनी Ved. 'the mistress of a house', the wife of the householder; गृहान् गच्छ गृहपत्नी यथासः Rv. 10. 85. 26. -पारु: 1 the guardian of a house. -2 a housedog; आस्तेऽवमत्योपन्यस्तं गृहपाल **इवा**हरन् Bhag. 3. 30. 15. **-पिण्डी** f. the basement of a building; Kāmikāgama 55. 200- 201. - पतकः tho site of a house, the ground on which it stands and which surrounds it. -पोचणम् maintenance of a household; तेन चास्य नियुक्ताभूरवभायी गृहपोषणे Ks. 2. 55. -प्रधेराः a solemn entrance into a house according to prescribed rites. -ब भुः a domestic ichneumon. -बलिः a domestic oblation, offering of the remnants of a meal to all creatures, such as animals, supernatural beings, and particularly household deities; Ms. 3. 265. विवः a crano. भुज् m. 1 a crow. -2 a sparrow; नीडारम्भैर्गृहबलि-भुजामाकुलग्रामचैत्याः Me. 23. वदेवता a deity to whom a domestic oblation is offered. -সত্ন: 1 one who is driven from his house, an exile. -2 destroying a house. -3 broaking into a house. -4 failure, ruin or destruction of a house, firm &c. - अञ्चनम् 1 breaking down or destroying a house. -2 causing the decay or ruin of a family. - भद्रकम an audience hall. - भर्ते m. the master of a house; Bri. S. 53. 58. -भूमि: f. the site of a house. -भेदिन a. 1 prying into domestic affairs. -2 causing domestic quarrels. -भोजिन m. an inmate of the same house, tenant; तस्मा-द्य्यप्रहारान्ये जगृहुर्गृहभौजिनः Raj. T. 5. 103. -मणिः a lamp. -माचिका a bat. -मार्जनी a femalo servant of the house; सख्योपेत्याप्रहीत्पाणि योऽहं तद्गृहमार्जनी 13hag. 10.83.11. - मृगः a dog. -मेघ: a multitude of houses; Rām. 5. -मेध a. 1 one who performs the domestic rites or sacrifices; UE-मेधास आ गत मस्तो माप भूतन Rv. 7. 59, 10. -2 connected with the duties of a householder. (-धः) 1 a householder. -2 a domestic sacrifice; Bhag. 2. 6. 19. -मेरियन m. a householder, a married Brahmana who has a house- hold ; (गृहैर्दारैमेंबन्ते संगच्छन्ते Malli .); प्रजायै गृहमेधिनाम् $\mathrm{R.\,I.}$ 7; see गृहपनि above. (नि)1 the wife of a householder, a house-wife; न व्यचष्ट वरारोहां गृहिणीं गृहमिधिनीम् Bhag. 4. 26. 13. -2 the intellect based on the Sattva quality. -यञ्च: see गृहमेथः; Mb. 10. 18. 5. -यन्त्रम् a stick or other instrument to which, on solemn occasions, flags are fastened; गृहयन्त्रपताकाश्रीरपौरादरनिर्मिता Ku. 6. 41. -रन्ध्रम् family-dissensions. -वाटिका, -वाटी a garden attached to a house. -वित्तः the owner of a house. -अत a. devoted to home; मतिर्न कृष्णे परतः स्वतो वा मिथोऽभिपद्येत गृहबतानाम् Bhāg. 7. 5. 30. -शायिन् m. a pigeon. -शुकः 1 a domestic parrot, one kept for pleasure; Amaru 16. -2 a domestic poet; आयातेन शुकैः सार्धे दत्ता गृहशुकेन यः। मुक्ताः प्राप्य प्रतिष्ठायां चक्रे ख्यातां शुकावलीम् ॥ २६: Т. 5. 31. -संवेशक: a house-huilder by profession; Ms. 3. 163. -सार property; गृहीतसारमेनं सपुत्रकलत्रं संयम्य Mu.1. -स्थः a householder, one who has entered on the stage of a bouse-bolder; मंकटा ह्याहिताभीनां प्रत्यवायैर्गृहस्थता U. 1. 9; see गृहपति above and Ms. 3. 68; 6, 90. व्याश्रमः the life of a

670

householder; see गृहाश्रम. ^oधर्मः the duty of a householder. -रश्रूणा the pillar of a house.

गृहकम् A garden (वाटिका); कदलीगृहकं गरवा Ram. 3. 42. 23.

गृहयाच्यः A householder; (according to Tv. the form गृहयाच्य given in शब्दकल्पदुम is not correct).

गृहवत् m. The possessor of a house, house-holder; तथा-यासामपि विभुगृहेषु गृहवानिव Bhag. 10. 60. 59.

गृहयाञ्च त. Disposed to catch hold of or seize.

गृहा (हो) लिका A small house-lizard.

गृहिणी 'The mistress of a house', a wife, house-wife; (the lady in charge of the house); न गृहं गृहमित्याहु-गृहिणी गृहमुच्यते । गृहं तु गृहिणीहीनं कान्तारादातिरिच्यते Pt. 4.81. —Comp. -पदम् the position or dignity of the mistress of the house; यान्त्येवं गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधयः S. 4.18; स्थिता गृहिणीपदे 19.

गृहिन् a. [गृह-इनि] Possessing a house. -m. The master of a house, a householder; पीड्यन्ते गृहिण: कथं नु तन्याविश्वेषदुःक्षेनेवैः S. 4.6; U. 2.22; Santi. 2.24, Pt. 2.61.

गृहीभू To serve as a house; तस्मूलानि गृहीभवन्ति तेषाम् S. 7.20.

गृह्य a. [यह क्यप्] 1 To he attracted or pleased, as in गुगगृह्य q. v. -2 Domestic; गृह्याणां चैव देवानां नित्यपुष्पविक्तिक्या Mb. 13. 141. 43. -3 Not master of oneself, dependent. -4 Tame, domesticated. -5 Situated out-side of; आमगृह्या सेना 'an army out-side a village.' -6 Adhering to the party of, heing in close relation to; तमार्यगृह्यम् R. 2. 33. -7 Perceptihle; Svet. Up. 1. 13. -हा: 1 The inmate of a house. -2 A tame animal or bird. -3 The domostic fire. -हाम् 1 The anus. -2 A suburb; L. D. B. -3 A domestic affair; गृह्याणि कर्नुमपि Bhag. 10. 8. 25. -Comp. -अधि: a sacred fire which every Brāhmaṇa is enjoined to maintain.

যুৱাক a. 1 Tame, domestic. -2 Dependent. -ক: A tamo animal.

गृहणी Sour gruel made from the fermentations of rice water.

गृहीत See under प्रद्.

गुद्धा A village adjoining to a city; a suburb.

म् I. 9 P. (गुणति, तूर्ण) 1 To utter a sound, call out, invoke; नामापि नाम गुणताममृतत्वाय करपताम् Mv. 7. 15. -2 To announce, speak, utter, proclaim; नहार्षिभः परं न्रह्म गुण-विस्पतस्थिरे R. 10. 63. -3 To relate, promulgate. -4 To praise. extol; केचिद्गीताः प्राञ्जलयो गुणन्ति Bg. 11. 21; Bk. 8. 77. With अनु to encourage; गुणद्भयोऽनुगुणन्त्यन्ये Bk. 8. 77. -II. 6 P. (गिरति or गिलति) 1 To swallow,

devour, eat up. -2 To send forth, pour out, spit out, or eject, from the mouth. With अद (Atm.) to eat, devour; तथावगिरमाणेश्व पिशाचैमांसशोणितम् Bk. 8. 30. -III 10 A. (गारसते) 1 To make known, relate, -2 To teach.

गीर्ण a. [गू कर्मणि-का] 1 Swallowed, eaten up. -2 Described, praised.

गीर्णि: f. [गृ सावे तिन्] 1 Praise. -2 Fame. -3 Eating up, swallowing.

गेण्डु (दु) कः 1 A ball for playing with (also गेण्डूक). -2 A cushion; Si. 2.77. com. 'उपधानं विशेष स्याद्गेन्दुके प्रणयेऽपि च' इति विश्वः।

गेप् 1 A. (गेपते) To shake, tremble.

गेच् 1 A. (गेवते) To serve.

गेष् 1 ति. (वेषते, वेष्ण) To seek, search, investigate; ef. गवेष्.

गेहम् [गो गणेशो गन्धनों ना ईह: ईप्सितो यत्र Tv.] A house, habitation; सा नारी विधना जाता गेहे रोदिति तत्पतिः Subhāṣ. N. B. The loc. of this word is used with several words to form aluk Tat. compounds; e. g. गेहस्वेडिन् a. 'bellowing at home only', i. e. a coward, poltroon. गेहदाहिन् a. 'sharp at home only' i.e. a coward. गेहनदिन् a. 'shouting defiance at home only'; i. e. a coward, dunghill-cock; यद् गेहनदिनमसौ शरीसम्माययत् Bk. 5. 41. गेहमहिन् a. 'making water at home; i.e. indolent. गेहट्याडः a braggadocio, braggart, boaster. गेहशूरः 'a househero', a carpet-knight, boasting coward.

गेहिन् a, $(-\mathbf{fl} f.) = गृहिन् <math>q$, \mathbf{v} .

गेहिनी A wife, the mistress of the house; यहोदा नन्द-गेहिनी Bhag. 10. 9. 1; धेर्य यस्य पिता क्षमा च जननी शान्तिश्चरं गेहिनी Santi. 4. 9; मद्रोहिन्याः प्रिय इति सखे चेतसा कातरेण Me. 79.

गेह्य a. Domestic, heing in a house. -हाम् 1 Domestic affair. -2 Wealth.

गै 1 P. (गायति, जगो, अगासीत्, गास्यति, गातुम्, गीत) 1 To sing, sing a song; अहा साधु रेभिटेन गीतम् Mk. 3; प्रीष्मसमय-मधिकृत्य गीयताम् S. 1; Ms. 4. 64; 9. 42. -2 To speak or recite in a singing tone. -3 To relate, declare, tell (especially in metrical language); गीतश्रायमर्थोनिरसा Mal. 2. -1 To describe, relate or celebrate in song; चारण-इन्द्रगीतः S. 2. 15; प्रभवस्तस्य गीयते Ku. 2. 5. -Caus. (गाप-यति-ते) To cause to sing or praise in song; जयोदाहरणं बाह्योगीपयामास किन्नरान् R. 4. 78, 15. 33.

गातच्य a. To be sung; what may be sung.

गातुः 1 A song. -2 A singer. -3 A bee.

गात a. (-न्नी f.) [गै-गाने तृन्] 1 Singer. -2 Angry. -m. 1 A singer; एतान्सर्वान्समानीय गातारी समवेशयत Ram. 7. 94. 9; Ch. Up. 1. 6. 8. -2 A Gandharva.

गो

गाय: A song, singing.

गायकः,-ियकः [गै-थक्त्] 1 A musician, singer; समस्ता गायकगणाः पाथिवस्पर्धितां ययुः Rāj. T. 7. 933. -2 A chanter of sacred poems or Purānas; कणद्विरित्नगायकैः Bk. 6.84.

नाया 1 Versc. -2 A religious verso, but not belonging to any one of the Vedas. -3 A stanza. -4 A song; कदा बहेयिका गाया: पुनर्गास्यामि साकले Mb. 8. 44. 26. -5 A Prakrita dialect. -6 N. of the Arya metre. -7 Legend, bistory (आख्यान); द्विजापद्य: कुट्टकस्तक्षको वा दशत्वलं गायत विष्णुगाथा: Bhag. 1. 19. 15. -Comp. -कारः a writer of Prakrita verses. -नाराशंसी epic songs and particularly those in praise of men or heroes.

गायिका A song, verse; Y. 1. 45.

गानम् [गे भावे ल्युद्] 1 Singing, a song. -2 A sound. -3 Going. -4 Praise. -Comp. -विद्या the science of vocal music.

गानिन a. 1 Going, moving. -2 Singing, praising. -ती A plant used in clearing the voice (Mar. वेखण्ड).

गानीय a. Musical. -यम् A song; Rām. 1.

मायः A song; यथाविधानेन पठन् सामगायमविच्युतम् Y. 3. 112.

गेय pot. p. [मै कर्तरि नि॰ यत्] 1 A singer, one who sings; गेयो माणवकः साम्नाम् P. III. 4. 68 Sk. -2 To be sung. -यम् 1 A song, singing, also the art of singing; गेये केन विनीती वाम् R. 15. 69; Me. 88; अनन्ता वाल्मयस्याहो नेयस्येव विचित्रता Si. 2. 72.

नेडण: 1 A singer, a professional singer; Ch. Up. 1. 6. -2 An actor.

गेच्णुः [गै इब्जुच्] A singer, an actor.

गैर a. (-री f.) [गिरी भवः अण्] Coming from a mountain, mountain born.

गैरिक a. (-की f.) [गिरी भवः ठश्] Mountain-born. -कः, -कम् Red chalk; संसर्विभः पयसि गैरिकरेणुरागैः Si. 5. 39. -कम् Gold.

गैरेय a. [गिरी भवः ढक्] Mountain-born. -यम् Bitumen, red chalk.

मो m. f. (Nom. गी:) [गन्छस्यनेन, गम् करणे हो Tv.]
1 Cattle, kine (pl.) -2 Anything coming from a cow; such as milk, flesh, leather &c. -3 The stars; वि रिझ्मिशः सहजे स्यों गाः Rv. 7.36.1. -4 The sky. -5 The thunder-bolt of Indra; Ki. 8. 1. -5 A ray of light; नान्यस्तक्ष वियते गोषु देव Mb. 1. 232. 11; बालोऽयं गिरिशिखरेषु चारयन् गाः त्रेलोक्यं तिसिरभरेण दृष्टमेतत् (रिवः नैर्मल्यं नयिते)। Rām. Ch. 7. 60. -7 A diamond. -8 Heaven. -9 An arrow. -f. 1 A cow; जुगोप गोरूपधरामिनोबीम् R. 2.3; क्षीरिण्यः सन्तु गावः Mk. 10. 60. -2 The earth; दुरोह गां स यज्ञाय R. 1. 26; गामात्तसारां रघुरप्यवेक्य 5. 26; 11. 36; Bg. 15. 13; छेकोऽ-दुम्झलु गाम् Mu. 3. 2; Me. 30; cf. also the quotation

for (-8).-3 Speech, words; कुलानि समुपेतानि गोभिः पुरुषतोऽ-र्थतः \mathbf{Mb} . 5. 28; रधे। ६दारामपि गां निशम्य \mathbf{R} . 5. 12; 2. 59; Ki. 4. 20. - The goddess of speech, Sarasvatī. - A mother. -6 A quarter of the compass. -7 Water; सायं भेजे दिशं पश्चाद्गविष्टो गां गतस्तदा Bhāg. 1. 10. 36; also pl.; Bhag. 11. 7. 50. - 8 The eye; गोकणी सुमुखी कृतेन इपुणा गोपुत्रसंप्रेषिता Mb. 8, 90, 42. -9 A region of the sky. -m. A bull, an ox; असंजाब्रिकणस्कन्धः सुखं स्विपिति गौर्गेडिः K. P. 10; Ms. 4. 72; cf. चरद्गव. -2 The hair of the body. -3 An organ of sense; अदान्तगोभिविंशतां तमिस्रं पुनः पुनश्चवितचर्वणानाम् Bhag. 7.5.30. - The sign Taurus of the zodiae; Bri. S. 49. -5 The sun. -6 The number 'nine' (in math.). -7 The moon. -8 A singer. -9 A billion. -10 A cow-sacrifice -11 A house; cf. गौर्वज़ गौ: प्रभा भूमिवोणी तोयं त्रिविष्टपम् । धेनुर्बस्तो वृषो दिग्गौर्नेत्रं लज्जा गुरू रमा॥ इन्द्रियं श्रीहमा... Enm. - Comp. - कण्टकः, - कम् 1 a road or spot trodden down by oxen and thus made impassable. -2 the cow's hoof. -3 the print of a cow's hoof. –कर्ण द. having cow's ears. (-णें:) 1 a cow's ear; गोकर्णसदुशो कृत्वा करावाबद्धसारणी Ks. 6. 57. -2 a mule. -3 a snake; Mb. 8. 90. 42. -4 a span (from the tip of the thumb to that of the ring-finger); गोकणीशिथल-धरन् Mb. 2.68.75; तालः स्मृतो मध्यमया गोकर्णश्चाप्यनामया Brahmanda P. - 5 N. of a place of pilgrimage in the south, sacred to Siva. श्रितगोकर्णनिकेनमीश्वरम् R. 8. 33. -6 a kind of deer. -7 a kind of arrow; Mb. 8. 90. 42. -किराटा -किराटिका the Särikā bird. -किलः, -कीलः 1 a plough -2 a pestle. - ₹ 30 + 1 a herd of kine; वृष्टिञ्याकुलगोकुलावनरसादुद्धृत्य गोवर्धनम् Git. 4; गोकुलस्य तृषा-तेस्य Mb. -2 a cow-house. -3 N. of a village (where Krisna was brought up). - कुलिक a. 1 one who does not help a cow in the mud. -2 squint-cyed. -कुलो द्ववा an epithet of Durga. -कृतम् cow-dung. -क्षीरम् cow's milk. -शुरम्, -रकम् a cow's hoof. -खरः a beast (पशु); यत्तीर्थबुद्धिः सलिले न कर्हिचिज्जनेष्वभिन्नेषु स एव गोखरः Bhag. 10. 84. 13. - जा a nail. - गृष्टि: a young cow which has had only one calf. - नायुगम् a pair of oxen. -गाप्टम् a cow-pen, cattle-shed.-प्रनिष: 1 dried cowdung. -2 a cow-house. - त्रहः capture of cattle (गवालम्भ); Mb. 12. 265. 2. - आसः the ceremony of offering a morsel (of grass) to a cow when performing an expiatory rite. -धातः, -धातकः, -धातिन् m. a cowkiller. - घृतम् 1 rain-water. - 2 clarified butter coming from a cow. -H a. 1 destructive to cows. -2 one who has killed a cow. -3 one for whom a cow is killed, a guest. -चन्दनम् a kind of sandal-wood. -चर a. 1 grazed ever by cattle. -2 frequenting, dwelling, resorting to, haunting पितृसद्मगोचर: Ku. 5. 77. -3 within the scope, power, or range of; अवाङ्मनसगोचरम् R. 10. 15; so बुद्धि, दृष्टि, श्रवण स्वगीचरे दीप्ततरा बभूव Bu. Ch. 1. 13. -4 moving on earth. -6 accessible to, attainable; त्याग-सुक्ष्मानुगः क्षेत्रयः शौचगो ध्यानगोचरः Mb. 12.236.12. -6 circulating, having a particular meaning, prevalent. (一रः) 1 the range of cattle, pasturage; उपारताः पांधम-

रात्रिगोचरात् Ki. 4. 10. -2 (a) a district, department, province, sphere. (b) an abode, dwelling-place, a place of resort; Si. 1. 21; Ms. 10. 39. -3 range of the organs of sense, an object of sense; श्रवणगोचरे तिष्ट be within ear-shot; नयनगोचरं या to become visible. - 4 scope, range, in general; हर्तुर्याति न गोचरम् Bh. 2. 16. -8 (fig.) grip, hold, power, influence, control; कः कालस्य न गोचरा-न्तरगतः Pt. 1. 146; गोचरीभृतमक्ष्णोः U. 6. 26; Mal. 5. 24; अपि नाम मनागवतीर्णोऽसि रतिरमणबाणगोचरम् Mal.1. -6 horizon. -7 field for action, scope; इन्द्रियाणि ह्यानाहुर्विषयांस्तेषु गोचरान् Kath. 3. 4. -8 the range of the planets from the Lagna or from each other. °पीडा inauspicious position of stars within the ecliptic; गोचर-पीडायामपि राशिर्बेलिभिः ग्रुभप्रहेर्दृष्टः (पीडां न करोति) Bri.S.41.13. (गोचरीक to place within the range (of sight), make current). -चर्मन् n. 1 a cow's hide. -2 a particular measure of surface thus defined by Vasistha :—दशहस्तेन वंशेन दशवंशान् समन्ततः । पश्च चाभ्यधिकान् द्द्यदितद्गोचर्म चोच्यते ।। ^oवसनः an epithet of Siva. -चर्यो seeking food like a cow; योचर्या नैयमक्षरेत् Bhag. 11. 18. 29. -चारकः cowherd. -चरणम् the tending or feeding of cows; Bhag. 10. 38. 8. -ज a. 1 born in the earth (rice &c.). -2 produced by milk; अञ्जा गोजा Kath. 5. 2. -जर: an old ox or [bul]; नाद्रियन्ते यथापूर्व कीनाशा इव गोजरम् $[Bhag.\ 3.\ 30.\ 13.]$ -जलम् the urine of a bull or cow. -जागरिकम् auspiciousness, happiness. (-5:) a preparer of food, baker. -जात a. born in the heaven (gods); गोजाता अप्या मृकता च देवा: Rv. 6, 50, 11. - जिह्ना N. of a plant (Mar. पाथरी). -जिहिका the nyula. -जीव a. living on cattle (milkman); Hch. 1. 7. -तहाजः an excellent bull or cow. -तिर्धम् a cowhouse. - अम् [गां भूमि त्रायते त्रै-क] 1 a cowpen. -2 a stable in general. -8 a family, race, lineage; गोत्रेण साठरोऽस्मि Sk.; so कौशिकगोत्राः, वसिष्टगोत्राः &c.; Ms. 3. 109, 9. 141. - 4 a name, appellation; जगाद गोत्र-स्खालेते च का न तम् N. 1. 30; S. 6. 5; see [©]स्खलित below; मद्रोत्राङ्के विरचितपदं गयमुद्रातुकामा Me. 88. - 5 a multitude. -8 increase. -7 a forest, -8 a field. -9 a road. -10 possessions, wealth. -11 an umbrella, a parasol. -12 knowledge of futurity. -13 a genns, class, species. -14 a caste, tribe, caste according to families. (->) a mountain; 'गोत्रं नाम्नि कुलेऽध्यदी' इति यादवः; Si. 9. 80. Hence गोत्रोहलनः means Indra; cf. इन्द्रे तु गोत्रोहलनः कुल्छे गिरिदारणे Nm. (-সা) 1 a multitude of cows. -2 the earth. ত্ৰয়াং: recitation of family pedigree. कती, कारिन m. the founder of a family. कीला the earth. ज a born in the same family, gentile, a relation; Bhag. 3. 7. 24; Y. 2. 135. परः a genealogical table, pedigree. प्रवरः the oldest member or founder of a family. - HE m. an epithet of Indra; हृदि क्षतो गोत्रभिद्यमर्पणः R. 3. 53; 6.73; Ku. 2.52. स्वलनम्, स्वलितम् blundering or mistaking in calling (one) by his name, calling by a wrong name; स्मरसि स्मर मेखलागुणैरत गोत्रस्खलितेषु बन्धनम् Ku.4.8. -द a, giving cows; Ms. 4. 231. (-द:) brain. (-दा) N. of the river Godāvarī. - বৃষ a. Ved. giving cows.

(-র:) an epithet of Indra. (-রম্) a crown (protecting the head). - दन्त a. armed with a coat of mail. (-तम्) 1 yellow orpiment. -2 a white fossil substance. -दानम् 1 the gift of a cow. -2 the ceremony of tonsure or cutting the hair; रामलक्ष्मणयो राजन् गोदानं कारयस्व ह $R_{
m am}$. 1. 71. 23; अधास्य गोदानविधेरनन्तरम् R. 3. 33; (see Mallinātha's explanation of the word); ছব-गोदानमङ्गलाः U.I; अतीनं गोदानं दारकमं च Kan. A.1.5; (Ram. explains the word differently). -3 the part of the head close to the right ear. -दाय a. intending to give cows. -दारणम् 1 a plough. -2 a spade, hoe. -दा, -दावरी N. of a river in the south. -दुह m., -दुह: 'cow-milker', a cowherd; सुदुषामिव गोदुहे R. 1. 4. 1; चिरं निदध्यी दुहतः स गोदुहः Si. -दोहः 1 the milking of cows. -2 the milk of cows. -3 the time of milking cows. -दोहनम् 1 the time of milking cows. -2 the milking of cows; न लक्ष्यते हावस्थानमपि गोदोहनं कचित् Bhag. 1. 19. 40. -दोहनी a milk-pail. -द्रवः the nrine of a bull or cow. -धनम् 1 a herd or multitude of cows, cattle. -2 possession of cows. (-₹:) a broad-pointed arrow. -धरः a mountain. -धर्मः the law of cattle, rules relating to cattle; (open and unconcealed intercourse of the sexes); गोधर्म सीरभेयाच सोऽधीत्य निखिलं मुनिः। प्रावर्तत तदा कर्तु श्रद्धावांस्तमशक्कया ॥ Mb. 1.104.26. -धुमः, -धूमः 1 wheat; Bri. Up. 6. 3. 13. -2 the orange. The wheat flour; -सम्भवम् a sour paste. -धूलिः 'dust of the cows'. the time of sunset or evening twilight (so called because cows, which generally return home at about sunset, raise up clouds of dust by their treading on the earth). -धनः a milch-cow with a calf. -आ a mountain. - नन्दा an epithet of the wife of Siva. - नन्दी the female of the Sārasa bird. –नदेः 1 the (Indian) crane. -2 an epithet of Siva (bellowing like a bull). -3 N. of a country. -नदीयः an epithet of Patanjali, author of the Mababhasya. -नसः, -नासः 1 a kind of snake. -2 a kind of gem. -नसा the mouth of a cow. - नाथ: 1 a bull. -2 an owner of land. -3 a herdsman. - 4 an owner of kine. - नायः a cowherd; तदाथा गोनायोऽश्वनायः पुरुषनाय इत्येवं तद्प आचक्षतेऽरानायेति Ch. Up. 6. 8. 3. - नाशनः a wolf. - नासा the projecting snout of a cow or ox. -नासम् a kind of gem. -निष्यन्दः cow's urine. - 4: 1 a cowherd (considered as belonging to a mixed tribe); गोपवैदास्य विष्णोः Mc. 15. -2 the chief of a cowpen. -3 the superintendent of a village. -4 a king. —6 a protector, guardian; Rv. 10. 61. 10. अनसी the wood of a thatch; गोपानसीयु क्षणमास्थितानाम् Si. 3. 49. अप्रमी the eighth day of the bright fortnight of Kārttika when Krisna is said to have worn the dress of a cowherd. अगटविका a cowherd. कन्या 1 the daughter of a cowherd. -2 a nymph of Vrindavana. अध्यक्षः, इन्द्रः, ध्राः the chief of herdsmen, an epithet of Krisna. चापः the rainbow. दलः the betel-nut tree. भद्रम् the fibrous root of a water-lily. ेस्सः gum myrrh. ेराष्ट्राः (pl.) N. of

गो

a people. oay: f. a cowherd's wife; Bhag. 1.9.40. विष्टी a young cowherdess, a young wife of a cowherd; गोपवधूदीदुकूलचौराय Bhasa P. 1. (-पकः) 1 the superintendent of a district. -2 myrrh. (- पिका) 1 a cowherdess; Bhāg. 10.9.14-15. -2 protectress. (-पी) а cowherd's wife (especially applied to the cowherdesses of Vrindavana, the companions of Krisna in his juvenile sports). -2 a milk-maid. -3 a protectress. -4 Nature, elementary nature. -पातः 1 an owner of cows. -2 a bull. -3 a leader, chief. -4 the sun; नीहारमिव गोपतिः Bhag. 1.12.10; Mb. 1.173.32. -8 Indra; सुराङ्गना गोपतिचापगोपुरं पुरम् (जहुः) Ki. 8.1. -6 N. of Krisna. -7 N. of Siva. -8 N. of Varuna; एष 9त्रो महाप्रज्ञी वरुणस्येह गोपतेः Mb. 5. 98. 11. - 9 a king; नासतो विद्युते राजन् स ह्यरण्येषु गोपतिः Mb. 12. 135. 26. -पय: N. of a Brahmana of Av. -पर्वतम् the name of the place where Panini is said to have performed penance and propitiated Siva; गोपर्वतमिति स्थानं शम्भोः प्रख्यापितं मया । यत्र पाणिनिना लेभे वैयाकरणिकाश्च्यता ॥ अरुणाचलभाहात्म्यम्-उत्तरार्धः २ अ. ६८ श्लो. −पद्म: a sacrificial cow. −पाः m. Ved. 1 a herdsman. -2 protector, or guardian; मन्द्राप्रे-त्वरी भुवनस्य गोपा Av. 12. 1. 57. -पानसी a enrved beam which supports a thatch; गोपानसी नु वलभिच्छादने वकदारिण Ak. 2, 2, 15. - पार 1 a cowherd; Ms. 4, 253. - 2 a king. -3 an epithet of Siva. -4 an epithet of Krisma. [°]धानी a cow-pen, cow-shed. -पासकः 1 a cowherd. -2 a king. -8 an epithet of Siva; also of Krisna. -पालिः an epithet of Siva. -पालिका, -पाली the wife of a cowherd; पार्थः प्रस्थापयामास कृत्वा गोपालिकावपुः Mb. 1. 221, 19. -पालितः N. of a lexicographer. -पित्तम् hile of cows, ox-bile (from which the yellow pigment गोरोचना is prepared; गोपत्ततो रोचना Pt. 1.94.). -पीतः a species of wagtail. -पीथ: protection; अस्मानमूर्वाणां गोपाथे न उरुष्यतम् Rv. 5. 65. 6. (-चम्) a holy place, a place of pilgrimage. -पुरुष्ठम् a cow's tail. -2 a particular Bhag. 8. 2. 22. -2 a sort of necklace consisting of two or four or thirty-four strings. -3 a kind of drum. -प्राटेकम् the head of Siva's bull. -पुत्रः 1 a young bull. -2 an epithet of Karna. - पुरम् 1 a town-gate; उनुरुगसौधसुरमन्दिरगोपुरम् Māl. 9. 1. -2 a principal gate; दधतमुचशिलान्तरगोपुराः Ki. 5. 5. -8 the ornamental gateway of a temple. -पुरीषम् cowdung. -प्रकाण्डम् an excellent cow or bull. - प्रचारः pasture-ground, pasturage for cattle; प्राम्येच्छथा गोप्रचारो भूमी राजवशेन वा Y. 2. 166. -प्रत (ता) रः 1 a ford for cattle. -2 a place of pilgrimage on the Sarayū; यहोश्रतरकल्पोऽभूरसंमर्दस्तत्र मजनाम् । अनस्तदाख्यया तीर्थं पावनं भुवि पत्रथे ।। R. 15. 161. -प्रदानम् same as गोदान. -प्रवेशः the time when cows return home, sunset or ovening-twilight; गोप्रवेशसमय Bri. S. 24. 35. - 不可 1 a bandage hollowed out so as to fit the chin or nose &c. -2 a sling. -बालः the hair of cows. - भुज् m. a king; गोभुजां वहाभा लक्ष्मीः Raj. T.5.6.

-भृत् m. 1 a mountain. -2 a king. -मिसका a gadfly. -मध a. granting cattle or cows कदा गोमघा हबनानि गच्छाः Rv. 6.35.3. -मंडलम् 1 the globe. -2 a multitude of cows. -मण्डीर: a kind of an aquatic bird; D. B. -मतम् = गव्यूति q. v. -म्ताङ्किका a tractable cow, an excollent cow; अरिर्मधोरैक्षन गोमतिहकाम् Si. 12. 41. -मथ: a cowherd. -मध्यमध्य a. slender in the waist. -महिषदा N. of one of the Mātris attending on कार्तिकेय. -मांसम् beel. -माधु 1 a kind of frog. -2 a jackal; अनुहंकुरुते घनध्यनि न हि गोमायुरुतानि केसरी Si. 16. 25. - 3 bile of a cow. - 4 N. of a Gandharva. - मीनः a kind of fish. -मुखः,-मुखम् [गोर्मुखमिव मुखमस्य] a kind of musical instrument; Bg. 1. 13; भोमुखानां च शृक्काणाम-नीकद्वयवर्तिनाम् Siya, B. 24. 55. (-खः) 1 a crocodile, shark. -2 a hole of a particular shape in a wall made by thieves. (-खम्) 1 a house built unevenly. -2 spreading unguents, smearing; 'गोमुखं कुटिलाकारे वाद्यभाण्डे विलेपने 'इति विश्वः; यस्यामलिन्देषु न चकुरेव मुम्धाङ्गना गोमयगो-मुखानि Si. 3. 48. (**-खम् , -खी**) a cloth-bag of the shape of a gnomon containing a rosary, the beads of which are counted by the hand thrust inside. -2 a house built unevenly. -3 a particular method of sitting (a योगासन) (一個) the chasm in the Himālaya mountains through which the Ganges flows. -मृद a. stupid as a bull. -मूत्रम् cow's urine. -मूत्रकः a variety of lapis lazuli (वेद्यं); Kau. A. 2. 11. -कम् a particular attitude (मण्डल) in गदायुद्ध; दक्षिणं मण्डलं सर्वयं गोमूत्रकमथापि च । व्यचर-त्पाण्डवी राजभरि संमोहयभिव ॥ Mb. 9. 58. 23. -a. zigzagging, going unevonly - मात्रका 1 an artificial verse, the second of which repeats nearly all the syllables of the first. (Malli. thus defines it:--वर्णनामैकरूपत्वं यद्येकान्तरमर्धयोः गोम्[त्रिकेति तस्प्राहुर्दुष्करं तद्विदो विदुः ॥ see %i. 19.~46.~) -2~aform of calculation. - मृगः a kind of ox (गवय). - मेदः a gem brought from the Himalays and Indus, described as of four different colours: - white, pale-yellow, red, and dark-blue. -मेदकः 1 see गोमेद. -2 a kind of poison (和新己). -3 smearing the body with unguents. -मेघः,-यज्ञः a cow-sacrifice; Rām. 7. 25. 8. -यानम्, न्द्यः a carriage drawn by oxen; Ram. 2. 82. 26; Ms. 11. 174. - युक्त a. drawn by oxon. - युतम् 1 a cattle station. -2 a measure of two Krosas (गब्यूत); गोयुते गोयुते चैव न्यवसत्पुरूपर्वभः Mb. 14. 65. 22. -रक्षः 1 a cowherd. -2 keeping or tending cattle. -8 the orange. -4 an epithet of Siva. "जम्बू f. wheat. -रक्षणम् tonding cattle (with religious faith). – বৈস্কুটা 1 a water-fowl -2 a prisoner. -3 a naked man, a mendicant wandering about without clothes. -4 a chanter. -रवम् saffron. - th: cow's milk. -2 curds. -3 buttermilk. -4 the flavour of a sentence; की रसी गोरसं विना Udb. [°]जम् buttermilk. -राजः an excellent bull. -रादिका, -राटी the Sarika bird. -रतम् a measure of distance equal to two Krosas. - Type the form of a cow. (-पः) N. of Siva. -रोचम् yellow orpiment. -राचना a bright yellow pigment prepared from the urine

गो

गोष्पदम्

or bile of a cow, or found in the head of a cow. -লঘণ্ম a measure of salt given to a cow. - ভাজ্যু-(বু) ল: a kind of monkey with a dark body, red cheeks and a tail like that of a cow; गोलाङ्गूलः कपोलं छुरयति रजसा कौसुमेन प्रियायाः Mal. 9. 30. –छोकाः a part of heaven, cow-world. -लोभिका, -लोभी i a prostitute. -2 white Durva grass. -3 Zedoary. -4 N. of a shrub. -वस्सः a calf. °आदिन m. a wolf. -वधः the killing of a cow; Ms. 11. 59. -वर्धनः a celebrated hill in इन्दावन the country about Mathura. ('This hill was lifted up and supported by Krisna upon one finger for seven days to shelter the cowherds from a storm of rain sent by Indra to test Krisna's divinity.') 'धरः, ेधरिन m. an epithet of Krispa. - बरम् pounded cowdung. -बशा a barren cow. -बारम्, -बासः a cowpen. -वासन a. covered with an ox-hide. -विकते:, -ियकर्र m. 1 the killer of a cow; Mb. 4. 2. 9. -2 a husbandman. - विततः a horse-sucrifice having many cows. -विन्दः 1 a cowkeeper, a chief herdsman. -2 N. of Krisna. -3 Brihaspati. ेदादशे the twelfth day in the light half of the month of फाल्गुन -विष् f., -विष्ठा cowdung. - विषाणिकः a kind of musical instrument; Mb. 6. 44. 4. -विसर्गः day-break (when cows are let loose to graze in forests); Ram. 7. 111. 9. -वीधिः f. N. of that portion of the moon's path which contains the asterisms भादपदा, रेवती and अधिनी, or according to some, हस्त, चित्रा and स्वाती Bri. S. 9. 2. -वीर्यम् the price received for milk. -बृन्दम् a drove of cattle. -बृन्दारकः an excellent bull or cow. -बुषः, -बुषभः an excellent bull; न तां शेकुर्नृपा बोदुमजित्वा सप्त गोवृषान् Bhag 10, 58, 33. ⁰ध्वजः an epithet of Siva.—वैद्यः a quack docte**र. -वजः 1** a cow-pen. -2 a herd of cows. -3 a place where cattle graze. -अत, -अतिन् a. one who imitates a cow in frngality;...अत्र गोवितनो विप्राः...॥ यत्रतत्रशयो नित्यं येन केन-चिंदाशितः । येन केनचिंदाच्छन्नः स गोनत इहोच्यते ॥ Mb. 5. 99. 13-14. - राकृत् n. cowdung; Ms. 2. 182. - रातम् a present of a hundred cows to a Brahmana. -शालम्, -ला a cow-stall. -शिर्षः, -षम् a kind of sandal; Kau. A. 2. 11. -2 a kind of weapon (arrow?); Mb. 7. 178. 23. - पड्रावम् three pairs of kinc. - पन्, - पा a. Ved. acquiring or bestowing cows. —पा (सा) तिः 1 acquiring cattle; or fighting for cattle; गोषाता यस्य ते गिरः Rv. 8. 84. 7. -2 giving cattle. - PH: a kind of sacrifice fasting for one day. -संख्यः a cowherd. -सदक्षः a species of ox (गवय). -सर्गः the time at which cows are usually let loose, day-break; see गोविसर्ग. -सवः a kind of cow-sacrifice (not performed in the Kali age); Mh. 3. 30. 17. - सहस्रम् a kind of present (महादान). (-स्त्री) N. of two holidays on the fifteenth day of the dark half of कार्तिक and उथेष्ट. -सावित्री N. of a hymn (cf. गायनी). -सूत्रिका a rope fastened at both ends having separate halters for each ox or cow. -स्तनः 1 the udder of a cow. -2 a cluster of blossoms, nosegay &c. -8 a pearl-necklace of four strings. -4 a

kind of fort. —स्तना, —शी a bunch of grapes. —स्यानम्, —कम् a cow-pen. —स्वामिन् m. 1 an owner of cows. —2 a religious mendicant. —3 an honorary title affixed to proper names; (e. g. नोपदेवगेस्वामिन्). —हत्या cow-slaughter. —हस्म (sometimes written दशम्) cow-dung. —हरः, —हरणम् stealing of cows; भेष्टमुक्तिरति गेहरं वदेत् Bri. S. 89. 9. (v. 1.) —हित a. cherisbing or protecting kine. (—तः) N. of Vishu.

जोम् 10 P. To smear, clean with cowdung. L. D. B.

गोमत् a. 1 Rich in cows. -2 Possessing or containing cattle. -3 Mixed with milk. -n. Possession of cattle, property consisting in herds. -ती 1 N. of a river falling into the Indus; गोमतीमव तिष्ठति Rv. 8.24.30. -2 A place abounding in herds; यो वायुना जयति गोमतीषु Rv. 4. 21. 4. -3 N. of a Vedic मन्त्र to be repeated during expiation for killing cows; Heb. 1. 7.

गोसय a. 1 Consisting of cattle; य उदाजन वितरो गोमयं वसु Rv. 10. 62. 2. -2 Defiled with cow-dung. -यः, -यम् Cow-dung. -यम् Cowdung cake; उपलक्षकलमेतद्देदकं गोमयानाम् Mu. 3. 15. -Comp. -उत्था 1 a kind of beetle found in cow-dung -2 a gad-fly. -छत्रम्, -प्रियम् a mushroom, a fungus. -पायसीय-न्याय-वत् ind. (in the manner of cowdung and milky food) i. e. Very different in nature though having the same origin, Sarva. S. 2. 169.

गोमिन् a. Rich in herds. -m. 1 An owner of cattle; Ms. 9. 50. -2 A jackal. -3 A worshipper. -4 An attendant on a Buddha. -5 A vaishya (चारण); योगक्षेमं च संत्रेक्य गोमिनः कारयेकरम् Mh. 12. 87. 35-40.

गोष्ठः, -प्रम् [गाविस्तप्रत्यत्र घवर्षे क षत्वम्] (Usually गोष्ठम् only) 1 A cowpen, cowhouse, cow-station. -2 A station of cowherds. -3 An abode, place of living; गोष्ठान् हरीणां गिरिसेतुमालाः Mb. 3. 177. 3. -प्टः An assembly or meeting. -3 An epithet of Siva. -प्रम् A purificatory श्रद्ध ceremony; वाच्यं गोष्ठे तु सुश्रुतम् Ms. 3. 254. पतिः a chief herdsman. विदेशां a mound or altar in a cowpen. वाच्यं गोष्ठे तु सुश्रुतम् Ms. 3. 254. पतिः a chief herdsman. विदेशां a mound or altar in a cowpen. वाच्यं गोष्ठे तु सुश्रुतम् Ms. 3. 254. पतिः a chief herdsman. विदेशां a mound or altar in a cowpen. वाच्यं गोष्ठे तु स्थुतम् Ms. 3. 254. पतिः a chief herdsman. विदेशां a mound or altar in a cowpen. वाच्यं गोष्ठेपाद्यः 'wise in a cowpen,' a braggart, vain heaster. गोष्टेपविदाः 'wise in a cowpen,' a braggart, vain heaster. गोष्टेपविदाः 'wise in a cowpen,' a braggart, vain heaster. गोष्टेपविदाः 'm. a beasting coward; also गोष्ट्यद्ध, गोष्टेप्रगलमः, -शरः &c.

मोडपदम् 1 A cow's foot. -2 The mark or impression of a cow's foot in the soil. -3 The quantity of water sufficient to fill such an impression; i. e. a very small puddle; गोडपदे संप्कृतोदके Mb. 1.31.9. अम् (णमुक्) in such a manner that a cow's foortprint be filled; ददाल भूनेओ एकं गोडपदमं बवर्ष च Bk. 14.20. -4 As much as a cows foot-step will hold. -8 A spot frequented by cows.

गोजिकाणः A horse belonging to a particular locality; गोजिकाणाध केकाणाः प्रौढाहाराध मध्यमाः Salihotra. Appendix II. 8.

गोजी 1 The septum of the nose; Mana. 64 105. -2 N. of a plant with sharp leaves.

गोद्धम्बः The water-melon.

गोणः An ox. -णी a cow.

गोणी 1 A sack. गोणी जनेन स्म निधातुमुद्घृतामनुक्षणं नोक्षतरः प्रतीच्छति Si. 12. 10. -2 A measure of capacity equal to a Drona. -3 Ragged garment, torn clothes.

गोण्डः 1 A fleshy navel. -2 A porson with a fleshy navel. -3 A man of a low tribe, a mountaineer, especially one inhabiting the eastern portion of the Vindhya range between the Narmadā and Kṛiṣṇā. -Comp. -किरी N. of a Rāgiṇi. -वनम् N. of a country in Berar.

गोतमः 1 N. of a sage belonging to the family of Angiras, father of Satānanda and husband of Ahalyā. -2 N. of a sage, the founder of Nyāya philosophy; मुक्तये यः शिलाखाय शास्त्रमूचे सचेतसाम् । गोतमं तमवेक्येव N. 17. 75.

गोतमी Ahalya, wife of गोतम. -Comp. -पुत्रः an epithet of Satananda.

गोधा [गुध्यते, वेष्टपते बाहुरनया करणे घट्ट] 1 A leathern fence fastened round the left arm to prevent injury from the bow-string; गोधान्ध्रिष्टभुजाशा खरभूदीमा रणाटवी Si. 19. 39. -2 The alligator (Mar. धुसर); गोधाधरान् कीलधरान् वर्णामुखशिलीमुखान् Parnal 3. 25; त्रिमागगोधामुखं गोपुरं कारयेत् Kau. A. 2. 3. -3 A sinew; गोधा तस्मा अयथं कर्षदेतत् Rv. 10. 28. 10-11. -4 A chord; गोधा परि सनिष्वणत् Rv. 8. 69. 9. -6 An iguana (Mar. घोरपड).

गोधिः [गोर्नेत्रं धीयते यस्मिन् आधारे इन्] 1 The forehead. -2 The Gangetic alligator.

गोधिका A kind of lizard.

गोधेरः A protector, guardian.

गोपः, -गोपनम् See under गुप्.

गोरणम् Energy, continued effort, perseverance.

गोर्द: Brain; (also गोद).

गोलः, -ला, -लम् [गुड् अन् उत्य तः] 1 A ball, globe; कदम्बगोलाङ्गतिमान्नितः कथम् Mal. 7.1. -2 The celestial or terrestrial globe. -3 A circle. -4 A sphere, anything round or globular. -तः 1 A widow's bastard; cf. कुण्ड; Y. 1. 222. -2 The conjunction of several planets or the presence of several in one sign. -3 Myrrh. -ता 1 A wooden ball with which children play. -2 A large globular water-jar. -3 Red arsenic. -4 Ink. -5 A woman's female friend. -6 N. of Durgā. -7 N.

of the river Godāvari. -Comp. -अध्यायः N. of an astronomical work by Bhāskarāchārya. -आसनम् 'hall thrower', a kind of gun. -क्रीडा playing with balls. -यन्त्रम् a kind of astronomical instrument.

गोलकः [गुड ब्युल डस्य लः] 1 A ball, globe; भूगोलक-विशेषं नामस्पमानलक्षणतो व्याख्यास्यामः Bhag. 5.16.4.—2 A wooden ball for playing with.—3 A globular waterjar.—4 A widow's hastard; परदारेषु जायेत ही सुती दुण्ड-गोलको । पत्यो जीवति कुण्डः स्यान्मृते भर्तरि गोलकः ॥ Ms. 3.174. —8 A conjunction of six or more planets in one sign. —6 Glans penis.—7 Molasses.—8 Gum myrrh.

गोलासः A mushroom.

गोल्हाट A kind of mystical diagram.

नोष्ट्र 1 A. (नेष्ट्रे) To assemble, collect, heap together.

गाष्टिः -ष्टी f. 1 An assembly, meeting; मध्ये विरेजतुरलं पशुपालगोष्ट्रगां रहे यथा नटवरी क च गायमानी Bhāg. 10. 21. 8; Ve. 1. 27. -2 Society, association. -3 Conversation, chitchat, discourse; कचिद्विद्वाष्ट्री कचिद्रपि सुरामत्तकलहः Bh. 3. 125; गोष्टी सत्कविभिः समम् Bh. 1. 28; Māl. 10. 25; तेनेव सह सर्वदा गोष्ट्रीमनुभवति Pt. 2. -4 A multitude or collection; मोदन्तां सततं च बान्धवसुद्धद्गोर्छाप्रमोदाः प्रजाः Nag. 5. 39. -5 Family connections, relatives, especially such as require to be maintained. -6 A kind of dramatic composition in one act. पतिः 1 the chief of an assembly, president. -2 the master of a family

गोस: [गां जलं स्यति सो-क] 1 Gum myrrh. -2 Early morning, day-break. -3 Hot season. -Comp. -गृहम् an inner apartment.

गोह: Ved. 1 A house. -2 A biding-place, a lair; Rv. 4. 21. 6-8; तस्ये। द्वस्याहें स्वनन्ति Ait. Br. 2. 11.

गोहनम् Covering, hiding.

गोहिरम् The heel.

गोच्यः N. of the Maināka mountain.

गौक्षिकः, -गः A goldsmith, jeweller.

गौड: 1 N. of a country; the रकन्दुप्राण thus describes its position:—वन्नदेशं समारभ्य भुवनेन्नान्तमः शिवे। गौडदेशः समास्थातः सर्वविद्याविशारदः॥ -2 A particular subdivision of Brahmanas. -3 see गोण्डः above. J. D. B. -डाः (pl.) The inhabitants of Gauda. -डी 1 Spirit distilled from molasses; गौडी पेष्टी च माध्या च विज्ञेया त्रिविधा सुरा Ms. 11. 95. -2 One of the Raginis. -3 (In rhet.) One of the Ritis or Vrittis or styles of poetic composition; S. D. mentions four Ritis, while K. P. only three, गौडी being another name for परमा वृत्ति; ओजःप्रकाशकेरते: (वर्णः) दु परुषा (i. e. गौडी) M. P. 7; ओजःप्रकाशकेर्यण्येनच्ये आडम्बरः उनः समासबहुला गौडी S. D. 627. Here is an illustration: उन्मीलन्मधुगन्यलुक्धमधुपल्याधृतचूतालुकुरः क्रीडरकेक्तिलकाकलीकलककेर्दर्तिर्णकर्णञ्चरः। नीयन्ते पथिकैः कथं कथमपि ध्यानावधानक्षणप्राप्त-

676

मौडिका

प्राणसमासमागमरसोहासैरमी वासराः॥ अलंबारशेखर ६.-ख्रम् Sweetmeats; मोजनानि सुपूर्णानि गौडानि च सहस्रशः Ram. 1. 53. 4. —a. Relating to or prepared from molasses; विविधानि च गौडानि खाण्डवानि तथैव च Ram. 7. 92. 12. —Comp. —पादः N. of a commentator. —मालवः N. of a Raga.

गौडिक a. Relating to molasses. -क: Sugar-cane.

गौण a. (णी f.) [गुणमधिकृत्य प्रवृत्ता गौणी, तत आगतः अण्] 1 Subordinate, secondary, unessential; गुणवचनत्वाद् गौणः शब्दः SB. on MS 1. 2. 15. -2 (In gram.) Indirect or less immediate (opp. मुख्य or प्रधान); गौण कर्मणि दुखादेः प्रधाने नीहकृष्यहाम् Sk. -3 Figurative, metaphorical, used in a secondary sense (as a word or sense); तदा गौणमनन्तस्य नामानन्तिति विश्वतम् Mb. 12. 182. 33. -4 Founded on some resemblance between the primary and socondary sense of a word; as in गौणीलक्षणा. -5 Relating to enumeration or multiplication. -6 Attributive. -Comp. -पक्षः the minor or weaker side of an argument &c. -साध्य -अवसान-अवसान, -सारोपा a kind of ellipse; Sarva. S. 15. 289.

गौणिक a. 1 Relating to the three qualities (सत्व, रजस् and तमस्); Ms. 12. 41. -2 Having qualities. -3 Subordinate. -4 Resembling a sack.

गौण्यम् Subordination, inferior position or rank.

गौतमः N. of (1) the sage Bhāradvāja; (2) of Satānanda, Gotama's son; (3) of Kripa, Drona's brother-in-law; (4) of Buddha; (5) of the propounder of the Nyāya system of philosophy. -Comp. -सरभवा the river Godāyarī.

गौतमी 1 N. of Kṛipī, wife of Droṇa. -2 An epithet of the Godāvarī. -3 The teaching of Buddha. -4 The Nyāya system of philosophy propounded by Gautama. -5 Turmeric. -6 A kind of yellow pigment. -7 An epithet of Durgā. -8 N. of the river Gomatī.

गौधारः, -धेयः, -धेरः (= गोधिकासजः Pāṇ. 4. I. 129-30) A lizard living in the hollows of trees (Bengali तोके) L. D. B.

गौधूमीनम् A field where wheat is grown.

गौनर्दः An epithet of Patanjali, the author of the Mahabhasya.

गौषिकः The son of a Gopī or herdsman's wife.

गौपुच्छ a. Like a cow's tail.

गौपुच्छिक a. Belonging to a cow's tail, bought for it.

गौतेयः The son of a Vaisya woman.

मौर a. (रा or री f.) 1 White; कैलासमीरं वृषभारुखोः R. 2. 85; हिरददशनच्छेदमीरम्य तस्य Me. 59, 52; Rs 1. 6. -- 2 Yollowish, pale-red; मोरीचनाक्षेपनितान्तगीरे Ku. 7. 17;

R. 6. 65; गौराहि गर्ने न कदापि कुर्याः R. G. -3 Reddish; नेजोभिः कनकनिकाषराजिगोरेः Ki. 7. 6. -4 Shiring, brilliant. -5 Pure, clean, beautiful. -7: 1 The white colour. -2 The yellowish colour; -3 The reddish colour. -4 White mustard. -5 The moon. -8 A kind of buffalo. -7 A kind of deer: Bhäg. 8. 10. 9. -8 The planet Jupiter. -9 N. of Chaitanya. -रम् 1 Tho filament of a lotus. -2 Saffron. -3 Gold. -Comp. -अइनः N. of (1) Vişnu. (2) Krişna. (3) N. of chaitanya. -आस्यः a kind of black monkey, with a white face. -खरः a wild donkey. -सर्वपः white mustard (considered as a kind of weight).

गौरस्यम् The office of a herdsman; कृषिगौरक्यवाणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम् Bg. 18, 44.

गौरवम् a. [गुरोर्भावः कर्म॰ वा अण्] Belonging to a Guru or teacher; गौरवं कुलम् Bhag. 1.7.46. — वम् 1 Weight, heaviness (lit.); जघन 5.3.7; मुरेन्द्रमात्राश्रितगर्भगौरवात् R. 3.11.—2 Importance, high value or estimation; स्विकिम गौरवमादधानम् R. 14.18; 18.39; कार्यगौरवेण Mu. 5; importance or urgent nature; U. 6.7.—3 Respect, regard, consideration; पितृगौरवात् Ram. 7.9.14; तथापि यन्मथपि ने गुरुरित्यस्ति गौरवम् Si. 2.71; प्रयोजनापेक्षितया प्रमूणां प्रायव्यकं गौरवमाश्रितेषु Ku. 3.1; Amaru. 23.—4 Respectability, dignity, vonerableness; कोऽथां गतो गौरवम् Pt. 1.146; Ms. 2.145.—6 Cumbrousness.—6 (In prosody) Length (as of a syllable).—7 Dopth (as of meaning); यचार्थतो गौरवम् Mal. 1.7.—Comp.—आसनम् a seat of honour.—ईरित a. praised, famed, celebrated.

गौरवित a. Highly esteemed or honoured.

गौरिका A virgin, a young girl.

गौरिल: 1 White mustard. -2 Dust of iron or steel.

गौरी 1 N. of Parvatī; as in ्गैरीनाथ. -2 A young girl eight years old; अष्टवर्षा भवेदगीरी. -3 A young girl prior to menstruation, virgin, maid: स्त्रीणां सहसं गौरीणाम् Mb. 1. 221. 49. - A woman with a white or yellowish complexion. -5 The earth; गौर्यो मच्छति सुश्रोणि लोकेबेबा गतिः सदा Mb. 13. 146. 10. - 8 Turmeric. - 7 A yellow pigment or dye; (called गोरोजना).-8 The wife of Varuna; वरणस्य तथा गौरी Mb. 13. 146. 5. -9 The Mallika creeper. -10 The Tulasi plant -11 The Manjishtha plant. -12 Speech. -13 N. of a Nagakanyā. cf. गीरी तु नागक्त्योमयोर्मता Nm. -15 N. of a river; I. D. B. -15 Night; L. D. B. -16 N. of a Ragini. -Comp. -कान्तः, -नायः an epithet of Siva. -गुरुः the Himālaya mountain; गौरीगुरोर्गह्रस्माविवेश R. 2.26; Ki. 5.21. -चतुर्यो, -पूजा the 4th day of the bright half of माध; a festival on this day. -जः N. of Kartikeya. (-जम्) talc. - नाथ: N. of Siva; गौरीनायं पवनतनयं चम्पकं चास्य भावम् Udb. Bh. 3. 123. -पहः the horizontal plate of the Linga of Siva. -पुत्रः N. of Kartikeya. -ललितम् a

प्रस्

yellow orpiment. - It. 1 N. of Kartikeya. -2 the son of a girl married when 8 years old.

गौरतिरपकः The violator of the preceptor's bed-

गौलक्षाणिकः One who knows the good or bad marks of a cow.

गौस्मिक: 1 A single soldier of a troop. -2 A superintendent of woods and forests; G. L. 50.

गौल्यम् 1 Syrup. -2 Spirituous liquor.

गौरातिक a. (की f.) Possessing a hundred cows.

गौष्टीनम् The site of an old cowpen; Hch. 2. 478.

गौसहस्त्रिक a. Possessing thousand cows.

गौराक a. Relating to the Guhyakas; Bhag. 10.55.23.

ियः f. Ved. Eating, consuming.

ग्ना Ved. 1 A divine woman; a kind of goddess; मावो नेप्र: पिच ऋतुना Rv. 1. 15. 3.

ग्मा The earth.

प्रथ or प्रस्थ 1 A. (also 9, 10 P. I. D. B.) (अथते, प्रथते) 1 To be crooked. -2 To be wicked. -3 To bend.

श्यनम् 1 Coagulation, thickening, becoming obstructed or clogged with knotty lumps. -2 Stringing together. -3 Composing, writing; (न also in these senses).

प्रथिन a. False; न्यकतून प्रथिनो मध्रवाचाः R_V . 7. 6. 3.

ग्रध्न: [प्रत्थु बा[©] नक्] A clueter, bunch, tuft.

प्रिक्त p. p. [प्रम्य संदर्भ क नलेपः] 1 Strung or tied together. -2 Composed; कालिदासप्रियतवस्तुना नाटकेन S. 1; वर्णः कतिपयरिव प्रियतस्य स्वरेरिव Si. 2. 72. -3 Arranged, classed. -4 Thickened, coagulated. -5 Knotty. -6 Hardened. -7 Hurt, injured. -8 Seized, taken possession of. -9 Overcome. -तम् A tumor with hard knots.

प्रस्य 1,9 P., 10 U., 1 A. (प्रत्यति, प्रश्नाति, प्रत्यतिने, also प्रथति, प्रथते) 1 To fasten, tie or string together; प्रत्यित्व स्थितं हनः Bk. 7. 105; सजी प्रथयते &c. -2 To arrange, class together, connect in a regular series. -3 To wind round. -4 To write, compose; प्रश्नामि सान्य-राशिनं विततार्थरिशमम् K. P. 10. -5 To form, make, produce; प्रश्नानि बाध्यविन्दुनिकरं पश्मपक्तायः K. 60: Bk. 17.69. -6 To set or strew with.

प्रस्थः [प्रन्ध् संदर्भे भावे घस्] 1 Binding, stringing together (fig. also). -2 A work, treatise, composition, literary production, book; प्रन्थारम्भे, प्रन्थकृत्, प्रन्थसमाप्ति &c. -3 Wealth, property. -4 A verse consisting of 32 syllables, written in the Anustubh metre.-Comp. कर्ष, m.-कारः -कृत् m.a writer, an author; प्रन्थारम्भे समुचितेष्टवेन्वतं कृथकृत्यरामृशति K. P. 1. -कुटी, -कृटी 1 a library.

-2 a studio. -विस्तरः, विस्तारः voluminousness, diffuse style; Bri S. I. 2. -सीधः a section or chapter of a work; (for the several names by which sections, or chapters of works in Sanskrit, are called, see under अध्यय).

ग्रन्थनम् , -ना [प्रन्थ माने ल्युर्] 1 Stringing or tying together. -2 Composing, writing.

प्रनिष: 1 A knot, bunch, protuberance in general; स्तनी मांसग्रन्थी कनककलशावित्युपमितौ Bh. 3. 20; so मेदोग्रान्थ. -2 A tie or knot of a cord, garment &c; इदमुपहितस्क्म-ग्रन्थिना स्कन्धदेशे \$. 1. 19; Mk. 1. 1; Ms. 2. 4; Bh. I. 57. -3 A knot tied in the end of a garment for keeping money; hence, purse, money, property; क्रसीदाद् दारिद्यं परकर्गतमन्धिशमनात् Pt. 1. 11. - The joint or knot of a reed, cane &c. Mv. 3. 32. -6 A joint of the body. -6 Crookedness, distortion, falsehood, perversion of truth. -7 Swelling and hardening of the vessels of the body. -8 A difficult portion; प्रत्थप्रान्धि तदा चके मुनिर्गृढं कुत्रहरू(त् Mb. 1. 1. 80. -9 A bell, gong; गृहीत्वा प्रन्थिमुसलं मूडो भिद्धरवादयत् Ks. 65. 1°5. -Comp. -छेदकः, -भेदः, -मोचकः a cut-purse, a pick pocket; अन्गुलीपृन्धिभेद्स्य छेदयेत् प्रथमे प्रहे Ms. 9. 277; Y. 2. 274; S. 6. -पर्णः, -र्णम् 1 N. of a fragrant tree; न प्रन्थिपर्णप्रणयाश्वरन्ति कस्तूरिक(गन्धमृगा-स्तृणेषु Vikr. 1. 17. -2 a kind of perfume. -यन्धनम् 1 tying together the garments of the hride and the bridegroom at the marriage ceremony. -2 tying a knot. -3 a ligament. -मूलम् garlic. -वज्रकः a kind of steel. - हर: a minister.

प्रनिषक: i An astrologer, a fortuneteller; पश्चिकस्य करिरे स्वादेवज्ञे पुग्नुब्रुमें इति विश्वलेखनः; Mb. 14. 70. 7. -2 The name assumed by Nakula when at the palace of Virāṭa. -3 A kind of disease of the outer ear. -4 A Bamboo-shoot; L. D. B. कम् 1 The plant Piper longum (Mar. गांठी विषद्धमूळ). -2 The gum-resin (प्रगुञ्ज).

ग्रन्थित Sec प्रथित.

प्रनिधन m. 1 One who reads books, bookish; अतेभ्यो प्रनिधनः श्रष्टा प्रनिधभयो धारिणो नराः Ms. 12.103. −2 Learned well-read. −3 Relating to books.

प्रनिधमत् a. Knotty, tied by a knot; क्रष्णावचं प्रनिधमतीं दधानम् Ku. 3. 46.

ग्रन्थिल a. [प्रन्थिविद्यतेऽस्य सिध्मा⁰लच्] Knotted, knotty. -लम् 1 The root of long pepper. −2 Undried gingor.

ग्रन्थीकम The root of long pepper.

प्रस् I. 1 ति. [प्रसंते, प्रस्त] 1 To swallow, devour, eat up, consume; स इमां पृथिवी कृत्स्तां संक्षिप्य प्रसंते पुनः Mb.; Bg. 11. 30. –2 To seize. –3 To eclipse; द्वावेव प्रसंते दिनेश्वरनिशाप्राणेश्वरी भासरी Bb. 2. 34; हिमांशुमाशु प्रसंते तन्त्रदिम्नः स्फूटं फलम् \$1. 2. 49. –4 To slur over words. –8 To destroy. –With सं to destroy; संप्रस्थते\$सी पुरुषा\$

678

थिंपेन Bk. 12. 4. -II. 1 P., 10 U. (प्रसति, श्रासयित-ते) To eat, devour.

प्रसनम् [मस् भावे ल्युद्] 1 Swallowing, eating.—2 Seizing.—3 A partial eclipse of the sun or moon; Bri. S. 5. 43, 46.—4 A mouth, jaw; प्राशित्रमास्य प्रसने महास्तु ते Bhag. 3. 13. 36.

प्रसिष्णु a. Accustomed to swallow; भूतभर्त च यज्ज्ञेयं प्रसिष्णु प्रभविष्णु च Bg. 13. 16. -m. The Supreme Soul.

प्रस्त p.p. [अस् कर्मणि क] 1 Eaten, devoured.—2 Seixed, stricken, affected, possessed; अहँ, विपर्ं, जरा U. 6. 39. —3 Slurred; अलग् U. 5. 13; अभिषम् Pt. 1. 193.—4 Eclipsed.—6 Taken, seixed.—6 Tormented, afflicted; Y. 3. 245.—स्तम् A word or sentence half-uttered or slurred over.—Comp.—अस्तम् the setting of the sun or moon while eclipsed.—उद्यः rising of the sun or moon while eclipsed.

प्रस्तिः f. The act of swallowing or devouring.

प्रासः [अस् काणि घन्] 1 A mouthful, a quantity of anything equal to a mouthful; Ms. 3. 133; 6. 28; Y. 3. 55. -2 Food, nourishment; आसान्छादनमाने तु द्यादिति निदर्शनम् Mb. 12. 165. 63. -3 The part of the sun or the moon eclipsed. -4 The morsel bitten. -5 The act of swallowing. -6 Slurring, indistinct pronunciation; fault in a pronunciation of the gutturals. -7 (In geom.) A piece cut out by the intersection of two circles -8 An eclipse. -Comp. -आच्छादनम् food and clothing; i. e. bare subsistence; see पास (2); Ms. 9. 202. -अमाणम् the size of a morsel. -रास्थम् any extraneous substance lodged in the throat. -आसीक् To swallow; प्रासीकर्तु प्रकृतिश्वरूथायाजगरी महान् Ks. 9. 57.

प्रमु 9 U. (In Vedic literature प्रभु; गृहाति, जप्राह, अप्र-हीत्, महीतुम्, गृहीत caus, बाहयति; desid. जिप्रक्षति) 1 To seize, take, take or catch hold of, lay hold of, catch, grasp; तयोर्जेष्रहतुः पादान् राजा राज्ञी च मागधी R. 1. 57; आलाने गृह्मते हस्ती वाजी वल्गासु गृह्मते Mk. 1. 50 ; तं कण्ठे जन्नाह K. 363. पाणि गृहीत्वा, चरणं गृहीत्वा &c. -2 To receive, take, accept, exact; प्रजानामेव भूत्यर्थं स ताभ्यो बलिमग्रहीत् R.1.18; Ms.7.124; 9. 162. -3 To apprehend, capture, take prisoner. बन्दिमाहं गृहीत्वा V. 1; यांस्तत्र चौरान् गृही्यात् ऑ.s. 8. 34. -4 To arrest, stop, catch; अभ्यासेन तु कोन्तेय वैराग्येण च गृह्यते Bg. 6. 35. -6 To captivate, attract; महाराजगृहीत-इदयया मया V. 4; इदये गृह्यते नारी Mk. 1.50; माधुर्यमीष्टे हरिणान् महीतुम् R. 18. 13. -8 To win over, persuade, induce to one's side; छुब्धमर्थेन गृह्णीयात् Chan. 33; Pt. 1.69, 184. -7 (Hence) To please, gratify, satisfy, propitiate; महीतुमायीन् परिचर्यया सुहुर्महानुभावा हि नितान्तमर्थिनः Si. 1. 17, 33. -8 To affect; seize or possess (as a demon, spirit &c.); as in पिशाचगृहीत, वेतालगृहीत. -9 To assume, take; वुतिमम्बहीद् मह्गणः Si. 9. 23; Bk. 19. 29. -10 To learn, know, recognize, understand; युवतीजनैर्जपहे सुनि-प्रभावः Ki. 10. 8; Pt. 1. 43. -11 To regard, consider,

believe, take for; मयापि मृत्पिण्डबुद्धिना तथेव रहीतम् \$.6; परिहासविजिल्पतं सखे परमार्थेन न गृक्षतां वचः 🐒 2. 19: एवं जनो गुक्रति M. I; Mu. 3. -12 To catch or perceive (as by an organ of sense); ज्यानिनादमथ गृहती तयोः R. 11. 15. -18 To master, grasp, comprehend; न्यस्ताक्षरामक्षरभूमि-कार्या कार्स्स्येन गुह्नाति लिपि न यावत् R. 18. 46. -14 To guess, conjecture, infer; नेत्रवक्त्रविकारैश्व गृह्यतेऽन्तर्गतं मनः Ms. 8. 26. -15 To utter, mention (as a name); यदि मयान्यस्य नामापि न गृहितम् 🕊. 305 ; न तु नामापि गृह्णीयात् पत्यौ प्रेते परस्य तु Ms. 5. 157. -16 To buy, purchase; कियता मूल्येनैतलुस्तक पहीतम् Pt. 2; Y. 2. 169; Ms. 8. 201. -17 To deprive (one) of, take away from, rob or seize away; यथा रणे प्राणान् बहुनामप्रहीद् द्विषान् Bk. 9. 9; 15. 63. -18 To wear, put on (as clothes &c.); वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि Bg. 2. 22. -19 To conceive. -20 To observe (as a fast). -21 To eclipse. -22 To undertake, undergo, begin. -23 To take up, draw (water.); अपस्पुरं ग्रभायत सोममिन्द्राय पातवे ${f R}_{
m V}$. 8. 69. 10. $-24~{f T}_{
m O}$ stop, intercept. -25 To withdraw, draw hack; यथोर्ण-नाभिः स्वते एइते Mupda. 1.7. -26 To include. -27 To receive hospitably (as a guest). [The senses of this root may be variously modified according to the noun with which it is joined]. - Caus. 1 To cause to take, catch, seize or accept. -2 To give away in marriage; अयाचितारं न हि देवदेवमाद्रेः सुतां प्राहयितुं शशाक Ku. 1.52. -3 To teach, make one acquainted with. -4 To make one take, deliver over to. -8 To become familiar with; -With अनुसम् to salute humbly. -अप to take away, tear off. -अभि to seize forcibly. -II. 1 P., 10 U. (यहति, प्राहयति-ते) To take, receive, &c.

यहीत p. p. [प्रद् कर्मण-क] 1 Taken, seized, caught, held, grasped, laid hold of; करोषु गृहितः. -2 Obtained, acquired, gained. -3 Received, accepted. -4 Rohbed. -6 Collected. -6 Agreed, promised. -7 Perceived, known, understood, learnt. -6 Worn (see प्रद्).-Comp. -अर्थ a. knowing the meaning or sense; अप्रहातार्थ आवाम S. G. -गर्मा a pregnant woman. -दिश् 1 run away, fugitive, dispersed. -2 disappeared. -देह a. incarnate. -नामन् a. called by name; मया गृहीतनामानः स्पृत्यन्त इव पामना U. 1. 48; पुंभाजित name is auspiciously invoked' a respectful way of speaking of venerable or dead persons. -विरा a. versed in science, learned. -वेतन a. paid, remunerated. -श्वापद a. the beasts in which are confined or tracked.

गृहीतिन a. Who has grasped or comprehended (with loc.); गृहीती पद्स्वक्षेषु Dk. 120.

78 a. 1 To be taken or received. -2 To be sized.

-3 To be observed, perceptible, perceivable. -4 To be acknowledged or admitted. -5 To be trusted or relied on; to be honored. -6 Taking the side of, adopting or choosing as best. -7 Dependent, subservient. -3: The anus.

मह: [प्रह-अनु] 1 Seizing, grasping, laying hold of, seizure, ६एधः कचप्रहे: R. 19. 31. -2 A grip, grasp, hold; विक्रम्य कीशिकं खर्त्र मोक्षयित्वा प्रद्वं रिपोः Mh. 3. 157. 11 ; कर्कटक-नहात् Pt. 1. 260. -8 Taking, receiving, accepting; receipt. - Stealing, robbing; अञ्चुलीप्रान्धभेदस्य छेद्येत्प्रथमे प्रहे Ms. 9. 277; so गोप्रह:. — Booty, spoil. — B Eclipse; see भरण. -7 A planet, (sometimes more particularly 'Rahu'; वश्यमाने ग्रहेणाथ आदित्ये मन्युराविशत् Mb. 1. 24. 7.) (the planets are nine:— सूर्यश्रन्द्रो महत्त्व्य बुधश्रापि बृहस्पतिः । शुक्रः शनैश्वरी राहुः केतुश्रेति प्रहा नव॥); नक्षत्रताराप्रहमंकुलापि (सात्रिः) R. 6. 22; 3. 13; 12, 28; पुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण भारवता । शनैश्वराभ्यां पादाभ्यां रेजे प्रहमयीव सा॥ Bh. 1.17. -8 Mentioning; utterance, repeating (as of a name) नामजातिमहं त्वेषामिमद्रोहेण कुर्वतः Me.8.271; Amaru. 85. -9 A shark, erocodile. -10 An imp in general. -11 A particular class of evil demons supposed to seize upon children and produce convulsions &c. cf. Mb. Crit. ed. 3 219, 26; कृष्णप्रहेगृहीतात्मा न वेद जगदीदृशम् Bhag. 7. 4. 38. –12 Apprehension, perception; ज्योतिश्वक्षुर्गुणप्रहः, श्रोत्रं गुणेप्रहः Bhag. 2. 10. 21-22. -13 An organ or instrument of apprehension; Bri. Up. 3. 2. 1. -14 Tenacity, perseverance, persistence; नृणां स्वत्वप्रहो यतः Bhag. 7. 14.11. -15 Purpose, design. -16 Favour, patronage. -17 The place of a planet in the fixed zodiac. -18 The number 'nine'. -19 Any state of mind which proceeds from magical influences. -20 A house. -21 A spoonful, ladleful; बहान्त्सोमस्य मिमते द्वादश Rv. 10. 114. 5. -22 A ladle or vessel ; चमसानां प्रहाणां च शुद्धिः प्रक्षालनेन तु Ma. 5.116. -23 The middle of a bow. -24 A movable point in the beavens. -25 Keeping back, obstructing. -26 Taking away, depriving; प्राण Pt. 1. 295. -27 Preparation for war; प्रहोऽवप्रहर्निर्बन्धप्रहणेषु रणोद्यमे । स्यादी पूतनादी च सैहिकेयेऽपि तत् त्रिषु । Nm. -28 A guest (अतिथि); यथा सिद्धस्य चानस्य महायामं प्रदीयते Mb. 13. 100. 6. -29 Imprisoning, imprisonment; Mb. 13. 136. 11. -Comp. -अब्रेसरः the moon; Dk. 8. 100. -अधीन a. subject to planetary influence. -अवमदेनः an epithet of Rahu. (-नम्) friction of the planets. -अधीराः the sun. -আভাত, -आश्रयः polar star (as the fixed centre of the planets). -आमयः 1 epilepsy. -2 domoniacal possession. -आलुब्चनम् pouncing on one's prey, tearing it to pieces; स्थेनी प्रहालुखने Mk. 3. 20. -आवर्तः horoscope. -ईशः the sun. -एकत्वन्यायः the rule according to which the gender and number of उद्देशपद is not necessarily combined along with the action laid down in the विधेयपद. This is discussed by जैमिन and शवर at MS. III_{c} 1. 13-15 (opp. of अरुणान्याय or पश्वेकत्वन्याय). -कञ्जलः an epithet of Rahu. -कुण्डलिका the mutual relation of planets and prophecy derived from it. -गणितम् the astronomical part of a ज्योतिःशास्त्र. -गतिः the motion of the planets. -प्रामणी the sun. -चिन्तकः an astrologer. -देशा the aspect of a planet, the time during which it continues to exercise its influence. -वंबता the deity that presides over a planet. -नायकः

1 the sun. -2 an epithet of Saturn. - 年取代 (du.) reward and punishment. -नेमिः 1 the moon. -2 the section of the moon's course between the asterisms मूल and मृगशीर्थ, -पति: 1 the sun. -2 the moon; तस्य विस्तीर्यते राज्यं ज्योत्स्ना ब्रह्मते(रेव Mb. 12. 118. 15. -पीडनम् , -पीडा 1 oppression caused by a planet. -2 an colipse; शशिदिवाकरयोर्भेहपीडनम् Bh. 2.91; H. 1.51; Pt. 2.19. -प्रयः the sun. -भक्तिः f. division of countries &c. with respect to the presiding planets. -भोजनः 1 oblation offered to the planets. -2 a horse. -मण्डलम्, -ली the circle of the planets. -यज्ञ:, -यागः worship or sacrifice offered to the planets. -युतिः, -योगः conjunction of planets. - युद्ध opposition of planets. - राजः 1 the sun. -2 the moon. -3 Jupiter. -लाघवम् N. of an astronomical work of the 16th century. -वर्षः the planetary year. - विमः an astrologer. - सान्तिः f. propitiation of planets by sacrifices &c. - गुड्साट कम् triangular position of the planets with reference to one another. -conjunction of planets. - स्वरः the 1st note of a musical piece.

प्रहकः A prisoner.

प्रह्णम् [प्रह् भावे ल्युर्] 1 Seizing, eatching, seizure; क्षा मृगप्रहणेड्याचिः Ms. 5. 130. -2 Receiving, accepting, taking; आचारधूमप्रहणात् R. 7. 27. -8 Mentioning, uttering; नामप्रहणम्. - Wearing putting on; सीत्तरच्छदमध्यास्त नेपथ्यप्रहणाय सः R. 17. 21. - 8 An eclipse; प्रहणं चन्द्रसूर्ययोः Y. 1. 218. -6 Understanding, comprehension, knowledge; यस्य नु श्रहणं किंचित्कर्मणोऽन्यन्न दृश्यते Ram. 2. 22. 21; न परेषां प्रहणस्य गोचराम् N. 2. 95. -7 Learning, acquiring, grasping mentally, mastering; लिपेर्यथावद् प्रहणेन वाण्-मर्य नदीमुखेनेव समुद्रमाविशत R. 3. 28. - B Taking up of sound, echo; अद्रिमहणगुराभिगीजितैनंतियेथाः Me. 46. -9 The hand. -10 An organ of sense. -11 A prisoner, captive. -12 Taking by the hand, marrying; तहारमहणे यत्ने सन्तत्यों च मनः दुरु Mb. 1, 13, 26, -18 Taking captive, imprisonment; न दोषो प्रहणे तस्याः Ks. 91. 37. -14 Gaining, obtaining, purchasing. -16 Choosing. -16 Taking or drawing up. -17 Attraction. -18 Containing, enclosing. -19 Undertaking, undergoing. -20 Service; अजस्य जन्मोत्पथनाशनाय कर्मीण्यकर्तुर्प्रहणाय पुंसाम् Bhag. 3. 1. 44. -21 Mentioning with praise, respecting; प्रमाण सर्वभूतेषु गत्ना च प्रहर्ण महत् Mh. 12. 105. 10. -22 Acceptation, meaning. -23 Assent, agreement. -24 Inviting, calling, addressing; name; अलसप्रहणं प्राप्ती दुर्मेघानी तथोच्यते Mb. 12. 266. 6. -Comp. -अन्त: close of study,

प्रहणक a. Containing, involving.

ञहिषा:, -णी f. 1 An imaginary organ supposed to lie between the stomach and the intestines. -2 The small intestines or that part of the alimentary canal where the bile assists digestion and from which vital warmth is diffused. -3 Diarrhæa, dysentery.

-Comp. -कपाट: a kind of mixture (for curing diarrhea &c.). -हरम् cloves.

प्रहणीय a. Acceptable.

प्रहिल a. 1 Taking, accepting. -2 Unyielding, relentless, obstinate; न निशाखिलयापि वापिका प्रससाद प्रहिलेव मानिनी N. 2, 77.

अहोतन्य a. 1 To be taken, seized or received, acceptable. -2 To be taken up or drawn (as a fluid). -3 To be apprehended or perceived, to be learnt or acquired.

महोत् a. (भी f.) [प्रह्-तृच् इटो दार्घ:] 1 A taker, an accepter; as in गुणप्रहीत् q. v. -2 Perceiver, observant; Ms. 1. 15. -8 Debtor; भहीता यदि वै नष्टः कुटुम्बार्थे कृतो व्ययः Ms. 8. 166. -4 Purchaser. -5 One who seizes; Svet. Up. 3. 19.

श्राह a. (ही f.) [श्रद्द भावे चत्र्] Seizing, clutching; taking, holding, receiving &c. —हः 1 Seizing, grasping; हस्तमाहं त तं सत्ता Rām. 7.34.20.—2 A crocodile, shark; रागमाहवती Bb. 3.45.—8 A prisoner.—4 Accepting.—6 Understanding, knowledge.—6 Persistence, importunity; तव मातुरसद्माहं विद्य पूर्व यथा श्रुतम् Rām. 2.35.18.—7 Determination, resolve; मूहमाहणासनी यत्तीवया कियते तपः Bg. 17.19.—8 A disease.—9 Any large fish or marine animal; जमाहाजगरो माहो भुजयोहमायोबलात् Mb. 3.178.28; Ki. 13.24.—10 Morbid affection, disease.—11 Beginning, undertaking.—12 The handle (of a sword &c.).—18 Paralysis.—61 A female crocodile.

न्नाहम् ind. (At the end of comp.) Taking, seizing; बन्दिमाई गृहीता V. 1.

श्राहक a. (दिका /.) [প্র णुल्] 1 One who receives, takes &c. -2 Captivating, persuading; ইর্মার্মার্কম্ (বাক্থন্) Mb. 12. 113. 7. -कः 1 A hawk, falcon.
-2 A curer of poison. -3 A purchaser. -4 A policeofficer.

प्राहकत्यम् Sensibility, power of feeling; Mal. 1. 41. प्राहि: 1 A female evil spirit; प्राहिर्जपाह यदि वैतदेनम् Rv. 10. 161. 1. -2 A swoon.

माहित a. Made to take or seize; made to accept or take (a seat &c.); तेनविंणा समाश्वास्य तत्रैव प्राहिता स्थितिम् Ks. 51. 71.

प्राहिन a. [बह जिनि] 1 Seizing, taking, holding. -2 Picking, gathering. -3 Containing. -4 Drawing, attracting, alluring. -5 Obtaining, gaining. -6 Searching through, scrutinizing. -7 Choosing, selecting. -8 Perceiving, observing. -9 Accepting. -10 Astringent. -11 Obstructing. -12 Purchasing; मुल्येन रत्नवहीं च Ks. 57. 20. -m. The wood-apple tree. -जी Adverse fate (प्रतिकृता).

माहुक a. Seizing, laying hold of; उदावर्तः प्रजा प्राहुकः ह्यात् Ts. 6. 4. 1. 1.

त्राह्य a. [मह ण्यत्] 1 To be taken or seized &c., see मह. -2 To be understood; इन्द्रियमाहः Ms. 1. 7. -3 Acceptable; सा सेवा या प्रभुद्धिता प्राह्मा वाक्यविशेषतः Pt. 1. 46. -3 To be received in a hospitable manner. -5 To be admitted in evidence; स्वभावनेव यद्ब्युस्तद् प्राह्मं व्यावहारिकम् Ms. 8. 78. -ह्यम् 1 A present. -2 The object of sensual perception. -हाः An eclipsed globe (sun or moon).

ग्रामः [ग्रस्-मन् आदन्तादेशः] 1 A village, hamlet; पत्तने विद्यमानेऽपि प्रामे रत्नपरीक्षा M. I ; त्यजेदेकं कुलस्यार्थे प्रामस्यार्थे कुलं त्यजेत्। त्रामं जनपदस्यार्थे स्वात्मार्थे पृथिवी त्यजेत्॥ H. 1. 129; R. 1. 44; Me. 30. -2 A race, community; कथा श्रमं न पृच्छिस Rv. 10. 146. 1. -3 A multitude, collection (of anything); e. y. गुणप्राम, इन्द्रियश्राम; Bg. 8. 19; 9. 8. शस्त्रास्त्र-प्रामकोविदः Bm. 1. 611, 613. -4 A gamut, scale in music; स्फुटीभवद्पामाविशेषम् च्छेनाम् 🖏 1. 10. **–Com**p. –**अक्षपटलिकः** a village archicist; Hch. 7. 23. – अधिकृत:, – अधिप:, -अधिपतिः, -अध्यक्षः, -ईशः, -ईश्वरः superintendent. head, chief of a village; श्रामाधिपस्य तरणीमहं भार्या सदा भजे Ks. 64. 115; Ms. 7. 115. - अन्तः the border of a village. space near a village; Ms. 4. 116; 11. 78. -अन्तरम् another village. -अन्तिकम् the neighbourhood of a village. -अन्तीय a. situated in the neighbourhood of a village; Ms. 8. 240. -यम् space near a village. -आचारः a village custom. -आधानम् hunting. -उपाध्यायः the village priest. -कण्डकः f 'the village-pest', one who is a source of trouble to the village. -2 a tale-bearer. -काम a. 1 one wishing to take possession of a village. -2 fond of living in villages. -कायस्य a village scribe. -कुक्कुट: a domestic cock; Ms. 5. 12, 19. -कुमार: 1 one beautiful in a village. -2 a village-boy. -कुट: 1 the noblest man in a village. -2 a Sudra. -7 st a. being outside a village. -TET: a village-carpenter. न्गोदुहः the herdsman of a village. -धातः plundering a village; Ms. 9. 274. - घोषिन a. sounding among men or armies (as a drum); प्रवेदकृद् बहुधा प्रामधोधी Av. 5. 20. 9. -m. an epithet of Indra. -चया sexual intercourse; (स्नीसंभोग). -चैत्यः a sacred fig-tree of a village; नीडारम्भेरीह्बलिभुजामाकुलमामैबत्याः Me. 23. -ज, -जात a. 1 village-born, rustic. -2 grown in cultivated ground; Ms. 6. 16. - जालम् a number of villages, a district. -vii: 1 the leader or chief of a village or community; तवीर्युद्धं समभवदक्षोप्रामणिमुख्ययोः Mb. 7. 109. 3. -2 a leader or chief in general. -3 a barber. -4 an epithet of Visnu. -5 a libidinous man. -8 a yakşa; उनदान्ति रथ नागा प्रामण्यो रथयोजकाः Mb. 12. 11. 48. (-f.) 1 a whore, harlot. -2 the indigo plant. 93: a bastard, the son of a harlot. -तझ: a village-carpenter; P. V. 4. 95. -देवता the tutelary deity of a village. -व्यमः a sacred tree in a village. -ঘৰ্ম: 1 the observances or customs of a village. -2 sexual intercourse. -धान्यम् a cutlivated grain (like rice); प्रामधान्यं यथा शून्यं यथा कूपख निर्जलः Mh. 12.36.48. See भार्यधान्यम् .-पालः 1 the guardian of a village. -2 army for the protection of a village. -पुरुष:

ग्रैवेयकम्

the chief of a village. -प्रेड्यः the messenger or servant of a community or village. - मदगुरिका 1 a riot, fray, village tumult. -2 N. of a fish (or a plant) - मुख्य क market. - मृगः a dog. - याजकः, - याजिन् m. 1 'the village priest', a priest who conducts the religious ceremonies for all classes and is consequently considered as a degraded Brahmana; Ms. 4. 205. -2 the attendant of an idel. - 要要其 a riot, fray. -छुण्डनम् plundering a village. -वासः (प्रामेवासः also) 1 a villager. -2 residence in a village. -विशेषः a variety of scales in music; स्फुटाभवद्रप्रामविदेखमूर्च्छना Si. -बृद्धः an old villager; प्राप्यावन्तीनुद्यनकथाकोविदयामवृद्धान् Me. 30. - पण्डः an impotent man (श्रीव). -संकरः the common sewer or drain of a village. -संघः a villagecorporation. -सिंह: a dog; व्यमुखन्विविधा वाची प्रामसिंहास्त-तस्ततः Bhag. 3. 17. 10. -स्य a. 1 a villager. -2 a covillager. -हासकः a sister's husband.

ज्ञामकः 1 A villagor. -2 The collective department of celestial pleasures.

प्रामटिका A wretched or miserable village; कतिपय-प्रामटिकापयटनदुर्विदश्य P. R. 1.

न्नामयति Den. P. To invite or call.

प्रापिक a. (-की f.) 1 Rural, rustic. -2 (In music) Chromatic. -3 Rude. -क: 1 The headman of a village; Ms. 7. 116, 118. -2 A villager.

मामिन a. 1 Rustic, rural. -2 Libidinous. -m. 1 A villager, peasant. -2 The head of a village. -जी The indigo plant.

यामीण a. [प्रामे भवः खन्] 1 Vulgar, rude. -2 Chromatic. -3 Belonging to a village. -णः 1 A villager; प्रामीण-वश्वस्तमलक्षिता जनेक्षिरं मृतीनामुपरि व्यलेक्यन् Si. 12.37; Amaru. 13. -2 A dog. -3 A crow. -4 A hog.

त्रामीय a. Belonging to a village. -यः A villager, boor, churl.

ग्रामीयकः A villager; ग्रामीयक्खुलानां च समक्षं सीम्नि साक्षिणः Ms. 8. 254.

ग्रामेय a. (-यी f.) Village-born, rustic. -यी A harlot, prostitute.

मास्य a. [मास-यत्] 1 Relating to or used in a village; संत्यज्य प्राम्यमाहारम् Ms. 6. 3; 7. 120. -2 Living in a village, rural, rustic; अल्पव्ययेन सुन्दरि प्राम्यजनो मिष्टमश्राति Chand. M. 1. -3 Domesticated, tame (as an animal). -4 Cultivated (opp. वन्य 'growing wild'). -5 Low, vulgar, used only by low people (as a word); जुम्बनं देहि मे भार्ये कामचाण्डालतृभये R. G., or कटिस्ते हरते मनः S. D. 574, are instances of प्राम्य expressions; तस्मात्मंप्रतिपत्तित्व हि वरं न प्राम्यमन्नोत्तरम् Mu. 5 18; Bhag. 5. 2. 17. -6 Indecent, obscene. -7 Relating to sexual pleasures.

-8 Relating to a musical scale. - स्यः 1 A villager; Y. 2. 166. -2 A tame hog. -3 The first two signs of the zodiac, Aries and Tourus. -FUI The Iudigo plant. -इयम् 1 A rustic speech. -2 Food prepared in a village. -3 Sexual intercourse. -4 Acceptance. -5 The Prakrit and other dialects. -Comp. -সংব: an ass. -कर्मन n. 1 the occupation of a villager -2 sexual pleasure; प्राप्त्यकर्मणैव विस्मृतकालावधिः Bhag. 5.14.31. -कुङ्कुमम् safflower. -धर्मः 1 the duty of a villager. -2 sexual intercourse, copulation. -3 the right of a villager (as opp. to that of a 'recluse'). -धान्यम् crops growing in a village; दश प्राम्याणि धान्यानि भवन्ति बीहियवी-रितलमाषा अणुप्रियङ्गवो गोधूमाश्व मस्राश्च खल्वाश्व खल्कुरुपश्च...। Bri. Up. 6. 3. 13. - 451: a domestic animal; Bhag. 6. 15. 16. चुदि a. boorish, clownish, ignorant. —मृगः a dog; श्राम्यमृग इव हविस्तदयं (न भजते) Si. 15, 15. -वल्लभा a harlot, . prostitute. -वादिन m. a village bailiff; Ts. 2. 3. 1. 3. - 共硬甲 sexual intercourse, copulation; cf. अविदित्वा सुखं प्राम्यं वैतृष्ण्यं नैति पूरुषः Bhag. 9, 18, 40,

श्रामेरुकम् A variety of sandal; Kau. A. 2.11.

भावन त. Hard, solid. -m. 1 A stone or rock; किं हि नामैतदम्बुनि मञ्जन्त्यलानूनि प्रावाणः संप्लवन्त इति Mv. 1; अपि प्रावा रोदित्यपि दलति वज्रस्य हृदयम् U. 1.28; Si. 4.23. -2 A mountain. -3 A cloud.

म्रीवा [गिरत्यनया, गून्वनिष् नि॰ Up. 1. 152] The neck, the back part of the neck; श्रीवासङ्गाभिरामं मुहुरनुपतित स्थन्दने दत्तदृष्टिः S. 1. 7. —Comp. —अङ्कुदाः a camel.—घण्टा a bell hanging down from the neck of a horse.

ग्रीचालिका See प्रीवा.

त्रीविन, a. Long-necked, handsome-necked. -m. A camel.

झीडम a. [प्रसते रसान्; अस्-मनिन् Un. 1. 147] Hot, warm. -डम: 1 The summer, the hot season, corresponding to the months of Jyestha and A इब्रेसिक; भीष्म-समयमिक्क गीयनाम् S. 1; R. 16. 54; Bv. 1. 35. -2 Heat, warmth. -डमी The नवमिक्क plant. -Comp. -कालीन a. pertaining to summer. -उद्भवा, -जा, -भवा the Navamallika creeper, (double jasmine). -वनम् a grove frequented in summer; अत्रान्तरे प्रीष्मवनं मिक्कमोदि मास्तम् Ks. 122. 65. -हासम् The flocculent seeds, down &c. blown about in the air in summer.

मुच् 1 P. (प्रोचिति) 1 To steal, rob. -2 To go.

क्रैव (-वी f.), प्रैवेय (-यी f.) a. [प्रीवायां भवः; अण् ढन् वा] Being on or helonging to the neck; भैवेयाणा-मारवो बृंहितानि Si. 18. 10. -वम्, -यम् 1 A collar or necklace; Mb. 6. 96. 70. -2 A chain worn round the neck of an elephant; नामसत् करिणां प्रैवं त्रिपदीच्छेदिनामिष R. 4. 48, 75; तूर्णवर्माण्यथो कक्षान् भैवेयाण्यथ कम्बलान् Mb.

प्रीवेयकम् [प्रीवायां बद्धोऽलंकारः, ढकम्] 1 A neck-orna ment; e. g. अस्माकं साखि वाससी न हिचरे प्रैवेयकं नोज्जनलम्

S. D. 3; सा हि चन्दनवर्णभा भीवा भैवेयकोचिता Ram. <u>3. 60. 32.</u>
-2 A chain worn round the neck of an elephant.
-m. (pl.) a class of deities (9 in number) sitting on the neck of Loka-purusa. (Jaina.)

ग्रैडम, ग्रैडिमक a. Relating to summer; प्रैकी मासी गोतारावकुर्वन Av. 15. 4. 2.

श्रेष्मक a. (-धिमका f.) 1 Sown in summer. -2 To be paid in summer (as a debt).

ग्लपनम् 1 Relaxation. -2 Fading; सान्द्रोद्यानदुमाश-ग्लपनिशानितात्यन्ततीवाभितापः Ratn. 4. 14.

ग्लिपित a. 1 Exhausted, dissipated, heated; रिवेकर-ग्लिपितीरेब बारिभिः Ki. 14.64; R. 16.38. -2 Taken off, cut; लाङ्गलम्लिपितमीवा मुसलिभिन्नसरतकाः Ram. 7.7.47.

म्लस् 1 A. (म्लस्ते, म्लस्त) To eat, devour.

ग्लह् 1 U., 10 U. (ग्लइति-ते, ग्लाइयति-ते) 1 To gamble, to win by gambling. -2 To take, receive.

ग्लह: [cf. P. III. 3. 70] 1 A dice-player; तावकानां जये भीष्मो ग्लह आसीद्विशापते Mb. 6. 114. 44. -2 A stake, wager, bet; प्राणग्लहोऽयं समर: Bhag. 6. 12. 17; व्यात्युक्षीम-भिसरणग्लहामदीव्यन् Si. 8. 32. -8 A die. -4 Gambling, playing. -8 A dice-box. -6 Cast of the dice, game at dice; ग्लहे शतिकश्रदेस्तु Y. 2. 199. -7 A chess-man.

ग्लुच् 1 P. (ग्लोचित, ग्लुक) 1 To go, move. -2 To steal, rob. -3 To take away, deprive of; बहूनामग्लुचत् प्राणानग्लोचीच रणे यशः Bk. 15. 30.

ग्लुङच् 1 P. (खुञ्चित) 1 To rob. -2 To go.

म्हेप् 1 A. (क्यते) 1 To be poor or miserable. -2 To shake, tremble. -3 To move or go.

ग्लेख् 1 A. (ग्लेवते) To serve, worship.

ग्लेप् 1 A. (क्लेषते) To seek, search, investigate.

म्ले 1 P. (ग्लायति, ग्लान) 1 To feel aversion or dislike, be unwilling or disinclined to do anything (with inf.). —2 To be fatigued or wearied, feel tired or exhausted.—3 To despond, sink in spirit, be dejected; नाऽवकत्यमिदं ग्लायद् यत् इन्हेषु भवानि Bk. 19. 17, 6, 12. —4 To wane, fade, faint away. —Caus. (ग्ल-ग्लपयति, but प्रग्लापयति) 1 To cause to fade away, wither up; ग्लपयति यया राजाङ्कं न तथा हि कुमुद्धती दिवसः S. 3, 16; Ku. 3, 49. —2 To tire out, exhaust. —8 To injure, trouble, hurt.—4 To emaciate, waste; वतैः स्वमङ्गं ग्लपयन्त्यहर्निशम् Ku. 5, 29; U. 3, 5.

ग्लपनम् 1 Withering, drying up. -2 Exhaustion.

ग्लान p. p. [ग्लै कर्तरि क] 1 Weary, languid, tired, fatigued, exhausted. -2 Sick, ill. -नम् 1 Exhaustion; बुद्ध्या पुम्प्रकृति च यानुचरित ग्लानेतरैश्वेष्टितैः Bri. 8.78. 12. -2 Disease.

म्लानिः f. [ग्लै भावे नि] 1 Exhaustion, languor, fatigue; मनश्र ग्लानिमृच्छति Ms. 1.58; अस्पान्तानि मुरतजानिताम् Me. 72, 31; Santi. 4.4. -2 Decay, decline; आत्मोदयः परम्लानिर्द्वयं नीतिरितीयती Si. 2.30; यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्मविति भारत Bg. 4.7. -3 Debility, weakness. -4 Displeasure, unwillingness, sickness.

म्लास्तु a. [ग्लैस्तु] Languid, wearied; वसन् माल्यवति ग्लास्तू रामी जिप्पुरधृण्युवत् Bk. 7. 4.

म्हों m. 1 The moon. -2 Camphor. -3 The earth.

ग्लीत् a. Exhausted, fatigued.

घ

म. (Used only as the last member of comp.) Striking, killing, destroying; as in पाणिय, राजघ देंट. —घः 1 A bell. —2 Rattling, gurgling or tinkling noise; 'यः स्तुर्विहः पृथा नृपो गजः! 'Enm. —घम Sin; घं पायमुस्यते ibid. The एकार्थनाममाला of रायव says: मेघे निदाधे किंकिण्यां पण्टायां घट्टने च घः। घं वाद्यामृतयोधी स्वार्ताघोरेषु च त्रिषु! —घा f. 1 A blow. —2 A tinkling ornament worn by women round the waist.

घंष् 1 A. (धंषते) 1 To shed or diffuso lustre. -2 To flow, stream.

घरम् I P. (पाधते) 1 To laugh. -2 To laught at, deride-

घद् I. 1 A. (घटते, जघटे, अघटिष्ट, घटितुम्, घटित) 1 To he busy with, strive after, exert oneself for, he intently occupied with anything (with inf. loc., or dat.); घटख ज्ञातिभः सह Bhag. 8. 71. 6; दियतां त्रातुमलं घटस्व Bk. 10. 40; अज्ञदेन समं थोदुमघटिष्ट 15. 77, 12. 26, 16. 23; 20. 24; 22. 31. -2 To happen, take place, he possible; प्राणेस्तपोभिरधवाऽभिमतं मदीयैः ऋत्यं घटेत सहदो यदि तत्कृतं स्यात् Mal. 1. 9 if it can he effected; कस्यापरस्योद्धमयैः प्रस्तैनीदित्रसृष्टिधटेत भटस्य N. 22. 22; उभयधापि घटते Ve. 3; प्रसीदेति सूयाभिदमस्ति कोपे न घटते Ratn. 2. 19 is not proper &c. -3 To be united with; दुर्दश्नेन घटताभियभप्यनेन Mal. 2. 8. -4 To come to, reach. -Caus. (घटयति) 1 To unite, join, bring together; इत्थं नार्धार्घटियद्वमलं कामिभिः Si. 9. 87;

घटः

स्रोत भेगी घटियावस्त्या N. 1. 46; कुवा संधि भोगो विघटयति यूपं घटवत Ve. 1.10; Bk. 11. 11. -2 To bring or place near to, bring in contact with, put on; घटथति घनं कण्डास्ट्रेषे रसात्र पयोभरी Ratn. 3. 9; घटय जधने काशीम् Git.12. -3 To accomplish, bring about, effect; तटस्थः स्वानधीन् घटयति च मीनं च भजते Mal. 1. 14; (अभिमतं) आनीय झाटिति घटयति Ratn. 1. 7; Bh. 2. 120. -4 To form, fashion, shape, work out, make; एवमिभधाय वैनतेयं...अघटयत् Pt.1; कान्ते कथं घटितवानुपलेन चेतः S. Til.3; घटय भुजबन्धनम् Git.10. -5 To prompt, impel; स्नेह्मेषो घटयति मां तथापि वकुम् Bk. 10. 73. -8 To ruh, touch. -7 To exert oneself for. -8 To move, agitate. -11. 10 U. (घटयति, घटित) 1 To hurt, injure, kill. -2 To unite, join, bring or collect together. -8 To shine.

घट: [घट-अच्] 1 A large earthen water-jar, pitcher, jar, watering-pol; आकाशमेकं हि यथा घटादिचु पृथरभवेत् Y. 3. 144; कूपे परय पयोनिधाविष घटो गृह्याति तुल्यं जलम् Bh. 2. 49. -2 The sign Aquarius of the zodiac (also called 374). -3 An elephant's frontal sinus. -4 Suspending the breath as a religious exercise. -5 A measure equal to 20 dropas. - 8 A part of a column; स्तम्मे विभज्य नवधा वहनं भागो घटोऽस्य भागोऽन्यः Bri. S. 53. 29. -7 A border. -8 A peculiar form of a temple; Bri. S. 56. 18, 26. -9 The head; 'घटः समाधिभेदे ना शिरः कूटकटेषु च ' Medinī; Mb. 1. 155. 38. -Comp. -आटोपः covering for a carriage or any article of furniture. -उदरः N. of Ganesa; घटोदरः शूर्यकर्णो गणाध्यक्षो मदोक्तटः Ks. 55, 165. -उद्भवः, -जः, -योनिः, -संमवः epithets of the sage Agastya. -ऊधस् f. (forming घटोध्नी) a cow with a full udder; गाः कोटिशः स्पर्शयता घटोध्नीः R. 2. 49. - अञ्चुकि n. a rite practised by Tantrikas and Saktas (in which the bodices of different women are placed in a receptacle (पर) and the men present at the ceremony are allowed to take them out one by one and then cohabit with the woman to whom each bodice belongs); Agamapr. -कपर: 1 N. of a poet. -2 a piece of a broken jar, pot-sberd; जीवेय येन कविना यमकैः परेण तस्मै वहेशमुदकं घट-कपरेण Ghat. 22. -कारः, -कृत् m. a potter; Bri. S. 15. 1; 16. 29. - प्रह: a water-bearer. - दासी a procuress; ci. कुम्भदासी. -पर्यसनम् the ceremony of performing the funeral rites of a patita or apostate (who is unwilling to go hack to his caste &o.) during his very life-time. -भवः, -योनिः Agastya. -भेदनकम् an instrument used in making pots. –राजः a water-jar of baked clay. - स्थापनम् placing a water-pot as a type of Durga for nine days (नवरात्रम्).

घटक a. [घटयति घट्-णिच् ष्टुल्] 1 Exerting oneself, striving for; एते सलुरुषाः परार्थघटकाः स्वार्थ परित्यज्य ये Bh. 2. 74. −2 Bringing about, accomplishing. −3 Forming a constituent part, constituent, component. −कः 1 A tree that produces fruit without apparent flowers. −2 A match-maker, an agent who ascertains genealogies and negotiates matrimonial alliances. −3 A genealogist.

घटनम्, -ना [घद्-ल्युद्] 1 Effort, exertion. -2 Happening, occurring; तदेश देवघटना Ks. 122. 33. -8 Accomplishment, hringing about, effecting; as in अघटितघटना; यन्माहात्म्यवशेन यान्ति घटना कार्याणि निर्यन्त्रणाम् Raj. T. 4. 365. -4 Joining, union, mixing or bringing together, combination; तसन तसमयसा घटनाय योग्यं V. 2. 16; देवहदार्भघटना रिवतम् K. 239; U. 3. 13. -5 Making, forming, shaping. -6 Motion. -7 Strife, hostility; इत्यं यत्र परिमहस्य घटना शम्भोरिष स्याद्ग्हे Pt. 1. 159. -8 (-ना) A troop of elephants. -9 A literary composition.

घटा [घट् मावे अण्] 1 An endeavour, effort, exertion. —2 A number, troop, assemblage; प्रत्ययनघटा K. 111; कौशिकघटा U. 2. 29; 5. 6; Mal. 5. 19; Bhag. 3. 17. 6. —3 A troop of elephants assembled for martial purposes; मातकघटा Si. 1. 64. —4 An assembly. —6 A plate of iron or mixed metal struck as a clock. —8 लक्ष्यिनी, one of the Matris attending on Skanda; ' कियो तु घण्टालक्ष्यिन्यो: Nm.

घटिकः [घटेन तरति ठन्] A water-man. -कम् The hip, the posteriors.

घटिका 1 A small water-jar, bucket, a small earthen vessel; नार्यः स्मशानघटिका इव वर्जनीयाः Pt. 1. 192; एप क्रीडित क्षययन्त्रघटिकान्यायप्रसक्ती विधिः Mk. 10. 59. −2 A measure of time equal to 24 minutes. −3 A water-pot used in calculating the Ghatikâs of the day; −4 The ankle. −Comp. −मण्डलम् the equatorial circle. −यन्त्रम् See घटीयन्त्र.

घटित p.p. [घर् णिच् का] 1 United, joined, connected; अथमानुरागघटिता Māl. 10. 23. −2 Planned, devised. −8 Happened. −4 Effected, produced. −6 Made or composed of.

घटिन m. The sign Aquarius of the zodiac (also called कुम्भ).

घटिषम a. One who blows into a water-jar or pot. -मः A potter.

घटिधय a. One who drinks a pitcherful (of water &c.).

घटी 1 A small jar. -2 A measure of time equal to 24 minutes. -3 A small water-pot used in calculating the Ghatikas or time of the day; घटी चेटी विटः कि स्विज्ञानात्यमरकामिनीम् Udb. -Comp. -कारः a potter.-मह, -माह a. See घटमह. -यन्त्रम् 1 a machine for raising water (largely used in India), the rope and bucket of a well; see अरघट्ट; घटीय-त्रपुणोपमः (हारः) Vikr. 8. 33. -2 a contrivance (like a clepsydra) to ascertain the ghatikas or time of the day.-3 Diarrhœa; Bhāvapr. 7. 16. 24.

घटिघटः An epithet of Siva.

घटोत्कचः N. of a son of Bhīma by a female demon named हिन्दिम्बा; Bhāg. 9. 22. 30- 31. He was a very powerful person and fought valiantly in the great war 684

between the Pāṇḍavas and Kauravas on the side of the former, but was slain by Karṇa with the Sakti or missile he had received from Indra; cf. Mu. 2.15. The derivation of the name is given in the आदिपर्व of महाभारत as follows: घटो हास्योत्कव इति माता तं प्रत्यभाषत। अववीत्तेन नामास्य घटोत्कच इति स्म ह ॥ Mb. 1.155.38.

घट्र 1 A. (घट्टते), usually 10 U. (घट्टवित-ते, घट्टित) 1 To shake, stir about; as in वायुष्टिता लताः -2 To touch, rub, rub the hands over; विटजननस्प्राहितेव बीणा Mk. 1. 24; Bk. 14. 2. -3 To smooth, stroke. -4 To speak spitefully or malignantly. -5 To disturb; प्रावर्त-येतां संग्राम घटिताविव पन्नगों Mb. 7. 172. 8.

घट्ट: [घट्ट्-घज्] 1 A landing place, steps on the side of a river leading to the waters (Mar. घाट); श्रीवत्सराज-घट्टोऽयं चूनं नेनात्र कारितः । ब्रह्माण्डसुज्ज्वलां कीर्तिमारोहयितुमात्मनः ॥ Deogadh Rock Inscription of Kirtivarman, V. 7; Ind. Ant. Vol. XVIII pp. 238-9. -2 Stirring, agitating. -3 A toll station. -Comp. -क्टी a toll station. प्रभातन्याय see under न्याय; Sarva. S. 13. 123. -जीविन m. 1 a forryman. -2 2 man of a mixed tribe; (वैरयायां रजका-जातः). -3 attendant at a landing place.

घट्टनम् 1 Shaking, moving; सुप्तसर्प इव दण्डघट्टनाद्रोषितोऽस्मि R. 11.71. -2 Effecting, forming; प्रणयनिघटनार्थं किंतु तद् घट्टनार्थम् Parnal 2.54.

घट्टना [घट्ट्-युष्] 1 Shaking, moving, stirring round, agitating. -2 Rubbing. -3 A means of livelihood, practice, business, profession.

घट्टित a. [घट्ट्-कर्मणि क] 1 Sbaken. -2 Produced. -3 Starched (thus thickened); Paüchdaśī 6.3. -4 Pressed down, smoothed; Mb. 14. -ता A particular way of beating a drum.

घण् 8 U. (घणोति, घणुते) To shine.

घण्ट् 1, 10. P. (घण्टति, घण्टवति) 1 To speak. -2 To shine.

মত a. Shining, splendid –তহ: 1 N. of Siva. –2 A kind of sauce, a kind of dish. –Comp. –জন্তম: a shield with a ringing sound.

घण्टा [घण्ट्-अच्] 1 A bell. -2 A plate of iron or mixed metal struck as a clock. -Comp. -अगारम् a belfry. -कणः 1 N. of a demigod under Siva, (of Skanda or of Kuber) worshipped in the month of Chaitra (also -ईश्वरः). -2 a fabulous demon, Rākṣasa; H. 2.; Kathā. 3. -णां N. of a goddess. -फलकः, -कम् a shield furnished with small bells. -ताडः a bellman; तृत्वशंसस्यज्ञं यो पण्टाताङ्गेरणोदये Ms. 10. 33. -नादः the sound of a bell. -पयः 1 the chief road through a village, a highway, main road; (दशधन्वन्तरे) राजमाणी चण्टापथः स्मृतः Kauṭilya). -2 N. of Mallinātha's commentary on the Kirātār-junīyam; कर्तु प्रवेशसिंह भारविकाल्यमध्ये यण्टापथं कमपि नृतन-

मातिनिये Malli. -मुद्रा a particular way of intertwining fingers (before ringing a bell). -रवः 1 a species of hemp (Mar. तुरी, शणपुष्टिपका, लघुताग इ.) -2 sound of a bell; घण्टारवः शणसुरे घण्टानादे च पुंसि वा Nm. -वाद्यम् the sound of a clock. -शब्दः 1 bell-metal. -2 the sound of a bell.

घण्टिका A small bell. -2 The uyula.

विष्टन a. 1 Furnished with bells. −2 Sounding like a bell. -m. An epithet of Siva.

মণ্ট্ৰ: 1 A string of bells tied on an elephant's chest by way of ornament. -2 Heat, light.

घण्टालः An elephant; स्वर्धुनीप्रशुण्डः घण्टालः Sükti. 5. 66.

घण्टिकः The alligator; Bhavapra 5. 10. 39.

ਬਾਵ: A bee.

घन a. [हन मूर्ती अप् घनादेश श Tv.] 1 Compact, firm, hard, solid; संजातश्च घनाघनः Māl. 9. 39.; नासा घनास्थिका Y. 3. 89; R. 11. 18. −2 Thick, close, dense; घनविरलभावः U. 2. 27; R. 8. 91; Amary. 59. -3 Thick-set, full, fully developed (as breasts); घटयति सुघने कुचयुगगगने सगमदरुचि रूपिते Git. 👸 अगुरु-चतुष्कं भवति गुरु ह्रौ धनकुचयुग्मे शशिवदनाऽसौ Srut. 8; Bh. 1. 8; Amaru. 31. - Deep (as sound); दधानः सौधानामलघुषु निकुञ्जेषु घनताम् Māl. 2. 12; Mu. 1. 21. -5 Uninterrupted, permanent. -6 Impenetrable. -7 Great, excessive, violent. -8 Complete; अभ्यह्नभङ्ख्या पापस्य न्यस्तं घनमपश्यतः Ks. 4. 53. -9 Auspicious, fortunate. -10 Coarse, gross. -11 Engrossed by, full or replete with; मा ते मलीमसविकारघना मतिर्भूत् Mal. 1.32; निर्दृति U.6.11. -नः A cloud; घनोदयः प्राकृ तदनन्तरं पयः \$.7.30; धनहिचरकलापो निःसपत्ने ऽस्य जातः V. 4. 22. -2 An iron club, a mace; प्रतिज्ञान घनैरिव मुष्टिभिः Ki. 18. 1. -3 The body. - The cube of a number (in math.). - 5 Extension, diffusion. -6 A collection, multitude, quantity, mass, assemblage. -7 Tale. -8 Phlegm. -9 Any compact mass or substance. -10 Hardness, firmness. -11 A particular manner of reciting Vedic texts: thus the padas नमः स्द्रेभ्यः ये repeated in this manner would stand thus: - नमो रुद्रेभ्यो रुद्रेभ्यो नमो नमो रुद्रेभ्यो य ये रुद्रेभ्यो नमो नमी ६द्रेभ्यो ये. -नम् 1 A cymbal, a boll, a gong. -2 Iron. -3 Tin. -4 Skin, rind, bark. -5 A mode of dancing; (neither quick nor slow). ind. closely ; घटयति घनं कण्ठा-क्षेपे रसात्र पर्याधरौ ${
m Ratn.}$ 3.9.— ${
m Comp.}$ —अत्ययः, —अन्तः 'disappearance of the cloud', the season succeeding the rains, autumn (शरद्); घनव्यपायेन गभस्तिमानिव R. 3.37. - अज्ञानी N. of Durgā. - अम्यु n. rain; घनाम्युभिर्मृरि विलम्बिनो घनाः Subhās. –आकरः the rainy season. -आगमः, -उदयः 'the approach of clouds', the rainy season; घनागमः कामिजनप्रियः प्रिये $\mathbf{R}_8.~2.~1.$ -आमयः the date-tree. -आश्रयः the atmosphere, firmament. -उत्तमः the face. -उद्धिः a particular soa (hell?). -उपलः hail. -ऊ a woman having

घर्मः

thick thighs; कुर घनोर पदानि शनैः शनैः Ve. 2. 20. -आध: gathering of clouds. - 新年: hail. - 新辰: the rainy season. - सम a. what may be hammered: Bhavapr. 5. 26. 53. -गर्जितम् 1 thunder, peal or thundering noise of clouds, roar of thunder. -2 a deep loud roar. -गोलकः alloy of gold and silver. -धनः the cube of a cube. -जम्बाल thick mire. -ज्वाला lightning. -ताल: a kind of bird (सारंग). -तोल्डः the Chātaka bird. -धातुः lymph, -ध्वनि a. roaring. (-निः) 1 a deep or low tone. -2 the muttering of thunder clouds; अनुहुंकुरुते घनध्वनि न हि गोमायुरुतानि केशरी र्झ. 16. 25. -नाभिः smoke (being supposed to be a principal ingredient in clouds; Me. 5). -- TEIT: thick hoar-frost or mist. -पदम the cube root. -पद्वी 'the path of clouds', firmament, 8ky; कामद्भिर्घनपदवीमनेकसंख्यै: Ki. 5. 34. -पापण्डः a peacock. -फलम् (in geom.) the solid or cubical contents of a body or of an excavation. - मानम the measurement by the exterior of a structure; Mana. 39. 64. - मुलम् cube root (in math.) -रतः 1 thick juice. -2 extract, decoction. -3 camphor. -4 water (m. or n.). - रूपा candied sugar. - वरम् the face. - वर्गः the square of a cube, the sixth power (in math). - वरमैन n. the sky; घनवर्स सहस्रधेव कुर्वन् Ki. 5. 17. -बिह्यका. -विही lightning. -वाच् a ravon. -वातः 1 a thick oppressive breeze or air. -2 N. of a hell; Jaina. -ail: the sky; पनवीथिवीथिमवतीर्णवतः Si. 9. 32. -शब्दः thunder, peal of thunder. -बासः a kind of pumpkin gourd. -वाहनः 1 Siva. -2 Indra. - इयाम a. 'dark like a cloud', deep-black, dark. (-#:) an epithet (1) of Rain (2) of Krispa. -संवृत्तिः profound secrecy. -समयः the rainy season. -सार: 1 camphor; घनसारनीहारहार &c. Dk. 1 (mentioned among white substances). -2 mercury. -3 water. -4 a big cloud; धनसारस्तु कर्पूरे महामेघे च चन्दने Nm. -स्वनः, -शब्दः,-रवः the roaring of clouds. -हस्त-संख्या the contents of an excavation or of a solid in math,).

घनता, घनत्व 1 Compactness, density. -2 Firmness, solidity; Bri. S. 55. 25.

घनीह 8 U. 1 To make compact, harden, thicken, solidity. -2 To congeal, condense.

धनीभू 1 P. To be thickened, condensed or congealed, be increased or deepened; घनीभृतः शोको विकलयति मां नूतन इव U. 2. 26.

घनीयति Den. P. To long for solid food.

घनाधन a. 1 Fond of slaughter, striking down; घनाधनः क्षोभणश्रर्थणोनाम् Rv. 10. 103. 1. -2 Cruel, hurting, mischievous. -3 Even, uniform, compact; संजातश्र धनाधनो जलधरः शार्षश्र वाशोजीवात् Mal. 9. 39. -नः 1 Indra. -2 A vicious elephant, or one in rut or intoxication. -3 A thick or raining cloud; Bhag. 3. 24. 7; धनाधन-धटालोक-लीलाशालि-शिखादिभिः Siva. B. 26. 51. -4 Mutual collision or contact.

घम्ब 1 A. (धम्बते) To go, move.

घर 10 P. (घारयति) To cover.

घरः A house.

घरटः A grinding stone; उपलेश घरटेश प्रज्वलद्भिस्तधोल्मुकैः Siva B. 13. 88.

घर्घटः A kind of fish (गर्गर).

घर्ष a. 1 Indistinct, purring, gurgling (as a sound); घर्षरवा पार्भगानं सरित् Mal. 5.19; U. 4.29; Mk. 6.20; Ks. 25.66; Raj. T. 2.99.—2 Murmuring, muttering (as clouds).—ए: 1 An indistinct or low murmur, a low, murmuring or gurgling sound—2 Noise iu general.—3 A door, gate.—4 Creaking, crackling, rattling &c.—5 The pass of a mountain.—6 A sliding door, curtain.—7 Mirth, laughter.—8 An owl or a duck.—9 A fire of chaff.—10 A particular form of a temple; Heh. 2.—11 The river Gogra.

घर्चरा, -री 1 A bell used as an ornament. -2 A girdle of small bells. -3 The Ganges. -4 A kind of lute. -5 A bell hanging on the neck of a horse. -6 One of the notes in music (n. also).

घर्घरिका 1 A bell used as an ornament. -2 A kind of musical instrument. -3 Fried grain.

घर्घरितम् The grunting of a hog; निशम्य ते घर्धरितं स्वखेदशायिष्यु मायामयस्करस्य Bhag. 3. 13. 25.

घर्ब् 1 P. (पर्वति) To go.

घर्म a. घरति अङ्गान्; घु-सेके कर्तरि मक् नि° गुणः Un. 1.146] Hot. - में: 1 Heat, warmth; धर्मार्त न तथा सुशीतलजलैः स्नानम् H. 1. 93; U. 3. 5. -2 The hot season, summer; निःश्वासहार्योशुक्त्माजगाम घर्मः प्रियावेशामेचोपदेष्टुम् R. 16. 49; U. 2. 9. -8 Sweat, perspiration; अपर्मघर्मीदक-बिन्दुमौक्तिकेरलंबकारास्य वधूरहरूकरः Si. 1. 58. - 🕻 A cauldron, boiler. -8 Sunshine; -6 A cavity in the earth shaped like a boiler. -7 A hot day. -8 Ved. A sacrifice. -9 Juice. -10 Milk (of cows). -11 The अवर्य ceremony. -12 A kind of deity; धर्मः स्थादातपे प्रीष्मे प्रवर्धे देवतान्तरे । -Cemp. -अंदुाः the sun; तमस्तपित घर्मायी कथमाविभीविष्यति S. 5. 14. -अन्तः the rainy season; धर्मान्तक्ष्मितजलेव जह-करया Ki. 7. 25. -अस्तु, -अस्भस् n., -उदेकम्, -जलम् sweat, perspiration; बदने धर्माम्भसी जालकम् S. 1. 29; Māl. 9. 17, 1. 37. - 电管略 eruptions caused by heat and suppressed perspiration. -जातिः sweat produced being; अहं मनो यूर्यमयोऽसरादयो मनुष्यतिर्यग्रुमेघर्मजातयः Bhag. 8.5.21 -छेदः cessation of heat. -दीधितिः the \mathbf{sun} ; यः सस्रोम इव घर्मदीधितिः $\mathbf{R}.~11.~64.~$ न्द्र \mathbf{sin} , -दु \mathbf{r} f.~acow giving warm milk for offerings; धर्मदुधे इव वेनू Av. 4.22.4. - gifa: the sun; Ki. 5.41. - पयस् n. 1 sweat, perspiration; प्रतिकामिनीति दृदशुश्वकिताः स्मरजन्म-घर्मपयसोपचिताम् Si. 9.35. -2 warm water. - रिम: 1 the sun. -2 heat, radiance. - स्वेद a. Ved. coming with

686

splendour, or showering down water, or coming to the oblation (Say.); perspiring with heat; धर्मस्वेद्भिद्दिणं व्यानद् Rv. 10. 67. 7.

धस् 1, 2 P. (घसति, घस्ति, घस्त) To eat, devour (a defective root used only to form certain tenses of अद्).

घसः 1 The eater, devourer. -2 Flesh, meat.

घसिः Ved. Food.

घरमर a. [घस् -क्मरच्] 1 Voracious, gluttonous; घरमरा नष्टशौचाश्र प्राय इत्यनुशुभूम Mb. 8. 40. 41; दावानले घरमरः Bv. 1. 34. -2 Devourer, destroyer; दुपदसुतचमूघरमरो द्रीणिरस्मि Ve. 5. 36.

घस्न a. [घस् -रक्] Hurtful, injurious. -सः 1 A day; घस्रो गभिष्यति भविष्यति सप्रदोषम् Subhās. -2 The sun; heat; Mv. 6. 8. -स्नम् Saffron.

घाराः [घस् कर्मणि पश्] 1 Food. ~2 Meadow or pasture grass; घासाभावात् Pt. 5; घासमुधि परगवे दद्यात् संवत्सरं तु यः Mh. —Comp. —कुन्दम्,—स्थानम् a pasture. —कुटम् hay-rick; गत्वाश्वघासकृटानि नेदहन्वातुलानके Raj. T. 4. 312.

'धासि: [घस् बा॰ इण्] 1 Fire. -2 Grass.

घाटः, -टा, -टिका [पर्-अन्] The back of the neck. -टः 1 A pitcher. -2 A landing place.

प्रारणम् A bolt; अन्तर्वापि बहिर्वापि घाटणं कीलसंयुतम् Māna. 19. 152-53.

घाण्टिकः 1 A bell-ringer; Mb. 13. 126. 24; Bri. S. 10. 6, 12. -2 A bard who sings in chorus, especially in honour of gods or kings. -3 The Dhattura plant.

घात: [हन-णिन् पम्] 1 A blow, stroke, bruise, bit; ज्याचात S. 3.13; नयनशरद्यात Git. 10; so पार्थिणघातः शिरोघात &c. -2 Killing, hurting, destruction, slaughter, deathsentence; वियोगो मुग्धाक्ष्याः स खलु रिपुघातावधिरभूत् 🖰 . 3. 44; पशुषातः Git. 1; Y. 2. 159; 3. 252; तत्र रत्नोपभोगे घातः Kau. A. 2. 8. -3 An arrow. -4 Power. -5 The product of a sum in multiplication. - 6 Whipping; कोशाधि-ष्ठितस्य कोशावच्छेदे घातः Kau. A. 2. 5. −7 (in Astr.) Entrance. (In comp. translated by 'inauspicious'; 'दिवस:) -Comp. - कच्छ्रम् a kind of urinary disease; Sārng. S. 7. 57. – বাবঃ the moon when in an inauspicious mansion determined by one's natal zodiacal sign. -तिथि: an inauspicious lunar day. न्नक्षत्रम् an inauspicious constellation. - বাব: an inauspicious day of the week. -स्थानम् a slaughter-house, place for execution; कदाचि-दियमालोक्यैव संनिकृष्टं घातस्थानम् Nag. 4.

धातक a. [हन-णिच् जुल्] Killing, destroying, a killer, destroyer, murderer &c. Ms. 5. 51.

घातन [हन णिन् भावे त्युद्] A killer, murderer. -नम् 1 Striking, killing, slaughter. -2 Killing (as an animal at a sacrifice), immolatting; स्वपुत्रघातनं कृत्वा प्राप्तं तन्मांसमञ्जाम् Ks. 20. 214. घाति: [हन णिन् इण्] 1 Striking, killing. -2 Catching or killing birds, -/. A bird-net.

घातिन a. (-नी f.) [हन णिन् णिनि] 1 Striking, killing य न स्त्रीबालघातिनः Ms. 8.89. -2 Catching or killing (birds &c.) -3 Destructive. -Comp. +पक्षिन, -विहगः a hawk falcon.

धातुक a. (-की f.)[हन णिच् उकव्] 1 Killing, destructive, mischievous, hurting; बत्सांश्च घातुको दृकः Av. 12. 4. 7. −2 Cruel, savage, ferocious.

घात्य a. [इन-णिच् ण्यत्] Proper or fit to be killed; ततस्तदेव में चात्यम् Ks. 72. 273.

घान्यम् Compactness.

घारः See under घ.

घार्तिक: [एतेन निर्मृत: ठब्] A kind of dish or cake prepared with clarified butter which is full of small holes. (Mar. अनरसा); and hence one of the learned fools in the Panchatantra says on seeing the cake served to him; 'छिदेष्यनयी बहुलीभवन्ति''

घासः See under पस्.

शिवण्, भ्रुवण्, भ्रृवण् । A. To seize, take, grasp.

द्या A. (घवते, धृत) To sound, make an indistinct noise.

H: The indistinct sound of a pigeon.

चुद् I. 6 P. (चुटति, चुटित) 1 To strike again, retaliate, resist. -2 To protect, preserve. -II. 1 A. (घोटते)
1 To come back, return. -2 To barter, exchange.

घुटः, घुटिः, -टी /., घुटिकः, -का The ankle.

घड़ 6 P. (घुडति) To prevent, defend.

घुण I. 1 A., 6 P. (घोणते, मुणति, मुणति) To roll, whirl, stagger, reel. -II. 1 A. To take, receive.

घुणः [घुण्-क] A particular kind of insect found in timber. — टिलाफ. — अक्षरम्, — लिपिः f. an incision in wood or in the leaf of a book made by an insect or worm and resembling somewhat the form of a letter; सङ्जय-मरेवीरा मन्यन्ते हि घुणाक्षरम् Raj. T. 4. 167. — न्यायः see under न्यायः धुणाक्षरन्यायेन निर्मितं तस्या वषुः Dk. — स्तत, — जग्ध a. worm-eateu; घुणजग्धं काष्टमिन राजकुलं भज्येत Kau. A. 1. 17; श्रीनिर्मितिप्राप्तधुणक्षतैकवर्णोपमानाच्यमलं ममार्ज Si. 3. 58.

घुण्टः, घुण्टकः, घुण्टिका The ankle.

घुण्टिकम् Cow-dung found in woods.

ब्रुण्डः A large black bee.

युमयुमारवः A kind of humming insect (like अभर).

धुमधुमित a. Scented, sweet smelling; धुमधुमितदेहाः Vis. Guna. 115. www.kobatirth.org

घृत

चुर् 6 P. (ब्रांति, ब्रांरित) 1 To sound, make a noise, smore, snort; grunt (as a pig, dog &c.); कः कः कुन्न न बुर्चरायितम्रुरीमोरो मुरेन्छ्करः K. P. 7. −2 To be frightful or terrible. −3 To cry in distress.

घुरणः A sound.

घुरघुरायते Den. A. To utter gurgling sounds.

धुरी The nostrils, especially of a hog; बुर्धरायितघुरी-घोरो शुरेच्छ्कर: K. P. 7.

पुरुष्ट 1 Guinea-worm. -2 Snorting, growling, grumbling. -त Growling &c. (as of a dog).

घुर्घुरकः, -रिका A gargling sound.

धुर्धायते Den. A. To murmur, hum, whisper.

युर्ध 1 The grunting of a hog.-2 The mole-cricket.

पुलघुलारवः A sort of pigeon.

घुष् I. 1 P., 10 U. (घेषति, घेषयति-ते, घेषित, घुष्ट or घेषित) 1 To sound, make any sound or noise. -2 To cry or proclaim aloud, announce or declare publicly; स स पापाइते तासां दुष्यन्त इति घुष्यताम् S. 6. 22; घेषयतु मन्मथ-निर्देशम् Git. 10; इति घोषयतीव डिण्डिमः करिणो हस्तिपकाहतः कणन् H. 2. 84; R. 9. 10; Mk. 10. 12. -3 To praise. -4 To fill with cries, make resonant. -II. 1 A. (घुषते) To be beautiful or brilliant.

घुष a. Sounding.

घुषित a. [धुष् क] Proclaimed, sounded, declared; also धुष्ट.

युशासम् Food given away by proclamation; Ms.4.209.

युष्म् A cart, carriage.

घोष: [पुष्-भावे पश्] i Noise, tumult, cry or sound in general; स घोषो धार्तराष्ट्राणां इदयानि व्यदारयन् Bg. 1. 19; so रंब^o, तूर्व^o, शक्ख^o &c. -2 The thundering of clouds; रिनम्भ गम्भीरघरेषम् Me. 64 (v.l.). -3 Proclamation. -4 Rumour, report; दुःशासुरागादिति घोष आसीत् Rv. 10. 33. 1. -5 A herdsman; see धोषहद below. -6 A hamlet, station of cowherds; Bhag. 5. 5. 30; विहार-भूमेरभिघोषमुत्धुकाः Ki. 4. 31; गङ्गायां घोषः K. P. 2; घोषादा-नीय Mk. 7. -7 (In gram.) The soft sound heard in the articulation of the soft consonants; Rv. Pr. 13. 5. -8 A Kayastha (one of the writer class). -9 A vowel. -10 A gnat, mosquito. -11 An epithet of Siva. -12 Recitation, the sound of prayers; सदसि निविडवैत्यबद्धाधोषैः पुरस्तान Mk. 10. 12. -13 An ornament that makes a tinkling sound; घोषप्रयोषहिंदम् Bhag. 10. 8. 22. - पम् Bell-metal. -Comp. -यात्रा walk or procession to the stations of the herdsmen. ordन N. of chapters 236-257 of the वनपर्व in Mb. -वर्णः a sonant letter. - वृज्ञः an elder at a station of herdsmen; हैयक्रवीनमादाय घोषश्द्वानुप-!स्थतान् R. 1. 45,

घोषकः [घोष स्वार्थे क] A crier, proclaimer.

घोषवत् a. Making a sound, sounding. -2 Sonant. -ती A lute; Ks. 11. 3.

घोषणम्, -णा [घुष् भावे त्युद्] Proclamation, declaring or speaking aloud, public announcement; व्यापाती जयघोषणादिषु वलादस्मद्बलानां इतः Mu. 3.26; R. 12.72. -2 Speaking aloud, making a great noise. -a. Sounding; स प्राह्वद्वीषणभूषणाङ्गिः Bhag. 4.5.6.

घोषियत्तु 1 A crier, hard, herald. -2 A Brahmana. -3 A cuckoo. -4 A captive.

घुस्णम् Saffron; यत्र स्त्रीणां मस्णपुस्णालेपनोष्णा कुचश्रीः Vikr. 18.31; प्रसङ्गराराद् घुस्रणस्य रेणवः Ram. Ch. 2.38; Vis. Guna. 115.

घूकः An owl. -Comp. -अरिः a crow. -नादिनी the Ganges.

घुत्कारः Hooting; Mal. 5. 19; U. 2. 29.

धूर 4 A. (घूर्यते) To kill, hurt.

घूर्ण् 1 A., 6. P. [घूर्णते, घूर्णते, घूर्णते] To roll about, move to and fro, whirl, turn round, shake, recl, stagger; योषितामातेमदेन जुघूर्ण्विभमातिशयपूषि वर्ष्षि Si. 10. 32; भयान्विचिद्धूणिपुः Bk. 15. 32, 118; Si. 11. 18; अद्यापि तां सुरतजागरघूर्णमानाम् Ch. P. 5; भूपालाः कमलाविलासमदिरोन्मील-न्मदाघूर्णिताः Bv. 4. 42. — Caus. (घूर्णयति-ते) To cause to shake, reel or roll about; नयनान्यस्णानि घूर्णयन् Ku. 4. 12; Si. 2. 16; Bh. 1. 89 (with prepositions like आ, वि the root retains the same meaning).

घूर्ण (also घूर्णयमान) a. Shaking, moving to and fro; तस्य हदे विहरतो भुजदण्डघूर्णवार्घोषमञ् वरवारणविकमस्य Bhag. 10.16.8. -णैः Whirling, rolling. -Comp. -वादुः a whirlwind.

घूर्णनम्, ना [घुण्-भावे-त्युद्] Shaking, reeling, whirling or turning round, revolving; मौलिघूर्णनचलत् Git. 9; घूर्णनामात्रपतनश्रमणादर्शनादिकृत् S. D.

घुणिः [मावे-इन्] Rolling, revolving.

घृ I. 1 P. (घरति, घृत) To sprinkle. -II. 10 U. (घारयति-ते, घारित) To sprinkle over, wet, moisten; जिधम्बीम हिवस घृतेन Rv. 2. 10. 4. -III. 3 P. (जिघितें) 1 To sprinkle. -2 To shine. -IV. 5 U. (घृणोति, घृणुते) 1 To sprinkle. -2 To shine.

घार: [घृ-घञ्] Sprinkling, wetting.

घृत a. [धृ-क] 1 Sprinkled. −2 Illumined. −तम् 1 Ghee, clarified butter; (सर्विविजीनमाज्यं स्याद् घनीमूतं घृतं भवेत् Sāy.). −2 Butter. −3 Water. −4 Spirit, energy (तेजस्); मधुच्युतो घृतपृक्ता विशोकास्ते नान्तवन्तः प्रतिपालयन्ति Mb. 1. 92. 15. −Comp. −अक्त a. annointed with ghee-विधवायां नियुक्तस्तु घृताको वाग्यतो निशि । एकमुत्पादयेत्प्रते...। Ms. 9. 60. −अकः, −अविस् m. blazing fire; शुचिश्रवा

....

घोर

हवीकेशो पृतार्विहँस उच्यते Mb. 12. 43. 7. -अवनिः the spot on the sacrificial post which is smeared with ghee. -आह्वनः fire. -आहुतिः f. an oblation of ghee. -आहुः 1 the Sarala tree. -2 turpentine. -বৰ: 'ocean of ghee' one of the seven oceans. -आंदन: boiled rice mixed with ghee. -कुमारिका, -कुमारी Aloe Indica (Mar. कोरफड); Bhavapr. 5.3.282. - कुल्या a stream of ghoe. -केश: 1 fire. -2 one whose locks are unctuous; ऊर्जी नपातं घृतकेशमीमहे Rv. 8. 60. 2. -गन्धः a horse having the smell of ghee; घृतगन्धो भनेद्वैश्यो...। Sālihotra Appendix II, 17. -दीधितिः fire. -धारा a continuous stream of ghee. -धनुः ghee in the shape of milch-cow. -निर्णिज् a. shining. (-m.) fire. -पदी an epithet of the goddess Ila; (whose foot drops with ghee); इका देवी पृतपदी जुषन्त Rv. 10- 70. 8- -पशुः a sacrificial victim represented by ghee; कुर्याद् घृतपशुं संगे Ms. 5. 37. -पूरः, -बरः a kind of sweetment; also पूर्वकः. -पृच् a. accompanied with ghee; प्रतेन द्यावाप्रथिवी अभीवृते पृताश्रिया ष्टतप्रचा प्रतावृधा Rv. 6. 70. 4. -पृष्ठ a. having a shining body. **−प्रतीकः, −प्रयस्ः** m., −प्रसत्त fire; प्रतप्रतीको पृतपृष्ठी अमे Av. 2. 13. 1; पृतप्रया सधमादे मधूनाम् Rv. 3. 43.3; पृतप्रसत्तो अग्रुरः म्रुशेवः 5. 15. 1. **-प्रादाः, -प्रादानम्** swallowing ghee; Ms. 11. 143; 5. 144. - 37 a. sprinkled with ghee; अप्रौकरिष्यभादाय प्रच्छरयत्रं घृतप्छतम् $Y.\,1.\,\,236\,;\,\mathrm{Bh}\,\mathtt{ag.}\,\,3.\,16.\,\,8.$ -मण्डः the scum of melted butter. -योनिः fire; तनूनपाद् घृतयोर्नि विधन्तम् Rv. 3. 4. 2. - लेखनी a ladle for ghee. −हेतुः butter

घृतवत् a. Greasy.

घृतिन a. Containing ghee.

धृतली A cock-roach.

घृण I 8 P. (घृणोति, घृष्ण) To shine, hurn. -II. 1 A. (घृणते) To seize.

घुणः 1 Heat, ardour. -2 Sunsbine; आ यो घृषे न ततृषाणेः अजरः Rv. 6. 15. 5. -3 A Day.

घृणा [घ-नक्] 1 Compassion, pity, tenderness; तां विलोक्य विनेतावधे घृणां पत्रिणा सह मुमोच राधवः R. 11. 17; 9.81; Ki. 15. 13. −2 Disgust, aversion, contempt; तत्याज तोषं परपृष्ट्युष्टे घृणां च वीणाकणिते विनेते N. 3. 60; 1. 20; R. 11. 65. −3 Reproach, censure. **—Comp.** —अर्चिः m. fire.

घृणाञ्च a. Compassionate, merciful, tender-hearted; निष्पादितश्च कास्त्र्येन भगविद्वर्षणाञ्जभिः Bhag. 4. 22. 43.

घृणि a. [घृ-निनि⁰गुणाभावः] 1 Displeasing. -2 Shining; तस्य त्यक्तस्वभावस्य घृणेमीयावनीकसः Bhag 7. 2. 7. -िण: 1 Heat, sunshine. -2 A ray of light. -3 The sun. -4 A wave. -n. Water. -Comp. -निधिः the sun. (f.) the Ganges.

घृणिन् a. Merciful, tender-hearted, kind; राजा घृणी बाह्मणः सर्वभक्षी स्त्री चावशा दृष्टमतिः सहायः (त्याज्या) Pt. 1. 424. —2 Censorious, abusive. —3 Bashinl, shameful; कीर्तय-

न्गुणसञ्चानामघृणी च पुनः पुनः Mb. 1.167.19. (Com. अष्टणी= लजाहीनः),

घृताची a. 1 Greasy, abounding in ghee. -2 Containing water. -8 Shining. -∫. 1 Night. -2 N. of Sarasvatī. -3 N. of an apsaras; N. 2. 109 (the following are the principal nymphs of Indra's heaven; घृताची मनका रम्भा उर्दशी च तिलोत्तमा। सुकेशी मञ्जूषोषाद्याः कथ्यन्तेऽ-ध्सरसो दुषेः). -Comp. -गर्भसंमधा large cardamoms.

भृष् 1 P. (घषीत, घष्ट) 1 To rub, strike against; अद्योपि त्रक्षनक्कुण्डलघृष्टमास्यम् Ch. P. 11; Pt. 1. 144. -2 To brush, furbish, polish. -3 To crush, grind, pound; दीपद्या नतु सस्यराजभवने पृष्टं न कि चन्दनम् Pt. 3. 175. -5 To compete, rival (as in संघर्ष q. v.).

घर्षः 1 Rubbing, friction; तथापि श्रूयते शब्दो वारिणोर्वारि-घर्षजः Ram. 2. 54. 6. -2 Grinding.

घर्षक a. Rubbing. -क: A polisher.

घर्षण a. Rubbing, grinding. -णम् 1 Rubbing, friction. -2 Grinding, pounding. --णी Turmeric.

घर्षणालः A miller, a stone used for grinding powder on a stone-slab.

घर्षित a. Ruhbed, pounded, brushed.

शृष्ट a. [कर्मणि-क] Rubbed, &c.; जाषृष्टकिताऽष्गुष्ठम् Bk. 5. 57; Mk. 1. 24; 3.9; पृष्टं पृष्टं पुनरपि पुनः चन्दनं चारू-गन्धम् Subhas.

घृष्टि: [कर्तरि-क्तन्] A hog; आलेक्य तमास्यमिनादि ष्टष्टेः दिगम्बरीभृतपिशङ्गदेष्ट्रम् Ram. Ch. 6, 52, 一∫. 1 Grinding, pounding, rubbing. −2 Emulation, rivalry, competition. −3 Clitoria Ternatia (Mar. विष्णुकान्ता, गोकणी).

घृष्टिः A hog.

घोड्घः Intermediate space.

घोटः, -घोटकः A horse; शाटीहाटक घोटक स्फुटघटाटोपाय तुभ्यं नमः Udh.; यथेकोऽपि बलात्तुरूक्रयवनेष्वाहृढघोटो भटः Vis. Guns. 163. -Comp. -अरि: a buffalo.

घोटी, -घोटिका A mare, horse in general; आटीक्सेऽङ्ग करिघोटीपदातिजुषि वाटीभुवि क्षितभुजाम् Asvad. 5.

घोण (न) सः A sort of reptile.

घोणा 1 The nose; घोणोन्नतं मुख्य Mk. 9.16. -2 The nose of a horse, snout (of a hog); पुर्वुरायमाणघोरघोणन K. 78. -3 The beak (of an owl); Mb. 10. -4 The nave of a wheel (रथभक्रिपिण्डका); तदेव स्थ्यु यहीर्घ रथघोण-मिवायतम् Ram. 2.10.46.

घोणिन 🖚 A hog.

घोण्टा The jujube tree. -2 The betel-nut tree, a timber tree.

घोर a. [घर्-अच् Up. 5.64] 1 Terrific, frightful, horrible, awful; शिवाघीरस्वनां पश्चाद्बुबुधे विकृतिति ताम् R. 12. 39;

or तिक कर्मणि पोरे मां नियोजयिस केशव Mb.; पोरं लोके वितत-मयशः U. 7. 6; Ms. 1. 50; 12. 54. -2 Violent, vehement. -3 Ved. Venerable, awful, sublime. -1 Unsteady, displeasing; शान्ता घोराब मुदाश्र San. K. 38. -र: N. of Siva. -त Night. -रम् 1 Horror, awfulness; अथापि मेऽ-विनीतस्य क्षात्रं घोरमुपेयुपः Bhag. 4. 8. 36. -2 Poison. -3 Venerableness; Vaj. 2. 32. -4 Magic formulæ and charms; मा नो घोरेण चरताभि शृष्णु Rv. 10. 34. 14. -5 Saffron. -Comp. -आकृति, -दर्शन a. frightful in appearance, terrific, hideous. (-नः) 1 an owl. -2 a hyena. -युष्यम् bell-metal. -घोरतरः Siva. -पुष्पम् brass. -रासनः, -रासिन, -वाशनः -वाशिन m. a jackal. -रूपः an epithet of Siva. -a. of a frightful appearance; Ms. 7. 121.

घोलः, -लम् Butter-milk having no water in it; (ततुः सस्नेहमजलं मधितं घोलमुच्यते Susr.).

स a. (निर्मा f.) (Used only at the end of comp.) Killing, destroying, removing, curing; बाद्मणन्तः, बालम्तः, वातम्तः, पित्तम्तः; depriving one of, taking away; पुण्यम्न, धर्मम्न &c. Ms. 9. 232; 8. 127; 7. 218; Y. 1. 138 &c.

प्रंस, प्रसः Ved. 1 A day. -2 Sun's heat; हिमेनामिं प्रंसमबारयेथाम् Rv. 1. 116. 8. -3 Sunshine, brightness; यो अस्मै प्रंस उत वा य ऊथनि Rv. 5. 34. 3.

झा 1 P. (जिन्नति, जन्नी, अन्नात्-अन्नासीत्, ज्ञात-न्नाण) 1 To smell, smell at, perceive by smell; स्पृशन्नि गजो हन्ति जिन्ननिष भुज-इमः H. 3. 14; Bv. 1. 99; Ms. 2. 98. -2 To kiss. -Caus. (न्नापयित) To cause to kill, to smell; अजिन्नपंस्तथैनाऽन्यानेषधीरालिपंस्तथा Bk. 15. 109. (Prepositions like अन, आ, उप, नि, सम् &c. are added to this root without any

material change of meaning; यन्ध्रमाप्नाय योज्याः Me. 21; आमोद्युपजिप्रन्तौ R. 1. 43; see Bk. 2. 10; 14. 12; R. 3. 3; 13. 70; Ms. 4. 209 also.)

बाज p. p. [ब्रा कर्मणि-क्त] Smelt. -णः, -जम् 1 Smell. -2 Smelling. -3 The nose (also n.). -जम् 1 The act of smelling; त्राणेन स्करा हन्ति Ms. 3. 241. -2 Odour, scent. -3 The nose; गन्धाय व्राणसय यो वेद Ch. Up. 8. 12. 4; वृद्धीन्द्रयाणि चक्षः श्रोत्रव्याण्यानि San. K. 26; Ku.3.47, Rs. 6. 27; Ms. 5. 135. -Comp. -रिव्यम् the organ or sonse of smell; नासात्रवर्ति त्राणम् T. S. -चक्षम् a. 'having nose for the eyes', blind (who smells out his way). -तर्पण a. grateful or pleasant to the nose, fragrant, odorous. (-जम्) fragrance, odour; प्रदेशपवनेश्वत्रे शिशिर-प्राणतर्पणम् Raj. T. 5. 3. 56. -पाकः a disease of the nose. -पुटका nostril; Mark. P. 65. 22. - स्कन्दः blowing one's nose; ब्रास्कन्दादिवायज्ञाः Raj. T. 5. 418.

मात p. p. 1 Smelled, smelled at; Vāj. 22. 7. -2 Perceiving, witnessing, feeling; अशनाई क्रियाशतो लोको लक्ष्मीकटाक्षित: Rāj. T. 2. 22.

ब्रातब्य ». To be smelled at. -व्यम् Odour; वाणं च त्रातब्यम् Prasna Up. 4. 8.

घातिः f. The act of smelling; न हि प्रातुर्वातिविपरिलोपो विद्यते Bri. 4. 3. 24; प्रातिरघेयमद्ययोः Ms. 11. 68. −2 Smell −3 The nose.

घेय α. To be smelled at. -यम् What may be smelled; smell, odour; घेयेझीणं क्षिती न्यस्थत Bhāg. 7. 12. 28; द्वेयं झाणं शरीरं च एते भूमिगुणाखयः Mb. 12. 194. 11.

ङ

To word in general use begins with this letter.

ङ: 1 An object of sonse. -2 Desire, wish. -3 An epithet of Siva; ट: प्राणस्तुरगो टा धरा रसा and ट वितानं

सुखं ब्रह्म सर्पिस्तोयं विषं पयः Enm.; हं क्लीबमझने, ना तु, भैरेव, विषये जने Nm.

ङु 1 Ā. (ब्बते) To sound.

च

a. 1 Seedless. -2 Bad, vile. -चः An epithet of Siva. -2 Chewing, eating. -3 The moon. -4 A tortoise. -6 A thief. चश्रव्यव्याणेऽविमुखे रविः। च कदूरदितिः कन्या and चं चरित्रं सुखं दुःखं करमलं प्रयः। Enm. -ind. A particle expressing 1 Copulation (and, also as well as, moreover) used to join words or assertions

सं. इं. को

together; (in this senso it is used with each of the words or assertions which it joins together; or it is used after the last of the words or assertions so joined but it never stands first in a sentence); मनो निष्ठाशून्यं अमित च किमप्यास्थिति च Mal. 1. 31; तो गुरुर्गुरुपत्नी च प्रीत्या प्रतिननन्दतु: R. 1. 57; Ms. 1. 64; 3. 5; कुलेन कान्त्या वयसा नवेन गुणेश्व तैस्तीर्वनयप्रधानै: R. 6. 79; Ms. 1. 105; 3. 116.

चक्

690

-2 Disjunction (but, still, yet); शान्तमिदमाश्रमपदं स्फुरति ৰ ৰাষ্ট্ৰ: S. 1. 14. -3 Certainly, determination, (indeed certainly, exactly, quite, having the force of एव); अतीतः पन्धानं तव च महिमा वाष्ट्रमनसयोः G. M.; ते तु यावन्त एवाजी तावांश्व ददृशे स तैः R. 12. 45. -4 Condition (if = चेत्); जीवितुं चेच्छसे (= इच्छसे चेद्) मूढ हेतुं मे गदतः शृणु Mb; लोभ-आस्ति (अस्ति चेद्) गुणेन किम् Bh. 2. 45 v. 1. -8 It is often used expletively (पादप्रणार्थ); भीमः पार्थस्तयैव च G. M. (Lexicographers give, besides the above, the following senses of which are included in the general idea of copulation; 1 अन्वाचय joining a subordinate fact with a principal one; भी भिक्षामट गां चानय; see अन्वाचय. -2 समा-हार collective combination; as पाणी च पादी च पाणिपादम् -3 इतरेतर्योग or mutual connection; as प्लक्षश्च न्यश्रोधश्च प्लक्ष-न्यभोधी. - द समुचय aggregation; as पचति च पठति च). च is frequently repeated with two assertions (1) in the sense of 'on the one hand-on the other hand', 'though-yet', to denote antithesis; न सुलभा सफलेन्द्रमुखी च सा किमपि चेद-मनक्रविचे। प्रेतम् V. 2. 9; 4. 3; R. 16. 7; or (2) to express simultaneous or undelayed occurrence of two events (no sooner than, as soon as); ते च प्रापुरदन्दन्तं बुबुधे चादि-TET: R. 10, 6; 3, 40; 11, 50, 81; Ku, 3, 58, 66; \$.6.7; Mal. 9. 39. -Comp. -आदि a Gana of Pānini (includ-particle च; P. II. 3. 72, Kāśi, -समासः a Dyandya compound; Vop.

चक् 1 U. (चकति—ते, चिकते) 1 To be satisfied, be contented or satisfied. -2 To repel, resist. -3 To shine.

चिकत a. [चक्-करीर क] 1 Shaking, trembling (through fear); भय°, साध्वस° Me. 27. —2 Frightened, made to tremble, startled; व्याधानुसारचिकता हरिणीव यासि Mk.1.17; Amara. 46; Me. 14; R. 10. 78; Sivamahimnastotra 2.—3 Afraid, timid, apprehensive; चिकतिवलोकितसकलिदशा Git. 2; पोलस्यचिकतिश्वराः (दिशः) R. 10. 73. —तम् 1 Trembling. —2 Alarm, fear. —तम् ind. With fear, in a startled manner, alarmingly, with awe; चिकतमुपैमि तथापि पार्थमस्य M. 1. 11; सभयचिकतम् Git. 5; Santi. 4. 4.—Comp.—चिकत a. greatly alarmed. —हद्य a. faint-hearted.

चकास् 2 P. (Rarely A.) (चकास्त-स्ते, चकासाम्रकार, अव-कासीत, चकासित) 1 To shine, be bright; गण्डश्वण्डि चकास्ति नीलनिलनश्रीमोचनं लोचनम् Git. 10; चकासतं चाहचमूहचर्मणा Si. 1. 8; Bk. 3. 37. -2 (Fig.) To be happy or prosperous; वितन्वति क्षेममदेवमातृकाश्विराय तास्मिन् कुरवश्वकासते Ki.1.17. -Caus. To cause to shine, illuminate; Si. 3. 6. With वि to shine, be bright.

चकासित a. Shining, splendid, bright.

चकोर: [चक्-तृप्ती ओरन् Up. 1.64] A kind of bird, the Greek partridge (said to feed on moonbeams); ज्योत्स्नापानमदालसेन वपुषा मत्ताक्षकोराङ्गनाः Vb. 1.11; इतश्व-कोराक्षि विलोकयेति R. 6.59; 7.25; स्फुरद्धरसीयवे तव वदन-चन्द्रमा रोचयति लोचनचकोरम् Git. 10. (चकोरकः also.) (विषा-

म्यारो) चकारस्य अक्षिणी विरज्येते Kau. A. 1. 20. 17. — Comp. — अक्ष a. (= -हृद्र्); इतक्षकोराक्षि विलोकयेति R. 6. 59. — वृद्य् a. having (eyes like those of a Chakora bird) beautiful eyes; अनुचकार चकीरदृशां यतः Si. 6. 48. — नेम a. (= -दृद्य्); दिरदेन्द्रगतिश्वकोरनेत्रः Mk. 1. 3. — कत्म् The vow i. e. the habit of a Chakora bird of drinking nectar from the moon; चकीरवतमालमञ्च तत्रैवासन् दिवानिशम् Ks. 76. 11. — चकोराय To act like a Chakora bird; चकीरायितुमेते च प्रवृत्ते याबदुम्मुखे Ks. 89. 41.

चक्क् 10 P. (चक्क्यति) 1 To suffer. -2 To give or inflict pain, trouble.

चक्कल a. [Un. 1. 108.] Round, circular.

चक्रसः Dishonesty, crookedness, fraud; Vop. 26. 30.

चक्रम कियते अनेन, कृ घन्नश्रें क नि° द्वित्वम् Tv.] 1 The wheel of a carriage; चकवत्परिवर्तन्ते दुःखानि च सुखानि च H. 1. 173. -2 A potter's wheel. -3 A sharp circular missile, weapon, a disc (especially applied to the weapon of Visnu). - 4 An oil-mill; दशस्नासमें चके दशचकसमो ध्वजः Mb. 13. 125. 9. -5 A circle, ring; कराप-चक्रेषु निवेशिताननम् Rs. 2.14. -6 A troop, multitude, collection, Si. 20. 17. -7 A realm, sovereignty; स्वस्थे स्वंचकं परचकमुक्तम् Bu. Ch. 2. 15; cf. चकं सैन्यरथाक्नयोः । राष्ट्रे दम्सान्तरे...। Medinī. -8 A province, district, a group of villages. -9 A form of military array in a circle. -10 A circle or depression of the body. -11 A cycle, cycle of years. -12 The horizon; यावदावर्तते चकं तावती मे वयुन्परा Ram. 2.10.36. -13 An army, a host. -14 Section of a book. -15 A whirlpool. -16 The winding of a river. -17 An astronomical circle; राशि the zodiac. -18 Circular flight (of hirds &c.). -19 A particular constellation in the form of a hexagon. -20 Range, department in general. -21 The convolutions or spiral marks of the शालियाम.-22 A crooked or fraudulent contrivance. - জ: 1 The ruddy goose (also called ৰ'ৰ্মবাৰ); पद्मोलासविधायिनि सत्पथदीष्तिकृति चक्रभव्यकरे Vis. Guns. 274. -2 A multitude, troop, group. -Comp. - अक: 1 a gander having a curved neck. -2 a carriage. -8 the raddy goose (चकवाक); चकाङ्गान् स च नित्यं वै सर्वता बनगोच-रान् Mb. 12. 268, 36. (न्ङ्गी) a goose. (न्ङ्गम्) a parasol. -अटः 1 a juggler, snake-catcher. -2 a rogue, knave. cheat. -3 a particular coin, a dinara. -अधिवासिन् m. the orange tree. - आरः, (-रम्) the spoke of a whoel; चकारपङ्किरिव गच्छति भाग्यपङ्किः। Svapna. 1.4. -अदमन् ». a machine to hurl stones at a distance; अयःकणपचकाश्म-भुगुण्डपुरातबाहवः Mb. 1. 227. 25. -आकार, -आकृति य. circular, round. -आश्रधः an epithet of Visnu. -आवतेः whirling or rotatory motion. -आहः, -आह्रयः the ruddy goose; - \$ 947: 1 'lord of the discus', N. of Visna. -2 the officer in charge of a district. -ईश्वरी N. of the Jaina goddess of learning. -उपजीविन् m. an oil-man. -कारकम् 1 a nail. -2 a kind of perfume. नाजः the plant Cassia Tora. नाजः

a round pillow. -गातिः f. rotation, revolution. -गुच्छः the Asoka tree. -प्रहणम्, -णी f. a rampart, an entronchment. -चक्रम् A flock of चक्रवाक birds; अस्तादिपद्मा-कर्चकचके तत्कालविज्ञातपंतक्षपाते । सद्यो दिदीपे विरहानलः। Ram. Ch. 6. 19. - T a. moving in a circle; (-T:) a juggler. -चारिन् m. a chariot. -चुडामणि: a round jewel in a coronet or diadem. -जीवकः, -जीविन m. a potter. -तीर्थम N. of a holy place. -तुण्डः a kind of fish; रोहिनांश्रकतुण्डांश्च नलमीनांश्च राघव Ram. 3.73.14. –दंगू: a hog. -धनः a thunder cloud. -धर a. 1 bearing or having a wheel. -2 carrying a discus. -3 driving in a carriage. (-र:) 1 an epithet of Visnu; चक्रधरप्रभावः R. 16.55. -2 a sovereign, governor or ruler of a province; इद्धानां भारतशानां स्नीणां चकथरस्य च Mb. 13. 162. 38. -3 a village tumbler or juggler. - 4 a snake; भवेचकधरी विष्णी भुजन्ने भामजालिनि Visvalochana. –धारा the periphery of a whoel. - नदी the Gandaki river. - नाभिः the nave of s wheel. - नामन् m. 1 the ruddy goose (चक्रवाक). - 2 a pyritic ore of iron. -नायकः 1 the leader of a troop. -2 a kind of perfume. -नेमिः f. the periphery or circumference of a wheel; नीचैर्गच्छत्युपरि च दशा चक्रनेमिक्रमेण Me. 109. - qi or: an epithet of Visnu; Bg. 11. 49. -पादः, -पादकः 1 a carriage. -2 an elephant. -पालः 1 the governor of a province. -2 an officer in charge of a division of an army. -3 horizon. -4 a circle. -5 one who carries a discus.-फलम् a kind of discus.-बन्धः,-बान्धवः the sun. -बाल:, -ड:, -वाल:, -लम्, -डम् 1 a ring, circle. -2 a collection, group, multitude, mass; केरव-चक्रवालम् Bh. 2. 71; प्रकटयिस किमुचैरिचेषां चक्रवालं Rati. 4. 16; My. 6, 4; Mu. 3, 21.; K. 126, 178. -3 horizon, (-53:) 1 a mythical range of mountains supposed to encircle the orb of the earth like a wall and to be the limit of light and darkness. +2 the ruddy goose. -बालधिः a dog. - 47 m. 1 one who holds a discus. -2 N. of Visnu. -भेषिनी night. -भ्रमः, -भ्रमः /. a lathe or grindstone; आरोप्य चकत्रामिमुण्णनेजास्त्वष्ट्रेव यत्नोहिखितो विभाति R. 6. 32; चकन्नमीवद्भतशरीरः Sān. K. 67. - आन्तिः f. revolution of wheels; V. 1. 5. -मण्डलिन m. a species of cobra. -मुखः a hog. -मुगलः a battle carried on with the discus and club. -यानम् a wheel-carriage. -रदः a hog. -वर्तिन m. 1 an emperor, universal monarch, sovereign of the world, a ruler whose dominions extend as far as the ocean (आसमुद्रक्षितीश Ak.); प्रत्रमेवंगुणोपेतं चकवर्तिनमाप्नुहि 1. 12; तब तन्बि कुचावेतौ नियतं चकवर्तिनौ । आसमुद्राक्षितीशोऽपि भवान् यत्र करप्रदः ॥ Udb. (where there is a pun on the word चक्रवर्तिन, the other meaning being 'resembling in shape the ruddy goose', 'round'); -2 (hence) head, foremost; आपद्रतः किल महाशयचकवर्ती विस्तार्यस्यकृतपूर्वमुदार-भावम् Bv. 1. 70; कवयस्तर्कयाञ्चकुरित्थं ते चकवर्तिनः Parņāl. 5. 38. -3 a kind of horse having one or three curls on the shoulder; स्कन्धपार्श्वे यदावर्त एको वा यदि वा श्रयः। चक्रवर्ती स विज्ञेयो वाजी भूपालमन्दिरे ॥ Salihotra of Bhoj. -वर्मन् m. N. of a king of Kashmir; चक्रवर्माभिधं राज्ये क्षीणपुण्यो व्यपदात Raj. T. 5. 287. - वाकः 1 (-की f.) the ruddy goose; दूरी- भूते मिय सह चरे चकवाकी मिवेदाम् Me. 83. वन्धः the sun. -2 a kind of horse, having white feet and white eyes; श्वेतामः श्वेतपादश्च तथा स्थात् श्वेतलोचनः । चकवाकः स विदेशो राजाहीं वाजिस्समः ॥ Salihotra of Bhoj.-बाटः 1 a limit, boundary.-2 a lamp-stand. -3 engaging in an action.-बातः a whirlwind, hurricane; चकवातस्वरूपेण जहारासीनमभंकम् Bhag. 10. 7. 20. -बुद्धः f. 1. interest upon interest, compound interest; Ms. 8. 153, 156. -2 wages for transporting goods in a carriage. -यूहः a circular array of troops. -संक्ष्म tin. (-कः) the ruddy goose.-साह्यः the ruddy goose. -सहितः an epithet of Vispu.

चक्रक a. [चक्रमिव कायति कै-क] Wheel-shaped, circular. -क: Arguing in circle (in logic).

चकवत् a. [चकमस्त्यस्य मतुप् मस्य वः] 1 Wheeled. -2 Circular. -3 Armod with a discus. -m. 1 An oilman. -2 A sovereign emperor. -3 N. of Visnu.

चिक्रः, -क्रः m. A doer; L. D. B. चक्राकी, चकाङ्की A goose.

चिक्तकः A discus-bearer. -का 1 A heap, troop. -2 A fraudulent device.

चिक्रम a. [चक्रमस्त्यस्य इनि] 1 Having a wheel, whoeled. -2 Bearing a discus. -3 Driving in a carriage. -4 circular, round. -5 Indicative (स्वक). -m. 1 An epithet of Vishu or Krisha, Si. 13.22; प्रणेमु: पाण्डवा भीष्मं सानुमाः सह चाक्रिणा Bhāg. 1. 9. 4. -2 A potter. -3 An oilman. -4 An emperor, a universal monarch, absolute ruler. -5 The governor of a province. -6 An ass. -7 The ruddy goose. -8 An informer. -9 A snake. -10 A crow. -11 A kind of tumbler or juggler.

चिक्रिय a. Going in a carriage, being on a journey.

ৰশ্বীকু 8 U. To form into a circle, to curve or bend as a bow; Ku. 3. 70.

चकीवत् m. An ass; Śi. 5. 8.

चक्ष 2 A. (चष्ट) (Defective in non-conjugational tenses). 1 To see, observe, perceive. -2 To speak, say, tell (with dat. of the person). -3 To abandon, leave.

चक्षणम् [नक्-त्युट् न ख्यादेशः] 1 Ved. 1 Appearance, new aspect; यत्रामृतस्य वक्षणम् Rv. 1.13.5. −2 Speaking, saying. −3 Eating a relish to promote appetito.

चक्षणि a. Ved. Illuminating, irradiating, brighten ing; स ने विभावा चक्षणिन वस्तीः Rv. 6. 4. 2.

चक्षन n. Ved. The eye; शतं चक्षाणी अक्षभिः Rv. I. 128. ?.

चक्रस् m. [चक् असि न ख्यादेशः] 1 A teacher, an instructor in sacred science, a spiritual teacher. -2 An epithet of Brihaspati. -n. 1 Radiance, clearness. -2 The act of seeing, being seen. -3 Look, sight, the eve.

692

चक्ष m. or n. Ved. The eye.

चक्क्स a. [चस् करणे उसि Un. 2. 118] Seeing. -n. 1 The eye; दूश्यं तमसि न पश्यति दीपेन विना सचक्षुरि M. 1. 9; रुष्णसारे ददचक्षः S. 1. 6; cf. words like न्नाणचक्षस, ज्ञानचक्षस, नयचक्षुस्, नारचक्षुस् &c. -2 Sight, look, vision, the faculty of sight; चक्षुरायुश्चेव प्रहीयते Ms. 4.41, 42. -3 Light, clearness. - Lustre, splendour. - Comp. - गोचर a. visible, being within the range of the eye. -प्रहणम morbid affection of the eye. -दानम् the ceremony of anointing the eyes of an image at the time of consecrating it. -पण: the range of sight, the horizon. -बन्ध: blinding the sight; Vas. 67. -मलम् the excretion of the eyes. -राग: (चक्ष्रागः) 1 redness in the eyes. -2 'eye-love', love or liking as expressed by an exchange of glances; पुरश्रक्षुरागस्तदनु मनसोऽनन्यपरता Mal-6. 15; चक्षुरागः कोकिलेषु न परकलत्रेषु K. 41 (where the word has sense 1 also). -रोगः (चक्षरोग) a disease of the eye. - विषय: 1 the range of sight, ken, presence, visibility; चक्षुर्विषयातिकान्तेषु कपोतेषु H. 1; Ms. 2. 198. -2 an object of sight, any visible object. -3 the horizon. -अवस् m. a serpent; तमाशु चसुः अवसा समूह मन्त्रेण तास्यों-दयकारणेन -श्रुति m. (= -श्रवस्) गोभिः कण्ठतटस्य हृष्यति पुरो दृक्पस्य चक्षुःश्रुतेः Raj. T. 5. 1; Ki. 16. 42; इति स्म चक्षःश्रवसां त्रियानले स्तुवन्ति निन्दन्ति इदा तदात्मनः N. 1. 28. -हन् a. who kills the enemy by the mere glance; सेवे चलुईण: पार्थानुप्र-वीर्यप्रतापिनः Mb. 3 233.22.

चक्कानत् a. 1 Seeing, furnished with eyes, endowed with the faculty of sight; तदा चक्कानां प्रीतिरासीत्समरसा द्वयोः R. 4. 18; ना 4. 13. -2 Having a clear sight or good eyes. -8 Possessed of foresight; Kau. A. 1. 9.

चक्षुच्य a. [चक्षुते हितः यत्] 1 Good looking, agreeable to the sight, pleasing, heautiful; Si. 8. 57. -2 Good for the eyes. -3 Produced from the eye; देवतानां पितृणां च चक्षुच्यं चासानां विभो Mb. 13. 68. 28. -च्या, -च्या A collyrium or application to the eyes. -च्या A pleasing or agreeable woman. -च्यम् An ointment for the eyes (Mar. सुरमा?); ताक्येशैटं शिक्षित्रीवं चक्षुच्यं यामुनं पुनः Siva. B. 30. 18.

चढ्कुणः, -रः 1 A tree. -2 A carriage. -3 A vehicle in general (n. also).

चक्कमणम् a. [कम् यष् त्युद् यको छक् Tv.] 1 Moving about, taking exercise. —2 Going slowly or crookedly.—3 Moving or going about, walking; निष चक्कमणं राज्ञी Chan. 97; चके स चक्किमचक्कमणच्छलेन N. 1.144; स्वजन्मना चक्कमणेन चाह्यति Bhag. 1. 10. 26. —4 Going slowly or tortuously. —6 Leap, jump, spring; Pt. 4.

चङ्घमा Going or moving about, walking.

चह a. 1 Handsome, beautiful. -2 Clever. -3 Healthy, sound.

चिक्तिमन् m, Beauty.

चञ्च 1 P. (चयति, चिवत) 1 To move, wave, shake; समराशिरास चयत्प्रचपूडधम्नाम् U. 5. 3; Mal. 5. 23; चयचण्चु Nag. 4; चयत्पराग Git. 1. -2 To dangle about; विलपति हसति विषीदाति रोदिति चयति मुद्यति तायम् Git. 1. -8 To leap, jump. -4 To go, move.

चश्च: [चञ्च्-अच्] 1 A basket. -2 A measure of length equal to 5 fingers पद्मान्पुलं मानम्). -श्चा 1 Anything made of cane (as mat &c.). -2 A straw-man, doll. -3 puppet of grass or reed. -4 A contemptuous epithet of man; चश्चापुरुष: Sārṅg. P. 23.

चञ्चत्क a. 1 Leaping, jumping. -2 Moving, trembling, shaking.

चश्चरिन् m. The large black bee; करी बरीभरीति चेंद् दिशं सरीसरीति काम्। स्थिरी चरीकरीति चेन्न चन्नरीति चन्नरी Udb.

चञ्चरी, -चञ्चरीकः A large black bee; चुलुकयिन मदीयां चेतनां चग्चरीकः R. G.; कुन्दलताया विमुक्तमकरन्दरसाया अपि चञ्चरीकः । प्रणयप्ररूढप्रेममरभञ्जनकातरभावभीतः ॥ Vh. 1. 4; Vikr. 1. 2; Bv. 1. 48.

चञ्चल a. [चऽच-अलच, चऽचं गित लाति ल-क वा Tv.]
1 Moving, shaking, trembling, tremulous; श्रुत्वैव भीतहरिणीशिशुचऽचलाक्षीम् Ch. P. 27; चऽचलकुण्डल Git. 7; Amaru.
79. -2 (Fig.) Inconstant, fickle, unsteady; भोगा
मेघनितानमध्यविलसत्सीदामिनीचऽचलाः Bh. 3. 54; Ki. 2. 19;
मनश्चऽचलमस्थिरम् Bg. 6. 26. -लः 1 The wind. -2 A lover
-3 A lihertine. -ला 1 Lightning. -2 Lakşmī, the goddess of wealth.

चञ्चु a. [चञ्च-उन्] 1 Celebrated, renowned, known.
-2 Clever (as अक्षरचञ्च); ओष्ट्रेन रामो रामोष्ट्रविम्बचुम्बनचञ्चता
Si. 2. 14; see चुञ्च. -ञ्चुः 1 A deer. -2 N. of a casteroil plant (Mar. रक्त एरंड). -ञ्चुः, -ञ्चूः f. A beak, bill.
-Comp. -पुटः, -टम् the hill of a bird when shut; चञ्चुपटे चपलयन्ति चञ्चेरपोताः R. G.; Bv. 2. 99; अमोचि चञ्चुपटमोनमुदा विद्यायमा तेन विद्रस्य भूषः N. 3. 99; नुनुदे ननु कण्डुपण्डितः पदुचञ्चूपटकोटिकुट्टनेः N. 2. 4; व्यल्लिखचञ्चुपटेन पक्षती
2. 2; Amaru. 13. -महारः a peck with the beak. -भृत्-मत्, m. a bird. -स्चिः the tailor bird.

चञ्चुका A beak, bill.

चञ्चुर a. Clever, expert.

चञ्चूर्यमाण a. Gesticulating indecently; प्राप्य चञ्चू-र्यमाणासौ पतीयन्ती रघूत्तमम् Bk. 4. 19.

चर् I. 1. P. (चटति, चटित) 1 To hreak, fall off, separate. -2 To rain. -3 To cover. -II 10 U. (चाडयति —ते) 1 To kill, iujure. -2 To pierce, hreak.

चरकः A sparrow.

चटका, चटिका 1 A hen-sparrow. -2 The root of long pepper. -Comp. -मुख: A particular type of arrow; क्षरप्रेवटकामुखे: Mb. 8. 49. 36. -शिरस् n. The root of long pepper.

चटनम् Cracking, splitting. -2 Falling off in small pieces.

चट्ठः, -दु n. [च उन्] 1 Kind or flattering words; छायां निज्ञकी चट्टलालसानाम् Si. 4. 6; see चाट्ट. -2 A scream. -3 A devotional posture among ascetics. -दुः The belly.

चहुल a. [चर्-उलच्] 1 Trembling, tremulous, unsteady, moving about, shaking; आय्रतमक्षत जनश्रदुलाप्त-पादम् Si. 5. 6; त्रासातिमात्रचटुले: स्मरतः सुनेत्रेः R. 9. 58; चटुल-शफरोद्धर्तनप्रेक्षतानि Me. 42; Mu. 324; मदेन किंचिच्चटुलालसानाम् Si. 4. 6, 5. 10, 13. -2 Fickle, inconstant (as a lover &c.); किं लब्धं चटल त्वयेद्द नयता सीभाग्यमेतां दशाम् Amaru. 14; चटुलप्रेमणा दियेनेन 71. -3 Fine, beautiful, agreeable; इति चटुलचादुपटुचाह मुरवैरिणो राधिकामधि वचनजातम् Git. 10. -ला Lightning.

चंदुल्य Den. P. to move to and fro; चञ्चूपटं चंदुलयन्ति चिरं चन्नाराः Bv. 89, 99.

चंदुलोल, चंदुलोल a. 1 Tremulous. -2 Lovely, beautiful. -8 Talking sweet words.

चटचटा The sound of the clashing of weapons, cracking of fire &c.

चटचटायते Den. A. To crackle, rattle.

चटचटायनम् Crackling.

चण् 1 P. (चणति) 1 To sound. -2 To go. -3 To injure, hurt, kill.

चण a. (At the end of comp.) Renowned, celebrated, skilled in, famous for; तेन विश्वश्वपूचणपौ Sk.; अक्षरचणः रामोऽपि मायाचणमञ्जञ्जः Ik. 2. 32; अन्येनाखिलपायकर्षणचणां ६दाक्षमालामपि Ram. Ch. 2. 87. -णः The chick-pea.

चणकः 1 Chick-pea; उत्पतितोऽपि हि चणकः शक्तः कि आष्ट्रकं भक्तम् Pt. 1. 132. -2 N. of a gotra. -Comp. -अस्त्रम् sour pease. वारि Water mixed with sour pease. -आत्मजः the sage चाणक्य.

चण्ड् 1 A. To be angry; L. D. B.

चण्ड a. 1 (a) Fierce, violent, impetuous. (b) Passionate, angry, wrathful; अधेक्षेनोर्पराधचण्डात् गुरोः इशानुप्रतिमाद् विभेषि R. 2. 49; M. 3. 20; see चण्डी below. -2 Hot, warm; as in चण्डांगु. -3 Active, quick. -4 Pungent, acrid. -6 Mischievous evil. -6 Circumcised. -ण्ड: 1 An evil being or demon. -2 Siva. -3 Skanda. -4 The tamarind tree. -ण्डम् 1 Hoat, warmth. -2 Passion, wrath. -adv. Violently, fiercely, angrily. -Comp. -अंगु:, -करः, -दीधातः, -मानुः the sun; हमन्तिशिरानाप्य चण्डांशोरिव मण्डलम् Raj. T. 4. 401. -नाधिका an epithet of Durga. -मुण्डा a form of Durga; (=चामुण्डा q. v.). -मृगः a wild animal. -विकास a. of impetuous valour, fierce in prowess.

चण्डवत् a. Violent, warm. -ती N. of Dugra.

चण्डा, -ण्डी f. 1 An epithet of Durga. -2 A passion ate or angry woman; चण्डी चण्डं हन्तुमभ्युदाता माम् M. 3. 20; चण्डी मामवभूय पादपतितं जातानुतापेव सा V. 4. 38; R. 12. 5; Me. 104. -3 N. of plant. -4 A kind of perfume (Mar. वाळा). -ण्डी 1 A term of endearment applied to one's mistress. -2 Hurt, injury. -Comp. -ईशः, -ईश्वरः, -पातः an epithet of Siva; उण्यं यायाक्षिभुवनगुरोधीम चण्डीश्वरस्य Me. 33. पण्डनम् poison (कालकृदम्); मध्यमानोऽदिणा पूर्वं ददी चण्डीशमण्डनम् Bm. 1. 103. -कुसुमः red oleander.

चिण्डः f, -चिण्डिका N. of Durga.

चिष्डमन् m. 1 Passion, violence, impetuosity, wrath. -2 Heat, warmth; राज्ञः स सचिवः सत्यं दुष्प्रापो छुप्तचण्डिमा Raj. T. 6. 298.

चिष्डलः A barber.

चण्डीरु 8 U. To enrage, make angry or violent, provoke.

चण्डातः The fragrant oleander.

चण्डातकः, -कम् A short petticoat.

चण्डाल a. [चण्ड्-आलच्] Wicked or cruel in deeds, of black deeds (क्रूरकर्मन्); cf. कर्मनाण्डाल. —तः A general name for the lowest and most despised of the mixed castes originating from a Sudra father and a Brahmana mother. —2 A man of this caste, an outcast; चण्डालः किमयं दिजातिरथना Bh. 3. 56; Ms. 5. 131; 10. 12, 16; 11. 176. —Comp. —चल्लकी the Inte of Chandala, a common or vulgar lute.

चण्डालिका 1 The lute of a Chāṇḍāla. -2 N. of Durgā.

चण्डु: [चण्ड् उन्] 1 A rat, mouse.-2 A small monkey.

चत् 1 U. (चतित-ते) 1 To ask, beg, request. -2 To go. -Caus. (चात्यति-ते) 1 To cause to hide. -2 To scare, terrify.

चितित a. (Ved. चन) Hidden; made to disappear.

चातन a. Driving away, removing. न्नम् 1 Tormenting, afflicting. -2 Removing, scaring away.

चतुर् num. a. [चत्-उरन् Un. 5. 58] (always in pl.; m. चत्वारः; f. चतसः; n. चत्वारे) Four; चत्वारे वयमृत्विजः Ve. 1. 25; चतसोऽवस्या बास्यं कीमारं मीवनं वार्धकं चेति; चत्वारि शृक्षा त्रयो अस्य पादाः &c.; शेपान् मासान् गमय चतुरो लोचने मील-ियता Me. 110. —ind. Four times. [cf. Zend chathru; Gr. tessarcs; L. quatuor.] [In comp. the र ef चतुर् is changed to a Visarga (which in some cases becomes श, q or स, or remains unchanged) before words beginning with hard consonants.]—Comp.—अंशः a fourth part.—अङ्ग a. having 4 members, quadripartite. (—क्रम्) 1 a complete army consisting of elephants, chariots, cavalry and infantry; चतुरक्षसमयुक्तं मया सह च तं नय Ram. 1. 20. 10; एको हि खञ्जनवरो नलिनीदलस्थी दष्टः करोति चतुरक्षवलाधिपत्यम

S. Til. 4: चतुरङ्गबलो राजा जगती वशमानयेत् । अहं पशाङ्गबलवाना-कार्श वशमानये।। Subhās. -2 a sort of chess. -आङ्गिकः A kind of horse, having four curls on the forehead; यहर ललाटे भ्रमरचतुष्ट्रयं स चतुरिक्षको नाम । Śālihotra of Bhoj. 25. -अक्निन् त. having four parts. (न्नी) a complete army, sce বনুৰদ্ধ. – **अক্যুন্তম্ 1** the four fingers of the hand. **–2** four fingers broad. -अन्त a. bordered on all sides; भूवा चिराय चतुरन्तमहीसपत्नी S. 4. 19. -अन्ता the earth. -अशीत a. eighty fourth. -अशीति a. or f. eighty four. -अश्व,-अस्त्र a. (for अश्वि-श्वि) 1 four cornered, quadrangular; R. 6. 10. A quality of gems; Kau. A. 2. 11. -2 symmetrical, regular or handsome in all parts; बभूव तस्याश्वतुरस्रशोभि वपुः Ku. 1, 32. (- श्रः,स्त्रः) 1 a square. -2 a quadrangular figure. -3 (in astr.) N. of the fourth and eighth lunar mansions. -अहन् a period of four days. -आत्मेन् m. N. of Visnu. -आननः, -मुखः an epithet of Brahma; इतरतापशतानि यथेच्छया वितर तानि सहै चतुरानन Udb. -आश्रमम् the four orders or stages of the religious life of a Brāhmaņa. -उत्तर a. increased by four. - उत्रणम् the four hot spices, i. e black pepper, long pepper, dry ginger, and the root of long pepper. - कणे (चतुष्कणे) a. heard by two persons only; Pt. 1. 99. - ভকাষ্টেম্ ind. In four directions. স্বরুৎকাণ্ড क्षिपन् बृक्षान् ... Bk. 9. 62. -कोण (अतुष्कोण) a. square, quadrangular. (一可:) a square, tetragon, any quadrilatoral figure. - 1177: 1 the Supreme Soul. -2 a tortoise. -गवः a carriage drawn by four oxen. -गुण a. four times, four-fold, quadruple. -चत्वारिशत (चतुश्र-लारिशत्) a. forty-four; 'रिश, 'रिशतम forty-fourth. -चित्यः A pedestal, a raised square; चतुश्चित्यत्र तस्यासी-दष्टादशकरात्मकः Mb. 14.88.32. -णवत (चतुर्नवत) a. ninety-fourth, or with ninety-four added; चतुर्णवनं शतम् 'one hundred and ninety four'. -दन्तः an epithet of Airāvata, the elephant of Indra. - ব্যা u. fourteenth. -दशन् 4. fourteen. 'रत्नानि (pl.) the fourteen 'jewels' churned out of the ocean; (their names are contained in the following popular Mangalästaka:— लक्ष्मी: कौरतुभपारिजातकसुरा धन्वन्तरिश्चन्द्रमा गावः कामदुषाः सुरेश्वरगजो रम्भादिदेवाङ्गनाः । अश्वः सप्तमुखो विषं हरिधनुः शङ्खोऽसृतं चाम्बुधे रत्नानीह चतुर्दश प्रतिदिनं कुर्युः सदा मञ्जलम् ॥), °विद्या (ы.) the fourteen lores; (they are; पडहामिश्रिना वेदा धर्मशास्त्रं पुराणकम् । मीमांसा तर्कमपि च एता विद्याश्चतुर्दश ॥). -दशी tho fourteenth day of a lunar fortnight. -दिशम the four quarters taken collectively. -दिशम ind. towards the four quarters, on all sides. -दोलः, -लम् a royal litter. - TITH 1 a house with four entrances on four sides. -2 four doors taken collectively. -नवति a. or f. ninety-four. -पश्च a. (चतुपम or चतुष्पम) four or five. -पञ्चारात् र. (चतुःपधारात् er चतुःषधारात्) fifty-four. -पयः (अतु:पथः or चतुष्पथः) (-धम् also) a place where four roads meet, a crossway; Ms. 4.39, 9. 264. (-4:) a Brahmana. -पद or -पद a. (चतुष्पद) 1 having four feet; यथा चतुष्पत्सु च केसरी वरः Ram. ‡. 11. 93. -2 consisting of four limbs. (-दः) a quadruped. (-दी)

a stanza of four lines; पर्य चतुष्पदी तच कृतं जातिरिति द्विधा Chand. M. 1. -पाटी A river. L. D. B. -पाठी (चतुष्पाठी) a school for Brahmanas in which the four Vedas are taught and ropeated. -पाणिः (चतुःपाणिः) an epithet of Viṣṇu. **–पाद-द** (चतुष्पदु-द) a. 1. quadruped. **−2** consisting of four members or parts. (-m.) 1 a quadruped. -2 (in law) a judicial procedure (trial of suits) consisting of four processes; i. e. plea, defence, rejoinder, and judgment. -3 The science of archery consisting of प्रहण, धारण, प्रयोग and प्रतिकार; योऽस्त्रं चतुष्पात् उनरेव चके । होणः प्रसन्नोऽभिवाद्यस्त्वयाऽसौ Mb. 5.30.12-13; प्रतिपेदे चतुष्पादं धनुर्वेदं नृपात्मजः ibid 192. 61. -पार्श्वम् the four sides of a square. - बाहु: an epithet of Visnu. (-हु n.) a square. -भद्रम् the aggregate of the four ends of human life (पुरुषार्थ); i. e. धर्म, अर्थ, काम and मोक्ष. -भागः the fourth part, a quarter. -भावः N. of Visnu. - भुज a. 1 quadrangular. -2 having four arms; Bg. 11.46. (-37:) 1 an epithet of Visnu; R. 16. 3. -2 a quadrangular figure. -3 square. (-जम्) a square. -मासम् a period of four months; (reckoned from the 11th day in the bright half of आवाद to the 11th day in the bright half of कार्तिक). -मुख having four faces. (--खः) an epithet of Brahms; त्वतः सर्वे चतु-मुंखात R. 10. 22. (-खम्) 1. four faces; Ku. 2. 17. -2 a house with four entrances. -मण्डलम् a four-fold arrangement (of troops &c.) -#u: One who has offered four sacrifices, namely अश्वमेध, पुरुषमेध, सर्वमेध, and पितृमेथ. - युगम the aggregato of the four Yugas or ages of the world. - 33 a. Consisting of four; चतुर्युजो रधाः सर्वे Mb. 5. 155. 13. -राश्रम् (चत्राश्रम्) an aggregate of four nights. -वक्तः an epithet of Brahmā. -वर्गः the four ends of human life taken collectively (पुरुषार्थ); ह. ह. धर्म, अर्थ, काम and मोक्ष; चतुर्वर्गफलं ज्ञानं काळावस्थाश्वतुर्युगाः R. 10. 22. -वर्णः 1. the four classes or castes of the Hindus; i.e. बाह्मण, क्षात्रिय, वैश्य and शुद्र ; चतुर्वर्णमयो लोकः R. 10. 22. -2 four principal colours. -वर्षिका a cow four years old. - विश त. I twenty fourth. -2 having twenty-four added; as चतुर्विशं शतम् (124). -विश्वति a. or f. twenty-four. -विश्वतिक a. consisting of twenty-four. -विद्य a. one who has studied the four Vedas. -विद्या the four Vedas. -विध त. of four sorts or kinds, four-fold. -वेद a. familiar with the four Vedas. (-दः) the Supreme Soul. - व्यहः N. of Visnu. (-हम्) medical science. -a. having four kinds of appearance; hence "वादिन 'asserting the four forms of पुरुषोत्तम ric. वासुदेव, संकर्षण, प्रशुप्त and अतिरुद्ध.' **—शालम्** (चतुःशालम् , चतुःशालम् , चतुःशाली) a square of four buildings, a quadrangle enclosed by four buildings; अलं चतु शालमिमं प्रवेश्य Mk. 3.7; देवोनां चतुःशालमिदम् Pratima 6. -पष्टि a. or 🏸 1 sixtyfour, -2 N. for the Rigveda containing 64 Adhyayas. ^oकलाः (pl.) the sixty-four arts. **-सनः** N. of Visnu having four embodiments of सनक, सनन्दन, सनत्कुमार and सनातन; आदौ सनात् स्वतपसः स चतुःसनोऽभूत् Bhag. 2. 7. 5.

-समति a. or f. seventy-four. -समम् an unguent of four things, sandal, agallochum, saffron and musk; L.D. B. -सामा the boundaries on all four sides. -हायन, -ण a. four years old; (the f. of this word ends in आ if it refers to an inanimate object, and in ई if it refers to an animal). -होत्रकम् the four priests taken collectively.

चतुर्ध a. (र्धी f.) [चतुर्ण प्रणः उद् युक् च] The fourth. -र्थ: The fourth letter of any class. -र्धम् A quarter, a fourth part. -अंश a. receiving a fourth part. (-राः) a quarter or fourth part. -आश्रमः the fourth stage of a Brahmana's religious life, Samnyāsa. -फलम् the second inequality or equation of a planet. -भक्त a. eating the fourth meal. भाज् a. receiving a fourth part of every source of income from the subjects, as a king; (this is allowed only in times of financial embarrassments, the usual share being a sixth.)

चतुर्धेक a. The foorth. -कः A fever that returns or is repeated every four days, a quartan. -धिका A weight equal to four Karsas.

चतुर्धी 1 The fourth day of a lunar fortnight. -2
The dative case (in gram.). -Comp. -कर्मन n. the
ceremonies to be performed on the fourth night of the
marriage.

चतुर्घा ibid. In four ways, fourfold.

चतुष्क a. [चतुरवयं चतारोऽवयवा यस्य वा कत्] 1 Consisting of four. -2 Increased by four; दिनं त्रिकं चतुष्कं च प्रकं च प्रकं च तां समग् Ms. 8. 142 (i. e. 102, 103, 104, or 105, or interest at the rate of 2 to 5 percent). - ज्यम् 1 The number 'four'. -2 A collection of four. -3 cross-way -4 A quadrangular courtyard. -5 A hall resting on (four) pillars, a hall or saloon in general; Ku. 5. 68, 7. 9. -6 A necklace of four strings. -7 A stand or a seat with four feet (Mar. चौरंग); चतुष्किमञ्जेश्वापि...Siva. B. 22. 62. - ज्यो 1 A large four sided pond. -2 A mosquito curtain.

चतुष्किका The number 'four'.

चतुएय a. (-यी f.) [चत्वारोऽनयवा विधा अस्य तयप्] Four-fold, consisting of four; पुराणस्य कवेस्तस्य चतुर्मुख-समीरिता। प्रवृत्तिरासीच्छव्दानां चरितार्था चतुष्ट्यी॥ Ku. 2.17. -यम् A group or collection of four; एकेक्सप्यनर्थाय किस् यत्र चतुष्ट्यम् H. Pr. I1; Ku. 7.62; मासचतुष्ट्यस्य भोजनम् H.1. -2 A square. -3 The first, fourth, seventh, and tenth signs of the zodiac. -4 The centre of a circle.

चत्वारिंशत् f. Forty.

चतुर a. [चत्-उरच्] 1 Clever, skilful, ingenious, sharp-witted; सर्वात्मना रतिकथाचतुरेव दूनी Mu. 3. 9; Amaru. 15. 44; मृगया जहार चतुरेव कामिनी R. 9. 69; 18. 15. -8 Quick, swift. -8 Charming, beautiful, lovely,

agreeable; न उनरेति गतं चतुरं वयः R. 9.47; Ku. 1.47; 8.5; 5.49. — 1 A round pillow. —2 Crooked gait. —3 An clephant's stable. — 1 Cleverness, ingenuity. —2 An elephant's stable.

चतुल a. Depositing, placing.

चत्वरम् [चत्-व्यर्च Un. 2. 121] 1 A quadrangular place or courtyard. -2 A place where many roads meet; स खन्न श्रेष्टिचत्वरे निवसति Mk. 2. -3 A levelled spot of ground prepared for a sacrifice. -4 A collection of four chariots.

चत्वालः 1 A hole in the ground prepared for an oblation or for the sacrificial fire. -2 Kusa grass. -3 Womb.

चद् 1 U. [चदति-ते] To ask, beg.

चिद्-किरच्] 1 The moon. -2 Camphor. -8 An elephant. -4 A snake.

चन् 1, 6. P. [चनति] 1 To sound. -2 To hurt, injure, kill.

चनस् n. Ved. 1 Food. -2 Delight, satisfaction, pleasure; सुते दिधव्य नश्चन: Rv. 1.3.6.

चनसित a. Vod. Delighted, satisfied, pleased.

चनस्यति Don. P. 1 To like. -2 To eat. -3 To delight in; 9रुभुजा चनस्यतम् Rv. 1. 3. I.

चित्र n. Containing or granting much food; चित्र पित्ने ररते निभागे Rv. 5.77.4.

चन ind. Not, not also, even not; आपश्चन प्र मिनाति वर्त वाम् Rv. 2. 24. 12; (not used by itself, but found used in combination with the pronoun किम् or its derivatives, such as कद्, कथं, क, कदा, इतः to which it imparts an indefinite sense; see under किम्). Note:—Some regard चन to be not a separate word, but a combination of च and द

चन्द् 1 P. [चन्दित, चन्दित] 1 To shine. -2 To be glad or rejoiced.

चन्द 1 The moon; L. D. B. -2 Camphor.

चन्द्रकः The moon. -2 A kind of fish.

चन्दनः -नम् [चन्द ण्यन्तात् ल्यु] Sandal, (the tree, the wood, or any unctuous preparation of the wood, held in high estimation as a perfume and refrigerant application); अनलायागुरुचन्दनेधसे R. 8. 71; मणिप्रकाराः सरसं च चन्दनं गुचौ प्रिये यान्ति जनस्य सेव्यताम् R. 1. 2; एवं च भाषते लोकधन्दनं किल शांतलम् । प्रत्रगात्रस्य संस्पर्शधन्दनादातिरिच्यते Pt. 5. 20; विना मलयमन्यत्र चन्दनं न प्रराहिति 1. 41. -2 Anything most excellent of its kind. -3 A kind of monkey; L. D. B. -Comp. -अचलः, -अदिः, -िगिरः the Malaya mountain; चन्दनादेस्तदास्कन्दत्रासभ्रश्यदाहिच्छनात् Rāj. T. 4. 156. -उद्कम् sandal-water; -वासः N. of a Charaoter

696

in the Mu. पट्ट: Sandal-unguent. पयोधराश्वन्दनपद्वचिंता: Rs. 1. 6. -पुरुषम् cloves. सार: 1 the most excellent sandal-wood; प्राज्ञः सुदृत्वन्दनसारिलमः Mb. 12. 167. 41. -2 a kind of alkali (बज्रक्षार).

चन्द्रिन a. Rubbed with, or smelling of, sandal-wood.

चन्दनी f. N. of a river; L. D. B.

चंदनीया A kind of yellow pigment (गोरोचना).

चन्दिरः [Un. 1. 51] 1 An elephant. -2 The moon; अपि च मानसमम्बुनिधियेशो विमलशारदचन्दिरचन्द्रिका Bv. 1. 113; मुकुन्दमुखचन्दिरे चिरमिदं चकारायताम् 4.1; स्मितामृतं स्यन्दय वक्त्रचन्दिरात् Ram. Ch. 2. 69.

चन्द्र ... [चन्द् णिच् रक्] Ved. 1 Glittering, bright, shining (as gold). -2 Lovely, beautiful. -- : 1 The moon; यथा प्रहादनाचन्द्रः R. 4. 12; हृतचन्द्रा तमसेव कीमुदी 8. 37; न हि संहरते ज्योत्स्नां चन्द्रश्वाण्डालवेश्मनि H. 1.61; मुख°, बैंदन $^{
m o}$ $\&{
m c.}$; पर्याप्तचन्द्रेव शरित्रयामा ${
m Ku.}$ 7. 26 (for mythological account see सोम). -2 The moon, as a planet. -3 Camphor; विलेपनस्याधिकचन्द्रभागताविभावनाञ्चापललाप पाण्डुताम् N.1.51. -4 The eye in a peacock's tail. -6 Water. -6 Gold (n. also). -7 A lovely or agreeable phenomenon -8 A spot similar to the moon. -9 The symbol or mark of a Visarga. -10 A reddish kind of pearl. -11 The fifth lunar mansion. -12 The number 'one' (used at the end of comp. चन्द्र means 'excellent', 'eminent' or 'illustrious'; as पुरुषचन्द्रः 'a moon 1 Small cardamoms. -2 An open hall only furnished with a roof. -3 An awning, a canopy. -Comp. -अद्य: 1 Visnu. -2 a noon-beam. -अर्घ: the half moon; Pt. 4. "चृडामणिः, "मीलिः, "शेखरः epithets of Siva. -आतपः 1 moon-light. -2 awning. -3 an open hall only furnished with a roof. -आत्मजः, -औरसः, -जः, -जातः, -तनयः, -नन्दनः, -पुत्रः the planet Mercury. -आतपः the moon-light; चन्द्रातपिमव रसतामुपेतम् K. -आदित्यो 1 The moon and the sun. -2 N. of carls on the forehead of a horse; चन्द्रादित्यौ ललाटस्थी नृपाणां जयवर्धनौ Salihotra of Bhoja 25. -आनन a. moon-faced. (-नः) an epithet of Kartikeya. -आपीडः an epithet of Siva. -आभासः 'false moon', an appearance in the sky resembling the real moon. -आइयः camphor. -ए। a lotus plant, or a collection of lotuses, blossoming during the night. -उद्यः 1 moon-rise. -2 awning. -3 a mercurial preparation used in medicine. (-या) a kind of medicine for the eyes. – বিপক্ত: the moon stone. – কলা 1 a digit of the moon; राहोश्वन्द्रकलामिवाननचरी दैवात्समासाद्य मे Mal. 5. 28. -2 the crescent before or after the new moon. -3 A cattle-drum. -4 A kind of fish; L. D. B. -कान्तः, -मणिः the moon-stone (supposed to coze away under the influence of the moon); द्रवित च हिमरश्माबुद्रते चन्द्रकान्तः U. 6. 12; Si. 4. 58; Amaru. 57; Bh. 1. 21; Mal. 1. 24. (-तः, -तम्) the white eatable water-lily

blossoming during the night. (-तम्) sandal-wood. -कान्ता 1 a night. -2 the wife of the moon. -3 moonlight. -कान्तिः f. moon-light. -n. silver. -कुल्या N. of B river in Kashmir; अवतारयतस्तस्य चन्द्रकुल्याभिषां नदीम् Raj. T. 1. 318. -क्षयः the new-moon-day or the last day of a lunar month (अमा) when the moon is not visible. -गृहम् the fourth sign of the zodiac, Cancer. - गोलः the world of the moon, lunar sphere. '(4): a deceased progenitor, the manes. -गोलिका moon-light. -प्रहणम् an eclipse of the moon. -चन्चला a small fish. - खूड:,-मौलि:, -शेखरः, -चूडामाणः epithete of Siva; ('having the moon for his crest', 'moon-crested'); रहस्युपालभ्यत चन्द्र-शेखरः $\mathbf{Ku.}\ 5.\ 58,\ 86;\ \mathbf{R.}\ 6.\ 34;\$ नखेन कस्य धन्यस्य चन्द्रचूडो मविष्यति Udb. -दाराः (m, pl.) the wives of the moon', the 27 lunar mansions mythologically regarded as so many daughters of Daksa and married to the moon. -द्यातः sandal-wood. -f. moon-light. -नामन् m. camphor. - निभ a. bright, handsome. - निर्णिज् a. having a brilliant garment; पतरेव चचरा चन्द्रनिर्णिक् Rv. 10. 106. 8. -पञ्चागम् the luni-solar calendar. ~पादः a moon-beam; नियमितपरिखेदा तच्छिरश्चन्द्रपादैः Me. 70; Mal. 3, 12. - 耳頭阳: f. N. of the sixth Updriga of the Jainas. -प्रभा moon-light. -प्रासाद: An apartment at the house-top; Ks. -बाला 1 large cardamoms. -2 moon-light. - चिन्दु the sign for the nasal (*) -बुध्न a having a bright standing ground; चन्द्रशुध्नो मदवृद्धो मनीविभिः Rv. 1, 52, 3. -भरमन् n. camphor. -भागा N. of a river in the south. -भास: a sword; see चन्द्रहास. -भाति n. silver. -मणिः the moon-stone -मण्डलम् 1 the orb or disc of the moon. -2 the lunar sphere. -3 a halo round the moon. - 共電 a moon-faced (i e. lovely) woman. -रेखा, -लेखा the digit or streak of the moon; अयवा रत्नाकराद् ऋते कृतश्चन्द्रलेखायाः प्रस्तिः Nag. 2. -रेणुः a plagiarist. - लोकः the world of the moon. -लोहकम्, -लौहम्, -लौहकम् silver. -वंदाः the lunar race of kings, the second great line of royal dynasties in India. -बद्भ a. a moon-faced. -वाही, -वाहरी The soma plant; L. D. B. -वातम् 1 a kind of vow or penance = चान्द्रायण q. v. -2 a regal property or virtue. -विह्नमः A kind of bird; L. D. B. **– शाला 1** a room on the top (of a house &c.); चन्द्रशाला शिरोगृहम् Amar.; वियद्रतः पुष्पकचन्द्रशास्त्रः क्षणं प्रतिश्रुन्मुखर्।ः करोति R. 13. 40. **–2** moonlight**. –शालिका** a room on the top of a house. - शिला the moon-stone; प्रहादिता चन्द्राशिलेब तूर्णम् Bk, 11. 15; नतु भणामि एषा सा चन्द्रमणिशिलेति Nag. 2. -संबः camphor. -समवः N. of Budha or Mercury. (-वा) small cardamoms. -सालोक्य attainment of the lunar heaven. -長天 m. an epithet of Rāhu. -EIH: 1 a glittering sword. -2 the sword of Ravana; हे पाणयः किमिति वाञ्छथ चन्द्रहासम् B. R. 1. 56, 61. -3 N. of a king of Kerala, son of Sudhārmika. [He was born. under the Mula asterism and his left foot had a redundant toe; for this his father was killed by his enemies, and the boy was left an orphan in a state of

चमसः

destitution. After much exertion he was restored to his kingdom. He became a friend of Krisna and Arjuna when they came to the South in the course of their wanderings with the sacrificial horse.] (—सम्) silver.

चन्द्रकः i Tho moon. -2 The eye in a peacock's tail. -3 A finger-nail. -4 A circle of the moon's shape (formed by a drop of oil thrown into water). -कम् Black pepper.

चन्द्रकवत् m. A peacock.

चन्द्रिकन् m. A peacock, Si. 3. 49; निरामयत्रिप चन्द्र-किणां मृदुप्रसरणान् सरणान् ऋतुमन्वभंत् Ram. Ch. 4. 53.

चन्द्रदः N. of an ancient physician; Susr. Introd.

चन्द्रमस् m. 1 The moon; नक्षत्रताराग्रहसंकुलापि ज्योतिष्मती चन्द्रमसेव रात्रिः R. 6. 22. -2 A month. -3 Camphor.

चन्द्रा f. A cow, \$B. on MS. 10. 3. 49.

चन्द्रिका 1 Moonlight, इतः स्तुतिः का खल चन्द्रिकाया यदिधम्पुत्तरलीकरोति N. 3. 3. 116; R. 19. 39; कामुकेः कुम्मीलकेश्व परिहर्तन्या चन्द्रिका M. 4. -2 (At the end of comp.) Elucidation, throwing light on the subject treated; अलङ्कारचन्द्रिका, काव्यचन्द्रिका; cf. कीमुदी. -3 Illumination. -4 A large cardamom. -5 The river Chandrabhāgā. -6 The Mallikā creeper. -Comp. -अम्बुजम् the white lotus opening at moonrise. -द्राचः the moonstone. -पायिन् m. the Chakora bird.

चन्द्रिन a. Ved. 1 Golden, possessing gold. -2 Having the moon. - ... The planet Mercury (son of the moon).

चन्द्रिमा Moonlight.

चन्द्रिलः 1 A barber. -2 An epithet of Siva.

चन्द्रमहः A dog.

चप् I. 1 P. (चपति) To console, soothe. -II. 10 U. (चपवित-ते) 1 To grind, pound, knead. -2 To cheat.

चपटः = चपेट व. ४.

चपल a. [चप्-मन्दायां गतौ कल उपधोकारस्याकारः Tv.; ef. Un. 1. 108] 1 Shaking, trembling, tremulous; कुल्याम्मोभिः पवनचपलैः शाखिनो धौतमूलाः S. 1 15; चपलायताक्षा Ch. P. 8. -2 Unsteady, fickle, inconstant, wavering; Santi. 2. 12; चपलमति &c. -3 Frail, transient, momentary; निर्मादलगतजलमातितरलं तहःजीवितमतिशयचपलम् Moha M. 5. -4 Quick, nimble, agile; (गतम्) शैशवाचपलमप्यशोभत R. 11. 8. -8 Inconsiderate, rash; ef. चापल. -8 off the mark; निमत्तचपलेषुणा Mb. 13. 5. 5. -लः 1 A fish. -2 Quicksilver. -3 The Chätaka bird. -4 Consumption. -5 A sort of perfume. -6 Black mustard.

सं. इं. को.... ८८

चपला 1 Lightning; इरवकतुमुमं चपलामुषमं रितिपतिमृग-कानने Gīt. 7. -2 An unchaste or disloyal wife. -8 Spirituous liquor. -1 Lakṣmī, the goddess of wealth. -5 The tongue. -6 Long pepper. -Comp. -जनः 1 a fickle or unsteady woman; Si. 9. 16. -2 the goddess of wealth.

चपलक a. Wanton, fickle, unsteady &c.

चपलता,-त्वम् 1 Trembling. -2 Fickleness.

चपलायते Den. A. To move to and fro, tremble.

चपेट: 1 The palm of the hand with the fingers extended. -2 A blow with the open hand; तत्तस्याः स पिता राजा चपेटं कृपितो ददी Ks. 66. 139.

चपेटा, -चपेटिका A blow with the open hand; खण्डिकोपाध्यायः शिष्याय चपेटिकां ददानि Mbh.; चपेटापाटनातिथिम् K. P.

चपेटी f. The sixth day in the bright half of the month Bhādrapada; Skanda P.

चम् 1 P. (चमति, चान्त) 1 To drink, sip, drink off; चचाम मधु माध्वीकं Bk. 14. 94. -2 To eat. ...मांसं चेमुर्जगुः पषुः 1 Bk. 14. 53.

चमः A Chamaka sükta; (P. V. 2. 4, Värtt. 2).

चमकस्कम् 1 The hymn containing च भे. -2 N. of the Vajasaneyi samhitā (part 18. 1-27).

चमत्करणम्, चमत्कारः, चमत्कृतिः /. 1 Admiration, surprise; एवं सक्कजगत्त्रयहृदयचमत्कारकारिचरितानाम् Ks. 22. 257. -2 Show, spectacle. -3 Poetical charm, that which constitutes the essence of poetry; चेतस्थमत्कृतिपदं कवितेव रम्या Bv. 3.16; तद्येक्षया वाच्यस्थैव चमत्कारित्वात् K. P. 1. -4 Riot, festivo or angry riot.

चमत्कारिन a. Astonishing, surprising. -2 Unusual, uncommon.

चमरः [चम्-अरच् Un. 3.31] A kind of deer. —रः, —रम् A chowrie most usually made of the tail of Chamara. —री 1 A shoot, sprout (मजरी). —2 The fomale Chamara; यस्यार्थयुक्तं गिरिराजदाब्दं कुर्वन्ति बालव्यजनेश्यम्यः Ku. 1.13, 48; Si. 4.60; Me. 53; केशेषु चमरी इन्ति सीम्नि पुण्करको इतः Udb.; cf. चमरं चामरे स्त्री तु मझरीमृग-भेदयोः Medinī. —Comp. —पुञ्छम् the tail of a Chamara used as a fan. (—रुः) a squirrel.

चमरिकः The Kovidara tree.

चमसः, -सम् [चसत्यरिमन, चम्-असन् Tv.] 1 A vessel (can, ladle &c.) used at sacrifices for drinking the Soma juice; Y. 1.183 (also चमसी); इडोदरे चमसाः कर्ण-राधे Bhag. 3.13.36. -2 A cake made of barley, rice &c. -Comp. -अध्वद्धः the priest who manages the drinking vessels. -उद्भदः, -दनम् N. of place of pilgrimage where the river Sarasvatī is said to have burst forth.

चमसिः /. A kind of cake.

चमूः f. [चम्-ऊ Un. 1.81] 1 An army (in general); पर्येतां पाण्डुपत्राणामाचार्यं महतीं चमूम् Bg. 1.3; वासवीनां चमूनाम् Me. 43; गजवती जनतीब्रह्या चमूः R. 9.10.—2 A division of an army consisting of 729 elephants, as many cars, 2187 horse, and 3645 foot.—3 Ved. A dish or vessel.—4 A grave.—Comp.—चरः a soldier, warrior.—नायः,—पः,—पतिः the leader of an army, a general, commander; R. 13.74.—हरः an epithet of Siva.

चमूरः A kind of deer; वकासते चारुचमूरुचर्मणा 🕸 1.8.

चरप् 10 U. (चम्पयति-ते) To go, move.

चम्पः [चम्प्-अच्] The Kovidara tree. -म्पम् The flower of this tree.

चम्पक: [चम्प-अवुल्]1 A tree bearing yellow, fragrant flowers. -2 A kind of perfume. -कम् 1 A flower of this tree; अवापि तां कनकचम्पकदासगौरीम् Ch. P. 1. -2 The fruit of a variety of plantain. -Comp. -चतुर्दशी f. The fourteenth day of the bright half of Jyestha. -माला 1 N. of a neck-garment worn by women. -2 a garland of Champaka flowers. -3 a kind of metre (see App.). -रम्मा a species of plantain.

चम्पकालुः The jack or bread-fruit tree.

चम्पकावती, चम्पा, चम्पावती N. of an ancient city on the Ganges, capital of the Angas and identified with the modern Bhagalapur.

चरपा f. 1 The capital of the country of Anga i. e. Bhagalapur.

चिम्पालुः = चम्पकालु q. v.

चम्पूः f. A kind of elaborate and highly artificial composition in which the same subject is continued through alterations in prose and verse; गरापदामयं काच्यं चम्प्रियमियीयते S. D. 569; for instance भोजचम्पू, नलचम्पू, भारतचम्पू &c. -Comp. -भारतम् N. of a reproduction in prose and verse of the contents of the Mb. by Anantabhaṭṭa. -रामायणम् N. of a reproduction in prose and verse of the contents of the Rām. by Lakṣmaṇakavi,

चम्ब् 1 P. (चम्बति) To go, move.

चिम्रिष् a. Ved. Contained in the sacrificial vessel (as libations) (चमसस्य) एष प्र प्वीरव तस्य चिम्रप; Rv.1.56.1.

चय् 1 A. (चयते) To go to or towards, move.

चयाट्टः A hastion (Mar. बुरुज) चयाट्टमस्तकन्यस्तनाला-यन्त्रसुदुर्गमे Siva. B. 9. 51.

चर् 1 P. (चरति, चचार, अचारीत, चरितुम्, चरित or sometimes चीर्ण) 1 To walk, move, go a bout, roam, wander; नष्टाशङ्का हरिणशिशवो मन्दमन्दं चरन्ति ± 1.15 (चर् may mean here 'to graze' also); इन्द्रियाणां हि चरताम् Bg. 2.67; कपय- केरातिस्य रामस्येव मनोर्षाः R. 12.59; Ms. 2.23, 6.68;

8. 236; 9. 306; 10. 55. -2 (a) To perform, do, act; रचयति रेखाः सिलेले यस्तु खले चरति सत्कारम् Bv. 1. 98. (b) To practise, perform, observe; चरतः किल दुश्वरं तपः R. 8. 79; Y. 1. 60; Ms. 3. 30. -3 To act, behave towards, conduct oneself (oft. with loc. of the person); चरतीनां च कामतः Ms. 5. 90; 9. 287; आत्मवत्सर्वभूतेषु यक्षरेत् Mb; तस्यां त्वं साधु नाचरः R. 1. 76 (where the root may be also आचर्). - 4 To graze; सुचिरं हि चरन् शस्यम् H. 3. 9. - 6 To eat, consume. -8 To be engaged in, be busy with. -7 To live, continue to be, continue in any state. -8 To spread, be diffused. -9 To live, be, exist. -10 To move, travel through, pervade, go along, follow. -Caus. (বাং-याते) 1 To cause to move or go. -2 To send, direct, move. -3 To drive away. -4 To cause to perform or practise. -6 To cause to copulate. -6 To cause to graze, pasture. -7 To obtain knowledge of, acquaint oneself with. -8 To doubt. [cf. I. curro.]

चर a. (-री f.) [चर्-अन्] 1 Moving, going, walking, grazing &c.; धर्मारण्यचरेषु प्राणिषु S. 5. 9. -2 Following, practising (at the end of comp.). -3 Trembling, shaking. -4 Movable; see चराचर below; Ms. 3. 201; Bg. 13. 15. -6 Animate; Ms. 5. 29; 7. 15. -6 (Used as an affix) formerly, late; आञ्चचर 'one who was formerly rich' so देवदत्तचर, अध्यापकचर late teacher &c. –रः 1 A spy. -2 A wagtail. -3 A game played with dice and men. -4 A cowrie. -5 The planet Mars. -6 (Hence) Tuesday. -7 The seventh Karana in astrology. -8 The Karanas taken collectively. -9 The difference of time between two meridians. -10 The first, fourth, seventh, and tenth signs of the zodiac. -11 The wind; काह तमा-महदहं खचरामिवार्भ्संवेष्टिताण्डघटसप्तवितस्तिकायः Bhag. 10.14.11. -Comp. -अचर a. 1 movable and immovable; चरा-चराणां भ्तानां कुक्षिराधारतां गतः $\mathbf{Ku.}~6.67$; 2.5 ; $\mathbf{Bg.}~11.~43.$ -2 wished, desired. -3 shaking, trembling. - 工具 1 the aggregate of all created things, the world; Ms. 1. 57, 63; 3.75; Bg. 11.7; 9.10. -2 the sky, the atmosphere. -3 heaven. (一句) a young woman. -項長項 the zodiacs of मेन, कर्क, तुला and मकर. -द्रव्यम् movahles, goods and chattels. -पुष्टः a mediator. -भम्, -भवनम् a varying sign of the zodiac; i.e. the first, fourth, seventh and tenth. - मूर्ति: f. an idol which is carried about in procession.

vagrant. -3 N. of a sage and physician supposed to be serpent-king Sesa come to the earth. [He composed a new book on medicine, based on other works of Agnivesa and other pupils of Atreya]. -4 N. of a lexicographer m. (pt.); cf. P. IV. 3. 107. -8 N. of a branch of the hlack Yajuryeda.

चरटः The wag-tail.

चरणः -णम् [चर्-करणे ल्युट्] 1 A foot; शिरिस चरण एष न्यस्यते वारयैनम् Ve. 3. 38; जात्या काममवध्योऽसि चरणं त्विद्मुद्धस्तम्

doing, practice, behaviour, acts, deeds; उदारचरितानाम् H. 1.70; सर्व खलस्य चरितं मशकः करोति I.81. —3 Life, biography, adventures, history उत्तरं रामचरितं तत्प्रणीतं प्रयुज्यते U. 1.2; दिवोकसस्त्वचारतं लिखन्ति S. 7.5; so दशकुमारचरितम् &c. —4 Nature. —5 Fixed law, due or proper observance. —Comp. —अर्थ a. 1 that has accomplished its end or desired object, successful; रामरावणयोद्येदं चरितार्थिमवाभवत् R. 12.87; चरितार्थेव मारती 10.36; Ki. 13.62. राज्ञां तु चरितार्थता दुःखोत्तरा एव S. 5; चरि-

चरितव्य pot. p. 1 To be gone. -2 To be followed, practised or performed &c.

तार्थत्वात् प्रधानविनिवृत्तेः San. K. 68. -2 satisfied, contented.

-3 effected, accomplished. -4 significant, true to its

sense; Ku. 2.17. -5 appropriate, fit; Ku. 4.45.

the attainment of the desired object; S. 5.

चरित्रम् [चर्इत्र] 1 Behaviour, habit, conduct, practice, acts, deeds. -2 Performance, observance. -3 History, life, biography, account, adventures. -4 Nature, disposition. -5 Duty, established or instituted observance; Ms. 2. 20, 9. 7. -8 A foot, leg. -7 Going. -श The tamarind tree. -Comp. -वस्थकः a friendly pledge.

चरिष्णु a [चर्-इष्णुच्] Movable, active, wandering about; Ms. 1. 56.

चरीत्रम् Behaviour, conduct, practice &c.

चर्य a. [चर्-कर्मण यत्] To be gone; to be practised &c. —या 1 Going about, moving, walking about; driving or going in a carriage; रथ U. 5. —2 Course, motion; as in सहचर्या. —3 Behaviour, conduct, deportment.—4 Practice, performance, observance; Ms. 1. 111; वतचर्या, तपश्चर्या. —5 Regular performance of all rites or customs. —6 Eating. —7 A custom, usage; Ms. 6. 32.—8 Pervading; visiting. —यम् 1 Going about. —2 Behaviour, conduct.

चरः [चर् उन्] 1 An oblation of rice or barley boiled for presentation to the gods and the manes; अनवसावी निरुष्मपत्र ओदनश्वरिते याज्ञिकाः ओदनेऽपि चरशब्दः प्रयुज्यते। SB. on MS. 10. 1. 36. (It is often boiled in milk and is called प्रथम ; cf. R. 10. 51, 54, 56; or sprinkled over with butter or ghee); वन्येश्वरुरोडाशैः Bhāg. 11. 18. 7. -2 A kind of vessel in which an oblation is prepared. प्रसिद्धश्च स्थाल्यां चरशब्दः आ च हिमवतः आ च तुमारीभ्यः प्रयुज्यमानो दशः। SB. on MS. 10. 1. 35. -3 A cloud. -Comp. -चेलिन् m. N. of Siva. -वणः A kind of cake; L. D. B. -स्थाली a vessel for boiling rice &c. for presentation to the gods and the manes.

चक्रीतः f. Ved. Mention, praise, glory; अस्मायमस्तु चक्रीतः Rv. 5. 74. 9; 6. 48. 21.

चर्च 1 P. (चर्घति) To go or move.

चर्च I. 10. U. (चर्चयति-ते चर्चित). To read, read carefully, peruse, study. -II. 6. P. (चर्चित, चर्चित) 1

39. -2 A support, pillar, prop. -3 The root of a tree. -4 The single line of a stanza. -5 A quarter. -6 A school or branch of any of the Vedas; e. g. चरणगुरवः Mv. 1; Māl. 1; Pt. 4.3. -7 A race. -8 (In prosody) A dactyl. -vi: A foot-soldier. -2 A ray of light. - णम् 1 Moving, roaming, wandering. -2 Performance, practising; Ms. 6. 75. -3 Conduct of life, behaviour (moral). -4 Accomplishment. -8 Eating, consuming. -8 Course. -7 Acting, dealing, managing, conduct. - 8 Fixed observance of any class. age (as priesthood &c.); -9 studying under strict rules of ब्रह्मचर्यः; विशुद्धवीर्याश्वरणोपपन्नाः Mb. 5. 30. 7. -Comp. -अचलः The setting mountain; यातोऽस्तमेष चरमाचलचूङ-चुम्बी Murari. -अमृतम्, -उदकम् water in which the fect of a (revered) Brahmana or spiritual guide have been washed. -अरविन्दम्, -कमलम्, -पश्मम् a lotuslike foot. -आयुध: a cock; आकर्ष संप्रति स्तं चरणायुधानाम् S. D. -आस्कन्दनम् trampling, treading under foot. -उपधानम् A foot-rest; कृष्णा च तेषा चरणोपधाने Mb. 1. 193. 10. –गत a. fallou at the feet, prostrate. –ग्रान्यः m., -पर्वेन् n. the ankle. -स्यासः a footstep. -पः a tree. -पतनम् falling down or prostration (at the feet of another); Amaru. 17. -पतित a. prostrate at the feet; Me. 105. -पातः 1 tread, trampling. -2 footfall. -3 prostration. -योधिन् m. (=-आयुधः) विहिता दक्षमूले तु रतिश्वरणयोधिनाम् Ram. 4. 58. 31. -व्यूहः A book dealing with the sakhas of the vedas. -श्रश्नमा, स्वा 1 prostration. -2 service, devotion.

चरणिः A man (मनुष्य); सुविद्वांसं चर्कृत्यं चरणीनाम् Rv. 8.24.23.

चरण्यु a. Ved. moving, movable (चरणशील); हृदेचक्षुर्न प्रन्थिनी चरण्युः Rv. 10. 95. 6.

चरण a. Ved. 1 Moving, living. -2 Movable; कृषी न ऊर्ध्वाघरधाय जीवसे Rv. 1.36.14. -थः, -धम् 1 Going, moving. -2 Movableness. -3 Life. -4 A way; स्थातु- अरथं भयने पतित्रणः Rv. 1.58.5.

चरम a. [चर्-अमच् Un. 5. 69] 1 Last, ultimate, final; चरमा किया 'the final or funeral ceremony.' -2 Posterior, back; पृष्ठं तु चरमं तनोः Ak. -3 Old (as age). -4 Outermost. -6 Western, west. -6 Lowest, least. -7 Western; वृक्षी चरमशैषिक्षम् Rām. 13. 10. 30. -मम् ind. At last; at the end. -Comp. -अचलः, -आदेः, -स्माभृत् m. the western mountain behind which the sun and moon are supposed to set. -अवस्था the last state (old age). -कालः the hour of death. -वयस् a. old, aged; Māl 6. 2.

चरिः [चर्-इन्] An animal.

चरित p. p. [वर् कर्मणि क] 1 Wandered or roamed over, gone. -2 Performed, practised. -3 Attained. -4 Known. -5 Offered; S. 4. 21. -6 Acted, behaved; S. 5. 16. -तम् 1 Going, moving, course. -2 Acting,

To abuse, condemn, censure, menace. -2 To discuss, consider, investigate. -3 To injure, hurt. -4 To anoint, smear.

चर्चः [चर्च्-अच्] Considering, deliberation.

चर्चक a. [चर्च्-जुन्] Repeating.

चर्चनम् [चर्च-ल्युद्] 1 Studying, repetition, rending repeatedly. -2 Smearing the body with unguents; ज्योसनाचन्दनचर्चनैः ... Sükti. 5. 91.

चर्चरिका, -चर्चरी [यर्च्-बा॰ अरन् गौराडोष्] 1 A kind of song. -2 Striking the hands to beat time (in music). -3 The recitation of scholars. -4 Festive sport, festive cries or merriment. -8 A festival. -8 Flattery. -7 Curled hair. -8 Triple symphony. -9 Alternate recitation of a poem by two persons.

नर्चरीकः 1 Siva. -2 Decoration or curling of the hair.

चर्चा, -चर्चिका 1 Repetition, recitation, study, repeated reading, perusal. -2 Discussion, inquiry, investigation; आवर्जितः स निखिलेरियकोत्कोचवर्चमा Raj. T. 5. 304; आवद्धपक्त्यश्चविमुख्चलाश्चरिणा व्ययुः ibid. 7. 1463. -3 Reflection. -4 Smearing the body with unguents; अक्षचर्चामरचयम् K. 157; श्रीखण्डचर्चा विष ... Git. 9. -6 An epithet of the goddess Durgā, -Comp. -पर्म (pl.) the words repeated in reciting the veda while इति is added. -पारः Repetition of a word.

चर्चिः f. [चर्च् भावे इन्] 1 Repetition. -2 Investigation (विचारणा).

चर्चिक्यम् 1 Anointing the body. -2 An unguent.

चर्चित p. p. 1 Anointed, smeared, perfumed, scented &c.; चन्दनचर्चितनीलक्लेवरपीतवसनवनमाली Git. 1; Rs. 2. 21. -2 Discussed, considered, investigated. -3 Sought, desired; Repeated in reciting the veda while इति is added. -तम् Anointing, smearing.

चर्चस् m. N. of one of the nine treasures of Kubera. चर्चुरम् Grinding noise of teeth; मिश्रं दशहरानचर्चुरराज्द-मक्षः Si. 5. 58.

चर्तन a. Ved. Stringing together. -नम् A hook, or pin.

चर्स्य c. 1 To be strung or tied. -2 To be hurt or injured.

चर्पट: [चृप्-अटन] The open palm of the hand with the fingers extended; cf. चपेट. -2 A quantity of bubbles or specks. -3 A thin cake (चपेटी); L. D. B. -3 A rag; दपेटपजरीस्तीत्र 16. (-टा) the sixth day in the bright half of Bhādrapada.

चर्पटी A thin cake or biscuit of flour (पिष्टकभेद),

चर्ष् 1 P. (चर्यति) 1 To go, move. -2 To eat.

चर्भटः A kind of eucumber.

चर्मटी 1 Noise of merriment. -2 Cucumber. -3 A proud or arrogant saying.

चर्मम् 1 A shield. -2 Ved. A skin.

चमेण्यती N. of a river flowing into the Ganga, the modern Chambal.

चर्मन n. [चर्-मनिन् Un. 4. 144] Skin (of the body). -2 Leather, hide; Ms. 2. 41, 174. -3 The sense of touch. - 4 A shield; Si. 18, 21. - Comp. - अन्तः a piece or strap of leather. -अम्मस् n. lymph. -अवकतेन working in leather. – अधकर्तिन, अवकर्तृ m. a shoe maker; तक्ष्णश्चर्मोवकर्तुश्च Mb. 12. 36. 29; आयुः सुवर्णकाराणां यशश्चर्माव-कर्तिना Ms. 4. 218 -कचा N. of a plant, Mimosa abstergens (Mar. शिकेकाई). –कारः, –कारिन, –कृत् ш. 1 a shoe-maker, currier; वंशचर्मकृतस्तथा Ram. -2 a mixed caste (from a Chāṇḍāla woman and fisherman). -कारकः a worker in leather. -कीलः, -लम् a wart. -चटकः, -का, -चित्रका, -चटी a bat. -चित्रकम् white leprosy. -जम् 1 hair. -2 hlood. -तर्हः a wrinkle. -तिल a. covered with pimples. - यण्डः, -नालिका, -नासिका a whip. -दलम्, -दृषिका a kind of leprosy, cutaneous disease. -ब्रुम:, -ब्रुश: the Bhurja tree. -पहिका a flat piece of leather for playing upon with dice. -पत्रा a bat, the small house bat. -पादुका a leather shoe. -पुट:, -पुटकः A leather bag for carrying water. L. D. B. -प्रभेदिका a shoe maker's awl. -प्रसेवकः, -प्रसेविका a bollows. -बन्धः a leather band or strap. -मुण्डा an epithet of Durga. -- सनः A warrior using leather-armour; चर्मम्णा अभितो जनाः Rv. 8. 5. 38. -यष्टिः f. a whip. -रङ्गाः m. (pt.) N. of a people in the north-west of Madhyadesa; मरुक्तसर्वमरज्ञाख्याः Bri.S. 14. 23. -वसनः 'clad in skin', N. of Siva. -वाद्यम् a drum tabor &c. -संभवा large cardamoms. -सारः lymph, serum.

चर्मण्य a. Leathern. -ण्यम् Leather-ink.

चर्ममय a. Leathern.

चर्मरः, चर्मारः A shoe-maker, a worker in leather, currier.

चर्मिक a. [चर्म-ठन्] Armed with a shield.

चर्मिन् a. (-णी f.) [चर्म-इति] 1 Armed with a shield. -2 Leathern. -m. 1 A soldier armed with a shield. -2 Plantain. -3 The Bhūrja tree.

चर्या See under चर्.

चर्च 1 P., 10 U. (चर्नति, चर्नयति-ते, चर्नित) 1 To chew, chop, eat, browse, bit; लाङ्गूलं गाडतरं चर्नितुमारच्यवान् Pt.4; यस्यैतच्च न कुक्कुरैरह्रहर्ज्ञ्यान्तरं चर्नित Mk. 2. 11. -2 To suck up. -3 To relish, taste.

चर्चणम्, -णा [चर्च् भावे ल्युट्] 1 Chewing, eating.
-2 Sipping, tasting. -3 Food which must be chewed, solid food. -4 (Fig.) Tasting, relishing, enjoying; प्रमाणं चर्वणवात्र स्वाभिन्ने विदुषां मतम् S. D. 57; (com. = चर्वणा आस्वादनं तच्च स्वादः काव्यार्थसंभेदादात्मानन्दसभुद्भव इत्युक्तप्रकारम्); so also; निष्पत्या चर्वणस्यास्य निष्पत्तिरूपचारतः 58.

चर्बा [चर्न् अह्] 1 A blow with the flat of the hand (said to be also चर्वन m.). -2 Chewing.

चर्नित p. p. [चर्न् कर्मण क] 1 Chewed, bitten, eaten. -2 Tasted. -Comp. -चर्चणम् (lit.) chewing the chewed; (fig.) tautology, useless repetition, profitless reiteration. -पात्रम् a spitting pot.

चर्च p. [चर्च् कर्मणि व्यत् यत् वा] To be chewed, chewnble. -व्यम् Solid food, such as requires mastication.

चर्यणि a. [कृष् अनि आदेश चः Tv.] Ved. 1 Seeing, observing. -2 Moving, movable. -3 Swift active, पिता कुटस्य चर्षणिः Rv. 1. 46. 4. -िणः A man; सुवीयीय चर्षणयो मदन्ति Rv. 1. 184. 4; मायाऽश्विनौ समनक्ति चर्षणी Mb. 1. 3. 61. -f. A disloyal woman (बन्धकी); स चर्षणीनासुद्गाद्धुचो मृजन् Bhāg. 10. 29. 2.

चलु I. 1 P. (चलति, rarely चलते, चचाल, अचालीत्, चलितुम्, चलित) 1 To shake, tremble, move, throb, palpitate, stir; छित्राश्वेलुः क्षणं भुजाः Bk. 14. 40; सपक्षोदि-रिवाचालीत् 15.24; 6.84. −2 (a) To go, move on, walk, stir or move (from one's pluce); पदात्पदमपि चेलितुं न शकोति \mathbf{Pt} . $\mathbf{4}$; चल्रयेकेन पादेन तिष्ठस्येकेन बुद्धिमान् \mathbf{Chan} . $\mathbf{32}$; चवाल बाला स्तनभिन्नदल्कला $Ku.\,5.\,84;\,Mk.\,1.\,56.\,$ (b) Toproceed (on one's way), depart, set out, start off; चेलुक्षीरपरित्रहाः Ku. 6. 92 v. l. -8 To be affected, to be disturbed, confused or disordered (as mind), be agitated or perturbed; मुनेरपि यतस्तस्य दर्शनाच्चलते मनः Pt. 1.400; लोभेन बुद्धिखलति H. 1.140. - I To deviate or swerve (with abl.); चलति नयात्र जिगीषतां हि चेतः Ki. 10. 29; to fall off, leave; Ms. 7. 15; Y. 1. 361. - Caus. (3-चा-लयति, चलित, चालित) 1 To cause to move shake, stir; R. 8.53. -2 Te drive away, dismiss, remove or expel from; चाणक्ये चलिताधिकारिवमुखे Mu. 4. 15. -3 To lead away from. - 4 To cherish, foster (चालयति only). - 6 To disturb, agitate; सुजनं जनाधलायतुं क ईशते Si. 15.40. -II. 6 P. (चलति, चलित) To sport, play, frolic about.

चल a. [चल्-अच्] 1 (a) Moving trembling, shaking, tremulous, rolling (as eyes &c.); चलापाझां दृष्टि स्पृश्नसि \$.1.24; चलकाकपक्षकेरमाल्युक्कैः R. 3.28 waving; Bh. 1.16. (b) Movable (opp. स्थिर), moving; चले लक्ष्ये \$.2.5; परिचयं चललक्ष्यनिपातने R. 9.49. —2 Unsteady, fickle, inconstant, loose, unfixed; दियतास्त्रनवस्थितं नृणां न खलु प्रेम चलं सुहुज्जने Ku. 4.28; प्रायश्चलं गौरवमाश्चितेषु 3.1.—3 Frail, transitory, perishable; चला लक्ष्यीश्चलाः प्राणाश्चलं जीवितयीवनम् Bb. 3.128.—4 Confused.—सः 1 Trembling, shaking, agitation.—2 Wind.—3 Quicksilver.—4 The supreme being.—सा 1 Lakṣmī, the goddess of wealth.—2 Lightning.

–3 A kind of perfume. –Comp. – अचल a. 1 movable and immovable. -2 fickle, unsteady, very transitory (= आतिचल); चलाचले च संसारे धर्म एको हि निश्वलः Bb. 3. 128; लक्ष्मीमिव चलाचलाम् Ki. 11.30 (चलाचला = चघला Malli.); कस्य न मवति चलाचलं धनम् Mk. 2. 14; N. 1. 60; चलाचलैरनुपदमाहताः खुरै: Si. (-ल:) a crow. -आतडू: rheumatism. -आतमन् a. inconstant, fickle-minded. - 1 - 2 - 2 a. 1 sensitive. - 2 sensual. - 13: one whose arrow flies unsteadily or misses the mark, a bad archer. - - Till the true distance of a planet from the earth. चञ्चः the Chakora bird. -चित्र a. fickle-minded. -दल:, -पत्र: the Asyattha tree; बिल्वै-थलदलरिपि Parnal. 4, 62; लीलाचलाचलं भाले हैमं चलदलच्छदम् (Mar. पिपळपान) Siva. B. 6. 83. °च्छदः An ornament worn on the forehead, having the shape of the leaf of the Asvattha tree. -सन्धिः movable articulation of the bones.

चलत्पूर्णिमा f. A kind of fish (L.)

चलदङ्गः (चलत् + अङ्ग) A kind of fish.

चलद्विषः The Kokila or Indian cuckoo.

चलन a. [चल् भावे ल्युर्] Moving, tremulous, trembling, shaking. -नः 1 A foot. -2 A deer. -नम् Trembling, shaking or shaking motion; चलनात्मकं कर्म T. S.; हस्त°, जानु° &c.; तरलदृगञ्चलचलनमनोहरचदनजनितरितरागम् Git. 11. -2 Turning or leaving off. -3 Roaming, wandering. -नी 1 A short petticoat worn by common women. -2 The rope for tying an elephant.

चलनकम् [चलनं संज्ञायां कन्] A short petticont worn by low women. -निका Silken fringes.

चलित p. p. [वस् क] 1 Shaken, moved, stirred agitated. -2 Gone, departed; एवसुकरवा स चलितः -3 attained. -5 known, understood. -5 Removed, displaced (see चल्). -तम् 1 Shaking, moving. -2 Going, walking.-3 A kind of dance; चलितं नाम नाट्यमन्तरेण M. 1.

चलुः [चल्-उन्] A mouthful (of water).

चलुक: [चलुना सीयते कन् Tv.] 1 Water taken up in the hollowed palm for rinsing the mouth. -2 A handful or mouthful (of water); cf. नुलक.

चलिः A cover, wrapper.

चिनः, -कम्, -का, -वी, -ब्यकम्, -ब्या A kind of pepper. L. D. B.

चन्यम् A kind of vegetable, pepper (Mar. चवक); प्रन्थिकं च पस्त्रं चन्यम्... Siva. B. 30.

चष् I. 1 U. (चपति-ते) To eat. -II. 1 P. (चपति) To kill, injure, hurt.

चषकः -कम् [चष्-करणे क्तुन्] A vessel used for drinking spirits, a goblet, a wine-glass; च्युतैः शिरक्षेश्वषकोत्त-रेव R. 7. 49; मुखं ठाळाहित्रं पिबति चषकं सासवमिव Santi, 1.29;

Ki. 9.56,57; Māl. 5.18. - 新具 1 A kind of spirituous liquor. - 2 Honey.

चषति: [चष्-मावे अति] 1 Eating. -2 Killing. -3 Decay, infirmity, decline.

चपालः 1 A wooden ring on the top of a sacrificial post; चपालं ये अश्वयूपाय तक्षति Rv. 1.162.6; चपालयूपतच्छत्रो हिर्ण्यरशनं विमु: Bhag. 4.19.19.-2 An iron ring at the base of the post. -3 A hive.

चह् 1 P., 10 U. (चहति, चहयति-ते) 1 To be wicked. -2 To cheat, deceive. -3 To be proud or haughty. -4 To grind, pound.

चाकचक्यम् Brilliancy, lustre; Vedanta P.

चाक a. (-की f.) [चकेण निर्भृत्तं अण्] 1 Carried on with the discus (as a battle). -2 Circular. -3 Relating to a wheel.

चाफिक a. (-की f.) [अकेण चरति ठक्] 1 See चाक above. -2 Relating to a company or circle. -क: 1 A potter. -2 An oil-maker; Y. 1. 165 (= तैलिक according to Mita.; शाकटिक or cartman according to others); चाकिकैरतिरक्षतं निलिपणाक्योरिव Raj. T. 6. 272; ताम्ब्लिका-धाकिकाव ... Siva. B. 31. 19. -8 A proclaimer. -4 A bard, chorister. -5 A coachman, driver.

नाकिणः The son of a potter or oil-maker.

चाकेय a. [चक-डम्] Relating to a wheel.

चाकायणः Patronym of Uşasta; Sat. Br. 14.6; Ch. Up. 1.10.1.

चाश्चप a. (-पी f.) [चसुपा गृह्णते, चक्कुस्-अण्] 1 Depending on, or produced from, sight. -2 Belonging to the eye, visual, optical; M. 1. 4. -3 Visible, to be seen; -प: N. of the sixth Manu; चाश्चपश्च महातेजा विवस्तस्त एव च Ms. 1.62; रूपं स जगृहे मात्स्यं चाशुपश्च महातेजा विवस्तस्त एव च Ms. 1.62; रूपं स जगृहे मात्स्यं चाशुपश्चिमं छवे Bhag. 1.3.15. -पम् Knowledge dependent on vision. -Comp. -श्चानम् ocular evidence or proof.

चाश्चर्यम् A kind of collyrium.

चाङ्म a, Ved. 1 Seeing, a seer. -2 Forbearing, gracious, kind.

चाङ्गः 1 Wood-sorrel. -2 Whiteness or beauty of the teeth.

चाङ्गेरिका f. A medicinal herb used as an antidote against bile and wind; चाङ्गेरी वातियत्तहरा क्षाचिद्रौषधिः (Mar. चुका?).

चाचरिः N. of a wrestler; अक्षोटमहः समरे तत्र महश्र चाचरिः Raj. T. 7. 1501.

चाञ्चल्यम् [चवल-ध्यम्] 1 Unsteadiness, quick motion, rolling, tremour (as of the eyes &c.); Bv. 2. 60. -2 Fickleness, -3 Transitoriness.

चाट: [चट्-भेदे अच्] A rogue or cheat, swindler, one who wins the confidence of the person he wishes to deceive; Y. 1. 336; (चाटा = प्रतारकाः विश्वास्य ये परधनमपहरन्ति Mitä.); Pt. 1. 313.

चारकेरः A young sparrow.

चाटलिका f. N. of a locality; Raj. T. 8. 766.

चाटुः,-दु n. 1 [चट्-उप्] Pleasing or agreeable words, sweet or coaxing speech, flattery (especially of a lover to his sweet-heart); त्रियः त्रियायाः प्रकरोति चादुम् Rs. 6.14; विर्चितचादुवचनरचनं चरणर्चितप्रणिपातम् Git. 11; Amaru. 83; Pt. 1. 175; Santi. 3. 14; Ch. P. 20; (the greater part of the 10th canto of गोतगोविन्द consists of such coaxing) -2 Distinct or clear speech. -3 Endearing words or acts; Māl. 10. 1. -Comp. -उक्तिः f. 1 flattering or conxing language. -2 service. -उह्नोल, -कार a. speaking agreeably or sweetly, flatterer; शिप्रावातः प्रियतम इव प्रार्थनाचारुकारः Me. 31; क्षेटभवद्विटबन्द्यादिचारुकारविधेयथीः Raj. T. 5. 352. - 43 a. skilful in using flattering or coaxing language, an accomplished flatterer. - बद्धः a jester, buffoon. -लोल a. elegantly tremulous. -शतम् a hundred entreaties, repeated coaxing; पद्चाद्वातेरतुकूलम् Git. 2; गजपुङ्गवस्तु घीरं विलोकयति चादुशतैश्व भुक्ते Bh. 2. 31.

चादुकः,-कम् Pleasing or grateful discourse.

चाणकीन a. [चणकस्य भवनं क्षेत्रम्, खब्] Fit for, or sown with, the chickpea.

चाणक्यः N. of a celebrated writer on civil polity; also known as विष्णुगुप्त, कीटिल्य; see कीटिल्य.

चाणूरः A celebrated wrestler in the service of Kamsa. When Krisna was taken by Akrūra to Mathurā, Kamsa sent this redoubtable wrestler to fight with him; but in the duel which ensued, Krisna whirled him round and round several times and smashed his head.—Comp. —मदेन: स्तनः N. of Krisna.

चाण्डम Violence, force.

चाण्डालः (-ली f.) [चण्डाल एव स्वार्थे अण्] An out-caste; see चण्डाल; चण्डालः किमयं द्विजातिरथवा Bh. 3, 56; Ms. 3, 233; 4, 79; Y. 1, 93.

चाण्डालिका 1 = चण्डालिका q. v. −2 N. of Durgā.

चातकः (-की f.) [चत् याचने कर्तरि ब्दुल्] N. of a bird which is supposed to live only on rain-drops; स्क्ष्मा एव पतन्ति चातकमुखं द्वित्राः पयोबिन्दवः Bb. 2. 121; see also 2. 51 and R. 5. 17. —Comp. —आनन्दनः 1 the rainy season.—2 a cloud.

चातर a. (-री f.) [चतुर एव स्वारें अण्] 1 Relating to four. -2 Clever, able, shrewd. -3 Speaking well, flattering. -4 Drawn by four (as a carriage). -5 Governing, ruling. -6 Visible, perceptible. -र: A small round pillow. -रम् A four-wheeled carriage. -री Skill, dexterity, ability; तद्भवात्ररीत्री N. 1. 12.

चातुरक a. 1 Flattering. -2 Perceptible, visible. -3 Governing. -कः A small round pillow.

चानुरक्षम् [चतुर्भिरक्षैर्निष्पाद्यते अण्] Four casts in playing at dice. न्यः A small round pillow.

चातुरन्त a. Possessing the whole earth bounded by four oceans; चातुरन्तोऽपि राजा सद्यो विनस्यति Kau. A. 1.5.

चातुरर्थिकः [चतुर्भु अर्थेषु विहितः उक्] (In gram.) A suffix added to words in four different senses.

चातुराश्रमिक a. (-की f.), [चतुर्ध आश्रमेषु विहितः ठक्], चातुराश्रमिन् a. (-णी f.) Being in one of the four periods of the religious life of a Brāhmaņa; see आश्रम.

चातुराश्चम्यम् The four periods of the religious life of a Brāhmaņa; see आश्रम.

चातुरिकः [चातुरी रथचर्या वेति ठक्] A coachman, driver, charioteer.

चातुरीकः 1 A swan. -2 A sort of duck; कळहंसे च कारण्डे चस्तुरीकः पुमानयम् Nm.

चातुर्थक, -चातुर्थिक α. (-की /.) [चतुर्थे अहि भवः ठक् बुज् वा] 1 Quartan, occurring every fourth day. -क: A quartan ague.

चातुर्योहिक a. (-की f.) Belonging to the fourth day.

चातुर्दश a. Appearing on the fourteenth day. -शम् A demon (चतुर्दश्यां दृश्यते इति) (Sk.)

चातुर्दशिकः One who studies on the fourteenth day of a lunar fortnight (that being a day of अनध्याय q. v.).

चातुर्भौतिक a. Consisting of four elements.

चातुर्मास a. [चतुर्प मासेषु भवः अण्] Produced in four months. –सी i N. of a sacrifice (इप्टि). –2 The day of full moon at this sacrifice.

चातुर्मासक a. (-सिका f.) One who performs the Chāturmāsya sacrifice.

चातुर्मास्यम् [चतुर्षु मासेषु भनो यज्ञः, ण्य] N. of a sacrifice performed every four months; i. e. at the boginning of कार्तिक, फाल्युन and आषाड

चातुर्यम् [चतुरस्य भावः ध्यम्] 1 Skill, cleverness, dexterity, shrewdness. -2 Loveliness, amiableness, beauty; धूचातुर्य Bh. 1. 3.

चातुर्वण्यं a. [चतुर्वण-ध्यम्] Suited to the four tribes, or belonging to them. -ण्यंम् 1 The aggregate of the four original castes of the Hindus; एवं सामासिकं धर्म चातुर्वण्यं प्रवासकः Ms. 10. 63; चातुर्वण्यं मया सप्टं गुणकर्मविभागशः Bg. 4. 13. -2 The duties of these four castes.

चातुर्विद्य c. (-द्यी) Knowing the four Vedas. -द्यम् The four Vedas; also चातुर्वेदा.

चातुर्विध्यम् Four kinds (collectively), a four-fold division.

चातुहींत्र a. Conducted by the four priests. -त्रम् 1 A sacrifice performed by four priests. -2 The office or duties of these priests. -3 The four priests taken collectively; चातुहींत्रं च धुयों में शरा दभी हवियेशः Mb. 5.58.13.

चातुहोंत्रियः A sacrifice performed by four priests. चातुष्काण्डिक a. Divided into four parts.

चातुष्ट्य a. [चतुष्ट्यं वित्ति, अण्] Knowing or familiar with the चतुष्ट्य.

चात्रम् [चाय् करणे ष्ट्रन्] A cylinder of catechu-wood used in producing the sacred fire.

चारवालः [cf. Un. I. 113] 1 A hole in the ground to receive an oblation or the sacred fire. -2 Kuśa grass (दर्भ).

चान्द्रनिक a. (-की f.) [चन्द्रनेन संपद्यते ठक्] 1 Made of or derived from sandal. -2 Perfumed with sandal juice &c. वशुश्चान्द्रनिकं यस्य Siva. B. 4. 25; बगुश्चान्द्रनिकं यस्य कर्णवेष्ट्रनिकं सुखम् Bk.

चान्द्र a. (नन्द्री f.) [चन्द्रस्येदम् अण्] Relating to the moon, lunar; गुरुकान्यानुगां विश्वचनदोमिभिनमः श्रियम् Si. 2. 2. -द्रः 1 A lunar month. -2 The bright fortnight (गुरुपक्ष). -3 The moon-stone. -द्रम् 1 The vow called चान्द्रायण q. v. -2 Fresh ginger. -3 The lunar mansion called मृग्निषं, -द्री Moonlight; cf. Si. 2. 2. -Comp. -आस्पम् fresh ginger. -आणा the river Chandrabhāgā. -मासः a lunar month. -वरिकः one who observes the चान्द्रायण vow. q. v.

चान्द्रकम् Dried ginger.

चान्द्रमस a. (-सी f.) [चन्द्रमस इदम् अण्] Relating to the moon, lunar; लड्घोदया चन्द्रमसीव लेखा Ku. 1. 25; चन्द्रं गता पद्मगुणान भुक्ते पद्माश्रिता चन्द्रमसीमभिष्याम् 1. 43; R. 2. 39; Bg. 8. 25. —सः The lunar year; विचाली हि संवत्सरहाब्दः सावनोऽपि गणितदिवसकः ... चन्द्रमसोऽपि SB. on MS. 6. 7. 39. —सी N. of the wife of Brihaspati. —सम् 1 The constellation मृगशिरस्. —2 The stars in Orion.

चान्द्रमसायनः, --निः [चन्द्रमसोऽपत्यं फिब्] The planet Mercury.

चान्द्रायणम् [चन्द्रस्यायनभिनायनमत्र पूर्वपदात् संज्ञायां णत्नम् संज्ञायां दीर्घः स्वार्थे अण् वा Tv.] A religious observance or expiatory penance regulated by the moon's age (the period of its waxing and waning); (in it the daily quantity of food, which consists of fifteen mouthfuls at the full moon, is diminished by one mouthful every day during the dark fortnight till it is reduced to zero at the new moon, and is increased in like manner

during the bright fortnight); cf. Y.3.324 et seq. and Ms. 11. 217.

चान्द्रायणिक a. (-की f.) 1 One who performs the चान्द्रायण vow.

चाप: [चपस्य वंशभेदस्य विकार: अण् Tv.] 1 A bow; ताते चापद्वितीये वहति रणधुरां को भयस्यावकाशः Ve. 3.5; so चापपाणिः with a bow in hand'. -2 The rain-bow. -8 (In geom.) An aro of a circle. -4 The sign of the zodiac called Sagittarius.

चापिन a. [चापोऽस्त्यस्य इनि] Armed with a bow. -m.
1 N. of Siva. -2 The sign of the zodiac Sagittarius.

चापलम्, -स्यम् [चपलस्य भावः कर्म वा अण् पक्षे ध्यस्]
1 Quick motion, swiftness. -2 Fickleness, unsteadiness, transitoriness; Ki. 2. 41. -3 Inconsiderate or rash conduct, rashness, rash act; यतु केवलचापल्याद्वलदपेश्वितः स्वयम् Mb. 3. 36. 8; थिक् चापलम् U. 4; तद्गुणैः कर्णमागत्य चापलाय प्रचोदितः R. 1.9; स्विचतः तिरोदि चापलेभ्यो निवारणीया K. 101; Ku. 3. 41. - Restiveness (as of a horse); पुनः पुनः स्तृतिषद्वचापलम् R. 3. 42. - Boldness; Ku. 5. 40. - B Agitation, tremonr.

चासरः, न्रम् [चमर्याः विकारः तलुच्छनिर्मितलात्] also न्रा निर्माणकालः. 1 A chowrie or bushy tail of the Chamara (Bos Grunniens) used as a fly-flap or fan, and reckoned as one of the insignia of royalty (and sometimes used as a sort of streamer on the heads of horses); व्याध्यन्ते निवुलतक्षमिनंत्ररीचामराणि V. 1. 1; अदेय-मासीत् त्रयमेव भूपतेः शशिप्रमं छत्रमुभे च चामरे R. 3. 16; Ku. 7. 42; H. 2. 29; Me. 35; चित्रन्यस्तमिवाचलं ह्यशिर-स्यायमवच्चामरम् V. 1. 4; \$. 1.8.—Comp.—प्राहः,—प्राहिन m. a person who carries a chowrie.—प्राहिणी a waiting girl who carries in her hand a chowrie and waves it over the head of a king &c.; पृष्ठे लीलावलयराणितं चामर-प्राहिणीनाम् Bh. 3. 61.—पुष्पः,—पुष्पकः 1 the betel-nut tree.—2 the Ketaka plant.—3 the mango tree.

चामरिकः A person who carries a chowrie.

चामरिन् m. [चामर-इनि] A horse.

चामीकरम् [चर्माकरे स्वर्णाकरभेदे भवम् अण् Tv.] 1 Gold; तप्तवामीकराष्ट्रदः V. 1. 14; R. 7. 5; Si. 4. 24; Ku. 7. 49. -2 The Dhattura plant. -Comp. -प्रख्य a. like gold.

चामुण्डा A terrific form of Durga; Mal. 5. 25; (tho word is thus derived; यस्माध्यण्डं च मुण्डं च ग्रहीत्वा त्वमुपाग्वाता। चामुण्डेति ततो लोके ख्याता देवी भविष्यसि॥).

चाम्पिला The river Champā; (perhaps the modern Chambal).

नारपेय: i The Champaka tree. -2 The Nagakesara tree. -यम् i Filament, especially of a lotus flower. -2 Gold. -3 The Dhattūra plant; m. (also in the last two senses).

चाम्पेयकम् A stamen or filament.

चाम्यम् Food.

चाय् 1 U. (चायति-ते) 1 To observe, discern, see; तं पार्वतायप्रमदाश्वचायिरे विकाशविस्फारितविश्रमेक्षणाः \$i. 12. 51. -2 To worship, honour.

चायनीय a. To be worshipped.

चायित् a. Ved. Observing, seeing.

चायु a. [चाय्-उण्] Worshipping, adoring, honouring.

चारः [चर एव अण्] 1 Going, walking, gait, wandering $_{
m a,bout}$; मण्डलचारशीध्रः m V.~5.~2; ऋीडाशैले यदि च विचरेत् पाद-चारेण गौरी Me. 60; निवृत्तचारः सहसा गतो रविः प्रवृत्तचारा रजनी ह्यपस्थिता Ram. 2. 66. 26 walk on foot, -2 Motion, course, progression; मङ्गलचार, शनिचार, राहु %c. -3 A spy, scout, secret emissary; Ms. 7. 184; 9. 261; see বাবেখুল্ below. -4 Performing, practising. -6 A prison. -6 A bond, fetter. -7 The Pippali tree or the Privala tree. -8 A platform, Māna. 62. 1. 3. -₹Ң An artificial poison. -Comp. -अन्तरितः a spy. -ईक्षणः, -चक्षुस् m. 'using spies as eyes', a king (or a statesman) who employs spies and sees through their medium; বাংবধু-मेहीपतिः Ms. 9. 256; cf. Kamandaka:---गावः पश्यन्ति गन्धेन वेदैः पश्यन्ति च द्विजाः । चारैः पश्यन्ति राजानश्रद्धभ्योभितरे जनाः ।। also Ram.:--यस्मात्पश्यन्ति दूरस्थाः सर्वानर्यात्रराधिपाः। चरिण तस्मादुच्यन्ते राजानश्चारचसुषः॥ -चण,-चञ्चु a. graceful in gait, of graceful carriage. - 341 the sine of the ascensional difference. -पप: a place where two reads meet. -भटः a valorous man, warrior. -भटी courage. -वादुः summer-air, zephyr.

चारक a. [चारयति चर्-णिच्-ण्च्] 1 Acting, doing, proceeding; अपूर्वचारकः सौम्यो अनिकेतः समाहितः Mb. 3. 278. 19. —कः 1 A spy. —2 A herdsman. —3 A leader, driver. —4 An associate. —5 A groom, cavalier. —6 A prison; निगाडितचरणा चारके निरोद्धन्या Dk. 32. —7 A hond, fetter. —8 Going, motion. —8 A wandering Brahmanical student.

चारणः [चारयति कीर्ति चर्-णिच् ल्यु] 1 A wanderer, a pilgrim. -2 A wandering actor or singer, a dancer, mimic, bard; Ms. 12. 44. -3 A celestial singer, heavenly chorister; सिद्धचारणविद्याधानृषीन् पितृपतीन् मन्त् Bhäg. 7. 4. 6; S. 2. 14. -4 A reader of scriptures. -5 A spy. अन्तर्बहिश्च भूतानां पश्यन् कर्माणि चारणे: Bhäg. 4. 16. 12. -Comp. -दाराः female dancers, actresses.

चारणत्वम् The art of dancing.

चार्थ a. Ved. Wandering, going.

चारिका A female attendant.

चारित a. 1 Caused to go. -2 Distilled &o.

चारितार्थ्यम् Attainment of an object, successfulness.

चि

चारित्रम् [चर्-णित्रम् Un. 4. 171; चरित्रमेव स्वार्थे अण् वा] (also written चारित्र्यम्) 1 Conduct, behaviour, manner of acting; कुलाकोशकरं लोके धिक् ते चारित्रमीदृशम् Ram. 3.53. 9. -2 Good manner or charactor, reputation, probity, uprightness, good conduct; अतृतं नाभिधास्यामि चारित्रप्रशक्तरणम् Mk. 3. 26, 25; चारित्र्यविद्दीन आत्र्योऽधि च दुर्गतो भवति 1. 43. -3 Chastity, purity of life (of women). -4 Disposition, temperament. -5 Peculiar observance or practice. -6 Hereditary observance. -शा The tamarind tree. -Comp. -कवच a. clad in the armour of chastity -देवता the presiding deity of virtue or chastity; U. 7.

चारिन a. (At the end of comp.) 1 Walking, going, moving, being, living; पाद, मृग, संभ्रमाय निशे गृहचारिणम् R.; परव्रव्यगृहाणां च प्रस्क्रका गृहचारिणः Y. 2. 268. -2 Acting proceeding, doing; पतिभन्यं वृतवती किमर्थं दुष्टचारिणं Ram. 7. 56. 23. -3 Living or feeding on. -m. A foot-soldier.

चारी / Wandering; जातपक्षा यदा ते च गताश्वासीमेतस्ततः Mb. 12, 262, 50.

चार् $a.\left(-\mathbf{z}_{\mathrm{OP}}\mathbf{-H}^{\dagger}f.\right)$ [चरति चित्ते चर् उण् $c!.\mathrm{Un}.1.3.$] 1 Agreeable, wolcome, beloved, esteemed, dear (with dat. or loc.); वरुणाय or वरुणे चारु:. -2 Pleasing, lovely, beautiful, elegant, pretty; त्रिये चारुशीले सुख मयि मानमनि-दानम् Gīt. 10; सर्वे प्रिये चारुतरं वसन्ते Rs. 6.2; चकासतं चार चम्रुचमेणा Si. 1. 8; 4. 49. -रु: An epithet of Brihaspati. -र n. Saffron. -Comp. -अकी a beautifully formed woman. -घोण a. handsome-nosed. -दरीन a. goodlooking, lovely. -धामा, -धारा, -रावा Sachī, Indra's wife. -नेत्र,-लोचन a. having beautiful eyes. (-नेत्रः,-नः) a deer; L. D. B. -ye: a particular time in music--फला a vine, grape. -लोचना a woman with lovely eyes. -वक्त्र a. having a beautiful face. -वर्धेना a woman. -वता a female who fasts for a whole month. -रिला 1 a jewel, gem. -2 a beautiful slab of stone. -शील a. of a lovely disposition or character. -हासिन a. sweetsmiling.

.चार्चिक a. Conversant with the repetition (of the Veda).

चार्चिक्यम् 1 Perfuming the person, smearing with sandal &c. -2 An unguent.

चार्म a. (-मी f.) [चर्मणा परिवृतः अण्] 1 Leathern. -2 Covered with leather (as a car). -3 Shielded, provided with a shield.

चार्मण a. (-णी /.) Covered with skin or leather. -णम् [चर्मणां समृहः अण्] A multitude of hides or shields.

चार्मिक u. (-की f.) [चर्मणा निर्वृत्तः ठक्] Made of leather; Ms. 8. 289.

चार्सिणम् [चर्निणां समूहः अण्] A number of mon armed with shields.

ઇ. ફ. કો.... ૮૬

चार्यो f. 1 A path, A road which is eight cubits broad दण्डान्तरा द्विदण्डान्तरा ना चार्याः कारयेत् Kau. A. I. 3.

चार्चाकः ∫चारः लोकसंमतो वाकेश्वारूयं यस्य, पृषो० **४**ए.ी 1 N. of a sophistical philosopher (said to have been a pupil of Brihaspati), who propounded the grossest form of atheism or materialism (for a summary of the doctrines of Charvaka, see Sarva. S. 1.). -2 A follower of the philosophy of Charvaka; चार्वाकाणामिवैषां हि भयं न परलोकनः Raj. T. 4. 345. - 3 N. of a Rakşasa described in the Mahahharata, as a friend of Duryodhana and an enemy of the Papdavas. [When Yudhisthira ontered Hastinapura in triumph, he assumed the form of a Brahmana and reviled him and the assembled Brahmanas, but he was soon detected, and the real Brahmanas, filled with fury, are said to have killed him on the spot. He also tried to deceive Yudhisthira at the end of the great war by telling him that Bhīma was slain by Duryodhana; see Ve. 6]. -Comp. -- нतम्

বার্মী 1 A beautiful woman. -2 Moonlight.
-3 Intelligence. -4 Splendour, lustre, brilliancy.
-5 N. of the wife of Kubera.

বান্ত: [বন্ধু] 1 The thatch or roof of a house. -2 The blue jay. -3 Being movable.

বাতক: A restive elephant.

चालनम् [चल्-णिच् भावे ल्युर्] 1 Causing to move, shaking, wagging (as a tail); -2 Loosening. -3 Muscular action. -4 Causing to pass through a sieve, sifting. -5 A sieve. -नी 1 A sieve, strainer; छिदं भद्रे हन्न ९च्छं नेविन, स्ची ब्रूते चालनी द्वयन्ती Subhāṣ. -2 A harlot; चालनी तु शतन्छिद्रे प्रश्रस्यामिष च श्रियाम् Nm.

चालनीय a. 1 To be moved. -2 To be loosened or shaken; also चाल्य in the same sousc-

चालिक्य m. (= Chālukya) N. of a dynasty; Inser-(489 A. D.).

चाषः, न्सः [चष् मक्षणे स्वार्थे णिच्-अच्] 1 The blue jay; Mal. 6. 5; Y. 1. 175. -2 Sugar-cane. 10. 10; केयूरमण्ड-लीनां प्रभासनानेन क्रचिद्विकीर्थमाणचाषः K.

चि 1.5 U. (चिनोति, चिनुते, चिका-चा-य, चिच्ये-क्ये, अचैधात-अचेष्ट, चेतुम्,-चित; cans. चाययति, चापयति, also चययति, चप-यित desid. चिन्धांपिन,-चिकांपति) 1 To collect, gather, accumulate (said to govern two accusatives being a दिक्मक root, but this use is very rare in classical literature), वृक्षं पुष्पणि चिन्वती. -2 To gather for one-self, acquire, gain; चिन्धांपतां जन्मवतामल्प्यां भूतिम् Ki.3.11; 2.19; My. 3.4. -3 To search, look out for; Bh. 3.46. -4 To pile or heap up, place in a line; पर्वतानिव ते भूमा-वन्धेपुर्वानरीत्रमान् Bk. 15.76. -8 To set, inlay, cover or fill with, see चिन. -pass. To bear fruit, grow, increase,

चिकुर

thrive, prosper; सिच्यते चीयते चैव लता पुष्पफलप्रदा Pt.1.222 bears fruit; चीयते बालिशस्यापि सस्क्षेत्रपतिता कृषिः Mu. 1. 3; गजहंस तव सेव शुश्रता चीयते न च न चापचीयते K. P. 10. —II. 3 P. (चिकेति) Ved. 1 To observe, see, perceivo. —2 To look steadfastly upon. —3 To be intent upon. —4 To seek for, search, investigate, make inquiries, search through. —III. 1 A. (चयते) 1 To detest, hate. —2 To revenge, take vengeance on. —IV. 1 U. (चायति-ते) 1 To fear, dread, be afraid of (with acc.) —2 To respect, honour. —3 To observe; cf. चायू.

चयः [चि-अच्] 1 An assemblage; collection, multitude, heap, mass; चयस्विषाभित्यवधारितं पुरा Si. I. 3; मृदां चयः U. 2.7 a lump of clay; कचानां चयः Bh. I. 5 a braid of hair; so चमरचियः Si. 4. 60; इसमचय, तुपारचय &c. -2 A mound of earth raised to form the foundation of a huilding. -3 A mound of earth raised from the ditch of a fort. -4 A rampart. -5 Tho gate of a fort. -6 A seat, stool. -7 A pile of buildings, any edifice. -8 Stacked wood. -9 A cover or covering. -10 Arranging or keeping the sacred fire; cf. अभिचय. -11 The amount by which each term increases, the common increase or difference of the terms (in a progression).

चयनम् [चि भावे-ल्युद्] i The act of collecting (especially flowers &c.). -2 Piling, heaping. -3 Keeping the sacred fire. -4 Stacking wood.

चित p. p. [चि-क] 1 Collected, piled up, heaped, gathered. -2 Hoarded, accumulated; चितचेत्यो महातेजाः Mb. 3. 126. 38. -3 Got, acquired. -4 Covered with, full of; कृमिकुलचितम् Bh. 2. 9. -8 Set or inlaid with. -तम् A building.

चिता 1 A inneral pile, pyre; कुर संप्रति तावदाशु मे प्रणिपाताञ्जलियाचितिश्चिताम् Ku. 4. 35; चिताधिरोहणम् R. 8. 57; चिताभस्मन् Ku. 5. 69. -2 A heap, assemblage, multitude -Comp. -अग्निः the funeral fire. -युडकम् a pyre.

चाति: f. [चि-आधारे किन्] 1 Collecting, gathering. -2 A heap, multitude, quantity. -3 A layer, pile, stack; सभ्यावसध्यं चितयोऽसवो हि ते Bhāg. 3. 13. 37. -4 A funeral pile. -5 An oblong with quadrangula rsides. -6 The understanding. -m. The thinking mind.

चितिका 1 A pile, stack. -2 A funeral pile. -3 A small chain (or girdle) worn as an ornament round the loins.

चित्य a. 1 To be arranged in order or built up.
-2 Constructed upon a foundation (as fire). -त्यम् 1
The place at which a corpse is hurnt. -2 A monument.
-त्या 1 A funeral pile. -2 Piling up, building (as an altar).

चेय pot. p. 1 To be piled up. -2 To be gathered or collected.

चिकित n. [चि ज्ञाने कर्मणि क्त] Known, understood.

चिकितान a. [कित् हाने कानच्] Knowing, perceiving, understanding.

चिकितु a. [कित् उन् वेदे द्वित्वम्] Ved. Knowing, experienced; अनेत्यप्रिक्षिकितुई व्यवाद स सुमद्रथः Rv. 8. 56. 5. – f. Understanding, intellect.

चिकित्वन् m. Ved. Intellect, wisdom; अमे तुम्यं चिकित्वना Rv. 8. 60. 18.

चिकित्वस् a. Ved. Knowing, conversant or familiar with, experienced; सुविज्ञानं चिकितुषे जनाय Rv. 7. 104. 12.

चिकित्वित a. Knowing, conversant with; making known; चिकित्वित सूनतावरि Rv. 4. 52. 4.

चिकित्सक: [किए स्वार्थे सन् ष्वुल्] A physician, doctor; चिकित्सको कर्मकरी कामरूपसमन्विती Mb. 3.124.12; उचितवेलादिकमे चिकित्सका दोषमुदाहरन्ति M. 2; Bh. 1.87, Y. 1.162.

चिकित्सनम् Healing, practising medicine; स्तानाम-श्वसारध्यमम्बद्धानां चिकित्सनम् Ms. 10. 47.

चिकित्सा [कित् स्वार्थे सन् भावे अ] 1 Administering remedies or medicine, medical treatment, curing, healing. -2 (In the system of medicine) Therapeutics, one of the six sections (or स्थानानि) of medicine.
-3 Control, punishmant; प्रमत्तस्य ते करोमि चिकित्सां दण्ड-पाणिरिय जनताथाः Bhäg. 5. 10. 7.

चिकित्सित a. [कित् स्वार्थे सन् कर्मणि क्त] Healed, cured. -तम् Healing, curing.

चिकित्सु a. 1 Wise, cunning; या कल्पयन्ति...चिकित्सवः Av. 10. 1. 1. -2 treating medically; सिद्धागर्दकारचये चिकित्सौ N. 3. 111.

चिकिन a. Flat-nosed.

चिकिलः Mud, a slough, mire.

चिकीर्षक a. [कृ-सन् श्वुल्] Wishing or meaning to do desirous of doing.

चिकीर्पा 1 Desire of doing (anything), will, wish, desire, intention. ते वयं प्राप्तकालस्य चिकीर्पा मन्त्रयामहे Mb. 1. 200. 31. -2 A desire to know ('कृ' विज्ञाने); अल्लार्थमगमं पूर्व धनुवेदचिकार्थया Mb. 1. 131. 40.

चिक्कीर्षित a. Wished, desired, purposed. -तम् Design, intention, purpose.

चिकीपुं a. Desirous of doing anything, desirous for; Bg. 1. 23; 3. 25.

चिकुर a. 1 Moving, tremulous, fickle, unsteady.

-2 Inconsiderate, rash. -रः 1 The hair of the head;
मम रुचिरे चिकुरे कुरु मानद...कुसुमानि Git. 12; so धनचयश्चिरे
रचयति चिकुरे तरिलतत्तरुणानने 7. -2 A mountain. -8 A
musk-rat. -4 A reptile, snake. -5 N. of a hird. -6 N.
of a tree. -7 Contraction of the eye-brows; L. D. B.

-Comp. -उश्चयः, -कलापः, -निकरः, -पक्षः,-पाशः,-भारः, -हस्तः a mass or tuft of hair; यस्याधोरश्चिकुरानिकरः कर्णपूरो मयुरः P. R. 1. 22.

चिकूरः The hair.

चिक्क् 10 U. (चिक्क्यति-ते) 1 To give or indict pain, distress. -2 To feel pain.

বিজ্ঞা a. Flat-nosed. —ক: The musk-rat —কা 1 A mouse. —2 A betel-nut. —8 A part near the middle of the elephant's body; Mātanga L. 5.8; 6.11.

चिक्रण a. (-णा or -णी f.) [चिक्क्, किष् चिक्, तं कणति, कण्-शब्दे अच् Tv.] 1 Smooth, glossy, किंत्रिक्षणः स्वक्णः पिच्छिले मृदुदारणः Mb. 12. 184. 34. -2 Slippery. -3 Bland. -4 Unctuous, greasy; लघु परित्रायतामेनां भवान् मा कस्यापि तपस्विन इक्युदैतिलचिक्षणगिर्वस्य हस्ते पतिष्यति S. 2. -णः The betel-nut tree. -णा An excellent cow. -णम् A betel-nut.

चिक्रणा, -णी 1 The betel-nut tree. -2 A betel-nut.

चिकसः Barley-meal.

चिक्किण = चिक्कण q. v.

चिकिर: [चिक्क् बा॰ इरच्] À mouse.

चिक्किदम् Moisture; freshness. -दः The moon.

चिख्न Mud, mire.

चिद्गटः, -टी, -ड A shrimp or prawn.

चिञ्चिड: A sort of gourd (Mar. पडवळ:).

चिच्छिला: m. (pl.) N. of a country and its people.

चिश्चा 1 The tamarind tree, or its fruit. -2 The Gunja plant; -Comp. -अस्ट: Rumex vesicatorius. -स्टम् A soup prepared from tamarind.

चिद् 1 P., 10 U. (चेटित, चेट्यित-ते) To send forth or out (as a servant.)

चिटी f. A Yogini disguised as a Chāṇḍāli.

सिन् 1 P., 10 A. (चेनति, चेतयते, चेतित) 1 To perceive, see, notice, observe; नेषूनचेतलस्यन्तम् Bk. 17. 16; चिचेत रामस्तत्कृच्छ्म् 14. 62; 15. 38; 2. 2). -2 To know, understand, be aware or conscious of; परेरच्यारह्म-माणमात्मनं न चेतयते Dk. 154; कादम्बरीरसभरेण समस्त एव मनी न किचिद्षि चेतयते जनोऽयम् K. 240. -3 To regain consciousness. -4 To aim at, intend, design (with dat.). -5 To desire or long for. -6 To be anxious about, care for, be intent upon, be engaged in. -7 To resolve upon. -8 To appear, shine. -9 To be regarded as. -10 To make attentive, remind of. -11 To teach, instruct. -12 To form an idea, be conscious of, understand, comprehend think, reflect upon. -18 To be awake; जगत्येक: स चेतिन L. D. B.

नित र. [चित्-संपदा॰ भावे किप्] 1 Thought, preception. -2 Intelligence, intellect, understanding; Bh. 2.1; 3.1. -3 The heart, mind; मुक्ताफलेश्विदुहासै: Bhag. 9. 11. 33. -4 The soul, spirit, the animating principle of life. -5 Brahman. -Comp. -आत्मन m. 1 the thinking principle or faculty. -2 pure intelligence, the Supreme Spirit. -आत्मकम् consciousness. -आमासः the individual soul (জীৰ) (which still sticks to worldly defilements). -उल्लास: gladdening the heart or spirit. -घनः the Supreme Spirit or Brahman. - अवृत्तिः f. reflection, thinking. - T a. 1 consisting of intelligence. - 2 wise, intelligent, of a liberal mind. -8 amiable, good-hearted. (-पम्) pure intelligence, the Supreme Being. -शक्तिः f. mental power, intellectual capacity. - स्वरूपम् the Supreme Spirit. -ind. 1 A particle added to 韩耳 and its derivatives (such as कद्, कथम्, झ, कदा, कुन, कुतः &e.) to impart to them an indefinite sense; कुत्रचित् somewhere; केचित् some &c. -2 The sound चित्.

चिन्मय a. Consisting of pure intelligence, spiritual (as the Supreme spirit). -पम् 1 Pure intelligence. -2 The Supreme Spirit.

चिन्मात्रम् Pure intelligence.

चित्त p. p. [चित्-क] 1 Observed, perceived. -2 Considered, reflected or meditated upon. -3 Resolved -4 Intended, wished, desired. - 5 Visible, perceptible.-त्तम् 1 Observing, attending. -2 (a) Thought, thinking, attention; (b) desire, intention, aim; मचित्तः सततं भव Bg. 18, 57; अनेकचित्तविभान्त 16, 16, -3 The mind; यदासी दुर्वीरः प्रसरति मदश्चित्तकारणः \$5nti. 1. 22; so चलचित्त and comps. below. -4 The heart (considered as the seat of intellect). -5 Reason, intellect, reasoning faculty. - 8 Knowledge; चित्तं चित्तादुपागम्य मुनिरासीत संयतः । यद्यितं तन्मयो वश्यं गुह्यमेतःसनातनम् ॥ Mb. 14. 51. 27. -Comp. -अनुवर्तिन् a. acting according to one's will, humouring. -अवहारक,-अवहारिन,-आकर्षिन,-हारिन् a. 1 'heart-stealing,' attractive, captivating. -2 pleasing, agreeable, beautiful. -आर्पत a. preserved in the heart; चित्तार्पितनैषधेश्वरा N. 9. 31. -आभोगः attention of the mind to its own feelings, exclusive attachment to one thing. -आसङ्गः attachment, love. -उद्रेकः pride, arrogance. -पेक्यम् agreement, unanimity. -उन्नतिः, -सम्प्रतिः f. 1 noble-mindedness. -2 pride, arrogance. -कलित a. anticipated, expected, calculated. -खेदः grief -चारिन a. acting according to the will of another. -जः, -जन्मन् m., -भूः, -योनिः 1 love, passion. -2 Cupid, the god of love; चित्रयोनिरभवत्युनर्नवः R. 19. 46; सोऽयं प्रसिद्धविभवः खलु चित्तजन्मा Mal. 1. 20. -श a. knowing the mind of another; ते बहुज्ञस्य चित्तज्ञे पत्न्ये, पत्न्नौ पत्युर्महीक्षितः R. 10. 56. -नाथ: lord of the heart; चित्तनाथमभिशक्कितवत्या Si. 10. 28. -नाशः loss of conscience. -निर्श्वतिः f. contentment, happiness. -प्रमाधिन a. moving or touching the heart, exciting passion or love. - ATH a. composed,

चित्र

tranquil. (-भः) tranquility of heart. -प्रसन्नता joy, pleasure. - 444: 1 difference of view. -2 inconsistency, inconstancy. - माह: infatuation of the mind. -रिक्षन् a. (= -चारिन्); ग्रध्नुषुर्निरभीमाना पतीना चित्ररक्षिणी Mb. 3. 233. 20. –रामः affection, passion, desire. –विकारः change of thought or feeling -विक्षेपः distraction of the mind. -विद्ववः, -विश्वंदाः, -विश्वमः aberration, disturbance or derangement of mind, madness, insanity; स्वप्रोऽयं चित्तविश्रंश उताही सत्यमेव तु Mb. 13. 54. 15. -विश्हेषः breach of friendship. - यूनि: f. f disposition or state of the mind, inclination, feeling; एत्रमात्माभिप्रायमंभावितेष्टजन-चित्तवृत्तिः प्रार्थियता विडम्ब्यते S. 2. -2 thinking, imagining. -8 inward purpose, emotion. -1 (in Yoga phil.) inward working of the mind, mental vision; योगश्चित्तवृत्ति-निरोधः Yoga S. -वेदना affliction, anxiety. -वैकल्यम् bewilderment of the mind, distraction. -सङ्ख्य a. pervading the heart, penetrating the soul. - हारिन a. Jaccinating, attractive, agreeable.

चिसवत् a. 1 Reasonable, endowed with reason.
-2 Kind-hearted, amiable.

चित्तः f. [चित् मावे फिन्] 1 Thinking, thought, reflection. -2 Understanding, wisdom. -3 Devotion. -5 Intention, aim, purpose. -6 A wise porson. -6 Fame, celebrity (ख्याति). -7 A mental mood; आफूतांनां च चित्तांनां प्रवर्तक नतास्मि ते Mb. 3. 263. 10. -8 A sense-organ; ये चेकितानमन् चित्तय उच्चकन्ति Bhāg. 6. 16. 48. -9 Meditation; चित्तिः सुक् चित्तमाज्यम् T. Ar. 3. 1; Mb. 12. 79. 20.

चितिन् a. Ved. Intelligent, wise.

चित्य a. Belonging to the funeral pyre; चित्यमाल्याङ्ग-रागध आयसाभरणोऽभवत् Ram. 1.58.11; m. funeral fire. f. 1 A pyre. -2 A piece of ground prepared for sacrifice; सचित्यो राजसिंहस्य संचितः कुशलैर्डिजैः Ram. 1.14.29.

चेतक a. 1 Causing to think. -2 What thinks or feels, sentient. -की N. of a plant (हरीनको).

चेतन a. (-नी f.) [चित्र-स्यु] 1 Animate, alive, living, sentient, feeling; चेतनाचेतनेषु Me, 5 animate and inanimate. -2 Visible, conspicuous, distinguished. -नः 1 A sentient being, a man. -2 Soul, mind. -3 The supreme soul. -4 An animal in general. -ना 1 Sense, consciousness; जुलक्यित मदीयां चेतनां चचरीकः R. G.: U. 3. 31; Mal. 9. 12; R. 12. 74; चेतनां प्रतिपयते regains one's consciousness. -2 Understanding, intelligence; पश्चिमायामिनीयामात्रसादमिव चेतना R. 17. 1; ... सास्ताखानोऽत्यचेतनः Siva. B. 29. 9. -3 Life, vitality, animation; Bg. 13. 6. -4 Wisdom, reflection. -नम् Appearance. -2 The thinking principle, the mind; अच्युतचेतनः Bhag. 9. 15. 41.

चेतनाचत् a. Animate, having consciousness,

चेतस् %. [चित् करणे असुन्] 1 Consciousness, sense. -2 Thinking soul; वरं वर्ग राजर्षे क ने चेतो निरूपताम् Ram. 7. 57. 13; reasoning faculty; संप्रमध्येन्द्रियपामं प्रवष्टा सह चेतसा Mb.1.125.11; चेतोभिराकृतिभिरातनोति Bhag.5.11.4. -3 The mind, heart, soul; चेतः प्रसादयित Bh. 2. 23; गच्छति पुरः शरीरं धावति पश्चादसंस्तृतं चेतः \$. 1. 34. -4 Will. -Comp. -जन्मन, -भगः, -भः 1 lovo, passion-2 the god of love. चेतोजन्मश्यम्सम्प्रुभिव्योमिश्रतामाश्रयत् N. -विकारः disturbance of the mind, emotion, agitation.

चेतोमत् a. Living, sentient.

चित्र a. [वितृ-भावे अस्; चिन्ध्रम् वा Un. 4. 163] 1 Bright, clear. -2 Variegated, spotted, diversified. -8 amusing, interesting, agreeable; Mal. 1. 4. - Various, different, manifold; Pt. 1, 136; Ms. 9, 248; Y. 1, 288. -6 Surprising, wonderful, strange; কিনন বিন্নপ্ R. 5. 33; S. 2. 15. -6 Perceptible, visible. -7 Conspicuous, excellent, distinguished; न यद्दचिश्वत्रपदं हरेर्यशो जगत्यवित्रं प्रगुणीत कर्हिनित् Bhag. 1. 5. 10. -8 Rough, agitated (an the sea, opp. सम्). –9 Clear, lond, perceptible (as a sound).-#: 1 The variegated colour. -2 A form of Yama. -3 The Asoka tree. -4 = चित्रगुप्त q. v. below. -সম্ 1 A picture, painting, delinection चित्रे निवेश्य परिकल्पितसत्त्वयोगा S. 2. 9; पुनरपि चित्रीकृता कान्ता S. 6. 20, 13, 21 &c. +2 A brilliant ornament or ornament. -8 An extraordinary appearance, wonder. -4 A sectarial mark on the forehead. -5 Heaven, sky. -6 A spot. -7 The white or spotted loprosy. -8 (In Rhet.) The last of the three main divisions of Karya (poetry). (It is of two kinds शब्दचित्र and अर्थ-वारय-चित्र, and the poetical charm lies mainly in the use of figures of speech dependent on the sound and sense of words. Mammata thus defines it:—शब्दाचित्रं वाच्यित्रज्ञमन्य**र्**ग्यं त्ववरं स्मृतम् K. P. 1. As an instance of মুত্রবিদ্ন may be cited the following yerse. from R. G. भित्रात्रिष्ठत्रनेत्राय त्रयोशात्रवशत्रवे । गोत्रारिगोत्रजैत्राय गोत्रात्रे ते नमो नमः ॥ -9 Anything bright which strikes the eye. -10 Playing upon words, punning, using conundrums, riddles &c. -11 A lotus. ... मझले तिलके हेन्नि व्योग्नि पद्मे नपुंसकम्। Nm. -त्रम् ind. Oh!, how strange!, what a wonder! चित्रं बिधरो नाम व्याकरणमध्येष्यते Sk. -Comp. -अक्षी, -नेत्रा, -स्रोचना a kind of bird commonly called Sarika. - आ索 a. striped, having a spotted body. (-) 1 a kind of snake. -2 N. of Arjuna. (一茶甲) 1 vermilion. -2 yellow orpiment. -知茶石 a. decked with brilliant bracelets. (-37) N. of a wife of Arjuna and mother of Babhruvähana. -अङ्गदसः f. an epithet of Satyavatī, mother of Vyāsa. -अञ्चम् rice dressed with coloured condiments; Y. 1. 304. -अपूपः a kind of cake. -अपित a. committed to a picture, painted. आरम्भ a. painted; चित्रार्पितारम्म इवावतस्थे R. 2.31; Ku. 3. 42. - आरुति: f. a painted resemblance, portrait. -आयसम् steel. -आरम्भः a painted scene, outline of a picture; V. 1. 4. v. 1. -3 कि: f. 1 agreeable or frequent

discourso; जयन्ति ते पन्नममित्रचित्रोक्तिसंदर्भविसूषणेषु Vikr. 1. -2 a voice from heaven. -3 a surprising tale. -ओदनः boiled rice coloured with turmeric &c. - ** - ** pigeon. -कथालापः telling agrocable or charming stories. -कंद्रालः 1 painted cloth used as an elephant's housing -2 a variegated carpet. - 本 1 a painter. -2 an actor. -क्मेन n. 1 on extraordinary act; धीर्न चित्रीयते कस्माद-भित्ती चित्रकर्मण Ks. 6, 50, -2 ornamonting, decorating. -3 a picture: Mu. 2. 4. -4 magic. (-m.) 1 a magician, one who works wonders. -2 a painter. विद m. 1 a painter. -2 a magician. -कायः 1 a tiger in general. -2 a leopard or panther. -新味: 1 a painter. -2 N. of a mixed tribe; (स्थपनेरपि गान्धिक्यां चित्रकारो व्यजायंत Parasara). -東西: N. of a hill and district near Prayāga; इमः कुकुमानिव चित्रकूटः R. 12; 15; 13, 47, U. 1_. -कृत् a. astonishing, surprising. (-m.) a painter. -कोलः a kind of lizard. - किया, -रुत्यम् painting; आहूय स्वसुता-वासे चित्रकृत्ये न्थयुक्त माम् Ks. 71. 82. -शत्र a. Ved. having manifold power, or one whose wealth is visible; चित्रक्षत्र चित्रतमं वयोधाम् Rv. 6. 6. 7. ना, नात a. 1 painted, drawn in a picture; संपूर्णलक्षणा देवी प्रतिभानि म्य चित्रगा Ks. 5. 31. -2 coloured, variegated. -गन्धम् yellow orpiment. -JH: one of the beings in Yama's world recording the vices and virtues of mankind; नामान्येयां लिखामि ध्रवमहम-धुना चित्रगुप्तः प्रमार्षु Mu. 1. 20. -गृहम् ॥ painted room. -जिल्पः a random or incoherent talk, talk on various subjects. -तण्डुलम् a medicinal plant soid to possess anthelmintic virtues. -त्वच् m. the Bhurja tree. -दण्डकः the cotton-plant. -धा ind. in many ways; तकेयामास चित्रधा Bhag. 3. 13. 20. -न्यस्त a. painted, drawn in a picture; Ku. 2. 24. - 487: the francoline partridge. -पटः, -हः 1 a painting, a picture. -2 a coloured or chequered cloth. - पद a. 1 divided into various parts. -2 full of graceful expressions. -पादा the bird called Sārikā. - पिच्छक: a peacock. - पुत्रः a kind of arrow. -पृष्ठः a sparrow. -प्रतिकृतिः f. representation in colours, a painting, a picture. - দল:, - দলক: A kind of large flat fisb; L. D. B. - फला 1 A smaller kind of flat fish. -2 N. of several plants. - फलकम a tablet for painting, a picture-board. -वर्ह: a peacock; -भानु a. of a variegated colour, shining with light; चित्रभानुहणसां मात्यप्रे Rv. 7. 9. 3; प्रपूर्वगौ पूर्वजौ चित्रमानू Mb. 1. 3. 57.

(-तः) 1 fire; पुच्छैः शिरोभिश्च मृशं चित्रभानुं प्रपेदिरे Mb. 1. 53.

-2 the sun; (चित्रमानुर्विभातीति दिने रवी रात्री वही ा. p.

2 given as an instance of one of the modes of अजन). -3
N. of Bhairava. -5 the Arka plant. -5 Siva. -6 an

epithet of the Aśvins. -7 the first year of the first cycle of Jupiter. -भाष्यम् A diplomatic speech; Mb.

5. 35. 71. - भूत a. painted. - मण्डल: a kind of snake.

-मृगः the spotted antelope. -मेखलः a peacock.-योधिन

a. fighting in a wonderful manner; लब्धास्त्रित्रयोधी च

मनस्वी च दृढवतः 5. 170. 3. (-m.) an epithet of Arjuna. —रथः 1 the sun. -2 N. of a king of the Gandharvas,

one of the sixteen sons of Kasyapa by his wife Muni;

अत्र मुनेस्तनयश्चित्रसेनादीनां पश्चदशानां श्चातृणामधिको गुणैः पोड्या-श्रित्ररथी नाम समुत्रकः **K. 13**6; V. I. ेलिखनम् painting--लिखित a. 1 painted. -2 damb, motionless (as in a picture). - लेख a. of beautiful outlines, highly arched; -रुचिस्तव कलावती रुचिरचित्रलेखे धुवी Gīt. 10. (-खा) 1 a portrait, picture. -2 N. of a friend and companion of Usā, daughter of Bāṇa. [When Uṣā related to her her dream, she suggested the idea of taking the portraits of all young princes in the neighbourhood; and on Usa's recognising Aniruddha, Chitralekha, by means of her magical power, conveyed him to her palace.] -लेखकः a painter. -लेखनिका a painter's brush. -वदाल: the sheat-fish. -वनम् N. of a forest noar the Gandaki. -वाजः a cock. -विचित्र a. 1 yariously coloured, variegated. -2 multiform. -विद्या the art of painting. -शाला a painter's studio. -शिखण्डिन m. an opithet of the seven sages : — मरीचि, अद्गिरस्, अत्रि, पुलस्त्य, पुलह्, कृतु and वसिष्ठ; मरीचिरञ्याङ्गरसौ पुलस्त्यः पुलहः ऋतुः । वसिष्टश्च महातेजास्ते हि चित्रशिखण्डिनः ॥ Mb. 12, 335, 29, [°]जः an epithet of Brihaspati. -शिरस् m. -शीर्यकः a kind of venomous insect. -श्री: great or wonderful beauty. -संस्थ a. painted. -हस्तः a particular position of the hands in fighting.

चित्रक a. 1 Bright, lovely, agreeable. -2 Brave, powerful. -क: 1 A painter. -2 A tiger in general. -3 A small hunting leopard; खरोष्ट्रमाहेषाः सिंहा व्याघाः समर्गचेत्रकाः Mb. 7. 30. 19. -4 N. of a tree. -कम् 1 A sectarial mark on the forehead. (तन्ते) कस्तरिकाचित्रक-मञ्जाहाम् Rām. Ch. 6. 69. -2 A particular manner of fighting. -3 N. of a wood near the mountain Raivataka.

चित्रयति Den. P. (According to L. D. B. it is 10 P.). 1 To make variegated, paint. -2 To regard as wonderful.

चিশ্বন্ত a. Variegated, spotted. –ল: The variegated colour.

चित्रा [चित्र-अच्] 1 N. of the fourteenth lunar mansion consisting of one star; हिमनिर्मुक्तयोगी चित्राचरदम-सोरिव R. 1.46. -2 A kind of snake. -3 Worldly illusion, unreality. -Comp. -भटीर: 1 the moon. -2 the forehead spotted with the blood of a goat offered as a victim to a deity. - देश: the moon. -मधा the dawn.

चित्रिकः The month Chaitra.

चित्रिणी N. for a woman 'endowed with various talents and excellences,' one of the four divisions into which writers on erotic science class women:—पश्चिनी, चित्रिणी, राञ्चिनी and हस्तिनी or करिणी. The Ratimanjarī thus defines चित्रिणी:—भवति रसिरसज्ञा नातिखर्ना न दीर्घा तिलक्षमसुनासा स्निस्पनीलोत्पलाक्षी । धनकठिनकुचाक्या सुन्दरी बद्धशीला सकल्याणविचित्रा चित्रिणी चित्रवक्त्रा ॥ 5.

चिर

चित्रित a. 1 Variegated, spotted. -2 Painted.

चित्रिन् a. (-णी f.) [चित्र्-णिनि; चित्र-अस्त्यथे इनि वा]
1 Wonderful. -2 Variegated. -3 Having variegated (black and gray) hair.

चित्रीहर 8 U. 1 To feel wonder. -2 To adorn, embellish.

चित्रीकरणम्, -कारः Wonder, surprise.

चित्रीकृत a. Painted, embellished.

चित्रीयते Den. A. 1 To cause wonder, to be an object of wonder; एवमुनरोत्तरमानश्चित्रीयते जीवलोकः Mv. 5; Bk. 17. 64; 18. 23. -2 To wonder.

चित्र्य a. To be honoured or worshipped.

चिन्त् 10 U. (चिन्तयिति, चिन्तित्) 1 To think, consider, reflect, ponder over; तन्द्रुवापिङ्गलकश्चिन्तयामास Pt. 1; चिन्तय तायत्केनापदेशेन पुनराश्रमपदं गन्छामः S. 2. -2 To think of, have an idea of, bring before the mind; तस्मादेतत् (वित्तं) न चिन्तयेत् H. 1; तस्मादस्य वर्ध राजा मनसापि च चिन्तयेत् Ms. 8. 381; 4. 258; Pt. 1. 135; Ch. P. 1. -3 To mind, take care of, look to; तातस्त्वां चिन्त्तयिध्यति S. 4.; cf. also R. 1.64; U. 1.19. -5 To call to mind, remember. -6 To find out, devise, discover, think out; कोऽध्युपायश्चिन्त्यताम् H. 1. -6 To regard as, esteem. -7 To weigh, discriminate. -8 To discuss, treat of, consider.

चिन्तक a. [चिन्त-अनुस्] Thinking upon, reflecting on (at the end of comp); as देन an astrologer; उपाय

चिन्तनम्, न्ना [चिन्त-मावे ल्युद्] 1 Thinking, thinking of, having an idea of; मनसाऽनिष्टचिन्तनम् Ms. 12.5. –2 Thought, reflection. –8 Anxious thought.

चिन्ता [चिन्त-भावे अ] 1 Thinking, thought. -2 Sad or sorrowful thought, care, anxiety; चिन्ताजडे दर्शनम् S. 4. 5; so वीतचिन्तः 12. -3 Reflection, consideration; कि पुनिविन्तायाः प्रयोजनम् SB. on MS. 4.1.25. 省 (In Rhot.) Anxiety, considered as one of the 33 subordinate feelings; ध्यानं चिन्ता हितानाप्तेः शृत्यताश्वामनापकृत् S. D. 201. -Comp. -आकुल a. full of care, disturbed in mind, anxious. -कमेन n. anxioty. -पर a. thoughtful, anxious. - मणि: i a fabulous gem supposed to yield to its possessor all desires, the philosopher's stone; কাৰ-मूल्येन विक्रीतो हन्त चिन्तामणिर्मया Senti 1. 12; अपि चिन्तामणि-श्चिन्तापरिश्रममपेक्षते Mal. 10. 22; तदेक्खुब्धे हृदि मेऽस्ति लब्धुं चिन्ता न चिन्तामणिमप्यनर्धम् N. 3. 81; 1. 145. −2 N. of Brahms. -3 A kind of horse, having a big curl on the neck; कण्ठे यस्य महावर्ती यस्याश्वस्य प्रजायते । चिन्तामणिः स विज्ञेयश्विन्तितार्थविष्रद्धिदः॥ Salihotra 18. -वेद्मन् 👊 a council-hall.

चिन्तित a. 1 Thought, reflected. -2 Devised, found out. -तम् Reflection, thought. -2 Care, attention. -3

Meditation; चिन्तितेनागतान् पश्य समेतान् सप्त सागरान् Ram. 3. 74. 25. — Cemp.— उपनत, — उपस्थित thought of and immediately present; करे ऋषाणमामेयं चिन्तितेपनतं दशत्; Ks. 18. 329; चिन्तितेपिस्थतामेयसङ्ग्रहस्तः ibid. 116 and 146.

चिन्तितिः f. चिन्तिया Consideration, reflection, thought.

चिन्स्य pot. p. [चिन्त् कर्मणि यत्] 1 To be considered or thought over. -2 To be discovered, to be devised or found out. -3 Conceivable, comprehensible. -4 Requiring consideration, doubtful, questionable, यच्च कचिद्रभुट टालक्कारत्वे उदाहतं (यः कीमारहरः &c.) एतस्विनत्यम् S. D. 1.

चिन्तिडी The tamarind tree.

निका N. of a vory small grain.

चिपट a. Flat-nosed. -ट: Rice or grain flattened.

चिपिटः त. See चिपट. -Comp. -प्रीय a. short-necked -प्राण, -नास, -नासिक a. flat-nosed; स मार्था चिपिटप्राणाम् Ks. 61. 15; स्त्रीमृत्युः स्यान्चिपिटनासः Bri. S. 68. 61; मिलव- भुवं काचराक्षां न्यप्रक्चिपिटनासिकाम् Ks. 20. 108. -नासिक क. (pl.) N. of a country in the north of ancient India; केश्वधर्चिपिटनासिकदासरकाट्यानशरथानाः Bri. S. 14. 26.

चिपिटकः, चिपुटः Flattened rice.

चिष्प: A disease of the finger nail; also चिष्य.

चिष्परज्ञयापीडः N. of a king of Kashmir; श्रीचिष्पर-जयापीडो बृहस्पत्यपराभिधः Raj. T. 4. 676.

चित्रु (तु) कम् The chin; चित्रुकं सुदशः स्पृशामि यानत् Bv. 2. 34; Y. 3. 98; रात्रौ चित्रुकसमर्पितजातुः Sankaracharya's Stotras.

चिमिः A parrot; also चिमिकः.

चिर c. [चि-रक्] Long, lasting a long time, existing from a long time, old; चिरविरदः चिरकालः चिरमित्रम् &c. → TH A long time. Note. — The singular of any of the oblique cases of जिर may be used adverbially in the sense of 'long', 'for a long time', 'after a long time', 'long since', 'at last', 'finally '; न चिरं पर्वते वसेत् Ms. 4. 60; तत: प्रजानां चिरमात्मना धृताम् R. 3. 35, 62; Amaru. 7:): कियरिचरेणार्यपुत्रः प्रतिपत्ति दास्यति S. 6; R. 5. 64; प्रीतारिम ते सौम्य चिराय जीव R. 14, 59; Ku. 5, 47; Amaru. 3; चिरात्सुतस्पर्शरसज्ञतां ययौ $_{
m IR}$, 3, 26; 11, 63; 12, 87; चिरस्य वाच्यं न गतः प्रजापितः S. 5. 15; चिरै कुर्यात् Sat. Br. -Comp. -आयुस् a. long-lived. (-m.) a god. -आरोधः a protracted siege, blockade. - 3? a. existing for a long time. -कार, -कारिक, -कारिन, -किय a. acting slowly, delaying, tarrying, dilatory. - কাল: a long time. -कालिक, -कालीन a. 1 of long standing, old, long-continued. -2 chronic (as a disease). -जात a. born long ago, old. -जीविन a. long-lived (-m.) 1 an epithet of seven persons who are considered to he 'deathless'; अश्वस्थामा बलिव्यस्थि हनुमांश्व विभीषणः । कृपः

चिम्

परशुरामश्च सतैते चिरजीविनः ॥ -2 N. of Visnu. -3 N. of Markandoya; वर्जीविनः ॥ -2 N. of Visnu. -3 N. of Markandoya; वर्जीविना महात्मानं चिरजीविनमुत्तमम् Mb. 13. 125. 35. -4 a crow. -6 N. of two plants जीवक and शल्मिले. -पाकिन a. ripening late. -पुष्पः the Bakula tree. -मित्रम् an old friend. -मिहिन m. an ass. -रात्रम्, -रात्राय a period of many nights, a long time; प्रयाते तु महारप्यं चिररात्राय राघवे Rām. 2. 40. 18; चिररात्राय पित्रेव येनायं परिपालितः Siva. B. 15. 8. विषत a. having lodged for a long time. -विमोषित a. long banished, a long sojourner. -स्ता, -स्तिका a cow that has borne many calves. -सेवकः an old servant. -स्य, -स्थायिन, -हियत a. lasting, long, enduring, continuing, durable; तिटिनि तटबुमपरतनपातकमेकं चिरस्थायि Udh.

चिरंजीव a. Long lived. -वः An epithet of Kāma.

चिरण्टी, चिरिण्टी [चिरेण अटित पितृगृहात् अतृंगेहम् अट् अच् पृषो॰ Tv.] 1 A woman married or single who continues to reside after maturity in her father's house. -2 A young woman (in general); देव न प्रत्ययः स्त्रीषु चपलास्विकास्विष । चिरण्टीष्विष न प्राह्मो वेदाक्रीष्टिव सर्वदा ॥ Ks. 58. 56.

चिरत्न a.(-स्नी f.) [चिरे भवः चिर-त्न] Of long standing, old, ancient; P. IV. 3. 23.

त्रिरंतन a. (-नी f.) [विरं भवार्थ टपुरु तुर् च] Of long standing, old, ancient; स्वहस्तदत्ते मुनिमासनं मुनिश्चिरंतन-स्तावदिभन्यवीविशन् Si. 1.15; चिरंतनः सहद &c.

चिरायति D_{em} , P_{eff} also चिरायते T_{o} delay, t_{arry} ; कथं चिरयति पाञ्चली V_{e} , I_{f} कि चिरायितं भवता; सङ्केतके चिरयति प्रवरो विनोदः M_{k} , 3. 3.

चिरम्भणः The Bengal kite

चिरिः A parrot; -Comp. -काकः A kind of crow; लवणं चोरियत्वा तु चिरिकाकः प्रजायते Mb. 13. 111. 123. -बिस्वः Pongamia Glabra; चिरिवित्वान् मध्कांश्च बिल्वानथ च तिन्दुकान् Rām. 3. 11. 74.

चिरि 5 P. (चिरिजोति) To kill, hurt, injure (used only in the Vedu).

चिरुः The shoulder-joint.

चिर्मादेः A sort of cucumber.

चिल 6 P. (चिलति) To put on clothes.

चिलमी (-मि)-लिका 1 A kind of necklace. -2 A fire-fly. -8 Lightning.

चिलि(ही)चि(ची)मः, -मिः, चिलीमः, चेलचीमः A kind of fish. Charak advises that this fish should not be eaten with milk. (Mar. 'वेगसा' मासा.)

चिद्ध् 1 P. (चिहति, चिहित) 1 To become loose, be slack or flaccid. -2 To act wantonly, sport.

चिल्लभक्षा f. A prostitute; L. D. B.

चिल्ल a. [चिल्ल-अच्] Blear-eyed. —हाः f A bleared or sored eye. —2 The (Bengal) kite; चिल्ला also in this sense; बन्धनप्रश्लो गृहकपोतिश्वलाया मुखे पतितः M. 4; cf. English "From the frying-pan into the fire". —Comp.—आभः a petty thief, a pick-pocket.

चिल्लका, चिल्लिका, चिल्ली A cricket; cf. झिल्लिका.

चिविः The chin.

चिविट = चिपिट q. v.

चिहण a. = चिक्रण q. v.

चिहुर = चिकुर q. v.

चिह्न 10 U. (चिह्नयनिन्ते) To mark, stamp (properly a Denom. from the noun चिह्न).

चिह्नम् 1 Mark, spot, stamp, symbol; emblem, badge, symptom; त्रामेषु यूपचिह्नेषु R.1.44; 3.55; संनिपातस्य चिह्नानि Pt. 1.177. -2 A sign, indication; प्रसादचिह्नानि पुर:फलानि R. 2.22; प्रहर्षचिह्न 2.68. -3 A sign of the zodiac. -4 Stamp, print, impression; पर. -5 Aim, direction. -Comp. -कारिन् a. 1 marking, spotting. -2 striking, wounding, killing. -3 frightful, hideous.

चिह्नित a. 1 Marked, signed, stampod, bearing the badges of an office; Y. 2. 85; 1. 319; दिवा चरेयुः कार्यार्थ विह्निता राजशासनैः Ms. 10. 55; 2. 170. —2 Branded. —3 Known, designated.

चीक् 1, 10. P. (बीकर्त, चीकयति) 1 To endure, bear, suffer. -2 To be impatient. -3 To touch.

चीचीकुची Onemat. For the warhling of birds.

चीडा f. A kind of perfume; (Jaina).

चीत्कारः An enomatopoetic word, the cry of certain animals, particularly of the ass or elephant; स विभादति चीत्काराहर्दभस्ताहितो यथा H. 2.31; वैनायक्यश्चिरं वो वदनविश्वतयः पान्त चीत्कारवत्यः Mal. 1.1.

चीन: [चि-नक् पृषो॰दीर्घः] 1 N. of a country, the modern China. -2 A kind of deer. -3 A sort of cloth. -4 A thread. -नाः m. (pl.) The rulers or people of China. -नम् 1 A banner. -2 A kind of bandage for the corners of the eyes. -3 Lead. -Comp. -अंगुकम, -चासस् n. China-cloth, silk, silken cloth; चीनोग्रुक-मिन केतोः प्रतिवातं नीयमानस्य S. 1.34; Ku. 7.3; Mal. 6.5; Amaru. 75. -कपूरः a kind of camphor. -अम् steel. -दार Cinamon (Mar. दालचिनी); एलां च देवसुमुनं त्वक्पप्रं चीनदार च Siva. B. 30.14. -पद्म्म् 1 lead. -2 China silk; Kau. A. 2.11. -पिष्टम् 1 red lead; चीनपिष्टमयों लोकखारणे-कमयी च मृः Ks. 23.85. -2 lead. -चसुम् lead.

चीनकः, चीनाकः 1 A kind of camphor. -2 N. of a very small grain, fennel.

चीभ् 1 A. (चीमते) 1 To coax, wheedle, flatter. -2 To boast, swagger.

चुद्

चीरम् [चि-कन् दीर्घक्ष; Un. 2.26] 1 A rag, a tattered cloth, a long stripe or garment; Ms. 6.6; शीमं दुक्ष्मजिनं चीरं वल्कलमेव वा Bhag. 7.13.30. -2 A hark. -3 A cloth or garment in general; दर्भचीरं निवस्थाय दण्डाजिनविभूषित: Mh. 3.39.23. -4 A necklace of pearls consisting of four strings. -5 A stripe, stroke, line. -6 A manner of writing with strokes. -7 Lead. -8 A crest. -9 The dress of a Buddhist priest. -Gomp. -परिम्रह, -वासम् a. 1 clothed in bark; Ku. 6.92; Ms. 11.102. -2 dressed in rags or tatters. (-m.) an epithet of Siva. -भवन्ती the elder sister of a wife. -मोचनम् N. of a Tirtha; चीरमोचनतीर्थान्तर्गणरात्रं तपस्थता Rsj. T. 1.149.

चीरकः 1 A manner of writing, see चीर above. -2 eye-fly (Mar. केंबरें); कीज्ञो जीवति वर्ष तु तती जायित चीरकः Mb. 13.111.88.

चीरिहिः A kind of large fish ; Susr. 6. 35. 4.

चीरित a. Having strips, ragged.

चीरिन् a. [चीर-इनि] Clothed in bark, garments or rags; आत्मानं चोग्रतपसा विश्वती चीरिणं क्रशम् Bhag. 3. 33. 14.

चीरिः f. [चि बा॰ कि दीर्घश्व] 1 A veil for covering the eyes. ~2 A cricket; शुष्यतनुरुतां तारचीरिचीत्काररोदिनीम् Ks. 73. 240. ~3 The hem of an undergarment.

चीरि(र)का A cricket.

चीरी $f_{\rm eff}$ चीरीवाकः A cricket; चीरीवाकस्तु छत्रणं बलाका श्रकुनिर्देषि $M_{\rm S},~12,~63$; चीरी लवणहारकः Y, 3,~215.

चीर्ण a. (चर्-वक् पृषो^o अत ईन्वम्] 1 Done, performed, observed; चीर्णत्रतो नाल एव बुद्धिसत्त्वगुणान्वितः Mb. 1.48.19. -2 Studied, repeated. -3 Split, divided. -Comp. -पर्णः the Kharjūra and Nimba tress; -त्रत a. Who has practised a vow.

चीलिका A cricket.

चीष् I. 1. U. (चीवित-ते) 1 To wear, cover. -2 To take or receive. -3 To seize. -II. 10 U. (चीवयति-ते) 1 To shine. -2 To speak.

चीवरम् [चि-ध्वरच् नि° दीर्घः; चीव्-अरच् वा; ef. Un. 3.1]
1 A garment (in general); a tattor, rag; प्रेतचीवर-वसा स्वनोत्रया R. 11. 16. -2 The dress of any mendicant, particularly of a Buddhist mendicant; चीवराणि परिधत्ते Sk.; चीरचीवरपरिच्छदाम् Mal. 1; प्रक्षाल्किमेत-मथा चीवरखण्डम् Mk. 8.

नीवरिन m. 1 A Buddhist or Jaina mondicant. -2 A mendicant (in general).

चुक्क 10 U. (जुक्रयति-ते) To inflict or suffer pain.

चुकारः The roaring of a lion.

चुकाः [चक्-रक् अत उत्वं च Un. 2.15] 1 A kind of cane or sorrel. -2 Sourness. -कम् Sourness, acidity. -Comp.

-अंग्लम् vinegar made by the acetous fermentation of grain. (न्स्ला) 1 a tamarind tree. -2 a kind of sour rice-gruel. -फलम् the tamarind fruit. -वास्तृकम् woodsorrel.

चुककम्, चुकिका A kind of wood-sorrel.

चुका The tamarind tree.

चुकिमन् 👊 Sourness.

चुआ 1 Injuring, killing. -2 Washing.

चुचिः The female breast; udder.

चुचुकः, कम्, चुचूकम् The nipple of the breast.

चुच्चु, -च्चू A kind of vegetable.

चुच्य 1 P. 1 To bathe. -2 To churn. -3 To squeeze -1 To distil; L. D. B.

चुञ्च a. (At the end of certain comp.) Celebrated, famous, renowned, skilled in; तेन विताशुञ्चप्चणपी P. V. 2. 26. असर°, चार° &c. रामोऽपि मायाचणमञ्जूञ्च: Bk. 2. 32. —ञ्चु: The musk-rat or shrew. —2 A mixed caste born of a Brāhmaṇa father and Vaideha female; मेदान्प्रचुञ्च-मद्गृनामारण्यपग्रुहिसनम् Ms. 10. 48.

चुञ्चुरी A game played with tamarind seeds instead of dice.

चुद् I. 6, 10. P. (चुटति, चोटयति) To cut off, divide. -II. 1, 10. P. (चोटति, चोटयति) To become small, to be diminished, wane.

चुद्द 10. P. (चुड्यति) To become small or shallow (as a river.)

चुर 1, 6 P. (चुडति) To conceal or hide.

चुड्ड 1 P. (चुड़िने) 1 To dally, sport. -2 To hint one's meaning. -8 To act or do.

चुण् 6 P. (चुणति) To cut off, pierce.

चुण्द् I. 1, 10. P. (चुण्डति, चुण्डयति) To cut off. -II. 1. P. To become small.

चुण्ड् I. 1 P. To become small.-II. 10 P. To cut off.

चुण्टा, -ण्टी, -ण्डा A small well or reservoir.

चुत् 1 P. (चोतति) To ooze, trickle, see च्युन्.

चुतः, तिः The anus.

चुद् I. 10 U. (चोदयनि-ते, चोदित) 1 To send, direct, throw forward, urge or drive on, push on; चोदयाश्वान S. 1. -2 To prompt, inspire, impel, animate, excite; R. 4. 24. -3 To hasten, accelerate. -4 To question, ask. -6 To press with a request, -6 To put forward, adduce, as an argument or objection. -7 To enjoin, lay down; Ms. 2. 165. -8 To request, solicit. -9 To help on. -10 To hring or offer quickly. -11 To fix,

settle, direct. -12 To be quick. -II. 1 U. Ved. (नोदित-ते) 1 To impel, incite. -2 To offer quickly (Soma). -3 To hasten, be quick.

नोद u. [नोदयतीति तुद्-अन्] Animating, inspiring, promoting &c. नदः A whip or goad.

चोदक a. [जुर्-जुर्] Driving, urging. —कः 1 Directing, invitation. -2 (in gram.) परिमह q. v. -3 The injunctive text or the general rule which lays down that a विकृति shall be performed like its मकृति. चोदको हि प्रयोग-वचनाद् बलवत्तरः। स हि उत्पादयित प्रापयित च। प्रापितानिभसमीक्ष्य प्रयोगवचन उपसंहरित । \$B. on MS. 5. 1. 18; विकृतिः प्राकृतान् धर्माक्षोदकेन गृहाति। \$B. on MS. 5. 4. 22.

चोदन a. [चुद्-भाव त्युद्] Driving, impelling. -नम् 1 The act of driving. -2 Invitation. -3 Order, rule, precept.

चोदना 1 Sending, directing, throwing. -2 Urging or driving onward; ज्ञानं ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मचोदना Bg. -3 Prompting, inciting, encouraging, inspiration. -4 A precept, sacred commandment, scriptural injunction. -6 The category called अपूर्व (in पूर्वमीमांसा); चोदनेत्यपूर्व ब्रूमः SB. on MS. 7. 1. 7. -Cemp. -गुडः a ball for playing with.

चोदित p. p. 1 Sent, directed. -2 Urged on, driven.
-8 Incited, prompted, inspired. -4 Put forward as an argument. -5 Thrown, cast. -6 Appointed. -7 Ordered, directed.

नोद्य a. [नुद्-ध्यत्] 1 To be driven or impelled. -2 To be sent, thrown, or directed. -3 To be mentioned; नीदारमूलेक्पुदशाकशत्तिः ससंयता चाप्तिकार्येषु चोद्यः Mb. -द्यम् 1 Objecting, asking a question. -2 An objection. -3 Wonder, surprise.

चुन्दी A procuress, bawd.

चुष् 1 P. (चोर्पात) To move slewly, creep or steal along.

चोपन a. Moving, stirring. -नम् Moving slowly.

चुषुकः Tho chin; प्रगृक्ष चुषुकेऽध्यात्ममुदनीनमदच्युतः Bhag. 10. 42. 7.

चुत्रम् The month, face.

चुम्चुमायनम् Itching of a wound; Susr. 1. 42. 11.

चुसुरि: N. of a demon whom Indra killed to favour Dabhīti; स्वप्रेनाभ्युप्या नुसुरि धुनि च जधन्य दस्युं प्र दभीतिमादः Rv. 2. 15. 9.

चुम्ब् I. 1, 10. U. (जुम्बति-ते, जुम्बयति-ते, जुम्बत) 1 To kiss (fig. also); श्रिज्यति जुम्बति जलधरकत्यं हरिस्पगत इति तिमिरमनत्यम् Git. 6; श्रियामुखं किंग्डरपश्च जुम्बे Ku. 3.38; Amaru. 16; H. 4, 132. -2 To touch softly, or graze; with

सं. इं. को ९०

परि to kiss; Rs. 6. 18.; Amaru. 77. -II. 10. P. To hurt, kill.

चुम्बः, म्बा [चुम्ब्-भावे घष् अच् वा] A kiss.

चुम्बक: [चुम्-जुन्] 1 A kisser. -2 A lether, a lustful man, libertine. -3 A rogue, cheat. -4 One who has kissed or dipped in a variety of subjects, a superficial scholar. -6 A loadstone. -6 The upper part or middle of a balance.

चुम्बनम् [चुम्ब् भावे ल्युट्] Kissing, a kiss; चुम्बनं देहि मे भार्ये कामचाण्डाल्जुप्तये R. G.

चुनियत p. p. 1 Kissed. -2 Touched softly.

चुम्बन् a. 1 Kissing, sipping; Mal. 9. 7. -2 Touching, grazing; Bh. 3. 95. -3 Affected with; इत्यर्धचन्द्राभनखाइचुम्बिक्ना सखी यत्र सखीभिरूचे N. 6. 66. -4 Relating to; वस्तुम्बिनेव स्वमनोरथेन N. 8. 87. -8 Busy with; कार्योन्तर-चुम्बिनित्ते N. 3. 95.

चुर् 10 U. (चोरयति-ते, चोरित) 1 To rob, steal; Ms. 8. 333; V. 3. 17. -2 (Fig.) To boar, have, possess, take, assume; अवृचुरचचन्द्रमसोऽभिरामताम् Si. 1. 16.

T a. Stoaling, robbing &c.

चुरणम् Robbing, theft.

चुरा Theft.

चो (चो) रः 1 A thiof, robber; सकलं चोर गतं त्वया गृहीतम् V. 4. 16; इन्दीवरदलप्रभाचोरं चक्षुः Bh. 3. 67. +2 Any dishonest dealer. -2 One that steals or captivates the heart. -Comp. -कर्मन् n. thoft. -गत a. robbed. -रूपः a clever thief.

चो (चौ) रिका Theft, robbery; विवाह Mal. 1, secret marriage.

चोरित « Stolen, robbed, -तम् Thoft.

चोरितकम् 1 Petty theft, larceny. -2 Anything stolen.

चुरिः, -री / 1 A small well. -2 Theft; ततो दैवयोगेन राजमबने चौराक्षुरी कृत्वा... Vet-

चुरू 10 P. (चोलयति) 1 To raise or elevate. -2 To rise, increase. -3 To dip, dive or plunge into.

चुन्नः [चुन्-उक्स्] 1 Deep mud. -2 A mouthful of water or the hand hollowed to hold water or anything: ममी स भदं चुन्नके समुद्रः N. 8. 45; ज्ञात्वा विधानुश्रुकान् प्रसृतिम् Vikr. 1. 37. -3 A small vessel. -क Water in which pulse has been steeped.

बुलुकिन m. A porpoise.

चुलुम्प् 1 P. (चुलुम्पति) 1 To swing, rock, move to and fre, agitate. With उद् 1 to swing. -2 to agitate; अम्मोधेनीतिकेलीरसमिव चुलुकैरुच्चुलम्पन्यपो ये My. 5.8.

चूर्तिः

चुलुम्पः Fondling children.

चुलुम्पा A she-goat.

चुलुन्पिन A kind of fish; L. D. B.

युल्ल् 1 P. (ब्रह्मति) i To play, sport, to make amorous gestures. -2 To conjecture.

ব্ৰস্ত a. Blear-eyed. –স্ত: A blear eye.

বুল্লক: The palm of the band hollowed as in the act of holding water. –কী 1 A kind of water-pot. –2 A porpoise.

चुिह्नः A fire-place.

चुछी 1 A fire-place; पन स्ना गृहस्थस्य चुली पेषण्युपस्करः Ms. 3. 68. -2 A funeral pile. -3 A large apartment or hall composed of three divisions, one looking north, another east, and the third west; याम्याहीनं चुली त्रिशालाकं विज्ञासकरमेतन् Bri. S. 53. 38.

चुस्त् 10 P. 1 To honour. -2 To condemn; L. D. B.

चुस्तः, –स्तम् [चु क ज॰ धुर्] 1 The burnt exterior of roast meat. −2 Fried meat. −8 Chaff. −4 Rind.

चुकम, चूचूकम The nipple of a breast; Si. 7. 19. -a. staggering in speech; मुक्चूनुका: Mb. 14. 36. 30.

ৰুৱ: Ved. 1 A protuberance. -2 The ceremony of tonsuro.

चूडकः A well.

चुडा 1 The hair on the top of the head, a single lock on the crown of the head (left after the ceremony of tonsure); R. 18. 51; U. 5. 36; 5. 3; 4. 20. -2 The ceremony of tonsure. -3 The crest of a cock or peacock; Pt. 2. 73. -4 Any crest, plume or diadem. -5 The head. -6 Top, summit. -7 A room on the top of a house. -8 A well. -9 An ornament (like a bracelet worn on the wrist). -Comp. -करणम्, -कमन n. the ceremony of tonsure; Ms. 2. 35. -पाशः a mass of hair; चुडापारे नवक्रवकम् Me. 65. -मणिः, -रत्नम् 1 a jewel worn on the top of the head, a crest-jewel (fig. also). -2 best, excellent (usually at the end of comp.). -उक्षणम् tonsure.

चुडार, -छ a. 1 Having a single lock of hair on the crown of the head. -2 Crested. -छम् The head.

सूडिक, सूडिन a. 1 Having a lock of hair on the head. -2 Crested.

चुडाम्लम् Vinegar prepared from fruits.

चुण् 10 P. (चृणयति) 1 To contract. -2 To close, shrink.

चृतः [तूष्-क, चोतित रसं चुत्-अच् वा पृषो॰ Tv.] 1 The mango tree; ईषद्वराजः कणाप्रकिषशा चूते नवा मजरो V. 2. 7; चुताचुक्ररास्वादकषायकण्डः Ku. 3. 32; one of the 5 arrows of

Cupid; see पश्चण. -तम् The anus. -Comp. -यष्टिः The mango branch. चूत्यष्टपा समान्तिष्टो दृश्यतां तिलकदुमः। Bu. Ch. 4. 46.

चूतकः 1 The mango tree. -2 A small well.

चूतिः f. The anus.

चूर् 4 A. (चूर्यते) To hurn.

चूरी, चूरिका A small well.

चूर्ण 10 U. (चूर्णयति-ते, चूर्णित) 1 To reduce to powder, pulverize, pound. -2 To bruise, crush.

चूणे:, -णेम् [चूणं कर्मणि अच्] 1 Powder. -2 Flour.
-3 Dust; तत्राश्मचूर्णान्यपतन् पावकप्रकरा इन Ram. 1. 171. 3.
-4 Aromatic powder, pounded sandal, camphor &c; भवति विफलप्रेरणा चूर्णमुष्टिः Me. 68. -णेः 1 Chalk. -2 Lime.
-3 Pounding. -Comp. -कारः a limeburner. -कुन्तलः a curl, curly hair; समं करलकान्तानां चूर्णकुन्तलविश्विः Vikr. 4.2.
-खण्डः, -ण्डम् 1 gravel, pebble. -2 lime stone nodule.
-पदम् a peculiar exercise, walking backwards and forwards. -पादः vermilion. -मुष्टिः f. a handful of perfume or powder. -राजः It is the king of powders containing eight parts of 'asafoetida' and twentyseven parts 'bdellium'; Matanga. L. 11. 49.

चूर्णकः [चूर्ण स्वायं क] 1 Grain fried and pounded. -2 A species of silk-cotton tree (शाल्मलीविशेष); अङ्कोलाय कुरण्याय चूर्णकाः पारिभद्रकाः Ram. 4.1.80. -कम् 1 A fragrant powder. -2 A style of prose-composition which is easy, does not contain hard letters, and has very few compounds; अक्टोराक्षरं स्वल्पसमासं चूर्णकं विदुः Chand. M. 6. -8 Explaining in prose the purport of a foregoing verse.

चूर्णेनम् Crushing, pounding.

বুর্ণি:, -দৌ f. 1 Pounding, powder. -2 A sum of hundred cowries. -3 N. of Patañjali's Mahâbhāsya on the Sūtras of Pāṇini. -4 A selection of an unanswerable argument.-Comp.—হব m. 1 an epithet of Patañjali. -2 an annotator, commentator.

चूर्णिका 1 Grain fried and powdered. -2 A style of prose composition.

चूर्णित a. f Pounded, pulverized. -2 Crushed, bruised, smashed, shattered to pieces; Ku. 5. 24.

चूर्णिन् a. Made or mixed up with anything powdered.

चूर्णीक 8 U. 1 To reduce to powder, pound, grind. -2 To bruise, smash.

चूर्णीभू 1 P. To become dust, fly off into minute particles.

चूर्तिः f. Going.

স্থুতঃ Hair. — তা 1 An upper room. —2 A crest. —3 } The crest of a comet; cf. সুৱা.

चूलिकम् A cake of flour fried with ghee.

चूलिन a. Having a crest.

चूलिका [जुल् समुच्यये जुल् पृषो॰दीर्घः] 1 The crest or comb of a cock. -2 The root of an elephant's ear. Matanga. L. 6. 9. -3 (In dramas) The hinting or indication of the occurrence of any event by characters behind the stage; अन्तर्जवनिकासंस्थः सूचनार्थस्य चूलिका S. D. 810; e. g. in the beginning of the 4th Act of Mv. -4 The crest (?) of a how; प्रथमं चापमारोष्य चूलिकां बन्धयेततः। स्थानकं तु ततः कृत्वा बाणोपिर करं न्यसेत्॥ Dhanur. 118.

चुष् 1 P. (चूषति, दृषित) To drink, suck up or out.

त्रुपा 1 A leathern girth (for an elephant). -2 Sucking. -3 A girdle.

चूच्यम् [नृष् कर्मणि प्यत्] Any article of food to be sucked.

चोष 1 Sucking. -2 Inflammation (in medicine). -3 Drying up.

चोषणम् Sacking, suction.

चोष्यम् = चृष्य q. v.

चृत् I. 6 P. (चृति) i To hurt, kill. -2 To tie, bind or connect together. -II. 1. P., 10 P. (चर्तति, चर्तयति) To light, kindle.

चेकितानः 1 An epithet of Siva. -2 N. of a Yādava prince, who fought on the side of the Pānḍavas in the great war. -a. One who sees; यं विकेतानमनु चित्तय उच्चकन्ति Bhāg. 6. 16. 48.

चेटः (डः) [चिद् अच्, वा टस्य डः] A servant; एतत्तस्य मुखाच्छूला राजचेटस्य दुर्मनाः Ks. 6. 127.

चंटकः 1 A servant, slave; any one who does a set task. -2 A paramour.

चेटि (डि) का, चेटिः (टी) (डी) f. A female elave or servant.

चेद ind. If, provided that, although (never used at the beginning of a sentence); अयि रोषसुराकरोषि नो चेत्किमि खाँ प्रति वारिषे बदामः Bv. 1. 44; Ku. 4. 9; इति चेद् -न 'if it be urged that(we reply) not so' (frequently used in controversial works); सिक्षानमात्रेण राजप्रमृतीनां इष्टं कर्नुविमिति चेत्र S. B; अथ चेद् but if.

चेदिः m. (pl.) N. of a country; तदीशतारं चेदीनां भवां-स्तमवमंस्त मा Si. 2. 95, 63. —Comp. —पातः, —भूभृत् m., —राज् m., —राजः N. of Sisupala, son of Damaghosa and king of the Chedis; Si. 2. 96; see शिशुपाल.

चेदिक क. (pl.) The Chedis; शौलिकविदर्भक्तसान्ध्र वेदिका-श्वीर्ध्वकण्ठाश्र Bri. S. 14. 8. चेरिका 1 A village, town. -2 A suburb town inhabited by weavers; तदेव चेरिका प्रोक्ता नागरी तन्तुवायभू: Kāmikāgama 20. 15. 16; also Māna. 10. 85-88.

नेख् 1 P. (चेलति) 1 To go, move. -2 To shake, be disturbed, tremble.

चेलम् 1 A garment; कुसुम्भारणं चारु चेलं वसाना Jagannatha. -2 (At the end of comp.) Bad, wicked, vile; मार्थाचेलम् 'a bad wife.' -Comp. -आराकः a moth-क्रोपम् ind. So as to wet the clothes (rain) P. III. 4. 33. -गञ्जा N. of a river near Gokarna. -चीरा a piece torn off from a garment; विपनं गलमुद्धध्य दृढया चेलचीरया Raj. T. 4. 574. -निर्णेजकः, -प्रशालकः a washerman; खनतां शोण्डिकानां च चेलनिर्णेजकस्य च Ms. 4. 216.

चेलिका 1 A bodice. -2 Silk-cloth.

चेलुकः A Buddhist novice.

चेल्ल् 1. P. (चेह्नि) To go or move. -2.To shake, tremble.

चेष्ट्र 1 A. (चेष्ट्रते, चेष्ट्रित) 1 To move about, stir, be active, show signs of life; यदा स देवी जागति तदेदं चेश्रते जगत् Ms. 1. 52; Mal. 8. 8; S. 6. 27. -2 To make effort, endeavour, exert oneself, struggle. -8 To perform, do (anything). -4 To frequent. -8 To behave, act. With बि 1 to stir, move, be in motion, move about. -2 to act, behave.

चेष्म् 1 Moving the limbs, gesture; -2 Acting.

चेष्टक a. [वेष्ट्-वृत्] Making efforts. -क: A particular mode of sexual enjoyment or coitus.

चेष्टनम् 1 Motion. -2 Effort, exertion. -3 Performing, doing.

चेष्टा [चेष्ट्-अङ्] 1 Motion, movement; संदद्धचेष्टस्य R. 2. 43; किमस्माकं खामिचेष्टानिरूपणेन H. 3; Mal. 5. 7. -2 Gesture, action; चेष्ट्या भाषणेन च नेत्रवक्वविकारेख टक्ष्यतेऽ न्तर्गतं मनः Ms. 8. 26. -3 Effort, exertion. -4 Behaviour Pt. 1. 150. -5 Action, deed, performing. -नाशः destruction of the world. -निरूपणम् observing a person's movements.

चेष्टित p. p. [चेष्ट्-कर्तरि क] Moved, stirred &c. -तम् 1 Motion, gesture, act. -2 Doing, action, behaviour; कपोलपाटलादोश बभूव रधुचेष्टितम् R. 4.68; तत्तकामस्य चेष्टितम् Ms. 2. 4 doing or work.

चैतन्यम् [चेतनस्य भावः ध्यश्] 1 Spirit, life, intelligence, vitality, sensation. -2 Soul, spirit, mind; U. I. 36. -3 Consciousness, feeling, sensation, sense; U. I. 48. -5 (In Vedānta phil.) The Supreme Spirit considered as the essence of all being and source of all sensation. -Comp. -भेर्यो f. N. of a Rāgiņī. -स्य: N. of a modern reformer of the Vaisnava faith.

चैत्रसिक a. Relating to the mind.

चैस a. [चित्तस्येदम् अण्] Belonging to the mind, mental. -तम् Memory.

चैतिक a. Mental, intellectual.

चैत्य a. Relating to a pile. -त्यः The individual soul. -त्यम् 1 The ant-hill; नागहेतोः सुवर्णेन वैत्यमुन्मधितं यथा Ram. 4. 19. 34. -2 A pile of stones forming a landmark. -3 A monument, tomb-stone. -4 A sacrificial shed; देवस्थानेषु वैत्येषु नागानामालयेषु च Mb. 3. 190. 67; कच्चिचवैत्यशतिर्जृष्टः Ram. 2. 100. 43; प्रासद्योपुरसभावैत्यदेव-गृहादिषु Bhag. 9. 11. 27. -6 A place of religious worship, altar, sanctuary. -6 A temple. -7 A reflection. -8 A religious fig-tree or any tree growing by the side of streets; वैत्ययुवाद्विना भूमियस्ययं सवनाकरा Mb. 1. 1. 229; Mo. 23 (एथ्यावक्ष Malli.) -Comp. -याग्नः sacred fire, Panch. I. 6. -तरः, -मुमः, -मुकः a fig-tree standing on a sacred spot. -पालः the guardian of a sanctuary. -मुखः a hermit's water-pot.

चैत्रः [वि प्रृण् ; चित्रमेव स्वाधें अण् ; चित्रायां भवः अण् वा]

1 N. of a lunar month in which the full moon stands in the constellation Chitra (corresponding to March-April). -2 A Buddhist mendicant. -3 One of the seven ranges of mountains dividing the continent into Varsas. -त्रम् A temple, monument for the dead. -Comp. -आवितः f. the full-moon-day of Chaitra. -सवः an epithet of the god of love.

चौत्रकः The month चैत्र.

चैत्रिः, चैत्रिकः, चैत्रिन् m. The month called Chaitra.

चैत्री The day of full-moon in the month of Chaitra.

नेत्ररयम् (-ध्यम्) N. of the garden of Kuhera; एको ययो नेत्रर्थप्रदेशान् सीराज्यरम्यानपरो विदर्भान् R. 5. 60.

चैद्यः N. of Sisupala; अभिचैद्यं प्रतिष्ठामुः Si. 2. 1.

चैल a. Made of cloth. -लम् A piece of cloth, garment. -लः A month. -Comp. -अश्वकः A goblin feeding on moths Ms. 12. 72. -धावः a washerman; चैलधावसुराजीवसहोपपतिवेदमनाम् Y. 1. 164.

चैलकः A Buddhist mendicant.

चैलिफः A piece of cloth.

चोक्ष a. 1 Pure, clean; अवकाशेषु चोक्षेषु Ms. 3. 207. -2 Honest; अनीर्पुर्णतदारः स्याच्चोक्षः स्याद्षृणी नृपः Mb. 12. 70. 8. -3 Clever, doxterous, skilful. -4 Pleasing, agreeable, delightful. -8 Sharp, pungent, keen.

चोचम् 1 A bark, rind. -2 Skin, hide. -3 The cocoa-nut. -4 The uneatable part of a fruit. -6 The fruit of the fan-palm. -6 A plantain.

चीचकः A bark in general.

चोटी A petticoat.

चोडः A bodice; चोडी also.

चोलः m. (pl.) [বুক্ কাণি ঘষ্] N. of a country in southern India, the modern Tanjore. —ন্ত:, ননী 1 A short jacket, a bodice. —2 A garment reaching to the feet. —ন্তম্ A garment. —Comp. —বण्डुकः a diadem, turban.

चोलकः 1 A broast-plate. -2 A bark-dross. -3 A bodice. -कम् Bark, rind.

चोलिकन् m. 1 A soldier armed with a breast-plate.

-2 The orange tree. -3 The wrist. -4 The shoot of a bamboo.

चोल-(लो)-ण्डुकः A fillet for the head, a turban, tiara or diadem.

चोस्कः An excellent horse.

चौक्ष त. 1 Pure, clean. -2 Pleasant, agreeable, lovely.

चौड (-डी f.), चौल (-ली f.) a. [चूडा प्रयोजनमस्य चूडा॰ णः वा डस्य लः] 1 Crested. -2 Relating to tonsure. -डम्, -लम् The ceremony of tonsure.

चौर्णेय a. (A pearl) obtained in the river near the Kerala country; Kan. A. 2. 11.

चौर्यम् 1 Theft, robbery. -2 Trickery. -3 Secrecy, concealment. -Comp. -रतम् secret sexual enjoyment; Pt. 1. 174. -वृक्तिः f. the habit of robbery.

चौर्यकम् Theft, stealing.

च्यु I. 1 A. (च्यवते, च्युत) 1 To fall or drop down, slip, sink (fig. also); S. 2.8. -2 To come out of, flow or issue from, drop, trickle or stream forth from; स्वतश्च्यतं विक्रिमेवादिरम्युदः R. 3.58; Bk. 9.71. -3 T_0 deviate or swerve from, fall off or away from, leave (duty &c.); (with abl.) अस्माद्धमनि च्यवेत Ms. 7.98; 12. 71-72. - To lose, be deprived of; अच्योष्ट सत्त्वान्तृपतिः Bk. 3. 20; 7. 92. -5 To vanish, disappear, perish, be at an end; R. 8.66; Ms. 12.96. -6 To decrease. -7 To bring about, make, form, create. -8 To cause to go away, cause to forget. -Caus. (च्यावयति-ते) 1 To cause to move, excite, agitate. -2 (A.) To move oneself, be shaken or moved. -3 To remove, drive away, expel. -4 To deprive, take away; Pt. 1. 240. -6 To cause to fall. -II. 10 P. (च्यावयति) 1 To suffer, hear. -2 To laugh.

च्यवनः N. of a Risi (son of Bhrigu, author of Rv. 10. 19.).

च्यवनम् 1 Moving, motion. -2 Being deprived of, loss; deprivation. -3 Dying, perishing. -4 Sinking, falling. -6 Departure, deviation. -8 Flowing, trickling.

ध्यवान a. Moving, active; ध्यवाना सुमर्ति भुरण्यृ Rv. 6, 62, 7, -m. N. of a Risi restored to youth by the Asvins; युवं ध्यवानमश्चिना जरन्तं पुनर्युवानं अकथुः ग्राचीभिः Rv. 1, 117, 13.

च्यावन a. Causing to fall; अन्युतच्यावनोऽराणां संस्कृतो विकृतिर्मृषः Mb. 12. 43. 9. नम् Expulsion, driving away.

च्युत p. p. [च्यु-क्त च्युत-क वा] 1 Fallen down, slipped, fallen. -2 Removed, expelled. -3 Strayed, erred, deviated from. -4 Deprived. -6 Broken, disordered. -6 Dropped, cozed out. -7 Lost, gone, perished; R.3 15. +8 Moved, shaken. -9 (also -त्री) Free quarters in connection with temples. -Comp. -अधिकार a. dismissed from office. -शारमन् a. of a depraved soul, evil-minded; Ru. 5. 81.

च्युतिः f. [च्यु-भावे किन्] 1 Falling down, a fall. -2 Deviation from. -3 Dropping, oozing.-4 Losing, deprivation; धर्मच्युति क्रमीम् Ku. 3. 10. -8 Vanishing, perishing. -8 The vulva. -7 The anus. -8 Quick motion.

चपुत् 1 P. (च्योतित) f To drop, flow, ooze, trickle, stream forth; इदं शोणितमभ्यमं संप्रहारेऽच्युतत्त्रयोः Bk. 6. 28. —2 To drop or fall down, slip; इदं कवचमच्योतिति Bk. 6. 29. —3 To cause to drop or steam forth. —4 To wet thoroughly, moisten.

च्योतम् 1 Sprinkling, pouring. -2 Dropping, falling, -3 Trickling, oozing.

च्युपः The face, mouth.

च्युन् 10 P. (च्योसयति) 1 To laugh. -2 To suffer. -3 To leave. -4 To hurt, kill. -6 To loose.

च्यूतः The mango tree.

च्योत्त्र a. [च्यु यती करणे लण्] 1 Animating, enlivening. भुवो नृँदच्योत्तो विस्वस्मिन् भरे Rv. 10, 50, 4, -2 A goer. -3 Oviparous. -4 Abandoned; wicked, void of virtue. -त्नम् 1 Shaking, concussion; परां च्योत्नाय शयधाय नृ चित् Rv. 6, 18, 8, -2 Enterprise; प्र च्योत्मानि देवयन्ते। भरन्ते Rv.1.173, 4, -3 Management. -4 Strength.

छ

a. 1 Pure, clean. -2 Trembling, unsteady. -छ:
1 A part, fragment. -2 Cutting, dividing.
Enm. says: छ: सोम: -छा 1 Covering, concealing. -2 An infant, a child. -3 Quick-silver. - 1 The number seven; छा च स्ट्रं ibid. -छम् A house; छमचिंभूतलं स्वः स्थात् कूटं कुलं मुखं कुलम् । ibid. Nm. says: 'छ इत्याच्छादनेऽच्ये च छ क्लीबे संद्वी पुमान् । विष्यं निर्मेन्टे निर्मे मिलेने भेटकेऽपि च ।।

छगः (नगी ∄) A goat.

छगणः, -णम् Dry cow-dung.

छगलः 1 A goat. -2 N. of the sage Atri. -3 N. of a country. -ला, -ली A she-goat. -लम् A blue cloth. -Comp. -अन्त्रिका, -अन्त्रिका, a wolf.

छगलकः A goat.

उटा 1 Masa, lump, number, assemblage; सटाच्छा-भित्रधनेन Si. 1.74; Mal. 10.10. −2 A collection of rays of light, lustre, splendour, light; अवतः समरे बसुवीरपदाबलच्छटाः Raj. T. 5. 333; Si. 8. 38; Mal. 5. 23. −3 A continuous line, streak; छातेतराम्बुच्छटा K. P. 1. -Comp. -आसा lightning. -फलः the betel-nut tree.

छत्रः A mushroom. -त्रम् 1 A parasol, an umbrella; अदेयमासीत् त्रथमेन भूपतेः शशिप्रभं छत्रमुभे च चामरे R. 3. 16; Ms. 7.96. -2 Concealing the fault of one's teacher. -Comp. -घरः, -धारः the hearer of an umbrella. -धारण 1 carry-

ing or bearing an umbrella; Ms. 2.178. -2 carrying an umbrella as a type of royal authority. -प्रति: 1 a king over whom an umbrella is carried as a mark of dignity, a sovereign, emperor. -2 N. of an ancient king in जम्ब्रीप. -मह: 1 'destruction of the royal parasol', loss of dominion, deposition. -2 dependence. -3 wilfulness. -4 a forlorn condition, widowhood.

छत्रकः 1 A temple in honour of Sive. -2 A beehive of a conical form. -3 A king-fisher. - त्रिका Mushroom. -कम् A mushroom.

ভাষা, ভাষাক: A mushroom; Ms. 5. 19; Y. 1. 176; also ভাষাকী-কন্.

ন্তৰিক: The bearer of an umbrella.

ন্তৰিব a. (-তা f.) Having or bearing an umbrella.
-m. A harber. -Comp. -ন্যাথ: 'the manner of applying the term তরিব to a king', permitted synonym; Mbh. 3. 19.

छत्रीक To use as a parasol; छत्रीकृत्यैक्सम्बुजम् Ks.69.150.

छत्वरः 1 A house. -2 A bower, arbour.

छद् 10 U. (छद्ति-ते, छादयति-ते, छन्न, छादित) 1 To cover, cover over, veil; हैमैस्छना Me. 76; चक्षुः खेदात्सिस्टिन्गुरुभिः पद्म-भिरछादयन्तीम् Me. 90; छन्नोपान्तः...नाननान्नैः Me. 18. -2 To spread anything (as a cover), cover oneself. -8 To hide.

conceal; Pt. 1. 287; (fig.); keep secret; ज्ञानपूर्व कृतं कर्म छादयन्ते क्षसाथवः Mb.; छत्रं दोषमुदाहरन्ति Mk. 9. 4.

खदः, -छदनम् 1 A covering, cover; अलाब्छद, उत्तर-च्छद &c. -2 A wing; अन्यभृतच्छदच्छदेः ईi. 16. 50; च्छद-हेम कपिनालसत् N. 2. 69. -3 A leaf. -4 A sheath, case; पण्णेम्यनन्तच्छदि यत्त्रिणाभि Bhag. 3. 21. 18. -Comp. -पत्रः the Bhūrja tree.

छदिः ∫., -छदिस् n. [छद्-कि-इस् ना] 1 The roof of a carriage. +2 The roof or thatch of a house.

उपन n. [डायते सक्ष्मनेन; छद्-मनिन् Up. 4. 144] 1 A deceptive dress, a disguise. -2 A plea, protext, guise; ब्रह्मछम्मा समर्थ्यसरः Mv. 2. 25; पिलतस्याना जरा R. 12. 2; Si. 2. 21; कृतोऽन्यथा स्रवस्थेष स्वेदच्छमामृतद्वयः Ratn. 2. 17. -3 Fraud, dishonesty, trick; छम्मा परिद्दामि मृत्यवे U. 1. 46; Ms. 4. 199; 9. 72. -4 The thatch or roof of a house. -Comp. -तापसः a religious hypocrite. -क्ष्पेण ind. incognito, in disguise. -विशिन् m. a player, a cheat, one dressed in disguise.

ভাষাৰ a. (-ৰী f.) [ভ্যান-হনি] 1 Fraudulent, deceitful. -2 Disguised (at the end of comp.): c. g. সাল্লাল-ভাষাৰ disguised as a Brāhmaņa.

छन्न a. [छद्-क्त नि॰] 1 Covered. -2 Hidden, conceal. ed., secret &c.; see छद्. -3 Desolate, solitary. -4 Private. -सम् A secret; वागुराच्छनमाधित्य मृगाणामिष्यते वधः। भवाञ्छनेन दण्डित: Abhiseka. 1. 19.

छन्नवीरम् A kind of necklace; Māna. 50. 35-36.

छनच्छन् ind. An imitative sound, expressive of the noise of falling drops &c.; छनच्छिनिति बाष्पकणाः पतन्ति Amaru. 86. (छमच्छिमिति y.l.)

छन्द् 10 U. (छन्द्यति-ते, छन्दिन) 1 To please, gratify. -2 To persuade, coax. -3 To cover. -4 To be delighted in.

छन्द a. [छन्द-अन्] 1 Pleasing, fascinating, inviting, alluring. -2 Private, solitary, secret. -3 Praising. -द: m. 1 Wish, desire, fancy, liking, will: दिज्ञाप्यतां देवी यस्ते छन्द इति V. 3 just as you like; Pt. 1.69. एते ते मृत्युना ये चिरमनवसिता...रछन्दं मृगयता Pratima. 3.7. -2 Free will, one's own choice, whim, free or wilfol conduct; यष्टे काले त्वमिष दिवसस्यातमन्दछन्दवर्ता V. 2. 1; Git. 1; Y. 2. 195; स्वच्छन्द्म् according to one's free will, independently. -3 (Honce) subjection, control. -4 Meaning, intention, purport. -5 Poison. -6 Appearance, look, shape. -7 Pleasure, delight. -Comp. -अनुवृत्तम्, -ति: indulgence of whims, humouring, compliance. -पातन: A religious hypocrite. L. D. B.

छन्दकः 1 An epithet of Vasadeva. -2 A protector.

छन्दन a. Pleasing, charming.

छन्दस् त. [छन्दयति असुन्] 1 Wish, desire, fancy, will, pleasure; (गृहीयात्) मूर्ख छन्दोऽनुशृतेन यायातध्येन पण्डिनम्

Chan. 33. -2 Free will, free or wilful conduct. -3 Meaning, intention. -4 Fraud, trick, deceit. -8 The Vedas, the sacred text of the Vedic hymns; ₹ ₹ ₹₹ पतिरायःखन्दसा यः प्रयोक्ता 🖰 3, 48; बहुलं छन्दसि frequently used by Pāṇini; प्रणवरहन्दसामिव R. 1.11; Y. 1.143; Ms. 4. 95. -6 A metre; ऋकुट्सा आशास्ते 🖒 4; गायत्री छन्द्रसामहम् Bg. 10.35; 13.4. -7 Metrical ecience, prosody; (regarded as one of the six Vedāngas or auxiliaries to the Vedas, the other five being शिक्षा, कल्प, व्याकरण, निरुक्त and ज्योतिष). –8 A metrical composition....मया काञ्यानि तन्वना छन्दो दिनिर्मितं तस्मिन् कृतः सर्वस्य संग्रहः Parnal. 1. 23. - 9 A festival; वेदे वाक्ये बृत्तभेदे उत्सवेडपि नर्नुसकम् । Nm. -Comp. -कृतम् any metrical part of the Vedas or other sacred compositions; यथो-दितेन विधिना नित्यं छन्दस्कृतं पठेत् Ms. 4, 100. **–गः (–छन्दोगः)** 1 a reciter in metre. -2 a student or chanter of the Samayeda; Ms. 3. 145; (छन्दोगः सामवेदाध्यायी) -3 The Samaveda; साम्नां जैमिनये प्राह तथा छन्दोगसंहिताम्]}bag. 12.6.53. = 阿索: a violation of the laws of metre. -विचित्रितः f. 'examination of metres', N. of a work on metros, sometimes ascribed to Dandin; छन्दीविचिन्यां सकलस्तरप्रयो निदर्शितः Kav. 1. 12. - वृत्तम् a metre in general. - TH m. N. of Aruna.

छन्द€य a. Ved. 1 Fit for hymns, metrical. -2 Made at will.

छन्दित a. Gratified, pleased.

छन्द्र a. Ved. Pleasing, levely.

छम् 1 P. (छमति) To est, consumo.

छमञ्छमित An imitative word for the sound of 'erackling', or 'rattling'.

ভূমতঃ 1 An orphan. -2 A single man; one who has no relative.

छम्प 1, 10 P. (अम्पति, अम्पयति) To go, move.

छम्बङ्कारम् ind. So as to fail; Ks. 12. 4; 23. 1.

छम्यट्कर a. Ruining; एपा घोरतमा सन्ध्या लेक्छम्ब (v. 1. म्फ) द्करी प्रभो Bhag. 3, 18, 26.

उम्बद्कारः Rain, destruction. न्यम् ind. (only neg.) as अन्त्रम्बद्धारम् so as not to make a failure: Ts. 5. 4. 7. 4.

छर्द् 10 U. (छर्द्यति, छर्दित) To vomit.

छर्दः, छर्दनम्, छर्दिः f., छर्दिका Vomiting, sickness.

छर्दिस् f. [छर्द-मात्रे इति] 1 Vomiting. -2 A secure place or residence; प्र नो यच्छतादवृतं पृशु च्छदिः Rv. 1. 48. 15. -3 A house; यातं छट्टिंपा उत नः परस्पा Rv. 8, 9, 11.

छलः, -लम् [छल्-अन्] 1 Fraud, trick, deceit, deception; विद्यहे शठ पलायनच्छलानि R. 19.31; छलमत्र न एहाने Mk. 9. 18; Y. 1.61; Ms. 8. 49, 187; Amarq. 16; Si, 13. 11,

छाया

-2 Roguery, knavery. -3 A plea, pretext, gaise, semblance (often used in this sense to denote an उत्थेक्षा); असुरक्षाहि बहुच्छलाः थ्रियः Ki. 2. 30; परिखावलयच्छलेन या न परेषां प्रहणस्य भोचरा N.2.95; प्रत्यायं पूजामुपदाच्छलेन R.7.30; 6. 54; 16. 28; Bk. 1. 1; Amaru. 15; Mal. 9.1. -4 Intention. -5 Wickedness. -8 A family. -7 Design device. -8 Fiction, eircumvention. -9 Deceiful disputation, perverting the sense of words; विधर्मः परधर्मश्र आभास उपमा छलः। अधर्मश्राखाः पत्रेमा धर्महोऽधर्मवन् त्यजेत् Bhæg. 7. 15. 12. -10 Difficult subject; ब्रह्म हि प्रचुरच्छलम् Mb. 12. 328. 6.

छलक a. Delusive, cheating.

छलयति Den. P. To outwit, deceive, cheat; विल छल-यते Git. 1; शैवाललोलांश्डलयन्ति मीनान् R. 16.61; Bg. 10.36; Amaru, 41.

छलिकम् A kind of drama or dancing, a song consisting of four parts and recited with gesticulation; छलिकं दुष्प्रयोज्यमुदाहर्गन्त M. 2.

छलनम्, -ना [छल् णिच् भावे ल्युर्] 1 Deceiving, cheating, outwitting; अथोपपत्ति छलनापरोऽपराम् Si. 1. 69. −2 Fraud, trick.

छलित a. Cheated, deceived &c. −तम् Deceiving, cheating.

छलिन m. A cheat, swindler, rogue.

छिहिः, नहीं f. [छद्-किष् नां साति सान्त गोरा° शिष्]1 Bark, rind. -2 A spreading creeper. -8 Offspring, progeny, posterity; छडी बीरुधि सन्ताने बल्कले झुसान्तरे Medinī.

छबि: f. [छपति असारं छिनति तमो वा छो-वि किच्य वा बीप्; of. Up. 4.56] 1 Hue, colour of the skin, complexion; दिमकरोद्यपण्डुमुखच्छवि: R. 9.38; छवि: पण्डुरा S. 3.10; Me. 33; U. 6.27. −2 Colour in general. −3 Beauty, splendour, brilliance; छविकरं मुखचूर्णमृतुश्चियः R. 9.45. −4 Light, lustre. −8 Skin, bide; लोहिताईकृतच्छविः Mb. 12.149.7.

छविह्याकरः N. of a historian of Kashmir; येऽप्यशोका-दयः पत्र श्रीछविह्याकरोऽनवीत् Raj. T. 1. 19.

छप् 1 U. (छपति-ते) To hurt, injure, kill.

छाग a. (नी f.) Relating to a goat or she-goat; Y. 1. 258. ना: (नी f.) 1 A goat; ब्राह्मणर्छागतो यथा (बिस्तः) H. 4. 53; Ms. 3. 269; छागो वा मन्त्रवर्णात् Ms. 6. 8. 31. -2 The sign Aries of the zodiac. -3 A horse whose movements have been cut off: बिस्त्रवर्गमनोऽश्वः स छागः। छिद्गिमेच छागशन्दः प्रसिद्धः। \$B. on MS. 6. 8. 36. नाम 1 The milk of a she-goat. -2 An oblation. -Comp. -मोजिन m. a wolf. -मुखः an epithet of Kārtikoya. -रयः, -बाहनः an opithet of Agni, the god of fire.

ं छागणः A fire of dried cowdung.

ভাগত a. (-লী f.) Coming from or relating to a goat. -লঃ A goat.

छापिका A she-goata

ভাব a. 1 Cut, divided. -2 Feeble, thin, emaciated (p. p. of छो q. v.). स्वरङस्दोर्च्छन्दच्छन्दछ्नुहर्स्चातेनराम्बुच्छटा K. P. 1. ‡.

छात्रः [छत्रं गुरोवेंगुण्यावरणं शीलमस्य Sk.; छत्रा^o ण] A pupil, disciple. - त्रम् A kind of honey. - Comp. - गण्डः an indifferent pootical scholar, knowing only the beginnings of stanzas. - दर्शनम् fresh butter prepared from milk one day old. - व्यंसकः a rognish or dull-witted pupil.

छात्रकम् Honey in the comb or hive.

छादम् [छद्-अच्] A thatch, roof.

छादनम् [छद्-त्युट्] 1 A cover, screen (fig. also); विनिर्मितं छादनमञ्जायाः Bh. 2.7.-2 Concealing. -3 A leaf. -4 Clothing. -5 Darkening. -नी Hido, skin.

छादित 🔐 See छन्न.

छाश्चिक a. [छम्रना चरति व्यवहरति ठक्] Fraudulont. -कः A rogue; Ms. 4. 105.

छान्दस a. (-सी f.) [छन्दः अधीते विश्त वा पक्ष अण्]
1 Vedic, peculiar to the Vedas; as छान्दसः प्रयोगः.
-2 Studying or familiar with the Vedas. -3 Metrical.
-सः 1 A Brahmana versed in the Vedas. -2 The Vedas; मन्ये ता विषये वाचां स्नातमन्यत्र छान्दसात् Bhan.

छान्दसीय a. Metrical, familiar with metres.

छान्दोमिक a. Belonging to the छन्दोमस् (as a day or स्क).

छाया [छो-ण Un. 4. 109] 1 Shade, shadow (changed at the end of Tat. comp. into छायम् when बाहुत्य or thickness of shade is meant; e. y. इक्षुच्छायनियादिन्यः R. 4. 20; so 7. 4; 12. 50; Mu. 4. 21); छायामधः सानुगतां निषेव्य Ku. 1.5; 6.46; अनुभवति हि मुर्ध्ना पादपस्तीवमुख्यं शमयति परितापं छात्रया सीश्रतानाम् f S.~5.~7;~R.~1.~75; 2.~6;~3.~70;Mo. 67. -2 A reflected image, a reflection; छाया न मुईति मलोपहतप्रसादे सुद्धे तु दर्पणतले सुलभावकाशा ५.७.७३. -3 Resemblance, likeness; क्षित्यादीनामिहार्थानां छाया न कतमापि हि Bhag. 7. 15. 59. -4 A shadowy fancy, hallucination; असता छाययोक्ताय सदाभासाय ते नमः Bhag. 8. 3. 14. - B Blending of colours. -8 Lustre, light; अष्टश्च स्वरयोगी मे छाया नापगता सम Ram, 2. (9. 20. छायामण्डललक्ष्येण R. 4. 5; एत-च्छायान्यतिकरः Mo. 15, 35. -7 Colour; Mal. 6. 5. -8 Colour of the face, complexion; केवलं लावण्यमयी छाया त्वां न मुद्यति \$. ३; मेघेरन्तरितः प्रिये तव मुखच्छायानुकारी शशी S. D.; Pt. 5. 88. -9 Beauty क्षामच्छायं भवनम् Me. 80, 104. -10 Protection. -11 A row, line. -12 Darkness; (metaphorically) Avidyā; छायातगौ यत्र न गृक्षपक्षौ Bhag. 8. 5. 27. -18 A bribe. -15 N. of Durgs. -15 The

ন্তিম

shadow of a gnomon as indicating the sun's position. -16 The Sun. -17 Nightmare. -18 N. of a wife of the sun (she was but a shadow or likeness of संज्ञा, the wife of the sun; consequently when संज्ञा went to her father's house without the knowledge of her husband, she put छाया in her own place. छाया bore to the sun three children: - two sons Savarni and Sani, and one daughter Tapanī). -19 A Sanskrit version of a Prakrit text. -20 The Ganges; J. D. B. -21 Method; L. D. B. -22 A servant's chit; L. D. B. -4: One who grants shade. -- Comp. -- अङ्कः the moon. -- अत्मन् m, a reflected image or form. - ■ the bearer of an umbrolla. -प्रहः a mirror, or a sun-dial; प्रसन्नालापसंप्राप्ती छायामह इवापरः Rāj. T. 3. 154. -तनयः, -सुतः, -आत्मजः Saturn, son of छाया. -तरुः -हुमः 1 a large umbrageous tree; निम्धच्छायातस्यु वसति रामियांश्रमेषु Me. 1; S. 4. 11. -2 The Namoru tree; छायानुक्षी नमेरी स्यात् ! Nni. -हितीय a. 'accompanied only by one's shadow' alone. -पप: the galaxy, the atmosphere; R. 13. 2. -भृत m. the moon. -मानः the moon. (-नम्) a measure of shadow. - मित्रम् a parasol. - मृगधरः the moon. -यन्त्रम् a sun-dial; छायाम्बुयन्त्रसंविदिते Bri. S. 2.3.

छायक a. Causing nightmare, dark like shadow) प्रश्नीनसात् तङ्गल्वा३ च्छायकादुत नप्रकार् Av. 8. 6. 21.

छायामय a. Reflected, shadowy.

छालः, -लम् Bark; a bark-garment.

िछः f. [छो-वा^o कि] Ahuse, reproach.

िखा Sneezing.

छित a. Seo छात⊾

छिद् 7 U. (छिनात्ते, छिन्ते, चिन्छेद, अन्छिद्द् , अन्छेसीत् , अन्छित्त, छेतुम्, छित्र) 1 To cut, cut or lop off, how, mow, tear, pierce, hreak asunder, rend, split, divide; नैने छिन्दन्ति सखाणि Bg. 2. 23; R. 12. 80; Ms. 4. 69, 70; 9. 276; Y. 2. 302. −2 To disturb, interrupt (as aleep). −3 To remove, drive off, destroy, quell, annihilate; तृष्णां छिन्दि Bh. 2. 77; एतन्मे संशयं छिन्दि मितेमें संप्रमुद्धित Mb; राघवो रयमप्राप्तां तामासां च सुरिद्धिपाम्। अर्धचन्द्रमुखेनीणिश्व-च्छेद कदलीमुखम् ।। R. 12. 96; Ku. 7. 16. −4 To take away, remove, deprive of; च नः किंचिद् छिद्यते Ś. B. we do not lose anything [cf. L. scindo].

खिति: f. [छिद्-किन्] Cutting, dividing.

छित्वर a. (-री f.) [छिद्-प्वर्ष् पृषो° दस्य तः] 1 Fit for cutting. -2 Hostile, fraudulent, roguish.

डिद् a. (At the end of comp.) Cutting, dividing, destroying, removing, splitting &c.; अमच्छिदामाश्रम-पादपानाम् R. 5.6; पद्मच्छिदः फल्स्य M. 2.8. -m. The divisor, denominator.

चिद्कम् [छिद्-क्बृन्] 1 Indra's thunderbolt. -2 A diamond.

िखदा Cutting, dividing.

छिदिः f. 1 An axe. -2 Indra's thunderbolt. -3 Cutting off.

छिदिर: [छिद्-किरच् Uṇ. 1. 51] 1 An axo. -2 A sword. -3 Fire. -4 A rope, cord.

छिदुर a. [छिर्-कुरच्] 1 Cutting, dividing, removing; Si. 6. 8. −2 Easily breaking. −3 Broken, disordered, deranged; संज्ञ्यते न च्छिदुरोऽपि हार: R. 16. 62. −4 Hostile. −6 Roguish, knavish.

छिद्र त. [छिद्-रक्, छिद्र-अच् वा] Pierced, containing holes. - I A hole, slit, cleft, fissure, rent, pit, opening, crack; नव छिदाणि तन्येव प्राणस्यायतनानि तु Y.3.99; $\mathbf{Ms.~8.~230}$; अयं पटश्डिदशतैग्रहकृतः $\mathbf{Mk.~2.~0}$; so काष्ट $^{\mathbf{o}}$, भूमि &c. -2 A defect, flaw, hlemish; त्वं हि सर्वपमात्राणि परिच्छदाणि पश्यसि । आत्मनी बिल्क्मात्राणि पश्यन्नपि न पश्यसि ॥ Mb; मुप्रविण समं त्वस्य अद्वैधं छिद्रवार्जितम् Ram. 7. 36. 39. -3 A vulnerable or weak point, weak side, imperfection, foible; नास्य छिद्रं परो निवादिवाच्छिद्रं परस्य तु । गूहेत् कुमें इवाज्ञानि रक्षेद्विवरमात्मनः ॥ Ms. 7. 105, 102; छिद्रं निरूप्य सहसा प्राविशत्यशकः H. 1. 81. (where छिद means a hole also); Pt. 3. 39; Pt. 2. 38; Proverb; छिद्रेष्वनर्था बहुली-भवन्ति 'misfortunes never come single'. - 4 (Astr.) N. of the eighth house. - 5 Division; भूमिन्छिद्रविधानम् Каи. А. 2. 2; -8 Space; भूतानां छिद्रदानृत्वं बहिरन्तरमेव च Bhag. 3. 26. 34. -7 Sky; नानात्वं छिद्रयोर्यद्वज्ज्योतिषोर्वातयोरिव Bhāg. 12. 4. 30. -Comp. -अनुजीविन, -अनुसंधानिन, –अनुसारिन, अन्वेषिन a. 1 looking out for faults or flaws. -2 seeking the weak points of another, picking holes, censorious; सर्पाणां दुर्जनानां च परिष्ठद्रानुजीविनाम् Pt.1. -अन्तर् m. a cane, reed. -आत्मन् a. one who exposes his weak points to the attack of others. - कण a. having the ear piorced. - 4 and a. 1 exhibiting faults. - 2 seeking the weak points. -दर्शिन a. observing faults, a captions critic.

छिद्रयति Den. P. To perforate, bore, pierce through.

ভिद्रित a. [छिद्र कर्मणि क] 1 having holes. -2 Bored, perforated.

छिद्धर = छित्तर q. v.

छिस्र p. p. [छिद्-त] 1 Cut, divided, rent, chopped, riven, torn, broken. -2 Destroyed, removed; see छिद् -3 Decaying, declining. -4 Exhausted, tired, fatigued. -सा A whore, harlot. -Comp. -केस a. shorn, shaven. -हमः a riven troe. -सेघ a. whose doubt is dispelled. -तास्क a. noseless. -भिष्ण a. cut up through and through, mutilated, mangled, cut up. -मस्त, -मस्तक a. decapitated. (-स्ता, -का) a headless form of Durgs. -मूल a. cut up by the roots; R. 7. 43. -श्वासः a kind of asthma. -संशय a. 'one whose doubt is dispelled', free from doubt, confirmed.

छो

37 a. 1 Cutter. -2 A wood-cuter. -8 destroying removing (doubts &c.)

छेदः [छिड् भावे घम् अन् वा] 1 Cutting, felling down, breaking down, dividing; अभिज्ञास्ट्रेयानानां कियन्ते नन्दनदुनाः Ku. 2. 41; छेदो दंशस्य दाहो वा M. 4. 4; R. 14. 1; Ms. 8. 270, 370; Y. 2. 223, 240. —2 Solving, removing, dissipating, clearing; as in संशयन्छेद. —3 Destruction, interruption; निहान्छेदाभितामा Mu. 3. 21. —4 Cessation, end, termination, disappearance as in धर्मन्छेद \$. 2. 5. —5 A distinguishing mark. —6 A cut, an incision, cleft. —7 Deprivation, want, deficiency. —8 Failure; सन्तिन्छेद \$. 6. —9 A piece, bit, cut, fragment, section; विसक्तिसलयन्छेदपाध्ययन्तः Me. 11, 59; अभिनवकरिदन्तन्छेदपाण्डः कपोलः Mal. 1. 22; Ku. 1. 4; \$. 3. 6; R. 12. 100. —10 (In math.) A divisor, the denominator of a fraction. —Comp. —कर: a wood-cutter.

छोदक a. [छिन्-धुन्] Cutting off, dividing &c. -क: The denominator of a fraction.

छेदन a. [छिद्र भादे त्युद्] 1 Cutting asunder, dividing splitting. -2 Destroying, solving, removing. -नम् Cutting, toaring, cutting off, splitting, dividing; Ms. 8. 280, 292, 322. -2 A section, portion, bit, part. -3 Destruction, removal. -4 Division. -5 A medicine for removing the humours of the body.

छोदि a. [छिद्-इन्] 1 Cutting. -2 Breaking. -दि: 1 A carpenter. -2 Indra's thunderbolt.

छोदित a. Cut, divided, split &c.

छोदिन a. 1 Cutting or tearing off, dividing; लोष्टमदी तृणच्छेदी Ms. 4. 71. -2 Destroying, removing.

छेद्य p. p. [छिद्-ण्यत्] To be cut or divided, divisible. -द्यम् Amputation.

खुच्छुः A kind of animal; शिवा स्थामा रला हुच्छुः पिङ्गला गृहमोधिका Bri. S. №. 37.

खुरुखुकमट्टः N. of the author of a लघुरुति on Katyayana.

सुच्छुन्दरः (−**रो**्र.) The musk-rat; Y. 3, 213; Ms. 12, 65 (Mar. चित्रंदरी).

बुद् 6. 10. P. (बुर्खन, छोटयनि) To cut, clip off.

दुइद् 6 P. (धुइति) To cover, hide, screen.

इन्द्रम् [छुन्-रक् पृषो[©]] 1 Retaliation, counteraction. -2 A ray (of light).

दुरप् 6 P. (क्रुपति) To touch.

सुप: a. [हुम् कर्तीर क, घन्रधे क वा] Activo, zealous, swift. -प: 1 Touch. -2 A shrub, bush. -3 Combat, war. -4 Air, wind.

खुबुकम् Ved. The chiu; कर्णाभ्यां छुबुकादधि Rv. 10. 163. 1. See चिबुक.

सं, इं. को....९९

सुर I. 1 P. (छोरति, छुरित) 1 To cut, divide. -2 To engrave. -II. 6 P. (सुरित, छुरित) 1 To cover, smear, daub, inlay, coat, envelop. -2 To intermix. -Caus. (छोरयित, छुरयित) 1 To inlay, set with mosaic ornaments. -2 To overspread. -3 To besinear; Mäl. 9. 30.

कुरितम् A euto a seratch; उरोजसीम्नि छुरितं वितम्बती क्षितीश्वरे साऽकृत मन्दसीत्कृतम् Ram. Ch. 2. 72.

खुरणम् 1 Smearing, anointing; ज्योत्स्नाभस्मच्छुरणधवला रात्रिकापालिकीयम् K. P. 10. -2 Overspreading; U. 6. 4.

खुरा [छुर्∙क] Lime.

खुरिका A knithe; नान् दश्वा नृपतिः कोपादकृष्टद्धुरिकोऽय सः Ks. 12. 21.

छरित p. p. [छुर्-क] 1 Set, inlaid. −2 Overspread, coated, covered over with; अनेकधातुच्छरितासम्पद्धाः Si. 3. 4.7; इन्दुकिरणच्छुरितमुखीम् K. 10. −3 Blendod, intermixed; परस्परेणच्छुरितामलच्छवी Si. 1.22. −4 Besmeared, anointed; Ve. I. 1. −8 Cut.

खुरी, छूरिका, छूरी A knife.

कृरिका J. A. barren cow; गोषु ब्राह्मणसंस्थासु कृरिकाशश्च भेदने Ms. 8- 325-

जृद् I. 1 1., 10 U. (छर्दिति, छर्द्यति-ते) To kindle. -II. 7 P. (छ्णिति, छूत्र) 1 To play. -2 To shine. -3 To vomit. -€aus. (छर्द्यति-ते) 1 To pour out, eject, vomit. -3 To kindle, light.

सृष् 1 P., 10 U. (छर्षति, छर्षयति-ते) To beg, request.

छक a. [छो-बा॰ डेकन् Tv.] 1 Tame, domesticated (as a beast). -2 Citizen, town-bred. -3 Shrewd, trained in the acutoness and vice of towns. -कः 1 A bec. -2 A kind of अनुप्रास. See below. -Comp. -अनुप्रासः one of the five kinds of अनुप्रास s, 'tho single allitoration', which is a similarity occurring once (or singly) and in more than one way among a collection of consonants; e. g. आदाय बहुलगन्धानन्धीकुर्वन् पदे पदे भ्रमरान्। अयमेति मन्दमन्दं कावेरी-वारिपावनः पवनः ॥ S. D. 634. -अपद्वातः f. a figure of speech; one of the varieties of अपद्वातः The Chandraloka thus defines and illustrates it: - छकायद्वतिरन्यस्य सङ्कातक्तस्य निद्धवे। प्रजल्पन् मन्पदे लमः कान्तः कि न हि नुपुरः 5. 27. -उपितः f. insinuation, double entender.

छेकाल, छेकिल a. = छेक q. v.

छेमण्डः An orpban.

छेलकः A goat.

छेला (फेला) The vault of the foundation-pit; Kāmi-kāgama 31. 74-75.

छीदिकः A cane.

छो 4 P. (छपति, अच्छात्-अच्छासीत्, छात, or छिन, -cans. छाययिति) To out, out asunder, mow, reap; Bk. 14. 101; 15. 40.

छात a. emaciated (p. p. from छो above); छोतेतराम्बु-च्छटा K. P. 1. 4.

छोटिका Snapping the thumb and fore-finger together (Mar. चुटकी); वातुं प्रावर्तत द्वाभ्यां हस्ताभ्यां छोटिकां जडः Ks. 65. 211; इति छोटिकां ददाति Ratn. 3 (between verses 9 and 10).

छोटिन m. [छुट् गिनि] A fisherman.

छोरणम् Abandoning, leaving.

छोलङ्गः A citron, lime.

च्छु 1 A. (छपवते) To go, move, approach.

ज

a. [जि-जन-जु-वा ड] (At the end of comp.) 1 Born from or in, produced or caused by, descended from, growing in, living or being at or in &c.; अतिनेत्रज, कुळज, जलज, क्षत्रियज, अण्डज, जिस्जि &c. -2 Prepared from, made of. -3 Belonging to, connected with, peculiar to. -4 Swift. -6 Victorious, conquering. -जः 1 A father. -2 Production, birth. -3 Poison. -4 An imp or goblin. -5 A conqueror. -6 Lustre. -7 N. of Viṣṇu. -8 N. of Siva. -9 Enjoyment. -10 Speed, swiftness. -11 (In prosody) One of the eight syllabic feet (गण); जो जारः जा बीनिः and जं च जातं रजतमेव च । Enm. The Nm. of राघव says: जो जथे विजये मेरी शब्दे जितरि मत्सरे । and जं कटी-भूषणे पत्यों तेजस्यम्ब्युनि जन्मिने ।

जम् wife; L. D. B.

जंस् 10 P. (जंसयति) 1 To protect. -2 To liberate, release, set free.

जनुरः 1 The Malaya mountain. -2 A dog. -टम् A pair.

ज्ञास् 2 P. (जिथ्लित, जिथ्लित or जन्ध) 1 To eat, eat up, destroy, consume; Bk. 4. 39; 13. 28; 15. 46; 18. 19; Me. 21. -2 To laugh.

जक्षणम्, जिक्षः Eating, consuming.

जहमः, -हमन् = यक्ष्मन् calling; L. D. B.

जगत् a. (-ती f.) 1 Moving, movable; सूर्य आत्मा जगतस्तस्थ्यश्च Rv. 1. 115. 1; इदं विश्वं जगत्सवीमजगन्नापि यद्भवेत्
Mb. -m. Wind, air. -n. The world, the universe;
जगतः पितरी वन्दे पार्वतीपरमेश्वरी R. 1. 1. -2 'The world
of the soul', body; Mal. 5. 2. -3 A multitude of
animals.....स्याजगिद्धरेषे पुमान् । इत्ते वायो ना जन्नमे मृगवण्डेऽ
प्ययं त्रिषु । Nm. -ती (dual) Heaven and the lower
world. -Comp. -अम्बा, -अम्बिका N. of Durga. -आरमन्
m. the Supreme Spirit. -आदिः, आदिः the Supreme
deity. -आदिः an epithet of Siva. -आधारः 1 time.
-2 air, wind. -आधः, -आधुम् m. wind. -देशः, -पितः
'the lord of the universe', the Supreme deity; an
epithet of Vişnu and Siva. -उद्धारः salvation of the
world. -करी, -धार m. 1 the creator of the world.
-2 Brahma. -कारणम् the cause of the universe. -गुरुः

1 the Supreme deity. -2 Siva. -3 Nārada. -4 Brahmās -8 Visnu. -चक्षुस् m. the sun. -चन्द्रिका Bhattotpala'. commontary on Brihatsamhita (also called चिन्तामणि). -चित्रम् a wonder of the universe; परयेदानी जगिवनम् Ram. 7.34.9. -जीवः a living being; एक एको जगजीवैरियेष स्वात्मपीषणम् Raj. T. 2. 25. - अयम् the three worlds i. e. heaven, earth and the lower world. -दीपः the sun. -धार्श 1 Durgā. -2 Sarasvatī. -नाय: 1 the lord of the universe. -2 Visnu. -3 Dattätreya. -4 N. of a country. -5 N. of an idol at Jagannatha. -6 N. of a poet. (-पी) Visnu and Siva. (-पा) N. of Durga. -निवासः 1 the Supreme Being. - 2 an epithet of Visuu; जगित्रवासो वसुदेवसद्मनि Si. 1. 1. -3 wordly existence. -पतिः God, Lord of the universe; यदा च तस्याधिगमे जगत्पतेः Ku. -प्रभुः 1 an epithet of Brahmā, Viṣṇu and Siva. -2 an Arhat of the Jainas. -प्राण:, -बल: wind. बीजम् N. of Siva. -मातृ f. 1 Durgā. -2 Lāksmī. -योनिः 1 the Supreme Being. -2 an epithet of Visuu. -3 of Siva. -4 of Brahmā. (-नि: f.) the earth. -बन्धः N. of Krisna. विनाशः the expiration of Yugas. -वहा the earth. -साक्षिन m. 1 the Supreme spirit. -2. the sun. - सेतु: the Supreme Being. - स्त्रष्ट्र m. 1 the creator of the world. -2 Brahmā. -3 Siva. -स्वामित्वम् the sovereignty of the world; जगत्स्वामित्वलाभः प्रभोः Ratn. 4, 19.

जगती 1 The earth; (समीहते) नयेन जेतुं जगती सुयोधनः Ki. 1. 7; समतीत्य भाति जगती जगती 5. 20. -2 People, mankind. -3 A cow. -4 The site of a house. -5 A field planted with jambu. -6 A kind of metre (see App.). -Comp. -अधीश्वरः, -ईश्वरः a king; N. 2. 1. -धरः a mountain. -पतिः A king त्रिःसप्तकृत्वो जगतीपतीनाम् Ki. 3. 18. -हृह m. a tree.

जगदः An attendant, guardian.

जगनुः (भुः) 1 Fire. -2 An insect. -3 An animal.

जगर: [जागर्ति युद्धेऽनेन जाग्-अच् पृषो॰ Tv.] An armour.

সাত a. 1 Rough, tricky, knavish. -2 Dark, black.
-ত্রদ্ 1 Cowdung. -2 An armour. -3 A kind of liquor
(m. also in the last two senses).

जग्ध [अद् कर्मणि-क] Eaten. -ग्धम् A place where a person has eaten. -2 Eating, dinner, food.

जिथ: f. [अद्-किन्] 1 Eating; Mal. 6. 19. -2 Food, vietuals.

जिम a. [गम् किन् दिलम्] 1 Going, being in constant motion. -2 Going to, hastening or drawing towards. -िमः Wind, air.

ज्ञचनम् [वकं हिन हन् यह् अच् पृषो ः , U n. 5. 32] 1 The hip and the lions, the buttocks; घटय जघने काशीमध सजा कवरीभरम् Git. 12. -2 The pudenda. -3 Rear-guard, the reservo of an army. -4 A fault. जघनं स्थात् कटे: पूर्वे श्रीणिमागापराधयोः Nin. -Comp. -अर्घः 1 the hindor part. -2 rear-guard. -क्यको (dual) the hollows of the lions of a handsome woman. -गौरवम् weight of the hips; S. 8. 8. -चपला 1 an unchaste or libidinous woman; पत्थी विदेशयाने परमञ्ज्ञच ज्ञचनवालायाः Pt. 1. 173; प्रिया यथा स्थाज्ञचनवाला Bri. S. 104. 3. -2 a woman active in dancing. -विपुला 1 a woman having stout hips. -2 N. of a metre.

जयनिन् a. Having large buttocks.

जघन्य a. [जघने मनः यत्] 1 Hindmost, Iast; Bg. 14. 18; Ms. 8. 270. मन्ये जघन्यस्य महोधरस्य मृज्ञाणि कालायस-निर्मितानि । Rām. Ch. 4. 16. -2 Worst, vilest, base, lowest, censurable; जघन्यगुणः Bhāg. 14. 18. -3 Of low origin or rank. -२यः A Sudra. -२यम् The penis. -Comp. -अवसायिन् a. What occurs later or afterwords. पूर्वान-सायिन् बलीयांसी जघन्यावसायिभ्यः SB. on MS. 12. 2. 34. -जः 1 a younger brother; जघन्यजस्तक्षकक्ष श्रुतस्तिति यः सतः Mb. 1. 3. 141; श्रुत्वा वयो वालिजघन्यजस्य Rām. 4. 24. 24. -2 a Sūdra. विप्राश्च बाहुजास्तहदुदुर्ग्याश्च जघन्यजः Siva. B. 31. 17.

जिल्लाः [इन-किल् द्वित्वं च] A. weapon (offensive).

जन्म a. [हन्-क हिलं च] Striking, Killing.

जক: Fight; L. D. B.

जङ्गम a. [गम्-यष् अस्] Moving, living, movable (opp. immovable स्थावर); चितामिरिव जङ्गमः R. 15.16; शोकामिरिव जङ्गमः Mv. 5.20; Ms. 1.41. -2 Derived from living beings. -मम् A movable thing; R. 2.44. -Comp. - इतर a. immovable. - कुटी an umbrella.

जङ्गल a. [गल्यक्-अच् पृषो॰] Desert, waste. —लः, —लम् Flesh, meat. —लम् 1 A desert, dreary ground, waste land. —2 A thicket, forest. —3 A secluded or unfrequented place.

বান্ধান: A ridge of earth running along the edge of a field to collect water and to form a passage over it. land-mark.

जिल्लिंड: N. of a plant or a gem worn as an amulet; मणि विष्कत्रधद्षणं जन्मिंड विम्मो वयम् Av. 2. 4. 2.

जङ्गुलम् Poison, venom.

जङ्घा [जङ्घन्यते कुटिलं पच्छित हन यह-छिक अच् पृथो ; cf. Un. 5. 31] 1 Leg from the ankle to the knee, the shank. -2 The upper part of the leg, the part about the loins. -3 A part of a bed-stead. -Comp. -करः, करिकः, -कारः, -कारिकः a runner, courier, an express. Kan. A. 2. I. -त्राणम् an armour for the legs. -पयः A foot-path. जङ्घापथश्चतुष्पादित्रपादं च गृहान्तरम् Brahmanda P., part 1, second अनुषत्रपाद. Ch. 7. 5. 115. -चलम् 'Strength of the shanks', running away किमन्यत्। जङ्घावलमेव M. 3 (between 19th and 20th verses.)

जङ्घाल a. [जङ्घा नेगनती अस्यस्य लच्] Running swiftly, rapid. जङ्घालजनसङ्कुलम् Siva. B. 22. 23. —लः 1 A courier –2 A deer, an antelope.

जङ्घिल a. [जङ्घ-इलच्] Running swiftly, rapid, quiek.

जज, जञ्जू 1 P. (जजति or जङ्गति) To fight.

ज (जञ्) जः A warrior, soldier; স্ত্রীসাসাসিকিলারী Si. 19. 8.

जज्झ् (जज्झति) To make a dashing sound.

जञ्जन a. [जन्-यह्-लुक्-अच् पृषो॰] 1 Being born again. -2 Burning.

जञ्जपुक a. Muttering prayers repeatedly. -कः An ascetic, or devotee (who mutters prayers); cf. P. III. 2. 166; जञ्जपुकोऽक्षमालावान्Bk. 5. 61.

जञ्झानिलः The wind with rain.

जद् 1 P. (जटित) To clot, become twisted or matted together (as hair).

जट a. [जर्-अचु; जन् उणा⁰ टन् अन्त्यलोपश्च] Wearing twisted locks of hair. -ET [Un. 5. 30] 1 The hair matted and twisted together, matted or clotted hair; जटाधरणसंस्कारं द्विजातित्वमवाप्य च Mb. 12, 61, 3. अंसन्यापि शकुन्तनीडनिचितं विश्वजटामण्डलम् S. 7. 11; जटाश्व विभूयात्रित्यम् Ms. 6. 6; Mal. 1. 2. -2 A fibrous root; यत्र मुझावटे रामो जटाहरणमादिशद Mb. 12. 122. 3. -3 A particular manner of reciting Vedic texts; thus the words नमः रहेभ्यः repeated in this manner would stand thus :--नमा रुद्रभ्या रुद्रेभ्यो नमो नमो रुद्रेभ्यः - 4 A root in genoral; ज्ञानविज्ञान-बोगेन कर्मणामुद्धरन् जटाः Bhag. 3, 24, 17. -5 A branch. -6 The शतावरी plant. -Comp. -चीरः, टङ्कः, टीरः, धरः, epithets of Siva. - जट: 1 a mass of twisted hair (in general). -2 the twisted hair of Siva; जटाज्टप्रनथी यदसि विनिबद्धा पुरिभदा 🔾. L. 14; पिङ्गोत्तुङ्गजटाज्टगतो यस्याश्रुते नवः Ks. 1. 18. - ज्वालः a lamp. - घर a. wearing matted hair. (-T:) 1 a mendicant or ascetic +2 N. of a lexicographer. -3 N. of a people in the south of India, Bri. S. 14. 13. - पाट: the Jata arrangement of a Vedic text. -भार: mass of braided hair. -मण्डलम् braided hair forming a coil on the top of the head. -मोलि: crest of (formed by) clotted hair; Ku. 2. 26.

जत्

semi divine bird [He was a great friend of Dasaratha. He once saved his life while he was thrown down along with his car by Saturn against whom he had proceeded when a drought, said to be caused by the planet, well-nigh devastated the earth. While Rāvaṇa was carrying away Sītā, Jaṭāyu heard her cries in the chariot and fought most desperately with the formidable giant to rescue her from his grasp. But he was mortally wounded, and remained in that state till Rāma passed by that place in the course of his search after Sītā. The kind-hearted bird told Rāma that his wife had been carried away hy Rāvaṇa and then hreathed his last. His funeral rites were duly performed by Rāma and Laksmana.]

जटाल a. [जटा अस्यर्थे सिम्मा॰ लच्] 1 Wearing a coil of twisted hair; चर्मखण्डेकवसनी जटालः कृश्वभूसरः Ks. 53. 2. -2 Colleted together (like matted hair); दवदहनजटाल-व्वालजालाहतानाम् Bv. 1. 36. -लः The (Indian) fig-tree. -2 Bdellium.

जटालक, जटिक a. Wearing twisted or braided hair. जिट: (-टी) f. [जट्-इन्] 1 The (Indian) fig-tree. -2 Clotted hair. -3 An assemblage, multitude.

जिंदन (-नी f.) a. [जटा अस्त्यस्य इनि] Having twisted hair. -m. 1 An epithet of Siva. -2 The waved-leaf tig-tree (25). -3 An elephant sixty years old.

जिटल n. [जटा अस्त्यथें इलच्] 1 Wearing matted or twisted hair (as an ascetic); विवेश कश्चिजिटलस्तपोवनम् Ku. 5.30; (जटिल may be here a noun meaning 'an ascetic'); उथेष्ठानुवृत्तिजटिलं च शिरोऽस्य साथोः R. 13. 78. +2 Complicated, confused, intermixed, intermingled; विजानन्तोऽ त्येन वयसिंह विपञ्जालजटिलान्। न मुखामः कामानहह गहनो मोहमिहिमा Bh. 3. 21; शिखाकलाप Pt. 2.81; Ve. 3. 18. -3 Dense, impervious; Rv. 1.52. - रा. 1 A lion. -2 A goat. -3 An ascetic. -4 A Brāhmaṇa in the first period of bis life. - रा Long pepper.

जरिलय (Denoin.) To crest or fill with; जगउजालं ज्योस्तामयनवमुधाभिजैटिलयन् Bv. 4. 1.

जिटलीक 8 U. 1 To twist together, form into a braid ~2 To complicate, interweave.

जारेलीभावः Complication, confusion.

जद्भ (ह्)लः [जर्-उलच् पृषे।° टस्य डो वा] A freckle, mark.

जडर a. [अयने जन्नुगंभी वास्मिन् जन्-अर ठान्त देश: Tv.] 1 Hard, stiff, firm. -2 Old. -3 Bound, tied. -रः, -रम् 1 The stomach, belly, abdomen; अठरं को न विभिन्न केवलम् Pt. 1. 22. -2 The womb. -3 A hole, cavity. -4 The interior of anything. -5 The bosom. -6 Morbid affection of the bowels. -Comp. -अग्निः the digestive fire of the stomach, the gastric fluid; प्रवामेस्नस्य चान्यो द्वाविषकं ज्वलतः

सुधा। जठरामी सभार्यस्य दरिद्रस्य प्रजाधनैः Ks. 73. 58. -आमयः dropsy. -ज्यलनम् 'stomach heat', hunger; जठरज्वलन-ज्वलता...करिणमरिण By. 1.50. -ज्याला, -व्यया belly-ache, colic. -यन्त्रणा, -यातना pain endured by the child in the womb.

जडरीकृत a. 1 Contained in the belly. -2 Concealed in the besom.

जिल्लम् Ved. The cavity or receptacle of waters; सतस्रो नावो जठलस्य जुद्याः Rv. 1. 182. 6.

ज्ञाह $_{a}$. [जलति घनीभवति जस् अच् तस्य दः Tr .] 1 Cold , frigid, chilly; Mal. 9. 13; U. 6. 13. -2 Dull, paralysed, motionless, benumbed; चिन्ताजडं दर्शनम् \$. 4. 5; U. 3. 41; 6. 28; 6. 39; परामृशन् हर्षजडेन पाणिना 12. 3. 68; 2. 42. -3 Dull, senseless, stupid, irrational, dull-witted; অৱা-नन्धान् प**ङ्गून**...त्रातुम् G. T. 15, so जङ्धी, जडमति &c. Y. 2. 25; Ms. 2. 110; जडबुद्धिः, जडप्रकृतिः, Ratn. 2 (between verses 12 and 13); also जडाशयः Ks. 6. 58, 132. -4 Dulled made senseless or apathetic, devoid of appreciation or tasto; वेदाभ्यासजडः कथं नु विषयभ्यापृत्त-कौत्हलः V. 1. 9. - Stunning, henumbing, stupelying. -6 Dumh. -7 Unable to learn the Vedas (Dāyahhāga). -W: 1 Cold, frost, winter. -2 Idiocy, stupidity. -3 Dulness, apathy, sluggishness. -34 1 Water. -2 Lead. -Comp. - क्रिय a. slow, dilatory. - भरतः 1 an idiot. -2 N. of a man simulating stupidity; Jābāla Up.

जडता, न्यम् 1 Dulness, aversion to work, slothfulness. -2 Ignorance, stupidity; Pt. I. -3 (In Rhet.) Dulness, regarded as one of the 33 subordinate feelings; S. D. 175. -4 Stupefaction, numbness, stuper; U. 3. 12. -5 Dulness, timidity; Mal. 6. 15.

जडयति Den. P. To stupely, benumb; Mal. 1. 30; Ratn. 4. 13; Mu. 3. 4.

जिसम् m. 1 Frigidity. -2 Stupidity. -3 Dulness, apathy; पशुभ्य इव संकान्तजिंदमा पशुपालकः Ks. 61. 23. -4 Stupor, stupefaction; Mal. 1. 35: निक्टिं जिल्ला जाने व्यथन धियि संनिधिम् Raj. T. 4. 110.

जडीह 8 U. 1 Stupely, bommb. -2 To paralyse, render motionless or insensible; R. 2. 42.

जडीम् 1 P. To become insensible or stupid.

जडीमाथः 1 Frigidity, coldness. -2 Stupidity. -3 Apathy, sluggishness.

जड़ल: A freckle mark.

जतु n. [जन्ड तोडन्तादेशः Up. 1. 18] 1 Lac; Pt. 1. 107. -2 A kind of red dye. -तः, -तः f. A bat. -Comp. -अदमकम् red arsenic. -एहम् a house made of lac (such as was built by Duryodhana in order to burn up the Pandavas). -पुत्रकः a man at chess. -मणिः a mole, a natural mark on the body. -एसः lac.

जनता

जतुकम् Jac.

जतुका 1 Lac. -2 A bat.

जतुनी, जतूका A bat.

जतूकणैः N. of a physician, pupil of Bharadvāja Kapisthala (v. I. जत्कर्णः).

जन्णाः N. of a family; Prayara 2. 3. 5.

जानु n. [जन्र तोऽन्तादेशः Up.4.102] The collar-bone, the clavicle; जनुकम् also. आन्त्राणि जन्नते गुदा वरत्राः Av. 11. 3. 10; जन्नावभ्यदंगत् कुदः Bhag. 10. 67. 25; जनुदेशे विकवि हत्वा भूमी निपातितः Parpal. 5. 103.

जन 4 A. (जायते, जहे, अजित-अजित्य, जित्तुम, जात; pass. जन्यते or जायते) 1 To be born or produced (with ablof source of birth); अजित ते वे पुत्र: Ait. Br.; Ms. 1. 9; 3. 39, 41; प्राणाद्वायुरज्ञायत Rv. 10. 90. 12; Ms. 10. 8; 3. 76; 1. 75. -2 To rise, spring up, grow (as a plant &c.) -3 To be, become, happen, take place, occur; अनिष्ठादिष्टलाभेऽपि न गतिर्जायते गुभा H. 1. 6; रफनेत्रोऽजिन सणात Bk. 6. 32; Y. 3. 226; Ms. 1. 90. -4 To be possible, applicable &c. +5 To be born or destined for anything. -Caus. (जनयित) 1 To give birth, begot, cause, produce. -2 To cause, occasion.

जन: [जन-अन्] 1 A creature, living being, man. -2 An individual or person (whether male or female); क वर्ष क परोक्षमन्मयो मृगशावैः सममेथितो जनः \$. 2. 18; तत्तस्य किर्माप द्रव्यं यो हि यस्य प्रियो जनः U. 2. 19; so सर्खीजनः a female friend; दासजनः a slave, अवलाजनः &c. (In this sense जन: or अयं जन: is often used by the speakerwhether male or female, in the sing. or pl.-instead of the first personal pronoun to speak of himself in tho third person); अयं जनः प्रष्टुमनास्तपोधने Ku. 5. 40 (male); भगवन् परवानयं जनः प्रतिकृत्वाचरितं क्षमस्व मे R.8.81 (female); पश्यानक्षरातुरं जनमियं त्रातापि नो रक्षसि Nag. 1. I (female and pl.). -3 Men collectively, the people, the world (in sing. or pl.); एवं जनो एडानि M. 1; सतीमपि ज्ञातिङ्कलैक-संश्रयां जनोऽन्यथा भर्तृमती विशङ्कते S. 5. 17. -4 Race, nation, tribe. -5 The world beyond Maharloka, the hoaven of deified mortals. -6 A low man, the mob; L. D. B. -ना Birth, production. - Comp. - अतिग a. extraordinary, uncommon, superhumau. -अधिपः, -अधिनायः 1 a king -2 N. of Visnu. -अन्तः 1 a place removed from men, an uninhabited place. -2 a region. -3 an epithet of Yama. - 4 personal proximity. - अन्तिकम् secret communication, whispering or speaking aside (to another). (-ind.) aside to another (in dramas); the S. D. thus defines this stage direction:-- त्रिपताककरेणान्यानप-वार्योन्तरा कथाम् । अन्योन्यामन्त्रणं यत् स्याज्जनान्ते तज्जनान्तिकम् ॥ 425. -अर्णवः a large concourse of people, caravan. -अधेराध्दः a family appellation. -अर्देनः an epithet of Visnu or Krisna. -अदान: a. wolf. -आकीर्ण a. thronged or crowded with people; S. 5. 10. -आचारः 1 a popu-

lar usage or custom. -2 propriety, decorum. -आश्रमः an asylum for people, an inn, caravansary. -आश्रयः a pavilion. -इन्द्रः, -रेशः, -देश्वरः a king. -रष्ट a. desired or liked by the people. (-2:) a kind of jasmine. (-ष्टा) turmeric. -उदाहरणम् glory, fame. -आघः a concourse of people, crowd, mob. - milte m. lac. -चक्षस् n. 'the people's eye ', the sun. -जन्मादिः the the Supreme Being. - जल्पः A rumour. - आ an umbrella, a parasol. -देवः a king. -पदः 1 a community, race, nation; Y. I. 361 v. l. -2 a kingdom, an empire, an inhabited country; जनपद न गदः पदमादधी R. 9. 4; दाक्षि-णात्ये जनपदे Pt. 1; Me. 48. -3 the country (opp. the town 9र, नगर); जनपदवधूलोचनैः पीयमानः Me. 16. - the people, subjects (opp. the sovereign); जनपदहितकती त्यज्यते पाथिवेन Pt. 1. 131. -5 mankind. -6 a. considering his subjects as authority; आपीरप्रकृतिजनपदी राजा Bhag. 5. 4. 5. -पदिन m. the ruler of a country or community. -प्रवादः 1 rumour, report. -2 scandal, calumny. - प्रिय a. 1 philanthropic. -2 liked by the people, popular. (-यः) 1 an epithet of Siva. -2 coriander-seed. -मरकः an epidemic disease. -मयोदा established custom or usage, popular custom. - मारः an epidemic; Av. Paris. 72. 84. -योपन a. perplexing or vexing men; कमगजनयोपनः Rv. 10. 86. 22. -रजनम् gratifying the people, courting popular favour. -रवः 1 rumour. -2 calumny, scandal. -लोकः one (i. e. the fifth) of the seven divisions of the universe situated above Maharloka; यो नहावादः पूर्वेषां जनलोकनिवासिनाम् Bhag. 10. 87. 8. -वाद: (also जनवाद:) i news, rumour. -2 a scandal; यूर्त च जनवादं च Ms. 2. 179. - व्यवहारः popular usage. - 製石 a. well-known among people, famous -भ्रातिः f. a rumour, report; अभिचारं चकारास्येत्य-विगाना जनश्रुतिः Rāj. T. 7. 133. (🗝) सह 🙃 subduing men; सत्रासाही जनमक्षी जनसहः Rv. 2.21.3. -संबाध a. densely crowded with people. -स्थानम् N. of a part of the Dandakā forest; R. 12, 42; 13, 22; U. 1, 28; 2, 17.

जनगमः A Chapdala; जालिकाश्च जनगमाः Siva. B. 31. 22.

जनक a. (निका f.) [जन-णिच् ण्नुल्] Generating, producing, causing; हेशजनक, दु:खजनक &c. —क: 1 A father, progenitor. -2 N. of a famous king of Videha or Mithilā, foster-father of Sītā. He was remarkable for his great knowledge, good works, and holiness. After the ahandonment of Sītā by Rāma, he became an auchorite-indifferent to pleasure or pain-and spent his time in philosophical discussions. The sage याजवस्य was his priest and adviser. -Comp. -आत्मजा, -तनया, -नन्तिनी, -सुता epithets of Sītā, daughter of king Janaka.

जनता [जनानां समूद्दः तस्] 1 Birth. -2 A number or assemblage of people, mankind, community; एकशतं ता जनता या भूमिन्यंऽभूनुत Av. 5. 18. 12; आमन्त्रितो जनतायाश्व

जन्मन

पालः Bhag. 4, 17, 9; पश्यति स्म जनता दिनात्यये पार्वणौ राशि-दिवाकराविव R. 11, 82; 15, 67; Pt. 1, 301; Si, 5, 11; 12, 29; 16, 6.

जनन 6. [जन-भावे ल्युर्] Producing, causing &c.; धुजगानां जननीं जजाप विद्याम् Si. 20. 41. —नः The Supreme Being. —नम् 1 Birth, being born; यावज्जनने तावनमरणम् Moha M. 13. —2 Causing, production, creation; शोभा-जननान् Ku. I. 42. —3 Appearance, manifestation, rise.—• Life, existence; यदैव पूर्व जनने शरीरं सा दक्षरोषात् सुदती ससर्ज Ku. 1. 53; भावस्थिराणि जननान्तरसीहदानि S. 5. 2. —8 Race, family, lineage. —8 Preparation for a religious ceremony (दीक्षा).

जननिः f. [जन्-अनि] 1 A mother. -2 Birth.

जननी [जन-णिच् अनि भीप्] 1 A mother. -2 Mercy, tenderness, compassion; जननी तु द्यामात्रोः Medini; न संररजे विषमं जनन्याम् Bu. Ch. 2. 34. -8 A bat. -4 Lac.

जनमेजयः N. of a celebrated king of Hastināpura, son of Parīkṣit, the grandson of Arjuna. [His father died, being hitten by a serpent; and Janamejaya, determined to avenge the injury, resolved to exterminate the whole serpent-race. He accordingly instituted a serpent sacrifice, and burnt down all serpents except Takṣaka, who was saved only by the intercession of the sage Astika, at whose request the sacrifice was closed. It was to this king that Vaisampāyana related the Mahābhārata, and the king is said to have listened to it to expiate the sin of killing a Brāhmaṇa.].

जनयतिः f. Vod. Production, generation.

जनयन्त a. Generating, producing.

जनियत a. (~बी f.) Producing, bogetting, creator. -m. 1 A father; Pt. 1. 9. -2 Brahmadeva: प्रजाबंग्तेन भवति यथा जनियता तथा Mb. 13. 61. 10.

जनयित्री A mother.

जनियण्णुः A progenitor, producer.

जनर्, -जनस् n. See जन 3.

जिनः, -जिनका, -जिनी f. 1 Birth, creation, production; अम्भोजन्मजिनस्तदन्तरगतः Bhāg. 10. 13. 15. -2 A woman. -3 A mother. -4 A wife; जन्युः पतिस्तन्वंशमा विविद्याः Rv. 10. 10. 3. -5 A daughtert-in-law.

जिनत a. [जन-णिच्-क] 1 Given hirth to. -2 Produced, created. -3 Occasioned, occurred, happened &c.

जनित् m. A father; यस्य हेतोर्जनितारं समेण्ये Mb. 3. 134. 25.

जनित्रम् Ved. 1 A birth-place, home. -2 Origin, source.

जनित्री A mother.

जनित्धः A father. –त्वा A mother. –त्वौ (dual) Parents.

जनिमन् m. or n. 1 Birth, production. -2 Offspring, descendants. -3 A creature, being. -4 Gender, sex, -6 Genus, kind.

जनीयति Den. P. To long for a wife.

जनु (-नू) f. Birth, production.

जनुस् n. 1 Birth; घिष्वारिधीनां जनुः Bv. 1. 16. -2 Creation, production. -3 Life, existence; जनुः सर्वश्राध्यं जयति लिल्तोत्तंस भवतः Bv. 2. 55. -4 Nativity. -5 Birthplace. -6 A creature, being. -7 Genus, kind. -Comp. -भयनम् 1 lying in chamber. -2 (= स्तिकागृह्म्); शाहेन्द्र-विलास 2. 2.

जनुषान्थः Blind from birth, born blind.

সন্ত: [লন্তুন] 1 A creature, a living being, man; S. 5. 2: Ms. 3.77. -2 The (individual) soul. -3 An animal of the lowest organization. -4 People, mankind. -Comp. -ক-ডু: 1 a snail's shell. -2 a snail. -ম: 1 the citron. -2 a snail. -फल: the Udumbara tree.

जन्तुका Lac.

जन्तुमती The carth

जन्मम् Birth.

जन्मन् n. [जन् भावे मानिन्] 1 Birth; तां जन्मने शैलवधूं प्रथेदे Ku. 1. 21. -2 Origin, rise, production, creation; आकरे पद्मरागाणां जन्म काचमणेः कृतः H. Pr. 44; Ku. 5. 60; (at the end of comp.) arising or born from; सरलस्कन्धसंघर्ठजनमा दवाधिः Mc. 53. -3 Life, existence; पूर्वेष्वपि हि जन्मसु Ms. 9. 100; 5. 38; Bg. 4. 5. 📑 Birthplace, -5 Nativity. -6 A father, giver of birth, progenitor; S. 7. 18. -7 Natal star. -8 (In astr.) N. of the first mansion or Naksatra. -9 A creature, being. -10 People. -11 The people of a household. -12 Kind, race. -13 Nature; property, quality. -14 Custom, manner. -अधिपः 1 an epithet of Siva. -2 the regent of a constellation under which a person is born (in astrology); होराजन्माधिपयोर्जन्मक्षं वाशुभो राज्ञः Bri. S. 34. 11. -अन्तरम् 1 another life. -2 the preceding life, former birth; मनी हि जन्मान्तरसंगतिज्ञम् R. 7. 15. -8 regeneration. -4 the other world, -अन्तरीय a. belonging to or done in another life; जन्मान्तरीयैः साम्राज्यं मया प्रापीति चिन्तयन् Raj. T. 6. 85. -अन्धः a. born blind. -अपमी the eighth day of the dark fortnight of Sravana, the birth-day of Krispa. -आस्पदम् birthplace. -ईशः = 2 जन्माथिपः; -कील: an epithet of Visnn. - ऋण्डली a diagram in a horoscope in which the positions of different planets at the time of one's birth are marked. 一表 n. a father. -क्षेत्रम् birth-place. -तिथिः m., ∫., -दिनम्, -दिवसः birth-day; सुखाय तजन्मदिनं बभूव Ku. 1. 23. -दः a father. -नक्षत्रम्, -भम् the natal star. -नामन् a. the name www.kobatirth.org

received on the 12th day after birth. -T: the regent of a planet under which a person is born. -पत्रम्, -पत्रिका a horoscope. -पाद्पः a family-tree; उत्तराः कुरवोऽनिसंस्तद्भयाज्जन्मपादपान् ${f Raj.~T.~4.~175.~}$ –प्रतिष्टा 1 ${f a}$ birth-place. -2 a mother; S. 6 (between verses 9th and loth). -भाज, भृत् m. a creature, living being; मोदन्ता जन्मभाजः सततम् Mk. 10. 60. -a. one whose life is fruitful; अहो भोजपते यूर्व जन्मभाजो नृणामिह Bhag. 10. 82. 29. -भाषा a mother-tongue; यत्र स्नीणामपि किमपरं जन्मभाषा-वदेव प्रत्यावासं विलसति वचः संस्कृतं प्राकृतं च Vikr. 18. 6. - भूमि: f. birth-place, native country .- योग: a horoscope. -रोगिन a. sickly from birth. -लग्नम्, -राशिः the sign of the zodiac under which a person is born. -वत्मेन n. the vulva. -वसुधा native country; पश्यद्विर्जनमवसुधाम् Raj. T. 4. 147. -शोधनम् discharging the obligations derived from birth. -साफल्यम् attainment of the ends of existence; एतदि जन्मसाफल्यं ब्राह्मणस्य विशेषतः Ms. 12. 93. Pt. 1. 28. -स्थानम् 1 birth-place, native country, home. -2 the womb. - 表式: cause of birth, author of one's being; पितरस्तासां केवल जन्महेतवः 12.1.24.

जन्मिन् m. A creature, a living being; Pt. I. 106.

जन्य a. [जन कर्तिरियत्] 1 To be born or produced. -2 Born, produced. -3 (At the end of comp.) Born from, occasioned by. - Belonging to a race or family -5 Vulgar, common. -8 National. -7 Relating to, or fit for men. न्यः 1 A father. -2 A friend, attendant or relative of a bridegroom; Mal. 6. 2. -3 A common man. - A report, rumour. - Ul 1 Mother's friend, -2 The relation of a bride, a bride's maid; याहीति जन्यामवदर् कुमारी R. 6. 30. -3 Ploasure, happiness. -4 Affection. - 8 a market. - 8 Tho world ; जन्या तु मातृसख्या च मदे हुँहे जनेऽपि च । लोके जन्तौ...Nm. -न्यम् 1 Birth, production, creation. -2 That which is born or created, a created thing, an effect (opp. जनक) जन्याना जनकः कालः Bhasa P. 15; जनकरय स्वभावो हि जन्ये तिष्ठति निश्चितम् Sabdak. -8 The body; तुष्टाव जन्यं विस्वजञ्जनार्दनम् Bhāg. 1. 9. 31. -4 A portent occurring at hirth. -5 A market, a fair. -8 War, battle; तत्र जन्यं रघोर्घोरं पर्वतियिर्गणरभूत् R. 4. 77; चारुणा रमते जन्ये कोऽभीतो रसिताशिनि Ki. 15. 23. -7 Censuro, ahuse. -8 A community, nation. -9 People. -10 Reports rumour.

जन्युः [जन-युच् बा॰ न अनादेशः] f Birth. -2 A creature, living being. -3 Fire. -4 The creator or Brahma; जन्युः पतिस्तन्वं भा विविद्याः Rv. 10. 10. 3.

जप् 1 P. (जपित, जपित or जप्त) 1 To utter in a low voice, repeat internally, mutter; जपत्रिप तवैवालापमन्त्रावितम् Git. 5; हरिरिति हरिरिति जपित सकामम् 4; N. 11. 26. -2 To mutter prayers or spells; Ms. 11. 194, 251, 260. -3 To pray to one or invoke in a low voice.

जप a. [जप्कतीरे अच्] Muttering, whispering. -पः 1 Muttering prayers, repeating prayers &c. in an under-tone. -2 Repeating passages of the Veda or names of deities &c.; Ms. 3.74; Y. 1.22.-3 A muttered prayer. -4 Counting silently the beads of a rosary &c. -Comp. -परायण a engaged in muttering prayers. -माला a rosary of beads. -यशः, -होमः muttering prayers as a sacrifice; विधियज्ञान्जपयज्ञी विशिष्टो दशिभिग्रीं Ms. 2.85; Y. 1.101; Ms. 10.111.

जपत् m. An ascetic; प्रणते विनयाद्वीरो वसिष्ठं जपतां वरम् Ram. 1. 52. 1.

जपनम् [जप्-भावे ल्युद्] The muttering of prayers; संन्यास एव वेदान्ते वर्तते जपनं प्रति । वेदवादाश्च निर्वृत्ताः शान्ता ब्रह्मण्य-वस्थिताः Mb. 12. 196. 7.

जपा [जप्-अन् टाप्] The China rose (the plant or its flower); सान्ध्यं तेजः प्रतिनवजपापुष्परक्तं दधानः Me. 36; निजदशा स निपाय जपावलिम् Ram. Ch. 4. 73; जपापुष्पमिव रक्तलेखनः Pratijna.

जप्य a. [जप् कर्मणि यत्] To be repeated in a low voice, muttered, or whispored. —प्यम् A muttered prayer; कृतजप्यमङ्गलाः Mb. 12. 58. 30; जप्यस परमो गुह्यः श्र्यतां मे नृपासन Bhag. 4. 8. 53.

जस्, जम्भ् I.1 P. (जभित, जम्भित) To copulate; cf. यस् —II.1 A. (जभित, जम्भित) 1 To yawn, gape. —2 To snap at; seize with the mouth. —Caus. (जम्भवित) To crush, destroy, dispel.

जम् 1 P. (जमति) To eat.

जमनम् = जेमन q. v. eating.

जमद्भिः A Brahmana and descendant of Bhrigu and father of Parasurama. [Jamadagni was the son of Richika and Satyavatī. He was a pious sage, deeply engaged in study, and is said to have obtained entire possession of the Vedas. His wife was Repukā who bore him five sons. One day when she had gone out to bathe, she beheld a loving pair of Gandharvas (according to some Chitraratha and his queen) sporting and playing in the water. The lovely sight made her feel envious of their pleasure, and she returned defiled by unworthy thoughts, 'wetted but not purified by the stream '. Her husband, who was anger incarnate, seeing her shorn of the lustre of her sanctity, furiously scolded her, and ordered his sons, as they came in, to cut off her head. But the first four sons shrank from that cruel deed. It was only Parasurama, the youngest, that with characteristic obedience to his father's command, struck off her head with his axe. The deed pacified the father's anger, and he desired Parasurama to ask a boon. The kind-hearted son begged that his mother might be restored to life which the father readily granted.

जम्पती का (du.) [जाया च पतिश्र] Husband and wife; cf. दम्पती and जायापती.

जम्बारुः 1 Mud. -2 Moss; जम्बूबज् जलबिन्दुबज् जलजबज् जम्बारुबज् जारुबन् 1 Udb. -3 The Ketaka plant.

जम्बालिनी A river.

जम्बीरः The citron tree. -रम् A citron : बिल्बैः कपित्थै-र्जम्बीरैवृतो महातकादिभिः Blag. 8. 2. 14.

जम्बु,-म्ब् /. 1 The rose apple tree and its fruit; हाक्षेक्षरम्भाजम्ब् भिः Bhāg. S. 2. 13. —Comp. —खण्डः, —द्वीपः, —पर्वतः N. of one of the seven continents surrounding the mountain Meru. —नदी one of the seven heavenly rivers. —प्रस्थः N. of a village; तोरणं दक्षिणार्धेन जम्बूप्रस्थं समागमन् Ram. 2. 71. 11. —मालिन् N. of a Rāksasa killed hy इनुमन्.

जम्बु (म्बू)कः (-की f.) 1 A jackal. -2 A low man. -3 The rose apple tree. -4 An epithet of Varupa.

जम्बूमत् m. 1 A mountain. -2 A monkey. -ती A heavonly nymph.

जम्बुलः [जम्बुं तलामफलं लित ला-क] 1 A kind of tree (= जम्बु q.v.). -2 The Ketaka plant. -छम् Jest or jesting compliments addressed to the hride and the bridegroom by the friends and female relatives of the bridegroom (or of the bride). -Comp. -मालिका the same as above-

जरम: [जम्-अन्-ज्ञम्] 1 The jaws (usally in pl.).
-2 A tooth. -3 Eating. -4 Biting asunder. -8 A part, portion. -6 A quiver. -7 The chin. -8 Yawning, gaping. -9 N. of a demon killed by Indra. -10 One who devours a demon. -11 Explanation, interpretation. -12 The citron tree. -13 The bellows; L. D. B. -Comp. -अर्जि: , -विष्, -भदिन, -रिषु: epithets of Indra. -अरि: 1 fire. -2 Indra's thunderbolt. -3 Indra. -साधक a. possessing knowledge of medicine; इति ने स्थयन्ति स्म बाताणा जनससाधकाः Mb. 5. 64. 20.

जम्मक a. 1 Eating, devouring. -2 Killing, crushing; destroying. -3 Biting, asunder. -4 Explaining, interpreting. -5 Opening, expanding. -6 Yawning. -कः 1 A lime or citron. -2 A treacherous man; साधु भो जम्भक! साधु । Dutavākyam 1. -3 Medicinal treatment; विद्याजम्भकवार्तिकैः Mb. 5, 64, 16

जस्मका, जस्मा, जस्मिका A yawn, gaping.

जम्भनम् Sexual intercourse.

जम्म (म्मी) रः The lime or citron tree.

जम्भलः = जम्भरः, न्हां A female Rākṣasī (by meditating on whom women are said to become pregnant).
-Comp. -द्ताः N. of the author of Votālapanchavimsati.

जिस्मिन् m. The citron tree.

जम्बः Mud, mire.

जयन्तः 1 N. of the son of Indra; पौलोमीसंभवेनेव जयन्तेन अरन्दरः V. 5. 14; S. 7. 2; R. 3. 23; 6. 78. -2 N. of Siva -3 The moon. -4 N. of Viṣṇu. -8 A name assumed by Bhīma at the court of Virāṭa. -ती 1 A flag or banner. -2 N. of the daughter of Indra. -3 N. of Durgā. -4 Blades of barloy planted at the commencement of the Dasarā and gathered at its close. -5 The rising of the asterism Rohinī at midnight on the eighth day of the dark half of Srāvaṇa i. e. on the birth day of Kṛiṣṇa. -Comp. -पत्रम् (in law) 1 the written award of the judge in favour of either party. -2 the label on the fore-head of a horse turned-loose for the Aśvamedha saerifice. -ससमी the Seventh day in the bright half of Māgha.

जयन्तिः (-न्ती) A synonym of the balance-post; तुलादण्डो जयन्ती च फलकाः पर्यायवाचकाः Mana. 16. 48.

जयद्रथः A king of the Sindhu district and brotherin-law of Duryodhana, having married Duhsala, daughter of Dhritarastra. [Once while out on hunting, he chanced to see Draupadi in the forest, and asked of her food for himself and his retinue. Draupadi, by virtue of her magical sthall, was able to supply him with materials sufficient for their break-fast. Jayadratha was so much struck with this act, as well as her personal charms, that he asked her to elope with him. She, of course, indignantly refused, but he succeeded in carrying her off, as her husbands were out on hunting. When they returned they pursued and captured the ravishor and released Draupadi; and he himself was allowed to go after having been subjected to many humiliations. He took a leading part in compassing the death of Abhimanyu, and met his doom at the hands of Arjuna in the great war.]

जया f. The name of a magical lore (often mentioned with विजया) taught by Viśvāmitra to Rāma, विद्यामयेनं विजयां जयां च Bk. 2. 21.

aged. -2 Wearing out, -3 Causing old age, producing decay, consuming. -: 1 Wearing out, wasting. -2 Destruction.

जरठ a. [जू बा॰ अठ] 1 Hard, solid. -2 old, aged; अयमितजरठाः प्रकामगुन्नाः परिणतिहक्षरिकास्तटीविभिति Si. 4. 29 (where जरठ means 'hard 'also). -3 Decayed, decrepit, infirm. -4 Bent, bowed down, drooping. -5 Pale, yellowish-white. -6 Full-grown, ripe, matured; जरठ-कमल Si. 11. 14. -7 Hard-hearted, cruel. -5: 1 N. of Papdu, father of the five Papdavas. -2 Old age.

जरण a. [जून्य] 1 Old, decayed, infirm. -2 Promoting digestion. -ण:, -णम् Cummin seed. -णा 1 Old age. -2 Praise. -णम् 1 Old age. -2 One of the ten ways in which an eclipse is supposed to end.

जरण्ड a. Decayed, old.

जरण्या Ved. Old age.

जरत् a. 1 Old, agod, decayed. —2 Infirm, decrepit.—m. An old man.—Comp.—कारः N. of a great sage who married a sister of the serpent Vāsuki. [One day as he was fallen asleep on the lap of his wife, the sun was about to set. His wife, perceiving that the time of offering his evening prayers was passing away, gently roused him. But he became angry with her for having disturbed his sleep, and loft her never to return. He, however, told her, as he went, that she was pregnant and would give birth to a son who would be her support, and at the same time the saviour of the serpent-race. This son was Astika].—पद: an old ox; दारिह्मस्य परा मूर्तिग्रमानद्रिवणाल्पना। जरह्मस्य: अवस्त्यापि परमेश्वर: !! Pt. 2. 163.

जरतिका, -जरती An old weman-

जरतः 1 An old man. -2 A buffelo-

जरसानः Man: L. D. B.

जरा [जु-अङ् गुणः] (The word जरस् is optionally substituted for जरा before vowel terminations after acc. dual.) 1 Old age; कैकेयोशङ्कथेवाह पलितच्छन्मना जरा R. 12. २; तस्य धर्मरतेरासीट् बृद्धत्वं जरया (जरसा) विना 1.23. −2 Decrepitude, infirmity, general debility consequent on old age. -3 Praise. -4 Digestion. -5 N. of a femalo demon; see जरासन्ध below. -6 Invoking, greeting. -Comp. -अवस्था decrepitude. -आतुर a. i infirm. -2 old. -जीर्ण a. old through age, debilitated, infirm; Bh. 3. 17. -पुष्ट = जरासन्ध. -भीरः the god of love. Cupid. -सन्धः N. of a celebrated king and warrior, son of Brihadratha. [According to a legend, he was born divided in two halves which were put together by a Rākṣasī called Jarā, whence the boy was called Jarasandha. He became king of Magadha and Chedi after his father's death. When he heard that Krisna had slain his son-in-law Kamsa, he gathered a large army and bosieged Mathura eighteen times, but was as often repulsed. When Yudhisthira performed the great Rājasūya sacrifice, Krisņa, Arjuna and Bhīma went to the capital of Jarasandha disguised as Brahmanus, chiefly with the object of slaying their enemy and liberating the kings imprisoned by him. He however, refused to release the kings, whereupon Bhīma challenged him to a single combat. The challenge was accepted; a hard fight ensued, but Jarasandha was at last overpowered and slain by Bhima.] - सतः Jarasandha; जरासुतस्तावभिस्त्य माधवी Bhag. 10, 50, 21.

जरायणिः N. of Jarasandha.

जरायु n, [जरामेति इ-खुण्] 1 The slough or east-off skin of a serpent. -2 The outer skin of the embryo. वं. दं. को..... ९२

-3 After-birth. -4 Secundines. -5 The uterus, womb. -Comp. -3 a. born from the womb, viviparous: Ms. 1. 43. and Malli, on Ku. 3. 42.

जरित a. [जरा-इतच्] 1 Old, aged. -2 Decayed, infirm; पाष्ट्रस्थातपत्रस्य च्छायायां जरितं मया Ram. 2.2.7.

जरिन् a. (-णी f.) [जरा अस्त्यस्य इनि] Old, aged. -m. An old man.

जरिमन् m. Ved. Decrepitude, old age: नभो न रूपं जरिमा मिनानि Rv. 1.71.10.

जरूप a. [जू-ऊथन्] 1 Speaking harshly. -पः N. of a demon conquered by Agni; येभिस्तयोभिरदही जरूथम् Kv. 7. 1. 7. -पम् Flesh.

जर्च (-क्, -ज्रे) 1, 6. P. 1 To say, speak. -2 To blame, reprove, censure. -3 To threaten or menace.

जर्जर a. [जर्ज्-चा॰ अर] 1 Old, infirm, decayed. -2 Worn out, torn, shattered, broken to pieces, divided in parts, split up into thin particles; जराजर्जरितिविपाण-केट्यो स्थाः K. 21; यात्रं जराजर्जरिते विहाय Mv. 7. 18: विसर्पत् धाराभिर्छ्ठति धरणां जर्जरकणः U. 1. 29: Si. 4. 23; Mal. 9. 16. -3 Wounded, hurt. -4 Pained, termonted; Mal. 9. 53. -8 Dull, hollow (as the sound of a broken vessel). -रम् The banner of Indra. -2 Moss.

जर्जरित a. [जर्ज्-णिच् कर्मणि क] 1 Old, decayed, infirm. -2 Worn out, torn to pieces, shattered, splintered &c. -8 Completely overpowered, disabled; समरशरजर्जरितापि सा प्रभाते Git. 8.

जर्जरीक a. 1 Old, decayed. -2 Ragged, full of holes, perforated.

जर्जरीकु 8 U. To wound, disable.

जर्झ 9, 6. P. (जर्झीत) 1 To say, speak. -2 To blame. -3 To threaten, menace.

जर्ण a. [जूनन] Old, aged, decayed. णैः 1 The (waning) moon. -2 A tree.

जातिलः Wild sesamum.

जर्तुः 1 The vulva. -2 An elephant.

जर्स्स् 1 P. (जर्सिति) 1 To say, speak. -2 To blame, censure, abuse, -3 To protect.

जर्भरि a. Supporting; स्थ्येव जर्भरी तुर्फरात् Rv. 10.106.6. जाहिल: = जातिल $q_{\rm e, c}$.

जल् I. 1 P. (जलति) 1 To be rich or wealthy. -2 To cover, hide, screen. -3 To cover (as with a net), encircle, entangle. -4 To be sharp. -5 To be cold, stiff, dull, or dumb. -II. 10 P. (जालयति) To cover, screen &c.

जल a. [जल् अन् उस्य लो वा] 1 Dull, cold, frigid = जह q. v. -2 Stupid, idiotic. -लम् 1 Water; तातस्य कृपोऽ-

जल

यमिति मुवाणाः क्षारं जलं कापुरुषाः पिबन्ति । Pt. 1. 322. -2 A kind of fragrant medicinal plant or perfume (होवेर). -3 The embryo or uterus of a cow. -5 The constellation called ধ্ৰাণাৱা. -Comp. - সম্ভান্তম্ 1 a spring. -2 a natural water-course. -3 moss. -अञ्चलिः 1 a handful of water. -2 a libation of water presented to the manes of a deceased person; कुपुत्रमासाद्य कुतो जलाञ्जलिः Chāṇ 69; मानस्यापि जलाङ्गलिः सरभसं लोके न दत्तो यथा Amaru. 97 (where, जलाजलिंदा means 'to leave or give up'). -अटनः a heron. -अटनी a leech. -अणुकम् , -अण्डकम् the fry of fish. -अण्डकः a shark. -अत्ययः autumn (शरद्); पृष्ठतोऽनुप्रयातानि मेघानिन जलात्यये Ram. 2. 45. 22. -अधिदेवतः, -तम् an epithet of Varuna. (-तम्) the constellation called पूर्वाषाडा. -अधिपः an epithet of Varuna. -अम्बिका a well. -अर्क: the image of the sun reflected in water. -अर्णवः 1 the rainy season. -2 the ocean of sweet water. -आर्थेन् a. thirsty. -अवतारः a landing-place at a river-side. -अष्टीला a large square pond. -असुका a leech. -आकर: a spring, fountain, well. -आकाङ्क्षः, -काङ्क्षः, -काङ्क्षिन m. an elephant. -आखु: an otter. -आगमः rain; तपति प्रावृषि सुतरामभ्यर्ण-जलरगमी दिवसः Ratn. 3. 10. -आद्ध्य a. watery, marshy. -आत्मिका a leech. -आधारः a pond, lake, reservoir of water. -आयुका a leech. -आई a. wet. (-ईम्) wet garment or clothes. (-II) a fan wetted with water. –आलोका a leech. –आवर्तः eddy, whirl-pool. –आशय a. 1 resting or lying in water. -2 stupid, dull, apathetic. (-4:) 1 a pond, lake, reservoir. -2 a fish. -3 the ocean. - 4 the fragrant root of a plant (उशीर). -आश्रयः 1 a pond. -2 water-house. -आह्रयम् a lotus. - 1 an epithet of Varana. -2 N. of Mahadeva. −3 the ocean; जलेन्द्रः पुंसि वरुणे जम्भले च महोदयी Medinī. -इन्धनः the submarine fire. - इसः a water-elephant. -हिराः, -ईश्वरः 1 an epithet of Varuna; भीमोद्भवां प्रति नले च जलेश्वरे च N. –2 the ocean. – उच्छवासः 1 a channel made for carrying off excess of water, drain, (cf. परीवाह). -2 overflow of a river. -उदरम् dropsy. -उद्भव a. aquatic. (-वा) benzoin. -उरगा, -ओकस् m., -ओकसः a leech. -कण्टकः a crocodile. -कापः the Gangetic porpoise. -कपोतः a water-pigeon. -कर a making or pouring forth water. (一て:) tax for water. 一杯(家: 1 a shell. -2 a cocoa-nut. -8 a cloud. -4 a wave. -5 a lotus. -कल्कः mud. -कल्मपः the poison produced at the churning of the ocean; तस्यापि दर्शयामास स्वत्रीये जलकल्मषः Bhag. 8. 7.44. -काकः the diver-bird. -कान्तः the wind. -कान्तारः an epithet of Varuna. - किराट: a shark. - कुक्कुट: a water-fowl; जलकुनकुटकोयष्टिदात्यहकुलकुजितम् Bhag. 8. 2. 16. (-टी) the black-headed gull. -कुन्तलः,-कोशः moss. -कुपी 1 a spring, woll. -2 a pond. -3 a whirlpool; जलकूर्पा कूपगर्ते पुष्करिण्यां च योषित Medinī. -कूमें the porpoise. -कृत् a. Causing rain; दिवसकृतः प्रतिस्यों जलकृत् (मेघः) Bri. S. -केलि:, m. or f., -कीडा playing in water, splashing one another with water. -केशः moss. -िकया presenting libations of water to the manes of the

doceased. -गुल्मः 1 a turtle. -2 a quadrangular tank. -3 a whirlpool. -चर a. (also जलेचर) aquatic. (-रः) 1 an aquatic animal. -2 a fish. -3 any kind of water-fowl. आजीवः, अनिः a fisherman. -चरवरम् a square tank. -चारिन m. 1 an aquatic animal. -2 a fish. -ज a. born or produced in water. (-57:) 1 an aquatic animal. −2 a fish ; स्वयमेव हनः पित्रा जलजेनात्मजो यथा Ram. 2. 61. 22. -3 sea-salt. -4 a collective name for several signs of the zodiac. -5 moss. -6 the moon. (-जः, जम्) 1 a shell. −2 the conch-sholl; अधरोष्ठे निवेश्य दध्मी जलजं कुमारः R. 7. 63, 10, 60; इत्यादिश्य हृषीकेशः प्रथ्माय जलजोत्तमम् Bhag. 8, 4. 26. -3 (-जः) The Kaustuhha gem; जलजः कीरतुमे मीने तत् क्रीबे शक्खपद्मयोः । Nm. (जि:) – A kind of horse born in water; वाजिनो जलजाः केचिद् वाह्वजातास्तथापरे । शालिहोत्र of भोज, Appendix II, 12. (-जम्) a letus. आजीवः a fisherman. असनः an epithet of Brahma; वाचस्पतिस्वाचेदं प्राजिलिजीसनम् Ku. 2. 30. व्हिस्मम् the lotus. व्हरवम् a pearl, shell or any other thing produced from the sea. -जन्तु: 1 a fish, -2 any aquatic animal, -जन्तुका a loech. -जन्मन् a lotus. -जिह्न: a crocodile. -जीविन m. a fisherman. - डिम्बः a bivalve shell. -तरङ्गः 1 a wavo. -2 a metal cup filled with water producing harmonic notes like a musical glass. -ताडनम् (lit.) 'boating water'; (fig.) any useless occupation. -तापिकः, -तापिन, -तालः The Hilsa fish; L.D.B. -त्रा an umbrella. -त्रासः hydrophobia. -दः 1 a cloud; जायन्ते दिरला लोके जलदा इव सजना: Pt. 1. 29. -2 camphor. Oate: the Sala tree, -आगमः the rainy season; सरस्तदा मानसं तु वश्धे जलदागमे Ram. 7. 12. 26. "आभ a. black, dark. "फाल: the rainy season. ेक्षयः autumn. -दर्दुरः a kind of musical instrument. -देवः the constellation पूर्वाषाडा. -देवता a naiad, water-nymph, -होणी a bucket. -हारम् A gutter, a drain, Māna. 31. 99. -धरः 1 a cloud. -2 the ocean. -धारा a stream of water. -धि: 1 the ocean. -2 a hundred billions. -3 the number 'four'. on a river. ेज: the moon. ेजा Laksmī, the goddess of wealth. रशना the earth. --नकुल: an otter. -नर: a merman. -नाडी, -ली a water-course. -निधिः 1 the ocean. -2 the number 'four'. -निर्गमः 1 a drain, water-course. -2 a water-fall, descent of a spring &c. into a river below. -नीलि: moss. -पक्षिन् m. a water-fowl. -पटलम् a cloud. - पातः 1 the ocean. - 2 an epithet of Varuna. -पद: a sea yoyage; R. 17. 81. -पद्धतिः f. a gutter, drain. -पात्रम् 'a water-pot', drinking-vessel. -पारावतः a water-pigeon. - पित्तम् fire. - पुष्पम् an aquatic flower. -q t 1 a flood of water. -2 a full stroam of water. -पृष्टजा moss. -प्रदानम् presenting libations of water to the manes of the deceased. - प्रपातः 1 a water-fall. -2 rainy season; शरहप्रतीक्षः क्षमतामिमं भवाजलप्रपातं रिपुनियहे धतः Ram. 4. 27. 47. - प्रस्यः dostruction by water. - प्रान्तः the bank of a river. -प्रायम् a country abounding with water; जलप्रायमनूपं स्यात् Ak. -प्रियः 1 the Chataka bird. -2 a fish. (-या) an epithet of Dākṣāyanī. - प्रय: an otter. - प्राचनम् a deluge, an inundation. - वन्धः, जलकम्

-बन्धकः a dam, dike, rocks or stones impeding a current. -बन्धु: a fish. -बालकः, -वालकः the Vindhya mountain. -बालिका lightning. -विडाल: an otter. -विस्वः, -भ्वम् a bubble. -विस्वः 1 a (quadrangular) pond, lake. -2 a tortoise. -3 a crab. -भौति: f. hydrophobia. - \(a.\) produced in water - \(\frac{1}{2} \): m. 1 a cloud. -2 a place for holding water. -3 a kind of camphor. -भूषण: wind. -भृत् m. 1 a cloud. -2 a jar. -3 camphor. - मिका a water-insect. - मण्डूकम् a kind of musical instrument; (= जलदर्दुर). -मद्गुः a king-fisher. -मिस: 1 a cloud. -2 camphor. -मार्गः a drain, canal. -मार्जारः an otter. - मुच् m. 1 a cloud; Me. 69. -2 a kind of camphor. - मूर्तिः an epithet of Siva. - मूर्तिका hail. -मोदम a fragrant root (उशीर). -यन्त्रम 1 a machine for raising water (Mar. रहाट). -2 a waterclock, clapsydra. - 3 a fountain. "गृहम्, "निकेतनम्, "मन्दिरम् a house creeted in the midst of water (a summerhouse) or one supplied with artificial fountains; কবিবু विचित्रं जलयन्त्रमन्दिरम् Rs. 1. 2. -यात्रा a sea-voyage. -यानम् a ship. -रङ्कुः a kind of galliuule. -रण्डः, -रुष्ड: 1 a whirlpool. -2 a drop of water, drizzle, thin sprinkling. -3 a snake. -रसः sea-salt. -राशिः the ocean. -रह, -हम् a lotus. -रूपः a crocodile. -लता a wave, billow. -वरण्टः a watery pustule. -वाद्यम् a kind of musical instrument. -वायस: a diver-bird. -वासः residence in water. (-सम्) = उशीर q. v. -घाहः 1 a cloud; साद्रिजलिधजलबाह्पथम् Ki. 12. 21. -2 a waterbearer. -3 a kind of camphor. -बाहक:, -नः a watercarrier. - बाहनी an aqueduct. - विष्वम the autumnal equinox. -वृश्चिकः a prawn. -वैकृतम् any change in A kind of fish; L. D. B. -च्याल: 1 a water-snake. -2 a marine monster. - रायः, - रायनः, - शायिन m. an epithet of Visnu; - arear lying in water (a kind of religious rite); द्वादशं हि गतं वर्षे जलशन्यां समासतः Ram. 7. 76. 17. - राकेरा A hailstone; तीर्वेर्मरहणैर्नुत्रा वर्ष्युर्जलशर्कराः Bhāg. 10. 25. 9. - शुक्तिः f. a bivalve shell. - शुचि a. bathed, washed. -शुक्रम् moss. -शुक्ररः a crocodile. -शाष: drought. -समुद्रः the ocean of fresh water. -संपर्कः mixture or dilution with water. -सर्पिणी a leech: -स्चि: f. 1 the Gangetic porpoise. -2 a kind of fish. -3 a crow. -4 a water-nut. -5 a leech. -स्थानम् , -स्थायः a pond, lake, reservoir; कदाचित्तं जलस्थायं मत्स्य-बन्धाः समन्ततः Ram. 12. 137. 5. -सावः A kind of eyedisease. - हम् a small water-house (rather summerbouse) furnished with artificial fountains. - हस्तिन m. a water-elephant. -हारिणी a drain. -हास: 1 foam. -2 cuttle-fish-bone considered as the foam of the sea.

जलकम् A conch, shell.

जलङ्ग a. Aquatic. -गः The colocynth.

जलक्षम A Chāṇḍāla.

जलाका, जलालुका, जलिका, जलुका, जलूका, जलोका, जलोकिका A leech. जलेजम्, जलेजातम् A lotus.

जलेवाहः A diver.

जलेशयः 1 A fish. -2 N. of Viṣṇu; सप्तसामोपगीतं त्वां सप्ताणंवजलेशयम् R. 10. 21.

जलाष a. Ved. 1 Mitigating, pacifying. -2 Healing, comforting, soothing (as a medicine); Rv. 2. 33. 7. -यम् 1 Water. -2 Happiness, comfort. -Comp. - भेपज a. possessed of healing medicines; ह्रं जलाव भेषजम् Rv. 1. 43. 4.

जस्प् 1 P. (जल्पति, जल्पित) 1 To speak, talk, speak or converse (with another); अविरिक्तिकपोलं जल्पतीरक्रमण U. 1. 27; एकेन जल्पत्यनल्पाक्षरम् Pt. 1. 136; Bh. 1. 82. -2 To murmur, speak inarticulately. -3 To chatter, prattle, babble. -4 To praise.

जरपः [जल्प् भावे घत्] 1 Talk, speech. -2 Discourse, conversation. -3 Babble, prattling, gossip; -4 Debate, wrangling discussion.

जल्पक a. (-िस्पका /.), जल्पाक a. Talkative, garrulous; जल्पाकीभिः सहासीनः Bk. 7.19; ef. स्थाजन्पाकस्तु वाचालो वाचाटो बहुगर्खावाक् Ak. 3.1.36.

जल्पनम् u. [जल्प्ल्युद्] Speaking, saying, talking &c. -नम् 1 Saying, talking. -2 Chattoring, garrulity.

जिल्पः f. Ved. Inarticulate speech.

जिल्पत a. [जल्प् कर्मणि क्त] Said, spoken, prattled &c. -तम् Talk, gossip.

जल्हु Ved. a. Cool, dull; नारायासी न जल्ह्बः Rv. 8. 61. 11. - ल्हुः Fire (according to Shri Prin. Apte).

जब a. [ज-भाने अप्] Swift, expeditious. —वः 1 (a) Speed, swiftness, quickness, rapidity; जनो हि सप्तेः परमं निभूषणम् Bh. 3. 121; Ś. 1. 8; Ki. 13. 5. (b) Haste, hurry; जनेन पीठादुद्विष्टद्वयुनः Si. 1. 12. —2 Velocity. —Comp.—अधिकः a fleet horse, a courser. —आनिलः a strong wind, hurricane.

जवन a. (-नी f.) [ज भावे ल्युर्] Quick, swift, fleet; R. 9. 56. -न: 1 A courser, a swift horse. -2 An elephant in the third decade; Matanga L. 5. 13. -नम् Speed, quickness, velocity.

जवनिमन् m. Speed, velocity.

जवस् a. Ved. Quickness, speed; पयोभिर्जिन्ने अपां जवांसि Rv. 4. 21. 8.

जिंचन a. Quick, fleet. -m. 1 A horse. -2 A camel. जिंचन a. Rapid, quick.

जविनका, जवनी [ज करणे त्युद् संज्ञायां कन्] 1 A screen of cloth surrounding a tent. -2 A curtain in general; नरः संसारान्ते विश्वति यमधानाजविनकाम् Bh.3.112; मायाजविनकाच्छनम् Bhag. 1.8.19; सतां जविनका निकामसुखिनाम् Si. 4.54. ~3 The sail of a boat.

जाङ्गधिक

जयसः Pasture-grass.

जवा The China rose; see जपा. जनापुष्पश्रेणीहिक्दिस्पादाम्बुजनलम् Hamsadutam; नहलरागजनाभरचाहणि Si. 6. 46.

अपू 1 U. (जपति-ते) To injure, hart, kill.

जस् I. 4 P. (जस्यित) 1 To set free, release. -2 To be exhausted or tired. -3 To go. -II. 1, 10 P. (जसित जासयित) 1 To hurt, injure, strike. -2 To disregard, slight.

जमुः 1 A weapon (आयुप). -2 Weakness, exhaustion.

जसुरि a. Ved. Exhausted, tired. -रि: Indra's thunderbolt.

जस्म Exhaustion, fatigue.

雨表 a. Abandoning, leaving. 一點: 1 Time. −2 A child. −3 The slough of a snake. ¬點 A kind of pole-cat.

जहत् a. (-ती f.) Leaving, abandoning. —Comp.
—लक्षणा, —स्वाधी a kind of रुक्षणा (also called रुक्षणलक्षणा)
in which a word loses its primary sense, but is used in
one which is in some way connected with the primary
sense; e. g. in the familiar instance गजायां घोष: 'a hamlet
on the Ganges', गजा loses its primary sense and means
गजानट; cf. अजहत्स्वायां also. —2 irony.

जहानकः Total destruction of the world.

जहुः A young annual; सह मृगजहुना लेहानुभद्गहृदय आसीत् Bahg. 5, 8, 11.

जहावी f. Jahnu's family; आ जहावीं समनसोप वाजै: Rv. 1, 116, 19.

जहनुः N. of an ancient king, son of Suhotra, who adopted the river Ganga as his daughter. [The river Ganges, when brought down from heaven by the austerities of Bhagiratha, was forced to flow over earth to follow him to the lower regions. In its course it inundated the sacrificial ground of king Jahnu, who being angry drank up its waters. But the gods and sages, and particularly Bhagiratha, appeased his anger, and he consented to discharge those waters from his ears. The river is therefore regarded as his daughter, and is styled जाड़वी, जहुननया, —क्या, —मुना, —विदेती हैंद, ef. R. S. 95. जहां: क्यां समरतनयस्वमंसीपान-पर्कम् Me. 52. —सन्तमी The seventh day of the bright half of Vaisākha.]

जहान n. Ved. Water.

जा 1 A mother. -2 A husband's brother's wife. -3 A race, tribe. राघव's Nm. says ं 'जा खियां देववाहिन्यां योनिसागर्वेलयोः'

जागतम् The Jagati metro.

जागुडम् Saffron. -डः N. of a country famous for its soffron: अगादशे अवनि जागुडनुष्कुमभितामाम् St. 20. 3.

जागृ 2 P. (जागतिं, जागरित) 1 To be awake, be watchful or attentive (fig. also); सोऽपसर्वेजेजागार यथाकालं स्वपन्नि R. 17. 51; गुरी पाड्गुण्यचिन्तायामार्वे चार्ये च जाप्रति Mu. 7. 18; to sit up during the night; या निशा सर्वस्तानां

तस्यां जागति संयमी Bg. 2. 69. -2 To be roused from sleep, awake. -8 To foresee, he provident.

जागरा Sec जागरण.

जागर a. [जागृ माने घन् गुणः] Awake, watchful. -रः 1 Wakefulness, waking, keeping awake; रात्रिजागरपरो दिवाशयः R. 19. 34. -2 A vision in a waking state. -3 An armour, mail.

जागरक a. [जागृ-व्वृङ्-गुणः] Waking, awake.

जागरणम् [जाग भावे त्युद्] 1 Waking, wakefulness. -2 Watchfulness, vigilance. -3 Sitting up at night as a part of a religious ceremony.

जागरित a. One who has been long awake. न्तम् Waking.

जागरित् a., (-श्री f.), जागरूक a. [जाए-तृच् कक् वा] 1 Wakeful, waking, sleepless; स्वपतो जागरूकस्य याथार्थ्यं वेद कस्तव R. 10. 24. -2 Watchful, vigilant; वर्णाश्रमावेक्षण-जागरूक: R. 14. 85; Si. 30. 36.

जागरिन a. Wakeful, awake, vigilant.

जागृषि a. Ved. 1 Watchful, attentive, vigilant. -2 Awake. -3 Clear, bright (as fire); येन ज्योतिरजन-यन्त्रतात्रधो देवं देवाय जागृषि Rv. 8. 89. 1. -4 Active, animating. -वि: 1 A king. -2 Agni or fire; देवो देवेष्यनवद्य जागृषि: Rv. 1. 31. 9.

जागर्तिः, जागर्या, जाभिया Wakefulness, keeping

जायत् a. 1 Watching, being awake. -2 Attentive, caroful, watchful. -3 Clear, bright. -m. Ved. Dreaming in a waking state, day-droam.

जाधनी 1 A tail. -2 The thigh.

जाङ्गल a.,(-ली f.)[जङ्गले भवः जङ्गलप्रायो वा अप्] 1 Rural, picturesque. -2 Wild. -3 Savage, harbarous. -4 Arid, desert. -ल: The francoline partridge. -लम् Flesh, flesh of deer &c.; Mäl. 5.5.

जाङ्गलिः, जाङ्गलिकः A snake-charmer.

जाङ्गुलम् Poison, venom. -ली 1 Knowledge of poisons, possession of charms or drugs as antidotes; -Comp. -विद् m. 1 A snako-doctor; तस्मादस्य जाङ्गुलिबिदो भिषज्ञ आसन्नाः स्युः Kan. A. 1. 21. -2 An epithet of Durgā.

जारुगुलिः, जारुगुलिकः A snake-doctor, a dealer in antidotes (विषये); मां जार्गुलिकमालोक्य महती शान्तिमागताः Siva. B. 13-44.

जाङ्शिक a. [जल्याभ्यां जीवति वेतना॰ ठञ्] Running. -कः 1 A courier, an express; अयोजन्ते भग्ने विदृद्धः केऽपि जाल्यिकाः Raj. T. 7. 1335. -2 A camel.

जातिः

जाजिन m. A warrior, combatant; जजीजोजाजि-जिज्जानी Si. 19. 3.

जाटासुरि: N. of the demon Alambusa; जाटासुरि-र्मेमसेनि नानाशक्षेरवाकिरत Mb. 7. 174. 12.

जाठर a. (-री f.) [जहरे भवः अण्] Belonging to or being in the stomach, stomachic, abdominal; धनक्षये वधीत जाहराजि: Pt. 2. 178. -रः 1 The digestive faculty, gastric fluid. -2 'Offspring of the womb', a child; मविष्यतस्तवाभदावभद्रे जाहराधमी Bhag. 3. 14. 38.

जाङ्यम् [जडस्य भावः ष्यष्] 1 Coldness, frigidity. -2 Apathy, sluggishness, inactivity. -3 Dulness of intellect, folly, stupidity; नज्जाङ्यं वसुधाधिपस्य Bh. 2. 15; जाङ्यं थियो इराति 2. 23; जाङ्यं हीमति गण्यते 54. -4 Tastelessness of the tongue. -Comp. -अरिः the citron tree.

जात p. p. [जन कर्तीर का] 1 Brought into existence, engendored, produced. -2 Grown, arison. -3 Caused, occasioned. -4 Felt, affected by, oft. in comp.; ^बद्वःख &c. -5 Apparent, clear. -6 Become, present. -7 Happened. -8 Ready at hand, collected; see जन্ -तः 1 A son, male offspring (in dramas often used as a term of endearment; अग्नि जात कथायतन्यं कथय U. 4 'dear boy', 'oh my darling &c.'). -2 A living being. -ता A daughter, mostly used in addressing; जाते 'dear child' -तम् 1 A creature, living being. -2 Production, origin; धन्यः कुन्तीसुतो राजा सुजातं चार्य श्रीमतः Mb. 7. 12. 12. -3 Kind, sort, class, species. -4 A collection of things forming a class; निःशेषविश्राणितकोशजातम् R. 5. 1 all that goes to form wealth, i. c. every kind of property; so कर्मजातम् the whole aggregate of actions; मुख everything included under the name of मुख or pleasure; अपत्यवानम् 'the broad of young ones'; \$.5.22. -8 A child, a young one. -8 Individuality, specific condition. -Comp. -अपत्या a mother. -अमर्प a. vexed, onraged. - সপ্ত a. shedding tears. - ইছি: f. a sacrifice performed at the birth of a child. े-याय: A rule of interpretation according to which the fruit of an act shall accrue to some one else than the performer if it is so directly declared by Afd (even against the general rule ric. शाख्रफलं प्रयोक्तरि). From this it follows that such an act must be performed so as not to cause destruction of one to whom the fruit is to accrue. This is discussed by जैमिन and शबर in connection with the विश्वानरिष्टि, whose fruit accrues to the son and which has to be performed only after the performance of the birth-rite to avoid the son's starvation to death. Read MS. 4. 3. 38-39 and शबर's भाष्य thereon. -उझ: a young bullock. -कमन् n. a ceremony performed at the birth of a child; Ms. 2. 27, 29; R. 3. 18. - 4019 a. having a tail (as a peacock). 一新用 a. enamoured. -कौत्हल a being eagerly desirous. -दन्त a having teeth growing; जातदन्तस्य वा कुर्युनामिन वापि कृते सति Ms. 5. 70. -पक्ष a. having wings; अजातपक्ष unfledged. -पादा

a. fettered. - प्रश्न a woman who has borne a son or sons. - अत्यय a. inspired with confidence. - भेत a. born and dead, Pt.1. -मन्मध a. fallen in love. -मात्र a. just born. - TT a. beautiful, brilliant. (- TH) 1 gold; पुनश्र याचमानाय जातरूपमदात् प्रभुः Bhag. 1. 17. 39; अप्याकरसमुत्पन्ना मणिजातिरसंस्कृता । जातरूपेण कल्याणि न हि सं-योग्यमहिति || M. 5. 18; N. 1. 129. -2 the form in which a person is born, i. e. nakedness. -3 the thorn apple. धर a. naked. -विद्या Ved. knowledge of the origin and nature of all things. -विश्रम a. 1 confounded. -2 precipitate. -वेदस m. an epithet of fire (or of the sun); विषेशिरस्तोष्ट जातवेदाः Rv. 1.77.5; Ku. 2.46; Si. 2. 51; R. 12. 104; 15. 72; Ki. 13. 11; the word is variously explained; cf. Nir.:--जातवेदाः कस्मात् जातानि वेद, जातानि ने ने विदुः, जाते जाते विद्यते इति वा, जातविको वा जात्तधनो, जातविद्यो वा जातप्रज्ञानो यत्तज्जातः पशूनाविन्दतेति तज्जात-वेदसो जातवेदस्त्वभिति बाह्मणम्. -वेदसी an epithet of Durge. -वासगृहम्, -वेदमन् m. the lying-in-chamber.

जातक a. [जात-स्वार्थे क] Born, produced. —कः 1 A new-born infant. —2 A mendicant. —कम् 1 A ceremony performed after the birth of a child (जातकर्मन्); जात-काद्याः क्रियाश्चास्या विधिपूर्व यथाश्रमम् Mb. 1.8. 12; जातकं कारयामास वर्तियत्वा च महत्त्रम् Bhāg. 1.12.13. —2 Astrological calculation of a nativity. —3 An aggregate of similar things. —Comp. —चकम् A circle foreboding good or evil in a man's life. —ध्वनिः a leech.

जातिः /. [जन्-क्तिन्] 1 Birth, production, सङ्कुलं जल-जातिभि: Ram. 3. 11. 6; Pt. 1. 38; Ms. 2. 148; also 'the time of birth'; et. जातौ बाल्ये च कौमारे योवने चापि मानवाः Mb. 12, 158, 11. -2 The form of existence fixed by birth. -3 Race, family, lineage, rank. -4 A casto, tribe or class (of men); और मूढ जात्या चेदवध्योऽहं एका सा जातिः परित्यका Ve. 3; (the primary castes of the Hindus are only four :- नाह्मण, क्तिय, वैश्य and शूद्र). -8 A class. genus, kind, species; पशुजातिः, पुष्पजातिः &c. -6 The properties which are peculiar to a class and distinguish it from all others, the essential characteristics of a species; as गोल, अश्वत्व of cows, horses &c; see गुण, क्रिया and द्रव्य; जातिक्रियागुणैः Si. 2. 47; and of. K. P. 2. -7 A fire-place. -8 Nutmeg. -9 The Jasmine plant or its flower; नागपुत्रागजातिभिः Blag, 8.2.18; पुष्पाणा प्रकरः स्मितन रचितो नो कुन्दजात्यादिभिः Amaru. 40 (written also as जाती in the last two senses). -10 (In Nyāya) Futile answer. -11 (In music) The seven primary notes of the Indian gamut; जातिभिः सप्तभिर्युक्तं तेन्त्रीलयसमन्वितम् Ram. 1. 4. 8. -12 Reduction of fractions to a common denominator. -13 False generalization. -14 A figure of speech (in rhetoric) which consists in so arranging words that they may read the same in Sanskrit as well as in Prakrita (संस्कृतप्राकृतयोः समा जातिः); ef. Vb. 1. 30. -15 A class of metres; see App. -Comp. -अन्य a. born blind; Bh. 1. 90. -कोशः, -षः, -प्रम् nutmeg. -कोशी, -षी the outer skin of the nutmeg. -क्षय: (= जन्मोच्छेद:)

the end of birth, spiritual release. जातिक्षयस्यामुलभस्य बोद्धा Bu. Ch. 1, 74, -गृद्धिः f. to take birth; जातिगृद्धथाभिषत्राः Mb. 5. 60. 9. -जानपद a. belonging to the castes and to the country; जातिजानपदान् धर्मान् Ms. 8. 41. -धर्मः 1 the duties of a caste. -2 a generic property. -ध्वंसः loss of caste or its privileges. -पत्री the outer skin of the nutmeg. -फलम् (sometimes जानीफलम् also) a nutmey; जातीफलं मातुलानीमहिफेनं च पत्रकम् Siva. B. 30. 15. -आह्मणः a Brāhmaṇa only by birth, but not by knowledge or religious austerities, an ignorant Brahmana; (तपः श्रुतं च योनिश्च त्रयं ब्राह्मश्यकारणम् । तपःश्रुता स्यां यो हीनो जातिबाह्मण एव सः ॥ — शब्दार्थचिन्नामणि) - भ्रंशः loss of caste; Ms. 11. 67. -अष्ट a. outcaste. -महः birth-day festival. -मात्रम् 1 'mere birth', position in life obtained by mere birth. -2 caste only (but not the performance of duties portaining to it); Ms. 8, 20: 12. 114. - 3 species, genus. - लक्षणम् generic distinction, a characteristic of a class. - वाजक a. expressing a genus, generic (as a word); गौरश्वः पुरुषे। हस्ती. -वैरम instinctive or natural hostility. -वैरिन m. a born enemy. -वैलक्षण्यम् inconsistency, incompatibility in kind. - राब्द: a name conveying the idea of a genus, a generic word, common noun; गौ:, अश्वः, पुरुषः, हस्ती &c. -संकरः admixture of castes; mixed blood. -सपन्न a. belonging to a noble family. -सारम nutmeg. -समर a. remembering one's condition in a former life; जातिस्मरो मुनिरस्मि जात्या K. 355. -स्वभावः generic character or nature. - हीन a. of low birth, outcaste; रूपद्रव्यविहीनांश्व जातिहीनांश्व नाक्षिपेत् Ms. 4. 141; 10. 35.

जातिमत् a. Nobly born, of high rank.

जाती The jasmine plant (मालती).

जातीय, —क a. Belonging to a tribe, race, kind &c. n. a collection of utonsils of a particular kind; तथा जातीयमादाय राज्यत्राभिषेचनम् Ram. 2. 15. 13.

जात्य a. [जाती भवः यत्] 1 Of the same family, related.

–2 Noble, well-born, sprang from a noble family; जहयस्तेनाभिजातेन शूरः शीर्यवता कुशः R. 17.4; किं वा जहयाः स्वामिनो हेपयन्ति Si. 18. 23. –3 Lovely, beautiful, pleasing.

–5 Best, excellent. –5 (Math.) Rectangular.

जातु ind. A particle meaning:—1 At all, ever, at any time, possibly; नान्तरज्ञाः श्रियो जातुः प्रियरासां न भूयते Ki. 11. 24; कि तेन जातु जातेन मातुर्थीवनहारिणा Pt. 1. 26; न जातु कामः कामानामुपमोगेन शाम्यति Ms. 2. 94; Ku. 5. 55.—2 Perhaps, sometimes; गौरवाद्यदि जातु मन्त्रिणां दर्शनं...द्री R. 19. 7.—3 Once, once upon a time, sometime, at some day.—4 Used with the potential mood जातु has the sense of 'not allowing or putting up with'; जातु तत्रमवान तृष्टं याजयेशावकल्पयामि (न मर्पयामि) Sk.—5 Used with a present indicative it denotes censure (गर्हा); जातु तत्रभवान तृष्टं याजयेति ibid.

जातुधानः A demon, imp.

जातुष a. (-पी f.) [जतुनो विकार: अण्-पुक् च P. IV. 3, 138.] 1 Made of, or covered with, lac; यदाशीयं जातु-षादेश्मनस्तान Mb. I. 1, 153. -2 Sticky, adhesive.

जातः m. A thunderbolt.

जानूकर्णः An epithet of Siva.

जातूभर्मन् Ved. a. Ever-nourishing or protecting; स जातूमर्मा श्रद्धधान ओजः Rv. I. 103. 3.

जात्धिर Ved. a. ever solid, never yielding; जातिष्टरस्य प्र वयः सहस्वतः Rv. 2. 13. 11.

जानम् Ved. Birth, production, origin; स्थिरं हि जान-मेथां वया मातुनिरेतने Rv. 1. 37. 9.

जानकी [जनकस्यापत्यं स्त्री, अण्] N. of Sītā, wife of Rāma.

जानंतिपः Patronymic of Atyarati; Ait. Br. 8. 23. 9. जानपदः [जानेन उत्परमा पद्यते पद् अप्; जनपदे भवः, अण् वा]
1 An inhabitant of the country, a rustic, boor, peasant (opp. धीर); ततः कतिपयाहःसु बृद्धो जानपदो युवा Ram. 7. 73. 2. -2 A country. -3 A tax &c. from peasants. -4 subject. -दा A popular expression. -दी Profession, business.

जानपदिक तः Relating to a country.

जानराज्यम् Sovereignty; इमे देवा असपतनं,.....महते जान-राज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय Vaj. 9. 40.

जामश्रुतिः N. of a king; जानश्रुतिर्ह पौत्रायणी बहुदायी, बहुपाक्य आस Ch. Up. 4. 1. 1.

जानान a. Knowing, understanding.

जानि A substitute for जाया at the end of Bah. comp. अनन्यजाने: सैवासीयस्मारजाया हिरण्ययी R.~15.~61; हतजानिर-रातिभिः सलज्जः $M_{\rm V}.~4.~5$.

जानु n. [जन-जुण] The knee; जानुभ्यामवनि गता kneeling (or falling on one's knees) on the ground. —Comp.
—दभ a. reaching to, as high as the knoes, knee-deep.
—मकृतिकम् A variety of wrestling. —फलकम्, —मण्डलम् the knee-pan. —विजानु n a peculiar position in fighting (contracting and extending the knees). —सन्धिः the knee-joint.

जापः [जप्-घन्] 1 Muttering prayers, whispering, murmuring. -2 A muttered prayer.

जापक a. 1 Muttering prayers. -2 belonging to the muttering of prayers; अथवा सर्वमेवेह मामकं जापकं फलम् Mb. 12. 199. 50. -कः A mutterer of prayers; जापकानां फलावाति थोतुमिन्छामि भारत। किं फलं जपतामुक्तं कव वा तिष्टन्ति जापकाः Mb. 12. 196. 3. -कम् A kind of fragrant wood.

जाप्य a. To be muttered; जजाप परमं जाप्यं प्रायजनममतु-शिक्षितम् Bhag. S. 3. 1. -प्यम् A prayer to be muttered in a low voice.

जापनम् 1 Declining, rejection. -2 Dismissing, sending away. -8 Completing, finishing.

जाबालः A goat-herd.

जाबालिः 1 N. of the author of a law-book. -2 N. of an infidel Brāhmaṇa, a priest of king Daśaratha who tried to dissuade Rāma from his resolution of going to the forest and to induce him to accept the throne offered by Bharata.

जामद्ग्न्यः N. of Parasurama q. v.; जामद्ग्न्यमपहाय गीयते तापसेषु चरितार्थमायुधम् Ki. 13. 62.

जामलः A variety in Agamic Śāstras.

जामा [जम्-अदने बा॰ अण् स्त्रीत्वम्] 1 A daughter; अन्यन्न जामया सार्थं प्रजानां पुत्र ईहते Mh. 13. 45. 14. -2 A daughter-in-law.

जामातृकः A son-in-law.

जामि a. [जम्-इन् नि^o युद्धिः] 1 Customary, usual. -2 Peculiar, or belonging to. -िमः f. 1 A sister; तद् गदतु में जामि देवदत्तोऽत्रिकामिमाम् Ganesa P. -2 A daughter. -3 A daughter-in-law. -4 A near female relative (सितिहित-सिफ्डिकी Kull.); Ms. 3. 57-58. -5 A virtuous and respectable woman. -6 Ved. A finger. -7 Water. -n. 1 Blood-relationship, relation of sister and brother. -2 Relation (in general), descent. -3 Tautology.

जामित्रम् The seventh zodiacal sign from the natal sign (लग); तिथी च जामित्रगुणान्वितायाम् Ku. 7. 1 (जामित्रं लगात् सप्तमं स्थानम् Malli.). Note—Some derive the word from जाया, because in astrology, the जामित्र sign indicates the future good-luck of one's wife (जायामित्रम्!); but the word is obviously connected with the Greek diametron.—Comp.—चेध: A variety of योग (Astronomical) when the moon is in the 7th house.

जामेय: [जाम्या भगिन्या अपत्यं ढज्] A sister's son.

जाम्बदम् [जम्ब्बाः फलं अण् तस्य बा^o न छप् Tv.] 1 Gold. -2 The fruit of the Jamhu tree. -Comp. -ओष्टम् a. eauterizing needle or probe.

जाम्बद् m. N. of a king of bears who was of signal service to Rāma at the siege of Lankā. He was also noted for his medical skill. [This same Jāmhavat appears to have lived up to the time of Kṛiṣṇa, or perhaps he was another being of that time; for there was a fight between Kṛiṣṇa and Jāmbavat for the Syamantaka jewel which the latter had got from Prasena, brother of Satrājit. Kṛiṣṇa vanquished Jāmbavat, who placed the jewel, along with his daughter Jāmbavatī, at his entire disposal.]

जास्थीरम् (-सम्) A citron. -सम् Ved. The knee-pan.

जास्वीलम् The knee-joint; बाहुभ्यां जास्वीलेनारण्यमिम् Vāj. 25. 3.

जाम्बूनदम् [जम्बूनवां भवम् अण्] 1 Gold, R. 18. 44. -2 A golden ornament; कृतरुवश्च जाम्बूनदेः Si. 4. 66. -3 The Dhattüra plant. -a. golden; ततो जाम्बूनदीः पात्रीविज्ञाङ्का विमलाः गुभाः Mb. 12. 171. 16. -Comp. -पर्वतः the Meru mountain.

जाम्बूलमालिका Procession of the hridegroom.

जास्मवाभः A gem having the colour of a Jambu fruit; Kau. A. 2. 11.

जायकम् A kind of yollow fragrant wood.

जायन्तेयः The son of Jayanti; जायन्तेयान् मुनीन् प्रीतः सोभाष्यायो हाप्जयत् Bhag. 11.5.43.

जायिन n. (-नी f.)[जि-णिनि] Conquering, subduing.
-m. The burden of a song (in music).

जासु a. Victorious. -सः 1 Medicine. -2 A physician. जारः [जार्यत्यनेन ज् करणे घण्; जरयतीनि जारः Nir.] 1 A paramour, gallant, lover; रयकारः स्वकां भाषी सजारां शिरसावहत् Pt. 4. 54. -2 A confidential friend. -धी N. of Durga. -Comp. -जः, -जन्मन, -जातः a bastard; न जारजातस्य ललाटशृहम् Udb. -भरा an adulteress.

जारणम् 1 Causing decay. -2 Oxydizing of metals. जारिणी An adulteress.

जारूथ्य a. 1 Praiseworthy; निर्गलान् सजारूथ्यान् सर्वान् विविधदक्षिणान् Mb. 9. 49. 3. -2 In which three kinds of Daksins are given; जारूथ्यान् त्रिगुणदक्षिणानित्यर्जनिमश्रः Mb. 3. 291. 70 (com.) -3 Rich in meat or donations of meat; मांसादिदानप्रधानान् प्रधानित्यर्धः ibid.

जालम् 1 A net, snare. -2 (a) A wob, cob-web. (b) Auy woven texture. -3 A coat of mail, a helmet made of wire. -4 An eye-hole, lattice, window; जालान्तरप्रेषितहष्टिरन्या R. 7. 9; धूर्पजीलविनिःस्तेवलमयः संदिग्धपारान्ताः V. 3. 2; Ku. 7. 60. -5 A collection, an assemblage, number, mass; गर्भास्तजालेः प्रदिशो दिशब Mb. 3. 164. 10; चिन्तासन्तितन्तुजालनिवित्रस्यूतेव Mal. 5. 10; Ku. 7. 89; Si. 4. 56; Amaru. 58. -6 Magic. -7 Illusion, deception. -8 An unblown flower. -9 The membrane which unites the toes of many water-birds. -10 A disease of the

जयः

eyes. -11 Pride, arrogance. - लः The Kadamba tree. - Comp. - अक्षः a loop-hole, window; हेमजालाक्षतिर्गट्छदूमेन Bhāg. 8. 15. 19. - कर्मन् n. the occupation of catching fish, fishing. - कारकः 1 a net-maker. -2 a spider. - गर्मः a kind of pimple or boil. - गाणिका a kind of churning vessel. - प्रियत n. connected by a web; 5. 7. 16. - पाद, - पादः a goose; जालपाद्मुजी ती तु पादयोशकलक्षणी Mb. 12. 343. 36. - प्राया mail, armour.

जालकम् [जालमिव कायति कै-क] 1 A net. -2 A multitude, collection; वदं कर्णशिरीषरोधि वदने धर्माम्भसां जालकम् S. 1. 30; R. 9. 68. -3 A lattice, window; जालकमुखोप-पतान् Si. 9. 39; आननविल्मजालकम् R. 9. 68. -4 A bud, an unblown flower; अभिनविज्ञालकम् Me. 98; so यूथिकाजालकानि 26. -5 A kind of ornament (worn in the hair); निलक्षजालकजालकमीतिकैः R. 9. 44 (आमरणविशेषः). -6 A nest. -7 Illusion, deception. -8 A plantain or the fruit. -9 Pride. -10 A kind of tree; माधवीजालकादिभिः Bhag. 8. 2. 19. -कः 1 A window, lattice. -2 A fowler. -Comp. -मालिन् a. veiled.

जालकिन m. A cloud.

जालिकनी A ewe.

जालवत् a. 1 Furmished with a net, reticulated. -2 Covered with iron network. -3 Cunning, deceptive (मायाविन्).

जालिक: [जालेन चरति पर्पा॰ छन्] 1 A fisherman. -2 A fowler, bird-catcher. -3 A spider. -4 The governor or chief ruler of a province. -5 A rogue, cheat. -6 A conjurer, juggler. -का 1 A net. -2 A chain-armour. -3 A spider. -4 A leech. -6 A widow. -8 Iron. -7 Plantain. -8 A veil, woollen cloth.

जাতিনী 1 A room ornamented with pictures. -2 A kind of melon (কীমানকা). -3 Certain boils or pustules which appear in the disease called সুনিত্ত.

जालम्बरः N. of a country in the north-west of India, the territory between the rivers Beas and Sutlej.

जालायम् Ved. A kind of drug with healing properties; जालायेणासिविश्वत जालायेणोप सिश्वत Av. 6. 57. 2.

जालोरः N. of an Agra-hāra in Kashmir; विहारमप्रहारं च जालोरार्थ्यं च निर्ममे Rāj. T. 1. 98.

जारम a. (न्स्मी f.) 1 Cruel, severe, harsh. -2 Rash, inconsiderate. -स्म: (न्स्मी f.) 1 A rogue, rascal, villain, wretch, miscreant; आस्तां जात्म उदरं संसर्थिता Av. 4. 16. 7; अपि ज्ञायते कतमेन दिश्मागेन गतः स जात्म इति V.1. -2 A poor man, a low or degraded man. -3 One who reads or recites hadly; cf. P. VI. 2. 158.

जाल्मक a. (-िल्मका f.) Despised, low, mean, contemptible; मित्रब्रह्मगुरुद्रोही जाल्मकः सुदिगर्हितः Bhag. 7. 195. 45.

जाधन्यम् 1 Speed, swiftness. -2 Haste, hurry.

जाष्क्रमदः A kind of animal.

जास्पतिः Ved. A son-in-law.

जाहम A termination added to nouns expressive of the parts of the body in the sense of 'the root of'; কৰ্মজাৱন the root of the ear; so অন্তি', আছ' &c.

जाहकः 1 A pole-cat; जाहकादिशकोडगेधानाम् Bri. S. 86, 42. -2 A leech. -3 A bed, a cot.

जाहुप: N. of a man protected by the Asvine; परि-विष्टं जाहुपं विश्वतः सीम् Rv. 1. 116. 20.

जाह्नवी [जहोः अपत्यं स्त्री अण् जीप्] An epithet of the river Ganges.

जि 1 P. (Atm. when precoded, by परा and वि) (जयति, जिगाय, जिभ्ये, अजैषीत्-अजेष्ट, जेतुम्, जित्) 1 To conquer, defeat, overcome, vanquish, subjugate; जयित तुलामाधिरूढो भारवानिप जलदपटलानि ${
m Pt.~1.~330}$; ${
m Bk.~15.~76}$, 19. 2. -2 To surpass, excel; गर्जितानन्तरां दृष्टिं सीभाग्येन जिगाय सा Ku. 2, 53; R. 3, 34; Ghat. 22; Si. 1, 19, -3 To win (by conquest, in gambling or in a law-suit), acquire by conquest; धागजीयत पृणा तती मही R. 11. 65; (where ज means 'to conquer' also); Ms. 7. 96. -4 To curb, restrain, control, conquer (as passions). -6 To be victorious, be supreme or pre-emiment (generally used in benedictory stanzas or salutations); जयतु जयतु महाराजः (in dramas); स जयति परिणद्धः शक्तिभिः शक्तिनाथः Mal. 5. 1; जित्रमुडुपतिना नमः सुरेभ्यः Ratn. 1. 5; Bh. 2. 24; Git. 1. 1. -6 To convict. -7 To overcome or get the better of (as a disease &c.). -8 To expect from (with abl.). -Caus. (जापयति) To cause to win or conquer. -Desid. (जिमीवति) To wish to win, acquire or excel, to vie with, emulate, to seek for; चलति नयात्र जियीषतां हि चेतः Ki. 10. 29. With अधि te conquer, defeat, vanquish; Bk. 19. 2.

जयः [जि भवि अच्] 1 Conquest, triumph, victory, success, winning (in battle, game or a law-suit); 판구 वित्तागमा धर्म्या दायो लाभः कयो जयः Mb. 10, 115. –2 Restraint, curbing, conquest as in इन्द्रियजय. -3 N. of the sun. -4 N. of Jayanta, son of Indra; जरहे च धनुधाता मुसल तु जयस्तथा Mb. 1. 227. 34. - 5 N. of Yudhisthira, the first Pāndava prince. -6 N. of an attendant of Visnu. -7 An epithot of Arjuna; संस्मरन् अतरं जयम् Mb. 3. 158. 2. -8 N. of the Mababharata; देवीं सरस्वती चैंव ततो जयमुदीरयेत् Mb. 1. 1. 1; Bhāg. 1. 2. 4; -9 The heroic sentiment; सहजेतरी जयशमी दधती Ki. 6. 22. -10 Words of victory; जयेन वर्धियत्वा च मारीचप्रमुखास्ततः Ram. 7. 23. 3. - 41 1 N. of Durga. - 2 N. of an attendant of the goddess Durgā. - 3 A kind of banner. -4 The third, eighth or thirteenth lunar days of any of the two lunar fortnights. - Comp. -अजयी Victory and defeat; सुखदु:खे समे कृत्वा लाभालाभी जयाजयी Bg. 2.38. -आवह a. conferring victory. -आशिस f. 1 a prayer for victory. -2 congratulations after victory; a oheer

जिः

जित p. p. [जिनकर्मणि क्त] 1 (Songuered, subdued, curbed, restrained, (as enemies, passions &c.). -2 Won, got, obtained (by conquest). -3 Surpassed, excelled. -4 Subject to, enslaved or influenced by; कामजित; स्त्रीजिन &c. -तम् Victory. -Comp. -अक्षर n. reading well or readily. -आमित्र a. one who has conquered his foes, triumphant, victorious. -2 one who has subdued his passions. (-স:) N. of Vişini. - সাবি a. one who has conquered his enemies or passions. (-R:) an epithet of Buddha. -आत्मन् a self-subdued, void of passion; जितात्मनः प्रशान्तस्य Bg. 6. 7. -आहव त. victorious. -इन्द्रिय a. one who has conquered his passions or subdued the senses (रूप, रस, गन्ध, स्पर्श & शब्द); थुरवा स्पृष्ट्वाऽथ दृष्ट्वा च भुकःवा हारवा च यो नरः। न हृष्यति स्लायति वा स विजेयो जितेन्द्रियः Ms. 2. 98, -कादिः the fist doubled. -काशिन a. appearing victorious, proud of victory, assuming the airs of a victor; जितकाशिनध खचराः Mb. 3. 214.6; भीष्मः पुरुषमानी च जितकादति तथैव च ibid.5.177.12;चाणक्योऽपि जितकाशितया Mu. 2; जिनकाशी राजसेवकः ibid. -कोप, -कोध, -मन्यु a. buperturbable, not excitable. (-धः) an epithet of Vispu. -नेमिः a staff made of the Asyattha tree. - लोक a. 'one who has won heaven' (epithet of a class of manes). –মন্ত্র a. victorious. -शिक्षोदर a. One who has overcome lust and appetite. -श्रम a. inured to fatigue, hardy; कृतहस्ती जित्रश्रमः Mb. 7. 16. 24. -स्वर्ग n. one who has won heaven. -हस्त a. one who has exercised his hand.

जित् a. [जि-किप्] (At the end of comp.) Conqering, defeating, winning &c.; तारकजित्, कंसजित्, सहस्रजित् &c.

जितिः f. 1 Victory, conquest; क्षेमाय तार्पावरमाय च मृत्यु-जित्ये Bhag 12. 8. 41. -2 Gaining, obtaining; सिपासनिर्वनते कार इज्जितिम् Rv. 10. 53. 11.

जित्य a. Conquerable. —त्या 1 Victory. -2 Acquisiotion, gain. -3 A ploughshare. -त्यः A harrow.

जित्वन् a. Victorious.

जित्वर त. [जिन्करप्] (न्री त.) Victorions, conquering, triumphant; श्रुष्णायुपायंसत जित्वराणि Bk. 1.16; करदीकृत-भूपालो आनुमिजित्वरिदिशाम् Si. 2.9; अपि निष्टपजित्वरेषुणा ततुनाहारि शिवस्य नो मनः Siva. B. 32. 6. नरी N. of the Benares city.

जिन्मु a. [जिन्मुस्तु] 1 Victorious, triumphant, R. 4. 85; 10. 18. -2 Winning, gaining. -3 (At the end of comp.) Conquering, excelling; अलिनीजिष्णुः कचानां चयः Bh. 1. 5; Si. 13. 21. - प्याः 1 The sun. -2 N. of Indra; असी जिष्णु-रभवत् तत्र स म्हेच्छोऽभूनमहीधरः Siva. B. 21. 52. - प्रा. of Viṣṇu. -4 N. of Arjuna; जातस्पृहः पुष्यजनः स जिष्णो Ki. 3. 31; युतिजिष्णु जिष्णुरभृतीष्णवारणम् Si. 13. 21.

নতু a. [জিন্তু] 1 Victorious, triumphant. -2 Surpassing, excelling. -m. 1 A conqueror, victor. -2 An epithet of Visnu.

जि: A demon (पिशाच).

of victory. -3747 a. exulting in victory. -537: a victorious elephant; अक्षिप्ती जयक्षारेण Ratn. 1. 12. -कोलाहल: 1 a shout of victory. -2 a kind of game with dice. -गतः a. Conquering, victorious; उक्तविपरीत-लक्षणसंपन्नी जयगती विनिर्दिष्टः Bri. S. 17. 10. - घोषः, - घोषणम् , -णा a proclamation of victory. -ढका a kind of drum beaten as a sign of victory. - दम् A height which is $1\frac{1}{2}$ of the breadth; Māna. 35. 22-26. -दत्तः N. of Jayanta, Indra's son. -देवः N. of the author of Gitagovinda ; यावच्छृङ्गारसारस्वतामेह जयदेवस्य विध्वय्वचांसि Git. last stanza. -पत्रम् a record of victory. -पासः 1 a king. -2 an epithet of Brahma. -3 an epithet of Visnu. -पुत्रकः a kind of dice. -मङ्गलः 1 a royal elephant. -2 a remedy for fover. (- स्त्रम्) a cheer of victory; नतोऽ ब्धिवीचिनिर्घावेरहीतजयमङ्गलः ${
m Raj.~T.~4.~158.}$ -यज्ञः ${
m th}_{
m B}$ अश्वमेध sacrifice —स्टक्ष्मीः, -श्रीः the goddess of victory ; जयलक्ष्म्या बबन्धास्थां श्रश्नः Raj. T. 5. 216; बमार यदुभुजस्तम्मो जयश्री-सालमिकाम् ibid 2.64; Ku. 2. 52. - हेस्बम् record of vicotry;रिनचयलेखम् Git. 8. 3. - वाहिनी an epithet of Sachī. - হাত্র: 1 a shout of victory. -2 thu exclamation ' jaga' (hail! glory!) uttered by bards &c. -शृङ्गम् a horn blown to announce a victory. -स्तम्भः a trophy, a column erected to commemorate a victory, a triumphal column; निचलान जयस्तमभान् गङ्गास्रोतोऽन्तरेषु सः R. 4. 36; यस्याद्यापि जयस्तम्भाः सन्ति ते पूर्ववारिधी Raj. T. 3. 470. -स्थलम् N. of a village, ibid 5. 121. -स्वामिन् m. an epithet of Siva.

जयक a. Victorious.

जयत्सेनः A name assumed by Nakula while living at Virāța King.

जयहरू: A name assumed by Sahadeva.

जयनम् [जि करणे त्युर्] Conquering, subduing. -2 Armour for cavalry, elephants &c. -Comp. -युज् 1 caparisoned. -2 victorious.

जयिन् a. [जि शांलार्थे इति] 1 Conquoring, vanquishing; विरूपाक्षस्य ज्ञायनीस्ताः स्तुवे वामले चनाः Vb. 1. 2. -2 Successfol, winning a law-suit, Y. 2. 79. -3 Fascinating, captivating, subduing the heart; जगति ज्ञायनस्ते ते भावा नवेन्दु-कलाद्यः Mal. 1. 36. -m. A victor, a conqueror; पौरस्त्यानेव-माकामस्तांस्ताञ्जनपदाञ्जयो R. 4. 34.

जय्य a. [जिन्यत्] Conquerable, vulnerable, that can be conquered (cpp. जेय).

जिनीया [जिन्सन् भावे अ] 1 Desiro of conquering, subduing or overcoming; यानं सस्मार कौबरं वैवस्वत जिनीयया R. 15. 45. -2 Emulation, rivalry. -3 Eminence. -4 Exertion, profession, habit of life. -5 Eminence. -6 Military ardour, warlike spirit.

जिमीयु a. Desirons of conquering. -2 Vying or contending witb.

सं. इं. को.... ९३

जिगत्तु a. Going quickly, fleet; विश्वस्य यामन्नाचिता जिगत्तु Rv. 7. 65. 1. -m. Breath, life.

जिघत्नुः Ved. An enemy; यो नः सनुत्य उत वा जिघत्नुः Rv. 2. 30. 9.

जियत्सा [अद् सन् पसादेशः भावे अ] 1 Desire of eating, hunger. -2 Striving for. -3 Contending with.

जिघत्सु a. [अद् सन् घसादेशे उ] Hungry, desirous of consuming; धिषणमेकवाशां जिघत्स्वम् Av. 2. 14. 1.

जिघांसक a. Revengeful, murderous.

जियांसा Desire of killing; R. 15. 19. -2 Malice, revenge.

जियांसु a. [हन् सन् उ] Desirous of killing, murderous. -सु: An enemy.

जिघुक्षा [प्रद् सन् भावे अ] Desire of taking or seizing. जिघ्न a. [घा कर्तरि श जिप्नादेश:] 1 Suspecting. -2 Conjecturing, guessing: observing; e.g. मनोजिप्न: सपत्नीजन: S.D.

जिश्वासा [ज्ञा सन् भावे अ] 1 Desire of knowing, curiosity, inquisitiveness. -2 Search, investigation, test, oxamination.

जिशासित a. Investigated, asked, inquired.

জিল্পান্ত a. [লা ধন্ত] 1 Desirous of knowing, inquisitive, curious; Bg. 6. 44. -2 Desirous of getting absolution (মুমুন্তু).

जित्तमः, जितुमः, जित्मः Gemini, the third sign of the zodiae (a word of Greek origin); Briliajjātaka 1.8; 24.14.

जित्यः An instrument for levelling or smoothing ploughed ground (Mar. कुळव).

जिन a. [जिनक्] 1 Victorious, triumphant. -2 Very old. -न: 1 A generic term applied to a chief Bauddha or Jaina saint. -2 N. applied to the Arhats of the Jainas. -3 A very old man. -4 An epithet of Visnu. -Comp. -रन्द:, -रिवर: 1 a chief Bauddha saint. -2 an Arhat of the Jainas. -योनि: A deer (cf. अजिनयोनि); I.D. B. -रायन n. a Jaina temple or monastery.

जिन्दुराजः N. of a person; तदानी जिन्दुराजास्यो...साचिन्यं माहितोऽभवत् Raj. T. 7. 265.

जिन्नि a. Ved. Old, decayed; अवासजन्त जिन्नयो न देवाः Rv. 4. 19. 2. - निः 1 Time. - 2 A bird.

जिम् 1 P. (जेमति) To eat.

जिरि 5 P. (जिरिणोति) To kill, hurt.

जि**ल्लिक:** (pl.) N. of people; (see স্লিট্টিক) जिल्लिक: कुन्तलाबेद Mb. 6. 9. 59.

জিন্ম 1 P. (জিন্মিনি) 1 To be active or lively, busy oneself. -2 To urge on, impel, excite. -3 To refresh,

animate. -4 To promote. -5 To grant, confer. -6 To please, satisfy.

जिष् 1 P. (जेपति) To sprinkle.

जिवाजिवः The Chakora bird.

जिहान a. 1 Going, going to. -2 Getting, obtaining; see हा 'to go'.

जिहानकः Destruction of the world.

जिह्य a. जिहाति सर्लमार्गम्: हा-मन् सन्वत् आलोपश्च Un. 1. 138] 1 Sloping, athwart, oblique. -2 Crooked, awry, squint; Rs. 1. 12. -3 Tortuous, curved, going irregularly. -4 Curved, bent. -5 Morally crooked, deceitful, dishonest, wicked, unfair; धृतहेतिरप्यभृतजिह्ममतिः Ki. 6. 24; सुहृदर्थमीहितमजिहाधियाम् Si. 9. 62. - 5 Dim, dark, pale-coloured; विधिसमयनियोगाद्दीतिसंहारजिहाम् Ki. 1. 46. -6 Slow, lazy, -सम् 1 Dishonesty; falsehood; जिस्रप्राय व्यवहृतम् Bhag. 1. 14. 4; समर्थस्त्वं रणे हन्तुं विक्रमे जिह्मकारिणम् Rām. 4. 27. 36. -2 The Tagara tree. -Comp. -- 387 a. crooked-eyed, squinting. - इतर a. 'other than lazy', not dull; जिह्नेतरैर्वहा तदध्यवाध्यम् N. 3. 63. ना a. moving slowly. (नाः), a snake. नाति a, meandering, going tortuously; Rs. 1. 13; निहन्ति यो जिल्लागतीन परान् पतगराडिव Siva. B. 19. 36. -मेहनः a frog. -योधन a. fighting unfairly. -m. an epithet of Bhīma. -राज्यः the Khadira tree.

जिह्मायति Den. P. To go crookedly.

जिहिम्स a. 1 Bewildered; परिश्रमजिह्मितेक्षणम् Ki. 10. 60. -2 made crooked, bent; जिह्मिताध्मातकुक्षिः Mb. 9. 12.

जिहः The tonguo.

জিল্লন a. Voracious, greedy.

जिहा 1 The tongue. -2 The tongue of fire i. c. a flame. -3 A sentence. -Comp. -आस्वादः licking, lapping. -उहांखनी, -उहांखनिका, -निर्लखनम् a tongue-scraper. -पः 1 a dog. -2 a cat. -3 a tiger. -4 a leopard. -5 a bear. -मलम् the fur of the tongue. -मूलम् the root of the tongue. -मूलीय a. a term particularly applied to the Visarga before क् and ब and also to अ and क and the guttural class of consonants (in gram.) -रदः a bird. -लिह् m. a dog. -लील्यम् greediness. -शल्यः the Khadira tree.

जीति: f. [जि-किन् वेदे दीर्थ:] 1 Victory. -2 Decrease, loss. -3 Fading away, growing old.

जीन a. [ज्या-क संप्रसा० दीर्घः] Old, aged, decayed. -नः A leather bag; जीनकार्मुकनस्तावीन पृथम् दशादिशुद्धये Ms. 11. 139.

जीसूत: [जयित नभः, जीयते अनिलेन जीवनस्योदकस्य मूर्त बन्धो यत्र, जीवनं जलं मूर्त बदम् अनेन, जीवनं सुश्रतीति वा पृषो॰ Tv. cf. Un. 3. 91] 1 cloud; जीम्तेन स्वकुशस्त्रमर्था हारयिष्यन् प्रश्निम् Me. 4. -2 A mountain. -3 A nourisher, sustainer. -4 An epithet of Indra. -Comp. -कुटः a mountain. -केतुः

जीव

an epithet of Siva. - TH: A variety of gems; Kau. A. 2. 11. -बाह्न: 1 N. of Indra. -2 N. of a king of the Vidyadharas, hero of the play called Nagananda; (mentioned also in कथासरित्सागर). [He was the son of Jīmūtaketu and renowned for his benevolent and charitable disposition. When his father's kingdom was invaded by his kinsmen, he scorned the idea of fighting with them and induced his father to leave it to those who sought for it and to repair with him to the Malaya mountain to lead a holy life. It is related that there he one day took the place of a young serpent who was, by virtue of an agreement, to be offered to Garuda as his daily meal, and induced, by his generous and touching behaviour, the enemy of serpents to give up his practice of devouring them. The story is very pathetically told in the play J. -बाहिन् Smoke.

जीर a. [ज्या रक् संप्रसा॰ दीर्घः] Ved. Swift, quick; किनकदद् वृषभो जीरदानू रेतो दधात्योषधीय गर्भम् Rv. 5.83.1. -रः 1 A sword. -2 Cumin-seed. -3 An atom.

ं**जीरकः, -जीरणः** Cumin-seod; अजमोदां च बाहाँकं जीरकं लोप्नकं तथा Siva. B. 30. 18

जीरि: [जीर्यति जू-मा॰ रिक्] Ved. A mau. -f. Quick or flowing water; प्र जीरयः सिस्नते सध्न्य क् पृथक् Rv. 2.17.3.

जीर्ण p. p. [जू-क] 1 Old, ancient. -2 Worn out, ruined, wasted, decayed, tattered (as clothes); वासंति जीणांनि यथा विहास Bg. 2. 22; U. 6. 38; Mal. 5. 30. -3 Digested; युजीर्णमं सुनिचक्षणः सुतः H. 1. 22. -णैः 1 An old man. -2 A tree. -3 Cumin-seed. -णा Largo cumin-seed. -णम् 1 Benzoin. -2 Old age, decrepitude. -Comp. -उद्धारः 'renewing the old', repairs, especially of a temple or any charitable or religious institution. -उद्यानम् ruined or neglected garden. -उद्धारः lingering fever. -पणः the Kadamba tree. -वज्ञम् a particular gem (वैकान्त). -वस्त्र a. wearing old clothes. -वाटिका a ruined house.

जीर्णक a. Almost dried up or withered.

जींगि: 1 Old age, decrepitude, decay, infirmity. -2 Digestion.

जीवि: [जू-किन्] 1 An axe. -2 The body. -3 A cart.

जीव 1 P. (जीवित, जीवित) 1 To live, be alive; यहिम स् जीवित जीवित बहुव: सोऽत्र जीवित Pt. 1.23; मा जीवित यः परावज्ञादु:खदम्धोऽपि जीवित Si. 2.45; Ms. 2.235. —2 To revive, come to life. —3 To live by, subsist on, make a livelihood by (with instr,); सत्यानृतं तु वाणिज्यं तेन चैवापि जीव्यते Ms. 4.6; विपणेन च जीवन्तः 3.152,162; 11.26; sometimes used with a cognate accusative in this sense; अजिह्यामशठां शुद्धां जीवेद् ब्राह्मणजीविकाम् Ms. 4.11. —4 (Fig.) To live or prey upon, depend upon as one's source of existence (with loc.); चौराः प्रमत्ते जीवन्ति व्याधितेषु चिकित्सकाः। प्रमदाः कामयानेषु यजमानेषु याचकाः॥ राजा विवदमानेषु नित्यं मूर्खेषु पण्डिताः Mb. -Caus.

1 To restore to life. -2 To nourish, nurture, bring up.

जीव a. [जीव्-कर्तरि क] Living, existing; जीवपुत्रे निवर्तस्व Ram. 4. 19. 11; असच्च सङ्जीवमजीवमन्यत् Bhag. 5. 10. 12. -वः 1 The principle of life, the vital breath, life, soul; गतजीव, जीवस्थाम, जीवाशा &c. -2 The individual or personal soul enshrined in the human body and imparting to it life, motion and sensation (called जीवात्मन् as opposed to परमात्मन् the Supreme Soul); Y. 3. 131; Ms. 12. 22-23; सम्पद्यते गुणैर्मुक्तो जीवो जीवं विहाय मध्म् । जीवो जीवविनिर्मुको गुणैश्वाशयसंभवैः ॥ Bhāg. 11, 25, 36. (here जीव = लिज्ञशरीर). -3 Life, existence. -4 A creature, living being. -6 Livelihood, profession. -6 N. of Karna. -7 N. of one of the Maruts. -8 The constellation 3 . - 9 N. of Brihaspati. - 10 The third lustrum in the cycle of Jupiter. -11 Association of cause and offect. -12 N. of Visnu. -Comp. -अन्तकः f a birdoatcher, fowler. -2 a murderer, slayer. -अजीवाधार: the world of organic and inorganic creation. -आत्मन m. the individual soul enshrined in the human body (as opposed to परमात्मन् ' the Supreme soul '). -आदानम् abstracting healthy blood, bleeding (in medic.). -आधानम् preservation of life. -आधारः the heart. -इन्धनम् glowing fire-wood, burning wood. -उत्सगेः casting off life, 'voluntary death, suicide. -उपाधिः the three states, i. e. waking, dreaming and sleeping. -ऊर्णो the wool of a living animal. -कोश: The subtle body (लिङ्गशरीर); तदनुस्मरणध्वस्तजीवकोशास्तमध्ययन् Bhag. 10.82.48. -गृहम्, -मन्दिरम् 'the abode of the soul', the body. - प्राहः a prisoner taken alive; - प्राहम ind. in an alive condition; जीवप्राहं निगृहीमी वयमेनं नराधिपाः Mb. 6. 77. 10. -घनः Brahmä. -ज a. born alive. -जीवः, -जीवकः (also जीवंजीवः) the Chakora bird; रक्तानि हृत्वा वासांसि जायते जीवजीवकः Ms. 12. 66. According to Arthaśāstra, however, it means a pheasant; विषाभ्याक्षे ग्लायति जीवंजीवकः । चकोरस्याक्षिणी विरज्येते Kau. A. 1. 20, 17. -तोका a woman whose children are living. -दः 1 a physician. -2 an enemy. -दशा mortal existence. -धनम् living wealth', property in the shape of living creatures, live-stock. -धानी the earth. -निकायः a boing endowed with life. -पतिः /., -परनी a woman whose husband is alive. -पत्रम् a fresh leaf. -पित, -पित्क a. (a son or daughter) whose father is still alive. -पुत्रा, -बत्सा a woman whose son is living; जीवपुत्रे निवर्तस्व पुत्रं रक्षस्व चाङ्गदम् Ram 4. 19. 11. -मन्दिरम् The body; L. D. B. -मरणम् Death in life; जीवन्मरण-मेतद् इति कौटिल्यः Kau. A. 1. 17. -मातृका the seven mothers or female divinities; (कुमारी धनदा नन्दा विमला मञ्जल बला। पद्मा चेति च विष्याताः सप्तेता जीवमातृकाः।।). -योनिः a sentient being. -रक्तम् menstrual blood. -लोक: 1 the world of living beings, the world of mortals, the world or worldly existence; आलोकमर्कादिव जीवलोकः R. 5. 35; त्वत्रयाणे शान्तालोकः सर्वती जीवलोकः Mal. 9. 37; जीवलोकितिलकः प्रलीयते 21; 80 स्वप्रेन्द्रजालसदृशः खलु जीवलोकः Santi. 2. 2; Bg. 11. 7; U. 4. 17. -2 living beings; दिवस इवाध्रस्यासस्त्यात्यये जीवलोकस्य S. 3. 12; or आलोकमर्कादिव जीवलोकः R. 5. 35. -वृत्तिः f. breeding or keeping cattle. -शेष त. one to whom only life is left, escaping only with life and nothing more. -शोणतम् living, i. a. healthy blood. -संक्रमणम् transmigration of the soul. -साध्रमम् grain, corn. -साफल्यम् realization or attainment of the chief end of human oxistence. -सः 'the mother of living beings', a woman whose children are living. -स्थानम् 1 a joint, an articulation. -2 the vital parts, heart.

সীৰক a. [জীৰ-শিৰ্ পুন্] 1 Living, making a livelihood by, gonerating &c. -2 One who lives a long time.
-ক: 1 A living being. -2 A servant. -3 A Buddhist mendicant, any mendicant who lives by begging. -4 A usurer. -5 A snake-catcher. -8 A tree. -7 A medicinal plant of that name.

जीवत् a. (न्न्ती f.) Living, alive. —Comp. —तोका a woman whose children are living. —पतिः f., —पत्नी f. a woman whose husband is living. —पितः one whose father is alive. —मुक्त a. 'liberated while living', a man who, being purified by a true knowledge of the Supreme Spirit, is freed from the fature birth and all ceremonial rites while yet living. —मुक्तः f. final liberation in the present state of life. —पृत a. 'dead while alive', one who, though alive, is as good as dead and useless to the world (said of a mad man or one whose character is lost).

জীব্য a. [জীব্-জধ] 1 Long-lived. -2 Virtuous, pious. -থ: 1 Life, existence. -2 A tortoise. -3 A peacock. -4 A cloud. -5 Virtue, piety.

जीवन $a.\left(-\mathbf{el}[f]
ight)[$ जीब् भावे eयुट्] Enlivening, giving life. -तः 1 A living being. -2 Wind. -3 A son. -4 The Supreme Being: बीजाना प्रभव नमोऽस्तु जीवनाय Ki. 18. 30. - नम् 1 Life, existence; (fig. also) त्वमसि मम भूषणं न्वमिस सम जीवनम् Git. 10. -2 The principle of life, vital energy; Bg. 7.9. -3 Water; बीजानां प्रभव नमोऽस्तु जीव-नाय Ki. 18, 39; or जीवनं जीवनं (life) हन्ति श्राणान् हन्ति समी-रणः Udb. - Livelihood, profession, means of existence (fig. also); Ms. 11.77; विदुषों जीवनं मूर्खः H. 3.33. -8 Butter made from milk one day old. -6 Marrow. -7 Enlivening, making alive. -Comp. -अन्तः death. -आघातम् poison. - आवास: 1 'residing in water', epithet of Varuna, the regent of water. -2 the body. -उपाय: livelihood. - आवध्य 1 elixir of life. -2 a life-giving medicine. -पञ्चम्लानि (Ayurveda) The five medicinal herbs called वीरा, जीवन्ती, गुरुशनावरी, जीवक and ऋषभक.

जीवनक a. [जीवन-कन्] Enlivening. -कम् Food.

जीवनीय c. [जीव्-भा॰ करणे अनीयर्] 1 To be lived. -2 Supporting life. -यम् 1 Water. -2 Fresh milk.

নীবন্ব a. 1 Living, existing. -2 Long-lived. -ব: 1 Life, existence. -2 A drug, medicament.

जीवन्तिकः A fowler.

जीवन्तिका f. 1 A goddess looking after the welfare of a child (Mar. जिनती): गणेशं जन्मदी पृश्व देनी जीनन्तिकामपि Siva. B. 6. 48. -2 N. of a plant.

जीवन्ती f. 1 A species of plant. -2 A kind of sweet dish; कृसरेणाय जीवन्त्या हविष्येण च सर्वशः Mb. 2. 4. 2.

जीवल a. 1 Full of life. -2 Animating, inspiring.

जीवा a. [जीव-अन्] 1 Water. -2 The earth. -3 A bow-string; मुहुजीवाघोषैबधिरयति Mv. 6. 30. -4 The chord of an arc. -8 Means of living. -8 The tinkling of metallic ornaments. -7 N. of a plant (वचा). -8 Life, existence.

जीवातु m., n. 1 Food. -2 Life, existence (fig. also); स खल प्राज्ञजीवातुः सर्वशास्त्रविशारदः J. N. V. -3 Restoration to life, revival; र हस्त दक्षिण मृतस्य शिशोद्विजस्य जीवातवे विस्ञ सम्मुने कृपाणम् U. 2. 10. -4 Medicine for restoring life.

जीविका [जीव्-अकन् अत इत्वम्] 1 Means of living, livelihood; कुदेशे नास्ति जीविका Mb. 12. 139. 94. –2 The life-giving element, i. e. water. –3 life; कृपणा वर्तविष्यामि कथं कृपणजीविका Ram. 2. 20. 47.

जीवित p, p, [जीव् कर्तरि ज] 1 Living, existent, alive; R. 12. 75 -2 Returned to life, revived. -3 Animated, enlivened. -4 Lived through (as a period). -तम् 1 Life, existence; स्वं जीवितं स्वमिस मे हृदयं द्वितीयम् U. 3. 26; कन्येयं कुळजीवितम् Ku. 6, 63; Me. 83; नाभिनन्देत मर्ग नाभिनन्देत जीवितम् Ms. 6. 45; 7. 111. -2 Duration of life. -3 Livelihood. -4 A living being. -Comp. -अन्तकः an epithet of Siva. -आसा hope of life, love of life. निह निह तत्र धनाशा जीविन आशाऽपि दुस्सहो भविन Subhās. – ईशः 1 a lover, husband. – 2 an epithet of Yama; जीवितेशवसिं जगाम सा R. 11. 20 (where the word is used in sense I alsu). -3 the sun. -4 the moon. -5 a drug which is said to revive the dead. -ईश्वर: Siva. -काल: duration of life. -श्वा an artery. -नायः a husband. -व्ययः sacrifice of life. -संशयः risk of life, jeopardy, danger to life; स आनुरी जीविनसंशये वर्नते 'he is dangerously ill'; Bv. 2. 20.

जीवितव्य a. To be lived, kept alive &c. -व्यम् The possibility of living. -2 Life. -3 Possible return to life.

जीविन a. (न्नी f.) [जीव-णिनि, जीव-इनि वा] (Genorally at the end of comp.) 1 Living, alive, existing; R. 1. 63. –2 Living upon or by; शक्रजीविन, आयुभजीविन, &c. –m. A living being.

जीव्यम् Life. — या A means of livelihood. जु 1 A. (जबते) To go; L. D. B. जुकुट: 1 A dog. -2 The Malaya mountain. -टम् The egg-plant.

जुरुसनम्, जुरुसा 1 Censure, reproach. -2 Dislike, aversion, disgust, abhorrence. -3 (In Rhet.) Disgust considered as the feeling which gives rise to the Bibhatsa sentiment, thus defined:— दोषसणादिभिगेही जुरुसा विषयोद्धवा S. D. 207.

जुरुष्तितम A disgusting or horrible deed: जुरुष्तितं धर्मकृतेऽनुशासनः Bhag. 1. 5. 15. कर्मजुरुष्तिनेन क्रीत 1. 7. 42.

বুৰু 1 P. (বুলনি) 1 To abandon, quit. -2 To exclude, set aside.

जुङ्गित a. Deserted, abandoned. -तः A man of a degraded caste, a Chāṇḍāla.

जुटकम् A braid of hair.

বুটিকা A tuft of hair on the top of the head; cf. चূৱা.

সুস্থ I. 6. P. (সুস্তনি) 1 To bind. -2 To go. -II. 10 P. 1 To send, throw or cast, direct. -2 To grind or pound.

जुन् 1 A. (जोतते) To shine.

जुन् 6 P. (जुनति) To go, move.

जुम्बकः Ved. An epithet of Varuna.

द्धार 6, 4. P. (जुरति, जुर्थति) Ved. 1 To decay, become or grow old, waste away, perish.

जुर, -जूर m. An old man; इन्द्रं सोमेरोर्णृत जूर्न वस्त्रै: Rv. 2. 14. 3.

जूर्ण a. Decayed, old.

जूर्य ब. Old; रण्वः पुरीव जूर्यः स्नुनं त्रययाभ्यः Rv. 6, 2, 7.

जुरू 10 P. (जालयभि) To reduce to powder, grind, pound.

जुवस् a. Vod. Speed, quickness; आ नः सोम मही जुवी रूपं न वर्षमे भर Rv. 6. 65. 18.

जुष 1. 6 A. (जुषते-जुष्ट) 1 To be pleased or satisfied.

-2 To be favourable or propitions. -3 To like, be fond of, take pleasure or delight in, enjoy; यन्त्र जुषणस्य भवाय देहिनाम् Bhāg. -1 To devote or attach one-self to, practise, undergo, suffer; पोलस्पोऽजुपन गुचं विपत्नवन्धः Bk. 17. 112. -3 To frequent, visit, inhabit; जुपन्ते पर्वतश्रेष्ठमृषयः पर्वसन्त्रिष्ठ Mb. -6 To enter, seat one-self, resort to; रथं च जुषे गुभम् Bk. 14. 95. -7 To choose.

-8 To enjoy, possess, have; Māl. 5. 18. -9 To happen to. -10 To delight in granting or performing.

-11 To show oneself favourable towards. -Caus. 1 To like, be fond of. -2 To fondle, cherish. -3 To delight in, approve of, rejoice at. -II. 1 P., 10 U. (जोषति, जोषयति-ते)

1 To reason, think. -2 To investigate, oxamine. -8 To hurt. -4 To be satisfied.

जुष a. (At the end of comp.) 1 Liking, enjoying, taking delight in; Bh. 3. 103. -2 Visiting, approaching, going to, taking, amusing, resorting to &c.; परलेक-जुषाम् R. 8. 85; रजोजुषे जन्मनि K. 1.

जुष्य a. To be served, worshipped &c. -ष्यम् Service.

जुष्ट p. p. [जुष्-क्रमणि क] 1 Pleasol, gratified. -2 Practised, resorted to, visited, suffered &c.; अनार्यजुष्टम-स्वर्ग्यमकीर्तिकरमज्ञेन Bg. 2. 2. -3 Furnished or endowed with, possessed of; राजप्रभावजुष्टां च दुवंहामाजितेन्दियेः Ram. 2. 2. 9. -4 Liked, loved, agreeable. -5 Served, worshipped; सम्बन्धसप्ट्रणियताप्रमुदितैज्थे विस्प्रादिभिः U. 6. 40. -6 Propitious, favourable. -7 Shared, partaken in; U. 6. 40. - एम् The remnants of meal (जिन्छ).

जीय: [जुष्-भावे घन्] 1 Satisfaction, enjoyment, happiness, pleasure. -2 Silence. -षम ind. 1 According to one's wish, with ease. -2 Silently; किमिति जोषमास्यते S. 5; Bv. 2. 17; जोषमास न विशेष्य सभाषे N. 5. 78. -Comp. -वाक: chattering nonsense; जोषवार्क वदन: Rv. 6. 59. 4.

जोषणम्, -णा 1 Liking. -2 Satisfaction, approval. -3 Choosing.

जुष्कः N. of one of the three Kashmirian Turuşka kings; हुष्कजुष्ककनिष्काख्यास्त्रयस्तत्रैन पार्थिनाः Raj. T. 1, 168.

ব্ৰুৎকৰ: Soup of boiled rice; L. 1). B.

जुहुराण a. Making crooked or acting crookedly; युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनः र्हेsop. 18. -णः The moon.

जुहुवानः [हु कर्मणि कानच्] 1 Fire. -2 A tree. -3 A hard-hearted man.

जुह: f. [हु किए नि॰ दिलं दोषंश्र Tv.] 1 A crescent-shaped wooden ladle used for pouring the sacrificial ghee into the fire. -2 A tonguo, especially of Agni i. e. a flame. -Comp. -आस्य: fire; हव्यवाड् जुहास्य: Rv. 1.12.6.

जुहरा (वा) णः 1 A sacrificial priest. -2 Fire. -3 The moon.

जुहू वत् m. Fire.

जुहोति: A technical name for those sacrificial ceremonies to which the verb जुहोति is applied as distinguished from those to which यजति is applied; क्रान्ति सर्व वैदिन्यो जुहोतियजतिकियाः Ms. 2. 84. (See Medhātithi and other commentators; सर्वज्ञनारायण shortly renders जुहोति by उपविष्टहोम and यजिन by तिष्ठद्वीम. See Āsvalāyana 1. 2. 5 also); cf. also जुहोति: I SB. on MS. 4. 2. 28. यजितिरेवासेचनापिको जुहोति: I SB. on MS. 4. 2. 28.

जू 1 U., 9 P. (जनति-ने, जुनाति) 1 To press or hurry on, move on quickly. -2 To impel quickly, urge or drive on. -3 To excite, animate, inspire.

जू a. Ved. Quick, speedy.

जेन्ताक:

जू: f. 1 Speed. -2 Atmosphere. -3 A female demon. -5 An epithet of Sarasvatī. -5 Going speedily, quick motion. -6 A mark on the forehead of horses and oxen. -5 A kind of bird; तनो जूम्भस्य श्यमे Rām. 2.35.20.

সূব a. [জ্-জ] (At the end of comp.) 1 Impelled, urged, pressed. -2 Ved. Gone. -3 Drawn. -4 Given.

ज्यूतिः f. 1 Going on, proceeding, moving: ज्तिमिच्छय चेतूर्गम्......Bk. 7.69. -2 Quickness, speed. -3 Uninterrupted flow or motion. -4 Impulse, incitement, instigation. -8 Inclination, propensity, tendency. -6 N. of the author of Rv. 10.136. 1. -7 Concentration of mindच्तिः स्मृतिः संकल्पः कतुरमः कामो वश इति Ait. Up. 5.2.

জুক: The sign Libra of the zodiac (a word of Greek origin).

ज्दः The mass of twisted or matted hair; भूतेशस्य भुजङ्गबिह्नकथसम्बद्धज्दाजटाः Mal. 1. 2.

जुटकम् Matted hair.

जूर 4 A. (ज्यंते, जूर्ण) 1 To hurt, injure, kill. -2 To be angry with (with dat.); भर्ते नखेभ्यश्च चिरं जुजूरे Bk. 11. 8. -3 To grow old.

मुर्जि a. Ved. 1 Swift, speedy, quick. -2 Running, proceeding quickly. -3 Praising, invoking. -जि: f. 1 Speed. -2 An epithet of Aditya or sun. -3 The body. -4 The Brahman (n.). -6 Anger. -6 A fiery weapon.

जुर्ति: f. [ज्वर् भावे किन् ऊठ्] 1 Fever. -2 Feverish or morbid heat.

जूर्च् 1 P. (जूर्वति) Ved. 1 To burn; उपप्रदसौ सूर्यः 9ह विश्वानि जूर्वन् Rv. 1. 191. 9. -2 To hurt, injure, kill.

जून् 1 U. (जूबति-ते) To hurt, kill.

जुप:, -पम The water of boiled pulse.

जू 1 P. (जरति) 1 To make low or humiliate. -2 To excel.

जुङ्ग m. (pl.) N. of a people; पश्चनद-रमठ-पारत-तारक्षिति-जुङ्ग-वैश्य-कनक-शका: Bri. S. 14. 21.

जुम्म् 1 त. (जूम्भते, जृष्मित, जृष्म) 1 To gape, yawn; Ms. 4. 43. -2 To open, expand, burst open (as a flower &c.); वरयुवातेमुखामं पद्गं ज्म्भतेऽय Rs. 3. 22. -3 To increase, spread or extend everywhere; ज्म्भता ज्म्भताम्प्रतिहनप्रसरं कोषण्योतिः Ve. 1; तृष्णे ज्म्भमि (Paras. is irregular) Bh. 3. 5; भोगः कोऽपि स एक एव परमो नित्योदितो ज्म्भते 3. 80. -4 To appear, riso, show oneself, become visible or manifest; संकल्योनेरिभमानभूतमात्माचाय मधूर्जन्मि Ku. 3. 24; U. 5. 13. -5 To be at ease. -6 To recoil or fly hack (as a bow). -Caus. To cause to yawn or expand.

जुम्म: -भा, -भम् [जुम्म-घज्] 1 Yawning, gaping; U. 4. 29. -2 Opening, blossoming, expanding; क्लिका- जुम्भक: [जृम्भू-व्वुल्] 1 'A yawner', a sort of demon; जृम्भकर्यक्षरक्षोभिः स्रविभिः समल्ब्कृतः Mb. 3. 231. 34. -कम् Swelling. -Comp. -अस्त्रम् A kind of missile causing yawning and sleepiness; नियतमितवार्थं जृम्भते जृम्भकास्त्रम् U. 5. 13. -म्भिका Gaping, yawning.

जुम्भण a. [जुम्भ-भावे त्युद्] Causing to gape or yawn-णम् 1 Gaping, yawning. -2 Stretching (the limbs); (अज्ञानि) मुहुमुहुजुम्भणत्यराणि Rs. 6. 9. -8 Blossoming, blooming; मालती शिरास जुम्भणी-मुखी Bh. 1. 25. -4 Causing unconsciousness; हरस्य जुम्भणे युद्धे Bhāg. 12. 12. 38.

ज्भित p.p. [ज्म्म्-क] 1 Yawned, gaped. -2 Opened, expanded, displayed; Mal. 1. 32. -3 Opened, blown (as a flower). -4 Done, exerted. -6 Enlarged, increased. -6 Unstrung (a bow); ज्मिनं तदनुष्ट्वा भेनं विद्युप्ता भेनं विद्युप्ता भेनं ति का 1. 75. 19. -तम् 1 Gaping. -2 Expansion, opening, blooming. -3 Doveloping, coming into view.

ज् 1. 1, 4, 9 P., 10 U. (जरति, जीयंति, जृणाति, जारयति-ते, जजार, जारयामास, अजरत्, अजारीत्, अजीजरत्, जरि-री-तुम्, जीर्ण or जारित) 1 To grow old, wear out, wither away, deeny; जीयंत्ते जीर्यतः केशा दन्ता जीर्यति जीर्यतः। जीर्यतश्चक्षपी श्रीचे वृष्णेका तरुणायते Pt. 5. 16; Bk. 9. 41. -2 To perish, be consumed (fig. also); अजारीदिव च प्रजा बलं शोकात्तथाऽजरत् Bk. 6. 30; जेरराशा दशास्यस्य 14. 112. -8 To be dissolved or digested; जीर्णाकं प्रश्नेसीयात् Chân. 79; उदरे वाजरलव्य Bk. 15. 150. -4 To break up or fall to pieces. -Caus. (ज-जा-रयति) 1 To make old, wear out, consume. -2 To cause to be digested; to digest. -II. 1 A. (जरते) Ved. 1 To move, approach, come near. -3 To crackle (as fire). -8 To roar. -4 To call out to, invoke, praise.

जारक a. [জু-ণিন্ পুত্] 1 Causing to decay. −2 Promoting digestion, digestive.

जारणम् [जू-णिच् ल्युद्] 1 Causing to decay. -2 Stimulating digestion. -3 Calcining or oxidizing metals. -4 A condiment.

जारह्नच त. (वीथि:) The portion of the moon's path occupied by the constellations श्रवण, धनिष्टा and शततारका (according to वराहमिहिर); according to others, by विशासा, अनुराधा and ज्येष्टा.

जेज्जर: N. of an author on medicine.

নিয় m. 1 N. of a son of Madhucchandas (author of Rv. 1.11.) -2 N. of prince who had a grove near Sravasti.

जन्ताकः A heated chamber for inducing perspiration, a dry hot bath. www.kobatirth.org

Ą

जेन्य «. Ved. 1 Of noble origin, well-born. -2 Genuine, true; प्रयक्षकेतयं वसु Rv. 2. 5. 1. -8 Victorious.

जेपालः A kind of medicinal plant

जेमनम् [जिम्-भावे ल्युट्] 1 Eating. -2 Food.

जेप् 1 A. (जेपते) To move, go.

जेह्र 1 A. (जेहते) Ved. 1 To reach, go towards. -2 To strive after, exert. -3 To open the mouth, pant, gasp; अरेणुभिजेंद्रमानं पतित्र Rv. 1. 163. 6.

जै 1 P. (जायति) To wane, decline, perish.

जैगीपट्यः N. of an ancient risi named along with Asita Devala; सनातमध दक्षश्र जैगीपट्यो भगन्दरः Bri. S. 48. 62.

जैज्जटः (See जेज्जटः).

जैत्र a. (-न्नी f.) [जेत्-अण्] 1 Victorious, successful, leading to victory; जेत्रं यं ते अनुमदाम सङ्गमे Rv. 1. 102. 3; इदमिह मदनस्य जैत्रमस्नं विफल्गुणातिशयं भविष्यतीति Mal. 2. 6; धनुजैत्रं रघुर्दधी R. 4. 16; 16. 72; आकारयज्जधीजैत्रप्रयाणपटह्रस्वनम् Siva. B. 20. 64. -- 2 Superior. -- न्नः 1 A victor, conqueror. -- 2 Quick-silver, -- न्नम् A Victory, triumph; जेत्रयात्रापरे: सथः परे: स परिभूयते Siva. B. 16. 41. -- 3 Superiority. -- Comp. -- एथः a victor.

जैन: a. 1 A Jaina, a follower of Jaina doctrines. -2 A Buddha.

जैमिनिः N. of a celebrated sage and philosopher, founder of the Mimānisā school of philosophy (properly पूर्वमीमांसा); गीमांसाकृतसुन्ममाथ सहसा हस्ती सुनि जैमिनिम् Pt. 2. 23. —Comp. —मागवतम् N. of a modern revision of Bhāg. —भारतम् N. of a modern revision Mb. —सूत्रम् N. of a work.

जैमिनीय a. Relating to or composed by Jaimini. -m. an adherent of Jaimini. -m. (pl.) N. of a school of the Sv. -n. Jaimini's work. -Comp. -न्यायमालाविस्तरः N. of a compendium of the Mīmānisā philosophy of Mādhava.

जैयटः N. of Kaiyata's father.

जैप्यटः (जैजटः q. v.).

जैव a. [जीवस्थेदं अण्] 1 Belonging to जीव or the soul.

-2 Belonging to Jupiter.

जैवासक a. (-की f.) 1 Long-lived, one for whom long life is desired; जैवातक नतु श्रूयते पतिरस्थाः Dk. -2 Thin, lean. -कः 1 The moon; राजानं जनयांवभूव सहसा जैवातृक त्वां द्र यः Bv. 2. 78. -2 Camphor. -3 A son. -4 A drug, medicament. -6 A peasant.

जैवेयः An epithet of Kacha, son of Brihaspati.

जैस्स्यम् Crookedness, deceit, falsehood; जैह्म्यं च मैथुनं इंसि जातिश्रंशकरं स्मृतम् Ms. 11. 67. जैह्नथम् The pleasure of taste; औपस्थ्यजैह्नणं बहु सन्यमानः Bhag. 7.13.

जोक्सम्, -क्रकम् Aloe-wood, having variegated spots; Kau. A. 2. 11.

जोन्नटः The longings of a pregnant woman (दोहद).

जोटिङ्गः 1 An epithet of Siva. -2 A devotee who practises the most rigid austerities.

जोड: Binding, tie.

जोनराजः N. of the author of Raj. Tilak.

जोन्ताला, जोञ्चाला f. Barley (Mar. जोंधळा; according to others देवमात ?).

जोषम् ind. [see under जुष्).

जोष्य a. Lovable.

जोषा, जोषित् f. A woman; cf. योषा, योषित्.

जोषिका 1 A cluster of young buds. -2 A woman.

जीमरम् Jumara's grammar. -m. (pt.) the followers of Jumara.

बा 9 U. (जानाति, जानीते, जज्ञी, जज्ञे, अज्ञासीत्-अज्ञास्त, ज्ञातुम्, ज्ञात) 1 To know (in all senses), to learn, become acquainted with; मा ज्ञासीस्त्वं सुखी रामो यदकाषीत् स रक्षमाम् Bk. 15.9. -2 To know, be aware of, be familiar or conversant with; जाने तपसो वीर्यम् S. 3. 1; जानन्ति हि मेधावी जडवळीक आचरेत् Ms. 2. 110, 123; 7. 148. –3 To find out, ascertain, investigate; ज्ञायतां कः कः कार्याधीति Mk. 9. -4 To comprehend, apprehend, understand, feel, experience; as in বু:অল, মুম্ম &c. -5 To test, try, know the true character of; आपत्सु मित्रं जानीयान् H. 1. 72; Chan. 21. -8 To recognise; न त्वं दह्ना न पुनरस्त्रको ज्ञास्यसे कामचारिन् Me. 63. ~7 To regard. consider, know to be; जानामि त्वां प्रकृतिपुरुषं कामरूपं मधीनः Me. 6. -8 To act, engage in (with gen. of the instrument); सर्पियो जानीते Sk. 'he engages in sacrifice with clarified butter (सर्विवः = सर्विवा). -9 Ved. To acknowledge, approve, allow. -10 To recogniso as one's own, take possession of .- Uaus. (ज्ञापयति, ज्ञापयति) 1 To announce, inform, make acquainted with, make known, notify. -2 To request, ask (Atm.), -3 To sharpen. - To satisfy. - 5 To praise. - 6 To immolate, kill (as an animal). —Desid. (जिज्ञासते) 1 To desire to know, investigate, ascertain; R. 2. 26; Bk. 8. 33; 14. 91. -2 To conjecture, suppose, guesa.

ह त. [ज्ञान्क] (At the end of comp.) 1 Knowing, familiar with; कार्यज्ञ, निमित्तज्ञ, शास्त्रज्ञ, सर्वज्ञ &c. -2 Wise; as in रामन्य thinking oneself to be wise. -क: 1 A wise and learned man. -2 The sentient soul. -8 The planet Mercury. -1 The planet Mars. -5 An epithet of Brahms; त. ज: प्राज्ञे चन्द्रसन्थे निषये चारमगर्वयोः Nm. -Comp. -राक्तिः the intellectual faculty.

श्रीपत, श्रप्त a. Made known, informed, expounded, taught.

sta: f. 1 Understanding. -2 Intellect. -3 Promulgating. -5 Satisfaction. -5 Sharpening. -6 Praise. -7 Immolating, killing.

श्रंमन्य a. Thinking ones f to be wise; निश्चिन्वते हि इंमन्या यमेवायोग्यमायहात् Raj. T. 3. 491.

श्वात a. [ज्ञा-कर्मणि—क] Known, ascertained, understood, loarnt, comprohonded &c.; आज्ञापय ज्ञातविशेष पुंसां Ku. 33. 3; see ज्ञा above. —तम् Knowledge. —Comp.—अन्ययः son of a known family. —सिद्धान्तः a man completely versed in any Sāstra.

आतव्य pot. p. 1 To be known or understood. -2 Conceivable, comprehensible.

श्रातिः [ज्ञा-किच्] 1 A paternal relation, a father, brother &c.; agnate relatives collectively. -2 A kinsman or kindred in general. -3 A distant kinsman who is not entitled to the oblations offered to deceased ancestors. -4 A father. -Comp. -कमेन् n., -कार्यम् the duty of a kinsman. -चेलम् A low-born person; विभिन्नकर्माशयवाक् दुले नो मा ज्ञातिचेलं भृति करयचिद् भृत्। Bk. 12.78. -मायः A meal for kinsmen (Mar. ज्ञातिभोजन); प्रक्षात्य हस्तानचम्य ज्ञातिप्रायं अकल्पयेत् Ms. 3. 261. -भावः kin, relationship. -भेदः dissension among relatives. -विद् a. one who has or makes noar relatives.

ह्मातेयम् Relationship, an act befitting a relative; ज्ञानेयं कुरु सीमित्रे भयात् त्रायस्व राधवम् । Bk. 5. 54.

মার n. [মানুর্] Knowing, intelligent, wise. -m. 1 A wise man. -2 An acquaintance. -3 A bail, surety.

ज्ञानम् [ज्ञा-भावे ल्युद्] 1 Knowing, understanding, becoming acquainted with, proficiency; संख्यस्य योगस्य च ज्ञानम् $Mal. 1.7. \sim 2 ext{Knowledge, learning}$; तथेन्द्रियाकुली भावे जैयं जानेन गुध्यति Mb. 12. 204. 2; बुद्धिर्ज्ञानेन गुध्यति Ms. 5. 109; ज्ञाने मौनं क्षमा शत्री R. 1. 22. -3 Consciousness, cognizance, knowledge; ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि Ms. 8. 288 knowingly or unknowingly, consciously or unconsciously. - Sacred knowledge; especially, knowledge derived form meditation on the higher truths of religion and philosophy which teaches man how to understand his own nature and how he may be reunited to the Supreme Spirit (opp. कर्मन्); ef. ज्ञानयोग and कर्मयोग in Bg. 3. 3. -5 Tho organ of intelligence, sense, intellect; किच्चज्ज्ञानानि सर्वाणि प्रसन्नानि तवाच्युत Mb. 12. 45. 18. - 6 Conscience. - 7 The Supreme spirit. -8 An epithet of Visnu. -9 The Vedas taken collectively. -10 Means of knowing; औत्पत्तिकस्तु शब्दस्यार्थेन सम्बन्धस्तस्य ज्ञानम् $^{\circ}$ । MS. 1. 1. $_{5}$. -11 An opinion, a view; बलदेवस्य वाक्यंतुमम ज्ञाने न युज्यते Mb. 5. 4. 3. -Comp. -अक्षि: knowledge-fire; ज्ञानामिः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन Bg. 4. 37. -अनुत्पादः ignorance, folly.-अपोद्दः forgetfulness.-अभ्यासः 1 study.-2 think-

ing, reflection. -आत्मन a. all-wise. -इन्द्रियम an organ of perception; (these are five त्वच्, रसना, चक्षुस्, कर्ण and त्राण-the skin, tongue, eye, ear and nose: see बुद्धीन्द्रय under इन्द्रिय). -काण्डम् that inner or esotoric portion of Veda which refers to true spiritual knowledge, er knowledge of the Supreme spirit, as distinguished from the knowledge of ceromonial rites (opp. कर्मकाण्ड). -कृता ब. done knowingly or intentionally. -गम्य a. attainable by the understanding. - चन m. pure or mere knowledge; निर्विशेषाय साम्याय नमी ज्ञानघनाय च Rhag. 8. 3. 12; तं खामहे ज्ञानधनं...कथं...परिभावयामि 🚜तंत १.८.२१० -चक्षुस् 👊 the eye of intelligence, the mind's eye, intellectual vision (opp. चर्मचक्षुस्); सर्वे तु समवेक्ष्येदं निखलं ज्ञानचक्षुषाः Ms. 2.8; 4.24. (-m.) a wise and learned man-~तत्त्वम् truo knwlodge, knowledge of God. −तपम् ». penance consisting in the acquisition of true knowledge. -दः a preceptor. -दा an epithet of Sarasvati. -दुर्बेल a. wanting in knowledge. -निश्चयः certainty, ascertainment. - निष्ठ a. intent on acquiring true (spiritual) knowledge; ज्ञानानिष्ठा द्विजाः केचित् Ms. 3. 134. -प्रतिः 1 the Supreme spirit. -2 a teacher, preceptor. - पूत्रे a. preceded by knowledge, well-considered; निष्कामं ज्ञानपूर्व तु निवृत्तमुपदिश्यते Ms. 12. 89. -बोधिनी f. N. of a Vedantic treatise. - HE a. 'having the impress of wisdom', wise. -मूल a. founded on spiritual knowledge. -यहः a man possessed of true or spiritual knowledge, philosopher. -योगः contemplation as the principal means of, attaining the Supreme spirit or acquiring true or spiritual knowledge; ज्ञानयोगेन सांख्यानां कर्मयोगेण योगिनाम् Bg. 3. 3. -लक्षणम्, -णा 1 indication, sign, a means of knowing or inferring. -2 (in logic) sign or proof of knowledge; subsequent derived from antecedent knowledge. -विश्वानम् 1 sacred and miscellaneous knowledge; तस्प्राज्ञेन विनोतेन ज्ञानविज्ञानवेदिना Ms. 18. 41. -2 the Vedus with the supplementary branches of knowledge, such as medicine, arms &c. - TE advanced in knowledge; ज्ञानशृद्धो वयोवालो मृदुर्वीर्यगुणान्वितः Rām. 2. 45. 8. **−शास्त्रम्** the science of fortune-telling. -साधनम् 1 a means of acquiring true or spiritoal knowledge. -2 an organ of perception.

भानतः ind. Consciously, knowingly, intentionally.

शानमय a. 1 Consisting of knowledge, spiritual; इतरी दहने स्वकर्मणां वत्रते ज्ञानमथेन विह्ना R. 8. 20. -2 Containing knowledge. -यः 1 The Supreme spirit. -2 An epithet of Siva.

श्चानिन् a. (-नी f.) [ज्ञानमस्त्यस्य इनि] Intelligent, wise. -m. 1 An astrologer, fortune-teller; यदुवाचान्निदाहादि स ज्ञानी भावि प्रच्छताम् Ks. 19. 77. -2 A sage, one possessed of spiritual knowledge; आर्तो जिज्ञासुरथीथी ज्ञानी च भरतर्षभ Bg. 7. 16. -3 Planet mercury; ज्ञानी सर्वज्ञसौम्ययोः। Nm.

शानित्वम् Fortune-telling; तेषां च कुहकाभिक्ते ज्ञानित्वसुप-दर्शयन् Ks. 19. 75. शानीयति Den. P. To wish for knowledge.

आपक a. [बा-णिच् ल्यु] Making known, teaching, informing, indicating &c. —क: 1 A teacher. —2 A commander, a master. —3 A master of requests, an officer of the court of an Indian prince; Pt. 3. —कम् (In phil.) A significant expression, a suggestive rule or precept, said of such rules as imply something more than what is actually expressed by the words of those rules themselves.

शापनम् [ज्ञा णिच्-ल्युट्] Making known, informing, teaching, announcing, indicating; क्षितिभृदाक्षिणस्यानां तिर्यक्तवज्ञापनाय सः Raj. T. 4, 180.

बापित a. Made known, informed, announced, declared.

सीप्सा [ज्ञा-सन-भावे अ] The desire of knowing.

क्षेय pot. p. [ज्ञा कर्मणि यत्] 1 To be investigated, er learnt or understood. ~2 To be regarded as. ~3 Perceptible, cognizable.

ज्यन् (only loc.) On the earth; अभि कत्वेन्द्र भूर्थ ज्यन् Rv. 7. 21. 6.

ज्या 9 P. (जिनाति) 1 To overpower, oppress. -2 To grow old. -8 A. (जीयते) To be oppressed.

जीत a. 1 Opprossed, overpowered. -2 Become old; also जीन.

ज्यानम् Vod. Oppression.

ज्येय a. 1 To be oppressed. -2 First, best.

ज्या 1 A bow-string; विश्रामं लभनामिदं च शिथिलज्याबन्ध-मस्मेंद्वन: \$. 2. 6; R. 3. 59; 11. 15; 12. 104. -2 The chord of an arc. -3 The earth. -4 A mother. -3 Overpowering force or strength. -6 Excessive demand, importunity. -7 A kind of wooden stick (शम्या). -8 The rear of the army; ज्या भूमिमीच्यों: शम्यायां वाहिन्या: प्रष्टमागके। Nm. Hence धातवारणम् A handguard used by the archers and धोष: The twanging of the bow.

ज्यानिः f. [ज्या-नि] 1 Old age, decay; तस्माद् यद्यपि सर्वज्यानिं जीयत आत्मना चेज्जीवति प्रधिनागदित्येवाहुः Bri. Up. 1. 5. 15; दानज्यानिविपाद ...etc. Mal. 9. 33. —2 Quitting, abandoning. —8 A river, stream. —4 Oppression.—8 Deprivation, loss; Mal. 9. 33.

ज्यायस् a. (-सी f.; Compar. of प्रशस्य, रुद्ध) 1 Elder, senior; प्रसवन्त्रमण स किल ज्यायान् U. 6. -2 Superior, more excellent or worthy; Ms. 1.8; 3. 137; Bg. 3. 1, 8. -8 Larger, greater. -4 (In law) One not a minor, i.e. come of age and responsible for his own action. -6 Aged, old. -6 Decayed, worn out. -7 Better, stronger, preferable; यदाःयपूर्वतादःयत्र विधिज्यीयान् अनुवादात् तथाःयत्रानुवाद एव बहुत्बस्य सनितुमहीते। \$B. on MS. 10. 2. 43.

सं. इं. को ९४

ज्यायिष्ठ a. (irreg.) i The most excellent. -2 First, noblest, best; यत्त्वेव राज्ञो ज्यायिष्ठं कार्याणां तद् अवीमि ते Mb. 12. 152. 17.

ज्येष्ठ a. (Superl. of प्रशस्य or एक) 1 Eldest, most senior. -2 Most excollent, best. -3 Pre-eminent, first, chief, highest. -B: 1 An elder brother; R. 12. 19, 35. -2 An epithet of the Supreme Being. -3 Life. -4 N. a lunar month (= ज्या q. v.). - हा 1 An eldest sister. -2 N. of the eighteenth lunar mansion (consisting of the three stars). -3 The middle finger. -4 A small house-lizard. -3 An opithet of the Ganges. -6 The goddess of misfortuno, elder sister of Jaksmī; ज्येष्टा च माया कलहश्च दम्भः Bhag. 1. 17. 32. - श्री A small honselizard. -34 1 The most excellent, the first or head. -2 Tin. -Comp. -अंदाः 1 eldest brother's share. -2 tho right of the eldest brother to a larger share of the patrimonial property. -3 the best share. -313 n. 1 water in which grain has been washed. -2 the scum of boiled rice. -आश्रमः 1 the highest or most excellent order in the religious life of a Brahmana; i.e. that of a householder; तस्माउज्येष्टाश्रमो गृही Ms. 3.78. -2 a householder. -कल्याः N. of Bilhana's father. -तातः a father's eldest brother. -तातिः f. Ved. superiority. -राज् m. a Sovereign; ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पते Rv. 2. 23. 1. -स्रिलता A particular vow to be observed in the month of Jyestha. -वर्णः 1 the highest caste (that of Brahmanas). -2 a Brahmana. -वृत्तिः f. the duties of soniority. -श्वश्नः f. 1 a wife's eldest sister. -2 the eldest mother-in-law. -सामन् n. N. of a particular Saman; नहादेयात्मसंतानो ज्येष्टसामग एव च Мя. 3. 185.

ज्येष्ठामूल, -मूलीयः The month ज्येष्ठ q. v.; नतो मध्याइ-मारूढे ज्येष्ठामूले दिवाकरे Mb. 13. 95. 9.

जयेष्ट: N. of a lunar mouth in which the full moon stands in the constellation जयेष्टा (corresponding to May-June). -ष्टी 1 The full-moon day in the month of जयेष्ट. -2 A small house-lizard.

ज्यैष्टिनेय a. Born from the eldest or principal wife; कृते कनिष्टिनेयस्य ज्यैष्टिनेयं विवासितम् Bk. 5. 84.

ज्येष्ठयम् Precedence, priority of birth, primogeniture, seniority. -2 Pre-emiuence, sovereignty.

ज्यु 1 A. (ज्यवते) To go near, approach.

ज्युत् 1 U. (ज्योतति-ते) To shine.

ज्युतिः /. Light.

ज्यो 1 A. (ज्यवते) 1 To advise, instruct. -2 To observe any religious obligation (such as a vow)

ज्योक् ind. Long, for a long time; ज्योक् च सूर्य हशे Rv. I. 23. 21; ज्योक्जीवित Ch. Up. 2. 11. 2.

ज्योग्जीवनम् A longer life; स्वरवर्णप्रसादादिदर्शनादेव ज्योग्जीवनम्यनुमास्यते SB. on MS. 6. 7. 33.

ज्योतिस् n. [युत्-इसुन् आदेर्दस्य जः. ज्युत्-इसुन् वा] 1 Light, lustre, brightness, flash; ज्योतिरेकं जगाम \$. 5. 30; R. 2. 75; Me. 5. -2 Light of Brahman, light regarded as the Supreme spirit; Bg. 5.24; 13.17; अथ यदतः परी दिवो ज्योतिदीप्यते Ch. Up. 3. 13. 7; U. 4. 18. -3 Lightning. -4 A heavenly body. -5 A heavenly body, a luminary (planet, star &c.); ज्योतिर्भिष्यद्गिरिव त्रियामा Ku. 7. 21; Bg. 10. 21; H. 1. 21; Ku. 2. 19; S. 7. 6. - Brightness of the sky, day-light (opp. तमस्). -7 The sun and moon (dual). -8 Light as the divine principle of life, intelligence. -9 The science of the course of heavenly bodies; astronomy. See ज्योतिष. -10 The faculty of seeing. -11 The celestial world. -12 A Cow; SB. on MS. 10. 3. 49. -m. 1 The sun. -2 Fire; ज्योति-ष्कल्पोरुकेशरः (मारुतिः) Bk. 9. 60. -8 An epithet of Visnu. -Comp. - ব্রুল:, - ব্রুল: the fire-fly. - কল: a spark of fire. -गणः the heavenly bodies collectively; -चक्रम the zodiac. - मः an astronomer or astrologer. - मण्डलम् the stellar sphere. - मिलिन् m. -वी (बी) जम् a fire-fly. -रथः (ज्योतीरथः) the polar star. -लोकः the supreme spirit. -विद् म. un astronomer or astrologer. -विद्या, -शास्त्रम् (ज्योतिःशास्त्रम्) astronomy or astrology. -स्तोमः (ज्योतिष्टोमः) a Soma sacrifice considered as the type of a whole class of sacrificial ceremonies. ज्योतिष्टोमः A kind of soma sacrifice requiring sixteen priests for its performance. - € ₹ N. of Durgā.

ज्योतिर्मय a. Consisting of stars, starry; R. 15. 59; ऋषीञ्ज्योतिर्मयान् सप्त सस्मार् स्मरशासनः Kn. 6. 3.

ज्योतिष a. (-पी f.) [ज्योतिः स्योदिगत्यादिकं प्रतिपाद्यतयाऽ स्त्यस्य अच्] 1 Astronomical or astrological. -पः An astronomer or astrologer. -पम् 1 Astronomy, astrology, the science of the course of the heavenly bodies and divisions of time resting thereon; कलामात्रा-विशेषज्ञाञ् ज्योतिषे च परं गतान् Ram. 7. 94. 7. -2 One of the aix Vedängas (being a short tract on astronomy). -Comp. -विद्या astronomical or astrological science.

ज्योतिषिकः One who studies or knows astronomy.

ज्योतिषी, ज्योतिष्कः A planet, star, luminary. - क्कम् N. of the shining peak of Meru. - क्कः The चित्रक tree.

ज्योतिक्सत् a. [ज्योतिरस्त्यस्य मतुष्] 1 Luminous, bright, shining, possessed of luminous bodies; नक्षत्रतारा-प्रहसक्कुलाषि ज्योतिष्मती चन्द्रमसैव रात्रिः R. 6. 22. -2 Celestial. -m. 1 The sun. -2 N. of the third foot of Brahmā. -3 N. of one of the seven suns appearing at the destruction of the world. -ती 1 The night (as illuminated by the stars). -2 (In phil.) A state of mind pervaded by सत्वपुण i. e. a tranquil state of mind.

ज्योत्स्ना [ज्योतिरस्त्यस्यां ज्योतिष उपधालोपो नश्च प्रत्ययः P. V. 2. 114 Sk.] 1 Moonlight; स्फुरत्स्फारज्योत्स्ना- धविततिले क्वापि प्रस्नि Bh. 3. 42; ज्योत्स्नावते। निर्विशिति प्रदोषान्

R. 6. 34. -2 Light (in general). -3 An epithet of Durgā. -4 A moonlight-night. -Comp. -ইমা: the moon. -মিম: the Chakora bird. -মুস্ক: a lamp-stand, a candle-stick.

ज्योत्स्नी A moonlight-night.

ज्योत्स्न a. Bright or lit with moonlight. —रस्नः The bright half of a month. —रस्नी, —रिस्नका A full-moon night.

ज्योः The planet Jupiter (a word connected with Greek Zeus).

ज्यौतिषिकः an astronomer or astrologer.

जि I. 1 P. (अयित) 1 To overpower, conquer. -2 To go. -II. 9, 10 P. (जियाति, जाययित) To grow old.

ज्वर् 1 P. (ज्वरति, जूर्ण) 1 To be het with fever or passion, be feverish. -2 To be diseased.

ज्वर a. [ज्वर् भावे थ] 1 Heated, feverish. -2 Excited, inflamed. -र: 1 Fever, feverish heat (in medicine); स्वेद्यमानज्वरं प्राज्ञः कोऽम्भसा परिषिवति ई. 2. 54; also used fig.; दर्पज्वरः, मदज्वरः, मदज्वरः &c. -2 Fever of the soul, mental pain, affliction, distress, grief, sorrow; व्येतु ते मनसो ज्वरः Rām.; मनसस्तदुपस्थिते ज्वरे R. 8. 84; Bg. 3. 30. -रा Fever. -Сотр. -अजि: the paroxysm of fever. -अज्ञुक्ताः a febrifuge. -अन्तकः Cathartocarpus fistula. -अरि: febrifuge', cocculus cordifolius. -क्षयः antifebrile. -गण्डः N. of a disease; जलादरे तृपारोगे ज्वरण्डे विपूचके Mb. 12. 303. 6. -प्रतीकारः cure of fever, febrifuge. -हन्त्री 'febrifuge', Rubia Munjsta. -हर a. febrifuge.

ज्वरित, ज्वरिन a. (-णी f.) Attacked with fever.

जबल् 1 P. (जबलित, जबलित) 1 To burn brightly, hlaze, glow, shine; जबलित बिलिते-धनोऽभिः \$.6.30; Ku. 5.30.—2 To be hurnt up, be consumed or afflicted (as by fire) अमृतमधुरमृदुत्तरवचनेन जबलित न सा मलयजपवनेन Gīt. 7.—3 To be ardent; जजबाल लोकस्थितये स राजा Bk. 1.4.—3 To hurn (as a wound).—Caus. (जबलयित-ते, जबालयित-ते, but प्रज्वलयित) 1 To set on fire, light, kindle.—2 To irradiate, illuminate, brighten.

ज्वल a. [ज्वल्अच्] 1 Flaming, hlazing. -2 Bright, brilliant. -लः Flame, blaze, light; लिम्पेरिव तनोवीतैश्चेतयः स्याज्यको न कः Bk. 6. 79.

ज्वलका A large flame of fire.

ज्वलन a. [ज्वल्-युन्] 1 Flaming, shining. -2 Comhustihle. -न: Fire; तदनु ज्वलनं मद्दितं त्वर्थदेक्षिणवातवीजने: Ku. 4. 36, 32; Bg. 11. 29. -2 Corrosive alkali. -3 The number 'three'. -4 Plumbago Zeylanica or its root; Matanga L. 11. 26. -नम् Burning, blazing, shining. -Comp. -असम् m. the sun-stone.

झर्झरीकः

ত্ৰলিব a. [ত্ৰক্-ক] 1 Burnt, kindled, illuminated.
-2 Flaming, blazing.

ज्वाल a. [ज्वल्-ण] Burning, blazing. —लः 1 A flame, light; स ज्वालैः पवनाद् भूतैर्विस्फुलिङ्गैः समन्ततः Ram 15.149.10; दवदहनजटालज्वालजालाहतानाम् Bv. 1.36. —2 A torch.

जवाला 1 A blaze, flame, illumination; R. 15. 16; Bh. 1. 95. -2 Burnt rice. -Comp. -जिहा, -ध्वजः fire.

-मालिन God Siva. -मुखी a volcano. -रासभकामयः Ring-worm. -लिक्सम् N. of a sanctuary of Siva; ततो दहसतुस्तत्र उवालानिक्षं महत् पुरः Ks. 1.28. -वक्त्रः an epithet of Siva.

जवालिन a. [ज्वल्-णिनि] 1 Flaming, blazing. -2 Shining. -m. An epithet of Siva.

झ

a. 1 Asleep, sleeping. -2 Lost, destroyed. -अ:
1 Beating time. -2 Jingling, clanking or any similar sound. -3 Wind accompanied by rain. -4 N. of Brihaspati. -6 A thing lost or mislaid. -6 A hurricane. -7 Number nine. -आ The descent of a cascade, waterfall; cf. श्रो हस्तो, श्रा योगिः and सं मेधुनीमिति स्मृतम् Enm.; cf. also सः प्रमान श्रमणे नष्टे प्रताप हंसचोरयोः Nm.

झगझगायते Den. A. To flash, sparkle.

सग (गि) ति ind. Quickly, at once; साप्यप्सरा झगित्या-सीतद्भूपाकृष्टलोचना Mb.; परिवारे इसत्यन्तर्लजाकान्तो झगित्यभूद् Ks. 6. 118.

सङ्गरः, झङ्कतम् A low murmuring sound, as the buzzing of bees; (अयं) दिगन्तानातेने मधुपकुरुक्षक्कारभरितान् Bv. 1. 33; 4. 29; Bh. 1. 9; Amaru. 48; Pt. 5. 53.

श्रद्धारिणी The river Ganges.

सङ्ख्तिः f. A clanking or jingling sound as of metal ornaments.

शब्दानम् 1 Jingling and clanking of metal ornaments.
-2 A rattling or ringing sound.

झन्द्रा 1 The noise of the wind or of falling rain. -2 Wind and rain, hurricane, gale. -3 A clanking sound, jingling. -4 Raining in large drops. -5 Anything lost. -Comp. -आनिल:, -मस्त्, -वातः wind with rain, a storm, squall, etormy gale; सञ्ज्ञावातः सब्धिकः Ak.; हिमाम्बुझञ्ज्ञानिलविद्वलस्य (पदास्य) Bv. 2. 169; Amaru. 48; Mal. 9. 17.

झद् 1 P. (झद्ति) 1 To become matted or clotted together (as hair). -2 To become confused or entangled

झटि: (झट्,-इन्) A small tree, shrub, bush.

शाटिति ind. Quickly, at onco; मुक्ताजालमिन प्रयाति झटिति भ्रथद्दृशोऽदृश्यताम् Bh. 1. 96, 70; आनीय झटिति घटयति विधि-रिभातमिमुखीभूतः Ratn. 1. 5,

सणझणम्, -णा Jingling sound; कुर्वाणिमव तद्वीर्यस्तुति झणझणश्रवैः Ks. 25. 222.

सणझणायमान, झणझणायित a. Tinkling, jingling, making a tinkling sound; इंसविश्रमाभिरामचरणसंवरण- सणझणायमान (v. 1. रणरणायमान) Mal. I (between 25-26); U. 5. 5.

सण (न) त्कारः Jingling, tinkling or clinking, as of metallic ornaments; सणत्कारकूरकणितगुणगुजद्गुरुधनुर्धृतप्रेमा बाहुः U. 5. 26; उद्वेजयति दरिद्रं परमुवागणनझणत्कारः Udb.

झम् 1 P. (झमति) To eat, consume.

झम्पः, झम्पा A spring, jump, leap; Mv. 5. 63. -Comp. आशिन् m. a king-fisher.

झम्पाकः, झम्पारुः, झम्पिन् m. A monkey, an ape.

झम्पातालः (in music) A kind of measure.

झम्पानृत्यम् A kind of dance.

सम्पादान् m. A king-fisher.

झरः, झरा, झरी [झ-अच्] A cascade, spring, fountain, stream; प्रत्यप्रक्षतजझरीनिवृत्तपादः Mv. 6. 14; Bv. 4. 37.

झर्च 6 P. (झर्चति) 1 To speak. -2 To blame, consure. -3 To injure. -4 To threaten, menace.

सूर्य 1 A sort of drum. -2 The Kali age. -8 A cane-staff. -4 An iron instrument used in cooking. -6 A cymbal. -रा A whore, harlot. -री A sort of drum. -रम् A sound as of splashing or dropping.

झईरकः The Kali age.

सर्शरावती The Ganges.

झझरिन a. Furnished with a drum. -m. An epithet of Siva.

झहेरीकः 1 The body. -2 A region, country. -3 A picture.

748

झ्यु

सलञ्चला The noise of falling drops or of the flapping of an elephant's ears.

झलङ्गलः Dazzling Justre (of ornaments); मणिनूपर-चास्मेखलात्रमुखाकरपञ्चलः खियः Sähendra 2.71.

झला 1 A girl, daughter. -2 Sunshine, glittering light, splendour. -3 A cricket.

म्रलि: f. The areca-nut.

হান্ত: 1 A prize-fighter. -2 N. of one of the degraded classes; Ms. 10. 22; 12. 45. - ভা A kind of drum.

झलकम्-की Cymbal.

झहाकण्डः A pigeon.

REU-U 1 A cymbal. -2 A kind of drum. -3 A curl, lock of hair. -4 Moisture. -5 Purity.

सहिका 1 Dirt rubbed off the body by the application of perfumes. -2 Light, lustre, splendour. -8 A rag or cloth used for applying colour or perfumes.

झहोल: A ball at the lower end of a spindle.

अप् 1 U. (सपति-ते) 1 To take. -2 To put on, wear. -3 To hurt or kill (only P. in this sense).

स्यः 1 A fish in general; अवाणां मकरवास्मि Bg. 10.31; cf. words like अवकेतन below. -2 A large fish. -3 The sign Pisces of the zodiac. -4 Heat, warmth. -3 The sign Capricornus of the zodiac. -यम् 1 A forest, wood. -2 A desert, dreary forest. -Comp. -अद्वः, -केतनः, -केतः, -ध्वजः N. of the god of love; जीमुद्रां सर्वकेतनस्य Pt. 4.34; स्वं कर्म कारयन्नास्ते निधिन्तो या अपध्वजः Bk. 8. 48. -मरानः a porpoise. -उद्धा an epithet of Satyavatī, mother of Vysa. -राजः a. crocodile, ... अवराजकुण्डलियो- अस्व्यावनुगः ... Bhag. 8. 18. 2.

झाङ्कारिन् a. Producing a hissing hoarse sound; झाङ्कारी शर्करालः पथिषु विटिपनां स्कट्टथकाषैः सधूमः Ve. 2. 19.

झाक्कतम् 1 A tinkling ornament worn round the feet. -2 A splashing sound (as of falling cascades); स्थाने स्थाने मुखरककुमो झाक्कतिर्निक्षराणाम् U. 2. 14.

झाट: [झट्-णिच-अच्] 1 An arbour, bower. -2 A wood, thicket. -3 Cleaning sores. -टा, -टी The Jasmine plant.

झारलः Bignonia suaveolens.

साटालाकः The water-melon.

साट (टी) का Jasmine; Flacourtia cataphracta.

झामकम् A burnt brick.

झामरः A small whetstone used in sharpening needles &c.

साईरः A tabor-player, drummer.

शास्तिः A sort of sour or raw mange fried with salt, mustard, and Asa Fætida (हिंगु); आश्रमामफर्ल पिष्टराजिका- त्रवणान्यतम् । भृष्टं हिक्गुयुतं पूर्वं घोलितं झालिस्टयते ॥ Bhava P.

शि: 1 A digit of the moon. -2 A monkey.

झिन्निनी 1 A sort of cucumber. -2 A torch, fire brand.

शिञ्हिमः A forest on fire.

शिञ्झी A cricket.

मिण्टी A kind of shrub.

झिरिका, झिरी or झिरीका A cricket.

মিল্লি: f. 1 A cricket.-2 A kind of musical instrument.
-3 Parchment. -Comp. -কতঃ a domestic pigeon.

হিল্পিক: N. of a tribe (see সিম্লিক).

Execute 1 A cricket. -2 The sound or cry of a cricket. -3 The light of sunshine. -4 Light, splendour. -8 The dirt which comes from the body in rubbing it with perfumes. -8 A cloth used for applying colour &c.

झिस्टिन् ल. N. of a Vrisni.

सिल्डी A cricket; इतातन्त्रवितानसंशतमुखी बिही विरं रोदिति Sukti. 5. 19. -2 A kind of musical instrument, cymbal. -8 A parchment. -4 The wick of a lamp. -6 A cloth for applying unguents, colours &c. -6 Sunshine. -7 Light, lustre. -8 Rice burnt by cooking in a saucepan &c.

हिस्लि क्ली)क: A cricket; क्षित्रीक्यणनादितम् Mb. 4. 70. 5; यत्र निर्द्धरनिर्द्धादनित्रत्तस्वनिष्ठिकम् Bhag. 10. 18. 1. -का 1 A cricket. -2 Sunshine. -3 Dirt which comes from the body in rubbing it with perfumes.

झी: m. An elephant.

झीरका A cricket; also शीरिका.

Name of Bhrigu:

झण्टः 1 A tree. -2 A shrub, bush.

झुमरिः N. of a Rāginī; I.. D. B.

झु: 1 The pole star. −2 A group. −3 God; Name of अरुण.

झूणि: (रि:) 1 A kind of betel-nut. -2 A voice from heaven boding ill-luck, an evil omen. -3 A thicket.

झूत्रिणी /. A kind of betel-nut tree.

ञ्चर 1 P. To kill, to injure; L. D. B.

म् 4, 9. P. (झीर्यति or झणाति) To grow old; el. जू.

हो: N. of Siva. -2 Soma. -3 Rama. -4 A shoemaker.

श्री: Name of Karna.

क्षोण्डः The betel-nut tree.

झोः Heaven.

सौलिकम् A pan or bag for keeping betel-nut, catechew etc.

इस् 1 P. (इयदिते) To go or move.

टिप्पणी

ञ

1 Singer. -2 Gurgling sound. -3 Bull. -1 N. of Sukra. -6 Perversity. -6 Number 'ten '; अश्वाप्तिर्था जरा राशिरेव च and अं सिर्पः परं नहा निगदते । E_{nm} .

ट

1 A sound like the twang of a bow-string.

-2 A dwarf. -3 A quarter, a fourth part.

-21 1 The earth. -2 An eath. -24 A hollowed cocount.

टकदेशः A Bāhika country; तस्मै दत्वा टक्कदेशं विनयाद-ब्युलीमिव Rāj T. 5, 150.

टकरः An epithet of Siya. -रा A blow on the head.

EUR a. Squint-eyed. —: 1 Borax. —2 Wanton play or sport. —3 Confusion. —4 An object of sense.

टङ्क 10 U. (टक्क्यति-ते, टक्क्ति) 1 To bind, tie, fasten. -2 To cover. —With उद् 1 to scrape, scratch. -2 to bore out, pierce through.

टङ्कित α. Bound; नाकृष्टं न च टाईदितं न निमतं नीत्यापितं स्यानतः Hanumannātaka.

टक्क:, --इकम् [टक्क्-पन् अच् वा] 1 A hatchet, an axe; a stone-cutter's chisel; टक्केर्मनःशिलगुहेवं विदार्यमाणा Mk. 1. 20; R. 12. 80; Ki. 9. 22. -2 A sword. -3 The sheath of a sword. - A poak shaped like the edge of a hatchet; the slope or declivity of a hill; शिलाः सटक्कशिखराः Bhag. 8. 10. 46; 10. 67. 26; Ram. 7. 5. 24. हिमादिटक्कादिन भान्ति यस्यां गङ्गाम्बुपातप्रतिमा गृहेभ्यः Bk. 1. 8. -6 Anger. -6 Pride. -7 The leg. -8 A chasm, cleft. -9 The wood-apple tree. -10 Borax. -11 A weight of silver equal to four Masas; Sukra. 4. 179. -12 The fruit of the wood-apple (n.) -13 A stamped coin. -14 A spade, hoe. -18 Beauty, grace; L. D. B. -16 The ankle; टक्कोडली टक्क्को गुल्फे काणान्तरखनित्रयो: । कोशेड रमदारणेऽपि स्याज्ज**ङ्**घायां मासि कथ्यते।। № . –17 (in music) A kind of measure. -का The leg. -Comp. -पतिः the master of the mint. - and a mint.

टङ्ककः 1 A stamped coin, especially of silver. -2 A spade, chisel.

टक्कटीकः N. of Siva.

टङ्कणम् (न्नम्) 1 Borax. -2 Binding, tying. -णः (नः) 1 A species of horse. -2 N. of a people. -Comp. -शारः borax.

टड्डार: 1 The twang of a bow-string. -2 A howl, cry, shout; सगालोखकटड्डारे: प्रणेदुरशिवं शिवा: Bhag 3. 17. 9. -3 Fame; (Notoriety; M. W.) -4 Surprise, wonder.

टङ्कारिन् a. (-णी f.) Twanging, making a hissing or twanging sound; टङ्कारिनापमनु लङ्काशरक्षतजपङ्कावरूषितशरम् Asvad. 1.

टङ्किका A hatchet; न मौक्तिकच्छिड्करी शलाका प्रगल्भते कर्मणि टङ्किकायाः Vikr. 1. 16.

टङ्कतम् A clang; K.

टङ्गः, नाम् 1 A spade, hoe - इनः 1 Borax. -2 A weight of four Māṣas. -3 A leg. -4 A kind of sword.

टङ्गणः, -जम् Borax.

टङ्गा The leg.

टह्नी A small house-lizard.

टहरी 1 A kind of musical instrument. -2 A joke, jest. -8 A lie. -4 A kettle-drum.

टट्टरः The sound of a drum.

टल 1 P. (टलित) To be confused or disturbed.

ਟ(ਣਾ)ਲ:, –ਟਲਜਮ੍ Confusion, perturbation.

EIEA A kind of spirituous liquor (prepared from the fruit of the wood-apple tree).

टाइरः A libertine, lecher.

टाङ्कारः A clang, twang; तस्यासंष्टकराघातसटाङ्कारकरोटिकाः Raj. T. 5. 418.

टार: 1 A horse. -2 A catamite.

टिक् I A. (देकते) To go, move.

टिकिका The white mark (on the forehead of a horse &c.).

टिटि(हि)भः (-भी f.) A kind of bird; उत्किप्य टिटिभः पादाबास्ते मक्रभयाहिवः Pt. 1. 314; Ms. 5. 11; Y. 1. 172; also टिटिसक.

टिए 10 P. (टेपयति) To direct, throw, cast.

टेपनम् Sending, throwing.

टिप्पणी (-नी) A gloss, a comment; sometimes used in the sense of 'a gloss on a gloss'; as Kaiyaṭa's commentary on the Mahāhhāṣya, or Nāgojībhaṭṭa's gloss on Kaiyaṭa's gloss,

डामर

टीक् 1 A. (टीक्ते) To move, go, resort to; काश्मर्याः कृतमालमुद्गतदलं कोयष्टिकष्टीकते Mal. 9. 7. -With आ to go, move, go about; आटीकसेंऽङ्ग करिधोटीपदातिज्ञिष वाटीभुवि क्षिति-भुजाम् Asvad. 5.

टीका [टीक्यते गम्यते प्रन्थार्थोऽनया] A commentary, gloss; काव्यप्रकाशस्य कृता छहे छहे टीका तथाप्येष तथैव दुर्गमः.

3: 1 Gold. -2 One who can change his shape at will. -8 N. of the god of love.

दुण्दुक a. 1 Small, little. -2 Vile, cruel. -8 Harsh.

टेर, -टेरक a. Squint-eyed.

होट a. Small, little.

टोपरः A small bag.

टवंड 1 P. To become disturbed or confused.

ठ

বন্ধ: A merchant; Inscription, 1st cen. A. D.

उक्कर: 1 An idol, a deity. -2 An honorific title added to the name of a distinguished person; (e.g. गोविन्दउक्कर the author of the Kavyapradipa the modern ठाक्र, टागोर etc.)

डारः Hoar-frost.

ठालिनी A girdle.

ठिण्ठा A gaming house; कुद्धः स सभ्यक्षिण्ठायां कितवान् स्वानभाषत Ks. 92. 121.

ड

1 A sound. -2 A kind of drum or tahor.
-3 Submarine fire. -4 Fear. -6 An epithet of Siva. -31 1 A kind of female imp (ভাকিলী). -2 A basket carried by means of a sling.

डकारी The lute of the Chāṇḍālas.

डप् 10 A. (डापयते) To collect, amass, heap together. डम् 1 P. (डमति) To sound.

ਵਸ: A despised and mixed caste (Mar. Doma).

डमरः 1 Riot, tumult, affray. -2 Petty warfare between villages. -3 Terrifying an enemy by shouts and gestures. -रम् Running away through fear, rout.

डमरिन A sort of drum; Bhag. 8. 10. 7.

डमरः A sort of small drum shaped like an hourglass and generally used by Kāpālikas; (sometime regarded as n. also); चण्डेर्डमहिनचोंपैचर्पर श्रुतनान ध्वनिम् Rāj. T. 2. 99.—Comp.—यन्त्रम् a kind of pan; Bhāva. P.

डम्प् = उ^{प्} q. v.

डम्ब् 10 U. (डम्बयति-ते) 1 To throw, send. -2 To order. -3 To behold.

डस्बरः a. Famous, renowned. —रः 1 An assemblage, collection, mass; Māl. 9. 16. -2 Show, pomp. -8 Resemblance, likeness, appearance; U. 6. 17; Māl. 3. 7. -4 Pride, arrogance. -6 A great noise, loud assertion, verbosity; आविमीवडम्बरं कृता Ks. 107. 5. -6 Beauty. -Comp. -नामन् Having a high-sounding name; Māl. 1. 4-5. (v. l.)

डम्म् 10. U. (डम्भयति-ते) To collect.

डलकम्, डल्लकम् A sling, hasket (Mar. डॉली, कावड).

डवित्यः A wooden antelope.

ভান্ধ: An imp (attending Kali).

डाकिनी A kind of female imp, a female goblin; Bhāg. 10. 63. 10.

डांकृतिः, डात्कृतिः f. The clang of a bell, ding-dong &c.; howling; Mal. 5. 19.

डामर a. 1 Terrific, dreadful, awful; पर्याप्त मिथ रमणीय-डामरखं संधत्ते गगनतलप्रयाणेवेगः Mal. 5. 3. -2 Riotous, tumultuous. -3 Resembling, having the appearance (i. e. lovely, beautiful); रितगिनिते लिनिते कुसुमानि शिखण्डक- डामरे (चिन्हरे) Git. 12. 6. —र: 1 An uproar, rout, affray, riot. —2 The bustle and confusion of festivity or strife. —8 Any surprising sight. — N. of a mixed caste; Raj. T.

डालिमः = दार्डिमः q. v.

डाइटः (pl.) N. of a people and their country ; कीर्तिः समाश्चिष्वति बाह्योवीम् Vikr. 1. 103.

डाहुक: A gallinule.

डिका A very small winged insect (such as gnat); Mb. 14. 9. 29, com.

डिकरी A young woman.

3 A deprayed or low man. -3 A fat man. -5 Throwing, casting forth. -6 An insult.

डिण्डिकः A jesting beggar; ततः प्रविश्वति डिण्डिकवेषो विदूषकः Pratijna. 3.

डिण्डिमः A water-snake.

डिण्डिमः A kind of amail drum (fig. also); इति घोषयतीव डिण्डिमः H. 2.84; मुखरयस्य यशोनवडिण्डिमम् N. 4.53; Amaru. 31; चिण्ड रिणतरसनारवडिण्डिममिसर सरसमलजम् Git. 11; आर्यशालविरतप्रस्तावनाडिण्डिमः $M_{\rm V}$. 1.54.

डिण्डी (ण्डि) रः 1 Cuttle-fish-bone considered as the foam of the sea. -2 Foam (in general); उद्ध्वानेन डिण्डीर पिण्डपण्किरदृश्यत Vikr. 4. 64. -Comp. -मोदकम् garlic.

डित्यः 1 A wooden elephant. -2 A good-looking, dark-coloured young man proficient in every science.

डिए, -डिस्प I. 10 A. To collect, heap together. -II. 4, 6, 10. P. (डिप्यति, डिपति, डेपयति) 1 To throw, cast, send. -2 To direct.

डिम् (डेमति) To hurt, injure.

डिमः One of the ten kinds of dramas; मायेन्द्रजाल-संप्रामकोधाद्धान्तादिचेष्टितैः। उपरागैश्च भूयिष्टो डिमः ख्यातोऽतिकृतकः॥ S. D. 517.

डिम्ब: 1 Affray, riot; क्षणदाचारिजनप्रयुक्तिडेम्ब: Rām. Ch. 2.14. -2 sound or noise occasioned by terror. -3 A young child or animal. -4 An egg. -5 A globe or ball. -6 Globular or round blossom; Māl. 9. 26. -7 A chrysalis. -8 The embryo in the first stage of

its existence. -9 The spleen. -10 The uterus. -11 A humming top; N. 22. 53. -12 The body; नोष्टा दिम्बं व्यव्याद्व्यस्वनच Si. 18. 77. -13 An idiot; Raj. T. 7. 1072. See दिम्स. -Comp. -आह्वः, -युद्धम् petty warfare, an affray without weapons, skirmish, sham-fight; Ms. 5. 95.

डिस्थिका 1 A libidinous woman. -2 A hubble.

डिम्म् 10 ते. see डिप्.

डिम्म: 1 A young child; रे रे ब्राह्मणडिम्म Mal. 5, $\frac{28}{9}$. -2 Any young animal such as a cub; ज्म्मस्त रे डिम्भ दन्तांस्ते गणियध्यामि S. 7. -3 A fool, a block-head. -4 A young shoot; पटालजालै: पिहित: स्वयं हि प्रकाशमासादयतीक्षु-डिम्भ: N. 8. 2. -भा An infant.

डिस्मकः (-िक्सका f.) 1 A young child. -2 Any young animal.

डी 1, 4. A. (डयते, डीयते, डिड्ये, अडियष्ट, डियतुम्, डीन) 1 To fly, pass through the air. -2 To go. -With प्र to fly up; हंसै: प्रडीनैरिव Mk. 5. 5. -मोद् to fly up; प्रोड्डीयेव बलाकया सरभसं सीत्कण्ठमालिङ्गित: 23.

डयनम् 1 Flight. -2 A litter carried upon men's shoulders, palanquin.

डीन p. p. [डी-क] Flown up. —नम् The flight of a bird. The varieties of the flight of birds are said to be 101, the word prefixed to डीन showing the particular mode of flight; e. g. अवडीनम्, उद्गीनम्, प्रडीनम्, अभिडीनम्, विडीनम्, परिडीनम्, पराडीनम् &c. See Mb. 8. 41. 26-28.

डुण्डुभः, नमः A kind of snake not poisonous (निर्विषा डुण्डुभाः स्मृताः); सथानं तत्र चापस्यत् दुण्डुभं वयसान्वितम् Mb. 1. 9. 21.

डुण्डुल: A small owi.

डुन्दुक: A gallinule.

ड्रालि: A small turtle.

डेरिका A musk rat.

डोमः A man of a very low caste; also डोम्ब; Ks. 13. 96. ff.

317: A fillet of thread (tied round the arm).

-2 The string with which a packet or parcel is tied.

इवल् 10 U. (ड्वालयति-ते) To mix.

ढ

4 An imitative sound. -2 A large drum. -3 A dog's tail. -4 A dog. -8 A serpont.

दकः A large sacred building; Raj. T.

दकनम् Shutting of a door.

ढका 1 A large or double drum; न ते हुड़केन न सोऽपि ढक्या न मर्दलेः सापि न तेऽपि ढक्कया N. 15. 17; ढक्कारकेण मधुरेण दिगङ्गनानाम् Siva. B. 24. 78; हत्यावसाने नटराजराजो ननाद उद्यां नवपञ्चनारम् Sabdendusekhara. -2 Coveting. -3 Disappearance.

दकारी f. An idol of Durga (Tārā, Tāriņī) in the Tantric worship.

हामरा A goose.

ढालम् A shield.

ढालिन् m. A warrior armed with a shield.

हुण्डनम् Seeking, investigating.

द्विषदः An epithet of Ganesa.

ढोल्लरी A kind of composition.

ढौलः A large drum or tabor.

दौक् 1 A. (डीकते, डीकित) To go, approach; यान्तं केन रात्रिचरी डुढीके Bk. 2. 23; 14. 71; 15. 49. — Caus. (डीकयिते) 1 To bring near, cause to approach; तन्मांसं चैव गोमायोस्तै: क्षणादाशु डीकितम् Mb.; Bk. 17. 103. — 2 To present, offer. — With उप to present, offer; एकैकं पशुसुपढीकयामः Pt. 1.

ढौकनम् 1 Offering. -2 A present, bribe; तस्य ललित-केष्वास्तां मुडौ संभागडौकने Raj. T. 6. 166.

ढौकित a. Brought near; Mb. 12.

ण

¶ There are hardly any words in real use in Sanskrit beginning with ज. Many roots which, in the Dhātupāṭha, are written with an initial ज really begin with ज. They are so written to show that the ज is liable to be changed to ज when preceded by prepositions, like अ, परि, अन्तर् &c.]

T: 1 Knowledge. -2 Certainty, ascertainment.
-3 An ornament. -4 A water or summer-house.
-5 A bad man. -6 Siva. -7 The sound of negation.
-8 Gift, giving.

ण्यः N. of an ocean in the ब्रह्मलोक; तत्तदरश्र ह वै ण्यक्षार्णवी ब्रह्मलोके Ch. Up. 8. 5. 3.

त

1 A tail. -2 The tail of a jackal. -3 The breast. -4 The womb. -5 The hip or flank.
-8 A warrior. -7 A thief. -8 A wicked man. -9 An outcaste, a barbarian. -10 A Buddha. -11 A jewel.
-12 Nectar. -18 (In prosody) One of the eight syllabic feet. -11, -14 1 Passing, crossing. -2 Virtue, religious merit. -11 N. of Lakşmī.

तकारविपुला N. of a metre.

तंस् I. 1 A. Ved. (तंसते) 1 To shake. -2 To pour out; ये अस्मिन् कामं सुयुजं ततस्रे Rv. 4. 23. 5. -3 To beg, request. -II. 1 P., 10 U. (तंसति, तंसयति-ते) To decorate.

तक् 1, 2. P. Vod. (तकति, तिक) 1 To fly (as an arrow or bird), rush at or upon; सर्गो न तक्त्येतशः Rv. 9. 16. 1. -2 To laugh at, deride, scoff. -8 To bear, endura.

तक a. Ved. 1 Censured. -2 Enduring.

तंकु a. Ved. Approaching (गामुक), rushing along; 35मेधिबत तक्के नरं दात् Rv. 9. 97. 52. तकत् a. Ved. Rushing, darting along; श्रुतं नायत्रं तकवानस्याहम् Rv. 1. 120. 6. -m. A hird (especially a bird of prey); तकवा न भूगिर्वना सिर्धाक्त Rv. 1. 66. 1. -2 A fleet horse. -3 A thief, rogue.

तिकल a. Fraudulent, crafty, rogue. —ला A medicament, drug.

तक्कन n. child, offspring. (तक्मन ?).

तक्मन् m. N. of a disease; Av. (various Kāṇḍas).

নমন্ Butter-milk; Ms. 8. 326; Y. 3. 37, 321; নম মান্য বুর্তমন্ Subhās, —Comp. —সতঃ a churning-stick. —মুর্নিকা Curds from milk boiled with whey. —বিতঃ: The substance of butter-milk mixed with ¼th of water remaining after making it pass through a piece of cloth; curds; Bhāva. P. 5. 13. 30. —বাংন্দ্ fresh butter.

तक्त् 1, 5. P. (तक्षति, तक्ष्णोति, तष्ट) 1 To chop, cut off, pare, chisel, elice, split; आत्मानं तक्षति क्षेत्र वनं परशुना यथा Mb; निधाय तक्ष्यते बन्न काष्ट्र काष्ट्रं स उद्घनः Ak. -2 To

788

fashion, shape, form (out of wood &c.). -8 To make, create in general. -5 To wound, hurt; अन्योक्षं च चारै: कृषी ततक्षाते परस्परम् Mb. 6. 45. 18. -5 To invent, form in the mind. -6 To make one's own, appropriate. -7 To cover. -8 To peel. -9 To make thin. -With तिस् 1 to slice out of. -2 to form, create.

বিষ্কা a. (At the end of comp.) Paring, cutting &c.; also বিল; Bri. S. 87. 20, 24; also বিশ্বক q. v.; R. 15. 89.

নম্ভাৰ: বিশ্ব পুৰু] 1 A carpenter, wood-cutter (whether by caste or profession).—2 The chief actor in the prelude of a drama (i. c. the মুখাৰ).—3 N. of the architect of the gods.—4 N. of one of the principal Nagas or serpents of the Patala, son of Kaśyapa and Kadru (saved at the intercession of the sage Astika from being burnt down in the serpent-sacrifice performed by king Janamejaya, in which many others of his race were burnt down to ashes).

तक्षणम् [तक्ष् भावे-ल्युर्] Paring, cutting; दारवाणां च तक्षणम् Ms. 5. 115; Y. 1 185. - जी A carpenter's adve.

तक्षन m. [तक्ष-कनिन्] 1 A carpenter, wood-cutter (whether by caste or profession); तक्षा रिष्टं ६तं भिष्ण् Rv. 9. 112. I; तक्षाणः पलगण्डाञ्च ... Siva. B. 31. 18; अताक्षा तक्षा K. P. one not a तक्षन hy caste is called तक्षन when he acts like or follows the profession of a तक्षन (carpenter); Si. 12. 25. -2 N. of the architect of the gods.

तगरः A kind of plant; Mb. 13. 104. 87. -रम्, तगरकम् A kind of perfume (Tabernaemontana coronaria) and a fragrant powder prepared from it; Nm. तगरिकः, -का A seller of Tagara powder.

तङ्क् 1 P. (तङ्कति, तङ्कित) 1 To endure, bear. -2 To laugh. -3 To live in distress.

तक्कः [तक्क भावे अन्] 1 Living in distress, a miserable life. -2 Grief produced by separation from a beloved object. -8 Fear, terror. -4 A stone-cutter's chisel. -5 A garment.

तङ्कनम् Living in distress, misorable living.

तङ्ग् 1 P. (तङ्गति, तङ्गित) 1 To go, move. -2 To shake, tremble. -3 To stumble.

तञ्ज् I 7 P. (तनांकि, तिबति) To contract, shrink; तनिच्म व्योम विस्तृतम् Bk. 6. 38. - II, I P. (तम्रति) To go.

तञ्ज् 7 P. See तब्च्.

तद् I. 1 P. (तहित) 1 To groan. -2 To rise, be raised or elevated. -II. 10 U. (ताहयति-ते) To beat, strike.

લં. ફં. છે.... ૧૫

तटः [तद्-अच्] 1 A slope, declivity, precipice. -2 The sky or horizon. -3 An epithet of Siva. -2:, -21. ्टी, टम् 1 The shore or bank, declivity, slope; शील शैलतटान् पततु Bh. 2.39; प्रो**तुङ्**गाचिन्तातटी Bh.3.45.; सिन्धोन स्तटावोघ इव श्रष्टद्धः Ҡи. 3. 6; ए. 3. 8; उच्चारणात् पक्षिगणास्तटी-स्तम् St.4. 18. -2 A term applied to certain parts of the body which have, as it were, sloping sides; पद्मापयोधर-तटीपरिरम्भलम (fit. 1; नो छप्तं सस्त्रि चन्दर्न स्तनतटे \$. Til. 7; 80 अधनतट, कटितट, श्रोणीतट, कुचतट, कण्ठतट, स्लाटतट &c. -टम् A field. -Comp. -সাঘার: butting, striking against a bank or declivity; अभ्यस्यन्ति तटाघातं निर्जितैरावता गजाः Ku. 2. 50. - जुम: a tree standing on the shore. - भू the shore; आसीना तटभुवि सस्मितेन भन्नी \$1.8.19. -स्थ a.1 (lit.) situated on a bank or declivity. -2 (fig.) standing alcof, neutral, indifferent, alien, passive; तटस्थः स्वानधान् घटयति च मोनं च भजते Mal. 1. 14 ; तटस्थं नैराश्यात् U. 3. 13; मया तटस्थस्त्वसुपदुतोसि N. 3. 55. (where तटस्थ has sense 1 also). (-रप:) an indifferent person, one neither a friend nor a foe. (—स्थम्) that property or लक्षण of a thing which is distinct from its nature, and yet is the property by which it is known; e. g. गन्धवरव in the case of पृथ्वी,

तटकम् A shore or bank.

तटगः \Rightarrow तडाग q. v,

तटाकः -कम् A pond (deep enough for the lotus and other aquatic plants); See तडाग.

तटाकिनी A large pond; Mb. 3.

तिंदनी [तटमस्यस्या इनि शिप्] A river; कदा बाराणस्या-ममरतिंदनीरोधिस बसन् Bh. 3. 123; तिंदिनि विराय विचारय विस्थ-भुवस्तव पवित्रायाः Bv. 1. 23; तिंदिनि तटदुमपातनपातकमेकं चिरस्यायि Udb. -Comp. -पतिः the ocean.

तट्यः An epithet of Siva; Mb. 12.

तड़ 10 U. (ताडयति-ते, ताडित) 1 To beat, strike (in general), dash against; गाहन्तां महिषा निपानसिक्तं शृत्रेमुंहु-स्ताडितम् S. 2. 6; (नी:) ताडिता मास्तैर्यथा Ram.; R. 3. 61; Ku. 5. 24; Bh. 1. 50. -2 To beat, strike, punish hy beating, hit; लालयेत्पच वर्षाणि दश वर्षाणि ताडयेत् Chap. 11, 12; न ताडयेन्णेनापि Ms. 4. 169; पादेन यस्ताड्यते Amaru. 52. -3 To strike, beat (as a drum); ताड्यमानाधु भरीषु Mb; अताडयन् मृदङ्गाश्च Bk. 17. 7; Ve. 1. 22. -4 To play on, strike the wires of (a musical instrument); श्रीतुर्वितन्त्रीरिव ताड्यमाना Ku. 1. 45. -5 To shine. -6 To speak. -7 (In astr.) To strike against, touch, obscure or eclipse partially; Bri. S. 24. 34. -8 (In Math.) To multiply.

तांड a. Beating. -डि: Striking, a stroke.

ताड a. [तड् भावे अस्] Beating, striking. — डः f A blow, knock, thumb, whipping, chastisement; विपाटियेष्यस्यस्यस्मने सद्धर्मताडेन दुरासदेन Bu. Ch. 1. 80. — 2 Noise, sound.

784

-8 A sheaf. — A mountain. — Comp. — ঘ a. beating ! with a whip or strokes of any kind. — ঘ:, — ঘাব: an artificer who beats or hammers, a smith.

ताडन a. [तड् भावे ल्युर्] Beating, whipping, striking. -नम् 1 Beating, whipping, flogging; लालने बहवो दोषा-स्ताडने बहवो गुणाः Chan. 12; अवतंसीत्पलताडनानि वा Ku. 4. 8; S. Til. 9. -2 (In astr.) Touching, partial eclipse; Briss. 24. 34. -ना Striking. -नी A whip.

ताडित p. p. Struck, beaten, chastised; स्थिताः क्षणं पक्षमञ्ज ताडिताधराः Ku. 5. 24.

ताडुल a. Beating, striking.

ताड्यमान a. Being beaten or struck; श्रोतुर्वितन्त्रीरिव ताड्यमाना Ku. 1. 45; ताड्यमानः किं न ब्रूयात् Mu. 5. -नः A musical instrument struck with a stick &c. (as a drum).

तडगः See तडाग.

বঙাক: A pond, pool. –কা 1 A blow. –2 A bank, shore. –3 Splendour, lustre.

तडागः, नाम् 1 A pond, deep pool, tank; र्फुटकमलोदर-क्षेत्रितखजनयुगीमन कारि तडागम् Git. 11; Ms. 4. 203; Y. 3. 237. -2 A tank. -3 A trap for catching deer.

तडाघातः See तटाघातः (उच्चैःकि क्राक्षेपे तडाघातं विदुर्बधाः Sabdak).

तिहत् f. 1 Lightning; धनं धनान्ते तिहतां गुणैरिव Si. 1.7; Me. 77; R. 6.65; तिहतो मानुषतां गता इव Sühendra. 2.71. —2 Killing, injury. —ind. Closely, near. —Comp. —गभैः a cloud. —स्ता forked lightning. —स्या a streak of lightning.

तिहत्वत् a. Containing or having lightning; अव-रोहित शैलाग्नं तिहत्वानिव तीयदः V. 1. 14; समुदित निचयन तिहत्व-तीम् Ki. 5. 4. -m. A cloud; Si. 1. 12.

तिंडिन्सथ a. Consisting of lightning; Ku. 5. 25.

तण्ड 1 A. (तण्डते, तण्डित) To strike.

तण्डक: [तण्ड्-णुल्] 1 A juggler, a cheat. -2 Froth, foam. -3 A wag-tail. -क: -कम् 1 Complete performance or preparation. -2 Decoration. -3 The upright post of a house. -4 A composition abounding in compounds.

तण्डा Killing, striking.

तण्डुरीण: 1 A barbarian. -2 A fool, blockhead. -3 Water in which rice has been soaked. -4 A worm, insect.

तण्डुलः [तण्ड् उलच्] Grain after threshing, unhusking and winnowing; (especially rice); शस्य, धान्य, तण्डुल and अन are thus distinguished from one another—शस्यं क्षेत्रगतं प्रोक्तं सतुषं धान्यमुन्यते ! निस्तुषस्तण्डुलः प्रोक्तः स्वित्रमनमुदा-इतम् ॥). —Comp. —अम्बु n. gruel. —उत्थम् —कम् rice-

gruel. -ओघः 1 a prickly sort of bamboo. -2 a heap of grain. -कणः a rice-grain. -कण्डनम् bran. -फला long pepper.

तत See under तन्.

ततम a. That one (of many).

ततर a. That one (of two).

ततस् (ततः) ind. 1 From that (person or place &c.), thence; न च निम्नादिव हृदयं निवर्तते मे तता हृदयम् S. 3. 2 (v. l.); Māl. 2.10; Ms. 6.7; 12.85. -2 Thero, thither. -3 Then, thereupon, afterwards; ततः कतिपयदिवसा-पगमे K. 110; Amaru. 69; Ki. 1. 27; Ms. 2. 93; 7. 59. -4 Therefore, consequently, for that reason. -5 Then, in that case (as a corr. of यदि); यदि गृहीतमिदं ततः किम् K.120; अमोच्यमश्चं यदि मन्यसे प्रभो ततः समाप्ते &c. R.3.65. -6 Beyond that (in place), further, further more, moreover; ततः परतो निर्मानुषमरण्यम् K. 121. -7 Than that, other than that; यं लब्ध्वा चापरं लाभं मन्यते नाधिकं ततः Bg. 6. 22; 2. 36. -8 Sometimes used for the ablative forms of तद् such as तस्साद्तस्याः; ततोऽन्यत्रापि दृश्यते Sk.; थतः -ततः means (a) where-there; यतः कृष्णस्ततः सर्वे यतः कृष्णस्ततो जयः Mb.; Ms. 7. 188. (b) since-therefore; यतो यतः -ततस्ततः whorever-there; यतायतः षद्चरणोऽभिवर्तते तत-स्ततः प्रेरितवामस्रोचना S. 1. 23 (v. l.). ततः विम्म् 'what then', of what use is it ', ' what avails it '; प्राप्ताः श्रियः संकल-कामदुघास्ततः किम् Bh. 3. 73, 74; Santi. 4. 2. ततस्ततः (a) here and there', 'to and fro'; ततो दिव्यानि माल्यानि प्रादुरांसंस्ततस्ततः Mb. (b) 'what next', 'what further', well proceed (occurring in dramas); ततः प्रमृति thenceforward, (corr. of यतः प्रभृति); तृष्णा ततः प्रभृति में द्विगुणत्वमेति Amaru. (after 56, प्रक्षेपक श्लोक:); Ms. 9. 68. Some other compounds.—ततः कथम् but how is it then that. -ततः -क्षणम्, -क्षणात् immediately afterwards. -ततः पर beyond that. -ततः परम् ind. besides that, further. -ततस्ततः (in drama) what then?

ततस्त्य a. Coming or proceeding from thence; निश्चम्य सिद्धि द्विपतामपाकृतीस्ततस्ततस्या विनियन्तुमक्षमा Ki. 1. 27.

ततामहः A grandfather (पितामहः); Bhag. 6. 9. 41.

ति pron. a. (Declined only in plural, nom. and acc. ति) So many; e. g. ति प्रथा: सन्ति &c. (for other senses see the word under तन्).

तिय a. (Correlative of यतिय) That one of a number.

ततुरि a. 1 Preserving, cherishing. -2 Conquering; द्रशुमित्रावरुण ततुरिम् Rv. 4. 39. 2. -3 Killing, hurting. -रि: An epithet of Agni and Indra.

तरम्ब्यन्यायः A मीमांसा rule of interpretation according to which an expression is to be considered as नामध्य (name of the याग) if the गुण implied or stated by that expression is found to be stated by another

तद्

statement. This rule is discussed by जैमिनि and शबर at MS. I. 4. 4.

तत्त्वम् (Sometimes written as तत्वम्) 1 True state or condition, fact; वर्ध तस्वान्वेषान्मधुकर इतास्त्वं खल कृती S. 1. 23. -2 Truth, reality; न तु मामभिजानन्ति तस्वेनातश्च्यवन्ति ते Bg. 9. 24. -3 Truo or essential nature; संन्यासस्य महाबाही तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् Bg. 18. 1; 3. 28; Ms. 1. 3; 3. 96; 5. 42. -4 The real nature of the human soul or the material world as being identical with the Supreme Spirit pervading the universe. -5 A true or first principle. - 6 An element, a primary substance ; तरवा व्य-बुद्धाः प्रतमृनि येन, ध्यानं नृपस्तिच्छवमित्यवादीत् Bk. 1.18. -7 The mind. -8 Sum and substance. -9 Slow time in music. -10 An element or elementary property. -11 The Supreme Being. -12 A kind of dance, -13 The three qualities or constituents of every thing in nature (सत्त्व, रजस् and तमस्). -14 The body; तत्वाभेदेन यच्छास्त्रं तत्कार्य नान्यथाविधम् Mb. 12. 267. 9. -Comp. -अभियोगः a positive charge or declaration. -अभ्यासः The study of the reality; एवं तत्त्वाभ्यासात् San. K. 64. -अर्थः truth, reality, the exact truth, real nature. -ज, -विद् a. 1 a philosopher. -2 knowing the true nature of Brahman. -3 knowing the true nature of anything; Ms. 12. 102. -4 acquainted with the true principles of science. (-कः) a Brāmaṇa. -कानम् 1 knowledge of the truth. -2 a thorough knowledge of the principles of a science. -3 philosophy. -दिशिन, -ह्य perceiving truth. -निकपद्मावन m. the touch-stone of truth. - त्यासः N. of a ceremony performed in honour of Visnu consisting in the application of mystical letters or other marks to different parts of the body while certain prayers are repeated. -भावः true being or nature; Kath. 6. -श्रुक्तिः ascertainment of truth; Ks. 75. 194. -संख्यानम् Sankhya philosophy; तत्त्वसंख्यानविज्ञप्ये जातं विद्वानजः स्वराट् Bhag. 3. 24. 10.

तत्त्वतः, -तत्त्वेन ind. Truly, really, accurately; तत्त्वत एनामुपलप्स्ये S. I; Ms. 7. 10.

तत्र ind. 1 In that place, there, yonder, thither.

-2 On that occasion, under those circumstances, then, in that case; वातुं दृष्ट्वरं तस्मे रोच्यामास तत्र वे Rām.

7. 12. 17. -8 For that, in that; निर्रातयः। यन्मदीयाः प्रजास्तर देतुस्त्वद्वसम्बर्धसम् H. 1. 63. -4 Often used for the loc. case of तद; Ms. 2. 112; 3. 60; 4. 186; Y. 1. 263. तत्रापि 'even then', 'nevertheless' (corr. of ययपि). तत्र तत्र 'in various places or cases, 'here and there,' 'to every place'; अध्यक्षान्विविधानकुर्यात् तत्र तत्र विपिधतः Ms.

7. 81. -Comp. -चसुमेनस् a. directing one's eyes and mind on him. -भचत् a. (-ता f.) his honour, his reverence, revered, respectable, worthy, a respectful title given in dramas to persons not near the speaker; (प्रयेतत्रमवानत्रभवाध भगवानिप); आदिष्टोऽस्मि तत्रभवता काश्यपेन \$. 4; तत्रभवान काश्यपः \$. 1. &c. -स्य a. standing or being there, belonging to that place.

तत्रस्य a. (तत्र भवः अव्ययात् स्वप्) Born or produced there, belonging to that place; जित्वोची कन्यकुच्जादी तत्रस्यं स न्यवेशयत् Raj. T. 1. 117.

तथा [तद् प्रकारे याल् विभक्तित्वात्] ind. 1 So, thus, in that manner; तथा मां वञ्चियत्वा \$.5; सूतस्तथा करोति V. 1. -2 And also, so also, as well as; अनागर्तावेधाता च प्रत्युत्पन्नमतिस्तथा Pt. 1. 318; R. 3. 21. -3 True, just so, exactly so; यदात्थ राजन्यकुमार तत्त्रथा R. 3.48; Ms. 1. 42. -4 (In forms of adjuration) As surely as (preceded by यथा); see यथा. (For some of the meanings of तथा as a correlative of यथा, see under यथा). तथापि (oft. corr. of यद्यपि) 'even then,' 'still', 'yet', 'neverthe-less', प्रथितं दुष्यन्तस्य चरितं तथापीदं न लक्ष्ये ५. 5; वरं महत्या म्रियते पिपासया तथापि नान्यस्य करोत्युपासनां Chat. 2. 6; वपुःप्रकर्षाद्जयद्गुरुं रघुस्तथापि नीचैर्विनयाददृश्यत m R.~3.~34,~62.तथेति shows 'assent' or ' promise '; तथेति शेषासिव भर्तुराज्ञा-मादाय मूर्ध्ना मदनः प्रतस्थे Ku. 3. 22; R. 1. 92; 3. 67; Ku. 6. 3; तथेति निष्कान्तः (in dramas). तथैव; 'even so', 'just so'; 'exactly so'; तथैव च 'in like manner; तथा च 'and also', 'and likewise', 'in like manner', 'so it has been said; तथा च श्रुतयो बहुव्यो निगीता निगमेष्विष Ms. 9. 19; तथाहि 'for so', 'as for instance', 'for this (it has been said)'; तं वेधा विद्धे नुनं महाभूतसमाधिना। तथाहि सर्वे तस्यासन् परार्थेक-फला गुणाः।। R. 1. 29; S. 1. 32. **–Comp**. –**रूति** a. thus done, or made; made true; Bri S. 32. 4. नात a. 1 being in such a state or condition; तथागतायां परिहासपूर्वम् R. 6.82. -2 of such a quality. (-त:) 1 Buddha; काले मितं वाक्यमुदर्कपदयं तथागतस्येव जनः सुचेताः Si. 20.81. -2 a Jina; स्थिता तथागतमुखे श्रुति श्रुतिबिदो यथा Siva. B. 5.44. -गुण a. endowed with such qualities. - भावः 1 that state or condition. -2 reality; Mal. 1. 31. - 47 a. 1 of such qualities or nature. -2 so circumstanced, in that condition; तथाभूतां दृष्वा नृपसदिस पाञ्चालतनयाम् Ve. 1. 11. -राजः an epithet of Buddha. -रूप, -रूपिन् a. thus shaped, looking thus. -बादिन 1 telling the oxact truth; एवं निराकृतो देवो वैरिणा तथ्यवादिना Bhag. 8. 11. 11. -2 professing to be so. - au a. of such a sort, of such qualities or nature; तथाविधस्तावदशेषमस्तु सः Ku. 5.82; R. 3. 4. -विधम ind. 1 thus, in this manner. -2 likewise, equally. -विधान, -वत a. following this practice; H. 3; Ms. 4. 246. -विधेय a. of such a sort.

तथात्वम्, -तथाता 1 Such a state, being so. -2 True state or nature, truth. -3 The case being admitted to be as stated.

तथ्य a. [तथा साधु यत्] True, real, genuine; त्रियमित तथ्यमाह त्रियंवदा ई. 1. -ध्यम् Truth, reality; सा तथ्यमेवा-मिहिता भेवन Ku. 3.63; Ms. 8.274. -तध्येन, -तध्यतः ind. According to truth; Ms. 8.274; इयं चान्यमते ख्यातिः प्रथते तथ्यतः उनः Rāj. T. 1.323.

तद् pron., a. (Nom. sing. सः m., सा f., तत् n.) 1 That referring to something not present; (तदिति परोक्षे विजानी-यात्). -2 He, she, it; (oft. as corr. of यद्); यहय

तद्

बुद्धिर्बलं तस्य Pt. 1. −3 That, j. e. well-known; सा ेरम्या नगरी महान्स नृपतिः सामन्तचकं च तत् Bh. 3. 37; Ku. 5. 71. -4 That (referring to something seen or experienced before, अनुभूतार्थः); उत्कम्पिनी भयपरिरुखितांशुकान्ता ते लेखिने प्रतिदेशं विधुरे क्षिपन्ती K. P. 7; Bv. 2. 5. -5 The same, identical, that, very; usually with एव; तानीन्द्रियाणि सकलानि तदेव नाम Bh. 2. 40. Sometimes the forms of तद् are used with the first and second personal pronouns, as well as with demonstratives and relatives, for the sake of emphasis; (often translatable by 'therefore', 'then'); सोऽहमिज्याविशुद्धात्मा R. 1. 69; 'I that very person', 'I therefore'; (I who am so and so); स त्वं निवर्तस्व विहास लज्जाम् 2.40 'thou, therefore, shouldst return', &c. When repeated तद has the sense of 'several', 'various'; तेषु तेषु स्थानेषु K.369; Bg.7.20; Mal.1.36; ते ते भावा: 1.17. तेन the instr. of at is often used with adverbial force in the sense of 'therefore', 'on that account', 'in that case', 'for that reason.' तेन हि if so, well then. -ind. 1 There, thither. -2 Then, in that case, at that time. -3 For that reason, therefore, consequently; तदेहि विमर्दक्षमां भूमिमवतरावः U. 5; Me. 7, 109; R. S. 46. - 5 Then (corr. of यदि); तथापि यदि महत्कुत्रूहलं तत्कथयामि ${
m K.\,136}$; ${
m Bg.\,1.46.\,-n.\,1}$ ${
m The}$ Supreme Spirit or Brahman; तद्वावभावी तद्बुद्धिः Mh. 12. 823. 29; Bg. 17. 23. -2 This world. -Comp. -अतिपात a. going beyond the bounds. -अनन्तर a. next to that. (-ind.) immediately after that, thereupon. -अनु ind. after that, afterwards; संदेशं में तदनु जलद श्रीध्यसि श्रीश्र-पेयम् Me. 13; R. 16. 87; Mal. 9. 26. -अनुसरणम् going after that. -अन्त a. perishing in that, ending thus. -अन्य a. other than that. -अपेक a. having regard to that. -अर्थ, -अर्थीय o. 1 intended for that. -2 having that meaning. -अर्थम् on that account, with that object, therefore; स्वसीयं मन राजेन्द्र द्रष्टुकामी महीपतिः। तदर्थ-मुपयातोऽहमयोध्यां रघुनन्दन ॥ Ram. 1. 73. 4. -अई a. meriting that. -अवधि ind. 1 so far; upto that period, till then; तदवधि कुशली पुराणशास्त्रस्मृतिशतचार्विचारजो विवेकः By. 2. 14. -2 from that time, since then; श्वासी दीर्घस्तदविष मुखे पाण्डिमा Bv. 2. 79. -अवस्थ a. so circumstanced. -पकिंचरा a. having the mind solely fixed on that; H. -कर a. serving, obeying as servant. -काल 1 the current moment, present time. -2 that time. ंधी a. having presence of mind. - कालम् ind. 1 instantly, immediately. -2 at that time, at a certain time. -कालीन a. simultaneous; ब्रह्मकालान्तरकृतं तत्कालीनं कथं भवेत Bhag. 10. 12. 41. -क्षण: 1 present, time being, present or current moment; R. 1. 51. -2 the same moment. - 3 a measure of time. - क्षणम्, -क्षणात् ind. immediately, directly, instantly; सेकान्ते मुनिकन्याभिस्तत्-क्षणोज्ज्ञितवृक्षकम् R. 3. 14; Si. 9. 5; Y. 2. 14; Amaru. 83. - किय a. working without wages. -गत a. gone or directed to that, intent on that, devoted to that, helonging to that; तद्रतेनैव चेतसा Ks. 3.68. (-तः) the continued multiplication of four or more like quantities. - गुज a. possessing those qualities. (-σ;) 1 the quality or

virtue of anything; R. 1. 9. -2 a figure of speech (in Rhet.); स्वमुत्स्ज्य गुणं योगादत्युज्ज्वलगुणस्य यत् । वस्तु तद्गुण-तामेति भण्यते स तु तद्गुणः । K. P. 10.187; see Chandr. 5, 141. [°]संविज्ञानः a term applied to those Bahuyrihi compounds in which the qualities denoted by the name are perceived along with the thing itself; as लंबकर्ण; cf. अतद्गुणसंविज्ञान also. –স a. immediate, instantaneous. – সা a knowing or intelligent man, wise man, philosopher. -तृतीय a. doing that for the third time. -देश्य a. coming from the same country. देश्यः a fellow countryman. -धन a. miserly, niggardly. -धर्मिन a. obeying his laws; तद्धर्मिणां निवसतां विषयः स्वभावः Bhag. 3.15. 32. -धर्म्य a. of that kind; Bhag. 5. 14. 2. -पदार्थ: the Supreme Being. - T a. 1 following that, coming after that, inferior. -2 having that as the highest object, closely intent on, exclusively devoted to, eagerly engaged in (usually in comp.); सम्राद् समाराधनतत्परोऽभृत् R. 2. 5; I. 66; Me. 10; Y. 1.83; Me. 3.262. -8 diligent. (→;) the thirtieth part of a twinkling of the eye. (-TI) one sixtieth of a second of a circle. ेता, ेत्वम् 1 intentness, entire devotion or addiction to a thing. -2 inferiority. -परायण a. solely devoted or attached to anything. - Tou: 1 the original or Supreme Spirit. -2 N. of a class of compounds in which the first member determines the sense of the other member, or in which the last member is defined or qualified by the first, without losing its original independence; as तत्पुरुषः; तत्पुरुष् कर्मधारय येनाई स्यां बहुनीहिः Udb. उत्तरपदप्रधानस्तलुक्षः -पूर्व a. 1 happening or occurring for the first time; अकारि तत्पूर्वनिबद्धया तया Ku. 5, 10; 7, 30; R. 2, 42; 14, 38, -2 prior, former. -पूर्वम् ind. that for the first time; Ki. 7. 11. -प्रथम a. doing that for the first time; Ku. 5. 66. - 458 a. having that as a fruit or result. (-es:) 1 the white water-lily. -2 a kind of perfume. -बल: a kind of arrow. -भव a. sprung from Sanskrit &c. (as Prakrit or other words). -भावः hecoming that. -मात्रम् 1 merely that, only a trifle, a very small quantity; तन्मात्रादेव कुपितो राजा Ks. 6. 15. -2 (in phil.) a subtle and primary element (such as शब्द, स्पर्श, रस and गन्ध) तन्मात्राण्यविशेषाः San. K. 38; गणस्तन्मात्रपञ्चकश्चेव San. K. 24; Bhag. 11. 24. 7. -मानिक क consisting of rudimentary atoms; अर्थस्तन्मात्रिकाउजज्ञे Bhag. 11. 24. 8. -राजः an affix added to some proper names to form from them the names of the 'king' or 'chief'; as from अज is formed आज 'king of the Angas' by the affix अण्. - रूप a. thus shaped, so formed; of the same quality. - वाचक a. denoting or signifying that. - विद a. 1 knowing that. -2 knowing the truth. -विद्य a. a Connoisseur, expert. - विध a. of that kind or sort; भक्त्योपपन्नेषु हि तद्विधानां प्रसादिचिह्नानि पुरः फलानि R. 2. 22; Ku. 5. 73; Ms. 2. 112. - 4 4 4 4 a. of that number; Y. 2. 6. com. —समनन्तरम् ind. immediately upon that; Ks. 4. 24. -₹\square a, being on or in that, connected with

तार्निका

it. (-₹दः) a particular mode of multiplication. -₹दं a. good for that. (-दः) 1 an affix added to primary bases to form derivative or secondary bases from them. -2 a noun formed by a Taddhita affix, a derivative noun.

तदा ind. 1 Then, at that time. -2 Then, in that ease; (corr. of यदा); Bg. 2. 52-53; Ms. 1. 52, 54-56; -3 Therefore, hence; अनुभूय तदा कामं ततः प्राप्स्याम्यहं जराम् Rām. 7. 5). 3; यदा यदा-तदा तदा 'whenever'; तदाप्रभृति 'since then', 'thenceforward;' तदाप्रभृत्येव विमुक्तसङ्गः पतिः पश्चनामपरिष्रहोऽभूत Ku. 1. 53. -Comp. -मुख a. begun, commenced. (-खम्) beginning.

तदात्वम् The time boing, present time; आयत्यां च तदात्वे च Mb. 12.16.6.

तदादितद्क्तन्थायः The rule according to which when an उत्कर्ष of a detail is laid down what is meant is that one should have उत्कर्ष not of that particular detail alone but of all the details beginning with that detail. In the case of अपकर्ष, however, there will be अपकर्ष not of that particular detail alone, but of all the details ending with it; तदादि उत्कर्षे तदन्तमपक्षे गम्थेत। SB. on MS. 5. 1. 24.

तदानीम् ind. Then, at that time; नासदासीत्रो सदासीत् तदानीम् Rv. 10. 129. 1.

तदानींतन a. Belonging to that time, contemporary of that time; एषोऽस्मि कार्यवशादायोध्यिकस्तदानीतनस्य संशतः U.1.

तदीय a. Belonging to that, his, hers, its, theirs; मुतां तदीयां सुरभेः कृत्वा प्रतिनिधि शुन्धिः R. 1.81; 2.28; 3.8,25.

तद्वत् a. Containing or possessed of that; as in तद्वान-पोद्यः K. P. 2. —ind. 1 Like that, in that manner. —2 Equally, in like manner, so also.

तद्भवपदेशन्यायः A नीमांस। rule of interpretation according to which an expression is to be considered as a नामध्य (name of a याग) if in the sequel is found a statement comparing the याग with the idea or thing expressed by that term. This rule is discussed by जैमिन and सबर at MS. 1.4.5.

तन्मय a. (-यी f.) 1 Made up of that. -2 Wholly absorbed in that; उनलित हृदयमन्तरतन्मयस्वं च धत्ते Mal. 1. 41; S. 6. 21; M. 2. 9. -3 Identical with, or become one with that; ननस्तन्मयतां यथे Raj. T. 3. 498.

तन् I.8 U. (तनीति, तनुते, ततान, तेने, अत-ता-नीत् ,तिनुत्म् , ततः pass. तन्यते or तायते; desid. तितंसति, तिनांसति नितनिषति) 1 To stretch, extend, lengthen, lengthen out; बाह्वाः सकर्योस्तत्याः Ak. -2 To spread, shed, diffuse; क्लानि साऽप्रमर्थतयेव तेनुः सरोजलक्ष्मी स्थलपदाहासः Bk. 2. 3; 10. 32; 15. 91; Ku. 2. 33. -3 To cover, fill; स तमी तमीभराभगम्य तताम् Si. 9. 23; Ki. 5. 11. -4 To cause, produce, form, give, grant.

bestow; त्वयि विमुखे मयि सपदि सुधानिधिरपि तनुते तनुदाहम् Git. 4; पितुर्मुदं तेन ततान सोऽर्भकः R. 3. 25; 7. 7; U. 3. 39; Mal. 9. 43; यो दुर्जन वशायित तनुते मनीपाम Bv. 1. 95. 10. -5 To perform, do, accomplish (as a sacrifice); इति क्षितीशो नवर्ति नवाधिकां महाऋतुनां महनीयशासनः । समारुरक्षदिंव-मायुषः क्षये ततान सोपानपरंपरामित्र ॥ ${f R.}\,3.69\,;\;{f Ms.}\,4.\,205.$ -8 To compose, write (as a work &c.); as in नान्नां मालां तनोम्यहम् or तनुते टीकाम्. -7 To stretch or bend (as a bow). -8 To spin out, weave. -9 To propagate, or be propagated; धमार्थ उत्तमक्लोकं तन्तुं तन्वान्पतुन्यजेत् Bhag. 2. 3. 8. -10 To continue, last. -11 To protract, prolong, augment; मुदितस्तं चिरमुत्सवं ततान Ks. 51. 226; पितुर्मुदं तेन ततान सोटर्भक: R. 3. 25. -12 To emboss. -13 To prepare (a way for); यहैरथर्वा प्रथमः पथस्तते Rv. 1.83. 5. -14 To direct one's way towards. -15 To compose (a literary work). [ef. L. tendo]. -II. 1 P., 10 U. (तनीत, तानयति-ते) 1 To confide, trust, place confidence in. -2 To help, assist, aid. -3 To pain or afflict with disease. - To be harmless. -5 To sound.

तत p. p. [तन-क] 1 Extended, spread; तमीं तमीभिर्-भिगम्य तताम् Si. 9. 23; 6. 50; Ki. 5. 11. -2 Spreading or reaching over, extending to. -3 Covered over, concealed. -4 Protracted, continued. -5 Bent (as a bow); ततायुषकलप्यान् Mb. 1. 49. 25. -6 Spreading wide &c; see तन्. -तः Ved. 1 A father; पितरं तत कस्मे मां दास्यसि Kath. 1. 1. 4.; Bhāg. 1. 18. 37. -2 Wind, air. -3 Extent. -4 Offspring, a child (n. also). -5 A son. -तम् Any stringed musical instrument.

ततत्वम् Slow time (in music); protractedness.

ताति: f. [तन्-किन्] 1 A series, row, line. -2 A troop, group, multitude; विस्नब्धं कियतां वराहततिभिर्मुस्ताक्षतिः पल्वले S. 2. 6; बलाइकततीः Si. 4. 54; 1. 5. -3 A sacrificial act, a ceremony.

বৰ f. Ved. 1 Continuation, diffusion. -2 Offspring, posterity.

तनः Ved. A descendant. -ना, -नम् Offspring, posterity; आ वो मक्षु तनाय कम् Rv. 1. 39. 7.

तनयः [तनेति कुलं, तन्-कथन्] 1 A son; Ms. 3. 16; सुदक्षिणायां तनयं ययाचे R. 2. 64. -2 A male descendant. -3 (In astrol.) N. of the fifth lunar mansion. -या A daughter; Ms. 11. 171. भवनम् The 5th lunar mansion; Bri S. 104. 27. गिरिं, कलिन्दे &c. -यो (dual) A son and a daughter. -यम् Posterity, family, offspring. -तनयोकृत a. made a son; मातामहस्य यो मात्रा दोहित्रस्तनयोकृतः Rāj. T. 4. 8.

तनियत्तु a. Ved. Roaring, thundering.

तनस् m. Ved. Offspring, posterity; मा शेषसा मा तनसा Rv. 5. 70. 4.

तानिका A rope for fastening anything; त्रुखद्वितान-तिकाव्यतिषष्ट्रमाजः Si. 5. 61. तनिमन् m. [तनु-इमनि च्] Thinness, slenderness, minuteness &c; नितान्तदीर्घ तनिमानमागताः Vikr. 13. 6. -n. The liver.

तनिष्ठ a. 1 Thinnest; least. -2 Very minute, or delicate (superl. of ततु q. v.).

तनीयस् a. Thinner, more minute, very thin (compar. of तद्य q. v.).

तनु a. (-नु,-न्वी f.)[तन्-उन्] 1 Thin, lean, emaciated; वीतंत्रभावतनुरप्यतनुष्रभावः Ki. 16. 64. -2 Delicate, slender, elim (as a limb, as a mark of beauty); तनुत्रतमध्यः R. 6. 32; cf. तन्वक्षी -3 Fine, delicate (as cloth); स्तनेषु तन्वशुकमुन्नतस्तना Rs. 1. 7. - Small, little, tiny, scanty, few, limited; तनुवान्विभवोऽपि सन् R. 1.9; 3.2; तनुत्यागो बहुमहः H. 2. 89. 'giving little' &c. -5 Trifling, unimportant, little; Amaru. 28. -6 Shallow (as a river) -f. 1 The body, the person -2 Outward form, manifestation; प्रत्यक्षाभिः प्रपत्तस्तनुभिरवतु वस्ताभिरष्टाभिरीशः ई. 1, 1; M, 1, 1. -3 Nature, the form or character of anythig; तीक्षा तनुं यः प्रथमं जहाति सोऽनन्त्यमाप्रीत्यभयं प्रजाभ्यः Mb. 12, 245. 26. - 4 Skin. [cf. L. tenuis, Eng. thin.] - Comp. - 3 零 a having slender limbs, delicate. (-\$1) a delicate woman. - उत्नः the wind. - कुपः a pore of the skin. -गृहम्, -स्थानम् The first lunar mansion. -छद् (-द) a: protecting, clothing. -छदः an armour; ततस्तु दुपदानीकं रारैक्टिनतनुच्छदम् Mb. 7. 168. 26; तरुपलाशसवर्णतनुच्छदः R. 9. 51; 12. 86. -ज a. born from the body; वान्छैव सूचयति पूर्वतरं भविष्यं पुंसां यदन्यतनुजं त्वशुभं शुभं वा ${
m Pt.}~2.~80.$ (-ज:) 1 a son; Bhag. 5. 9. 6. -2 the hair on the body; क्षिम्धहर्यक्षतनुजरमञ्जूषवरमूर्द्धजम् Ram. I.16.12.-जा a daughter. -त्यज् a. 1 risking one's life. -2 giving up one's person, dying; योगनान्ते तनुत्यजाम् R. 1. 8. -3 rash, desperate, fool-hardy. -त्याग a. spending little, sparing, niggardly.-अम्,-आणम्, an armour; रक्षन् विप्रांस्तनुत्रवान् Bk; Bhag. 8. 10. 37. -दानम् 1 offering the body (for sexual intercourse). -2 a. scanty gift. -धो a. littleminded. -प्रकाश a. of dim lustre; तनुप्रकाशेन विवेयतारका; R. 3. 2. - बीज: the jujube. - भव: a son. (-वा) a daughter. - भस्त्रा the nose. - भृत् m. any being furnished with a body, a living being; particularly a human being; करुपं स्थितं ततुभूतां ततुभिस्ततः किम् Bh. 3. 73. ~मध्य a. having a slender waist. (-ध्यम्) the waist. (-ध्या) a motre. -रसः perspiration. - इह n., -इहम् 1 the hair of the body. -2 a feather; तनुरुहाणि पुरी विजितध्वनेः \$i. 6. 45; Mv. 6.33. -लता a. slender body; एणीदशस्त नुलता तनुते मुदं नः P. R. 2. 19. -वातः a kind of hell; Jain. -वारम् an armour; तनुवारभसो भारवानधीरोऽविनतोरसा Ki. 15. 23. -क्रणः a pimple. -संचारिणी a young woman, a girl ten years old. -सर: perspiration. -हद: the anus.

तनुक a. Thin, small.

तनुता Thinness, littleness, waning; बहुलेऽपि गते निशा-करस्तनुतां दुःखमनक्न मोक्यति Ku. 4. 13. तनुल a. Spread, expanded.

तनुस् n. The body.

तन् f. 1 The body, person, self. -2 A limb, member of the body; तं दध्वा बृष्णयो हृष्टास्तन्वः प्राणमिवोत्थिताः Bhag. 10. 82. 83. -Comp. -उद्भवः, -जः 1 a son. -2 a feather; अय अष्टतनूजाहमात्मानं ददृशे खगः Mb. 5. 113. 4. -उद्भवा, -जा a daughter -जानिः, -जन्मन् a son. -तस्रम् a measure of length equal to the arms extended, a fathom. -तापः fatigues or troubles of the body; अगणित-तन्तापं तप्त्वा तपांसि भगीरथः U. 1. 23. -नपम् clarified butter, ghee. -नपात् m. fire; तनूनपाद्भृमवितानमाधिजैः Si. 1. 62; अधःकृतस्यापि तन्नपातो नाधः शिखा याति कदानिदेव H. 2. 66. (-n.) ghee. -नमु m. wind. -रुहम् 1 the hair of the body (-m. also); τ [ag τ ; τ [ag τ ; τ] τ [ag τ] τ [b] यत्र शिरीषरजोहचः Si. 6. 22; चन्द्रांशुगौरैश्छुरितं तनूरुद्दैः Bhag. -2 the wing of a bird, a feather; वित्रतनूहहः (विहन्नः) Mb. 12. 144. 1. -(-表:) a son. - 表: the anus, the rectam; cf. तनुहद.

तन्क 8 U. To make thin or fine, diminish, lessen; as in लग्जां तन्कृत्य; मध्यं तन्कृत्य यदीदमीय विधाः N. 7. 82.

तनुकरणम् making thin, attenuation; Yoga S. 2. 2.

तन्वी A delicate or slender woman; इयमधिकमनोज्ञा वलक-रुनापि तन्वी S, 1.20; तव तन्त्रि कुनावती नियतं चक्रवर्तिनौ Udb.

तन्तिः f. [तन्-कर्मणि किच्] 1 A cord, line, string; सासज्जत शिचस्तन्त्यां महिणे कालयन्त्रितः Bhag. 7. 2. 52. -2 A row, series, (Mar. दावण); वत्सानां न तन्त्यस्त इन्द्र Rv. 6. 21. 1; यथा गावो निस प्रोतास्तन्त्र्यां बद्धाः स्वदामिः Bhag. 1. 13. 42. -3 Extension, expansion. -4 A cow. -5 A weaver. -Comp. -पाठः 1 a guardian of (the rows of) cows. -2 N. assumed by Sahadeva when living at the house of Virāta.

तन्तः [तन्तुन्] 1 A thread, cord, wire, string, line; चिन्तासनातितन्तु Mal. 5. 10; Me. 70. -2 A cob-web R. 16. 20. -3 filament; विसनन्तुगुणस्य कारितम् Ku. 4. 29. - An offspring, issue, race; स्वमाययाऽहणोद्गर्भ वैराखाः कुरुतन्तवे Bhag. 1. 8. 14; Mb. 6. 43. 98. - 8 A shark. ~6 The Supreme Being; Bhag. 8. 16. 31. -7 A snare, fetter (पात्रा); ते तानावारियध्यन्ति ऐणयानिव तन्तुना Mb. 5. 57. 41. -Comp. -करणम् spinning. -कार्यम् a web. -काष्ट्रम a piece of wood or brush used by weavers for cleaning threads. -कीट: a silk-worm. -क्रन्तनम् cutting off the propagation of a family; तन्तुकृत्तन यत्रस्त्वमभद्रमचरः पुनः Bhag. 6. 5. 43. -नागः a (large) shark. -निर्यासः the palmyra tree. -नामः a spider. -पर्वेन n. the anniversary of the day of full-moon in the month of Srayana when Krisna was invested with the sacred thread. -W: 1 the mustard seed. -2 a calf. -वधेनः 'increasing the race', N. of Vishu, also of Siva. -बाद्यम् any stringed musical instrument. -वानम् weaving. -वापः 1 a weaver, -2 a loom. -8 weaving. -वायः 1 a spider. -2 a weaver; तन्तुवायो दश्चपलं दश्चदेकपलाधिकम् Ms. 8. 397; तन्तुवायोस्तुत्रवायाः ... Siva. B. 31. 19. -8 weaving. विषदः a loom. -विश्वहा a plantain. -शास्त्रा a weaver's workshop. -संतत a. woven, sewn. (तम्) woven cloth. -संततिः f., -संतानः weaving. -सारः the betel-nut tree.

तन्तुकः 1 The mustard seed. -2 (At the end of comp.) A thread, rope. -की A vein or any tubular vessel of the body.

तन्तुनः, -णः A shark.

तन्तुरम्, -लम् The fibrous root of a lotus.

तन्त्र् 10 U. (तन्त्रयति-ते, तन्त्रित) 1 To rule, control, govern; प्रजाः प्रजाः स्वा इव तन्त्रियः \$. 5. 5. -2 To perform or go through in order; तेन तन्त्रयतस्तन्त्रं इतिः स्यात्तत्त्वरित् Mb. 12. 215. 21. -3 To maintain by discipline, keep in order. -4 (A.) To support, maintain (as a family).

तन्त्रम् 1 A loom; तदाऽपश्यत् स्त्रियौ तन्त्रे अधिरोध्य सुवेमे पटं वयन्त्यौ Mb. 1. 3. 144. -2 A thread. -3 The warp or threads extended lengthwise in a loom; सिरीस्तन्त्रं तन्वते अप्रजश्यः Rv. 10. 71.9. - Posterity. - 8 An uninterrupted series. -8 The regular order of cercmomes and rites, system, framework, ritual; क्मेणां युगपद्भावस्तन्त्रम् Katy.; अशक्यं हि उत्तरं तन्त्रं कर्तुम्। ŚB. on MS. 10. 2. 57. -7 Main point; प्रकर्षतन्त्रा हि रणे जयश्रीः Ki. 3. 17. -8 Principal doctrine, rule, theory, science; विधिनोपचरेहेवं तन्त्रोक्तेन च केशवम् Bhag. 11. 3. 47; जितमनसिज्ञतन्त्रविचारम् Gīt. 2. -9 Subservience, depondence; as in स्थतन्त्र, परतन्त्र; दैवतन्त्रं दुःखम् Dk. 5. -10 A scientific work. -11 A chapter, section, as of a work: तन्त्रैः पद्यभिरेतचकार सुमनोहरै शास्त्रम् Pt.1.-12 A religious treatise teaching magical and mystical formularies for the worship of the deities or the attainment of superhuman power; Ks. 23.63; Bri. S. 16. 19. -13 The cause of more than one effect. -14 A spell. -15 A chief remedy or charm; जानन्ति तन्त्रयुक्तिम् Ms. 2. 1. -16 A drug, medicament. -17 An oath, ordeal. -18 Raiment. -19 The right way of doing anything. -20 Royal retinue, train, court. -21 A realm, country, authority. -22 (a) Government, ruling, administration; लोकतन्त्रविधानम् Mb. 3, 162, 1; 13, 63, 5; लोकतन्त्राधिकारः ई. 5, (b) Arrangement or machinery of government; सर्वमेव तन्त्रमाङ्खी-भूतम् Mu. 1; 2. 1. -23 An army; पराजिताः फल्गुतन्त्रैः Bhāg. 10. 54. 15. -24 A heap, multitudo. -25 A house. -26 Decoration.-27 Wealth.-28 Happiness.-29 Model. -30 Supporting a family; My. 2, 17. -31 Providing for the security and prosperity of a kingdom; Mb. 1. 103. 26. -32 A group of acts or subsidiaries common to several प्रधानकर्मंs or things; यत् सकुत्कृतं बहुनासुपकरोति तत् तन्त्रमित्युच्यते । तथा बहुनां बाह्मणानां मध्ये कृतः प्रदीपः SB. on MS. 11. 1. 1; तन्त्रं साधारणो धर्मपामः । \$B. on MS. 12. I. I. (Opp. आवाप:) -33 The order of the world; यतः प्रवर्तत तन्त्रं यत्र च प्रतितिष्ठति Mb. 14. 20. 14. -34 A detail (matter or thing) which is subservient to (i. e. serves the purpose of) several things simultaneously; साधारणं भवेत तन्त्रम् SB. on. MS. 12. 1. 1. -Comp. -काष्टम् =तन्तुकाष्ट q. v. -बः an expert, scientist; Bhāg. 10. 36. 28. -भावः Simultaneity; यथा एकेकस्य सत्त्वस्य इस्तिनोऽभस्य वा दर्शनमेकेकन कृत्सनमभिनिवेद्यंते एवमेव सन्ने तन्त्रभावो भवेत्। SB. on. MS. 6. 2. 2. -युक्तिः The plan of a treatise; Kau. A. 15. -वापः, -पम् 1 weaving. -2 a loom. -वायः 1 a spider. -2 a weaver; (तन्त्रवापः also).

सन्त्रकः A new garment (unbleached cloth); वसान-स्तन्त्रकानिभे सर्वाङ्गाणे तस्त्वची Bk. 4.10.

तन्त्रणम् Maintenance of order, discipline, government; न जीवत्यधनः पापः दुतः पापस्य तन्त्रणम् Mb. 5. 107. II.

तन्त्रता 1 Arranging into a system. -2 Dependence, subjection.

तन्त्रा Sleepiness; ef. तन्त्रा.

तन्त्रायिन ". The sun; तन्त्राधिणे नमो द्यादापृथिनीभ्याम् Vaj. 38. 12.

तिश्रम् a. 1 Having threads, made of threads. -2 Having chords er wires (as a lute). -3 Having a Tantra, or following one. -m. 1 A musician. -2 A soldier. -n. An act having a group of subsidiaries common with some other act, a main act (प्रधानकर्म); तन्त्रीणि प्रधानानि । SB. on MS. 12. I. 1. -Comp. -समवायः Simultaneity of (several) main acts; तन्त्रिसमबाये चोदनातः समानामौकतन्त्र्यम् MS. 12. I. I.

तित्रः, नन्त्री f. 1 A string, cord; न लक्ष्येद्धस्तन्त्रीम् Ms. 4. 38. -2 A how-string. -3 The wire of a lute; इमास्तन्त्रीः सुमञ्जराः Rām. 7. 93. 13; तन्त्रीमाद्द्रीं नयनस्त्रित्रेः सार्यित्वा कथंचित् Me. 88. -4 A sinew. -8 A tail. -6 A young woman having peculiar qualities. -7 A lute. -8 N. of the plant Amritā. -Comp. -माण्डम् the Indian lute. -मुखः peculiar position of the hand.

तन्त्रिस् a. Occupied with the affairs of government; त्वं तन्त्रिसः सेनापती राज्ञः प्रत्ययितः Mk. 6. 16/17.

तन्त्रेण (Instr. used adv.) Simultaneously. (Opp. पर्यायेण); द्वितीया च विभक्तिस्तन्त्रेणोभाभ्यां संबध्यते । SB. on MS. 6. 1. 51; पर्यायेण कियायामेवं दोषः । तन्त्रेण तु कियायां भवति कचित् संभवः । SB. on MS. 6. 2. 2.

तन्द्र a. 1 Tired, fatigued. -2 Lany. --द्रम् Ved. A series or row; Vāj. 15. 5.

तन्द्रा 1 Lassitude, weariness, fatigue, exhaustion. -2 Sleepiness, sluggishness; तन्द्रातस्यविवर्जनम् Y. 3. 158; Mv. 7. 42; H. 1. 33; Bhāg. 12. 3. 30.

तन्त्राञ्च a. 1 Tired, exhausted. -2 Sleepy, slothful.

तन्द्रिः, न्द्री f. 1 Sleepiness, drowsiness; विभञ्य नक्तं-दिवमस्ततन्द्रिणा Ki. 1. 9; विहास तन्द्री शोकं च Ram. 4. 49. 5. -2 Exhaustiou, fainting.

तन्द्रिका Sloth, sleepiness.

तिहत a. Lazy; as in अतिहत 'unremitting'; Ku. 5. 14; यदि हाई न वर्तेयं जातु कर्मण्यता देतः Bg. 3. 23.

तिन्द्रन् a. Weary, lazy.

तन्युतः [तन्-युतन्] 1 Wind. -2 Night. -3 Roaring, thundering. -4 A thunderholt. -6 Cloud; तन्यतुर्ने दृष्टिं दन्यक् ह Bri. Up. 2. 5. 16.

तन्मय See under तद्.

तप I. 1 P. rarely A., 4. P. (तपति, तप्यति; तप्त) 1 (Intransitively used) (a) To shine, blaze (as fire or sun); तमस्तपति घर्माशी कथमाविर्भविष्यति \$. 5. 14; R. 5. 13; U. 6. 14; Bg. 9. 19. (b) To be hot or warm, give out heat. (c) To suffer pain; तपित न सा किसलयशयनेन Git. 7. (d) To mortify the body, undergo penance (with तपस्); अगणिततन्तापं तप्ता तपांसि भगीरथः \mathbf{U} . 1. 23. -3 (Transitively used) (a) To make hot, heat, warm; Bk. 9. 2; परवामि त्वां दीप्तहताशवकन्ने स्वतेजसा विश्वमिदं तपन्तम् Bg. 11. 19. (b) To inflame, burn, consume by heat; तप्ति तनुगात्रि मदनस्वामनिशं मां उनर्दहत्येव S. 3. 16.; अङ्गेरनङ्गतप्तेः 3. 6. (c) To burt, injure, damage, spoil; यास्यन् धुतस्तायति मां समन्युम् Bk. 1. 23; Ms. 7. 6. (d) To pain, distress. (e) mortify the body, undergo penance (with तपस्). - Pass. (तप्यते) (regarded by some as a root of the 4th conjugation) 1 To be heated, suffer pain, -2 To undergo severe penance (oft. with तपस्); शम्बूको नाम वृष्ठः पृथिञ्यां तप्यते तपः U. 2. 8. -II. 10 U. or Caus. (तापयति-ते, तापित) 1 To heat, make warm; गगनं तापितपायितासिलक्सीम् Si. 20. 75; न हि तापयितुं शक्यं सागरामभस्तृणोल्कया H. 1. 83. -2 To torment, pain, distress; भूशं तापितः कन्दर्पेण Git. 11; Bk. 8. 13. - With निस् 1 to heat. - 2 to purify. - 8 to burnish. —वि 1 to shine (Atm. liko उत्तप् q.v.); रविवि-तपतेऽत्यर्थम् Bk. 8. 14. -2 to warm, heat.

तप a. [तप्-अच्] 1 Burning, warming, consuming by heat. -2 Causing pain or trouble, distressing. -पः 1 Heat, fire, warmth. -2 The sun; तपतपनसहस्रयोतवद्-दुनिरिश्यम् (तेजः) Rām. Ch. 2. 85. -3 The hot season; Si. 1. 66. -4 Ponance, religious austerities. -Comp. -अत्ययः, -अन्तः the end of the hot season and the beginning of the rainy season; रिवपीतजला तपात्यये पुनरोधन हि युज्यते नदी Ku. 4. 44; 5. 23; S. 3. 11. -आत्मक a. practising austerities. -ऋतुः the hot seson; तपर्तुप्तांविष मेदसां भरा N. 1. 41.

तपती 1 The river Taptī. -2 N. of a daughter of the sun, married to Samyarna and mether of Kuru.

तपन a. [तप्-त्यु] 1 Warming, heating, burning, shining &c. -2 Causing distress, paining; नग्रिष्ट्यस्तपनी

मनुमारिस Rv. 2. 23. 4. -3 The sun; प्रतापात्तपनो यथा R. 4. 12; स्टाटंतपस्तपित तपनः U. 6; Mal. 1. -4 The hot season. -5 The sun-stone. -6 N. of a hell; Ms. 4. 89, -7 An epithet of Siva. -8 The Arka plant. -9 N. of Agastya. -नम् 1 Heat, burning. -2 Paining, grieving. -3 Mental agony, anguish. -Comp. -अंद्र:, -दाधितः 1 the sun. -2 a sun-beam. -आत्मजः, -तनयः an epithet (1) of Yama. (2) of Karna. (3) of Sugrīva. -आत्मजा, -तनया an epithet of the Yamunā and of the Godāvarī. -इपम copper. -उपलः, -मणिः the sunstone; निर्वाणमन्न निर्वाति तपनं तपनोपलः Rāj. T. 3. 296. -उछदः the sun-flower. - छतिः f. 1 the heat of the sun; Si. 1. 42. -2 the sun-shine.

तपनी 1 The river Godāvarī or the river Tāptī. -2 Heat; तेजिन्नया तपनी रक्षसस्तप Rv. 2. 23. 14.

तपनीय a, 1 To be heated. -2 To be suffered or practised (as a penance). -यम् Gold; especially gold purified with fire; तपनीयाशोकः M, 3; तपनीयोपानयुग्तमार्थः प्रसादीकरोतु M_V , 4; असंस्पृशान्ती तपनीयपीठम् R. 18, 41; तपनीयोज्ज्वलसङ्गताङ्गदाभ्याम् Bu. Ch. 5, 50. (Also तपनीयकम् in this sense.)

तपस् n. [तप्-असन्] 1 Warmth, heat, fire, light; एकः सूर्यस्तंपसो योनिरेका Mb. 12.351.10. -2 Pain, suffering; न तपः कुतश्चन Rv. 7.82.7. -8 Penance, religious austerity, mortification; तपः किलेदं तदवाप्तिसाधनम् Ku. 5. 64. -Meditation connected with the practice of personal self-denial or bodily mortification; गिरा वाद्रदर्शसामि तपसा ह्यनन्ती Mb. 1. 3. 57.; Bhag. 12. 11. 24. - 6 Moral virtue, merit. -6 Special duty or observance (of any particular caste); यत्सप्तात्रानि मेथया तपसाजनयत्थिता Bri. Up. 1.5.1. -7 One of the seven worlds; i. e. the region above the world called जनस्. -8 The month of religious austerities. -9 A long period of time, Kalpa. -10 (In astrol.) The ninth lunar mansion. -11 Chastisement (दण्ड); आयुः शाक्तें च कार्ल च निर्दिश्य तप आदिशेत् Mb. 12. 267. 35. -m. 1 The month of Magha; तपसि मन्द-गमस्तिरभीषुमान् Si. 6.63. -2 An epithet of Agni. -m., -n. 1 The cold season; (शिक्षर). -2 The winter (हेमन्त). -3 The hot season (श्रीष्म). -Comp. -अनुभावः the influence of religious penance. -अर्थीय a. destined for austerities; तपोयीयं बाह्मणी धत्त गर्मम् Mb. 11. 26. 5. -अवटः the Brahmāvarta country. -कर a. undergoing penance; also तपस्कर. -करः the mango-fish (Polynemus Risua). – কুমা a. emaciated by austerities. -क्रेश: the pain of religious austerity. -गच्छ: (also तपागच्छः) the 6th गच्छ of the Svetāmbara Jainas. -चरणम्, -चयौ the practice of penance. तक्षः, -तङ्कः an epithet of Indra. -धन a. 1 rich in religious penance. -2 pious, ascetic. -3 consisting in penance, (-哥:) 'rich in penance', an ascetic, devotec; रम्यास्तपेशधनानां कियाः S. 1. 13; शमप्रधानेषु तपीधनेषु 2. 7; 4. 1; Si. 1. 23; R. 14. 19; Ms. 11. 242. -निधि: an eminently pious www.kobatirth.org

तापिन

781

man, an ascetic; R. 1. 56. - निष्ठ a. performing penance; Ms. 3. 134; Y. 1. 221. - पति: N. of Visnu; Bhag. 4. 24. 14. -प्रभावः, -बलम् the power acquired by religious austerities; efficacy or potency of devotion. -भृत् a. ascetic, pious. -मूर्ति: 1 an ascetic. -2 the Supreme spirit. - मूल a. founded on religious austerity; तपोमूलमिदं सर्वे दैवमानुषकं सुखम् Ms. 11. 234. -यहः sacrificing by austerites; Bg. 4. 28. -राजः the moon. -राशि: 1 an ascetic. -2 N. of Visnu (3स्थोत्तम). -लोक: the region above the world called जनस; Bhag. 2. 5. 40. -धनम् a penance-grove, a sacred grove in which ascetics practise penance; कृतं त्वयोपवनं तपोवनमिति प्रेक्षे S. 1; R. 1. 90; 2. 18. -वासः a place of penance or religious austerities. -विरोप: excellence of devotion, pre-eminent religious austerities. - चृक्ष a. very ascetic or devout. -शील a. inclined to practise penance. -समाधिः the practice of penance or roligious austerities; तपःसमाधेः प्रतिकृत्वर्ती Ku. 3. 24; 5. 6, 18. -सुत: N. of Yudhisthira; Mb. 3. 313. 19. - स्पन्ती 1 a seat of religious austerity. -2 N. of Benares.

तपसः 1 The sun. -2 The moon. -3 A bird.

तपस्य a. Produced by hoat. स्यः 1 The month of Phalguna; Bhag. 12. 11. 40. -2 An epithet of Arjuna. -स्या Religious austerity, penanco; (also m. and n.); अयास्य बुद्धिरभवत्तपस्य भरतर्षभ Mh. 13. 10. 13.

तपस्यति Den. P. To practise penance; सुरासुरगुरुः सोऽत्र सपत्नीक्स्तपस्यति S. 7. 9, 12; R. 13. 41; 15. 49; Bk. 18. 21; स्थाणुं नपस्यन्तमधित्यकायाम् Ku. 3. 17.

तपस्वत् a. Ved. 1 Burning, hot; तपा तपिष्ठ तपसा तपस्वान् Rv. 6. 5. 4. -2 Ascetic, devout, pious.

तपस्थिता 1 Religious penance. -2 Piety, devotion.

तपस्विन a. 1 Practising penance, devout. -2 Poor, miserable, helpless, pitiable; सा तपस्विनी निर्शता भवतु S. 4; Mal 3; N. 1. 135. -m. 1 An ascetic; तपस्विसामान्यमवेक्ष-णीया R. 14. 67. -2 A mendicant, pauper. -3 An epithet of Narada. -4 A sparrow. -5 A mango-fish; (see तपस्कर). -नी 1 female ascetic. -2 A poor or wretched woman. -Comp. -पत्रः the sun-flower.

तिपत a. Heated, burnt &c.

त्तिषच्यु a. Warming, heating, hurning.

तपु a. Ved. Burning hot; कृष्णाध्वा तपु रण्वश्चिकेत Rv. 2. 4. 6.

तपुषी The heat of anger.

तपुस्त a. [तप्-उसि; cf. Up. 2.116] Burning hot; तपुषि तस्मै शिजनानि सन्तु Rv. 6.52.2. -m. 1 Fire. -2 The sun. -3 An onemy; -n. Heat; नमस्ते हेत्ये तपुषे च कृष्यः Av. 1.13.3.

चं. इं. को.... ९६

तपोमय a. 1 Consisting in religious penance; एतान्य-दर्शन्गुरवः पुराणाः स्वान्येव तेजांसि तपोमयानि Mv. 1. 42. -2 Practising penace, devout. -यः The Supreme Being.

तप्त p. p. [तप-क] 1 Heated, burnt. -2 Red-hot. -3 Melted, fused. -5 Distressed, pained, afflicted, -5 Practised (as penance). -6 (in Astr.) Opposed by. -सम् Hot water. -Comp. -काञ्चलम् gold purified with fire. -कुम्भ:, -कुप: N. of a hell. -कुच्छुम् a kind of penance consisting in drinking hot water, milk and ghee for three days each, and inhaling hot air for three days; Ms. 11. 214; Y. 3. 318. - an made bot repeatedly. - ताम्रम् red hot or melted copper; Bhag. 6. 9. 14. -पाषाणकुण्डम् N. of a hell; L. D. B. -मुद्रा Mark of divine weapons stamped on the body hy devotees with heated metals. - रूपम्, - रूपकम् purified silver. –सोमदाः green vitriol. –सोहम् , –वालुकः, –शूर्मि-कुण्डम्, -सुराकुण्डम्, -स्मिः N. of different hells. च्चालुकाः hot gravel; भुक्त्वेता भूयसी राजन्नर्जितास्तप्तवालुकाः Ks. 72, 105,

तापः [तप्-घम्] 1 Heat, glow; अर्कमयुलतापः S. 4.11; M. 2.13; Ms. 12.76; Ku. 7.84. —2 Torment, pain, affliction, misery, agony; इतरतापशतानि तवेच्छया वितर तानि सहे चतुरानन Udb.; समस्तापः कामं मनसिजनिदाघप्रसरयोः S. 3.8; Bh. 1.16. —3 Sorrow, distress. —4 A circle or heap of rays; प्रतिरूपं यथेवाप्स तापः स्पैर्य लक्ष्यते Mb. 12. 253. 3.—पी The Taptī river (also Yamunā); Bhāg. 5. 19. 18; 10. 79. 20. —Comp. —त्रयम् the three kinds of miseries which human beings have to suffer in this world i. e. आध्यात्मिक, आधिदेविक and आधिभौतिक. —हर a. 1 removing heat, cooling —2 consoling.—री A sort of soup of pulse and grain.

तापक a. [तप्भुत्] Heating, hurning, inflaming.
—कः 1 Fever, morbid heat. -2 A cooking stove or frying pan. -3 A boiler.

तापन a. [तप्णिच् भावे-ल्युर्] 1 Heating, inflaming.

-2 Distressing. -3 Illuminating; अतप्यत स्माखिललोकतापनम् Bbāg. 2. 9. 8. -नः 1 The sun. -2 The hot season.

-3 The sun-stone. -1 N. of one of the arrows of Cupid.

-तम् 1 Burning. -2 Distressing. -3 Chastising. -4

A division of bell. -5 Gold. -6 (in drama) Helplessness, perplexity. -ता N. of several Upanisads.

तापनीय a. Golden. -यम् Gold of the weight of

तापयान a. Warming, burning.

तापित p. p. 1 Warmed Heated; Bri. S. 54. 115. -2 Distressed, pained; नातिनृप्यति मे चित्तं सुचिरं तापतापितम् Bbāg. 8. 5. 13.

तापिन a. 1 Suffering from a disease (moral or physical.). -2 Heating. -3 Hot. -4 Causing pain, exciting; Ki. 2. 42.

782

ताप्यम Sulphuret of iron.

तम् 4 P. (ताम्यति, तान्त) 1 To choke, be suffocated.—2 To be exhausted or fatigued; अञ्जतिशिषपुष्पहननैरिप ताम्यति यत् Mal. 5. 31.—3 To be distressed (in body or mind), be uneasy or pained, pine, waste away; प्रविशति मुहुः कुत्रं गुज्ञ-मुहुवंहु ताम्यति Git. 5; गातोत्कण्ठा लञ्जितलुलितरहके स्ताम्यति Mal. 1. 15; 9. 33; तृष्णे मुधा ताम्यसि Mu. 3. 1; नायों मुग्यश्चठा हरन्ति रमणं तिष्टन्ति नो वारितास्तिक ताम्यसि... Amaru. 8.—4 To stop, become immovable; Raj. T. 5. 345.—6 To wish, desire.—Caus. (तमयति) To suffocate, choke.

तमम् Darkness. -2 The tip of the foot. -मः 1 An epithet of Rāhu. -2 The Tamāla tree. -3 Darkness.

तमक: A kind of asthma. -का The plant Phyllanthus Emblica (Mar. भुईआंवळी).

तमत a. [तम्-अतच् Up. 3. 110] 1 Desirous, longing for. -2 Wished, desired.

तमनभ् Becoming suffocated or breathless.

तान्त p. p. [तम्-फ] 1 Wearied, languid, fatigued; सिवलासरतान्तम्वीविवरे कान्तमिवाभिनीय शिश्ये Bu. Ch. 5. 56.—2 Troubled, afflicted.—3 Faded, withered; सृदुलतान्त-लता तमलोकयत् Si.; see तम्.

तमस् n. [तम्-असुन्] 1 Darkness; कि वाऽभविष्यदरण-स्तमसां विभेता तं चेत्सहस्रकिरणो धरि नाकरिष्यत् S. 7.4; V.1.7; Me. 39. -2 The gloom or darkness of hell; धर्मेण हि सहायेन तमस्तरित दुस्तरम् Ms. 4. 242. - 8 Mental darkness, ignorance, illusion, error; मुनिसुताप्रणयरमृतिरोधिना मम च मुक्त-मिद तमसा मनः S. 6. 8. - (In San. phil.) Darkness or ignorance, as one of the three qualities or constitutents of every thing in nature (the other two being सन्द and रजस); अन्तर्गतमपास्तं मे रजसोऽपि परं तमः Ku. 6.60; Ms. 12. 24. -5 Grief, sorrow; Bhag. 5. 14. 33. -6 Sin; Bhag. 10. 15. 5. -7 Stupefaction, swoon; तया भिन्नतनु-त्राणः प्राविशद्विपुलं तमः Ram. 7. 8. 14. -8 Anger; Bhag. 10. 59. 42. -m., -n. An epithet of Rāhu; तमधन्द्रमसीवेद-मुपर्ज्यावभासते Bhag, 4.29.70. -Comp. -अपह a. removing darkness or ignorance, illumining, enlightoning; आगमादिव तमोपहादितः संभवन्ति मतयो भवच्छिदः Ki. 5. 22. (-g:) 1 the sun. -2 the moon. -3 fire. -4 a Buddha. -अरि: 1 the sun. +2 the moon. -3 fire. -काण्डः,-ण्डम् great or spreading darkness. - 1: an epithet of Rahu. —गुण: see तमस् above (4). –भः 1 the sun.–2 the moon -3 fire. -4 Vișnu. -5 Siva. -6 Knowledge. -7 a Buddha. -ज्योतिस् m. a fire-fly. -तातिः spreading darkness. -निष्ठ a. taking to hell (नरकप्रद); Ms. 12. 95. -- नुद् m. 'तमोनुदोऽभिचन्द्राको ' इति विश्वः; 1 a shining bedy. -2 the sun. -3 the moon; नरेन्द्रकन्यास्तमवाप्य सत्पति तमोनुदं दक्षसुता इवाबभुः R. 3. 33. - fire. - f a lamp, light. -जुद: 1 the sun. -2 the moon. -3 the Supreme Being. -प्रभा a sort of hell. -प्रवेश: 1 groping in the dark. -2 mental gloom. - भिद्, -मणि: 1 a fire-fly. -2 a

sapphire. -3 a star. -1 the moon; तमोमणिस्तु खयोते नीलमण्यामुडी शशी Nm. -राजः a kind of sugar; I. D. B. -विकारः sickness, disease. -विशाल a. a bounding in gloem; तमोविशालश्च मूलतः सर्गः San. K. 54. -वृत a. 1 obscured, clouded. -2 affected with anger, fear &c. -हन, -हर a. dispersing darkness. (-m.) 1 the sun--2 the moon.

तमस a. Dark-coloured. -सः 1 Darkness. -2 A well. -सा N. of a river. -सम् 1 Darkness. -2 A city.

तमस्क (At the end of a compound) 1 Darkness; स तजस्वतो लोकान् भास्वतोऽपहततमस्कानभिसिध्यति Cb. Up. 7. 11.2. -2 Mental darkness; तत्प्रत्यनीकानसुरान्सुरप्रियो रजस्त-मस्कान्प्रमिणोत्युरुष्ठवाः ॥ Bhāg. 7. 1.11.

तमस्वत् a. Dark, gloomy. –ती 1 Night. –2 Turmeric.

तमस्विनी, तमा A night.

तमाल: 1 N. of a tree with a very dark bark; तरणतमालनीलबहलोजमदम्युपरा: Mal. 9. 18; R. 13. 15, 49; Git. 11. -2 A sectarial mark of sandal upon the forehead made with the juice of the Tamāla fruit. -3 A awerd, scimitar. -4 The bark of the hamboo. -4 Tobacco. -Comp. -पत्रम् 1 a sectarial mark upon the forehead. -2 a Tamāla leaf; R. 6.64.

तमालकः 1 The Tamala tree. -2 The bark of a bamboo.

तमालिनी A place over-grown with Tamela trees.

तिम, -मी f. 1 Night, especially a dark night; स तमी तमीभिरभिगम्य तताम् Si. 9. 23; Bhag. 10. 13. 45. -2 A swoon, faint. -3 Turmeric.

तिमस्त a. Dark. -स्नम् 1 Darkness; एतत्तमाल्दलनीलतमं तिमस्न Git 11; करचरणोरिस मणिगणभूषणिकरणविभिन्नतिमस्त 2; Ki. 5. 2. -2 Mental darkness, illusion. -3 Anger, wrath. -सः The dark half of the month. -Comp. -पसः the dark fortnight (of a lunar month); R. 6. 34; तिमस्यक्षत्रृटिकृटअक्षितम् N.

तिमस्ता 1 A dark night; सूर्ये तपत्यावरणाय दृष्टेः कल्पेत होकस्य कथं तिमस्ता R. 5.13; Si. 6.70; Ki. 9.18; Ku. 6.43. -2 Extensive darkness.

तमोमय a. 1 Covered with darkness. -2 Ignorant. -यः N. of Rahu.

तम A Taddhita affix of the superlative degree applied to nouns, adjectives and also to verbs and indeclinables in which latter case it is changed to तमाम्; अर्थ Pt. 5. 'the best horse'; मुहत्तम Mu. 1; so पचिततमाम्. It is also added to pronouns in the sense of 'one of many' e. g. कराम, यतम, ततम &c.

तमञ्जाः A platform, a stage.

तमञ्जाकः The projecting roof of a house.

तमरम्, 1 Tin. -2 Lead.

तम्पा, तम्बा, तम्बिका A cow.

तय् 1 ति. (तयते) 1 To go, move; अध्युवास रथं तेये प्रस्त Bk. 14. 75; धरित्रीं मुसली तेये प्रहस्तिश्वसिदे न च 14. 108. -2 To guard, protect.

तयः 1 Protection. -2 A protector; Ki. 15. 20.

तर A Taddihita affix of the comparative degree, added to adjectives, nouns, and also to verbs and indeclinables in which latter case it is changed to तराम. It is added, like तम, to pronouns in the sense of 'one of two'e. g. कतर, ततर, यतर &c.

तर, तरण, तरिण, तरण्ड, तरिनी, तरीय &c. 800 under तृ.

तरक्ष:, -भु: 1 A hyena; तरक्षस्तु मृगादन:.....तरक्षुकुल-सेनितान् Siva. B. 20. 44. -2 A tigor; Mb. 13. 131. 10. (See com. of Nilakantha.)

तरकः [तु-अहच्] 1 A wave; U. 3. 47; Bh. 1. 81; R. 13. 63; S. 3. 6. -2 A section or part of a work (as of the कथासरिसागर). -3 A leap, jump, gallop, jumping motion (as of a horse). -4 Cloth or clothes. -5 Waving, moving to and fro. -Comp. -माल्जिन m. the sea; P. R. 7. 9-10. -चती a river; कथमपि विनियस संचरन्तः क्षतजतरक्षवतीषु चिद्धमत्स्याः Vikr. 6. 72.

तरिङ्गत a. [तरङ्गः संजातोऽस्य, तार॰ इतच्] 1 Wayy, tossing with waves; पीडा Mal. 9. 11, -2 Overflowing. -3 Tremulous. -तम् Waving; अपाङ्गतरिङ्गतानि बाणाः Git. 3.

तरिक्षेत्र a. Wavy, undulating, unsteady. -णी A river; as in राजतरिक्षणी; तरिक्षणी नेणिरिनायता भुवः Si. नाथः, भर्ता the sea; Vikr. 13. 53.

तरन्तः [त्-झन्] 1 The ocean. -2 A hard shower. -3 A frog. -3 A demon or Rākṣasa. -6 A devotos. -ती A boat.

तरल a. [त्-अलच्] 1 Trembling, waving, shaking, tremulous; तारापतिस्तरलिवयुदिवाभयन्दम् R. 13. 76; घन इव तरलबलाके Git. 5; Si. 10. 40; U. 5. 11; S. 1. 25. -2 Fickle, unsteady, transient; वैराधितारत्तरला स्वयं मस्मिरणः परम् Si. 2. 115; Amaru. 30. -3 Splendid, sparkling, glittering; तारावितान्तरला इव यामवत्यः Ki. 8. 56. -4 Liquid. -6 Libidinous, wanton. -6 Hollow. -7 Extensive, wide. -लः 1 The central gem of a necklace; मुजामयोऽन्यतरलमध्यः Vas. 35; or हारांस्तारांस्तरलगुटिकान् (Malli. considers this as an interpolation in Meghadūta). -2 A necklace. -3 A level surface. -4 Bottom, depth. -5 A diamond. -6 Irou. -7 Thorn-apple. -ला 1 Rice-gruel. -2 Spirituous liquor. -8 A bee. -Comp.

-नयना, - लोचना a woman with rolling or tremulous eyes. - प्रतिबन्धम् a. variety of necklace with a brilliant pearl in the centre; Kau. A. 2. 11.

तरलता, -त्वम् i unsteady activity; tremulousness. -2 Sparkle, glitter; कार्कश्यं स्तनयोर्दृशोस्तरलता Pt. 1. 190.

तरलयति Den. P. To cause to shake, to wave, move to and fro; Amaru. 87; चूडामण्डलबन्धनं तरस्यत्याकृतजो देपयुः U. 5. 35.

तरलायते Den. A. To tremble, shake, move to and fro.

तरलायितः A large wave, surf. -तः, तम् Fickleness.

तरित a. Shaking, tremulous, undulating; ेतुक्रतरक्ष

तरचारिः A sword; परितः शिथिलोदप्रतरवारिति छित्रताः Siva. B. 22. 39.

तरस् a. Ved. [तू-करणादी असुन] Quick, energetic. -n. 1 Speed, velocity. -2 Vigour, strength, energy; कैलास-नाथं तरसा जिगीषु: R. 5. 28; 11. 77; Si. 9. 72. -3 A bank, a place of crossing. -4 A float, raft; बृहस्पतिस्तर आपश्र गृह: Rv. 1, 190. 7. -5 A monkey. -6 A disease.

तरसम् Meat, flesh.

तरसानः A boat.

तरस्वत् a. 1 Quick, swift. -2 Sick. -3 Energetic, strong, powerful.

तरस्विन् a. (-नी f.) 1 Swift, quick. -2 Strong, powerful, courageous; mighty; ततः सुतुमुलं युद्धं गन्धवीणां तरस्विनाम् (बभूव) Mb. 3. 244. 22; निर्कितेषु तरसा तरस्विनां सञ्जूषु प्रणतिरेव कीर्तये R. 11. 89; 16. 77. -m. 1 A courier, an express. -2 A hero. -3 Air, wind. -4 An epithet of Garuda.

तरान्धुः, तराञ्जः A large flat-bottomed boat.

तरिः, तरीषः &c. See under तृ.

तरिता 1 The fore-finger. -2 Garlio, or hemp. -3 A form of Durgā. -Comp. -धरण (-पूजा) यन्त्रम् N. of a mystical diagram.

तर a. [त्-उन Un. 1. 7] Protecting. —रः 1 A tree; नवसंरोहणशिथिलस्तरित सुकरः समुद्धतुम् M. 1. 8. —2 Ved. Velocity. —3 A wooden ladle for taking up Soma.—Comp.—क्णिः a kind of hird. —कोटरम् the hollow of a tree.—खण्डः, —ण्डम्, —ण्डम्, —ण्डम् an assemblage or clump of trees.—जीवनम् the root of a tree. —तलम् the ground about the foot of a tree, foot of a tree. तू(पू)लिका A bat, flying fox (because it suspends itself from hranches).—तसः a thorn.—मण्डपः a bower; अस्तीह प्रमदोयाने तरु-मण्डपमध्यमः । दृष्टप्रभावे वरदो देवदेवो विनायकः ॥ Ks. 20. 55.—मुगः a monkey.—राग 1a bud or blossom.—2 a young shoot, sprout.—राजः the Tala tree.—राजन m. 'the king

784

तर्जनम्

of trees', N. of the tree Pārijātaka; also - वरः, -रहा a parasitical plant. -बल्ली a creeper; Ks. 53. 59. -बिला-सिनी the Nayamallikā creeper. -शायित m. a bird. -सारः camphor.

বহুৱা a. Full of, or abounding in trees.

तस्टः The root of the lotus.

तरुण a. [तु-उनन् Un. 3. 54] 1 Young, youthful, juvenile (as a man). -2 (a) Young, newly-born or produced, tender, soft; वितीर्णे सर्वस्त्र तरुणकरुणापूर्णहृदयाः Bh. 3. 49. (b) Newly risen, not high in the sky (as the sun); वासो वसाना तरुणार्करागम् Ku. 3. 54. - 8 New, fresh; तरुणं दिध Chan. 64; तरुणं सर्वपशाकं नवीदनं पिच्छिलानि च दर्धानि । अल्पब्ययेन सुन्दरि श्राम्यजनो मिष्टमश्नाति ॥ Chand. M. 1. - Lively, vivid. - 可: A young man, youth; गतवयसामपि पुंसां येषामर्था भवन्ति ते तरुणाः Pt. 1. 11; Bv. 2. 62. -2 The castor-oil plant. -3 Large cumin-seed (Mar. जिरे). -4 Newly produced liquor; तरणस्तु नवे यूनि मधे प्रयम उत्कटे Nm. - off 1 A young or youthful woman; शबस्य तहणी विषम् Chāṇ. 78. -2 N. of some plants such as Aloe Perfoliata (Mar. कोरफड), Rosa Glandulifera (Mar. पांढरा गुलाब) etc. - जम् 1 Cartilage. - 2 A sprout. - Comp. -अस्पि n. cartilage, -ज्वर: fever lasting for a week. -दिध n. congulated milk five days old. -पीतिका red arsenic.

तरुणकम् A sprout.

तरुणयति Don. P. To heighten, spread; प्रारम्भेऽपि त्रियामा तरुणयति निजं नीलिमानं वनेषु Mal. 5. 6.

तरुणायते Den. A. To remain young or fresh; तृष्णैका तरुणायते Pt. 5. 16.

तरुणिमन् m. Youth, juvenility; अपकान्ते बाल्ये तरुणिमनि चागन्तुमनिस P. R. 2. 11.

तस्ता Freshness, vigour.

तरह Ved. 1 Overcoming, conquering. -2 Impelling, driving onward. -3 Protecting (तारक).

নহন a. Ved. 1 Carrying across. -2 Conquering.

तरुषः a. A conqueror. -षा Victory.

तरुष्यति Den. P. To attack.

तर्स् n. Ved. 1 Battle. -2 Superiority. -3 Over-

तर्क 10 U. (तर्कयति-ते, तर्कित) 1 To suppose, guess, suspect, believe, conjecture, infer; त्वं तावस्त्रतमां तर्कयसि 5. 6; Me. 96. -2 To reason, speculate about, reflect. दृष्ट्वा तस्त्रीकरं ह्पं तर्कयामास नित्रधा Bhag. 3. 13. 20. -3 To consider or regard as (with two acc.) -4 To think of, intend, mean, have in view; (पातुं) त्वं वेदच्छरकटिकविशदं तर्कयिस्तर्यगम्भ: Me. 53. -5 To assortain; Ram. 3. -6 To shine. -7 To speak.

तर्कः (तर्क्-भावे अच्) 1 Supposition, conjecture, guess; प्रसन्नस्ते तर्कः V. 2. -2 Reasoning, speculation, discussion, abstract reasoning; कुतः पुनरस्मिश्रवधारिते आगमार्थे तर्कनिमित्तस्याक्षेपस्यावकाशः; इदानी तर्कनिमित्त आक्षेपः परिहियते S. B.; तर्कोऽप्रतिष्टः स्मृतयो विभिन्नाः Mb.; Ms. 12, 106--8 Doubt. - Logic, the science of logic; यत्काव्य मधुवर्षि धर्षितपरास्तर्केषु यस्योक्तयः N. 22. 155; तर्कशास्त्रम्, तर्कदीपिका -5 (In logic) Reduction to absurdity, a conclusion opposed to the premises, a reductio ad absurdum. -6 A system of doctrine founded on pure reasoning or free thinking, a philosophical system (particularly one of the six principal Darsanas q. v.). -7 A name for the number 'six'. -8 Supplying an ellipsis. -9 Cause, motive. -10 Wish, desire. - की Speculation, reasoning. -Comp. - অতঃ a beggar. -आभासः fallacious reasoning, fallacy in drawing conclusions. - कीमुदी N. of a Vaisesika-work. - मुद्रा a particular position of the hand; क्रवोरी दक्षिणे सन्यं पार्यमं च जानुनि । बाहुप्रकोष्टेऽक्षमालामासीनं तर्कमुद्रया ॥ Bhag. 4. 6. 38. -विद्या logic; philosophical treatise. -शास्त्रम् 1 logic. -2 a philosophical work.

तर्कक a. [तर्क-जुलू] Inquiring, inquisitive. -कः 1 A suitor, an inquirer, a petitioner. -2 A logician.

तर्कणम् Reasoning, speculation.

तिर्फित p. p. Douhtod, guessod, discussed, investigated, examined &c.; see तर्क. -तम् A supposition, conjecture.

तार्कन a. [तर्क्-णिनि] 1 Guessing. -2 Reasoning, versed in speculation; Ms. 12. 111. -m. A logician, reasoner.

तकुंकः A suppliant, petitioner.

तर्कः -m., f. A spindle, an iron pm upon which cotton is first drawn out; तर्कः कर्तनसाधनम्. -Comp. -पिण्डः, -पीठी, पीटः, -पाठी a ball at the lower end of a spindle. -सायाः a concave shell or saucer serving to hold the lower end of a spindle. -रााणः a Whetstone for sharpening spindles.

तर्कुटम् (न्टी) Cutting ; L. D. B.

तर्सुः A hyena.

तक्यः Nitre, salt-petre.

तर्जा 1 P., 10 A. (often P. also) (नर्जित, तर्जयित-ते, तर्जित) 1 To threaten, menace, terrify; सस्तीमङ्गुल्या तर्जयित \$.1; अहिनाननिन्नेद्भृतैस्तर्जयित केतुमिः R. 4. 28; 11. 78, 12. 41; Bk. 14. 80. -2 To scold, revile, censure, blame; न जिह्नयांचकाराऽथ सीतामभ्यर्थ्य नर्जितः Bk. 6. 3; 8. 101; 17. 103. -3 To mock, deride.

तर्जनम्, -ना [तर्ज्-भावे ल्युद्] 1 Threatening, frightening. -2 Censuring; अक्युलीकिसलयाप्रतर्जनम् R. 19. 17; Ku. 6. 45, -3 Pointing at (in ridicule or contempt.) -4

Putting to shame, excelling, surpassing. — Anger. — The fore-finger; विलोक्य आमयामास यमाज्ञामित तर्जनीम् Ks. 17. 88.

तर्जित p. p. 1 Threatened; तर्जितः परशुधारया मम R. 11. 78. -2 Blamed; scolded; तर्जितः स भयादेव शबरस्तं व्यजिज्ञपत् Raj. T. 3. 34. -3 Disgraced. -तम् Threatening, a menace.

तर्णः, तर्णकः A call; अभ्याजतोऽभ्यागततूर्णतर्णकान् Si. 12. 41; Raj. T. 5. 432.

तार्णी: 1 A raft. -2 The sun.

तर्दे I P. (तर्दनि) 1 To injure, hurt. -2 To kill, cut through; see तृद् also.

तर्दु-ई f. A wooden ladle.

तर्दन, तर्पन् n. Ved. 1 A hole, an opening; शं युगस्य तर्द्य Av. 14. 1. 40. -2 Sewing with stitches.

तर्पणम् See under तृप्.

तर्फित् a. A killer, an injurer.

तर्थ् 1 P. (तर्वति) To go, move.

तर्बर: A year.

तर्मन n. The top of the sacrificial post.

तर्पः, तर्पणम् &c. See under तृष्.

तर्ह् see तर्द् ; रथाऽश्वांश्व रिपोस्ततर्ह शाखिना Bk. 14. 108.

तर्हणम् Ved. Injuring, cruehing; सं पृथिव्या अधशंसाय तर्हणम् R. 7. 104. 4.

ताहीं ind. [तद्-हिंच्] 1 At that time, then. -2 In that case; यदा-ताहीं 'when-then'; यदि-ताहीं 'if-then'; क्यं ताहीं 'how then'.

तल् 1 P., 10 U. (तलति, तालयति-ते) 1 To be full or complete. -2 To fix, found, establish. -3 To be fixed. -4 To accomplish a vow.

तलः -लम् [तल् अच्] 1 A snrface; भुवस्तलिय व्योम कुर्वन ब्योमव भूतलम् R. 4. 29; sometimes used at the end of comp. without much alteration of meaning; महातलम् surface of the earth i. e. earth itself; युद्धे तु द्रिणतले प्रलभावकाशा S. 7. 32; नभस्तलम् &c. -2 The palm of the hand; R. 6. 18. -3 The sole of the foot; Bhag. 10. 36. 8. -4 The fore-arm. -5 A slap with the hand. -6 Lowness, inferiority of position. -7 A lower part, part underneath, base, foot, bottom; रेवारोधिस वतसीतक्तले चेतः समुत्कण्डते K. P. 1. -8 (Hence) The ground under a tree or any other object, shelter afforded by anything; फणी मयूरस्य तले निषीदित Rs. 1. 13. -9 A hole, pit. -10 A span. -लः 1 The hilt of a sword. -2 The palmyra tree. -3 N. of Siva. -4 Pressing the strings of a lute with the left hand; तत्र तत्र महानोदेसकृष्टतलनादितै:

Mh. 1. 221. 60. -8 A division of hell. -34 1 A pond. -2 A forest, wood; भरमप्रस्तरशायी च भूमिशस्या तलेषु च Mh. 12. 303. 11. -3 Cause, origin, motive. -4 A leathern fence worn round the left arm (বলা also in this sense); उदातैरायुधिश्वज्ञास्तलबद्धाः कलापिनः Mb. 6. 16. 14. -Comp. -अङ्गुलि: f. a toe. -अतलम् the fourth of the seven divisions of hell; Bhag. 2. 5. 41. - इसण: a hog. -उदर a. having a protuberant belly, pot-bellied. -उदरी f. A wife; L. D. B. -उदा a river. -धातः a slap with the palm of the hand. -साङ: 1 a kind of musical instrument. -2 clapping of the hands. - == , -त्राणम् , -बारणम् a leathern glove of an archer ; शरासन-ज्यातलवारणभ्वनिः Ki. 14. 29; पाणयः सतलत्राश्र ... \$iya B. 12. 80. -प्रहारः a slap with the hand. -वद a having fastened round one's arm the तल (त्र); Mb. 6. 16. 14. **-युद्धम्** ३ fight with the palms of the hands. -लोक: nether world (पाताल); Bhag. 2, 6, 42. —सारकम् 1 a martingale. —2 a horse's food-receptacle; M. W. —सारणम् , -सारिका ibid. - हद्यम् the centre of the sole of foot.

तलकम् A large pond. -कः A small cart with burning coals (Mar. श्रेगडी); Heh. 7.

तंलतः ind. From the bottom.

तलाची A mat.

तिलेका A martingale.

तिस्त a. 1 Fixed, having a bottom. -2 Fried. -तम् Fried meat.

तलवः A musician (playing with palms on the instrument); Vāj. 30. 20. —कारः (pl.) N. of a school of the सामवेद. आग्राणम्, उपनिषद् other names for जैमिनीय आग्राण and उपनिषद्.

तलवारणम् A sword.

तिलेत् f. Lightning; cf. तिंडेत्.

तिलन a. [तल्-इनन् Un. 2. 53] 1 Thin, meagre, spare. -2 Small, little. -3 Clear, clean. -4 Situated under or heneath. -5 Weak. -6 Separate. -7 Fine, very thin; क्षोणीकान्तमृणालतन्तुतिलनास्ताम्यन्ति तारापतेः Vikr. 11. 80. -8 Covered with; Vikr. 14. 61. -नम् A bed, couch. -उद्री a. a slender-waisted woman; स्नानावसाने तिलनोद्रीणामकृत्रिमं मण्डनमाविरासील् Vikr. 10. 88.

तिलमम् 1 Paved ground, a pavement. -2 A bed, cot, couch. -3 An awning. -4 A large sword or knife.

तलुन a. [तल्जनत्] Young. नः 1 A youth. -2 Wind, air. नी A girl, young woman.

तस्कम् A forest.

तरपः, -रपम् [तस्पक् Up. 3. 28] 1 A couch, bed, sofa; सपदि विगतनिव्रस्तरुपमुण्झाञ्चकार R. 5. 75 'left the bed', 'rose.' -2 (Fig.) A wife (as in गुरुतत्पग q. v.);

Chan. Up. 5. 10. 9. -8 The seat of a carriage. -4 An upper storey, a turret, tower; विशिष्तल्यादसती निवेशः पर्यस्तशालः प्रभुणा विना मे R. 16. 11. -6 A guard, one who protects; तल्पेशाभ्यासिकेंद्रेणं शुरुभे योधरक्षितम् Mb. 1. 207. 34 (तल्पेः रक्षिभः पुरुषेः com.) -6 (with अधिगम्) Sexual intercourse; श्राद्धभुग् श्रृपलीतल्पं तदहर्योऽधिगच्छित Ms. 3. 250. -स्पा A couch bed; तल्पा नः सुशेवा Av. 13. 1.17. -Comp. -कीटः a bug.

तरपकः One whose business is to make or prepare beds (as a servant).

तर्पनम् 1 The exterior muscles of an elephant's back. -2 The flesh on the back-bone.

तरपरुम् The back-bone of an elephant (१ष्ठवंश); सान्द्रतकास्तरूपराध्विष्टकक्षाः Si. 18. 6.

বন্ধ: A reservoir, tank. - স্থা 1 A youthful woman. -2 N. of the wife of Varuna. -3 A boat. - স্থান্ন A pit, hole.

तहाज: 1 Excellence, superiority, happiness. -2 (At the end of comp.) Excellent (in this sense the word is always masculine, whatever be the gender of the first member of the compound); गोतला: 'an excellent cow'; so कुमारीतला: 'an excellent maidon'.

तिश्चिका A key.

तरवम् Scent produced from the rubbing of fragrant substances.

तवकः Fraud, deceit; तवकः कपटेऽपि च Nm.

तवक्षीरम् 1 Manna of bomboo (Mar. वंशलोचन). -2 A kind of extract of wheat, rice &c.

तवराजः A sort of sugar.

तवस् a. Ved. 1 Old. -2 strong, great. -n. Strength, power (बल); सोमस्य मा तवसं वक्ष्यमे Rv. 3. 1. 1.

तवस्य a. 1 Increasing strength (as an oblation). -स्यम् strength; तस्मे तवस्यमतु दायि सन्ना Rv. 2. 20. 8.

तिष a. Ved. 1 Old. -2 strong, powerful, bold, courageous. -प: 1 The ocean. -2 Heaven. -3 Strength; युधेव राज्ञास्तविषाणि कर्तन Rv. I. 166. 1. -4 Business (व्यवसाय). -पी 1 Power. -2 The earth. -3 A river. -4 N. of a daughter of Indra.

ताविष्या Violence, force; हवित भीमो वृषभस्तविष्याय Rv. 9. 70. 7.

तवीषः 1 The ocean. -2 Heaven. -3 Gold.

तस्य A Krit affix by means of which potential passive participles are formed from roots, e. g. कर्तब्य from क.

तप a. 1 Hewn, cut, chiselled, split. -2 Fashioned; see तक्ष् ; formed in mind, produced; ऋतेन तथा मनसा हिता Av. 11. 1. 23.

तपू m. 1 A carpenter in general; रथं न तष्टिव तिसनाय Rv. 1. 61. 4. -2 The architect of gods (विश्वकर्मन्) -3 One of the 12 Adityas.

तस् 4 P. (तस्यति) 1 To fade away, become exhausted. -2 To throw down. -3 To wane, decay, perish. -1 To reject, cast. [cf. Eng. toss.]

तसरम् A shuttle; सामानि चकुस्तसराज्योतवे Rv. 10.130.2. तसरिका Weaving.

तरकर: 1 A thiel, robber; मा संचर मनःपान्य तत्रास्ते स्मरतस्कर: Bh. 1. 86; Ms. 4. 135, 8. 67. -2 (At the end of comp.) Anything bad or contemptible; अकस्मात तावदुत्तस्यो गर्जञ्जलदत्तस्कर: Ks. 101. 140. -3 The ear; cf. व्यावृत्ता यत्परस्वेभ्यः क्षृतौ तस्करता स्थिता R. 1. 27. -री A passionate woman.

तस्करता 1 Theft; R. 1. 27. -2 Hearing.

तस्यु a. Stationary, immovable, stable; देहस्तु सर्व-सङ्घातो जगत्तस्थुरिति द्विधा Bhag. 7. 7; 23; त्वमीशिष जगत-स्तस्थुषश्र Bhag. 7. 3. 30.

तस्दी (in Astr.) Hexagon.

ताक्षण्यः, ताक्णः The son of a carpenter.

ताच्छीलिकः N. of an affix used to denote a particular inclination, tendency, or habit.

ताञ्छीस्यम् [ताञ्छीस्ये णिनिः] The act of being accustomed to that.

ताजद a. Quick, speedy. --ind. Suddenly, abruptly; (opp. चिरम्); ताजद्वन इव भज्यन्ताम् Av. 8. 8. 3.

ताजिकः (तः) 1 A Persian (म्लेन्छविशेषः); Ks. 37. 36. -2 N. of a broad of an excellent horse; ताजिकाः खरशालाश्च तुपाराश्चोत्तमा हयाः Asvachikites.

ताटङ्कः An ornament for the ear, a large ear-ring; तेन मुनिना पारितोषिकं ताटङ्क्य्गलमर्पितं तस्य राज्ञः P. II.

ताटस्थ्यम् 1 Proximity. -2 Indifference, disregard neutrality; see नटस्थ.

ताड, ताडनम् &c. See under तर्.

ताइजः N. of an excellent breed of horses; বাইজা বর্মমাংমাশ্ব Aśvachikitsā.

ला(ट)डका 1 N. of a female fiend, daughter of Suketu, wife of Sunda and mother of Maricha. [She was changed into a fiend by the sage Agastya whose devotions she had disturbed. She was killed by Rama when she began to disturb, the sacrificial rites of Visvamitra. Rama was first unwilling to bend his bow against a roman, but the sage overcame his scruples. See R. 11. 20]. —2 The large dark-green pumpkin.

ताडकेयः [ताडकाया अपत्यं डक्] An epithet of the demon Maricha, son of Tadaka,

767

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

ताडङ्कः, ताडपत्रम् See ताटब्कम्; विश्वासाय रवताडङ्क-पाणि कृत्वा प्रयागकम् Raj. T. 7.749.

ताडाग a. (नी f.) Being in or coming from tanks.

ताडि:, -डी f. 1 A kind of palm. -2 A kind of ornament (also ताडि(डी) दल); ताडीदलेन श्रवणाभिपत्य Vikr. 12.12.

ताण्डवः -वम् 1 Dancing in general; मदताण्डवोत्सवान्ते U. 3. 18; भू dance or playful movement of the eyebrows; 3. 19. -2 Particularly, the frantic or violent dance of Siva; त्र्यम्बदानन्दि वस्ताण्डव देवि भ्यादमीष्ट्रवे च इष्टपे च नः Mal. 5. 23; 1. 1. -3 The art of dancing. -4 A sort of grass. -5 (In prosedy) A foot of three short syllables. -Comp. -तालिकः an epithet of Nandin, the door-keeper of Siva. -प्रियः N. of Siva.

ताण्डवित a. 1 Dancing, made to dance; Mal. 2. -2 Moving round in a wild dance; U. 5. 36. -3 Fluttering; P. R. 1. 3-4. -4 Frowning.

लाण्डिः The science of dancing.

ताण्ड्यबाह्मणम् N. of a बाह्मण of Samaveda.

तातः [तन-क दीर्षश्च Un 3.90] 1 A father; मृष्यन्तु लबस्य बालिशतां तातपादाः U. 6; हा तातिति कन्दितमाकर्ण्य विषण्णः R. 9.75.—2 A term of affection, endoarment or pity, applied to any person, but usually to inferiors or juniors, pupils, children &o.; तात चन्द्रापीड K. 106; Mal. 6.16; रक्षसा मिलतस्तात तब तातो बनान्तरे Mb. —3 A term of respect applied to elders or other venerable personages; हेपिता हि बहवो नरेश्वरास्तेन तात धनुषा धनुर्भृतः R. II. 40.; तस्मान्मुन्ये यथा तात संविधानुं तथाहीस 1.72.—4 Any person for whom one feels pity. —Comp. —1 a. 1 agreeable to a father.—2 paterual. (—1;) a paternal uncle. —तस्यः a paternal uncle, or the most respectable of a man's male relations.

तातनः The Khanjana or wagtail.

নাবত a. 1 Paternal. -2 Hot. -ত: 1 A disease.
-2 An iron club or spike. -3 Cooking, maturing.
-4 Heat. -5 A relative who may be regarded as a father.

तातिः Offspring. -तिः f. Continuity, succession, as in आरिष्टताति or शिवताति q.v.

तात्कर्म्यम् Sameness of occupation.

तात्कालिक a. (-की f.) 1 Simultaneous; equally long; Y.1.151. -2 Immediate. -3 Relating to any particular time; हयान् संदर्य मां स्तः प्राह तात्कालिकं वनः Mb. 3. 22. 20.

तात्काख्यम् Simultaneity.

तात्पर्यम् [तत्परस्य भावः ध्यम्] 1 Purport, meaning, scope, अत्रेदं तात्पर्यम् &c. -2 Purport of propositions; K.P.2. -8 Aim, object, intended reference to any object,

purpose, intention (with loc.); इह यथार्थकथने तालर्थम् P. II. 3. 43 com. — The object or intention of the speaker (in using particular words in a sentence); वक्तरिका तालर्थं परिकीर्तितम् Bhäsā P. 84; ताल्यंग्रिपतितः 82. — Explanation. — Entire devotion to, absorption in any object. — Comp. — अयः the meaning of a sentence. — निर्णयः ascertainment of meaning or purport.

तात्पर्यक a. Aiming at, meaning.

तात्पर्यतः ind. With this intention; त्यक्तश्रीनगरान्तरात् स चृपतिस्तात्पर्यतो निर्ययौ Raj. T. 1. 367.

तात्विक a. True, real, essential; कि चासीदमृतस्य भेद-विगमः साचिरिमते तात्विकः Bv. 2. 81; तात्विकः संबन्धः &c.

तादर्थिक a. Intended for that.

ताद्य्येम् 1 Identity of aim, object. -2 Relation to. -3 Sameness of meaning. -4 Purpose, aim.

तादात्स्यम् Samenees of nature, identity, unity; नयनयोस्तादात्स्यमम्भोरुहाम् Bv. 2.81; भगवत्यात्मनस्तादात्स्यम् &c.

तादात्विकः A spendthrift; यो यद् यद् उत्पश्चते तत्तद् भक्षयति स तादात्विकः Kau. A. 2. 9.

तादश a. (-क्षी f.), तादृश् a., तादृश a. (-क्षी f.) Suchlike, like him, her or it, like that; तादृग्गुणा Ms. 9. 22, 36; Amaru. 51; यादृशस्तादशः any body whoever, common or ordinary man; उपदेशों न दातन्यों यादृशे तादृशे जने Pt. 1. 390.

ताइर्ग्यम् Sameness of law, analogy.

ताइप्यम् Samenoss of form, identity.

तानः [तन्-पञ्] 1 A thread, fibre. -2 (In music)
A protracted tone, a key-note; यया तानं विना रागः Bv.
1.119; तानप्रदायित्वसिनोपगन्तुम् Ku. 1.8 (the number of
tanas is said to be 49). -3 A monotonous tone. -नम्
1 Expanse, extension. -2 An object of sense. -Comp.
-कमेन n. 1 tuning the voice as a preparatory step to
singing. -2 running over the notes to catch the key.

तानवम् Thinness, smallness; हास्यप्रभा तानवमाससाद Vikr. 1. 106; Raj. T. 4. 25.

तानूरः A whirlpool.

तान्त Sec under तम्.

तान्तव a. (-ची f.) [तन्तोर्विकार: अस्] Made of threads; चर्मजैस्तान्तवै: पाशैर्वद्ध्वा पनितमर्भकाः Bhag. 10.64.4. -चम् 1 Spinning, weaving. -2 A web. -3 A woven cloth; Ms. 10.87.

तान्तुवायिः, तान्तुवाय्यः The son of a weaver; P. IV. 1. 152 Kasi.

तान्त्रिक a. (-की f.) 1 Well-versed in any science or doctrine -2 Relating to the Tantras. -8 Taught or

ताम्र

contained in them. - कः A follower of Tantra doctrines; तान्त्रिकाः परिचर्यायां केवलस्य श्रियः पतेः। अङ्गोपाङ्गायुधाकल्पं कल्प-यन्ति यथा च यैः॥ Bhag. 12. 11. 2.

ताप, तापन &c. See under तप्.

तापत्यः An epithet of Kuru; also of Arjuna; सोऽहं त्वयेह विजितः संख्ये तापत्यवर्धन Mh. 1. 170. 70.

तापस a. (न्सी f.) 1 Relating to religious penance or to an ascetic; तापसेच्वेच विशेषु यात्रिकं भेक्षमाहरेत् Ms.6.27.
-2 Devout. न्सः (न्सी f.) A hermit, devotes, an ascetic.
-Comp. -इष्टा, -प्रिया a grape. -तरुः, दुमः the tree of ascetics, also called इच्छारी.

तापसकः (= कुतापसः) The wretch of an ascetic; अयं तापसकान भ्वंसः Bk. 4. 36.

तापस्यम् Asceticism; तापस्ये मे मनस्तात वर्तते कुरुनन्दन Mb. 15. 3. 56.

तापिच्छः The Tamala tree or its flower (-n.); प्रकृततापिच्छनिभैरसीधुभिः Si. 1. 22; व्योम्नस्तापिच्छगुच्छावलिभिरिव तमावल्लराभिर्तियन्ते Mal. 5. 6 (तापिङ used in the same sense).

तापीजम् Sulphuret of iron.

तापी 1 N. of the river Taptī, which joins the sea near Surat. -2 The river Yamunā.

ताम: [तम्-करणे घञ्] 1 An object of terror. -2 A fault, defect. -3 Anxiety, distress. -4 Desire. -5 Exhaustion, fatigue.

तामरम् 1 Water. -2 Clarified butter.

तामरसम् [तामरे जले सस्ति सस् च Tv.] 1 The red lotus; पङ्कात्तामरसम् Pt. 1.94; R. 6.37; 9.12, 37; जीलातामरसाहतोऽन्य-विन्तानिःशङ्कदष्टाधरः Amaru. 72, 88. -2 Gold. -3 Copper. -सी A lotus-pond.

तामस a. (-सी /.) [तमोऽस्त्यस्य अण्] 1 Dark, consisting of darkness; व्यतिकर इव भीमस्तामसो वेयुत्थ Mal. 9. 52; U. 5. 12. -2 Affected by or relating to तमस् or the quality of darkness (the third of the three qualities of nature); ये चैव सात्त्विका भावा राजसास्तामसाश्च ये Bg. 7. 12; 17. 2; M. 1. 1; Ms. 12. 33-34. -3 Ignorant. -4 Vicious. -सः 1 A malignant person, an incendiary, a villain.-2 A snake.-8 An owl. -4 N. of a son of Rāhu. -5 A kind of horse possessing the quality of तमसः सात्विका राजसाञ्चित तामसाञ्चित ते ह्याः Yuktikalpataru. -8 The 4th Manu; चतुर्थ उत्तमञ्जाता मतुर्नीम्ना च तामसः Bhāg. 8. 1. 27. -सम् Darkness. -सी 1 Night, a dark night. -2 Sleep. -8 An epithet of Durgā. -Сотр. -रीना (in Sān. phil.) One of the forms of dissatisfaction.

तामसिक a. (-की f.) [तमसा निर्देतं ठब्] 1 Dark. -2 Belonging to, derived from, or connected with तमस्.

तामिकः 1 A division of hell; Ms. 4. 88; Bhag. 3. 12. 2. -2 The dark fortnight of a month. -8 Hatred.

-4 Anger; तामिस्रं कोध उच्यते Mb. 12. 313. 25. -5 A demon, Rākṣasa (going about in the dark). -8 (Phil.) Dislike; तामिस्रोहादशधा Sān. K. 48.

लामिः, -मी Restraining the breath until exhaustion is produced; Kauś. 88.

ताम्बूलम् 1 The areca-nut. -2 The leaf of piperbetel, which together with the areca-nut, catechu, chunam, and spices is usually chewed after meals; ताम्बूलमृतगहोऽयं भहं जल्पति मानुषः K. P. 7; रागो न स्वलित-स्तवाधरपुटे ताम्बूलसंबधितः S. Til. 7. -Comp. -अधिकारः the office of carrying the betel-box; Pt. I. -कर्डुः, -पेटिका a betel-box (Mar. पानदान, पानपुडा); आकृष्य ताम्बूलकर इमध्यालपूरदानं विदधे बहुभ्यः Vilcr. 9. 82. वाह, हिनी see next word. -दः, -धरः, -वाहकः a servant attached to men of rank to carry the betel-box and to provide them with ताम्बूल whenever necessary. -वहीं the betel-plant; ताम्बूलबहीपरिणद्वपूगः R. 6. 64.

ताम्ब्रुलिकः A seller of betel.

ताम्बृलिन a. Relating to betel. -m. A servant who prepares the Tāmbūla and gives it to his master when wanted.

ताम्बूली The betel-plant; ताम्बूलीनां इलैस्तंत्र रचितापान-भूगयः R. 4. 42; Mal. 6. 19.

ताम्र a. [तम्-रक् दीर्घः Up. 2. 16] 1 Made of copper. -2 Of a coppery red colour, red; ततोऽनुकुर्योद्विशदस्य तस्यास्ताम्रौष्ठपर्यस्तरुचः स्मितस्य Ku.1.44; उदेति सविता ताम्रस्ताम्र एवास्तमिति च Subhāṣ. 🗕 🖼: A kind of leprosy with red spots. - 蜀里 1 Copper. - 2 A dark or coppery red. -3 A coppery receptacle; तामलोहै: परिश्वता निषयो ये चतु:-शताः Mb. 2. 61. 29. - स्री A copper pot having a small hole at the botton used in measuring time by placing it in a water-vessel. -Comp. -343: 1 a crow. -2 the (Indian) cuckoo. -अर्थः bell-metal, -अदमन् m. a kind of iewel (पद्मराग); ताम्राश्मरश्मिच्छुरितैर्नेखाप्रैः ईi.३.7. −आभम् red sandal (रजवन्दन), –उपजीविन् m. a coppersmith. –ओण्डः (forming ताम्रोष्ठ or ताम्रोष्ठ) a red or cherry lip; Ku. I. 44. -कारः, -कुट्टः a brazier, coppersmith. -कुमिः 1 a kind of red insect (इन्द्रगोप). -2 the lady hird. -3 cochineal. –गर्भम् sulphate of copper. –चूडः a cock; संध्याचूडैर-निबिडतमस्ताम्रचुँडेरुडूनि । प्रास्यन्त रुफुटमधिवियद्भाण्डमण्डानि यानि ॥ Rām. Ch. 6. 96; 7. 56. – অভন্ধ: a particular position of the hand. - अपुजम brass. - द्वः the red sandalwood. -द्वीप: the island of Ceylon; Divyavadana. 36. -धातः 1 red chalk. -2 Copper; Ram. 3. -पट्टः, -पत्रम् a copper-plate on which grants of land were frequently inscribed; पटे वा ताम्रपट्टे वा स्वमुद्रीपरिचिष्टितम्। अभिलेख्यात्मनी बंदयानात्मानं च महीपतिः ॥ Y. 1. 319. -पर्णी N. of a river rising in Malaya, celebrated for its pearls; R. 4. 50. Hence নাম্বাণিক (= obtained in the same river); Kau. A. 2. 11. -परु: Alangium Hexapetalum; द्यातामपरु वापि अभावे सर्वकर्मणः Yuktikalpataru. -पह्नवः the Asoka

तारा

tree. -पाकिन Thespesia Populaeoides (Mar. लखी-पासा पिपळ). -पुडप: Kæmpferia Rotunda (Mar. बाहवा). -डपी Bignonia Suaveolens (Mar. धायरी, भुईपाडळ)-फलकम् a copper-plate. -मुख त. copper-faced. (-खः) 1 a Frank or European; -2 the Moghals. -बदनः (see ताममुख); योल्यन्ति तामनदन्रनेकेः सैनिका इमे Siva. B. 26. 23. -बणी the blossom of sesamum. -लिसः N. of a country. -साः (pl.) its people or rulers. -वृक्षः a species of sandal. -शिखन आ a cock. -सारकः a sort of Khadira. (-कम्) red sandal-wood.

ताम्रकम् Copper.

ताम्रता A coppery red.

तामिक a. (-की f.) Made of copper, coppery; Ms. 8. 136; Y. 1. 365. -क: A hrazier coppersmith.

ताम्रिमन् m. Redness, the colour of copper-

ताम्रयम् Redness.

ताय 1 A. (तायते, तायते) 1 To spread, extend, proceed in a continuous line. -2 To protect, preserve. -With वि to spread, create; उभी भायां व्यतायताम् Bk. 17. 105.

तायनम् 1 Proceeding well, succeeding. -2 Increase, growth.

तायिकः See ताजिकः.

तायिन m. N. of Buddha.

तायुः Ved. A thief.

सं. इं. को....९७

तार a. [तृ-णिच् भावे अच्] 1 High (as a note.) -2 Loud, shrill (as a sound); नादस्तावद्विकलकुररीकूजितक्षिग्ध-तारः Mal. 5. 20. -8 Shining, radiant, clear; हारांस्तारां-स्तरन्युटिकान् (regarded as an interpolation in Mc. by Malli.); उरसि निहितस्तारी हार: Amaru. 31; R. 5. 52. -4 Good, excellent, well-flavoured. -8 Clear, clean; 'तारो मुक्तादिसंशुद्धौ 'इति विश्वः; Śi. 18. 44. –रः 1 The bank of a river. -2 The clearness of a pearl. -3 A beautiful or big pearl; हारममलतरनारमुरसि दधतम् Git. 11. - An epithet of (1) Visnu, (2) Siva. -5 The mystical syllable ओम् (प्रणव). -6 Protection. -7 A high tone or note; दध्मी शब्खं च तारेण सिंहनादं ननाद च Mh. 7. 156. 9. -8 Crossing, passing over. -9 A thread, wire (तन्तु); यदा गतोद्वाहमकूजनाक्षं सुवर्णतारं रथमाततायी Mb. 5.48.28. **—रः, --रम्** 1 A star or planet; (said to be f. also). -2 The pupil of the eye; (said to be -m, also). -3 A pearl (said to be f. also). -रम् 1 Silver; तारहेममहारत्नविमानशतसङ्-₹ Bhag. 1.6.27. -2 A seed-vessel (esp. of the lotus); शुक्रैः सतारैर्मुकुलीकृतैः स्थुलैः कुमुद्वतीनां कुमुदाकरैरिव Si. 12. 4. -Comp. –अभः camphor. −आरिः a pyritic ore of iron. -पतनम् the falling of a star or meteor. -पुष्पः the Kunda or jasmine creepor -माक्षिकम् a kind of inferior metal. —वासुः loud-sounding wind, a whistling breeze. —विमला a kind of mineral substance. —शुक्रि-करम् lead. —स्वर् a. having a loud or shrill sound; तारस्वरं तथा साम गायति स्म जहाशयः Ks. 6. 58. —हारः 1 a necklace of big or boautiful pearls. —2 a shining necklace. —हमामम् N. of a metal.

सारकः N. of a demon killed by Kārtikeya. [Ho was the son of Vajrānga and Varāngī. He propitiated the god Brahmadeva by means of his penance on the Pāriyātra mountain, and asked as a boon that he should not be killed by any one except a child seven days old. On the strength of this boon he began to oppress the gods who were obliged to go to Brahmā and ask his assistance in the destruction of the demon (see Ku. 2). But they were told that the offspring of Siva could alone vanquish him. Afterwards Kārtikeya was born, and he slew the demon on the seventh day of his birth].—Comp.—अरि.,—जित्,—रिपु:,—वेरिन,—स्दन m. an epithet of Kārtikoya; जयस्वारक्स्टन युधि करकोडल्डरारस्य च P. R. 4.16. (For other senses, see under ¶).

तारका 1 A star; यहाँवाजनजन्मर्सं सान्तर्सग्रहतारकम् Bhag. 10.3.1. -2 A meteor, falling star. -3 The pupil of the eye; संद्धे दृशसुद्यतारकाम् R. 11.69; Ch. P. 5; Bh. 1.11. -4 N. of the wife of Brihaspati; ध्राध्रविनाशोऽ भूसमरस्तारकामयः Bhag. 9.14.7. -Comp. -मानम् sideroal measure-time; Bri. S. 98. 2.

तारिकणी A starry night, night during which stars are visible.

तारिकत a. [तारकाः अस्य संजाताः इतच्] Starry, starspangled, studded with stars; कणगणाधिकतारिकताम्बरः N. 4. 49.

तारण, तारित, तारिक &c. See under तृ.

तारणेय: 1 One born of a virgin (कानीन), -2 A devotee of the sun; Mb. 1. 167. 8 (com.).

तारतम्यम् [तरतमयोर्भावः व्यक्] 1 Gradation, proportion, relative importance, comparative value. -2 Difference, distinction; निर्धनं निधनमेतयोर्द्धयोस्तारतम्यविधिसुक्त-चेतसाम् । बोधनाय विधिना विनिर्मिता रेफ एव जयवैजयन्तिका ॥ Udb.

নাকে a. Unsteady. —জ: 1 libidinous man, lecher, libertine. –2 The companion of a dissolute man (বিভ).

तार्ह्यम् 1 Tremulousness. -2 Libidinousness, dissoluteness.

तारा 1 A star or planet in general; इंसश्रेणीय ताराष्ट्र R. 4. 19; Bh. 1 15. -2 A fixed star; Y. 3. 172; R. 6. 22. -3 The pupil of the eye, the eye-ball; कान्तामन्तः प्रमोदादिभिसर्ति मदश्चान्ततारश्चकोरः Mal. 9. 30; विस्मयस्मरतारै: 1. 28; Ku. 3. 47. -4 A pearl. -6 (in Sankhya Phil.) One of the 8 Siddhis. -6 (in music) N. of a

Rāga of six notes. -7 A kind of perfume. -8 (a)N. of the wife of Vali, king of the monkeys, and mother of Angada. She in vain tried to dissuade her husband Vali from fighting with Rama and Sugrīva, and married Sugrīva after Vāli had been killed by Rama. (b) N. of the wife of Brihaspati, the preceptor of the gods. She was on one occasion carried off by Soma (the moon) who refused to deliver her up to her husband when demanded. A fierce contest then ensued, and Brahma had at last to compel Soma to restore her to her husband. Tārā gave birth to a son named Budha who became the ancestor of the Lunar race of kings (see Bhag. 9.14). (c) N. of the wife of Harischandra and mother of Rohidāsa (also called Tārāmatī). (d) N. of a Buddha goddess. (e) N. of a Śakti; Jaina. -Comp. -अधिपः 1 the moon; Ku. 7. 48; Bh. 1. 71. -2 Siva. -3 Brihaspati. -4 Vāli. -6 Sugrīva. -आपीड: the moon. -आभः quicksilver. - ME: one of the 5 lesser planets exclusive of the sun and moon; Bri. S. 69. 1. - पति: 1 the moon R. 13. 76. -2 Vāli. -3 Brihaspati. -4 Siva. -पथ: the atmosphere, firmament, sky. -प्रमाणम् sidereal measure, sidercal time. -भूषा the night. -मण्डलम् 1 the starry region, the zodiac. -2 the pupil of the eye. -3 (रु:) A kind of Siva temple. - सुगः the constellation मृगशिरस् –मैत्रकम् 'the friendship of the stars ', spontaneous or unaccountable love; Mal. 7. 4; U. 5. – वर्षम् falling stars.

तारायणः The holy fig-tree.

तारिका 🎋 Toddy.

तारुण a. Youthful, young.

तारुण्यम् 1 Youth, youthfulness; तारुण्यं गतमेव निष्फल-महा शूर्यालये दीपवत्. -2 Freshness (fig.).

तारेयः 1 The planet Mercury, -2 An epithet of Angada, son of Vāli; Rām. 5. 6.

तार्कव a. (-बी f.) Spun, woven.

तार्किकः [तर्के देशि तच्छालमधीते वा ठञ्] 1 A dialectician, logician. -2 A philosopher.

तार्किकत्वम् Scepticism, philosophy; कवितातार्किकत्वयोरेका-धिकरणतामाल्येक्य विस्मितोऽस्मि P. R. 1. 17/18.

तार्क: N. of the sage करवप.

ताइयें: 1 An epithet of Garuda; त्रस्तेन ताइयांत् किल काल्यिन R. 6. 49. -2 N. of Garuda's elder brother Aruna. -3 A car; आह्य ताइयें नभसीव भूतले (ययों) Si.12.2. -4 A horse. -5 A snake; -6 A bird in general. -7 N. of Siva. -8 Gold. -9 A kind of antidote. -Comp. -ध्यजः an epithet of Visnu. -नायकः an epithet of Garuda. -नाराकः Peregrine falcon. -पुत्रः, -सुतः

Garuda; Bhag. 3. 2. 24. -शिलः A kind of antidote (Mar. रसांजन); ताक्ष्येशीलं शिखिप्रीवं चक्षुष्यां यामुनं पुनः Siva B. 30. 18.

तार्णसम् A kind of sandal having the colour of the feather of a parrot and of sour smell; Kau. A. 2. 11.

तार्तीय a. [तृतीय एव, स्वार्थे अण्] 1 The third; कमतो गां पदेकेन द्वितीयन दिवं विभोः । खं च कार्यन महता तार्तीयस्य कुतो गितः ॥ Bhag. 8. 19. 34. -2 Belonging to the third; तार्तीयेन स्वभावेन भगवन्नाभिमाश्रिता; Bhag. 3. 6. 29. -यम् A third part.

तार्तीयीक a. The third; तार्तीयीकतया मितोऽयमगमत्तस्य प्रवन्धे N. 3. 136; तार्तीयीकं पुरारेस्तदवतु मदनशिषणं लोचनं वः Mal. I. v. l.

तालः [तल् एव अण्] 1 The palmyra tree, Bhag. 8. 2. 12; विधिवशात्तालस्य मूलं गतः Bh. 2. 90; R. 15. 23. -2 A banner formed of the palm. -8 Slapping or clapping the hands together, the noise made by it; तलतालांश्व वादयन Mb. 3. 178. 17; Mal. 5. 23. -4 Flapping in general; विस्तारितः कुझरकर्णतालैः k. 7. 39. - B Flapping of the ears of an elephant. - B Beating time (in music); करिकसलयतालेर्मुग्धवा नर्त्यमानम् U. 3. 10; Me. 81. -7 A musical instrument made of hell-motal, Bhag. 8. 15. 21; उप्रसि स गजयूयकर्णतालैः पदुपटह्ध्विनिभिर्विनीतिनिद्धः R. 9. 71. -8 The palm of the hand. -9 A lock, bolt. -10 The hilt of a sword. -11 An epithet of Siva. -12 (In prosody) A trochee. -13 A particular measure of height; Rām. 6. -14 A short span; a span measured by the thumb and the middle finger. -15 A dance; S. D. 6. - उम् 1 The nut of the palmyra tree. -2 Yellow orpiment. -Comp. -आइ: 1 N. of Balarama; तालाङ्को मुसला हली Ak. ततः शिवमहीपालस्तालाङ्कानुज-बुद्धिमान् Parpal. 5. 47. -2 the plam-leaf used for writing. -3 a book. -4 a saw. -5 N. of Siva. -6 a man endowed with every fortunate mark or sign. -अब (प) चरः a dancer, an actor; Rām. 2. 3. 17. -केतुः an epithot of Bhīsma. -क्षीरकम्, -गमेः the exodation of the palm; toddy. -जटा, -प्रसम्बः the fibres of the palm tree (Mar. काच्या). -श a. knowing the measure (in music); Y. 3. 115. -धारकः a dancer. -ध्वजः, -भृतु m. an epithet of Balarama. -नयमी The 9th day of the bright half of भादपद. -पन्नम् 1 the palmleaf used for writing. -2 a kind of car-ornament (hellow cylinder of gold thrust through the lobe of the ear). -पत्री f. A widow; L.D.B. -फल्म the fruit of the plam tree; तालफलादपि गुस्मनिसरसम्। किं विफलीकुरुषे कुचकल-राम् ॥ Git. 9. 2. न्यद्ध, -रुद्ध a. measured, rhythmical,

तिक्त

regulated by musical time. -भन्नः The loss of the measure (in music). -मर्नुलः a kind of musical instrument, a cymbal. -यन्त्रम् 1 a kind of surgical instrument. -2 a lock, a lock and key. -रचनकः a dancer, an actor. -लक्षणः an epithet of Balarama. -जनम् a grove of trees. -चृन्तम् a fan: S. 3. 21; Ku. 2.35; तालकृत्तेन किं कार्यं सब्यमास्ते Udb. also तालकृत्तकः.

ताली 1 A species of the mountain-palm, palm-tree; प्राप तालीवनश्यामप् R. 4. 34. -2 The common toddy (Tādi). -3 Fragrant earth. -4 A sort of key. -8 Noise produced by clapping the hands together; स धात्री करतालीभिः संवधितकुत्हलः Siva. B. 7. 17. -Comp. -पद्म a kind of ear-ornament; K. S. -चनम् a grove of palm trees; R. 4. 31; अनेन सार्थ विद्याम्बुराशेस्तीरेषु तालीवनममरेषु 6. 57.

तालकम् 1 Yellow orpiment. -2 A fragrant earth. -3 A bolt, latch. -की The vinous exudation of the palm, toddy. -Comp. -आभ a. green. (-भः) the green colour.

বালন্ধ: A kind of ear-ornament, (= বাৰন্ধ q.v.).

तालन्य a. Relating to the palate, palatal. -Comp. -वर्णः a palatal letter; i. e. इ, ई, च, छ, ज्, झ, आ and यू. -स्वरः a palatal vowel; i. e. इ and ई.

तालिक: [तालेन निर्मृतः ठक्] 1 The open palm of the hand. -2 Clapping the hands (तालिका also); यथैकेन न हस्तेन तालिका संप्रपद्यते Pt. 2. 132; उचचाटनीयः करतालिकानां दानादिदानी भनती भेरेषः N. 3. 7. -3 A tie, seal. -4 A cover for binding a parcel of papers or a manuscript.

तालितम् 1 Coloured colth. -2 Any musical instrument. -3 A string.

तालिन् m. N. of Siva.

तालिशः A mountain.

तालु त. [तरत्यनेन वर्णः तृ-अण् रस्य लः; cf. Un. 1.5.] The palate; तृषा महत्या परिशुक्ततलवः एड. 1.11.—Comp.—जिद्ध, 1 a crocodilo.—2 the uvula.—नासः camel.—पाकः an abscess in the palate.—पुष्पुटः, —विद्ध्यी an indolent swelling of the palate.—मूलम् the root or back-part of the palate.—स्थान a. palatal. (—नम्) the palate.

तालुकम् 1 The palate. -2 A disease of the palate.

तालुरः A whirlpool, an eddy.

तालूपकम् The palate.

सावक त. (-की f.), तावकीन a. Thy, thine; तपः क वत्से क च तावकं वयुः Ku. 5.4; Ki. 3.12; Bv. 1.26, 96.

तावत् a. (Correlative of यावत् q. v.) 1 So much, that much, so many; ते तु यावन्त एवाजी तावांश्व ददृशे स तै: R, 12. 45; H. 4. 72; Ku. 2. 33. -2 So great, so large,

of this extent; यावती संभवेद, दृत्तिस्तावती दातुमहीसे Ma. 8. 155; 9. 249; Bg. 2. 46. -3 All (expressing totality); यावदत्तं तावद् भुक्तम् G. M. - 🛮 Just a little; हतवेगं विनयेन तानता Ki. 2. 48. -5 (in Alg.) An unknown quantity. -ind. 1 First (before doing anything else); आर्थे इतस्ताव-Me. 13. -2 On one's part, in the meanwhile; सखे स्थिर-प्रतिबन्धो भव । अहं तावत् स्थामिनश्चित्तवृत्तिमनुवर्तिभ्ये \$. 2; R. 7. 32. -3 Just, now; गच्छ तावत. -4 Indeed. (to emphasize an expression); त्वमेव तावत् प्रथमो राजदोही Mu. 1 thou thyselt'; त्वमेव तावत्परिचिन्तय स्वयम् Ku. 5. 67; गता ताविश्ववेदीव सा ममोदयपर्वतम् Ks. 18 241. - Truly, really (to express assent); अल्पोऽप्येवं महान्वापि विक्रयस्तावदेवः सः Ms. 3. 53; दृदस्ताबद्धन्यः H. 1. -8 As for, with respect to; विग्रहस्तावदुपस्थितः H. 3; एवं कृते तव तावरेक्षशं विना प्राण-यात्रा भविष्यति $\mathbf{Pt.~1.~-7~Completely}$; तावत्प्रकीर्णाभिनवोप-चाराम् $\mathbf{R.}$ 7. 4 (ताबत्प्रकीर्ण = साकल्येन प्रसारित \mathbf{M}_{2} lli.). $-\mathbf{8}$ Surprise (oh!, what a wonder). (For the senses of ताबत् as a correlative of याबत्, see याबत्). -Comp. -क्रत्वस् ind. so many times; यावन्ति पशुरोमाणि तावत्कृत्वा ह मारणम् Ms. 5. 38. तावतः to square (in Math.) -फल a. having such results; डिप्टं उ तावत्फलमेव पुण्यम् S. 6. 10. -मात्रम् just so much. (-त्रे) ind. in that distance; सदनानि तावनसात्र एवं Bhag. 5. 24. 4. -वर्षे a. so many years old,

तावितक, तावत्क a. Bought for so much, worth so much, of so much value.

ताबद्धा ind. 1 In such a number. -2 So often.

तावरम् A bow-string.

ताविषः, -षी 1 The ocean. -2 Heaven. -3 Gold.

ताबीप: 1 The ocean. -2 Gold. -3 Heavon. -जी 1 A river. -2 The earth. -3 N. of a daughter of Indra.

ताबुरिः The sign Taurus of the Zodiac, (a word borrowed from the Greek Tauros.)

तास्कर्यम् Theft; Ms. 9.

तिक् I. 1 A. (तेकते) To go or move. -II. 5 P. (तिकोति) 1 To go. -2 To attack, assail. -3 To wound. -4 To seek to injure or kill. -3 To challenge; also written तिण् or तिण् in this sense.

तिक्त a. [तिज्ञां कर्तिर क] 1 Bitter, pungent (as one of the six flavours or Rasas); तस्यास्तिकविनगजम-देविसितं वान्तवृष्टिः Me. 20. -2 Fragrant; कटुतिककषायास्तु सीरम्थेऽपि प्रकीर्तिताः' इति केशवः Si. 5. 33; तोयक्रीडानिस्तयुवित्स्तानितीर्भक्षद्धिः Me. 33. -कः 1 Bitter taste; (see under कट्ट). -2 The Kuṭaja tree. -3 Pungency. -4 Fragrance. -Comp. -गन्धा mustard. -तण्डला long peper (Mar. पिंपळी). -धातुः bile. -फलः, -मरिचः the clearing-nut plant. -शाकम् a bitter (or fragrant) pot-herb (Mar. वायवणी); Raj. T. 5. 49.

तिमिः

तिकक a. Bitter. -कः 1 The Khadira tree. -2 N. of several plants.

तिकाय (तिकायते) To have a hitter flavour; पित्तन दूने रसने सितापि तिकायत इंसकुलावर्तस N. 3. 94.

तिगम a. [तिज्—मक् जस्य गः Un. 1. 45] 1 Sharp, pointed (as a weapon); Av. 4. 27. 7. —2 Violent.—3 Hot, scorching.—4 Pungent, acrid.—8 Fiery, passionate.—8 Austere; ततस्ते तिगमतप संद्रशं धर्मनिसंततम् Mh. 3. 158. 103. —गमम् 1 Heat.—2 Pungency.—Comp.—अगुः 1 the sun; तिगमापुरस्तं गतः Git. 5.—2 fire.—8 N. of Siva.—करः,—वीधितः,—गुतिः,—भास्,—रिश्मः,—रिश्म

तिज् I. 1 A. (Strictly desid. of तिज्) (तितिक्षते, तितिक्षते) 1 To endure, bear. -2 To put up with, suffer patiently or with courage तितिक्षमाणस्य परेण निन्दाम् M.I.17; तांस्तितक्षस्य भारत Bg. 2.14; Mv. 2.12; Ki. 13.68; Ms. 6.47. -II. 10 U. or Caus. (तेजयित—ते, तेजित) 1 To sharpen, whet; उद्यमचापमतेजयदंशिभः R. 9.39. -2 To stir up, excite, instigate.

तितिक्षा Endurance, patience, resignation, forbearance; अनपायि निवर्दणं द्विषां न तितिक्षासममास्त साधनम् Ki.2.43.

तितिक्षु a. 1 Patient, forbearing, enduring; Bri. Up. 4. 4. 23. -2 Desiring to give up; अतितिक्षुः पुत्रपौत्रान, Mh. 12. 141. 7.

तेजः 1 Pungeucy. -2 Sharpness (of a weapon). -8 Brilliancy. -4 Spirit.

तेजनम् [तिज्-णिय्-स्यु] 1 A bamboo. -2 Sharpening, whetting. -3 Kindling. -4 Rendering bright. -5 Polishing. -6 A reed. -7 The point of an arrow, the edge of a weapon. -नी 1 A mat. -2 A tuft. -3 A tuft of hair on the head of a horse.

तिजिल: (नः) 1 The moon. -2 A Rākṣasa.

तित्र : A sieve. - в. A parasol.

तितिक्षा &c. See under तिज्.

तितिभः 1 A fire-fly. -2 A kind of insect (इन्द्रगोप), eochineal.

तितिरः, तित्तिरः The francoline partridge; Bhāg. 3.15.18. -Comp. -अङ्गम् a kind of steel.

নিনিং: [বিলি হনি হাত্ৰ হাঁবি হ-ৰাণ িই Tv.] 1 The francoline partridge. -2 N. of a sage said to be the first teacher of the black Yajurveda.

तित्तिरिकः The francoline partridge.

तितिरीक a. Spotted like a partridge.

तितिलम् 1 A pressing stone (१); L. D. B. -2 N. of a karaṇa. (तैतिलम्). -3 Flattened sesamum cake. -4 A howl or bucket.

तियः 1 Fire. -2 Love. -3 Time. -4 The rainy season or autumn.

तिथि: m. or f. [अत्-हथिन पृषो व नीपू cf. Un. 4. 2]
1 A lunar day; तिथिरेन तानम मुद्रपति Mu. 5; Ku. 6. 93,
7. 1. -2 The number '15'. -Comp. -अर्थः, -धेम्
(half the तिथि), a Karaṇa. -हेराः the regent of a
lunar day. -क्षयः 1 the day of new moon. -2
the day en which a tithi bogins and ends without
one sunrise or between two sunrises. -पत्री an almanac-पालनम् observance of the rites prescribed for tho
several lunar days. -प्रणीः (-णिः) the moon; सायंतर्गि
तिथिप्रज्यः पद्मानां दिवातनीम् Bk. 5. 65. -प्रलयः (pl.)
difference between solar and lunar days in any particular period; Aryabhatṭa 3. 6. -यूक्टिः f. the day in
which a tithi is completed under two suns (one which
comprises two sunrises).

तिथी f. (= तिथि: q. v.) Mb. 13.

तिनिशः A particular tree; दार्य्हैस्तिनिशस्य कोटरवित स्कन्धे निलीय स्थितम् Mal. 9. 7.

तिन्तिडः, -डी, -तिन्तिडिका, -तिन्तिडीकाः 1 The tamarind tree. -2 A sour sauce (made of its fruits); Bri. S. 55. 21. -कम् 1 The fruit of the tamarind. -2 A sour sauce.

तिन्तिली, तिन्तिलि (ली) का The tamarind tree.

तिन्दुः, तिन्दुकः, तिन्दुलः N. of a tree.

तिन्दुकम्, -की The Irnit of the ebony tree. -कम् A kind of measure (कर्ष).

तिष् 1 A. (तेपते) 1 To sprinkle. -2 To drop, distil, ooze, leak. -3 To protect.

तिम् I. I P. (तेमति, तिमित) To make wet or damp, moisten. -II. 4P. (तिम्यति) 1 To become wet. -2 To become quiet or tranquil, be calm.

तिमित a. [तिम्-कर्तरि-क] 1 Moist, wet, damp. -2 Motionless, steady. -2 Calm, tranquil.

तिमि: 1 The ocean. -2 A kind of whale or fish of an enormous size; (अस्ति मत्स्यस्तिमिनाम शतयोजनमायतः ।); अमी शिरोभिस्तिमयः सरन्धेरुध्वं वितन्वन्ति जलप्रवाहान् R. 13. 10. -3 A fish in general; गरीयसेऽपकाराय तिमीनां चिडशं यथा Siva. B. 26. 45. -4 The figure of a fish produced by drawing two lines, one intersecting the other at right angles. -8 The sign of Pisces (मत्स्य, मीन). -Comp.-कोषः the ocean. -यातिन् m, a fisherman; Ks. 60.185.

-जम् a kind of pearl. - रचजः N. of a demon (Sambara) killed by Indra with the assistance of Daśaratha. (It was in the tight with this demon that Kaikeyī saved the life of Daśaratha while in a swooning fit and got from him two boons which she afterwards used to send Rāma into exile); दानकेन्द्रं हतं द्यूवा तिमिध्वजसुतं रणे Rām. 2. 44. 11. -मालिन् the ocean.

तिमिक्निटः A kind of fish which swallows a timi; सोऽयं तुक्रतिभिद्धिलाक्षकवलीकारिकयाकोविदः Bv. I. 55. अशनः, ⁹गिलः very large fish which swallows even a timingila; तिमिक्निल्मिलोऽप्यस्ति तद्विलोऽप्यस्ति राघवः cf. Bv. 1. 55.

तिमित See under निम.

तिमिर n. [तिम्-किरच्] Dark; विश्वस्यन्तीं दृशौ तिमिरे पथि Git. 5; बभुवृहितिमरा दिशः Mb. -रः, -रम् 1 Darkness; तन्नेशं तिमिरमपाकरोति चन्द्रः S. 6. 30; Ku. 4. 11; Si. 4. 57. -3 Blindness; तेजोमयं तिमिरदोषहतं हि चक्षुः Rāj. T. 4. 314. -8 Iron-rust. -Comp. -अरिः, -नुद्, m., -रिपुः the sun; तिमिरारिस्तमो हन्ति प्रातः स्ववधभीरवः Udb.

तिमिरमयः 1 An epithet of Rahu. -2 An eclipse in general.

तिमिरयति Den. P. To obscure, eclipse, darken.

तिमिरायते Den. A. To be or appear dark.

तिमिरिन m. The cochineal insect.

तिमिला N. of a musical instrument.

तिमी f. (= विभि: q. v.); L. D. B.

तिरयति Den. P. 1 To conceal, keep concealed or secret. -2 To hinder, stop, obstruct, obscure; तिरयति करणानां प्राहक्तवं प्रमोहः Mal. 1. 40; वारंवारं तिरयति दृशोहद्रमं बाष्पपूरः 35; तिरयति वचनम् 9. 30 'drowns'. -3 To conquer.

तिरस् ind. [तृ-असन स्वरादि] 1 Crookedly, obliquely, awry; स तियंष् यस्तिरोऽयति Ak. -2 Without, apart from. -3 Secretly, covertly, invisibly; Bri. Up. 1. 4. 4. -4 Across, beyond, over; यदि वासि तिरोजनम् Av. 7. 38. 5. -5 Indirectly, hadly. [In classical literature तिरस् is rarely used by itself, but chiefly occurs in composition with (a) 5, (b) धा, and (c) भ; see below.] -Comp. -कुड्य, -प्राकार a. looking through a wall.-गत a. vanished, disappeared. -वर्ष a. protected from rain.

तिरः-कृ) 8 U. 1 To despise, contemn आत्मनश्च पेर्षां च यः समीक्ष्य बलाबलम्। अन्तरं नैव जानति स तिर्स्तियतेऽरिभिः॥ H. 3. 8; Bk. 9. 62. -2 To blame, scold, abuse; गीर्मिर्गुहणां परुपाक्षरामिस्तिरस्कृता यान्ति नरा महत्त्वम् Bv. 1. 73. -3 To surpass, excel (स्तनद्वयं) निरश्चकार अमरा-भिलीनयोः मुजातयोः पङ्काकरेशयोः श्रियम् R. 3. 8. -4 To cover, conceal निरस्कियन्ते कृमितन्तुजालीर्विच्छित्रधूमप्रसरा गवाहाः R. 16. 20; Ms. 4. 49; Amaru. 81. -6 To eet aside, remove.

iतेरस्कर a. Surpassing, excelling.

तिरस्क (स्का) रिणी 1 A curtain, veil; सोद्रयासाय तु तहूंसम तिरस्करणिमन्तरा Rām. 2. 15. 20; तिरस्करिणो जलदा भवन्ति Ku. 1. 14; M. 2. I. -2 An outer tent, screen of cloth. -3 A kind of magical veil (or spell) rendering the wearer invisible, S. 6. and V. 2, inter alia. It is properly the science or art possessed by celestial beings of rendering themselves invisible by repeating some Mantras.

तिरस्कारः, तिरस्कृतिः f., तिरस्किया 1 Contempt, disrespect. -2 Consure, abuse, reproach; द्विपद्विषः प्रत्युत सा तिरिस्क्रिया Si. -3 Concealment, disappearance. -4 A cuirass; लोहस्तिरस्कार इनात्ममन्युः Ki. 17. 49.

तिरस्कारिन् a. Excelling; देवि त्वन्मुखपङ्काने शशिनः शोभातिरस्कारिण Ratn. 1.24.

condemned. -3 Concealed, covered. -4 Disappeared, vanished. -5 Surpassed, excelled.

तिरोधा 3 U. 1 To disappear, vanish; अभिवृष्य महत्त्वस्यं कृष्णमेषस्तिरोद्धे R. 10. 48; 11. 91. -2 To cover, conceal, hide. -3 To excel, eclipse. -4 To overpower, conquer, defeat. -6 To set aside, remove. -6 To hide one's self from (with abl.).

तिरोधानम् 1 Disappearance, removal; सिद्धान्विद्या-धरांक्षेव तिरोधानेन सोऽसजत् Bhag. 3. 20. 44; अथ खल तिरो-धानमधियाम् G. L. 18. -2 A covering, veil, sheath, a cloth or cloak.

तिरोहित p. p. 1 Concealed, hidden, removed from sight. -2 Vanished, disappeared. -3 Hard to understand, mystic; नात्र तिरोहितमिवास्ति Bri. Up. 1. 3. 28.

तिरोभू 1 P. To disappear, vanish; Bk. 6. 71; 14. 44. -Caus. To dispel.

तिरोभावः Disappearance; आत्मत आविर्भावतिरोभावौ Ch. Up. 7. 26. 1.

तिरस्यति Den. P. To disappear.

तिरोहयति Den. P. To hide, conceal.

तियंस्, तियंश्च a. (तिरश्ची f., rarely तियंसी) 1 Oblique, transverse, horizontal, awry; तियंगुष्वंभधस्तास व्यापको महिमा हरे: Ku. 6. 71. -2 Crooked, curved. -3 Crossing over, traversing. -4 Winding. -8 Lying in the middle or between. -m., -n. 1 An animal (going horizontally as distinguished from man who walks erect), a lower or irrational animal; बन्धाय दिव्ये न निरिश्च कश्चित् पाशा-दिरासदितपीर्वः स्थात् N. 3. 20; Ku. 1. 48. -2 A hird. -3 (With Jainas) The organic world, or plants.-Comp. -अन्तरम् intermediate space measured across, hreadth. -अयनम् the annual revolution of the suu.-रेश a. looking obliquely. -रेश: au epithet of Krisna.-ग: an animal. -गितः trausmigration of animals.

तिर्यक्

तिल्य

-गुणनम् oblique multiplication. -ज a. born or begotten by an animal; यरमाद्रां जप्रभावेण तिर्थरजा ऋषये। इभवन् Ms. 10. 72. -जनः an animal; Bhāg. 2. 7. 16. -जातिः f. the brute kind (opp. man). -ज्या an oblique chord. -दिश्च f. any horizontal region (opposed to nadir and zenith.) -प्रमाणम् breadth. -प्रेक्षणम् a side-look. -प्रक्षण, प्रेक्षिन् a. looking obliquely; Bhāg. 5. 26. 36. -यानः a crab. +योनः an animal; Ms. 7. 149. -योनिः f. animal creation or race; निर्थयोनी च जायते Ms. 4. 200. -सूत्रम् a cross-line. -स्रोतस् m. 1 the animal world. -2 an animal, a beast or bird.

तिर्थक ind. Obliquely, crookedly, in a slanting or oblique direction; तिर्थगास्थाय संकुद्धः पक्षीते भगवान्हरिः Ram. 7. 7. 41; विलोकस्रति तिर्थक् K. P. 10; Me. 51; Ku. 5. 74;

तिर्यका, -क्स्यम् 1 Animal nature. -2 Breadth. तिरश्ची, तिरंश्ची The female of an animal.

तिरश्चीन a. [तिर्थोव स्वार्धे ख] 1 Oblique, sideways, awry; गतं तिरश्चीनमन्द्रसारथेः Si. 1.2; यथा तिरश्चीनमलात- शत्यम् U. 3. 35. -2 Irrogular. -Comp. -वंदाः a beebive; आदित्यो देवमधु तस्य द्यौरेव तिरश्चीनवंशोऽन्तिरक्षम् Ch. Up. 3. 1. 1.

तिरीटम् A crown; L. D. B. -टः The Lodhra plant; L. D. B.

तिल्ह् I. 1 P. (तेलति) To go, move. -II. 6 P., 10 U. (तिलति, तेलयति-ते) 1 To be unctuous or greasy. -2 To anoint, smear with oil.

तिल: [तिल्-क्] 1 The seasamum plant; नासाभयेनि तिल-प्रस्तपदवीम् Git. 10. -2 The seed of this plant; नाकरमा-च्छाण्डिलीमाना विक्रीणानि निलैस्तिलान् । लुखिनानितरैर्येन कार्यसत्र भविष्यति || Pt. 2. 70. -3 A mole, spot. -5 A small particle, as much as a sesamum-sead; निष्ट नालं परयति ' makes mountains of molehills. '-Comp. - अञ्चम् rice with sesamum seed. -अए, -अम्बु, -उद्कम् water with sesamum seed offered to the dead as a libation; एने यदा मत्मुहृदोस्तिलापः Bhäg. 10.12.15; श्राद्धानि नोऽथिभुजे प्रसमं तनूजेर्दत्तानि वीर्धसमयेऽप्यपियत्तिलाम्यु Bhag. 7.8.45; 3; तेपां दत्त्वा तु हस्तेषु सपवित्रं तिलोकदम् Ms. 3.223. – उत्तमा N. of an Apsaras. -ओद्नः, -नम् a dish of milk, rice and sesamum. -कड: sesamum powder (Mar. तिळकूट). -कस्कः dough made of ground sesamum. ें ा oil-cake made of the sediment of ground sesamum. -कालकः i a mole, a dark spot under the skin. -2 a disease of the penis, in which the fleshy parts become black and die off. - किट्टम्, -खलिः /., -खली, -चूर्णम् the caky sediment of sesamum after the oil is extracted; स्थाल्यां वैद्र्यमम्यां पचित तिलखलंमिन्धनैश्वन्दनादीः Bh. 2. 100. 🗕 न्नातुर्घी The 4th day of the dark-balf of Magha. -तण्डुलकम् an embrace (so called because in it the two bodies are united together like rice mixed up with sesamum-seed). -तैलम् sesamum-oil; -द्वादशी The 12th day of a particular month (kept as a festival); तां रणस्तामिनं इष्ट्रं तिलद्वादश्यहे गताम् हिन्नं, T. 5.395. - धनुः f. sesamum made up in the form of a cow and offered as a present to a Brähmana. 'यावता वल्लेण इतस्ता धेनुराच्छादिता भवति तद्वल्य्र्रितित्त्यः' is the another meaning given in the com.; भरणीषु द्विजातिभ्यस्तिलयेनुं प्रदाय व Mb. 13. 64. 35. -पणः turpentine. (-णम्) sandal-wood. -पणी 1 the sandal tree. -2 frankincense. -3 turpentine. -पणिका, -पणि (णं) कम् sandal-wood. -पियटम् Sweetmeat of sesamum powder and sugar; L. D. B. -पिञः, -पेजः barren sesamum. -पीडः an oilman; स्तेहेन तिलवत्सवं सर्गचके निपीड्यते। तिलपीडेरिव Mb. 12. 174. 24. -माविनी jasmine. -मयूरः a species of peacock. -रसः, -केहः sesamum oil. -होमः a burnt offering of sesamum.

तिलकः [तिल्-क्वन, निल इवार्ये स्वल्पे वा कन् वा] 1 A species of tree with beautiful flowers; Ram. 2. 94.9; आकान्ता तिलककियापि तिलकैलींनांद्दरेफाजनैः M. 3, 5; न खलु शोभयति स्म वनस्थलीं न निलक्तितलकः प्रमदामिव ${f R.}$ 9.41.Kālidāsa describes the beauty of this tree as being akin to that of the saffron-mark on the forehead of a woman. The name suggests a relation to tilu, the sesame plant, Sesamum indicum Linn. Now this plant has got flowers that have got a very pretty appearance. It is a shrub and not a tree. It grows four to five feet in height. Its flower has five petals. The lower petal is the longest. In wild variety there is a promiment spot on the longest petal which is highly suggestive of the saffron-mark on the forehead of a woman.-2 A freckle or natural mark under the skin. -3 The sesamum tree. -कः, -कम् 1 A mark made with sandalwood or unguents &c.; मुखे मधुश्री-स्तिलकं प्रकारय 🔣 🗜 ३, ३० ; कस्तृरिकातिलकमालि विधाय सायम् Br. 2. 4; 1. 121. -2 The ornament of anything (used at the end of comp. in the sense of 'hest', 'chief' or distinguished'); कुल'; जीवलोक' Mal. 9. 21; यस्य न विपदि विपादः संपदि हर्षो रणे न भीरत्वम् । तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुते विरलम् || Pt. 1. 105. -3 The burden of a song (धुदक). -का A kind of necklace. -कम् 1 The bladder. -2 The right lung. -3 A kind of salt. -4 A kind of disease, the appearance of dark spots on the skin without any inflammation. -8 Allitoration. -Comp. -आश्रयः the forehead.

तिलकायते Den. A. To serve as a Tilaka-mark.

तिलकित a. 1 Marked with a Tilaka. -2 Adorned; नावित्तलकितं प्राच्या मुखमुद्धायितेन्द्रना Ks. 93. 17; Raj. T. 2. 40. -3 Freekled, spotted; also तिलकिन.

तिलंतुदः An oilman.

तिल्याः ind. In pieces as small as sesamum-seed, in very small quantities.

तिल्य a. Fit for the cultivation of sesamum. -ल्यम् A field of sesamum.

तीर्थम्

तिरवः The lodhra tree, Symplocos racemosa; Mātanga. L. 9. 22.

तिलित्सः A large snake.

तिष्ठद्यु ind. At the time when cows stand to be milked (i. c. after an hour or an hour and a half after evening); आतिष्ठद्गु जपन् संध्याम् Ik. 4. 14 (तिष्ठद्गु = रात्रैः प्रथमनादिका).

तिष्ठद्धोमः A sacrifice at which the oblation is offered by a priest standing.

तिष्य a. [तुष्यन्त्यासमन् तृष्-वयप् नि॰] 1 Auspicious, fortunate. —2 Born under the asterism पुष्य. —घ्यः 1 The eighth of the 27 constellations, (also called पुष्य); यदा चन्द्रश्च स्पृथंश्च नथा तिष्यगृहस्पनी। एकराशौ समेध्यन्ति तदा भवति तत्कृतम्॥ Bhāg. 12. 2. 24. —2 The lunar month Pausa. —3 The Kali Ynga; तिष्यः पुष्य कलियुगौ Ak.—घ्या 1 Instre.—2 Emblic myrobalan; दीप्यामलक्योः स्त्रियाम् Nm.—घ्यम् The Kali Ynga; चत्वारि भारते वर्षे युगानि भरतर्षम । कृतं त्रेता द्वापरं च तिष्यं च कुरुवर्धन॥ Mb. 6. 10. 3; तथापि तिष्यस्य बलाद् भृशं वद्यपिरे श्रियः Siva. B. 5. 30.—Comp.—केतुः an epithet of Siva.—राक्षिता N. of the Asoka's second wife-

तिष्यकः The month पौष.

तिहन m. 1 Disease. -2 Grain (rice). -3 Bow. -4 Goodness; L. D. B.

तीक 1 A. (तीकते) To go, move; ef. टीक्.

तीक्षण a. [तिज्-क्स्न Un. 3. 18.] 1 Sharp (in all senses), pungent; तीक्ष्णा नारंतुदा बुद्धिः Si. 2. 109. -2 Hot, warm (as rays); दिवस्वता तीक्ष्णतरांशुमालिना Rs. 1. 18. -3 Fiery, passionate. - Hard, forcible, strong (as उपाय); आश्रयो धार्तराष्ट्राणां मानी तीक्ष्णपराक्रमः Mb. 12. 1. 20. -8 Rude, cross. -6 Severe, harsh, rough, strict; तीक्षा-श्वेव मृदुश्च स्यात्कार्यं वीक्ष्य महीपतिः Ms. 7. 140. -7 Injurious, inauspicious. -8 Keen. -9 Intelligent, clever, -10 Zealous, vehement, energetic. -11 Devoted, self-abandoning. -12 Unfriendly, unfavourable. -13 Devout, ascetic, pious. 一类可: i Nitre. -2 Long pepper. -3 Black pepper. -3 Black mustard. - इपाम् 1 Iron. -2 Steel. -8 Heat, pungency. -4 War, battle. -5 Poison. -6 Death. -7 A weapon. -8 Sca-salt. -9 Haste. -10 Anything sharp (as words &c.). -11 Plague, pestilence. -Comp. -अंद्युः 1 the sun; श्वेताश्र इव तीक्ष्णांशुं दहसुः कुरुपाण्डवाः Mb. 6. 16. 23. -2 fire. -आन्न: dyspopsia, heartburn. -आयसम् steel. -उपायः a forcible means, strong measure. - 本できる: N. of several plants; (such as Cuparis Aphylla, Acacia Arabica (Mar. बाभळ, नेवती, धोत्रा इ.) -कन्द्र: the onion. -कमेन a. active, zealous, energetic. (-n.) a clever work. (-m.) a sword.—**फल्क**: coriander. -तण्डला long pepper. -तैलम् 1 spirituous liquor. -2 the resin of the Sala tree. -देष्ट्रः a tiger. -दष्ट्रकः a leopard. -धारः a sword.-पुष्पम् cloves. -पुष्पा 1 the clove tree. -2 the Ketaka plant. - 4534 1 coriander. -2 black mustard. -बुद्धि a. sharp-witted, acute, clevor, shrewd. -मञ्जरी tho betel-plant. -मार्गः a sword; सारम्याजिस्तीक्ष्मार्गस्य मार्गः Si. 18.20. -रिझः the sun.-रसः 1 salt-petre. -2 any poisonous liquid, a poison; शत्रु-प्रयुक्तानां तीक्ष्णरसदायिनाम् Mu. 1, 2. -लीहम् steel. -शुकः barloy. -सारः iron.

तीम् 4 P. (तीन्यति) To be wet or moist.

तीर् 10 U. (तीरयति-ते) 1 To get through, cross over. -2 To finish, accomplish, settle, adjust.

तीरम् 1 A shore, bank; नदीवीर, सागरतीर &c. -2 Margin, brim, edge. -3 The bank of the Ganges. -रः 1 A sort of an arrow. -2 J.ead. -3 Tin. -Comp. -अन्तरम् the opposite bank. -जः a tree near a shore. -भाकः N. of a country in middle India (Tirhut).

तीरित a. Settled, adjusted, decided according to evidence; Ms. 9. 233. —तम् 1 Completion of any affair.—2 Non-infliction of a sentence owing to bribery or other unfair means.

तीरः N. of Siva.

तीर्ण See under द.

तीर्थम् [तु-थक् Up. 2. 7] 'तीर्थे शास्त्राध्वरक्षेत्रोपायोपाध्याय-मन्त्रिषु ' इति विश्वः. 1 A passage, road, way, ford; सुप्र-तारां हढां तीर्थे शीर्ध नावमुपाहर Ram. 2. 52.6; Bhag. 9.19.4. -2 A descent into a river, the stairs of a landing-place (Mar. घाट); विषमे।ऽपि विगाह्यते नयः कृततीर्थः पयसामिवाशयः Ki. 2.3 (where तीर्थ means 'a remedy' or 'means' also); तीर्थं सर्वविद्यावनाराणाम् K. 44. -3 A place of water. -4 A holy place, place of pilgrimage, a shrine &c. dedicated to some hely object (especially on or near the hank of a sacred river &c.); तीथींदर्क च वहिश्व नान्यतः शुद्धिमहितः U. 1. 13; शुचि मनो यद्यस्ति तीर्थेन किम् Bh. 2. 55; R. 1. 85. -5 A channel, medium, means; तदनेन तीर्थेन घटेत &c. Māl. l. -6 A remedy, expedient; नाध्यगच्छद्रलिलोंके तार्य-मन्यत्र वे द्विजान् Mb. 3. 26. 12. -7 A sacred or holy personage, worthy person, an object of veneration, a fit recipient; क पुनस्तादशस्य तीर्थस्य साधोः संभवः U.1; Me. S. 136; H. 2. 8; R. 5. 15; बृद्धस्य तथिंषु प्रतिपादिनी Kau. A. 1. -8 A sacred preceptor, a teacher; मया तीर्थाद्भिनयविद्या शिक्षिता M. 1. -9 Source, origin. -10 A sacrifice. -11 A minister; Ram. 2. 100. 36; Pt. 3. 68. -12 Advice, instruction; विषमोऽपि विगाह्यते नयः कृतनीर्थः पयसामिवादायः Ki. 2.3. -13 Right place or moment; प्रादात्स्वनं च विप्रभ्यः प्रजातार्थे स तीर्थवित् Bhag. 1.12.14. -14 The right or usual manner; गौतम तीर्थैनेच्छासा इत्युपैम्यहं भवन्तम् Bri. Up. 6. 2-7. -15 Certain parts of the hand sacred to deities, manes &c. -16 A school of philosophy. -17 Pudendum muliebre. -18 Menstrual courses of a woman. -19 A Brāhmana. -20 (In liturgical language) The path to the altar between the चालाल q. v. and उत्कर q. v. -21 Fire. -22 Ascertainment of a disease. -23 A science

(মাঝ). -24 An auxiliary, a help; a person or official connected with the king and being in close attendance on him; (the number being 15 on one's side and 18 on the enemy's side); of. Pt. 3. 69. -र्यः One of the ten orders of ascetics founded by शंकराचार्य, An honorary affix added to the names of ascetics, saints &c.; e. g. आनन्दतीर्थ. -a. 1 Sacred. -2 Liberator, saviour; वार्ती सखे कीर्तय तीर्थकीर्तैः Bhag. 3. 1. 45. -Comp. उदकम् holy water; तीर्योदकं च बिह्य नान्यतः शुद्धिमर्हतः U. 1. 13. -कमण्डल् -m., -n. a pot filled with water from a holy place. 一环C: 1 a Jaina Arhat, sanctified teacher or saint of the Jainas; (also तीर्थंकर in this sense). -2 an ascetic. -3 the founder of a new religious or philosophical school. - N. of Visnu. - 本本: an unsteady pupil; P. II. 1. 42 Vart.; -काकः, -ध्वाङ्कः, -वायसः ' a crow at a sacred bathing-place', i. e. a very greedy person (लोखप). -चर्या pilgrimage. -देवः an epithet of Siva. -पाद m. an epithet of Krisna; Bhag. 1. 7.34. -भूत a. sacred, holy. -यात्रा a visit to a holy place, a pilgrimage. -राजः N. of Prayaga. -राजि:, -जी f. an epithet of Benaras. -वाक: the hair of the head. -विधिः rites observed at a place of pilgrimage (such as क्षीर). -शिला the stone-steps leading to a bathingplace. -सेविन a. a pilgrim. (-m.) a crane.

तीर्थक a. Holy, sacred, venerable; कृपयातिथिरूपेण भवदिस्तीर्थकाः कृताः Bhag. 1. 19. 32. -कः An ascetic, a Brahmana.

सीर्थिक: 1 A pilgrim, an ascetic Brāhmaņa (visiting holy places). -2 An adherent or head of any other than one's own creed; Buddha, Jaina.

तीर्थीक 8 U. To make sacred, sanctify.

तीर्थीभृत a. Become sacred, venerable.

तिध्ये a. Relating to a sacred place; Vāj. 16. 42. –ध्ये: An ascetic.

तीब् 1 P. (तीबिन) 1 To be large or strong. -2 To be fat or corpulent.

तीवर: 1 The ocean. -2 A hunter. -3 The adulterine offspring of a Rajaputri by a Kşatriya (one of the mixed tribes).

तीन a. 1 Severe, intense, sharp, acute, violent, poignant, pungent, impetuous; विल्ल्घिताधारणतीवयताः R. 5. 48 'strong or violent efforts' &c.; U. 3. 35; Ś. 1. 32, 5. 7. -2 Hot, warm. -3 Flashing. -4 Pervading. -6 Endless, unlimited. -6 Horrible, dreadful. -नः 1 Sharpness. -2 Siva. -अम् 1 Heat, pungency. -2 A shore. -3 Iron, steel. -4 Tin. -अम् ind. Violently, sharply, excessively. -आ 1 Black mustard. -2 Basil. -3 Helleborus miger (Mar. कुटकी). -4 (in music) N. of a श्रुति. -Comp. -आनन्दः an epithet of Siva. -गार्त a. quick, swift. -गन्धा cumin seed. -धृतिः the sun;

P. R. 7, 83. -पौरुषम् 1 daring heroism. -2 heroism (in general). -वेदना acute or sharp pain. -संवेग a. 1 of strong impulse, resolute. -2 very poignant or sharp.

तीवयति Den. P. To make sharp, strengthen.

तीज्ञीभू To become stronger, increase; अयाभिषिच्य संग्रामदेवं तीज्ञीभवद्वयथः Raj. T. 6. 99.

तु 2 P. (तौति and तबीति) 1 To have authority or power, to be strong; स त्ताव नैनमश्रीत्यहितः Rv. 1. 94. 2. -2 To get, attain. -3 To thrive, increase, become full. - To go, move. -5 To injure, hurt, strike.

3 ind. (Never used at the beginning of a senteneco, but usually after the first word) 1 An adversative particle meaning 'but', 'on the contrary', 'on the other hand', 'nevertheless'; स सर्वेषां सुखानामन्त ययो। एकं तु सुतमुखदर्शनसुर्खं न लेभे K. 59; विपर्यये तु पितुरस्याः समीपनयन• मवस्थितभेव S. 5 (in this sense तु is often added to िक and परम, and किंतु and परंतु are, unlike तु, always used at the heginning of a sentence). -2 And now, on one's part, and; एकदा तु प्रतीहारी समुपस्त्यावनीत् Ks. 8; राजा तु तामार्थो श्रुत्वादत्रवीत् 12. –3 As to as regards, as for; प्रवर्त्यतां ब्राह्मणानुद्विस्य पाकः ।, चन्द्रोपरागं प्रति तु केनारि विप्र-ਲਵਪਾਜ਼ਿ Mu. 1; Māl. 8. 4. – 4 It sometimes marks a difference (भेद) or superior quality; मृष्टं पयो मृष्टतरं तु दुग्यम् G. M. -9 Sometimes it is used as an emphatic particle; बाळानां तु शुभं वाक्यं प्राह्मम् Ram. 7. 83. 20. भीमस्तु पाण्डवानां रौदः G. M. -8 And sometimes it is used as a mere expletive; निरर्थकं तु हीत्यादि पूरणैकप्रयोजनम् Chandr. 2. 6. -7 when used as an indeclinable it means, 'undoubtedly '; तुशब्दः संशयव्यावृत्यर्थः । न खळु संशयोऽस्ति । SB. on MS. 10. 3. 74.

तुक्तारः, 1 तुखारः, तुषारः N. of a people inhabiting the in Vindhya mountain; cf. Vikr. 18.93. -2 Tukhār horse; निशम्य तुक्खारखरक्षतायाः क्षितेस्तनुत्वादिव यस्य कौर्तिम् Vikr. 9.116.

तुम्न्या Ved. Water; आवः शमं वृषभं तुम्न्यासु Rv. 1.33.15.

तुङ्ग a. 1 High, elevated, tall, lofty, prominent; जल-निधिमिव विश्वमण्डलद्शन्तर्लिततुङ्गतरङ्गम् Git. II; तुङ्गं नगोत्सङ्ग-मिवासरोह् R. 6. 3, 4. 70; Si. 2. 48; Me. 12, 66. -2 Long. -8 Vaulted. -4 Chief, principal. -5 Strong, passionate. -7: 1 A beight, elevation. -2 A mountain. -3 Top, summit. -4 The planet Mercury. -5 A rhinoceros. -6 The coco-nut tree; Mb. 12. 262. 7. -7 The aphelion of a planet. -8 (fig.) A throne; निपादय तुङ्गदिशुद्धवन्तयम् Bhāg. 3. 3. I. -9 A wise man. -10 An epithet of Siva. -11 The Punnāga tree; तुङ्गस्तु शेलपुञ्जाययोखिषु Nm. -गम् The stamina of the lotusblossoms. -Comp. -बीजः quick-silver. -भम् the apsis of a planet. -भद्रः a restive elephant, an elephant in rut. -भद्रा N. of a river (formed by the junction of Tunga and Bhadra)

तोदः

तुष् 6. P. (तुष्ति) 1 To curve, make crooked, bend. -2 To act fraudulently, deceive. -3 To be crooked.

flowing into the Krisus. -मुखः a rhinoceros. -वेणा N. of a river. -रोखरः a mountain.

तुकिन a. High, lofty. -m. A planet at the apex of its orbit.

तुङ्गिमन् m. Height; कृतिश्वयिनो वन्यास्तुङ्गिमा नोपभुज्यते Pt. 2. 146.

तुही 1 Night. -2 Turmeric. -Comp. - ईशः 1 the moon. -2 the sun. -3 an epithet of Krisna or Siva. -रिश्वरः 1 an epithet of Siva. -2 a temple of Siva; Raj. T. 2. 14. -पतिः the moon.

तुच् m., f. Ved. Offspring, children; विदा गार्थ तुचे तु नः Rv. 6. 48. 9.

तुष्छ a. 1 Empty, void, vain, light. -2 Small, little, trifling. -3 Abandoned, deserted. -4 Low, mean, insignificant, contemptible, worthless. -5 Poor, miserable, wretched. -रछा The 14th lunar day. -रछम् Chaff. -Comp. -द्य a. unmerciful; पादी कियद्द्रमिनी प्रयासे निधित्सते तुच्छदयं मनस्ते N. 8. 24. -द्धः the castor-oil tree. -धान्यः, -धान्यकः straw, chaff. -प्राय a. unimportant.

तुच्छक a. Void, empty.

तुच्छयाते Den. P. To make empty or poor; कांश्रित् तुच्छयति प्रपूरवित वा Mk. 10. 60.

तुच्छीक् 8 U. To despise, slight, contemn.

तुच्छश्य a. Ved. Void, empty; तुच्यान् कामान् करते सिष्टिदानः $R_{\rm V}$. 5. 42. 10.

तुज, तुञ्ज 1 P. (तुजति; also A. and 10 P.) Ved. 1 To reach, extend, convey. -2 To kill, hurt, injure. -3 To guard, protect. -4 To clothe. -5 To live. -6 To strike, hit. -7 To pusb. -8 To emit, send forth. -9 To incite, instigato, urge onwards. -10 To give. -11 To press out. -12 To flow forth; स्रेतसा अवसा तुजनाना Rv. 3. 1. 16.

नुज, नुञ्ज a. Ved. Noxious, mischievous, hurtful.
-ज: 1 A shock, assault; तुञ्जेतुङ्गे य उत्तरे Rv. 1. 7. 7.
-2 A demon; यात कि विदिशो जेतुं तुञ्जेशो दिवि कि तया
Ki. 15. 18. -3 A thunderbolt. -4 Giving. -8 Pressure.

ਰੁਣ 6. P. (ਰੁਟਰਿ) 1 To dispute, quarrel. -2 To hurt or injure.

तुटितुटः N. of Siva.

तुद्धमः A mouse, rat.

तुझ् 1, 6. P. (तोडति, तुडति) 1 To split, rend, break. -2 To push. -3 To injure, hurt. -4 To bring near, convey.

दुष्ट् 1 P. (तुइति) To disregard, contemn. सं. हं. को....९८ तुण्ड 1 A. (तुण्डते) To press out.

तुण्डम् [तुण्ड्-अन्] 1 Mouth, face, beak, snout (of a bog); पक्षतुण्डप्रहारैश्च भतशो जर्जरीकृतम् Mb. 3. 279. 5; तुण्डे-रातामकृटिले: (शुकाः) Kav. 2. 9. -2 The trunk of an elephant. -3 The point of an instrument. -णडः N. of Siva.

तुण्डकेरिका The cotton plant.

तुण्डः [तुण्ड्-इन्] 1 Face, mouth. -2 A beak. -णिडः f. The navel.

तुण्डिक a. Furnished with a trunk; यः कृष्णः केश्यपुर स्तम्बज उत तुण्डिकः Av. 8. 6. 5. -का The navel.

तुण्डिकेरी 1 The cotton plant. -2 A large swelling on the palate.

तुण्डिन् m. N. of the bull of Siva.

तुषिडभ See तुन्दिभ.

तुष्डल a. [तुष्ड्-भ, सिध्मा॰ छन् वा] 1 Talkative, loouacious. -2 Having a prominent navel. -3 Talking severely; cf. तुन्दिल.

तुत्य् 10 U. (तुत्थयति-ते) 1 To praise. -2 To cover, screen; पांगुर्दिशां मुखमतुत्थयदुत्थितोऽदेः 🐒 5. 11. -3 To spread.

तुरप: [तुर्-थक्] 1 Fire. -2 A stone. -रथम् Sulphate of copper, usually applied to the eyes as a sort of collyrium or medical ointment. -रथा 1 Small cardamoms. -2 The indigo plant. -Comp. -अअनम् blue vitriol applied to the eyes as a medical ointment.

तुत्यकम् Blue vitriol.

तुद् 6 U. (तुद्दि-ते, तुन्न) 1 To strike, wound, hit; तुतोद्द गद्द्या चारिम् Bk. 14. 81; 15. 37; Si. 20. 77. -2 To prick, goad. -3 To hruise, hurt. -4 To pain, vex, torment, afflict; सुतीक्ष्णधारापतनोमसायकैस्तुद्दित चेतः प्रसमं प्रवासिनाम् Rs. 2. 4; 6. 28.

त्र a. Striking, termenting &c.

तुझ p. p. [तुद्-क] 1 Struck, hurt, wounded; आञ्जा तुझे अभिष्ठतः Rv. 9. 67. 19-20. -2 Tormented. -3 Cut, broken. -4 Pricked. -Comp. -वायः a tailor; शैद्धपतुन्नवायात्रं कृतवस्यात्रभेव च Ms. 4. 214; तन्तुवायास्तुभवायाः..... Siva. B. 31. 19; Ram. 2. 83. 15. -सेवनी the suture of a wound or of a skull.

तोत्रम् [तुद्-करणे षून्] A goad for driving cattle or elephants; तोत्राङ्क्यानिपत्तश्र आयुधानां च निःस्वनः Mb. 6. 45. 5; नामृष्यतद्यिक्षेपं तोत्राहत इव द्विपः Bhag. 8. 11. 11. -Comp. -वेत्रम् a rod borne by Vispu.

तोदः [तुद् भावे घम्] 1 Pain, anguish, torture; ततस्त-कृततोदोऽपि ततो गोदोऽभिकोऽभवत् Siva. B. 14. 89. -2 The sun. -3 Guiding, urging, driving (horses &c.). -4 Sharp pain. -8 Ved. A sacrificer. -8 Pressure; पाइतोदात् Mātaṅga. I. 1. 31.

तोदनम् [तुद्-करणे घस्] 1 Pain, anguish. -2 A goad. -3 Face, month (तुण्ड).

तुन्द 1 P. To strive, to be active.

तुन्दम् The belly, a corpulent or protuberant belly. -न्दः, -न्दी The navel. -Comp. -क्षिका, -क्षी the cavity of the navel. -परिमार्ज, -परिमृज, -मृज a. lazy, sluggish; आप्यायिततुन्दपरिमृजः शेते A. R. 7. 110.

तुन्द्वत् a. Corpulent, fat.

तुन्दि f., n. The belly. -f. The navel.

तुन्दिक, तुन्दित, तुन्दिन, तुन्दिक a. 1 Having a protuberant belly. -2 Corpulent. -3 Filled or laden with; मकरन्दतुन्दिलानामरविन्दानामयं महामान्यः Bv. 1.6. -4 Great, N. 2.89. -तुन्दिलः The god Ganesa.

तुन्दिकरः, -तुन्दिका The navel.

तुन्दिलित a. Become corpulent; किमिप तुन्दिलितः स्थगय-स्थमुम् N. 4. 56.

तुन्दिलीकरणम् Increasing, swelling; नयनानन्दसंदोइ-करणक्षमा By. 4.9.

तुप्, -तुम्प्, -तुम्प् 1, 6. P. (तोपति, तुपति, तुम्प-फ-ति)
To injure, hurt.

तुषर a. Astringent.

तुभ् 4, 9. P. (तुभ्यति, तुभ्नाति) To hurt, injure, strike; संकुद्धी मुश्चिनाऽतुभनादक्षदोऽलं महोदरम् Bk. 17. 79, 90

तुमुल a. Tumultuous, noisy; Mal. 9. 3; स शब्दस्तुमुलेऽ भवत् Bg. 1. 13, 19. -2 Fierce, raging; बभूव युद्धं तुमुलम् R. 3. 57. -3 Excited. -4 Perplexed, confused; सेनानिवेशं तुमुलं चकार R. 5. 49. -छः, -छम् 1 An uproar, a tumult, clang. -2 A confused combat, melee; (also तुम्र).

तुम्ब् I. 1 P. (तुम्बति) 1 To distress, trouble. -2 To kill, hurt. -II. 10 U. (तुम्बयति-ते) To hurt, trouble.

तुम्ब: [तुम्ब-अच्] A kind of gourd. -तुम्बा 1 A kind of long gourd. -2 A milch cow. -3 milk-vessel.

तुम्बरः N. of a Gandharva; see तुम्बरः. -रम् A kind of musical instrument.

तुम्बारम् Folly (Mar. तुंबा).

तुम्बः, -म्बी f. A sort of gourd; न हि तुम्बीफलविकले बीणादण्डः प्रयाति महिमानम् By. 1.80.

तुम्ब (म्बु) रु: N. of a Gandharva.

33 a. Ved. 1 Destroying, defeating, killing. -2 Impelling. -3 Energetic, strong.

तुर् I. 6 U. (तुरति-ते) 1 To hurry, hasten; सहः सहिष्ठ तुरतस्तुरस्य Rv. 6, 18. 4. -2 To overcome. -8 To injure. -II. 3 P. (तुतोर्ति) To run. -तुर् a. 1 Hastening. -2 Fighting. -f. Speed.

gt a. Ved. 1 Advancing, promoting. -2 Speedy, quick, prompt; Av. 6. 102. 3. -3 Strong, energetic. -4 Hurt, wounded. -5 Rich. -6 Abundant; Av. 7. 50. 2. -T: Speed, velocity.

तुरण a. Ved. Quick, swift; राधः सुरेतस्तुरणे भुरण्यू Rv. 1. 121. 5. -णम् Haste, speed.

तुरण्यति Den. P. 1 To be swift; उत स्मास्य द्वतस्तुरण्यतः Rv. 4. 40. 3. -2 To make hasto, accelerate, expedite; राधो न रेत ऋतमित तुरण्यन् Rv. 10. 61. 11

तुरी Ved. Great strength.

तुरिकन् a. Turkish.

तुरकः N. of a people, the Turks.

तुरा: [त्रेण गच्छति गम्-ड] 1 A horse; त्रगखरहतस्तथा हि रेण: S. 1. 31; R. 1. 42; 3. 51. -2 The mind, thought. -गी A mare. -Comp. -आरोह: a horseman; Bri. S. 15. 28. -उपचारकः a groom. -प्रियः, -यम् barley. -बह्मचर्यम् forced or compulsory celibacy, leading a life of celibacy simply in consequence of the absence of female society. -मेघः a horse-secrifice. -यात् m. a horse-drivor; स खल त्रगयाता प्रयते पार्थवेन्द्रेः Aśvachikitsā. -रक्षः a groom, an equery.

तुरगिन् m. A borseman; तुरिक्षन् also; तुरिक्षिभर्यत्ननिरुद्ध-

तुरक्षः [तुरेण गच्छति, गम्-ल सुम् वा िच] 1 A horse; भातुः सकृषुक्तुरह्न एवं S. 5. 5; R. 3. 38; 13. 3. -2 A name for the number 'seven'. -3 The heart, mind. -गी A mare. -Comp. -अिर: 1 a buffalo -2 fragrant oleander. -आहृद्धः a horseman. -कान्ता a mare. सुसः submarine fire; तुरङ्गकान्तासुलहृङ्गवाह्ण्वालेव Si. 3. 33. -द्विपणी a shebuffalo. -प्रियः, -यम् harley. -मधः a horse sacrifice; तुरङ्गमेधावस्थावतीणरिक्वाकुभिः पुण्यतरीकृतावि (जलावि) हो. 13. 61. -यायिन, -सादिन m. a horseman; R. 7. 37. -वक्त्रः, -वद्नः a Kinnara. -शाला, स्थानम् a horse-stable. -रकन्ध a troop of horses.

तुरङ्गकः A horse.

तुरङ्गमः A horse; अवेहि मां प्रीतमृते तुरङ्गमात् किमिच्छिसि R. 3. 63; 9. 72.

तुरायणम् 1 Non-attachment to any object or pursuit (असंग). -2 A kind of sacrifice; Ms. 6. 10. -8 A kind of yow (अत); Mb. 13. 103. 34.

तुरासाह् m. (Nom. sing. तुरावाद्-ड्) N. of Indra; तुरा-साहं परोधाय धाम स्वायंभुवं ययुः Ku. 2. 1; R. 15. 40; ततो राज-तुरासाहं शाहं युधि जिनीषतोः Siva. B. 9. 9; also N. of Vispu.

तुरी (-रि:) [तुर्इन् निप्] 1 The fibrous stick used by weavers to clear and separate the threads of the woof. -2 A shuttle; तद्भरचातुरीतुरी N. 1. 12. -3 A painter's brush.

तुरीय a. 1 The fourth. -2 Consisting of four parts. -3 Mighty. -यम् 1 A quarter, a fourth part, fourth. -2 (In Vedānta phil.) The fourth state of the soul in which it becomes one with Brahman or the Supreme Spirit. -Comp. -वर्ण:, -जातिः a man of the fourth caste, a Sudra; तुरीयजाति तिलक्ष्यन् कुलोतुः इति यथार्थनामा बसूव शूदः। चोलचम्पू p. 6.

तुरीयक a. A fourth (part); मगिन्यश्व निजादंशाहत्वांशं तु तुरीयकम् Y. 2. 124.

तुर्य a. Fourth; N. 4. 123. -र्यम् 1 A quarter, a fourth part. -2 (In Vedānta phil.) The fourth state of the soul in which it becomes one with Brahman.-Comp. -यन्त्रम् a quadrant.

तुरुकाः m. (pl.) N. of a people, the Turks.
तुर्फरी, तुर्फरीतु a. Ved. Killing (इन्तृ); सण्येव जर्भरी

ुर्फरी, तुफरीतु a. Ved. Killing (इन्त्); स्थ्यव जभरा तुर्फरीत् नैतोशेव तुर्फरी पर्फरीका Rv. 10. 106. 6.

सुर्व 1 P. (तृ-तू-विति) Ved. 1 To injure, hurt, kill; वृत्रं यदिन्द्र तूर्वंसि Rv. 8. 99. 6. -2 To excel. -3 To everpower. -4 To save.

तुर्वणि a. Ved. 1 Acting or moving quickly. -2 Injuring or destroying enemies, victorious.

तुरु 1 P., 10 U. [तोलिन-तोलयाति-ते; also तुलयति-ते which some suppose to be a denominative from 코랭] 1 To weigh, measure; तुलयामास कौन्तेय कपोतेन समं विभो। Mb. 3. 131. 26. -2 To weigh in the mind, ponder, consider. -3 To raise, lift up; कैलासे तुल्जि Mv. 5. 37; पौलस्यतुलितस्याद्रेरादधान इव हियम् R. 4. 80; 12. 89; Si. 15. 30. - I'l'o bear up, hold up, support; प्रथिवीतले तुलितभू-मुद्रच्यसे Si. 15. 30, 61. -5 To compare, equal, liken (with instr.); तृणमिव तुलयन्ति Pt.5.31; मुखंश्रेष्मागारं तदांपे च शशाहेन तुलितम् Bh. 3. 20; Si. 8. 12. -8 To match, be equal to (with acc.); प्रासादास्त्वां तुलियतुमलं यत्र तैस्तैर्विशेषैः Me. 66. -7 To make light of, contemn, despise; अन्त:-सारं घन तुलियतुं नानिलः शक्ष्यति त्वाम् Me. 20 (where उन् also means 'to bear up' or 'carry away'); Si. 15. 30. -B To suspect, examine with distrust; कः श्रद्धास्यति भूतार्थ सर्वी मां तुलिय व्यति Mk. 3. 24; 5. 43 (where some editions read त्लियध्यति for नुलियध्यति). -9 To try, put to test, reduce to a wretched state; हा अवस्थे तुलयसि Mk. 1 (तूलयसि v. l.) -10 To counterbalance, outweigh; तुलयाम लवेनापि न स्वर्गे नापुनर्भवम् । भगवत्सङ्गिसङ्गस्य मत्योनां किमुताशिषः ॥ Bhag. 1.8.13. -11 To have in the same degree, attain or reach to.

तुलनम् [तुल् त्युर्] 1 Weight. -2 Lifting, weighing; तुलनं चाहिराजस्य Mk. 9. 20. -3 Comparing, likening &c. -ता 1 Comparison, equalness with; दुनी किंचिन्मीलकमल-तुल्तां कन्दलयतः P. R. 2. 16. -2 Weighing. -3 Lifting, raising. -4 Rating, assessing, examining. -5 Examining.

तुला [तुल्-भिदा॰ अष्] 1 A hattine; तस्मात्तेऽर प्रदास्यामि स्वमासं तुल्या भृतम् Mh. 3. 131. 25; the beam of a halance; तुलया भू to hold in a balance, to weigh, consider equal; अक्षमेधसहस्राणि सत्यं च तुलया भूतम् H.4.131. v.l. 🗝 🗛 measure, weight. -3 Woighing. -4 Resemblance, likeness, equality, similarity (with gen., instr. or in comp.); कि भूजेटेरिव तुलामुपयाति संख्ये Ve. 3.8; तुलां यदारीहित दन्तवाससा Ku. 5. 34; R. 8. 15; सदाः परस्परतुलामिथरोहतां द्वे R. 5. 68; 19.8,50. - Libra, the seventh sign of the zodiac; जयति तुलामधिरूढो भारुबानिप जलदपटलानि Pt. 1. 330. -8 A sloping beam or timber in the roof of a house. -7 A measure of gold or silver equal to 100 palas. -8 A kind of beam in the roof of a house (Mar. 305); Bri. S. 53. 30. -Comp. -अधिरोहणम् resembling; नवदिवाकरातपस्पृष्टपङ्कजतुलाधि-रोहणम् R. 19. 8. -अनुमानम् like inference, analogy. -कूट: a false weight. -कोटि:, -टी: f. 1 an ornament (an anklet or नुपुर) worn on the feet by women; cf. तुलाको। देस्तु मजीरे Nm.; लीलाचलक्की चरणारुणोत्पलस्वलपुलाकोटि-निनादकोमलः Si. 12. 44. -2 a hundred millions (अर्बुद). -3 the end of the beam. -कोदा:, -कोप: 1 ordeal by weighing, weighing on a halance; हीनस्य नाशोऽभ्यधिकस्य वृद्धिस्तुल्येन तुल्यं तुलितं तुलायाम् । एतत्तुलाकोशरहस्यमुक्तम्...Bri. S. 26. 10. -2 a place where a halance is kept. -US: a kind of ball (used as missile); Mb. 3. -दानम् tho gift to a Brahmana of as much gold or silver as equals the weight of one's body. -घट: 1 the scale of a balance. -2 an oar. -धर: 1 a trader, merchant. -2 the sign Libra of the zodiac. -3 The sun; दुला-थरस्तु विणिजि श्रक्ष्णराशौ दिवाकरे Nm. -धारः a dealer, trader, or merchant. -2 the string of a balance. -3 the heam. -4 the sign Libra of the zodiac. -धारणस् weighing; तुलाधारणविद्वक्रिरभियुक्तस्तुलिश्रितः Y. 2. 100. -परीक्षा ordeal by the balance. -पुरुष:, भारः gold, jewels or other valuable things equal to a man's weight (given to a Brāhmaṇa as a gift); cf. রুভাবান. -प्रमहः, -प्रमाहः the string or beam of a balance. -मानम् , -यष्टिः f. 1 the beam of a balance; स्ताकनात्रात-मायाति स्तेकितायात्यधोगतिम् । अहो मुसदृशी चेष्टा तुलायष्टेः खलस्य च ॥ Pt. 1. 150. -2 (-मानम्) weights and measures; Kan. A. 2. -बीजम the berry of the Gunjā plant (used as a weight). -स्त्रम् the string of a balance.

तुलित p. p. 1 Weighed, counterpoised. -2 Compared, likened, equalled; Bh. 3. 36; योगीन्द्रपाणितुलितायुध-द्धनपक्ष: Si.; see तुन्.

तुल्य a. [तुल्या संमितं यत्] 1 Of the same kind or class, well-matched, similar, like, equal, resembling (with gen., instr. or in comp.); Ms. 4. 86; Y. 2. 77; R. 2. 35 (v. 1.); 12. 80; लोकेन भागी पितुरेव तुल्यः संभावितो मालिपरिमहात् सः 18. 38. -2 Fit for. -3 Identical, same. -4 Indifferent. - स्यम् ind. 1 Simultaneously; ययोर्मृत्यु-विवासश्च त्वकृते तुल्यमागती Ram. 2. 74. 3. -2 Equally, in a like manner. -Comp. - कक्ष्म a. equal to; यदि तत्तुल्य-कक्षोऽत्र मनान् धुरि न युज्यते Ve. 3. 26. - दशन a. regarding with the same or indifferent eyes; चकुः कृषां यद्यपि तुल्य-दर्शनः Bhag. 1. 5. 24. - नकंदिन a. 1 having equal days

and nights. -2 not distinguishing between day and night; ताप्यमानः स बन्नाम तुल्यनकांदिनिश्चरम् Ks. 101. 280. -निन्दास्तुति a. indifferent to blame or praise; Bg. 12. 19. - न्याय a. that to which the same principle or rule is applicable, a similar (case); तदेतद् न्यायपूर्वकं लिङ्गमेकत्रापि दूरयमानं तुरुयन्यायानां सर्वेषां धर्मवत्तां ज्ञापयति । 🖒 🖰 . on MS. 7. 4. 12. - पाक a. Having equal heat, being equally hoated; यथा स्थाल्यां तुल्यपाकानामेकसुपमृश्यमन्येषामपि सिद्धतां जानाति । SB. on MS. 7. 4. 12. -पानम् drinking together, compotation. -भावना (in arith.) combination of like sets of magnitude. -मूल्य त. of equal value. -योगिता (in Rhet.) Equal Pairing, a figure of speech, a combination of several objects baving the same attribute, the objects being either all relevant or all irrelevant; नियतानां सकृद्धमैः सा पुनस्तुल्यथोगिता K. P. 10; cf. Chandr. 5. 41. –रूप a. like, similar, analogous. –शुद्धि f. equal substraction. -शोधनम् reducing an equation by removing the like terms on both sides.

तुल्यशः ind. In equal parts.

तोलः, -लम् [तुल्कर्मणि अन्] 1 Weight or quantity measured by the balance. -2 A weight of gold or silver equal to 12 māṣas or a tolā.

तोलनम् Raising, lifting, weighing &c.

तोस्य a. To be weighted, -स्यम् Weighing.

तुलसारिणी A quiver.

नुलिस (Metrically for तुलसी), न्तुलिसका See तुलसी; बाचध नस्तुलिसवयदि तेऽस्पिशोमाः Bbag. 3. 15. 49; तुलिसका-दूर्वांक्करेरिय...परितुष्यसि 5. 3. 6.

तुलसी [तुलां साद्यं स्यति, सो-क गौरा॰ जीव् शंकथ्या. Tv.] The holy hasil held in veneration by the Hindus, especially by the worshippers of Viṣṇu. -Comp.-पत्रम् (lit.) a Tulasī leaf; (fig.) a very small gift. -विवाह: the marriage of an image of Bālakriṣṇa with the holy basil, performed on the 12th day of the bright half of Kārtika. -वृन्दावनः, -नम् a square pedestal in which the sacred basil is planted.

तुलिः, -ली f. = तुरी (1) and (2) q.v.

तुलिका A wagtail.

तुवर a. 1 Astringent -2 Beardless; also त्वर. -रः -रम् An astringent taste. -री 1 A fragrant earth -2 Alum.

तुवारिका 1 kind of earth. -2 Alum.

तुचि a. Ved. 1 Much, many; महावातस्तुविकूर्मिर्ऋघावान् Rv. 3. 30. 3. -2 Strong, powerful. -चिः f. A long gourd (तुम्बी).

तुषिस् n. Ved. 1 Growth. -2 Strength. -3 Intellect.

নুম Ved. 1 A. (বাঁষ্ট) 1 To strike, hurt, kill.
-2 To be pressed out or extracted. -3 To trickle.

तुष् 4 P. (तुष्पति, तुष्ट) 1 To be pleased or satisfied, be contented or delighted with anything (usually with instr.); रलेमहाईस्तृतुष्ठ्वं देवाः Bh. 2. 80; Ms. 3. 207; Bg. 2. 55; Bk. 2. 13; 15. 8; R. 3. 62. -2 To become calm or quiet. -8 To satisfy, please (with acc.). -Caus. (तोष्यति-ते) To please, gratify, satisfy.

तुष्ट p. p. [तुष् कर्तिर क] 1 Pleased, satisfied, delighted, gratified, contented. -2 Contented with what one possesses and indifferent to everything else. -ए: N. of Vispu.

तुष्: f. [तुष्-भावे-किन्] 1 Satisfaction, gratification, pleasure, contentment. -2 (In San. phil.) Acquiescence, indifference to everything except what is possessed.

तोष: [तुष्-भावे धम्] Satisfaction, contentment, pleasure, delight. -a. Pleasing, gratifying; तत्कर्म हरिताषं यत्सा विद्या तन्मतिर्थया Bhag. 4. 29. 50.

तोषण a. [तुष्-कर्तरि त्यु] Satisfying, gratifying, pleasing.
-णम् [भावे त्युद्] 1 Satisfaction, gratification, contentment. -2 Anything that gives satisfaction, a gratification. -णी An epithet of Durgā.

तोपित a. Pleased, satisfied &c.

तोषिन a. (At the end of comp.) 1 Pleased with. -2 Gladdening, satisfying; अथानुक्पाभिनिवेशतोषिणा Ku. 5. 7.

तुषः [तुष्-क] 1 The husk or chaff of grain; अजानतायं तत्सर्व (अध्ययनं) तुषाणां कण्डनं यथा; Ms. 4.78. -2 The Bibhītaka tree. -8 Fault; L. D. B. -Comp. -आसिः, -अनलः 1 fire of the chaff or husk of corn. -2 a mode of capital punishment consisting in twisting straw round the limbs of a criminal and then setting it on fire. -अस्तु n., -उदकम्, -उत्थम् sour rice-gruel or barley gruel. -यहः, -सारः fire.

तुषार a. [तुष्-आरन् किंच Un. 3. 139.] Cold, frigid, frosty or dewy; अयां हि तृप्ताय न बारिधारा स्वादुः सुगन्धिः स्वदते तुषारा N. 3. 93; Si. 9. 7. -रः 1 Frost, cold; तुपार-वृष्टिक्षतपद्मसम्पदाम् Ku. 5. 27. −2 Ice, snow; पदं तुपारस्ति-धीतरक्तम् Ku. 1.6; प्रपतत्तुषारो हेमन्तकालः Rs. 4.1. - 8 Dew; R. 14. 84; S. 5. 19. -4 Mist, thin rain, apray, especially of cold water; पुक्तस्तुवारीर्गेरिनिझराणाम् R. 2.13; 9.68; U. 5. 3. -5 A kind of camphor. -6 A kind of horse; ताजिताः खुरशालाश्च तुषाराश्चीत्तमा हयाः Asyachikitsa. -Comp. -आद्भेः, -गिरिः, -पर्वतः the Himalaya mountain; ते तुषारादिवाताः Me. 109. -करः 1 the moon. -2 camphor. -कण: a dew-drop, an icicle, hoar-frost; इतरा दु जलापात-तुपारकणनश्वरी Ҡs. 19. 50. -कालः winter. -**किरणः, रहिमः** the moon; Amaru. 49; कलया तुपारिकरणस्य परः Si. 9, 27. न्गोर a. 1 white as snow. -2 white with snow. (-रः) camphor.

तुषिताः m. (pl.) A class of subordinate deities, said to be 12 or 36 in number; तुषिता नाम ने देवा आसन् स्वायम्भुवान्तरे Bhag. 4. 1. 8.

तुष्ट, -तुष्टिः See under तुष्.

तुष्ट: A jewel worn in the ears.

तुष्यः N. of Siva.

तुस् 1 P. (तोसति) To sound.

तुस = तुष q.v.

तुस्तम् 1 Dust. ~2 Husk.

तुह् 1 P. (तेहिति) To hurt, to oppress; L. D. B.

तुहिन त. [तुद्द्न हस्वथ Un. 2.52] Cold, frigid.
-तुम् 1 Snow, ice; Pt. 2.59. -2 Dew or frost; तृणाप्रलगेस्तुहिनैः पतिद्वः ए. 4.7; 3.15. -8 Moonlight. - 1 Camphor. -Comp. -अंदुः, -करः, -करणः, -गुः, -द्युतिः,
-रिमः, -रुचिः, the moon; Si. 9.30; नाम्यर्थनेते तुहिनस्विना चित्रकायां चकाराः Sukti. 5.25. -2 camphor.
-अचलः, -अदिः, -रौलः the Himālaya mountain; खदेहपरिवेष रक्ष्यते तुहिनादिणा Ks. 73.82; ज्वलितेन गुहागतं तमस्तुहिनाद्वेरित नक्तमीपिः R. 8.54. -कणः 1 a dew-drop;
Amaru. 54. -2 a snow-flake. -राकरा ice.

तुहिनय् Dou. P. To cover with ice; तुहिनयन्सरितः पृषतां पतिः Si. 6. 55.

বুৰ 1 P. (বুৰবি) 1 To disrespect, contemn. -2 To split.

त्रुण् I. 10 U. (त्णयतिन्ते) To contract. -II. 10 A. (त्णयते) To fill, fill up.

त्णः [त्ण्-कर्मणि घष्] A quiver; मिलितशिलीमुखपाटलिपटलकृतस्मरत्णविलासे Gīt. 1; R. 7.57. —णी 1 An internal disease by which the anus and the bladder become painfully affected.—2 The indigo plant.—3 A quiver; धनुर्रहीत्वा त्णी च खड्गं च स्विरप्रमम् Rām. 7.75.9; R. 9.59; U. 4.20; Mv. 1.18. —Comp.—धरः, —धारः an archer.—मुखम् the cavity of a quiver; स दक्षिणं त्णमुखेन वामं व्यापारयन्हस्तमलक्ष्यताजी R. 7.57.

तूणा f. A bellows; L. D. B.

तूणिः, तूणीरः, -रम् A quiver.

तृणी The indigo plant.

त्तः The mulberry tree.

तृतकम् Blue vitriol.

तृतुजान a. Ved. Quick, eager (क्षिप्र).

तृतुम् a. Quick, active; एता विश्वा सवना तृतुमा कृषे Rv. 10, 50, 6.

तुद: The cotton tree. -दी N. of a country.

तूपरः Ved. A hornless beast, particularly a goat; तमसा य च तूपरा अथो बस्तामिवासिनः Av. 11. 9. 22.

नुबर: 1 A beardless man. -2 A bull without horns.
-3 Astringent flavour. -4 A cunuch. - में A fragrant earth.

त्य a. Ved. Quick. -यम् Water.

त्र 4 A. (त्रंते, तुर्ण) 1 To go quickly, make haste.

-2 To hurt, kill.

त्र a. 1 Hastening. -2 A courier. -त Speed; अद्दय-त्रि: Bhag. 2. 7. 37.

त्रम् A kind of musical instrument. -री A thornapple.

तूर्ण, तूर्णि &c. See under त्वर्.

त्र्यः, -र्यम् [त्र्यते ताङ्यते त्र्-यत्] A kind of musical instrument; त्र्योषः प्रहर्षितः Ms. 7.225; Ku. 7.10.—Comp.—ओद्यः a hand of instruments. —त्वण्डः, —गण्डः a sort of tahor.

तूर्यमय a. Musical; अयस्त्र्यमयो ध्वनिः Ks. 23. 84.

त्र्वयाण, त्र्वि a. 1 Quick, rapid. -2 Overpowering; रक्षो अभिमशुषं त्वयाणम् Rv. 1. 174. 3. -3 (त्र्वि) Superior; वानुधानाय त्विये Rv. 9. 42. 3.

त्त् I. 10 A. (त्लयते) To fill. -II. 1 P. (त्लति) 1 To ascertain the quantity or weight of. -2 To weigh, measure. -3 To drive out.

त्रुः, न्सम् [त्रु-अच्] Cotton. न्सम् 1 The atmosphere, sky, air. -2 A tuit of grass. -3 The mulberry. -4 The panicle of a flower or plant. -5 The thorn-apple. -ता 1 The cotton tree. -2 The wick of a lamp. -ता 1 Cotton. -2 The wick of a lamp. -3 A weaver's fibrous stick or brush. -4 A painter's brush. -5 The Indigo plant. -Comp. -कामुकम, -चापः, -धनुम् ॥, a cotton-bow, i. e. a bow used for cleaning cotton. -दाहम् ind. Like cotton (consuming by fire); त्त्रुः विद्रां द्रतिव हन्मता Mv. 6. 5. -नाली (िक्टः) त., -नालिका a thick roll of cotton drawn out in spinning. -परिका, -परिवा a cotton quilt. -पिचुः cotton. -पीठा, -शसिका spindle. -राकरा a seed of the cotton plant. -सेचनम् the act of spinning.

तूलकम् Cotton.

त्रिः f. A painter's brush. -Comp- -फला the silk-cotton tree.

त्रिका 1 A painter's brush; a pencil; उन्मीलितं त्रिक-पेव चित्रम् Ku. 1. 32. -2 A wick of cotton either for a lamp or for applying unquents. -3 A mattress filled with cotton, a down or cotton bed. -5 A boaring instrument, probing rod, -6 An ingot mould.

तृ्लिमी = तृ्लिफला a,bove.

तुवर = त्वर q.v.

तुवरक a. Unmanly, eunuch.

77 1 P. 1 To be satisfied. -2 To satisfy.

त्यः Ved. The horder of a garment.

तूष्णीक a. Silent, taciturn; भवन तृष्णीकाः Mk. 10. 30.

त्रणीम् ind [तुष् बा॰ नीम् स्वरादि] In silence, silently, quickly, without speaking or noise; कि भवांस्त्रणीमास्ते V. 2; न थेःस्य इति गोधिन्दसुक्ता त्रणीं बभूव ह Bg. 2. 9. -Comp. -दण्डः punishment in secret; Kau. A. 1. 11-भावः silence, taciturnity. -शील a. silent, taciturn.

त्रतम् [तुस् वा० तान् दीर्घश्र] 1 Matted hair. -2 Dust. -3 Sin. -4 An atom, any minute particle.

र्नंह 6 P. (तृंहति) To kill, hurt; see तृह.

रंहणम् Hurting, killing.

चण्ड a. Hurt, injured, killed; see तृद्.

एस् 1 P. (तृक्षति) To go, move.

त्सः N. of the sage Kasyapa.

तृखम् Nutmeg.

त्वः, -चम् A strophe consisting of 3 verses.

तृण् 8 U. (तृणोति, तृणुते or तर्णोति, तर्णते) To cat grass, graze.

तृणम् [तृद्-नक् इलोपश्व Un. 5. 8] 1 Grass in general; कि जीर्ण तृणमत्ति मानमहतामधेसरः केसरी $\, {
m Bh.} \, \, 2. \, \, 29. \, \, -2 \, \, {
m A} \,$ blade of grass, reed, straw. -3 Anything made of straw (as a mat for sitting); often used as a symbol of worthlessness or uselessness; तृणामिव सघुलक्ष्मीनैंब तान-संरुणदि Bh. 2. 17; see तृणीक also. -Comp. -आग्निः 1 a fire of chaff or straw; ब्राह्मणस्त्वनधीयानस्तृणामिरिव शाम्यति Ma.3. 168. -2 fire quickly extinguished. -3 burning a criminal by twisting straw round his body and then setting it on fire.-अञ्जनः a chameleon.-अटवी a forest abounding in grass. -अश्वम् rice growing wild. -अस्ज n., -कुक्कुमम्, -गौरम् a variety of perfume. -आवर्तः a whirlwind. - (the palmyra tree. - 3 chi a torch of hay, a fire-brand made of straw. - 到春時 n. a hut of etraw. -काण्डः, -ण्डम् a heap of grass. -कुटी,-कुटीर-कम् a hut of straw. -कूटम् a heap of straw. -कूचिका a whisk, -केत्र: 1 the palmyra tree. -2 a bamboo. -गणना thinking anything to be of no importance; यशसि रसिकता-सुपागतानां तृणगणना गुणरागिणां धनेषु Vikr. 6. 2. -गोधा 2 kind of chameleon. -प्राहिन m. a sapphire. -चरः a kind of gem (गोमेद). -जलायुका, -जलूका a caterpillar; यथा तृणजल्केयं नापयात्यपयाति च । न स्यजेन्त्रियमाणोऽपि प्राग्देहा-भिमति जनः ॥ Bhag. 4.29.77. -जम्भन् a. feeding on grass. -जातिः f. grass-kind, the vegetable kingdom; Ms. 1. 48. -ज्योतिस् n. the plant called ज्योतिष्मती; Ki. 15. 47 com. -इमः 1 the palm tree. -2 the cocea-nut tree. -3 the betel-nut tree. -4 the Ketaka tree. -5 the datetree -धान्यम् grain growing wild or without cultivation (Mar. देवभान). -ध्यजः 1 the palmyra tree. -2 a bamboo. --पीडम् hand-to-hand fighting; 'रज्जूकरणे तृणमिव यत्र बाह्यादिकं व्यावर्त्यते तद्युद्धम् ' Mb. 23. 3. 20 com. -पूलिक N. of a human abortion; Charaka 4. 4. 1. - पूली a mat, seat made of reeds. -प्राय a. worth a straw, worthless, insignificant. - विन्द: N. of a sage; R. 8. 79. -भूज a. graminivorous; Ks. 60. -भूत a. deprived of all power; Mb. 7. -माणि; a sort of gem (amber). -मत्कुण: a bail or surety (perhaps a wrong reading for ऋणमक्कण). —राज् m. the vine palm. –राजः 1 the cocoa-nut tree. -2 the bamboo. -3 the sugarcane. -4 the palmyra tree. -理解: 1 the fanpalm tree. -2 the date-tree. -3 the cocoa-nut tree. -4 the areca-nut tree. - शाल: the areca-nut tree, bamboo; तृणशालो राज-ताल्यां वेणौ Nm. -शितम् a kind of fragrant grass. -शून्यम् N. of two plants केतकी and मिलिका; तृणशून्यं तु मिलिका Ak; परिलस्तृणज्ञू-यमतिहकापरिमलाबह्मा इतसेवितः Ram. Ch. 4. 32. -पद्पदः a kind of wasp (Mar, कुंभारीण). -सारा the plantain tree. -सिह: an axe. -हम्पे: a house of straw.

तृणकम् Grass, a worthless blade of grass.

त्रणकीया A grassy place.

तृणीकु 8 U. 1 To make light of, look down upon, treat with contempt; दृष्टिस्तृणीकृतजगन्नयसस्वसारा U. 6. 19. →2 (Hence) To eclipse, obscure; जगाद वक्त्रेण तृणीकृतेन्दुः N. 3. 54.

तृणता f. 1 The quality of a straw, worthlessness. -2 A bow; तृणता तृणत्वे कार्मुकेऽपि च + हैमकोषः, कार्मुकानीव नालीकांस्तृणताः (v. 1. त्रिणताः) सहसासुचन् + Si. 19. 61.

तृष्यय् Den. (तृणयित) To esteem as lightly as straw; सतीवतेऽमी तृष्यामि जीवितम् N. 9. 70.

तृण्या A heap of grass or straw.

त्तीय a. The third. -यः 1 The 3rd consonant of a Varga. -2 (in music) N. of measure. -यम् A third part; वनेषु च विह्रयेवं तृतीयं भागमायुषः Ms. 6. 33. -ind. For the 3rd time, thirdly; तृतीयमध्य तृमणा अजसम् Rv. 10. 45. 1. -Comp. -करणी the side of a square 3 times smaller than another. -प्रकृतिः m. or f. 1 a eunuch. -2 the neuter gender.

ततीयक a. 1 Recurring every third day, tertian (as a fever). -2 Occurring for the third time. -3 The third. -Comp. -उवरः tortian ague.

त्तीया 1 The third day of a lunar fortnight. -2 (In gram.) The instrumental case or its terminations. -Comp. - हत a. thrice ploughed (as a field). -तरपुरुषः the instrumental Tatpurusa. -प्रहतिः m., f. 1 a eunuch. -2 a hermaphrodite. -3 the neuter gender.

तृतीयिन् a. 1 Entitled to a third portion (of inheritance &c.); निषमा क्षेषामाख्या। केचिद्धिनः केचिन् तृतीयिनः केचित् पादिनः इति । SB. on MS. 10. 3. 55. −2 Occupying the third rank; Ms. 8. 210.

सुद् 1 P., 7 U. (तर्दति, तृणति, तृन्ते, तृण्ण) 1 To cleave, split, pierce. -2 To kill, destroy, annihilate; भूतिं तृणिधे यक्षाणम् Bk. 6. 38, 14. 13, 108; 15. 36, 44. -3 To set free. -1 To disregard.

तृषण a. Cut, split; तस्मात्तदातृष्णात्त्रीति रसी वृक्षादिवाहतात् Bri. Up. 3. 9. 28.

त्प् I. 4,5,6 P. (तृप्यति, तृप्रोति, तृपति, तृप्त) 1 To become satisfied, be pleased or contented; अय तप्स्यन्ति मांसादाः Bk. 16. 29; प्राशीन चातृपन् क्र्रः 15. 29; (usually with instr., but sometimes with gon. or loc. also); को न तृप्यति वित्तेन H. 2. 133 (v. I. द्याति); तृप्ततिप्रिशतेन Bh. 2. 84; नामिस्तृप्यति काञ्चानां नापणानां महोद्धः । नान्तकः सर्वभूतानां न पुंसां वामलोचना ॥ Pt. 1. 137; तिस्मन्दि ततृपुदेवास्तते यशे Mb. -2 To please, gratify. -Caus. To gratify, please. -Dvsid. तितृप्सति; तितिपिषति. -II. I P., 10 U. (तपंति, तपंयति-ते) 1 To light up, kindle. -2 (Ātm.) To be satisfied. -3 To please, satisfy. -4 To gladden, refresh, reanimate; स्वैरं स्वैरं श्रेरिनेस्तर्पयेति U. 3. 2.

तर्पण a. [त्प्-णिच् वा ल्युट्] Satisfying, pleasing, refreshing. -णम् 1 Pleasing, satisfying. -2 Satisfaction, pleasure. -3 Satisty, fulness. -4 One of the five daily Yajias (performed by men), presenting libations of water to the manes of the deceased ancestors (पितृयज्ञ). -6 Fuel for the sacred fire. -6 Food. -7 Filling the eyes with oil &c. -Comp. - र ज्युः an epithot of Bhīṣma.

तर्पित a. Pleased, gratified.

तर्पिन a. 1 Gratifying. -2 Offering libations to the manes of deceased ancestors.

त्पत् Ved. 1 The moon. -2 A parasol.

त्रस a. [त्प-क] Satisfied, satisfied, contented. -सम् Satisfaction.

त्राता 1 Satisfaction. -2 Satisty.

त्रुतिः f. [तृप्-किन्] 1 Satisfaction, contentment; R. 2. 39, 73; 3. 3; Ms. 3. 271; भूयः कथय तृतिि है शृण्वती नास्ति मेडमृतम् Bg. 10. 18. -2 Satiety, disgust. -3 Pleasure, gratification. -4 (Ved.) Water. -Comp. -कर, कारक a. giving eatisfaction. -योगः satisfaction; तृतियोगः परेणापि महिम्ना न महात्मनाम् Si. 2. 31.

तृसिमत् a. satisfied, finding satisfaction in; तृप्तिमान्भवति Ch. Up. 7. 10. 2.

বৃষ a. 1 Restless, anxious. -2 Pleased, satisfied.
-3 Pleasing, satisfying. -ম: A sacrificial cake (এইডাম).
-মন্ 1 Chee or an oblation thereof. -2 Suffering, sorrow (বু:অ).

त्पतः 1 The moon. -2 A parasol.

র্পত u. 1 Pleased. −2 Restless. −ত: A stone. −তা 1 A creeper. −2 (= বিশ্বনা) also র্ণনা ; L. D. B.

TY: Ved. A thief.

त्रकः f. The serpent race.

त्रम्प् or तृम्फ् = तृप् q.v.

तृष् 4 P. (तृष्यति, तृषित) 1 To be thirsty; तृषित्वेवाऽनिशं स्वादु पिवन्तं सरितां पयः Bk. 7. 106; 14. 30; 15. 51. -2 To wish, wish excessively, be eager or greedy.

तर्थ: [तृष्-भावे घज्] 1 Thirst; किसु नृष्कलतर्थः Pratimā 3. 21. ~2 Desire, wish. ~3 The ocean. ~4 A boat. ~5 The sun.

तर्षणम् [तृष्-भावे त्युर्] 1 Thirst. -2 Desire.

तर्पित, तर्चुल a. 1 Thirsty. -2 Wishing, desiring.

त्यु f. [तृष्-संप॰ किप्] (nom. sing. तृर्-ष्) 1 Thirst; तृषा गुष्यत्यास्य पिनति सालेलं स्वादु सुरिभ Bh. 3. 92; Rs. 1. 11. -2 Strong desire, eagerness. -3 Desire personified as the daughter of Kāma.

त्या See त्य. -Comp. -आर्त a. suffering from thirst, thirsty. -भू f. the bladder. -हम् water.

तृषित p. p. 1 Thirsty; Ghat. 9; उत्खुल्य भेकस्तृषितस्य भोगिनः फणानपत्रस्य तले निषीदति एs. 1. 18. -2 Greedy, thirsting for, desirous of gain. -तम् Thirst, desire.

त्यु a. Ved. 1 Greed, thirsting for; त्यु यदना तृषुणा ववस Rv. 4. 7. 11. -2 Quick, speedy.

तृष्णज्ञ a. Covetous, greedy, thirsting.

तृष्णा [त्यून किच] 1 Thirst (lit. and fig.); तृष्णां चेह परिस्थण्य के। दरिहः क ईश्वरः H. 1. 164; Rs. 1. 15. -2 Desire, strong desire, greedy, avidity, desire of gain; तृष्णां छिन्दि Bh. 2. 77; 3. 5; R. 8. 2. -Comp. -श्रयः cessation of desire, tranquility of mind, contentment.

तृष्णालु a. Very thirsty.

तृष्य a. To be wished or desired. - ष्यम् Greediness, thirst.

त्रष्ट a. Ved. 1 Harsh; तृष्टांसि तृष्टिका Av. 7. 113. 2. -2 Pungent. -8 Rugged. -4 Hearse; अति तृष्टं वविक्षयायैव सुमना असि Rv. 3. 9. 3.

तृह् 7. P., 10 U., 6 P. (तृणेढि, तहंयति-ते, तृहति, तृढ; desid. तितृक्षति, तितिहिंपति, तितृहिंपति) To injure, hurt, kill, strike; न तृणेक्षीति लोकोऽयं मां किन्ते निष्पराक्रमम् Bk. 6. 39; (तानि) तृणेदु रामः सह लक्ष्मणेन 1. 19.

त् 1 P. (तरित, ततार, अतारित, तिर-री-ध्यति, तीर्ण) 1 To cross over, cross; केनोडुपेन परलेकनदीं तिरिध्ये Mk. 8. 23; स तीर्त्वो किपशाम् R. 4. 38; Me. 4. 77. -2 (a) To cross over, traverse (as a way); (अध्वानं) ततार ताराधिपखण्डधारी Ku. 7. 48; Me. 19. (b) To sail across, navigate (as a river). -3 To float, swim; शिला तरिध्यत्युदके न पर्णम् Bk. 12. 77; Bri. S. 80. 14. - (a) To get over, eurmount, overcome, overpower; धीरा हि तरन्त्यापदम् K. 175; कच्छ्रं महत्तीर्णः R. 14. 6; Pt. 4. 1; Bg. 18. 58; Ms. 11. 34. (b) To subdue, destroy, become master of. -8 To go

to the end of, master completely; ततार विद्याः R. 3. 30. —6 To fulfil, accomplish, perform (as a promise); देवात्तीणं प्रतिज्ञः Mu. 4.12. —7 To be saved or rescued, escape from; गावे वर्षभयात्तीणं वयं तीणं महाभयात् Hariv. —8 To acquiro, gain; मनोजवा अयमान आयसीमतरत् पुरम् Rv. 8. 100. 8. —9 To move forward rapidly. —10 To fill completely, pervade. —11 To live through (a definite period). —12 To deliver, liberate from. —13 To strive together, compete. —Pass. (तीर्यते) To be crossed &c.—Caus. (तार्यति-ते) 1 To carry or lead over; तार्यस्व च मां गन्नाम् Rām. 7. 46. 29. —2 To cause to arrive at; नः पिता योऽस्मानमविद्यायाः परं पारं तार्यसीति Prasna Up. 6. 8. —3 To save, rescue, deliver, liberate. —Desid. (तित्रांपति, तित्रित्रित, तित्रित्रीत्री, तित्रित्रीत्री, तित्रीषति, तित्रीष्रति, तित्रिष्रति, तित्रीष्रति, तित्रति, तित्रीष्रति, तित्र

तर a. [तू-भावे-अप] 1 Crossing. -2 Surpassing, excelling. -3 Conquering, overpowering; cf. दुस्तर. -र: 1 Passing over, crossing, passage; उत्तेकरतरान् नदान् Bk. 7. 55. -2 Freight; दीर्घाध्वनि यथादेशं यथाकालं तरी भवेत् Ms. 8. 406. -3 A road. -4 A ferry-boat. -5 Fire. -Comp. -पण्यभ् freight. -पण्यिकः one who receives the freight. -पतिः superintendent of ferries, EI. 7. 91; 17. 321. -स्थानम् a landing-place, wharf.

तरणः [तु-त्युद्] 1 A boat, raft. -2 Svarga or heaven. -णम् 1 Crossing over. -2 Conquoring, overcoming. -8 An oar.

तरिण a. [तु-अनि] Ved. 1 Passing through, pervading (as the sun). -2 Quick, energetic, unremitting; विपश्चितं तरिण आजमानम् Av. 13. 2. 4. -3 Saving, carrying over, benevolent. -िण: 1 The sun; 'तरिणचुमणो पुंसि कुमारीनीकयोः कियाम् Medinī. -2 A ray of light. -3 The Arka plant. -4 Copper. -िण:, -णी f. A raft, boat. -Comp. -तनया the river Yamunā; परिश्रान्तस्थायं तरिण-तन्यातीरिनल्यः Bv. 4. 7. -धन्यः an epithet of Siva. -पेटकः an oval bowl of wood for baling a boat. -रत्नम् a ruby.

तरपड:, -णडा, -णडी, -णडम् [तृ-अण्डच्] A boat.
-णड:, -ण्डम् 1 A raft or float made of bamboos tied together and floated on jars or inverted hollow gonrds.
-2 The float of a fishing-line. -3 An oar. -Comp.
-पादा a kind of boat.

तरण्यति Den. P. To cross over.

तरद् f. [तु-करणे अदि] 1 A boat. -2 A kind of duck (कारण्डव).

तरन्ती A boat.

ति: -री: [तु-करणे इ] 1 A boat. धर्मार्थ वाह्ये तरिम् Mb. I. 100. 48; जीर्णा तरिः सरिद्तीय गर्भारनीरा Udb.; Si. 3. 76. -2 A box for clothes. -3 The end or hem of a garment. -री 1 A small wooden baling-vessel. -2 A club. -8 Smoke. -Comp. -रण: an oar, a paddle.

तारिक: [तराय तरणाय हितः बा॰ ठच्] 1 A ferry-man. -2 A float, raft. -का 1 A boat. -2 Cream.

तरिकिन m. A ferry-man.

तरित्रम्, -तरित्री, तरिणी A boat, ship.

तरीय: [त्-ईषन्] 1 boat, raft. -2 The ocean. -3 A fit or competent person. -4 Heaven. -6 Work, business, practice, profession. -6 A fine shape or form. -7 Decorating, ornamenting. -8 Dry cow-dung. -या N. of a daughter of Indra.

तारक a. (-रिका f.) [त्-णिच् जुल्] 1 Carrying over. -2 Protecting, preserving, rescuing. -3 Helping another through a difficulty. -कः 1 A pilot, helmsman. -2 A deliverer, saviour. -3 N. of Siva. -कः, -कम् A boat, raft. -कम् (also f.) 1 The pupil of the eye; संद्ये द्वामुद्यतारकाम् R. 11. 69. -2 The eye. -3 A star; सान्तर्थ- महतारकम् Bhāg. 10. 3. 1; see तारका.

तारण a. [तारयत्येन तू-त्युर्] 1 Enabling to cross. -2 Saving, delivering, liberating. -3 Helping one through a difficulty &c. -णः 1 N. of Siva; also of Viṣṇu. -2 A boat, raft. -णम् 1 Crossing. -2 Conquering. -8 Carrying or conveying across; यो द्विजः शब्दरितं सं क्षमस्तारणय ने Mb. 3. 200. 75.

तारणिः, -णी A float, raft.

तारिकम् Fare, freight.

तारित p. p. Made to cross, conveyed across, saved, rescued.

तारित् त. [तु-णिच्-णिनि] Enabling to cross, saving, delivering.

तार्य u. [तृ कर्मणि व्यत्] 1 To be crossed, passable. -2 To be conquered or defeated. -येम् Fare, freight, toll.

तितीर्था 1 Desire to cross over; स मामचिन्तयदेवः प्रश्लपार-तितीर्थमा Bhag. 11.13.19. -2 Desire of final emancipation.

तितीर्षु a. 1 Desirous of crossing; तितीर्षुद्दतरं मोहादुदु-पेनास्मि सागरम् R. 1. 2. -2 Wishing to attain. -3 Desirous of final emancipation.

तीर्ण p. p. [नृ-त] 1 Crossed, passed over -2 Spread, expanded. -3 Surpassed, excelled. -4 Gone down to bathe, bathed. -5 Defeated, conquered, overcome; see नृ.

तेज् 1 P. (तेजति) To guard, defend, protect.

तेजः, तेजनम् See under तिज्.

तेजलः The francoline partridge.

तेजस् n. [तिज्-भावे करणादे अग्रुत्] 1 Sharpness. -2 The sharp edge (of a knife &c.). -3 The point or top of a flame. -4 Heat, glow, glare. -6 Lustre, light, brilliance, splendour; दिनान्ते निहितं तेजः R. 4. 1; तेजवास्मि

www.kobatirth.org

विभावसी Bg. 7. 9, 10. -8 Heat or light considered as the third of the five elements of creation (the other four being पृथिवी, अप्, वायु and आकाश). -7 The bright appearance of the human body, beauty; आर्ष्टशच्यां परितो विसारिणा सुजन्मनस्तस्य निजेन तेजसा R. 3. 15. -8 Fire of energy; रामप्रधानेषु तपोधनेषु गूढं हि दाहात्मकमस्ति तेजः S. 2. 7; U. 6. 14. -9 Might, prowess, strength, courage, valour, martial or heroic lustre; तेजस्तेजसि शाम्यतु U. 5.7; S. 7, 15. -10 One possessed of heroic lustre; तेजसां हि न वयः सभीक्ष्यते R. 11. 1; Pt. 1. 328; 3. 38. -11 Spirit, energy. -12 Strength of character, not bearing insult or ill-treatment with impunity. -13 Majestic lustro, majesty, dignity, authority, consequence; तेजीविशेषानुमिनां (राजलक्ष्मीं) दथानः R. 2. 7. -14 Semen, seed, semen virile; स्यादक्षणीयं यदि मे न तेजः R. 14.65; 2, 75; दुष्यन्तेनाहितं तेजो दधानां भूतये भुनः \$. 4. 3. -18 The essential nature of anything. -18 Essence, quintessence. -17 Spiritual, moral, or magical power. -18 Fire; यज्ञसेनस्य दुहिता तेज एव तु केनलम् Mh. 3. 239. 9. -19 Marrow. -20 Bile. -21 The speed of a horse. -22 Fresh butter. -23 Gold. -24 Clearness of the eyes. -25 A shining or luminous body, light; ऋते कृशानोर्न हि मन्त्रपूतमईन्ति तेजांस्यपराणि इन्यम् Ku. 1. 51; S. 4. 2. -28 The heating and strengthening faculty of the human frame seated in the bile (ित्त). -27 The hrain. -28 Violence, fierceness. -29 Impatience. -30 Anger; मित्रैः सह विरोधं च प्राप्तुते तेजसा इतः Mb. 3. 28. 18. -81 The sun; उपप्लबांस्तथा घोरान् शशिनस्तेजसस्तथा Mb. 12. 301. 36. -Comp. - T a. 1 illuminating. -2 granting vital power or strength. -पद्म a mark of dignity; तेजःपदं मणिमयं च इतं शिरोभ्यः Bhag, 1.15.14. -बीजम् marrow. -भक्तः 1 disgrace, destruction of dignity. -2 depression, discouragement. - भीर: f. shadow. -मण्डलम् a halo of light; सर्वे। एतिस्मस्तेजोमण्डल एकीभवन्ति Prasna. Up. 4. 2. -मात्रा sense-organ; स एतास्तेजोमात्राः समभ्याददानो हृदयमेवान्ववकामति Bri. Up. 4. 4. 1. -मूर्तिः the sun; Ms. 3. 93. - TTH 1 the Supreme Spirit, Brahman. -2 the nature of light. - वृत्तम् 1 noble behaviour; Ms. 9. 303. -2 superior power or lustre.

तेजस्वत्, तेजोवत् a. 1 Bright, hrilliant, splendid. -2 Sharp, pungent. -3 Brave, heroic. -4 Energetic.

तेजस्वन् a. (-नी f.) 1 Brilliant, bright. -2 Powerful, heroic, strong; न तेजस्तेजस्वी प्रस्तमपरेषां विषद्ते U. 6. 14; Ki. 16. 16. -8 Dignified, noble. -4 Famous, illustrious. -5 Violent; Bri. S. 101. 2. -6 Haughty. -7 Lawful.

तेजित a. 1 Sharponed, whetted. -2 Excited, stimulated, prompted.

तेजोमय a.1 Glorious. -2 Bright, brilliant, luminous; तेजोमयं विश्वमनन्तमादं यन्मे त्वदन्येन न दृष्टपूर्वम् (रूपम्) Bg. 11. 47. -8 Full of energy, spirited.

तेन A note introductory to a song. सं. इं. को....९९ तेष् 1 A. (तेपते) i To sprinkle. -2 To coze, drop. -3 To shake, tremble. -4 To shine.

तेमः [तिम्-घस्] Becoming wet or moist, moisture.

तमनम् 1 Wetting, moistening. -2 Moisture. -3 A sauce, condiment. -नी A fire-place.

तेच् 1 A. (तेवते) 1 To play, sport. -2 To weep, lament.

तेवनम् 1 Play, pastime. -2 A pleasure-garden, play-ground; Ms. 4. 163.

तैक्ष्ण्यम् 1 Sharpness (of a knife), acuteness. -2 Pungency. -3 Fierceness, severity, cruelty.

तैजस a. (−स्[] ƒ.) [तेजसो विकारः अण्] 1 Bright, splendid, luminous; वैराजा नाम ते लोकास्तैजसाः सन्तु ते शिवाः U. 2. 12. -2 Made up or consisting of light; तैजसस्य धनुषः प्रकृतिये R.11.43. -3 Metallic. -4 Passionate. -5 Vigorous, energetic. -6 Powerful, intense. -7 A kind of horse; d तैजसाः पुण्यवतां प्रदेशे भवन्ति पुण्येरपि ते मिलन्ति Yuktikalpataru. -8 Endowed with the राजस quality; वैकारिक-स्तॅजसश्च तामसश्चेत्यहं त्रिधा Bhag. 3, 5, 30. 🔫: The highly refined or subtle essence (Vedanta Phil.); विश्वश्र तैजसः प्राज्ञस्तुर्ये आत्मा समन्वयात् Bhag. 7. 15. 54; Muṇḍ. 4. -सम् 1 Any metal; Bhag. 11. 21. 12. -2 Ghee. -3 Intensity, severity. - Vigour, energy, might. - The group of senses; तैजसे निद्रयापने पिण्डस्थो मष्टचेतनः । मायां प्राप्नोति मृत्ये या Bhag. 11. 28. 3. -6 The movable (जहम) world; तस्य तत्ते जसस्तरमाज्जज्ञे लोकेषु तैजसम् Mb. 13. 85. 102. - Comp. -आवर्तनी a crucible.

तैतिक्ष a. (-क्षी f.) Patient, enduring.

तैतिरः A partridge.

तैतिलः 1 A rhinoceros. -2 A god. -रुम् N. of the fourth astronomical period or करण.

तैतिरः 1 A partridge. -2 A rhinoceros. -रम् A flock of partridges.

तैत्तिरिः N. of a sage (elder brother of वैशंपायन).

तैसिरिकः One who catches partridges.

तैतिरीय m. (pl.) The followers of the Taittiriya school of the Yajurveda. –यः The Taittiriya branch of the Yajurveda (कृष्णवजुनैद). —Comp. –चरणम्, –शाखा the school of the T. —संदिता the Samhita of the T., chief recension of the Black Yv.

तैन्सिडीक a. (-की f.) Prepared with a sour sauce of tamarinds.

तैमित्यम् Dulness.

तैमिरः A disease of the eyes (dimness).

तैर्थ a. (-पी f.) Relating to a sacred place.

तैर्थिक

तेषिक a. 1 Sacred, holy. -3 Coming from a sacred place; Mb. 13. 127. 12. -3 Frequenting sacred places or shrines. -कः 1 An ascetic. -2 One who propounds a new religious or philosophical doctrine. -कम् Holy water (such as that brought from a sacred bathingplace).

तैर्यग्योन a. Relating to an irrational animal; तैर्य-ग्योनश्व पश्चभा भवति San. K. 53.

तैलम [तिलस्य तत्सदुशस्य वा विकारः अण्] 1 Oil; लभेत सिकतासु तैलमपि यत्नतः पीडयन् Bh. 2.5; Y. 1.284; R. 8.38. -2 Benzoin. -Comp. -अटी a wasp. -अभ्यङ्गः anointing the body with oil. -अम्बुका, -पकः, -पका, -पा, -पाथिका a cockroach; Ms. 12. 63. -कर्कजः oil-cake. -कारः an oil-man. - किट्टम् oil-cake. - सीमम् a kind of oily cloth (whose ash is applied to the wound); Mb. 5. 155. 9. -चौरिका a cockroach. -द्रोणी an oil-tub. -पर्णिका, -पर्णी, -र्णिकम् 1 sandal. -2 incense; Kau. A. 2. 11. -8 turpentine. -पायिन m. 1 a kind of cockroach; यस्तु चोरयते तैलं नरो मोहसमन्वितः। सोऽपि राजन्मतो जन्तुस्तैलपायी प्रजायते॥ Mb. 13. 111. 111. -2 a sword; तामापतन्ती चिच्छेद शकुनिस्तैरुपायिना Mb. 7. 155, 31. **-पिञ्जः** the white sesamum. -पिपीलिका the small red ant. -पीत a. one who has drunk eil. -पूर a. (lamp) that wants no oil-filling; cf. भवन्ति यत्रीषधयो रजन्यामतैलपूराः सुरतप्रदीपाः Ku. 1. 10. -प्रदीपः an oil-lamp; Ks. 99. 4. -ফান্ড: 1 the Ingudi tree. -2 the sesamum plant. -भाषिनी Jasmine. -माली the wick of a lamp; (also मालिन् m.). –यन्त्रम् an oil-mill; Bhāg. 5. 21. 13. –रफटिकः a kind of gem.

तैलकम् A small quantity of oil.

तैलंपाता Oblation to fire (स्वधा), especially by pouring sesamum-seeds into fire; cf. ध्येनंपाता and P. V. 2.58 and VI. 3. 71.

तेलिक:, -तेलिन m. An oilman, an oil-grinder or manufacturer; Ms. 3. 158. —Comp. —शाला an oil-man's workshop.

तैलिनी The wick of a lamp.

तैलिनम् A field of sesamum.

तैलङ्गः N. of a country, the modern Telangana or Karnatak. -गाः (pl.) The people of this country.

तैषः N. of the lunar month Pauşa,

् तोकम् An offspring, a child; व्याकरणे शकटस्य च तोकम् Nir.

तोकवत् a. Possessing offspring; तोकवत् पृष्टिमद् वसु Rv. 3. 13. 7. न्ती (a woman) Having children; युष्मत्कृते वहुन्हेज्ञान्प्राप्ता तोकवती मुहु: Bhag. 1. 9. 13.

तोककः The Chataka bird.

तोक्मः 1 A young green blade of corn, green barley; Bhag. 4. 21. 2. -2 Green colour. -3 A cloud. -क्मम् The wax of the ear.

ताटक a. Quarrelsome. -कः N. of a commentator.

तोइ 1 P. (तोडित) To disrespect.

तोडनम् 1 Splitting, dividing. -2 Tearing. -8 Hurting, injuring.

तोत्त्रम् , तोद् , ∽तोद् नम् See under तुद्.

तोमर: -रम् 1 An iron club; Mb. 7. 142. 45. -2 A javelin. -3 A kind of crescent-shaped edge of an arrow with the ends of the crescent pointing downwards; Dhanur. V. -Comp. -धर: 1 fire (considered as a deity). -2 a warrior armed with a club.

तोमरिका A fragrant earth (गोपीचन्दन).

तोयम् 1 Water; S. 7. 12. -2 The constellation पूर्वाषाडा or its regent. — Comp. — अक्षिः submarine fire; Mb. 12. -अञ्जलिः 🗝 तोयकर्मन् . -अधिवासिनी trumpetflower. -आत्मन् m. the Supreme Being. -आधारः, -आश्यः a lake, well, any reservoir of water; तीयाधार-पथाश्र क्रक्लशिखानिष्यन्दरेखाङ्किताः ई. 1. 14. –आलयः the ocean, sea. - देश: 'lord of waters', an epithet of Varuna. (-शम्) tho constellation called पूर्वाषाडा, -उत्सर्गः discharge of water, raining; तोयोत्सर्गस्तनितमुखरो मा च भूर्विक्रवास्ताः Me. 39. -कर्मन् n. 1 ablutions of various parts of the body performed with water. -2 libations of water to the deceased; तोयकर्मणि तं कुन्ती कथयामास स्र्यजम् Mb. 12. 1. 22. -काम a. 1 fond of water. -2 thirsty. (–मः) a sort of crane. –कुच्छुः, –च्छुम् a kind of penance, drinking nothing but water for a fixed period. - कीडा sporting in water; Me. 35. -गर्भेः the cocoanut. –चरः an aquatic animal. –डिम्बः, –डिम्मः hail. -द: a cloud; R. 6. 65; V. 1. 14. अत्ययः the autumn. -दम् ghee; 'तोयदो मुस्तके मेघे प्रमानाज्ये नपुंसकम् ' Medini. -ঘা a cloud. -ঘা 1 a cloud. -2 raining. ~धिः, -निधिः 1 the ocean. -2 the number 'four'. 'प्रियम् cloves. - नीवी the earth. -पाषाणजमलम् oxide of zinc. -पुष्पी, -प्रष्टा trumpet-flower. -प्रसादनम् the clearingnut tree or its nut, see अम्बुप्रसादन or कतक. -मलम् seafoam. – मुच् m. a cloud. – यन्त्रम् 1 a water-elock. – 2 an artificial jet or fountain of water. - TH: moisture. —Us m. 1 the ocean. -2 Varuna, the regent of waters. –राशिः 1 the ocean. –2 a pond, lake, Rām. 2. – बेला the edge of water, shore. -व्यतिकरः confluence (as of rivers); तीर्थे तीयव्यतिकरभवे जड्डकन्यासरम्बोः R. 8. 95. –शुक्तिका an oyster. –सर्पिका, -सूचकः a frog.

तोरणः -णम् [तुर्-युच् आधारे ल्युट् Tv.] 1 An arched doorway, a portal. -2 An outer door or gateway; क्यो नृपाणामध तोरणाद् बहिः Si. 12.1; द्राह्नस्यं सुरपतिधनुश्चारणा तोरणेन Me. 77 (v.l.). -3 Any temporary and ornamental arch; भासोज्ज्वल्दकाधनतोरणानां स्थानान्तरं स्वर्ग इवाबभासे Ku. 7. 3; R. 1. 41; 7. 4; 11. 5. -4 An elevated place near a bathing-place. -5 A triangle supporting a large balance. -णम् The neck, throat. -णः N. of Siva.

तोल, तोलनम् &c. See under तुर्.

तोष, नोषण &c. See under तुष्.

तोषलम् A club (मुसल).

तौक्षिकः The sign Sagittarius of the zodiac (a word borrowed from Greek).

तौरुख्यम् 1 Emptiness. -2 meanness, worthlessness.

तौतातिकम्, -तम् Belonging to Kumarila Bhatta, who had an opithet तुतात or तुतातित.

तौतिकः The pearl-oyster. -कम् A pearl.

तौरङ्गिकः A horseman.

तौरुष्किक a. Turkish; Kuttanīmata 64.

तौरूपम् A variety of sandal-wood being a product of the country of कामरूप.

तौर्यम् [त्यं भवम् अण्] The sound of musical instruments. -Comp. -ित्रकम् the union of song, dance, and instrumental music, triplo symphony; तौर्यत्रिकं बृधाटण च कामजो दशको गणः Ms. 7.47; U.4.

तौलम् A balance.

तौलिकः, तौलिकिकः A painter.

तौलिन m. 1 A weigher. -2 The sign Libra of the zodiac.

तौल्यम् 1 Weight. -2 Equality, similarity.

तौषार a. (-री f.) Snowy. -रम् Snow, cold.

रमन् m. Ved. 1 The vital air; त्मनमूर्ज न विश्वध क्षरध्यै Rv. 1. 63. 8. -2 One's own person, self; cf. आत्मन्.

त्यज् 1 P. (त्यजति, तत्याज, अत्यार्क्षात्, त्यक्ष्यति, त्यक्त) 1 To leave (in all sonses), abandon, quit, go away from; वर्त्न भानीस्त्यजाशु Me. 41; Ms. 6, 77; 9, 177; S. 5. 26. -2 To let go, dismiss, discharge; वालिनो दूरभाग रामो बार्ण प्राणाऽदमस्यजत् Bk. 6, 122. - 3 To give up, renounce, resign, surrender; स्वयं त्यका होते शमसुखमनन्तं विद्धति Bh. 3. 16; Ms. 2. 95; 6. 33; Bg. 6. 24; त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नारानमात्मनः । कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्त्रयं खजेत् ॥ 16. 21. -4 To shun, avoid. -6 To get rid of, free oneself from; क्षुदं इदयदीर्बर्ल्य त्यवस्वोत्तिष्ठ पर्रतप Bg. 2. 3. -8 To set aside, disregard; त इमेऽवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्ता धनानि च Bg. 1. 33. -7 To except. -8 To distribute, give away; कृतं (संचयं) आश्वयुजे त्यजेन् Y. 3. 47; Ms. 6. 15. -**9** To shoot off. -Cans. 1 To cause to give up &c., to deprive (a person) of anything; मीनं त्याजयति प्रायः कालक्क्षेपाय मा भवान Ks. 83.34; Bk. 15.120. -2 To expel, turn out; (तं बहिः) त्याजयामास रध्यायां निरपेक्षतया निशि Ks. 20. 126. −3 To quit. =Desid. (तिरयक्षति) To wish to leave &c.

त्यकत p. p. [त्यज् कर्मणि-क] 1 Abandoned, forsaken, left, quitted. -2 Resigned, surrendered. -3 Shunned,

avoided; see त्यज्. -Comp. -अप्ति: a Brahmana who has given up household fire; Ms. 3. 153. -आत्मन् a. despairing. -जीवित, -भाण a. ready to abandon life, willing to run any risk; मद्यं त्यक्तजीविता: Bg. 1. 9. - रुख a. shameless; य तिह वे श्वलीपतयो नष्टशीचाचारनियमास्त्यक्तल्जा: पशुचर्या चरन्ति Bhag. 5. 26. 23. -विधि a. transgressing rules; देशाजि:सारयामास सुतं त्यक्तविधि रुषा Bhag. 9. 6. 9.

त्यक्तृ a. Abandoning, leaving &c.

त्यजनम् 1 Leaving, quitting. -2 Giving. -8 Excepting, exclusion.

त्यज्ञस् m. Ved. 1 Abandonment. -2 Difficulty. -3 Anger. -4 Estrangement, dislike, envy. -5 A weapon oausing abandonment. -m., -f., -n. Ved. Offspring, descendants; एतस्य चित् त्यजसं मर्लस्य Rv. 10. 10. 8.

त्यागः [त्यज्-भावे चर्] 1 Leaving, forsaking, a bandoning, deserting, separation; न माता न पिता न की न पुत्रस्याग्महिते Ms. 8. 389; 9. 79. -2 Giving up, resigning, renouncing; Ms. 10. 112; सर्वकर्मफल्ल्यागं ततः कुछ यतात्मवान् Bg. 12. 11. -3 Gift, donation, giving away as charity; करे खाध्यस्त्यागः Bh. 2. 65; वित्तं त्यागित्युक्तम् (दुर्लमम्) H. 1. 139; त्यागाय संभृतार्थानाम् R. 1. 7; Pt. 1. 169. -4 Liberality, generosity; Ms. 2. 97; R. 1. 22. -5 Secretion, excretion. -6 Dismissing, discharging. -7 Sacrificing oneself; मिथा यत् त्यागमुभयासा अमन् Rv. 4. 24. 3. -8 A sage. -Comp. -पत्रम् a bill of divorcement. -युत्, -रीलि a. liberal, generous, munificent.

स्यागिन a. 1 Leaving, abandoning, giving up &c. -2 Giving away, a donor. -3 Heroic, brave. -4 Liberal. -5 Sacrificing. -6 One who does not look to any reward or result from the performance of ceremonial rites; यस्तु कर्मफल्स्यागी स त्यागीत्यभिधायते Bg. 18. 11.

त्याजक a. One who abandons or expels; Y. 2. 198.

त्याजनम् Abandoning worldly attachment; गुणदोष-विधानेन सङ्गानां त्याजनेच्छया Bhag. 11. 20. 27.

त्याजित p. p. 1 Made to leave or abandon; त्याजितः कि न रामोऽपि जनवादेन जानकीम् Ks. 86 13. -2 Caused to be disregarded; मन्द्रभ्वनित्याजितयामत्यः R. 6. 56. -3 Deprived of (acc.); भूगोष्मणा त्याजितमाईभावम् Ku. 7. 14. -4 Expelled; Pañchadasī. 3. 60.

स्याज्य a. 1 To be left, shunned or expelled; Ms. 9.83. -2 To be given up or relinquished. -3 To be sacrificed. -4 To be excluded. -ज्यम् A part of an asterism or its duration considered to be unlucky.

स्यद् Pron. a. (Nom. sing. स्य: m.) That; अयं त्यस्य राजा Bri. Up. I. 3. 24. -n. (त्यत्) 1 Wind, air. -2 sky; L. D. B. -3 Invisible (अमूर्त); यच सच त्यच Bri. Up. 2. 3. 1; सच त्यचाभवत् Tait. Up.

त्रंस् 1 P., 10 U. (त्रंसति, त्रंसयति-ते) To speak or shine,

त्रक्त् 1 ति. (त्र होते) To go; so also त्रष्य 1 P., त्रष्य 1 P.

মন্ত্ I P. (সন্তি) i To act, perform some functions.
-2 To try, strive. -3 To be busy or active.

अप् 1 A. (त्रपते, त्रिपते) To be ashamed or abashed, be embarrassed; त्रपन्ते तीर्थानि त्वरितामह यस्योष्ट्रतिविधी G. L. 28; वर्णयन्तस्यपामहे Raj. T. 3. 94. -With अप to turn away or retire through shame; तस्माद्वलैरपत्रेपे Bk. 14. 84; येनापत्रपति साधुरसाधुरतेन तुष्यति Mb.

त्रपा [त्रप्-भावे अस्] 1 Bashfulness, modesty; मन्दत्रपाभर Git. 12. -2 Shame (in a good or bad sense). -3 A libidinous or unchaste woman. -4 Family, race. -5 Fame, celebrity. -Comp. -निरस्त, हीन a. shameless, impudent. -एश्रा a harlot.

त्रित a Modest, bashful.

त्रपु n. [अमि दृष्ता त्रपते लज्जते इत, त्रप्-उन् Tv.] 1 Tin; Av. 11. 3. 8; Ch. Up. 4. 17. 7; यदि मणिक्रपुणि प्रतिबध्यते Pt. 1.75; -2 Lead.

जपुलम्,-वम्, जपुस् n., अपुसम् Tin. -वम् Cucumher. जप्सम् Diluted curds.

স্থিষ্ট a. (superl. of বৃষ্) Highly satisfied.

त्रपीयस् a. (-सी f.) (compar. of तृत्र) More satisfied.

भय a. (-यी f.) Triple, threefold, treble, divided into three parts, of three kinds; अयी वै विद्या ऋची यज्ञि सामानि Sat. Br.; Ms. 1. 23. —यम् A triad, a group or collection of three; अदेयमासीत्त्रयमेव भूपते: शशिप्रभं छत्रमुमे च नामरे R. 3. 16; लोकत्रयम् Bg. 11. 20, 43; Ms. 2.76.

नयस् (Nom. pl. m. of त्रि, entering into comp. with some numerals) Three. -Comp. —वत्वारिश a. forty-third. -वरवारिश a. or f. forty-three. -त्रिश a. thirty-third. -त्रिशत a. or f. thirty-three. 'पति: an epithet of (a) Indra, (b) प्रजापति. -व्या a. 1 thirteenth. -2 having thirteen added; त्रशेदशं शतम् one hundred and thirteen', -व्या a. (pl.) thirteen. -व्याप a. consisting of thirteen. (-यम्) the number thirteen. -व्याप a. thirteenth. -व्या the thirteenth day of a lunar fortnight. -व्यति: f. ninety-three. पञ्चारात् f. fifty-three. -विशतः f. twenty-three. -विशतः f. sixty three. -पसातिः f. seventy-three.

चरी 1 The three Vedas taken collectively (अन्यज्ञःसामानि); अयोगयाय त्रिगुणात्मने नमः K.1; तो अयोगर्जमितरा विद्याः परिपाठितौ U.2; Ms. 4.125. −2 A triad, triplet; व्यद्योतिष्ट समावेदामसी नरशिक्षित्रयी Si. 2.3. −3 A matron or married woman whose husband and children are living. −4 Intellect, understanding. −5 The part of the श्रुति, pertaining to ceremonial acts and sacrifices (कर्मकाण्ड); Bhāg. 7.6.26. −Comp. −तनः 1 an epithet of the sun; so अयोगयः. −2 an enithet of Siva. −थमः; the duty

enjoined by the three Vedas; Bg. 9. 21. -मुख: a Brāhmaṇa. -विद्य a. one who is well-versed in the three Vodas; त्रयी यस्य विद्या स त्रयीविद्यः SB. on MS. 3. 3. 5. आख्या f. The title or opithet त्रयीविद्य. त्रयीविद्यास्या च तिद्विदि MS. 3. 3. 5. -संवरणम् three acts of concealing (स्वरन्ध्रगोपन, पररन्ध्रान्वेषणगोपन and मन्त्रगोपन); Mb. 12. 56. 20 and com.

त्रस्त I. 1, 4 P. (त्रसति, त्रस्यति, त्रस्त) 1 To quake, tremble, shake, start with fear. -2 To fear, dread, be afraid of (with abl., sometimes with gen. or instr.); यस्य त्रसन्ति शवसः Rv. 6.14.4; प्रमदवनात्त्रस्यति K. 255; कपेर-त्रासिषुनादात् Bk. 9. II; 5. 75; 14. 48; 15. 58; Si. 8. 24; Ki. 8. 7. -3 To run away, run from. -Caus. (त्रासयति-ते) To frighten, terrify. -II. 10 U. (त्रासयति-ते) 1 To go, move. -2 To hold. -3 To take, seize. -4 To oppose, prevent.

त्रस् a. [त्रस्-घन्नधे क] Movable, locomotive. —सः The heart. —सम् 1 A wood, forest. —2 Animals. —3 The aggregate of moving or living beings (लिक्स्श्रीर); ऋड़ः प्रणिहितो पच्छंबसस्थावरवर्जकः Mb. 12. 9. 19. —4 Animals and men. —Comp. —वस्युः N. of a Vedic prince and author of some Vedic Sūktas; (also त्रसद्स्यु); cf. Bhag. 9. 6. 33. — पुः 1 an atom, the mote or atom of dust which is seen moving in a sunbeam; cf. जालान्तरपते भानी स्थ्यं यद् द्रवते रजः। प्रथमं तत्रमाणानां त्रसरेषुं प्रचक्षते॥ Ms. 8. 132; also Y. 1. 361. —2 N. of one of the wives of the sun.

असनस् [त्रस् भावे ल्युद्] 1 Alarm, fear. -2 Anxiety, uneasiness. -3 A quivering ornament (?); Kaus. 14.

त्रसरः A shuttle.

असुर, अस्तु a. [त्रस्-उरच्] Fearful, trembling, timid; अत्रस्तुमिर्युक्तधुरं तुरक्रैः R. 14. 47; सीतां सीमित्रिणा त्यक्तां सन्नीची त्रस्तुमिकिकम् Bk. 6. 7; तदतु मुनिवरेण त्रस्तुना तत्र रामे Ram. Ch. 2. 91.

त्रस्त p. p. [त्रस्-क] 1 Frightened, terrified, alarmed; त्रस्तैकहायनकुरङ्गविलोलदृष्टिः Mal. 4. 8. —2 Timid, fearful. —3 Quick, rolling.

त्रास a. [त्रम् भावे घस्] 1 Movable, moving. -2 Frightening. -सः 1 Fear, terror, alarm; उमापतेश्व तत्कर्म ज्ञाला त्रासमुपागमत् Ram. 7.87.17; अन्तः कञ्चिककञ्चकस्य विशति त्रासादयं वामनः Ratn. 2.3; R. 2.38; 9.58. -2 Alarming, frightening. -8 A flaw or defect in a jewel.

श्रासन a. [त्रस्-णिच् भावे ल्युट्] Terrifying, frightening, alarming. नम् 1 The act of frightening or causing alarm. -2 A means of frightening, any cause of alarm.

त्रासित a. Frightened, alarmed, terrified.

भा 2 A. (त्राते) To protect; see also त्रै.

त्राण, त्रात &c See under ते.

त्रि

789

num. a. [Un. 5. 66] (declined in pl. only, nom. त्रयः $_{m \cdot r}$, तिस्रः $f \cdot r$, त्रीणि $_{n \cdot r}$) \mathbf{Three} ; त एव हि त्रयो लोकास्त एव त्रय आश्रमाः &c. Ms. 2. 229; प्रियतमाभिरसौ तिस्रभिर्वभौ R. 9. 18; त्रीणि वर्षाण्युदीक्षेत कुमार्यृतुमती सती Ms. 9. 90 [cf. L. tres; Gr. treis; A. S., Zend thri; Eng. three]. -Comp. -अंदाः 1 a three-fold share; त्र्यंशं दायाद्धरेद्विप्रः Ms. 9. 151. -2 a third part. -3 three-fourths, -अस a. triocular. -अक्षः, -अक्षकः an epithet of Siva; शुष्त्रलायु-स्वराष्ट्रादाक्ष्यक्षं जन्नाह रावणः Pt. 5. 57. -अक्षरः 1 the mystic syllable ओम् consisting of three letters; see under अ, आवं यत्र्यक्षरं ब्रह्म Ms. 11. 265. -2 a matchmaker of घटक (that word consisting of three syllables). -8 a genealogist. (—री) knowledge, learning; see विद्या. -अङ्गटम्, -अङ्गटम् 1 three strings suspended to either end of a pole for earrying burdens. -2 a sort of collyrium. (-टः) N. of Siva. -अङ्गम् (pl.) a tripartite army (chariots, cavalry and infantry). - সভ্যাত্রদ three fingers' breadth. -अजनम् the three kinds of collyrium; i. e. कालाञ्चन, रसाञ्चन and पुष्पाञ्चन. -अञ्चलम्, -लि: three handfuls taken collectively. -अधिपातिः (the lord of the 3 gunas or worlds), an epithet of Visnu; Bhag. 3. 16. 24. -अधिष्ठानः the soul. (नम्) spirit, life (चैतन्य). -a. having three stations; Ms. 12. 4. -अध्वना, -मार्गेगा, -वत्मेगा epithets of the river Ganges (flowing through the three worlds). -अनीक a. baving the three properties of heat, rain and cold; त्र्यनीकः पत्यते माहिनावान् Rv. 3. 56. 3. (-का) an army consisting of horses, elephants and chariots. - अब्द a. three years old. - इस्म three years taken collectively. - अभ्वकः (also त्रियम्बक in the same sense though rarely used in classical literature) 'having three eyes', N. of Śiva; त्रियम्बकं संयमिनं ददर्श Ku. 3. 44; जडीकृतस्त्र्यम्बकवीक्षणेन R. 2. 42; 3.49. ^oसखः an epithet of Kubera; कुबेरसन्यम्बकसखः Ak. -अभ्बक्ता an epithet of Parvati. -अशीत a. eightythird. -अशीतिः f. eighty-three. -अष्टन् a. twentyfour. -अश्र, -अस्त a. triangular. (-स्नम्) a triangle. -आह: 1 a period of three days. -2 a festival lasting three days. -आर्थेयाः deaf, dumb and blind persons. -आहिक a. 1 performed or produced in three days. -2 recurring after the third day, tertian (as fever). -8 having provision for three days कुशूलकुम्भीधान्ये। वा त्र्याहिकोऽश्वस्तनोऽपि वा Y. 1. 128. -ऋचम् (तृचम् also) three Riks taken collectively; Ms. 8. 106. 一寸读客 a. having provision for three days. - कहुद् m. 1 N. of the mountain Trikūta. -2 N. of Visnu or Krisna. -3 the highest, chief. - 4 a sacrifice lasting for ten nights. -ककुम m. Ved. 1 Indra. -2 Indra's thunderbolt. - ag dry ginger, black pepper and long pepper taken together as a drug; शिरामोक्षं विधायास्य दद्यात् त्रिकटुकं गुडम् Salihotra 62. –कण्टः, –कण्टकः a kind of fish. –करणी the side of a square 3 times as great as another. -कमेन n, the chief three duties of a Brahmana i. e. sacrifice, study of the Vedas, and making gifts or charity. (-m.) one who engages in these three duties (as a Brahmana).

-काण्डम N. of Amarsimha's dictionary. -कायः N. of Buddha. -कालम् 1 the three times; the past, the present, and the future; or morning, noon and evening. -2 the three tenses (the past, present, and future) of a verb. (-लम् ind. three times, thrice; ज, दिशान् a. omniscient. (m.) 1 a divine sage, seer. -2 a deity. -3 N. of Buddha. विद् m. 1 a Buddha. -2 an Arhat (with the Jainas). - कुट: N. of a mountain in Ceylon on the top of which was situated Lanka, the capital of Ravana; Si. 2. 5. - कृदम् sea-salt. क्रचेकम् a knife with three edges. -कोण a. triangular, forming a triangle. (-पा:) 1 a triangle. -2 the vulva. -खम् 1 tin. -2 a cucumber.-खद्वम्, खद्वी three bedsteads taken collectively. - साराण n. (pl.) salt-petre, natron and borax. -गणः an aggregate of the three objects of worldly existence; i. e. धर्म, अर्थ and का ; न बाधतेऽस्य त्रिगणः परस्परम् Ki. 1. 11; seo त्रिवर्गे below. नगत a. 1 tripled. -2 done in three days. -गताः (pl.) 1 N. of a country, also called जल्ड्यर, in the northwest of India. -2 the people or rulers of that country. -3 a particular mode of calculation. -गतो 1 a lascivious woman, wanton. -2 a woman in general. -8 a pearl. -4 a kind of cricket. -114 a. 1 consisting of three threads; त्रताय मौर्जी त्रिगुणां बभार याम् Ku. 5. 10. -2 three-times repeated, thrice, treble, threefold, triple; सप्त व्यतीयुद्धिगुणानि तस्य (दिनानि) R. 2. 25. -8 containing the three Gunas संव, रजस् and तमस्. (-णम्) the Pradhana (in San. phil.); (-ind.) three times; in three ways. - w: m. (pl.) the three qualities or constituents of nature; त्रयीमयाय त्रिगुणात्मने नमः K. 1. (-पा) 1 Maya or illusion (in Vedanta phil.). -2 an epithet of Durga. -गुणाकृतम् ploughed thrice. -चक्षस m. an epithet of Siva. -चत्र a. (pl.) three or four; गत्वा जवात्त्रिचतुराणि पदानि सीता B. R. G. 31. -चत्वा-रिश a. forty-third. -चत्वारिशत् /, forty-three. -जगत् n. -जगती the three worlds, (1) the heaven, the atmosphere and the earth; or (2) the heaven, the earth, and the lower world; त्वत्कीर्तिः त्रिजगति विहरत्येवसुर्वीश पुनी Sakti. 5. 59. –जट: an epithet of Siva. –जटा N. of a female demon, one of the Raksasa attendants kept hy Ravana to watch over Sītā, when she was retained as a captive in the Asoka-vanika. She acted very kindly towards Sītā and induced her companions to do the same; सीतां मायेति शंसन्ती त्रिजटा समजीवयत् R. 12.74.-जातम्, जातकम् The three spices (mace, cardamoms, cinnamon). -जीवा, -ज्या the sine of three signs or 90°, a radius. -णता a bow; कामुकानिव नालीकांख्रिणताः सहसामुचन् Si. 19. 61. -णव, -णवन् a. (pl.) three times nine; i. e. 27. -णाकः the heaven; तावित्रणाकं नहुषः शशास Bhag. 6.13.16. -णाचिकेतः 1 a part of the Adhvaryu-sacrifice or Yajurveda, or one who performs a vow connected therewith (according to Kull. on Ms. 3. 185); Mh. 13. 90. 26. -2 one who has thrice kindled the Nachiketa fire or studied the Nachiketa section of Kathaka; त्रिणाचिकेत-

त्रि

त्रि

क्रिभिरेत्य सन्धिम् Kath 1.17. - जीता a wife ('thrice married'; it being supposed that a girl belongs to Soma, Gandharra and Agni before she obtains a human husband). -णेमि a. with three fellies; विचिन्वतोऽभूत् सुमहां क्षिणेमि: Bhag. 3. 8. 20. -तक्षम् , तक्षी three carpenters taken collectively. - दण्डम् 1 the three staves of a Sammyasin (who has resigned the world) tied together so as to form one. -2 the triple subjection of thought, word, and deed. (-us:) the state of a religious ascelie; ज्ञानवैराग्यरहितस्त्रिदण्डमुपजीवति Bhag. 11. 18. 40. -दण्डिन m. 1 a religious mendicant or Samnyasin who has renounced all worldly attachments, and who carries three long staves tied together so as to form one in his right hand; तिहिष्सुः स यतिर्भूता निदण्डी द्वारका-मगात Bhag. 10. 86. 3. -2 one who has obtained command over his mind, speech, and body (or thought, word, and deed); cf. वाम्दण्डोऽथ मनोदण्डः कायदण्डस्तथैव च । यस्यैते निहिता बुद्धी त्रिदण्डीति स उच्यते॥ Ms. 12.10. -दशाः (pl.) 1 thirty. -2 the thirty-three gods:—12 Adityas, 8 Vasus, 11 Rudras and 2 Asvins. (-হা:) a god, an immortal; तस्मिन्मघोनश्चिदशान्विहाय सहस्रमक्ष्यां युगपत्पपात Ku. 3. 1. अब्दुशः (-शम्) the heaven. आयुधम् Indra's thunder. holt; R. 9. 54. अयुधम् rainbow; अथ नमस्य इन त्रिदशायुधम् R. 9. 54. अधिपः, ईश्वरः, पितिः epithets of Indra. अधिपतिः N. of Siva. अध्यक्षः, अयनः an epithet of Visnu. आरि: a demon. आचार्य: an epithet of Brihaspati. अधार Nectar. अलयः, आलयः 1 heaven. -2 the mountain Meru. -3 a god. ेआहार: 'the food of the gods', nectar. 'इन्हें: 1 Indra. -2 Siva. -3 Brahman. ाुदः an epithet of Brihaspati, ेगोपः a kind of insect; (ef. इन्द्रगीप) श्रद्धे त्रिदशगीपमात्रके दाहशक्तिमिव कृष्णवर्त्मनि R. 11. 42. दीर्थिका an epithet of the Ganges. पति: Indra; एषोऽप्येरावतस्यक्षिद्शपतिः Ratn. 4. 11. पुननः Visnu; Ram. I. "मझरी the holy basil. "वधू, "बनिता, an Apsaras or heavenly damsel; कैलासस्य त्रिदश्वनितादर्पणस्यानिथिः स्याः Me. 60. वर्त्सन् the sky. अष्टः 1 Agni. -2 Brahman. ^oदशीभूत Become divine; त्रिदशीभृतपौराणां स्वर्गान्तरमकल्पयत् R. 15. 102. -दिनम् three days collectively. °स्पृत् m. concurrence of three lunations with one solar day. -दिवम् 1 the heaven; त्रिमार्गयेव त्रिदिवस्य मार्गः Ku. 1. 28; S. 7. 3. -2 sky, atmosphere. -3 paradise. -4 happiness. (-বা) cardamoms. अधीराः, ইয়া 1 an epithet of Indra. -2 a god. अभारुयः the heaven; अश्वमेधिजिताँ होका-नाप्रीति त्रिदिवालये Mb. 13. 141. 53. उद्भव 1 the Ganges. -2 small cardamoms. आकस् m. a god; नपुषि त्रिद्वितकसां परं सह पुष्पैरपतञ्छिलीमुखाः Vikr. 15. 72. वत dead; त्रिदिवगतः किसु वक्ष्यते पिता मे Vikr. 6.62. - ह्या m. an epithet of Siva. - वायम vitiation or derangement of the three humours of the body, i. e. वात, पित्त and कफ. -धा ind. in 3 parts, ways or places; triply. ेलम् tripartition; Ch. Up. -धातुः an epithet of Ganesa; -तुम् 1 the triple world. -2 the aggregate of the 3 minerals or humours. -धामन m. 1 N. of Visnu. -2 of Vyāsa; -8 of Siva. -4 of Agni. -6 death. -n, the heaven; देसी

हंसेन यानेन त्रिधाम परमं ययौ Bhag. 3. 24. 20. -धारा the Ganges. -नयन, -नेत्रः, -लोचनः epithets of Siva; R. 3. 66; Ku. 3. 66; 5. 72. - नयत a. ninety-third. - नयतिः f. ninety three. -नयना Pārvatī. -नाभः Viṣṇu; Bhāg. 8. 17. 26. -नेत्रचुडामणिः the moon. -नेत्रफलः the cocoa-nut tree. - বস্তা a. three-fold five, i. e. fifteen. - বস্তাহা a. fiftythird. -पञ्चारात् f. fifty-three. -पटु: glass (काच). -पताकः i the hand with three fingers stretched out or erect. -2 the forehead marked naturally with three horizontal lines. -पत्रकः the Palasa tree. -पयम् 1 the three paths taken collectively, i. e. the sky, atmosphere, and the earth, or the sky, earth and the lower world. -2 a place where three roads meet. (-पा) an epithet of Mathura. आ, नामिनी an epithet of the Ganges; गङ्गा त्रिपथगामिनी; भृतसत्यथिकपथगामिनतः स तमारुरोह बुरुदूतसुतः Ki. 6. 1; Amaru. 99. -पद्, -पाद्, -पात् m. Ved. 1 Visnu. -2 fever (personified). -पद a. three-footed. (-दम्) a tripod; त्रिपदैः करकैः स्थालैः Siva. B. 22. 62. -पदिका I a tripod. -2 a stand with three feet. -पदी 1 the girth of an elephant; नाम्नसत्करिणां थैवं त्रिपदी-च्छेदिनामपि R. 4. 48. -2 the Gayatrī metre. -3 a tripod. -4 the plant गोधापदी. -परिकास्त a. one who walks thrice round a sacred fire. -पर्ण: Kimsuka troe. -पाट: l intersection of a prolonged side and perpendicular (in a quadrangular figure). -2 the figure formed by such intersection. -पाटिका a beak. पाठिन a. 1 familiar with Samhita, Pada, and Krama. -2 one who learns a thing after three repetitions. -पादः 1 the Supreme Being. -2 fever. -पाद a. 1 having three feet. -2 consisting of three parts, having three fourths; আমৰ: शिथिलं तस्थी भुवि धर्मिखपादिव R. 15. 96. -9 trinomial. (-m.) 1 an epithet of Visnu in his dwarf incarnation. -2 the Supreme Being. - 中心 the 3 collections of Buddhistic sacred writings (मृत, विनय and अभिभम्म). -पुट a. triangular. (-टः) 1 an arrow. -2 the palm of the hand. -3 a cubit. -4 a bank or shore. -924: a triangle. -पुटा an epithot of Durga. -पुटिन m. the castor-oil plant. - पुण्डूम, - पुण्डूक a mark on the forehead consisting of three lines made with cowdung ashes. -974 1 a collection of three cities. -2 the three cities of gold, silver, and iron in the sky, air and earth built for demons by Maya; (these cities were burnt down, along the demons inhabiting them, by Siva at the request of the gods); Ku. 7. 48; Amaru. 2; संरक्ताभिक्षिपुरविजयो गीयते किन्नरीभिः Me. 56; Bh. 3. 123; (—रः) N. of a demon or demons presiding over these cities. अधिपतिः N. of Maya, अन्तकः, अर्रिः, धनः, दहनः, °द्विष् m., हरः &c. epithets of Siva; अये गौरीनाथ त्रिपुरहर अम्भो त्रिनयन Bh. 3. 123; R. 17. 14. वाह: burning of the three cities; मुहुरनुस्मरयन्तमनुक्षपं त्रिपुरदाहमुमापितसेविनः Ki. 5. 14. वस्तरी Durgā. (-री) 1 N. of a place near Jabalpura, formerly capital of the kings of Chedi. -2 N. of a country. - Tow a 1 having the length of three men. -2 having three assistants. (-पम्) the three

ancestors-father, grand-father and great-grand-father. -YEH the highest heaven; Bhag. 1. 19. 23. (E:) Visuu. -पोरुष a. 1 belonging to, or extending over, three generations of men. -2 offered to three (as oblations). -8 inherited from three (as an estate). -प्रस्तः an elephant in rut. - फला (1) the three myrohalans taken collectively, namely, Terminalia Chehula, T. Bellerica, and Phyllanthus (Mar. हिरडा, बहुडा and आंवळकाठी). Also (2) the three sweet fruits (grape, pomegranate, and date); (3) the three fragrant fruits (nutmeg, arecanut, and cloves). -बन्धनः the individual soul. -बलिः, बली, -विल:, -वली f. 1 the three folds or writkles of skin above the navel of a woman (regarded as a mark of beauty); क्षामादरापरिलसित्रवलीलतानाम् Bh. 1. 93, 81; cf. Ku. 1. 39. -2 the anus. - बलीकम् the anus. - बाहु: a kind of fighting with swords. -बह्मन् a. with ब्रह्मा, विष्णु and महेश. - अम् three signs of the zodiac, or ninety degrees. - भक्तम a pose in which the image is bent at three parts of the body. - भद्रम् copulation, sexual union, cohabitation. -भागः 1 the third part; त्रिभागं ब्रह्महत्यायाः कन्या प्राप्नोति दुष्यती Mh. 12. 165. 42. -2 the third part of a sign of the zodiac. - He a. one possessed of learning, good conduct and good family-descent (Danasagara, Bibliotheca Indica, 274, Fasc. 1, p. 29). - भूजम् a triangle. - भ्वनम् the three worlds; पुण्यं यायास्त्रभुवन-गुरोधीम चण्डीश्वरस्य Me. 35; Bh. 1. 99. पुर Siva. कीर्तिरसः a patent medicine in Ayurveda. पतिः Visuu. -भूमः a palace with three floors. - 45 the three narcotic plants; the three-fold haughtiness; Bhag. 3.1.43. -मधु n. -मधुरम् 1 sugar, honey, and ghee. -2 three verses of the Rigveda (1. 90. 6-8; मधु वाता ऋतायते^o). -3 a ceremony based on the same; L. D. B. -4 threefold utterance of a vedic stanza वाता -m. a reciter and performer of the above ceremony; L. D. B. - मार्गा the Ganges; त्रिमार्गयेव त्रिदिवस्य मार्गः Ku. 1. 28. - मुकुटः the Trikūta mountain. - मुखः an epithet of Buddha. - मुनि ind. having the three sages पाणिनि, कात्यायन and पतज्ञलि; त्रिमुनि व्याकरणम्. -मूर्तिः 1 the united form of Brahma, Vispu, and Mahesa, the Hindu triad; नमिल्रमूर्तिये तुभ्यं प्राक्सृष्टेः केवलात्मने । गुणश्रयविमागाय पश्चाद्भेदमुपेयुषे ॥ Ku. 2. 4. -2 Buddha, or Jina. -मुधेन n. 1 a demon; त्रयश्च दूपण-खरिश्रमूर्धानी रणे इताः U. 2. 15. -2 a world called महर्लोक; Gīrvāna; ef. अमृतं क्षेममभयं त्रिम्भ्नें ऽधायि मूर्धस Bhag. 2.6.19. -यव a. weighing 3 barley corns; Ms. 8. 134. -यप्टि: a necklace of three strings. -यामकम् sin. -यामा 1 night (consisting of 3 watches or praharas, the first and last half prahara being excluded); संक्षिप्येत क्षण इव कथ दीर्घयामा त्रियामा Me. 110, Ku. 7. 21, 26; R. 9. 70; V. 3. 22. -2 turmeric. -3 the Indigo plant. -5 the river Yamuna. - सुगः an epithet of Visnu; धर्म महापुरुष पासि युगानुवृत्तं छन्नः कलौ यदभविषयुगोऽथ सत्त्वम् Bhāg. 7. 9. 38; tho god in the form of यज्ञपुरुष; Bhag. 5. 18. 35. -योनिः a law-suit (in which a person engages from anger, covetousness, or infatuation). - रसकम् spirituous liquor;

see त्रिसरकम्. –रात्र a. lasting for three nights. (–न्नः) a festival lasting for three nights. (-त्रम्) a period of three nights. —रेखः a conch-shell. —लिङ्ग a. having three genders, i. e. an adjective. -2 possessing the three Gunas. (-m:) the country called Telanga. (-m) the three genders taken collectively. - Eist the three worlds. (一本:) an inhabitant of the three worlds; यद्धर्मस्नोर्बत राजस्ये निरीक्ष्य दृक्स्वस्त्ययनं त्रिलोकः Bhag. 3. 2. 13. असमन m. the Supreme Being. ईश: the sun. नाय: 'lord of the three worlds', an epithet of 1 Indra; त्रिलोकनाथेन सदा मखद्विषस्त्वया ननु दिव्यचक्षुषा R. 3. 45. -2 of Siva; Ku. 5. 77. ^०रिक्षन् a. protecting the 3 worlds; त्रिलोकरक्षी महिमा हि विक्रणः V. 1. 6. - लोकी the three worlds taken collectively, the universe; सत्यामेव त्रिलोकीसरिति हरशिरश्चुम्बिनीविच्छटायाम् Bh. 3. 95; Santi. 4. 22. —लोचनः Siva. (-ना) 1 an unchaste woman. -2 an epithet of Durga. -लोहकम् the three metals: — gold, silver, and copper. -वगः 1 the three objects of wordly existence, i. e. धर्म, अर्थ, and काम: अनेन धर्म: सविशेषमद्य मे त्रिवर्गसार: प्रतिभाति भाविनि Ku. 5. 38; अन्योन्यानुबन्धम् (त्रिवर्गम्) Kau. A. 1.7; प्राप त्रिवर्गं बुबुधेऽत्रिवर्गम् (मोक्षम्) Bu. Ch. 2. 41. -2 the three states of loss, stability, and increase; क्षयः स्थानं च बृद्धिश्व त्रिवर्गी नीतिवेदिनाम् Ak. -3 the three qualities of nature, i. e. सत्व, रजस्, and तमस्. - 4 the three higher castes. -5 the three myrobalans. -8 propriety, decorum. -वर्णकम् the first three of the four castes of Hindus taken collectively. -वर्ष a. three years old; Ms. 5. 70. -विल:, -ली f. (in comp.) three folds over a woman's navel (regarded as a mark of beauty) - ach the anus. -वारम् ind. three times, thrice. -विक्रमः Vispu in his fifth or dwarf incarnation. '(E: a patent medicine in Ayurveda. -विद्यः a Brahmana versed in the three Vedas. -विध a. of three kinds, three-fold. -विष्टपम्, -पिएपम् 1 the world of Indra, heaven; त्रिविष्टपस्येव पति जयन्तः R. 6. 78. -2 the three worlds. "सद् m. a god. -चृत् a. 1 threefold; मौजी त्रिवृत्समा क्षक्षणा कार्यो विप्रस्य मेखला Ms. 2. 42. -2 consisting of three parts (as three गुणs, विद्यांs); Bhag. 3. 24. 33; 10. 23. 39; (consisting of three letters-ओक्कार); हिरण्यगर्भी वेदानां मन्त्राणां प्रणविश्चित्त् Bhāg. 11. 16. 12. (-m.) 1 a sacrifice. -2 a girdle of three strings; Mb. 12. 47. 44. -8 an amulet of three strings. (-f.) a plant possessing valuable purgative properties. कर्ण combining three things, i. e. earth, water, and fire. -वृत्तिः livelihood through 3 things (sacrifice, study and alms). -वेणि:, -णी f. the place near Prayaga where the Ganges joins the Yamuna and receives under ground the Sarasyati; the place called दक्षिणप्रयाग where the three sacred rivers separate. च्चेणुः 1 The staff (त्रिदण्ड) of a Samnyāsin; केचित् त्रिवेणुं जगृहुरेके पात्रे कमण्डलुम् Bhāg. 11. 23. 34. -2 The pole of a chariot; अथ त्रिवेणुसंपन्नं.....बमज च महारयम् Ram. 3. 51. 16; Mb. 7. 156. 83; a three bannered (chariot); Bhag. 4. 26. 1. - वेद: a Brahmana versed in the three

त्रिस्

Vedas. – दाकि: a deity (त्रिकला), Māyā; Bhāg. 2. 6. 31. -মাৰ্ক্: 1 N. of a celebrated king of the Solar race, king of Ayodhya and father of Harischandra. | He was a wise, pious, and just king, but his chief fault was that he loved his person to an inordinate degree. Desiring to celebrate a sacrifice by virtue of which he could go up to heaven in his mortal body, he requested his family-priest Vasistha to officiate for him; but being refused he next requested his hundred sons who also rejected his absurd proposal. He, therefore, called them cowardly and impotent, and was, in return for these insults, cursed and degraded by them to be a Chandala. While he was in this wretched condition, Viśvāmitra, whose family Trisanku had in times of famine laid under deep ohligations, undertook to celebrate the sacrifice, and invited all the cods to be present. They, however, declined; whereupon the enraged Visvāmitra by his own power lifted up Trisanku to the skies with his cherished mortal body. He began to soar higher and higher till his head struck against the vault of the heaven, when he was hurled down head-foremost by Indra and the other gods. The mighty Visvamitra, however, arrested bim in his downward course, saying 'Stay Trisanku', and the unfortunate monarch remained suspended with his head towards the earth as a constellation in the southern homisphere. Hence the wellknown proverb:—त्रिशक्दुरिवान्तरा तिष्ठ S. 2.] -2 the Chātaka bird. -3 a cat. -4 a grass-hopper. -5 a firefly. जः an epithet of Harischandra. याजिन m. an epithet of Visvamitra. - वात a. three hundred. (-तम्) 1 one hundred and three. -2 three hundred. - रारणः a Buddha. - राकेरा three kinds of sugar (गुडीत्पन्ना, हिमोत्था, and मधुरा). -शास्त्र a. three-wrinkled; भुक्त्या भीषणमुखः प्रकृत्यैव त्रिशाखया Ks. 102. 72. -शास्त्रम् a houso with three halls or chambers. - शिखम 1 a trideut; तदापतदे त्रिक्षां गरूमते Bhag. 10.59.9. -2 a crown or crest (with three points). - शिएस . 1 N. of a demon killed by Rāma. -2 an epithet of Kubera. -3 fever. त्रिशिरस्ते प्रसन्नोऽस्मि ब्येतु ते मञ्ज्वराद्भयम् Bhag. 10. 63. 29. -दार्घः Siva. -दीर्षकम्, -दा्लम् a trident. अल्कः, पारिन् m. an epithet of Siva. युक्लम् the holy combination of 'three days' viz. Uttarayana (day of the gods), the bright half of the moon (day of the manes) and daytime; त्रिशक्ले मरणं यस्य, L. D. B. -शूलिन m. an opithet cf Siva. - 3383: 1 the Trikūta mountain. - 2 a triangle. -शोकः the soul. -पि: f. sixty-three. -एभ् f. a metre of 4×11 syllables. -संध्यम् , -संध्यी the three periods of the day, i.e. dawn, noon, and sunset; also -त्रिसवनम् (-पवणम्); Ms. 11. 216. —संध्यम् ind. at the time of the three Sandhyas; सानिध्यं पुष्करें येषां त्रिसन्ध्यं कुरुनन्दन Mb. -सप्तत a. seventy-third. -सप्ति: f. seventy-three. -सप्तन्, -सप्त a. (pl.) three times 7, i. e. 21. -सम a. (in geom.) having three equal sides, equilateral. -सर: milk, sesamum and rice boiled together. -सरकम्

drinking wine thrice ('सरकं शिधुपात्रे स्यात् सीधुपाने च शीधुनि' इति विश्वः); प्रातिभं त्रिसरकेण गतानाम् Si. 10. 12. -सर्गः the creation of the 3 Gunas; Bhag. I. 1. 1. -साधन a. having a threefold causality; R. 3. 13. -सामन् a. singing 3 Samans (an उद्दातृ); उद्राता तत्र संप्रामे त्रिसामा दुन्दुभिर्नृप Mb. 12.98.27. –साम्यम् an equilibrium of the three (qualities); Bhag. 2. 7. 40. -सुपण:. -णेम 1 N. of the three Riguedic verses (Rv. 10. 114. 3-5). -2 N. of T. \overline{A} r. 10. 48-50; -a. familiar with or reciting these verses; Ms. 3. 185. – स्थली the three sacred places : कासी, प्रयाग, and गया. -स्थानम the head, neck and chest together; तन्त्रीलयसमायुक्तं त्रिस्थानकरणान्वितम् Ram. 7. 71. 15.-a. 1 having 3 dwelling places. -2 extending through the 3 worlds. -स्रोतस् f. an epithet of the Ganges; त्रिस्रोतस वहति यो गगनप्रतिष्टाम् \$. 7. 6; R. 10. 63; Ku. 7. 15. सीत्य, -हल्य a. ploughed thrice (as a field). -हायण a. three years old.

নিয়া a. (-মা f.) 1 Thirtieth. -2 Joined with thirty; e. g. নিয়া যান্ one hundred and thirty. -8 Consisting of thirty. -4 $\frac{1}{30}$ of a sign of the zodiac, a degree.

বিহাক a. 1 Consisting of thirty. -2 Bought for or worth thirty.

সিমান f. Thirty. -Comp. - বসম 1 A lotus opening at moonrise. -2 a kind of lotus (the blossom of Nymphaea Esenlalenta).

त्रिशत्कम् An aggregate of thirty.

त्रिशतिः f. Thirty.

चिक a. [त्रयाणां संघः कन्] 1 Triple, three-fold. -2 Forming a triad; अब हुके अब त्रिका दिवश्वरन्ति भेषजा Rv. 10. 59. 9. -3 Three por cent; cf. Ms. 8. 152 Kull. -4 Happening the third time. -कम् 1 A triad; मिकः परशानुभने विरक्षिरन्यत्र चैष त्रिक एककालः Bhag. 11. 2. 42. -2 A place where three roads meet. -3 The lower part of the spine, the part about the hips; पृष्ठनंशाधरे त्रिकम् Ak. (Mar. माकडहाड); त्रिक स्यूब्दा Pt. 1. 190; कश्विद्वियातिकाभिन्दारः R. 6. 16; छिन्निकास्तवा केचित् Siva. B. 13. 126. -4 The part between the shoulder-blades. -3 The three spices. -का 1 A contrivance for raising water (like a wheel) over which passes the rope of the bucket. -2 The cover of a woll. -Comp. -त्रयम् the 3 triads (त्रिकला, त्रिकड़ and त्रिमद). -स्थानम् the loins.

त्रितय a. (-यी f.) Consisting of three parts, three-fold.
-यम् A triad, a group of three; श्रद्धा वित्तं विधिश्चेति त्रितयं
तत्समागतम् S. 7. 29; R. 8. 78; Y. 3. 266.

त्रिधा ind. In three ways, or in three parts; एकैंब मूर्तिविभिद्दे त्रिधा सा Ku. 7. 44; ज्ञानं कर्म च कर्ता च त्रिधैव गुणभेदत: Bg. 18. 19.

त्रिस् ind. Thrice, three times.

चुद् 4, 6 P. (तुकाति, तुटित, तुटित) To tear, hreak, fall asunder, snap, be split (fig. also); गहदगल्द्रुव्य-द्विलीनाक्षरम् Bh. 3. 8; 1. 96; अयं ते नाष्पीधस्त्रुटित इन मुक्ता-मणिसरः U. 1. 29 (v. l.).

मुहि:, —टी f. [मुद्दन न नेप्] 1 Cutting, tearing.

—2 A small part, an atom. —3 A very minute space of time equal to $\frac{1}{4}$ of a Kşana; or $\frac{1}{2}$ of a Lava; Mb. 1. 25. 14; Bhāg. 10. 13. 40. —4 Doubt, uncertainty.

—8 Loss, destruction. —6 Small cardamoms (the plant).

बुटित p. p. Cut, broken, divided, split &c. अयं तावद् नाष्पस्त्रुटित इव मुक्तामणिसरः U. 1.29.

बोटि: f., -टी A bill, heak. -Comp. -हस्तः a hird.

श्रुप (फ,) तुम्प (म्फ्) 1 P. (त्रोपति &c.) To hurt, kill.

त्रेता 1 A triad, triplet. -2 The three sacred fires taken collectively (गाईपत्य, दक्षिण and आहवनीय); cf. Ms. 2. 231; Bhāg. 9. 14. 44; नेतामिधूमाप्रमनिन्दाकीर्ते-स्तस्यदमाकान्तविमानमार्गम् R. 13. 37. -3 A particular throw at dice, a cast of three or trey; नेताहत्सर्वस्वः Mk. 2. 8. -4 The second of the four Yugas of the Hindus; see युग.

नेथा ind. Trehly, in three ways or parts; तदेकं सत्त्रेधा ख्यायत Sat. Br.; Bri. Up. 1. 2. 8; (नमः) तुभ्यं त्रेधा स्थितात्मने R. 10. 16.

त्रै 1 A. (त्रायते, त्रात or त्राण) To protect, preserve, rescue or save from, defend from (usually with abl.); क्षतात्रिक त्रायत इत्युद्धः क्षत्रस्य शब्दो भुवनेषु रूढः R. 2. 53; Bg. 2. 40; Ms. 9. 138; Bk. 5. 54; 15. 120. -with परि to save &c.; परित्रायस्व, परित्रायस्व (in dramas).

आण p. p. [त्रे कर्मणि क, भावे हयुद्वा] Protected, guarded, preserved, saved. -णम् 1 Protection, defence, preservation; आर्तत्राणाय वः शक्षं न प्रहर्तुमनागसि S. 1.11; R. 15.3; Mal. 9.26. -2 Shelter, help, refuge. -3 Protecting, preserving. -4 An armour.

भात p. p. Preserved, saved, protected. $-\pi$ म् Protection.

সার a. 1 A guardian, defender, protector. -2 Protecting, defending.

नैकालिक a. (-की f.) Relating to the three times, i. e. past, present, and future.

नैकाल्यम् 1 The three times, past, present, and future, or sunrise, noon and sunset; कुर्यात्परिचयं योगे त्रकाल्ये नियतो सुनिः Mb. 12.240.25. -2 Tripartition. -3 A triad. -4 The three states (growth, maintenance and decay); Hariv.

त्रैगुणिक a. (न्की f.) Triple, three-fold.

त्रेसुण्यम् 1 The state of consisting of three threads, qualities &c. - 4 Triplicity. - 3 The three Gupas or

षं. हं. को.... **१०**०

properties (सन्व, रजस् and तमस्) taken collectively; त्रेगुण्योद्भवमत्र लोकचरितं नानारसंदृश्यते M. 1.4.

त्रेतम् Ved. A triad.

त्रीयक a. Divine; relating to the gods; Ms. 2.58. — कम The part of the hand sacred to the gods.

त्रेध a. Threefold, triple.

त्रीनिष्किक a. Worth three niskas.

त्रेषुरः i The Tripura country. -2 A ruler or inhabitant of that country.

त्रेपुरुष: a. (-पी f.) Extending to the three male generations.

त्रेमातुरः An epithet of Laksmana, त्रेमातुरः कृतनजितालन सञ्ज्ञःसः व्यक्रतः श्रेयसि लक्ष्मणोऽभूत Bk. 1. 25. Laksmana is so called because ho was born to his mother Sumitra on her eating the sacrificial oblation given to her hy her two co-wives, Kausalya and Kaikeyi.

वैमासिक a. (-की f.) 1 Three months old; तोकेन जीव-हरणं यदुल्किन यास्त्रेमासिकस्य च पदा शकटोऽप्रवृत्तः Bhag. 2. 7.27. -2 Lasting for or occurring every three months. -8 Quarterly.

त्रेमास्यम् A period of three months.

त्रैराशिकम् The rule of three (in Math.).

त्रैराशिक a. Relating to 3 zodiacal signs.

त्रैलोकः An epithet of Indra.

त्रैलोक्यम् The three worlds taken collectively. -Comp. -चिन्तामणिः a patent medicine in Ayurveda. -मभवः N. of Rāma; प्रस्ति वक्से तर्रिमहीलेक्यप्रभवोऽपि यत् R. 10. 53. -चन्धुः the sun; यो वालिनः शौर्यनिधेरमित्रहीलोक्य-क्योस्तपनस्य स्तुः P. R. 6. 42. -चिजया intoxicating potion prepared from hemp.

त्रैवर्गिक a. (-की f.) Relating to the three objects of life (धर्म, अर्थ and काम); Bhag. 3. 32. 18; cl. त्रिवर्ग.

त्रैवर्णः, -त्रैवर्णिक a. (-की f.) Relating to the first three castes. -कः A member of the first three castes.

त्रैचर्षिक: a. (-की f.) 1 Three years old. -2 Lasting for three years &c.; also त्रैवार्षिक; यस्य त्रैवार्षिकं भक्तं पर्याप्त भृत्यवृत्तये Ms. 11. 7.

नैविकस a. (-मो f.) Belonging to Trivikrama or Vişpn; R. 7. 35. श्रेयक्षेविकमस्ते वितरतु विवुधद्वेषिणां कालदण्डः Dk. 1. I; Relating to the three steps of Vispu; जानभि वारणाँहोकान्विष्णोह्नैविकमानपि Ram. 4.58.13. -मम् The three steps of Vispu.

वैविद्यम् 1 The three Vedas. -2 The study of the three Vedas. -3 An assemly of Brāhmaṇas familiar with the three Vedas. -4 The three sciences. -यः A

Brahmana versed in the three Vedas; त्रैविद्या मां सोमपाः पूतपापा यहैरिष्ट्वा स्वर्गति प्रार्थयन्ते Bg. 9. 20. -a. Familiar or propounded by the three Vedas; धर्म भागवतं गुद्धं त्रैविद्यं च गुणाश्रयम् Bhag. 6. 2. 24.

त्रीधिष्यम् Three-foldness, three kinds or sorts, triplicity.

त्रैसिष्ट्रपः, -त्रैसिष्ट्रपेयः A god; गन्धर्वयक्षासुरसिद्धचारणत्रैनिष्ट-पेयादिषु नान्वविन्दत Bhag. 8. 8. 19.

त्रेवोदिक a. Relaing to the three Vedas; षट्त्रिंशदा-ब्दिकं चर्य गुरी त्रेवेदिकं ततम् Ms. 3, 1.

नेपाइवः An epithet of Harişehandra, son of Triśańku; Bhāg. 9. 7. 7.

भोटकम् [भुद-ण्युल्] 1 A species of drama:— सप्ताष्टनव-पश्चाक्कं दिन्यमानुषसंश्रयम् । त्रोटकं नाम तत्प्राहुः प्रत्यक्कं सविदूषकम् ॥ S. D. 540. e. g. Kālidāsa's Vikramorvasīyam (?). -2 An angry speech. -कः, A kind of poisonous insect.

त्रोटिः See under बुद्

त्रोपम् 1 A goad. -2 A kind of disease.

श्रीकृ 1 A. (त्रीकते) To go; L. D. B.

त्वक्ष् I P. (त्वक्षति, त्वष्ट) 1 To pare, hew, peel -2 To make thin. -8 To cover.

त्वक्षस् n. Strength, might, power; उदावता त्वक्षसा पन्यसा च Rv. 6. 18. 9.

त्वष्ट p. p. Made thin, pared, peeled &c.

त्वाधिः f. Carpentry. -m. N. of a mixed tribe (?).

त्वाष्ट्र a. [त्वश देवता अस्य अण्] Belonging to Tvastri; U. 6. 3. (v. l.). -ष्ट्री 1 The asterism चित्रा. -2 A small car. - ष्ट्रम The creative power.

रबंकार: Addressing disrespectfully with a 'thou', theeing and thouing; त्वंकारं नामधेयं च ज्येष्टानां परिवर्जयेत् Mb. 12. 193. 25; Ms. 11. 204.

त्वक्ग् 1 P. (त्वज्ञति) 1 To go, move. -2 To jump, gallop; Ks. 1, 87. -3 To tremble. रत्नाकरोत्सङ्गतरङ्गरङ्गे त्वज्ञत्वणं विभ्वमशीतरस्मेः Ram. Ch. 6, 8. त्वङ्गतुरङ्गमख्रक्षुण्णभीमर्थीतटः Siva. B. 1. 46.

त्यच् 6 P. (त्वचित) To cover.

त्वच f. 1 Skin (of men, serpents &c.); धते त्वचं रौरवीम् U. 4. 20; Mv. 1. 18. -2 Hide (as of a cow, deer &c.); त्वचं स मेध्यां परिधाय रौरवीम् R. 3. 31. -3 Bark, rind; न्यस्ताक्षरा धातुरसेन यत्र भूर्जत्वचः कुक्षरिबन्द्रशोणाः Ku. 1. 7; R. 2. 37; 17. 12. -4 Any cover or coating. -6 The sense of touch. -6 Cinnamon वल्के लवज्ञवल्के त्वच् Nm. -7 Surface (of the earth); भूम्या उद्देव वि त्वचं बिभेद Rv. 10. 68. 4. -Comp. -अक्टुरः horripilation. -वित्यम् the organ of touch. -कुद्दुरः a sore. -गन्धः the orange. -छदः 1 a skin-wound, scratch, bruise. -2 circumciaion. -अम्

1 blood. —2 hair (on the body). —तरक्षः a wrinkle; (also त्यचोर्मिः). —त्रम् an armour; त्वक्तं चाचकचे वरम् Bk. 14. 94. —दोषः disease of the skin, leprosy. —पत्रम् the leaf of Laurus Cassia (Mar. दालचिनी); चन्दनागुरुमुख्यानि त्वक्पत्राणां वनानि च Mb. 12. 170. 18; एलां च देवकुमुनं त्वक्पत्रं चीनदारु च Siva. B. 30. 14. —परिपुटनम् peeling of the skin. पिलतम् leprosy. —पारुच्यम् roughness of the skin. —पुष्पः horripilation. (—रपी, —रपम्) a blotch, scah. —मेदः a scratch. —मेदकः One who scratches the skin; त्वग्मेदनः सतं दण्डपः Ms. 8. 284. —मलम् hair of the body.—रोगः leprosy &c., any cutaneous disease.—राज्यता want of sensation in the skin. —सारः (त्वचिसारः) 1 a bamboo; त्वनसार्यन्ध्रपरिपूरणल्डभगीतिः Si. 4. 61. —8 Laurus Cassia (Mar. दालचिनी); यत्रासीत्स्रपिता क्षरजलसरे त्वनसारस्थिति Mv. 7. 12. —सुगन्धः an orange.

त्वचम् 1 Skin. -2 Bark. -3 Cinnamon.

त्वचनम् 1 Covering with a skin. -2 Skinning.

त्वचयारी Dan. P. 1 To cover with a hide. -2 To peel off the skin.

त्वचस् n. Skin.

त्वचा 800 त्वच्. विमुक्तः सर्वपापेभ्यो मुक्तवच इवोरगः Mb. 12. 250. 11.

त्वच्य a. Conducive to the healthiness of the skin.

रवाच a. (-ची f.) Relating to the skin, contagious. ेश्रयक्ष a. that which is felt directly by the skin.

त्वक्च 1 P. 1 To go. -2 To contract.

स्वद् A form of the second personal pronoun occurring as the first member of some compounds: e. y. खदधीन, त्वत्साद्रयम् &c.

त्वदीय a. Thy, thine, your, yours; पितुस्त्वदीयस्य मयापहारितः R. 3.50; त्वदीयपादपह्नजं नमामि देवि नमेदे.

त्वद्विध a. Like thee or you.

रवर् 1 ति. (त्वरते, त्वरित-त्र्णे) To hurry, make haste, move with speed, do anything quickly; मवान्मुह्द्वें त्वरताम् M. 2; नातुनेतुमबलाः स तत्वरे R. 19.38. -Caus. (त्वरविते) 1 To cause to hasten, expedite, arge forward, accelerate; त्वरयोर्वशीम् V. 2; Ku. 4.36. -2 To call quickly away; अद्य त्वां त्वर्यित दारुणः कृतान्तः Mal. 5.25.

तूर्ण p. p. [त्वर्-भावे-क्त] 1 Quick, speedy, rapid. -2 Fleet. -णम् Rapidity, quickness. -णम् ind. Quickly, speedily; व्र्णमानीयतां त्र्ण पूर्णचन्द्रनिभानने Subhas.

কৃতি a. Quick. – তি: f. Speed. – m. 1 The mind. – 2 A Śloka. – 3 Dirt, excrement.

त्वरणम् Making haste, velocity.

त्वरता Haste; त्वरता मे मनसः Pratima 3.

त्वरम् ind. Hastily (त्वरेण); Mb. 12. 321. 49.

येवै

्त्वरा, त्वरिः f. [त्वर्-अण्] 1 Haste, hurry, speed; औत्मुक्येन कृतत्वरा सहभुवा व्यावर्तमाना हिया Ratn. 1.2. −2 Urgency or pressing nature; मनसा कार्यसंसिद्धी त्वरादिगुण-रंहसा Ku. 2.63. −00mp. –आरोहः a pigeon.

त्यरित p. p. Quick, swift, speedy. —तम् Despatch, haste. —ind. Quickly, fast, speedily, hastily.

त्वरेण ind. Hastily; दृष्ट्वा त्वरेण निजधीरणतोऽवतीर्थ Bhag. 10. 13. 62.

त्वाष्टिः f. Carpentry; Ms. 10. 48.

त्वष्टु m. [त्वध्-तृच्] 1 A carpenter, builder, workman, त्वष्ट्रेव विहितं यन्त्रम् Mb. 12. 33. 22. ~2 Visvakarman, the architect of the gods. [Tvastri is the Vulcan of the Hindu mythology. He had a son named Trigiras and a daughter called संज्ञा, who was given in marriage to the sun. But she was unable to bear the severe light of her husband, and therefore Tvastri mounted the sun upon his lathe, and carefully trimmed off a part of his bright disc; cf. आरोध्य चक्रध्रमिमुष्णतेजास्त्वध्रेव यत्नो-ब्रिखितो विभाति R. 6. 32. The part trimmed off is said to have been used by him in forming the discus of Viṣṇu, the Trisula of Siva, and some other weapons of the gods.] पर्वतं चापि जप्राह कुद्धस्त्वष्टा महाबलः Mb.1.227. 34. - 3 Prajapati (the creator); यो चकार रुवये त्वष्टा रामस्य महिषी प्रियाम Mb. 3. 274. 9. - A Aditya, a form of the sun; निर्भित्रे अक्षिणी त्वष्टा लोकपालोऽविशिद्धिभोः Bhag. 3. 6. 15.

रवाष्ट्र a. Belonging or coming from त्वष्ट्ः, त्वाष्ट्रं यव् इस्ताविषकक्ष्यं वाम्: Rv. I. 117. 22. — प्रः Vritra; येनावृता इसे लोकास्तमसा त्वाष्ट्रमूर्तिना। स वै वृत्र इति प्रोक्तः पापः परमदारुणः॥ Bhag. 6. 9. 18; 11. 12. 5. — प्री 1 The asterism Chitra. — 2 A small car. — प्रम् 1 Creative power; तपःसारमयं त्वाष्ट्रं वृत्रो येन विपाटितः Bhag 8. 11. 35. — 2 Copper. লোভস্, লোভম (-মী f.) a. Similar to thee or you, of thy kind; Me. 71.

त्विष् 1 U. (त्वेषति-ते) To shine, glitter, sparkle, hlaze; अधारयत् तन्वं तित्विषाणः Rv. 8. 96. 15; Bhag. 10. 46. 45.

ियम् f. 1 Light, lustre, splendour, hrilliance; चयस्तियामित्यवधारितं पुरा Si. 1. 3; 9. 13; R. 4. 75; Ratn. 1. 18. −2 Beauty; Bhag. 10. 33. 14. −8 Authority, weight; —तिस्मा अमे तव त्विष: Rv. 8.43.3.-4 Wish, desire. −6 Custom, practice. −6 Violence, vehemence. −7 Speech. −Comp. −१२०, the sun; also त्विषांपति: or त्विषामीश:.

त्विषा Splendour, lustre, light.

रिवाधिः 1 A ray of light. -2 Beauty, lustre. -8 Vehemence, impetuosity; दिविधः सा ते तित्विषाणस्य नाभृषे Rv. 5. 8. 5.

त्वेष a. Bright, brilliant. -2 Vehement, impetuous, causing fear, awful.

त्सर् 1 P. (त्सरित) 1 To go or approach gently or stealthily, creep, crawl. -2 To proceed crookedly or fraudulently.

त्सरः 1 Any creeping animal, मा मां पर्धेन रपसः विदत सरः Rv. 7. 50. 1. -2 The hilt or handle of a sword or any other weapon; ध्रप्रवहिवसलकलधीतत्सरुण खड्गेन Ve. 3; सरुप्रदेशादपवर्जिताङ्गः Ki. 17. 58; R. 18. 48. -Comp.-मार्गः sword-exercise; सरुमार्गान्ययोहिष्टांश्वेरः सर्वासु भूमिषु Mb. 1. 134. 30.

त्सारक a. Skilful in handling a sword; Mb. 1. 132. 62.

थ

1 A mountain. -2 A protector. -3 A sign of danger. -5 A kind of disease. -5 Esting.
-44 1 Protection, preservation. -2 Terror, fear. -3 Auspiciousness.

यर्जु 1 P. (धर्वति) To go or move.

युद्ध 6 P. (भुड़ति) i To cover, screen. -2 To hide or conceal.

पोडनम् Covering, wrapping up.

शुत्कारः The sound अर made in spitting.

धुई 1 P. (धु-धूर्वति) To hurt, injure.

थूत्कारः, थूत्कृतम् The sound यूत् made in spitting; स्वाद् चितं स्वाद् तयेव भुक्ते यूक्कत्य पुश्रत्यपि यूक्कतानि Raj. T. 7. 1114.

and ind. Imitative sound of spitting.

થેલે ind. The imitative sound of a musical instrument.

दक्ष

.

द

a. (At the end of comp.) Giving, granting, producing, causing, cutting off, destroying, removing; as धनद, अनद, गरद, तोयद, अनलद &c. -द: 1 A gift, donation. -2 A mountain. -दम् A wife. -दा 1 Heat. -2 Repentance.

दंश् I. 1 P. (दशति, दष्ट; desid. दिदक्षति) To bite, sting; नखरकतिषुस्तीक्ष्णरदाक्षुद्रशनैस्तथा Bk. 15. 4; 16. 19; मृणालिका अदशत् K. 32. ate, browsed &c. -II. 1 P. 10 U. (दंशति, दंशयतिन्ते) To speak or shine.

दंश: [दंश-अन भावे षण वा] 1 Biting, stinging; मुन्धे विधेहि मिन्ने निरंपदन्तदंशम् Gīt. 10. —2 The sting of a snake.

—3 A bite, the spot bitten; छ्दो दंशस्य दाहो वा M. 4. 4; U. 3. 35. —4 Cutting, tearing. —5 A gad-fly; R. 2. 5; Ms. I. 40; Y. 3. 215. —6 A flaw, fault, defect (in a jewel). —7 A tooth; प्रश्चुप्तमन्तः सविषश्च दंश: —8 Pungency.

—9 An armour; शितविशिखहतो विशीर्णदंश: Bhag. 1. 9. 38. —10 A joint, limb. —Comp. —भीरुः, —भीरुकः a buffalo.—वदनः a heron.

दशक a. [दंश्-वृङ्] Biting, stinging. -कः 1 A dog. -2 A gad-fly. -3 A fly.

दंशनम् [दंश्-मादे ल्युद] 1 The act of biting or stinging; e. y. दष्टाश्च दंशनैः कान्तं दासीकुर्वन्ति योषितः S. D. -2 An armour, mail; अदंशयत्ररहितशोर्थदंशनास्तनः Si. 17. 21.

दंशित a. 1 Bitten. -2 Mailed, furnished with an armour; अन्वाद्वदंशित उप्रधन्वा Bhag. 1.7.17; तिष्ठन्तु दंशिताः शूराः पृष्ठ दश दश स्थिराः Siva. B. 21.7. -3 Protected. -4 Fitting closely (as an armour). -5 Ready for; स्थन्ता सन्तापजंशोकं दंशितो भव कर्मणि Mb. 12. 22. 9. -6 Alert, attentive; शुश्रूपन्ते च वः शिष्याः कचिद्धमेसु दंशिताः Ram. 2. 2. 39. -तम् A hite.

दंशिन् m. See दंशक.

दंशी A small gad-fly.

दंशीर a. 1 Biting. -2 Noxious, hurtful, injurious.

दंशा [दंश-ष्ट्रन टाप्] A large tooth, task, fang; Rām. 2. 70. 20; प्रसद्ध मणिमुद्धरेन्मकरवक्त्रदंश्र्वकुरात् Bh. 2. 4; R. 2. 46; दंश्रभक्षं मगाणामिधपत्य इव व्यक्तमानावलेपा नाजाभक्षं सहन्ते नृवर नृपतयस्त्वादृशाः सार्वभौमाः॥ Mu. 3. 22. —Comp.—अलाः, —आपुधाः a wild boar. —कराल a. having terrible tusks. —विषः a kind of snake.

दंष्ट्राल a. Having large tusks.

दंश्विक a. Tusked. —का = दंश a. v.

देशिन a. 1 Tusked, having large toeth; Ms. 10. 89. -2 Biting or wounding with the teeth. -8 Carnivorous. -m. 1 A wild boar; हन्तुमहोति शरेण देशिणम् Ki. 13. 50. -2 A snake. -3 A hyena. -4 Any animal with tusks.

दशनः, न्नम् [दंश् भादे करणादौ वा ल्युद् ान॰ नलापः] 1 A tooth; मुहुर्मुहुर्दशनविखिष्टितोष्ट्रया Si. 17. 2; शिखरिदशना Me. 84; Bg. 11. 27. -2 Biting. -नः The peak of a mountain. -नम् An armour (also m.). -Comp.-अंदुः brightness of the teeth; अथ मीलिगतस्येन्द्रोविशदे-दंशनांश्विः (उपचिन्वन्) Ku. 6. 25. -अङ्कः a tooth-mark, bite. -उच्छिष्टः 1 a lip. -2 a kiss. -3 a sigh. -छदः, -वासस् n. 1 a lip. -2 a kiss. -पद्म a bite, tooth-mark; दशनपदं भवदधरगतं मम जनयति चेतसि खेदम् Git. 8. -चीतः the pomegranate tree.

दशेर a. 1 Biting. -2 Noxious, hurtful. -रः A mischievous or venomous animal.

दशे(से)रकः 1 A young eamel. -2 An ass; यास्तिष्टन्त्यः प्रमेहन्ति यथैवोष्ट्दशेरकाः Mb. 8. 40. 37.

दष्ट p. p. Bitten, stung; see दंश.

दंख 10 A. 1 To bite. -2 To see, to observe; L. D. B.

दंसनम्, ना, दंसस्, दंसिः Ved. An act, deed; Marvellous power or skill; तद्दां नरा सनये दंस उप्रमाविष्कृणोमि Bri. Up. 2. 5. 16.

दकम् Water; as in दकोदर.

दश्च 1 A. (दस्ते) 1 To grow, increase. -2 To do, go or act quickly. -3 To hurt, kill. -1 To act conformably to another (P.). -3 To be competent or able; सुरांसी यश्च दस्ते Rv. 7. 16. 6. -6 To go, move. -Caus. 1 To gladden; किंतु वित्रमधिवेदि भूपतिर्देक्षयन्द्विजगणान-पूयत Si. 14. 35. -2 To make able or strong.

दक्ष a. [दक्ष-कर्तरि अस्] 1 Able, competent, expert, clever, skilful; नाट्ये च दक्षा वयम् Ratn. 1.6; मेरी स्थित दोग्धरि दोहदक्षे Ku. 1. 2; R. 12. 11. -2 Fit, suitable; दक्षेण सूत्रेण ससर्जिथाध्वरम् Bhag. 4. 6. 44. - 8 Ready, careful, attentive, prompt; Y. 1. 76; रन्ध्रान्वेषणदक्षाणां द्विषामाभिषतां ययौ R. 12.11. - Honest, upright. - TN. of a celebrated Prajapti. He was one of the ten sons of Brahman, being born from his right thumb, and was the chief of the patriarchs of mankind. He is said to have had many daughters, 27 of whom became the wives of the moon, thus forming the 27 lunar mansions, and 13 the wives of Kasyapa, becoming by him the mothers of gods, demons, men, and animals; see करवप. At one time Daksa celebrated a great sacrifice, but did not invite his daughter Sati, nor her husband Siva, the chief of the gods. Sati, however, went to the sacrifice, but being greatly insulted threw herself into fire and perished; cf. Ku. 1.21. When Siva heard this he was very much provoked, and according to one account, himself went to the sacrifice, completely destroyed it, and pursued Daksa

दक्षिण

who assumed the form of a deer, and at last decapitated him. But Siva is said to have afterwards restored him to life, and he thenceforward acknowledged the god's supremacy. According to another account, Siva, when provoked, tore off a hair from his matted hair, and dashed it with great force against the ground when lo is powerful demon started up and awaited his orders. He was told to go and destroy Daksa's sacrifice; whereupon the mighty demon, attended hy several demigods, went to the sacrifice, routed the gods and priests, and, according to one account, beheaded Dakşa himself; Ms. 9. 128-29.] -2 A cock. -8 Fire. -4 The bull of Siva. -6 A lover attached to many mistresses. -6 An epithet of Siva. -7 Mental power, ability, capacity. -8 An epithet of Visnu. -9 The right side or part; वामती जानकी यस्य दक्षमारी च लक्ष्मण: -10 Ahility, power, fitness. -11 Strength of will, energy, resoluteness. -12 Strength, power. -13 Bad disposition, wickedness; मा सल्युर्दक्ष रिपोर्भुजेम Rv. 4. 3. 13. - The earth. -2 An epithet of the Ganges. -सम् Strength, vigour. -Comp. -अध्वरध्वंसकः, ऋतु-भ्वंसिन, -मधनः, -विभ्वंसः Siva; Hch. 3. -m. epithets of Sive. -कन्या, -जा, तनया, -यश्रविनाशिनी 1 an epithet of Durga. -2 a lunar mansion. -जापतिः 1 the moon -2 Siva. -सावणे: (णि:) N. of the 9th Manu; नवमो दक्षसावर्णिर्मनुर्वरुणसंभवः Bhag. 8. 13. 18. - सुतः a god. (~ता) a lunar mansion, नरेन्द्रकन्यास्तमवाप्य सत्पति तमोनुदं दक्षसुता इवा**ब**भुः R. 3. 33.

दक्षता Dexterity, ability.

दक्षाच्यः 1 A vulture. -2 An epithet of Garuda.

वृक्षिण a. [दक्ष-इनन् Un 2. 50.] 1 Ahle, skilful, dexterous, competent, clever; इत्यम्बरीयं नाभागिमन्बसीद्न्त दक्षिणाः Mb. 12. 29. 102. -2 Right (opp. वाम). -3 Situated on the right side. दक्षिणं परी, दक्षिणं क to place any one on the right side as a mark of respect; प्रहर्सताराः परियन्ति दक्षिणम् Bhag. 4. 12. 25. - South, southern; as in दक्षिणवायु, दक्षिणदिक्; आददे नातिर्शातोष्णो नभस्वानिव दक्षिणः 🎎 4. 8. -5 Situated to the south. -6 Sincere, straightforward, honest, impartial. -7 Pleasing, amiable. -8 Courteous, civil. -9 Compliant, submissive. -10 Dependent. -11 Favourable; 'दाक्षणः सरलावामपरच्छन्दानुवर्तिषु' হাব বিশ্ব:; Ki. 18. 27. - তা: 1 The right hand or arm. -2 A civil or courteous person, applied in poetic compositions to a lover who professes attachment to one mistress, while his heart has been entirely taken up by another. -8 An epithet of Siva or Visnu. -4 The right-hand horse of a carriage; इन्द्रस्येष दक्षिणः श्रियेधि Vāj. 9. 8. —5 The southern sacred fire. –णः, णम् 1 The right side. -2 The south; Nala. 9. 23. -8 The Decean. - "THE The highest doctrine of the Saktas -Comp. -अग्नि: the southern fire, the sacred fire placed southwards; also called अन्बाहार्यपचन q. ए. -अग्न a.

pointing to the south. -अचल: the southern mountain. i. e. Malaya. -अत्ययः a dweller in the south. -अपर a. south-western. -अभिमुख a. facing the south, directed towards the south; Ms. 4. 50. -अयनम् the sun's progress south of the equator, the half year in which the sun moves from the north to the south, the winter solstice; सर्वेऽश्वमेधेरीजानास्तेऽन्वयुद्धिणायनम् Mb. 12. 29. 103. रात्रिः स्या**द्**क्षिणायनम् Ms. 1. 67 ; Bhāg. 5. 21. 3. -अरण्यम् Dandakaranya. -अर्घः 1 the right hand. -2 the right or southern side, -आचार a. 1 honest, well-behaved. -2 a worshipper of Sakti according to the right hand (or purer) ritual. -आम्नायः the southern secred text (of the Tantrikas). -आवर्त a. turning to the right (from the left), (a conch-shell). -आशा the south. विति: 1 an epithet of Yama. -2 the planet Mars. -इतर a, 1 left (as hand or foot); तमिमं कुरु दक्षिणेतरं चरणं निर्मितरागमेहि मे Ku. 4. 19. -2 northern. (-रा) the north. -देमेन् a. (a deer) wounded on the right side मृगयुमिव मृगोऽय दक्षिणेर्मा. -उत्तर a. turned or lying to the south and the north. देतम the meridian line. -कालिका f. 1 A Tantrika Deity. -2 Durga. - Test ind. to the southwest. -पश्चिम a. south-western. (-मा) the south-west; जग्मुर्भरतशार्द्ल दिशं दक्षिणपश्चिमाम् Mb. 17. 1. 44. -पूर्व, -प्राच c. south-east. -पूर्वा, -प्राची the south-eastern quarter. -भागः the southern hemisphere. -समुद्रः, -सागरः the southern ocean. -स्यः a charioteer.

दक्षिणतः ind. 1 From the right or south. -2 To the right hand. -8 To the south or southward (with gen.).

व्किणा ind. 1 On the right or south of. -2 In the southern direction (with ahl.) -un 1 A present or gift to Brahmanas (at the completion of a religious rite, such as a sacrifice). -2 Dal na regarded as a daughter of Prajapati and as the wife of Sacrifice personified; पत्नी सुदक्षिणेत्यासीदभ्वरस्थेव दक्षिणा R. 1. 31. -3 A gift, offering or donation in general, fee, remunoration; प्राणदक्षिणा, गुरुदक्षिणा &c.; cf. also दक्षिणाशब्दक्ष परिकयार्थी भवति SB. on MS. 10. 2. 38; परिक्रवार्थे हि दक्षिणा-शब्दो भवति SB. on MS. 10. 2. 48. Etymologically दक्षिण। is so called because it imparts power or strength to the receiver; दक्षकरणी हि दक्षिणा। दक्षश्र बलम् । SB. on MS. 10. 3. 45; दक्षिणा नाम दक्षतेरुत्साहकर्मणः। दक्षिणा उत्साहिका इति। SB. on MS. 10. 3. 57. - A good milch-cow, prolific cow. -6 The south. -6 The southern country, the Deccan. -7 Fame. -8 A kind of heroine thus defined:-या गौरवं मर्थे प्रेम सद्भावं पूर्वनायके। न मुझत्यन्यसक्तापि सा क्रेया दक्षिणा बुधेः ॥. –9 Completion of any rite. –Comp. –अहं a. deserving or worthy of a gift. -आवर्त a. 1 curved to the right (a conch-shell &c.); Bhag. 5. 23. 5. -2 turned towards the south. (-a:) 1 the Deccan. -2 a conch-shell opening to the right; Divyavadana 56. 71. -कालः the time of receiving Daksina. -पयः 1 the southern part of India, the south or Decean: अस्ति दक्षिणापथे विदर्भेषु पद्मपुरं नाम नगरम् Mal. 1. →2 'the

path of the दक्षिणा', i. e. the cow, constituting the sacrificial cow. -मत्यच् a. south-western. -मतीची south-west. -पविक a. belonging to the Deccan. -मवण a. inclining to the south. -बन्धः (in San. phil.) the bondage of ritual or commonial chaservances. -मृतिः m. a Tentric form of Siva. -युग्यः the right yoke-horse.

दक्षिणात् ind. On the right, from the south, southward.

दक्षिणादि ind. 1 Far on the right. -2 Far in the south, to the south of (with abl.); दक्षिणादि प्रामात् Sk.

विश्वणीक 8 U. 1 To place on the right side. -2 To keep the right side towards any one (as a mark of respect); cf. प्रदक्षिण. -3 To give anything as a sacrificial fee; दक्षिणीकृत्य तं प्रीती बनमेव जगाम ह Bhag. 3. 24. 41.

दक्षिणीय, दक्षिण्य a. Worthy of or deserving a sacrificial gift, such as a Brahmana or a sage; दक्षिणां देवी दक्षिण्य: प्रतिपाइयति M. 5; दक्षिण्यदिष्टं कृतमार्विज्ञीनै: Bk. 2. 29.

दक्षिणेन ind. On the right side of (with acc. or gen.); दक्षिणेन बृक्षवाटिकामालाप इव श्रूयते S. 1; दक्षिणेन मामस्य &o.

द्गा(का) गेलम् Examining the ground in searching for water, or rules for ascertaining the places of waters; धर्म यशस्यं च बदाम्यतोऽहं दगार्गलं येन जलापलब्धिः Bri. S. 54.

दग्ध, -दग्धिका See under दह. ^०रथः (= चित्ररथः) N. of a Gandharva.

दश् I. 5 P. (दशेति) 1 To kill, hurt. -2 To go, leap. -3 To protect. -II. 4 P. (दप्यति) Ved. 1 To go, flow. -2 To reach, attain. -3 To go away.

द्भ a. (निर्मा f.) A termination added to nouns in the sense of 'reaching to', 'as high or deep as'; ऊरुद्रभेन प्रसोत्तीर्थ K.; कीलालव्यतिकरगुल्फद्दनपङ्कः (मार्गः) Mal. 3. 17; 5. 14; Y. 2. 108.

दस्य 1 P. (दस्यति) 1 To abandon, leave. -2 To protect, cherish.

दण्ड 10 U. (दण्डयति-ते, दण्डित) To punish, fine, chastise; (this is one of the 16 roots that govern two accusatives); तान सहस्रं च दण्डयेत् Ms. 9. 234; 8. 123; Y. 2. 269; स्थित्ये दण्डयान् R. 1. 25.

द्वाः, -ण्डम् [दण्ड्-अन्] 1 A stick, staff, rod, mace, club, cudgel; पतत शिरस्यकाण्डयमदण्ड देव भुजः Mal. 5. 31; काष्ट्रव्यः. -2 The sceptre of a king, the rod as a symbol of authority and punishment; आतर्ष्टः S. 5. 8. -3 The staff given to a twice-born man at the time of investiture with the sacred thread; cf Ms. 2. 45-48. -4 The staff of a संत्यासिन or ascetic. -8 The trunk of an elephant. -8 The stem or stalk as of a lotus, tree dc.; U, 1. 31; Māl, 9. 14; the handle as of an

umbrella; রয়াণ্ডব্সবণ্ড: &c. Dk. 1 (opening verse); राज्यं स्वहस्तधृतदण्डमिवातपश्चम् \$. 5. 6; Ku. 7. 89; 80 कमल-दण्ड &c. -7 The oar of a boat. -8 An arm or leg (at the end of comp.) -9 The staff or pole of a banner, a tent &c. -10 The beam of a plough. -11 The cross-bar of a lute or a stringed instrument. -12 The stick with which an instrument is played. -13 A churning-stick. -14 Fine; Ms. 8, 341; 9, 229; Y. 2, 237. -16 Chastisement, corporal punishment, punishment in general; यथापराधदण्डानाम् R. 1. 6; एवं राजापव्यकारिषु ती-क्ष्णदण्डो राजा Mu. 1 ; दण्डं दण्डपेषु पातयेत् Ms. 8. 126 ; कृतदण्ड स्वयं राज्ञा **लेभे शू**द्रः सर्ता गतिम् R. 15, 23, यथाईदण्डो (राजा़) पूज्यः Kau. A. 1. 4; सुविज्ञातप्रणीतो हि दण्डः प्रजां धर्मार्थकामै-वींजयित Kau. A. I. 4 --16 Imprisonment. -- 17 Attack, assault, violence, punishment, the last of the four expedients ; 800 उपाय; सामादीनामुपायानां चतुर्णामपि पण्डिताः । साम-दण्डी प्रशंसन्ति नित्यं राष्ट्राभिकृदये ॥ Ms. 7. 109; cf. Si. 2. 54. -18 An army; तस्य दण्डवतो दण्डः स्वदेहान्न व्यशिष्यत R. 17. 62; Ms. 7. 65; 9. 294; Ki. 2. 15. -19 A form of military array; Mh. 12. 59. 40. -20 Subjection, control, restraint; वाग्दण्डोऽय मनोदण्डः कायदण्डस्तथैव च । यस्यैते निहिता बुद्धी त्रिदण्डीति स उच्यते ॥ Ms. 12. 10. −21 A measure of length equal to 4 Hastas; Bri. S. 24. 9. -22 The penis. -28 Pride; या चापि न्यस्तदण्डानां तां गतिं वज पुत्रक Mb. 7. 78. 25. -24 The body. -28 An epithet of Yama. -28 N. of Visnu. -27 N. of Siva. -28 An attendant on the sun. -29 A horse (said to be m. only in this and the preceding four senses). -30 A particular appearance in the sky (similar to a stick). -81 An uninterrupted row or series, a line. -32 Standing upright or erect. -33 A corner, an angle. -31 The Science of Govt. विनयमूली दण्डः, दण्डमूलास्तिस्रो विद्याः Kau. A. 1. 5. -38 Harm, injury; न्यासी दण्डस्य भूतेषु मनीबाक्षायजस्य यः Bhag.7. 15.8. -Comp. -अजिनम् 1 staff and hide (as outer badges of devotion).-2 (fig.) hypocrisy, deceit.-अधिप: a chief magistrate. -अनीकम् a detachment or division of an army; तव हतवतो दण्डानीकैर्विदर्भपतेः श्रियम् M. 5. 2. -अप (व) तानकः tetanus, lock-jaw. -अपूपन्यायः see under न्याय. -अहं a. fit to be chastised, deserving punishment. -अलिसका cholera. -आख्यम् a house with two wings, one facing the north and the other the east; Bri. S. 53. 39. -आधातः a blow with a stick; पूर्वप्रविष्टान्कीधात्तान्दण्डा-घातेरताडयन् Ks.54.203. -आञ्चा judioial sentence. -आश्चमः the condition of a pilgrim. -आश्रामन m. a devotee, an ascetic. -आसनम्, दण्डकासनम् lying prostrate on the ground, a kind of Asana; Yoga S. 2, 46. -आइतम् buttermilk. -उद्यमः 1 threatening. -2 (pl.) application of power; निःसारास्पफलानि ये त्वविधिना वोञ्छन्ति दण्डोरामैः Pt. 1. 376. -कमेन n. infliction of punishment, chastisement; देशकालवयःशक्ति संचिन्तयं दण्डकर्मणि Y. 2. 275. -किलितम् repetition like a measuring rod, i. e. doing a matter after it is done in full first and then repeating it like that a second time and so on; आवृत्तिन्यायानां दण्ड-कलितं न्याध्यम् । \$B. on MS. 10. 5. 83; वत् ind. in the

www.kobatirth.org

देख

manner of a measuring rod. - - - - Infliction of punishment; शुद्धचित्रश्च दण्डकल्पः Kau. A. 4. -काकः a raven. - काष्ट्रम् a wooden club or staff; दण्डकाष्ट्रमवलम्ब्य रियतः S. 2. - प्रह्णम् assumption of the staff of an ascetic or pilgrim, becoming a mendicant. - a. striking with a stick, committing an assault; Ms. 8. 386. - 336: a division of an army. -छद्नम् a room in which utensils of various kinds are kept. - THE a kind of drum. -दासः one who has become a slave from non-payment of a deht; Ms. 8. 415. - देवकुलम् a court of justice. -धर, -धार a. 1 carrying a staff, staffbearer. -2 punishing, chastising; दत्ताभये त्विय यमादिष दण्डधारे U. 2. 11. -3 exercising judicial authority. (-रः) 1 a king; श्रमनुदं मनुदण्डधरान्वयम् R. 9. 3; बलीयानबलं प्रसते दण्डधराभावे Kan. A. 1. 4. -2 N. of Yama; यमो निहन्ता... ...दण्डधरश्व काल: –8 a judge, supreme magistrate. –4 a mendicant carrying a staff. -5 a potter. -6 a general (of an army;) Dk. 2. -धारणम् 1 oarrying a staff (as by a Brahmacharin). -2 following the order of a mendicant. -8 infliction of punishment. -नायकः 1 a judge, a head police-officer, a magistrate. -2 the leader of an army, a general. -3 a king. 959: a policeman, constable. -निधानम् pardoning, indulgence; Mb. 12. -निपातनम् punishing, chastising. -नीरि: f. 1 administration of justice, judicature. -2 the system of civil and military administration, the science of politics, polity; Ms. 7. 43; Y. 1. 311; फलान्युपायुक्त स दण्ड-नीतेः R. 18. 48; जरातुरः संप्रति दण्डनीत्या सर्वे नृपस्यानुकरोमि इत्तम् Nag. 4. 1. −8 an epithet of Durga. -नेतृ m. 1 a king. -2 Yama; गुप्रा रुषा मम कृषन्त्यधिदण्डनेतु: Bhag. 3. 16. 10. -3 a judge; Ms. 12. 100; Bhag. 4. 22. 45. -T; a king. -पांश्लः a porter, door-keeper. -पाणिः 1 an epithet of Yama; करोमि चिकित्सां दण्डपाणिरिव जनतायाः Bhag. 5. 10.7. - N. of the god Siva at Benares. - 3 a policeman; इति पश्चात्प्रविष्टास्ते पुरुषा दण्डपाणयः Ks. 54. 208. -पातः 1 falling of a stick. -2 infliction of punishment. -3 dropping one line in a manuscript. -पातनम् infliction of punishment, chastisement. -पारुष्यम् 1 assault, violence -2 hard or cruel infliction of punishment; अत कर्ष्वे प्रवक्ष्यामि दण्डपारुष्यनिर्णयम् Me. 8. 278. **-पा**स्तः, -पालकः 1 a head magistrate. -2 a door-keeper, porter. Kau. A. 1. 12. -3 Ns. of two kinds of fishes; L. D. B. -पाराकः, -पारिकः 1 a head police-officer; Pt. 2; उच्यता-मस्मद्रचनात्कालपाशिको दण्डपाशिकश्च Mu.1.20-21.-2 a hangman, an executioner. -पोणम् a strainer furnished with a handle. - AUHH: 1 bowing by prostrating the body at full length (keeping it erect like a stick). cf. साधाननमस्कार. -2 falling flat or prostrate on the ground. -बालिधः an elephant. - भाकः non-execution of a sentence. -भृत् m. 1 a potter, -2 an epithet of Yama. -माज (न) वः 1 a staff-bearer - 2 an ascetic bearing a staff; Ram. 2. 32. 18. - 8 a chief or leader. - मार्पः a principal road, bighway. Tell a leader, general of an army. -पात्रा 1 a solemn procession (particularly bridal).

-2 warlike expedition, conquest (of a region). -यासः 1 an epithet of Yama. -2 of Agastya. -3 a day. -लेशम a small fine; Ms. 8. 51. -वधः capital punishment. - वाचिक a. actual or verbal (assault); Ms. 8. 6; त. वाक्-पारुष्यम्. -वादिन a. reprimending. censuring, threatening with punishment; (also -m.). -वारित a. forhidden by threat of punishment. -वासिकः a door-keeper, warder. -वासिन् m. 1 a door-keeper. -2 a magistrate. -वाहिन m. a police-officer. -विकल्पः discretion given to an officer in awarding punishment or fine; Ms. 9. 228. - विधि: 1 rule of punishment; see दण्डोद्यमः -2 criminal law. -शिष्कस्मः the post to which the string of a churning-stick is fastened. - a particular form of arranging troops, arranging them in long lines or columns; Ms. 7. 187. - THENH the science of inflicting punishment, oriminal law. -हर्तः 1 a door-keeper, warder, porter. - 2 an epithet of Yama.

रण्डकः 1 A stick, staff &c. (such as a handle of a parasol, the beam of a plough, the staff of a banner).

-2 A line, row. -3 N. of a metre; see App. I.

-कः, -का, -कम् N. of a celebrated district in the Deccan situated between the rivers Narmadā and Godāvarī (it was a vast region said to be tenantless in the time of Rāma); प्राप्तानि दुःखान्यपि दण्डकेषु R. 14.25; कि नाम दण्डकेयम् U. 2; क्षायोध्यायाः पुनक्षणमो दण्डकायां वने वः U. 2. 13, 14, 15. -Comp. -अरण्यम् the Daudaka forest in the Deccan; Mb. 3; also दण्डकायनम्.

दण्डनम् Punishing, chastising, fining.

दण्डनीय a. Punishable, deserving or liable to he fined.

दण्डायते Den. A. To stand erect (like a stick).

दण्डवत् a. 1 Carrying a staff. -2 Furnished with a handle. -3 Having a large army. -ind. 1 Erect or upright like a stick. -2 Falling prostrate; दण्डवत् प्रणासं कृत्वा.

दण्डादण्ड ind. 'Stick against stick', fighting with sticks and staves; cudgelling; Ms. 6. 121 Kull.

द्वडार: [दण्डमृच्छति ऋ—अण् उप॰ स॰] 1 A carriage.

—2 A potter's wheel. —3 A raft, boat. —4 An elephant in rut. —5 A bow or any other instrument.

द्िडक: 1 A staff-bearer, a mace-bearer. -2 A kind of fish; also दा⁶डका -8 A policeman.

द्विजया 1 A stick. -2 A row, line, series. -3 A string of pearls, a necklace. -4 A rope.

विकत p. p. Punished, chastised, fined &c.

द्णिडन् a. [दण्ड-अस्त्यर्थे इनि] Bearing or having a staff; न शक्या भर्मतो इन्तुं कालेनापीइ दण्डिना Mb. 9. 61. 68.

दन्त

-m. 1 A Brāhmaṇa of the fourth order, a Samnyāsin, -2 A door-keeper, porter. -8 An oarsman. -4 A Jaina ascetic. -5 An epithet of Yama. -6 A king. -7 A religious mendicant (Bhikṣu). -9 An epithet of Siva. -9 N. of a poet, author of the Kāvyādarśa and Daśakumāraoharita; जाते जगति वाल्मीके कविरित्यभिधाऽभवत्। कवी इति ततो व्यासे कवयस्त्वायं दण्डिनि॥ Udb. -Comp. -मुण्डः an epithet of Siva.

दण्डय a. Punishable, deserving punishment or fine.

दत् m. A tooth; (a word optionally substituted for दन्त in all the case-forms after the acc. dual. It has no forms for the first five inflections). —Comp. —छद: (—दच्छद:) a lip; रमसा दष्टदच्छदम् Bhag. 7. 2. 30.

दस, दत्तक, दिश्रम See under दा.

दत्तेयः Indra; L. D. B.

दद् 1 A. (ददते) To give, offer, present-

दद a. Giving, offering &c.

ददनम् A gilt, donation.

বৃদ্ধ: [ব্ৰ্-ড] 1 A cutaneous eruption, herpes. -2 A kind of leprosy. -3 A tortoise. -Comp. -ম: N. of a plant, Cassia Tora (Mar. বাকজা).

द्रुकः Leprosy.

दह्र(क्र्)ण a. Herpetic, afflicted with a cutaneous disease.

द्य 1 A. (दधते) 1 To hold. -2 To have, possess.
-3 To give, present.

द्ध a. Holding, possessing, giving &c. -n. share, portion; दधशब्दी भागधेयवचनः । तदाया कण्टकाय दधं नापिताय दधमिति । देवदधानि देवभागा इहार्यः । SB. on MS. 10. 8. 32.

दिध n. [दध्-इन्] 1 Coagulated milk, thick sour milk; क्षीरं दाधभावेन परिणमते 5. B; दध्योदनः &c. -2 Turpentine. -3 A garment, -Comp. -अनम्, -ओदंसम् boiled rice mixed with दिध; Y. 1. 289. - उत्तरम्, उत्तर-क(ग)म् the skim of ourdled milk, whey. —उदः, -उदकः the ocean of coagulated milk. -कुल्या a stream of दिध ; Ram. 1. 53. 3. - क्रिचिका mixture of boiled and coagulated milk. - का, - कावन N. of a divine horse personification of the morning sun); दाधिकामभिमुषसं च देवीम् $\mathbf{R_{v}}$, 10, 101, 1; दधिकाञ्णो अकारिवं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः Rv. 4. 39. 6. -धनः eurds; P. III. 3. 77. Kasi. -चारः a churning-stick. -जम् fresh butter. -धेनुः f. a cow represented by दिध (offered to priests); Bhāva. P. 2. 168. -फलः the wood-apple (कपित्य). -मण्डः, -बारिः त. whey. -मन्थनम् churning coagulated milk. -शोण: a monkey. - सक्तु m. (pl.) harley-meal mixed with coapulated milk. -सारः, स्नेद्दः fresh butter. -स्वेदः buttermilk.

दिधत्थः The wood-apple (कपित्थ).

दिधिषाच्यः Clarified butter.

द्धिस्यति Den. P. To wish for curds; also दश्यस्यति.

दधीच:, -चिः, द्र्यच् N. of a celebrated sage, who became ready to die, and offered his bones to the gods; with these bones the architect of the gods made a thunderbolt with which Indra defeated Vritra and other demons. -Comp. -आस्थि n. 1 the thunderbolt of Indra. -2 a diamond.

द्घृष् a. Impudent, bold; सुप्रीने निनदन् दश्क् Bk.6. 117. द्भाः An epithet of Yama.

रतः f. N. of one of the daughters of Daksa given in marriage to Kasyapa and mother of the Danavas. m. N. of a monster, son of Srī, cursed by Indra and killed by Rāma and Laksmaņa. He had a headless trunk, and hence called दन्तन्य. —Comp. —जः, —पुत्रः, —संभवः, —स्तः a demon; Bhāg. 6. 9. 40. —आरः, —कियु m. a god.

दन्तः [दम्-तन् Up. 3. 86] 1 A tooth, tusk, fang (as of serpents, beasts &c.); वदिस यदि किश्वदिप दन्तविकीमुदी हरति दरतिमिरमतिघोरम् Git. 10; सर्पदन्त, बराह &c. -2 An elephant's tusk, ivory; ^oपामालिका Mal. 10.5. -8 The point of an arrow. - The peak of a mountain. - 5 The side or ridge of a mountain. -6 The number thirtytwo. -7 A hower, an arbour (कुझ); 'दन्ती निकुक्ष दशने ' इति विश्वः; Śi. 4. 40. -Comp. -अप्रम् the point of a tooth. -अन्तरम् the space between the teeth. -अरुण: an elephant in the ninth year; Matanga. L. 5.10.-अबुंदः,-दम gumboil. -आधातः 1 a bite.-2 the citron tree. -आश्रधः a hog. -आलयः the mouth. -आलिका, -आली a horse's bridle ; दन्तालिकाधरणनिश्वलपाणियुग्मम् Si. 5. 56. -उच्छिप्टम् the remains of food lodged between the teeth. -उद्भेदः dentition. -उल्बंलिक:, -खलिन m. one who uses his teeth for a mortar, (grinding grain to be eaten between his teeth), an anchorite; cf. Ms. 6. 17; Ram. 3. 6; Mb. 13. 141. 104. -क्षेपा: a lime or citron tree. -कारः an artist who works in ivory; Ram. 2. 83. 13. -काष्ट्रम् a piece of stick or twig used as a tooth-brush. -कीलः a kind of tooth-like joinery; Mana. 17. 177. - fight (कूरमनं दन्ताः कोधावेशात् कूरवचर्व्यन्तेऽस्मिन्निति सङ्ग्रामः Com. of नीलकण्ड); माद्रीपुत्रः सहदेवः कलिक्गान् समागतानजयद् दन्तकूरे Mh. 5. 23. 24. - आहिन a. injuring the teeth, causing them to decay. –ঘৰ্ম: chattering or grinding the teeth. –घातः a bite. –चालः looseness of the teeth. –छदः a lip; वारंबारमुदारशीत्कृतकृतो दन्तच्छदान् पीडयन् Bh. 1. 43; Rs. 4. 12. - जन्मन् n. growth of the teeth; आदन्तजन्मनः Y. 3. 28 -जात a. (a child) that is teething; Ms. 5. 58. –जाहम् the root of a tooth. -धावः, धावनम् 1 cleaning or washing the teeth; अभ्यङ्गोनमर्दनादर्शदन्तधावाभिषेचनम् Bhag. 11. 27. 35. -2 a tooth-brush. (-₹) 1 the Bakula tree.

-2 the Khadira tree. - पत्रम् a sort of ear-ornament; विलासिनीविश्वमदन्तपत्रम् R. 6.17; Ku. 7.23; (often used in Kādambarī). Den. दन्तपत्रीते = represents the earring (दन्तपत्र); पाण्डुच्छत्रति दन्तपत्रति वियल्लक्मीकुरङ्गीदृशः P. R. 7. 62. - **प नकम्** an ear-ornament. - 2 a Kunda flower. -पत्रिका 1 an ear-ornament; विदग्धलीलोचितदन्त-पत्रिका Si. 1. 60. -2 Kunda. -3 a comb; Mb. 1. 3. 157 com. -पवनम् 1 a tooth-brush. -2 cleaning or washing the teeth.-पाञ्चालिका an ivery doll; स्तन्यत्यागातप्रभृति सुमुखी दन्तपाञ्चालिकेव कीडायोगं तदनु दिनयं प्रापिता वर्धिता च Mal. 10. 5. -पातः the falling out of the teeth; Bri. S. 66. 5.-पाछिः f. an ivory hilt (of a sword). -पाली 1 the point of a tooth. -2 the gums; Bri. S. 68. 97. -पुष्पुटः, -टकः gum-hoil. -पुच्पम् 1 the Kunda flower. -2 fruit of the clearingnut plant (कनकफल). -प्रकालनम् washing the teeth. -प्रवेष्टम् shoath of an elephant's tusk; Mātaṅga L.5.4; कर्ष्वार्धासिच्छिन्नदन्तप्रवेष्टम् Si. 18. 47. -फलः the woodapple tree. (-ला) long pepper. -वीजः, बीजकः Pemegranate. -भागः 1 the fore-part of an elephant's head (where the tusks appear). -2 part of a tooth. -मलम्, -रजस् n. the tartar of the teeth. -मांसम्, -मूलम्, gums. -मूलीयाः (pl.) the dental letters, viz. -्छ, त्, ध्, द, ध, न, छ, and स्. -रोगः tooth-ache. -लेखकः one who earns his bread hy painting or marking the teeth. -वर्ण a. brilliant. -वल्कम the enamel of the teeth. -वस्त्रम्, -वासस् n. the lip; तुलां यदारोहति दन्तवाससा Ku. 5. 34; Si. 10. 86. -बीजः, -बीजकः the pomegranate tree. -वीणा 1 a kind of musical instrument or harp. -2 chattering of the teeth; दन्तवीणी बादयन् Pt. 1. - विष: 1 the gums; Y. 3. 96. - 2 a ring round the tusk of an elephant; Mh. 7. 90. 19. -8 a tumor of the gums. -वैदर्भः loosening of the teeth through external injury. -व्यसनम् fracture of the teeth. -ध्यापारः ivory work; K. -राङ्कः a pair of pincers for drawing out teeth. - হাত a. sour, acid. (-তঃ) 1 sourness, acidity. -2 N. of several trees with acid fruit like the citron, tamarind, wood-apple. - राकेरा tartar of the teeth. - राजि a kind of tooth-powder, dentifrice. -शिरा 1 a back or double tooth. -2 the gum -शूलः, -लम् tooth-ache. -शोधानिः f. a teeth-pick. -शोफ: swelling of the gums. -संघर्ष: gnashing or rubbing together the teeth. -हर्देः morbid sensitiveness of the teeth (as when they are set on edge). ~हर्षेक: the citron tree.

বৃদ্ধক a. paying attention to one's teeth. -ক: 1 A tooth (at the end of comp.); see বৃদ্ধ. -2 A peak, summit. -3 A pin or shelf projecting from a wall, hracket.

दन्तादन्ति ind. Tooth against tooth, biting one another; Mh. 8.

दन्तावलः, दन्तिन् m. An elephant; By. 1. 60; तृणेर्गुणत्वमापत्रैकेश्वन्ते मत्तदन्तिनः H 1. 35; R. 1. 71; Ku. सं. इं. को.... १०१

16. 2; दृष्टपैवाक्क्शमुद्रया निगडितो दारिष्टदन्तावलः Süktisundara 5. 3. The Nm. adds: दन्ती तु वारणे, स्रोडे, श्वाने, व्याप्ने, मृगाधिपे । ओप्रधीनागहेरम्बसोमेध्वय्यः.....॥ -Comp. -द्रन्तः ivory. -मदः the juice exuding from the temples of an elephant in rut. -वक्तः Ganesa.

दन्तुर a. [दन्त-उरच्] 1 Having long or projecting teeth; शूकरे निहते चैव दन्तुरो जायते नरः Tv.; Si. 6. 54. -2 Jagged, dentated, notched, serrated, uneven (fig. also); अखनगर्वस्मितदन्तुरेण Vikr. 1. 50. -3 Undulatory. -4 Rising, hristling (as hair). -5 Overspread, covered with; U. 6. 27. -Comp. -छदः the lime tree.

दन्तुरित a. 1 Having long or projecting teeth. -2 Notched, serrated, bristling; केतकिदन्तुरिताशे Git I; अलक-भर^o 11; K. 216. -3 Besmeared, covered with; Mal. 3.

दन्तुल a. Having or furnished with teeth.

दन्त्य a. [दन्ते दन्तमूले ना भनः यत्] 1 Dental. -2 Suitable to the teeth. -न्त्यः (i. e. नर्णः) A letter of the dental class; see दन्तमूलीय above. -Comp. -आप्रय a. denti-lahial.

दन्दशः A tooth.

द्व्याकः a [दंश्-यद-उक] 1 Biting, venomous. उवाची-पांच नितरां दन्दश्काः प्रमादिनः । सर्पसत्रे प्रयास्यन्ति तीक्षा विषधराः क्षयम् ॥ Bm. 1. 163-4. -2 Mischievous, malignant; Mh. 5. 35. 64. -कः 1 A serpent, snake; Bhāg. 5. 26. 33. -2 A reptile in general. -3 A demon, Rākṣasa; इपु-मति रप्रसिद्दे दन्दश्काञ्जिषांसी Bk. 1. 26.

वन्द्रस्थमाण a. (frev. from बम्) going by different ways; दन्द्रस्थमाणाः परियन्ति मुद्धाः Kath. 1. 2. 5.

दन्ध्वनः A kind of whistling cane; Mh. 12. 86. 14.

दश, दन्भ I. 1, 5 P. (दभति or दभ्नोति, दब्ध; desid. धिष्मति, धीष्मति, दिदभिषति) 1 To injure, hurt. -2 To deceive, cheat. -3 To go. -II. 10 U. (दम्भयति-ते) To impel, propel, drive onward. अस्मान् कदा चना दभन् Rv. 1. 84. 20.

दिन्धः f. Ved. Injury, hurt, damage.

दमः Ved. Deception, fraud.

दश्च a. Little, small; अदभदर्भामधिशस्य स स्थलीम् Ki. 1. 38; see अदभ. -2 Dull, not sharp; अहो बत मयाऽसामु कृतं वे दश्चबुद्धिना Bhāg. 6. 7. 11. -भ्रः The ocean. -भ्रम् Distress; रिए: स्तेन: स्तेयकृद् दश्रमेतु Rv. 7. 104. 10 -भ्रम् ind. A little, slightly, to some extent; दश्चं पश्यद्वप उर्विया विचक्ष Rv. 1. 113. 5.

दम् 4 P. (दाम्यति, दमित, दान्त) 1 To be tamed. -2 To be calm or tranquil; Ms. 4. 35; 6.8; 7.141. -3 To tame, subdue, conquer, restrain; यमे दाम्यति राक्षसान् Bk. 18. 29; दिमत्वाप्यरिसंपातान् 9. 42, 19; 15. 37. -4 To pacify. -Gaus. (दमयति-ते) 1 To tame. -2 To subdue, conquer, overpower; अस्त्वयं सर्वदमनः सर्वे हि दमयत्यसी Mb. 1. 74. 8, -3 To afflict, crush down; अतिभारेण दमयति Pt. 4.

www.kobatirth.org

दम्भनम्

दम: [दम् भावे चस्] 1 Taming, subduing. -2 Self-command, subduing or curbing the passions, self-restraint; Mb. 1. 100. 2; Bg. 10. 4; (निप्रहो बाह्यप्रीनां दम इत्यिभधीयते). -3 Drawing the mind away from evil deeds or curbing its evil propensities; (कुत्सितास्त्रमेणो विप्र यस्च चित्तनिदारणं स कीर्तितो दमः). -4 Firmness of mind, -5 Punishment, fine; चिक्तिसकानां सर्वेषां मिध्या प्रचरतां दमः Ms. 9. 284, 290; 8. 298; Y. 2. 4; Bhag. 1. 18. 41. -6 Mire, mnd. -7 Visqu. -8 N. of a brother of Damayanti.

दमक a. Taming, subduing, conquering; हस्तिगोशोष्ट्र-दमकः Ms. 3. 162.

द्भय:, -थु: [दम्-भावे-अथच्] 1 Subduing or curbing the passions, self-restraint. -2 Punishment.

दमन a. (-नी f.) [दम् भावे त्युद्] Taming, subduing, overpowering, conquering, defeating; जामदम्यस्य दमने नेवं निर्वेकुमईसि U. 5. 32; Bh. 3. 89; so सर्वदमन, अरिदमन &c. -2 Tranquil, passionless, -नः 1 A charioteer; Bhag. 4. 26. 2. -2 A warrior. -3 The Knuda plant. -4 An epithet of Vispu. -नम् 1 Taming, subjugation, curbing, restraint. -2 Punishing, chastising, दुर्दान्तानां दमनविधयः क्षत्रियेष्वायतन्ते Mv. 3. 34. -3 Self-restraint. -4 Slaying, killing; जामदम्यस्य दमने न हि निर्वेन्धमईसि U. 5. 31.

दमनकः N. of a tree.

दमयन्ती 1 N. of the daughter of Bhīma, king of the Vidarbhas. [She was so called because by her matchless beauty she subdued the pride of all lovely women; cf. N. 2. 18: - भुवनत्रयसुम्हवामसौ दमयन्ती कमनीयतामदम् । उदियाय यतस्तनुश्रिया दमयन्तीति ततोऽभिधां दधौ॥ A golden swan first described to her the beauty and virtues of king Nala, and through him she communicated her love to Nala. Afterwards at the Svayamvara she chose Nala for her husband from out of a host of competitors among whom were the four gods Indra. Agni, Yama, and Varuna themselves, and the lovely pair spent some years very happily. But their happiness was not destined to last long. Kali, envious of the good fortune of Nala, entered his body, and induced him to play at dice with his brother Puskara. In the heat of the play the infatuated monarch staked and lost everything except himself and his wife. Nala and Damayanti were, therefore, driven out of the kingdom, 'clad in a single garment'. While wandering through the wilderness, Damayantī had to pass through several trying adventures, but her devotion to her husband remained entirely unshaken. One day while she was asleep, Nala in the frenzy of despair abandoned her, and she was obliged to go to her father's house. After some time she was united with her husband, and they passed the rest of their lives in the undisturbed enjoyment of happiness. See Nala and Rituparna also.]
-2 N. of a flowering plant (Mar. मोगरी).

दमियत a. [दम-णिच्-तृच्] 1 Taming, subduing. -2 A punisher, chastiser. -8 An epithet of Visau, or Siva.

दिसत a. 1 Tamed, calmed, tranquilized. -2 Conquered, curbed, subdued, defeated.

दिमन a. 1 Tamed, subdued. -2 Taming, subduing, overpoweing.

द्भ्य a. 1 To be trained or tamed; of the age of training; दम्यस्थवार्वतो मुहु: Bhag. 11. 20. 21. -2 To be punished, punishable -म्यः 1 A young bullock (requiring training and experience); नाईति तातः प्रज्ञव-धारितायां धुरि दम्यं नियोजयितुम् V. 5; गुर्थी धुरं यो भुवनस्य पित्रा धुर्येण दम्यः सदृषो बिभर्ति R. 6. 78; Mu. 3. 3. -2 A steer that has to be tamed.

दान्त p. p. [दम्-ऋतिर-क] 1 Tamed, subdued, over-powered, curbed, restrained, bridled; see दम्. -2 Docile, tame, mild. -3 Self-possessed, self-controlled; U. 5.-4 Subdued, conquered, vanquished; तरिमन्दान्ते का स्तुतिस्तस्य राज्ञः U. 5. 32. -8 Resigned. -6 Liberal. -7 Dental. -8 Patient of bodily mortifications or austerities &c. -तः 1 A tamed ox. -2 A donor. -8 N. of a tree (दमनक).

दान्तिः f. [दम्-किन्] i Self-restraint, subjection, control. -2 The patient endurance of bodily mortifications, religious austerities &c. -3 Humiliation.

दमः, -मम् Ved. 1 A house, home; दमेदमे समिधम् Vaj. 8.24. -2 The immates of a house. -Comp. -कर्ष्ट्र m. a lord, ruler. -घोषः N. of a king, father of शिशुपाल. q. v.

द्मु(मू)नस् m. 1 Fire; ददी पुनस्तां द्मुनस्थतस्ते (चक-वाकाः)। तपन्ति नक्तं न च तस्य भेदाः। Ram. Ch. 6. 20. -2 N. of Sukra; L. D. B.

दम्पती m. (du.) 1 The lord of the house (Agni, Indra, the Asvins); दम्पतीन कतुनिदा जनेषु Rv. 2. 39. 2. -2 (comp. of जाया and पति) Husband and wife; ती दम्पती वसिष्ठस्य गुरोजिंग्मतुराश्रमम् R. 1. 35; 2. 70; Ms. 3. 116.

दम्भ I. 5 P. See दम्. -II. Caus. or 10 U. (दम्भयति-ते) 1 To kill, destroy, strike down. -2 (A.) To collect, arrange, string.

दश्सः [दम्भ-वन्] 1 Deceit, fraud, trickery; Ms.4.163. -2 Religious hypocrisy; Bg. 16. 4. -8 Arrogance, pride, ostentation. -4 Sin, wickedness. -5 The thunder-bolt of Indra. -5 An epithet of Siva. -Comp. -चर्या deceit, by pocrisy.

दम्भक a. Cheating, deceiving; लोक्दम्भकः Ms. 4. 195. दम्भनम् [दम्भु-भावे ल्युद्] Cheating, deceiving, deceit.

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

दिस्मन् a. [दम्भ्-णिनि] 1 Wicked, proud. -2 Hypocritical. -m. A hypocrite, an impostor; दम्भिहेतुकपाखण्ड-बकद्दतींथ वर्जयेत् Y. 1. 130; Bg. 13. 7.

दम्मोलिः 1 Indra's thunderholt; दन्तावलानां दन्तेषु दम्मोलिवृढम् तिषु Siva. B. 4. 44; दम्भोलिवृढम् तिष्ठतां बतायुधानाम् 24. 66; B. R. 4. 51. -2 A diamond.

द्य 1 A. (दयते, दयित) 1 To feel pity or compassion for, pity, sympathise with (with gen.); रामस्य दयमानोऽ सावध्येति तव लक्ष्मणः Bk. 8. 119; तेषां दयसे न किस्मात 2. 33; 15. 63. -2 To love, like, be fond of; दयमानाः प्रमदाः \$. 1. 4; Bk. 10. 9. -3 To protect; नगजा न गजा दयिता दयिताः Bk. 10. 9. -4 To go, move. -5 To grant, give, divide or allot. -8 To hurt.

द्या [दय भिदा-भावे अण्] Pity, tenderness, compassion, mercy, sympathy; निर्गुणेष्विप सत्वेषु दयां क्वेन्ति साधवः H.1. 60; R. 2.11; यत्नादिप परक्षेत्रं हर्तुं या इदि जायते । इच्छा भूमि- प्रश्लेष्ठ सा दया परिकीर्तिता ॥. -Comp. -कर a. kind, sympathetic. (-रः) an epithet of Siva. -क्ट्रः, -क्ट्र्यः epithets of Buddha. -वीरः 1 (in Rhet.) the sentiment of heroic compassion; the sentiment of heroism arising out of compassion; e. q. Jimutavāhana's remark to Garuda in Nag. :—िवारामुखेः स्यन्दत एव रक्तमदापि देहे सम मांसमास्त । तृप्ति न पश्यामि तथापि तावत् किं भक्षणात्वं विरतो गरुसन्॥ cf. also R. G. under दयावीर -2 a. Very merciful man.

द्यालु [दय्-आङ्च्] Kind, tender, merciful, compassionate; यशःशरीरे भव मे दयाङः R. 2. 57; 3. 52.

द्यित p. p. [दय्-क] Beloved, desired, liked; Bk. 10. 9. —तः A husband, lover, a beloved person; V. 3. 5; दियता दियताननाम्बुजं दरमीलन्नयना निरीक्षते Bv. 2. 182. —ता A wife, one's beloved woman; दियताजीदितालम्बनाधी Me. 4; R. 2. 3; Bv. 2. 182; Ki. 6. 13; दियताजितः 'a hen-pecked husband'.

दियत्न a. Kind, compassionate.

द्र a. [दू-अप] Tearing, rending, &c. (at the end of comp.) -2 Little, small; दरदलदरिन-दसुन्दरं हा हरिणदृशो नयनं न विस्मरामि Bv. 2. 7. -रः, -रम् 1 A cave, cavity, hole. -2 A conch-shell; दभी दरवरम् Bhag. 1. 11. 1. -3 Poison. -रः 1 Fear, terror, dread; सा दरं पृतना निन्धे हीयमाना रसादरम् औ. 19. 28; न जातहादेन न विदिषा दरः Ki. 1. 33. -2 A stream. -8 The navel. -रा A hole in the ground, cave. -रम् ind. A little, slightly (in comp.); दरमीलवयना निरीक्षते Bv. 2. 182, 7; दरविगलित-मलीबिलचसपराग &c. Git. 1; so दरदलित-विकसित U. 4; Mal.3. -Comp. -करः a staff. -तिमिरम् the darkness of fear; इरित दरितिमरमतिषोरम् Git. 10. -द a. causing fear. -दः, -दम् vermilion. -मन्यर a. a little slow; दरमन्थरचरण-विहारम् Git. 11. 2. -वरः, -इन्द्रः Vispu's conch (पाञ्चन्य); Bhag. 1. 11. 1.

दरक a. Timid, cowardly.

द्रणम् Breaking, splitting.

दरिण m., f. दरणी [दु-अण्] 1 An eddy. -2 current. -3 Surf. -4 Breaking.

द्रायः 1 A cavity, hollow cave. -2 Fleeing away, taking flight. -3 Over-running the country for forage.

द्रह f. 1 The heart. -2 Terror, fear. -3 A mountain. -4 A precipice. -8 A bank or mound.

दरदाः m. (pl.) A country bordering on Kashmir. -दः Fear, terror. -दम् Red lead.

द्रिः, -री f. A cave, cavern, valley; दरीगृह Ku. 1. 10; एका भार्या सुन्दरी ना दरी ना Bh. 3. 120. -Comp. -शृत् m. a mountain; प्रतिननाद दरीषु दरीभृतः Ki. 18. 2. -सुलम् 1 a mouth like a cave. -2 the opening of a cave. -3 cave representing a mouth; दुरीमुखेत्येन समीरणेन Ku. 1. 8; R. 13. 47.

दरित p. p. 1 Frightened, terrified. -2 Timid. -3 Torn, rent.

दिदा 2P. (दिरहित, दिहित; Caus. दिरहित desid-दिदिश्चासित, दिदिरिहेषित) 1 To be poor or needy; अधोऽ भ परयतः कस्य महिमा नोपजायते । उपर्युपरि परयनः सर्व एव दिरहित ॥ H. 2. 2; Bk. 18. 31. -2 To be in distress; युक्तं ममैद किं वक्तं दिरहित यथा हरिः Bk. 5. 86. -3 To become thin or sparse; दिहित वियद्दुमे कुसुमकान्तयस्तारकाः Vikr. 11. 74.

द्रिद्ध n. [दरिद्रा-क] Poor, needy, indigent, in distressed circumstances; स तु भवतु दरिद्रो यस्य तृष्णा विशाला मनसि च परितुष्टे कोऽर्थवान् को दरिद्रः Bh. 3. 50. वाम् Poverty; शब्क-नीया हि लोकेऽस्मिभिष्प्रतापा दरिद्रता Mk. 3. 24.

द्रिद्राणम् Poverty.

दरिद्वायक a. Poor, needy.

दरिद्रित त. Poor, pauper, distressed.

द्रोद्र 1 A gamester. -2 A stake at play. -रम् 1 Gambling. -2 A die, dice; see द्रोद्र.

द्दिर a. Cracked, broken. —रः 1 A mountain. —2 A jar slightly broken. —3 A band of music. (—री) Robbing of grains. —Comp. —आजः A sort of sauce.

दर्शिकः 1 A frog. -2 A cloud. -3 A kind of musical instrument. -कम् A musical instrument in general.

दर्दुः (= दद्वः q. v.).

स्कुर: [दृणाति कर्णो अन्देन उरच् नि॰ Tv.] 1 A frog; प्रकृष्ठिश्रमुखाः पिनन्ति सलिलं भाराहता दर्दराः Mk. 5. 14. -2 A cloud. -3 A kind of musical instrument such as a flute. -4 A mountain; (दर्दरीमलयसंनिकृष्टश्चन्दनीगिरः Rām. 2. 15. 34. com.). -6 N. of a mountain in the south (associated with Malaya); स्तनाविन दिशस्तस्याः शेली मलयदर्दरी R. 4. 51. -6 The sound of a drum. -7 A sort of rice. -8 A demon; L. D. B. -रा,-री N. of Durga. -रम् A group or assembly of villages, district, province. -Comp. -पुटः the mouth of a pipe; शेलस्य दर्दरपुटानिन वादयन्तः Si. 5. 9.

दर्हः (ई:) f. A kind of leprosy.

दर्द्ध(ई)ण a. Herpetic.

दर्पः, दर्पण, दर्पित &c. See under दृप्.

दर्भ: [दृम्-घष् अच् ना] A kind of sacred grass (Kuśa grass) used at sacrificial ceremonies &c.; शरासः कुशरासा दर्मासः सेर्या उत Rv. 1. 191. 3. दर्भर्गावलीटैः ई. 1. 7; R. 11. 31; Ms. 2. 43; 3. 208; 4. 36. —Comp. —अङ्कुरः a pointed blade of darbha grass; दर्भाष्कुरेण चरणः क्षत इत्यकाण्ड \$.2. 13. —अनुपः a watery place full of darbha grass—आह्यः the Muñja grass. —पत्रम् a kind of grass (काश). —लचणम् an instrument for cutting grass—संस्तरः a bed of Kuśa grass.

दर्भटम् A private apartment, a retiring room.

दर्भ a. Ved. 1 Destroying; पुरां दमों अपामजः Rv. 3. 45. 2. -2 Tearing, rending asunder.

दर्न: [इ-व] 1 A mischievous or harmful person (हिंस). -2 A demon, goblin. -3 A ladle. -4 Injury, hurt. -6 The head of a snake.

द्रवंटः 1 A village constable, a police-officer. -2 A door-keeper.

द्वरीकः 1 An epithet of Indra. -2 A kind of musical instrument. -3 Air, wind.

दर्विकः, -का A ladle, spoon.

दर्विका f. A kind of collyrium.

द्वीं (-वि:) f. [द्-विन् वा नीप्] 1 A ladle, spoon.

-2 The expanded hood of a snake; प्रथुदविभृतस्ततः फणान्द्रा
Si. 20. 42. -Comp. -करः a snake, serpent. -होमः an ohlation made with a ladle.

दर्श, दर्शक, दरीन &c. See under दृश्.

दस्र 1 P. (दलति, दलित) 1 To burst open, split, cleave, crack; दलित इत्यं गाडोद्वेगं दिधा तुन भिद्यते U. 3.31; अपि प्राना रोदित्यपि दलित बज़स्य इदयम् 1. 28; Mal. 9. 12, 20; दलित न सा इदि विर्झसरेण Git. 7; Amaru. 43. -2 To expand, bloom, open (as a flower); दलनवनीलोत्पल U. 1; स्वच्छन्दं दलदर्विन्द ते मरन्दं विन्दन्तों विद्यतु गुडितं मिलिन्दाः Bv. 1. 15; Si. 6. 23; Ki. 10. 39. -Caus. (द-दा-लयित) 1 To causo to burst, tear asunder. -2 To cut, divide, split. -3 To dispel, drive or chase away; दलयित परिशुच्य-रिमोडतालीविषाण्डः Mal. 8. 1. -4 To wither. - भिंति उद् (caus.) to tear up. -चि 1 To break, split, crack; त्विदिष्टिभव्येदलिध्यदसाविषे N. 4. 88. -2 to dig up.

दलः, -लम् [रङ्भच्] 1 (a) A piece, portion, part, fragment; वापीध्वन्तलीनमहानीलदलासु Si. 4. 44. (b) A piece torn or split off. (c) Tearing, cutting. -2 A degree. -8 A half, the half. -4 A sheath, scabbard. -6 A small shoot or blade, a petal, leaf; ताम्कूलीनां दलैस्तन रचितापानभूमयः R, 4. 42; S. 3. 20, 21. -6 The blade of

वलनम् [दल्-करणे ल्युट्] Bursting, breaking, cutting, dividing, crushing, grinding, splitting; उत्तरशुमेंघदलना वेयुता इव वह्यः Bhag. 7. 10. 60; मत्तेभकुम्भदलने मुवि सन्ति शूराः Bh. 1. 59.

दलनी, दंलि: m., f. A clod of earth.

दलशः ind. By pieces, in fragments.

दिलकम् Timber, a piece of wood.

दलित p. p. [दल्-क] f Broken, torn, ront, burst, split, ground; दलितमा किक्चूर्णविपाण्डवः Si. 6. 35. -2 Opened, oxpanded. -8 Bisected. -6 Driven asunder, dispelled, scattered. -6 Trodden down, orushed, destroyed. -6 Manifested, displayed; Prab. 2. 35.

दलपः 1 A weapon. -2 Gold. -3 Sāstra.

दल्मः 1 A wheel. -2 Fraud, dishenesty. -3 Sin.

दृष्टिमः 1 An epithet of Siva. -2 Indra's thunderbolt.

द्वः 1 A wood, forest; नमें। नेदिष्टाय प्रियद्व दविष्टाय च नमः Siva-Mahimna-stotra 29. -2 Wild fire, forest-conflagration; वितर वारिद वारि दवातुरे Subhās; Bhāg. 8. 6. 13. -3 Fire, heat. -4 Fever, pain. -Comp. -अग्निः, -अनलः, -दहनः a forest-conflagration; शशाम रहणापि विना दवाग्निः R. 2. 14; क्षुतृद्परीतोऽर्कदवानलानिलैः Bhāg. 3. 30. 22; यस्य न सविधे दियता दवदहनस्तुहिनदीधितस्तस्य। यस्य च सविधे दियता दवदहनस्तुहिनदीधितस्तस्य। स. P. 9; P. R. 7. 23; Bv. 1. 36; Me. 55.

दवधः 1 Fire, heat. -2 Pain, anxiety, distress. -3 Inflammation of the eye. -4 Anger. (संताप); विलोलस-दवधनः र्डा. 15. 62.

द्वयति Den. P. To make distant, remove (to a distance).

द्विष्ठ a. (Superl. of पूर) Most distant &c.; दिविष्टाय च नमः Siva-Mahimna. 29. -एम् ind. Very far away; दिविष्टमस्य सत्यते कृथी सुगम् Rv. 6. 51. 13.

द्वीयस् a. (Compar. of दूर) 1 More distant or remote; केषांचित्तु मते भूभृद्वीयस्युत्तरापये Raj. T. 4. 369. -2 Far beyond or removed from; विद्यावतां सक्छमेव गिरां दवीय: Bv. 1. 69,

द्शन् Num. a. (pl.) Ten; स भूमि विश्वतो ऋता अत्य-तिष्ठद्शाङ्गुलम् Rv. 10. 90. 1. -Comp. -अङ्गुल a. ten fingers long; Ms. 8. 271. (न्छम्) i a length of 10 fingers; Rv. 10. 90. 1. -2 a water-melon. -अधिपतिः a commander of ten men. Mb. 12. -अर्घ a. five, (-र्धम्) five; अञ्च्यो मात्रा विनाशिन्यो दशार्थानां तु याः स्मृताः Ms. 1. 27. (-খ:) an epithet of Buddha. - সেই: i an epithet of Krisna or Visnu. -2 Buddha. -अवताराः m. (pl.) the ten incarnations of Visnu; see under अवतार. -अवर a. consisting of at least ten; दशावरा वा परिषदं धर्म परिकल्पयेत् Ms. 12. 110. -अभ्वः the moon. -आननः, -आस्यः epithets of Ravana; दशाननिकरिटेभ्यस्तत्क्षण राक्षसित्रयः R. 10. 75. -आमयः an epithet of Rudra. -इन्द्रियाणि The five कर्मेन्द्रियs and five ज्ञानेन्द्रियs. - ईदा: a superintendent of 10 villages; Ms. 7. 116. - पकादशिक a. who lends 10 and receives 11 in return; i. e. who lends money at ten per cent. -कण्ठः,-कन्धरः epithets of Rayana; सप्तलोकैकवीरस्य दशकण्ठ-कुलद्विषः U. 4.27. व्यक्तिः, व्यति m., विदुः epithets of Rama; दशकाठारिगुर्र विदुर्वधाः R. 8. 29. -कर्मन् n. the ten ceremonies prescribed to the three twice-horn classes. -कुमार-चरितम् a prose work by Dandin. –क्षीर a mixed with 10 parts of milk. - yw a. ten-fold, ten times larger. -गुणित a. multiplied by 10; दशगुणितमिव प्राप्तवान् वीरधर्मम् B. R. 9.53. - प्रान्थाः (pl.) संहिता, ब्राह्मण, आरण्यक, शिक्षा, करुप, व्याकरण, निघण्डु, छन्द aud निरुक्त; hence दशाग्रन्थिन् = A person who has learnt by heart all these ten books. -प्रामपतिः, -प्रामिकः, -प्रामिन् m., -पः a superintendent of ten villages. - आमी a collection or corporation of ten villages. -ब्रीवः = दशक्ष्ठ q.v. -चतुष्कम् N. of a sport; Sinbas. 27. -धर्मः unfavourable condition, distress; अभ्यस्तो बहुभिर्वाणैर्दशधर्मगतेन ने Mb. 7. 147. 20. (see com.). -पारमिताध्वरः ' possessing the ten perfections', an epithet of Buddha. - TTH N. of an ancient city, capital of king Rantideva; पात्रीकुर्वेन्दशपुरवधूनेत्रकोतू-हलानाम् Me. 49. -बन्धः a tenth part; Ms. 8. 107; also [°]बन्धकः, Y. 2. 76. -बलः, -धूमिगः epithets of Buddha. -बाह्र: an epithet of Siva. -भुजा, -महाविद्या N. of Durga. -- मालिकाः (pl.) 1 N. of a country. -2 the people or rulers of this country. - HIET a. 1 ten months old; एवा ते गर्भ एजतु निरेतु दशमास्यः Rv. 5. 78. 7-8. -2 ten months in the womb (as a child before birth). - HG: an epithet of Rayana. ीर्पः an epithet of Rama; सीतां हित्वा दशमुखरियुर्नोपयेमे यदन्याम् R. 14. 87. - मूत्रकम् The urine of 10 (elephant, buffalo, camel, cow, goat, sheep, horse, donkey, man and woman). - मूल्म a tonic medicine prepared from the roots of ten plants; (Mar. सालवण, पिटवण (पृष्टिपणीं), रिंगणी, डोरली, गोखरूं, बेल, ऐरण, टेंह, पहाडमूळ, शिवण). -योजनम् a distance of 10 Yojanas; पादाक्गुष्टेन चिक्षेप संपूर्ण दशयोजनम् Ram, 1.1.65; also दशयोजनी ; मोहितेन्द्रियश्वति तं व्यतीत्य दशयोजनीम् Ks. 94. 14. -रजः N. of a celebrated king of Ayodhya, son of Aja, and father of Rama and his three brothers. He had three wives Kausalya, Sumitra, and Kaikeya, but was for several years without issue. He was therefore

recommended by Vasistha to perform a sacrifice which he successfully did with the assistance of Risyasringa. On the completion of this sacrifice Kausalya bore to him Rāma, Sumitrā Laksmana and Satrughna, and Kaikeyī Bharata. Dasaratha was extremely fond of his sons, but Rama was his greatest favourite- 'his life, his very soul.' Thus when Kaikeyi at the instigation of Manthara demanded the fulfilment of the two boons he had previously promised to her, the king tried to dissuade her mind from her wicked resolve by threats, and, failing these, by the most servile supplications. But Kaikeyi remained inexorable, and the poor monarch was obliged to send his beloved son into exile. He soon afterwards died of a broken heart]. Bhag. 9. 10. 1 'লাল্ডবা The fourth day of the dark fortnight of Asvina. **-रिमदातः** the sun; दशरिमशतोपमयुतिम् R. 8. 29. -रात्रम् a period of ten nights. (-3:) a particular sacrifice lasting for ten days. - राजमा the 10 kinds of drama. - राप्त m. an epithet of Visnu. - लक्षण a. relating to 10 objects; इदं भागवतं पुराणं दक्षलक्षणम् Bhag. 2. 9. 43. -णम् ten marks or attributes. -लक्षणकः religion; cf. धृतिः क्षमा दमोऽस्तेयं शौचिमिन्द्रियनिप्रहः। धीर्विद्या सत्यमकोधा दशकं धर्मेन्ध्रणम् ॥ Ms. 7. 92. -धक्त्र:, -बदन: 800 दशमुख ; Bk. 9. 137. -बगैं: the double five classes of अमात्य, राष्ट्र, दुर्ग, कोश and दण्ड; वेत्ता च दशवर्गस्य स्थानवृद्धिक्षयात्मनः Mb, 12.57.18 (com. 'अमात्यराष्ट्रदुर्गाणि कोशो दण्डश्च प्रधमः' इति प्रकृतिपद्यकं स्वपक्षे परपक्षे चेति दशको वर्गः). --वाजिन् m. the moon. -वार्षिक a. happening after, or lasting for, ten years; Y. 2. 24. -विध a. of ten kinds. -शतम् 1 a thousand; ये सहस्रम-राजन्नासन् दशशता उत Av. 5. 18. 10. -2 one hundred and ten. परिम: the sun. अक्षः, वनयनः Indra; दशशताक्षककुब्दरि-निःसतः Mb. 7. 184. 47. -शती a thousand. -स(सा)-हस्म ten thousand. -हरा 1 an epithet of the Ganges (taking away the 10 sins). -2 a festival in honour of the Ganges held on the 10th day of Jyestba. -3 a festival in honour of Durga held on the tenth of Asvina.

दशक a. Consisting of ten, tenfold; कामजो दशको गण: Ms. 7. 47. -कम् A group of ten; decad; पदातिन्छ्यदशकम् Ks. 102. 108. -Comp. -मासिक a. hired for ten months.

दशत् f., दशतिः f. A group of ten, decad.

दश्चतय a. (-यी f.) Consisting of ten parts, ten-fold.

दराधा ind. 1 In ten ways. -2 In ten parts.

दशम n. (-भी f.) Tenth. -मम् A tenth part -Comp. -भावः the culminating point, the point in which the meridian crosses a given circle.

दशमिन् a. (न्नी f.) Very old.

दशमी 1 The tenth day of a lunar fortnight. -2
The tenth decade of the human life; यत्र स्यु: सोऽत्र मानाई:
शहोऽपि दशमी गतः Ms. 2. 137. -3 The last ten years of

a century. -Comp. -स्य, -दशर्मीगत a. above ninety years old; दशर्मीस्थः क्षीणरागे बृद्धे सरणसंशये Nm.; Ms. 2.138.

दिश्च a. 1 Divided into ten parts. -2 Having ten. -m. A superintendent of ten villages.

दशन, दष्ट See under दंश.

दशा 1 The threads at the end of a piece of woven cloth, the fringe of a garment, the skirt, edge or hem of a garment; रक्तांशुकं पवनलोलदशं वहनती Mk. 1. 20; छिना इवाम्बरपटस्य दशः पतन्ति 5.4. -2 The wick of a lamp; भैयोदशाम रकुरन् Bh. 3. 129; Ku. 4. 30. -8 Age or time of life; see दशान्त below. -4 A period or stage of life; 88 बाल्य, यौवन, &c.; दारिकथायोग्यदर्श च पुत्रम् R. 5. 40. -8 A period in general. -8 State, condition, circumstances; नीचैर्गच्छस्युपरि च दशा चक्रनेमिकमेण; Me. 111; विषमां हि दशां प्राप्य देवं गईयते नरः H. 4. 3. -7 State or condition of mind. -8 The result of actions, fate. -9 The aspect or position of planets (at birth). -10 The mind, understanding. -Comp. -अंदाः, भागः bad days, straitened condition; परिमृष्टी दशान्तेन दशभागेन सेव्यते Ram. 3. 72. 8. -अधिपतिः, -रेवाः the sun; (for other meanings see under दशर). -अन्तः 1 the end of a wick. -2 the end of life; निर्विष्टविषयस्नेहः स दशान्तमुपेयिवान् R. 12. 1. (where the word is used in both senses.) -अन्तरम् different states, vicissitudes of life; S. 4. 2. -अन्तरः, इन्धनः a lamp, -कर्षः, -कर्षिन् m. 1 the end of garment. -2 a lamp. -पाक:, -विपाक: 1 the fulfilment of fate; गुभे दशापाकम् Bri. S. 95. 61. -2 a changed condition of life. -फलम् future fato of a man; अशुमेष्वशुभं दशाफलम् Bri. S. 70. 26. - विषयोसः ill-luck, misfortune.

दशाणीः m. (pl.) 1 N. of country; संपत्स्यन्ते कतिपयदिन स्थायिहंस। दशाणीः Me. 23. -2 The people of this country

द्दीर See under दंत्.

दशे (से) रकः 1 A young camel; see under दशन. -2 N. of a country; Bri. S. 5. 67.

दस् I. 4 P. (दस्यति) 1 To throw up, toss. -2 To decay, waste away, perish. -II. I P., 10 U. (दंसति, दंसयति-ते) 1 To bite, destory, overpower. -2 To see. -3 To shine. -Caus. To exhaust, weary; आदिवासन्तो दसयन्त भूम Rv. 5. 45. 3.

दसनम् 1 Wasting, perishing. -2 Throwing. -3 Dismissing, sending away.

द्रत a. 1 Wasted, perished. -2 Thrown, tossed. -8 Dismissed.

द्सम a. [दस्-मन्] Ved. 1 Destroying, destructive.
-2 Beautiful. -3 Wonderful, extraordinary. -स्मः
1 A sacrificer. -2 A thief, rogue. -3 Fire.

द्समत् a. Ved. 1 Desira ble, acceptable. —2 Wonderful-द्सम्य a. 1 Beautiful. —2 Wonderful; पुकाय दरम्यं वचः Rv. 8. 24. 20. दस्य: [दस्-युच्] 1 N. of a class of evil beings or demons, enemies of gods and men, and slain by Indra, (mostly Vedic in this sense). -2 An outcast, a Hindu who has become an outcast by neglect of the essential rites; cf. Ms. 5. 131; 10. 45; दस्यूनां दीयतामेष साध्वय पुरुषाध्मः Mb. 12. 173. 20. -3 A thief, robber, bandit; नीलोत्थयं विषयदस्युषु निश्चिपन्ति Bhag. 7. 15. 46; पात्रीकृतो दस्यु-रिवासि यन S. 5. 20; R. 9. 53; Ms. 7 143. -4 A villain, miscreant; दस्योरस्य कृषाणपातविषयादान्छिन्दतः प्रयसीम् Mal. 5. 28. -6 A desperado, violator, oppressor.

दस्त a. [दस्यित पांसन् दस्-रक्] Savage, fierce, destructive. —सी m. (du.) 1 The two Asvins, the physicians of the gods; Mb. 1. 3. 58; Rri. Up. 2. 5. 17. —2 The number 'two.'—सः 1 An ass. —2 A robber. —सम् 1 The cold season. —2 The lunar mansion Asvinī.—Comp. —देवता the constellation Asvinī.—सः f. wife of the sun and mother of the Asvins, — संश q. v.

दश् 1 P. (दहति, ददाह, अधाशीत, अस्यति, दरधुम्, दरध, desid. दिघसति) 1 To burn, scorch (fig. also); दरधुं विश्वं दहनान्तरणैनोदिता द्वादशान्तः Ve. 3. 6; 5. 20; सपदि मदनान्ते दहति मम मानसं देहि मुखनमलमधुपानम् Git. 10; S. 3. 16. -2 To consume, destroy completely; एकमेव दहत्यप्रिनंतं दुर्पन्तपिणम् Ms. 7. 9. -3 To pain, torment, afflict, distress, grieve; इत्थमात्मकृतमप्रतिहतं नापलं दहति S. 5; तत् सविपमिव शल्यं दहति माम् 6. 9; एतत् मां दहति यद् एहमस्मदीयं शीणार्थमित्य-तिथयः परिवर्णयन्ति Mk. 1. 12; R. 8. 86; U. 4. 14. -4 To cauterize (in medicine). -With निस् 1 to burn, consume. -2 to torment, distress, pain. -परि to burn, scorch; दिशि दिशि परिदर्भ भूमयः पावकेन एड. 1. 24; Bg. 1. 30. -म 1 to burn. -2 to burn completely. -3 to pain, torment. -4 to trouble, tease. -सम् to burn; अभिजनः संदक्षतां विहेना Bh. 2. 39.

दहन a. (-नी f.) [दह-ल्युद्] i Burning, consuming by fire; Bh. 1. 71. -2 Destructive, injurious; दहने धाम विलोकनक्षमम् Ki. 2. 55. -नः i Fire; Mb. 13. 2. 28. -2 A pigeon. -3 The number 'three.' -4 A bad man. -6 The Bhallataka plant. -6 Lead-wort. (चित्रक). -7 The constellation कृतिका. -नम् i Burning, consuming by fire (fig. also); अपरो दहने स्वक्मणां बढ़ते ज्ञानमयेन विह्ना R. 8. 20. -2 Cauterizing. -8 Sour gruel. -Comp-अपतिः water. -उपलः the sun-stone. -उल्का a fire-brand. -ज्ञानम् (दहनक्षम्) the constellation कृतिका; Bri. S. 10. 19. -केतनः smoke. -प्रया Svaha, wife of Agni. -सार्थः wind.

दहनीय a. 1 To be burnt. -2 Combustible.

दहनीयता, दहनत्यम् Combustibility.

दग्ध p. p. [दह्-का] 1 Burnt, consumed by fire. -2 (Fig.) Consumed by grief, tormented, distressed; (मही) न शक्यते द्रष्टुमि प्रवासिभिः प्रियावियोगानलद्ग्धमानसेः Rs. 1. 10. -8 Famished. -4 Inauspicious, as in द्रध्योग. -5 Dry, tasteless, insipid -6 Wretched, accurated, vile, (used

as a term of abuse before a word); नावापि मे दाधदेह: पति U. 4; अस्य दाधोद्दरस्यार्थे कः कुर्यात् पातकं महत् H. 1. 68; so दाधजठरस्यार्थे Bb. 3. 8. -7 Cunning (विदाध). -म्या 1 The quarter where the sun remains overhead. -2 A lunar day or तिथि on which it is considered inauspicious or unlucky to do any act. -म्यम् 1 Burning; Mb. 12. 303. 6. -2 Cauterizing. -Comp. -काकः a raven. -जठरम् the hungry stomach; Bh. 3. -अणः a burn, singe.

दग्धिका Scorohed rice.

दाह: [रह-भाने-घषु] 1 Burning, conflagration; दाह-शाकिमिय कृष्णवर्त्मनि R. 11. 42; छेदो दंशस्य दाहो वा M. 4. 4; Ki. 5. 14. —2 Glowing redness (as of the sky). —3 The sensation of burning, internal heat. —4 Feverish or morbid heat. —6 A place of cremation; Vas. 19. 26. —8 Cauterizing; M. 4. 4. —Comp. —अगुद्धः n., —काष्ट्रम् a kind of agallochum. —आरमक a. destructive, having power to burn, combustible; शमप्रधानेषु त्यायनेषु गृढं हि दाहासकमस्ति तेजः S. 2. 7. —उवरः inflammatory fever. —सरस् n., —स्यस्म a place where dead bodies are burnt, cometory. —हर्ण a. allaying heat. (—रम्, णम्) the Usira plant.

दाहक a. (-हिका f.) [दह-ण्वल] 1 Burning, kindling; वधामिर्दारुणो दाबाहाहकोऽन्यः प्रकाशकः Bhag. 11. 10. 8. -2 Incendiary, inflammatory. -3 Cauterizing. -कः 1 Fire -2 The Chitraka plant.

दाहनम् 1 Burning, reducing to ashes; नाराणस्याथ दाहनम् Bhāg. 12. 12. 40. -2 Cauterizing.

दाहिन a. [दह-णिनि] 1 Burning, setting on fire. -2 Tormenting, paining, distressing.

दाहुक a. Burning &c.

दाह्य a. [दह्-कर्मणि प्यत्] 1 To be burnt.-2 Combustible.

द्हर a. [दह-अर्] Small, subtle, fine, thin; अस्मिन् ब्रह्मरे दहरं पुण्डरीके देशन Ch. Up. 8. 1. 1. -2 Young in age. -3 Unintelligible. -र: 1 A child, an infant. -2 Any young animal. -3 A younger brother. -4 The cavity of the heart, or the heart itself; परिसरपद्धति इदयमारुणयो दहरम् Bhag. 10. 87. 18; दहरक्रहरवर्ती देवता चक्रवर्ती Vis. Gups. 459. -5 A mouse or rat.

दह a. Small, fine, thin. —हः 1 cavity of the heart, or the heart itself; एवं व्याहतयश्रासन् प्रणवो बस्य दहतः Bhag. 3. 12. 44. —2 Fire. —8 A forest-conflagration.

द्रा I. I P. (यच्छित, दत्त] To give, grant. -With प्रति to exchange; तिलेभ्यः प्रतियच्छिति माषान् Sk. -II. 2 P. (दाति) To cut; दद्याति द्रविणं भूरि दाति दारिद्यमर्थिनाम् K. R. -III. 4 P. (दायित) To bind (१). -IV. 3 U. (ददाति, दत्ते; ददी-ददे, अदात-अदित, दास्यति-ते, दातुम, दत्तः; but with आ the p.p. is आतः; with उप, उपात्तः; with नि, निहत्त or नीत, and with प्र, प्रदत्त or प्रति) 1 To give,

grant, bestow, offer, yield, impart, present (usually with acc. of the thing and dat., sometimes gen. or loc. also, of the person); अवकाशं किलोदन्वान् रामायाभ्यर्थितो ददौ R. 4. 58; सेचनघटैः बालपादपेभ्यः पयो दातुमित एवाभिवर्तते \$. 1; Ms. 3. 31; 9. 271; कथमस्य स्तनं दास्ये Hariv. -2 To pay (as debt, fine &c.). -3 To hand or deliver over. -4 To restore, return. - To give up, sacrifice, surrender; प्राणान् दा to sacrifice one's life; so आत्मानं दा to sacrifice oneself. - 8 To put, place, apply, plant; कर्णे करं ददाति &c. -7 To give in marriage; बस्मै दद्यात पिता त्वेनाम् Ms.5. 151; Y. 2.146; 3.24. -8 To allow, permit (usually with inf.); बाष्पस्तु न ददात्येनां दश्चं चित्रगतामपि \$. 6. 22. (The meanings of this root may be variously modified or extended according to the noun with which it is connected; मनो दा to think, direct the mind to anything; नीती मनो दीयते Mu. 2. 5; अवकाशं दा to give place to, make room; (see अवकाश); कर्ण दा to give ear to or listen; दर्शनं दा to show oneself to, grant audience to; शब्दं दा to make a noise; तालं दा to clap the hands; आत्मानं खेदाय दा to expose oneself to trouble; आतपे दा to expose to the sun's heat; आज़ाम, निदेशं दा to issue orders, command; आशिषं दा to pronounce a blessing; चक्षुः, वृष्टि दा to cast a glance, see; वाचे दा to address a speech to; प्रतिबचः, –वचनं or प्रत्युत्तरं दा to give reply; शोकं दा to cause grief; श्राद्धं दा to perform a Sraddha; मार्ग दा to make way for, allow to pass, stand out of the way; वरंदा to grant a boon; संप्रामंदा to fight; अर्गलंदा to bolt, fasten or secure with a latch; निगर्ट दा to put in chains, fetter; संकेतं दा to make an appointment; जाप दा to curse; श्वर्ति दा to enclose, fence in; अभि, पाबकं दा to set on fire, &c. &c. -Caus (दापयति-ते) To cause to give, grant, &c. -Desid. (दित्सति-ते) To wish to give, &c.

दत्त p. p. [दा कर्मणि-क] 1 Given, given away, presented. -2 Made over, delivered, assigned. -8 Placed, stretched forth. - Preserved, guarded; see 5. - T: 1 One of the twelve kinds of sons in Hindu law; (also called दित्तम); माता पिता वा दद्यातां यमद्भिः पुत्रमापदि । सदुशं प्रीतिसंयुक्तं स ज्ञेयो दत्त्रिमः सुतः॥ Ms. 9. 168. -2 A title added to the names of Vaisyas; cf. the quotation under III. -3 N. of a son of Atri and Anasuya; see दत्तात्रेय helow. –त्तम् Gift, donation; य इमे पाम इष्टापूर्ते दत्तमित्युषासते Ch. Up. 5. 10. 3; स्वदत्तकृतसाक्षी यो द्वितीय इव पावकः Ram. 7. 20. 29. -Comp. -अनप (पा) कर्मन्, -अभवानिकम् non-delivory or resumption of gifts, one of the 18 titles of Hindu law; Ms. 8.4. -अवधान a. attentive; दत्तावधानः कुस्तिष्टिव ध्यानं ततान सः Ks. 24. 98. -आरमन् m. an orphan or a son who being deserted by his parents, offers himself to persons disposed to adopt him; दत्तात्मा तु स्वयं दत्तः Y. 2. 131. -आश्रयः N. of a sage, son of Atri and Anasūyā, considered as an incarnation of Brahma, Visnu and Mahesa; Bhag. 9. 23. 24. - आव्स a. given and received. - आवर a.

दान

दारेवः A donor. —रवम् 1 The performance of a sacrifice. -2 A sacrificial rite.

1 showing respect, respectful. -2 treated with respect. -अप a. to whom occasion or a festival has been given; रेमे क्षणदया दत्तक्षणस्त्रीक्षणसौंहदः Bhag. 3. 3. 21. -हि a. looking at; S. 1. 7 (v. l.). - नृत्योपहार a. presented with the offering of a dance, i. e. complimented with a dance; बन्धुप्रीत्या भवनशिखिभिद्तत्तनृत्योपहारः Me. 34. -शुल्का a bride for whom a dowry has been paid; Ms. 9. 97. -Eta a. having a hand given for support, supported by the hand of; संभुना दत्तहस्ता Me. 60 'leaning on Sambhu's arm'; स कामरूपेश्वरदत्तहस्तः R. 7. 17; (fig.) being given a helping hand, supported, aided, assisted; दैवेनेत्यं दत्तहस्तावलम्बे Ratn. 1. 8; वात्या खेदं क्रशा**र्**गयाः सुचिरमव-यवैदीतहस्ता करोति Ve. 2. 21.

द्सकः An adopted son; अक्षतायां क्षतायां वा जातः पौनर्भवः सुतः। द्यान्माता पिता वायं स पुत्रो दत्तको भवेत्।। Y. 2. 130; see दत्त above. -Comp. -चन्द्रिका N. of a work.

दत्तिः A gift, donation.

दत्रम् Ved. A gift, donation.

दित्रम a. 1 Received by gift. -2 Belonging to a gift; निष्ठां गते दक्ष्त्रिमसभ्यतोषे Bk. 1. 13. -मः One of the twelve kinds of sons; see दत्त ; Ms. 8. 415; 9. 141.

ददातिः The act of removing one's ownership of something and bringing it under the ownership of some one else; अथ ददातिः किंत्रद्रणकः इति । आत्मनः स्वत्वव्याश्वतिः परस्य स्वत्वेन संबन्धः । SB. on MS. 4. 2. 28.

दा 1 Protection, defence. -2 Cleaning, purifying.

दाकः 1 A giver, donor. -2 An institutor of a sacrifice (who employs and pays the priests).

दात a. 1 Divided, cut. -2 Washed, purified; तयदात-बदा भीमा Ki. 15. 20. - 8 Reaped.

दातव्य a. 1 To be given. -2 Payable. -3 To be restored or returned -4 To be given in marriage &c., see दा. - ज्यम् The act of giving, gift, giving away; दातव्यस्य एव तद्रूपं यत् स्वत्वपरित्यागेन परस्वत्वापादनम् । SB. on MS. 10. 3. 50.

दातिः f. 1 Giving. -2 Cutting, destroying. -8 Distribution.

दार a. (- श्री f.) [दा-तृच्] 1 Giving, offering, granting, preenting, bestowing, imparting, &c. -2 Liberal. -m. (-ता) 1 A giver (in general); दाता में भूभूतां नायः Ku. 6. 1. -2 A donor; एवं दातृगुरीर्गुणाः सुरतरोः सर्वेडिप लोकोत्तराः Bv. I. 66. -8 A lender, creditor. -4 A teacher. -5 A cutter. -6 A guardian; अदत्तमेवाददीत दातुर्वित्तं ममेति ₹ Mb. 12. 132. 5. -7 One who gives daughter or sister in marriage; Ms. 3. 172.

दाजम् 1 An instrument of cutting, a sort of sickle or knile; दान्नेस्टिन्दन् क्वचित् क्वचित् Ram. 2, 80, 7; Mb. 12. 228.60. -2 Ved. A share, possession. -3 A gift, donation.

दानम् [दा-त्युद्] 1 Giving, granting, teaching, &c. (in general); giving in marriage (cf. कन्यादान). -2 Delivering, handing over. -3 A gift, donation, present; Ms. 2. 158; दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे Bg. 17. 20; Y. 3. 274. -4 Liberality, charity, giving away as charity, munificence; R. 1.69; दानं भोगो नाश्चास्तस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य Bh. 2. 43; दानं हि उत्सर्गपूर्वकः परस्य स्वत्वसम्बन्धः SB. on MS. 4. 1. 30; ननु दानमित्युच्यते स्वत्वनिवृत्तिः परस्वत्वा-पादनम् च । SB. on MS. 6. 7. 1. -6 Ichor or the nicej that exudes from the temples of an elephant in rut; ? दानतीयन विषाणि नागः Si. 4. 63; Ki. 5. 9; V. 4. 25; Pt. 2. 75 (where the word has sense 4 also); R. 2. 7; 4. 45; 5. 43. -6 Bribery, as one of the four Upayas or expedients of overcoming one's enemy; see उपाय. -7 Cutting, dividing. -8 Purification, cleaning. -9 Protection. -10 Pasture. -11 Adding; addition. - - Ved. 1 Distribution (of food), meal, especially a sacrificial meal. -2 Part, possession, share. -3 A distributor. -Comp. -- काम a. liberal. - कुल्पा the flow of rut from an elephant's temples. -तोयम् दानवारि q. v. -धर्मः alms-giving, charity. -पातिः 1 an exceedingly liberal man. -2 Akrūra, a friend of Krisna; Bhag. 10. 36. 29. - पत्रम a deed of gifts. -पात्रम् 'a worthy recipient', a Brahmana fit to receive gifts. -पारमिता perfection of liberality. -प्राति-भाव्यम् security for payment of a debt. -भिन्न a. made hostile by bribes; लुब्धानुजीविकरेष दानभित्रेर्निहन्यते H. 4.39. -an epithet of the Vaisyas or men of the third tribe; वैश्या वै दानवजाश्र Mb. 1. 170. 52. -वर्षिन् an elephant in rut, infatuated elephant; दानवर्षी कृत।शंसी नागर(ज इवाबभी Ki. 15. 45. -वार् n. libation of water. -वारि n., ichor flowing from the temples of elephants. -बोरः 1 a very liberal man. -2 (In Rhet.) the sentiment of heroism arising out of liberality, the sentiment of chivalrous liberality, e. g. Parasurāma who gave away the earth with its seven continents; cf. the instance given in R. G. under दानबीर:— कियदिदमाधिकं मे यद् हिजायार्थियत्रे कवचमरमणीयं कुण्डलं चार्पयामि । अकरुणमक्कृत्य द्राष्ट्र-पाणेन निर्यद् बहलरुधिरधारं मौलिमावेदयामि॥ -व्यत्यासः giving to a wrong person. – মান্তা hall for almsgiving. – মীন্ত, -शूर, -शोण्ड a. exceedingly liberal or munificent; निर्मुणोऽपि विमुखो न भूपतेर्दानशौण्डमनसः पुरोऽभवत् Si. 14. 46.

दानकम् A mean or unworthy gift.

दानिन् a. 1 Liberal, munificent; दानिष्वाख्यायमानेषु Bhag. 10. 64. 10. -2 Having gifts.

दानीय a. 1 Due, bestowable, fit to be given. -2 Receiving gifts. -यम A gift, donation.

दानु a. [दा-तु] 1 Valiant. - 2 Conquering, destroying. -तुः 1 A donor. -2 Prosperity. -3 Satisfaction. - Air, wind. - A demon. - s. 1 A gift. - 2 A fluid, drop.

दापनम् Causing or obliging (one) to pay or give.

द्रापित p. p. [दा-णिच् कर्मणि-क] 1 Caused to be given. -2 Condemned to pay fine, fined. -3 Adjudged. -4 Assigned, awarded. -5 Got, procured; obtained; महं दापितवित्ताय किं ददासि Raj. T. 6. 50.

दामन a. Liberal, donor; Mb. 12. 92. 17.

दित्सा n. Desire of giving; दित्सां न सूचयसि Raj. T. 3. 252; मृतस्य लिप्सा कृपणस्य दित्सा (न हि दृष्टपूर्वा) By. 1. 125.

दितसु a. Wishing to give &c., यत् ते दितसु प्रराध्यम् Rv. 5. 39. 3.

देय a. [दा कर्मणि यत्] 1 To be given, offered or presented; R. 3. 16; (see अदेय). -2 Fit to be given, proper for a gift. -3 To be returned; or restored; विभावितेकदेशेन देयं यदिभयुज्यते V. 4. 33; Ms. 8. 139, 185. -4 To be shown. -5 To be given in marriage. -6 To be paid (as a dobt &c.). -7 To be placed, put, applied, laid, &c.; see दा above. -8 To be ceded (road); पन्धा देयो वरस्य च Ms. 2. 138. -यम् A gift, donation, -Comp. -धर्मः Charity; Buddha.

दाक्ष a. (-श्री f.) Relating to Daksa. -क्षम् The south; Ms. 6. 10.

दाक्षायण a. (-णी f.) Coming from the Daksa family. -ण: 1 A son of Daksa. -2 A particular sacrifice. -णम् Gold or a golden ornament.

दाक्षायणिन m. A Brāhmaṇa student wearing gold ear-rings. दाक्षायणी ब्रह्मसूत्री वेणुमान सकमण्डेखः Y. 1. 133.

दाक्षायणी [दक्षस्थापयं की इशि अन्-अप्] 1 Any one of the 27 lunar mansions (they being mythologically regarded as so many daughters of Dakşa). -2 N. of Diti, wife of Kasyapa and mother of the demons. Bhāg. 8. 4. 22. -3 N. of Pārvatī. -4 The lunar constellation called Revatī. -5 N. of Kadru or Vinatā. -6 N. of Aditi, mother of the gods. -7 The Dantī plant. -Comp. -पित: 1 an epithet of Siva. -2 the moon. -पुत: a god.

दाक्षायण्यः The sun; Mb. 13.

दाक्षाच्यः A vulture.

दाक्षिः A son of Daksa.

दाक्षिण a. (-णी f.) [दक्षिण प्रयोजनसस्य-अण्] 1 Relating to a sacrificial gift or to a gift in general. -2 Relating to the south. -णा The southern country i.e. the Decean. -णम् A collection of sacrificial gifts.

दाक्षिणात्य a. Belonging to or living in the south, southern; अस्ति दाक्षिणात्ये जनपदे महिलारोप्यं नाम नगरम् Pt. 1. न्त्यः A southerner, a native of the Deccan; आरम्भजूराः ख्छ दाक्षिणात्याः, —2 The cocce-nut.

सं. इं. को.... १०२

दाक्षिणिक a. (-की f.) Connected with a sacrificial gift.

दाक्षिण्य a. [दक्षिणस्य भावः ध्यम्] Relating to a sacrificial gift. -ण्यम् 1 (a) Politeness, civility, courtesy; तस्य दाक्षिण्यरूढेन नाम्ना मगधवंशाजा R. 1. 31. (b) Kindness; V. 1. 2; दाक्षिण्यं स्वजने Bh. 2. 22; Māl. 1. 8. -2 Insincere or overcourteous conduct of a lover (towards his beloved); दाक्षिण्यं नेष्ट्या वाचा परिचत्तानुवर्तनम्. -3 The state of relating to or coming from the south; स्नेहदाक्षिण्ययोग्योगत् कामीव प्रतिभाति मे V. 2. 4 (where the word has sense 1 or 2 also). -4 Concord, harmony, agreement. -5 Honesty, candour. -6 Talent, eleverness.

বাজী 1 A daughter of বল্ল. -2 N. of the mother of Pāṇini. -Comp. - পুন: N. of Pāṇini.

दाक्षेयः A metronymic of Panini.

दाक्यम् [दसस्य भावः ध्यञ्] 1 Cleverness, skill, fitness, dexterity, ability; Bg. 18. 43. -2 Probity, integrity, honesty. -3 Industry, activity; दाक्ष्यण हीनो धर्मयुक्तो न दास्तः Mb. 12. 292. 23.

दाक्षिकन्या N. of a place in the Balhika country.

दाघः Burning.

दाडकः A tooth, tusk.

दाडि (लि) मः, -मा 1 Tho pomegranate tree; बीडार्ता प्रकरोति दाडिमफलव्याजेन वाग्बन्धनम् Amaru. 16. -2 Small cardamoms. -मम् The fruit of the pomegranate tree; पाकारणस्कृटितदाडिमकान्ति वक्त्रम् Mal. 9. 31. -Comp. -प्रियः, -मक्षणः a parrot.

दाडिम्बः The pomegranate tree.

दादा 1 A large tooth or tusk. -2 A multitude. -3 Wish, desire.

दादिका The beard; Ms. 8. 283 (Kull. इमधु).

दाण्ड a. (-ण्डी f.) Relating to a stick or punishment. -ण्डा A kind of game with sticks. -Comp. -पाता a particular festival (फाल्युन पोर्णिमा).

दाण्डक्यः N. of a king who had no control over his senses; दाण्डक्यो भोजः, करालक्ष वैदेहः Kau. A. 1. 5.

दाण्डाजिनिक a. (-की f.) Carrying a staff and hide (as mere outward signs of religious devotion). -कः A cheat, hypocrite, impostor.

दाण्डिकः A chastiser, punisher; न च दण्डो न दाण्डिकः Mb. 12. 59. 14.

दाक, दाति, दातृ, दानम्, दानु, &c. See under दा.

दात्यूहः 1 The gallinule; दात्यूहैरिननिशस्य कोटरवित स्कन्धे निलीय स्थितम् Māl. 9. 7. -2 The Chātaka bird; Bhāg. 3. 15. 18. -3 A cloud. -4 A water-crow. (Written also दात्यीह).

दारिः

www.kobatirth.org

दाद: [दद्-घथ्] A gift, donation; Si. 19. 114. -Comp. -द: a donor.

दाधिक a. (-की f.) 1 Made of or from, or mixed or sprinkled with, coagulated milk. -2 Carrying about or selling coagulated milk. -3 Eating anything with congulated milk. -कम् A kind of broth.

दान 1 U. (दानति-ते) To cut, divide. -Desid. (दीदांसति-ते) To make straight; (desid. in form, but not in sense).

दानवः [दनोरपत्यं अण्] A demon, Rākṣasa; त्रिदिन-मुद्दतदानवकण्टकम् S. 7. 3. —Comp. —आरि: 1 a god. —2 an epithet of Viṣṇu. —गुरुः an epithet of Sukra.

दानवेयः = दानव q.v.

दान्त, दान्तिः See under दम्.

दान्तिक a. (-की f.) Made of ivory.

वापन, दापित See under दा.

दामन् (At the end of a compound) Wreath, garland.

दामन् n. [दो-मनिन्] i A string, thread, fillet, rope. -2 A chaplet, a garland in general; आधे नदा विरहदिनसे या शिखा दाम हित्वा Me. 93; कनकचम्पकदामगौरीम् Ch. P. 1; Si. 4. 50. -3 A line, streak (as of lightning); नियुद्दान्ना हेमराजीन निन्ध्यम् M. 3. 20; Me. 27. -4 A large bandage. -3 Ved. A gift. -6 A portion, share. -7 A girdle. -Comp. -अञ्चलम्, -अञ्जनम् a foot-rope for horses, &c.; सद्युः सरोवपरिचारकवार्यमाण दामाञ्चलस्वालेतलोलपदं तुरहाः Si. 5. 61. -उद्रारं an epithet of Krisna.

दामनी A foot-rope.

दामा A string, cord.

दामिनी Lightning.

दास्नी A garland; 'यस्या दाम्न्या त्रिधाम्रो जघनकलितया॰' --विष्णुपादादिकेशान्तवर्णनस्तीत्रम् 22.

वाश्यत्यम् Matrimony, the matrimonial relation; ये मां मजन्ति दाम्पत्ये तपसा नतचर्यया Bhag. 10. 60. 52.

दास्मिक a. (-की f.) [दम्भेन चरति धर्मम्-उक्] 1 Deceitful, hypocritical. -2 Proud, imperious. -3 Ostentations, sanctimonious. -कः 1 A cheat. -2 A hypocrite.

दाय: [दा भावे-घम्] 1 A gift, present, donation; रहिस रमते प्रीत्या दायं ददात्यज्ञवर्तते Mal. 3. 2; प्रीतिदायः Mal.4; Ms. 8. 199. -2 A nuptial present (given to the hride or the bridegroom). -3 Share, portion, inheritance, patrimony; अनप्रयस्य पुत्रस्य माता दायमवाष्त्रयात् Ms. 9. 217, 77, 164, 203. -4 A part or share in general. -5 Delivering, handing over. -6 Dividing, distributing. -7 Loss, destruction. -8 Irony. -9 Site, place. -10 Alms given to a student at his initiation, &c. -11 A relative or a kinsman; तेलहदायसहिता निष्येत्रहिते तदा Parnal. 5. 79. -Comp. -अपवर्तनम् forfeiture of inheritance;

Ms. 9. 79. - अर्ह a. claiming inheritance. - आदः [दायमादत्ते, आदा-क] 1 one entitled to a share of patrimony; an heir; प्रमान दायादोऽदायादा छ। Nir.; Y. 2. 118; Ms. 8. 160. -2 a son; दितेह्रविव दायादो देत्यदानववन्दितो Bhag. 6. 18. 11. -3 a relative, kinsman, near or remote; स्थितः प्रास्तस्य दायादेर्आतुज्येष्टस्य शासने Ki. 11. 45; a distant descendant; अयिभ्दाकुदायादः Rām. 1. 60. 2. -1 a claimant or pretender in general; गर्ना गोपु वा दायादः Sk. - आदा, -दी 1 an heiress. -2 a daughter. - आदम् 1 inheritance; Ms. 11. 181. -2 the state of being an inheritor. - कालः the time of the partition of an inheritance. - यन्पुः 1 a partner in the inheritance. - 2 a brother. - भागः division of property among heirs, partition (of inheritance); दायभागं निवाधत Ms. 9. 103. - विभागः division of property. - हरः a receiver of inheritance, an heir.

दायक a. (-ियका f.) [दा-बुल्] Giving, granting, bestowing, &c. (at the end of comp.); उत्तर^o, दिल्ड^o, &c. -क: 1 An heir, inheritor. -2 A donor.

दायिन a. (At the end of comp.) 1 Giving, granting. -2 Causing, producing; as in क्रेशदायिन &c.

दारः 1 A rent, gap, cleft, hole. -2 A ploughed field. **─राः** [दारयन्ति (श्रातृत्) इति दाराः; cf P. III. 3. 20. Vart.] -m. (pl.) A wife; एते वयममी दाराः कन्येयं कुळजीवितम् Ku. 6. 63; दशरथदारानिधष्ठाय वसिष्ठः प्राप्तः U. 4; Pt. 1. 100; Ms. 1. 112; 2. 217; S. 4. 17; 5. 29. -Comp. -अधिगम-नम् marriage; Ms. 1. 112. -अधीन a. dependent on a wife; दाराधीनस्तथा स्वर्गः पितृणामात्मनश्च ह Ma. 9. 24. -उप-संग्रहः, -संग्रहः, -प्रहः, -परिग्रहः, -ग्रहणम् marriage; नवे दारपरिश्रहे U. 1. 19; ततस्तद्वचर्सा चक्रे स मिति दारसंप्रहे Bm. 1. 95; 1. 462; यदुच्यते द्विजातीनां शहाद्दारीपसंप्रहः ! नैतन्मम मतम् Y. 1. 56. -कर्मन् n., -क्रिया marriage; असपिण्डा च या मातुरसगोत्रा च या पितुः। सा प्रशस्ता द्विजातीनां दारकर्मणि मैथुने 🛭 Ms. 3. 5; सवर्णाप्रे द्विजातीनां प्रशस्ता दारकर्मणि 12; अय राजा दशरथस्तेषां दारिक्रयां प्रति (चिन्तयामास) Ram. 1. 18. 37; (विचिन्त्य) दारिक्षयायोग्यदशं च पुत्रम् ${f R.}$ 5.40. –बलिसुज् ${f m.a.}$ crane, crow.

दारक a. (-रिका f.) [दू-जुल्] Breaking, tearing, splitting; दारिका हृदयदारिका पितु: -क: 1 A boy, a son. (-की) A girl, a daughter; कथं तु दारका दीना दारकी विरायणाः। वर्तिष्यन्ते मिथ गते भित्रनाव इवोदधी॥ Bhāg. 4. 28. 21. -2 A child, infant. -3 Any young animal. -4 A village hog. -Comp. -आचार्यः a schoolmaster.

दारणम् [द्-णिच् युच्] 1 Splitting, tearing, rending, opening, cleaving. -2 The fruit of the clearing-nut plant. -णी N. of Durgā.

दारिका 1 A daughter. -2 A harlot. -3 A rent, cleft. -Comp. -दानम् the gift of a daughter in marriage.

दारव a. (-वी f.) Wooden, made of wood; कदापि युवती भिक्षुनं स्पृशेद्दारवीमपि Bhag. II. 8. 13.

दारिः f. Tearing, cutting.

दारित

दारित p. p. Torn, divided, split, rent.

दारिन m. 1 A hushand. -2 A polygamist.

दारी 1 A cleft. -2 A kind of disease. -3 A chap.

दारदः 1 Quicksilver. -2 The ocean. -दः, -दम् Vermilion. -दाः people of the Darada country.

दारिद्यम्, दारिद्रम् [दरिद्रस्य भावः ष्यञ्] Poverty, indigence; दारिश्रदोषो गुणराशिनाशी Subhas.

दारु a. [दीर्यते द-उण्] 1 Tearing, rending. -2 Liberal. -3 Kind. -5: 1 A liberal or munificent man. -2 A donor. -3 An artist. -5 n. (said to be m. also) 1 Wood, a piece of wood, timber. -2 A block. -3 A lever. -4 A bolt. -5 The pine or Devadaru tree. -6 Ore. -7 Brass. -Comp. -अण्डः the peacock. -आघाटः the woodpecker. -कमेन, -कृत्यम् wood-work; Pt. 1. 96. -गर्भो a wooden-puppet. -जः a kind of drum. -निशा, -पिता, -हरिद्रा N. of a plant, a species of curcuma (Mar. दारुहळद, अबिहळद). -पात्रम् a wooden vessel, such as a trough. - पुत्रिका, -पुत्री a wooden doll. -फलः, -स्म् Pistachio (Mar. पिस्ता). -मतस्याह्मयः a lizard; also मुख्याह्मय. -मुख्याह्मया, -मुख्याह्मा a lizard. -यन्त्रम् 1 a wooden puppet moved by strings. -2 any machinery of wood. -वधू: a wooden doll. -सार: sandal. -सिता Cinnamon in sticks (Mar. दास्रिनी), –हस्तकः a wooden spoon. –हारः a wood-cutter, procurer of wood; नैष्कर्तेको दारुद्वारः ॥ SB. on MS. 10, 2, 28.

दारुक: 1 The Devadaru tree. -2 N. of Krisna's charioteer; उत्कर्भरं दाइक इत्युवाच Si. 4. 18. -का 1 A puppet. -2 A wooden figure.

दारुण a [दू-णिच्-उनन् Un. 3.53] 1 Hard, rough; शोक-दारुण: (वाचः) U. 3.34. -2 Harsb, cruel, ruthless, pitiless; मन्येव विस्मरणदारुणचित्तभूनी S. 5.23; पशुमारणकर्मदारुण: 6.1; दारुणरसः 'of cruel resolve or nature; 'U. 5.19; Ms. 8.270. -3 Fierce, terrible, frightful; प्रसादसीम्यानि सतां सुद्वज्जने पतन्ति चक्ष्षि न दारुणाः शराः S. 6.28. -4 Heavy, violent, intense, poignant, agonizing (grief, pain &c.); इदयबुस्मशोधी दारुणो दीपेशोकः U. 3.5. -8 Sharp, severe (as words). -6 Atrocious, shocking. -णः 1 The sentiment of horror (भयानक). -2 N. of Vispu. -णम् 1 Severity, cruelty, horror, &c. -2 The harsh, unfavourable constellations मृग, उच्च, उच्छा and सूल; Mb. 13. 104.28. -Comp. -अध्यापकः an indefatigable teacher; P. VIII. 1.67. Kāśi. -कमन् violent treatment (of diseases).

दारण्यम् 1 Harshness. -2 Cruelty. -3 Dreadfulness. दारोदर a. Connected with gambling; Nalod. 3.7.

दाढ्यम् [दृढस्य भावः ध्यम्] 1 Hardness, tightness, firmness. -2 Confirmation, corroboration. -3 Strength, energy.

दार्दुरः, न्स् 1 A conch-shell the valve of which opens to the right. -2 Water. -3 Lac. -a. 1 Relating to the दर्दर mountain; गन्धान मनोज्ञान विस्वदार्द्दर शिखरं यथा Ram. 2. 15. 34. -2 Relating to a cloud.

दाभे a. (-भी f.) Made of darbha grass; दाभै मुझत्यु-टजपटलं वीतिनिद्रो मयुर: S. 4 (v. l.)

दार्च $a.(-\frac{1}{2}f.)$ Wooden; अंसेऽधिदार्बी शिबिका च यस्याम् Bbag. 5. 12. 6.

दावेटम् A council-bouse, court; (a word derived from the Persian).

दाविण्डः A peacock.

दार्विका f. A kind of collyrium; कर्पर्या दार्विकापि Nm.

दार्ची f. 1 A ladle. -2 A kind of turmeric. -3 A kind of tree (Mar. दारुहळद); दार्वी तु देवदारुहरिद्रयोः खुचि दारु- हरिदायाम् Nm.

दार्श a. Relating to the new moon.

दार्शनिकः One familiar with the Darsanas or systems of philosophy.

दार्घद a. (-दी f.) 1 Stony, mineral. -2 Ground on a flat stone (as सक्त &c.).

दार्शन्त a. (न्ती f.), दार्शन्तिक a. (न्की f.) Explained or illustrated by a दशन्त q. v., that which is the subject of an illustration (उपमेय); स्वापस्य दार्शन्तिकवेन विविद्यालय Sankara. -a. One who explains by using a simile as a proof.

दालम् A kind of wild honey. (-लः) A sort of grain (Mar. डाळ.); also दालिः f.

दालनम् 1 Tooth-ache -2 Decay (of the teeth).

दालवः A kind of poison.

दालिमः = दाडिम q. v.

दालभ्यः N. of a grammarian.

दाहिमः N. of Indra.

द्ावः [दुनाति-दु कर्तरि ण] = दव q. v.; औरव्यवंशदावेऽस्मिन् क एष शलभायते Ve. 1. 19. —Comp. —आग्निः, —अनलः, —दहनः a forest-conflagration; आनन्दमृगदावाग्निः शीलशाखिमदद्विपः ! ज्ञानदीपमहावाग्रुर्थं खलसमागमः ॥ Bv. 1. 109. 34. —लता a creeper in a burning fire; सोस्प्रुप्य धैर्यं निललाप शोकदावा-भिना दावलतेन नाला Bhag. 4. 8. 16.

दावित a. Pained, troubled; Mal. 6.

दाश् I. 1, 10 U. (दाशित-ते, दाशयति-ते) 1 To give, grant; अभीकोमा य आहुति यो वां दाशाद्धविष्कृतिम् Rv. 1. 93. 3. -2 To offer an oblation; यो वा घृतेन दाशित Rv. 1. 93. 10. -II. 5 P. (दाश्रोति) To hurt, kill; दाश्रोति नमउक्तिभिः Rv. 8. 4. 6.

दादाः 1 A fisherman ; इयं च सज्जा नौश्वेति दाशाः प्राञ्ज-रुयोऽमुबन, Ram. 7. 46. 32; Ms. 8. 408, 409; 10. 34. -2 A servant, (दास q. v.). -Comp. - श्रामः a village mostly inhabited by fishermen. -निद्नी an epithet of Satyavatī, mother of Vyāsa

दादो (से) यः The son of a fisherman's wife. -यो An epithet of Satyavatī, mother of Vyāsa; समीह्य राजा दारोयीं कामयामास शान्तनुः Mb. 1, 100, 50.

दाशतयी f. Collection of 10 मण्डलs of the Rv. Samhita; SB. on MS. 10. 6. 72.

दादारथ a. 1 Relating to sacrifice ['एकः पशुः, द्वी पत्नी-यजमानी, त्रयो वेदाः, चरवार ऋखिजः इति दशरयाश्च प्रचरान्ति यस्मिन् ' com. on Mb. 12. 8. 37. -महान् दाशरथः पन्याः]. -2 A road affording space for ten waggons (according to M. W.).

दाशार्थः, -दाशार्थिः 1 A son of Dasaratha in general R. 10. 44; अजीगणहाशरथं न वाक्यम् Bk. -2 N. of Rama and his three brothers, but especially of Rama; R. 12.45; प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली Mahanataka; यथा यथा दाशर्थिर्धर्ममेवाश्रितोऽभवत् । तथा तथा प्रकृतयो रामं पतिसकामयन् ॥

दाशराञ्च a. Belonging to ten kings. The battle of ten kings against king Sudasa is often referred to in the Rigveda and is known as दाशराज्ञसुद.

दाशापराधिकः Probably an officer who collected fines for ten specified kinds of criminal offences.

दाशाही: m. (pl.) The descendants of Dasarha, the Yadavas; Si. 2. 64. - : An epithet of Krisna.

दावोर: 1 The son of a fisherman. -2 A fisherman. -3 A camel.

दादीरकः 1 A fisherman; Ks. 124. 204. -2 The Malaya country. - T: m. (pl.) The rulers or inhabitants of that country; see दाशेर also.

दाइवस् a. Liberal, giving, a donor; अन्युत्तमां गतिमसौ भजते त्रिलेकी दाश्वानविक्रवमनाः कथमार्तिमृच्छेत् Bhag. 8. 22. 23.

दास् I U., 5 P. = वार् q. v.

दासः 1 Slave, servant in general; गृहकर्मदासाः Bh. 1. 1; गृह°, कर्म° &c. -2 A fisherman; निषादो मार्गवं सूते दासं नौकर्मजीविनम् Ms. 10. 34. - 8 A Sudra, a man of the fourth caste. - 4 A knowing man, one who knows the universal spirit. -6 N. of Vritrasura. -6 A demon. -7 A savage, barbarian (opp. আৰ্থ). -8 A worthy recipient (दानपात्र). -9 A word added to the name of Sudra; cf. गुप्त. -Comp. -अनुदासः 'a slave of a slave', the humblest of the servants; (sometimes used by the speaker as a mark of humility). -जनः a servant or slave; कमपराधलवं मिय पश्यसि त्यजसि मानिनि दासजने यतः 😯. 4. 29; (दासस्यकुरूप is used as a compound in the sense of 'the mob or the common people'). - মাৰ: servitude.

दासता, –दासत्वम् Slavery, servitude; यास्यसि त्वं रिपोः पाप जितः सन् दासतामिति Ks. 72. 34.

दासमीयाः N. of people; cf. Mb. 8. 44. 33 com. [दासमीय = दसमदेशोद्भव or दासं गृहशूद्रं मिमते मानयन्ति मैथुनार्थि-न्यस्ताः दासभ्यः तज्ज] a son born of a woman of higher caste from Sudra father.

दासिका A female servant or slave.

दासी 1 A female servant or slave. -2 The wife of a fisherman. -3 The wife of a Sudra. -4 An altar. -6 A harlot, -Comp. -पुत्रः, -सुतः the son of a female slave. -श्रोत्रियः a Brahmana (knowing the Vedas) attached to a female slave. -सभम् a collection of female slaves. (The gen. sing. दास्याः enters into some compounds, but loses its literal sense; e. g. दास्याः प्रतः, प्रतः 'a whore-son', used as a term of abuae; Bhag. 3. 1. 15; Raj. T. 5. 398; दास्थाः । शकुनिखन्धकैः S. 2; but दास्याः सदशी 'like a fomale slave').

दासेयः The son of a female slave.

दासेरः, -रकः 1 The son of a female slave. -2 A Sudra. -8 A fisherman. -4 A camel; चखाद दासेरयुवा बनावली: Si. 12. 32 ; 5. 66.

दास्यम् Servitude, slavery, service, bondage; पतिकुले तव दास्यमि क्षमम् S. 5. 27; Ms. 8. 410.

दास्त्रम् The first of the 27 lunar mansions.

दाह, दाहक, दाहन, दाह्य, &c. See under दह्.

दिककः A young elephant (करभ) twenty years old.

दिग्ध See under दिह्.

दिङ्कः A hug in embryo; L. D. B.

दिण्डिः, दिण्डिरः A kind of musical instrument.

दित a. [दो-क इत्वम्] Cut, torn, rent, divided; पुनः प्रसाद्य तं सोमः कला लेभे क्षेय दिताः Bhag. 6. 6. 24.

दितिः f. 1 Cutting, splitting, dividing. -2 Liberality. -3 N. of a daughter of Daksa, wife of Kasyapa and mother of the demons or daityas. -m. A king. -Comp. -जः, -तनयः a demon, a Rāksasa.

दित्यः A demon.

दिद्यः Ved. 1 A bright weapon. -2 The eky, heaven.

दिधिः Firmness, stability.

दिधिषाच्य a. Supporting. -च्यम् i Spirituous liquor. -2 A false friend.

दिधियः 1 The second husband of a woman married again or twice. -2 A suitor. -3 A husband; आहाणी वीक्य दिधिषुं प्रस्थादेन भक्षितम् Bhag. 9. 9. 35. -f. A virgin widow remarried.

दिघि(धी)षुः

दिधि(धी)षु: f. 1 A woman twice married. -2 An unmarried elder sister whose younger sister is married; ज्येष्ठायां यदानूदायां कन्यायामुद्धातेऽतुजा। सा चामेदिधिषुर्ज्ञेया पूर्वा च दिधिषु: स्मृता॥ -Comp. -पितः a man who has a sexual intercourse with the widow of his brother (not as a sacred duty but for carnal gratification); आतुर्मतस्य भाषीयां योऽतुर्ज्येत कामतः। धर्मेणापि नियुक्तायां स त्रेयो दिधिषूपितः Ms. 3. 173.

दिधीर्षा Desire to sustain or support; दिक्कुझराः कुरुत तित्रतिथे दिधीर्षाम् B. R. 1.48.

दिनः, -नम् [शुति तमः, दो दी वा नक् हस्वः, Un. 2. 49] 1 Day (opp. रात्रि); दिनान्ते निहितं तेजः सवित्रेच हुताशनः R.~4.~1; यामिनयन्ति दिनानि च सुखदुःखदशीकृते मनसि K.~P.~10; दिनान्ते निल्याय गन्तुम् R. 2. 15. -2 A day (including the night), a period of 24 hours; दिने दिने सा परिवर्धमाना Ku. 1. 25; सप्त व्यतीयुद्धिगुणानि तस्य दिनानि R. 2. 25. -Comp. -अंदा: any portion of a day, i. e. an hour, a watch, &c. -अण्डम् darkness. -अत्ययः, -अन्तः, -अवसानम् evening, sunset; R. 2. 15, 45; दिनान्तरम्योऽभ्युपवान्तमन्मयः Rs. 1, 1; Ki. 9. 8. -अधीरा: the sun. -अर्ध: mid-day, noon. -अन्तकः darkness. -आगमः, -आदिः, -आरम्भः daybreak, morning; Ki. 11. 52. - देश:, ईश्वर: the sun. °आत्मजः 1 an epithet of Saturn. -2 of Karpa. -3 of Sugrīva. -करः, -कते, -कत् m. the sun; तुल्योद्योगस्तव दिनकृतश्राधिकारो मतो नः V. 2. 1; दिनकरकुलचन्द्र चन्द्रकेतो U. 6. 8; R. 9. 23. वतनयः N. of (1) Saturn; (2) Sugrīva; (3) Karpa; (4) Yama. वतनया N. of (1) the river Yamuna, (2) the river Taptī. -कतंब्यम्, -कार्यम्, -क्रत्यम् ceremonies to be performed daily; Ka. -केशरः. -केस्रः, -केशवः darkness. -क्षयः, -पातः evening. -चर्यो daily occupation, daily routine of business. - िछद्रम् 1 a constellation or lunar mansion. -2 a change of the moon at the beginning or end of a halfday; Hch. -ज्योतिस् n. sunshine. -दुःखितः the Chakravāka bird. - नकम ind. by day and night. - नाय:, -पः, -पतिः, -बन्धः, -प्रणीः, -मणिः, -मयुखः, -रत्नम् the sun; दिनमणिमण्डलमण्डन Git.; परपृशुर्न पृथिवी तुरङ्गमाः स्पर्धयेव दिननाथवर्शजिनाम् f Vikr. 14.64; f 11.1. –f ur m Cका $_{2}$ day's wages; Vet. 4. - वलम् N. of the fifth, sixth, seventh, eighth, eleventh, and twelfth signs of the zodiac taken collectively. -मलम् a month. -मुख morning; तुल्यतां दिनमुखेन दिनान्तः Ki. 9. 8; दिनमुखानि रविर्हिमनिप्रहै-विमलयन मलयं नगमत्यजत् R. 9. 25. -मुझेन m. the eastern mountain behind which the sun is supposed to rise. -योवनम् mid-day, noon (the youth of day). -वारः a week-day. -च्यास-दलम् the radius of a circle made by an asterism in its daily revolution; Surya S. 2.60. - Tal n. a lunar day coinciding with 3 week-days; Heh.

दिनिका A day's wages.

दिन्स् 1 P. (दिन्वति) 1 To be glad, or to gladden. - 8 To please, or to be pleased.

दिम्प् 10 A. (दिम्पयते) 1 To accumulate. -2 To order, direct. So दिम्भ.

दिरिपकः A ball for playing with.

दिलीप: A king of the Solar race, son of अञ्चल and father of अभिर्य, but according to Kālidāsa, of एउ. [He is described by Kālidāsa as a grand ideal of what a king should be. His wife was Sudakṣiṇā, a woman in every respect worthy of her husband; but they had no issue. For this he went to bis family priest Vasiṣṭha who told him and his wife to serve the celestial cow Nandinī. They accordingly served her for 21 days and were on the 22nd day favoured by the cow. A glorious boy was then born who conquered the whole world and became the founder of the line of the Raghus.]

विलीरम् A mushroom.

दिख् I. 4 P. (दोव्यति, यूत or गून; desid. दुबूधति, दिदे-विषति) 1 To shine, be bright; दीव्यत्युच्चैर्रुधुपतिः किं नु वा स्यात् किमन्यत् Mv. 6. 53. −2 To throw, cast (as a missile); अदीव्यद्रौदमत्युत्रम् Bk. 17. 87; 5. 81. -2 To gamble, play with dice (with acc. or instr. of the 'dice'); अक्षेरक्षान् वा दीव्यति Sk.; Si. 8. 32; Ve. 1. 13. - To play, sport. - To joke, trifle with, make sport of, rally (with acc.). -8 To stake, make a bet. -7 To sell, deal in (with gen.); अदेवीद्वन्धुभीगानाम् Bk 8. 122; (but with acc. or gen. when the root is preceded by a preposition; शत शतस्य वा परिदीव्यति Sk.) -8 To squander, make light of. -9 To praise. -10 To be glad, rejoice. -11 To be mad or drunk. -12 To be sleepy. -13 To wish for. -II. I P., 10 U. (देवति, देवयति-ते) 1 To cause to lament, pain, vex, torment. -2 To ask, beg. -III. 10 A. (देनथते) To suffer pain, lament, moan. -With परि to lament, moan, suffer pain; खरदूषणयोश्रीत्रोः पर्यदेविष्ट सा पुरः Bk. 4. 34.

दि $oldsymbol{q}_f$, दिव्यन्त्यत्र दिव $oldsymbol{-}$ बा \circ आधारे डिवि $\mathbf{T}_{\mathrm{V.}}$) ($\mathbf{N}_{\mathrm{Om.}}$ sing. बौ:) 1 The heaven; दिवं मस्त्वानिव भोक्ष्यते भुवम् R. 3. 4, 12; Me. 30. -2 The sky; दिव्यन्तरिक्षे भूमी च घोरमुत्पात-जं भयम् Ram. 2. 1. 43. -3 A day; अत्र भोक्तव्यमस्माभिर्दिवा-रूढं क्षुधार्दिताः Bhag. 10. 13. 6. - I Light, brilliance. - 5 Fire, glow of fire. N. B. The compounds with दिन BB first member are mostly irregular; e. g. दिवस्पति: an epithet of Indra (of the 13th मन्कतर); Bhag. 8, 13, 32; अनितक्रमणीया दिवस्पतेराज्ञा S. 6; दिवस्पृथिव्यौ heaven and earth, दिविज्ञः, दिविष्ठः, दिविस्थः, दिविस (प) द् .m., दिचोकस् .m., दिवौकस्, -सः 'inhabitant of the heaven ', a god; \$.7; R. 3. 19, 47; दिविषद्वन्दैः Git. 7. दिवस्पृता m. the Supreme Being. दिविस्पृत्र a. reaching or pervading the sky. दिवोद्भवा cardamoms. दिवोस्का a meteor. दिवाँकस् m. 1 a god. -2 the Chataka hird. -3 a deer. -4 a bee.-8 an elephant.

दिवम् [दीव्यत्यत्र घवर्षे आधारे क] 1 Heaven. -2 The sky; see दिव्; दिवं ते शिरसा व्याप्तम् Mb. 12. 47. 88. -3 A day. -4 A forest, wood, thicket.

दिश्

दिवन n. The heaven. -m. A day.

दिषसः, सम् [दीन्यतेऽत्र दिव् असन् किटन cf. Up. 3. 121] See दिन. A day; दिवस इवाभस्यामस्तपात्यये जीवलोकस्य \$.3.11.
-Comp. -अवसानम् evening. -ईश्वरः, -करः, -नायः the sun; दिवसकरमयूखेबीध्यमानं प्रभाते Rs. 3. 22. -मुखम् morning, daybreak; R. 5. 76. -मुद्रा a day's wages. -विगमः evening, sunset; यामध्यास्ते दिवसविगमे नीलकण्डः सुद्धद्वः Me. 81. -दिवसीकृ to convert the night into day; निया दिवसीकृता Mk. 4. 3.

विचा ind. By day, in the daytime; दिवासू 'to become day '. -Comp. -अटनः a crow. -अन्ध a. blind by day. (-न्धः) an owl. -अन्धकी, -अन्धिका a muskrat. -अधसानम् 'close of day ', evening. -करः 1 the sun; Ku. 1. 12; 5. 48. -2 a crow. -8 the sun-flower. -कोर्तिः i a Chāndāla. -2 a man of low caste; Ms. 5. 85. -8 a barber. दिनमिव दिवाकीर्तिस्तीक्ष्णैः क्षुरैः सवितुः करैः N. 19. 55. -8 an owl; तास्मिन् कालेऽपि च भवान् दिवाकीर्तिभयार्दितः Mb. 12. 138. 12. - = 1 a Chandala. - 2 a kind of bird (रयामा). - नक्तम् Day and night; Bhag. 5. 22. 5. -ind. by day and night, -निराम ind. day and night; चकोरव्रतमालम्बयं तत्रैवासन् दिवानिशम् Ka. 76.11. **–पुरः,–मणिः** the sun. - अदीपः 'a lamp by day ', an obscure man. -भीतः, -भीतिः 1 an owl; दिवाकराद्रक्षति यो गुहासु लीनं दिवा-भीतमिवान्धकारम् Ku. 1. 12. -2 a white lotus (opening at night). -3 a thief, house-breaker. -मध्यम् midday. -रात्रम ind. day and night; Ms. 5. 80. -वसः the sun. -शय a. sleeping by day; आरुरोह कुमुदाकरोपमां रात्रिजागर्-परो दिवाशयः R. 19. 34. ~शयता sleep by day; रात्री दिवाशयतया योऽप्यनुत्थानदूषितः Raj. T. 5. 253. -स्वप्नः, -स्वापः sleep during day-time. (-T:) an owl.

दिवातन a. (निर्ति f.) [दिवा भवः ट्यु तुद् च] Of or helonging to the day; शशिन इद दिवातनस्य लेखा Ku. 4. 46; Bk. 5. 65.

दिविः The Chasa bird (also दिवः).

दिवोदासः N. of a reputed Vedic king, father of धुदास; Rv. 7. 18. 25.

दिन्य a. [दिनि भनः यत्] 1 Divine, heavenly, celestial; दिन्यस्तं हि न मानुषः Mh. 3. 252. 8. -2 Supernatural, wonderful; परदोधसणदिन्यचसुषः Si. 16. 29; दिन्यं ददामि ते चसुः Bg. 11. 8. -3 Brilliant, splendid. -5 Charming, beautiful. -व्यः 1 A superhuman or celestial being; दिन्यानामपि इतिवस्मयां पुरस्तात् Si. 8. 64. -2 Barley. -3 An epithet of Yama. -4 A fragrant resin, bdellium. -6 A philosopher. -व्यम् 1 Celestial nature, divinity. -2 The sky. -3 An ordeal (of which 10 kinds are enumerated); cf. Y. 2. 22, 95. -4 An oath, a solemn declaration. -8 Cloves. -6 A kind of sandal. -7 A kind of water. -Comp. -अंद्राः the sun. -अङ्गा, नारी, -सी a heavenly nymph, celestial damsel, an apsaras. -अदिवय a. partly human and partly divine (as a hero, such as Arjuna). -अवदानम् N. of Buddhis-

tic work from Nepal (written in Sanskrit). -उदकम् rainwater. -उपपादुकः a god. -ओषधिः f. a herb of great supernatural efficacy, i. e. curing snake-poison; हिमवित दिव्यीषधयः Mu. 1. 23. -कारिन् a. 1 taking an oath. -2 undergoing an ordeal. - किया the application of an ordeal; निःसंभ्रमः स्तम्भयितुं देव दिव्यकियामयम् Raj. T. 4. 94. –गन्धः sulpbur. (– न्या) large cardamoms. (-न्धम्) cloves. -गायनः a Gandharva. -चक्षुस् a. 1 having divine vision, heavenly-eyed; त्वया नियम्या ननु दिव्यवक्षुषा R. 3. 45. -2 blind. (-m.) 1 a monkey. -2 an Astrologer. - 8 Arjuna. - 4 one who has prophetic vision; दिव्यचद्धुज्योतिषिके पार्थात्मज्ञानिनोरपि Nm. (-n.) a divine or prophetic eye, supernatural vision, the power of seeing what is invisible by the human eye. - शानम् supernatural knowledge. -दृज् m. an astrologer. -दोहदम् a present offered to a deity for the accomplishment of one's desired object. - युनी N. of Bhagirathi; दिव्यधुनि मकरन्दे• Stotra. --पुष्ठपः the Karavīra tree. -प्रश्नः inquiry into celestial phenomena or future course of events, augury. -मन्त्रः Om (ओम्); Amrit. Up. 20. -मानम् measuring the time according to the days and years of the gods. - भाजुषः a demi-god; दिव्यमानुषचेष्टा तुपरभागेन हारिणी Ks. 1. 47. —रत्नम् a fabulous gem. said to grant all desires of its possessor, the philosopher's stone; cf. चिन्तामणि. —रथः a celestial car moving through the air. - TH: 1 quicksilver. 2 heavenly water or love; V. 2. -चला a. divinely dressed. (-स्र:) 1 sunsbine. -2 a kind of sun-flower. -वाक्यम् a celestial word or voice. - आत्रम an ear which hears everything. -सरित् f. the colestial Ganges. -सानुः N. of one of the Visvedevas. - The Sala tree. - The an Apsaras.

विद्या 6 U. (दिशति-ते, दिष्ट; desid. दिदिशति-ते) 1 To point ont, show, exhibit, produce (as a witness); साक्षिणः सन्ति मस्युक्त्वा दिशेत्युको दिशेत्र यः Ms. 8. 57, 52, 53. -2 To assign, allot; इष्टां गर्ति तस्य सुरा दिशन्ति Mb. -3 To give, grant, bestow upon, deliver or make over to; बाणमञ्जभवते निजं दिशन् Ki. 13. 68; R. 5. 30; 11. 2; 16. 72. -4 To pay (as trihute). -5 To consent to; मृत्यभावि दृहितः परिम्रहाहिश्यतां कुलमिदं निमेरिति R. 11. 49. -6 To direct, order, command. -7 To allow, permit; स्मर्ते दिशन्ति न दिशः सुरसुन्दरीभ्यः Ki. 5.28. -Caux. (देशयति-ते) 1 To show, point out, allot, assign. -2 To teach, communicate, tell, inform. -3 To direct, order. -4 To confer, bestow.

दिशा f. [दिशांत ददाःयवकाशं दिश्-किप्] (Nom. sing. दिक्-ग्) 1 A direction, cardinal point, point of the compass, quarter of the sky; दिशः असेदुर्मस्तो वतुः पुखाः R. 3.14; दिशि दिशि किरति सजलकणजालम् Git. 4. -2 (a) The mere direction of a thing, hint, indication (of the general lines); इति दिक् (often used by commentators &o.); इत्यं लोकिक-शब्दानां दिष्मात्रमिह दर्शितम् Sk. (b) (Hence) Mode, manner, method; मुनेः पाठोक्तदिशा S. D.; दिगियं सूत्रकृता प्रदर्शिता; दासीसभं नृपसमं रक्षःसमिमा दिशः Ak. -8 Region, space,

दिष्ट

place in general. - A foreign or distant region. - B A point of view, manner of considering a subject. -6 A precept, order. -7 The number 'ten'. -8 A side or party. -9 The mark of a bite. 'दिग्दप्टे वर्तुलाकारे करिका नखरेखिका ' इति वैजयन्तीः परिणतदिकरिकास्तटीर्बिमर्ति Si. 4. 29. [N. B. In comp. दिश् becomes दिग् before words beginning with vowels and soft consonants, and दिन् before words beginning with hard consonants; e. q. दिगम्बर, दिगगज, दिकपथ, दिकरिन, &c.] -Comp. -अन्तः end of the direction or horizon, remote distance, remote place; दिगन्ते श्रुयन्ते मदमलिनगण्डाः कर्दिनः Bv. 1. 2; Mal. 2. 9; R. 3. 4; 5. 67; 16. 87. नानादिगन्तागता राजानः &c. -अन्तरम् 1 another direction. -2 the intermediate space, atmosphere, space. -3 a distant quarter, another or foreign country; संचारपूर्तानि दिगन्तराणि कृत्वा दिनान्ते निलयाय गन्तुम् R. 2. 15. -अम्बर, -वासंस a. having only the directions for his olothing, stark naked, unolothed; दिगम्बरःवेन निवेदितं वसु Ku. 5. 72; एकाकी गृहसंत्यक्तः पाणिपात्रो दिगम्बरः Pt. 5. 15; Ms. 11. 201. (-T:) 1 a naked mendicant (of the Jaina or Buddha sect.) -2 a mendicant, an ascetic--3 an epithet of (1) Siva; (2) Skanda. -4 darkness. (-री) an epithet of Durgā. -अम्बरकः a naked mendicant (of the Jaina sect). -अवस्थानम् the air. -आगत a. Come from a distance; Y. 2. 251. - इमः See दिक्करिन् &c. दिगिभाः पूर्णकलशैः Bhāg, 8. 8. 14; 5. 14. 40. **-देशः -देश्वरः** regent of a quarter; चतुर्दिगीशानवमत्य मानिनी Ku. 5. 53; see अष्टदिक्पाल. **–कन्या, –कान्ता, –कामिनी, –वधू** a region of the sky (considered as a virgin). - ** 1 a youth, youthful man. -2 an epithet of Siva. -करिका, -करी a young girl or woman. -करिन, -गज, -दन्तिन्, -वारणः m. one of the eight elephants said to guard and preside over the eight cardinal points; (see अष्टदिग्गज); दिग्दन्तिशेषाः क्कुमश्चकार Vikr. 7. 1, -प्रहणम्, -खन्धः observation of the quarters of the compass; Bri. S. 24. 9. संपूज्य शारिकांदेवी दिग्बन्धादिपुर:सरम् K_8 . 73. 116. -चक्रम् 1 the horizon; Ratn. 3. 5. -2 the whole world. -जयः, -विजयः 'conquest of the directions', the conquest of various countries in all directions, conquest of the world; सुनिश्चितपुरं चके दिग्जये कृतनिश्चयः Raj. T. 4. 183; स दिग्विजयमञ्याजवीरः स्मरः इवाकरीत् Vikr. 4.1. -तटम् the horizon. -दर्शनम् 1 showing merely the direction, pointing out only the general mode or manner. -2 a general outline or survey. -3 a compass. -दर्शिन a. looking on all sides, having a general view. -दाह: preternatural redness of the horizon; देग्दाह: a conflagration of the regions of the sky ' (regarded as an evil omen) N. 12. 92; cf. Ms. 4. 115. - देश: 1 a distant region or country; इत्यन्ते कुलानिम्नगा अपि परं दिग्देशकासाविमी Raj. T. 4. 308, 417. -2 region, country; H. 1. -नागः 1 an elephant of the quarter of the compass; see दिगाज. -2 N. of a poet said to be a contemporary of Kalidasa. (This interpretation is based on Mallinatha's gloss on दिक्नागानी पथि परिद्वरन स्थूल-इस्ताबलेपान Me. 14; which is, however, very doubtful.)

पति:, -पारु: the regent or guardian of a quarter; Raj. T. 4. 225 (for the names of the several regents, see अष्टदिक्पाल; cf. Ms. 5, 96; 7, 303 also); सूर्यः शुक्रः क्षमापुत्रः सैंहिकेयः शनिः शशी । सौम्यस्त्रिदशमन्त्री च प्राच्यादिदिगधीक्षराः॥ -Jyotistattvam. -पथः the surrounding region; सैन्यैनीना-पथायातैर्नेदद्भिव्याप्तिदेकपथः Raj. T. 5. 342. -भागः a point of the compass, direction. - अमः perplexity about points of the compass, mistaking the way or direction; Vikr. 5. 66. -मण्डलम् = दिक्चकम् q.v. -माञम् the mere direction or indication. -मुख्य any quarter or part of the sky; हरति मे हरिवाहनदिव्मुखम् V. 3.6; Amaru.5. -मोहः mistaking the way or direction. -यात्रा a procession in different directions. -वसन, -वस्न a. stark naked, unclothed. (一句:) 1 a Jaina or Buddhist mendicant of the दिगम्बर class. -2 an opithet of Siva. - विभा-বিব a. renowned or celebrated in all quarters. - মতেম a bad yoga in Astronomy; cf. शकादित्यदिने न वारुणदिशं न क्षे कुजे चोत्तरां मन्देन्दोश्च दिने न शक्रककुभं याम्यां गुरी न बजेत्। शूलानीति विलक्ष्य यान्ति मनुजा ये वित्तलाभाशया भ्रष्टाशाः पुनरापतन्ति यदि ते शुक्रेण तुल्या अपि ॥ Jyotissarasangraha. -साधनम् a means to make the journey in various quarters successful.

दिशस् /. (= दिश्).

दिशा Direction, quarter of the compass, region, &c. -Comp. -गज:, -पाल:; see दिग्गज, दिक्पाल.

दिशोभाज् m. One who runs in all directions, a fugitive.

दिश्य a. [दिशि भवः दिगा॰ यत्] 1 Belonging to or situated towards any quarter of the compass. -2 Foreign, outlandish; Si. 3. 76.

दिष्ट p. p. [दिश्-कर्मणि-क] 1 Shown, indicated, assigned, pointed out. -2 Described, referred to. -8 Fixed. settled. - I Directed, ordered &c. - B Destined (दैनविहित); न दिष्टमर्थमत्येतुमीशो मर्त्यः कथंचन Mb. 3. 135. 55. - 🖫: Time. -UH i Assignment, allotment -2 Fate, destiny, good or ill-luck; भी दिष्टम् S. 2. यश्च दिष्टपरो लोके यश्वापि हठवादिकः। उभाविप शठावेती कर्मबुद्धिः प्रशस्यते ॥ Mb. 3. 32. 13. -3 Order, direction, command; सीनेका भयनान्नो ये वर्हिष्यन् दिष्टकारिणः Bhag. 4. 28. 1. - 4 Aim, object. - 5 An appointed place; तं प्रेतं दिष्टमितोऽमय एव हरन्ति Ch. Up. 5. 9. 2. -Comp. -अन्तः 'the end of one's appointed time', death; दिष्टान्तमाप्स्यति भवानिष पुत्रशोकात् R. 9. 79; Ram. 2. 65. 28. **−गतिः** f. death; याजमानासम्भवादशक्यं हि दिष्टगती उत्तरं तन्त्रं कर्तुम् SB. on MS. 10. 2. 57. Hence दिशं गर्ति गम् = To die. तर्रिमश्र दिष्टां गर्ति गते फर्ल दर्शयति यो दीक्षितानां प्रमीयेत अपि तस्य फलमिति। SB. on MS. 6. 3. 24. - दृश् m. the god; यस्य तुष्यति दिष्टदृक् Bhag. 4. 21. 23. -भाज् God. N. 11. 129. Chandu Pandita com. -भावः death; दिष्टभाव गतस्यापि विषये मोदते प्रजा Mb. 5. 133. 37. - भुक् a. reaping the fruit as destined or ordained by god; वसेऽन्यदपि संप्राप्त दिष्टभुक् तुष्टभीरहम् Bhag. 7. 13. 39.

B18.

दिष्टि: f. [दिश माने किन्, संज्ञायों करीर किन् नां] 1 Assignment, allotment. -2 Direction, command, instruction, rule, precept. -8 Fate, fortune, destiny. -4 Good fortune, happiness, any auspicious event (such as the birth of a son); दिष्टिवृद्धिमेन शुश्रान K. 55; दिष्टिवृद्धिसेन शुश्रान K. 55; दिष्टिवृद्धिसेन्नों महानमून् K. 70. -5 A sort of measure of length. -Comp. -वृद्धि: f. congratulation; see दृष्टि: (4).

दिष्ट्या ind. (Strictly the instr. sing. of दिष्टि) Fortunately, luckily, thank God, how glad I am, how fortunate, bravo; (an exclamation of joy or gratulation); दिष्ट्या प्रतिहतं दुर्जातम् Mal. 4; दिष्ट्या सोयं महाबाहुरजनान-दवर्धनः U. 1. 32; Ve 2. 12. (दिष्ट्या दृध् means 'to be congratulated upon'; as in दिष्ट्या धर्मपत्नीसमागमेन पुत्रमुखदर्शनेन चायुन्यान् वर्धते \$.7).

देशना f. Direction, injunction, laying down; सर्वास्वेव वेकृतीषु देशनासु प्राकृतं धर्मजातमपेक्यते वाक्यरोधत्वन । SB. on MS. 10. 1. 1.

दिष्णुः A giver, donor.

दिस् 2 U. (देगिथ, दिग्थे, दिग्ध; desid. दिधिक्षति) 1 To anoint, smear, plaster, spread over; स चन्दनोशीरमणाल-दिग्धः Bk. 3. 21, अदिहंश्वन्दनैः ग्रुभैः 17. 54. -2 To soil, defile, pollute; अहादिग्धं पदम् R. 16. 15. -3 To increase, augment.

दिह f. 1 Anointing, smearing. -2 Pollution, soiling.

दिग्ध p. p. [दिह्-क] 1 Smeared, anointed, daubed; इस्तावस्थित्यों Ms. 3. 132; R. 16. 15. दिग्धोऽस्तेन च विषेण च पश्मलाक्ष्या गाढं निस्नात इव मे हृदये कटाक्षः Msl. 1. 29. -2 Soiled, defiled, polluted. -3 Poisoned, envenomed; अय तैः परिदेविताक्षरहृदये दिग्धरिरिवाहतः Ku. 4. 25. -ग्धः 1 Oil, ointment. -2 Any oily substance or unguent. -3 Fire. -4 A poisoned arrow; 'दिग्धे विषाक्तवाण स्थात् ' Medinī. करेणुमिव दिग्धेन विद्धां सृगयुना वने Rām. 2. 10. 26; Mb. 12. 69. 57. -6 A story (true or fictitious.)

दी I. 4 A. (दीयत, दीन) 1 To perish, die. -2 To weste, decay, diminish -II. 4. P. (दीयति) Ved. soar, fly. -III. 3 P. Ved. 1 To shine. -2 To please, be admired, appear good. -3 To bestow upon by shining; संददस्वान् रियमस्मासु दीदिहि Rv. 2. 2. 6.

दीः /. Decay, ruin.

दीतिः, दीदितिः f. Splendour, lustre.

दीन a. [ती-क तस्य न] 1 Poor, indigent. -2 Distressed, ruined, afflicted, miserable, wretched. -8 Sorry, dejected, melancholy, sad; सा विरहे तब दीना Git. 4. -1 Timid, frightened. -8 Mean, piteous; यं यं पर्यसि तस्य तस्य पुरतो मा बूहि दीनं वनः Bh. 2. 51. -तः A poor person, one in distress or misery; दीनानां कल्पवृक्षः Mk. 1. 48; दिनानि दीनोद्धरणोचितस्य R. 2. 25. -तम् Distress, wretchedness. -ता The female of a mouse or shrew. -Comp. -द्याङ्ग, -यत्सल a. kind to the poor. -बन्धः a friend of the poor. -योबनः a cat.

दीनक a. Distressed, wretched.

दीनता Scarcity, weakness; कत्वः समह दीनता प्रतीपं जगमा शुचे Rv. 7. 89. 3.

दीक्ष् 1 A. (दीक्षते, दीक्षतं) 1 To consecrate or prepare oneself for the performance of a sacred rite; दीक्षयस्य त्वमात्मानम् Mb. 14. 71. 21; see दीक्षित below. -2 To dedicate oneself to. -3 To initiate or introduce a pupil. -4 To invest with the sacred thread. -6 To sacrifice. -6 To practise self-restraint. -7 To shave one's head, to be shaved. -8 caus. impel; induce तत्करमस्तमदिदक्षित क्षणं तालकृत्तचलनाय नायकम् N. 18. 120.

दीक्षकः A spiritual guide, priest.

दीक्षणम् [दीक्षभावे ल्युद्] Initiation, consecration.

दीक्षणीया, दीक्षणीयेष्टि f. A sacrificial yaga before initiation; the sacrifice of consecration.

दीक्षित p. p. [दीक्ष् कर्तारे क, दीक्षा जाताऽस्य तार० इतच् वा] 1 Consecrated, initiated (as for a religious ceremony); एते विवाहदीक्षिता यूयम् U. 1; Pt. 1. 167; आपना-भयसत्रेषु दीक्षिताः खन्न पौरवाः S. 2. 17; R. 8. 75; 11. 24, Ve. 1. 25. -2 Prepared for a sacrifice. -8 Prepared for, having taken a vow of; ते पितुर्वधभवेन मन्युना राजवंश-निधनाय दीक्षितम् R. 11. 67. -4 Crowned; पद्मा पद्मातपत्रेण भेजे साम्राज्यदीक्षितम् R. 4. 5. -8 Performed (as the दीक्षा ceremony). -तः 1 A priest engaged in a Dikṣā; नालं ते वित्रियं कर्तुं दीक्षितस्येव साधवः Rām. 3. 65. 12. -2 A pupil--8 A person who or whose ancestors may have performed a grand sacrificial ceremony, such as ज्योतिष्टाम.

दीक्षित m. A consecrator, spiritual father; P. III. 2. 153.

दीदिवि a. 1 shining; राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम् Rv. 1. 1. 8. -2 Risen (as a star). -वि: 1 Boiled rice. -2 Heaven. -3 An epithet of (1) Agni; (2) Brihaspati. -4 Final emancipation.

दीधितिः f. 1 A ray of light; तैरेन प्रतियुनतेरकारि दूरात् कालुष्यं शश्यद्वीधितिच्छराच्छैः Si. 8. 38; R. 3. 22; 17. 48; N. 2. 69; U. 6. 18. -2 Splendour, brightness. -3 Bodily

दाप्त

lustre, energy; विषमदीधितिरिष Bh. 2. 29. -4 A finger.
-5 Ved. A religious prayer or devotion; इयं सा वो अस्मे
दीधितिर्यजना Rv. 1. 186. 11. -6 A son-in-law. -7 Divine inspiration.

दीधितिमत् a. Brilliant. -m. The sun; प्रातदीधितिमानिव आविरमृत्) Ku. 2. 2; 7. 70.

दीधी 2 A. (दीधीते) 1 To shine, -2 To seem, appear; अक्षेत्रविद् यथा मुग्धो भुवनान्यदीध्रयुः Rv. 5. 40. 5.

दीनारः 1 A particular gold; जितश्वासौ मया षोडशसह-ज्ञाणि दीनाराणाम् Dk. -2 A coin in general. -3 A gold ornament. -4 A seal. -5 A weight of gold (cf. Gr. denarius).

दीप् 4 त. (दीप्यते, दीप्त; freq. देदीप्यते) 1 To shine, blaze, (fig. also); सर्वेह्स: सममेस्वाभित नृपगुणेदीप्यते सप्तसप्तिः M. 2. 12; तहणीस्तन एव दीप्यते मणिहाराविल्रामणीयकम् N. 2. 44; Bk. 2. 2; R. 14. 64; H. Pr. 46. -2 To burn, be lighted; सोऽयमिः परेण मृत्युमितिकान्तो दीप्यते Bri. Up. 1. 3. 12. यथा यथा वेयं चपला दीप्यते K. 105. -3 To glow, be inflamed or excited, increase (fig. also); वन्येतरानेकपर्दर्शनेन पुनाईदीपे मददुर्दिनश्रीः R. 5. 47; Bk. 15. 88; Si. 20. 71. -4 To be fired with anger; आसाद्य वाचं स मृशं दिदीपे Ki. 3. 55. -6 To be illustrious. -Caus. (दीपयतिन्ते) 1 To kindle, set on fire, inflame; अयं हि मां दीपयतेऽच विद्या पितम्पदंगुजालेः (इन्दुः) Git 7; U. 1. 42. -8 To excite, raise. -4 To adorn, grace; अवयवदीपितमण्डन-श्रियस्ताः Ki. 10. 1.

दीपः [दीप्-णिच् अच्] 1 A lamp, light; नृपदीपो धनस्तेह प्रजाभ्यः सहरत्रापे । अन्तरस्थैर्गुणैः शुञ्जैर्लक्ष्यते नैव केनचित् ॥ Pt. 1. 221; न हि दीपी परस्परस्योपकुरुतः S. B.; so ज्ञानदीपः &c. -Comp. अक्टुर, the flame or light of a lamp; दीपाल्कुरण्छाया-चम्बलमाकलन्य Bh. 3. 68. कुर्ण्टकविपाण्डुरं द्धति धाम दीपाङ्कराः Vb. -अन्विता 1 the day of new moon (अमा). -2 = दीपाली q.v. -आराधनम् worshipping an idol by waving a light before it. –आलिः, –ली, –आवली, –उत्सवः 1 a row of lights, nocturnal illumination. -2 particularly, the festival called Divali held on the night of new moon in আধিন. –ডভিত্তম্ soot, lamp-black. -केलिका 1 the flame of a lamp. - N. of a com. on Yajñavalkya. - किट्टम् lamp-black, scot. -कूपी, -खोरी the wick of a lamp. - इ a. one who gives a lamp; दीपद-अभुरुत्तमम् Ms. 4. 229. -द्ण्डः A lamp-post, -च्चजः 1 lamp-black. -2 lamp-stand. - yeu: the Champaka tree. **-भाजनम्** a lamp; वामनाः चिरिव दीपभाजनम् (अभूत्) R. 19.51. -माला lighting, illumination; अद्यापि तां धवलवेश्मनि रलदीपमालामयूखपरकैर्दिलितान्धकारे Ch. P. 18. –वर्तिः the wick of a lamp. - मृक्षः 1 a lampstand. कनकोज्ज्वलदीप्तदीपबक्षम् (आसनम्) Bu. Ch. 5. 41. तथेह पम्नेन्द्रियद्रिपत्रुक्षा ज्ञानप्रदीप्ताः परवन्त एव Mb. 12. 202. 9. A treelike column of building (Mar. दीपमाळ); Ram. 2. 6. 18; also दीपपादप (a candle-stick). -2 a light, -3 a lantern. -5 the tree called devadaru q. v. -शञ्चः a moth. -शिखा 1 the flame of a lamp. अनक्गमक्गलावासरत्तदीपशिखामिव Ks. 18.77. -2 lamp-black. -शब्दलला a row of lights, illumination. वीपक a. (-पिका f.) [दीप-ज्वर] 1 Kindling, inflam-

दीपक त. (-पिका f.) [दीप्-ष्युरु] 1 Kindling, inflaming. -2 Illuminating, making bright. -3 Illustrating, beautifying, making illustrious. - 4 Exciting, making intense; सामवादाः सकोपस्य तस्य प्रत्युत दीपकाः Si. 2. 55; Pt. 3. 28. -5 Tonic, stimulating digestion, digestive. -6 Skilful in managing a lamp. -कः 1 A light, lamp; ताबदेव कृतिनामपि स्फुरत्येष निर्मलविवेकदीपकः Bh.1.70.-2 A falcon.-8 An epithet of Kamadeva (also বাংৰক). - No of several plants (Mar. ऑवा, जिरें, चित्रक, कांदा, मोरशेंडा) -5 N. of a Raga. -8 A kind of measure. -कम् 1 Saffron. -2 (In Rhet.) A figure of speech in which two or more objects (some স্থান 'relevant' and some অস্তুর 'irrelevant') having the same attribute are associated together, or in which several attributes (some relevant and some irrelevant) are predicated of the same object; सकृद्बृतिस्तु धर्मस्य प्रकृताप्रकृतात्मनाम् । सैव कियासु बह्वीपु कारकस्येति दीपकम् ।। K. P. त्रां, व्यानित वर्ण्यावर्ण्यानाम् धर्मेक्यं द्वीपकं बुधाः । मदेन भाति कलमः प्रतापेन महीपतिः II Chandr. 5. 45.

दीपन a. [दीप णिच् ल्यु ल्युट् वा] 1 Kindling, inflaming, &c. -2 Digestive, tonic. -3 Exciting, animating, stimulating; आनन्दिमिश्रमदनज्वरदीपनानि Mal. 9. 47. -नम् 1 Kindling, inflaming. -2 A tonic stimulating digestion. -3 Exciting, stimulating, -4 Lighting, illuminating. -5 Promoting digestion. -6 Saffron. -नः see दीपकः (4). -नी 1 N. of several plants (Mar. काकडी, मेथी, पहाडमूळ, ओवा). -2 A mystical Tantrika formula. -8 (In Music) A kind of composition.

दीपनीय a. 1 To be lighted or set on fire. -2 Combustible, inflammable. -3 To be excited or stimulated. -4 Relating to tonic medicines. -यः 1 An aromatic seed (यन्ती). -2 N. of some medicinal or aromatic substances (Mar. पुंट, मिरी, पिंपळी). -यम् A tonic medicine.

दीपिका 1 A light, torch; आसनोषधयो नेतुर्नक्तमस्नेहदीपिका, R. 4. 75; 9. 70. -2 (At the end of comp.) Illustrator. elucidator as in तर्कदीपिका.-3 Moonlight.-4 N. of a Rāgiņī: -5 N. of some plants (Mar. चंखंड, मेथी, औंचा). -Comp. -तेलम् the oil of ptychotis Ajowan (Mar. ऑब्यॉर्च तेल). -धारिणी a female lamp-carrier; K.

दीपित p. p. 1 Set on fire. -2 Inflamed. -3 Illuminated. -4 Manifested. -5 Excited, stimulated.

दोषित m. An illuminator, enlightener, P. III. 2. 153.

दीपिन a. 1 Inflaming, kindling; राक्षानिशेव पूर्णेन्दुमुखी कन्द्पंदीपिनी Ks. 82. 29. -2 Illuminating. -3 Shining, bright.

दीत p. p. [दीप् क] 1 Lighted, inflamed, kindled; यथा बुदीसात्पावकाद्विस्फुलिकाः सदस्यः प्रभवन्ते सहपाः Mund. 2. 1. 1.

ं. इं. को.... १०३

-2 Glowing, hot, flashing, radiant. -3 Illuminated. - Excited, stimulated. - 8 Luminous, bright; ततः शदुनयो दीप्ता मृगाश्च कृरभाषिणः। दीप्तायां दिशि माषन्तो भयमावेद-यन्ति में || Hariv. - B Heated by the sun, exposed to sunshine. -7 Inauspicious (in general); Bri. S. 91. 1. -H: 1 A lion. -2 The citron tree, -3 Inflammation of the nose. -4 Red arsenic. -5 (In Music) A particular tone. -सम् Gold. -Comp. -अंद्राः the sun. -अक्ष: 1 a cat. -2 a peacock '-आंब्र a. kindled (as fire). (-क्रि:) 1 blazing fire. -2 N. of अगस्य; (-a.) digesting well. -अङ्गः a peacock. -आत्मन् a. having a fiery nature. -आस्य a serpent. —उपरु: 1 the sunstone. -2 a crystalline lens. - किरणः tho sun; दीसिकरणश्च दिवाकरोऽयम् Mk. 9. 24. -कीर्तिः, -वर्णः, -शक्तिः epithets of Kartikeya. -जिहा a vixen; (used figuratively for an ill-tempered, quarrelsome woman). -तपस् a. of glowing piety, fervent in devotion. -निर्णयः definite, actual result; बाह्वीर्याश्रित मार्गे वर्तसे दीप्तनिर्णये Mb. 3. 292. 2. - पिङ्गल: a lion. -मूर्तिः Visnu. -रसः an earth-worm. -लोचनः a cat. -लोहम् brass, bell-metal.

दीसक: A kind of disease of the nose. -कम् Gold.

दीतिः f. [दीप्-भाषे-किन्] 1 Brightness, splendour, brilliance, lustre. -2 Brilliancy of beauty, extreme loveliness; (for the difference between दीति and चान्ति see under कान्ति). -3 Lac. -4 Brass. -5 The flash-like flight of an arrow.

दीविमत् a. Splendid, brilliant, shining. -ती (in music) N. of a Sruti.

दीष्य a. 1 To he kindled, inflammable. -2 Tonic, digestive. -प्यम् White cumin seed.

दीप्यकम् i A peacock's crest. -2 A figure of speech (दीपक) -3 N. of several plants.

दीम a. Shining, hrilliant, radiant, resplendent; दोशास्त्रस्पुरदुप्रदीधितिशिखानीराजितज्यं धनुः U. 6. 18 (v. l.); कचित्काचिन्चिताज्यो।तिदाप्रदीपप्रकाशितम् Ks. 25. 135. -म: Fire.

वीर्घ a. (Compar. द्राधायस्, Superl. द्राधिष्ठ) 1 Long (in time or space), reaching far; दीर्घासं शरदिन्दुकान्ति वदनम् M. 2. 3; दीर्घान् कटाक्षान् Me. 37; दीर्घापा &c. -2 Of long duration, lasting long, tedious; दीर्घयामा त्रियामा Me. 110; V. 3. 4; S. 4. 15. -3 Deep (as a sigh); Amaru. 13; दीर्घसुण्णं च निश्वस्य. -4 Long (as a vowel), as the आ in काम. -5 Lofty, high, tall. -6 Dilated, expanded; तृष्णादीर्घस्य चक्षुष: U. 3. 46. -घ: 1 A camel. -2 A long vowel. -3 The fifth, sixth, seventh, and eighth signs of the zodiac. -4 A kind of grass or reed. -धी A long lake or oblong tank. -धीम् ind. 1 Long, for a long time. -2 Deeply. -3 Far. -Comp. -अध्या: 1 a messenger, an express. -2 a camel. -अपेक्षिन् a. very regardful, considerate. -अहन् m. summer (भीषा). -आकार a. ohlong. -आधु a. long-

lived. -आयुस्, -आयुष्य a. longlived. (-m.) 1 a crow. -2 N. of Markandeya. -आयुध: 1 a spear. -2 any long weapon. -3 a hog. -आस्यः an elephant. -कणा white cumin. -কण্ড:, -কण्डकः, -কন্থবং the (Indian) crane. -काय a. tall (in stature). -काष्ट्रम् a beam. -केदाः a bear. -कोशा, -शी, -कोशिका a cockle. -गतिः, -ग्रीयः, -घाटिकः a camel. -चतुरस्रः an oblong. -छदः sugarcano. -जक्लः a. kind of fish. -जक्यः 1 a camel. -2 a crane. -जिह्न: a snake, serpent. -तपस् m. an epithet of Gautama, husband of Ahalya; येषु दीर्घतपसः परिष्रहो वासवक्षणकलत्रतां ययौ R. 11. 33. -तमस् m. N. of a Vedic and pauranic sage; ऋषिदींर्घतमा नाम जात्यन्धो गुरुशापितः। त्वत्रसादाच चक्षुष्मांस्तेन सत्येन मोक्षय ॥ Hariv. -तरः, -द्वः the palm tree. -तुण्डी musk-rat (also दीर्घतुण्डा). -द्ण्डः 1 the palm tree. -2 the castor oil tree. -दर्शन a. far-seeing, sagacious, wise; प्रियः प्रियाया इव दीर्घदर्शनः Bhag. 10. 29. 2. -दिशिन a 1 provident, prudent, far-seeing, longsighted; न दीर्घदर्शिनो यस्य मन्त्रिणः स्युर्महीपतेः । कमायाता ध्रुवं तस्य न चिरात्स्यात्परिक्षयः ॥ Pt. 3. 195. -2 sagacious, wise. -3 knowing the past and future (भूतभविष्यज्ञानी); अमृत्यवस्तदा सर्वे जित्तरे दीर्घदर्शिनः Rām. 7.74.11. (-m.) 1 a vulture. -2 a bear. -3 an owl. -दिष्टि a. far-sighted, shrewd, prudent. - हेपिन cherishing long hatred, implacable. -नाद a making a long continued noise. (-दः) i a dog. -2 a cock. -3 a conch shell. - निद्रा 1 long sleep. -2 the long sleep, sleep of death; R. 12. 81. सोऽय मत्कार्सुकाक्षेपविदापितादिगन्तरैः । शरैविभिन्नसर्वाज्ञो दीर्घनिद्रां प्रवेक्ष्यति ॥ Mark. P. - ust the fork-tailed shrike. - ust the palm tree. -पत्रकः 1 sugar-cane. -2 a kind of garlic. -पवेन् m. a sugar-cane. -पवनः an elephant. -पादः, -प (पा) द m. a heron. -पादपः 1 the cocoa-nut tree. -2 the areca-nut tree. -3 the palm tree. -9 a serpent. -पुच्छिका an iguana (Mar. घोरपड). -पृष्ठ: a snake. -মন্ত্ৰ a far-seeing, prudent, sagacious. -বাভা a kind of deer (चमरी) of whose tails chowries are made. -बाहु: a having long arms; दीर्घबाहुर्दिलीपस्य रघुर्नामाभवस्युतः Hariv. -मारुत: an elephant. -मुखी the musk-rat -मूल: a kind of Bilva plant. - पञ्च a. performing sacrifices for a longer time; अयोध्यायां तु धर्मज्ञं दीर्घयज्ञं महाबलम् Mb. -ব্রো turmeric. -বে: 1 a dog. -2 a hog; L. D. B. -रदः a hog. -रसनः a snake. -रोमन् m. a bear. -लोहितयष्टिका the red variety of sugar-cane. -वक्त्रः an elephant. -विचिछका a shark; crocodile; also वर्षिक. -सक्य a having long thighs. -सत्रम् a long-continued Soma sacrifice. (-\(\mathbf{\pi}\):) one who performs such a sacrifice; R. I. 80. - सुरतः a dog. - सूत्र, - सूत्रिन् a. working slowly, slow, dilatory, procrastinating; दीर्घसूत्री विनश्यति ${f Pt.}$ 4. विधादी दीर्घस्त्री च कर्ता तामस उच्यते ${f Bg.}$ 18. 28. -स्कन्धः the palm tree.

दीर्घीक 8 U. To lengthen, prolong; प्रतिपधगतिरासीद्वेग-दीर्घीकताङ्गः Ku. 3. 76; Me. 31.

दीधींभू 1 P. to become long or prolonged.

दुन्दुामः

दीर्धिका 1 A long or oblong lake; दीर्धिकापिधनी M. 2. 13; वन्यैरिदानीं महिषैस्तदम्भः शुक्ताहतं कोशति दीर्धिकाणाम् R. 16. 13. -2 A well or lake in general.

दीर्ण See under द्.

दीविः The blue jay, Chas bird; see दिवि.

दु I. 5 P. (इनोति, दुत or दूत) 1 To burn, consume with fire; स भस्मसाच्चकारारी दुदाव च कृतान्तवत् Bk. 14. 85. —2 To torment, afflict, distress; उद्धासीनि अलेजानि दुन्वन्त्य-दियं जनम् Bk. 6. 74; 5. 98; 17. 99; (मुखम्) तव विश्वान्तकथं दुनोति माम् R. 8. 55. —3 To pain, produce sorrow; वर्ण-प्रकर्षे सित कर्णिकारं दुनोति निर्गन्धतया स्म चेतः Ku. 8. 28. —4 (Intrans.) To be afflicted or pained; देहि सुन्दरि दर्शनं मम मन्ययेन दुनोमि Git. 3. 7. —Pass. (or 4 Ā. according to some) To be afflicted or pained &c.; नायातः सिख निर्देश यदि शहरत्वं दृति किं दूयसे Git. 7; Ku. 5. 12, 48; R. 1. 70; 16. 21. —II. 1 P. (दवित) To go, move.

दुन p. p. 1 Pained, afflicted, fatigued. दूनास्तेऽरिबल-दूना Ki. 15. 31. -2 Burnt, inflamed. -3 Agitated; see दु and दू, पित्तेन दूने रसने सितापि तिकायते हंसकुळावतंस N.

दुः स्व 10 U. (दुः खयति-ते) To pain, afflict, distress.

दुःख a. [दुष्टानि खानि यस्मिन्, दुष्टं खनति खन् ड, दुःख्-अनु वा Tv.] 1 Painful, disagreeable, unpleasant; सिंहानां निनदा दुःखाः श्रोतुं दुःखमतो वनम् Ram. -2 Difficult, uneasy. - THE 1 Sorrow, grief, unhappiness, distress, pain, agony; मुखं हि दु:खान्यनुभूय शोभते Mk. 1. 10; यदेवीपनतं दु:-स्रात्मुखं तदसवत्तरम् V. 3. 21; 80 दुःखसुख, समदुःखसुख &c. -2 Trouble, difficulty ; S. Til. 12 ; अर्थानामर्जने दुःसमर्जितानां च रक्षणे। आये दुःखं व्यये दुःखं धिगर्याः कष्टसंश्रयाः ॥ Pt. 1. 163. (दु:स्तम् and दु:रोन are used as adverbs in the sense of hardly ' 'with difficulty' 'or trouble' \$. 7.13; अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्भिरवाष्यते Bg. 12. 5; Ku. 4. 13; Pt. 1.; R. 19. 49; H. 1. 158). -Comp. -अतीत् a. freed from pain. -अन्तः final emancipation. -आर्त, -अन्वित a. pained, afflicted, distressed. - T. a. painful, troublesome, -गतम् adversity, calamity; Mh. 12. -प्रामः 'the scene of suffering', worldly existence. - 133 a. 1 tough, hard. -2 pained, distressed. -च्छेद्म also दु:खो-च्छेच a. 1 hard. -2 to be conquered with difficulty. प्रजानुरागाद्धर्माच्च दुःखोच्छेदो हि धार्मिकः $\mathbf{H},\ 4,\ 24,\ -$ जात a.feeling pain. -जीविन् a. living in pain or distress; Ms. 11. 9. -त्रयाभिघातः unbearable association of the three sufferings; दुःखत्रयाभिघाताजिज्ञासा San. K. 1. -दुःखम् (instr.) with great difficulty; (धारयन्ती) शन्योत्सङ्गे लिहित-मसकृदुदुःखदुःखेन गात्रम् Me. 95. -दुःखिन् a having sorrow upon sorrow; मया रक्षति दुःखदुखी Bhag. 11. 11. 19. -दोह्या (a cow) difficult to be milked. -प्राय, बहुल a. full of trouble or grief. -भागिन, -भाज् a. unhappy. Ms. 4.157. भोगः occurrence of trouble or misery. -योगः infliction of pain; Ms. - उद्ध a. hard to be pierced or cut; B. R. 4. 11. -लोक: worldly life, the world as a scene of constant suffering. -शीछ a. 1 hard to please or manage, bad tempered, irritable; उपेत्य सा दोइदर्: क्रांलताम् R. 3. 6; Ś. 4. -2 accustomed to the misery of; कामेकपत्नीवतदु: खरीलाम् Ku. 3. 7; 'who is accustomed to (suffer) the misery (hard lot) of a perfectly chaste life. -संचार a. 1 passing (time) unhappily. -2 impassable -सागर: 'the sea of troubles'; worldly life.

द्वारा uneasiness, pain, discomfort; Ch. Up. 7. 26. 2.

दुःखाइ.त [दुःखात् प्रतिलोम्ये इति डाच् P. V. 4. 64] Hurt, oppressed; N. 22. 138; Si 2, 11.

दुःखायते Den. A. To feel pain, be distressed. (Also दुःख्यति Den. P.)

दुःखित a. [दुःख तार॰ इतच्] 1 Distressed, afflicted, pained; दुःखिता यत्र दृश्येरन् विकृताः पापकारिणः Ms. 9. 288. –2 Poor, unhappy, miserable. –तम् Trouble, distress.

दुःखिन् a. 1 Distressed, afflicted, pained.-2 Difficult, painful. -3 poor, miserable.

दुःखीयति Den. P. To suffer pain, be distressed; दुःखीयति सुरुहेतोः को मूढः सेवकादन्यः H. 2. 27.

दुक्लम् Woven silk, silk-garment, a very fine garment in general; श्यासलमृदुलकलेवरमण्डनमधिगतगौरदुक्लम् Git. 11; Ku. 5. 67, 78; Bk. 3. 34; 10.1; R. 17. 25; also दुग्ल. —Comp. —पट्टः a head-band of fine cloth; Hariv.

दुग्ध, -दुघ &c. See under दुई.

दुडि: f. A small tortoise.

दुण्डुक a. Dishonest, bad-hearted, fraudulent.

दुण्डुभः = डुण्डुभ q. v.

दुद्धमः A green onion.

दुन्दमः A kind of drum; see दुन्दुभि.

दुध् 1 P. (दोधति) Ved. 1 To kill, hurt, injure. -2 To drive forward, propel.

दुधि a. Ved. Injurious, hurtful; स्यूमगृभे दुधयेऽर्वते च Rv. 6. 36. 2.

दुधित a. Troubled, perplexed.

दुध a. Ved. 1 Restraining wicked enemies. -2 Powerful, violent, terrible, injurious. (= दुवि q. v.)

दुन्दुः 1 A kind of drum. -2 N. of Vasudeva, Krisna's father.

g-gw: 1 A kind of large kettle-drum. -2 A kind of water-snake. -8 An epithet of Siva. -4 a long wreath; N. 21.43.

दुन्दुभिः m. f. 1 A sort of large kettle-drum, drum; विजयदुन्दुभितां ययुरणेवाः R. 9. 11. -m. 1 An epithet of Visnu. -2 Of Krisna. -3 A kind of poison. -4 N. of a demon slain by Vali. (When Sugriva showed to

Rāma the skeleton of this demon to show him how powerful Vāli was, Rāma kicked it with but a gentle force, and threw it many miles away). —6 N. of Varuṇa.—6 N. of the 56 th year in the cycle of संन्तर्ह.—7 (f.) A pair of three spots on a die. दुन्दुभिदेशमधेदे च बाग्रे वर्ष त्रिकहरे Nm.

दुन्दुभिकः A kind of poisonous insect.

दुन्दुमा A sound (of a drum).

दुन्दुमायते Den. A. To sound.

दुन्दुमायितम् Drum-sound; स्तनियत्नोरिबामन्ददुन्दुभेर्दुन्दु-मायितम् U.6.2.

दुन्दुमारः 1 A sort of red worm. -2 The smoke of a house. -3 A cat,

It ind. (A prefix substituted for IV before words beginning with vowels or soft consonants in the sense of 'bad', 'hard' or 'difficult to do a certain thing'; for compounds with 34 as first member see 34 s. v.). -Comp. -अक्ष a. 1 weak-eyed. -2 evileyed. (-क्षः) 1 a loaded or false die. -2 dishonest gambling. -अक्षरम् an evil word; श्रुति ममाविश्य भवद्दुरक्षरं सज्जत्यदः कीटकवदुत्कटा हजः N. 9. 63. -आतिकम a. difficult to be overcome or conquered, unconquerable; सर्व तु तपसा साध्ये तपो हि दुरित-कमम् Ms. 11. 2. 38; स्वभावो दुरितिकमः 'nature cannot be changed'; स्वजातिर्दुरतिकमा Pt. 1. -2 insurmountable, impassable; B. R. 6. 18-19. -3 inevitable. (-#:) an epithet of Visnu. -अत्यय a. 1 difficult to be overcome; स्वर्गमार्गपरिघो दुरत्ययः R. 11. 88. -2 hard to be attained or fathomed; स एव आत्मा स्वपरेत्यबुद्धिभिद्धेरत्यया-नुक्रमणो निरुष्यते Bhag. 7. 5. 13. -अदृष्टम् ill-luck, misfortune. -अधिग, -अधिगम a. 1 hard to reach or attain, unattainable; Bhag. 3. 23. 8; दुरिधगमः परभागो यावश्वरुषेण पौरुषं न कृतम् 1/t. 1. 330. -2 insurmountable. -3 hard to be studied or understood; इह दुरिधगमैः किश्व-देवागमैः Ki. 5. 18. -अधिष्टित a. badly performed, managed, or executed. (-तम्) improper stay at a place. -अधीत a. badly learnt or read. -अध्यय a. 1 difficult of attainment; सहस्रवःमी चपलैर्द्धरध्ययः Si. 12.11. -2 hard to be studied. -अध्यवसायः a foolish undertaking. -अध्वः a had road; स्वयं दुरध्वार्णवनाविकाः कथं स्पृशन्तु विज्ञाय हृदापि तादुशीम् N. 9. 33. -अन्त a. 1 whose end is difficult to be reached, endless, infinite; संकर्षणाय सूक्ष्माय दुरन्तायान्तकाय च Bhag. -2 ending ill or in misery, unhappy; अहा दुरन्ता बलवदिरोधिता Ki. 1. 23; तृत्यति युवति-जनेन समें सिंख विरहिजनस्य दुरन्ते (वसन्ते) Git. 1; इयमुदरदरी-दुरन्तधारा यदि न भवेदभिमानभन्नभूमिः Udb. -8 hard to he understood or known. - insurmountable. -अन्तक a. = दुरन्त q. v. (-कः) an epithet of Siva. –शन्वय a. 1 difficult to be passed along; Mb. 14. 51. 17. -2 hard to be carried out or followed. -3 difficult to be attained. or understood; बुद्धिश्व ते महाप्राज्ञ देवैरिप दुरन्वया Ram. 3. 66. 18. - ¶ not suitable, improper; वची दुरन्वयं विभास्तूल्णी-

मासन्ध्रमद्भियः Bhag. 10. 84. 14. (-यः) 1 a wrong conclusion, one wrongly interred from given premisses. -2 (in gram.) a false agreement. -अपवादः ill report, slander. -अभिग्रह a. difficult to be caught. -अभि-मानिन् a. vain-glorious, disagreeably proud. -अवगम a. incomprehensible; Bhag. 5. 13. 26. -अवप्रह a. 1 difficult to be restrained or subjugated; भक्ता भजहब दुरवग्रह मा त्यजारमान् Bhag. 10. 29. 31. -2 disagreeable. -अवशह a. difficult to be attained; Bhag. 7. 1. 19. -अवच्छद् a. difficult to be hidden; हेतुभिलेक्ष्यां नकुराप्रीतां दुरवच्छदैः Bhag. 10. 62. 28. -अवबोध a. unintolligible. Bhag. 10. 49. 29. -अवसित a. unfathomed, difficult to be ascertained; युपतिभिरजशकशंकराचैर्द्वरवसितस्तवमच्युतं नतोऽस्मि Bhag. 12. 12. 67. -अवस्य a. ill off, badly or poorly circumstanced. -अवस्था, -स्थानम् a wretched or miserable state; Bhag. 5. 3. 12. -अवाप a. difficult to be gained or fulfilled; S. 1. -अवेक्षितम् an improper look. -अहः a bad day.-आकृति a. ugly, mis-sbaped. -आकन्द a. crying bitterly or miserably; किं कन्दिस दुराकन्द स्वपक्ष-क्षयकारक Pt. 4. 29. -आक्रम a. 1 invincible, unconquerable. -2 difficult to be passed. -आक्रमणम् 1 unfair attack. -2 difficult approach. -आगमः improper or illegal acquisition. - সাম : foolish obstinacy, headstrongness, pertinacity; ममाहिमत्युददुरामहाणां वुसाम् Bhag. 3. 5. 43. -आचर a. 1 hard to be performed. -2 incurable (as a disease). - সাভাব a. 1 ill-conducted, hadly behaved. -2 following bad practices, wicked, depraved; श्राप चेत्पुदुराचारो भजते मामनन्यभाक् Bg. 9. 30. (-रः) bad practice, ill-conduct, wikedness. - आड्य a. not rich, poor. -आत्मता vileness, haseness, wickedness. -आत्मन a. evil-natured, low, wicked, vile, base, mean; ये च प्राहुर्दुरात्मानो दुराराध्या महीभुजः Pt. 1.39. (-m.) a. rascal, villain, scoundrel. -आधर a. difficult to be withstood or overpowered, irresistible. -आधर्प a. hard to be approached or assailed, unassailable जगन्नायो दुराधर्षो यहां भागीरथां प्रति Mb. -2 not to be attacked with impunity. -3 haughty. (-र्वः) white mustard. -आधारः an epithet of Siva. -आधिः (m.) 1 distress or anxiety of mind; निरस्तनारीसमया दुराधयः Ki. 1, 28. -2 indignation. -आधी a. Ved. malignant, thinking ill of. -आनम a. difficult to bend or draw; स विचिन्त्य धनुर्दुरानमम् R.11.38. -आप a. 1 difficult to be obtained; श्रिया दुरापः कथमीप्सितो भवेत् \$. 3. 13; R. 1. 72; 6. 62. -2 difficult to be approached; Pt. 1. 67. -3 hard to be overcome. -आपादन a. difficult to be brought about; कि दुरापादनं तेषाम् Bhag. 3. 23. 42. - arg a. difficult to be filled or satisfied; Bhag. 7. 6. 8. - সাৰাঘ a. hard to be molested. (-খঃ) N. of Siva. -आमोदः had scent, stench; श्वधूमदुरामोदः शालिभक्तेऽत्र विद्यते Ke. 82, 22. -आराध्य a. difficult to be propitiated, hard to be won over or conciliated; दुराराध्याः श्रियो राज्ञां दुरापा दुष्परिपहाः Pt. 1. 38. -आरुद्द a. difficult to be mounted. (-E:) 1 the Bilva tree. -2 the coccanut tree. -3 the date tree. -आरोप a. difficult to be strung (bow); दुरारोपमैन्दुशेखरं धनुर्दुर्निवारा रावणभुजदण्डाः $\mathbf{B}.\ \mathbf{R}.\ 1.\ 46-47.$

दुर्

821

-आरोह a. difficult of ascent. (-हः) 1 The coccanut tree. -2 the palm tree. -8 the date tree. -आलाप: 1 a curse, imprecation. -2 foul or abusive language. -आलोक a. 1 difficult to be seen or perceived. -2 painfully bright, dazzling; दुरालोकः स समरे निदाधाम्बररत्नवत् K. P. 10. (-कः) dazzling splendour. -आव (वा) र a. 1 difficult to be covered or filled up; दुरानरं त्वदन्येन राज्यखण्डमिदं महत् Ram. 2. 105. 5. -2 difficult to be restrained, shut in, kept back or stopped. -आवर्त a. difficult to be convinced or set up; भवन्ति सुदुरावर्ता हेतुमन्तोऽपि पण्डिताः Mb. 12. 19. 23. -आशय a. 1 evil-minded, wicked, malicious, स्फुटनिर्भिन्ने दुराशयोऽधमः Si, उपेथिवान् मूलमशेषमूलं दुराशयः कामदुघाङ्घिपस्य Bhag. 3. 21. 15. -2 having a bad place of rest. (-m.)the subtle body which is not destroyed by death (लिन्नदेह); एतन्मे जन्म लोकेऽस्मिन्मुमुक्षूणां दुराशयात् Bhag. 3. 24. 36. - STRI 1 a bad or wicked desire. - 2 hoping against hope. -आस a. difficult to be abided or associated with; संघर्षिणा सह गुणाभ्यधिकेर्दुरासम् Si. 5. 19. -आसद् a. 1 difficult to be approached or overtaken; स सभूव दुरासदः परे: R. 3. 66; 8. 4; Mv. 2. 5; 4. 15. -2 difficult to be found or met with. -3 unequalled, unparalleled. -4 hard to be borne, insupportable. -8 difficult to be conquered, unassailable, unconquerable; जहि शत्रुं महाबाही कामरूपं दुरासदम् Bg. 3. 43. (-दः) an epithet of Siva. - रत a. 1 difficult. - 2 sinful. (-तम्) 1 a bad course, evil, sin; दरिद्राणां दैन्यं दुरितमथ दुर्वासनहृदां दुतं दूरीकुर्वन G. L. 2; R. 8. 2; Amaru. 2; Mv. 3. 43. -2 a difficulty, danger. - 3 a calamity, evil; अपत्ये यत्ताहग्-दुरितमभवत् U. 4.3. -इतिः ∫. Ved. 1 a bad course. -2 difficulty. - रथम् 1 a curse, imprecation. -2 a spell or sacrificial rite performed to injure another person. -देशः a had lord or master. -देवणा, -एवणा i a curse, an imprecation. -2 an evil eye. -उक्त a. harshly uttered; Pt. 1.89. - उक्तम्, - उक्तिः f. offensive speech, reproach, abuse, censure; लक्ष्मि क्षमस्य वचनीयमिदं दुरुक्तम् Udb. -उच्छेद a. difficult to be destroyed. -उत्तर a. 1 unanswerable. -2 difficult to be crossed; दहतोर पद्ध इबान्धकारे Bk. 11. 20; प्राप्तः पक्को दुरुत्तरः Ki. 15. 17. -उद्य a. appearing with difficulty, not easily manifested; येंड नात्मना दुरुदयो भगवानप्रतीत: Bhag. 3. 16. 50. -उदर्क a. having bad or no consequences; N. 5. 41. - 3 दाहर a. difficult to be pronounced or composed; अनुज्ञितार्थसंबन्धः प्रबन्धी दुस्ताहरः Si. 2. 73. -उद्वह a. burdensome, unbearable. -उपसद a. difficult of approach; Ki. 7. 9. -उपसर्पिन a. approaching incautiously; एकमेव दहत्यभिनेरं दुरुपसर्पिणम् Ms. 7. 9. - उन्ह a. abstruse; जानीते जयदेव एव शरणः स्टाध्ये दुस्दुते Git. -एव a. Ved. 1 having evil ways. -2 irreeistible, unassailable, (-घः) a wicked person. -ओपस् a. Ved. slow, lazy. - 1 1 difficult of access, inaccessible, impervious, impassable; दुर्गस्त्वेष महापन्थाः Mb. 12. 300. 50; दुर्ग पथस्तत्कवयो वदन्ति Kath. 1. 3. 14. -2 unattainable. - 3 incomprehensible. - 4 following wicked path, vicious; Ram. 2. 39. 22. (-गः, नगम्) 1 a difficult or narrow passage through a wood or over a stream,

mountain &c., a defile, narrow pass. -2 a citadel, fortress, castle; न दुर्ग दुर्गमित्येव दुर्गमं मन्यते जनः। तस्य दुर्गमता सैव यत्त्रभुस्तस्य दुर्गमः ॥ Siva. B. 16. 61. -8 rough ground. - difficulty, adversity, calamity, distress, danger; निर्तारयति दुर्गाच्च Ms. 3. 98; 11. 43; मच्चित्तः सर्व-दुर्गाणि मत्त्रसादात्तरिष्यसि; Bg. 18. 58. (-गः) 1 bdellium. -2 the Supreme Being. -3 N. of an Asura slain by Durga (thus receiving her name from him). अध्यक्षः, पति:, पाल: the commandant or governor of a castle. अन्तः The suburb of a fort; दुर्गान्ते सिद्धतापसाः Kau. A. 1. 12. कर्मन n. fortification. विकारक a. making difficult. (-कः) the birch tree. ेब्नी N. of Durga. ेतरणी an epithet of Savitri. साबित्री दुर्गतरणी बीणा सप्तविधा तथा Mb. ेमार्गः a defile, gorge. ेल्ड्घनम् surmounting difficulties. (नः) a camel. असंबर: 1 a difficult passage as to a fort &c., a bridge &c. over a defile. ंसंस्कारः Repairs to the old forts; अतो दुर्गसंस्कार आरब्धब्ये किं कौमुदीमहोत्सवेन Mu. ^oसिंहः N. of the author of क्लापपरिशिष्ट. ^oव्यसनम् a defect or weak point in a fortress. (-जो) an epithet of Parvati, wife of Siva. -2 The female cuckoo -3 N. of several plants. वनमी the 9th day of the hright half of कार्तिक. पूजा the chief festival in honour of दुर्गा in Bengal in the month of Asvina. - Tot a. 1 unfortunate, in bad circumstances; समाश्वासिम केनाहं कथं प्राणिमि दुर्गतः Bk. 18. 10. -2 indigent, poor. -3 distressed, in trouble. **-गतता** ill-luck, poverty, misery; तावजनमातिदुःखाय तते। दुर्गतता सदा Pt. 1. 265. -गातिः f. 1 misfortune, poverty, want, trouble, indigence; न हि कल्याणक्कत्कश्चिद् दुर्गति तात गच्छति Bg. 6. 40. -2 a difficult situation or path. -3 hell. - गन्ध a. ill-smelling. (-न्धः) 1 had odour, stink -2 any ill-smelling substance. -3 an onion. -4 the mango tree. (न्धम्) sochal salt. -गन्धि, -गन्धिन a. ill-smelling. -чн a. 1 impassable, inaccessible, impervious; कॉमिनीकायकान्तारे कुचपर्वतदुर्गमे Bh. 1. 86; Si. 12. 49. -2 unattainable, difficult of attainment. -3 hard to be understood. -(मम्) a difficult place like hill etc: भ्राम्यन्ते दुर्गमेष्वपि Pt. 5. 81. -गाइ, -गाध, -गाह्य a. difficult to be fathomed or investigated, unfathomable. -गुणितम् not properly studied; चिराभ्यस्तपर्थ याति शास्त्रं दुर्गुणितं यथा Avimārakam 2. 4. नाष्ट्री evil association; conspiracy. बद्धी रक्षः कम्पनेशी दुर्गोष्टीमध्यगोऽभवत् Rai, T. 6. 170. - 25 a. 1 difficult to be gained or accomplished. -2 difficult to be conquered or subjugated; दुर्गीणि दुर्पहाण्यासन् तस्य रोद्धरिप द्विषाम् R. 17. 52. -3 hard to be understood. (-5:) 1 a cramp, spasm. -2 obstinacy. -8 whim, monomania; कयं न वा दुर्गहदीय एव ते हितेन सम्य-ग्गुरुणापि शम्यते N. 9. 41. -घट α. 1 difficult. कार्याणि घटबन्नासीद् दुर्घटान्यपि हेलया Raj. T. 4.361. -2 impossible.-घण a. 1 closely packed together, very compact. -धुस्ट: An unbeliever; L. D. B. -घोष: 1 a harsh cry. -2 a bear. - जन a. 1 wicked, bad, vile. -2 slanderous, malicious, mischievous; थथा स्त्रीणां तथा वार्चा साधुत्वे दुर्जनो जनः U. 1. 6. (- नः) a bad or wicked person, a malicious or mischievous man, villain; दुर्जनः प्रियवादी च नैतद्विश्वास-

दुर्

कारणम् Chap. 24, 25; शाम्येत्प्रत्यपकारेण नोपकारेण दुर्जनः Ku. 2.40. (दुर्जनायते Den. A. to become wicked; स्वजनोऽपि दरिद्राणां तस्क्षणाद् दुर्जनायते Pt. 1. 5.). (दुर्जनीकृ [चिव | to make blamewortby; दुर्जनीकृतास्मि अनेन मां चित्रगतां दर्शयता Nag. 2). -जय a. invincible. (-यः) N. of Visnu. -जर a. 1 ever youthful; तस्मिन्स्तनं दुर्जरवीर्यमुल्बणं घोराङ्कमादाय शिशोदधानथ Bhag. 10. 6. 10. -2 hard (as food), indigestible. -3 difficult to be enjoyed; राजश्रीदुंजरा तस्य नवत्व भूभुजोऽभवत् Raj. T. 5. 19. -जात a. 1 unbappy, wretched. -2 bad-tempered, bad, wicked; Rāj. T. 3. 142. -3 false, not genuine. ेजायिन a. one who is born in vain; यो न बातयते वैरमल्पसत्त्वाद्यमः पुमान् । अफलं जन्म तस्याहं मन्ये दुर्जातजायिनः ॥ Mb. (-तम्) 1 a misfortune, calamity, difficulty; त्वं तावद् दुर्जाते मेद्भयन्तसाहाण्यकारिणी भव M. 3; दुर्जातबन्धः R. 13. 72 'a friend in need or adversity.' -2 impropriety. -जाति a. 1 had natured, vile, wicked; रुदितशरणा दुर्जातीनां सहस्व रुषां फलम् Amaru 96. –2 outcast. (-ति: f.) misfortune, ill condition. -ज्ञान, -ज्ञेय a. difficult to be known, incomprehensible. उच्चावचेषु भुतेषु दुर्जेयामकृतात्मभिः Ms. 6. 73. (-यः) N. of Siva. -णयः, -नयः, -नीतिः 1 bad conduct. -2 impropriety -3 injustice. -णामने,-नामन् a. having a bad name.-णीत a. 1 ill-behaved. -2 impolitic. -3 forward. (-तम्) misconduct; दुर्णीतं किमिहास्ति कि सुचरितं कः स्थानलाभे गुणः H. -दम, -दमन, -दम्य a, difficult to be subdued, untamable, indomitable. - ইহা a. 1 difficult to be seen. -2 dazzling; सुदुर्दर्शिमदं ह्रपं दृष्टवानिस यन्मन Bg. 11. 52. -दर्शन a. ugly, ill-looking; दुर्दर्शनेन घटतामियमध्यनेन Mal. 2. 8 -द्शा a mislortune, calamity. -दान्त a. 1 hard to be tamed or subdued, untamable; Si. 12. 22. -2 intractable, proud, insolent; दुर्दान्तानां दमनविधयः क्षत्रियेष्वायतन्ते Mv. 3. 34. (-तः) 1 a calf. -2 a strife, quarrel. -3 N. of Siva. -दिन a. cloudy, rainy. (-नम्) i a bad day in general; तिहैने दुर्दिने मन्ये यत्र मित्रागमो हिन Subbas. - 2 a rainy or cloudy day, stormy or rainy weather; उन्नमत्यकालदुर्दिनम् Mk. 5; Ku. 6. 43; Mv. 4. 57. -3 a shower (of anything); द्विषां विषद्धं काकुरस्थस्तत्र नाराचदुर्दिनम् ॥ सन्मङ्गलस्नात् इव R. 4. 41, 82; 5. 47; U. 5. 5. - 4 thick darkness; जीमूर्तेश्व दिशः सर्वाश्रके तिमिरदुर्दिनाः Mb. (दुर्दिनायते Den. A. to become cloudy.) -दिवसः a dark or rainy day; Pt. 1. 173. -दुह्र्ट:, -द: 1 an unbeliever -2 an abusive word. -द्वरा a. 1 disagreeable to the sight, disgusting; হুইয়া বস राक्षसं घोरहममपश्यत्सः Mb. 1. 2. 298. -2 difficult to be seen; पादचारमिवादित्यं निष्पतन्तं सुदुर्देशम् Ram. 7. 33. 5. -दृष्ट a. illjudged or seen, wrongly decided; Y. 2. 305. —दैवम् ill-luck, misfortune. - यूतम an unfair game. - व्रमः onion (green). - UT a. 1 irresistible, difficult to be stopped. -2 difficult to be borne or suffered; दुर्धरेण मदनेन साद्यते Ghat. 11; Ms. 7. 28. -3 difficult to be accomplished. ■ difficult to be kept in memory. (¬••) quickeilver. -ঘৰ্ষ a. 1 inviolable, unassailable. -2 inaccessible; संयोजयित विद्येव नीचगापि नरं सरित्। समुद्रमिव दुर्धर्षे रूपं भाग्य-भतः परम् ॥ H. Pr. 5. -3 fearful, dreadful. -4 haughty. -ची a. stupid, silly. -नयः 1 arrogance. -2 immorality.

-8 evil strategy; उन्मूलयितुमीशोऽहं त्रिवर्गमिव दुर्नयः Mu. 5. 22. -मामकः piles. अरि: a kind of bulbous root (Mar. सुरण). -नामन् m. f. a cockle. (-n.) piles. -निम्नह a. irrepressible, unruly; मनो दुर्निधहं चलम् Bg. 6.35. -निमित a. carelessly put or placed on the ground; पदे पदे दुर्निमित गलन्ती R. 7. 10. -निमित्तम 1 a bad omen; R. 14. 50. -2 a bad pretext. -निवार, -निवार्य a. difficult to be checked or warded off, irresistible, invincible. -नीतम् 1 misconduct, bad policy, demerit, misbehaviour; दुणीतं किम-हारित Pt. 2. 21; H. l. 49. -2 ill-luck. -नीतिः f. maladministration; दुर्नीतिं तव विध्य कीपदहनज्वालाजटालोऽपि सन्; Bv. 4. 36. - मूपः a had king; आसीत् पितृकुलं तस्य भक्ष्यं दुर्नृप-रक्षसः Rai, T. 5. 417. - न्यस्त a. badly arranged; दुन्येस्त-पुष्परचितोऽपि Mal 9.44. - बल त. 1 weak, feeble. -2 enfeebled, spiritless; दुर्नलान्यक्रकानि U. 1. 24. -8 thiu, lean, emaciated; U. 3. - 4 small, scanty, little; আখাণ-पत्ति प्रति दुर्बलाशः R. 5. 12. - बाध a. Unrestrained (अनिवार); दुर्बाधो जनिदिवसान्मम प्रवृद्धः (आधिः); Mv. 6. 28. **–बाल** a. 1 hald-headed. -2 void of prepuce. -3 having crooked hair. - शुद्ध a. 1 silly, foolish, stupid. -2 perverse, evil-minded, wicked; धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेयुद्धे प्रियचिकीर्षवः (समा-गताः) Bg. 1, 23. -बुध a. wicked-minded, silly; Mb. 11.4.18. -वाध a. unintelligible, unfathomable, inscrutable; निसर्गद्वीधमवोधविष्ट्वाः क भूपतीनां चरितं क जन्तवः Ki. 1. 6. -भग a. 1 unfortunate, unlucky; श्रीवहाम दुर्भगाः (निन्दन्ति) Pt. 1. 415. -2 not possessed of good features, ill-looking. - भगा 1 a wife disliked by ber husband; दर्भगाभरणप्रायो ज्ञानं भारः कियां विना H. 1.17.-2 an ill-tempered woman, a shrew. -3 a widow; -HT a. insupportable, burdensome, heavily laden with (comp.); तती राजाब्रवीदेतं बहुन्यसनदुर्भरः Ks. 112. 156. - भाग्य a. unfortunate, unlucky. (ग्यम्) ill-luck. -भावना 1 an evil thought. -2 a bad tendency. - भिक्षम् 1 scarcity of provisions, dearth, famine; Y. 2. 147; Ms. 8. 22; उत्सवे व्यसने चैव दुर्भिक्षे... यस्तिष्ठति स बान्धवः H. 1. 71; Pt. 2. -2 want in general. -भिद, -भेद, -भेद्य a. firm; सुजनस्तु कनकघटवद् दुर्भेदाश्राप्तु मंध्येयः Subhās. -भृत्यः a bad servant. -भिषज्यम् incurability; Bri. Up. 4. 3. 14. - Mag m. a bad brother. - मङ्क a. obstinate, disobedient. - मिति a. 1 silly, stupid, foolish, ignorant. -2 wicked, evilminded; न सांपरायिकं तस्य दुर्मतिर्विद्यते फलम् Ms. 11. 30. -मद् a. drunken, ferocious, maddened, infatuated; Bbag.1.15.7. -दः foolish pride, arrogance. -दम् the generative organ; आमक नाम विषयं दुर्मदेन समन्वितः Bbag. 4. 25. 52 -मनस् a. troubled in mind, discouraged, disspirited, sad, malancholy; अदा बाईस्पतः श्रीमान् युक्तः पुष्येण राघवः। प्रोच्यते बाह्मणैः प्राज्ञैः केन त्वमसि दुर्मनाः ।। Ram. [दुर्मनायते Den. $oldsymbol{A}$, to be troubled in mind, he sad, meditate sorrowfully, to he discousolate, become vexed or fretted; Mal. 3]. -मजुब्यः a had or wicked man. -मन्त्रः, -मन्त्रितम्, -मन्त्रणा evil advice, bad counsel; दुर्मन्त्रान्त्रपतिविनश्यति Pt. 1. 169. -भरम् a hard or difficult death; Mb 14. 61. 9. -मरी a kind of द्वी grass. -मर्णम् violent or unnatural death. -मर्च a. 1 unbearable; Bhag. 6. 5. 42. -2 obstinate,

hostile. -मर्पणः N. of Vișnu. -मर्पित a. provocated, encouraged; एवं दुर्मिषैतो राजा स मात्रा बम्हवाहनः Mb. 14. 79. 13, -मर्याद a. immodest, wicked. -महिका, -मही a minor drama, comedy, farce; S. D. 553. - मित्रः 1 a bad friend. -2 an enemy. -He a. 1 having a bad face, hideous, ugly; Bh. 1. 90. -2 foul-mouthed, abusive, scurrilous; Bh. 2. 69. (-- 1 1 a horse. -2 N. of Siva. -3 N. of a serpent king (Nm.) -4 N. of a monkey (Nm.) -5 N. of a year (29th year out of 60 years cycle). - मूल्य a. highly priced, dear. - मेधस् a. silly, foolish, dull-headed, dull; Pt. I. (-m.) a dunce, dull-headed man, blockhead; प्रन्थानधीत्य व्याकतु-मिति हुर्मेधसोऽप्यलम् Si. 2. 26. -मैत्र a. unfriendly, hostile; Bhāg. 7. 5. 27. -यशस् n. ill-repute, dishonour. -योगः 1 had or clumsy contrivance. -2 a had combination. -योध, -योधन a. invincible, unconquerable. (-नः) the eldest of the 101 sons of Dhritarastra and Gandbari. [From his early years he conceived a deep hatred for his cousins the Pandavas, but particularly Bhima, and made every effort he could to compass their destruction. When his father proposed to make Yudhisthira heir-apparent, Duryodhana did not like the idea, as his father was the reigning sovereign, and prevailed upon his blind father to send the Pandavas away into exile. Väranavata was fixed upon as their abode, and under pretext of constructing a palatial building for their residence, Duryodhana caused a palace to be built mostly of lac, resin and other combustible materials, thereby hoping to see them all destroyed when they should enter it. But the Pandayas were forewarned and they safely escaped. They then lived at Indraprastha, and Yudhisthira performed the Rajasuya sacrifice with great pomp and splendour. This event further excited the anger and jealousy of Duryodhana, who was already vexed to find that his plot for burning them up had signally failed, and he induced his father to invite the Pandayas to Hastinapura to play with dice (of which Yudhisthira was particularly fond). In that gambling-match, Duryodhana, who was ably assisted by his maternal uncle Sakuni, won from Yudhişthira everything that he staked, till the infatuated gambler staked himself, his brothers, and Draupadi herself, all of whom shared the same fate. Yudhisthira, as a condition of the wager, was forced to go to the forest with his wife and brothers, and to remain there for twelve years and to pass one additional year incognite. But even this period, long as it was, expired, and after their return from exile both the Pandavas and Kauravas made great preparations for the inevitable struggle and the great Bbarati war commenced. It lasted for eighteen days during which all the Kaurayas, with most of their allies, were slain. It was on the last day of the war that

Bhīma fought a duel with Duryodhana and smashed his thigh with his club.] मोघं तवेदं भुवि नामधेयं दुर्योधनेतीह कृते पुरस्तात् न हीह दुर्योधनता तबास्ति पलायमानस्य रणं विहास Mb. 4. 65. 17. -योनि a. of a low birth, न कथंचन दुर्योनिः प्रकृति स्वां नियच्छति Ms. 10. 59. **-लङ्य** a. difficult to be seen or perceived, hardly visible. - इयम् bad aim; मनः प्रकृत्यैव चलं दुर्लक्ष्यं च तथापि मे Ratn. 3. 2. -लभ a. 1 difficult to be attained, or accomplished; R. 1. 67; 17. 70; Ku. 4. 40; 5. 46, 61; दुर्लभं भारते जन्म मानुष्यं तत्र दुरुभम् Subhas. -2 difficult to be found or met with, scarco, rare; मुद्धान्तदुर्लभम् S. 1. 17. - 8 best, excellent, eminent. - आम: a village situated close to a large village and inhabited by the free-holders (अप-हारोपजीविनः); Mana. 10. 79-80. - dear, beloved. - d costly. –ਲਲਿੰਗ a. 1 spoilt by fondling, fondled too much, hard to please; हा मदक्कदुर्लिल Ve. 4; V. 2.8; Mal. 9. -2 (hence) wayward, naughty, illbred, unruly; स्पृह्यामि खलु दुर्लिन्तायासमै ई. ७. (-तम्) waywardness, rudeness. -लेख्यम् a forged document. Y. 2. 91. - वच a. 1 difficult to be described, indescribable. अपि नागधिपस्य दुर्वचं वचनं तद् विद्धात विस्मयम् Ki. 2. 2. -2 not to be talked about. -3 speaking improperly, abusing. (चम्) abuse, censure, foul language. - वचस् n. abuse, censure; असहां दुवेची ज्ञातेर्मेघा-न्तरितरौद्रवत् Udb. -यर्णे a. bad-coloured. -र्णः 1 bad colour. -2 impurity; यथा है म्नि स्थितो वहिर्दुवर्ण हन्ति धातु-जम् Bbsg. 12. 3. 47. (-र्णम्) 1 silver. दुर्वर्णभितिरिह सान्द्रसुधासुवर्णा Si, 4, 28. -2 a kind of leprosy. -चस a. difficult to be resided in. -वसतिः f. painful residence; R. 8. 94. - वह a. heavy, difficult to be borne; दुर्वहगर्भीखिन्नसीता U. 2. 10; Ku. 1. 11. -वाच् a. speaking ill. (-f.) 1 evil words, abuse. -2 inelegant language or speech. -वाच्य a. 1 difficult to be spoken or uttered. -2 abusive, scurrilous. -8 harsh, cruel (as words). (-च्यम्) i censure, abuse. -2 scandal, ill-repute. -वातः a fart. व्यातय Den. P. to break wind or fart; इत्येके विहसन्त्येनमेके दुर्वातयन्ति च Bhag. 11. 23. 40. -वादः slander, defamation, calumny. -वार, -वारण a. irresistible, unbearable; R. 14. 87; कि चायमरिदुर्वारः पाणी पाशः प्रचेतसः Ku. 2. 21. -वासना 1 evil propensity, wicked desire; कः शत्रुर्वद खेददानकुशलो दुर्वासनासंचयः Bv. 1.86. - 2 a chimera. - वासस् a. 1 ill-dressed. - 2 naked. (-m.) N. of a very irascible saint or Risi, son of Atri and Anasuyā. (He was very hard to please, and he cursed many a male and female to suffer misery and degradation. His anger, like that of Jamadagni, has become almost proverhial.) -वाहितम् a heavy hurden; उरोजपूर्णकुम्भाद्का सदुर्वाहितविश्रमा Rai. T. 4. 18. - विगाह, - विगाह्य a. difficult to be penetrated or fathomed, unfathomable. - विचिन्त्य inconceivable, inscrutable -विद a. difficult to be known or discovered; नूनं गतिः कृतान्तस्य प्राज्ञेरपि सुदुर्विदा Mb. 7. 78. 20. - विवग्ध 1 unskilled, raw, foolish, stupid, silly. -2 wholly ignorant. -8 foolishly puffed up, elated,

दुष

vainly proud; वृथारास्त्रमहणदुर्विदर्भ Ve. ३; ज्ञानलबदुर्विदर्भ ब्रह्मापि नरं न रजयित Bh. 2. 3. - चिद्ध a. Badly perforated (a pearl); Kau. A. 2. 11. -धिद्य a. uneducated; Raj. T. 1. 354. - विघ a. 1 mean, base, low. - 2 wicked, vile. -3 poor, indigent; विद्धाते रुचिगवंदुविधम् N. 2. 23. -4 stupid, foolish, silly; बिविनाक्त न बुद्धिदुर्विधः Si. 16. 39. -चिनयः misconduct, imprudence. -चिनीत a. 1 (a) badly educated, ill-mannered; ill-behaved, wicked; शासितरि दुर्विनौतानाम् S. 1. 24. (b) rude, naughty, mischievous. -2 stubborn, obstinate. (-त:) 1 a restive or untrained horse. -2 a wayward person, reprohate--विपाक a. producing bad fruit; श्रितासि चन्दनञ्चान्त्या दुर्बिपाकं विषद्वसम् U. 1. 46. (-कः) 1 bad result or consequence; U. 1. 40; कि नो विधिरिह बचनेऽध्यक्षमो दुर्विपाकः Mv. 6. 7. -2 evil consequences of acts done either in this or in a former hirth. - विभाव्य a. inconceivable; also दुर्विभाव; असद्वृत्तेरहो वृत्तं दुर्विभावं विधेरिव Ki, 11. 56. -धिमर्द्रा a. difficult to be tried or examined; यो दुर्विमर्शपथया निजमाययेदं सृष्ट्रमा गुणान्विभजते तदनुप्रविष्टः Bhag. 10. 49. 29. -विरुस्तिम् a wayward act, rudeness, naughtiness; डिम्भरय दुर्विलसितानि मुद्दे गुरूणाम् B. R. 4. 60. -विलासः a bad or evil turn of fate; U. 1. -विवाह: a censurable marriage; इतरेषु तु शिष्टेषु नृशंसानृतवादिनः । जायन्ते दुर्विवाहेषु महाधर्मद्विषः सुताः ॥ Ms. 3. 41. -विष a. ill-natured, malignant. (-पः) N. of Siva. -विषद्य a. unbearable. intolerable, irresistible. (-ম:) N. of Siva. - বুব a. 1 vile, wicked, ill-behaved. - 2 roguish. (-বাম্) misconduct, ill-behaviour. दुर्वृत्तवृत्तशमनं तब देवि शिल्म् Devimahatmya. -夏代: f. 1 misconduct. -2 misery, want, distress. -3 fraud. - चूरि: f. insufficient rain, drought. -बेद a. difficult to be known or ascertained. -व्यवहारः a wrong judgment in law. -व्यवहृतिः f. ill-report or rumour. -व्यसनम् 1 a fond pursuit or resolve; Mu. 3. -2 bad propensity, vice; तेन दुर्व्यसनेनासीद्भोजनेऽपि कदर्थना Ks. 73. 73. -बत a. not conforming to rules, disobedient. - द्वतम् a badly offered sacrifice. - EZ a. wicked-hearted, ill-disposed, inimical; अकुर्वतोवों शुश्रूषां क्रिष्टयोर्दुईदा भूशम् Bhag. 10. 45. 9. ed, wicked. - ह्योक a. having defective organs of sense.

दुरीणम् A residence, dwelling, home. -Comp. -सव् a. residing in a house; आतिथिर्दुरोणसत् Rv. 4. 40. 5.

सुरोदरः 1 A gamester. −2 A dicebox. −3 A stake. −रम् 1 Gambling, playing at dice; दुरोदरच्छ्याजितां समी-हते नथेन जेतुं जगतीं सुयोधनः Ki. 1.7; R. 9.7. दुरोदरं धनहरं कादर्यं कार्यहानिकृत् Siva. B. 16. 28. −2 A die.

दुई 1 P. (दु-दूर्वति) To hurt, kill.

दुल 10 U. (दोलयति-ने, दोलित) To swing, shake to and fro, cause to oscillate or move about; कर्ट वेद्दोलयेदाशु Ratimaniani; दोलय-द्वाविवाक्षी Bh. 3. 39. -2 To move or shake upwards, throw up; दोलयति भूलि वासुः Sabdak.

दुलिः f. A small or female tortoise.

दुवस् a. Active. -n. 1 Wealth. -2 An offering. 3 Worship, honour; ऐभिरवे दुवे गिरो विश्वेभिः सोमपीतवे Rv. 1. 14. 1.

दुवस्यति Den. P. 1 To honour, worship. -2 To reward; दुवस्थत दम्यं जातनेदसम् Rv. 3. 2. 8.

दुवसन a. Adorable, to be worshipped.

दुवस्वन् a. 1 Worshipping. -2 Enjoying worship.

दुवोद्ध a. Honouring, worshipping; स तु श्रुधि श्रुत्या यो दुवोद्धः Rv. 6. 36. 5.

दुष् 4 P. (हुड्यति, दुष्ट) i To be bad or corrupted, be spoiled or suffer damage. -2 To be defiled or violated (as a woman &c.), be stained, be or become impure or contaminated; स्वल्पेनाप्यपकारेण ब्राह्मण्यमिव दुश्यति Pt. 1. 66; Ms. 7. 24; 9. 318; 10. 102. -8 To sin, commit a mistake, be wrong. -4 To be unchaste or faithless. -Caus. (दूषयति-ते, but दूषयति-ते or दोषयति-ते in the sense of 'making deprayed' or 'corrupting') 1 To corrupt, spoil, cause to perish, hurt, destroy, defile, taint, contaminate, vitiate, pollute (lit. and fig.); न भीतो मरणादस्मि केवलं दृषितं यशः Mk. 10.27; पूरा दूषयति स्थलीम् R. 12. 30; 8. 68; 10. 47; 12. 4; Ms. 5. 1, 104; 7. 195; Y. 1. 189; Amaru. 72; न त्वेवं वूषिण्यामि शस्त्रप्रहमहावतम् My. 3. 8. 'shall not sully, violate or break &c.' -2 To corrupt the morals, demoralize. -8 To violate or dishonour (as a girl or another's wife); योऽकामां दूधयेत्कन्यां स सद्यो वधमईति Ms. 8. 364, 368. – 🗗 To abrogate, rescind, annul. -6 To blame, censure, find fault with, speak ill of, acouse; दूषितः सर्वलोकेषु निषादत्वं गमिष्यति Ram.; Y. 1. 66. -6 To adulterate. -7 To falsify. -8 To refute, disprove.

द्वष्ट p. p. [द्वप्-क] 1 Spoiled, damaged, injured, ruined. -2 Defiled, tainted, violated, sullied. -3 Depraved, corrupted. -4 Vicious, wicked; as दृष्ट्वपः; वरं पूर्ण साला न व खद्ध वरो दृष्ट्वपः H. l. 117. -8 Guilty, culpable. -8 Low, vile. -7 Faulty or defective, as a carried in logic. -8 Painful. -9 Worthless. -ए। 1 A bad or unchaste woman. -2 A harlot. -एम् 1 Sin, crime, guilt. -2 A kind of leprosy. -Comp. -आत्मन, -आञ्चाय a. evil-minded, wicked. -पानः a vicious elephant. -चारिन a. wicked, sinful. -चेतस्, -धी, -सुद्धि a. evil-minded, malevolent, wicked. -राइलम् N. of a particular form of the moon. -युषः a strong but stuhborn ox which refuses to draw, a vicious ox. -नपाः 1 a dull boil or sore. -2 a sinus.

दुष्टिः f. Corruption, depravity.

द्भ a. (At the end of comp.) Defiling, polluting; e. g. पष्कित्य.

दुष्यन्तः

बुषक a. (-पिका f.) [दुष्-णिच्-णुल्] 1 Corrupting, polluting, vitiating, defiling, spoiling; को युवा मुनिद्षकी Ram. 3. 2. 12. -2 Violating, dishonouring, seducing; राज्ञः शासनद्षकेः Mk. 9. 41. -3 Offending, trespassing, guilty. -4 Disfiguring. -5 Sinful, wicked (as an action). -6 Irreligious; यः शुक्राणां हि द्यकः Ram. 4. 38. 26. -कः 1 A seducer, a corrupter. -2 Any infamous or wicked person.

दूषण त. [दुष्-भावे-ल्युद्] 1 Corrupting, spoiling, destroying, &c.; आपदेत्यभयलोकद्भणी Ki. 13. 64; see दुप्. -2 Dishonouring, violating. -3 Offending against. - 1 Opposing, counteracting. - णम् 1 Spoiling, corrupting, vitiating, raining, polluting &c. -2 Violating, hreaking (as an agreement). -3 Seducing, violating, dishonouring (as a woman). - A Abuse, consure, hlame; न चक्षमे शुभाचारः स दूषणामिवात्मनः R. 12. 46. -Detraction, disparagement. -8 Adverse argument or criticism, objection. -7 Refutation. -6 A fault, offence, defect, sin, crime; नोल्कोऽप्यवलोकते यदि दिवा सूर्यस्य किं दूषणम् Bh. 2.93; हाहा धिक् परगृहनासदूषणम् U. 1. 40; Ms. 2. 213; H. 1. 94, 115; 2. 139. - W: N. of a demon, one of the generals of Rāvaņa, slain by Rāma; R. 12. 46. -Comp. -आरि: an epithet of Rāma. -आवह a. involving (one) in blame.

दुषणीय a. Liable to be blamed, corrupted, vitiated &c; see दृष्य.

दुषयितृ m. A corrupter, violator.

द्वापि:, -पी f. The rheum of the eyes.

हिषका 1 A pencil, paint-brush. -2 A kind of rice.
-3 Rheum of the eyes [one of the 12 impurities (मल) of man]; Ms. 5. 135.

हृषित a. [इप्-णिच्-क] 1 Corrupted. defiled, spoiled. -2 (a) Hurt, injured. (b) Marred, spoiled, frustrated; कि तावद् व्रतिनामुपोडतपसां विष्टेस्तपो दृषितम् \$. 5. 9. (c) Blinded, obscured, injured; न्युतकेशरदृषितक्षणानि Ku. 4. 8. -8 Damaged, demoralized. -4 Blamed, censured. -5 Falsely accused, traduced, vilified. -6 Affected; touched; एतावदुक्ता बचनं बाष्पदृषितलोचनः। बाष्पदृषितया वाचा नोच्चैः सकोति भाषितुम्॥ Ram. 4. 8. 29. -ता A girl who has been violated. -तम् A fault, offence; यदस्याः पत्युवी रहिस परमं दृषितमभूत् U. 4. 14.

हृषीका = दृषि q. v.

द्वच्य a. [दुष्-कर्मणि ण्यत्] 1 Corruptible. -2 Condemnable. Culpable, blamable. -च्यम् 1 Matter, pus. -2 Poison. -3 Cotton. -4 A garment, clothes. -3 A tent; द्व्येजितोदमग्रहाणि सा चम्रतीस्य भूयांसि पुराण्यवर्तत Si. 12. 65. -च्या Leathern girth of an elephant.

दोष: [दुष् भावे करणे वा पश्] 1 (a) A fault, blame, consure, defect, blemish, weak point; पत्रं नैव यदा करीर-विटेप दोषो वसन्तस्य किम् Bh. 2. 93; Pt. 1. 242; नात्र कुलपति-

सं, इं, को.... १०४

दों बही ब्यति \$.3 'will not find fault or take exception'; so पुनरुक्तदोषा R. 14.9. विसञ्य शूर्षवद्दोषान् गुणान् गृहन्ति साधवः। दोषप्राही गुणत्यागी चालनीव हि दुर्जनः ॥ Udb. (b) An error, a mistake. -2 A crime, sin, guilt, offence; जायामदोषामुत संत्यजामि R, 14. 34; Ms. 8. 205; Y. 3. 79; also अधर्मदोष; ल. Ram. 3. 66. 16. - Noxious quality, badness, injurious nature or quality; as in आहारदोष; ef. Ms. 10. 14. -4 Harm, evil, danger, injury; बहुदोषा हि अर्वरी Mk. 1. 58; अनुसरति हि शशाई राहु-दोषेंऽपि तारा Pratima 1. 25. को दोषः 'what harm is there.' - Bad or injurious consequence, detrimental effect; तक्तिमयमातपदोषः स्यात् S. ३; अदाता वंशदोषेण कमंदोषाइरिद्रता Chan. 49; Ms. 10. 14. - 6 Morbid affection. disease. -7 Disorder of the three humours of the body. or the three humours when in a disordered state. -8 (In Nyāya &c.) A fault of a definition : (i. e. अव्याप्ति, अतिव्याप्ति and असंभव). -9 (In Rhet.) A fault or defect of composition (such as पददोष, पदांशदोष, वाक्यदोष, रसदोष, and अधंदोष which are defined and illustrated in the 7th Ullasa of K. P.). -10 A calf. -11 Refutation. -12 Evening, dusk; cf. दोषा; दोषे हृषीकेश उतार्धरात्रे निशीय एकोऽवतु पद्मनाभः Bhag. 6. 8. 21. - Comp. - अक्षरम् accusation. -आकर a. faulty. -आरोपः charge, accusation. -एकदृश् a. fault-finding, censorious, picking holes. -कर, न्कारिन, -कृत् a. causing evil, hurtful. -गुणम् bad and good qualities; बीजानामुप्तिविच्च स्यात्क्षेत्रदोषगुणस्य च (जानीयात्) Ms. 9. 330. - ग्रस्त a. 1 convicted, guilty. -2 full of faults or defects. - प्राहिन a. 1 malicious, malignant. - 2 censorious. -罗a. knowing faults &c. (一歌:) 1 a wise or learned man; R. 1. 93. -2 a physician. -8 a teacher. -श्रयम् disorder or vitiation of the three humours of the body; (i. e. वात, पित्त and कफ). - दृष्टि a. looking at faults. censorious, -प्रसंगः attaching blame, condemnation, censure. -भाकः f. tendency to a disease. -भाज् a. faulty, guilty, wrong, a villain. -भेदः a peculiar modification of the vitiation of three humours. -स्थानम् the seat of disorder of the humours.

दोषकः A calf.

दोषणम् A charge, an accusation.

दोषल a. Faulty, defective, corrupt, sinful.

दोषिक a. (-की f.) Faulty, defective, bad. -कः Sickness, disease.

दोषिन a. (-णी f.) [दुष्-णिनि] 1 Impure, corrupt, defiled, contaminated. -2 Faulty, defective. -8 Criminal, wicked, simul, guilty, had.

दुष्टु ind. 1 Ill, bad. -2 Improperly, incorrectly, wrongly. निन्दायां दुष्टु, सुष्टु प्रशंसने Ak. यतो मां दुष्टु मन्यसे Bu. Ch. 4. 84.

दुष्यन्तः N. of a king of the lunar race, descendant of Puru, husband of Sakuntalä and father of Bharata. [Once upon a time Dusyanta, while hunting in the forest, went to the hermitage of the sage Kanya,

दुस्

while pursuing a deer. There he was hospitably received by Sakuntala, the adopted daughter of the sage, and her transcendent beauty made so great an impression on his mind that he prevailed on her to become his queen, and married her according to the Gandharva form of marriage. Having passed some time in her company the king returned to his capital. After some months Sakuntalā was delivered of a son, and her father thought it advisable to send her with the hoy to her husband. But when they went and stood before Duşyanta, he (for fear of public scandal) denied all knowledge of having ever before seen or married her. But a heavenly voice told him that she was his lawful wife, and he thereupon admitted her, along with the boy, into his harem, and made her first queen. The happy pair lived to a good old age and committing the realm to the care of Bharata, retired to the woods. Such is the account of Dusyanta and Sakuntalā given in the Mahābhārata; the story told by Kālidāsa differs in several important respects; see "Sakuntalā".]

34 A prefix to nouns and sometimes to verbs meaning 'bad, evil, wicked, inferior, hard or difficult, &c.' (N. B. The \(\) of \(\) is changed to \(\) before vowels and soft consonants, see 37; to a Visarga before sibilants, to ম before মু and মু, and to মু before মু and মু.) -Comp. -उपस्थान a. difficult to be approached; यो रण दुरुपस्थानी हस्तरीधं दधद् धनुः Bk 5. 32. -कर a. 1 wicked, acting badly; काँहोकांस्तु गमिष्यामि कृत्वा कर्म सुदुष्करम् Mb. 12. 27. 18. -2 hard to be done or accomplished, arduous, difficult; वर्ज़ सुकरं कर्तुं दुष्करम् 'sooner said than done '; Amaru. 46; Mk. 3.1.; Ms. 7. 55. (-रम्) 1 a difficult or painful task or act, difficulty. -2 atmosphere, ether. -कर्मन n. 1 any bad act, sin, crime. -2 any difficult or painful net. -3 A wicked man; ततो वसति दुष्कर्मा नरके शाश्वतीः समाः Mb. -कालः 1 bad times; दुष्कालेऽपि कलाव-सज्जनरुचौ प्राणैः परं रक्षता Mu. 7. 5. -2 the time of universal destruction. -8 an epithet of Siva. -कुलम् a had or low family; (आददीत) स्त्रीरतं दुष्कुलादिष Ms. 2. 238. -कुळीन a.low-born. -कुह a. hypocritical; अतीन्द्रयेणात्मनि दुष्कुहोऽयं मया जनो योजयितुं न शक्यः Bu. Ch. 1. 18. - कृत्, -कृतिन् m. a wicked person; विनाशाय च दुष्कृताम् Bg.4.8; पुनः पुनर्दुष्कृतिनं निनिन्द R. 14. 57. - कृतम् , -कृतिः f. a sin, misdeed; उभे सुकृतदुष्कृते Bg. 2.50; (ददर्श) ततस्तान् भियमानांश्व कर्मभिः दुष्कृतैः स्वकें: Rām. 7. 21. 21. -कम a. ill-arranged, unmethodical, unsystematic. - किया a misdemeanour, bad act. - क्रीत a. not properly purchased; कीत्वा मूल्येन यो द्रव्यं दुर्कातं मन्यते कयी Narada Smriti. -चर a. 1 hard to be performed or accomplished, arduous, difficult; चरतः किछ दुश्चरं तपस्तृण-बिन्दोः परिशाक्कितः पुरा R. 8. 79; Ku. 7. 65. -2 inaccessible, unapproachable. -8 acting ill, behaving wickedly. (-रः) 1 a bear. -2 a bi-valve shell. चारिन् a. practising very austere penance. -चरित a. wicked, ill-behaved, ahandoned. (-तम्) misbehaviour, ill-conduct; तथा दुश्वरितं सर्व देदे त्रिवृति मज्जिति Ms. 11. 263. - चर्मन् a. affected with a disease of the skin, leprous. (-m.) 1 a circumcised man, or one whose prepuce is naturally wanting. -चिकित्स्य a. difficult to be cured, incurable, सुदुश्चिकि-स्चरय भवस्य मृत्योभिषक्तमं त्वाद्य गतिं गताः स्म Bhag. 4. 30. 38. -चिक्यम् the third लग्नराशि; दुश्चिक्यं स्यान्तीयकम् Jyotistattvam. -चित्त a. melancholy, sad. -चेपितम misconduct, error. -च्यवनः an epithet of Indra; अनुं महेन्द्रियं भागमेति दुश्च्यवनोऽधुना Bk. 5. 11. -च्यावः an epithet of Siva. - च्छद a difficult to be clothed, tattered. -तर a. (दुष्टर or दुस्तर) 1 difficult to be crossed; तिनीपुंदुंस्तरं मोहादुडुपेनास्मि सागरम् R. 1. 2; Ms; 4. 242; प्रविशेन्भुखमाहेयं दुस्तरं वा महार्णवम् Pt. 1. 111. -2 difficult to be subdued, insuperable, invincible. -3 not to be surpassed or excelled. - 4 difficult to be borne or endured. -तकः false reasoning. -पच (दुष्पच) a. difficult to be digested. -पतनम् 1 falling badly. -2 a word of abuse, abusive epithet (अपशब्द). -धरिग्रह a. difficult to be seized, taken, or kept; Pt. 1. 67. लोकाबाराः श्रियो राज्ञां दुरापा दुष्परिप्रहाः Kam. (नहः) a had wife. -पान a. difficult to be drunk. -पार a. 1 difficult to be crossed. -2 difficult to be accomplished. - पर a. difficult to be filled or satisfied; दुःपूरी-दरपुरणाय पिचति स्रोतःपति वाडवः Bh.; Bg. 3. 39. --प्रकाश a. obscure, dark, dim. -प्रक्रिया little authority; Rāj. T. 8. 4. -प्रकृति a. ill-tempered. eviluatured. -प्रजस् a. having bad progeny. -মন (বুডমন্ন) a. weakminded, stupid. -प्रशानम् bad intellect. -प्रणीत a. ill-arranged or managed. (-तम्) impolitic conduct; Mb. 8. 5. 2. -प्रतर a. difficult to be overcome or understood; धर्म सुक्मतरं वास्यं तत्र दुष्प्रतरं त्वया Mb. 12, 19, 7. -प्रतीक a. difficult to know or recognise; दुष्प्रतीकमर्थ्येऽस्मिन्कि तात वनमागतः Ram. 2. 100.5. -प्रद् a. causing pain or sorrow; अद्य भीताः पलायन्तु दुष्प्रदास्ते दिशो दश Ram. 2. 106. 29. -प्रधर्भ, -प्रधृष्य 1 un assailable; m see दुर्थर्ष; सा दुष्प्रधर्षा मनसापि हिंहैं: m R.~2.~27.~-2~securefrom assault, intangible. -प्रमेय a. immeasurable. -प्रवादः slander, calumnious report, acandal. -प्रवात्तः f. had news, evil report; तेषां शूर्पणखेतीका दुष्प्रवृत्तिहराभवत् R. 12. 51. - असह (दुष्प्रसह) a. 1 irresistible, terrible. -2 hard to boar or endure; M. 5. 10; R. 3. 58. - **प्राप.** -प्रापण a. unattainable, hard to get; R. 1. 18; असंयता. सना योगो दुष्प्राप इति मे मतिः Bg. 6. 36. -प्रीतिः 🏸 displeasure. -मरम् a sad demise; अकाले दुर्मरमहो यज्जीवामस्तया विना Bk. 6. 14. - शंस a. Ved. evil-minded, malevolent, wicked. - राक, - राक्त a. powerless, weak. - राकुनम् a bad omen. - रास्त्र N. of the only daughter of धतराष्ट्र given in marriage to Jayadratha. -शासन a. difficult to he managed or governed, intractable. (-नः) N. of one of the 100 sons of श्तराष्ट्र. [He was hrave and warlike, but wicked and intractable. When Yudhisthira staked and lost even Draupadi, Duhsasana dragged her into the assembly by her hair and began to strip her of every clothing; but Krisna, ever ready to help the distressed, covered her from shame and

दुडाञ्च

-Comp. -अक्ष: a kind of precious stone. -कृषिका a kind of cake. -अग्रम्, -अग्रम्, -तालीयम् the skim of milk, cream. -अङ्क: a kind of white stone. -दा a milch cow. -पाचनम् 1 a vessel for boiling milk; -2 a kind of salt. -पाचाणम् calcareous spar. -पोच्य a. living on the mother's milk (as a child), a suckling. -फेन: cream. -बन्धः, -बन्धकः the post to which a cow is tied before being milked. -बीजा 1 rice mixed with milk. -2 a kind of gourd. -समुद्रः, -अव्धिः the ocean of milk, one of the seven oceans. तनया f. goddess Laksmī.

दुग्धिका A kind of plant, Asclepias (Mar. दुधी).

दुघ a. (At the end of comp). Milking, yielding, granting, as in कामदुघ q. v. अवेहि मां कामदुघां प्रसन्नाम् R. 2. 63. -घा A milch-cow.

दोग्ध m. [इंड-त्य] 1 A cowherd, a milkman; मेरी स्थिते दोग्धरि दोहदक्षे Ku. 1. 2. -2 A calf. -3 A panegyrist, one who writes verses for hire or reward. -4 One who performs anything out of interested motives (with a view to profit himself).

दोग्झी 1 A cow which yields milk. -2 A wet-nurse (having much milk; Mar. राइ.) -3 A female who gives anything (with acc.).

दोघ a. Ved. Milking. -घः Milking; उर्ह दोषं धरुणं देव रायः Rv. 5. 15. 5.

दोह: [दुह् भावे घज्] 1 Milking; आश्रयों गवां दोहोऽगोपेन Sk.; Ku. 1. 2; R. 2. 28; 17. 19. -2 Milk. -3 A milkpail; दोहदसाहिभेदेन श्लीरभेदं कुरूद्ध Bhag. 4. 18. 27. -4 Making profit out of anything, satisfaction, success, gain; वाग्दोहं वाची दोहोऽनवानश्लादो भवति Ch. Up. 1. 3. 7. -Comp. अपनयः, -जम् milk.

दोहन a. [दुइ भावे ल्यु ल्युट् वा] 1 Milking. -2 Yielding or granting (desired objects). - नम् 1 Milking. -2 A milkpail; यां दुदोह पृथुस्तत्र को वत्सो दोहनं च किम् Bhag. 4. 16. 3. -नी A milk-pail.

दोहित p. p. Milked.

दोहा a. [दुइ कर्मणि ण्यत्] To be milked, milkable; Y. 2. 177. – ছান্ Milk. – ह्या A cow.

दुहित f. [दुइ दइ वा नृच्] A daughter -Comp. -पति: a son-in-law (also दृहितु: पति:).

दुहिलितिका A hairy variety of skins of animals; Kau. A. 2. 11.

द् 4 A. (द्यते, दून) 1 To be afflicted, suffer pain, be sorry; न द्ये साःवतीस्तुयंग्मसम्पराध्यति Si. 2. 11; कथमथ वन्नयते जनमनुगतमसमशरज्वरद्नम् Git. 8 'afflicted or distressed &c.' see दु pass. -2 To give or cause pain.

दुइम a. Afflicted; L. D. B.

हुडाश a. Sick; L. D. B.

ignominy. Bhīma was so much exasperated at this dastardly act of Duhsasana that he vowed in the assembly that he would not rest till he had drunk the villain's blood. On the 16th day of the great war Bhīma encountered Duhśäsana in a single combat, killed him with ease, and drank, according to his resolution, his blood to his heart's content.] -शील (दुरशील) a. ill-mannered or ill behaved, reprobate. - यङ्गी a disloyal wife. - ह see दुस्य a. unsettled, in calamity; कथ **दुष्ट**ः खयं धर्मे प्रजास्त्वं पालयिष्यमि $\mathrm{Bk.}\ 6.\ 132.$ -संचार a.difficult to be passed; दुःसंचाराधु नगरवीथीषु; Pt. 1. 173. -षम (दुःषम or दुष्पम), -सम (दुःसम or दुस्सम) a. 1 uneven, unlike, unequal. -2 adverso, unfortunate. -3 evil, improper, bad. -पमम्, -समम् ind. ill, wickedly. -सत्त्वम् an evil being. -सपः 1 a dog. -2 a cock; L. D. B. -संधान, -संधेय c. difficult to be united or reconciled. -मृद्धटवत् सुखमेखौ दुःसन्धानश्च दुर्जनो भवति Subhas. -संस्थित a. very sinful or ugly to look at; Ram. 2.9. 40. न्सह (दुस्सह) a. unbearable, irresistible, insupportable. भवत्यनिष्टादिप नाम दुःसहात् $K_{\mathbf{u}}$. —साक्षिन् m. a false witness. -साध, -साध्य a. 1 difficult to be accomplished or managed. -2 difficult to be cured. -3 difficult to be conquered. -साधिन m. door-keeper; L. D. B. -सुप्त a. having bad dreams (in one's sleep). -स्य, -स्थित a. (written also दुस्य and दुस्थित) f ill-conditioned, poor, miserable. -2 suffering pain, unhappy, distressed; कल्पान्तदुःस्था वसुधा तथोहे Bk. -8 unwell, ill. -4 unstcady, disquieted. -5 foolish, unwise, ignorant. -रथम ind. badly, ill, unwell; दुःस्थं तिष्ठसि यच पथ्यमधुना कर्तास्मि तच्छ्रो-ष्यसि ; Amaru. - स्थितिः f. 1 bad condition or situation, unhappiness, misery. -2 instability. -स्प्रम (द:-द्रम् **EH**) 1 slight touch or contact. -2 slight touch or action of the tongue which produces the sounds 4, 5, **ल्** and व्; दुस्प्रथ्थेति विज्ञेयो लकारः प्छत एव च. -स्फाटः a kind of weapon; L.D.B. - THE a. hard or painful to romember; U. 6. 34. —₹39: a bad dream.

दुइ I. 2 U. (दोधि, दुधि, दुदोह-दुदुहे. अधुक्षत्-त or अदुध्ध, धोह्यति-ते, दोध्धुम, दुष्ध) 1 To milk or squeeze out, extract (with two acc.); मास्वित रत्नानि महीषधिश्व पृथ्पिदिशं दुदुहुर्धिरित्रीम् Ku. 1. 2; यः पयो दोधि पाषाणं स रामास्त्रतिमाण्नयात् Bk. 8. 82; पयो घटोन्नीरिप गा दुहन्ति 12. 73; R. 5. 33.—2 To draw anything out of another (with two acc.); प्राणान्दुहित्रवासानं शोकं चित्तमवाहधत् Bk. 6. 9.—8 To drain a thing of its contents, to make profit out of; दुदोह गां स यज्ञाय शस्याय मधवा दिवम् R. 1. 26.—1 To yield or grant (any desired object); कामान्दुग्धे विश्वकरियलक्ष्मीम् U. 5. 31.—3 To enjoy.—Caus. (दोहयति-ते) To cause to milk.—Desid. (दुधुद्धि-ते) To wish to milk; राजन दुधुक्षासि यदि क्षितिधेनुमेताम् Bh. 2. 46.—II. 1 P. (दोहिति) To hurt. pain, distress.

दुग्ध p. p. [दुइ-क] 1 Milked, milked out. -2 Extracted, drawn out &c. -3 Collected, filled, full. -ग्यम् 1 Milk. -2 The milky juice of plants. -3 Milking.

हृदय a. Base, low; L. D. B.

हुणादा a. Difficult to destroy.

दुतः, दूतकः [cf. Un 3.90] 1 A messenger; अर्थानधीन्तरे बुद्धिनिश्चतापि न शोभते। घातयन्ति हि कार्याणि द्ताः पण्डितमानिनः ॥ Rām. 5.30.38.—2 An envoy, an ambassador; Chān. 106. द्तयति Denom. To send as a messenger; अधिक तं दूतयताम् N. 9. 22.—Comp.—मुख a. speaking by an ambassador; Si. 2.82.—संपातः, संप्रेषणम् Sending a messenger; स दारकस्य कारणाद् द्तसंपानं करोति Svapna. 1; Ms. 7. 153.

द्विका, -द्वी 1 A female messenger, a confidente. -2 A go-between, procuress. -3 A gossiping or mischief-making woman. (N. B. The ती of द्वी is sometimes shortened; see R. 18. 53; 19. 18; Ku. 4. 16. and Malli. thereon.)

दुत्यम् 1 Employment of a messenger. -2 An embassy. -3 A message. -4 The state or function of a messenger; प्रेषयामास दौत्येन रावणस्य ततोऽङ्गदम् Mb. 3. 283. 54.

दुन See under इ.

दम a. Strong; L. D. B.

द्वर a. (Compar. दवीयस्, superl. दविष्ठ) 1 Distant, remote, far off, a long way off, long; किं दूरं व्यवसायिनाम् Chan. 73; न योजनशतं दूरं वाह्यमानस्य तृष्णया H. 1. 146, 49. -2 Very high, up; दूरमप्युदितः सूर्यः शशाद्ध इव लक्ष्यते Rām. 3. 16. 18. - 3 Excessive, very much; विचिक्षिपे शृलभृतां सलीलं स पत्रिभिर्दूरमदूरपातैः Ki. 17. 53. ─रम् Distance, remoteness. [N. B. Some of the oblique cases of दूर are used adverbially as follows:— (a) दूरम to a distance, far away, far or distant from (with abl. or gen.); श्रामात् or प्रामस्य दूरम् Sk. -2 high above. -3 deeply, far below. - 4 highly, in a high degree, very much; नेत्रे दूरमनजने S. D. -8 entirely, completely; निममां दूरमम्भसि Ks. 10. 29; दूरमुदूतपापाः Me. 57; दूरक to surpass, exceed सा तस्य कर्मनिवृत्तेर्द्र पश्चात्कता फलैः R. 17. 18. ंकरण a. making far or distant, removing. जाम a. going far away; दूरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकम् Vaj. 31. 1. (b) বুলৈ 1 far, from a distant place, from afar; ভাত: कापट्यदोषेण ब्रेगेन निसज्यते Bv. 1. 78. -2 by far, in a high degree; दूरेण हावरं कर्म युद्धियोगाद्धन अय Bg. 2.49; R. 10.30. v.l. (c) - दूरात् 1 from a distance, from afar; प्रक्षालनादि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं वरम्, दूरादागतः 'come from afar (regarded as comp.); नदीयमभितो......दूरात्परित्यज्यताम् Bh. 1. 81; R. 1. 6. -2 in a remote degree. -3 from a remote period. (d) It far, away, in a distant place; न में दूरे किंचित्सणमि न पार्श्वे रयजवात् \$.1.9; भोः थेष्टिन् शिरिस भयमतिदूरे तत्प्रतीकारः Mu. 1; Bh. 3.88. क to discard; ऋजुतां दूरे कु६ प्रेयसि Amaru. 70. भू, पाम् to be far away or gone off; Ks. "বিষয় let it be, never mind; दूरे तिष्ठतु तद्दादिः Ks. 6. 37. द्रीकृ means 1 to remove

to a distance, remove, take away; आश्रमे दूरीकृतश्रमे Dk. 5; Bv. 1. 122. -2 to deprive (one) of, separate; कुपिता न्यायेन दूरीकृताः Mk. 9. 4. -3 to prevent, ward off. -4 to surpass, excel, distance; दूरीकृताः खळ गुणेह्यानलता वनलताभिः ई. 1. 17; so दूरीम् to be away or removed, be separated from, be at a distance; द्रीभूते मिय सहचरे चकवाकीसिवेकाम् Me. 85. −Comp. −अन्तरित a. separated by a long distance. -अपेत a. quite out of question. -आगत a. coming from afar. -आपातः shooting from afar. -आप्लाच a. jumping or leaping far. -आरूढ 1 mounted high. -2 far-advanced, intense, vehement; दूरारूढः खलु प्रणयोऽसहनः V. 4. **–हेरितेक्षण** a. squint-eyed. -उत्सारित a. driven far away, removed, banished; दूरोत्सारितहृदयानन्दः V. 4. 23. न्ग, नात a. 1 far removed, distant. -2 gone far, far advanced, grown intense; न ददाह भुरुहवनानि हरितनयधाम दूरगम् Ki. 12. 16. दूरगत-मन्मधा इक्षमेयं कालहरणस्य S. 3. -गामिन् m. an arrow -प्रहणम् the supernatural faculty of seeing objects though situated at a distance. -दशन a. visible only from afar; अहो सनाथा भवतास्म यद्धयं त्रैविष्टपानामपि दूरदर्शनम् Bhag. 1. 11. 8. -दशोन, -दश् a. far-seeing. (-नः), -m. 1 a vulture. -2 a learned man, a Pandit. (-नम्) prudence, foresight. - दारीन a. farseeing, foresighted, prudent. (-m.) 1 a vulture. -2 a learned man. -3 a seer, prophet, sage. - ETE: 1 longsightedness. -2 prudence, foresight. -पातः 1 a long fall. -2 a long flight. -3 falling from a great beight. -पात, पातिन a. shooting from afar; शस्त्रविद्धिरनाधृष्यो दूरपाती दृढायुधः Mb. 5. 165. 25. -पातनम् the act of shooting to a distance; Mb. 4. -पात्र a. having a wide channel, or bed (as a river). --पार a. 1 very broad (as a river); हादिनीं दूरपारों च Ram. 2. 71. 2. -2 difficult to be crossed. (-*;) a broad river. (-रा) an epithet of the Ganges. -बन्धु a. banished from wife and kinsmen; तेनार्थित्वं त्विय विधिवशाद् दूरबन्धुर्गतोऽहम् Me. 6. -भाज् a. distant, remote. -भिन्न a. wounded deeply. -वार्तन a. being in the distance, far removed, remote, distant. -बह्नक ब. naked. -बासिन ब. outlandish. - विलम्बन् a. hanging far down; नवाम्बुभि-र्दूरविलम्बिनो धनाः \$. 5. 12. -वेधिन a. piercing from afar. -अवणम् hearing from afar. -अवस् a. far renowned. -संस्थ a. being at a distance, remote, far away; काठा-श्केषप्रणियनि जने कि पुनर्दूरसंस्थे Me. 3. -स्थ, -स्थित a. remote, far off; दूरस्थाः पर्वता रम्याः Subhas; दूरस्थत्वे च यथेकः शील्प्यामं करिष्यति Ks. 13. 80.

दूरतः ind. 1 From afar, from a distance; तब्राज्यं दूरतस्यजेत Pt. 5. 69; वहति च परीतोषं दोषं विमुद्यति दूरतः Git. 2. (v. l.) -2 Far away, to a distance; त्यक्ती जनयितारं स्वं निःस्वं गच्छति दूरतः Pt. 1. 9.

दूरता, -दूरत्वम् Remoteness, distance.

दूरेत्य a. Being far, come from afar.

दूर्यम् Feces, ordure,

ह्वी Bent grass, panic grass (considered as a sacred article of worship and offered to deities &c.). -Comp. -अस्कुर: a soft blade of Dürvä grass; पवित्रद्वांक्कुर-लाध्यतालका V. 3. 12. -अस्मी eighth day of the bright half of Bhädrapada. -नतम् a. particular observance.

दृलिका, दृली The Indigo plant.

दृइयम् A tent.

दूषक, दूषण, दूष्य &c. See under दुष्.

ह I. 6 Å. (दियते, इत; desid. दिदरिषते) (rarely used by itself, usually found in combination with आ) 1 To respect, honour, worship, reverence; द्वितीयाद्वियते सदा H. Pr. 7; Mv. 7. 3; Bk. 6. 55. −2 To care for, mind; usually with त. −3 To apply or devote oneself closely to, have regard for; भूरि श्रुतं साश्वतमाद्वियन्ते Mal. 1. 5. −4 To desire. −II. 5 P. (द्याति) To hurt, kill. −III. 10 P. (दारवित, दरवित) to fear; I. D.B.

दूत a. Respected, honoured. -ता Cumin.

दृत्यम् Respect.

दुष्फ 6 P. (दृष्कति) to afflict; L. D. B.

दृष्ट् I. 1 P. (दृहति, दृद्धित) 1 To make firm, strengthen. -2 To make fast, fasten. -3 To fortify. -II. 1 A. (दृहते) 1 To be firm. -2 To grow or increase.

दृंहणम् Ved. Fortifying, fastening, making firm &c. तां त्वा निताल केशेन्यो दृंहणाय खनामसि Av. 6. 136. 1.

दृष्टित p. p. 1 Made firm, strengthened. -2 Grown, increased.

स्कम् A hole, an opening.

दशकः A fire-place or hole made in the ground for cooking.

रह a. [दंह-क्त नि॰ नलोपः] 1 Fixed, firm, strong, unswerving, untiring; असंगदाखेण दृढेन कित्वा Bg. 15. 3; इंढमिक: H. 3. 58; दढवतम् R. 13. 78. -2 Solid, massive. -8 Confirmed, established. - Steady, persevering; भजन्ते मां रदनताः Bg. 7. 28. - Firmly fastened, shut fast. - 6 Compact. -7 Tight, close, dense. -8 Strong, intense, great, oxcessive, mighty, severe, powerful; तस्याः करि-ष्यामि रदानुतापम् Ku. 3. 8; R. 11. 46. -9 Tough. -10 Difficult to be drawn or bent (as a bow); इटस्य धनुष आयमनम् Ch. Up. 1. 3. 5. -11 Durable. -12 Reliable. -13 Certain, sure. -14 Hard-hearted, cruel; U. 4. -18 Secure. -16 (In Math.) Reduced to the smallest number by a common divisor. - 34 1 Iron. -2 A strongbold, fortress. - 8 Excess, abundance, high degree. - Anything fixed or firm or solid. - दम् ind. 1 Firmly, fast. -2 Very much, excessively, vehemently. -3 Thoroughly. -Comp. - - - a. strong-limbed, stout. (–गम्) a diamond. -अनुतापः .deep repentance; तस्याः करिष्यामि दढानुतापम् Ku. 3. 8. -आयुधः an epithet of Siva.

-इयुधि a. having a strong quiver. -काण्डः, -प्रन्थिः, -पत्र: a bamboo. -कारिन a. resolute. -क्रुट्टकः (in Math.) a multiplier admitting of no further simplification or reduction. -गात्रिका granulated sugar. -प्राहिन a seizing firmly, pursuing an object with untiring energy, resolute; दढमाही करोमीति जाप्य जपति जापकः Mb. 12. 197. 11. -दशकः a shark. -द्वार a. having the gates well-secured. -धनः an epithet of Buddha. -धन्यन्, -धन्विन् m. a good archer; राजानं रहधन्यानं दिलीपं सत्यवादि-नम् Mb. -धृति a. resolute. -नाभः a spell for restraining अन्नs; Ram. 1. 29. 5. - निश्चय a. 1 of firm resolve, resolute, firm. -2 confirmed. -नीरः, -फलः the eocoanut tree. -पाद s. resolute. (-द:) an epithet of Brahma. -पृष्ठकः a tortoise. -प्रतिष a. firm to a promise, true to one's word, faithful to an agreement. -प्रत्ययः firm confidence, settled conviction; संप्राप्तात्र पुरा न संप्रति न च प्राप्ती रुढप्रत्ययान् Bh. 3. -प्ररोहः the holy fig tree. -महारिन् a. 1 striking hard. -2 hitting firmly, shooting surely. - भक्ति a. faithful, devoted. - भाजकः (In Math.) the greatest common measure. - HH: a person with a firm concentration of his mind in yogic studies; # 3 दीर्घकालनेरन्तर्यसःकारसेवितो इडमितः Yogadaréana. -भेदिन A good archer; आम्यजले घटो वेध्यक्षके मृत्पिण्डकं तथा। अमन्तं वेषयेयो हि दृढभेदी स उच्यते ॥ Dhanur. 150. -मति a. resolute, strong-willed, firm. - 4-4 a. having intense anger or grief; भार्यवाय इडमन्यवे पुनः क्षत्रसुखतमिव न्यवेदयत् R. 11. 46. -मुधि a. close-fisted, miserly, niggardly. (-िप:) 1 a eword. -2 strong fist; Ks. 109. 148. - मूलः, -वृक्षः the cocoa-nut tree. -रक्षा alum. -लोमन् m. a wild hog. -वैरिन m. a relentless foe; an inveterate enemy. -नत a. 1 firm in religious austerity. एवं दृढवती नित्यं ब्रह्मचारी समाहित: Ms. 11. 81. -2 firm, faithful. -3 persevering, persistent. -पाँच a. 1 firmly united, closely joined. -2 close, compact. -3 thick-set. -सीहद् a. firm in friendship.

दृढयित Den. P. To make firm, confirm, strengthen; ci. दृढयिते.

रदीक 8 U. 1 To fix, make strong. -2 To corroborate, confirm.

रढीकरणम्, -कारः Confirmation, corroboration जाप-कस्य दृढीकारः कथमेतद्भविष्यति Mb. 12. 199. 6.

सतिः m., f. [द्-विदारणे तिकिन् हस्वश्व] 1 A leathern bag for holding water &c.; इन्द्रियाणां तु सर्वेषां यथेकं क्षरती-न्द्रियम् । तेनास्य क्षरति प्रज्ञा इतेः पादादिवोदकम् ॥ Ms. 2. 99; Y. 3. 268. -2 A fish. -3 A skin, hide. -4 A pair of bellows; इतय इव श्वसन्ति Bhag. 10. 87. 17. -8 Ved. A cloud. -6 A dewlap (of cow or bull); सक्तां पीवरी दत्वा दृतिकण्ठामलंकृताम् Mb. 13. 79. 18. -7 A syringe; ता देवरानुत सक्तिन्सिध्युईतीभिः क्षित्राम्बरा विश्वतगात्रकुचीरमध्याः Bhag. 10. 75. 17. -Comp. -हरिः a dog. -हारः a water carrier.

च्छाम् Ved. An obstruction to the egress or door of a cow-pen; ते गन्थता मनसा दृधमुन्धम् Rv. 4. 1. 15.

स्नुः f. 1 A snake. -2 Thunder-bolt. -3 A wheel.

-m. The sun.

4-4: m. 1 The thunderbolt (of Indra). -2 The

वृत्यु: m. 1 The thunderbolt (of Indra). -2 The sun. -3 A king. -4 Yama, god of death (अन्तक).

दुष् I.1 P., 10 U. (दर्गत, दर्गवित-ते) To light, inflame, kindle. -II. 4 P. (इप्यति, दृप्त) 1 To be proud, be arrogant or insolent; स किल नासमा दृष्यति U. 5; दृष्यद्दावव-द्यमानदिविषद्द्वर्गरदुःखापदाम् Git. 9. -2 To be greatly delighted. -8 To be wild or extravagant. -4 To be mad or foolish. -III. 6 P. (इपति) To pain, torture.

दर्भ [दृप् भावे घष् कतिर अच् वा] 1 Pride, arrogance, insolence, haughtiness; भृतो नातों न कुर्याचो दर्गत्कर्म यथोदितम् (स दण्ड्यः) Ms. 8. 215; Bg. 16. 4. -2 Rashness. -3 Vanity, conceit. -4 Sullenness, sulkiness. -5 Heat. -6 Musk. -Comp. -आध्मात a. inflated or puffed up with pride. -उपशान्तिः allaying pride. -कल a. uttering a proud and agreeable sound; तुषारसंघातशिकाः खरायेः समृहिखन्दर्यक्लः ककुद्मान् Ku. 1. 56. -छिद्, हर a. humbling, humiliating. -दः, हन m. N. of Vișpu.

द्र्यक a. Making proud, inflaming. -क: 1 N. of Kamadeva, the god of love. -2 pride.

द्र्पण: [दृप्-ल्यु] 1 A looking-glass, mirror; लोचनाध्यां विहीनस्य दर्पण: कि करिष्यति Chan. 109; Ku. 7. 26; R. 10. 10; 14. 37. 2 N. of a mountain inhabited by Kubera. —णम् 1 The eye. -2 Kindling, inflaming, making proud.

दर्पित, दर्पिन a. (-णी f.) Proud, arrogant, haughty.

रस a. [दप्-क] 1 Proud, arrogant; योधाभ्यामधिकं दप्तः शूराभ्यामधिको जया Bm. 2. 45; -दप्तबालाकिर्दानुकानो गार्ग्य आस Bri. Up. 2. 1. 1. -2 Mad, wild, frantic.-सः N. of Vispu.

हम त. 1 Proud, arrogant. -2 Strong, powerful.

दस् I. 1,6 P., 10 U. (दर्भति, दर्भवि, दर्भविन-ते) To tie, fasten, string together, arrange. -II. 10 U. (दर्भविति-ते) To fear, be afraid of.

वृद्ध p. p. 1 Tied, strung. -2 Afraid. -च्यम् 1 A string. -2 Fear.

दृष्धिः f. Stringing together, arranging.

हम्प (-मफ्) 6 P. (हम्प-मफ-ति) To afflict, torture, hurt.

वृम्फू f. A snake in general; cf. इन्फ्र.

वृश् 1 P. (पश्यति, ददर्श, अदर्शत्, अदासीत्, द्रश्यति, द्रश्यति, द्रश्य, दष्ट) 1 To see, look at, observe, view, behold, perceive; द्रश्यसि आतृजायाम् Me. 10, 19; R. 3. 42. -2 To look upon, regard, consider; आत्मवत्सर्वभृतेषु यः पश्यति स पण्डितः Chan 5; Pt. I. 58. -3 To visit, wait or call upon; प्रत्युवयी मुनि द्रष्टुं ब्रह्माणमिव वासवः Ram. -1 To perceivo with the mind, learn, know, understand; एवमाचरतो कृष्वा धर्मस्य मुनयो गतिम् Ms. 1. 110; 12. 28. -6 To inspect,

discover. - 8 To search, investigate, examine, decide; कृतरक्षः समुत्थाय पश्येदायव्ययौ स्वयम् ४.1.327; 2.305. −7 To see by divine intuition; ऋषिर्दर्शनास्तोमान् द्दर्श Nir. -8 To look helplessly on (without power to prevent what is taking place). - Pass. (इश्यते) 1 To be seen or perceived, become visible or manifested; तन तच्चार वपुने दूरयते Ku. 4. 18, 3; R. 3. 40; Bk. 3. 19; दृष्टः स्वपेन कितव रमयन्कामपि त्वं मयेति Me. 113. -2 To appear or look like, seem, look; तथापि नी-वैर्विनयाददृश्यत R. 3.34. -3 To be found or seen, occur (as in a book &c.); द्वितीयाम्रेडितान्तेषु ततोऽन्यत्रापि दृश्यते Sk.; इति प्रयोगो भाष्ये दुश्यते. - To be considered or regarded; सामान्यप्रतिपत्ति-पूर्वकमियं दारेषु दूरथा त्वया S. 4. 17. - Caus. (दर्शयति-ते) 1 To cause any one (aco., dat. or gen.) to see anything (acc.), to show, point out; दर्शय तं चौरसिंहम् Pt. 1; दर्शयित भक्तान् हरिम् Sk.; प्रत्यभिज्ञानरःनं च रामायादर्शयत्कृती R. 12. 64; 1. 47; 13. 24; Ms. 4. 59. -2 To prove, demonstrate; वीर्य मा न ददर्शस्त्वम् Bk. 15. 12. - 3 To exhibit, display, make visible; तदेव मे दर्शय देव रूपम् Bg. 11. 45. -4 To produce (as in a court of justice); Ms. 8. 158. -8 To adduce (as evidence); अत्र श्रुति दर्शयति. -8 (A.) To show oneself, appear, show oneself or anything belonging to oneself; भवो भक्तान् दर्शयते Sk. (i. e स्वयमेन); स्वां गृहेऽपि वनितां कथमास्यं हीनिमीलि खलु दर्शयिताहे N. 5. 71; स संततं दर्शयते गतस्मयः कृताधिपत्यामिव साधु बन्धुताम् Ki. 1. 10; Ku. 4. 25. -Desid. (दिट्स्ते) To wish or desire to see.

दृश्चर α. one who has seen; यमास्यदृश्वरी तस्य ताढका वेति विक्रमम् Bk. 5. 34.

द्री a. [दृश्-मावे घय्] Seeing, looking -श्री: 1 Sight, viow, appearance (usually in comp.); दुर्दशः, प्रियदर्शः &c. दुर्दर्शो केचिदाभान्ति नराः काष्ट्रमया इव । प्रियदर्शास्तथा चान्य दर्शनादेव मानवाः ॥ Mb. 13. 144. 45. -2 Ocular evidence or proof. - 3 The day of the new moon (अमावास्या); एकत्र-स्थितचन्दार्कदर्शनाद् दर्श उच्यते; शब्यते च चन्द्रस्यादर्शनेन अमावास्या दर्श इति लक्ष्यितुम्। यथा चक्षुषोरमावे सनि चक्षुप्मान् इति चक्षुभ्यौ लक्ष्यते । SB. on MS. 4. 4. 36. -4 The new moon. -5 The half-monthly sacrifice, a sacrificial rite performed on the day of the new moon. It comprises of the आभेय, ऐन्द्राप्त and सांनान्य यागा . -दर्श-दरीम् ind. At every sight; Ks. -Comp. -पः a god. -पूर्णमासन्यायः The rule according to which the same act can be said to yield all desired objects but only one at a time (and not simultaneously). This is established by जैमिन and शबर in MS. 4. 3. 25-28 (800 थोगसिद्धिन्याय). -यामिनी the night of the new moon. - aug m, the moon.

द्शिक a. (-का or -विका f.) [द्र्य-णिच् जुल्] 1 Seeing, observing &c. -2 Showing, pointing out; विधित्रयुक्त-सन्तरेः स्वयं मार्गस्य दर्शकः Ku. 6. 52. -3 Examining, looking out for. -4 Explaining, making clear, elucidating -कः 1 One who shows or exhibits. -2 A door-keeper, warder. -3 A skilful man, one proficient in any art or science.

द्दीत a. [दृष् कर्मणि अतच्] Ved. 1 Visible. यहै चतुर्थं तत्तुरीयं दर्शतं पदमिति Bri. Up. 5. 14. 3. -2 Beautiful. -तः 1 The sun. -2 The moon.

दर्शन u. [दृश्-ल्युद्] 1 Seeing, looking at (at the end of comp.); देव, धर्म, &c. -2 Showing, exhibiting. -3 Demonstrating, teaching; भागवतधर्मदर्शना नव महाभागवताः Bhag. 5. 4. 12. -लम् 1 Looking at, seeing, observing; अतीन्द्रियेध्वप्युपपन्नदर्शनो बभूव भावेषु दिलीपनन्दनः R. 3. 41. -2 Knowing, understanding, perceiving, foreseeing; अभदा-मनु संस्थितः शुचा मृपतिः समिति वाच्यदर्शेनात् R. 8. 72. -3 Sight, vision; चिन्ताजंड दर्शनम् S. 4. 6. -4 The eye. -8 Inspection, examination; बलानां दर्शनं कृत्वा सेनान्या सह चिन्तयेत् Y. 1. 329. - 8 Showing, displaying, exhibition. -7 Becoming visible; रावणिः पितरं युद्धे दर्शनस्थोऽनवीदिदम् Ram. 7. 29. 32. -8 Visiting, paying a visit, a visit; देवदर्शनम् Y. 1.84. -9 (Hence) Going into the presence of, audience; मारीचस्ते दर्शनं वितरति S. 7; राजदर्शनं मे कार्य &c. -10 Colour, aspect, appearance, semblance, अनेकाद्भुतदर्शनम् Bg. 11. 10; R. 3. 57. -11 Appearance, producing (in court); यो यस्य प्रतिभूस्तिष्ठेद्दर्शनायेह मानवः Ms. 8. 158, 160. -12 A vision, dream, dream. -13 Discernment, understanding, intellect; सम्यादर्शन-संपन्नः कर्मेभिने निबध्यते Ms. 6. 74. -15 Judgment, apprehension. -15 Religious knowledge. -16 A doctrine or theory prescribed in a system. -17 A system of philosophy; as in सर्वदर्शनसंप्रह. -18 A mirror. -19 Virtue, moral merit. -20 Opinion; अयानुजं भृशमनुशास्य दर्शनम् Ram. 2. 21. 64. -21 Intention. -22 Demonstration. -23 A sacrifice. -24 Mention, assertion; दर्शनादर्शन-योख दर्शनं प्रमाणम् SB. on MS. 10. 7. 36. -28 Experiencing; भवतो दर्शनं यहस्यादपुनर्भवदर्शनम् Bhag. 1. 8. 25. -Comp. र्स् a. anxious to see. -उज्ज्वला the great white jasmine. - यहम् an audience chamber. -पथः the range of sight or vision, horizon; मम दर्शनपथमवतीर्णः \$.3. 'crossed my sight'; क्रमेण तस्मित्रवतीर्णहक्षये N. -प्रतिभूः, -प्रातिभाञ्यम् a bail or surety for appearance; Y. 2. 54; Ms. 8, 160.

द्रीनीय pot. p. [दश्-अनीयर्] 1 To be seen, visible, observable, perceptible. -2 Fit to be seen, good-looking, handsome, beautiful; अहो दर्शनीयान्यक्षराणि Mu. 1; Pt. 4. 38. -3 To be produced in a court of justice; cf. Ms. 8. 158; Kull. -Comp. -मानिन a. conceited, proud, vain.

दशीयत् a. [दृश्-णिन्-तृज्] 1 Showing, exhibiting. -2 Directing, guiding; पथ: श्रुतेर्दशीयतार ईश्वराः R. 3. 46. -m. 1 A warder, door-keeper. -2 A guide (in general).

বৰ্ষিত p. p. [বৃ্যু-পিন্-জ] 1 Shown, displayed, manifested, exhibited. -2 Explained, demonstrated, proved.
-3 Apparent, visible.

द्शिन् a. [दश्-णिनि] (At the end of comp.) 1 Seeing, perceiving, viewing, observing, knowing, understanding, showing, exhibiting; तद्शिनसुदासीनं त्वामेव पुरुषं

विद्वः Ku. 2. 13. -2 Receiving, securing; तपतिरिव निकाम-मायदर्शा Mk. 2. 7. -8 Experiencing; Ram. 3.

दिदृक्षा f. A desire to see; एकस्थसौन्दर्यदिदक्षयेव Ku. 1. 49.

दिदृश्च a. Desirous to see; व्यवहारान् दिदशस्तु ब्राह्मणैः सह पार्थिवः Ms. 8. 1.

হয় a. (At the end of comp.) 1 Seeing, superintending, surveying, viewing. -2 Discerning, knowing. -3 Looking like, appearing. (-f.) 1 Seeing, viewing, perceiving. -2 The eye, sight; स दधे दशमुदमतारकाम् R.11.69. -3 Knowledge. - The number 'two'. - The aspect of a planet. - Comp. - প্রস্থান্ত: a side-long glance. - সংযক্ষ: the sun. -कर्ण: a snake. -कर्मन n. an operation by which any planet of a certain latitude is referred to the ocliptic. -क्षयः decay or loss of sight, becoming dimsighted. -क्षेपः the sine of the zenith distance of the highest or central point of the ecliptic at a given time; cf. दृश्ज्या. -गाव: the cosine of the zenith distance. -गांचर a. visible. (-रः) the range of sight. -छत्रम् an eye-lid; Raj. T. 8. -जलम् tears. -ज्या the sine of the zenith-distance. - तुस्य a. coincident with observation, or an observed place (in Astr.). -- निमीलनम् a kind of game in which children play hide and seek (Mar. आंध्रळी कोशिंबीर) -पथः the range of sight. -पातः a look, glance. - असादा a blue stone used for a collyrium. - प्रिया beauty, splendour. - भक्तिः f. a look of love, an amorous glance. - TH a. obstructing the sight; Si. 19. 76. -लम्बनम् vertical parallar. -विप: a snake. - वृत्तम् a vertical circle. - शक्तिः f. the faculty of perception. - आतः a snake, serpent. -संगमः the sight of and meeting with; यासां नाम्नापि कामः स्यात्संगमं दर्शनं निना । तासां टक्संगमं प्राप्य यत्र दनति कौतुकम् ॥ Pt. 4. 33.

दृशितिः f. Ved. Looking, seeing; सूरो न यस्य दृशितररेप। Rv. 6, 3, 3.

दृशा The eye. -Comp. -आकाङ्क्यम् a lotus.

दृशानः [दृश्-आनम् किच] 1 A spiritual teacher. -2 A Brahmana. -3 A guardian of the world (लोकपाल). -नम् Light, brightness.

दशालुः The sun.

दृशिः, -शी f. 1 The eye; मम दृशिगोचर एव आविरात्मा Bhag. 1. 9. 41. -2 A Sastra. -3 Light. इष्टा दृशिमात्रः गुद्धोऽपि प्रत्ययानुपरयः Yogadaráana. -शिः f. Sceing, viewing. गोपीद्गुत्सवदृशिः प्रविवेश गोष्ठम् Bhag. 10. 14. 47.

दृशीक a. [ह्य्-कर्मणि बा॰ ईकक्] 1 Worthy of regard, fit to be seen, conspicuous. -2 Beautiful. -का, -कम Appearance, becoming manifest.

दृश्य pot. p. [हश् कर्मणि क्यप्] 1 To be seen, visible. -2 To be looked at. -8 Beautiful, pleasing to the sight, levely: निदर्शयामास (विशेषहर्यम् R. 6. 31; तमेक्टर्यं

www.kobatirth.org

नयनैः पिबन्त्यः (नार्यः) Ku. 7. 64. – इयः (Arith.) A given quantity or number. – इयम् A visible object; the visible world; इश्यं तमसि न पश्यति दीपेन विना सच्छुर्पि M. 1. 9. – Comp. – इतर a. invisible. – जाति (Arith.) reduction of a given quantity with fractions. – स्थापित a. placed conspicuously; दश्यस्थापितमृद्रभिन्द्राभाष्टमृगाजिनाम् Ks. 24. 92.

दश्यन a. (-री f.) [दृश् किनिप्] (At the end of comp.)
1 Seeing, perceiving. -2 (Fig.) Familiar or conversant with; as in श्रुतपारदश्या R. 5. 24; विद्यानां पारदश्यनः 1. 23.

हर p. p. [हजू-कर्मणि-क] 1 Seen, looked, perceived, observed, beheld; उभयोरपि दृष्टोऽन्तः Bg. 2. 16. -2 Visible, observable. -3 Regarded, considered; दशे विश्रय बहुशोऽप्यन्या सतुष्णम् S. 3. 10. - 4 Occurring, found. - 5 Appearing, manifested. -6 Known, learned, understood. -7 Determined, decided, fixed; तदहं यष्टुमिच्छामि शास्त्रदृष्टेन कर्मणा Ram. 1. 8. 9. - 8 Valid. - 9 Allotted. - 10 Experienced, suffered, endured, felt. -11 Treated of; see दण्. −एम् 1 Perception, observation. -2 Danger from dacoits. -Comp. -अहब्द a. 1 seen for the first time. -2 searcely or hardly seen. -3 relating to the present and future life; दशहष्टिकियासिद्धिन भवेत्तादगन्यथा Raj. T. 1. 130. -अन्तः, -तम् 1 an example, illustration, parable; पूर्णवन्त्रोदयाकाच्क्षा दृष्टान्तोऽत्र महार्णवः ぢ. २. ३1; साध्यसाधम्यात् तदर्मभावा द्रष्टान्त उदाहरणम् Gautamasûtra. -2 (in Rhet.) a figure of speech in which an assertion or statement is illustrated by an example (distinguished from जपमा and प्रतिवस्त्पमा; see K. P. 10 and R. G. ad. loc.). -3 a Sastra or soience; शोभार्थ विहितास्तत्र न तु दशन्तः कृताः Mb. 2. 3. 13. - 4 death (cf. दिष्टान्त). -अर्थे a. 1 having the object or meaning obvious or quite apparont. -2 practical. -3 having a clear idea about anything. "आपत्तिः (see अर्थापतिः). -कष्ट, -दुःख &c. a. one who has experienced or suffered misery, inured to hardships. -कुटम् a riddle, an enigma. -दोष a. 1 found fault with, considered to be faulty; S. 2. -2 vicious. -3 exposed, detected. - QZ a running from a hattlefield. -प्रत्यय a. i having confidence manifested. -2 convinced. -रजस् f. a girl arrived at puberty.-व्यातिकर a: 1 one who has experienced a misfortune. -2 one who foresees evil.

कृष्टि: /. [हश्-भाव-किन] 1 Seeing, viewing. —2 Seeing with the mental eye. —8 Knowing, knowledge; सम्यग्हष्टिस्तस्य परं पश्यित यस्त्वाम् Ki. 18. 28. —4 The eye, the faculty of seeing, sight; केनेदानी दृष्टि विलोभयामि V. 2; चलापाइतं हिष्टे स्पृश्ति S. 1. 23.; दृष्टिस्तृणीकृतजगत्त्रयसत्त्वसारा U. 6. 19; R. 2. 28; S. 4. 2; देव दृष्टिभसादं इक् H. 1. —8 A look, glance.
—6 View, notion; खुबहिष्टिरेषा K. 173; एतां दिष्टमवष्टभ्य Bg. 16. 9. —7 Consideration, regard.—8 Intellect, wisdom; सुभ्यं नमस्तेऽस्त्वविषक्तदृष्ट्ये Bhag. 10. 40. 12. —9 (In Astrol.) Aspect of the stars.—10 Light (प्रकाश).—11 A theory, dootrine, notion; याश्व काश्व कृदष्ट्यः (सर्वास्ता निष्कलः) Ms. 12. 95. —Comp. —कृत् ...,—कृतम् a kind of lily (स्थलपद्म).

-क्षम worth-seeing; V. 4. 21. -क्षेप: a glance, look. -गतम् a theory, doctrine. -गुणः a mark for archers, butt, target. -गोचर a. within the range of sight, in sight, visible. (-रः) the range of sight. -दानम् appearance. -दोष: the evil influence of the human eye. -पात: 1 a look, glance; मार्ग मृगप्रेक्षिण दृष्टिपातं कुरुव R. 13. 18; Bh. 1. 11, 94; 3. 66. -2 act of seeing, function of the eye; रजःक्रणैर्विध्नितदृष्टिपाताः Ku. 3. 31 (Malli. interprets unnecessarily in our opinion—पात by शभा). -पयः the range of sight. - पूत a. 'kept pure by the sight', watched that no impurity is contracted; दष्टिपूर्त न्यसेत्पादम् Ms. 6. 46. - असादः the favour of a look. - बन्धः a firefly. -मण्डलम् 1 the pupil of the eye. -2 the circle of sight. —रागः the expression of the eyes; भवन्तमन्तरेण कींटशोऽस्या दृष्टिरागः S. 2. 11-12. -वादः 1 a Buddhist canon dealing with discussion on other religious views; दृष्टिचादो द्वादशाष्ट्री स्याद्रणिपिटकाह्नयः। प्रतिकर्मसूत्रपूर्वानुयोगो पूर्व-गतचूलिकाः । पञ्च स्युर्रेष्टिवादभेदाः पूर्वाणि चतुर्दशापि पूर्वगते । Hem. -2 N. of the 12th Anga of the Jainas. -विक्षेपः a side-glance, leer, oblique look. -विद्या optics. -विश्वमः an amorous glance, a coquettish look; S. 1. 23. -विष: a serpent. -संमेद: mutual glance; त्वयापि न निरूपिता अनयोर्राष्ट्रसभेदाः Mal. 7.

राधन a. 1 Having an insight into, or familiar with anything. -2 Having the looks or thoughts directed upon anything, absorbed in the contemplation of.

दशद् f. A stone; see हेषद्.

हषद् /. [द अदि पुक् हस्तयः cf. Un. 1. 128] 1 A rock, large stone, or stone in general; तत्र व्यक्तं स्पदि चरणन्यास-मधेन्द्रमोलेः Me. 55; R. 4. 74; Bh. 1. 38. −2 A mill-stone, a flat stone for grinding condiments upon; भित्वा मृपाधु-रिपद्सना रहः Bhag. 10. 9. 6. -Comp. —अवमन m., -पुत्रः the upper and smaller mill-stone. —उपलः a grind-stone for grinding condiments upon. (स्पदिमापकः a tax raised from mill stones). -सारम् iron; स्पत्सारस्तत्वामृतमपि भवाम्भो-निधिगतः Mv. 6. 52.

इपदात् a. Stony, rocky. -ती 1 N. of a river flowing into the Sarasvatī and forming the eastern boundary of the Aryāyarta; cf. Ms. 2. 17. -2 An epithet of Durgā.

दृष्ट्, दृष्ट् 1. P. (दर्हति, दंहति) 1 To be fixed or firm. -2 To grow, increase. -8 To prosper. -4 To fasten.

द् I. 4, 9 P. (दीर्यति, दूणति, दीर्ण) 1 To burst or break asunder, split open. -2 To cause to burst, tear, divide, rend, sunder, pull to pieces. -Pass. (दीर्यते) 1 To burst, break open, be sundered; कथमेवं प्रत्यपतां वः सहस्रधा न दीर्ण-मनया जिह्नया Ve. 3. -2 To separate. -3 To be afraid, to fear. -Caus. (द-दा-रयति-ते) 1 To split, tear asunder, divide by digging. -2 To disperse, scatter. -II. 1 P. (दरिते) To fear, be afraid of. (With prepositions like अव, आ, प्र, &c. the root does not change its meaning.)

देव

दीर्ण p. p. [द्-क] 1 Torn, rent, split &c. -2 Frightened, afraid. -जैम् 1 Cutting, a rent. -2 Fear.

दे 1 A. (दयते, दात, desid. दिसते) To protect, cherish.

देदीप्यमान a. Shining intensely, bright, blazing, resplendent.

देय See under दा.

देख 1 A. (देवते) 1 To sport, play, gamble. -2 To lament. -3 To shine. -4 To throw, cast. -With परि to lament, mourn.

देव a. (-वी f.) [दिव-अच्] 1 Divine, celestial; Bg. 11. 11; Ms. 12.117. -2 Shining; यज्ञस्य देवमृत्विजम् Rv. 1.1.1. -3 Fit to be worshipped or honoured. -3: 1 A god, deity; एको देव: केशवी वा शिवी वा Bh. 3.120. -2 (a) The god of rain, an epithet of Indra; as in द्वादश वर्षाण देवी न नवर्षः; अवर्षयद्देवः ${f R_{5m}}$. 1.9.18ः, काले च देशे च प्रववर्ष देवः ${f Bu}$. Ch. 2.7. (b) A cloud. -3 A divine man, Brahmana, as in भूदैव. -4 A king, ruler, as in मनुष्यदेव; तां देवसमितिं (अभ्या-गच्छन्) Mb. 3. 130. 22. -5 A title affixed to the names of Barhmanas; as in गोविन्ददेव, पुरुषानमदेव &c. -6 (In dramas) A title of honour used in addressing a king, ('My lord', 'Your majesty'); ततश्च देव ∇e. 4; यथाज्ञापयति देवः &c. -7 Quickeilver. –8 The Supreme Spirit; हित्वा च देहं प्रविशन्ति देवं दिवौकसो द्यामिव पार्थ सांख्याः Mb. 12. 301. 112. -9 A fool -10 A child. -11 A man following any particular business. -12 A lover. -13 Emulation. -14 Sport, play. -18 A husband's hrother (cf. देश, देवर). -16 A lancer. -वम् An organ of sense; देवानां प्रभवो देवो मनसश्च त्रिलोककृत् Mb. 14. 41. 3. [cf. L. deus; Gr. deos]. -Comp. -अंदाः a partial incarnation of god. -अगारः, -रम् a temple. -अङ्गन्। a celestial damsel, an apsaras. -अतिदेवः, -अधिदेव: 1 the highest god. -2 an epithet of (1) Siva. (2) Buddha. (3) Viṣṇu. देवातिदेवो भगवान् प्रस्तिरंशे हरियस्य जगतप्रणेता Hariv. -अधिपः 1 an epithet of Indra. -2 the supreme god. -अनीकम् an army of celestials. -अनुचरः, -अनुयायिन m. an attendant or follower of a god; निशम्य देवानुचरस्य वाचं मनुष्यदेवः उनरप्युवाच R. 2. 52. -अन्धस् n., अञ्चम् 1 the food of gods, divine food, amhrosia. -2 food that has been first offered to an idol; see Ms. 5. 7 and Kull. thereon. -अभीष a. 1 liked by or dear to gods. -2 sacred or dedicated to a deity. (-UI) piper betel. -अरण्यम् the garden of gods, the Nandana garden; अलमुद्दीतयामाधुदैवारण्यमिवर्तवः R. 10, 80. -अरि: a demon. -अर्चनम्, -ना i the worship of gods. -2 idolatry. -अपेणम् 1 an offering to the god. -2 the Veda; पृथ्ग्-भूतानि चान्यानि यानि देवार्पणानि च Mb. 13. 86. 17 (see com.). -आवस्थः a temple. -अश्वः an epithet of उचैः अवस्, the horse of Indra. -आक्रीड: 'the garden of the gods', Nandana garden. -आजीवः, -आजीविन m. an attendant apon an idol. -2 a low Brahmana subsisting by attendance upon an idol and upon the offerings made to it. -आत्मन् a. 1 consecrated, holy, sacred. -2 of a

divine nature. (-m.) 1 the divine soul; ते ध्यानयोगानुगताऽ पश्यन् देवात्मशक्ति स्वगुणैर्निगृढाम् Svet. Up. 1. 3. -2 the holy fig-tree. -आयतनम् a temple; Ms. 4. 46; न देवा-यतनं गच्छेत् कदाचिद् वाऽप्रदक्षिणम् । न पीडयेद् वा वस्त्राणि न देवा-यतनेष्वपि || Kurma P. -आयुधम् 1 a divine weapon. -2 rainbow. -आधुष्म the life-time of a god. -आस्रयः 1 heaven. -2 a temple. -आवासः 1 heaven. -2 the holy fig-tree (의정전). -3 a temple. -4 the Sumeru mountain. -आहारः nectar, ambrosia. -इज् a. (nom. sing. देवेद-इ) worshipping the gods. -इज्यः an epithet of Brihaspati, preceptor of the gods. - 3-3: 1 an epithet of Indra. -2 of Siva. -TE a. dear to gods. (-E:) bdellium. (-ए।) the wild lime tree. - हैशः an epithet of (1) Indra. (2) Siva. (3) Visnu. (4) Brahman, (-31) N. of Durgā; also of Devakī, mother of Krisna. –ইম্বার N. of (1) Siva. (2) Indra. -उद्यानम् 1 divine garden. -2 the Nandana garden. -3 a garden near a temple. -ऋषि: (देवर्षि:) 1 a deified saint, divine sage such as अत्रि, भृगु, पुलस्त्य, अङ्गिरस् &c.; एवंबादिनि देवर्षी $\mathrm{Ku.}~6.~84$ (i.~e. अङ्गिरस्); अथ देवऋषी राजन् संपरेतं नृपात्मजम् $\mathrm{Bhar{a}g.}$; आत्रह्मभुवनाञ्चीका देवर्षिपितृमानवाः । तृष्यन्तु पितरः सर्वे मातृमातामहा-दयाः Tarpanamantra. -2 an epithet of Narada; देवशीणां च नारदः Bg. 10. 13. 26. -ओकस् n. the mountain Meru or Sumeru. -कन्या a celestial damsel, a nymph; also देवकन्यका. -कर्द्माः sandal, aloe wood, camphor, saffron pounded together and made into a paste. - कर्मन n... -कायम् 1 a religious act or rite, divine command; अनुष्ठितदेवकार्यम् R. 12. 103. -2 the worship of gods. -काष्ट्रम् the Devadaru tree. -किरी N. of a Raginī; लेलेता मालती गौरी नाटी देविकरी तथा। मैघरागस्य रागिण्यो भवन्तीमाः समध्यमाः ॥ -कुटम् a temple. -कुण्डम् a natural spring. - 304 1 a temple. -2 a race of gods. -3 a group of gods. -कुल्या the celestial Ganges. -कुसुमम् cloves; एलां च देवकुसुमं त्वक्पन्नं देवदारु च Śiya. B. 30, 14. -खातम्, -खातकम् 1 a natural hollow among mountains. -2 a natural pond or reservoir; Ms. 4. 203. -8 a pond near a temple. "बिल a cavern, chaam. -गण: a class of gods. -गणिका an apsaras; q. v. -गतिः the path of देवलोक; अनुज्ञातश्च रामेण ययौ देवगर्ति मुनिः A. Ram. 2.1.40. - गन्धर्वः an epithet of Narada. (-र्वम्) a particular mode of singing. -गर्जेनम् thunder. -गर्भः see हिरण्यगर्भ; Ram. 2. 40. 23. -गायनः a celestial chorister, a Gandharva. -गाम्धारी N. of a Rāgiņī; गान्धारी देवगान्धारी मालवी श्रीश्च सारवी । रामकीर्यपि रागिण्यः श्रीरागस्य प्रिया इमा: || -गिरि: 1 N. of a mountain; cf. Me. 44. -2 N. of a town (Daulatahad). - गिरी f. N. of a Rāgiņī. -गुरुः 1 an epithet of Kasyapa (the father of gods). -2 of Brihaspati (the preceptor of gods). - UEI an epithet of Sarasvati or of a place situated on it. -गृहाम् 1 a secret only known by gods. -2 death. -गृहम् 1 a temple. -2 the place of a king. -3 a planetary sphere. -সেই: a class of demons who causes harmless madness. -बरितम् the course of action or practices of the gods; न देवचरितं चरेत्. -चर्या the worship or service of gods.

www.kobatirth.org

देव

-चिकित्सकी (du.) Asvins, the twin physicians of gods. -छन्दः a pearl-necklace having 81, 100 or 108 strings; शतमध्युतं हारो देवच्छन्दो हाशीतिरेक्युता Bri. S. 81. 32. -जनः the gods collectively. विद्या the science of music, dance, other arts &c.; Ch. Up. 7.1.2. - जातम a class of gods. -जामि: f. a sister of the gods; देवजामीनां प्रत्रे। Av. 6. 46. 1. - 75: 1 the holy fig-tree. -2 one of the trees of paradise. (i. e. मन्दार, पारिजात, सन्तान, कल्प and हरि-चन्दन); पश्चेते देवतरवो मन्दारः पारिजातकः । सन्तरनः कल्पश्चक्षश्च पुरिस वा हरिचन्दनम् ॥ Ak. -3 the tree in a village (चैत्यगृक्ष) where the villagers usually meet (Mar. पार). -तर्पणम offerings of water, part of the सम्ध्या ceremony. - ताड: 1 fire. -2 an epithet of Rahu. -तातः 1 a sacrifice. -2 N. of Kasyapa. -तातिः 1 a god. -2 divine service; स नो यक्षद् देवताता यजीयान् $\mathbf{R}_{\mathbf{v}}$, 3, 19, 1, -तीर्थम् \mathbf{t} the right moment for the worship of gods. -2 the tips of the fingers sacred to gods. -द्रा a. 1 god-given, granted by the gods. -2 given to the gods (as a village, &c.). (-त:) 1 N. of the conch-shell of Arjuna; देवदर्ग धनजयः (दश्मी) Bg. 1.15. -2 a certain person (used in speaking of men indefinitely); मुक्तस्ततो यदि अन्धादेशदत्त उपाच्छिनति Bhag. 5.14.24; देवदत्तः पचति, पीनो देवदत्तो दिवा न अब्के &c. -8 one of the vital airs exhaled in yawning; देवदत्ती विज्ञम्भणे. "अप्रजः N. of Buddha. -दरीन a. visiting the gods. (-नः) N. of Narada; यथा श्राह नारदो देवदर्शनः Bhag. 2.8.1. -दारु m., n. a species of pine; गङ्गाप्रवाहोक्षित-देवदार Ku. 1.54; R. 2.36. –दासः a servant or attendant upon a temple. (-41) 1 a female in the service of gods or a temple. -2 a courtezan (employed as a dancer in a temple). -3 the wild citron tree. -दीपः the eye. -दुन्दुभिः 1 divine drum; देवदुन्दुभिनिघोंषो पुष्पवृष्टिश्व खात् पतन् Ram. -2 the holy hasil with red flowers. -3 an epithet of Indra. - বুব: a divine envoy or messenger, an angel. -देवः i an epithet of Brahman; Ram. 1. 43. 1. −2 of Siva; अयाचितारं न हि देवदेवमदिः सुतां प्राहयितुं शशाक Ku. 1. 52. -8 of Visnu; Bg. 10. 15. -4 of Ganesa; दृष्टप्रभावो वरदो देवदेवो विनासकः Ks. 20.55. —दैवत्य a. destinedfor the god; Ms. 2. 189. -द्रोणी a procession with idols. -धर्मे: a religious duty or office. -धानी the city of Indra; तां देवधानीं स वरुथिनीपतिर्बहिः समन्तादुरुधे प्रतन्यया Bhag. 8. 15. 23. -धान्यम् a kind of grass-grain (Mar. देवभात). -धिष्ण्यम् a chariot of the gods (विमान); Bhag. 10. 82.7. -नक्षणम् N. of the first 14 नक्षण in the southern quarter (opp. to यमनक्षत्रम्). -नदी 1 the Ganges. -2 any holy river; Ms. 2. 17. - निद् न m. N. of the doorkeeper of Indra. -2 N. of a grammarian. -नागरी N. of the character in which Sanskrit is usually written. -नायः Siva. -निकायः 1 'residence of gods', paradise, heaven; तं तुष्टुबुरेविनकायकेतवः Bhag. 10. 27. 25. -2 a host or assembly of gods; Ms. 1. 36. - निन्दक: a blasphemer, unbeliever, heretic, atheist. - निन्दा heresy, atheism.-निर्माल्यम् 1 a garland remaining from a sacrifice. -निर्मित a. 'god-created', natural. -पातः an epithet of Indra. -पादाः 'the royal feet or presence', an honori-

fic term for a king; देवपादाः प्रभाणम्. -पदः 1 'heavenly passage', heaven, firmament दिव्यो देवपथी होष नात्र गच्छन्ति मानुषा: Mh. -2 the milky way. -पशुः any animal consecrated to a deity. -पात्रम् an epithet of Agni. -पूर, - Tel f. an epithet of Amaravati, the city of Indra. -पुरोहितः 1 a domestic priest of the gods. -2 the planet Jupiter (बृहस्पति). -पुरुषम् cloves. -पुज्यः an epithet of Brihaspati. -प्रतिकृतिः f., -प्रतिमा an idol, the image of a deity. সমা 'consulting deities', astrology, fortune-telling. -प्रस्त a. good-produced (water); Av. 6. 100. 2. - प्रियः 'dear to the gods', an epithet of Siva; (देवानांप्रियः an irreg. comp. meaning-1 a goat. -2 a fool, idiot like a brute breast, as in तेऽप्यतात्पर्यज्ञा देवानांत्रियाः K. P. -8 an ascetic, who renounces the world). - बाल: an oblation to the gods. - TIS: 1 N. of a king in the Yadu race. -2 N. of a sage; देवबाहुः शतधनुः कृतवर्मेति तत्त्रताः Bhag. -बहान् m. an epithet of Narada.-बाहाणः i a Brahmana who lives on the proceeds of a temple. -2 a venerable Brahmana. -भक्तिः worship or service of the gods. -भवनम् 1 the heaven. -2 a temple. -8 the holy fig-tree. - भागः the northern hemisphere. - भ m. a god; (-f.) heavon. - भूमि: f. heaven; पितुः प्रदेशा-स्तव देवभूमयः Ku. 5. 45. -भूतिः f. an epithet of the Ganges. -भूयम् divinity, godhead; विदितमेव भनतां परां निर्देतिमुपेत्ये देवभूयं गताः सर्वे न पूर्वपुरुषा इति Ram. Champū. - 項間 m. an epithet of 1 Visnu. -2 of Indra. -भोगः pleasure of the gods, heavenly joy; अश्वन्ति दिव्यान् दिवि देवभोगान् Bg. 9. 20. -ओउयम् nectar. -मणिः 1 the jewel of Vispu called कौरतुम. -2 the sun. -3 a curl of hair on a horse's neck; आवर्तिनः शुभफल-प्रदशुक्तियुक्ताः संपन्नदेवमणयो भृतरन्ध्रभागाः (अश्वाः) Si. 5. 4; N. 1. 58. -मधु n. divine honey; असौ वा आदित्यो देवमधु Ch. Up. 3. I. 1. -मात् f. N. of Aditi, mother of gods. -मादक a. having the god of rain or clouds as foster-mother', watered only hy the clouds, depending on rain-water and not on irrigation, deprived of every other kind of water (as a country); देशो नदाम्बुनृष्ट्रधम्बु-संपन्नवीहिपालितः । स्यानदीमातुको देवमातुकश्च यथाकमम् ॥ Ak.; cf. also वितन्वति क्षेममदेवमातृकाः (i. e. नदीमातृकाः) चिराय तिस्मन् कुरवश्वकासते Ki. 1. 17. -मानकः the jewel of Vispu called कौस्तुभ. -माया the Maya of gods; ते दुस्तराम-तितरन्ति च देवमायाम् Bhag. -मार्गः the air or sky. -मासः the eighth month of pregnancy. - मुनिः a divine sage. -यजनम् 1 a sacrificial place, a place where a sacrifice is performed; ततस्ते देवयजनं ब्राह्मणाः स्वर्णलाङ्गलैः (कृष्वा) Bhag. 10. 74. 12. देवयजनसंभवे सीते U. 4. -2 a place of worship; मण्डलं देवयजनं दीक्षासंस्कार आत्मनः Bhag. 12.11.17. -यजि a. making oblations to gods. -यज्ञः a sacrifice to the superior gods made by oblations to fire, or through fire to the gods; (one of the five daily sacrifices of a Brahmana; see Ms. 3. 81, 85 and पश्चयञ्च also). -यज्यम्, -यज्या a sacrifice. -यात्रा 'an idolprocession,' any sacred festival when the idols are carried in procession; केनापि देवयात्रागतेन सिद्धादेशेन साधुना

देव

मत्समक्षमादिष्टा M. 5. 12-13. -यान hestowing मोक्ष, यहस्य देवयानस्य मेश्याय हिवपे नृप Bhag. 8.8.2. -नः the path leading to मोक्ष; सत्येन पन्या विततो देवयानः Mund. 3. 1. 6. -यानम् a celestial car. -युगम् 1 the first of the four ages of the world; also called कृतयुग, सनत्हुमारी भगवान् पुरा देवयुगे प्रभु: Ram. 1. 11. 11. -2 an age of the gods comprising four ages of men. -योनिः 1 a superhuman being, a demigod; विद्याधरोऽप्सरे।यक्षरक्षोगन्धर्वकित्रराः। पिशाची गुह्यकः सिद्धो भूतोऽमी देवयोनयः ॥ Ak. -2 a heing of divine origin. -8 fuel used in kindling fire (f. also). -योषा an apsaras. -रथः a car for carrying the image of god in procession. - THE a day's journey for the sun's chariot. –रहस्यम् a divine mystery. –राज्, –राजः 1 an epithet of Indra; Ram. 7. 6. 6. -2 a king. -3 N. of Buddha. -पातः 1 an epithet of Pariksit. -2 a kind of swan or crane. - TITH N. of an empire in the Decean. - उद्मम the Brahmanical cord. - छता the Navamallika or double jasmine plant. - छिङ्गम् the image or statue of a deity; Bhag. 3. 17. 13. -छोक: heaven, paradise; देवलोकस्य चर्तिजः (प्रमुः) Ms. 4. 182. -वक्त्रम् an epithet of fire. -वत्मेन् ». the sky or atmosphere. -वर्धकिः, -शिल्पन् m. Visyakarman, the architect of gods. -वाणी 'divine voice', a voice from heaven. - वाह्न : an epithet of Agni. - विद्या 1 divine science; Ch. Up. 7. 1. 2. -2 the science of Nirukta or etymology; ibid. -विभागः the northern hemisphere. -विश् f., -विशा a deity. -वीतिः food of the gods. -वृक्षः the Mandara tree. -व्यचस् a. Ved. occupied by the gods. - = at 1 a religious observance, any religious vow. -2 the favourite food of the gods. (–तः) an epithet of 1 Bhīşma; ततो विनशनं प्रागाद्यन्न देववतोऽपतत् Bhag. 1. 9. 1. -2 Kartikeya. -अतत्वम् celibacy (ब्रह्मचारिवत); देववतत्वं विज्ञाप्य Mb. 5. 172. 19. -राष्ट्रः a demon; स देवशत्रूनिव देवराजः Mb. -श्रूमी an epithet of Sarama, the bitch of the gods. - रोखर the damanaka tree (Mar. दवणा), -शेषम् the remnants of a sacrifice offered to gods. -31: m. a sacrifice. (f.) Laksmī. -भूतः an epithet of 1 Visnu. -2 Nārada. -3 a sacred treatise. - I a god in general. - संसद् f. देवसभा q. v. -सत्यम् divine truth, established order of the gods. -संध a. divine. -सभा 1 an assembly of the gods (प्रथमेन्). -2 a council of a king, council-chamber. -8 a gambling-bouse. -सभ्यः 1 a gambler. -2 a frequenter of gaming-houses. -3 an attendant on a deity. - I the keeper of a gambling-house. - सहा 1 rules of begging alms (? भिक्षासूत्र); L. D. B. -2 N. of a plant. -साद्वज्यम् identification or unification with a deity, conjunction with the gods, deification. - RE an epithet of Siva. -सुवि: a tube or cavity (in the heart) leading to the gods; cf. उदान; तस्य ह वा एतस्य हृदयस्य पश्च देवसुषयः Ch. Up. 3. 13. 1. -सू N. of 8 deities (अमि. सोम, सवितृ, रुद्र, बृहस्पति, इन्द्र, मित्र and वरुण). -सृष्टा an intoxicating drink. -सेना 1 the army of gods. -2 N. of the wife of Skanda; स्कन्देन साक्षादिव देवसेनाम्

R. 7. 1 (Malli: — देवसेना = रकन्यप्ती; perhaps it merely means 'the army of the gods' personified as Skanda's wife). 'पति:, 'प्रियः an epithet of Kārtikeya. - स्वम् 'property of gods', property applicable to religious purposes or endowments; यदनं यज्ञशीलानां देवस्वं तदिदुव्याः Ms. 11. 20, 26. 'अपद्राणम् sacrilege. - साविणः the 13th Manu; मनुलयोदशो मान्यो देवसावणिरात्मवान् Bhāg. 8. 13. 30. -हविस् क. an animal offered to gods at a sacrifice. - हिंसकः an enemy of gods. - इः the left ear; Bhāg. 4. 25. 51. - हतिः f. 1 invocation of the gods. - 2 N. of a daughter of Manu Svāyambhuva and wife of Kardama. - हेडनम् an offence against the gods. - होतिः a divine weapon.

देवक a. [दिव्-वृत्] 1 sporting, playing. -2 Divine, godlike, celestial. -कः (at the end of comp.) A god, deity.

देवकी N. of a daughter of Devaka and wife of Vasudeva and mother of Krisna. -Comp. -नन्दनः, -पुत्रः, -मारा m., -सूत्रः epithets of Krisna.

देवकीय, देवक्य a. Divine, godlike.

देवही The Gangetic kite; L. D. B.

देवता 1 Divine dignity or power, divinity; शाकत्य तस्य का देवतत्यमृतिमिति होवाच Bri. Up. 3.9.10; cf. SB. on MS. 10.4.23; 6.3.19.-2 A deity, god; Ku. 1.1.-3 The image of a deity; Ms. 4.130. -4 An idol. -5 An organ of sense. -Comp. -अगारः, -रम्, -आगारः, -रम्, -गृहम्, -स्थानम् a temple. -अधिपः an epithet of Indra. -अनुक्रमणी index of the Vedic deities. -अभ्यचनम् worshipping a deity; Ms. 2.176. -आत्मन् a. of a divine nature; अस्युत्तरस्यां दिशि देवतात्मा Ku. 1.1. -आयतनम्, -आलयः, -वेद्यन् क. a temple or chapel. -दर्शनम् manifestation of a deity; Nri. Up. -मितमा the image of a god, an idol; देवतात्रितमाक्षेव कम्पन्ति च हसन्ति च Mb. 6. 2.26. -स्तानम् the ablution of an idol.

देवत्य a. 1 Having as one's deity; as in अभिदेवत्य. -2 Sacred to a deity.

देवद्यश्च a. (-द्रीची f.) Adoring a deity.

देवन m. The younger brother of a husband.

देवनः [दीन्यत्यनेन दिन् करणे ल्युद्] A die. -नम् 1 Beauty, splendour, lustre. -2 Gaming, gambling, a gamo at dice; प्रकाशमेतनास्कर्य यहेवनसमाह्नयो Ms. 9. 222. -3 Play, sport, pastime. -5 A pleasure-ground, a garden. -5 A lotus. -6 Emulation, desire to excel. -7 Affair, husiness. -8 Praise. -9 Going, motion. -10 Grief, lamentation, sorrow. -ना 1 Gambling, a game at dice. -2 Sport, pastime. -3 Lamentation.

देवयानी N. of the daughter of Sukra, preceptor of the Asuras. [She fell in love with Kacha, her father's pupil, but he rejected her advances. On this she cursed

the youth, who in return cursed her that she should become the wife of a Ksatriya (See कर.) Once upon a time Devayani and her companion Sarmistha, the daughter of Vrisaparvan, the king of the Daityas, went to bathe keeping their clothes on the shore. But the god Wind changed their clothes, and when they were dressed they began to quarrel about the change until Sarmistha, so far lost her temper that she, slapped Devayani's face, and throw her into a well. There she remained until she was seen and rescued by Yayati, who, with the consent of her father, married her, and Sarmistha became her servant as a recompense for her insulting conduct towards her. Devayani lived happily with Yayati for some years and bore him two sons, Yadu and Turvasu. Subsequently her hushand became enamoured of Sarmistha, and Devayani, feeling herself aggrieved, abruptly left her husband and went home to her father, who at her request condemned Yayāti with the infirmity of old

देवयु a. 1 Pious, holy, virtuous. -2 Attending sacred festivals. -पु: A god.

देवरः 1 A husband's brother (elder or younger); Ms. 3. 55; 9. 59; अपुत्रां गुर्वनुज्ञातों देवरः पुत्रकाम्यया (इयात्) Y. I. 68. -2 husband; का देवरं वशगतं कुसुमास्त्रवेगविस्नस्त-पौस्नमुशती न भजेत कृत्ये Bhag. 4. 26. 26

ইবিজ: 1 An attendant upon an idol, a low Brahmana who subsists upon the offerings made to an idol;ইবজাপ্ত কুৰ্দাৰতা: Siva. B. 31. 20. -2 A virtuous man. -3 N. of Nārada. -4 A husband's brother. -6 N. of a law-giver.

देवलकः An attendant upon an idol; see the preceding word; इव्यं देवलका हरन्यचिकताः Vis. Gups. 466.

देवाटः N. of a secred place called Harihara.

देवाला f. N. of a Ragini.

age; see Yayāti also.]

देचसात् ind. To the nature of a god or gods. (भू to be changed into a god; हता वा देवसाद्भूत्वा लेकान् प्राप्स्यथ पुष्कलान् Mb.).

देविक a. (-की f.), देविल a. 1 Divine, godly. -2 Derived from a god. -3 Virtuous, pious.

देवितन्य a. To be gambled. - ज्यम Gambling.

देवित, देविन m. A gamester; Mb. 3. 252. 50.

देविल a. Righteous, virtuous, divine.

देवी 1 A female deity, a goddess. -2 N. of Durgs.
-8 N. of Sarasvati. -4 N. of Savitri. -5 A queen, especially a crowned queen (अप्रमहिषी who has undergone the consecration along with her husband); प्रेड्य-मादेन नामेयं देवीशब्दक्षमा सती। स्नायीयवस्त्रिक्यया पत्त्रीणे वोपयुज्यते

M. 5. 12; देवीभावं गमिता परिवारपदं कथं मजत्येषा K. P. 10.

-6 A respectful title applied to a lady of the first rank. -7 A kind of bird (देयामा). -8 A particular supernatural power (इण्डांजेनी). -Comp. -कोट: 1 the city of Bāṇa (कोणितपुर). -2 Devikotta (on the Coromandal coast). -यहम् 1 the temple of a goddess.

-2 the apartment of a queen. -पुराणम् N. of an Upapurāṇa. -भागवतम् N. of an Upapurāṇa. -भागवतम् the dignity of a queen. -पुराणम् a Sūkta addressed to Devī.

देशु m. [दिन्छ] 1 A husband's brother (especially younger). -2 The husband of a woman previously married (?).

देवेशयः An epithet of Vispu

देव्यम् Divine dignity, god-head.

देवट: An artisan, a mechanic.

देश: [दिश्-अन्] 1 A place or spot in general; देश: को नु जलावसेकशियिलः Mk, 3, 12 (often used after words like कपोल, स्कन्ध, अंस, नितम्ब &c., without any moaning; स्कन्धदेशे S. 1.19 'on the shoulder'). -2 A region, country, province, land, territory; यं देशं अयते तमेव करते बाहुप्रतापार्जितम् H. I. 150. - 3 A department, part, side, portion (as of a whole); as in एकदेश, एकदेशीय q. v. -4 An institute, an ordinance. -5 Range, compass; दृष्टिदेशः Pt. 2. -Comp. -अटनम् roaming through a country, travelling. -अतिथिः a foreigner. -अन्तरम् 1 another country, loreign parts; Ms. 5.78, -2 longitude. -अन्तरिन् m. a foreigner. -आचारः, -धर्मः a local law or custom, the usage or custom of any country; देश-धर्मान् जातिधर्मान् कुलधर्माश्च शाश्वतान् Ms. 1. 118. -कण्डकः a public calamity. -कारी N. of a Ragini. -फालौ m. (du.) time and place; न देशकालौ हि ययार्थधर्मावदेक्ते कामरतिर्मनुष्यः Ram. 4. 33. 55. (-लम्) ind. according to time and place; सत्पात्रं महती श्रद्धा देशकालं यथोचितम् Pt. 2. 72. -কানেম a. knowing the proper place and time. -ইয়ার: banishment or flight from one's country. -ज, -जात a. 1 native, indigenous. -2 produced in the right country. -3 genuine, of genuine descent. - Te a. 1 seen in a country. -2 customary in a place; Ms. 8.3. - भाषा the dialect of a country; आलोच्य लक्ष्यमधिगम्य च देशभाषाः Kavyal, 4.35. - रूपम् propriety, fitness; Mb. 12. - विद a. properly perforated (pearl); Kau. A. 2.11. - इत्तम् a circle depending upon its relative position to the place of the observer. - ज्यवहारः a local usage, custom of the country.

देशक: [दिश्-कर्तरि जुल्] 1 A ruler, governor. ~2 An instructor, a preceptor. ~8 A guide in general. ~4 A shower. ~6 An indicator. ~Comp. ~पदुम् a mushroom.

देशना [दिश्-णिच् युच्] Direction, instruction.

देशिक a. [देशे प्रसितः ठन्] Local, pertaining to a particular place, native, अदेशिका महारण्य प्रीप्ने शत्रुवशं गताः Mb. 4. 47. 23. —कः 1 A spiritual teacher (गुरुः) धर्माणां देशिकः साक्षात् स भविष्यति धर्ममाक् Mh. —2 A traveller. —3 A guide —4 One familiar with places.

देशित a. 1 Told, directed, ordered. -2 Advised, instructed. -3 Pointed out, shown, indicated.

देशिनी 1 The fore-finger; बत्स मा रोदीरितन्त्रो देशिनीमदात् Bhag. 9. 6. 31. -2 an index, contents.

देशी 1 The dialect of a country, one of the varieties of the Prākrita dialect; see Kāv. 1. 33. -2 N. of a Rāgiņī. -Comp. -कहरि: a kind of dance. -नाममाला N. of a dictionary of provincialism by Hemachandra.

देशीय a. [देशे मनः —छ] 1 Belonging to a province, provincial. —2 Native, local. —8 Inhabiting any country (at the end of comp.); as in मगधदेशीय, तदेशीय, नक्दिशीय &c. —4 Not far or distant from, almost, bordering on (used as affix at the end of words); अष्टादशवर्षदेशीयां कन्यां ददर्श K. 131; 'a girl about 18 years old (whose age bordered on 18); षष्ट्वपंदेशीयमपि प्रभुत्वात् विद्वन पीराः पितृगौरवेण R. 18. 39; so पदुदेशीय &c.

देश्य a. [दिश्-कर्मणि प्यत् देश-यत् वा] 1 To be pointed out or proved. -2 Local, provincial. -3 Born in a country, native. -4 Genuine, of genuine descent. -5 Being on the spot or place (where anything is due). -6 Not far from, almost; see देशीय above. -द्यः 1 An eyewitness of anything अभियोक्ता दिशेहरयम् Ms. 8. 52-53. -2 The inhabitant of a country. -द्यम् The statement of a question or argument, the thing to be proved or substantiated (पूर्वपक्ष).

देखव्य a. To be pointed, shown or declared.

देष्ट A pointer, an indicator; तेषां कृपथादेष्टूणां पततां तमसि हाधः Bhag. 6. 7. 14.

देष्णम् Ved. A gift.

देख्यु a. 1 Very liberal. -2 Intractable, unruly. -m. A washerman.

देह:, —हम् [दिह-घण्] 1 The body; देहं दहन्ति दहना इव गन्धवाहा: Bv. 1. 104. —2 A form, shape, bulk, mass, —3 A person, an individual. —4 An appearance, a manifestation. —ह: Anointing, smearing. —ही A rampart, wall, mound. —Comp. —अन्तरम् another body; कि तु तद् दुष्कृतं कर्म पुरा देहान्तरे कृतम् Rām. 7. 24. 15. आधि: f. transmigration.—आत्मवादः materialism, the doctrines of Chārvāka.—आत्मवादिन् m. a materialist, a Chārvāka.—आवरणम् armour, dress. —आस्यः urine. —देश्वरः the soul. —उद्भव,—उद्भत a. born in the body, inborn, innate. —करः a father. —कत् m. 1 the sun. —2 the Supreme Soul. —3 father. —कत् 1 the five elements. —2 the God; देहकृत् देहभृत् देही Mb. —3 father; त्रसदस्युः पीरकृत्सो योऽनरप्यस्य

देहकृत Bhag. 9. 7. 4. -काष: 1 the covering of the body. -2 a feather, wing &c. -3 skin. -क्षयः 1 decay of the body. -2 sickness, disease. - Ta a. incarnate, embodied. -37: 1 son. -2 a. Belonging to the body; मनोवाग्देह जैनित्यं कर्मदोषैर्न लिप्यते Ms. 1. 104. –जा a daughter, -तन्त्र a. whose chief kind of existence is corporeal; त्वे देहृतन्त्रः प्रशमाय पाप्पनां निदेशभाजां च विभो विभूतये Bhag. 3.33. 5. -त्यागः 1 death (in general). -2 voluntary death; resigning the body; तीर्ये तीयव्यतिकरभवे जबुकन्यासरभ्वोर्देह-त्यागात् R. 8. 95; Ms. 10. 62. —दः quick-silver. —दीपः the eye. -धर्मः the function of the hody (आहारनिदामैयु-नादि); Ram. 4.35.9. -धारकम् a bone. -धारणम् living, life. -चि: a wing. -धूष् m. air, wind. -पातः death. -बद्ध a. embodied, incarnate; देहबद्धमिव धर्ममभ्यगात् R. 11. 35; Ku. 2. 47. - बन्धः bedily frame; भ्वंसते देहबन्धः U. 3. 38; Mal. 9. 20. -भाज् a. embodied, corporeal. (-m) any being possessed of a body or life, especially a man; नायं देवो देहभाजां चूलोके Bhag. 5. 5. 1. - भुज् m. 1 the soul. -2 the sun. - \forall \pi m. 1 living being, especially a man; धिगिमां देहमुतामसारताम् R. 8.51; देहमृतां वर Bg. 8.4; 14. 14. -2 an epithet of Sive. -3 life, vitality. -भेदः death. -मध्यम् waist. -यात्रा 1 dying, death. -2 nourish. ment, food. - **यापनम्** fostering the body (शरीरपोषण); देवतातिथिशेषेण कुरुते देह्यापनम् Mb. 3. 280. 6. -लुक्षणम् B mole, a black or dark spot upon the skin. -वमेन n. the skin. –বায়: one of the five vital airs or lifewinds; see प्राण. -विसर्जनम् death. -वृन्तम् the navel. -संचारिणी a daughter. -सार: marrow. -स्वभावः bodily tempera-

देहंभर a. Gluttonous; जनेषु देहंभरवार्तिकेषु (न प्रीतियुक्ताः) Bhag. 5. 5. 3.

देहचत् a. Embodied; अन्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहनद्भिरवाष्यते Bg. 12. 5. -m 1 A man. -- 2 the soul.

देशिका A sort of insect.

देहिन a. (-नी f.) [देह-इनि] Incarnate, embodied.
-m. 1 A living being, especially a man; त्वदधीनं खलु
देहिनां सुखम् Ku. 4. 10; Si. 2. 46; Bg. 2. 13; 17. 2; Ms.
1. 30; 5. 49. -2 The soul, spirit (enshrined in the body);
तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवानि देही Bg. 2. 22;
5. 13; 14. 5. -नी The earth,

देहला Spirituous liquor.

देहालिः, न्सी f. The threshold of a door, the sill or lower part of the wooden frame of a door; विन्यस्यन्ती भुवि गणनया देहलीदत्तपुष्पैः Me. 89; Mk. 1. 9. —Comp.—दीपः a lamp suspended over the threshold; ⁰न्याय see under न्याय.

दै 1 P. (दायति, दात) 1 To purify, cleanse. -2 To be purified. -8 To protect. -With अब 1 to whiten, brighten. -2 to purify.

देश a. Pertaining to the अमीधोम; दैशस्य चेतरेषु Ms. 8. 1. 13. (where रावर writes देश इत्यमीधोमीय उच्यते.) दैतेयः [दितेरपत्यं-ढक्] 1 'A son of Diti', a Rāksasa, demon. -2 N. of Rāhu. -Comp. -इज्यः, -गुरुः, -पुरोधस् ..., -पुज्यः epithets of Sukra, the preceptor of the Asuras. -नियुद्नः an epithet of Visnu. -मास् f. Diti, mother of the demons. -मेदजा the earth (supposed to be produced from the marrow of मधु and केटम).

दैत्यः [दितरपत्यं-ण्य] See देतेय. -Comp. -आरि: 1 a god. -2 an epithet of Viṣṇu. -देवः 1 an epithet of Varuṇa. -2 wind. -पतिः an epithet of Hiraṇyakaśipu, Prahlada or Bali; यथा हि ते देत्यपतो प्रसादः Bhag. 10. 63. 45. q. v. -पुराम् an age of the demons consisting of 12000 divine years.

दैत्या 1 A drug. -2 Spirituous liquor.

दैत्याय (देश्यायते) To represent a Daitya; देश्यायित्वा जहारान्यामेका कृष्णार्भभावनाम् Bhag. 10. 30. 16.

दैन (-नी f.), दैनंदिन (-नी f.), -दैनिक (-की f.) a. Diurnal, daily; तैरेवास्य कले: कलेवरपुषी दैनंदिनं वर्तनम् Bv. 1. 103. एष दैनन्दिनः सर्गो ब्राह्मस्त्रलोक्यवर्तनः Bhag.

दैनिकी Daily wages, day's hire.

दैर्चम्, -र्घम् Length, longness.

दैनम्, न्यम् [दीनस्य भावः ध्यस्] 1 Poverty, poor and pitiable condition, miserable state; दरिद्राणां दैन्यम् G. L. 2; फणिनो दैन्यमाश्रितः Ku. 2. 21; इन्दोर्दैन्यं त्वदनुसरण- भ्रिष्टकान्तेर्विभर्ति Me. 86. —2 Affliction, sorrow, dejection, grief, low-spiritedness. —3 Feehleness. —4 Meanness.

दैप a. Relating or belonging to a lamp; नयनिमव सनिद्रं घूर्णते दैपमार्चिः Si. 11. 18.

दैव a. (-बी f.) [देवादागतः अण्] 1 Relating to gods, caused by or coming from gods, divine, celestial; संस्कृतं नाम देवी वागन्वाख्याता महर्पिभिः Kāv. 1. 33; देवीनां मानुषीणां च प्रतिहर्ता त्वमापदाम् R.1.60; Y.2.235; Bg. 4.25; 9. 13; 16. 3; Ms. 3. 75. -2 Royal; दैवी वाग्यस्य नाभवत् Rāj. T. 5. 206. -8 Depending on fate, fatal. -4 Possessing the quality of सत्त्व. -व: 1 (i. e. विवाह:) One of the eight forms of marriage, that in which the daughter is given away at a sacrifice to the officiating priest; यज्ञस्य ऋत्विजे देव: Y. 1. 59 (for the eight forms of marriage see उदाह or Ms. 3. 21). -2 A worshipper of god (देवभक्त); दैवान सर्वे गुणवन्तो भवन्ति Mb. 12. 158. 35. - वम् 1 Fate, destiny, luck, fortune; पूर्वजन्म-कृतं कमं तद्दैवमिति कथ्यते H. दैवमविद्वांसः प्रमाणयन्ति Mu. 3; बिना प्रस्पकारेण दैवमत्र न सिध्यति ' God helps those who help themselves'; दैवं निहत्य कुरु पौरूषमात्मशक्त्या Pt. 1. 361. (दैवात् by chance, luckily, accidentally.) -2 A god, deity. -8 A religious rite or offering, an oblation to gods; ব্যায় नरशार्द्ल कर्तव्यं दैवमाहिकम् Ram. 1, 23, 2, 📲 A kind of Sraddha ceremony. -5 Parts of the hands sacred to the gods, i. c. the tips of the fingers; cf. Ms. 2.59. -6 Royal duties; न तु केवलदैवेन प्रजाभावेन रेमिरे Mb. 1. 222, 10.

-7 A science of phenomena, unusuals (उत्पातs); Ch. Up. 7.1.2. -वी 1 A woman married according to the form of marriage called daiva q. v. above. -2 a. Divine, super-human; देवी संपद्धिमोक्षाय निवन्धायासुरी मता Bg. 16. 5. -3 A division of medicine (the medical use of charms, prayers &c.). -Comp. -अत्ययः evil resulting from unusual natural phenomena. -अधीन, -आयत्त a. dependent on fate; दैनायत्तं कुले जन्म मदायत्तं तु पीरुषम् Ve. 3. 33. -अहोरात्रः a day of the gods i. e. the human year. -हज्य a. sacred to Jupiter (गुरु), -topaz. -उपहत a. illfated, unfortunate; दैवेनोपहतस्य बुद्धिरथवा सर्वा विपर्यस्यति Mu. 6. 8. - 35 a woman married according to the Daiva ritual. ज the son of such a woman; देवोडाज: सुतश्चेद सप्त सप्त परावरान् Ms. 3. 38. - कर्मन् ». offering, oblations to gods. -कृत a, 1 fated. -2 natural. -कोविद. -चिन्तकः, -मः an astrologer, a fortune-teller; पुरोहित प्रकुर्वीत दैवज्ञमुदितोदितम् Y. 1. 313; Kām. 9, 25. -गतिः ∫. turn or course of fate; मुक्ताजाल चिरपरिचितं त्याजिता दैवगत्या Me. 96.; Pt. 3. 174. - चिन्ता fatalism; astrology. - য় α. knowing fate or men's destinies. -বৰুস a. dependent on fate. -द्न a. innate, natural. -दीपः the eye. -दुर्विपाकः hardness of fortune, adverseness or unpropitiousness of fate, an evil turn of fate; U. 1. 40. - वाष: badness of fate. - पर a. 1 trusting to fate, a fatalist. -2 fated, predestined. - प्रश्न: 1 fortune telling, astrology. -2 2 voice from heaven. नक्तं निर्गत्य यक्तिश्चिच्छ्भाशुभकरं वचः। श्रूयते तद्विदुर्धीरा दैवप्रश्रमुपश्रुतिम्॥ -युगम् 'a Yuga of the gods 'said to consist of 12000 divine years, but see Kull. on एतद् द्वादशसाहस्रं देवानां युगमुच्यते Ms. 1. 71. -योगः a lucky coincidence, fortuitous combination, fortune, chance. (दैवयोगेन, दैवयोगात fortunately, accidentally.) -रक्षित a. guarded by the gods; अरक्षितं तिष्ठति दैवरक्षितम् Subhās. – উৰক্ষ: a fortune-teller, an astrologer. – বয়:, -राम the power of destiny, subjection to fate. -वाणी 1 a voice from heaven. -2 the Sanskrit language; cf. Kay. 1. 33. quoted above. - विद् m. an astrologer. -सभेयम् a variety of sandal-wood red and smelling like a lotus-flower; Kau. A. 2. 11. - & a. ill-fated; सुराक्षितं दैवहतं विनश्यति Subhas. -हीन a. ill-fated, unfortunate, unlucky.

दैवकः A god, deity.

देवत a. (-ती f.) [देवता-अण्] 1 Divine. -2 (At the end of an adj. comp.) Honouring or worshipping as one's deity, as in स्यदेवता जनाः -तम् A god, deity, divinity; पूरं गां देवतं वित्रं पृतं मधु चतुष्पं प्रदक्षिणानि दुवीत Ms. 4. 39, 153; U. 4. 4.; Amaru. 3; हन्तं प्रिया देवतमस्य देवी Bhag. 4. 4. 28. -2 A number of gods, the whole class of gods; Ve. 2. -3 An idol. (The word is said to be m. also, but is rarely used in that gender. Mammata notices it as a fault called अपयुक्तव; see अपयुक्त). -4 N. of the third Kanda of Yaskas Nirukta. -Comp. -पति: N. of Indra. -परित् f. the Ganges.

दैवतस् ind. By chance, fortunately, luckily.

दैषस्य

दैवत्य a. Addressed or secred to a deity; हुत्वामीन सूर्य-देवत्यान अपेन मन्त्रान समाहितः Y. 1.99; Ms. 2.189; 4.124. न्त्यम् A deity; Ms. 4.39.

दैविक a. (-की f.) [देव-ठक्] Relating to the gods, divine; अहोरात्रे विभजते सूर्यो मानुषदैविके Ms. 1. 65; 8. 409. -कम An inevitable accident.

दैविन् m. An astrologer.

दैव्य a. (-व्या, -व्यी f.) Divine. -व्यम् 1 Fortune, fate. -2 Divine power; बदि देवा दैव्येनेहगार Av. 4. 27. 6.

दैवलः, -लकः The servant of an ovil spirit.

दैवसिक a. Happening in one day; इत्युक्तवा ब्राह्मणाय दैवसिकामुत्पत्ति प्रादात् Mb. 3. 196. 13.

देवाकिः 1 The planet Saturn. -2 An epithet of Yama. -3 The river Yamunā.

दैवारिपः A conch-shell (शक्स).

देवासुरम् The natural enmity subsisting between the gods and the demons.

दैशिक a. (-की f.) [देशन निर्देश्तं तस्येदं ना-ठक्] 1 Local, provincial.—2 National, belonging to the whole country.—8 Belonging or having reference to space; Bhāṣā. P. 120.—4 Acquainted with any place.—6 Teaching, pointing, directing, showing.—कः 1 A teacher, preceptor; गुको गतः परित्यज्य पितरं मोक्षदेशिकम् Mb. 12. 321. 94.—2 A guide.—3 One instructed by the preceptor; Bhāg. 11. 27. 22.—4 Local people; हरितनेऽश्वा रथाः परित्नीवो विष्टिस्तयेव च। देशिकाश्वाविकाश्वेव तदष्टाक्ष्यं चलं स्मृतम् Mb. 12. 121. 44.—कम् a kind of dance; cf. Me. 37. Malli. Com.

दैष्टिक a. (ज्की f.) [दिष्टमिति मतिर्थस्य, ठक्] Fated, predestined, ज्कः A fatalist; नालम्बते दैष्टिकतां न निर्पादति पीरुषे । शब्दार्थो सत्कविरिव द्वयं विद्वानपेक्षते ।। \$i. 2. 86.

दैहिक a. (-की f.) [देहे भवः, तस्येदं वा ठक्] Bodily, corporeal; कर्ताऽस्य सर्गादिषु यो न बध्यते न हृन्यते देहगतोऽपि देहिक: Bhag. 5. 19. 12. प्रजाः ससर्ज कतिथा देहिकीमानसीर्विगुः Bhag.

दैहा a. [देहे भवः ध्यम्] Bodily; तथापि बत मे दैको हात्मा वैवात्मना विशुः Bhag. 1. 4. 30. —हाः The soul (enshrined in the body).

दो 4 P. (यति, दित; -caus. दापयति; -desid. दित्सति) 1 To cut, divide. -2 To mow, reap. -With अन to cut or lop off; यदन्यस्मिन् यज्ञे सुन्यवद्यति Sat. Br.

दोग्ध See under दह.

दोधः A calf.

दोञ्चकम् A variety of the resin of aloe (अगुर), black in colour; Kau. A. 2. 11. दोधकम् N. of a metre consisting of three भगणs and one गुरु.

दोमन n. Pain, inconvenience.

दोरः A rope (रज्जु).

दोरकम् A string for fastening the wires of a lute.

दोलः [हुक्ष्य] 1 Swinging, rocking, oscillating; वेलादोलानिलचलम् Mb. 1. 21. 10. -2 A swing, litter. -3 A festival held on the fourteenth or full-moon day of the month of Phālguna when figures of 'young Kṛiṣṇa' (बालकृष्ण) are swung in a swing. -Comp. -मण्डपः, -पम्, यानम् a swing.

वोला, दोलिका 1 A litter, palanquin. -2 A swing, hammock (fig. also); आसीत् स दोलाचलचित्तवृत्तिः B. 14. 34; 9. 46; 19. 44; संदेहदोलामारोप्यते K. 207. -3 Swinging, fluctuation.-4 Doubt, uncertainty. -6 The Indigo plant. -Comp. -अधिकृद, -आकृद्ध a. (lit.) mounted on a swing; (fig.) uncertain, irresolute, disquioted. - चलचित्तवृत्ति a. One whose mind is agitated like a swing. -यन्त्रम् drugs tied up in a cloth and boiled out over a fire; Bhāva. P. -युद्धम् uncertainty of success, a fight with varying success; दोलायुद्धं कृतगुक्तरभ्वानमौद्धस्थमाजाम् Si. 18. 80. -लोल a. uncertain.

दोलायते Den. A. 1 To swing, rock to and fro, oscillate, fluctuate, vacillate (fig. also). -2 To be restless or uneasy.

दोलायमान a. 1 Swinging, oscillating. -2 Wavering, vacillating. -8 Perplexed, doubtful.

दोलायित, -दोलित a. Swung, shaken, oscillating &c.

दोलिका, -दोली 1 A cradle. -2 A swing.

दोष, -दोषिक, -दोषिन See under दुष्.

दोषन m., n. (This word has no forms for the first five inflections, i. e. before acc. pl.) An arm.

दोपस् f. Night. - s. Darkness.

दोषा ind. At night; दोषाऽपि नूनमहिमांशुरसी किलेति Si. 4. 46, 62. — f. 1 The arm. — 2 The darkness of night, night; घर्मकालदिवस इव क्षिपतदोष: K. 37 (where the word means 'a fault or sin' also). — Comp. — आस्यः, — तिलकः a lamp. — करः 1 The moon; यामित्रविधविहितानपहृत्य दोषान्। दोषाकरः सुखमनेकविधं विधते ॥ Jyotistattvam. — 2 a mine of faults; दोषाकरोऽपि कुटिलोऽपि कलिङ्कतोऽपि Udh.

दोषातन a. (न्ती f.) Nightly, nocturnal; दोषातनं बुध-ब्रहस्पतियोगद्रस्यः (तारापतिः) R. 13, 76.

दोस् m., n. [इम्यते अनेन दम् दोऽसि अर्धर्वा⁰; Up. 2. 69] (दोषन is optionally substituted for this word after acc. dual.) 1 The forearm, the arm; तमुपादबदुश्यम्य दक्षिणं दोनियाचरः R. 15. 23; हेमपात्रगतं दोभ्यामादधानं प्रयक्षस्म 10. 51; Ku. 3. 76. -2 The part of an arc defining its sine.

-8 The side of a triangle or square. — A measure of eighteen inches; Mātaṅga. L. 10. 14. — Comp. — गडु (दोर्गड्) a. erooked-armed. — यह (दोर्गड्) a. strong, powerful. (—हः) pain in the arm. — ज्या (दोर्ग्ड्) tho sine of the base. — दण्डः (दोक्डः) a stick-like arm, strong arm; दोर्वण्डाश्चितमहिमा Mv. 7. 8.; Bv. 1. 128. — निकतंनम् (दोर्ग्ड्यन्सिम) amputation of the arm. — मूलम् (दोर्ग्ड्यम्) the armpit. — युद्धम् (दोर्ग्ड्यम्) a duel; (अभ्युखतं) दोर्ग्ड्याय दशास्यमिन्द्रतनयः प्रक्षिप्य कक्षान्तरे Mv. 5. 37. — शास्त्रिम् (दोःशाल्चि) possessed of strong arms, warlike, brave; इयं परिसमाप्यते रणक्याय दोःशाल्चिम् Ve. 3. 34. — शिखरम् (दोःशिखरम्) the shoulder. — सहस्रमृत् (दोःसहस्रमृत्) m. 1 an epithet of the demon Bāṇa. — 2 an epithet of Sahasrārjuna. — स्थः (दोःस्थः) 1 a servant. — 2 service. — 3 a player. — 4 play, sport.

दोह, दोहन, दोह्य &c. See under दुइ.

दोहदः, -दम् [दोहमानमें ददाति दा-क] 1 (a) The longing of a pregnant woman; प्रजानती दोहदशंसिनी ते R. 14. 45; उपेश्य सा दोहददुःखशीलतां यदेन वने तदपश्यदाहतम् 3.6, 7. (b) The desired object itself. -2 Pregnancy. -3 The desire of plants at budding time (as, for instance, of the Asoka to be kicked by young ladies, of the Bakula to be sprinkled by mouthfuls of liquor &c.); महीरुहा दोहदसेकशक्तराकालिकं कोरकमुद्रिरन्ति N. 3. 21; R. 8. 63; Me. 78; see अशोक. -4 Vehement desire; प्रवर्तितमहासमर्दोहदा नरपतयः Ve. 4. -6 Wish or desire in general. -Comp. -दुःखशीलता pregnancy; उपेत्य सा दोहददुःखशीलताम् R. 3. 6. -धूपः a kind of fragrant substance used as manure; दाडिमे दोहदभूपिनि हुमे N. 1. 82. -सक्षणम् 1 tho fætus, the embryo (= दोहदल्क्षण q. v.). -2 the period of passing from one stage of life to another.

दोहदवती A pregnant woman longing for anything. दोहदिन a. Eagerly longing for, ardently desirous of.

दोहरुः S_{00} दोहद; वृथा वहिंस दोहरूम् (v. I.) लिलतकामि-साधारणम् $M.\ 3.\ 16.$

दोहली The Asoka tree.

दौ:शिल्यम् Bad temper, wickedness, wicked disposition.

दीःसाधिकः 1 A door-keeper, porter. -2 The superintendent of a village.

दौःसम् Wrangling between women.

दीक् (ग्) टः A car covered with silk clotb. —टम् Fine silk cloth.

दौत्यम् Message, mission; also दौत्यकम्; सान्त्वयामास सभेमैरायास्य इति दौत्यकैः Bhag. 10. 39. 35. -2 The function of a messenger; बद्दन्यच्छाभयया मृत्योदौत्यकराणि च Bhag. 10. 42. 27. दौरात्म्यम् 1 Wickedness, evil or wicked temper, depravity; दौरात्म्यादक्षसस्तां तु नात्रत्याः श्रद्धः प्रजाः R. 15.72. -2 Mischievousness; गुणानामेव दौरात्म्याद् धुरि धुर्यो नियुज्यते K. P. 10.

दौरितम् Mischief, evil, harm.

दौरधरी f. A conjunction of planets Jupiter and Venus with the moon regarded as highly auspicious for births; अयत्ययं दौरधरी पुरं ध्रुवम् N. 15. 42. (cf. 'गुरुभागंवयोर्योग-अन्द्रेणेव यदा भवेत्। तदा दुरुधरायोगः 'इति ज्योतिःशास्त्रे.)

दौर्गत्यम् 1 Poverty, want, destitution; व्यक्तेऽपि वासरे नित्यं दौर्गत्यतमसावृतः Pt. 2. 92. -2 Wretchedness, distress.

दौर्गन्ध्यम् Bad or disagrees ble smell.

दौर्यहः The Asvamedha sacrifice.

दौर्ग्यम् Difficulty.

दौर्जन a. (-दौर्जनी f.) Of malicious or wicked persons; नासीव दौर्जनी संसद्धन्दनीया समेखन्त्र Süktisundara 5.32.

दौर्जन्यम् Wickedness, depravity.

दौर्जीविस्यम् A wretched or miserable life.

दौर्बल्यम्, -लम् Impotency, debility, weakness, feebleness; दौर्बल्यं ख्यापते राज्ञः Ms. 8. 171; क्षुदं इदयदौर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परंतप Bg. 2. 3.

दौर्भागिनेयः The son of a woman disliked by her husband.

दौर्भाग्यम् III-luck, misfortune; यत्ते केशेषु दौर्भाग्यं... आपस्तद् प्रन्तु सर्वदा Y. I. 283.

दौभिक्षम् Famine.

दौर्भात्रम् A quarrel or disagreement between brothers.

दीर्मनस्यम् 1 Evil disposition. -2 Mental pain, affliction, dejection, sorrow. -3 Despair; तेषां कृते मे विश्वासो दौर्मनस्यं च जायते Devi Bhag.

दौर्मन्त्र्यम् Evil advice, bad counsel; दौर्म-ज्यान्तृपति-विनश्यति Bh. 2. 42.

दौरूभ्यम् Scarcity, rarity, difficulty of attainment.

दौर्वचस्यम् Evil speech, bad language.

दौर्बीणम् 1 The sap of Durva or bent grass. -2 A clean leaf (इष्टपर्ण).

दौर्वत्यम् Disobedience; ill-conduct.

दौहदम्, दौहदम् 1 Evil disposition of the mind, enmity (also दौहार्द in this sense). -2 Pregnancy; ध्रदक्षिणा दौहदलक्षणं दथी R. 3. 1. -3 The longing of a pregnant woman; राज्ञः शासनमादाय तथैन किल दौहदम् Ram. 7. 47. 15. -1 Desire in general.

द्यमत्

दौईदयम्

दौहदयम् Evil disposition of mind, enmity.

दौलेयः A tortoise.

दौरिमः An epithet of Indra.

दौवारिकः (-की /.) A door-keeper, warder; दौवारिकी देवसङ्पमेत्य R. 6. 59.

दौश्रास्थ्रम् A disease of the prepace; दौश्रास्य गुरुतत्थ्याः Ms. 11. 49.

दौश्चर्यम् 1 Evil conduct, wickedness; Rām. 6. -2 A bad deed.

दौडक a. (-डकी f.) One who swims by the help of his arms.

दौष्कुल a. (-ली f.), दौष्कुलेय a. (-यी f.), -दौष्कुल्य a. Sprung from a low family, born in a contemptible family; Ram. 4. 7. 2; केनापि दौष्कुलेयेन कुत्यां माहाकुली प्रियाम् Bk. 7. 88. -लम्, -ल्यम् low extraction; दौष्कुल्यमाधि विधुनीति शीषम् Bhag. 1. 18. 18.

दौष्ट्यम्, दौष्टवम् Badness, wickedness.

दौष्य(षम)न्तिः A son of Dusyanta; दौष्यन्तिमप्रतिर्थं तनयं निवेद्य S. 4. 20; Bhag. 1. 12. 20.

दौरध्यम् Distressed condition; Mahimna 16; कृताग-सापि संधाय दौरध्यं तत्याज येदिलः Siva. B. 31. 48.

दौहदिकः A landscape gardener; N. 6. 61; बृक्षादि-दोहदे नियुक्तः ['तत्र नियुक्तः' इति ठक् P. IV. 4. 69.] -2 Ardent or morbid desire.

दौहिन: [दुहिनुरपत्यं अन्] A daughter's son; Ms. 3. 148; 9. 131. -त्रम् Sesamum seed.

दौहित्रायणः The son of a daughter's son.

दौदित्री A daughter's daughter.

दौहदिनी A pregnant woman.

द्यविद्यवी /. A day.

द्य 2 P. (चौति) To advance towards, encounter, attack, assail; गुहाया निरगाद् वाली सिंहो मृगमिव शुक्त Bk. 6. 118; 14. 101.

यु n. 1 A day. -2 The sky. -3 Brightness. -4 Heaven. -6 Sharpness; cf. अबु -m. Fire. (यु is a substitute for दिव् /. before terminations beginning with consonants and in compounds.) -Comp. -पः a bird-चरः 1 a planet. -2 a bird. -जयः attainment or gaining of heaven. -जया the diameter of a circle made by an asterism in its daily revolution. -दरः noon. -ध्रानः /., -जवी the heavenly Ganges; सिद्धेत्रीता युव्यापादीयवस्वनाध्र रेमे चिरं धनदवहरुनावस्थी Bhag. 3. 23. 39. -निवासः a deity, god; शोकाविनाऽगाद् युनिवासभूयम् Bk. 3. 21. -निवासिन m. 1 a deity. -2 a virtuous man. -पातः 1 the sun. -2 an epithet of Indra. -पपः the upper part of the sky.

सं. इं. को.... १०६

-मणि: 1 the sun; कृष्णयुमणिनिम्ले चे Bhag. 3. 2. 7. -2 Calcined copper. -यापित् f. an apsaras. -रत्नम् the sun. -लोक: heaven. -षद्, -सद् m. 1 a god, deity; मनः सु येषां गुसदां न्यधीयत Si. 1. 43. -2 a planet. -सरित् f. the Ganges.

द्यकः An owl. -Comp. -अरिः a crow.

सुद्धाः a. Ved. 1 Celestial, heavenly. -2 Shining, brilliant. -द्धाः An epithet of (1) Varuṇa, (2) Aryaman, (3) Indra, (4) Agni, (5) Soma.

युत् 1 A. [योतते, युतित or योतित. -desid. दियुतिषते, दियोतिषते] To shine, he bright or brilliant; दियुते च यथा रिवः Bk. 14. 104; 6. 26; 7. 107; 8. 89. -Caus. (योतयृति-ते) 1 To illuminate, irradiate; Bk. 8. 46; ते प्रभामण्डलेट्योम योतयन्तस्तपोधनाः Ku. 6. 4. -2 To make clear, explain, elucidate. -3 To express, mean. -With अभि (Caus.) to illuminate; तस्मित्रमियोतितबन्धुपदो (भावं न बबन्ध) R. 6. 36. -वि to shine, be bright; व्ययोतिष्ट सभावेद्यामसौ नरशिकित्रयी Si. 2. 3; 1. 20.

युत् m. A ray of light.

युतिः f. [बुत-इन] 1 Splendour, brightness, lustre, beauty; कावः काञ्चनसंसर्गाद् धने मारकर्ती बुतिम् H. Pr. 35; Mal. 2. 10; R. 3. 64. −2 Light, a ray of light; Bh. 1. 61. −3 Majesty, dignity; Ms. 1. 87. −4 (in drama) A threatening attitude. −Comp. −करः the polar star or the sage Dhruva. −धरः Visnu.

द्यतित a. Illuminated, shining bright.

द्योतः [युत् भावे घश्] 1 Light, lustre, brilliance; as in खंबोत. -2 Sunshine. -3 Heat.

चोतक a. [युत्-जुल्] 1 Shining. -2 Illuminating. -3 Explaining, making manifest, showing.

चोतन a. [युत्-युच्] 1 Bright, shining; विलोक्य योतनं चन्द्रं लक्ष्मणे शोचनोऽवदत् Bk. 7. 15. -2 Illuminating. -3 Explaining, elucidating. -त: A lamp. -तम् 1 Shining. -2 Illuminating. -3 Explaining. -4 Sight, seeing. -5 Light. -8 Dawn.

द्योतनिका Explanation, elucidation.

द्योतिन a. Shining. -निः Ved. Splendour, lustre.

चोतित p. p. 1 Illuminated. -2 Illustrated; see युन्.

द्योतिन् a. Splendid, bright.

चोतिस् n. 1 Light, brightness, lustre. -2 A star. -Comp. -इङ्गणः (चोतिरिङ्गणः) a fire-fly.

द्ममत् a. 1 Bright, brilliant; वितानानि दुमन्ति च Bhag. 10. 81. 30. -2 Clear, loud. -3 Strong, vigorous. -4 Calm, serene. -Comp. -गानम् a mode of chanting the Samaveda. -सनः N. of a king of Salva, and father of Satyavat, husband of Savitri.

सुम्नम् 1 Splendour, glory, lustre. -2 Energy, strength, power. -3 Wealth, property; धृष्टावादत्यमधिताद् वृक्षाश्रुत्संभवादि। धृष्टगुन्नः कुमारोऽयं दुपदस्य मवत्विति॥ Mb.1.167. 53. -4 Inspiration. -6 Sacrificial offering or oblation.

पुसिन a. Having wealth or oblations. -2 Majestic. -3 Inspired. -4 Powerful.

चुवन m. 1 Sun. -2 Heaven; L. D. B.

चुसैन्धवः उचैः श्रवस्, the horse of Indra; बुसैन्धवो वाराजितः कियान् मया Sahendravilāsa 3. 5.

द्भृतः, -तम् [दिव्-भावे-क्त-ऊठ् अर्थर्चा॰] 1 Play, gambling, playing with dice; यूतं हि नाम पुरुषस्यासिंहासनं राज्यम् Mk. 2; ब्रव्यं लब्धं यूतेनैव दारा मित्रं यूतेनैव। दत्तं भुक्तं यूतेनैव सर्वं नष्टं यूतेनैव 2. 7; अप्राणि भेर्यत् कियते तल्लोके यूतमुच्यते Ms. 9. 223. -2 (fig.) A battle, fight; Mb. 3. -8 The prize won; Mb. 9. -Comp. -अधिकारिन m. the keeper of a gamblinghouse. -करः, -कृत् m. a gamester, a gambler; अयं यूतकरः सभिकेन खलीकियते Mk. 2. -कारः, -कारकः 1 the keeper of a gambling house. -2 a gambler. - कीडा playing at dice, gambling. -धर्मः the laws concerning gambling; Ms 9. 220. -पूर्णिमा, -पौर्णिमा the day of full moon in the month of Asvina (also called केजागर) when people spend their time in games of chance in honour of Laksmi, the goddess of wealth. -प्रतिपद f. the first day of the bright half of Kartika (usually spent in gambling). -बीजम् a cowrie, a shell used in playing. -मण्डलम् 1 a gambling house; गमन परिकर्ष च कृष्णाया धूतमण्डले Mb. 2. 79. 32. -2 a circle drawn round a gampler (to make him pay); cf. युतकर-मण्डली; Mk. 2. 6-7. - लेखकः, -कम् a gamhling bill or one who marks the score at gambling; cf. Mk. 2. 19-20. -वृत्तिः 1 professional gambler; मित्रधुग् गृतवृत्तिश्च पुत्राचार्य-स्तरीव च Ms. 3. 160. -2 the keeper of a gambling-house. Ms. 3. 160. -सभा, -समाजः 1 a gambling-house. -2 an assembly of gamblers.

चून a. 1 Playing, sporting. -2 Lamenting, sorry; cf. परिचून Mb. 3. 7. 20. -तम् The seventh sign of the zodiac.

द्यै 1 P. (द्यायति) 1 To despise, treat with contempt. -2 To disfigure.

चो f. (Nom. sing. चो:) Heaven, paradise, the sky; धोर्मूमिरापो हृदयं यमश्र Pt. 1. 182; S. 2. 15. (In Dvandva compounds चो is changed to चाया, e. g. दानाप्रधिच्यो, चानाभूमी, वानाक्षमे 'heaven and earth'). —Comp. —कारः an architect (building very high mansions); चोकारहेमकारा-दिजाति नित्यं समाशिताः Mb. 12. 49. 84. —सूमिः a hird. —सद् m. (दोषद्) a god.

द्रकटः, -द्रगडः A kettle-drum (used in awakening sleepers).

द्वस्थापम् A measure of weight, a tola. Sarang. S.

রঙ্গা, -জ্বা A city, town; Raj. T.

इंडयति Den. P. 1 To make firm, fasten, tighten, (lit.) as in जटाज्टप्रन्थि इंडयति. -2 To strengthen, confirm, corroborate; निवेश: शैलानां तदिदमिति बुद्धिं इंडयति U. 2. 27; विशुद्धेरुक्षप्रंत्विय तु मम भक्ति इंडयति 4. 11.

द्रिमन m. 1 Tightness, firmness; बधान द्रापेव द्रिस्परमणीयं परिकरम् G. L. 47. -2 Confirmation, corroboration; उक्तस्थार्थस्य द्रिस्ने Sankara. -3 Assertion, affirmation. -4 Heaviness.

इप्स a. Dripping, trickling down. -प्स: 1 A drop; इप्सो न श्वेतो मृगस्तुनिध्मान् Rv. 7. 87. 6. -2 A spark (of fire); इप्सा यत् ते यवसादो व्यस्थिरन् Rv. 1. 94. 11. -8 a flag, banner; इप्सं दिवश्वद् गितिषे न स त्वा Rv. 4. 13. 2 (पार्थिन रजः as Sayana). -प्सम् Diluted sour milk, diluted curds; (also इप्स्यम्).

दबुद्धः, -दम् A particular high number; Buddh.

द्रम् 1 P. (द्रमति) To go about, run, run about; वानरा दृदुसुखाऽथ Bk. 14. 70.

द्रमिडः, -लः See इविडः.

द्रमम् A drachma; (a word derived from the Greek drachme), sixteenth part of a Nişka (= 1280 वराटकs); वराटकानां दशकद्वयं यत् सा काकिणी ताश्च पाणाश्चतसः। ते बोडस दम्म इहापि कीर्तितो द्रम्मेस्तथा बोडसकेश्च निष्कः ॥ [1]ह.

द्भ a. [दु गती-भावे अप्] 1 Running (as a horse); सत्यो बवी बवर: पतक्षार: Rv. 4.40.2. -2 Dropping, oozing, wet, dripping; आक्षिप्य काचिद् द्रवरागमेव (पादम्) R. 7. 7. -8 Flowing, fluid. - Liquid (opp. कठिन); इवः संघातकठिनः (असि) Ku. 2. 11. -8 Melted, liquefied. -वः 1 Going, walking about, motion. -2 Dropping, trickling, cozing, exudation. -3 Flight, retreat. -4 Play, amusement, sport. -8 Fluidity, liquefaction -6 A liquid substance, fluid; दव इव हृदयस्य प्रस्तरोद्धेदयाग्यः U. 3. 25; 2. 16. -7 Juice, essence; पिवत भागवतं रसमालयम् Bhag. 1. 1. 3. -8 Decoction. -9 Speed, velocity. -10 (in drama) The flying out against one's superior. (देवीक means 'to melt, liquefy', ब्रवीस् to be melted, as with pity &c.; इंदीमनति म मनः M_V , 7, 34; द्रवीभूतं प्रेम्णा तव हृदयमस्मिन् क्षण इव U, 3, 18; द्रवीभृतं मन्ये पतित जलस्पेण गगनम् Mk. 5. 25. -Comp. -आधारः 1 a small vessel or receiver. -2 the hands joined together and hollowed (= ৰুক্তৰ q. v.). – হুৱাব a. solid, hard; संसर्ज दृष्टि परिरुग्णयादपां द्वेतरेषां पयसामियाश्मनाम् Ki. 17. 60. -उत्तर a. very fluid. -जः treacle. -द्रव्यम् a fluid substance. - THI 1 lac. -2 gum. -3 extract.

द्रवक, -द्रवण a. 1 Running. -2 Oozing, trickling.

द्वत् a. 1 Running, swift. -2 Trickling, oozing.

द्रयन्ती 1 A river. -2 The plant Anthericum Juberosum (Mar. उंदिरकानी).

द्रवस्यति Den. P. 1 To trouble or afflict oneself. -2 To serve or wait upon a person. द्विः A smelter, one who melts metal; दविर्न द्रावयति दारु धस्त Rv. 6. 3. 4.

द्विड: 1 N. of a country on the east coast of the Deccan (pl.); अस्ति द्रविडेषु काश्री नाम नगरी Dk. 130. -2 An inhabitant or native of that country; जरद्दविडधार्मिक्स्येन्छ्या निस्ष्टे: K. 229. -3 N. of a degraded tribe; cf. Ms. 10. 22. -8 A collective name for five peoples (आन्ध्र, कर्नाटक, गुर्जर, तैल्ड्स and महाराष्ट्र); see द्राविड.

द्रविणम् [हु-इनन्: Un. 2. 50] 1 Wealth, money, property, substance; Ve. 3. 22; Pt. 3. 174; निममानां याष्ठ्र द्रविणमिद्राष्ट्रणितद्रमाम् Bv. 4. 29. -2 Gold; R. 4. 70; ज्ञातिभयो द्रविणं दरवा कन्यार्थे चेव शक्तितः Ms. 3. 31. -3 Strength, power. -4 Valour, prowess; श्रोतुमिच्छामि चरितं भूरिद्रविणतेजसाम् Mb. 3. 1. 8. -8 A thing, matter, material. -8 That of which anything is made. -7 A wish, desire. -Comp--अधिपतिः, -देश्वरः an epithet of Kubera. -उद्यः acquirement of wealth; पराष्ट्रमुखे विधी चेत् स्थात् कर्यचिद्रद्रविणोदयः Pt. 2. 11. -उदस् m. fire. -नारानः the plant Hyperanthera Moriaga (Mar. रोवण). -अदः an epithet of Visqu. सुधन्वा खण्डपरश्र्वारुणो द्रविणप्रदः V. Sah.

द्रविणस्य a. Desiring wealth or sacrificial offerings.

द्वयम् f A thing, substance, object, matter; the whole creation (अधिभूत); द्रव्यक्रियाकारकाख्यं घूरवा यान्त्यपुनर्भवम् Bhag. 12. 6. 38. -2 The ingredient or material of anything. -3 A material to work upon. -4 A fit or suitable object (to receive instruction &c.); द्रव्यं जिगीपुमधि-गम्य जडात्मनोऽपि Mu. 7. 14; see अह्वय also. - 8 An elementary substance, the substratum of properties; one of the seven categories of the Vaisesikas; (the dravyas are nine:--पृथिव्यप्तेजोवान्वाकाशकालदिगात्ममनांसि); one of the six of the Jainas (जीव, धर्म, अधर्म, पुद्रल, काल and आकाश). -6 Any possession, wealth, goods, property, money: षड् द्रव्याणि---'मणयः पशवः पृथिवी वासो दास्यादि काश्चनम्'; उपार्जन च ब्रज्याणां परिमर्दश्च तानि षट् МЬ. 12. 59. 64; तत् तस्य किमपि द्रव्यं यो हि यस्य प्रियो जनः U. 2. 19. -7 A medicinal substance or drug. -8 Modesty. -9 Bell-metal, brass or gold; Rām. 7. -10 Spirituous liquor. -11 A wager, stake. -12 Anointing, plastering. -18 An ointment. -14 The animal-dye, lac. -16 Extract, gum. -16 A cow; L. D. B. -17 A verse from the Rigueda. রত্থার জ্ব-रछन्दोगैर्फक्षु आचरितः । ŚB. on MS. 7. 2. 14. - Comp. -अर्जनम्, -वृद्धिः, -सिश्चिः f. acquisition of wealth. -आधः f. affluence, abundance of wealth. -कल्कम् Viscous sediment given out by oily substances when ground; द्रव्यक्तकः पश्चधा स्यात् कल्कं चूर्ण रसस्तथा। तैलं मष्टिः क्रमाङ्क्षेयं यथोत्तरगुणं प्रिये॥ Ayurveda. –गणः a class of 37 similar substances (in medicine). -परिषदः the possession of property or wealth. - प्रकृतिः f. the nature of matter. -वाचकम् a substantive. -ग्रुद्धिः Cleansing of soiled articles. -संस्कारः the consecration of articles for sacrifice &c. - ₹₹त: a. holding anything in the hand; Ma. 5, 143,

द्रव्यकः A carrier of anything.

द्रव्यमय (-यी f.) 1 Material. -2 Having any substance. -3 Consisting of wealth.

द्वयवत् a. 1 Rich, wealthy. -2 Inherent in the substance.

द्रष्ट्य pot. p. [द्र्य-तन्य] 1 To be seen, visible. -2 Perceptible. -3 Fit to be seen, investigated, or examined; आत्मा वा को द्रष्टव्यः श्रोतन्यो मन्तन्यो निविध्यासितन्यः Bri. Up. 2. 4. 5. -4 Lovely, pleasing to the sight, beautiful; त्वया द्रष्टव्यानां परं न दृष्टम् S. 2; Bh. 1. 8. -5 To be understood. -6 To be regarded or considered as.

द्रष्टुकाम a. Desirous of seeing; ततो भर्तृदारिकां द्रष्टुकामया भगवत्या... Mal. 2.0/1.

द्रष्टुमनस् a. Wishing to see; मन्तां द्रष्टुमनाः सलोकपालः V. 2. 18.

द्रष्ट् m. [दृश्-तृच्] 1 A seer, one who sees mentally; as in ऋष्यो मन्त्रदशरः, द्रष्ट्रत्यमकर्तृभावश्च San. K. 19. -2 A indge; संक्षेपादपवाद एव सुरुभो द्रश्तः Mk. 9. 3.

द्रहः A deep lake.

হ্না 2 P. (প্লানি, রাজ) 1 To sleep. -2 To run, make baste. -3 To fly, run away. -4 To be ashamed.

हाण a. 1 Flown, run away. -2 Sleeping, sleepy. -जम् 1 Running away, flight, retreat. -2 Sleep.

द्वाक् ind. Quickly, instantly, forthwith, immediately, Mv. 1. 34; द्वाक् पर्यस्तकपालसंपुटमिलत् ... Virachandrodaya.—Comp.—केन्द्रम् the distance of a planet from the point of its greatest velocity, eccentricity.—भृतकम् water just drawn from a well.

द्वाक्षा Vine, grape (the creeper or the fruit); ब्राक्षे ब्रक्षित के लाम् (Fit. 12; R. 4. 65; Bv. 1. 14; 4. 39. मधुक्षीरब्राक्षमधुमधुरिमा केरिप पदैविशिष्यावाष्ट्रियो भवति रसनामात्र-विषयः Anandalaharī.—Comp.—आसवः, उत्थम् a spiritious liquor drawn from vine. —धृतम् N. of a particular medicinal ghee. —रसः grape-juice, wine.—रिष्टः a particular beverage (in medicine).

द्राख् 1 P. (द्राखित) 1 To become dry. -2 To be able, or sufficient. -3 To prohibit, prevent. -4 To adorn, grace.

হাম 1 A. (হাঘন) 1 To be able. -2 To stretch. -3 To exert oneself. -4 To be weary or fatigued. -5 To torment, vex. -6 To wander about.

द्राधयति Den. P. 1 To lengthen, stretch, extend. -2 To increase, intensity; द्राधयन्ति हि से शोकं स्मर्थमाणा गुणास्तव Bk. 18. 33. -3 To tarry, delay.

द्राधिमन् m. Longth. -2 A degree of longitude. द्राधिष्ठ a. Longest, very long (superl. of दीर्थ q.v.) -ष्ट: A bear. दाघीयस् a. (-सी f.) Longer, very long (compar. of दीर्घ q.v.); Ki. 11. 2; त्वां ध्यायन् घनवासरान् कथमि दाधी-यसे नीतवान् Bv. 1. 35.

द्राङ्ख् 1 P. (ब्राङ्सति) 1 To desire, long for. -2 To croak, sound (as a bird). -3 To uttor a discordant sound.

द्वाइ 1 A. (द्राहते) 1 To cut, divide, split. -2 To be pulled to pieces.

374: 1 Mud, mire. -2 Heaven, sky. -3 A fool, an idiot. -4 An epithet of Siva (his hair being matted). -3 A small shell.

द्रामिलः N. of Chanakya.

द्वावः [हु-भावे-घन्] 1 Flight, retreat. -2 Speed. -8 Running, flowing. -4 Heat. -5 Liquefaction, melting. -Comp. -करम् a flux.

হাৰদ [রু-তুল] a. 1 Attracting, captivating. -2 Solvent. -3 Liquefying. -দ: 1 flux used to assist the fusion of metals. -2 The loadstone. -3 Moon-stone. -4 A thief. -6 A sharp or clever man, wit, wag. -6 A libertine, lether. -দ্দ্ Wax.

द्राचणम् [दु-णिच-युच्] 1 Putting to flight, Mh. 8. 34. 69; त्रैलोक्यद्रावणं कूरं दुराचारं महाबलम् (रावणम्) Hariv. -2 Melting, fusing, -3 Distilling. -4 The elearing-nut.

द्राविका Spittle, saliva.

द्वाचित a. 1 Put to flight, driven away. -2 Fused, melted. -3 Softened, mollified.

द्वाच्य a. To be made to run or put to flight. -2 Fusible.

द्राविड: [द्रविडदेशोऽभिजनोऽस्य-अण्] 1 A Dravidian, Dravida. -2 A general name for a Brāhmaṇa of any of the five southern tribes (the प्यद्रविड); द्राविड, कर्णाट, पुर्जर, महाराष्ट्र and तैटक्ग. कर्णाटाश्चेव तैटका पुर्जर। राष्ट्रवासिनः! आन्ध्राश्च द्राविडा पश्च विन्ध्यदक्षिणवासिनः!! Skanda P. -3 N. of the five chief Dravidian languages (Tamil, Telugu, Kanarese, Malayalam and Tulu). -डाः (pl.) The Dravida country and its people. -डी Cardamoms.

द्राविडकः Zedoary. -कम् Black salt.

द्राह् 1 A. (झहते) To wake.

द्वाह्यायणः N. of a sage, the author of the Kalpasutras dealing with the singing of the Samaveda.

द्ध I. 1 P. (दवति, दुत; desid. दुदूषति) 1 To run, flow, run away, retreat, fly (often with acc.); गभरितधाराभिरभिद्धतानि Bk. 2. 12; यथा नदीनां घहवे। इन्बुदेगाः समुद्रमेवा-भिमुखं द्ववन्ति Bg. 11. 28; रक्षांसि भीतानि दिशो द्ववन्ति 36; दुतं इवत कौरवाः Mh. -2 To rush, attack, assault quickly; रक्षस्पाशान् यशस्काम्यंस्तमस्कल्पानदुदवत् Bk. 9. 95. -3 To become fluid, dissolve, melt, ooze (flg. also); दवति च हिम-

रश्माबुद्रते चन्द्रकान्तः Mal. 1. 24; 8. 12; U. 6. 12; Pt. 4. 33; द्रवित हृदयमेतत् Ve. 5. 21; Si. 9. 9; Bk. 2. 12. -4 To go, move. -Caus. (द्रावयति-ते) 1 To cause to run away, put to flight. -2 To melt, fuse. -II. 5 P. (द्रणोति) 1 To hart, injure; तं दुद्रावादिणा किप: Bk. 14. 81, 85. -2 To go. -3 To repent.

द्वत p. p. [दु-क] 1 Quick, swift, speedy. -2 Flown, run away, escaped. -3 Melted, liquid, dissolved; जातात्रामो द्वतिचित्त उच्चे: Bhag. 11. 2. 40. -4 Scattered, diffused. -6 Indistinct. -6 Moved, softened; दुर्त करण्या
Mal. 5. 28; see दु. -तः 1 A scorpion. -2 A tree.
-3 A cat. -तम् 1 the act of running; अनं दुतेन नः सूरा
इति होणोऽभ्यभाषत Mb. 7. 16. 18. -2 A particular faulty
pronunciation of vowels. -तम् ind. Quickly, swiftly, speedily, immediately. -Comp. -पति a. going quickly, hastening. -पद् a. 1 going quickly. -2 a form of metre.
-मध्या ibid. -विलिध्वतम् N. of a metre; see App. I.

हतिः f. 1 Melting, dissolving. -2 Going, running away.

बु m., n. [इक्त्युष्ये दु-वा°-डु] 1 Wood. -2 Any instrument made of wood. -m. 1 A tree; Ms. 7. 131. -2 A branch. -f. Motion. -Comp. -किस्मिम् the Devadāru tree. -घणः 1 a mallet, wooden mace. -2 an iron weapon made like a carpenter's hammer. -3 an axe, a hatchet. -4 an epithet of Brahmā. -मी a hatchet. -वसः a thorn. -वसः (णस) a. large-nosed. -व (ण) हः a scahhard; see दुणहः also. -पदम् Ved. a pillar (in general). -पदी 1 a splay-footed female. -2 a parasitical plant. -पाद a. large-footed. -सहकः a kind of tree (पियान).

द्भत, द्वतिः See under दु.

दुइ 1, 6 P. (दोडति, दुडति) To sink, perish.

हुण् 6 P. (हुण्ति) 1 To make curved or crooked. bend. -2 To go, move. -3 To hurt, injure.

हुण: [दुण-क] 1 A scorpion. -2 A bee. -3 rogue. -पाम् 1 A bow. -2 A sword. -Comp. -हः a sheath, seabhard.

ह्रणा A bow-string.

द्धणि:, -णी f. 1 A small or female tortoise. -2 A bucket. -3 A centipede.

gue: N. of a king of the Panchalas. [He was a son of Prisata. He and Drona were school-fellows, as they learnt the science of archery from Drona's father, Bharadvāja. After Drupada had succeeded to the throne, Drona, when in pecuniary difficulties, went to him on the strength of his former friendship; but the proud monarch disrespected and slighted him. For this Drona afterwards got him captured by his pupils the Pāṇḍavas, but was kind enough to spare his life, and

टोण:

allowed him to retain half his kingdom. But the defeat sustained by him at Drona's hands rankled in his soul, and with the desire of getting a son who would avenge the wrong done to him, he performed a sacrifice, when a son named Dhristadyumna (and a daughter called Draupudī) sprang up from the fire. This son

called Draupudi) sprang up from the fire. This son afterwards treacherously cut off the head of Drona. See Drona also.]

मुमः [हु: शालास्यस्य-मः, ef. P. V. 2. 108] 1 A tree; यत्र हुमा अपि मृगा अपि बान्धवों में U. 3. 8. -2 A tree of Paradise. -3 An epithet of Kubera. -Comp. -अन्तं the Karnikāra tree; प्रयो केतुमिव हुमान्जकेतुम् -अरि: an elephant. -आमयः lac, gum. -आश्रयः a lizard. -ईश्वरः 1 the palm tree. -2 the moon. -3 the पारिजात tree. -उत्पलः the Karnikāra tree. हुमोत्पलः कर्णिकारः Ak. -लण्डः, -ण्डम् a group of trees. -नस्यः, -मरः a thorn-नियोसः a kind of frank-incense. -वासिन् m. an ape. -च्याचिः lac, gum. -श्रेष्टः the palm tree. -पण्डम् a

द्वमिणी An assemblage of trees.

द्वयः A measure (मानम्).

grove of trees.

मुद्द 4 P. (दुवति, दुव्ध) 1 To bear malice or hatred. -2 To seek to hurt or injure, plot maliciously or revengefully, meditate mischief; (generally with the dat. of the object of hatred); यान्वेति मां दुवति महामेव सात्रेत्युपालिके तथालिकोः N. 3. 7; Bk. 4. 39.

द्वह a. (At the end of comp.) (Nom. sing. धुक्-ग्, धुद्-इ) Injuring, hurting, plotting or acting as an enemy against; पुर: ऋिश्नाति सोमं हि सहिकेथोऽसुरदुहाम् Si. 2. 35; Ms. 5. 90. -f. Injury, damage.

हुन्ध p. p. Injured, plotted against; संबन्धिभ्योऽपि येर्हुग्धं कन्यां दस्तेतरेतरम् Raj. T. 5. 299. —गधम् An offence, injury, malevolent aet; अव दुग्धांन पिन्या स्जा नः Rv. 7. 86. 5.

द्रोग्ध a. Malevolent, hater.

द्रोधः Injury, damage. -Comp. -वचस् a. Using injurious or malicious words; cf. Rv. 6. 62. 9.

द्रोह: [बुद् भाव-घण्] 1 Plotting against, seeking to hurt or assail, injury, mischief, malice; अद्रोहशपर्थ कृत्वा Pt. 2. 35; भिनवोहे च पातकम् Bg. 1. 38; Ms. 2. 161; 7. 48; 9. 17. -2 Treachery, perfidy. -3 Wrong, offence. -4 Rebellion. -Comp. -अट: 1 a religious imposter, hypocrite, impostor. -2 a hunter. -3 a false man. -चिन्तनम् a malicious thought, malice prepense; a thought or attempt to injure. -बुद्धि a. bent on mischief or evil design. (-कि: f.) a wicked or evil purpose. -भाव: hostile disposition; Ms. 9. 17.

द्रोहित a. Maliciously inclined, malevolent, hostile.

होहिन a. 1 Hurting, injuring. -2 Malevolent, malicious. -3 Plotting against, rebellious.

द्धः 1 A son. -2 A lake. -ही A daughter.

द्वहणः, द्वहिणः N. of Brahmā or Siva or Vispu.

मुख्यः 1 N. of a Vedic tribe. -2 N. of the son of Yayati and Sarmistha; यहं च तुर्वेशं चैव देवसानी व्यक्तायत। दुखं चातुं च पूरुं च क्षामिष्ठा वार्षपर्वणी ॥ Visnu. P.

द् 5, 9 P. (दूणो-णा-ति) 1 To hurt, injure. -2 To go, move.

द्धः a. Taking any form at will. -m. Gold.

द्विण: A hammer, an iron club; see दुघण.

मूणः A scorpion. -जम् A bow.

देक 1 A. (देकते) 1 To sound. -2 To grow, increase. -3 To show joy, be exhibitated.

द्रेक (का also एका) णः One-third part of the night; स्वपञ्चनवमानां ये राशिनामधिपाः प्रहाः । एते देकाणपाराशौ देकाणास्त्रय एव हि ॥ Jyotistattyam.

द्रै I P. (द्रायति) To sleep; cf. हा.

द्रोण: [cf. Un. 3. 10] 1 A lake 400 poles long. -2 A cloud (or a particular kind of cloud) abounding in water (from which rain streams forth as from a bucket); कोऽयमेवंविधे काले कालपाशिस्थित मिय। अनावृष्टिहते शस्ये द्रोणमेघ इवोदित: || Mk. 10. 26. -3 A raven or a carrion crow. - A scorpion. - A tree (in general). - B A tree bearing (white) flowers. -7 N. of the preceptor of the Kauravas and Pandavas. [Drona was the son of the sage Bharadvāja, and was so called because the seed, which fell at the sight of a nymph called Ghritāchī, was preserved by the sage in a drona. Though a Brahmana by birth, he was well-versed in the science of arms which he learnt from Parasurama. He afterwards taught the Kauravas and the Pandavas the science of arms and archery. When, however, the great war commenced, he attached himself to the side of the Kauravas, and after Bhīsma had been mortally wounded-' lodged in the cage of darts'-he assumed the command of the Kaurava forces and maintained the struggle for four successive days, achieving wonderful exploits and killing thousands of warriors on the Pandava side. On the fifteenth day of the battle the fight continued even during the night, and it was on the morning of the 16th that Bhīma, at the suggestion of Krispa, said within Dropa's hearing that Asvatthaman was slain (the fact being that an elephant named Asvatthaman had falleu on the field). Being at a loss to understand how that could be, he appealed to Yudhisthira, 'the truthful', who also, at the advice of Krispa, gave an evasive reply—uttered loudly the word Asvatthaman and added 'Gaja or elephant' in a very low tone; see Ve. 3.9. Snrely grieved at the death of his only son, the kind-hearted old father

fell in a swoon, and Dhristadyumna, his avowed enemy, took advantage of this circumstance, and cut off his head.] —णः, —णम् A measure of capacity, either the same as an Adhaka or equal to 4 Adhakas or 1/16 of a Khāri, or 32 or 64 shers; होणस्तु खायाः खड़ बोडहाशः Lilā. (Mar. अदमण). —णम् 1 A wooden vessel or cup, bucket; ततोऽस्य रेतबस्कन्द तहिष्ट्रीण आदधे Mb. 1. 130. 37. —8 A tub. —Comp. —आचार्यः see होण above. —कल्याः A kind of sacrificial vessel. —काकः, —काकलः a raven.—सीरा, —या, —युग्धा, —दुधा a cow yielding a drona of milk; सर्वा होणदुषा गावो रामे राज्ये प्रशासति Mb. 12. 29. 58.—गन्धिका a kind of plant (रासना). —मुखम् the capital of 400 villages; चतुःशतस्त्रमस्य होणमुखम् Kau. A. 22. —मघः see होण (2) above. —सृष्टिः rain streaming forth from the होण (cloud); अनादृष्टिहते सस्य होणगृष्टिरिवागता Mk. 10. 39.

द्रोणकम् A fortified city situated on the shore of the sea.

द्रोणंपच a. Liberal in entertaining.

द्रोणि:, -णी f. [दु-नि वा लीप्: Uu. 4.51] 1 An oval vessel of wood used for holding or pouring out water, a bucket, basin, baling-vessel; ततः प्रभाते वसिष्ठवचसा तैल-द्रोण्यां नरपतिं (दशर्थं) निक्षिप्य...Ram. Champū. बालस्य च शरीरं तत् तैल्ह्रोण्यां निधापय Ram. 7.75.2; Bhag. 10.57.8.—2 A water-reservoir (जलाधार).—8 A trough for feeding cattle.—4 A measure of capacity, equal to two Sūrpas or 128 shers.—6 The valley or chasm between two mountains; वृहद्शेणीशैलकान्तारप्रदेशमधितिश्रतो माधवस्यान्तिकं प्रयामि Mal.9; हिमवद्शेणी &c.—6 N. of the wife of Dropa.—7 The plantain tree.—8 The Indigo plant.—Comp.—दल: the Ketaka tree.—लव्यणम् a kind of salt.

द्रोणिका 1 A tub, bucket. -2 The Indigo plant.

द्भीणायनः, -निः, -द्भीणिः An epithet of Asvatthaman; यद् रामेण कृतं तदेव कुरुते द्रीणायनिः कोधनः Ve. 3. 31.

दौषिक a. (-की f.) 1 Containing a drona. -2 Sown with a drona of grain (as a field). -की A vessel holding the measure drona.

द्भौणी 1 A tub, trough; शैला द्भौणीभिराकी इं सर्वर्तुषु गुणान् हुमा: Bhag. 7. 4. 18. -2 A valley.

द्रौणेयम A kind of salt.

होपदी [द्वपद्यापत्यं की अण् लीप्] N. of the daugher of Drupada, king of the Panchalas. [She was won by Arjuna at her Svayamvara ceremony, and when he and his brothers returned home they told their mother that they had that day made a great acquisition. Whereupon the mother said, "Well, then, my dear children, divide it amongst yourselves." As her words once uttered could not be changed, she became the common wife of the five brothers. When Yudhişthira lost his kingdom and even himself and Draupadi in gambling, she was grossly insulted by

Dubásana (q. v.) and by Duryodhana's wife. But these and the like insults she bore with uncommon patience and endurance, and on several occasions, when she and her husbands were put to the test, she saved their credit (as on the occasion of Durvāsas begging food at night for his 60,000 pupils). At last, however, her patience was exhausted, and she taunted hor husbands for the very tame way in which they put up with the insults and injuries inflicted upon them by their enemies (see Ki. 1. 29-46). It was then that the Pāṇḍavas resolved to enter upon the great Bhāratī war. She is one of the five very chaste women whose names one is recommended to repeat; see अहत्या.)

द्वीपदेय: 1 A son of Draupadī; Bg. 1. 6, 18. -2 A son of Drupada; स हतो द्वीपदेयेन पश्चाल्येन शिखण्डिना Mb. 6. 120. 7.

द्रोहिक a. Always fit to be hated.

द्वन्दः A plate on which hours are struck. -दम् A pair, couple.

द्धन्द्वम् [द्वी द्वी सहाभिव्यक्ती; cf. P. VIII. 1. 15. Sk.] 1 pair, couple. -2 A couple of animals (including even men) of different sexes, i. c. male and female; द्वन्द्वानि भावं कियया विवतः Ku. 3. 35; Me. 45; न चेदिदं द्वन्द्वम-योजियव्यत् Ku. 7. 66; R. 1. 40; S. 2.15; 7. 27; अर्षं तुल्य-शीलानि द्वन्द्वानि सुज्यन्ते Pratims 1. -3 A couple of opposite conditions or qualities, (such as धुख and दुःख; शीत and उष्ण); बलवती हि द्वन्द्वानां प्रश्नतिः K. 135; द्वन्द्वैरयोजयचेमाः सुख-दुःखादिभिः प्रजाः Ms. 1. 26; 6. 81; सर्वर्तुनिर्वृतिकरे निवसन्तुपैति न द्वन्द्वदुःस्त्रमिह किंचिदिकंचनोऽपि Si. 4. 64. - A etrife, contention, quarrel, dispute, fight. -5 A duel; Ram. 6. 43.15.-6 Doubt, uncertainty. -7 A fortress, stronghold. -8 A secret. -9 A secret, or lonely place; इन्द्रे खेतत् प्रवक्तन्यं हितं वै यद्यवेक्ष्से Ram. 7. 103. 11. -न्द्रः 1 (In gram.) One of the four principal kinds of compounds, in which two or more words are joined together which, if not compounded, would stand in the same case and be connected by the copulative conjunction 'and'; चार्च द्वन्द्वः P. II. 2. 29; द्वन्द्वः सामासिकस्य च Bg. 10. 33; उभय-पदप्रधानो द्वन्द्वः Kāsikā 38. -2 A kind of disease. 8 (in music) A kind of measure. - 4 The sign Gemini of the zodiac.-Comp.-आलापः a dialogue between two persons. -गर्भे a. (A बहुनीहि compound) having a दन्द compound within it. e. g. बृहद्रथन्तरे सामनी यस्य इति बृहद्रथन्तरसामा, where बृहदयन्तरे is a दन्द compound; SB. on MS. 10.6.4. (opp. अनेकपदबहुवीहि). -चर, -चारिन् a. living in couples. (-m.) the ruddy goose; दियता द्वन्द्वचरं पतित्रणम् R. 8. 56; 16. 63. -ज, -दोषोत्य a. 1 produced from morbid affection of two humours. -2 arising from a quarrel. -8 arising from a couple. - 3: 图中 pain arising from opposite alternations (as heat and cold &c.); सर्वर्तु-निर्शृतिकरे निवसन्तुपैति न द्वन्द्वदुःखिमह किंचिदकिचनोऽपि 🖏 4. 64.

B

-सावः antagonism, discord. -भिन्नम् separation of the sexes. -भृत् a. 1 forming a couple. -2 doubtful, uncertain. -मोदः trouble caused by doubt. -युद्धम् a duel, a single combat.

हन्द्रशः ind. Two hy two, in pairs or couples.

द्वन्द्वन a. 1 Forming a couple. -2 Opposed to one another (as सुख and दुःख), contradictory. -3 Quarrelsome, contentious.

इन्हीभूत a. Engaged in a single combat.

ह्य a. (-यो f.) 1 Two-fold, double, of two kinds or sorts; अनुवेक्षणे द्वयी गतिः Mu. 3; कुसुमस्तवकस्येव द्वयी वृत्तिमन-स्विनः। मूर्धि वा सर्वलोकस्य विद्योगित वनेऽथवा। Bh. 2.104 (v. l.); sometimes used in pl. also; see Si. 3.57. –2 Relating to द्वेत (q.v.); अविद्यमानोऽध्यवभाति हि द्वयः Bhāg. 11. 2.38. —यम् 1 Pair, couple, brace (usually at the end of comp.); हित्येन द्वयमेव संगतम् R. 8.6; 1.19; 3.8; 4.4. –2 Two-fold nature, duplicity. —3 Untruthfulness. —4 (In gram.) The masculine and feminine gender. —यो A pair, couple.—Comp. —अतिग a. one whose mind is freed from the influence of the two bad qualities रज्य and तमस्, a saint or a virtuous man. —आतमक a. of a two-fold nature. वादिन a. 1 double-tongued, insincere. —2 = देतवादी q. v.—शिन a. of the neuter gender.

द्वयस a. (-सी f.) A termination added to nouns in the sense of 'reaching to', 'as high or deep as', 'as far as'; गुल्फद्वयसे मदपयसि K. 114; नारीनितम्बद्वयसं नभून (अम्मः) R. 16. 46; Si. 6. 55.

द्वाज, द्वात्रिशत्, द्वादश &c. See under द्वि.

स्रापरः, -रीम् [ह्राभ्यां सत्यत्रेतायुगाभ्यां परः पृषो॰ Tv.] 1 N. of the third Yuga of the world; Ms. 9. 301; अष्टे। शत-सहस्राणि वर्षाणां मानुषाणि तु । चतुःषष्टिः सहस्राणि वर्षाणां द्वापरं युगम् ॥ Matsya P. −2 The side of a die marked with two points. −8 Doubt, suspense, uncertainty. −4 A kind of deity; द्वापरं शकुनिः प्राप धृष्टशुम्नस्तु पावकम् Mb. 18. 5. 21; N. 13. 37.

ह्यामुख्यायणः = द्वशमुख्यायण q. v.

द्वार् f. 1 A door, gate; विदश्य निम्बपत्राणि नियता द्वारि वेशमनः Y. 3. 12; Ms. 3. 88. -2 Access, way. -8 A means, an expedient. (द्वारा 'by means of', 'through'). -Comp. -ग a. coming to the door; विलोक्यानं द्वार्गं कपटलघुकायं पुरिरेपः Vispumahimna S. 9. -बादुः a door-post. -स्थः, -स्थितः (द्वाःस्थः, द्वाःस्थः, द्वाःस्थितः, द्वास्थितः) a door-keeper, porter.

द्वारम् [द्व-णिच-अच् Tv.] 1 A door, gateway, gate-2 A passage, entrance, ingress, opening; अथवा कृतवाग्द्वारे वंग्रेडिंग्स्म R. 1. 4; 11. 18. -3 An aperture of the
human body (they are nine); see खम् and Ku. 3. 50;
Bg. 8. 12; and Ms. 6. 48 also; द्वारे द्वाराणि श्वाणि San.
K. 35. -4 Way, medium, means (द्वारेण 'through',
'by means of'; Pt. 1.). -री A door. -Comp. -अधिपः

a porter, door-keeper. -अरि: the leaf of a door; Raj. T. -कण्डकः the bolt of a door. -कण्डः, -टम् the leaf or panel of a door. -कण्डकः the gate-chamber. -गणः, -गणकः, -पालकः a door-keeper, porter, warder. (-पः) N. of Viṣṇu. -दशिन् m., -नायकः a door-keeper. -दारुः teak-wood. -पकः, -पष्टः 1 the panel of a door. -2 the curtain of a door. -पिण्डी the threshold of a door. -पिण्डी स्विमेन्ये तस्यास्तिरस्करणम् M. 2. 11. -फलकम् see द्वारकपाट. -बलिभुज् m. 1 a crow. -2 a sparrow. -बाइः a door-post, jamb. -यन्त्रम् a lock, bolt. -वशः the cross-heam of a door. -वृत्तम् black-pepper. -शाखा, -स्तम्मः the leaf of a door. -स्थः a door-keeper.

हार (रि)का N. of the capital of Krisna on the western point of Gujarath (for a description of Dvārakā, see Si. 3.33-63). —Comp. — ईशः, —नायः, —पतिः epithets of Krisna.

द्वारवती, द्वारावती = द्वारका q. v.

द्वारिकः, द्वारिन m. A porter, door-keeper.

द्वारीक To employ as a medium; कुमारस्य सेनापति शिखरसेनं द्वारीकृत्य Mu. 4. 7-8.

द्धि num. a. (Nom. du. द्वी m., दे f., दे n.) Two, both; सवः परस्परतुलामधिरोहतां द्वे $\mathbf{R.5.68.}$ (N.B. In comp. हा is substituted for द्वि necessarily before दशन्, विशति and त्रिशत् and optionally before चरवारिंशत्, पद्याशत्, पष्टि, सप्तति and नवांते, दि remaining unchanged before अशीति.) [cf. L. duo, bis or bi in comp.; Gr. duo, dis; Zend dva; A. S. twi.] -Comp. -अझ a. two-eyed, binocular. द्यक्षी त्र्यक्षी ल्लाटाक्षीम् Mb. -अक्षर a. dissyllabic. (-रः) a word of two syllables. —अक्राल a. two fingers long. (-लम्) two fingers' length. -अधुकम् an aggregate or molecule of two atoms, a diad. विषयो अणुकादिस्तु ब्रह्माण्डान्त उदाइतः Rhāṣāp arichchheda. -अन्तर a. separated by two intermediate links. -अर्थ a. 1 having two senses. -2 ambiguous, equivocal. -8 having two objects in view. " कर a. accomplishing two objects; आन्नश्च सिक्तः पितरश्च तृप्ता एका किया द्यर्थकरीह लोके Vayu P. त्वम् the state of having to convey two senses; दार्थत्वं विश्वतिषद्भम् MS. 7. 1. 6. -अधं a. 1 र्. -अचर a. at least two; द्यवरान् मोजयेद् विपान् पायसेन ययोचितम् Bhag. 8.16.43.-अशीत a. eighty-second. -अशीतिः f. eighty-two. -अष्टम् copper. °सहस्रम् 16000. -अह: a period of two days. -आत्मक a. 1 having a double nature. -2 being two. -आत्मकाः m. (pl.) the signs of the zodiac Gemini, Virgo, Sagittarius and Pisces. -आसुष्यायण: 'a son of two persons or fathers', an adopted son who remains heir to his natural father though adopted by another. -आम्नात a. twice mentioned. -आहिक a. recurring every other day (fever). −ऋजम् (द्वयम् or द्यर्चम्) a colletion of two verses or riks. -प्कान्तर a. separated by two or by one (degree); बेकान्तरामु जातानां धम्यं विचादिमं विधिम् Ms. 10.7.

Ħ.

ब्रि

कः, -ककारः 1 crow (there being two 'Ka's in the word काक). -2 the ruddy goose (there being two 'Ka's in the word कोक). -ककुद् m. a camel. -कर a. Yielding two senses, serving two purposes; तत्र द्विकरः शब्दः स्यात्। न च सकुदुचरितः शक्तो ह्यर्थद्वयं विधातुम् । SB. on MS. 12. 1. 4. -कार्षोपणिक a. worth two कार्षापणः -कोडविक a. containing or worth two Teas. - Id a. ambiguous. -ŋ a. exchanged or bartered for two cows. (-ŋ:) a subdivision of the Tatpurusa compound in which the first member is a numeral; द्वन्दी द्विगुरपि चाहम् Udb. -गुण a. double, twofold; पितुर्वधव्यसनमिदं हि येन मे चिरादिप द्विगुणमिनाच वर्धते Mu. 5. 6 (दिगुणाक to plough twice; दिगुणीक to double, increase; द्विगुणीभूत a. double, augmented). -गुणित a. 1 doubled, multiplied by two; वैरोचनैद्विगुणिताः सहसा मयुद्धैः Ki. 5. 46. -2 folded double. -8 enveloped. - doubly increased, doubled. - चरण a. having two legs, two-legged; द्विचरणपश्नां क्षितिभुजाम् Santi. 4. 15. -चत्वारिश a. (द्वि-द्वा-चत्वारिश) fortysecond. -चत्वारिशत् f. (द्वि-द्वा चत्वारिशत्) forty-two. -चन्द्रधी, मतिः The illusion of seeing two moons due to an eye disease called Timira; N. 13. 42. - 51: 'twice-born' 1 a man of any of the first three castes of the Hindus (a Brahmana, Kşatriya or Vaisya); मातुर्यदमे जायन्ते द्वितीयं मौज्ञिबन्धनात् । ब्राह्मणक्षत्रियविशस्तरमादेते द्विजाः रमृताः Y. 1. 39. -2 Brāhmana (over whom the Samskāras or puzificatory rites are performed); जन्मना ब्राह्मणे ज्ञेयः संस्कारै-द्विज उच्यते. -3 any oviparous animal, such as a bird. snake, fish &c.; Mb. 12.361.5. (द्विजश्रेष्ठ = द्विजाना-मण्डजानां सर्पाणां श्रेष्ठ); स तमानन्दमाविन्दत द्विजः N. 2.1; S. 5, 22; R. 12, 22; Mu. 1, 11; Ms. 5, 17, -4 a tooth; कीर्ण द्विजानां गणै: Bh. 1. 13 (where द्विज means 'a Brāhmana' also). -5 A star; L.D.B. -6 A kind of horse; जलोद्भवा द्विजा ज्ञेयाः Asvachikitsa. -7 A Brahmachārī; Bhāg. 11. 18. 42. ेआन्य a Brāhmaņa. े अयनी the sacred thread worn by the first three castes of the Hindus. Oआलयः 1 the house of a dvija. -2 a nest. ⁰इन्द्रः, ⁰ईशः 1 the moon; द्विजेन्द्रकान्तं श्रितवक्षसं श्रिया Si. 12. 3. -2 an epithet of Garuda. -3 camphor. ⁰रासः a Sudra. °देव: 1 a Brahmana; Bhag. 8. 15. 37. -2 a sage; Bhag. 3. 1. 23. -3 N. of Brahmadeva; Bhag. 5. 2. 16. पति:, राजः an epithet of 1 the moon; इत्यं द्विजेन द्विजराजकान्तिः R. 5. 23. -2 Garuda. -8 camphor. ेप्रभा 1 a trench or basin round the root of a tree for holding water. -2 a trough near a well for watering birds, cattle. &c. प्रियः kind of khadira. प्रिया the Soma plant. वन्धु:, वृद: 1 a man who pretends to be a Brahmana. -2 one who is 'twice-born' or a Brahmana by name and birth only and not by acts; cf. नहाबन्धु. भुख्यः a Brahmana. लिनिन m. 1 a Ksatriya. -2 a pseudo-Brahmana, one disguised as a Brahmana. वाहनः an epithet of Visuu (having Garuda for his vehicle). 'सेवक: a Sūdra. -जन्मन् a. 1 having two natures. -2 regenerated. -8 oviparous (-m.). - जातिः m. 1 a man of any of the first three castes of the Hindus; एतान्

द्विजातयो देशान् संश्रथेरन् प्रयत्नतः Ms. 2. 24. -2 a Brahmana Ki, 1.39; Ku, 5.40. गुरुरमिर्दिजातीनां वर्णानां ब्राह्मणे गुरुः H. -3 a bird. - 4 a tooth. - 5 A kind of horse; लक्षणद्वयसम्बन्धाद् द्विजातिः स्थात् तुरक्षमः Yuktikalpataru. -जातीय a. 1 belonging to the first three castes of the Hindus. -2 of a twofold nature. -3 of mixed origin, mongrel. (-यः) a mule. -जानि a having two wives. -जिह्न a. 1 doubletongued (fig. also). -2 insincere. (-3:) 1 a snake; परस्य मर्माविधमुज्झतां निजं द्विजिह्नतादोषमाजिह्नगामिभिः 🖏 1.63; R. 11. 64; 14. 41; By. 1. 20. -2 an informer, a slanderer, tale-hearer. -3 an insincere person -4 a thief. -fl particular disease of the tongue. -ज्या the sine of an arc. -3: 1 the sign visarga consisting of two dots. -2 N. of Svāhā, wife of Agni. - 习 a. (pl.) two or three; द्विजाण्यहान्यहींसे सोद्धमर्हन् R. 5. 25; सूक्ष्मा एव पतन्ति चातकमुखे द्वित्राः पर्योबिन्दवः Bh. 2. 121. - न्निश (द्वार्तिश) a. 1 thirty second. -2 consisting of thirty two. - সিহার্ (ভ্রানিহার্) f. thirty-two. ेल्ह्या a. having thirty-two auspicious marks upon the body. -दण्ड ind. stick against stick. -दत्त् a. having two teeth (as a mark of age). -दन्तः an elephant. -दल a. having two parts, two-leafed. -दश a. (pl.) twenty. -दश a. (द्वादश) 1 twelfth; गभोत तु द्वादशे विशः Ms. 2. 36. -2 consisting of twelve. -दशन् (द्वादशन्) a. (pl.) twelve. "अंशु:, "अर्विस् m. an opithet of 1 the planet Jupiter. -2 Bribaspati, the preceptor of the gods. अक्षः, करः, लोचनः epithets of Kartikeya अक्षरमन्त्रः-विद्या the mantra ॐ नमो भगवते वासुदेवायः गन्धधूपादि।भेश्वाचेंद्वाद-नाक्षरविवया Bhag. 8. 16. 39. अङ्गुल a measure of twelve fingers. अन्ध्यायी N. of Jaimini's Mimāmsā in twelve Adhyāyas. अवियक a. committing twelve mistakes in reading. अस a dodecagon. अह: 1 a period of twelve days; शुध्येद् वित्रो दशाहेन द्वादशाहेन भूमिप: Ms. 5. 83; 11. 168. -2 a sacrifice lasting for or completed in twelve days. अक्षः, अल्यः a Buddha. आत्मन् m. the sun; N. 10. 52. [°]आदित्याः (pl.) the twelve suns; see आदित्य. [°]आयु**स्** m. a dog. क्रेक्शणी f. the मीमांसास्त्र of जैमिनि (so called because it comprises twelve chapters); धर्मो द्वादशलक्षण्या ब्युत्पाद्यः SB. on MS. वार्षिक a. 1 twelve years old, lasting for twelve years; Pt. 1. 'विध a. twelve-fold. 'सहस a. consisting of 12000. -दशी (झादशी) the twelfth day of a lunar fortnight. -द्वादशान्यिक (द्वादशापपाठा यस्य जाताः द्वादशान्यिकः). –दशम् (द्वादशम्) a collection of twelve, °आदित्याः Twelve Adityas:- विवस्वान्, अर्थमा, पूपन्, त्वष्टा, सविता, भग, धाता, विधाता, वरुण, भित्र, रुद्र, विष्णु. "पूत्रा Twelve types of sons according to Dharmasastra: — औरस, क्षेत्रज, दत्तक, कृत्रिम, गुढोत्पन्न, अपविद्ध, कानीन, सहोड, कीत, पौनर्मव, स्वयंदत्त, पारशव, न्दाम्नी a cow tied with two ropes. निदयः a ceremony lasting for two days. -देवतम् the constellation विशासा. –देह: an epithet of Gapesa. –धातुः an epithet of Ganesa. -नशकः a circumcised man. -नवत (द्वि-द्वा-नवत) a. ninety-second. --नवतिः(द्वि-द्वा-नवातिः) f. ninety-two. -पः an elephant; यदा किञ्जिज्जोऽहं द्विप इव मदान्धः समभवम् Bh. 3. 31 ; विपूर्यमाणश्रवणोदरं द्विपाः Si. °अधिपः Indra's elephant. अस्य an epithet of Ganesa. -पकः

हि

द्विभा

1 a bird. -2 a month. -पश्चादा (हि-हा-पश्चादा) a. fiftysecond. -पञ्चादात् f. (द्वि-द्वा-पञ्चादात्) fifty-two. -पथम् 1 two ways. -2 a oross-way, a place where two roads meet. -पद see दिपाद below. -पद a. having two feet (as a verse). -पदः a biped, man. -पदिका, -पदी a kind of Prakrita metre. -पाद्, a. two footed; द्विपाद बहुपादानि तियेग् गतिमतीनि च Mb. 14.37. -पादः 1 a biped, man. -2 a bird. -3 a god. -पाद्यः, -द्यम् a double penalty. -पायिन् m. an elephant. - সাভৰৱ: hair parted in two; N. 1. 16. -बाहु: man; Ks. 53. 94. -विन्दु: a Visarga (:). -भातम् twilight. -भुजः an angle. -भूम a. having two floors (as a palace). -भौतिक: a horse possessing two elements out of the five; द्वयोर्लक्षणसंबन्धात् तुरगः स्याद् द्विभौतिकः Yuktikalpataru. –मातृ,–मातृजः an epithet of 1 Ganesa. -2 king Jarasandha. -मात्रः a long vowel (having two syllabic instants); एकमात्री भवेद हस्वी द्विमात्री दीर्घ जन्यते Siksa. -मार्गी a cross-away. -मुखा 1 a leech. -2 a kind of water-vessel; अहि:, उरगः a doublemouthed snake. -रः 1 a bee; cf. द्विरेफ. -2 = बर्बर q. v. -मुनि ind. the two Munis, Pāṇini and Kātyāyana; द्विमुनि व्याकरणस्य, विद्याविद्यावतार**मे**दाद् द्विमुनिव्याकरणमित्यपि साधु Sk. - Hai N. of a plant, presumably some hemp. Mātanga. L. 9. 20. -यामी Two night-watches = 6 hours. -रदः an elephant; सममेव समाकान्तं द्वयं द्विरदगामिना R. 4. 4; Me. 61. अन्तक: अराति, अशनः 1 a lion. -2 the Sarabba. -रसनः a snake. -रात्रम् two nights. -रूप a. 1 biform. -2 written in two ways. -3 having a different shape. -4 bi-colour, hipartite. (-4:) 1 a variety of interpretation or reading. -2 a word correctly written in two ways. -रेतस् m. a mule. -रेफ: a large black bee (there being two 'Ra's in the word असर); अनन्तपुष्पस्य मधोर्हि च्ते द्विरेफमाला सविशेषसङ्गा Ku. 1, 27; 3, 27, 36. -लयः (in music) double time (?); साम्य of two things (like गीत and बाद्य); द्विलयान्ते चर्चरी V. 4. 35/36. -वक्तः 1 a double-mouthed serpent. -2 a kind of demon; एकवरनी महावक्त्रो द्विवक्त्रो कालसंनिभः Hariv. -वचनम् the dual number in grammar. -यज्ञकः a kind of house or structure with 16 angles (sides). -वर्गः The pair of प्रकृति and पुरुष, or of काम and कोंध; जज्ञे दिवर्ग प्रजही दिवर्गम् Bu. Ch. 2. 41. -बाहिका a wing. -विश (हाविश) a. twenty-second. -विश्वातिः ƒ. (द्वाविश्वाति) twenty-two. −विध a. of two kinds or sorts; दिविध: संधय: रमृत: Ms. 7. 162. -वेश(स)रा a kind of light carriage drawn by mules. -व्याम, -व्यायाम a. two fathoms long. -शतम् 1 two hundred. -2 one hundred and two. -शस्य a, worth or bought for two hundred. – বাদ a. clovenfooted. (–দঃ) any cloven-footed animal. - शार्षः an epithet of Agni; also दिशीर्षकः; सप्तहस्तः चतुःशृक्तः सप्ताजिह्नो दिशीर्षकः Vaisvadeva. -आति a. comprehending two intervals. - जम a. (pl.) twice six, twelve. -पष्ट (द्विषष्ट, द्वापष्ट) a. sixty-second. -पष्टिः f. (द्विपष्टिः, द्वापष्टिः) sixty-two. –सन्ध्य a. having a morning and ovening twi-light. -सप्तत (द्वि-द्वा-सप्तत) a. seventy-second. -सप्ततिः f. (द्वि-द्वा सप्ततिः) seventy

two. —सप्ताह: a fortnight. —सम a. having two equal sides. —समित्रभुजः an isosceles triangle. —सहस्राक्षः the great serpent Sesa. —सहस्र, —साहस्र a. consisting of 2000. (—सम्) 2000. —सीत्य, —हस्य a. ploughed in two ways, i.e. first length-wise and then breadth-wise. —सुवर्ण a. worth or bought for two golden coins. —स्य (ष्ठ) a. conveying two senses; भवन्ति च द्विष्टानि वाक्यानि यथा श्वेतो धावति अलम्बुसानां यातेति SB. on MS. 4.3.4. —हम् क. an elephant. —हायन, —वर्ष a. two years old; शुके दिहायनं वस्से कीसे हत्वा त्रिहायनम् Ms. 11. 134. —हीन a. of the neuter gender. —हस्या a pregnant woman. —होर क. an epithet of Agri.

द्विक a. 1 Two-fold, forming a pair, consisting of two; Bri. S. 13. 3. -2 Second. -3 Happening the second time. -4 Increased by two, two percent; द्विक शतं रहि: Ms. 8. 141-42. See द्विक under दि also. -कः 1 A crow. -2 A chakravāka bird; 'वयं काका वयं काका जल्पन्तीति खगे दिका: 'Udb. -Comp. -पृष्टः the two-humped camel.

द्वितय a. (-यो f.) Consisting of or divided into two, double, twofold; द्वमसानुमतां किमन्तरं यदि वायी द्वितयेऽपि ते चलाः R. 8. 90; sometimes used in pl. -यम् A pair, couple; अधिकं शुरुभे शुभयुना द्वितयेन द्वयमेव संगतम् R. 8. 6.

- द्वितीय a. Second; तं जीवितं त्वसि मे हृद्यं द्वितीयम् U. 3. 26; Me. 85; R. 3. 49. —यः 1 the second in a family, a son. —2 A companion, partner, friend (usually at the end of comp.); प्रयत्परिमहद्वितीयः R. 1. 95; Ku. 3. 35; so छाया, दुःख &c. —3 The second letter of a class. —4 The second person (in gram.). —या 1 The second day of a lunar fortnight. चन्द्र the young moon; द्वितीयाचन्द्र इवधिकतरं शोभते प्रियवयस्यः Ratn. 4. 2/3. —2 A wife, companion, partner; द्वितीयां मदमीष्टाय भायोथे स्वीकरिष्यसि Ks. 98. 33.—3 (In gram.) The accusative case. —यम् The half. —यम् ind. A second time, again. —Comp.—आश्रमः the second stage or period of the religious life of a Brahmana; i.e. गाहरूथ्य. —वयस् a. baving arrived at the second stage of life.

द्वितीयाक 8 U. To plough twice.

द्वितीयक a. 1 Second; also द्वितीयक. -2 Happening the second time. -3 Returning every second day (as a fever).

द्वितीयाकृत a. Ploughed twice (as a field).

द्वितीयिन a. (-नी f.) Occupying the second place.

द्वितीयवत् a. having as a companion; धृत्या द्वितीयवान् भवति Mb. 3.313.48.

द्वित्वम् 1 A pair, couple. -2 The number 'two'. -3 Duality. -4 The dual. -5 Reduplication.

दिघ a. Divided into two parts, split asunder.

हिथा ind. 1 In two parts; द्विधा भिन्नाः शिखण्डिभिः R. 1. 39; Ms. 1. 12, 32; द्विधेव हृदयं तस्य दुःखितस्याभवत् तदा

Mb. -2 In two ways. -Comp. - - dividing into two parts, splitting. - ula: 1 an amphibious animal. -2 a crab. -3 a crocodile.

दिशस् ind. By twos, two by two, in couples.

हिस् ind. Twice; हिरिव प्रतिशब्देन व्याजहार हिमालयः Ku. 6. 64; Ms. 2. 60. -Comp. -आगमनम् (हिरागमनम्) the ceremony of the second entrance of the bride into her husband's house. -आप: (हिरापः) an elephant. -उक्त a. (हिरुक्त) 1 spoken twice, repeated. -2 said in two ways. -3 redundant, tautologous, superfluous. (-क्तम्) repetition. -उक्तिः f. (हिरुक्तिः) 1 repetition, tautology. -2 superfluity, uselessness. -3 twofold way of narration. -ऊढा (हिरुद्धा) a woman married twice. -भावः, -यचनम् reduplication.

हिष् 2 U. (देष्टि, दिष्ट) To hate, dislike, be hostile towards; न देक्षि यज्जनमतस्त्वमजातराञ्चः Ve. 3. 15; नाभिनन्दति न देष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्टिता Bg. 2. 57; 18. 10; Bk. 17. 61; 18. 9; रम्ये देष्टि S. 6. 5. (Propositions like प्र, वि and सम् are prefixed to this root without any change of meaning.)

द्विष् a Hostile, hating, inimical. -m. An enemy; रन्ध्रान्वेषणद्साणां द्विषामाभिषतां यथी R. 12.11; 3.45; Pt. 1. 70. -f. Ved. Hostility. -Comp. -सेवा treachery.

हिप: An enemy. (हिपंतप a. Harassing an enemy, retaliating; सख्या तेन दशशीवं निहन्तासि हिपंतपम् Bk. 6. 101.

हिषत् m. An enemy (with acc. or gen.); ततः परं दुष्प्रसहं दिषद्भिः R. 6. 31; Si. 2. 1; Bk. 5. 97.

हिए p. p. [हिष्-कर्मणि क] 1 Hostile. -2 Hated, disliked. -एम् Copper. -Comp. -कारिन् One who plots against; राजहिएकारणश्च Kau. A. 1. 11.

ह्रेप: [हिष्-भाव घम्] 1 Hate, dislike, abhorrence, repugnance, distaste; Ś. 5. 18.; इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषी व्यवस्थिती Bg. 3. 34; 7. 27; so अन्नद्वेषः, मक्तद्वेषः &c. ~2 Enmity, hostility, malignity; अकन्येति तु यः कन्यां ब्र्याद् देषेण मानवः Ms. 8. 225. —Comp. —परिमोचनः a particular Samādhi. —स्य a. betraying dislike.

हेचण a. Hating, disliking. -णः An enemy. -णम् Hate, hatred, enmity, dislike.

हेषस् n. Ved. 1 Hatred. -2 Sin. -3 An enemy.

द्वेषिन, द्वेष्ट् a. Hating &c. मधाजी शङ्करदेषी मद्देषी शङ्कर-त्रियः ! उभी तौ नरकं यातश्चित्ररज्जू घटाविव ॥ -m. An enemy; द्वेषिद्वेषपरी नित्यम् Pt. 1. 57.

हेच्य pot. p. 1 To be hated. -2 Odious, hateful, disagreeble; हेच्योऽपि संमतः शिष्टः R. 1. 28; Pt. 1. 239. -च्यः An enemy; Bg. 6. 9; समोऽहं सर्वभृतेषु न मे देच्योऽस्ति न प्रियः 9. 29; Ms. 9. 307. -Comp. -पापक a. detesting sin; Mb. 12.

हीप:, -पम् [द्विगत द्वयोदिंशोर्ज गता आपो यत्र; द्वि-अप्, अप हैप्] 1 An island. -2 A place of refuge, shelter, protection. -3 A division of the terrestrial world; (the number of these divisions varies according to different anthorities, being four, seven, nine or thirteen, all situated round the mountain Meru like the petals of a lotus flower, and each being separated from the other hy a distinct ocean. [In N. 1.5 the Dvīpas are said to be eighteen; but seven appears to be the usual number:- जम्बु, रूक्ष, शास्त्राल, कुश, कीम, शास्त्र and पुष्कर; cf. Bhag. 5. 1. 32; R. 1. 65; and पुरा सप्तदीपां जयित वसुधामप्रतिर्य: S. 7. 33. The central one is जम्बुद्धीप in which is included भरतवाष्ट्र or India.] -पम् The skin of a tiger. -Comp. -कर्पुर: camphor from China. -वासिन् The bird खन्नराट.

द्वीपवर्त a. Full of islands. -m. 1 A river. -2 The ocean. -ती 1 The earth. -2 A river; N. 22. 99.

द्वीपिन् m. 1 A tiger in general; वर्मणि द्वीपिनं हन्ति; Sk. द्वीपिनमीत्तरासङ्गं द्विपनमधराम्बरम् Siva. B. 10. 8. -2 A leopard, panther. -Comp. -नखः, -खम् 1 a tiger's nail. -2 a kind of perfume.

द्वीच्यः 1 An islander. -2 N. of Vyasa. -3 A sort of crow, slight. -4 N. of Rudra.

द्वः 1 P. (दर्ति) 1 To hinder. -2 To cover: -3 To disregard. -4 To appropriate wrongly.

द्वेघा ind. In two parts, in two ways, twice. -Comp. -फिया breaking or splitting in two; प्रागप्राप्तनिसुम्भशांभव-धनुद्वेधाकियाविर्मवन् Mv. 2. 33.

द्वेषः, द्वेषण, द्वेष्य &o. See under दिष्.

हैगुणिकः A usurer who charges cent per cent interest.

द्वेगुण्यम् 1 Double amount, value or measure. -2 Duality. -8 The possession of two out of the three qualities सत्त, रजम् and तमम्.

द्वेतम् [द्विधा इतं द्वितं तस्य भावः खार्थे अण्] 1 Duality. —2 Dualism in philosophy, the assertion of two distinct principles, such as the maintenance of the doctrine that, spirit and matter, Brahman and the Universe, or the Individual and the Supreme Soul, are different from each other; cf. अदेत; कि शास्त्र अवणेन यस्य गलति देतान्ध-कारोस्करः Bv. 1.86. —3 N. of a forest. —Comp.—अदेतमार्गः the path of dualism and non-dualism. — वनम् N. of a forest; भीमं प्रशस्याय गुणेरनेकेईष्टास्ततो देतवनाय जसाः Mb. 3. 11.68. Ki. 1.1. —वादः the doctrine of dualism; see above. —वादिन m. a philosopher who maintains the dvaita doctrine.

द्वेतिन m. A philosopher who maintains the deaits doctrine.

हैतीयीक a. (-की /.) Second; हैतीयीकतया मितोऽयमगमत् तस्य प्रवन्धे महाकाव्ये चार्शण नैवधीयचरिते सर्गो निसर्गोऽञ्बलः N. 2. 110; cf. तार्तीयीक.

हैंध a. (-धी f.) Two-fold, double. -घम् 1 Duality, two-fold nature or state. -2 Separation into two parts. -8 Double resource, secondary reserve; कार्य नीक्ष्य प्रयुक्तीत हैंधं संश्रयमेव च Ms. 7. 161. - 5 Diversity, difference, conflict, contest, variance; श्रुतिहैंधं दु यत्र स्यात तत्र धर्मावृभी स्युती Ms. 2. 14; 9. 32; Y. 2. 78. -6 Doubt, uncertainty; छिन्नहैधा: (ऋष्यः) Bg. 5. 25; Ve. 6. 44. -6 Double-dealing, duplicity, one of the six modes of foreign policy; see हैधीभाव below and गुण. -7 Contradiction. -धम् ind. 1 In two parts. -2 In two ways, doubly.

द्वेधीक 8 U. To separate, divide (into two).

वैधीकरणम् Making into two, separating.

देधीरुत a. 1 Separated, made two-fold. -2 Brought into a dilemma, embarrassed, perplexed.

हैंचीसू 1 P. 1 To become divided into two parts, be disunited. -2 To vacillate, be divided or uncertain, he in suspense (as mind); कृत्ययोभिन्नदेशत्वाद् द्वैधीभवति मे मनः S. 2.18.

हैचीभावः 1 Duality, double state or nature. -2 Separation into two, difference, diversity. -3 Doubt, uncertainty, vacillation, suspense; वृत्तहेचीभावकातरं मे मनः \$.1. -4 A dilemma. -5 One of the six Guṇas or modes of foreign policy. (According to some authorities it means 'double dealing', or 'duplicity' 'keeping apparently friendly relations with the enemy'; हैपी-भाविकाः सन्धितमहाः Kau. A. 7; बल्निहिषतोमंथ्ये वाचात्मानं समर्पयन्। हेपीभावेन तिष्ठेषु काकाक्षिवदलक्षितः॥ According to others it means 'dividing one's army and encountering a superior enemy in detachments', 'harassing the enemy by attacking them in small bands'; हेपीभावः स्ववलस्य हिपाकरणम् Mitā. on Y. 1.347; cf. also Ms. 7. 173. and 160.) -6 A contest, dispute. -7 Falsehood, duplicity.

हैच्यम् 1 Duplicity. -2 Diversity, difference. -8 Falsehood.

हैप a. (-पी f.) [द्वीपिनो विकारः अञ् द्वीपादागतः अण् वा]
1 Relating to or living on an island. -2 Belonging to a

tiger, made of or covered with a tiger's skin. -पः A car covered with a tiger's skin. -पम् The skin of a tiger.

द्वैपक्षम् Two parties; also द्वैपक्ष्यम्; द्वैपक्ष्यमासीद् देवानाम-धुराणां च भारत Mb. 8. 87. 60

द्वैपायनः [द्वीपः अयनं जन्मभूमिर्यस्य स द्वीपायनः, स्वार्थ-अण्] 1 'The island-born, N. of Vyssa; उदारचेता गिरमित्युदारां द्वैपायनेनाभिद्धे नरेन्द्रः Ki. 3. 10. -2 N. of the sage Durvssas; L. D. B.

द्वैप्य a. (-प्या, -प्यी f.) Living on or relating to an island; विकीय दिश्यानि धनान्युरूणि द्वैप्यानसानुत्तमलाभभाजः Si. 3. 76.

हैमातुर a. Having two mothers, i. e. a natural mother and a stepmother. —रः 1 N. of Ganesa. —2 N. of Jarasandha; इते हिजिम्बारियण राज्ञि हैमातुरे युधि Si. 2.60

द्वैमातृक a. (-की f.) Nourished by rain and rivers (as a country); cf. देवमातृक.

हैरचम् 1 A single combat in chariots; एक: सुभद्रामा-रोप्य हैरथे कृष्णमाह्रयत् Mh. 4. 49. 6. -2 A single comhat in general. -थ: An adversary; अलक्षितद्वेरचम्त्यमर्थणं प्रचण्ड-वक्त्रं न बभाज कक्षत Bhag. 7. 8. 34.

हैराज्यम् 1 A dominion divided between two kings. तत्रभवतार्भात्रोः ... हैराज्यमदस्थापयितुकामोऽस्मि M. 5. 12/13. -2 A frontier. चरिचरं शैशवयौवनीयहैराज्यभाजि त्विये खेदमेति N. 8. 59.

हैवार्षिक a. (-की f.) Biennial.

द्वैविध्यम् 1 Duality, two-fold nature. -2 Variance, diversity, difference.

द्वैसमिक a. (-की f.) Two years old.

द्वेहकाल्यम् (opp. संबस्कालता or ऐककाल्य) The characteristic of being performed in (or spread over) a period of two days; हैहकाल्यं हि चोदकप्राप्तमानुमानिकं प्रयक्ष-रूपया संबस्कालतया नाथ्येत। SB. on MS. 5. 1. 20; हैहकाल्यं तु यथान्यायम् Ms. 5. 4. 23.

द्वैहायनम् The period of two years.

ड्यह्काल a. To be performed in two days; कितमो बहुकाला इप्रयः उत सबस्काला इति । SB. on MS. 5. 1.19.

ध

a. (At the end of comp.) Placing, holding, containing, causing &c. -धः 1 An epithet of Brahmā. -2 N. of Kubera. -3 Virtue, moral merit. -4 (in music) The 6th note of the gamut. -धम् Wealth, property.

धक् An exclamation of anger; U. 4. 24. धक्क् 10 U. (धक्क्यति-ते) To destroy or annihilate.

धागिति ind. In a moment, at once; K. धटः 1 A balance, a pair of scales. -2 Ordeal by

the halance. -8 The sign Libra of the zodiac.

धनी

घटकः A kind of weight equal to 42 Guñjas or Raktikas; तुल्या यवाभ्यां कथितात्र गुजा वहस्रिगुजो धरणं च तेऽही। गद्यानकस्तद्द्रयमिन्द्रतुल्येविहेस्तथैवं घटकः प्रदिष्टः ॥ Lila.

धटिका, धटी 1 Old cloth or raiment. -2 A strip of cloth fastened round the loins or over the privities.
-3 A kind of garment worn by a woman after Garbhādhāna. -4 A kind of measure equal to five shers; बाझेन्द्रसंख्येधंटकेस्तु सरस्तैः पद्यसिः स्याद् धटिका च तासिः Iादि.
-Comp. -दानम् (धटीदानम्) giving an old cloth to a woman after impregnation.

धारित् m. [घटोऽस्त्यस्य-इनि] 1 An epithet of Siva. -2 The sign Libra of the zodiac. -3 A dealer, trader. -नी = घटी.

धण् 1 P. (धणति) To sound.

धत्रः, -धत्रकः, -का The white thorn-apple (Mar. धोतरा).

धन् I. I P. (धनति) To sound. -II. 3 P. (दधन्ति) Ved. To bear fruit.

धनम् [धन्-अन्] 1 Property, wealth, riches, treasure, money (gold, chattels &c.); धनं ताबदसुलमम् H. 1; (fig. also) as in तपोधन, विद्याधन, &c. -2 (a) Any valued possession, an object of affection or endearment, dearest treasure; कष्टं जनः कुलधनैरनुरञ्जनीयः U. 1. 14; गुरोरपीदं धनमाहितामेः R. 2. 44; मानधन, अभिमान $^{\circ}$ &c. ($_b$) A $_{
m valu}$ able article; Ms. 8, 201, 202, -3 Capital (opp. 26 or interest). - A booty, prey, spoil. - 5 The reward given to a victor in a combat, the prize won in a game. -6 A contest for prizes, a match. -7 The lunar mansion called धनिष्टा. -8 Surplus, residue. -9 (In math.) The affirmative quantity or plus (opp. ऋण). −10 A sound. -Comp. -अधिकारः right to proporty, right of inheriting property. -अधिकारिन m., -अधिकृतः 1 a treasurer. -2 an heir. -अधिगोम् m., -अधिपः, -अधिपतिः, -अध्यक्षः 1 an epithet of Kubera; अनुचरेण धनाधिपते र्यो नगविकोकनविस्मितमानसः (स जगदे) Ki. 5. 16. धना-धिपेन विद्वस्य अनुहादस्य संयुगे Hariv.; यदस्माकं धनाध्यक्षः प्रभूतं धनमाहरत् Mb. 179. 18. -2 a treasurer. -अपहारः 1 fine. -2 plunder. -अर्चित a. 1 honoured with gifts of wealth, kept contented by valuable presents; मानधना धनार्थिताः Ki. 1. 19. -2 wealthy, opulent. -अर्थन a. desiring or seeking for wealth, covetous, miserly. -आढ्य a. opulent, rich. -आदानम् acceptance of money; Ms. 11. 69. -आधारः a treasury. -साशा f. Desire for wealth; धनाशा जीविताशा च जीर्यतोऽपि न जीर्यति Subhas. - हेश्वरः 1 a treasurer. -2 an epithet of Kubera. -उष्मन् m. 1 warmth of wealth; cf. अर्थोध्मन; -2 burning desire for wealth; Ms. 9. 231. -पश्चि m. a creditor who claims his money. -काम, -काम्य a. covetous, greedy. -केलि: an epithet of Kubera. - अयः loss of wealth; धनक्ष्ये वर्धति जाठरामिः Pt. 2. 178. -गर्धे, -गर्वित a. purse-proud. -कृ: the numidian crane. -जातम all kinds of valuable possessions, aggregate property; सर्वेषां धनजातानामाददी-ताग्न्यममञः Ms. 9. 114. –द a. liberal. (–दः) 1 a liberal or munificent man. -2 an epithet of Kubera; जिगमिषुर्ध-नदाध्युषितां दिशम् R. 9. 25; 17. 80. -3 N. of fire, -4 = धनजय (4) q. v. अनुजः an epithet of Rāyaṇa; R. 12. 52. 88. -दण्डः punishment in the shape of a fine. -दायिन् m. fire. -धानी treasury. -धान्यम् 1 money and grain. -2 a spell for restraining certain magical weapons. -पातिः 1 an epithet of Kubera; तत्रागारं धनपतिगृहानुत्तरेणारमदीयम् Me. 77, 7. −2 a treasurer. −3 = ਖ਼ਜ਼ੀਕ (4) q. v. −ਪਾਲ: 1 a treasurer. -2 an epithet of Kubera. -पिशासिका, -पिशाची 'the demon of wealth', an avaricious desire of wealth, greed, avarice. -प्रयोगः usury. -मद a. purseproud. (-दः) pride of wealth. - मूलम् principal, capital. -लोभः avarice, cupidity. -व्ययः 1 expenditure. -2 extravagance. - It is f. 1 mother of daughters; L. D. B. -2 m. the forktailed shrike. -स्थानम् 1 a treasury. -2 the second mansion from लग्न in a horoscope. -€<: 1 an heir. -2 a thief. -3 a kind of perfume. -हाये a. to be won over by wealth; वहिस हि धनहार्थे पण्यभूतं शरीरम् Mk. 1. 31; 5. 9. - हीन a. deprived of wealth, poor.

धनकः, -धनाया Avarice, greed, covetousness.

घनंजयः 1 N. of Arjuna (the name is thus derived in Mb. 4. 44. 13:—सर्वात् जनपदान् जित्वा वित्तमादाय केवलं। मध्ये धनस्य तिष्ठामि तेनाहुमौ धनंजयम्॥). −2 An epithet of fire. −3 N. of Viṣṇu. −4 A kind of vital air nourishing the body.

धनवत् a. Rich, wealthy. -ती N. of the constellation धनिष्टा.

धनायति Den. P. To wish for wealth; अर्थितस्तु न महान् समीहते जीवितं किमु धनं धनायितुम् Ki. 13. 56; Mv. 4. 49.

धनाश्री N. of a Ragini.

धनिक a. [धनमदियत्वेनास्त्यस्य-ठन्] 1 Rich, wealthy. -2 Virtuous. -कः 1 A rich or wealthy man. -2 A moneylender, creditor; दापयेद्धनिकस्यार्थम् Ms. 8. 51; Y. 2. 55. -3 A husband. -4 The Vaisya class; मुखजा ब्राह्मणास्तात बाहुजाः क्षत्रियाः समृताः। करुजा धनिनो राजन् पादजाः परिचारकाः॥ Mb. 12. 296. 6. -6 An honest trader. -6 The प्रियल्पु tree. -कः, -कम् coriander (Mar. थण, कोथिंबीर). -का 1 A virtuous woman. -2 A wife, young woman. -3 N. of a tree (प्रियल्पु).

धानिन् a. (-नी f.) Rich, opulont, wealthy. -m. 1 A wealthy man; धनिनः श्रोत्रियो राजा नदी वैद्यश्व पत्रमः Chānakya-satakam. -2 A ereditor; Y. 2. 18; गृहीतानुक्रमाद् दाप्यो धनिनामधमर्णिकः 41; Ms. 8. 61. -3 The possessor of anything.

चानिष्ठ a. Very rich; (Superl. of धनिन् or धनवत्). - हा N. of the twenty-third lunar mansion (consisting of four stars).

धनी, धनीका A young girl or woman,

धनीयती Den. P. To wish for wealth.

धनाश्री f. N. of a Ragini.

धनी (ने) यकम् Coriander seed; see धन्याक.

चनुः 1 A bow (perhaps for धनुस् q.v.). -2 N. of the भिष्यु tree. -3 A measure of four hastas. -4 The sign Sagittarius of the zodiac. -8 An archer. -f. A sandy shore.

घनुस् a. [अन् शब्दे-उसि] Armed with a bow. -n. 1 A bow; अनुर्वशिवशुद्धोऽपि निर्गुणः किं करिष्यति Subhas. अनुष्यमोधं समधत्त बाणम् Ku. 3. 66; so इन्द्रधनुः &c. (At the end of Bahu. comp. धनुस् is changed to धन्वन्; अधिज्यधन्वा विचचार दावम् R. 2. 8). -2 A measure of length equal to four hastas; धनुःशतं परीणाही प्रामे क्षेत्रान्तरं भवेत् Y. 2. 167; Ms. 8. 237. -3 An arc of a circle. -4 The sign Sagittarius of the zodiac. - B A desert; cf. धन्दन, -m. N. of Siva. -Comp. -आकार a. (धनुराकार) bow-shaped, curved, bent. --आसनम् (धनुरासनम्) a particular mode of sitting. - 本て(智子本て) a. having or armed with a bow. (-एः) a bow-maker. -काण्डम् (धनु-ष्काण्डम्) a bow and arrow. –खण्डम् (धनुष्वण्डम्) part of a bow; Me. 15. -गुण: (धनुर्भूण:) a bowstring. - ब्रहः (धनुब्रहः), -ब्राहः an archer. धनुब्रहेवरो यस्य नाणावज्ञास्त्रमृत्स्वयम् Ram. 2. 44. 20. - यहम् a measure, a cubit of 27 angulas; Mana. 2. 52. -ज्या (धनुज्यों) a bow-string; अनवरतधनुज्यास्कालनकूरपूर्वम् \$. 2. 4. -दुर्गम (धनुदुर्गम्) a place protected by a desert; Ms. 7. 70. -द्वमः (धनुद्वेमः) a hamboo. -धरः, -भृत् m. (धनुर्धरः &c.) 1 an archer; धनुर्भृतोऽप्यस्य दयाईमावम् R. 2.11; धनुर्धरः केसिरिणं ददर्श 29; 3.31,38,39; 9.11; 12.97; 16. 77. -2 an epithet of Visnu. -3 the sign Sagittarius of the zodiac. - wift (धनुधारिन) m. an archer. -पाणि a. (धनुष्पाणि) armed with a bow, with a bow in hand; अहमेव धनुष्पाणिर्योद्धा समरमूर्धनि Ram. -मार्गः (धनुर्मार्गः) a line curved like a bow, a curve. -मासः (धनुमासः) The period during which the sun is in Sagittarius. -मुडिट: (धनुमुँप्टि:) a measure, a cubit of 26 angulas; Māna 2.51. - उता 1 bow. -2 Soma creeper. -बातः (धनुवोतः) a kind of disease. -विद्या (धनुर्विद्या) the science of archery. - বুঝ: (धनुर्देश:) 1 a bamboo. -2 the अक्षर्य tree. -वेदः (धनुर्वेदः) the science of archery, one of the four Upavedas q. v. चतुष्पादं धनुवैदं देद पद्यविधं द्रिज । रथनागाश्वपत्तीनां योधांश्वाश्रित्य कीर्तितम् ॥ यन्त्रमुक्तं पाणिमुक्तं मुक्तसन्धारितं तथा। अमुक्तं बाह्युद्धं च पत्रधा तत् प्रकीर्तितम्। Agni P. -वेदिन् m. an epithet of Siva. -स्तम्भः Tetanus.

धनुष्मत् m. An archer.

धन् f. A bow. -m. A store of grain.

धन्य a. [धनं लब्धा-यत्] 1 Bestowing or conferring wealth; धन्यं यशस्यं उत्रीयमायुष्यं विजयाबद्दम् Mb. 1. 67. Ms. 3. 106; धन्यानि शास्त्राण्यवेक्षेत 4. 19. -2 Wealthy, rich,

opulent. —8 Blessed, fortunate, lucky, happy; धन्यं जीवनमस्य मार्गसरसः Bv. 1. 16; 4. 37; अन्या केयं स्थिता ते शिरिस M. 1. 1. —4 Excellent, good, virtuous; धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पावितं ते कुळं त्वया। यद्वियावन्धमुक्त्या ब्रह्मोभिवदु-मिच्छिस ॥ Vivekachūdāmaņi. —6 Wholesome, healthy; (इदं पायसं) प्रजाकरं गृहाण त्वं धन्यमारोध्यवर्धनम् Rām. 1. 16. 19. —न्यः 1 A lucky or blessed man, a fortunate being; धन्यास्तदङ्गरजसा मिलनीभवन्ति \$. 7. 17; Bh. 1. 41; धन्यः कोऽपि न विकियां कळ्यते प्राप्ते नवे यौवने 1. 72. —2 An infidel, an atheist. —3 N. of a spell. —4 A source of wealth; धन्यानामुत्तमं दास्य धनानामुत्तमं श्रुतम् Mb. 3. 313. 74. —न्या 1 A nurse. —2 Coriander. —8 Myrobalan; L. D. B. —्यम् 1 Wealth, treasure. —2 Coriander. —Comp.—वादः 1 an expression of thanks, thanksgiving. —2 praise, applause.

धन्यंमन्य a. Considering oneself to be blessed or fortunate.

धन्याकम् 1 A plant bearing a small pungent seed used as a condiment. -2 The seed of this plant (coriander).

धन्त्रम् A bow (rarely used in classical literature); धन्त्रान्यादुधुतुस्तमाम् Siva. B. 13. 83. —न्तः A desert; मस्यत्रमतिकम्य Bhag. 1. 10. 35. —Comp. —त्यर a. going in a desert-land; धन्दचरी न वंसगस्तृषाणः Rv. 5. 36. 1. —धिः a bow-case.

धन्धन m., n. 1 A dry soil, desert, waste: एवं धन्दिन चम्पकस्य सकले संहारहताविष Bv. 1. 31; Mb. 1. 175. 5. -2 Shore, firm land. -3 The sky. -4 A bow; किमात्मभव-धन्दना यदि सुसंयुताः कुन्तलाः Mv. 6. 9. -Comp. -दुर्गम् a fort inaccessible on account of a surrounding desert; cf. Ms. 7. 70.

धन्वनः Alhagi Maurorum (Mar. धमासा); Mb. 12. 155. 16. -नम् 1 A bow. -2 A rain-bow. -8 the sign of the zodiac Sagittarius.

धन्वन्तरम् A measure of distance or length equal to four hastas; of. दण्ड; वितास्तः स्यादतो द्वाभ्यां हस्तः स्यात् तचतुष्टयम्। दण्डो धन्वन्तरम्...

धन्यन्तिः 1 N. of the physician of the gods, said to have been produced at the churning of the ocean with a cup of nectar in his hand; cf. चतुर्वारत. -2 N. of the nine Ratnas at the court of Vikramāditya. -3 N. of a deity to whom oblations were offered to the North-east quarter; Ms. 3. 85. -4 N. of the sun; Mb. 3. 3. 25.

धन्विन् a. (-नी f.) [धन्वं चापोऽस्त्यस्य इनि] 1 Armed with a bow. -2 Cunning, shrewd. -m. 1 An archer; के मम धन्विनोऽन्ये Ku. 3. 10; उत्कर्षः स च धन्विनां यदिषवः सिध्यन्ति लक्ष्ये चले \$. 2. 5; यस्य नृणसमा नाणा यस्थिन्धनसमं धनुः। यस्य प्राणसमा मीवीं स धन्वी धन्विनां वरः।। Dhanur. 147. -2 An epithet of Arjuna. -3 Of Siva. -4 Of Vispu. -6 The sign Sagittarius of the zodiac. -Comp. -स्थानम् A

घरुण

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

posture of an archer; वैक्लवं समपादं च वैशाखं मण्डलं तथा । प्रत्यालीढं तथा लीडं स्थानान्येतानि धन्विनाम् ॥

धन्विनः A hog (शूकर).

धम् 1 P. See ध्मा.

धम a. (-मा, -मी f.) [धम् ध्माने-अच्] (Usually at the ond of comp.) 1 Blowing; अप्रिधम, नार्डिधम. -2 Melting, fusing. -म: 1 The moon. -2 An epithet of Krisna. -3 Of Yama, the god of death. -4 Of Brahmā.

धमकः A blacksmith.

धमधमा An onomatopoetic word expressive of the sound made by blowing with a bellows or a trumpet.

धमधमाय Denom. To blaze; मे उदराप्तिर्धमधमायते Nag. 1. 19, 20. Mal. 7. 1/2.

धमन a. 1 A Blowing. -2 Cruel. -नः A kind of reed. -नम् Melting.

ध्यानिः, न्ती f. 1 A reed, blow-pipe; वेणुधमन्या प्रवोध्य Vaisvadeva. -2 A tube or canal of the human body, tubular vessel, as a vein, a nerve, &c. -3 Throat, neck. -5 A speech. -5 Turmeric. -Comp. -संतत a. emaciated, lank.

धमनील a. Full veined.

धिमः f. The act of blowing. —Comp. —त्रम् an implement for kindling fire; see धमनी.

धम्ब् 1 P. To go; L. D. B.

धम्मलः, धम्मिलः, धम्मिलः The braided and ornamented hair of a woman tied over the head and inter mixed with flowers, pearls &o.; आकुलाकुलगलद्भिमल्लम् Git. 2; उरसि निपतितानां घस्तधम्मिलकानाम् (वधूनाम्) Bh. 1, 49; S. Til. 1.

धय a. (Usually at the end of comp.) Drinkings sucking; as in स्तनन्धय; फलानि धूमस्य धयानधोमुखान् N. 1. 82.

घर a. (-रा, -री f.) [घु-अच्] (Usually at the end of comp.) Holding, carrying, bearing, wearing, containing, possessing, endowed with, preserving, observing, &c.; as in अक्षधर, अंगुधर, गदाधर, गङ्गाधर, महीधर, अस्थर, दिल्याम्बरधर &c. -र: 1 A mountain; a hill-fort. शिवस्य पस्य इस्तेऽद्य धरी सिंहपुरंदरी Siva. B. 15. 17. उन्हें धरे इप्टुमवेक्य शीरिमुल्क्ष्यरं दाहक इत्युवाच Si. 4. 18; धरसंस्य: Ki. 15. 12. -2 A flock of cotton. -3 A frivolous or dissolute man (विट). -4 The king of the tortoises, i.e. Visnu in hie Kürma incarnation. -6 N. of one of the Vasus. -6 A sword. -रम् poison.

धरण a.(-णी f.) [घु-युच्] Bearing, preserving, holding &c. -णः 1 A ridge of land serving the purpose of a bridge; the side of a mountain. -2 The world. -3 The sun. -1 The female breast. -5 Rice, corn. -6 The

Himālaya (as king of mountains). -7 A dike, hank.
-णम 1 Supporting, sustaining, upholding; सारं घरित्रीघरणक्षमं च Ku. 1. 17; घरणिघरणिकणचळगरिष्टे Git. I. -2
Possessing, bringing, procuring, &c. -3 Prop. stay,
support. -4 Security. -5 A measure of weight equal
to ten palas; पर्ल सुवर्णकलार: पलाने घरणं दश Ms. 8. 135.
-Comp. -प्रिया N. of a Jaina deity executing the commands of the 19th Arhat.

धरणिः, -णी f. [भृ-अनि वा कीप्] 1 The earth; छठति धराणिशयने बहु विलपति तव नाम Git. 5. -2 Ground, soil. –3 A beam for a roof. –4 A vein. –Comp. –ইণ্ডব: 1 a king. -2 an epithet of Viṣṇu. -3 Of Śiva. -কীন্তক: a mountain. -कोश N. of the Dictionary of धरणीदास. -जः, -पुत्रः, -सुतः an epithet of Mars; Mb. 9. 11. 17. -2 an epithet of the demon Naraka. –जा, -पुत्री, -सुता an epithet of Sītā, daughter of Janaka (as born from the earth). -तलम् the surface of the earth. -धरः 1 an epithet of Sesa. -2 of Vispu. -3 a mountain, सर्वती मामविध्यन्त सर्थं धरणीधरैः Mh. 3. 172. 9; hence सुता = Parvati; अन्यं तेनैव तुल्यं धरणिधरसुता प्रार्थयामास पत्यौ Sakti. 5.96. -4 a tortoise. -5 a king. -6 an elephant fahled to support the earth. - \$76 m. 1 a mountain. -2 an epithet of Vispu. -3 of Sesa; माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि राषस्य धरणीवृतः Hariv. -पतिः a king. -पूरः, -प्लवः the ocean. -विडोजस् m. a king; उदभूदय तत्र नन्दनः शरभोजिधेरणीविडौ-जसः Sahendra. 2. 37. - भृत् m. 1 a king. -2 a mountain. -3 Visnu. -4 Seşa. -मण्डलम् the globe. -रहः a tree.

घरणीय a. 1 To be held, kept or carried. -2 Supportable.

धरा [धरति विश्वं पृ.अव् [1 The earth; धरा धारापातैमणि-मयशरिभेयत इव Mk. 5. 22. -2 A vein. -3 Marrow. -4 The womb or uterus. -8 A mass of gold or other valuables given as a present to Brāhmaṇas. -8: The ground, earth, land; वद्यचारी धरासपः Ms. 6. 26. -Comp. -अधिपः a king. -असरः, -देवः, -सुरः a Brāhmaṇa. -आरमजः, पुत्रः, सूनुः 1 epithets of the planet Mars. -2 epithets of the demon Naraka. -आरमजा an epithet of Sita. -उद्धारः deliverance of the earth. -उपस्थः the surface of the earth. -धरः 1 a mountain. -2 an epithet of Viṣṇu or Kṛiṣṇa. -8 of Seṣa. इन्द्रः N. of Himālaya; Si. 1. 5. -धवः, -पतिः 1 a king; निष्धादनुगन्तुणां ततः कुद्धो नराधवः Rāj. T. 7. 336. -2 an epithet of Viṣṇu. -भुज्ञ m. a king. -भुज्ञ m. a mountain.

धरित्री [घृ-इत्र गौरा विष्] 1 The earth; नैतिचित्रं यदयसुद्धि-श्यामसीमां धरित्रामेकः क्रत्स्तां नगरपरिषप्रोज्ञुबाहुर्भुनिक्त S. 2. 16; R. 14. 54; Ku. 1. 2, 17. -2 Ground, soil. -Comp. -पुत्रः the planet Mars. -भृत् m. a king.

धरिमन m. 1 A balanco, pair of scales. तथा धरिम-मेयानां शतादभ्यधिके वधः Ms. 8. 321. -2 A form, figure.

भरण a. [भु-उनर] Ved. Holding, bearing, carrying, supporting. -ण: 1 An epithet of Brahman. -2 Heaven,

घर्णस

paradise. -3 Water, (n. also) -4 Opinion. -5 A place where anything is preserved. -6 Fire. -7 A sucking calf. -6H 1 Basis, prop, support. -2 Firm soil. -8 A reservoir.

धर्णस, –सि, –धर्णि a. Ved. 1 Supporting. –2 Strong, able. –3 Durable, firm.

धर्त m. A supporter, holder.

धर्तुरः The Dhattura plant.

धर्तम् [धु-त्र] 1 A house. -2 A prop, stay. -3 A sacrifice. -4 Virtue, moral merit.

धर्मः [ध्रियते लोकोऽनेन, धरति लोकं वा वृन्मन्; cf. Up 1. 137] 1 Religion; the customary observances of a caste, sect, &c. -2 Law, usage, practice, custom, ordinance, statute. -8 Religious or moral merit, virtue, righteousness, good works (regarded as one of the four ende of human existence); अनेन धर्मः सविशेषमद्य मे त्रिवर्ग-सारः प्रतिमाति भाविनि Ku. 5. 38, and see त्रिवर्ग also; एक एव सुहृद्धर्मो निधनेऽप्यतुयाति यः H. 1. 63. - 4 Duty, prescribed course of conduct; षष्टांशवृत्तेरिप धर्म एषः $oldsymbol{\mathsf{S}}.\ oldsymbol{\mathsf{5}}.\ oldsymbol{\mathsf{4}};\ oldsymbol{\mathrm{M}}_{\mathbf{8}}.\ oldsymbol{\mathsf{1}}.\ oldsymbol{\mathsf{114}}.$ -5 Right, justice, equity, impartiality. -6 Piety, propriety, decorum. -7 Morality, ethics -8 Nature. disposition, character; उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा Mal. 1. 6; प्राणि°, जीव°. - 9 An essential quality, peculiarity, characteristic property, (peculiar) attribute; वदन्ति वर्ण्यावर्ण्यानां धर्मेक्यं दीपकं बुधाः Chandr. 5. 45; Pt. 1. 304. -10 Manner, resemblance, likeness. -11 A sacrifice. -12 Good company, associating with the virtuous -18 Devotion, religious abstraction. -14 Manner, mode. -18 An Upanisad q. v. -16 N. of Yudhişthira, the eldest Pandava. -17 N. of Yama, the god of death. -18 A bow. -19 A drinker of Soma juice. -20 (In astrol.) N. of the ninth lunar mansion. -21 An Arhat of the Jainas. -22 The soul. -23 Mastery, great skill; दिव्याख्रगुणसंपन्नः परं धर्म गतो युधि Ram. 3. 31. 15. -र्मम् A virtuous deed. -Comp. -अक्षरम् (pl.) holy mantras; a formula of faith; धर्मोक्षराष्युदाहरामि Mk. 8. 45-46. –সঙ্ক: (–দ্ধা f.) the Indian crane. –अधर्मी m. (du.) right and wrong, religion and irreligion; धर्माधर्मी सपदि गलितौ पुण्यपापे विशार्षी. विद् m. a Mīmāmsaka who knows the right and wrong course of action. -अधिकरणम् 1 administration of the laws. -2 a court of justice. (-ण:) a judge. -अधिकरणिकः, -अधिकारिन् m. a judge, magistrate, any judicial functionary. -अधिकरणिन् m. a judge, magistrate. -अधिकारः 1 superintendence of religious affairs; S. 1. -2 administration of justice. -3 the office of a judge. -- अधि-ष्ठानम् a court of justice. -अध्यक्षः 1 a judge. -2 an epithet of Visnu. -अनुष्टानम् acting according to religion, virtuous or moral conduct. -अनुसार: conformity to virtue or justice. -अपेत a. deviating from virtue, wicked, immoral, irreligious. (-तम्) vice, immorality,

injustice. –अयनम् course of law, law-suit. –अर्ण्यम् a sacred or penance grove, a wood inhabited by ascetics; धर्मारप्यं प्रविशति गजः Si. 1. 32. -अर्थीः religious merit and wealth; धर्मायों यत्र न स्याताम् Ms. 2. 112. -अर्थम् ind. 1 for religious purposes. -2 justly, according to justice or right. -अलीक a. having a false character. -आस्तिकायः (with Jainas) the category or predicament of virtue; cf. अस्तिकाय. -अहन् Yesterday. -आगमः a religious statute, lawbook. -आचार्यः 1 a religious teacher. -2 a teacher of law or customs. -आत्मजः an epithet of Yudhisthira q. v. -आत्मता religiousmindedness; justice, virtue. -आत्मन् a. just, righteous, pious, virtuous. (-m.) a saint, a pious man. -आश्रय, -आश्रित a, righteous, virtuous; धर्माश्रयं पापिनः (निन्दन्ति) Pt. 1. 415. -आसनम् the throne of justice, judgmentseat, tribunal; न संभावितमर धर्मासनमध्यासितुम् S. 6; धर्मासनाद्विशति वासगृहं नरेन्द्रः U. 1. 7. **–इन्द्रः, –्रेदाः** an epithet of Yama; पितृणामिव धर्मेन्द्रः Mb. 7. 6. 6. -ईप्सु a. wishing to gain religious merit; Ms. 10. 127. - उत्तर a 'rich in virtue,' chiefly characterized by justice, eminently just and impartial; धर्मोत्तरं मध्यममाश्रयन्ते R. 13. 7. -उपचायिन् a. religious; यच वः प्रेक्षमाणानां सर्व-धर्मोपचायिनाम् Mb. 5. 137. 16. -उपदेशः 1 instruction in law or duty, religious or moral instruction. आर् भर्मोपदेशं च वेदशास्त्रःविरोधिना । यस्तर्केणानुसंधते स धर्मं वेद नेतर: || Ms. 12. 106. -2 the collective body of laws. -उपदेशक: 1 a teacher of the law. -2 a spiritual teacher, a Guru. –कथकः an expounder of law. –कमन् n., -कार्यम्, -क्रिया 1 any act of duty or religion, any moral or religious observance, a religious act or rite. -2 virtuous conduct. -कयाद्रिद: the Kali age. -काम a. 1 devoted to virtue. -2 observing duty or right. -कायः 1 an epithet of Buddha. -2 a Jaina saint. -कारणम् Cause of virtue. -कील: 1 a grant, royal edict or decree. -2 husband. - To a. observing duty, acting justly. (-m.) 1 N. of Visnu. -2 a pious man; धर्मा-धर्मविहीनोऽपि धर्ममर्योदास्थापनार्थं धर्ममेव करोतीति धर्मकृत् Bhag. -केतुः an epithet of Buddha. -कोशः, -षः the collective body of laws or duties; धर्मकोषस्य गुप्तये Ms. 1. 99. -िकया, -कृत्यम् any act of religion, any moral or religious rite. -क्षेत्रम् 1 Bharatavarsa (the land of religion). -2 N. of a plain near Delhi, the scene of the great battle between the Kauravas and Pāṇḍavas; धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः Bg. 1. 1. (-न्नः)a virtuous or pious man. -UH a. observing and protecting religion. (-H:) N. of Visnu. - वन्यः a sacred work or scripture. - घटः a jar of fragrant water offered daily (to a Brähmana) in the month of Vaisakha; एष धर्मघटो दत्तो ब्रह्माविष्णुशिवात्मकः। अस्य प्रदानात् सफला मम सन्तु मनोरयाः॥ -म्न a. immoral, unlawful. - 크자: 1 The wheel or range of the law; Buddh. Jain. -2 a Buddha. 27 m. a Buddha or Jaina. -चरणम् , –चयां observance of the law, performance of religious duties; शिवेन मर्त्रा सह धर्मचर्या कार्या त्वया मुक्तविचारयेति Ku. 7. 83; वयसि प्रथमे, मतौ चलायां बहुदोषां हि वदन्ति धर्मचर्याम्

धर्मः

Bu. Ch. 5, 30. - चारिन a. practising virtue, observing the law, virtuous, righteous; स चेत्स्वर्य कर्मसु अर्मचारिणां त्वमन्त-रायो भवसि R. 3. 45. (-m.) an ascetic. -चारिणी 1 a wife. -2 a chaste or virtuous wife. cf. सह^o; इयं चोर्वशी यावदायुस्तव सहधर्मचारिणी भवत्विति V.5.19/20. -चिन्तक a.1studying or familiar with duty. -2 reflecting on the law. -चिन्तनम्, -चिन्ता study of virtue, consideration of moral duties, moral reflection. - ভারতঃ fraudulent transgression of law or duty. -जः 1 'duly or lawfully born', a legitimate son; cf. Ms. 9. 107. -2 N. of giviet; Mb. 15. 10. 44. -जन्मन् m. N. of युधिष्ठिर. -जिज्ञासा inquiry into religion or the proper course of conduct; अवातो धर्मजिज्ञासा Jaimini's Sutra. -जीवन a. one who acts according to the rules of his caste or fulfils prescribed duties. (-नः) a Brāhmaņa who maintains himself by assisting other men in the performance of their religious rites; बन्धापि धर्मसमयात्प्रच्युतो धर्मजीवनः Ms. 9. 273. - a. 1 knowing what is right, conversant with civil or religious law; Ms. 7. 141; 8. 179; 10. 127. -2 just, righteous, pious. -त्यागः abandoning one's religion, apostacy. -दक्षिणा a fee for instruction in the law. -दानम a charitable gift (made without any self-interest.) पात्रे स्यो दीयते नित्यमनपेक्ष्य प्रयोजनम् । केवलं धर्मबुद्धपा यद् धर्मदानं भचक्षते ।। Ms. 3. 262. -दुघा a cow milked for religious purposes only. -द्रवी N. of the Ganges. -दारा m. (pl.) a lawful wife; स्त्रीणां भर्ती धर्मदाराश्च पुंसाम् Mal. 6. 18. - द्वार a. voilating the law or right; निसर्गेण स धर्मस्य गोप्ता धर्मद्रुहो दयम् Mv. 2. 7. -द्रोहिन् m. a demon. -धातुः an epithet of Buddha. -ध्वजः, -ध्वजिन् m. a religious hypocrite, an impostor; Bhag. 3. 32. 39. -नन्दनः an epithet of याधिष्ठर. -नाथः a legal protector, rightful master. -नाभः an epithet of Visnu. -निवन्धिन a. pious, holy. - निवेशः religious devotion. - निष्ठ a. devoted to religion or virtue; श्रीमन्तः पान्तु पृथ्वी प्रशमित-रिपवो धर्मनिष्ठाश्व भूपाः Mk. 10.61. -निष्पत्तिः f. 1 discharge or fulfilment of duty. -2 moral or religious observance. -पत्नी a lawful wife; R. 2. 2, 20, 72; 8. 7; Y. 2. 128. -प्यः the way of virtue, a virtuous course of conduct. -पर a. religious-minded, pious, righteous. -परिणामः rise of righteous conduct in the heart (Jainism); cf. also एतेन भूतेन्द्रियेषु धर्मलक्षणावस्थापरिणामा न्याख्याताः Yogadarsana. -पाठकः a teacher of civil or religious law; Ms. 12. 111. -पालः ' protector of the law ', said metaphorically of (दण्ड) 'punishment or chastisement', or 'sword'. -पोडा transgressing the law, an offence against law. -पुत्रः 1 a lawful son, a son begotten from a sense of duty and not from more lust or sensual pleasure. -2 an epithet of युधि हिर. -3 any one regarded as a son for religious purposes, a spiritual son. -মবাং: (fig.) sword. – সারি ছাম্ম a counterfeit of virtue; Ms. 11. 9. -प्रधान a. eminent in piety; धर्मप्रधानं पुरुषं तपसा हताकिल्बिपम् Ms. 4. 243. - अधकत् m. 1 an expounder of the law, a legal advisor. -2 a religious teacher, preaoher. - प्रयम्म 1 the science of duty; U. 5. 23. - 9

expounding the law. (-7:) an epithet of Buddha. -प्रेक्य a. religious or virtuous (धर्मदृष्टि); Rām. 2. 85. 16. -वाणिजिकः, वाणिजिकः 1 one who tries to make profit out of his virtue like a merchant. -2 one who performs religious rites with a view to reward, like a merchant dealing in transactions for profit. - TEL: a. contrary to religion or what is right. - भागनी 1 a lawful sister. -2 a daughter of the spiritual preceptor. -3 a spiritual sister, any one regarded as a sister or discharging the same religious duties एतिस्मन्तिहारे मम धर्मभौगेनी तिष्ठति Mk. 8. 46/47. -भागिनी a virtuous wife. -भाणकः a lecturer or public reader who reads and explains to audiences sacred books like the Bhārata, Bhāgavata, &c. 一种資本: a mendicant from virtuous motives; Ms. 11. 2. - Ho m. 1 'a preserver or defender of justice,' a king. -2 a virtuous person. -भातृ m. 1 a fellow religious student, a spiritual brother. -2 any one regarded as a brother from discharging the same religious duties. वानप्रस्थयतिब्रह्मचारिणां रिक्थभागिनः । ऋमेणा वार्यसच्छिष्य-धर्मभात्रेकतीर्थिनः ॥ Y. 2. 137. -महामात्रः a minister of religion, a minister in charge of religious affairs. - मूलम् the foundation of civil or religious law, the Vedas. -भेघः a particular Samādhi. -युगम् the Krita age; अथ धर्मयुर्गे तरिमन्योगधर्ममनुष्ठिता । महीमनुचचारैका सुलभा नाम भिक्षकी Mb. 12. 320. 7. -यूप:, -योनि: an epithet of Visnu. -पति a. 'delighting in virtue or justice', righteons, pious, just; तस्य धर्मरतेरासीद् वृद्धत्वं जरसा विना. R. 1. 23. — त्त्नम् N. of a Jaina स्मृतिप्रन्थ prepared by Jimutavahana. - III -m. an epithet of Yama. -राज a. धर्मशील q. v.; धर्मराजेन जनकेन महात्मना (विदेहान् राक्षेतान) Mb. 12. 325 19. - राजः an epithet of 1 Yama--2 Jina. -3 युधिष्ठिर. -4 a king. -राजन् m. N. of युधिष्ठिर. -राजिका a monument, a stupa (Sārnāth Inscrip. of Mahipala; Ind. Ant. Vol. 14, p. 140.) -रोधिन् a. 1 opposed to law, illegal, unlawful. -2 immoral. -उक्षणम् 1 the essential mark of law. -2 the Vedas. (-MI) the Mīmāmsā philosophy. -लोप: 1 irreligion, immorality. -2 violation of duty; धर्मलोपभयादाज्ञीमृतुस्नातामिमां स्मरन् R. 1. 76. -बत्सल a. loving piety or duty. -बर्तिन a. just, virtuous. -वर्धनः an epithet of Siva. -वादः discussion about law or duty, religiou; controversy; अनुकल्पः परी धर्मी धर्मवादेश्तु केवलम् Mb. 12. 165. 15. -वासरः 1 the day of full moon. -2 yesterday. -बाहनः 1 an epithet of Siva. -2 a buffalo (being the vehicle of Yama). - विद a. familiar with the law (civil or religous). ⁰उत्तमः N. of Visnu. -विद्या knowledge of the law or right. -विधिः a legal precept or injunction; एव धर्मविधिः कृत्स्नश्चातुर्वर्ध्यस्य कीर्तितः Ms. 10. 131. - विद्ववः violation of duty, immorality. विवेचनम् 1 judicial investigation; यस्य शूबस्तु कुरते राज्ञी धर्मविवेचनम्। तस्य सीदति तदाष्ट्रं पेक्क गौरिव पश्यतः॥ Ms. 8. 21. -2 dissertation on duty. -धीरः (in Rhet.) the sentiment of heroism arising out of virtue or piety, the sentiment of chivalrous piety; the following instance is given in R. G.:-— सपदि बिलयमेतु राज्यलक्ष्मीरुपरि पतनवथवा

कृपाणधाराः। अपहरतुतरां शिरः कृतान्तो मम तु मतिर्न मनागपैतु भर्मात् ॥ स च दानधर्मथुद्धैर्देयया च समन्वितश्रतुर्घा स्यात् S. D. -वृद्ध a. advanced in virtue or piety; न धर्मवृद्धेषु वयः समीक्यते Ku. 5. 16. -वैतंसिकः one who gives away money unlawfully acquired in the hope of appearing genorous. -व्यवस्था m. judicial decision, decisive sentence. - शाला 1 a court of justice, tribunal. -2 any charitable institution. -शासनम्, -शास्त्रम् a code of laws, jurisprudences न धर्मशास्त्र पठतीति कारणम् H. 1, 17; Y. 1, 5, [मनुर्यमो वसिष्ठोऽत्रिः दक्षा विष्णुस्तथाङ्गिराः । उज्ञना वाक्पतिव्यसि आपस्तम्बोऽ य गौतमः ॥ कात्यायनो नारदश्च याज्ञवत्क्यः पराशरः । संवर्तश्चैव शब्खश्च हारीतो लिखितस्तया॥ एतैर्यानि प्रणीतानि धर्मशास्त्राणि वै पुरा। तान्येवातिप्रमाणानि न हन्तव्यानि हेतुभिः॥] -शील a. just, pious, virtuous. - 21 a correct knowledge of the law; प्रत्यक्षं चानुमानं च शास्त्रं च विविधागमम्। त्रयं सुविदितं कार्ये धर्मशुद्धिमभीष्सता॥ Ms. 12, 105. -संहिता a code of laws (especially compiled by sages like Manu, Yājnavalkya, &c.). -संगः 1 attachmet to justice or virtue. -2 hypocrisy. -संगीतिः 1 discussion about law. -2 (with Buddhists) a council. - सभा a court of justice. **-समयः** a legal obligation; यश्रापि धर्मसमयात्प्रच्युतो धर्मजीवनः Ms. 9. 273. -सहायः a partner or companion in the discharge of religious duties. - the fork-tailed shrike. -सूत्रम् a book on पूर्वमीमांसा written by Jaimini. -सेतुः an epithet of Siva. -सेवनम् fulfilment of duties. -स्थः a judge; धर्मस्थः कारणेरेतैहानं तमिति निर्दिशेत् Ms. 8. 57. -रियोय a. Concerning law; धर्मस्थीयं तृतीयं प्रकरणम् Kan. A. 3. - स्वामिन m. an epithet of Buddha.

घमैतः ind. 1 According to law or rule, rightly, religiously, justly. -2 Virtueusly, righteously. -3 From a virtueus or religious motive.

धर्मत्वम् 1 Morality, virtue, righteousness. -2 Inherent property or nature.

धर्मन् m. [धृ-मनिन्] 1 A preserver, maintainer, supporter. -n. 1 A religious rite. -2 Support, stay. -3 Religion, duty. -4 Law, custom. -5 A mode, manner. -6 Characteristic quality or mark.

धर्ममय a. Virtuous, righteous, pious.

धर्मेयु a. Virtuous, just, pious, righteous.

धर्मवत् a. 1 Holy, virtuous. -2 Upright, just. -3 Lawful, legal.

चार्मन a. [धर्मोऽस्त्यस्य-इनि] 1 Virtuous, just, pious. -2 Knowing one's duties. -3 Obeying the law. -4 Having the properties of, having the nature, peculiar properties or characteristics of anything (at the end of comp.); धर् मुता हिजधार्मणः Ms. 10. 41; कल्पबृक्षफलधार्म काष्ट्रितम् R. 11. 50. -5 Following the habits of any person. -m. An epithet of Vispu.

धर्मिष्ठ a. (Superl. of धर्मिन्) Very pious. -ष्टः An epithet of Visnu.

सं, इं. को....१०८

धर्मीपुत्रः An actor, player.

धर्म a. [धर्मादनपेतः-यत्] 1 Consistent with law, duty or religon, lawful, legal; यो यस्य धर्म्यो वर्णस्य Ms. 3. 22; 25-26. -2 Religious (as an act); कियाणां खल धर्म्याणां सत्पत्यो मूलकारणम् Ku. 6. 13. -3 Just, righteous, fair; धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्सित्रियस्य न विद्यते Bg. 2. 31; 9. 2; Y. 3. 44; धर्म्यां कामार्थयशस्करीषु Bk. 1. 9. -4 Legitimate. -5 Usual. -6 Endowed with particular qualities, as तद्धम्यं; धर्म्यमणुमेतमाप्य Kath. 1. 2. 13. -7 Relating to Dharma; अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संनादमावयोः Bg. 18. 70. -Comp. -चिचाहः a legal marriage; cf. Ms. 3. 26.

धर्म: [धृत्-भाने पश्] 1 Boldness, insolence, haughtiness, impudence. -2 Pride, arrogance. -3 Impatience. -4 Restraint. -5 Violation, seduction (of a woman). -6 Injury, wrong, insult. -7 A cunuch. -Comp. -कारिणी a violated woman.

ঘৰ্ণক a. [খুৰ্-তুৰ্] 1 Assailing, attacking, assaulting. -2 Violating, seducing. -3 Impatient. -ক: 1 A seducer, an adulterer, a violator. -2 An actor, dancer. -3 Mime.

धर्षणम्, -णा [धृष् भावे ल्युट्] 1 Boldness, insolence. -2 Insult, affront; धर्षणां कृतवानतां परयतस्ते धनेश्वर Mb. 3. 161. 60. -3 An assault, outrage, seduction, violation; as in नारी, भाऽत्र प्राप्ट्यित शापं वा धर्मणां विति पाण्डवः Mb. 3. 146. 68. -4 Copulation. -6 Contempt, disrespect. -6 Abuse. -7 arrogance. -8 An offence. -9 Overpowering, defeat; धर्मणं यत्र न प्राप्ती रावणो राक्षसेश्वरः Rām. 7. 31. 3. -Comp. -आत्मन् (धर्मणारमन्) having a voilent nature (N. of Siva).

धर्षणि:, -णी f. A disloyal or wanton woman, a harlot.

धर्मित a. [भृष्-कर्मणि क -इट् गुणश्र] 1 Seduced, outraged, violated. -2 Overpowered, overcome, defeated; यत्काव्यं सञ्जलिं धर्मितपरास्तकेषु यस्योक्तयः N. 22. 155. -8 Ill-treated, abused, insulted. -तम् 1 Contumely, pride. -2 Cohabitation, copulation. -3 Impatience, intolerance. -ता A harlot, a disloyal or unchaste woman.

धार्चन a. 1 Proud, arrogant, overbearing. -2 Assaulting, seducing, outraging. -3 Insulting, ill-treating. -4 Audacious, impudent. -8 Cohahiting. -णी A harlot, an unchaste woman.

धवः 1 Shaking, trembling. -2 A man. -3 A husband, as in विधवा. -4 A master, lord. -5 A rogue, cheat. -6 A kind of tree; Anogeissus latifolia; (Mar. धावडा); Ram. 1. 24. 15.

धवल a. [धवं कम्पं लाति ला-क; Tv.] 1 White; धवलातपत्र, धवलगृहम्, धवलवल्लम् &c. नीता येन निशा शशाह्रधवला Ujjvalamaṇi. -2 Handsome. -3 Clear, pure. -सः 1 The white colour. -2 An excellent bull. -3 China camphor

(चीनकर्पर). — IN. of a tree (धव). — सम् White-pepper.
— स्टा A woman with a white complexion. — से A
white cow; (धवला also). — Comp. — उत्पद्धम् the white
water-lily (said to open at moonrise). — िगारे: N. of
the highest peak of the Himālaya mountain. — गृहम् a
house whitened with chunam, a palace. — प्रशः 1 a
goose; धवलपक्षविह्णमक्जिते: Si. 6. 45. — 2 the hright half
of a lunar month. — मुस्तिका chalk.

धवलित a. Whitened, made white.

धविलमन् स. 1 Whiteness, white colour; अधिगत-धविलम्नः शूलपाणरभिष्याम् Si. 4. 65. –2 Paleness; इयं भूतिनीङ्गे प्रियोवरहजन्मा धविलमा Suhhäs; धविलमा जातो मणीनां गणे Sukti. 5. 81.

धवाणकः Wind.

धवित्रम् A fan mado of the deer's skin.

धस् a. [धा-कसुन] Holding; रेतोधस्, पुरोधस् &c. -m. 1 N. of Brahman. -2 Brihaspati.

धा ३ ए. (दथाति, धत्ते, दधी-दधे, अधात्-अधित, धास्यति-ते, र्षीतुम्, हितः; -pass. भीयतेः; -caus. भाषयति-तेः; -desid. भित्सति-ते) 1 To put, place, set, lay, put in, lay on or upon; विज्ञातदोवेषु दंधाति दण्डम् Mh.; निःशङ्कं धीयते (v. l. for दीयते) लोकै: पर्य भस्मचये पदम् H. 2. 132. -2 To fix upon, direct (the mind or thoughts &c.) towards (with dat. or loc.); धत्ते चक्षुमुंकुलिनि रणत्कोकिले बालचूते Mal. 3. 12; दधः कुमारानुगमे मनांसि Bk. 3.11; 2.7; Ms. 12.23. -3 To bestow anything upon one, grant, give, confer, present (with dat., gen., or loc.); धुर्यों लक्ष्मोमध मिय भूतां धिहि देव प्रसीद Mal. 1. 3; यद्यस्य सोऽदधात्सर्गे तत्तस्य स्वयमाविशत् Ms. 1. 29. - To hold, contain; तानपि दघासि मातः Bv. 1. 68; S. 4. 4. -6 To seize, take hold of (as in the hand); यनुरारिभिरसहां मृष्टिपीडं द्धाने Bk. 1. 26; 4. 26. -6 To wear, put on, bear; गुरूणि वासांसि विहाय तूणी तन्नि.....धते जनः काममदालसाङ्गः Rs. 6. 13, 16; धत्ते भरं कुसुमपत्रफलावर्लानाम् Bv. 1. 94; दधतो मङ्गलक्षीमे R. 12. 8; 9. 40; Bk. 17. 54. -7 To assume, take, have, show, exhibit, possess; (usually $m{X}_{ ext{tm.}}$); काचः काश्चनसंसर्गाद्धते मारकती द्युतिम् $m{H.}$ $\mathbf{Pr.}$ 35; शिरसि मसीपटलं दथाति दीपः Bv. 1. 74; R. 2. 7; Amaru. 27. 70; Me. 38; Bh. 3. 46; R. 3. 1; Bk. 2. 1; 4. 16, 18; Si. 9. 3; 10. 86; Ki. 5. 5. -6 To hold up, sustain, hear ир; गामधास्यत्कथं नागो मृणालमृदुभिः फणैः Ки. 6.68. -9 То support, maintain संपद्धिनिमयेनोभी दधतुर्भुवनद्वयम् R. 1. 26. –10 To cause, create, produco, generate, make; মুগ্য कुड्मालताननेन दघती वार्यु स्थिता तत्र सा Amaru. 72. −11 To suffer, undergo, incur; दधती रतेन भृशभुत्मुकताम् Si. 9. 2, 32, 66. -12 To perform, do. -13 Ved. To hring, convey. -14 To appoint, fix. [The meanings of this root, like those of दा, are variously modified according to the word with which it is connected; e. g. मन:, मतिम्, धियम्, &c. या to fix the mind or thoughts upon, resolve upon; पदं भा to set foot on, to enter; कर्णे करं भा to place the hand on the ear &c.] -With अपि (the

अ being sometimes dropped). 1 (a) to close, shut; ध्वाति मधुपसमूहे अवणमिषदधाति Git. 5; so कर्णी-नयन-पिदधाति (b) to cover, hide, conceal; प्रायो मूर्खः परिभवविधो नाभिमानं पिधत्ते S. Til. 17 (v.l.); प्रभाविषित्ता V.4.2; Si. 9.76; Bk. 7. 69. -2 to hinder, obstruct, har; भुजंगिषिहतद्वारं पातालमधितिष्ठति R. 1.80. (The following verse illustrates the use of धा with some prepositions:—अधित कापि मुखे सिललं सखी प्यथित कापि सरोजदूर्तः स्तनी । व्यधित कापि हृदि व्यजनानिलं न्यधित कापि हिमं सुतनिस्तनी N. 4. 111; or, better still, the following verse of Jagannatha:— नियानं धर्माणां किमिप च विधानं नवसुदां प्रधानं तीर्थानामसल्परिधानं त्रिजगतः। समाधानं बुद्धेत्य खलु तिरोधानमधियां श्रियामाधानं नः परिहरत् तापं तव वषुः॥ G. I.. 18).

धाकः [धा-उणा क तस्य नेत्वम्] 1 An ox. -2 A receptacle, reservoir. -3 Food, boiled rice. -4 A post, pillar, column. -5 Brahman. -8 A supporter.

धातुः [धा-आधारे तुन्] 1 A constituent or essential part, an ingredient. -2 An element, primary or elementary substance, i.e. पृथिवी, अप्, तेजस्, वायु and आकारा; Bhag. 7. 15. 60. -3 A secretion, primary fluid or juice, essential ingredients of the body (which are considered to he 7: — रसास्त्र्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुकाणि धातवः, or sometimes ten if केश, त्वच् and स्नायु be added); Mh. 3. 213. 10. -4 A humour or affection of the body, (i.e. वात, पित्त and कफ); यस्यात्मबुद्धिः कुणपे त्रिधातुकै Bhag. 10. 84. 13. -5 A mineral, metal, metallic ore; न्यस्ताक्षरा धातुरसेन यत्र Ku. 1. 7; त्वामालिख्य प्रणयकुपितां धातुरागैः शिलायाम् Me. 107; R. 4. 71; Ku. 6. 51. -6 A verhal root; भूवादयो धातवः P. I. 3. 1; पश्चादध्ययनार्थस्य धातोरिधरिवाभवत् R. 15. 9. -7 The soul. -8 The Supreme Spirit; धातुप्रसादान्महिमानमात्मनः Katha. -9 An organ of sense. -10 Any one of the properties of the five elements, i. e. रूप, रस, गन्ध, स्पर्श and शब्द; तन्न तन्न हि दश्यन्ते धातवः पाद्यभौतिकाः । तेषां मनुष्यास्तर्केण प्रमाणानि प्रचक्षते ॥ Mh. 6. 5. 11. -11 A bone. -12 A part, portion. -13 A fluid mineral of a red colour. -14 Ved. A supporter. -18 Anything to be drunk, as milk &c. -f. A milch cow. -Comp. -उपलः chalk. -काशीशम्, -कासीसम् red sulphate of iron. - STE a. skilful in working in metals, metallurgist. - किया metallurgy, mineralogy -क्षय: waste of the bodily humours, a wasting disease, a kind of consumption. नार्सः, -स्तपः a receptacle for ashes, Dagoha; Buddh. ेकुम्भः a relic urn. -प्राहिन m. calamine. - नम्, -नाशनम् sour gruel (prepared from the fermentation of rice-water). - च्याम mineral powder. -जम् hitumen -द्रावकः borax. -पः the alimentary juice, the chief of the seven essential ingredients of the body. -पाउ: a list of roots arranged according to Panini's grammatical system (the most important of these lists called धातुषाठ being supposed to be the work of Panini himself, as supplementary to his Sutras). -पुष्टिः f. nutrition of the bodily humours. -प्रसक्त a. devoted to alchemy; -भृत् m. a mountain. -मल्म् 1 impure excretion of the essential fluids of the body;

कफिपत्तमलाः केशः प्रस्वेदो नखरोम च। नेत्रविद् चक्षुषः स्नेहो धातूनां कमशो मलाः ॥ Suśruta. -2 lead. -माक्षिकम् 1 sulphuret of iron. -2 a mineral substance. -मारिणी borax. -मारिण का. sulphnr. -रसः a mineral or metallic fluid; न्यस्ताक्षरा धातुरसेन यत्र (भूजल्वनः) Ku. 1. 7. -राजकः, -कम् semen. -यहुमम् borax. -वादः 1 mineralogy, metallurgy. -2 alchemy. -वादिन का. a mineralogist. -विष् f. lead. -वैरिन का. sulphur. -शेखरम् green sulphate of iron, green vitriol. -शिधनम्, -संभवम् lead. -साम्यम् good health, (equilibrium of the three humours). -हन् का. sulphur.

धातुकः -कम् Bitumen.

धातुमत् a. Rich or abounding in metals. वा richness in metals; अकालसंध्यामिव धातुमत्ताम् (शिखरैर्विभर्ति) Ku.1.4.

धातुमय a. Fullof metals, abounding in red minerals; अधित्यकायामिव धातुमय्यां (लोध्रद्गमं ददर्श) R. 2. 29.

धातृ m. [धा-तृज्] 1 A maker, creator, originator, author. -2 A bearer, preserver, supporter. -3 An epithet of Brahms, the creator of the world; मन्य दुर्जनिवत्त्रतिहर्ण थातापि भमोद्यमः H. 2. 124; R. 13. 6; Si. 1. 13; Ku. 7. 44; Ki. 12. 33; स्योजन्द्रमसी धाता यथापूर्व-मकल्पया। Mahanarāyņa Up. -5 An epithet of Viṣṇu; Mh. 12. 15. 18. -5 The soul. -6 N. for the seven sages (सप्ति) being the first creation of Brahmā; cf. प्रातनाः प्राविद्धियांतार इति कीतिताः Ku. 6. 9. -7 A married woman's paramour, adulterer. -8 One of the lorty-nine winds. -9 An arranger. -10 One who nourishes. -11 A star among युनमत्स्य; Bhag. 5. 23. 5. -12 Fate, destiny; धाता यथा मां विद्धीत लोके युनं तथाऽदं भिवतित मत्वा Mb. 1. 89. 10. -Comp. -प्रशः an epithet of Sanatkumāra.

धात्रम् [धा-आधारे धूल्] A vessel for bolding anything, a receptacle.

धात्री 1 A nurse, wet-nurse, fostermother; उनाच घात्र्या प्रथमोदितं वदः R. 3. 25; Ku. 7. 25. -2 A mother; Y. 3. 82; सुविचार्य गुणान् दोषान् कुर्याद् धात्री तदेदृशीम् Bhava. P. -3 The earth; सद्यस्तनं परिमलं परिपीय धात्र्याः Ram. Ch. 5. 5. -4 The tree called आमलक. -Comp. -पुत्रः 1 a fosterbrother. -2 an actor. -पुष्टिपका N. of a tree (धन). -फलम् An Amalaka fruit.

धात्रेयिका, धात्रेयी 1 A foster-sister; धात्रेयिकायाश्चतुरं वचश्च Mal. 1. 33; कथितमेव नो मालतीधात्रेय्या लचिक्कत्या Mal.1; Mb. 3. 269. 9, 10, 16. -2 A nurse, wet-nurse.

धानम्, न्नी [धा भादे-ल्युट्] 1 A receptacle, seat; as in मसीधानी, राजधानी, यमधानी; रविं दधानेऽप्यरिनद्धाने Si. 4. 12. -2 Nourishing, nourishment. -नी 1 The site of a habitation. -2 Coriander.

धानाः f. (pl.) 1 Fried barley or rice; यथा धानासु वै धाना अवन्ति न भवन्ति च Bhāg. 6. 15. 4. −2 Grain fried or powdered. −3 Corn, grain. −4 A bud, shoot; धानाइइ इन वे इक्षोऽञ्जसा प्रेत्य संभवः Bri. Up. 3. 9. 28; अने प्रलीयते मर्त्यमनं धानासु लीयते Bhag. 11. 24. 22. -5 Coriander. -Comp. -चूर्णम् the meal of fried rice. -पूपः a cake of fried barley. -भजनम् the frying of grain.

धानकम् Coriander.

धानाकाः f. (pl.) 1 grain, corn. -2 Fried barley or parched rice.

धानी See धानम्.

धाटी Assault, attacking.

धाणकः A gold coin (part of a Dinara); षड्भिस्तु रत्तिकाभिः स्यान् माषको हेमधानकः.

धानयः, -कः Coriander.

धानुदंण्डिकः, धानुष्कः An archer (living by the bow), a bowman; निमित्तादपरादेषोश्रीनुष्कस्येव विश्यतम् Si. 2. 27; Kau. A. 1. 3.

धानुष्यः Bamboo.

धान्धा Cardamoms.

धान्यम् [धाने पोषणे साधु यत्] 1 Grain, corn, rice (for the distinction between सस्य, धान्य, तण्डुल and अन्न see under तण्डुल). सस्यं क्षेत्रगतं प्रोक्तं सतुर्वं धान्यमुच्यते. -2 Coriander. -3 A measure equal to four sesamum seeds. -Comp. - अचल: a pile of grain presented to Brhamanas as a gift. -आरि: a mouse, rat. -अर्थ: wealth in rice or grain. -अस्टम् sour gruel made of the fermentation of rice-water. -अस्य n. husk, chaff. -उत्तमः the best of grain, i. e. rice. -कस्कम 1 bran. -2 chaff, straw. -कोशः, -कोष्ठकम्, -कः a granary. –क्षेत्रम् a corn-field. −खरुः threshing floor (Mar. खर्ळे). -चमसः rice flattened by threshing after it has been steeped and fried in the husk. - alt; a stealer of corn; धान्यचौरोऽक्रहीनत्वम् Ms. 11. 50. -त्वच् f. the husk of corn. - \forall f. a heap of corn (like a cow, to be presented to a Brahmana); तमिदानी प्रवक्ष्यामि धान्यधेनुविधि परम् । यां दत्त्वा सर्वपापेभ्यः शशाङ्क इव राहुणा॥मुच्यते..... Varahn P. -पञ्चकम् the following grains; शालि, बीहि, शूक, शिक्षि and भुद्र धान्यंs. –मायः a corn-dealer. –मानम् a measure of corn (as much corn as a man can cat at once). -मुधि: a handful of grain. -राजः barley. -वधेनम् lending grain at interest, usury with grain. -वीजम् (बीजम्) coriander. -वीरः a sort of pulse (माष). - शीर्षेकम् the ear of corn. - शुक्तम् the beard or awn of corn. -सारः threshed corn.

धान्या, धान्याकम् Coriander.

धान्वन a. (-नी f.) Situated in a desert (धन्वन्).

धान्वन्तर्यम् A Homa in which Dhanvantari is the Devats; अभीषीमं वैश्वदेवं धान्वन्तर्यमनन्तरम् । प्रजानां पतये देव पृथग् होमो विधायते Mb. 13. 97. 10.

धामकः A sort of weight (माष q. v.).

धामन् n. [धा-मनिन्] 1 A dwelling-place, abode, residence, house; तुरासाई पुरोधाय धाम स्वायंभुवं ययुः Ku. 2. 1, 44; पुण्यं यायास्त्रिभुवनगुरोर्धाम चण्डीश्वरस्य Me. 33; Bg. 8. 21; Bh. 1. 35; पतत्यथी धाम विसारि सर्वतः किमेतदित्याकुलमाक्षितं जनैः Si.1.2. -2 A place, site, resort; श्रियो धाम; मूतै: स्वधामभि: परेयेदप्रविष्टं प्रविष्टवत् Bhag. 7. 12. 15. -3 The inmates of a house, members of a family. -4 A ray of light; भामना-तिशाययति धाम सहस्रधाम्नः Mu. 3. 17; Si. 9. 53. -8 Light, lustre, splendour; Mu. 3. 17; Ki. 2. 20, 55, 59; 10. 6; Amaru. 86; R. 6. 6; 18. 22. - Majestic lustre, majesty, glory, dignity; गां गतस्य तव धाम वैष्णवं कोषितो हासि मया दिवृक्षणा R. 11. 85. -7 Power, strength, energy (प्रताप); सहते न जनोऽप्यधः कियां किसु लोकाधिकधाम राजकम् Ki. 2. 47. -8 Birth. -9 The body. -10 A troop, host. -11 State, condition; Prab. 1. 30. -12 A class. -13 Ved. Law, rule. -14 Vcd. Property, wealth. -15 A fetter. -18 Fashion, mode, manner, form, appearance; स विश्रपीर्फ धाम भ्राजमानी यथा रविः Bhāg. 10. 2. 17. -Comp. -केदिान् m., -निधिः the suu; Mb. 3. 3. 63. -छद् m. Ved. N. of Agni. -मानिन a. believing in a material existence; नैवेशितुं प्रभुभूम्न ईश्वरा धाममानिनाम् Bhāg. 3. 11. 38.

धामनिका, धामनी See धमनी.

धामवत् a. powerful, strong; पुरःसरा धामवतां यशोधनाः Ki. 1. 43.

धाय, धायक a. Having, possessing, holding, sustaining, &c.

धायस् a. Ved. 1 Sustaining, supporting. -2 Nourishing. -3 Drinking. -n. The act of drinking or sucking.

धायु a. 1 Sustaining, supporting; इन्द्र प्रिया सुरथा शूर धायू Rv. 7. 36. 4. -2 Liberal. -3 Feeding, eating.

धाय्यः A Purchita or family priest.

धाच्या f. (सामिधेनी ऋग् या सिमदाधाने पट्यते) 1 A kind of prayer recited while the sacrificial fire is heing kindled; यासु धाच्याशब्दः श्रूयते तास्तावद् धाच्याः SB. on MS. 5. 3. 5. −2 Fuel; कोधामी निजतातनित्रहकधाशाच्यासमुद्दीपिते Rām. Ch. 2. 86; N. 1. 56.

धार a. [মূ-णিল্-अच्] 1 Holding, hearing, supporting; ধন: আহিদ্যান্য Mb. 13. 14. 13. −2 Streaming, dripping, flowing. ¬₹: 1 An epithet of Viṣṇu. −2 A sudden and violent shower of rain, sharp-driving shower. −3 Snow, hail. ¬4 A deep place. ¬6 Debt. ¬6 A boundary, limit. ¬7 A sort of stone.

भारक a. Holding, possessing, bearing &c.; नाम⁰, देह⁰.
—क: 1 A vessel of any kind (box, trunk, &c.), a water-pot. —2 A debtor. —का The vulva of a female.
—आरिका 1 A prop, pillar. —2 A division of time (= \frac{1}{2})
Muhūrta).

घारण a. (-णी f.) [य-णिच्-ल्युद्] Holding, hearing, earrying, preserving, sustaining, protecting, having,

assuming, &c. -णो (du.) The two female breasts.
-णम् 1 The act of holding, bearing, supporting, preserving or keeping back. -2 Possessing, possession.
-3 Observing; holding fast. -4 Retaining in the memory; अहणवारणपद्रभेटकः. -6 Being indebted (to any one). -6 Steady abstraction of the mind. -7 Keeping, maintaining. -3 Restraining. -9 (In gram.) Pronouncing imperfectly. -णी 1 A row or line. -2 A vein or tubular vessel. -3 Steadiness. -4 A mystical verse or charm to assuage pain. -Comp. -अध्ययनम् The conservative method of reading (opp. to अहणाध्ययन). -मार्का One of the 64 arts. -यन्त्रम् a kind of amulet.

धारणकः A debtor; विना धारणकाद्वापि विकीणीत ससाक्षिकम् Y. 2. 63.

भारणा 1 The act of holding, bearing, supporting, preserving, &c. -2 The faculty of retaining in the mind, a good or retentive memory; धीर्धारणावती मेघा Ak. -8 Memory in general. -5 Keeping the mind collected, holding the breath suspended, steady abstraction of mind; परिचेतुमुगंशु धारणाम् R. 8. 18; Ms. 6. 72; Y. 3. 201 (धारणेतुप्यते चेथं धारणाम् R. 8. 18; Ms. 6. 72; Y. 3. 201 (धारणेतुप्यते चेथं धारणाम् R. 8. 18; Ms. 6. 72; Y. 3. 201 (धारणेतुप्यते चेथं धारणाम् R. 8. 18; Ms. 6. 72; Y. 3. 201 (धारणेतुप्यते चेथं धारणाम् R. 8. 18; Ms. 6. 72; Y. 3. 73. -8 Editional edition statement of the statement

धारियण्णु a. Capable of holding, sustaining, &c. धारियण्णुता Patience.

धार्येत्री The earth.

धारा 1 A stream or current of water, a line of descending fluid, stream, current; भारा नैव पतन्ति चातक-मुखे मेघस्य कि दूषणम् Bh. 2. 93; Me. 55; R. 16. 66; आबद्ध-धारमञ्ज प्रावर्तत Dk. 74. -2 A shower, a hard or sharpdriving shower. -3 A continuous line or series; प्रणती हन्त निरन्तराश्चमाराः Bv. 2. 20. -4 A leak or hole in a pitcher. -5 The pace of a horse; धाराः प्रसाधिवतुमञ्यतिकीर्ण-रुपा: Si. 5. 60; N. 1. 72. -6 The margin, edge or border of anything; ध्रुवं स नीलोत्पलपत्रधारया शमीलतां छेतुमृदिव्यंव-स्यति S. 1. 18. -7 The sharp edge of a sword, axe, or of any cutting instrument; तर्जितः परशुधारया मम R. 11.78; 6. 42; 10. 86, 41; Bh. 2. 28. -8 The edge of a mountain or precipice. -9 A wheel or the periphery of a wheel; धारानिबद्धेव कलक्करेखा R. 13. 15. -10 A garden-wall, fence, hedge. -11 The van or front line of an army. -12 The highest point, excellence. -13 A multitude. -14 Fame. -16 Night. -16 Turmeric. -17 Likeness. -18 The tip of the ear. -19 Speech. -20 Rumour, report. -21 N. of an ancient town in Malva, capital www.kobatirth.org

चार्म a. [धर्मस्येदं अण्] Belonging to justice or Dharma q. v.

धिः

धार्मिक a. (-की f.) [धर्म अधीत चरति वा ठक्] 1 Righteous, pious, just, virtuous; काकुलश्चं करणार्णवं गुणनिधि विप्रशियं धार्मिकम् (वन्दे) Rāma-rakṣā 26. -2 Resting on right, conformable to justice, equitable. -3 Religious. -कः 1 A judge. -2 A bigot. -3 A juggler.

धार्मिणम् An assemblage of virtuous men.

धाष्ट्येम् [धृष्टस्य भावः कर्म वा ष्यञ्] 1 Arrogance, insolence, audacity, impudence, rudeness; अहो धाष्ट्यमहो धाष्ट्ये तयोः क्षत्रियवीरयोः Hariv. —2 Boldness; सखीपु निर्वाच्य-मधाष्ट्यद्षितं त्रियाङ्गसंश्वेषमवाप मानिनी Ki. 8. 48.

धाव् I. 1 P. (धावति, धावित) 1 (a) To run, advance; अद्यापि धावित मनः Ch. P. 36; धावन्यमी मृगजवाक्षमयेव रध्याः S. 1. 8; गच्छित पुरः शरीरं धावित पश्चादसंस्तृतं चेतः 1. 33. (b) To move, glide. -2 To run towards, advance against, assault, encounter; अधावीचारिसंमुखम Bk. 15.67. -8 To flow, stream or flow forth; धावत्यम्मसि तैलवत् Suśr. -4 To run or flee away. -5 To give milk (as a cow). -II. 1 U. (धावित-ते, धौत or धावित) 1 To wash, clean, cleanse, purify, rub off; दधावाद्मिस्ततस्रमुः मुग्नीवस्य विमीषणः । विदानकार धौताक्षः स रिपुं से नर्वरं च ॥ Bk. 14.50; S. 6.25; Si. 17.8. -2 To brighten, polisb. -3 To rub into one's person (Atm.).

ঘাৰ a. (At the end of comp.) Washing, cleaning &c.

धावक a. [धाव-जुल्] 1 Running, flowing. -2 Quick, swift. -3 Washing. -कः 1 A washerman. -2 N. of a poet (said to have composed the Ratnāvalī for King Srīharşa); श्रीहर्षादेधांवकादीनामिव यशः K. P. 1. (v. l.); प्रंथितयशसां धावकसामिहकविपुत्रादीनां प्रवन्धानितकम्य M.1 (v. l.).

धावनम् [धाव्-भावे त्युद्] 1 Running, galloping. -2 Flowing. -3 Attacking. -4 Cleansing, purifying, rubbing, washing off. -3 Rubbing with anything.

धावित p. p. 1 Purified, cleansed. -2 Running towards, or against. -3 Running, going quickly.

भावितः m. a runner, courser; तपोर्थीयं ब्राह्मणी धत्त गर्भ गौर्वोडारं भावितारं तुरङ्गी Mh. 11. 26. 5.

धावल्यम् 1 Whiteness. -2 Paleness.

धासस् m. Ved. A mountain.

धासिः Ved. Food.

चि I. 6 P. (धियति) To hold, have, possess. -With सम् to make peace, treat with; cf. संघा. -II. (or धिन्त्) 5 P. (धिनोति) To please, delight; satisfy; पश्यन्ती चात्मस्पं तदिप विद्युलितसम्बर्धरेयं धिनोति Git. 12; धिनोति नास्माझलजेन पूजा त्वयान्वहं तन्वि वितन्यमाना N. 8. 97; U. 5. 27; Ki. 1. 22.

धि: (At the end of comp. only) A receptacle, store, reservoir &c.; as in उदधि, इष्टुधि, वारिधि, जलधि &c,

of king Bhoja. -Comp. - সম্ম the broad-edged head of an arrow. -- state: 1 a drop of rain. -2 hail; धाराङ्करवर्षिणो जलदाः Bri. S. 32. 21. -3 advancing before the line of an army (to defy the enemy). -अङ्गः a sword. -अट: 1 the Chātaka bird. -2 a horse. -3 a cloud. - 4 a furious elephant, one in rut. - अधिकढ a. raised to the highest pitch; किं वा धाराधिरूढं हि जाड्यं वेदजडे जने Ks. 6. 62. -अवनिः f. wind. -अश्रु n. a flood of tears; Amaru. 10. - आवर्तः a whirlpool. - आसारः a heavy down-fall of rain, a hard or sharp driving shower; धारासारैमें इती वृष्टिर्वभूव $H. 3; \nabla. 4.1. -$ ईश्वरः king Bhoja. – उडण a. warm from a cow (as milk); धारीष्णं त्वमृतं पयो भ्रमहरं निद्राकरं कान्तिदम् । शृध्यं बृंहणमप्रिवर्धन-मतिस्वादु त्रिदोषापहम् ॥ Rajanighantu. -गिरिः The fort of Devagiri or Daulatabad; स हि शैलो निजामस्य प्रियकारी महायशाः । प्रतापी प्रथितो लोके धारागिरिरिवापरः ॥ Śiva. B. 2. -VEH a bath-room with water-jets, a shower-bath or a house furnished with artificial jets or fountains of water; शिलाविशेषानाधिशस्य निन्युर्धारागृहेष्वातप्रमुद्धिमन्तः R. 16.49. -धरः 1 holder of streams, a cloud; धातः किं नु विधी विधातुमुचितो धाराधराडम्बरः Bv. 1. 4. -2 a sword. -निपातः, -पातः 1 a fall of rain, a hard or pelting shower; Me. 48. -2 a stream of water. -यन्त्रम् a fountain, jet (of water); धारायन्त्रजलाभिषेककलुपे धौताजने लोचने Amaru. 124; धारायन्त्र-विमुक्तसंततपयः पूरप्छते सर्वतः Ratn. 1. 10. -वषः, -थम्, संपातः a hard, sharp-driving or incessant shower; न प्रसेहे स रुद्धार्कमधारावषदुर्दिनम् R. 4. 82. -वाहिन् a. incessant, continuous; पदुर्धारावाही नव इव चिरेणापि (मन्युः) U. 4. 3. -विष: a crooked sword. -शीत a. (milk) cooled after having been milked.

भाराल, धारावत् a. 1 Having an edge, edged (as a sword &c.). -2 Flowing in streams; Mātaṅga I. 9. 13. धारिणी The earth.

धारित a. Held, supported, maintained, &c. -तम् A horse's trot; also धारितकम्.

धारिन a. (-णी f.) [धू-णिन] 1 Carrying, bearing, sustaining, preserving, having, holding, supporting; पादाम्मोरुद्धारि Gīt. 12; कर⁰ &c. -2 Keeping in one's memory, possessed of retentive memory; अज्ञेम्यो प्रन्थिनः श्रेष्ठा प्रन्थिन्यो धारिणो वराः Ms. 12. 103. -3 Edged, observing, doing; यज्ञधारी च सत्तम् Mb. 12. 340. 1.

धारु a. Drinker (?); L. D. B.

घार्य a. 1 To be held or maintained; धार्यः कयंकारमहं भवत्या वियद्विहारी वसुधैकगत्या N. -2 Bearable. -3 To be worn. -4 To be suffered, supportable. -5 To be borne in mind. -यम Clothes, garments.

धार्तराष्ट्रः [धृतराष्ट्रस्यापत्यं प्रमान्-अण्] 1 A son of Dhritarāṣṭra. -2 A sort of goose with black legs and hill; निपतान्त धार्तराष्ट्राः कालवशान्येदिनीपृष्टे Ve. 1.6 (where the word is used in both the senses); cf. धार्तराष्ट्री हंसभेदे दुर्योधनकुलेऽपि च Nm. খিব a. 1 Placed, bestowed. -2 Satisfied, pleased.

धिक् ind. An interjection of censure, menace or displeasure ('fie', 'shame', 'out upon', 'what a pity' &c. usually with acc.); धिक् तां च तं च मदनं च इमां च मां च Bh. 2. 2; धिगमां देहमृतामसारताम् R. 8. 50; धिक् तान् धिक् तान् धिगतान् कथयति सततं कीर्तनस्यो मृदहः; धिक् सानुजं कुक्पति धिगजातशञ्जम् Ve. 3. 11; sometimes with nom., voc. and gen. also; धिक् मूर्ख, धिगयां: कष्टसंश्रयाः Pt. 1; धिगस्तु हृदयस्यस्य &c. -Comp. -दण्डः reprimand, censure; नाम्दण्डं प्रयमं कुपीद् धिग्दण्डं तदनन्तरम् Ms. 8. 129. -पारुष्यम् abuse, reproach, reviling. -वादः a reproachful speech, censure.

धिक्क 8 U. To despise, disregard, contemn, reproach.

धिकारः, -धिक्षिया Reproach, contempt, disregard.

धिकात a. Censured, reproached. -तम् Reproach, censure, contempt.

धिश् 1 A. (धिश्ते) 1 To kindle. -2 To live. -8 To be harassed. -4 To be weary.

धिग्वण: A man of a mixed tribe (sprung from a Brahmana and a female of the Ayogava tribe); (बाह्मणात्) आयोगव्यां तु धिग्वण: Ms. 10. 15.

धिप्सु a. Wishing to deceive, deceptive; भ्यस्तं धिप्स-माह्य Bk. 9. 33.

धिन्तृ See धि II.

धिष् 3 P. (दिधेष्टि) To sound.

धिष् f. = धिषणा q. v. below.

चित्रणः N. of Brihaspati, preceptor of the gods; बुद्धणः यो चिपणाधिकः Parņāl. 3. 15. —णम् A dwellingplace, an ahode, residence; यत्रात्मयोनिधिषणाखिल्लोकपद्मम् Bhāg. 3. 28. 25. —णा 1 Speech. —2 Praise, hymn.—3 Intellect, understanding; विशुद्धैनोत्पत्या पतित न च तत्पापिषणा Mv. 6. 8; आर्यपुत्रार्यधिषण, प्राणनाथ, शुभवत Kāśīkhaṇḍam.—4 Earth.—5 A cup, bowl.—Comp.—अधिपः N. of Brihaspati.

धिष्ठित a. 1 Well-placed; शाल्वो वैदायसं चापि तत्पुरं व्यूह्य धिष्ठितः Mb. 3. 15. 3. -2 Lodged, fixed; अथ तं बालकं वीस्य नेत्राभ्यां थिष्ठितं हृदि Bhag. 12. 10. 32. -3 Taking a bold stand, stood boldly; अथ दानवसंघास्त विकृताननमूर्यजाः। उदको-शन्महाराज थिष्ठिते मयि भारत। Mb. 3. 22. 4.

धिष्ण्य a. Ved. 1 To be praised or meditated upon2 Worthy of a high place. -3 Mindful, attentive. -4
Benevolent, liberal; धिष्ण्या वनतं गिरः Rv. 1. 3. 2. -षण्यः
1 A place for the sacrificial fire; अमी वेदि परितः क्लप्तधिष्ण्याः S. 4. 8. -2 N. of Sukra, preceptor of the demons.
-3 The planet Venus. -4 Power, strength. -षण्यम् 1 A
seat, an abode, site, place, house; न भौमान्येव धिष्ण्यानि
दिला ज्योतिर्मयान्यपि R. 15. 59; उदमधिष्ण्यं गगनेऽवगाढम् Bu.
Ch. 1. 2; विवेश धिष्ण्यं क्षितिपालकात्मजः 4. 102, -2 A meteor.

-3 Fire (m. also). -4 A star, an asterism; धिष्ण्यमाकारागं यथा Mb. 5. 184. 6. -6 A quarter of the sky (मण्डल); य एप दिवि धिष्ण्येन नाकं व्याप्नोति तेजसा Mb. 1. 171. 6. -Comp. -अधिपातिः, -पः The guardian of a quarter of the sky; Bhāg.

भी 4 A. (धीयते) 1 To disregard, disrespect. -2 To propitiate. -3 To hold, contain. -4 To accomplish, fulfil.

धीः [ध्ये भावे किप् संप्रसार्णं च] f(a) Intellect, understanding; धियः समग्रैः स गुणैहदारधीः R. 3. 30; cf. कुधी, सुधी &c. थियों यो नः प्रचोदयात् Gayatrimantra; तत्राज्ञानं थिया नश्येदाभासानु घटः स्फूरेत् Vedantasara. (b) Mind; दुष्टघी wicked-minded; स्थितथी: कि प्रभाषेत Bg. 2.54; R. 3. 30. -2 Idea, imagination, fancy, conception; न धियां पथि वर्तसे Ku. 6. 22; ध्यायन्ति चान्यं थिया Pt. 136. -8 A thought, intention, purpose, propensity; इसामहं वेद न तावकी धियम् Ki. 1. 37. - Devotion, prayer. - A sacrifice. - 8 Knowledge, science. -7 (in Horoscope) The fifth house from the लम. -Comp. -दन्द्रियम् an organ of perception (=ज्ञानेन्द्रिय q, v.; मनः कर्णस्तया नेत्रं रसना च त्वचा सह। नासिका चेति षट् तानि घीन्द्रियाणि प्रचक्षते ॥ -गुणाः (pl.) intellectual qualities: they are:—शुश्रूषा श्रवण चैव प्रहुणं धारणं तथा। ऊहापोहोऽर्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाः॥ Kamandaka. (sing.) (नमा) अखिलधीगुणाय Bhāg. 8. 3. 28. **–पतिः** (धियापितः) Brihaspati, the preceptor of the gods. - मन्त्रिन m., -सचिवः 1 a minister for counsel (opp. कर्मसचिव 'a minister for action or execution'). -2 a wise or prudent adviser. - विश्वमः hallucination. - शकिः f. intelletual quality or faculty.-सदः a counsellor, adviser, minister.

धीमत a. Wise, intelligent, learned. -m. An epithet of Brishaspati.

घीक्ष् = दीक्ष्. q. v.

भीत a. 1 Sucked, drunk; see थे. -2 Reflected upon thought about. -3 Propitiated. -n. (pl.) thoughts, meditations.

with f. 1 Drinking, sucking. -2 Thirst. -3 Ved. The fingers. -4 Thought, notion. -8 Devotion. -8 Disrespect, disregard.

धीदा 1 Intellect. -2 A daughter, virgin.

चीर a. [धियं राति रा-क, धियमीरयित ईर-अण् वा उप॰ स॰ Tv.] Brave, bold, courageous; श्रीरोद्धता गतिः U. 6. 19. -2 Steady, steadfast, firm, durable, lasting, constant; निषद्यीमासनवन्धधीरः R. 2. 6. -3 Strong-minded, persevering, self-possessed, resolute, of firm resolve or purpose; धीरा हि तरन्त्यापदम् K. 175; विकारहेती सित विकियन्ते थेषां न चेतासि त एव धीराः Ku. 1. 59. -4 Composed, calm, collected. -6 Sedate, sober, grave, solemn; सागरधीरचेताः R. 18. 4. -6 Strong, energetic. -7 Wise, prudent, intelligent, sensible, learned, clever; तमेव थीरो विज्ञाय प्रज्ञां कुर्वात श्राह्मणः Bri. Up. 4. 4. 21. मृतेश धीरः

सद्शीर्व्यथत्त सः R. 3. 10; 5. 38; 16. 74; U. 5. 31. -8 Deep, grave, loud, hollow (as sound); स्वरेण धीरेण निवर्तयनिव R. 3. 43, 59; U. 6. 17. - 9 Well-conducted, well-hehaved. -10 Gentle, soft, agreeable, pleasing (as a breeze); धीरसमीरे यमुनातीरे वसति वने वनमाली Git. 5. -11 Lazy, dull. -12 Daring. -13 Headstrong. -T: 1 The ocean, -2 An epithet of Buddha. -3 The thinking principle, the soul (चिदात्मन्). - An epithet of king Bali. - A Saffron. - A -ind. Boldly, firmly, steadfastly, steadily; धारं विलोकसति Bh. 2. 31; Amaru. 13. -Comp. -उदात्तः the hero of a poetic composition (i. e. a play or poem) who is brave and noble-minded; अनिकत्थनः क्षमावानतिगम्भीरो महासत्त्वः । स्थेयात्रिगृढमानो धीरोदात्ता दृढनतः कथितः ॥ S. D. 66. - उद्धतः the bero of a poetic composition who is brave but haughty; मावापर: प्रचण्ड-श्रपलोऽहंकारदर्पभूषिष्ठः । आत्मश्राघानिरतो धीरैधीरोद्धतः कथितः 8. D. 67. -चेतस् a. firm, resolute, strongminded, courageous. -प्रशान्तः the bero of a poetic composition who is brave and calm; सामान्यगुणैर्भूयान् द्विजातिको धीरप्रशान्तः स्यात् S. D. 69. -लालेतः hero of a poetic composition who is firm and brave, but sportive and reckless; निश्चिन्तो मृदुरनिशं कलापरो धीरललितः स्यात् S. D. 68. **-ललिता** 🎵 N. of a metre with the गणब as भरनरनग. - स्कन्धः a buffalo.

धीरता, -धीरत्वम् 1 Fortitude, courage, strength of mind; विपत्ती च महाँहोके धीरतामनुगच्छति H. 3. 37; V. 2. -2 Suppression of jealousy &c. -3 Gravity, solemnity (as shown by silence &c.); प्रत्यदिशाश्र खल भनतो धीरतां करुपयामि Me. 116. -4 Steadiness, firmness. -3 Wisdom, cleverness. -6 Refusal. (For other meanings see धैर्य.)

घीरा The heroine of a poetic composition who, though jealous of her husband or lover, suppresses all outward manifestation or expression of her resentment in his presence or as the Rasamanjari puts it, ड्यक्यकोपप्रकाशिका घीरा; see S. D. 102-105 also. —Comp.—अधीरा the heroine of a poetic composition who, being jealous of her husband or lover, alternately expresses and conceals her jealousy; धीराधीरा तु सोस्कुण्डमाधितैः खेर्यद्रमुम् S. D.; (इयक्याव्यक्यकोपप्रकाशिका धीराधीरा Rasamanjari.)

धीलिटः, न्टी f. A daughter.

धीवन a. (-री f.) Clever, skilful. -m. 1 An artist. -2 A fisherman.

धीवरः A fisherman; मृगमीनसज्जनानां तृष्णजलसंतोषनिहित-दत्तीनाम् । छुन्धकधीवरिपिगुना निष्कारणवैरिणो जगति ॥ Bh. 2. 61; 1. 85. -रम् Iron. -री 1 A fisherman's wife. -2 A kind of harpoon for catching fish. -3 A fish-basket.

धीवरकः A fisherman.

धु 5 U. (धुनोति धुनुते, धुत) See धू. धूनोति चम्पकवनानि धुनोत्यशोकम् Kavirahasya.

g: f. Shaking, trembling.

भुत a. 1 Shaken; तीववेगधृतमार्गवृक्षया (ताडकवा) R. 11. 16. -2 Left, abandoned. -3 Chastened; आत्मानं चेद्विजानीयात्परं ज्ञानधुताशयः Bhag. 7. 15. 40. -ति f. Shaking, flapping; श्येनेयस्य बृहत्पतत्रधृतयः प्रख्यापयन्त्यागमम् Mv. 5. 1.

धुन a. Ved. 1 Sounding. -2 Shaking, agitating. धुनयति Den. P. 1 To sound, roar. -2 To flow.

भुक्ष । A. (धुक्षते, धुक्षित) 1 To be kindled; स्वैरेबोत्पात-वातप्रसरपद्वतरैधुक्षिते पक्षवातैः Nag. 5. 21. -2 To live. -3 To be weary. -Caus. (धुक्षयित-ते) To kindle, inflame. -With सम् to be kindled or excited (fig. also); संदुधुक्षे तथाः कोपः Bk. 14. 109. (-Caus.) to kindle, inflame, excite; निवार्णभूविष्ठमथास्य वीर्थ संयुक्षयन्तीव वपूर्णणेन Ku. 3. 52.

धुनिः, -नी f. A river; पुराणां संहर्तुः सुरधुनि कपर्रोऽधिरुहिः G. L. 22. -Comp. -नाथः tho ocean.

भुन्धुकम् A particular defect in wood (a hole); कालकधुन्धुकसंज्ञं भीटीविंदं च न शुभदं छिद्रम् Bri. S. 19. 37.

धुन्धुमारः 1 A kind of insect (इन्द्रगोप). −2 The smoke of a house.

भुन्धुरि:, -री f. A particular musical instrument; Bhag. 1. 10. 15.

चुर् f. (Nom. sing. 🤄) 1 A yoke (lit.); न गर्रभा वाजिधुरं वहन्ति Mk. 4. 17; अत्रस्तुभिर्युक्तधुरं तुरङ्गेः R. 14. 47. -2 (a) That part of a yoke which rests on the shoulder. (b) The foremost part of the pole where the yoke is fixed. -3 The pin at both ends of an axle for fastening the nave of the wheel. - The shaft or pole of a carriage. -5 A load, burden (fig. also); responsibility, duty, task; तेन धूर्जगती गुर्वी साचिवेषु निचिक्षिप R. 1. 34; 2. 74; 3. 35; 5. 66; Ku. 6. 30; कार्यपुरं वहन्ति M_{2} . 1. 14; ओप्तरप्यनवाप्तपीरुषक्तैः कार्यस्य धूरुिक्षता M_{2} . 6. 5; 4. 6; Ki. 3. 50; 14. 6. -8 The foremost or highest place, van, front, top, head; अपांसुलानां धुरि कीर्तनीया R. 2.2; धुरि स्थिता त्वं पतिदेवतानाम् 14.74; अविधमस्तु ते रुथेयाः पितेव धुरि अत्रिणाम् 1. 91 ; धुरि प्रतिष्ठापयितत्य एव M. 1. 16; 5. 16. -7 A finger. -8 Agitation, trembling. -9 Reflection. -10 A spark of fire. -11 Distress, affliction. -12 A part, portion, share. -13 Wealth. -14 N. of the Ganges. (BR & 'to place at the head or in front ा '; किवा भविष्यदरुणस्तमसां विभेता तं चेत्सहस्रकिरणा धुरि नाकरि-च्यत् S. 7.4) -Comp. -गत (धूर्गत) a. 1 standing on the pole of a chariot. -2 standing at the bead, chief, head, foremost. -जाटी: (धूर्जिटि:) an epithet of Siva; धूर्जिटि: पातु युष्मान् Ve. 1. 3. -धर (पूर्धर also धुरंधर) a. 1 bearing the yoke. -2 fit to be harnessed. -3 laden with good qualities or important duties. - I chief, head, foremost, pre-eminent; इल्ड्यरंघरो भव ए.5; गजानां पद्ममानां गजा एवं धुरंधराः H. (-र:) i a beast of burden. -2 a man of business. -3 a chief, head, leader. -5 an epithet of Siva. -वह (धूर्वह) a 1 carrying or bearing a burden. -2 managing affairs. (-5:) a beast of burden; so ध्रांद.

धूमाः

gt: (At the end of comp.) 1 A yoke, pole. -2 Burden. -3 A pin at the end of an axle &c.; see gt.

धुरंधर See धूर्धर above.

भूरा A burden, load; रणभुरा Ve. 3. 7.

धुरीण, धुरीय a. [धुरं बहति, अर्हति ना, धुर् ख छ ना] 1 Able to bear or carry a burden. -2 Fit to be harnessed. -8 Charged with important duties. -णः, -यः 1 A beast of burden. -2 A man of business, or one charged with important duties. -8 A chief, head, leader.

चुर्य a. [धुरं बहति, यत्] 1 Fit for a hurden, able to bear a burden &c. -2 Fit to be entrusted with important duties. -3 Standing at the head, chief, foremost; see below. -यै: 1 A beast of burden. -2 A horse or bullock yoked to the pole of a carriage; नाविनीतैंबजेद् धुर्ये: Ms. 4. 67; येनेदं ध्रियते विश्वं धुर्येयांनिमवाध्वनि Ku. 6. 76; ध्रयांनि विश्वमयिति R. 1. 54; 6. 78; 17. 19. -3 One who carries a burden (of responsibility); तस्या भवानपरध्रयपदावलम्बा R. 5. 66. -4 A chief, leader, head; न दि सति कृत्यध्रयं स्वयंत्रया ग्रहाय R. 7. 71. -8 A minister, one charged with important duties; ततो युगंधराख्यस्य दस्ते ध्रयंस्य मन्त्रिणः Ks. 9. 14. -8 An epithet of Vispu. -येम् The forepart of a pole. -Comp. -वाहः a beast for draught.

धुर्यता Leadership; समस्तकार्येषु गतेन धुर्यताम् Si. 1. 41. धुर्व 1 P. (धुर्वति) To hurt, injure; kill.

धुवका The introductory stanza of a song; cf. धुवका.

धुवित्रम् A sort of fan (made of deer-skin) used in kindling the sacred fire; cf. धवित्र.

धुवनः Fire.

धुस्तु (स्तू) र: N. of a plant (= धतूर q. v.).

धू 6 P., 1, 5, 9, 10. U. (धुवति, धवति-ते, धूनोति, धूनुते, धुनाति, धुनीते, धूनयति-ते, also धावयति-ते, धूत-धून) 1 To shako, agitate, cause to move or tremble; धुन्वन्ति पक्षपवनैर्न नमो बलाकाः Rs. 3. 12; धुन्वन् कल्पहुमकिसलयानि Me. 64; Ku. 7.49; R. 4. 67; Bk. 5. 101; 9. 7; 10. 22. -2 To shake off, removo, throw off; स्नजमि शिरस्यन्धः क्षिप्तां धुनीत्यहिशङ्कया S. 7. 24. -3 To blow away, destroy, -4 To kindle, excite, fan (as fire); वायुना धूयमानो हि वनं दहति पावकः Mb.; पवनधूतः ... अभि: Rs. 1. 26. - 5 To treat roughly, hurt, injure; मा न धानीरिं रणे Bk. 9. 50; 15. 61. - 6 To shake off from oneself, free oneself from; (सेवकाः) आरोहन्ति शनैः पश्चाद् धुन्वन्तमपि पार्थिवम् Pt. 1. 36. -7 To strive against, resist, oppose. (The following stanza from Kavirahasya illustrates the root in its different conjugations:--- धूनोति चम्पकदनानि धुनोत्यशोकं चूतं धुनाति धुवित स्फुटितातिमुक्तं । वायुर्विभूनयति चम्पकपुष्परेणून् यत्कानने धवित वन्दनमञ्जरीखा।)

धूः f. Shaking, trembling, agitating.

धूक: 1 Wind. -2 A rogue, cheat. -8 Time.

धूण (न) कः Resin, incense.

पूत p. p. [पु-क] 1 Shaken. -2 Shaken off, removed.
-3 Fanned. -4 Abandoned, deserted. -6 Reviled.
-8 Judged. -7 Disregarded, treated with contempt.
-ता A wife. -Comp. -कल्मच, -पाप a. who has shaken off his sine, free from sin, pure. -गुण: an ascetic practice, precept.

धृति: f. 1 Shaking, moving. -2 Fanning.

धून p. p. 1 Shaken, agitated &c. -2 Afflicted by heat or thirst.

धूननः Wind. -नम् Shaking, agitation; निशान्तनारी-परिधानधूननम् Si. 1. 61.

भूनि: f. Shaking, agitating.

धूप I. 1 P. (धूपायति, धूपायित) To heat or to be heated. -II. 10 U. (धूपयति-ते) 1 To fumigate, perfume, incense, to make fragrant. -2 To shine. -3 To speak. -4 (In Astr.) To obscure with mist, eclipse.

घ्षः [ध्र्य-अच्] 1 Incense, frankincense, perfume, any fragrant substance. —2 The vapour issuing from any fragrant substance (like gum, resin &c.), aromatic vapour or smoke; ध्र्याच्या त्याजितमाईभावम् Ku. 7. 14; Me. 34; V. 3. 2; R. 16. 50. —3 A fragrant powder.—Comp.—अगुरु n. a kind of agallochum nsed for incense.—अङ्गः 1 turpentine.—2 the Sarala tree.—अर्म् a black kind of agallochum.—प्रदः a censer; N. 15. 29.—नेत्रम् a pipe for smoking; Charaka.—पात्रम् a vessel for incense, censer.—वर्तिः a kind of cigarette; K.—वासः fumigating, perfuming.—चूकः a kind of pine, the Sarala tree.

घूप (पि)क: A perfumer; Ram. 2. 83. 14.

धूपनम् 1 Fumigation, perfuming; बलयशात्रलाजाभिर्धूपनं दीपकर्म च Mb. 13. 99. 7. -2 Incense; लाज्येश्व गन्धेश्व तथा वितानिरम्यितं धूपनधूपितं च Mb. 5. 192. 35. Ms. 7. 219. -8 astrol.) The obscuration of a comet.

ध्रित, ध्रुपायित a. 1 Fumigated, heated, perfumed, incensed. -2 Suffering pain or fatigue, distressed.

धूमः [धू-कम्पे मक्] 1 Smoke, vapour; शिरांस्थपातयत्त्रीणि वेगवाद्वितिश्वीः शरेः। सधूमशोणितौद्वारी रामबाणाभिषीडितः॥ Ram. 3. 27. 18. धूमज्योतिःसलिल्सम्हतां सित्रपातः क मेघः Me. 5. -2 Mist, haze. -8 (a) A meteor. (b) The fall of a meteor. -4 A cloud. -5 Smoke inhaled (as a sternutatory). -6 Belch, eructation. -7 A place prepared for the huilding of a house. -Comp. -आम a. of a smoky appearance, smoke-coloured. (-भः) purple. -आवितः /. a wreath or cloud of smoke. -उत्थम् ammoniac. -उद्गारः 1 issuing of smoke or vapour; धूमोहराजुङ्गतिनियुणा जर्जरा निष्पतान्त Me. 71. -2 eructation, belch. -उपहत्त a suffocated by smoke. -ऊणी N. of the wife of Yama. -पितः an epithet of Yama. -फेतनः, -फेतः 1 fire; कीपस्य

नन्दकुळकाननधूमकेतोः Mu. 1. 10; R. 11. 81. -2 a meteor, eomet, falling star; भूमकेतुमिव किमपि करालम् Gīt. 1; धूम-केतुरिवोत्थितः Ku. 2. 32. -3 Ketu. -4 a kind of horse; पृष्ठवंशे यदावर्त एकः संपरिलक्ष्यते । धूमकेतुरिति ख्यातः स त्याज्यो दुरते। नृषे: || Asyachikitsā. -5 N. of the sun; Mb. -ग्रहः Rahu: दुर्दरीनेन घटतामियमप्यनेन धूमप्रहेण विमला शशिनः कलेव Mal. 2. 8. -जः a cloud. अङ्गजम् ammoniac. - ध्वजः fire. -निगेमनम् a chimney. -प a. inhaling only smoke as a sort of penance; इन्द्रेण सहिताः सर्वे आगता यज्ञभागिनः । ऊष्मपाः सोमपाश्चेव भूमपा आज्यपास्तथा Mh. 12. 284. 8. -पर्यः 1 a sacrifice. -2 seeking salvation by religious works; (क्सेमार्ग); जगर्ह सामर्घविपन्नया गिरा शिवद्विषं धूमपथश्रमस्मयम् Bhag. 4. 4. 10. -3 an air-hole, a window. -पानम् inhaling smoke or vapour. -মাম a. feeding only on smoke (as a hermit). -महिपी fog, mist. योनिः a cloud; cf. Me. 5. - लता a mass of curling smoke; कोपानलबहुल-ठोलघूमलताम् (शिखाम्) Mu. 1. 9.

धूमनम् (in astrol.) The obscuration (of a comet). धमयति Den. P. To cover with smoke, obscure with mist, darken.

धूमरी mist, fog.

धूमल a Smoke-coloured, brownish-red, purple.
-छ: 1 Purple. -2 A kind of musical instrument.

धूमवत् a. Smoky. -2 Smoking, streaming. पर्वतो विक्रमान् धूमवरवात् Tarkasamgraha.

धूमायति—ते Den. P. 1 To cover or fill with smoke, vapour &c., darken; धूमायिता दश दिशो दल्ति। विनदाः Bv. 1. 104; Mk. 5. 27. -2 To smoke, or be covered with smoke.

धूमावती f. One of the ten great goddesses of learning; विद्या धूमावती तथा Tantrasāra.

धूमायनम् 1 Smoking, steaming. -2 Heat.

धूमिका Vapour, fog, mist.

धूमित a. Obscured with smoke, darkened; अहमस्य दशेव पश्य मामविषधान्यसनेन धूमिताम् Ku. 4. 30. —ता (i. e. दिक्) The quarter towards which the sun turns first; धूमिताभिमुखी हन्ति स्वरदीप्ता दिगीश्वरान् Bri. S. 90. 3.

धूमिन a. Smoking. -नी N. of one of the tongues of fire.

धूम्या [धूमानां समूहः य] A volume or cloud of smoke, thick smoke; 'धूम्या धूमसमूहेऽपि नीहारेऽांप निगदाते ' इति धरणिः; रफीतधूम्याप्रकाशम् Mal. 5.6; देहन्छायोद्गमाभारिपुवपुरगुरु- क्लोबरोबामिथूम्याः; विष्णुपादादिकेशान्तवर्णनस्तोत्रम् 46.

चून a. [धूमं तहणे राति रा-क] 1 Smoke-coloured, smoky, grey; हुतसुम्धूमधून्नोपकण्डम् Bh. 3. 55; R. 15. 16. −2 Darkred. −3 Dark, obscured. −4 Purple. −चः 1 A mixture of red and black. −2 Incense. −3 Purple (the colour).

सं. इं. को.... १०९

-4 An epithet of Siva. -5 A Camel. -6 (in astrol.) The 28th Yoga. -जा An epithet of Durgā. -जा Sin, vice, wickedness; वायुना प्रयंगाणस्तु धूमाय मुद्ग-वर्गात् Mb. 1. 63. 49. -Comp. -आक्षः a pearl of a had colour. -अटः the fork-tailed shrike. -आभः air, atmosphere. -रुच् a. of a purple hue. -रोचनः a pigeon. -रोहित a. dark-red, deep-purplo. (-तः) an epithet of Siva. -वर्णः 1 the dark-red colour. -2 incense. -वर्णकः a kind of animal living in caves, a fox. -वर्णाः f. N. of one of the seven tongues of Agni; काली कराली च मनोजवा च मुलोहिता या च मुधूमवर्णा। रफुलिजिनी विश्वहर्णा च देवी लोलायमाना इति सप्त जिहाः॥ Mund. 1. 2. 4. -राकः (लः) a camel.

धूम्रकः A camel.

धूर 4 A. (पूर्वते) 1 To hurt, kill. -2 To go, move.

भूते a. [धूर्व-धूर् वा क, उणा तन् वा Tv.] 1 Cunning, knavish, roguish, crafty, fraudulent. —2 Mischievous, injurious. —3 Hurt, injured. —4 Gay, licentious; धूर्त-रन्वीयमानाः रफुटचत्रकथाकोविदेवेंशनार्थः Mu. 3. 10. —तैः 1 A cheat, rogue, swindler. —2 A gamester. —3 A lover, gallant, gay deceiver; नाराजने धूर्तवा Bh.; तत्ते धूर्त इदि स्थिता प्रियतमा काचिन्ममेवापरा Pt. 4.6; धूर्तांऽपरां चुम्बति Amaru. 19; so धूर्तानामिभसारसत्वरहृदाम् Git. 11. —4 The thorn apple (धत्रूर). —6 Hurting, injuring. —तेम् 1 Rust, iron-filings.—2 Black-salt.—Comp. —िकतवः a gamester.— सन्तु a crafty, dishonest. (—m.) the Dhattūra plant.— जन्तु a man.— मानुषा N. of a plant (Mar. रास्ना).—रचना a roguery.

धूर्तकः 1 A jackal. -2 A rogue.

धूर्व 1 P. (धूर्वति) To hurt, injure, kill.

धूर्वी The fore-part or pole of a carriage.

धूलकम् Poison.

धूलि: m., f. धूली 1 Dust; अनीत्वा पङ्कतां धूलिमुद्कं नावतिष्ठते Si. 2. 34. -2 Powder. -Comp. -कुद्दिमम्, -केदार: 1 a mound, rampart of earth. -2 a ploughed field. -ध्वजः wind. -पटलः, -लम् a cloud of dust. -पुषिष्का, -पुष्पी the Ketaka plant. -हस्तयात (intran.) to smear the hands with dust; N. 1. 81.

धूलिका Fog. mist.

धूग् (प्-स्) 10 U. (धूशयति-ते) To adorn, decorate.

भूसर a. [भूसर किंच न षत्वम Tv.] Of a dusty, greyish or dusky-white colour, grey; चरी। दिवसभूसर: Bh. 2.56; Ku. 4.4, 46; R. 5. 42; 16.17; Si. 17.41. —र: The grey colour. —2 A donkey. —3 A camel. —4 A pigeon. —5 An oilman. —6 Anything of a grey colour.

धूसरित a. Made grey, greyish.

धुस्तूरः The thorn-apple.

www.kobatirth.org

धृतिः

▼ I. 6 A. (Supposed by some to be a passive form of य); (धियते, यत) 1 To be or exist, live, continue to live, survivo; आर्यपुत्र ध्रिये एषा ध्रिये U. 3; ध्रियते यावदेकोऽपि रिपु-स्तावत्कृतः सुखम् Si. 2. 35; 15. 89; नष्टा शरीरैः ऋतुभिर्धरन्ते Pt. 1. -2 To be maintained or preserved, remain, continue; सुरतश्रमसंभूतो मुखे भ्रियते स्वेदलवोहमोऽपि ते R. 8. 51; Ku. 4. 18. -3 To resolve upon. -II. 1 P., 10 U. (धरति, usually धारयति-ते, वृत, धारित) 1 To bold, bear, carry; भुजन्नमपि कोपितं शिरसि पुष्पवद्वारयेत् Bh. 2. 4; वैणवीं धारयेदाष्टिं सोदकं च कमण्डलुम् Ms. 4. 36; Bk. 17. 54; V. 4. 36. -2 To hold or bear up, maintain, support, sustain; अभिनवजलधरसुन्दर धृतमन्दर.....Git. 1. 2. 7; यथा सर्वाणि भूतानि धरा धारयते समम् Ms. 9. 311; Pt. 1. 126; प्रातःकुन्दप्रसविशार्थलं जीवितं धारयेथाः Me. 115; चिरमात्मना धृताम् R. 3. 35; U. 3. 29. -3 To hold in one's possession. possess, have, keep; या संस्कृता धार्यते Bb. 2. 19. - To assume, take (as a form, disguise &c.); केशव भूतसूकररूप Git. 1. 1. 4; धारयति कोकनदरूपम् 10. 4. - 8 To wear, put on, use (clothes, ornaments &c.); श्रितकमलाकुचमण्डल धृत-कुण्डल ए Git. 1. 2. 1. -6 To hold in check, curb, restrain, stop, detain; द्वया हि धर्मी विधृतः क्रुस्नं धारयते जगत् Mb. 1. 63. 5; दधार द्रोणमाथान्तं बेलेव सरितां पतिम् Mb. 7. 16, 21. -7 To fix upon, direct towards; (with dat. or loc.) श्राह्मण्ये धृतमानसः, मनो दधे राजसूयाय &c. −8 To suffer, undergo. −9 To assign anything to any person, allot, assign. -10 To owe anything to a person (with dat.; rarely gen. of person, 10 only in this sense); गृक्षसेचने दे धारयसि मे \$.1; तस्मै तस्य वा धनं धारयति &c. -11 To hold, contain. -12 To observe, practise. -13 To cite, quote. -14 To keep, retain (in one's service). -15 To preserve, maintain. -16 To seize, lay hold of. -17 To hold out or on, endure. -18 To fix, place, deposit. -19 To intend in mind; स यददेवास्जत तत्तदतुमाधियत Bri. Up. 1. 2. 5. (The senses of this root may be variously modified according to the noun with which it is connected; e. g. मनसा ध to bear in mind, remember; शिरसा, मूर्ध्नि धृ to hear on the head, respect highly; अन्तरे पू to pledge, deposit anything as surety; समये ध्रु to bring to terms or agreement; दण्डं ध्र te punish, chastise, use force; जीवितम्, प्राणान्, गात्रम्, शरीरम, देहम् &c. धृ to continue to live, maintain the soul &c.; preserve the vital spirits; नतं प to observe a vow; इत्यं वर्त धारयतः प्रजार्थम् R. 2. 25; तुलया षृ to hold in a balance, weigh &c.; मनः, मतिम्, चित्तम्, बुद्धिम् भू to bend the mind to a thing, fix the mind upon, think of, resolve upon; गर्भे ध to become pregnant, conceive; धारणां व to practise concentration or selfcontrol &c.)

धारयः [अनुपसर्गात् लिम्प विन्दधारि इति शः P. III. 1. 138] One that owes something, a debtor; N. 9. 3.

মূব্র a. (At the end of comp.) Bearing, carrying, supporting &c; কালহ৭°, মানি° &c.

ধূব a. (At the end of comp.) Possessing, bearing, holder, bearer &c.

भूत p. p. [य-कर्मणि क] f Held, carried, borne, supported. -2 Possessed. -3 Kept, preservd, retained. -4 Seized, grasped, laid, hold of. - Worn, used, put on; किमित्यपार्याभरणानि यौवने धृतं त्वया वार्धकशोभि वल्कलम् Ku. 5. 44. -6 Placed, deposited. -7 Practised, observed. -8 Weighed. -9 (Actively used) Holding. bearing. -10 Intent upon. -11 Prepared, ready. -12 Resolved, firm; रिपुनिप्रहे धृतः Rām. 4. 27. 47; see 🔞 also. -तम् 1 Falling. -2 State, existence. -3 Taking, seizing. -4 Wearing, putting on. -8 A particular manner of fighting. -Comp. -आरमन् a. firm minded, steady, calm, collected. (-m.) an epithet of Visnu. -उत्सेक a. haughty, arrogant; Raj. T. - एकवेणि a. bearing a single braid of hair (as a sign of mourning); नियमक्षाममुखी पृतैकवेणिः Ś. 7. 21. -गर्भे a. pregnant; Ks. 7. 83. -दण्ड a. 1 inflicting punishment. -2 one on whom punishment is inflicted; राजभिर्धतदण्डास्तु कृत्वा पापानि मानवाः। निर्मेखाः खर्गमायान्ति सन्तः सुकृतिनो यथा ॥ Ms. 8. 318. -दीधितिः fire. -पट a. covered with a cloth. -मानस a. firm-minded, bent upon; तपसे धृतमानसः Ram. 7. 9. 46. -राजन् a. ruled by a good king (as a country). -- TE: 1 a good king. -2 a country ruled by a good king. -3 N. of the eldest son of Vyasa by a widow of विचित्रवीये. [As the eldest son he was entitled to the throne, but being blind from birth, he renounced the sovereignty in favour of Pandu; but on his retirement to the woods, he undertook it himself, making Duryodhana, his eldest son, the virtual ruler. When Duryodhana was killed by Bhīma, the old king thirsted for revenge, and expressed his desire to embrace Yudhisthira and Bhīma. Krisna readily discovered his object, and convinced that Bhima was marked out by the king as his proy, he caused an iron image of Bhīma to be made. And when the blind king rushed forward to embrace Bhīma, Krisna substituted the iron image which the revengeful old man pressed with so much force that it was crushed to pieces, and Bhima escaped. Thus discomfited, he, with his wife, repaired to the Himalaya and there died after soms years.] - N. of a bird; L. D. B. -वर्मन a. clad in armour, mailed; -m. N. of a reputed king. - बत a. 1 observing vows, performing religious rites. -2 devoted, attached. -8 of a fixed law or order. (-ব:) an epithet of (1) Indra. (2) Varuna. (3) Agni. (4) A king in the Puru dynasty.

भृति: f. [भृ-किन्] 1 Taking, holding, seizing.

-2 Having, possessing. -3 Maintaining, supporting.

-4 Firmness; steadiness, constancy. -6 Fortitude, energy, resolution, courage, self-command; भन भृति त्यन भीतिमहेनुकान् N. 4. 105; Bg. 16. 3; Ki. 6. 11; R. 8. 66.

-6 Satisfaction, contentment, pleasure, happiness, delight, joy; भृतेश्व भीर: सहरशिव्यंभन सः R. 3. 10; 16. 82; न व्युक्तिनिति भृतिम् V. 2. 8; Si. 7. 10, 14. -7 Satisfaction considered as one of the 33 subordinate feelings (in Rhe-

धेनुकः

of the Pāṇḍavas, and for some days he acted as commander-in-chief of their forces. When Drona had killed Drupada after a hard struggle, Dhristadyumna vowed that he would be revenged for the death of his father. And he was able to fulfil this vow on the morning of the 16th day of the hattle, when he unfairly cut off the head of Drona (see Drona). He was afterwards surprised by Aṣvatthāman while lying asleep in the camp of the Pāṇḍavas, and was stamped to death.]. — a bold, presumptuous. — मानिन a having too high an opinion of oneself, presumptuous.— वादिन a speaking boldly.

মুছি a. Ved. Bold; হাইবেট Vaj. 1.17. -m. 1 A pair of tongs. -f. Boldness, hravery.

ঘূৰণাজ্ a. 1 Bold, confident. -2 Impudent, shameless. ঘূৰ্মিয়া: A ray of light.

भृष्णु a. [वृष्-वन्तु] 1 Bold, confident, courageous, valiant, powerful (in a good sense); विष्णुः सहिष्णुर्यच्यार स एनं पाल्ययव्यति Mb. 14. 72. 15; रामस्य रोचिष्णुमुखस्य थृष्णुः Bk. 1. 25. -2 Shameless, impudent. -3 Ved. Strong, powerful.

धृड्य a. To be attacked, assailable, conquerable; as in अवृद्ध q. v.

श्च 1 P. (धयति, श्रीत; caus. धापयति; desid. धित्सति)

1 To suck, drink, drink in, absorb (fig. also); अधाद्वसामधासीच्च रुधिरं वनवासिनाम् Bk. 15. 29; 6. 18; Ms. 4. 59;

Y. 1. 140. -2 To kiss; धन्यो धयत्याननम् Git. 12. -8 To
suck out, draw or take away. -4 To appropriate.

-Caus. To suckle, nourish.

धनः [धयन्ति एनं धे-नन् इटच] 1 The ocean. -2 A male river (नद). -ना 1 A river. -2 Speech. -3 A milch cow (Ved.).

घनुः f. [घयति सुतान, धायते बत्सैर्वा, ध-तु इच्च Tv.] 1 A cow, mileh-cow; धेतुं धीराः स्तृतां नाचमाहुः U. 5. 31. -2 The famale of a species (affixed to the names of other animals in this sense); as खन्नधेनुः, वडवधेनुः &c. -3 The earth. (Sometimes at the end of comp. धेनु forms a diminutive; as आसिषेनुः, सन्नधेनुः). -4 Any offering or present to Brahmana instead of or in the shape of a cow such as गुउधेनु, घृतधेनु, तिस्प्रेनु, जरुधेनु, स्त्रिपेनु, मधुधेनु, शर्कराधेनु, दिधधेनु, रस्प्रेनु, तिस्प्रेनु, आर्वाप्रमुन्, मधुधेनु, शर्कराधेनु, दिध्येनु, रस्प्रेनु, स्वरूपधेनु; Matsya P. -5 A mare; यथा थेनुः किशोरेण MS. 7. 4. 7. (तदाधा कृष्णकिशोरा धेनुरिति। यदापि धेनुशब्दो गोधेन्वां दृष्टप्रवृत्तिस्तथाध्यक्षियानसामान्यादश्वधेन्वामपि भागीति किशोरेण लिक्नेन अश्वधेन्वां विज्ञायते। \$B.). -Comp. -दक्षिण a. (a sacrifice) whereat a cow is given as a fee. -दुग्धम् 1 cow's milk. -2 a kind of gourd (Mar. चिन्डुड). -मिक्सिका a gadfly.

धेनुकः 1 N. of a demon killed by Balarama. दार्णा धेनुको नाम देत्यो गर्दभरूपवान् Hariv. -2 A mode of sexual enjoyment; see धेनुक. -Comp. -सूदनः an epithet of Balarama.

toric); ज्ञानामीष्टागमादीस्तु संपूर्णस्पृहता धृतिः। सीहित्यवचनोह्यस-सहासभितभादिकत् S. D. 198, 168; cf. Ki. 1. 36; R. 3. 10; Ms. 10. 116. —8 A sacrifice. —9 N. of a metre; Nm.—10 consideration, care for; अनाहतस्यामरसायकेष्वि स्थिता कर्य शैन्जनाश्चर्य धृतिः Ki. 14. 10.—11 N. of the numeral 18.—12 N. of one of the 16 kalās of the moon.—Comp.—एहीत a. armed with constancy and resolution.—मुख् a. destroying all composure, discomposing.—होमः a sacrifice included in the marriage-rites.

धृतिं कृ 1 To keep ground, to stand still; इतक्षेतश्र धावन्ती नैव चकुर्धृति रणे Mh. 7. 114. 101. ~2 To find ploasure or satisfaction.

भृति बन्ध् 1 To show firmness; मानं वरस्व पृति बधान असुतां दूरे कुरु प्रेयसि Amar. 70. -2 To fix the mind on; यद्भ्यायति यत्कुरते पृति बध्नाति यत्र च Ms. 5. 47.

धृतिमत् a. 1 Firm, steady, steadfast, resolute. -2 Satisfied, happy, glad, content; रामेण मैथिलसुतां दशकण्ठकृत्सृक्ष्यत्युद्धलां भृतिमतीं भरतो नवन्दे R. 13. 77.

भृत्वन m. 1 An epithet of Vispu. -2 Of Brahmā. -3 Virtue, morality. -4 The sky. -6 The sea. -6 A clever man.

धृत्वरी The earth.

ঘূর্, ঘূর্র I P. (ধর্ননি, মূন্সরি) To go, move.

घृष् I. 1 P. (धर्षति, धर्षते) 1 To come together, be compact. -2 To hurt or injure. -1I. 1 P., 10 U. (धर्षति, धर्षयति-ते) 1 To offend, hurt, injure. -2 To insult, treat with indignity. -3 To assail, overcome, overpower, conquer, destroy. -4 To dare to attack, challenge, defy. -5 To violate or outrage (as a woman). -III. 5 P. (धृष्णति, धृष्ट) 1 To be hold or courageous; ते ह नाझणा न दश्युः Bri. Up. 3. 1. 2. -2 To be confident. -3 To be proud or overhearing. -4 To be impudent or impatient. -5 To dare, venture (with inf.) -6 To brave, challenge; प्रहस्तस्य दरोमात्यान् जिल्लिस्युद्धपुत्तथा (बानराः) Bk. 14. 102. -7 To insult, treat with contumely. -IV. 10 A. (धर्यते) To assail, attack, outrage.

घृषित a. Brave, bold.

पृषु त. [श्र-ङ] f Bold, brave. -2 Clever. -पु: A heap, group, multitude.

খৃष्ट p. p. [१प्-क] 1 Bold, courageous, confident.

—2 Impudent, rude, shamoless, saucy, inscient;
स्तुविब्रहेमि वा न सञ्ज ननु খৃष्टा मुखरना Mahimna. 9; খৃष्टः
पार्थे वसति H. 2. 26. —3 Forward, presumptuous. —4
Profligate, abandoned. —8 Cruel, unkind. —ए: A
faithless husband or lover; कृतामा अपि निःशङ्कस्तर्जितोऽपि
न लजितः । दृष्टदायोऽपि मिथ्यावाक् कथितो चृष्टनायकः S. D. 72.

—स A disloyal woman. —Comp. —केतुः N. of the son
of यृष्णुत्र. —सुम्नः N. of a son of Drupada and brother
of Draupadī. [He with his father fought on the side

धेनुका 1 A female elepthant. -2 A milch-cow.
-3 A gift, an offering. -4 A female animal in general.
-8 A dagger; I. D. B. -6 Pārvatī; कियो स्याद्वेनुका वाजियोषित्यपि पशौ गवि। मवान्यां च कृपाण्यां च प्रस्ताकीर-योषितोः || Nm.

धेनुष्ट्री A milch-cow ceasing to give milk.

घेनुष्या A cow who or whose milk has been pledged.

ध्य a. 1 To be held or taken. -2 To be produced.
-3 To be fed or nourished. -4 To be drunk. -6 An affix as in नाम°, भाग°, q. v. -8 To be applied or put in practice; अव्याकुलं प्रकृतमुत्तरध्यकर्म Si. 5. 60. -यम् 1 Nourishing. -2 Drinking. -3 Holding, taking &c.

धेनुकम् 1 A herd of cows. -2 A particular mode of sexual enjoyment (रतिबन्ध).

धेर्यम् [धीरस्य भावः कर्म वा ष्यश्] 1 Firmness, durability, strength, constancy, steadiness, stability, fortitude, courage; धेर्यमवष्टभ्य Pt. 1; विपदि धेर्यम् Bh. 2.63; -2 Calmness, composure. -3 Gravity, patience. -4 Inflexibility. उदस्य धेर्यं दियतेन सादरम् Ki. 8.50. -3 Boldness, forwardness; तस्मादस्याः कुमुद्विश्वदार्थद्दिसः तं न धेर्यान्मोधीकर्तुं चढुलशकराद्धतेनप्रक्षितानि Me. 40 (धाष्ट्रपं Malli.). -Comp.-कल्टित a. steady, calm; अवधीर्य धेर्यकलिता दियतम् Si. 9.59. - मृत्तिः Steady conduct, composure; संजातवेपशुभिरुज्यित-धेर्यश्क्तिरच्छामि चैनमद्यं परिरच्छमक्षेः V. 5.9.

धैवतः The sixth of the seven primary notes of the Indian gamut. गत्वा नाभरधो भाग वस्ति प्राप्योध्वेगः पुनः। धाविभेव च यो याति कण्ठदेशं स धैवतः॥ Sangitadamodara.

धैवत्यम् Cleverness.

घोडः = डुष्डुमः q. v.

धोर् 1 P. (धोरति) To go quickly, have good paces, run, trot. -2 To be skilful (in general).

घोरणम् [श्रोर् करणे त्युट्] 1 A vehicle in general (as a horse, elephant &c.); दृष्ट्वा त्वरेण निजधारणतोऽवतीय Bhag. 10.13.62. -2 Going well or quickly. -3 A horse's trot.

धोरिणः, -णी /. [धोर्-अनि वा ठीप्] 1 An uninterrupted series or continutity; यैर्माकन्दवने मनोज्ञपवने सद्यः स्खलन्माधुरी-धाराधोरिणधीतधामनि धराधीशत्वमालम्ब्यते । तेषां नित्यविनोदिनां सुकृतिनां माध्वीकपानां पुनः कालः किं न करोति केतकि यतस्त्वं चापि केलिस्थली Udb.; N. 15. 49. -2 Tradition.

धोरितम् [धोर्-भावे क] 1 Injuring, hurting, striking. -2 Going, motion. -3 A horse's trot.

धौत p. p. [धाव्-क ऊर्] 1 Washed, washed off, cleaned, purified, laved; कुरुयाम्मोभिः पवनचपेलः शाखिनो धौतमूलः \$. 1. 15; Sik. 58; Ku. 1. 6; 6, 57; R. 16. 49; 19. 10. -2 Polished, brightened; षष्टण शरेः संयति तैलधौते-र्जधान तानप्यथ पृष्ठगोपान् Mb. 6. 85. 7. -3 Bright, white, shining, brightened, glistening; हरशिरश्रन्दिकाधौतहम्या

Me. 7, 46; विकसहन्ताश्रयोताधरम् Git. 12. —तम् 1 Silver. —2 Cleaning, washing. —Comp. —अपाङ्ग a. having the corners of the eyes illumined; Me. 46. —आरमन् a. pure-hearted. —कट a bag of coarse cloth. —कोषजम्, की:वेयम् bleached or purified silk. —खण्डी sugarcandy. —मूल a. (a tree) having its roots washed; शास्तिनो धौतम्लाः S. 1. 15. —शिलम् rook-crystal.

धौतेयः A kind of salt (सैन्धव).

धौतेयम् Rock-salt (सैन्धव).

धौतरि a. Ved. Shaking, trembling; ससवान तस्तीलभि-धौतरीमिः Rv. 6. 44. 7.

धौति-ती f. Ved. 1 A spring. -2 A river; यो धौती-नामहिद्दशरिणक् पथः Rv. 2. 13. 5. -3 One of the ways of practising Yoga; धौती बस्ती तथा नीती नौलिकी त्रोटकस्तथा। कपालभाती वैतानि पद् कर्माणि समाचरेत्।। Hathayogapradipika.

धौस्यः N. of an ancient Risi; the family priest of the Pandavas.

भौद्रः 1 Greyness. -2 A place for building (prepared in a particular way).

धौरितकम् A horse's trot; cf. भौरित.

धौरेय a. (-यी f.) [धुरं वहति ढक्] Fit for a burden. -य: 1 A beast of burden. -2 A horse. -3 A chief, leader; वयं वसिष्टभौरेयाः सर्वे प्रतिभुवोऽत्र वः Mv. 3. 46.

धौर्तकम्, -धौर्तिकम्, -धौर्त्यम् Fraud, dishonesty, roguery.

धौर्यम् A horse's trot, cf. धोरणम्.

ध्या 1 P. (धमति, ध्यात; C_{aus} , ध्यापयति) 1 To blow, breathe out, exhale. -2 To blow (as a wind-instrument), produce sound by blowing; शब्दं द्भ्यो प्रतापवान Bg. 1. 12, 18; R. 7. 63; Bk. 3. 34; 17. 7. -3 To blow a fire, excite fire by blowing, excite sparks; को धमेच्छान्तं च पावकम् Mb. -4 To manufacture by blowing. -5 To cast, hlow, or throw away.

ध्माकारः A blacksmith, smith.

ध्मात p. p. [ध्मा-क्त] 1 Blown (as a wind-instrument). ध्माता गिरेशंतवः Bh. -2 Blown up or into, inflamed, blown, fanned, excited. -3 Inflated, puffed, puffed up.

घ्मानम् Blowing.

भापनम् Inflating, swelling by blowing into.

ध्मापित a. Reduced to ashes, burnt to cinder.

भ्माङ् (ध्वाङ्) झ् 1 P. (ध्माक्श्वति) 1 To erow, or caw. -2 To desire.

ध्या**ङ्**कः ६७० ध्वाक्स.

ध्यात, -ध्यान, -ध्यानिक &ा. See under ध्यै; ध्यातं वित्त-महिनैशं नियमितप्राणैर्न शम्भोः पदम् Bh. 3. 13.

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

ध्याम a. Unclean, dirty, black, soiled; Bk. 8. 71. -सम् A kind of grass.

ध्यामन m. 1 Measure. -2 Light. -n. Meditation (less correctly ध्मामन्).

ध्यै 1 P. (ध्यायति, ध्यात; desid. दिध्य:सति; pass. ध्यायते) To think of, meditate upon, ponder over, contemplate, reflect upon, imagine, call to mind; ध्यायती विषयान् पुंसः सङ्गरतेषूपजायते Bg. 2.62; न ध्यातं पदमीश्वरस्य Bh. 3.11; पितृन् भ्यायन् Ms. 3. 224; ध्यायन्ति चान्यं धिया Pt. 1. 136; Me. 3; Ms. 5. 47; 9. 21.

Full Thought, meditation, reflection.

स्थात p. p. [ध्ये-क] Thought of, meditated or reflected upon.

ध्यातव्य, ध्येय a. 1 To be meditated upon, to be contemplated. -2 Fit for meditation; ध्येयः सदा सवितृमण्डल-मध्यवर्ती Visnudhyanam. - 3 To be imagined or conceived.

ध्यात्वम् Thought, roflection.

ध्यान [ध्यै-भावे-ल्युद्] 1 Meditation, reflection, thought; contemplation; ज्ञानाद् ध्यानं विशिष्यते Bg. 12. 12; Ms. 1. 12; 6. 72. -2 Especially, abstract contemplation, religious meditation; तदैव ध्यानादवगतोऽस्मि ५.७; ध्यानस्तिमितलोचनः R. 1. 73. -3 Divine intuition or discernment. -4 Mental representation of the personal attributes of a deity; হবি ध्यानम्. -Comp. -गम्य a. attainable by meditation only; थोगिभिन्योनगम्यम् Vispustotra. -सत्पर, -निष्ठ, -पर a. lost in thought, absorbed in meditation, contemplative. -धिष्णय a. suitable for ध्यान; रूपं वेदं पौरुषं ध्यानिधध्यम् Bhag. 10. 3. 28. - HIFH mere thought or reflection. -HGI a prescribed attitude in which to meditate on a deity. -योगः profound meditation. -स्थ a. absorbed in meditation; lost in thought.

ध्यानिक a. Sought or obtained by pious contemplation or abstract meditation; ध्यानिकं सर्वमेवैतयदेतद्भिशन्दितम् Ms. 7. 82.

च्यानिन् a. contemplative, engaged in religious meditation. -बुद्धः, -बोधिसत्त्वः a spiritual Buddha.

of a. (At the end of comp.) Holding, supporting; as in महीधाः, कुधः &c.

দ্রাজ্, প্রহজ্ 1 P. (প্রজার &c.) To go, move.

ख्रीज f. Gliding motion (of wind) &c.

धाजि: f. Ved. 1 = धिज:. -2 Impulse. -3 Strong wind, storm.

भ्रज् 1 P. (भ्रणति) To sound.

भ्रस् 9 P., 10 U. (भ्रस्नाति, धासयति-ते) To throw or toss up.

भ्राः 1 P. (भ्राति) To go.

आख़ 1 P. 1 To be dry or arid. -2 To clear.

শ্বাহা I A. 1 To be able or competent.

भाइस 1 P. 1 To crow, caw. -2 To desire.

भाइ 1 A. To divide, split.

भाडिः Gathering flowers (पुष्पचय)

धिज् 1 P. To go, move.

भू 1, 6 P. (ध्रवति, ध्रुवति) 1 To be firm or fixed. -2 To go, move (धु गतिस्धैर्ययोः) बुद्धिपूर्व ध्रुवन्...Bk. 6. 130. -3 To ascertain, know definitely. -4 To kill.

भूतिः f. Ved. 1 Fixed destiny. -2 Misleading, corrupting, seduction; न स स्वो दक्षो वरुण भ्रुतिः सा Rv. 7.86.6.

भूज a. 1 (a) Fixed, firm, immovable, stable, permanent, constant, unchangeable; इति ध्रुवेच्छाम-नुशासती सुताम् Ku. 5. 5. (b) Perpetual, everlasting, eternal; ध्रुवेण भन्नों Ku. 7. 85; Ms. 7. 208. -2 Fixed (in astrology). -3 Certain, sure, inevitable; जातस्य हि धुवो मृत्युर्धुवं जन्म मृतस्य च Bg. 2. 27; यो ध्रुवाणि परित्यज्य व्यापुर परिषेदते Chan. 63; Pt. 1. 419. -4 Retentive, tenacious; as in ध्रुवा स्मृति Ch. Up. 7. 26. 2. -8 Strong, flxed, settled (as a day). -묙: 1 The polar star; शरत्प्रसभैज्योतिर्भिर्विभावर्थे इव ध्रुवम् (अन्दयुः) R. 17.35; 18. 34; ध्रुवेण भत्री ध्रुवदर्शनाय प्रयुज्यमाना प्रियदर्शनेन (सा दृष्टा) Ku. 7. 85. -2 The pole of any great circle. -8 The distance of a planet from the beginning of the sidereal zodiac, polar longitude. - The Indian figtree. - 6 A post, stake. -8 The stem or trunk (of a tree lopped off). -7 The introductory stanza of a song (repeated as a kind of chorus; see Git.). -8 Time, epoch, era. -9 An epithet of Brahma. -10 Of Visnu. -11 Of Siva. -12 A constant arc. -13 The tip of the nose, -14 A sacrificial vessel. -15 N. of the son of Uttanapada and grandson of Manu. [Dhruva is the polar star, but personified in mythology as the son of Uttanapada. The account of the elevation of an ordinary mortal to the position of the polar star runs thus: Uttānapāda had two wives, Suruchi and Sunīti, but the latter was disliked by him. Suruchi had a son named Uttama, and Sunīti gave birth to Dhruva. One day the boy tried, like his elder brother, to take a seat in his father's lap, but he was contemptuously treated both by the King and his favourite wife. The poor child went sobbing to its mother who told him in consolatory terms that fortune and favour were not attainable without hard exertions. At these words the youth left the paternal roof, retired to the woods, and, though quite a lad, performed such rigorous austerities that he was at last raised by Vispu to the position of the Polar Star.] -16 Peg Nm. -17 N. of an astrological yoga (Nm.). -वम् 1 The sky, atmosphere. -2 Heaven. -3 The fixed point (from which a

घ्यजवत्

departure takes place); P. I. 4. 24. - A certain Yoga (अमृतसिद्धि); सेनामाज्ञापयामासुर्नक्षत्रेऽहनि च ध्रुवे Mb. 14. 63. 18. (Com, रोद्दिण्यामुत्तरराश्रये च अहनि वारे ध्रुवे रविवारे उत्तरार्केऽमृतसिद्धि-योगे). -वा 1 A sacrificial ladle (made of wood); साधारण्यान भुवायां स्यात् Jaiminisūtras. -2 A virtuous woman. -8 A cow who stands still when being milked; सहस्र भारा व्यविणस्य मे दुहां ध्रुवेव धेनुरनपस्फुरन्ती Av. 12. 1. 45. - A bow-string. -8 clapping the hands together to show a particular measure of time in music; सुचि मीर्ज्यो तालभेदे क्षियाम् Nm. -6 The upper quarter (ऊर्ध्व); किदेवतोऽस्यां धुनायां दिशि Bri. Up. 3. 9. 24. (MW's meaning is अधर-दिशा !) - वम् ind. Certainly, surely, verily; R. 8. 49; धुरं स नीलोत्पलपत्रधारया समिल्लता छेतुमृषिर्ध्यवस्यति S. 1. 18. -Comp. -अक्षर: an epithet of Vispu (ओम्). -आयते: the point on the crown of the head from which the hair radiate. केतु: a kind of meteor. नातः a firm position. -तारा, -तारकम् the Polar star. -भागः the unchangeable longitude of fixed stars. - HUSGH the polar region. -यष्टि: the axis of the poles. -योनि a. having a firm resting place. - रत्ना N. of one of the मात्रकां (attending on Skanda). - Thes: a. having a fixed residence.

. **33%:** 1 The introductory stanza of a song (repeated as a sort of chorus); see **34.** -2 A trunk, stem. -3 A post. -4 Polar longitude.

भुवि a. Ved. Firm, stable; र्श नः पर्वता ध्रुवयो भवन्तु Rv. 7. 35. 8.

भ्रेक् 1 A. (धेकते) 1 To sound. -2 To grow, increase. -3 To be filled with joy.

भी I P. (भायति) To be pleased or satisfied.

भौज्यम् 1 Fixedness, firmness, stability; परो भौज्या-भौज्ये जर्गाते गद्दति व्यस्तविषये Mahimna 9. -2 Duration. -3 Certainty.

भ्वंस् 1 त. (भ्वंसते, भ्वस्त) 1 To fall down, fall to pieces, be reduced to dust or powdor; प्राणा दभ्वंसिरे गात्रं तस्तम्भे च प्रिये हते Bk. 14. 55; 15. 93; -2 To drop, sink, despond; प्रयान्तीव प्राणाः सत्तन्त हृद्यं भ्वंसत इव Mal. 9. 45. -8 To perish, be ruined or decayed. -4 To be eclipsed पूमेर्भ्वस्तार्कभासां सप्रनामेव दिशां मण्डलं दर्शयन्तः Mu. 3. 28. -8 To be covered with dust. -8 To scatter or sprinkle over. -7 To go. -Caus. (भ्वंसयित) To destroy, ruin, remove.

ध्वंसः [ध्वंस्-भावे घम्] 1 Falling down, sinking, falling to pieces —2 Vanishing, disappearance; ध्रुवं ध्वंसो भावी जलनिधिमहीदीलसरिताम्. —3 Loss, destruction, ruin. —सी A mote in the sun-heam. —Comp. —कारिन a. 1 destroying; स हि गगनिवहारी कलमपध्वंसकारी H. 1. 19. —2 violating; मत्योऽध्यन्तः पुरुष्वंसकारी Ks. 106. 166.

ध्वंसकः A kind of disease (caused by over-drinking).

ध्वंसन a. [ध्वंस्-णिच् त्यु] 1 Destroying, ruining; 'पाता विश्वस्य शक्षतस्त्रक्षस्तरिप्ध्वंसनः'—विष्णुपादादिकेशान्तवर्णनस्तीत्रम् 7. — 8 Scattering, dispersing. — 3 Sprinkling, covering. — 4

-नम् 1 Perishing, dying. -2 Loss, destruction. -3 Falling. -4 Going.

ध्वंसिः The hundredth part of a Muhurta.

ध्वंसित a. 1 Destroyed, demolished, ruined. -2 Removed, driven away.

भ्वंसिन् a. Destroying, demolishing, removing. -2 Falling, perishing, as in क्षणध्वासन्. -m. The Pilu tree.

भ्वस्त p. p. 1 Fallen. -2 Destroyed, removed. -3 Lost, perished; वरं कृतःवस्तगुणादसन्तमगुण: पुसान Ki. 15. 15. Amaru. 15. -4 Covered (with dust or anything); काञ्चनं रजसा भ्वस्तम् Ram. 7. 104. 25. -6 Eclipsed. -Comp--अक्ष a. Whose eyes are sunk (as in death); प्रकीर्णकेशं भ्वस्ताक्षम् Bhag. 7. 2. 30.

ध्वस्तिः f. Destruction, ruin, loss.

ध्वज् 1 P. (ध्वजति) To go, move.

ध्यजः [ध्वज्-अन्] 1 A flag, hanner, standard, ensign; R. 7. 40; 17. 32; आरोहित न यः स्वस्य वंशस्याभे ध्वजी यथा Pt. 1. 26; ध्वजं चके च भगवानुपरि स्थास्यतीति तम् Mh. -2 A distinguished or eminent person, the flag or ornament (at the end of comp.); as in कुल्ब्बंड: 'the head, ornament, or distinguished person of a family'. -8 A flagstaff. - 4 A mark, emblem, sign, a symbol; व्यभ , मकर &c. -8 the attribute of a deity. -6 The sign of a tavern. -7 The sign of a trade, any trademark. -8 The organ of generation (of any animal, male or female). -9 One who prepares and sells liquors; Ms. 4. 85; सुरापाने धुराध्वजः Ms. -10 A house situated to the east of any object. -11 Pride. -12 Hypocrisy. -13 A skull carried on a staff (as a mark of ascetics) or as a penance for the murder of a Brähmana; see खर्वाङ्ग. -14 (In prosody) An iambic foot. (ध्वजीक to hoist a flag; (fig.) to use as a plea or pretext.) -15 part of a sword; श्रेष्ठखड्गाङ्गयोरपि Nm. -Comp. -अंशुकम्,-पटः,-टम् a flag; तमाधृतंब्वजपटं व्यामगङ्गोर्मिवायुभिः R. 12. 85. -आरोपणम्, -आरोहणम् raising a flag. -आरोहः a kind of ornament on a flag; काञ्चना मणिचित्राङ्गा ज्वलम्त इव पावकाः! अर्थिष्मन्तो व्यरोचन्त ध्वजारीहा सहस्रशः॥ Mb. 6.16.12. (v. l.). -आहत a. seized on the battle-field; Ms. 8. 415. -उच्छ्यः hypocrisy; Mh. 3.3/3.100. -उत्थानम् a festival in honour of Indra. 一更更異 a room in which hanners are kept. -द्रमः the palm tree. -प्रहरणः air, wind. -भड्नाः, -पातः inability to beget children. -यन्त्रम् any contrivance to which a flag-staff is fastened. -यप्टि: a flag-staff; संकमध्वजयष्टीनां प्रतिमानां च भेदकः Ms. 9. 285.

ध्वज्ञच्यू a. 1 Adorned with flags. -2 Having a mark. -3 Having the mark of a criminal, branded; शिरःकपाली ध्वजवान्भिकाशी कर्म वेदयन Y. 3. 243. -m 1 A standard-bearer. -2 A vendor of spirituous liquors, distiller; Ms. 4. 84. -3 A Brahmana who carries with him the skull of the man murdered by him to places of pilgrimage by way of penanco; cf. com. on Y. 3. 243.

न

খবরিক: A hyprocrite (who only makes a pretence of religion).

ध्वजिन् a. (-ली f.) [ध्वजोऽस्त्यस्य इति] 1 Bearing or carrying a flag. -2 Having as a mark. -3 Having the mark of a liquor-vessel (मुराभाजनचिह्न); मुरापानापनुत्यर्थं वालवासा जटी ध्वजी Ms. 11. 93. -m 1 A standard-hearer. -2 A distiller or vendor of spirituous liquors; Y. 1. 141. -3 A car, carriage, chariot. -4 A mountain. -6 A snake. -6 A peacock. -7 A horse. -8 A Brāhmaņa. -9 A hypocrite; धर्मवैतंसिकाः धुद्दा मुख्यन्ति ध्वजिनो जगत् M. 12. 158. 18. -नी An army; R. 7. 40; Si. 12. 66; पृथुभिध्वजिनीरवेरकार्याचिकिनोद्भान्तमृगानि काननानि Ki. 13. 9.

ध्वजीकरणम् 1 Raising a standard, hoisting a flag.

-2 Setting up as a pretext of claim, making anything a plea.

ध्वण् 1 P. (ध्वणति) To sound; ef. ध्वन्.

ध्वन् 1 P. also 10 P. (ध्वनति, ध्वनयित, ध्वनित) To sound, produce or utter sounds, buzz, hum, echo, reverberate, thunder, roar; विभिद्यमाना इव दध्वनुर्दिशः Ki. 14. 46; अयं धीरं धीरं ध्वनति नवनीलो जलधरः Bv. 1. 60; कपिर्दध्वान भेषवत् Bk. 9. 5; 14. 3; ध्वनति मधुपसमूहे श्रवणमपिदधाति Git. 5.—Caus. (ध्वनयति) To cause to sound, ring (as a bell); but ध्वानयति 'to cause to articulate indistinctly.'—2 To allude, hint at.

ध्यनः 1 Sound, tune. -2 Hum, buzz. -Comp. -मोदिन् m. a bee.

च्यानम् [ध्या-करणे ल्युद्] 1 Sounding. ~2 Hinting at, suggesting or implying (as a meaning). ~3 (In Rhot.) The same as व्यञ्जना q. v., or that power of a word or sentence by virtue of which it conveys a sense different from its primary or secondary meaning, suggestive power; of. अञ्चन also वृक्तिव्यंजनध्यनगमसम्भायायादिव्यपदेश-विषया व्यञ्जना नाम S.D.~4 Humming, indistinct utterance.

ध्वानिः [ध्वन-इन्] 1 Sound, echo, noise in general; मृद्द्गधीरध्वनिमन्वगच्छत् R. 16. 13; 2. 72; 4. 72; U. 6. 17. शब्दो ध्वनिश्च वर्णश्च मृद्द्गादिभवो ध्वनिः Bhaṣa. P.; स्फोटस्य महणे हेतुः प्राकृतो ध्वनिरिष्यते Vak. P. -2 Tune, note, tone; Si. 6. 48. -3 The sound of a musical instrument;

पद्चपटह्म्बिनिमिर्विनीतिनिदः R. 9. 71. — The roar or thunder of a cloud. — A mere empty sound. — 6 A word. — 7 Hint, implied meaning. — 6 (In Rhet.) The first and best of the three main divisions of नाज्य or poetry, in which the implied or suggested sense of a passage is more striking than the expressed sense; or where the expressed sense is made subordinate to the suggested sense; इद्मुनममितिश्यिन ज्यन्ये वाच्याद् भ्वनिर्धः नाधितः K. P. I (R. G. gives 5 kinds of भ्वनि; see under भ्वनि). — Comp. — महः 1 the ear. — 2 hearing. — 3 a fife, pipe. — नाला 1 A lute. — 2 a flute. — 3 a kind of drum; L. D. B. — विकारः a change of voice caused by fear, grief &c.; see नाजु.

ध्वनित p. p. 1 Sounded. -2 Implied, suggested, hinted at. -तम् 1 A sound. -2 The roar or thunder of a cloud; ध्वनितस्चितमम्बुस्चां चयम् Ki. 5. 12.

ध्वानः [ध्वन्-भावे घष्] 1 Sound (in general); मन्दर-ध्वानधीरः (दुन्दुभिः) V_0 . 1. 22; रामाकर्षणमप्रकार्मकभुवा ध्वानेन रोदोरुधा Ramāyaṇachampū. ~2 Buzzing, humming, murmuzing.

ध्वस्त, ध्वस्ति &o. See under ध्वंस्.

ध्वसिर a. Ved. Destroyed; also ध्वस्मन्, ध्वस्र.

ध्वाद्धः 1 A crow; (sometimes used at the end of comp. to show contempt; e. g. तीर्यभ्वाद्धः q. v.). -2 A beggar. -3 An impudent fellow. -4 A gull, crane; यस्य दस्युगणा राष्ट्रे ध्वाद्धा मत्स्यान् जलादिव । विहरन्त परस्वानि स वे क्षत्रियपांसनः ॥ Mb. 12. 142. 29. -6 A carpenter. -Comp. -अरातिः an owl. -पुषः tho (Indian) cuckoo.

ध्वान्तम् Darkness; ध्वान्तं नीलनिचांलचार सुदशां प्रत्यक्तमा-लिङ्गति Gīt. 11; N. 19. 42; Si. 4. 62. -2 Hell (नरक) ध्वान्तं न यासकरणेन यमेन दूरम् Bhāg. 6. 14. 55. -3 the quality of darkness or ignorance (तमोगुण). -Comp. -उन्मेचः, -वित्तः a fire-fly. -जालम् the cover of night. -राप्रवः, -अरातिः 1 the sun. -2 the moon. -3 fire. -4 the white colour.

ध्यु 1 P. (ध्वरति) 1 to bend. -2 To kill [ध्व हूर्च्छने। हच्छी कौटिल्ये]; भ्वशिष्ठा युधि मायाभिः Bk. 9. 27.

न

a. Thin, spare. -2 Vacant, empty. -3 Same, identical. -5 Unwearied. -5 Praised. -6 Undivided. -7: 1 A pearl. -2 N. of Ganesa. -3 Wealth, prosperity. -5 A band, tie. -5 War. -6 N. of Buddha. -7 A gift. -ind. (a) A particle of negation equivalent to 'not', 'no', 'nor', 'neither', and used in wisbing,

requesting, or commanding, but not in prohibition before the imperative mood. (b) Used with the potential mood न may sometimes have the force of 'lest', 'for fear lest', 'that not'; क्षत्रियोगीत सस्त्रं नार्तशब्दी सबेदित Rām. (c) In agrumentative writings न often comes after इति बेल and means 'not so.' (d) When a

negative has to be repeated in successive clauses of the same sentence or in different sentences, ¬ may be simply repeated or may be used with particles like उत, च, अपि, चापि, वा &c.; नाधीयीताश्वमस्टडो न वृक्षं न च हस्तिनम् । न नार्व न खरं नोष्ट्रं नेरिणत्थो न यहनगः ।। Ms. 4. 120; प्राविशन्तं न मां कश्चिदपश्यन्नाप्यवारयत् Mb.; Ms. 2. 195; 3. 8, 9; 4. 15; न वा शरखन्द्रमरीचिकोमलं मृणालसूत्रं रचितं स्तनान्तरे S. 6.17. Sometimes = may not be expressed in the second and other clauses, but represented only by च, वा, आपि वा; संपदि यस्य न हर्षो विपदि विषादो रणे च धीरत्वम् Pt. 2. 175. (e) is frequently joined with a second i or any other negative particle to intensify or emphasize an assertion; प्रत्युवाच तमृषिनं तत्वतस्त्वां न वेदि पुरुषं पुरातनम् R. 11.85; न च न परिचितो न चाप्यगम्यः M.1.11; न पुनरलंकार-श्रियं न पुष्यति S. 1. 19/20; नादण्ड्यो नाम राज्ञे।ऽस्ति Ms. 8. 335; M_{e} . 65, 108; नासीन काम्योन च वेद सम्यगृद्धांन सा R. 6.30; Si. 1.55; Ve. 2.10. (f) In a few cases ₹ is retained at the beginning of a negative Tatpurusa compound; as नाक, नासत्य, नकुळ; see P. VI. 3.75. (g) ৰ is often joined with other particles; বৰ, नवा, नैव, नतु, न चेद्, न खछ &c. () It is also used, especially in early Vedio literature, in the sense of 'like', 'as', 'as it were'; यहां नरा सनये दंस उप्रमाविष्कृणोमि तन्यतुर्न शृष्टिम् Bri. Up. 2.5.16; गावो न गन्यूतीरतु; \$i. 20.4. (v. l.) -Comp. -अधीत a. unread. -अनुरक्त a. unkind, not loving; Pt. 2. 46 (v. l.). -आदरः disrespect. 一只有: a. 1 'not one', more than one, several, various; नैकः सुप्तेषु जागृयात् Viduraniti. -2 Not anyone, nobody; नैको सुनिर्यस्य दचः प्रमाणम् Pt. (–कः) an epithet of Vişnu. °आत्मन् a. of a manifold or diverse nature. (-m.) N. of the Supreme Being. out a. 'not living alone', gregarioua, living in society. जः the Supreme Being-धा ind. in many ways, diversely. भर, रूप a. various, multiform. -माथ a. using many artifices or stratagems. ेशस ind. repeatedly, often. - किंचन a. very poor, beggarly. सर्वकामरसैर्हीनाः स्थानञ्रष्टा नकिचनाः Mb.

नंशुक a. (-की f.) 1 Injurious, destructive. -2 Going astray, being lost. -3 Small, minute, thin.

नंषू a. Injurious, destructive.

नंहसः A god very kind to his worshippers (इसन्ति विकसन्ति ते इसाः। नमन्तो इसाः येषां ते नंहसाः। भकानुप्राहका देवाः। Mb. 1. 170. 15. com.).

नकुटम् The nose.

नकुलः 1 The mangoose, an ichneamon; यदयं नकुलदेषी सकुलदेषी पुनः पिशुनः Vas. -2 N. of the fourth Pandava prince; the twin-brother of Sahadeva and a son of Madri. अहं तस्य अतिशयितदिव्यक्षिणो नकुलस्य दर्शनेनोत्सुका जाता Ve. 2 (where नकुल has really sense 1, but is taken in sense 2 by Duryodhana). -3 A son. -4 An epithet of Siva. -6 Born of a base family; नकुलः पण्डुतनये सर्पशुक् क्रमहीनयोः Nm.-6 N. of a physician (author of a work on

horses). — ভী 1 A female mungoose. — 2 Saffron. — Comp. — ছথা, — হথনা a kind of medicinal plant (Mar. मुंगुस-বল). — ইয়া: (নকুলীয়া) 1 N. of a Bhairava living in the temple of Kālī.— 2 A mode of worship in Tantraśāstra.

नक्क 10 U. (नक्षयति-ते) To destroy completely.

नक्त a. [नज्-क] Ashamed. -कम् 1 Night. -2 Eating only at night, as a sort of religious vow or penance -Comp. -अन्य a. blind at night. -चर्या wandering at night. -चारिन m. 1 an owl. -2 a cat. -3 a thief. -4 a demon, goblin, evil spirit. -भोजनम् supper. -मालः N. of a tree; स नर्मदारोधिस सीकराईमिनिद्धरानितिनक्तमाले R. 5. 42. -मुखा evening. -अतम् 1 fasting by day and eating at night. -2 any penance or religious rite observed at night.

नक्तम् ind. At night, by night; गच्छन्तीनां रमणवसितं योषितां तत्र नक्तम् Me. 39; Ms. 6. 19. —Comp. —चरः 1 any animal that goes about at night. —2 a fiend, demon, goblin. साधित्णधनुर्वाणपाणि नक्तंचरान्तकम् Rāmarakṣā 3.—3 a thief. —चर्या wandering by night. नक्तंचयां दिवास्वप्रम् आलस्यं पैशुनं सदम् । अतियोगमयोगं च श्रेयसाऽर्था परित्यंकत् ॥ Mb. —चारिन् m. = नक्तचारिन् q. v. —तन a. nocturnai; इदं नक्तंतनं दाम पौष्पमेतद् दिवातनम् Bk. 6. 13. —दिनम् night and day. —दिनम् ,—दिचम् ind. night and day. नक्तंदिनं विभुज्योमी शीतोष्णिकरणाविव.

नक्तन् n., नक्तिः f. Ved. Night; वयो ये भूत्वा पतयन्ति नक्तिः Rv. 7. 104. 18.

नक्तकः Dirty or ragged cloth (कर्पटः).

नकः [न कामतीति] 1 A crocodile, an alligator; नकः स्वस्थानमासाद्य गजेन्द्रमपि कर्षति Pt. 3. 46; R. 7. 30; 16. 55. -2 The sign Scorpio of the zodiac. -कम् 1 The upper timber of a door. -2 The nose. -कम् 1 The nose. -2 A swarm of bees or wasps. -Comp. -कतनः N. of the god of love. -नखरम् a fragrant medicinal root (Mar. नगरमोथा; cyperus pertenuis); कतकं नकनखरं नलदं नागकेसरम् Siva. B. 30. 14. -मिसका a fly that enters the nostrils and hums or an aquatic fly. -राज् ..., -राजः, -राजः, -राजः a shark or any other large sea-animal.

नस् 1 P. (नक्षति) 1 To go. -2 To come near, approach.

नक्षत्रम् [न श्रति; cf. Up. 3. 105 also] 1 A star in general. -2 A constellation, an asterism in the moon's path, lunar mansion; नक्षत्राणमहं शशी Bg. 10. 21. नक्षत्रलारामहसंक्रलाप R. 6. 22; (they are twenty-seven). -3 A pearl. -4 A necklace of 27 pearls. -Comp. -ईशः, -श्रियः, -नायः, -पः, -पतिः, -राजः the moon; R. 6. 66. -उपजीविन an astrologer. -कान्तिविस्तारः the white Yāvanāla flower. -कम्म् 1 the sphere of the fixed stars. -2 the lunar asterisms taken collectively. -जातम् hirth when the moon is in a particular Nakṣatra. -दशः an astronomer or astrologer. -नीमः 1 the moon. -2 the pole-star. -8 an epithet of Vianu.

(-भि: f.) Revati, the last asterism. -पयः the starry sky. - পাতক: an astrologer. - পুত্ৰ: 1 (in astr.) the figure of a man's body on the limbs of which are shown the various asterisms. -भोगः the diurnal period of a Naksatra; भभागोऽष्टशती लिला Surya-siddhanta. -माला 1 a group of stars. -2 a necklace of twentyseven pearls; 'सैन नक्षत्रमाला स्यात् सप्तिविश्वतिमौक्तिकैः ' Ak.; Si. 18. 35; नक्षत्रमास्थभरणमिव मदनद्विपस्य; K.; Kan. A. 2. 11. -3 the table of the asterisms in the moon's path. 🗝 a kind of neck-ornament of elephants; अनङ्गवारण-शिरोनक्षत्रमालयमानेन मेखलादाम्ना K. 11. -मालिनी N. of a flowering creeper (Mar. जाई). -योगः the conjunction of the moon with the lunar mansions. -स्रोकः the starry region, the firmament. -चरमेन n. the sky. -विद्या astronomy or astrology; Ch. Up. 7. 1. 2. -ब्रिश: f. shooting of falling stars. —साधनम् calculation for the fixation of auspicious periods of Naksatras. - मुचकः a bad astrologer; तिथ्युत्पत्तिं न जानन्ति प्रहाणां नैव साधनम्। परवाक्येन वर्तन्तें ते वै नक्षत्रसूचकाः॥ or अविदित्वैव यः शास्त्रं दैवज्ञस्वं प्रपद्यते । स पृष्ट्किद्षकः पापो ज्ञेयो नक्षत्रसूचकः ॥ Bri. S. 2. 17, 18.

नक्षत्रिन m. 1 The moon. -2 An epithet of Visnu.

नक्षत्रिय a. 1 Belonging to the stars in general. -2 Twenty-seven. -8 Not a Ksatriya.

नख् 1 P. (नखति) To go, move.

नलः, -खम् 1 A nail of a finger or of a toe, claw, talon; नखानां पाण्डित्यं प्रकटयतु किस्मन् मृगपतिः Bv. 1. 2; R. 2. 31; 12. 22. - ज्वम् A kind of perfume; Nm. - 2 The number 'twenty'. -3 A eunuch; L. D. B. -W: A part, portion. -Comp. - 315: a scratch, nail-mark; My. 5. 19; कुचकलशयुगान्तर्मामकीनं नखाङ्कम् (आलोकमाना) Bv. 2. 32.-आघातः a scratch, nail-wound; Mal. 5. 23, नखाघातः प्रदातन्यो यथास्थानानि नर्मसु Kamaśāstra. -आयुधः 1 a tiger; प्राचण्ड्यं वहति नखायुधस्य मार्गः Mal. 3. 17. -2 a lion. -3 a cock. -आदिन m. an owl. -कुट्ट: a barber. -जाहम the root of a nail. -दारण: a falcon, hawk. (-णम्) a pair of nail-scissors. - निष्टन्तनम् ,-रञ्जनी a pair of nail-scissors, nail-parer; यथा सोम्यैकेन नखनिक्चन्तनेन सर्व कार्ष्णायसं विज्ञातम् Ch. Up. 6.1.6. न्यासः inserting the claws. -पदम, -वणः a nail-mark, or scratch; नखपदसुखान् प्राप्य वर्षाप्र-बिन्दून् Me. 37. -मुनः a bow. -लेखकः a nail-painter. -लेखा 1 a nail-mark. -2 nail-painting. -विष: a man; नखिवया नरादयः. -विष्किरः a bird of prey (tearing with claws); Ms. 5. 13. –হাজ্ৰে: a small shell.

मखंपच a. Nail-scorching; कथमप्यभवत् स्मरानलोष्णः स्तनभारो न नखंपचः श्रियस्य Si. 9. 85; P. III. 2. 34 Sk.

नखरः, -रम् [नखं राति, रा-्क नख बा॰ उणा॰ अर वा] A finger-nail, claw, talon; असी कुम्भिश्रान्त्या खरनखरविदावित-महागुरुप्राचप्रामः स्विपिति गिरिगर्भे हरिपतिः By. 1. 52. -Comp. -आयुधः 1 a tiger. -2 a lion. -3 a cock. -आहः fragrant oleander (करबीर).

सं. इं. को....११०

नखान खि ind. [नखैर्नेखैः प्रहृत्येदं युद्धं प्रवृत्तम्] Nail against nail, कचाकचि युद्धमासीद् दन्तादन्ति नखानाखि Mb.

नखालिः A small shell.

निखन a. [नखः अस्त्यस्य-इनि] 1 Having or armed with nails, claws, &c. -2 Thorny. -m. Any animal armed with claws, such as a tiger or lion.

नगः [न गच्छति, गम्-ड] 1 A mountain; हिमालयो नाम नगाधिराजः Ku. 1. 1; 7, 72; न गजा नगजा दयिता दयिताः Bk. 10.9. -2 A tree; अभ्यधावत् क्षितितलं सनगं परिकम्पयन् Bhag. 10. 15. 29; Si. 6. 79. -3 A plant in general. -4 The sun. -5 A serpent. -8 The number 'seven' (from सप्तकुलाचल-गिरि). -Comp. -अटनः a monkey. -अधिपः, -अधिराजः,-इन्द्रः 1 Himālaya (the lord of mountains); रिमाध्विवादाय नगेन्द्रसक्तां निवर्तयामास नृपस्य दृष्टिम् 🛭 R. 2. 28. 🗕 🕿 the Sumeru mountain. -आरि: an epithet of Indra; नपाह्नयो नाम नगारिस्तुः Mh. -आपगा, -निम्नगा a mountainriver, torrent; संभूयाम्भोधिमभ्येति महानद्या नगापगा Si. 2. 100; सपत्नीः प्रापयन्त्यिवध्यं सिन्धवो नगनिम्नगाः Si. 2 104. -आवासः a peacock. -उच्छायः the height of a mountain. -उत्था, -मुस्ता N. of a plant (Mar. नागरमोथा). -ओकस् ल. 1 a hird (in general). -2 crow. -3 a lion. -4 the fahulous animal called शरभ. -ज a. produced in a mountain, mountain-born; Bk. 10. 9. (-जः) an elephant. -जा, -निदनी epithets of Parvati. -नदी /. A mountain-river; see नगापगा; विश्वान्तः सन् वज नगनदीतीर-जातानि सिञ्चन् Me. -पतिः 1 the Himalaya mountain. भजामस्त्वां गौरां नगपितकिशोरीमविरतम् A. L. 3. -2 the moon (as the lord of plants and herbs). - भिद्र m. 1 an axe. −2 an epithet of Indra; उद्भूतनग नगभिदनुज दनुजङ्गुरूगमित्र मित्रशशिदृष्टे Acharya-Şatpadi 4. - 8 a crow. - मूर्धन m. the crest or brow of a mountain. - रनभकर: an epithet of Kartikeya; अभवदस्य ततो गुणवत्तरं सनगरं नगरन्ध्रकरीजसः R. 9. 2. -बाहनः an epithet of Siva.

नगरम [नगा इव प्रासादाः सन्त्यत्र बा॰ र; cf. P. V. 2. 107 Vart. A town, city (opp. प्राम्); नगरगमनाय मर्ति न करोति ५. २. पण्यिकयादिनिषुणैश्चातुर्वर्ण्यजनैर्युतम्। अनेकजातिसंबद्धं नैकशिल्पिसमाकुरुम् । सर्वदैवतसंबद्धं नगरं त्वभिधीयते ॥ –Comp. -अधिकृतः, -अधिपः, -अध्यक्षः 1 the chief magistrate of .. town, head police-officer; निक्षिप्ती नगराध्यक्षी शेषाः सर्वे विनिर्मताः Hariv. -2 governor or superintendent of a town. -अभ्यादाः, -सः the vicinity of a town. -उपान्तः a suburb, the skirt of a town. - आकस् m. a townsman. -काकः 'town-crow', an expression of contempt. -कीतेनम् repeating the name of a god while wandering through a city. - घातः an elephant. -जनः 1 townsfolk. -2 a citizen. -प्रदक्षिणा carrying an idol round a city in procession. -प्रान्तः a suburb. -मण्डना a courtezan. -मर्दिन् m. an intoxicated elephant. -मार्गः a principal road, high-way. - TEHI superintendence or government of a town. —रिक्षन् m. 1 the superintendent of a town. -2 a town-watchman. - Tu: a townsman, citizen.

न्डा

नगरिन् m. Lord of a town; Ms. 4. 213.

नगरी = नगर q. v. -Comp. -कांक: the (Indian) crane. -बक: a crow.

नगरीय a. [नगर-छ] Belonging to a town, urban, oivil.

नग्न See under नज् below.

नग्नहु n. (-हु: f.) Ferment for the production of spirits. বন্ধ: A lover, paramour (আर).

निविकेतस् m. 1 An epithet of Agni. -2 N. of the son of Vajasravas. He secured Brahmavidya from Yamadharma (see Kathopanisat); उशन ह वे बाजश्रवसः सर्ववेदसं ददी। तस्य ह निवकेता नाम पुत्र आस। Kath. Up.

नचिर a. See अचिर; थोगयुक्तो मुनिर्वह्म नचिरेणाधिगच्छति Bg. 5. 6; 12. 7.

नज 1 A. (नजते) To be ashamed, modest or bashful,

नम्न a. [नजु-न-कर्तरि क तस्य नः] 1 Naked, nude, bare; न नप्तः स्नानमाचरेत् Ms. 4. 45; नप्तक्षपणके देशे रजकः कि करिष्यति Chan. 110; अवश्यंभाविनो भावा भवन्ति महतामपि। नमत्वं नीलकण्ठस्य महाहिशयनं हरेः ॥ H. -2 Uncultivated, uninhabited, desolate. - A: 1 A naked mendicant. - 2 A Buddhist mendicant (क्षपणक); धर्म इत्युपधर्मेषु नमरक्तपटादिषु । प्रायेण सज्जते भान्त्या पेशलेषु च वाग्मिषु ॥ Bhag. 4. 19. 25. -3 A hypocrite. -1 A bard accompanying an army, or a wandering bard. -6 N. of Siva. - 11 A naked, shameless (or wanton) woman. -2 A girl before menstruction, or less than 12 or 10 (and therefore may go about naked). -Comp. -अटः, -अटकः 1 one who goes about naked. -2 especially a Jaina or Buddhist mendicant (of the दिगम्बर class). -आचार्यः a. bard, a minetrel, a panegyrist; N. 19. 41; Bri. S. -चर्या a vow to go naked. -जित् N. of an author on architecture; Bri. S. 58. 4.

नमक a. (-भिका f.) Naked, nude. -कः 1 A naked mendicant. -2 A Jaina or Buddhist mondicant (of the दिगम्बर class). -3 A bard.

नग्नका, नश्निका 1 A naked, shameless (or wanton) woman. -2 A girl before menstruction; निष्का नागतार्तवा Ak.

नशंकरणम् Making naked.

नग्नंभविष्णु, -भाषुक a. Becoming naked.

नम्रसुषितमस्य a. One who is robbed to nakedness; (कश्चिन्सुषितो नमो भवति तद्वद् भूतम्); को नमसुषितप्रस्यं बहु मन्येत राघवम् Bk. 5. 84.

नमीरु 8 U. To make naked, to convert into a naked (Jaina) mendicant.

नसीकृत α. 1 Made naked, undressed. -2 Converted into a naked mendicant; ते तेनैव निहत्य निर्दयतरं नमीकृता मुण्डिताः Pt. 4. 34.

नक् ind. The technical term for the negative particle; न hence नवः (= A negative particle); ही नवी प्रकृतार्थ गमयतः.

नद् I. 1 P. (नटित, the न not changed to ण after प्र in the sense of 'hurting'.) 1 To dance; यदि मनसा नटिनीयम् Gīt. 4. -2 To act. -3 To injure (by a deceptive trick). -Caus. (नटियति-ते) 1 To act, gesticulate, represent dramatically (in dramas); रारसंधानं नाटयति \$.1. &c. -2 To imitate, copy; स्फटिकफटकम्मिनीटयत्येष शेलः ... आधेगतधवलिम्नः शूलपाणरिभिष्याम् \$i. 4. 65. (N. B. नद् forms नटियति in the sense of 'causing to dance'; नाट्येन केन नटियप्यति दीर्घमायुः Bh. 3. 126.) -IJ. 10 U. (नाटयति-ते) 1 To drop or fall. -2 To shine. -8 To injure.

नटः [नद्-अन्] 1 A dancer; न नटा न विटा न गायकाः Bh. 3. 27. -2 An actor; कुर्वश्रयं प्रहस्तनस्य नटः कृतोऽसि Bh. 3. 126, 112; नटवद् न्यवतिष्ठते लिक्षम् Sān. K. 42. -3 The son of a degraded Kṣatriya; Ms 10. 22. -4 The Aśoka tree. -8 A kind of reed. -Comp. -अन्तिका shame, modesty. -ईश्वरः an epithet of Siva. -चर्या the performance of an actor. -भूषणः, -भण्डनः (yellow) orpiment. -रङ्गः 1 a theatrical stage. -2 anything illusory. -चरः 'the chief actor', the Sūtradhāra of a drama. -संक्रम् yellow orpiment. (-कः) an actor, dancer. -सूत्रम् directions or rules for actors. पाराशयीर शिलालिश्यां भिक्षनटसूत्रयोः P. IV. 3. 110.

नटकः An actor. —Comp. —मेरुकम् N. of a comedy; a variety of दृश्यकाव्य with laughter as the main sentiment.

नटनम् [नद्-भावे ल्युद्] 1 Dancing, dance. -2 Acting, gesticulation, dramatic representation.

नटनारायणः A kind of musical राग being a combination of दीपक and मेघ.

नटवर् a. Acting as a नट, pretender; नटवन्मूड माया-भिर्मायेशाक्षी जिगीषसि Hhag. 8. 11. 4.

नटितम् Representation, gesticulation, acting. -a. (नटित) Disgusted with, tired; Hem. (परिशिष्टपर्वन्).

नटी 1 An actress. -2 The chief actress (regarded as the wife of the Sutradhara). -8 A courtexan, harlot. -4 Red arsenic. -Comp. -सुतः the son of a dancing girl.

नट्या A company of actors.

नडः, -डम् A species of reed. -डः 1 N. of a prince with patronymic Naisadha (= नलनेषभ); see नल. -2 N. of a tribe preparing a sort of bracelets. -Gomp. -अगारम्, -आगारम् a but of reeds. -नेरिः a kind of dance. -प्राय a abounding in reeds. -भक्तम् a place abounding in reeds. -भोनः a kind of fish (sprat). -चनम् a thicket of reeds. -संदतिः f. a collection or quantity of reeds.

नद्य

नडकम् 1 A bone between the shoulders; ' इदयं जिडा क्रोडं सन्यसिक्य पूर्वनडकम्', 'दिश्णसिक्य पूर्वनडकम्' Katy. ~2 The hollow of a bone.

नडरा a. (-शी f.) Covered with reeds; (also नडकीय).

निष्टिनी 1 A quantity of reeds. -2 A reed-bed, a river abounding in reeds.

नडिल a., नड्चत a. (-ती f.) Abounding in or covered with reeds, reedy.

नड्या A quantity of reeds-

नड्वळ a. Abounding in reeds. —छम्, —छा 1 A quantity or a bed of reeds; बलानि संममदोशु नड्वलानीव कुजर: Mb. 6. 63. 14. —2 A place abounding in reeds or grass; नागः प्रभिन्न इव नड्वलेषु Mb. 5. 23. 23; यो नड्वलानीव गजः परेषां बलान्यमृद्नामिलनाभवकनः R. 18. 5.

नद्रवास्ः f. pavement.

नडह a. Beautiful, lovely; see लडह.

नत p. p. [नम-फ] 1 Bent, bowed, stooping, inclined. -2 Sunk, depressed. -3 Crooked, curved. -4 Bowing to, saluting; सुविस्मितं कृत्यमजं नतोऽस्मि तम् Bhag. 5. 18. 4. -तम् 1 The distance of any planet from the meridian. -2 The zenith distance at a meridian transit. -3 Inclination. - 4 The buttocks (cf. नतत2); L. D. B. -Comp. - অবা: zenith distance. - আৰু a. 1 bending the body. -2 stooping, bowed. (一新) 1 a woman with stooping limbs; नताङ्गी मातङ्गी सचिरगतिभङ्गी भगवती ! सती शम्भोरम्भो-रुह्चदुलचक्षुर्विजयते ॥ A. L. 4. -2 a woman in general; तामीषत्प्रचलविलोचनां नताङ्गीमालिङ्गन्यवन मम स्पृशाङ्गमङ्गम् Mal. 1. 38. - उन्नत a. high and low; अस्मिन्नलक्षितनतोन्नतभूमिभागे मार्गे पदानि खेळ ते विषमी भवन्ति \$. 4.15. -कालः, -घटिका an hour-angle; distance in time from meridian. -ज्या the sine of the hour-angle. - नाडी, - नाडिका 1 the distance in time of any planet from the meridian. -2 any hour of birth after noon or before midnight. -नामि a. thin, slender; तस्याः प्रविष्टा नतनाभिरन्धं रराज तन्त्री नवलोमराजिः Ku. 1. 38. -नासिक a. flat-nosed. -पर्वन् a. flat-jointed. 一號 a woman with curved eyerhrows; यदि इंस गता न ते नतश्चेः सरसी रोधिस दुरूपयं प्रिया मे ए. 4. 32.

नतिः [नम्-भावे-किन्] 1 Bending, stooping, bowing.
-2 Curvature, crookedness. -3 Bending the body in salutation, a bow, courtesy; त्रिकेणमध्य पट्कोणमर्धचन्द्रं प्रदक्षिणम्। दण्डमष्टाञ्चमुप्यं च सप्तथा नतिस्थणम्। Kalika P. -4 Parallax in latitude (in astronomy). -6 The change of a dental to a lingual letter.

नत्यृहः A kind of bird; see दात्यृहः; एष कीशति नत्यृहस्तं शिखी प्रतिकृत्रति Ram. 2. 56. 9.

नत्रम् A kind of dance.

नव् 1 P. (नदति, नदित) 1 To sound, resound, thunder (as a cloud &c.); वामश्रायं नदित मधुरं चातकस्ते सगन्धः Me. 9;

नदत्याकाशगण्यायाः स्रोतस्युद्दामदिग्गजे R. 1. 78; Si. 5. 63; Bk. 2. 4. —2 To speak, shout, cry, roar (often with words like शब्द, स्वन, नाद &c. as object); ननाद बस्रवलादम्, शब्दं घोरतरं नदन्ति Mb. —8 To vibrate. —Caus. (नादयित-ते) 1 To fill with noise, make noisy or resonant. —2 To cause to make a sound. —With उद् to roar, cry (loudly), bellow (as a bull); असोडसिंहच्यनिरुवनाद Ku. 1. 56.

नदः [नदित शब्दायते-अन्] 1 A river, great river (such as the Indus); दर्भाद्भरभितस्तटौ विकचनारिजाम्यू नदेः Si. 4.66 (where Malli. remarks:— प्राक्तोतसो नयः प्रत्यक्तोतसो नदा नर्मदां विनेत्याहुः). -2 A stream, flowing stream, rivulet; युनिनदैर्नदेश्तम् Ki. 5. 27. -3 The ocean. -4 Ved. A horse. -6 A cloud. -6 A praiser (ऋषि). -Comp. -पतिः, -राजः the ocean; प्रथमप्रबुद्धनदराजसुतानदेनेन्द्वनेन तुद्दिनयुतिना Si. 9.30.

नद्युः [नद्-अधुच्] 1 Noise, roaring; निनदामिव नद्यु-मिवामेज्वेलन उपशुणीति Ch. Up. 3. 13. 7. -2 The roaring of a bull. -3 Crying.

नदनु: 1 A lion. -2 Sounding, roaring; यदाकृणोपि नदनुं समूहिस Rv. 8. 21. 14. -3 The sound of praise. -4 War, battle. -6 A cloud.

नदिः Ved. Praise.

नविका A small river, rivulet, rill, brook.

नदी A river, any flowing stream; रविपीतजला तपाल्यये पुनरोधेन हि युज्यते नदी Ku. 4. 44; यथा नदाः स्यम्दमानाः समुद्रेऽ स्तं गच्छन्ति नामरूपे विहाय Munda. -Comp. -हेनः, -हेशः, -कान्तः 1 the ocean; नदीनः पर्यन्ते परमपदवीनः प्रभवति Karpurastava. -2 An epithet of Varuna; L. D. B. —कान्ता 1 the rose-apple. -2 a shrub. -कुलम् , -तीरम् the bank of a river. -कूलियः a kind of reed. -ज a. aquatic. (-जः) 1 an epithet of Rhīsma. -2 antimony. (-जम्) a lotus. -तर a. crossing a river. -तरस्थानम् a landing-place, ferry. -दोह: freight, river-toll, fare. -धरः an epithet of Siva. -पङ्कः the marshy bank of a river. -पातः 1 the ocean. -2 an epithet of Varuna. - T: a river which has overflown its banks. -भवम् river-salt. -मातृक a. watered by rivers, irrigated, supplied with the water of rivers, canals &c. (as a country &c.); संप्रामभूमीषु भवत्यरीणामक्षेर्नदीमात् कर्ता गतासु N. 3. 38; ता, देवमातृक; देशो नयम्युवृष्टपम्बुसंपनवीहिपालितः। स्यानदीमातृको देवमातृकश्च यथाकमम् ॥ Ak. -मार्गः the course of a river. - मुखम् 1 the mouth of a river; नदीमुखेनैव समुद्रमाविशन् ; बृद्धी नदीमुखेनैव प्रस्थानं लवणाम्भसः R. –2 a kind of grain. -रयः the current of a river. -वडूः the bend or arm of a river. - = = (== :) 1 bathing in rivers; ततो नदीष्णान् पथिकान् गिरिज्ञान् Bk. 2. 43. -2 knowing the dangerous spots in rivers, their depth, course &c.; तत: समाज्ञापयदाशु सर्वानानायिनस्तिद्विचये नदीष्णान् R. 16.75; (hence) -8 experienced, clever. -सर्जः the Arjuna tree.

নহা a. Connected with a river.

नदाल a. Fortunate. - लम् A pot-sherd.

नद p. p. 1 Tied, bound, fastened, bound round, put on; खर्न्द्रीस्कन्धनदानाम् R. 4. 57; Mal. 5. 14. -2 Covered, inlaid, interwoven. -3 Joined, connected; see नह. -दम A tie, band, bond, knot.

निक: Binding, fastening.

नद्धी A leather-strap.

ननन्दू, ननान्दू 1 A hushand's sister; ननान्दुः पत्या च देव्याः संदिष्टमृष्यशूक्षेण U. 1. -2 A wife's sister; पितृभातृ-सुद्द्रज्ञातीन् हित्वा सौरतसीहृदाः। ननान्दृश्यालसंवादा दोनाः सैणाः कली नराः॥ Bhag. 12. 3. 37. —Comp. ननान्दृपतिः (also ननान्दुः पतिः) the husband of a husband's sister.

नना Ved. 1 Speech. -2 Mother. -3 A daughter; काहरहं ततो भिषमुपलप्रक्षिणी नना Rv. 9. 112. 3.

नन् ind. (Originally a combination of न and उ. now used as a separate word) A particle implying:-1 Inquiry or interrogation; ननु समाप्तकृत्यो गौतमः M. 4. -2 Surely, certainly, indeed, is it not indeed (with an interrogative force); यदाऽमेधाविनी शिष्योपदेशं मलिनयति तदाचार्यस्य दोषो ननु M. 1. -8 Of course, indeed, certainly (अवधारणम्); उपपन्नं ननु शिवं सप्तस्वज्ञेषु R. 1. 60; त्रिलीकनाथेन सदा मखद्विपस्तवया नियम्या ननु दिव्यचक्षुषा 3. 45. -4 It is used as a vocative particle meaning 'O', 'Oh'; ननु मानव Dk.; ननु मूर्खाः पठितमेव युष्माभिस्तत्काण्डे U. 4. -8 It is used in propitiatory expressions in the sense of 'pray', ' be pleased '; ननु मां प्रापय पत्युरन्तिकम् Ku. 4. 32. -8 It is sometimes used as a corrective word like the English 'why'or 'I say'; ननु पदे परिशृत्य भण Mk. 5; ननु भणामि चिन्तित उपाय इति V. 2.; ननु भवानप्रतो मे वर्तते S. 2; ननु विचिनोतु भवान् V. 2. -7 In argumentative discussions ना is frequently used to head an objection or advance a contrary proposition (generally followed by उच्यते); नन्वचेतनान्येव वृश्चिकादिशरीराणि अचेतनानां च गोमयादीनां कार्याणीति उच्यते S. B.

नन्द् 1 P. (नन्दति, नन्दित) To be glad, be pleased, delighted or satisfied, rejoice at (anything); ननन्दतुस्त-सद्दोन तसमी R. 3. 23. 11; 2. 22; 4. 3. Bk. 15. 28. -2 To be propitious; be gracious; दैवतानि न नन्दन्ति धर्मयुक्तिन किन्तित्त Ram. 7. 15. 20. -Caus. (नन्दयतिन्ते) To please, delight, gladden, make happy; अन्तिहिते शशिनि सैव इसुद्वती में दृष्टिं न नन्दयति संस्मरणीयशोभा S. 4. 3; Bk. 2. 16; R. 9. 52.

नन्दः [नन्द-भावे पञ्] 1 Happiness, pleasure, joy. -2 A kind of lute (II inches long). (MW. 7 inches). -3 A frog. -4 N. of Viṣṇu. -5 N. of a cowherd, husband of Yaśodā and foster-father of Kṛiṣṇa (to whose care the child was committed when Kamsa wanted to destroy it). -6 N. of the founder of the Nanda dynasty; or of nine brother-kings of Pāṭaliputra killed by the machinations of Chāṇakya, the minister of Chandragupta; समुखाला नन्दा नव इदयरोगा इव मुद: Mu.

1. 13; अगृहीते राक्षसे किमुस्तातं नन्दवंशस्य Mu. 1. 27; 3. 28. -7 One of the nine treasures of Kubera. -8 Number 'nine' (from the nine Nandas.). -दी An epithet of Durga. -Comp.-आत्मजः,-सन्दनः an epithet of Krispa -पाछः an epithet of Varuṇa. -प्रयागः N. of a sacred place.

नन्दक a. [नन्द्-जुस्] 1 Rejoicing, making happy, gladdening. -2 Delighting or rejoicing in. -3 Gladdening a family. -कः 1 A frog. -2 N. of the sword of Vishu; नित्यानन्दाय भूयान्मयुमयनमनोनन्दको नन्दको नः। विष्युपाद्मदिकेशान्तवर्णनस्तोत्रम् 4. -8 A sword in general. -4 Happiness. -8 Nanda, the foster-father of Krisha. -6 N. of a gem; Kau. A. 2. 11.

नन्दिकः Long pepper.

नन्द्किन् m. An epithet of Visnu.

नन्द्युः Happiness, pleasure, delight. यस्यासी तस्य नन्द्युः Bk. 5. 20.

नन्दन a. [नन्द-ल्यु] Delighting, pleasing, gladdening; S. 7; सोऽयमध मकरन्दनन्दनो जीवलोकतिलकः प्रलीयते Mal. 9. 21. — तः 1 A son; Y. 1. 174; R. 3. 41. — 2 A frog. — 3 An epithet of Vision. — 4 N. of Siva. — 5 N. of twentysixth year (संवत्सर). — ना A daughter. — नम् 1 N. of the garden of Indra, the Elysium; इन्त गच्छत भई वो नन्दने पश्यत स्थितम् Mb. 3. 142. 59; R. 8. 95; प्रशामवस्कन्द छुनीहि नन्दनं मुषाण रत्नानि हरामराज्ञनाः Si. 1. 51. — 2 Rejoicing, being glad. — 3 Joy. — Comp. — जम् yellow sandal-wood (हरिचन्दन). — द्वामः a tree of the divine garden; अभिज्ञास्छेदपातानां कियन्ते नन्दन- दुमाः Kn. 2. 41; — चनम् the divine grove (of Indra).

नन्दनकः A son.

नन्दन्त a. Delighting, making happy. -न्तः 1 A son.
-2 A friend. -3 A king or prince. -ती A daughter.

नन्दर [नन्दयति नन्द-अच्] 1 Delight, joy, happiness. -2 Affluence, wealth, prosperity. -3 A small earthen water-jar. -4 A husband's sister. -5 The first, sixth and eleventh days of a lunar fortnight (considered as auspicious tithis); नन्दा अद्या जया रिका पूर्णा च प्रतिपत् कमात् Jyotistattvam. -6 An epithet of Gauri. -7 N. of a cave; नन्दागुहायामिव नागराजः Bu. Ch. 1. 19.

नन्दिः m., f. [नन्द्-इन्] Joy, pleasure, delight; प्रातिष्ठश्रन्दिमापन्नाः स्वं स्वमाश्रममण्डलम् Bhag. 3. 24. 25. कीसल्यानन्द्वधंनः. -दिः m. 1 An epithet of Viṣṇu. -2 Of Siva. -3 N. of an attendant of Siva. -4 Gambling, gaming; (n. also in this sense). -6 The speaker of a prelude or benediction (in a drama.) -6 Prosperity; मानदा भव शत्रूणां सुद्धदां नन्दिवर्धनः Mb. 3. 162. 29. -Comp. -आवर्तः 1 a sort of building in the form of a quadrangle without a western gate; (n. also). -2 Anything so formed (as disb, vessel संपुटितायर्धपात्राणि); Mb. 7. 82. 20. - र्शनः, -ईश्वरः 1 an epithet of Siva; चतुर्थं शिवधर्माख्यं साक्षात्रन्दीशमाधितम् Kūrma P. -मामः N. of a village

near Daulatabad where Bharata lived during Rāma's banishment; निद्यामगतस्त्र्य राज्यं न्यासमिवाभुनक् R. 12. 18. —घोष: 1 N. of the chariot of Arjuna. —2 a sound of joy; सनन्दियोषां कल्याणां गुहो नावमुपाहरत् ! Rām. 2. 89. 12. —3 the proclamation of a herald. —त्यंम a musical instrument played on festive occasions. —देनी also नन्दादेनी N. of one of the loftiest Himalayan peaks. —नागरी N. of a written character, script. —पटहः (see त्यम् above); छत्रं सञ्यजनं सनन्दिपटहं भद्रासनं कल्पितम् Pratimā 1.3. —पुराणम् N. of an जपपुराण of देवीपुराण. —वर्धनः 1 an epithet of Siva. —2 a friend. —3 the end of a lunar fortnight, i. c. the day of new or full moon. —4 a son. —6 a friend. —6 a partiular form of temple.

निदकः 1 Joy, pleasure. -2 A small water-jar.
-3 An attendant of Siva. -का 1 A small water-jar.
-2 = नन्दा (B) above. -3 N. of Indra's pleasure-ground
-Comp. - देशः, -देश्वरः 1 N. of one of Siva's chief attendants. -2 N. of Siva.

नन्दिन् त. [नन्द्-णिनि] 1 Happy, pleased, glad, delighted. -2 Making happy, gladdening, giving delight; अद्याप्यानन्दयति मां त्वं पुनः कासि नन्दिनी U. 3. 14. -3 Delighting in, liking. -m 1 A son. -2 The speaker of a prelude or benediction in a drama. -3 N. of the door-keeper of Siva, his chief attendant, or of the bull which he rides; लतागृहद्वारगतोऽथ नन्दी Ku. 3.41; Mal. I. 1. - A An epithet of Visnu. - 8 The Indian fig-tree. -नी 1 A daughter; तैषां कुले त्वमसि नन्दिनि पार्थिवानाम् U. 1. 9. -2 A husband's sister. -3 A fabulous cow, daughter of Surabhi, yielding all desires (कामधेनु) and in the possession of the sage Vasistha; अनिन्धा नन्दिनी नाम धेनुराववृते वनात् R. I. 82; 2. 69. 🗝 🗛 epithet of the Ganges; नान्दिनी नलिनी सीता मालती च मलापहा। विष्णुपादाब्जसंभूता गर्गा त्रिपथगामिनी ॥ -8 The holy basil. -Comp. -तनयः, सुतः the sage Vyādi.

नन्दी f. N. of Durga. -Comp. -मुखी sleepiness, sleep. -सरस् Indra's lake.

नपराजित् m. An epithet of Siva.

नपात् m. 1 A grandson (usually restricted to the Vedas), as in तनुनपात्. -2 A descendant, son.

नपातः The Devayana Marga.

नपुंस m., नपुंसः Not a man, a eunuch; हतासम्यहं कुनाथेन नपुंसा वीरमानिना Bhag. 9. 14. 28.

नपुंसकः, -कम् [न प्रमान न की] 1 A hermaphrodite (neither man, nor woman). -2 An impotent man, a eunuch. -3 A coward. -कम् 1 A word in the neuter gender. -2 The neuter gender.

नप्तृ m. A grandson (a son's or daughter's son); स्वे स्वे किल कुले जाते प्रत्ने नप्तिर वा पुनः Mb. 3. 159. 12. -/. नप्त्री.

नम् 1 A. (नभते) 1 To hurt, injure; ध्रुपीवः प्रथसं नेभे Bk. 14. 38. -2 To be torn or rent, to burst; नभन्ता-मन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु Rv 10. 139. 1.

नम् f. Ved. Hurt, injury; सही नभोऽविरणाय पूर्वीः Rv. 1.174. 8.

नम a. Killing, hurting. —भः The month Śrāvaṇa. —भम् The sky, atmosphere. —भा A spitting-pot.

नमन a. Ved. Hurting. -न f. A river.

नभन्यु a. Ved. 1 Injuring, destroying. -2 Ethereal.

नभस n. निहाते मेघैः नह-असुन् मश्रान्तादेशः; cf. Un. 4. 210] 1 The sky, atmosphere; R. 5. 29; नभध पृथिनी चैव तुमुलो व्यनुनादयन् Bg. 1. 19; वनान्तरे तोयमिति प्रधाविता निराध्य भिनाजनसंनिभं नभः Rs. 1. 11. -2 A cloud. -8 Fog, vapour. - Water. - Period of life, age. -m. 1 The rains or rainy season. -2 The nose, smell. -3 N. of the month of Sravana (corresponding to July-August), (said to be n. also in this sense); प्रत्यासन्ने नमसि दयिताजीवितालम्बनार्थी Me. 4; R. 12. 29; 17. 41; 18. 6; N. 9. 84; श्रावणे तु स्यात्रभाः श्रावणिकश्च सः Ak.; पश्यमोऽयं तु संप्राप्तः नभाः श्यामनभाः शुभः Siva. B. 26. 57. -4 The fibres in the root of the lotus. -3 A spitting-pot.-(du.) Both the worlds, heaven and earth. -Comp. -अम्बुपः the Chataka bird. -केतनः, -पान्यः the sun. -क्रान्तिन m. a lion. -ग a. going in the sky (as a star, god, bird &c.). -गजः a cloud. -गति f. soaring, flying. - चक्ष्म m. the sun. - चमसः 1 the moon. - 2 magic. - चर a. moving in the sky; निकामतप्ता विविधेन वाहिना नमश्रोरेणेन्धनसंभृतेन सा Ku. 5. 23. (-रः) 1 a god or demi-god; नमधरैगीतयशाः स लेमे R. 18. 6. -2 a bird. -तलम् 1 the atmosphere. -2 the lower region of the sky; (लेभे) नमस्तलश्यामतनुं तनूजम् R. 18.6. -दृहः a cloud. -दृष्टि a. 1 blind. -2 looking towards the sky. -द्वीपः, -धूमः a cloud. -नदी the celestial Ganges. -प्राणः wind. -मणि: the sun. -मण्डलम् the firmament, the atmosphere; नेदं नभोमण्डलमम्बुराशिः S. D. 10. वदीपः the moon. -योनिः an epithet of Siva. -रजस् n. darkness. -रूप a. gloomy, dark. -रेपु: f. fog-mist. -लयः smoke. -लिइ a. licking the sky, lofty, very high; cf. अभेनिइ. -वटः atmosphere. -वीषी the sun's path. -भ्वासः wind. -सद् m. 1 a bird. -2 a star. -3 a god; अतीन्द्रियज्ञान-निधर्नभःसदः \$i. 1. 11. -सरित् f. 1 the milky way. -2 the celestial Ganges. — ইথন্ত: an epithet of Siva. — ইথন্তী the sky. - If a. reaching the sky, lofty.

नमस a. Vapoury, misty. -सः 1 The sky. -2 The rainy season. -8 The ocean.

नभसंगमः A bird.

नभस्य a. Vapoury, foggy. स्यः i N. of the month Bhadrapada (corresponding to August-September); अथ नभस्य इव त्रिदशायुधम् R. 9. 54; 12. 29; 17. 41; Bhag. 12. 11. 38. -2 N. of one of the sons of स्वारोचित्र मनु.

नय

नमस्थत् a. 1 Vaporous, misty, cloudy. -2 Young. -m. The wind, air; नभस्वतस्तं कुसुमेषु केलयः N. 1. 97; R. 4. 8; 10. 73; Si. 1. 10.

नभ्य a. Cloudy, misty. -भ्यम् The central part of a wheel; cf. नाभि. तदेतअभ्यम् Bri. Up. 1. 5. 15.

नभाकः 1 Darkness. -2 An epithet of Rāhu. -3 A cloud. - \$ The sky.

निभः A wheel.

नभाज m. A dark cloud.

नम् 1 P., sometimes A. (नमति-ते, ननाम, अनंसीत्, नंस्यति, नत, caus. नमयति-ते or नामयति-ते, but with a preposition नमयति only; desid. निनंसति) also 9 P. (नम्नाति), 4. P. (नम्यति) 1 To bow to, make obeisance to, salute (as a mark of respect) (with acc. or dat.); इयं नमति वः सर्वान् त्रिलोचनवधुरिति Ku. 6. 89; Bg. 11. 37; Bk. 9. 51; 10. 31; 12. 99; Si. 4. 57. -2 To submit or subject oneself, bow down; अशक्तः सन्धिमान् नमेत् Kam. 8. 55. - 9 To bend, sink; go down; अनंसीद्भूभेरेणास्य Bk. 15. 25; नेमु: सर्वदिशः K. 55; उपमति नमति वर्षतिमेघः Mk. 5. 26. -1 To stoop, be inclined. -5 To be bent or curved. -6 To sound. -7 To change a dental to a lingual letter. -Caus. 1 To bond, make curved. -2 To bend (as a bow); न नमयितुमधिज्यमिस शक्तः S. 2. 3. -3 To cause to sink. - To prevent, ward off. - B To subdue, make subordinate; स पुरस्कृतमध्यम्क्रमो नमयामास नृपाननुद्धरन्

नमत a. [नम्-अतच्] Bent, bowed, crooked, curved. —तः 1 An actor. -2 Smoke. -3 A master, lord. -4 A cloud. -तम् Woollen stuff.

नमनम् [नम्-ल्युद्] 1 Bowing down, bending, stooping.

-2 Sinking. -3 A bow, salutation, obeisance. -नः
One who causes to bend or bow; नमयित सम बनानि
मनस्विनीजनमनो नमनो घनमारुतः Si. 6. 30.

नमस् ind. 1 A bow, salutation, obeisance, adoration; (this word is, by itself, invariably used with dat.; तस्मै वदान्यगुर्वे तर्दे नमोऽस्तु Bv. I. 94; नमिक्षमूर्तये तुम्यम् Ku. 2.4; but with क, generally with acc.; मुनित्रयं नमस्कृत्य Sk.; but sometimes with dat. also; नमस्कुमी नुसिंहाय ibid. The word has the sense of a noun, but is treated as an indeclinable.) -2 Vod. Food. -3 A thunderbolt. - A gift, present. - 6 A sacrifice. -Comp. -कारः, -कृतिः f. -करणम् bowing, respectful or reverential salutation, respectful obeisance (made by uttering the word नमस्). -कारी a kind of plant (Mar. নাসান্তু). –কুন a. 1 bowed down to, saluted. –2 revered, adored, worshipped. - 35: 1 a spiritual teacher. -2 a Brahmana. - चमसः i a kind of cake. -2 the meon. -8 magio. -वाकम् ind. uttering the word नमस् i. e. making a low obeisance; इदं कविभ्यः पूर्वेभ्यो नमे।बाकं प्रशास्महे U. 1.1; -m. नाथायाभिरुपासिताय च नमोवाकानधीयीमहि Vis. Guna. 123. - वृष् m. a sacrifice.

नमस a. Favourable, kindly disposed.

नमस्तित, नमस्यित a. Revered, respected, saluted.

नमस्यति Den. P. 1 To bow down to, pay homage to, worship; नमस्यामो देवान् नतु हतविधस्तेऽपि वशगाः Bh. 2. 94. -2 To act humbly towards.

नमस्य a. 1 Entitled to obeisance, revered, respectable, adorable; ब्रह्मभतिथिनमस्यः Kath. Up.; ब्राह्मणा मे महाभागा नमस्याः पुरुषर्वभाः Mb. 12. 59. 109. -2 Respectful, humble. स्या Worship, adoration, reverence, obeisance; त्रियायास्मे धाम्ने प्रविद्वितनमस्योऽस्मि भवते Mahimna. 28.

नमस्य a. Ved. Worshipping, saluting.

निमत a. Bowed, hent down.

नम्य, also नमनीय a. Venerable, respectable; त्वमर्थानां मूलं धनदनसनीया प्रिकमले A. I. 8.

नम्र a. [नम्-र] 1 Bowing, bowing down, bent, inclined, banging down; भवन्ति नम्नास्तरवः फल्मगमेः \$.5.12. स्तोकनम्ना स्तनाभ्याम् Me. 84; Pt. 1.106; Ratn. 1.19. —2 Bowing down, making a low obeisance; अभृत् च नम्नः प्रणिपातशिक्षया R. 3.25; इत्युच्यते ताभिरमा स्म नम्ना Ku. 7.28. —3 Lowly, submissive, humble, reverential; as in माफिनमः Me. 57. —4 Crooked, curved. —6 Worshipping. —8 Devoted or attached to. —Comp. —अङ्ग, —मूर्ति a. bent, stooping. —नासिक a. flat-nosed.

नक्रक a. Bent, stooping. -कः kind of reed.

नम्रता, -त्वस् 1 Obeisance, respect. -2 Submissiveness, humility. -8 Condescension.

निमित a. Bent or bowed down, stooping.

नमुचि: [न मुश्रति] 1 N. of a demon slain by Indra; वनमुचे नमुचेर्रये शिरः R. 9. 22. [When Indra conquered the Asuras, there was only one called Namuchi who strongly resisted and at last captured him. He offered to let Indra go provided he promised 'not to kill by day or by night, with wet or dry'. Indra promised to do so and was released, but he cut off Namuchi's head at twilight and with foam of water (which is neither wet nor dry). According to another version Namuchi was a friend of Indra, and once drank up bis strength and made bim quite imbecile. The Asvins (and Sarasvatī also, as the story goes) then supplied Indra with a Vajra with which be cut off the demon's head]. -2 N. of the god of love. -Comp. -ध्दनः, -हिष्, -हन् m. epithets of Indra; विगृ® चक्रे नमुचिद्विषा बली य इत्थमस्वास्थ्यमहर्निशं दिवः Si. 1. 51.

नमेरः N. of a tree (ध्वाक्ष or सुरपुत्राग); गणा नमेहप्रसवाव-तंसाः Ku. 1.55; 3.43; R. 4.74.

नय् 1 Å. (नयते) 1 To go. −2 To protect.

नय a. [नी भावे अन्] 1 Leading, conducting. -2 A guide. -3 Suitable, right, proper. -य: 1 Guiding,

नरा

Ki. 5. 24.

duct, conduct, way of life as in दुर्नेय. सितोन्नतेनैव नयेन हत्वा कैलासशैलस्य यदप्रशोमाम् Bu. Ch. 1. 3. (b) Prudent or righteous conduct, virtue. नयानयी दण्डनीत्याम् Kau-A. 1. 2. -3 Prudence, foresight, circumspection; तत् तासामुपशान्तये सुमतिभिः कार्यो विशेषात्रयः Pt. 1. 371; 3. 176. -4 Policy, political wisdom, statesmanship, civil administration, state-policy; नयप्रचारं व्यवहारदुष्टताम् Mk. 1. 7; नयगुणीप-चितामिव भूपतेः सद्दपकारफलां श्रियमर्थिनः R. 9. 27; नयशालिभिः Mu. 1. 22. -5 Morality, justice, rectitude, equity; चलति नयात्र जिगीषतां हि चेतः Ki. 10. 29; 2. 3; 6. 38; 16. 42. -8 A plan, design, scheme; हितैः साधुसमाचारैः शाखज्ञैर्मातेशान्तिभः। कर्याचित्र विकल्पन्ते विद्वद्भिश्विन्तिता नयाः॥ Pt. 1. 339; 377; Mu. 6. 11; 7. 9. -7 A maxim, principle. -8 Course, method, manner. -9 A system, doctrine, opinion. -10 A philosophical system; बैशेषिक नये Bhāṣā P. 105. -11 N. of Visnu. -12 A kind of gamo. -Comp. -कोविद, -क a. skilled in policy, prudent. -II a. behaving properly or prudently. चक्क्ष a. having political foresight. wise, prudent; अईणामईते चकुर्मुनयो नयचकुषे R. 1. 55. -नेतृ m. a master in politics. -पीठी the board or cloth on which men are moved in play. -अयोगः political

leading, managing. -2 (a) Behaviour, course of con-

नयकः 1 A skilful manager. -2 One versed in policy, a statesman.

wisdom, statesmanship. -वादिन m. a politician; Pt. 3.

-विद् m., -विद्यारदः a politician, statesman; सन्धिविग्रहिको

कार्यो राम्न नयविशारदः Matsya P. –शास्त्रम् 1 the science

of politics. -2 any work on politics or political econo-

my. -8 a work on morality. -शास्त्रिन् a. just, right-

eous; नयशालिनि श्रिय इवाधिपतौ विरमन्ति न जैवलितुमौषधयः

नयनम् [नी-करणे त्युद्] 1 Leading, guiding, conducting managing. -2 Taking, bringing to or near, drawing; पापापई स्वनंयनं दुस्तरं पार्थिवर्षभैः Ram. 1. 14. 58. -3 Ruling, governing, polity; वाक्यैः पवित्रार्थपदैर्नयनैः प्राकृतैरपि Bhag. 10.50.34. - 4 Obtaining. - 5 The eye. - 6 Passing, spending (as time). -ना, नी The pupil of the eye. -Comp. -अञ्चलः, -अन्तः 1 the eye-corner. -2 a side-glance. -अभिराम a. gladdening the sight, levely to behold. (-मः) the moon. -आमोषिन a. blinding the sight, obscuring. -उत्सवः 1 a lamp. -2 delight of the eyes. -8 any lovely object. -उपान्तः the corner of the eye; नयनोपान्तविलोकितं च यत् (स्मरामि) Ku. 4. 23. न्गोचर a. visible, within the range of sight. -चारतम् the play of the eyes, ogling. -छद: an eyelid. -जम्, -जलम्, -वारि n. tears; देव त्वद्वैरिनारानयननयनजैनिर्ममे नीरिवर्न Sukti. 5.117. -पद: the range of sight. -पटम the cavity of the eye, eye-lid. -प्रबन्धः the outer corner of the eye. -प्रीतिः lovely sight. - ध्रवः the swimming of the eyes. - बुद्बुद्म् an eye-ball. -विषयः 1 any visible object; नयनविषयं जन्मन्येकः स एव महोत्सवः Mal. 1. 36. –2 the horizon. –3 the range of sight. -सलिलम् tears; तस्मिन् काले नयनसन्तिले योषिता सम्बितानाम् (शानित नेयम्) Me. 41.

नयनत्वम् The condition of the eyes; बाध्यजलान्तरित-नयनत्वाभ पश्यामि ते मुखचन्द्रम् ∇e . 6. 39/40.

नरः [नु-नथे-अच्] 1 A man, male person; संयोजयति विद्येव नीचगापि नरं सरित्। समुद्रामेव दुर्धर्ष तृपं भाग्यमतः परम्॥ H. Pr. 5; Ms. 1. 96; 2. 213. -2 A man or piece at chess. -3 The pin of a sun-dial. -4 The Supreme Spirit, the original or eternal man. -8 Man's length (=359. q.v.). -6 N. of a primitive sage. -7 N. of Arjuna; see नरनारायण below. -8 A horse. -9 (In gram.) A personal termination. -10 The individual soul (जीवात्मा); Mb. 12. 280. 50. -Comp. -अङ्गः 1 the penis. -2 eruption on the face. -अध्यः a wretch, miscreant. –अधिपः, -अधिपतिः, -ईंदाः, -ईश्वरः, -देवः, -पतिः, -पालः a king; नरपतिहितकर्ती देष्यता याति लोके Pt. नराणां च नराधिपम् Bg. 10. 27; Ms. 7. 13; R. 2. 75; 3. 42; 7. 62; Me. 39; Y. 1. 311. -अन्तकः death. -अयनः an epithet of Visnu. नराणामयनं यस्मात् तेन नारायणः समृतः Brav. P. -अशः a demon, goblin. -आधार: N. of Siva. (-रा) the earth. -इतर: 1 a being higher than a man, a god; Bhag. 4. 6. 9. -2 an animal. -इन्द्रः 1 a king; R. 2.18. नरेन्द्रकन्यास्तमवाप्य सत्पति तमोनुदं दक्षसुता इवाबभुः 3. 33; 6. 80 ; Ms. 9. 253. **-2** a physician, dealer in antidotes, curer of poisons; तेषु কথি-त्ररेन्द्राभिमःनी तां निर्वर्ण्य Dk. 51; सुनिग्रहा नरेन्द्रेण फणीन्द्रा इव शत्रवः Si. 2.88 (where the word is used in both senses). भाग: a high street, main road. -3 a mineralogist; L. D. B. -उत्तमः 1 an epithet of Visnu. -2 of Buddha. -ऋषमः 'the chief of men', a prince, king. -कपारु: a man's skull. -कीलकः the murderer of a spiritual preceptor. -केश (स) रिन m. 1 Vispu in his fourth incarnation; cf. नरसिंह below. -2 the chief of men. -चिह्नम् the moustaches. -देवः 1 the warrior class (क्षत्रिय); शिष्ट्वा वा भूमि-देवानां नरदेवसमागमे Ms. 11. 82. -2 a king. -धिः the world. निद्वेषु m. a demon, goblin; तेन मूर्धानमध्वेसऋरद्विषः Bk. 15. 94. -नारायणः N. of Krisna. (-णौ dual) originally regarded as identical, but in mythology and epic poetry, considered as distinct beings, Arjuna being identified with Nara and Krisna with Narayana. [In some places they are called देवी, पूर्वदेवी, ऋषी or ऋषिसत्तमी. They are said to have been practising very austere penance on the Himalaya, which excited the fear of Indra, and he sent down several damsels to disturb their austerities. But Nārāyaņa put all of them to shame by creating a nymph called Urvasi from a flower placed on his thigh who excelled them in beauty; cf. स्थान खेळ नारायणमृषि विलोभयन्त्यस्तदूरुसंभवामिमां दृष्ट्वा वीडिताः सर्वी अप्सरस इति V. 1.] -पद्युः 'a beast-like man', a beast in human form. - पुज्याव: 'best of men', an excellent man; शैन्यक्ष नरपुत्रवः Bg. 1 5. -बालिः a human sacrifice. -भुज् a. man-eating, cannibal. - 4: f. the Bharatavarsa, i. e. India. -मानिका, -मानिनी, -मालिनी 'manlike woman', a woman with a beard, masculino woman or an amazon. —माला a girdle of skulls. –मेधः a human saorifice. -यन्त्रम् sun-dial. -यानम् , -रयः, -वाइनम् a

vehicle drawn by men, a palanquin; नर्यानादवातीर्य Parnal. 4.17; Bhāg. 10.59.37. —लोक: 1 'the world of men', the earth, terrestrial world.—2 mankind.—वाहनः an epithet of Kubera; विजयदुन्द्वितां ययुरणंवा घनरवा नर्वाहनसपदः R. 9.11. —विष्यणः a demon, goblin.—वीरः a brave man, hero. —व्याद्यः, —राह्नः an eminent man.—गुरुगम् 'man's horn', an impossibility, a chimera, non-entity. —संस्थाः human society. —सखः an epithet of Narayana; असदा नरसखस्य मुनः सुरक्षा V. 1.3.—सिहः,—हिरः 'man-lion', Visnu in his fourth incarnation; of. तव करकमलवरे नलमद्भुत्वृष्ठं दल्तिहरूव्यकशिप्तनुभृहम्। केशव धृत-तरहरिस्य जय जयदीश हरे॥ Git. 1. —सिहहादशी the 12th day in the light half of भारगुन. —स्कन्धः a multitude or body of men.—हथम् a fight or enmity between man and horse.

नरंधिः Worldly life or existence.

नरंधिपः N. of Visna.

नराशंसः 1 A sacrifice. -2 Agni.

नरी A woman; नम्या नरीभिरमरीद हि सा विरेजे Bv. 3.16.

नर्य a. Ved. [तुम्यो हितं यत्] 1 Suitable to men (as food &c.). -2 Manly, strong. -8 Human. -यै: 1 A man. -2 Indra. -यौ (du.) The two objects of human desire, i. e. Heaven and earth. -यम् 1 A manly deed. -2 A gift for men.

नरकः, -कम 1 Hell, infernal regions (corresponding to the realm of Pluto; there are said to be 21 different parts of these regions where different kinds of tortures are inflicted upon sinners तामिस्न, अन्धतामिस्न, महारौरव, रौरव, नरक, कालसूत्र, महानरक, संजीवन, महावीचि, तपन, संप्रतापन, संहात, काकोल, कुड्मल, प्रतिमार्तिक, लोहशक्कु, ऋजीव, परया, शाल्मली, असितपत्रवन, लोहदारक are the 21 Narakas; cf. Ms. 4. 88-90). -2 A liquor-vessel; नरकं मद्यभाजने Nm. -कः N. of a demon, king of Pragjyotisa. [According to one account he carried off Aditi's ear-rings and Krisna at the request of the gods killed him in a single combat and recovered the jewels. According to another account, Naraka assumed the form of an elephant and carried off the daughter of Visyakarman and outraged her. He also seized the daughters of Gandharvas, gods, men and the nymphs themselves, and collected more than 16000 damsels in his harem. These, it is related, were transferred by Krisna to his own harem after he had slain Naraka. The demon was born of earth, and hence called 'Bhauma']. -Comp. -अन्तकः, -आरि:, -जित्, -रिपु: m. epithets of Krispa; नरकरिएणा सार्ध तेषां सभीमाकेरीटिनाम् Ve. 3. 24. -आमयः 1 the soul after death. - 2 a ghost, spirit. - आवासः an inhabitant of hell. - 5054 a pit in hell where the wicked are tormented (86 such places are enumerated). -देवता 'the deity of hell', Nirriti (निकाति). - रूपिन a. hellish. -पासः the abode in hell. —स्या the Vaitarin I river.

नरकायते Den. A. To resemble a hell.

नराचः N. of a metre of sixteen syllables; भुजतराज-भाषितं प्रकीर्णशास्त्रसागरे लघौ गुरो निरन्तरे सतीह षोडशाक्षरे । प्रताप-वापनिर्जितप्रभाकरप्रकाशहे प्रवृत्तवृत्तराजकं नराचमेव मन्महे ॥

नारिष्यन्तः N. of Vaivasvata Manu.

नरिष्ठा Ved. 1 Sport, pastime. -2 A human sacrifice.

नर्कुटकम् Nose.

नर्त a. [नृत-अनू] Dancing. -तै: Dancing, a dance.

नर्तकः [तृत-कर्तरि ध्वुत्] 1 A dancer; sometimes a dancing preceptor. -2 An actor, mime, mummer; नाराजके जनपदे प्रह्मटनर्दनकः Ram. 2. 67. 15. -3 A bard, herald. -4 An elephant. -5 A king. -6 A peacock. -7 An epithet of Siva. -8 N. of a mixed tribe (देश्यायां रजनाज्जाता नर्तका गाथको भवेत्). -की 1 A female dancer, a singing girl, an actress; रक्षस्य दर्शयत्वा निवर्तते नर्तकी यथा नृत्यात् San. K. 59; Ki. 10. 41; R. 19. 14, 19. -2 A female elephant. -3 A pea-hen (Mar. लांडोर).

नर्तनः [हत्-ल्युर्] A dancer; Mb. 12. 63. 4. -नम् Gestionlation, dancing, dance. -Comp. -शहम्, -शाला a dancing hall. -प्रियः 1 an epithet of Siva. -2 a peacock.

नर्तायेत् m. A dancing-master; अद्य नर्तियतारिम M. 2.

नर्तित a. 1 Danced, made to dance. -2 Dancing, moving to and fro.

नर्तु a. Dancing on the edge of a sword. -f. A female dancer or actress.

नर्द 1 P. (नर्दति, नर्दित) 1 To bellow, roar, sound in general; अनर्दियुः कपिन्यामाः Bk. 15. 35; 15. 40; 15. 28; 17. 40. -2 To go, move.

नदे a. Bellowing, roaring.

नर्टकः N. of a metre of seventy syllables.

नर्दनम् [नर्द-भावे ल्युद्] 1 Bellowing, roaring. -2 Celebrating, praising aloud.

नर्दित a. 1 Sounded, bellowed. -2 Celebrated. -तः A kind of die or a throw at dice; नर्दितद्शितमार्गः कटेन विनिपातितो यामि Mk. 2.8. -तम् Sound, roar, bellowing.

निद्न a. Sounding, roaring, bellowing.

नहिं: (न + ऋदिः) Adversity; ऋदिर्वाऽप्यथवा निर्दिः पर्याय-इतमेव तत् Mb. 12. 224. 86.

नर्ष 1 P. (नर्वति) To go, move.

नर्मः Ved. Sport, pastime.

नर्मेटः 1 A pot-sherd. -2 The sun.

नव

नर्मेठ: [नर्मन्-अठन्] 1 jester. -2 A lecher, rake, liber-

tine. -3 Sport, pastime, amusement. -4 Copulation,

coition. -5 The chin. -6 The nipple.

नर्मन् n. [न-मनिन्] 1 Sport, amusement, diversion, merriment, pleasure, amorous pastime or sport; जित-कमले विमले परिकर्मय नर्मजनकमलके मुखे Git. 12 (कींतुकजनक); R, 19. 28. -2 Jest, joke, humour, wit; पुहत्त्रपुक्ता इव नर्मवादाः Ki. 17. 33. नर्मप्रायाभिः कथाभिः K. 70; 'jocular, humorous'. -Comp. -आलापः a jocular conversation. -उक्तिः a facetious expression. -कीलः a husband. -गर्भ a. humorous, full of humour, witty. (भी:) 1 a secret lover. -2 an action of the hero in an unrecognizable form. –द u. delighting, making happy; नन्दस्तुरनधे तद क्तो नर्मदः प्रणयिनो विजहार Bhag. 10.35.20. (−दः) a jester (= नर्मसचिव g.v.). –दा N. of a river which rises in the Vindhya mountain, and falls into the gull of Cambay. - दाति a. bright with joy, cheerful, merry. (-तिः f.) enjoyment of a joke. -सांचवः, -सुहृद् m. 'a pleasure-companion', an associate of the amusements of a prince or a man of rank; न नर्मसचिवैः साधै किश्वदण्य-प्रियं बदेत् Kām. इदं त्वैदंपर्यं यदुत नृपतेर्नर्मसचिवः सुताद्शना-निमत्रं भवतु Mal. 2.7; तां याचते नरपतेर्नमंसुह् अन्दनो चपसुखेन 1. 11; Si. 1. 59. -साचिव्यम् 1 amusement; flattery. -2 superintendence of a prince's amusements. 一致动: (in drama) the first meeting of lovers beginning with joy but ending in alarm. -रफोट: the first symptoms of love.

नमेय Deno. To entertain; Kau. A. 1. 21.

नमेवत् a. Humorous, witty. -n. A kind of drama.

नर्मायितम् Sport, pastime.

नमेरा 1 A valley, cavity. -2 A bellows. -3 An old woman past menstruction. -4 The plant Surata.

नर्थ See under नर.

नल 1 P. (नलति) 1 To smell, −2 To hind.

नुस्तः 1 A kind of reed; Bhāg. 1. 6. 13; एरण्डभिण्डार्कनकैः प्रभृतैरि संचितैः । दाहकृत्यं यथा नास्ति तथैवाहैः प्रयोजनम् ॥ Pt. 1. 96. -2 N. of a celebrated king of the Nisadhas and hero of the poem called 'Naisadhacharita'. [Nala was a very noble-minded and virtuous king. He was chosen by Damayanti in spite of the opposition of gods, and they lived happily for some years. But Kali-who was disappointed in securing her handresolved to persecute Nala, and entered into his person. Thus affected he played at dice with his brother, and having lost everything, he, with his wife, was hanished from the kingdom. One day, while wandering through the wilderness, he abandoned his wife, almost naked, and went away. Subsequently he was deformed by the serpent Karkotaka, and so deformed he entered the service of king Rituparna of Ayodhya as a horse-

सं. इं. को.... 199

groom under the name of Bahuka. Subsequently with the assistance of the king he regained his beloved and they led a happy life; see ऋतुपणे and दमयन्ती also.] -3 N. of a monkey-chief, son of Visvakarman, who, it is said, built the bridge of stones called Nalasetu or Adam's bridge 'over which Rama passed to Lanka with his army. - IN. of a year (Nm.) - BA measure of length (equal to 4 हस्तs); वेदीमप्टनलोत्सेधाम् Mb. 7. 70. 16. - 8 N. of divine being (पितृदेव). - लम् 1 A blue lotus; नलनीलमूर्तै: Śrīkanthacharita 1.33. -2 Smell, odour. -Comp. -कीलः the knee. -कूब (व) रः N. of a son of Kubera. – বুভা a variety of the hides of aquatic animals; Kau. A. 2. 11. -दम् 1 a fragrant root (उशीर); Ki. 12, 50; N. 4, 116. कतकं नकनखरं नलदं नागकेसरम् Siva. B. 30. 14. -2 the honey of a flower. -3 the flower of Hihiscus Rosa Sinensis (Mar. जास्बंद). -पाईका a sort of mat made of reeds. -मीनः a shrimp or prawn; Rām. 3. 73. 14.

नलकम् 1 Any long bone of the body; Mv. 1. 35; जब्धानलकसुद्यिनीर्मजधाराः पिबन्ति Mal. 5. 17. -2 The radius of the arm. -3 A particular ornament for the nose. नलिकनी 1 The knee-pan. -2 The leg.

नलिका 1 A tube. -2 A tubular organ of the body (नाडी). -3 A quiver. -4 A kind of fragrant substance.

निलनः The (Indian) crane. -नम् 1 A lotus-flower, water-lily. -2 Water. -3 The Indigo plant. (निलेनशयः an epithet of Visau.)

निलेनी 1 A lotus plant; न पर्वताप्रे निलनी प्ररोहित Mk. 4. 17; निकनीदलगतजलमतितरलम् Moha M. 5; Ku. 4. 6. 🗕 🗷 🗛 assemblage of lotuses. -8 A pond or place abounding in lotuses; राजन्ती राजराजस्य नालेनीमिव सर्वतः Ram. 2.95.4; नलिन्यो यत्र कीडन्ति प्रमदाः सुरसेविताः Bhag. 8. 15. 13. 🗝 🗛 lotus or the stalk of it. -5 The celestial Ganges. -6 The intoxicating juic of the cocoa-nut. -7 A myst. -8 N. of one of the nestrils. —9 the city of Indra (মন্দ্রীর্থা); 'वस्वौकसारा श्रीदस्य शकस्य नलिनी पुरी' इति हरिः; Ram. 2. 94. 26. -Comp. - खण्डम्, - बण्डम् a group or assemblage of lotuses. -दलम्, -पत्रम् a leaf of the lotus plant. -हहः an epithet of Brahmā. (-हम्) a lotus-stalk, the fibres of a lotus.

नली f. A kind of perfume or red arsenic.

नल्बः A measure of distance equal to 400 hastas or cubits. -Comp. -वत्मेगा the orange tree.

नव a. 1 New, fresh, young, recent; चित्तयोगिरभव्युनर्नवः ${f R.}$ 19. 46; एते क्यं पुनर्नवीकृताः स्मः ${f S.}$ 5; द्वेशः फलेन हि पुनर्नवतां विधत्ते Ku. 5. 86; U. 1. 19; R. 1. 83; 2. 47; 3. 53; 4. 3, 11; Si. 1. 4; नववयसि Mu. 3. 3.; Si. 3. 31; Ki. 9. 43. -2 Modern. -국: 1 A crow. -2 Praise. -3 A young monk, novice; Buddha. -वम् -ind. Recently, newly, lately, not long ago. -Comp. --अक्गी a woman. नवाडी कुरन्नी दुगन्नीकरोतु Jagannātha. –अन्नम् 1 new rice or grain.

-2 a ceremony performed on first eating the new rice. -अम्बु u. fresh water. -अहः the first day of a fortnight. -इतर a. old; न च योगविधेर्नवेतरः स्थिरधीरा परमात्म-दर्शनात् (विरराम); R. 8. 22. -उद्भुतम् fresh butter. -ऊढा, -पाणिप्रहणा i a newly married woman, a bride; आस्तां मानसतुष्टये सुकृतिनां नीतिर्नवोदेव वः H. 1. 185. Bh. 1. 4; नवपाणि-प्रहणां वधूमिव (सदयं बुभुजे) R. 8, 7. -2 a kind of heroine (in dramas); "लज्जाभरपराधीनरतिर्नवोढा"; बलाशीता पार्श्व मुख-मनुमुखं नैव कुरुते, धुनाना सूर्धानं क्षिपति बदनं चुम्बनविधौ । हृदि त्यस्तं हस्त क्षिपति गमनारोपितमना, नवोद्धा वोद्धारं रमयति च सन्तापयति च 🏿 Ras. M. –कारिका, –कालिका, –फलिका 🚹 a woman newly married. -2 a woman in whom menstruction has recently commenced. - ITA: a fresh student, novice, tyro. - glu: N. of a place (modern Nuddea, at the confluence of भागीरथी and जलक्षी). -नी f., -नीतम् fresh butter; अहो नवनीतकल्पहृदय आर्यपुत्रः M. 3. दुग्धोत्थं नवनीतं तु चक्षुष्यं रक्तिपत्तनुत् Ayurveda. ेथेनः A cow made of butter, fit to be offered to a Brahmana. -नीतकम्, नीतजम् 1 clarified butter. -2 fresh butter. - पाইক: a new teacher. - प्रस्ता a woman who has lately brought forth (a child). -प्राश्तनम् eating of new rice. -मिह्नका, -मालिका a kind of jasmine. -यज्ञः an offering of the first fruits of the harvest. —योवनम् fresh youth, bloom or prime of youth. (ना) a young woman. -रजस् f. a girl who has recently menstruated. -वधूः, -वरिका 1 a nowly-married girl. -2 a daughter-in-law. -वहासम् a kind of sandal. -वस्त्रम् new cloth. -शस्यम् the first fruits of the year's harvest. -शशिभृत् m. an epithet of Siva; रक्षाहेतोर्नवराशिभूता वासवीनां चम्नामस्यादित्यं हुतवहसुखे संभृतं तिद्ध तेजः Me. 45. -श्राद्धम् a श्राद्ध performed on odd days after death i. e. on the third, fifth, seventh, ninth, eleventh. न्सारः a kind of Aynrvedic decection; नवसारा भवेच्छद्धश्रुर्णतोयैर्विपाचितः । दोलायन्त्रेण यत्नेन भिषाभियौगसिद्धश्रे॥ Vaidyachandrika. - स्तिका 1 a milch-cow. -2 a woman recently delivered.

नवता, -त्वम् Freshness, novelty; क्षणे क्षणे वन्नवतामुपैति तदेव रूपं रमणीयतायाः \$i. 4. 17.

नचनम् The act of praising or extolling.

नवीक 8 U. 1 To make new, renew, revive. -2 To refresh.

नवीन, नव्य a. 1 New, fresh, recent नवीननीरदश्यामं रक्तपङ्कालोचनम् Brav. P. 2. 16; 3. 36. -2 Modern.

नवीसावः Becoming news renovation.

नवन num. a. (always pl.). Nine; नवति नवधिकाम R. 3. 69; see comp. below. (At the begining of comp. नवन् drops its final न्). —Comp. —अङ्गः a kind of Ayurvedic mixture; विश्वामृताब्दभूनिम्बैः पद्ममृत्लीसमन्दितैः। इतः कथायो हन्त्याशु वातिपतीद्भवं ज्वरम् Vaidyakam. —अद्गीतिः /. eighty-nine. —आर्चिस् m., —दीधितिः the planet Mars.—कपासः (नवकपालेषु संस्कृतः) a cake-offering prepared and presented on nine poteherds; Ait. Br. 1. 15;

-कृत्वस् ind. nine times. -प्रहाः m. (pl.) the nine planets. (the sun, the moon, 5 planets, राह and केंद्र); see under प्रह. - मच nine-fold, consisting of nine. - चिण्डिका f. the nine चण्डिकाs (शैलपुत्री, ब्रह्मचारिणी, चन्द्रघण्टा, कृष्माण्डा, स्कन्द-माता, कात्यायनी, महागौरी, कालरात्रि, सिद्धिदा); Chandi Patha. −चरवारिश a. forty-ninth. –चरवारिशत् f. forty-nine. -छिद्रम्, -द्वारम् the body (having nine apertures; see ख). नवद्वारे पुरे देही नैव कुर्वन् न कारयन् Bg. 5. 13. - त्रिका a. thirty-ninth. - विश्वत f. thirty-nine. - दश a. nineteenth. -द्शन (pl.) nineteen. -दुर्गो Durgā in her nine forms. हे. ह. (कुमारिका, त्रिमूर्ति, कल्याणी, रोहिणो, काली, चण्डिका, शांभवी, हुगों, भदा). -धातु 🖚 Nine metals; हेमतारारनागाश्च ताम्ररक्ने च तीक्ष्णकम् । कांस्यकं कान्तलोहं च धातवो नव कीर्तिताः।। - नवितिः 🏸 ninety-nine. -निधि m. (pl.) the nine tressures of Kubera. i. e. महापद्मश्र पद्मश्र शक्त्वो मकरकच्छपी ! मुक्टद्कृन्द-नीलाख खर्वश्र निधयो नव॥ -पश्चमम् an inauspicious combination of प्रहेंs a particular type of राशिकूट; पाणिप्रही यदि भेवेन्नवपन्नमर्क्षे सन्तानहानिमनुला मुनयो वदन्ति Jyotistattvam. -पञ्चादा a. fifty-ninth. -पञ्चादात् /. fifty-nine. -रत्नम् i the nine previous jewels; i. e. मुक्तामाणिक्यवैद्यंगोमेदा वज्र-विदुमौ । पद्मरागो मरकतं नीलश्रेति यथाकमम् ॥ -2 'the nine gems' or poets at the court of king Vikramaditya: - भन्यन्तरि-क्षपणकामरसिंहराङ्कुवेतालभद्दघटक्परकालिदासाः । स्यातो मिहिरो नृपतेः सभायां रत्नानि वै वरहिर्नन विकमस्य ॥ -रसाः m. (pl.) the nine sentiments in poetry; see under अष्टरस and रस also. -रात्रम् 1 a period of nine 12ys. -2 the first nine days of the month of Asyma held sacred to Durga. -विश a. twenty-ninth. -विशतिः f. twenty-nine. -विध a. nine-fold, of nine kinds or sorts. $^{\circ}$ अन्नानि $_{n}.$ $(p]_{\cdot}) = सूप, शाक, मिष्टान्न, जैमन (ओदनादि),$ उपदंश (मूलकादि), वितर्देश (pickles etc.), सन्धान (मयादि), रोचन (pickled raw fruit, Mar. कोशिबीर), व्यञ्जन (flower boiled in buttermilk etc.). - - an epithet of Visnu. -शतम् 1 one hundred and nine. -2 nine hundred. ~शक्तिः m. N. of Visnu or Siva. −शक्तयः f. (pl.) nine शक्ति_{8 रे. ट}. प्रभा, माया, जया, स्क्ष्मा, त्रिशुद्धा, नन्दिनी, सुप्रभा, विजया, सिद्धिदा. -शायकः N. given to nine inferior tribes; they are:— गोपो माली तथा तैली तन्त्री मोदकवाठजी। कुलालः कर्मकारश्च नापितो नवशायकाः || Parasara. -पार्धः f. sixty-nine. -सप्तिः seventy-nine. -सरः, -रम् a kind of ornament consisting of nine pearls.

नवक a. consisting of nine. -कम् The aggregate of nine.

नवत a. (-ती f.) Ninetieth. -तः 1 An elephant's painted housings. -2 A woollen cloth, blanket. -3 A cover, wrapper in general.

मधातिः f. Ninety; नवनविश्वतद्रव्यकोटीश्वसस्ते Mu. 3. 27; R. 3. 69.

नवतिका 1 Ninety. -2 A paint-brush (said to contain 90 hairs).

नवधा ind. In nine ways, ninefold.

नहुषः

नवम a. (-मी f.) Ninth. -मी The ninth day of a lunar fortnight.

नवशः ind. By nines.

नश् I. 4 P. (नश्यित, ननाश, अनशत, नक्ष्यित, नशिष्यित नष्ट; caus. नाश्यित; desid. निनक्षिति, निनशिषति) 1 To be lost, to disappear, vanish, become invisible; धुवाणि तस्य नश्यन्ति H. 1; तथा सीमा न नश्यिति Ms. 8. 247; Y. 2. 58; अणनष्टदृष्टितिमरम् Mk. 5. 24. -2 To be destroyed, to perish, die, be ruined; जीवनाशं ननाश च Bk. 14. 31; Ms. 8. 166; 7. 40; Mu. 6. 8. -3 To run away, fly away, escape; नश्यन्ति चृन्तिन दश्शं कपीन्द्रः Bk. 10. 12; नेशुश्चित्रा निशाचराः 14. 112; Ratn. 2. 3. -4 To be frustrated, become unsuccessful. -Caus. 1 To cause to disappear. -2 To destroy, remove, efface, drive away, cause to fly away. -3 To violate (as a virgin). -4 To cause to be lost, lose. -6 To forget. -8 To extinguish, put out (as fire). -II. 1 U. (नशित-ते) Ved. 1 To reach, attain. -2 To meet with, find.

नश् f., नशः, नशनम् Destruction, perishing, loss, disappearing; प्रतीक्षन्गिरिशादेशं स्ववीर्यनसनं कृषीः Bhag. 10. 62. 12.

नइयत्प्रस्तिका A woman who brings forth a dead child.

नश्वर a. (-री f.) [नश्-करप्] 1 Perishable, transitory, evanescent, transient, frail; निखलं जगदेव नश्वरम् R. G. -2 Destructive, mischievous.

नष्ट p. p. [नश्-क] 1 Lost, disappeared, vanished, invisible; गगनमिद नष्टतारम् Pt. 5.6; 2.167. -2 Dead, perished, destroyed. -3 Spoiled, wasted. -4 Fled or run away; नष्टं वर्षधरैर्मनुष्यगणनाभावादकृत्वा त्रपाम् Ratn. 2. 3. -6 Deprived of, free from (in comp.) -6 Deprayed, corrupted, debauched. - EH 1 Destruction, loss. -2 Disappearance. -Comp. -अग्नि: a householder who has lost his consecrated fire (it being extinguished). -अर्थ a. reduced to poverty (having lost one's wealth). -आतङ्कम् ind. without anxiety or fear; नष्टातङ्कं हरिणशिशनो मन्दमन्दे चरन्ति S. 1. 15 (v. l.). -आत्मन् a. deprived of sense or mind. -आप्रिस्त्रम् booty, plunder; -आराङ्क a. fearless, secure, free from fear; S. 1. 15. -इन्द्रकला the day of new moon. - इन्द्रिय a. deprived of senses. -किय a. ungrateful. -कीण a. devoid of angles (Mar. पैन्द्र नसलेला); Kau. A. 2. 11. — बन्द्र: The fourth तिथि, bright and dark, of the month of Bhadrapada when it is considered inauspicious to look at the moon. -चयाँ playing of hide and seek. -चेतन, -चेष्ट, -संभ a. one who has lost his senses, unconscious, insensible, fainted. -चेष्टता universal destruction. -जन्मन् n., -जातकम् subsequent calculation of a lost nativity. - द्वार a. sightless, blind. -धी a. unmindful, forgetful; अकरोद्दष्ट-दोषाणां तेषामेव च नष्टधीः Raj. T. 5. 300. - श्रीज a. impotent. -रूप a. invisible -स्मृति a. forgetful.

नष्टिः f. Loss, destruction; रक्षःपतिः स्वबलनश्चिमवेश्य रुष्टः Bhag. 9. 10. 21.

नशाकः A kind of crow.

नस् 1 ति. (नसते) Ved. 1 To approach, go towards.
-2 To copulate. -8 To be crocked or curved, to bend.

नस् f. The nose (a word optionally substituted for नासिका after acc. dual); यथा गावी नसि प्रोताः Bhag. 1. 13. 41. —Comp. —अद्भाद a. small-nosed.

नसा The nose.

नस्तः The nose. -स्तम् A sternutatory, snuff. -स्ता A hole bored in the septum of the nose. -Comp. -ऊतः an ox led by a string through the nose.

न्स्तम् ind. From the nose; Y. 3. 127.

नस्तकम् A hole bored in the septum of the nose (of cattle).

नस्तित a. Nozzled (with a string through the nose).

नस्य a. [नासिकायै हितं तत्र भनं वा यत् नसादेशः] Nasal. —स्यम् 1 The hairs in the nose. —2 A sternutatory; कुरुते मृढ एवं हि यः श्रेयो नाधिगच्छति । धूपैरजनयोगैश्च नस्यकर्मभिरेन च ॥ Mb. 12. 14. 34. —स्या 1 The nose. —2 The string through the nose of an animal; नस्यागृहीतोऽपि धुवन्विषाण-योगुंगम् \$i. 12. 10.

नह 4 U. (नहाति-ते, नद; desid. निनत्सति-ते) 1 To tie, bind, bind on or round or together, gird, round; शैलेयनदानि शिलातलानि Ku. 1. 56; R. 4. 57; 16. 41. -2 To put on (oneself), to dress, arm oneself (Atm). -Caus. To cause to put on. -With अप to untie. -अपि (अपि being often changed to पि) 1 to fasten, gird round, hind; आतिपनदान वल्कलन S. 1; मन्दारमाला हरिणा पिनदा S. 7.2. -2 to put on, wear; कवचं पिनदा Bk. 3. 47. -3 to cover, envelop; कुसुमसिव पिनदां पाण्डपत्रोदरेण S. 1. 19.

नहि ind. Surely or certainly not, by no means, not at all; आशंसा नहि नः प्रेते जीवेम दशमूर्धनि Bk. 19. 5

नहुस् m. 1 A neighbour. -2 A man.

नहुष: N. of a king of the lunar race, son of Ayus and grandson of Purūravas and father of Yayāti. [He was a very wise and powerful king, and when Indra lay concealed under waters to expiate the sin of having killed the demon Vritra, a Brāhmaṇa, he was asked to occupy his seat. While there he thought of winning the love of Indrāṇī and caused the seven sages to convey him in a palanquin to her house. On his way he asked each of them to be quick using the words 'sarpa', 'sarpa', (move on, move on), when one of the sages (Agastya?) oursed him to be a 'sarpa' (serpent). He fell down from the sky, and remained in that wretched state till he was relieved from it by Yudhişthira.]

नाग

नहुष्य a. Ved. Human, आदी विश्वा नहुष्याणि जाता Rv. 9. 88. 2. -ष्य: A man.

ना No, not (= न q.v.).

नाक a. [न कम् अकं दुःखम्; तन्नास्ति यत्र नम्नादिःयादि नि॰ प्रकृतिभावः] Happy, painless; तन्नाकं तद्विशोकम् Ch. Up. 2.10.5.
-कः 1 Heaven; आनाकरथवर्तमनाम् R. 1.5; 15.96. -2 Vault
of heaven, upper sky, firmament. -3 The sun. -Comp.
-आपगा the heavenly Ganges. -देशः, -देश्वरः N. of
Indra. -ओकस् m. a god. -चरः 1 a god. -2 a demigod;
-चदी the heavenly Ganges. -नायः, -नायकः an epithet
of Indra; नाक्नायकनिकेतनमाप N. -नारी an Apsaras. -पृष्टम्
1 the uppermost heaven. -2 the vault of heaven. -छोकः
the heavenly world. -चनिता an Apsaras. -सद् m. 1 a
god; सन्तर्पणो नाकसदां वरेण्यः Bk. 1. 4. -2 a Gandharva;
शिलाघनैन्निकसदागुरःस्थलैः Ki. 8. 32.

नाकिन m. A god; Si. 1. 45; इत्थेवमुक्तः स नरेन्द्रनाकी Ram. 7. 77. 21. - a. Dwelling in heaven.

नाकुः 1 An ant-hill. -2 A mountain. -3 A sage. मुनिवल्मीकयोः शेले नाकुः स्यात् Nm. -Comp. -सप्रन् m. a anaka.

नाकुली The ichneumon plant (Mar. मुंगुसबेल).

नाक्षत्र a. (-श्री f.) [नस्त्राणाभिदम्-अण्] Starry, sidereal. -त्रः an astronomer or astrologer; आह्रायका देवलका नास्त्रा प्रामयाजकाः। एते ब्राह्मणचाण्डाला महापथिकपञ्चमाः।। Mb. 12. 76. 6. -त्रम् A month computed by the moon's passage through the 27 lunar mansions, a month of 30 days of six Ghațis each; नाडीपष्टण तु नाक्षत्रमहोरात्रं प्रकीर्तितम् Sūrya S.

নামানিক a. (-ফা f.) [নহারাবাবান:-তম্] Sidereal. -ক: A month of 27 days (each day being the period of the moon's passage through a lunar asterism). -কী The state (ব্যা) which a man suffers agreeably to the asterism presiding over his nativity.

नाग a. (-गी f.) Serpentine, formed of snakes, snaky. -2 Elephantine, -गः [न गच्छति इत्यगः न अगो नागः] 1 A snake in general, particularly the cobra; नासुरोऽयं न वा नागः Ki. 15. 12. -2 A fabulous serpentdemon or semi-divine being, having the face of a man and the tail of a serpent, and said to inhabit the Pātāla; अनन्तश्वास्मि नागानाम् Bg. 10. 29; R. 15. 83. -8 An elephant; दिक्नागानां पथि परिहरन् स्थूलहस्तावलेपान् Me. 14, 36; Si. 4, 63; V. 4, 25, -4 A shark. -6 A cruel or tyrannical person. -6 (At the end of comp.) Any pre-eminent or distinguished person, e. y. पुरुषनागः. -7 A cloud. -8 A peg projecting from a wall to hang anything upon. -9 N. of several plants as Mesua Roxburghii, Rottlera Tictoria, Piper betel; (Mar. नागचाफा, नागकेशर, पानवेल, नागरमोधा etc.); Bhag. 8.2.18; Ram. 7. 42. 4. -10 One of the five vital airs of the body, that which is expelled by eructation. -11 The number seven', -12 A trumpet (see नागवेला). -गम् 1 Tin.

-2 Lead. -3 One of the astronomical periods (Karanas) called yq. -4 The effects of that period on anything done during it. -6 The asterism called আন্তমা. -6 A captivating act of females (स्रोबन्यः), gesticulation; L. D. B. −7 A kind of coitus; Nm. → 11 A female Nāga. -2 A female elephant; - Comp. - अउन्। Hastinapura. -अङ्गना 1 a female elephant. -2 the proboses of an elephant. –अञ्चला, –अञ्जना = नागयष्टि q. v. -अञ्जना a female elephant. -अधिपः an epithet of Sesa -अन्तकः, -अरातिः, -अरिः 1 an epithet of Garuda. -2 a peacock. -3 a lion. -अशनः 1 a peacock; Pt. 1. 159. -2 an epithet of Garuda. -3 a lion. -आख्यः = नागकेसर q. v. -आननः an epithet of Ganesa. -आनन्दम् a drama by Sriharsa, -आरु a. Riding upon an elephant. -आह: Hastināpura. - वन्द्रः । a lordly or superior elephant; नागेन्द्रहस्तास्त्वचि कर्कशत्वात... कदलीविशेषाः Ku. 136. -2 Airāvata, Indra's elephant; कुथेन नागेन्द्रमिवेन्द्रवाहनम् Si. - 8 an epithet of Sesa. - हेराः 1 an epithet of Sesa. -2 N. of the author of Parihhasendusekhara and several other works. -3 N. of Patanjali. -उदम्, -उदरम् 1 a breast-plate. -2 a peculiar disease of pregnancy (गर्भीपद्रवभेद). -कन्यका, -क्रन्या a serpent-virgin. -कर्णः the castor-oil plant. −किजल्कः ≔ नागकेसर q. v. –कुमारी Rubia Munjista (Mar. मंजिष्ठ). -केतु: An epithet of Karna (१); समरमधि-गतार्थः प्रस्थितो नागकेतुः Karnabhara 1. 3. - केसरः N. of a tree with fragrant flowers, Mesua Roxburghii; कतके नक्रनखरं नलदं नागकेसरम् Siva B. 30. 14. -रम् a kind of steel. -गर्भम् red lead. -चूड: an epithet of Siva. -जम् 1 red lead. -2 tin. - जिहिका red arsenic. -जीवनम् tin. (-नः) orpiment. -दस्तः, -दन्तकः 1 ivory. -2 a peg or bracket projecting from a wall and used to hang things upon; N. 18. 15. -दन्ती 1 a kind of sun-flower.-2 a harlot. -द्वीपम् N. of a दीप in Bharatavarsa. -नक्षत्रम्, -नायकम् the constellation called A sless. (-कः) the lord of serpents; अन्नतो वासुकिः पद्मी महापद्मोऽपि तक्षकः ! कर्कोटः कुलिकः शङ्ख इत्यष्टे। नागनायकाः ।। Trikandasesa. नामकम् Tip. नामन् m. holy basil (तुलसी). -नासा the proboscis of an elephant. -नियंह: a large pin or bracket projecting from a wall. -पञ्चमी 1 N. of a festival on the fifth day in the bright half of Sravana. -2 the fifth day in the dark half of Asadha. - Tid: an epithet of (1) Airavata. (2) Sesa. -पदः a mode of sexual enjoyment (रतिबन्ध). पादौ स्कन्धे तथा हस्ते क्षिपेछिन्नं भगे लघु । कामयेत् कामुको नार्। बन्धे नागपदो मतः ॥ Ratimanjari. -पणी the betel plant. -पादाः 1 a sort of magical noose used in battle to entangle an enemy. -2 N. of the noose or weapon of Varuna. -पादाकः a kind of coitus (रतिबन्ध). स्वजक्षाद्वयमध्यस्थां हस्ताभ्यां धारयन् कुचौ । रमेश्रिःशक्कितो नारी बन्धोऽयं नागपाशकः॥ Ratimanjari. - 1 Hastinapura. - 2 N. of a city in Pātāla. - पुरुष: 1 the Champaka tree. -2 the Punnaga tree. - जन्धः 1 a snake as a chain. - 2 N. of a metre, resembling the coilings of a snake. - बन्धकः

an elephant-catcher. -ৰন্ধ: the holy fig-tree. -ৰন্ধ: an epithet of Bhīma. - भूपण: an epithet of Siva. -मण्डलिकः 1 a snake-keeper. –2 a snake-catcher. –महः an epithet of Airavata. -HIC a species of pot-herb (Mar. माका). -यष्टिः f., -यष्टिका 1 a graduated pole or post for showing the depth of water in a newly-dug pond. -2 a boring-rod driven into the earth. - रक्तम. -ব্যু: red lead. -ব্ৰে: the orange. -ব্যা: 1 an epithet of Sesa. -2 a large olephant; अधरतात्रागराजाय सोमायोर्ध्व दिशं ददौ Hariy. -रिपु: (800 नागान्तकः) Garuda; शाईचकायुधः खड्गी सर्वनागरिपुध्वजः Mb. 13. 147. 15. -रुकः the orange tree. —उता 1 the penis. —2 the piper betel. —बहुरी, -बही piper betel. -बेला the hour when a serpent-like instrument is blown; नागवेलायामागन्तव्य। यस्मिन् प्रामे न नागाः.....तरिमन्नपि स एव कालः । तन्न हि आगमनं क्रियते । SB. on MS. 10. 8. 69. - esta: the world of serpents, the race of serpents collectively, one of the regions below the earth called Patala. - वारिकः 1 a royal elephant. -2 an elephant-driver. -3 a peacock. -4 an epithet of Garuda. -6 the chief of a herd of elephants. -6 the chief person in an assembly. -वीथी that part of the moon's path which contains the asterisms अश्विनी, भरणी and कृत्तिका; अश्विनी कृत्तिका याम्या नागवीयीति शब्दिता V. P. -संभवम्, संभूतम् red lead......मिश्रष्टां नागसंभवम् Siva. B. 30. 19. -साह्यम् Hastināpura.

नागिन m. An epithet of Siva.

नागर a. (-री f.) [नगरे भवः अण्] 1 Town-born, town-bred. -2 Relating to a town, civic. -3 Spoken in a town. - 4 Polite, civil. - 5 Clever, sharp. - 8 Bad, vile, one who has contracted the vices of a town. नाग-न्तगरयोर्मध्ये वरं नागो न नागरः। नागो दशति कालेन नागरस्तु पुनः अनः ‼ Subhāṣita. −7 Nameless. ←ः 1 A citizen (पीर); यः पण्यत्वीरतिपरिमलोदारिभिर्नागराणामुहामानि प्रथयति शिलावैश्मार्भ-र्योवनानि Me. 25; Santi. 4. 19; Bhag. 10. 56. 17. -2 A hushand's brother. -3 A lecturer. -4 An orange. -6 Fatigue; hardship, toil. -8 Desire of final beatitude. -7 A term applied to a prince engaged in war under certain circumstances and also to a planet when in opposition to other planets (in astrol.) -8 Denial of knowledge. -रम् 1 Dry ginger; खर्बूरं मारिचं पूर्णं देवदारु च नागरम् Siva B. 30, 16, पिप्पली सैन्धवं चैव नागरं च गुडान्वितम्। प्रातर्दत्तं तुरङ्गाणां नस्यं श्लेष्मविनाशनम् ।। Sālihotra. -2 A kind of coitus. -3 One of the three styles of architecture; it is quadrangular in shape; चतुरस्राकृति यसु नागरं तत् अकीर्तितम् Mana. 18. 94. -री 1 The character in which Sanskrit is generally written; of. देवनागरी. -2 A clever, intriguing or shrewd woman; हन्ताभीरीः समरतु स कथं संश्तो नागरीभिः Ud. D. 16. -3 The plant स्तुही. -Comp. -आ事म dry ginger.

नागरक, नागरिक a. [नगरे भवः वुष्] 1 Town-bred, town-born. -2 Polite, courteous, courtly; नागरिकरूत्या संज्ञापयैनाम् S. 5; साधु आर्य. नागरिकोइसि V. 2. -3 Clever,

shrewd, cunning (विद्या). —कः 1 A citizen. —2 A polite or courteous man, a gallant, one who shows exaggerated attention to his first mistress while he is courting some one else. —3 One who has contracted the vices of a town. —4 A thief. —5 An artist. —6 The chief of the police; V. 5; Ś. 6. —7 A city-superintendent; cf. नागरिक-प्राणिधः Kau. A. —8 A kind of coitus; ऊरम्लोपरि स्थित्व योषिद्रद्वयं रमेत्। श्रीवां श्रुता कराभ्यां च बन्धां नागरको मतः॥ Ratimañjarī. —9 (pl.) planets opposite to each other. —कम् 1 Dry ginger. (—रिकम्) The toll levied from a town. —Comp. — चृत्तिः a courtly manner or style; नागरिकवृत्या संज्ञापयेनाम् Ś. 5. 1/2.

नागरता Cleverness, dexterity.

नागरेयक a. (-की f.) [नगर्या भवः ठकम्] Bolonging to a town, civic.

नागरीटः, -नागवीटः 1 A libertine, rake. -2 A paramour. -3 A match-maker

नागरकः Orange.

नागर्यम् Shrewdness, cleverness.

नागार्जुनः N. of an ancient Buddhist teacher of the rank of बोधिसत्व.

नागोजीभट्टः N. of a grammarian.

नाचिकेतः f Fire; ततो मया नाचिकेतिश्वतोऽभिरिनित्यैर्द्रव्यैः Katha 1. 2. 10. –तम् N. of an उपाख्यानः; नाचिकेतमुपाख्यानं मृत्युप्रीक्तं सनातनम्। उक्त्वा श्रुत्वा च मेधावी ब्रह्मलोके महीयते ॥ Kath. 1. 3. 16.

नाट: [नट्-घम्] 1 Dancing, acting. -2 N. of the Karnātaka country.

नाटकम् [नर्-जुल्] 1 A play, drama (in general).

-2 The first of the 10 principal kinds of dramatic composition; for definition and other information see S. D. 277, where 36 लक्षणंड of a नाटक are given.

-कः An actor, a dancer; वधूनाटकसंघेश्व संयुक्तां सर्वतः प्रीम् Ram.

1. 5. 12. -की The court of Indra. -Comp. -प्रपञ्चः the arrangement of a drama. -विधिः dramatic action.

नाटकीय a. [नाटक-छ] Pertaining to a drama, dramatic; पूर्वरज्ञः प्रसंगाय नाटकीयस्य वस्तुना Si. 2. 8. —या An actress or dancing girl.

नाटार: [नटपा अपत्यं धारक्] The son of an actress.

नाटिका A short or light comedy, one of the Uparnpakas, q. v.; e. g. the Ratnavalī, Priyadarsika or Viddhasalahanjikā. The S. D. thus defines it नाटिका कल्लप्तवृत्ता स्यात् स्रीप्राया चतुरक्किका। प्रख्यातो धीरलिटतस्तत्र स्यात्रायको नृपः ॥ स्यादन्तः पुरसंबन्धा संगीतन्यापृताऽथवा। नवानुरागा कन्याऽत्र नायिका नृपवंशजा। संप्रवर्तेत नेतास्यां देन्यास्तासेन शक्कितः। देवी पुनर्भवेजज्येष्टा प्रगल्भा नृपवंशजा।। पदे पदे मानवती तद्वशः संगमा हयोः। धृतिः स्यात् कौशिकी स्वल्पविमर्शाः संधयः पुनः॥ 539,

नाटितकम्

नाटितकम् A mimic representation, a gesture, gesticulation; भीतिनाटितकेन S. 5.

नाटेयः, -रः [नटण अपत्यं डक् दूक् वा] The son of an actress or dancing girl.

नाट्यम् [नटस्येदं कृत्यं ष्यस्] 1 Dancing. -2 Dramatic representation, gesticulation, acting; नाट्ये च दक्षा वयम् Ratn. I. 6; नूनं नाटेषे भवति च चिरं नोर्वशी गर्वशीला Vikr. 18.29. -3 The science or art of dancing or acting, scenie art; नाट्यं भित्ररुचेर्जनस्य बहुधाप्येकं समाराधनम् M. 1. 4. - The costume of an actor; न तस्यसे मूढदशा नटो नाट्यधरो यया Bhag. 1. 8. 19. - ट्याः An actor. - Comp. - अङ्गानि n. (pl.) ten अंतs of नाट्य i.e. गेयपद, स्थितपाद्य, आसीन, पुष्पगण्डिका, प्रच्छेदक, त्रिगुढक, सैन्धव, द्विगूढक, उत्तमोत्तमक, उक्तप्रयुक्त. -आगारम् a dancing room. -आचार्यः a dancing preceptor. -उक्तिः f. dramatic phraseology (as : स्वगत, प्रकाश, अपवाहित, जनान्तिक). -धार्मिका, -धर्मी the rules of dramatic representation. - श्रियः an epithet of Siva. - रासकम् a kind of play consisting of one act; S. D. -वेद: the science of drama and dancing. -वेदी a stage, scene. - रााला 1 a dancing-hall. -2 a theatre. -शास्त्रम् 1 the dramatic science, dramaturgy. -2 a work on dramatic representation.

नाड = नाल q. v.

नाडि:, -डी f. 1 The tubular stalk of any plant. -2 The hollow stalk of a lotus &c; स इत्यमुद्रीक्य तदब्द-नालनाडीभिरन्तर्जलमाविवेश Bhag. 3. 8. 19. -3 Any tubular organ of the body (such as an artery, vein); षडियकदेशनाडीचकमध्यस्थितात्मा Mal. 5.1, 2. - A pipe, flute. -5 A fistulous sore, fistula, sinus. -6 The pulse at the hand or foot. -7 A measure of time equal to twonty-four minutes. -8 A period of time = \frac{1}{2} Muhūrta. -9 A sort of bent grass. -10 A juggling trick. -11 A leather-string; L. D. B. -12 A weaver's implement; L. D. B. -Comp. - = 本本共 a group of tuhular organs of the body such as: मूलाधार, स्वाधिष्ठान, मणिपुर, अनाहत, विशुद्धि, आज्ञाचक, सदस्राधार; Pātafijala; पडधिकदशनाडीचकमध्यस्थितात्मा Mal. 5. 1. - चरणः a bird. - चीरम् 1 a small reed. - 2 a tube round which the woof is wound. -जङ्घः 1 a erow. -2 a kind of erane; नाडीजक्यो निजम्ने कृततदुपकृतिर्यत्कृते गोतभेन Nag. 4. 15. -तरङ्गः 1 an astrologer. -2 a dehaucher, ravisher. -नक्षत्रम् = जन्मनक्षत्र q. v. -परीक्षा feoling the pulse. -पात्रम् a kind of water-clock. -मण्डलम् the celestial equator. -यन्त्रम् any tuhular instrument. -वस्रयम् equinoctical circle. -वणः sinus, an ulcer, a fistula. -खंदः steam-bath through tuhes.

नाडिका 1 A tubular organ &c.; see नाडि. -2 A Ghatika or 24 mirutes; नाडिकाविच्छेटपट्ट: Mal. 7; Bhag. 3. 11. 8; K. 13. 70; दशनाडिका: पूर्णा: | अतिकामति स्नानवेला ! Abhiseka 1. -8 A hollow stalk in general. -4 A fistulous sore. -6 A ray of the sun. -6 A gong (on which the hours are struck). -7 A measure of length = \frac{1}{2} Danda.

नार्डि (डी) धम a. Causing a movement of the tubular organs (as fright &c.); नार्डिधमेन श्वासेन K. 353; कथं नार्डिधमान मार्गानागनी विषमोपलान् Bk. 6.94. – मः A goldsmith.

नार्डिधय a. Drinking or sucking through a tube.

नाडीका The wind-pipe or throat.

नाडिकेलः = नारिकेल q. v.

नाणकम् A coin, anything stamped with an impression; एवा नाणकमोधिका मकशिका Mk. 1. 23; Y. 2. 240. -Comp. -परीक्षा the testing of coin, assaying. -परीक्षिन an assayer.

नातिचिर a. Of no long duration, not very long.

नातिदूर a. Not very far or distant.

नातिवादः Avoiding abusive language.

नात्रः 1 Siva. -2 A sage. -त्रम् 1 Praise. -2 Surprise, wonder.

नाय् 1 P. (नायति, but sometimes A. also) 1 To ask, heg, solicit for anything (with dat. or two acc.); मोक्षाय नायते मुनिः Vop.; नाथसे किमु पति न भूमतः Ki. 13. 59; संतुष्ट-मिष्टानि तमिष्टदेवं नायन्ति के नाम न लोकनायम् N. 3. 25; वनं न यायादिति नायमानः Bu. Ch. 2. 54. -2 To have power, be master, prevail. -3 To harass, trouble. -4 To bless, wish well to, give blessings to; (said to be Atm. only in this sense); धृत्या नायस्व वेदेहि ... Bk. 8. 120; नाथतक्षमे Mv. 1. 11; (Mammata quotes the line दीनं त्वामनुनायते कुच्युगं पन्नावृतं मा कृथाः to show that नाथते should, therefore, bo नाथित); सर्पियो नाथते Sk.

नाथः [नाथ्-अन्] 1 A lord, master, leader; नाथं कुत-स्त्वयशुभं प्रजानाम् R. 5. 13; 2. 73; 3. 45; त्रिलोकं, कैलासं &c. भर्तृनाधा हि नार्थः Pratimā 1. 25; विजनेऽपि च नाथवानिवारिम Bu. Ch. 5. 69. -2 A husband. -3 A ropo passed through the nose of a draft-ox. -4 A possessor. -5 A protector; अनाधाया हि नाथस्त्वं कौसल्याया भविष्यसि Rām. 2. 53. 17. -Comp. -हरि: a beast (पशु).

नायवत् a. 1 Possessed of a lord or protector; नाय-वन्तस्त्वया लोकास्त्वमनाथा विपत्स्यसे U. 1. 43. -2 Dependent, subject; ब्राह्मणा भुञ्जते नित्यं नायवन्तश्च भुञ्जते Ram. 1. 14. 12.

नाथितम Supplication, demand, request.

नादः [नद्-घष्] 1 A loud roar, cry, shout, sounding, roaring; सिंहनादः, घन &c. -2 A sound in general; Mal. 5. 20; न नादेन बिना गीतं न नादेन बिना स्वरः। न नादेन बिना रागस्तस्मात्रादात्मकं जगत्॥ Sangitadamodara. -3 (In Yoga phil.) The nasal sound represented by a semicircle. -4 One who praises. -Comp. -सदा f. A kind of Tantrika Mudra.

नादवत् a. Sonant, resounding.

नादि a. Sounding, roaring.

नामि

नादिन a. 1 Sounding, resonant; अम्मुबङ्ग्दनादी रथः Mb.; R. 3. 59; 19. 5. -2 Bellowing, roaring; खर^o, सिंह^o &c.

नादेय [नथा नदस्य वा ठक्] River-born, aquatic, marine; Ram. 4. 39. 12. -थम् Rock-salt; नादेयं नादेयं शरदि वसन्ते च नादेयम् Vaidyakam. -थी N. of several plants (Mar. भुइजांभळी, टाहाकळ, बोह्न etc.).

नाद्य a. Belonging to a river, river-born. -दाम् A lotus; (नमो) नाद्योपहारङ्ख्याय Mb. 12. 284. 93.

नाध् = नाथ् q. v.

नानर्भान a. Sounding loudly, roaring lustily.

नाना ind. 1 In different places, in different ways, manifoldly, variously; मृत्योः स मृत्युमाप्नोति य इह नानेव पश्यति । -2 Distinctly, separately. -3 Without (= विना; with ace., instr. or abl.); नाना नारी निष्फला लोकयात्रा Vop.; (विश्वं) न नाना शंभुना रामात् वर्षेणाधोक्षजोवर; 👑d. 📲 (Used as an adjective at the beginning of comp.) Manifold, various, sundry, different, diverse; नानाफलैः फलि कल्पलतेव भूमिः Bh. 2. 46; नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्धविशारदाः Bg. 1. 9; Ms. 9. 148. - Comp. - अत्ययः a. of different kinds, manifold, diverse. - এই a. 1 having different aims or objects. -2 having different meanings, homonymous (as a word). -आत्मवादिन a. maintaining the Sāńkhya doctrine that each individual has a soul distinct from the universal spirit. -आश्रय a. of many abodes; नानाश्रया प्रकृतिः San. K. 62. -कारम् ind. having done variously; P. III. 4.62. Kāśi. - TE: taking separately. -जातीय a. of diverse kinds or sorts. -धमेन a. having different customs. - ध्वनिः a musical instrument producing more than one sound. -भाव a. various, manifold. -रस a. of different or varying tastes; त्रीगु॰यो-द्भवमत्र लोकचरितं नानारसं दृश्यते M.1.4.-रूप् a. of different forms, diverse, multiform, various, -वर्ण a. of different colours. -विध a. of various sorts, diverse, manifold. -विधम् ind. in various ways. -वीर्य a. having manifold energy.

नानात्वम् The state of diversity or plurality; नानात्वं नाक्षभेदाश्व San. K. 27.

नानानम् ind. Ved. Differently, separately &c.

नानान्द्रः A husband's sister's son.

नान्त a. Endless, infinite.

मान्तरीयक a. Inseparable, invariably connected; अविनाभावः संबन्धमात्रं न तु नान्तरीयकत्वम् K. P. 2. (नान्तरीयकत्वम् = तदभावे तदभावरूपा न्याप्तिः); of. also यत्र च संबन्धो विधायते तत्रान्यतरस्यान्यत्र विधानम् , संबन्धो नान्तरीयकः यद् वा संबन्धस्य विधानं नान्तरीयको संबन्धिनौ 5B. on MS. 3. 3. 21.

नान्त्रम् Praise, eulogy.

नान्दन a. Gladdening, pleasing; सेवा विदित्तेनीम द्वास्त-देतलान्दनम् Ait. Up. 3. 12. नम् A pleasure-garden, paradise. नान्दिकरः, नान्दिन् m. The speaker of the नान्दी or benediction.

नान्दी [नन्दन्ति देवा अत्र नन्द्-घण् पृषो० वृद्धिः छोप्] 1 Joy, satisfaction, delight. -2 Prosperity; ततो राजकुले नान्दी संजज्ञे भूयसा वनः Mb. 12. 82. 66. -3 Praise of a deity at the commencement of a religious rite or observance. -4 Particularly, the benedictory verse or verses recited as a sort of prologue at the beginning of a drama, benediction; आशीर्वचनसंयुक्ता नित्यं यस्मात् प्रयुज्यते । देवद्विजनृपा-दीनां तस्मात्रान्दीति संज्ञिता॥ or देवद्विजनृपादीनामाशीर्वचनपूर्विका। नन्दन्ति देवता यस्यां तस्मात्रान्दीति कीर्तिता॥ -5 Loud noise of a dozen drums; L. D. R. -Comp. -करः see नान्दिन. -निनादः, -नादः, -रवः a shout of joy or rejoicing; नान्दीनादप्रभृति हि इतं मङ्गलं तैस्तदानीम् Mv. 2. 4. (v. 1.) -पटः the lid or cover of a well. -मुख a. (the class of manes or deceased ancestors) to whom the नान्दीमुख-आद is offered. (-खम्), भादम् a Śrāddha ceremony performed in memory of the manes, preliminary to any festive occasion such as marriage &c. (-ভা:) the cover or lid of a well. (-खी) a female ancestor ontitled to a share in the above Sraddha. - वादिन m. 1 the speaker of a prologue to a drama. -2 a drummer. -श्राद्धम् see नान्दीमुख्य above.

नान्दीकः 1 A post in a door-way set up for good luck. -2 = नान्दीश्रद see above.

नापितः A barber, shaver. —Comp. —उच्छिष्टता the act of not bathing after the shave; पारदार्यमनायुष्यं नापितो-च्छिष्टता तथा Mb. 13. 104. 40. —यहम्, —शाला a barber's shop, shaving-house.

नापितायनिः The son of a barber: P. IV. 1. 158.

नापित्यम् The trade of a barber. -त्यः The son of a barber.

नाभकः A myrobalan.

नामागः N. of the son of Vaivasvata Manu. व्यादिष्टः N. of the son of Vaivasvata Manu.

नामस a. (-सी f.) Heavenly, celestial.

नाभस्वत a. Relating to the wind; अहो यत्र वने घोरे नैव नाभस्वती कथा Siva. B. 19. 17.

नामि, -भी m., f. [नह-इस् भश्चान्तादेशः cf. Up. 4. 125]
1 The navel; गङ्गावर्तसनाभिनामिः Dk. 2 &c.; निम्ननामिः
Me. 84, 28; R. 6. 52; अरा इव रथनामी प्राणे सबै
प्रतिष्ठितम् Prasn. Up. -2 Any navel-like cavity. -m.
1 The nave of a wheel; अरै: संधायिन नाभिनामी चाराः
प्रतिष्ठिताः । स्वामिसेवकयोरेवं ग्रतिचकं प्रवर्तते ॥ Pt. 1. 81. -2 The
centre, focus, chief point; समुद्दनाभ्यां शाल्वोऽभृत् सीभमास्थाय
शत्रुहन् Mb. 3. 20. 17. -8 Chief, leader, head; कृत्स्नस्य
नाभिर्नुपमण्डलस्य R. 18. 20. -4 Near relationship, community (of race &c.); as in सनाभि q. v. -5 A paramount sovereign or lord; अपगतोऽपि च मण्डलनाभिताम्

R. 9. 15. -6 A near relation. -7 A Katriya -8 Home. -9 A field; Nm. - भि: f. Musk (i. e. मृगनाभि). [N.B. नाभि at the end of Bah. comp. becomes नाभ when the comp. is used as epithet; as परानाभ:.] -Comp. -आवतेः the cavity of the navel. -कण्डकः, -कृपिका, -गु (गो) लकः ruptured navel. -गन्धः the odour of the musk; नाभिगन्धेर्मृगाणाम् Mo. 54. -जः, -जन्मन् m., -भू: epithets of Brahma. नाडी, नालम् 1 the umbilical cord; तदक्कशम्याच्युतनाभिनाला R. 5. 7. -2 rupture of the navel. - HOH the part of the body immediately under the navel. -वधनम 1 cutting or division of the umbilical cord. प्राष्ट् नाभिवर्धनात् पुंसी जातकर्म विधीयते Ms. 2. 29. -2 rupture of the navel. -3 corpulency. -वपंस् N. of one of the nine and belonging to Jambudyipa and named after Nabhi, the son of Agnidhra. -वीचि: a road proceeding from the central part of a village or town; Kāmikāgama 25. 1.

नाभिका A cavity shaped like a navel.

नामिल a. [नाभिरस्त्यस्य सिभ्मा॰ लच्] Relating to or coming from a navel.

नाभीलम् 1 The cavity of the navel. -2 Pain. -8 A ruptured navel. -4 The groin of a woman.

नाभ्य a. [नाभि-यत्] Relating to, proceeding from, being in, the navel, umbilical. -भ्यः An epithet of Siva.

नाभोगः 1 A god. -2 A snake; नाभोगभोज्यो हरिणाधिकदः सोऽयं गरूमानिव राजतीन्दुः Ram. Ch. 6. 84. (Mark the paranomasia in the words नाभोगभोज्य and हरिणाधिकदः).

नाम ind. A particle used in the following senses:— 1 Named, called, by name; हिमालयो नाम नगाधिराजः Ku. 1. 1; तन्नन्दिनीं सुकृतां नाम Dk. 7. -2 Indeed, certainly, truly, for sooth, verily, to be sure; मया नाम जितम् V. 2. 17.; विनीतवेषेण प्रवेष्टव्यानि तपोवनानि नाम \$.1; आश्वासितस्य सम नाम V. 5. 16 'when I was just consoled'; तत्राम निष्ट्रराः पुरुषाः Mk. 5. 32 ' that means men are cruel '. -8 Probably, perhaps; oft. with मा; अये पदशब्द इव मा नाम रिक्षण: Mk. 3 'herhaps (but I hope not) that of guards'; मा नाम अकार्य कुर्यात् Mk. 4. -4 possibility; तवैव नामाश्वयतिः Ku. 3. 19; त्वया नाम मुनिविमान्यः \$. 5. 20 'is it possible &c.' (implying censure); frequently used with all in the sense of 'I wish', 'would that', is it likely that &c.'; see under अपि. -8 A feigned or pretended action, pretence (अलीक); कार्नान्तिको नाम भूत्वा Dk. 130; so भीतो नामावान्हत्य 104 'as if afraid', परिश्रमं नाम विनीय च क्षणम् Ku. 5. 32. -6 (With imperatives) Granted, though, it may be, well, it may be; तद् भवतु नाम शोकावेगाय К. 328; अतनुषु विभवेषु ज्ञातयः सन्तु नाम S. 5. 8; Bh. 1. 16; एवं नामास्तु 'be it so, if you like '; करोतु नाम नीतिज्ञो व्यवसायमितस्ततः H. 2, 14 'though he may exert himself'; Mal. 10. 7. -7 Anger or consure; ममापि नाम दशाननस्य परैः परिभवः G. M.:

(the sentence may imply 'censure' also); कि नाम विस्कृतिन श्रुवाणि U. 4; ममापि नाम सत्वैरिभिम्यन्ते गृहाः S. 6. —8 Wonder; आश्रयमन्धो नाम पुत्रं द्रस्यति Sk. —9 Recollection. नाम is often used with the interrogative pronoun and its derivatives कथम, कदा &c. in the sense of 'possibly', 'indeed', 'I should like to know'; अधि कथं नामेतत् U. 6; R. 16. 82; Bh. 2. 44; H. 1. 104; को नाम राज्ञां प्रियः Pt. 1. 146; को नाम पाकाभिमुखस्य जन्तुद्वरिराणि देवस्य पिधातमीष्टे U. 7. 4.

नामन् ह. [म्नायते अभ्यस्यते नम्यते अभिधीयते अर्थोऽनेन वा] 1 A name, appellation, personal name (opp. गोत्र); किं तु नामैनदस्याः Mu. I. 1; नाम प्रदू 'to address or call upon by name,' नामप्राहमरोदीत् सा Bk. 5, 5; नाम क् or दा, नाम्ना or नामतः कृ ' to give a name, call, name '; चकार नाम्ना रघु-मात्मसंभवम् R. 3.31; 5.36; तौ कुशलवी चकार किल नामतः 15.82; चन्द्रश्पीड इति नाम चके K. 74; मातरं नामतः पृच्छेयभ् S. 7. −2 The mere name; संतप्तायसि संहिथतस्य पयसो नामापि न ज्ञायते Bh. 2. 67 'not even the name, i. e. no trace or mark is seen' &c.; Pt. 1. 250. -8 (In gram.) A noun, substantive (opp. आख्यात); तन्नाम येनाभिद्धाति सत्त्वम्; सत्त्व-प्रधानानि नामानि Nir. - 4 A word, name, synonymous word; इति वृक्षनामानि. - 5 Substance (opp. गुण). - 6 Water. -7 Ved. Mark, sign, token. -6 Form, mode, manner. -Comp. - - - a. marked with a name; नामाक्करावणभराङ्कितकेतुयाष्ट्रम् (रयम्) R. 12. 103. -अनुदास-नम्, -अभिधानम् 1 declaring one's name. -2 a dictionary, lexicon. -अपराधः abusing (a respectable man) by name, calling names. -आख्यातिक a. relating to nouns and verbs. -आवली a list of names (of a god). -करणम्, -कर्मन् n. 1 the coremony of naming a child after birth. -2 a nominal affix. -प्रहः, -प्रहणम् addressing or mentioning by name, utterance of the name, calling to mind the name; पुण्यानि नामग्रहणान्यपि महामुनी-नाम K. 43; Ms. 8. 271; R. 7. 41; 6. 67. - प्राहम ind. by naming, by mentioning the name; नामप्राहमरोदीत् सा भातरी रावणान्तिके Bk. 5. 5. -त्यागः abandonment of name; स्वनामत्यागं करोमि Pt. I 'I shall forego my name'. -बाद्शी a kind of religious ceremony, the worship of Durga daily under one of her 12 names, i. e. गोरी, काली, उमा, भद्दा, दुर्गा, कान्ति, सरस्वती, मङ्गला, वैष्णवी, लक्ष्मी, शिवा and नारायणी. -धातुः a nominal verb, denominative base (as पार्थायते, वृषस्यति &c.). -धारक, -धारिन् a. bearing only the name, in name only, nominal; (বলা) अर्थेन विद्वीनोऽत्र पुरुषो नामधारकः Pt. 2. 84. -धियम् 1 a name, appellation; वनज्योत्स्नेति कृतनामधेया S. 1; कि नामधेया सा M. 4; R. 1. 45; 10. 67; 11. 8; नामधेयस्य ये केचिदभिवादं न जानत Ms. 2. 123. -2 the ceremony of naming a child. ेशब्द: a word or an expression which forms the name of a thing or an act; चोदकाच नामधेयशब्दो बलवत्तरः। SB. on MS. 12. 1. 14. -नाभिकः an epithet of Vispu. -निर्देशः indication by name. -HIN a. having only the name, nominal, in name; काचे मणिर्मणी काची येषां बुद्धिः प्रवर्तते । न तेषां सिषधी मृत्यो नाममात्रोऽपि तिष्ठति ॥ Pt. 1. 77; 2. 86.

नारायणः

(नम्) the mere name or mention (of a thing); नाममात्रप्रस्तावों में विधादाय करपते \$.7; Pt. 3.81; II. 1.128; नाममात्रावरोपिताः रात्रवः Rām. —माला, —संग्रहः a list of names, glossary (of nouns). —मुद्रा a seal-ring, signetring; उमे नाममुद्राक्षराष्यनुवादय परस्परमवलोक्यतः \$.1. —लिक्सम् gender of nouns. अनुशासनम् rules on the gender of nouns. —वर्जित a. 1 nameless. —2 stupid, foolish.—वाचक a. expressing a name. (—कस्) a proper name.—रोष a. having only the name left, remaining in name only, dead, deceased; वां नामशेषामपि दृश्यमानः U. 2.6.—पः death.

नामक (At the end of adj. comp.) = नामन्; as कृतनामक.

नामतः ind. By name, namely; तत्रामतोऽन्यद्वपवहारमूलम् Bhag. 5. 12. 8.

नामधः, -धा m. Ved. A name-giver.

नामधा ind. By name.

नामिक a. Relating to a name or a noun.

नामिः An epithet of Vispu.

नामित a. Bent, bowed down &o.; नामितं नु गगनं स्थिगितं नु Ki. 9. 15.

नाम्य a. Pliable, flexible, pliant; क्षत्रियेण धनुनीम्यम् Mb. 8. 55. 34.

नायः [नी-कर्तरि ण] 1 A loader, guide. -2 Guiding, directing. -3 Policy, prudence; यात यूयं यमआयं दिशं नायेन दक्षिणाम् Bk. 7. 36. -4 Means, expedient; नायः कोऽत्र स येन स्यां बताहं विगतज्वरः Bk. 6. 82.

नायक a. [नी-जुन्] Guiding, leading, conducting. —क: 1 A guide, leader, conductor. —2 A chief, master, head, lord. —3 A pro-eminent or principal person, distinguished personage; सैन्यनायक: &c. —4 A general, commander. —8 (In Rhet.) The hero of a poetic composition (a play or drama); (according to S. D. there are four main kinds of नायक:— धीरोदात, धीरोद्धत, धीरलंजित, and धीरप्रशान्त, q. v.; these are again subdivided, the total number of kinds being 48; see S. D. 64-75. The Rasamanjari mentions 3 classes पति, उपपत्ति and वैशिक; 95. 110). —6 The central gem of a necklace; नायको नेतरि श्रेष्ठ हारमध्यमणाविष दिति विश्वः. —7 A paradigm or leading example; दशैते स्त्रीपु नायकाः. —8 An epithet of Śākyamuni. —Comp—अधिषः a king, sovereign.

नायकायते Denom. A. 1 To play the part of a leader.

—2 To act the part of the central gem of a necklace;
एकार्यतन्तुप्रोतायां नायको नायकायते Si. 2. 92.

नायिका 1 A mistress. -2 A wife. -3 The heroine of a poetic composition. (According to S. D. a नायिका is of three kinds स्ना or स्नीया, अन्या or प्रकीया, and यं. इं. को.... १९२

साधारणज्ञी. For further classification, see S. D. 97-112, and Rasamañjarī 3-94; cf. अन्यज्ञी also). -4 A kind of musk.

नार a. (-री f.) [नरस्थेदम्-अण्] 1 Human, mortal. -2 Spiritual; आपी नारा इति प्रोक्ताः Ms. 1. 10. -रः 1 A calf. -2 Water. -रा Water; cf. Ms. 1. 10. -रम् 1 A multitude or assemblage of men. -2 Dry ginger. -Comp. -कीटः a deceiver (disappointing expectations raised by himself). -जीवनम् gold.

नारक a. (-की f.) [नरक एव प्रज्ञा॰ अण् नरकस्थेदम् अण् वा] Hellish, relating to hell, infernal. -कः 1 The infernal regions, hell; कुभ्मीपाकं गुरुमपि हरे नारकं नापनेतुम् Mukundamala 6. -2 An inhabitant of hell.

नारिकक, नारिकन, नारिकीय a. Hellish. -m. An inhabitant of hell.

नारङ्गः 1 The orange tree. -2 A lecher, libertine. -3 A living being. -4 A twin. -क्रम्, -क्रकम् 1 The fruit of the orange tree; सथोमुण्डितमत्तदूणचितुकप्रस्पि नारक्षकम्. -2 A carrot. -3 The juice of the pepper plant.

नारदः [नरस्य धर्मी नारं, तत् ददाति दा-क] N. of a celebrated Devarsi (deified saint or divine sage). [He is one of the ten mind-born sons of Brahms, being supposed to have sprung from his thigh (Ms. 1. 35). He is represented as a messenger from the gods to men and vice versa and as being very fond of promoting discords among gods and men; hence his opithet of Kalipriya. He is said to have been the inventor of the lute or Vīņs. He is also the author of a code of laws which goes by his name.] —Comp.—उपनिषद N. of a Upanisad.

नारसिंह a. (-ही f.) Pertaining to Narasimha. -हः 1 An epithet of Visnu. -2 The 16th period of the world (कर्प). -Comp. -चूर्णम् N. of a particular aphrodisiae.

नाराचः [नरान् आचामति आ-चम्-ड स्वार्थे अण्, नारम् आचामति वा Tv.] 1 An iron arrow; तत्र नाराचदुर्दिनम् R. 4. 41. -2 An arrow in general; सर्वलोहास्तु ये बाणाः नाराचास्ते प्रकीतिताः । पश्चभिः पृष्ठुलैः पक्षेर्युक्ताः सिध्यन्ति कस्यचित्॥ Dhanur. 73; Rām. 3. 25. 25; कनकनाराचपरंपराभिरिव K. 57. -8 Water-elephant. -4 A road running towards the east; Kāmikāgama 25. 3.

नाराचिका, नाराची A goldsmith's scales (assay balance).

नारायणः 1 An epithet of Visau; (the word is thus derived in Ms. 1. 10; आणे नारा इति प्रोक्ता आणे वे नरस्तवः। ता यदस्यायनं पूर्व तेन नारायणः स्मृतः॥) नारायणं नमस्कृत्य..... ततो जयमुदीरयेत् Mb. 1. 1. 1; नीरे नीरचरैः समं स भगवान् निक्रांति नारायणः Jagannatha Pandita. -2 N. of an ancient sage said to be a companion of Nara and to have produced Urvasi from his thigh; cf. उरुद्धवा नरसखस्य मुनेः सुरक्षी

नाशः

instrument for boring an elephant's ear. —6 A canal, drain. —6 A lotus flower. —7 A piece of metal on which the hours are struck (ঘটা). —Comp. —সঙ্ঘ: a crow, raven. —সতা: Fistula, sinus.

नालिक: [नलमेव नालमस्यस्य ठर्] A buffalo. —का 1 The stalk of a lotus. —2 A tube. —3 An instrument for horing an elephant's ear. —4 A period of 24 minutes; विषण्णालिकमुभयती रात्रं यामतूर्यम् Kan. A. (नागरिकप्रणिधिः) or of $1\frac{1}{2}$ hours; नालिकाभिरहरष्ट्रधा रात्रं च विभजेत् Kan. A. 1. 19. —कम् A lotus-flower. —2 A kind of wind-instrument, a flute. —3 Myrrh.

नालिकेर, नालिकेलि, -ली See नारिकेर &c.

नालिनी A mystic name of one nostril; Bh हg.

नालीक: [नाल्यां कायति कै-क Tv.] 1 An arrow; N. 2. 28; नालीका लघवो बाणा नलयन्त्रेण नोदिताः Dhanur. 74; तती नालीकनाराचैस्तीक्ष्णाप्रेध विकीणिभिः Ram. 3. 25. 25; Si. 19. 61. -2 A dart, javelin; कर्णिनालीकसायकैर्निहत्य Mb. 6. 95. 31. -3 A lotus. -4 The fibrous stalk of a lotus; नालीकाक्षस्य नाभीसरिस वसतु निश्चमहंसिश्चराय Vişuupāda Stotra 23. -5 A water-pot (कमण्डल) made of the cocoanut. -कम् An assemblage of lotus-flowers.

नालीकिनी 1 A multitude or assemblage of lotusflowers. -2 A lotus-pond.

नासन्दः A village of great historical importance, near राजग्ह, a place of Buddh. monastery.

नालीपः = कदम्बक q. v.

नाव See नी.

नाविकः [नावा तरित-ठन्] 1 The helmsman of a vessel, a pilot; अख्यातिरिति ते कृष्ण ममा नौनाविके त्विये नाविकपुरुषे न विश्वासः Mb. -2 A navigator, sailor. -8 A passonger on board a ship. -Comp. -नायकः, -पतिः The captain of a vessel.

नाविन् m. A beatman.

नाज्य a. [नाना तार्यं नी-यत्] 1 Accessible by a boat or ship, navigable (as a river &c.); नाज्याः सुप्रतरा नदीः R. 4. 31; नाज्यं पयः केचिदतारिष्ठभुँजैः Si. 12. 76. –2 Praiseworthy. –ज्यम् Newness, novelty. –ज्या Ved. A navigable river.

नावनम् A sternutatory.

नायनीत (नती f.) 1 Coming from butter. -2 Mild, soft, gentlo; नावनीतं हि इदयं दिशाणां शास्य भागंव Mb. 5. 185. 29. -n. Ghee recently prepared out of butter; नावनीतेन भुक्ते इत्यिचरनिर्ध्येनेति गस्यते I SB. on MS. 1. 4. 12.

नाविभक्ष a. (न्की /.) Ninth; ततश्च द्वादशे मासे चैत्रे नाविभक्ते तिथी Ram. 1.18.8.

नादाः [नश्-भादे घयु] 1 Disappearance; गता नाशं तारा उपकृतमसाधाविव जने Mk. 5. 25. -2 Frustration, destruc-

V. 1. 3; see नरनारायण under नर also. -3 N. of the second month (reckoning from मार्गशीर्ष). -णी 1 An epithet of Lakemi the goddess of wealth. -2 An epithet of Durgs. -3 An epithet of Gangs and Gandaki. -4 N. of a plant (Mar. शतावरी). -Comp. -अलम् N. of a missile. -उपनिषद् N. of an Upanisad. -प्रयः 1 N. of Siva. -2 yellow sandal-wood. -बिटः an oblation given to five deities including नारायण in performing the funeral rites of a person dying a sinful death.

नारिक a. (-की f.) 1 Watery, aqueous. - 2 Spiritual.

नारिकेर:, -छ: The cocoa-nut; नारिकेलसमाकारा दश्यन्ते हि सुहण्जनाः H. 1. 90. [The word is also written नारिकेलि-छी, नारिकेर-ल, नारीकेलि-छी, नाहि की केर, नालिकेर (Bhag. 8. 2. 11), नालिकेलि-छी.] -छी Fermented liquor made from the water of the cocoa-nut.

नारी [नु-नर-वा जाती बीष नि॰] 1 A woman; अर्थतः पुरुषो नारी या नारी सार्थतः पुमान् Mk. 3. 27. -2 Any female or feminine object. -3 Sacrifice. -Comp. -इश Arahian Jasmin (Mar. मोगरा). -तरङ्गकः 1 a parameur. -2 a libertine. -यूषणम् n woman's vice: (they are:—पानं दुर्जनसंसगः पत्या च विरहोऽटनम् । स्वप्रोऽन्यगृहवासश्च नारीणां दूषणानि पट् Ms. 9. 13). -नाथ a. having a woman for possessor or owner; क्षचिदपि गृहं नारीनाथं निरीक्ष्य विवर्जितम् Mk. 4. 3. -परायण a. devoted to women. -पुरम् women's apartment in house, gynaeceum. -मसंगः lechery, libertinism. -रत्नम् a jewel of a woman, an excellent woman.

नारीकम् (in Sānkhya) One of the 9 kinds of दृष्टि.

नार्पत्य a. Kingly, relating to royalty.

नार्पयति [न+अर्पयति] To surrender to the king (i. e. property); N. 5. 89.

नामेद a. 1 Belonging to the river Narmada. -2 A class of Brahmanas.

नार्यक्गः The orange tree.

नाल a. [नलस्थेदं अण्] Consisting or made of reeds; नालं वनं युष्पतिथेयोन्मदः. -लम् 1 A hollow stalk, especially the stalk of the lotus; विकचक्नलेः द्यिवेह्यनालेः Me. 78; R. 6. 13; Ku. 7. 89; (-m. also in this sense). -2 Any tubular vessel of the body. -3 Yellow orpiment. -4 A handle. -6 The neck; L. D. B. -लः A canal, drain. (-लम्, -लः) The navel-string. -Comp. -असम् any tubular weapon as gun, cannon &c.

नालम्बी The lute of Siva.

नाला A hollow stalk, especially that of the lotus; नालां मृष्णलायभुजो भजामः N. -Comp. -यन्त्रम् a cannon, a gun; चयाइमस्तकन्यस्तनालायन्त्रसुदुर्गमे Siva B. 9.51.

নান্তি:, —তী /. [নন্-ণিলু इন বা জাণু] 1 Any tubular vessel of the body. -2 A hollow stalk, especially that of the lotus. -8 A period of 24 minutes (ঘটিকা). -4 An

tion, ruin, loss; नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति Bg. 2. 40; R. 8. 88; 12. 67; so वित्त , बुद्धि &c. -8 Death. -4 Misfortune, calamity. -5 Abandonment, desertion. -6 Flight, retreat. -7 (In arith.) Elimination. -8 Want of apprehension, non-perception (अनुपलम्म).

नाराक a. [नश्-णिच्-ण्वुल्] Destructive, destroying.

नायान a. [नश्-णिज्-ल्यु] (नी f.) Destroying, causing to perish, removing (in comp.). ननम् 1 Destruction, ruin. -2 Removing, removal, expulsion. -4 Perishing, death. -6 Forgetting; अधीतस्य च नाशनम् Y. 3. 228.

নাহািব p. p. Destroyed, ruined, made to perish, lost. -Comp. -ব্যায়: intercourse with an outcast; Buddh.

नादित् a. (-नी f.) [नश्-णिनि] 1 Destructive, destroying, removing. -2 Perishing, perishable; अन्तवन्त इमे देहा.....अनाशिनः Bg. 2. 18; Ms. 8. 185.

नाइय a. Destructible.

नाष्टिकः The owner of anything lost; नाष्टिको लभते धनम् Ms. 8. 202.

नाष्ट्रा Ved. 1 Danger, destruction. -2 An evil spirit, a goblin.

नास् 1 A. (नासते) To Sound.

नासत्या The constellation अश्विनी.

नास्त्यी m. (du.) Aśvins, the twin physicians of gods; तौ नासत्याविश्वनी वां महेऽहम् Mb.1.3.66; Bhag.9.3.11. -Comp. -सुग 1 the Satya yuga -2 the two Aśvins; N. 10. 45; 17. 146.

नासा [नास-भादे अ] 1 The nose; स्फुरद्धरनासापुटतया $U.\ 1.\ 29$; श्राणापानी समी कृत्वा नासाभ्यन्तरचारिणी $B_{2}.\ 5.\ 27.$ -2 The trunk of an elephant. -3 The upper timber of a door. -4 A sound. -Comp. -अग्रम the tip of the nose; त्रासानासाग्ररम्धं विशति फणिपतौ Mal. 1. 1. -अन्तिक a. reaching to the nose (a stick); स्यापु नासान्तिको विशः (दण्डः) Ms. 2. 46. -छिद्रम् , -रम्ध्रम् , -विवरम् , -विरोकः a nostril; नासाविरोकपवनोल्लिनं तनीयः Si. 5. 51. - छिन्नी /. N. of a bird with a divided beak. -दक्षिणावर्तः Wearing the nose ornament in the right nostril (showing abundant wealth and progeny). - - TE: n. the upper timber of a door-frame. - नाहः the thickening of the membrane of the nose. -परिवाद: running at the nose, a running cold. -पुट:, -पुटम् a nostril. अर्थादा the septum of the nose. -यंशः the hridge of the nose. -वामावर्तः Wearing the nose-ornament in the left nostril (as a mark of sorrow or childleseness). -वेधः perforation of the nose. -स्त्रावः a running cold.

नासिकः (-कम्) N. of a sacred place in the Bomhay state.

नासिकंधम a. Blowing or breathing through the nose.

नासिकंथय a. Drinking through the nose.

नासिका [नास-बुल्] 1 The nose; see नासा. -2 Any nose-shaped object. -3 The trunk of an elephant. -4 The upper timber of a door. -5 A projection. -6 An epithet of the nymph Aśvinī. -Comp. -मलः the mucus of the nose.

नासिक्य a. [नासिका-ण्य] 1 Nasal. -2 Being in the nose. -क्य: A nasal sound. -क्यों (du.) An epithet of the Asvins.

नासिक्यकम् The nose.

नास्यम् A nose-cord, the rein of a draught-ox (passed through the septum of the nostrils); Ms. 8. 291.

नासिरम्, -नासीरम् [नासाय ईते ईर् क Tv.] Advancing or fighting in front of an army. -रः 1 The van or front (of an army &c.); नासीरचरयोर्भटयोः Mv. 6; N. 1. 68. नासीरस्थानीय तथा पताकाभिरत्यकृतान् Parnal. -2 A champion who advances before the line.

नास्ति ind. 'It is not', non-existence, as in नास्तिक्षीरा &c. -Comp. -वादः assertion of the non-existence of God or a Supreme Ruler, atheism, infidelity; बौद्धेनेव सर्वदा नास्तिवादशूरेण K.

नास्तिक a. (-कः) [नास्ति परलोकस्तत्साधनमदृष्टं तत्साक्षी-श्वरो वा इति मतिरस्य ठन्] An atheist, unbeliever, one who denies the authority of the Vedas and a future life or the existence of a Supreme Ruler or Creator of the Universe; अतिमात्रोज्झितभीरनास्तिकः Si. 16.7; Ms. 2.11; 8.22. नासाचूणें नास्ति कस्याभिलाषः नासाचूणें नास्तिकस्याभिलाषः Suhhāṣ. -Comp. -मतम् an atheistical opinion. - सृत्ति a. leading the life of an atheist.

नास्तिक्यम् Atheism, infidelity, heresy; नास्तिक्यं तु प्रभापते Mh. 3. 31. 1.

नास्तिदः The mango-tree.

नाह: [नह् भावे धज्] 1 Binding, confinement. -2 A trap or snare. -3 Costiveness, constipation.

नाहरू: a man of an outcast-tribe.

नाहुषः, -षिः An epithet of Yayati; एका तु तस्य राजर्ष-र्नाहुषस्य पुरस्कृता Ram. 7. 58. 8; Rhag. 10. 60. 41.

नि ind. (Mostly used as a prefix to verbs and nouns, rarely as an adverb or preposition. It is used in the following senses (according to G. M.):— 1 Lowness, downward motion ('down', 'ander', 'helow'); निपत् निषद्. —2 A group or collection; निकर, निकाय.—3 Intensity; निकास, निग्हीत.—4 Command, order; निदेश:—8 Continuance, permanence; निविश्ते.—6 Skill; निप्रण.—7 Restraint, confinement; निवन्ध.—8 Inclusion ('into', 'in'); निपीतसुदक्त.—9 Proximity, nearness; निकट,

निस्नवः

निःसंग a. 1 Unobstructed, free; निःसंग प्रधिभिरुपाददे विश्वतिः Ki. 7. 12. -2 Unconnected, detached. -3 Selfless, disinterested; भर्तुर्ये प्रलयेऽपि पूर्वप्रकृतासङ्गेन निःसंगया भक्त्या कार्यपुरं वहन्ति Mu. 1. 14. -गः Absense of attachment, entire concentration.

निःसरव a. 1 Unsubstantial. -2 Weak, impotent.
-3 Wretched, miserable. -4 Insignificant, mean, low.

निःसंपातः Thick darkness, midnight.

निःसंबाध a. Solitary, lonely.

निःसह a. 1 Unable to bear, resist or suffer, impatient. -2 Powerless, unnerved, spiritless, languid, fatigued; अवि विरम निःसहासि जाता Mal. 3; 2,7; U. 3.—3 Intolerable, unbearable, irresistible (in a passive sense).

निःसाधारम् ind. Supportless; निःसाधारं गच्छतोऽवान्मुखस्य Si. 18. 46.

निःसीमन् a. Unbounded, immeasurable, grand.

निःस् 1 P. 1 To come forth, slip away from, go out, isaue from; बाणै: खरकार्मुकनिःसतै: Ram.; Si. 9. 25. -2 To depart, set out for; प्रामादरण्यं निःसत्य निवसेश्रियतेन्द्रियः Ms. 6. 4. -3 To flow forth, coze out, exude; यो हेमकुम्भ-स्तननिःस्तानाम् R. 2. 36. -Caus. To turn out, expel, drive away.

निःसरणम् 1 Going out, exit. -2 An egress or outlet from a house, a gate. -3 Final departure, death. -4 A means, expedient, remedy. -8 Final beatitude.

निःसारः Going forth or out, exit; निःसारं काब्समाणः सः Mb. 12. 289. 28. -a. 1 Worthless; जगत्सर्वं तु निःसारमनित्यं दुःखभाजनम् Kalika P.; Pt. 1. 106. -2 Sapless. -3 Unsubstantial.

निःसारणम् 1 Expelling, driving or turning out.
-2 The outlet from a house, ingress or egress.

निःसारित a. Expelled, dismissed, turned out.

निःस्नेह a. 1 Dry. -2 Insensible, cold.

निःस्पन्द a. Motionlesa; ज्यानन्धनिःस्पन्दशुजेन यस्य R. 6. 40.

निःस्पृद्द a. 1 Free from desire, not longing for. -2 Satisfied, content. -3 Indifferent; नतु वक्तृविशेषनिःस्पृद्दा गुणगृत्का वचने विपश्चितः Ki. 2. 5.

निःस्व a. Poor; त्यक्तना अनियतारं स्वं निस्तं गच्छिति दूरतः Pt. 1. 9.

निःस्वनः a. Soundless. -नः Sound; मुखश्रवा मङ्गलतूर्थ-निःस्वनाः R. 3. 19. Also निःस्वनितम्,

निःस्तवः Remainder, surplus; कयो वा निःसवस्तस्माद् विग्जां लामकृतस्मृतः Y. 2. 251.

-10 Insult, wrong, harm; निकृति, निकार. -11 Showing; निदर्शन. -12 Cessation; निवृत्. -13 Resort, refuge; निलय. -14 Doubt. -15 Certainty. -16 Affirmation. -17 Throwing, giving &c. (according to Durgādāsa). -18 निमिच्छतिनिमिच्छति To perform Nīrājana or the ceremonial waving of lights round an object of worship or an idol; also round a person or horses or elephants as an auspicious act; कुरते तमेव निमिच्छप देव: सफल स जन्म N. 7. 43.

निस् 2 A. to touch closely, to salute, to kiss. निस्ते दन्तच्छदं युवा Bk.

নিঃহাস a. Having no military caste (ধ্রিয়).

निःक्षिप् = निक्षिप् q. v.

निः क्षिप्त p. p. 1 Thrown or sent away. -2 Passed, spent (as time).

निःक्षेपः 1 Throwing, sending away. -2 Spending (time). -3 Wiping (tears).

निःशङ्क a. Free from fear, careless, secure. –ङ्कम् ind. Fearlessly, easily; निःशङ्कं दीयते लेकैः पर्य भस्मच्ये पदम्.

निः राष्ट्र a. Noiseless, silent, still,

निःशलाक a. Lonely, solitary; अरण्ये निःशलाके वा मन्त्र-यदिकमावितः Ms. 7. 147.

निःशस्त्र a. Weaponless, unarmed.

নি:বিষ্ Caus. 1 To reduce to nothing, annihilate, destroy completely. -2 To leave no remainder.

निःशेष a. [निर्गतः शेषो यस्य] Whole, complete, entire; निःशेषविश्राणितकोशजातम् R. 5. 1. -पम्, -षेण ind. Wholly, completely, totally, entirely.

निःश्रय (यि) णी, निःश्रेणि, -णी f. A ladder, staircase; लब्धवापि मोक्षनिःश्रेणी स नारोहति दुर्मतिः Bhag. 7. 1. 5; चके त्रिदिवनिःश्रेणिः सरयूरनुयायिनाम् R. 15. 100.

निःश्रेयसम् [निश्चितं श्रेयः नि॰] Final heatitude, absolution; स स्थाणुः स्थिरभक्तियोगसुलभो निःश्रेयसायास्तु वः V. I. I; समुत्कर्षनिःश्रेयसस्यैकमुत्रं परं साधनं नाम वीरवतम् Subhās; Ki. 11. 19. -2 Happiness; Ms. 1. 106. -3 Faith, belief-5 Apprehension, conception.

নিঃপ্রস্তু (often written নিমন্তু) 2 P. 1 To sigh, heave a sigh of grief, pant. -2 To hiss (as a serpent).
-3 To snort (as an elephant). -3 To hreathe.

निःश्वसनम् Breathing out, sighing.

निःश्वसित p. p. 1 Breathed out, sighed. -2 Sighing. -तम् 1 Expiration. -2 A sigh; स्तनकम्पिकयालक्ष्यैर्नस्तं निःश्वसितैरिव (हृदयम्) V. 2. 19.

निःश्वासः, निर्वासः 1 Breathing out, expiration. -2 Sighing, a sigh, breath. -Comp. -परम a. melancholy.

निःसंशय a. Undoubted, certain,

निकारणम्

निःसावः 1 Expense, expending, expenditure. -2 The water of boiled rice.

निकट a. Near, close, hard by, proximate. —टः, —टम् Proximity. (निकटे is used advertially in the sense of 'near', 'at hand', 'hard' or 'close by', बहति निकटे कालक्षोतः समस्तमयाबहम् Santi 3.2). —Comp. —ग, —वर्तिन्, —स्य a. near, at hand.

निकम् 10 A. To desire excessively, long vehemently.

निकास a. [नि कम् घय्] 1 Plentiful, copious, ahundant; निकासजलां खोतोबहाम् S. 6. 16. -2 Desirous of. -सः, सम् Wish, desire; हातुं प्रचक्रमे राजा तां प्रीमनिकासतः Bhag. 4. 28. 10. -सम् ind. 1 According to one's wish or desire, agreeably to desire. -2 To one's satisfaction, to the heart's content; राजो निकासं शायतब्धमपि नास्ति S. 2 I cannot even sleep at ease or comfortably at night'. -2 Very much, exceedingly; निकासं क्षामान्यी Mal. 2. 3; often used as the first member of comp. when it loses its final म; निकासनिरक्क्यः Git. 7; Ku. 5. 23; Si. 4. 54.

निकामनम् Desire, longing after.

निकरः [निकृ भावादी अप्] 1 A heap, pile. -2 A flock, multitude, collection; पपात स्वेदाम्बुप्रसर इव दर्षाश्चनिकरः Git. 11; Si. 4. 58; Rs. 6. 18. -3 A bundle. -4 Sap, pith, essence. -8 A suitable gift, honorarium. -8 A treasure.

निकर्तनम् See under निकृत्.

निकर्षण See under निकृष्.

निकषः (—सः) 1 A touch-stone, whet-stone; निकषे हेमरेखेव R. 17. 46; Mv. I. 4. —2 (Fig.) Anything serving as a touch-stone, a test; नन्वेष दर्पनिकषस्तव चन्द्रकेतुः U. 5. 10; आदर्शः शिक्षितानां सुचरितनिकषः Mk. 1. 48; Dk. 1; K. 44. —3 A strenk or line of gold made on a touch-stone; कनकनिकषरचिशुचिवसनेन श्वसिति न सा परिजनहसनेन Git. 7. 6; कनकनिकषरिनम्या विषुत् प्रिया न ममोर्वशो V. 4. I; 5. 19. —Comp. उपल्डः, —शावन m., —पाषाणः a touch-stone, whetstone; तत्प्रेमहेमनिकषोपलतां तनोति Git. 11; तत्विकषप्रावा दु तेषां विषद् H. 1. 183. 2. 79.

निकषणः (-णम्) 1 the touch-stone; य एकः भूराणां गुरु-समरकञ्ज्ञनिक्षणः Ve. 3. 16. -2 Ruhbing off.

निकषा N. of the mother of Ravana or of imps in general. —ind. Near, hard, close by, at hand (with acc.); निकषा सीवभित्तिम् Dk.; विरुद्ध टक्कां निकषा इनिष्यति Si. 1. 68. —Comp. —आस्मजः a demon.

निकायः [नि-चि-घम् कृत्वम्] 1 A heap, an assemblage, a class, multitude, flock, group in general; Mv. I. निकाय इति सङ्घात् औत्तराधर्यणावस्थित उच्यते। SB. on MS. 8. 1. 19; तप्तद्वेमनिकायाभे शितिकण्ठं त्रिलोचनम् (वीषय) Bhag. 4. 24. 25. —2 A congregation, school, an association of persons who perform like duties. —8 A house, habitation dwelling-place; Ms. 1. 36; काशीनिकायः & ...—4 The body.

-5 Aim, butt, mark. -8 The Supreme Being. -7 Ved. Air, wind; Vaj. 15. 5.

निकायिन m. (pl.) Serial sacrifices; निकायः एषा ते निकायिनः । SB. on MS. 8.1.19; निकायिनां च पूर्वस्थोत्तरेषु प्रवृत्तिः स्यात् MS. 8.1.19.

निकाण्यः [cf. P. III. 1, 129] A dwelling, habitation, house; न प्रणायो जनः किश्विभकाश्यं तेऽधितिष्ठति Bk. 6, 66; cf. पाण्यसाभाग्यनिकाण्यधान्याः मानहिनिनेनाससामिधेनीषु P. III. 1, 29 quoted in SB. on MS. 5, 3, 5.

निकार &c. See under निक.

निकाशः, -सः [नि-काश्-धक्] 1 Appearance, sight. -2 Horizon. -8 Proximity, vicinity; प्रत्येष्यतं निकाशं में कालेनाल्पीयसा उनः Bhag. 3.16.31. - Likeness, resemblance (at the end of comp.); क्रियनमणिनिकाशोदाम् (नदीम्) Rām. 2.95.10; Māl. 5.13. -8 light. -6 secret; निकाशस्तु प्रकाशे स्थात् सहशे रहिस स्मृतः Nm.

निकाषः Scratching, rubbing; कनकानिकापराजिगौरैः Ki.7.6.

নিক্ষারন: A measure of capacity equal to $\frac{1}{4}$ of a Kudava (also নিক্ষাৰ).

निकुञ्जः, -जम् 1 A bower, an arbour, a place overgrown with shrubs and creepers; यमुनातीरवानीरिकुञ्जे मन्दमास्थितम् Git. 4. 2, 11; Rs. 1. 23. -2 A vault; दधानः सौधानामल्युषु निकुञ्जेषु धनताम् Mal. 2. 12. -3 A cavern; पर्यन्तभूधरनिकुञ्जविज्रम्भमाणः Mal. 9. 3.

निकुम्भः 1 N. of an attendant of Siva; R. 2. 35. -2 N. of the father of Sunda and Upasunda.

निकुम्मिला 1 A cave or grove at the western gate of Lanka. -2 An image of Bhadrakalī on the west side of Lanka. -3 A place where oblations are offered; भूवं स मोहियलाऽस्मान् पापोऽगच्छित्रकृष्टिभलाम् Bk. 17. 25.

निकुर (रु) स्वम् A flock, collection, mass, multitude; कतानिकुरुस्वम् Git. 11. किरण A. L. 20; चिकुर 43.

निकुलीनिका A family art, one inherited by hirth, any skill or art peculiar to a race. See निपात; Mb. 8. 41. 29.

1 → 8 U. Ved. 1 To humiliate, subdue, overcome.

-2 To maltreat, act or treat ill. -3 To injure, wrong, offend.

निकार: 1 Winnowing corn. -2 Lifting up. -3 Killing, slaughter. -4 Humiliation, subjugation. -6 Insult, injury, wrong, offence; तीणों निकाराणनः Ve. 6. 43; Mv. 3. 41; 5. 14; 7. 8; Ki. 1. 43; 3. 44. -6 Abuse, repreach, disrespect. -7 Wickedness, malice; अलमङ्ग निकारोऽयम् Mb. 5. 129. 47. -8 Opposition, contradiction,

निकारणम् Killing, elaughter.

निकृत p. p. 1 Humbled, cast down, humiliated; अस्माभिक्षेत्र निकृतः Mb. 4. 49. 18. -2 Insulted, offended; किमान्नेयो प्रावा निकृत इव तेजोसि वसति U. 6. 14. -3 Deceived, cheated; एकदाऽस्त्रप्रसङ्गणिकृतमितः Bhag. 5. 14. 13. -4 Removed. -5 Afflicted, injured. -6 Wicked, dishonest. -7 Base, low, vile. -तम Humiliation. -Comp.

-मझ a. ovil-minded. -मति a. deprayed in mind, base.

निकात a. Base, dishonest, wicked. —तिः f. 1 Baseness, wickedness. —2 Dishonesty, fraud, deception; अनिकृतिनिपुणं ते चेष्टितं मानशो•ड Vo. 5. 21; Ki. 1. 45. अयं कौमारमारम्य निकृतिप्रकृतिः स्वयम् Siva. B. 17. 21; अन्तर्गतगुरु-निकृतिः 17. 26. —3 Insult, offence, humiliation; स्वायसनाय-नयनानिकृतिनं सोढा Mu. 4. 11. —4 Ahuse, reproach. —8 Rejection, removal. —6 Poverty, indigence. —7 The earth.—8 N. of one of the eight Vasus. —Comp. —प्रश्च a. evil minded, wicked.

निरुतिन् a. Base, dishonest, wicked.

निकृत् 6 P. 1 To cut down, cut to pieces, cut or tear off, tear up; विश्वासाद्भयसुर्वत्रं मूलान्यपि निकृत्ति Pt. 2. 39; निकृत्तिय मानसम् Bk. 7. 11; भक्षनिकृत्तकण्डैः R. 7. 58. -2 To cut oneself (A.)

निकर्तनम् 1 Cutting down or off, tearing; निकर्तनीमवात्युपं लङ्गूलस्य महाहरिः Mb. 7. 170. 25. -2 Annihilation, wiping out completely; उत्सादनमित्राणां परसेनानिकर्तनम् Mb. 3. 167. 55.

निकृन्तन a. (-नी f.) Cutting down, destroying; विरद्दि-निकृन्तनकुन्तमुखाकृतिकेतिकेदन्तुरिताशे (वसन्ते) Git. 11. -नम् 1 Cutting, cutting off, destruction. -2 An instrument for cutting; एकेन नखनिकृन्तनेन सर्वं कार्ष्णीयसं विज्ञातं स्यात् S. B. -3 N. of a hell.

निरुष् 1, 6 P. 1 To lessen, diminish. -2 To draw or drag down, pull down; (मौर्यन्यस्य रूक्ष्मी) निरुष्यमाणामिव रुक्ष्यामि Mu. 2. 2.

निकर्पणम् 1 An open space for recreation, or a playground in or near a town. -2 A court at the entrance of a house. -3 Neighbourhood. -4 An uncultivated or unploughed plot of ground.

निरुष्ट p. p. 1 Low, base, vile. -2 Outcast, despised. -3 Vulgar. -4 Near. -एम् Proximity. -Comp. - युद्धम् Hand to hand fight, close fight; निरुष्ट्युद्धं संसक्तं महदासीत्- सुदारूणम् Mb. 7. 187. 15.

निकेचायः Piling or collecting repeatedly.

निकेतः, -तकः 1 A house, habitation, mansion, abode; श्रितगोकर्णनिकेतमीश्वरम् R. 8. 33; 14. 58; Bg. 12. 19; Ku. 5. 25; Ms. 6. 26; Ši. 5. 26. -2 A mark, countersign. -3 A stage in the religious life of a Brāhmaṇa; Mb. 3.

निकेतनः An onion. -नम् 1 A mansion, house, abode; सिजाना मञ्जुमजीरं प्रविवेश निकेतनम् Git. 11: Ms. 6. 26; 11. 129; Ki, 1. 16. -2 A temple,

निकोचनम् Contraction, compression.

निक्रन्दित a. Cried, roared (said of a faulty recitation).

निक्रमणम् Ved. 1 Trampling down. -2 A foot-step, foot-fall.

निकाणः, निकाणः 1 A musical tone or sound. -2 A sound in general. विहितालिनिकाणजयध्वनयः Ki. 6. 2.

निक्ष्त 1 P. (निक्षति) Ved. 1 To pierce. -2 To kiss.

निक्षणम् Kissing.

निक्षा A nit (a wrong form for िक्षा q. v.).

निश्चिष् 6 P. 1 To throw or east down, put or place down; अत्रं भूमी श्वचाण्डाख्वायसभ्यक्ष निश्चित् Y. 1. 103; Amaru. 80. -2 To entrust, commit, consign to the care of; देवीहस्ते निश्चिपता Ratn. 1; Ms. 6.3; 8.179; R. 1.34. -3 To deposit, place as deposit. -4 To encamp. -6 To cast off, reject. -6 To give or hand over, grant, bestow (on). -7 To install, appoint.

(司後昭 p. p. 1 Thrown or put down, thrown into.

-2 Deposited, pledged, pawned. -3 Sent, sent off.

-4 Rejected, abandoned. -5 Appointed, installed.

निक्षेपः 1 Throwing or casting on (with acc.); अलं मान्यानां न्याख्यानेषु कटाझ्निक्षेपण S. D. 2. —2 A deposit, pledge, pawn in general; निक्षेप पतिते हम्ये श्रेष्ठी स्तौति स्वदेवताम्। निक्षेपी न्रियते तुम्यं श्रदास्याम्युपयाचितम्। Pt. 1. 14; Ms. 8. 4. —3 Anything deposited without a seal in trust or as a compensation, an open deposit; समझं तु निक्षेपणं निक्षेपः Mitā. on Y. 2. 67. —4 Sending away.—8 Throwing away, abandoning.—6 Wiping, drying.—7 Treasure-trove; निक्षेपस्वर्णसंपूर्णकटाइजठरा घराम् Siva. B. 30. 6.—Comp.—लिपः A particular modo of writing.—विणक् a merchant with whom goods are left in deposit N. 3. 43.

निशेषणम् 1 Putting down, placing down (the feet); Ku. 1. 33. -2 A means by which anything is kept.

निक्षेपित a. 1 Caused to be put down in writing, inscribed. -2 Caused to be deposited.

निक्षेमृ m. A depositor, pawner.

निश्चमा 1 The wife of the sun. -2 A female Brahmana (बाह्मणी).

निखन् 1 P. 1 To dig, dig up. -2 To bury, inter; ऊनदिवर्ष निखनेन् Y. 3. 1; वसुधायां निचय्नतुः R. 12. 30; Bk. 4. 3; 16. 22. -3 To erect (as a column); निचयान जयस्तम्भान् R. 4. 36. -4 To implant, infix, pierce into; निचयान करं भुजे R. 12. 90; 3. 55; Bk. 3. 8; H. 4. 72.

निम्बननम् Digging in, burying; as in स्थूणानिखननन्याय.

निखात p. p. 1 Dug up, excavated. -2 Fixed, planted (as a stake), infixed; शहरं निखातमुददारयतामुस्तः

निसर्व

R. 9. 78; 13. 61; अष्टादशद्वीपानिखातवृपः 6. 38; गाढं निखात इव में हृदये कटाझः Mal. 1. 29. -8 Dug in, buried.

निखर्च a. Dwarfish. -चेम् A billion (अब्ज); तत्राङ्गु-ष्टेन राजेन्द्र निखर्वमपरं ततः Mb. 12. 258. 24.

निखिल a. [निवृत्तं खिलं सेषो यस्मात्] Complete, whole, entire, all; प्रत्यक्षं ते निखिलमचिराद् भातरक्तं मया यत् Me. 96; स्याद्यं प्राप्तर्कं प्रया यत् Me. 96; स्याद्यं प्राप्तर्कं प्रया वित्तर्भातं Bil. Ch. 29. — लेन ind. completely, totally; निखिलेन विचिन्नन्ती सीतां दशर्यात्मजी Ram. 3.61.20.

निगड a. [नि-गल्-अच् लस्य डः] Fettered, chained; बद्धस्य निगडस्य च Ms. 4. 210. —इः, डम् 1 An iron chain for the feet of an elephant; बद्धापराणि परितो निगडान्य-लावीत् Si. 5. 48; Bv. 4. 20; निबद्धनिगडालाननियन्त्रितमदद्विपम् Siva. B. 20. 52. —2 A fetter, chain or shackle in general; देवश्री वसुदेवं च निग्रह्म निगर्डगृहे Bhag. 10. 1. 66.

निगडनम् Chaining, fettering.

निगडयति Don. P. To put in chains, fetter; (fig. also); निदानिगडितजनदृशि Dk.

निगडित a. Fettered, put in irons, chained, bound.

निगणः The smoke of a sacrificial fire or burnt offering.

निगद् 1 P. 1 To proclaim, declare, announce; पुलकें: त्रियं नववधूर्यगदत् Si. 9. 76. -2 To declare, say, speak; सिहोस्सवं निजगद सिंह: R. 2. 33. -3 To speak to, address (any one). -4 To enumerate. -5 To call, name.

निगदः, निगादः 1 Recitation, audible recitation of prayers. -2 A prayer repeated aloud. -3 Speech, discourse. -4 Learning anything without knowing the meaning; यदधीतमित्रातं निगदेनैव वाण्यते Nir. -8 Mention, mentioning; इति निगदेनैव व्याख्यातम्.

निगदित a. 1 Told, said, spoken. -2 Incited, urged, directed; धर्मे निगदितश्रेव पितुर्निदेशकारकः Ram. 4. 5. 3. -तम् A discourse, speech.

निगादः Recitation.

निगम् 1 P. 4 To go to, attain, acquire, obtain; यत्र दु:लान्तं च निगच्छति Bg. 18. 36; 9. 31. -2 To get knowledge, learn. -3 To be inserted. -4 To enter (with accor loc.).

निगम: The Veda or Vedic toxt; साझ्ये साह्वा साहेति निगम P. VI. 3. 113; VII. 2. 64; निगमकल्पतरोगेलितं फलम् Bhag. 1. 1.3; Mal. 9.4; निगमशब्दो वेदनाची Sayana Bhasya. -2 Any passage or word quoted from the Vedas, a Vedic sentence; तथापि च निगमो भवति (often found in Nirukta). -3 A work auxiliary to, and explanatory of the Vedas; नित्यं शास्त्राध्यवेदोत निगमांश्वेव वैदिकान् Ms. 4. 19. and Kull. thereon. -4 A sacred precept, the words of a god or holy man. -5 A root (as the source of a word).

-8 Certainty, assurance. -7 Logic or science of ethics; सर्वे च येऽन्ये धृतराष्ट्रपुत्रा बलप्रधाना निगमप्रधानाः Mb. 5. 2. 6. -8 Trade, traffic. -9 A market, fair. -10 A caravan of wandering merchants; Ram. 2. 15. 2. -11 A road, market-road. -12 A city. -13 Insertion of the name of a deity into a liturgical formula. -14 Resolution; स्वानिगमपदाच मत्प्रतिज्ञाम् Bhag. 1. 9. 37. -18 Precept, advice; इमं स्वानिगमं ब्रह्मज्ञेत्य मदनुष्टितम् Bhag. 1. 5. 39. -18 Obtainment (प्राप्ति); पत्था मित्रगमः स्मृतः Bhag. 11. 19. 42.

निगमनम् 1 Quotation of a word from the Veda or the word so quoted. -2 (In logic) The conclusion in a syllogism, a deduction (the fifth member of the five-membered Indian syllogism); निगमनं च प्रतिज्ञाया हेताथ उनर्वचनम् SB. on MS. 7. I. 12. -3 Going in or into. -4 End, conclusion; इत्येवम्पकम्य निगमने इदं श्रूयते। SB. on MS. 3. 3. 2. -Comp. -सूत्रम् The aphorism which forms the निगमनः इदं निगमनस्त्रम् SB. on MS. 7. I. 12.

निगमात् ind. In short, in brief; सर्वे पृथवत्वं निगमात्कथं वदेत् Bhag. 10. 13. 39.

निगमिन् a. Knowing the Vedas.

निगरः, -रणम् &c. See under निगृ.

निगर्द् 10 P. To despise, disdain.

निगु a. Pleasing. -गुः 1 The mind. -2 Dirt. excrement. -3 A root. -4 Painting.

निगुप् To conceal. Sec गुप्; इच्छतीशश्च्युताचारान् दारानिव निगोपितुम् Ki. 15. 19.

नियु 6 P. 1 To swallow, eat up, devour; सर्वानेव गुणा-नियं (द्विजिह्वावली) निगिरति श्रीखण्ड ते सुन्दरान् Bv. 1.38. -2 To conceal, hide (fig.).

निगरः, निगारः Swallowing, devouring.

निगरणम् 1 Swallowing, devouring. -2 (Fig.) Taking up, completely absorbing. -णः 1 The throat. -2 The smoke of a sacrificial five or burnt offering.

निग (गा) लः 1 Swallowing, devouring. -2 The throat or neck of a horse; N. 1. 58; -8 A chain; दैव-प्रणामचलिता निगलाः स्वनन्ति Pratijna. 3. 4; मद्या एकीकिना निगलगुरुवर्णन...! Balacharitam 1. वित् m. a horse.

निगार (ल) क a. Swallowing, eating.

निगीर्ण p. p. 1 Swallowed, devoured. -2 (Fig.) Completely swallowed or absorbed, hidden, concoaled and hence to be supplied; उपमानेनान्तर्निगणिस्यापमेयस्य यद्ध्यवसानं सेका K. P. 10. -Comp. -चारिन् a. walking concealed or in disguise; Ms. 9. 260.

निगृद्ध α. 1 Hidden, concealed; निल्नी निगृद्धसिला च यत्र सा Si. 13. 59. -2 Secret, private; पुरान केनाप्यभिचोदितोऽहं वक्तुं रहस्यं परमं निगृदम् A. Ram. 1. 1. 16. -8 Mysterious, obscure. -4 Inscrutable. -दम् ind. Secretly, privately.

निचायः

पूरुनम्

निगृहनम् Concealing, hiding; नाज्ञातचर्या पश्यामि मेरोरिव निगृहनम् Mb. 3. 35. 29.

निगोजाहकः A scorpion.

नित्रन्थनम् Killing, slaughter.

निम्नन्थिः m. The cover of a book; Hch.

निम्रह्म 9 P. 1 To keep or hold down, keep in check. —2 To curb, restrain, suppress, control; निम्रह्म शोकम् K. 25; स्वकं तेजो निम्रह्म Pt. 3. 174; Bg. 2. 68; R. 5. 59; 14. 85. —8 To stop, obstruct; निम्हीतो बलाद् द्वरि Mb.—4 To punish, chastise; अधार्मिकं त्रिभिन्यीयैनिम्हीयात् प्रयत्नतः Ms. 8. 310; 9. 308. —6 To seize, catch, apprehend, lay hold of; तमार्यमुखं निम्हीत्येषुः R. 2. 33. —6 To close or contract (as eyes); माधुरोऽक्षिणी निम्रह्म Mk. 2. —7 To subdue, conquer, overpower; प्रज्ञया निम्रह्मन्तामभीशवः S. 1.

निगृहीत p. p. 1 Seized, arrested. -2 Restrained, curbed, checked, subdued. -3 Attacked. -4 Defeated in argument, caught; भो निगृहीतोऽसि U. 4.

निगृहीतिः /. 1 Restraint, obeck -2 Overpowering, subjugation.

निश्रहः 1 Keeping in check, restraint, curbing, subjection; as in इन्द्रियनिमह Ms. 6. 92; Y. 1. 222; Bh. 1. 66; चिश्वलं मनः.....तस्याहं निप्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करन् Bg. 6. 34; तस्य ता बुखाक्षिप्ता निम्नहार्थं जजुमिभरे Bu. Ch. 4.6. -2 Suppression, obstruction, putting down; तथेन्द्रियाणां दहानी दोषाः प्राणस्य निमहात् Ms. 6. 71. -3 Overtaking, capturing, arresting; त्वित्रप्रहेतु वरगात्रि न मे प्रयत्नः Mk. 1. 22; Si. 2. 88. - Confinement, imprisonment. - B Defeat, overthrow, vanquishing. -6 Dispelling, destruction, removing; दिनमुखानि रविहिंमनिप्रहैर्विमलयन् मलयं नगम-स्थानत् R. 9. 25; 15. 6; Ku. 5. 53. -7 Arresting of disease, oure. -8 Punishment (opp. अनुप्रह्) निप्राहानु-प्रहस्य कर्ता Pt. 1; निप्रहोऽप्ययमनुष्रहीकृतः R. 11. 90, 55; 12. 52, 63. -9 Rebuke, reprimand, blame. -10 Aversion, dislike, disgust. -11 (In Nyaya phil.) A flaw in an argument, a fault in a syllogism (by which a disputant is put down in argument); cf. Mu. 5. 10. -12 A handle. -13 A limit, boundary. -14 The Supreme Being. -16 Transgressing (अतिलक्षन); निमहाद्वर्मशास्त्राणा-मनुरुद्धवन्येतभी: Mh. 12. 24. 13. -Comp. -स्थानम् the reason of defeat, unfitness to be argued with, one of the 16 categories of the Naiyayikas; एवमपि प्रकृतं दूषियतुमशक्तु-बतस्तित्सद्धान्तान्तरदूषणे निम्रहस्थानमापखते। \$B. on MS. 1.1.5.

निश्च o a. Holding back or down, suppression.
—णम् 1 Subduing, suppression. —2 Capture, confinement. —3 Chastisement, punishment in general. —4 Defeat. —6 War, fight.

नियास: Pressing down, letting sink, suppressing (the voice).

निम्राहः 1 Punishment. -2 An imprecation; as in निम्राहस्ते भूयात् 'confusion seize thee!'; Bk. 7. 43.

निघ a. As bigh as broad. -घः 1 A ball. -2 Sin. -Comp. -अनिघ a. of different forms or sizes.

निघण्डः, निघण्डः 1 A vocabulary or glossary of words. -2 Particularly the glossary of Vedic words explained by Yāska, in his Nirukta.

निघ(घा)सः 1 Eating, dining. -2 Food.

निघातः 1 A blow, stroke; ज्यानिघातकिनास्यालिईया वध्यतामभययाचनाञ्चलिः R. 11. 78; मिय तु कृतनिघाते कि विदध्यात्-परेण Mv. 2. 49. -2 Suppression or absense of accent. -3 A vowel having a grave accent.

निघातिः f. An iron club, hammer.

निघुष्टम् Sound, noise.

निमृष् 1 P. 1 To rub, pound, grind. -2 To graze, wear away by rubbing or grinding.

निधर्षः, निधर्षणम् 1 Rubbing, friction; तक्शाखां न निधर्षजोऽनलः Ki. 2. 51; यथा चतुक्षिः कनकं परीक्ष्यते निधर्षण-रेझ्दनतापताडनैः Subbaş. –2 Grinding.

निपृष्ट p. p. 1 Rubbed, ground. -2 Chafed, grazed. -3 Subdued, overpowered.

नियुष्य a. 1 Rubbed off, excoriated. -2 Small, trifling, insignificant. -इवः 1 A hoof. -2 Wind. -3 An ass or mule. -4 A boar. -8 A road. - च्यम् The mark of a hoof.

निम्न a. 1 Dependent, subservient., obodient (as a servant); तथापि निष्नं नृप तावकीनै: प्रक्षाकृतं मे हृदयं गुणीधै: Ki. 3. 12; निष्नस्य मे भर्तृनिदेशरीक्ष्यं देवि क्षमस्वेति वभूव नम्नः R. 14. 58. -2 Docile, tractable. -3 Dependent on (i. e. following the gender &c. of) a substantive; इति विशेष्य-निष्नवगै:. -4 (After a numeral) Multiplied by.

निम्नान a. One who destroys (see निहन्); निष्नानं शाप्रवान् रामं कथं स्वं नावगच्छिस Bk. 5. 81.

निस्च 5 U. 1 To pile up, heap up. -2 To cover or fill with, strew, overspread (chiefly in p. p.); निस्ति खमुपेत्य नीरदै: Ghat.1; शकुन्तनीडनिसितं बिम्नजटामण्डलम् \$.7.11; Bk. 10. 4. -3 To accumulate, store; निस्तियतं त्वया साधा यशोऽपि सुद्दा विना Mu. 6. 18.

निचयः 1 A collection, heap, multitude; निचय इनाम्बु-मुचो नगाधिराजः (दष्ट्वे) Ki. 4. 37. -2 Store, stock, provisions; as पव्मासनिचयः Ms. 6. 18; सर्वे क्षयान्ता निचयाः Ram. 7. 52. 11. -3 An assemblage of parts consisting a whole; as in शरीरनिचयः -4 Certainty.

निचयिन a. Full of, abounding in; निचयिनि लक्लिल्ला-विकास जनयति लोधसमीरण च हर्षम् Ki. 10. 29-

निचायः A heap.

नितान्त

निचित p. p. 1 Covered, overcast, overspread; बभी चिरं निचित इवासजां लवे: Si. 17. 14. -2 Full of filled. -3 Raised up. -4 Piled or heaped up. -5 Constipated (as the bowels).

निचिकी, - नैचिकी An excellent cow.

निचुम्पुण: Ved. 1 The sea, a gush, flood; अयां जिम-निचुम्पुण: Rv. 8. 93. 22, -2 An epithet of Soma. -3 N. of an avabhritha q. v.

निचुलः 1 A kind of reed. -2 N. of a poet and friend of Kālidāsa; स्थानादस्मात् सरसनिचुलादुत्पतोदस्मुखः खम् Me. 14 (where Malli. observes:—निचुला नाम महाकविः कालिदासस्य सहाध्यायः; but this explanation is very doubtful). -3 An upper garmont, cover; cf. निचोल. -4 The tree called हिजल, (Barringtonia Acutangula). -3 A lotus. -8 A cocca-nut tree: निचुलो हिजले पद्मेडप्यस्त्री मधुफलेड पिच Nm.

निचुलकम् 1 A broast-plate, cuirass. -2 An outer garment. -3 A case box; कृत्वा धनुर्निचुलके मृगयानिवृत्ती B. R. 6. 42.

निचुलित a. Being in a caso; cased; निर्मोकेन च वासुके-निचुलितम् (धनुः) B. R. 4. 53.

निचोलः 1 A cover, veil, wrapper; ध्वान्तं नीलनिचोलचारु Git. 11; शीलय नीलनिचोलम् 5; तमोमयं नीलनिचोलम् Rām. Ch. 6. 28. -2 A bed-cover. -3 The eover of a litter (दोलिकावरणम्).

निचोलकः 1 A jacket, bodice. -2 A soldier's jacket serving as a breast-plate.

निच्छावेः N. of a district, the modern Tirhut.

निञ्जिदः N. of one of the degraded castes (sprung from outcast Ksatriyas); see Ms. 10. 22.

निच्छेदः 1 Cutting off. -2 (In arith.) Leaving no common measure, reducing by the common divisor, to the least term, so as to be capable of no further reduction.

निज् 3 U. (नेनेकि, नेनिके, प्रणेनेकि, निक) 1 To wash, cleanse, purify; सस्तुः पयः पपुरनेनिज्ञरम्बराणि Si. 5. 28. -2 To wash or clean onoself, to be purified (A.). -3 To nourish. -With निस् to wash, clean, purify; तोयनिर्णिक-पाणयः R. 17. 22; Y.1. 191; Ms. 5. 127.

निक p. p. Washed, cleansed &c.

निज a. [नितरां जायते निजन्-ड] 1 Innate, indigenous, native, inborn, congenial. -2 Own, one's own, relating to one-self, of one's own party or country; निजं वपुः पुन-रनयित्रजां रिचम् Si. 17. 4; R. 3. 15; 18. 27; Ms. 2. 50. -3 Peculiar. -4 Continual, perpetual. -m: (pl.) One's own people. -Comp. -वोधः Self-knowledge, spiritual knowledge; शिक्षनं चाई निजनोधस्यः Hastāmalaka Stotra.

सं. इं. को.... ११३

निञ्जू 2 A. (निक्ते) To wash. -With प्र to wash (प्रणिक्ते).

निटलम् (Sometimes written निटिल) The forehead; निटिलतटचुम्बिन Dk. 4. 15. —Comp. —अक्षः, —ईक्षणः N. of Siva.

निडीनम् The downward flight or swoop of hirds; Mb. 8. 4. 26; see डीन.

निष्य a. Ved. 1 Hidden, concealed. -2 Secret, mysterious. -ण्यम् A secret or mystery.

नितप् 1 P. To emit heat downwards, to sweat; तदाहुनिंशोचित नितपति वर्षिष्यति वा Ch. Up. 7. 11. 1.

नितम्बः [निमृतं तम्यते कामुकैः, तमु कान्द्रायाम्] 1 The buttocks, posteriors (of a woman), (the circumforence of the hip and loins); यातं यच नितम्बर्गणुरुतया मन्दं विलासादिव S. 2. 2; R. 4. 52; 6. 17; Me. 43; Bh. 1. 5; M. 2. 7. —2 The slope, ridge, side, flank of a mountain; सनाक्वनितं नितम्बर्शनिरम् (गिरिम्) Ki. 5. 27; सेन्या नितम्बाः किमु भूधराणामुत स्मरस्येरविलासिनीनाम् Bh. 1. 19; V. 4. 26; Bk. 2. 8; 7. 58. —3 A precipice. —4 The sloping bank of a river; Mb. 1. 120. 12. —6 The shoulder. —6 The sounding-board of the Vīṇā. —Comp. —विम्बम् round or circular hips; Rs. 1. 4. —स्थलम्, —स्वस्ति The region of the hips.

नितम्बवत् a. Having beautiful hips. -ती A woman; चाह चुचुम्ब नितम्बवती दियतम् Git. 1; V. 4. 26.

नितस्बन् a. [नितम्ब –अस्त्यंथं इनि] 1 Having beautiful hips, having well-sloped buttocks (often applied to जघन); cf. M. 2. 3; Ki. 8. 16; R. 19. 26. -2 Having beautiful sides (as a mountain). -नी 1 A woman with large and handsome hips; नितम्बिनीनां मुशमाद्धे धृतिम् Ki. 8. 3; Si. 7. 68; Ku. 3. 7. -2 A woman in general; नामृतं न विषं किंचिदेनां मुक्ता नितम्बिनीम् । यस्याः सङ्गेन जीव्येत वियोगतः ॥ Pt. 4. 32, 86.

नितराम् ind. 1 Wholly, entirely, completely; प्राणां-स्थाप्रामि नितरां तदवाप्तिहेतोः Ch. P. 41; Bh. 1. 96. -2 Exceedingly, excessively, very much; तुदन्ति चेतो नितरां प्रवासिनाम् Rs. 2. 4; Amaru. 10; Bh. 2. 18; शोषितसरिस निदाधे नितरामेबोद्धतः सिन्धः Pt. 1. 101; नितरां नीचोऽस्सोति Bv. 1. 8. -3 Continually, always, eternally. -4 At all events. -5 Certainly. -6 Ved. In a low tone. -7 Downward.

नितलम् One of the seven divisions of the lower regions; see पाताल.

नितान्त a. Extraordinary, excessive, very much, intense; नितान्तकिना एजं मम न वेद यो मानसीम् V. 2. 11; R. 3. 8, न्तम् ind. Excessively, very much, exceedingly, in a high degree; मित्रं कोऽपि न कस्याऽपि नितान्तं न च वैर्कृत् Pt. 2. 116. -Comp. -किंग (न) a. Very bard, aevere; नितान्तकिनां एजं मम न वेद यो मानसीम् V. 2. 11.

निस्य

898

निदेशः

निस्य a. [नियमेन नियतं वा भवं नि त्य-पु; cf. P. IV. 2. 101. Vart.] i (a) Continual, perpetual, constant, everlasting, eternal, uninterrupted; यथा त्वमसि दुर्घषी धर्मनित्यः प्रजाहितः Ram. 7. 37. 8; यदि नित्यमनित्येन लभ्यते H. 1. 48; नित्यज्योत्स्नाः प्रतिहततमोतृत्तिरम्याः प्रदेशिः Me. (regarded by Malli. as an interpolation); Ms. 2. 206. (b) Imperishable, indestructible; पृथिवी द्विविधा नित्यादनित्या च Tarka K. -2 Invariable, regular, fixed, not optional, regularly prescribed (opp. काम्य). -3 Necessary, obligatory, essential. - Ordinary, usual (opp. नौमित्तिक). - B (At the end of comp.) Constantly dwelling in, perpetually engaged in or busy with; जाइबीतीर°, अरण्य°, आदान°, ध्यान° &c. -त्यः The ocean. -त्या 1 An epithet of the goddess Durga. -2 A plough-share. न्यम् An indispensable or inevitable act. -त्यम ind. Daily, constantly, always, ever, perpetually, eternally. -Comp. -अनध्याय: invariable suspension of Vedic studies; नित्यानध्याय एव स्याद् श्रामेषु नगरेषु च Ms. 4. 107. -अनिस्य a. eternal and perishable. -अनुवद्ध a. always approached or resorted to. -अनुवाद: a hare statement of fact; स्याउजुह्नप्रतिषेधाभित्यानुवादः MS. 4. 1. 45. -अभियुक्त a. One who is completely absorbed in yogic practices. -ऋतु a. regularly recurring at the seasons. -कर्मन् n., -कृत्यम्, -िक्रया any daily and necessary rito, a constant act or duty, as the five daily Yajñas. -कालम् ind. always, at all times; ब्राह्मण विप्रस्तीर्थेन नित्यकालम्परपृशीत् Ms. 2. 58, 73. -गति: air, wind. -जात a. constantly born; अय चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतम् Bg. 2. 26. -बानम् daily alms-giving. -नियमः an invariable rule. -नैमित्तिकम् an occasional act regularly recurring, or any ceremony constantly performed to accomplish a particular object, e. g. (a প্ৰসাৱ). -বুছ a. always well-supplied. -प्रलयः 1 the constant dissolution of as constant or eternal. -भावः eternity. -मुक्तः the Supreme Spirit. - 4 to a always busy or intent upon. - 35 a. having the mind always fixed upon one object; दुनिमह्दीकृतमलं परिरभ्य सर्वोस्तद्भावमापुरपि नित्ययुजां इरापम Bhag. 10. 82. 40. -यीवना (ever youthful) an epithet of Draupadi. - नतम् a perpetual observance (lasting for life). - राङ्कित a. perpetually alarmed, ever suspicious. -समः the assertion that all things remain the same; Sarva. S. -समास: 'a necessary compound', a compund the meaning of which cannot be expressed by its constituent members used separately (the separate ideas having merged in one); e. q. जमदाम, जयद्रध &ः ; इदेन नित्यसमासः &ः.

नित्यता, -त्वम् 1 Invariableness, constancy, continuance, eternity, perpetuity. -2 Necessity. -3 Perseverance.

नित्यदा ind. Perpetually, always, constantly, eternally; स नित्यदोद्विमधिया तमीश्वरम् (ददर्श) Bhag. 10. 44. 38.

नित्यशस् ind. Constantly, always, eternally; अनन्य-चेताः सततं यो मां समरति नित्यशः Bg. 8. 14; Ms. 2. 96; 4. 150

निद् 1 U. (नेदित-ते) 1 To be near. -2 To blame, censure, approach; cf. निन्द्.

निद् f. Ved. Mocking, despising, censuring.

निद a. Censuring. -दम् Poison; (also निदा).

निद्दु: 1 A man. -2 One without herpes.

निद्रीक, नम् &c. See under निदृश्,

निदाघः [नि-दह् आधारे घष् न्यक्यादि कुलम्] 1 Heat, warmth; आर्बाक्गुलीदलमनङ्गनिद्धितसः -2 The hot season, summer (the months of ज्येष्ठ and आषाढ); निदाधिमिहिर्ज्यालायतेः Bv. 1. 16; निदाधकालः समुपागतः प्रिये ए. 1. 1; Pt. 1. 104; Ku. 7. 84. -3 Sweat, perspiration. प्रशापयानास मुखं निदाधः Ki. 17. 8. -4 The internal heat; श्रियो निदाधं शमयन्ति कामिनाम् ए. 1. 4. -5 The water of perspiration. -Comp. -करः the sun. -कालः summer. -धामन् the sun; निदाधधामानमिवाधिदीधितिम् Si. 1. 24. -वार्षिक a. (months) belonging to the hot and rainy season; निदाधवाधिकी मासौ लोकं धर्माशुभियंथा Mb. 7. 30. 10. -सिन्धुः a river in hot season (nearly dry).

निदानम् 1 A band, rope, halter; उद्देशियाणामस्जिति-दानम् Rv. 6. 32. 2. -2 A rope for tying up a calf; बाल्जेन निदानेन कांस्यं भवतु दोहनम् Mb. 13. 94. 41. -3 A primary cause, the first or essential cause; निदानमिश्वाकुक्रस्य सन्तते: R. 3. 1; अथवा बलमारम्भो निदानं क्ष्यसम्पदः Si. 2. 94. -4 A cause in general; मुख मिय मानमनिदानम् Git. 5. -5 (in mediciue) Inquiry into the causes of a disease, pathology. -6 Diagnosis of a disease. -7 End, termination. -8 Purity, purification, correctness. -9 Claiming the reward of penitential acts. -Comp. -स्यानम् one of the departments of medical science, Pathology.

निदिग्ध p. p. [नि-दिह्-क] 1 Smeared, annointed.
-2 Increased, recumulated. -ग्धा Small cardamoms.

निदिग्धिकादिकायः A kind of Ayurvedic decoction; निदिग्धिकानागरकामृतानां काथं पिबेन्मिश्रितिपप्लीकम्। जीर्णज्वरा-रोज्वककासञ्ज्ञासामिमान्धार्दितपानसेषु॥ Com. of Chakradatta on Charaka.

निदिध्यासः, निदिध्यासनम् See under निध्यैः, निरन्तरं विचारो यः श्रुतार्थस्य गुरोर्मुखात्। तन्निदिश्यासनं प्रोक्तं तच्यैकारच्येण सम्यते।।

निदिश् 6 P. To order, point out &c.; see निर्दिश्.

निदिष्ट p. p. 1 Pointed out. -2 Ordered, directed. -3 Advised, enjoined.

निदेशः 1 Order, command, direction, instruction; वाक्येनेयं स्थापिता स्वे निदेशे M. 3. 14; स्थितं निदेशे प्रथमादिदेश R. 14. 58. Ku. 3. 4. -2 Speech, narration, conversation. -3 Vicinity, neighbourhood; निदेशे चैव तिष्ठतः Ms. 2. 197. -4 A yessel, vase.

निष्यै

निदेशिन a. Pointing &c. न्नी 1 A quarter, point of the compass. -2 A region.

निदश् Caus. 1 To show, point out; निदर्शयामास विशेष-दृश्यिमन्दुं नवित्थानिमेवेन्दुमतेषे R. 6. 31. -2 To prove, establish, demonstrate. -3 To consider, treat of, discuss (as in a book). -3 To toach, explain. -5 To illustrate by an example; cf. निदर्शना. -8 To introduce, cause to enter. -7 To show oneself to (a person).

निद्शेक a. 1 Seeing. -2 Seeing into, perceiving. -3 Pointing out, proclaiming, indicating, showing.

निद्दीन a. 1 Pointing, showing. -2 Proclaiming, Ceclaring announcing. -3 Teaching. -नम् 1 View, insight, looking into, sight, vision; शुद्धामा ब्राह्मणे रात्री निद्दीनस्थ्यत Mh. 12. 271. 14. -2 Pointing to, showing. -3 Proof, evidence; बलिना सह योद्धव्यमिति नास्ति निद्दीनम् Pt. 3. 23. -4 An instance, example, illustration; नन्त अभुरेव निद्दीनम् S. 2; निद्दीनसाराणां लघुर्बेहुत्णं नरः Si. 2. 50; R. 8. 45; जनकस्य त्रपेट्टस्य तपसः सित्रदीनम् Pratima 4. 14. -5 Injunction. -6 Authority, text. -7 A scheme, system. -8 A precept, scriptural authority, an injunction. -9 The third member of an Indian syllogism (usually called उदाहरण q. v.). -ना A figure of speech (in Rhetoric) thus defined:— निद्धीना । अभवन्वस्तुसंबन्ध उपमापरिकल्पकः K. P. 10; e. g. R. 1. 2.

निद्दित a. 1 Shown, presented. -2 Offered (as a seat). -3 Illustrated, exemplified.

निद्शिन a. Suiting, pleasing; सतां बुद्धि पुरस्कृत्य सर्व-लोकनिद्शिनीम्। राज्यं स त्वं निष्ट्रहीष्य भरतेन प्रसादितः || Ram. 2. 108. 18.

निद्रा 2 P. To fall asleep, sleep.

निद्रा 1 Sleep, sleepiness; प्रच्छायसुलभनिद्रा दिवसाः S. 1.3; निद्रामुद्रां क्षिपन् Mal. 2.12. —2 Sloth; निद्रां च प्रतिमां चैव ज्ञानभ्यासेन तस्वित् (निवर्तयत्) Mb. 12. 274. 7. —3 Shutting, hudding state. —Comp. —अस्थ a. dead, fast asleep. —अलस्य a. dull or languid with drowsiness, fast asleep; निद्रालसा बहिणः V. 3. 2. —द्रारेद्र a. suffering from want of sleep. —भङ्गः awaking. —सुकाः darkness. —सजननम् phlegm. phlegmatic humour.

निद्राण a. 1 Sleeping, asleep. -2 Shut, closed (as a bud).

निद्रालु a. Sleeping, asleep. -लु: An epithet of Visnu; निदालो: कमठाकृतेभेगवत: श्वासानित्य: पान्तु यः Bhäg.

निदित a. Asleep, slept.

निधन a. [निश्तं धनं यस्मात्; Un. 2. 81] Poor, indigent; अहो निधनता सर्वापदामास्पदम् Mk. 1. 14. -नः, -नम् 1 Destruction, annihilation, death, loss; स्वधमें निधनं श्रेयः Bg. 3. 35; म्लेच्छनिवहनिधने कलयसि करवालम् Git. 1; कल्पान्ते-न्विप न प्रयाति निधनं दिद्याख्यमन्तर्धनम् Bh. 2. 16; Pt. I. 21; 5. 95. -2 The concluding passage at the end of a

Saman sung in chorus, the fifth of the five parts of Saman; लोकेषु पञ्चविषं सामोपासीत...... धीनियनम् Ch. Up. 2. 2. 1. -3 The finale (in music). -5 N. of the eighth lunar mansion. -6 Conclusion, end, termination; अस्य वाक्यस्य निधने प्रादुरासीच्छिवोऽनिलः Mb. 6. 119. 38. -6 Ved. Residence; receptacle. -तः The head of a family. -नम् Family, raco. -Comp. -कारिन् a. fatal, destructive. -किया a funeral ceremony.

निधनता Indigence, poverty; अहो निधनता सर्वापदामास्पदम् Mk. 1. 14.

निया 3 U. 1 To place, put, put or set down; शिरसि निद्धानोऽजलिप्टम् Bh. 3. 123; R. 3. 50, 62; 12. 52; Si. 1. 13. -2 To confide, or entrust, commit to the care of; निद्धे विजयाशेसां भापे सीतां च लक्ष्मणे R. 12. 44; 15. 36. -3 To give, impart to, deposit with; दिनान्ते निहितं तेजः सवित्रेव हुताशनः R. 4. 1. -4 To put down, lay, allay, restrain; सल्लिनिहितं रजः क्षिती Ghat. 1 -5 To hury, conceal or hide (as under ground); जनदिवार्षिकं त्रेतं निद्ध्युवन्धिया बहिः Ms. 5. 68. -6 To fix or direct the thoughts upon; cf. नित्रेते. -7 To determine, resolve. -8 To direct onc's lahours, endeavour. -9 To appoint. -10 To remove, relinquish. -11 To lay up, treasure up. -12 To remember, keep or bear in mind. -13 To end, close.

निधा Ved. 1 Laying snares. -2 A net or snare.

नियानम् 1 Putting down, laying down, depositing. -2 Keeping, preserving. -3 Place where anything is placed, a receptacle, reservoir; नियानं धर्माणाम् G. L. 18. -4 Treasure; निधानगर्मामिव सागराम्बराम् R. 3. 9; Bg. 9. 18; विद्येव लोकस्य परं निधानम् Subhäs. -6 Hoard, store, property, wealth. -8 A place of cessation or rest. -7 A deposit; Ms. 8. 36.

निधि: [नि-धा-आधारे कि] 1 Ahode, receptacle, reservoir; जल, तीय, तपोनिधि &c. -2 A store-house, treasury. -3 A treasure, store, hoard (for the nine treasures of Kubera, see नविधि). -4 The ocean. -6 An epithet of Viṣṇu. -6 A man endowed with many good qualities. -7 the science of chronology; Ch. Up. 7. 2. 1. -Comp. - देशः, -नायः an epithet of Kubora; Bhāg. 10. 50. 56. -वादः the art of finding treasure. -वासः the town of Newāsā on the Pravarā river in the Ahmednagar District; Cf. विधिवासकर-परमानव्य-प्रकारितायां.... सिंहतायां! Colophon of Siva. B. 2.

नियुचनम् [नितर्गं धुवनं हस्तपादादित्रालनमत्र] 1 Agitation, trembling; -2 Sexual enjoyment, coition; अतिशयमधु-रिपुनिधुवनशीलम् Git. 2; Si. 11. 18; Ch. P. 4, 8, 25. -3 Pleasure, enjoyment, sport.

निष्यै 1 P. 1 To think of, meditate upon, remember; विभीषणदिति ध्रुत्वा तं निद्य्यो रघूतमः Bk. 14. 65. -2 To meditate deeply upon, look steadfastly or intently at; अङ्गुलीयकं निष्यायन्ती M.1; Si. 8. 69; 12. 40; Ki. 10. 46; 14. 58.

निदिध्यासः

900

www.kobatirth.org

निपातकः

निदिष्यासः, निदिष्यासनम् Profound and repeated meditation, constant musing.

निध्यात a. Moditated or thought on.

निध्यानम् Seeing, beholding, sight.

निध्वानः Sound; निध्वानैनीरदीयध्वानिपरिभवदैरम्बरं कम्बुराजः Visnupādādi Stotra 1.

निनक्शु a. 1 Wishing to die. -2 Wishing to escape or fly away; अपिरफवन बन्धूनां निनक्शुर्विकमं मुहु: Bk. 4. 33.

् निनद् 1 P. 1 To sound, shout; मधुपटनिनदिक्रवेंधितो राजहंसै: R. 5.75; M. 5, 10; Bk. 6.117. - 3 To resound, echo.

निन (ना) दः 1 Sound, noise; U. 3.7 (v. 1.); उचचार निनदोऽम्भिस तस्याः R. 9.73; 11.15; Rs. 1.15. -2 Buzzing, humming (of bees &c.). -3 A sound like that of a chariot; कर्णाविंगृह्य निनदिम्ब नदशुः Ch. Up. 3.13.8.

निनादित a. Filled with noise, resounding, made to sound. –तम् A sound.

निनादिन a. 1 Sounding, ringing. -2 Causing to sound, playing (as a musical instrument).

निनयनम् See under निनी.

निनर्दे 1 P. 1 To sound. -2 To prolong a note (in chanting).

निनर्दः Prolonging a note in chanting.

निनाहाः A water-jar to be put into the ground.

निनी 1 P. 1 To take near or towards, carry near, bring, fetch; चरितनत आयाते निनयेरन्नवं घटम् Y. 3. 295. -2 To bend, incline; वक्त्रं निनीय. -3 To pour down. -4 To bring about, accomplish, perform. -5 To spend (time).

निनयनम् 1 Performance. -2 Performing, accomplishing. -3 Pouring out.

निनृत्त a. Repeated (as a portion of a verse.)

निमृत्तिः f. Repotition.

निन्द् 1 P. (निन्दति, निन्दित; प्रणिन्दति) To blame, censure, find fault with, revile, reproach, condemn; निनिन्द रूपं हृदयेन पार्वती Ku. 5. 1; सा निन्दन्ती स्वानि भाग्यानि बाला S. 5. 30; Bg. 2. 36; Ms. 3. 42.

निन्द्-वृष्] Blaming, censuring, abusing, defaming.

निन्दनम्, निन्दा [निन्द-भावे-स्युद् अ वा] 1 Blame, censure, reproof, reproach, abuse, reviling, defamation; ज्याजस्तुतिभृद्धे निन्दा K. P. 10; पर^o, वेद^o. -2 Injury, wickedness. -Comp. -उपमा a comparison which involves reproofs; Käv. 2.30. -स्तुति: f. 1 ironical praise, irony. -2 overt praise.

निन्द्त p. p. [निन्द्-क] Blamed, censured, abused, defamed &c. -2 Low, despicable. -8 Prohibited, forbidden.

निन्य a. Blamable, consurable, reprehensible, bad, vile. -2 Forbidden, prohibited.

निन्दतल a. Having a maimed hand.

निन्दुः f. A woman bearing a dead child.

निप:, -पम A water-jar. -प: The Kadamba tree.

निप (पा) ठः, निपठनम्, निपठितिः /. Reading, reciting, studying.

निपत् 1 P. 1 To fall or come down, descend, alight, sink down; निपतन्ती पतिमध्यपातयत् R. 8. 38; Bk. 15. 27. -2 To be cast at, be directed towards; निवेतुरन्तः करणे-नरेन्द्राः R. 6. 11. -3 To throw oneself down (as at the feet), fall prostrate; देवास्तदन्ते हरमूढभार्यं किरीटबदाअलयो निपस्य Ku. 7. 92; R. 4. 50; Bh. 2. 31. - To fall or descend into, meet in; त्वच्येव निपतन्त्योघा जाह्वीया इवार्णवे R. 10. 26. - 5 To fall upon, attack, rush at or upon; सिंहो शिश्रर्पि निपतित मदमलिनकपोलमितिषु गजेषु Bh. 2. 38. -6 To happen, occur, take place, fall to one's lot; सक्देशो निपतित Ms. 9. 47. -7 To be placed, occupy a place; अभ्यहितं पूर्व निपत्तति. -8 To flow in, discharge into. -9 To fall into ruin. -10 To fall into (any state). -11 To be miscarried (as the foetus). -Caus. 1 To cause to fall down, throw or hurl down. -2 To kill, destroy; did निपारय सह बन्धुजनाष्ट्रितोयैः Mu. 5. 7; Pt. 3, 63. -3 To inlay, emboss. -4 To direct (the eyes) upon. -5 To spit out. -6 To raise or levy (as a tribute). -7 (In gram.) To put down as a special or irregular form, to montion as an irregular formation; एते पद्मविश्वतिरजन्ता निपात्यन्ते Sk.

निपतनम् 1 Falling down, descending, alighting. -2 Flying down.

निपत्या 1 Slippery ground. -2 A battle-field.

निपातः 1 Falling or coming down, descending, alighting; पर्याधरोत्सेधनिपातसूर्णिताः Ku. 5. 24; Rs. 5. 4. -2 Attacking, falling upon, a spring, leap; उत्पद्यतः सिंहनिपातसुयम् R. 2. 60. -3 Casting, hurling, discharging; स च त्वदेकेषुनिपातसाध्यः Ku. 3. 15. -4 Descent, fall; निशितनिपाताः शराः Ś. 1. 10. -5 Dying, death; आनिपाताच्छरीरस्य युक्तो वार्यनिकाशनः Ms. 6. 31. -6 Accidental occurrence or mention; Mb. 12. 59. 46. -7 An irregular form, irregularity, putting down as irregular or exceptional; एते निपाताः, निपातोऽयम् &c. -6 A particle, an indeclinable; see P. I. 4. 56. -9 The opposite extremity, the lower end. -10 Mixing, coming together; बिन्दुन्यासादयोऽवस्थाः गुक्तशोणितसंभवाः। यासामेव निपातेन कवलं नाम जायते॥ Mb. 12. 320. 115.

निपातकः, -कम् Sin, a bad act.

निबन्धनम्

901

निपातन a. Killing, destroying. नम् 1 Throwing down, beating or knocking down; अवग्यं चरेत् कृच्छ्रमित-कृच्छ्रं निपातने Ms. 11. 209. –2 Overthrowing, destroying, killing; मायकस्तु भवेदण्डः श्वस्करनिपातने Ms. 8. 298. –3 Touching with. –4 Putting down as irregular or exceptional. –6 An irregular form of a word, irregularity, exception; सहक्षणेनानुत्पन्नं तत् सर्व निपातनात् सिद्धम् Mbh. –6 Falling or flying down.

निपातित a. 1 Thrown or put down, felled. -2 Killed, destroyed. -3 Beaten down. - Irregular.

निपातिन् a. Falling down, alighting; कुसुमपङ्किानिपाति-भिरिद्धतः R. 9. 41. -2 Destroyed, decayed. -2 Destroying; ज्योतिरिन्धननिपाति भास्करात् R. 11. 21.

निपलाराम् ind. Ved. Without speaking (like a tree without foliage).

निपा 2 P. 1 To drink or suck in, imbibe. -2 To absorb, dry up. -3 To drink, kiss; अत एव निपीयतेऽधरः Pt. 1.189; दन्तच्छदं प्रियतमेन निपीतसारम् एs. 4.13. -4 To feast on (with the eyes or ears).

निपानम् 1 Drinking. -2 Any reservoir of water, pool, puddle; गाहन्तां महिषा निपानसिलं शृद्धेमुंहुस्तानितम् \$. 2. 6; H. 1. 172; R. 9. 53; निपानवत् स कमलवास्त्रीर्धिकं ददर्शतद् वनभिव नन्दनं वनम् Bu. Ch. 3. 64. -3 A place or trough near a well for watering cattle. -4 A well; जतुः स्वरादिव निपानसिनित्रभिन्दः Bhag. 2. 7. 48. -8 A milkpail. -6 A resort, place of sholter; निपानं सर्वभृतानाम् Mb. 12. 18. 17.

निपीत p. p. Drunk in, absorbed, dried up.

निपीतिः J. Drinking.

निपाकः 1 Maturing, ripening. -2 Cooking. -8 Perspiration. -4 The result of a had action; निपाकः पचने स्वेदेऽप्यस्त्कर्मफ्लेऽपि च Nm.

निपादः Ved. 1 Low ground. -2 High and low ground.

निपीइ 10 U. 1 To harass, pain, molest, iojuro, punish, trouble; तेऽपि भोगाय करपन्ते दण्डेनैव निपीडिताः Ms. 7. 23. -2 To press together, squeeze. -3 To seize, grasp, hold fast, ombrace; गुराः सदारस्य निपीड्य पादी R. 2. 23; 5. 65. -4 To impress. -5 To eclipse.

निपीडनम् 1 Squeezing, pressing; घनपुलकपुलोमजाकुचाम-द्वतपरिरम्भनिपीडनक्षमत्वम् (दधातु) Si. 1.74; 13. 11. -2 Hurting, injuring. -ना Oppression, hurt, injury; ऋत्वा दीन-निपीडनां निजजने बर्धवा वचीविष्रहम् S. D.

निपीडित p. p. 1 Squeezed, pressed. -2 Pained, hurt. -8 Embraced.

नियुण a. 1 Clever, sharp, shrewd, skilful; वयस्य निसर्गनियुणाः क्रियः M. 3. -2 Proficient or skilled in, conversant or familiar with (with loc. or instr.); नाचि

नियुण:; नाया नियुण:. -3 Experienced. -4 Kindly or friendly towards. -8 Acute, fine, delicate, minute, sharp. -8 Complete, perfect, accurate. -7 Absolute; সমসানিযুগন Bhag. 5. 4. 5. -णम् Skill, proficiency; न चास्य कश्चित्रियुणेन धातुरवैति जन्तुः कुमनीष ऊतीः Bhag. 1. 3. 37. -णम् ind. or नियुणेन 1 Skilfully, cloverly. -2 Perfectly, completely, totally, -3 Exactly, carefully, accurately, minutely; नियुणमन्विष्यन्तुपरुष्ठधवान् Dk. 59; नियुणमनुष्याद्या हि शिश्यः My. 5. 14. -4 In a delicate manner.

निपुणता, —त्वम् 1 Skilfulness, cleverness. -2 Carefulness, accuracy.

निफला Cardiospermun Halicacabum (Mar. माल-कांगोणी).

निफेनम् Opium.

निबम्ध् 9 P. 1 To bind, tie, fasten, chain, fetter; आस्मवन्तं न कर्माणि निबध्नन्ति धनंजय Bg. 4.41; 9.9; 14.7; 18.17; Ms. 6.14; Ku. 5.10. -2 To fix upon, rivet; त्यि निबद्धतेः V. 4.29; Bh. 3.87. -3 To join, unite, connect; आभाति वेळा ळवणाम्बुराक्षेत्रीरानिबद्धेन कळदूरेखा R. 13.15. -4 To form, build, construct, arrango; हैमनिबद्धं चकम्, पाषाणचयबद्धः कृषः &c. -5 To write, compose; मया निबद्धयमतिद्वयी कथा K. 5. -6 To restrain, obstruct. -7 To fix upon, imposo. -8 To appoint. -9 To placo, locate.

निषद p. p. 1 Bound, tied, fettered, stopped, closed &c. -2 Connected with, relating to. -3 Formed of. -4 Set or inlaid with. -5 Called as a witness; Ms. 8. 76. -6 Restricted, checked. -7 Composed, written; धर्महुद्दे। दमिनुश्चरितं निषदम् Mv. 1. 6. -8 Covered with, enveloped. -9 Furnished with.

नियन्द्र m. 1 A writer, author; निवन्दा थस्त्वेषां स खलु निखिलेऽस्मिन् कवित्रण B. R. I. 11. −2 A commentator. -3 A binder.

नियम्बः 1 Binding, tying, fastening. -2 Attachment, intentness; देवी संपद्गिमोक्षाय निबन्धायासुरी मता Bg. 16. 5. -3 Composing, writing down. -4 Literary composition or treatise, work; प्रत्यस्रक्ष्ट्रियमयप्रबन्धविन्धासेवैद्यस्यनिधिनिबन्धं चक्रे Vās. -6 A compendium. -6 Restraint, obstruction, confinement. -7 Suppression of urine. -8 A bond, fetter. -9 A grant of property, an assignment of cattle, money &c. for support; भूया पितामहोपात्ता निबन्धो द्वयमेव वा Y. 2. 121. -10 Fixed property. -11 Foundation, origin. -12 Cause, reason. -चम् Song, singing. -Comp. -पुस्तकम् a register; निबन्धपुस्तकस्थानं च कार्येत् Kau. A. 2. 7.

निबन्धनम् 1 The act of fastening, binding together; तं ददर्श यक्कीतो यन्त्रवन्तं निबन्धने Mh. 3. 135. 34. -2 Constructing, building. -8 Restraining, checking, confining. -4 A bond, fetter. -5 A tie, band, support, stay; आशानिबन्धनं जाता जीवलोकस्य U. 3; यस्त्वमिन मामकीनस्य मनसो द्वितीयं निबन्धनम् Māl. 3. -6 Dependence, connection;

ते त्वदाशानिबन्धनाः M.4.14; परस्परनिबन्धनः Pt.1.79 'interdependent'. —7 Cause, origin, ground, motive, basis, foundation; वाकप्रतिष्ठानिबन्धनानि देहिनां व्यवहारतन्त्राणि Mal. 4 'based on, &c.; प्रत्याशा' 3; अनिबन्धन causeless, accidental; U. 5, 7. —8 Abode, seat, receptacle; सहजविज्ञासनिबन्धनं शरीरम् Mal. 2.6. —9 Composing, arrangement (रचना); संस्कारपूरीन वरं वरेष्यं वधूं सुखप्राह्मनिबन्धनेन Ku. 7. 90. —10 A literary composition or work, a trentise; Si. 2. 112.—11 A grant (of land), an assignment; सद्वृत्तिः सिबन्धना Si. 2. 112 (where निबन्धन means 'a treatise' also).—12 The peg of a lute.—13 (In gram.) Syntax.—15 A commentary.

निबन्धनी A bond, fetter, tie.

नियन्धिन a. 1 Binding, fastening, confining. -2 Connected with. -3 Causing, being the origin of, producing,

निय (च) हैण a. Destroying, destroyer, enemy (in comp.); अनपाथि निवर्हणं द्विषां न तितिक्षासममस्ति साधनम् Ki. 2. 43; Mv. 3. 37. —नम् Killing, destruction, annihilation, slaughter; निवर्हणं धर्मधनेतिंगहितं विशिष्य विश्वास-जुषां द्विषामपि N. 1. 131; इहैव तु त्वया स्थयं ताम्रानननिवर्हणे Siva. B. 29. 61.

नियर्हित a. Destroyed, removed (अपहृत); कृतः कृतार्थोऽ-रिम निवर्हितांहसा Si. 1. 29.

निबिड a. Dense, thick; कालिकेव निविडा बलाकिनी R. 11. 15. -2 Hard, difficult; R. 9. 58; पर्यक्कवन्धं निविडं बिभेद Ku. 3. 59. See निविड.

निविद्धित a. 1 Become thick, heavy; जलनिविद्धितव्ख-व्यक्तिनम्नोन्नताभिः Mal. 4. 10. –2 Pressed close to; (देहि में) लक्काभर्तुनिविद्धितकुचामादरादक्कपालीम् B. R. 5. 19.

निविरोस a. See निविड; 'निविडं निविरोसं च दढं गाढं प्रचक्षते', इति वैजयन्ती; उरुनिविरोसनितम्बभारखेदि Si. 7. 20; निविरोस-गुणस्तोम: Vis. Guna. 438.

निवुध् 1 P. 1 To know, understand, learn; निवोध साधो तब चेत् कुत्हलम् Ku. 5. 52; 3. 14; Ms. 1. 68; Y. I. 2. -2 To regard or consider as, deem. -8 To listen or attend to. -Caus. To explain, inform, acquaint.

निर्वोधः, -धनम् 1 Understanding, learning. -2 Acquainting, informing.

निम [नि-मा-क] (At the end of comp. only) Like, similar, resembling; उद्बुद्धमुग्धकनकाव्यानिभं वहन्ती Mal. 1.40; Mo. 83; so चन्द्रनिभानना &c. —भः, —भम् 1 appearance, light, manifestation.—2 Pretence, disguise, pretext.—3 A trick, fraud.

निमल् 10 U. To see, behold, perceive, look at; निभाल्य भूयो निजगौरिमाणं मा नाम मानं सहसैव यासी: Bv. 2. 176; or यन्मां न भामिनि निभालयसि प्रभातनीलारविन्दमदभक्षिपदैः कटाक्षेः 3. 4.

निमालनम् Seeing, sight, perception.

निभालित «. Seen; कति नो विषया निभालिताः Sakti. 5. 10.

निभूत a. 1 Quite frightened (अत्यन्तभीत). -2 Gone, past.

निभृत a. 1 Placed down, deposited, lowered. -2 Filled with, full of; चिन्तया निभृत: Bhag. 10. 32. 20. -3 Concealed, hidden, out of sight, unperceived, unobserved; निभृतो भूत्वा Pt. 1; नभसा निभृतेन्द्रना R. 8. 15 ' with the moon become invisible, about to set or go down'; Vo. 6.2; Si. 6. 20. - Secret, covert; अणुदीर्णवर्णनिभृतार्थमाह्रयत् Si. 13. 42. -8 (a) Still, silent; निभृतद्विरेकम् (काननम्) Ku. 3. 42; 6. 2. (b) Steady, fixed, immovable, motion- $\mathbf{l}_{\mathbf{e}\mathbf{s}\mathbf{s}}$; निष्कम्पचामरशिखा निभृतोर्ध्वकर्णाः \mathbf{s} . \mathbf{l} . \mathbf{s} . $-\mathbf{6}$ Mild. gentle; अनिमृता वायवः Ki. 13. 66 'not gentle, violent or strong': Mal. 2. 12; Mv. 3, 14; स्वजननिमृतः सर्वेऽप्येवं मृदुः परिभूयते Pratim a 1. 18. -7 Modest, humble; अनिभृत-करेषु प्रियेषु Me. 70; प्रणामनिमृता कुलवधूरिव Mu. 1; वधनिमृत-सिंहाश्व गिर्यः Pañch. 1. 3; अदाप्रमृति निमृता भवन्ति 2; युक्तं चतुर्भिर्निभृनैस्तुरङ्गैः (रथम्) Bu. Ch. 3.8. -8 Firm, resolute. -9 Lonely, solitary; (निमृतनिकुअगृहं गतया Git. 2. -10 Shut, closed (as a door). -11 True, faithful, firmly attached. -12 Inactive (निष्किय, त्यक्तीद्योग); निभृता नरेन्द्राः Ram. 4. 28. 43. -ता A kind of riddle; Kav. -तम् Modesty, humility. - TH ind. 1 Secretly, covertly, privately, unperceived; S. 3; Si. 3, 74; Ms. 9, 263. -2 Silently, quietly; K. 134. -3 Out of sight, in a corner. -Comp. -आचार a. of resolute conduct, firm. -आत्मन a. firm, resolute. - स्थित a. standing unperceived.

निमः A (wooden) pin, stake.

निमदः A distinct but slow pronunciation.

निमन्त्र् 10 A. To invite, call, summon; दिरभ्यो निमन्त्रितार्थ्वनमभिजग्मुर्महर्षयः R. 15. 59; 11. 32; Y. 1. 225.

निमन्त्रणम् 1 Invitation. -2 Summoning, calling; निमन्त्रणार्थं दूतांश्व प्रेयसमास जीवनान् Mb. 3. 256. 6. -2 A summons. -Comp. -पत्रम् 1 an invitation card or note. -2 a summons.

निमयः Barter, exchango; पक्केनामस्य निमयं न प्रशंसन्ति साधवः Mb. 12. 78. 7.

निसस्त् 6 P. 1 To sink, sink down or under, sink into (fig. also); यथा 'छवेनीपलेन निमजत्युदके तरन्। तथा निमजतोऽ- अस्तादत्ती दातृप्रतीच्छको Ms. 4. 194; 5. 73; शोकं मुहुश्राविरतं न्यमान्सीत् Bk. 3. 30; 15. 31; Si. 9. 74; Gīt. 1. -2 To be merged into, morge, disappear, escape observation; एको हि दोषी गुणसंनिपाते निमजतीन्दी: किरणेध्वियाद्धः Ku. 1. 3. -3 To immerse in water, cause to sink down. -Caus. 1 To cause to dive under water; अप चैनं निमज्जयेत् Ms. 8. 114. -2 To cause to penetrate; तती मर्मसु मर्मज्ञो मज्जयभिश्चिताञ्चान् रान् Ram. 6. 45, 15.

निमस p. p. 1 Plunged, dipped into, immersed, submerged, sunk (fig. also); बत्नीकार्धनिममन्तिः ई. 7. 11; निममस्य पयोराशी, चिन्तानिमम &c. -2 Gone down, set (as the sun). -3 Overwhelmed, covered. -4 Depressed, not prominent. -Comp. -नाभिः, -मध्या (a woman) having a depressed navel or a slender waist.

निमज्जश्वः 1 The act of diving or entoring into, plunging. -2 Plunging into the bed, sleeping, going to bed; तत्वे कान्तान्तरै: सार्थ मन्येऽहं थिड् निमज्ञश्रम् Bk. 5. 20.

निमज्जनम् Bathing, diving, plunging, sinking (lit. and fig.); दृष् निमजनसुपैति सुधायाम् N. 5. 94; एवं संसारगहने उन्मजननिमजने Mh.

निमा 3 A. To measure; see मा; शक्ति श्रेष्टां कुण्डलाभ्यां निमाय Mb. 7, 179, 53.

निमानम् [संख्याया गुणस्य निमाने मयट्; P. V. 2. 47] 1 Measure. -2 Price (निमानं = मृत्यम् Sk.)

निमि: 1 Winking, twinkling (of the eyes). -2 N. of one of the descendants of Ikṣvāku, and ancestor of the line of kings who ruled in Mithilä.

निमित्त 1 See निर्मित; causod; शापो मयैव निमितस्तदवैत विप्रा: Bhag. 3. 16. 26. -2 Measured.

निमित्तम् [नि-मिद्-क 'Tv.] 1 A cause, motive, ground reason; निमित्तनैमित्तिकयोर्य क्रमः S. 7 30. -2 The instrumental or efficient cause (opp. उपादान); धर्मार्थकाममोक्षाणां निमित्तान्यनिरोधतः Bhag 3. 7. 32. -3 Any apparent cause, pretext; निमित्तमार्त्र भव सन्यसाचिन् Bg. 11. 33; निमित्तमात्रेण पाण्डवकोधेन भवितव्यम् Ve. 1. -4 A mark, sign, token. -5 A butt, mark, target; निमित्ते दूरपातित्वे लघुत्वे दृढवेधने Mb. 7. 74. 23: निमित्तादपरादेशीर्घानुष्कस्येव वाश्मितम् St. 2. 27. -8 An omen, prognostic (good or bad); निर्मित्तं स्चिथित्वा \pm . 1; निमित्तानि च पश्यामि विपरीतानि केशव ${
m Bg. 1.31; R. 1. 86}$; Ms. 6. 50; Y. 1. 203; 3. 171. -7 Means of knowledge; तस्य निमित्तपरीष्टिः MS. 1. 1. 3. +8 Function, coremony; एतान्येव निमित्तानि मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् (कर्तव्यानि); Mb. 12. 61. 6. (निमित्त is used at the end of comp. in the sense of caused or occasioned by '; किनिमित्तोऽयमातद्भः S. 3. निमित्तम्, निमित्तेन, निमित्तान् 'because of', 'on occount of'.) -Comp. -अर्थ: the infinitive mood (in gram). -आवृत्तिः f. dependence on a special cause. कारणम्, हेतुः an instrumental or efficient cause. -कालः a specific time. -कृत् m. a crow -श्व a. acquainted with omens (as an astrologar). -धर्मः i expiation. -2 an occasional rite. -नैमित्तिकम् (du.) causo and effect; निमित्तनैमित्तिकयोरयं क्रमः S. 7. 30. - परीष्ट्र f. scrutiny of the means (of knowing); तस्य निमित्तपरीष्टिः MS. 1. 1. 3. -मात्रम् the mere efficient cause or instrument; Bg. 11. 33. - विद् त. knowing good or bad omens. (-m.) an astrologer.

निमित्तकम् 1 A cause. -2 Kissing.

निमित्तिन् a. Having a cause, influenced by (some cause or ground).

निमिक्ल a. Ved. 1 Commingling, mixing with. -2 Devoted to.

निमिष् 6 P. To shut the cyes; wink, twinkle; Bg. 5. 9.

निमिष् f. Ved. 1 Twinkling of the eye. -2 Shutting the eyes. -m. A god.

निमित्रः 1 winking, shutting the eye, twinkling. -2 Twinkling of the eye as a measure of time, a moment. -3 The shutting of flowers. -4 Morbid twinkling of the eye. -8 N. of Vishu. -Comp. -अन्तरम् the interval of a moment.

निमेषः Twinkling of the eye, a moment &c.; see निमेष; हरति निमेषात् कालः सर्वम् Moha M. 4.; अनिमेषण चक्षुषा 'with a steadfast or fixed look'; R. 2. 19; 3. 43, 61; Bri. Up. 3. 8. 9. —Comp. —अन्तरम् the interval of a moment. 'चारिन going in a moment anywhere; प्रयसे सहितः सर्वेनिमेषान्तरचारिभिः Mb. 5. 192. 51. —हत् f. lightning.—युत्, —रुच् m. a fire-fly.

निमेषकः 1 Twinkling of the oye. -2 A fire-fly.

निमेषणम् Shutting the eyes, twinkling.

निमील 1 P. 1 To shut the eyes; यदा स्विपित शान्तात्मा तदा सर्व निमीलति Ms. 1. 52; R. 12. 65. -2 To close the eyes in death, die; निमेमील नरोत्तमप्रिया इतचन्द्रा तमसेव कौमुदी R. 8. 37. -3 To obscure (fig.); प्रजालोपनिमीलितः R. 1. 68. -4 To be closed or shut, (as eyes, flowers &c.); निमीलितानामिव पर्कजानाम्. -8 To disappear, vanish, set (fig. also); नरेशे जीवलोकोऽयं निमीलित निमीलित H. 3. 138; धौर्निमीलितनदात्रा Hariv. -Caus. 1 To shut, close; उन्मीलितापि वृष्टिनिमीलितेवानधकारेण Mk. 1. 33; न्यमिमीलदक्जनयनं निल्नी Si. 9. 11; लीलापद्मं न्यमीलयत् Kav. 2. 261; Ku. 3. 36; 5. 57; R. 19. 28. -2 To kill.

निमीलनम् 1 Shutting the eyelids, winking; नयन-निमीलनखित्रया यया ते Git. 4; Amaru. 33. -2 Closing the eyes in death, death. -3 (In astr.) Total eclipse.

निमीला, निमीलिका 1 Shutting the eyes. -2 Winking, blinking, conniving at anything. -3 Fraud, pretence, trick.

निर्मालित p. p. 1 Shut, closed. -2 Obscured, darkened; अपथे पदमपंयन्ति हि श्रुतवन्तोऽपि रजोनिमीलिताः R. 9. 74. -3 Benumbod, stupefied. -4 Disappeared, set.

निमीश्वरः N. of a Jinesvara born in the last उत्स-

निमूलम् ind. Down to the root; निमूलकाषं कषति.

निमेयः Barter, exchange.

निम्न a. 1 Deep (lit. and fig.); चिकतहरिणीप्रेक्षणा निम्न-नाभिः Me. 84; Rs. 5. 12; Si. 10.58. -2 Low, depressed. -म्न 1 Depth, low ground, low land; (कः) प्यक्ष

नियमः

निम्नित

नियस p. p. 1 Curbed, restrained; तं तं नियममास्याय प्रकृत्या नियनाः स्वया Bg. 7. 20. -2 Subdued, controlled. self-possessed, self-governed. -3 Abstemious, temperate. -4 Attentive, intent. -5 Fixed, permanent, constant, steady; अन्यथासिदिशून्यस्य नियता पूर्ववर्तिना Bhasa. P. -6 (a) Certain, settled, sure; Pt. 1. 284. (b) Fixed; प्रकृतिनियतत्वादकृतकः U. 6. 14; fixed in number, limited; बाणाः पञ्च मनोभवस्य नियतास्तेषामसंख्यो जनः (तक्ष्यः) Ratn. 3. 3. -7 Inevitable. -8 Positive, definite. -9 Forming the subject of consideration, relevant or irrelevant; see तुल्य्योगिता. -10 Maintained, observed (as a vow &c.); नियतैकपतिव्रतानि पश्चात्तरमूलानि गृहीभवन्ति तेषाम् ५. ७. २०. -11 Held back, fastoned, tied; पशूनां त्रिशतं तत्र यूपेषु नियतं तदा Ram. 1. 14. 32. -12 Connected with, dependent on; वाच्यर्थो नियताः सर्वे Ms. 4. 256. -13 (in gram.) Pronounced with अनुदात. -तम् (pl.)(in Sänkhya) the organs of sense. —तम् ind. 1 Always, constantly. -2 Positively, certainly, invariably, inevitably, surely. -3 Forcibly. -Comp. -কাল a. Limited in time, temporary; Kasi. on P. I. 4. 44. -मानस a. of subdued mind. -वाच a.

निम्नाभिमुखं प्रतीपयेत् Ku. 5.5; न च निम्नादिव सिल्लं निवर्तते मे ततो हृदयम् S. 3. 2 (v. 1.); Y. 2. 151; Rs. 2. 13. -2 A slope, declivity. -3 A gap, chasm in the ground; यो निमिनम्नेरकरोत्त्वायां प्लन् सप्त वारिधीन् Bhag. 5. 1. 39. -4 A dpression, low part; जलनिबिहितवस्वव्यक्तिम्मोन्नताभिः Mal. 4. 10. -5 A mean act (हीनकर्म); निम्नेष्वीहां करिष्यन्ति हेतुवादिवमोहिताः Mb. 3. 190. 26.. -Comp. -अभिमुखं a. flowing downwards; क ईप्सितार्थरियरनिस्यं मनः पयस्य निम्नाभिमुखं प्रतीपयेत् Ku. 5. 5. -उन्नत a. low and high, depressed and elevated, uneven. -गतम् a low place. -मा a river, a mountain-stream; उद्धेरिव निम्नगाशतेष्व-भवनास्य विमानना क्रवित् R. 8. 8. -नाभि a. slendor, thin.

निम्तित n. Deep, sunk; निम्नितोदरम् Mb. 7. 156. 61.

निम्ब् 1 P. (निम्बति) To sprinkle, to water; L. D. B.

निम्बः 1 A troe with bitter fruits; आन्नं छित्वा कुठारेण निम्बं परिचरेतु यः यक्षेनं पयसा सिभ्चेन्नेवास्य मधुरो भवेत् ॥ Rām. -2 N. of a troe, Pāribhadra; निम्बस्तु पिचुमन्दे च पारिभद्गत्तरावि -Comp. -अर्कः, -आदित्यः N. of the founder of a Vaişpava sect. -तरः 1 the Mandāra tree. -2 the Nimba tree. -पञ्चकम् The five products (leaf, flower, bark, fruit and root) of निम्ब.

निम्बू f. A kind of जम्बीर (lime).

निम्बुक: The common line. -Comp. -पञ्चकम् the five fruits (citron, ईड, a lime, sweet lime, and लघु ईड). -फलपानकम् lemon-syrup, lamonade; Bhāva. P.

निम्लुक्ति f., -निम्लोचः Sunset; कृष्णधुमणिनिम्लेचे गीर्णे-ष्वजगरेण ह Bhag. 3. 2. 7.

नियन्त्रणम्, -णा 1 Checking, reserve, restraint; अनियन्त्रणानुयोगो नाम तपस्विजनः S. I. -2 Restricting, conlining (to a particular sense); अनेकार्यस्य शब्दस्यैकार्थनियन्त्रणम् S. D. 2. -3 Guiding, governing. -4 Defining.

नियन्त्रित p. p. Curbed, restrained, checked.—2 Guided, governed.—3 Restricted, confined to (a particular sense, as a word).

नियम् 1 P. 1 To restain, curh, check, control, govern; प्रकृत्या नियताः स्वया Bg. 7. 20; (सुतां) शशाक मेना न नियन्तुमुद्यमात् Ku. 5. 5; 'could not dissuade her', &c. -2 To suppress, suspend, hold in (as breath, &c.); Ms. 2. 192; न कथंचन दुर्योनिः प्रकृति स्वां नियच्छति Ms. 10. 59 'does not suppress or conceal', &c. -3 To offer, give; को नः कुलै निवपनानि नियच्छतीति S. 6. 25. -4 To punish, chastise; नियन्तव्यक्ष राजभिः Ms. 9. 213. -8 To regulate or direct in general; लोको नियम्यत इवात्मद्शान्तरेषु S. 4. 2. -8 To attain, obtain; तालज्ञश्चाप्रयासेन मोक्षमार्गं नियच्छति Y.3.115; Ms. 2. 93. -7 To put on, assume. -8 To place upon. -Caus. (नियमयति) 1 To restrain, control, regulate, check, punish; नियमयसि विमार्गप्रस्थितानात्तदण्डः S. 5. 8. -2 To bind, fasten; Si. 7. 56; R. 5. 73. -2 To moderate, lessen, mitigate, relieve; छायादुमैर्नियमितार्कमयुखतापः S. 4.11; Ku. 1. 60.

नियतिः f. 1 Restraint, restriction. -2 Destiny, fato, luck, fortune (good or bad); (sometimes personified as a goddess, the sister of Ayati, both being daughters of Moru and wives of Dhātri and Vidhātri); नियति-वलानु Dk.; नियतिनियोगात् Si. 4. 34; Ki. 2. 12; 4. 21. -3 A religious duty or obligation; नियतिः कारणं लोके नियतिः क्रमसाधनम्। नियतिः सर्वभृतानां नियोगिष्वह कारणम्॥ Rām. 4. 25. 4. -4 Self-command, self-restraint.

limited as to the use of words. -Ad a. pious, religious.

नियन्त m. 1 A charioteer, driver; नियन्तरि व्याकुरुमुक्त-रण्जुके Si. 12. 24. -2 A governor, ruler, master, regulator; न व्यतीयुः प्रजास्तस्य नियन्तुर्नेभिन्नत्तयः R. 1. 17; 15.51. -3 A punishor, chastiser. -4 The Supreme Being.

नियमः 1 Restraining, checking. -2 Taming, subduing. - 3 Confining, preventing. - 4 A restraint, check; वाचि नियमः U. 2. 2; अधर्मानियमः Ms. 8. 122. - B Restriction, limitation; Mb. 14. 13. 11. -6 A rule or precept, law (in general), usage; नायमेकान्ततो नियमः S.B. -7 Regularity; कुसुमेहकुमारमूर्तिर्देधती नियमेन तनुतरं मध्यम् Ratn. 1. 20. -8 Certainty, ascertainment. -9 An agreement, promise, vow, engagement. -10 Necessity, obligation. -11 Any voluntary or self-imposed religious observance (dependent on external conditions); [The earliest explanation of this expression is the one found in the SB. on MS. 4. 2. 24. cf. कोऽयं नियमः । अनियतस्य नियतता । प्रयोगाञ्चतया सर्वे देशाः प्राप्नुवन्ति, न तु समचयेन । यदा समो न तदा विषमः। यदा विषमो न तदा समः। स एष समः प्राप्तश्चाप्राप्तश्च । यदा न प्राप्तः स पक्षो विधि प्रयोजयति. This is very nicely stated in the Varttika-- 'नियमः पाक्षिके सति ']; R. 1.94; Ki. 5.40; (see Malli, on Si. 13. 23). -12 Any minor observance or lesser vow, a duty prescribed to be done, but which is not so obligatory as a यम q.v. शीचिमिज्या तपी दानं

नियोगः

स्वाध्यायोपस्थानिप्रहः। ब्रतमौनोपवासं च स्नानं च नियमा दश्।। Atri. -13 Penance, devotion, religious austerities; नियमविष्त-कारिणी S. 1; R. 15. 74. -14 (In Mim. phil.) A rule or precept which lays down or specifies something which, in the absence of that rule, would be optional; विधिरत्यन्तमप्राप्ती नियमः पाक्षिके सति. -15 (In Yoga phil.) Restraint of the mind, the second of the 8 principal steps of meditation in Yoga; दशैत नियमाः श्रीका योगशास्त्र-विशारदैः Tantrasara. -16 (In Rhet.) A poetical commonp lace or convention, as the description of the cuckoo in spring, peacocks in the rains &c. -17 Defining, definition. -18 Keeping down, lowering (as the voice). -19 Keoping scoret; मन्त्रस्य नियमं कुर्याः Mb. 5. 141. 20. -20 Effort (यत्न); यथैते नियमं पौराः कुर्वन्त्यस्मित्रवर्तने Mb. 2. 46. 20. (नियमेन as a rule, invariably). -Comp. -उपमा a simile which expressly states that something can be compared only with something else. -धर्मः a law prescribing restraints. -निष्ठा rigid observance of prescribed rites. -पत्रम् a written agreement. -विधिः a religious rite, daily ritual; नियमविधिजलानां बाईवां चोप-नेत्री Ku. 1. 60. –स्थ a. observing penance; Ku. 5. 13. -स्थितिः f. steady observance of religious obligations, asceticism. -हेत्रः a regulating cause.

नियमनम् 1 Checking, punishing, restraining, subduing; नियमनादसतां च नराधियः R. 9. 6. -2 Restriction, limitation. -3 Humiliation. -4 A precept, fixed rule. -8 Binding, tying down.

नियमवती A woman baving the monthly courses.

नियमित p. p. 1 Checked, curbed, restrained. -2 Moderated, tempered. -3 Removed, lessened; नियमित-परिवेदा Ku. 1. 60. -4 Governed, guided. -5 Regulated, prescribed, laid down. -6 Fixed, agreed upon, stipulated. -7 Bound, confined; बह्मा येन दुलालविश्यमिती नहाण्डमाञ्डोदरे. Bh. -8 Observed (as a vow or penance).

नियामः 1 Restraint. -2 A roligious vow. -8 A boatman.

Faura a. (一种新 f.) 1 Restraining, checking. -2 Subduing, overpowering. -3 Limiting, restricting, defining more closely. -4 Guiding, governing. -本: 1 A master, ruler. -2 A charioteer. -3 A boatman, sailor. -4 A pilot.

नियामकता 1 Controlling. -2 Exact definition.

निययः Ved. 1 Mixing, mixture. -2 A continuous line.

नियानम् Ved. A cow·pen; यशियानं न्ययनम् Rv. 10. 19. 4. नियातन See निपातन.

नियुज् 7 A. 1 To appoint, depute, order (with loc.) यन्मां विधयविषये स भवात्रियुक्ते Mal. 1. 9; असाधुदशीं तत्रभवान् कार्यपः य इमामाश्रमधर्मे नियुक्ते \$. 1; Ku. 3. 13; R. 5. 29.

सं. इं. को.... ११४

-2 To join, unite, fasten to. -3 To prescribe, ordain.
-4 To yoke, harness (as horses). -5 To employ, engage. -6 To authorize. -7 To commit, consign, entrust. -8 To urge, incite, constrain. -9 To trouble, harass. -Caus. 1 To join, unite, provide, or endow with, give to; (स्मरं) वपुषा खेन नियोजियध्यति Ku. 4. 42. -2 To yoke, barness. -3 To incite, urge; तत् किं कर्मणि घोरे मां नियोजयिस केशव Bg. 3. 1; प्रश्नकर्मणि मां नियोजयित K; Pt. 5. 81. -4 To appoint, employ; इंदृशेषु नियोगेषु नियोजिता Mu. 6. -5 To use, employ; स्थानेध्वेव नियोज्ञक्या स्थाश्वाभरणानि च Pt. 1. 72; Ku. 4. 15. -6 To devote, apply. -7 To expose, put to; श्रमाय मां नियोजयिस 1 t. 2. -8 To accomplish, perform (a rite); पूर्व दैवं नियोजयेत् Ms. 3. 204.

नियुक्त p. p. 1 Directed, ordered, instructed, commanded. -2 Authorised, appointed; नियुक्त: क्षत्रियो इन्धे खड्गं दर्शयते घुनम् H. 2. 95. -3 Permitted to raise issue; see नियोग (7) below. -4 Attached to. -5 Fastened to. -6 Ascertained. -7 Prompted, incited. -8 Used, employed; नियुक्तो हन्यक्रव्ययोः Ms. 5. 16. -कः A functionary, an officer, any one charged with some business. -कम् ind. By all means, necessarily.

नियुक्तिः f. 1 Injunction, order, command.-2 Appointment, commission, office, charge.

नियोक्तव्य a. 1 To be placed in or put to. -2 To be appointed, intrusted, charged. -3 To be harassed, prosecuted; न स राज्ञा नियोक्तव्यः Ms. 8. 186.

नियोक् m. An employer, a master.

नियोगः 1 Employment, use, application. -2 An injunction, order, command, direction, commission, charge, appointed task or duty, any business committed to one's care; यः सावज्ञो माधवश्रीनियोगे M. 5. 8; मनो नियोगक्रिययोत्सकं मे R. 5. 11; अथवा नियोगः खल्वीदशो मन्दभाग्यस्य U. 1; आज्ञा-पयतु को नियोगोऽनुष्ठीयतामिति S. 1 ; त्वमपि स्वनियोगमञ्जन्यं कुरु 'go about your own business', 'do your appointed duty', (frequently occurring in plays, and used as a courteous way of asking servants to withdraw).-3 Fastening or attaching to. - Necessity, obligation; तत् सिवेदे नियोगेन स विकल्पपरा**ङ्मु**खः R. 17. 49. –**5** Effort, exertion. –**6** Certainty, ascertainment. -7 An invariable rulo; न वैष नियोगो वृत्तिपक्षे निस्यः समास इति SB. on MS. 10. 6. 5. -8 Commission, act; न कर्ता कस्यचित् कश्चित्रियोगेनापि चेश्वरः Ram. 4. 25. 5. -9 Right (आधिकार); अलघुनि गहु मेनिरे च ताः स्वं कुलिशभृता बिहितं पदे नियोगम् Ki. 10. 16. −10 A practice prevalent in ancient times which permitted a childless widow to have intercourse with the brother or any near kinsman of her deceased husband to raise up issue to him, the son so born being called क्षेत्रज; cf. Ms. 9. 59 :— देवराद्वा सपिण्डाद्वा क्रिया सम्यङ् नियुक्तया। प्रजे-प्सितााधिगनतव्या सन्तानस्य परिक्षये॥; see 60,65 also. (Vyāsa begot पण्ड and शतराष्ट्र on the widows of विचिन्नवीर्य in this way).

निर्

नियोगिन a. 1 Appointed, employed. -2 Authorized -m. An officer, dependent, minister, functionary; अपराधेऽपि नि: शक्को नियोगी निरसेवकः H. 2. 96.

नियोग्यः A lord, master.

नियोजनम् 1 Fastening, attaching. -2 Ordering, prescribing. -3 Urging, impelling. -4 Appointing. -5 Ved. That with which anything is tied. -नी A halter.

नियोजित a. 1 Directed, ordered. -2 Appointed. -3 Joined to. -4 Instigated, incited. -6 Used, employed.

नियोज्यः One charged with any duty, a functionary, an officer, a servant, employee; सिध्यन्ति कर्मसु महत्स्विप यश्चिणेज्याः S. 7. 4.

नियुत् m. Ved. 1 A horse, particularly of Vāyu.
-2 A praiser. -f. A line, row.

नियुतम् 1 A million. -2 A hundred thousand. -3 Ten thousand crores or 100 Ayutas.

नियुद्धम् Fighting on foot, close fight, personal struggle, wrestling; तिष्टेदानी सुसन्नद्धो नियुद्धे नास्ति मत्समः Madhyamavyāyoga-

नियोइ m. 1 A combatant, wrestler. -2 A cock. नियोधक: A combatant, wrestler.

निर ind. A substitute for निष् before vowels and soft consonants conveying the senses of 'out of', 'away from', without', 'free from', and be frequently expressed by 'less', 'un', used with the noun; see the compounds given below; see निस् and cf. स also. -Comp. -अंश a. 1 whole, entire. -2 not entitled to any share of the ancestral property. - সহা: the place of no latitute; i. e. the terrestrial equator (in astronomy). ेदेश: 1 a first meridian, as Lanka. -2 a place where the sun is always vertical and the days and nights are equal. -3 the equatorial region. -अअर a. Not knowing the letters, illiterate. -आशि a. having lost or negleoted the consecrated fire; स संन्यासी च योगी च न निर्हानन चाक्रियः Bg. 6. 1. -अप्र (क) a. divisible without remainder. -अङ्कुरा a. 'not curbed by a hook', urchecked, uncontrolled, unruly, independent, completely free, unfettered; निरक्कुश इव द्विपः Bhag.; कामो निकासनिरक्कुशः Git. 7; निर्क्डशः कवयः Sk.; Bh. 3. 105; Mv. 3. 39; विनयरुचयः सदैवं निरक्कुशः Mu. 3. 6. ^oता self-will, independence. - अঘ a. sinless, blameless. - अड्डा a. 1 having no parts. -2 deprived of expedients or resources. -अजिन a. skinless. -अजन a. 1 without collyrium; निरञ्जने साचिविलालिकं दृशौ Ki, 8, 52, -2 unstained, untinged. -3 free from falsehood; तदा विद्वान् पुण्यपापे विधूय निरज्जनं परमं साम्यमुपैति Munda 3.1.3. - i simple, artless. (-नः) 1 an epithet of Siva. -2 N. of the Supreme Being. (-ना) 1 the day of full moon. -2 an epithet

of Durga. -आतिशय a. unsurpassed, matchless, unrivalled; निरातिशयं गरिमाणं तेन जनन्याः स्मरन्ति विद्वांसः Pt. 1. 30. (-यः) the Supreme Being. -अत्यय a. 1 free from danger, secure, safe; तद्भवान् वृत्तसंपन्नः स्थितः पथि निरत्यये Rām, 4. 29. 12; R. 17. 53. -2 free from fault, unblamable, faultless, disinterested; Ki. 1. 12, शक्तिरर्थपतिषु स्वयंत्रहं प्रेम कार्यित वा निरत्ययम् 13. 61. -3 completely successful. -अधिष्ठान a. 1 supportless. -2 independent. -अध्व a. one who has lost one's way. –अनुक्रोश a. pitiless, merciless, hard-hearted. (–शः) mercilessness, hard-heartedness. - অনুয a. having no followers. -अनुब्रह् a. Uugraeious, unkind; Bhag. 5. 12.7. -अनुनासिक a. not nasal. -अनुमान a. not bound to conclusions or consequences. -अनुयोज्य a. unblamable, faultiess. -अनुरोध a. 1 unfavourable, unfriendly, -2 unkind, unamiable; Mal. 10. -अन्तर a. 1 constant, perpetual, uninterrupted, incessant; निरन्त-राधिपटलैः Bv. 1. 16; निरन्तरास्वन्तरवातवृष्टिषु Ku. 5. 25. -2 having no intervening or intermediate space, having no interval, close, closely contiguous, in close contact; मूढे निरन्तरपयोधरया मथैव Mk. 5. 15; इदयं निरन्तरपृहत्किठिनस्तन-मण्डलावरणमप्यभिदन् Si. 9. 66. -3 compact, dense; परिती रुदानिरन्तराम्बराः Si. 16. 76. -4 coarse, gross. -8 faithful, true (as a friend). -6 not hidden from view. -7 not different, similar, identical. -8 sincere, sympathetic; सुद्धदि निरन्तरिचते (निवेद्य दुःखं सुर्खाभवति) Pt. 1. 341. -9 abounding in, full of; निपात्यमानैर्दृशे निरन्तरम् Ram. 7. 7. 54; गुणैश्व निरन्तराणि Mv. 4. 12. (-रम्) ind. 1 without interruption, constantly, continually, incessantly. -2 without intervening space or interval. -3 closely, tightly, firmly; (परिष्वजस्व) कान्ते।रेदं मम निरन्तरमक्षमक्रैः Ve. 3. 27; परिष्वजेते अयने निरन्तरम् Rs. 2. 11. - immediately. अभ्यासः constant study, diligent exercise or practice. -अन्तराल a. 1 without an intervening space. close. -2 narrow. -अन्धस् a. foodless, hungry. -अन्वय a. 1 having no progeny, childless. -2 unconnected, unrelated; Ms. 8. 198. -3 not agreeing with the context (as a word in a sentence). -4 without logical connection or regular sequence, unnethodical. -5 without being seen, out of sight; निरन्वयं भवेत् स्तैयम् Ms. 8. 332. -6 without retinue, unaccompanied, see अन्वय. -7 sudden, unexpected; U.7. -8 exterminatory, without leaving any species or trace; प्रागाधारनिरम्बयप्रमथनादुन्छेद्मे-वाकरोः Mv. 3. 13; (eom. नाशो द्विविधः---स्वान्वयविनाशः, निरन्वयविनाशश्चेति ***** निर्वापणादिना सजातीयज्वालोदयानईविनाशस्तु निरन्वयविनाशः।). -अपत्रप a. 1 shameless, impudent. -2 bold. -अपराध a. guiltless, innocent, faultless, blameless. (-धः) innocence. -अपवर्त a. 1 not turning back. -2 (in arith.) leaving no common divisor, reduced to the lowest terms. -अपवाद a. 1 blameless. -2 not admitting of any exception. -अपाय a. 1 free from harm or evil. -2 free from decay, imperishable. -3 infallible; उपायो निरपायोऽयमस्माभिरभिचिन्तितः Rām. 1. 10. 2. -अपेक्ष a. 1 not depending on, irrespective or indepenनिर्

निर

dent of, having no need of (with loc.); न्यायनिणीतसारत्वा-त्रिरपेक्षमिवागमे Ki. 11. 39. -2 disregarding, taking no notice of. -3 free from desire, secure; निरंपेक्षो न कर्तच्यो भृत्यैः स्वामी कदाचन H. 2. 82. - careless, negligent, indifferent - 8 indifferent to worldly attachments or pursuits; समुपोदेषु कामेषु निरपेक्षः परित्रजेत् Ms. 6. 41. - 8 disinterested, not expecting any reward from another; दिशि दिशि निरपेक्ष-स्तावकीने विशृष्वन् Bv. 1. 5. -7 without purpose. (-क्ष्म) indifference, disregard. -अपेक्षित a. 1 disregarded. -2 regardless. -अपेक्षिन a. disregarding, indifferent. -अभिभव a. 1 not subject to humiliation or disgrace. -2 not to be surpassed, unrivalled. -आभेमान a. 1 free from self-conceit, devoid of pride or egotism. -2 void of self-respect. -3 unconscious. -अभिलाप a. not caring for, indifferent to; स्वसुखनिरमिलाषः खिरासे लोकहेतोः \$. 5. 7. -अभिसंघानम् absence of design. -अभ्र a. cloudless. -अमर्पे a. 1 void of anger, patient. -2 apathetic. -अम्बर a. naked. -अम्ब a. 1 abstaining from water. -2 waterless, destitute of water. -अगेल a. without a bolt, unbarred, unobstructed, unrestrained, unimpeded, completely free; M. 5; मरणसमेय त्यक्त्वा शक्कां प्रलापनिरर्गेलम् Māl. 5. 26. (-लम्) $_{ind}$. freely.-अर्थ a. 1 void of wealth, poor, indigent; स्त्रियः कृतायोः पुरुषं निर्थं निष्पीडितालक्तकवस्यजन्ति Pt. 1. 194. –2 meaningless, unmeaning (as a word or sentence). -3 non-sensical. - vain, useless, purposeless. (-र्यः) 1 loss, detriment. –2 nonsonse. –अर्थक a. 1 uscless, vain, unprofitable. -2 unmeaning, nonsensical, conveying no reasonable meaning; इत्यं जन्म निर्धकं क्षितितलेऽरण्ये यथा मालती S. D. -3 (a consonant) not followed by a vowel. (一事具) an expletive; निरर्थकं तु हीत्यादि पूरणैकप्रयोजनम् Chandr. 2. 6. -अलेकृतिः (in Rhet.) want of ornament, simplicity. -अवकारा a. 1 without free space. -2 without leisure. -अवग्रह a. 1 'free from restraint', unrestrained, unchecked, uncontrolled, irresistible. -2 free, independent. -3 self-willed, head-strong. (-हम्) ind. 1 uninterruptedly. -2 intensely, strongly. -अवद्य a. 1 blameless, faultloss, un hlameable, unobjectionable; ইয-निरवदारूपो भूपो बभूव Dk. 1. -2 an epithet of the Supreme Being (having no passions). -अवधि a. having no end, unlimited; कथं तूष्णीं सह्यो निरवधिरयं त्वप्रतिविधः U. 3. 44; 6. 30; Mal. 1. 6. -2 continuous; महानाधिन्याधि-र्निरविधारेदानी प्रसरतु Mal. 4. 3. -अवयव a. 1 without parts. -2 indivisible. -3 without limbs. -अवलम्ब a. 1 unsupported, without support; S. 6. -2 not affording support. -3 not depending or relying on. -अवदोष a. whole, complete, entire, (निरवशेषेण ind. completely, entirely, fully, totally). -अवसाद a. cheerful; Git. -अन्यय a. eternal, immutable. -अश्वन a. abstaining from food. (-नम्) fasting. -अधि a. even; Kau. A. 2. 11. -적명 a. Ved. driven away, scattered. (-및:) a horse twentyfour years old. –সহা a. weaponless, unarmed. –अस्थि a. boneless. –अहंकार, –अहंकाते a. free from egotism or pride, humble, lowly; Bg. 12. 13.

-अहरूत a. 1 having no egotism or self-consciousness. -2 without individuality. -3 unselfish. - अहम a. free from egotism or self-conceit; हानामरूपं निरहं प्रपद्ये Bhag. 5. 19. 4. -आकाङ्क a. 1 wishing nothing, free from desire. -2 wanting nothing to fill up or complete (as the sense of a word or sentonce). - आकार a. 1 devoid of form, formless, without form. -2 ugly, deformed. -3 disguised. -4 unassuming, modest. (-₹:) 1 the universal spirit, Almighty. -2 an epithet of Siva. -3 of Visnu. बानवादः the doctrine that the perception of the outer world does not arise from images impressed on the mind; Sarva. S. -आकृति a. 1 formless, shapeless. -2 deformed. (-fa;) 1 a religious student who has not duly gone through a course of study, or who has not properly read the Vedas. -2 especially, a Brahmana who has neglected the duties of his caste hy not going through a regular course of study; a fool; श्रामधान्यं यथा शून्यं यथा कूपश्च निर्जलः । यथा हुतमनन्नी च तथैव स्यात्रिराकृतौ ॥ Mh. 12. 36. 48. -3 one who neglects the five great religious duties or yajňas; Ms. 3. 154. - সাকাৰ্য a, leaving no free space, completely filled or occupied, -आकुल a. 1 unconfused, unperplexed, unhewildered; Ki. 11. 38. -2 steady, calm; सुपात्रनिक्षेपनिरा-कुलात्मना (प्रजासञा) Si. 1. 28. −3 clear. −4 perspicuous; अलिकुलसङ्कुलकुसुमसमूहनिराकुलबकुलक्लापे Git. 1. (न्सम्) 1 calmness serenity. -2 perspicuity, clearness. -आऋन्द a. not crying or complaining: (-दः) a place where no sound can be heard. -आकाश a. unaccused, unreviled. -आगम a. not founded on revelation or scripture, not derived from the Vedas. -- 3144 a. faultless, innocent. sinless; कथमेकपदे निरागसं जनमाभाष्यमिमं न मन्यसे R. 8. 48. -आचार a. without approved customs or usages, lawless, harbarian. -आडम्बर a. 1 without drums. -2 without show, unostentatious. -आतङ्क a. 1 free from fear; R. 1. 63; निरातक्को रह्हो विहरति चिरं कोटिकनकै: Sankara (देव्यपराधक्षमापनस्तोत्रम् 6). -2 without ailment, comfortable, healthy. -3 not causing pain. -4 unchecked, unhampered; निरातस्कः पश्केष्विव पिक्षितपिण्डेषु विलसन् Mal. 5. 34. (न्कः) an epithet of Siva. -आतप a. sheltered from heat, shady, not penetrated by the sun's rays. (-पा) the night. -आद्र a. disrespectful. -आदान a. 1 taking or receiving nothing; Mb. 3. -2 an epithet of Buddha. - आधार a. 1 without a receptacle. - 2 without support, supportless (fig. also); निराधारो हा रोदिमि कथय केषामिह पुरः G. I., 4.39. -आधि a. secure, free from anxiety. –आनन्द a. cheerless, sad, sorrowful. –आन्त्र a. 1 disembowelled. -2 having the entrails hanging out. -आपद् a, free from misfortune or calamity. (-f.) prosperity. -সাবাঘ a. 1 unvexed, unmolested, undisturbed, free from disturbance. -2 unobstructed. -3 not molesting or disturbing. -4 (in law) frivolously vexatious (as a suit or cause of complaint); e. g. अस्मन्-गृहप्रदीपप्रकारीनायं स्वगृहे व्यवहरति Mita. -आमय a. 1 free from disease or illness, sound, healthy, hale. -2 untainted,

pure. -3 guileless. -4 free from defects or blemishes. -5 full, complete. -6 infallible. -7 not liable to failure or miscarriage. (-यः, -यम्) freedom from discase or illness, health, well-being, welfare, happiness; 要基項 पाण्डवानी च प्रतिपत्सव निरामयम् Mb. 5. 78. 8. (-यः) 1 a wild goat. -2 a hog or boar. -आमिप a. 1 fleshless; निरुपमरसप्रीत्या खादनरास्थि निरामिषम् Bh. -2 having no sensual desires or covetousness; Ms. 6. 49. -3 receiving no wages or remuneration. -आय a. yielding no income or revenue, profitless. -यः an idler living from hand to mouth. -आयत a. 1 full-stretched or extended; निरायतपूर्वकायाः S. 1. 8. -2 contracted, compact. -आय-तत्वम् shortness, compactness; निरायतत्वादुदरेण ताम्यता Ki. 8. 17. - आयति a. one whose end is at hand; नियता लघुता निरायतेः Ki. 2. 14. -आयास a. not fatiguing, easy. -आयुध a. unarmed, weaponless. -आरम्भ a. abstaining from all work (in good sense); Mb. 3. 82. 11. -आलम्ब a. 1 having no prop or support (fig. also); अर्ध्ववाहं निरालम्बं तं राजाँ प्रत्यभाषतं Ram. 7. 89. 10; निरालम्बो लोकः कुलमयशसा नः परिवृतम् Mv. 4. 53. -2 not depending on another, independent. -3 self-supported, friendless, alone; निरालम्बे। लम्बे।दरजननि कं यामि शरणम् J_{ag} . (-स्बा) spikenard. (- अवम्) Brahman. - आलोक a. 1 not looking about or seeing. -2 deprived of sight. -3 deprived of light, dark; निरालोकं लोकम् Māl. 5. 30; Bhāg. 8. 24. 35. -5 invisible. (-कः) an epithet of Siva. -आवर्ण a. manifest, evident. – সাহা a. 1 devoid of hope, despairing or despondent of; सनी वभूवेन्द्रमतीनिराशम R. 6. 2. -2 depriving (one) of all hope. -आवाक, -आदिान a. bopeless; अदा दुर्योधनो राज्याजीविताच निराशकः (भविष्यति) Mh. 8. 74. 13. – আহাজ্ক a. fearless. – আহাা hopelessness, despair. -आशिस् a. 1 without a boon or blessing, without virtues; आश्रमा विहिनाः सर्वे वर्जयित्वा निराशिषम् Mb. 12. 63. 13. -2 without any desire, wish or hope, indifferent; निराशीर्यतिचत्तात्मा Bg. 4, 21; जगच्छ-रण्यस्य निराशिषः सतः Ku. 5. 76. -आश्रय a. 1 without a prop or support, supportless, unsupported; ৰ বিশ্ববি निराश्रयं लिझम् Sān. K. 41. -2 friendless, destitute, alone, without shelter or refuge; निराश्रयाधुना वत्सलता. -8 not deep (as a wound). -आस्वाद a. tasteless, insipid, unsavoury. -आहार a. 'foodless', fasting, abstaining from food. (-रः) fasting; कालोऽप्तिः कर्म मृद् वायुर्मने ज्ञानं तपो जलम् । पश्चातापो निराहारः सर्वेऽमी शुद्धिहेतवः॥ Ү. ३. ३1. -इक्क a. immova ble, stationary; यथा दीपो निवातस्थो निरिन्नो ज्वलते पुनः Mb. 12. 46. 6. —**इच्छ** a. without wish or desire, indifferent. - इन्द्रिय a. 1 having lost a limb or the use of it. -2 mutilated, maimed. -3 weak, infirm, frail; Kath. 1. 1. 3. - 4 barren. - 5 without अभाण or means of certain knowledge; निरिन्दिया ह्यमन्त्राश्च ख्रियोऽनृत-मिति स्थितिः Ms. 9. 18. -6 destitute of manly vigour, impotent (Ved.). -इन्धन a. destitute of fuel. - इति a. free from the calamities of the season; निरातङ्का निरीतयः R. 1. 63; see ईति. - ईश्वर a. godless, atheistic. - वाद ,atheistic doctrine. - रेपम the body of a plough. - रेह a.

1 desireless, indifferent; निरीहाणामीशस्त्रणामिव तिरस्काराविषयः Mu. 3. 16. -2 inactive; निरीहरूय हतिहेष: R. 10. 24. (-हा), -निरीहता, -त्वम् 1 inactivity. -2 indifference. -उच्छ्वास a. 1 breathless, without breathing; निरुच्छ्नासं हरि चकुः Ram. 7. 7. 6. -2 narrow, contracted; उपेयुपो वर्श्म निरन्तराभिरसौ निरुच्छ्वासमनीकिनीभिः 🐒 3. 32. -3 dead; निरुच्छ्वासाः पुनः केचित् पतिता जगतीतले Ram. 6. 58. 13. (🔫:) absence of breath; लोका निरुच्छ्वासनिपीडिता भ्राम् Bhag. 4. 8. 80. - उत्तर a. 1 answerless, without a reply. -2 unable to answer, silenced. -3 having no superior.- 374 a. irrecoverable. -उद्धति a. not jolting (a chariot); अभूतल-स्पर्शतया निरुद्धतिः S. 7. 10. (v. l.) - अत्सव a. without festivities; विरतं गयमृतुर्निरुत्सवः R. 8. 66. -उत्साह a. 1 inactive, indolent. -2 devoid of energy. (-5:) 1 absence of energy. -2 indolence. -उत्सक a. 1 indifferent. -2 calm, tranquil. - उद्क a. waterless. - उदर a. 1 having no belly or trunk. -2 thin (अतुन्दिल); श्रीमानिरुदरो महान् Rām. 3. 16. 31. -उद्यम, -उद्योग a. effortless, inactive, lazy, idle. उद्धिम, -उद्देग a. free from excitement or perturbation, sedate, calm. -उपक्रम a. 1 without a commencement. -2 incurable. -3454 a. 1 free from calamity or affliction, not visited by danger or adversity, lucky, happy, undisturbed, unmolested, free from hostile attacks. -2 free from national distress or tyranny. -3 causing no affliction. -4 auspicious (as a star). —6 secure, peaceful. —उपधि a. guileless, honest; U. 2. 2. े जीवन a. leading an honest life. (v. l.). -उपपत्ति a. unsuitable. -उपपद a. 1 without any title or designation; अरे आर्यचारुदत्तं निरुपपदेन नाम्नारुपसि Mk. 10. 18/19. -2 unconnected with a subordinate word. -3433 a. 1 free from disturbance, obstacle or calamity, unharmed; निरुपन्तवानि नः कर्माणि संवृत्तानि S. 3. -2 not causing any affliction or misery. -3 an epithet of Siya. -उपभोग a. without enjoyment; संसरति निरुपभोगं भावैरधिवासितं लिङ्गम् San. K. 40. -उपम u. peerless, matchless, incomparable. -उपसर्ग free from portents. -उपस्कृत a. not corrupted, pure; of selfdenying temperament; शमेन तपसा चैव भक्त्या च निरूपस्कृत: | शद्धात्मा बाह्यणे। रात्री निदर्शनमपश्यत ॥ Mb. 12. 271. 14. -उपहत a. 1 not injured, unhurt. -2 auspicious, lucky. -उपाख्य a. 1 unreal, false, non-existent (as वन्ध्यापुत्र). -2 immaterial. -3 invisible. (-स्यम्) the supreme Brahman. -उपाधि (क) a. without qualities, absolute. -उपाय a. 1 without expedients, belpless. -2 unsuccessful. -उपेक्ष a. 1 free from trick or fraud. -2 not neglectful. -उष्मन a. devoid of heat, cold. -गन्ध a. void of smell, scentless, unfragrant, inodorous; निर्माश इव किंगुका:. "पुष्पा f. the Salmali tree. -गर्व a. free from pride. - गवाश a. windowless. - गुण a. 1 stringless (as a bow). -2 devoid of all properties. -3 devoid of good qualities, bad, worthless; निर्गुणः शोभते नैव विशुलाड-म्बरोऽपि ना Bv. 1. 115. - 4 without attributes; साकारं च निराकारं सगुणं निर्भुणं विभुम् Brahmavai. P. - B having no epithet. (-ण:) the Supreme Spirit. आत्मक a. having

निर्

no qualities. -गृह: a. houseless, homeless; सुगृही निर्मृही-कृता Pt. 390. -गौरव a. 1 without dignity, undignified. -2 devoid of respect. - प्रम्य a. 1 freed from all ties or hindrances; आत्मारामाध्य मुनयो निर्धन्था अप्युरकमे । कुर्वन्त्यहेतुकी भक्तिम् Bhag. 1. 7. 10. -2 poor, possessionless, beggarly. -3 alone, unassisted. (-74:) 1 an idiot, a fool. -2 a gambler. -3 a saint or devotee who has renounced all worldly attachments and wanders about naked and lives as a hermit. -4 A Buddha Muni. -प्रत्यक a. 1 clever, expert. -2 unaccompanied, alone. -8 deserted, abandoned. -4 fruitless. (-新:) 1 a religieus mendicant. -2 a naked devotec. -3 a gambler. -प्रत्यिक a. clever. (-कः) a naked mendicant, a Jaina mendicant of the Digambara class. -घटम् 1 a free market. -2 a crowded market. - uvz: See निघण्टः. –घूण a. 1 cruel, merciless, pitiless. –2 shameless, immodest. – पृणा cruelty. – घोष a. noiseless, still, calm. -जन a. 1 tenantless, uniohabited, unfrequented, longly, desolate. -2 without any retinue or attendants; भूयश्वैवाभिरक्षन्तु निर्धनात्रिर्जना इव Mb. 12. 151. 7. (-नम्) a desert, solitude, lonely place. -जन्तु a. free from living germs; H. Yoga. - st a. 1 young, fresh. -2 imperishable, immortal. (-रः) a deity, god; (nom. pl. निर्जराः -निर्जरसः) (-रम्) ambrosia, nectar. -जरायु a. Ved. skinless. -जल a. 1 waterless, desert, destitute of water. -2 not mixed with water. (-₹:) a waste, desert. [°]एकादशी N. of the eleventh day in the bright half of Jyestha. -जाड्य free from coldness. -जिहा: a frog. -जीव a. 1 lifeless. -2 dead; चिता दहति निजीव चिन्ता दहति जीवितम्. -क्याति a. having no kinsmen, alone. -ज्वर a. feverless, healthy. -दण्डः a Südra. -दय a. 1 merciless, cruel, pitiless, unmerciful, unkind. -2 passionate. -3 very close, firm or fast, strong, excessive, violent; मुग्धे विधेहि मीथ निर्देयदन्तदंशम् Git. 10; निर्देयरति-श्रमालसाः R. 19. 32; निर्देशाश्चेषहेतोः Me. 108. -4 unpitied by any; निर्देश निर्नेमस्कारास्तन्मनोरनुशासनम् Ms. 9. 239. -दयम् ind. 1 unmercifully, cruelly. -2 violently, excesssivly; न प्रहर्तुमलमस्मि निर्दयम् R. 11. 84. -दश a. more than ten days old; यदा पश्चनिर्दशः स्यादथ मेध्यो भवे-दिति Bhag. 9. 7. 11. - दशन a. toothless. -दाक्षिण्य a. uncourteous. -द्राख a. 1 free from pain, painless. -2 not causing pain. -दैन्य a. happy, comfortable. -दोष a. 1 faultless, defectless; न निर्दोष न निर्गुणम्. -2 guiltless, innocent, -द्रव्य a. 1 immaterial. -2 without property, poor. - sit a. not hostile, friendly, well-disposed, not malicious. - 3-8 a. 1 indifferent in regard to opposite pairs of feelings (pleasure or pain), neither glad nor sorry ; निर्द्वन्द्रो निर्ममा भूरवा चरिष्यामि मृगैः सह Mb. 1. 85. 16 ; निर्देन्द्री निरुपसरवस्था निर्योगक्षेम आत्मवान् Bg. 2. 45. -3 not dependent upon another, independent. -3 free from icalousy or envy. - not double. -5 not contested, undisputed. -6 not acknowledging two principles. -धन a. without property, poor, indigent; शशानस्तुल्यवंशोऽपि निर्धनः परिभूयते Chan. 82. (-नः) an old ox. ता, त्वम् poverty,

indigence. -धर्म a. unrighteous, impious, unholy. -ध्रम a. smokoless. -धीत a. cleansed, rendered clean; निर्धात -दानामलगण्डभित्तिर्वन्यः सरित्तो गज उन्ममज R. 5. 43. -नमस्कार a. 1 not courteous or civil, not respecting any one. -2 disrespected, despised. - at a bandoned by men, deserted. -नाणक a. coinless, penniless; Mk. 2. -नाथ a. without a guardian or master. all 1 want of protection. -2 widowhood. -3 orphanage. -नाभि a. going or reaching beyond the navel; निर्नामि कीशेयमुपात्तबाणम् Ku. 7.7. -नायक a. having no leader or ruler, anarchic. -नारान, -नाशिन a. expelling, banishing. -निद्र a. sleepless, wakeful. -निमित्त a. 1 causcless. -2 disinterested. -निमेष a. not twinkling. - Tig a. without kindred or relation, friendless. -बल n. powerless, weak, feeble. -बाध u. 1 unobstructed. -2 unfrequented, lonely, solitary. -3 unmolested. (-4:) 1 a part of the marrow. -2 a knob. -बीज a. seedless, impotent. (-जा) a sort of grape (Mar. बेदाणा). -बुद्धि a. stupid, ignorant, foolish. -बुष, -बुस a. unhusked, freed from chaff. -भक्त a. takon without eating (as a medicine). -भय a. 1 fearless, undaunted. -2 free from danger, safe, secure; निर्भयं तु भवेदास्य राष्ट्रं बाहुबलाश्चितम् M_8 . 9. 255. -भर a. 1 excessive, vehement, violent, much, strong; त्रपाभरनिर्भर-स्मरशर &c. Git. 12; तम्ब्यास्तिष्ठतु निर्मरप्रणयिता मानोऽपि रम्यो-दयः Amaru. 47. –2 ardent –3 fast, close (as embrace); कुचकुम्मनिर्भरपरीरम्भामृतं वाष्छति Git.; परिरम्य निर्मरम् Git. 1. -4 sound, deep (as sleep). —5 full of, filled with (at the end of comp.); आनन्द°, गर्व° &c. (—रः) a servant receiving no wages. (-тम) excess. (-тम ind.) 1 excessively, exceedingly, intensely. -2 soundly. - भाग्य a. unfortunate, unlucky. -भाज्य a. to be separated; स निर्भाज्यः स्वकादंशात् किंचिद्श्वोपजीवनम् Ms. 9. 207. -भृतिः a. without wages, hireless. - भोगः a. not fond of pleasures. -मक्षिक a. 'free from flies', undisturbed, private, lonely. (-44) ind. without flies, i. e. lonely, privato; कृतं भवतेदानीं निर्मक्षिकम् S. 2, 6. -मज्ज a. fatless, meagre. -मत्सर a. free from envy, unenvious; निर्मत्सरे मत्समे वत्से... वसुन्धराभारमारोप्य Ramaya nachampu. -मत्स्य a. fishless. -मद a. 1 not intoxicated, sober, quiet. -2 not proud, humble. -3 sad, sorry. -4 not in rut (as an elephant). -मनुज, -मनुष्य a. tenantless, uninhabited, deserted by men. -मन्तु a. faultless, innocent. -मन्त्र a. 1 a ceremony, unaccompanied by holy texts. -2 not familiar with holy texts; Mb. 12. 36. 43. -मन्यु, -मन्युक a. free from anger; Mb. 5, 133, 40, -मम a. 1 free from all connections with the outer world, who has renounced all worldly ties; संसारमिव निर्ममः (ततार) R. 12.60; Bg. 2.71; निराश्चीर्निर्ममो भूत्वा युध्यस्व विगतज्वरः 3.30. -2 unselfish, disinterested. -3 indifferent to (with loc.); निर्ममे निर्ममोऽर्थेषु मथुरां मधुराकृतिः R. 15. 28; प्राप्तेष्वर्थेषु निर्ममाः Mh. - I an epithet of Siva. - मयोद a. 1 boundless, immeasurable. -2 transgressing the limits of right or propriety, unrestrained, unruly, sinful, criminal; मनुजपशुभिनिर्मर्यादैर्मनाद्धेरुदायुधैः Ve. 3. 22. -8 confused.

निर्

निर्

-4 insolent, immodest. (-दम्) ind. confusedly, topsyturvy. (-इम्) confusion, disorder. -मल a. 1 free from dirt or impurities, clear, pure, stainless, unsullied (fig. also); नीरात्रिर्मलतो जनिः Bv. 1. 63. -2 resplendent, bright; Bh. 1. 56. -3 sinless, virtuous; निर्मेलाः स्वर्गमायान्ति सन्तः सुकृतिनो यथा Ms. 8. 318. (-लम्) 1 tale. −2 the remainings of an offering made to a deity. उपल: a crystal. -मराक a. free from gnats. -मांस a. fleshless; स्वल्प-स्नायुवसावशेषमालिनं निर्मासमप्यस्थिकम् Bh 2.30. -मान a. 1 without self-confidence. -2 free from pride. -मानुष a. uninhabited, desolate. -मार्ग a. roadless, pathless. -मिध्य a. not false, true; H. Yoga. -मट: 1 a tree bearing large blossoms. -2 the sun. -8 a rogue. (-रम्) a large free market or fair. - He a. 1 rootless (as a tree). -2 baseless, unfounded (statement, charge &c.). -3 eradicated. - मेघ a. cloudless. - मेघ a. without understanding, stupid, foolish, dull. -मोह a. free from illusion. (-हः) an epithet of Siva. -यत्न a. inactive, lazy, dull. -यन्त्रण a. 1 unrestrained, unobstructed, uncontrolled, unrestricted. -2 unruly, self-willed, independent. (-जम्) i squeezing out. -2 absence of restraint, independence. - यदास्क a. without fame, disereditable, inglorious. - 3 to constructed, built. -2 directed. -3 (in music) limited to metre and measure. - graf f. 1 disunion. -2 absence of connection or government. -3 unfitness, impropriety. -युक्तिक a. 1 disjoined, unconnected. -2 illogical, unmeaning. -3 untit, improper. - यूप a. separated from the herd, strayed from the flock (as an elephant). -यूप = निर्यास. -योगक्षम a. free from care (about acquisition); Bg. 2. 45. –रक्त a. (नीरक्त) colourless, faded. –रज, –रजस्क a. (नीरज, नीरजस्क) 1 free from dust. -2 devoid of passion or darknoss. (-जः) an epithet of Siya. -रजस् (नरिजस्) a. see नीरज. (-f.) a woman not menstruating. ेतमसा absence of passion or darkness. - एत (नीरत) a. not attached to, indifferent. –रम्भ a. (नीरन्ध्र) 1 without holes or interstices, very close or contiguous, thickly situated; नीरन्ध्रनीरनिचुळानि सरित्तटानि U. 2. 23. -2 thick, dense. -3 coarse, gross. -₹₹ α. (नीरच) not making any noise, noiseless; गतिविश्रमसाद-नीरवा (रसना) R. S. 58. \neg रस a. (नीरस) 1 tasteless, unsavoury, flavourless. -2 (fig.) insipid, without any poetic charm; नीरसानां पद्मानाम् S.D. 1. -3 sapless, without juice, withered or dried up; S. Til. 9. -4 vain, useless, fruitless; अलब्धफलनीरसान् मम विधाय तस्मिन् जेन V. 2. 11. -5 disagreeable. -6 cruel, merciless. (-सः) the pomegrapate. -रसन a. (नीरसन) having no girdle (रसना); Ki. 5. 11. -रुच् a. (नीरुच्) without lustre, faded, dim; परिमलक्षिराभिन्थेंकृतास्तु प्रभाते युवतिभिक्ष-भोगाष्ट्रीरुचः पुष्पमालाः Si. 11. 27. **-रुज्**, -रुज a. (नीरुज्, नी्रुज्) free from sickness, healthy, sound; नीस्जस्य किमीवधैः H. 1. - रूप α. (नीर्प) formless, shapeless. (-पः) 1 air, wind. -2 a god. (-पम्) ether. -रोग a. (नीरोग) free from sickness or disease, healthy, sound; যথা

नेच्छति नीरोगः कदाचित् सुचिकित्सकम् Pt. 1. 118. –स्टक्षण a. 1 having no auspicious marks, ill-featured. ~2 undistinguished. -3 unimportant, insignificant. -4 unspotted. -5 having a white back. —তত্ত্ব a. invisible. —তত্ত্ব a. shameless, impudent. –ভাহ্যবন্ the marking of domestic animals (by perforating the nose &c.). 一包幣 a. having no distinguishing or characteristic marks. - ER a. 1 unancinted. -2 undefiled, unsulfied. -3 indifferent to. (-सः) 1 N. of Krisna. -2 a sage. - स्टून a cut through or off. -लेप a. 1 unsmeared, unanointed; निलंप काश्रन भाण्डमिद्धरेव विशुध्यति Ms. 5. 112. -2 stainless, sinless. (-पः) a sage. - लोभ a. free from desire or avarice, unavaricious. - स्रोमन् a. devoid of hair, hairless. -वंश a. without posterity, childless. -वचन a. 1 not speaking, silent. -2 unobjectionable, blameless; (for other senses see the word separately). नम् ind. silently; माल्येन ता निर्वयनं जघान Ku. 7. 19. -वण, -वन a. 1 being out of a wood. -2 free from woods. -3 bare, open. -वत्सळ a. not loving er fondling (esp. children); निर्वत्सले सुतज्ञतस्य विपत्तिमेतां त्वं नानुचिन्तयसि $\hat{\mathbf{V}}_{\mathbf{e}}$. 5. 3. -वर = निर्दरम् q. v. -वसु a. destitute of woalth, poor. -वाच्य a. 1 not fit to be said. -2 blameless, unobjectionable; सखीषु निर्वाच्य-मधाष्ट्रपद्चितं त्रियाङ्गसंश्हेषमवाप मानिनी Ki. 8. 48. -वात a. free or sheltered from wind, calm, still; हिमनिष्यन्दिनी प्रातर्निर्वातेष वनस्थली R. 15. 66. (-तः) a place sheltered from or not exposed to wind; निर्वाते व्यजनम् H. 2. 121. -वानर a. free from monkeys. -वायस a. free from erows. –वार्य a. 1 irresistible. –2 acting foarlessly or boldly. -विकल्प, -विकल्पक a. 1 not admitting an alternative. -2 being without determination or resolution. -3 not capable of mutual relation. -4 conditioned. -5 undeliberative. -6 recognizing no such distinction as that of subject and object, or of the knower and the known; as applied to समाधि or contemplation, it is an exclusive concentration upon the one entity without distinct and separate consciousness of the knower, the known, and the knowing, and without even self-consciousness '; निर्विकल्पकः ज्ञातृज्ञानादिविकल्पभेदः लयापेक्षः; नो चेत् चेतः प्रविश सहसा निर्विकल्पे समाधौ Bh. 3. 61; आत्मारामा विहितरतयो निर्विकल्पे समाधौ m Ve.~1.~23.~-7~(i
m m)phil.) not arising from the relation of the qualifier and the qualified, (विशेषणविशेष्यसंबन्धानवगाहि प्रत्यक्षं ज्ञानम्) said of knewledge not derived from the senses, as घटाव. (-ल्पम्) ind. without hositation or wavering. - विकार a. 1 unchanged, unchangeable, immutable. -2 not disposed; तौ स्थास्यतस्ते नृपती निदेशे परस्परावग्रहनिर्विकारौ M. 5. 14. -8 disinterested; तरुविटपलतानां बान्धवे। निर्दिकारः Rs. 2. 28. (—रः) the Supreme deity. – विकास a. unblown. – विघ्न a. uninterrupted, unobstructed, free from impediments; निर्वित्रं कुरु में देव सर्वकार्येषु सर्वदा. (-श्रम्) absence of impedimont. - विचार a. not reflecting, thoughtless, incomsiderate; रे रे स्वैरिणि निर्विचारकविते मास्मक्षकाशीभव Chandr. 1. 2. (-रम्) ind. thoughtlessly, unhesitatingly. -चि चिकित्स a. free from doubt or reflection. -विचेष्ट a

motionless, insensible; यो हि दिष्टमुपासीनो निर्विचेष्टः सुखं शयेत् Mb. 3. 32. 14. - वितर्फ a. unreflecting. - विनोद a. without amusement, void of pastime, diversion or solace; शक्के रात्री गुस्तरशुचं निविनोदां सर्वा ते Me. 90. -विनध्या N. of a river in the Vindhya hills; निर्दिन्ध्यायाः पथि भव रसाभ्यन्तरः सन्निपत्य Mo. 28. -विमर्श त. 1 void of reflection, thoughtless. -2 not having विमर्श Sandhi. -विधर a. 1 having no opening or cavity. -2 without interstices or interval, close, compact; घटते हि संहतनया जनितामिदमेव निर्विवरतां दशतोः Si. 9. 44. -विवाद a. 1 not contending or disagreeing. -2 undisputed, not contradicted or disputed, universally acknowledged. - विवेक a. indiscreet, void of judgment, wanting in discrimination, foolish. -विशङ्क a. fearless, undaunted, confident; Ms. 7.176; यहिमन्द्वत्यं समावेश्य निर्विशङ्केन चेतसा । आस्यते सेवकः स स्यात् कलत्रमिव चापरम् ॥ Pt. 1.85. -िदशेष a. showing ormaking no difference, indiscriminating, without distinction; निर्विशेषा वयं त्विय Mb.; निर्विशेषो विशेषः Bh. 3. 50 'a difference without distinction'. -2 having no difference, same, like, not differing from (oft. in comp.); निर्विशेषाकृति 'havig the same form'; प्रवातनीलो-त्पलनिर्विशेषम् Ku. 1. 46; स निर्विशेषप्रतिपत्तिससीत् R. 14. 22. -3 indiscriminate, promiscuous. (-ব:) absence of difference. (निर्विशेषम् and निर्विशेषण are used adverbially in the sense of 'without difference', 'equally', indiscriminately'; कुद्धेन विश्रमुक्तोऽयं निर्विशेषं प्रियाप्रिये Ram. 7. 22. 41. स्वगृहनिर्विशेषमत्र स्थीयताम् H. 1; R. 5. 6.). -विशेषण a. without attributes. -विष a. poisonless (as a snake); निर्विषा इण्डुभाः स्मृताः. -विषक्क a. not attached, indifferent. -विषय a. 1 expelled or driven away from one's home. residence or proper place; मनोनिर्विषयार्थकामया Ku. 5. 38; R. 9. 32; also - निर्विषयीकृत; वने प्राक्तलनं तीथै ये ते निर्विषयी-কুবা: Ram. 2. 104. 4. -2 having no scope or sphere of action; किंच एवं काव्यं प्रविरलाविषयं निर्विषयं वां स्यात् S. D. 1. -3 not attached to sensual objects (as mind). -विचाण a. destitute of horns. - विहार a. having no pleasure. —बीज, -बीज a. 1 seedless. −2 impotent. −3 causeless. -बीर a. 1 deprived of heroes; निर्वारसर्वीतलम् P. R. 1. 31. -2 cowardly. -बीरा a woman whose husband and children are dead. -बीर्य a. powerless, feeble, unmanly, impotent; निर्वार्थ गुरुशापभाषितवशात् कि मे तवेवायुधम् Ve. 3. 34. -बौरुध, -बृक्ष a. treeless. - वृत्ति f. accomplishment, achievement; अत आसां निर्वृत्या अपवर्गः स्यात्। आंतण्डुलनिर्वृत्तेः आ च पिष्टनिर्वृत्तेरभ्यास इति ॥ SB. on MS. 11. 1. 27. -a. having no occupation, destitute. See निर्देति. -वृत्र a. deprived of hulls. -वेग a. not moving, quiet, calm. - वेतन a honorary, unsalaried. -वेद a. not acknowledging the Vedas, an atheist, infidel. -वेप्टनम a weaver's shuttle. –वैर a. free from enmity, amicable, peaceable. (–रम्) absence of enmity. -वैलक्ष्य a. shameless. -व्यक्षन a. 1 straight-forward. -2 without condiment. (-नम् ind.) plainly, in a straight-forward or honest manner. - इयथ, न a. 1 free from pain. -2 quiet, calm. - ज्यथनम् a hole; छिद्रं निर्विथनम् Ak. -व्यपेक्ष a. indifferent to,

regardless of; मृग्यश्र दर्भाङ्कुरनिर्व्यपेक्षास्तवागतिज्ञं समबोधयन् माम् R. 13. 25; 14. 39. - व्यलीक a. 1 not hurting or offending. -2 without pain. -3 pleased, doing anything willingly. - 4 sincere, genuine, undissembling. - व्यवधान a. (ground) uncovered, bare. -व्यवस्थ a. moving hither and thither. - ज्यसन a. free from bad inclination. -व्याकुल a. calm. -व्याञ्च a. not haunted or infested by tigers. - ज्याज a. 1 candid, upright, bonest, plain. -2 without fraud, true, genuine. -3 got by heroism or daring deeds (not by fraud or cowardly conduct); अशस्त्रपूतनिर्व्याजम् (महामांसम्) Mal. 5. 12 (v.l.) -4 not hypocritical; धर्मस्य निर्वाजता (विभूषणम्) Bh. 2. 82. (-जम् ind.) plainly, bonestly, candidly; निर्धाजमालिङ्गितः Amaru 85. —व्याजीकृत a. made plain, freed from deceit. - ज्यापार a. 1 without employment or business, free from occupation; तं दधन्मैथिलीकण्डानिन्धीपारेण बाहुना R. 15. 56. -2 motionless; U. 6. -व्यावृत्ति a. not involving any return (to worldly existence). -अण a. 1 unhurt, without wounds. -2 without rents. - ad a. not observing vows. -वीड a. shameless, impudent. -हिमम् cessation of winter. -हित a. weaponless. -हेतु a. causeless, having no cause or reason. - Ela a. 1 shameless, impudent. -2 bold, daring.

निरम् 1 A. To rest, cease. -Caus. To gladden, give pleasure (by sexual union); Bhāg.

निरत a. 1 Engaged or interested in; स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विन्दति तन्छुणु Bg. 18. 45. -2 Devoted to, fond of, attached to; वनवासनिरतः K. 157; मृगया &c. -3 Pleased, delighted. -4 Rested, ceased.

निरतिः /. Strong attachment, fondness, devotion; पापनिरतिरिवशक्कतया विजयं व्यवस्यति वराहमायया Ki. 12. 37.

निरयः 1 Hell; निरयनगरद्वारसुद्घाटयन्ती Bh. 1. 63; Ms. 6. 61. -2 Sorrow, unbappiness; सततं निरयं प्राप्तः परिष्डोप-जीविनः Mb. 1. 141. 37. -3 Sin; दुर्लभो ह्यस्य निरयः शशाङ्कस्येव कल्मपम् Ram. 2. 36. 27. -Comp. - चर्रमन् ». active worldly life (प्रवृत्तिमार्ग); येषां गृहे निरयदर्मनि वर्ततां वः स्वर्गपवर्गविरमः स्वयमास विष्णुः Bhag. 10. 82. 31.

निरवहानि (ाले) का A fence, an outer wall.

निरस् 4 P. 1 To east out, throw or drive away, give up, quit, drive or send back; निरस्तगाम्भीर्यमपास्त-पुष्पकम् Si. 1. 55; 9.63. -2 To destroy, ward off, defeat, annihilate, dispel; अहाय तावदरणेन तमो निरस्तम् R. 5.70; रक्षांसे क्वों परितो निरास्थत् Bk. 1.12; 2.36. -3 To turn out, remove, expel, banish; गृहानिरस्ता न तेन वैदेहसुता मनस्तः R. 14.84. -4 To throw out, discharge (as arrows). -5 To reject, repudiate, decline. -6 To refute, confute, controvert (as arguments). -7 To eclipse, obscure, throw into the hack-ground; यशांसि सर्वेषुस्तां निरास्थत् Bk. 1. 3. -8 To tear out, strip off. -9 To stretch out (as a hand).

निरुक्त

912

निरस्त p. p. 1 Cast off or away, thrown out or away, repudiated, driven, expelled, banished; कीलीन-भीतन गृहात्रिरस्ता R. 14. 84. -2 Dispelled, destroyed. -3 Abandoned, deserted. -4 Removed, deprived or void of; निरस्तपादपे देश एरण्डोपि हुमायते H. 1. 67. -8 Discharged (as an arrow). -6 Refuted. -7 Vomited, spit out. -8 Uttered rapidly; सर्वे ऊप्माणोऽप्रस्ता अनिरस्ता विदृता वक्तव्याः Ch. Up. 2. 22. 5. -9 Torn out or destroyed. -10 Suppressed, checked. -11 Broken (as an agreement &c.). -12 Thrown off (as from a horse). -13 Offered, given; त्वं पुण्डरीकमुख बन्धुतया निरस्तमेको निवापसाठेलं पिबसीरययुक्तम् Mal. 9. 40. –14 Rejected, disallowed. -18 Sent forth or away. -₹त: Au arrow discharged. -रतम् 1 Rojecting, refusal &c. -2 Dropping or leaving out, rapid pronunciation. -3 Spitting out. -4 Preventing, warding of. -5 Throwing or casting. -Comp. - भेद a. having all differences removed, same, identical. -राग a. one who has renounced all worldly attachments. -संख्य a innumerable.

निरसन a. Expelling, removing, driving away; निरस-नेरसनैरव्यार्थता Si. 6. 47. -2 Vomiting. -नम् Expelling, ejecting, expulsion, removal. -2 Denial, contradiction, rejection, refusal. -3 Refutation. -4 Vomiting forth, spitting out. -5 Checking, suppressing. -6 Destruction, killing, extirpation.

निरासः 1 Ejection, expulsion, throwing out, removal.
-2 Vomiting. -3 Refutation, contradiction. -4 Opposition. -8 Dropping (a sound or letter &c.)

निरस a. [निवृत्ती रसे। यस्मात् प्रा. ब.] Tasteless, insipid, dry. —सः 1 Want of flavour, insipidity, tastelessness. —2 Want of juice, dryness. —3 Want of passion or feeling.

निराक: 1 Cooking. -2 Sweat. -3 The recompense of a bad action (v. l. for निराक).

निराकुलः a. 1 Full of, filled or covered with; अलि-कुलसंकुलकुसुमसमूहनिराकुलबकुलक्लापे Git.1. -2 Distressed; see under निर् also.

निराक 8 U. 1 To expel, drive away, repudiate; उप्रयोग सुप्रीवस्तेन आता निराकृतः Bk. 6. 100; R. 14. 57. -2 To rofute (as an opinion). -3 To give up, abandon.-4 To destroy completely, annihilate. -5 To revile, contemn, slight. -8 To oppose, obstruct, contradict. -7 To refuse, decline, reject. -8 To omit. -9 To disappoint, frustrate.

নিয়াক্যোম 1 Repudiating, expolling, turning away; নিয়াক্যোৰিস্থল S. 6. -2 Banishing. -3 Obstruction, contradiction, opposition, rejection. -4 Refutation, reply. -3 Contempt. -6 Neglecting the chief sacrificial duties. -7 Forgetting.

निराकिरिष्णु a. 1 Repudiating, turning out, expelling; न चावदद्धतुँरवर्णमार्था निराकिरिष्णोर्श्वजिनाहतेऽपि R. 14. 57; निराकिरिष्णु वर्तिष्णु वरिष्णु परतो रणम् Bk. 5. 1. -2 Hindering from, obstructive. -3 Spurning, disdaining. -4 Seeking to deprive one of a thing. -5 Forgetful.

निराकार: Reproach, censure; see under निर् also.

निराक्त p. p. 1 Expelled, banished. -2 Rofuted. -3 Overtaken, held; भविष्यत्यचिरात् साधा कलिनापि निराकृतः Bhag. 11.7. 4. -4 Despised, &c.; see निराकृ above. -Comp. -अस्योत्तर a. irrefutable, unanswerable.

निराकृतिः f., निराकिया 1 Repudiation, expulsion, rejection. -2 Refusal. -3 Obstruction, obstacle, impediment, interruption. -4 Opposition, also see under निर्.

निराग a. Passionless, dispassionate.

निरादिष्ट a. Paid off as a debt; निरादिष्टधनश्चेतु प्रतिभूः स्यादलश्चमः। स्वधनादेव तद्द्याविरादिष्ट इति स्थितिः॥ Ms. 8. 162.

निरादेशः Complete payment of a debt.

निरासः See under निरस्.

निरामाञ्चः The wood-apple (कपित्य).

निरिङ्गीणी, ~नी A veil.

निरीक्ष् 1 A. 1 To gaze at steadfastly, mark or view completely; (धनवा) ... निरीक्ष्यमाणः सुतरां द्याछः R. 2.52; यावदेतान् निरीक्षेऽहं योद्धुकामानवस्थितान् Bg. 1.22; Ms. 4.38. ~2 To look for, search after; निरीक्षते केलिवनं प्रविश्य कमेलकः कण्टकजालमेव Vikr. 1.29. -3 To observe, perceive, contemplate, view.

निरोक्षक a. Looking at, observing &c.

निरीक्षणम्, --निरीक्षा, -निरीक्षितम् 1 A look. -2 Looking at, regarding, seeing, beholding; मधुरैरवशानि लम्भवनि तियेबि शर्म निरीक्षितः Ki. 2.55. -3 Looking out for, searching. -4 Consideration, regard; निरीक्षया as to, in respect of. -5 Hope, expectation. -6 Aspect of planets.

निरीराम् (-पम्) A plough-share.

निरुक्त a. 1 Expressed, pronounced, explained, defined —2 Loud, distinct. —3 Enjoined, decided; पात्रं त्वत्र निरुक्तं वे किविभः पात्रवित्तमेः Bhag. 7. 14. 34. —4 Interpreted, accomplished (as a word); proved from शब्दप्रमाण (as शब्दैकगम्य); वेदांश्र वेशं तु विधि च क्रत्स्नमधो निरुक्तं परमार्थतां च Mb. 12. 245. 30. —कम् 1 Explanation, derivation, etymological interpretation. स वा एप आत्मा हृदि तस्यैतदेव निरुक्तं हृदयमिति Ch. Up. 8. 3. 3; महत्त्वाद्वारवत्त्वाच्च महाभारत-मुच्यते । निरुक्तमस्य यो वेद सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ Mb. 1. 1. 274.—2 N. of one of the six Vedängas, that which contains glossarial explanation of obscure words, especially those occurring in the Vedas; नाम च धातुजमाह निरुक्ते Nir.—3 N. of a celebrated commentary on the Nighantus

by Yaska. -Comp. -कार: N. of the sage Yaska. -जः one of the twelve kinds of sons allowed by the old Hindu law (= क्षेत्रजः q. v.); आत्मा पुत्रश्च विशेषस्तस्यानन्तरज्ञ यः! निरुक्तजञ्च विशेषः सुतः प्रसृतजस्तथा॥ Mb. 13. 49. 3. -सृचिः N. of a com. on Yaska's निरुक्त by Durgacharya.

निस्किः /. 1 Derivation, etymological interpretation of words; जरत्कारुनिरुक्ति त्वं यथावदक्तुमहस् Mb. 1. 40. 2. -2 (In Rhet.) An artificial explanation of the derivation of a word; thus defined:—निशक्तियांगतो नाम्नामन्यार्थत्वप्रकल्पनम्। ईदृशैश्वरिनेजीने सत्यं दोषाकरे। भवान्॥ Chandr. 5. 168 (where दोषाकरः is equal to दोषाणामाकरः). -3 (In drama.) communication of an event that has taken place. -4 N. of Yaska's commentary on the Nighantus.

निरुत्सुक a. 1 Exceedingly anxious. -2 Unconcerned, indifferent.

निरुध् 7 U. 1 To obstruct, stop, oppose, block up; न्यरुग्धास्य पन्थानम् Bk. 17. 49; 16. 20; Mk. 1. 22. -2 To confine, lock up; विश्रदृष्टां न्नियं भर्ता निरुग्धादेकवेश्मनि Ms. 11. 176; सर्वद्वाराणि संयम्य मनो हिंदि निरुध्य च Bg. 8. 12. -3 To cover, hide; Ms. 10. 16. -3 To keep off, remove. -3 To curb, restrain, check; अभूतलस्पर्शतयानिरुद्धतः S. 7. 10.

निरुद्ध p. p. 1 Obstructed, hindered, checked, restrained, curbed; निरुद्धोऽप्यावेगः स्फुरदघरनासापुटतया परेषामु-भयो भवति च भराष्मातहृदयः U. 1. 29. -2 Confined, imprisoned; जामातृयज्ञेन वयं निरुद्धाः U. 1. 11. -3 Covered, veiled. -4 Filled with, full of. -Comp. -कण्ठ a. having one's breath obstructed, choked, suffocated. -गुदः chstruction of the rectum. -मक्सः stricture of the urethra.

मरोधः, निरोधनम् 1 Confinement, locking up, imprisonment; Bhāg. 10. 58. 58; निरोधनेन बन्धेन विविधेन बधेन च (निगृहीयात्) Ms. 8. 310; वैश्यः सर्वस्वदण्डः स्थात् संवस्तरिनिरोधतः 375. -2 Enclosing, covering up; Amaru. 87. -3 Restraint, check, suppression, control; योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः Yoga S.; अन्तश्चराणां मस्तां निरोधानिवातनिष्कम्पमिव प्रदीपम् Ku. 3. 48. -4 Hindrance, obstruction, opposition. -6 Hurting, punishing, injuring. -6 Annihilation, complete destruction; जन्मनिरोधं प्रवदन्ति यस्य Svet. Up. 3. 21. -7 Aversion, dislike. -8 Disappointment, frustration of hopes (in dramatic language). -9 (With the Buddhists) Suppression of pain. -10 Extinction (लय), निरोधोऽस्थानुशयनमात्मनः सह शक्तिनः Bhāg. 2. 10. 6.

निरुद्ध a. 1 Conventional, become current in popular usage, accepted (as the meaning of a word, as opposed to its योगिक or etymological sense); योने काचिदयवास्ति निरुद्ध सेव सा चलति यन हि विसम् N. 5. 57. -2 Unmarried. -3 Drawn out, purged. -द: 1 Inherence (as of 'redness' in the word 'red'). -2 (In Rhet.) The accepted and popular meaning of a word. -Comp. -उसणा a Lakşana or secondary use of a word which is based not on the

Vivakia or particular intention of the speaker but on its accepted and popular sense.

निरुद्धिः f. 1 Fame, celebrity. -2 Familiarity, conversancy, proficiency; त्रृप विद्यास निरुद्धिमागता Ki. 2. 6. -8 Confirmation. -4 = निरुद्ध निरुद्ध पा q. v.

निरूप् 10 U. 1 To see, perceive, mark or observe carefully; न च महावने पन्था निरूपितः K. 120. -2 To investigate, examine, look out for, search. -3 To fix upon, determine, settle, resolve. -4 To choose, select, appoint. -8 To reflect, consider. -6 To act, represent dramatically, gesticulate. -7 To perform.

निरूपक a. 1 Observing; observer. -2 Stating, determining, defining.

निरूपणम्, -णा 1 Form, shape. -2 Sight, seeing. -8 Looking for, searching. -4 Ascertaining, investigation; determination. -5 Definition.

निक्षित p. p. 1 Seen, discovered, marked, beheld. -2 Appointed, chosen, selected; निक्षितः सर्वसहो गदाभृता Bhāg. 9.5.9; केदारकर्मणि निक्षितः 5.9.11. -8 Weighed, considered. -4 Ascertained, determined. -5 Pointed against, shot off; अस्ताण्यमोधमहिमानि निक्षितानि नो पर्प्युन्देहिंदासमिनासुराणि Bhāg. 1.15.16.

निरूपितिः f. 1 Definition (of an idea); ascertainment. -2 Investigation, examination.

निरूप a. 1 To be seen, defined or ascertained. -2 Not yet certain, questionable.

有表度: 1 An enema, not of an oily kind. -2 Logic disputation. -3 Certainty, ascertainment. -4 A purging clyster. -5 A sentence having no ellipsis, a complete sentence.

निरूहणम् 1 Ascertainment. -2 Administoring enemas not of an oily kind. -3 Causing to purge with a clyster.

निके 3 P. Ved. 1 To go out from, depart, leave.
-2 To be excluded, become deprived of.

निर्फत a. Dissolved, decaying, enervated; weakened.

निकेति: f. 1 Decay, destruction, dissolution; विवाद-लक्ष्मीकतमं जनानां मुखे निवदां निकेति वहन्तम् Mb. I. 87. 9; 5. 36. 8. -2 A calamity, evil, bane, adversity; हिंसाया निकेतिग्रंथो-निर्यस्य गुदः स्मृतः Bhag. 2. 6. 9; सा हि लोकस्य निकेतिः U. 5. 30. -3 An imprecation, a curse. -4 Death or destruction personified, the geddess of death or destruction, the regent of the south-western quarter; Bhag. 1. 19. 4; पाकयज्ञविधानेन यजेत निकेति निशे Ms. II. II9. -5 The bottom of the earth. -6 The asterism Mula. -m. 1 Death or genius of death; राज्यकामो मनून देवाविकेशित त्विभ्यत्व यजेत् Bhag. 2. 3. 9. -2 N. of one of the 8 Vasus. -8 N. of a Rudra.

निर्फ्रधः

निर्क्रयः 1 Destruction. -2 The Sama Veda.

निरेभ a. Noiseless; दूनास्तेऽरिबलादूना निरेभा बहु मेनिरे Ki. 15. 31.

निर्मन्धनम् Killing, slaughter.

निर्गम् 1 P. 1 To go out or forth, depart; प्रकाश निर्गतः S. 4; हुतवहपरिखेदादाशु निर्गत्य कक्षात् Rs. 1. 27; Ms. 9. 83; Amaru 61; S. 3. 25; 6. 4. -2 To spring forth, arise; अन्यदक्षिकरणेभ्यो निर्गतम् K. 136. -3 To remove; as in निर्गतिवशक्कः. -4 To be cured of a disease. -3 To come out or appear (as a bud); चृतानां चिरनिर्गतापि कलिका नमाति न स्वं रजः S. 6. 3. -6 To go away, disappear. -7 To be freed from (with abl.). -8 To onter into or attain to any state, undergo, suffer.

निर्गः Country, region, place.

निर्मत p. p. 1 Come forth or out, appeared. -2 Gone away, departed. -3 Disappeared, become outinet. -4 Freed from. -5 Removed.

निर्गमः 1 Going forth or out, going away; यावदादिशति पार्थिवस्त्रवोर्निर्गमाय पुरमार्गसिक्याम् R. 11. 3. —2 Departure, vanishing, passing away; तेन तस्य मधुनिर्गमात् कृशिक्षत्तयोनिर्भवत् पुनर्नवः R. 19. 46. —3 A door, an outlet, egress; कथम्प्यवाप्तिर्गमाः प्रययी K. 159. —5 Exit, issue. —6 Exportplace (of goods); आगमं निर्गमं स्थानं तथा वृद्धिक्षयावृमी। विचार्य सर्वप्रयानां कार्येत् कथिकस्यो॥ Ms. 8. 401.

निर्गमनम् 1 Going out or forth. -2 A door. -8 A chamberlain, doorkoeper (?).

निर्गेलित a. 1 Flowed out. -2 Dissolved, melted.

निर्माह्य a. Perceivable; विदग्धैर्निर्माह्यो न पुनरविदग्धैरतिशयः U. 4, 21.

निर्गृढः The hollow of a tree.

निर्श्रन्थनम् Killing, slaughter.

निर्घण्टः, -टम् 1 A vocabulary, collection of words. -2 A table of contents (स्चीपत्र).

निर्धर्षणम् Rubbing, friction.

निर्धर्पणक a. Rubbing. -कम् A dentifrice.

निर्धातः 1 Destruction. -2 A whirlwind, a violent gust of wind, hurricane. -3 The noise of contending winds (vapours !) &c. in the sky; कुरुकुलिधनोत्पातिनर्धातः त्रतः; Ve. 1. 22; निर्धातीग्रैः कुळलीनाञ् जिर्धासुरुर्यनिर्धाये हो स्वामयानास सिंहान् R. 9. 64; Ms. 1. 38; 4. 105, 7; Y. 1. 145; (वायुना निह्तो वायुर्गगनाच पतत्यधः। प्रचण्डघोरनिर्धाये निर्धात इति कथ्यते ॥.) -4 An earth-quake. -8 A thunderstroke; निर्धात महानासीत् सार्कं च स्तनिर्यत्यक्षिः Blag. 1. 14. 15. -6 A stroke in general; अहह दारुणो दैवनिर्धातः U. 2. -7 An unusual ovent boding calamity (उत्पात); तस्मिन्मुह्तं संप्राप्ते निर्धाताश्चातन्युद्धः Mb. 3. 40. 23; Ms. 1. 38; Bhag. 3. 17. 8.

निर्घातनम् Forcing out, bringing out.

निर्धूरिणी A river.

निर्घोषः 1 A sound in general; Ve. 4; स्निध्याम्भीर-निर्घोषमेकं स्यन्दनमास्थिती R. 1. 36. -8 A loud noise, rattling, twanging &e.; ज्यानिर्घोषेः क्षोभयामास सिंहान् 12. 9. 64; मारतीनिर्घोषः U. 3.

निर्जर्जस्य a. Ved. Ragged, tatterd.

निर्जात a. Visible, come forth, appeared.

निर्जित 1 P. 1 To conquer, defeat; R. 3. 51; अनेकशी निर्जितराजकस्त्रम् Bk. 2. 52; 7. 91; Y. 3. 292. -2 To win, acquire by conquest. -3 To vanquish in a play. -4 To surpass, excel.

निर्ज्ञयः, -निर्जितिः f. Complete victory, subjugation, vanquishing; विपर्यासं यथा मेरीनसिक्स्येव निर्जयम् Mb. 7.193.7.

निर्जित p. p. 1 Conquered completely, vanquished. -2 Acquired, gained, won. -3 Claimed; स दत्त्व निर्जितां वृद्धि करणे परिवर्तयेत् Ms. 8. 154. -इन्द्रियः a saint.

निर्द्धर:, -रम् 1 A spring, waterfall, cataract, cascade, mountain-torrent; शोतं निर्द्धरवारि पानम् Nag. 4; R. 2. 13; Santi. 2. 17, 21; 4. 6. -ए: 1 Burning chaff. -2 An elephant. -3 A horse of the sun.

निर्झरिन m. A mountain.

निर्श्वरिणी, निर्श्वरी A river, mountain-terrent; स्खलन-मुखरभूरिकोतसो निर्श्वरिण्यः U. 2. 20; Mv. 5. 40; जटाकटाइ-संभ्रमन्निलिम्पनिर्श्वरीविलोलवीचिवहरीविराजमानमूर्धनि Sivatā मूर्वक vastotra.

निर्णयः, निर्णीत, निर्णेत &c. See under निर्णी.

निर्णरः N. of one of the horses of the sun.

निर्णामः Ved. 1 The joint of a wing (?). -2 Excesive bending.

निर्णिज् 3 U. 1 To wash, clean, purify: अम्बुनिर्णिजम् Y. 1. 191; Ms. 5. 127. -2 To dress oneself.

निर्णिक्त p. p. 1 Washed, purified, cleansed; तीय-निर्णिक्तपाणयः R. 17. 22. -2 Expiated, atoned. एनस्विभर-निर्णिक्तेर्नार्थं किंनिसत् मानरेत् Ms. 11. 189. -Comp. -बाहुवलय a. with polished bracelet. -मनस् a. pure-hearted.

निर्णिक्तिः f. 1 Washing. -2 Expintion, atonement; वृद्धातिक्रमसंभूतस्य महतो निर्णिक्तये पाप्मनः प्रायश्चितनमादिशन्तु गुरवो रामेण दान्तस्य मे Mv. 4. 25.

নির্ণিক্ a. Ved. 1 Clearing, washing. -2 Wellnourished. -m. 1 A form, chape. -2 A bright or shining garment. -8 Purification, washing.

निर्णेकः 1 Washing, cleaning; puritication; तस्मात्तयोः स्वयोग्येव निर्णेको गुणवत्तरः Ms. 5. 113. -2 Ablution. -3 Atonement, expiation; दानेन वधनिर्णेकं सर्पादीनामशक्तुवन.

निर्धृ

निर्णेजकः A washerman; कारुकात्रं प्रजां हन्ति बलं निर्णेज-कस्य च Ms. 4. 219, 216.

निर्णेजनम् 1 Ablution. -2 Expiation, atonemet (for an offence). -3 Water for washing.

निर्णी 1 P. 1 To take or carry away or off. -2 To determine, ascortain, settle, decide, come to a decision, fix, resolve upon; कथम अपायमात्मनेव निर्णाय Dk.; Ki. 11. 39.

निर्णयः 1 Removing, removal. -2 Complete ascertainment, decision, affirmation, determination, settlement; संदेहनिर्णयो जातः S. 1.27; Ms. 8.301, 409; 9.250; Y. 2.10; हृदयं निर्णयोग्य घावति Ki. 2.29. -3 Deduction, inference, conclusion, demonstration (in logic). -4 Discussion, investigation, consideration -8 Sentence, verdict, judgment; बाहुवीयाधिते मार्ग वर्तसे दीमनिर्णये Mb. 3.292.2; सर्वज्ञस्याध्येक्कांकिनो निर्णयाभ्युपणमा दोषाय M. 1. -6 Application of a conclusive argument. -7 (In Rhet.) Narration of events. -Comp. -उपमा a. comparison based upon an inference; Käv. 2.27. -पादः a sentence, decree, verdict (in law).

निर्णयम् 1 Ascertainment, determination. -2 Positive conclusion, settlement.

निर्णायक त. 1 Settling, conclusivo; -2 Determining.

निर्णायनम् 1 Making certain. -2 The outer angle of the elephant's car.

निर्णीत p. p. Settled, decided, determined, resolved.

निर्णेत् a. Decisive, conclusive. -m. 1 A judge. -2 A voucher. -3 A guide.

निर्णुद् 6 U. 1 To throw back, reject; धाना मत्स्यान् पयो मांसं शाकं चैव न निर्णुदेत् Ms. 4. 250. –2 To remove, dispel--3 To drive away, expel. –4 To repudiate.

निर्णोदः Removal, banishment; (यवः) निर्णोदः सर्वपापानाम्.

নিইন, -ত a. 1 Unkind, unfeeling, unmerciful. -2
Rejoicing over the faults of others. -3 Envious. -5
Abusive, slanderous. -6 Useless, unnecessary. -6
Violent. -7 Mad, intoxicated.

निर्देर a. 1 Hard. -2 Pitiless. -3 Shameless. -रः, (-रिः) 1 A cave, cavern; सन्तीह गिरिदुर्गाणि निर्देशः कन्दराणि च Ram. 3. 67. 5; 4. 13. 6. -2 waterfall, spring. -रम् Essence (सार). -Comp. -वासिन् a. inhabiting a cave; गिरिनिर्देशनीसनाम् Ram.

निर्देलनम् Splitting, breaking, destroying.

निर्देह् 1 l'. 1 To burn, consume. -2 To torment, distress, pain.

निर्देग्ध a. 1 Burnt; तया स्वकाये निर्देग्धे मुच्यते किल्बिषात्ततः Ms. 11. 90. -2 Unburnt.

निर्देहन a. 1 Burning, consuming. -2 Without fire or heat. -तम् 1 Burning, consuming. -2 Semecarpus Anacardium (Mar. विज्वा).

निर्दात m. 1 A digger up of weeds, weeder. -2 A donor. -3 A husbandman, reaper; यथोद्धरति निर्दाता कक्षं भान्यं च रक्षति Ms. 7. 110.

निर्दारित a. 1 Torn, rent. -2 Opened, split open; क्रान्दिरिताक्ष: Si. 18. 28.

निर्दिग्ध p. p. 1 Anointed, smeared. -2 Well-fed, corpulent, stout. -ग्धा Solanum Jacquini (Mar. कांट्रे रिगणी).

निर्देश 6 P. 1 To point out, indicate, show; एकेंद्रे निर्देशन् 5.7; अङ्गुल्या निर्देशति &c. -2 To assign, give; निर्देश कुलपतिना स पर्णशालामध्यास्य R. 1.95. -3 To allude to, mention, make a reference to. -4 To foretell, predict. -8 To advise, recommend. -6 To tell, communicate. -7 To enjoin, direct. -8 To enumerate, specify, name. -9 To define, determine. -10 To describe. -11 To denounce, accuse.

निर्देष्ट p. p. 1 Pointed out, shown, indicated. -2 Specified, particularized. -3 Described. -4 Assigned, allotted. -6 Asserted, declared. -6 Ascertained, determined. -7 Ordered. -8 Learned, wise.

निर्देशः 1 Pointing out, showing, indicating. -2 Order, command, direction; तमशक्यमपाऋष्ठं निर्देशान् स्वर्गिणः पितुः R. 12. 17 (v. 1. निर्देशान्). -3 Advice, instruction. -4 Telling, saying, declaring. -6 Specifying, particularization, specification, specific mention; अयुक्तेऽयं निर्देशः Mbh.; अ तस्विदिति निर्देशो ब्रह्मणिक्षिविधः स्मृतः Bg. 17. 23. -6 Ascertainment. -7 Vicinity, proximity. -8 Description, designation. -9 Agreement, promise; कृताशं कृत-निर्देशं कृतभक्तं कृतश्रमम् । भेदैयं व्यपक्षिन्ति ते वै निर्यगामिनः ॥ Mb. 13. 23. 70.

निर्देशक a. Pointing out, showing &c.

निर्देश्य a. 1 To be pointed out. -2 To be determined or described. -3 To be proclaimed or foretold. -5 Expiable (प्रायश्चिताई); सुरापानं ब्रह्महत्या गुरुतल्पमयापि वा। अनिर्देश्यानि मन्यन्ते प्राणान्तमिति थारणा ॥ Mb. 12, 165. 34.

निर्देष्ट m. An authority, a guide.

निर्धार, -रणम् &c. See under निर्दे.

निर्धाच् 1 P. 1 To wash off or away, cloanse; निर्धात सित हरिचन्दने जलीय: Si. 8. 51; निर्धातदानामलगण्डभिति: R. 5. 43. -2 To stream forth, spring from. -3 To run out or escape from.

निर्धीत p. p. 1 Washed off, cleansed R. 5. 43. -2 Polished, bright; निर्धीतहारगुलिकाविशदं हिमाम्भः R. 5. 70.

निर्धू 5, 9 U. 1 To shake or throw off, remove, dispel, expel, destroy; निर्धृतोऽधरशोणिमा Git. 12;

ज्ञाननिर्भृतकलमभाः Bg. 5. 17; R. 12. 57. -2 To spurn, treat with contempt, disregard; पर्वाणि च संश्राव्य निर्भृतोऽस्मि बलीयसा Rām. 4. 8. 32. -3 To ahandon, foreake, throw away. -4 To repudiate, disown, reject. -6 To afflict, torment, distress. -6 To move about, brandish.

निर्मूत p. p. 1 Sbaken off, removed; dispelled.
-2 Deserted, rejected. -3 Deprived of, bereft. -4
Avoided. -8 Refuted. -8 Destroyed; अहं युष्पान् समाश्रित्य
तपोनिर्मूतकत्यवान् Ram. 7. 36. 57. -7 Broken, divided.
-8 Suffered, undergone. -9 Cast off or away, thrown away. -त: A man deserted by his relations and friends.

निर्धननम् Heaving, fluctuating (of the sea); Ku.

निर्मृ 1 P., 10 U. 1 To determine accurately, settle, fix; निर्धारितेऽथे रुखेन खद्धस्या खड़ वाचिकम् Si 2. 70; 9. 20. —2 To specify, particularize. —3 To take out from.

निर्धारः, -निर्धारणम् 1 Specifying or separating one out of many; यतश्च निर्धारणम् P. II. 3. 41; V. 3. 92. -2 Determining, deciding. -3 Certainty, ascertainment.

निर्धारित p. p. Determined, ascertained, fixed, settled, &c.

निर्धार्थ a. 1 Ascertainable. -2 Resolute, energetic. -3 Bold, fearless, actively working.

निष्यीत a. thought of, meditated.

निर्वन्ध 9 P. 1 To press, urge, importune. -2 To insist upon, persist in.

निर्वेद p. p. 1 Fixed or fastened upon. -2 Urged, importuned, pressed.

निर्बन्धः 1 Insisting upon, persistence, intentness, pertinacity; निर्बन्धसंजानस्य (गुरुणा) R. 5. 21; Ku. 5. 66. -2 Importunity, a pressing demand or request, urgency; निर्बन्धपृष्टः स जगाद सर्वम् R. 14. 32; अत एव खल्ल निर्बन्धः S. 3. -3 Obstinacy; चकार तद्वधोपायानिर्बन्धेन युधिष्ठिरः Bhag, 7. 5. 42. -4 A great effort, perseverance; वयमभ्युद्ताः इन्द्ल्लिबिन्धार्ययानया Mal. 10. 19. -4 Accusation. -6 A contest, dispute.

निर्वन्धिन् a. Insisting upon; महत्यनर्थे निर्वन्धी बलवांश्च विदेशियतः Mh. 5. 144. 17.

निर्बर्हण See निवर्हण.

निर्भन्न a. 1 Shattered, broken in pieces. -2 Bent, bowed. -3 Devoid of (हीन); असावत्यन्तिर्भन्नस्तव उत्री मिविन्यति। अनाथवत्सुखेभ्यश्च राजवंशाच्च वत्सले॥ Ram. 2. 8. 25.

निर्भट a. Hard, firm (दह).

निर्मर्त्म् 10 A. 1 To revile, censure, abuse. -2 To surpass, eclipse, put to shame; अशोकनिर्मासितपद्मकारम् Ku. 3. 53. -8 To menace; उपवर्ग निरमर्स्यत प्रियान् वियुवती- द्युवती: शिशिरानिल: Si. 6, 62.

निर्भरस्तिनम्, न्ता 1 Threat, menace; जननीनिर्भर्सनिविद्यद्धः मन्युना (शिशुना) Si. 15. 87. -2 Ahuse, reproach, reviling, blame. -3 Malignity. -4 Red paint, lac.

निर्भसित p. p. 1 Threatened. -2 Abused, reproached.

निर्मा 2 P. 1 To shine forth, shine; अक्षवीजवलयेन निर्वमी R. 11. 66. -2 To proceed, arise, start into view; वेदाद्धमी हि निर्वमी Ms. 5. 44; 2. 10. -3 To look like, seem to be; Mb. 8.

निर्भासः Appearing or shining forth.

निर्भिद् 7 U. 1 To tear up, burst or tear asunder, break or pierce through; अनेन निर्भिन्नतनुः स वध्यः V. 5. 6; Bk. 9. 67; निर्भिद्योपिर कर्णिकारमुकुलान्यालीयते पर्पदः V. 2. 23. —2 To disclose, betray, divulge; निर्भिन्नप्रायं रहस्यम् Dk., ब्रतान्तैकदेशं निर्मिन्भेद ibid; Si. 16. 23; U. 3. 1. —3 To hreak down, destroy. —4 To ascertain, find out, discover—5 To excavate. —6 To put out (the eyes).

নির্মিক p. p. 1 Split asunder, broken open, rent -2 Pierced through, transfixed.

निर्भेद 1 Bursting, dividing, splitting asunder. -2 A split, rent. -3 Disclosure, betrayal. -4 Explicit mention or declaration; निर्भेदाहतेऽपि मालविकायामयमुपन्यासः श्रह्यदि. M. 4. -5 The bed of a river. -6 Determination of an affair, event. -7 Destruction; पृथिक्याश्चापि निर्भेदो दष्ट एव सनातनः Ram. 1. 40. 4.

निर्मेद्य a. 1 Having no rent. -2 Not to be pierced through. -3 Disappointed.

निर्भुत p. p. 1 Distorted. -2 straight. -3 Bent. -4 Pressing against each other; एकीकृतस्विच निषिक्त इवावपीष्य निर्भुप्रपानकुचकुड्मलयान्यां में Mal. 6. 12.

निर्भृति f. Ved. Disappearing.

निर्मन्य 1, 9 P. 1 To churn, shake, stir round; अमृतस्यार्थे निर्मिथन्यामहे जलम् Mb. -2 To produce or excite fire by rubbing. -3 To bruise, thresh, beat violently. -4 To destroy completely, crush down.

निर्मयः, निर्मथनम्, निर्मन्थः, निर्मन्थनम्, निर्मायः
1 Rubbing, churning, stirring. —2 The wood used for producing fire by friction. —3 Rubbing two pieces of wood together to preduce fire. —4 Destruction, havoc; ब्रह्मच्छद्मा निर्वतन्त्रतोमनिर्माथयोग्यः Mv. 2. 25; विनिवर्तित एष धीरपोतः पृतनानिर्मथनारवयोगदृतः U. 5. 8. —Comp. —दारु 1 = 2 above. —2 a churning-stiek.

निर्मेन्थ्य a. 1 To be stirred or churned. -2 To be produced by friction (as fire). -ध्यम् The wood used for producing fire by friction.

निर्माणिन a. 1 Grinding down, orushing. -2 Churning. -8 Rubbing.

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

निर्मा 3 A., 2 P. 1 To make, create, bring into existence; निर्मातुं अभवेन्यनोहर्गिदं रूपं पुराणो मुनिः V. 1.9; यस्मान्देष सुरेन्द्राणां मात्राभ्यो निर्मितो तृपः Ms. 7. 5; 1. 13. -2 (a) To build, form, construct; स्नायुनिर्मिता एते पाशाः H. 1. (b) To cause to be settled, colonize (as a town &c.); निर्ममे निर्ममोऽथेषु मथुरां मधुराकृतिः R. 15. 28. -3 To cause, produce; शलाकाजननिर्मितेव Ku. 1. 47. -4 To compose, write; स्वानिर्मितया टीकया समेतं काव्यम्. -6 To prepare, manufacture in general.

निर्मा Value, measure, equivalent.

निर्माणम् 1 Measuring, meting out; यतश्चाध्वकालनिर्माणम् P. I. 4. 31 Vart. -2 Measuro, reach, extent; अयमप्राप्त-निर्माण: (बाल:) Râm. 'not having reached the full measure of growth'. -3 Producing, forming, making, creation, formation, manufacture; जेलोक्यनिर्माणकरं जनित्रम् Mb. 5. 71. 7; ईदशो निर्माणभागः परिणतः U. 4. -4 A creation, created thing or object, form; निर्माणमेव हि तदादर-लालनीयम् Mal. 9. 49. -8 A shape, make, figure; शरीर-निर्माणसदृशो नन्वस्थानुभावः Mv. 1. -8 Composition, work. -7 A building. -8 A part, portion. -8 Essence, pith, marrow. -10 (With Buddhists) Transformation. -11 Happening, hirth; पूर्वनिर्माणबद्धा हि कालस्थ गतिरीदृशी Ram. 7. 106. 2. -णा Fitness, propriety, decorum.

निर्मित p. p. 1 Constructed, built, formed, prepared, made &c. -2 (in law) Fixed, settled; एवं धम विजानीमः प्राक् प्रजापतिनिर्मितम् Ms. 9. 46. -3 Artificial. -4 Performed, celebrated (a ceremony); ज्योतिष्टोमायुषी चैतमति-रात्री च निर्मिती Rām. 1. 14. 42.

निर्मितिः f. Production, creation, formation, any artistic production; नवरसङ्गिरां निर्मितिमादधती भारती कवेर्जयिति K. P. 1. 1.

निर्माल्य a. Pure, clean, stainless. — स्यम् 1 Purity, clearness, stainlessnes. -2 The remains of an offering to a deity, such as flowers; निर्माल्योज्ञितपुष्पदामनिकरे का पर्पदानां रितः S. Til. 10. -3 Flowers used and cast off, faded or withered flowers; निर्माल्येरथ नत्तेऽवधीरितानां Si. 8. 60. -4 Remains in general; निर्माल्यं नयनश्चियः कुवलव्यम् B. R. 1. 40.

निर्मुच् 6 P. 1 To free, liberate, release; हिमानिर्मुक्तयोः योग चित्राचन्द्रमसोरिव R. 1. 46; Bg. 7. 28. -2 To leave, quit, abandon. -3 To cast off; निर्मुच्यमान इव जीर्णतनुर्भुजङ्गः Mk. 3. 9.

निर्मुक p. p. 1 Set free, freed, liberated; R. 1. 46. —2 Freed from worldly attachments. —8 Separated, disjoined. —4 Pressed out; फूलं क्रवनं पर्य निर्मुक्तालककप्रभम् Bu. Ch. 4. 47. —कः A snake which has lately east off its skin; आददानाथ नाराचात्रिमुक्ताशीविषोपमान Mb. 6. 44. 17.

सिमुक्तिः f Freedom, liberation; स्वम्हर्या लोकलायण्य-निर्मुक्त्या लोचनं तृणाम् Bhag. 11. 1. 6. निर्मुसुः a. One who longs for final beatitude; व्यवसाय तनयस्य निर्मुसुक्षोः (निश्चम्य) Bu. Ch. 5. 39.

निर्मोकः 1 Setting free, liberating. -2 A hide, skin; मृगनिर्मोकवसनार्थारवल्कलवाससः Mb. 13. 141. 100. -3 The slough of a serpent; स्तनोत्तरीयाणि भवन्ति सङ्गानिर्मोकपृष्टाः फणिभिविमुक्ताः R. 16. 17; Si. 20. 47; N. 1; महोरगविनिर्मुक्तानेक निर्मोकभास्वराम् Siva. B. 31. 62. -4 Armour, mail. -5 The sky, heaven. -6 Atmosphere; निर्मोको मोचने व्योग्नि सन्नाहे सूर्यकञ्चके Medini.

निर्मोक्षः Liberation, deliverance; न चोपलेभे पूर्वेषामृण-निर्मोक्षसाधनम् R. 10. 2.

निर्मोचनम् Liberation, deliverance.

निर्मूछ 10 U. To eradicate, extirpate.

निर्मूलनम् Eradication, uprooting, extirpating (fig. also); कर्मनिर्मूलन्द्रमः Bh. 3. 72.

निर्मुज् 2 P. To wipe off, wash out; तेषु दर्भेषु तं हस्तं निर्मुज्याह्रेपभागिनाम् Ms. 3. 216.

निर्मार्जनम् Cleaning, washing off, wiping out.

निर्मृष्ट p. p. Wiped off, washed out, rubbed out; निर्मृष्टरागेऽधरः S. D. 1.

निर्यत् 10 U. 1 To return, restore; न्यासमूतमिदं राज्यं तव निर्यातयाम्यहम् Ram. 4.10, 9; निर्यातय हस्तन्यासम् V. 5; Ms. 11.164. – 2 To requite, repay, retaliate; रामरूक्षणयोर्वेदं स्वयं निर्यातयामि व Ram. – 3 To forgive, pardon. – Caus. To snatch away, give trouble; निर्यात्यमानानि च सारिवकानि (इश्वा) Mb. 12. 354. 6.

निर्यत् a. Coming out, isssuing; फुल्ललणापीठनिर्यद्विषज्योतिः Mal. 5. 23; उरस्यस्य अश्यत्कवरभरनिर्यत्सुमनसः पतन्ति स्वर्बोलाः Lakşmîlaharî S. 3.

निर्यातित ... Restored; returned; हस्यश्वरथसंपूर्ण राज्यं निर्यातितं तथा Ram. 2. 75. 16

निर्यातनम् 1 Returning, restoring, delivoring, restitution (as of a deposit). -2 Payment of a debt. -3 Gift, donation, -4 Retaliation, requital, revenge (as in वेरनिर्यातन); न हान्यस्य भवेच्छक्तिः वेरनिर्यातनं प्रति Hariv. -5 Killing, slaughter.

निर्यो 2 P. 1 To go out, go out of; निर्ययावध पीलस्यः उन्युद्धाय मन्दिरात् R. 12. 83. -2 To pass, elapso (as time). -3 To weed (a field). -Caus. 1 To drive away; तेजसा मणिना हीनं शिविरात्रिरयापयत् Bhag. I. 7. 56. -2 To begin, start performing; प्रजापतेस्ते श्वशुरस्य साम्प्रतं निर्यापितो यज्ञ-महोत्सवः किल Bhag. 4. 3. 8.

निर्योणम् 1 Exit, issue, setting out, departure. -2 Vanishing, disappearing. -3 Dying, death. -3 Eternal emancipation, final beatitude. -3 The outer corner of the eye of an elephant; नारणं निर्योणभागेऽभिन्न Dk. 97; निर्योणनिर्यदस्तं चितनं निषादी Si. 5. 41; Matanga L. 6. 9;

निर्याणिक

12. 19. -6 A rope for tying cattle or the feet of a call, a foot-rope in general; निर्योणहरतस्य पुरो दुव्हतः Si. 12. 41. -7 Iron. -8 Decamping (of an army) -9 Going out (of cattle to the pasture ground). -10 A road leading out of a town.

निर्याणिक a. Conducive to emancipation.

निर्यात a. 1 Gone out, issued &c. -2 Laid aside (as money). -8 Conversant with.

निर्योतिः f. 1 Exit, departure. -2 Departure from life, dying, death.

निर्यापणम् Banishing, expelling.

निर्योमः A sailor, pilot, boatman.

निर्यामकः An assistant.

निर्यामणा Assistance.

निर्यासः, -सम् 1 Exudation of trees or plants, gum, juice, resin; शालनिर्यासगिन्धिभः R. 1. 38; Ms. 5. 6. -2 Extract, infusion, decoction; अविकरित निर्तान्तं कान्ति-निर्यासमञ्द्रस्तनवजलपाण्डुं पुण्डरीकोदरेषु Si. 11.62. -8 Any thick fluid substance.

निर्यूहः 1 A pinnacle, turret, projection (on columns or gates); अनेकविध्यासाद्हर्म्वटभीनिर्यूह्वातसंकुळम् (अपस्यत्) Mb. 1. 3. 133; वितर्दिनिर्यूह्वियङ्कनीचः Si. 3. 55. (where Malli. renders निर्यूह्द by मत्तवारणास्य अपाश्रयः and quotes Vaijayantī; perhaps it was so called from its resemblance to the shape of an elephant in rut); चार-तोरणनिर्यूहा Ram. -2 A chaplet, crest, head-ornament; बदाभरणानेर्यूहाः Mb. 5. 155. 12. -3 A peg projecting from a wall. -4 Wood placed in a wall for pigeons to build their nests or to perch upon; Si. 3. 55. -5 A door, gate. -8 Extract, decoction.

निर्योगः 1 Dress, decoration: निर्योगाद् भूषणान्माल्यात् सर्वेभ्योऽर्धं प्रदाय मे Pratima 1. 26. -8 A rope for tying cows; अस्पन्दनं गतिमतां पुलकस्तहणां निर्योगपाशकृतल्ळाणयोविचित्रम् Bhag. 10. 21. 19.

निर्योतः A particular part of a plough.

निर्लुञ्चनम् Pulling out or off, tearing off, peeling.

निर्कुण्डनम् 1 Rehhing, plundering. -2 Tearing off: अङ्गानीव परस्परं विद्धते निर्कुण्डनं सुमुवः S. D.

निर्लेखनम् 1 Scraping, scratching. -2 An instrument for scraping, a scraper.

निर्लोच्य ind. Having meditated, pondered.

निर्वियनी The slough of a snake; यद्यथाऽहिनिर्व्यनी वन्मीके मृता प्रत्यस्ता शयीता Br. Up. 4. 1. 7.

निर्वेच् 2 P. 1 To interpret, explain; देश निर्वेक्तमक्षमाः.
-2 To derive, trace to its etymology (as a word). -3
To relate, tell, declare, announce. -5 To name, call.

निर्वचनम् 1 Utterance, pronunciation. -2 A proverbial expression, proverb; न निर्मन्युः क्षत्रियोऽस्ति लोके निर्वचनं स्मृतम् Mb. 3. 27. 37. -3 Etymological interpretation, etymology, नामनिर्वचनं तस्य श्लोकमेनं पुरा जमुः Mb. 9. 20. 37. -4 A vocabulary, an index. -5 Praise (प्रशंसा); प्रनष्टं शान्तनीर्वशं समीक्ष्य पुनस्द्शृतम् । नता निर्वचनं लोके सर्वराष्ट्रस्ववर्तत ॥ Mb. 1. 109. 23.

निर्वेष् 1 P. 1 To pour out, sprinkle; अपसन्येन हस्तेन निर्वेषेदुदकं भुवि Ms. 3. 214, 215. -2 To scatter, strew (as seed). -8 To offer, present; श्रोतियायाभ्यागताय वत्सतरी वा महोद्षं वा निर्वेपनित गृहमेथिनः U. 4. -4 To offer libations especially to the manes. -6 To perform.

निर्वेषण a., -णी 1 Relating to oblations. -2 Pouring out, scattering. -3 Giving, bestowing. -णम् 1 Pouring out, offering. -2 Particularly, the presentation of funeral offerings to the manes, a libation; अनेथेबाउवा कार्य पिण्डनिर्वेषणं मुते: Ms. 3. 248, 260; Bhāg. 5. 12. 12. -3 Bestowing presents. -4 Gift, donation. -5 A vessel (ladle &c.) for pouring.

निर्वापः See निर्वपणम् . Bestowing, offering; निर्वापार्थं पश्चनां ते दद्शुस्तत्र सर्वशः Ram. 2. 91. 79.

निर्वयनी The slough of a snake.

निर्वर्ण 10 U. 1 To look at carefully, mark attentively; Mal. 7. -2 To see, behold, observe, perceive.

निर्वर्णनम् 1 Looking at, seeing, sight. -2 Marking, observing carefully.

निर्वस् 1 P. 1 To live out, i.e. to go to the end of (as a period). -2 To dwell abroad. -Cans. To hanish, drive away, expel; निर्वासिता येवमतस्त्वयाहं तपहिचसामान्यम-वेक्षणीया R. 14. 67.

निर्वासः, -निर्वासनम् 1 Expulsion, banishment. -2 Killing, slaughter. -3 Leaving one's home, living abroad (निर्वास only in this sense).

निर्वासित a. Expelled, banished; spont (as time), driven out.

निर्वास्य α. Fit to be expelled; निर्वास्या व्यभिचारिण्यः प्रतिकृत्सम्त्रीय च Υ. 2. 142

निर्वह 1 P. 1 To carry out, extricate oneself. -2 To be finished. -3 To live upon, live by the aid of. -Caus. 1 To take to the end of, complete, finish, manage; यथा प्रियसकी बन्धुजनशोचनीया न भवति तथा निर्वाहय S. 3. -3 To carry out, accomplish, effect. -4 To pass, spend (as time).

निर्वेहणम् 1 End, completion; यान्ति निर्वेहणमस्य संस्ति-इंशनाटकविडम्बनाविधः S. 14.63.—2 Maintaining, carrying to the end, sustaining; मानस्य निर्वेहणम् Amaru. 24.—3 Destruction, annihilation.—4 (In dramas) The catastrophe, the last stage in which the action of the play www.kobatirth.org

is brought to a head, the denouement; तत्किनियिशं कुकवि-कृतनाटकस्थव अन्यन्मुखेऽन्यिक्षविष्णं Mu. 6.

निर्वाहित u. Accomplishor, producer; आकाशो वै नाम नामरूपयोर्निर्वहिता Ch. Up. 8. 14.1.

निर्वोद्दः 1 Carrying on, accomplishing, performing. -2 Completion, end. -3 Carrying to the end, supporting, steadfast adherence, perseverance; निर्वोद्दः प्रतिपत्रवस्तुषु सतामेतदि गोत्रवतम् Mu. 2. 18. -4 Subsisting on-5 Sufficiency, competent provision, competency. -8 Describing, narrating.

निर्वाहण a. 1 Carrying outs offecting. -2 Removing. -णम् Accomplishment, completion; see निर्वहण.

निर्वाहिन u. 1 Effecting. -2 Discharging (as a wound).

निर्वा 2 P. 1 To blow. -2 To be cooled, be cool or assuaged (fig. also); वपुर्जलाद्दीपवनैने निर्देशो Si. 1. 65; त्विथ दृष्ट एवं तस्या निर्वाति मनो मनोभवज्विलम् Subhas. -3 To blow out, be extinguished, be extinct; निर्वाणदीप किस् तैल्दानम् Subhas.; निर्वाणम् यष्टमधास्य वीर्थ संयुक्तयन्तीव वपुर्णणेन Ku. 3. 52; Si. 14. 85; Mu. 3, 28. -Caus. (निर्वाणयित) 1 To blow or put out, extinguish, destroy, kill; श्रशक निर्वाणयितुं न वासवः R. 3. 58. -2 To cool, alleviate the heat of, act as a refrigerant; साख अन्यादृश एवं तेदद निर्वाण्यित श्रीरस्पर्शः Mal. 6; Rath. 3. 11; R. 19. 56. -3 To gratify, soothe, comfort; निर्वाण्य प्रियसंदेशः सीतामक्षवधोद्धतः R. 12. 63.

निर्वाण p. p. 1 Blown or put out, extinguished (as a lamp or fire); निर्वाणवैरदहनाः प्रशमादरीणाम् Ve. 1. 7; Ku. 2. 23. -2 Lost, disappeared. -3 Dead, deceased. -4 Liberated from existence. -5 Set (as the sun). -6 Calmed, quieted. -7 Plunged. -णम् 1 Extinction; अपि निर्वाणमायाति नानलो याति शीतताम् H. 1. 131; शनैर्निर्वाणमापनीति निरिन्धन इवानलः Mb. -2 Vanishing from sight, disappearance. -8 Dissolution, death. -4 Final liberation or emancipation from matter and rounion with the Supreme Spirit, eternal bliss; निर्वाण नाधिगच्छेयुर्जीवेयुः पशु-जीविकाम् Mb. 3. 31, 26; निर्वाणमपि मन्येऽहमन्तरायं जयश्रियः Ki. 11. 69; R. 12. 1. - (With Buddhists) Absolute extinction or annihilation, complete extinction of individual or worldly existence. -8 Perfect and perpetual calm, repose; निर्वाणं समुप्रममेन यच्छते ते (नमः) Ki. 18. 39. -7 Complete satisfaction or pleasure, supreme bliss, ${f bighost\ felicity};$ स योगी श्रह्मनिर्वाण बह्मभूतोऽधिगच्छीने ${f Bw}, 5, 24;$ अर्थे रुब्धे नेत्रनिर्वाणम् S. 3; M. 3, 1; Si. 4, 23; 🔻 3, 21. -8 Cessation, desisting. -9 Vacuity. -10 Union, association, confluence. -11 The bathing of an elephant; as in अनिर्वाण R. 1. 71. -12 Instruction in sciences. -13 Finis, completion; प्राप्य संकल्पनिर्वाणं नातिप्रीतोऽभ्यगात् अरम् Bhag. 4. 9. 27. -Comp. -प्रराणम् offering oblations to the dead (?); Rāj T. -भ्यिष्ठ a. almost vanished or departed; see underनिर्वा (3) above. -मस्तकः final emancipation or deliverance, final beatitude,

निर्वापः 1 See निर्वपण and निर्वाप. -2 Putting out, extinguishing (as fire).

निर्वापणम् 1 An offering, oblation, a funeral oblation. -2 A gift, donation. -3 Putting out, extinguishing. -4 Pouring out, scattering, sowing (as seed). -5 (a) Offering, giving. (b) Offering oblations (especially funeral). -8 Allaying, alloviation, pacification; कर्तव्यानि दु:खितेर्दु:खनिर्वापणानि U. 3. -7 Annihilation. -8 Killing, slaughter. -9 Cooling, refreshing; शरीरनिर्वापणाय S. 3. -10 A refrigerant or cooling application; तप्ताय:पिण्ड-सिकतानों वा निर्वापण प्रसाधनं च कर्तव्यम्.

निर्वापियतः a. 1 Extinguishing, blowing, blowing out. -2 Allaying the heat of, cooling; स्मर एव तापहेतुर्निर्वापियता स एव मे जानः S. 3. 11.

निर्वापित a. 1 Extinguished, quenched. -2 Cooled. -3 Killed.

निर्वादः 1 Blame, reproach. -2 Scandal, bad rumour, obloquy; किमात्मनिर्वादकथामुपेक्षे R. 14. 34; Ki. 2. 10. -3 Decision of a controversy. -4 Absonce of dispute (बादाआव); निर्वादैनिर्वदेदेनम् Mb. 5. 135. 37. -8 Rumour, report.

निर्विद् 4 A. To be dissatisfied or disgusted with (with instr.); निर्विष्णस्य पदं करोति हृदये तस्य स्वतन्त्रस्पृहा Pt. 1. 240. -f. Despondency, despair.

निर्विण्ण p. p. 1 Despondent, depressed; निर्विण्यः शुचमेति Mk. 1. 14. -2 Overcome with fear or sorrow. -3 Emaciated with grief. -4 Abused, degraded. -5 Disgusted with anything; मत्याशनस्य निर्विण्यः Pt. 1. -6 Impaired, decayed. -7 Humble, modest. -8 Known, certain.

निर्वेदः 1 Disgust, loathing. -2 Satiety, cloy. -3 Depression of spirits, despair, despondency; निर्वेदो नाज कर्तव्यः Mb. 3. 32. 50; परिभवाधिर्वेदमापयते Mk. 1. 14. -4 Humiliation. -5 Grief. -6 Complete indifference to wordly objects; तदा गन्तासि निर्वेदं श्रीतव्यस्य श्रुतस्य च Bg. 2. 52 (regarded as the feeling which gives rise to the sentiment called शान्त (quietude); निर्वेदस्थायिभावोऽस्ति शान्तोऽपि नवमा रसः K. P. 4; (see R. G. under निर्वेद). -7 Self-disparagement or humiliation (regarded as one of the 33 subordinate feelings); cf. the definition in R. G. under निर्वेद; (the following is there given as an instance) यदि लक्ष्मण सा मृगक्षणा न मदीक्षासर्णि समेष्यति। अमुना जडजीविनेन मे जगता वा विफलन कि फलम्॥). -8 Shame.

निर्विश् 6 P. 1 To enjoy; ज्योस्नावतो निर्विशति प्रदेशपान् R. 6. 34; निर्विष्टविषयस्तेहः स दशान्तसुपेयिवान् R. 12.1; 4.51; 6. 50; 9. 35; 13. 60; 14. 80; 18. 3; 19. 47; Mo. 112; Ku. 1. 29. -2 To adorn, embellish. -3 To settle in a home, become a householder. -4 To marry; निर्वेष्ट्रकामस्तु प्रा अष्टावको महातपाः Mb. 13. 19. 11. निर्वेष्ट्रकामोऽस्मि नरेन्द्र V. P. -5 To feel, experience. -6 To reward, recompense. -7 To enter into. -8 To go forth. -9 To repay

(n debt); निर्वेष्टब्यं मया तत्र प्राणानपरिरक्षता Mb. 5.146.15. -10 To live together; निरूपितो बालक एव योगिनां शुश्रूषणे प्राकृषि निर्विविक्षताम् Bhag. 1. 5.23.

निर्विष्ट p. p. 1 Enjoyed, attained, experienced. -2 Fully enjoyed or used. -3 Obtained as wages; निर्विष्ट वैरवसूद्रयोः Gautama. -4 Married. -5 Engaged in. -8 Arrived at, attained to. -7 One who has maintained the sacred fire. -8 Entered, sticking in. -9 Sitting, encamping; निर्विष्टमुद्देशः कूले तं प्रयदे विभीषणः R. 12. 68.

निर्वेशः 1 Gaining, obtaining. -2 Wages, hire, employment. -3 Eating, enjoyment, use. -4 Return of payment; सर्वार्थसम्भवो देहो जानितः पोषितो यतः। न तयोगीति निर्वेशं पित्रोमित्यः शतायुषा ॥ Bhag. 10. 45. 5. -6 Expiation, atonement; Bhag. 5. 26. 18. -6 Marriage. -7 Fainting, swconing. -8 Spreading; I. D. B. -9 Entering; आत्मनिर्वेशमात्रेण तियेग्गतमुद्धस्तरुम् (ययो) Bhag. 10. 10. 26. -10 Revenging; अभ्यथावनभिकृदा आतुनिर्वेशकरिणः Bhag. 10. 44. 39.

निर्नृ 5 U. (usually in p. p. only) To feel happy, be pleased or satisfied; निर्वनार मधुनीन्दियनगैः Si. 10. 3. See निर्शत below.

निर्वारित a. Warded off; Prab. 4. 30/31.

निर्भृत p. p. 1 Satisfied, contented, happy; निर्भृती ६व: S. 2; 4; 5. 1. -2 Free from care or anxiety, secure, at ease. -3 Ceased, ended. तीर्ण भीष्ममहोदधी कथमपि द्रोणानले निर्मृत Ve. 6. 1. -तम् A house.

निर्मृतिः f. 1 Satisfaction, happiness, pleasure, bliss; अजित निर्मृतिसेकपदे मनः V. 2. 9; R. 9. 38; 12. 65; S. 7. 19; Si. 4. 64; 10. 28; Ki. 3. 8. —2 Tranquillity, rest, repose; न जातु बाला लभते स्म निर्मृति तुपारसंघातशिलातलेख्विष Ku. 5. 55; Pt. 1. 201. —3 Final emancipation or liberation from worldly existence; हारं निर्मृतिसदानो विजयते कृष्णिति वर्णह्रयम् Bv. 4. 14. —4 Completion, accomplishment. —8 Freedom. —6 Disappearance; death, destruction.

निवृत् 1 A. 1 To cease, come to an end; निरवर्त्यन् न चेद्वार्ता सीताथा वितथैव नः Bk. 8. 69. -2 To be got or accomplished; निर्वर्तेतास्य यावद्विरितिकर्तन्यता नृभिः Ms. 7. 61. -3 To be with-held, not to happen; निर्वर्स्थायुत्संघातः Bk. 16. 6. -Caus. 1 To perform; accomplish, finish, complete; आहारं निर्वर्तयामास K. 16; R. 2. 45; 3. 33; 11. 30.

निर्धर्तक a. (-र्तिका f.) 1 Completing, accomplishing, executing, performing &c. -2 Desisting.

निर्वर्तनम् 1 Accomplishment, completion, execution. -2 Desisting.

निर्वर्तिन a. 1 Completing, accomplishing &c. -2 Acting rudely, uncivil, impolitic.

निर्मृत p. p. 1 Accomplished, attained, performed &o; निर्मृत्तपर्जन्यजलियका प्रमुखकारा। बसुभेव रेजे Ku. 7. 11.

सा तस्य कर्मनिष्टृतिर्द्र पश्चात्कृता फलैः R. 17. 18. -2 Finished, ended; निर्दृति तु कतौ तस्मिन् ह्यमेधे महात्मनः Ram. 1. 18. 1. -Comp. -चूडकः a. One on whom tonsure has been performed; निर्दृत्तचूडकानां तु त्रिरात्रात् सुद्धिस्थिते Ms. 5. 67. -मात्र a. just finished.

निर्मृतिः f. (See also under निर्) 1 Accomplishment, fulfilment; यस्येयं फलनिर्मृतिः Mb. I. 108. 10; कर्मणां फल-निर्मृति रास नस्तरवतः पराम् Ms. 12. 1. -2 Completion, end. -3 (In gram.) Discontinuance of the influence of one rule over another (opp. अनुवृत्ति). -4 Result, fruit. -6 Ceasing, desisting, abstaining from. -6 Inactivity. -7 Impropriety. -8 Final beatitude.

निर्वेष्टनम् A weaver's shuttle.

निर्व्यक्षक a. Indicating, betraying; प्राप्तः संप्रति राम-रावणरणः स्नेहस्य निर्व्यक्षकः Mv. 5. 62.

निर्व्ययनम् 1 Extreme pain, paining, afflicting. -2 Freedom from pain. -3 A hole, chasm.

निर्द्येघ 4 P. To pierce through, wound, kill.

निर्विद्ध a. 1 Wounded, killed. -2 Separated from each other, isolated.

निर्वेध 1 Penetration. -2 Insight.

निर्जुषित a. Spent, passed away.

निर्क्षृढं p. p. 1 Completed, finished; निर्क्षृढं प्रतिपन्नवस्तुषु सतामेतिक्ष गोन्नवतम् Mu. 2. 18 (v.l.). -2 Grown, increased, developed; सुद्द्रतिनिर्क्ष्युद्धविस्मय Mal. 7; निर्क्षृढसीहृद्धभरेति
6. 17 (उपचित Jagaddhara).-3 Vindicated, fully shown, proved true, carried out faithfully or to the end; हा तात जटायो निर्क्ष्युद्धस्तिऽपत्यस्नेहः U. 3; निर्क्ष्युद्धः संभावनामारो बुद्ध-रिक्षितया Mal. 8; निर्क्ष्युद्धं तातस्य कापालिकत्वम् Mal. 4; 9. 10; Mv. 7. 8. -4 Desorted, abandoned; निर्क्ष्युद्धं रणसाहसकैंश्यनिता Priya. Dar. 1. 6. -6 Arrayed in order of battle.
-6 Successful, lucky. -7 Pushed out, expelled.

निव्येदिः f. 1 End, completion. -2 A helmet, crest. -3 A door, gate. -4 A peg or bracket projecting from a wall. -6 Highest point or degree. -8 Decoction; cf. निवेद.

निर्द्यूह: See निर्यूह: 1 A peg (नागदन्त); द्वारतोरणनिर्द्यूह: Mb. 3. 160. 39. -2 A particular weapon (यूपिका) Mb. 7. 89. 17.

निर्मादः Evacuation, voiding excrement.

निर्दे 1 P. 1 To take or draw out from, extract; यथिता निर्देतवाच्यशस्थान् प्राणान् सया धारियतुं चिरं वः R. 14. 42. -2 To carry out the dead body; निर्देत्य तु वृती प्रेतात्र वृतेन वियुज्यते Ms. 5. 91; Y. 3. 15. -8 To remove (as a fault &c.). -4 To carry or take away. -8 To export (goods) -8 To change or mix together (clothes &c.); न व वासांसि वासोसिनिर्देश च वासयेत् Ms. 8. 396.

www.kobatirth.org

निर्हरणम् 1 Carrying out dead bodies to be hurnt, carrying corpses to the funeral pile; तस्य निर्हरणादीनि युविष्टिरः कारायेत्वा Bhag. 1. 9. 46. -2 Taking forth, carrying or drawing out, extracting, removal. -3 Rooting up, extirpation, destruction. -4 An antidote (Mar. विषाचा उतारा); तांस्तान् विषविद्योषांश्च तत्तिहरणानि च Siva. B. 30. 20.

निर्हार: 1 Taking away, removing, removal. -2 Drawing out, extracting. -3 Rooting up, destruction; कर्मणा कर्मीनहारो न ह्यात्यन्तिक इष्यते Bhāg. 6. 1. 11. -4 Carrying out a dead body to be burnt; एवं निरुपतानां वे परिगृक्ष मृतं पतिम्। अनिच्छतीनां निर्हारमकोऽस्तं सन्यवति॥ Bhāg. 7. 2. 35. -5 Accumulation of a private store of wealth, private hoard; न निर्हार क्रियः कुर्युः कुरुमबाद्वहुमध्यणात् Ms. 9. 199. -6 Evacuation of the natural excrements of the body (opp. आहार). -7 Putting forth or out. -8 Setting aside, excluding, leaving. -9 Deduction. -10 Diffusive fragrance.

निर्हारित a. 1 Carrying out. -2 Diffusive, spreading wide (as fragrance). -3 Fragrant. -4 A kind of fragrance surpassing all others (सर्वगन्धाभिभावको हिन्ग्वादी com. on Mb. 12. 184. 28).

निर्हतिः f. Taking out of one's way, removal.

निर्हादः A sound in general; निर्धाता रथनिर्हादा विवरिभ्यः प्रजाहिरे Bhag. 3. 17. 8; R. 1. 41.

निर्हासः Shortening, abbreviation.

निरु 6 P. 1 To understand slowly. -2 To be impassable, or impenetrable.

निलिम्पः 1 A god; निलिम्पैनिर्मुक्तानपि च निर्यान्तर्निपतितान् G. L. 15. -2 A troop of Maruts. -Comp. -अधिपः Lord of the gods, Indra; निलिम्पिधिपवले शाहम् Siva. B. 12. 119. -निर्मिषी the celestial Gauges.

निलिम्पा, निलिम्पिका 1 A cow. -2 (निलिम्पा) A milk-pail.

निली 4 A. 1 To stick or adhere to, lie or rest upon, sottle down or alight upon; निलिस्ये मूर्प्न एश्रोऽस्य Bk. 14. 76; 2. 5. -2 To lurk or hide, hide oneself in; पुहास्वन्ये न्यलेषत Bk. 15. 32; निशि रहिंस निलीय Gīt. 2. -3 To hide or conceal oneself from (with abl.); मातुर्निलीयते कृष्ण: Sk. -4 To die, perish. -6 To become settled or fixed; पूर्वमेव हि जन्तूनां योधिवासी निलीयते Raj. T. 3. 426.

निलयः 1 A hiding place, the lair or den of animals, a nest (of birds); निल्याय शाखिन इवाह्रयते Si. 9. 4. -2 A cellar; अम्बराख्याननिलयो कण्डद्भ्तं समन्ततः Parnāl. (Two cellars known as Ambarakhānā.) -3 An abode, residence, house, dwelling; oft. at the end of comp. in the sense of 'living or residing in'; नित्यं निर्मूलयेयुनिचित्तरममी भक्तिनिन्नात्मनां नः पद्माक्षस्याण्धिपदाद्वयतलनिल्याः पांसवः पापपद्मम्।।

सं. इं. को.... ११६

—विष्णुपादादि स्तोन्नम् १०. —4 Hiding oneself; तस्माभिलय-मुःसज्य यूर्व सर्वे त्रिविष्टपम् । यात कालं प्रतीक्षन्तो यतः राज्ञीर्विपर्ययः॥ Bhag. 8. 15. 31. —8 Total destruction. —6 Setting, disappearance; दिनान्ते निलयाय गन्तुम् R. 2. 15 (where the word is used in sense 1 also).

निलयनम् 1 Settling in a place, alighting. -2 A place of refuge; निलयनं चानिलयनं च Tait. Up. 2.6; Bhag. 5.19.20. -3 A house, dwelling, habitation; नदीनिलयनाः सर्पा नदीकुटिलगमिनः । तिष्टन्त्याश्रस्य पन्थानमतो दुःखतरं वनम्॥ Ram. 2.28.20; Ki. 7.20. -4 The act of going out.

निरुायनम् Playing at hide and seek; Bhāg. 10. II. 59.

निलीन p. p. 1 Melted or fused into. -2 Shut or wrapt up, hidden into. -3 Involved, surrounded, encompassed. -4 Dostroyed, perished. -6 Changed, transformed. -6 Full.

निवचने ind. Not speaking, ceasing to speak, holding the tengue (regarded as a गति or preposition, or a separate word, when used with कः; c. g. निवचनेकृत्य, निवचने कृत्वा; P. I. 4. 76; Kāśi.).

नियस् f. 1 A valley. -2 Depth. -ता ind. Downwards (also निवना in this sense).

निवप 1 P. 1 To scatter about, sow (as seed). -2 To offer (as oblations), especially to the manes; स्तीतन्या चेह पृथिवी निवापस्थेह धारिणी Mb. 13. 91. 25; न्युप्य पिण्डांस्ततः Ms. 3. 216; (स्मरमुह्दिय) निवपः सहकारमञ्जरीः Ku. 4. 38. -3 To immolate, kill (as an animal).

निवपनम् 1 Scattering down, pouring out, throwing down. -2 Sowing. -3 An offering to the manes, an oblation in honour of one's deceased ancestors; को नः कुले निवपनानि नियन्छतीति S. 6. 25.

निवाप: 1 Seed, grain, seed-corn. 72 An offering to the manes of deceased parents or other relatives, a libation of water &c. at the Śrāddha coremony; एको निवापसालिलं पिवसीत्ययुक्तम् Māl. 9. 40; निवापदित्तिभिः R. 8. 86; निवापाञ्चलयः पितृणाम् 5. 8; 15. 91; Mu. 4. 5. -3 A gift or offering in general. -Comp. -अञ्चलिः two handfuls of water as a lihation. -अञ्चम् sacrificial food. -उद्कम् a libation of water; अल्ल्पिन्यम्मानं निवापोदकभोजनम् Mk. 10. 17. -मास्यम् funeral wreath.

निवापकः A sower, scatterer.

निवर a. Preventing, warding off. -रः 1 One who prevents. -2 Protection, covering.

निवरा A virgin, an unmarried girl.

निवस् I. 1 P. 1 To live, dwell, stay; आहो निवस्यति समं हरिणाङ्गनाभिः Ś. 1. 26; निवसिष्यसि सम्येव Bg. 12. 8. -2 To be, exist, निवसन्न-तर्दारुणि स्कूयो विक्षने तु ज्वितिः Pt. 1. 31. -3 To occupy, settle in, take possession of.

निवसतिः

-4 To sojourn, pass the night. -5 To cohabit; Mb. 9. -II. 2 A. 1 To dress, wear or put on clothes. -2 To change one's clothes. -8 To gird round (as a sword).

नियसतिः /. A house, habitation, abode, residence, dwelling.

निवसणः A village.

निवसनम् 1 A house, habitation, dwelling; निवसनं इमशानम् A. L. 16. -2 A garment, cloth, an undergarment; प्रस्थितं निवसनप्रहणाय Si. 10. 60; R. 19. 41.

निवासः Living, dwelling, residing. -2 A house, adode, habitation, resting-place; निवासिश्वन्तायाः Mk. I. 15; Si. 4. 63; 5. 21; Bg. 9. 18; Mk. 3. 23. -3 Passing the night. -4 A dress, garment. -5 Nightquarters. -6 Refuge, receptacle, asylum; जगित्रवासो वसुदेवसमिन Si. 1. 1. -Comp. -भवनम् sleeping-room. -रचना an edifice; दृष्ट्वा प्राकुभवतीं निवास्रचनामस्मात्रमात्रान्वितः Mk. 3. 23.

निवासनम् 1 Residence. -2 Sojourn. -3 Spending time.

निवासिन् a. 1 Dwelling, residing. -2 Wearing, dressed or clothed in; नवं नवक्षीमनिवासिनी सा Ku. 7. 26. -m. A resident, an inhabitant; अयानाथाः प्रकृतयो मातृ-वन्धुनिवासिनम् R. 12. 12.

निवह 1 U. 1 To bring or lead near. -2 To bear up, sustain, support; वेदानुद्धरते जगिवहते Git. I. -3 To flow.

निवह: 1 A multitude, collection, quantity, heap; मुजगनिवहो भूषणिनिधः A. J., 16; राजपुत्रनिवह: Bh. 3. 37; so घन°, देत्य°, कपोत्त° &c. -2 N. of one of the seven winds. -8 N. of one of the seven tongues of fire. -4 Killing, slaughter. -a. Bringing, causing; कर्माणि पुण्यनिवहानि समङ्गलानि Bhāg. 11. 1. 11.

निवात a. [निवृत्तो निरुद्धो वा वातोऽस्मात्] 1 Sheltered from the wind, not windy, ealm; निवातपद्मस्तिमितेन चक्षुषा भूपस्य कान्तं पिबतः सुताननम् R. 3. 17; 19. 42. -2 Unhurt, uninjured, unobstructed. -3 Safe, secure. -4 Well-armed, accounted in strong mail; निवातकवर्धेर्युद्धं पर्व जाजगरं ततः Mh. 1. 2. 53. -5 Closely woven, without holes; निवातो दृडसंनाहे निवाते चाश्रवेऽपि च Viśva; उपाहितेषपुषि निवातवर्मिशः डां. 17. 51. -तः 1 A refuge, dwelling, an asylum -2 An impenetrable coat of mail. -तम् 1 A place sheltered from the wind; निवातिककम्पित्व प्रदीपम् Ku. 3. 48; Ki. 14. 37; R. 13. 52; 3. 17; यथा दीपो निवातस्थो नेक्वते Bg. 6. 19. -2 Absence of wind, calm, stillness; निवात-स्विमितां वेलां चन्द्रोदय इवोदधेः (संरम्भं निवाय) R. 12. 36. -3 A secure spot. -4 A strong armour. -Comp. -कवचाः ... (pl.) N. of a tribe.

निवाकु a. Not speaking, silent.

निवान्या A cow whose calf is dead and who is milked by means of another calf.

निवास् 10 P. To clothe, to put on clothes.

निवि (बि)ड a. 1 Without space or interstices, close, compact. -2 Firm, tight, fast; निविडो मुष्टि: R. 9. 58; 19. 44; गुरुनिविडनितम्बिब्म्बभाराः Si. -3 Thick, impervious, dense, impenetrable; कालिकेव निविडा बलाकिनी R. 11. 15. -4 Gross, coarse. -8 Bulky, large. -8 Crookednosed.

निविद् 2 P. (generally in the Caus.) 1 To tell, communicate, inform (with dat.); उपस्थितां होमवेलां गुरवे निवेदयामि ई. 4; काश्यपाय वनस्पतिसेवां निवेदयावः ibid; R. 2. 68.—2 To declare or announce oneself; कथमात्मानं निवेदयामि ई. 1.—3 To indicate, betray, show; शक्कापरिम्रहनिवेदयिता Mu. 1; दिगम्बरतेव निवेदितं वसु Ku. 5. 72; R. 17. 40.—4 To offer, present, give, make an offer of; स्वराज्यं चन्द्रापादाय न्यवेदयत् K. 367; राज्यसस्मै न्यवेदयत् R. 15. 70; 11. 47; Ms. 2. 51; Y. 1. 27.—8 To entrust to the care of, make or deliver over to.

निविद् f. Ved. 1 Speech, a short Vedic text; स हैतथैव निविदा प्रतिपेद यावनतो वैश्वदंबस्य निविद्युच्यन्ते Bri. Up. 3. 9. 1. -2 Instruction, precept, direction. -3 Invocation.

निवेदक a. Informing, communicating &c.

निवेदनम् 1 Making known, relating, proclaiming; a communication, announcement. -2 Delivering, entrusting. -3 Dedication. -4 Representation. -5 An offering or oblation. -तः An epithet of Siva.

निवेदित p. p. 1 Made known, announced, told, communicated. -2 Delivered, given, entrusted, &c.

निवेद्यम् a. Offering of food to an idol; cf. नैवेदा. -a. To be communicated, related or presented.

निविरी (डी) रा-स a. See निविरास. 1 Compact, close; उरुनिविरीसनितम्बभारकेंद्रि Si. 7. 20 -3 Coarse, gross. -सां A crooked nose.

निविद्य 6 A. 1 To sit down, take a sent; नवाम्बुद-श्यामवतुर्न्यविक्षत (आसने) Si. 1, 19. -2 To balt, encamp; R. 12. 68. -3 To enter; रामशालां न्यविकृत Bk. 4. 28; 6. 143; 8.7; R. 9.82; 12.38. - To be fixed on, be directed towards; सूर्यनिविष्टदृष्टिः R. 14. 66. -8 To be devoted or attached to, be intent on, to practise; श्रुतिप्रामाण्यतो विद्वान् स्वधर्मे निविशेत वै Ms. 2. 8. −6 To marry (for निर्विश् q. v.). -7 To alight, descend. - Caus. 1 To fix or direct upon, apply to (as thought, mind &c.); माये बुद्धि निवेशय Bg. 12. 8. -2 To put, place, keep; मनोगतं वाचि निवेशयन्ति Ki. 14. 4; R. 4. 39; 7. 63; 6. 16. -3 To seat, install; स निवेश्य कुशावत्यां रिपुनागाक्कुशं कुशम् R. 15. 97. - To cause to settle in life, get married; दौष्यन्तिमप्रतिरथं तनयं निवेश्य S. 4. 20; B. 11. 57. - 5 To encamp (as an army); निवेशयामास विल्रम्भिताध्वा क्रान्तं रजोधूसरकेतु सैन्यम् R. 5. 42; 16. 37. - 8 To draw, paint, portray; चित्रे निवेश्य परिकल्पितसत्त्वयोगा S. 2. 10; M. 3, 11. -7 To commit to writing, inscribe on; पत्रे निवेशितमुदाहरणं

निवृत्त

प्रियायाः V. 2. 14. -8 To intrust or commit to; नित्रं ममाय-मिति निर्देतचित्तवृत्ति विश्वमभतस्त्वयि निवेशितसर्वकार्यम् Mu. 5. 7; R. 19. 4. -9 To introduce. -10 To found (a city). -11 To throw, hurl upon, shoot at. -12 To impress (on mind).

निविष्ट: p. p. 1 Scated, sitting upon. -2 Encamped; निविष्टसुद्ध: कूछे तं प्रेपेट्र विभीषण: R. 12. 68. -3 Fixed or intent upon. -4 Concentrated, subdued, controlled; भवन्ति साम्येडपि निविष्टचेतसां वपुर्विशेषेप्यतिगौरवाः कियाः Ku. 5. 31. -5 Initiated. -6 Arranged. -7 Entered, gone into. -8 Appointed (guardians). -9 Cultivated (a country).

निविष्टिः f. 1 Copulation, coition (Ved.). -2 Coming to rest.

निवेश: 1 Entering, entrance. -2 Encamping, halting-3 (a) A halting place, camp, encampment; सेनानिवेशं तुमुलं चकार R. 5. 49; 7. 2; Si. 17. 40; Ki. 7. 27. - 4 A house, an abode, a dwelling; निवेशपरिवेशनम् Mb. 14. 45. 1; भृशं ददर्श...... म निवेशवीहथः Ki. 4. 19. -6 Expanse, contonr (of the breast); नवातपालोहितमाहितं मुहुमंहानिवेशी परितः परोधरी Ki. 4. 8. -6 Depositing, delivering, -7 Marrying, marriage, settling in life; ततो निवेशाय तदा स विश्रः संशितवतः । मही चचार दारायीं न च दारानिवेन्दत ॥ Mb. 1. 14. 1. -8 Impression, copy. -9 Military array. -10 Ornament. decoration. -11 Founding (a town), निवेशं चितरे सर्वे पुराणं चूबरास्तदा Ram. 1. 32. 5. -12 Settling in a place; वास्तुकर्मानिवेशं च भरतागमनं तथा Ram. 1. 3. 16.

निवेशनम् 1 Entering, entrance. -2 Halting, encamping. -8 Marrying, marriage; प्रतिलोमनिवेशनम् Bhāg. 3. 7. 31. -4 Entering in writing, inscribing. -6 An abode, a dwelling, house, habitation. -6 A camp; निवेशयामास मुदा कव्यायमिवेशने Bhāg. 10. 53. 16; Mb. 3. 240. 1. -7 A town or city; पार्थिवस्य निवेशने Rām. 7. 62. 18. -8 A nest. -नी The earth.

নিবিহাম a. Not different, alike. –ম: Want of difference, sameness.

निवीतम् 1 Woaring the sacred thread round the neck (making it hang down like a garland); निवीतं मनुष्याणां प्राचीनावीतं पितृणासुपवीतं देवानाम् J. N. V.; निवीतं हि मनुष्याः प्रायशः स्वार्थं कुवैन्ति SB. on MS. 3. 4. 2. -2 The thread so worn. न्तः, न्तम् A veil, mantle.

निवीतिन् a. Wearing the sacred thread round the neck (like a garland); उद्भृते दक्षिणे पाणानुपनीत्युच्यते द्विजः। सन्ये तु प्राचीनानीती निनीती कण्ठसज्जेने ॥ Ms. 2.63.

निवृ 5, 9, 1 U. To surround, enclose; षट्त्रिंशद्धरिकोट्यश्र निवर्त्त्वानराऽधिपम् Bk. 14. 29. —Cans. 1 To ward off, keep away from, avert from (with abl.); पापात्रिवारयनि योजयते हिताय Bh. 2. 72; निवारयन्ती महतो मुनिवतात् Ku. 5. 8. —2 To surround, protect.

निवारः, निवारणम् 1 Keeping off, preventing, warding off; दंशनिवारणैश्व R. 2.5, -2 Prohibition, impediment.

निवारकः Defender.

निवृत p. p. 1 Surrounded, enclosed. -2 Held back, withheld. -तः, -तम् A veil, mantle, wrapper.

निवृतिः f. Covering, enclosing.

निवृत् 1 A. 1 To come back, return; न च निम्नादिव सिंछलं निवर्तते में ततो हृदयम् Si. 3. 2; Ku. 4. 30; R. 2. 40; Bg. 8. 21; 15. 4. -2 To flee from, retreat; रणानिवन्ते न च Bk. 5. 102. -3 To turn away from; be averse to; R. 5. 23; 7. 61. - To cease, desist or abstain from; प्रसमीक्य निवर्तेत सर्वमांसस्य मक्षणात् Ms. 5. 49; 1. 53; Bk. 1. 18; निश्तमांसस्तु जनकः U. 4. -5 To be freed or absolved from, to oscape; कथं न ह्रेयमरमाभिः पापाद्रमात्रिवर्तितुम् Bg. 1. 39. -8 To leave off speaking, cease, stop. -7 To be removed, come to an end, cease, disappear; विषया विनि-वर्तन्ते निराहारस्य देहिनः Bg. 2.59; 14.22; Ms. 11.185, 186. -8 To be accomplished or finished, come to an end. -9 To be withheld or withdrawn from. -10 To refuse, decline. -11 To be engaged in. -12 To be reversed. -13 To set (as the sun). -15 To be forbidden. -15 To be wenting; यतो वाचो निवर्तन्ते. -Caus. 1 To cause to return, send back; निवर्त्य राजा दियतां दयालुः R. 2. 3; 3. 47; 7. 44. -2 To withdraw, keep away from; turn away, divert; रिमध्विवादाय नगेन्द्रसक्तां निवर्तयामास नृपस्य दृष्टिम् R. 2. 28; Ku. 5. 11. -3 To accomplish, perform, finish, complete. - To shorten (the hair). - To Annul.

निवर्तक a. 1 Returning, coming or turning back.

-2 Stopping, ceasing. -3 Abolishing, expelling, removing. -4 Bringing back.

निवर्तन a. 1 Causing to return. -2 Turning back, ceasing. -म 1 Returning, turning or coming back, return; इह हि पतवा नास्त्यालम्बा न चापि निवर्तनम् Santi. 3.2. -2 Not happening, ceasing. -8 Desisting or a betaining from (with abl.) -4 Desisting from work, inactivity (opp. प्रवर्तन); Kam 1. 28. -6 Bringing back; Amaru. 84. -6 Reporting, a desire to improve. -7 A measure of land (20 rods). -8 Averting, keeping back from (with abl.) विनिपातीनवर्तनसम्म Ki. 2. 13.

निवर्तित a. 1 Turned or brought back. -2 Averted. -3 Removed. -Comp. -अखिलाधारः a. One who has abstained from all food. -पूर्व a. one who has turned away before.

निवर्तिन् a. 1 Turning back, flying from, returning.

-2 Desisting or abstaining from. -3 Allowing to return or turn back.

निवृत्त p. p. 1 Returned, turned back. -2 Gone, departed, vanished, disappeared. -3 Coased, refrained or abstained from, stopped, desisted; तस्यो निवृत्तान्यवराभिलाष: Ku. 1. 51. -4 Abstaining from worldly acts, abstracted from this world, quiet; प्रवृत्तं च निवृत्तं च दिविधं कर्म वैदिकम् Ms. 12. 88. -5 Repenting of improper

conduct. -6 Finished, completed, whole; -7 Set (as the sun); see रूप with नि. -तम् 1 Return. -2 A mind free from the influence of passions. -Comp. -आरमन् m. 1 a sage. -2 an epithet of Visnu. -इन्द्रिय a. one whose senses or desires are averted from. -कारण a. without further cause or motive. (-णः) a virtuous man, a man uninfluenced by worldly desires. -मांस a. one who abstains from eating meat; निर्मासस्तु जनकः U.1. -यौवन a. one whose youth has returned, restored to youth. -राग a. of subdued passions. -रोट्य a. not desirous. -वृत्ति a. quitting any practice or occupation. -हृद्य a. with relenting heart.

नियुत्तिः f. 1 Returning or coming back, return; हुर्गमेकसनुनानितृत्त्वे यं विश्वन्ति वार्शनं मुमुक्षवः Si. 14. 64; R. 4. 87. -2 Disappearance, cessation, termination, suspension; शापनितृत्त्वे S. 7; R. 8. 82. -3 Abstaining from work, inactivity (opp. प्रवृत्ति); प्रशृत्ति च निग्नृत्ति च जना न विदुराहुराः Bg. 16. 7. -4 Abstaining from, a version; प्राणाधाता- क्षित्तिः Bh. 3. 63. -6 Leaving off, desisting from. -6 Resignation, discontinuance of worldly acts or emotions, quietism, separation from the world. -7 Repose, rest. -6 Felicity, beatitude. -9 Denial, refusal. -10 Abolition, prevention. -11 Ceasing to be valid or binding (as a rule.). -12 Completion. -13 (In drama.) Citation of an example.

निवेष्टः A cover, an envelope.

निवेष्टनम् Covering, enveloping.

निवेष्य a. Whirling. -ष्यः 1 An eddy, a whirlpool. -2 A whirlwind or a similar phenomenon. -3 Hoarfrost. -ष्यम् Extent (व्यक्ति).

निब्यूडम् Perseverance, energy; cf. निब्यूंड.

निद्ये 1 U. To put on (round the neck); see निवीत.

निश्च 1 P. (नेशति) To lose oneself in abstract meditation, meditate upon.

নিমা f. (This word is optionally substituted for নিয়া in all cases after acc. dual; it has no forms for the first five inflections). 1 Night. -2 Turmeric.

निश्रठ a. Honest, candid; प्रसादयिष्ये निश्रठः शीर्ष्णा तचर्ण स्पृशन्.

निशब्द a. Silent, not speaking.

निशम् 4 P., 10 U. 1 To hear, listen to, come to know; निशम्य चैनां तपसे कृतीयमाम् Ku. 5. 3; S. 5. 2; R. 2. 41, 52, 61; 3. 47; 4. 2; 5. 12; Bk. 2. 9; निशामय श्रियसिस Mal. 7. -2 To see, observe; निशामयन् दीप्तिमेवामिना जगत् Bu. Ch. 4. 98.

निरामनम् 1 Looking at, beholding. -2 Seeing, sight -3 Hearing. -4 Becoming aware of.

निशान्त p. p. 1 Tranquil, calmed, quiet, patient.
-2 Customary, traditional. -तम् 1 A house, habita-

tion, dwelling; तस्याः स राजीपपदं निशान्तं कामीव कान्ताहृदयं विवेश R. 16. 40. -8 A harem, seraglio; Kau. A. 1. -Comp. -नारी a housewife.

निशामः Observing, perceiving, seeing.

निशामनम् 1 Seeing, beholding. -2 Sight. -3 Hearing. -4 Repeated observation.-5 A shadow, reflection.

निशामित a. 1 Perceived. -2 Heard, learnt.

निश (शा) रणम् Killing, slaughter.

निद्या [नितरां स्थित तनुकरोति व्यापाराम् शो-क Tv.] 1 Night या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी Bg. 2. 69. -2 Turmeric. -3 A dream. -4 A collective name for the zodincal signs Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Sagittarius, and Capricorn. - B A species of plant (Mar. कचरा or उपळसरी). -Comp. -अट:,-अटनः 1 an owl. -2 a demon, ghost, goblin; ईश्वरस्य निशाटानां विलोक्य निखिलां पुरीम् Bk. 8. 115; Rām. Ch. 1. 34 -अटकः bdellium. -अतिक्रमः. -अत्ययः, -अन्तः, -अवसानम् 1 the passing away of night. -2 daybreak; ये मां स्तुबन्तयनेनाञ्च प्रतिबुध्य निशात्यये Bhag. 8. 4. 25. -अदः = Nisada q. v. -अन्ध a. blind at night. (-न्धा) the creeper called जतुका. -अधीराः, --ईशः, -नाथः, -पतिः, -मणिः, -रत्नम् 1 the moon. -2 eamphor. -अर्धकाल: the first part of the night.-आख्या -आह्य turmeric. -आदिः the evening twilight. -उत्सर्गः end of night, daybreak. -उपित a. having remained overnight (Mar. शिक्टे). -पतः a crane. -करः 1 the moon ; बहुलेऽपि गते निशाकरस्तनुतां दुःखमनङ्ग मोक्ष्यति Ku. 4. 13; द्विजावली बालनिशाकरांशुभिः. ~2 a cock. ~3 camphor.~4 N. of the numeral 1. -केतुः the moon -यह a bed-chamber. -क्षयः close of night. -चर त. (-रा,-री f.) moving about by night, night stalker. (-T:) 1 a fiend, goblin, an evil spirit; तस्मै निशाचरैश्वर्य प्रतिशुश्राव राघवः R. 12. 69. -2 an epithet of Siva. -3 a jackal. -4 an owl. -5 a snake. -6 the ruddy goose. -7 a thief. oqid: 1 an epithet of (1) Siva; (2) of Rāvaṇa. (-1) 1 a female fiend. -2 a woman going to meet her lover at night hy appointment; राममन्मथशरेण ताडिता दुःसहेन हृदये निशाचरी R. 11. 20 (where the word is used in sense 1 also). -3 a harlot. -चमेन् m. darkness. -जलम् dew, frost. -दर्शिन् m. an owl. -निदाम ind. every night, always; ऋषेस्तस्थोटज-स्थरय कालोऽगच्छित्रिशानिशम्. **-पुष्पम् 1** the white water-lily (opening at night). -2 hoar-frost, dew. -बलम see निशा (4). -मुखम् the beginning of night, of. प्रदेशि रजनीमुखम्. -मृगः a jackal -रत्नम् 1 the moon −2 camphor. -चनः hemp (शण). - विहार: a demon. goblin, a Rākṣasa; प्रचक्रत् रामनिशाविहारी Bk. 2. 36. -विदिन् m. a cock. -हसः the white water-lily (opening at night).

निशात p. p. 1 Sharpened, whetted, sharp; निशात-रौदेषु विकासतां गतैः Ki. 14. 30. -2 Polished, burnished, bright.

निशानम् Sharpening, whetting. -Comp. -पद्दः a whet stone.

निशित a. 1 Sharpened, whetted, sharp; धतुर्गृहीलीप-निषदं महास्रं शरं ह्युपासा निशितं संधयीत Mund. 2. 2. 3; निशित-निपाताः शराः S. 1. 10; नागेन्द्रो निशिताच्छुशेन Bh. -2 Stimulated. -तम् Iron. -ता Night.

निशितः f. Excitement, agitaion (Ved.).

निशादः A man of low caste; see निषाद. (निशादापुत्रः A pestle; so होला a mortar.)

निशास्कः ()ne of the seven Rupakas in music; दृढः प्रीढोऽथ खनरो विभवश्रतुरकमः। निशास्कः प्रतीतालः कथिताः सप्त स्पकाः॥ -कम् An air, a sort of musical compositon played as an accompaniment to dancing.

निशिचारः (= निशाचरः) A fiend, a goblin; स घोरह्यो निशिचारवीरः (रावणः).

निशीयः [निशेरते जना अस्मिन्; निशी आधारे धक् Tv.] 1 Midnight; निशीधदीपाः सहसा हतात्विषः R. 3. 15; Me. 90.; Mæl. 8. 10. -2 The time of sleep, night in general; शुनौ निशीधऽनुभवन्ति कामिनः १.८. 1. 3; श्रुत्वा निशीध ध्वनिध् Amaru. 13.

निश्तीधनी, निशीध्या Night.

निशुम्(-म्म्) 6 P. To tread down; पद्भ्यां निशुम्भति B. R. 8. 53.

निशुम्भः 1 Killing, slaughter. -2 उद्पंदुन्दुभिनिशुम्भपटु-प्रचण्ड Mv, 5. 61; सावष्टम्भानिशुम्भसंभ्रमनमत् Mal. 5. 22. -2 Breaking, bending (as of a bow); प्राग्यप्राप्तिनशुम्भशाम्भव-पनुद्वेषािकयाविभेवत् Mv. 2.33. -3 N. of a demon killed by Durgā. शक्तिः शुम्भनिशुम्भदेश्यदलनी Devi-stotram. -Comp. -मथनी -मदेनी epithets of Durgā.

निशुम्मनम् Killing, slaying.

निश्चकम् ind. See निःशेष.

निश्चल a. 1 Immovable, steady, fixed, still. -2 Invariable, unchangeable; श्रुतिविप्रतिपना ते यदा स्थास्यति निश्चल Bg. 2.53. -ला The earth. -Comp. -अङ्ग a. firm. (-ङ्ग:) 1 a species of crane. -2 a rock or mountain.

निश्चर् 1 P. 1 To issue, go out; शिखाभिरिव निश्चरत् Mv. 5. 26. - 2 To arise, be produced, appear.

निश्चारकम् 1 Evacuation by stools. -2 Air, wind. -3 Obstinacy, wilful nature.

निश्चवनः 1 N. of a sage. -2 N. of a kind of Fire; अग्निनिश्चवनो नाम पृथिवीं स्तौति केवलम् Mb.

निश्चि 5 U. To determine, resolve, ascertain.

निश्चयः 1 Ascertainment, investigation, inquiry.
-2 A fixed opinion, settled or firm conviction, firm belief. -3 A determination, resolution, resolve; एव मे स्थिरो निश्चयः Mu. 1. -4 Certainty, positiveness, positive conclusion. -5 Fixed intention, design, purpose, aim; केशी कुरनिश्चया R. 12. 4; Ku. 5. 5. -6 N. of a figure in Rhetoric,

निश्चायः Congregation; ततः कपिसमाहारमेकनिश्चायमागतम् Bk. 7. 34.

निश्चायक a. Who or what ascertaius or determines, decisive, conclusive.

निश्चित p. p. 1 Ascertained, determined, decided, settled, concluded (used actively also); राक्षसानां सहसाणि राष्ट्रसाधिपनिश्चिताः Ram. 6.8.13; अरावणमरामं वा जगदशिति निश्चितः R. 12.88.—2 Sentenced, pronounced (as a sentence).—तम् 1 Certainty, decision.—2 Design.—तम् ind. Decidedly, positively, certainly; यन्छ्य एतयोरेकं तन्मे वृहि सुनिश्चितम् Bg. 5.1.—Comp.—अर्थ a. 1 One who has formed a certain opinion about.—2 judging rightly.

निश्चितिः f. 1 Ascertainment, settling. -2 A determination, resolution.

निश्चक्रणम् A powder for clearing the teeth, a kind of tooth-powder (Mar. दांतवण).

निश्रमः Labour bestowed upon anything, continued practice or labour; स चापि वीरः इतशस्त्रविश्रमः Mb. 1.137.25.

निश्चयणी, निश्चेण, निश्चेणी A ladder, a staircase; र्षः निःश्रयणी & कुम्भद्रोणीनिश्रेणीपरशु... Kau. A.; निश्चेणिरिव वीराणी सद्यो द्यामारुस्थताम् Siva. B. 4. 37; निश्नेणीरिधरुह्यान्ये तद्भितीः परिरेमिरे Siva. B. 13. 92; सम्भूय सम्यक् तैः सर्वैः मालानिःश्रेणिसाधकान् Parṇal.

निश्चाण: 1 A whet-stone. -2 A weapon (sword); निश्चत्कत्वाऽथ निश्चाणम् Mb. 7. 202. 78.

निश्वस् 2 P. 1 To sigh, heave. -2 To draw in the breath.

निश्वासः Inspiration, inhaling, sighing; ef. निःश्वास. -Comp. -संहिता N. of a Saiva Pāsupatasāstra.

निष् 1 A. (नेषते) To moisten, wet.

निषञ्ज् 1 P. 1 To adhere or stick, to be thrown round or placed on; कण्ठे स्वयंप्राहनिषक्तवाहुम् Ku. 3. 7; U. 4. 18; R. 9. 50; 11. 70; 19. 45. -2 To be reflected; दरीगृहोत्सक्षनिषक्तभासः Ku. 1. 10; 7. 36. -3 To be attached to.

निषद्भ: 1 Attachment, clinging to. -2 Union, association. -3 A quiver; अप्रहीन्तु सशरं धतुरुआमास नूज्झितनिषद्भ-मनद्ग: Si. 10. 34; Ki. 17. 36; R. 2. 30; 3. 64. -4 A sword.

नियङ्गिशः 1 An embrace. -2 A bowman. -3 A charioteer. -4 A car. -8 Grass. -6 The shoulder.

निषक्षिन् a. 1 Attached or clinging to; स्थाणी निष-त्रिण्यनसि क्षणं पुर: Si. 12. 26. -2 Having a quiver. -3 Bearing a sword. -m. 1 An archer, a bowman. -2 A quiver. -3 A sword-bearer.

নিমৰ 1 P. (নিৰ্দাহনি &c.) 1 To sit down, lio, recline; তুল্যান্ত: হিছেই নিৰ্দাহনি নহাৰ্মূতান্তৰাই হিছে V. 2. 23. -2 To sink down, fail, be disappointed. -3 To dwell. -4 To suffer pain, be afflicted.

निषद्

निषम् f. 1 Consecration for a sacrifice (यज्ञदीक्षा). -2 A kind of literary composition (कर्माण्यायवबद्धदेवतादिज्ञान-वाक्यम् com. on Mb. 12. 47. 26.)

निषण्ण p. p. 1 Seated; sitting on or in, rested, reclined, resting or reclining on; पृशान्त्रयः स जलकुम्भानिषण्णदेहः R. 9. 76; Ku. 4. 23. -2 Supported. -3 Gone to. -4 Dejected, afflicted, down-cast; cf. विषण्ण.

नियण्णकम् 1 A seat. -2 A kind of pot-herb.

नियत्तिः f. Ved. Sitting down idly, dulness, inactivity; का ने नियत्तिः किमु नो ममस्सि Rv. 4. 21. 9.

निषदनम् Ved. Sitting. -2 Dwelling; कविचाशेषदोष-निषदनम् Bhag. 5. 14. 7. -3 A seat. -4 A house, residence. -नः = निषाद q.v.

निषदा 1 A small bed or couch. -2 The hall of a merchant, a trader's shop. -3 A market-place, market; आपणस्तु निषदायाम्। Ak. केचिद गुर्वीमेत्य संयत्रिषद्यां कीणन्ति रम प्राणमृत्यैर्यशांसि Si. 18. 15.

निषद्धरः 1 Mud, mire; सक्षियद्रप्रनिषद्धरम् (अध्वानम्) Siva B. 26. 74. -2 The god of love. -रा, -री Night.

निपादित p. p. 1 Made to sit down. -2 Afflicted, distressed.

नियादिन् a. (नी f.) Sitting or lying down, resting, reclining; आतपात्ययसंक्षिपतनीवारासु नियादिभिः R. 1. 52; 4. 20. -m. An elephant-driver; Si. 5. 41. नियादिनुन्नाः करिणः Siva B.

নিষ্য a. Hard, solid. –খা: m. (pl.) N. of a people and their country governed by Nala. –খ: 1 A ruler of the Nişadbas. –2 N. of a mountain. –3 A musical note; cf. নিষ্যুব. –খা N. of Nala's capital.

निषानः 1 N. of one of the wild aboriginal tribes in India, such as hunters, fishermen &c.; a mountaineer; मा निपाद प्रतिष्टां त्वसगमः शाश्वतीः समा Ram. 1. 2. 15; R. 14. 52, 70; U. 2. 5. -2 A man of a degraded tribe in general, an outcast, a Chāndāla. -3 Especially, the son of a Brāhmana by a Sūdra woman; cf. ब्राह्मणाद्वीस्य-कन्यायामम्बर्धे नाम जायते । निवादः शूदकन्यायां यः पारशव उच्यते ॥ Ms. 10. 8. -4 (In music) The first (more properly the last or seventh) note of the Hindu gamut; गीनकला-विन्यासमिव निपादानुगतम् K.31 (where it has sense 1 also). -5 N. of a Kalpa. -Comp. -वत् m. the निवाद note; Mb. 12 184. 39. -₹वपतिन्यायः The rule according to which when a compound expression is capable of being diesolved as a कर्मधारय or a तल्लास्य, the former is to be preferred to the latter. This is discussed and established by जैमिनि and सबर in MS. 6. 1. 51-52 in connection with the expression निषादस्थपति.

निषिच् 6 P. 1 To pour upon or down, sprinkle, pour in; मुसीनिषिचनतामेवामृतं त्वचि R. 3. 26; S. 4. 14;

Ku. 2. 57. -2 To inpregnate; निषिधन् माधवीमेतां छतां कौन्दी च नर्तयन् V. 2. 4 (where the word also means 'to fill with honey-drops'). -3 To wet, irrigate.

निश्चिक p. p. 1 Sprinkled upon. -2 Infused, instilled, poured into, impregnated. -8 Irrigated.

निषेक: 1 Sprinking, infusion; सुखसक्लिनिषेक: Rs. 1.28. -2 Dripping, trickling, distilling; तैलिनिषकिवन्द्रना R. 8. 38, 'a drop of dripping oil.' -3 Effusion, discharge, -5 Seminal effusion or discharge, infusion of semen, impregnation, seed; योषित्स तद्वीर्यनिषकभूमिः (सैव) Ku. 3. 16; प्रजानिषकं मिय वर्तमानम् R. 14. 60, -6 The ceremony performed upon impregnation; निषकादिशमशानान्तो मन्त्रेयस्थानिदेतो विधिः । तस्य साम्बेऽधिकारोऽस्मिन् क्रेयो नान्यस्य कस्यनित्॥ Ms. 2. 16; Bhag. 7. 15, 52. -6 Irrigation. -7 Water for washing. -8 Seminal impurity; Ms. 4. 151. -9 Dirty water. -10 Drawing essence by distillation.

नियेक्त m. Impregnator, begetter, father; देह: किमन्नदातु: सर्व निषेक्तुमीतुरेव च Bhag. 10. 10. 11.

निषेचनम् 1 Sprinkling, pouring out. -2 Watering, irrigation.

निषिध् 1 P. 1 To ward off, prevent, restrain, keep back; न्योधि सेषोऽण्यनुयायिवर्गः R. 2.4; 3.42; 5.18.—2 To oppose, contradict, object to; न कथन भातृषु तेषु शक्तो निषद्धमासीदनुवर्तितुं वा R. 14.43.—3 To prohibit, forbid; निषद्धे भाषमाणस्तु सुवर्ण वण्डमहेति Ms. 8.361.—4 To deleat, conquer; निषदसभुः R. 18.1.—5 To remove, drive off, counteract; न्यवेधन् पावकालेण रामस्तदाक्षसस्ततः Bk. 17.87; 1.15.—6 To out-do, surpass; Kāv. 2.64.—Cans. 1 To prohibit, keep off or ward off.—2 To deny.

निषद्ध p. p. Forbidden, prohibited, warded off, prevented; निषदेर्थिभर्ल्डिनमकरन्दो मधुकरै: Ve. 1. 1.

निपिद्धिः f. 1 Probibition, warding or keeping off. -2 Defence.

नियंधः 1 Probibition, warding or keeping off, stopping, provention. -2 Negation, denial. -3 The particle of negation; दी नियं में प्रकृतार्थं गमयतः -5 A prohibitive rule (opp. विधि). -5 Deviation from a rule, exception.

নিউঘিন a. 1 Defending, keeping back or down.
-2 Excelling, surpassing.

निष्द 10 U. or Caus. To kill, slay.

निषुद्रनम् Killing, slaughter. -नः A killer; as in बलवृत्रनिषुद्रनः &c.

निषेच् 1 A. 1 To pursue, follow, attach oneself to, practise; वैखानसं किमनया जतमा प्रदानाद् व्यापाररिधि मदनस्य निषेवितव्यम् S. 1. 27. —2 To enjoy; निषेवते श्रान्तमना विविक्तम् S. 5. 5; Ku. 1. 5. —3 To enjoy carnally; यथा यथा तामरसेक्षणा मया पुनः सरागं नितरां निषेविता Bv. 2. 155; जैलिको विष्णुस्पेण राजकन्यां निषेवते Pt. 1. 202. —4 To resort to,

inbabit, frequent; विपन्नतीकारपरेण मङ्गलं निषव्यते भूतिस-मुत्सुकेन वा Ku. 5. 76. -8 To use, employ; विषतां निषे-वितमपिकयम समुपैनि सर्वमिति सत्यमदः Si. 9. 68. -8 To wait upon, attend. -7 To adore, worship. -8 To draw near, approach. -9 To suffer, experience; स दुःखे लभेने दुःखं द्वावनर्थों निषेवने Pt. 1. 334. -Caus. To fall into (hell &c.); ते रौरवादीनि निषेवयन्ति Pt. 3. 156.

निषेच, निषेचक a. 1 Practising, following, devoted to, fond of. -2 Frequenting, inhabiting, resorting to.-3 Enjoying, बत्पादपक्कजपरागनिषेचतृताः Bhag. 10. 33. 36.

निषेवणम्, -निषेवा 1 Sorving, service, attending, waiting upon. -2 Worship, adoration. -3 Practice, performance. -4 Attachment or adherence to. -5 Living in, inhabiting, enjoying, using. -6 Familiarity with, use.

निषेचित p. p. 1 Served, waited upon, worshipped, honoured. -2 Visited, resorted to, baunted, frequented -3 Practised, observed (as a vow &c.).

निष्क 10 A. (निष्कयते) To weigh, measure.

निष्कः, -कम् 1 A golden coin (of different values, but generally taken to be equal to one Karşa or Suvarna of 16 Māṣas; 'वराटकानां दशकद्वयं यत् सा काकिणी ताथ पणश्रतकः। ते पोडश द्रम्म इहावगम्यो द्रम्मेस्तया पोडशिश्व निष्कः॥ मांसभेता तु पिष्ण्कान् (दण्डः) Ms. 8. 284. -2 A weight of gold equal to 108 or 150 Suvarnas q. v. -3 A golden ornament for the neck or the breast; हरिचकेण तेनास्य कण्डे निष्किमवार्षितम् Ku. 2. 49; निष्ककण्डीः (उपदेववराव्रियः) Bhāg. 4. 3. 6. -4 Gold in general. -5 A golden vessel. -6 A die or dico; L. D. B. -7 Departure, going away; Nm. -ष्कः A Chāṇḍāla.

निष्कल 10. P. To drive out, or away.

निष्कल a. inarticulate (a musical term); N. 21. 120.

निष्कालनम् 1 Driving away (cattle &c.) -2 Killing, slaughter (मारण).

निष्कस् Caus. 1 To take or draw out. -2 To turn or drive out, banish, expel; निरकासयद्विमपेतवसुं वियदालयाद्यपरिकाणिका Si. 9. 10; येनाहं जीवलोकात्रिष्कासथिष्ये Mu. 6.

निष्कासः (ञः) 1 Exit, egress, issue. -2 A portico. -3 Day-break. -4 Disappearance.

निष्कासित p. p. 1 Expelled, turned out, driven out.
-2 Gone forth or out, issued. -3 Placed, deposited.

-4 Stationed, appointed. -5 Opened, blown, expanded.

-6 Revited, repreached.

निष्कासिनी A female slave not restrained by her master.

निष्कुट: 1 A pleasure-grove near a louse; निष्कुटश्चेव देशोऽयम् Ram. 2. 85. 16. -2 A field. -8 The female apartments, the harem of a king. -4 A door, gate. -5 The hollow of a tree. निष्कुटि:, -टी f. Large cardamoms (एला).

निष्कुलाङ् ८. U. To peel off; त्रिष्कुलाङ्गत्य रवि त्वनेषा सन्ध्योजिशता पाकिमदार्डिमं वा N. 22. 15.

निष्कुष् 9. P. 1 To extract, tear, draw out; उपान्तयो-निष्कुषितं विह्ण्येः R. 7. 50; Bk. 9. 30; 5. 42; so काकैनिष्कु-षितं श्वभिः कवलितं गोमायुमिर्लुण्ठितम् Gangastaka; Mal. 5. 17. -2 To husk, shell. -3 To injure or hurt by tearing; अयस्मयेर्भिपिण्डैः संदेशीस्त्रचि निष्कुषन्ति Bhag. 5. 26. 19.

निष्कुषित p. p. 1 Torn off, forced or drawn out, lacerated; उपान्तयोनिष्कुषितं विह्न्सेः R. 7.50. -2 Expelled. -3 Eaten up; कीटनिष्कुषितं धनुः Bk. 5. 42.

निष्कोषः, निष्कोषणम् 1 Tearing, drawing off or out, extracting, extirpating. -2 Husking, shelling.

निष्कोषणकम् A tooth-pick; दन्तस्य निष्कोषणकेन नित्यं.... तुणेन कार्यं भवतीश्वराणाम् Pt. 1. 71.

निष्कुहः The hellow of a tree; cf. निष्कुट.

নিজ্য 8. U. 1 To remove, drive away, expel; -2 To break, frustrate; Bk. 15. 51. -3 To break into pieces, destroy. -4 To prepare, fit up, equip. -8 To accomplish, finish. -6 To absolve, free from (blame, sin &c.), acquit. -7 To cure, heal.

निक्कारणम् 1 Removing, taking away. -2 Killing; ef. निकारण.

निष्कृत p. p. 1 Taken away, removed. -2 Expiated, absolved, pardoned. निन्दोहि लक्षणेर्युक्ता जायन्तेऽनिष्कृतेनसः Ms. 11. 53. -8 Disregarded, overlooked. -तम् 1 Expiation or atonement; न ते यमं पाशभूतश्च तद्भटान् स्वन्तेऽपि पश्यन्ति हि चीर्णनिष्कृताः Bhāg. 6. I. 19. -2 A place of rendexyous.

निष्कृतिः f. 1 Expiation, atonement; महाप्रे च सुरापे च चौरे भगवते राठे। निष्कृतिविद्या सद्भिः कृतप्रे नास्ति निष्कृतिः ॥ Pt. 3. 157. —2 Acquittance, requital, discharge of a debt or obligation; न तस्य निष्कृतिः शक्या कर्तु वर्षश्रतिरिष् Ms. 2. 227; 3. 19; 8. 105; 9. 19; 11. 27. —3 Removal.—4 Restoration, curo. —6 Avoiding, escaping from. —6 Neglecting. —7 Bad conduct, roguery. —6 Reproach, scoffing (धिकार); क्षियास्तथाऽपचारिण्या निष्कृतिः स्यादद्षिका Mb. 12. 34. 30.

নিষ্কার 6 P. 1 To cut, cut off, divide, tear asunder, cut in pieces. -2 To loosen.

निष्कर्तनम् Cutting off, tearing away.

निष्क्ष्य 1 P. 1 To draw or pull out, extract. -2 To extort, exact, snatch or take by force; निष्कष्टुमर्थं चनमे इवेसत् R. 5. 26. -3 To tear asunder, cut in pieces. -Caus. To destroy, annihilate.

निष्कर्ष: 1 Drawing out, extraction. -2 The essence, the chief or main point, pith; इति निष्कर्ष: (often used by commentators); एतदिदन्तो विद्यांसक्षयीनिष्कर्षयन्वद्दम् Ms.

निष्कर्षणम्

926

4. 125; Bhāṣā P. 138. -3 Measuring. -4 Certainty, ascertainment. - जम् Oppressing subjects by taxes; विशेषात् सर्वमेवेतत् संजर्भ राजकर्मणा। अनुकर्ष च निष्कर्ष व्याधिपावक-मूर्छनम् ॥ Mb. 2. 13. 13. (com. निष्कर्ष करार्थ प्रजापीडनम्.)

निष्कर्षणम् 1 Drawing out, extracting, pulling off; ब्राह्ममस्रं त्रियाशोकशस्यनिष्कर्षणीषधम् R. 12. 97. - 2 Deducting.

নিজ্জ্য p. p. 1 Pulled or drawn out, extracted. -2 Summed up.

निष्कम् 1 U. 1 To go away or from leave, depart.

-2 To issue from, come out of; निष्कम्य शिक्षया तस्यावपान्वतो रसातलात् Bk. 7. 71. -3 To make an exit from the stage; इति निष्कान्ताः सर्वे—-4 To stop, cease; नैतावतापि पीडा निष्कामति S. 2; 'the evil does not stop here.'

निष्क्रमः 1 Going out, coming forth; अविभावितनिष्क्रमप्रयाणः Ki. 13. 27.—2 Departure from, exit.—3 One of the Samskāras or religious rites; i. e. taking out a child for the first time into the open air (which is usually performed in the fourth month of its age); चतुर्थे मासि निष्क्रमः Y. 1. 12; cf. उपनिष्क्रमण also.—4 Degradation, loss of easte, inferiority of tribe.—5 Intellectual faculty.

निष्क्रमणम् 1 Going forth or out. -2 = निष्क्रम (3) above; चतुर्थे मासि कर्तव्यं शिशोर्निष्क्रमणं गृहात् Ms. 2. 34.

निष्कमणिका See निष्कम (3).

निष्कान्त a. 1 Gone out, departed. -2 Come forth; ददर्श भूमी निष्कान्ते राक्षसस्य पदं महत् Ram. 3.64.36. -3 (in drama) Exit, excunt.

निष्की 9 U. To buy off, redeem, ransom.

निष्कयः Redemption, ransom; दरी दत्तं समुद्रेण पीतेने-वात्मानिष्कयम् R. 15. 55; 2. 55; 5. 22; Mu. 6. 20. -2 Reward; सम्यक्संपादितो वस भवद्भ्यां गुरुनिष्कयः Bhāg. 10. 45. 47. -3 Hire, wages. -4 Return, aquittance; त्रमतुषारा-दिसुताससंभ्रमस्वयंश्रहाश्चेषसुखेन निष्कयम् Si. I. 50. -5 Exchange, barter. -6 Sale; न निष्कयाविसर्गाभ्यां भर्तुर्भायां विसुच्यते Ms. 9. 46. -7 Purchase; cf. निष्कयो बुद्धियोगे स्यात् सामध्ये निर्गताविष; Vaijayantī.

निष्क्रयणम् Redemption, ransom.

निष्क्रीतिः f. Ved. Redemption.

निष्काथ: 1 Decoction. -2 Broth.

निप्टनः Groan, sigh; ददर्श वध्यमानांश्व ऋश्यमानांश्व देहिनः। कोशतक्ष महानादं तीवनिष्टनतत्परान्॥ Ram. 7. 21. 12.

निष्यु 1 P. 1 To heat, scorch. -2 To purify. -3 To burnish. -4 To roast, fry.

निष्पनम् Burning, scorehing.

निष्म p. p. 1 Burnished. -2 Well-dressed or cooked.

निष्टापः Burning, slight beating; निष्टापस्त्रियदस्थनः Mal. 5. 17.

निष्टानकः 1 Roar, murmur. -2 Groan; निष्टानको महानासीत् सैन्यानां तव भारत Mb. 7. 151. 3.

निष्ट्र m. Ved. A conqueror of enemies.

নিম্ম a. Ved. Foreign, exotic. —হ্যা An outcast, a Chāndāla or Miechchha. —হ্যা N. of a luner mansion (হ্বাবি).

निष्ठ a. [नि-स्था-क परवदुरवे] (Usually at the end of comp.) 1 Being in or on, situated on; तिभेष्ठ फेने. -2 Depending or resting on, referring or relating to; तमीनिष्टाः Ms. 12. 95. -3 Devoted or attached to, practising, intent on; सत्यनिष्ठ. - Skilled in. - Believing in; धर्मनिष्ठ. -8 Conducive to, effecting; हेमाम्भोज सजस्ते विशद सुमहते होषपोषाय निष्ठाः B. R. 5. 51. -श्रा 1 Position, condition, state; तेषां निष्टा तु का कृष्ण Bg. 17.1; तेषामशान्तकामानां का निष्ठाऽविजितात्मनाम् Bhag. 11. 5. 1. -2 Basis, foundation. -3 Fixity, fixedness, steadiness; मनी निष्ठाशून्यं भ्रमति च किमध्यालिखति च Māl. 1. 31. - 4 Devotion or application, close attachment. -6 Belief, firm adherence, faith; साम्नेषु निष्टा Mal. 3. 11; लोकेऽस्मिन् द्विविधा निष्टा पुरा प्रोक्ता मयाऽनघ Bg. 3. 3. -8 Excellence, skill, proficiency, perfection. -7 Conclusion, end, termination; (到) चरितं पार्थिवेन्द्रस्य यथा निष्ठां गतश्च सः Mb. 1. 49. 6; अत्यारूढि-र्भवति महतामप्यपन्नरानिष्ठा S. 4. 3 (v. l.). -8 The catastrophe or end of a drama. -9 Accomplishment, completion (समाप्ति); पाणिप्रहणिका मन्त्रा नियतं दारलक्षणम्। तेषां निष्टा तु विद्वेचा विद्वाद्भिः सप्तमे पदे॥ Ms. 8. 227. -10 The culminating point; इयं च निष्टा नियतं प्रजानाम् Bu. Ch. 3. 61. -11 Death, destruction, disappearance from the world at the fixed time. -12 Fixed or certain knowledge, certainty. -13 Begging. -14 Suffering, trouble, distress, anxiety. -15 (In gram.) A technical term for the past participial terminations का, क्तवतु (i.e. त and तवत्.) –16 N. of Visnu.

निष्ठापित a. Accomplished; Mal. 6.

निष्ठाच a. Ved. Concluding, deciding.

निष्टित p. p. 1 Boing in or on. -2 Devoted to. -8 Versed or skilled in. -% Firm, fixed. -5 Certain, ascertained. -6 Fulfilled, complete; अनिष्ठिताशः स चकार मार्गणे पुनः त्रियायाः परमं परिश्रमम् Rām. 3. 60. 38.

निष्ठानम् Sauce, condiment; 'निष्ठानं व्यक्तनं ज्ञेयम्' इति इलायुधः; Ram. 2. 91. 67. -2 See अधिष्ठान; देवनिष्ठानभूतं तिद्वमानम् पुष्पकं मृथे Ram. 7. 21. 27.

निष्ठानित a. (= दथ्यादिष्यज्ञनसंयुक्त, तेमनयुक्त) Seasoned with condiments; निर्यातय एतानि मोदकानि......निष्ठानिता सुरा इव मधुराणि Pratijiia 3.

निष्टिस् 1, 4 P. 1 To eject, emit, send forth; निष्टपूत-अरणोपभोगसुलभो लाक्षारसः केनचित् S. 4. 5; R. 2. 75; Bk. 14. 100; 17. 10; 18. 14; Kav. 1. 95. –2 To eject saliva from the mouth, spit; Ms. 4. 132; अमेध्यपाध्यानष्टपूतस्पर्शने दिगुणस्ततः (दण्डः) Y. 2. 213. निष्टित a. Spit upon; निष्टितो मूत्रितो वाहैर्बहुधैन प्रकम्पितः। श्रेयस्कामः कृष्ट्यत आत्मनात्मानमुद्धरेत्॥ Bhag. 11. 22. 59.

निष्ठी (ष्टे) वः, -वम्, निष्ठी (ष्टे) वनम्, निष्ठीवितम् Spitting out, spitting; Bh. I. 92. -Comp. - रारावः spittoon.

निष्ठयूत p. p. 1 Spit ont, exuded, cast or thrown out; S. 4.5; सुरसरिदिव तेजो विह्निष्ठयूतमैक्षम् R. 2.75; अङ्गुष्ठानिष्ठयूतमिक्षेम् क्षेत्रोतसः संतत्रधारमम्भः Si. 3. 10. —2 Uttered.—तम् Spitting out, spittle.

निष्ठश्रातिः J. Spitting out.

निष्ठुर a. [नि-स्था-उरच् षत्वदृत्वे] 1 Hard, rugged, coarse, rough. —2 Severe, sharp, smart (2s a bow); जज्ञे जनैमुंकुलिताक्षमनाददाने संरच्धहस्तिपकनिष्ठुरचोदनाभिः Si. 5. 49. —3
Cruel, harsh, hard-hearted (said of persons or things);
न्यवसायः प्रतिपत्तिनिष्ठुरः R. 8. 65; 3. 62. —4 Motionless, stiff.
—6 Contumelious. —6 Harsh, jarring; प्रक्षिप्य न्यनद्त्रादं
वज्जनिष्पेशनिष्ठुरम् Bhag. 10. 55. 19. —एम् A harsh speech, abusive language.

निष्ण, निष्णात a. [नि-म्रा-क पत्वं दुत्वम्] 1 Clever, skilful, versed, skilled, conversant, expert; निष्णातोऽपि च वेदान्ते साधुःवं नैति दुर्जनः Bv. 1. 87; Bk. 2. 26; Si. 8. 63; Y. 1. 321; कुतोऽपत्यस्नेहः कुटिलनयनिष्णातमनसाम् Māl. 2. 7. -2 Brought about, completed, fully accomplished; निष्णातश्च समागमोऽपि विहितस्त्त्रप्रेयसः कान्तया Māl. 10. 24; (निःशङ्कं विहितः Jagaddhara). -3 Superior, perfect. -4 Agreed upon.

निष्पक a. 1 Decocted, infused. -2 Well-cooked.

निष्पत् 1 P. 1 To issue or come out of, issue from, fly out of; अयमरिवदेश्यश्वातकैर्निष्पतिद्धः 5.7.7; एषा विद्रीम्बतः समुद्राद् सकानना निष्पततीव भूमिः R. 13. 18; Ms. 8. 55; Y. 2. 16; Ku. 3. 71; Me. 71. -2 To fall away. -Caus. To applied to destroy.

निष्पतनम् Rushing out, issuing quickly.

निष्पातः Throbbing, any short or quick motion.

निष्पत्राहातिः f. Excessive pain as experienced by a person pierced through with an arrow. See under निस्.

निष्पद् 4 A. 1 To issue out of, spring from. -2 To be produced, be brought about, arise, to be effected; निष्पचन्ते च सस्यानि Ms. 9. 247. -8 To be got ready or prepared. -4 To become ripe, ripen. -Caus. To produce, bring about, cause, effect, propare; द्रव्यक्षिरयात्म-लिज्ञानि निष्पाय प्रोक्ष चासनम् Bhag. 11. 3. 50; त्वं नित्यमेकमेव पटं निष्पादयसि Pt. 5.

निष्पत्तिः f. 1 Birth, production; शस्यनिष्पत्तिः. -2 Bipeness, maturity (परिपाक); कथमप्यम्भसामन्तरा निष्पत्तेः प्रतीयते Ku. 2, 37. -3 Perfection, consummation; मोदकेनापि किं तेन निष्पत्तिर्थस्य सेवया Pt. 1, 271. -4 Completion, accomplishment, termination.

सं. इं. को.... १९७

-2 Effected, completed, accomplished. -3 Ready.

निष्पादनम् 1 Effecting, accomplishing. -2 Concluding. -3 Producing, causing.

निष्पन्द a. Motionless, immovable, fixed. -न्दः
1 The tie or bond of friendship; आर्थोऽयं देवि निष्पन्दो
यस्त्वामिभाविष्यति Ram. 3. 55. 35. -2 Multitude (समूह);
नानाद्वमविकीर्णेषु धातुनिष्पन्दशोभिषु Ram. 4. 67. 38.

निष्पष् 7 P. 1 To pound, powder, pulverize, reduce to atoms; (तं) निष्पिष क्षिती क्षित्रं पूर्णं कुम्भमिनाम्भसि Mb.; शिलानिष्पष्टमुद्धरः R. 12. 73. -2 To hurt, injure, bruise; ऋष्यमूक्षमगत् क्षान्तः.....निष्पष्टः कोष्णमुच्छ्नसन् Bk. 6. 120. -3 To rub the hands. -4 To gnash the teeth. -Caus. To destroy.

निहिपष्टः p. p. 1 Pounded. -2 Beaten, harassed, oppressed.

निष्पीडनम् Pressing, squeezing.

निष्पीडित p. p. Squeezed, pressed together or out; निष्पीडितेन्द्रकरकन्दरुजा नु सेकः U. 3. 11.

निष्पु 9 U. 1 To purify. -2 To winnow, fan.

निष्पवनम् Winnowing.

निष्पाव a. Certain. -वः 1 Winnowing, cleaning corn &c. -2 The wind caused by the winnowing sieve or basket. -3 Wind. -4 A legume, pod. -5 A kind of pulse.

निष्पूर्तम् Building well, resting place as charity; इब्यं कव्यं च विविधं निष्पूर्तं हुतमेव च Mb. 7. 59. 16. (See com.)

निष्पेष:, -निष्पेषणम् 1 Rubbing together, grinding, bruising, pulverizing; भुजान्तरनिष्पेष Ve. 3, Mal. 8. 9. 3. -2 Striking, clashing, hitting against, friction; प्रक्षिप्य व्यवदन्नादं वन्ननिष्पेषनिष्ठुरम् Bhag. 10. 55. 19; R. 4. 77; Mv. 1. 34; K. 56. -2 The sound produced by striking or clashing.

निष्प्रवाणम्,-णि n. New unbleached cloth; "युगलम् Dk.

নিষ্ ind. 1 As a prefix to verbs it implies separation (away from, outside of), certainty, completeness or fulness, enjoyment, crossing over, transgressing &c.; (for examples see under (নিং.). -2 As a prefix to nouns, not directly derived from verbs, it forms nouns or adjectives, and has the sense of (a) out of, 'away from'; as in নিবন, নিজ্মীয়াটিয়; or (b) more usually, 'not', 'without', 'devoid of' (having a privative force); নি:য়ঀ 'without a remainder'; নিজেল, নির্জল, &c. N. B. In compound the য় of নিয় is changed to য় before vowels and soft consonants (see নিয়), to a visarga before sibilants, to য় before য় and য়, and to য় before য় and য়; of. য়য়. —Comp. —য়য়য়য় (নিজ্জামার) a.

1 thornless. —2 free from thorns or enemies, free from

danger or nuisance. (-कः) N. of Siva. -कन्द (निष्कन्द) a. without edible roots. -कपट (निष्कपट) a. guileless, sincere. -कम्प (निष्कम्प) a. motionless, steady, immovable; निष्कम्पचामरशिखाः S. 1. 8; Ku. 3. 48. -करुण (निष्करुण) a. merciless, pitiless, cruel. -करूप (निष्क क्य) a. free from dirt. -कर्मन् (निष्कर्मन्) a. inactive. -कल (निष्कल) a. 1 without parts, undivided, whole. -2 waned, decayed, diminished. -3 impotent, barren. -4 maimed. -6 inarticulate (a musical term); N. 21.16. -6 Without attributes, or qualities; निष्कलं निष्कियं शान्तं निरवद्यं निरज्जनम् Svet. Up; Bhāg. 1.9.44; तद् ब्रह्म निष्कलमहं (स्मराभि). (-लः) 1 a receptacle. -2 the pudendum muliebre. -3 N. of Brahmā. (ਨਾ, -ਲੀ) an elderly woman, one who is past child-bearing, or one in whom menstruction has ceased. --कलङ्क, (निष्कलङ्क) --कल्मण a. stainless, spotless. -कपाय (निष्कषाय) a. free from dirt or impure passions. -कान्त (निष्कान्त) a. not lovely, ugly. -काम (निष्काम) a. 1 free from wish or desire, desireless, disinterested, unselfish. -2 free from all worldly desires; विशिष्टफलदाः पुंसां निष्कामाणां विमुक्तिदाः Visnu P. (-нң ind.) 1 without wish or desire. -2 unwillingly. -कारण (निष्कारण) a. 1 causeless, unnecessary. -2 disinterested, free from any motive; निष्कारणो बन्धः. -3 groundless, not proceeding from any cause. (一切म ind.) without any cause or reason, causelessly, needlessly. -কান্তক: (নিম্কান্তক:) a penitent shaven and smeared with clarified butter. –কান্তিক (নিম্কান্তিক) a. 1 one whose term of life is over or clapsed, whose days are numbered. -2 one who has no conqueror, invincible (अजग्य). –িকিপ্সন (নি ফিকপ্সন) a. penniless, poor, indigent; प्रज्ञानं शीचमेवात्र शरीरस्य विशेषतः। तथा निष्कि-जनत्वं च मनसश्च प्रसन्नता ॥ Mb. −िकव्यिष (निष्किव्यिष) a. sinless, faultless. -कुल (निष्कुल) a. having no kindred, left alone in the world. (নিজুক কু 'to cut off completely, exterminate'; নিস্তুলা ক 1 to exterminate one's family -2 to shell, strip off the husk; निष्कुलाकरोति दांडिमम् Sk.; N. 22. 15.) – फुलीन (निष्कुलीन) a. of low family. – कूज (निष्कुज) a. still, silent; U. 2. 16. ~कूट् (निष्कुट) a. pitiless, merciless, cruel. -कैवल्य (निष्कैवल्य) a. 1 mere, puro, absolute. -2 deprived of final beatitude (मोक्षहीन). -कोश (निष्कोश) a. unsheathed. -कीशास्वि (निष्कौदााम्ब) a. who has gone out of Kausambi. -क्रिय (निष्किय) a. 1 inactive. -2 not performing ceremonial rites; Ms 10. 58. -3 knowing higher know. ledge as a sage, Samnyāsin; न्यासे कुटीचकः पूर्व बह्रोदो हंस-निष्कियों Bhag. 3. 12. 43. -यम् the Supreme Spirit (बह्म). -क्षत्र (निःक्षत्र), -क्षत्रिय (निःक्षत्रिय) a. dostitute of the military tribe. -क्षेप: (निःक्षेप) = विक्षेप q.v. -चक्रम (**निश्चकम्**) *ind*. completely ; निश्चकं इतराक्षरः पुनरगाद्वहात्व-मार्च स्थिराम् A. Ram. 1. 1. 1. - चक्रिक (निश्चक्रिक) a. without tricks, honest. -चशुस् (निश्चक्षुस्) a. blind, eyeless. -चत्वारिशः (निश्चत्वारिश) a. past forty. -चिन्त (निश्चिन्त) a. 1 free from anxiety, unconcerned, secure. - 2 thoughtless, unthinking. - चेतन (निश्चेतन)

a. unconscious. -चेतस् (निश्चेतस्) a. not in one's right senses, mad. - चेष्ट (निश्चेष्ट) a. motionless, powerless. -चेप्राकरण (निश्चेष्टाकरण) a. depriving (one) of motion, causing motionlessness (said of one the arrows of Cuhid). -छन्दस् (निर्छन्दस्) a. not studying the Vedas (छन्दस्) Ms. 3, 7. - छिद्र (निविछद्र) a. 1 without holes. -2 without defects or weak points. -3 uninterrupted, unhurt. - तन्तु a. 1 having no offspring, childless. -2 a Brahmacharin; मुख्डा निस्तन्तवश्चापि वस-त्यर्थार्थिनः पृथक् Mb. 12. 167. 16. -तन्द्र, -तन्द्रि a. not lazy, fresh, healthy. -तमस्क -तिमिर a. 1 free from darkness, bright; तस्य द्वितीयहरिविकमनिस्तमस्कं वायोरिमं परि-वहस्य वदन्ति मार्गम् \$.7.6. -2 freed from sin or moral impurities. -तक्ये a. unimaginable, inconceivable. -तल a. 1 round, globular; मुक्ताकलापस्य च निस्तलस्य Ku. 1. 42. Kau. A. 2.9. -2 moving, trembling, shaking. -3 bottomless. – 4 down, below. (– তা) a pill, round ball. – বুক a. matchless, incomparable. - 34 a. 1 freed from chaff. -2 purified, cleansed. -3 simplified. विशः wheat. रतम् a crystal. -4 faultless, pure; शशंस गुणररीणेहदयास्तनिस्तुषम् N. 15. 8. -तुषस्यम् faultlessness; कवेः पुष्यति निस्तुपत्वम् Mańkhaka 2.7. -तुषित a. 1 husked. -2 made thin. -3 abandoned. -तेजस् a. destitute of fire, heat or energy, powerless, impotent; न भेतव्यं भृशं चैते मात्रा निस्ते-जसः कृताः Mark. P. -2 spiritless, dull. -3 obscure. -अप a. inpudent, shameless. -त्रिश a. 1 more than thirty; निश्चित्रानि वर्षाणि चैत्रस्य P. V. 4. 73; Sk. -2 pitiless, merciless, cruel; है निर्द्धिश विमुक्तकण्ठकरणं तावन् सखी रे।दितु $\mathbf{Amaru.6.}(-\mathbf{zi:})$ $_{a,\mathbf{sword}};$ निजप्तुः शरनिश्चिशकुन्ततोमरशक्तिभिः Siva B. 3. 19; शुरीनेबिशाणिभिः Parnal 1. 5. "भूत् m. a sword-bearer. - त्रेगुण्य a. destitute of the three qualities (सत्त्व, रजस् and तमस्); निरुत्रैगुण्यो भवार्जुन Rg. 2. 45. **~पक** (निष्पक) well cooked, boiled. -पक्क (निष्पक्क) a. free from mud, clear, pure. -पताक (निष्पताक) a. having no flag or banner. -पतिसुता (निष्पतिसुता) a woman having no husband and no sons. -দন (নিচ্দর) a. 1 leafless. -2 unfeathered, featherless. [निष्पनाकृ 'to pierce with an arrow so that the feathers come through on the other side '; to cause excessive bodily pain (fig.); निष्पत्राकरोति मृगं व्यायः (सपु**ब्**खस्य शरस्य अपर-पार्श्वे निर्ममनानिष्पत्रं करोति Sk.); एकश्च मृगः सपत्राकृतोऽन्यश्च निष्पत्राकृतोऽपतत् Dk. 165; 80 यान्ती गुरुजनैः साकं स्मयमानानना-म्बुजा। तिर्थेगुप्रीवं यददाक्षीत्तिष्यत्राकरेज्जिगत् Bv. 2.132.] -पण्य (निष्पथ्य) a. unwell, ill -पद (निष्पद) a. having no foot. (-दम्) a vehicle moving without feet (as a ship). –पराक्रम (निष्पराक्रम) и. weak, powerless. –परामरौ (निष्परामर्श) a. without advice, helpless; M. 4. 2/3 -परिकर (निष्परिकर) a, without preparations. -परित्रह (निष्परिग्रह) a. having no property or possessions; Mu. 2. (一天:) an ascetic without family, dependents, or other belongings. -परिच्छद (निष्परिच्छद) a. having no retinue or train. -परिदाह (निज्यरिदाह) u. incombustible. -परिहार्य (निष्परिहार्य) a. To be applied by all means. -परीझ (निष्परीझ) a. not examining or

निस्

testing accurately. -परीहार (निष्परीहार) a. 1 not avoiding. -2 not observing caution. -परुष (निष्परुष)

a. (in music) soft. -पर्यन्त (निष्पर्यन्त), -पार

(निष्पार) a. boundless, unbounded. -पर्याय (निष्पर्याय)

a. out of order. -पाप (निष्पाप) sinless, guiltless,

pure. -पूत्र (निष्पुत्र) a. sonless, childless. -पुराण

(निष्पुराण) a. not existing before, unheard of, new.

-पुरुष (निष्पुरुष) 1 unpeopled, tenantless, desolate.

-2 without male issue; Ms. 3. 7. -2 not male, femi-

nine, neuter. -पः 1 a eunuch. -2 a coward. -पुलाक (निष्पुलाक) a. freed from chaff. -पौरुष (निष्पौरुष)

a. unmanly. -प्रकार (निष्पकरप) a. steady, immov-

able, motionless. -प्रकारक (निष्प्रकारक) 1 a. without

ditinction of species, without specification, absolute. -2

without the relation of the qualifier and the qualified,

 ${f see}$ निर्दिकरुप $({f 7})$; निष्प्रकारकं ज्ञानं निर्दिकरुपकम् ${f T}.$ ${f S}.$ -प्रकारा

(বিভ্যকারা) a. not transparent, not clear, dark.

-प्रचार (निष्प्रचार) a. 1 not moving away, remaining

in one place. -2 concentrated, intently fixed; निष्प्रचारेण

मनसा परं तद्धिगच्छति Mb. 12. 215. 17. -प्रज्ञ (निष्प्रज्ञ) a. ignorant, stupid. -प्रणय (निष्प्रणय) a. cold. -प्रताप

(निष्प्रताप) a. destitute of glory, mean, base; शब्क-

नीया हि सर्वत्र निष्प्रतापा दरिद्रता Pt. 2. 94. -प्रति(ती)कार (निष्प्रति(ती)कार), -प्रतिकिय (निष्प्रतिकिय) a. 1

incurable, irremediablo; सर्वथा निष्प्रतीकारेयमापद्वपस्थिता K.

151. -2 unobstructed, uninterrupted. (-тң) ind. un-

interruptedly. -प्रतिष्रह (निष्प्रतिष्रह) a. not accept-

ing pifts. -प्रतिघ (निष्प्रतिघ) a. unbindered, unob-

structed, unimpeded; स हि निष्प्रतिघेन चक्षुषा त्रितये ज्ञानसयेन

पश्यति R. 8. 78. -प्रतिद्वन्द्व (निष्प्रतिद्वन्द्व) a. without

enemics, unopposed. -2 matchless, unrivalled, unequal-

led. -प्रतिभ (निष्प्रतिभ) a. 1 devoid of splendour.

-2 having no intelligence, not ready-witted, dull, stu-

pid. -3 apathetic. -प्रतिभान (निष्प्रतिभान) a. coward-

ly, timid. -प्रतीप (निष्प्रतीप) a. 1 looking straight-

forward, not turned backwards. -2 unconcerned (as

a look). -प्रत्यादा (निष्प्रत्यादा) a. hopeless, despon-

dent. -प्रत्यह (निष्पत्यह) a. unobstructed, unimped-

ed; निष्प्रत्यृहाः प्रियसाखि यदा दुःसहाः संबभृतुः Mal. 9. 45; निष्प्र-त्यहम्पारमहे भगवतः कौमोदकीलक्ष्मणः Murarinatakam. -प्रपञ्च

(निष्प्रपञ्च) a. 1 without extension. -2 without deceit,

honest. -प्रभ (नि:प्रभ or निष्यभ) a. 1 lustreless,

pale-looking; निष्प्रभन्न रिपुरास भूभृताम् R. 11. 81. -2 powerless, 8 gloomy, obscure, dim, dark. -प्रमाणक

(निष्प्रमाणक) a. without authority. --प्रयत्न (निष्प्र-थत्न) a. inactive, dull. -प्रयोजन (निध्प्रयोजन) a. 1

without motive, not influenced by any motive. -2 cause-

less, groundless, -3 useless. -4 needless, unnecessary.

(नम्) ind. causelessly, without reason, without any

object; Mu. 3. -प्रचणि, -प्रवाण, -प्रवाणि (निष्प्रवाण,

-दंशवाण, -दंशवाणि) a. fresh from loom, quite new (cloth,

&e.) –प्राण (निष्पाण) a. 1 lifeless, dead. -2 Weak

(निर्बल); निष्प्राणी नाभिहन्तव्यः Mb. 12.95.12. -फल (निष्फल)

a. 1 bearing no fruit, fruitless (fig. also), unsuccess-

ful, futile; निष्कलारम्भयत्नाः Me. 56. -2 useless, profitless,

vain; Ku. 4. 13. -3 barren (as a tree). -4 meaningless (as a word). —6 seedless, impotent, (—তা, —তী) a woman past child-bearing. -फेन (निष्फेन) a. foamless. -n. opium. -शङ्क (नि:शङ्क) a. free from fear or risk, secure, fearless. (নি:হাড়ক:) (in music) a kind of dance. -f. (বি:মাতুকা) absence of fear. -ind. fearlessly, securely, ensity. -शब्द (निःशब्द) a. not expressed in words, inaudible; निःशब्दं रोदितुमारेभे K. 135. (-ब्दः, –ड्स्म) silence, a calm. –शमः (निःशमः) uneasiness, anxiety. –हारण a. (निःदारण) helpless, forlorn. –हार्कर (नि:शर्कर) a. free from pebbles (as a bathing place). – दालाक (नि:दालाक) a. lonely, solitary, retired. (- कम्) a retired place, solitude; अरण्ये निःशलोक वा मन्त्रयेदविभावितः Ms. 7. 147. - शस्य a. 1 free from arrows. -2 free from thorns or darts. -शुक (नि:शुक) a. merciless, cruel. (-कः) beardless rice. -दीप (निःशोप) a. without remainder (either finished or passed away). - शाध्य (निःशोध्य) a. washed, pure, clean. -श्रीकः a. 1 deprived of lustre, heauty. -2 unhappy. -श्रयस त. (-सम्) final beatitude, absolution; यः करोति वधोदकी निःश्रेयसकरीः कियाः Ki. 11. 19; see निःश्रेयस also. -2 devotion, faith, belief. -3 apprehension, conception. -4 happiness (in general), welfaro; इदं निःश्रेयसं परम् Ms. 1. 106. -संशय (निःसंशय) a. 1 undoubted, certain. -2 not doubtful, not suspecting or doubting; कुह नि:-संशयं वरेंस स्ववृत्ते लोकमित्यशात् R. 15.79. (**-यम्**) ind. doubtlessly, undoubtedly, surely, certainly. -संस्कार (निःसंस्कार) a. uneducated, ill-mannered, -संख्य (नि:संख्य) a. innumerable. -संग (नि:संग) a. 1 not attached or devoted to, regardless of, indifferent to; यनिःसंगरत्वं फलस्यानतेभ्यः Ki. 18. 24. -2 one who has renounced all worldly attachments; भर्तुर्ये प्रलयेऽपि पूर्वसुकृता-सङ्गेन निःसङ्गया भक्त्या कार्यधुरं वहन्ति कृतिनस्ते दुर्लभास्त्वादृशाः Mn. 1. 14. -3 unconnected, separated, detached. -4 unobstructed; निःसन्गं प्रतिभिक्षददे विश्वतिः Ki. 7. 12. (-गम्) ind. unselfishly. -संचारः (निःसंचारः) not taking a walk; Māl. -संद (निःसंद) a. unconscious. -सत्त्व (निःसत्त्व) a. 1 unenergotic, weak, impotent. -2 mean, insignificant, low. -3 non-existent, unsubstantial. -4 deprived of living beings. (-रवम्) 1 absence of power or energy. -2 non-existence. -3 insignificance. -संतित (निःसंतित), -संतान (निःसंतान) a. childless. -संदिग्ध (निःसंदिग्ध), -संदेह (निःसंदेह) a. see निःसंशय. -संधि (निस्संधि, निःसंधि) a. having uo jointe perceptible, compact, firm, close, -सपत्न (निःसपत्न) a. 1 having no rival or enemy; घनश्चिरकलापो निःसपत्नोऽख जातः V.4.10. -2 not claimed by another, belonging exclusively to one possessor. -3 baving no foes. -समम् (निःसमम्) ind. 1 unseasonably, at a wrong time. -2 wickedly. -संपात (निःसंपात) a. affording no passage, blocked up. (-त:) the darkness of midnight, thick darkness. -संवाध (निःसंवाध) a. not contracted, spacious, large.

-संभ्रम (निःसंभ्रम) a. not perplexed, unembarrassed. -सरणि (निःसरणि) a. pathless. -सह (निःसह) a. 1 Exhausted, powerless; कुसुमावचयपरिश्रमनिःसहं मे शरीरम Nāg. 2. -2 intolerable, irresistible. -सार (निःसार) α. 1 sapless, pithless. -2 worthless, vain, unsubstantial. 'ता 1 sapless, pithlessness; निःसारत्वाल्लघीयसः (तृणस्य च समा गतिः) Pt. 1. 106. -2 worthlessness. -8 vanity, unsubstantial or transitory nature. -सीम (निःसीम), -सीमन् (निःसीमन्) a. immeasurable, boundless; अहह महतां निःसीमानश्वरित्रविभूतयः Bh. 2.35; निःसीमशर्मप्रदम् 3.97. -स्तम्भ (निःस्तम्भ) a. having no pillars. -2 having no support. - 8 not proud; निःस्तम्भो अष्टसंकल्पः स्वान् मेघान् स न्यवारयत् Bhag. 10. 25. 24. - सूत्र a. helpless; निःसूत्रमास्ते घनपङ्कमृत्यु N. 7. 69. -स्नेह (निःस्नेह) a. 1 not unctuous or greasy, without unction or oil, dry. -2 not showing affection, unfeeling, unkind, indifferent. -8 not loved, not cared for; केशा अपि विरुच्यन्तो निःस्नेहाः कि न सेवकाः Pt. 1. 82. -4 not longing for, indifferent to. (一頁) lin-seed. -स्पन्द (निःस्पन्द or निस्स्पन्द) a. motionless, steady; ज्याबन्धनिस्स्पन्दभुजेन यस्य R. 6. 40. -स्पर्शे (निःस्पर्शे) a. hard, rough. स्पृह (निःस्पृह) a. free from desire; निःस्पृहस्य तृणं जयत्. -2 regardless of, indifferent to; ननु वक्तृविरोषनिःस्पृहाः Ki. 2. 5; R. 8. 10; भोगेभ्यः स्पृहयालवो न हि वयं का निःस्पृहाणामासे Bh. -3 content, unenvious. -4 free from any worldly ties. -स्व (निःस्व) a. poor, indigent; निस्वो वष्टि शतम् Santi. 2. 6; त्यक्त्वा जनयितारं स्वं निःस्वं गच्छति दूरतः Pt. 1. 9. -स्वन (निःस्वन) a. soundless. -स्वमावः (निःस्वभावः) poverty. -a. void of peculiarities. -स्वाद (निःखादु) a. tasteless, insipid.

निसंपात See निःसंपात.

निःसानः A drum? (Mar. नगरा); तं श्रुश्वा कारतलबः शिवनिःसाननिःस्वनम् Siva B. 28, 81.

ानेःसारः A multitude (समूह).

निस्दन p. p. Killing, destroying, -नम् Killing, slaughter; cf. निष्दन, यसिन्द्रशब्दार्थनिसूदनं हरे: Si.

निस्ज 6 P. 1 To set free, release; न स्वामिना निस्ष्टोऽपि शूबो दास्याद्विमुच्यते Ms. S. 414. -2 To deliver over, consign, entrust. -3 To give away, offer, present; see निस्छ.

निसर्गः 1 Bestowing, granting, presenting, giving away; न चाघेः कालसंरोधात्रिसर्गोऽस्ति न विकयः Ms. 8. 143. -2 A grant. -3 Evacuation, voiding excrement. -4 Abandoning, relinquishing. -8 Creation; प्रजा निसर्गाद् विप्रान् वे क्षत्रियाः पूजयन्ति ह Mb. 14. 58. 5. -6 Nature, natural character, natural state or condition; निसर्गद्वीधम् Ki. 1. 6; 18. 31; R. 3. 35; Ku. 4. 16; निसर्गतः, निसर्गण 'by nature', or 'naturally'. -7 Exchango, barter. -Comp. -ज, -सिद्ध a. innate, inborn, natural; निसर्गजं तु तत्तस्य कस्तस्मात्तद्योहति Ms. 8. 414. -निपुण a. naturally clever. -भिन्न a. different by nature; निसर्गनित्रास्पदमेकसंस्थम् R. 6. 29. -विनीत a. 1 naturally discreet. -2 naturally well-behaved.

निस्ष्य p. p. 1 Delivered, given, bestowed. -2 Abandoned, left. -3 Dismissed. -4 Permitted, allowed. -5 Central, middle. -6 Kindled (as fire). -Comp. -अर्थ a. to whom the management of an affair is entrusted; उभयोभीवमुत्रीय स्वयं बदित चोत्तरम्। संदिष्टः कुरुत कर्मनिस्ष्टार्थः स उन्यते॥ (-थः) 1 an envoy, ambassador. -3 a messenger, an agent; see S. D. 86, 87. व्हती a female who, having discovered the love of a youth and maiden for each other, brings about their union of her own accord; तिश्वपणं निस्ष्टार्थद्तीकरणः स्त्रयितव्यः Mal. 1; (where Jagaddhara explains निस्टार्थद्ती by नायिकाया नायकस्य वा मनोर्थं शांका स्वमत्या कार्यं साध्यति या).

निस्तनी A pill, bolus.

निस्तब्ध a. Paralysed. -2 Stopped, fixed.

निस्तर्हणम् Killing, slaughter.

निस्तुद् 1 P. To pierce, prick, sting.

निस्तोदः निस्तोदनम् Piereing, pricking, stinging; Suśr.

निस्तु 1. P. 1 To pass through, cross over (fig. also); निस्तीर्णा प्रतिज्ञासरित् Mu. 1; Bh. 3. 4; Vo. 6. 36. —2 To fulfil, accomplish. —3 To pass or get over, surmount, overcome; अनैरापदं मानवा निस्तरित Subhāṣ,; R. 3. 7.—4 To complete, go to the end of; पितुर्नियोगाहनवासमेवं निस्तीर्य रामः प्रतिपन्नराज्यः R. 14. 21. —8 To pass or spend (as a time). —6 To expiate, atone for. —7 To get ont of, escape, bo saved from. —Caus. 1 To doliver, rescue; save; निस्तारयति दुर्गाच्य महतकेव किल्बियान् Ms. 3. 98. —2 To overcome, surmount.

निस्तरणम् 1 Going out or forth, coming out of. -2 Crossing over. -3 Rescue, deliverance, getting rid of. -4 An expedient, a means, plan. -8 Accomplishing, mastering (पारणसन).

निस्तारः 1 Crossing or passing over; संसार तथ निस्तार-पदवी न दवीयसी Bh. 1. 69. -2 Getting rid of, release, escape, rescue. -3 Final emancipation. -4 Discharge or payment of a debt, acquittance, requital; वेतनस्य निस्तारः कृतः H. 3. -5 A means, expedient.

निस्तारणम् 1 Passing or conveying across. -2 Conquering, overcoming. -3 Delivering, liberating.

निस्तीणं p. p. 1 Rescued, delivered, saved. -2 Crossed (fig. also). -3 Fulfilled, accomplished.

निस्त्रदी Cardamoms.

निस्नावः Residue of articles after a sale.

निस्पन्द a. Immovable, steady; अतो निस्पन्दमभवद्-धनाध्यक्षविनाकृतम् Ram 7. 16. 7. —दः Trembling, throbbing motion.

निस्य(च्य)न्दः 1 Flowing forth or down, trickling down, dropping, dripping, streaming, oozing; वल्क्सविखा-

निस्यन्दरेखाङ्किताः S. 1.14. -2 A discharge, flux, sap, juice; इभद्कितिवकीर्णप्रनियनिष्यन्द्रगन्थः U. 2. 21; Mal. 9. 6. -3 A flow, stream, fluid that trickles down; हिमाद्रिनिस्यन्द् इवावतीर्णः R. 14. 3; 3. 41; 16. 70; मदनिस्यन्दरेखयोः 10. 57; Me. 44. -4 Necessary consequence or result. -8 Uttering, declaring.

निस्यन्दिन् a. 1 Trickling or flowing down, oozing. ~2 Dropping or pouring down; कनकरसनिस्यन्दी सानुमाना-लोक्यते \$. 7.

निस्नवः, निस्नावः 1 A stream, torrent. -2. The soum of boiled rice. -8 Flowing forth.

निस्वनः, निस्वानः, निस्वनितम् 1 Noise, voice; सुखश्रवा मङ्गलतूर्यनिस्वनाः R. 3. 19; Rs. 1. 8; Ki. 5. 6. -2 The whistling sound of an arrow (only निस्वान in this sense).

निह्न् 2 P. 1 To kill, destroy; देवयजीन निह्न्मः Bk. 2. 34; 6. 10; R. 11. 71; Y. 3. 262. -2 To strike, hit; तांनव सामर्थतया निजन्तः R. 7. 44; Ms. 7. 27. -3 To conquer, overcome; देवं निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या Pt. 1. 361. -1 To beat, strike (as a drum); कोणभेयों निजिप्तरे Bk. 14. 2. -6 To counteract, oppose, render void, frustrate; वचसेव तयोर्वाक्यमस्त्रेण निज्नतोः R. 12. 92. -6 To cure (as a disease). -7 To disrogard. -8 To remove, dispel; बद्धां बद्धां भित्तशक्कामसुष्मित्रावानावानमातिरेश्वा निहन्ति Ki. 5. 36. -9 To strike in, infix. -10 (In gram.) To cut off, separate; अतिबन्तात् पदात् पदं निबन्तं निहन्यते Sk. on P. VIII. 1. 28, 29, 30. -Caus. To kill, destroy.

निहत p. p. 1 Struck down, smitten, killed, slain. -2 Struck into, infixed. -3 Attached or devoted. -Comp. -अर्थता a kind of fault in poetry; श्राम्योऽप्रतीतसन्दिग्धनेयार्थ-निहतार्थता S. D.

निहननम् Killing, slaughter.

निहन्त a. 1 A killer. -2 Destructive, murderous.

निहंचः Invocation, summoning, calling; Ch. Up.

निहिसनम् Killing, slaughter.

निहाका 1 The Gangetic alligator. -2 A storm.

निहार See नीहार.

निहित p. p. 1 Placed, laid, lodged, situated, deposited; उत्तीर निहितविद्वालाचमेन Ki. 7. 34. -2 Delivered, entrusted. -3 Bestowed upon; applied to. -4 Inserted infixed. -6 Treasured up. -6 Held. -7 Laid (as dust), -8 Uttered in a deep tone. -9 Encamped (as an army). -Comp. -रण्ड a. One showing elemency.

निहीन a. 1 Low, vile; निहीनसुपतिष्ठेयं शार्द्र्ल कोष्टुकं यथा Mb. 3. 278. 29. -नः A low man, one of vile origin.

निहु 2 A. 1 To hide, conceal; देव्या निह्नोतुमिच्छोरिति सुरसरितम् Mu. 1. 1; Bk. 10. 36. -2 To deny or dissimulate before any one, to hide from (with dat.); अञ्चल्ल निह्नानोऽसो सीताय स्मरमोहिन: Bk. 8. 74.

निह्नयः 1 Denial, concealment of knowledge; कार्यः स्वमतिनिह्नयः Mal. 1. 12; Chandr. 5. 27. -2 Secrecy, concealment in general; निह्नय याचितो दद्याद्धनं राम्ने च तत्समम् Y. 2. 11, 267. -3 A secret. -4 Mistrust; doubt, suspicion. -8 Wickedness. -6 Atonement, expiation; तस्यैष व्यभिचारस्य निह्नयः सम्यगुच्यते Ms. 9. 21. -7 Contradiction. -8 Obscuring, surpassing. -9 Excuse, exculpation. -Comp. -उत्तरम् an evasive reply. -वादिन् m. a defendant or witness who prevaricates or gives evasive replies.

निद्वनम् 1 Denial or concealment of knowlege. -2 Excuse, exculpation.

निद्धत p. p. 1 Denied, disowned. -2 Concealed, dissembled.

निद्धति f. 1 Denial, concealment of knowledge; धन्यो इन्यत एव निद्धतिपरः प्रयान स्दत्या इसन् Amaru. 9. -2 Dissimulation, reserve. -3 Secrecy, concealment in general.

निहादः A sound; cf. निर्हाद. प्रोवाच निहादवता स्वरेण Bu. Ch. 3. 60; सारसैः कळानिहादैः कचिदुश्रमिताननी R.

नी 1 U. (नयति-ते, निनाय-निन्ये, अनैषीत्-अनेष्ट, नेष्यति-ते, नेतुम्, नीत) One of the roots that govern two accusatives, sce examples below) 1 To carry, lead, bring, convey, take, conduct; अर्जा धार्म नयति Sk; नय मां नवेन दसति पयोमुचा V. 4. 43. -2 To guide, direct, govern; मूढ: परप्रत्ययनेयबुद्धिः M. 1. 2. -3 To lead away to, carry or bring away; सीता लक्कां नीता सुरारिण Bk. 6. 49; R. 12. 103; Ms. 6. 88. - To earry off; Santi. 3. 5. - 5 To earry off for oneself (Atm.). -6 To spend, or pass (as time); येनामन्दमरन्दे दलदरिवन्दे दिनान्यनायिषत Bv. 1.10; नीत्वा मासान् कतिचित् Me. 2; संविष्टः कुशशयने निशां निनाय R. 1.95. -7 To bring or reduce any person to any state or condition; तमपि तरस्तामनयदनष्टः K.143; नीतस्त्वया पञ्चनाम् $\mathrm{Rato}_{1}.3$. 3; R. 8. 19. (In this sense the root is used with substantives much in the same way as T q. v.; e. g. दुःखं नी to reduce to misery; वशं नी to reduce to subjection, win over; अस्तं नी to cause to set; विनाशं नी to destroy; परितोषं नी to gratify, please; शूद्रतां-दासत्वं &c. नी to reduce to the state of a Sudra, slave &c.; साध्यं नी to admit as a witness; दण्डं नी to inflict punishment upon, to punish; अनहत्त्रतों नी to render superfluous; विकयं नी to sell; भरमतां-भरमसात् नी to reduce to ashes &c. -8 To ascertain, investigate, inquire into, settle, decide; छलं निरस्य भूतेन व्यवहारान्नये तृषः Y. 2. 19; एवं शास्त्रेषु भिनेषु बहुधा नीयते किया Mb. -9 To trace, track, find out; एतैर्लिङ्गैनेयेत् सीमाम् Ms. 8. 252, 256; यथा नयत्यस्वक्पातीर्मगस्य मृग्यः पदम् 8. 44; Y. 2. 151. -10 To marry. -11 To exclude from. -12 (Atm.) To instruct, give instruction in; शास्त्र नयते Sk. -Cous. (नाथयति-ते) To cause to lead, carry &c. (with instr. of agent); तेन मां सरस्तीरम-नाययत् K. 38. -Desid. (निनीषति-ते) To wish to carry &c.

नी

नी m. (Used at the end of comp.) A leader, guide; as in प्रामणी, सेनानी, अप्रणी.

नीत p. p. [नी-कर्मणि क] 1 Carried, conducted, led. -2 Gained, obtained. -3 Brought or reduced to -4 Spent, passed away; नीतं जन्म नवीननीर्जयने पीतं मधु स्वेच्छ्या Bhramarāṣṭākam -6 Well-hehaved, correct; see नी. -तम् 1 Wealth -2 Corn, grain.

नीतिः f. 1 Guidance, direction, management. -2 Conduct, manner of conducting oneself, behaviour, course of action. -3 propriety, decorum. -4 Policy, prudence, wisdom, right course; आर्जनं हि कुटिलेषु न नीति: N. 5. 103; R. 13. 69; Ku. 1. 22. -5 A plan, contrivance, scheme; भूयः स्नेह्बिचेष्टितैर्मृगदृशो नीतस्य कोटि पराम् Mal. 6. 3. -6 Politics, political scicence, statesmanship, political wisdom; आत्मोदयः परग्लानिर्द्धयं नीतिरितीयती Si. 2. 30; देण्डो दमयतामस्मि नीतिरस्मि जियीषताम् Bg. 10.38. -7 Righteousness, moral conduct, morality. -8 The science of morality, morals, ethics, moral philosophy; निन्दन्तु नीति-निषुणा यदि वा स्तुवन्तु Bh. 2. 83. ~9 Acquirement, acquisition. -10 Giving, offering, presenting. -11 Relation, support. —Comp. —कुराल,—क्न,—निपुण, —निष्ण, —विद् 🧟 1 one versed in policits, a stateaman, politician. -2 prudent, wise; कि चित्रं यदि राजनीतिकुरालो राजा भवेद्धार्भिकः Udb. –घोष: N. of the car of Brihaspati. –दोष: error of conduct, mistake in policy. - वीजम a germ or source of intrigue; िनिवार्षणं कृतम् Pt. 1. -विद्या 1 political science, political economy. -2 moral science, ethics. -विषय: the sphere of morality or prudent conduct. -व्यतिक्रमः 1 transgression of the rules of moral or political science. -2 error of conduct, mistake in policy. -शतकम् the 100 verses on morality by Bhartrihari. - शास्त्रम् the science of ethics or of politics; morality. -सन्धिः method of policy; सुकृत्यं विष्णुगुप्तस्य मित्राप्तिर्भार्गवस्य च। बृहस्पतेर-विश्वासी नीतिसन्धिक्षिधा स्थितः ॥ Pt. 2. 41.

नीतिमत् a. 1 Skilled in politics. -2 Wise, prudent, sagacious. -3 Moral.

नीयः Ved. 1 Leading, guiding. -2 A guide, leader. -या A way, trick, art. -या, -यम् A mode in music, song.

नेय a. Fit to be carried. -Comp. -अर्थ (क) a. (a word or sentence) having a sense that can be only guessed; प्राम्योऽप्रतीतमन्दिग्धनेयार्थनिहतार्थता S. D.

नीका A channel for irrigation.

नीकार: Sec निकार.

नीकाश a. See निकाश; resembling; आकर्णमुहसितमम्बु विकासिकाशनीकाशमाप समना सितचामरस्य \$i. 5. 35; Ki. 11. 5.

नीक्षणम् Ved. A stick for stirring up and testing boiling rice (पाकपरीक्षासाधन); यत्रीक्षणं मांस्पचन्याः उस्तायाः Rv. 1. 162. 13.

नीच a. [निकृष्टतमी शोभां चिनोति, चि-उ Tv.] 1 Low, short, small, little, dwarfish. -2 Situated below, being in a low position; नार्युच्छ्ति नातिनीचं चैलाजिनकुशोत्तरम् Bg. 6. 11; Ms. 2. 198; Y. 1. 131. -3 Lowered, deep (as a voice). - Low, mean, hase, vile, worst; प्रारम्यते न खबु विध्नभयेन नीचैः Bh. 2. 27; नीचस्य गोचरगतैः सुखमास्यते के: 59; Bv. 1. 48. - 5 Worthless, insignificant. -चः A kind of perfume (चेरक). -चा An excollent cow. - चम् The lowest point of a planet. - Comp. -उक्तिः ∫. a low or vulgar expression. -उच्चवृत्तम an epicycle. -उपगत a. situated low in the sky. -ग a. 1 going downwards, descending (as a river); संयोजयति विद्येव नीचगापि नरं सरित्। समुद्रमिव दुर्धर्षं नृषं भाग्यमतः परम्॥ H. -2 low, base, vile. (-गा) a river. (-गम्) water. -गामिन a, following low courses (said of women). -पृहम् (in astr.) the part of the heavens in which a planet stands at its lower point; e. q. तुला of रिव, वृषभ of सोम, कर्क of मङ्गल, मीन of युध, मकर of गुरु, कन्या of शुक्र, and मेष of शनि; ef, स्वीच्यातु यामित्रमुशन्ति नीचम् Yavanesvara. -भोज्यः onion. -योनिन् a. of low origin, low-born; so नीचजाति, -वज्र:, -अम् a kind of gem. (वैकान्त).

नीचक a. 1 Low, short, dwarfish. -2 Low, soft (as the voice). -3 Base, mean, vile.

नीच (चि) का An excellent cow; (also नीचिकी).

नीचिकिन m. 1 The top of anything. -2 The head of an ox. -3 The owner of a good cow.

नीचकैस् ind. See नीचैस् below.

नीचा ind. Ved. Low, downward.

नीचीर 8 U. 1 To lower (as the voice). -2 To utter without an accent.

नीचीन a. Ved. Being low or below, downwards; (वट:) तस्य स्कन्धेभ्ये। नीचीनाः नदाः Bhag. 5.16.54.

नीचेस् ind. (Often used with the force of an adjective) 1 Low, beneath, below, underneath, down, downward; (opp. उपरि); नीचेंगॅच्छस्युपरि च दशा चक्रनेमिकमेण Me.111. -2 Bowing down humbly, modestly; प्रवेश्य चैनं प्रसमयाया नीचे: R. 5. 62. -3 Gently, softly; नीचेंगंद्रयित Me. 44. -4 In a low tone, with a low or depressed tone; नीचे: शंस हृद्दि स्थितो ननु स माणेश्वर: श्रोध्यित Amaru. 70; नीचेरनुदात्तः P. I. 2. 30. -6 Short, small, dwarfish; तथापि नीचेविंनयाददृश्यत R. 3. 34. -m. N. of a mountain; नीचेराख्यं गिरिमधिवसेस्तत्र विश्रामहेतोः Me. 25. -Comp. -गातः f. slow pace. -मुख a. with downcast countenance.

नीडः, -डम् [नितरां मिलन्ति खगा अत्र नि-इल्-क लस्य डः Tv.] 1 A bird's nest; अंसन्यापि शकुन्तनीडिनिचितम् S. 7. 11; नीडारम्भेर्गृहबलिभुजामाञ्जल्यामचैत्याः Me. -2 A bed, couch. -3 A lair, den. -4 The interior or a seat of a carriage; एकररम्येकदमनमेकनीडं दिक्बरम् Bhag. 4. 26. 2. -5 A place in general, a bode, resting place. -Comp. -उद्भवः, -जः a bird.

नील

नीडकः 1 A bird. -2 A nest.

नीध्रम् (-ब्रम्) [नितरां ध्रियते य मूर्जाव॰ क दीर्घः Tv.] 1 The edge of the thatch or roof; वलीकनीध्रे पटलप्रान्तेऽय पटलं छदिः Ak.; गृहाणि नीध्रीरिव यत्र रेजुः Si. 3. 49. -2 A wood. -3 The circumference of a wheel. -4 The moon. -5 The asterism रेवति.

नीप a. Situated low, deep. -प: 1 The foot of a mountain. -2 A kind of कदम्ब (said to blossom in the rainy season; Adina Cordifolia Hook). The troe is known as हेड्ड or हेडकदम्ब in Marathi. It is the same as हरिद्रकदम्ब or हरिद्रक. The wood of the tree is yellow and is still found employed in old buildings. नीप: प्रदी-पायने Mk. 5. 14; सीमन्ते च त्वदुपगमजं यत्र नीपं वधूनाम् Me. 67; नवनीपाष्कुरनन्दनीयरोभा Bhar. Ch. -3 A species of Asoka; a kind of plant (Mar. दुपारी); कदम्बेतसनल्लीपवञ्जलकेतिम् (पयः) Bhag. 8. 2. 17. -4 N. of a family of kings; नीपान्वयः पाधिव एव यज्वा R. 6. 46. -पम् The flower of the Kadanıba tree; नीपं दृष्ट्वा हरितकिपयो कसरैर धंस्टै: Me. 21; R. 19. 37.

नीरम् [Uṇ. 2.13] 1 Water; नीरात्रिमंळते। जिनः Bv. 1.63. ~2 Juice, liquor. —Comp. —चर a. Loitering in water, aquatic; नीरे नीरचरे: समं स भगवात्रिद्राति नारायणः Bv. —ज a. aquatic. (—जः) 1 an otter. —2 a kind of grass (उशीर). (—जम्) 1 a lotus; असि यद्यपि सर्वत्र नीरं नीरजमण्डितम् Udb. —2 a pearl. —दः a cloud; धारध्वनिभरलं ते नीरद मे मासिको गर्भः Bv. 1.61; Si. 4.52. नवीननीरदश्यामं रामं राजीवळोचनम् Rāmakavacha. —धरः a cloud; नवनील्नीरघरधीरगर्जितक्षणे U. 6.17. —धिः, —निधिः the ocean. —प्रियः a kind of reed. —रहम् a lotus.

नीरक्की f. Turmerie; नीरक्षीछणवदनी गांयगानीस्मङ्गलः Ganesa P. 2. 336.

नीराज (निस्-राज्) Caus. 1 To cause to shine, illuminate, make brilliant, adorn, irradiate; दिञ्यास्तरफुर-दुप्रदीथितिशिखानीराजितज्यं धनुः U. 6. 18; नीराजयन्ति भूगालाः पादपीठान्तभृतलम् Prab. 2; Si. 17. 17; N. 11. 96; प्रत्यप्रज्वालितैः पतक्रमणिभः नीराजिता भानवः A. R. 2. 10. —2 To perform the ceremony called नीराजन (q. v. below) over a person or thing (wave lights before one as a mark of respect or by way of worship); नानाथोधसमाकीणौ नीराजितहयद्विपः Kām. 4. 66.

नीराजनम्, ना 1 Instration of arms, a kind of military and religious ceremony performed by kings or generals of armies in the month of Asvina before they took the field; (it was, so to say, a general purification of the king's Purohita, the minsters, and all the various component parts of the army, together with the arms and implements of war, by means of sacred Mantras); तसी सम्यम् हुतो बह्विजिनीराजनाविधी R. 1.25; 17.12; चके स चक्रनियचक्कमणच्छलेन नीराजना जनयतां निजनान्थवानाम् N. I. 144. -2 Waving lights before an idol as an act of adoration; नीराजनाभिः सुभगः सुभुवः सममावयन

Siva B. 6.62; तुरक्रमस्येव रणे निश्ते नीराजनाकौतुकमङ्गलानि Pratijna 1.12.

नीराजित a. Shone upon, illuminated; समुन्भीलश्रीला-म्युजनिकरनीराजितरुचाम् Laksmilahari Strotra. 1.

ਜੀਲ a. (ਨਾਂ −ਨੀਂ f.; the former in relation to clothes &c., the latter in relation to animals, plants &c.) 1 Blue, dark-blue; नीलिक्षमः अयति शिखरं नूतनस्तीयवाहः U. 1. 33. -2 Dyed with indigo. -₹: 1 The dark-blue or black colour. -2 Sapphire. -3 The Indian fig-tree. -4 N. of a monkey-chief in the army of Rama. -5 'The blue mountain', N. of one of the principal ranges of mountains. -6 A kind of bird, the blue Mainā. -7 An ox of a dark-blue colour. -8 One of the nine treasures of Kubera; see नवनिधि. -9 A mark. -10 An auspicious sound or proclamation. - जा 1 The indigo plant. -2 A Ragini. - d f. (du.) 1 The two arteries in front of the neck. -2 A black and blue mark on the skin; (for other senses see नीजी.) –सम् 1 Black-salt. -2 Blue vitriol. -8 Antimony. -4 Poison. -6 Indigo, indigo dye. -6 Darkness. -Comp. - সহা: a goose. - সহ: the Sarasa bird. -अञ्जनम् 1 antimony. -2 blue vitriol. –अञ्जना, –अञ्जला lightning. –अञ्जम् , –अम्बुजम् , –अम्बु-जन्मन् n. the blue lotus. -अभ्रः a dark-cloud. -अभ्वर a. dressed in dark-blue clothes. (-₹3) 1 a demon, goblin. -2 the planet Saturn. -3 an epithet of Balarama. -সহण: early dawn, the first dawn of day. -সহমৰ্ m. a sapphire. -उत्पलम् a blue lotus; ध्रुवं स नीलोत्पलपत्रधारया समिल्रतां छेत्तुमृषिव्यवस्यति S. 1. 18. -उपलः the blue stone, lapis lazuli. -कण्ठः 1 a peackock; केकाभिर्नीलकण्ठस्तिर-यति वचनम् Mal. 9. 30; Me. 81; कस्तवं, शूली, मृगय भिषजं, नीलकण्ठः प्रियेऽहम् Subhäs. -2 an epithet of Siva. -3 a kind of gallinule. -4 a blue-necked jay. -8 a wag-tail —6 a sparrow. −7 a bee. (−उम्) a radish. अस = रहाक्ष q. v. -केशी the indigo plant. -प्रीवः an epithet of Siva. -छद: 1 the date-tree. -2 an epithet of Garuda. -जम् blue steel. -जा N. of the river Vitasta. -तरुः the cocoanut tree. - বান্ত:, - খ্ৰস: the Tamala tree. -पङ्कः, -पङ्ग् darkness. -पटलम् 1 a dark mass, a black coating or covering. -2 a dark film over the eye of a blind man; Pt. 5. - 47: the pomegranate tree. (-त्रम्), -पश्मम् the blue water-lily. -पिच्छः a falcon. -पिट: a collection of annals and royal edicts; Buddh. -पुरिपका 1 the indigo plant. -2 linseed. -फला the egg-plant (Mar. नांगे). -भः 1 the moon. -2 a cloud. -3 a bee. -मणि:, -रत्नम् 1 the sapphire; नेपध्योचित-नीटरलम् Gīt. 5; Bv. 2. 42. -2 an epithet of Krisna; also नीलमाधवः. -मीलिकः a fire-fly. -सृत्तिका 1 iron pyrites. -2 black earth. - This; f. a line of darkness, dark mass, thick darkness; निशासशाङ्कक्षतनीलराजयः Rs. 1. 2. -लोहित a. dark-blue, purple. (-तः) 1 a purple colour. -2 an epithet of Siva; ममापि च क्षपयतु नीललोहितः पुनर्भवं परिगतशक्तिरात्मभूः \$. 7.35; Ku. 2.57. -वणे a. darkblue, bluish. (-र्णम्) a radish. -वसन,-वासस् a. dressed in dark-blue clothes; see नीलाम्बर. -वसनः the planet Saturn. -वृन्तकम् cotton. -स्नेहः (= दढस्तेहः) Intense lovo. (नीलो नीलीरागः तसहसः होहः। नीलीरागः स्थिरप्रेमा इति यादनः) गृहं विकयकालेऽपि नीलक्षेहेन रक्षति Charndatta 3. 12.

नीलकम् 1 Black salt. -2 Blue steel. -3 Blue vitriol. -कः 1 A dark-coloured horse. -2 (In alg.) The third unknown quantity (corresponding to z of European Algebra).

नील(ला)क्यु: 1 A kind of insect. -2 An insect in general. -3 A kind of fly. -4 A jackal. -5 A large (black) bee. -6 A flower.

नीलित Den. P. 1 To be of a dark-blue colour. -2 To dye blue.

नीलिका 1 The indigo plant. -2 Moss (दोवाल); अपां तु नीलिकां विद्यात् Mb. 12. 283. 52. See नीला also.

नीलिनी, नीलिमन् m. Blue colour, darkness, blueness; प्रारम्भेऽपि त्रियामा तहणयति निजं नीलिमानं वनेषु Mal. 5.6; कजल-मिलिनिवोचनत्रम्थन्दिरचितनौलिमरूपम् Git.

नीली (-लिः) 1 The indigo plant; तत्र नीलीरसपरिपूर्ण महाभाण्डमासीत् Pt. 1; एको ग्रहस्तु मीनानां नीलीमदापयोर्थथा Pt. 1. 260; Ms. 10. 89. -2 A species of blue fly. -3 A kind of disease. -Comp. -राग a. firm in attachment. (-गः) 1 affection as unchangeable as the colour of indigo, unalterable or unswerving attachment; नीलिरागो दृढप्रेमा Yadava (see also नीलस्नेहः); न चातिशोभते यन्नापीति प्रम मनोगतम्। तन्नीलीरागमाख्यान्ति यथा श्रीरामसीतयोः॥ S. D. -2 a firm and constant friend. -संधानम् fermentation of indigo. अभण्डम् an indigo vat.

नीव् 1 P. to grow fat.

नीवः A species of tree.

*flat: [Un. 3. 1.] 1 Trade, traffic. -2 A trader.
-3 A religious mendicant. -4 A place fit for the site of a house. -8 A dwelling, residence. -6 Mud. - रम्
Water.

नीवाकः 1 Increased demand for grain in times of dearth. -2 Famine, scarcity.

नीवार: Rice growing wild or without cultivation; नीवारा: गुकगर्भकोटरमुखम्रष्टास्तरुणामधः ई. 1. 14; R. 1. 50; 5. 9, 15; (also नीवारक).

नीवि:, -बी f. [निल्यवित निवीयते वा निल्ये-इन्; cf. Un. 4, 135] 1 A cloth worn round a woman's waist, or more properly the ends of the cloth tied into a knot in front, the knot of the wearing garment; प्रस्थानिभां न बबन्ध नीविम् R. 7. 9; नीविबन्धोन्स्यसनम् Mal. 2. 5; Ku. 1. 38; नीवि प्रति प्रणिहिते तु करे प्रियण K. P. 4; Me. 70; Si. 10. 64. -2 The outer tie of a packet in which the offerings of a Sūdra at funeral obsequies are presented. -3 Capi-

tal; principal, stock; नीवीमबिलिखतः द्विगुणः (दण्डः) Kau. A 2. 7; शेषमायव्यक्षे नीवी च Kau A. 2. 6. –4 A stake, wager. –8 Prison; नीवी स्याद्वन्धनागारे धने स्नीवस्त्रबन्धने Nm.

नीवृत् त. Any inhabited country, realm, kingdom; आचक्रमुर्निजामस्य नीवृतं कृतविक्रमाः Siva B. 4. 28.......जेतुं कर्णाटनीवृतम् Siva B. 9. 33; N. 2. 40.

नीव See नीध.

नीशारः [नि-शॄ घम् दीर्घः] 1 A warm cloth, a blanket. -2 A mosquito-curtain. -3 An outer tent or screen.

नीहार: [नि-इ कर्मणि पश् दोर्घ:] 1 Fog, mist; नीहारममे दिनपूर्वभागः R. 7.60; Y. l. 150; Ms. 4.113; नीहारभूमार्कानला-निलानाम Yogagrantha. -2 Hoar-frost, heavy dew. -3 Evacuation. -Comp. -कर: the moon.

मुंबत. f A particle having an interrogative force and implying some 'doubt', or 'uncertainty'; स्वप्ने उ साया न मतिश्रमी उ S. 6. 10; अस्तरीलगहनं नु विवस्तानाविवेश जलिं नु महीं नु Ki. 9. 7; 5. 1; 8 53, 9. 15, 54; 13. 4; Ku. 1. 46; क्षालितं नु श्रमितं नु वधूनां श्रावितं नु हृदयं मधुवारै: Si. 10. 14; S. 2. 10. -2 It is very often compounded with the interrogative pronoun and its derivatives in the sense of 'possibly', 'indeed'; कि न्वतस्यातिकमन्यदितोऽ थना Mal. 1. 17; एतावत् ३ इत्येतावद्यीति Bri. Up. 2. 1. 14; कथं नु गुणवहिन्देयं कलत्रम् Dk.; see किनु also. -8 Ved. Now, even now. -4 Now therefore, now then, therefore. -6 Like, as. -6 Quickly. -7 From this time forward. also (नू) Ved. Alone; नू मती दयते सनिष्यन् Rv. 7. 100. 1.

मु I. 2P. (नौति, प्रणौति; तुत; caus. नावसति; desid. तुनुषति)
1 To praise, extol, commend; सरस्वती तन्मिश्चनं तुनाव
Ku. 7. 90; Bk. 14. 112; see नू. -2 To roar, cry. -3
To sound, shout. -II. 1 A. (नवते) To go. -Caus. To cause to be drawn into the nose; Charaka.

नु (नू) त p. p. Praised, extolled &c.

3: f. Praise. -m. 1 A weapon. -2 Time.

जातिः f. 1 Praise, eulogium, panegyrie; परगुणतुतिभिः (v.l.) स्वान् गुणान् ख्यापयन्तः Bh. 2, 69. -2 Worship, reverence.

नुड़ 6 P. (नुडति) To hurt, kill.

चुद् 6 U. (चदित-ते, तृत्त or तृत्त, प्रणुदति) 1 To push, push or drive on, impel, propel; मन्दं मन्दं तुदित पवनशात्रक्तो थया त्वाम् Me. 9; U. 5. 1. -2 To prompt, incite, urge on; रथचरणसमाह्मस्तावदीत्मुक्यमुना Si. 11. 26; Ku. 6. 65. -3 To remove, drive away, cast away, dispel; अदस्त्वया तृशमतुत्तमं तमः Si. 1. 27; केयूर्वन्धोत्म्यृत्तसितिन्तिद R. 6. 68; 8. 40; 16. 85; Ki. 3. 33.; 5. 28. -4 To throw, cast, send-5 Ved. To raise, lift up. -Caus. 1 To remove, drive away. -2 To prompt, incite, push on or urge forward. -With जप to drive away, remove; Si. 4. 61. प्र to dispel, drive off, remove; नयनप्रसर्प्रभूत्रमिव वारिस्द्रम् Si. 9. 71.

नुस (घ) p. p. 1 Pushed, driven onward, propelled &c. -2 Driven away, dispelled; प्रमुनं सर्वतो दिश्स्यः सिंहनुत्रा मृगा इव Ram. 7. 27. 34. -8 Despatched, sent, ordered.

नुत्तिः f. Driving away, removing.

जुद a. (At the end of comp.) Pushing, impelling, driving away.

नू 6 P. (नुवति) To praise &c.; see नु.

नृतन, नृतन त. [नव एव स्वार्थे तनप् तरादेशश्व] 1 New; नृतनो राजा समाज्ञापयित U.1.; R. 8.15; नृतनजलधरहचये Bhāṣā P.; सालावृत्राणं लीणां च स्वैरिणीनां सुरिद्रेषः। सच्यान्याहुर-निसानि नृत्नं वृत्नं विचिन्वताम् ॥ Bhāg. 8.9.10. -2 Fresh, young. -3 Present. -4 Instantaneous. -6 Recent, modern. -6 Curious, strange. -नम् Youth, juvenility.-Comp. -चयस् (नृत्नवयस्) in the bloom of youth, in the spring of life.

नृतनयति Den. P. To make new, renew.

नुदः A kind of mulberry tree (Mar. पारसा पिंपळ).

नूनम् ind. Certainly, assuredly, surely, verily, indoed; अद्यापि नृतं हरकोपविहस्तिय उनल्योर्व इवाम्बुराशी ई. 3. 3; Me. 9, 18, 46; Bb. 1. 11; Ku. I. 12; 5. 75; R. 1. 29. -2 Most probably, in all probability; नृतं त्वया परिभवं च वतं च घोरम् (अवाप्य) U. 4. 23. -3 Ved. Now, iust now, just. -4 Immediately. -5 In future. -6 Now then, therefore. -Comp. -भावः probability. -भावात् ind. probably; नृतभावानु पश्यामि प्रत्यादेशमिवात्मनः Mh. 3. 2. 12 (v. 1.).

नृपुर, -रम् An anklet, ornament for the feet; न हि चृहामणिः पादे नृपुरं मूर्प्ति धार्यते H. 2. 71; गृहा नृपुरशन्दमात्रमि मे कान्ता भुतो पातयेश V. 3. 15.

न् [नी-ऋन् डिच्च; cf. Up. 2. 101] (Nom. sing. ना, gen. pl. नुणाम or नुणाम्) 1 A man, a person whether male or female; Ms. 3. 81; 4. 61; 7. 61; नृत् प्रशंसत्यजस्य यो घण्टाताडोरुणोदये 10. 33. -2 Mankind. -3 A piece at chess. - 4 The pin of a sun-dial. - 5 A masculine word; संधिनो विप्रहो यानम् Ak. -8 A leader. -Comp. -आस्थि-मालिन m. an epithet of Siva. -कपालम् man's skull. -कलेवरः a dead human body. -कारः manly deed, heroism. -केसरिन m. 'man-lion', Vispu in his Narasimha incarnation; cf. नर्रासह. चक्कस् a. Ved. 1 seeing or observing men. -2 leading or guiding men; अस्तभ्नात् सिन्धुमर्णवं नृजक्षाः $\mathbf{R}\mathbf{v}$. 3. 53. 9. (-m) 1 a god. -2 a demon, goblin. -जग्ध a. a man-eater;...... नुजाकी माल्यधारयः Bk. 5. 38. -जलम् human urine. -दुर्गः a fort protected by army on all sides; Ms. 7. 70. -देवः a king. -धर्मन् m. an epithet of Kubera. -नमन a. to be saluted by men (as gods). -पः [नृत्पाति रक्षति, पा-क] a ruler of men, king, sovereign; चतुर्योजनपर्यन्तमधिकारो नृपस्य च Brav. P. (श्रीकृष्णजनमञ्जदे). अंशः 1 royal portion of revenue, i. c. a sixth, eighth &c. part of

सं. इं. को.... ११८

grain; काले नृपांशं विहितं ददिस: Bk. 2.14. -2 a prince. अङ्गनम् (णम्) a royal court. ^oअध्वरः N. of a sacrifice (Rajasuya) performed by an emperor or lord paramount, in which all the offices are performed by tributary princes. आत्मजः a prince, crown-prince. आमोरम्, भानम् music played at the royal meals. आमयः consumption. ज्ञासनम् 'royal-seat', a throne, the chair of state. TEH a royal palace. 34: N. of some trees (Mar. नाहवा, रांजणी). नीतिः f. politics, royal policy, state-craft; वेश्याङ्गनेव नृपनीतिरनेकरूपा Bh. 2. 47. अप्रयः the mango tree. ^oलक्ष्मन् n., लिक्सम् a royal symbol, an emblem of royalty, any one of the royal insignia; particularly, the white umbrella. ेलिइधर a. 1 assuming the insignia of royalty. -2 assuming the royal insignia (as a disguise), oaza: 1 the friend or favourite of a king. -2 a kind of mango. (-भा) a queen. °शासनम् a royal grant or edict. पंत्रय a. seeking the protection of a king. मुता the musk-rat. समम्, सभा an assombly of kings. -पः, -पातः, -पालः 1 a king; जाताभिषद्गो हपतिः R. 2. 30; विद्रावं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन Subhās. -2 N. of Kubera. -3 Ksatriya. ⁰पथ: a royal or main road. ⁰संश्रय: 1 royal support; नृपसंश्रयमिष्यते जनैः Pt. -2 service of princes. -पदाः 1 a beast in the form of a man, a brute of a man; वचस्तस्याकर्ण्यं अवणसुभगं पण्डितपतेरधुन्वन् मूर्धानं नृपशुरथवायं पशुपतिः Bv. 4. 38. -2 a man serving as a sacrificial victim. -पाय्यम् a large edifice, hall. -पीतिः f. Ved. protection of men. - मिथुनम् the sign Gemini (twins) of the zodiac. - मेध a human sacrifice. -यहः 'the sacrifice to be offered to men', hospitality, reception of guests (one of the five daily Yajnas; see প্ৰথম). -युग्मम् = तृमिथुन q. v. -लोकः the world of mortals, the earth. -वराह: Vispu in the boar-incarnation. -वाहन: an epithet of Kubera. -वाह्यम् a palanquiu. -वेप्टनः N. of Siva. -रांस a. A vile and cruel man; इतरेषु तु शिष्टेषु नृशंसानृतवादिनम् Ms. –शृख्नाम् 'man's horn'; i. e. an impossibility. -सदनम् (नृषदनम्) the hall of sacrifice. -सद (घद) m. the Supreme Being. -f. intellect (बुद्धि); सुरेतसोदः पुनराविश्य चष्टे हंसं गृधाणं नृषदि गिराभिमः Bhag. 5. 8. 14; -a. sitting or dwelling among men. 一代底:, -हरि: 1'a lion-like man' a chief among men, an eminent or distinguished man. -2 Visnu in his fourth incarnation; अस्त्राण्यमोघमहिमानि निरूपितानि नो परपृशुर्नृहरिदास-मिनासुराणि Bhag. 1. 15. 16; cf. नरसिंह. -3 a particular mode of sexual enjoyment. वित्रेशी fourteenth day of the bright half of Vaisākha. बादशी the twelfth day of the light half of Phālguna. अराजम् N. of an उपप्रताण. -सेनम्, -सेना an army of men. -सोमः an illustrious man, great man; सोमोद्भवाया सरितो नृसोमः R. 5. 59.

नृता, —त्वम् Manliness.

नुमण a. Making happy; Bhag. 4. 8. 46. -मण: An epithet of Krisna. -मणम् Ved. 1 Manhood, strength. -2 Courage. -3 Wealth.

नेत्रम्

বৰৰ ind. Ved. 1 Manly, powerfully. -2 Excessively, plentifully.

नुगः A son of Manu Vaivasvata, who, it is said, was cursed by a Brahmana to be a lizard.

चृत् 4 P. (नृत्यित, प्रणृत्यित, चृत्त) 1 To dance, move about; नृत्यित युवितिजनेन समं साखि Git. 1; लोलोमी पयसि महोत्पलं ननर्त Si. 8. 23; Bk. 3. 43. -2 To act on the stage. -3 To gesticulate, play. -Caus. (नर्तयित-ते) 1 To cause to dance; त्वमारी मोघारो किमपरमतो नर्तयिस माम् Bh. 3. 6; तालै: शिञ्जावलयसभौनिर्तितः कान्तया मे Me. 81; U. 3. 19. -2 To cause to move. -With आ (caus.) 1 to cause to dance. -2 to cause to dance or move quickly, shake; मशद्भरानिर्तितक्तमाले R. 5. 42; मा मा मुख शर्रेति केपवचनेरानिर्तित्रक्रता Amaru. 36; Rs. 3. 10. प्र to dance &c. प्रति to ridicule hy dancing in return.

रत् /. Ved. Dancing.

नृतिः f. 1 Dancing, dance. -2 Solemn appearance, show.

नुतः Ved. 1 A dancer, an actor. -2 The earth. -8 A worm. -4 Length.

नृत् a. Destroying or injuring men.

नुत्तम्, -नृत्यम् Dancing, acting, a dance, pantomime, gesticulation; नृतादस्याः स्थितमतितरां कान्तम् M. 2. 7; नृत्यं मथूरा विजद्धः R. 14. 69; Me. 34, 36; R. 3. 19.—Comp.—प्रियः 1 an epithet of Siva.—2 a peacock.—शाला a dancing hall.—शास्त्रम् the science or art of dancing.—स्थानम् a stage, dancing room.—हस्तः the position of the hands in dancing.

नृप, नृपति, नृपाल और. See under है.

नुशंस a. [तृत् शंसित हिंसित शंस्-अण्] 1 Wicked, malicious, cruel, mischievous, base; किमिदानी नृशंसेन चारित्रमिष दूषितम् Mk. 3. 25; Ms. 3. 41; Y. 1. 164. -2 Ved. To be praised by men. -सम् a wicked, vile act; विचित्रवीर्यस्य सुतः सपुत्रः कृत्वा नृशंसं बत पश्यति सम् Mb. 3. 119. 12.

नृशंसनम् Cruelty; Ve. 3.

नृशंसितम् Seo नृशंसम्; वर्तेत योऽत्यन्तन्तश्रंसितेन Bhāg. 10. 2. 22.

नृशंस a. Wicked, malicious. -स्यम् Maliciousness, wickedness.

₹ 9 P. 1 To bring to. -2 To lead.

नेजकः A washerman.

नेजनम् 1 Washing, cleansing. -2 Washing place; राश्यः प्रत्यदस्यन्त वाससां नेजनेध्यित Mb. 7. 187. 13.

नेत्, -द् ind. Lest, otherwise; नेत् पाप्तानं मृत्युमन्ववायानीति Bri. Up. 1. 2. 10.

नेती The drawing of a thread through the nose and mouth. -Comp. -यांगः N. of a kind of इडयोग.

नेतृ m. [नी-तृच्] 1 One who leads or guides, a leader, conductor, manager, guide (of elephants, animals &c.); न दिना नायकं सेना सुहूर्तमिष तिष्ठति । आह्वेच्वाह्वश्रेष्ठ नेतृहीनेव नीर्जले ॥ Mb. 7. 5. 8; आसन्नोषधयो नेतृर्वक्तमस्नेह्दािषकाः R. 4. 75; 14. 22; 16. 30; Me. 71; नेताश्वस्य सुष्नं सुष्नस्य वा Sk. Mu. 7. 14. -2 A director, preceptor; नेता यस्य बृहस्पतिः Bh. 2. 88. -3 A chief, master, head. -4 An inflictor (as of punishment); प्रजास्तत्र न सुहान्ति नेता चेत् साधु पश्यित Ms. 7. 25. -5 An owner. -6 The horo of a drama. -7 The numeral 'two'. -8 N. of Vispu.

नेत्रत्यम् The office or husiness of a leader; leading. नेत्री 1 A river. -2 A female leader. -3 An epithet of Laksmi. -4 An artery, a vein.

ने त्रम् [नयति नीयते वा अनेन नी-धून्] 1 Leading, conducting, directing; कर्मणा दैवनेत्रेण जन्तुदेहीपपत्तये Bhag. 3.31.1. -2 The eye; श्रायेण गृहिणीनेत्राः कत्यार्थेषु कुटुम्बिनः Ku. 6. 85; 2. 29, 30; 7. 13. -3 The string of a churning-stick; मन्थानं मन्दरं कृत्वा तथा नेत्रं च वासुकिम् Mb. 1, 18.13; Bhag. 8. 6. 22. - Woven silk, a fine silken garment; नेन्न-क्रमेणोपररोध स्थम् R. 7. 39 (where some commentators take নীমন in its ordinary sense of the 'eye'). -8 The root of a tree. -8 An enema pipe. -7 A earriage, conveyance in general. -8 The number 'two'. -9 A leader; स्योंदये सज्जय के नु पूर्व युयुत्सवो हृष्यमाणा इवासन् । मामका वा भीष्मनेत्राः समीपे पाष्टवा वा भीमनेत्रास्तदानीम् ॥ МЬ. 6. 20. 1. -10 A constellation, star (said to be m. only in these two senses). -11 A river; Nm. -12 A kind of vein; Nm. -13 A bug; Nm. -14 A bark of a tree; Nm. -Comp. -अञ्जनम् a collyrium for the eyes; S. Til. 7. -अतिथि a. One who has become visible. -अन्तः the outer corner of the eye. -अम्बु, -अम्मस् n. tears. -आंभेष्यन्दः running of the eyes, a kind of eye-disease -आरि: Euphorbia Antiquorum (Mar. निवर्डुग, शेर). -आमयः ophthalmia. -उत्सवः any pleasing or beautiful object. -उपमम् the almond fruit. -ओपधम् 1 collyrium -2 green sulphate of iron (Mar. हिराकस). -कामेणम् a spell for the eyes; Vikr. -कनीनिका the pupil of the eye. -कुट:, -टम् a front apartment, a side-hall, a corner tower; प्रधानावासनेत्रस्थनेत्रकृटह्यं न्यसेन् Kamikagama 35, 75. -कोष: 1 the eye-ball. -2 the bud of a flower. न्गोचर a. within the range of sight, perceptible, visible. -चपल a. restless with the eyes, winking; न नेत्रचपलोऽनृजुः Ms. 4. 177. 🗕 छदः the eyelid. 🗕 जम्, -जलम्, -वारि n. tears. -निसन् a. kissing or touching the eye (sleep). -पत्रम् the eye-brows. -पर्यन्त a. as far as the eye, up to the eye. $(-\pi)$ the outer corner of the eye. - TIN: inflammation of the eye; Susr. -पिण्डः 1 the eye-ball. -2 a cat. -बन्धः hood-winking, playing at hide-and-seek; Bhag. -भवः, -मलम् the mucus of the eyes. - Hu a. stealing or captivating the eye. -योनि: 1 an epithet of Indra (who had on his body a thousand marks resembling the female organ

नैगम्

inflicted by the curse of Gautama). -2 the moon.
-रञ्जनम् a collyrium. -रोमन् a. the eyelash. -वस्तिः a.,
f. a clyster-pipe with a bag. -वस्तम् a veil over the
eye, the eyelid. -विष् f. excretion of the eyes. -विष a.
having poison in the eyes (the Brāhmaṇa); Mb. 2.
-रतम्मः rigidity of the eyes.

नेत्रिकम् 1 A pipe. -2 A ladle.

नेत्री See under नेतृ.

नेइय a. Good or wholesome for the eyes.

नेद 1 P. (नेदित) 1 To go. -2 To censure. -3 To bring near.

नेदिष्ठ a. Nearest, next, very near (superl. of अन्तिक q. v.); नमो नेदिशय Mahimna. 29.

नेदीयस् a. (सी f.) Nearer, very near (compar. of अन्तिक q. v.); नेदीयसि प्रियतमे Bv. 2.6; नेदीयसी भूता Mal. I. 'drawing near, approaching'; Si. 8.48.

नेदीयोमरण a. One whose death is imminent; तमय प्रथितास्वास्थ्यं नेदीयोमरणं विषक् Raj. T. 4. 31.

नेदिवस् a. Sounding, making noise; ततोऽन्तरिक्षे निनदो महानभृदिवौकसामप्सरसां च नेदुषाम् Mb. 9, 57, 68. (com. नेदुषां नादं कृतवतीनाम्).

नेपः A family-priest. -पम् Water.

नेपथ्यम् 1 Docoration, an ornament. -2 Dress, apparel, costume, attiro; उदारनेपथ्यमृत् R. 6.6; राजेन्द्रनेपथ्य-विश्वानशोभा 14.9; उउउवलंगपथ्यविर्चना Mal. 1; Ku. 7.7; V. 5; व पथ्यं नेपथ्यं बहुत्रमनशोस्मविष्ये S. D. -3 Particularly, the costume of an actor; विरलनेपथ्ययोः पात्रयोः प्रवेशोऽस्तु M. 1. -4 The tiring-room, the space where the actors attire themselves (which is always behind the curtain), the postscenium; नेपथ्यं behind the sceno'. -Comp. -गृहम् a. toilet-room. -प्रयोगः the art of toilet-making; one of the 64 kalas. -विधानम् arrangements of the tiring-room; यदि नेपथ्यविधानमवस्तिन् S. 1.

नेपालः N. of a country in the north of India. -लाः (pl.) The people of this country. -लम् Copper. -ली 1 The wild date tree or its fruit. -2 Red arsenic. -Comp. -ता, -ताता red arsenic; नेपालनामरियशङ्खरसाञ्जानि Susr. -मूलकम् a radish.

नेपालकम् Copper.

नेपालिका Red arsenic.

नेम a. (Nom. pl. नेम-नेमाः) 1 Half. नमः 1 A part. -2 A period, time, season. -3 A boundary, limit. -3 An enclosure, fence. -5 The foundation of a wall. -6 Frand, deceit. -7 Evening. -8 A hole, ditch. -9 A root. -10 Acting, dancing. -11 Upper part. -12 Ved. Food. -Comp. -धित a. Ved. divided; निदन्मतों नेमिश्रता चिक्तिन Rv. 1. 72. 4 (see com.). -धितिः f. Ved. 1 battle, conflict. -2 dividing into two.

निमः, नि f. 4 The circumference, ring or felly of a wheel; उपोडशब्दा न रथाङ्गनेमयः S. 7. 10; चक्रनेमिकमेण Me. 111; R. 1. 17, 39. —2 Edge, rim; भुजान कुठारेण कठोरनेमिना चिन्छेद रामः प्रसभं लहेरिव Bh&g. 9. 15. 34. —3 A windlass. —4 A circumference (in general); उद्धिनेमि R. 9. 10. —5 A thunderbolt. —6 The earth. —िमः The tree विनिश. —Comp. —तुम्बारम् The felly and nave; शोभनमस्य चक्रस्य निमित्रम्बारम् SB. on MS. 1. 4. 20. —शृति a following the course of, acting like, the outer rims of the wheel; न ब्यतीयुः प्रजास्तस्य नियन्तुनिमृत्तायः R. 1. 17.

नेय a. 1 To be led, managed, guided, governed. -2 Fit to be taught; Mb. 5. 74. 4 (com. अनेय: शिक्षथितु-मयोग्य:). -3 To be spent or passed (as time).

नेयधी a. Of manageable or tractable character; Raj. T.

नेषु 1 A. (नेषते) To go, move.

नेष्टः A clod of earth; यथा महार्णवे क्षिप्तः क्षिप्रं नेष्ट्रविनश्यित (v.l. for लेष्टः) Mb. 13. 22. 11.

नेष्ट्र m. One of the chief officiating priests at a Soma sacrifice (whose number is 16).

नैःश्रेयस a. (-सी f.), नैःश्रेयसिक a. (-की f.) Leading to happiness or final beatitude.

नैःस्वम्, नैःस्व्यम् Destitution, poverty, indigence.

नैक a. (न-एक) 1 Not one or alone (mostly in comp.); नैको मुनिर्यस्य वचः प्रमाणम्. -2 Various, manifold; नैकर।गरफुरितमणिरुचः Mu. 3. 19. See under न. आत्मन् का., व्हाः, युगः epithets of the Supreme Being. -कः An epithet of Visnu. -Comp. -कोटिसारः a millionaire, one possessing crores of rupees (Mar. कोव्यधारा). -चर a. living in society, gregarious; नैकचर एकचरो वा भक्षयति Bhag. 5. 8. 18. -भावाश्रय a. fickle, changeable. -भेद् a. manifold, various. See under न also.

नैकथा ind. In various ways, variously.

नैकरास् ind. 1 In great numbers. -2 Repeatedly, often, frequently.

नैकटिक a. (-की f.) Adjacent, near, contiguous. -कः An ascetic or Bhiksu; (vide commentary 'प्रामस्यान्तिके कोशमानं त्यक्तवा यतयो भिक्षवो ये निवसन्ति ते नैकटिकाः on पर्वद्वलान् महात्रद्वीराट नैकटिकाश्रमान् Bk. 4.12.)

नैकट्य Proximity, neighbourhood.

नैक्षेयः A demon, Rākṣasa.

नैकृतिक a. (-की f.) 1 Dishonest, false (or perhaps eruel); अधोदृष्टिनैकृतिकः स्वार्थसाधनतत्परः Ms. 4. 196; Bg. 18. 28. -2 Low, vile, wicked; Rām. 4. 17. 43. -3 Morose.

नैगम a. (-मी f.) [निगम्-अण्] Relating to or occurring in the Veda or holy writings; as in ेकान्डम्. जपन् वे नैगमान् मन्त्रांस्तस्थी पर्वतराज्ञित Ram. 7. 34. 18. +मः 1 An

interpretor of the Vedas or sacred writings; ब्राह्मणा नैगमास्तत्र परिवार्थोपतिस्थरे Mb. 16.7.8; गोचया नैगमकरेत् Bhāg. 11.18.29; इति नैगमाः -2 An Upanişad q. v. -3 A means, an expedient; तेषां प्रतिविधातार्थं प्रवस्थाम्यय नैगमम् Mb. 12.100.4.—4 Prudent conduct.—6 A citizen, towns-man.—6 A trader, merchant; धाराहारीप-वयनपरा नैगमाः सानुमन्तः V.4.4.—7 A name given to a collection of 278 Vedic words, commented on by Yāska.—Comp.—काण्डः, -ण्डम् N. of the three chapters of the Nirukta, where the Vedic words are explained by Yāska.

नैगमिक a. (-की f.) Connected with or peculiar to the Vedas; derived from the Vedas.

नैघण्डुकम् N. of the glossary of Vedic words commented upon and explained by Yaska in his Nirukta.

नैचाशास a. Ved. Relating to low castes such as those of the Südras. — सम् Low or common people.
-2 What belongs to such men.

नैच (चि) की An excellent cow; क्षेमं पृच्छेस्त्वमथ निचये नीचकैर्नेचिकीनाम् Ud. S. 93.

नैचिकम् The head of an ox.

नैज a. (-जी f.) Own, one's own.

नैतलम् The lower or infernal regions. -Comp. -सञ्चन् m. Yama (Pluto); जेतुर्नेतलसदानोऽपि तपसा दीप्तस्य राज्ञः सतः (v. I. for वैतल) Mv. 5. 18.

नैत्यम् Eternity, perpetuity.

नैत्यक a. (-की f.), नैत्यिक a. (-की f.) 1 Regularly recurring, constantly repeated. -2 To be performed regularly (and not on particular occasions); नैत्यके नास्त्यनध्यायः Ms. 2. 106. -3 Indispensable, constant, obligatory. -कम् The food regularly offered to an idol (नैदेश); यक्षिण्या नैत्यकं तत्र शक्षीत पुरुषः श्रुचिः Mb. 3.84.105.

नैदाधः Summer. (-a.) Relating to summer; तत्राहमवसं रात्रिं नैदाधी पुरुषर्थभ Ram. 7. 77. 7.

नैदानः, -नैदानिकः 1 An etymologist. -2 A pathologist.

नैदेशिकः One who executes orders, a servant; एवं हताको विहतान्मुरारेनेदेशिकैयंस्य वशे जनोऽयम् Bhag. 6. 3. 1.

नैद्र a. 1 Sleepy, somniferous. -2 closed (like petals); जरुजराजिषु नैद्रमदिदवत् (तमः) \$i. 6, 43.

नैधन a. (नी f.) Liable to death or destruction, perishable. नम् (In astrol.) The eighth house (i. e. the house of death).

नैधान a. (a boundary) Indicated by putting down various objects.

नैपातिक a. (-की f.) Mentioned incidentally or by the way.

नैपाल a. (-ली /.) Produced in Nepal. -ली 1 Red arsenic. -2 The indigo plant. -3 The plant called नवमहिका.

नैपालिक a. (-की f.) Produced in Nepal. -कम् Copper.

नेपुण See निष्ण; तथैव तेऽस्तूपमा जीवलोके यथा धर्मो नैपुणे-नोपदिष्टः Mb. 13. 113. 10.

नेपुणम् (-ण्यम्) 1 Dexterity, skill, cleverness, proficiency; चातुर्कर्थस्य धर्म व नेपुण्येन प्रकीर्तय Mb. 13. 141. 34; नेपुणोभेयमन्ति U. 6. 26; Si. 16. 30. -2 Strictness, exactness. -3 Anything that requires skill, a delicate matter. -4 Totality, completeness; इदं तु वृत्तिवैकल्यास्यजतो धर्मनेपुणम् Ms. 10. 85.

नैभृत्यम् 1 Modesty, humility. -2 Secrecy; नैभृत्यमब-लम्बितम् M. 5.; Mb. 5.53.10. -3 Stilless, silentness.

नैमन्त्रणकम् A banquet, feast.

नैमयः A trader, merchant.

नैमित्त a. (–ती f.) Relating to signs, marks &c. –तः An astrologer, fortune-teller.

नैमित्तक a. (-की f.) 1 Produced by, connected with, or dependent on, any particular cause. -2 Unusual, occasional, accidental, produced by some cause (opp. निरंथ). -कः An astrologer, prophet. -कम् 1 An offect (opp. निमित्त 'cause'); निमित्तनीमित्तक्योरथं कमः S. 7. 30. -2 An occasional rite, a periodical ceremony, a conditional act, an act which is to be performed on the occurrence of a निमित्त; निमित्तप्राप्ती च नैमित्तिकं कर्तव्यम् SB. on MS. 12. 1. 18. -Comp. -कर्मन n., -किया an occasional or periodical ceremony or rite. -ख्यः N. of a ब्राह्मल्य occurring at the end of four thousand years, -श्राह्मम् a special funeral rite.

नैमिषीयः, - नैमिषेयः An inhabitant of the forest, called Naimisa; सह नैमिषीयाणामुद्राता बसूव Ch. Up. 1. 2. 13.

नैमेयः Barter, exchange.

नैयग्रोधम् The fruit of न्यप्रोध, the Indian fig-tree.

नेयत्यम् 1 Restraint, self-command. —2 Necessity, ohligation. —3 The being settled or established.

नैयभिक a. (-की /.) Conformable to rule or precept, regular. -कम् Regularity.

नैयाय a. Treating of, or explaining the Nyaya philosophy.

नैयायिकः

नैयायिकः A logician, a follower of the Nyaya system of philosophy; नैयायिकानां तु नये दाणुकादावपीध्यते Bhasa P.

नैरन्तर्यम् 1 Uninterruptedness, close succession, continuity; स तु दीर्घकालनेरन्तर्यस्कारासेवितो दृढमूमिः Yoga S. 14; नमो नैरन्तर्यप्रचलितनिडित्पिश्चरमिव Mv. I. 43. -2 Closeness, contiguity (in space).

नैरपेक्ष्यम् Disregard, indifference.

नैरियकः An inhabitant of hell.

नैरर्थ्यम् Senselessness, nonsense.

नैराश्यम् 1 Hopelessness, despair, despondency; आशा हि परम दुःखं नैराश्यं परमं सुखम् Bhæg. 11. 8. 44; तटस्यं नैराश्यात् U. 3. 13. -2 Absence of wish or expectation; येनाशाः पृष्ठतः कृत्वा नैराश्यमबलन्वितम् H. 1. 124; Bv. 4. 20.

नैरुक्तः, -नैरुक्तिकः One who knows the etymology of words, an etymologist; Ms. 12. 111.

नैरुज्यम् Health.

नैजीतः 1 A demon; भयमप्रलयोद्वेगादाचल्युनैर्श्वतीद्येः R. 10. 34; II. 21; 12. 43; 14. 4; 15. 20. —2 The regent of the south-western direction; निर्पृणं नैर्ज्ञतादुच्यैवेलिनं मारुताद्पि Siva B. 29. 22. —तम् The lunar mansion called Mula.

नैर्ऋती 1 An epithet of Durgs. -2 The south-western direction.

नैकेत्य a. South-western.

नैर्गुण्यम् 1 Absence of qualities or properties; गुणानुरक्तं ब्यसनाय जन्तोः क्षेमाय नैर्गुण्यमधो मनः स्थात् Bhāg. 5.11.8.
-2 Want of excellence, absence of good qualities;
नैर्गुण्यमेव साधीयो धिगस्तु गुणगीरवम् Bv. 1.88.

नैर्घृण्यम् Pitilessness, cruelty; वैषम्यनैर्श्ये न सापेक्षत्वात् तथा हि दर्शयति Br. Sut. 2. 1. 34.

नैर्द्रय a. Getting over dangerous or critical times.

नैदेंशिक: A servant; नैदेंशिकैर्यस्य वशे जनोऽयम् Bhag.

नैर्मल्यम् Cleanness, purity, spotlessness (physical as well as moral).

नैर्लज्जम् Shamelessness, impudence.

नैस्यम् Blueness, dark-blue colour.

नैवाहिक a. (-की f.) Conducting or leading out, carrying (as water &c.). -कम् A sluice.

नैर्वेधिक a. Piercing, penetrating. ^oप्रज्ञा a. Sagacious.

नैवि(वि) ड्यम् 1 Compactness, closeness, thickness, denseness. -2 Substance. -3 A continuous sound.

नैवेद्यम् An offering of eatables presented to a deity or idol.

नैवेशिकम् 1 Any vessel or implement forming part of domestic furniture; नैवेशिकं सर्वगुणोपपनं ददाति वै यस्तु नरो दिजाय Mb. 13. 57. 33. -2 A present to a Brahmana householder, e. g. a girl or ornaments given with her.

नैश a. (-xh) f.), नैशिक a. (-xh) f.) 1 Nocturnal, belonging to the night, nightly; तन्नेशं तिमिरमपाकरोति चन्द्रः 5.6.30; नैशस्यार्चिर्दुतभुज इव छिनभूयिष्टधूमा V.1.8; Ki.5.2; जगति नेशमशीतकरः करैवियति वारिदश्चन्दमयं तमः Si.6.43.-2 To be observed at night. $^{\circ}$ आत्मक a. darkish; नैशात्मकं तमो विद्यात् त्रिगुणं मोहसंजितम् Mb.14.36.8.

नैश्चल्यम् Fixedness, immovableness, fixity.

नैश्चित्यम् 1 Determination, certainty. -2 A fixed ceremony or festival (such as a birth, marriage &c.).

नैश्चिन्त्यम् Absence of care or anxiety.

नैषध 1 A king of the Nisadhas. -2 Especially, an epithet of king Nala, q. v.; स नैषधस्यार्थपनेः सुतायाम् R. -3 A native or inhabitant of Nisadha. -4 N. of a Mahākāvya hy Śrīharṣa (treating of the adventures of Nala, king of the Nisadhas).

नैषधीय a. Relating to Nala; काव्ये चारुणि नैषधीयचरिते सर्गोयमादिर्गतः N. 1. 145.

नैष्क्रस्यम् 1 Idleness, inactivity. -2 Exemption from acts or their consequences; न कर्मणामनारम्भाजेष्कर्यं पुरुषोऽ- स्तुते Bg. 3. 4; 18. 49. -3 The salvation obtained by abstraction (as opposed to the salvation obtained by कर्ममार्गं q. v.). -4 Self-knowledge (आत्मज्ञान); नैष्कर्यभावेन विवाजितागमस्वयंप्रकाशाय नमस्करोमि Bhag. 8. 3. 16.

नैष्कर्तृक a. Employed on wages for cutting wood; यथा वै दारुहारो नैष्कर्तृका निष्कर्तनभूतो कर्मयोगे वर्तते एवं वा एते यज्ञस्य ऋत्विज इति SB. on MS. 10. 2. 28.

नैष्कदातिक a. (-की f.) Worth a hundred Niskas; (so also नैष्कसहस्त्रिक).

नैष्कास्यम् 1 Suppression of desire. -2 Profound contemplation; Buddh.

नैष्किक a. (-की f.) Bought with or made of a Niska q.v. -क: A mint-master.

नैध्किचन्यम् Indigence, absolute poverty or want.

नैष्क्रमणम् Any chlation or rite performed when a new-horn child is taken out of the house for the first time.

नैष्कस्यम् Indifference (to worldly pleasures); Buddh.

नैष्ठिक a. (-की f.) 1 Final, last, concluding; विदये विधिमस्य नैष्टिकम् R. 8. 25. -2 Decided, definitive, conclusive (as a reply.); एषा नो नैष्टिको बुद्धिः Mh. 1. 37. 29. -8 Fixed, firm, constant; शान्तिमाप्नोति नैष्टिकीम् Bg. 5. 12; भिक्तभेवति नैष्टिकी Bhag. 1. 2. 18. -4 Highest, perfect; मोदेन का कामसुकीमदाद् वा यो नैष्टिकं श्रोज्यति नास्य धर्मम् Bu. Ch. 1.82.

-8 Completely familiar with or versed in. -6 Vowing perpetual abetinence and chastity. -7 Obligatory; न नेतन्नीष्टिकं कर्म त्रयाणां भूरिदाक्षण Mb. 12. 63. 23. -कः [निष्ठा सरणं तत्पर्यन्तं ब्रह्मचर्थेण तिष्ठति निष्ठा-ठक्] A perpetual religious student who continues with his spiritual precept or even after the prescribed period, and vows life-long abstinence and chastity; निवेदितों नेष्टिकसुन्दरस्तया Ku. 5. 62; री. नेष्टिको ब्रह्मचरी तु वसेदाचार्यसंनिधौ Y. 1. 49 and उपकुर्वण also.

नेष्टवम् Constancy, steady adherence to rule, firm belief, steadfastness.

नैष्ठुर्यम् Cruelty, harshnesss, severity; जनकृपानैष्ठुर्य-मुत्युज्यताम् Sādhanapañchaka Stotra 4.

नैसर्गिक a. (कि /) Natural, inborn, innate, inherent; नैमर्गिकी सुरिभणः कुसुमस्य सिद्धा मूर्जि स्थितिन मुसलैरवताड-नानि Mal. 9. 49; R. 5. 37; 6. 46. अहं ममेदमिति नैमर्गिकोऽयं लोकव्यवहारः Sankarabhasya.

नैस्त्रिशिकः A swordsman.

नैहारः a. Produced by mist or fog; तम्यां तमोवत्रहारम् Bhag. 10. 13. 45.

नो ind. (न+उ) No, not; often used like न q. v.; न च तत् प्रेत्य नो इह Bg. 17. 28; Pt. 5. 24; Amaru. 6, 8, 10, 62; गोंग्याधिभागे नो बृद्धिः सेंपकारें रथ हापिते Y. 2. 59.

नो चेत् If not, otherwise; नो चेरवामिह को जानीते काक-कदम्बकळिहिते द्युते Udb.

नोदनम् [नुद्-भावे ल्युद्] 1 Impelling, driving, urging onward. -2 Removing, driving away, dispelling. -3 Cutting, splitting.

नोद्यित a. One who urges forward or propels; समीरणो नोद्यिता भनेति व्यादिश्यते केन हुताशनस्य Ku. 3. 21.

नोधा ind. Ninefold, in nine parts; नोक्षा विश्राय ह्रपं स्वं सर्वसंकल्पविद्रिभुः Bhag. 3. 23. 47.

नौ f. 1 A ship, boat, vessel; महता पुष्पपण्येन कीतेयं कायनीस्त्या Santi. 3. 1. -2 N. of a constellation. -3 Time; नौ: काले तरणावि Nm. -Comp. -आरोह: (नावारोह:) 1 a passenger on board a ship. -2 a sailor. -कर्णधारः a helmsman, pilot. -कर्मन् n. the occupation of a sailor; निपादो मार्गवं सूते दासं नौकर्मजीविनम् Ms. 10. 34. -क्रमः a bridge of boats. -चरः, -उपजीयकः, -जीविकः a sailor, boatman; यादोनाथः शिवजलपथः कर्मणे नौचराणाम् स. 17. 81. -तार्य a. navigable, to be traversed in a ship. -दण्डः an oar. -यानम् navigation. -यायन् a. going in a boat, a passenger; एष नौयायिनामुक्तो व्यवहारस्य निर्णयः Ms. 8. 409. -वाहः a steersman, pilot, captain. -व्यसनम् shipwreck, naufrage; नौव्यसने विपन्नः S. 6. -साधनम् fleet, navy; वज्ञानुत्स्वाय तरसा नेता नौसाथनोद्यतान् R. 4. 36.

नौका A small boat, a boat in general; क्षणमिह सज्जन-संगतिरेका भवति भवार्णवतरणे नौका Moha M. 6. -Comp. -दण्डः an oar, न्यक् ind. An adverb, prefixed to ह or मू, to imply 'contempt', 'degradation' or 'humiliation'.

न्यकाक्नका f. A worm of ordure; L. D. B.

न्यक्र 8 U. To insult, contemu, slight, degrade, humiliate.

न्यकरणम्, न्यकारः Humiliation, degradation, disrespect, contempt, insult; न्यकारो हृदि वज्रकील इव मे तीवं परिस्पन्दते Mv. 5. 22; 3. 40; अयं हि न्यकारो जननि मनुजस्य श्रवणयो G. L. 32.

न्याभू 1 P. To become low or humble. -Caus. 1 To despise, contemn. -2 To humiliate, subdue, overcome; न्यस्भाविता शत्रुन Dk.

न्यग्भावः 1 Humiliation, degradation. -2 Making inferior, subordination. -3 Being brought or come down: न्यग्भावं परमं वायोः शाल्मले त्यमुपागतः Mb. 12. 155. 2.

न्यम्भावित a. 1 Humiliated, degraded, slighted. -2 Surpassed, excelled, made inferior or secondary (अप्रधानीकृत); न्यग्भावितवाच्यव्यक्षपञ्चलमस्य शब्दार्थयुगलस्य K. P. 1.

न्यक्ष a. 1 Low, inferior, vile, mean. -2 Whole, entire. -क्षः 1 A buffalo. -2 An epithet of Parasurāma. -क्षम् 1 The whole. -2 A kind of grass.

न्यग्रोधः 1 The (Indian) fig tree; जटाः कृत्वा गर्मिष्यामि न्यग्रोधक्षीरमानय Rām. 2.52.68.—2 A fathom (measured by the arms extended).—3 The Samī tree.—5 An epithet of Viṣṇu.—धी (—धिका) N. of a plant (Mar. उदीरकानी).—Comp.—परिमण्डलः a man being a fathom in circumference; (thus described:— महाध्यप्रशिव नेतायां चक्रवर्तिनः। सर्वछक्षणसंपन्ना न्यग्रोधपरिमण्डलाः॥).—परिमण्डला an excellent woman; (she is thus described:— स्तनी सुकठिनी यस्या नितम्बे च विशालता। मध्य सीणा भवेद्या सा न्यग्रोधपरिमण्डला (Sabdak); द्वीकाण्डमिव ३थामा न्यग्रोधपरिमण्डला Bk. 5.18.

न्यङ्कुः 1 A kind of antelope; सयो हतन्यक्किभिरसदिग्धं न्याप्तैः पदं तेषु निधीयनेऽद्य R. 16. 15. -2 N. of the sage ऋष्यमूक्त. -3 A student staying with his Guru. Nm.

न्यच्छम् A mole upon the body.

न्यञ्च् 1 P. 1 To go down, bend down; Mal. 5. 22. -2 To incline. -3 To diminish, pass away; न्यञ्चति वयसि प्रथमे Bv. 2. 47.

न्यञ्च् a. (न्नीची f.) 1 Going or turned downwards, turned or bent down. -2 Lying on the face. -3 Low, contemptible, base, mean, vile; Si. 15. 21 (where it also means निम्न or downward). न्यञ्चलं प्राप्य महिधाः Bk. 5. 36. -4 Slow, lazy. -8 Whole, entire.

न्यञ्चनम् 1 A curve. -2 A hiding place. -3 A hollow. -नी The lap.

न्यायः

न्यश्चित a. 1 Thrown or cast down. -2 Bent down.

न्यञ्ज् 7 P. 1 To anoint, besmear. -2 To conceal oneself.

न्यक्त p, p. 1 Anomated, smeared. -2 Mixed up, blended together.

न्यङ्गः 1 A mark, sign. -2 A kind, sort. -3 Disgrace? एतत्तरन्यज्ञमस्माकमेष सें।ऽतिमनोर्थः Pratijna 1, 10. इक्ष्वाकुकुल-व्यक्तम्सतो भरतः Pratima 4.

न्यन्तः 1 Proximity. -2 Wostern side; न्यन्तेनापरतालस्य Ram. 2. 68. 12.

न्ययः Loss, destruction; decay.

न्यर्जुदम् Ved. One hundred millions (दशगुणं अर्जुदम्); विमान-पेश्वरेर्युताम् Bhag. 8. 15. 16.

न्यवप्रहः The accentless vowel at the end of the first member of a compound.

न्यवेश 1 A. To consider; deliberate.

न्यस् 4 P. 1 To set or put down, place, throw down; शिखरिषु पदं न्यस्य Me. 13; दृष्टिपूतं न्यसेत् पादम् Ms. 6. 46. —2 To lay or throw aside, abandon, give up, rosign, relinquish; स न्यस्तिच्छामि राजलक्ष्मीम् R. 2. 7; न्यस्तशबस्य Ve. 3. 18; so प्राणान् न्यस्यति &c. —3 To put in, place within, place or put down upon anything (with loc.); शिरस्याका न्यस्ता Amaru. 82; चित्रन्यस्त 'committed to picture', V. 1. 4; स्तनन्यस्तीशीरं S. 3. 8 'applied'; अयोग्ये न मिद्धिशे न्यस्यति सारमञ्ज्यम् Bk. 1. 22; Me. 61. —4 To entrust, consign, commit to the care of, deliver; अद्यापि तव सूनी न्यस्तराज्यः V. 5. 17; आतिर न्यस्य माम् Bk. 5. 82. —5 To give to, confer or hestow upon; रामे श्रीन्यस्यतामिति R. 12, 2. —6 To state, bring forward, adduce, propound (as an argument); अर्थान्तर न्यस्यति Malli, on Si. 1. 17. —7 To settle, fix, appoint. —8 To support.

न्यसनम् 1 Depositing, lying down. -2 Delivering, giving up. -3 Bringing forward, mentioning.

स्यस्त p. p. 1 Cast down, thrown or laid down, deposited. -2 Put in, inserted, applied; न्यस्ताक्षराः Ku. 1. 7. -3 Depicted, drawn; चित्रन्यस्त. -1 Consigned, delivered or transferred to; अहमपि तव स्नावायुषि न्यस्तराज्यः V. 5. 17. -6 Leaning, resting on. -6 Given up, set aside, resigned. -7 Mystically touched; नित्यं न्यस्तपडङ्ग-चक्रनिहितं हत्यद्ममध्योदितम् Mal. 5. 2. -8 Exposed (for sale; क्रयाय न्यस्त). -9 Put on, donned; न्यस्तालककरक्तमास्यवसना Mal. 5. 24. -10 Having the low tone (as a vowel). -Comp. -अस्तव्य a. To be placed, fixed. -चिह्न a. destitute of external signs (as royal marks &c.); स न्यस्तचिद्धानिय राजलक्मी तेजीविशेषानुमितां द्यानः R. 2. 7. -दण्ड a. giving up the rod, i. e. punishment, meok, harmless. -देह a. one who lays down the body, dead. -रास्त्र a. 1 one who has resigned or laid down his

arms; आचार्यस्य त्रिभुवनगुरोर्न्यस्तशस्य शोकात् Ve. 3. 18; Ms. 3. 192. -2 unarmed, defenceless. -3 harmless. -4 epithet of the manes, or delical progenitors.

न्यासः 1 Placing, putting down or apon, planting, नस्या खरन्यासपवित्रपांसुम् R. 2. 2; Ku. 6. 50; M. 2. 9; Mal. 5. 5; चरणन्यास, अङ्गन्यास &c.; सैन्दूरं कियते जनेन चरण-न्यासैः पुनः कुट्टिमम् Ratn. 1. 10. -2 Hence, any impression, mark, stamp, print; अतिशस्त्रनखन्यासः R. 12. 73; 'where the nail-marks surpassed those of weapons'; दन्तन्यासः. - 3 Depositing. - 4 A pledge, deposit; प्रत्यपित-न्यास इवान्तरात्मा S. 4. 22; R. 12. 18; Y. 2. 67. - 5 Entrusting, committing, giving over, delivering, consigning. -6 Painting, writing down. -7 Giving up, resigning, abandoning, relinquishing; शस्त्र, न्यासी दण्डस्य भूतेषु Bhag. 7. 15. 8; काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः Bg. 18.2. - Bringing forward, adducing. - Digging in, seizing (as with claws). -10 Assignment of the various parts of the body to different deities, which is usually accompanied with prayers and corresponding gesticulations. -11 Lowering the tone or voice. -12 सेन्यास q. v.; एवं वसन् गृहे कालं विरक्तो न्यासमास्थितः Bhag. 9. 6. 53. -18 Written or literal text (यथान्यासम्). -14 Bringing forward, introducing (cf. अर्थान्तरन्यास). -Comp. -अपद्ववः repudiation of a deposit. -धारिन m. the holder of a deposit, a mortgagee.

न्यासिन् m. One who has renounced all worldly ties, a Satimyasin; गृहस्थी येन पदवीसञ्जसा न्यासिनामियात Bhag. 7. 15. 75.

न्यासीक 8 U. 1 To place as deposit; न्यासीकृता स्थान-विदा स्मरेण Ku. 3. 55. -2 To entrust to, give in charge of; न राश्चसोऽनात्मसदृशेषु कलत्रं न्यासीकरिष्यति Mu. 1.

न्याक्यम् Fried rice.

न्यादः Eating, feeding; P. III. 3. 60.

न्यायः [नियन्ति अनेन; नि-इ घश्] 1 Method, manner, wny, rule, system, plan; अधार्मिकं त्रिभिन्ययिनिगृह्यात् प्रयत्नतः Ms. 8. 310; अनुक्ते हि न्याये न प्रतीमोऽर्थान्तरम् SB. on MS. 6. 2.5; तस्मानावस्थितो न्यायः प्रत्युद्धियेत SB. on MS. 6.2.10. ननु लिङ्गमसाधकं, न्याय उच्यता यस्यैतद् दोतकमिति SB. on MS. 6. 2.30. -2 Fitness, propriety, decorum; न्यायाधारा हि साधवः Ki. 11. 30. -3 Law, justice, virtue, equity, righteousness, honesty; यन्ति न्यायप्रवृत्तस्य तिर्वश्चोऽपि सहायताम् A. R. 1. 4. -4 A law-suit, legal proceeding. -5 Judicial sentence, judgment. -6 Policy, good government. -7 Likeness, analogy. -8 A popular maxim, an apposite illustration, illustration, as दण्डापूपन्याय, काकतालीयन्याय, घुणास्तरन्याय &c.; see Appendix. -9 A Vedic accent; न्यायेक्शिभरदीर्णम् Ku. 2. 12. (Malli, takes न्याय to mean स्वर; hut it is quite open, in our opinion, to take न्याय in the sense of 'a system' or 'way'; 'which are manifested in three systems, i. e. ऋक्, यजुस् and सामन्'); न्यायगर्भदिजाः Bh. 3. 55. -10 (In gram.) A universal rule. -11 A eystem of www.kobatirth.org

पक्ति

Hindu philosophy founded by the sage Gautama. -12 The science of logic, logical philosophy. -13 A complete argument or syllogism (consisting of five members; i. e. प्रतिज्ञा, हेतु, उदाहरण, उपनय and निगमन). -14 An epithet of Visqu. (त्यायेन ind. in the way of, after the manner or analogy of; बधिरान्मन्दकर्णः श्रेयानिति न्यायेन &c.). -Comp. -अगत a. rightly got, acquired (money). -आचार a. virtuous. -आधारः an example of virtue or propriety. - आभास: semblance of reason, sophism. -उपेत rightly admitted. -निर्वपण a. hestowing justly. -ण: N. of Siva; Mh. 13. 17. 126 (com. न्याययुक्तं निर्वपणे दानं यस्य). -पथः the Mimanisa philosophy; (pl.) the different philosophical systems; Bhag. -वर्तन् a. well behaved, acting justly. -बादिन a. one who speaks what is right or just. -विद्या, -दिाक्षा; see न्यायशास्त्र. -बृत्तम् good conduct, virtue. -शास्त्रम् 1 the philosophical system of the Nyāya school. -2 the science of logic. -संबद्ध a. rational, logical. -सारिणी proper or suitable behaviour. -स्त्रम् the aphorisms of Nyāya philosophy by Gautama.

[NOTE: A few of the common Nyāyas or popular maxims that were given under this word by Prin. Apte are taken in the Appendix along with many others.]

न्यायतः ind. 1 In a fitting manner, suitably, fitly; कतुं समाप्य तु तदा न्यायतः पुरुषर्पमः Ram. 1. 14. 45. -2 Justly, rightly.

न्यायिन a. 1 Right, fit, proper, just. -2 Logical, rational.

न्याच्य a. [न्यायादनपेतः यत्] 1 Just, proper, right, equitable, suitable, fit; न्याच्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः Bh. 2. 83; शरीरवाड्मनोभिर्यत् कर्म प्रारभते नरः। न्याच्यं वा विपरीतं वा पन्नेते तस्य हेतवः ॥ Bg. 18. 15; Ms. 2, 152; 9, 202; R. 2, 55; Ki. 14. 7; Ku. 6. 87; श्रुतिलक्षणाविषये च श्रुतिन्यांचा न लक्षण(\$B. on MS, 6. 1. 51; 6. 2, 20. -2 Usual, customary.

न्यास, न्यासिन् &c. See under न्यस्.

₹g (**₹q**) **§** a. 1 Charming, beautitul, lovely. −2 Proper, right. −3 A particular sound of ∞ in the resitation of Sāmans; Nm.

₹3₹ 4 P. 1 To assent or agree to. -2 To rejoice delight in, be pleased.

न्योचनी 1 A female servant (according to Sayana) -2 A kind of woman's ornament; MW.; रैम्यासीदनुदेयी नाराक्षंसी न्योचनी Rv. 10. 85. 6.

न्युञ्ज् 6 P. To bend or press down, throw down.

न्युङ्ज a. 1 Turned or bent downwards, lying on the face; ऊर्ध्वार्षितन्युङ्जकटाइकत्ये (व्योम्नि) N. 22.32; न्युङ्जीकृतेषुधिस्तत्र शरसन्धानतत्परः Siva B. 28.83.—2 Bent, crooked.—3 Convex.—4 Hump-backed.—इजः 1 The Nyagrodha tree.—2 A kind of ladle made of Kuśagrass.—इजम् A vessel used in Śrāddhas.—Comp.—खद्रः a crooked sword, sabre.

न्यून a. 1 Lessened, diminished, shortened. —3 Defective, inferior, deficient, wanting, destitute of; as in अर्थन्यून; अध कस्मादेतानि बैक्नतानि वाक्यानि न्यूनान्येव नानुमन्यन्ते। किमोभिः पूरितः। न्यूनानि अनेकार्थानि भवन्ति SB. on MS. 7. 4. 12. —3 Less (opp. अधिक); न्यूनाधिकविभक्तानां धर्म्यः पितृकृतः स्मृतः Y. 2. 116. —4 Defective (in some organ); पाद. —6 Low, wicked, vile, despicable. —नम् Want or omission of one of the five members in a Nyāya argument. —नम् ind. Less, in a less degree. —Comp. —अङ्ग a. maimed, mutilated. —अधिक a. more or less, unequal. —धी a. deficient in intellect, ignorant, foolish. —पञ्चादमावः an idiot (having no full 50 properties of human nature). —भावः inferiority, deficiency.

न्युनता 1 Inferiority (to). -2 Want, deficiency.

न्युनयति Den. P., न्यूनीक 8. U. To lessen, diminish.

न्येज् (नि + एज्) 1 To tremble; निशितासिरतोऽभीको न्येजतेऽ मरण रुवा Ki. 15, 22. -2 To shine.

न्येर् (नि+आ+ईर्) 1 Direct or address (a wish or desire) to. -2 To appoint.

न्योकस् a. Ved. Having an eternal abode.

न्योजस् a. Crooked (fig. also), wicked, vile.

प

a. (At the end of comp.) 1 Drinking; as in दिप, अनेकप. -2 Guarding, protecting, ruling; as in जोप. २५, क्षितिप. -प: 1 Air, wind. -2 A leaf. -8 An egg, -4 The act of drinking; also पा. -5 (in music) The fifth note of the gamut.

पंश, -स् 1, 10 P. To destroy.

पक्षण: 1 The hut of a Chāṇḍāla or harbarian; (विश्वामित्रस्य संवादं चाण्डालस्य च पक्षणे Mh. 12. 141. 12. -2 A village of the harbarians.

पक्ति, पदर, पक &c. See under पच्.

पक्षकः

पक्कराः N. of a barbarous tribe, a Chāṇḍāla.

पश् 1 P., 10 U. (पक्षति, पक्षयति-ते) 1 To take, seize. -2 To accept. -3 To side with.

पक्षः [पक्ष-अच्] 1 A wing, pinion; अद्योपि पक्षाविष नोद्भियेते K. 317; so उद्भिनपक्षः fledged; पक्षच्छेदोयतं शक्रम् R. 4. 40; 3. 42. -2 The feather or feathers on each side of an arrow; अनुसंततिपातिनः पद्धत्वं दधतः शुद्धिभृतो गृहीतपक्षाः (शराः) Si. 20. 11. -3 The flank or side of a man or animal, the shoulder; स्तम्बेरमा उभयपक्षविनीतानिदाः R. 5. 72. - 4 The side of anything, a flank; वितस्य पक्षद्वयमायतम् Ki. 14. 31. -5 The wing or flank of an $_{
m army}$; सुपर्णपक्षानिलनुत्रपक्षम् (राक्षसराजसैन्यम्) $_{
m Ram}$. 7. 6. 69. -6 The half of anything. -7 The half of a lunar month, a fortnight (comprising 15 days; there are two such paksas, शुक्रपद्मः the bright or light half, and कृष्ण-तमिस्र-पक्षः the dark half); तमिस्रपक्षेऽपि सह त्रियाभि-ज्योत्स्नावतो निर्विशति प्रदोषान् R. 6. 34; Ms. 1. 66; Y. 3. 50; सीमा ब्राद्धे समायाति शुक्रपक्ष इवोड्राट् Pt. 1. 92; Mb. 3. 260.5. -8 (a) A party in general, faction, side; प्रमुदितवरपक्षम् R. 6. 86; Si. 2. 117; तुल्यो मित्रारिपक्षयोः Bg. 14. 25; R. 6. 53; 18. 17. (b) A. family, race; रूपान्वितां पक्षवितीं मनोज्ञां भायीमयत्नोपगतां लभेत् सः Mb. 13. 57. 40; कि ऋन्दसि दुराऋन्द स्वपक्षसम्बर्गरक Pt. 4. 29. -9 One belonging to any party, a follower, partisan; विष्णुपक्षेः प्रतिच्छन्नैर्न भिरोतास्य धीर्यया Bhag. 7.5.7; शत्रुपक्षो भवान H.1. -10 A class, multitude, host, any number of adherents; as अरि, मिन्न. -11 One side of an argument, an alternative, one of two cases; पक्ष 'in the other case, on the other hand', पूर्व एवाभवत् पक्षस्तारिमन्नाभवदुत्तरः R. 4. 10; 14. 34; cf. पूर्वपक्ष and उत्तरपक्ष. -12 A case or supposition in general; as in पक्षान्तरे. -13 A point under discussion, a thesis, an argument to be maintained. -14 The subject of a syllogism or conclusion (the minor term); संदिग्धसाध्य-वान् पक्षः T. S., दधतः शुद्धिभृतो गृहीतपक्षाः Si. 20. 11 (where it means 'a feather' also). -16 A symbolical expression for the number 'two'. -16 A hird. -17 A state, condition. -18 The body. -19 A limb of the hody. -20 A royal elephant. -21 An army; Mb. 2. 16.7. -22 A wall. -28 Opposition. -24 Rejoinder, reply. -28 A mass, quantity (when in composition with words meaning 'hair'); केशपक्षः; त. इस्त. -28 Place, position. -27 A view, notion, idea. -28 The side of an oquation in a primary division. -29 The ash-pit of a fire-place. -30 Proximity, neighbourhood. -31 A hracket. -32 Purity, perfection. -33 A house. -34 The sun (according to Sāyana); सा पक्ष्या नव्यमायु-र्दधाना Rv. 3. 53. 16. -Comp. -अध्यायः logic, casuistry. -अन्तः 1 the 15th day of either half month, i. e. the day of new or full moon. -2 the end of the wings of an army. -अन्तरम् 1 another side. - 2 a different side or view of an argument. -3 another supposition. -अवसरः = पक्षान्त q.v. -आधातः 1 palsy or paralysis of one side, hemiplogia.

-2 refutation of an argument. -आभासः 1 a fallacious argument. -2 a false plaint. -आहार: eating food only once in a fortnight; सपुत्रदारो हि मुनिः पक्षाहारो नभून ह Mb. 3. 26. 5. -उद्धाहिन a. showing partiality, adopting a side. -गम a. flying. -प्रहणम् choosing a party; taking the side of. -घातः = पक्षाघातः see above. -घ a. (a house) wanting a side. – বাং 1 an elephant strayed from the herd. -2 the moon. -3 an attendant. -छिद् m. an epithet of Indra (clipper of the wings of mountains); कुदेऽपि पक्षच्छिदि युत्रशत्री Ku. 1. 20. +जः the moon. -इयम् 1 both sides of an argument. -2 'a couple of fortnights', i. e. a month. - द्वारम a sidedoor, private entrance. -घ₹ a. 1 winged. -2 adhering to the party of one, siding with any one. (-:) is bird. -2 the moon. -3 a partisan. -4 an elephant strayed from the herd. -नाडी a quill. -निक्षेपः the placing on the side of, counting among. - 477: 1 siding with any one; यद् दुर्योधनपक्षपातसदृशं कर्म Ve. 3. 5. -2 liking, desire, love, affection (for a thing); भवन्ति भव्येषु हि पक्षपाताः Ki. 3. 12; U. 5. 17; रिपुपक्षे बद्धः पक्षपातः Mu. 1. -3 attachment to a party, partisanship, partiality; पक्षपातमत्र देवी मन्यते M. 1; सत्यं जना विच्यान पक्षपातात Bh. 1. 47. - falling of wings, the moulting of birds. - 6 a partisan. -पातिता, -त्वम् 1 partisanship, adherence to a side or party. -2 friendship, fellowship. -3 movement of the wings; न परं पथि पक्षपातिताऽनवलम्बे किमु मादृरोऽपि सा N. 2. 52. -पातिन् a. or subst. 1 siding with, adhering to, a party, attached or partial (to a particular cause); पक्षपातिनो देवा अपि पाण्डवानाम् Ve. 3. -2 sympathizing; Ve. 3. -3 a follower, partisan, friend; यः सुरपक्षपाती V. 1. -पालिः a private door. -पुदः a wing. -पोषण a. factious, promoting quarrels. -प्राप्तानुवादः a case of the description of a thing which admits of two alternatives (cf. Dandaviveka G. O. S. 52, p. 21). -बिन्दु: a heron. -भागः 1 the side or flank. -2 especially, the flank of an elephant. -Hat f. the course traversed by the sun in a fortnight. -भदः a. distinction between two sides of an argument. -रात्रिः a kind of play or sport. -विश्वतकम् a particular position of hands in dancing. -वायः paralysis of one side. -मूलम् the root of a wing; उलास-पल्लवितकोमलपक्षमूलाः (चकीराः) By. 2. 99. -रचना forming a party or faction. -बादः 1 an exparte statement. -2 stating a case, expression of opinion. -बाहनः a hird. -व्यापिन् a. 1 embracing the whole of an argument. -2 pervading the minor term. -長石 a. paralysed on one side; दृध्वा कुणीन् पक्षहतान् Mb. 12. 180. 39. -हर: 1 a bird. -2 a recreant, traitor. - []#: 1 a sacrificial rite lasting for a fortnight. -2 a rite to he performed every fortnight.

पक्षकः 1 A side-door. -2 A side; गजपतिमधिरोहः पक्षक-व्यत्ययेन Si. 11. 7. -3 An associate, a partisan (at the end of comp.). -4 A fan. **48761** 1 Alliance, partisanship. -2 Adherence to a party. -3 Taking up a side or argument. -4 Forming a part of. -5 Maintaining or defending a thesis. -6 The essential nature of a proposition. -7 Being the minor term or subject of a syllogism.

पक्षतिः f. 1 The root of a wing; अलिखच व्युटेन पक्षती N. 2. 2; खड्गच्छिमजटायुपक्षतिः U. 3. 43; Si. 11. 26; पार्थिदित्यसंसक्तिनिषक्षद्यपक्षती Siva B. 29. 16. —2 The first day of a lunar fortnight.

पश्चवत् a. 1 Winged. -2 Belonging to a party. -3 Of good family, well-born; रूपान्वता पक्षवती मनोज्ञां भाषांमयत्नेपगतां लभेत् सः Mb. 13. 57. 40.

पश्चम् n. 1 A wing. -2 The side-part of a carriage.
-3 The leaf of a door. -4 The wing of an army. -6 A half or division. -6 A half month. -7 The side or shore of a river. -6 A side in general. -9 Part, view, alternative; प्रविस्मन पक्षमि त्र्यनीका विपरिवर्तने SB. on MS. 10. 5. 55.

पक्षालुः A bird.

पक्षिणी [पक्षतुल्यो दिवसी अस्याः इनि डीप्] 1 A female bird. -2 A night with the two days enclosing it; (द्वावहावेकरात्रिश्व पक्षिणीत्यभिधीयते). -3 The day of full moon. -4 A children's malady (पूतना); Girvana.

पिक्षन् a. (-णी f.) [पक्ष अस्त्यर्थे इनि] 1 Winged; ये पिक्षणः प्रथममन्त्रनिर्धि गतास्ते Si. 5. 31. -2 Furnished with wings. -3 Siding with, adhering to the party of. -m. 1 A bird. -2 An arrow. -3 An epithet of Siva. -Comp. -इन्द्रः, -प्रवरः, -राज् m., -राजः, -सिंहः, -स्वामिन m. epithets of Garuda. -कीटः an insignificant bird. -तीर्थम् N. of a sacred place in South India. -पतिः an epithet of Sampāti. -पानीयशास्त्रिका a trough or reservoir for watering birds. -पुड्नावः an epithet of Jaṭāyu. -2 N. of Garuda. -वास्त्रः, -शावकः a young bird. -मार्गः the air. -शाईस्तः (in music) a kind of dance. -शास्त्रा 1 a nest. -2 an aviary.

पक्षितः 1 N. of the saint Vātsyāyana. -2 A helper; Gīrvāna.

पक्षीक To appropriate, become master.

पक्षीय a. (At the end of comp.) Belonging to a side or party, siding with, adhering to the side of; as इरुपद्मीयाः &c.

पश्मन् n. [पश्-मानिन्] 1 An eyelash; सिललगुरुभिः पश्मभिः Me. 94. 49; R. 2. 19; 11. 36. -2 The filament of a flower. -3 The point of a thread, a thin thread. -4 A wing. -6 The leaf of a flower. -6 A whisker (मुखो-परिस्थकेश); बाल्यान् प्रमुप्तस्य महाबलस्य सिहस्य पश्माणि मुखाल्छ-नासि Mb. 3. 268. 6. -7 The hair (of a deer); निसर्गिचत्रो-जनलस्थमपश्मण (लसन्) Si. 1. 8. -Comp. -कोपः, -प्रकोपः irritation produced in the eye by the lashes turning inwards. -पातः Closing of the eyes; also पश्मसंपातः.

पहमल a. 1 Having strong, long or beautiful eyelashes; पश्मलाक्याः S. 3. 24. -2 Hairy, shaggy; पृदितपश्मल-एहकाज्ञः Si. 4. 61. -3 Downy, soft. -Comp. -द्वा f. a woman with long eyelashes.

पक्ष a. [पक्षे भवः यत्] 1 Produced or occurring in a fortnight, -2 Siding with. -3 Lateral. -4 Changing every half month. -क्यः A partisan, follower, friend, ally; ननु बिज्ञण एव वीर्यमेतद्विजयन्ते द्विपतो यदस्य पक्ष्यः V. 1.18.

एङ्कः, -कम् [पञ्च्-विस्तारे कर्मणि करणे ना ध**म् कु**ल्वम्] 1 Mud, clay, mire; अनीत्वा पर्कतां धूलिमुद्यं नावतिष्ठते \$. 2. 34; प**र्**कक्रित्रमुखाः Mk. 5. 14; Ki. 2. 6; R. 16. 30. -2 Hence a thick mass, large quantity; कृष्णागु हपद्यः K. 30. -3 A slough, quagmire. -4 Sin. -8 Ointment, unguent; पक्कोऽरुणः सुरभिरात्मविषाण ईहक् Blag. 5. 2. 11. -Comp. -कर्बट: a marsh, an alluvium. -कीर: a lapwing. -क्रीड:, –कीडनकः a hog. –ग्राहः a Makara or crocodile. –छिद् m. the clearing-nut tree, (कतक, the fruit of which is used in purifying muddy water); मन्दोऽप्यमन्दतामेति संसर्गेण विपश्चितः। प**र्**काच्छिदः फलस्येव निकषेणाविलं पयः॥ M. 2. 8. -जम् a lotus. (-जः) the Sarasa bird. - जः, - जन्मन् m. an epithet of Brahma. oकोशः a lotus-bud; (स्तनद्दयम्) तिरश्रकार अमराभिलीनयोः सुजातयोः पङ्काकोशयोः श्रियम् R. 3. 8. ेनाभः an epithet of Vispu; सुतोऽभवत् पष्ट्कजनाभकल्पः R. 18. 20. -जन्मन् n. a lotus. (-m.) the Sarasa bird. -दिग्ध a. soiled with mire or mud. -भाज् a. sunk in mud. -भारक a. muddy, soiled. -मण्डुकः a bivalve conch. -रुद्द्र त., -रुद्दम् a lotus. -वासः a crab. -शू (सू)रण the fibrous edible root of a lotus.

पङ्काजिनी 1 A lotus-plant; अलिक्कलमलकाकृति प्रपेद निलन-मुखानतिवसिर्ध पङ्काजिन्याः Ki. 10. 33. -2 A group of lotus plants or lotuses. -3 A place abounding with lotuses. -4 The flexible stalk of a water-lily.

पङ्कय Den. P. (पक्कयति) To make muddy, besment; ग्लानिदोषाच्छिदः स्वच्छाः स सूढः पक्कयत्यपः Ki. 11, 19.

पङ्कारः 1 Moss. -2 A dam, dike. -3 Stairs, a ladder, a flight of steps.

पङ्किन् a. Muddy, filled with mud, soiled.

पङ्किल a. Muddy, foul, turbid, dirty; Si. 17. 8. — सं. A boat.

पङ्केजम् A lotus.

पद्केरुह् n., -हम् A lotus; यत्पादपक्केरुहसेवया भवानहारपी-निर्जितदिरगजः कत्न् Bhag. 7. 15. 68; विष्णुपादादि० स्तीत्रम् 13. -हः The crane or Sarasa hird.

पङ्केशय a. Dwelling in mud.

पङ्कणः The hut of a Chāṇḍala; see पक्रण.

पङ्क्तिः f. [पञ्च विस्तारं कित्] 1 A line, row, range, series; दश्येत चारपदपङ्किरलक्ष्ता V. 4. 16; पश्मपङ्किः R. 2. 19; अलिपङ्किः Ku. 4. 15; सहस्रधात्मा व्यरुवाद्वभक्त पयोमुचा

प्रभुक्तिषु विद्युतेव R. 6. 5. - 8 A group, collection, flock, troop. -3 A row of people (of the same caste) sitting down to a meal, a company or party at dinner of the same caste; cf. पर्किपावन below. - 4 Tho living generation. -5 The earth. -6 Fame, celebrity. -7 A collection of five, or the number 'five'. -8 The number 'ten' as in प्रकृतिरथ, प्रकृतिश्रीव. -9 Cooking; maturing, -10 A company of persons of the same tribe. -11 A sort of fivefold metre. -Comp. -कण्डकः = पङ्क्तिदूषक q. v. -2 a white-flowering Achyranthas (Mar. पांडरा आचाडा). -कम: An order, succession. -त्रीद: an epithet of Ravana. -चरः an osprey. -दूषः, -दूषकः a person defiling a society of persons, one with whom it is improper to associate at dinner-time; तेपामन्ये पष्ट्तिदृषा-स्तथाऽन्ये प्रकृतिपावनाः Mb. 13. 90. 5. -दोषः anything that defiles a social circle. -पावनः a respectable or eminent person; especially, a respectable Brahmana who, being very learned, always gets the seat of bonour at dinner parties, or who purifies by his presence the पर्कि or persons who sit in the same row to dine with him; Si. 14. 33; पङ्क्तिपावनाः पञ्चाप्रयः Mal. 1. where Jagaddhara says:---पब्किपावनाः पक्की मोजनादि-गोष्टवां पावनाः । अग्रभोजिनः पवित्रा वा । यद्वा । यजुषां पारगे। यस्तु साम्नां यश्चापि पार्गः । अथर्वशिरसोऽध्येता बाह्मणः पङ्किपाननः ॥ or अम्ब्याः सर्वेषु वेदेषु सर्वप्रवचनेषु च । यावदेते प्रपश्यन्ति पश्वन्यां तावत् पुनन्ति च ॥ ततौ हि पावनात् पङ्कत्या उच्यन्ते पङ्किपावनाः. Manu explains the word thus:-अपाक्कत्योपहता पक्किः पान्यते बैद्धिजोत्तमैः । तानिबोधत कार्स्स्येन द्विजायन्यान् पङ्क्तिपावनान् Ms. 3. 183; see 3. 184, 186 also. -वीज: Acacia Arabica (Mar. पांगारा, etc.). -रथ: N. of Dasaratha; नृपतेः प्रतिविद्यमेव तत्कृतवान्पङ्किरथो विलङ्घ्य यत् R. 9. 74.

पङ्किका A row, line. -2 Number ten.

पङ्क्तिशः ind. By rows or numbers; दक्षिणीयमनगम्य पङ्क्तिशः पङ्क्तिपाननमथ द्विजननम् श्री. 14. 33.

पङ्गु a. (-क्न or -ङ्ग्बी f.) Lame, halt, crippled.
-गु: 1 A lame man; मूकं करोति वाचालं पङ्गुं टङ्घयते गिरिम्.
-2 An epithet of Saturn. -Comp. -शाहः 1 a crocodile (मकर). -2 the tenth sign of the zodiac; Capricornus (मकर). -वासरः Saturday.

पङ्गुक a. Lame, crippled.

पङ्गुता 1 Lameness; पङ्गुतामश्रहारकः Ms. 11. 51. -2 motionlessness.

पङ्गुल a. Lame, crippled; चक्षुषा विप्रहीणस्य पङ्गुलस्य जडस्य वा। हरेत यो वै सर्वस्व नं विद्याद् ब्रह्मघातिनम्॥ -लः 1 A horse of silvery white colour. -2 The planet Sani.

पञ्च I. 1 U. (पचित-ते, पपाच-पेचे, आपक्षीत-अपक्त, पश्यित-ते, पक्तम्, पक्ष) 1 To eook, roast, dress (as food &c.) (said to govern two accusatives; as तण्डुलानोदनं पचित, but this use is very rare in classical Sanskrit); यः पचत्यात्मकारणात् Ms. 3. 118; शूले मत्स्यानिवापक्ष्यन् दुर्बलान् बलवत्तराः 7.20; Bh.1.85.

-2 To bake, burn (as bricks); see Ч年 -3 To digest (as food); पचाम्यने चतुर्विधम् Bg. 15. 14. - 4 To ripen, mature, -5 To bring to perfection, develop (as understanding). -6 To melt (as metals). -7 cook (for oneself) (Atm). -Pass. (पच्यते) 1 To be cooked. -2 To become ripe, matured or developed, ripen; (fig.) to bear fruit, attain perfection or fulfilment; सद्य एव सुकृतां हि पच्यते करपबृक्षफलधर्मि का**ष्**क्षितम् R. 11. 50. —8 To be inflamed. -Caus. 1 (पाचयति-ते) To cause to be cooked, to have cooked or dressed (food &c.). -2 To cause to ripen or develop, bring to maturity, perfection, or completion. –3 To curo, heal. –Desid. (पिपस्ति) To wish to cook Ke. -With परि to ripen, mature, develop. वि 1 To mature, develop, ripen, bear fruit; गर्भशालिसधर्माणस्तस्य गूढं विपेचिरे R. 17.53. -2 To digest. -3 To cook thoroughly. -II. 1 A. (पचते) To make clear or evident; see (पचते) also. -Caus. 1 To explain fully, dilate upon, amplify. -2 To spread.

पक्तिः f. [पच्-भाव-किन्] 1 Cooking; वैवाहिकेऽमी कुर्वात...
...पिक चान्वाहिकी गृही Ms. 3. 67; The process or act of cooking; विषमा हि पिकराजानामाविकानां च मांसानाम् । यावता कालेनाजानि पच्यन्ते तावताविकानि विलीयन्ते । \$B. on MS. 11. 4. 37. -2 Digesting, digestion. -3 Ripening, becoming ripe, maturity, development; न पपात संनिहितपिक पुरिभेषु कलेषु मानसम् Ki. 12. 4. -4 Fame, dignity. -6 The place of digestion (जठरात्रि); पिक्टच्योः परं तेजः (सित्रविधयेत्) Ms. 12. 200. -6 Purification; शरीरपिकः कर्माणि Mb. 12. 270. 38. -7 Any dish of cooked food (Vod.). -Comp. -वैषम्यम् difference in the mode of cooking; जात्यन्तरेषु भेदः स्यात् पिकविषम्यात् MS. 11. 4. 37. -श्लम् violent pain of the bowels arising from indigestion, colic. -स्थानम् a place of digestion.

Ψφ a. 1 Who or what cooks. -2 Cooking. -3 Stimulating, digesting. -4 Ripening. -m. 1 Fire (especially in the stomach). -2 A cook.

पक्तम् 1 The state of a house-holder who maintains the sacred fire. -2 The sacred fire so maintained.

पक्तिम a. 1 Ripe, ripened. -2 Matured. -3 Cooked. -4 Obtained by boiling (as salt). -8 Fractifying; दु:खे जातुन्तितागते स्वकलिताद् दुष्कर्मणः पक्तिमात् Vis. Gupa. 22.

पक a. [पन्न तस्य वः] 1 Cooked, roasted, boiled; as in पकान. -2 Digested. -3 Baked, burned, annealed (opp. आम); पकेष्टकानामाकर्षणम्, आमेष्टकानां छेदनम् Mk. 3. 12/13. -4 Mature, ripe; पक्रविम्बाधरोष्टी Me. 82; यथा फलानां पकानां नान्यत्र पतनाद् भयम् Subhāṣ. -5 Fully developed, come to perfection, perfect, matured as in पक्षधी; अफ़िपकाशनो वा स्यात् कालपक्षभुगेव वा Ms. 6. 17. -6 Experienced, shrewd. -7 Ripe (as a boil), ready to suppurate. -8 Grey (as hair). -9 Perished, decaying, on the eve of destruction, ripe to meet one's doom; 'पक्षं परिणतेऽपि स्यादिनाशाभिमुखे त्रिष्ठ' Medini; पकापकेति सुमृशं वावादयन्ते वयांसि

च Mb. 6. 3. 44. — कम् 1 Cooked food. — 2 Ripe corn. — 3
The ashes of a burnt corpse. — Comp. — आतिसारः chronic dysentery. — अञ्चम् cooked or dressed food. — आधानम्, — आश्चायः the stomach, abdomen. — इष्टका a baked brick. — रष्टकाचितम् a building constructed with baked bricks. — कथाय a. whose passion has become extinguished. — कश्चाय a. tooking; — 2 maturing. (— m.) the Nimba treo. — कश्चा a. grey-haired. — आञा a. having a decrepit or infirm body. — रसः wino or any spirituous liquor. — चारि n. the water of boiled rice (काञ्चक), sour rice-gruel.

पकता Maturity, ripeness, development &c.

पस्णु a. Cooking, Maturing &c.

पच् a. (At the end of comp.) Cooking, baking &c.

पच a. 1 Cooking, roasting. -2 Digesting. -च:, -चा 1 Cooking. -2 Maturing. -Comp. -प्रकृटा continual baking and pounding. -ত্ৰণা continual boiling of salt.

पचंपचा Cureuma Aromatica; Xanthorrhiza (Mar. दारुहळद).

पचकः A cook.

पचत a. 1 Cooked, dressed. -2 Ripe, developed, mature. -त: 1 Fire. -2 The sun. -8 N. of Indra. -तम् Cooked food. -Comp. -मृज्जता continual baking and roasting; of. खादतमोदता.

पचन a. [पच्-करणे स्युद्] Cooking, dressing, maturing &c. —नः 1 Fire; अय हैनमन्नाहार्यपचनोऽनुशशास Ch. Up. 4. 12. 1; अयान्वाहार्यपचनादुत्थितो घोरदर्शनः Bhag. 6. 9. 12. —ना Becoming ripe, ripening. —नी The wild citron tree. —नम् Cooking, dressing, maturing &c.; Bhag. 3. 26. 40. —2 A means or instrument for cooking, a vessel, fuel &c. —3 Ripening, maturing. —4 Becoming cooked or ripe.

पचपनः An epithet of Siva.

पचमानक a. Accustomed to cook one's food.

पचा The act of cooking.

पचिः 1 Fire. -2 Cooking &c.

पचेलिम a. 1 Cooking or ripening quickly. -2 Fit to be matured. -3 Ripening spontaneously or naturally; ददर्श माल्र्रफलं पचेलिमम् N. 1. 94; प्रतुरसस्यपचेलिममञ्ज्ञाकपिशितामचलामवलोकयन् Ram. Ch. 4. 70. -म: 1 Fire. -2 The sun.

पचेलुकः A cook.

पद्मनिका, पद्मनी A particular part of a plough.

पञ्छस् ind. Foot by foot; अथ खल्वेतयर्चा पच्छ आचामति Ch. Up. 5. 2. 7. पज्झदिका 1 A small bell. -2 N. of a metre: Sabda Ch.

বর a. Ved. 1 Powerful, strong. -2 Wealthy, rich. -র: An epithet of Angiras.

पञ्च 1 Time. -2 The (Indian) cuckoo.

पञ्च 1 A. See ৭ই II. To diffuse, elaborate, L. D. B.

पश्च a. Spread, extended. -Comp. -आनन, -आस्य, -मुख 1 a lion. -2 learned; वैद्यपद्याननः.

পঞ্জান num. a. (Always pl.; nom. and acc. ৭৪) Five. (As the first member of comp. पश्च drops its final न). [cf. Gr. pente] -Comp. -अंशः the fifth part, a fifth. -अग्नि: 1 an aggregate of five sacred fires; i. e. (अन्वाहार्यपत्तन or दक्षिण, गाईपरय, आहवनीय, सभ्य, and आव-सध्य). -2 a householder who maintains the five sacred fires; पञ्चाप्रयो धृतवताः Māl, 1; Ms 3, 185. - 3 five mystic fires supposed to exist in the body; तेजी हात्रिस्तथा कोधश्रक्षरूपा तथैन च। अप्रिर्जरयते यच पत्राप्तेयाः शरीरिणः॥ Mb. 12. 184. 21. -4 one who is acquainted with the doctrine of these fires. 'साधनम् four fires on four sides and the sun above the head. This is a form of penance. -अङ्ग a. five-membered, having five parts or divisions as in पञ्चाङ्गः प्रणामः (¿. e. बाहुभ्यां चैव जानुभ्यां शिरसा वक्षसा दुशा); कृतपञ्चाङ्गविनिर्णयो नयः Ki. 2. 12 (see Malli. and Kamandaka quoted by him); पशाक्रमभिनयमुपदिश्य M. 1; चित्ताक्षिञ्चहस्तपादैरक्गैश्वेष्टादिसाम्यतः । पात्राद्यवस्थाकरणं पद्याङ्गोऽभिनयो मतः ।। (- अन्नाः) 1 a tortoise or turtle. -2 a kind of horse with five spots in different parts of his body. (-ङ्गी) a bit for horses. (-ङ्गम) 1 collection or aggregate of five parts. -2 five modes of devotion (silent prayer, oblations, libations, bathing idols and feeding Brahmanas) -3 the five parts of a tree; त्वकृपत्रकुसुमं मूलफलमेकस्य शाखिनः । एकत्र मिलितं चैतत् पञ्चाङ्ग-मिति संज्ञितम् !! - 4 a calendar or almanae, so called because it treats of five things:— (तिथिवीरश्व नक्षत्रे योगः करणमेव च); चतुरङ्गबओ राजा जगती वशमानयेत्। अहं पञ्चा-ङ्गबलवानाकारं वरामानये ॥ Subhās. "गुप्तः a turtle. "पत्रम् a calendar. विनिर्णयः the five rules are as follows; सहायाः साधनोपाया विभागो देशकालयोः । विनिपातप्रतीकारः सिद्धिः पद्याङ्ग-मिध्यते li Kāmandak; cf. Ki. 2. 12. आदि: f. the propitiousness or favourable state of five important points; ¿. e. तिथि, वार, नक्षत्र, योग, and करण (in astrology). –अङ्गिक a. five-membered. −अङ्गुल a. (-ला or -ली /.) measuring five fingers. (-5:) the castor-oil plant. -अ (आ) जम् the five products of the goat; cf. पद्यगव्य. -अतिग a. liberated (मुक्त); सोऽपि पद्यातिगोऽभवत् Mb. 12. 59. 90. -अप्सरस् n. N. of a lake, said to have been created by the sage Mandakarni; cf. R. 13.38. -अमरा The five plants i.e. (Mar. भांग, दूर्वा, बेल, निर्मुडी and तुल्लस. -अमृत a. consisting of 5 ingredients. (-तम्) 1 the aggregate of five drugs: dry ginger, a species of Moonseed (Cocculus cordifolius, Mar. যুক্তৰৈল), Asparagus recemosus (Mar. যবাৰণী), Hypoxis brevifolia

पश्चन्

(Mar. मसळी), गोक्षरक (Mar. गोखरूं). -2 the collection of five sweet things used in worshipping deities; (दुग्धं च शर्करा चैव वृतं दिध तथा मधु). -8 the five elements; Mal. 5.2. -अस्टम् the aggregate of five acid plants (the jujube, pomegranate, sorrel, spondias and citron). -आंचेस् m. the planet Mercury. -अवयव a. five-membered (as a syllogism, the five members being, সনিকা, ইর, उदाहरण, उपनय and निगमन q.v.). -अवस्थः a corpse (so called because it is resolved into the five elements) cf. पञ्चल below. -अविकम् the five products of the sheep; cf. पत्रगब्य. -अशीतिः f. eighty-five. -अहः a period of five days. - आतप a. doing penance with five fires (i. e. with four fires and the sun); cf. R. 13. 41. -आत्मक a. consisting of five elements (as body). -आनमः, -आस्यः, -मुखः, -वक्त्रः 1 epithets of Siva. -2 a lion (so called because its mouth is generally wide open; पश्चम् आननं यस्य), (often used at the end of names of learned men to express great learning or ${
m respect}$; न्याय $^{
m o}$, तर्क $^{
m o}$ &c. $_{e}$. $_{g}$. जगन्नाथतर्कपञ्चानन); see पञ्च $_{a}$. -3 the sign Leo of the zodiac. (一司) an epithet of Durgā. -आस्नायाः m. (pl.) five Sāstras supposed to have proceeded from the five mouths of Siva. -आयतनी, -नम् a group of five deities like गणपति, विष्णु, शंकर, देवी and सूर्य. -इन्द्रियम् an aggregate of the five organs (of sense or actions; see इन्द्रियम्). - इषुः, —बाणः, - शरः epithets of the god of love; (so called because be has five arrows: their names are: - अरविन्दमशोकं च चूतं च नवमहिका । नीलोश्पलं च पर्येते पद्मबाणस्य सायकाः॥ the five arrows are also thus named:--संमोहनोन्मादनौ च शोषणस्तापनस्तथा। स्तम्भनक्षेति कामस्य पद्मबाणाः प्रकीर्तिताः॥). –**उपचारः** the fivo articles of worship i.e. (गन्ध, पुष्प, धूप, दीप and नैवेदा). -उष्मन् m. (pl.) the five digestive fires supposed to be in the body. -कपाल a. prepared or offered in five cups. -कर्ण a. branded in the ear with the number 'five' (as cattle &c.); cf. P. VI. 3.115. - कर्मन n (in medicine) the five kinds of treatment; i.e. 1 वसन 'giving emetics'; 2 रेचन 'purging'; 3 नस्य 'giving strenutatories'; 4 अनुवासन 'administering an enema which is oily', and 5 निरुद्ध 'administering an enema which is not oily. वमने रेचने नस्यं निरुद्धानुवासनम्। पञ्चकर्मेद्मन्यच ज्ञेयमुःक्षेपणादिकम् ॥. -कल्याणकः a horse with white feet and a white mouth. -कपाय a decoction from the fruits of five plants (जम्बु, शाल्मलि, वाट्याल, बकुल and बदर). -कृत्यम् the five actions by which the Supreme Power manifests itself (सृष्टि, स्थिति, संहार, तिरोभाव and अनुमह-करण). -कृत्वस् ind. five times. -कृष्णः A kind of game. (- The five deities of Mahanubhava sect namely चक्रवर्ती कृष्ण, Datta of Matapura, Gundam Raul of ऋदिपुर, चांगदेव राऊळ of द्वारावती and चांगदेव राऊळ of प्रतिष्ठान. -कोण: a pentagon. -कोलम the five spices taken collectively ; पिष्पली पिष्पलीमूलं चर्ब्याचित्रकनागरम् । पञ्चकोलं (Mar. पिंपळी, पिंपळसूळ, चवक, चित्रक व सुंठ). **−कोपाः** m. (pl.) the five vestures or wrappers supposed to invest the soul; they are: --- अन्नमयकोष or the earthly body

(स्युलदारीर); प्राणमयकोष the vesture of the vital airs; मनी-मयकोष the sensorial vesture; विज्ञानमयकोष the cognitional vesture (these three form the लिङ्गझरीर); and आनन्द-मयकोष the last vesture, that of beatitude. कोवैरवमयावैः पञ्चभिरातमा न संवृतो भाति। निजशक्तिसमुत्पन्नैः शैवालपटलैरिवाम्ब वापीस्थम्।। Vivekachūdāmaņi. -क्रोदी 1 a distance of five Krosas. -2 N. of the city, Benares. -खद्वम्, -खद्वी a collection of five beds. -TA a. (in alg.) raised to the fifth power. -गवम् a collection of five cows. -गव्यम् the five products of the cow taken collectively; i. e. milk, curds, clarified butter or ghee, urine, and cowdung (क्षीरं दिध तथा चाउयं मूत्रं गोमयमेव च). -गु a. hought with five cows. -gu a. five-fold. (-un:) the five objects of sense (हप, रस, गन्ध, स्पर्श and शब्द). (-णी) the earth. -गुन्नः 1 a tortoise (as drawing in its 4 feet and head). -2 the materialistic system of philosophy, the doctrines of the Charvakas. - uta: (in music) a kind of measure. -चत्वारिश a. forty-fifth. -चत्वारिशत् f. fortyfive. -चामरम् N. of 2 kinds of metre; प्रमाणिकापदहर्य वदन्ति पश्चनामरम् V rittaratnākara. -जनः 1 a man, mankind. -2 N. of a demon who had assumed the form of a conch-shell, and was slain by Krispa; तस्मै प्रादाद्वरं 9त्रं मृतं पञ्चजनोदरात् Bhag, 3, 3, 2, -3 the soul. -4 the five classes of beings; i. e. gods, men, Gandharvas, serpents and pitris; यस्मिन् पंच पञ्चजना आकाशश्व प्रतिष्ठितः Bri. Up. 4. 4. 17. -6 the four primary castes of the Hindus (ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य and शूद) with the Nisadas or barbarians as the fifth (pl. in these two senses); (for a full exposition see Śārīrabhāṣya on Br. Sūtras 1. 4. 11-13). (-नी) an assemblage of five persons. -जनीन a. devoted to the five races. (-नः) an actor, a mimic, buffoon, one who is devoted to the pentad viz. singer, musician, dancer, harlot and a jester; गायकवादक-नर्तकदासीभण्डरतः खलु पञ्चजनीनः Bhasavritti on P. V. 1. 9. -भानः 1 an epithet of Buddha as possessing the five kinds of knowledge. -2 a man familiar with the doctrines of the Pasupatas. -तक्षम्, -क्षी a collection of five carpenters. -तत्त्वम् 1 the five elements taken collectively; i. e. पृथ्वी, अप्, तेजस्, वायु and आकाश. -2 (in the Tantras) the five esseutials of the Tantrikas, also called पञ्चमकार because they all hegin with म ; i.e. मरा, मांस, मत्स्य, मुद्रा and मैथुन. -तन्त्रम् N. of a well-known collection in five books containing moral stories and fables by Vispugupta; पश्चतन्त्रात्तयान्यस्माद् प्रन्यादारुष्य लिख्यते H. Pr. 9. -तन्मात्रम् the five subtle and primary elements (such as शब्द, रस, स्पर्श, हप and गन्ध). -तपस् m. an ascetic who in summer practises penance sitting in the middle of four fires with the sun burning right over his head; cf. हविर्भुजामधवतां चतुर्णा मध्ये ल्लारंतपसप्तसप्तिः R. 13. 41; Ku. 5. 23; Ms. 6. 23 and Si. 2. 51 also; प्रीध्मे पञ्चतपा बीरो वर्षास्वासारपाण्मुनिः Bhag. 4. 23. 6; Rām, 3. 6. 5. -तय a. five-fold; बृत्तयः पश्चतःथः क्रिष्टा अक्रिष्टाः Mbh. (-यः) 2 pentad. -तिक्तम् the five bitter things:— निबामृतात्रुषपटीलानीदिग्धिकाक्ष. - न्निया a.

thirtyfifth. - त्रिशत, - त्रिशतिः f. thirty-five. -दश a. 1 fifteenth. -2 increased by fifteen; as in पश्चदशं शतम् 'one hundred and fifteen'. –दशन् a. (pl.) fifteen. अहः a period of fifteen days. -दिशान a. made or consisting of fifteen. -दशी 1 the fifteenth day of a lunar fortnight (the full or new moon day); Y. 1. 146. -2 N. of a philosophical work (प्रकरणप्रन्थ) by माधवाचार्य (विद्यारण्य). -दीर्घम the five long parts of the body; the arms, oyes, belly, nose and breast; बाहू नेत्रद्रयं छल्द्रि तु नासे तथैव च । स्तनशोरन्तरं चैव पञ्चदीर्घ प्रचक्षते ॥ -देवताः the five deities:--आदित्यं गणनायं च देवीं हदं च केशवम् । पञ्चदेवतमित्युक्तं सर्वकर्मसु पूजयेत्।। -धारणक a. apheld by the five elements. -नखः 1 any animal with five claws; such as the harealligator, tortoise, porcupine, rhinoceros বহাক: মান্তকী गोधा खड्गी कूर्मश्र पद्माः। पञ्च पश्चनखा भक्ष्या ये प्रोक्ताः कृतजैद्धिजै: Bk. 6. 131; Ms. 5. 17, 18; Y. 1. 177. -2 an elephant. -3 a turtle. - s a lion or tigor. - नखी, - नखराज an iguana (Mar. घोरपड); Gīrvāṇa. -नदः 'the country of five rivers, the modern Panjab (the five rivers being शतद्भ, विपाशा, इरावती, चन्द्रभागा and वितस्ता, or the modern names Sutlej, Beas, Ravee, Chenab and Jhelum). -दा (pl.) the people of this country. -नवतिः f. ninetyfive. - निम्बम् the five products of निम्ब viz. (the flowers, fruit, leaves, bark and root). - नीराजनम् waving five things before an idol and then falling prostrate before it; (the five things being: -- a lamp, lotus, cloth, uango and betel-leaf). -पञ्चारा a. fiftyfifth. -पञ्चारात् f. fifty-fivo. -पदी 1 five steps; पंसो यमान्तं वजतोऽपि निष्ट्रौ-रेतैर्धनैः पश्चपदी न दीयते 14. 2. 115. -2 the five strong cases, i.e. the first five inflections - पर्वन n. (pl.) the five parvans q. v.; they are चतुर्दश्यष्टमी चैव अमावास्या च पूर्णिमा। पर्वाण्येतानि राजेन्द्र रविसंकान्तिरेव च $\parallel -a$. five-knotted (an arrow). -पहानम् The leaves of the mango, fig. banyan, fious religiosa (Mar. विषळ) and Genus Ficus (Mar. पायरी). There are other variations such as पनस, आम्र, पिप्पल, वट and बबुल. The first group is for the Vedic ritual only. -पात्रम् 1 five vessels taken collectively. -2 a Srāddha in which offerings are made in five vessels. -पाद a. consisting of five feet, steps, or parts; पश्चपादे थितरम् Prasna Up. 1. 11. (-m.) a year (संवत्सर). -पादिका N. of a commentary on आरीरकभाष्य. - पितृ m. (pl.) the live fathers:-जनकश्चोपनेता च यश्च कन्यां प्रयच्छति। अन्नदाता भयत्राता पत्रैते पितरः स्मृताः ॥ -िपत्तम् the bile of five animals viz. (the boar, goat, buffalo, fish and peacock). -प्रस्थ a. having five elevations (a forest.). -प्राणाः m. (pl.) the five life-winds or vital airs; प्राण, अपान, व्यान, उदान and समान. -प्रासादः a temple of a particular size with four pinnacles and a steeple. - बन्ध a fine equal to the fifth part of anything lost or stolen. -बलाः five medicinal herbs, namely बला, नागबला, महाबला, अति-बला and राजबला. -बाण:, -वाण:, -शर: epithets of the god of love; see पश्चेषु. -बाह्यः N. of Siva. -बिन्दुप्रसृतम् N. of a particular movement in dancing; Dk. 2. **–बीजानि** the five seeds:—कर्कटी, त्रपुस, दाहिम, पदाबीज,

and वानरीबीज. -भद्र a. 1 having five good qualities. -2 consisting of five good ingredients (as a sauce &c.). -3 having five auspicious marks (as a horse) in the chest, back, face and flanks. - vicious. - a kind of pavilion. - भागिन m. the five deities of पद्ममहा-यज्ञः धर्मकोमविहीनस्य चुकुधुः पश्चभागिनः Bhag. 11.23.9.-भुज a. pentagonal. (-जः) 1 a pentagon; ef. पत्रकोण. -2 N. of Ganesa. - भूतम् the five elements; पृथ्वी, अप्, तेजस्, वायु and आकाश. - भूकाः the five trees, viz. देवदाली (Mar. देवडंगरी), शमी, मङ्गा (Mar. भांग), निर्गुण्डी and तमालपत्र. -मकारम् the five essentials of the left-hand Tantra ritual of which the first letter is म; soe पञ्चतस्व (2). -महापातकम् the five great sins; see महापातक; Ms. 11. 54. -महायक्षाः m. (pl.) the five daily sacrifices enjoined to be performed by a Brahmana; अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृ-यज्ञस्तु तर्पणम् । होमो दैवो बलिभैति। नृयज्ञोऽतिथिपूजनम् ॥ Ms. 3. 70. अहुतं च हुतं चैव तथा प्रहुतमेव च । ऋतां हुतं प्राशितं च पञ्च यज्ञान् प्रवक्षते ॥ Ms. 3. 73; see महायज्ञ. -मारः son of Baladova; L. D. B. - मादा (पि) क a. consisting of five Masas (as a fine &c.). -माप (पि) क a. amounting to five masas; गर्दभाजाविकानां तु दण्डः स्यात्पञ्चमापिकः Ms. 8. 298. -मास्य a. happening every five months. -मुखः an arrow with five points; (for other senses see पशानन.) -मुद्रा five gestures to be made in presenting offerings to an idol; viz आवाहनी, स्थापनी, संनिधापनी, संबोधनी and संमुखीकरणी; see मुद्रा. - सूत्रम् the urine of five female animals : the cow, goat, she-buffalo, sheep, and sho-ass.). - मूलम् there are nine varieties of the pentad combinations of roots; लघुपधमूल, वृहत्पञ्चमूल, रातावर्यादि, तृणपद्ममूल, जीवकादिपश्चमूल, पुनर्नवादिपञ्चमूल, गोक्षुरादि⁰, वही⁰. -रत्नम् a collection of five gems; (they are variously enumerated: (1) नीलकं वज्रकं चेति पद्मरागथ मौक्तिकम्। प्रवालं चेति विज्ञेयं पंचरलं मनीपिभिः॥ (2) सुवर्ण रजतं मुक्ता राजावर्ते प्रवालकम् । रत्नपश्चकमाख्यातम् ...॥ (३) कनकं हीरकं नीलं पद्मरागध्य मौक्तिकम्। पधरत्नमिदं शेक-मृषिभिः पूर्वदर्शिभि : 11 -2 the five most admired episodes of the Mahābhārata; गीता, विष्णुसहस्रनाम, भीष्मस्तवराज, अनुस्मृति and गजेन्द्रमेश्व). **-रसा** the आमलकी tree (Mar. आंवळी). -रात्रम् 1 a period of five nights; इत्यर्थे वयमानीताः पमरात्रोऽपि विद्यते Panch. 3. 21. -2 N. of one of Bhasa's dramas. -3 N. of a philosophical treatise attributed to Nārada. -4 N. of an अहीन (sacrifice) lasting for 5 days; स एतं पन्नरात्रं पुरुषमेधं यज्ञकतुमपश्यत् Sat. Br.; ef. Mb. 12. 218. 11. -राशिकम् the rule of five (in math.). -लक्षणम् a Purana; so called because it deals with five important topics:---सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशी मन्वन्तराणि च । वंशानुचरितं चेंब पुराणं पश्चलक्षणम् ॥ see पुराण also. -लवणम् five kinds of salt; i.e. काचक, सैन्धव, सामुद्र, बिड and सीवर्चल. -लाङ्गलकम् a gift (महादान) of as much land as can be cultivated with five ploughs. - लोकपालः the five guardian deities viz. Vināyaka, Durgā, Vāyu, Akāsa and Asvinīkumāra. - लोहम् a metallic alloy containing five metals (i. e. copper, brass, tin, lead and iron). -लोहकम् the five metals i. e. gold, silver, copper, tin and lead. -वदः the sacred or sacrificial thread worn across the

पश्चाशिका

breast (यज्ञोपनीत). - बटी 1 the five fig-trees : i.e. अश्वत्य, बिल्ब, बट, धात्री and अशोक. -2 N. of a part of the Dapdakā forest where the Godāvarī rises and where Rāma dwelt for a considerable time with his beloved; it is two miles from Nasik; परिहरन्तमपि मामितः पश्चवटीरनेहो बलादाकर्षतीव U. 2. 27/28; B. 13. 34. -वर्गः 1 an aggregate of five. -2 the five essential elements of the body. -3 the five organs of sense; संतुष्टपञ्चवर्गोऽहं लोकयात्रां प्रवाहये Ram. 2. 109. 27. - 4 the five daily sacrifices enjoined to be performed by a Brāhmana; cf. महायज्ञ. -8 the five olasses of spics (कापटिक, उदास्थित, गृहपतिव्यञ्जन, वैदेहिकव्यञ्जन and तापसन्यञ्जन); cf. Kull. on Ms. 7. 154. -वर्षदेशीय a. about five years old. -वर्षीय a. five years old. -वस्कलम् a collection of the barks of five kinds of trees; namely न्यप्रोध, उदुम्बर, अश्वत्य, प्रक्ष and वेतस. -वलुभा N. of Draupadi. -वार्षिक a. recurring every five years. -चाहिन a. drawn by five (as a carriage). -चिश a. twenty-fifth. - T: 1 a Stoma consisting of 25 parts. -2 N. of Visnu (regarded as the 25th तस्व); स तु जन-परितापं तत्कृतं जानता ते नरहर उपनीतः पद्यतां पद्यविंश Bhag. 7.8.53. -विशातिः f. twenty-five. -विशातिका a collection of twenty-five; as in वेतालपन्नविंशतिका. -विध a. fivefold, of five kinds. अकृति: f. the five departments of a government; अमात्वराष्ट्रदुर्गार्थदण्डाख्याः पञ्च चापराः Ms. 7. 157. -वीरगोष्ट्रम् an assembly room, concert-ball; रागमञ्जरी नाम पञ्चवीरगोष्ठे संगीतकमनुष्ठास्यति Dk. 2. -वृत्, -वृतम् ind. five-fold - वृत्तिता depending on senses; Ram. 2. 100. 65. -दात a. amounting to five hundred. (-तम्) 1 one hundred and five. -2 five hundred. -शाखः 1 the hand; स्विशिरः पश्चशास्त्राभ्यामभिहत्यायतेक्षण Mb. 11. 17. 30; कदापि नो मुखति पश्चशास्त्रः (नारायणस्य) Ram. Ch. 1. 9; स्फूर्जद्रताङ्गुलीयद्यतिशवलनखद्योतिभिः पञ्चशाखैः Siva B. 30, 49. -2 an elephant. -शारदीयः N. of a Yāga. -शिखः a lion. -शीलम् the five rules of conduct; Buddh. -शुक्लम् The holy combination of five days, viz. Uttarayana (day of the gods), the bright half of the month (day of the manes) and day time, हरिवासर and सिद्धक्षेत्र (cf. त्रिशुक्लम्). –च a. (pl.) five or six; सन्त्यन्येऽपि बृहस्पतिप्रभृतयः संभाविताः पचपाः Bh. 2. 34. -पष्ट् a. sixty-fifth. -पष्टि: f. sixty-five. -सटः one with five tufts of hair on the head (सटाः जटाः केशसभिनेशे मध्ये मध्ये पद्यसु स्थानेषु क्षौरवद्वापनम्); दासोऽयं मुच्यतां राज्ञस्त्वया पन्नसटः कृतः Mb. 3. 272. 18; (Mar. पांच पाट काढणें). -सप्तत α. seventy-fifth. -समितः f. seventy-five. -सस्यम् the five grains viz. धान्य, मुद्र, तिल, यव and माष. -सिद्धान्ती f. the five astronomical doctrines from astronomical book like सूर्यसिद्धान्त etc. -सिद्धीपध्यः the five medicinal plants:-तैलकन्द, सुधाकन्द, कोडकन्द, स्दन्तिका, सर्पाक्षी. -सुगन्धकम् the five kinds of aromatic vegetable substances; they are:—कर्पूरककोललवर्णगुष्पगुवाकजातीफलपञ्चकेन। समांशभागेन च योजितेन मनोहरं पञ्चसुगन्धकं स्यात्॥. -सूनाः /. the five things in a house by which animal life may be accidentally destroyed; they are: - पश्चस्ना गृहस्थस्य चुही पेषण्युपरुकरः कण्डनी चोदकुम्भश्च Ms. 3.68. –सरणाः the five

medicinal esculent roots; sweet and bitter सूरण, अत्यम्स-पणीं, काण्डीर, मालाकन्द. &c. —स्नोतम् n. the mind; पश्चस्नोतिस निष्णातः Mb. 12. 218. 11 (com. पश्चस्नोतांसि निषयकेदारप्रणालिका यस्य तस्मिन् मनसि). —हायन a. five years old.

पञ्चक a. 1 Consisting of five. -2 Relating to five. -3 Made of five. -4 Bought with five. -5 Taking five percent. -कः, -कम् 1 A collection or aggregate of five; अम्लपश्चम्. -2 the pentad of five नक्षत्रs beginning from धनिष्ठा and ending in रेनती. -कम् A field of battle.

৭শ্বর f. A pentad, an aggregate of five.

বস্তুব্য a. Fivefold.

पञ्चता, -त्वम् 1 Five fold state. -2 A collection of five. -3 The five elements taken collectively. -4 the body; त्रित्वे हुत्वाथ पञ्चतं तचैकत्वेऽजुहान्स्निः Bhāg. 1. 15. 42. -5 Death, dissolution; -पञ्चतां, -त्वम् गम्, -या &c. means 'to be resolved into the five elements of which the body consists', 'to die or perish'; पञ्चतां, -त्वं नी 'to kill or destroy'; पञ्चभिनिमिते देहे पञ्चतं च पुनर्गते। स्वां स्वां योनिमज्ञाति तत्र का परिवेदना। Ratn. 3.3; सब्दादिभः पञ्चभिरेव पञ्च पञ्चत्वमापुः स्वसुणेन बद्धाः Vivekachūdāmani.

पञ्च 1 Time. -2 The Indian cuckoo.

पশ্चधा ind. 1 In five parts. -2 In five ways.

पञ्चनी 1 A chequered cloth for playing at draughts. -2 A chess-board.

पञ्चम a. (नमी f.) 1 The fifth. -2 Forming a fifth part. -3 Dexterous, clever.-4 Beautiful, brilliant.-#: 1 The fifth (or in later times the seventh) note of the Indian gamut; it is said to be produced by the cuckoo (कोकिलो रौति पञ्चमम् Nārada), and is so called because it is produced from 5 parts of the body:-वायुः समुद्रतो नाभेक्रोहृत्कण्ठमूर्थसु । विचरन् पद्यमस्थानप्राप्या पञ्चम उच्यते॥. -2 N. of a Raga or musical mode (sung in the above note); व्यथयति वृथा मौने तान्य प्रपञ्चय पञ्चमम् Git. 10; so उदाधितपद्यमरागम् Git. 1. -3 The fifth consonant of a class; i.e. a nasal. - ## 1 A fifth. - 2 Sexual intercourse (मैधुन), the fifth मकार of the Tantrikas. -मम् ind. For the fifth time, fifthly; Ms. 8. 125. - मी 1 The fifth day of a lunar fortnight. -2 The ablative case (in gram.). -3 An epithet of Draupadī. -4 A chequered board for playing at draughts. -Comp. -आस्यः the cuckoo. -स्वरम् N. of a metre; P. R.

पञ्चराः ind. Five by five, by fives.

पञ्चमिन a. Being in the fifth year of one's age.

पञ्चारा a. (-शी f.) Fiftieth.

पञ्चादात्, पञ्चादातिः f. Fifty.

पञ्चाशिका 1 A collection of tifty. -2 A collection of fifty verses; e. q. चौरपञ्चाशिका.

पश्चिका 1 N. of each book of the Aitareya Brahmana.
-2 A game played with five dice.

पञ्चालम् Scripture; L. D. B.; प्रवृत्तं च निवृत्तं च शास्त्रं पञ्चालसांत्रितम् Bhāg. 4. 29. 13.

পঞ্জালা: m. (pl.) 1 N. of a country and its people.
তঃ: A king of the Pañchālas.

पञ्चालिका A doll, puppet.; cf. पाम्रालिका.

पञ्चाली 1 A doll, puppet. -2 A kind of song. -3 Chequered board for playing at draughts, chess-board &c.; (also থহাবো in this sense only).

पञ्चावदः The sacrificial cord worn across the shoulder.

पञ्चिका See पिकका. A journal, record; प्रायः पवित्रा लोकानामियं चारित्रपश्चिका Mv. 4. 59.

पञ्चीकरणम् A philosophical term meaning the action by which anything is constituted of the five elements; (1/2 of one and 1/8 of other four elements) द्विधा दिधा चेकेक चतुर्धा पद्यमं पुनः। स्वस्वेतरद्वितीयांशयोजनात् पद्य ते॥ Vedantasara 39.42.

पञ्चम् A cage, an aviary; पञ्चराकः, भुजपञ्चरः &c. —रः, —रम् 1 Ribs. —2 A skeleton. —रः 1 The body. —2 The Kaliyuga. —3 A purificatory ceremony performed on cows. —Comp. —आखेटः a sort of basket or trap for catching fish. —गुकः a parrot in a cage, caged parrot; कीडावेश्मनि चैष पञ्चरश्चकः क्षान्तो जलं याचते V, 2. 23.

पञ्जरकः, -कम् A cage.

पश्चि:, -ब्रजी f. 1 The ball of cotton from which thread is spun. -2 A record, journal, register. -3 A calendar, an almanac. -Comp. -कारः, -कारकः 1 a writer, scribe. -2 an almanac-maker.

पश्चिका 1 A perpetual or running commentary which explains and analyses every word; टीका निरन्तर-च्याख्या पश्चिका पदनिक्तका. -2 A journal, a book in which accounts of receipts and expenditure are entered. -3 The record or register of human actions kept by Yama. (For other senses see पित above). -Comp. -कारकः 1 a scribe. -2 a man of the Kāyastba tribe. -3 an almanac-maker.

पद 1.1 P. (पटित) To go or move. -Caus. or 10 U. (पाटयति-ते) 1 To split, cleave, tear up, tear asunder, tear open, divide; कंचिन्मध्यात् पाटयामास दन्ती Si. 18. 51; दल्क्य पाटयोहेखम् Y. 2. 94; Mk. 9. −2 To break, break open; अन्यासु भित्तिषु मया निशि पाटितासु Mk. 3. 14. −3 To pierce, prick, penetrato; दर्भपाटिततलेन पाणिना R. 11. 31. −4 To remove, eradicate. −5 To pluck out. −6 To sbine. −7 To speak. -II. 10 U. (पटयति-ते) 1 To string or weave; सुविन्दस्त्वं तावत् पटयसि गुणप्राममभितः K. P. 7. −2 To clothe, envelop. −8 To surround, encircle.

पटः, -रम् [पर् वेष्टने करणे घन्नर्थे कः] 1 A garment, raiment, cloth, a piece of cloth; अयं पटः स्त्रदरिद्रतां गता खयं पटश्छिद्रशतैरलंकृतः &c. Mk. 2. 9; मेघाः स्रवन्ति बलदेवपटप्रकासाः 5. 45. -2 Fine cloth. -3 A veil, screen. -4 A tablet, plate or piece of cloth for writing or painting upon. -र: Anything well made or polished. -रम् A thatch, roof. -Comp. -अञ्चलः the hem of a garment. -उटजम् 1 a tent. -2 a mushroom; L. D. B. -उत्तरीयम् an upper garment. - कमन n. weaving, business of the loom. -कार: 1 a weaver. -2 a painter. -क़टी /., -छिदा a shred of cloth; पटन्छिदाकालिकपुष्पजाः स्रजः N. 15. 14; -मण्डपः, -वापः, वेरमन् ». a tent; प्रभोर्निवासाः पटवेश्ममिर्वभुः Si. 12. 68. Hoh. Uttarabhāga; उक्लोचै: काण्डपटकै: अनेकै: पट मण्डपेः Siva B. 22. 61; नवैरुतान्मितस्तमभैमीण्डतं पटमण्डपेः Siva B. 17. 68. नांत a. painted. -भास: the interstices in a lattice-window; पटभाससूक्ष्मिच्छिद्रालक्षिता Dk. 2. -वासः 1 a tent. -2 a petticoat. -3 perfumed powder; Ratn. 1; परागै: पुष्पाणां प्रकटपटचासव्यतिकरः Nag. 3. 7. - 4 a cover (पिथान); निजरजः पटवासमिवाकिरत् Si. 6. 37. –वाद्यम् & kind of cymbal. -वासकः perfumed powder.

पटकः 1 A camp, an encampment. -2 Cotton-cloth. -3 The half of a village.

परमय a. Made of cloth. -यः A tent.

पटच्चरः A thief; cf. पाटचर; तथैवापरमास्याध न्यजयत् स पटचरान् Mb. 2. 31. 4. -रम् Old or ragged clothes.

पटत्कः A thief.

परपरा ind. An imitative sound.

परलम् [पर्वष्टे कलच्] 1 A roof, thatch; विनीमतपटलान्तं दृश्यते जीर्णकुष्टम् Mu. 3. 15. -2 A cover, covering, veil, coating (in general); शिरसि मसीपटलं दशाति दीपः Bv. 1. 74. -8 A film or coating over the eyes. -4 A heap, multitude, mass, quantity; रथाण्यापाणः पटलेन रोचियाम् Si. 1. 21; जलदपटलानि Pt 1. 361; क्षोदपटलेः R. 4. 63; मुकापटलम् 13. 17; तारकपटल Git. 7. -8 A hasket. -8 Retinue, train-7 A mark on the forehead or any other part of the body. -उ:, -जी 1 A tree. -2 A stalk. -3 A collection; आयुर्वायुविषाहिताभ्रपटलीलीनाम्बुवद् भन्गुरम् Bh. -उ:, -उम् A section or chapter of a book. -Comp. -प्रान्तः the edge of a roof.

पटलकः, -कम् 1 A cover, screen, veil. -2 A little box or basket.

पटलिका A heap, mass, multitude.

पटहः 1 A kettle-drum, a war-drum, drum, tabor; कुर्वन् संध्याबलिपटहतां शूलिनः श्राधनीयाम् Me. 36; पदुपटह-ध्वनिभिषिनीतनिदः R. 9. 71. -2 Beginning, undertaking. -3 Injuring, killing. -Comp. -घोषकः a crier (who heats a drum and then makes the proclamation). -अमणम् going about with a drum to call people together. -वेला the hour at which a drum is boaten every day

पठ्

पटाकः A bird.

पटाका (≂ पताका q. _V.).

पटालुका A leech.

परि:, -री /. 1 The curtain of a stage. -2 A cloth. -8 Coarse cloth, canvas. -4 A screen of cloth surrounding a tent. -6 A coloured garment. -Comp. -श्रेप: tossing aside the curtain (of the stage); used as a stage-direction to denote the hurried entrance of a character on the stage; cf. अपरक्षिप.

परिका Woven cloth.

परिमन् m. 1 Dexterity, cleverness. -2 Sharpness. -3 Acidity. -4 Harshness, roughness, -5 Violence, intensity &c.

पटीर a. 1 Beautiful, lovely. -2 High, tall. -रः [पद् ईरन्] 1 A ball for playing with. -2 Sandal-wood -3 Cupid, the god of love. -रम् 1 Catochu. -2 A Sieve -8 Tho belly. -4 A field. -6 A cloud. -6 Height -7 A radish. -8 Rheumatism. -9 Catarrh. -Comp -जन्मन् m. sandal-tree; वहनि निषधरान् पटीरजन्मा By. 1. 74

पद्ध a. (इ or द्वी f.; compar. पटीयस्, superl. पटिष्ठ) 1 Clever, skilful, dexterous, proficient; पाटीर तव पटीयान् कः परिपाटीसिमामुरीकर्तुम् Jagannātba; cf. also अघटितघटना-पटीयसी; (usually with a loc.) नाचि पदः &c. -2 Sharp, acrid, pungent. -3 Sharp, smart (as intellect), intelligent. - 4 Violent, strong, sharp, intense; अयमि पदुर्घारासारो न वाणपरंपरा V. 4. 1; U. 4. 3. −6 Shrill, clear, sharp-sounding; किमिदं पटुपटहश्रज्खमिश्रो नान्दीनादः Mu. 6; पदुपटहध्वनिभिविनातिनद्रः R. 9. 71, 73; Māl. 5. 4. -f A Apt, disposed ; स्मर्तुमधिगतगुणस्मरणाः पटवे। न दोषमखिलं खलुत्तमाः Ši. 15. 43. -7 Harsh, cruel, hard-hearted. -8 Sly, cunning, crafty, roguish. -9 Healthy, sound; मृदुसूर्याः सुनीहाराः पद्धश्रीताः समाहिताः (भून्यारण्याः) Rām. 3. 16. 12. -10 Active, busy. -11 Eloquent, talkative, -12 Blown, expanded. -18 Hard, rough, fierce. -14 Contumelious (as a speech). – বু:, – বু n. A mushroom (তুলা). – বু n. Salt. – Comp. -करण a. having sound organs. -कल्प, -देशीय a. Pretty clever, tolerably sharp, - uver a shrill bell; Mb. -तृणम्, -तृणकम् a kind of pungent grass. -त्रयम् a collection of three salts (Mar. संघव, बिडलोण व संचळखार). -माते a. clever-minded. -रूप a. very clever.

पटिमन् m. Sharpness, pungency.

पहुता, न्त्वम् 1 Cleverness. -2 Skilfulness, proficiency. -3 Activity, power of working; अब्गानि प्रसभं त्यजन्ति पहुताम् Mu. 3. 1.

पटोलः A species of eucumber (Mar. पडवळ); साम-साध्येषु कार्येषु यो दण्डं योजयेद् बुधः। स धित्ते वार्कराज्ञाम्ये पटोलं कडुकं पिचेत् !! Pt. 3. 132; also पडुक. —सम् A kind of cloth.

पटोलकः An oyster.

मं. इं. को.... 9२०

पहः, -हम् 1 A slab, tablet (for writing upon), plate in general; शिलापद्मिधशयाना S. 3; so भालपद &c. -2 A royal grant or edict; पटे वा ताम्रपटे वा स्वमुदोपरिचिहितम्। अभिलेख्यात्मनो वंश्यानात्मानं च महीपतिः॥ Y. 1, 319. -**8** A tiara, diadem; निर्नृताजामबनदपद्दबन्धे न्यस्तं छलाटे तिलकं द्रधानः ${f R.}~18.~44;$ पट्टः शुभदो राज्ञां मध्येऽष्टावm eगुर्जाने विस्तीर्णः। सप्त नरेन्द्रमहिष्याः पड् युवराजस्य निर्दिष्टः॥ चतुरक्गुलविस्तारः पट्टः सनापतेर्भवति मध्ये। द्वे च प्रसादपट्टः पृष्ठेते कीर्तिताः पट्टाः॥ Bri. S. -4 A strip; निर्मोकपट्टाः फणिभिविंमुक्ताः R. 16. 17; -8 Silk; पद्दोपधानम्; K. 17; Bh. 3. 74; so पद्दांशुकम्. -6 Fine or coloured cloth, cloth in general. - 7 An upper garment; गलितामिव भुवो विलोक्य रामं घरणिघरस्तनशुक्रचीनपदृम् Bk. 10. 61. -8 A fillet or cloth worn round the head, turban; especially, a coloured silk turban; भारः परं पक्षकिरीटजुष्ट-मप्युत्तमाङ्गंन नमेन्मुकुन्दम् Bhāg 2.3.21; त्रासार्ता ऋत्विजीऽ धश्चपलगणहृतोष्णीषपट्टाः पतन्ति Ratn, 1. 4. -9 A throne. -10 A chair or stool. -11 A shield. -12 A grinding stone. -13 A place where four roads meet. -14 A city, town. -16 A bandage, ligature; बदेपु वणपदकेषु Ve. 5. 1. - Fi 1 An ornament for the forehead. -2 A horse's girth. -Comp. -अंगुक: 1 a silk cloth. -2 an upper or outer garment. -अभिषेकः the consecration of the tiara. -अही the principal queen. -उपाध्यायः a writer of royal grants and other documents. -कमेकरः a weaver. - जम् a sort of cloth. -देवी, -महिपी, --राक्षी the principal queen. -बन्धः, बन्धनम् i wearing dress. sandal. -वस्त्र, -वासस् a. attired in woven silk or coloured cloth ; जीर्णा कन्था ततः किं सितममलवरं पट्टवस्त्रं ततः किम् Bh. 3. 74. –शाला a tent. –सूत्रकार: a silk-weaver.

प्रकः 1 A plate of metal used for inscriptions or royal edicts. -2 A bandage. -3 A document; (also n.)

पहिकलः The tenant of a piece of land (by royal edict).

पट्टनम्, -नी A city.

पहिका 1 A tablet, plate; as in हतपिश्का. -2 A document. -3 A piece or fragment of cloth: वल्क्लेकदेशा-द्विपाव्य पश्चिम् K. 149. -4 A piece of silken cloth. -6 A ligature, bandage. -Comp. -वायकः a silk-weaver.

पद्दलम् A coating, multitude; वाजिराजिमुखोत्खातधूली-पद्दलपाटलाम् Parnal. 4, 12.

पहला A district, community.

पहि (ही) शः (सः) A kind of spear with a sharp edge (Mar. पट्टा); कणपप्रासपट्टिश &c. Dk.; (पट्टिशो लौह-दण्डो यस्तीक्णधारः क्षरोपमः Vaijayantī); भुशुष्टिभिश्वकगदर्षि-पट्टिशे......शिरांसि चिन्छिद्वः Bhag. 8. 10. 36.

पद्गोलिका 1 A kind of bond or lease (भूमिकरप्रहण-व्यवस्थापकः पत्रभेदः Tv.), -2 A written legal opinion.

पद् 1 P. (पठति, पठित) 1 To read or repeat aloud, recite, rehearse; सः पठेच्छूणुयादपि. -2 To read or recite

पण्य

दानीतान् सौवर्णान् राजतान् पणान् Siva B. 23. 3. -9 Price. -10 to oneself; study, peruse; इत्येतन्मानवं शास्त्रं भृगुप्रोक्तं पठन् द्विजः Ms. 15, 126; 4, 98; नाक्षराणि पठता किमपाठि N. 5, 121. Wealth, property; आरोपणेन पणमप्रतिकार्यमार्यस्रेयम्बकस्य धनुषा यदि न(करिष्यत् My. 1, 27. -11 A commodity for sale. -12 -8 To invoke (as a deity). -4 To cite, quote, mention Business, transaction; निरस्य समयं सर्वे पणोऽस्माकं भविष्यति (as in a book); एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं पुराणे यदि पट्यते Mb. Mb. 3. 7. 9. -13 A shop. -14 A seller, vendor. -16 A -6 To declare, describe, express; मार्या च परमी खर्थः distiller. -16 A house. -17 Expense of an expedition. ९६पस्येह पठपते; Mb. -8 To teach. -7 To learn from -18 A handful of anything. -19 An epithet of Visnu. (with abl.). -Caus. (पाठयति-ते) 1 To cause to read -Comp. -अङ्गना, -स्त्री a prostitute, harlot; शोभा हि aloud. -2 To teach, instruct; राजन राजसुता न पाठयति पणक्रीणां सदृशजनसमाश्रयः कामः Mk. 8.33. -अयः Acquisition माम् K. P. 10. -Desid. (पिपठिषति) To wish to recito &c. of profit; न चोपलेंभे वणिजां पणायान् Bk. 3. 27. -अर्पणम् -With परि to mention, declare. (-Caus.) to teach; ती making an agreement, a contract. -कमैन n. A solemn सर्वविद्याः परिपाठितौ U. 2. सम्- to read, learn; वेदाङ्गानि च contract; पणकर्मणा संहितान् अपसर्पान् Kau, A. 1.14. - किया सर्वाण कृष्णपक्षेषु संपठेत् Ms. 4. 98. Putting in a stake, contest for. -प्रनिष: a market, fair. -बन्धः 1 making a treaty of peace (संधि); पणबन्धमुखान

पठः Reading, reciting. -Comp. -मञ्जरी, -समञ्जरी N. of a Ragini. -हंसिका N. of a Raga.

पठ्कः A reader, reciter; a student; पठकाः पाठकाश्चेन ये चल्ये शास्त्रचिन्तकाः । सर्वे व्यसनिनो मूर्खा यः कियावान् स पण्डितः ॥ Mb. 3. 313. 10.

पठनम् [पठ्न्युद्] 1 Reading, reciting. -2 Mentioning. 3 Studying, porusing.

पडनीय a. 1 Fit to be read or studied. -2 Legible, readable.

पिंड: f. Reading, studying, perusal.

परित p. p. 1 Recited, repeated. -2 Studied, perused; प्रस्मृतः किमथवा पठितोऽपि N. 5, 121. -Comp. -सिख a. effective on being merely recited.

पिंडितिः f. N. of a figure of speech.

पठितृ a. A Reader.

पड्वीराम्, पड्विराम् A fetter (पादनन्धन); महासुहयः सैन्धवः प**ब्**वीशश**ब्**कून् संबृहेन् $\mathrm{Bri.}\ \mathrm{Up.}\ 6.\ 1.\ 13.$

पण I. 1 A. (पणते, पणित) 1 To deal in, barter, purchase, buy; विततं विभजापणेऽखिलं पणितुं यत्र जनेन वीक्यते N. 2. 91. -2 To bargain, transact business. -3 To bet or stake at play (usually with gen. of the thing staked, but sometimes with acc.); प्राणानामपणिष्टासी Bk. 8. 121; पणस्व कृष्णां पाञ्चालीम् Mb. -4 To risk or hazard (a battle). -5 To win anything at play. -II. 1 A., 10 U. (पणते, पणायति-ते) कोटिभिः पणते नित्यं तस्य राष्ट्रे वणिग्जनः. 1 To praise. -2 To honour; यक्षाश्वापि पणायन्ति तिद्वभूतिं रहे रहे. -With वि to sell, barter; आभीरदेशे किल चन्द्रकान्तं त्रिभिर्वराटैर्विपणन्ति गोपाः Subhās.

पणः 1 Playing with dice or for a stake. -2 A game played for a stake, bet, wager; सपणश्वेद्विवादः स्यात्तत्र हीनं तु दापयेत् Y. 2. 18; दमयन्याः पणः साधुर्वर्तनाम् Mb. --3 The thing staked. -4 A condition, compact, agreement; साँचे करोतु भवतां नुपतिः पणेन Vo. 1. 15; 'a stipulation, treaty'; H. 4. 118, 119. - Wages, hire. - Reward. - 7 A sum in coins or shells. -8 A particular coin equal in value to 80 couries; अशीतिभिवरायकैः पण इत्यभिर्धायतेः, ततोऽरिसेन्या- पणता, —त्यम् Price, value.

दास्यामीति समयकरणं पणबन्धः Manorama).

पणनम् [पण्-ल्युर्] 1 Bartering, purchasing. -2 Betting. -3 Sale. -4 Traffic.

गुणानजः पृद्धपायुक्तः समीक्ष्य तत्फलम् R. 8. 21; 10. 86. -2 an agreement, stipulation (यदि भवानिदं कुर्यात्तर्हीदमहं भवति

पणसः An article of sale, a commodity.

पणाया 1 Transaction, business, dealing. -2 A market-place. -8 Profits of a trade. -4 Gambling. -5 Praise.

पणायित a. 1 Praisod. -2 Bought, sold, transacted &c.

पणायत m. A seller; Mal. 5.

पोण: f. A market. -m. 1 A miser, niggard. -2 An impious man, a thief (appearing as a Purchita); Bhag. 5. 9. 15. -3 A bargainer; धरा रजःस्वभावेन पणयो ये च ताननु Bhag. 3. 6. 28. -3 N. of a class of demons.

पणिक a. Consisting of 50 Pagas (as fine).

पाणत p. p. 1 Transacted (as business). -2 Betted; see पण्. -तम् A bet, wager.

पणितृ m. A trader, doaler.

पण्य a. [पण्-कर्मणि यत्] 1 Saleable, vondible. -2 To be transacted. - uq: 1 A ware, an article, a commodity ; पूराबभासे विषणिस्थपण्या R. 16, 41 ; पण्यानां गानिधके पण्यम् Pt. 1. 13; सौमारयपण्याकरः Mk. 8. 88; Ms. 5. 129; M. 1. 17; Y. 2. 245. -2 Trade, business. -8 Price; महता पुण्यपण्येन कीतेयं कायनौस्त्वया Santi. 3. 1. -Comp. -अङ्गना, -योषित् ∱., -विलासिनी, -स्त्री ∱. a harlot, a courtezan; पण्यस्तीषु विवेककल्पलिकाशस्त्रीषु रज्येत कः Bh. 1. 90; Me. 25. – अजिरम् a market. – आजीवः a trader. – आजी-वकम् a market, fair. -जनः a trader. -दासी a hired female servant. -पतिः a great merchant. -पत्तनम् a market town; पण्यपत्तनानि च निवेशयेत् Kau. A. 2. 1. 19. -परिणीता a concubine. -फल्टन्बम् prosperity or profit in

of wares.

966

trade. -बाहुस्यम् prosperity of commerce; सर्थसंपत्पण्य-बाहुत्यमुपसर्गप्रमोक्षः इति कोशहिः Kau. A. 2. 7. 26. -भूमिः /. a warehouse. -वीणिका, -वीणी, -शाला 1 a market. -2 a stall, shop. -संस्था the ware-house of merchandise; Kau. A 2. 6. -होमः a sacrifice consisting

पणफरम् The second, eighth, fifth or eleventh house (in a horoscope) from the उपराशिः; पणफरं द्वितीयाष्ट्रपञ्चमै-कादशं समृतम् Jyotistattvam.

पणवः A kind of musical instrument, a small drum or tabor; Bg. 1.13; Si. 13.5; गुरु-पणव-वेणु-गुझाभेरी...... Bk. 18.45.

पणविन् म. N. of Siva.

पण्ड् I. 1 A. (पण्डते, पण्डित) To go or move. -II. 10 U. (पण्डयति-ते) To collect, pile up, heap together.

पण्डः A cunuch; weakling.

पण्डा 1 Wisdom, understanding. -2 Learning, science. -Comp. -अपूर्वम् non-occurrence of the results of fate.

पण्डावत् a. Wise; पण्डावदाप्रिम Asvad. 6. -m. A learned man.

पण्डित a. [पण्डा तारकाण इतच्] 1 Learned, wise; स्वस्थे को वा न पण्डित:. -2 Shrewd, clever. -3 Skilled in, proficient, skilful (generally with loc. or in comp.); मधुरालापनिसर्गपण्डिताम् Ku. 4. 16; so रितपण्डित 4. 18; नयपण्डित &c. -तः 1 A scholar, learned man, Pandita. -2 Incense. -3 An adept, expert. -Comp. -जातीय a. somowhat clever. -मण्डलम्, -सभा an assembly of learned men. -मानिक, -मानिन्, also पण्डितंमन्य a. fancying oneself to be learned, a conceited porson, a pedant who fancies himself to be a Pandita; रण्डे पण्डितमानिन त्यां भर Pt. 4. 100; अविद्यायामन्तरे वर्तमाना वयं धीराः पण्डितंमन्यमानाः. -चादिन् a. protending to be wise; रे रे पण्डितवादिनि नाशक्कसे प्रजल्पन्ती Pt. 1. 392.

पण्डितक a. Learned, wise. -कः A learned man. पण्डितिमन् m. Learning, scholarship, wisdom.

णिइती f. Learning; प्रतिपत्तृमियत्तया जनो न किलासीदलमस्य पण्डितीम् Sahendra. 2. 51.

पण्डू: (-कः) 1 An ounuch: Mark. P. -2 One affected by बात disease; Girvana.

पत् I. 1 P. (पति, पतित) 1 To fall, fall down, come down, descend, drop down, alight; अवाब्मुखस्थोपरि पुष्पत्रृष्टिः पपात विद्याधरहस्तमुका R. 2.60; वृष्टिर्भवने चास्य पेतृषी 10.77; (रेणुः) पतित परिणतारुणप्रकाद्यः शलभसमृह इवाश्रमह्रेमपु S. 1.31; Me. 107; Bk. 7.9; 21.6.—2 To fly, move through the air, soar; हन्तुं कलहकारोडसी सन्दकारः पपात स्वम् Bk. 5. 100; see पतत् below. —3 To set, sink (below the horizon); सेंडियं सोमः पतित गमनाहरूपशेषमें यूसैः S. 4.2 v. 1.; पतत्पतक्वप्रतिमस्तपोनिषिः Si. 1.12. — 4 To cast oneself at, throw oneself down,

मिथ ते पादपतिते किंकरत्वमुपागते Pt. 4. 7; 80 अरणपतितम् Me. 105; -5 To fall (in a moral sense), lose one's caste, forfeit one's rank or position, fall off; परधर्मण जीवन हि सयः पतित जातितः Ms. 10. 97; 3. 16; 5. 19; 9. 200; Y. 1. 38. -6 To come down (as from heaven); पतन्ति पितरो ह्मेषां अप्तिपिण्डोदकितयाः Bg. 1. 42. -7 To fall, be reduced to wretchedness or misery; प्रायः कन्दुकपातेनोत्पतत्यार्यः पतन्निप Bh. 2. 123. -8 To go down into hell, go to perdition; $M_8. 11. 37$; प्रसक्ताः कामभोगेषु पतन्ति नरके प्रशुची $B_{\rm g}$. 16. 16. -9 To fall, occur, come to pass, take place; लक्ष्मीयंत्र पतन्ति तत्र विद्वतद्वारा इय व्यापदः Subhas. -10 To be directed to, light or fall upon (with loc.); प्रसादसीम्यानि सतां सुद्धज्जने पतन्ति चक्कंषि न दारुणाः शराः S. 6. 29. -11 To fall to one's lot or share. -12 To be in, fall in or into. -Caus. (पातयति-ते, पनयति rarely) 1 To cause to fall down, descend or sink &c.; निपतन्ती पतिमप्यपातयत् R. 8. 38; 9. 61; 11. 76. -2 To let fall, throw or drop down, fell down (as trees &c.). -8 To ruin, overthrow; व्यपदेशमाविल्यवितुं किमीहसे जनिममं च पात्रियतुम् S. 5. 21. -5 To shed (as tears). -8 To cast, direct (as the sight). -6 To dash or strike out. -7 To throw or put in, cause to enter. -8 To bring to ruin or misfortune. -9 To depreciate, lower the value of anything; अघेतः पातिताः Bh. 2. 15. -10 (In arith.) To subtract, deduct. -11 To set in motion, set on foot. -Desid. (पिपतिषति or पिस्सति) To wish to fall. -II. 4 A. (पत्यते) Ved. 1 To be master of, -2 To rule, control. -3 To possess. -4 To be fit for, serve for (with dat.) -III. 10 U. (पतयति-ते) 1 To go, move. -2 To be master of (intransitive).

पत a. 1 Cherished, well-fed, protected (प्रष्ट). -2 Flying, falling. -तः 1 Flying, flight. -2 Going, falling, alighting. -Comp. -पः 1 a bird; Ms. 7. 23. -2 the sun; पतगोऽसी विभावपुः Mb. 6. 12. 45.

पतक a. Falling, descending. -ক: An astronomical table.

पतङ्गः [पतन् उल्लबन् गच्छति गम्-ड नि॰] 1 A bird; त्रपः पतङ्गं समधत्त पिणना N. 1. 124; Bv. 1. 17. -2 The sun; विकसित हि पतङ्गरंगद्ये पुण्डरंग्यम् U. 6. 12; Mal. 1. 24; Si. 1. 12; R. 2. 15. -3 A moth, locust, or grass-hopper; पतङ्गवद्वहिसुखं विविधुः Ku. 3. 64; 4. 20; Pt 3. 126. -5 A bee. -5 A ball for playing with; योऽसौ त्या करसरे।जहतः पतङ्गः Bhag. 5. 2. 14. -6 Ved. A spark. -7 A devil. -8 Quicksilver. -9 N. of Krisna -10 A horse. -11 A species of rice. -इम् 1 Quicksilver. -2 A kind of sandal wood.

पतक्रमः 1 A bird. -2 A moth; अलक्षितोऽमौ पतितः पतक्रमः Bbag. 7. 8. 24.

पतङ्गिका 1 A small bird. -2 A kind of small beo; पतिक्रकानां पुच्छेषु त्वयेषीका प्रवेशिता। कर्मणस्तस्य ते प्राप्तं फटमेतन्त्रपी-धन ॥ Mb. 1. 108. 11. -3 A how-string; L. D. B.; also पतिक्रका; Girvāņa,

पतिः

966

•

पतिकिन् m. A bird.

पतञ्जलिः N. of the celebrated author of the Mahābhāsya, the great commentary on Pāṇini's Sūtras; also of a philosopher, the propounder of the Yoga philosophy.

पतत् (न्नती f.) Flying, descending, elighting, coming down &c. -m. A bird; परमः पुमानिव पति पतताम् Ki. 6. 1; कियत् पथा संचरते सराणां किसद्धनानां पततां कियच R. 13. 19; Si. 9. 15. -Comp. -प्रहः 1 the reserve of an army. -2 a spitting pot, spittoon; तमेकमाणिक्यमयं महोत्रतं पतद्प्रहं प्राहितवात्रलेन सः N. 16. 27; रोप्यान् रोक्मॉश्च पर्यक्कान् करक्कांश्च पतद्प्रहान् Siva B. 17. 43. -प्रकर्ष a. (in rbet.) illogical; prosaical. -भीरः a hawk, falcon. -वहः (= पतद्प्रहः) पतद्वहत्वेन कृतात्पतकः पत्थ्या जलेशस्य दिशा वहस्य Ram. Ch. 6. 15.

पतत्रम् [पत्-करणे अञ्जत्] 1 A wing, pinion; Svet. Up. 3. 3; येन मे पूर्वमदीणां पक्षच्छेदः प्रजालयये । कृतो निविधतां भारैः पतत्रेः पततां भृवि॥ Bhag. 8. 11. 34. -2 A feather. -3 A vehicle.

पतित्रः A bird.

पतित्रिन् m. 1 A bird; दियता द्वन्द्रचरं पतित्रिणम् (पुनरेति) R. 8. 56; 9, 27; 11. 11; 12. 48; Ku. 5. 4. -2 An arrow; अभिजयाह सीमित्रिविनयोभी पतित्रिभः Mb. 3. 287. 22. -3 A horse; esp. in Aśvamedha sacrifice; पतित्रिणा तदा साधम् Rām. 1. 14. 34; पतित्रणस्तस्य वपामुद्धत्य नियतेन्द्रियः 36. -n. (dual) Ved. Day and night; मामिष पतित्रणी वि दुग्धाम् Rv. 1. 158. 4. -Comp. -केतनः an epithet of Viṣṇu.-राजः, -वरः N. of Garuḍa; Mb. 7. 16. 14.

पतनम् [पत-भावे ल्युद्] 1 The act of flying or coming down, alighting, desconding, throwing oneself down at. -2 Setting (as of the sun). -3 Going down to hell; निरये चैव पतनम् Ms. 6. 61. -5 Apostacy. -5 Falling from dignity, virtue &c. अनिम्हाच्चेन्द्रियाणां नरः पतनम्चलि Y. 3. 219. -8 Fall, decline, ruin, adversity (opp. उदय or उच्छाय); महाधीना गरेन्द्राणामुच्छायाः पतनानि च Y. 1. 308. -7 Death. -8 Hanging down, becoming flaccid (as breasts). -9 Miscarriage. -10 (In arith.) Subtraction-11 The latitude of a planet. -Comp. -पामिन् a. subject to the law of decay, perishable. -रान्ति a. accustomed to fall down.

पतनीय a. Causing a fall, causing the loss of caste. —यम् A degrading crime or sin; लक्षालवणमांसानि पतनीयानि विकये Y. 3. 40. नीचाभिगमनं गर्भपातनं भर्तृद्धिसनम्। विशेषपतनीयानि स्नीणामतान्यपि ध्रुवम्। 297; Mb. 7. 156. 5.

प्तमः, पतसः 1 The moon. -2 A bird. -3 A grass-hopper.

पतयालु a. Tending or prone to fall, liable to fall.

पतापत a. 1 Going, or inclined to fall. -2 Going much or frequently.

पतित p. p. 1 Fallen, descended, alighted. -2 Dropped. -3 Fallen (in a moral sense), abandoned, wicked; नष्ट मृते प्रवित्ति होंचे च पतिते पतो ! -1 Apostate. -6 Degraded, outcast. -6 Fallen in battle, defeated or overthrown. -7 Being in, fallen into; as in अवंशपतित. -8 Placed, kept; निक्षेप पतिते हम्ये श्रेष्टी स्तीति स्वदेवताम् Pt. 1. 14. -8 (with पादयोः or पाद--) Having thrown oneself at (a person's feet). -तम् Flying. -Comp. -उत्पन्न a. sprung from an outcast. -गमी a woman who miscarries. -मूर्यज a. one whose hair has fallen out. -च्या a. one leading a life of an out-cast. -सावित्रीकः a man of the first three classes whose thread-ceremony has been improperly performed, or not performed at all. -रियत a. lying on the ground.

पतेर a. [पत-एर] f Flying, falling. -2 Going, moving. -र: 1 A bird. -2 A hole or pit. -3 A kind of measure (आढक q. v.).

पत्मन् n. Ved. Flight.

पत्वन n. Ved. Flying, flight.

पताञ्चका A bow-string.

पताकः 1 पताका q. v. -2 A particular position of the hands or fingers in shooting of an arrow; cf. त्रिपताक.

पताका 1 A flag, banner (fig. also); पताकाभिर्वराहीभि-भ्वंजेश्व समलंकताम् Ram. 2. 7. 3; यं काममजरी कामयते स हरतु सुभगपताकाम् Dk. 47 'let him carry the palm of beauty or good fortune'. -2 A flag-staff. -3 A sign, emblem, mark, symbol. - 4 An episode or episodical incident in a drama; see ৭ৱাকাংখালক below. –B Auspiciousness, good fortune or luck.—8 Celebrity, publicity; रम्या इति प्राप्तवतीः पताकाः \$i. 3, 53 (eom. 'अन्यत्र रम्या इत्येवं पताकाः प्राप्तवतीः । प्रसिद्धि गता इत्यर्थः।'). -7 A particular high number; तत्र श**क्**कुपताके द्वे युगान्तं कल्पमेव च Mb. 13. 107. 63. −Comp. -अंशुकम् a flag. -दण्डः a flag-staff. -€णानकम् (in dramaturgy) intimation of an episodical incident, when instead of the thing thought of or expected, another of the same character is brought in by some unexpected circumstance (यत्रार्थे चिन्तितेऽन्यस्मिस्तछिङ्गोऽन्यः प्रयुज्यते । अःगन्तुकेन भावेन पताकास्थानकं तु तत्।। S. D. 299 ; for its different kinds, see 300-301).

पताकिक a. Having or carrying a banner.

पताकिन a. Having or carrying a banner, adorned with flags. -m. 1 An ensign, standard-bearer. -2 A flag. -3 A scheme or figure for casting a nativity. -4 A chariot; क्षितिरेणुकेतुवसनाः पताकिनः Si. 13. 4. -नी An army; (न प्रसेह) रथवर्त्मरजोऽध्यस्य कृत एव पताकिनोम् R. 4. 82; Ki. 14. 27.

पतिः [पा-डिति] 1 A master, lord; as in गृहपतिः. -2 An owner, possessor, proprietor; क्षेत्रपतिः. -3 Governor, ruler, one who presides over; ओषधीपतिः, वनस्पतिः, कुलपतिः &o. -4 A husband; प्रमदाः पतिवस्मीगा इति प्रतिपन्नं हि

विचेतनैरि Ku. 4. 33. -8 A root. -6 Going, motion, fight. -f. 1 A female possessor, a mistress. -2 A wife. -Comp. -धातिनी, -ध्नी 1 a woman who murders her husband. -2 a line on the hand showing that a woman will be faithless to her husband. -देवता, -देवा one who regards her husband as a divinity, a woman loyally devoted to her husband, a chaste woman; कः पतिदेवतामन्यः परिमार्थुमुक्तहते ५.६; तमलभन्त पति पतिदेवताः शिखरिणामिव सागरमापगाः R. 9. 17; धुरिस्थिता त्वं पतिदेवतानाम् 14. 74. -धर्मः duty (of a wife) towards a husband. -प्राणा a chasto wife. -लड्घनम् disregarding a former husband by marrying another; cf. Ms. 5. 151. -वदनः N. of Siva. (-नम्) procuring a husband (by magical means); धातुर्देवस्य सत्येन कृणोमि पतिवेदनम् Av. 2, 36. 2. -लोकः the world of husbands in a future life; 'पतिलोक-मभीप्सन्ती नाचरेत् किंचिदिशियम् Ms. 5. 156. -वता a devoted, faithful and loyal wife, a chaste and virtuous wife; ेत्वम् fidelity to a husband. -सेवा devotion to a husband; वैवाहिको विधिः स्नाणां संस्कारो वैदिकः स्मृतः । पनिसेवा *गुर*ी वासो गृहार्थोऽभिपरिकिया ।। Ma. 2. 67.

पतिचरा A woman who is about to choose a husband; विवेश मश्चान्तरराजमार्थ पतिचरा क्लूप्तविवाहवेदा R. 6. 10, 67.

पतित्वम्, -पतित्वनम् Ved. 1 Lordship. -2 The conjugal state, wedlock.

पतिमती, -वती A woman having a husband; उदी वितः पतिवती होषा Rv. 10 85. 21.

पतिवत्नी A wife whose husband is living.

पतीयति Den. P. To wish for a husband. -2 To become a master.

पतीयन्ती A woman wishing or fit for a husband. प्राप्य चञ्चूर्यमाणासौ पतीयन्ती रघूत्तमम् Bk. 4. 19.

पत्काषिन् m. A foot-soldier; पत्काषिणस्तीर्थजलार्थमाशु Bk. 3. 4; मातुषो नाम पत्काषी राजानं पुरुषाशिनाम् Bk. 16. 28.

पत्नी 1 A wife; वृषेव पत्नीरम्येति रोहवत् Rv. 1. 140. 6; पत्नीसूलं गृहं पुंसां यदि छन्दोनुवर्तिनी, गृहाश्रमसमं नास्ति यदि भार्या वशानुगा । Dakşasamhita. —2 Ved. A mistress; पत्नी इति हि यज्ञस्य स्वामिनीति उच्यते, न कीता SB. on MS. 6. 1. 17. —3 (in Astro.) N. of the 7th mansion. —Comp. —आरः seraglio, women's apartments. —शास्त्रा a hut tent, room for wives and domestic purposes. —सन्हनम् 1 girdling a wife. —2 the girdle of a wife. —संयाजः a particular sacrifice; पत्नीसंयाजादमृध्येश्वरित्वा ते तम्नीविजः Bhag. 10. 75. 19.

पत्नीत्वम् 1 Wifehood. -2 matrimony. पतित See under पत्.

पत्तनम् 1 A town, city (opp. श्राम); पत्तने विद्यमानेऽपि श्रामे रत्नपरीक्षा M. 1; एको वासः पत्तने वा वने वा Bb. 3. 120. -2 A musical instrument, मृद्युग. पत्तिः [पद्-तिन्] 1 A footman, a foot-soldier; पतिः पदातिम् (अभ्यपतत्) R. 7. 37; Ve. 1. 27. -2 A pedestrian. -3 A hero. -f. 1 The smallest division of an army, consisting of one chariot, one elephant, three horsemen and five foot-soldiers; एको एको गजलेको नराः पञ्च पदातयः । त्रयश्च तुर्गास्तज्ञैः पतिरित्यभिषीयते ।। Mb. 1. 2. 19. -2 Going, walking. -Comp. -अध्यक्षः the superintendent of infantry; Kau. A. 1. 1. 1. -कायः infantry. -गणकः an officer whose business it is to muster the infantry. -संहातिः f. a body of infantry, infantry.

पश्चिक a. Going on foot, pedestrian.

पचिन् m. A foot-soldier, foot-man.

पत्रम् [पत्-घून्] 1 A leaf (of a tree); पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो में भक्त्या प्रयच्छति $\mathbf{Bg}, 9, \mathbf{26};$ धत्ते भरं कुसुमपत्रफलावलीनाम् $\mathbf{Bv}, \mathbf{1},$ 94. -2 The leaf of a flower, letus &c.; नीलोत्पलपत्रधारया S. 1. 18. -8 A leaf for writing upon, a paper, a leaf written upon; सुरवरतहरााखा लेखनी पत्रमुवी Mahimna 32. पत्रमारोप्य दियताम् S. 6. 'commit to writing', V. 2. 14. -4 A letter, document; विवादेऽन्विष्यते पत्रं पत्राभावे तु साक्षिणः Pt. 1. 403. - 8 A challenge; आत्मनः पूजाख्यात्यर्थे गुणोत्कर्ध-प्रतिपादको लेखो यद्विपक्षोपरि दीयते तत्पत्रम् N. 7. 93; विद्याधर com. -8 Any thin leaf or plate of metal, a goldleaf. -7 The wing of a bird, a pinion, feather of an arrow; यावद्वा मक्षिकायाः पत्रम् Bri. Up. 3. 3. 2; R. 2. 31; सदाः प्रवालोद्रमचारुपत्रे नीते समाप्ति नवचूतवाणे Ku. 3. 27. -B A vehicle in general (car, horse, camel &c.); दिशः पपात पत्रेण वेगनिष्कम्पकेतुना R. 15. 84; N. 3. 16; Mb. 12. 67. 25; Si. 12. 2. -9 Painting the person (particularly the face) with musk, sandal-juice or other fragrant substances; रचय कुचयोः पत्रं चित्रं कुरूष कपोलयोः Git. 12; R. 13. 55. -10 The blade of a sword, knife &c. -11 A knife, dagger. -Comp. - 3零年 1 the Bhūrja tree. -2 red sanders. -अङ्गुलिः drawing lines of painting with the finger on the person (threat, forehead &c.) with coloured sandal, saffron, or any other fragrant substance. -अञ्जनम् 1 ink. -2 blacking. -आद्यम् the root of long pepper. -आलम्बनम् a challenge; cf. पत्रा-लम्बने करोति ' to challenge to a controversy'. -आरूढ a. written down. -आविलः f. 1 red chalk. -2 a row of leaves. -3 the lines of painting drawn on the body with cosmetics as a decoration. -आवली 1 a row of leaves. -2 = °आवलि (3). -3 mixture of young Asvattha leaves with barley and honey. -आहार feeding on leaves. - ऊर्णेम् wove-silk, a sik-garment; स्नानीयवन्न-कियया पत्रोणें वोपयुज्यते M. 5. 12. -उल्लाख: the bud or eve of a plant. -काहला the noise or sound made by the flapping of wings or rustling of leaves. - इन्ड्रम् a sort of penance, drinking the infusion of leaves of various plants. -गर्भो a small cake with very thin layers inside (Mar. चिरोटा). **-धना** a plant with full leaves (सातल). -हाङ्कारः the current of a river. -तण्डुला a woman. -दारकः a saw. -नाडिका the fibre of a leaf. -न्यासः

inserting feathers (into an arrow). -परशु: a file. -पालः a long dagger, large knife. (न्ही) 1 the feathered part of an arrow. -2 a pair or seissors. -पाइया an ornament (a gold-leaf) on the forehead. -पिशाचिका An umbre-Ila or a kind of cap made of leaves. - पुरम a vessel of $_{
m leaves}$; दुग्ध्वा पयः पत्रपुटे भदीयं पुत्रीपभुक्pproxवेति तमादिदेश ${
m R.}\,2.65$. -पुरुषा the holy basil. -बन्धः adorning with flowers. -बा(वा)लः an oar. -भन्नः, -भान्नः, -न्नी ∫. 1 drawing lines or figures of painting on the face and person with fragrant and coloured substances, such as musk, saffron, sandal-juice, yellow pigment &c., as a mark of decoration; कस्तूरीवरपत्रमङ्गनिकरी मृष्टो न गण्डस्थले \$. Til. 7 (used frequently in K.). -2 leaves or leafy branches fed to elephants; Mātanga L. 9. 1. - माल: Calamus Rotung (Mar. बेत). -योधनम् a young leaf or sprout. -रअनम् embellishing a page. -रपः a bird; Rām. 3. 19. 10; ज्वलन्तमप्रि तममित्रतापनः समास्तरत्पत्ररथो नदीभिः Мь. 1. 32. 25; व्यर्थाकृतं पत्ररथेन तेन N. 3. 6. व्हन्द्रः N. of Garuda. [°]हरकेतुः N. of Yispu; R. 18. 13. **- लता** a long knife or poniard. -रे (ले) खा, -वहरी, -वहिः, -वही /. see पत्रभव्ग above; R. 6. 72; 16. 67; Rs. 6. 7; Si. 8. 56, 59; विपत्रलेखा निरलक्तकाथरा निरजनाक्षीरिप बिक्रतीः श्रियम् Ki. 8. 40. –বার a. furnished with feathers (as an arrow). –বান্ত: 1 a bird; अध्याकारों नश्रमु: पत्रवाहा: Si. 18. 73. -2 an arrow; प्रमुखेऽभिहताश्व पत्रवाहाः प्रसभं माधवमुक्तवत्सदन्तैः 🖒 20. 25. -8 a letter-carrier. - विशेषकः lines of painting &c.; see पत्रभक्षः, स्वेदोद्रमः किंपुरुषाक्षमानां चक्रे पदं पत्रविशेषकेषु Ku.3.33; R. 3. 55; 9. 29. -वेष्टः a kind of ear-ring; विश्लेषिमुक्ताकल-पत्रवेष्टः R. 16. 67. - राकः a vegetable consisting objefly of leaves; पत्रशाकं तु वर्हिणः Ms. 12. 65; V. 3. 213. - शिरा the vein or fibre of a leaf. -श्रेष्ठः the Bilva tree.-सूचिः f. a thorn. -हिमम wintry or snowy weather.

पत्रकम् 1 A leaf. -2 Drawing lines or figures on the body as a decoration.

বস্থা 1 Drawing lines or figures of painting on the body as a decoration. -2 Feathering an arrow.

पत्रल a. Rich in loaves, leafy. -लम् Diluted curds.

पत्रिका 1 A leaf for writing upon. ~2 A letter, document. ~3 Mace (जातिपन्नी; Mar. जायपन्नी). ~4 A kind of ear-ring.

पित्र क. (-णी f.) [पत्रम् अस्त्यर्थं इनि] 4 Winged, feathered; मयूर R. 3. 56. -2 Having leaves or pages.-m. 1 An arrow; तां विलोक्य वनितावधे पृणां पत्रिणा सह मुमीच राघवः R. 11. 17; 3. 53, 57; 9. 61. -2 A bird; तं क्षुरप्रशक्तिंकृती पत्रिणां व्यमजदाश्रमाद्वहिः R. 11. 29. -3 A falcon; नभसि महसां ध्वान्तध्वास्थ्यप्रमापणपात्रिणामिह विहरणैः स्येनं पातां रवेरवधारयन् N. 19. 12. -4 A mountain. -8 A chariot. -6 A tree (wine-palm). -Comp. -चाहः a bird.

पत्रिणी A sprout, shoot.

पत्री Writing.

पत्नी See under पति.

पत्सलः A way, road.

प्य I. 1 P. (पथित) To go, move. -II. 10 U. (पाध-यति-ते) To throw, cast.

पयः A way, road; reach, course (at the end of comp.); पाणिस्पर्शाझमाभ्यां मृजितपथरुजो यो हरीन्द्रानुजाभ्याम् Bhag. 9. 10. 4. -Comp. -आतिथिः a traveller. -कस्पना juggling tricks. -दर्शक a guide; also पथोपदेशकः; Rata.

पथकः A guide, one knowing the way. -कः, -कम् A district, canton.

पथन् m. A road.

पथिकः 1 A traveller, way-farer; पथिकवनिताः Me. 8; तामाशां पथिकस्तथापि किमपि ध्यायन् पुनर्वाक्षते Amaru. 99. –2 A guide. –Comp. –आश्रयः an asylum for travellers, inn-जनः a traveller or travellers; छायास्वासितपथिकसम्हो न्यग्रोधपादपः Pt. 2. ½. –जनतिः, –सहिनः f., –सार्थः a company of travellers, a caravan.

पथिका A kind of vine with red grapes.

પશ્ચિન m. [$\mathbf{q}\mathbf{q}$ -आधारे इनि] (\mathbf{Nom} . પત્થાર, પત્થાની, पन्थानः; acc. pl. पथः; instr. pl. पथिभिः &c.; the word is changed to पथ at the end of comp.; तीयाधारपथः, दृष्टिपथः, नष्टपथ:, सत्पथ:, प्रतिपथम् &c.) 1 A road, way, path; श्रेयसामेष पन्धाः Bh. 2. 26; वकः पन्धाः Me. 27. -2 Journey, way-faring, as in शिवास्ते सन्तु पन्थानः '(I wish) a happy journey to you! God speed you on your journey!' -3 Range, reach; as in कर्णपथ, श्रुनि, दर्शन -4 Manner of action, line of conduct, course of behaviour; 44: शुचैर्द्शियेतार ईश्वरा मलीमसामाददते न पद्मतिम् १६, ३, १६; न्याप्यात् पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः Bh. 2, 83, -5 A sect, doctrine. -8 A division of hell; Ms. 4.90. -Comp. -अशनम्, -आदेनः Provender for a journey; viaticum. - ऋत् m. Ved. i a guide. -2 N. of Agni. -देयम a toll levied on public roads. -द्वमः the Khadira tree. -पद्य a. acquainted with roads. -वाहक a. cruel. (-कः) i a lumter, fowler. -2 a burden bearer, porter.

पथिल: A traveller, way-farer; Up. 1. 58.

पध्य a. [पथि साबु दिगा व्यत् इनो लोपः] 1 Salutary, wholesome, beneficial, agreeing with (said of a medicine, diet, advice &c.); अप्रियस्य च पध्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लमः Rām.; पध्यं चैषां मम चैव बनीहि Mb. 3. 4. 2; Y. 3. 65; पध्यभन्नम् &c. -2 Fit, proper; suitable (in general). -ध्या A road, way. -ध्यम् 1 Wholesome diet; as in पध्याशी स्वामी वर्तते. -2 Welfare, well being; उत्तिष्टमानस्तु परो नोपेक्यः पध्यमिच्छता Si. 2. 10; Pt. 1. 234; -Comp. -अपध्यम् the class of things that are considered wholesome or hurtful in disease.

पद् I. 10 A. (पदयते) To go or move. -II. 4 A. पदाते, पत्न; caus. पादयति ते: desid. पित्सते) 1 To go. move.

-2 To go to, approach (with acc.) -3 To attain, obtain, gain; ज्योतिषामाधिपत्यं च प्रभावं चा व्यवस्यत Mb. -4 To observe, practise; स्वधमे पद्ममानास्त Mb. -8 Ved. To fall down with fatigue. -6 Ved. To perish. -7 To fall out. -III. 1 P. (पद्नि) To stand fast or fixed.

पद m. [पद्-किए] (This word has no forms for the first five inflections; it is optionally substituted for पद after acc. dual) 1 A foot. -2 A quarter, a fourth part (as of a stanza). -Comp. -काभिन a. 1 rubbing or scratching the feet. -2 going on foot, pedestrian. (-m.) a footman; पत्काधिणस्तीर्धजलाऽर्धमासु Bk. 3. 4 -गः (पहः) a foot-soldier. -जः (-जजः) 1 a footman. -2 a Sudra; cf. पद्भ्यां भूदो अजायत. -नद्धा, -नभ्री a shoe, boot. -निष्कः one quarter of a Niska. -रथः (पद्रथः) a footsoldier, footman; त्वं पद्रथानां किल यूथपाधिपः Bhag. 3. 18. 12. - वाब्द: noise of footsteps. - हितः, -ती /. (पद्धतिः, -ती) 1 a way, path, road, course (fig. also); इयं हि रधुसिहानां चीरचारित्रपद्धतिः U. 5. 22; R. 3. 46; 6. 55; 11. 87; कविप्रथमपद्धतिम् 15. 33; 'the liest way shown to poets'. -2 a line, row, range. -8 a surname, title or epithet, a word denoting caste or profession in compounds which are used as proper names; e. g. गुप्त, दास, दत्त &c. -4 N. of a class of writings. -हिमम् (पद्मिम्) coldness of the feet.

पदम् [पर्-अच्] 1 A foot (said to be m. also in this sense); पदेन on foot; शिखारिषु पदं न्यस्य Mo. 13; अपथे पदमपंयन्ति हि R. 9. 74 'set foot on (follow) a wrong road'; 3. 50; 12. 52; पदं हि सर्वत्र गुणैर्निधायते 3. 62 ' good qualities set foot everywhere' i. e. command notice or make themselves felt; जनपदे न गदः पदमादधौ 9. 4. 'no disease stopped into the country'; यदवधि न पदं दधाति चित्ते Bv. 2. 14; पदं क (a) to set foot in, on or over (lit.); शान्ते करिष्यसि पदं पुनराश्रमेऽस्मिन् \pm . 4. 20. (b) to enter upon or into, take possession of occupy (fig.); कृतं बपुषि नवयौवनेन पदम् K. 137; कृतं हि मे कुत्ह्लेन प्रदनाशया हृदि पदम् 133; so Ku. 5. 21; Pt. 1. 240; कृत्वा पदं ने। गर्ल Mu. 3. 26 'in defiance of us' (lit. planting his foot on our neck); मूध्नि पदं रू 'to mount ou the head of', 'to humble'; पदं मूर्जि समाधते केसरी मत्तदन्तिनः Pt. 1. 327; आकृतिविशेषेष्वादरः पदं करोति M.1 'good forms attract attention (command respect); जने सखी पदं कारिता \$. 4; 'made to have dealings with (to confide in)'; धर्मेण शर्वे step '; अक्षमालामद्स्या पदात् पदमपि न यन्तव्यम् or चलित्व्यम् 'do not move oven a step' &c.; पितु: पदं मध्यममुत्पतन्ती V. 1. 19 'the middle pace or stride of Visnu.'; i. e. the sky (for mythologically speaking, the earth, sky, and lower world are considered as the three paces of Visnu in his fifth or dwarf incarnation वामनावतार); so अथात्मनः शब्दगुणं गुणज्ञः पदं त्रिमानेन विगाहमानः R. 13. 1. -3 A foot-step, footprint, fout-mark; पदपक्तिः \$. 3.7; or पदावली foot-prints; पदमनुविधयं च महताम् Bh. 2. 28 'the foot-steps of the great must be followed'; पदैगृद्धिते चौरः Y. 2. 286. - A trace, mark, impression, vestige; रतिवलयपदाङ्के चापमासज्य कण्ठे Ku. 2. 64; Me. 37, 98; '1. 3. -5 A place, position, station; अधोऽधः पदम् Bh. 2. 10; आत्मा परिश्रमस्य पदमुपनीतः S. 1, 'brought to the point of or exposed to trouble'; तदलब्धपदं हृदि शोकघने R. 8. 91, 'found no place in (left no impression on) the heart'; अपदे शक्कितोऽस्मि M. 1, 'my doubts were out of place', i. e. groundless; क्रशकुद्रम्बपु लोभः पदमधत्त Dk. 162; Ku. 6, 72; 3, 4; R. 2, 50; 9, 82; कृतपर स्तनयुगलम् U. 6. 35, 'brought into relief or bursting forth'. -6 Dignity, rank, office, station or position; भगबत्या प्रारिनकपदमध्यासिनव्यम् M. 📳 यान्स्येवं गृहिणीपदं युवतयः Ś. 4. 18, attain to the rank or position, &c.; स्थिता गृहिणीपदे 4. 19; so सचिव^o, राज^o &c. -7 Cause, subject, occasion, thing, matter, business, affair; व्यवहारपदं हि तद Y. 2. 5; foccasion or matter of dispute, title of law, judicial proceeding'; Ms. 8.7; सर्ता हि सन्देहपदेपु वस्तुषु ई. 1. 22; वाञ्छितफलप्राप्तैः पदम् Ratn. 1.6. –8 Abode, object, receptacle; पर्द हकाः स्याः कथमीश माहशाम् Si. 1. 37; 15.22; अगरीयात्र पदं नृपश्चियः ${
m Ki}, 2.14;$ अविवेlphaः परमापदां पदम् 2.30; के वा न स्युः परिभवपदं निष्फलारमभयत्नाः Me.56; संपदः पद्मापदाम् H. 4. 65. -9 A quarter or line of a stanza, verse; विरचितपदम् (गेयम्) Me. 88, 105; M. 5. 2; S. 3. 14. -10 A complete or inflected word; मुभिन्नतं पदम् P. I. 4. 14. वर्णाः पदं प्रयोगार्होनन्वितैकार्थबोधकाः S. D. 9; R. 8. 77; Ku. 4. 9. -11 A name for the base of nouns before all consonantal case-terminations except nom. singular. -12 Detachment of the Vedic words from one another, separation of a Vedic text into its several constituent words; वेदैः साङ्गपदक्रमोपनिषदैर्गायन्ति यं सामगाः Bhag. 12. 13. 1. -18 A pretext; अनिभृतपदपातमापपात प्रियमिति कीपपदेन कापि संख्या Si. 7. 14. -14 A squre root. -15 A part, portion or division (as of a sentence); as त्रिपदा गायत्री. -18 A measure of length. -17 Protection, preservation; ने विंशतिपदे यत्ताः संप्रहारं प्रचिकरे Mb. 7. 36. 13. -18 A square or house on a chessboard; अष्टापदपदालेख्यैः Ram. -19 A quadrant. -20 The last of a series. -21 A plot of ground. -22 (In Arith.) Any one in a set of uumbers the sum of which is required. -28 A coin; माता पुत्रः पिता श्राता भार्या मित्रजनस्तथा । अष्टापदपदस्थाने दक्षसुद्रेव लक्ष्यते ॥ Mb. 12. 298. 40 (com, अष्टापदपदं सुवर्णकाषीपणः). +24 A way, road; पट्पदं नवसंख्यानं निवेशं चिक्ररे द्विजाः Mb. 14. 64. 10. -25 Retribution (फल); ईहोपरमयोनेणां पदान्यव्यात्मचक्षुषा Bhag. 7. 13. 20. -दः A ray of light. -Comp. -अङ्कः, -चिह्नम् a foot-print. -अङ्गुष्टः the great toe, thumh (of the foot). -अध्ययनम् study of the Vedas according to the पदपाठ q. v. -अनुग a. 1 following closely, being at the heels of (gen.). -2 suitable, agreeable to. (-17:) a follower, companion; एताभिहत्य समरे ये च तस्य पदानुगाः। तांश्च सर्वान् विनिर्जित्य सहितान् सनराधिपान् ii Mb. 3. 12. 6. -अनुरागः 1 a servant. -2 an army. -अनुशासनम् the science of words, grammar. -अनुषद्भः anything added to a pada. -अन्तः 1 the ond of a line of a stanza. -2 the end of a word. www.kobatirth.org

-अन्तरम् another step, the interval of one step; पदान्तरे हिंचत्वा S.1; अ closely, without a pause. -अन्त्य a. final. –अ•जम् , –अम्भोजम् , –अरविन्दम् , –कमलम् , –पङ्कजम् , -पद्मम् a lotus-like foot. -अभिलाधिन a. wishing for an office. – অৰ্থ: 1 the meaning of a word. -2 a thing or object. -3 a head or topic (of which the Naiyāyikas commerate 16 subheads). -4 anything which can be named (अभिधेय), a category or predicament; the number of such categories, according to the Vaisesikas, is seven; according to the Sānkhyas, twentylive (or twenty-seven according to the followers of Patanjali), and two according to the Vedantins. -I the sense of another word which is not expressed but has to be supplied. अनुसमयः preforming one detail with reference to all things or persons concerned; then doing the second, then the third and so on (see अनुसमय). Hence पदार्थानुसमयन्याय means: A rule of interpretation according to which, when several details are to be performed with reference to several things or persons, they should be done each to each at a time. -आधात: 'a stroke with the foot', a kick. -आजि: a foot-soldier. -आदि: 1 the beginning of the line of a stanza. -2 the beginning or first letter of a word. विद् m. a bad student (knowing only the beginnings of stanzas). -आयता a shoe. -आवली a series of words, a continued arrangement of words or lines; (काव्यस्य) शरीरं तावदिष्टार्थव्यवच्छित्रापदावली Kav. 1. 10; मधुरकोमलकान्तपदावली शृणु तदा जयदेवसरस्वतीम् Git. 1. -आसनम् a foot-stool. -आहत a. kicked. -कमलम् lotus-like foot. -本尺:, -表气 m. the author of the Padapatha. -क्रमः 1 walking, a pace; न चित्रमुधेः श्रवसः पदक्रमम् (प्रश्रंस) Si. 1. 52. -2 a particular method of reciting the Veda; cf. 時日. 一可: a foot-soldier. -गतिः /. gait, manner of going. -गोत्रम् a family supposed to preside over a particular class of words. –छेदः, –विच्छेदः, –वित्रहः separation of words, resolution of a sentence into its constituent parts. - उप्त a. dismissed from office, deposed. -जातम् class or group of words. -दाढ्येम् fixedness or security of text. न्यासः 1 stepping, tread, step. -2 s foot-mark. -8 position of the feet in a particular attitude. -4 the plant गोधुर. -5 writing down verses or quarters of verses; अप्रगत्भाः पदन्यासे जननिरागहेतवः। सन्त्येके बहुलालापाः कवयो बालका इव॥ Trivikramabhatta. **-पङ्क्तिः** f. 1 a line of foot-stepe; हारेऽस्य पाण्डुसिकते पदपक्तिईस्यतेऽभिनना \$. 3.7; V. 4.6. -2 a line or arrangement of words, a sories of words; कृतपद्पक्तिरथर्वणेव वेदः Ki. 10. 10. -3 an istakā or sacred brick. - I a kind of metre. - पाट: an arrangement of the Vedic text in which each word is written and pronounced in its original form and independently of phonetic changes (opp. सहितापाठ). -पातः, विक्षेपः a step, pace (of a horse also). -बन्धः a foot-step, step. - अञ्जलम् analysis of words, etymology. - भाजिका 1 a commentary which separates the

words and analyses the compounds of a passage. -2 a register, journal. -3 a calendar. - अंशः dismissal from office. - माला a magical formula. - योपनम् a fetter for the feet (Ved.). - रचना 1 arrangement of words. -2 literary composition. -वायः Ved. a leader. -विषमः a step, footstep. -वृत्तिः /. the hiatus between two words. -वेदिन a linguist, philologist. - व्याख्यानम् interpretation of words. - शाख्या the science of separately written words. - संघातः (टः) 1 connecting the words which are separated in the सिंहता. -2 a writer, an annotator. -संधिः m. the suphonic combination of words. -स्थ a. 1 going on foot. -2 being in a position of authority or high rank. -स्थानम् a foot-print.

पदकम् A step, position, office; sec पद. न्कः 1 An ornament of the neck. -2 One conversant with the पदपाठ q. v. -3 A निष्क or weight of gold.

पदनीय a. To be investigated or known (ज्ञातव्य); तदेतत्पदनीयमस्य सर्वस्य यदयमात्मनिन ह्यातस्य वेद Bri. Up. 1. 4. 7.

पद्वि:, -बी f. [पद्-अवि वा लीप] A way, road, path, course (fig. also); पवनपदवी Me. 8; अनुयाहि साधुपदवीम् Bh. 2. 77 'follow in the footsteps of the good'; S. 4. 14; R. 3. 50; 7. 7; 8. 11; 15. 99; Bh. 3. 46; Ve. 6. 27; so स योवनपदवीमारूढ: Pt. 1, 'he attained his majority' (grew up to man's estate). -2 Position, station, rank, dignity, office, post; एतत् स्तोत्रं प्रपठता विचार्य गुरुवाक्यतः। प्राप्यते ब्रह्मपदवी सत्यं सत्यं न संशयः ॥ Tattyamasi Strotra. 12. -3 A place, site. -4 Good conduct or behaviour.

पद्शः ind. 1 Step by step, gradually. -2 Word by word.

पदाजिः, -पदातः, -पदातिः [पद्भ्यामर्तातं, अत-अच्]
1 A foot-soldier; 'पदातिपत्तिपदगपादातिकपदाजयः' Ak.; R.
7. 37. -2 A pedestrian (walking on foot); U. 5. 12.
-Comp. -अध्यक्षः the commandor-in-chief of the infantry. -लच (पदातिलच) a. most humble.

पदातिन a. 1 Having foot-soldiers (as an army).
-2 Being or going on foot. -m. A foot-soldier.

पदातिकः, -पदातीयः 1 A foot-man. -2 A peon.

पदारः 1 The dust of the feet. -2 A boat.

पदिः Ved. 1 An animal moving with its feet. -2 A bird.

पदिक a. 1 Going on foot, pedestrian. -2 One Pada long. -3 Containing only one division. -कः A footman. -कम् The point of the foot.

पदीक To raise to the square root.

पदेकः A falcon.

पद्धन m. A road, way; Uu. 4. 112.

पह, पद्मच &c. See under पद्.

पश्चिन

पन

पञ्च p. p. [पद्-तः] 1 Fallen, sunk, gone down, descended. -2 Gone; see पद्. -न्नम् 1 Downward motion; descent, fall. -2 Creeping on the ground. -Comp. -गः a snake, serpent; वित्रकृतः प्रवाः फणां कुरते S. 6. 31. (-गम्) lead. अहिः, अश्वनः, विज्ञानः epithets of Garuda. -रूप a. pale.

पद्य a. [पद्-मन्] Lotus-hued. — वाम् 1 A lotus (m. also in this sense); Nelumbium Speciosum (variety red); पद्मपत्रस्थितं तीयं धत्ते मुक्ताफलश्रियम्. -2 A lotus-like ornament. -3 The form or figure of a lotus. -4 The root of a lotue. "5 The coloured marks on the trunk and face of an elephant; कालः किरातः स्फूटपदाकस्य वर्धे व्यथा-द्यस्य दिनाद्वेपस्य N. 22. 9; -6 An army arrayed in the $form\ of\ u\ lotus$; पद्मेन चैव व्युहेन निविशेत सदा स्वयम् $Ms.\ 7.$ 188. -7 A particular high number (one thousand billions). -8 Lead. -9 N. given by the Tantrikas to the six divisions of the upper part of the body called Chakras. -10 A mark or mole on the human body. -11 A spot. -12 N. of a particular part of a column. - A kind of temple. - 2 N. of a quarter-elephant. ये पद्मकल्पेरिप च द्विपेन्द्रैः Ba. Ch. 2. 3. -8 A species of serpent. -4 An epithet of Rama. -5 One of the nine treasures of Kubera; see नवानिधि. -8 A kind of coitus or mode of sexual enjoyment. -7 A particular posture of the body in religious meditation. -8 One of the eight treasures connected with the magical art called পাঁমনী. – আ 1 N. of Laksmi, the goddess of fortune, and wife of Vispu; (तं) पद्मा पद्मातपत्रेण भेजे साम्राज्य-दीक्षितम् R. 4. 5. -2 Cloves. -Comp. -अक्ष a. lotuseyed; रामं द्वीदलश्यामं पद्माक्षं पीतवाससम् Ramarakéa 25. (-क्षः) an epithet of Visnu or the sun; (-क्षम्) the seed of a lotus. – সতঃ Cassia Tora (Mar. তানতা). -अन्तरम्, -रः a lotus-leaf. -आकरः 1 a large tank of pond abounding in lotuses. -2 a pond or pool or water in general. -3 a lotus-pool. -4 an assemblage of lotuses; पद्माकरं दिनकरो विकशीकरोति Bh. 2.73. -आलयः an epithet of Brahman, the creator. (-या) 1 an epithet of Laksmī. -2 cloves. -आसनम् 1 a lotus-seat; प्रणेमतुस्तौ पितरौ प्रजानां पद्मासनस्थाय पितामहाय \mathbf{K}_{H} . 7. 86. -2a particular posture in religious meditation; ऊरुमूले नाम-पार्द पुनस्तु दक्षिणे पदम्। वामोरी स्थापयित्वा तु पद्मासनमिति समृतम्॥; ध्यायेदाजानुबाहुं घृतसरधनुषं बद्धपञ्चासनस्थम् Ramarasa 1. -3 a kind of coitus. (नः) 1 au epithet of Brahman, the creator. -2 of Siva. -3 of the sun. -आहम cloves. -उद्भवः an epithet of Brahman. -कर, -हस्त a. holding a lotus. (–₹:, –₹त:) 1 an epithet of Viṣṇu. –2 a lotus like hand. -3 N. of the sun. (-रा, -रता) N. of Lakṣmī. -कार्णका 1 the pericarp of a lotus. -2 the central part of an army arrayed in the form of a lotus. —কতিকা a lotus-bud, an unblown lotus. —কান্তদ্ a fragrant wood used in medicine. -केशरः, -रम् the filament of a lotus. -कोश:, -कोष: 1 the calyx of a lotus. -2 a position of the fingers resembling the calyx of a lotus.

र्ष. इं. को.... १२१

-खण्डम्, -षण्डम् a multitude of lotuses. -गन्ध, -गन्धि a. lotus-scented, or as fragrant as or smelling like a lotus. (- स्धम् , - गन्धि ».) = पद्मकाष्ठ q. v. - गर्भेः 1 an epithet of Brahman. -2 of Visnu. -3 of Siva. -4 of Buddha. -5 the sun. -6 the inside or middle of a lotus; पद्मगर्भादिनोद्भृतम् Kav. 2. 41. -गुणा, -गृहा 1 an epithet of Laksmī, the goddess of wealth. -2 cloves. -जः, -जातः, -भवः, -भूः, -योनिः, -संभवः epithets of Brahman, the lotus-born god. -तन्तुः the fibrous stalk of a lotus. -नाभः, -भिः an epithet of Visnu; सान्ताकारं भुजगशयनं पद्मनाभं सुरेशम् . --नामः 1 N. of the eleventh month (reckoned from मार्गशोर्ष). -2 a magical formula spoken over weapons. -नालम् a letus-stalk. -निधिः a treasure of the value of a Padma. - Tio: 1 an epithet of Brahman. -2 N. of Buddha. -3 N. of the sun. 🗝 of Visnu. --पुष्पः the Karnikara plant. -प्रिया the goddess Manasā, the wife of sago Jaratkāru. –बन्धः a kind of artificial composition in which the words are arranged in the form of a lotus-flower; see K. P. 9 ad. toc. -बन्धुः 1 the sun. -2 a bee. -बीजम् the seed of a lotus. -भासः an epithet of Siva. -मालिनी the goddess of wealth. -मुद्रा (-द्रिका) a particular pose according to Tantrasastra; हस्ती तु संमुखी कृत्वा तद्धः प्रोथिताङ्गुली । तलान्तर्मिलिताङ्गुष्टी कृत्वेषा पद्ममुद्रिका !| Tantrasāra. -रागः, -गम् a ruby; R. 13. 53; 17. 23; Ku. 3. 53; Kau. A 2. 11. 29; आकरे पद्मरागाणां जन्म काचमणेः कुतः ॥ H. -रूपा an epithet of the goddess of wealth. -रेखा a figure on the palm of the hand (of the form of a lotus-flower) which indicates the acquisition of great wealth. -लाञ्छन: 1 an epithet of Brahman. -2 Kubera. -3 the sun. -4 a king. (--71) 1 an epithet of Laksmī, the goddess of wealth. -2 or of Sarasvatī, the goddess of loarning. -3 N. of Tara. -वनवान्धवः the sun. -वचेस् a lotus-hued - वासा an epithet of Lakşmi. -समासनः an epithet of Brahman. -स्तुषा 1 an epithet of Gangā. -2 of Lakṣmī. -3 of Durgā. -हस्तः a particular measure of length. -हासः an epithet of Visnu.

电影 1 An army arrayed in the form of a lotus-flower. -2 The coloured spots on the trunk and face of an elephant. -3 A particular posture in sitting. -4 A kind of wood (of Cerasus Puddum); Rām. 2. 76. 16; Mb. 4. -5 N. of a particular constellation.

पद्माकिन m. 1 An elephant. -2 The $Bh \bar{a}_T ja$ or birch tree.

प्याः ind. By thousands of billions.

प्राचिती 1 An epithet of Laksmi. -2 N. of a river; Mal. 9.1. -3 The goddess Manasa.

पश्चिन् a. [पश्च-इनि] 1 Possessing lotuses. -2 Spotted; शतं गजानामि पश्चिनां तथा Mb. 1. 198. 16. -m. 1 An elephant; पश्चीशनाधैः परिश्वालनीया स्वभाव संभानि नरेन्द्र ते सभा Sukti. 5. 30. -2 An epithet of Vispu.

पश्चिनी

पश्चिमी 1 The lotus plant; पियानी नक्तमुनित्रा Kav. 4. 45; सुरमज इव विश्रल पियानी दन्तलमाम् Ku. 3. 76; R. 16. 68; Me. 83; M. 2. 13; निरास भृष्ठं कुपितेव पियानी Bk. 2. 6. -2 An assemblage of lotus flowers. -3 A pond or lake abounding in lotuses; पुष्पेश्वान्यैः परिक्षिप्तं पियाना च सपयाया Ram. 3. 1. 6; श्लीणतीयानिलाकीभ्यां इतत्विडिव पियानी वस्त्व पाण्डवी सेना तव पुत्रस्य तेजसा !! Mb. 7. 153. 20. -4 The fibrous stalk of a lotus. -5 A female elephant. -6 A woman of the first of the four classes into which writers on erotical science divide women; the रितमञ्जरी thus defines her:—सवित कमल्येन्त्रा नासिकासुद्दरस्था अविरलक्षय-युग्मा चारकेशी क्रशाही । मृदुवयनसुशीला गीतवाथानुरक्ता सकलतनुप्तेशा पियानी पद्मगम्था !! -Comp. -ईशः, -कान्तः, -चहामः the sun. -कण्टकः a. kind of leprosy. -खण्डम्, -पण्डम् a multitude of lotuses; a place abounding in lotuses.

पद्मेशयः An epithet of Vispn.

पद्य a. 1 Consisting of Padas or lines. -2 Measuring a pada. -3 Belonging to the foot; श्रीविष्णुपद्या मनुज-रतुलस्याः श्वसन् श्वने यस्तु न वेद गन्थम् Bhag. 2. 3. 23. -4 Marked with footsteps. -6 Belonging to a word. -8 Final. -द्यः 1 A Sūdra. -2 A part of a word. -धा 1 A footpath, path, way. -2 Sugar. -धम् 1 A stanza or verse (consisting of four lines); मदीयपदरत्नानां मञ्जूषेषा मया कृता By. 4. 45; पद्यं चतुष्पदी तच वृत्तं जातिरिति द्विशा Chand. M. 2. -2 Praise, panegyric (स्तुति).

पदः 1 A village. -2 A village road. -3 The earth. -4 N. of a district.

पहः, -हम् 1 The world of human beings (भूलोक). -2 A car. -3 A road; (also पहन् in this sense). -4 The earth.

पन् 1 U. (पनायति-ते, पनायित or पनित) 1 To praise, extol; ef. पण्. -2 (Atm.) To rejoice at, be glad of.

पनस्यति Den. P. To be admirable.

पनस्य a. Showing one's self worthy of admiration; glorious.

पनायित, -पनित a. Praised.

पनुः (-नृः) Ved. Admiration, praise.

पनसः 1 The bread-fruit or jack tree. -2 A thorn. -सा, -सी 1 A kind of malady, pustular and phlegmonoid inflammation of the skin or external organs. -2 A female monkey. -3 A female demon. -सम् The fruit of the bread-fruit tree.

पनिसका Pustules on the ears and neck.

पन्ध् 1, 10 P. To go, to travel.

पन्थक a. Produced in or on the way.

पन्न, पन्नग See under पद्.

पिः The moon.

पपी m. [cf. Up 3, 159] 1 The sun. -2 The moon.

TY a. Fostering, protecting. -Y: f. A foster-mother.

पम्पा 1 N. of a lake in the Dandakā forest; इदं च पम्पाभिधानं सरः U. 1; R. 13. 30; Bk. 6. 73. -2 N. of a river in the south of India.

पय 1 A. (पयते) To go, move.

पयस् n. 1 Water; Bhāg. 8. 2. 4; पयसा कमले कमलेन पयः पयसा कमलेन विभाति सरः. -2 Milk; पयःपानं भुजङ्गानां केवलं विषवर्धनम् H. 3, 4; R. 2, 36, 63; 14, 78 (where both senses are intended). -3 Semen virile. -4 Food. -8 Ved. Night. -6 Vital spirit, power, strength (Ved). (पयस is changed to पयो before soft consonants). -Comp. -गलः, -डः 1 hail. -2 an island. -घनम् hail. -चयः (पयश्चयः) a reservoir or lake. -जम् a lotus; पातामेतौ पयोजोदरललिततलौ पङ्कजाक्षस्य पादौ। विष्णुपादादि स्तोत्रम् 12. °योनिः (same as पद्मयोनि = Brahmadeva); पयोजयोनिः प्रणिधाय मानसं व्यथत्त यस्यामरविन्दलोचनः Saliendra 3.37. ~जन्मन् m. a cloud. ~द्: a cloud; Me. 7; मतः सदाचारशुवे कल् \mathbf{e} कः पयोदवातादिव दर्पणस्य $\mathbf{R}.$ 14. 37. $^{\circ}$ सुहृद् $_{m}.$ a peacock. -धरः 1 a cloud; पयोधरघनीभावस्तावदम्बरमध्यमः । आश्वेषोप-गमस्तन्न यावनेव प्रवर्तते॥ Subh. Ratn. (this refers both to a cloud and a woman's breast). -2 a woman's breast; पद्मापयोधरतटी Git. 1; विपाष्टुभिम्लीनतया पयोधरैः Ki. 4. 24. (where the word means 'a cloud' also); R. 14. 22. -3 an udder; पर्योधरीभूतचतुःसमुद्रां जुगोप गोहप-थरामिवोवीम् R. 2. 3. -4 the cocoa-nut tree. -8 the backbone or spine (करोहक). -धस् m. 1 the ocean. -2 a pond, lake, a piece of water. -8 a rain-cloud. -धारागृहम् a bath-room with flowing water. -धिः, -निधिः the ocean; प्रयान्ति नयस्त्वरितं पर्योनिधिम् Rs. 2. 7; N. 4. 50. **~पूरः** a pool, lake. -भृत् m., -मुच् m. a cloud ; यदि नासारमृतः पयोभृतः Si. 16.61 ; करीव सिक्ते पृषतैः पयोमुचाम् 11.3.3 ; 6.5. -मानुषी a water-nymph. -रयः the current of a river. -राशिः the ocean. -वाहः a cloud; प्रावृषेण्यं पयोवाहं विद्युदैरावताविव R. 1. 36. - वतः, - वतम् subsisting on mere milk (as a vow); दिनमेकं पयोत्रतः Ms. 11. 144. cf. अदितिपयोत्रतम् Bhag. 8. 16.

पथस्य a. 1 Milky, made of milk. -2 Watery. -स्यः A cat. -स्या Curds.

पयस्यति, पयायते Den. P. To flow, to act like milk; काम मदीक्षामयकामधेनोः प्रयायतामभ्युद्यस्त्वदीयः N. 14, 79.

पयस्वल a. Rich in milk, yielding copious milk. -रु: A goat.

पयस्विन् a. Milky, juicy. —ती 1 A milch-cow; प्रदक्षिणीवृत्य पयस्विनी ताम् R. 2. 21; 54, 65. —2 A river. —3 A she-goat. —4 Night.

पयोधिकम् The cuttle-fish bone.

पयोरः The Khadira tree.

पर

पयोडणी N. of a river rising in the Vindhya mountain (identified by some with the modern Tapti river, but more correctly with Purpa, a feeder of that river). -Comp. -जाता (पयोध्यो जाता यस्याः सा) an epithet of the river Sarasvati.

पर a. [प्-भावे-अप्, कर्तरि अच्-ना] (Declined optionally like a pronoun in nom. voc. pl., and abl. and loc. sing. when it denotes relative position) 1 Other, different, another; see 97 m also. -2 Distant, removed, remote; अपरं भवतो जन्म परं जन्म विवस्वतः Bg. 4. 4. -3 Beyond, further, on the other side of; म्लेच्छ्देशस्ततः परः Ms. 2. 23; 7 158. - Subsequent, following, next to, future, after (usually with abl.); बाल्यात् परामिन दशां सदनोऽध्यवास R. 5. 63; Ku. I. 31. -8 Higher, superior; सिकताःवादपि परां प्रपेदे परमाणुताम् R. 15. 22; इन्द्रियाणि पराण्याहु-रिन्द्रियेभ्यः परं मनः । मनसस्तु परा बुद्धियाँ बुद्धेः परतस्तु सः ॥ Bg. 3, 42. -9 Highest, greatest, most distinguished. pre-eminout, chief, best, principal; क्षत्रात् परं नास्ति Bri-Up. 1. 4. 11. न त्वया दृष्टन्यानां पर दृष्टम् S. 2; Ki. 5, 18; परताडिप पर: Ku. 2. 14 'higher than the highest'; 6. 19; \$. 7. 27. -7 Having as a following letter or sound, followed by (in comp.). -8 Alien, estranged, stranger. -9 Hostile, inimical, adverse, -10 Exceeding, having a surplus or remainder, left over; as in परं शतम् 'exceeding or more than a hundred. -11 Final, last. -12 (At the end of comp.) Having anything as the bigbest object, absorbed or engrossed in, intent on, solely devoted to, wholly engaged or occupied in; परिचर्यापर: R.I.91; 80 ध्यानपर, शोकपर, दैवपर, चिन्तापर &c. 🗝 1 Another person, a stranger, foreigner; oft. in pl. in this sense; यतः परेषां गुणग्रहीतासि Bv. 1. 9; Si. 20. 74; see एक, अन्य also. -2 A foe, an enemy, adversary; उत्तिष्ठमानस्तु परो नोपेक्य: पथ्यभिच्छना Si. 2. 10; Pt. 2. 158; R. 3. 21. -3 The Almighty; तावदध्यासते लोकं परस्य परचिन्तकाः Bhag. 3. 32. 8. -TH 1 The highest point or pitch, culminating point. -2 The Supreme Spirit; तेषामादित्यवज्ज्ञानं प्रकाशयाति तत् परम् Bg. 5. 16. -3 Final beatitude; असको ह्याचरन् कर्म परमाप्रीति पृहषः Bg. 3. 19. -4 The secondary meaning of a word. -5 (In logic) One of the two kinds of सामान्य or generality of notion; more extensive kind, (comprehending more objects); e. g. पृथ्वी is पर with respect to a घट). -8 The other or future world; परासके च बस्तिहमन् कथमासीन्मनस्तदा Mb. 6. 14. 55. Note-The ace., instr. and loc. singulars of T are used adverbially; e.g.(a) परम् 1 beyond, over, out of (with abl.); कर्मनः परम् R. 1. 17. -2 after (with abl.); अस्मात् परम् S. 6. 24; R. 1. 66; 3. 39; Mo. 102; भारयायत्त-मतः परम् S. 4. 17; ततः परम् &c. -3 thereupon, thereafter. -4 but, however. -5 otherwise. -6 in a high degree, excessively, very much, completely, quite; पर दुःखितोऽस्मि &c. -7 most willingly. -8 only. -9 at the utmost. (b) परेण 1 farther, beyond, more than; कि वा मृत्योः परेण विधास्यति Mal. 2. 2. -2 afterwards; मीय तु कृतनिधाने कि विद्याः परेण M_V . 2. 49. -3 after (with abl.) स्तन्थत्यागान् परेण $\mathbf{U}.2.7.$ (c) परे 1 afterwards, thereupon; अथ तेन दशाहतः परे R. 8. 73. -2 in future. -Comp. -अङ्गम् the hinder part of the body. -अङ्गदः an epithet of Siva. -अणु: See परमाणु: Bhag. 10. 14. 11. -अद्नः a horse found in the country of Persia or Arabia. -अधिकारचर्चा officiousness, meddlesomeness. -अधीन a. dependent on another, subject, subservient; अत्रोषां पराधीनं देयं स्याद्भित्रभाजने Ms. 10. 54, 83; H. 1. 119. -अन्तः final death. (-ताः) m. (pl.) N. of a people. +अन्तकः an epithet of Siva. -2 a frontier. -अन्तकालः the time of death; ते ब्रह्मलेकेपु परान्तकाले परामृताः परिमुच्यान्ति सर्वे Mund. 3. 2. 6. - 37 a. living or subsisting on another's foed. (-न्नम्) the food of another; परगृहस्त्रलेताः परात्रपुष्टाः Mk. 4. 28. outितृष्टता being fed with the food of others; Y. 3. 241. भोजिन a. subsisting on the food of others; रोगी चिरप्रवासी परात्रभोजी परावसथशायो। यज्जीवति तन्मर्णं यन्मर्णं सोऽस्य विश्रामः ॥ H. 1. 120. -अपर a. 1 far and near, remote and proximate. -2 prior and posterior. -8 before and beyond, earlier and later. -4 higher and lower, best and worst. (-C) a Guru of an intermediate class. (一天刊) (in logic) a property intermediate between the greatest and smallest numbers, a species (as existing between the genus and individual); e. g. पृथ्वी which is पर with respect to a घट is अपर with respect to द्रव्य; द्रव्यत्वादिक-जातिस्तु परापरतयोच्यते Bhasa. P. 8. -अभिध्यानम् selfconceit; high opinion for self or body (देहाभिमान); स्वयं पराभिध्यानेन विश्वशितस्मृतिः Bhag. 5. 14. 10. -असृतम् rain. -अयण (अयन) a. 1 attached or devoted to, adhering to. -2 depending on, subject to. -3 intent on, solely devoted to or absorbed in (at the end of comp.); प्रमुर्धनपरायणः Bh. 2.56; so मोह°; अय मोहपरायणा सती विवशा कामवधूर्विबोधिता Ku. 4. 1; अप्रिहोत्र &c. -4 connected with. -8 being a protector (त्राता); अबहाश्चरणेहींनाः पूर्वेषां वः परायणाः Mb. 1.230. 4. -6 leading or conducive to. (-जम्) 1 the principal or highest object, chief aim, best or last resort; एतत् परायणम् Prasna Up. 1. 10; तपसश्च परायणम् Ram. 1.21.10; Mb. 12.4179.12. -2 essence, sum. -3 Ved. going away, departure, exit. -4 firm devotion. -5 a universal medicine, panacea. -6 a religious order. -अर्थ a. 1 having another aim or meaning. -2 intended or designed for another, done for another. (-वं:) 1 the bighest interest or advantage. -2 the interest of another (opp. स्वार्थ); स्वार्थी यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामग्रणीः Subhas.; R. 1. 20. -3 the chief or highest meaning. - 4 the highest object (i. e. sexual intercourse). -B the supreme good (मोक्ष); ज्ञात्वा प्रजित कालेन परार्थमनुदृश्य च Mh. 12. 288. 9. -6 Something else. Hence परार्थता or परार्थत means ' being subsidiary to something else; परार्थता हि गुणभावः SB. on MS. 4. 3. -7 an object which is meant for another's use (San. Phil.); सर्व्घातपरार्थत्वात् त्रिगुणादिविपर्ययादिषष्ठानात् Sab. K. 17. ेवादिन a. speaking for another; mediator, substitute. -अधिन a. striving for the supreme good. (-धेम, -थे)

पर

ind. for the sake of another. -अर्थम् 1 the other part (opp. पूर्वार्ध); the latter half; दिनस्य पूर्वार्धपरार्धाभन्ना छथ्येव मैत्री खलसङ्जनानाम् Bh. 2. 60. –2 a particular high number; i.e. 100,000,000,000,000,000; एकत्वादिपरार्धपर्यन्तासंख्या T. S. -अर्धक a. One half of anything. -अर्ध्य a. 1 being on the farther side or half. -2 most distant in number; हेमन्तो वसन्तात् परार्ध्यः Sat. Br. -3 most excellent, best, most exalted, highly esteemed, highest, supreme; ${f R.\,3.\,\,27:\,8.\,\,27:\,10.\,\,64:\,16.\,\,39:}$ आबद्धप्रचुरपराध्येर्किकिणीकः Si. 8. 45. -4 most costly; Si. 4. 11; श्रियं पराध्या विद्धाद विधातृभिः Bu. Ch. 1. 1. -5 most beautiful or lovely, finest; R. 6. 4; परस्परस्पधिपरार्ध्यरूपाः पौरिश्वयो यत्र विधाय वैभाः Si. 3. 58. वि Divine: असावाटीत् स**क्**ख्ये परार्ध्यवत् Bk. 9. 64. (-ध्येम्) 1 a maximum. -2 an infinite number. -अवर a. 1 far and near; परावराणी खष्टार पुराण परमञ्चयम् Mb. 1. 1. 23. -2 earlier and later. -3 prior and posterior or subsequent. -4 higher and lower. -5 traditional; पुनाति पक्ति वंश्यांश्व सप्त सप्त परावरान् Ms. 1. 105. -6 all-including; परावरज्ञोऽसि परावरस्त्वम् Mb. 3. 232. 18. (-रा) descendants. (-रम्) 1 eause and effect. -2 the whole extent of an idea. -3 the universe. -4 totality. ेज, इस् a knowing both the past and the future; परावरहो ब्रह्मार्पेः Mb. 1. 60. 5. -अवसथ-शायिन a. sleeping in another's house; H. I. 120. -সেই: the next day. -সেই: the afternoon, the latter part of the day. -आगमः attack of an enemy. -आचित a. fostered or brought up by another. (-त:) a slave. -आरमन् m. the Supreme Spirit. -आयस a. 1 dependent on another, subject, subservient; परस्यत्तः प्रीतेः कथमिव रसे वेतु ३६वः Mu. 3. 4. -2 Wholly subdued or overwhelmed by. -आयुस् m. an epithet of Brahman; नाहं परायुर्ऋषयो न मरीचिमुख्या जानन्ति यद्विरचितं खलु सत्वसर्गाः Bhāg. 8. 10. 12. -आविद्धः 1 an epithet of Kubera. -2 of Visnu. -आश्रय a. dependent upon another. (-वः) 1 dependence upon another. -2 the retreat of enemies. (-या) a plant growing on another tree. -आसङ्गः dependence upon another. -आस्कन्दिन m. a thief, robber. -इतर a. 1 other than inimical, i.e. friendly, kind. -2 one's own; विधाय रक्षान् परितः परेतरान् Ki. 1. 14. -इंशः 1 an epithet of Brahman. -2 of Visnu. -इप्टि: N. of Brahman. - 1251 a cow which has often calved. -उत्कर्षः another's prosperity. -उद्वहः the Indian cuckoo. -उपकार: doing good to others, benevolence, benoficence, charity; परीपकार: प्रथाय पापाय परपीडनम्. -उपकारिन् a. benevolent, kind to others. -उपजापः causing dissension among enemies; परोपजापान संरक्षेत् प्रधानान् क्षुद्रकान् अपि Kau. A. 1, 13. -उपदेशः advising others; परोपदेशे पाण्डित्यम्. -उपरुद्ध a. besieged hy an enemy. -उपसर्णम् approaching another; begging. -ऊढा another's wife. -एधित a. fostered or brought up by another. (-a:) 1 a servant. -2 the (Indian) cuckoo. - कर्मन् n. service for another. ेनिरतः a servant. -करुत्रम् another's wife. अभिगमनम् adultery; दरं क्रैब्यं पुसां न च परकलत्राभिगमनम् H. 1. 116. -कायप्रवेदानम् enter-

ing another's body (a supernatural art). -韩氏: The deeds of the enemy; राज्ञः समीपे परकारमाह प्रज्ञापनेषा विवि-भोपदिष्टा Kau. A. 2. 10. -कार्यम् another's business or work. 'निरत: 1 a benevolent man. -2 a slave, servant. -काल a relating to a later time, mentioned later. -कृतिः an example or precedent, a passage descriptive of the doings of men; MS. 6. 7.26. -新耳: doubling the second letter of a conjunction of consonants. -कान्तिः f. inclination of the ecliptic. -新知其 f another's body. -2 another's field; येडक्षेत्रिणो बीजवन्तः परक्षेत्रप्रवापिणः । ते वै सस्यस्य जातस्य न लभन्ते फलं कचित्।। ${
m Ms.~9.~49.}$ -3 another's wife; तौ तु जातौ परक्षेत्रे Ms. 3. 175. -गामिन a. 1 being with another. -2 relating to another. -3 beneficial to another. -yu a. beneficial to another. (-णः) the virtue of another; परगुणपरमाणून् पर्वतीकृत्य नित्यम् Bh. 2. 78. - प्रनिथ: joint (as of a finger); an articulation. -ग्लानिः f. subjugation of an enemy; आसोदयः परम्लानिर्देयं नीतिरितीयती Si. 2. 30. -चक्रम् 1 the army of an enemy. -2 invasion by an enemy, one of the six itis q. v. -3 a hostile prince. - 55-4 a. dependent. (-दः) 1 the will of another. -2 dependence. अनुवर्तनम् following the will of another. - SEH a weak or vulnerable point of another, a defect in another. -ज a. 1 stranger. -2 coming from a foe. -3 inferior. -जनः a stranger (opp. स्वजन); शक्तः परजने दाता M_8 . 11, 9. -जन्मन् n. a future birth. -जात n. 1 born of another. -2 dependent on another for livelihood. (-\articles:) a servant. -जित a. 1 conquered by another. -2 maintained by another. (-বঃ) the (Indian) cuckeo. -বালয় a., dependent on another, dependent, subservient. -तन्त्रम् (a common group of) subsidiaries belonging to another; जैमिनेः परतन्त्रापत्तेः स्वतन्त्रप्रतिषेधः स्यात् MS. 12. 1. 8 (see तन्त्रम्). –तकेकः a suppliant, heggar; Dānasāgara, Bibliotheca Indica, 274, Fascicule 1, p. 15; also परतकृत. -तल्पगामिन m. One who approaches another man's wife. -तीर्थिकः The adherent of another sect. -दाराः m. (pl.) another's wife; "अभिगमनम्, "अभिमर्थः Adultery. -दारिन m. an adulteror. न्दुःखम् the sorrow or grief of another; विरल: परदु:खदु:खितो जन:; महद्यप परदु:खं शीतलं सम्यगहः V. 4. 13. -देवता the Supreme Being. -देशः a hostile or foreign country. -देशिन m. a foreigner. -द्रोहिन, -द्वेषिन a. hating others, hostile, inimical. -धनम् another's property. -धर्मः 1 the religion of another; स्वधर्मे निधन श्रेयः परधर्मी भयावहः Bg. 3. 35. ~2 another's duty or husiness. - 3 the duties of another caste; पर्धर्मेण जीवन् हि सदाः पतित जातितः Ms. 10. 97. -ध्यानम् absolute meditation or contemplation; ध्येये मना निश्रलतां याति ध्येयं विचिन्तयत्। यत् तद् ध्यानं परं प्रोक्तं मुनिभिर्ध्यानचिन्तकैः ।। Garuda P. -निपातः the irregular posteriority of a word in a compound; i.e. भूतपूर्व: where the sense is पूर्व भूतः; so राजदन्तः, अम्बाहितः &c. -निर्वाणम् the highest निर्वाण; (Buddh.). -पक्षः the side or party of an enemy. -पदम् 1 the highest position, eminence. -2 final beatitude. -परित्रह a. 800 पराधीन: स्ववीर्यविजये युक्ता नैते: पर- परिप्रहाः Mb. 7, 144, 22. -हः another's property (as wife &c.); यथा बिजं न वसव्यं पुंसा परपरिप्रहे M_8 . 9. 42-3. -परिभवः humiliation or injury suffered from others. -पाकनिवृत्त a. One who does not depend on others for his sustenance and performs the প্ৰবৃদ্ধ faultlessly and takes food in his own house. -पाकरत a. one who depends upon others for his sustenance but performs the usual ceremonies before cooking; पश्चयज्ञान् स्वयं कृत्वा **पराभसुपजीव**ति ∤ सनतं प्रात**रुत्थाय परपाकरतस्त**्र सः ॥ **~पाकरुच्छिः** having a liking for others' food; परपाकसचिनं स्यादनिन्दा-मन्त्रणादृते Y. 1. 112. - विण्डः another's food, food given by another. "সহ্ a., "মহাক a. one who eats another's food or one who feeds at the cost of another; यादशोऽहं परिष्डिभक्षको मृतः Mk. 8. 25/26; (-m.) a servant. "रत a. feeding upon another's food; परिष्डरता मनुष्याः Bh. -पुरञ्जयः a conqueror, hero. -पुरुषः 1 another man, a stranger. -2 the Supreme Spirit, Visnu. -3 the husband of another woman. - TE u. 1 fed or nourished by another. -2 Stranger. (-v:) the (Indian) cuckoo. भहोत्सवः the mango tree. -पुष्टा 1 the (Indian) cuckoo. -2 a parasitical plant. -3 a harlot, prostitute. - पूर्व a woman who has or had a former husband; Ms. 3. 166; पर्ति हित्वाऽपकृष्टं स्वमुत्कृष्टं या निषेवने । निन्धैव सा भवेल्लोके परपूर्वेति चोच्यते Ms. 5. 163. -प्रतिन्प्तु m. son of the great grand son. -प्रपोत्र: (see प्रतिनन्तृ).-प्रेड्य: a servant, menial, slave. -ब्रह्मन् n. the Supreme Spirit; cf. लीने परे ब्रह्मणि Bh. परे ब्रह्मणि कोऽपि न लेमः Sankara (चर्पटपजरिका 7). -भागः 1 another's share. -2 superior merit. -3 good fortune, prosperity. -4(a) excellence, superority, supremacy; दुरिधगमः परभागे। यावत् पुरुषेण पीरुषं न कृतम् $\mathbf{Pt.1.330}$; 5.34.(b) excess, abundance, height; स्थलकमलगञ्जनं सम हृदय-रञ्जनम् जनितरतिरङ्गपरभागम् Git. 10; आभाति लब्धपरभागतया-घरोष्टे R. 5. 70; Ku. 7. 17; Ki. 5. 30; 8. 42; Si. 7. 33; 8. 51; 10. 86; 12. 15. -5 the last part, remainder. -भाव a. loving another. - भाव: the being second member in a compound. -भाषा a foreign tongue. - भुक्त a. enjoyed or used by another; परभुक्तां च कान्तां च यो भुक्ते स नराधमः। स पच्यते कालसूत्रे यावचन्द्रदिवाकरो।। Brav. P.**-भूत** a. following, subsequent (as words).- भूत् m. a crow (said to nourish the cuckoc). – ਮੂਰ a. nourished by another. – ਮੁਰ:.–ਗ the (Indian) cuckee; (so called because she is nourished by another i.e. by a crow); प्रागन्तरिक्षणमनात्-स्वमपत्यजातमन्यैर्द्विजैः परभृताः खङ्घ पोषयन्ति Ś. 5. 22 ; Ku. 6. 2 ; R. 9. 43; S. 4. 10. - наң 1 another's opinion. - 2 different opinion or doctrine; heterodoxy. -ममेश a. knowing the secrets of another. —स्त्यः a crow. —रमणः a married woman's gallant or paramour; स्वाधीने पर्रमणे धन्यास्तारूथफलभाजः Pt. 1. 180. - लोकः the next (or furture) world; परलेकनवप्रवासिनः प्रतिपत्स्य पदवीमहं तव Ku. 4. 10. पामः, यानम् death. विधि funeral rites; परलेक-विधौ च माध्रव स्मरमुद्दिश्य (निवर्षः सहकारमञ्जरीः) $K_{u}.\,4.\,38.$ -वश, -वश्य a. subject to another, dependent, dependent on others; सर्वे परवशं दुःखं सर्वमात्मवशं सुखम्. --वाच्यम् a fault or a defect of another; प्रकटान्यपि नेपुणं महत् परवाच्यानि चिराय गोपितुम् Si. 16. 30. -वाणिः 1 a judge. -2 a year. -3 N. of the peacock of Kartikeya. -वादः 1 rumour, report. -2 objection, controversy. -- वादिन m. a disputant, controversialist. -वेइमन् n. the abode of the Supreme Being. - नतः an epithet of Dhritarastra. -राज्दः a word expressive of something else; परशब्दस्य परत्र बृत्तौ नद्दद् भावो गम्येते $SB. \ {
m on} \ MS. \ 7. \ 2. 1. - <math>{
m pag}$ ind. the day after tomorrow. -संगत a. 1 associated with another. -2 fighting with another. -संत्रकः the soul. -सवणे a. homogeneous with a following letter (in gram.). -- सात् ind. into the hands of another. हता a woman given in marriago. स्वा service of another. -स्त्री another's wife. -स्वम् another's property; व्यादता यत् परस्वेभ्यः श्रुती तस्करता स्थिता R. 1. 27: Ms. 7. 123. दरणम् seizing another's property. -हन् a. killing enemies. -हित a. 1 benevolent. -2 profitable to another. -तम् the welfare of another; सन्तः स्वयं परहिताभिहिताभियोगाः Bh.

परकीय a. 1 Belonging to another; अर्थो हि कन्या परकीय एवं S. 4. 22; Ms. 4. 201. —2 Stranger, hostile. —या Another's wife, a woman not one's own, one of the three main kinds of heroines; see अन्यस्त्री and S. D. 108 et seq.; cf. also अवकटपरपुरुषानुराग परकीया। सा च हिसा। परोडा कन्यका च। कन्यकायाः पित्राद्यधीनतया परकीयता। Rasamanjarī.

परंजनः, परंजयः An epithet of Varuna.

परतस् ind. 1 From another; सन्तः स्वतः प्रकाशन्ते गुणा न परतो नृणाम् Bv. 1. 120. -2 From an enemy; यशस्य रस्यं परतो यशोधनैः R. 3. 48. -3 Further, more (than), beyond, after, over (often with abl.); यो बुद्धेः परतस्तु सः Bg. 3. 42. :-4 Otherwise. -5 Differently. -6 Further, afterwards.

परायम् 1 The following of another letter, posteriority. -2 Distinction, difference. -3 Remoteness. -4 Consequence, result. -5 Enmity, hostility. -5 Priority of place or time, proximity, one of the 24 gunas of the Vaisesikas.

परत्र ind. 1 In another world, in a future birth; परत्रेह च शर्मणे R. I. 69; Ku. 4. 37; Ms. 3. 275; 5. 166; 8. 127. —2 In the sequel, further or later on. —3 Hereafter, in future. —तम् Future world. —Comp. —भोरः one who stands in awe of the future world, a pious or religious man.

परथा ind. (like अन्यया) Otherwise; Cholachampūkāvya 5. 5; P. 4; P. 13.

परंतप a. [cf. P. III. 2. 39] Annoying or vexing others, subduing one's enemy; Bg. 4. 2; यः कश्चन रघूणां हि परमेकः परंतपः R. 15. 7. -पः A hero, conqueror.

परम a. [परं परत्वं माति-क Tv.] 1 Most distant, Inst. -2 Highest, best, most excellent, greatest; आप्नोति परमां

गतिम् Ma. 4. 14; 7. 1; 2. 13. -3 Chief, principal, primary, supreme; सर्वधा ब्राह्मणाः पूज्याः परमं दैवतं हि तत् Ms. 9. 319. - Exceeding, extreme. - Adequate, sufficient; परमं यत्नमातिष्टेत् स्तेनानां निम्नहे नृपः Ms. 8, 302. -8 Worst. -7 Higher than, superior to; न सन्धे वाणि-ज्यात किमपि परमं वर्तनिमह Pt. 1. 11. -मम् The utmost or highest; the chief or prominent part; (at the end of comp.) consisting principally of, solely occupied with; कामोपभोगपरमा एतावदिति निश्चिताः Bg. 16.11; Ms. 6.96. -मम् ind. 1 A particle of assent, acceptance or agreement (well, very well, yes, be it so); ततः परममित्युक्तवा प्रतस्थे सुनिमण्डलम् Ku. 6. 35. +2 Exceedingly, very much ; परमकुदः &c. -Comp. -अक्तरम् the sacred syllable 'om' or Brahmā. - অত্নৰা an excellent woman. - অণ্ড: an infinitesimal particle, an atom; सिकतात्वादिप परां प्रपेदे पर-माणुताम् R. 15. 22; परगुणपरमाणून् पर्वतीकृत्य नित्यम् Bh. 2. 78; पृथ्वी नित्या परमाणुरूपा T. S.; (a परमाणु is thus defined:— जालान्तरस्थसूर्याशौ यत् सूक्ष्मं दश्यते रजः। भागस्तस्य च षष्टो यः परमाणुः स ्वच्यते ॥ Tarka K., or less accurately :--- जाला-न्तरगते रश्मौ यन् सूक्ष्मं दृश्यते रजः । तस्य त्रिशत्तमो भागः परमाणुः स उच्यते॥) ^०अङ्गकः an epithet of Visnu. -अद्वैतम् 1 the Supreme Spirit. -2 pure unitarianism. -असम् rice boiled in milk with sugar. -अपम: the inclination of a planet's orbit to the ecliptic. -अर्थ: 1 the highest or most sublime truth, true spiritual knowledge, knowledge ahout Brahman or the Supreme Spirit; इदं हि तस्वं परमार्थभाजाम् Mv. 7. 2. -2 truth, reality, earnestness; परिहासविजल्पितं संखे परमार्थेन न गृह्यतां वनः 🕉. 2. 19; oft in comp. in the sense of 'true' or 'real'. वस्याः R. 7.40. My. 4. 30. -3 any excellent or important object. -4 the best sense. -5 the best kind of wealth. दरिद्र really poor; Mk. भाज a. partaking of the highest truth; Mv. विद a philosopher. -अर्थतः ind. truly, really, exactly, accurately; विकारं खलु परमार्थतोऽज्ञात्वाऽनारम्भः प्रतीकारस्य S. 🛊 ; उवाच चैनं परमार्थतो हरं न बेह्सि नूनं यत एवमास्थ याम् Ku. 5. 75; Pt. I. 136. -अह: an excellent day. -आत्मन m. the Supreme Spirit or Brahman; न च योगविधेर्नवेतरः स्थिरधीरा परमात्मदर्शनात् R. 8. 22; स्वर्गापवर्गया-र्मार्गमामनन्ति मनीत्रिणः। यदुपास्तिमसावत्र परमात्मा निरूप्यते॥ Kusum. - आनन्दः ' supreme felicity ', Supreme Spirit. -आपद् f. the greatest calamity or misfortune. -आय-धम् the wheel (चक्); शूलैः प्रमथिताः केचित् कचित् परमायुधैः Rām. 6. 58. 12. -आये: a Bodhisattva (q. v.). -इच्चासः an excellent archer. -ईशः an epithet of Visnu. -ईश्वरः 1 an epithet of Visnu. -2 of Indra. -3 of Siva. -5 the Almighty god, the Supreme Being. -3 N. of Brahman. -6 a universal monarch, sovereign of the world; see चकवर्तिन्. -ऋषिः a great sage. -ऐश्वर्यम् supremacy. -काण्डः,-ण्डम् a very auspicious moment. -कान्तिः f. the sine of the greatest declination. - Ta: f. 1 any chief object or refuge (as a god). -2 final beatitude, emancipation - नवः an excellent bull or cow. - गहन a very myserious, profound. -तत्त्वम् the highest truth. -धर्मात्मन् a. very dutiful, virtuous. -पदम् 1 the best position, highest rank. -2 final beatitude; विष्णोः परे परमे मध्य उत्सः Rv. 1. 154. 5. -परम a. most excellent of all. -पुंस् the Supreme Spirit; N. of Visnu. -पुरुषः, -पुरुषः the Supreme Spirit. -प्रस्य a. celebrated, renowned. -बस्न n. the Supreme Spirit. -प्रदा f. One of the poses of goddess निप्ता. -रसः butter-milk mixed with water. -राजः a supreme monarch. -समुद्य a. very auspicious or successful; परमस्पुद्येनाश्वमेषेन नेष्ट्या Mk. 1. 4. -सम्मत a. highly esteemed; much revered. -हंसः an ascetic of the highest order, one who has controlled and subdued all his senses by abstract meditation; cf. इटीचक; इटीचको बहुदकः हंसथेव तृतीयकः। चतुर्थः परमो हंसो यो यः पश्चात् स उत्तमः॥ Harītāsmṛiti. परिवाजकाचार्यः N. of Sankarāchārya.

परमक a. Highest, most excollent, best &c.; also परिमक; चतुर्णामात्मजानां हि श्रीतिः परिमका मम Ram. 1. 20. 11.

परमतः ind. In the highest degree, exceedingly, very much.

परमता 1 Highest rank, position; यद्यपि राजा परमतां गच्छति बहीवान्तत उपनिश्रयति Bri. Up. 1. 4. 11. -2 Highest aim or end.

परंतप a. Destroying foes (a hero).

परंपदम् 1 The abode of Visnu. -2 Eternal folicity. -3 A high position.

परमेष्ठ a. Superior, supreme -ष्ठ: 1 An epithet of Brahman. -2 A deity.

परमेष्टिन a Standing at the head, highest, chief; परमेष्टिनां अपु: Bhāg. 10. 89. 58. -m. 1 An epithet of Brahman. -2 Of Siva. -3 Of Visnu. -4 Of Garuda. -5 Of Agni. -6 Any spiritual teacher. -7 (with Jainas) An Arhat.

परंपर a. One following the other; परंपराणां भक्षिण्य वानराणां मृतं मृतम् Ram. 4. 56. 5. -2 Successive, repeated. -T: 1 A great-grandson. -2 A kind of door -T 1 An uninterrupted series, regular series, succession; महतीयं खल्वनर्थपरंपरा K. 103; कर्णपरंपरया 'from ear to ear, by hoar-say '; परंपरया आगम् 'to be handed down in regular succession '. -2 A row, line, collection, assemblage (of regular things); तोयान्तर्भोस्करालीव रेजे सुनिपरंपर। Ku. 6, 49; R. 6, 5, 35, 40; 12, 100, -3 Method, order, due arrangement; एवं परंपराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः Bg. 1. 2. -4 Raco, family, lineage. -5 Injury, hurting, killing. -Comp. -यात a. received by tradition. - वाहनम् an indirect means of conveyance (such as horse which draws the carriage). -सम्बन्धः an indirect conjunction; cf. P. VIII. 1. 24 com. -TH ind. Successively, one after the other.

परंपराक a. Immolating an animal at a sacrifice.

परंपरित a. Continuous, forming a series,

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

परंपरीण a. 1 Obtained by succession or descent, hereditary; लक्ष्मी परंपरीणां त्वं पुत्रयोशीणतां नय Bk. 5. 15. -2 Traditional.

. प्रवत् a. 1 Dependent upon or subject to another, ready to obey; सा बाला परवतीति मे विदितम् S. 3. 2; अगवन् परवानयं जनः R. 8. 81; 2. 56; oft. with instr. or loc. of person; आत्रा यदिःशं परवानसि त्वम् R. 14. 59. -2 Deprived of strength, rendered powerless; परवानिव सरीरोपतिपेन Mal. 3. -3 Completely under the influence of (another), not master of oneself, overpowered or overcome; विस्मयेन परवानस्मि U. 5; आनन्देन परवानस्मि U. 3; साध्वसेन Mal. 6. -4 Dovoted to.

परवत्ता Subjection to another, dependence; न हि सुलभवियोगा कर्तुमात्माप्रयाणि प्रभवति परवत्ता V. 5. 17.

परञ्जः 1 An oil-mill. -2 The blade of a sword. -3 Foam. -4 A seymitar. -जा The sounds of instruments at festivals. -जम् Indra's sword.

परश: A kind of stone or gem, the touch of which is said to turn other metals, such as iron, into gold; perhaps the philosopher's stone.

पर्शुः [परं-शृणाति, शु-कु डिच ; ef. Un. 1. 34] 1 An axe, a hatchet, a battle-axe; तार्जितः परशुधारया मम R. 11. 78. -2 A weapon in general. -3 A thunderbolt. -Comp. -धरः 1 an epithet of Parasurāma. -2 of Ganesa. -3 a soldier armed with an axe. - HGI a kind of pose in Tantrasastra. -पामः 'Rama with the axe', N. of a celebrated Brahmana warrior, son of Jamadagni and the sixth incarnation of Visnu. [While young he cut off with his axe the head of his mother Repuka at the command of his father when none of his other brothers was willing to do so; (see जमदनि). Some time after this, king Kartavirya went to the hermitage of his father, and carried off his cow. But Parasurāma, when he returned home, fought with the king and killed him. When his sons heard this they became very angry, and repaired to the hermitage, and on finding Jamadagni alone, they shot him dead. When Parasurama, who was not then also at home, returned, he became very much exasperated, and made the dreadful vow of exterminating the whole Ksatriya race. He succeeded in fulfilling this vow, and is said to have 'rid the earth thrice seven times of the royal race'. He was afterwards, destroyer of the Kşatriyas as he was, defeated by Rāma, son of Daśaratha, though quite a boy of sixteen (see R. 11. 68-91). He is said to have at one time pierced through the Krauncha mountain, being jealous of the might of Kärtikeya; cf. Me. 57. He is one of the seven chirajivins, and is believed to he still practising penance on the Mahendra mountain; cf. Git 1.: -- क्षत्रियरुधिरमये जगद्दपगतपापं स्नपयसि पयिसि शामतभवतापम् । केशव धतभृगुपतिरूप जय जगदीश हरे।]. -वनम् N. of a certain part of hell.

परश्व (स्व) धः A hatchet, a hattle-axe; थारां शितां रामपरश्वधस्य संभावयत्युत्परुपत्रसाराम् R. 6. 42.

परस् ind. (Rarely used by itself in classical Sanskrit) 1 Beyond, further, more than; परोरजः सवितुर्जातवेदः Bhāg. 5. 7. 14. -2 On the other side of. -3 Far away, at a distance -4 With the exception of. -5 Ved. In future, afterwards. -Comp. -इच्छा a. very black. -पुंसा Ved. a woman not satisfied with her husband (and therefore seeking for a paramour). -पुरुष a. higher than a man. -रात a. more than a hundred; स जवेन पतन पर:शतानां पततां वात इनार्वं वितेने Ki. 13. 26; Si. 12. 50. -श्वस् ind. the day after tomorrow. -सहस्र a. more than a thousand; पर:सहस्राः शरदस्तपांसि तपना U. 1. 15; पर:सहस्रेः पिशाचैः Mv. 5. 17.

परस्तात् ind. 1 Beyond, on the other side of, further than (with gen.); आदित्यवर्ण तमसः परस्तात् Bg. 8. 9. -2 Hereafter, afterwards; परस्तादवसम्यते ई. 1. -3 Higher than. -4 Ved. From above. -5 Aside, apart.

परस्पर a. 1 Mutual; परस्परस्य मर्माणि ये न रक्षन्ति जन्तवः। त एव निधनं यान्ति बल्मीकोदरसर्पवत् ॥ \mathbf{P}_{t} . 3, $\mathbf{186}$; परस्परां विस्मय-वन्ति लक्ष्मीमालोकयांचकुरिवादरेण Bk. 2. 5. -2 (pl.) Like one another; Mb. 12. -pron., a. Each other, one another (used in the sing. only; often in comp.); परस्परस्योपरि पर्यचीयत 12.3.24; 7.38; अविज्ञातपरस्परैः अपसर्पैः 17.51; परस्पराक्षिसादृक्ष्यम् 1. 40; 3. 24. Note:- The acc. and abl. singulars are often used adverbially in the sense of 'mutually', reciprocally', 'ono another', 'by, from' or 'to one another', 'against one another' &c.; see परस्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाष्स्यध ${f Bg.~3.~11}$; ${f 10.~9}$; ${f R.~4.}$ 79; 6, 46; 7, 14, 53; 12, 94, **-Comp. -आंदेन** a. consum- \inf one another; परस्परादिनस्स्तेनाः (भवन्ति) \inf M_{8} , M_{2} , M_{3} −ञ्चः a friend. –विलक्षण a. mutually opposing; परस्पर-विलक्षणा गुणविशेषाः Sāń. K. 36. -व्यावृत्तिः f. mutual exclusion. - स्थित a. standing opposite to one another.

परस्मैपद्म्, -परस्मैभाषा 'A voice for another', one of the two voices in which verbs in Sanskrit are conjugated; आत्मनेपदानिमित्तहीनाद् थातोः परस्मैपदं स्थात्.

पराक् See पराच्; पुनरासाय संरब्ध उपक्रोष्टा पराक् स्थितः Bhag. 10. 15. 31.

पराक a. Small. -कः 1 A sacrificial sword. -2 A kind of penance; यतात्मनोऽत्रमत्तस्य द्वाद्सभाजनम् । पराको

नाम कृच्छ्रोऽयं सर्वपापापनोदनः Ms. 11. 215; N. 17. 193. द्वाद्शाहोपवासन पराकः धरिकीर्तितः; U. 4. -8 A kind of disease.

पराकाशः 1 Remote expectation or hope. -2 Distant view.

पराकृ 8 U. To reject, disregard, slight, take no notice of; तां हनुसान् पराकुर्वन्नामत् पुष्पकं प्रति Bk. 8. 50.

पराकरणम् The act of setting aside, rejecting, disregarding, disdaining.

पराकृष्ट a. Disparaged, reviled.

पराके ind. At a distance (Ved).

पराक्रम् 1 U. 1 To display courage, strength or heroism, act bravely; बकविचन्त्रयेदर्शन् सिंहवच पराक्रमेत् Ms. 7. 106; इत्युक्ता खे पराक्रस्त Bk. 8. 22, 94. -2 To turn back. -3 To march against, attack. -4 To march forward, advance.

पराक्रमः 1 Heroism, prowess, courage, valour; पराक्रमः परिभवे Si. 2. 44. -2 Marching againt, attack. -3 Attempt, endeavour, enterprise. -4 N. of Visnu.

पराक्र(भन a. Heroic, spirited, courageous, valiant.

पराक्रान्त p. p. 1 Strong, valiant, bold, energetic; अक-तुल्यपराकान्तम् Rām. 4. 19. 23; Mb. 7. 65. 3. -2 Attacked. -3 Turned back.

पराक्षिस a. Upset, wrested away. -Comp. -मनस् a. having the mind carried away, enraptured.

परागः 1 The pollen of a flower; स्फुटपरागपरागतपङ्कम् Si. 6. 2; Amaru. 54. -2 Dust in general; प्रतापोठप्रे ततः शब्दः परागस्तदनन्तरम् R. 4. 30. -3 Fragrant powder used after bathing. -4 Sandal. -5 An eclipse of the sun or moon. -6 Fame, celebrity. -7 Independence, selfwill. -8 Medicinal powder; Matanga L. 11. 28. -9 Powder; सामेडपि कर्परपरागपर: Mv. 7. 17.

प्रागम् 1 P. 1 To return; तदयं परागत एवास्मि U.5. -2 To surround, encompass, pervade; स्फुटपरागपरागत-पञ्चजम् Si.6.2. -3 Ved. To go away, depart. -4 To die.

परागत p. p. 1 Dead. -2 Covered with, surrounded. -3 Spread, expanded.

परागमः Invasion.

पराङ्गवः The ocean.

पराच, पराञ्च a. (-ची f.) 1 Sitnated beyond or on the other side; ये चामुष्पाद पराञ्चो लोकाः Ch. Up; दिग्देश-कालवचनो हि पराक्शब्दो भवति SB. on MS. 10. 5. 47. -2 Having the face turned away; आत्मीयास्ते ये पराञ्चः पुरस्ताद (पराब्सुख); Si. 18. 18. -3 Unfavourable, adverse; देवे पराचि Bv. 1. 105; or देवे पराग्वदनशालिने हन्त जाते 3. 1. -4 Distant. -6 Directed outwards; पराब् परयति नान्तरात्मन्

Kath. 2. 1. 1; Bhag. 8. 19. 9. -6 Turned away, averted. -7 Departing or returning from. -8 Inverted, reversed. -9 Not repeated; अनम्यासे पराक्शब्दस्य तादर्थात् MS. 10. 5. 45; अनभ्यासे पराक्ताब्दो वर्तते SB. On MS. 10. 5. 45. - n. The body; यदात्मानं पराग्नृत पशुवद्भूतवैशसम् Bhag. 4.11.10. -ind. 1 Away, off. -2 Outwards. -Comp. - EN a. having the eyes turned towards the outer world. -पुष्पः The क्दम्ब tree. -पुष्पी The अपामार्ग. tree (Mar. आधाडा). -मुख a. (पराङ्मुख) 1 having the face turned away or averted, turning the back upon; विश्रहाच्य शयने पराष्रमुखीर्नानुनेतुमबलाः स तत्वरे \mathbf{R} , $\mathbf{19.38}$; Amaru. 90; Ms. 2. 195; 10. 119. -2 (a) averse from; मातुर्न केवलं स्वस्याः श्रियोऽप्यासीत् पराष्ट्रमुखः R. 12. 13. (b) not disposed towards, shunning, avoiding; प्रतृतिपरा**ट्म**स्रो भाव: V. 4, 20; S. 5, 28. -3 adverse, unfavourable; तनुरिप न ते दोपोऽस्माकं विधिस्तु पराज्मुखः Amaru. 30. - 🕷 not caring about, regardless of; मार्थेष्वास्थापराण्युसः R. 10. 43. (-- a magical formula pronounced over weapons. - जम्, -मुखता, -मुखत्वम् Turning away, aversion.

पराचीन a. [पराच्-ख] 1 Turned in an opposite direction, averted; पराचीनोऽभवतेभ्यः Siva B. 27. 42. -2 Averse from, disinclined to. -3 Not minding, not caring about. -4 Happening subsequently or afterwards (उत्तरकालभव). -6 Situated on the other side, being beyond; न कदाचित् पराचीना भवितुमुत्सहन्ते Bhag. 5. 20. 37. -6 Unfit, improper. -7 Outward (बहिर्मुख); ज्ञानमेकं पराचीनिरिन्दियेवैद्य निर्मुणम् Bhag. 3. 32. 28. -तम् ind. 1 Away from, beyond. -2 More than. -Comp. -राजम् the second half of the night.

पराजि 1 A. 4 To defeat, conquer, overcome, subdue; यं पराजयसे मृषा Y. 2. 75; Bk. 8. 9; Si. 19. 82. -2 To lose, be deprived of. -3 To be conquered or overcome by, find (something) unbearable; अध्ययनात् पराज्यसे Sk. finds it unbearable or difficult to study '; तां पराजयमानां स प्रति रक्ष्यां दशाननात् Bk. 8. 71. -3 To submit or yield to.

पराजयः 1 Overpowering, conquest, conquering, subjugating, defeat; विष्टपत्रयपराजयस्थिरां रावणिश्रयमि व्यक्तम्पयत् R. 11. 19; Ms. 7. 199. —2 Being overcome by, not being able to suffer (with abl.); as in अध्ययनात् पराजयः—3 Losing, loss, failure (as in a law-suit); अन्यथानादिनों (साक्षिणः) यस्य ध्रुवस्तस्य पराजयः Y. 2. 79. —4 Deprivation.—5 Desertion.

पराजित p. p. 1 Conquered, subjugated, defeated. -2 Condemned by law, east or defeated (as in a law-suit).

पराजिञ्च a. 1 Victorious. -2 Conquered, defeated.

पराज्ञः 1 An oil-mill. -2 Foam. -3 The blade of a sword or knife.

पराडीनम्

पराडीतम् Flying backward 'पश्चाद्रतिः पराडीतम्'; Mb. 8. 41. 27.

पराणुत्तिः f. Driving away, expelling, removing.

परातंसः The being thrushed or pushed aside.

परात्परः The Supreme Being. -a. Supreme; परात्परं उरुप्रमुपैति दिन्यम्.

TIGIT 3 U. Ved. 1 To give or hand over, deliver.

-2 To throw away, squander. -3 To give away or exchange for (with dat.). -4 To exclude from.

परादानम् 1 Giving up or away. -2 Exchanging.

पराधिः 1 Hunting, chase. -2 Extreme mental pain.

परान (ण)सा Medical treatment, practice of medicine.

To return. -3 To escape. -4 To depart. -6 To fall out. -6 To fail. -Caus. To chase or drive away.

util 1 P. 1 To defeat, vanquish, overcome. -2 To hurt, injure, tease. -3 To vanish, disappear. -4 To perish, be lost. -6 To submit, yield. -Caus. 1 To defeat, overcome. -2 (A.) To vanish, disappear. -3 To suffer a loss.

पराभवः 1 (a) Defeat, discomfiture, overthrow; पराभवोऽप्युत्सव एव मानिनाम् Ki. 1. 41. (b) Mortification, humiliation; कुवेरस्य मनःशब्यं शंसतीव पराभवम् Ku. 2.22; तव पदपञ्जववैरिपराभवमिदमनुभवतु सुवेशम् Git. 12. -2 Contempt, disregard, disrespect. -3 Destruction. -4 Disappearance, separation (sometimes written पराभाव). -6 N. of the 40 th year in the cycle of 60 years.

पराभावः Same as पराभव; Mb.

पराभावनम् Suppression.

पराभावुक a. Ahout to decline, going to pass away.

पराध्त p. p. 1 Defeated, overcome. -2 Treated with contempt, degraded, dishonoured.

पराभूतिः f. See पराभवः दैन्यस्य पात्रतामिति पराभूतेः परं पदम् \mathbf{Pt} . 2. 97.

परामृत a. One who has overcome death.

परामृश् 6 P. 1 To touch, rub or stroke gently; परामृशन् हर्पजडेन पाणिना तदीयमङ्गं कुलिशबणाङ्कितम् R. 3. 68; Si. 17. 11; Mk. 5. 28. -2 To lay hands on, attack, assail, seize; Mk. 1. 39. -8 To defile, pollute, outrage (a woman or a temple). -4 To reflect, think, consider कि भवितेति सशङ्कं पङ्कजनयना परामृश्वति Bv. 2. 53. -8 To think mentally of, praise (स्तु); अन्धारम्भे विध्नविधाताय समुचितेष्टदेवतां अन्धकृत् परामृश्वति K. P. 1. -8 To have reference to, point to.

सं. **इं. को.... १**२२

परामर्शः 1 Seizing, pulling; as in केशपरामर्शः. -2 Bending or drawing (as a bow). -2 Violence, attack, assault; याज्ञमेन्याः परामर्शः Mb. -4 Disturbance, hindrance; तपःपरामर्शविकृद्धमन्योः Ku. 3. 71. -5 Calling to mind, recollection. -6 Consideration, reflection, thought. -7 Judgment. -8 (In logic) Deduction, ascertaining that the पक्ष or subject possesses the हेतु; व्याप्तिविशिष्टपक्ष-प्रमेताज्ञानं परामर्शः T. S; or व्यासस्य पक्षधमीत्वधीः परामर्श उच्यते Bhasa P. 66. -9 Touching, striking gently. -10 Affection (by disease).

परामर्शनम् 1 Remembrance —2 Consideration, reflection, thought.

परास्य p. p. 1 Touched, handled, seized, grasped. -2 Roughly treated, violated. -3 Weighed, considered, judged. -4 Endured. -8 Connected with. -8 Afflicted by (as a disease); see पराम्श.

परारि ind. The year before last.

परायण See under पर (पर-अयन).

परारुः The tree called कारवेल.

परास्कः A stone or rock.

परावसः N. of the 40th year in the cycle of 60 year; cf. पराभव.

परावाकः Contradiction (Ved.)

पराविद्धः N. of Kubera.

परावृत् ind. Ved. At a distance.

परावृत् 1 A. To return, turn back.

परावर्तः 1 Turning hack, return, retreat. -2 Exchange, barter. -3 Restoration. -4 Reversal of a sentence (in law).

परावर्ष a. To be turned back or exchanged or reversed or restored. -Comp. -व्यवहारः (in law) an appeal.

परावृत्त p. p. 1 Returned, turned back. -2 Revolved. -3 Exchanged. -4 Reversed (as a judgment). -5 Restored, given back.

परावृत्तिः f. 1 = परावर्तः above. -2 Recoiling. -3 Not taking effect.

परावहः N. of one of the seven winds (the other six are: — आवह, उद्वह, परिवह, प्रवह, विवह and संवह).

पराञ्चाधः 1 A stone's throw. -2 The range of any missle.

पराश्वारः N. of a celebrated sage, father of Vyksa and the author of a Smriti.

पराशित् m. A beggar, mendicant.

परास् 4 P. 1 To leave, give up, quit, abandon; परा-स्तवसुधा सुधाधिवसति Ki. 5, 27. -2 To expel. -3 To reject, repudiate; इति यदुक्तं तदिष परास्तम् S. D. 1.

परासिसिषु a. Wishing to drive away; द्विषतः परासि-सिषुरेषः Ki. 12. 34.

परासः The range of anything thrown. -सम् Tin.

परासनम् Killing, slaughter.

परास्त p. p. 1 Thrown or cast away. -2 Expelled, turned out. -3 Repudiated. -4 Refuted, rejected. -5 Defeated, overcome.

परासिक a. 1 Thrown away. -2 Set aside, rendered useless.

परासु a. 1 Lifeless, dead; प्राक् परासुर्हिजात्मजः R.15.56; 9. 78. -2 One whose vital spirit is departed. -परासुता, -परासुत्वम् 1 Exhaustion, death; बजति पुरा हि परासुतां त्वद्यें Ki. 10. 50. -2 A dependent life (पराधीनप्राणत्व); लोभान्मोहश्च माया च मानस्तम्भः परासुता Mb. 12. 158. 4.

परासेधः Arrest, imprisonment.

परास्कन्दिन m. A thief.

पराहन 2 P. 1 To strike or beat back, strike down, repulse, repel, overthrow, drive back; देवं मत्पीरुपपराहतम् Rām. -2 To attack, assail; कटाक्षपराहतं वदनपञ्चलम् Mal. 7. -3 To dash against, strike.

पराहत p. p. 1 Struck down or back. -2 Driven back, repelled, repulsed. -3 Assailed, attacked. -तम् A stroke. -तिः f. Contradiction.

परि ind. (Sometimes changed to परी, as परिवाह or परीवाह, परिहास or परीहास) 1 As a prefix to verbs and nouns derived from them, it means (a) round, round about, about; (b) in addition to, further; (c) opposite to, against; (d) much, excessively. -2 As a separable preposition it means (a) towards, in the direction of, to, opposite to (with an acc.); यूक्षं परि विद्योतते विद्युत; (b) successively, severally (with an acc.); बुक्षं बृक्षं परि सिञ्चति 'he waters tree after tree'; (v) to the share or lot of (showing HIII or participation) (with acc.); यदत्र मां परि स्यात् 'what may fall to my lot'; or लक्ष्मीहेरि परि Sk.; (d) from, out of; (e) except, outside of, with the exception of (with abl.); परि त्रिगर्तेभ्यो वृष्टो देवः or पर्यनन्तात् त्रयस्तापाः $\mathbf{Vop.}$; (f) after the lapse of; परि संवत्सरात्; (g) in consequence of; (h) beyond, more than; भृत्याः परि चतुर्दश Mb. 3. 1. 11 (com. अधिकचतुर्दशाः पश्चदशेत्यर्थः ; (i) according to, in accordance with; (j) above, over. -3 As an adverbial prefix to nouns not directly connected with verbs, it means 'very', 'very much, 'excessively'; as in पर्यश्च 'bursting into tears'; so परिचतुर्दशन, परिदीर्बल्य. -4 At the boginning of adverbial compounds पर means (a) without,

except, outside, with the exception of; as in परित्रिगते वृद्धो दिवः P. II. 1. 12; VI. 2. 33. (According to P. II. 1. 10 परि may be used at the end of adverbial compatter अझ, शलाका, and a numeral to denote loss or defeat in a game by an unlucky or adverse east of dice' (यूतव्यवहारे पराजये एवायं समासः) e. g. अझपरि, शलाका-परि, एकपरि; ef. अझपरि; (b) round about, all round, surrounded by; as in पर्यप्ति 'in the midst of flames'.—6 At the end of an adjectival comp. परि has the sense of 'exhausted by', or 'feeling repugnance for'; as in पर्यध्ययनः = परिम्लानेऽध्ययनाय.

परिकथा 1 A religious tale or narrative; Buddh. Divyāvadāna.—2 A work giving the history and adventures of a fabulous person, a work of fiction. —3 A fairy tale.

परिकन्दल a. Full of, teeming with (in comp.).

परिकस्पः 1 A great terror. -2 Violent tremour or trembling; विरमतु परिकम्पः कातरे क्षत्रियासि Mv. 2. 27.

परिकरः i Retinue, train, attendanta, followers. -2 A multitude, collection, crowd; संध्याकृष्टावशिष्टस्वकर-परिकरस्पृष्टहेमारपञ्चिकः Ratn. 3. 5. -3 A beginning, commoncement; गतानामारम्भः किसलियतलीलापरिकरः Bh. 1. 6. -4 A girth, waist-band, cloth worn round the loins; अहिपरिकरभाजः Si. 4. 65 ; परिकरं बन्धृ or कृ 'to gird up one's loins, to make oneself ready, prepare oneself for any action'; बध्नन् सवेगं परिकरम् K. 170; कृतपरिकरः कर्मसु जनः Sivamahimna 20; कृतपरिकरस्य भवादशस्य त्रैलोक्यमपि न क्षमं परिपन्थीभवितुम् Ve. 3; G. J., 47; बद्धो मानपरिप्रहे परिकरः सिद्धिस्तु देवे स्थिता Amaru. 97; U. 5. 12. -6 A sofa. -6 (in Rhet.) N. of a figure of speech which consists in the use of significant epithets; विशेषणैर्यत् साकृतैक्किः परिकरस्तु सः \mathbf{K} . P. 10; e. g. सुधांशुकलितोत्तंसस्तापं हरतु वः शिवः Chandr. 5. 59. -7 (In dramaturgy) Covet or indirect intimation of coming events in the plot or a drama, the gorm or the बीज q. v; see S. D. 340. -8 Judgment. -9 A belper, colleague, co-worker.

परिकर्तनम् 1 Cutting, cutting off. -2 A circular incision. -3 Cutting out. -4 A shooting pain.

परिकार्तिका A. sharp shooting pain, especially in the rectum.

परिकर्त m. A priest who performs the marriage ceremony of a younger brother whose elder brother is not yet married; परिकर्ता याजकः Harita; ef. परिवेत्.

परिकर्मन् m. A servant. -n. 1 Painting or perfuming the body, personal decoration, dressing, toilet; इताचारपरिकर्माणम् S. 2. -2 Painting or dreing the foot; असमाप्ते परिकर्मणि स्मृतः Ku. 4. 19. -3 Preparation. -4 Worship, adoration; अविक्रमस्ते परिकर्मणि स्थितः Bhag. 2. 9. 29. -5 (In Yoga phil.) Purifying, a means of purifying the mind; मेण्यादिचित्तपरिकर्मविते विधाय क्षेत्रमहाण-

परिकर्मचति

971

परिक्कान्त

मिह लब्धसंगीजयोगाः Si. 4. 55 (see Malli. thereon). -6 An arithmetical operation (of which there are 8 divisions). -Comp. -अएकम् the eight fundamental rules of arithmetic viz. (addition, subtraction, multiplication, division, finding the square, extracting the square root, finding the cube, extracting the cube root).

परिकर्मयति Den. P. To decorate, adorn.

परिकर्मित a. Decorated, adorned; त्रिस्रोतसा परिकर्मित-शिखरे इव हिमवान Cholachampükävya, p. 5.

परिकर्मिन m. An assistant, a servant, slave.

परिकल् 10 U. 1 To know, consider, regard. -2 To be aware of, remember.

परिकलियत् a. Surrounding, encircling; Mv.

परिकलितम् Comprehending, knowing.

परिकल्कनम् Deceit, cheating, roguery.

परिकाङ्क्षितः A religious mendicant or ascetic, a devotee.

परिकृटम् A barrier, a trench before the gate of a town.

परिकृश a. Very thin, emaciated.

परिकृष् 1 P. 1 To draw, pull, drag. -2 To lead (as an army). -3 To ponder, reflect constantly upon -Caus. To torment, trouble.

परिकर्षः, -कर्षणम् 1 Dragging out, extraction. -2 A circle.

परिकर्षित a. 1 Dragged about. -2 Harassed, tortured.

परिकृ 6. P. 1 To surround; परिकार्ण परिवादिनी सुने: R. 8. 35. -2 To hand or give over, deliver; महीं महेच्छ: परिकार्य सूनौ R. 18. 33. -3 To scatter about.

परिकीण p. p. 1 Spread, diffused, scattered about; स्फुरजीलाब्जानां प्रकरपरिकीणीं इव दिशः Bh. 1. 4.-2 Surrounded, crowded with, filled; नगरेषु भवन्तु वीययः परिकीणीं वनजीर्मगादिभिः Si. 16. 10.

परिकृत् 10 U. 1 To relate, narrate, proclaim, announce. -2 To praise, extol. -3 To name, call. -4 To propound.

परिकीर्तनम् 1 Proclaiming, saying, talking of. -2 Boasting. -3 Naming.

परिकीर्तित p. p. i Proclaimed, announced. -2 Boasted of. -3 Said, declared to be.

परिकरण 1 A 1 To tend to. -2 To give, grant, vouchsafe; श्रेयसे शाक्ष्तों देवो वराहः परिकल्पताम् U. 5. 27 (v.l.). -8 To think. -Caus. 1 To decide, determine.

-2 To fix upon, design, make or turn into; यं सर्वशैलाः परिकल्प वत्सम् Ku. 1. 2. -3 To prepare, get ready. -4 To endow with; चित्रे निवेश्य परिकल्पितसत्त्वयोगा S. 2. 10. -5 To destine for. -8 To perform, effect, accomplish. -7 To contrive, invent, devise. -8 To distribute. -9 To invite. -10 To choose; अन्यत्र वासं परिकल्पयन्तु Bri. S. 59. 11.

परिकल्पनम्, -ना 1 Settling, fixing, deciding, determining. -2 Contriving, inventing, forming, arranging; परवेतान् परिकल्पनान्यतिकरप्रोच्छूनवंशान् गजान् Mu. 7. 15. -8 Providing, furnishing. -4 Distributing.

परिकरिपत p. p. 1 Settled, decided. -2 Made, invented. -3 Got ready, prepared. -4 Contrived, arranged.-5 Distributed. -6 Divided. -7 Provided, furnished with.

परिकल्स a. 1 Distributed. -2 Scattered.

परिकोपः Great anger, fury.

परिक्रम् 1 U. 1 To walk about, walk around; परि-कम्यानलोक्य च (in dramas). -2 To overtake.

परिक्रमः 1 Roaming about, moving about; द्वापदमभि-यातुमिन्छितानां गगनपरिक्रमलाघवेन तासाम् Ki. 10. 2. -2 Roaming, walking or passing over. -3 Circumambulating. -4 Walking for pleasure. -5 Series, order. -6 Succession. -7 Penetrating. -8 Following the course of a river down from its source to its mouth and then on the other bank upto its source again; MW. -Comp. -सहः a goat.

परिकान्त p. p. Walked round. -तम् 1 The place on which any one has walked about. -2 A foot-step, foot-print.

परिकान्तिः f. Revolution, perambulation.

परिकिया 1 Enclosing with a fence or ditch, intrenching. -2 Encircling or surrounding in general. -3 (In dramaturgy) = परिकर (7) q. v. -4 Attention, attending to: ग्रहाओंऽभिपरिकिया Ms. 2.67. -5 Exercise, enjoyment; राज्यपरिकिया.

परिकी 9 A. 1 To buy; संभोगाय परिकीतः कर्तास्मि तव नाष्ट्रियम् Bk. 8. 78. -2 To hire, purchase for a time (with instr. or dat. of the price at which one is employed on stipulated wages); शतेन शताय वा परिकीतः Sk. -3 To return, requite, ropay; कृतेने। पकृतं वायाः परिकीणानसुरियतम् Bk. 8. 8.

परिक्रयः, -क्रयणम् 1 Wages, hire. -2 Employing on wages. -3 Purchasing or buying of. -4 Barter, exchange. -5 A peace purchased with the payment of money; कोषान् रक्षार्थकोषेण सर्वकोषेण वा पुनः । शेषप्रकृतिरक्षार्थं परिक्रय उदाहतः ॥ Kam.: ef. H. 4. 122.

परिकान्त a. Fatigued, exhausted, tired out,

परिक्रिय I. 9 P. To torment, trouble, harass. [I. 4 A. 1 To feel pain, suffer. -2 To be vexed or troubled.

परिक्रिष्ट p. p. 1 Vexed. troubled. -2 Exhausted, fatigued. -एम् Pain, vexation.

परिक्रेशः Fatigue, trouble, pain.

परिकृदः Wetness, dampness, moisture.

परिकणन a. Loud. -नः Ved. A cloud.

परिकात a. Wounded, hurt, injured; परिक्षते वक्षसि दन्तिदन्तैः Ki. 16. 11.

परिश्वतिः f. Injury, hurt, harm.

परिक्षा Clay, mud.

परिक्षवः Ill-omened sneezing.

परिशाम a. Emaciated, wasted away, lean.

परिकालनम् 1 Washing, cleansing, -2 Water for washing.

परिक्षि 5, 9 P. 1 To decay, wane. -2 To be emaciated or lean. -3 To destroy, put an end to.

परिक्षयः 1 Decay, waste, destruction; परिक्षयोऽपि अधिकं रमणीयः Mk. 1; किरण Ku. 4. 46. -2 Disappearing, ceasing. -3 Ruin, loss, failure; त्रजद्भिराहेन्धनक्त्परिक्षयम् Ki. 16. 57; Ms. 9. 59.

परिश्लीण p. p. 1 Vanished, disappeared. -2 Wasted, decayed. -3 Emaciated, worn away, exhausted; सदादानः परिश्लीणः सस्त एव करीश्वरः Pt. 2. 75. -4 Impovorished, entirely ruined; परिश्लीणः कश्चित् स्पृह्यति यवानां प्रसत्तेषे Bh. 2. 45. -8 Lost, destroyed. -6 Diminished, decreased; प्राण Pt. 4. 23. -7 (In law) Insolvent.

परिक्षित् m. 1 N. of a king, son of Abhimanyu and father of Janamejaya. -2 An epithet of Agni.

परिक्षिप् 6 P. 1 To surround; गङ्गस्रोतःपरिक्षिम् Ku. 6. 38. -2 To embrace. -8 To put or lay round. -5 To survey round, measure, range over. -6 To throw over or beyond. -6 To throw or put into. -7 To fetter, chain. -8 To deride; प्रणयास्चाभिमानास्त्र परिचिक्षेप राघवम् Ram. 2. 30. 2.

परिक्षिस p. p. 1 Scattered, diffused. -2 Encircled, surrounded; इशनीरपरिक्षिप्तम् Ram. 3. 1. 2. वेनसपरिक्षिप्त मण्डपे \$. 3. -3 Intrenched. -4 Overspread, overlaid. -8 Left, abandoned.

परिक्षप: 1 Moving about, walking to and fro. -2 Scattering, spreading. -8 Surrounding, encircling, circumfluence; circuit; अहोरात्रपरिक्षेपम् Mb. 14. 45. 3. -2 An enclosing belt or boundary, that by which anything is surrounded; महार्णवपरिक्षेपं लक्कायाः परिखालघुम्

(भेने) R. 12. 66. -8 Abandoning, leaving. -6 An organ of sense.

परिक्षीय a. Quite intoxicated.

परिखण्डयति Den. P. To humiliate, conquer.

परिखा 1 A moat, ditch; trench round a fort or town; Mb. 5. 243. 23; स वेट्यवप्रवस्थां परिखोइतसागराम् (उर्वी शशास) R. 1. 30; 12. 68; तस्य परिखास्तिस्रो दण्डान्तराः कारवेत् Kau. A. 2. 2. 21. -2 The bottom, depth; (fig.) root; आर्द्धमेमेषा परिखास्थितस्य मामूद्दिवारस्तव धर्मपुत्र Mb. 12. 167. 39 (परिखास्थित impregnable).

परिखातम् 1 A moat, ditch. -2 A rut, furrow. -3 Digging round.

परिस्तिद् 4 P. To suffer psin or misery, he distressed or wearied. — Caus. To injure, hurt.

परिखिन्न p. p. Afflicted, troubled.

परिखेदः Fatigue, exhaustion, lassitude; नियमितपरिखेदा तान्छरश्चनद्रपादैः Ku. 1. 60; हुतवहपरिखेदादाशु निर्गत्य कक्षात् Rs. 1. 27.

परिस्था 2 P. Ved. 1 To look at, perceive. -2 To regard, consider.

परिख्यात a. Celebrated, famous.

परिख्यातिः f. Fame, reputation.

परिगण् 10 U. 1 To enumerate, count. -2 consider, rogard, think; अपरिगणयन् Me. 5.

परिगणनम्, -ना Complete enumeration, accurate statement or calculation; श्रेणीभृताः परिगणनया निर्देशन्तो बलाकाः Me. (considered as an interpolation or क्षेपक by Malli.)

परिगम् 1 P. 1 To go or walk round; तं ह्यं तन्न परिगम्य Rām.; यथा हि मेहः सूर्येण नित्यशः परिगम्यते Mb. -2 To surround; विशद्यभापरिगतम् Si. 9. 26; Bk. 10. 1; सेनापरिगत &c. -3 To spread everywhere, pervade all directions. -4 To attain to, obtain; इष्ट्राम् &c. -8 To know, understand, learn; प्रथमपरिगतार्थस्तं रष्टः संनिष्तम् R. 7. 71. -8 To die, go forth (from this world); वयं अभ्यो जाताश्वरपरिगता एव खलु ते Bh. 3. 38. -7 To overpower, affect; as in क्षुध्या परिगतः. -Caus. To pass or spend (time).

परिगत p, p. 1 Surrounded, enclosed, encircled; परिगततटभूमिः स्नानमात्रोत्थिताभिः (वधूभिः) Mal. 4.10. -2 Diffused, spread around; ममापि च क्षप्यतु नील्लोहितः पुनर्भवं परिगतप्रिमम्: S. 7.35. -3 Known, understood; R. 7.71; परिगतपरिगन्तव्य एव भवान् Ve. 3; Mv. 3.47. -4 Filled or covered with, possessed of (usually in comp.); Si. 9.26. -8 Got, obtained; अमणपरिगतं भैक्षमक्ष्यमध्म Bh. 3.52. -6 Remembered. -7 Overcome, over-wbelmed. -8 Affected by, afflicted with; अपि स्थाणुवदासीनः

परिघः

शुष्यम् परिगतः क्षुधा । न त्वेवानात्मसंपन्नाद् वृत्तिमहित पण्डितः ॥ Pt. 1. 49. -9 Performed. -10 Forgotten. -11 Obstructed, hindered.

परिगमः, परिगमनम् 1 round, surrounding. -2 Spreading, diffusing. -3 Obtaining. -4 Knowing, determining, ascertaining.

परिगर्हणम् Excessive blame.

परिगलित p. p. 1 Sunk. -2 Tumbled or dropped down. -3 Vanished. -4 Melted. -5 Flowing.

परिगाढ a. Very much; परिगादकृश: Ki. 6. 27.

परिगुणित a. 1 Reiterated, repeated. -2 Augmented by addition; Bhag. 5. 3. 11.

परिगृह p. p. 1 Quite secret. -2 Incomprehensible, very difficult to understand.

परिगै 1 P. To sing, relate, describe, celebrate, or proclaim.

परिगीति f. A kind of metre.

परिग्रह 9. P. 1 To clasp round, embrace. -2 To encircle; surround, fence or hedge round; न्यविशन्त ततः सर्वे परिग्रह सरस्वतीम् Mb. 5. 178. 23. -3 To lay hold of, seize. -4 To take, assume. -8 To accept. -6 To favour, patronizo; देवेन च परिग्रहीतः M. 1; 1. 13. -7 To support, assist, guide; राझसमतिपरिग्रहीतः Mu. 1. -8 To put on (a dress). -9 To take possession of, master, overpower. -10 To conceive, comprehend. -11 To undertake. -12 To receive hospitably; परिग्रहेण ब्राह्मण परिग्रह महाग्रुतिः Mb. 1. 195. 1. -13 To take (a wife), marry; प्रथमपरिग्रहीतं स्थात्र वेत्यव्यवस्यन् S. 5. 19. -14 To conform to, follow. -18 To surpass, excel.

परिगृहीत p. p. 1 Grasped, seized, clutched. -2 Embraced, sarrounded. -3 Accepted, taken, received. -4 Assented or consented to, admitted. -6 Patronized, favoured. -6 Followed, observed. -7 Married,

परियहीतिः f. Ved. 1 Grasping, comprehension. -2 Summing up.

परिगृद्या A married woman.

परिम्रहः 1 Seizing, bolding, taking, grasping; आसन्रज्जुपरिम्रहे R. 9. 46; सङ्कापरिम्रहः Mu. 1 'taking or entertaining a doubt'. -2 Surrounding, enclosing, encircling, fencing round. -3 Putting on, wrapping round (as a dress); मौलिपरिम्रहः R. 18. 38. -4 Assuming, taking; मानपरिम्रहः Amaru. 97; विवाहलक्ष्मी U. 4. -5 Receiving, taking, accepting, acceptance; भीमो मुनेः स्थानपरिम्रहोऽयम् R. 13. 36; अध्यपरिम्रहान्ते 70; 12. 16; Ku. 6. 53; विद्यापरिम्रहाय Mal. 1; so आसनपरिम्रहं करोतु देवः U. 3 'your majesty will be pleased to take a seat or sit down'. -5 Possessions, property, belongings; त्यक्तसर्वपरिम्रहः Bg.

4. 21; R. 15. 55; V. 4. 26. -7 Taking in marriage, marri- $_{
m age}$; नवे दारपरिप्रहे m U.~1.~19; M $_{
m al.}~5.27$; असंशयं क्षत्रपरिप्रह-क्षमा \$. 1, 22; न हि गणयति क्षुद्रो जन्तुः परिष्रहफल्गुताम् Bh. 1. 9. -B A wife, queen; प्रयतपरिष्रहद्वितीय: R. 1. 95, 92; 9. 14; 11. 33; 16. 8; \$. 5. 28, 31; परिग्रहबहुत्वेऽपि \$. 3. 19; प्राप श्रियं मुनिवरस्य परिप्रहोऽसी Ram. Ch. -9 Taking under one's protection, favouring; धन्याः स्मो वः परित्रहात् U.7. 11; M. 1. 13; कुर्वन्ति पाण्डवपरिमहमेव पौराः Panch. 1. 20. -10 Attendants, followers, train, retinue, suite; परिप्रहेण सर्वेण कोषेण च महीयसा Siva B. 8. 40. -11 A household, family, members of a family. -12 The seraglio or household of a king, harem. -13 Anything received, a present; राजपरिप्रहोऽयम् S. 1. -15 Assent, consent. -18 Taking possession of, acquiring. -16 A claim. -17 Entertaining, honouring, receiving (a guest &c.). Mb. 1. 195. 1. -18 An entertainer. -19 Assistance. -20 A husband. -21 Respect, reverence. -22 Grace, favour.-23 Comprehension, understanding. -24 Undertaking, performing. -25 Subjugation; धर्षितो मतपरिमहः Mb. 12. 320. 55. -26 Dominion. -27 Punishment. -28 Connection, relation. -29 Summing up, totality. -30 A house, residence. -31 Removing, taking away. -32 A curse; निर्मुक्तनिष्ट्रपरिश्रहपाशबन्धः Ram. Ch. (cf. पत्नीपरिजनादानमूल्यापाः परिप्रहाः Ak.). −33 (In Ved. gram.) The double mention of a word both before and after इति. -34 The form which precedes इति. -35 Root, origin. -36 The eclipse of the sun or moon. -37 An oath. -36 The rear of an army. -39 N. of Vispu. -40 The body; आश्रयन्त्याः स्वभावेन मम पूर्वपरित्रहम् Mb. 12. 320. 57 (com. स्वभावेन चित्तेन सम परिग्रहं शरीरं आश्रयन्त्याः). -14 Administration; राज्यपरिश्रहः Mb. 12. 320. 51. -Comp. -अर्थीय a. generalizing; having the sense of comprehension; Nir. 1. 7. -द्रितीय a. accompanied by one's wife or family. -बहुत्वम् multitude of wives.

परिग्रहणम् Wrapping round, putting on-

परिम्रहीतृ m. 1 A husband; तामच संप्रेच्य परिप्रहीतुः \$. 4. 22. -2 An assistant. -3 An adoptive father.

परित्राह: The fencing round of the sacrificial altar.

परित्राहक a. Favouring, befriending: B. R.

परिप्राद्य a. To be treated or addressed kindly.

परिन्छान p. p. 1 Languid, exhausted. -2 Averse from, disinclined to.

परिधः 1 An iron (or wooden) beam or bar used for locking or shutting a gate (अर्गल); एकः कृत्स्नां नगरपरिषप्रांशुनाहुर्भुनिक S. 2. 16; R. 16. 84; Si. 19. 32; M. 5. 2. -2 (Hence) A bar, barrier, hindrance, obstacle; भागंतस्य सुकृतोऽपि सेऽभवत् स्वर्गमार्गपरिघो दुरत्ययः R. 11. 88. -3 A stick or club studded or tipped with iron; पादपाविद्यपरिघः R. 12. 73. -4 An iron club in general. It is a kind of weapon (परितो इन्तीती—सर्वतः

कण्डिकतो लोहदण्डः com. on Mb. 1. 19. 17);..... हन्तुं घोरं परिधमाददे Siva B. 14. 99. -5 A water-jar, pitcher. -8 A glass-pitcher. -7 A house, dwelling. -8 Killing, destroying. -9 Striking, a stroke or blow. -10 A child which assumes a peculiar cross position in birth. -11 A line of clouds crossing the sun at sunrise or sunset. -12 The gate of a palace, town or house. Hence perhaps it means 'Gate-duty'; मूलं आगो व्याची परिष: क्ल्रंब इंपिकमत्ययथाय-मुखम् Kau. A. 2. 6. 24. -18 (In astrol.) N. of the 19th Yoga. -ची m. (du.) Two birds flying on each side of a traveller (regarded as an omen). -Comp. -गुरु a. as heavy as an iron har; M. -स्तरमः a door-post; M.

परिघद्द 10 U. 1 To strike; तन सा कथासु परिघ ध्रयति अवणं यदक्षिलेस खेन सुहुः Si. 9. 64. −2 To stir up. −3 To touch or press on all sides. −4 To open.

परिघट्टनम् Stirring up, stirring round; अस्मिन् महा-मोह्मये कटाहे सूर्याप्रिना रात्रिदिवेन्धनेन । मासर्तुद्वींपरिघट्टनेन भूतानि कालः पचतीति वार्ता ॥ Mb. 3. 818. 118.

परिधर्मः, -म्यः A vessel for preparing the hot sacrificial beverage.

परिघातः, -घातनम् 1 Killing, striking, removing, getting rid of. -2 A club, an iron bludgeon.

परिघोषः 1 Noise. -2 Improper speech. -8 Thunder.

परिमा See मा. To kiss passionately, cover with kisses; Mb.

परिचक्ष 2 A. 1 To declare, relate, tell. -2 To enumerate. -3 To mention. -4 To name, call; देदप्राना-दाचार्य पितरं परिचक्षते Ms. 2. 171; श्रद्धाविरहितं यसं तामसं परिचक्षते Rg. 17. 13, 17. -5 To disregard, overlook, pass over; revile; को वैनं परिचक्षीत Bhag. 4. 14. 33. -6 To disapprove, reject. -7 To acknowledge, admit. -8 To address (with acc.). -9 To answer.

परिचक्षा Ved. Rejection, disapproval.

परिचतुर्दशन a. Fully fourteen; more than fourteen; भृत्याः परिचतुर्दश Mb. 3. 1. 11; so also परिदश; क्रचित् परिदशान् मासान् Ram. 3. 11. 24.

परिचपल a. Always moving about.

परिचर् 1 P. 1 To go or walk about. -2 To serve, wait or attend upon; Ms. 2. 243; गुणोदारान् दारानुत परिचरामः सिवनयम् Bh. 3. 40. -3 To worship, adore, reverence; अनुत्पनं ज्ञानं यदि यदि च संदेहिवधुरं विपर्यस्तं वा स्यात् परिचर वसिष्ठस्य चरणो Mv. 3. 36. -4 To take care of, nurse, tend -Caus. To enclose, surround.

ukat a. 1 Reaming or moving about. -2 Flowing.
-3 Movable. -₹: 1 A servant, follower, an attendant.
-2 A body-guard. -3 A guard or patrol in general.

-4 Homage, service.

परिचरणः A sorvant, an attendant, assistant. -णम् (also परिचारणम्) 1 Serving, attending or waiting upon; शूद्रधर्मः समाख्यातिश्ववर्गपरिचारणम् Mb. 13. 141. 75. -2 Going about.

परिचरित m. A sorvant, an attendant; Ch. Up.

परिचर्या 1 Service, attendance; R. 1. 91; कृषिगोर्थ्य-वाणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम् । परिचर्यात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभाव-जम् ॥ Bg. 18. 44. -2 Adoration, worship; प्रदीतुमार्योन् परिचर्यया मुद्दुः Si. 1. 17. -8 Coudact (आचार); Mb. 5. 39. 44. -4 Circumambulation (प्रदक्षिणा).

परिचारः 1 Service, attendance; ग्रुश्र्वां परिचारं च देव-वया करोति च Mb. 13. 146.37. -2 A servant. -8 A place for walking.

परिचारकः, परिचारिकः, परिचारिकः m. 1 A servant, an attendant. -2 A Sudra; मुखजा बाह्मणास्तातपाइजाः परिचारकाः Mb. 12. 296. 6. -3 An executor (of an order).

परिचारिका 1 A female servant; मुझते स्क्मपात्रीभिर्यत्राहं परिचारिका Mb. 3. 30. 13. -2 (pl.) Fried grain.

परिचार्य a. To be served, obeyed or worshipped; मुन तस्यापि ते मार्गः परिचार्यस्य गालव Mb. 5. 109. 21.

परिचारितम् Amusement, sport; Buddh.

परिचीर्ण a. Worshipped; भनेयुरमयस्तस्य परिचीर्णास्तु नित्यशः Mb. 3. 214. 29.

परिचर्मण्यम् A strip of leather.

परिचाय्यः Sacrificial fire (arranged in a circle).

परिचि I. 5 U. 1 To heap up, accumulate. -2 To know; एता भुवः परिचिनोषि Mv. 7. 11. -3 To get, acquire. -4 To increase. -8 To cover or fill with. -II. 3 P. 1 To practise, familiarize oneself with -2 To become acquainted with. -3 Ved. To examine, investigate. -Caus. To search, seek for. -Puss. To grow, be developed; (यहेम प्रस्पराश्यम्) विभक्तमप्येकसुनेन नत्त्रयोः परस्परस्योपरि पर्यचीयत R. 3. 24.

परिचयः 1 Heaping up, accumulation. -2 Acquaintance; familiarity, intimacy; प्रक्षपरिचयेन Mk. 1. 56; अतिपरिचयादवज्ञा 'familiarity breeds contempt'; परिचयं चळळश्यनिपातने R. 9. 49; सकलकलापरिचयः K. 76. -3 Trial, study, practice, frequent repotition; हेतुः परिचयेस्थेयें वक्तुगुणनिकेव सा Si. 2. 75; II. 5; वर्णपरिचयं करोति S. 5. -4 Recognition; Me. 9. -5 Stay; चिरं मातुलपरिचयादिवज्ञात्वतान्तोऽस्मि Pratimā 3. -Comp. -करुणा increasing love or tenderness; तदिह सुबदनायां तात मत्तः परस्तात् परिचयकरुणायां सर्वथा मा विरंसीः Mal. 6. 16.

परिचयवत् a. Being at its height, complete; शठ इति मीय तावदस्त ते परिचयवत्यवधारणा त्रिये M. 3. 20.

परिचित p. p. 1 Heaped up, accumulated; निजरमणा-रुणचरणारविन्दानुष्यानपरिचित्रभक्तियोगन Bhag. 5. 7. 12. -2

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

Familiar, intimate or acquainted with; परिचितपरिक्रेश-कृपया Ma. 6, 12; शक्षत् परिचितविविक्तेन मनसा ई. 5, 10, -3 Learnt, practised.

परिचितिः f. Acquaintance, familiarity, intimacy.

परिचिन्त् 10 U. 1 To think, consider, judge; त्वमेव तावन परिचिन्त्य स्वयं कदाचिदेते यदि योगमर्दतः Ku. 5. 67; कथं विद्यामहं योगिस्त्वां सदा परिचिन्त्यन् Bg. 10. 17. -2 To think of, remember, cell to mind. -2 To devise, find out.

परिचिन्तनम् Thinking of, remembering.

परिचुद् 10 P. To urge, impel, exhort; गुणैश्व परिचोद-येत् Ms. 3. 233.

परिचुम्ब् 1 P. To kiss passionately; परिचुम्ब्य चूतमञ्जरीम् S. 5. 1; हिंड. 6. 17; विस्नब्धं परिचुम्ब्य जातपुलकामालोक्य गण्ड-स्थलीम् Amarn. 82

परिचुम्बनम् Kissing passionately; परिचितपरिचुम्बनाभि-योगादपगतकुकुमरेणुभिः कपोलैः \$i. 7. 63.

परिच्छद् 10 U. 1 To cover, clothe; दर्भेस्तं परिच्छाद Pt. 2; द्रीपिचर्मपरिच्छत्र: (गर्दभः) H. 3. 9. -2 To hide, conceal. -3 To surround with.

परिच्छद् f. 1 Retinue, train. -2 Paraphernalia.

परिच्छदः 1 A covering, cover, eanopy, awning; विद्यालयं सितगृहं सपरिच्छदं तत् Bil. Ch. 20; पयःकनिनभा राष्या दान्ता रुक्मपरिच्छदा Bhag; दर्शनीयास्तु काम्बेद्धाः गुक्रपत्रपरिच्छदाः Mb. 7. 23. 7 (com. गुक्रपत्रपरिच्छदाः गुक्रपत्रभरोमाणः). -2 A garment, clothes, dress; शाखावसक्तकमनीयपरिच्छदानाम् Ki. 7. 40. -3 Train, retinue, attendants, circle of dependants; नरपतिरतिवाहयांबभुव कचिदसमितपरिच्छदिव्यामाम्; R. 9. 70. -4 Paraphernalia, external appendage, (as छन्न, नामर); सेना परिच्छदस्तस्य R. 1. 19. -5 Goods and chattels, personal property, all one's possessions or belongings (utensils, implements &c.); विवास्यो वा भवेद्राष्ट्रात् सदन्यः सपरिच्छदः Ms. 9. 241; 7. 40; 8. 405; 9. 78; 11. 76; अभिषकाय रामस्य यक्तमं सपरिच्छदम् Ram.; धुग्भाण्डमरणी दर्भानुपभुष्के हुताश्चनः। व्यसनिद्वान्नरः क्षीणः परिच्छद-मिन्नस्मनः॥ -6 Necessaries for travelling.

परिच्छन्दः Train, retinue.

परিভয়েষ p. p. 1 Enveloped, covered, clothed, clad. -2 Overspread or overlaid. -3 Surrounded with (a retinue). -4 Concealed.

परिच्छिद् 7 U. 1 To tear, cut off, tear to pieces. -2 To wound, mutilate. -3 To separate, divide, part; शतेन परिच्छित् Sk. -4 To fix accurately, set limits to, define, decide, distinguish or discriminate; मध्यस्था भगवती नी गुणदोषतः परिच्छेतुमईति M. 1; (न) यशः परिच्छेतु-मियत्तथालम् R. 6. 77; 17. 59; Ku. 2. 58. -5 To avert, obviate, remedy.

परिविद्धतिः f. 1 Accurate definition, limiting. -2 Partition, separation, division. -8 Limit, measure; P. III. 3. 20. com.

परिच्छित्र p. p. 1 Cut off, divided. -2 Accurately defined, determined, ascertained; परिच्छित्रप्रभावधिन मया न स विष्णुना Ku. 2. 58. -3 Limited, circumscribed, confined. -4 Remedied.

परिच्छेदः 1 Cutting, separating, dividing, discriminating (between right and wrong). -2 Accurate, definition or distinction, decision, accurate determination, ascertainment; परिच्छेद्दव्यक्तिमैनति न प्रःस्थेऽपि निषये Mal. 1. 31; परिच्छेदानीतः सकलवचनानामनिषयः 1. 30 'transcending all definition or determination'; इत्यास्टबहुप्रतर्थम-परिच्छेदाकुलं मे मनः S. 5. 9. -3 Discrimination, judgment, discernment; परिच्छेदो हि पाण्डित्यं यदापत्रा निषत्यः। अपरिच्छेदक्तिपा निषदः स्युः पदे पदे H. 1. 128; कि पाण्डित्यं परिच्छेदः 1. 127. -4 A limit, boundary, setting limits to, circumscribing; अलमलं परिच्छेदेन M. 2. -8 A section, chapter or division of a work (for the other names for section &c. see under अध्याय). -6 A segment. -7 Remedying. -8 A measure.

परिच्छेदकम् Limitation.

परिच्छेदनम् 1 Discriminating. ~2 Dividing. -3 A division of a book.

परिच्छेद्य a. 1 To be accurately defined, definable; प्रत्यक्षोऽप्यपरिच्छेद्यो महादिमीहिमा तव R. 10. 28. -2 To be weighed or estimated.

TTo go away or fly off from, escape.

-2 To proceed from. -3 To swerve, fall off from, deviate, leave. -4 To lose, be deprived of. -6 To drop or fall down. -6 To be displaced or ejected from. -7 To be freed from. -8 To come down, descend.

परिच्यवसम् 1 Descending from heaven. -2 Loss, deprivation of.

परिच्युतिः f. 1 Falling down. -2 Swerving, deviating.

परिजनः 1 Attendants, followers, servants taken cellectively; परिजनो राजानमभितः स्थितः M. 1. -2 Especially, the retinue, suite, or train of females, the maids of a lady; अन्वभूत् परिजनाङ्गनारतम् R. 19. 23. -8 A single servant.

परिजनता Service; the condition of a servant; परिजनताऽपि गुणाय सङ्गुणानाम् Ki, 10. 9.

परिजन्मन् m. 1 The moon. -2 Fire.

परिजिल्पितम् A covert indication (as by a servant) of one's own skill, superiority &c. by pointing out the cruelty, deceitfulness and such other faults of his master; Ujjvalamani thus defines it:— प्रमोर्निदेयताशाट्य-चापलाशुपपादनाम् ! स्विचक्षणनाव्यक्तिर्भक्ष्या स्यात् परिजिल्पतम् ॥ (Wilson renders the word by 'the covert reproaches of a mistress neglected or ill-used by her lover'.)

परिणद्

परिजीर्ण a, 1 Worn out, faded. -2 Digested.

परिश्वा 9 U. 1 To be aware of; know, be acquainted with; इषमोऽयमिति परिज्ञाय Pt. 1; Ms. 8. 126. -2 To find out, ascertain; सम्यक् परिज्ञाय Pt. 1. -3 To recognise; तपस्विभिः कैदिचत् परिज्ञातोऽस्मि S. 2. -4 To observe, perceive.

परिकासिः /. 1 Conversation, discourse. -2 Recognition; जातायां च परिकासी ज्ञातबन्धुक्षयोऽथ सः Ks. 21. 128.

परिश्वा, परिश्वानम् 1 Thorough knowledge, complete acquaintance; यने मम परिश्वाने कौतृहलमरिंदम Mb. 3. 147. 26. -2 Recognition.

परिशाद a. 1 A knower, observer. -2 Wise, intelligent.

परिशय a. 1 To be recognised or ascertained. -2 Comprehensible, conceivable.

परिज्ञन a. Ved. 1 Running or walking round. -2 Omnipresent. -m. 1 The moon. -2 Fire.

परिकि a. Ruuning round.

परिज्वन् m, 1 The moou. -2 Fire. -3 A servant.

परिडीनम् The flight of a hird in circles; see डीन; Mb. 8. 41. 27 (com, परिडीनं तु सर्वतः).

परिणम् । U. 1 To stoop, bend down (as an elephant to strike with his tusks); विष्के नागः पर्यणंसीत स्व एव Si. 18. 27. -2 To hend or bow down, be inclined; लजापरिणतैः (वदनकमलैः) Bh. I. 4. -3 To be changed or transformed into, assume the form of (with instr.); लताभावेन परिणतमस्या रूपम् 🗸 . 4 ; 4 . 28 ; क्षीरं जलं वा स्वयमेव दिश्वहिमभावेन परिणमते \$. हा.; स्रोतोमूर्त्या भुवि परिणतां रन्तिदेवस्य कीर्तिम् Me. 47. - To result; happen; सर्वे विपरीतं परिणमति Mk. 1. -6 To be developed or matured, be ripe; छन्नोपान्तः परिणतफलद्योतिभिः काननाम्रैः Me. 18; शाखाभृतां परि-णमन्ति न पहनानि ${
m Ki.\,5.\,37;\,M.\,3.\,8;\,}$ परिणतदलशाखाः (दृक्षाः) Rs. 1. 26; Mv. 1. 12; see परिणत below. -8 To be advauced (in age), grow old, be aged, decay; परिणत-शरचन्द्रिकासु क्षपासु Me. 112; so जरापरिणत &c. -7 To set, decline in the west (as the sun); अनेन समयेन परिणतो दिवसः K. 47. - 8 To be digested; प्रस्तं परिणमेच्च यत् Mb. -9 To be cooked or roasted; निष्टापस्विद्यदस्थनः कथनपरिणम-न्मेद्सः प्रेतकायान् Mal. 5. 17. -10 To elapse (as time). -Caus. 1 To make ripe, mature, develop, perfect. -2 To pass (as the night); परिणाम्य निशां तत्र Rām. 3. 8. 1; तत्र काकसहस्राणि तां निशां पर्यणामयन् Mb. 10. 1. 36. -8 To stoop, bend oneself down.

परिणत p. p. i Bent or howed down, stooping; वप्रक्री वापरिणत गज्रेक्षणीयं ददर्श Me. 2; -2 Declining, old (as age); परिणते वयसि K. 35, 62, 63. -8 Ripe, matured, ripened, fully developed or formed; शब्द- ब्रह्मविदः कवेः परिणतप्रज्ञस्य वाणीमिमाम् U. 7. 21; 1. 39; 6. 13; Me. 23; परिणतमकर-दमार्मिकास्ते Bv. 1. 8; Si. 11. 39.

-4 Full-grown, advanced, perfected; परिणतशर अन्द्रिकरणै: Bh. 3. 49; Me. 112; परिच्छित्रामेवं त्विय परिणता विश्रत गिरम् Mahimna 26. -5 Digested (as food). -6 Transformed or changed into (with instr.); V. 4. 28. -7 Ended, come to a close, terminated; संप्रति परिणतमहः Nag. 3. -8 Set (as the sun); पर्वति परिणतारुणप्रकाशः S. 1. 32. -तः An elephant stooping to strike with his tusks, or giving a side-blow with his tusks; (तियंग्दन्तप्रहारश्च गजः परिणतो मतः Halay.); परिणतिहक्षरिकास्तरीविभित्ते Si. 4. 29; Ki. 6. 7. -तम् Capital, wealth accumulated. -Comp.—प्रश्च a. of mature understanding. -प्रत्यय whose results are matured (an action).

परिणतिः f. 1 Bending or stooping down, bowing.—2 Ripeness, maturity, development; क्रुपारिणति चेतः Mahimna 81; प्रभुत्वस्योत्कर्णात् परिणतिविशुद्धेश्व तपसामसी दृष्टः सस्वं प्रवल्यति Mv. 2.15.—3 Change, transformation, transmutation.—4 Fulfilment.—5 Result, consequence, issue; परिणतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन Bh. 2.99; 1.20; 3.17; Mv. 6.28; विधी वामारम्भे मम समुचितेषा परिणतिः Mal. 4.4.—6 End, conclusion, close, termination; परिणतिरमणीयाः श्रीतयस्त्वद्विधानाम् Mal. 6.7, 16; Si. 11. 1.—7 Close of life, old age; सेवाकारा परिणतिरमृत् V. 3.1; अभवद्रतः परिणति शिर्थिलः परिमन्दसूर्यनयने दिवसः Si. 9.3. (where पण्डि means end or conclusion also).—8 Digestion (of food).

परिणमनम् Change, transformation.

परिणामक a. Causing a change.

परि (री) णामः 1 Alteration, change, transformation. -2 Digestion; अन्ने न सम्यक् परिणाममेति Sugr.; भुक्तस्य परिणामहेतुरीदर्यम् T. S.; Pt. 4. 22. -3 Result, consequence, issue, effect; अप्रियस्यापि पध्यस्य परिणामः सुखावहः H. 2. 124; Mk. 3. 1; परिणामसुखे गरीयसि (वचिस औषधे च) Ki. 2. 4; Bg. 18. 37, 38. -4 Ripening, maturity, full development; उपैति शस्यं परिणामरम्यताम् Ki. 4. 22; फलभर-परिणामस्यामजम्बू &c. U. 2. 20; Mal. 9. 24. -5 End, termination, conclusion, close, decline; दिवसाः परिणामरमणीयाः Ś. 1. 3; वयःपरिणामपाण्डरशिरसम् K. 10; परिणाममुपैति दिवसः K. 254 'the day is drawing to a close'. -6 Old age; परिणामे हि दिलीपवंशजाः R. S. 11. -7 Lapse (of time). -8 (In Rhet.) A figure of speech allied to 医甲壳, by which the properties of any object are transferred to that with which it is compared. (The Chandraloka thus defines and illustrates it:- परिणामः कियार्थक्षेद्विषयी विषयात्मना। प्रसन्नेन इगब्जेन वीक्षते मिदरेक्षणा ॥ 5. 18; see R. G. also under परिणाम.) -Comp. -जम Violent or painful indigestion (see श्रूलम् below). -द्शिन् a. prudent, fore-sighted. -दृष्टि a. prudent. (-ष्टि: f.) prudence, providence. -पथ्य a. salutary in the end. -मुख a. about to terminate. -वादः the Sankhya doctrine of evolution. - शूलम् violent or painful indigestion, colic, flatulence with pain.

परिणद् 4 U. 1 To surround, intertwine, encircle; स जयित परिणदः शक्तिभः शक्तिनाथः Mal. 5. 1; R. 6. 64; M. 5. 10; Rs. 6. 25. -2 To bind or tie round.

परिणद्ध p. p. 1 Bound or wrapped round. -2 Broad, large; परिणद्धकन्यरः R. 3. 34.

परिणहनम् Girding on, wrapping round.

परि (से) णाहः 1 Circumforence, compass, expanse, extent, broadth, width: स्तनयुग्परिणाहाच्छादिना बल्कलेन 5. 1. 19; स्तनपरिणाहाबिलासबैजयन्ती Mal. 3. 15 'large or expansive breasts'; ककुटे दृषस्य कृतवाहुमकुशपरिणाहशालिनि Ki. 12. 20; Mk. 3. 9; Ratn. 2. 13; Mv. 7. 24; नल्बमात्र-परीणाहो चनच्छायो ननस्पतिः Mb. 12. 154. 7. -2 Periphery or circumference of a circle.

परिण(हबत् a. Large, big, expansive,

परिणाहिन् त. large, big; लब्ध्वापि लोके परिणाहि रूपम् Ku. 1. 36.

परिणिसक a. 1 Tasting, eating; फलानां परिणिसकः Bk. 9. 106. -2 Kissing.

परिणिष्टा Perfect skill.

परिणी 1 P. 1 To lead or carry round (the fire); तो दम्पती त्रिः परिणाय विह्नम् (पुरोधाः) Ku. 7.80; अभि पर्यणयं च यत् Rām. -2 To marry, espouse; परिणेष्यति पार्वती यदा तपसा तत्प्रवर्णीकृतो हरः Ku. 4.42. -3 To ascertain, investigate; तेषां वृत्तं परिणयेत् सम्यग् राष्ट्रेषु तचरैः Ms. 7.122. -4 To lead forward. -Caus. To pass, spend (time).

परिजयः, -नम् Marriage; नवपरिजया वधूः शयने K. P. 10.

परि (री) णायः 1 Moving a piece at chess, draughts &c. -2 A move (at chess).

परिणायकः 1 A leader, a guide; तत्राहं दुर्वस्रावन्धी वृद्धा-वपरिणायकी (अपश्यम्) Ram. 2. 64. 4. -2 A hushand; अनुदेहमागतवतः प्रतिमां परिणायकस्य गुरुमुद्रहता Si. 9. 73.

परिणी (= पतिः ?) चिरं परिण्या परिशीलिताप्यसी, जहाति न हीभरमस्य केलियु Ram. Ch. 2. 56.

परिणीत p. p. 1 Married. -2 completed, executed; सर्वान् सुपरिणीतेन कर्मणा तेषयाम्यहम् Mb. 3. 207. 39.

परिणीतिः f. A marriage; परिणीतिमहोत्सवे विभोः Sahendra 2.63.

परिणुत a. Praised.

परिणेतव्य a. 1 To be married. -2 To be exchanged or bartered against.

परिणेतः m. A hushand; S. 5. 17; R. 1. 25; 14. 26; Ku. 7. 31.

परिणीवित a. Covered; पीताज्ञदैः परिगतैः परिणीवितांसः Pratijna 2.2.

परितक्षस्य a. Ved. Dangorous, risky, unsafe. -क्स्या 1 Error. -2 Night, darkness.

सं, इं. को.… 1२३

परितप् 1 P. 1 To heat, burn, consume. -2 To inflame, sot on fire. -3 To suffer pain. -4 To practise penance. -Caus. 1 To scorch. -2 To torment.

परितम p. p. 1 Heated, burnt. -2 Tormonted, pained.

परितासिः /. Excessive pain, anguish.

परिताप: 1 Extreme or scorching heat; (पादप:) शमयित परितापं छायया संश्रितानाम् \$.5.7; गुरुपरितापानि गात्राणि 3.18; Rs. 1.22. -2 Pain, agony, anguish, grief; प्रसत्ति निर्वाणे हृदय परितापं बहसि किम् M. 3.1. -3 Lamentation, wailing; विरचितविविधविद्यापं सा परितापं चकारोबी: Git. 7. -4 Trembling, fear. -5 N. of a hell.

परितापिन् a. Harassing, agonising; आपातरम्या विषयाः पर्यन्तपरितापिनः Ki. 11. 12.

परितक् 10 P. 1 To reflect, consider. -2 To examine (judicially).

परितर्कणम् Consideration, reflection; जिज्ञासा न तु कर्तव्या धर्मस्य परितर्कणात् Mb. 13. 162. 21.

परितर्कित a. 1 Expected -2 Examined (judicially).

परितस् ind. (Usually with a noun in the acc., sometimes by itself) 1 All around, on all sides, round about, in all directions, everywhere, on overy side; रक्षांसि वेदी परितो निरास्थत् Bk. 1. 12; Si. 5. 26; 9. 36; S. 4. 8; 3. 26. Ki. 1. 14; चाहितमिक्कं गहनं परितो दृष्टाश्च विदिपनः सर्वे By. 1. 21, 29. —2 Towards, in the direction of, आंपेहरेऽम्बर्पयं परितः पत्रुगाः By. 1. 17; R. 9. 66.

परितुष् 4 P. To be satisfied, be delighted or contented; अस्मकृते च परितुष्यित काचिदन्या Bh. 2. 2. (v. 1.) -Caus. 1 To satisfy or please completely. -2 To appease. -3 To flatter.

परितृष्ट p. p. 1 Completely satisfied; वयमिह परितृष्टा वल्कलैस्वं च लक्ष्म्या Bh. 3. 50.; so मनसि च परितृष्ट कोऽर्थवान् को दरिदः ibid. -2 Pleased, delighted.

परितृष्टिः f. 1 Contentment, complete satisfaction. -2 Delight, joy.

परितोष: 1 Contentment, absence of desire (opp. लोभ); सम इह परितोषी निर्विशेषी विशेष: Bh. 3. 50. -2 Complete satisfaction, gratification; आपरितोषादिदुषां न साधु मन्य प्रयोगिवज्ञानम् S. 1. 2. -3 Pleasure, delight, delight in, liking for (with loc.); Ku. 6. 59; R. 11. 92; गुणिनि परितोष: &c.

परितोषण a. Satisfying, gratifying. -णम् Satisfaction.

परितृप् 4 P. To be pleased or contented. -Caus.
1 To satisfy, please, gratify. -2 To refresh.

परितर्पणम् 1 Gratifying. -2 A restorative; Charaka. परितामः f. Complete satisfation.

परितृपित a. Anxiously longing for.

परित्यन् 1 P. 1 To leave, quit, abandon. -2 To resign, give up, discard, renounce; प्रारच्धमुत्तमगुणा न परित्यनन्ति Mu. 2. 17. -3 To except; तृणमप्यपरित्यज्य सतृणम् Sk. -4 To leave over, leave as a remainder. -6 To neglect, disregard. -6 To forsake (the body), die. -7 To disembark (with नावम्). -Caus. Te deprivo a person of, rob any one of.

परित्यक्त p. p. 1 Left, quitted, abandoned. -2 Deprived or bereft of (with instr.). -8 Let go, discharged (as an arrow). -4 Wanting. -कम् n. Anything to spare. -ind. Without.

परित्यजनम् Abandoning, giving up, leaving.

परित्यानः 1 Leaving, quitting, abandonment, desertion, repudiation (as a wife &c.); अपरित्यागमयाचनात्मनः R. 8. 12; कृतसीतापरित्यागः 15. 1. -2 Giving up, renouncing, discarding, renunciation, abdication &c.; स्वनाम-परित्यागं करोमि Pt. 1 'I shall forego my name'; प्रापणान सर्वकामानां परित्यागे विशिष्यते Ms. 2.95. -3 Neglect, omission; मोहातस्य (कर्मणः) परित्यागस्तामसः परिकेर्तितः Bg. 18. 7. -4 Giving away, liberality. -6 Loss, privation. -6 A sacrifice. -7 Separation from.

परित्यागिन a. Renouncing (a Sammyāsin); गच्छरयेन परित्यागी वानप्रस्थक्ष गच्छति Mb. 12. 268. 13.

परित्याज्य «. 1 To be abandoned, left. -2 To be omitted.

परित्रस्त a. Frightened, afraid.

परित्रासः Fear, terror, fright; न परित्रासः कर्तव्यः Rām. 7. 27. 14.

परिन्ने 1 \overline{A} . To rescue, save, protect; परिन्नायस्व परिन्नायस्व (in dramas); परिन्नायध्वम् Help! to the rescue! Mb.

परित्राणम् Preservation, protection, rescue, defence, deliverance; परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् Bg. 4.8; रामापरित्राणविहस्तयोधं सेनानिवेशं तुमुलं चकार R. 5. 49. —2 Self-defence. —3 Abstaining from. —4 The hair of the body; moustaches.

परिदर: A disease of the gums in which the skin peels off and bleeds.

परिदंशित a. Covered with mail, armed cap-a-pie (completely or from head to foot); ततः प्रत्यागतप्राणा तानुभी परिदंशिती Mb. 1. 136. 29.

परिदह्न 1 P. To burn completely, dry up.

परिदहनम् Barning, scorehing.

परि (री) दाह: 1 Burning. -2 Anguish, pain, sorrow.

परिदर: a. Bitten. -Comp. - वच्छद a. biting the lips.

परिदा 3 U. 1 To hand or deliver over, consign; छन्ना परिद्वामि मृत्येषे U. 1. 46; Ms. 9. 327, -2 To entrust or deposit with. -3 To present. -4 To lend.

परिदा Ved. 1 Giving oneself up to the favour of another. -2 Surrender. -3 Devotion.

परिदानम् i Barter, exchange. -2 Devotion. -3 Restitution or restoration of a deposit.

परिदायिन m. A father who gives his daughter in marriage to a man whose older brother is not yet married; cf. परिवेत्.

परिदिश, -देव् I. 1, 10 P. To lament, moan, suffer paiu; खरद्षणयोश्रीत्राः पर्यदेविष्ट सा प्ररः Bk. 4. 34. -II. 4 P. To sell, deal in (with acc. or gen.); शतं शतस्य वा परिदीव्यति Sk.

परिदेवः Wailing, lamentation; परिदेवो महानद्य Mh. 7. 85. 5.

परिदेवनम्, -ना, परिदेवितम् 1 Lamentation, complaint, bewailing; अय तैः परिदेविताक्षरैः Ku. 4. 25; R. 14. 83; तत्र का परिदेवना Bg. 2. 28; H. 4. 71; तस्यास्तपरिदेवितं अ्रत्वा पृथा सुदुःखार्ता Mb. 14. 61. 32; Y. 3. 9. -2 Repentance, regret.

परिद्युन a. Sorrowful, sad, miserable; परिद्युनान् श्रुतवती किमुताब मृजावतः Mb. 1, 202. 7.

परिदिष्ट a. Made known, pointed out.

परिदृश् 1 P. 1 To see, view, behold. -2 To consider, investigate, find out. -3 To know. -4 To frequent. -Pass. To appear, become visible. -Caus. 1 To show. -2 To explain, expound.

परिद्रष्ट्र m. A spectator, looker on.

परिश्वेणम् 1 An assault, attack, outrage. -2 Insult, affront, abuse. -8 Ill-treatment, rough usage.

परिधा 3 U. 1 To put or wear (as a garment); त्वचं स मेध्यां परिधाय रोरवाम् R. 3. 31. -2 To surround, enclose. -3 To direct towards. -4 To put or place round. -5 To cast round the eyes, turn the glance upon. -6 To conclude, close (as the recitation of a hymn). -Caus. To cause to put on, clothe with.

परि (री) धानम् 1 Putting on a garmont, dressing. -2 A garmont, especially an under-garmont, clothes in general; आत्तिविवपिधानविभूषाः Ki. 9.1; Si. 1.61; 4.68; Pt. 5.23 (fig.). A sword-sheath; समुद्रभत्तुपरिधानसंपदः (सद्सिव्याः) Si. 17. 25. -3 Closing or concluding. -4 Ved. Putting round.

परिधानीयम् An under-garment. -या A concluding hymn; न 3रा परिधानीयाया ब्रह्मा व्यववदत Ch. Up. 4. 16. 4.

परिपन्थिन

परिधाय: 1 Train, retinue, attendants collectively. -2 A receptacle, a reservoir. -3 The posteriors. -4 A garment to be worn. -5 The region of buttocks. -6 (= परिच्छेद q.v.) परिधायो जनस्थाने परिच्छेदनितम्बयोः Medini.

परिधायकः A hedge, fence.

परिधिः 1 A wall, fence, hedge, anything surrounding or enclosing another; नैनं परिधिमेतेषामीषत् क्षपथितुं क्षमाः Siva B. 26. 59; बर्बरान् परिधीभूतान् परिभूय स्वतेजसा 28. 27. -2 A misty halo round the sun or moon; परिधेर्मुक इनोध्णदीधितिः R. 8. 30; क्षिशपरिधिरिवोचैर्भण्डलस्तेन तेने N. 2. 108. - 3 A circle of light; मेघश्यामः कनकपरिधिः कर्णविद्योत-विश्वत Bhag. - 4 The horizon; the quarter; पिबद्धिरिव खं दुरिमर्दहद्भिः परिर्धानिव Bhag. 8. 15. 10. - The circumference or compass in general. -6 The circumference of a circle. -7 The periphery of a wheel. -8 A stick (of a sacred tree like থকায়) laid round the sacrificial fire; सप्तास्यासन् परिधयः त्रिःसप्त समिधः कृताः Rv. 10. 90, 15; धूत्रा दिशः परिधयः कम्पने भुः सहाद्रिभिः Bh ag 1. 14. 15. -9 A circle surrounding the globe. -10 Epicycle. -11 A covering. -12 A branch of a sacred tree to which the sacrificial victim is tied. -13 A cover, garment; रयामं हिरण्यपरिधि नवमाल्यबर्द्धातु प्रवालनटवेषमनु व्रतासे Bhag. 10. 23. 22. -Comp. -उपान्त a. bordered by the ocean. -पतिखेचरः an epithet of Siva. - Eu: 1 a guard. - 2 an officer attendant on a king or general (modern 'aide-decamp'). -3 A number of sentinels posted in a circle.

परिचारणम् Suffering, enduring.

परिधारणा Patience, persoverance.

परिधाइ 1 P. 1 To flow or stream round. -2 To go about. -3 To run after, pursue. -Caus. To surroud, encircle.

परिचाधिन a. Running round. -m. N. of a year (संवत्सर), the 46th of the 60 years cycle.

परिधीर a. Very deep (as a tone or sound).

परिभूपित a. Richly perfumed or scented.

परिघूसर a. Quite grey; वसने परिधूसरे वसाना \$.7.21; R. 11.60

परिधेयम् An under garment.

परिश्वंसः 1 Distress, disaster, ruin, trouble. -2 Failure. -3 Destruction. -4 Loss of caste. -6 Mixture of caste (वर्णसंकर); यत्र त्वेते परिश्वंसा जायन्ते वर्णदूषकाः Ms. 10. 61. -6 Eclipse.

परिध्वंसिन् a. Ruining, destroying; राजकार्यपरिध्वंसी मन्त्री देषिण लिप्यते H. 2. 125.

परिनिर्वेपणम Distributing, giving.

परिनिर्दोण a. Completely extinguished. -णम् Final extinction (of the individual); entire cessation of rebirths. -2 N. of a place where Buddha disappeared.

परिनिर्विष्ण a. Extremely disgusted with.

परिनिर्देशिः f. Final liberation or complete emancipation of the soul from the body and exemption from future transmigration.

परिनिष्ठा 1 Complete knowledge or acquaintance (of anything). -2 Complete accomplishment. -3 Extreme limit. -4 Final emancipation (मोक्ष); बुद्धिय परिनेष्टिकी Mb. 1. 62. 17.

परिनिष्ठित p. p. 1 Completely skilled in; औरपातिके च विदिधे सर्वतः परिनिष्ठिता Rām. 4. 22. 13. -2 Well fixed; अपरिनिष्ठितस्योपदेशस्यान्याग्यं प्रकाशन् M. 1. -8 Quite perfect. -4 Acquainted, accomplished; परिनिष्ठितकार्यो हि स्वाभ्यायेन द्विजो मवेत् Mb. 12. 238. 13.

परिनिष्पत्तिः f. Perfection.

परिन्यासः 1 Completing the sense of a passage.
-2 Alluding to the development of the origin of the dramatic plot.

परिपक्त p. p. 1 Completely cooked. -2 Completely baked or burnt. -3 Quite ripe, mature, perfected (fig. also); সমুন্তলীয়: परिपक्तशालिः Rs. 4.1; so परिपक्तशृद्धिः -4 Highly cultivated, very sharp or shrewd. -6 Fully digested. -6 Decaying, on the point of decay or death.

परिपणम् (-नम्) Capital, principal, stock-

परिपणनम् 1 Plighting, promising; Mu. 1. -2 Playing for, wagering.

परिपणित p. p. Plighted, pledged, promised; Si. 7. 9; परिपणितापरिपणितापस्ताश्च सन्धयः Kau. A. I. 1. 1.

परिपण्डिमन् m. Complete whiteness.

परिपत् 1 P. 1 To fly round or about, wheel or whirl round, hover about; बिन्द्र्सेपान् पिपासुः परिपत्ति शिक्षा आन्तिमहारियन्त्रम् M. 2. 13; Amaru. after 56 (प्रक्षिप्त). —2 To spring down upon, attack, fall upon (as in battle). —3 To run in all directions; (हयाः) परिपेतृर्दिशो दश Mb. —4 To go to or fall into; Si. 11. 41. —Cans. To shoot off or down.

परिपतनम् Flying round or about.

परिपतिः (Ved.) A protector, the lord of all around.

परिपद् f. Ved. 1 A snare, trap. -2 A living being. -3 Walking about. -4 A bird. -Caus. verb To change into Anusvāra; Rv. Pr. [परिपन्नम् the change of m into Anusvāra].

परिपन्थः An antagonist, enemy.

परिपथक An antagonist, adversary, enemy.

परिपान्थन a. Standing in the way, obstructing, opposing, hindering (said by Panini to be admissible

only in the Veda, but see the quotations given below); अर्थपरिपन्धी महानरातिः Mu. 5; नामविष्यमहं तत्र यदि तत्परिपन्धिनी Māl. 9. 50; so Bv. 1. 62; Ms. 7. 107; 1. 10. -m. 1 An enemy, antagonist, opponent, a foe. -2 A robber, thief, highwayman; इन्द्रियस्योन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषी व्यवस्थिती। तयोनं वसमागच्छेत् ती हास्य परिपन्धिनी Bg. 3. 3½.

परिषदः A tortuous or round-about way; see अपरिषदः परिषदिन m. Ved. An antagonist.

परिपयनः 1 Winnowing corn. -2 A winnowing basket.

परिपा I. 1 P. To drink; उपनिषदः परिपीताः Bv. 2. 40. -II. 2 P. 1 To protect, preserve, guard, defend against; प्रधारपङ्मागमादत्ते न्यायेन परिपालयन् । सर्वदानाधिकं यसमात्रज्ञानां परिपालनम् ॥ Y. 1. 335; Ms. 9. 251. -2 To rule, govern; Mal. 10. 25. -3 To bring up, nourish, support. -4 To keep to, observe, adhere to, persevere in; अञ्चाकृतं कुकृतिनः परिपालयन्ति Ch. P. 50. -6 To wait for, await; अध मदनवधूरपण्डवान्तं व्यसनकृशा परिपालयांबम्ब Ku. 4. 46. -Caus. 1 To protect. -2 To keep, maintain. -3 To wait for, expect.

परि (री) पाकः 1 Being completely cooked or dressed. —2 Digestion, as in अन्नपरिपाक. —8 Ripening, maturing, development, perfection; परिपाकपिशान्नलतारजसा रोधश्रकास्ति कपिशं गलता Si. 1. 48; Kn. 6. 10. —4 Fruit, result, consequence; प्रपन्नानां मूर्तः सुकृतपरिपाको जनिमताम् Mv. 4. 31; Bh. 2. 132; 3. 185. —6 Cleverness, shrewdness, skilfulness; वीक्य तस्य विनये परिपाकं पाकशासनपदं स्पृत्रतोऽपि N. 5. 20.

परिपाटल a. Pale red; धौतरागपरिपाटलाधरैः (मुखैः) R. 19. 10; \$i. 13. 42.

परिपार्टिः, न्टी f. 1 Method, manner, course; पाटीर तब पटीयान् कः परिपाटीमिमामुरीकर्तुम् Bv. 1. 12; कदम्बानां वाटी रिसक्परिपाटीं स्फुटयित H. D. 24; 'भवानि त्वत्पाणिप्रहणपरिपाटी-फलभिदम्।' –देव्यपराधसमापनस्तीत्रम् 7. –2 Arrangement, order, succession. –3 Arithmetic.

परिपाठ: 1 Complete enumeration, detail. -2 The repotition (of the Vedas); न धर्मः परिपाठेन शक्यो भारत वेदितम् Mb. 12. 260. 3.

परिपार्श्व a. Near, at the side, close or hard by.

परिपालनम् 1 Protecting, defending, maintaining, keeping, sustaining; किरनाति लब्धपरिपालनकृतिरेव \$. 5. 6. -2 Nourishment, nurture; जातस्य परिपालनम् Ms. 9. 27.

परिपिच्छम् A peacock's feather; an ornament made of it; गुआवतंसपरिपिच्छलसन्मुखाय (नीमे) Bhag. 10. 14. 1.

परिपिष्टकम् Lead.

परिपीइ 10 U. 1 To pain, trouble, molest. -2 To press, squeeze. -3 To bug, embrace. -4 (In augury) To cover, cover up.

परिपीडनम् , परिपीडा 1 Squeezing, peoling out. -2 Injuring, hurting, doing harm.

परिपीवर a. Very fat or plump.

परिपुटनम् 1 Removing the bark, peeling off. -2 Losing the bark or skin.

परिपू 9 U. 1 To purify completely. -2 To lustrate. -3 To become purified.

परिपृत p. p. 1 Purified, quite pure; उत्पत्तिपरिपृतायाः किसस्याः पावनान्तरैः U. 1. 13; Si. 2. 16. -2 Completely winnowed or threshed, freed from chaff; परिपृतेषु धान्येषु.

परिपूजनम्, परिपूजा Honouring, worshipping, adoring.

परिपूरणम् 1 Filling; त्वक्साररन्ध्रपरिपूरणलब्धगीतिः Si. 4. 61. -2 Perfecting, making complete.

परिपूर्ण p. p. 1 Quite full; [©]इन्द्रः the full moon; entire, complete, completely filled. -2 Self-satisfied, content.

परिपूर्तिः f. Completion, fulness.

परिपृच्छि (ष्टि)क a. One who receives anything only when asked for; Mb 14. 92. 7. (Com. परिपृष्ट चेदेव गृह्यन्ति नान्यथा.)

परिपेलव a. Very delicate or fine, excessively tender; स्फीतमध्यपरिपेलवं कलम् Bri. S. -वम् A kind of fragrant grass (Mar. नागरमोथा).

परिपोट:, -पोटकः A particular disease of the ear (in medicine) (by which the ear loses its skin).

परिपोषणम् 1 Feeding, nourishing. -2 Furthering, promoting.

परिप्रच्छ 6 P. To ask, question, inquire about.

परिपृच्छा Question, inquiry.

परिप्रश्नः Inquiry, interrogation, question; कतरकतमी जातिपरिप्रश्ते P. II. 1. 63; III. 3. 110; तहिद्धि प्रणिपानेन परिप्रश्तेन सेवया Bg. 4. 34.

परिप्रवच् To tell anything earlier than another person; सा त्वाभयः परिश्रवीचन Ch. Up. 4. 10. 2.

परिमातिः f. Acquisition, obtaining.

परिप्रेषणम् 1 Sending away. -2 Banishing, abandoning.

परिप्रेड्यः A servant.

1 A. 1 To swim, float. -2 To bathe, plunge into. -3 To jump, spring. -4 To deluge, inundate, flood. -8 To cover with. -6 To overwhelm. -7 To fly or hover about. -8 To revolve, move in a circle. -9 To go astray. -10 To hasten forward. -Caus. 1 To bathe, water. -2 To flood, deluge.

परिभ्रच a. 1 Floating. -2 Shaking, trembling, oscillating, undulating, tremulous. -4 Unsteady, restless; मत्कुणाविव पुरा परिष्ठवी Si. 14. 68; चम्रलं चपलं तूर्ण पारिष्ठवपरिष्ठवे Ak. -व: 1 Inundation. -2 Immersing, wetting. -3 A hoat. -4 Oppression, tyranny. -5 Floating, swimming.

परिष्ठुत p. p. 1 Flooded, inundated. -2 Overwhelmed; as in शोक. -3 Wetted, bathed. -तम् A spring, jump. -ता Spirituous liquor. -ति f. Overabundance प्रभिदा यमितस्त्वमदृश्यतां त्रिनयनत्वपरिष्ठातिश्रद्धया N. 4. 76.

गरिप्छुष्ट Burnt, scorched, singed.

परिष्ठोषः Internal heat; Charaka.

परिवन्ध 9 A. 1 To tie, bind. -2 To put on. -3 To encircle, fasten round. -4 To arrest, stop. -6 To hinder, interrupt. -Caus. To tie round.

परिवन्धनम् Tying round.

परिवाध 1 A. 1 To trouble, afflict; S. 7. 25. -2 Ved. To hinder, obstruct. -3 Ved. To protect from or defend against.

परिवाधा 1 Trouble, pain, annoyance. -2 Fatigue, hardship; कथमातपे गमिष्यसि परिवाधापेळवेरक्रैः ई. 3. 22.

परितृं (तृं) ह 6 U. To strengthen, fortify. -2 To increase. -3 Ved. To encircle, surround.

परिव (व) र्षः 1 Retinue, train, attendants; इयं प्रचुरपरिवर्द्या भवत्या संवर्ध्यताम् Dk. 108; महता परिवर्देण राजन्यायेयन संदृतः Mb. 3. 264. 7. -2 Furniture; (निवेश्य) चस् विधानैः परिवर्दशोभिनीम् Ram. 2. 83. 26. परिवर्दवन्ति वेश्मानि R. 14. 15 'rooms properly furnished or provided with furniture'; अहण परिवर्दण संस्तवेन स्तवेन च Siva B. 11. 27. -8 Royal insignia. -4 The necessaries of life. -5 Property, wealth. -6 A present, presentation; अहं च तरिमन् भवताभिकासये सहोपनीतं परिवर्द्यमहितुम् Bhag. 4. 3. 9.

परिव (व) हैणम् 1 Retinue, train. -2 Attire, trim; Mb. 12. 192. 3. -3 Growth. -4 Worship; मनोवचोहकर्णे हितस्य साक्षात्कृतं मे परिवर्हणं हि Bhag. 5. 5. 27.

परिवृं (वृं) हणम् 1 Prosperity, welfare. -2 Appendix, supplement.

परिष्(वृं) हित p. p. 1 Increased, augmented; फल्न्ल्युपायाः परिवृंहितायताः Ki. 1. 15. -2 Thriven, grown prosperous. -3 Accompanied by, furnished with; इतनान् भारतं यस्त्वं सनीर्थपरिवृहितम् Bhag. 1. 5. 3. -तम् The roar of an elephant.

परिबोधः Reason.

परिबोधनम् , परिबोधा Admonition.

परिभक्तः Shattering, breaking to pieces.

परिभत्सनम् Threatening, menacing.

परिभाण्डम् Furniture, utensils.

परिभाष 1 A. 1 To lay down a convention, speak conventionally. -2 To speak to, address. -3 To teach, explain, interpret, expound. -4 To exhort, encourage.

परिसायणम् 1 Speaking, discourse, talking, chatting, gossiping. -2 Expression of censure, admonition, reproof, abuse; आपद्गतोऽथवा कृदो गर्भिणी बाल एव वा परिभाषण-महिन्त Ms. 9. 283. -8 Rule, precept.

परिभाषा 1 Speech, discourse; प्राम्यवेद्यन्थया परिभाषया Bhag. 5. 2. 17. —2 Censure, reproof, blame, abuse. —3 An explanation. —4 Terminology, technical phraseology, technical terms (used in a work); इति परिभाषाप्रकरणम् Sk.; इकी गुणवृद्धीत्यादिका परिभाषा Mbh; cf. also अधिकारसञ्देन पाराध्योत् परिभाषापुच्यते । कश्चित् परिभाषास्य इति Kaiyaţa. —5 (Hence) Any general rule, precept, or definition which is applicable throughout (अनियमनिवारको न्याय-विशेषः); परितः प्रमिताक्षरापि सर्व विषयं प्राप्तवती गता प्रतिष्टाम् । न खल प्रतिहन्यते कदाचित् परिभाषेव गरीयसी यदाज्ञा Si. 16. 80. —6 A list of abbreviations or signs used in any work. —7 (In gram.) An explanatory Sütra mixed up with the other Sütras of Pāṇini, which teaches the method of applying them. —8 (In medicine) Prognosis.

परिभिन्न p. p. 1 Split open, cracked. -2 Deformed.

परिभुत्र a. Bowed, curved, bent.

परिसुज् 7 U. 1 To eat. -2 To use, enjoy; न खड़ च परिभोक्तुं नैव शक्नोमि हातुम् Ś. 5. 19; Ki. 5. 5; 8. 57. -3 To neglect to feed.

परिभुक्त p. p. 1 Eaten. -2 Used, enjoyed. -3 Possessed.

परिभोक् a. 1 Eating, enjoying, possessing. -2 Living at another's cost, using another's property illegally; Ms. 2. 201.

परिभोगः 1 Enjoyment; R. 4. 45. -2 Especially, sexual enjoyment: प्रीतिराधमसिंह सा प्ररी स्त्रीव कान्तपरिभोग-मायतम् R. 11. 52; 19. 21; 28, 30. -3 Illegal use of another's goods.

परिभू 1 P. 1 To defeat, subdue, conquer, overcome; (hence) to surpass, oxcel; लगिहरे परिभूय पद्मम् Ku. 7. 16; R. 10. 35. —2 To despise, slight, treat with contempt, disrespect, insult; नित्यं परिभवेच्छ्यथूम् Mb. 13. 93. 33; मा मां महात्मन् परिभृ: Bk. 1. 22; 4. 37. —3 To injure, destroy, ruin. —4 To afflict, grieve. —6 To humiliate, disgrace.—6 To disappear.—7 Ved. To surround, encirele.—8 To go or fly round.—9 To accompany.—10 To take care of.—11 To guide, govern.—Caus. 1 To think of, reflect on, meditate, contemplate; तोमेतां परिभावयन्त्वभिनयेविन्यस्तरूपां सुधाः U. 7. 20. मुक्तास्मिः स्वहृदये परिभाविताय ज्ञानात्मने भगवते नम ईश्वराय Bhag. 8. 3. 18.—2 To contain, include.—3 To make known.—4 To surpass, exceed.—6 To soak,

saturate. -6 To concentrate, to make cohesive; एवमेवे-दिवसामं शनैः संपरिभावयेत् Mb. 12. 195. 19. See परिभावन.

परि (री) भवः 1 Insult, injury, humiliation, disrespect, degradation, disgrace; पराक्रमः परिभवे वैयात्यं सुरतेन्द्रिव (भूषणम्) Si. 2.44; R. 12.37; Ve. 1.25; U. 4.23; Mu. 3.4; Mv. 1.40; 3.17. -2 Defoat, discomfiture.—Comp. —आस्पदम्, —पदम् 1 an object of contempt; अदुगों विषयः कस्य नारेः परिभवास्पदम् H. 3.51. -2 a disgrace or disgraceful situation. —िष्टिः humiliation; प्राया मूर्यः परिभवविधी नाभिमानं तनोति S. Til. 16.

परिभविन् a. (-नी f.) 1 Humiliating, treating with disrespect or contempt. -2 Suffering disrespect. -3 conquering; भुवनपरिभवी Ki. 10. 37.

परिभावः See परिभवः

परिभावनम् 1 Union, cohesion; पांडुभस्मकरोषाणां यथा वै राशयिक्षताः। सहसा वारिणा सिका न यान्ति परिभावनम्। Mb. 12. 195. 17, 18. -2 Contemplation, meditation.

परिभावना 1 Contempt. -2 Thought, contemplation. -3 (In dram.) Words exciting curiosity.

परिमावित p. p. 1 Contained, included: -2 Pervaded. -3 Penetrated. -4 Conceived.

परिमाधिन a. (-नी f.) 1 Humiliating, despising, treating with contempt; आ अतिथिपरिभाविनी S. 4. -2 Putting to shame, surpassing, excelling. -3 Setting at naught, defying; वैद्ययनपरिभाविनं गदम् R. 19. 53 'defying medical remedies'.

परिभावुक a. Contemning, shaming &c.

परिस्त p. p. 1 Overpowered, conquered. -2 Disregarded, slighted.

परिस्तिः /. 1 Contempt, insult, disrespect, humiliation; मौर्यात् कथं न परिस्तिमिमां सहेत Mu. 4. 11. -2 Defeat (परपराभव); परिस्त्या विचेतसः Mb. 12. 174. 37.

परिभृष् 10 U. 1 To decorate, adorn. -2 To serve, wait upon. -3 To honour, worship. -4 To take care of. -8 To observe, follow. -6 To prepare, equip.

परिभूषणः (scil. संधि) Peace obtained by the cession of the whole revenue of a land.

परिभेदः Hurt, injury; विपत्तिः परिभेदे। वा न भवेच तथा कुरु Ram. 7. 75.4.

परिभेदा 1 A., 4 P. 1 To fall or drop down, tumble, slip. -2 To stray from, go astray. -3 To fall away from, swerve, deviate. -4 To lose, be deprived of; Ms. 10. 20. -5 To escape. -6 To neglect, omit. -7 To disappear.

परिश्रंदाः 1 Escape. -2 Falling from.

परिश्रंशनम् 1 Falling from. -2 Loss.

परिश्वष्ट p. p. 1 Fallen or dropped off. -2 Escaped. -3 Cast down, degraded. -4 Deprived of, devoid of (with abl. or instr.); मत्स्यमांसपरिश्रष्ट कि निरीक्षित जम्बुके Pt. 4. 93. -8 Neglecting. -6 Vanished. -7 Lost.

परिमृष्ट a. Fried, roasted, parched.

परिश्वम् 1, 4 P. 1 To rove, wander about, ramble, move to and fro; परिश्वमिस कि इया कचन चित्त विश्वम्यताम् Bh. 3. 137. -2 To hover, whirl round; परिश्वम-मूर्धजणद्-पदाबुले: Ki. 5. 14. -8 To revolve, rotate, move or turn round. -4 To wander or roam over (with acc.); भुवे परिवश्चम. -8 To turn round (anything), circumambulate. -8 To encircle. -Caus. To bewilder, overwhelm, overpower; चिरपरिचितास्ते ने भावाः परिश्वमयन्ति माम् U. 3. 32 (v. 1.).

परिश्रमः 1 Wandering, going about. -2 Rambling discourse, circumlocution, periphrasis; अलमनेन परिष- कुत्तूहलविमर्दकारिणा परिश्रमेण Mk. 1. 2/3. (v. 1.). -3 Error, delusion.

परिश्रमणम् 1 Going about, roaming, wandering. -2 Revolving, turning round. -3 Circumference.

परिमण्डल a. 1 Globular, round, circular. -2 Of the measure of an atom. -लम् 1 A globe, sphere. -2 A ball. -3 A circle. -4 An orb. -6 The felly of a wheel (निम); अञ्यक्तनामं व्यक्तारं विकारपरिमण्डलम् । क्षेत्रज्ञाधिष्ठितं चकं क्षिप्रधासं वर्तते ध्रुवम् ॥ Mb. 12. 211. 8. -लः A species of venomous gnat.

परिमण्डलय् denom. To besiege; ततस्तु तस्य सैन्यानि परसैन्येन पालिती । पर्यमण्डलयंरछेलानुमी चन्दनवन्दनी ॥ Śiva B. 23. 52.

परिमण्डित a. Adorned, decorated all around.

परिमन्थर a. Extremely slow; Si. 9. 78.

परिमन्द a. 1 Very dull or dim, quite faint; परिमन्द-स्थेनवनी दिवसः Si. 9. 3. -2 Very slow. -3 Very thin or weak; भवनोदरेषु परिमन्दतया शियतोऽलमः (मद्नः) Si. 9. 39. -4 very litle; परिमन्दभिन्नतिमिरीघजटम् Si. 9. 27.

परिमर: 1 Destruction; चिरात क्षत्रस्यास्तु प्रलय इव घोर: परिमर: Mr. 3. 41. -2 The wind. -3 A magical rite for the destruction of onemies; नद्बद्दाण: परिमर इत्युपासीत T. Up. 3. 10. 4.

परिमलः Fragrance, perfume, scent; परिमले गीर्वाण-चेतोहरः Bv. 1. 63, 66, 70, 71; यः पृष्यक्षीरितपरिमलोहारिभि-र्नागराणामुह्मानि प्रथयति शिलावेश्मभियौवनानि Me. 25. -2 Pounding or trituration of fragrant substances. -3 A fragrant substance. -4 Copulation; 'संभोगः स्यात् परिमले' इति वैजयन्ती; अश्र परिमलजामवाष्य लक्ष्मीम् Ki. 10, I. -4 A meeting of learned men -5 A stain, spot, dirt.

परिमलनम् Rubbing (मर्दन); श्रीमत्यौ चारवृत्ते करपरिमलना-नन्दहृष्टे रमायाः; (विष्णुपादा । वर्णनस्तोत्रम् 18).

परिमलित

परिमलित a. 1 Perfumed; परिमलितमपि प्रियैः प्रकामं कुचयुगम्. -2 Soiled, despoiled of beauty; ibid-

परिमा 2 P., 3, 4 A. 1 To measure. -2 To measure off, limit. -3 To estimate, determine. -4 To fulfil (a period or course).

परि (री) माणम् 1 Measuring, measure (of strength, power &c.); सदाः परात्मपरिमाणविवेकमूटः Mu. I. 10; Ku. 2. 8; Ms. 3. 133; सदा पान्धः पूषा गगनपरिमाणं कलयति Bh. -2 Weight, number, value; प्रतिप्रहपरीमाणं..... शासनं कारयेत् स्थिरम् Y. 1. 320. -3 Size, dimension.

परिमाणकम् Weight, quantity.

परिमित p. p. 1 Moderate, sparing. -2 Limited.
-3 Measured, meted out. -4 Regulated, adjusted.
-Comp. -आसरण a. wearing a few ornaments, moderately adorned. -आयुस् short-lived. -आहार, भोजन a. abstentious, oating little food. -कथ a. saying or speaking little, using measured words; तां जानीयाः परिमितकथां जीवितं में द्वितीयम् Mc. 85.

परिमितिः f. 1 Measure, quantity. -2 Limitation.

परिमेय a. 1 Few, limited; परिमेयपुरःसरी R. 1. 37. -2 Measurable, calculable. -3 Finite.

परिमाणिन् त. Torturing; प्रसरति परिमाणी कोऽष्ययं देहदाहः Mal. 1. 41.

परिमार्ग 10 U. To search, seek, look out for.

परिमार्गः, -मार्गणम् 1 Searching or looking for, seeking out, tracing, tracking. -2 Touch, contact; प्रियकर-परिमार्गादक्गानां यदाभूत् पुनर्धिकतरैव स्वेदतोयोदयथीः Si. 7. 75. -3 Cleaning, wiping off.

परिमिलनम् 1 Touch, contact; तनोर्मध्यस्यान्तः परिमिलन-मप्राप्य हरितम् Ratn. 2. 11; चन्दनवनोत्संगपरिमिलनबहलपरिमलः Nag. 1. -2 Combination, union.

परिमिलित a. 1 Mixed with. -2 Filled, penetrated.

परिमुखम् ind. About the face, round or about (a person).

परिमुच 6 U. 1 To free, release, liberate; मेघोपरोध-परिमुक्तश्राह्मवन्त्रा Rs. 3.7; Ch. P. 9. -2 To leave, quit, abandon. -3 To discharge, emit.

परिमुक्ति 🏸 Liberation.

परिमुद्द् 4 U. To be hewildered or perplexed. -Caus. (Atm.) 1 To entice, beguile, allure; परिमोहयमाणाभी राह्मसीभिः समापृताः (बन्धाः) Bk. 8. 63. -2 (P.) To perplex.

परिमुग्ध a. 1 Artlessly lovely, lovely yet simple.
-2 Fascinating but foolish.

परिमृद p. p. Bewildered, perplaxed, troubled.

परिमोहनम् 1 Beguiling, alluring, enticing, fascinating. -2 Bewildering, infatuating; स्पर्शः पुरा परिचितां नियतं स एव संजीवनश्च मनसः परिमोहनश्च U. 3. 12. (v. 1.).

परिमृज् 2 P. 1 To wipe off or away, wash out, remove; (बाच्यं) त्यागेन पत्याः परिमार्ष्टुमैच्छत् R. 14. 35. -2 To rub, stroke.

परिमार्जः 1 Cleaning. -2 Rubbing.

परिमार्जनम् 1 Cleaning, wiping off. -2 A dish of honey and oil; मधुतैलपृतैमध्ये विश्वताः समिताश्च ये। मधुमस्तकमुद्दिष्टं तस्याख्या परिमार्जनम् ॥ Sabdachandrika.

परिमृद् I. 9 P. 1 To press, squeeze; परिमृद्धितमृणाली-दुर्बलान्यक्गकानि U. 1. 24. -2 To kill, destroy. -3 To wipe away, rub off. -4 To wear out. -5 To rub, stroke. -II. 1 P. To surpass, excel.

परिमर्दः, -मर्दनम् 1 Rubbing, grinding. -2 Orushing, trampling. -3 Destruction; Mb. 12. 59. 64. -4 Hurting, injuring. -5 Embracing, pressing. -8 Using up, consuming.

परिमृदित p. p. 1 Trodden or trampled down, crushed, roughly handled; squeezed; परिमृदितमृणालीम्लानमञ्जम् Mal. 1. 22; U. 1. 24. -2 Embraced, clasped. -3 Rubbed, ground.

परिमृद्ध 6 P. 1 To touch, graze; शिखरशतै: परिमृष्ट्देव-लोकम् Bk. 10. 45. -2 To grasp, seize. -3 To consider, reflect. -4 To investigate, inquire into. -5 To observe, discovor.

परिमर्शः 1 Friction. -2 Contact. -3 Consideration, reflection.

परिमृष्ट p. p. 1 Washed, cleaned, purified. -2 Rubbed, touched, stroked; Ve. 3; कालेन भूयः परिमृष्टमुर्च्याम् Ru. Ch. 3. 31. -3 Embraced. -4 Spread, pervaded, filled with; उपमा ययावरूणदी भितिभिः परिमृष्टमूर्भनि तमालतरी Ki. 6. 23. -8 Iuvested.

परिमृष् 4 P. 1 To be angry (with dat.). -2 To envy.

परिमर्थः 1 Envy, dislike. -2 Anger.

परिमोक्षः 1 Removing, relieving; प्रायो विषाणपरिमोक्ष-लघूत्तमाज्ञान खज्ञांञ्चकार नृपतिनिशितैः क्षुरप्रैः R. 9. 62 'removing the horns', i.e. breaking them down. -2 Liberation, setting free, deliverance. -3 Emptying, evacuation. -4 Escape. -5 Final beatitude (निर्वाण).

परिमोक्षणम् 1 Liberation, deliverance. -2 Untying.

परिमोटनम् Snapping, oracking.

परिमोपः Stealing, robbing, theft.

परिमोषिन m. Thief, robber; अस्य परिमोषिणोऽस्थीन्यपजहु-रन्यन्मन्यमानाः Bri. Up. 3. 9. 26.

परिस्टैं 1 P. 1 To fade, wither; परिस्टानमुखश्रियाम् Ku. 2. 2; R. 14. 50. -2 To be dejected or dispirited. -3 To disappear.

परिस्लान p. p. 1 Faded, fainted, withered. -2 Languid, dull, faint. -3 Waned, impaired, diminished. -4 Soiled, stained; परिस्लानः पीनस्तनज्ञधनसङ्गाद्भयतः Ratn. 2. 11. -नम् 1 Change of countenance by fear or grief. -2 A spot, stain.

परियज्ञः A secondary sacrifice.

परियन्त्रणा Restriction; see नियमन.

परियाणिकम् A travelling carriage.

परिस्स् 1 P. 1 To protect, save. -2 To govern, restrain. -3 To conceal, hide.

परिरक्षकः A protector, guardian.

परिरक्षणम् , -रक्षाः 1 Protection, preservation, guarding; प्रजानां परिरक्षार्थमासनम् Ms. 5. 94; 7. 2. -2 Keeping, maintaining, adhering to; न समयपरिरक्षणं क्षमं ते Ki. 1. 45. -3 Deliverance, rescuing. -4 Care, caution.

परिरक्षितिन, परिरक्षित, परिरक्षिन त. Protecting, n protector, defender.

परिरथ्या A street, road.

परिरम् 1 A. To embrace, clasp; परिरम्य वक्षसा Ku. 5. 3; इत्युक्तवन्तं परिरभ्य दोभ्याम् Ki. 11. 80; Bv. 1. 95; Si. 9.72.

परिरब्ध p. p. Encircled, embraced.

परि (री) रम्भ:, -णम् Embracing, an embrace; द्वतपरिसम्भानेपीडनक्षमन्वम् ${
m Si.~1.~74}$; ${
m 10.~52}$; ${
m U.~1.~24}$, ${
m 27}$; कि अरेव ससंभ्रमं परिरम्भणं न ददासि Git. 3.

परिराटिन a. Crying aloud, screaming.

परिरोधः Obstructing, resistance.

परिलघु a. 1 Very light (lit.) (as clothes &c.). -2 Very light or easy to disgest: क्षीणः क्षीणः परिलघु पयः ह्योतसां चोपभुज्य Me. 13. (v. l.). -3 Very small ; मनी मे संमोहः स्थिरमपि हरत्येष बलवानयोधातुं यहःपरिलघुरयस्कान्तशकलः U. 4. 21.

परिलङ्घनम् Leaping to and fro, jumping over.

परिलम्बनम् Lagging, lingering.

परिलिखनम् Smoothing, polishing; Mark. P.

परिलीड a. Licked over or all around.

परिलय 6 U. 1 To interrupt, disturb.-2 To suspend; diminish. -3 To dispel.

परिल्ल p. p. 1 Interrupted, disturbed, diminished. -2 Lost, disappeared. -Comp. - TT a. senseless.

परिलोप: 1 Injury. -2 Neglect, omission.

परिलेख: 1 An outline, a delineation, sketch. -2 A picture.

परिलेखनम् Drawing lines on the altar.

परिलोलित a. Tossed about, trembling.

परिवका A carcular pit.

परिवत्सः A cow-calf.

परिवत्सकः A son : Mb.

परिवत्सरः 1 A year, a full year, the revolution of one year; देव्या शून्यस्य जगनो द्वादशः परिवल्सरः U. 3.33. -2 N. of a particular year; संवत्सरः परिवत्सर इडावत्सर एव च । अनुबन्सरी वत्सरक्ष विदुरेवं प्रभाष्यते ॥ Bhag. 3. 11. 14.

परिवद् 1 P. To abuse, consure, revile.

परिवदनम् 1 Reviling. -2 Clamouring.

परि (री) वादः 1 Blame, censure, detraction, abuse; अयमेव मार्च प्रथमं परिवादरतः M. 1; Y. 1. 133. -2 Scandal, stain, stigma; ill-repute; मा भूत् परीवादनवावतारः R. 5. 24; 14.86; Mv. 5. 28. - 3 Charge, accusation; परिवादबहल-दोषान्न यस्य रक्षां परिहरामि Mk. 3. 30. -4 An instrument with which the lute is played; तं प्रागसावविनयं परिवादमेत्य लोकेऽधुनापि विदिता परिवादिनीति N. 11. 127. -Comp. -कथा abusive language, reproof. - T: a slanderer.

परिवादकः 1 A plaintiff, complainant, accuser. -2 One who plays on the lute.

परिवादिन a. 1 Reviling, censuring, abusing, slandering. -2 Accusing. -3 Screaming, crying aloud. -4 Consured, slandered. -m. An accuser, a plaintiff, complainant. -नी A lute (बीबा) of seven strings; Si. 6. 9; R. 8, 35; N. 15, 44; महतीं परिवादिनों च कांचिद् भुजपारी-स्तपनीयपारिहार्थैः Bu. Ch. 5. 54.

परिवर्गः Ved. Avoiding, removing.

परिवर्जनम् 1 Leaving, quitting, abandoning. -2 Giving up, resigning. -3 Killing, slaughter.

परिवर्जित a, 1 Abandoned. -2 Deprived of. -8 accomplished (संपादित, अर्जित); स्वं स्वं स्थानमुपागम्य स्वकर्म-परिवार्जितम् Mb. 12. 264. 21. - Wound round, girt. -Comp. -संख्या a. countless, innumerable.

परिवरमन a. 1 going round about. -2 Describing a circle.

परिवर्मन् a. Clad in mail; armed.

परिवसयः A village.

परिवह 1 U. 1 To overflow. -2 To carry about or round. -8 To marry.

परिवष्टः 1 N. of one of the seven courses of wind; it is the sixth course and bears along the Saptarsis

and the celestial Ganges; सप्तर्षिचकं स्वर्ष्णां षष्ठः परिवहस्तया; (for the other courses of wind see under वायुः cf. the description of परिवह given by Kalidasa:—त्रिक्षोतसं वहति यो गगनप्रतिष्ठां ज्योतीिष वर्तयति च प्रविभक्तरिमः। तस्य द्वितीय-हरिविक्मनिस्तमस्कं वायोरिमं परिवहस्य वदन्ति मार्गम् \$.7.6).

—2 One of the seven tongues of fire.

परि(री) बाह: 1 Overflowing (of a tank &c.), inundation, overflow, natural or artificial; प्रथमं (कीत्हलं) सपरिवाहमासीत् S. 2. -2 A water-course, drain or channel to carry off excess of water; प्रोत्पीड तटागस्य परीवाह: प्रतिक्रिया U. 3. 29; Pt. 2. 150; Si. 16. 51; R. 8. 74.

परिवाहिन a. Overflowing; as in आनन्दपरिवाहिणा चक्षुषा र्ड. 4.

परि (री) वापः 1 Shaving, shearing -2 Sowing -3 A reservoir, pool, pond, a piece of water. -4 Furniture. -5 Train, retinue; सुप्रतिविद्दितयानवाहनपुरुषपरिवापः Kau. A 1.6. -6 Fried grains of rice. -7 Coagulated milk. -8 Stand-point, place; Mb. 5.

परिवापणम् Shaving.

परिवापित a. Shaven, shorn.

परिवासः 1 Residence, stay, sojourn; गवां च परिवासेन भूमिः शुध्यति Ms. 5. 124. -2 Fragrant odour; अथवा तदक्र-परिवासशीतलं मिय किंचिदर्पय Mal. 9. 42.

परिचिंदात् a. Quite twenty, twenty at least.

परिविण्णः (न्नः), परिवित्तः, परिवित्तः An anmarried elder brother whose younger brother is married; दारामि- होत्रसंयोगं कुरुते थोऽप्रजे स्थिते। परिवेत्ता स विज्ञेयः परिवित्तिस्तु पूर्वजः ॥ Ms. 3. 171; and see परिवेत्त् also.

परिवितर्कः 1 Any thought. -2 Examination; Buddh.

परिविद्धः An epithet of Kubera.

परिविन्द्कः, परिविन्द्त् m. A younger brother married before the elder.

परिविविदानः Ved. =परिवित्तः above.

परिविद्य (प्) Caus. 1 To surround. -2 To present or offer food. -3 To attend, wait upon.

परिविष्ट p. p. 1 Surrounded, besieged; परिविष्टं जाहुपं विश्वतः सीम् Rv. 1. 116. 20. -2 Surrounded by a halo (sun or moon). -3 Dressed, offered, presented as (food).

परिविधि f. Ved. Service, attendance.

परि (री) वेश: (षः) 1 Waiting at meals, distributing food, serving up meals. -2 A circle, circlet, halo (of Instro &c); स्विकरणपरिवेषोद्धेदशून्याः प्रदीपाः R. 5. 74; 6. 13; Si. 5. 52; 17. 9. -3 Especially, the halo round the sun or moon; उक्ष्यते स्म तद्दन्तरं एविवेद्धभीमपरिवेषमण्डलः R. 11. 59;

षं. इं. क्षे.... 9 ર ४

अद्यापि तत् सपरिवेषशित्रकाशमास्यं स्मरामि Bil. Ch.; U. 46. — 4 The circumference of a circle. — 5 The disc of the sun or moon. — 5 Anything which surrounds or protects. उज्जासानाय परितः परिवेषकृतां द्विषाम् Siva B. 26. 64; 28. 23.

परिवेषकः 1 A waiter at meals. -2 A servant; अदाक्षमहमाहृतान् यहे ते परिवेषकान् Mb. 3. 51. 26.

परिवेषणम्, -रानम् 1 Serving up meals, waiting, distributing food; विप्राणां प्रवराः सर्वे चकुश्च परिवेषणम् Ram. 7. 91. 28. -2 Enclosing, surrounding निवेशपरिवेशनम् Mb. 14. 45. 1. -3 A halo round the sun or moon. -4 Circumference.

परिवेष्ट् m. 1 Waiter at meals, one who serves up meals; मस्तः परिवेष्टारो मस्तस्यावसन् गृहे Ait. Br. -2 One who offers an oblation; परिवेष्टामिहोत्रस्य भवेत्रासंस्कृतस्तथा Mb. 12. 165. 22.

परिविद्यारः Walking about, strolling, walking for pleasure.

परिविद्यल a. Extremely confused, agitated or bewildered.

परिवीत p. p. 1 Surrounded, encompassed. -2 Pervaded, overspread; उदन्बदम्भःपरिवीतसूर्तिः (पृथ्वी) Si. 3.34; Ki. 5. 42. -तम् The bow of Brahman.

परिवृद्ध a. 1 Firm, thick, dense -2 Ample, large. -द: A master, lord, owner, head, chief (used adjectively also); कि भुवः परिवृद्धा न विवोद्धं तत्र तामुपनता विवदन्ते N. 5. 42; Ku. 12. 58; My. 6. 25, 31, 48.

परिचृ 5, 9, 10 U. Encircle, surround; कन्याहणेषु परितः परिवारयत्सु U. 4. 23.

परि (री) वारः 1 Train, retinue, attendants or followers collectively; (यानम्) अध्यास्य कन्या परिवारशोभि R. 6. 10; 12. 16; महराणपरिवारो राजमार्गप्रदीपः Mk. 1. 57. -2 A cover, covering; व्याप्रचर्मपरिवाराः Mb. 5. 155. 8; -3 A hedge round a village. -4 A sheath, scabbard; परिवारः परिजने सङ्गकोशे परिचछदे Medinī; परिवारात् पृथक्षके सङ्गक्षातमा च केनचित् Si. 19. 49.

परिवारण 1 An envelope, a cover; सपताका रथा रेजुवैयाव-परिवारण: Mb. 6. 72. 13. -2 Train, retinue; अपि संक्षणकोशोऽपि लभते परिवारणम् Mb. 5. 38. 37. -3 Warding off, keeping off.

परिवारता Subjection, dependence; विजिगीयोर्नुपतयः प्रयान्ति परिवारताम् Si. 2, 90.

परिवारित p. p. Surrouded, encircled, encompassed, begirt.

परिवृत p. p. 1 Surrounded, encompassed, encircled, attended. -2 Hidden, concealed. -8 Pervaded, overspread -4 Known. -6 Completely gained. -तम् Ved. An enclosed space for a sacrifice.

परिवृतिः f. Surrounding; standing round.

परिवृत् 1 A. 1 To turn round, revolve; अधा विवर्तान् परिवर्तमानः Ku. 1. 16. -2 To roam about, move hither and thither. -8 To change, barter, exchange. -4 To turn back; गुहाशयानां सिंहानां परिवृत्यावलोकितम् R. 4. 72; परिवृत्ताधमुखा मयाड्य दृष्टा V. 1. 19. -8 To be, fall into; Mal. 9. 8. -8 To decay, perish, disappear; विधातु-वामित्वाद्विपदि परिवर्तामह इमे Mal. 10. 6.

परि (री) वर्तः 1 Revolving, revolution (as of a planet); न यत्र भूयः परिवर्त उपः Bhag. 1.3.39. -2 A period, lapse or expiration of time; युगशतपरिवर्तान् S. 7. 34. - 8 The expiration of a Yuga; जनैस्तदा युगपरि-वर्तवायुभिविवर्तिता Si. 17. 12. - Repetition; recurrence. -B Change, alteration; तदीदृशो जीवलोकस्य परिवर्तः U. 3. changed condition of life', 'change in circumstances'; so जीवलोकपरिवर्तमनुभवामि Mal. 7; स्वरपरिवर्तः Mk. 1. -6 Retreat, flight, desertion -7 A year. -8 Repeated hirth, transmigration. - 9 Barter, exchange; अन्योग्य-बस्त्रपरिवर्तिमेव व्यथत्ताम् Si. 5. 39. -10 Requital, return. -11 An abode. -12 A chapter or section of a work. -13 N. of the Kurma or second incarnation of Visnu. -14 A turning round or derangement; अधन्यस्य मम कोकिलानामक्षिपरिवर्त इव कुक्षिपरिवर्तः संवृत्तः Syapna. 4. -18 Moving to and fro, stirring; चरितमहामृताचिश्रपरिवर्तपरि-अमणाः Bhag. 10. 87. 21.

परिवर्तक a. 1 Causing to turn round or revolve. -2 Requiting, exchanging. -3 Turning round. -4 Concluding, मासर्तुसंज्ञापरिवर्तकेण Mb. 12. 321. 92.

परिवर्तनम् 1 Moving to and fro, turning about, rolling about (as on the lap, bed &c.); महाईसम्या-परिवर्तनच्युतेः स्वकेशपुष्पैरिष या स्म दूयते Ku. 5. 12; R. 9. 13; Si. 4. 47. -2 Turning round, revolving, whirling round. -8 Revolution, end of a period or time. -4 Change; विषयितने विधाय Pt. 3. -8 Exchange, barter.......परि-हापणमुपभोगः परिवर्तनमपहारश्रेति कोशक्षयः Kau. A. 2. 7. 26. also राजद्रव्याणामन्यद्रव्येणादानं परिवर्तनम् -6 Inverting. -7 Requital, return.

परिवर्तिका Phimosis or contraction of the prepuce (in medicine).

परिवर्तित a. 1 Revolved. -2 Exchanged. -8 Inverted. -4 Returned, retreated. -6 Put aside, removed, destroyed; Mk. -6 Searched thoroughly. -तम् tho action of turning; Bhāg.

परिवर्तिन a. 1 Moving or turning round, revolving.
-2 Ever-recurring, coming round again and again; परिवर्तिन संसारे मृतः को बान जायते Pt. 1. 27. -3 Changing.
-4 Being or remaining near, moving round about.
-8 Retreating, flying. -8 Exchanging. -7 Recompensing, requiting.

परिवर्त्य a. Ever recurring, roaming about; परिवर्त्यजनं त्ववेझमाणस्तत एवाभिमतं तु वनं न भेजे Bu. Ch. 5. 22.

परिवृत्त p. p. Revolved, turned round; ^oअर्धमुखी V. 1. 19. -2 Retreated, turned back. -3 Exchanged, bartered. -4 Finished, ended. -तम् An embrace.

परिवृत्तिः f. 1 Revolution; अभजत परिवृत्ति साथ पर्यस्त-हस्ता Si. 10. 91. -2 Return; turning back. -3 Barter, exchange. -4 End, termination. -8 Surrounding. -8 Staying or dwelling in a place. -7 Contraction of the prepuce. -8 (In Rbet.) A figure of speech in which there is an exchange of a thing for what is equal, less or greater; परिवृत्तिविनिमयो योऽर्थानां स्थान समासमेः K. P. 10; e. q. दत्वा कटाक्षमेणाक्षी जमाह हृदयं मम। मया तु हृदयं दत्वा मृहीतो मदनज्वरः ॥ S. D. 734. -9 Substitution of one word for another without affecting the sense; as in; सञ्द्रपरिवृत्तिसहत्वम् K. P. 10; e. q. in वृष्ण्वज, ध्वज may be substituted by लाञ्छन or वाहन.

परिवृक्ण a. Mutilated; Ch. Up.

परिच्य 1 A. To grow up, increase. -Cans. 1 To grow, increase, prosper. -2 To bring up, rear. -3 To rejoice, delight.

परिवर्धकः A groom, hostler.

परिवर्धनम् 1 Increasing, enlarging. -2 Rearing, breeding; पश्चनां परिवर्धनम् Ms. 10. 331. -3 Growing, growth.

परिवर्धित a. 1 Increased. -2 Cut, excavated. -3 Reared, brought up; श्यामाकमुष्टिपरिवर्धितको जहाति...पदवी मृगस्ते \$. 4. 14.

परिवृद्धिः f. Growth, increase.

परिवे 1 U. 1 To intorweave; परिवीय गिरौ तस्मिन् Bhāg. 8. 7. 1. -2 To bind, fetter.

परिवेद्ध m., परिवेद्धः A younger hrother married before the elder; R. 12. 16; ज्येष्ठे अनिर्विष्ठे कनीयान् निर्विशन् परिवेत्ता भवति, परिविष्णो ज्येष्ठः, परिवेदनीया कन्या, परिदायी दाता, परिकर्ता याजकः, सर्वे ते पतिताः Harita; Ms. 3. 171.

परिवेदनम् 1 The marriage of a younger brother before the elder; Ms. 11.60.—2 Marriage in general.—3 Complete or accurate knowledge.—4 Gain, acquisition.—5 Maintaining the household fire (अभ्यायान).—6 Pervasion on all sides, universal pervasion or existence.—7 Discussion.—8 Misery, pain.——ना 1 Shrewdness, wit.—2 Prudence, foresight.

परिवेदनीया, परिवेदिनी The wife of a younger brother who is married before the elder.

परिवेदः Accurate knowledge.

परिवेह्नित a. Surrounded; गुरुभिः परिवेह्निताऽपि B_{Ψ} , 2, 18.

परिवेष् 1 A. or -Caus. 1 To surround, encircle. -2 To embrace, clasp round; प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च यत्पार्श्वतो भवति तत् परिवेष्टयन्ति Pt. 1. 35. -3 To wrap up, cover; -4 To cause to shrink up, contract.

परिवेष्टनम्

परिवेष्टनम् 1 Surrounding, enclosing, -2 Circumference. -3 A cover, covering. -4 A bandage; दष्टस्य कीटभुजगैः परिवेष्टनं च Mk. 3. 16.

परिव्यक्त a. Very clear or distinct.

परिज्ययः 1 Cost; कयविकयमध्वानं भुक्तं च सपरिज्ययम्। योगक्षेमं च संप्रेक्य विश्वज्ञो दापयेत् करात्॥ Ms. 7. 127. -2 Condiment, spices; ibid.

परिव्याधः A species of reed.

परिवज् 1 P. 1 To wander about as a religious mendicant. -2 Turn out a recluse; त्यक्ता संगान् परिवजेत. Ms. 6. 33.

परिवरण 1 Strolling, wandering from place to place. परिवरण च नित्यशः Ms. 10. 52. -2 Turning a recluse, leading the life of a religious mendicant or recluse. -3 Renunciation of the world, ascetic devotion, religious austerity.

परिवाज् m., परिवाजः, -जकः A wandering mendicant, vagrant, recluse, an ascetic (of the fourth religious order) who has renounced the world; सर्वारम्भपरित्यागो भेक्षास्य व्यवस्था। निष्परिवहताऽदोहः समता सर्वजन्तुषु ॥....... भावसंगुद्धिरित्येषु परिवाङ्चर्य उच्यते॥ Sabda Ch.

परिशङ्क् 1 A. 1 To suspect, believe, fancy (to be); पत्रेऽपि संचारिणि प्राप्त त्वां परिशङ्कते Git. 6. —2 To doubt, have doubts about. —8 To fear, be afraid of; तृणविन्दोः परिश्विद्धाः प्राप्त R. 8. 79; आराधितोऽपि नृपतिः परिश्वञ्जनीयः Sabda Ch.

परिशद्धा 1 Suspicion, distrust. -2 Hope, expectation.

परिदाङ्किन a. Fearing, apprehensive.

परिशान्दित a. Mentioned, communicated; Mb.

परिशाश्वत a. (-ती f.) Perpetually the same.

परिशिष 7 P. 1 To leave remaining (-Caus. also); भविता करेणुपरिशेषिता मही Bv. 1.53. -2 To quit or leave (a place).

परिशिष्ट a. 1 Left, remaining. -2 Finished. -एम् A supplement, an appendix; as in गृह्यपरिशिष्ट.

परि (री) देशः 1 Remainder, remnant, elimination; परिशेषादत्रीवर्णिको रथकारः SB. on MS. 6. 1. 44. -2 Supplement. -3 Termination, conclusion, completion. -4 Endodestruction (शेषः सङ्घर्षेण वधे Medinī.); कुलप्रस्वं परिशेषमागि Bu. Ch. 1. 72. परिशेषण ind. 1 With the residue. -2 Completely, in full. परिशेषात् ind. Consequently.

परिशेषणम् Remainder, residue.

परिशीलनम् 1 Touch, contact (lit.); ललितलनङ्गलतापरिशीलनकोमलमलयसमीरे Git. 1; so वदनकमलपरिशीलनमिलित &c. 11.—2 Constant contact, intercourse, or correspondence.—3 Study, application or attachment (to a thing), steady or fixed pursuit; काव्यार्थ S. D.

परिशुध Caus. 1 To purify completely. 1-2 To explain, clear up. -3 To restore; Y. 2. 146. -4 To try, examine.

परिशुद्ध p. p. 1 Cleaned, purified. -2 Acquitted, discharged. -3 Cleared off, paid. -Comp. -पार्टिण a. 1 One that has refined heels. -2 secure or free from attack in the rear; योगन तन्त्र्या जितदन्तिनायो पादाञ्जराजी परिशुद्धपाद्ध्यों N. 7. 102.

परिगुद्धिः f. 1 Complete purification; अभि° U. 4. -2 Justification; acquittal. -8 Rightness, correctness.

परिशोधः, -नम् 1 Purifying, cleansing. -2 Rectifying, correcting. -3 Quittance, discharging or paying off (a dobt or obligation).

परिशुक्ष्या Implicit obedience.

परिशुष् 4 P. 1 To be dried up, dry up; परिशुष्यक्षभवन् महाहदः Bk. 10. 42; सीदन्ति मम गात्राणि सुखं च परिशुष्यति Bg. 1. 29. -2 To pine, decay, wither अस्मत्कृते च परिशुष्यति काचिदन्या Bh. 2. 2. -3 To be afflicted. -Caus. To emaciate.

परिशुब्क p. p. 1 Thoroughly dried, completely dried or parched up; तृषा महत्या परिशुब्कतालवः Rs. 1. 11. -2 Withered, shrivelled, hollow (as cheeks). - कम् A kind of fried meat. मांसं बहु वृत्ते शृष्टं सिक्तं चेदम्बुना मुद्दः। जीरकादीः समायुक्तं परिशुब्कं तदुव्यते॥

परिशोपः Act of being completely dried or parched up, desiccation, evaporation. Also परिशोषणम्.

परिशून्य a. 1 Quite empty; परिशून्यं शयनीयमण मे R. 8. 66. -2 Quite free from, completely devoid of; इन्द्रियार्थपरिशून्यमक्षमः सोद्धमेकमपि स क्षणान्तरम् 19. 6.

परिश्वतः Ardent spirits.

परिश्रम, परिश्रामः 1 Fatigue, exhaustion, tronble, pain; आत्मा परिश्रमस्य पदमुपनीतः S. 1; R. 1. 58; II. 12. -2 Exertion, labour; ब्रह्मञ्जूयः परिश्रामः पुंसो महर्शनावधिः Bhag. 2. 9. 20. -3 (Hence) Close application to or study of, being constantly occupied with; आर्ये कृतपरिश्रमोऽस्मि चतुःपब्यक्षे ज्योतिःशास्त्रे Mu. 1. -4 The result; अस्येष नीतेः परिश्रमः Pratifna. 2.

परिश्रमण a. Free from fatigue; चरितमहामृताव्धिपरि-वर्तपरिश्रमणाः Bhag. 10. 87. 21.

परिश्रयः 1 A meeting, an assembly. -2 Refuge, asylum; न हाविज्ञातशीलस्य प्रदातब्यः परिश्रयः Pt. 1. 252. -3 Ved. A fence.

परिश्रयणम् Encompassing.

परिश्रान्तिः f. 1 Fatigue, weariness, trouble, exhaustion. -2 Labour, exertion.

परिश्रित् f. Ved. Small stones laid round the altar.

परिश्रित a. Standing around. -2 Surrounded by; समागमन्छिन्यगणै: परिश्रित: Bhag. 8. 4. 9.

परिश्रुत a. 1 Heard, learnt. -2 Famous, celebrated. तं भक्तिभावादभयगृणादसत्वरं परिश्रुतीरुश्रवसं ध्रुविक्षेतिः Bhag. 4. 9. 5.

परिश्लेषः An embrace.

परिषण्डः. -ण्डम A particular part of house.

परिषद् f. 1 An assembly, a meeting, council, audience; परिषद् स्याद्शाव^{रा} Ms. 12. 111; अभिह्यस्थिष्ठा परिषद् यम् S. 1. -2 A religious assembly or synod; चातुर्वेद्यः प्रकल्पी च अङ्गविद् धर्मपाठकः। त्रयक्षाश्रमिणो बृद्धाः परिषद् स्याद्शावरा ॥ Angirasasmriti. -3 A group, collection, circle; बदुपरिषदं पुण्यश्रीकः श्रियेव सभाजयन् U. 4. 19; Ram. 2. 111. 5. Also परिषक्तम्; सहस्रदाः समेतानां परिषक्तं न विद्यते Ms. 12. 114.

परिषदः, परिषद्यः, परिषद्धरुः A member of an assembly councillor, assessor &c.).

परिषीचणम् 1 Tying a knot. -2 Ved. Sewing round.

परिवृतिः f. Ved. 1 Urging, inciting. -2 Obstruction.

परिषेकः, -परिषेचनम् 1 Sprinkling or pouring over, moistening. -2 Water for watering trees (परिषेचनम्). -8 A vessel for sprinkling or bath (परिषेचनपात्रविशेष); Mb. 13. 53. 25.

परिष्क (स्क)न्द् 1 P. To leap about; मधनादः परि-स्कन्दन् परिस्कन्दन्तमाश्वरिम् । अवधनादपरिस्कन्दं ब्रह्मपाशेन विस्कुरन् Bk. 9. 75.

परिष्काण (ञ्) a. Fostered by another. – uण: A foster-child, one nourished by a stranger.

परिष्क (स्क)न्द a. Fostered by another. -न्दः 1 A foster-child. -2 A servant.-3 A body-guard (पार्श्वगोप); परिस्कन्दा रथस्यासन् Mb. 8. 34. 43.

परिष्क (स्क)न्दत् a. 1 Leaping about, jumping round. -2 Surrounding, circumambulating. -3 Wandering.

परिष्क 8 U. 1 To adorn, decorate; रथो हेमपरिष्कृत: Mb. -2 (fig.) To refine, polish (as words). -3 To cleanse. -4 Ved. To prepare, fit out.

परिष्करः Decoration, ornamentation; रथस्यासीत् परिष्करः Mb. 8. 34. 23.

परिकार: 1 Decoration, ornament, embellishment. लोहघण्टापरिकार: Mb. 12. 141. 32. -2 Dressing, cooking. -3 Initiation, purification by initiatory rites. -4 Furniture; (also परिस्कार in this sense).

परिष्कृत p. p. 1 Adorned, decorated; जज्ञे निवेशन-विभागपरिष्कृतानां लक्ष्मी: पुरोपवनजा वनपादपानाम् Ki. 7. 40. -2 Cooked, dressed. -3 Purified by initiatory ceremonies; (see & with परि). -4 Prepared, equipped. -6 Highly polished. परिकृतिः f. 1 Polishing. -2 Cleansing. -8 A figure of speech.

परिष्क्रिया Adorning, decorating, embellishment.

परिष्टिः f. Ved. 1 Searching all round. -2 Violence. -3 Obstruction. -4 Dilemma.

परिष्टो (स्तो) मः 1 The coloured housings of an elephant. -2 A coverlet in general. -3 A cushion.

परिष्टलम् A surrounding place; cf. P. VIII, 3. 96.

परिष्प (स्प) न्दः 1 A train, retinue. -2 Decorating the hair (with flowers &o.). -8 Ornamont or decoration in general. -4 Throbbing, vibration, palpitation, movement; प्रतिहृतपरिस्पन्दः My. 1.51. -6 Provision, maintenance; अमिहोत्रपरिस्पन्दः Mb. 13.141.49. -6 Crushing. -7 Valour. -8 An exploit; Pratijñā. 2; कर्णप्रस्य परिस्पन्दोऽज्जुकवा वेन न दृष्टः Chārudatta 2.

परिष्यन्दः 1 A stream, river. -2 Moisture. -8 Ved. A sand-bank, an island.

परिष्वज् 1 A. To embrace.

परिष्वक्त p. p. Clasped, embraced.

परिष्वक्कः, परिष्य (स्व) ञ्जनम् or परिष्वजनम् 1 An embrace; Ki. 18. 19; विशन्ति सहसा मृढा येऽविचार्य द्विष्टम्। सङ्गधारापरिष्वक्नं लभन्ते ते सुनिश्चितम्॥ H. 3. 60. -2 Touch, contact, union; परिष्वक्ने तुक्ने प्रसरतितरां सा परिणतिः Bh. 3. 17; Mal. 10. 3; अतिस्नेहपरिष्वक्नाद्वतिराद्वीऽपि दह्यते Ram. 4. 1. 116.

परिसंबत्सर a. 1 A whole year old. -2 Inveterate, chronic (a disease). -रः A whole year; परिसंबत्सरात् 'after the expiration of one whole year'; राजतिंक् स्नातकगुरून श्रियश्चगुरमातृलान्। अईयेन्मधुपर्केण परिसंबत्सरात् पुनः॥ Ms. 3, 119.

परिसल्यम् True friendship.

परिसंख्या 2 P. 1 To count or reckon up, add together. -2 To enumerate. -3 To make good, restore.

परिसंख्या i Enumeration, computation. -2 Sum, total, number: वित्तस्य विद्यापरिसंख्यया मे R. 5. 21. -3 (In Mim. phil.) Exclusion, specification, limitation to that which is enumerated or expressly mentioned, so that everything else is excluded; सांख्यदर्शनमेतावत् परिसंख्यानुदर्शनम् Mb. 12. 306. 42. [परिसंख्या is opposed to विधि which lays down a rule for the first time, and to नियम which restricts the choice to an alternative which is expressly stated when several such alternatives are possible]; विधिरत्यन्तमाप्ती नियमः पादिके सति! तत्र चान्यत्र च प्राप्ती परिसंख्यित गीयते॥ e. g. पध पचनखा मध्याः usually quoted by the Mīmāmsakas; अयं नियमविधिनं तु परिसंख्या Kull. on Ms. 3. 45. प्राप्तस्य पुनर्वचनं परिसंख्याय भवति \$B. on MS. 11. 1. 66. परिसंख्या also means a text laying down exclusion; cf. (विधिपरिसंख्यासंत्रये विधिपर्यायन्त

SB. on MS. 6.4.7); also परिसंख्यायां स्वार्यहानिः, परार्थकल्पना, प्राप्तवाश्रश्च । —4 (In Rhet.) Special mention or exclusive specification, i.e. where with or without a query something is affirmed for the denial, expressed or understood, of something else similar to it; (this figure is particluarly striking when it is based on a न्ष्ट्रेप or pun); यरिमन् महीं शासित चित्रकर्मसु वर्णसंकराश्रापेषु गुणच्छेदः &c. or यस्य नूपरेषु सुखरता विवाहेषु करशहणं तुरश्चेषु कशाभिषातः &c. K; for other examples see S. D. 735. —5 Recapitulation.

परिसंख्यात p. p. 1 Enumerated, reckoned up. ~2 Specified exclusively.

परिसंख्यानम् 1 Enumeration, total, number. -2 Exclusive specification; सांख्यज्ञानं प्रवस्थामि परिसंख्यानदर्शनम् Mb. 12. 306. 26. -3 Correct judgment, proper estimate; Y. 3. 158.

परिसंचक्ष 2 A. 1 To exclude, to express exclusion of everything else than what is stated; परिसंचक्षाणो हि स्वार्थ जहात, पदार्थ च कल्पेत, प्राप्तं च बाधेत SB. on MS. 1.1. 31. -2 To enumerate.

परिसंचरः Time of universal destruction. -a. Vagrant. परिसंतप्त p. p. Scorched, singed.

परिसभ्यः A member of an assembly.

परिसमाप्त p. p. 1 Finished, completed. -2 Centred, comprehended; त्विय तु परिसमाप्तं बन्धुकृत्यं प्रजानाम् \$. 5. 8.

परिसमापनम्, परिसमाप्तिः f. Finishing, completing. परिसमूहनम् 1 Heaping up. -2 Sprinkling water (in a particular way) round the sacrificial fire (अग्ने: समन्तात् मार्जनम्); अग्नि परिसमूहनं पर्यक्षणम् Vaisvadeva.

परिसामन n. A Sama hymn which is occasionally inserted.

परिसृ 1 P. 1 To flow round; एनं सरस्वती परिससार Ait. Br.; परिससुरापः Mb. -2 To move round, whirl round; प्रदक्षिणं तं परिसत्य Bhag.; परिसरति (v. l. for परिपति) शिखी आन्तिमद्वारियन्त्रम् M. 2. 13.

परिसरः 1 Vorge, border, proximity, vicinity, neighbourhood, environs (of a river, mountain, town &c.); गोदावरीपरिसरस्य गिरेस्तटानि U.3.8; परिसरविषयेषु ठीढमुक्ताः Ki. 5.38. -2 Position, site. -3 Width, breadth. -4 Death. -5 A rule, precept. -6 A god. -7 A vein, artery; परिसरपद्धति हृदयमारुणयो दहरम् Bhag. 10.87.18.

परिसरणम् Running about.

परि (री) सर्या, परि (री) सारः Wandering or moving about, perambulation.

परिस्तम् An enclosed or fenced place; तस्मात् परिस्ते दद्यात्तिलांश्रान्ववकीरयेत् Mb. 13. 90. 21.

परिस्प 1 P. 1 To move round about, hover. -2 To move to and fro.

परिसर्पः 1 Going or moving about. -2 Going in search of, following, pursuing. -3 Surrounding, encircling.

परिसर्पणम् 1 Walking or creeping about; युधिष्ठिर-स्तत् परिसर्पणं युधः पुरे च राष्ट्रे च गृहे तदात्मनि. -2 Running to and fro, flying about, constantly moving; पतगपतेः परिसर्पणे च तुल्यः Mk. 3. 21.

परिस्कन्धः A collection, multitudo (स्कन्ध); महाभूत-परिस्कन्ध्रम् Mb. 14. 45. 1.

परिस्तृ 5 U., परिस्तृ 9 U. 1 To spread, diffuse, extend; कम्बलान् परितस्तहः Bk. 14.11. -2 To cover (fig. also); अथ नागयूथमिलनानि जगलरितस्तानि परितस्तिरिरे Si. 9. 18; अभितस्तं पृथास्तुः स्नेहेन परितस्तिरे Ki. 11. 8. -3 To place in order.

परिस्तर: Strewing round or heaping togethor.

परिस्तरणम् 1 Strewing or spreading round, scattering about. -2 A covering, cover.

परिस्तरणिका A cow killed at a funoral ceremony.

परिस्तोमः 1 A painted or variegated cloth for a cover on elephant's back (कुथ); हुमाणां विविधेः पुष्पेः परिस्तोमेरिवार्षितम् Ram. 4.1.8; Mb. 6.54.54. -2 A sacrificial vessel; Mb. 5.141.41. (com. परिस्तोमाः सोमचमसादयः).

परिस्थानम् 1 Abode. -2 Fixedness, solidity. -3 Firmness.

परिस्फीत a. Swollen, turgid.

ultegre a. 1 Quite plain, manifest, distinctly visible. -2 Fully developed, blown or grown.

परिस्फुर् 6 P. To throb, quiver, palpitate; तस्याः परि-स्फुरितगर्भभरालसायाः U. 3. 28.

परिसुरणम् 1 Quivering, shooting. -2 Budding.

परिस्कृतिः 1 Shining forth. -2 Becoming clear.

परिस्यन्दः 1 Oozing, trickling, dropping. -2 A flow, stream. -3 A train &c.; see परिष्यन्द.

परिस्नवः 1 Flowing, streaming. -2 Gliding down. -3 A river, torrent. -4 Birth of a child (गर्भपरिस्न).

परिसायः 1 Effluxion, efflux. -2 N. of a morbid disease (overflowing of the moistures of the body).

परिस्नावणम् A filtering vessel.

परिस्नाविन् m. A kind of भगंदर q. v.

परिञ्जत f. 1 A kind of intoxicating liquor. -2 Trickling, dropping, flowing.

परिस्नुत a. Flowed, trickled; शयानः शरतल्पेऽस्मिन् संशोणितपरिकृतः Ram, 6. 49. 15. परिहत a. Loosened.

परिहस् 1 P. 1 To jest, joke. -2 To laugh at, ridicule; (hence) to surpass, excel; जनानामानन्दः परिहसति निर्वाणपदवीस् G. I. 5.

परि (री) हासः 1 Joking, jesting, jest, mirth; merriment; त्वराप्रस्तावोऽयं न खन्न परिहासस्य विषयः Mal. 9. 44; परिहासपूर्वम् 'jokingly' or 'in jest' R. 6.82; परिहासविजल्पितम् \$. 2. 18 'uttered in jest'; परीहासाश्चित्राः सततमभवन् येन भवतः Ve. 3. 14; Ku. 7. 19; R. 9. 8; \$i. 10. 12. -2 Ridiculing, deriding. —Comp.—कथा an amusing story.—वस्त an object of jest.—वेदिन m. a buffoon, jester, a witty person.

परिहत्तः Ved. 1 An amulet put round the hand to secure the birth of a child. -2 A ring for the hand.

परिहा 3 P. 1 To leave, abandon, quit. -2 To omit, neglect; यथोक्तान्यपि कर्माणि परिहाय Ms. 12.92. -Pass. 1 To be wanting or deficient in; आर्यस्य सुविहित्तप्रयोगतया न किमपि परिहास्यते ई. 1. -2 To be inferior to; ओजस्वतया न परिहीयते शच्याः V. 3; न प्रतिच्छन्दात् परिहीयते मधुरता M. 2. -3 To wane, fail, waste away; अनुदिवसं परिहीयते अहैं: ई. 3; यत्र स्वामी निर्दिशेषं समं मृत्येषु वर्तते । तत्रोद्यमसमर्थानामुत्साहः परिहीयते ॥ Pt. 1.79. -3 To pass away; परिहीयते गमनवेला ई. 4. -8 To be deprived of or excluded from.

परिहाणम् Ved. 1 Losing, suffering loss. -2 Decrease.

परिहाणिः (-निः) f. 1 Decrease, deficiency, loss. -2 Decay, decline; राजयक्मपरिहानिराययी कामयानसम्बस्थया तुलाम् R. 19. 50. -3 Neglect, omission.

परिहापणम् Causing loss of revenue; प्रतिबन्धः प्रयोगो व्यवहारोऽवस्तारः परिहापणमुपमोगः...कोशस्यः Kau. A. 2. 7. 23; also कल्लप्तमायं परिहापयति व्ययं वा विवर्धयति इति परिहापणम्.

परिहीण p. p. 1 Waned, wasted. -2 Deprived or destitute of. -3 Wanting or deficient in.

परिहादकम् A golden armlet or anklet.

पारिहत a. Called together.

परिष्टु 1 P. 1 To avoid, shun; स्नीसंनिकर्प परिहर्तुमिच्छ-बन्तर्दिष्ठे मृतपतिः समूतः Ku. 3. 74, 43; Ms. 8. 400; -2 To forsake, abandon, leave, desert; कृति न कथितमिद-मनुपदमचिरं मा परिहर हरिमतिशयकचिरम् Git. 9. -3 To remove destroy; answer, refute (as objections, charges &c.); ब्रह्मास्य जगतो निमित्तं कारणं प्रकृतिश्चेत्यस्य पक्षस्याक्षेपः स्मृतिनिमित्तः परिहृतः। तर्कानमित्त इदानीमाक्षेपः परिहृष्ये S. B.; Me. 14. -4 To conceal. -3 To embrace. -6 To defend, preserve from; Ch. Up. -7 To answer, refute. -8 To repeat. -9 To nourish.

परिहरणम् 1 Leaving, quitting, abandoning. -2 Avoiding, shunning. -3 Refuting. -4 Seizing, taking away. -5 Ved. Carrying or placing round.

परितरणीयता 1 Disdain, rejection. -2 Disappearance, unattaina bloness.

परि (री) हार: 1 Leaving, quitting, giving up, abandoning. -2 Removing, taking away; as in विरोध-परिहार; तेषां गुप्तिपरीहारै: कचित्ते भरणे कृतम् Ram. 2. 100. 48. -3 Shunning, avoiding. -4 Refuting, repelling. -5 Omitting to mention, omission, leaving out. - Resrve, concealment. -7 A tract of common land round a village or town; धनुःशतं परीहारी प्रामस्य स्यात् समन्ततः Ms. 8. 237. -8 A special grant, immunity, privilege, exemption from taxes; प्रदेशात् परिहाराश्च Ms. 7. 201; अनुप्रहपरि-हारी चैभ्यः कोशवृद्धिकरी दवात् Kau. A. 2.1.19. Hence हिस् a writ of remission as a favour; तथा परीहारनिस्पृष्टिलेखी Kau. A. 2. 10. 28; cf. जाते विशेषेषु परेषु वैव, प्रामेषु देशेषु च तेषु तेषु । अनुप्रहो यो नृपतेर्निदेशात् , तज्ज्ञः परीहार इति व्यवस्येत् ॥ Kau. A. 2. 10. 28. -9 Contempt, disrespect -10 An objection. -11 Seizing, keeping back. -12 Bounty. -18 (In gram.) The repetition of a word before and after इति; cf. परियह. -15 (In dram.) Atoning for any improper action. -Comp. -विशुद्धिः (with Jainas) purification by mortification and penance. -स (a cow) bearing a calf only after a long time.

परिहारकः, -कम् An armlet.

परिहार्य a. To be shunned or avoided, to be escaped from, to be taken off or away. -यै: A bracclet.

uten: p. p. 1 Shunned, avoided. -2 Left, ahandoned. -3 Refuted, repelled (as a charge, objection &c.). -4 Taken, seized.

परिश्वतिः f. Avoiding, shunning.

परिहालम् Stammering, faltering.

परी (परि-इ) 2 P. 1 To go round, circumambulate; (चरणन्यासं) भक्तिनम्नः परीयाः Me. 57; Ms. 2, 48. -2 To surround, encompass; हुतवहपरीतं गृहमिव ई. 5, 10; विष-वहाभिः परीताभिमेहीपिः R. 12, 61; so कोपपरीतमानसम् Ki. 2, 25. -3 To go to, think of (objects &c.). -4 To be changed or transformed. -6 To reach to. -6 To run against.

परीत p. p. 1 Surrounded, encompassed by. ~2 Expired, elapsed. ~3 Departed, gone forth. ~4 Seized, taken possession of, filled with; प्रणाशाक्षन्दानां प्रशममुप्यातं त्वसञ्चना परीतः कालेन ज्वलयसि मम कोधदहनम् Mu. 3. 29. See परी. —3 = विपरीत invorted; स्वदोषकोपनाद्वीगं लभते मरणान्तिकम्। अपि वोद्वन्धनादीनि परीतानि व्यवस्यति॥ Mb. 14. 17. 13. ~6 Moving round.

परीक्ष् 1 A. 1 To examine, look at or scrutinize carefully; अतः परीक्ष्य कर्तव्यं विशेषात् संगतं रहः S. 5. 24; सन्तः परीक्ष्यान्यतरद्भजन्ते M. 1. 2; Ms. 9. 14. -2 To test, try, put to the test; मायां मश्रोद्भाव्य परीक्षितोऽसि R. 2.65; यत्नात्

परीक्षकः

परीक्षितः उंस्ते Y. 1. 55 'carefully tested as to potency '.
→8 To observe, perceive.

परीक्षकः An examiner, investigator, a judge.

परीक्षणम् Putting to test, testing, examining; गुणदोष-परीक्षणम् Ms. 1. 117; Y. 2. 177.

परीक्षा 1 Examination, test, trial; पत्तने विद्यमानेऽपि प्रामे रत्नपरीक्षा M. 1; Ms. 9, 19. -2 Trial by various kinds of ordeals (in law).

परीक्षित p. p. Examined, tried, tested; परीक्षितं काव्य- सुवर्णमेतत् Vikr. 1. 24.

THERE m. N. of a king, son of Ahhimanyu and grandson of Arjuna. He succeeded to the throne of Hastināpura after Yudhisthira. He died of a snakebite. The Kali age is said to have commenced with his reign.

परीणाह: 1 = परिणाह. नल्बमान्नपरीणाहो धनच्छायो वनस्पति: Mb. 12. 154. 7. -2 A piece of common land encircling a village. -3 An epithet of Siva.

परीताप, -परीपाक, -परीवार, -वाह, परीहास &c. See

परीन्दनम् Gratification, present.

परीप्सा 1 Desire of obtaining. -3 Desire of preserving; आत्मकृतसेतुपराप्सथा यः (रेमे) Bhag. 3.9.19. -3 Haste, hurry.

परीष्तु a. 1 Wishing to preserve; शेषाः प्रदुदुनुर्मेलाः सर्वे प्राणपरीष्तवः Bhag. 10. 44. 27. -2 Desirons of finding out; हेतुं तदभ्यागमने परीष्तुः Ki. 3. 4.

परीरम् A fruit.

परीरणम् 1 A tortoise. -2 A stick. -3 A garment (पट्टशाटक).

परीष्ट a. Desirable, superior; सत्सङ्ग्रहाय भवपान्थ-निजाश्रमासावन्ते परीष्ट्रगतये हरये नमस्ते Bhag. 6.9.45.

परीष्टिः f. 1 Research, inquiry, investigation; तस्य निमित्तपरीष्टिः MS. 1. 1. 3. -2 Service, attendance; वार-सन्दरीपरीष्टिभिस्तुष्टिमुपेयुपां निश्चि N. 16. 112. -3 Respect, worship, homage. -4 Willingness, readiness.

To: 1 A joint, knot. -2 A limb, member. -3 The ocean. -5 Heaven, paradise. -5 A mountain.

परत ind. Last year.

परून a. Belonging to the last year.

परद्वारः A horse.

परुष a. [प्-उषन्] 1 Hard, rough, rugged, stiff (opp. मृदु or रूक्ष्ण); परुषं चर्म, परुषा माला &c. -2 Harsh, abusive, severe, unkind, cruel, stern (as words); (बार्) अपरुषा परुषाक्षरमारिता R. 9. 8; Pt. 1. 50; said also

of a person; स्निग्धे यत् परुवासि Git. 9; Y. 1. 310. -3 Harsh or disagreeable to the ear (as a sound &c.); तेन विकाय रुप स्वतं धनु: R. 11. 46; Me. 63. - A Rough, coarse, rough to the touch, shaggy (as hair); शुद्धरनानात् परुष-मलकम् Me. 92. -8 Sharp, violent, strong, keen, piercing (wind &c.); निर्गच्छतस्तु शकस्य परुषः पदनो वद्यो ${
m Ram.} \ 7.\ 28.$ 28; परुषपवनवेगोि क्षिप्तसंशुष्ट्रपणी: Rs. 1. 22; 2. 28. -8 Gross. -7 Dirty. -8 Spotted, variegated, -9 Ved. Knotted. -10 Similar; L. D. B. -पम् A harsh or abusive speech, abuse. -Comp. -अक्षर a. using harsh or abusive language; गोर्भिर्गुरूणां परुषाक्षराभिस्तिरस्कृता यान्ति नरा महत्त्वम् -आक्षेपः (In Rhet.) an objection or contradiction containing harsh words; इत्येष परुषाक्षेपः परुषाक्षरपूर्वकम् Kav. 2. 144. - इतर a. other than rough, soft, mild; प्रस्पन्दमानपरुषेतरतारमन्तश्रक्षुः R. 5. 68. **−उक्ति /., वचनम्** ahusive or harsh language.

परुषित a. Treated roughly or harshly; तथा परुषितं दृष्ट्या सूतपूत्रेण मातुलम् Mh. 7. 159. 1.

परुषिमन m. Ved. A shaggy appearance.

परुस् n. 1 A joint, knot; खरै: क्षुरप्रैर्दरयंस्तदाप उत्पारपारं त्रिपरू रसायाम् Bhag. 3. 13. 30. -2 A limb or member of the body.

परे (परा-इ) 2 P. 1 To go or run away, flee, retreat; यः परेति स जीवित Pt. 5.88 'he who runs away saves his life'; cf. 'to run for one's life'. -2 To reach, attain to; परेति कार्य यशसा समें वपुः Ki. 1.39.-3 To depart from this world, die.

परेत p. p. Deceased, departed, dead. -तः A spirit, a ghost. -Comp. -कल्पः a. almost dead. -कालः The time of death; परेतकाल पुरुषो यत् कर्म प्रतिपद्यते Rām. 3. 51. 31. -मर्च, -पाज m. the god of death, Yama; परेतमर्जुमिहिषः Si. 1. 57. -भूमिः f., -वासः a cometery; विकर्णकेशासु परेतम्भिषु Ku. 5. 68.

परेतिः f. Ved. Departure.

परेद्यवि, परेद्युस् ind. The other day.

परेयिवस् a. Dead, departed; कथा इमास्ते कथिता महीयसी विधाय लोकेषु यशः परेयुवाम् Bhag. 12. 3. 14.

परेष्टः /., परेष्ट्रका A cow that has often calved.

परोक्ष a. 1 Out of or beyond the range of sight, invisible, escaping observation. -2 Absent; स्थाने इता भूपतिभिः परोक्षेः R. 7. 13. -3 Secret, unknown, stranger; परोक्षमन्मथो जनः S. 2. 19; 'a stranger to the influence of love'; परोक्षार्थस्य दर्शकम् H. Pr. 10. -आः An ascetic. -अम् 1 Absence, invisibility. -2 (In gram.) Past time or tense (not witnessed by the speaker); परोक्षे लिद् P. III. 2. 115. Note:—The acc. and loc. singulars of परोक्ष (i. e. परोक्षे, परोक्षे) are used adverbially in the sense of 'in one's absence', 'out of sight', 'hehind one's back', with or without a gen.:— परोक्षे च खलाकते शहरावे

न ममाप्रतः Mk. 2; परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियनादिनम् (त्यजेत्) Chan. 18; नोदाहरेदस्य नाम परोक्षमपि केवलम् Ms. 2. 119. -Comp. -अर्थ a. having a secret meaning. -कृता a hymn in which a deity is spoken of in the third person-जित् a. victorious in an imperceptible manner. -बुद्धि a. indifferent to. -भोगः enjoyment of anything in the absence of the owner. -वृद्धि a. living out of sight. (-दि: f.) an unseen or obscure life.

परोमात्र a. Ved. Immense, vast.

परोजरस् a. Untouched by passions, pure; U. 4.

परोचरम् ind. Ved. 1 from top to bottom. -2 From hand to hand -3 In succession.

परोवरीण a. Having both superior and inferior.

परोवरीयस् a. Ved. 1 Broader on the outside. -2 Most excellent of all. -m. 1 The Supreme Being. -3 The highest happiness.

परोप्टिः /., परोडणी A cockroach.

परोडणी N. of a river in the Punjab; also परुष्णी. It is now called Ravī.

पर्कटः A heron. -टम् Regret, anxiety.

पर्कटिः, -टी f., पर्कटिन् m. 1 The wave-leaved figtree (प्ट्स). -2 A fresh betel-nut.

पर्जनी, पर्जन्या A kind of plant (दार हरिद्रा-Mar. दार इतद), Curouma Aromatica.

पर्जन्यः 1 A rain cloud, thundering cloud, a cloud in general; प्रवृद्ध इव पर्जन्यः सारक्षेरिमनन्दितः R. 17. 15; Mk. 10. 60. —2 Rain; अशाद्धवन्ति भूतानि पर्जन्यादत्रसंभवः Bg. 3. 14. —3 The god of rain; Bri. Up. 1. 4. 11.—4 The muttering or roaring of clouds. —5 N. of Indra, Sūrya, Viṣṇu and some other deities; Bhāg. 10. 20. 5 (horo पर्जन्य means the sun).

पर्ण 10 U. (पर्णयति—ते) To make green or verdant; वसन्तः पर्णयति चम्पकम्.

पर्णम् 1 A pinion, wing; as in सुपर्ण. -2 The feather of an arrow. -3 A leaf. -4 The betel-leaf; ततो त्यतिनिदेशात् ते पर्णान्यादाय सैनिकाः (जग्मः) Parnāl. 5. 25. -णः The Palāśa tree. -Comp. -अशनम् feeding on leaves. (-नः) a cloud. -अस्तः a kind of basil. -आहार a. feeding upon leaves; cf. Rām. 3. 6. 2. -उटजम् a hut of leaves, a hermit's hut, a hermitage. -कारः a vendor of betel-leaves. -कुटिका, -कुटी a hut made of leaves. -कुटी A kind of religious vow in which one has to drink a decoction of leaves; एतान्येव समस्तानि त्रिरात्रोपोषितः ग्रुचिः । हाथियेला पिषेदिद्धः पर्णक्चोंऽभि-धीयते ॥ Yama Smṛiti. -कुट्यू a kind of expiatory penance which consists in living upon an infusion of

leaves and Kusa grass only for five days; see quigrat-राजीवबिल्वपत्रकुरोदकैः। प्रत्येकं प्रत्यहं पीतैः पर्णकृच्छ् उदाहृतः॥ Y. 3. 317 and Mita. thereon. - aus: a tree without apparent blossoms. (-54) a collection of leaves. -चरः a kind of deer. -चीरपटः an epithet of Siva. -चारकः a kind of perfume (gall-nut). -नरः the figure of a man made of leaves and burnt in place of a lost corpse. -नालः a leaf-stalk. -भेदिनी the Priyangu creeper. -भोजनः a goat. -सुच् m. the winter season (शिशिर). -मृगः any wild animal living in the boughs of trees (as a monkey, squirrel, &c.). - THE m. the spring season (वसन्त). -लता the betel-plant. -वाटिका pieces of areca-nut mixed with other spices and rolled up in betel-leaves. - सन्या a bed or couch of leaves. - वाला a hut made of leaves, a hermitage; निर्दिष्टां कुरूपतिना स पर्णशालामध्यास्य R. 1.95; 12.40; -संस्तरः one with a bed of leaves; वनेषु वासतेयेषु निवसन् पर्णसंस्तरः Bk. 4. 8.

पर्णल a. Full of or abounding in leaves, leafy; पर्णली-भूतसात्रम् Bk. 6. 143.

पणींसः [Un. 4. 107] 1 A house standing in the midst of water, a summer-house. -2 A lotus. -3 A vegetable. -4 Decoration, toilet, adorning.

पर्णिन् m. 1 A tree; यदि तां बुद्धिमास्थाय तिष्ठेयुः पर्णिनो दने Mb. 12. 156. 18. -2 The पलाश tree; Rām. I. 14. 22.

पार्णिल a. See पर्णल,

पर्णालः 1 A boat. -2 A spade or hoe. -3 Single combat.

पर्ते m. Ved. 1 A protector. -2 Means of defence.

पर्द 1 A. (पर्दते) To break wind.

पर्दः 1 A quantity of hair, thick hair. -2 A fart, breaking wind (पर्दनम् also in this sense.).

पर्प I P. (पर्पति) To go, move.

पर्पः 1 Young grass. -2 A seat for cripples (पर्गु-पीठम्); wheel-carriage in which cripples are moved about; यन पीठन पञ्चश्चर्ित स पर्पः Sk. on P. IV. 4. 10. -3 A house.

पर्पट: 1 A kind of medicinal plant. -2 A thin crisp cake made of flour (Mar. पापड); Ganesa P.; stuffed with seasamum; तिलतिलकितपर्पटाभीमन्दुं वितर N. 16. 149. -टी 1 A kind of fragrant earth. -2 A kind of perfume. -Comp. -आदनः rice mixed with पर्पट (Mar. वडाभात); पर्पटीदनपूजायां जलहोमेन सिदिदा D. Purana. Chap. 50. -दुमः a kind of tree (कुम्भीइस).

पर्परी A braid of hair.

पर्परीकः 1 The sun. -2 Fire. -3 A reservoir, tank.

पर्वशेषम् A joint; L. D. B. -णः 1 Juico of the stalks of betel leaves. -2 A tendon of a betel leaf. -3 Worship of Siva with ghee in the Uttarāyana; L. D. B.

पर्पिकः, -की A cripplo who moves about in a chair. पर्वे 1 P. (पर्वति) To go, move.

पर्यक् ind. Round about, in every direction; उत्पेतुहत् पाततमाः सहस्रको भयावहा दिनि भूमी च पर्यक् Bbag. 4.5.12.

पर्यक्रिः Ved. 1 Circumambient fire. -2 A torch carried round the sacrificial animal; or the ceremony of carrying round such fire.

पर्यक्कः 1 A bed, couch, sofa; किचर् भूमी शायी कचिदिष च पर्यक्कशयनः Bh. 2. 81. -2 A palanquin. -3 A cloth girt round the back, loins, and knees (by a person) when sitting on his hams; cf. अनसिच्यना. -6 A particular kind of posture practised by ascetics in meditation, sitting on the hams; it is the same as नीरासन which is thus defined by Vasistha:— एकं पादमथैकस्मिन् विन्यस्योरी तु संस्थितं। इतरस्मिस्तथेनारं नीरासनमुदाहतम्॥ पर्यक्कम्बन्ध ६०. Mk. 1. 1. -Comp. -मिप्टाः, -बन्धः sitting on the hams, the pesture called पर्यक्कः पर्यक्कम्बर्धस्यर्थने कायम् Ku. 3. 45, 59. -बन्धः a squatting. -भोगिन् m. a kind of serpent

पर्यद् I P. To roam, wander about; कदाचिद्पि पर्यटञ्शश-विषाणमासादयेत् Bh. 2. 5.

पर्यटकः A tramp, vagabond.

पर्यटनम्, पर्यटितम् Wandering or roaming about, travelling over.

पर्यनुयोगः 1 An inquiry with the object of contradicting or refuting a statement (दूषणार्थ जिज्ञासा Halsy.); पर्यनुयोगो नाम स भवति यः स्वपक्षं साधयति विपक्षस्य च प्रतीपमान्यति SB. on MS. 3. 1. 12; एतेनास्थापि पर्यनुयोगस्यानवकादाः Dsy. B. -2 Asking, inquiring. -3 Censure, reproach.

पर्यन्त a. 1 Bounded by, extending as far as; समुद्र-पर्यन्ता पृथ्वी 'the oceanbounded earth'. —2 Adjoining, neighbouring; स वै विषयपर्यन्ते तव राजन् महातपाः Ram. 7. 74. 26. —तः 1 Circuit, circumferonce. —2 Skirt, edge, border, extremity, boundary; झुरपर्यन्तं (चक्रम्) Mb. 1. 33. 2; उटजपर्यन्तचारिणी S. 4; पर्यन्तवनम् R. 13. 38; Rs. 3. 3. —3 Side, flank; पर्यन्ताश्रयिभिनिजस्य सदृशं नाम्नः किरातैः इतम् Ratn. 2. 3; R. 18. 43. —4 End, conclusion, termination; सहस्युगपर्यन्तमहर्यद्वब्रह्मणे विदुः Bg. 8. 17; यदादिमण्यपर्यन्तम् Mb. 14. 44. 1; स्म्यन्ते भूभिपर्यन्तः Pt. 1. 125. —Comp. —देशः, —भः, भूमिः f. an adjoining district or region. —पर्यतः an adjoining hill. —स्थित a. limitative, confining.

पर्यन्तिका Loss of good qualities, depravity, moral turpitude.

पर्यन्य = पर्जन्य q. v.

सं, इं. को.... १२५

पर्ययः 1 Revolution, lapse, expiration; कालपर्ययात् Mb. 3. 179. 19; Y. 3. 217; Ms. 1. 30; 11. 27; युगसाहस्र-पर्ययः (कल्पः) Bbag. 8. 13. 36. -2 Wasto or loss (of time); मा भूत् कालस्य पर्ययः Rām. 1. 22. 12. -3 Change, alteration. -4 Inversion; confusion, irregularity. -5 Deviation from customary observances, neglect of duty. -6 Opposition. -7 Loss, destruction; परमणोऽपि निपातन वेषां स्यात् स्कन्धपर्यथः Mb. 12. 15. 26.

पर्ययणम् 1 Walking round, circumambulation. -2 A horse's saddle.

पर्यवदात a. 1 Perfectly pure or clean. -2 Very accomplished, conversant with. -3 Very familiar, well known.

पर्यवदानम् Complete destruction or disappearance.

पर्यवधारणम् Precise determination.

पर्यवपादः Transformation.

पर्यवरोधः Obstruction, hindrance.

पर्यवदोपः End, termination.

पर्यवष्टम्स् 5, 9 P. To besiege, surround; पर्यवष्ट्रम्यता-मतत् करालायतनम् Mal. 5.

पर्यवष्टम्भनम् Surrounding, investing.

पर्यवसो 4 P. 1 To complete, finish. -2 To determine, resolve. -3 To result in, be reduced to, end in; एष एव समुच्चयः संग्रोगेऽसंगोगे सदसंगोगे च पर्यवस्थातीति न पृथग् लक्ष्यते K. P. 10. -4 To perish, be lost, decline.

पर्यवसानम् 1 End, termination, conclusion. -2 Determination, ascertainment.

पर्यवसित p. p. 1 Finished, ended, completed. -2 Perished, lost. -3 Determined. -Comp. -मित a. thoroughly acquainted.

पर्यवस्कन्दः The act of jumping down; Mh.

पर्यवस्था 1 P. 1 To set out. -2 To be or exist everywhere. -3 To rely upon. -Cous. To compose or collect oneself; न पर्यवस्थापयस्यात्मानम् V. 1.

पर्यवस्था, पर्यवस्थानम् 1 Opposition, resistance, obstruction. -2 Contradiction.

पर्यवस्थातः m. An adversary, antagonist; अन्तकः पर्यव-स्थाता जन्मिनः सन्ततापदः Ki. 11. 13.

पर्यवस्थित p. p. 1 Stationed. -2 contained in, occupied with. -3 merry, content.

पर्यश्च a. Bathed in or suffused with tears, shedding tears, tearful; पर्यश्चणी मङ्गलभङ्गभार्ग लोचने मीलियतुं निषेद्द Ki. 3. 36; पर्यश्चरस्वजत मूर्धनि चोपजद्यी R. 13. 70. —Comp.—नयन a. having eyes tearful; निःश्वसन्तं यथा नागं पर्यश्चनयनं तथा Mb. 12. 6. 2.

पर्यस् 4 P. 1 To throw or cast round, spread round, diffuse. -2 To spread over, surround; ताम्रीष्ट्रपर्दतहचः रिमतस्य Ku. 1. 44. -3 To turn round; पर्यस्तिकिलोचनेन Ku. 3. 68. -4 To shed, throw down (as tears); मणिव्याजेन पर्यस्ताः पृथिव्यामश्रुबिन्दवः R. 10. 75; Ms. 11. 184. -5 To overturn, upset. -6 To throw about; भमाक्षपर्यस्तर्यं... सेनानिवेशं तुमुलं चकार R. 5. 49. -7 To entrap, ensnare. -6 To enclose.

पर्यसनम् 1 Casting, throwing about. -2 Sending forth, throwing. -3 Sending away. -4 Putting off or away.

पर्यस्त p. p. 1 Thrown round, scattered over or about; पर्यस्तो धनंज्यस्योपरि शिलीमुखासार: Ve. 4; Si. 10. 91. -2 Surrounded, encompassed. -3 Upset, overturned. -4 Dismissed, laid aside. -5 Struck, hurt, killed. -5 Bound.

पर्यस्तिः f., पर्यस्तिका Sitting upon the hams; see पर्यक्त 3.

पर्योसः 1 End, conclusion, termination; पर्यास इति चान्ताख्या MS. 5. 3. 8. -2 Rotation, revolution. -3 Inverted order or position. -4 Killing. -5 Falling down.

प्यांसनम् 1 Revolution; see पर्यासः. -2 Destruction; यदि चैतत्कश्रक्षित्स्याहोकपर्यासनं भवेत् Mb. 8. 87. 106.

पर्यासित a. Thrown down, annihilated; परैरपर्यासित-विर्यक्षपदां पराभवे। ऽप्युत्सव एव मानिनाम् Ki. 1. 41; Mal. 5. 23.

पर्याकुल a. 1 Turbid, foul (as water). -2 Confused, confounded, frightened; S. 1. -3 Disordered, dishevelled; पर्याकुला मूर्यजाः S. 1. 20. -4 Excited, agitated, bewildered; पर्याकुलाऽस्मि S. 6; रुजान्वितं स्विनयं हृदयं क्षणेन पर्याकुलं कुरुगृहेऽपि कृतं वधूनाम् ए. 6. 22. -6 Full of, filled with स्नेह°, कोध° &c.

पर्योकुलता, -त्वम् Confusion; पर्याकुल्प्रवान्मरुतां वेगभङ्गो-ऽनुमीयते Ku. 2. 25.

पर्याक्षिप् P. To wind round, bind with; पर्याक्षिपत् काचिदुदारबन्धम् Ku. 7. 14.

पर्यागम् 1 P. 1 To approach. -2 To be completed or finished. -3 To conquer, subdue. -4 To surround, encircle. -5 To elapse. -6 To last, live. -7 To return; प्राप्यसे परमं कामं मिय पर्यागते सित Rām. 2. 24. 30.

पर्यागत a. One who has finished bis worldly career.

पर्याचान्तम् Food left by a person after sipping; Ms. 4. 212.

पर्याणम् A saddle; दत्तपर्याणम् K. 126 'saddled'; पर्याणतः सरतमुरोविलम्बनः र्झः, 12. 22.

पर्यादानम् End, exhaustion.

पर्याप् 5 P. (used generally in p. p.) 1 To be competent; पर्याप्त त्विदमेतेषां बलं भीमाभिराक्षेतम् Bg. 1. 10;

Ms. 11. 7. -2 To be able. -3 To be full; as in पर्याप्त-कलः, पर्याप्तदाक्षणः -3 To save, defend, preserve; इमां परीप्सुर्दुजीतेः M. 5. 11. -6 To finish.

पर्याप्त p. p. 1 Obtained, got, gained; पर्याप्तसप्तमुवनाभय-दक्षिणानि (तातचरितानि) $U.~5.~33.~-2~\mathrm{Finished}$, completed. -3 Full, whole, entire, complete, all; पर्याप्तचन्द्रेव बारहित्रयामा Ku. 7. 26; R. 6. 44. - 4 Able, competent, adequate; (न) कुद्धस्य समरे स्थातुं पर्याप्ताः Mb. 7. 150. 5. पर्याप्तोऽसि प्रजाः पातुम् R. 10. 25. -8 Enough, sufficient; यावतेषां समाप्येरन् यज्ञाः पर्याप्तदक्षिणाः m R.~17.~17; m Ms.~11.~7.-6 Large, extensive, spacious; पर्याप्तनेत्रम् Ve. 4. 10. -7 Abundant, copious, many; पर्याप्तपुष्परत्नकस्तनाभ्यः Ku. 3. 39; -9 Limited in number; अपर्याप्त तदस्माकं बलं भौष्माभिरक्षितम् पर्याप्तं त्विदमेतेषां बलं भौमाभिरक्षितम् ॥ Bg. 1. 10. -प्तम् ind. 1 Willingly, readily. -2 To one's satisfaction, enough, sufficiently; पर्याप्तमाचामति ए. 4. 1 drinks his fill '. -3 Fully, adequately, ably, competently. -Comp. -काम a. one whose desires are accomplished; पर्याप्तकामस्य कृतात्मनस्तु Munda. 3. 2. 2.

पयोति: /. 1 Obtaining, acquisition. -2 End, conclusion, close. -3 Enough, fulness, sufficiency. -4 Satisty, satisfaction. -5 Preserving, guarding, warding off a blow. -6 Fitness, competency. -7 Willingness, readiness. -8 Distinction of objects according to their natural properties; पर्याप्तिआयमेको घट इमो होक्सियदिप्रतीति-साक्षिक: स्वरूपसम्बन्धविशेष: | Dīdhiti.

पर्यापतत् a. Hurrying or rushing about; पर्यापतत् कायिकलोकम्.....विपणीविभेजः Si. 5. 24.

पर्याष्ठावः 1 Revolution -2 Encirching.

पर्यास्नात a. Celebrated, reputed; पर्याम्नातगुणं लोके नाम्ना त्र्यम्बकभास्करम् Siva B. 26. 54.

पयोयः 1 Going or winding round, revolution. -2 La pse, course, expiration (of time) कालपर्याययोगेन राजा मित्रसहोऽभवत् Ram. 7. 65. 17. -3 Regular recurrence or repetition. -4 Turn, succession, due or regular order; पर्यायसेवामुत्सूज्य Ku. 2. 36; Mal 9. 32; Ma. 4. 87; Mu. 3. 27. -8 Method, arrangement. -6 Manner, way, method of proceeding. -7 A synonym, convertible term; पर्यायो निधनस्यायं निर्धनत्वं शरीरिणाम् Pt. 2. 99; पर्वतस्य पर्याया इमे &c. -8 An opportunity, occasion. -9 Creation, formation, preparation, manufacture; लोकपर्याय-वृत्तान्तं प्राज्ञो जानाति नेतरः Mb. 12. 174. 30. -40 Comprehensiveness. -11 A strophe of a hymn. -12 Property, quality. -13 A means, stratagem (उपाय); न पर्यायोऽस्ति यत् साम्यं त्विय दुर्युर्विशांपते Mb. 5. 73. 7. 🕒 14 End (अन्त); पर्यायकाले धर्मस्य प्राप्ते कलिरजायत Mb. 5. 74. 12. -18 Contrariety, reverse; कालपर्यायमाज्ञाय मा स्म शोके मनः क्रथा: Mb. 6. 2. 5. -18 (In Rhet.) A figure of speech; see K. P. 10; Chandr. 5, 108, 109; S. D. 733. [Note. पर्यायेण is often used adverbially in the sense of: 1 in turn or succession, by regular gradation,

(opp. तन्त्रेण); पर्यायेण कियायामेवं दोषः। तन्त्रेण तु कियायां भवति कियत् संभवः। ŚB. on MS. 6. 2. 2. —2 Occasionally, now and then; पर्यायेण हि दृश्यन्ते स्वप्नाः कामं गुभागुभाः Ve. 2.14]. —3 Alternately; मत्सदृशं किमपि पुरूपं मां च पर्यायेण निर्वर्णयन्ति Dk. 5. —Comp. —अन्नम् food intended for another.—उक्तम् a figure of speech in Rhetoric; it is a circumlocutory or periphrastic way of speaking, when the fact to be intimated is expressed by a turn of speech or periphrasis; c. y. see Chandr. 5. 66. or S. D. 733.——फमः order of succession. —च्युत a. supplanted, superseded. —वचनम्, —राब्दः a synonym. —वाचकः a. expressing a corresponding notion. —रायनम् alternate sleeping and watching. —सेवा service by rotation; पर्यायसेवामुत्स्प्य Ku. 2. 36.

पर्यायशः ind. 1 Periodically. -2 In succession.

पर्यायत a. Fxtremely long or extended.

पर्यारिणां A cow afflicted with diseases.

पर्याली ind. A particle expressing 'harm' or 'injury' (हिंसन), used with क, भू or अस् ; पर्यालीकृत्य = हिंसित्वा.

पर्यालोच् 10 U. To reflect, consider, think about.

पर्यालोचनम्, -ना 1 Circumspection, attentive observation, deliberation, mature reflection. -2 Knowing, recognition. -3 Plan, design.

पर्यावर्तः, पर्यावर्तनम् Coming back, return. -2 Exchange.

पर्यावर्तित p. p. Subverted, reversed.

पर्याधिल a. Very muddy or turbid, much sailed; पर्याविलानीय नवोदकानि R. 7. 40.

पर्यावृत a. Veiled, covered.

पर्योहार: 1 A yoke worn across the shoulders in carrying a load. -2 Conveying. -3 A load or hurden. -4 A pitcher. -5 Storing grain.

पद्धमणम् Sprinkling round water silently and without attering any ritual formulæ or Mantras. -णी A vessel for sprinkling.

पर्युत्पानम् Standing up.

पश्चंत्सुक a. Sorrowful, sorry, regretting, sad; ेत्वम् sorrow; R. 5. 67; पर्युत्सुकीभवित यत् सुखितोऽपि जन्तुः Ś. 5. 2 (v. l.). -2 Eagerly desirous, anxious, anxiously longing for; समर पर्युत्सुक एष माधवः Ku. 4. 28; V. 2. 16. -3 Agitated, excited; सहुतै पर्युत्सुकमना आसीत् Ś. 6.

पर्युद्ञ्चनम् 1 Debt. -2 Raising up, drawing out (उद्धार).

पर्युद्ध 4 P. 1 To reject, exclude. -2 To prohibit, object to. -3 To heap together.

पर्युदस्त p. p. 1 Excluded, excepted. -2 Prohibited, objected to (as a ceremony).

पर्युदासः 1 An exception, a prohibitive rule or precept; प्राधान्यं हि विधेयंत्र प्रतिषेधऽप्रधानता। पर्युदासः स विशेषा यत्रोत्तरपदेन नन्। -2 A negation purporting to state some matter of the exclusion of something that is actually mentioned. Technically नन् (the negative particle) has the sense of पर्युदास when it is connected with any word that is not a verb. But it conveys प्रातिषेध when it is connected with a verb. Thus अत्राह्मणम् आनय means बाह्मणं वर्जियला ये कमिप आनय; while कलं न भस्येत conveys prohibition of कलं अभस्ण. For a discussion on पर्युदास read MS. 10. 8. 1—4 and SB. thereon.

पर्युपयुक्त a. Exhausted, used up (completely); तेनैतर्समञ्ज क्रियमाणेऽपरिसमाप्त एवायुः पर्युपयुक्तं स्थात् ŚB. on MS. 6. 7. 39.

पर्युपस्थानम् Serving, waiting upon, attendance; ततः श्राचिसमाचाराः पर्युपस्थानकीविदाः Ram. 2. 65 7.

पशुपास 2 A. 1 To attend upon, worship, attend respectfully; पर्युपास्यन्त लक्ष्म्या R. 10. 62; Ku. 2. 38; Ms. 7. 37. -2 To go to (for protection), resort to, seek shelter or patronage with; अशका एवं सर्वत्र नरेन्द्रं पर्युपासते Pt. 1. 241. -3 To enclose, surround. -4 To share in, partake of. -5 To sit on. -6 To live round.

पर्श्वपासक, -सिन्, -सित् m. A worshipper.

पर्यपासनम् 1 Worship, honour, service. -2 Friendliness, courtesy. -3 Sitting round. -4 Pardon, excuse.

पर्युपासीन a. 1 Sitting upon; Ms. 2. 75. -2 Surrounded by.

पर्युप्तिः f. Sowing.

पर्युपणम् Worship, adoration, service.

पर्युपित a. Stale, not fresh; शुक्तं पर्युधितोच्छिष्टं श्वस्पृष्टं पतितक्षितम् Y. 1. 167; Ms. 4. 211; Bg. 17. 10; cf. अपर्युपित. -2 Insipid. -3 Stupid. -4 Vain. -5 Having passed the night. -6 Having stood for a time or in some place. -Comp. -भोजिन m. the eater of stale food. -वाक्यम् a word that has not been strictly kept.

पशुष्ट a. Stale; पर्युष्टया तव विभो वन्तमालयेयम् Bh \bar{a} g. 11. 6. 12.

पर्येषणम्, -णा 1 Investigation by reasoning. -2 Scarch, inquiry in general; श्रूयतां यः प्रयत्नो से शितापर्येषण कृतः Mb. 3. 282. 17. -3 Homage, worship. -4 Spending the rainy season (Buddh.).

पर्वेष्टिः /. Search, inquiry.

पर्व 1 P. (पर्वति) To fill.

पर्वकम् The knee-joint.

पर्वणी [पर्व्-करणे ल्युद् स्त्रियां जीप्] 1 The full-moon day or the day of new moon. -2 A festival. -3 A particular disease of the juncture or संधि of the eye (in medicine); also पर्वणिका. -4 Filling.

पर्वतः [पर्व-अतन् ; पर्वाणि भागाः सन्त्यस्य वा; el. P. V. 2.122 Vart.] 1 A mountain, hill; परगुणपरमाणून पर्वतीकृत्य नित्यम् Bh. 2. 78; न पर्वतामे नलिनी प्ररोहित Mk. 4. 17. -2 A rock. -3 An artificial mountain or heap. -4 The number 'seven'. -6 A tree. -6 A kind of vegetable. -7 A cloud (mountain-like) -8 N. of a Risi (associated with Narada). - Comp. - 317: an opithet of Indra. -आत्मजः an epithet of the mountain Maināka. -आत्मजा an epithet of Parvatī. -आधारा the earth. -সাহায: a cloud. -সাপ্সয: a fabulous animal called Sarabha, q. v. -आश्रयिन् m., -आश्रयः a mountaineer. -उपत्यका a land at the foot of a mountain. -कन्दरः a mountain-cave. -काकः a raven. -कीला the earth. -जा a river. -पतिः an epithet of the Himalaya mountain. -मोचा a kind of plantain. -राज् m., -राजः 1 a large mountain. -2 'the lord of mountains', the Himalaya mountain. -रोधस् n. mountain-slope. -वासिन् a. living in mountains. (-m.) a mountaineer. (-नी) 1 N. of Durga. -2 of Gayatri. -3 N. of a plant, nard (Mar. आकाशमांसी). -स्थ a. situated on a hill or mountain.

पर्वतिः f. (Ved.) A rock, stone.

पर्वतीय a. Belonging to a mountain, hilly, mountainous.

पर्वतीक 8 U. To make into a mountain, magnify, enhance the value of.

पर्चन् n. [पु-वनिष् Up. 4, 112.] 'पर्न स्थादुत्सवे प्रश्यौ प्रस्तावे लक्षणान्तरे ' इति विश्वः. 1 A knot, joint; मासाश्वार्धमासाध्व पर्वाणि; Bri. Up. 1. 1. 1. (Sometimes changed to पर्व at the end of Bah. comp.; as in कर्कशाक्युलिपर्वया R. 12. 41.) सोऽहं दुर्मायिनस्तेऽद्य वज्जेण शतपर्वणा, शिरो हरिष्ये Bhag. 8. 11. 6; सतामिबापर्वणि मार्गणानाम् Ki. 17. 29. -2 A limb, member, joint of the body, knuckle. -8 A portion, part, division; ससर्ज च्छायया विद्यां पश्चपर्वाणमधतः Bhag. 3. 20. 18. -4 A book, section (as of the Mahabharata). -6 The step of a staircase; दिने दिने रीवलवन्त्यधरतात् सीपानपर्वाणि विमुखदम्भः R. 16. 46. - 8 A period, fixed time. - 7 Particularly, the days of the four changes of the moon; i. e. the eighth and fourteenth day of each half month and the days of the full and new moon. -8 A sacrifice performed on the occasion of a change of the moon; पर्वाणि न विचिन्वेत् (तुलसीम्) Tulasi. Up. -9 The day of new or full moon, the day of opposition or conjunction; अपर्वणि प्रहक्छिषेन्दुमण्डला विभावरी कथय कथं भविष्यति M. 4. 15; R. 7. 33; Ms. 4. 150; Bh. 2. 34. -10 An eclipse of the sun or moon; श्रातः पर्वेणि पर्य दानवपतिः शीर्षावशेषी कृतः Bh. -11 A festival, holiday, an occasion of joy; स्वलंकृती बालगजौ पर्वणीव सितेतरी (कृष्णरामी) Bhag. 10. 41. 41. -12 An opportunity or occasion in general. -13 A particular period of the year (as the equinox, solstice). -14 The moment of the sun's entering a new sign. –18 A moment, instant. -Comp. - আহদীত: cracking the fingers (regarded as indecorus). - ** One wearing different dresses (वेषान्तरथारी); Mb. 13. 90. 9. -काल: 1 a periodic change of the moon. -2 the time at which the moon at its conjunction or opposition passes through the node; राशिः time for festivals. -कारिन् m. a Brahmana who from motives of gain performs on common days ceremonies which ought to be performed on periodical occasions, such as असावास्या &c. -गामिन् m. one who has sexual intercourse with his wife at particular times or occasions when such intercourse is prohibited hy the Sastras. -दक्षिणा the toucher's fee for teaching a particular portion of the Veda. - the moon. नाडी time of opposition or conjunction. -पूर्णता 1 preparations for a festival. -2 completion of a festival. -3 joining. -भागः the wrist; आपर्वभागोत्यितैः ई. 4. 5. -भेदः voilent pain in the joints; Susr. - मूलम् the time at which the fourteenth day passes into the fifteenth day of a fortnight. -योनि: a cane or reed. -रह m. a pomegranate tree. -वजे a. except the forbidden days of a month. -विपद् The moon. -संधि: 1 the junction of the fifteenth and first of a lunar fortnight, the full and change of the moon, or the exact moment of the full and change of the moon; जुपन्ते पर्वतश्रेष्ठमृत्रयः पर्वसंधिषु Mb. 3. 159. 16. -2 a finger-joint.

पर्वरीण (= पर्वरीण q. v.).

पार्वितः A kind of fish.

पशुः 1 An axe, a hatchet; cf. परशु. -2 A weapon in general. -3 A rib; अवान्तरिद्यः पर्शवः Bri. Up. I. I. 1. -4 Ved. A curved knife. -f. The supporting or sidewall of a well. Comp. -पाणिः 1 an epithet of Ganesa. -2 of Parasurama; also पशुराम.

पर्शुका A rib.

पर्श्वघः See परश्वध.

पर्य 1 A. (पर्वते) 1 To become wet or moist. -2 Ved. To accept.

पर्ध a. Voilent, rough (as wind); देवे वर्षति यज्ञविष्लव-रुषा वज्राश्मपर्पानिलैः Bhag. 10. 26. 25.

पर्फः Ved. A. bundle, sheaf; खलेन पर्धान् प्रति हन्मि भ्रि Rv. 10. 48. 7.

पर्षद् f. [१९५-अदि] 1 An assembly, a meeting, conclave; परीतो भूतपर्यद्भिः Bhag. 3. 14. 23; 10. 83. 21. -2 Particularly, a religious synod or assembly; यत्वारी वेदधमंत्राः पर्षत् Y. 1. 9. वलः A member of an assembly; पर्यद्वलान् महामहौराट नैकटिकाश्रमान् Bk. 4. 12.

पल् I. 1 P. (पलति) To go, move. -II. 10 P. To protect (पालयति); L.D.B.

पलंकर a. Timid, bashful.

पलंकरः Bile, gall.

प**ভক্ষ:** 1 A demon, goblin. -2 Bdellium. -3 The বিয়ক tree. -4 A lion. -মা A fly.

पलित a. Weighing or containing so many palas.

पलल: A demon, goblin, an evil spirit. — তম্ 1 Flesh.

-2 Mire, mud. —3 A sweetmeat made of ground sesamum and sugar. — Comp. — সাহায: swelled neck.

- তবং gall, bile. — মিয: 1 a raven. —2 a demon.

पलझ a. Ved. White.

पलवः A kind of net or basket for catching fish.

पलस = १नस q. y.

पलाण्डु का. n. An onion; ल्ह्युनं गृष्ठनं चैव पलाण्डुं कवकानि च। अभक्ष्याणि द्विजातीनाममेध्यप्रभवाणि च।। Ms. 5. 5; Y. 1. 176.

पलापः 1 The temples of an elophant. -2 A halter, rope.

पलाय 1 A. 1 To flee, run away, retreat, fly away. -2 To escape. -3 To die away.

पलायक a. 1 Flying. -2 A fugitive.

पलायनम् 1 Running away, retreat, flight, escape; युद्धे चाप्यपलायनम् (क्षत्रकर्मे स्वभावजम्) Bg. 18. 43; R. 19. 31. -2 A saddle.

पलायित p. p. Fled, retreated, run away, escaped.

पलायिन a. Floeing, running away, a fugitive.

पला The plant जटामांसी, Indian spikenard; प्रन्थिकं च पलां चट्यं.....Siva B. 30. 16.

पलालिः A heap of flesh.

पलाल:, -लम् Straw, busk; Mb. 13. 79. 17; Ms. 5. 122; पलालजालै: पिहित: स्वयं हि त्रकाश्रमासादयतीक्षुन्धिम: N. 8. 2. -Comp. -दोहद: the mango tree (the fruit of which is ripened in straw). -भारक: a load of straw; Ms. 11. 133.

पलाबः A fish-book; Vas.

पलाश a. 1 Green. -2 Unkind, eruel. -शः A demon. -2 N. of the Magadha country. -3 N. of a tree, Butea Frondosa (also called किंगुक); नवपलाशपलाशवनं पुरः Si. 6. 2. -शम् 1 The flower or blossom of this tree; बालेन्दु-वकाण्यविकाशभावाद् बमुः पलाशान्यतिलोहितानि Ku. 3. 29. -2 A leaf or petal in general; भीष्मपर्वमहाशाखो होणपर्वपलाशवान् Mb. 1. 1. 89; विभिन्नमम्भोजपलाशशोभया Ki. 4. 27; चलत्पला-शान्तरगोचरास्तरोः Si. 1. 21; 6. 2. -3 The green colour. -4 A fingor (?) Girvāṇa; यत्पादपङ्कजपलाशाविलासभक्त्या Blag. 4. 22. 39. -शि Lac.

पलाशकः The tree Palasa.

पलाशिन a. Leafy. -m. A tree; प्लवन्तश्च पलाशिषु Bhag. 10. 12. 9.

पिछः f. A part of the elephant's face, perhaps the hollow in the middle of the forehead; Mātaṅga L. 6. 10.

पलिक a. Weighing a पल.

पिछक्ती 1 An old, grey-haired woman. -2 A cow for the first time with calf (बाडमार्निणी).

पलियः A glass-vessel, pitcher. -2 A wall or rampart. -3 An iron club; cf. परिघ. -4 A cow-pen (गेगृह). -6 The gateway of a building.

पिलत a. Grey, hoary, grey-haired, old, aged; तातस्य मे पिलतमिलिनिरस्तकाशे (शिर्स) V. 3. 19. —तम् 1 Grey hair, or the greyness of hair brought on by old age; न तेन स्थिनिरो भवति येनास्य पिलतं शिरः। बालोऽपि यः प्रजानाति तं देवाः स्थिनिरं विदुः॥ Mb. 3. 133. 11-12; Ms. 6. 2; वालिभिर्सुख-माक्षान्तं पिलितरिक्कृतं शिरः Bh.; अक्नं पिलतं, पिलतं मुण्डम् Sankara. (चर्पटपञ्जरिकास्तोत्रम् 6). —2 Much or ornamented hair.—3 A tuft of hair (केशपाश). —4 Mud, miro.—3 Heat.—6 Benzoin.—Comp. —उपन् lurking under grey hair; केकेशीशङ्करवेनाइ पिलतच्छपना जरा R. 12. 2. —दर्शनम् the sight or appearance of grey hair.

पिलतंकरण a. Rendering grey.

पारुतंभविष्णु,-भावुक a. Becoming grey; P. III.2.57.

पिलातिन a. Grey-baired.

पल्यम् Ved. A sack for corn.

पस्यशानः A scorpion.

पल्यङ्गः A bed; see पर्यञ्ज.

पस्ययनम् 1 A saddle. -2 A rein, bridle.

पल्याणम् A saddle.

पस्याणित a. Saddled; असंनाहितमातङ्गं अपल्याणितसैन्धवम् Siva B. 12, 12

पन्यु (स्यू) छ 10 P. 1 To cut. -2 To purify, cleanse (पन्युक्यित); L. D. B.

पवित्र

पहाः A large granary.

प**ञ्चवः, -वम् 1** A sprout, sprig, twig, करपछवः; लतेव सेनद्रमनोज्ञपछवा R. S. 7; Ku. 3. 54. -2 A bud, blossom. -3 Expansion, spreading, dilating. -4 The red dye called Alakta, q. v. पाणियुग्ममि सह पहावेन अलक्तरागेण वर्तते; cf. Jinarāja com. on N. 10.83. -9 Strength, power. -6 A blade of grass. -7 A bracelet, an armlet. -8 Love, amorous sport. -9 The end of a robe or garment; क्षौममाकुलकरा विचकर्ष कान्तपहृदमभीष्टतमेन \$i. 10. 83. -10 Unsteadiness (चापलम्). –11 A story, narrative; सपह्नवं व्यासपराशराभ्यां...यद् ववृते पुराणम् N. 10. 83. 🗕 🕻 libertine; Vis. Guna. 425. - Comp. - সক্ষান a leaf-bud. -आधारः a branch. -अदः a deer. -अस्त्रः an epithet of the god of love. -आपीडित a. full of or laden with buds. -माहिता 1 dealing with trifles. -2 superficial knowledge. - ब्राहिन a. 1 putting forth sprouts. -2 dealing with trifles. -3 diffusive or superficial. -3: the Aśoka tree.

पहाचकः 1 A libertine. -2 A catamite. -3 The paramour of a barlot. -4 The Asoka tree. -5 A kind of fish. -6 A sprout (n. also).

पञ्चित, पञ्चयति Den. P. 1 To put forth sprouts, bud. -2 To expand, spread, make prolix or diffuse.

गह्नवनम् Prolixity; useless speech.

पहाचिकः 1 A libertine, a gallant. -2 A catamite. -का A kind of scarf.

पहाचित a. 1 Sprouting, having young shoots or sprouts. -2 Spread, extended; अले पहाचितन 'enough of further amplification or expatiation'. -3 Dyed red with lac; अथ पहाचितं लाक्षारके Medini. -तः Lac-dye.

पहाचिन a. (नी f.) Having young shoots or leaves; पर्याप्तपुष्पस्तबकावनम्ना संचारिणी पहाचिनी लतेव $Ku.\ 3.\ 54.\ -m.$ A tree.

पहिः, -ही f. 1 A small village; पहीषेषान् समृदांश्च बहु-गोकुलसंकुलान् (अपस्थत्) Mb. 12. 325. 20; also a settlement of wild tribes. -2 A hut. -3 A house, station. -4 A city or town (at the end of names of towns); as त्रिशिए-पहीं (Trichinopoly). -6 A house-lizard. -8 A creeping-plant. -Comp. -पतनम् prognostication by observing the falling of house-lizards.

पश्चिका 1 A small village or station. -2 A house-lizard.

परचलम् A small pool or pond, a puddle, tank (अर्व सर:); स परवलनेष्ठपुना.....कथं वर्तताम् Bv. 1. 3; R. 2. 17; 3. 3. -Comp. -आवासः a tortoise. -कर्षक a. ploughing a pool. -पद्गः the mud of a pool.

पल्बल्य a. Marshy, boggy.

पवः [पू-भावे-अप्] 1 Wind. Purification. -3 A marsh. -4 Winnowing corn. -वा Purification. -वम् Cowdung. पवत् a. 1 A Purifier. -2 One going rapidly; पवनः पवतामस्मि Bg. 10. 31.

पचन a. Clean, pure; महतां पदपद्मजं परागं पवनानां पवनं खुपादिशन्ति Ram. Ch. 2. 3. - तः [पू-ल्यु] 1 Air, wind; सर्पाः पिबन्ति पवनं न च दुर्बलास्ते Subhas; Bg. 10. 31; पवनपदवी, पवनसुतः &c.; The vital air, breath. -2 N. of Visnu. -3 A householder's sacred fire. -4 A purifier (wind); परितो दुरितानि यः पुनीते शिव तस्मै पवनात्मने नमस्ते Ki. 18. 37. -8 N. of the number five (from the 5 vital airs). - 74 1 Purification. - 2 Winnowing. - 8 A sieve. strainer. - Water. - A potter's kiln (m. also). -नी A broom. -Comp. -अशनः, -भुज् m. a serpent. -आत्मजः 1 an epithet of Hanumat. -2 of Bhīma. –8 fire. – সাহা: a serpent, snake. নাহা: 1 an epithet of Garuda. -2 a peacock. -चक्रम् Whirl-wind. -जः, -तनयः, -भूः, -सुतः 1 epithets of Hanumat; संक्षोभं पवनभुवा जवेन नीताः Si. 4. 59. -2 of Bhima. -पद्वी The sky, air ; त्वामारूढं पवनपदवीम् (प्रेक्षिप्यन्ते पयिकवनिताः) <u>Me.</u> 8. -वाहनः fire. -विजयः a kind of book dealing with omens relating to breath exhaled and inhaled. -व्याधिः 1 an epithet of Uddhava, a friend and counsellor of Krispa. -2 rheumatism.

प्रवासाः [प्-तान्छीत्ये शानच्] 1 Air, wind; प्रवानः पृथिकी-ह्हानिव R. 8. 9. -2 One of the sacred fires, considered to be the same as पाईपत्य q. v; also called प्रवानाताजः. -3 N. of a particular Stotra sung in the Soma-yāga; अथातः प्रवानानामेनाभ्यारोहः Bri. Up. 1. 3. 28. -Comp. -स्रावः fire.

पवित a. Purified, cleansed. -तम् Black pepper.

पवाका A whirl-wind, a hurricane.

पवि: 1 The thunderbolt of Indra. -2 Ved. The tire of a wheel. -3 The point of a spear or arrow. -4 An arrow. -8 Speech. -6 Fire. -7 Thunder; पवित्रालोकनादेष पवित्रासमाविन्दत N. 17. 188.

पुरुष: α. Relating to कन्न ; शौरपव्यम् Bhag. 6. 5. 8.

पचित्र a. [पू-करण इत्र] 1 Sacred, holy, sinless, sanctified (persons or things); त्रीण श्राह्म पवित्राणि दौहित्र: इतपिस्तल: Ms. 3. 235; पवित्रो नर:, पवित्रं स्थानम् &c. -2 Purified by the performance of ceremonial acts (such as sacrifices &c.). -4 Purifying, removing sin. -त्रम् 1 An instrument for cleansing or purifying, such as a sieve or strainer &c. -2 Two blades of Kuśa grass used at sacrifices in purifying and sprinkling ghee; N. 17. 188. -3 A ring of Kuśa grass worn on the fourth finger on certain religious occasions; धौताङ्गिपाणिराचम्य उपवित्र उद्दूमुद्धः Bhāg. 6. 8. 4. -4 The sacred thread worn by members of the first three castes of the Hindus. -5 Copper. -6 Rain. -7 Water. -8 Rubbing, cleansing. -9 A vessel in which the arghya is presented. -10 Clarified butter. -11 Honey. -12 A purifying prayer. -18 A

means of purifying the mind. —1% A cloth for straining Soma juice; वायुः पूतः पवित्रेण प्रत्यष्ट् सोमोदतिहुतः Ts. 1. 8. 21. —आ 1 The holy basil. —2 Turmeric (पवित्रीक्ष to purify, sanctify'; पवित्रीम् to become puro or holy').—Comp. —आरोपणम्, आरोहणम् investiture with the sacred thread. —धान्यम् barley. —पाणि a. holding Darbha grass in the hand.

पवित्रकम् i A net or rope made of hemp or packthread. -2 N. of several trees like पिप्पली, तिल, दसनक, उद्दुम्बर etc.

पवित्रता, -त्वम् Purity, cleanliness.

पावित्रयाति Den. P. To purify, cleanse.

पवित्रवत् a. 1 Having a strainer or purifying instrument. -2 Purifying, cleansing.

पवित्रिन a. 1 Purifying. -2 Clean, pure.

पवित्रीकरणम् 1 Purification. -2 Means of purifying.

पवीरम् Ved. A spear, lance; Nir. 12. 30.

पश् -ष् -स् 1 U. 1 To oppress. -2 To touch; L. D. B.

पश् -स् 10 P. To bind (पाशस्यति); L. D. B.

पष् -श् 10 P. To go, to touch (पषयति, but with उपसर्ग, पषति e. g. प्रपदित); L. D. B.

पद्म ind. Behold! How good!

पद्म: [सर्वमिवदेषेण पद्मति, हज्-कु पशादेश:] 1 Cattle (both singly and collectively); प्रजापतिहिं वैश्याय सप्ट्वा परिददे 직접 Ms. 9. 327, 331. -2 An animal in general; a being; सर्वथा यत् पशुन् पाति तैक्ष यद् रमते पुनः तेपामधिपातिर्यच तस्मात् पद्मपतिः स्मृतः ॥ Mb. 7. 202. 123. -3 A sacrificial animal, such as a goat; an oblation, a victim. -4 A brute, beast; often added to words meaning 'man' to show contempt; a fool; भूतानि चात्मन्यपृथान्दिदक्षतां प्रायेण रोषोऽभिभवेद् यथा पशुम् Bhag. 4. 6. 46; पुरुषपशोश्व पशोश्व की विशेषः H. 1; d. चपशु, नरपञ्ज &c. -6 N. of a subordinate deity and one of Siva's followers. -8 An uninitiated person. -7 The soul, the Supreme Spirit. -8 A sacrifice in which an animal is killed. -9 Fire. -Comp. -अवदानम् a sacrifice of animals. -पकरवन्यायः the rule that the number is intended to be expressed and enjoined when the sense convoyed by the verb forms the principle matter of a sentence. Thus पशुमालभते means एकत्वपुरत्वविशिष्टं पशु-मालमते. This न्याय is established by जैमिनि in MS. 4. 1. 11-16 and 17 and explained by शबर in his भाष्य thereon discussing the text पशुमालभते. (This न्याय is to be contrasted with प्रहेकत्वन्याय where the लिझ and वचन are अविवक्षित q. v.). -कर्मन, -क्रिया 1 the act of animalsacrifice. -2 copulation. -गायत्री a Mantra whispered into the ear of an animal which is about to be sacrificed; it is a parody of the celebrated Gayatrī q. v.; पुरापासाय बिदाहे शिरश्छेदाय (विश्वकर्मणे) धीमहि। तन्नो जीवः

प्रचोदयात्. -धातः slaughter of animals for sacrifice. -भ a. slaughtering cattle; वृथापशुध्नः प्राप्नोति प्रेत्य जन्मनि जन्मनि Ms. 5. 38. -चर्या copulation. -देवता the deity to whom an animal is offered: -धर्मः 1 the nature or characteristics of cattle. -2 treatment of cattle. -3 promisenous cohabitation; अयं (नियोगः) द्विजैहिं विद्वद्भिः पशुधर्मो विगहिंतः Ms. 9. 66. - 4 the marrying of widows. - नापः an epithet of Siva. -पः a herdsman. -पतिः 1 an epithet of $ext{Siva}$; $ext{Me. }38,58$; पशुपतिरिप तान्यहानि कृ $ext{*}$ छादगमयददिसुतासमा-गमोत्कः Ku. 6. 95. करत्वं १ श्रूली,.....पशुपतिनैंव दश्ये विष्णो Subhas. -2 a herdsman, owner of cattle. -3 N. of a philosopher who taught the philosophical doctrine called पाशुपत; see Sarva. S. ad loc. -पाल:, -पालक: a herdsman. पालनम्, -रक्षणम् the tending or rearing of cattle -पादाः 1 the cord with which the sacrificial animal is bound. -2 an animal sacrifice. -3 the bonds which enchain the individual soul, the world of sense. - पारा-कम् kind of coitus or mode of sexual enjoyment; स्त्रियमानतपूर्वाज्ञी स्वपादान्तः पदद्वयम् । जभ्वाेशेन रमेत् कामी बन्धोऽयं पशुपाशकः || Ratimañjarī. - प्रेरणम् the driving of cattle. -बन्धः an animal-sacrifice. -बन्धकः a rope for tethering cattle. - मतम् an erroneous or false doctrine. - मारम ind. according to the manner of slaughtering animals; निष्पिष्यैनं बलाङ्क्रमौ पशुसारममारयत् Mb. 1. 154. 30; Bhāg. 4. 13. 41; इष्टिपशुमारं मारितः 🖒 6. -यज्ञः, -यागः, -द्रव्यम् an animal-sacrifice. Tog: f. a cord for tethering cattle. **−राजः** a lion. −**लोहितपः** a fly. −प a. Ved. giving cattle. -समाम्नायः a collection of names for animals. -संभवः a. produced by animals (as flesh, honey, butter, etc.); Ms. 8. 328. -हृद्यम् an animal sacrifice; Ms. 4. 28.

पशान्य a. 1 Fit or suitable for cattle; रम्यं पशान्यमा-जीवं जाङ्गलं देशमावसेत् Y. 1. 321. -2 Relating to cattle, or to a herd or drove. -8 Possessed of cattle. -4 Brutish. - उयम् 1 A herd of cattle. -2 A stall for cattle.

पशुका Any small animal; पशुकाभिश्व सर्वाभिर्गवां दशशतेन च Ram. 2. 32. 18.

पद्भता 1 Brutality. -2 The sacrifice of an animal.

Western. - अतुर्वी repeated or recurring series.

पश्चात् ind. (Used by itself or with gen. or abl.)

1 From behind; from the back; पश्चाद् बद्धपृश्चमादाय S. 6;
पश्चादुःचैर्भविति हरिणः स्वाङ्गमायः S. 4. ½ (v. 1.) -2 Behind, backwards, towards the back (opp. प्रः); गच्छित
प्रः शरीरं धावित पश्चादसंस्तुतं चेतः S. 1. 33; 3. 7. -8 After (in time or space), then, afterwards, subsequently; उच्ची प्रा युद्धिमती च पश्चात् Bh. 2. 60; तस्य पश्चात् 'after him';
R. 4. 30; 12. 7; 16. 29; Me. 38, 46. -4 At last, lastly, finally. -6 From the west, -6 Towards the west, westward. -Comp. -अवस् ind. in the afternoon. -उक्तिः

repetition. — কুল a. left behind, surpassed, thrown into the back-ground; থখান জুলা: হিনাখননাহালগৈছি Ku. 7.28; R. 17.18. — ঘাত্ত: the neck. —বাথ: 1 repentance, contrition; ° দ ক to repent. —2 (In dram.) repentance at something rejected or omitted from want of judgment.—মান: a. whose conjunction with the moon begins in the afternoon. —ন: 1 hind-part. —2 west side. —বার: a west-wind.

पश्चार्ध [अपरश्वासी अर्थः] 1 Hinder part or side (of the body); पश्चार्धेन प्रविष्टः शर्पतनभयाद् भूयसा पूर्वकायम् ई. 1. 7. –2 The latter half. –3 The western side.

पश्चिमः c. [पद्याद्भवः डिमच्] 1 Being behind, hindmost; पराभूतेरधर्मस्य तमसश्चापि पश्चिमः Bhag. 2.6.9. -2 Last (in time or space); पश्चिमे नयसि वर्तमानस्य K. 25; R. 19. 1, 54; पश्चिमाद्यामिनीयामात् प्रसादमिव चेतना R. 17. 1; स्मरन्तः पश्चिमामाज्ञाम् 17.8; पत पश्चिमयोः पितुः पादयोः М.ц. 7; िकिया the last i.e. funeral rites; अवस्था last state (verging on death); Pt. 2. - 3 The latter; उपारताः पश्चिमरात्रिगोच्रात् Ki. 4. 10. 🛶 Western, westerly; आसमुद्रात् तु वै पूर्वादासमुद्रात् तु पश्चिमात् । तयोरेवान्तरं गिर्योरार्यावर्तं विदुर्बुधाः ॥ Ms. 2. 22; 5. 92. (पश्चिमेन is used advertially in the senso of 'in the west') or 'after, behind'; with acc. or gen.; so पश्चिमे 'in the west'. पश्चिमतः from behind. -Comp. -अर्थ: 1 the latter half. -2 the hinder part. -इतर a. eastern. -उत्तर a. north-western. -दक्षिण a. south-westerly. -दिक्पातिः N. of Varuna. -पात्रः the latter part of the night; उपारताः पश्चिमरात्रगे।चरात् Ki. 4. 10 (v. 1.). —संध्या the evening twi-light.

पश्चिमा The west. -Comp. -उत्तरा the north-west.

पर्य a. What sees or looks on; परयाः पुरन्धीः प्रति..... चित्राणि चके N. 6. 39; ददर्श परयामिव पुरम् N. 16. 122.

पद्यत् a. (न्न्ती f.) Seeing, perceiving, beholding, looking at, observing &c. अपदः Akşapāda, the propounder of the Nyāyaśāstra; Sāhendra. 1.68.

पद्यतोहरः A thief, robber, highwayman (one who steals before a person's eyes, or in the very sight of the possessor; as, for instance, a goldsmith); cf. P. VI. 3. 21; Vart. 1.

पद्यन्ती 1 A barlot, courtezan. -2 A particular sound; cf. दैखरी शब्दनिष्पानिर्मध्यमा श्रुतिगोचरा । खोतितार्था च पद्यन्ती सूक्ष्म वागनपायिनी ।। Malli. on Ku. 2. 17; अविभागा तु पद्यन्ती सर्वतः संहतकमा Manjusa.

पष्टोही Any young cow; Mb. 13. 93. 32.

पसस् n. Ved. Membrum virile.

पस्तम् 1 A house, habitation, abode; पस्त्यं प्रयातमथ तं प्रभुतापप्रच्छे Kīr. K. 9. 74. -2 Household, family. -3 Ved. Divine progeny. -4 A man. -5 A priest. -स्त्या The goddess presiding over domestic affairs; प्रपस्त्याम-दिति सिन्धुमर्के: स्वस्तिमीळे सख्याय देवीम् Rv. 4. 55. 3; 8. 27. 5. पस्त्यावत् m. Ved. A householder; उत श्रुतं वृषणा पस्त्या-वतः Rv. 1. 151. 2; 2. 11. 16.

पस्पदाः 1 N. of the first Ahnika of the first chapter of Patanjali's Mahābhāṣya; शब्दविधेव नो भाति राजनीति-रपस्पता Si. 2. II2 (where अपस्पत्त also means 'without spies'). +2 (Fig.) An introductory chapter in general (उपोद्धात). -रा: N. of the introduction of the Mahābhāṣya.

पह (ह) वाः, पहिकाः m. (pl.) N. of a people; (the Persians?); Ms. 10. 44.

पा I. 1 P. (पिबति, पीत; pass. पीयते) 1 To drink, quaff; पिब स्तन्यं पौत Bv. 1. 60; दुःशासनस्य रुधिरं न पिबाम्युरस्तः Ve. 1. 15; R. 3. 54; Ku. 3. 36; Mal. 8. 5; Bk. 14. 92; 15. 6. -2 To kiss; पिबत्यसी पाययते च सिन्धू: R. 13. 9; S. 1. 23. - 3 To drink in, inhale; पिनन् यशो मूर्तिमिनानभासे R. 7. 63. -4 To drink in (with the eyes or ears); feast on, look at or listen to intently; समदुःखः पीयते नयनाभ्याम $V.\ 1$; निवातपद्मस्तिमितेन चक्षुषा नृपस्य कान्तं पिबतः सुताननम् R. 3. 17; 2. 19, 73; 11. 36; 13. 30; Me. 16; Ku. 7. -8 To absorb, drink or swallow up; (बाणै:) आयुर्देहातिगै: पीत रुधिर तु पतित्रिभिः R. 12. 48. - 8 To drink intoxicating liquors. -Caus. (पाययति-ते) 1 To canse to drink, give to driuk; अनन्यसामान्यकलत्रवृत्तिः पिबत्यसौ पाययते च सिन्धः R. 13. 9; Bk. 8. 41, 62. -2 To water. -Desid. (विपासित) To wish to drink &c.; हालाहलं खलु पिपासति कौतुकेन Bv. 1. 95. -II. 2 P. (पाति, पात) 1 To protect, guard, keep, defend, preserve; (oft. with ahl.); पर्याप्तोऽसि प्रजाः पातुम् R. 10. 25; पान्तु त्वां.....भूतेशस्य भुजङ्गवाह्नीबलयसम्बद्धा जटाः Mal. 1. 2; जीवन् पुनः राश्वदुपप्लवेभ्यः प्रजाः प्रजानाथ पितेव पासि R. 2. 48. -2 To rule, govern; पान्तु पृथ्वो ... भूपाः Mk. 10. 61. -3 To beware of. -4 Ved. To observe, notice. -8 To keep, observe, tend, take notice of. -Caus. (पालयात-ते) 1 To protect, guard, keep, preserve; कथं दुष्टुः स्वयं घर्मे प्रजास्त्वं पालयिष्यसि Bk. 6. 132; Ms. 9. 108; R. 9. 2. -2 To rule, govern; तां पुरी पालयामास Ram. -3 To observe, keep, adhere to, fulfil (as a vow or promise); पालितसङ्गराय R. 13. 65. - To hring up, nourish, maintain. - 5 To wait for; अत्रोपविश्य मुहूर्तमार्थः पालयतु कृष्णागम-नम् Ve. 1.

पा a. (At the end of comp.) 1 Drinking, quaffing; as in सोमपा:, अप्रेपा: &c. -2 Protecting, guarding, keeping; गोपा.

पातब्य a. 1 Drinkable. -2 To be guarded.

पांशवः m. Fossil salt.

पांसुः (-गुः) 1 Dust, dirt; crumhling soil; तस्याः खरन्यासपवित्रपांसुम् (मार्गम्) R. 2.2; विद्शामानः पथि तप्तपांसुभिः Rs. 1.13; Y. 1.150. -2 A particle of dust. -3 Dung, manure. -4 A kind of camphor. -5 Landed property. -6 Powder, fragments; ससर्ज रसपांसवः Mb. 3.284.4. -Comp. -कासीसम् sulphate of iron. -कुटी a highroad.

पांसक

highway. -कुलम् 1 a dust-heap. -2 a logal document not made out in any particular person's name (निर्परवासनम्). -हत्त a. covered with dust. -कीडनम्, -कीडा, -विकर्षणम् 1 Playing in the sand. -2 Wresting; Mb. 5. 169. 12. (Com. पांसुविकर्षणे पांसुपु विकर्षणे भूमी मुश्यिदे इत्यर्थः.) -शारम्, -जम् a kind of salt. -गुण्डित a. covered with dust. -चत्वरम् hail. -चन्दनः an epithet of Siva. -चामरः 1 a heap of dust. -2 a tent. -3 a bank covered with Dürvā grass. -4 praise. -8 bushes (?) carried by the current of the river; L. D. B. -जाल्किः an epithet of Viṣṇu. -निपातः a shower of dust; also -चपं: Ms. 4. 115. -पटलम् a mass or coating of dust. -पिराचः a class of demons. -मर्नः an excavation for water round the root of a tree, a trench or basin--खवणम् a kind of salt.

पांसक a. Vitiating, contemptible.

पांस(श)न a. (नना, ननी f.) (Usually at the end of comp.) 1 Disgracing, dishonouring, defiling; सदस्पतीनतिकम्य गोपालः कुल्पांसनः Bhag. 10. 74. 34; पौलस्त्यकुल्पांसन Mv. 5. -2 Vitiating, spoiling. -8 Wicked, contemptible. -4 Infamous. -नम् Contempt.

पांस (श) व a. Consisting of dust.

पांसुका A menstruous woman.

पांसु (शु) रः 1 A gad-fly. -2 A cripple moved about in a wheel-chair.

पांसु (यु) ल a. [पांसुरस्त्यस्य सिथ्मा॰ लच्] 1 Dusty, covered with dust; परिपा॰ड पांसुलकपोलमाननम् Mal. 2. 4. -2 Polluted, defiled, sullied, stained; दारत्याण मनाम्याहो परस्रीस्पर्शपांशुलः S. 5. 29. -3 Defiling, disgracing, diahonouring; as in कुलपांसुल. -लः 1 A profligate or licentious person, libertine, gallant. -2 One of the weapons of Siva. -3 An epithet of Siva. -लः, -लम् A dusty place. -ला 1 A menstruous woman. -2 An unchaste or licentious woman; अ a chaste woman, अपांसुलानां धुरि कीर्तनीया R. 2. 2. -3 The earth.

पांसुवः A cripple.

पाक a. 1 Small. -2 Praiseworthy. -3 Of perfected or matured intellect. -4 Ved. Very young. -6 Simple, genuine. -6 Honest, sincere. -7 Ignorant. -कः [पच्-घच्] 1 Cooking, dressing, baking, boiling. -2 Burning, (as bricks), baking; पुनः पाकेन मृन्मयम् (शुद्धपति) Ms. 5. 122; Y. 1. 187; एक एवायमर्थः पाको नाम। तस्यार्थान्तरे वेह्य्यं भवति । अन्ययालद्भण ओदनस्य पाकः अन्ययालद्भणो गुडस्य। SB. on MS. 7. 2. 20. -3 Digostion (as of food); रूपं चक्षुस्तया पाकिवाविधं तेज उच्यते Mb. 12. 194. 10. -4 Ripeness; ओवध्यः फलपाकान्ताः Ms. 1. 46; फलमिमुखपाकं राज-अम्बृतुमस्य V. 4. 27; Mal. 9. 31. -5 Maturity, full or perfect development; थीं, गिते. -6 Completion, accomplishment, fulfilment; युयोज पाकाभिमुखेर्मृत्यान् विज्ञापनाफरैः R. 17. 40. -7 Result, consequence, fruit, fruition

હં. ફં. લો.... ૧૧૬

(fig. also); आशीमिरेधयामासुः पुरः पाकाभिरम्बिकाम् Ku. 6.90; पाकाभिमुस्तस्य दैवस्य U. 7. 4; Mv. 4. 14. -8 Development of the consequences of acts done. -9 Grain, corn, नीवारपाकादि R. 5.9. (पच्यते इति पाकः धान्यम्). -10 Ripeness; suppuration (as of a boil). -11 Greyness of hair caused by old age. -12 A domestic fire. -13 An owl. -14 A child, young one. -16 N. of a demon killed by Indra. -16 An abscess, ulcer. -17 A vessel, cookingutensil. -18 General fear and panic such as causes a revolution or some national calamity. -19 The subversion of a country. -20 Inflammation, suppuration. ~Comp. –अगारः, –रम् , –आगारः, –रम् , –शाला, –स्थानम् a kitchen. -अतीसारः chronic dysentery. -अत्ययः obscuration of the cornea after inflammation. -अभिमुख a. 1 ready for ripeness or development; युयोज पाकाभिमुखे-र्भृत्यान् विज्ञापना फलैः R. 17. 40. -2 inclined to favour; -कुटी a potter's kiln, pottery. - किया the act of cooking. -ज a. produced by heat. (-जम्) 1 black salt, -2 flatulence. -पण्डितः a master in the art of cooking. -पात्रम्, -भाग्डम् a cooking-utensil. -पुटी a potter's kiln. -भेदकः a particular class of criminals. -यज्ञः a simple or domestic sacrifice (for some varieties of it- हुत, प्रहुत, ब्रह्मयज्ञ — see Kull. on Ms. 2. 143); वर्तन्ते पाकयज्ञाश्व यज्ञकर्म च नित्यदा Mb. 3. 30. 15 (com. पाकयज्ञाः गृह्याभिसाध्या इष्टयः); Bhāg. 6. 19. 24. -शासनः, -द्विष्, -हन्तृ m. epithets of Indra; तत्र निश्चित्य कन्दर्पमगमत् पाकशासनः Ku. 2. 63; Ki. 11. 1. -शासनिः 1 an epithet of Jayanta, son of Indra. -2 of Vali. -3 of Arjuna. -शास्त्रम् the science of cooking. - যুদ্ধা chalk; पाक्युका शिलाधातुः कडिनी करवटी खर्डा Sabdachandrika. - स्थानम् 1 a kitchen. -2 a potter's kiln.

पाकलः 1 Fire. -2 Wind. -3 A fever to which elephanta are subject; cf. क्टपाकलः, पाकलास्थणवरं मार्थणवरोक्तिरेव लक्षणेः। लक्षयन्मातिमास्तस्मात् तदेव च चिकित्सितम् ॥ Mātaṅga L. 11. 50. -a. 1 Bringing to ripeness. -2 Quite black.

पाकचती A pause of $\frac{3}{4}$ of an instance between two sbort syllables; Mandûkî Siksā.

पाकिन a. (At the end of comp.) 1 Becoming ripe, ripening. -2 Being digested.

पाकिम a. 1 Cooked, dressed. -2 Ripened (naturally or artificially). -3 Got by boiling (as salt).

पाकुः, पाकुकः A cook.

पास्य a. To be cooked, dressed, matured &c. -इयः Salt-petre.

पास a. (-श्ती f.) [पक्षे भवः अण्] 1 Belonging to a lunar fortnight, fortnightly. -2 Relating to a party.

पाक्षपातिक a. (-की f.) Partial, factious.

पाशिक a. (-की f.) 1 Belonging to a fortnight, fortnightly. -2 Belonging to a bird. -3 Favouring

पश्चाल्यः

a party or faction. -4 Belonging to an argument. -5 Optional, subject to an alternative, allowed but not specifically laid down; नियमः पक्षिके सति. -कः 1 A fowler. -2 An alternative.

पाखण्डः 1 A heretic; पाखण्डचण्डालयोः पापारम्भकयोर्मृगीव वृक्ष्योभीरुर्गता गोचरम् Mal. 5. 24; दुरात्मन् पाखण्डचण्डाल Mal. 5; पाखण्डाः पण्डितंमन्या न ते किमि जानते Amana. Up. 2. 102.—2 The Jainas or Bauddhas; अस्वधर्मी ममैष पाखण्डावतारः Dk. 2.

पागल a. Mad, demented.

पाइक a. (-की f.) Ved. 1 Consisting of five parts, fivefold; स एव पाइको यज्ञ: Bri. Up. 1. 4. 17. -2 Having ten limbs (as a man or beast).

पाङ्क्तेय, -पाङ्क्त्य a. 1 Fit to sit in the same row at a dinner-party; Mb. 13. 90. 5. -2 Fit to be associated with.

पाङ्गुल्यम् Limping, halting.

पाचक a. [पन्-जुल्] 1 Cooking, haking. -2 Maturing, bringing to maturity. -3 Digestive, tonic. -कः 1 A cook. -2 Fire. -कम् Gall, hile. -Comp. -की a femals cook.

पाचन a. (नी f.) [पाचयति कर्तरि ल्युः पाच्यतेऽनेन करणे ल्युट् ना] 1 Cooking. -2 Ripening. -3 Digestive. -4 Softening, relaxing. -5 Suppurative. -नः 1 Fire. -2 Sourness, acidity. -नम् 1 The act of cooking. -2 The act of ripening. -3 A dissolvent, digestive medicine. -4 Causing a wound to close. -5 Penance, expiation (प्रायश्चित्त). -6 Infusion. -7 Decoction. -8 Extracting extraneous substances from a wound. -9 A cataplasm. -10 A substance used in closing wounds or restraining bleeding.

पाचनकः Borax. -कम् 1 A sort of diet-drink; digestive. -2 Causing a wound to close.

पाचनिका Cooking, maturing.

पाचल a. Cooking, ripening, causing digestion &c. -ত: 1 A cook. -2 Fire. -3 Wind. -4 A thing dressed without the aid of fire.

पाचा, -चिः f. Cooking.

पाजस् n. Ved. Strength.

पाजस्यम् 1 The region of the belly (of an animal); पृथिवी पाजस्यम् Bri. Up. 1. 1. 1. -2 The flanks, side.

पाजिकः A falcon,

पাञ्चकपाल a. (-জী f.) Relating to an oblation offered in five cups (ক্ষান); P. IV. 1. 88. Patañ.

पाञ्चजन्यः 1 N. of the conch of Krisna; स तु पञ्चजनं हत्वा शब्सं क्षेभे जनार्दनः। स च देवसनुष्येषु पाष्ट्रजन्य इति भूतः॥

Hariv.; (दधानी) निध्वानमञ्जूयत पाञ्चजन्यः Si. 3. 21; Bg. 1. 15. -2 Kāsyapa, Vasiṣṭha, Prāṇa, Aṅgirasa, and Chyavana. -3 अभि produced from the five fires; Sabda Chi. -Comp. -धरः an epithet of Kṛiṣṇa.

पाञ्चद्रश a. (-शी f.), पाञ्चद्रथ (-श्यी f.) 1 Relating to the fifteenth day of a month. -2 Being kindled by fifteen Sāmidhenī mantras; वर्षि यथा दारुणि पाञ्चदर्यं मनीषथा निष्कर्षन्ति गृढम् Bhāg. 6. 4. 27.

पाञ्चद्दयम् A collection of fifteen.

पाञ्चनद a. (-दी f.) Prevalent in the पश्चनद or Punjab. -दः A prince of the Punjab. -2 (pl.) Its inhahitants.

पाञ्चभौतिक a. (की f.) Composed of the five elements or containing them; पाञ्चभौतिकी सृष्टि: Mv. 6; Y. 3. 175.

पाञ्चयिक्षिक a. (-की f.) 1 Belonging to the five great sacrifices. -कम् Any one of the five great sacrifices; एकमप्यारायेद् विश्रं पित्रचें पाञ्चयिक्ति Ms. 3. 83.

पाञ्चरात्रम् N. of a Vaispava sect and its doctrine; मिक्तमार्गः, परस्पराङ्गान्येतानि पाञ्चरात्रं च कथ्यते । एष एकान्तिनां धर्मो नारायणपरात्मकः ॥ Mb. 12. 348. 82.

पाञ्चवर्षिक a. (-की f.) Five years old.

पाञ्चरान्दिकम् 1 Music of five kinds; अङ्गणं कर्मणं चैव तन्त्रजं कांस्यणं तथा। फूल्क्तं चेति मुनिभिः कथितं पाञ्चशन्दिकम्॥ Skanda P. -2 Musical instruments in general.

पाञ्चार्थिकः A follower or votary of Siva.

पাপ্লান্ত a. (-ন্ত্ৰী f.) Belonging to or ruling over the Pańchālas. -ন্ত: 1 The country of the Pańchālas. -2 A prince of the Pańchālas. -ল: m. (pl.) 1 The people of the Pańchālas. -2 An association of five guilds (i.e. of a carpenter, weaver, harher, washerman, and shoe-maker).

पাস্থান্তক a. Belonging to the people of the Pañchālas. -ক: A king of that country.

पाञ्चाली 1 A woman or princess of the Panchalas. -2 N. of Draupadi, the wife of the Pandavas. -3 A doll, puppet. -4 (In Rhet.) One of the four styles of composition. The S. D. thus defines it: - वर्णे: शेषे: (हे. हे. माधुर्यव्यक्षकीज:प्रकाशकाम्यां भिन्ने:) पुनर्द्वयोः समस्तपञ्चपपदी बन्धः पाञ्चलिको मतः ॥ 628.

पाञ्चालिका A doll, puppet; स्तन्यस्थागात् प्रभृति सुमुखी दन्तपाञ्चालिकेव कीडायोगं तदनु विनयं प्रापिता वर्धिता च Mal. 10. 5; चतुःपष्टिपाञ्चालिका the 64 arts collectively.

पाञ्चालेयः A son of Pāňchālī; समार्थयत् कर्णपुत्रश्च श्रूरः पाञ्चलियं शरवर्षेरनेकः Mh. 8. 75. 10.

पाञ्चाल्यः The prince of the Panchalas (बुपद); पाञ्चाल्यो द्विपदां बरः Mb. 3. 91. 11.

पाद ind. An interjection used in calling.

पाट: 1 Extension, breadth. -2 (In geometry) The intersection of a prolonged side and perpendicular, or the figure formed by such intersection. -27 1 A series, order. -2 A species of plant.

पाटक: [पर जुल्] 1 A splitter, divider. -2 Part of a village. -3 The half of a village. -4 A kind of musical instrument. -5 A bank, shore. -6 A flight of steps leading to the water. -7 Loss of capital or stock. -8 A long span. -9 Throwing dice.

पाटचरः A thief, robber, pilferer; कुसुमरसपाटच्चर S.6; पश्चिमीपरिमलालिपाटच्चरे; $B_{v}.2.75$.

पाटनम् [पद् भावे त्युद्] Splitting, breaking, cleaving, destroying; स्वर्गद्वारकपाटपाटनपद्वधमोऽपि नोपार्जितः —Comp.—िकिया lancing an ulcer.

पाटित p. p. 1 Torn, cleft, split, broken. -2 Pierced, pricked; आशिषामनुपदं समस्पृशद् दर्भपाटिततलेन पाणिना R. 11. 31.

पाटल a. [पद् णिच् कलच्] Pale-red, of a pink or pale-red colour; अप्रे लीनलपाटलं कुर्बकम् V. 2. 7; R. 1. 83; 2. 29; 7. 27; पाटलपाणिजाक्कितमुरः Git. 12. —लः The pale-red or pink colour; कपोलपाटलोदिश बभ्व रघुचेष्टितम् R. 4. 68. —2 The trumpet-flower, Bignonia Suaveolens; पाटलसंसर्गमुरभि-वनवातः S. 1. 3. —लम् 1 The flower of this tree; R. 16. 52; यत् स भमसहकारमासवं रक्तपाटलसमागमं पपौ 19. 46. —2 A kind of rice ripening in the rains. —3 Saffron. —Comp.—उपलः a raby; समुलसन्छकलितपाटलोपलः Si. 17. 3. —कीटः a kind of insect. —कुमः the trumpet-flower.

पाटलक a. Of a pale-red colour.

पाटला 1 The red Lodhra. -2 The trumpet-flower (the tree or its blossom). -3 An epithet of Durga.

पादलावती An epithet of Durga.

पादिल्डः f. The trumpet-flower. —Comp. —पुत्रम् N. of an ancient city, the capital of Magadha, situated near the confluence of the Soua and the Ganges, and identified by some with the modern Pātṇā. It is also known by the names of पुष्पुर, इसुमपुर; see Mu. 2, 3, and 4. 16, and R. 6. 24 also; तदिदं दिव्यं नगरं मायारचितं सपौरमत एव ! नाम्ना पाटलिपुत्रं क्षेत्रं लक्ष्मीसरस्वत्योः Ks. 3. 78. अस्ति मागीरथीतीरे पाटलिपुत्रं नाम नगरम् H.

पाटलित a. Made red, reddened; विषयं ततिः पाटलिताम्बु-वाहा Ki. 16. 33.

पाटलिमन् m. Pale-red colour.

पाटल्या A multitude of Patala flowers.

पाटलिक a. (नकी f.) 1 Knowing the secrets of others. -2 Knowing time and place. -कः A pupil.

पाटचम् [पटोर्मावः अण्] 1 Sharpness, acuteness. -2 Cleverness, skill, dexterity, proficiency; पाटवं संस्कृतोक्तिषु

H. 1; हीनिमोहिंबरहादुपलेभे पाटनं नु हृदयं नु नधूभिः Ki. 9. 54. -3 Energy. -5 Quickness, rashness. -5 Health.

पाटबिक a. (-की f.) 1 Clever, sharp, skilful; रणे रभसनिभिन्नद्विपपाटिकासिनि। न तत्र गतभीः कश्चिद् विपपाट विकासिनि॥ \$i. 19. 56. -2 Cunning, fraudulent, crafty.

पार्टी Arithmetic; अस्त त्रैराशिकं बीजं पाटी च विमला मितः Itila. -Comp. -उपरिकः the chief officer of the Accounts departments; IHQ. VI, 58. ff. -गिणतम् arithmetic; the science of Arithmetic; पाटी नाम संकल्पिन्यवकलितगुणन-भाजनादीनां कमः तया युक्तं गणितं पाटीगणितम् Lilavati-țika.

पाटीर: 1 Sandal; पाटीर तब पटीयान् कः परिपाटीमिमामुरीकर्तुम् Bv. 1.12. -2 A field. -3 Tin. -4 A cloud. -5 A sieve. -6 A pungent root. -7 The manna of the bamboo. -8 Catarrh.

पाठ: [पर-भावे घस्] 1 Reciting, recitation, repeating. -2 Reading, porusal, study. -3 Studying or reciting the Vedas (नदायहा), one of the five daily Yajnas or sacrifices to he performed by Brahmanas. - 4 A particular method of reciting the text of the Veda (of which there are five : — संहिता, पद, कम, जटा and घन). -3 The text of a book, a reading, variant; अत्र गन्धवद् गन्धमादनम् इति आगन्तुकः पाठः । प्राचीनपाठस्तु सुगन्धिर्गन्धमादनः इति पुड़िक्षान्तः Malli. on Ku. 6. 46. -Comp. -अन्तरम् another reading, a variant (v. I.) - 新叫: the order determined or expressed by the recitation or the statement; यः पाठकमः स एव नियम्येत ${
m SB.}$ on ${
m MS.}$ 5.1.4. -छेदः $_{
m B}$ pause, caesura. –दोष: a false reading. –निश्चय: determining the text of a passage. If. a place where the Vedas are learnt. -मञ्जरी, -शालिनी the Särikā bird. - साला a school, college, seminary. - सालिन m. a pupil.

पाठकः [प्र-ज्बुल्] 1 A teacher, lecturer, preceptor. पठकाः पाठकाश्चेत ये चान्ये शास्त्रचिन्तकाः । सर्वे ज्यसनिनो सूखो यः क्रियाचान् स पण्डितः Mh. 3. 313. 110. —2 A public reader of the Purāṇas or other sacred books. —3 A spiritual teacher. —4 A pupil, student, scholar. —6 The text of a book.

पाउनम् Teaching, lecturing.

पाठित p. p. Taught, instructed; पाठितोऽपि खलु विस्मृत एव N. 5. 121.

पाठिक a. Conformable to the text.

पाटिन a. [पर्-णिन] 1 One who has read or studied any subject. -2 Knowing or familiar with. -m. A Brahmana who has finished his studies.

पाठीन: 1 A public reader of the Puranas or other mythological books. -2 A kind of fish; विश्वपाठीनपराहत पय: Ki. 4. 5; Ms. 5. 16. -3 N. of a tree (Morings with red blossoms),

पाठच

1004

पाण्ड

पाठ्य u. To be recited. -2 To be taught. -म् See पठण; पाठ्ये गेये च मधुरम् (काव्यं रामायणम्) Ram. 1. 4. 8.

पाडिनी 1 An earthen pot. -2 A boiler.

पाण: [पण् माने घन्] 1 Trade, traffic; समीक्ष्य च बहुन् दोषान संवासाद निद्धि पाणभोः Mb. 13. 44. 37. -2 A trader. -8 A game; a turn in game (Mar. डाच); एक्पाणेन भद्रं ते प्राणयोश्च पणानहे Mb. 3. 78. 6. -4 A stake at play; दीन्यामहे पार्थिन मा निशाहां कुरुष्व पाणं च चिरं च मा कृथाः Mb. 2. 59. 8. -6 An agreement. -6 Praise. -7 The hand.

पाणि: [पण्-इण् आयाभावः, cf. Up. 4. 132] 1 The hand; दानेन पाणिन तु कक्कणेन (विभाति) Bh. 2.71; often at the end of comp. in the sense of 'carrying in the hand'; as चक°, खड्ग° &c; पाणि मह् or पीष् 'to take the hand of, lead to the altar, marry'. पाणी क to hold by the hand, marry; पाणीकरणम् 'marriage'. -2 Ved. A hoof. -िण: f. A market. -Comp. -कच्छिपका f. A kind of मुदा (= कुर्ममुद्रा); Kalika P. -कर्मन् m. 1. N. of Siya. -2 one playing on a drum. -गत a. ready, present. -गृहीती 'espoused hy the hand', a wife. -प्रहः, -प्रहणम्, न्याहः marrying, marriage; इति स्वसुर्भोजकुलप्रदीपः संपादा पाणित्रहणं स राजा R. 7. 29; 8. 7; Ku. 7. 4. - प्रहाणिक. -ब्रहणीय a. matrimoinal, nuptial. (-यम्) a nuptial gift. -प्रहीत m., -प्राह: a bridegroom, husband; भ्याय-त्यनिष्टं यक्तिचित् पाणिमाहस्य चेतसा Ms. 9. 21; बाल्ये पितुर्वशे तिष्ठेत् पाणिश्राहर्य यौवने 5, 148. - घः 1 a drummer; शिल्पिभः पाणिषे: कुद्दः Bk. 6. 113. –2 a workman, handicraftsman; cf. P. III. 2. 55. - 213: 1 a blow with the hand. -2 boxing. -3 a boxer. -चापल्यम् snapping the fingers. -जः a fingernail; तस्याः पाटलपाणिजाक्कितमुरः Git. 12. -तलम् the palm of the hand. - ताल: (in music) a particular measure. -दाङ्यम् trickery (Mar. हातचलाखी); दीक्षा विपत्स दिश दर्शय पाणिदाक्ष्यम् Bm. 2. 323. -धर्मः due form of marriage. -पद्भवः 1 a sprout-like hand. -2 the fingers. -पात्र a. drinking by means of the hand; cf. पाणिः पात्रं पवित्रम् Bh. 3. 52. -पीडनम् marriage; पाणि-पीडनमहं दमयन्त्याः कामयेमहि महीमिहिकांशो N. 5. 99; पाणिपीडन-विधरनन्तरम् Ku. 8. 1; Mäl. 8. 6. -प्रणयिनी a wife. -बन्धः 'union of the hands', marriage. - Ha m. the sacred figtree. - मुक्तम् a missile thrown with the hand. - मुखाः m. (pl.) the manes. - रह m., -रह: a finger-nail. -वाद: 1 clapping the hands together. -2 playing on a drum, a clapper; ... पाणिवादाश्च वैणिकाः Siva B. 31. 21. -सम्या a rope. - स्वनिक a. playing musical instruments with the hands.

णाजिधम a. 1 Blowing through the hands; cf. Kasi, on P. III. 2. 37. -2 Chilly, as a road or journey.
-3 Obscure, dark.

पाणिघय a. Drinking out of the hands.

पाणिक a. (-की /.) Got by playing at stake. -क: A merchant. पाणिका 1 A kind of song; Y. -2 A kind of spoon.

पाणिनिः N. of a celebrated grammarian who is considered as an inspired muni, and is said to have derived the knowledge of his grammar from Siva; येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य सहैश्वरात्। कृत्स्नं व्याकरणं चक्रे तस्मै पाणिनये नमः॥ Sekhara.

पाणिनीय a. Relating to or composed by Pāṇini; पाणिनीयभिवालेकि धीरेस्तसमराजिरम् Si. 19. 75. -यः A follower of Pāṇini; अकृतच्यूहाः पाणिनीयाः. -यम् The grammar of Pāṇini.

पाण्डर a. Whitish, pale-white; यत् महालमकालपाण्डरघन-प्रस्पाधं स्न्यन्नमः Mv. 5. 39. —रस् 1 Red-chalk. +2 The blossom of the jasmine. -3 Semen virile; पाण्डरं शुक्र-मित्याहुः Dhyana. Up. 87.

पाण्डवः [पाण्डोरपत्यं प्रमान ओरम्] 'A son or descendant of Paṇḍu ', N. of any one of the five sons of Paṇḍu; i. e. युधिष्ठर, भीम, अर्जुन, नकुछ and सहदेव; मामकाः पाण्डवाश्चेव किमकुर्वत सञ्चय Bg. 1.1; हंसाः संप्रति पाण्डवा इव वनादज्ञातचर्या गताः Mk. 5. 6. —Comp. —आमीलः N: of Kriṣṇa. —श्चेष्ठः N. of Yudhisthira.

पाण्डवायनः An epithet of Krisna,

पाण्डचीयः a. Belonging to the Pandayas.

पाण्डवेयः = पाण्डव q. v.

पाण्डित्यम् 1 Scholarship, profound learning, erudition; तदेव गमकं पाण्डित्यवैदाध्ययोः Mal. 1. 7. -2 Cleverness, skill, dexterity, sharpness; नखानां पाण्डित्यं प्रकटयतु कस्मिन् स्मपितः Bv. 1. 2; परोपदेशे पाण्डित्यं सर्वेषां सुकरं नृणाम्. -8 Prudence; न स्वल्पस्य ऋते भूरि नाशयेन्मतिमात्ररः। एतदेव हि पाण्डित्यं यत् स्वल्पाद् भूरिरक्षणम्॥ Pt. 1. 19.

पाण्डिमन् m. Whiteness (पाण्डस्व); पाण्डिमा गण्डम्ले Bv. 2. 72-

पाण्ड a. Pale-white, whitish, pale, yellowish; यथा पाञ्ड्वाविकम् $B_{
m F}$ ां. $U_{
m P},\, 2,\, 3,\, 6$; विकलकरणः पाण्डुच्छायः शुचा परिदुर्बलः U. 3. 22. -पद्धः 1 The pale-white or yellowishwhite colour. -2 Jaundice. -3 A white elephant. -4 N. of the father of the Pandavas. [He was begotten hy Vyasa on Ambalika, one of the widows of Vichitravīrya. He was called Pāṇḍu, because be was horn pale (पाइ) by reason of his mother having become quite pale with fear when in private with the sage Vyasa; (यस्मात् पाण्डुत्वमापना विरूपं प्रेक्ष्य माध्मेह् । तस्मादेव सुतस्ते वै पाण्डुरेव भविष्यति Mb.) He was prevented by a curse from having progeny himself; so he allowed his first wife Kuntī to make use of a charm sho had acquired from Durvasas for the birth of sons. She gave hirth to Yudhistbira, Bhīma and Arjuna; and Mādrī, his other wife, by the use of the same charm, gave birth to Nakula and Sahadeva. One day Pandu forgot the curse under which he was labouring, and made hold

to embrace Madrī, but be fell immediately dead in her arms.] -Comp. -आमयः jaundice. -कम्बलः 1 a white blanket. -2 a warm upper garment. -3 the housing of a royal elephant. - A kind of stone. -कम्बलिन m. 1 a carriage covered with a woollen blanket. -2 the housings of a royal elephant. - प्रा: a son of Pāṇḍu, any one of the five Pāṇḍavas. - Yā a. white-backed', having no auspicious marks on the bedy, one from whom nothing great is to be expected. -भावः Becoming yellowish white, pale; न कलक्कानुगमी न पाण्डुभावः By. 2. 1. -भूमः a region full of chalky soil. -मृतिका 1 white or pale soil. -2 the opal. -मृद् ∫. chalk. - रङ्गः N. of a god (at Pandharpur), Vitthala. -रागः whiteness, pallor. -रोगः jaundice. -रेखः a sketch made with chalk; a rough draft or sketch made on the ground, board &c.; पाण्डुलेखेन फलके भूमी वा प्रथमं लिखेत्। न्यूनाधिकं तु संशोध्य पश्चात् पत्रे निवेशयेत्॥ Vyāsa. **−छोहम्** silver; पा**ण्**लोहशृ•्खलात्मना मयः पादपद्मयोर्धुगलं तव निगड बिला Dk. 1. -वर्ण a. White. -रार्करा light-coloured gravel (प्रमेहभेद). -शार्मिला au epithet of Draupadī. -सोपाकः N. of a mixed tribe; चाण्डालात् पाण्डुसोपाकस्त्वकसार-व्यवहारवान् Ms. 10. 37; Mb. 13. 48. 26.

पाण्डुकः 1 The yellowish-white colour. -2 Jaundice -3 N. of Pāṇḍu.

पाण्डकिन a. Suffering from jaundice.

पाण्डुर a. [पाण्डुवर्णोऽस्यास्ति र] Whitish, pale, pale, white, yellowish-white; पाण्डुरेणातपत्रेण ध्रियमाणेन मूर्थनि । ध्राभे तारकाराजः सितमभ्रमिव स्थितः Mb. 3. 41. 14. छिनः पाण्डुरा Ś. 3. 9; R. 14. 26; Ku. 3. 33. —रम् The white leprosy. —Comp. —र्थुः a species of sugar-cane.

पाण्डुरिमन् m. Paleness, white or pale colour.

पाण्ड्यकचारकम् A gem from the country of पाण्ड्य-कवारकः, Kau. A. 2. 10. 29.

पाण्ड्याः m. (pl.) N. of a country and its inhabitants; तस्यामेव रघाः पाण्ड्याः प्रतापं न विषेहिरे R. 4. 49. -ण्ड्यः A king of that country; पाण्ड्योऽयमंसार्पितलम्बहारः R. 6. 60.

पाण्ड्वम् An uncoloured woollen garment.

पाण्य a. Praisoworthy, commendable.

414 a. Protecting, guarding. -m. 1 Falling. -2 Sin. -8 A guardian.

पात p. p. Protected, guarded &c.; see पा.

पातः [पत-धम्] 1 Flying, flight. -2 Alighting, descending, descent. -3 Falling down, fall, downfall (fig. also); दुम, गृह, &c. चरणपातः 'falling down at the feet'; तस्यामवत् क्षणशुचः परितोषनामः कक्षामिलक्षिततरोरिव कृष्टि-पातः R. 11. 92; पातोत्पातौ 'rise and fall.' -4 Destruction, dissolution, ruin; आसीनमासन्तरारीरपातक्षियम्बकं संयमिनं ददर्श

Ku. 3. 44. - 8 A blow, stroke; as in खड्गपातः. - 8 Shedding, discharging, emitting; असक्षातेः Ms. 8. 44. - 7 A cast, throw, shot; कुरूष तावत् करभोर पश्चामार्गे मुगप्रेक्षिण दृष्टिपातम् R. 13. 18. - 8 An attack, inroad. - 9 Happening, coming to pass, occurrence. - 10 A failing, defect. - 11 An epithet of Rabu; दक्षिणोत्तरतेऽयेव पातु राहुः स्वरंहसा । विक्षिपत्येष विक्षेपं चन्द्रादीनामपञ्चात् ॥ Sūrya S. - 12 (In astr.) An inauspicious or malignant position or aspect. - 13 The node in a planet's orbit. - 14 Application (of cintment, of a knife &c.).

पातन a. [पत णिन् ल्यु ल्युट् वा] Felling, cutting down. नम् 1 Causing to fall down, bringing or throwing down, knocking down. -2 Throwing, casting. -3 Humbling, lowering. -4 Removing. -6 N. of a particular process to which minerals (esp. quicksilver) are subjected. N. B. पातनम् may have different meanings according to the noun with which it is used; e. g. दण्डस्य पातनम् 'causing the rod to fall', i. e. chastising; गर्भस्य पातनम् 'causing the fœtus to fall', causing an abortion.

पातनिका Fitness, correspondence.

पातित p. p. 1 Cast down, struck down. -2 Over-thrown, humbled. -8 Lowered.

पातिन a. (-नी f.) [पत-णिनि] 1 Going to, descending, alighting on. -2 Falling, sinking. -3 Being contained in. -4 Felling or throwing down. -6 Pouring forth, discharging, emitting.

पातुक a. (-की f.) [पत् उक्ष्] 1 Falling babitually or frequently; संयच्छत् भवति प्राणानसंयच्छेरतु पातुकः Mb. 12. 91. 42; Si. 3. 3. -2 Apt or disposed to fall. -3 Losing one's caste. -4 Going to hell. -कः 1 The declivity of a mountain, a precipice. -2 The water-elephant.

पास्य a. 1 To be caused to fail, to be felled or cut down. -2 To be imposed (as a fine); see पत्.

पातकः, -कम् [पातयति नरं, पत्-जुल्] Sin, crime; (Hindu law-givers enumerate five great sins:-- ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वेज्ञनागमः। महान्ति पातकान्याहुः संसर्गश्चापि तैः सह Ms. 11. 54).

पातिकन् a. Sinful, guilty.

पातङ्ग a. Brown; Mb. 6.

पाताक्षेः 1 An epithet of Saturn. -2 Of Yama. -3 Of Karna. -4 Of Sugriva.

पातञ्जल a. (न्ली f.) Composed by Patanjali; पातञ्जल महाभाष्य कृतभूरिपरिश्रमः Parihhāsendusekhara. न्लम् The Yoga system of philosophy taught by Patanjali. (It is generally believed that Patanjali, the author of the Mahābhāsya, is the same as the author of the Yoga system; but it is a dubious point.)

पाथेयस्

पातालम् [पतत्यस्मित्रधर्मेण पत्-आलश्: cf. Up. 1, 114] 1 The last of the seven regions or worlds under the earth said to be peopled by Nagas; the seven regions are: अतल, बितल, सुतल, रसातल, तलातल, महातल and पाताल. -2 The lower regions or world in general; सा मेति व्याहरत्येव तस्मिन् पातालमभ्यगात् ${f R.\,15.\,84}\,;\,1.80\,;$ पातालान्न विमोश्चितो बत बली नीतो न मृत्युः क्षयम् Subhäs. -3 An excavation, a hole. -4 Submarine fire. -8 (In astrol.) The fourth house or sign from that in which the sun is present. - 3: 1 A kind of instrument for distillation or the calcination and sublimation of metals. -2 N. of Jupiter's year (of 361 days). -Comp. -可索I the Ganges of the lower world. -ओकस् 👊, -निलयः, -निवासः, -वासिन् 📶 1 a demon. -2 a Naga or a serpent-demon. -तलम्, -मूलम् the bottom of Patala. - मुख्य a great hollow (महागर्त); यस्त्वय पातालमुखे पतन्तं पाणी गृहीत्वा प्रतिसहरेत Mb. 3. 268. 4. -मूलम् the centre of gravity; आस्ते पातालमूलस्थः शेषोऽशेषसुतर्वितः V. P. 2. 5. 20. **-यन्त्रम्** Soe पातालः (1).

पातिः i A master. -2 A bird. -3 A husband.

पातिकः The Gangetic porpoise.

पातित्यम् Loss of caste or position; एतत् पातित्यदान्नो जधनमतिघनादेनसो माननीयम् Visnupad Stotra, 21.

पातिली 1 A snare, trap. -2 A small earthen vessel (Mar. पातेले). -3 A woman of a particular class.

पातिवाती, पातिवात्यम् Fidelity to a husband, chastity; Śāhendra 1.61.

पारत्र a. Releasing from sins; सर्वेधामेव पारत्राणां परं पारत्रं महेश्वरः Nandi P.

पात्रम् [पाति रक्षत्याधेयं, पिबत्यनेन वा पा-धून् Tv.] 1 A drinking-vessel, cup, jar. -2 A vessel or pot in general; पात्रे निधायार्थम् R. 5. 2, 12; any sacrificial vessel or utensil. -3 A receptacle of any kind, recipient; दैन्यस्य पात्रतामेति Pt. 2. 101. - A reservoir. - B A fit or worthy person, a person fit or worthy to receive gifts; वित्तस्य पात्रे व्ययः Bh. 2.82; अदेशकाले यद् दानमपात्रेभ्यश्च दीयते Bg. 17. 22; Y. 1. 201; R. 11. 86. - An actor, a dramatis persona; तत् प्रतिपात्रमाधीयतां यत्नः S. 1; उच्यतां पात्रवर्गः V.1. dramatis personae. -7 A king's minister. -8 The channel or bed of a river. सुरस्रवन्त्या इव पात्रमागतम् N. 16. 11; 15. 86. -9 Fitness, propriety. -10 An ordor, command. -11 A leaf. -7: 1 A kind of measure (আরম্ভ). –2 A preservative from sin. –মা 1 A vessel, plate, dish; भुजन्ते स्कमपात्रीभिर्यत्राहं परिचारिका Mb. 3. 30. 13; 233. 49. -2 A small furnace. -3 N. of Durga. -Comp. -आसादनम् the placing of sacrificial utensils. -उपकरणम् ornaments of a secondary kind (as bells, chowries &c.). -पालः 1 a large paddle used as a rudder. -2 the rod of a balance (तुलाघट). -भृत् m. a servant; – भेलनम् (In dram.) the bringing together of the characters of a play. -रोपः scraps of food.

-संस्कार: 1 the cleaning or purification of a vessel. -2 the current of a river. -संचार: the handing round of vessels at a meal; Mb.

पात्रकम् A vessel, pot &c.

पात्रह a. Lean, emaciated. -टः 1 A cup, pot -2 Rugged garments.

पात्रदीरः 1 A competent minister. -2 A vessel of iron, brass or silver. -3 Fire. -4 A crow. -6 A heron. -6 Rust of iron. -7 Mucus running from the nose.

पात्रता, पात्रत्वम् 1 Capacity, worthiness. -2 Dignity, hopour.

पात्रयति Den. P. To use as a drinking-vessel; पाणि पात्रयताम् Bh. 3. 138.

पात्रसात् ind. In the possession of worthy persons.

पात्रिक a. (-की f.) 1 Measured out with any vessel or a measure called आहक. -2 Fit, adequate, appropriate. -कम्, -की A vessel, cup, dish; तस्मा इत्युपनीताय यक्षराद् पात्रिकामदात् Bhag. 8. 18. 17. -का An alms-bowl.

पात्रिन a. 1 Having or provided with a drinking-vessel; Ms. 6. 52. -2 Having fit or worthy persons.

पात्रीक 8 U. 1 To make worthy; पात्रीकृतो दस्युरिवासि वेन S. 5. 20. -2 To honour, dignify.

पात्रीण a. Measured, sown, or cooked with a Patra.

पात्रीय, पात्र्य a. Worthy to partake of a meal.

पात्रीयम् A sacrificial vessel or utensil.

पात्रीरः, -रम् An oblation.

पात्रेबहुलः, -पात्रेसमितः 1 'Constant at meals or dinner-time', a parasite; इतस्त्वं पात्रेसमितैः Bk. 5. 10. -8 A treacherous or hypocritical fellow.

पात्रीकरणम् Marriage ममैव पात्रीकरणेऽभिसाक्षिकमञ्जसङ्गतम् N. 6. 68.

पाधः [पीयतेऽदः पा-कर्मणि थ] 1 Fire. -2 The sun. -थम् Water.

पायस् n. [पा-असुन् धुक् च] 1 Water; हरन्तां संतापं कमिष्मस्दुहासलहरीछटाश्रवलाथः कणसरणयो दिन्यसरितः G. J., 26; Mv. 6. 12. −2 Air, wind. −3 Food. −4 The sky. −Comp. −जम् 1 a lotus. −2 a conch. −दः, −धरः a cloud. −धः, −िधः, −पतिः the ocean; N. 13. 20; पाथोधिमध्ये पतितः पततः Rām. Ch. 6. 7; पायोधिर्जलिः पयोधिस्दिधिर्वारानिधिर्वारिधः Sabda Ch.

पाधिस् m. 1 The sea. -2 The eye. -n. Scah.

पाथेयम् [पिथे तद्व्यहारे ना साधु हम्] 1 Provender or provisions for a journey, viaticum; जप्राह पाधेयभिनेन्द्रस्तुः Ki. 3. 37; विसक्तिस्लयच्छेदपाथेयवन्तः Me. 11; V. 4. 15, -2 The sign virgo of the zodiac,

पाद: [पश्ते गम्यतेऽनेन करणे कर्मणि वा घष्] 1 The foot (whether of men or animals); तयोर्जगृहतुः पादान् R. 1. 57; पाइयोर्निपत्य, पाइपतित &c. (The word पाद at the end of comp. is changed to पाद after g and numerals; i. e. दुपाद्, द्विपाद्, त्रिपाद् &c.; and also when the first member is used as a standard of comparison, but is a word other than हस्ति &c.; see P. V. 4, 138-140; e. g. व्याप्रपाद्. The nom. pl. of पाद is often added to names of persons or titles of address to show great respect or veneration; मुष्यन्तु लवस्य बालिशतां तातपादाः $\mathbf{U}.\ 6$; जीवत्सु तातपादेषु $\mathbf{1}.\ \mathbf{19}$; देवपादानां नास्माभिः प्रयोजनम् Pt. 1; so एवमाराध्यपादा आज्ञापयन्ति Prab. 1; so कुमारिलपादाः &c. -2 A ray of light; बालस्यापि रके पादाः पतन्युपरि भूमृताम् Pt. 1. 328; Si. 9. 34; R. 16. 53 (where the word has sense 1 also). -3 The foot or leg of an inanimate object, as of a bed-stead; चतुष्पदी हि नि:श्रेणी ब्रह्मण्येव प्रतिष्टिता Mb. 12. 20. 4. - 4 The foot or root of a tree; as in पाइप. -B The foot of a mountain, a hill at the foot of a mountain (पादाः प्रत्यन्तपर्वताः); रेवां द्रक्ष्यस्युपलविषमे विन्ध्यपादे विज्ञीणीम् Me. 19; Ś. 6. 17. -6 A quarter, fourth part; as in सपादी रूपक: 'one and one fourth rupee'; Ms. 8. 241; Y. 2. 174; कार्षापणे दीयसाने पादोऽपि दत्तो भवति SB. on MS. 6.7. 20. -7 The fourth part of a stanza, a line. -8 The fourth part of a chapter or book, as of the Adhyayas of Panini, or of the Brahma-sutras. - 8 A part in general. - 10 A column, pillar; सहस्रपादं प्रासादंअधिरोहन्मया दृष्टः Mb. 5. 143. 30. -11 A foot as a measure equal to twelve Angulis. -12 The quadrant of a circle. -18 The foot-hole or bottom of a water-skin; इन्द्रियाणां तु सर्वेषां यद्येकं क्षरतीन्द्रियम् । तेनास्य क्षरति प्रज्ञा हतेः पादादिवोदकम्॥ Ms. 2. 99. −14 A wheel; गिरिकूबरपादाक्षं शुभवेणु त्रिवेणुमत् Mb. 3. 175. 4; Ki. 12. 21. -18 A golden coin (weighing one tola); स ह गनां सहस्रमन-रुरोध दश दश पादा एकैकस्याः शृह्मयोराबद्धा बमुतुः Bri. Up. 3. 1. 1. -Comp. -अग्रम् the point or extremity of the foot; पादाश्रस्थितया मुहुः स्तनभरेणानीतया नन्नताम् Ratn. 1.1. -अङ्कः a foot-mark. -अङ्गद्म, -दी an ornament for the foot, an anklet. -अङ्गुलि:, -ली f. a toe. -अङ्गुष्टः the great toe. -अङ्गुष्टिका a ring worn on the great toe. -अन्तः the point or extremity of the feet. -अन्तरम् the interval of a step, distance of a foot. (-?) ind. 1 after the interval of a step. -2 close or near to. -अन्तिकम् ind. near to, towards any one. - 314 n. butter-milk containing a fourth part of water. - अभास् n. water in which the feet (of revered persons) have been washed. -अरविन्दम्, कमलम्, -पङ्कजम्, -पश्चम् a lotus-like foot. -अर्घ्यम् a gift to a Brahmana or a venerable person. -अधेम् 1 half a quarter, an eighth; पादं पशुश्च योषिच्च पादार्ध रिक्तकः अमान Ms. 8. 404. -2 half a line of a stanza. -अलिन्दी a boat. -अवनामः bowing to a person's feet; इति कृतवचनायाः कश्चिदभ्येस्य विभ्यद्गलितनयनवारेर्याति पादावनामम् Si. 11. 35. -अवनेजः washing another's feet; विभ्व्यस्तवा-मृतकथोदवहास्रिलोक्याः पादावनेजसरितः शमलानि इन्तुम् Bhāg. 11. 6. 19. -अवसेचनम् 1 washing the feet. -2 the water used for washing the feet; दरात् पादायसेचनम् Ms.

4. 151. -अष्टीलः the ankle; मर्मस्वभ्यवधीत् कुद्धः पादाष्टालैः सुदारुणैः Mb. 10. 8. 24. -आघातः a kick. -आनत a. prostrate, fallen at the feet of; क्यांसि कामिन् सुरतापराधात् पादानतः कोपनयावधूतः Ku.3.8. -आवर्तः 1 a wheel worked by the feet for raising up water from a well. -2 a square foot. -आसनम् a foot-stool. -आ€फालनम् trampling or motion of the feet, floundering. -आहतः a. kicked. -आहति f. 1 treading or trampling. -2 a kick. -उद्कम्, -जलम् 1 water for washing the feet. -2 water in which the feet of sacred and revered persons are washed, and which is thus considered holy; विज्यु-पादोदकं तीर्थं जठरे धारयाम्यहम्. -उद्रः a serpent; यथा पादो-दरस्त्वचा विनिर्भुच्यते Prasna. Up. 5. 5. - उद्देश्वतम् stamping the feet. -कटक:, -कम्, -कीलिका an anklet. -कृष्ट्रम् a vow in which taking of meals and observing a fast are done on alternate days; Y. -क्षेपः 1 a footstep. -2 a kick with the foot. - TUSIC: a morbid swelling of the legs and feet. -प्रश्यिः the ankle. -प्रहणस् seizing or clasping the feet (as a mark of respectful salutation); अकारयत् कारियतन्यदक्षा क्रमेण पादप्रहणं सतीनाम् Ku. 7. 27. -चतुरः, -चत्वरः 1 a slanderer. -2 a goat. -8 the fig-tree. -4 a sand-bank. -8 hail. -चापस्यम् shuffling of the feet. To going on foot, walking; यदि च विहरेत् पादचारेण गौरी Me. 62 'if Ganti should walk on foot'; R. 11. 10. -2 the daily position of the planets. -चारिन a. 1 walking or going on foot. -2 fighting on foot. (-m.) 1 a pedestrian. -2 a foot-soldier. -च्छेदनम् cutting off a foot; पादेन प्रहरन् कोपात् पादच्छेदन-महेति Ms. 8. 280. –**जः** a südra; पादजोच्छिष्टकांस्यं यत् विशुद्धेद् दशभिस्तु तत् Mb. 12. 35. 31. –जलम् 1 butter-milk mixed with one-fourth of water. -2 water for the feet. –जाहम् the tarsus. –तलम् the sole of the foot. –त्रः, -त्रा, -त्राणम् a boot or shoe. -दारी, -दारिका a chap in the feet, chilhlain. - 318: a burning sensation in the feet. -धावनिका sand used for rubbing the feet. –नालिका an anklet. –निकेतः a foot-stool. –न्यासः movement of the feet; पादन्यासी लयमनुगतः M. 2. 9. -प: 1 a tree; निरस्तपादपे देशे एरण्डोऽपि दुमायते H. I. 67; अनुभवति हि मूर्प्ना पादपस्तीवसुष्णम् S. 5. 7. -2 a foot-stool. (-पा) a shoo. ेखण्ड:, -ण्डम् a grove of trees. ेस्स a climbing plant. -पद्धतिः f. a track. -परिचारकः a humble servant. -पालिका an anklet. -पाशः 1 a foot-rope for cattle. -2 an anklet of small bells &c. (- शिकः, -शी) 1 a fetter; हस्तिपक-पादपाशिक-सैमिक-वनचर-पारिकर्मिक्सलः Kau. A. -2 a mat. -3 a creeper. -पीठ:, -डम् a foot-stool; चूडामाणिभ-हद् पृष्टपादपीठं महीक्षिताम् R. 17. 28; Ku. 3. 11. −**पाँठिका 1 a** vulgar trade (as that of a barber). -2 white stone. -पूरणम् 1 filling out a line; P. VI. 1. 134. -2 an expletive; तु पादपूरणे भेदे समुच्चयेऽवधारणे Visva. -प्रक्षालनम् washing the feet; पादप्रक्षालने क्क्री Subhas. -प्रणामः prostration (at the feet). -प्रतिष्ठानम् a foot-stool. -प्रधारणम् a shoe. -प्रसारणम् stretching out the feet. - अहारः a kick. - वस a. consisting of verses (as a metre). -बन्धनम् 1 a chain, fetter. -2 a stock of

cattle. -भट: a foot soldier. -भागः a quarter. -मुद्रा a footprint. ेप्रक्तिः a track, trail. - मूलम् 1 the tarsus. -2 the sole of the foot. -3 the heel. -4 the foot of a mountain. -5 a polite way of speaking of a person; देवपादमूलमागताहम् K. 8. -यमकः paronomasia within the Pādas. 一代 1 a shoe. -2 a foot-guard; (pl.) armed men protecting the feet of an elephant in battle; शिरांसि पादरक्षाणां बीजवत् प्रवपन् मुहुः Mb. 3. 271. 10. -रक्षणम् 1 a cover for the feet. -2 a leather boot or shoe. - THE n. the dust of the feet. — (5) f. a tether for the foot of an elephant. -रथी a shoe, boot. -रोहः, -रोहणः the (Indian) fig-tree. - I lying at a person's feet. - लेप: an unguent for the feet. - वन्दनम् saluting the feet. -वल्मीक: elephantiasis. -विरजस f. a shoe, boot. (-m.) a god. -चेप्टानिकः, -कम् a stocking. -शाखा a toe. -शैलः a hill at the foot of a mountain. -शियः swelling of the foot; अन्योन्योपदवकृतः शोयः पादसमुत्थितः। पुरुषं हन्ति नारीं तु मुखजो गुहाजो हायम् ॥ Madhava. **−दार्गेचम्** cleaning the feet by washing, washing the feet; पादशी चेन गोविन्दः (तृक्षः) Pt. 1. 172. -संहिता the junction of words in a quarter of a stanza. -सेवनम्, -सेवा 1 showing respect hy touching the feet. -2 service. -स्तम्भः a supporting beam, pillar, post. -स्पोट्ः 'oracking of the feet ', chilblain. -हत a. kicked. -हयं: numbress of the feet after pressure upon the crural nerves; हृष्यतः चरणौ यस्य भवतश्च प्रसुप्तवत् । पादहर्पः सः विज्ञेयः ककवातप्रकीपजः ॥ Susruta. -हीनजलम् Water with a portion boiled. - हीनात ind. 1 without division or transition. -2 all at once.

पादयति Den. P. To stretch out the feet.

पादविकः A traveller.

पादात m. A foot-soldier, a footman.

पादातः A foot-soldier; पादातानां भ्रेजिरे खब्गलेखः Si. 18.4. -तम् Infantry.

पादातिः, पादातिकः, पादाविकः A foot-soldier.

पादिक a. (-की f.) 1 Amounting to a quarter or fourth; पादिकं शतम्, 25 per cent. -2 Lasting for a quarter of the time; Ms. 3. 1.

पादिन a. 1 Footed, having feet. -2 Having four parts, as a stanza. -8 Receiving or entitled to a fourth part; चतुर्थाशाध्य पादिन: Ms. 8. 210. -m. 1 An amphibious animal. -2 A heir to a fourth part of an estate; ŚB. on MS. 6. 7. 20.

पादिनः A fourth part.

पादुक a. (-का, -को f.) Going on foot. -का A woodenshoe, sandal; अन भरत गृहीता पादुके त्वं मदीय Bk. 3. 56; R. 12. 17. -कम् the plinth, the pedestal, the hase.-Comp. -कार: a shoemaker.

पाद f. A shoe. -Comp. -कृत् m. a shoe-maker; पादू-कृतः पुलिन्दाशSiva B. 31. 22.

पादाः N. of Brahma; इति तस्य वचः पाद्यो भगवान् परि-पालयन् Bhag. 3. 12. 9.

पाद्य a. [पादार्थ पाद-यत्] Belonging to the foot. - द्यम् Water for washing the feet; पादयोः पाद्यं समर्पयामि.

पाद्क्रमिकः One knowing or reading the पदक्रम q. v.

पादाकुळकम् N. of a metre; यदतीतकृतिविविधलक्ष्मयुतैर्मात्रा-समिदिपदिः कलितम्। अनियतवृत्तपरिमाणसहितं प्रथितं जगत्सु पादा-कुल्लमम्॥ Vrittaratnākara.

पादारकः The rib of a boat.

पादालिन्दः, न्दा, न्दी A boat.

पानम् [पान्युद्] 1 Drinking, quaffing, kissing (a lip); पयःपानम् ; देहि मुखकमस्त्रमधुपानम् Git. 10. -2 Drinking spirituous liquors; नहि धर्मार्थसिद्ध्यर्थ पानमेव प्रशस्यते Ram. 4. 33. 46. Ms. 7. 50; 9. 18; धूतपानप्रसक्ताख जघन्या राजसी गतिः 12.45. -8 A driuk, beverage in general; Ms. 3. 227; पर:पानं भुजङ्गानां केवलं विषवर्धनम् Pt. 1. 389. - 4 A drinking vessel. -6 Sharpening; whetting. -6 Protection, defence. -7 A canal. -नः 1 A distiller. -2 Breath, expiration. -a. (in comp.) Drinking, one who drinks; विश्वं युगान्ते वटपत्र एकः शेते सम मायाशिशुर**्**ष्रिपानः Bhag. 3. 33. 4. -Comp. -अगारः, -आगारः, -रम् a tayern; Mb. 12. 88. 14. -अत्ययः hard drinking. -गोष्ठिका, -गोष्ठी 1 a drinking party. -2 a dramshop, tavern. - T: a. drinking spirituous liquors; Mb. 3, 48. 6. -पात्रम्, -भाजनम्, -भाण्डम् a drinking vessel, a goblet. -भू:, -भूमि:, -भूमी /. a drinking room; रणक्षितिः शोणितमद्य कुल्या रराज मृत्योरिव पानभूमिः R. 7. 49; 19. 11. -मण्डलम् a drinking party. —रत a. addicted to drinking: -वणिज् m. vendor of spirits. -विश्वभः intoxication. -बारिडः a hard drinker.

पानकम् A drink, beverage, potion.

पानिकः A vendor of spirituous liquors, a distiller.

पानिलम् A drinking vessel, goblet.

पानीय a. [पा-कर्मणि अनीयर्] 1 Drinkable. -2 To be protected or preserved. -यम् 1 Water; पानीयं पातुमिच्छामि त्वत्तः कमललोचने Udh.; A. L. 9. -2 A drink, potion, beverage. -Comp. -काकिका a cormorant. -नकुलः an otter. -एष्ठजा f. mose. -वर्णिका sand. -वारिकः the attendant of a convent who has the care of drinking water; Buddh. -शाला, -शालिका a place where water is distributed to travellers; cf. प्रपा.

पान्थः [पन्थानं नित्यं गच्छति अण् पन्थादेशः] 1 A traveller, a way-farer; रे पान्थ विद्वलमना न मनागपि स्थाः Bv. 1. 37. –2 The sun. –Comp. –दुर्गा a deity on the road; आलिङ्ग्य नीत्वाकृत पान्यदुर्गाम् N.14.37. (cf. notes thereon-Handiqui edition, p. 601.)

पाप $\mu_{\rm c}$ [पाति रक्षत्यस्मादात्मानम् , पा-अपादाने पः, $\mathrm{U}_{\rm L}$, 3. 23] 1 Evil, sinful, wicked, vicious; पापं कर्म च यत् परैरपि कृतं तत् तस्य संभाव्यते Mk. 1. 36; साधुष्विप च पापेषु समबुद्धि-विशिष्यते Bg. 6. 9. -2 Mischiovous, destructive, accursed; पापन मृत्युना गृहीतोऽस्मि M. 4. -3 Low, vile, abandoned; ${f Ms.}~3.~52$; अधार्मिकाणां पापानामाशु पर्यन् विपर्ययम् ${f 4.~171.}$ -4 Inauspicious, malignant, foreboding evil; as in पापप्रहः. -पम् 1 Evil, bad fortune or state; पाप पापाः कथयथ कथं शौर्यराज्ञेः पिनुमें Ve. 3. 6; शान्तं पापम् 'may the evil be averted', 'god forbid' (often used in dramas). 🗝 Sin, crime, vice, guilt; अपध्यानां कुळे जाते मधि पापं न वियते Mk. 9. 37; Ms. 11. 231; 4 181; R. 12. 19. -पम् ind. badly, sinfully, wrongly. - T: A wrotch, sinful person, wicked or profligate person; पापस्तु दिग्देवतया हतीजास्तं नाभ्यभृद्दवितं विष्णुपतन्या Bhag. 6. 13. 17. -पा 1 A beast of prey. -2 A witch. -Comp. - অভুক্রমা N. of the Ekadasi in the light half of Asvina. -अधम a. exceedingly wicked, vilest. -अनुबन्धः bad result or consequences. -अनुवसित a. sinful. -अपनुत्तिः f. expiation. -अह: an unlucky day. -आख्या one of the sevon divisions of the planetary courses. - आचार a. following ovil or sinful courses, leading a sinful life, vicious, wicked. -आत्मन् a. evil-minded, sinful, wicked; पापात्मा पापसंभवः Purāna. (-m.) a sinner. -आरम्भ a. wicked, villainous, committing murderous deeds; पापारम्भवतोर्मृगीव वृक्योभीं हर्गता गोचरम् Mal. 5. 24. -आशय, -चेतस् a. evil-intentioned, wicked-minded. - उक्त addressed in ill-omened words. - कर, -कारिन, -कृत्, -कर्म(मिं)न् &c. a. sinful, a sinner, villain. -क्षयः removal or destruction of sin. -गतिः ill-fated. -प्रह: a planet of evil or malignant aspect, such as Mars, Saturn, Rahu or Ketu. - A a. destroying sin, expiating; मत्समः पातकी नास्ति पापघ्नी त्वत्समा न हि Sankarāchārya. (-#:) the sesamum plant. (-#) the Tulasī plant. -चर्यः 1 a sinner. -2 demon. -चेलिका, -चेली Clypea Hernandifolia (Mar. पहाडम्ळ). –चैलम् an inauspicious garment. -जीव a. wicked, sinful. -दशेन, -दर्शिन looking at faults, malevolent. -द्रिए a. evileyed. -धी a. evil-minded, wicked. -नक्षत्रम् an inauspioious constellation. नापितः a cunning or vile barber. -नारान a. destroying or explating sin. (-नः) 1 N. of Siva. -2 of Visna. (-नम्) expiation, atonement. (- <mark>नी, -ना</mark>दिानी) 1 the wild Tulasī plant or Samī. -2 N. of a river. - निरात a. wicked, sinful. -f. wickedness. −निष्कृतिः atonement for ain. –पतिः a paramour. –पुरुपः a villainous person, -फल a. evil, inauspicious; पापकल-नरकादिमांस्तु शुभकर्मफलस्वर्गमस्खिति काङ्कते Mandala Bra. Up. 2. 4. -बुद्धि, -भाव, -मात a. evil-minded, wicked, deprayed. -अक्षणः N. of Kalabbairaya. -भाज् a. sinful, a sinner; न केवलं यो महतोऽपभाषते शुणोति तस्मादिष यः स पापमाक् Ku. 5.83. - मित्रम् a bad counsellor or friend. -मुक्त a. freed from sin, purified. -मोचनम् , -विनादानम् destruction of ain. -योनि a. lowborn. (-निः f.) vile

hirth, hirth in an inferior condition. —रोगः 1 any bad disease. —2 small-pox. —लोक्य a. 1 infernal. —2 belonging to the wicked. —वशीयस् a. 1 inverted —2 confused. (—m.) inversion, confusion. —वश a. born in a degraded family; शशाप नान् न राज्याहीः पापवंशा भविष्यथ Bm. 1. 349. —विनिम्नहः restraining wickedness. —शमन a. removing crime. —शील a. prone to evil, wicked by nature, evil minded. —संकल्प a. ovil-minded, wicked. (—ल्पः) a wicked thought. —हन् a. destroying sin; यत्र श्यामी लोहिताक्षो दण्डशर्ति पापहा। प्रजास्तत्र न मुहान्ति नेता विद् साधु पश्यति॥ Ms. 7. 25.

पापक a. Bad, sinful, wicked. -कः 1 A wicked person; हन्तुं च यो नेच्छति पापकं वे Mb. 5. 36. 11. -2 An inauspicious planet. -कम् Sin, crime.

पापद्धिः f. Hunting, chase.

पापल a. Imparting or incurring sin. -लम् A kind of measure.

पापिन a. (नी f.) Sinful, wicked, bad. -m. A sinner.

पापिष्ठ a. Most sinful, worst, very wicked (superl. of पाप q. v.).

पापीयस् a. (-सी f.) Worse, more vile or wicked (compar. of पाप q. v.).

पाप्मन् a. Hurtful, injurious. -2 Sinful. -m. 1 Sin, crime, wickedness, guilt; यदेवेदमप्रतिरूपं वदति स एव स पाप्मा Bri. Up. 1. 3. 2. मया गृहीतनासानः स्पृश्यन्त इव पाप्मना U. 1. 48; 7. 20. Mal. 5. 26; Ms. 6. 85. -2 Evil, bad fortune or state.

पामन् m. A kind of skin-disease, seab; अधरतात् शकटस्य पामानं कथमाणसुपोपविवेश Ch. Up. 4. 1. 8. —Comp.—जनः sulphur.

पामन a. Diseased with scab.

पासर a. (-रा, -री f.) [पासन्र] 1 Diseased with scab, scabby. -2 Vile, wicked. -3 Low, vulgar, base. -4 Foolish, stupid. -5 Poor, helpless; Ud. D. 5. -र: 1 A fool, an idiot; बहमन्ति चेत् पासराः Bv. 1. 72. -2 A wicked or low man. -3 One engaged in the most degrading occupation.

पामा See पामन् above; रामा पामा नितम्बविस्तारा Udb. -Comp. -अरि: sulphur.

पायम् Water.

पायक a. Drinking.

पायनम् Giving or causing to drink. - वा 1 Causing to drink. - 2 Watering, meistening. - 3 Sharpening, whetting.

पायिन त. Drinking.

पाद्धः Ved. A guard, protector.

पाच्य a, Low, vile, contemptible. -च्यम् 1 Water. -2 Drinking. -3 Protection. -4 A measure (परिमाण); पाच्यसान्नाच्यनिकाच्यधाच्याः मानह्विनिवाससानिधेनेषु P. III. 1. 29 quoted by SB. on MS. 5. 3. 5. -5 Practice, profession.

पायस् त. (न्सी त.) [पयसी विकारः अण्] Made of water or milk. नसः, नसम् 1 Rice boiled in milk with sugar; Ms. 3. 271; 5. 7; Y. 1. 173; अतमतग्डुली घीतः परिमृष्टी घृतेन च। खण्डयुक्तेन दुर्ग्धन पाचितः पायसी भवेत्॥ Pakarājeśvara. –2 Turpentine. –3 An oblation of milk, rice, and sugar. नसम् 1 Milk. –2 Ambrosia, nectar. –Comp. –िपण्डारकः a pāyasa-eater; उत्त्वरमाणेनेव पायसिण्डारकेणारा मयासीव निर्नाशितः Mk. 9.

पायसिक a. (-की f.) Fond of boiled milk; P. IV. 2. 47; Vart. 17.

पायिकः A foot-soldier.

पायितम् The gift of water (उदक्दान); Bri. Up. 4. 1. 2.

पायु: The anus; पायुपस्थम् Ms. 2. 90, 91; Y. 3. 92.

पार् 10 P. 1 To complete, finish. -2 To cross over. -3 To be able, competent. -4 To win; समरं पार्थिष्यति Siva B. 24. 40.

पारः, -रम् [परं तीरं परमेव अण्, पू-घन् वा] 1 The further or opposite bank of a river or ocean: पारं दु:सोदधर्गन्तुं तर यावन भिद्यते Santi. 3.1; विरहजलधेः पारमासादयिध्ये Pad. 1). 13; H. 1. 177. -2 The further or opposite side of anything; स हि देवः परं ज्योतिस्तमःपारे व्यवस्थितम् Ku. 2.58. -3 The end or extremity of anything; furtherest or concluding limit; तेजस्वी रिपुहतबन्धुदुःखपारम् (वजित) ∇_{e} . 3. 25. -4 The fullest extent, the totality of anything; स पूर्वजन्मान्तरदृष्टपाराः स्मरनिव $\mathrm{R.}\,18.\,50.$ (पारं गम्, - इ, - या 1 to cross over, surmount, get over; व्यसनेध्वेव सर्वेषु यस्य बुद्धिन हीयते । स तेषां पारमभ्येति Pt. 2. 6. -2 to accomplish, fulfil; as in प्रतिज्ञायाः पारं गतः -3 To master fully, become proficient in; सकलशास्त्रपारं गतः Pt. 1; पारं नी 'to bring to a close.'). 🔫: 1 (Quick-silver. -2 Guardian; तस्माद् भयाद् येन स नोऽस्तु पारः Bhag. 6.9, 24. -3 The end; महिम्नः पारं ते Mahimna. 1. (पारे meaning 'on the other side of ', ' beyond ' sometimes enters into comp.; e. g. पारेगन्नम्, पारेसमुद्रम् beyond the Ganges or the ocean; मम लङ्कापुरी नाम्ना रम्या पारे महोदधेः Mb. 3. 274. 35.) —Comp. -अपारम् , -शवारम् both banks, the noarer and further bank. (-रः) the sea, ocean; शोकपारावारमुत्तर्भशक्तुवती])k. 4; Bv. 4. 11. - अयणम् 1 going across. -2 reading through, perusal, thorough study. -3 the whole, completeness, or totality of anything; as in ब्रह्मपारायणम्, मन्त्रपारायणम् &ः. याज्ञवल्क्यो मुनिर्यस्मै ब्रह्मपारायणं जगौ Mv. 1. 14. -अयणो 1 N. of the goddess Sarasvatī. -2 considering, meditation. -3 an act, action. -4 light. -新田 a. desirous of going to the other end. - a. 1 crossing over, ferrying across. -2 one who has gone to the end of, one who has completely mastered anything, completely familiar or conversant with (with gen. or in comp.); नेद्यारण: Ms. 2. 148; Y. 1. 111. -3 profoundly learned. (-गम्) keeping, fulfilling (of a promise). -गत, -गामिन् a. one who has gone to the other side or shore. (-तः) an Arhat or deified saint with Jainas. -चर a. emancipated forever. -दर्शक a. 1 showing the opposite bank. -2 transparent. -दर्शक a. 1 far-seeing, wise, prudent. -2 one who has seen the other side of anything, one who has completely mastered or has become familiar with anything; (cf. P. III. 2. 94); अतिपारस्था R. 5. 24. -ति a. making a person conversant with. -समुद्रक: A variety of gems; Kau. A. 2. 11. 29.

থাকে a. (-কী) [प्-पुर्] 1 Enabling to cross. -2 Carrying over, saving, delivering. -3 Pleasing, satisfying.

पार्थ a. Ved. 1 Being ou the other bank or side.

-2 Last, final. -3 Upper. -5 Decisive. -6 Effectual.

-यम् 1 End. -2 Decision: -3 The means of crossing over (पार्वस्); सिंह पार्थ महानासीत अञाणां मम संजय Mb. 8. 9. 14.

पारे ind. On the other side of; पारेश्मशानं सरित् Mal. 5. 19; पारेशमुद्रं लक्क्षायां वसन्तं रावणं पतिम् Bk. 5. 4; see पार above.

पारक्य a. 1 Alien, belonging to another; वरं स्वधमें विगुणो न पारक्यः स्वनृष्टितः Ms. 10.97; पारक्यस्यैव देहस्य बहुपो मेडलीहिणीहिताः Bhag. 1.8.48. -2 Intended for others. -3 Hostile, inimical. -4 Useful in the next world. -क्यः An enemy, adversary. -क्यम् Doing anything for future happiness (परलोकसाधन); pious conduct.

पारमामिक a. (-की f.) Alien, hostile, inimical; यानदरिः पारमामिकं विधिमाचिकार्षति Dk. 2. 2. व्योगः Measures which are employed to capture the villages of a foreign king; Kau. A. 1. 18.

पारज् m. Gold.

पारजाविकः An adulterer. See पारदारिकः.

पारटीटः, -नः A stone or rock.

पारण a. [पु भावे ल्युर्] 1 Carrying across, bringing over. -2 Saving, delivering. -ण: 1 A cloud. -2 Satisfaction -णम् 1 Accomplishing, fulfilling; व्यव- सितपारणमाशशंसिरेडस्म Bu. Ch. 5. 85; व्यात्रस्य चोपवासेन पारणं पशुमारणम् Udb. -2 Reading through, perusal. -3 Eating after a fast, concluding a fast. -4 The complete text of a book. -5 Swallowing; स्वभावप्रतिवार-पारणमिलहन्तीच युतिः N. 22. 150. -णा 1 Eating after a fast, concluding a fast; कारय चक्षणी पारणाम् Vb. 1; R. 2. 39, 55, 70. -2 Eating (in general); चमून तस्याः किल पारणाविधिः Ku. 5. 22 (अभ्यवहारकर्म Malli.).

पारणीय a. Capable of being completed or finished; प्रायोऽधुना तेऽधुरयूथनाथा अपारणीया इति देवि मे मतिः Bhag. 8. 17. 16.

पार्श (स) व

पास्य a. Adequate, fit for, appropriate. -2 Satisfying.

पारयति—ते Den. U. 1 To be able. —2 To bring or fead over; see पू caus. also; cf. वक्तुं न पार्यत इति व्यथते मनो मे Bil. Ch. 5. 55.

पारतः Quick-silver.

पारतन्त्रिक a. Enjoined by the religious treatises of another.

पारतन्त्रयम् Dependence, subjection, subservience.

पारित्रक a. (-की f.) 1 Belonging to the next world. -2 Useful in the future life; तद् वै पारित्रकं तात बाद्यणानाम-क्रियताम् Mb. 12. 151. 14.

पारञ्य a. Useful in the future life (परलेकहित); निधि निद्भ्यात् पारच्यं यात्रार्थं दानशन्दितम् Mb. 13. 162. 63. - ज्यम् Reward in a future life (परलेक्फल); तेषामनुपरोधेन पारच्यं यद् यदाचरेत् Ms. 2. 236.

पारतस्पिकम् Adultery.

पारदः Quick-silver; पारदः पारतः सृतो हरबीजं रसश्चलः Abb. Chin. 1050; निदर्शनं पारदोऽत्र रसः Bv. 1. 82; पारदं हरितालं च Siva B. 30. 19; संसारस्य परं पारं दत्तेऽसौ पारदः स्मृतः Raseśvaradarśanam. —दाः m. (pl.) N. of a barbarous tribe; see Ms. 10. 44; Mb. 2.

पारदारिक: An adulterer (intriguing with the wife of another); Y. 2. 295; पारदारिकविकाससाहसम् N.

पारदार्थम् Adultery, intriguing with another's wife; Ms. 11. 59; Y. 3. 235; Dk. 1. 4.

पारदेशिक a. (-की f.) Foreign, out-landish. -कः 1 A foreigner. -2 A traveller.

पारदेश्य a. (-इयी f.) Belonging to a foreign country, foreign. -इय: 1 A foreigner. -2 A traveller.

पारधेनुः, -नुकः N. of a low mixed caste; an Ayogava.

पारभृतम् A present (perhaps a misrcading for प्राभृत).

पारमहंस्य a. Rolating to a 'Paramahanisa' or a religious man who has subdued all his senses. —स्यम् Most sublime asceticism or meditation; साङ्ख्यायनः पारमहंस्यमुख्यः Bhāg. 3. 8. 8; न वे तथा चेतनया बहिष्कृते हुताशने पारमहंस्य पर्यमुः Bhāg. 4. 21. 41. —Comp. —परि ind. relating to such asceticism.

पारमार्थिक a. (-की f.) [परमार्थाय दिनं ठक्] 1 Relating to परमार्थ or the highest truth or spiritual knowledge. -2 Real, essential, truly or really existent; सत्ता त्रिविधा पारमार्थिकी, व्यावहारिकी, प्रातीतिकी च Vedanta. -3 Caring for truth, loving truth or right; न स्प्रेकः पारमार्थिकः Pt. 1.342. -4 Excellent, supremely good, best.

पारमिक a. (-की f.) Supreme, best, chief, principal.

पारमित a. 1 Gone to the opposite bank or side. -2 Crossed, traversed. -3 Transcendent. -ता 1 Complete attainment, perfection. Ks.— Taranga 72. 362 illustrates six Pāramitas दान, शील, समा, धर्य, ध्यान and प्रज्ञा by suitable stories; Bri. Kath. 9. 1. 496; cf. दानपारमिता perfection in charity दानपारमितयेव वदान्यान् N. 5. 11; नृतमेवं बुद्धनापि दानपारमिता प्रता (मत्तविलास प्रहसन). -2 Transcendental virtue.

पारमेश्वर a. Relating, belonging or coming from the supreme god.

पारमेष्ट्रथम् 1 Supremacy, highest position; Devo Mantra. -2 Royal insignia; पारमेष्ट्रधानुपादाय पण्यान्युक्चावचानि च । पादयोन्यंपतत् प्रेम्णा प्रक्तिन्नहृदयेक्षणः ॥ Bhag. 9. 10. 39.

पारंपर a. Further, future. -री Regular succession, order.

पारंपरि (री) ण a. (-णी f.) [परंपरायाः आगतः खब्] Handed down from father to son, hereditary, ancestral.

पारंपरीय a. Handed down, traditional, hereditary.

पारंपर्यम् [परंपरैव स्वार्थे ब्यज्] 1 Hereditary succession, continuous order; तस्मिन् देशे य आचारः पारंपर्यक्रमागतः। वर्णानां सान्तराज्ञानां स सदाचार उच्यते Ms. 2. 18. -2 Traditional instruction, tradition. -3 Intermediation. -पारंपर्येण ind. Successively, by degrees; निवृत्तेषु च सैन्येषु पारंपर्येण सर्वशः। निमुक्तंकवचाः सर्वे भीष्ममीयुर्नराधिपाः। Mb. 6. 120. 29. -Comp. -उपदेशः traditional instruction, tradition, regarded by the Pauranikas as a प्रमाण or proof.

पारिवेड्यु a. 1 Pleasing, gratifying. -2 Able to go to the end of or accomplish anything. -3 Successful, victorious.

पारलोक्य a. Relating to the next world.

पारलौकिक a. (-की f.) [परलोकाय हिनं ठक् विपदगृद्धिः] Relating to or useful in the next world; धर्म एको मनुन्याणां सहायः पारलौकिकः Mb; Mk. I; साधुरेति सुकृतैर्यदि कर्तुं पारलौकिकक्षसीदमसीदम् N. 5. 92. -कम् Obsequies, funeral rites; इच्छामि.....पर्वतेश्वरस्य पारलौकिकं कर्तुम् Mu. 1.

पारवतः A pigeon.

पारवार्थ a. Belonging to another party, inimical; Mb. 2.

पारवदयम् Dependence, subjection, subservience.

पारश (स) व a. (निवी f.) 1 Made of iron. -2 Relating to or derived from an axc. -वः 1 Iron. -2 The son of a Brāhmana by a Sūdra woman; यं ब्राह्मणस्तु श्रुद्धायां कामादुःपादयेन् युतम्। स पारयक्षेत्र श्रुद्धायुनं पारश्रवः स्मृतः Ms. 9.178; or परं श्रवान् ब्राह्मणस्यैष पुत्रः श्रुद्धायुनं पारश्रवं नमादुः Mb. -3 An adulterine, a bastard. -वि A daughter of a Brāhmana by a Sūdra woman; भीष्मः पारश्रवी कन्यां देवकस्य महीपतेः। विद्राय समानीय ददी वंशविशृद्धये॥ Bm. 1.519.

पारश्वधः, पारश्वधिकः A man armed with an axehalbert-man; cf. P. IV. 4. 58. (पारश्वधिक) -रामः (= परग्रुराभः); पारश्वधिकरामस्य शक्तेरन्तकरो रणे Bk. 5. 78.

पारपदम् membership (सभापतित्व); सारथ्यपारपदसेवन-सख्यदीत्यवीरासनातुगमनस्तवनप्रणामम् Bhag. 1. 16. 17.

पारस (-सी f.) Persian.

पारसिक: 1 Persia. -2 = पारसीक 2 q. v.

पारसी The Persian language.

पारसीकः 1 Persia. -2 Persian horse. -काः m. (pl.) The Persians; पारसीकांस्ततो जेतुं प्रतस्ये स्थलवर्त्मना R. 4. 60.

पारसम्ब See पारशवः पारसवत्त्वाद्विदुरः (राज्यं न प्रत्यपद्यत) Mh. 1. 109. 25.

पारकरः 1 N. of a certain district. -2 N. of a sage, the author of the Grihya Sütras.

पारक्षेणेयः An adulterine, a bastard (born from another's wife, परन्नी).

पारस्यकुलीन a. Born in the family of another (as an adopted son).

पार्दस्य a. Relating to an ascetic who has subdued all his senses.

पारा N. of a river; तदुत्तिष्ट पारासिन्धुसंभेदमनगाञ्च नगरीमेन प्रविशावः Mal. 4; 9. 1.

पारापतः A pigeon.

पारापारीण See पारावारीण.

पारायणिकः 1 A lecturer, reader of the Puranas or mythological works. -2 A pupil, scholar.

पारावतः 1 pigeon, turtle-dove, dove; पारावतः खरशिला-कणमात्रभोजी कामी भवत्यनुदिनं वद कोऽत्र हेतुः Bh. 3. 154; Me. 40. -2 A monkey. -3 A mountain. -Comp. -अक्विपिच्छः a kind of pigeon. -भी N. of the river Sarasyati.

पाराबारः The sea, ocean; रत्नोद्भवोऽपि वाणिज्यनिषुणतया पाराबारतरणमकरोत् Dk. I. 1; Bv. 4. 11. -रम् The two banks.

पारावारीण a. 1 One who goes to both sides. -2 Completely conversant with.

पाराशरः, पाराशर्थ An epithet of Vyasa, son of Parasara; तन एकान्तमुकीय पाराशर्थे युधिष्ठिरम् Mb. 3. 36. 28. — राः N. of a school on अर्थशास्त्र mentioned by Kautilya in connection with राज्युत्ररहण; Kau. A. 1. 17. — Comp. — किंदिक one who studies the पाराशरकत्प.

पाराशिरः 1 An epithet of Suka. -2 N. of Vyāsa.

गाराशास्त्र m. 1 A religious mendicant. -2 Particularly, such religious mendicants or ascetics as study the Sārīra Sūtras of Vyāsa (pl).

पारिकाक्सिन m. A contemplative saint, an ascetic who devotes himself to abstract meditation.

पारिकर्मिकः One who nurses the elephants; इस्तिपकपारिकर्मिकसन्त्रा Kau. A. 2. 2. 20.

पारिकटः Ved. A servant.

पारिक्षितः A patronymic of Janamejaya, greatgrandson of Arjuna, and son of Pariksit; क पारिक्षिता अभवन Bri. Up. 3. 3. 1.

पारिखेय a. (-यी f.) Surrounded by a ditch; P. V. 1.17.

पारिगर्भिकः A kind of child-disease.

पारिम्रामिक a. (-की f.) Situated round a village; P. VI. 3. 61.

पारिजातः, पारिजातकः (पारमस्यास्तीति पारी समुद्रस्तत्र जातः, तस्य समुद्रोत्पन्नत्वात्] 1 N. of one of the five trees of Paradise, Nictanthus arbor-tristis (said to have been produced at the churning of the ocean and come into the possession of Indra, from whom it was wrested by Kriṣṇa and planted in the garden of his beloved Satyahhāmā), कल्पदुमाणभित्र पारिजातः R. 6. 6; 10.11; 17. 7; पश्चेत देवतर्वो मन्दारः पारिजातकः Ak. -2 The coral tree. -3 Fragrance. -Comp. -पुष्पकः A variety of gems. Kau. A. 2. 11. 29.

पारिणामिक a. 1 Digestible. -2 Subject to development.

पारिणास्य a. (-च्यी f.) 1 Relating to marriage. -2 Obtained on the occasion of marriage. -च्यम् 1 Property received by a woman at the time of marriage; मातुः पारिणास्य क्रियो विभजेरन Vasistha. -2 Marriage settlement.

पारिणाद्यम् Household furniture and utensils; पारि-णाद्यस्य चेक्षणे (एनां नियोजयेत्) Ms. 9. 11.

पारितथ्या A string of pearls for binding the hair; बालपारया पारितथ्या Abh. Chin. 655.

पारितोषिक a. (-की f.) [परितोषः प्रयोजनमस्य ठब्] Pleasing, gratifying, consolatory. -कम् A present, reward; गृह्यतां पारितोषिकमिदमञ्जूलीयकम् Mk. 5.

पारिष्वजिकः A standard bearer.

पारिन्द्रः A lion.

पारिपन्थिकः A robber, highwayman; P. IV. 4. 36.

पारिपाट्यम् 1 Mode, method, manner (परिपाटि). -2 Regularity.

पारिपात्रम् = पारियात्र a. v.

पारिपार्श्वम् Retinue, attendants, followers.

पारिपार्श्वकः, पारिपार्श्विकः [परिपार्श्व पार्श्व व्याप्य वर्तते ठक्] 1 A servant or an attendant; N. 12.60; 17.50.—2 An assistant of the manager of a play, one of the interlocutors in the prologue; प्रदिश्य पारिपार्श्वकः; तत् किमिति पारिपार्श्विक नारम्भयसि कुशालवैः सह संगीतम् Ve. 1,

पारिपार्श्विका A female attendant, a chamber-maid. पारिपाल्यम् Governorship.

पारिष्ठव a. [परि-न्छ अच् स्वार्थे अण्] 1 Moving to and fro, rolling, shaking, unsteady, tremulous; ननन्द पारि-एक्यनेत्रया नृपः R. 3. 11. -2 Swimming, floating; R. 13. 30; पारिप्तवाः स्रोतसि निम्नगयाः 16.61. -3 Agitated, bewildered, disturbed or perplexed; हा हा देव किमुत्पर्थर्मम मनः पारिप्तवं धावति U. 4. 22. -चः A boat; पारिप्तवगताश्वापि देवतास्तत्र विष्ठिताः Ram. 1. 43. 19. -चम् Restlessness, uneasiness; प्रतिष्ठामन्याजं अजनु मिय पारिप्तवपुरा Mal. 4. 3. -Comp. -हिए, -चेत्र a. having tremulous eyes. -प्रभ a. spreading Instre. -मित a. fickle-minded.

पारिद्राच्यः A goose. - उयम् 1 Perplexity, uneasiness, agitation. - 2 Tremonr, tremulousness.

पारिवर्षः 1 A wedding present; शतरूपा महाराज्ञी पारि-वर्हान् महाधनान् । दम्पत्योः पर्यदात् श्रीत्या भूषावासः परिच्छदान्॥ Bhāg. 3. 22. 23. -2 Retinue; Mb. 3. 140. 28.

पारिमद्रः 1 The coral tree. -2 The Devadaru tree; Mb. 1. 125. 3. -3 The Sarala tree. -1 The Nimba tree. -5 The Mandara tree; also पारिमदक; Rām. 4. 1. 80.

पारिभाव्यम् 1 Bail, security, snrety. -2 A kind of drug.

पारिभाषिक a. (की f.) 1 Current, common, universally received; उभयादृत्तिधर्मेण संज्ञा स्यात् पारिभाषिकी Nyāya-sāstra. -2 Technical (as a word &c.).

पारिमाण्डल्यम् 1 An atom, a mote in a sun-beam; the measure of an atom; Bhāṣā P. 14. -2 Spherical shape, globularness.

पारिमाण्यम् Circumference, compass; प्रजाविसर्गस्य अ पारिमाण्यं वापीसहस्राणि बहूनि देश्य Mb. 12. 280. 30.

पारिमित्यम् Limit, limited extent or number.

पारिमुखिक a. (-की f.) Being before the face, being near or present; P. IV. 4. 29.

पारिमुख्यम् Presence; P. IV. 3. 58; Vart. 1.

पारिया (पा) त्रः N. of one of the seven principal mountain ranges; उच्चैः शिरस्ताजितपारियात्रं लक्ष्मीः सिषेवे किल पारियात्रम R. 18, 16; see कुलाचल.

पारिया (पा) त्रिकः 1 An inhahitant of the Pāriyātra mountain. -2 The Pāriyātra mountain itself.

पारियानिकः A travelling carriage.

पारिरक्षकः A religious mendicant, an ascetic.

पारिवित्यम्, -पारिवेज्यम् Being unmarried while a younger brother is married.

पारिवाज्यम्, -पारिवाज्यम् The wandering life of a religious mendicant, asceticism,

पारिशीलः A cake (अपूप q. v.).

पारिशेष्यम् That which is left over, remainder. —च्यात् ind. Consequently, ergo.

पारिषद a. (-दी f.) Belonging to an assembly or council. -द: 1 A person present at an assembly, a member of an assembly, such as an assessor. -2 A king's companion. -दा: m. (pl.) The retinue of a god; तिथिष्टिय महादेशे दतः पारिषदां पणै: Ram. 3. 25. 12. -दम् Taking part in an assembly.

पारिषदाः One present at an assembly, a spectator; ef. P. IV. 4. 44, 101.

पारिसीर्थ a. That which is prepared without the help of a plough.

पारिहारिक a. (-की f.) 1 Taking, seizing. -2 Surrounding. -3 Privileged. -क: A maker of garlands. -की A kind of onigma or riddle.

पारिहार्यः A bracelet (आवापकः पारिहार्यः कटको बलयोऽ क्रियाम् Ak.); Mb. 5. 162. 16; भुजपाशैस्तपनीयपारिहार्थैः Ba. Ch. 5. 54. -यम् Taking, seizing.

पारिहास्यम् Jest, joke, fun.

पारी 1 A rope for tying an elephant's feet. -2 A quantity of water. -3 A drinking vessel, water-jar, cup. -4 A milk-pail; निगृह्य पारीमुभयेन जानुनोः Si. 12. 40. -8 Pollen (of flowers).

पारीक्षितः = परीक्षित् q. v.

पारीण a. [पारं गच्छति, पार-खस्] 1 Being on or going over to the other or opposite side. -2 (At the end of comp.) Thoroughly versed in, well acquainted with; त्रिवर्गपारीणमसी भवन्तमध्यासयनासनमेकमिन्दः Bk. 2. 46. -8 Fulfilling, completing, accomplishing.

पारीय a. (At the end of comp.) Completely versed in or conversant with.

पारीणहाम् Household furniture or utensils.

पारीन्द्र: 1 A lion. -2 A large serpont, boa.

पारीरणः 1 A tortoise. -2 A stick, staff. -8 A garment (पदशादक),

पारु: 1 The sun. -2 A Fire.

पारुषिक a. Harsb, violent.

पारुड्यम् [प्रवस्य भावः ध्यम्] 1 Roughness, ruggedness, hardness. -2 Harshness, cruelty, unkindness (as of disposition). -3 Abusive language, abuse, reproach, sourrilous language, insult; Bg. 16. 4; Y. 2. 12, 72; हिंसा तदिभियानेन दण्ड्यपारुज्ययोर्थथा। वेषस्यमिह भूतानी प्रमाहमिति पार्थिव॥ Bhag. 7. 1. 23. -4 Violence (in word or deed); Ms. 7. 48, 51; 8. 6, 72. -5 The garden of Indra. -6 Aloe-wood. -5यः An epithet of Brihaspati.

पारेरकः

पारेरकः A sword (?).

पारेवतः A kind of date.

पारोक्ष a. (-क्षी f.) Unintelligible, mysterious, secret, obscure; also पारोक्ष्य; त्वं नृतमसुराणां नः पारोक्ष्यः परमो गुरुः Bhag. 8. 22. 5.

पारोक्ष्यम् Mystery, secrecy; भरतोपारूयाने पारोक्ष्यवर्णनम् Bhag. 5. 14.

पारोवर्थम् Tradition; Nir. 13. 12.

पार्घटम् Dust or ashes.

पार्जन्य a. Belonging to rain.

मार्फ a. (-र्जी f.) 1 Relating to or made of leaves, leafy. -2 Raised from leaves (as a tax). -र्ज: A hut made of leaves.

पार्थ: [पृथायाः अपत्यम् अण्] 1 A metronymic of all Pandavas; सर्वेषामेव पार्थानां फाल्मुनो बलवत्तरः Mb. 7. 158. 8; but especially of Arjuna; उवाच पार्थ पर्येतान समवेतान कुरूनिति Bg. 1. 25 and several other places. ~2 A king. —Comp. —सार्थि: 1 an epithet of Krisna. ~2 N. of a famous writer on Mimamsa.

पार्थक्यम् Severalty, separatences, separation, singleness, variety.

पार्थंच a. Belonging to पृथु; अस्मिन् कृतमितमेत्येः पार्थवीं गतिमाप्नुयात् Bhag. 4. 23. 39.

पार्थवम् Greatness, immensity, width.

पार्थिय a. (-वी f.) [प्रथिव्याः ईश्वरः इदं वा अण्] 1 Earthen, earthy, torrestrial, relating to the earth; यती रजः पार्थियमुजिन्हीते R. 13. 64. -2 Ruling the earth. -3 Princely, royal. -यः 1 An inhabitant of the earth. -2 A king, sovereign; अय तस्य विवाहकीतुकं लिलतं विश्वत एव पार्थिवः R. 8. 1. -3 An earthen vessel. -4 The body. -5 The विकार of the earth; अयं जनो नाम चलन् प्रथिव्यां यः पार्थिवः पार्थिव कस्य हेतोः Bhag. 5. 12. 5. -6 A ग्रह्मामि of the naming ceremony (नामकरण). -यम् An earthy substance. -या 1 A royal concubino. -2 Arsenic (see निघण्यरत्नाकर). -Comp. a prince, the son of a king. -तन्दिनी, -सुता, -कन्या the daughter of a king, princess. -आरमजः, -नन्दनः, -सुतः, -पुतः the sun-पीतः 'Yama's son', Yudhişthira; स वृत्तवांस्तेषु कृताभिषेकः सहानुजः पार्थिवपुत्रपीतः Mb. 3. 118. 2.

पार्थिकी i An epithet of Sītā, daughter of the earth; पार्थिकीमुदबहद् रघुद्रहः R. 11. 54. 1 An epithet of Laksmī.

पार्पर: 1 A handful of rice. -2 Consumption (अयरोग). -3 Ashes. -4 A filament of Kadamba. -5 N. of Yama.

पार्यान्तक a. (-की f.) Final, last, conclusive.

पार्यवसानिक a. Coming to a close; द्वापरस्य कलेश्वेव सन्धी पार्यवसानिक Mb. 12. 339. 89. पार्चण a. (-णी f.) [पर्वणि भवः अण्] 1 Belonging or relating to a Parvan, falling on a Parva day, such as the full-moon, new-moon &c.; परंयति स्म जनता दिनात्यये पार्वणी शशिदवाकराविव R. 11.82; Mn. 3.10. -2 Waxing, increasing (as the moon). -णम् The ceremony of offering oblations to all the manes at a Parvan; अमावास्यां यत् कियते तत् पार्वणमुदाहतम् । कियते वा पर्वणि यत् तत् पार्वणमिति समृतिः ॥ Bhavisya P.; also पार्वणश्राद्धम्.

पार्वत a. (-ती f.) [पर्वते भवः अण्] 1 Being or living on a mountain. -2 Growing on or coming from a mountain. -3 Mountainous; प्रतिश्रयार्थं सेवेत पार्वती वा उनर्गुहाम् Mb. 14. 46. 26.

णर्वतिकम् A multitude of mountains, a mountainrange.

पार्वती [पर्वतस्थापत्यं स्त्री अण्] 1 N. of Durgs, born as the daughter of the Himalaya mountain (she was Sati in her former birth; of Ku. 1. 21); तां पार्वतीत्याभिजनेन नाम्ना बन्धुप्रियां बन्धुजनो जहाव Ku. 1. 26. —2 A female cowherd. —3 An epithet of Draupadī. —4 A mountain stream. —3 A kind of fragrant earth. —Comp.——नन्दन: 1 an epithet of Kārtikeya. —2 of Gaņeśa.—नेज: (In music) a kind of measure.

पार्वतीय a. (-यी f.) Dwelling in a mountain. -यः A mountaineer. -2 N. of a particular mountain tribe (pl.); तत्र जन्यं रघोपीरं पार्वतीयैगेणरभूत् R. 4. 77.

पार्वतेय a. (-यी f.) [पर्वते भवं ढक्] Mountain-born; Ram. 4. 39. 12. -यम् Antimony.

पार्वायनान्तिया f. N. of an Isti-

पार्शवः A warrior armed with an axe.

पार्शुका A rib.

पार्श्व त. Near, proximate. -र्श्वः, -र्श्वम् [पर्शूनां सम्हः] 1 The part of the body below the arm-pit, the region of the ribs; वामं पार्श्वे विनिर्भिद्य सुतः सूर्य इव स्थितः Mb. 3. 126, 27: शयने सन्निषण्णैकपार्श्वाम् Me. 91. -2 The side, flank (in general) (of animate or inanimate objects), পিটং क्वथदतिमात्रं निजपार्श्वनिव दहतितराम् Pt. 1. 32t. -3 Vicinity. –4 Ved. A curved knife. – স্ব: An epithet of the twentythird Tirthankar of the Jainas. - अवेम् 1 A multitude of ribs. -2 A fraudulent expedient, a dishonourable means. -3 The extremity of the fore-axie of a wheel. (पार्श्वम् is used adverbially in the sense of 'near to', 'by the side of', 'towards'; केना युक्सिपतेव पद्य भुवनं मत्पार्श्वमानीयते S. 7. 8; so पार्श्वात् 'from the side of, away, from '; पार्च 'near', 'at hand', 'at the side'; नमें दूरे किचित् क्षणमपि न पार्श्व रथजवात् S. 1. 9; Bh. 3. 37.) -Comp. -अनुचरः an attendant, a servant; विस्प्रपार्श्वानु-चरस्य तस्य R. 2. 9. -अपचूत्त a. bent on one side (one of the defects of diamonds); Kau. A. 2. 11. 29. – अस्थि: u. a rib. - MICIT a. one who has come very near. -आर्तिः f. pain in the side, pleurisy. -आस्प्र a. sitting www.kobatirth.org

or standing by the side. -उदरिशयः a crab. -उपपीडम् ind. (to laugh) so as to hold one's sides. -ग, नाम, -चर, -स्थित a. being close to, standing by the side of. -गः an attendant, a servant; व्यादिदेश गणजीऽय पार्श्वगान् कार्मुकाभिहरणाय मैथिलः R. 11. 43. -गतः a. 1 being at the side, being near or close to, attending upon. -- 2 sholtered. - चरः a servant, an attendant; विविने पार्श्वचरैर-उद्यमाण: R. 9. 72; 14. 29. -द: an attendant, a servant. –देशः the side (of the human body), the ribs. –नायः the Jaina pontiff, the 23 rd Tirthankara (Mar. 4178-नाथ). -परिवर्तनम् 1 turning round from one side to the other in a bed. -2 N. of a festival on the twelfth day of the first half of Bhadrapada (when Visnu is supposed to turn upon the other side in his sleep). -भागः the side or flank. -मण्डलिन m. N. of a particular posture in dancing. -मानी the longer side of an oblong. -वक्त्रः an epithet of Mahadeva. -वर्तिन a. 1 being by the side, attending, waiting upon. -2 adjacent. (-m.) 1 an attendant; भूयः स भूतेश्वरपार्श्ववर्ती किंचिद् विहरमार्थपति बभाषे R. 2. 46. -2 a companion, associate; अमुना नतु पार्श्ववर्तिना Ku. 4. 29. - शब्द a. 1 sleeping on the side. -2 sleoping by the side. - হাড়ে:, -তদ্ 1 a shooting pain in the side. -2 pleurisy. -सूत्रकः a kind of ornament. - ta a. being at the side, near, close, proximate; सुरपतिमपि श्वा पार्श्वस्थं विलोक्य न शङ्कते Bh. (一天句:) 1 a companion. -2 an assistant of a stagemanager; cf. पारिपार्श्वक.

पार्श्वकः (-की f.) A swindler, pilferer, thief.

पार्श्वतस्य ind. 1 Near, at hand, by the side, close to; पार्श्वतः प्रस्थितं तमस्वस्थितं प्रियाः R. 19. 31; श्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च यत् पार्श्वते भवति तत् परिवेष्टयन्ति Pt. 1. 35. -2 (= पश्चात् q, v.); पार्श्वतः करणं प्राज्ञः Mb. 12. 142. 9.

पार्श्वतीय a. Being on or situated at the side.

पার্থিক: a. (-কী f.) [পান্ধ মন: ঠকু] Belonging to the side. —ক: 1 A sides-man, partisan. —2 A companion, an associate. —3 A juggler. —4 One who seeks money by fraudulent means, a thief. —5 One who earns money through the instrumentality of one's own kinsmen after knowing their needs by means of staying by the side (পান্ধ) of the king; Dānasāgara, Bibliotheca Indica 274, Fasc. 1, p. 41.

पार्चत a. (-ती /.) Belonging to the spotted antelope; Ms. 3. 269; Y. 1. 257. –तः A patronymic of king Drupada, and of his son Dhristadyumna; Mh. 1. 138. 20; 7. 7. 3. –ती A patronymic of Draupadi.

पार्षती 1 An epithet of Draupadi; स्तरवेति वनः श्रुत्वा पार्वती दुःखिताऽवदत् Bm. 2. 369. -2 Of Durga.

पार्थत् f. An assembly.

पार्चदः [पार्चदमहिति अण्] 1 A companion, an associate, attendant. -2 A train, retinue (of a god); शर्पस्य सह

पापिदैः Mh. 3. 130. 14. -3 One present at an assembly, a spectator, an assessor. -4 A text-book received by any particular grammatical school.

पार्थदाः A member of an assembly, an assessor; सम्याः सदस्याः पार्थदाः सभास्ताराः सभासदः Abh. Chin. 480.

पार्डिण: m. f. [पृष्-िन नि॰ युद्धिः; Un. 4. 52] 1 The heel; Bhag. 7. 8. 31; उद्वेजयत्यक्गुलिपार्षिंगभागान् Ku. 1. 11; पार्षिणप्रहार K. 119; प्रतनित्रकपुरस्टमूलपार्षिणम् Bu. Ch. 5. 73. -2 The rear of an army. -3 The back or rear in general; शुद्धपार्ध्वारयान्तितः R. 4. 26 'with his rear cleared of foes.' - A kick. - 5 Desire of conquering. -6 Inquiry. (-f.) 1 A licentious woman. -2 An epithet of Kunti. -3 The extremity of the fore-axle of a four-horse chariot. -Comp. - ब्रहः a follower. - ब्रहणम् attacking or threatening an enemy in the rear. - ATE: 1 an enemy in the rear; ेचिन्सा N. of a chapter in Kau. A. (7. 13). बलिनोऽफजलस्येते पाष्णिप्राहाः प्रमाथिनः Siva B. 21. 60; 24, 44; also 12, 15. -2 a general commanding the rear of an army. -8 an ally who supports a prince; Bhag. 7. 2. 6; पार्धिणशहं च संप्रेक्ष्य तथाकन्दें च मण्डले Ms. 7. 207. - घातः a kick; क्षिति विधुन्वनित पार्शिणचातैः Ki. 17. 50. –সম্ a rear-guard, a body of forces in the rear, reserve. -बाह: an outside horse. -विश्रह: an attack hy an enmy in the rear; मा विधानमुधा कृतानुतापस्त्वयि पार्षणिविप्रहम् N. 9. 134. -सारियः a charioteer who drives one of the outside

पाछ 10 P. 1 To watch, guard, protect; पितेव पालयेत् प्रत्रान् Ms. 9. 108, -2 To observe (a promise); शदा श्रियं पालितसंगराय R. 13. 65. -3 To wait; Ve. 1.

पाल: 1 [पाल्-अस्] A protector, guardian, keeper; as in गापाल:, बृष्णिपाल:, &c. -2 A herdsman; विवाद: स्वामि-पालयो: Ms. 8. 5, 229, 240. -3 A king; अहो अधर्म: पालामाम् Bhag. 1. 18. 33. -4 A spitting-pot. -छी 1 A herdsman's wife; Mb. 5. -2 An oblong pond. -Comp. -R: a mushroom.

पান্তক: [পান্ত পুরু] 1 A guardian, protector. -2 A prince, king, ruler, sovereign. -3 A groom, horse-keeper. -4 A horse. -6 The Chitraka tree. -6 A foster-father. -7 Protection. -8 One who maintains or observes (as a promise &c). -কম্ A spittoon.

पालन a. [पाल्-भावे त्यु त्युद् वा] Protecting, guarding &c.; Ki. 1.1. -नम् 1 Protecting, guarding, nourishing, cherishing, fostering; लब्ध R. 19.3; so प्रजा , क्षिति, &c. -2 Maintaining, observing, keeping (as a promise, vow &c.) -3 The milk of a cow that has recently calved. - 4 the sharpening (of arms); शक्षाणां पालनं शानं Mb. 12. 59. 46 (com. शक्षाणां पालनं तीक्णीकरणम्).

मालनीय a. 1 To be protected or guarded. -2 Fit to be protected, preserved or maintained. -3 To be kept or observed (as a promise, yow &c.).

पाच्य a. Seo पालनीय. —स्यम् See पालनम्; उर्ध्वं वर्षसहस्रान्ते प्रजापाल्यमनन्तरम्.

पालियत ... A protector, guardian; शर्चासको मस्तां पालियतेव नन्देन (विजहार) R. 8. 32.

पाहित p. p. 1 Protected, guarded, preserved. -2 Observed, fulfilled.

पिपालियपुः (Desiderative from पाल्) Desirous to protect; प्राज्यं प्रभावन्त्रराज्यं पिपालियपुरात्मनः Siva B. 31. 32.

पालकाच्यः N. of a sage, son of Karenu (who first taught the science of elephants). -प्यम् The science of elephants.

पालद्वः 1 The olibanum tree. -2 A hawk -द्वी

पालक्यः, -क्या Incense.

पालल a. (-ली f.) Made of the powdered sesamum-seed.

पालवी A kind of vessel.

पालाश a. (-शी f.) [पलाश-अण्] 1 Belonging to or coming from the Palāśa tree. -2 Made of the wood of the Palāśa tree; Ms. 2. 45. -3 Green; पालाश-तालासित-कंतुराणाम् Bri. S. -शः The green colour. -Comp. -खण्डः, -पण्डः an epithet of the Magadha country. -विधिः Burning a human corpse with Palāśa wood in case it is not burnt in the normal course. Śabda Chi.

पालि:, ली f. 1 The tip of the ear; अवणपालि: Git. 3.

-2 The edge, skirt, margin; तिष्टतो युगपालीषु Mb. 7. 191.

30; महति सितपटच्छलपाली कपालीम् Bh. 3. 55. -3 The sharp side, edge or point of anything (आश्र); कपोलपालि तव तिव मन्ये लावण्यपन्ये दिशमुत्तराख्याम् Bv. 2. 9. -4 Boundary, limit. -5 A line, row; विपुलपुलकपाली Git. 6; Si. 3. 51; रजनीचरपालिरागमिध्यत्यविलम्बं प्रतिपाल्यतां कुमारी Rām. Ch. 2. 52. -6 A spot, mark. -7 A causeway, bridge. -8 The lap or bosom. -9 An oblong pond. -10 Maintenance of a pupil by his teacher during the period of his studies. -11 A louse. -12 Praise, eulogium. -13 A woman with a heard. -14 The hip. -16 A measure of capacity (प्रस्थ). -16 A circumference. -ली A pot, boiler. -Comp. -भामयः a disease of the outer ear. -रचरः a kind of fever. -मङ्गः the bursting of a dike.

पालिका 1 The tip of the ear. -2 The sharp edge of a sword or of any cutting instrument. -3 A butter-knife; Rām. 1. 73. 21. -4 A pot or boiler.

पालित्यम् Greyness of hair caused by old age, hoariness.

पाछिन्दः Incense.

पाञ्चवा A game with twigs.

पाञ्चिक a. Diffusive, digressive.

पाल्वल a. (-ली f.) Coming from a pool.

पावः A particular wind-instrument; (Mar. पात्रा).

पाचक a. [पू-जुन्] Purifying; पन्थानं पावकं हिला जनको मौद्यामारियतः Mb. 12. 18. 4. -कः 1 Fire; पावकस्य महिमा स गण्यते कक्षवज्ञ्चलित सागरेऽपि यः R. 11. 75; 3. 9; 16. 87. -2 Agni or the god of fire. -3 The fire of lightning. -4 The Chitraka tree. -6 The number 'three'. -6 A person purified by religious abstraction, saint, sage. -7 Good conduct or behaviour. -8 N. of Varuna. -की 1 The wife of Agni. -2 Ved. N. of Sarasvati. -Comp. -अराजि: an epithet of a plant called अभिनन्य (Mar. थोर ऐरण). -अर्जिस् f. a flash of fire. -अराम a fiery weapon; अशान्तमेन पावकालम् U. 6. 5/6. -आरमजः 1 an epithet of Kartikeya. -2 N. of a sage called स्वर्धन who married the daughter of Duryodhana of the Iksvāku family. -मणि: m. The Süryakānta Maņi. -रिस्स: (= अमिश्रिख:) Saffron; Siva B. 30. 19.

पाचिकः 1 An epithet of Kartikeya. -2 Of the sage सुदर्शन.

पावकीय a. Fiery (as a weapon); सर्वत्रावर्तमुद्रां विद्धिति जलधी सायकैः पावकीयः B. R. 7. 33.

पावन a. (-नी f.) [पू-णिच् ल्यु] 1 Purifying, freeing from sin, purificatory, sanctifying; पादास्तामितो निषण-हरिणा गौरीगुरोः पावनाः S. 6. 17; R. 15. 101; 19. 53; यज्ञो दानं तपश्चेव पावनानि मनीषिणाम् Bg. 18. 5; Ms. 2. 26; Y. 3. 307. -2 Sacred, holy, pure, purified; तपीवनं तच्च बभूव पावनम् Ku. 5. 17. -3 One living on wind (a Sadhu); Fa: क्षीरं वनस्थानां भुनीनां गिरिवासिनाम्। पावनानां वनाशानां वनाश्रम-निवासिनाम् ॥ Mh. 13. 14. 124. -नः 1 Fire. -2 Incense. -8 A kind of demi-god or Siddha. -4 N. of the poet Vyāsa. - 8 N. of Visnu. - नम् 1 Purifying, purification; विष्णोर्भूतानि लोकानां पावनाय चरन्ति हि Bhag. 11. 2. 28; पदनखनीरजनितजनपावन Git. 1; Mv. 1. 26; Ms. 11. 85. -2 Penance. -8 Water. -5 Cow-dung. -5 A sectarial mark. - 8 Any means of purification; उत्पत्तिपरिपूतायाः किमस्याः पावनान्तरैः U. 1. 13. -7 Atonement, expiation. -8 Incense (सिक्क). -Comp. -च्चिनिः a conch-shell.

पावनी 1 The holy basil. -2 A cow. -3 The river Ganges.

पावमानी An epithet of particular Vedic hymns (especially those of Rv. 9. and Av. 19. 71 &c.).

पावित a. cleansed, purified, sanctified, made holy; बन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पावितं ते कुळं त्वया। Sankara.

पावित्र्यम् Purity.

पाविन् a. Purificatory; पाविन्याः शरणगतातिंहारिण तन्सा-हात्म्यं भव भवते नमस्भियायाः Ki. 18. 36.

पास्य a. To be cleansed or purified; Hk.

पिकः

पावर: The side of a dio which is marked with two points; or a particular throw of this die; पावरपतनाच्य सोवितसरीर: Mk. 2. 8.

पादाः [पश्यते बध्यतेऽनेन, पश्-करणे घम्] 1 A cord. chain, fetter, noose; पादाकृष्टवनतिवलयासंगर्सजातपाद्यः \$.1.32; बाहुपारीन व्यापादिता Mk. 9; R. 6. 84. -2 A snare, trap or net for catching birds and beasts. -3 A noose used as a weapon (as by Varuna); कि चायमरिदुर्वारः पाणी पाशः प्रचेतसः Ku. 2. 21. -4 A die, dice; Malli. on R. 6. 18. -5 The edge or border of anything wovon. -6 (With Jainas) The outer world, nature. -7 (At the end of comp.) পাৰ্য expresses (a) contempt or depreciation; as in সাম্পানা: a bad pupil; वैयाकरण, भिपक् &c.; (b) beauty or admiration; as in सैवोध्रमुद्रा स च कर्णपाशः $oldsymbol{U}$. 6. 27; (c) abundance, mass, or quantity (after a word signifying 'hair'); as in केशपाश q. v. -री A rope, fetter; पाशीकल्पामायतामाचकर्ष 🖏 18. 57. -Comp. - अन्तः the back of a garment. - ক্ষীতা gambling, playing with dice. -जालम् the outer world (conceived as a net). -धरः, -पाणिः an epithet of Varuna. - ৰ a. entrapped, caught in a snare or net, noosed. -बन्धः a noose, snare, halter. -बन्धकः a birdcatcher. -बन्धनम् a snare. -भृत् m. 1 an epithet of Varuna; R. 2.9. -2 one armed with a noose. - Tog: f. a fetter, rope. - हस्सः 'holding a noose in hand', an epithet of Varuna and of Yama.

पाशकः 1 A die, dice. -2 (At the end of comp.) A snare, trap; as in कण्ठ &c. -Comp. -पीठम् a gambling house or table; अर्थवाचितं पाशकपीठे तिष्ठति पुस्तकम् Mk. 4. 27/28.

पारानम 1 A noose, snare, net, sling. -2 A cord, lash. -3 Ensnaring, entrapping.

पाशयति Den. P. To bind, fetter.

पाशिकः A bird-catcher.

पाशिक्यम् A pearl from the river Pasa; Kau. A. 2. 11. 22.

पारित a. Bound, ensuared, fettered.

पाशीकृत a. 1 Chained, fettered. -2 Snared.

पादीन m. [पाशोऽस्त्यस्य इनि] 1 An epithet of Varuna; ' प्रचेता वरुण: पाशी ' Ak. -2 Yama. -3 A deer-catcher, fowler, trapper.

पाइया 1 A not. -2 A collection of snares or ropes (पाशानां समृहः); P. IV. 2. 49.

पाशव a. (-वी f.) [पशोरिंदम् अण्] Relating to or derived from animals. -वम् A flock, herd. -Comp. -पालनम् pasturage or meadow grass.

पाशुक a. Ved. Belonging to cattle or a sacrificial animal.

सं, इं. को.... १२८

पाशुपत a. (-ती f.) [पशुपतेरिदम् अण्] Coming from or relating or sacred to Pasupati. -तः 1 A follower and worshipper of Siva. -2 A follower of the doctrines of Pasupati. -तम् The Pasupata doctrines; (for the Pasupata doctrines, see Sarva. S.); मया पाशुपतं दश शुभमुत्पादितं परा Mb. 12. 284. 195; (com. 'अग्निरित भरम ? इत्यादिना भरम गृहीत्वा निमृज्याङ्गानि संस्पृशेत्। तस्माद् वतमेतत् पाशुपतम्।) -Comp. -अस्मम् N. of a missile presided over by पशुपति or Siva (which Arjuna acquired from Siva). -योगः, -वतम् The system of पाशुपत. See पाशुपतम्.

पाशुपाल्यम् The breeding or rearing of cattle, a herdsman's occupation; वैश्यस्य सततं धर्मः पाशुपाल्यं कृषिस्तथा Mb. 13. 141. 54.

पाञ्चबन्धकः A sacrifice. -का The sacrificial altar.

पाश्चात्य त. [पश्चाद्भवः त्यक्] 1 Hinder. -2 Western; सन्पामस्तुमुलस्तस्य पाश्चात्यैरश्वसाधनैः प्ति. 4. 62; जित्वाचाच्यां श्च पाश्चात्यान् प्राच्यांश्च मुजतेजसा Siva B. 6. 65. -3 Posterior, later. -4 Subsequent. -त्यम् The hinder part.

पाषण्ड a. Impious, heretical. -ण्डः A heretic, an unbeliver, a hypocrite; पाषण्डमाश्रितानां......थोषिताम् (निवर्तेतोदकिक्रया) Ms. 5. 90; 9. 225; पाषण्डसङ्घद्रव्यमश्रोत्रिय-भोग्यम्;चिकित्सकवाग्जीवनपाषण्डस्यभिर्वा..... Kan. A. 1. 15. -ण्डः, -ण्डम् Heresy; also पाषाण्ड्यम्.

पाषण्डकः, पाषण्डिन् m., पाखण्डिकः A heretic, a religious hypocrite; Y. I. 130; 2. 70.

पाषाणः [पिनष्टि पिष् संचूर्णने आनच् पृषो • Tv.] A stone. -णी 1 A small stone used as a weight. -2 A spear. -Comp. -गदेशः a hard swelling on the maxillary joint. -चतुरेशी N. of a festival on the 14th day of the month of Mārgaśīrṣa, when the sun is in the शिकराशि, in honour of Gaurī. In this festival sweet balls shaped like a पाषाण are prepared. -दारकः, -दारणः a stone-cutter's chisel. -शिला a flat stone. -सन्धिः a cave or chasm in a rock. -हद्य a. stonehearted, cruel, relentless.

पास्त्य a. Ved. Dwelling in a house; cf. Rv. 4. 21. 6.

पाहातः The Indian mulberry.

पि 6 P. (पियति) To go, move.

पिस् 1 P., 10 U. (पिसति, पिसवति-ते) 1 To speak. -2 To shine.

पिकः The (Indian) cuckoo; बुद्धमशरासनशासनविदिनि पिकनिकरे भज भावम् (Fit. 11; or उन्मीलन्ति कुहुः कुहुरिति क्लोत्तालः पिकानां गिरः Git. 1; काकः कृष्णः पिकः कृष्णः को भेदः पिककाकयोः Udb. -Comp. -आनन्दः, -बान्धवः the spring. -पञ्चमः The song of the cuckoo supposed to represent the fifth note of the gamut; चकार वार्च पिकपद्यमेन N. 10. 129. -बन्धुः, -रागः, -बहुमः the mango tree.

पिकः 1 An elephant twenty years old. -2 A young elophant in general.

www.kobatirth.org

पिच्छिल

Tien f. 1 A small weight to weigh pearls. -2 A string of 13 pearls.

पिङ्क a. [पिङज्-वर्णे अद्य न्यव्कव • जुरवम्] Reddish-brown, tawny, yellow-red; अन्तर्निविष्टामलपिङ्गतारम् (विलोचनम्) Ku. 7.33; Bhág. 4.5.13; Mv. 5.44. - 委可: 1 The tawny colour. -2 A buffalo. -3 A rat. -3-11 1 Turmeric. -2 Saffron. -3 A kind of yellow pigment. -4 An epithet of Durga. -8 A bow-string. -8 A tubular vessel of the human body which according to the Yoga system is the channel of respiration and circulation for one side. - इनाम A young animal. - Comp. - अक्ष a. having reddish-hrown eyes, red-eyed; विद्युद्विस्पष्टिषद्वाक्षः Mb. 1. 23. 7. (-हर:) 1 an ape. -2 an epithet of Siva. - देशण: an epithet of Siva. - ईशः an epithet of fire. - किपशा a species of cockroach. -चक्षुस् m. a crab. -जटः an epithet of Siva. -मूल: a carrot. -सार: yellow orpiment (Mar. हरताळ). **-रफटिकः** 'yellow crystal', a kind of gem (गोमेद).

पिङ्गल a. [पिङ्ग-सिभ्मा० लच्, पिङ्गे लाति, ला-क वा Tv.] Reddish-brown, yollowish, brown, tawny; तेनोत्तीर्थ पथा ल्प्युकां रोधयामास पिक्गलैः (वानरैः) R. 12. 71; Ms. 3. 8; पिक्नो दीपशिखाभः स्यात् पिञ्चलः पद्मघूलिवत्. –लः 1 The tawny colour. -2 Fire. -3 A monkey. -4 An ichneumon. -5 A small owl. -6 A kind of snake. -7 N. of an attendant on the sun. -3 N. of one of Kubera's treasures. -9 N. of a संवत्सर (the 51st or 25th in the 60 years cycle). -10 N. of a reputed sage, the father of Sanskrit prosody, his work being known as पिन्नलच्छन्दःशास्त्र; छन्दोज्ञाननिधि जघान मकरो बेलातटे पिङ्गलम् Pt. 2. 33. -लम् 1 Brass. -2 Yellow orpiment. -ला 1 A kind of owl. -2 The Sisu tree (शिशापा). -3 A kind of metal. -4 A particular vessel of the hody; Ch. Up. 8. 6. 1. -5 The female elephant of the south. -6 N. of a courtezan who hecame remarkable for her piety and virtuous life. (The Bhagvata mentions how she and Ajāmīla were delivered from the trammels of the world.) -Comp. - 344: an epithet of Siva. —लोहम् Brass.

पिङ्गलिका 1 A kind of crane. -2 A kind of owl.

पिङ्गलित a. Made reddish-brown, become tawny.

पिङ्गलिमन् Tawny, yellow colour; पश्मालीपिङ्गलिमनः कण इव ताडितां यस्य कृत्सनः समूहः Mal. 1.2 (v.l.).

पिङ्गालम् Carrot (Mar. गाजर); Gīrvāņa; also पिङ्गिमन्.

পিন্ধাহাঃ 1 The headman or proprietor of a village.

-2 A kind of fish. -হাম্ Virgin gold. -হা The Indigo plant.

पिचण्डः, -ण्डम्, पिचिण्डः, -ण्डम् 1 The belly; पिचण्ड-भाण्डे परिपूर्यन्ति Udh.; प्रेक्ष्य पश्चिमपयोधिषिचण्डे चण्डभानुमचिरेण सिमक्षुम् 1 Sahondra 3. 10; जगत्कदाहा बहुनो महान्तः पिचण्डगर्भे परिमान्ति चित्रम् Ram. Ch. 1. 10. -2 A limb of an animal.

पिचण्डकः A glutton (औदरिक).

पिच (चि) ण्डिन् (–क,–छ) a. Big-bellied, corpulent-

पिचिण्डिका 1 The calf of the leg. -2 The instep; (also पिचाण्डिका in these senses).

पिद्यः [पद्-उ पृषो॰ Tv.] 1 Cotton. -2 A kind of weight, a Karśa (equal to two tolas). -3 A kind of leprosy. -4 A kind of grain. -Comp. -त्र्म cotton. -मन्दः, -मर्दः the Nimba treo; मापवीव पित्रुमन्दाखीषणी Dk. 2. 3; सार्थं कथंचिदुचितैः पित्रुमदेपत्रैः Si. 5. 66.

पिचव्यः The cotton plant.

पिचुकः N. of a plant; Vangueria Spinosa (Mar. तगर ?).

पिचुलः 1 Cotton. -2 A kind of cormorant or seacrow.

पिच्च् 10 U. (पिच्चयति-ते) To cut, divide.

पिचट a. Pressed flat. -टः Inflammation of the eyes, ophthalmia. -टम् 1 Tin. -2 Lead.

থিত্যা A string of 16 pearls weighing a dharana. (a particular measure of pearls); Bri. S. 81. 17.

पिश्विट a. Pressed flat.

বিভন্ন I. 6 P. (বিভাগের) i To torment, trouble, afflict.

–2 To hinder, obstruct. –II. 10 U. To cut, divide.

पिन्छम् [पिन्छ-अन्] 1 A feather of a tail (as of a peacock); Bhāg. 10. 12. 4. -2 The tail of a peacock; शिखिपिन्छलिक्तिकपोलिभित्ती Ki. 12. 41; शणमलघुविलिन्छिन्दिम्बन्धन्यः शिखरशिखाः शिखिशेखरानमुख्य Si. 4. 50. -3 The feathers of an arrow. -4 A wing. -5 A crest. -च्छः A tail in general. -च्छा 1 A sheath, covering, coat. -2 The scum of boiled rice. -3 A row, line. -4 A beap, multitude. -5 The gum or exudation of the silk-cotton tree. -6 A plantain. -7 An armour. -8 The calf of the leg. -9 The venomous saliva of a snake. -10 A betol-nut. -11 A diseased affection of a horse's feet. -Comp. -आसादः slimy saliva. -याणः a hawk. -चितका a tail-feather.

पिच्छकः (At the end of comp.) A feather of a tad-पिच्छल a. Slimy, slippery; जननीलीभिन्तपृष्क्षपिच्छलोपत्यका-

तलात् Siva B. 26. 52; पिच्छलमाईमित्र च स्थममृदु च श्रेष्ठम् Kan. A. 2. 11. 29.

পিত্ত (তিত্ত)কা The feathers of a peacock's tail tied in a bunch, a feather-brush (used by conjurors &c.).

पाञ्छिल a. [पिच्छ् बा॰ इल] 1 Slimy, lubricous, slippery, smeary; Mb. 12. 184. 34; तहणं सर्पयशकं नवीदनं पिच्छिलानि च दधीनि Chand. M. 1. -2 Having a tail. -छ:, -ला, -लम् 1 The scum of boiled rice (भक्तमण्ड). -2 Sauce mixed with rice-gruel. -3 Curds with cream on the surface. -4 Broth, soup. -5 Moist split pulse. -Comp. -रथच् m. the orange tree or its peel.

पिच्छ्या Lobe of an elephant's ear; Mātaṅga L. 5. 4; 6. 10.

पिञ्च्छम् = पिच्छ q. v.

বিজ্জা I. 2 A (পিছুল) 1 To tinge, dye. -2 To touch.
-3 To adore. -4 To sound. -5 To join. -II. 10 U. (বিজ্জারি-র) 1 To give. -2 To take. -3 To shine. -4 To be strong or powerful. -5 To live, dwell. -6 To hurt, injure, kill. -7 To speak -8 To sond forth a sound.

পিছল a. Confused, disturbed in mind. —ছল: 1 The moon. —2 A species of camphor. —3 Killing, slaughter.—4 A heap, collection. —ছলম্ Strength, power. —ছলম্ 1 Injury, hurting. —2 Turmeric. —3 Cotton. —4 A switch.

पिक्जट: The mucus or excretion of the eyes.

पिञ्जनम् A bow-shaped instrument used for cleaning cotton.

पिञ्जर a. [पिञ्ज्-अरच्] Reddish-yellow, tawny, gold-coloured; शिखा प्रदीपस्य सुवर्णपिजरा Mk. 3. 17; R. 18. 40. —र: 1 The reddish-yellow or tawny-brown colour. —2 The yellow colour; नभो नैरन्तर्यप्रचित्ततिहित्पिजरिन Mv. 1. 43. —रम् 1 Gold. —2 Yellow orpiment. —3 A skeleton. —4 Cage (for पजर). —8 The ribs or the cavity formed by them, the thorax.

पिञ्जरकम् Orpiment.

पिश्वरिकम् A kind of musical instrument; Ks.

पिञ्जरित a. Coloured yellow, tinged brown; किरण-मजरोपिजरित शिखण्डवन्ध्रनम् Dk. 2.2.

पिञ्चल a. [पिञ्च कलच्] 1 Overcome with grief or terror, extremely confounded or perplexed. -2 Panicstruck (as an army). -लम् 1 Yellow orpiment. -2 The leaf of the Kuśa grass. -ली Two blades of Kuśa grass used in holding certain articles at a sacrifice; एतदेव पिञ्चलया लक्षण समुदाहतम् Karmapradipa.

पिञ्जालम् (न्नम्) Gold.

पिञ्जिका A roll of cotton from which threads are spun.

पिञ्जुलम् Ved. 1 A bundle of grass. -2 The wick of a lamp. Also पिञ्जूलम्, पिञ्जूली.

पिञ्जूषः The wax of the ear (कर्णमल).

पिक्जेट: The exerction or mucus of the eyes.

पिञ्जोता The rustling of leaves.

ণিজ্ঞান্তা The rustling of leaves, rustling noise of leaves.

पिद् 1 P. (पेटति) 1 To collect or hoap together. -2 To sound.

पिट: A box, basket. - टम् 1 A house, hovel. - 2 A roof.

पिटकः, -कम् 1 A box, basket; सञ्जूषिपटकाः सर्वे Mb. 5. 155. 7. -2 A granary. -3 A pimple, pustule, small boil or ulcer; (also पिटका or पिटिका in this sense); तती गण्डस्योपिर पिटका संग्रता S. 2; सितरक्षपीतकृष्णा विप्रादीनां कमेण पिटका ये। ते कमशः प्रोक्तफला वर्णानामप्रजादीनाम् ॥ Bri. S. 52. I. -4 A kind of ornament on the banner of Indra. -8 A collection of writings; as विनयपिटकम्. -का 1 A small boil or pimple; -2 A box, basket; खनित्रपिटके चोम समानयत गच्छत Rām. 2. 37. 5.

पिटक्या A multitude of hoxes.

पिटाकः A basket, box.

पिटङ्का (क्वा) शः A kind of small fish.

पिट्टकम् The tartar of the teeth (दन्तिकह).

पिदित a. Pressed flat.

पिद् 1 P. (पेठित) 1 To hurt, injure. -2 To feel pain. suffer.

पिठः Affliction, distress.

पिठर:, -रम् 1 A pot, pan, boiler (also पिठरी in this sense); पिठरं कथदतिमात्रं निजपार्थानेन दहतितराम् Pt. 1. 324; जठरपिठरी दुष्ट्रेयं करोति विडम्बनाम् Bh. 3. 116. -2 A book, a manuscript; L. D. B. -3 Smearing, plastering; L. D. B. -रम् A churning-stick. -रः An addition to a building shaped like a hollow vessel. -Comp. -पाकः the union of cause and effect.

पिठरकः, -कम् A pot, pan; पिठरककपालापितगलः Bh. 3. 18. -Comp. -कपालः, -रुम् a pot-sherd.

पिठरी Pan, boiler; जठरिषठरी दुष्पूरेयं करेगीत विडम्बनाम् Bh. 3. 116.

पिण्डकः, -का A small hoil, pimple, pustule.

पिण्ड् 1 A., 10 U. (पिण्डते, पिण्डयति-ते; पिण्डित) 1 To roll into a lump or hall, put togeher. -2 To join, unite. -3 To heap or accumulate.

पिण्ड a. (-ण्डी f.) [पिण्ड्-अच्] 1 Solid (धन). -2 Compact, dense, close. -ण्ड:, -ण्डम् 1 A round mass, ball, globe; as in अयःपिण्डः, नेन्नपिण्डः &c. -2 A Inmp, clod (of earth &c.). -3 A round lump of food, morsel, monthful; स म्यस्तशस्त्रो इत्ये स्वदेहमुगानयन् पिण्डमिनामिषस्य R. 2. 59. -4 A ball or lump of rice offered to the Manes at obsequial ceremonies or Sraddhas: नूनं मत्तः परं वंदयाः पिण्डिवच्छेदद्वितः। न प्रकामभुजः श्राद्धे स्वधासंग्रहतत्पराः। R. 1. 66; 8. 26; Ms. 3. 216; 9. 132, 136, 140; Y. 1. 150. -6 Food in general; सफलीकृतभन्तिण्डः M. 5 'who was true to his master's salt'. -6 Livelihood, sustenance, subsistence; पिण्डार्थमायस्यतः Mu. 3. 14. -7 Alms; पिण्डपातवेला Māl. 2. -6 Flesh, meat. -9 The fœtus or embryo in an early

stage of gestation. -10 The body, corporeal frame; एकान्तविध्वंसिषु मद्विभानां पिण्डेष्वनास्या खळु भौतिकेषु R. 2. 57. -11 A heap, collection, multitude. -12 The calf of the leg; Mal. 5. 16. -13 A round button. -14 Anything round, thick, gross or solid. -18 An object in general. -16 A particular part of a house. -17 (In astr.) A sine expressed in numbers. -18 The twentyfourth part of the quadrant of a circle. -19 The frontal sinus of an elephant or its projection. -20 A portico or shed in front of the door. -21 Incense, frank-incense. -22 (In arith.) Sum, total, amount. -23 (In geom.) Thickness. -24 The flower of a China rose. - TSH 1 Power, strength, might. -2 Iron. -3 Fresh butter. -4 An army. -6 Water; L. D. B. -Comp. -अक्षर a. containing a conjunct consonant. -अन्बाहार्य a. to be eaten after the funeral rice-hall has been offered to the manes; पिण्डान्वाहार्यकं श्राद्धं कुर्यान्मासानुमासिकम् Ms. 3. 122. -अन्वाहायेकम् a meal in honour of the manes. -अभ्रम् hail. -अयसम् steel. -अलक्तकः a red dye. --अशनः, -आशः, -आशकः, -आशिन् m. a beggar. -उद्काक्रिया an oblation of obsequial rice-balls and water to the deceased. - उद्योम participating in funeral offerings. -गोसः gum myrrh. -तैलम्, -तैलकः incense. - a. 1 one who gives food, one who supplies with bread or with any other means of subsistence; श्वा पिण्डदस्य कुरुते गजपुङ्गवस्तु श्रीरं विलोकयति चाटुशतैश्व भुक्ते BF. 2. 31. -3 one who is qualified to give the funeral rice-halls to deceased ancestors; Y. 2. 132. (-दः) 1 the nearest male relation who offers the funeral rice-ball. -2 a master, patron. -दा a mother -दानम 1 presentation of the obsequial rice-balls. -2 the funeral oblation made to deceased ancestors on the day of new-moon. -निर्वपणम् presenting obsequial riceballs to the manes; अनयैवावृता कार्य पिण्डनिर्वपणं सुतै: Ms. 3. 248, 261. - निवृत्तिः cessation of relationship (by श्राद oblation). -पदम् a particular अङ्गभेद in Astronomy; Sabda Chi. -पातः giving alms; Mal. 1. -पातिकः one who lives on alme. -पादः, -पादः an elephant. -पितृयद्यः the oblation to deceased ancestors on the evening of new moon. - yev: 1 the Asoka tree. -2 the China rose. -3 the pomegranate. (-प्रथम) 1 the blossom of the Asoka tree. -2 the flower of Chinarose. -3 a lotus. -माज् त. receiving or entitled to a share in the funeral rice-ball. -m. (pl.) the deceased ancestors or manes; अहो दुष्यन्तस्य संशयसारूढाः पिण्डभाजः \$. 6. -भृतिः f. livelihood, means of subsistence. - HOH, - HOTH B carrot. -यकः the presentation of the obsequial rice-balls to the deceased ancestors; पिण्डयज्ञान्ता देयं प्रतायानं दिनन्रयम Y. 3. 16. - रेजपः fragments of the obsequial rice-balls which cling to the hand; (these are presented to the three ancestors immediately preceding the great-grand father). -लोपः 1 interruption in offering the funeral rice balls (as the failure of issue). -2 neglect in offering the funeral rice-balls (to the deceased ancestors).

-विषम: one of the ways of embezzlement namely inconsistency in dealing with fixed items; Kau. A. 2. 8. 26. - राफेरा sugar prepared from Yavanāla. - संबन्धः relationship between a living person and one deceased such as is sufficiently near to qualify the former to offer the obsequial rice-ball to the latter. - स्वेदः a hot poultice.

पिण्डक:, -कम् 1 A lump, ball, globe. -2 A round swelling or protuberance. -3 A lump of food. -4 The calf of the leg. -6 Incense. -6 Carrot. -7 (In astr.) A sine expressed in numbers. -कः A goblin, demon.

पिण्डता Condition of a body.

पिण्डनम् Forming globes; Rhā : 3. 26. 43. नः A mound or bank.

पिण्डल: 1 A bridge, causeway. 2 A mound, ridge.

पिण्डसः A beggar, a mendicant living on alms.

पिण्डातः Incense.

cowherd. -3 A buffalo-herdsman. -4 The Vikankata tree. -8 An expression of censure.

पिण्डः, -णडी f. 1 A round mass, ball. -2 The nave of a wheel. -3 The calf of the leg. -4 The Asoka tree. -8 The long gourd (अलावु). -6 A house. -7 A species of palm. -8 A stool or seat. -9 A pedestal for the image of a deity. -Comp. -पुडप: the Asoka tree. -लप: a kind of unguent. -सूर: 'brave in the house', or 'a cake-hero', a braggart, cowardly boaster, poltroon, cotquean; राह्मसान बहुयज्ञापु पिण्डीसूरान नियम्तवान Bk. 5. 85; ef. महनदिन, महसूर &c.

पिण्डिका 1 A round or fleshy swelling. -2 The calf of the leg &c.; विकटोद्वद्विष्टिकम् Mb. 1. 155. 33. -3 The region of the cheeks (गण्डस्थल); भित्रमन्तक्षिण्डिकाः Mb. 7. 116. 25; see पिण्डि above.

पिण्डित a. [पिण्ड्-क] 1 Pressed or rolled into a ball or lump. -2 Thick, lumpish. -3 Heaped together, collected; एष पिण्डितार्थ: M. 1 'this is the meaning on the whole'. -4 Mixed with; न समा मम वीर्यस्य शतांशेनापि पिण्डिता: Mb. 10. 12. 17. -8 Added, multiplied. -6 Counted, numbered. -तः Incense.

ancestors). -2 Having a body. -m. 1 A heggar. -2 One who offers funeral rice-balls to the manes.

বিশিষ্ট a. 1 Having large calves. -2 Skilled in calculations. -ত: 1 A bridge, causoway, mound. -2 An astronomer, a calculator of nativities.

বিশ্বীক 8 U. 1 To make into a lump, press together, unite. -2 To concentrate, -3 To identify with.

पिण्डीम् 1 P. To be made into a ball or lump, become solid.

पिण्डीर a. Sapless, insipid, arid, dry. -रः 1 The pomegranate tree. -2 Cuttle-fish-bone. -3 Foam of the sea; cf. डिप्डीर.

पिण्डोलिः f. Fragments dropped from the mouth, offal, leavings of a meal.

पिण्याकः, -कम् 1 Oil-cake; कणान् वा भक्षयेदच्दं पिण्याकं वा सक्तिशि Ms. 11. 92; Bhag. 5. 9. 11. -2 Incense. -3 Saffron. -4 Asafoetida. -6 Residue of seeds ground for oil; श्रेयस्तैलं च पिण्याकात् Pt. 3. 99.

पितामहः (-ही f.) 1 A paternal grand-father. -2 An epithet of Brahman. -हाः (pl.) The Manes; सन्तापयति नैतस्य पृतिप्रेतान् पितामहान् Mb. 14. 2. 2.

पितु (Ved.) Food, sacrificial fee; अत्रं वै पितु दक्षिणा वै पितु Ait. Br. I. 13.

चितुवाण: Bestower of food (an epithet of Soma).

पितृ m. [पाति रक्षति, पा-तृच् नि॰] A father; तेनास लोकः पितृमान् विनेत्रा R. 14. 23; 1. 24; 11. 67. -री (dual) Parents, father and mother; जगतः पितरी वन्दे पार्वतीपरमे-थरी R. I. 1; Y. 2. 117. -रः (pl.) -1 Fore-fathers, ancestors, fathers; नूनं प्रस्तिनिकलेन मया प्रसिक्तं श्रीताश्रुशेष-मुदकं पितरः पिबन्ति S. 6. 24. -2 Paternal ancestors taken collectively; अध्यापयामास पितृन् शिशुराङ्गिरसः कविः Ms. 2. 151. -3 The Manes; R. 2. 16; 3. 20; पितृणामर्यमा चास्मि Bg. 10. 29; Ms. 3. 81, 192. -Comp. -अर्जित् a. acquired by a father, paternal (as property). -कमेन n., -कार्यम्, -क्रत्यम्, -क्रिया oblations or sacrifice offerd to deceased ancestors, obsequial rites; स्वधाकारः परा ह्याशीः सर्वेषु पितृकर्मसु Ms. 3. 252. +कल्पः 1 performance of the Sraddha ceremony in honour of the Manes. -2 Brahma's day of new moon. -काननम् a cometery; अभ्यभावि भरतात्रजस्तया वात्य-येव पितृकाननोत्थया R. 11. 16. - कुल्या N. of a river rising in the Malaya mountain. - 274: the death anniversary; आनन्त्याय भवेद् दत्तं खद्गमांसं पितृक्षये Mh. 13. 88. 10. -गणः 1 the whole body of ancostors taken collectively. -2 a class of Manes or deceased progenitors who were sons of the Prajapati; मनोहैरण्यगर्भस्य ये मरीच्यादयः सुताः । तेषा-मृषीणां सर्वेषां ५त्राः पितृगणाः स्मृताः ॥ विराट्सुताः सोमसदः साध्यानां पितरः स्मृताः । अभिष्वात्ताश्च देवानां मारीचा लोकविश्रुताः ॥ Ms. 3. 194-195. -गणा N. of of Darga. -गामिन a. devolving on, or belonging to a father. - गृहम् 1 a paternal mansion. -2 a cemetery, burial-ground. -धातकः, -घातिन, -घः m. a parricide. -तपेंणम् 1 an oblation to the Manes. -2 the act of throwing water out of the right hand (as at the time of ablutions) as an offering to the Manes or deceased ancestors; नित्यं स्नात्वा शुन्धिः कुर्योद् देवर्षिपितृतर्पणम् Ms. 2. 176. - 3 sesamum. - 4 gifts given at Srāddhas or funeral rites. -8 the part of the hand between the thumb and the fore-finger (sacred to the Manes). -तिथिः f. the day of new-moon (अमावास्या). -तीर्थम् 1 N. of the place called Gaya where the performance of funeral rites, such as Sraddhas in honour of the Manes, is held to be particularly meritorious. -2 the part of the hand between the fore-finger and the thumh (considered to be sacred to the Manes). - त्रयम् father, grand-father and great grand-father. -दत्त a. given by a father (as a woman's peculiar property). -दानम् an offering to the Manes. -दायः patrimony. -दिनम् the day of new-moon (अमानास्या). -देव a. 1 worshipping a father. -2 relating to the worship of the Manes. (-an:) the divine Manes. —दे (दे) वत a. 1 presided over by the Manes. -2 relating to the worship of the Manes. (-तम्) N. of the tenth lunar mansion (मघा). -दे (दे) वत्य a. belonging to the worship of the Manes. (न्यम्) a sacrifice offered to the Manes on the day called अष्टका; अष्टकापितदेवत्यमित्ययं प्रस्तो जनः Ram. 2. 108. 14. -द्रव्यम् patrimony; पितृदव्याविरोधेन यदन्यत् स्वयमर्जितम् Y. 2. 118. -प्रशः 1 the paternal side, paternal relationship. -2 a relative by the father's side. -3 ' the fortnight of the Manes'; N. of the dark half of Bhadrapada which is particularly appointed for the celebration of obsequial rites to the Manes. -पतिः an epithet of Yama. -पदम् the world of the Manes. - Q m. a paternal grandfather, -पुत्री (पिता-पुत्री dual) father and son. (पितुः 97: means 'the son of a well-known and ronowned father'). -पूजनम् worship of the Manes; पतिवता धर्म-पत्नी पितृपूजनतरंपर। Ms. 3. 262. -पैतामह $a \cdot (-\mathbf{E} f \cdot f)$ inherited from ancestors, ancestral, hereditary. (-ET: pl.) ancestors. - प्रसः f. 1 a paternal grand-mother. - 2 evening twilight; तारावलीराजतविन्दुराजत् पितृप्रस्भासुरपत्रपाश्यः, वियद्दिपस्तिष्ठति Ram. Ch. 6. 38. - प्राप्त a. 1 inherited from a father. -2 inherited patrimonially. - - a = u; a kinsman by the father's side; they are :- पितुः पितुः स्वदुः पुत्राः पितुर्मातुःस्वसुः सुताः । पितुर्मातुलपुत्राश्च विज्ञेयाः पितृबन्धवः ।। (म्भुम n.) relationship by the father's side. - अम् The Maghā star; Śabda Ch. -भक्त a. dutifully attached to a father. भक्तिः f. filial duty. -भोजनम् food offered to the Manes. - आतृ m. a father's brother, paternal uncle. -मन्दिरम् 1 a paternal mansion. -2 a cemotory. -मेधः a sacrifice offered to the Manes, obsequial offerings; गुरोः प्रेतस्य शिष्यस्तु पितृमेधं समाचरन् Ms. 5. 65; Mb. 16. 7. 23. - বহুঃ 1 obsequial offerings. - 2 offering libations of water every day to the deceased ancestors, it is one of the five daily Yajiias enjoined to be performed by a Brahmana; पितृयज्ञस्तु तपणम् Ms. 3. 10; also 122, 283. -यानम् the way of the Manes (to their world). —राज् m., —राजः, —राजन् m. an epithet of Yama. - रूप: an epithet of Siva. -लोक: the world of the Mancs. -वंदाः the paternal family. -वनम् 1 a cemetery; वसन् पितृवने रोदे शौचे वर्तित् मिच्छसि Mh. 12. 111. 9. -2 death, the ahode of death; सर्वे पितृवनं प्राप्य स्वपन्ति विगतज्बराः Mb. 11. 3. 5. (पितृवने वरः 1 a demon, goblin.

www.kobatirth.org

-2 an epithet of Siva). -वसितः f., समन् m. a cometery; त्रिलोकनाथः पितृसद्योचरः Ku. 5.77. -वासरपर्वन् the period of performing the obsequious rites for the Manes; Ganesa P. 2. -वतः a worshipper of the Manes. (-तम्) obsequial rites. -शासम् obsequial rites in honour of a father or deceased ancestor. -स्वस् f. (also पितृष्वस as well as पितुः स्वस or पितुः वस्) a father's sister; Ms. 2. 131. -व्यसीयः a paternal aunt's son. -संनिमः a. fatherly, paternal. -सः 1 a paternal grandmother. -2 evening twilight. -स्थानः, -स्थानीयः a guardian (who is in the place of a father). -नम् The abode of death; see पितृवनः आनिन्ययः पितृस्थानाद् गरवे गुरुदक्षिणाम् Bhag. 10.85.32. -हस्या parricide. -हन् m. a parricide. -हन् m. the right ear; पितृहर्नृप पुर्यो द्वादिक्षिणेन प्रजनः Bhag. 4.25.50.

ित्क a. 1 Paternal, ancestral, hereditary. -2 Obsequial.

पित्मत् a. 1 Having a father. -2 Having an illustrious father. -3 Accompanied by or connected with the Manes. -4 Mentioning the Manes.

पित्वत् a. Having a father living. -ind. Like a father or the Manes.

पितृज्यः 1 A father's brother, paternal uncle. -2 Any elderly male relation; Ms. 2.130. -Comp. -पुत्रः a father's brother's son, cousin.

पित्तम Bile, one of the three humours of the body (the other two being बात and 事事) and its chief quality (heat); पित्तं यदि शर्केरया शाम्यति कोऽर्थः पटोलेन Pt. 1. 378; पित्तमुष्णं द्रवं पीतं नीलं सत्त्वगुणोत्तरम् । सरं कट्ट लघु स्निग्धं तीक्ष्ण-मम्ले तु पाकतः॥; मध्याहे च यथार्धरात्रसमये पित्तप्रकोपो भवेत् Bhāya. P. - Comp. -अतीसार: a bilious form of diarrhœa. –अभिष्यन्दः a bilious form of ophthalmia. –अरिः N. of several plants लाहा, वर्वर &c. -उपहृत a. affected by bile; पश्यति पित्तोपहतः शारीशुश्रं शक्खमपि पीतम् K. P. 10. 478. -कोशः, -पः the gall-bladder. -क्षामः excess or derangement of the bilious humour. -गदिन a. bilious, affected by bile. -जबरः, -दाहः a bilious fever. -दाविन the sweet citron. - UT a. bilious. - UT f. A kind of kala (one of the substrata of the humours) in the body; षष्टी पित्तधरा नाम या कला परिकीर्तिता। पकामाशयमध्यस्था प्रहणी सा प्रकीर्तिता; Susruta. -प्रकृति a. of a bilious or choleric temperament. -प्रकाप: excess and vitiation of the bilious humour. -भेदः sec पित्तक्षोभः; अवीनां पित्तभेदश्व सर्वेषा-मिति नः श्रुतम् Mb. 12. 283. 55. — भेगजम् a sort of pulse (Mar. मसूर). -रक्तम् plethora. -बल्लभा see अतिविधा. -वाद्यः flatulence caused by the excess and vitiation of the bilious humour. -विदग्ध a. impaired by bile. -विनादान, -शमन, -हर a. antibilious.

पित्रकः An inferior variety of gems; Kau. A. 2.11.29.

पित्तल a. Bilious. —लम् 1 Brass. —2 A species of birch tree.

पिड्य a. [पित्रिंदं त्रियं न पितृत आगतं न यत्] i Paternal, patrimonial, ancestral. -2 (a) Relating or sacred to the deceased ancestors; Ms. 2.58. (i) Obsequial. -उपः 1 the eldest brother. -2 The month of Magha. -उपा 1 The constellation called Magha. -2 The day of full as well as new moon. -उपम् 1 The lunar mansion called Magha. -2 The part of the hand between the foro-finger and the thumh (sacred to the Manes). -3 The Sräddha ritual (शदकर्प); Ch. Up. 7.1.2. -4 The nature of a father.

पित्सत् m. A bird.

पित्सलः A road, path.

पित्सु a. Being about to fly or fall.

पिधा 3 U. See under धा.

पियातव्य a. To be shut, covered or closed; गुरोर्यत्र परीवादो निन्दा वापि प्रवर्तते । कणीं तत्र पिधातव्यी गन्तव्यं वा ततोऽन्यतः ॥ Ms. 2. 200.

पिधानम् 1 Covering, concealing. -2 A sheath. -8 A wrapper, cloak. -5 A lid or top. -6 A particular process to which quickeilver is subjected. -नी A cover, lid.

पिधानकम् 1 A sheath, scabbard. -2 A lid.

पिश्वायक a. Covering, hiding, concealing.

পৈছিব p. p. 1 Shut, closed, barred. -2 Covered, concealed, hidden. -3 Filled or covered with; see প্রবিহ্ন also. -तम् A figure of speech which consists in insinuating to a person that one knows his secrets.

पिनष् 4 U. 1 To fasten, gird round, bind; आतिपिनदेन वल्कलेन S. 1; मन्दारमाला हरिणा पिनदा S. 7. 2. -2 To put on, wear; कवचं पिनहा Bk. 3. 47. -3 To cover, envelop; कुसुममिव पिनदं पाण्डपत्रोदरेण S. 1. 19.

पिनद p. p. 1 Fastened, tied or put on; आलिक्षन्तु गृहीतधूपसुरभोन् स्तम्भान् पिनदस्त्रजः Mu. 3. 2. -2 Dressed. -8 Hid, concealed. -4 Pierced, penetrated. -5 Wrapped, covered, enveloped.

पिनहा ind. Having dressed.

पिनाकः, -कम् [पा रक्षणे आकन् तुट् धातोरात इत्वम् Up. 4. 15.] 1 The bow of Siva; निष्णात जवादिषुः पिनाकान् महतोऽ भ्रादिव वैद्युतः कृशातुः Ki. 13. 20. -2 A trident; 'पिनाकोऽस्री रहनापे पांशुवर्षात्रश्चल्योः 'Medini. -3 A bow in gneral. -4 A staff or stick. -3 A shower of dust. -Comp. -गोवु, -धृत्, -धृत्, -पाणि m. epithets of Siva; द्री वरासिभरी राजनेकः शाकिपिनाकधृक् Mb. 5. 155. 17; 3. 167. 5; कुर्या हरस्यापि पिनाकपाणेधीयन्युतिम् Ku. 3. 10.

पिनाकिन m. An epithet of Siva; Ku. 5. 77; मृगानु-सारिणं साक्षात् पश्यामीन पिनाकिनम् S. 1. 6.

पिनाकी f. A variety of fiddle.

ļ

पिशन

यासः

पिन्यासः Asafætida (Mar. हिंग).

पिन्य 1 U. (पिन्यति-ते) 1 To cause to swell or overflow. -2 To wet, moisten. -3 To emit, discharge, pour forth. -4 (Atm.) To swell, overflow.

पिपतिषत् m. A bird.

पिपातिषु a. Being about to fall. -पु: A bird.

पिपासा Thirst.

विपासित, विपासिन, विपासु a. Thirsty.

पिपीतकी The twelfth day of the light half of Vaisa-kha.

पिपीलः,-पिपीली An ant; न आहं कामये पापमि कीट-पिपीलयोः Mh. 5. 163. 26.

पिपीलकः A large black ant.

पिपीलिकः An ant. — कम् A kind of gold (said to be collected by ants); तद् वै पिपीलिकं नाम उद्भृतं यत् पिपीलकेः। जातहपं द्रोणमेयमहार्षुः पुजाशे चृपाः॥ Mb. 2. 52. 4. — Comp.—पुटम् an ant-hill.

पिपीलिका A female ant; मणिमयमन्दिरमध्ये पश्यति पिपीलिका छिद्रम्. -Comp. -परिसर्पणम् the running about of ants. -मध्य a. N. of a kind of fast; cf. Kull. on Ms. 11. 216.

पिप्पदा (-डा) 1 A kind of sweetmeat. -2 Sugar.

पिपलः 1 The holy fig-tree (Mar. पिपल); Y. 1. 302. —2 A nipple. —3 The sleeve of a jacket or coat. —4 A bird kept free (not confined in a cage). —उम् 1 A berry in general. —2 A berry of the holy fig-tree. —3 Sensual enjoyment; Bhag. 3. 4. 8. —4 Water. —5 The effect arising from acts (कर्मजन्यक्रल); Munda. 3. 1. 1; एकस्तयो: खादति पिपलानमन्यो निरमोऽपि बलेन मुयान Bhag. 11. 11. 6. —Comp. —अइ., —अइ.न a. 1 eating the fruit of the Pippala tree. —2 given to sensual pleasures.

पिष्पलिः, -ली f. Long pepper.

पिष्पिका The tartar of the teeth.

पिष्टुः A mark, mole, freckle.

पिश्व a. What drinks नलच्छायपिबापि; दृष्टिः N. 6. 34; 9. 124; 16. 90.

पियालः N. of a tree; मृगाः प्रियालदुममञ्जरीणां रजःकणैविधित-दृष्टिपाताः Ku. 3. 31. - लम् The fruit of this tree.

पिछ् 10 U. (पेलयति-ते) 1 To throw, cast. -2 To send, direct. -8 To incite, prompt.

पिलाटम् A part of the elephant's face. (This is a term used by Vaijayantī while Mātanga L. uses 'विलागम्').

पिछु: See पीछ.

पिछ a. Blear-eyed. - इस् A bleared eye.

पिल्लका A female elephant.

ণিম 6 U. (ণিমানি-ন) To shape, fashion, form; বৈষা হ্লাগি পিমান Rv. 10. 184. 1. −2 To be organised. −3 To light, irradiate. −4 To be reduced to one's constituent parts. −6 Ved. To adorn, decorate. −6 To make ready, prepare.

पिश a. 1 Free from sin. -2 Multiform.

पिशङ्ग a. [पिश्-अङ्गच् किच] Reddish-brown, reddish, of a tawny colour; मध्येसमुद्रं ककुभः पिशङ्गीः Si. 3. 33; 1. 6; Ki. 4. 36. -ङ्गः The tawny colour.

पिशक्तः An epithet of Visuu or his attendant.

पिशक्तिन a. Brown, tawny.

पिशक्तिला Bell-metal.

पिशाचः [पिशितमाचामति, आ + चम् बा॰ उ पृषे॰] A fiend, goblin, devil, spirit, malevolent being; न-वाश्वासितः विशाचोऽपि भोजनेन V. 2; Ms. 1. 37; 12. 44. —Comp.—आलयः phosphorescence.—चर्या the practice of विशाचक.—इः a kind of tree.—बाधा, —संचारः demoniacal possession.—आपा 'the language of devils', a gibberish or corruption of Sanskrit, one of the lowest Präkrita dialects used in plays.—समम् 1 an assemblage of fiends.—2 pandemonium, the ball of their assembly.

पिशाचिकिन m. An epithet of Kubera, the god of wealth.

पिशाचिः Ved. = पिशाच q. v.

पिशाचिका 1 A she-domon, a femule imp. -2 (At the end of comp.) Devilish or diabolical fondness for a thing; किमनया आयुधिपशाचिकया Mv. 3 'devilish fondness for fighting'; (पिशाची is used in the same sense; तस्य खिलवर्य यावःजीवमायुधिपशाची न हृद्याद्पकामित B. R. 4; or कियचिरिमयमितनाटियेण्यति मवन्तमायुधिपशाची A. R. 4).

पिशितम् [पिश्-कः; Un. 3.95] 1 Flesh; कुत्रापि नापि खल्ज हा पिशितस्य लेशः Bv. 1.105; R. 7.50. -2 A small piece or part. -Comp. -अश्वानः, -आशः, -आशिन, -सुज् m. 1 flesh-eater, a demon, goblin; (छायाः) संभ्यापयोद-कपिशाः पिशिताशनानां चरन्ति S. 3.26; Mb. 3.142.37. -2 a man-eater, cannibal. -3 a wolf. -पिण्डः a piece of flesh. -प्रसिद्धः a fleshy excrescence.

पिशुन a. [पिश्-उनच् किच ; Un. 3. 55] 1 (a) Indicating, manifesting, evincing, displaying, indicative of; अञ्चानानिशं विनाशियुनः Si. 1. 75; तुल्यानुराणिशुनम् V. 2. 14; R. 1. 53; Amaru. 97. (b) Memorable for, commemorating; क्षेत्रं क्षत्रप्रचापेशुनं कौरवं तद् भजेथाः Me. 48. -2 Slanderous, back-biting, calumniating; पिशुनजनं खल्ल विभित्त खितीन्द्राः Bv. 1. 74. -8 Betraying, treacherous. -4 Harsh, cruel, unkind. -6 Wicked, malicious; malignant. -6 Low, vile, contemptible; of a wicked person; पिशुनं भोजनं भुक्ते बहादत्यासमं विदः Mh. 13. 136. 16. -7 Foolish,

पीड्

stupid. -नः 1 A slanderer, back-biter, tale-bearer, base infermer, traitor, calumniator; वरं प्राण्त्यामा न च पिशुन-वाक्येष्यभिष्ठियः H. 1.116; Pt. 1.304; Ms. 3.161; पिशुनता यगस्ति कि पातकैः Bh. 1.55. -2 Cotton. -3 An epithet of Nārada. -4 A crow. -6 N. of a goblin (said to be dangerous to pregnant women). -6 N. of a writer on अर्थशास्त्र mentioned by Kautilya in connection with राज-अर्थशास्त्र mentioned by Kautilya in connection with राज-अर्थशास्त्र Kau. A. 1.17. -तम् 1 Betraying. -2 Saffron. -Comp. -वचनम्, -वाक्यम्, -वादः slander, detraction, calumny.

पिशुनयति Den. P. To indicate, show; पिशुनयति रथस्ते शौकर्हिभनेमिः S. 7. 7.

पिशुनित p. p. Betrayed, shown.

पिशीलम्, लकम् Ved. An earthen vessel.

पिष् I. 7 P. (पिनष्टि, पिष्ट) 1 To pound, grind, pulverize, crush; अथवा भवतः प्रवर्तना न कथं पिष्टमियं पिनष्टि नः N. 2. 61; 13. 19; माषपेषं पिपेष Mv. 6. 45; Bk. 6. 37; 12. 18; Bv. 1. 12. -2 To burt, injure, destroy, kill (with gen.); क्रमेण पेष्टुं भुवनदिषामासे Si. 1. 40. -Caus. 1 To grind, pound. -2 To hurt, injure. -3 To give. -4 To be strong. -3 To dwell. -II. 1 P., 10 U. (पेपति, पेषयति-ते) To go, move.

पिष्ट p. p. [पिष-क] 1 Ground, powdered, crushed; यत् पिषतामपि नुणां पिष्टोऽपि तनोषि परिमलैः पृष्टिम् Bv. 1. 12. -2 Ruhbed together, squeezed or clasped (as the hands). -8 Kneaded. - EH 1 Anything ground, a ground substance. -2 Flour, meal; पिष्टं पिनष्टि he 'grinds flour'; i. e. does a useless work or a profitless repetition. -3 Lead. -Comp. -अद a. eating flour. -उदकम् water mixed with flour; पिष्टोदकं सुतो यस्य पीत्वा क्षीरस्य तृष्णया Mb. 1. 131. 57. -पचनम् a pan for parching flour, a boiler &c. - TH: an effigy of a beast made with flour. -पाकशृत् m. a boiler. -पाकः a quantity of baked flour. -पाचकम a boiler. -पिण्डः a cake or a ball of flour. -पूर see घतपूर. -पेघ:,-पेघणम् 'grinding flour' i-edoing any useless work or vain or profitless repetition. °न्यायः see under न्याय. –मेहः a variety of diabetes. –वर्तिः a kind of small hall made of the flour of barley, pulse or rice. -सीरमम् (pounded) sandal wood.

可坚实:,一本耳 1 A cake made of the flour of any grain. -2 A baked cake, bread. -3 A disease of the eye, opacity of the corner. -本耳 Pounded sesamum-seeds.

पिष्टपः, -पम् A division of the universe; of. विष्टप.

पिष्टातः, पिष्टातकः Fragrant powder (पिष्टातः पटवासकः Ak.); इष्टपा पिष्टातकस्य गुतिभिद्द मञ्जये मेस्तुल्यां दधानः Nag. 2. 13. (This powder is sprinkled over each other at Holifestival).

पिद्यापः Scented or perfumed powder.

पिष्टिकम् A cake made of rice-flour.

पिष्टिका Thin paste of raw rice or pulse; दालिः संस्था-पिता तीये ततोऽपहृतकञ्चुका । शिलायां साधु संपिष्टा पिष्टिका कथिता युधेः॥

पिस् I. 1 P. (पेसति) To go, move. —II. 10 U. (पेस-वृति-ते) 1 To go. —2 To be strong. —3 To dwell. —5 To hurt, injure. —6 To give or take.

पिस्पृञ्ज a. 1 Wishing to touch. -2 (with जलम् or सिल्लम्) Being about to rinse the mouth or to perform ablution; कदाचित् प्रातक्त्याय पिस्पृञ्ज: सिल्लं ग्रुचि Mb. 12, 228.6.

पिहित See under पिधा.

पी 4 $\overline{\mathbf{A}}$. (पीयते) To drink; तव वदनभवामृतं निपीय \mathbf{M} k. 10.13; \mathbf{N} .1.1.

पीचम् The chin.

पीठम् 1 A seat (a stool, chair, bench, sofa &c.); जवेन पीठादुदतिष्टदच्युतः \$i. 1. 12; R. 4. 84; 6. 15. −2 The seat of a religious student made of Kuśa grass. -3 The seat of a deity, an altar. - 4 A pedestal in general, basis. -6 A particular posture in sitting. -6 (In geometry) The complement of a segment. -7 N. of various temples; पीठ जालंधरं नाम तिष्ठत्यत्र चतुर्मुख Yogaśikhopanisad, 5.11. – 8 A royal seat, throne. – 9 A district, province. -Comp. -अधिकारः appointment to an office. –केल्डि: a male confident, a parasite. 🗝 a. 1 lame, crippled. -2 seated in one's seat (not a warrior); योऽपि स्यात् पीठगः कश्चित् किं पुनः समरे स्थितः Mb. 3. 22. 24 (com. पीठगः खासनस्थः अयुद्धमानोऽपीत्यर्थः ।). नार्भः the cavity in the pedestal of an idol. —बक्रम् a carriage. – नायिका a girl of fourteen (before menstruction) who represents Durgā at the festival of that goddess. - #: f. basis, basement. -मर्द a. very impudent. -दे: 1 a companion, parasite, one who assists the hero of a drama in great undertakings, e. g. in securing his mistress; Dk. 2, 2; so पीठमर्दिका 'a lady who assists the heroine in securing her lover'; उपस्थिता पीठमर्दिकां पण्डितकौशिकां पुरस्कृत्य देवी M. 1. 13/14. -2 a dancing master who instructs courtezans in the art of dancing. -सर्पे a. lame, crippled; Ms. 8.394; कर्तव्ये पुरुषव्यात्र किमास्से पीठसर्पवत् Mb. 3.35.22.

पीठकः, —कम् A $_{\rm Beat}$; हस्तिनां पीठकानां च गर्दभानां तथैद च Mh. 1. 84. 21 (com. पीठकानां राजयोग्यानां नरयानिविशेषाणां 'तरवतरावा ' इति म्लेच्छेषु प्रसिद्धानाम् ।).

पीठिका 1 A seat (bench, stool). -2 A pedestal, base. -3 A section or division of a book, as the पूर्व-पीठिका and उत्तरपीठिका of दशकुमारचरित.

पीठी A wooden seat; L. D. B.

पीड़ 10 U. [पीडयति-ते, पीडित] 1 To pain, torment, harm, hurt, injure, harass, annoy, molest; नीलं चापीपि-इन्हरें: Bk. 15, 82; Pt. 1, 343; Ms. 4, 67, 238; 7, 29.

पीडकः

-2 To oppose, resist. -3 To besiege (as a city). -5 To press or squeeze together, compress, pinch; क्छे पीड्यन Mk. 9; उभेन सिकतासु तैलमपि यत्नतः पीड्यन् Bh. 2. 5; दशन-पीडिताधरा R. 19. 35. -5 To suppress, destroy; आत्मन्यन्तर्दधे भ्यः कालं कालेन पीड्यन् Ms. 1. 51. -6 To neglect. -7 To cover with anything inauspicious. -8 To eclipso. -9 To overpower. -10 To break, violate. -11 To take away, remove. -12 To stir, agitate. -13 To cover, wrap. -14 To leave away, give up; श्रुतिसमधिकमुच्चैः पञ्चमं पीड्यन्तः Si. 11. 1.

पीडकः An oppressor.

पीडनम् [पंष् भावे ल्युट्] 1 Paining, distressing, oppressing, inflicting pain; Ms. 9. 209; प्रजापीडनसंतापात् समुद्भूतो हुताशनः। राज्ञः श्रियं कुळं प्राणानादरूवा विनिवर्तते॥ Pt. 1. 345; पीडनवर्गः N. of a chapter in Kau. A. (8. 4). -2 (a) Squeezing; pressing; Rām. 7. 16. 29; दोविहिबन्धनिबन्धतपीडनानि Git. 10; दन्तीष्ठपीडननखक्षतरक्तिकाम् Ch. P. 44. (b) Pressure; ममातिदृढपीडनैरिप न तृप्तिरालिक्वनैः Māl. 9. 38. -8 An instrument for pressing. -4 Taking, holding, seizing, as in करपीडन or पाणिपीडन q. v. -8 Laying waste, devastation. -8 Threshing corn. -7 An eclipse; as in ऋहपीडन q. v. शिरादिवाकरयोपीदपीडनम् Bh. 2. 91. -8 Suppressing sounds, a fault in the pronunciation of vowels.

पीड़ा [पीड् मावे भिदा॰ अङ्] Pain, trouble, suffering, annoyance, molestation, agony; आश्रमपीडा R. 1. 37 'disturbance', 71; मदन, दारिश' &c. -2 Injury, damage, harm; मृद्रमाहेणासनी यत् पीड़या कियते तपः Bg. 17. 19; Ms. 7. 169. -3 Devastation, laying waste. -4 Violation, infringement. -5 Restriction. -6 Pity, compassion. -7 Eclipse. -6 A chaplet, garland for the head. -9 The Sarala tree. -10 A basket. -Comp. -कर a. troublesome, painful. -करणम् torturing. -एहम् house of correction. -माज् a. showing wavy marks of pressure. -रथानम् (In astrol.) inauspicious distance (of a planet).

पांडित p. p. [पीन्-पः] 1 Pained, harassed tormented, oppressed, pinched. -2 Squeezed, pressod; गाडालिक्गतसक्मपीडितमुखम् (स्तनम्) Mu. 2.12. -3 Espoused, held, seized; न प्रमाणीइतः पाणिबल्ये बालेन पीडितः U. 7. 5. -4 Violated, brokeu. -5 Laid waste, devastated-8 Eclipsed. -7 Bound, tied. -तम् 1 Paining, injuring, harassing. -2 A particular mode of sexual enjoyment. -तम् ind. Fast, closely, firmly.

पीत u. [पा-कर्मणि क] 1 Drunk, quaffed; वनाय पीतप्रतिबद्धवर्सा (गां मुनीच) R. 2.1. -2 Steeped, soaked in, filled or saturated with. -3 Absorbed, drunk up, evaporated; रिवपीतजला तपार्यये पुनरोघेन हि युज्यते नदी Ku. 4.44. -4 Watered, sprinkled with water; पातुं न प्रथमं स्वयस्यित जलं युष्यास्वपीतेषु या S. 4.9. -5 Yellow; विद्युत्प्रमारचितपीतपटोत्तरीय: Mk. 5.2. -त: 1 Yellow colour. -2 Topaz. -3 Safliower. -4 A yellow pigment prepared

सं, इं. को.... १२९

from cow's urine. -तम् 1 Gold. -2 Yellow orpiment. -Comp. -अभ्धिः an epithet of Agastya. -अम्बरः 1 an epithet of Vispu; इति निगदितः श्रीतः पीताम्बरोपि तथाऽकरोत् Git. 12. -2 an actor. -3 a religious mendicant wearing yellow garments. –সহতা a. yellowish-red. (–তা:) the middle of day-break. -अदमन् m. topaz. -कद्ली a species of banana (स्वर्णकदली). -कम्दम् the carrot. -काचेरम् 1 saffron. -2 brass. -काष्टम् yellow sanders. -কীতকা The N. of a tree (senna). – ক্রম্ব: yellow leprosy; भागेनीगमने चैव पीतकुष्ठः प्रजायते । -कोदाः a. one who has ratified a treaty by drinking from a cup; Raja. T. -गन्धम् yellow sandal. -चन्द्रनम् 1 a species of sandal-wood. -2 saffron. -3 turmeric. -चम्पकः a lamp. -तुण्डः a Kārandava bird. -दार n. a kind of pine or Sarala tree. - 3 1 1 a milch cow. -2 a cow whose milk has been pledged. -3 a cow tied up to be milked. -3: the Sarala tree. –निद्ध a. immersed in slumber. –नील a. green. (- उः) the green colour. -पादा a kind of bird (Mar. मेमा). -पुरुष: N. of several plants, चम्पक, कर्णिकार &c. -मोण: a topaz. -माक्षिकम् a kind of mineral substance. -मारुतः a kind of snake. -मूलकम् the carrot. -यूषी yellow jasmine. -रक्त a. yellowish-red, orange-coloured. (-कम्) a kind of yellow gem, the topaz. - TIT: 1 the yellow colour. -2 wax. -8 the fibres of a lotus. —लोहम् brass. –वालुका turmeric. -वासस m. an epithet of Krisna or an Avatara of Visau; ... पद्माक्षं पीतवाससं स्तुवन्ति नामाभिर्दिन्यैः न ते संसारिणो नराः Rāmaraksā 25. - हो। जित a. bleody (a sword). -सारः 1 the topaz. -2 the sandal tree. (-रम्) yellow sandal-wood. –सारि p. antimony. –स्कन्धः a hog. -स्फटिकः the topax. -स्फोटः the itch or seab. -हरित a. yellowish-green.

पीतक a. Yellow. -कः The Asoka tree. -कम् 1 Yellow orpiment. -2 Brass. -3 Saffron. -4 Honey. -8 Aloewood. -6 Sandal-wood. -7 Yellow sandal.

पीतनः 1 A species of fig-tree (waved-leaf). -2 The hog-plum tree. -नम् 1 Yellow orpiment -2 Saffron. -3 The Sarala tree.

पीतल a. Yellow. -लः The yellow colour. -लम् Brass. पीतलकम् Brass.

und: A horse. -f. 1 Draught, drinking. -2 A tovern. -3 The proboscis of an elephant. -4 Going. -5 Protection (Ved).

पीतिन् m. A horse.

पीतिका 1 Saffron. -2 Turmeric. -3 Yellow jasmine.

पीतुः 1 The sun. -2 Fire -3 The chief elephant of a herd.

पीयः 1 The sun. -2 Time. -8 Fire. -5 Protection. -8 Drink; यस्याध्वरे भगवानध्वरात्मा मधोनि मायत्युरसोमपीये Bhag. 5. 15. 12. -पम् 1 Water. -2 Ghee.

पीथिः A horse.

पीन a. [प्याय्-त्त-संप्रसारणे दीर्घः] 1 Fat, fleshy, corpulent, U. 6. 13; 'strong'. -2 Plump, large, thick; as in पीनस्तनी. -3 Full, round. -4 Swollen, large, big. -6 Brawny. -6 Profuse, excessive. -Comp. -ऊधस् f. (पीनोधनी) a cow with full udders. -वक्षस् a. full-chested, having a full bosom.

पीनसः 1 Cold affecting the nose. -2 Cough, catarrh.

पीय: 1 A crow -2 The sun. -3 Fire. -4 An owl. -5 Time. -6 Gold.

पीयुपः, -पम् [पीय्-उपन्, Un. 4. 76] 1 Nectar, ambrosia; मनसि वचित कार्य पुष्पपूर्णः Bh. 2. 78; इमां पीयूप-उदरीम् G. L. 53. -2 Milk in general. -3 The milk of a cow during the first seven days after calving. -4 The first milk given by a cow after calving. -Comp. -धामन् m. the moon. -भानुः the moon; तत् सर्व जयति प्रसादमहिमा पीयूपभानोरयम् Cholachampükavyam 5. 63. -महस् m., -दिनः 1 the moon. -2 camphor. -वर्षः 1 a shower of nectar. -2 the moon. -3 camphor.

পান্ত 1 P. (পান্তবি) 1 To cheek, obstruct, hinder. -2 To stop. -3 To become stupid.

पीलकः The large black ant.

पीलुः [पील्च] 1 An arrow. -2 An atom; प्रत्यक्षं न 3नाति नापहरते पापानि पीलुच्छरा Vis. Guna. 552. -3 An insect. -4 An elephant. -5 The stem of the palm. -6 A flower. -7 A group of palm trees; Mb. 7. 178. 24. -8 A kind of tree. -9 A heap of bones. -10 The central part of the hand. - ज n. The fruit of the Pilu tree. -Comp. -पत्रः the Mürvä plant. -पणीं 1 a kind of drug. -2 N. of two plants. -पाकवादिन m. a Vaisesika. (One who maintains the doctrine that heat acts only onthe atoms of matter, as of a jar, and not on the whole body.)

पीलुकः An ant.

पीलुनी Sanseviara Roxhurghiana (Mar. मोरवेल).

पीच् 1 P. (पीवति) To be fat or corpulent.

पीव, पीवर, पीवस a. Fat, corpulent.

पीवन, a. (पीवरी f.) [प्ये-क्रिन्प् संप्र० दीर्घः] 1 Full, fat, large; विभिष्ठं कार्य पीवानं सोद्यमों भोगवान् यथा Bha. 7. 13. 16. -2 Stout, strong. -m. Wind.

पीवर a. (-रा, -री f.) [चै-प्तरच् संप्र॰ दीर्घः] 1 Fat, large, stout, fleshy, corpulent; नितान्तपीवरं तदीयमानील-मुखं स्तनद्वयम् R. 3. 8; 5. 65; 19. 32. -2 Plump, thick. -रः A tortoise. -री 1 A young woman. -2 A cow. -Comp. -रतनी 1 a woman with fat or large breasts. -2 a cow with a large udder.

पीवा Water.

पुंच् 10 U. [पुंसयति-ते] 1 To crush, grind. -2 To pain, trouble, punish.

पुंस् 📶 [पाति पा-पालने डुम्सुन् Up. 4.177] (Nom. पुमान् , पुमांसी, पुमांसः; Instr. du. पुंभ्यां ; Voc. sing. पुमन्) 1 A male, male being; पंसि विश्वसिति कुन्न दुमारी N. 5. 110. -2 A man, human being; यस्यार्थाः स पुनाँहोके H. 1. -3 Man, mankind, people; बन्धेः पुंसां रघुपतिपदेः Me. 12. -4 A servant, an attendant. -6 A word in the masculine gender. -6 The masculine geuder ; अंसि वा हरिचन्दनम् Ak. -7 The soul. -8 A living being; जन्म लात्मतया पुंसः सर्वभावेन भूरिदः Bhag. 11. 22. 40. -9 A kind of Naraka; अपत्यमस्मि ते वेसस्त्राणात् पुत्र इति स्मृतः Mb. 14. 90. 63. -Comp. -अनुज a. (प्रेसानुज) having an elder brother. -अनुजा (पुमनुजा) a girl born after the male child; i. e. a girl having an elder brother. -अपत्यम् (पुमपत्यम्) a male child. -अर्थ: (पुमर्थः) 1 the aim of man. -2 any one of the four ends of human existence; i. e. धर्म, अर्थ, काम and मोक्ष; see पुरुषार्थ. -आरूया (पुमारूया) a designation of a male being. -आचारः (पुमाचारः) a usage of men. -कटि: f. a man's hip. -कामा a woman wishing for a husband; P. VIII. 3. 6. Kāśi. -कोकिलः a male ouckoo; चूता**ट्**कुरास्वादकषायकण्ठः पुंस्कोकिलो यन्मधुरं चुकूज Ku. 3. 32. -खेटः (पुंखेटः) a male plant. -गवः (पुंगवः) i a bull, an ox. -2 (at the end of comp.) chief, best, most excellent, distinguished or pre-eminent of any class; वाल्मीकिर्मुनिपुगवः Rām.; so गजपुगवः Bh. 2. 31, नरपुंगनः &c. केतुः an epithet of Siva; स्विनाङ्गुलिः पुंगवेकेतुरासीत् Ku. 7. 77. 🗕 चलः (पुंध्वलः) an adulteror. -चर्रा (प्रंथली) a harlot, an unchaste woman; Y. 1. 162. Ms. 4. 220; अहो को वेद भुवने दुईर्य पुंखलीमनः। पुंखल्यां यो हि विश्वस्तो विधिना स विडम्बितः 🛭 Bray. P. -चलीयः (पुञ्चलीयः) the son of a harlot. -चत्रु f. (पुञ्चत्रु) Ved. a harlot. -िन्नह्म (पुंश्चिह्नम्) the characteristic of a male, the membrum virile. -जन्मन् (पूजन्मन्) ». the hirth of a male child. करः, दः, योगः a constellation under which male children are born. -दासः (पुंदासः) a male slave. –ध्वजः (पुँध्वजः) 1 the male of any species of animal. -2 a mouse -नक्षत्रम् (पुंनक्षत्रम्) a male aaterism. -2 an asterism under which male children are born. -नागः (पुनागः) 1 'an elephant among men', a distinguished man. -2 a white elephant. -3 a white letus. -4 nutmeg. -5 N. of a tree called नागकेशर ; R. 4. 57. -6 N. of a tree (Mar. उंडीण); Mb. 1. 63. 43; Bhāg. 8. 2. 18. **- লাट:, -롱: (पुनाट:, -롱:)** N. of a tree. -नामधेयः (पुनामधेयः) a male. -नामन् (पुनामन) a. holding a masculine name. (-m.) 1 the tree called पुनाम. -पुत्रः a male child; P. VIII. 3. 6. Kāśi. - प्रजननम् the male organ of generation. - भावः (पुंभावः) manhood, masculino gender. -भूमन् (पुंभूमन्) m. a word of the masculine gender used only in the plural number; दाराः पुर्मूम्नि चाक्षताः Ak. -योगः (पुर्योगः) 1 cohabitation with or relation to a man; P. IV. 1. 48. -2 reference to a male or husband; पुंचोगे क्षत्रियी. -रत्नम्

पुटनम्

(पुरत्नम्) an oxcellent man. –राशिः (पुराशिः) a male sign of the zodiae. - रूपम (प्रूपम) the form of a man. -लक्षणम् manliness. -लिङ्ग a. (पुलिङ्ग) of the masculine gender, masculine. (-इगम्) 1 masculine gender. -2 virility, manhood. -3 the male organ. -बत्सः (पुंबत्सः) a bull-calf. –वृषः (पुंबुषः) the musk-rat. -वेष a. (पुंचेष) dressed like a male, clad in male attire. -सवन (पुंसवन) a. causing the birth of a male child. (- नम्) the first of the purificatory Samskaras : it is a ceremony performed on woman's perceiving the first signs of a living conception, with a view to the birth of a son; यथाकर्भ पुंसवनादिकाः क्रियाः (व्यधत्त) R. 3. 10. -2 fœtus; यारेमन् प्रविष्टेऽसुरवधूनां प्रायः पुंसवनानि भयादेव स्रवन्ति पतन्ति च Bhag. 5. 24. 15. -3 the time after a woman's courses; तपस्तेष्वा वतपरा स्नाता पुंसवने शुचिः, उपचकाम भर्तारम् Mb. 1. 31. 25. - milk.

पुंसी A cow which has a bull-calf.

पुंस्त्वम् 1 The characteristic of a male, virility, potency, masculineness; यत्नात् पुंस्त्वे परीक्षितः Y. 1. 55; कुलालपितृत्वं च कुलालजनकपुंस्त्वम् Tarka K. −2 Semen virile.

-3 The masculine gender.

पुंचत् ind. 1 Liko a man; दंबत् प्रगल्भा R. 6. 20. -2 In the masculine gender.

पुक्षश a. (-शी f.), पुकस a. (-सी f.) Low, vile. -शः, -पः, -सः N. of a degraded mixed caste, the offspring of a Nisada by a Sudra woman; जातो निषादाच्छ्याया जात्या भवति पुक्षसः Ms. 10. 18. -शी, -सी 1 A bud. -2 The Indigo plant. -3 A woman of the Pukkasa caste.

पुक्रशक a. Low, vile. -कः A man of the Pukkasa tribe.

पुंखः, -खम् [प्नांसं खनीत, खन-अ] 1 The feathered part of an arrow; सक्तान्गुलिः सायकपुन्स एव R. 2.31; 3.64; 9.61. -2 A falcon, heron. -3 An auspicious coremony; L. D. B.

पुंचित a. Furnished with feathers (as an arrow).

বুল:, - রুম্ A heap, collection, multitude.

पुगलः The soul.

पुञ्चकः An elephant in the second year; Mātaṅga L. 5. 3.

पुच्छ 1 P. To err, to go astray; L. D. B.

पुच्छः, -च्छम् 1 A tail in general; पश्चात् पुच्छं बहति विद्वलम् U. 4. 27. -2 A hairy tail. -3 A peacock's tail. -4 The hinder part. -5 The end of anything. -Comp. -अग्रम्; -मूलम् the tip of the tail. -कण्डकः a scorpion. -जाहम् the root of the tail.

প্রতিষ্ঠান a. Having a tail. -m. 1 A cock. -2 The Arka plant,

पुरुष्टिः, -ही f. Cracking the fingers (छोटिका).

पुञ्जः A heap, multitude, quantity, mass, collection; श्लीरोदनेलेव सफेनपुञ्जा Ku. 7. 26; प्रत्युद्रच्छति मूर्च्छति स्थिरतमः पुञ्जे निकुञ्जे प्रियः Git. 11.

पुञ्जयति Den. P., पुञ्जीक 8 U. To heap, collect together.

y (3: f. A heap, quantity, mass. -Comp. -E: a. heaped. (-E:) Ved. 1 a fisherman. -2 a bird-catcher.

पुञ्जिकः Hail.

पुञ्जिकास्तना f. N. of a celestial nymph; Mark. P.

पुञ्जित a. 1 Heaped, collected, heaped together; U. 5. 14. -2 Pressed together.

पुद् I. 6 P. (पुटति) 1 To embrace, clasp. -2 To intertwine. -II. 10 U. (पुटयति-ते) 1 To be in contact with. -2 To bind together, fasten. -3 (पोटयति-ते) (a) To grind, reduce to powder. (b) To speak. (c) To shine. -III. 1 P. (पोटति) 1 To grind. -2 To rub.

पुटः, -रम् [पुर्क] 1 A fold. -2 A hollow space, eavity, concavity; भित्रपत्रवश्रुटी वनानिलः R. 9. 68; 11. 23; 17. 12; M. 3. 9; अञ्जलिपुट, नासापुट, कर्णपुट &c. 🗕 🗛 cup made of a leaf folded or doubled; a vessel of leaves; दुम्ध्वा पयः पत्रपुटे मदीयम् R. 2. 65; Ma. 6. 28. -8 Any shallow receptacle. -6 The pod or capsule which envelops young shoots. -6 A sheath, cover, covering -7 An eye-lid (get also in all these senses). -8 A horse's hoof. -9 A cloth worn to cover the privities. -E: 1 A casket. -2 The contracting of anything. -3 A folding of anything so as to form a cup. -टम् 1 A nutmeg. -2 Two vessels joined together for medical purposes. **−Comp. −अञ्जलिः** the two hollowed hands put together; श्रीकृष्णपुरतः स्थित्वा तुष्टाव तं पुटाञ्जलिः Brav. P. 3. 9, 23. -उटजम् a white umbrella. -उद्कः a cocoa-nut. -ग्रीवः 1 a pot, jar, pitcher. -2 a copper-vessel. -धेनुः a not yet full-grown cow with a calf. -पाकः 1 a particular method of preparing drugs, in which the various ingredients are wrapped up in leaves, and being covered with clay are roasted in the fire; अनिभिन्नी गभीरत्वादन्त-र्गृढघनव्यथः । पुरपाकप्रतीकाक्षो रामस्य करुणो रसः Ŭ. ३. 1. −2 digesting. -3 subliming. -भेदः 1 a town, city. -2 a kind of musical instrument (आतीय). -3 'parting of the eyelids', opening; पुरभेदो ललारस्थनीललोहितत्रक्षुषः U. 6. 3. -4 a whirl-pool or eddy. -भेदनम् a town, city; स हस्तिनपुरे रम्ये कुरूणां पुटभेदने (वसन्) Mb. 1, 100. 12; पुट-भेदनं दनुसुतारिरैक्षत Si. 13. 26.

पुरकम् 1 A fold; रुद्रो येन कपालपाणिपुरके भिक्षाटने कारितः Bh. 1, 95. -2 Any shallow cup or cavity. -3 A vessel made of a leaf. -4 A lotus. -5 Nutmeg.

पुटिकिनी 1 A lotus. -2 A group of lotuses.

पुरनम् Enveloping, wrapping.

पुण्य

पुटिका Cardamoms.

पुटित a. 1 Rubbed, ground. -2 Contracted. -3 Stitched, sewn. -4 Split. -तम् The hollow of the hands.

पुरी A small piece of cloth worn over the privities; (for other senses see 9ट).

प्रीष्ट To make into a funnel-shaped vessel; B. R.

पुर्द 10 U. (पुर्वति-ते) 1 To become small, docrease, diminish. -2 To be low or shallow. -3 To disregard, disrespect.

y 6 P. 1 To leave, quit, abandon. -2 To dismiss.
-3 To emit, send forth. -4 To discover.

पुण् 6 P. (प्राप्ति) To be virtuous or holy, act in a virtuous manner.

पुण्द 10 U. (पुण्टयति-ते) 1 To shine. -2 To speak.

पुण्ड 1 P. (पुण्डति) To grind, reduce to powder, pound.

पुण्ड: A sign, mark.

पुण्डरीकम् 1 A lotus-flower, especially a white lotus; Nelumbium Speciosum; हृत्युण्डरीकान्तरसंनिविष्टं स्वतेजसा व्यासनसोऽवकाशम् Sivakavacha; U. 6. 12, 29; Mal. 9. 14. -2 A white parasol. -3 A medicine, drug. -कः 1 The white colour. -2 N. of the elephant presiding over the south-east direction; तेन हिपानामिव पुण्डरीको राज्ञामजन्योऽजिन पुण्डरीकः R. 18. 8. -3 A tiger. -4 A kind of serpent. -6 A species of rice. -6 A kind of leprosy. -7 A fever in an elephant. -8 A kind of mango tree. -9 A pitcher, water-pot. -10 Fire. -11 A (sectarial) mark on the fore-head. -12 A kind of sacrifice; पुण्डरीकसहस्रेण वाजपेयश्वित्यक्ष Mb. 7. 63. 2. -13 N. of an ancient and renowned devotee of the god Vithobā. -Comp. -असः an opithet of Viṣṇu; यं पुण्डरीकाक्षमिव थिता श्रीः R. 18. 8. -प्रचः a kind of bird. -मुखी a kind of leech.

पुंग्डेरीयकम् 1 Land lotus. -2 A kind of plant

पुण्डर्यम् 1 A plant, creeper. -2 A kind of medicional plant (used as a remedy for diseased eyes).

पुण्डू: [१९६-भेदने रक् Un 2. 13] 1 A kind of sugarcane (rod variety). -2 A lotus in general. -3 A white lotus -4 A mark or line (on the fore-head) made with sandal &c., sectarial mark; उत्थं तत् १९६म विनारणतमः सण्डनं च Vispupad Stotra 43. -6 A worm. -6 The Minukta creeper. - ज्याः (pl.) N. of a country and its inhabitants. - Comp. -केलिः an elephant.

पुंगेंद्रकः 1 A variety of sugar-cane (red-variety); (Mar. पुंड्या ऊंस); कृष्टे रोहति दोहदेन पयसां पिण्डेन चेत् पुण्ड्कः N. 21. 153. -2 A sectarial mark. -3 One who lives by breeding silk-worms.

पुण्य a. [Un. 5. 15] 1 Holy, sacred, pure; जनकतनया-स्नानपुण्योदकेषु आश्रमेषु Me. 1; पुण्यं श्राम चण्डीश्वरस्य Me. 35; पुण्यानि हि नामप्रहणान्यपि महामुनीनां कि पुनर्दर्शनानि 🔣 41; S. 2. 14; Ms. 2. 68. -2 Good, meritorious, virtuous, righteons, just. -8 Auspicious, propitious, lucky, favourable (as a day); Ms. 2. 26, 30. - Agreeable, pleasing, lovely, beautiful; प्रकृत्या पुण्यलक्ष्मीकी Mv. 1. 16, 24; U. 4. 19; Ku. 5. 73; so पुण्यदर्शनः &c. -6 Sweet, fragrant (as odour). -6 Solemn, festive. -गयम् 1 Virtue, religious or moral merit; अनुस्करै: पापपुण्यैरिहैव फलमश्नुते H. 1. 80; महतः पुण्यपण्येन कतियं कायनी-स्त्वया Santi. 3. 1; R. 1. 69; N. 3. 87. -2 A virtuous or meritorious act, good or virtuous works. -8 Purity, purification. - A A trough for watering cattle. - 5 A religious ceremony, especially one performed by a wife to retain her husband's affection and to obtain a son. -6 (Astrol.) the seventh mansion from जन्मलग्न. -7 the union of मेष, कर्क, तुला and मकर. -ण्या 1 The holy basil. -2 The Ganges. -Comp. -अनुभावः pleasing majesty or dignity; U. 4. 22. -अहम् (for अहन्) a happy or auspicious day; प्रण्याहं भवन्ती ब्रुवन्तु । अस्तुं पुण्याहर्मे : पुण्याहं वर्ज मङ्गलं सुदिवसं प्रातः प्रयातस्य ते Amaru. 61. ^oवाचन repoating 'this is an auspicious day' three times at the commencement of most religious ceremonies. -आत्मन् a. pious, righteous. -उद्यः the dawn or resulting of good fortune. -তথাৰ a. having lovely gardens. - कर्रे m. a meritorious or virtuous man. -कमेन् a. doing meritorious acts, upright, righteous. (-n.) a meritorious act. - 本ie: an auspicious time. -कीर्तनः, -श्रवणः N. of Visau. (-नम्) narrating or reading Puranas. -कीर्ति a. bearing a good or holy name, of auspicious fame, celebrated ; स प्रव्यकीर्तिः शतमन्यु-कल्पे महेन्द्रलोकप्रतिमां समृद्धपा (अध्यास्त) Bk. I. 5. **-रुत्** a. virtuous, meritorious. -कृत्यम् a meritorious work. –क्षेत्रम् 1 a holy place, place of pilgrimage; अन्यक्षेत्रे कृतं पापं पुण्यक्षेत्रे विनश्यति । पुण्यक्षेत्रे कृतं पापं विज्ञलेपी अविध्यति ॥ Subhas. -2 'The holy land', N. of Aryavarta. - 1144 a. sweet-scented. (न्न्धः) the Champaka tree. न्यन्धि a. fragrant. -यह 1 an alms-house. -2 a temple; उद्यानानि च रम्याणि हृष्टाः पुण्यगृहाणि च Rām. 2. 67. 12 (com. पण्यगृहाणि पुष्यसंपादकगृहाणि विष्राद्यर्थानि). -जनः i a virtuous man. -2 a demon, goblin; वियति प्रसमीक्य कालमेचमप्रतिमं पुण्यजनीधमुनद्रन्तम् Ram. Ch. 2. 56. -9 a Yakşa; Bhag. 4. 10. 3; पर्योघरै: पुण्यजनाज्ञनानाम् R. 13. 60. र्इश्वरः an epithet of Kubera; अनुययौ यमपुण्यजनेश्वरौ R. 9. 6. -जित a. won by merit or good works. –तीर्थम् a holy place of pilgrimage. –दरोन a. 1 beautiful. -2 of sacred appearance; ती. 90यदशेनी दृष्वा R. 1. 86. (-नः) the blue jay. (-नम्) visiting holy shrines. - The a. granting happiness or beatitude. -निवह a. meritorious. -पुरुष: a man rich in moral merit, a pious man. -प्रतापः the efficacy of virtue or

moral merit. -फलम् the reward of good works; यत् पुण्यफलमाप्नोति गां दस्मा विधिवद् गुरोः। तत् पुण्यफलमाप्नोति मिक्षां दस्या द्विजो गृही || Ms. 3. 95. (न्छः) a grove. -भाज् a. blessed. virtuous, meritorious; पुग्यभाजः कत्वमी मुनयः K. 43. -भः -सुमि: f. 1 'the holy land', i. e. Aryavarta. -2 The son-bearing mother. —योगः the result of virtuous deeds done in a former life. -रात्रः 1 an auspicious night. -2 a night on which any religious ceremony is held. -लक्ष्मीक a. auspicious, prosperous; प्रकृत्या पुण्यलक्ष्मीकी कावेती ज्ञायते त्विदम् Mv. 1, 16. -स्रोकः heaven, paradise. -राकुनम् an auspicious omen. (-नः) a bird of good omen. - शाला alms-house. - शील a. of a virtuous disposition, inclined to pious acts, virtuous, pious, righteous. - Nia a. 'well-spoken of', or 'auspicious to repeat or utter the name of', of good fame; Dk. 2. 8. (一點:) an epithet of Nala (of Nisadha); Yudhisthira and Janardana; पुण्यक्षोको नलो राजा पुण्यक्षोको युधिष्टिरः। पुण्यक्षोका च बेंदेही पुण्यक्षोको जनार्दनः ॥. (-का) an epithet of Sītā and Draupadī. -संचयः a store of virtue or religious merit. -स्थानम् a sacred or holy place, a place of pilgrimage.

पुण्यकम् 1 A religious or virtuous act (such as fasting &c.). -2 A religious rite or ceremony, a festival &c. -3 = पुण्यम् 5; Mb. I. 3. 97. -कः N. of Vişnu. -Comp. -वतम् the worship of Krişna for a year, performed by a woman desirous of a son.

gण्यवत् a. Meritorious, virtuous. -2 Lucky, auspicious, fortunate. -3 Happy, blessed. -4 Pleasing, heautiful.

पुत् n. A particular division of Hell or the infernal regions to which childless persons are said to be condemned; see पुत्र below. —Comp. —नामन् a. (hell) called पुत्; अवामने नरकाद् यसमात् त्रायते पितरं सुतः। तस्मात् पुत्र इति प्रोक्तःMs. 9. 138; Mb. 1. 74. 39.

पुत्तलः, न्ली 1 An image, idol, a statue, effigy. -2 A doll, puppet. -Comp. -दहनम्, -विधि: burning an effigy in place of the body of one who has died abroad or whose corpse is lost. -पूजा idolatry.

पुत्तलकः, पुत्तलिका A doll &c.

पुत्तिका 1 A small kind of bee; पुराका इव धान्येषु पुत्तिका इव पक्षिषु । तद्विधास्ते मनुष्याणां येषां धर्मो न कारणम् ॥ Mh. 12. 181. 7. -2 The white ant. -3 A doll.

पुत्रः 1 A son; (the word is thus derived: — पुत्राम्ने नरकाद् यस्मात् त्रायते पितरं सुतः। तस्मात् पुत्र इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयंभुवा॥ Ms. 9. 138; the word, therefore, should be strictly written पुत्रः). -2 A child, young one of an animal. -3 A dear child (a term of endearment in addressing young persons). -4 (At the end of comp.) Anything little or small of its kind; as in असिपुत्रः, शिलापुत्रः &c. -3 (Astrol.) The fifth mansion from

जन्मलम. ~न्नी (du.) A son and daughter. **~Comp**. -সমাহ: 1 one who lives at a son's expense, one who is maintained by his son. -2 a mendicant of a particular order; see कुटीचक. -अर्थिन् a. wishing for a son. -आचार्य a. one having a son for his teacher; Ms. 3. 160. --आदिनी 1 an unnatural mother. -2 u tigress. -इष्टिः, -इष्टिका f. a sacrifice performed to obtain male issue; गृहीत्वा पञ्चवर्षीयं पुत्रेष्टि प्रथमं चरेत्. -पेश्वर्यम् a resignation of property or power by a father to his son. -कर्मन ». a ceremony on the birth of a son. -काम a. desirous of sons. -काम्या a wish for sons; अथाभ्यर्च्य विधातारं प्रयतौ पुत्रकाम्यया 🔉 1.35. **–कार्यम्** a ceremony relating to a son. - To m. an adopted son. -स्तिकः one who is adopted as a son, an adopted son; श्यामाकमुष्टिपरिवर्धितको जहाति सोऽयं न पुत्रकृतकः पदवी मृगस्ते S. 4. 14. -जम्बी an unnatural mother (who eats her own children.) - जात a. one to whom a son is born. -दारम् son and wife. -धर्मः filial duty. -पीत्रम् , -त्राः sons and grandsons. -पौत्रीण a. transmitted from son to son, hereditary; लक्ष्मी परंपरीणां त्वं पुत्रपौत्रीणतां नय Bk. 5. 15. - प्रतिनिधिः a substitute for a son (e.g. an adopted son). -प्रवरः the eldest son. -लाभः obtaining a son. -वधः f. a daughter-in-law. -सखः 'a friend of children', one who is fond of children. - ; a mother of a son. -हीन a. sonless, childless. -संकरिन a. mixing or confusing sons by mixed marriages. -इतः an epithet of Vasistha (whose hundred sons were killed). (-at) an unnatural mother.

पुत्रकः [पुत्र अनुकम्पायां संज्ञायां वा कन् स्वार्थे क वा] 1 A little son or boy, bey, chap, lad (often used as a term of endearment); हा हा पुत्रक नाधीनं सुगतैतास रात्रिषु. -2 A doll, pappet; सा कन्दुकै: कृत्रिमपुत्रकेश्व रेमे Ku. 1. 29. -3 A rogue, cheat. -4 A locust, grass-hopper. -6 A fabulous animal with eight feet (श्रर्म). -8 Hair. -7 A pitiable person.

पुत्रका, -पुत्रिका 1 A daughter. -2 A doll, puppet. -3 A daughter appointed to raise male issue for a father who has no sens; अपुत्राध्नेन विधिना सुतां कुर्वात प्रतिकाम् । सद्पत्यं भवेदस्यां तन्मम स्यात् स्वधाकरम् ॥ Ms. 9. 127. -1 The cotton or down of the tamarisk. -8 A small statue; तद्धाम्नाऽभूदजस्तूरणी पूर्देव्यन्तीव पुत्रिका Bhag. 10. 13. 56. -8 (At the end of comp.) Anything little or small of its kind; as in असिपुत्रिका, खड्गपुत्रिका &c. -Comp. -धर्मेः bestowing a daughter in marriage so as to raise issue for her father (see पुत्रिका 3); आकृति रुचये प्रादादिप आतुमती तृषः। पुत्रिकाधर्ममाश्रित्य Bhag. 4. 1. 2. See next word. -पुत्रः, -सुतः 1 a daughter's son who by agrecment becomes the son of her father; see Ms. 9. 127; अश्रातृकां प्रदारयाभि तुभ्यं कन्यामलंकृताम् । अस्यां यो जायते पुत्रः स मे पुत्रो भवेदिति ।! Vanisthasmriti. -2 a daughter who, being regarded as a son, roturns to her father's house; (पुत्रिकैव पुत्रः ; अथवा पुत्रिकैव सुतः पुत्रिकासुतः सोऽप्योरससम एव Mita. on Y. 2. 128). -3 a grandson - 耳長: a mother

of daughters. - अर्थ m. 'a daughter's husband', a son-in-law.

पुत्रंचारिन N. of some plant; Mātanga L. 10. 10.

पुत्रंजीवः, -वकः N. of a plant (from its seeds or flowers are made garlands and worn to keep children in good health).

पुत्रिन् a. (-णी f.) Having a son or sens; अविध्नमस्तु ते स्थयाः पितेव धुरि पुत्रिणाम् R. 1. 91; V. 5. 14. -m. The father of a son. -णी 1 The mother of a son. -2 A parasitical plant.

पुत्रिय, पुत्रीय, पुत्रय a. Relating to a son, filial.

पुत्री 1 A daughter. -2 N. of Durgs; see प्रतिका also.

पुत्रीक 8 U. To adopt as a son; असं पुरः पश्यिस देव-दार्ह प्रतीकृतोऽसी वृषभध्वजेन R. 2. 36.

पुत्रीय a. Relating to a son; ततः अक्रमदिष्टिं तां पुत्रीयां पुत्रकारणात् Rum. 1. 15. 3.

पुत्रीयति Den. P. 1 To wish for a son. -2 To treat like a son.

पुत्रीया The desire of a son.

पुष् I. 4 P. (पुष्यति) To injure, hurt. -Caus. 1 To destroy completely, annihilate. -2 To overpower, drown (as a sound). -3 To speak. -4 To shine. -11.10 U. (पोधयति-ते) To shine.

पोथित p. p. Hurt, killed, destroyed.

पुस्ल a. Beautiful, lovely, handsome. न्हः 1 Atom (परमापः) पुद्रलाः परमापनः Sridhara. -2 The body, matter; A. Ram. 3. 2. 28. -3 The soul. -4 The Ego or individual. -6 Man. -6 An epithet of Siva.

पुन्य 1 P. 1 To kill, to hurt. -2 To suffer ; L. D. B.

पुनर् ind. 1 Again, once more, anew; न पुनरेवं प्रवर्ति-तन्यम् S. 6; किमप्ययं बद्धः पुनर्विवक्षः स्फुरितोत्तराधरः Ku. 5. 83; so पुनेमू 'to become a wife again.' -2 Back, in an opposite direction (mostly with verbs); पुनदो 'to give back, restore '; प्रनर्या -इ-गम् &c. 'to go back, return' &c. -3 On the other hand, on the contrary, but, however, nevertheless, still (with an adversative force); प्रसाद इव मूर्तस्ते स्पर्शः स्नेहाईशीतलः। अद्याप्यानन्दयति मां त्वं पुनः कासि नन्दिनि U. 3. 14; मम पुनः सर्वमेव तन्नास्ति U. 3. -4 Further, furthermore, besides; पुनः पुनः 'again and again,' 'repeatedly', 'frequently'; पुनः पुनः मुतानिषिद्धचापलम् R. 3. 42; किं पुनः 'how much more', or 'how much less'; see under 春耳. पुनर्पि again, once more, and also; on the other hand. -Comp. -अन्वयः returning; किंवा गतोऽस्य पुनरन्वयमन्थलोकम् Bhāg. 6. 14. 57. -अपगमः going away again. -अधिता a repeated request. -आगत a. come back, returned; गोवजात् पुनरागतम् Ms. 11. 195. -आगमः, -मनम् coming back, return; भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमनं कृतः Sarva. S.;

इष्टकामप्रसिद्धपर्यं पुनरागमनाय च Paja Mantram. -आधानम्, -आधेयम् renewing the consecrated fire; पुनर्दारिकयां कुर्यात् पुनराधानमेव च Ms. 5. 168. -आ**वर्तः** 1 return. +2 repeated birth. -आवर्तिन् a. returning to mundane existence; आ त्रह्मभुवनाक्षोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन Bg. 8. 16. -आवृत् ∫. -आवृत्तिः f. 1 repetition. -2 return to worldly existence, repetition of birth; करोति अनरावृत्तिस्तेषामिह न नियते Y. 3. 194. -3 revision, another edition (of a book &c). – বক্ষ a. 1 said again, repeated, reiterated. -2 superfluous, unnecessary; शशंस वाचा पुनरक्तयेव R. 2. 68; Si. 7. 64. (-कम्), पुनरुक्तता 1 repetition. -2 superfluity, redundancy, uselessness, tantology; V. 5. 15; व्यापारै: पुनस्क-भक्तविषयैरेवंत्रिधेनामुना संसारेण कर्द्धिताः Bh. 3. 78. ⁹जन्मन् m. a Brahmana (द्विजन्मन्). पुनरुक्तवदाभासः seeming tautology, appearance of repetition, regarded as a figure of speech; e. g. भुजंगकुण्डलीव्यक्तशशिशुश्रांशुशीतगुः। जगन्त्यपि सदापायादब्याच्चेतोहरः शिवः S. D. 632; (here the first impression of the tautology is removed when the passage is rightly understood; cf. also K. P. 9 under पुनहक्तवदाभास). -उक्तिः f. 1 repetition. -2 superfluity, uselessness, tautology. -उत्थानम् rising again, resurrection. -उत्पत्ति f. 1 reproduction. -2 roturn of birth, metempsychosis. -उत्पादनम् reproduction. -उपगमः return; कायोध्यायाः पुनरुपगमो दण्डकायां वने वः $\mathbf{U}.\ 2.\ 13.\ -3पोढा,$ -ऊढा a woman married again. - किया f. repetition, doing again; न च कृतस्य कमानुष्रहार्थं पुनःक्रिया न्यान्या । SB. on MS. 12.1.16. -गमनम् return, going again. -जन्मन n. repeated birth, metempsychosis; मासुपेट्य तु कौन्तेय पुनर्जन्म न विद्यते Bg. 8. 16. –जात a. born again. –डीनम् a particular manner of flying; Mb. 8. 41. 28. -णदः, नवः 'growing again and again', a finger-nail. -दारिकया marrying again, taking a second wife; Ms. 5. 168. -नवा hog-wood, Boerhavia Procumbens (Mar. घेटुळी). -पुना (पुन:पुना) N. of a river in Behär; क्षीकटेषु गया रम्या नदी पुण्या पुनःपुना Vayu. P. -प्रत्युपकारः returning one's obligations, requital. -प्रसदः (See प्रतिप्रसवः) प्रतिषिद्धस्य पत्न्या अध्ययनस्य पुनःप्रसवे न किंचिदस्ति प्रमाणम् SB. on MS. 6. 1. 21. -भव a. born again. (一句:) 1 transmigration, repeated or recurring birth; motompsychosis; अदृशश्रुतवस्तुत्वात् स जीवो यत् पुनभवः Bhag. 1. 3. 32; ममापि च क्षपयतु नीललोहितः पुनर्भवं परिगतशक्तिरात्मभूः \$.7.35; Ku. 3.5. -2 a finger nail, hair; Mb. 13.111.98; -भविन m. the sentient soul. -भावः new birth, repeated birth; न गच्छन्ति पुनर्भावं मुनयः संशितवताः Mb. 12. 279. 5; मेने पुनर्मावमिवात्मनश्च Bu. Ch. 3. 25. -भूः f. 1 a (virgin) widow remarried. -2 re-existence. -भोगः 1 repeated enjoyment. -2 return of fruition. -3 repeated possession. - यचनम् 1 ropetition. - 2 repeated scriptural injunction. -वत्सः a weaned calf that begins to suck again. -वसः (usually dual) 1 the seventh lunar mansion (consisting of two or four stars); गां गताविव दिवः पनर्वस् R. 11. 36. -2 an epithet of Vişnu. -3 of Siva. -विवाहः remarriage. -संस्कारः (पुनःसंस्कारः) repetition of any Samskara or purificatory ceremony.

-संगमः, -संघानम् (पुनःसंधानम् &c.) 1 reunion. -2 rekindling the sacred fire when it has been extinguished. -संभवः (पुनःसंभवः) being born again (into the world), metempsychosis.

gपुत्रा The desire to cleanse.

पुष्करः N. of a disease of the palate and gums.

पुष्कुळ: Flatulency or wind (in the stomach).

9फुस: 1 The lungs. -2 The pericarp of a lotus.

पुर् 6 P. (अरति) To go before, precede.

पुर्त (Nom. sing. प्:; instr. du. प्रयोम्) 1 A town, fortified town; प्रयोभ्यमस्यमस्य R. 16. 23. -2 A fortress, castle, strong-hold. -3 A wall, rampart. -1 The body; प्रयोभे दिपदः प्रयोभे चतुष्पदः Bri. Up. 2. 5. 18. -6 Intellect. -Comp. -दार् f., -द्वारम् (पूर्वार्) the gate of a city.

पुर a. [पु-क] Full of, filled with. -रम् 1 A town, city (containing large buildings, surrounded by a ditch, and not less than one Krosa in extent); पुरे तावन्तमेवास्य तनोति रविरातपम् Ku. 2. 33; R. 1. 59. -2 A eastle, fortress, stronghold. -3 A house, residence, abode. -4 The body; नवहारे पुरे देही नैव कुर्वन् न कारयन् Bg. 5. 13. -व The female apartments. -6 N. of the town पाटलियुत्र; q. v. -7 The calyx of a flower, or any cup formed of leaves. -8 A brethel. -9 The skin. -10 Bdellium. -11 An upper story. -12 A store-house. -13 A fragrant grass (नागरमुस्ता). -Comp. -अट्ट: a turret on a citywall. -अधिप:, -अध्यक्षः the governor of a town; Mb. 13. 135. 11. –अरातिः, –अरिः, –असुहृद् ्रा., –रिपुः epithets of Siva; Bhag. 5. 24. 28; पुरारातिम्रान्सा कुसुमशर कि मां प्रहरसि Subhas,; see त्रिपुर. -अर्धाविस्तार: 1 a small village, hamlet. -2 a suburb, ward, division of a town. - उत्सवः a festival celebrated in a city. - उद्यानम् a city-garden, park. -आंकस् m. an inhabitant of a town. -को हम् a citadel. -ग a. 1 going to a town. -2 favourably inclined. -जित्, -द्विष्, -भिद् m. epithets of Siva. -ज्योतिस m. 1 an epithet of fire. -2 the world of Agui. -तटा a small market-town, small village. -तोरणम् the outer gate of a city. -देवता the tutelary deity of a town. -द्वारम् a city-gate; कीव्या कीव्या पुरद्वार-मेकैकं रुख्ये द्विषाम् Bk. 14. 29. **-नारी** a courtezan. -**निवेदाः** the founding of a city. - पाछ: 1 'eity-governor', the commandant of a fortress. -2 the seul. -मथनः an epithet of Siva. -मार्गः the street of a town; प्रमार्ग घनशब्दविक्षवाः Ku. 4. 11; R. 11. 3. -रक्षः, -रक्षकः, रक्षिन् m. a constable, police-officer. —रोध: the siege of a fortress. - वासिन् m. a citizen, a townsman. - वास्तु n. ground fit for the foundation of a town. - शासनः 1 an epithet of Visnu. -2 of Siva; प्रसाधनं मातृभिरादृताभिन्यस्तं अरस्तात् पुरशासनस्य Ku. 7. 30. −हन् m. 1 an epithet of Vispu. -2 of Sive.

पुरञ्जनः 1 The soul. -2 N. of Hari; जपयहेन तपसा पुरजनमतोषयन Bhag. 1. 30. 3. -नी Intellect, understanding.

पुरंदरः [पुरः सन्नूषां नगराणि दारयति खन्] 1 N. of Indra; उरन्दरक्षाः पुरमुत्पतांक प्रविदय पौरेरभिनन्द्यमानः R. 2. 74. -2 An epithet of Siva. -8 Of Agni. -4 N. of Vispu. -8 N. of the eighteenth lunar mansion (ज्येष्टा). -6 A thief, house-breaker. -रा An epithet of the Ganges. -Comp. -६ माधरः (= महेन्द्रपर्वतः); तया समेतः सपुरं पुरन्दरः पुरन्दरः समाधरमुन्दरं भुवः Ram. Ch. 2. 15.

पुरंजरः The arm-pit.

पुरदम् Gold; अङ्गुप्रमात्रममलं स्फुरत् पुरदमौलिनम् Bh $\mathbf{a}_{\mathbf{g}}$. 1. 12. 8.

पुरणः The sea, ocean.

पुरतस् ind. 1 Before, in front (epp. पश्चात्); पश्यामि तामित इतः पुरतश्च पश्चात् Mal. 1.40; in the presence of; यं पश्यिम तस्य तस्य पुरतो मा बूहि दीनं वचः Bh. 2.51. -2 Afterwards; इयं च तेऽन्या पुरतो विडम्बना Ku. 5.70 (आदावेव Malli.); Amaru. 43. -3 Before (in time).

पुरंभिः, -भी f. [पूरं गहस्थजनं धारयित ए-खन् कीप् पृषो । वा हस्यः Tv.] 1 An elderly married woman, a respectable matron; पुरंभीणां चित्तं कुमुमुकुमारं हि मनीत U. 4. 12; Mu. 2. 7; Ku. 6. 82; 7. 2. -2 A woman whose husband and children are living.

पुरंधिका f. wife; एकोजि-भूमीपतिशेखरस्य पुरंधिका गर्भमधत्त भव्यम् Sahendra. 1. 62.

पुरला An epithet of Durga.

ytt ind. I Before (in time or space), in front, in the presence of, before the eyes of (by itself or with gen.); अमुं पुरः पश्यित देवदारुम् R. 2. 36; तव प्रसादस्य पुरस्तु संपदः ई. 7. 30; तस्य स्थित्वा कथमपि पुरः Me. 3; Ku. 4. 3; Amaru. 43; often used with क, गम्, भा, भू (see below). -2 In the east, from the east. -3 Eastward. -Comp. -अनुवाक्या (पुरोऽनुवाक्या) an introductory verse or hymn. -करणम्, -कारः see under पुरस्क below. -ग, -गम (पुरोग-गम) a. 1 chief, leading, foremost, pre-eminent, oft, with the force of a noun; स किनदन्ती नदतां पुरोग: R. 14. 31; 6. 55; Ku. 7. 40. -2 led or presided over by (at the end of comp.); इन्द्रपुरीगमा देवा: 'the gods with Indra at the head'; अतुला: प्रीतयो राजन् संबन्धकपुरीयमा: Ram. 7. 38. 4. ¬¬¬¬¬¬¬¬¬ a. 1 standing in front of. ¬2 preceded. -गतिः f. precedence. (-तिः) a dog. -गन्त, -गामिन् a. 1 going before or in front. -2 chief, leading, a leader. (-m.) a dog. -चरणम् (पुरश्चरणम्) 1 a preparatory or initiatory rite. -2 preparation, initiation. -3 repetition of the name of a deity accompanied with burnt offerings; जीवहीनो यथा देही सर्वकर्मसुन क्षमः । पुरश्वरणहीनोऽपि तथा मन्त्रः प्रकीर्तितः ॥ Tantrasara. -छदः (पुरश्छदः) a nipple. -जन्मन् (पुरोजन्मन्) a. born before. -जव a. (पुरोजव)

surpassing in speed, swifter than. -वः a servant, attendant. -डाभ् m., -डाभः (पुरोडाभ्,-सः) 1 स sacrificial oblation made of ground rice and offered in kapalus or vessels; पुरोडाशांश्वरूक्षेव विधिवनिर्वपेत् पृथक् Ms. 6. 11. -2 an oblation in general; Ms. 7. 21. -3 an oblation of ghee with cakes of ground meal. - 4 a kind of sacrificial ladle. -5 the leavings of an oblation (हुतशेष). -6 the Soma juice. -7 a prayer (मन्त्र) recited in offering oblations. -पाक a near fulfilment, about to be fulfilled; आशीभिरेधयामासुः पुरःपाकाभिरम्बिकाम् Ku. 6. 90. - प्रहारे m. one who fights in the van or frontline; पौलस्त्य एप समरेषु पुरःप्रहर्ता R. 13. 72. -फल a. having the fruit near or at hand, promising fruit (in the near future); भक्त्योपपत्रेषु हि तद्विधानां प्रसादिचिहानि पुरः-फलानि R. 2. 22. -भाग (पुरोभाग) a. 1 obtrusive, officious; किमिदानी पुरोभागामध त्वे नाभिभाषसे Ram. 4. 20. 4. -2 fault-finding. -3 envious or jealous of; प्रायः समानविद्याः परस्वरथज्ञः पुरोभागाः M.~1.~20 (पुरोभाग may here mean'envy' also). (一年) 1 the front part, forepart, van. -2 obtrusivoness, officiousness. -3 jenlousy, envy. -भागिन a. 1 forward, self-willed, naughty; कि पुरो-भागिनि स्वातन्त्र्यमवलम्बसे 🖒 5. 🗕 obtrusive, officious; V. 3. –8 fault-finding. –4 envious, jealous. –मारुतः, –वातः (पुरोमारुतः, -वातः) a fore-wind, wind blowing in front; कोटरमकालवृष्ट्रपा प्रबलपुरीवातया गमिते M. 4. 2; R. 18. 38. -वर्तिन् a. being in front or in the presence of. -सरः a. going or moving in front. (-रः) 1 a forerunner, harbinger; आविष्कृतोऽरुणपुरःसर एकतोऽर्कः \$. 4. 2. -2 a follower, attendant; servant; ऊचुनिषेधितास्तांस्ते वैवस्वतपुरःसराः Bh $\mathtt{g}_{\mathtt{g}}$. 6. 1. 32; परिमेयपुरःसरौ \mathtt{R} . 1. 37. -3a leader, one who leads the way, foremost, pre-eminent; गगनादवतीर्ण सा यथावृद्धपुरःसरा Ku. 6, 49, -4 (at the end of comp.) attended or preceded by, with; as मानपुर:-सरम्, प्रणामपुरः सरम्, वृकपुरः सराः &c. (-रम्) ind. with or after. -स्थायिन a. standing in front.

पुरस्क 8 U. 1 To place before or in front, make one's leader, put at the head; हते जरति गार्गेथे पुरस्कृत्य शिखण्डिनम् Ve. 2. 4; U. 1. 3; Ku. 2. 52.—2 To introduce, present; महचनात् स राजा शकुन्तलां पुरस्कृत्य बक्तव्यः \$. 4, 7.—3 To honour, respect, esteem, hospitably receive or entertain; दर्शनेनेव भवतीनां पुरस्कृतोऽस्मि \$. 1.—4 To adopt, choose, follow; स पुरस्कृतमध्यमक्रमः R. 8. 9.—5 To appoint.—6 To show, indicate, evince.—7 To lead.—6 To use as a pretext.

पुरस्करणम् The act of placing in front, honouring &c.; see पुरस्कार below.

पुरस्करणीय a. 1 To be honoured. -2 To be placed at the head. -3 To be made complete &c.

97. 1 Placing before or in front. -2 Preference. -3 Treating with honour, showing respect, deference. -4 Worshipping. -6 Accompanying, attending. -6 Preparing. -7 Arranging, making complete

or perfect. -8 Attacking. -9 Accusation. -10 Conseorating -11 Anticipating, expecting. -12 (At the end of comp.) Preceded or accompanied by. -13 Sprinkling with holy water. -14 Acceptance. -18 Manifesting oneself: कमंदेतुत्रस्थारं भूतेषु परिचति Mb. 12. 19. 19.

पुरस्कात p. p. 1 Placed in front; पुरस्कता वर्तनि पाधिवन R. 2. 20. -2 Honoured, treated with respect, distinguished. -3 Chosen, adopted, followed. -4 Adored, worshipped. -5 Attended or accompanied, provided with, possessing, having. -6 Prepared, got ready. -7 Consecrated. -8 Accused, calumniated. -9 Mado perfect or complete, finished. -10 Anticipated, expected. -11 Appointed. -12 Harassed or attacked (by an enemy). -18 Sprinkled with holy water. -14 Initiated.

पुरस्कृत्य ind. Regarding, concerning, on account of.

पुरस्किया 1 Showing respect, honouring, hospitable reception. -2 A preparatory or initiatory rite.

पुरस्तात् ind. 1 Before, in front of (oft. with gen. or abl.); गुरोरपीदं धनमाहितानेनेश्यत् पुरस्तादनुपेक्षणीयम् R. 2. 44; Ku. 7. 30; Mc. 15; or used by itself; अभ्युनता पुरस्तात् S. 3. 7. -2 At the head of, foremost; यः पुरस्ताद् यतीनाम् M. 1. 1. -3 In the first place, at the beginning; पुरस्ताद् दाहणो मूला Mb. 12. 152. 2. -4 Formerly, previously.-5 Eastward, in or towards the east; यां निरुध्यतकरेण पुरस्तात् Ki. 9. 20. -6 Later or further on, in the sequel.

पुरोधा 3 U. To place or put in the front or at the head, make as a leader; तुरासाहं पुरोधाय थाम स्वायंभुवं यदुः Ku. 2. 1; R. 12. 43. —2 To make a family-priest of any one. —3 To appoint, place in office. —4 To entrust or charge with. —5 To place or set before or in front to. —6 To honour, esteem, respect. —7 To devote or apply oneself to. —8 To think, ponder over.

पुरोधस् m. A family-priest (particularly that of a king.)

प्रतिया 1 The office of a purchita. -2 Charge, commission. -3 Representation.

3रोधानम् 1 Placing in front. -2 Ministration by a priest.

पुरोधिका, पुरोहितिका A favourite wife (preferred to all others).

पुरोमक्तका Breakfast; Divyāvadāna.

पुरोहित p. p. 1 Placed in front. -2 Appointed, charged, entrusted. -तः 1 One charged with a business, an agent. -2 A family-priest, one who conducts all the ceremonial rites of the family. मन्त्रिपुरोहितसखः (राजा), अमास्याज्ञपथाभिः शौचयेत Kau. A 1. 10; पुरोहितो हितो देदस्मृतिज्ञः सत्यशक् श्रुचिः Kavikalpalatz.

पुरु

Mark ind. 1 In former times, formerly, of yore, in the olden time; पुरा शक्रमुपस्थाय R. 1.75; पुरा सरिस मानसे ...यस्य यातं वयः Bv. 1. 3; Ms. 1. 119; 5. 22. -2 Before, hitherto, upto the present time -3 At first, in the first place; रामं देशीय में जीवं पुरा में अपीं दिवतीते Ram 7. 105. 2. -4 In a short time, soon, ere-long, shortly (in this sense usually with a present tense to which it gives a future some); पुरा सप्तद्वीपां जयति वसुधामप्रतिरथः S. 7. 33; पुरा दूषयति स्थलाम् R. 12. 30; आलोके ते निपतति पुरा सा बिलेब्साकुरम वा Me. 87; N. I. 18, Si. 10, 56; Ki. 10. 50; 11. 36. -5 Ved. For the defence of. -6 Securely from. -7 Except, besides. -Comp. -उपनीत a. formerly possossed. -कथा an old legend; की नाम लोके पुरुषार्थसारवित् 9राकथानां भगवत्कथासुधाम् Bhag. 3. 13. 50. **–करपः 1** a former creation; सिद्धसंघपरिज्ञातं पुराकल्पं सनातनम् Mb. 14. 35. 23. -2 a story of the past. -8 a former age; श्रुतमेतत् प्रतकत्पे दृष्टं वैरकरं महत् Ms. 9. 227; Mb. 3. 41. 35. - 🛊 A passage descriptive of past events; MS. 6. 7. 26. - To a. done formerly. (-तम्) actions done in a former life; Ś. 7. -योनि a. of ancient origin. (-निः) an epithot of Siva. -वसुः an epithot of Bhīsma. -विद् a. acquainted with the past, knowing the events of former times, conversant with former times or events; वदस्यपर्णेति च तां पुराविदः Ku. 5. 28; 6. 9; R. 11. 10. - IT a. 1 occurring in, or relating to, ancient times. -2 old, ancient. (-तम्) 1 history. -2 an old or legendary event; पुरावृत्तोद्वारेरांप च कश्रिता कार्यपदवी Mal. 2, 13. ⁰कथा an old legend.

पुरातन a. (नि f.) 1 Old, ancient; बहिविकारं प्रकृतिः परं विदुः पुरातनं त्वां पुरुषं पुराविदः Si. 12. 60; स एवायं मया तेऽवा योगः प्रोक्तः पुरातनः Bg. 4. 3. -2 Aged, primeval; त्वां न विद्या पुरुषं पुरातनम् R. 11. 85; Ku. 6. 9. -8 Worn out, decayed. नः 1 An epithet of Visnu. -2 (pl.) The ancients. (नम्) 1 An ancient story. -2 A Purāņa.

दुरा 1 An epithet of the Ganges. -2 A kind of perfume. -3 The east. -4 A castle. See 3रम्.

पुराण a. (-णा, -णी f.) [पुरा नवम् Nir.] 1 Olds ancient, belonging to olden times; पुराणमिस्येव न साधु सर्व न चापि कार्व्यं नवभित्यवयम् M.1. 2; पुराणपत्रापुगमादनन्तरम् R.3.7. -2 Aged, primeval; गृधराजः पुराणे।ऽसौ श्वशुरस्य सखा मम ${f Ram}$. 3. 53. 5; अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणः ${f Bg}$. 2. 20. -3 Decayed, worn out. -जम् 1 A past event or occurrence. -2 tale of the past, legend, ancient or legendary history. -3 N. of certain well-known sacred works; these are 18; these are supposed to have been composed by Vyāsa, and contain the whole body of Hindu mythology. A Purana treats of five topics (er लक्षणानि), and is hence often called पद्मलक्षण; सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च । वंशानुचरितं चैव पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥ For the names of the 18 Puranas see under अष्टादशन, - আ: A coin equal to 80 cowries; ते पोडश स्याट् धरणं पुराणश्रीव বাসব: Ms. 8. 136. -Comp. - अन्त: an epithet of Yama. -3 € a. enjoined by or laid down in the Puranas.

-कल्पः = पुराकल्प q. v. नाः 1 an epithet of Brahman.
-2 a reciter or reader of the Purapas. -पुरुषः 1 an epithet of Viṣṇu. -2 an old man; यद् वदन्ति चपल्ययनादं तस् दूषणमहो चपलायाः । दोष एष जलभेः पितुरस्या यत् पुराणपुरुषाय ददी ताम Subhāṣ.; (where both senses are intended). -पोक्त a. proclaimed by ancient sages; P. IV. 3. 105. -विद्या, -वेदः knowledge of the past events.

पुराषाद (Ved.) Vanquisher of many; यद्वावान पुरुतमें पुराषाळा वृत्रहेन्द्री नामान्यप्राः Rv. 10. 74. 6.

yt: f. 1 A town, city. -2 A river. -3 A king.

पुरिशाय a. Reposing in the body; स ना अयं पुरुषः सर्नाग्र पूर्व पुरिशायः Bri. Up. 2. 5. 18; Prasna. Up. 5. 5.

पुरी 1 A city, town; शशासैकपुरीमिव R. 1.30; पुरीमब-स्कन्द छनीहि नन्दनम् Si. 1.51. -2 A stronghold. -3 The body. -Comp. -मोहः the Dhattura plant. -छोकाः town's folk, citizens.

पुरीतत् m., n. [पुरा देहं तनीति तन् किप्] 1 A particular intestine near the heart; यदा मनः पुरीतिति प्रविश्वति T. S; यदा सुती न कंचन देद हिता नाम नाट्यो द्वासप्ततिः सहस्राणि हृदयात् पुरीततमभित्रतिष्टन्ते ताभिः प्रत्यदस्य पुरीतित शेते \$B.; Bri. Up. 2. I. 19. -2 The entrails in general; (also पुरितन्, but it appears to he a wrong form).

पुरीषम् [पू-ईषन् किच Un. 4. 27] 1 Feces, excrement, ordure; तस्याः पुरीषे तन्मांसं पितरस्तस्य शरते Ms. 3. 250; 4. 56; 5. 123; 6, 76. —2 Rubbish, dirt. —च्यम् excremental dirt; इवत्पुरीष्याः पुलिनेः समन्ततः Bhag. 10. 18. 6. —3 Ved. Water.—Comp.—आधानम् the rectum.—उत्सर्गः voiding excrement.—निम्नहणम् obstruction of the bowels.—भेदः diarrhea.

पुरीवणः Feces, ordere. -णम् 1 Evacuation by stool, voiding of excrement. -2 The rectum or anus.

प्रीचयति Den. P. To void excrement.

पुरीषित a. Voided, evacuated (ne the bowels).

प्रीषमः The black kidney-bean (Mar. उडीद).

पुरु a. (-रु-चीं f.) [प्-पालनपोषणयोः कु; Up. 1. 24] Much, abundant, excessive, many; (in classical literature पुरु occurs usually at the beginning of proper names); इन्हो मायाभि: पुरुष ईयते Bri. Up. 2. 5. 19; लीणां भियतमो निलं मत्तरतु पुरुष म्पटः Bhag. 7. 15. 70. —रः 1 The pollen of flowers. —2 Heaven, the world of the immortals. —3 N. of a demeu killed by Indra. —4 N. of a prince, the sixth monarch of the lunar race. [He was the youngest son of Yayāti and Sarmiṣthā. When Yayāti asked his five sons if any one of them would exchange his youth and beauty for his own decrepitude and infirmities, it was Puru alone who consented to make the exchange. After a thousand years Yayāti restored to Puru his youth and beauty

पुरुवी

and made him successor to the throne. Puru was the ancestor of the Kauravas and Pāṇḍavas.] -ind.

1 Much, exceedingly. -2 Repeatedly, often. -Comp.
-हत, -हत्वन a efficacious. -जित् m. 1 an epithet of Viṣṇu. -2 N. of king Kuntibhoja or his brother. -दम्
gold. -दंशकः a goose. -दंश (न्स) -स्, -द्भः, दृह्द m.
epithots of Indra (Ved.). -निष्ठ a. excelling among many. -शह a. possessing much self-confidence. -भोजस्
m. a cloud. -लश्चट a. very lustful or lascivious. -ह, -ह
much, many. -हत a. invoked by many; शहुअकथे यदिदे
उद्दुतस्पम Bhāg. 3. 15. 50. (नतः) an epithet of Indra;
उद्दुतस्पनः R. 4. 3; 16. 5; प्रदूतमुख्याः (लोकपानः) Ku. 7. 45.
Ms. 11. 122. विष् m. an epithet of Indrajit. -हातः m.
an epithet of Viṣṇu. -f. manifold invocation.

पुरुवी N. of a Ragini.

 $oldsymbol{q}$ रुष: [पुरि देहे दोते शी-छ पृषो० $T_{ extbf{v},:}$ पुर्-अप्रगमने कुषन् $oldsymbol{U}_{ ext{n}}$ 4. 74] 1 A male being, man; अर्थतः पुरुषे नारी या नारी सार्थतः पुमान Mk. 3. 27; Ms. 1. 32; 7. 17; 9. 2; R.2. 41. -2 Men, mankind. -3 A member or representative of a generation. - 4 An officer, functionary, agent, attendant, servant. -6 The height or measure of a man (considered as a measure of length); ही पुरुषी प्रमाणमस्य सा द्विपुरुषा-षी परिखा Sk. -8 The Soul; द्वाविमी पुरुषी लोके क्षरकाक्षर एव च Bg. 15. 16 &c. -7 The Supreme Being. God (soul of the universe); प्ररातनं खां पुरुषं प्रराविदः (विदुः) Si. 1. 33; R. 13. 6. -8 A person (in grammar); प्रथम-9हवः the third person, मध्यमपुरुषः the second person, and उत्तमपुरुषः the first person, (this is the strict order in Sk.). -9 The pupil of the eye. -10 (In Sān. phil.) The soul (opp. সকলি); according to the Sankhyas it is neither a production nor productive; it is passive and a looker-on of the Prakriti; ef. त्वामामनन्ति अकृति 9रुपार्थप्रवर्तिनीम् Ku. 2. 13 and the word सांख्य also. -11 The soul, the original source of the universe (described in the पुरुषसूक्त); सहस्रशीर्षः पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रापात् &c. -12 The Punnaga troe. -13 N. of the first, third, fifth, seventh, ninth, and eleventh signs of the zodiac--14 The seven divine or active principles of which the universe was formed; तेषामिदं तु सप्तानां पुरुषाणां महीजसाम् Ms. 1. 19. - श्री A woman. - पम् An epithet of the mountain Meru. -Comp. -अइम् the male organ of generation. -अदः, -अद् m. 'a man-eater', cannibal, goblin; अवमेने हि दुर्बुद्धिर्मनुष्यान् पुरुषादकः Mb. 3. 275. 27. -अधमः the vilest of men, a very low or despicable man. -अधिकार: 1 a manly office or duty. -2 calculation or estimation of men; संसत्सु जाने पुरुषाधिकार न पूरणी तं समुपैति संख्या Ki. 3. 51. -अन्तरम् another man. -अयण:, -अर्थ: 1 any one of the four principal objects of human life; i. c. धर्म अर्थ, काम and मोक्ष. -2 human offort or exertion (पुरुषकार); धर्मार्थकाममोक्षाश्च पुरुषार्था उदाहृताः Agni P.; H. Pr. 35. -3 something which when done results in the satisfaction of the performer; यस्मिन् कृते पदार्थे पृश्वस्य प्रीतिर्भवति स पुरुषार्थः पदार्थः SB. on MS. 4.1. 2.

-आस्थमालिन् m. an spithet of Siva. -आद्यः 1 an epithet of Visnu. -2 a demon. -आयुषम् -आयुस् a. the duration of a man's life; अकृषणमतिः कामं जीव्याजनः पुरुषायुषम् Ve. 6. 44; पुरुषायुषजीविन्यो निरातङ्का निरीतयः R. 1. 63. -आशिन m. 'a man-eater', a demon, goblin- -इन्द्रः a king. -उत्तमः 1 an excellent man. -2 the highest or Supreme Being, an epithet of Visnu or Krisna; यस्मात् क्षरमतीतोऽहमक्षरादिष चीत्तमः। अतोऽहिम लोके वेदे च प्रिधतः पुरुषोत्तमः ॥ Bg. 15. 18. -8 a best attendant. -4 a Jaina. -5 N. of a district in Orissa sacred to Visnu. -新区: 1 human effort or exertion, manly act, manliness, prowess (opp. दैव); एवं पुरुषकारेण विना दैवं न सिध्यति H. Pr. 32; दैवे पुरुषकारे च कर्मासाद्धिर्व्यवस्थिता Y. 1. 349; cf. god helps those who help themselves '; अभिमतसिद्धिर-शेषा भवति हि पुरुषस्य पुरुषकारेण \mathbf{Pt} , $\mathbf{5}$, $\mathbf{30}$; \mathbf{Ki} , 5, 52, $\mathbf{-2}$ manhood, virility. -3 haughtiness, pride. -कुणपः, -पम् a human corpse. -केसरिन m. man-lion, an epithet of Visnu in his fourth incarnation; पुरुषकेसरिणश्च पुरा नखैः S. 7. 3. -新可用 knowledge of mankind; Ms. 7. 211. -तन्त्र a. subjective. -दध्न, -द्रयस् a. of the height of a man. - द्विष् m. an enemy of Visnu. - द्वेषिणी an illtempered woman (who hates her husband). -नायः 1 a general, commander. -2 a king. -नियमः (in gram.) a restriction to a person. - पशुः a beast of a man, brutish person; cf. नरपशु. -पुङ्गवः, -पुण्डरीकः a superior or eminent man. - पूर्म N. of the capital of Gandhara, q. v. -बहुमानः the esteem of mankind; ानिश्क्ता भौगेच्छा पुरुषबहुमानी विगलितः Bh. 3. 9. -मानिन् a. fancying oneself a hero; कथं पुरुषमानी स्यात पुरुषाणां मयि स्थिते Ram. 2. 24. 35. -मधः a human sacrifice. -वरः an epithet of Visnu. -वर्जित a. desolate. -वाहः 1 an epithet of Garada. -2 an epithet of Kubera. - ज्याद्यः -शार्वूलः, -सिहः 'a tiger or lion among men ', a distinguished or eminent man. उद्योगिन पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीः H. -2 a hero, brave man. -समदायः a number of men. –মাধিক: A kind of weapon used hy burglars (a sham head to be inserted into the hole made in a wall); Dk. 2. 2. - TIC: an eminent man; Bhag. 10. 16. 7. -स्कम N. of the 90th hymn of the 10th Mandala of the Rigveda (regarded as a very sacred hymn).

पुरुषकः, -कम् Standing on two feet like a man, the rearing of a horse; श्रीकृश्की पुरुषकोश्रीमेतायकायः Si. 5. 56.

पुरुषता, -त्वम् 1 Manhood, manliness, prowess. -2 Virility. -3 Manly nature or property.

पुरुषायते Don. A. To act like a man, play the man.

पुरुषायित a. Acting like a man. -तम् 1 Playing the man, acting a manly part, a manly conduct. -2 A kind of coitus or mode of sexual enjoyment, in which the woman plays the man; आकृतिमवलेक्य क्यापि वितक्तिं पुरुषायितं असिलतालेखनेन वैदेश्यादिभिन्यक्तिमुपनीतम् K. P. 10.

पुरुष्य a. Ved. Human, mortal.

पुल्कसः

पुरुष्यम् m. [cf. Up. 4. 231] The son of Budha and Ha and founder of the lunar race of kings. [He saw the nymph Urvasi, while descending upon earth owing to the curse of Mitra and Varuna, and fell in love with her. Urvasī, too, was enamoured of the king who was as renowned for personal beauty as for truthfulness, devotion, and generosity, and became his wife. They lived happily together for many days, and after she had borne him a son, she returned to the heaven. The king heavily mourned her loss, and she was pleased to repeat her visits five successive times and bore him five sons. But the king, who wanted her life-long company, was not evidently satisfied with this; and he obtained his desired object after he had offered oblations as directed by the Gandharvas. The story told in Vikramorvasiya differs in many respects; so does the account given in the Satapatha Brahmana, based on a passage in the Rigveda, where it is said that Urvasī agreed to live with Pururavas ou two conditions: - namely that her two rams which she loved as children must be kept near her bed-side and never suffered to be carried away, and that he must take care never to be seen by her undressed. The Gandharvas, however, carried away the rams, and so Urvašī disappeared.

पुरोदिः 1 The current of a river. -2 The rustling noise of leaves (पत्र-शब्द).

पुरोडाश, -पुरोधस् & See under पुरस्

पुर्वे 1 P. (पुर्विति) 1 To fill. -2 To dwell, inhabit. -3 To invite (said to be 10 P. in the last two senses).

पुर 1, 6 P., 10 U. (पोलित, पुलित, पोलयति-ते) 1 To draw or pull out. -2 To be great. -3 To be lofty. -4 To be collected together, be gathered.

पुल a. Great, large, wide, extensive. —ह: Horripilation. —हम् Size, extent. —ही A bunch.

पुलकः 1 Erection or bristling of the hairs of the body, a thrill (of joy or fear), horripilation; चारु चुचम्ब नितम्बवती द्यितं पुलकेर मुक्ते Git. 1; मृगमदिलकं लिखित सपुलकं मृगमिव रजनीकरे 7; Amaru. 59, 82. -2 A kind of stone or gem; Kau. A. 2. 11. 29. -8 A flaw or defect in a gem. -4 A kind of mineral. -6 A ball of food with which elephants are fed (गजानिएड). -8 Yellow orpiment, a dot of the same; रक्तोज्ज्वलां सुकते दिरदस्य इम्मे जाम्बन्देन रचितः पुलको यथैव Abhiseka. 4. 23. -7 A wine-glass. -6 A species of mustard. -9 See पुलाकः (1); अश्राद्धेयानि धान्यानि कोदवाः पुलकास्तथा Mb. 13. 91. 38 (com. पुलकाः असंपूर्णतण्डुलयुक्तधान्यानि). -10 A bunch. -Comp. -अङ्गः the noose of Varuna. -आलयः an epithet of Kubera. -उद्गमः erection of the hairs of the body, horripilation.

पुलक्षयति Den. P. To have the hairs of the body erect, thrill (with joy &c.).

पुलकित a. Having the hairs of the body creet, thrilled with joy; hence, rejoiced, enraptured; पुलकिता तन्वी तवेयं तन्तः K. P.

पुरुक्तिन a. (-नी f.) Having the hairs of the body erect &c. -m. A species of Kadamba tree.

पुलकीकृत a. Thrilled with joy, rejoiced.

पुलस्तिः, -स्त्यः N. of a sage, one of the mind-born sons of Brahma; Ms. 1. 35.

पुलह: N. of a sage, one of the mind-born sons of Brahma; Ms. 1. 35.

पुला The soft palate, uvula.

पुलाक:, -कम् 1 Empty, had or shrivelled grain; पुलाकाश्रेव धान्यानाम् (दातच्यम्) Ms. 10. 125 (v. l.); पुलाका इव धान्येषु Pt. 3. 98. -2 A lump of boiled rice. -8 Abridgment, compendium, -4 Brevity, conciscness.-5 Rice-water. -6 Despatch, celerity. -7 Smallness.

पुलाकिन् m. A tree.

पुलायितम् A horse's gallop.

पुलिनः, -नम् [पुल्-इनन् किच्च; Un. 2. 53] 1 A sandbank, sandy beach; रमते यमुनापुलिनवने विजयी मुरारिरधुना Git. 7; R. 14. 52; sometimes used in pl.; कालिन्याः पुलिनेषु केलिकुपितामुत्स्उय रासे रसम् Ve. 1. 2. -2 A small island left in the hank of a river by the passing off of the water, an islet -3 The bank of a river.

पुलिनवती A river.

पुलिन्दः, पुलिन्दकः 1 N. of a barharous tribe (usually in pl.). -2 A man of this tribe, a savage, barbarian, mountaineer; बन्धेः पुलिन्दैरिव वानरेस्ताः फ़िदयन्त उद्यानलता मदीयाः R. 16. 19, 32. -3 A hunter; तेपामन्तराणि वागुरिकशबरपुलिन्दचण्डालारण्यचरा रक्षेयुः Kau. A. 2. 1. 19.

पुलिरिकः A snake.

पुलिश: N. of a sage, the founder of one of the siddhantas in Astronomy.

पुलोमन् m. N. of a demon, the father-in-law of Indra; पुलोमानं जधानाजी जामाता सन् शतकतुः Hariv. -Comp. -अरि:, -जिल्, -भिद, -दिष् m. epithets of Indra. -जा, -पुत्री Sachi, daughter of Puloman and wife of Indra.

पुलोमा N. of the wife of Bhrigh and mother of Chyavana.

पुल्कसः N. of a despised mixed tribe (the progeny born of a Niṣāda male and Sūdra female, 'जातो निपादा-च्छ्रायां जात्या भवति पुल्कसः'); Ms. 4. 79; Bhāg. 9. 21. 10.

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

पुष् 1, 4, 9 P. (पोषति, पुष्यति, पुष्णाति, पुष्ट or पुषित) 1 To nourish, foster, rear, bring up, nurture; तेनाद वत्समिव लोकममुं पुषाण Bh. 2. 46; पुष्णामि चौषधीः सर्वा: Bg. 15. 13; Bk. 3. 13; 17. 32. -2 To support, maintain, bear. -3 To cause to thrive or grow, unfold, develop, bring into relief; पुपाष लावण्यमयान् विशेषान् Ku. 1. 25; R. 3. 32; न तिरोधीयते स्यायी तैरसी पुष्यते परम् S. D. 3. -4 To increase, augment further, promote, enhance; पद्मानामपि भूताना-मुक्तर्षे पुपुत्रीणाः R. 4. 11; 9. 5. — To get, possess, have, enjoy; विमुक्तः संकल्पः किमभिलियनं पुष्यति न ते 13h. 3. 34. -6 To show, oxhibit, bear, display; नपुरभिननमस्याः पुष्यति स्वां न शोभाम् Ś. 1. 19; Ku. 7. 18, 78; R. 16. 58; 18. 32; न हीक्षरव्याहृतयः कदाचित् पुष्णान्ति लोके विपरीतमर्थम् Ku. 3. 63; सूर्यापाये न खलु कमलं पुष्यति स्वामभिष्याम् Me. 82. -7 To be increased or nourished, thrive, prosper. -8 To magnify, extol. -9 To bud, bloom, blossom; पुष्यत्-पुष्करवासितस्य पयसो गण्ड्रषसंकान्तयः U. ३. 16. Mal. 9. 34. -10 To share, divide. -II. To shine, beam, gleam; आधु साप्त्रिति संहृष्टाः पुष्यमाणेरिवाननैः Mb. 12. 58. 26. -Caus. or 10 U. (पोषयति-ते) 1 To nourish, bring up, maintain &c. -2 To increase, promote. -3 To take care of, provide for. -4 To put on, wear.

पुष् a. 1 Nourisbing. -2 Showing, displaying; योषितामतिमदेन जुचूर्णविश्रमातिशयपृषि वपृषि Si. 10. 32.

पुरुषम् Nourishment, nutrition.

पुष् p. p. [पुष्-क] 1 Nourished, fed, reared, brought up. -2 Thriving, growing, strong, fat. -3 Tended, cared for. -4 Rich, magnificently provided. -6 Complete, perfect. -6 Full-sounding, loud; स्वरेण हृद्युष्टन तृष्टान मधुद्दनम् Mb. 12. 47. 14. -7 Eminent. -ए: N. of Vispu. -एम् 1 Nourishment. -2 Acquisition, gain (Ved.). -Comp. -अङ्ग a. fat-limbed, well-fed. -अर्थ a. fully intelligible.

पुष्टिः /. [पुष् भावे-किन्] 1 Nourishing, breeding, or rearing. -2 Nourishment, growth, increase, advance; यत् पिंपतामपि हणां पिष्टोऽपि तनोषि परिमलैः पुष्टिम् Bv. 1. 12. -3 Strongth, fatness, fulness, plumpness; अन्धर्य दृष्टिरिव पुष्टिरिवातुरस्य Mk. I. 49. - Prosperity, thriving. -8 Maintenance, support. -6 Wealth, property, means of comfort; तस्मित्रपुष्यन्तुदिते समर्प्रा पुष्टि जनाः पुष्य इव द्वितीये R. 18, 32. -7 Richness, magnificence. -8 Development, perfection. -9 N. of a ceremony performed for the attainment of wolfare; also पुष्टिकर्मन् q.v. -Comp. -कर a. nourishing, nutritive. -कर्मन n. a religious ceremony performed for the attainment of worldly prosperity. -कान्तः an epithet of Ganesa. 🔫 a. 1 nourishing. -2 causing growth or prosperity. -दः N. of a medicinal plant (Mar. आसंघ). –मार्गः N. of the doctrine of a Vaisņava sect founded by Vallahhāchārya. -वधेन a. promoting welfare, causing prosperity. (-- a:) a cock.

पुरुकरम् [कुकं पृष्टि राति, रा-क; ef. Up. 4.4] 1 A blue lotne; Nelum him speciosum; ताः कान्तैः सह करपुरकरे-

रिताम्बुव्यात्युक्षीमाभिसरणम्लहामदीव्यन् Si. 8. 32. -2 'The tip of an elephant's trank; आलोकपुष्करमुखोहिसतैरभीक्ष्णमुक्षा-बम्बुरभितो व्युरम्बुवर्धेः Si. 5. 30. -3 The skin of a drum, i. e. the place where it is struck; पुष्करेष्वाहनेषु Me. 68; R. 17. 11. - The blade of a sword; कोधनान्धाः प्राविशन वुष्कराणि Si. 18. 17. -5 The sheath of a sword. -6 An arrow. -7 Air, sky, atmosphere; पुष्करं पूरवासासुः सिंह-नादेन भ्यमा Siva B. 18. 50. -8 A cage. -9 Water. -10 Intoxication. -11 The art of dancing. -12 War, hattle. -13 Union. -14 N. of a celebrated place of pilgrimage in the district of Ajmere. -15 The bowl of a spoon. -16 A part, portion. -17 The tip of the elephant's trunk; Mātanga L. 2, 2; 3, 1; 5, 8; 6, 9, −C: 1 A lake, pond; पुष्करे दुष्करं वारि ... Jyotistattvam. -2 A kind of serpent. -3 A kind of drum, kettledrum; अवादयन् दुन्दुमीश्व शतशश्चेत्र पुष्करान् Mb. 6. 43, 103. -4 The sun. -5 An epithet of a class of clouds said to cause dearth or famine; Me. 6. (v. 1. पुष्कल); नदीया-स्तोयदेष्यद्य पुण्करावर्तकादिषु । अभ्यस्यन्ति तटाधातम् $K_{\rm H}$. 2. 50. -6 An epithet of Krisna. -7 An epithet of Siva. -8 The Sarasa bird -9 An inauspicious conjunction of planets. - रः, - रम् N. of one of the seven great divisions of the universe. -Comp. - अक: an epithet of Visnu; ष्वजाप्रे पुष्कराक्षस्य तार्क्यः संनिहितोऽभवत् $\mathrm{Bm}.\ 2.\ 108.$ –आख्यः, -आहः the (Indian) crane. -आवर्तकः an epithet of a class of clouds said to cause dearth or famine; जान वंशे भुवनविदिते पुष्करावर्तकानाम् Me. 6; $Ku.\ 2.\ 50,\ V_0.\ 3.\ 2.$ -ती पें: N. of a sacred bathing-place; see पुन्कर above. -नामः an epithet of Visuu. -पत्रम् a lotus-leaf. -प्रियः wax. -बीजम् lotus-seed. -विष्ट्रः the god Brahma; जगाम लोकं स्वमखिष्डतोक्सवं समीडितः पुष्करविष्ठरादिभिः Bhag. 3. 19. 31. - ज्यामः an alligator. - शिखा the root of a lotus. -सारी a kind of writing; L. V. -स्थपतिः an epithet of Siva. - sign f. a garland of lotuses. -m. (du.) N. of the two AsvinIkumaras.

पुण्करायते Den. A. To act as a drum.

पुष्करिका A kind of disease (abscess on the penis).

पुष्करिणी 1 A female elephant. -2 A lotus-pool. -3 A piece of water, lake or pool in general; ततः पुष्करिणी वीरी प्रमणं नाम गमिष्यय दिकात. 3. 73. 11. -5 The lotus-plant.

पुष्करिन a. (-णी f.) Abounding in lotuses. -m. An elephant.

पुष्कल a. [पुष्-कलच् किच; पुष्कसिप्सा॰लच् वा Tv.] 1 Much, copious, abundant; भिंतिनापि भवता नाहारो मम पुष्कलः H. 1. 81; प्रजा प्राप्नोति पुष्कलाम् Ms. 3. 277; Pt. 1. 63. -2 Full, complete; स्तुवन्ति त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाभिः Bg. 11. 21; आविरासीद्यथा प्राच्यां दिशीन्दुरिव पुष्कलः Bhag. 10. 3. 8. -8 Rich, magnificent, splendid. -4 Excellent, best, eminent. -6 Near. -6 Loud, resonant, resounding. -सः 1 A kind of drum. -2 An epithet of Siva. -8 Of mount Meru.

पुष्पंघयः

-उम् 1 A particular measure of capacity = 64 haudfuls.

-2 Alms to the extent of four morsels of food.

पुष्कलकः 1 The musk-deer; सीम्नि पुष्कलको हतः Sk. -2 A bolt, pin, wedge. -3 A Buddhist mendicant.

पुष्टिका An oyster (Mar. कालव).

पुष्प 4 P. (पुष्पिति) To open, blow, expand, bloom; पुष्पसुष्करवासिनस्य प्रयमः U. 3. 16.

पुरुपम् [पुल् विकाशे-अच्] 1 A flowor, blossom; पत्रं पुल्पं फलें तीय यो मे भक्त्या प्रयच्छिति Bg. 9. 26. -2 The menstrual discharge; as in पुष्पवती q. v. -3 A topaz (पुष्पराग); Rām. 2.94.6. - A disease of the oyes (albugo). -6 The car or vehicle of Kubera; see 35475. -8 Gallantry, politeness (in love languago). -7 Expanding, blooming, blossoming (said to be m. in this sense). -Comp. -अग्रम् pistil. -अञ्जनम् 1 calx of brass used as a collyrium. -2 A white flower-like substance which appears when zinc is mixed with copper and heated for preparing brass. -3 Zinc oxide (Mar. সংবদ্ধ). -প্রস্তৃতি: a handful of flowers. -अनुगम् a powder promoting menatruation. -अभिषेक = e स्नान q. v. -अम्बु the honey of flowers. -अम्बुजम् the sap of flowers. -अवचयः collecting or gathering flowers. – অভ্যত্তাবিৰ q. v. -अस्त्रः an epithet of the god of love. -आकर a. rich or a hounding in flowers; मासी नु पुष्पाकरः V, I. 9. -आगमः the spring. -आजीवः a florist, garland-maker. -आननः a kind of liquor. -आपीड: a chaplet of flowers. -आयुधः, -इषुः the god of love; पुष्पायुधं दुराधर्वम् Mb. 1. 172. 17; Mahimna 23. -आसत्रम् honey. -आसारः a shower of flowers; पुष्पासारैः स्नपयतु मनान् व्योमगङ्गाजलाईः Me. 45. -आस्तरकः, -आस्तरणम् the art of strewing flowers (one of the 64 Kalas). - उद्गम: appearance of flowers. -उद्यानम् a flower-garden. -उपजीविन् m. a florist, gardener, garland-maker. - करण्डकम् N. of the garden of Ujjayini - करण्डिनी N. of the city, Ujjayini. -কাল: 1 'flower-time', the spring. -2 the time of the menses, -कासीसम् green (or black) sulphate of iron. -कीटः a large black bee. -केतनः, -केतुः the god of love. (-n.) i calx of flowers. -2 vitriol (used as a collyrium). - MUSTI N. of a kind of farce (in which men act as women and women as men); S. D. -गृहम् a flowerhouse, conservatory. -धातकः the bamboo. -चयः 1 gathering flowers -2 a quantity of flowers. -- == [9: the god of love. -बामरः a kind of cane. -जम् the juice of flowers. -दः a tree. -दन्तः 1 N. of an attendant of Siva. -2 N. of the author of the Mahimna. stotra. -3 N. of the elephant presiding over the northwest; शुद्धाक्षमेन्द्रं भहाटं पुष्पदन्तं तथैव च Hariv. - 4 the sun and moon (dual). -दामन n. a garland of flowers. -ইব: 1 the sap or exudation of flowers. -2 an infusion of flowers. -व्याः a flowering tree. -चः the offspring of an outeast Brahmana; ef. बात्यात् तु जायते विप्रात् पापातमः भूर्जकण्टकः। आवन्त्यवाटथानौ च पुष्पधः शैख एव च॥

Ms. 10. 21. -धनुस्, -धन्धन् m. the god of love; बुतमेत्य पुष्पधनुषो धनुषः Si. 9. 41; शतमस्यमुपतस्य प्राञ्जलिः पृष्पधन्वा Ku. 2. 64. - चरः a. bearing flowers. - धारणः an epithet of Visuu. -ध्वजः the god of love. -निक्षः a bee. -नियोंसः, -नियासकः the sap, nectar, or juice of flowers. -नेत्रम् the tube of a flower. -पित्रम् m. the god of love. -पथः, -पद्वी the vulva. -पुट: the calyx of a flower. -2 (in music) a particular position in dancing. - THE N. of Pataliputra; प्रासादवानायनसंश्रितानां नेत्रीत्सवं पुष्पपुराजनानाम् R. 6. 21. -प्रचयः, -प्रचायः the plucking or gathering of flowers. -प्रचायिका gathering of flowers. -प्रस्तारः a bed or couch of flowers. -फल: the wood-apple tree. -बद्भकः a courtier, gallant; (v. l. for पृष्पनाटक). -बलिः an offering of flowers. -बाण:, -बाण: an epithet of the god of love. -भद्र: a kind of pavilion with 62 columns. -मचः the nectar or juice of flowers. -मञ्जरिका a bluo lotus. -माला a garland of flowers. -मासः 1 the month of Chaitra; मम त्वयं विना वासः पुष्पमासे सुदुःसहः Ram. 4. 1. 41. -2 the spring; अजितसुवनस्तथा हि लेभे सिततुरगे विजयं न पुष्पमासः Ki. 10. 35. -यमकम् a kind of Yamaka; ef. Bk. 10.14. -रजस n the pollen. -रथ: a carriage for travelling or for pleasure (hut not for war); मुख्यः पुष्परथो युक्तः कि न गच्छति तेऽग्रतः Ham. 2. 26. 15. -रसः the nectar or juice of flowers. आइयम honey. -रागः, -राजः a topaz. -रेणुः pollen; वायुर्विधूनयति चम्पकपुष्परेणून् Kavirahasya; R. 1. 38. -पुरुषरोचनः the Nagakesara tree. – लावः a flower-gatherer. (-वी) a female flowergatherer; Me. 26. –लिक्षा, –लिह् m. a bee. –लिपि: A particular style of writing. -वर्षः, -वर्षणम् a shower of flowers; सुराभ सुरविमुक्तं पुष्पवर्ष पपात R. 12. 102; पुष्पवर्षो महानभूत् Ram. -वाटिका, -वाटी 🏸 a flower-garden. -वृक्षः a tree bearing flowers. -वृष्टिः f. a shower of flowers; परस्परशरत्राताः पुष्पवृष्टि न सेहिरे R. 12. 94. -वणी a garland of flowers. - राकटिका, - राकटी a heavenly voice, voice from heaven. निमित्तज्ञानम् Knowledge of the omens which result from heavenly voices (one of the 64 Kalās). - इाट्या a flowery bed, a couch of flowers. –शरः, –शरासनः, –सायकः the god of love. -समयः the spring. -सारः, -खेदः the nectar or honey of flowers. —सारा the holy basil. -सिता a kind of sugar. -स्नानम् a kind of inauguration. -हासः 1 an epithot of Visnu. -2 the blooming of flowers. -表民 a woman in her courses. - होना a woman past child-bearing.

पुष्पक्रम् 1 Flower. -2 Calx of brass. -3 A cup of iron. -4 The car of Kubera (snatched off from him hy Ravana and from him by Rāma); वैमानिकाः पुण्यकृतस्य-जन्तु मस्तां पथि, पुष्पकालोकसंक्षोभम् R. 10. 46; 13. 40. -5 A hracelet. -6 A kind of collyrium. -7 A particular disease of the eyes. -8 A bracelet of jowels. -9 A small earthen fireplace.

पुरुष An outcaste progeny of a Brahmana; s. v. पुरुष.

पुरुपंघयः A bee.

पुष्पवस् a. 1 Blooming, flowery -2 Set off with flowers. -m. (du.) The sun and moon; नेजिस्बनी विराजित पुष्पवन्ताविवीदिनी Siva B. 2. 23; रितःवचन्द्रश्वाभ्यामेकशासिनदेव नियतिद्विचनाकाष्ट्रभम्. -ती 1 A woman in her courses; पुष्पवत्यपि पवित्रा K. -2 A cow longing for the bull.

geq N. of the town Champa, the modern Bhagalpur.

पुष्टिपका t The tartar of the teeth. -2 The mucus of the penis. -3 The last words of a chapter, which state the subject treated therein. e.g. इति श्रीमहाभारते शतसाहरू यां संहितायां वनपर्वणि &c. ... अमुकोऽध्यायः.

पुडिपणी A woman in her courses.

पुष्पित a. 1 Flowered, full of flowers, in bloom, blooming; चिरविरहेण विलोक्य पृष्पितामाम् Git. 4 (where पृष्पितामा is also the name of a metre). -2 Florid, flowery (as speech). -3 Abounding or rich in; as in प्रवर्णपृष्पितां पृथ्वीम् Pt. I. 45. -4 Fully developed, completely manifested. -5 Spotted, variegated. -ता A woman in her courses. -Comp. -अमा N. of a metre; see App. II.

पुष्पिन a. 1 Bearing flowers, blooming, blossoming. -2 Rich or abounding in flowers, -3 Flowery (as speech); गिर: श्रुताया: पुष्पिया मधुगन्धेन भूरिण Bhag. 4. 2. 25.

पुष्पलकः A post, wedge, pin.

पुष्यः 1 The Kali age. -2 The month called पेष. -8
The eighth lunar mansion (consisting of three stars),
written also तिष्य. -ष्यम् Ved. -1 The blossom. -2
Foam, seum. -ष्या The asterism called पुष्य. -Comp-आभिषेकः, -स्नानम् a ceremony of coronating a king
de., when the moon stands in the asterism Pusya.
-नेत्रा /. The night on which the Pusya planet is seen
for all the time. -योगः the moon when in conjunction
with Pusya. -रयः = पुष्परयः q. v. युक्तः पृष्यस्थ Pratimā
1. 3. -रागः = पुष्परगः q. v.; Kan. A. 2. 11. 29.

पुष्यलकः See पुष्पलकः

पुस् 10 U. (पोसब्धि-ते) 1 To rub. -2 To docrease, lesson.

पुस्त् 10 U. (पुस्तयतिन्ते) 1 To bind, tie -2 To disrespect, contemn.

पुस्तम् 1 Plastering, painting, anointing. -2 Working in clay, medelling. -3 Anything made of clay, wood or metal. -4 A book, manuscript; also पुरवान्ती. -Comp. -कमेन n. plastering, painting. -पाटः Keeper of land records; El. XV. 130; XX. 61.

पुस्तकः, -कम् 1 A book, manuscript. -2 A protuberant ornament, boss. -आगरम् a library. -आस्तरणम् The wrapper of a manuscript; Heh. -मुद्रा a kind of mudra mentioned in Tantrasastra; वाममुधि स्वाभिमुखीं ऋत्या पुस्तकमुदिका. -पुस्तिकापृत्तिकः a collection of manuscripts; Heli. 3.

पू 1, 4 A., 9 U. (पवते, पूयते, पुनाति, पुनीते, पूत; eaus. पावयति; desid. पुप्पति, पिपविषते) 1 To make pure, cleanse, purify (lit. and fig.); अवस्थपाञ्यं पवसे Bk. 6. 64; 3. 18; पुण्याश्रमदर्शनेन ताबदात्मानं पुनीमहे S. 1; Ms. 1. 105; 2. 62; Y. 1. 58; R. 1. 53; पवनः पवतामारेम Bg. 10. 31. -2 To refine. -3 To clean from chaff, winnow; पूर्वा तृण-मिषीकां वा ते लभन्ते न किंद्यन Mb. 12. 237. 4. -4 To expiate, atone for; दुर्भिनासा हि क्षितयः पवन्ते Rv. 7. 28. 4. -5 To discern, discriminate. -6 To think out, devise, invent. -7 To become clear or pure (Atm.).

पुनीत p. p. cleaned, purified.

पू a. (At the end of comp.) Purifying, cleansing, refining; as in सलप &c.

पुत p. p. [पू-क्त] 1 Purified, cleansed, washed (fig. also); दृष्टिपूर्त न्यसेत् पादं वस्तपूर्त जलं पियेत्। सत्यपूर्ता वदेद् वाधं मनःपूर्तं समाचरेत् ॥ Ms. 6. 46; त्रैविद्या मां सोमपाः पूरापापा यहै-रिष्ट्या स्वर्गतिं प्रार्थयन्ते Bg. 9. 20. —2 Threshed, winnowed.—8 Expiated.—4 Contrived, invented.—6 Stinking, putrid, fetid, foul-smelling.—तः 1 A conch-shell.—2 White Kuśa grass.—तम् Truth.—तो An epithet of Durgā.—Comp.—आत्मन a. pureminded. (-m.) 1 an epithet of Viṣṇu.—2 a purified man, saint, sage.—ऋतायी Sachī, the wife of Indra; पूतकतायीमभ्यति सत्रपः कि न गोत्रभित् Bk. 5. 28.—ऋतुः N. of Indra; घषस्यान्वविदेष्टेव लङ्का प्रकृतोः परः Bk. 8. 29.—त्यणम् white Kuśa grass.—द्वः the tree called पलारा.—धान्यम् sesamum.—पत्री holy basil (तुलसी).—पाप,—पापमन a. freed from sin.—फरुः the bread fruit tree (पनस्).

पुत्रिम a. Ved. Purified, clean.

पुनिः J. Purifying.

पूगः [प् गन कियः Un. 1. 121] 1 A multitude, heap, collection, quantity; केशवः शत्रुप्गहा Mb. 5. 131. 1; घनतां भूवं नयति तेन भवत्गुणप्गप्रितम् (अवणं) अनुभन्या Si. 9. 64. -2 An association, corporation, union; त्र्पेणाधिकृताः प्गाः Y. 2. 30; Ms. 3. 151; सित्रणः....प्गजनसम्बायेषु विवादं कुर्युः Kau. A. 1. 13. -3 The areca or betchut-tree (प्राविश्वः); R. 4. 44; ताम्बृद्धवशिपरिणद्धपुगाः 6. 64; 13. 17; भृष्यत् प्रावनीधनीकृततत्वेस्तृष्गिर्जरच्छाविभिः (उक्ष्यन्ते) Mv. 7. 13. -4 Nature, property. disposition. नम् Areca-nut, hetolnut. —Comp.—कृत a. heaped, collected.—पात्रम् 1 a spitting-pot, spittoon.—2 a hetol-hox.—पीठः, —उम् a spitting-pot. —पुण्यका hetel-nut and flowers given to guests at a marriage ceremony. —फरम् the areca-nut.—वैरम् enmity against many men.

पूर्गी The betelmut tree (पूर्ग). -Comp. -फलम् the arecamut. -छता the areca palm.

पूज 10 U. (पूजयित-ते, पूजयां चकार-चके, अपूपजत्नत, अपुप्जत्त, पूजित्वत्, पूजित) 1 To adore, worship, revere, honour, recieve with respect; यदपुप्रजस्त्वमिह पार्थ मुर्जितमपूजितं सताम् Si. 15. 14; Ms. 4. 31; Bk. 2. 26; Y. 2. 14. -2 To present or honour with; रत्नेश्व पूजयेदेनं प्रधानपुरुषै: सह Ms. 7. 203. -3 To regard, take notice of. -4 To initiate, consecrate.

पूजक a. (-जिका f.) [पूज्-वृत्] Honouring, adoring, worshipping, respecting &c.

पूजनम् [पूज् भावे न्युट्] 1 Worshipping, henouring, adoring; देवदिजगुरुप्राज्ञपूजनं......तप उच्यते Bg. 17. 14. -2 Treating with respect, entertaining, hospitality. -3 An object of reverence. -ना same as पूजनम्; अहो देहप्रदानेत दक्षिताऽतिथिपूजना Mb. 12. 147. 8. -नी A hen-sparrow.

पुजयान a. Worshipping, benouring.

पूजा [पूज-भावे-अ] Worship, honour, adoration, respect, homage; प्रतिबन्धाति हि श्रेयः पूज्यपूजाव्यतिक्रमः R. 1.79. —Comp. —अहे a. venerable, respectable, worshipful, worthy of reverence. —उपकरणम् the requisites for the worship. —यहम् a temple. —पष्टकम् a document of honour. —संभारः See पूजीपकरण.

মুনির p. p. [পুরুক] 1 Honoured, respected. -2 Adored, revored. -3 Acknowledged. -4 Endowed. -5 Recommonded. -6 Frequented. -7 Consecrated.

पूजिल a. Venerable, respectable. –लः A god.

पुज्य त. Deserving respect, worthy of honour, respectable, venerable. -जयः A father-in-law.

यूज् 10 U. (प्णयति-ते) To heap together, accumulate, amass.

44 ind. An imitative word expressive of hard breathing or blowing.

पुत्क 8 U. To blow, breathe hard.

पुरकारी 1 An epithet of Sarasvati. -2 N. of the capital of the Nagas.

प्तनः A dead body in a cametery. —ना 1 N. of a female demon who, while attempting to kill Kṛiṣṇa, when but an infant, was herself crushed by him. —2 A demoness, or Rākṣasī in general; मा पूतनात्मुपगाः शिवतातिरिधि Māl. 9. 50. —3 Terminalia chebula (हरीतकी); 'पूतना राक्षसीभेदे हरीतक्यां च पूतना 'Viśva. —Comp. —आरि:, —सूदनः, —हन् m. epithets of Kṛiṣṇa.

पूर्ति a. [पूर्-किञ्] Putrid, stinking, fetid, foul-smelling; यातयामं गतरसं पृति पर्युषितं च यत Bg. 17. 10. -ितः f. [प्-पूय् वा भावे कित्] 1 Purification. -2 Stink, stench; प्तिञ्जि Bh. 3. 18 (v. l.); Ms. 11. 50. -3 Putrefaction. -8. 1 Filthy water. -2 Pus, matter. -3 The substance called civet. -Comp. -अण्डः 1 A musk-deer. -2 a kind

of insect. —काष्ठम् the Devadaru tree. —काष्ठकः the Sarata tree. —कसरः a civet-eat. —गन्ध a. putrid, fetid, foul-smelling, stinking. (—न्यः) 1 stench, fetid odour. —2 the Ingudi plant. —3 sulphur. —गन्धि a. stinking, foul-smelling. —गन्धिक a. stinking, fetid. —तैला heartpea. —नस्यम् a kind of disease of the nose in which it emits offensive breath; दोषेविंदःधेर्गलतालुमूले संवासितो यस्य समीरणस्तु । निरेति पृतिमुखनासिकाभ्यां तं पृतिनस्यं प्रवदन्ति रोगम्॥ Suár. —नासिक a. having a fetid noso. —वस्य a. having offensive breath. —वातः ' foul air', a fart; Bhāg. 5.5. 30. —वाहः (= विल्वयुद्धः). —वणम् a foul ulcer (discharging pus). —शारिजा a civet-cat.

पूर्तिक a. Stinking, fotid, foul; यस्तं श्मशाने मृतकान् पूर्तिकानसि कुल्सितान् Mb. 13. 9. 11. -कम् Ordure, excrement.

पूतिका 1 A kind of herb. -2 A civet-cat; पुलाका इव घान्थेषु पूतिका इव पित्रष्ठु । मशका इव मत्येषु येषां धर्मो न कारणम् ॥ Pt. 3. 98. -3 (also पूतिकः) A species of plant serving as a substitute of Soma; पूतिकानिय सोमस्य (प्रतिनिधयः) Mb. 3. 35. 33 (com. 'सोमाभावे पूतिकानाभिष्रण्यात्' इति श्रुतेः); Pt. 3. 98. -Comp. -मुखः a bi-valve shell.

पुन a. Destroyed (p. p. of 'द to destroy').

पूपः A sort of bread; see अपूप; पूपोऽपूपो पिष्टके स्यात.

पूपला (ली), पूपालिका, पूपाली, पूलिका, पूपिका A sort of sweet cake.

पूर् 1 U. (प्राति-ते) 1 To stink, putrofy. -2 To split up, divide. -3 To be dissolved or destroyed; श्रद्धानस्य प्रान्त सर्वपापान्यशेषतः Mb. 1. 1. 251; (considered by some to be 1 A. also).

प्यः, -यम् Pus, discharge from an ulcer or wound, suppuration, matter; भिष्णे प्यशोगितम् Ms. 3. 180; प्यं विकित्सकस्यात्रम् 4. 220; 12. 72. -Comp. -अरि: the Nimba tree. -अलसः suppuration at the joints, white swelling. -उदः, -वहः N. of a particular hell; Bhāg. 5. 26. 7. -रक्तः a kind of disease of the nose (wherein purulent blood or sanies flow out). (-कम्) 1 ichor, sanies. -2 discharge of sanies from the nostrils; रोषेविद्रभेरथवापि जन्तोर्ठलाउदेशेऽभिह्नस्य तैस्तु। नासा स्रवेन् प्यमसग्विमिश्नं तं प्यरक्तं प्रवदन्ति रोगम्॥ Suśr.

पूयतम् = पूय q. v.

पूर I. 4 A (पूर्यते, पूर्ण) 1 To fill, fill out (allied in this sense with pass, of पू q. v.). -2 To please, satisfy. -II. 10 U. (प्रयतिन्ते, प्रित; strictly the Caus. of पू q. v.) 1 To fill; को न याति वशं लोके मुखे पिण्डेन प्रित: Bh. 2. 118; Si. 9. 64; 16. 34. -2 To blow into or fill with wind, blow (as a conchshell). -3 To cover, surround; प्रयन्तः समाजग्मभ्यदाया दिशो दश Bk. 7. 30. -4 To fulfil, satisfy; प्रयत् कुतृहलं वत्सः U. 4; so आशाम, मनोर्यम् &c. -5 To intensify, strengthen (as sound). -6

www.kobatirth.org

पूर्ण

To make resonant. -7 To load or enrich with (gifts &c.). -8 To draw (as a bow). -9 To spend (time).

पुर: [पुर-क] 1 Filling, making full; तमहमुपखतानां कामपूरं नतोऽस्मि Bhag. 8. 13. 47. -2 Satisfying, pleasing, making content. -3 Pouring in, supplying; अनेलपूराः सुरतप्रदीपाः Ku. 1. 10. -4 The swelling or rising of a river or of the sea, flood; महोदवेः पूर इवेन्द्रश्चात् R. 3. 17. -5 A stream or flood in general; अम्बु°, बाध्य°, शोणित दि. -6 A piece of water, lake, pond. -7 The healing or cleansing of wounds. -8 A kind of cake. -9 Drawing in breath slowly through the nose; शाणापानी संनिद्ध्यात् पूर-कुम्भवरचकेः -10 The citron tree. -रम् A kind of incense. -Comp. -आम्लम् the fruit of Spondias Magnifera (Mar. आंबाडा). -उत्पीडः a flood or excess of water; पूरोत्यीडे तडागस्य परीवाहः प्रतिकिया U. 3. 29.

प्रक a. [प्र-जुल्] 1 Filling up, completing. -2 Satisfying, making content. -कः 1 The citron tree. -2 A ball of meal offered at the conclusion of the oblations to the manes. -3 (In arith.) The multiplier. -4 Closing the right nostril and inhaling air through the left (as a religious ceremony); cf. रेचक. -6 Flood, stream, effusion (प्र); सिद्धाङ्ग नस्त्वद्धरामृतप्रकेण (हच्छ्यामिम्) Bhāg. 10. 29. 35.

पूरण a. (-जी f.) [पूर-क्तीरे ल्यु] 1 Filling up, completing. -2 Ordinal (as applied to numbers) (हितीय, तृतीय &c.); न पूरणी तं समुपेति संख्या Ki. 3. 51. -8 Satisfying. -4 Drawing (as a bow). -जा: 1 A bridge, dam, causeway. -2 The ocean. -3 The Śalmali tree. -4 A kind of medicinal oil (विष्णुतेलम्). -जी 1 An epithet of Durgā. -2 The silk-cotton tree. -जम् 1 Filling -2 Filling up, completing; कुम्भपूरणभनः पद्धकेषचार निनदोऽ म्भीस तस्याः R. 9. 73. -3 Puffing or swelling. -4 Fulfilling, accomplishing. -5 A sort of cake. -6 A funeral cake. -7 Rain, raining. -8 Warp. -9 Multiplication (in Math.). -10 Injection of fluids (in Medic.) -11 Drawing, bending (as a bow). -12 Decorating, adorning. -Comp. -प्रस्था: an affix forming an ordinal number.

प्रियत a. 1 Filling, filling up. -2 Satisfying, gratifying. -m. An epithet of Vispu.

पूरिकः, -का A kind of cake; मोदकान पृरिकाप्पान Mb. 7. 64. 7.

पुरित p. p. 1 Filled, complete; को न याति वसं लोके मुखे पिण्डन पुरित: Bh. 1. 118. -2 Overspread, covered over with -3 Multiplied.

पूर्ण p. p. [पुर्-क नि॰] 1 Filled, filled with, full of; opt. in comp; तं तथा क्रपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् Bg. 2. 1; so शोकि, जल &c. -2 Whole, full, entire, complete; पूर्णमदः पूर्णमदं पूर्णात पूर्णमुद्दच्यते Tsop. 1; अपूर्णमेकेन शतकत्पमः R. 3.38. -3 Fulfilled, accomplished. -4 Ended, completed. -6

Past, elapsed. -6 Satisfied, contented. -7 Full-sounding, sonorous. -8 Strong, powerful. -9 Selfish, or self-indulgent. -10 Drawn, bent (as a bow) आकर्णपूर्ण-रहनदाक्षेपेराहतं पुनः Bhag. 8. 11. 10. -11 Allpervading; पूर्णमुप्रवर्तीति वा अहंगेतमुपास Bri. Up. 2. 1. 5; Mb. 14. 20. 28. - I An epithet of the fifteenth digit of the moon. -2 N. of the fifth, tenth, and fifteenth lunar days or tithis. -पेम् Ved. 1 Abundance, plenty. -2 Water. -Comp. -अड्ड: an integer. -अअलि: two handfuls. -अभिलाप a. satisfied, contented. -अभिषिक्ताः a particular sect of the Saktas. -अभिषेकः a kind of अभिषेकः known in tantrasastra as belonging to कीलपन्य. -अमृता epithet of the sixteenth digit of the moon. -अवतारः N. of the fourth, seventh and eighth incarnations of Vispu. -आनकम् 1 a drum. -2 the sound of a drum. -3 a vessel. -4 a moon-beam. -6 = पूर्णपाञ्च q. v.; (sometimes read पूर्णालक also). -आनन्दः the Supreme Being. -সাহা a. one whose all desires are fulfilled; বুগাঁয়া बहवः कृता वितरणैर्येन त्वया याचकाः -आहृतिः /. an offering made with a full ladle; पूर्णाहुतिभिरापूर्णाक्रिभिः पूर्वन्ति तेजसा Mb. 14. 20. 28. - इन्द्रः the full moen. - उत्सक्त a. far advanced in pregnancy. -उपमा a full or complete simile, i. e. one in which the four requisites उपमान, उपमेय, साधारणधर्म 231d उपमात्रतिपादक are all expressed; (opp. नुप्तोपमा); $e.\ q.$ अम्भे।eहमिवातः(म्नं मुभ्धे करतर्ल तव; see K. P. 10 under उपमा. -ककुद a. full-humped. -काम a. one whose desires are fulfilled, satisfied, contented. (-मः) N. of the Supreme Being. -कुम्भः 1 a full jar. -2 a vesael full of water; (placed at the door as an auspicious mark); पूर्णकुम्भी चकवाकानुकारी पर्योधरी Dk. 1. 1. -8 a particular mode of fighting; बाहुपाशादिकं करवा पादाहत-शिरानुभी । उरोहस्तं ततश्रके पूर्णकुम्भी प्रयुज्य ती ॥ Mb. 2. 23. 14 (com. प्रथिता**क्**युलिभ्यां हस्ताभ्यां पदाशिरसः पीडनं पूर्णकुम्भः). 📲 a hole (in a wall) of the shape of a water-jar; ব্ৰয় पक्षेष्ठके पूर्णकुम्भ एव शोभते Mk. 3. -पर्वेन्द्र f. the day of full moon. -पात्रम् 1 a full cup or jar. -2 a cup-ful. -3 a measure of capacity (equal to 256 handfuls); (সম্প্রান্থ भवेत् किम्बित् किञ्चिद्ष्यौ तु पुष्कलम्। पुष्कलानि तु चरवारि पूर्णपात्रं प्रचक्षते ॥); पूर्णपात्रमयीमाहः पाकयज्ञस्य दक्षिणाम् МЬ. 12. 60. 38. -4 a vessel (or a hox or basket) filled with valuable things (such as clothes, ornaments &c.) and scrambled for by servants or relatives on festive occasions or distributed as presents; hence, the word is often used to denote a present made to one who brings a happy news'; कदा में तनयजन्ममहोत्सवानन्दनिर्भरो हरिष्यति पूर्णपात्रं परि-जनः К. 62, 70, 73, 165; सस्रीजनेनापहियमाणपूर्णपात्रम् २९९५; तत् कामं प्रभवति पूर्णपात्रवृत्या स्वीकर्तुं मम हृदयं च जीवितं च <u>Mal</u>. 🦚 1; कि पूर्णपात्रस्य न पात्रमासीत् Ram. champu. (पूर्णपात्र is thus defined:---हर्षांदुत्सवकाले च यदलंकारांद्राकादिकम् । आकृष्य रुह्यते पूर्णपात्रं स्थात् पूर्णकं च तत् ॥ er वर्धापकं यदानन्दादलंकारा-दिकं उनः ॥ आकृष्य गृक्षते पूर्णपात्रं पूर्णानकं च तत् ॥ Haravalī). -6 a vessel full of rice presented to the priests at the end of the sacrifice. - IN a. one whose prajna is fully developed. - N. of Madhya, the founder of a kind

पूर

of Vaiṣṇava cult. -बी(बी)जः the citron. -मानस a. contented. -मास् m. 1 the sun. -2 the moon. (-f.) the day of full moon. -मासः 1 the moon. -2 a monthly sacrifice performed on the day of full moon; (comprising the आमय, अप्राथिमीय and उपांशुयाज sacrifices); काने पुनर्दर्शपूर्णमासशब्दकानि। येथां वचने पौर्णमासशब्दोऽमानास्य-सब्दो वा आग्रेयादीनि तानि। SB. on MS. 4.4.34. -मासी the day of full moon. -एथः a complete warrior. -वपुस् a. full (the moon). -होमः = पूर्णाहृतिः q. v.

पूर्णकः 1 A kind of tree. -2 A cock. -3 The blue jay; Mb. 7. 57. 4.

पूर्णिका A kind of bird (having a cleft beak = नासाचित्री).

पूर्णिमा, पूर्णिमासी, पूर्णमा The day of full moon; निक्षिलािश्वीय पूर्णिमा तिथानुपतस्येऽतिथिरिकेका तिथिः N. 2. 76.

पूर्त त. [पूर्क्त नि॰] 1 Full, complete; ऐश्वर्यवैराग्ययशो-ऽवबोधवीर्याश्वर्या प्रतमहं अपद्ये Bhāg. 3. 24. 32. -2 Concealed, covered. -3 Nourished, protected. -तम् 1 Fulfilment. -2 Cherishing, nourishing. -3 Granting. -4 A reward, merit. -6 An act of pious liberality; it is thus defined:—वापीकृपतज्ञागदि देवतायतनानि च । अन्नप्रदानमारामः पूर्वमित्यभिधीयते Ms. 4. 226; Māl. 1. 5. (opp. इष्ट which is thus defined by Atri:— अशिहोत्रं तपः सत्यं वेदानां चैव पालनम्। आतिथ्यं वैश्वदेवथ इष्टमित्यभिधीयते); cf. इष्टपूर्त.

पूर्तिः /. 1 Filling. -2 Completion, fulfilment, accomplishment. -3 Satisty; satisfaction. -4 Rewarding, a roward. -8 Multiplying.

પ્રથ a. 1 To be filled or satisfied. -2 To be nourished or maintained.

पूरुष: = पुरुष q. v.; Bv. 1. 75.

पूर्व I P. To fill; -(10 P.) 1 To invite. -2 To live.

पूर्व a. (Declined like a pronoun when it implies relative position in time or space, but optionally so in nom. pl.; and abl. and loc. sing.) 1 Being in front of, first, foremost. -2 Eastern, easterly, to the east of; श्रामात् पर्वतः पूर्वः Sk.; पूर्वापरौ तोयनिर्धः नगाह्य Ku. 1. 1. −8 Previous to, earlier than; ब्राह्मणे साहसः पूर्वः Ms. 8. 276. -4 Old, ancient; पूर्वस्रिभः R. 1. 4; इदं कविभ्यः पूर्वेभ्यो नमोवाकं प्रशास्महे U. 1. 1. -5 Former, previous, anterior, prior, antecedent (opp. उत्तर); in this sense often at the end of comp. and translated by 'formerly' or ' before '; श्रुतपूर्व &e.; व्यतीला या निशा पूर्वा पौराणां हर्षवर्धिनी Rām. 7. 37. 1. -6 Aforesaid, before-mentioned. -7 Initial. - 8 Established, customary, of long standing -9 Early, prime, पूर्वे वयसि Pt. 1. 165 'in early age or prime of life. -10 Elder (ज्येष्ठ); रामः पूर्वी हि नो भाता भविष्यति महीपतिः Ram. 2. 79. 8. -11 (At the end of comp.) Preceded by, accompanied by, attended with; संबन्धमाभाषणपूर्वमाहुः R. 2. 58; पुष्यः शब्दो मुनिरिति मुहुः केवलं

राजपूर्वः ई. २. १७; तान् हिमतपूर्वमाह Ku. ७. ४७; बहुमानपूर्वेया 31; दशपूर्वरयं यमाख्यया दशकण्ठारिगुरं विदुर्वधाः R. 8. 29; so मतिपूर्वम् Ms. 11. 147 'intentionally', 'knowingly,'; 12. 89; अनोधपूर्वम् 'unconsciously', S. 5. 2. &c. -विः An ancestor, a forefather; पूर्वेः किलायं परिवर्धितो नः R. 13. 3; पयः पूर्वैः सनिश्वासैः कवोष्णमुपभुज्यते 1. 67; 5. 14; अनुकारिणि पूर्वेषां युक्तरूपिमदं त्विय S. 2. 17. - विम् The forepart; अनवरतधनु उर्यास्फालनकूरपूर्वम् (गान्नम्) \$. 2. 4. -वी 1 The east -2 N. of a country to the east of Madhyadesa. - र्वम ind. 1 Before (with abl.); मासात पूर्वम् -2 Formerly, previously, at first, antecedently, beforehand; तं पूर्वमिमवादयेत् Ms. 2. 117; 3. 94; 8. 205;; R. 12. 35; प्रणिपातपूर्वम् K; भूतपूर्वखरालयम् U. 2. 17 'which formerly was the abode', &c.; समयपूर्वम् \$. 5 'after a formal agreement'. - 8 Immemorially. (पूजेण 'in front', before', 'to the east of ', with gen. or acc.; अद पूर्वम् 'till-now', 'hitherto'; पूर्वः –ततः –पश्चात् –उपरि 'firstthen, first-afterwards', 'previously, subsequently', पूर्वम् -अधुना or -अद्य 'formerly-now.' -Comp. -अग्निः the sacred fire kept in the house (आवसध्य). -अङ्गः the first day in the civil month. -अचलः, -अद्भिः the eastern mountain behind which the sun and moon are suppossed to rise. -अधिकारिन m. the first occupant, a prior owner. - अन्तः the end of a preceding word. -अपर a. 1 eastern and western; कतमोऽयं पूर्वापर-समुद्रावगाढः सानुमानालोक्यते S. 7; पूर्वापरौ तोयनिधी वगाह्य Ku. 1. 1. -2 first and last. -8 prior and subsequent, preceding and following. -4 connected with another. (一天耳) 1 what is before and behind. -2 connection; न च पूर्वापरं विद्यात् Ms. 8. 56. -8 the proof and the thing to be proved. विरोधः inconsistency, incongruity. -आभ-मुख a. turned towards or facing the east. -अभ्यासः former practice or experience. -अम्बुधिः the eastern ocean. -अर्जित a. attained by former works. (-तम्) ancestral property. ्अर्घः, -धम् 1 the first half; दिनस्य पूर्वार्धपरार्धिमेला छायेव मैत्री खलसजनानाम् Bh. 2. 60; समाप्त प्रोधेम् &c. -2 the upper part (of the body); शकुन्तला पूर्वार्धेन शयनादुत्थाय S. 3; R. 16. 6. -3 the first half of a hemistich. -अवसायिन a. what occurs first or earlier; पूर्वावसायिनश्च बलीयांसी जघन्यावसायिभयः \$B. on MS. 12. 2. 34. -अस: the earlier part of the day, forenoon; Ms. 4. 96, 152. श्वः कार्यमग कुर्वीत पूर्वीह्न चापराहिकम् (पूर्वीहतुन, पूर्वी-हिकः, पूर्वहितन a. relating to the forenoon). -आवेदकः a plaintiff. -आपादा N. of the 20th lunar mansion consisting of two stars. — इतर a. western. — उक्त, – उदित a.. beforementioned, aforesaid, -उत्तर a. north-eastern. (-T) the north-east. (-t dual) the preceding and following, antecedent and subsequent. -कर्मन » 1 a former act or work. -2 the first thing to be done, a prior work. -3 actions done in a former life. -4 preparations, preliminary arrangements. – কন্দের former times. –কাৰ: 1 the fore-part of the body of animals; पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयादु भूयसा पूर्वकायम् S. 1. 7. -2 tho upper part of the body of men; स्पृशन् करेणानतपूर्वकायम्

 $R. \ 5. \ 32$; पर्यक्कबन्धिस्थरपूर्वकायम् Ku. $3. \ 45.$ —काल a. belonging to ancient times. (→≅:) former or ancient times. - कालिक, - कालीन a. ancient. - काष्टा the east, eastern quarter. - इत a. previously done. (-तम्) an act done in a former life. -कोदिः f. the starting point of a debate, the first statement or पूर्वपक्ष q. v. -िक्रया preparation. -गा N. of the river Godavari. -गडना N. of the river Narmada; रेवेन्दुजा पूर्वगङ्गा नर्भदा मेकलाद्रिजा Ahh. Chin. 1083. -चोदित a. 1 aforesaid, ahove-mentioned. -2 previously stated or advanced (as an objection.) -জ a. 1 born or produced before or formerly, first-produced, first-born; यसयोः पूर्वजः पार्थः Mb. 3. 141. 11. -2 ancient, old. -3 eastern. (-জ:) 1 an elder brother; अपहाय महीशमार्चिचत् सदसि खां ननु भीमपूर्वजः; Si. 16. 44; R. 15. 36. -2 the sen of the elder wife. -3 an ancestor, a forefather; स पूर्वजानां कपिलेन रोषात् R. 16. 34. -4 (pl.) the progenitors of mankind. -5 the manes living in the world of the moon. (-जा) an elder sister. -जन्मन n. a former birth. (-m.) an elder brother; स लक्ष्मणं लक्ष्मणपूर्वजन्मा (विलोक्य) R. 14. 44.; 15. 95. -जातिः f. a former hirth. -ज्ञानम् knowledge of a former life. -तापनीयम् N. of the first half of नृसिंहतापनीयोपनिषद्. न्दक्षिण a, south-eastern. (-णा) the south-east. -दिक्पतिः Indra, the regent of the east. -दिनम् the forencon. -दिश् f. the east. -दिश्य a. situated towards the east, eastern. - दिष्म the award of destiny. - दृष्ट a. 1 prim:eval. -2 declared by the ancients; यथा ब्राह्मण-चाष्डालः पूर्वदृष्टस्तथैव सः Ms. 9. 87. --देवः 1 an ancient deity. -2 a demon or Asura; भूमिदेवनरदेवसंगमे पूर्वदेवरिपुरईणां हरिः Si. 14. 58. –8 a progenitor (পিনু). –4 (du.) an epithet of Nara-Narayana; सञ्चसाचिन् महाबाही पूर्वदेव सनातन Mb. 3. 41. 35 (com. पूर्वदेव नरनारायणसख). -देवता a progenitor (पितृ) of gods or of men; अक्रोधनाः शौचपराः सतते ब्रह्म-चारिणः। न्यस्तरास्त्रा महामागाः पितरः पूर्वदेवताः॥ Ms. 3. 192. -देशः the eastern country, or the eastern part of India. -तार a. favourable in the eastern region. -निपातः the irregular priority of a word in a compound; cf. परनिपात. -निमित्त an omen. -निविष्ट a. made formerly, in past; यस्तु पूर्वनिविष्टस्य तडागस्योदकं हरेत् Ms. 9. 281. - पक्षः 1 the fore-part or side. -2 the first half of a lunar month; सर्वे पूर्वपक्षापरपक्षाभ्यामभिपन्नम् Bri. Up. 3. 1. 5. -3 the first part of an argument, the prima facie argument or view of a question; विषयो विशयक्षेत पूर्वपक्षस्तधोत्तरम्. - 🛭 the first objection to an argument. -5 the statement of the plaintiff. -6 a suit at law. -7 an assertion, a proposition. "पाद: the plaint, the first stage of a legal proceeding. -पदम the first member of a compound or sentence. -पर्वतः the eastern mountain behind which the sun is supposed to rise. -पश्चात्, -पश्चिम ind. from the east to the west. -पाञ्चालक a. belonging to the eastern Panchālas. -पाणिनीयाः m. (pl.) the disciples of Panini living in the east. -पालिन् m. an epithet of Indra. -पितामहः a forefather, an ancestor; अन्नवीद् हि स मां कुद्धरतव पूर्वापितामहः। मूत्रश्रेष्माशनः पाप निरयं प्रतिपत्स्यसे ॥ M.b. 12. 3. 21. -पीडिका

introduction. - দুক্ৰ: 1 an epithet of Brahma. -2 anyone of the first three ancestors, beginning with the father (पितृ, पितामह, and प्रपितामह); Pt. 1.89. -8 an ancestor in general. -पूर्व a. each preceding one. (-वाः) m. (pl.) forefathers. -प्रोष्ट्रपदा = पूर्वभारपदा; Mb. 13. 89. 13. -फल्युनी the eleventh lunar mansion containing two stars. भनः an epithet of the planet Jupiter. -बन्धुः first or best friend; Mk. -भवः a former life. -भागः 1 the forepart. -2 the upper part. -भा(भ)द्रपदा the twentyfifth lunar mansion containing two stars. -भावः 1 priority. -2 prior or antecedent existence; येन सहैव यस्य यं प्रति पूर्वभावीऽवगम्यते Tarka K. -3 (Rhet.) disclesing an intention. -भाषिन् a. willing to speak first; hence polite, courtcous. - 判标: f. prior occupation or possession; Ms. 8. 252. - Ha a. preceding, previous. -मध्याह्नः the forenoon. -मारिन् a. dying before; एवंब्रुतां सवर्ण स्त्री द्विजातिः पूर्वमारिणीम् (दाह्येत्) Ms. 5. 167. -मीमांसा 'the prior or first Mimanisa', an inquiry into the first or ritual portion of the Veda, as opposed to the उत्तरमीमांसा or वेदान्त; see मीमांसा. -सुख a. having the face turned towards the east. - यास्य a. south-eastern. - एकः the commoncement or prelude of a drama, the prologue; यप्ताट्यवस्तुनः पूर्वं रङ्गविध्नोपेशान्तये । कुशीलवाः प्रकुर्वन्ति पूर्वरङ्गः स उच्यते 🛭 D. R.; पूर्वरङ्गं विधायैव सूत्रधारो निवर्तते S. D. 283; पूर्वरङ्गः प्रसमाय नाटकीयस्य वस्तुनः Si. 2. 8 (see Malli. thereon). — the dawning or incipient love, love between two persons which springs (from some previous cause) before their meeting; श्रवणाद् दर्शनाद् वापि मिथः संरुटरागयोः। दशाविशेषोयोऽप्राप्ती पूर्वरागः स उच्यते ॥ S. D. 214. -रात्रः the first part of the night (from dusk to midnight). –रूपम् 1 indication of an approaching change; an omen. -2 a symptom of occurring disease. -3 the first of two concurrent yowels or consonants that is retained. - 4 (in Rhet.) a figure of speech which consists in describing anything as suddonly resuming its former state. -लक्षणम् a symptom of coming sicknoss. -वयस् a. young. (-n.) youth. -वर्तिन a. existing before, prior, previous. -वाक्यम् (in dram.) an allusion to former utterance. -बादः the first plea or commencement of an action at law; पूर्व्वादं परित्यज्य योऽन्यमालम्बते पुनः। पद्संक्रमणाद् ज़ेयो हीनवादी स वै नरः॥ Mitz. --वादिन् m. the complainant or plaintiff. - विद् u. knowing the events of the past; historian; पृथोरपीमां पृथिवीं भार्यो पूर्वविदो विदुः Ms. 9. 44. -विप्रतिषेधः the conflict of two statements contrary to each other. - चिहित a. deposited before. –वृत्तम् 1 a former evont; पूर्ववृत्तकथितैः प्राविदः सानुजः पितृ-सबस्य राधवः (उह्यमानः) R. 11. 10. -2 previous conduct. -वैरिन् a. one who first commences hostilities, an aggressor. -रारद a. relating to the first half of autumn. -रौलः see पूर्वपर्वत. -सक्षम् the upper part of the thigh; P. V. 1. 98. -संचित a. gathered before (as in former birth); त्यजेदाश्वयुजे मासि सुन्यन्नं पूर्वसंचितम् Ms. 6. 15. -सन्ध्या day break, dawn; रजनिमचिरजाता पूर्वसंध्या सुतैव (अनुपतिति) Si. 11. 40. —सर a. going in front. -सागरः

the eastern ocean; स सेनां महतीं कर्षन् पूर्वसागरगामिनीम् R. 4. 32. -साहसः the first of the three fines; स दाप्यः पूर्वसाहसम् Ms. 9. 281. -सियतिः f. former or first state.

पूर्वक a. (At the end of comp.) 1 Preceded by, attended with; अनामयप्रश्नपूर्वकमाइ S. 5. -2 Preceding, antecedent. -8 Previous, former, prior. -4 First. -5 ever (नित्य); शुचीन कर्मणि पूर्वके Mb. 12. 85. 8; क एणा पूर्वको नहान Ram. 7. 4. 6. -कः An ancestor, a forefather; एवं विदेहराजक जनकः पूर्वकोऽभवत Ram. 7. 57. 20.

पूर्वेगम a. Going before, preceding.

पूर्वतन a. Former, old, ancient.

पूर्वेतस् ind. 1 In the east, to the east; स पूर्वतः पर्वतपक्षशातनं ददर्श देवं नरदेवसंभवः R. 3. 42. -2 Before, in front of. -3 First, in the first place.

पूर्वत्र ind. In the preceding part, previously.

पूर्विन a. (-णी f.), पूर्वीण a. 1 Ancient. -2 Ancestral.

पूर्वेद्यस् ind. 1 On the former day. -2 On the day before, yesterday; पूर्वेद्युरपरेद्युर्वा श्राद्धकर्मण्युपस्थिते Ms. 3. 187. -3 During the first part of the day, in the morning, at dawn. -4 Early, hetimes.

पूर्व a. Ved. 1 Former, previous. -2 Ancient, old. -3 Next, near. -4 Eastern. -6 Excellent.

पूर्व 1 P., 10 U. (पूलति, पूलयति-ते) To heap up, collect, gather.

पूलः, -पूलकः 1 A bundle, pack; न हि अवदे काष्ट्रपूलके एकस्मित्राकृष्यमाणे काष्टान्तराणि कृष्यन्ते SB. on MS. 9. 1. 26. -2 A kind of cake; cf. पूलदानम्, Matanga. L. 11. 8.

पूलाकः = पुलाक q. v.

पुलिका A kind of cake.

पूल्यम् An empty grain of corn.

पूर् 1 P. (पूर्वति) 1 To nourish. -2 To increase, grow; cf. पुर.

पुष: 1 The month पौष. -2 (also पुषक:) The mulherry tree. -षा N. of the third kalā of the moon. -श्रम् The रेवती constellation.

पुषन m. (nom. पूबा, -षणी, -षण:) [पूष्-किन ; Un. 1. 156] 1 A Vedic deity. -2 The protector of the universe; Isop. 16. -3 The sun; सदापान्यः पूषा गगनपरिमाणं कुळवित Bh. 2. 114; इन्धनीयधगप्यप्रिस्त्विषा नात्येति पूषणम्

Si. 2. 23; नवीनिमेव पूपणम् Siva B. 15. 26. — 4 One of the 12 Adityas; Mb. 12. 15. 18. — 6 The earth. — Comp. — अनुजः rain; प्रास्यद् द्रोणस्तो नाणान् दृष्टि पूषानुजो यथा Mb. 8. 20. 29. — अस्ः, असुद्धद् m. an epithet of Siva. — आरमजः 1 a cloud. — 2 an epithet of Indra. — 3 an epithet of Karna; पूषात्मजो मर्सस् निर्विभेद Mb. 8. 89. 76. — द्रस्तहरः an epithet of Vīrahhadra; see अदन्त. — मासा the city of Indra (अमरावती).

पू I. 6 A. (त्रियते-पृत) To be busy or active (mostly with व्या); कार्ये व्याप्रियते; see व्यापृत, -Caus (पारयति-ते) 1 To cause to work, engage upon, entrust, with, appoint to; (usually with loc.); ज्यापारितः शूलभृता विधाय सिंहत्वमङ्कागतसत्त्ववृत्ति R. 2. 38. -2 To place, set, fix, direct, cast; व्यापारयामास करं किरीटे R. 6. 19; उमामुखे...व्यापार-यामास विलोचनानि Ku. 3. 67; व्यापारितं शिरसि सस्त्रमशस्त्रपाणेः Ve. 3. 19; R. 13. 25. -II. 3 P. (qqf , qq) 1 To bring or carry over. -2 To deliver from, bring out of. -3 To fill. -4 To protect, maintain, sustain. -6 To promote, advanco. -III. 9 P. (पृणाति) To protect. -IV. 10 U. (पारयति-ते; sometimes पार् is regarded as a separate root.) 1 To carry over or across, forry over. -2 To reach the other side of anything, accomplish, perform, achieve, bring to a conclusion (a vow &c.). -3 To be able or capable; न खड़ मातापितरी मर्नृ-वियोगदुःखितां दुहितरं द्रष्टुं पारयतः ५.६; न पारयामि तातकाश्यपस्य ...आपन्नसत्त्वां शङ्कतलां निवेदयितुम् ५.४; अधिकं न हि पारयामि बकुम् Bv. 2. 59. - To deliver, save, extricate, rescue. -6 To withstand, oppose. -6 To live; V. 5 P. (प्रणोति) 1 To please or delight, gratify. -2 To be pleased or delighted.

पृद्ध I. 2 A. (पृक्त, पृक्त) To come in contact with.

-II. 7 P. (पृणक्ति, पृक्त) 1 To hring into contact with, join, unite; एवं बदन दासर्थिरपृणाधनुषा साम् Bk. 6.39.

-2 To mix, mingle. -3 To he in contact with, touch.

-4 To satisfy, fill, satiate. -5 To augment, increase,

-6 Ved. To give or grant bountifully. -III. 1 P., 10 U. (पर्यति, पर्वयित-ते) 1 To touch, come in contact with.

-2 To hinder, oppose.

पुक्त p. p. [पृक्क] 1 Mixed, mingled: पृक्तस्तुपारैगिरि-निर्द्यराणाम् R. 2. 13. -2 Touched, brought into contact, touching, united. -3 Filled, full; पृक्तयेन्दुकरैरहः पर्यन्त इन संध्यया Ki. 11. 3. -कम् Property, wealth.

पुक्तिः f. Touch, contact, union.

पुक्यम् Property, wealth, possessions.

पृक्षस m. Ved. Food.

पुच्छकः [प्रव्ह-वृत् संप्रसारणम्] An inquirer, an investigator; पुच्छकेन सदा भाव्यं पुरुषेण विजानता $P_{\rm L}$, 5, 93; Y, 2, 268.

पृच्छनम् Asking, inquiring,

पृथु

quiry into the future.

पूञ्ज 2 A. (पृक्ते) To come in contact with, touch.

पृद्ध, पृष्प् 6 P. (पृड-ण-ति) To delight, please.

प्रणाका The female young of an animal.

পুর f. An army. (This word has no forms for the first five inflections and is optionally substituted for পুরনা after acc. dual).

पृतनम् Ved. 1 A hostile encounter. -2 An army.

प्रना 1 An army (in general). -2 A division of an army consisting of 243 elephants, as many chariots, 729 horse, and 1215 foot; see असीहिणी. -3 Battle, fight, encounter. -4 A hostile army. -6 (pl.) Men, mankind (Ved.). -Comp. -साह: an epithet of Indra.

पृतनाज्यम् A close combat or fight; शृतनानामजनाद् वा पृतनाज्यं जयनाद् वा Nirukta.

प्रतनायु a. Ved. Hostile, inimical.

प्रतन्यति Den. P. To attack, encounter.

पृतन्या An army; तां देवधानीं स वर्काधनीपिविविद्यः समन्ताद् रुरुषे पृतन्यया Bhag. 8. 15. 23.

पृथ् 10 U. (पर्धयति-ते) 1 To extend. -2 To throw, cast. -3 To send, direct.

प्य: Ved. 1 The palm of the hand. -2 A kind of measure (of 13 Angulas). -Comp. -奉v: an epithet of Siva.

प्रयक्त ind. 1 Severally, separately, singly; মন্বান্ द्भुः पृथक् पृथक् Bg. 1. 18; Ms. 3. 26; 7. 57. -2 Different, separate, distinct; सांख्ययोगी पृथग् बालाः प्रवदन्ति न पण्डिताः Bg. 5. 1; 13. 4; अवतीर्णोऽसि भगवन् स्वेच्छोपात्तपृथग्वपुः Bhag. 11. 11. 28; रिचेता पृथगर्थता गिराम् Ki. 2. 27. -8 Apart, aside, alone; इति च भवतो जायास्नेहात् पृथक्रिथतिभीरुता V. 4. 39. - A Apart from, except, with the exception of, without; (with acc., instr., or all.); पृथग् रामेण-रामात्-रामं वा Sk.; Bk. 8. 109. (पृथक् रू 1 to separate, divide, sever, analyse. -2 to keep off, avert.) -Comp. -आहमता 1 severalty, separateness. -2 distinction, difference. -3 discrimination, judgment. -आत्मन् a. distinct, separate. -m. the individual spirit or soul (जीवात्मा); (opp. to universal spirit or soul); Mb. 13. 120.8; Bhag. 8. 24. 30. -आत्मिका individual existence, individuality. -करणम्, -क्रिया 1 separating, distinguishing. -2 analysing. -कार्यम् a separate or private affair; तेषां प्राम्याणि कार्याणि पृथक् कार्याणि चैन हि Ms. 7.120. - कुल a. belonging to a different family. -क्षेत्रा: m. (pl.) children of one father by different wives, or by wives of different classes. -च₹ a. going alone or soparately. -जनः 1 a low man, an unenlightened, vulgar man, the mob, low people; न पृथ्यजनवच्छुनो वशं विश्वासुसम गन्दुसहीस R. 8. 90; Ki. 1. 4. 24.

—2 a fool, a block-head, an ignorant man; विविनाक्त न
बुद्धिद्वियः स्वयमेव स्वहितं पृथ्यजनः Si. 16. 39. —3 a wicked
man, sinner. —धर्मिन a. one holding 'dual' (हैत) doctrine; Mb. 12. 232. 33. —पणी N. of a plant, Hemionitis
Cordifolia (Mar. पिठवण). —पिण्डः a distant relation
who offers the funeral rice-ball separately and not
together with other relations; Ms. 5. 78. —बीजः the
marking-nut (Mar. बिज्बा). —भावः separateness, individuality; (so प्रथनत्वम्). —थावःरणम् the separation
of a grammatical rule into two. —रणः a. of different
shapes or kinds. —विध a. of different kinds, diverse,
various. —शाधा sleeping apart. —स्थितः f. separate
existence.

पृथकत्वम् 1 Separateness, severalty.—2 Individuality.—Comp.—निवेशः Subsistence on separateness; पृथकत्व-निवेशात् संख्यया कर्मभेदः स्यात् and also संख्यायाश्र पृथकत्व-निवेशात् Ms. 10. 5. 17; यावति संभवति तावति पृथक्तिनिवेश एव युक्तः SB. on MS. 5. 3. 2. Hence पृथक्तिनिवेशिन. It is considered to be a characteristic feature of संख्या; SB. on MS. 5. 3. 2. पृथक्तिन (Intr. used as adv.) Individually, separately; यथा लोके पृथकतिनापि कुर्वाणानां बहुवचनं दृश्यते, देवश्रेद् वर्षद् बहुवः कृषि कुर्युः SB. on MS. 10. 6. 45.

पृथवी See पृथिनी.

प्या N. of Kuntī, one of the two wives of Pāṇḍu. -Comp. -जः, -तनयः, -सुतः, -सुतः an epithet of the first three Pāṇḍava princes, but generally applied only to Arjuna; अश्वत्यामा इत इति पृथास्तुना स्पष्टमुक्ता Vo. 3. 9; अभितस्तं पृथास्तुः स्नेहेन परितस्तरे Ki. 11. 8. -पतिः an epithet of Pāṇḍu.

पृथिका A centipede.

पृथिवी [cf. Un. 1. 184] 1 The earth; (sometimes written पृथिव also). पृथिव्यां त्रीणि रातानि जलमत्रे मुभाषितम्.

-2 Ground, soil. -3 The earth considered as one of the nine substances or five primary elements. -Comp. -इन्द्रः, -ईशः, -क्षित् m., -पालः, -पालकः, -मुज् m., -भुजः, -शुकः a king. -कम्पः an earthquake. -तलम् the surface of the earth. -पितः 1 a king. -2 Yama, the god of death. -भृत् m. a mountain. -मण्डलः, -लम् the circuit of the earth. -एतः a tree; प्रमानः पृथिवीहहानिव R. 8. 9. -लोकः terrestrial world, the earth.

पृथु a. (-थु or ध्वी f., compar. प्रधायस्, superl. प्रथिष्ठ) [प्रशु-कु संप्र॰ Up. 1. 28] 1 Broad, wide, spacious, expansive; पृथुनितम्ब q. v. below; सिन्धोः पृथुमपि तन्तम् Me. 48. -2 Copious, ahundant, ample; अन्युन्तिप्रपृथु-प्रश्नित भवतो दानं ममाप्यथिषु V. 4. 47. -3 Large, great; दशः पृथुतरीकृताः Ratn. 2. 15; अरोधि पन्धाः पृथुदन्तशालिना Si. 12. 48; R. 11. 25. -4 Detailed, prolix. -8 Numerous. -6 Smart, sharp, clever. -7 Important. -8 Various. -2: 1 N. of fire or Agni. -2 N. of Vișnu. -3 Of

Mahadeva. - N. of a king. [Prithu was the son of Vena, son of Anga. He was called the first king, from whom the earth received her name Prithvi. The Visnu Purana relates that when Vena who was wicked by nature and prohibited worship and sacrifice, was beaten to death by the pious sages, and when consequently robbery and anarchy prevailed in the absence of a King, the Munis rubbed the right arm of the dead king to produce a son, and from it sprang the majestic Prithu, glowing like Agni. He was immediately declared King, and his subjects who had suffered from famine, besought the monarch for the edible fruits and plants which the earth withheld from them. In anger Prithu took up his bow to compel her to yield the supply so much needed by his subjects. She assumed the form of a cow and began to flee chased by the King. But she at last yielded and requested him to spare her life, and at the same time promised to restore all the needed fruits, plants &c., if a calf were given to ber through which she might be able to secrete milk.' Prithu thereupon made Svayambhuva Manu the call; milked the earth, and received the milk into his own hand, from which proceeded all kinds of corn, vegetables, fruits &c., for the maintenance of his subjects. The example of Prithu was afterwards followed by a variety of milkors-gods, men, Rişis, mountains, Nagas, Asuras &c., who found out the proper milkman and calf from their own number, and milked the earth of whatever they wanted; cf. Ku. 1. 2.] -पु f. Opium. -Comp. -उदर a. big-bellied. corpulent. (-एः) a ram. -कीर्ति a. far-famed. -जधन, -नितम्ब a. having large or broad hips or slopes; पृथुनितम्य नितम्बवती तय V. 1. 26. —दर्शिन् a. far-sighted. -पत्रः, -त्रम् red garlie. -प्रथ, -यशस् a. far-famod, widely renowned. -बीजकः lentils. -रोमन् m. a fish. ^oयुग्म the sign Pisces of the zodiac. -शेखर: a mountain. -श्री a. highly prosperous. -श्रोण a. having large hips. -संपद् a. rich, wealthy, -स्कन्ध: a hog.

पृथुकः, -कम् Rice parched and flattened (Mar. पोहे); याचित्वा चतुरो मुष्टीन विद्यात् पृथुकतण्डुलान् Bhāg. 10. 80. 14. न्कः A child; निर्युर्जनस्यः पृथुकान् पथिभयः Si. 3. 30; विचित्रं तद् गेहं भवति पृथुकार्तस्वरमयम् ; पृथुकः परिशीलितो न युद्धेष्वकृतास्त्रः परकेतवानभिन्नः Ram. Ch. 2. 25; Bhag. 10. 12. 2. -का A girl.

पुथुल a. Broad, large, wide; श्रोणिषु प्रियकर: पृथुलामु स्पर्रामाप सकलेन तलेन \$i. 10. 65; बिम्बाधरं पृथुलमीक्तिकशोभिनासम् (प्रातः स्मरामि) Lalitapañcharatnam 1.

पूर्ध्वी [पृथु-विष्] 1 The earth; पृथ्वि त्वया घृता लोका देवि स्वं विष्णुना भृता Sandhyā. -2 The earth as one of the five elements. -3 Large cardamoms. -4 N. of a metre; (see App. I.) **-Comp**. -रेशः, -पतिः, -पालः, -भुज् _m. a king, sovereign. - जातम a cavern. -गर्भः an epithet of Ganesa.

-गृहम् a cave, grotto. -जः 1 a tree. -2 the planet Mars. -जम् rock-salt (गडलवण). -तलम् the ground, dry land. - ut: a mountain. - ut: N. of a metre.

पृथ्वीका 1 Large cardamoms. -2 Small cardamoms.

पुराकुः 1 A scorpion. -2 A tiger. -3 A serpent, adder; पुदाकुरिव निर्मुक्ती मोक्तव्याऽयं मया यदि Siva B. 15. 21. -4 A tree. -5 An elephant. -8 A panther (चित्रक).

प्रशन a. Ved. 1 Clinging, attached to. -नम् Clinging to, attachment.

पृश्निम (→िष्ण) a. [स्पृश् नि० किच पृषो० सलोपः; Un 4. 52] 1 Short, small, dwarfish. -2 Delicate, feeble. -3 Diversified, spotted. -4 Various, diverse (Ved.). -श्रि: A dwarf. -श्रि f. 1 A ray of light. -2 The earth. -3 The starry sky. -4 N. of Devaki, mother of Krisna. -8 A cloud. -6 Milk. -7 A dappled cow--8 The earth. -Comp. -गर्भः, -धरः, -भद्रः epithets of Vişnu-Krisna. -पर्णिका, -पर्णी Hermionitis Cordifolia (Mar. पिठवण). - शुङ्गः 1 an epithet of Krispa. -2 of Ganeśa.

पुक्ति (- दिण) - का, -पुक्ती (- दणी) N. of an aquatic plant.

पुषु । 🖪 . (पर्वते) 1 To sprinkle. 🗕 2 To hurt, injure. -3 To give -4 To vex, pain, weary.

দুষ্ট্ a. 1 Spotted, variegated. −2 Sprinkling -m. The spotted antelope; 'पृषन्मुगे पुमान बिन्दी न हुयोः पुत्रतोऽपि ना ' इति कोशः; Vis. Guna. 192. - n. 1 A drop of water or of any other liquid; (said by some to be used only in pl.). -Comp. -अंदाः, -अश्वः 1 wind, air; पृथदक्षो चनेशश्च महेशश्च दिगीश्वराः Siva B. 6. 11. -2 an epithet of Siva. - आज्यम् ghee mixed with congulated milk; सभूते पृषदाज्यम् Rv. 10, 90, 8. -पतिः (-पृषतोपतिः) wind. -बल: N. of the horse of Wind.

प्रयत a. [पृष्_अतच् किच्च] Spotted. –तः 1 The spotted antelope; ती तत्र इत्या चतुरी महामुगान वराहमूर्य प्रवतं महारुख्म Ram. 2. 52, 102. -2 A drop of water; सक्तदेव कृतो रावः सरक्तपृषतो घनैः R_{5m} . 7. 32. 22; पृषतैरपां शमयता च रजः Ki. 6, 27; R. 3, 3; 4, 27; 6, 51, -3 A spot, mark. -4 An antelope considered as the vehicle of Vayu. -Comp. -- সংব: air, wind.

पृष**्कः 1** An arrow; पृष्क्कगणविशिखाः Ak.; तदुपोढेश्व नमश्वरैः पृषत्कः Ki. 13. 23; Si. 20. 18; Vb. 1. 1; धनुर्भृतां हस्तवतां पुषत्काः R. 7. 15; चकास्ति यहोचनयोः पुषत्कता Ram. Ch. 2. 5. पृषत्कोत्कृत्तमस्तकाः Siva B. 13. 108. -2 A round spot. -3 The versed sine of an are; Ganitādhhyāya.

पृष्क्तिः A drop of water; पयःपृष्क्तिभः स्पृष्टा वान्ति वाताः शनैः शनैः Bharata on Ak.

पृषमापा = पृषमासा q. v.

प्रशास्त्र A small stone used as a weight.

पेण्

पृषातकम् Mixture of ghee and coagulated milk.

प्योदरः Wind, air. (The word is supposed to be compounded of पृष्य and उदर, the य of पृष्य being dropped as an irregular case. The word is thus taken as the type of a whole class of such irregular compounds.) पृषोदरादिलात् साधुः, see Gana. to P. VI. 3. 109.

पृयोद्यानम् A small garden; L. D. B.

পুষ্ট p. p. [পুষ্-সন্ত্ৰা ক] 1 Asked, inquired, interrogated, questioned. -2 Sprinkled. - মৃষ্ A question, an inquiry.

पृष्टिः f. 1 Inquiry, interrogation. -2 Ved. A rib. -3 Touch. -4 A ray of light.

पृथ्हायनः 1 A species of grain. -2 An elephant.

प्रष्ठम् [पृष् स्पृष्-वा यक् नि॰; Up. 2. 12] 1 The back, hinder part, rear; धर्मः स्तनोऽधर्मपथोऽस्य पृष्टः Bhag. 2. 1. 32. -2 The back of an animal; अश्वपृष्ठमारूढ: &c. -3 The surface or upper side; मरपृष्टान्युदम्भांसि (चकार) R. 4. 31; 12. 67; आसन्नभूपृष्ठमियाय देवः Ku. 7. 51; so अवनिपृष्टचारिणीम् U. 3. - The back or the other side (of a letter, document &c.); लेख्यस्य पृष्ठेऽभिलिखेद्स्वा दत्त्वर्णिको धनम् Y. 2. 93. -5 The flat roof of a house. -6 The page of a book. (पृष्टेन, पृष्टे 'behind, from behind'). -7 Remainder (शेष); 'पृष्टं चरममात्रे स्यात्' इति विश्वः; एष भारतयुद्धस्य पृष्ठं संशयमिष्यति $\mathbf{Mb.}\ 5.\ 167.\ 11.\ -\mathbf{Comp.}$ -अनुग, -गामिन, -यायिन a. going behind, following; युद्धकालेऽप्रगो यः स्यात् सदा पृष्ठानुगः १रे Pt. 1.59. -अष्टीलः, -स्म् the back of a tortoise; B. R. -आस्थ n. the back-bone. -आक्षेपः acuto and violent pain in the back. -उदय a. an epithet of particular signs of the zodiac, i. c. Aries, Taurus, Gemini, Sagittarius and Capricorn. - Ta. mounted, riding on. -गामिन a. faithful. -गोपः, -रक्षः a soldier who protects the rear of a warrior while he is fighting; पृष्ठगोपांश्व तस्याय इत्वा परमसायकैः Mb. 4. 33. 39. -ग्रन्थि a. hump-backed. –चक्षुस् m. a crab. –तल्पनम् the exterior muscles on the back of an elephant. -तापः noon, midday. -दारे: 1 a crab. -2 a bear. -पानिन् a. 1 following. -2 watching, observing. -3 controlling. -पीटी a broad back. -फलम् the superficial contents of a figure. - 내휴: N. of a mode of fighting; Mb. -भागः the back. -भूमि the upper story of a house. -मांसम् 1 flesh on the back; प्राक् पादयोः पत्ति खादति पृष्टमांसम् H. 1. 81. -2 a fleshy protuberance on the back. -3 the remaining flesh (चरममांस); यजुषा संस्कृतं मांसं निरृतो मांसभक्षणात्। न भक्षयेत् त्रथा मांसं पृष्ठमांसं च वर्जयेत् ॥ Mb. 12. 193. 14. अद, अदन a back-biter, slanderer, calumniator. (-दम्, -दनम्) back-biting; पृष्ठमौसादनं तदात् परक्षि दोषकीतेनम् Hem.; see पृष्टमां स above. -यानम् riding. -लग्न a. following. -वंदाः the back-bone. -वास्त n. the upper story of a house; पृष्ठवास्तुनि कुर्वीत बर्लि सर्वातमभूतये Ms. 3. 91. - बाह्य m., - बाह्यः a draught-ox. - शय a. sleeping on the back. - মৃদ্ধ: a wild goat. - মৃত্যান m.

1 a ram. -2 a buffalo. -3 a eunuch. -4 an epithet of Bhīma.

पृष्ठकम् The back. (पृष्ठे रू 1 to put off, postpone. -2 to resign, give up, discard.)

पृष्ठतस् ind. 1 Behind, behind the back, from behind; गच्छतः पृष्ठतोऽन्वियात् Ms. 4. 154; 8. 300; नमः पुरस्ताद्ध पृष्ठतस्ते Bg. 11. 40. -2 Towards the back, backwards; गच्छ पृष्ठतः. -3 On the back. -4 Behind the back, secretly, covertly. (पृष्ठतः क means 1 to place on the back, leave behind. -2 to neglect, forsake, abandon. -3 to renounce, desist from, leave off, resign; येनाणाः पृष्ठतः कृत्वा नेराध्यमवलम्बतम् H. 1. 124; लज्जां पृष्ठतः कृत्वा K.; पृष्ठतो गम् to follow; पृष्ठतो भू 1 to stand at the back. -2 to be disregarded.)

पृष्ठ्य a. Relating to the back. — प्रयः A packhorse, पृष्ठपानामपि चाश्चानां वाल्हिकानां जनार्दनः । ददौ शतसहस्राख्यं कन्याधनमनुत्तमम् ॥ Mb. 1. 221. 51. — प्रया 1 A mare for draught. — 2 An edge on the back of the altar. — प्रयम् 1 The back-bones. — 2 A collection of Samans.

पृथ्वित: f. 1 The heel. -2 A ray of light.

पृ 3, 9 P. (पिपति, पृणति, पपार, अपारीत, परि-रा-ध्यति, परि-रा-द्यति, परि-रा-द्वम्, पूर्ण; pass. पूर्यते ; caus. प्रयति-ते ; desid. पिपरि-रा-पति, प्रपृति) 1 To fill, fill up, complete. -2 To fulfil, gratify (as hopes &c.). -3 To fill with wind, blow (as a conch, fluto &c.). -4 To satisfy, refresh, please; पितृनपारात् Bk. 1. 2. -5 To rear, bring up, nourish, nurture, cherish.

पेसकः 1 An owl; अनेन भिन्नाजनमैचकेन कृत्वाक्षिलेपं खलु पेसकेन Ram. Ch. 6. 29. -2 The root of an elephant's tail; Mātaṅga L. 3. 2; 6. 1, 13. -3 A couch, bed. -4 A cloud. -5 A louse. -6 A shelter on a street; Mānasāra.

पेचितन म., पेचिलः An elephant.

पेञ्जूषः The wax of the ear; see पिञ्जूषः

पेट: (-टा, -टी, -टम् also) 1 A bag, basket -2 A chest. -3 A multitude. -4 A retinue, train. -ट: The open hand with the fingers extended.

पेटकः, -कम् 1 A basket, box, bag. -2 A multitude, quantity.

पेटकः, -पेटाकः A bag, basket, box.

पेटिका, पेटी A small bag, a basket.

पेट्टालः, -लम् (also पेट्टालकः, -कम्) A basket, box; इति पेट्टालकमर्पयति Mal. 6. 18/19.

पेडा A large bag.

पेण् 1 P. (पेणति) 1 To go. -2 To griud. -3 To embrace.

पेण्डः A way, road.

पेत्वम् 1 Nectar. -2 Ghee. -त्वः A ram (?).

पेय a. [पा-पाने कर्मणि यत्] 1 Drinkable, fit to be quaffed or drunk; भोज्यं पेयं तथा चूत्यं छेखं खादं च चर्नणम्। निष्पेयं चैव भक्ष्यं स्थादत्रमष्टविधं स्मृतम् Rajanighantu. -2 Sapid. -यम् 1 Water. -2 Milk. -3 A drink, beverage. -या 1 Rice-gruel. -2 A drink mixed with a small quantity of boiled rice.

पेयु: 1 The sea. -2 Fire. -3 The sun-

पेयूप:, -पम् 1 Nectar. -2 The milk of a cow that has calved within seven days; सप्तरात्रअस्तायाः क्षारं पेयूप- मुच्यते Haravali; Ms. 5. 6. -3 Fresh ghec.

पेर (रो) जम् A Turquoise gem.

पेरा A kind of musical instrument (=खरमुखाकारवादाम्); पूर्णा: पेराश्व सस्वनु: Bk. 14. 3; पेराश्वापूरयन् कलाः 17. 7.

पेटः 1 The sun. -2 Fire. -3 The ocean. -4 The gold-mountain (Meru).

पेस्ट 1 P., 10 U. (पेस्रति, पेलयाते-ते) 1 To go or move. -2 To shake or tremble.

पेलः 1 Going. -2 A small part. -लम्, -पेलकः A testicle.

पेलव a. 1 Delicate, fine, soft, tender; धनुषः पेलवपुष्प-पत्रिणः Ku. 4. 29; 5. 4; 7. 65. -2 Lean, thin, slender; कथमातपे गमिष्यसि परिवाधापेलवरक्षैः ई. 3. 21. -Comp. -क्षीमम् fine linen.

पेला f. (= नादाविशेषः) A kind of musical instrument; भेरी-पेलो र-झहरी-मीमरनम् Bk. 13. 45.

पेलिः, पेलिन् m. A horse.

पेलिनी Cabbage (Mar. कोनी); Girvaņa.

पेच् 1 A. 1 To serve. -2 To enjoy. -3 To approach.

पेशः 1 Form, shape. -2 Ornament, decoration; अबदद् बदता श्रेष्ठो वाचः पेशैर्विमोहयन् Bhāg. 10. 29. 17.

पेशन a. 1 Ved. Well-formed. -2 Adorned.

पेश (प, न्स) छ a. 1 Soft, tender, delicate; पुष्पचाप-मिव पेशलं स्मरः R. 11. 45; 9. 40; Me. 95 (v.l.) -2 Thin, slender (as waist); एषा त्वया पेशलमध्ययापि घटाम्बु-संवर्धितबालच्ता R. 13. 34 -3 Lovely, beautiful, charming, good; न मृणालानि विचारपेशलानि Bv. 2. 2. -4 Expert, clever, skilful; किं वा तत्त्वविवेकपेशलमितयोंगीश्वरः कोऽपि किम् Bh. 3. 56; एकोन्मीलनपेशलः U. 6. 34. -8 Crafty, fraudulent. -8 Decorated, adorned. -लम् Beauty, charm, loveliness. -लः N. of Vispu.

पेशस्य n. 1 Form. -2 Gold; यथा पेशस्कारी पेशसो मात्रा-मपादायान्यत्रवतरं कत्याणतरं रूपं तत्तते Bri. Up. 4. 4. 4. -8 Brightness, lustre. -4 Decoration, ornament. -Comp. -कारिन् 1 a wasp; निक्षिप्य चाप्यधान्छैलै: पेशस्कारीव कीटकम् Bhag. 10.67.7. -2 a goldsmith; Bri. Up. 4.4.4. - कृत् m. 1 the hand; अन्धावमीपां पौराणां निर्वाक्पेशस्कृतानुभी Bhag. 4.25.54. -2 a wasp; Bhag. 7.1.28.

पशि:, -बी f. 1 A piece of flesh. -2 A hall or mass of flesh; दशाहेन तु कर्कन्थु: पेश्यण्डं वा ततः परम् Bhāg. 3.31.2.
-3 An egg. -4 A muscle; पश्च पेशीशतानि च (भवन्ति) Y. 3.100. -5 The foetus shortly after conception. -6 A bud on the point of blowing. -7 The thunderbolt of Indra (said to be m. also). -8 A kind of musical instrument; Mb. 6. 43. 8. -9 The shell or rind (of fruits). -10 A sheath, scabbard. -11 A shoe. -12 Whey. -18 Well-cooked rice; L. D. B. -14 A case, covering; मुकाभि: सल्लिस्सास्तश्चितियो Si. 8. 9. -Comp. -कोश:, -प: a bird's egg.

पेशिका A shell, rind.

पेष् 1 A. (वेषते) To resolve upon, strive diligently for.

पेषः [पिष्-घस्] Grinding, pounding, crushing; पादे-नासक्षक्षपेषं पिषेष Si. 18. 45.

पेपक a. 1 Pounding, grinding. -2 One who pounds, grinds.

पेयणम् [पिष्-ल्युद्] 1 Pounding, pulverizing. -2 A threshing-floor. -3 A stone and muller, any grinding or pounding apparatus.

पेषणिः f., -पेषणी, -पेपाकः A mill-stone, a grind-stone, muller; Ms. 3. 68.

पेविः A thunderbolt.

पेषीरु To crush, pound; इत्युक्तमात्रे मां हत्वा पेषीरुत्वा Mb. 1. 76, 38.

पेस् 1 P. (पेसति) To go, move.

पेस्वर a. 1 Going, moving. -2 Destructive.

पै 1 P. (पायति) To dry, wither.

पैक्लः The son (or a disciple) of the sage Pingala.

पैक्कल्यम् Brown or tawny colour; पैक्कल्यं यदवातं हि देव्या रूपनिरीक्षणात् Ram. 7. 13. 30.

पेड्रि: A patronymic of Yaska.

पैश्चिल्यम् Sliminess, mucilaginousness; Susr.

पैञ्जूषः The ear; Abh. Chin. 573.

पैटर a. (-री f.) Boiled in a पिटर, q. v.; Ram. 2. 91. 70.

पैठीनसिः N. of an ancient sage, author of a system of laws.

पैण्डिक्यम् , पैण्डिन्यम् Living on alms, mendicity.

वैता (in comp.) Vyiddhi form of पिता.

पैतापुत्रीय a. Relating to father and son-

पैतामह a. (-ही f.) [पितामह-अण्] 1 Relating to a paternal grandfather. -2 Inherited or derived from a paternal grandfather. -3 Derived from, presided over by, or relating to, Brahmā; यच पैतामहं स्थानम् Mb. 12. 160. 32; अयोध्या मुटलेकेन सदाः पैतामही तनुः (बभौ) R. 15. 60. -हाः (pl.) Ancestors, forefathers. -हम् The lunar mansion Rohiņī.

पैतामहिक a. (-की f.) Relating to a paternal grandfather (also पैदामहक).

पैतृ (in comp.) Vyiddhi form of पितृ.

पैतृक a. (-की f.) [पितृत आगतं पितृरिदं वा उश्] 1 Relating to a father. -2 Coming or derived from a father, ancestral, paternal; पदमृद्धमजेन पैतृकं विनयेनास्य नवे च योवनम् R. 8. 6; 18. 40.; Ms. 9. 101; Y. 2. 47. -3 Sacred to the Manes. -कम् A Sræddha performed in honour of the Manes or deceased ancestors.

पैतृमत्यः 1 The son of an unmarried woman (पितृमत्याः पुत्रः). -2 The son of an illustrious person (पितृमतः पुत्रः).

पैतृष्वसेयः, पैतृष्वस्रीयः, पैतृष्वसेयः The son of a paternal aunt; पैतृष्वसेयशित्यर्थम् Bhag. 1. 19. 35. -यी the daughter of a paternal aunt; पैतृष्वसेयां भगिनीम् Ms.11.171.

पैत्त (-ती f.), -पैतिक a. (-की f.) Bilious.

पैसल a. (-ही f.) Made of brass, brazen.

रैत्र a. (-त्री f.) [पितुरिदम् अण्] 1 Relating to a father or ancestors generally, paternal, ancestral. -2 Sacred to the Manes. -त्रम् 1 The part of the hand between the forefinger and the thumb. (Also पेंड्य in this sense.) -2 A year, month, or day sacred to the Pitris. -Comp. -अहोरात्रः one month.

पैरपल a. (-ली f.) Made of the wood of the holy tig-tree; दण्डोऽपर: पैरपलः U. 4. 20; Mv. 1. 18.

पैप्पलादाः N. of a school of the Atharvaveda.

पैल: N. of a sage and promulgator of the Rigveda.

पैलन a. (-बी f.) Made of the wood of the Pilu tree; Ms. 2. 45.

पैस्त्यम् Blear-eyedness

पैशस्यम् 1 Mildness, affability, softness. -2 Skilfulness (कीशस्य); प्रहस्य मन्दं पैशस्यादभ्यभाषत वीर्यवान् Mb. 1. 131. 22 (com.).

पैशास a. (न्बी f.) [पिशासेन निर्दृत्तः अण्] Demoniacal, infernal. न्बः 1 The eighth or lowest of the eight forms

of marriage in Hindu law, in which a lover ravishes a maiden without her consent when she is sleeping, or intoxicated, or deranged in intellect; मुझं मत्तां प्रमत्तां वा रहे। यत्रोपगच्छति। स पापिष्ठो विवाहानां वेशाचश्राष्ट्रमाऽ वमः Ms. 3.34; Y. 1.61. -2 A kind of demon or पिशाच. —ची 1 A present made at a religious ceremony. -2 Night. -3 A sort of gibberish spoken on the stage by demons. -4 One of the forms of Prākņita.

पैशाचिक u. (-की f.) Infernal, demoniacal.

पैशाच्यम् A demoniscal nature.

पैशुनम्, -न्यम् [पिशुनस्य भावः अण् ष्यन् वा] 1 Backbiting, slandering, talebearing, calumny; पैशुन्यं साहसंकोधजोऽपि गणोऽष्टकः Ms. 7. 48; 11. 56; Bg. 16. 2. -2 Roguery, deprayity. -3 Wickdness, malignity.

पैशुनिक a. Slanderous.

पैष्ट u. (-छी f.) [विष्टस्येदम् अण्] Made of flour or meal.

पैष्टिक a. (-की f.) Made of flour or meal. -कम् 1 A number of cakes. -2 A spirituous liquor distilled from meal.

पैद्यी A spirituous liquor distilled from meal; cf. गौडी; गौडी पेट्टी च माध्वी च विज्ञेया त्रिविधा सरा Ms. 11. 94.

पो a. Pure, clean.

पोगण्ड a. [पी: मुद्धो गण्ड एकदेशो यस्य Tv.] 1 Young, not adult or fullgrown. -2 Having a deficient or redundant member. -3 Deformed. -ण्डः A boy, one from his 5th to his 16th year; 'बाल आ पोडशाद वर्षात् पोगण्डश्चापि शब्दित:' Nārad; Ms. 8. 148; cf. अपोगण्ड.

पोट: 1 The foundation of a house. -2 Putting together, uniting, mixing. -Comp. -गलः 1 a kind of roed (नल). -2 a kind of grass (काश); पोटगलास्तु धमनो नडः Abh. Chin. 11. 93. -3 a kind of fish.

पोटकः A servant.

पोटलः, पोटलकः, पोटलिका See पोइलः &c.

पोटा 1 A masculine woman, a woman with a beard or such other masculine features; पोटा तु स्नी नृरुद्धणा Abh. Chin. -2 A hermaphrodite. -8 A female servant.

पोटिकः A boil, pustule.

पोटी 1 A large alligator. -2 The rectum.

पोट्टल, पोट्टलिका, पोट्टली A bundle, packet, parcel.

पोड़: The bone forming the upper part of the skull.

पोत: [पू-तन; Un. 3. 86] i The young of any animal, cub, colt, foal &c.; पिब स्तन्यं पीत Bv. 1. 60; मृगपीत:; शार्दूङ Mu. 2. 8; करिपोत: &c; वीरपोत: a young warrior; कोप्ययं वीरपोत: U. 5. 8. -2 An elephant ten years old.

पौतवम्

पोषित p. p. Nourished, supported &c.

पोचित् a. One who feeds, nourishes &c. -m. A feeder.

पोषिन, पोष्ट् u. [अप्-णिनि तृच् च] One who feeds, nourishes &c. -m. A feeder, nourisher, protector.

पोड्य a. [पुष्-कर्माण व्यत्] i To be fed, nourished or supported. -2 Well-fed, thriving. -3 Causing prosperity. -4 Abundant, copious. -Comp. -पुत्रः, -सुतः an adopted son; अधुन इतिकादीनां पण्णां यः पोष्यपुत्रकः। तन्नाम चकुस्ताः प्रम्णा कार्तिकविति कीतुकात्॥ Brav. P. -वर्गः a class of relatives, who must be nourished and protected.

पोषधः A fasting day, sacred day; Buddh.

पौद्धलीय a. (-यी f.) Relating to harlots.

पौंखलेयः The son of a harlot.

पौंश्यस्यम् Harlotry, female incontinence; पौंश्वल्याचस-चित्ताच नैस्नेह्याच स्वभावतः । रक्षिता यलतोऽपीह भर्तृष्वेता विदुर्वते ॥ Ms. 9. 15.

पौंसवनम् See पुंसवन.

पौरन a. (न्स्ती f.) 1 Fit for a man; संगच्छ पौरिन क्षेण मां युवानं तरणीशुभे Bk. 5. 91. -2 Manly, virile -8 Human-स्तम् Manhood, virility; का देवरं वशगतं कुसुमाक्षवेगविश्वस्त-पौरनमुशती न भजेत कृत्ये Bhag. 4. 26. 26.

पांसम् Ved. 1 Manly courage, strength. -2 Manhood, virility. -3 A battle.

पौगण्ड a. (-डी f.) Boyish. -ण्डम्, पौगण्डकम् Boyhood (from the 5th to the 16th year); सत्योः पौगण्डके बाला दृष्वोचुर्विस्तिता त्रजे Bhag. 10. 12. 37.

पौण्डरीक a. (-की f.) Relating to or made of lotus-flowers; अविरलमिन दाम्ना पौष्डरीकेण नदः Mal. 3. 16; वाताव-वृता नरपौण्डरीके लम्बेट माला रुचिराम्बरस्य Ram. 4. 28. 23. —कः 1 A kind of leprosy. —2 A Some sacrifice of 11 days.

पीण्डर्यम् A kind of drug used as a remedy for diseased eyes.

पीण्ड्र: 1 N. of a country. -2 A king or inhabitant of that country; पीण्ड्रश्च बलिनां वर: Hariv. -8 A kind of sugar-cane. -4 A sectarial mark. -5 N. of the conchshell of Bhīma; पीण्ड्रं दश्मी महाशक्ष्वं भीमकर्मा वृकोदर: Bg. 1. 15. -Comp. -चर्धनः (पीण्ड्रम् इक्षुविशेषं वर्धयति) N. of the country of Bihar.

पौष्ड्रकः 1 A kind of sugar-cane. -2 A mixed caste (of sugar-boilers); cf. Ms. 10. 14.

पौण्डिकः A kind of sugar-cane.

पौण्य a. Virtuous, holy, upright, righteous.

पौतचम् A measure; शुल्कं दण्डः पौतवं नागरिको च दुर्गम् Kau. A. 2. 6. 24.

-8 A ship, raft, boat; पोतो दुस्तरवारिराशितरणे H. 2. 124; नमस्वता प्रतीपेन भमपोता इवार्णवे Sive B. 22. II; हा विपद्वारिनिधिपतितजनोद्धरणपोत Nag. 5. -4 A garment, oloth.

-8 The young shoot of a plant. -6 The site or foundation of a house. -7 A feetus having no enveloping membrane. -Comp. -आच्छादनम् a tent. -आधानम् a shoal of small fish. -धारिन् m. the master of a vessel. -सुवः a mariner, seaman. -भङ्गः a ship-wreck. -रसः the rudder of a boat or ship. -चिणिज् m. a sea-faring merchant; धत्ते पोतविणिग्जनेधन्दतां यस्यान्तिके सागरः Siva B. 29. 89. -वाहः a rower, steersman.

पोतकः 1 The young of an animal. -2 A young plant. -3 The site of a house.

पोतायितम् p. p. of the denominative of पोत; an elephant's roar produced with the lips and (or) soft palate; तत् पोतायितमोष्टताञ्जनितम् Matanga L. 2. 13.

पोतन a. 1 Sacred, holy. -2 Purifying.

पोतासः A kind of camphor.

पोद् m. 1 One of the sixteen officiating priests at a sacrifice (assistant of the priest called तहान). -2 An epithet of Visnu

पोत्या A multitude of boats.

पोत्रम् [पू-त्र] 1 The snout of a hog; वृतविधुरघरं महा-वराहं गिरिगुरुपोत्रमपीहितेर्जयन्तम् Bk. 10.60; Ki. 13.53. -2 A boat, ship. -3 A plough share. -4 The thunderbolt. -3 A garment. -6 The office of the Potri. -Comp. -आयुध: a hog, hoar.

पोत्रिन m. A hog, boar.

पोष: A blow, stroke; तथा तयोगदापेथिर्दिशः सर्वाः प्रति-भ्रताः Rām. 7. 32. 55.

पोधकी Red pimples on the eyelids (Mar. राजणवाडी).

पोप्त्र्यमान a. Floating often and often; (पुष्पसंचयान्) पोप्त्र्यमानानपरान् पश्य त्वं तनुमध्यमे Ram. 2. 95. 10.

पोबा A kind of wind instrument.

पोल: 1 A heap. -2 Bulk, magnitude.

पोलिका, पोली A kind of cake (of wheat).

पोलिन्दः The mast of a ship.

पोष: [अप्-यस्] 1 Nourishing, supporting, maintaining. -2 Nourishment, growth, increase, advance. -3 Prosperity, plenty, abundance.

पोषकः One who maintains or nourishes, a supporter.

पोषणम् Nourishing, fostering, supporting, maintaining.

पोषयित्तुः The cuokoo.

सं. ई. को.... १३२

www.kobatirth.org

पौतिनासिक्यम् Fetor of the nostrils; Ms. 11. 50-पौतिकम् A kind of honey (pale-coloured).

पौत्र a. (-श्री /.) [पुत्रस्यापत्यम् अण्] Relating to or derived from a son. -त्रः A grandson, son's son. पौत्रदीहित्रयोक्षेके न विशेषोऽस्ति धर्मतः Ms. 9. 133. -त्री 1 A grand-daughter. -2 An epithet of Durgā. -त्रम् The office of a Potri, q. v. -Comp. -जीविकम् an amulet made of the seeds of पुत्रंजीन plant.

पौत्रिक a. (-की f.) Belonging to a son or grandson.

पौत्रिकेयः The son of a daughter appointed to raise issue for her father.

पौत्रिन a. Having a grandson; Ms. 9. 136.

पौद्गलिक a. 1 Substantial, material. -2 Selfish.

पौनःपुनिक a. (-की f.) Frequently repeated, recurring again and again.

पौनःपुन्यम् Frequent or constant repetition.

पौनरुक्तम्, पौनरुक्त्यम् 1 Repetition; अतिश्रियोऽसीति पौनरुक्त्यम् K. 237; R. 12. 40. —2 Superfluity, redundancy, uselessness; अभिन्यक्तायां चिन्द्रकायां कि दीपिकापौनरुक्त्येन V. 3.

पौनर्भय a. [पुनर्भ विदा॰ अपत्ये अस्] 1 Relating to a widow who has married a second husband. -2 Repeated, superfluous. -वः 1 The son of a widow remarried, one of the twelve sons recognised by the old Hindu law; Y. 2. 130; या पत्या वा परित्यक्ता विधवा वा स्वयेच्छया। उत्पादयेत् पुनर्भूवा स पौनर्भव उच्येत ॥ Ms. 9. 175. भरमनीव हुतं हृव्यं तथा पौनर्भवे द्विजे Mb. 13. 90. 15; Ms. 3. 1. 55. -2 The second husband of a woman; पौनर्भवेन भर्त्रा सा पुनः संस्कारमहीत Ms. 9. 176.

पीर a. (-री f.) [पुरे वसित शैधिको अण्] 1 Relating to a city or town, produced in a town, civic. -2 Ved. Filling one's own belly -: i A townsman, citizen, (opp. जानपद); Ku. 6. 41; R. 2. 10, 74; 12. 3; 16. 9. -2 A term applied to a prince engaged in war under particular circumstances. -3 A planet in a state of opposition to other planets. A The language of the servants in a palace. - एम् A sort of grass (रोहिष). -Comp. -अङ्गा, -योषित् f., -स्त्री a woman living in a town; विखुदामस्फुरितचिकतिर्यत्र पौराङ्गनानां लोलापाङ्गर्यदि न रमसे लोचनैर्विश्वतोऽसि Me. 27. -कार्यम् public business; अर्थजातस्य गणनाबहुळतयैकमेव पौरकार्यमवेक्षिर्तम् Ś. 6. -जनः, -लोकः 1 a citizen. -2 citizens, burghers. -जानपद a. belonging to town and country. न्दाः (pl.) citizens and rustics, townsmen and country people; कर्य दुर्जनाः पौरजानपदाः U. 1. –वृद्धः an eminent citizen, an elder man. -सख्यम् fellow-citizenship; दशान्दाख्यं पौरसख्यम् Ms. 2. 134.

पौरकम् 1 A garden near a house. -2 A garden near a town.

पौरिक: 1 A citizen. -2 A governor of a city.

पौरेय a. (-यी f.) Civic, town-bred.

पौरंदर a. (-री) Derived from or sacred to Indra.-रम् The lunar mansion called ज्येष्टा.

पौरनभ a. Feminine.

पौरव a. (-बी f.) [पुरोगेंत्रापत्यम् अण्] Descended from Puru; पौरवेणाध वयसा राजा योवनसास्थितः Mb. 1. 75. 46. -वः 1 A descendant of Puru; S. 5. -2 N. of a country or people in the north of India. -2 An inhabitant or ruler of that country.

पौरवीय a. (-यी f.) Devoted to Paurava.

पौरस्त्य a. [पुरस्-भवार्थ त्यक् अण् च] 1 Eastern; पौरस्त्यो वा सुख्यति मस्त् साधुसंवाहनाभिः Mal. 9. 25; पौरस्त्यझञ्जामस्त् 9. 17; R. 4. 34. -2 Foremost. -3 Prior, first, preceding.

पौराण a. (-णी f.) [प्राण-अप्] 1 Belonging to the past, ancient, of the past, primeval. -2 Relating to the Purāṇas or derived from them. -3 Former, previous.

पौराणिक a. (-की f.) [গুৰাণ-ঠক্] 1 Belonging to the past, ancient. -2 Belonging to the Purāṇas or derived from them. -3 Versed in the legends of the past. -4 Versed in the science of architecture (গিল্পান); Mb. 1. 51. 15 (com.). -ক: 1 A Brāhmaṇa well-versed in the Purāṇas, a public reader of the Purāṇas. -2 A mythologist.

पौरिकः A country in the South.

पौरुष a. (-ची f.) [पुरुष अण्] 1 Relating to a man or man in general, human. -2 Manly, virile. -8 Secred to Purusa. -पः A weight which can be carried by one man; Ms. 8. 404. -पी A woman. -पम् 1 Human action, man's work, exertion, offort; विग् विग् वृथा पौरुषम् Bh. 2. 88; देवं निहत्य कुरु पौरुषमालमशक्त्या Pt. 1. 361; 2. 85. -2 (a) Heroism, prowess, valour, manliness, courage; पौरुषमूषणः R. 15. 28; 8. 28. (b) Strength, power, vigour. -3 Virility; पौरुषं द्रपु Bg. 7. 8; सीमृतव्य परं मासं न स्मिर्ध्यिस पौरुषम् Ram. 7. 87. 29. -5 Semen virile. -6 Penis. -6 The full height of a man, the height to which he reaches with both arms elevated and the fingers extended; जैवंडिप मानेडिप च पौरुषाधिकम् N. 1. 57. -7 Sun-dial.

पौरुषिकः A worshipper of Purusa.

पौरुषेय a. (-यी f.) [3रुष-ठम्] 1 Derived from or belonging to man, human, incidental to man; made, established or propounded by man; as in अपीर्षया वे देदा:. -2 Manly, virile. -8 Spiritual. -य: 1 Man-

slaughter (पुरुष्य). -2 A crowd of men. -8 A daylabourer, hireling. -4 Human action, man's work. -8 Law as affecting persons. -यम् Human work, action of man.

पौरुष्यम् Manliness, courage, heroism; किमार्य कामस्य वशंगतेन किमारमपौरुष्यपराभवेन Ram. 4. 30. 16.

पौरुद्धत ब (नती f.) Belonging to Indra; अस्याधिज्ये धनुषि विजयं पौरुहते च वजे S. 2. 16.

पौरोपव: A superintendent of the royal household; especially, of the royal kitchen; पौरोगव: सूदाध्यक्ष: Abh. Chin. 722.

पौरोडाशः A Mantra recited upon making an oblation of ghee.

पौरोडाशिकः A priest who repeats the above Mantra. पौरोधसम् The office of a family-priest; पौरोधसं हृष्यति येन दुर्मतिः Bhag. 6. 7. 37.

पौरोभाग्यम् 1 Fault-finding, censoriousness; त्रियोप-भोगचिद्वपु पौरोभाग्यमिनाचरन R. 12. 22. -2 Ill-will, envy, jealousy. -3 An ill-natured act, mischievous deed; किमिदमनुष्ठितं पौरोभाग्यम् S. 6. -4 Obtrusiveness.

पौरोहित्यम् The office of a family-priest; नरकाय मतिस्ते चेत् पौरोहित्यं समाचर Pt. 2. 63.

पौर्णमास a. (न्सी f.) Relating to the full moon. -सः A ceremony performed on the full-moon day by one who maintains the sacred fire (अधिहोत्रिन्); दर्शपीर्ण-मासाभ्यां यजेत SB. on MS. 6. -सम् A day of full-moon.

पौर्णमासी, -पौर्णमी A day of full-moon.

पौर्णमास्यम् A sacrifice performed on the full-moon day.

पौर्णिमः An ascetic.

पौर्णिमा A day of full moon.

पौर्त, पौर्तिक a. (-की f.) Relating to acts of pious charity; आशीर्युकानि कर्माण पौर्तानि विविधानि च Mb. 14. 37. 9; तावतां न भवेद दातुः फलं दानस्य पौर्तिकम् Ms. 3. 178.

पौर्च, पौर्चक a. (-वीं f.) 1 Relating to the past. -2 Relating to the east, eastern. -3 Coming in succession (परंपरागत); एतेर्बहार्धिभिनित्यमृत्विजस्तस्य पौर्वकाः Ram. 1. 7. 6.

पौर्चदे (दै) हिक a. (-की f.) Relating to a former existence, done in a former life; तत्र तं शुद्धिसंयोगं लमते पौर्वदेहिकम् Bg. 6. 43; Y. 1. 349.

पौर्वपदिक a. (-की f.) Relating to the first member of a compound.

पौर्वापर्यम् 1 The relation of prior and posterior. -2 Due order, succession, continuity.

पौर्वाहिक a. (-की f.) Relating to the forenoon; व्युषितो रजनी चाहं इत्वा पौर्वाहिकी: किया: Mb. 3. 168. 2.

पौर्वार्ध, पौर्वार्धक, पौर्वार्धिक a. Belonging to or situated to the east of.

पौर्विक a. (-की f.) 1 Previous, former, prior; जाति समरति पौर्विकीम् Ms. 4.148. -2 Ancestral. -3 Old, ancient.

पौलस्त्यः 1 An epithet of Ravaņa; पौलस्त्यः कथमन्य-दारहरणे दोषं न विज्ञातवान् Pt. 2.4; R. 4.80; 10.5; 12.72. -2 Of Kubera. -8 Of Bibhīṣaṇa. -4 The moon.

पौलस्ती An epithet of Surpanakha.

पौलिः m., f. पौली f. A kind of cake (Mar. पोळी).

पौलोम a. (-मी f.) Relating to or descended from, Puloman or Puloma. -मः N. of Indra.

पौलोमी Sachi, daughter of Puloman and wife of Indra; आशीरन्या न ते योग्या पौलोमीसहशी भव S. 7. 28. -Comp. -संभवः an epithet of Jayanta.

पौष: N. of a lunar month in which the moon is in the Pusya asterism (corresponding to December-January). -षी The day of full-moon in the month of Pausa; पौष्यां तिथी पुष्यमस्त पत्नी R. 18. 32. -पम् A festival. -2 A fight, combat.

पौषधः A fasting day.

पौष्कर, -रक (-री, -की f.) Relating to the blue lotus.

पौष्करिणी A lotus pool or pond.

पौष्कलः A species of grain.

पौष्कलावतः N. of a friend of Susruta who asked questions to Dhanvantari for acquiring knowledge.

पौष्कल्यम् 1 Maturity, complete development, full growth. -2 Abundance.

पौष्टिक a. (-की f.) 1 Promoting growth or welfare; मन्त्रवर्ज न दुष्यन्ति कुर्वाणाः पौष्टिकीः कियाः Mb. 12. 296. 29. -2 Nourishing, nutritive, nutritious, invigorating. -3 Preservative. -कम् A cloth worn during the tonsure ceremony.

पौरणम् The lunar manaion called Revati.

पौडप a. (-डपी f.) [पुष्प्-अण्] Relating to or coming from flowers, floral, flowery; धनुः पौष्पं मौनी मधुकरमर्था पन्न विशिक्षाः A. I. -डपी 1 N. of the town पाटलियुन q. v. -2 A kind of spirituous liquor (made from flowers).

पौष्पकम् Green vitriol; oxide of brass (Mar. जस्ताचे पूल).

प्याद ind. A particle of calling (ho!, hallo).

प्याय् 1 A. (प्यायते, प्यान or पीन) To swell, grow;

प्यान a. Fat, grown fat; cf. पीन.

प्यायन a. 1 Invigorating. -2 Promoting strength or growth. -नम् Increase, growth.

प्यायित a. 1 Grown, increased. -2 Grown fat. -3 Refreshed, strengthened.

प्युष् I. 4 P. To divide (also प्युस् and पुष्). II. 10 P. To void (प्योषयित).

च्ये 1 A. (प्यायते, पीन) 1 To grow, increase, swell; अताभ्यस्थोत्तमं सत्त्वभप्यायि कृतकृत्यवत् Bk. 6. 33. -2 To become full or exuberant. -3 To overfill, surcharge. -Caus. (प्याययति-ते) 1 To increase, enlarge, make fat or comfortable; येः कृतःक्षयी चाप्यायितः सोमः Ms. 9. 314. -2 To gratify, regale.

M ind. 1 As a prefix to verbs it means 'forward', 'forth', 'in front', 'onward', 'before', 'away', as in प्रयम्, प्रस्था, प्रवर्, प्रया &c. -2 With adjectives it means 'very', 'excessively', 'very much' &c.; प्रकृष्ट, प्रमत्त &c., see further on. -3 With nouns whether derived from verbs or not, it is used in the following senses according to G. M.:— (a) beginning, commencement. (प्रयाणम् , प्रस्थानम् , प्राह्न); (b) length (प्रवालभूषिक); (c)power (प्रभु); (d) intensity, excess (प्रवाद, प्रकर्ष, प्रच्छायं प्रमुण); (ϵ) source or origin (प्रभव, प्रपौत्र); (f) completion, perfectness, satisfaction (মুক্তমন্স্); (g) destitution, separation, being without (श्रोपिता, प्रपर्णवृक्षः); (h) apart (प्रद्य); (i) excellence (प्राचार्यः); (j) purity (प्रसन्ने जलम्); (k) wish (प्रार्थना); (l) cossation (प्रशम); (m) adoration, respect (মাজান্ত: who respectfully folds his hands together); (n) prominence (স্থান, স্বান্ত). In the Veda it is often used as a separable adverh; cf. प्र आदिकर्मदीर्घेशभृशसंभवतृप्तिवियोगसुद्धिशक्तीच्छाशान्तपूजाप्रदर्शनेषु.

प्रउगम् A triangle.

মকৰ a. Having the hair erect.

प्रकट a. 1 Evident, plain, clear, apparent, manifest.

-2 Undisguised, public; अप्रकटीकृतशक्तिः शक्तोऽपि जनस्तिरस्कियां लमते Pt. 1. 31. -3 Visible. -टम् ind. 1 Clearly, manifestly, evidently. -2 Publicly, openly, undisguisedly. (प्रकटीकृ to manifest, unfold, display; गुझं च गृहति गुणान् प्रकटीकरोति Bh. 2. 72; Pt. 1. 31; प्रकटीम् 'to hecome manifest, appear'). -Comp. -प्रोतिवर्धनः an epithet of Siva.

प्रकटनम् The act of manifesting, disclosing, unfolding.

मकटित Den. P. To become manifest or visible, appear.

मकटयात Den. P. 1 To show, manifest, display, exhibit; औज्ज्वत्यं परमागतः प्रकटयत्याभोगभीमं तमः Mal.5.11;

N. 4. 151; Ratn. 4. 16. -2 To proclaim, announce publicly.

मकटित p. p. 1 Manifested, displayed, unfolded. -2 Publicly exhibited. -3 Apparent.

अक्ष्य 10 U. To announce, proclaim, narrate.

प्रकथनम् Announcing, narration; P. I. 3. 32.

श्रकम्प् 1 A. 1 To shake, quiver, tremble; श्रकम्पत भुजाः सन्यः Ram.; श्रकम्पत महाशैलः Mb. −2 To vibrate (as sound). −3 To become loose, be loosened. −Caus. To shake, put in motion; श्राचकम्पदुदन्वन्तम् Bk. 15. 23.

मकस्पः Trembling, shaking, quivering, violent motion or tremour; बाला चाहं मनसिजवशात् प्राप्तगाढप्रकम्पा Suhhās; सशिरः प्रकम्पम् Si. 13. 42.

भक्तम्पन a. Causing to shake. -नः 1 Wind, violent wind or gust; प्रकम्पनेनानुचकस्पिरे सुराः Si. 1. 61; 14. 43. -2 N. of a hell. -नम् Excessive or violent trembling, violent motion.

प्रकस्पिन a. Swinging, shaking.

मकल् 10 U. 1 To pursue, go after; प्रकाल्यमानस्तेनायं शूलहस्तेन रक्षमा Mb. 3. 137. 7. -2 To urge on, incite. -8 To hurt, injure.

मकालन a. 1 Killing, hurting; ध्रुवस्य पुत्री भगवान् काली लोकप्रकालनः Mb. 1.66. 21. -2 Pursuing, chasing. -नः N. of a Naga. -नम् Hurting, killing.

प्रकला A minute portion. —Comp. —विद् a. ignorant. (-m.) a merchant.

प्रकाङ्का Appetite.

সকাতে:, -তহা 1 The trunk of a tree from the root to the hranches; কর্তীসকাত্র্যাইবেছ: Si. 9. 45. -2 A branch, shoot. -3 (At the end of comp.) anything excellent or pre-eminent of its kind; ক্রমনাত্ত্ত্রিবেল বাংযা: N. 7. 93; শ্লস্কাত্ত্ত: Mv. 4. 35; 5. 48. -4 A kind of necklace; Kau. A. 2. 11. 29. -তহা The upper part of the arm.

प्रकाण्डकः See प्रकाण्ड above; दण्डकानध्यवातां यो वीर रक्षः-प्रकाण्डको Bk. 5. 6.

प्रकाण्डरः A tree.

मकाम a. 1 Amorous. -2 Excessive, much, to the heart's content, at pleasure; अकामविस्तार R. 2. 11; प्रकामालेकनीयताम् Ku. 2. 24. -मः Desire, pleasure, satisfaction. -मम् ind. 1 Very much, exceedingly; जातो ममायं विशदः प्रकामम् (अन्तरातमा) S. 4. 22; R. 6. 44; Mk. 5. 25. -2 Sufficiently, to the heart's content, according to wish or desire. -3 Voluntarily, willingly; ये तिष्ठन्ति भवन्तु तेऽपि गमने कामं प्रकामोद्यमाः Mu. 1. 25. -मुज् a. eating till satisfied or to the heart's content; न प्रकामभुजः आदे स्वधासंग्रहतत्यराः R. 1. 66.

प्रकामतः ind. 1 At will. -2 With pleasure, willingly.

मकाय् 1 A. 1 To shine, gleam; look brilliant. -2 To become visible or manifest, come to light; to be apparent, appear; एष सर्वेषु भूतेषु गृहास्मा न प्रकाशते Kath. 1.3. 12. -3 To look or appear like. -Caus. 1 To show, display, manifest, discover; अवसरोऽयमास्मानं प्रकाशयितुम् S. 1; Sāń. K. 59. -2 To disclose, unfold, reveal. -3 To bring to light, make public, proclaim; कदाचित् क्षितं मित्रं सर्वेदोषं प्रकाशयेत् Chāṇ. 20. -4 To publish, bring out (as a work); प्रणीत: न तु प्रकाशित: U. 4. -8 To illuminate, lighten, irradinte; यथा प्रकाशयत्येक: कृत्सनं लोकिममं रिवः Bg. 13. 33; 5. 16.

মকাৰা a. 1 Bright, shining, brilliant; সকাৰাসকাৰাথ लोकालोक इवाचलः R. 1. 68; 5. 2. -2 Clear, visible, manifest; Si. 12.56; नाहं प्रकाश: सर्वस्य योगमायासमावृत: Bg. 7.25. -8 Vivid, perspionous; नयन्ति तेष्वप्युपपन्नेपुणा गभीरमधे कतिचित् प्रकाशताम् Ki. 14. 4. - Famous, renowned, celebrated, noted; जगत्प्रकाशं यशः R. 3. 48; पितुः प्रकाशस्य तव द्वितीयः Pratima 4.9. - B Open, public. - 8 Cleared of trees, open; विपिनानि प्रकाशानि राफिमत्त्वाधकार सः R. 4. 31. -7 Blown, expanded. -8 (At the end of comp.) Looking like, like, resembling; महावनं चैत्ररथप्रकाशम् Mb. 3. 177. 17. – ম: 1 Light, lustre, splendour, brightness; यया प्रकाशतमसोः सम्बन्धो नोपपद्यते Smriti. -2 (Fig.) Light, elucidation, explanation (mostly at the end of titles of works); काव्यप्रकाश, मावप्रकाश, तर्कप्रकाश &c. -3 Sunshine; मेघान्तरे सूर्य इब प्रकाश: Mb. 8. 7. 16. - 4 Display, manifestation; Si. 9. 5. -5 Fame, renown, colebrity, glory. -8 Expansion, diffusion. -7 Open spot or air; সকার্য निर्गते।ऽवलोकयामि 🖒 4. –8 A golden mirror. –9 A chapter or section (of a book). -10 The gloss on the upper part of a horse's body. -11 Knowledge (ज्ञान); सर्वेद्वारेषु देहेऽस्मिन् प्रकाश उपजायते Bg. 14. 11. -12 Laughter. -शम् Bell-metal, brass. -शम् ind. 1 Openly, publicly; प्रतिभु-र्दापितो यत् तु प्रकाशं धनिनो धनम् Y. 2. 56; Ms. 8. 193; 9. 228. -2 Aloud, audibly (used as a stage-direction in drama; opp. आत्मगतम्). -दो ind. Openly, publicly. -2 Visibly. -3 In the presence of. -Comp. -आत्मक a. shining, brilliant. – आत्मन a. bright, shining. (-m.) an epithet of (1) Vispu; (2) of Siva; (3) the sun. - इतर a. invisible. -कर a. causing manifestation; करणे त्रयोदशविधे तदाहरणधारणप्रकशाकरम् Sān. K. 32. -कर्तृ, -कर्मन् N. of the sun. - ऋयः an open purchase. - नारी a public woman, prostitute, harlot; अलं चतुःशालमिमं प्रवेश्य प्रकाशनारीपृत एष यस्मात् Mk. 3. 7. -वञ्चकः an open cheat.

प्रकाशक a. (-शिका f.) 1 Illuminating, giving light.

-2 Making apparent, discovering, disclosing, evincing, betraying, displaying. -8 Expressing, indicating. -4 Explaining, making clear, expounding. -5 Bright; sbining, brilliant. -6 Noted, celebrated, renowned.

-3: 1 The sun. -2 A discoverer. -3 An expounder.

-4 A publisher. -Comp. -शाद m. a cock.

प्रकाशता, -त्वम् 1 Brilliance, splendour. -2 Appearance, manifestation. -3 Renown, celebrity.

মকাহান a. Illuminating, making known &c. —নম্
1 Making known or manifest, bringing to light, disclosing. —2 Displaying, manifesting. —3 Illuminating, giving light, irradiating, making bright. —4 Announcement, declaration. —ন: N. of Viṣṇu. —না Explaining, teaching.

प्रकाशित p. p. 1 Made clear or manifested, displayed, manifested. -2 Published; brought out (as a book).
-3 Illuminated, irradiated, enlightened. -5 Visible, evident, apparent. -तम् Light, clearness. -Comp. -विरुद्धता, -रवम् (in Rhet.) a particular awkwardness in expression.

प्रकाइय a. To be illuminated, brought to light &c. -इयम् Light; यथाऽनेकचक्षुः प्रकाशो रिवर्न कमेण प्रकाशोकरोति प्रकाश्यम् Hastāmalaka Stotra 9.

प्रकाशिन a. Clear, bright, shining &c.

प्रकुञ्चः A particular measure of capacity; (about a handful); प्रकुष्ठः पोडशी विश्यं पलमेवात्र कीर्सिते Bhava. P.

प्रकृप् 4 P. 1 To be angry, to be enraged or provoked at; निमित्तमुद्दिश्य हि यः प्रकृष्यति ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदित Pt. 1. 283. -2 To be excited, gather strength, increase. -Caus. To provoke, irritate, exasperate; साधोः प्रकोपितस्यापि मनो नायाति विकियाम् Subhās.

मकुपित p. p. 1 Very angry, enraged, incensed. -2 Excited. -3 Disordered, deranged. -4 Moved, shaken; यः पर्वतान् प्रकृपिताँ अरम्यात् Rv. 2. 12. 2.

प्रकोष: 1 Wrath, fury, rage, violent anger. -2 Great excitement; provocation, irritation; उपदेशो हि मूर्खाणां प्रकोषाय न शान्तये Pt. 1. 389. -3 Insurrection, rebellion, mutiny; as in प्रकृति popular disturbance. -4 An attack. -5 (Medic.) Excess, superabundance; vitiation; Susr.

प्रकोपन, -ण a. Irritating, exciting, provoking. -नम्, -णम् Provocation, irritation.

प्रकोपित p. p. Provoked, enraged, incensed.

সক্তম্ A handsome body.

प्रकृष्माण्डी An epithet of Durga.

प्रकृ 8 U. 1 To do, perform, commence (used much in the same sense as क्); जानभि नरो देवात् प्रकरोति विगर्हितम् Pt. 4. 35; Mv. 2. 13. Bk. 2. 36; Rs. 1. 6; Ms. 8. 54, 60; 8. 230; बीडार्ता प्रकरोति दाडिमफल्ब्याजेन वाय्यन्यनम् Amaru. 16. -2 To accomplish, achieve, effect. -3 To assault, outrage, insult; कुलभार्या प्रकृवीणमहं इष्टुं दशाननम् (यामि) Bk 8. 19. -4 To honour, worship. -6 To express, utter; प्रकृविते वारिदरोधनिर्गताः परस्परालापमिवामला दिशः Ki. 4. 31. -6 To place in front, mention first. -7 To appoint

प्रकृतिः

(to a post, office &c.); यत् कार्य पार्थिवनादी पार्थिवप्रकृतेन वा Mb. 12. 69. 3. -8 Ved. To induce. -9 To win, conquer. -10 To destroy. -11 To make divisions (प्रकार); काम-देवसमायुक्तो मोहात् प्रकृत्ते भवान् Mb. 5. 168. 18. -12 To marry.

मकर: 1 A heap, multitude, quantity, collection; मुक्ताफलप्रकरभाञ्चि गुहागृहाणि Si. 5. 12; बाष्पप्रकरक्ल्यां दृष्टिम् S. 6. 9; R. 9. 56; Ku. 5. 68. -2 A nosegay, bunch of flowers. -3 Aid, assistance, friendship. -4 Usage, practice. -5 Respect. -6 Seduction, abduction. -7 Washing, cleansing (संक्षालन); अज्ञामजप्रकरकरणे वर्ततेऽसी नियुक्तः Vis. Guna. 154. -रम् Aloe-wood.

प्रकरणम् 1 Treating, explaining, discussing. -2 (a) A subject, topic, department, a subject (of representation); कतमत् प्रकरणमाश्रित्य S. 1. (b) A head or subject of treatment. (c) A province or department. -3 A section, chapter or any smaller division of a work. तस्यायं प्रकरणाधिकरणसमुद्देशः \mathbf{K} au. A. 1. 1. 1. $-\mathbf{4}$ $\mathbf{A}_{\mathbf{D}}$ opportunity, occasion. -8 An affair, a matter; अस्मित्रेव प्रकरणे धनंजयमुदारधीः (उवाच) Mb. 12. 26. 1. -8 An introduction, prologue; वयमपि प्रकरणमारमामहे Pratijna 1. -7 Relation. -8 Doing much or well. -9 A species of drama with invented or fictitious plot; as the मुच्छकटिक, मालतीमाधव, पुष्पभूषित &c. The S. D. thus defines it:- भवेत् प्रकरणे वृत्तं लौकिकं कविकल्पितं। शृङ्गारोऽङ्गी नायकस्तु विश्रोऽमात्योऽथवा वणिकु । सापायधर्मकामार्थपरो धीर-प्रशान्तकः ।। 511. −10 Context. This is one of the six प्रमाणs helpful in properly construing a विनियोगविधि. These Amms and their relative strength is stated by जैमिनि in भ्रुतिलिङ्गवाक्यप्रकरणस्थानसमाख्यानां पारदौर्बल्यमर्थविप्र-कर्षात् प्रकरणाच्य ज्योतिष्टोमेनैकवान्यता स्यात् ŚB. on MS. 10. 5. 37. - Comp. - समः a kind of sophism; an assertion by two opponents of some argument which has the same force.

प्रकरिणका, -प्रकरणी A drama of the same character as the प्रकरण. The S. D. thus defines it:— नाटिकैव प्रकरिणका सार्थवाहादिनाथिका। समानवंशजा नेतुभैवेशत्र च नाथिका। 554.

अकरिका An interlude or episode inserted in a drama to explain what is to follow.

प्रकरी 1 An interlude or episode inserted in a drama to explain what is to follow. -2 Theatrical dress. -3 An open piece of ground. -4 A place where four roads meet. -5 A kind of song. -8 The proper site of any magical operations.

प्रकार: 1 Manner, mode, way, fashion; कः प्रकार: किमेतत् Mal. 5. 20. -2 Sort, kind, variety, species; oft. in comp.; बहुत्रकार manifold; त्रिप्रकार, नाना &c. -3 Similitude. -4 Speciality, special property or quality; तह्नतितत्प्रकारकोऽनुभवः प्रमा T. S. -8 Difference.

प्रकर्भन n. Sexual intercourse. कन्याप्रकर्म— N. of a chapter in Kau. A.

महत्त p. p. 1 Accomplished, completed; प्रकृतजप् विधीनामास्यमुद्रश्मिद्नतम् Si. 11. 42. -2 Commenced, begun. -3 Appointed, charged. -4 Genuine, real. -6 Forming the subject of discussion, that which is under consideration, the subject in hand (often used in works on Alamkara for उपमेय) संमावनमयोत्रिक्षा प्रकृतस्य समेन यत् K. P. 10. -6 Important, interesting. -7 Wished, expected. -8 Original. -तम् The original subject, the matter or subject in hand; यातु, किसनेन, प्रकृतमेव अनुसरामः 'come to the point'. -Comp. -अर्थ a. having the original sense. -2 true, real. (-धः) the original sense.

प्रकृतिः f. 1 The natural condition or state of anything, nature, natural form (opp. विकृति which is a change or effect); तं तं नियममारुथाय प्रकृत्या नियताः स्वया Bg. 7. 20. प्रकृत्या यद्वकम् \$. 1. 9; उष्णत्वमग्न्यातपसंप्रयोगात् शैत्यं हि यत् सा प्रकृतिर्जलस्य R. 5. 54; मरणं प्रकृतिः शरीरिणां विकृति-र्जीवितमुच्यते बुधैः R. 8. 87; U. 7. 19; अपेहि रे अत्रभवान् प्रकृतिमापनः S. 2 'has resumed his wonted nature'; प्रकृतिम् आपद् or प्रतिपद् or प्रकृती स्था 'to come to one's senses', 'regain one's consciousness.' -2 Natural disposition, temper, temperament, nature, constitution; प्रकृतिः खलु सा महीयसः सहते नान्यसमुत्रति यया Ki. 2, 21; कथंगत एव आत्मनः प्रकृतिम् \$. 7 'natural character'; अपस्यत् पाण्डवश्रेष्ठो हर्षेण प्रकृति गतः Mb. 39. 66 (com. प्रकृतिं स्वास्थ्यम्); so प्रकृतिकृपण, प्रकृतिसिद्धः, see below. 🗝 Make, form, figure; महानुभावप्रकृतिः Mal. 1. - 4 Extraction, descent; गोपालप्रकृतिरार्थकोऽस्मि Mk. 7. –5 Origin, source, original or material cause, the material of which anything is made; नार्थानां प्रकृति वेत्सि Mb. 4. 49. 1; प्रकृतिश्वोपादानकारणं च ब्रह्माभ्युपगन्तव्यम् \$. B. (see the full discussion on Br. Sut. 1. 4. 23); यामाहुः सर्वभूतप्रकृतिरिति S. 1. 1; Bhag. 4. 28. 24. -6 (In San. phil.) Nature (as distinguished from 354,) the original source of the material world, consisting of the three essential qualities सत्त्व, रजस् and तमस् . It is also mentioned as one of the four contentments; प्रकृत्युपादानकालभागाख्याः San. K. 50. -7 (In gram.) The radical or crude form of a word to which case-terminations and other affixes are applied; प्रकृतिप्रत्यसयोरिवानुबन्धः Ki. 13. 19. -8 A model, pattern, standard, (especially in ritualistic works); Bhag. 5.7.5. -9 A woman. -10 The personified will of the Supreme Spirit in the creation (identified with माया or illusion); मयाभ्यक्षेण प्रकृतिः सूयते सचराचरम् Bg. 9. 10. −11 The male or female organ of generation. -12 A mother. -13 (In arith.) A coefficient, or multiplier. -14 (In anatomy) Temperament of the humours; त्रकृति यान्ति भूतानि निमहः किं करिष्यति Bg. 3. 83. -15 An animal. -16 An artisan. -17 The Supreme Being; न हास्ति सर्वभूतेषु दुःख-मस्मिन् कुतः सुखम् । एवं प्रकृतिभूतानां सर्वसंसर्गयायिनाम् ॥ М.Ь. 12. 152. 16. -18 Eight forms of the Supreme Being; 세취-रापोऽनलो वायुः खं मनो बुद्धिरेव च । अहंकार इतीयं मे भिन्ना प्रकृति-

प्रकृतिमत्

र्रष्टिया || Bg. 7. 4. -19 The way of life (जीवन); सतां वै ददतोऽनं च नोकेऽस्मिन् प्रकृतिर्धुवा Mb. 12. 18. 27. (pl.) 1 A king's ministers, the body of ministers or counsellors, ministry; अथानाथाः प्रकृतयो मातृबन्धुनिवासिनम् R. 12. 12; Pt. 1. 48; अधुद्धप्रकृतौ राज्ञि जनता नानुरज्यते 301. -2 The subjects (of a king); प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः S. 7. 35; नृपतिः प्रकृतीरवेक्षितुम् R. 8. 18, 10. -3 The constituent elements of the state (संशाहानि), i. e. 1 the king; -2 the minister; -3 the allies; -4 treasure; -5 army; -6 territory; -7 fortresses &c.; and the corporations of citizens (which is sometimes added to the 7); स्वाम्यमारय-सुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानि च Ak. -4 The various sovereigns to be considered in case of war; (for full explanation see Kull. on Ms. 7. 155 and 157). -8 The eight primary elements out of which everything else is evolved according to the Sankhyas; see San. K. 3. -6 The five primary elements of creations (पञ्चमहाभूतानि) i. e. पृथ्वी, अप्, तेजस्, वायु and आकारा; प्रकृति ते मजिष्यन्ति नष्टप्रकृतयो मिथ Mb. 5, 73, 17, -Comp. -अमित्र: an ordinary foe; प्रकृत्यमित्रानुत्याप्य Dk. 2. 4. - र्रशः a king or magistrate. -कल्याण a. beautiful by nature. -इत्पण a. naturally slow or unable to discern; Me. 5. -Ju: one of the three constituent qualities of nature; see गुण. -ज a. innate, inborn, natural. -तरल a. fickle hy nature, naturally inconsistent; प्रकृतितरले का नः पीडा गते हतजीविते; Amaru. 30. -पाठः a list of verbal roots (খার্থাট). – মুহম: a minister, a functionary (of the state); जानामि त्वां प्रकृतिपृष्ठ्यं कामरूपं मधीनः Me. 6. -2 a standard or model of a man. - श्री nature and spirit. -भाव a. natural, usual. (-वः) natural or original state. -भोजनम् usual food. -मण्डलम् the whole territory or kingdom; अधिगतं विधिवयदपालयत् प्रकृतिमण्डलमात्म-कुलोचितम् R. 9. 2. - लयः absorption into the Prakriti, dissolution of the universe. - चिक्कतिः mutation of the original form. -श्रेष्टयम् superiority of origin; Ms. 10. 3. -सिद्ध a. inborn, innate, natural; मुजनबन्धुजने-ष्वसहिष्णुता प्रकृतिसिद्धमिदं हि दुरात्मनाम् Bh. 2. 52. -सुभग a. naturally lovely or agreeable. -₹4 a. 1 being in the natural state or condition, natural, genuine; दृष्ट्वा

मकृतिमत् a. 1 Natural, usual, common. -2 Having a सात्त्रिक frame of mind; ततः प्रकृतिमान् वैद्यः पितुरेषां पुरोहितः Ram. 2. 77. 21 (com. प्रकृतिमान् स्त्वप्रकृतिः).

चाप्रकृतिस्थां ताम् Ram. 7.58.17. —2 inherent, innate, incidental to nature; रघुरप्यजयद् गुणत्रयं प्रकृतिस्थं समलोष्ट-काबनः R. 8. 21. —3 healthy, in good health. —4

recovered. -5 come to oneself. -6 stripped of every-

thing, bare.

अभिया 1 Way, manner, conduct; प्रकियें न ते युक्ता Mb. 14. 79. 3. -2 A rite, ceremony. -3 The bearing of royal insignia. -4 High position, elevation. -5 A chapter or section (of a book); as in उपादिप्रक्रिया. -6 (In gram.) Etymological formation. -7 A privilege. -6 An introductory chapter of a work. -8 Rules for

the formation of words. -10 Good conduct, action; प्रक्रिया वैरिकारिका Mb. 12. 111. 59 (com. प्रक्रिया प्रकृष्ट कर्म) -11 (In medicine) a prescription.

महत्य 1 P. 1 To draw away, pull, attract. -2 To lead (as an army). -3 To hend (as a how). -4 To increase. -6 To draw or stretch out, prolong. -6 To place hefore or in front. -7 To harass, disturb, afflict, trouble. -6 To drag along cruelly; प्रकृष्टाश्च तदा कामं देव-मार्ग च द्शिताः Ram. 5. 63. 11. -Pass. To be enhanced or increased; आवयोरपि यत् सङ्गात् पवित्रतं प्रकृष्यते U. 7. 8.

मकर्षः 1 Fxcellence, eminence, superiority; वदुः-प्रकर्षाद्वयद् गुरुं रघुः R. 3. 84; वर्णप्रकर्षे सति Ku. 3. 28. -2 Intensity, high degree, excess; प्रकर्षगतेन शोकसंतानन U. 3. -3 Strength, power. -4 Absoluteness. -6 Length, protraction. -6 Speciality. -7 Universality. (प्रकर्षण and प्रकर्षात्व are used adverbially in the sense of 'exceedingly', 'preeminently', 'in a high degree'.)

मकर्षक: An epithet of the god of love.

प्रकर्षण a. Paining, harassing, troubling. -जम् 1
The act of drawing away; attracting. -2 Ploughing.
-3 Duration, length, extension. -4 Excellence, superiority. -5 Distraction. -6 Realizing by the use of a pledge more than the interest of the money lent upon it.

ञकाषित a. 1 Drawn out or forth. -2 Stretched out.
-3 Exceeded in profit (as the interest of a loan).-तम्
Profit on a pledge exceeding the interest of the money
lent upon it.

प्रकर्षिन् a. Excellent, pre-eminent.

সক্ত p. p. 1 Drawn forth or out. -2 Protracted, long, lengthy. -3 Superior, distinguished, excellent, eminent, exalted. -4 Chief, principal. -6 Distracted, disquieted. -6 Violent, strong, excessive.

प्रकृ 6 P. 1 To scatter, throw, pour out; प्रकीण: पुष्पाणां हरिचरणयोरजिलस्यम् Ve. 1. 2. -2 To sow (as seed). -8 To issue forth, spring up; महीतले स्वर्गमिव प्रकीणम् Ram. 5. 7. 6 (com. प्रकीण पातितम्). -pass. To disappear, vanish.

प्रकिरणम् Scattering about, strewing.

प्रकीण p. p. 1 Scattered about, scattered forth, thrown about, dispersed; प्रकीणमूर्घजा राजन यक्षाधिपतिसञ्चन Mb. 3. 161. 17. -2 Spread, published, promulgated. -3 Waved, waving; जनात् प्रकीणरिभितः प्रकीणकैः Si. 12. 17. -4 Disordered, loose, dishevelled. -5 Confused, incoherent; बहुपि स्वेच्छ्या कामं प्रकीणमिभिधीयते Si. 2. 63. -8 Agitated, excited. -7 Miscellaneous, mixed; as the प्रकीणकाण्ड of Bhattikāvya. -8 Expanded, opened. -9 Standing alone. -10 Destroyed, killed; प्रकीणमेष भारं दि यहदायते दस्युभः Mb. 12. 215. 14. -11 Thickly covered; प्रकीणमन्त्रपक्तः Dk. 2. 2. -णम् 1 A miscellany, any

प्रकीर्णक a. Scattered or strewn about &c. -कः, -कम् 1 A chowrie, fly-flap (चामर); Si. 12. 17; प्रकीर्णक पार्श्वग-पाणकिन्यतम् Sahendra. 3. 14; विप्रकीर्ण कचिन्छलं प्रकीर्णकमि किन्त Siva B. 21. 53; 22. 60. -2 A tuft of hair used as an ornament for horses. -कः A horse. -कम् 1 A miscellane, any collection of miscellaneous things. -2 A miscellaneous chapter. -3 A section, chapter or division of a book. -4 A case not provided by the Sästras and to be decided by the judge or king. -6 Extent, length (of a book &c.).

अकृत् 10 U. 1 To announce, proclaim, mention. −2 To name, call. −3 To praise, extol, laud.

प्रकीर्तनम् 1 Proclaiming, announcing. -2 Praising, extolling, lauding. -ना Mentioning, naming.

प्रकार्तित p. p. 1 Proclaimed. -2 Declared, said to be. -3 Named, called. -4 Celebrated. -5 Explained. -6 Revealed.

সন্মার্কি: f. 1 Celebration, praise. -2 Fame, celebrity.
-3 Declaration.

प्रकीर्यः, --र्या N. of some medicinal plants (Mar. कांटेकरंज).

pen, occur. -3 To be fit or suitable for. -2 To happen, occur. -3 To be successful. -Caus. 1 To invent, devise, plan (schemes &c.). -2 To prepare, make ready, equip, accourte. -3 To treat with respect. -4 To fix, settle. -5 To appoint, invest, install. -6 To fix, fasten, bind. -7 To further, advance, promote.

प्रकल्पक a. Being in a right place.

प्रकल्पना Settlement, fixing, allotment; अनेन विधि-योगेन कर्तव्यांशप्रकल्पना Ms. 8-211.

प्रकल्पित p. p. 1 Made, dono, formed. -2 Settled, allotted. -3 Formed or shed (as a tear). -ता A kind of riddle.

प्रकल्स p. p. Propared, made ready, arranged; प्रतुष्ट्वः कर्म ततः श्रक्तसेते यज्ञियेदंव्यगणैर्यथावत् Bk. 2. 29. -म् ind. Readily, easily.

प्रकेत a. Ved. One who knows. न्तः 1 Appearance. -2 Intelligence, knowledge.

प्रकोधः Putrefaction, putridity.

प्रकोष्ठः 1 The fore-arm, the part above the wrist; वामप्रकोष्ठार्षितहमवेत्रः Ku. 3. 41; कनकवलयभ्रंशरिक्तप्रकोष्ठः Me. 2; R. 3. 59; S. 6. 6; कनकवलयम्पितप्रकोष्ठैः Bu. Ch. 5. 81. -2 The room near the gate of a palace; Mu. 1. -8 A

court in a house, a quadrangle or square (surrounded by buildings); इमं प्रथमं प्रकोष्ठ प्रविश्वत्वार्थः &c. Mk. 4. -4 A part of a door-frame.

प्रकोष्ठकः A room near the gate of a palace (= प्रकोष्ठ); तस्युर्विनम्राक्षितिपाळसंदुळे तदङ्गनद्वारबहिः प्रकोष्ठके Ku. 15. 6.

sates a. Very sharp or violent. →: 1 An armour for the defence of a horse or elephant. -2 A dog, -8 A mule.

प्रक्रम् 1 U. 1 To go forward, proceed, walk on; प्राक्रंत अस्मेचनत् Bk. 15. 23. -2 To go, set out, march forth. -3 To issue forth, depart. -4 To go across, pass. -6 To begin, commence (Atm.) (with inf.); प्रवक्रमे च प्रतिवृक्तमृत्तरम् R. 3. 47; 2. 15; Ku. 3. 2; 5. 18. -6 To undertake, apply oneself to. -7 To behave towards (with loc).

प्रकल्य a. 1 A beginner. -2 Conquering, overcoming.

प्रक्रमः 1 A step, stride. -2 A pace considered as a measure of distance. -3 Commencement, beginning. -4 (a) Stepping forward, proceeding. (b) Procedure, course; को Sर्य विधे: प्रक्रम: Mal. 5. 24. - 8 The case in question. -6 Leisure, opportunity. -7 Regularity, order, method. -8 Degree, proportion, measure. -9 The reading of the Kramapatha. -10 Discussing any point in question. -Comp. -तृतीयम् the third of a square pace. 一知雲: want of symmetry or regularity, the breaking of arrangement, regarded as a fault of composition. (It is the same as अअअअअअअ mentioned in K. P. 7, the break of symmetry being either in expresion or construction; नाथे निशाया नियतेर्नियोगादस्ते गते हन्त निशापि याता is an instance of the former, where गता निशापि would relieve the irregularity of expression; and विश्रव्धं कियतां वराहततिभिर्मुस्ताक्षतिः पल्वले is an instance of the latter, where the symmetry of the verse requires the active instead of the passive construction, and the fault may be removed by reading the line as विश्रव्धा रचयन्तु शुकरवरा मुस्ताक्षति पल्वले; see K. P. 7 under भमप्रकमता for further datails. -निरुद्ध c. stopped in the beginning.

अक्रमणम् 1 Stepping forward, proceeding. -2 Issuing. -3 Beginning.

nshire p. p. 1 Commenced, begun. -2 Gone, proceeded. -3 In hand, under discussion. -4 Surpassed. -5 Brave. -8 Previously mentioned. -तम् 1 The outset of a journey. -2 The case or point in question.

মনীতঃ Play, pastime, sport.

মাক্স p. p. 1 Moist, humid, wet. -2 Satisfied (রুন). -3 Moved with pity. -5 Putrefied.

मक्ट्रदः Moistness, wetness.

प्रगण्डी

मक्केदन a. Moistening, wetting.

प्रकणः, प्रकाणः The sound of a lute.

प्रकायः Seething, boiling; Jātak.

प्रक्षर See प्रक्खर.

प्रक्षरणम् Trickling out, oozing, flowing.

प्रशन्त 10 U. 1 To wash, purify, cleanse; पादी-मुखं-हस्तं &c. प्रकालयति. -2 To wipe away; (अयशः) तेषामनुप्रहेणार राजन् प्रकालयासनः Mb. -3 To expiate, atone for.

मक्षालनम् Washing, washing off; यस्यावरोधस्तनचन्द-नानां प्रक्षालनाद्वारिविहारकाले R. 6. 48. −2 Cleansing, cleaning, purifying; दुर्जनं प्रथमं वन्दे सज्जनं तदनन्दरम् । मुखप्रक्षालनात् पूर्वे गुदप्रक्षालनं यथा ।। Subh. Ratn. 54. 34. −8 Bathing. −4 Anything used for purifying. −8 Water for washing.

मझालित p. p. 1 Washed, cleansed. -2 Purified. -3 Expisted.

प्रक्षि 5, 9 P. 1 To decay, wane. -2 To be emaciated or lean. -3 To injure, destroy, spoil.

भक्षपणम् Destroying; Raj. T.

प्रक्षयः Ruin, destruction.

प्रशास p. p. 1 Decayed, wasting, declining, -2 Destroyed. -3 Expiated. -4 Vanished, disappeared. -जम् The spot where one has perished. -Comp. -चन्द्रः the waning moon.

मिसप् 6 P. 1 To throw, fling at, harl. -2 To put into, throw at or in; नामेच्यं प्रक्षिपदमी Ms. 4. 53; आरं क्षतं प्रक्षिपन् Mk. 5. 18. -3 To insert, interpolate; इति सुत्रे कैश्विन् प्रक्षिमम् Kaiyata. -4 To put or lay before.

मिक्स p. p. 1 Thrown at, cast, hurled. -2 Thrown into; पातालप्रतिमञ्जगळविवरप्रक्षिप्तसप्ताणेवम् Mal. 5. 22. -3 Projected. -4 Interpolated, spurious; as in प्रक्षिप्तोऽयं कोक:.

usin: 1 Throwing forward, projecting. -2 A throw, cast. -3 Scattering upon. -5 Spurious insertion, interpolation. -5 The box of a carriage -6 The sum deposited by each member of a commercial company. -7 Anything added to drugs in decoction.

अक्षेपणम् 1 Throwing, casting, hurling. -2 Pouring upon, throwing into. -8 Settling, fixing (as price &c).

प्रसावित a. Drunken, intoxicated.

प्रशुद् 7 U. To crush, bruise, pound; मित्रध्नस्य प्रचुक्षोद गदयाङ्गं विभीषणः Bk. 14. 33.

nyon p. p. 1 Crushed. -2 Pierced through. -3 Incited.

सं. इं. को.... १३३

To totter. -3 To be perplexed or confused.

प्रक्षोभः, -प्रक्षोभणम् 1 Exciting, agitating. -2 Shaking; प्रक्षोभः सपदि तर्ज्यात तटेषु Ki. 7. 36.

प्रकृप 2 P. To sharpen, whet.

प्रकृषेडनः, न्ना 1 An iron arrow. -2 Clamour, hubbub.

प्रक्वेडा Humming; grumbling.

मक्वेडित a. Clamorous, shouting, noisy. -तम् A shout, hum.

प्रखर a. 1 Very bot; as in प्रखरिकरण. -2 Very acrid or pungent, sharp. -3 Very hard or rough. -रः See प्रक्खर.

NEUI 2 P. 1 To report, announce, declare. -2 To praise, celebrate, -Pass. To be well-known or celebrated, be famous. -Caus. To celebrate, proclaim, announce, declare publicly, publish.

সংয a. 1 Clear, visible, distinct. —2 Looking like, resembling (at the end of comp.); অমূন°, মহাছ° &c. —থা: the planet Jupiter.

प्रख्या 1 Perceptibility, visibility. -2 Renown, fame, celebrity; न्यवसत् परमप्रख्यः संप्रत्येव प्रीमिमाम् Ram. -3 Disclosure. -4 Resemblance, similitude (in comp.); तस्या-स्तदद्भुतप्रख्यं भृत्य हर्षमुपागतः Ram. 7.89.7. केनप्रख्यः कयं नासं मत्येलोको न यास्यति Y. 3.10; प्रज्ञाचक्षुरवेक्षमाणतिमिरप्रख्याः किलाकीतयः N. 12.106. -6 Look, appearance -6 Brightness, splendour; राजाक्किक्रणप्रख्यं कालवालमुभे तदा Mb. 1.23.2; अय चामीकरप्रख्यं प्रवेक्ष्यामि हताशनम् Mb. 3.73.11.

प्रस्पात p. p. 1 Famous, celebrated, renowned, noted.

-2 Forestalled, claimed by right of pre-emption. -3
Happy, pleased. -4 Recognised, acknowledged. -Comp.

-भाण्डम् a commodity the pre-emption of which is claimed by a king; राज्ञः प्रख्यातभाण्डानि प्रतिषद्धानि यानि च
Ms. 8. 399. - चमुक a. having a colebrated father.

प्रस्यातिः f. 1 Fame, renown, celebrity. −2 Praise, eulogium. −3 Perceptibility.

अस्यानम् 1 Reporting. -2 A report, information. -3 Perception.

प्रस्थापनम् 1 Publishing, making public. -2 Communicating. -3 Information.

प्रगट Wrong reading for प्रकट.

प्रवापड: The upper part of the arm from the elbow to the shoulder.

प्रगण्डी The outer wall (of a city); 'प्रगण्डी: कारयेत् सम्यक् धाक्गुण्यं सित्रवर्गकम्। यो वित्ति पुरुषच्यात्र स भुक्तेः पृथिबी-मिमाम् 'इति प्राची पाठः। तद्व्याख्यानं च तदीयमेव। 'संचारो यत्र लोकानां दूरादेवावकुश्यते । प्रमण्डी सा च विज्ञेया बहिःप्राकारसंज्ञिता ॥ ' इत्यादि Mb. 12. 69. 43 com.

प्रगम् 1 P. 1 To advance, proceed. -2 To set out. -8 To reach, attain.

স্থান p. p. 1 Gone forth or forward. -2 Separate, apart. -Comp. -নানু, -নানুক a. bandy-legged, bowlegged.

भगमः The first advance in courtship, first manifestation of love.

प्रगमनम् 1 Advance, progress. -2 The first advance in courtship. -3 A speech containing an excellent answer.

प्रग(मन् n. Walk, gait, step.

्र प्रगर्जनम् Roaring, shouting; also प्रगर्जितम् in this sense.

प्रगल्मे 1 A. 1 To be bold or confident; या कथंचन संखानचने प्रागमिप्रियतमं प्रजगत्मे Si. 1. 18; न मौक्तिकच्छिद्रकरी रालाका प्रगल्मते कर्मणि टञ्किकायाः Vikr. 1. 16 'cannot be bold (competent) enough to do the work of a hatchet'. —2 To be determined or resolute. —3 To be proud. —5 To be ready or able (with inf.).

प्रगल्भ a. 1 Bold, confident. -2 Daring, brave, intrepid, spirited, courageous; Mb. 12. 318. 64; इति प्रगल्म पुरुषाधिराजो मृगाधिराजस्य वचो निशम्य R. 2. 41. −8 Bold in speech, eloquent; पुंबत् प्रगत्भा प्रतिहाररक्षी R. 6. 20. -Ready-witted, prompt. -5 Resolute, energetic. -6 Mature (as age); गुरुः प्रगत्भेऽपि वयस्यतोऽस्यास्तस्यौ निवृत्तान्य-वराभिलाषः Ku. 1. 51. -7 Matured, developed, fullgrown, strong; प्रगत्भवाक् Ku. 5. 30 (प्रौडवाक्); Mal. 9. 29; U. 6. 35. -8 Skilful; प्रगल्भवनितेव कन्यका प्रणनाम K. 12. -9 Audacious, arrogant, officious, proud. -10 Shameless, impudent; मुखार्पणेषु प्रकृतिप्रगल्भाः (सिन्धूः) R. 13. 9. -11 Illustrious, eminent. - A hold woman. -2 A shrew, scolding woman. -8 A bold or mature woman, one of the classes of heroines in poetic composition; she is versed in all kinds of caresses, lofty of demeanour, possessed of no great modesty, of mature age, and ruling her husband; समरान्धा गाढतारुभ्या समस्तरतकोविदा। भावोभता दरवीडा प्रगत्भाऽऽकान्त-नायका !! S. D. 101 and examples quoted ad loc. - 4 An epithet of Durga.

प्रगल्भता 1 Boldness; प्रायेणैवंविधे कार्ये पुरस्रीणां प्रगल्भता Ku. -2 Resoluteness, energy. -3 Pride, arrogance. -4 Eminence. -5 Perverseness.

प्रगल्भित a. 1 Arrogant. -2 Eminent, illustrious.

प्रगाद p. p. 1 Dipped into, soaked, steeped. -2 Much, excessive, intense. -3 Firm, strong. -5 Hard, difficult. -5 Far advanced; त्वं पुनः प्रगादायां प्रदोषवेलस्यामान्त्रियास Dk. 2. 3. -दम् 1 Privation. -2 Penance, bodily

mortification. -3 Distress, difficulty; प्रगाहे तुमुलं चित्रमिति विद्धि प्रजापते: Mb. 4. 61. 26. -दम् ind. 1 Very much, exceedingly. -2 Firmly. -3 Forcibly. -4 Proportionately.

मगातृ m. An excellent singer.

সন্ধ: A strophe, a combination of two verses (প্ৰবৃ).

प्रगीत a. 1 Sung. -2 Singing. -3 Resonant with singing. -तम् 1 A song. -2 A sing-song mode of reciting.

प्रगीति f. A variety of metre.

मगुण a. Straight, bonest, upright (lit. and fig.); बहि: सर्वाकारअगुणरमणीयं व्यवहरन् Mal. 1. 14. -2 Being in the right state or condition, having excellent qualities; अमजयात् अगुणां च करे(त्यसी तनुमतीऽनुमतः सचिवेयंथी R. 9. 49. -3 (a) Worthy, suitable, meritorious; वरीयानन्योत्यन्यगुणनिर्माणनिपुणः Mal. 1. 16. (b) Efficient; प्राणत्राणं अगुणमभवन्मत्यरिष्वञ्चकरूपः 9. 46. -4 Skilful, clever. (प्रगुणीकृ means: 1 To make straight, put in order, arrange. -2 To make smooth. -3 To nourish, bring up.)

प्रमुणीम् To make eneself fit or ready for.

प्रगुणनम् Putting straight, arranging.

प्रगुणयति Den. P. = प्रगुणीक above.

प्रमुणित a. Made even or straight. -2 Made smooth.

प्रमुख्य a. More, exceeding. -2 Excellent.

प्रमे ind. Early in the morning, at day-break; इत्यं रथाश्वेमनियादिनां प्रमे गणे नृपाणामय तोरणाद् बहिः Si. 12. 1; सायं स्नायात् प्रमे तथा Ms. 6. 6; ‡. 62; अथ प्रमे प्रजानायः स आस्याय ह्योत्तमम् Siva B. 29. 65. —Comp. —तन a. to he performed in the morning; उत्थाय च धीतवक्त्री प्रमेतनानि मङ्गळान्यनुष्ठाय Dk. 2. 2. —निद्या, —दास्य a. who is asleep at day-break; उत्सूर्यशायिनश्वासन् सर्वे चासन् प्रमेनिशाः Bhāratam. नेनानम्युदियात् सूर्यो न चाष्यासन् प्रमेशयाः Mb. 12. 228. 37.

प्रगोपनम् Protection, preservation.

मग्रयनम् Stringing together, weaving.

সমান্ 9 U. 1 To take, hold, seize, grasp. -2 To receive, accept. -3 To curb, restrain. -4 To stretch forth, extend. -5 To favour, behave friendly with. -6 To keep separate (as the সমূজ vowels). -7 To offer. -8 To unite with. -Caus. To receive, accept.

ময়হীন p. p. 1 Held forth or out. -2 Received, accepted. -3 Not subject to the rules of euphony (বাধি); see সমূহ below.

भगुहाम् 1 A vowel which is not liable to the rules of Sandhi or suphony and which is allowed to be written and pronounced separately; ईर्देद्दिवचनं प्रश्तम् P. I. 1. 11 (i. c. the final ई, ऊ and ए of the dual

प्रचरणम्

terminations of a word or any grammatical form).

-2 Remembrance. -3 A sentence.

ANE a. 1 Holding in front, stretching forth (hands); एवमुक्तस्तु मुनिना प्राञ्जलिः प्रग्नहो तृषः । अभ्यवादयत प्राज्ञः Ram. 7. 82. 14. - Seizing, taking. - 表: 1 Holding or stretching forth, holding out. -2 Laying hold of, taking, grasping, seizing; न हि में मुच्यते कक्षित् कथित् प्रप्रहं गतः Mb. 3. 179. 16. -3 The commencement of an eclipse. -4 (a) A rein, bridle; १२ताः प्रप्रहाः अवतरत्वायुष्मान् \$. 1; Si. 12. 31. (b) A whip, lash, scourge. -6 A check, restraint; यः प्रथहानुप्रह्योर्यथान्यायं विचक्षणः Ram. 2. 1. 25. -6 Binding, confinement; सोऽस्माकं वैरपुरुषो दुर्मतिः प्रप्रहं गतः Mb. 12. 7. 33. -8 A prisoner, captive. -8 Taming, breaking (as an animal). -9 A ray of light. -10 The string of a balance. -11 A vowel not subject to the rules of Sandhi or suphony; see ADS. -12 N. of Vispu. -13 The arm. -14 A leader, guide. -15 Kindness, favour, a reward; अपराधं सहेताल्पं तुष्येदल्पेऽपि चौदये। महोप-कारं चाध्यक्षं प्रबहेणाभिपूजयेत्॥ Kau. A. 2. 7. 25. −16 The Karnikara tree. -17 The gains in the form of gifts to courtiers; राजोपजीविनां प्रप्रहप्रदेशभोगपरिहारभक्तवेतनलाभम् Kau. A. 2. 7. 25. -18 Hoarding, collecting (सपह); असाधुनिप्रहरतः साधूनां प्रश्रहे रतः Mb. 12. 21. 14. -19 Folding, joining (hands); श्वश्रूणामदिशेषेण प्राज्ञालेप्रग्रहेण च Ram. 7. 48. 10. -20 Obstinacy, stubbornness. -21 A companion, satellite.

अश्रहणम् 1 Taking, seizing, grasping. -2 The commencement of an eclipse. -3 A rein, hridle. -4 A check, restraint. -5 Binding, confining. -6 Offering. -7 Guiding.

प्रप्रहिन् a. One holding the rein; पथि प्रप्रहिणं कंस-माभाष्याहाशरीरवाक् Bhag. 10. 1. 34.

भग्नाहः 1 Seizing, taking. -2 Bearing, carrying; प्रगाहैरिव पात्राणामन्वेष्या मैथिली कृतैः Bk. 7. 44. -3 The string of a halanco. तुलास्त्रेऽशादिर्स्मी प्रग्नाहः प्रग्रहोऽपि च Ak. 3. 236; वणिक् प्रश्नाहवान् यद्वत् काले चरति सिद्धये Bk. 7. 49. -4 A rein, bridle.

मधीदः, -चम् 1 A painted turret. -2 A wooden fence round a huilding; Rāj. T. 8. 328. -3 A window. -4 A stable. -8 The top of a tree. -8 A pleasure-house.

সঘই 1 A. 1 To be busy with, be occupied in; को वा विश्वजनीनेषु कर्मसु प्राचटिष्यत Bk. 21. 17. −2 To begin, commence; ततः प्रजघटे युद्धम् Bk. 14. 77.

भघटकः, -भघट्टकः A rule, doctrine, precept.

प्रधरा The first elements or rudiments of a science.
-Comp. -विव् m. a superficial reader, smatterer.

प्रयण: (-नः), -प्रधाण: (-नः) 1 A porch before the door of a house, portico; प्रधाण-प्रधणितन्दा बहिद्वरिप्रकोष्टके

Abh. Chin. 10. 10; तस्मित्रन्तर्घणेऽपश्यन् प्रधाणे सौधसद्भनः Bk. 7. 62. -2 A copper-pot, -3 An iron mace, crow-bar.

प्रचर्षणः Grinding, crushing, destroying. --णम् Rubbing, annointing.

प्रयस a. Voracious, gluttonous. —सः 1 A demon. —2 Voracity, gluttony.

अधातः 1 Killing. -2 A comhat, battle.

प्रभुणः A guest (v. l. for प्राधुण or प्राधूर्ण q. v.)

মহুৰ্ঘ a. 1 Wandering, roaming. -2 Turning round -ৰ্যা: A guest; see সাহ্য

मधोषः 1 Sound, noise. -2 Uproar.

प्रचकित a. Trembling, shuddering.

मचक्रम् 1 An army in motion. -2 A foraging army.

प्रचक्ष 2 A. 1 To say, speak, lay down; स्वजनाश्र किलातिसंततं दहति प्रतमिति प्रचक्षते R. 8. 86. —2 To tell, relate. —3 To consider, regard, deem. —4 To name, call; योऽस्यात्मनः कारयिता तं क्षेत्रज्ञं प्रचक्षते Ms. 12. 12; 2. 17; 3, 28; 10-14.

मचक्षस् m. 1 The planet Jupiter. -2 An epithet of Brihaspati.

प्रचण्ड a. 1 Vehement, excessively violent, impetuous. -2 Strong, powerful, fierce. -3 Very hot, stifling (as heat). -4 Furious, wrathful. -8 Bold, confident. -6 Terrible, terrific. -7 Intolerable, unbearable. -णडः A species of oleander. -Comp. -आतपः fierce heat. -योण a. large-nosed. -भेरवः N. of a व्यायोग (kind of drama). -सूर्य a. baving a hot or burning sun; प्रचण्डस्यः स्पृहणीयचन्द्रमाः हिड. 1. 1, 10.

प्रवण्डता, -रवम् 1 Violence, impetuosity. -2 Boldness.

प्रचपल a. Very unsteady or restless.

प्रच (चा) य See under प्रचि.

प्रचर् 1 P. 1 To walk about, stalk forth. -2 To go or issue forth, appear. -3 To roam, wander over. -4 To reach, arrive at. -8 To spread, circulate, be prevalent or current. -6 To prevail (as a custom). -7 To undertake, set about (anything), proceed to work; चिक्सिकानां सर्वेषां भिथ्या प्रचरतां दमः Ms. 9. 281. -8 To do, perform. -9 To behave, act towards, treat. -10 To be engaged in. -11 To thrive, prosper. -Caus. 1 To cause or allow to roam. -2 To turn out to graze. -3 To make public.

प्रचरः 1 A road, path, way. -2 A custom, usage.

अवरणम् 1 Going forth, proceeding. -2 Boing current, circulating. -3 Undertaking, beginning. -4 Em. ploying, using. -णी A wooden-ladle.

प्रचलायित a. Rolling about, tossing. —तम् Nodding the head (while asleep in a sitting posture).

भचरित p. p. 1 Gone forth &c. -2 Practised, followed, pursued (as a profession); यैः कर्मभिः प्रचरितैः शुक्रूचन्ते द्विजातयः Ms. 10. 100. -3 Current, publicly known.

प्रचर्या Action, process.

प्रचारः f Going forth, ranging, walking about, wandering; शान्तमृगप्रचारम् (कान्तम्) Ku. 3. 42. -8 Appearance, coming in, manifestation; U. I; Mu. 1. -4 Currency, prevalence, use, being used or applied; क्लिक्य तैरप्यपुना प्रचारम् Trik. -8 Conduct, behaviour; Mb. 12. 171. 15; cf. अध्यक्षप्रचारः (a title of the second book of Arthasastra.) -6 Custom, usage. -7 A playground, place of exercise. -8 A pasture-ground, pasturage; गर्ना प्रचारेष्वासीनम् Mb. 1. 40. 17; प्राम्थेच्छया गीप्रचारो मूमी राजवरीन वा Y. 2. 166. -9 A passage, path; योगद्धेमं प्रचारं च न विभाज्यं प्रचक्षते Ms. 9. 219. -10 Proclamation in public; प्रचारं चापपोषयेत ... Kau. A. 2. 8. 26. -11 Movement, activity (संचार); प्रचारं स तु संगुद्ध Ram. 7. 35. 49.

प्रचारित a. 1 Allowed to wander. -2 Made public or known, become current.

प्रचारिन a. 1 Wandering. -2 Showing itself, appearing. -3 Proceeding with, behaving.

प्रचल 1 P. 1 To shake, move, tremble; समुद्रमपि संतरेत् प्रचलद्भीमालाकुलम् Bb. 2. 4. -3 To go, walk, move on; set out, start off, depart. -3 To start up, spring up. -4 To be affected, disturbed or agitated. -5 To prevail, be current. -6 To swerve, deviate from (abl.). -Caus. (बाल) 1 To shake, stir up. (बल) -2 To move, set in motion. -3 To remove from.

प्रचल a. 1 Trembling, shaking, tremulous; य उत्पलाक्षि प्रचलेकिंगचनैस्तवाक्षिसादश्यमिव प्रयुव्जते Ku. 5. 35; Mal. 1. 38. -2 Current, prevailing, customary. -3 Going well or widely. -लः A peacock; Nigh. Ratn.

अवलनम् 1 Shaking, trembling. −2 Retreat, flight. −3 Circulation, currency.

प्रचलित (प्रचलन्) a. 1 Sbaken, moved, set in motion. -2 Moving about; एतरिमन् प्रचलाकिनां प्रचलतामुद्देजिताः कृजितै: U. 2. 29. -3 Wandering, reaming. -4 Having set out or proceeded. -5 Customary, recognized or received as authority. -6 Current, prevalent. -7 confused, bewildered. -तम् Going away, departure.

प्रचालनम् Stirring, shaking, a stir; कि इयार्थप्रचालनेन Pt. 5 'why discuss this matter in vain'.

प्रचला f. A chamelion (Mar. सरडा).

সবতাক: 1 Archery. -2 A peacock's tail. -3 A snake. -কা Ved. A violent shower of rain.

प्रचलाकिन m. A peacock; U. 2. 29; प्रचलाकिकलापिनौ Trikāṇḍaśeṣa. प्रचणलम् A particular ornament on a sacrificial post; चपालं प्रचपालं च यस्य यूपे हिरण्यये Mb. 7. 61. 6.

प्रचालः The neck of the Indian lute.

प्रचि 5 U. 1 To collect, gather. -2 To add to, increase, develop; to enhance, augment. -3 To cut down; परेषामुत्तमाञ्चानि प्रचिन्वन्तमथेषुभिः Mb. 6. 14. 12. - Pass. 1 To grow, be developed; प्रचीयमानावयवा रराज सा R. 3. 7. -2 To increase, multiply, thrive, prosper; अपि प्रचीयन्ते संब्यवहाराणां युद्धिलाभाः Mu. 1.

प्रच (चा) यः 1 Collecting, gathering (as flowers); P. III. 3. 40. -2 A multitude, quantity, collection, number; प्रसन्नः पुष्यानां प्रचय इव सर्वस्य मुखदः Mv. 2. 15. -3 Growth, increase. -4 Slight union. -5 The neutral accentless tone (एकश्रुति). -6 (In alg.) The common difference of terms in a progression.

प्रचयनम् Collecting, gathering.

प्रचायिका 1 Gathering (flowers &c.) in turn. -2 A female who gathers.

प्रचित p. p. 1 Gathered, collected, plucked. -2 Amassed, accumulated. -8 Covered, filled. -4 Accentless (अनुदात्त).

प्रचेष a. 1 To be gathered. -2 To be increased. -3 Spreading everywhere.

मचुद् 10 U. 1 To impel, prompt, urge, incite; धियो यो नः प्रचोदयात Gayatri.; चापलाय प्रचोदितः R. 1. 9. -2 To drive or urge on, push on. -3 To excite, inspire, encourage, incite, stimulate. -4 To enjoin, direct, prescribe. -5 To request, ask. -6 To fix, settle, determine. -7 To proclaim, announce; परिवेषयेत प्रयक्षी गुणान् सर्वान् प्रचोद्यन् Ms. 3. 228.

प्रचोदः 1 Driving onward, urging, inciting. -2 Instigating.

प्रचोदक a. Driving onward, urging, inciting.

प्रचोदनम् 1 Driving onward, arging, inciting. -2 Instigating, setting on. -3 Ordering, enjoining, prescribing. -4 A rule, precept, order, commandment. -8 Saying. -6 Sending, despatching.

प्रचोदित p. p. 1 Urged, incited. -2 Instigated. -3 Directed, ordered, prescribed; चोदितो गुरुणा नित्यमप्रचोदित एव वा। कुर्योदध्ययने यत्नमाचार्यस्य हितेषु च॥ Ms. 2. 191. -4 Sent, despatched. -8 Decreed, determined. -6 Announced.

प्रचोदिन a. Driving on, urging &c. न्नी 1 A prickly nightshade. -2 N. of a plant; Solanum Indicum or Solanum Jacquini (Mar. रिगणी).

प्रजन्

प्रचुर a. 1 Much, ample, abundant, plentiful; नित्य-व्यया प्रचुरनित्यधनागमा च Bh. 2. 47; Si. 12. 72; महात्मनां वः प्रचुरः समागमः Bhāg. -2 Great, large, extensive; प्रचुर-प्रस्दरधनुः Git. 2. -3 (At the end of comp.) Abounding in, filled or replete with. -रः A thief. -Comp. -परिमनः frequent humiliation. -पुरुष a. populous. (-पः) a thief.

प्रसुरता, -रवम् 1 Abundance, plenty, copiousness. - 2 Multitude, quantity.

भचुरीकरणम् Adding to, increasing.

प्रचुरीकृत a. Augmented, increased.

प्रचुरीभू 1 P. To become plentiful, increase.

प्रचेतस् m. 1 An epithet of Varuna; Ku. 2. 21. -2 N. of an ancient sage and law-giver; Ms. 1. 35.

प्रचेतृ m. A charioteer, coach-man.

प्रचेलम् Yellow sandal-wood.

प्रचेलकः A horse.

प्रस्त 6 P. (पृच्छति, पप्रस्छ, अप्राक्षीत, प्रध्यति, प्रथुम्, पृष्ट; caus. प्रच्छयति; pass. पृच्छयते; desid. पिप्राच्छिषति) 1 To ask, question, interrogate, inquire of (with two acc.); पप्रच्छ रामां रमणोऽभिल्ययम् R. 14. 27; Bk. 6. 8; R. 3. 5; पृच्छामि त्वां धर्मसंमुढचेताः Bg. 2. 7; बाझणं कुशलं पृच्छेत् Ms. 2. 127; во सहाश्वेता कादम्बरीमनामयं पप्रच्छ K. 192; कुशलमबले पृच्छति त्वां वियुक्तः Me. 103; R. 1. 58. -2 To ascertain, learn by inquiry. -3 To seek, seek for.

मञ्जनम्, ना A question, inquiry, interrogation.

भच्छन् 10 U. 1 To cover, wrap up, veil, onvelop (वनं) प्रान्छादयदमेयात्मा नीहारेणेव चन्द्रमाः Mb. −2 To hide, conceal, disguise, keep secret; प्रच्छादय स्वान् गुणान् Bh. 2. 77; प्रदानं प्रच्छनम् 2. 64; Ms. 4. 198; 10. 40; Ch. P. 4. −3 To clothe oneself, put on clothes. −4 To stand in the way, become an obstacle.

प्रच्छद् n. Ved. 1 Food. −2 A cover.

সভ্জব: A cover, wrapper, coverlet, bed-clothes, bed-cover; সভ্জৱান্বান্টিনাপ্তাৰিন্দ্ৰামি: R. 19. 22. —Comp. — पट: bed-clothes, coverlet.

प्रव्हान p. p. 1 Covered, wrapped, enveloped. -2 Private, secret; विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुर्त धनम् Bh. 2. 64. -3 Concealed, hidden; प्रच्छना ना प्रकाश ना विदित्व्याः स्वकर्मिः Ms. 10. 40; Mb. 3. 35. 31. -4 Clothed, clad. -श्रम् 1 A private door. -2 A loop-hole, lattice, window. -श्रम् ind. Secretly, covertly. -Comp. -तस्करः an unseen thiel.

মত্তাৰে a. Concealing, covering (at the end of comp.). —ক: The song of a wife deserted by her husband (containing a covert description of her sorrows); also সত্তবক in this sense.

प्रवादनम् 1 Covering, concealing. -2 An upper garment. -Comp. -पटः a wrapper, cover, coverlet.

प्रच्छादित p. p. 1 Covered, enveloped, clothed &c. -2 Hidden, concealed.

प्रच्छर्दक a. Anything (drug &c.) causing vomiting.

प्रच्छिद्देनम् 1 Vomiting. -2 Emitting, sending forth. -3 An emetic; प्रच्छिद्नविधारणाभ्यां वा प्राणस्य Patanjala S. 1.34.

भच्छर्दिका Vomiting.

प्रच्छानम् 1 Scarifying. -2 Making sore.

प्रच्छायम् [प्रकृष्टा छाया यत्र] Thick or dense shade, a shadowy place; प्रच्छायसुलभिनद्रा दिवसाः परिणामरमणीयाः S. 1. 3; M. 3.

प्राच्छिद् 7 U. To cut, cleave.

प्रच्छेदनम् Dividing into small pieces.

माञ्चल a. Dry, waterless.

To move away, go away, withdraw, retreat. -2 To fall off from, drop down, fall down.
-3 To forsake, abandon (as religion). -4 To be ejected or driven, be dislodged, be deprived of, lose (with abl.) -5 To flow out, stream forth. -6 To drive, urge on. -Caus. 1 To move, shake. -2 To displace, dislodge, eject, expel. -3 To cause to fall, ruin.

प्रस्यवः 1 Fall, ruin. -2 Improvement, advancement, growth. -3 Withdrawal.

प्रस्थवनम् 1 Departing, retreating, withdrawal. -2 Loss, deprivation. -3 Oozing, dropping (क्रण).

भच्यावनम् 1 Causing to give up. -2 A means of removing, a sedative or palliative.

प्रच्यावित p. p. Driven away; ततो निवातकवचैरितः प्रच्याविताः सुराः Mb. 3. 172. 28.

प्रच्याद्वक a. Transitory, fragile.

मच्युत p. p. 1 Fallen off or from. -2 Strayed, deviated. -8 Dislodged, displaced, degraded; अस्माद-प्रच्युतो विष्यः प्राप्नोति परमां गतिम् Ms. 12. 116. -4 Displaced, ejected. -5 Banished, expelled. -6 Routed, put to flight.

प्रच्युति: f. 1 Departing, withdrawal. -2 Loss, deprivation, falling down from; नित्यं प्रच्युतिशङ्कया क्षणमपि स्वर्गे न मोदामहे Santi. 4. 20. -3 Fall, ruin.

भजन 4 A. 1 To be born or produced, come into existence. -2 To grow, arise, spring up. -3 To bring forth, be delivered of. -4 To beget, generate, produce in general; चरितझ्यचों हि प्रजायेत च Mb. 12. 28. 55. -Caus. 1 To beget, generate. -2 To cause, produce. -3 To bring forth, bear.

www.kobatirth.org

प्रज: A husband.

प्रजन: 1 Impregnating, begetting, generating, production; अप्रमोदात पुनः पुंसः प्रजनं न प्रवर्तते Mb. 13. 46. 4; T. Up. 1. 9. 1; Ms. 3. 61; 9. 61. —2 The impregnation of cattle. —3 Bringing forth, bearing; प्रजनार्थ क्षियः सद्याः Ms. 9. 96. —4 A generator, progenitor; प्रजनवासिम कन्दर्यः Bg. 10. 28. —5 The generative organ; प्रजने च प्रजापतिम् (सिन्नेदेशयेत्) Ms. 12. 121.

भजनन a. (नी f.) Producing, generating, procreative. नम् 1 Procreation, generation, conception in the womb. -2 Production, birth, delivery. -3 Semen. -1 The male or female organ of generation (penis or valva); आत्मानमुभयोमध्ये यत्तद् प्रजननं विदुः Bhag. 9. 14. 46. -5 Offspring. -6 Pregnancy of cattle (उपसर). -Comp. -कुशल a. skilled in midwifery.

प्रजानिका A mother.

मजनिष्णु a. 1 Procreative, productive. -2 Growing, standing (as corn).

प्रजनुकः The body.

प्रजमः f. The vulva (Ved.).

प्रजा (Changed to प्रजस at the end of a Bah. compound, when the first member is अ, स or दुस्; as अविक्षित-সজ: R. 8. 32; মুসজন্ম 18. 29.) 1 Procreation, generation, propagation, hirth, production. -2 Offspring, progeny, issue; children, brood (of animals); प्रजार्थवतकारीताज्ञम $m R.\,2.\,73$; प्रजाये गृहमेधिनाम् $m R.\,1.\,7$; $m Ms.\,3.\,42$; $m Y.\,1.\,269$; so बक्स्य प्रजा, सर्पप्रजा &c. -3 Posterity, descendants. -4 A creature. -6 Subjects, people, mankind; ननन्द्रः सप्रजाः प्रजाः R. 4.3; प्रजाः प्रजाः स्वा इव तन्त्रयित्वा \$.5.5 and स्वाभ्यः प्रजाभ्यो हि यथा तथैव सर्वप्रजाभ्यः शिवमाशशंसे Bu. Ch. 2. 35 (where AM has sense 2 also); R. 1. 7; 2. 73; Ms. 1. 8. -6 Semen. -7 An era; Buddh. -Comp. -अध्यक्षः 1 an epithet of the sun. -2 of Daksa. -अन्तकः Yama, the god of death; अथ वा मृदु वस्तु हिंसितुं मृदुनैवारभते प्रजान्तकः R. 8. 45. — ईप्सु a. desirous of progeny. — ईश:, — ईश्वर: the lord of men, a king, sovereign; तमन्यनन्दत् प्रथमं प्रबोधितः प्रजेश्वरः शासनहारिणा हरेः R. 3. 68; 5. 32; प्रजाक्षिरं सुप्रजिस प्रजेशे ननन्दुरानग्दजलाविलाह्यः 18. 29. **~उत्पत्तिः** f. -उत्पादनम् the raising up of progeny. -कल्पः the time of oreation; Hariv. - কাম a. desirous of progeny. - কাৰে: author of the creation. -तन्तुः a line of descendants, lineage, race. -तीर्थम the auspicious moment of birth; Bhag. -द a. 1 granting progeny. -2 removing barrenness. -दानम् silver. -द्वारम् N. of the sun. -नायः 1 an epithet of Brahma. -2 a king, sovereign, prince; प्रजाः प्रजानाथ पितेव पासि R. 2. 48; 10. 83. -निषेकः 1 impregnation, seed (implanted in the womb); प्रजानियेकं मार्थ वर्तमानं स्नोरनुभ्यायत चेतसेति R. 14. 60. -2 offspring. -पः a king. -पतिः 1 the god presiding over creation; प्रजने च प्रजापतिम् Ms. 12. 121. -2 an epithet of Brahma;

अस्याः सर्गविधो प्रजापतिरभूचन्द्रो नु कान्तिप्रदः V. 1. 9. -8 an epithet of the ten lords of created boings first created by Brahmā (see Ms. I. 31). -4 an epithet of Viśvakarman, the architect of gods. -8 the sun. -6 a king. -7 a son-in-law. -8 an epithet of Viṣṇu. -9 a father, progenitor. -10 the penis. -11 a sacrifice; हदयम् A kind of सामगान. -12 N. of a संवत्सर. -परि-पालनम्, -पालनम् the protection of subjects. -पालः, -पालनम् the protection of subjects. -पालः, -पालनम् royal office. -चृद्धिः f. increase of progeny. -ट्यापारः care for or anxiety about the people. -ट्यापारः care for Brabmā; इतः प्रजासमङ्गता प्रजासजा Si. 1. 28. -दित a. beneficial to children or people. (-तम्) water.

স্থান p. p. Born, produced &c. -বা A woman who has borne a child.

प्रजातिः f. 1 Procreation, production, propagation; प्रजातिश्व स्वाध्यायप्रवचने च T. Up. 1. 9. 1; अथापि काममेतं ते प्रजात्ये करवाण्यस्म Bhag. 3. 14. 21. -2 Delivery. -3 Procreative power. -4 Trayail, labour.

प्रजायिन a. Being about to produce or bring forth.
-2 Bearing, hringing forth (अभिहप°, वीर° &c.).

प्रजाबत् a. 1 Having subjects or children. -2 Pregnant. -3 Abounding in progeny, prolific. -ती A brother's wife (धातृजाया); प्रजावती दोहदशंसिनी ते R. 14. 45; 15. 13. -2 A matron, mother. -3 An elder brother's wife.

प्रजल्प 1 P. 1 To speak, say, talk; स्वरेण तस्यामधृत-छुतेव प्रजल्पितायामभिजातवाचि Ku. 1. 45. −2 To call. −3 To proclaim. −4 To prattle, chatter

प्रजल्पः Prattle, gossip, heedless or frivolous words (used in greeting a lover); अस्थेर्घ्यामदयुजा योऽवधीरणमुद्रया । प्रियस्य कौशलोद्दारः प्रजल्पः स तु कथ्यते !।

प्रजल्पनम् 1 Talking, speaking. -2 Prattle, gossip.

प्रजाहिपत a. Talked, prattled. -तम् Talk.

प्रजिचन See under प्रज्.

प्रजाग् 2 P. 1 To keep watch, be awake, wake. -2 To lie in wait for.

प्रजागरः 1 Lying awake at night, sleeplessness; स राजिषिरिमानि दिवसानि प्रजागरकृशो लक्ष्यते ई. 3; प्रजागरात् खिली-भृतस्तस्याः स्विप्ने समागमः ई. 6. 22. -2 Vigilance, carefulness. -3 A guardian. -4 An epithet of Krisna or Visnu (नित्यं प्रबुद्धत्वात् प्रजागितं इति प्रजागरः).

प्रजागरणम् Being awake.

प्रजागरूक a. Wide awake.

प्रजिनः Wind, air.

प्रजीवनम् Livelihood, subsistence; रोषाणामानृशंस्यार्थं प्रदेशालु प्रजीवनम् Ms. 9. 163.

সন্ত্রপ্ত a. Attached or devoted to, intent on; বিষয়প্ত সন্ত্রপ্তানি Ms. 2, 96.

মজু 1 U. 1 To push or drive onward, impel, urge on, -2 To hasten forward. -Caus. To shoot, dart.

प्रजयः Ved. Haste.

भजवन a. Swift, fleet; व्यावल्गत् प्रजवनवाजिना रथेन U.5.1~(v.1.).

प्रजिवन a. Rapid, swift, speedy. -m. An express, a courier.

श्रज्ञम्म् 1 ति. 1 To begin to yawn. −2 To open the mouth.

मञ्जिटिका A kind of Prakrita metre.

अझा 9 U. 1 To know, know about, be acquainted with. -2 To be aware of, find out. -3 To discern, distinguish. -Caus. (अज्ञपदाति) 1 To show, point out (as way). -2 To discover. -3 To call, summon, invite.

प्रक a. 1 Wise, intelligent, learned. -2 (At the end of comp.) conversant with.-शः A wise or learned man.

Fig. p. p. 1 Ordered, prescribed. -2 Arranged (as a seat); Buddh.

সম্বামি: f. 1 Agreement, engagement. -2 Teaching, informing, communicating. -3 A doctrine. -4 Intellect. -5 N. of a goddess, Vidyādevī (Jainism).

মন্ধা 1 Intelligence, understanding, intellect, wisdom; आकारसदृशप्रज्ञः प्रज्ञया सदृशागमः R. 1. 15; नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता m Bg.~2.~57; शक्षं निहm Factorization पुरुपस्य शरीरमेकं प्रज्ञा कुलंच विभवं यशश्च हन्ति ॥ Subhās. -2 Discernment, discrimination, judgment; इयं निष्ठा बहुविधा प्रज्ञया त्वध्यवस्यति Mb. 14. 30. 24. -3 Device or design. -4 A wise or learned woman. -8 Longing for (वासना); impression (संस्कार); तं विद्याकर्मणि समन्वारभेते पूर्वप्रज्ञा च Bri. Up. 4. 4.2. -6 N. of the goddess Sarasvati. -7 A particular Sakti or energy. -8 A true or transcendental wisdom; Buddb. -Comp. - अरुप्तम् a missile, weapon; ततः प्रज्ञास्त्रमादाय मोहनास्त्र ब्यनाशयत् Mb. 6. 77. 53. -घनः nothing but intelligence; Bhag. - चभुस्, -नयन a. blind; (lit. having understanding as the only eyes); ततो ज्ञास्यसि मां सौते प्रज्ञाचक्षुष-मिर्युद Mb. I. 1. 149; Bhag, 1. 13. 28; Manoduta 115; N. 12. 106. (-m.) an epithet of Dhritarastra; Mb. 3. 7. 24; Kāvyamālā, Part. 13. (-n.) the mind's eye, mental eye, the mind; M. 1. -पारमिता one of the transcendent virtues; Buddh. - HINI an organ of sense. -वादः a wise saying; अशोच्यानन्वशोचरःवं प्रज्ञावादांश्व माषसे Bg. 2. 11. -वृद्ध a. old in wisdom. -सहाय a. intelligent, wise. - हीन a. void of wisdom, silly, foolish.

अञ्चल p. p. 1 Known, understood. -2 Distinguished, discerned. -3 Distinct, clear. -4 Famous, well-known, renowned.

प्रश्नान a. Prudent. -नम् 1 Intelligence, knowledge, wisdom. -2 A mark, token, sign; ध्वजो रषस्य प्रज्ञानम् Ram. 2. 67. 30. -3 Discernment, judgment.

प्रशापनम् Statement, assertion.

प्रश्नापित p. p. Betrayed, disclosed.

प्रकाल, प्रक्रिन (नी f.), प्रक्रिल a. Wise, intelligent, prudent.

মন্ধাবন্ a. Wise, intelligent.

মন্ত্র a. Bow-legged, bandy-legged; (so সয়).

সত্ত্বক্ I P. 1 To burn brightly, blaze up, shine; रणাঙ্গানি সভাত্ত্বভ্ৰ: Bk. 14. 98. -2 To catch fire, be in flames, blaze up. -3 To be kindled (as anger), to be incensed or wrathful. -Cans. (সভ্ৰ-ভ্ৰা-ক্ৰান্তি) 1 To kindle, set on fire. -2 To brighten, illumine, irradiate.

प्रज्वलनम् 1 Blazing up, flaming, burning. -2 Kindling.

प्रज्वलित p. p. 1 Being in flames, burning, flaming, blazing. -2 Bright, shining. -3 Burnt. -तम् Burning.

प्रज्वालनम् Kindling, setting on fire.

प्रज्वारः Fever; heat of fever; प्रज्वारोऽयं मम श्राता त्वं च मे भागनी भव Bhag. 4. 27. 30.

प्रडीनम् 1 Flying in every direction; प्रडीनं सर्वतीयानम् Mb. 8. 41. 26 (com.). -2 Flying forward; see under डीन. -3 Taking flight.

মৃত্য a. Old, ancient.

प्रणाखः The point of a nail; Ch. Up.

प्रणद् 1 P. To sound, resound, echo; कव्यादाः प्राणदन् घोराः Mb.; शिवाः प्रणदन्ति &c.

प्रणद्नम् Sounding, a sound.

भणदित a. 1 Sounding. -2 Humming, buzzing (as a bee).

भणादः 1 A loud noise, shout, cry; यियासतस्तस्य मही-धरन्त्राभिदापटीयान्पटहप्रणादः Si. 3. 24. -2 Roaring, a roar. -3 Neighing, braying. -4 A murmur of rapture; a burst of applause; huzza. -5 A cry for help. -8 A particular disease of the ear (a buzzing sound in the ear).

प्रणम् 1 P. 1 To bow down, salute, make a low obeisance to, be humble (with acc, or dative); न प्रणमन्ति देवताभ्यः K. 108; तां मिकिप्रवर्णन चेतसा प्रणनाम K. 228; Ku. 7. 27; तस्मात् प्रणम्य प्रणिधाय कायम् Bg. 11. 44;

प्रणिहित

R. 2. 21. (साहाक्षं प्रणम् 'to fall down on the eight limbs'; see अष्टाक्षा; दण्डवत् प्रणम् 'to bow by throwing oneself down on the ground quite prostrate and flat like a stick placed horizontally, touching the ground at all points; cf. दण्डप्रणाम.) -Caus. (प्रणमयति) To cause to bow down; तामिकताभ्यः कुल्डदेवताभ्यः कुल्डप्रातिष्टां प्रणमय्य साता Ku. 7. 27. -2 To bend, incline.

भणत p. p. 1 Bending, inclined, stooping. -2 Bowing to, saluting; स्त्यातिंहं प्रणतपालभवाब्धिपोतम् Bhag. -3 Humble. -4 Skilful, clever. -8 Crooked.

प्रणतिः f. 1 A bow, salutation, obeisance; तन सर्व-विधेयवर्तिनः प्रणति विश्रति के न भूमृतः Si. 16. 5; R. 4. 88. -2 Submissiveness, humility, courtesy; स ददर्श वेतसवनाचरितां प्रणति बलीयसि समृद्धिकरीम् Ki. 6. 5; निर्जितेषु तरसा तरस्विनां राष्ट्रपुष्ठ प्रणतिरेव कीर्तये R. 11. 89. -3 Inclination, bending, stooping.

प्रणमित p. p. 1 Bent, bowed. -2 Offered or given respectfully.

प्रणाम: 1 Bending, bowing, stooping. -2 A reverential salutation, obeisance, prostration, bow (used with dat.); as in साष्टाक्रणाम; Ku. 6. 91; मूर्जा प्रणामं प्रपासवाय चकार 3. 62; असमै प्रणाममकरवम् K. 142. -Comp. -अञ्जलिः a respectful salutation with the hands folded together; Ku. 4. 35; for अष्टाक्रण see अष्टाक्र.

प्रणवः 1 The sacred syllable om; आसीन्महीक्षितामाराः प्रणवःस्टन्साभिव R. 1. 11; Ms. 2. 74; Ku. 2. 12; प्रणवः सर्वदेषु Bg. 7.8; तस्य वाचकः प्रणवः, Pātanjala S. 27; प्राणदः प्रणवः प्रमुः Viṣṇu Sabasranāma. -2 A kind of musical instrument (drum or tabor). -3 An epithet of Viṣṇu or the Supreme Being.

प्रणवकः The Omkara.

प्रणद्म 4 P. 1 To perish, die; रमृतिश्रंशाद् बुद्धिनाशो युद्धि-नाशात् प्रणश्यति Bg. 2. 63; विद्युत् प्रणाशं स वरं प्रनष्टः Bk. 3. 14. −2 To vanish, disappear. ~3 To escape.

प्रणादाः 1 Cessation, loss, disappearance; ज्ञात्वा प्रणादां तु तदा जयन्तस्य Ram. 7. 28. 21; धुवं प्रणादाः प्रहितस्य पत्रिणः Ki. 14. 9; 13. 33. -2 Death, destruction; मर्तुः प्रणादादय शोचनीयम् R. 14. 1.

मणारान a. Destroying, annihilating, removing. -नम् Destruction, annihilation; प्रणासनाय प्रबल्स्य विद्विष: R. 3. 60.

भनए p. p. 1 Disappeared, vanished, not to be seen.
-2 Lost; Pt. 4. 35. -3 Perished, dead. -4 Ruined, destroyed, annihilated. -5 Escaped. -Comp. -स्वासिक a. प्रनष्टस्वासिक दिक्यं राजा त्र्यब्दं निधाययेत् Ms. 8. 30.

ANH a. Having a prominent nose, large-nosed.

प्रणाडिका, प्रणाडी 1 Intervention, interposition, medium. -2 Ved. A watercourse, drain.

प्रणाच्य a. 1 Dear, beloved. -2 Upright, honest, straight-forward. -3 Disliked, disapproved; न प्रणास्यो जनः किचन निकास्यं तेऽधितिष्ठति Bk. 6. 66. -4 Free from passion, indifferent to worldly attachments (विरक्त). -6 Fit, worthy; प्रमुखान् प्रणास्थाय वानतेवासिन Ch. Up. 3.11.5.

प्रणालः, न्ली, -प्रणालिका 1 A channel, water-course, drain; कौसल्या व्यस्जद् बाष्पं प्रणालीय नवीदकम् Ram. 2.62.10; कुर्वन् पूर्णा नयनपरसां चक्रवालैः प्रणालीः Ud. S. 2; Si. 3.44.—2 Succession, uninterrupted series.—3 Recension (of a text).—4 Intervention, interposition.

प्रणादाः, -शनम् s. v. प्रणवृ.

प्रणिगद् 1 P. To declaro; समय एव करोति बलाबलं प्रणिगदन्त इतीव शरीरिणाम् ईi. 6. 44.

प्रणिसित a. Kissed.

मणिखा 2 U. 1 To place, put or lay down; prostrate; प्रणिहितशिरसं वा कान्तमाहीपराधम् M. 3.12; तस्मात् प्रणम्य प्रणिधाय कायम् Bg. 11. 44. –2 To set, put in, inlay or incase; यदि मणिखपुणि प्रणिधीयते Pt. 1. 75 (v. l.). –3 To apply, fix upon, direct towards; भर्तृप्रणिहितेसणाम् R. 15. 84; Bk. 6. 142. –4 To stretch out, extend; मामाकाशप्रणिहितसुजं निर्देया-स्थादेतोः Me. 108; नीवीं प्रति प्रणिहिते तु करे प्रियेण संख्यः शपामि यदि किचिद्दिप स्मरामि K. P. 4. –6 To send out (as spies). –6 To place or lay in the front. –7 To include, enclose. –8 To employ, use; प्रणिहितमिष चक्षुप्रस्तमुक्तं हिनस्ति U. 5. 13. –9 To resolve. –10 To think.

प्रणिधानम् 1 Applying, employing, application, use-2 Great effort, energy. -3 Profound religious meditation, abstract contemplation; सोऽपरयत् प्रणिधानेन संततेः स्तम्भकारणम् R. 1. 74; 8. 19; V. 2; तपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानाि कियायोगः Pātanjāla S; ईश्वरप्रणिधानादा Pātanjāla S. 23. -4 Respectful behaviour towards (with loc.); जानािम प्रणिधानं ते बाल्यात् प्रभृति निन्दिन । ब्राह्मणेष्यिह सर्वेषु गुरुबन्धुपु वैव ह ॥ Mb. 3. 303. 19. -6 Renunciation of the fruit of actions (कर्मफल्स्याग). -8 Entrance, access. -7 (With Buddhists) A prayer, an entreaty.

प्रणिधि: 1 Observing, spying out. -2 Sending out spies. -3 A spy, an emissary; अध्यापितस्योजनसापि नीतिं प्रयुक्तरागप्रणिधिद्विपस्ते Ku. 3. 6; R. 17. 48; Ms. 7. 153; 8. 182. -4 An attendant, a follower. -6 Care, attention. -6 Solicitation, entreaty, request; 'प्रणिधि: प्रार्थन चरे' Yadava. -7 A method of driving an elephant; Mātanga L. 12. 6. 8. (There are three kinds of प्रणिधिs: by speech, feet and look.)

प्रणिधेयम् 1 Sending spies. - 2 Employing, using.

प्रणिहित p. p. 1 Laid on, applied. -2 Deposited.
-3 Outstretched, stretched forth; मामाकाशप्रणिहितमुजं
निर्देशा छेवहेती: Me. 108. -4 Consigned, delivered, entrusted.
-5 Having the attention fixed upon one object, with the mind concentrated, intent; ऋजु: प्रणिहिती गन्छंबसस्थावर-

वर्जक: Mb. 12. 9. 19. -6 Determined, decided. -7 Cautious, wary. -8 Obtained, attained. -9 Spied out. -10 Acknowledged, admitted, stated; सम्यक् प्रणिहितं चार्यं प्रष्टः सन्नाभिनन्दति Ms. 8. 54. -11 Applied, directed; प्रियायास्मै धाम्ने प्रणिहितनमस्योऽस्मि भवते Mahimna. 28 (v. 1.).

प्रणिनादः A deep sound.

प्रिणिपत् 1 P. To bow down to, fall prostrate before, bow respectfully to, salute (with acc. or dat.); प्रणिपत्य सुरास्तरमे शमायेत्रे सुरद्विषाम् R. 10. 15; वागीशं वाग्मिरध्योभिः प्रणिपत्योपतिस्थरे Ku. 2. 3; 3. 60.

प्रणिपतनम्, प्रणिपातः 1 l'alling at ono's feet, prostration, submission; प्रणिपातप्रतीकारः संरम्भो हि महात्मनाम् R. 4. 61; तद् विद्धि प्रणिपातेन परिप्रक्षेन सेवया Bg. 4. 34. -2 Obeisance, salutation, reverential bow; प्रणिपातपूर्व स्वहस्तल्लः (प्रणोचयः) Ku. 3. 61; 4. 35; R. 3. 25. —Comp.—पुरःसरम्, —पूर्वकम् ind. with an obeisance. —प्रतीकार a averted or counteracted by prostration; R. 4. 64.—रसः a magical formula pronounced over weapons.—शिक्षा teaching (one) to salute.

प्रणिहन 2 P. 1 To slay, kill. -2 To bond down, lower (the hand). -3 To pronounce lower (than अनुदात).

प्रणी 1 P. 1 To lead out or forth (as an army), conduct; बानरेरदेण प्रणीतेन (बलेन) Ram, -2 To offer, give, present; अध्ये प्रणीय जनकात्मजा Bk. 5, 76. -8 To bring to, set (as tire); दम्धां गुहां पश्य उल्लक्षपूर्णी काकप्रणीतेन हताशनेन Pt. 3. 1. -4 To consecrate by reciting sacred Mantras, hallow, consecrate in general; त्रिधा प्रणीतो ज्वलनः Hariv. ~5 To inflict (as punishment); यदि न प्रणयेद् राजा दण्डं दण्ड्येष्ट्तन्द्रितः Ms. 7. 20; 8. 238; Mb. 1. 64. 15. -8 To lay down, teach, promulgate, institute, prescribe; स एव धर्मी मनुना प्रणानः R. 14.67; भवःप्रणीतमाचारमामनन्ति हि साधवः Ku. 6. 31. -7 To write, compose (as a work); प्रणीतः न तु प्रकाशितः U. 4; उत्तरं रामचरितं तत्त्रणीतं प्रयुज्यते U. 1. 3. -8 To accomplish, effect, perform, bring about; স্পীয दारिब्रदरिव्रतां चपः N. 1. 15, 19; कण्ठाक्षेषोपगूढं तदपि च न चिरं यत् प्रियाभिः प्रणीतम् Bh. 3. 82. -9 To lead or reduce to any condition. -10 To show, display; यथदिया त उहगाय विभावयन्ति तत्तद्दशः प्रणयसे सदनुत्रहाय Bhag. 3. 9. 11. -11 To direct, fix or turn towards (as the eyes). -12 To show affection or love, love. -13 To throw, east, discharge; अस्त्रं पुनः पाशभृतः प्रणिन्ये Ki 16. 54. -14 To remove, destroy; द्रीपदाश्च परिकेशं प्रणेष्यामि हते त्वयि Mb. 6. 79. 4. -18 To draw in the breath (\overline{A} tm.).

प्रणय: 1 Esponsing, seizing (as in marriage); आबद्ध-कङ्गकरप्रणयभसादमासाथ Mal. 6. 14. -2 (a) Love, affection, fondness, attachment, liking, regard; साधारणेऽय-मुभयोः प्रणयः स्मरस्य V. 2.16; साधारणोऽयं प्रणयः ई. 3; (whore in both cases sense 6 may do as well); Ś. 6. 8; 5. 23; Me. 107; R. 6. 12; Bh. 2. 42. (b) A wish, desire, long-

-5 Decree -6 Bring Infliction प्रणयचे वत्यासीत् स Enrestly तृष्णिकायाम् प्रणयितामस्य प्रणयितामस्य

ing; हरेरतुलविकमप्रणयलालसः साहसे Mal. 8.7; S.7. 16. -3 Friendly acquaintance or regard, friendship, intimacy; अजानता महिमानं तवेदं मया प्रमादात् प्रणयेन वापि Bg. 11-41; स्नेहस्य नत् फलमसी प्रणयस्य सारः Mal. 1. 9. - 4 Familiarity, contidence, trust; मया गृहीते सिललेंडनेन कृतःप्रणयः S. 5. -8 Favour, kindness, act of courtesy; अलंकतोऽस्मि स्वयंप्राह प्रणयेन भवता Mk. 1; 1. 45. -6 An entreaty, request, solicitation; तद् भूतनाथानुग नाईसि त्वं संबन्धिनो मे प्रणयं विहन्तुम् R. 2. 58; V. 4. 13. -7 Reverence, obeisance. -8 Final beatitude. -9 A leader. -10 Conduct, guidance. (प्रणयेन confidentially, candidly; without reserve or ceremony; प्रणयात् openly, frankly). -Comp. -अपराधः an offence against friendship or love. -उन्मुख a. 1 disposed or about to declare one's love; विस्त्र सुन्दरि संगमसाध्वसं तद चिरात् प्रभृति प्रणयोन्मुखे M. 4. 13. -2 impatient through love. –उपेत a. candid, frank. –कलहः a lover's quarrel, a mock or feigned quarrel; नाप्यन्यस्मान् प्रणयकलहाद् विप्रयोगोपपत्तिः Me. (considered spurious by Malli.). -कुपित a. angry through love, feigning anger; खामा-लिख्य प्रणयकुपितां धातुरागैः शिलायाम् Me. 107. –ऋरपः feigned anger of a mistress towards her lover, coquettish anger. - पेशल a. soft through affection. - একটা excessive love, intense attachment. - भन्नः 1 breach of friendship. -2 faithlessness. -मानः the jealousy of love. -वचनम् expression of love. -विमुख a. 1 averse from love. -2 disinclined to frieudship; सी बोत्सङ्गप्रणय-विमुखो मा स्म भूरूजयिन्याः Me. 27. -विहेतिः, -विधातः non-compliance, refusal (of a request &c.). + 177 a. inspired by love; Mal. 5. 7.

प्रणयनम् 1 Bringing, fetching. -2 Conducting, conveying. -3 Carrying out, executing, performing; सर्गशेष-प्रणयनादिश्वयोनेरन-तरम् Ku. 6. 9. -4 Writing, composing. -5 Decreeing, sentencing, awarding; as दण्डस्य प्रणयनम्. -6 Bringing forward, adducing. -7 Distributing. -8 Infliction of (punishment). -9 Founding (of a school).

प्रणयवत् a. 1 Loving, fond, affectionate; साथि प्रणय-वत्यासीत् सपत्न्योदमयोदिष R. 10. 57. -2 Candid, frank. -8 Enrostly desirous of, longing for; जातः सखे प्रणयवान्मृय-तृष्णिकायाम् S. 6. 16.

प्रणियता Love, attachment; (क्षीः) मूर्खान् द्वेष्टि न गच्छित प्रणियतामत्यन्तिवद्धत्स्विप Mu. 3. 5.

भणियन 1 Loving, affectionate, kind, attached; यदिन्दावानन्दं प्रणयिनि जने वा न भजेते Mal. 3.9; 6.30.—2 Beloved, dearly loved.—3 Desirous of, longing for, fondly solicitous of; अक्काश्रयप्रणयिनस्तनयान् वहन्तः S.7.17; Me. 3; R. 9.55; II. 3.—4 Familiar, intimate.—m. 1 A friend, companion, favourite; कृतेऽअस्त्रप्रणयी तथा करः Ku. 5.11.—2 A busband, lover.—3 A supplicant, humble petitioner, suitor; स्वार्थात् सत्तां गुरुतरा प्रणयिकियैव V. 4.15; 1.2.—4 A worshipper, devotee; प्रतिमहीतुं प्रणयिभियत्वात् विलोचनस्तामुण्यकसे च Ku. 3.66.—नी A mistress, beloved, wife.—2 A female friend.

प्रणायकः 1 A leader or commander (of an army). -2 A guide, head, chief.

पणी a. maker, fashioner; सार्यतनीं तिथिप्रण्यः Bk. 5. 65. (तिथिप्रणी the moon.)

স্থানি p. p. 1 Put forward, advanced, presented.

-2 Delivered, given, offered, presented. -3 Brought into, reduced to. -3 Executed, effected, performed.

-3 Taught, prescribed. -3 Cast, sent, discharged. -7 Brought to, set. -3 Written, composed. -9 Set aside, removed. -10 Agreeable or pleasing. -11 Inflicted (as punishment); see স্থা above. -3: Fire consecrated by prayers. -3! A sacrificed vessel. -34 Anything cooked or dressed, such as a condiment. -Comp. - अप्रित्त fire consecrated by prayers. -आपम् (pl.) holy water.

प्रणीतिः f. Ved. 1 Conduct, guidance. -2 Favour.

प्रणेत m. 1 A leader. -2 A maker, creator. -3 The promulgator of a doctrine, expounder, teacher; कर्मतन्त्रप्रणेतार एकाशीतिर्द्धिजातयः Bhag, 11.2.19. -4 An author. -3 A performer or player of a musical instrument.

प्रणेय a. 1 To be guided or led, tractable, yielding, submissive, obedient; अस्मत्रणेयो राजेति लेकांश्वेव वदन्तुत Mb. 12. 56. 60. -2 To be executed or accomplished. -8 To be settled or fixed.

syllable om. -3 To roar, bellow. -4 To resound.

प्रणुत p. p. Praised, lauded.

प्रणुद् 6 P. 1 To dispel, drive off, remove; दियेताव-लोकदिकसन्नयनप्रसर्भणनिय वारिष्ट्म् Si. 9. 71. -2 To push or thrust forward, push on. -3 To drive, stir, set in motion. -4 To scare away, frighten away. -Caus. 1 To prompt, incite, urge forward. -2 To push away. -3 To request or ask any one.

प्रणुत्त p. p. 1 Driven away, repelled. -2 Scared away.

मणुन p. p. 1 Driven or sent away. -2 Set in motion; सदश्च इव स क्षित्र: प्रणुन्ने वाक्यसायकै: Mb. 5. 136. 16. -3 Scared away. -4 Shaking, trembling. -5 Sent, despatched.

प्रणोदः 1 Driving. -2 Directing.

प्रणोदित a. 1 Set in motion. -2 Directed, ordered. -3 Driven.

प्रणेजनम् 1 Washing or wiping away. -2 Bathing. -3 Water for washing.

प्रतन् 8 U. 1 To spread abroad, diffuse; ख्यातस्त्वं विभवेर्यशांसि कवशो दिक्षु प्रतन्त्रन्ति नः Bh. 3. 24. -2 To spread, extend, stretch out. -3 To spread over, fill. -4 To

cause, produce, create. -6 To show, display, exhibit; तद्रीकृत्य कृतिभिनीचस्पत्यं प्रतायते Si. 2. 30. -6 To perform, do (as a sacrifice). -7 To execute, complete, accomplish.

भतत p. p. 1 Spread over, covered. −2 Stretched out, diffused. −तम् ind. Continuously.

प्रततामहः A great-grandfather.

अतातः f. 1 Extension, expansion, diffusion. −2 A creeper.

प्रतानः 1 A Shoot, tendril; स्ताप्रतानोद्यथितैः स केशैः R. 2. 8; S. 7. 11; बीजकाण्डरहाण्येव प्रताना वल्ल्य एव वा Ms. 1. 48. -2 A creeper, low spreading plant. -3 Branching out, ramification. -4 Tetanus or epilepsy. -5 Extension. -6 Diffuseness, prolixity.

प्रतानिन् a. 1 Spreading. -2 Having shoots or tendrils. -नी A spreading creeper.

पतन a. (नी f.) Old, ancient; प्रतनेनानुबन्धेन निजामीप-चिकीर्पया Siva B. 8. 8; नयवर्स्म प्रतने प्रवर्तयन् Siva B. 32. 1. —Comp. –हिष्म् Old ghee to be used as an oblation.

प्रतन्त ब. (न्नु or न्न्वी) 1 Very thin or minute, delicate; वेणीभृतप्रतन्तसिल्ला Me. 29. −2 Very small, limited, narrow; प्रतन्ततपसाम् K. 43; U. 1. 20; Me. 41. −8 Slender, emaciated; ततः सद्पै प्रतनं तपस्यया Ki. 14. 35. −4 Insignificant, trifling.

370 1 P. 1 To be hot, burn, glow. -2 To heat.

-3 To kindle, illumine. -4 To bake, roast. -5 To feel pain, suffer. -6 To mortify the body, undergo penance.

-7 To pain, distress, torment. -Caus. 1 To warm, heat. -2 To set on fire, irradiate, -3 To torment, pain, distress.

प्रतपः The heat of the sun.

प्रतपत्रम् Umbrella (छत्र); छायया च विद्धत् प्रतपत्रम् Bhag. 10. 35. 13.

प्रतपनम् Warming, making warm.

भत्स p. p. 1 Heated. -2 Hot, ardent. -3 Tormented, tortured, pained. -4 One who has tortured one's body by penance; उपवासेः प्रतप्तानां दीर्घ सुखमनन्तकम् Mb. 12. 181. 17.

प्रतापः 1 Heat, warmth; अन्यप्रतापमासाद्य यो दहत्वं न गच्छित (here प्रताप means 'prowess' also); Pt. 1. 107. -2 Radiance, glowing heat; अमी च कथमादिखाः प्रतापक्षति-शितलाः Ku. 2.24. -3 Splendour, brilliancy. -4 Dignity, majesty, glory; सर्वः प्रायो भजति विद्वति भिद्यमाने प्रताप Mv. 2.4. -5 Courage, valour, heroism; प्रतापस्तस्य मानेश्व युगपद् व्यानशे दिशः R. 4.15. (where प्रताप means 'heat' also); 4.30; शत्रुश्रेणीपतहाञ्चलेति रष्ट्रपते त्वस्प्रतापप्रदीपः Udb.; यं देशं श्रयते तमेन कुरते बाहुप्रतापार्जितम् H. -6 Spirit, vigour, energy. -7 Ardour, zeal. -8 Issue of ultimatum; प्रेषणं सन्धिपालस्वं प्रतापो मित्रसंगद्दः Kau. A. 1 18

प्रति

प्रतापन a. 1 Warming. -2 Distressing. -तम् 1 Burning, heating, warming. -2 Paining, tormenting, inflicting punishment. -तः N. of a hell.

अतापवत् a. 1 Glorious, dignified. -2 Valorous, powerful, mighty. -m. 1 An opithet of Siva. -2 Of Visnu.

प्रतापिन a. 1 Burning, scorehing. -2 Splendid, brilliant. -3 Paining, distressing. -4 Glorious, dignified. -3 Powerful, mighty.

प्रतम् 4 P. 1 To become exhausted or fatigued, faint.
-2 To lose the breath, be beside oneself.

प्रतमकः A kind of asthma.

प्रतमाम् ind. Specially, particularly.

अतरम्, अतराम् ind. 1 Further, more particularly.
-2 In future.

प्रतक् 10 U. 1 To conclude, infer, guess. -2 To reason, reflect. -3 To think, believe, consider, suppose; प्रतक्ष्यनत्यमृगेन्द्रनादान् Bk. 2. 9. -4 To search, investigate.

प्रतकेः Conjecture, guess, supposition.

प्रतक्षणम् 1 Reasoning, discussion. -2 Doubt. -3 Logic.

प्रतद्नः 1 N. of the son of Divodasa. -2 N. of one of Indra's disciples.

সবলেম্ One of the seven divisions of the lower world; see থাবাল. –ল: The open hand with the fingers extended,

मति ind. 1 As a prefix to verbs it means (a)towards, in the direction of; (b) back, in return, again; तिष्टेदानी न में जीवन् प्रतियास्यसि दुर्मते Ram. 7.18.13; (c) inopposition to, against, counter; (d) upon, down upon; (see the several roots with this preposition). -2 As a prefix to nouns not directly derived from verbs it means (a) likeness, resemblance, equality; (b) opposite, of the opposite side; সনিৰত Ve. 3. 5 'the opposing force'; so प्रतिद्विपाः Mu. 2. 13; (c) rivalry; as in प्रतिचन्द्रः 'a rival moon'; प्रतिपुरुष: &c. -3 As a separable preposition (with acc.) it means (a) towards, in the direction of, to; all दम्पती स्वां प्रति राजधानी प्रस्थापयामास वर्शा वसिष्टः R. 2.70; 1. 75; प्रत्यनिलं विचेरु Ku. 3.31; बृक्षं प्रति विद्योतते विद्युत् Sk.; (b) against, counter, in opposition to, opposite; तदा यायाद् रिपुं प्रति Ms. 7. 171; प्रदुदुबुस्तं प्रति राक्षसेन्द्रम् Ram.; ययावजः प्रत्यरिसेंन्यमेव R. 7. 55; (c) in comparison with, on a par with, in proportion to, a match for; त्वं सहस्राणि प्रति Rv. 2. 1. 8; (d) near, in the vicinity of, by, at, in, on; समासेदुस्ततो गर्गा शृष्टवेरपुरं प्रति Ram.; गर्गा प्रति; (e) at the time, about, during; आदित्यस्योदयं प्रति Mb; फाल्युनं वाय चैत्रं वा मासी प्रति Ms. 7. 182; (f) on the side of, in favour of, to the lot of; यदत्र मां प्रति स्यात् Sk.; हर प्रति हलाइलं (अभवत्) Vop.; (g) in each, in or at every,

severally (used in a distributive sense); वर्षे प्रति, प्रतिवर्षम्; यज्ञं प्रति Y. 1. 110; वृक्षं वृक्षं प्रति सिचति Sk.; () with regard or reference to, in relation to, regarding, concerning, about, as to; न हि मे संशीतिरस्या दिव्यता प्रति K. 132; चन्द्रोपुरागं प्रति तु केनापि विप्रलब्धासि Mu. 1; धर्म प्रति \$. 5. 18; यन्दीत्धुक्योऽस्मि नगरगमनं प्रति \$. 1; Ku. 6. 27; 7. 83; त्वयैकमीशं प्रति साधु भाषितम् 5. 81; Y. 1. 218; R. 6. 12; 10. 29; 12. 51; (i) according to, in conformity with; मां प्रति in my opinion; (j) before, in the presence of; (k) for, on account of -4 As a separable preposition (with abl.) it means either (a) a representative of, in place of, instead of; प्रद्युग्नः कृष्णात् प्रति Sk.; संप्रामे यो नारायणतः प्रति Bk. 8. 89; or (b) in exchange or return for ; तिलेभ्यः प्रति यच्छति माषान् Sk. ; भक्तेः प्रत्यमृतं शंमोः Vop. -6 As the first member of Avyayībhāva compound it usually means (a) in or at every; as प्रतिसंदत्सरम् 'every year', प्रतिक्षणम् , प्रत्यहम् &c.; (b) towards, in the direction of; प्रत्यमि शलभा डयन्ते. -8 प्रति is sometimes used as the last member of Avyayī. comp. in the sense of 'a little'; सूपप्रति, शाकप्रति. [$Note:=\operatorname{In}$ the compounds given below all words the second members of which are words not immediately connected with verbs, are included; other words will be found in their proper places.] -Comp. -अंशम् ind. on the shoulders. -अक्षरम ind. in every syllable or letter; प्रत्यक्षर केषमयप्रबन्ध Vas. -अग्नि ind. towards the fire. -अप्र = प्रत्यत्र q. v. +अक्गम् 1 a secondary or minor limb (of the bedy), as the nose. -2 a division, chapter, section. -3 every limb. -4 a weapon. (-新刊) ind. 1 on or at every limb of the body; as in प्रत्यक्ग-मालिक्षितः Git. 1. -2 for every subdivision. -3 in each case (in grammar). -अधिदेवता a tutelary deity who stays in front or near one; Heh. -अधिष्ठानम्,-आधानम् the principal place of residence; Bri. Up. 2. 2. 1. -2 repository. -अनन्तर a. 1 being in immediate neighbourhood; दानमानादिसत्कारै: कुरुष्व प्रत्यनन्तरम् Ram. 4. 15. 27. (com. प्रत्यनन्तरं स्वाधीनम्). -2 standing nearest (as an heir). -3 immediately following, closely connected with; जीवेत् क्षात्रियधर्मेण स हास्य (बाह्मणस्य) प्रत्यनन्तरः Ms. 10. 82; 8. 185. (一中) ind. 1 immediately after. -2 next in succession. If to betake oneself close to; P. R. -अनिलम् ind. towards or against the wind. -अनीक a 1 hostile, opposed, inimical. -2 resisting, opposing. -3 opposite. -4 equal, vying with. (-5:) an enemy. (一事具) 1 hostility, enmity, hostile attitude or position; न शक्ताः प्रत्यनीकेषु स्थातुं सम सुरासुराः Ram. -2 a hostile army; यस्य शूरा महेब्बासाः प्रत्यनीकगता रणे Mb.; येऽवस्थिताः प्रत्यनीकेषु योधाः Bg. 11. 32. (प्र॰ may have here sense 1 also). -8 (in Rhet.) a figure of speech in which one tries to injure a person or thing connected with an enemy who bimself cannot be injured; प्रतिपक्षमशक्तेन प्रतिकर्तुं तिरस्किया। या तदीयस्य तत्स्तुत्ये प्रत्यनीकं तदुच्यते K. P. 10. -अनुप्रासः a kind of alliteration. -अनुमानम् an opposite conclusion. -अन्त a. contiguous, lying close to,

प्रति

adjacent, bordering. (- नतः) 1 a border, frontier; स गुप्तमूलप्रत्यन्तः R. 4. 26. -2 a bordering country; especially, a country occupied by barbarian or Micchehhas. ेदेश: a bordering country. ेपर्वतः an adjacent hill; पादाः प्रत्यन्तपर्वताः Ak. -अन्धकार a. spreading shaduw : Buddh. -अपकारः retaliation, injury in return; शाम्येत् प्रत्यप-कारेण नोपकारेण दुर्जनः Ku. 2.40. –अब्दम् *ind*. every year. -अमित्र a. hostile. (-त्रः) an enemy. (-त्रम्) ind. towards as enemy. -अरि: 1 a well-matched opponent. -2 the 9th, 14th or 23rd asterism from the जन्मनक्षत्र. -3 a particular asterism; दारुणेषु च सर्वेषु प्रत्यिर च विवर्जयेन Mb. 13. 104. 28 (com. प्रत्यरि स्वनक्षत्राद् दिननक्षत्रं यावद् गणयित्वा नवभिर्भागे हृते पश्चमी तारा प्रस्वरिः।). -अर्कः a mock sun; parhelion. -अर्गलम् the rope by which a churning stick is moved. -अवयवम ind. 1 in every limb. -2 in every particular, in detail. -अवर a. 1 lower, less honoured; प्रावरान् प्रत्यवरान् गरीयसः Mb. 13. 91. 12. -2 very low or degrading, very insignificant; Ms. 10, 109. -अइसन् m. red chalk. -अष्टीला a kind of nervous disease. - आहम ind. every day, daily; day by day; गिरिशमुपचचार प्रत्यहं सा सुकेशी Ku. 1.60. -आकारः a scabbard, sheath. -आधातः 1 a counter-stroke. -2 reaction. -आचार: suitable conduct or behaviour. -आत्मम् ind. singly, severally. -आत्मक a. belonging to oneself. -आत्म्यम् similarity with oneself. -आत्म्यन ind. after ono's own image; स किनरान् किंपुरुषान् प्रत्यातम्येना-सजर प्रभुः Bhag. 3. 20. 45. -आदित्यः a mock sun. -आरम्भः 1 recommencement, second beginning. -2 prohibition. -आई a. fresh. -आशा 1 hope, expectation; न यत्र प्रत्याशामनुपतित नो वा रहयति Mal. 9. 8. -2 trust, confidence. -आसङ्गः Connection, contact; अथ प्रत्यासङ्गः कमि महिमानं वितर्ति Mv. 1. 12. -आस्वर 1 returning; -2 reflecting; Ch. Up. 1. 3. 2. -आइयः echo, resonance; छाया प्रत्याह्नयाभासा खसन्तोऽप्यर्थकारिणः Bhag. 11. 28. 5. -उत्तरम् a reply, rejoinder -उल्लकः 1 a crow; मृत्युद्तः कपोतोऽयमुऌकः कम्पयन्मनः । प्रस्युऌकथ कुह्नानैरनिद्रौ शून्यमिच्छतः ॥ Bhāg. 1. 14. 14. -2 a bird resembling an owl. --東西中 ind. in each Hik. - U\$ a. each, each one, every single one. (一环里) ind. 1 one at a time, severally; singly, in every one, to every one; oft. with the force of an adjective; दिवेश दण्डकारण्यं प्रत्येकं च सतां मनः R. 12. 9 entered the mind of every good man'; 12.3; 7.34; Ku. 2. 31. -एनस् m. 1 an officer of justice (who punishes criminals); Bri. Up. 4. 3. 7. -2 a heir responsible for the debts of the deceased; surety. -कञ्चुकः 1 an adversary. -2 a critic, -कण्डम ind. 1 severally, one by one. -2 near the throat. - कलम् ind. constantly, perpetually. - 新和 a. not obeying the whip. - कष्ट a. comparatively bad. - कामिनी a female rival; Si. -काय: 1 an effigy, image, picture, likeness. −2 an adversary ; स दृषध्वजसायकावभिन्ने जयहेतुः प्रतिकाय-मेषणीयम् Ki. 13. 28. - 3 a target, butt, mark, - कितवः an opponent in a game. - TST: a hostile elephant. -कूपः a moat, ditch. -कूल a. 1 unfavourable, adverse,

contrary, hostile, opposite, प्रतिकूलतामुपगते हि विधौ विफल्स्व-मेति बहुसाधनता Si. 9. 6; Ku. 3. 24. -2 harsh, discordant, unpleasant, disagreeable; अप्यनपुष्टा प्रतिकृतराच्दा Ku. 1. 45. -8 inauspicious. -4 contradictory. -8 reverse, inverted. -6 perverse, cross, peevish, etubborn. आचर-णम्, अअस्तिम् any offensive or hostile action or conduct; प्रतिकूलाचरितं क्षमस्व मे R. S. SI. अज्ञम् ,--िकः f. a contradiction. कारिन, -कृत, -चारिन, -वृत्ति a. opposing. दर्शन a. having an inauspicious or ungracious appearance. प्रवर्तिन् , -वर्तिन् a. acting adversely, taking an adverse course. भाषिन् a. opposing, contradicting. वयनम् disagreeable or unpleasant speech. वादः contradiction. (प्रतिकूलता, -विम् adverseness, opposition, hostility. प्रति-कूलयात 'to oppose'.). -कूल ind. 1 adversely, contrarily. -2 inversely, in inverted order. -कूल्य Den. P. to resist, oppose. -कुलिक a. hostile, inimical. -क्षणम् ind. at every moment or instant, constantly; प्रतिक्षण संभ्रमलोलहर्ष्ट्र-लीलारिक्देन निवारयन्ती Ku. 3. 56. -क्षपम् ind. everynight. -गजः a hostilo elephant -गात्रम् ind. in very limb. -मिरि: 1 an opposite mountain. -2 an inferior mountain. -गृहम्, -गेहम् ind. in every house. -प्रामम् ind. in every village. -चक्रम् a hostilo army. -चन्द्रः a mock moon; paraselene. -चरणम् ind. 1 in every (Vedic) school or branch. -2 at every foot-step. -न्छाया, --यिका 1 a reflected image, reflection, shadow; रूपं प्रतिच्छायिक-योपनीतम् N. 6. 45. -2 an image, picture. -जङ्घा the forepart of the leg. - 「句麗」, - 「句麗新」 the soft palate. -तन्त्रम् ind. according to each Tantra or opinion. -तन्त्र-सिद्धान्तः a conclusion adopted by one of the disputants only; (वादिप्रतिवाद्येकतरमात्राभ्युपगतः). च्डयहम् ind. for three days at a time. -दण्ड a. Ved. disobedient. -दिनम ind. every day; राशीभूतः प्रतिदिनमित त्र्यम्बकस्यादृहासः Me. 60. -दिशम् ind. in every direction, all round, everywhere. - दृतः a messenger sent in return. - देवता a corresponding deity; गताः कलाः पश्चदश प्रतिष्ठा देवाश्च सर्वे प्रतिदेवतास Munda. 3. 2. 7. -देशम् ind. in every country. -देहम ind. in every body. -दैवतम् ind. for every deity. - इन्द्र: 1 an antagonist, opponent, adversary, rival. -2 an enemy. (-इस्) opposition, hostility. न्द्रन्दिन् a. 1 bostile, inimical. +2 adverse (प्रतिकृत); कृतान्तदुर्वेत्त इवापरेषां पुरः प्रतिद्वन्द्विनि पाण्डवास्त्रे Ki. 16. 29. -8 rivalling, vying with; किसलयोद्धेदप्रतिद्वन्दिभिः (करतलैः) S. 4.5. (-m.) an opponent, adversary, rival; নুল্বস্থিন-हन्द्रि बभूव युद्धम् R. 7. 37.; 15. 25. - द्वारम् ind. at every gate. - It a borse harnessed by the side of another. -नम् m. great-grandson, a son's grandson. -नव a. 1 new, young, fresh. -2 newly blown or budded; सान्ध्यं तेजः प्रतिनवजपापुष्परक्तं दथानः Me. 38. -नाडी a branch-vein. -नायकः the adversary of the hero of any poetic composition; धीरोद्धतः पापकारी व्यसनी प्रतिनायकः S. D., as सवण in the Ramayana, शिशुपाल in Magha-Kavya &c. -नारी, -पत्नी, -युवतिः a femalo rival; Si. 7. 45. -निनदः = प्रतिध्वनिः q. v. -न्यायम् ind. in inverted order; पुनः प्रतिन्यायं प्रतियोन्यादवति स्वप्नायैव Bri. Up. 4. 3. 15.

-पक्ष a. like, similar. (-क्षः) 1 the opposite side, party or faction, hostility; विमृश्य पक्षप्रतिपक्षाभ्यामवधारणं नियमः Gaut. S. -2 an adversary, enemy, foe, rival; प्रति-पक्षकामिनी, -लक्ष्मी 'a rival wife'; Bv. 2.64; दासंकृतायाः प्रति-पक्षरुक्षाः Vikr. 1.73; प्रतिपक्षमशक्तेन प्रतिकर्तुम् K. P. 10; Vikr. 1.70; often used in comp. in the sense of 'equal' or 'similar'. -9 remedy, expiation; यादवस्य पापस्य प्रतिपक्षमुपदिशामि Nag. 5. - 4 a defendant or respondent (in law). on 1 hostility, opposition. -2 obstacle. -पश्चित a. 1 containing a contradiction. -2 nullified by a contradictory premiso; (as a hetn in न्याय); ef. सरप्रतिपक्ष. -पक्षिन् m. an opponent, adversary. -पण्यम् merchandise in exchange; Buddh. -पथम ind. along the road, towards the way; प्रतिपयगतिरासीद् वेगदीर्घोकृतास्मः Ku. 3. 76. - पदम ind. 1 at ovry step. -2 at every place, everywhere. -3 expressly. -4 in every word; प्रतिपदाख्याने तु गौरवं परिहरद्भिर्श्वतिकारैः सर्वसामान्यः शब्दः प्रति-गृहीतः प्रकृतिबदिति SB. on MS. 8.1. 2. -पहावः an opposite or outstretched branch; R. - 414: 1 a stake. - 2 a counter-pledge. -3 a counter-stake; Mb. 3. -पादम ind. in each quarter. - पात्रम् ind. with regard to each part, of each character; प्रतिपात्रमाधीयतां यताः \$. I 'let care be taken of each character'. -पादपम् ind. in every tree. - पाप a. returning sin for sin, requiting evil for evil. - g(g) হম: 1 a like or similar man. -2 a substitute, deputy. -3 a companion. -4 the effigy of a man pushed by thieves into the interior of a house before entering it themselves (to ascertain if any body is awake). -5 an effigy in general. (-प्रम्) ind. man by man, for each man. - 項表 不平 a copy of an original manuscript. -पूर्वाह्म ind. every forenoon. -प्रति त. counter balancing, equal to. -प्रभातम् ind. every morning. -प्रसनः 1 (As opposed to अनुप्रसन) tracing causes back to the origin as -- a pot, a lump of mud, mud, clay. Pātanjala Yogadarsana. -2 Negation of (or exception to) a negation. The force of a प्रतिप्रसन is positive, limiting as it does the scope of a प्रतिषेध or negation. Hence it is just the opposite of परिसंख्या whose force is negative or exclusive since it limits the scope of a positive statement. प्रतिप्रसवोऽयं न परिसंख्या SB. on MS. 10.7. 45. - आकार: an outer wall or rampart. - भियम a kindness or service in return; प्रतिप्रियं चेद् भवतो न कुर्या हुथा हि मे स्यात् स्वपदोपलविधः **R.** 5. 56. -बन्धः an equal in rank or station; Mb. 5. 121. 13. -बल: a. 1 able, powerful. -2 equal in strength, equally matched or powerful. (-लम्) 1 a hostile army; अम्बज्वालावलीढप्रतिबलजलधेरन्तरीर्वायमाणे Ve. 3. 7. -2 strength. -बाह्य 1 the forepart of the arm. -2 an opposite side (in a square or polygon). -वि (वि) म्दः, -म्बम् 1 a reflection, reflected image; ज्योतियां प्रतिबिम्बानि प्राप्तु-वन्त्युपहारताम् Ku. 6.42; Si. 9.18. -2 an image, a picture. - Alory a rotten seed. - HE a. vying with, rivalling; घटप्रतिभटस्तनि N. 13. 5. (-रः) 1 a rival, an opponent; निवासः कन्दर्पप्रतिभटजटाज्दभवने G. I. 21. -2 a

warrior on the opposite side; समालोक्याजी त्वां विद्धति विकल्पान् प्रतिभटाः K. P. 10. -भय a. 1 fearful, formidable, terrible, frightful. -2 dangerous; स्वगृहोद्यानगतेऽपि स्निम्धैः पापं विशक्त्यते मोहात्। किमु दृष्टबह्नपायप्रतिभयकान्तारमध्यस्ये॥ Pt. 2. 171; Nag. 5. 1.; Bhag. 1. 6. 14. (-यम्) a danger; सुनन्द, श्रुतं मया संनिहितगरुडप्रतिभयमुदेशं जामाता जीमृतवाहनी गतः Nag. 5. -भेरव a. dreadful. -मञ्जः a kind of measure (in music). - मञ्चाः platforms opposite to each other; दशभागिकी द्री प्रतिमधी Kau. A. 2. 3. 21. -मण्डलम् 1 a secondary disc (of the sun &c.). -2 an eccentric orbit. -मन्दिरम् ind. in every house. -महाः an antagonist, a rival; उपेथिवांसं प्रतिमल्लतां रयस्मये जितस्य प्रसभे गरूमतः N. 1. 63; पातालप्रतिमहागह &c. Mal. 5. 22. -मानना worship (पूजा); स्पर्शमशुचिवपुरर्हति न प्रतिमाननां तु नितरां नृपोचिताम् Si. 15. 35. -माया a counter-spell or charm; प्रतिमाया कृतं च तद् Mb. 1. 34. 22. -मार्गः the way back; Mb. 4. - HVIH ind. back, backwards. –माला capping verses (Mar. भंडी). –मासम् ind. every month, monthly. 一年四年 an enemy, adversary. -सुख a. standing before the face, facing; प्रतिमुखागत Ms. 8 291. -2 near, present. (一項里) a secondary plot or incident in a drama which tends either to hasten or retard the catastrophe; see S. D. 334 and 351-364. (—खम्) ind. 1 towards. —2 in front, before. —मुखरी a particular mode of drumming. - HET 1 a counterseal. -2 the impression of a seal. -महतम ind. every moment. -मूर्तिः f. an image, a likeness. -मूचिका f. a musk-rat (Mar. चिचुंदरी). -यूपपः the leader of a hostile herd of elephants. - (4: an adversary in war (lit. in fighting in a war-chariot); दौध्यन्तिमप्रतिरयं तनयं निवेश्य S. 4. 20. -रध्यम् in overy road; अस्मिन् नगर प्रतिरथ्यं भुजङ्गबद्धसंचारे Uab. -रवः, -ध्वानिः 1 an echo; प्रतिरविदेतते। वनानि चके Ki. 10.4. −2 quarrel; controversy. -3 (Ved.) life (प्राण). -रसितम् an echo; केनास्मत् सिंह-नादप्रतिरसितसस्रो दुन्दुभिस्ताज्यतेऽयम् Ve. 1. 22. -राजः a hostile king. -रात्रम् ind. every night. -रूप a. 1 corresponding, similar, having a counter-part in; अप्रिवेथको भुवनं प्रविष्टो रूपं रूपं प्रतिरूपो बभूव Kath. 2.2.9. —2 beautiful. -3 suitable, proper; इदं न प्रतिरूपं ते खीष्वदाक्षिण्यमीदृशम् Bu. Ch. 4. 66; आत्मनः प्रतिरूपं सा बभावे चारहासिनी Ram. 4. 19. 17. -4 facing (अभिमुख); प्रतिरूपं जनं कुर्यात्र चेत् तद वर्तते यथा Mb. 12, 97, 16 (com. प्रतिहर्ष युद्धाभिमुखम्). (-एम्) 1 a picture, an image, a likeness. -2 a mirror-like reflecting object; अदर्शनं स्वशिरसः प्रतिरूपे च सलिप Bhag. 10. 42. 28. - 4 an object of comparison (उपमान); भवानी खलु भक्तानां सर्वेषां प्रतिरूपधृक् Bhag. 7. 10. 21. - रूपक <math>a.resembling, similar (at the end of comp.); जहीमान् राक्षसान् पापानात्मनः प्रतिरूपकान् Mb. 3, 290, 11; चेष्टाप्रतिरूपिका मनोवृत्तिः S. 1. (- कम्) 1 a picture, an image; अप्रिदेगिर-देश्चेव प्रतिरूपककारकैः Mb. 12. 59. 49. -2 a forged edict; जर्जर चास्य विषयं कुर्वन्ति प्रतिरूपकै: Mb. 12. 56. 52. -3 a reflection. -लक्षणम् a mark, sign, token. -लिपिः f. a transcript, a written copy. -लेख: a writ of reply; प्रावृत्तिकश्च प्रतिलेख एव Kau. A. 2. 10. 28. - स्ट्रोम a. 1 'against the

प्रति (ती) कारः

hair or grain', contray to the natural order, inverted, reverse (opp. अनुलोम); नववर्षसहस्राक्षः प्रतिलोमोऽभवद् गुरुः Bhag. 12. 14. 15. -2 contrary to easte (said of the issue of a woman who is of a higher caste than her husband). -3 hostile. -4 low, vile, base. -5 left (वाम). -6 obstinate, perverse; अपरिचितस्यापि तेऽप्रतिलोमः संशतः S. 7. -7 disagreeable, unpleasant. (-मम्) any injurious or unpleasant act. (-##) ind. 'against the hair or grain', inversely, invertedly. of a. born in the inverse order of the castes; i. e. born of a mother who is of a higher caste than the father; cf. Ms. 10. 16, 25. -लोमक a. reverse, inverted; राजन्यविष्रयोः करमाद् विवाहः प्रतिलोमकः Bhag. 9. 18. 5. -कम् inverted order. -लोमतः ind. 1 in consequence of the inverted order or course; Ms. 10. 68. -2 in an unfriendly manner; यदा बहु विधा शृद्धि मन्येत प्रतिलोमतः Mb. 12. 103. 39. -वत्सरम् ind. every year. -वनम् ind. in every forest. -वार्णिक a. similar, corresponding. -वर्धिन् a. being a match for. -वर्षम् ind. every year. -वस्तु n. 1 an equivalent, a counterpart -2 anything given in return. -3 a parallel. ⁰उपमा a figure of speech thus defined by Mammata:--प्रतिवस्तूपमा तु सा ।। सामान्यस्य द्विरेकस्य यत्र वाक्यद्वये स्थितिः। K. P. 10; e. q. तापेन भाजते सूर्यः शूरश्वापेन राजते Chandr. 5. 48. -वातः a contrary wind; प्रतिवातेऽनुवाते च नासीत गुरुणा सह Ms. 2. 203. (-तम्) ind. against the wind; चीनीशुक-मिव केतोः प्रतिवातं नीयमानस्य S. 1. 33. -वारणः a hostile elephant. - वासरम् ind. every day. - विद्यम् ind. 1 on every branch. - 2 branch by branch. - विषम् an antidoto. (-षा) a birch tree. -विष्णुकः a Muchakunda tree. -बीरः an opponent, antagonist. -वीर्यम् being equal to or a match for. - वृष: a hostile hull. - वेलम् ind. at each time, on every occasion. -वेशः 1 a neighbouring house, neighbourhood. -2 a neighbour. -वेशिन a. a neighbour; दृष्ट्वा प्रभातसमय प्रतिवेशिवर्गः Mk. 3. 14. -वेदमन् n. a neighbour's house. -वेश्यः a neighbour. -वेरम् requital of hostilities, revenge. - राब्दः 1 echo, reverberation; वसुधाधरकन्दराभिसपी प्रतिशब्दोऽपि हरेमिनत्ति नागान् ए. 1. 16; Ku. 6. 64; R. 2. 28. -2 a roar. -शादीन m. a mock-moon. -शाखम् ind. for every branch or school (of the Veda). -शास्त्रा a side-branch; महाभूतविशेपश्च विशेषप्रतिशास्त्रवान् Mh. 14. 35. 21. -संबत्सरम् ind. every year. –सङ्गक्षिका 1 a cloak to keep off the dust; Buddh. -संदेश: a reply to the message; दर्पसारस्य प्रति-संदेशमावेदयम् 1). K. 2. 1. -सम a. equal to, a match for. -सञ्च a. in an inverted order. -सामन्तः an enemy, -सायम ind. overy evening. -सूर्यः, -सूर्यकः 1 a mock-sun. -2 a lizard, chameleon; 'क्रुक्लासस्तु सरटः प्रतिसूर्यः शयानकः ।' Hemchandra; तृष्यद्भिः प्रतिसूर्थकैरजगरस्वेदद्रवः पीयते U. 2. 16. -सेना, सैन्यम् a bostile army; निहर्ता प्रतिसैन्येन वडवामिन पातिताम् Ram. 2.114.17. **-स्थानम्** ind. in every place, everywhere. - स्मृतिः N. of particular kind of magic; गृहाणेमां मया प्रोक्तां सिद्धि मूर्तिमतीमिव । विद्यां प्रतिस्मृतिं नाम Mb. 3. 36. 30. -स्त्रोतस् ind. against the stream; सरस्वतीं प्रतिस्रोतं ययौ ब्राह्मणसंदतः Bhag. 10. 78. 18. -a. going against the stream; अथासाध तु कालिन्दी प्रतिस्रोतः समागताम् Ram. 2. 55. 5. -हस्तः, -हस्तकः a deputy, an agent, substitute, proxy; आश्रितानां स्ती स्वामिसेवायां धर्मसेवने । प्रत्रस्योत्पादने चैव न सन्ति प्रतिहस्तकः।। H. 2. 33. -हस्तीकः to take; Pratijna 3. -हस्तिन् the keeper of a brothel; Dk. 2. 2.

प्रतिक a. Worth or hought for a Karşapana, q. v. P. V. 1. 25 Vart. 2.

प्रतिकर्षः 1 Aggregation, drawing together. -2 Anticipation (of a word) occurring later on. See अपकर्ष.

प्रतिकषः 1 A leader. −2 An assistant. −8 A messenger (वार्ताहर).

মানি (না) কাম: 1 A reflection. -2 Look, appearance, resemblance; oft. at the end of comp. in this sense and translated by 'like', 'resembling'; প্রশাক্ষনীকাম: U. 3. 1.

मतिकुञ्चित a. Bent, curved.

प्रतिक् 8 U. 1 To requite, pay hack, repay, return; पूर्व कृताओं मित्राणां नार्थ प्रतिकरोति यः Ram. -2 To remedy, cure; व्याधिमिच्छामि ते ज्ञातुं प्रतिक्र्यों हि तत्र वे Mb. -3 To give hack, restore, replace; प्रतिक्र्यों च तत् सर्वम् Ms. 9. 285 (com. विनाशितं सर्व पुनर्नवं कुर्यात्). -4 To retaliate; R. 12 94. -8 To counteract. -6 To repair, mend.

प्रतिकरः Requital, compensation; न सुप्रतिकरं तत् तु मात्रा पित्रा च यत् कृतम् Ram. 2. 111. 9.

प्रतिकर्तव्य, -कार्थ a. 1 To be retaliated, returned or paid (as a debt. &c.) -2 To be counteracted. -3 To be cured or treated (by a physician). -यम् Retribution, retaliation; दिष्टण ते प्रतिकर्तव्य मानिजीतेयमच्युत Mb. 10. 4. 1.

मतिकर्त a. (-र्ची f.) Requiting, recompensing -m. An opponent, adversary.

प्रतिकर्मन् 2. 1 Requital, retaliation; उपिता स्मो वने वासं प्रतिकर्म चिकीर्षवः Mb. 4. 58. 18. -2 Redress, remedy, counter-action; पश्येत कृतवणप्रतिकर्मा वस्तराजः Pratijna 2. -3 Personal decoration, dress, toilet; (अवलाः) प्रतिकर्म कर्तुमुपचकभिरे समये हि सर्वमुपकारि कृतम् Si. 9. 43; 5. 27; Ku. 7. 6; आविष्कृताङ्गप्रतिकर्मरम्यं विभीषणं वाचमुवाच माता Bk. 12. 1.; विभूषितेयं प्रतिकर्मनित्या Ram. 2. 37. 35. -4 Opposition, hostility. -5 Bodily suffering; सा कृष्णमाराध्य सीहदेन प्रमणा च कित्यं प्रतिकर्मणा च Mb. 3. 224. 4. -6 Expiatory and welfare rituals (शान्तिकपीष्टिकादि कर्म); प्रतिकर्म पराचार ऋत्वाजां स्म विश्वयिते Mb. 12. 79. 2.

प्राति (ती) कारः 1 Requital, reward, return; उप-कारेण वीरस्तु प्रतिकारेण युज्येने Ram. 4. 27. 45. -2 Revenge, retaliation, retribution. -8 Counter-action, obviating, prevention, remedy, application of a remedy; विकारं खबु प्रमार्थतोऽज्ञात्वाइनारम्भः प्रतीकारस्य \$. 3; प्रनीकारो व्याधेः सुसमिति विपर्यस्यित जनः Bh. 3. 92. -4 Opposition, obstruction. -5 Help. -6 A kind of treaty where one party requites the services of the other. -7 Imitating; नैव स्म सीता विनिग्नसभावा त्रियस्य भर्तुः प्रतिकारकामा Ram. 2. 37. 37 (com. मर्तुः प्रतिकारकामा वेषादिभिस्तद्वस्थासदृशावस्थासंपादनकामा). -Comp. -कमेन n. making reparation or amends. -विधानम् application of a remedy, medical treatment; प्रतिकारविधानमानुषः सित शेषे हि फलाय कल्पते R. 8. 40.

मतिकारिन् a. 1 Retaliating, opposing, counteracting.

-2 Applying or using remedies.

मतिकृत p.p. 1 Returned, repaid, requited, retaliated. -2 Counteracted, remedied. -3 Obliged (कृतोपकार); तदेवं शक्तियुक्तस्य पूर्व प्रतिकृतस्तथा। रामस्याहिस पिक्नोश कर्तुं सर्वात्मना प्रियम् ॥ Ram. 4. 29. 25; also 4. 29. 20. -4 Hurt, offended; केन वा ते प्रतिकृतम् Bhag. 1. 18. 40. -तम् 1 Recompense. -2 Opposition; कृतप्रतिकृतिश्चित्रैचांहुभिश्व सुसक्त्रीः Mb. 4. 13. 27.

प्रतिकृतिः f. 1 Revenge, retaliation; कृते प्रतिकृतिं कुर्यां द् हिंसिते प्रतिहिंसितम् Pt. 5. 84. −2 Return, requital. −3 A reflection, reflected imago; यस्यां दृष्ट्वाऽमलायां प्रतिकृतिममराः स्वां भवन्त्यानमन्तः Viṣṇupādastotra. 16. −4 A likeness, picture, statue, an image; सादृश्यप्रतिकृतिदर्शनैः प्रियायाः R. 8. 92; 14. 87; 18. 53. −6 A substitute. −6 Resistance.

मतिकिया 1 Recompense, requital. -2 Retaliation, revenge, retribution. -3 Counteracting, remodying, removal; पुरात्योडे तडागस्य परीवाहः प्रतिकिया U. 3. 29; अहेतुः पक्षपतो यस्तस्य नास्ति प्रतिकिया U. 5. 17; R. 15.4. -4 Opposition. -6 Personal decoration, embellishment, dress. -6 Protection. -7 Help, succour. -8 A fence. -9 Behaviour (आचरण); निहं युक्ता तवैतस्य रूपस्येवं प्रतिक्रिया Ram. 7. 17. 4.

মবিহা p. p. 1 Twice ploughed. -2 Repulsed, despised, rejected. -3 Hidden, concealed. -1 Low, vile, a bject.

प्रतिकोषः, प्रतिकोधः Anger against any one.

प्रतिक्रमः Inverted order.

मतिक्रमणम् Ved. 1 Stepping towards. -2 (With Buddhists) A confession.

पातिऋष्ट a. Miserable, poor.

प्रतिक्षयः A guard, an attendant.

प्रतिक्षिप् 6 P. 1 To throw or cast into. -2 To hurt, injure. -3 To revile, ridicule.

प्रतिक्षित p. p. 1 Turned away, rejected, dismissed.

-2 Repelled, resisted, repulsed, opposed. -3 Abused, reviled, traduced. -4 Sent, despatched. -6 Hurt, injured. -6 Despised, slighted. -7 Falsely accused.

-तम् Medicine.

प्रतिक्षेपः, -प्रतिक्षेपणम् 1 Not acknowledging, rejection. -2 Opposing, controverting, contradiction. -3 Contest.

प्रतिभुतम् Sneezing.

प्रतिखुरः A dead foetus; निःसतहस्तपादशिरःकायमण्गी प्रतिखुरः Suár.

प्रतिख्यातिः f. Renown, famo.

प्रतिगद् 1 P. To answer.

प्रतिगम् 1 P. 1 To go towards, advance. -2 To return.

प्रतिगत p. p. 1 Flying backward and forward, wheeling about. -2 Lost from the memory.

पतिगमनम् Returning, going back, return.

प्रतिगरः The responsive call (of the अध्वर्यु to होत्); ओमित्यध्वर्युः प्रतिगरं प्रतिग्रणाति T. Up. 1. 8. 1.

प्रतिगर्हित p. p. Blamed, reviled.

प्रतिगर्ज 1 P. 1 To roar at, to roar against. -2 (fig.) To resist, oppose; अयोहदयः प्रतिगर्जताम् R. 9. 9.

प्रतिगर्जना Roaring against, answering roar.

प्रतिग्रह्म त्रिम्स M. 4; Ms. 2. 48. -2 To take, accept, receive; ददाति प्रतिग्रह्मति Pt. 2; अमोधाः प्रतिगृह्मतावर्षानुपदमाशिषः R. 1. 44; 2. 22. -3 To receive or accept as a present. -4 To receive inimically, oppose, encounter, resist; to attack, assault; प्रतिज्ञाह कालिज्ञस्तमकीगजसाधनः R. 4. 40; 12. 47. -6 To take in marriage, marry; विधिवत् प्रतिगृह्मापि त्यजेत् कन्यां विगहिताम् Ms. 9. 72.-6 To obey, conform or listen to. -7 To resort to, betake oneself to. -8 To eclipse. -9 To assent to, admit. -10 To occupy, take possession of. -11 To deprive (one) of. -12 To welcome, receive; प्रत्यगृह्मायान्यायं विद्रस्थ महामनाः Mb. 14. 66. 6. -18 To eat, drink. -Caus. 1 To cause to accept, give, present. -3 To allow to take or retain; मुष्टं प्रतिग्रह्मत्र स्वस्य एत्रीकृतो दस्युरिवासि येन \$. 5. 20.

प्रतिगृहीत p. p. 1 Taken, received, accepted; त्वमम्बया पुत्र इति प्रतिगृहीतः S. 2; प्रतिगृहीतं ब्राह्मणव नम् V. 2; माता वा प्रतिगृहीता......अवहद्भानयेयुः Kau. A. 1. 18. -2 Admitted, assented to. -3 Married.

प्रतिमहः 1 Receiving, accepting. -2 Receiving or accepting a donation; अयाचितोपपने तु नास्ति दोषः प्रतिमहे -8 The right of receiving or accepting a donation. -4 The right of receiving gifts (which is a peculiar prerogative of Brähmanas); अव्यापनमध्ययनं यजनं याजनं तथा। तानं प्रतिमहं चैव ब्राह्मणानामकल्पयत्॥ Ms. 1. 88; 4. 86; Y. 1. 118. -6 A gift, present, donation; राज्ञः प्रतिमहोऽयम् S. 1; Si. 14. 35. -6 A receiver (of a gift). -7 Kind or friendly reception; प्रतिमहाय पाण्डलां प्रवयामास कीरवान्

Mb. 1. 207. 12. -8 Favour, grace. -9 Marrying; तत्प्रतिप्रहलाभाय जित्वा भूषान् स्वयंवरे Bm. 1. 456. -10 Listening to. -11 The rear of an army. -12 A spitting-pot. -13 The sun near the moon's node. -14 a chamber-vessel (for sick persons). -15 a grasper, seizer; केश-प्रतिप्रह: = barber.

मतिम्हणम् 1 Receiving presents. -2 Reception. -8 Marrying. -5 A vessel

प्रतिष्रहिन m. A receiver.

प्रतिमहीतृ m. 1 A receiver. −2 A husband, one who marries.

प्रतिष्ठाहः 1 Accepting gifts. -2 A spitting-potespittoon.

प्रतिप्राहक, -हिन् a. One who receives or accepts gifts. प्रतिप्राह्म a. Acceptable, admissible.

मतिघ a. Hostile, adverse. -घः 1 Opposition, resistance; उरत्रितिघा इव द्विषः Sabendra. 2. 42. -2 Fighting, combat, matual heating. -3 Anger, wrath; प्रतिघः दुतोऽपि समुपेत्य नर्पतिगणं समाश्रयम् Si. 15. 53. -4 A Fainting. -6 An enemy.

प्रति (ती) घातः 1 Warding off, repulse; सर्वेषामेव शापानां प्रतिघातो हि विद्यते Mb. 1. 37. 4. -2 Opposition, resistance; अल्लाणां प्रतिघाते च सर्वधेव प्रयोजयेत् Mb. 3. 167. 54. -3 A counterblow, blow in return; अथाददे वाहण-मन्यदलं शिखण्ड्यथोग्रं प्रतिघातमस्य Mb. 6. 85. 29. -4 Rehound, reaction; जयाशा धन्न चास्माकं प्रतिघातोशियतार्चिषा Ku. 2. 49. -8 Prohibiting. -8 Embezzlement; कृतप्रतिघातावस्यस्चको निष्पन्नार्थः षष्टमंशं लभेत Kan A. 2. 8. 26. -7 Ruin, degradation; आत्मनः प्रतिघातमाशङ्कमानः Bhæg. 5. 9. 3.

प्रतिचातक, -घातिन a. Hostile, inimical, opposed to -2 Interrupting, obstructing; वयमि न सल्वेयप्रायाः कतु-प्रतिचातिनः U. 5. 29. v. l. -3 Repelling, warding off -4 Encroaching upon, disturbing. -5 Reacting. -6 Dazzling; विजित्य नेत्रप्रतिचातिनी प्रभाम् Ku. 5. 20.

प्रतिघातनम् 1 Repulsing, warding off. -2 Killing, slaughter.

प्रतिमम् The body.

मतिचक्ष् 2 Ā. 1 To see, porceive. −2 To make visible, bring to light. −3 To expect.

प्रतिचक्षणम् 1 Viewing, looking at; तदस्य रूपं प्रति-चक्षणाय Bri. Up. 2. 5. 19. -2 Making visible; Bbag. 4. 1. 56. -3 Look, view.

प्रतिचारः Toilet, personal adornment.

प्रतिचारित a. Proclaimed, published.

प्रतिचिकीर्घो Desire of retalization or revenge, desire to be avenged; भगवन् पुत्रमिच्छामि भीष्मं प्रतिचिकीर्षया Mb. 5. 188. 5.

प्रतिचिन्तनम् Meditating upon

प्रतिचोदना 1 Remombrance; तस्पात् व्यमुद्भवोत्स्उय चोदनां प्रतिचोदनाम् Bhag. 11. 12. 14. -2 Prevention.

प्रतिच्छद् 10 U. 1 To cover, envelop, clothe. -2 To hide, conceal; द्वीपिचर्मपरिच्छत्रो वाग्दोषाद्गर्दमो हतः H. 3. 9. -3 To endow, furnish or provide with. -4 To obscure.

मतिच्छद्नम् A cover, a piece of cloth for a covering.

प्रतिच्छन्दः, -प्रतिच्छन्द्कः 1 A likeness, picture, statue, an image; धनुःसतमात्रेण दृष्टः स दिव्यवारणप्रतिच्छन्दः Pratijnā. 1. -2 A substitute; गिरिप्रतिच्छन्दमहामतन्गजाः Si. 12. 29; प्रतिच्छन्दं थात्रा युवतिवयुषां कि न रचितम् Avimārakam 2. 3.

प्रतिच्छन्न p. p. 1 Covered, covered over, enveloped; कि करोत्येव पाण्डित्यमस्थाने विनिवेशितम्। अध्यक्तरप्रतिच्छने घटे दीप इवाहितः॥ Pt. I. 394. -2 Hidden, concealed. -3 Furnished or provided with; धर्मलेशप्रतिच्छनः प्रभवं धर्मकामथोः Mb. 3. 33. 5. -4 Beset, hemmed in. -5 Clothed or dressed, clad; दरधव्यं सुप्रतिच्छनं (कलेवरम्) Mb. 1. 125. 29; व्यावचर्मप्रतिच्छने वाक्कृते रासभो हतः Pt. 4. 45.

प्रतिच्छेदः Resistance, opposition.

प्रतिजन्मनम् Rebirth.

प्रतिजन्य a. Ved. Hostile, adverse.

प्रतिजल्पः An answer, reply.

प्रतिजल्पकः 1 A respectful concurrence. -2 A polite hut ovasive answer.

प्रतिजागरः Watchfulness, vigilance, attention.

प्रतिजागरणम् Watching, guarding.

प्रतिजीवनम् Resuscitation.

प्रतिका 9 A. 1 To promise, declare solemnly, engage, agree, vow; इरचापारोपणन कन्यादानं प्रतिजानीते P. R. 4. -2 To state, affirm, assert, maintain, allege. -3 To bring forward or introduce, adduce. -4 To admit, own, acknowledge. -5 To confirm. -5 To approve, consent. -7 To observe, learn, discern. -5 To propose. -9 To remember with rogret. -10 To become aware of; कीन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्त: प्रणश्यित Bg. 9. 31.

प्रतिशा 1 Admission, acknowledgment. -2 A vow, promise, engagement, solemn declaration; देवान तीर्णप्रतिज्ञः Mu. 4.12; तीर्ता जवेनैव नितान्तदुस्तरां नहीं प्रतिज्ञाभिव तां गरीयसीम् Si. 12.74. -3 A statement, assertion, declaration, affirmation. -4 (In Nyāya phil.) A proposition, statement of the proposition to be proved, the first member of the five-membered Indian syllogism; सम्यनिर्देशः प्रतिज्ञा यथा पर्वतो विद्यान Gautamasūtram; see under न्याय; (पर्वतो विद्यान् is the usual instanco). -6 (In Law) A plaint, an indictment. -Comp. -अन्तरम्

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

प्रतिज्ञात

1078

(in logic) a subsequent proposition on failure of the first. -पत्रम्, -पत्रकम् a bond, written contract or document. -परिपालनम्, -पालनम् keeping one's word. -पारणम् fulfilment of a vow. -भक्कः breach of promise. -िरोधः 1 breaking an agreement, acting contrary to promise. -2 denial of a logical proposition. -विवाहित a. betrothed. -संन्यासः 1 breaking a promise. -2 (in logic) abandonment of the original proposition; also प्रतिज्ञाहानि in this sense; प्रतिज्ञानाथीय नयनं प्रतिज्ञासंन्यासः.

मतिशात p. p. 1 Declared, stated, asserted. -2 Promised, agreed. -3 Admitted, acknowledged. -4 Agreeable, desirable, -तम् A promise. -Comp. -अर्थ: a statement.

मतिशानम् 1 Asserting, affirmation. -2 Agreement, promise. -3 Admission. -4 Bringing forward or adducing.

प्रतिक्षेय a. To be promised &c. -यः A panegyrist, bard.

प्रतितरः An oarsman, a sailor.

प्रतितालः Λ kind of Tala in music; कान्तारः समराख्यश्च वंदुण्ठो वाञ्चितस्तया । कथिताः शङ्करेणैव चत्वारः प्रतितालकाः R Sariegitasara.

प्रतिताली The key of a door.

प्रतिदर्शनम् Seeing, perceiving.

प्रतिदा 3 U. 1 To exchange, barter; तिलेभ्यः प्रतियच्छति माषान्. -2 To give back, return, restore; अदापि कोप-विमुखीकृतगन्तुकामा नोक्तं वचः प्रतिददाति यदैव वक्त्रम् Ch. P. 36. -8 To recompensate. -4 To give as a reward.

प्रतिदत्त p. p. Returned, restored.

मतिदानम् 1 Restoration, giving back, restitution (as of a deposit). -2 Barter, exchange.

त्रतिदेय a. To be returned &c. −यम् A pawn, pledge.
-2 An article purchased and given back.

प्रतिदारणम् 1 Fighting, battle. -2 Splitting.

प्रतिदिवन् m. 1 A day. -2 The sun.

मतिदीत p. p. Flaming against.

प्रतिदुद्द n. Fresh milk.

प्रतिदृषित a. Defiled, contaminated.

मतिहरा 1 P. 1 To see, behold. -2 To know, hecome aware.

त्रतिहर p. p. 1 Beheld. −2 Come in sight, become visible. −3 Famous, celebrated.

प्रतिद्वह m. One who seeks to injure in return.

मतिया 3 U. 1 To place or lay on. -2 To return. restore. -8 To fix (as an arrow). -5 To offer, present

सं, इं. को ... १३५

-5 To use, employ. -6 To begin, commence. -7 To draw near, approach (as the night); (mostly Vedio in these senses). -8 To restrain.

प्रतिधा A draught.

प्रतिधानम् 1 Putting on. -2 Taking measures.

মনিখি: 1 Food. -2 (Vedic) A cross-piece on the pole of a carriage.

प्रतिधावनम् Assailing, attacking.

प्रतिष्वनिः, -प्रतिष्वानः An echo, reverberation; श्रुत-पद्रवस्तेशमेव प्रतिश्वनिमध्वनि N.

प्रतिष्वस्त p. p. 1 Down-cast. -2 Sunk, hanging down.

प्रतिनद् 1 P. 1 To resound, echo. -2 To answer with a shout. -Caus. To fill with noise, make resonant; Santi. 2. 17; स्वस्थिस्थताण्डजकुलप्रतिनादितानि (उपवनानि) Rs. 3. 14.

प्रतिनादः An echo, a reverberation (also प्रतिनिनदः in this sense).

मतिनादित a. Resounding, echoing.

प्रतिनन्द् 1 P. 1 To bless; तौ गुरुगुंहपत्नी च प्रीत्या प्रतिनन्दन्तः R. I. 57; Ms. 7. 146; Ku. 7. 87. -2 To welcome, congratulate, hail with joy, receive gladly; प्रतिनन्ध स तां पूजाम् Mb.; Ms. 2. 54. -3 To accept cheerfully; भर्तुः प्रसादं प्रतिनन्ध सूर्यो Ku. 3. 2. -4 To address kindly, show devotion. -Caus. To delight, gratify.

प्रतिनन्दनम् 1 Congratulating, welcoming. -2 Thanks giving.

प्रति (ती) नाहः A flag, banner.

मतिनिधा 3 U. 1 To substitute, put in the place of. -2 To slight, disregard. -3 To order.

प्रतिनिधिः 1 A representative, substitute; सोऽभवत् प्रतिनिधिनं कर्मणा R. 11. 13; 1. 81; 4. 54; 5, 63; 9. 40. अहीशाहात् प्रतिनिधि तस्य शैलस्य सर्वधा Siva B. 28. 4. -2 A deputy, vicegerent. -3 Substitution. -4 A surety. -6 An image, likeness, picture.

प्रतिनिपातः Falling down, alighting.

प्रतिनियत a. 1 Settled, predestined; विधिवैन्दाः सोऽपि प्रतिनियतकर्मेकफलदः Bh. 2.94. -2 Firm, unshakable; विपक्षाणां हेतीः प्रतिनियतधैर्यानुभवतः My. 6.34.

प्रतिनियम: 1 A general rule. -2 A separate allotment; जननमरणकरणानां प्रतिनियमादयुगपत् प्रवृत्तेश्च San. K. 18. -3 A strict rule applying only to a particular case-

प्रतिनिर्जित p. p. 1 Vanquished, subdued. -2 Rescinded.

प्रतिनिर्देश्य a. That which, though before expressed, is repeated in order to state something more about it;

cf. the instance given in K. P. 7; उदेति सविता तामस्ताम एवास्तमेति च, where ताम is repeated to show that the sun that rises red sets also red.

मतिनिर्यातनम् 1 Retribution, retaliation. −2 Returning, giving back.

प्रतिनिविष्ट a. Perverse, obstinate, hardened. -Comp. -सूख: a perverse fool, confirmed blockhead; न तु प्रति-निविष्टसूर्खजनिकत्तमाराधयेत् Bh. 2. 5.

प्रतिनिवेदाः Obstinacy, obdurateness.

प्रतिनिचर्तनम् Returning, return. -2 Turning away from.

प्रतिनिष्क्रयः Retaliation, retribution.

मतिनिष्पृत p. p. Cleansed, winnowed.

प्रतिजुद् 6 U. To ward off, repel, repulse.

प्रतिनोदः Repelling, repulse.

प्रतिपद् 4 A. 1 To step or go towards, approach, resort or betake oneself to; उमामुखं तु प्रतिपद्य लोलाद् द्विसंश्रयां प्रीतिमनाप लक्ष्मीः Ku. 1. 43. -2 To enter upou, step upon, take, follow (as a way &c.); इतः पत्थानं प्रतिपद्यस्व S. 4; प्रतिपत्स्ये पदनीमहं तवं Ku. 4. 10. -8 To arrive at, reach, attain: मरणमध्यपराः प्रतिपेदिरे Si. 6. 16. -4 To get, gain, obtain, share, partake; स हि तस्य न केवलां श्रियं प्रतिपेदं सकलान् गुणानपि R. 8. 5, 13; 4. 1, 41; 11. 34; 12.7; 19. 55; तदोत्तमविदां लोकानमलान् प्रतिपद्यते Be. 14. 14; Si. 10. 63. — To accept, take to; प्रतिपत्तुमङ्ग घटते च न तब तृपयोग्यमईणम् Si. 15. 22; 16. 24. -6 To recover, reobtain, regain, receive; प्रायः स्व महिमानं क्षेभात् प्रतिपद्यते जन्तुः S. 6. 31; Ku. 4. 16; 7. 22. -7 To admit, acknowledge; न मासे प्रतिपत्तासे मां चेन्मर्तासि मैथिलि Bk. 8.95; 💲 5. 23; प्रमदाः पतिवर्त्भगा इति प्रतिपन्नं हि विचेतनैर्राप $\mathbf{K}_{4}, 4.33$. -8 To hold, grasp, seize; सुमन्त्रप्रतिपत्ररश्मिभ: R. 14. 47; -9 To consider, regard, deem, look upon; तद्भनुर्शहणभेव राघवः प्रत्यपदात समर्थमुत्तरम् R. 11. 79. -10 To undertake, promise to do, take in hand; निर्वाहः प्रतिपन्नवस्तुषु सतामेतद् हि गोत्रवतम् Mu. 2. 18; कार्यं त्वया नः प्रतिपन्नकल्पम् Ku. 3. 14; R. 10. 40. -11 To assent or agree to, consent; तथिति प्रतिपन्नाय R. 15. 93. -12 To do, perform, practise, observe; आन्नार प्रतिपद्यस्व S. 4; V. 2 'do the formal obeisance'; शासनमईतां प्रतिपद्यध्वम् Mu. 4. 18 'act up to or obey'. -18 To act or behave towards, deal, do anything to any one (with gen. or loc.); स कालयवनश्चापि कि कृष्णे प्रस्पवत Hariv.; स भवान् मातृपितृवदरमासु प्रतिपवताम् Mb.; कथमहं प्रतिपत्स्ये S. 5; न युक्तं भवतास्मासु प्रतिपत्तुमसांप्रतम् Mb. -14 To give or return (as a reply); कथं अतिबचनमपि न प्रतिपद्यसे Ma. 6; न जाने किं तातः प्रतिपत्स्यत इति ८. 4. −18 To perceive, become aware of. -16 To know, understand, become acquainted with, learn, discover. -17 To roam, wander. -18 To take place, occur. -19 To restore. -20 To permit, allow. -21 To take place, happen. -22 To go back, return. (-Caus.) 1 To give, present, bestow,

confer upon, impart; अधिभ्यः प्रातेपादमानमनिशं प्राप्नोति सृद्धि पराम् Bh. 2. 16; Ms. 11. 4; गुणवते कन्या प्रतिपादनीया S. 4. -2 To substantiate, prove, establish by proof; उक्तमेवार्य-सुदाहरणेन प्रतिपादयति. -3 To explain, expound. -4 To bring or lead back, convey or transport (to a place) -6 To regard, consider. -6 To assert, declare to be represent. -7 To procure. -8 To effect, accomplish. -9 To communicate, teach. -10 To appoint to, install (loc.). -11 To prepare, get ready. -12 To dispose off; एव हि न्यायो यदन्यत्र कृतार्यमन्यत्र प्रतिपायते SB on MS 4.2.21

प्रतिपत्तिः f. 1 Getting, acquirement, gain; चन्द्रलोक-प्रतिपत्तिः; स्वर्ग⁰ &c. -2 Perception, observation, consciousness, (right) knowledge; वागर्धप्रतिपत्तये R. I. 1; तयोरभेद्यातिपत्तिरस्ति मे Bh. 3, 99; गुणिनामपि निजरूपप्रतिपत्तिः परत एवं संभवति Vas. -3 Assent, compliance, acceptance; प्रतिपत्तिपराष्ट्रमुखी Bk. 8. 95 'averse from compliance, unyielding'. - 4 Admission, acknowledgment. - 6 Assertion, etatement. -8 Undertaking, beginning, commencement. -7 Action, proceeding, course of action, procedure; वयस्य का प्रतिपात्तरत्र M. 4; Xu. 5. 42; विषाद-उप्तप्रतिपत्तिविस्मितं सैन्यम् R. 3. 40 'which did not know what course of action to follow through dismay'. -8 Performance, doing, proceeding with; प्रस्तुतप्रतिपत्तये R. 15. 75. -9 Resolution, determination; कैकेन्याः प्रतिपात्तिर्हि कथं स्यान्मम वेदने Ram. 2. 22. 16; व्यवसायः प्रतिपत्तिनिष्ट्ररः R. 8. 65. ~10 News, intelligence; कर्मसिद्धावाशु प्रतिपत्तिमानय Mu. 4; S. 6.-11 Honour, respect, mark of distinction, respectful behaviour; सामान्यप्रतिपत्तिपूर्वकमियं दारेषु दृश्या त्वया S. 4. 17; 7. 1; R. 14. 22; 15. 12; तत् कस्मादेतस्मिन् महानुभावे प्रतिपत्तिमृढा तिष्टसि Nāg. 1; यस महानुभावो वाङ्मात्रेणापि अकृतप्रतिपत्तिः अदक्षिणेति मां संभावियध्यति Nag. 2. -12 A method, means. -18 Intellect, intelligence. -14 Uso, application. -15 Promotion, preferment, exaltation. -18 Fame, renown, reputation. -17 Boldness, assurance, confidence. -18 Conviction, proof. -19 A rite from which no advantage accrues. -20 The concluding pertion of an action. (In Dandaviveka, G. O. S. 52, p. 259, it means punishment of an offence.) -21 Disposing of a matter or a thing which has served the purpose of something else; यद् येन प्रयोजनेन सम्बद्ध-मुत्पद्यते तत् तदर्थमेव न्यान्यम् । तस्यान्यत्र गमने प्रतिपत्तिरित्येतदुपपद्यते SB. on MS. 4. 2. 19. Also cf. एप हि न्यायो यदन्यन्न कृतार्थ-मन्यत्र प्रतिपाद्यत इति SB. on MS. 4, 2, 22; ef. also प्रतिपत्तिब विविक्तकरणेन उपकरोति SB. on MS. 6-4, 3. Hence प्रतिपत्ति-कमन् means 'a mero disposal' (as opposed to अर्थकर्मन्); कि शाखाप्रहरणं प्रतिपत्तिकर्म उतार्थकर्मेति SB. on MS. 4. 2. 10. -22 giving (दान); अपात्रे प्रतिपत्तिः Mb. 12. 26. 31; दानवारि-रसिकाय विभूतेर्विश्म तेऽस्मि सुतरां प्रतिपत्तिम् N. 21. 63. -28 Remedy (प्रतिविधान); प्रतिपत्ति कां प्रत्यपद्यन्त मामकाः Mb. 7. 46. 3. -Comp. -दक्ष a. knowing how to act. -पटहः a kind of kettle drum. -पराङ्मुख a. obstinate, unyielding; Bk. -पदानम Conferring promotion. -भेदः difference of view. - विशारद a. knowing how to act, skilful, clever; वायव्यमभिमन्त्र्याथ प्रतिपत्ति विशारदः Mb. 1. 227. 16.

श्रतिपत्तिमत् a. 1 Intelligent, −2 Active, prompt. -8 Celebrated, famous. -4 Noble, dignified.

प्रतिपद् f. 1 Access, entrance, way. -2 Beginning, commencement. -3 Intelligence, intellect. -4 The first day of a lunar fortnight. -5 A kettle-drum. -6 An introductory stanza. -7 Rank. -Comp. -चन्द्रः the new moon (the moon on the first day) particularly revered and saluted by people; प्रतिपद्यनद्विभोऽयमात्मजः R. 8. 65. -त्र्यम् a kind of kettle-drum.

प्रतिपदा, -दी The first day of a lunar fortnight.

मतिपन्न p. p. 1 Gained, obtained. -2 Done, performed, effected, accomplished. -3 Undertaken, commenced. -4 Promised, engaged. -6 Agreed to, assented to; admitted, acknowledged. -6 Known, learnt, understood. -7 Answered, replied. -8 Proved, demonstrated; प्रभदः पतिवस्त्रेग इति प्रतिपन्न हि विचेतनर्षि Ku. 4. 33. -9 Approached, reached. -10 Conquered, overcome. -11 Conversant with, proficient in.

प्रतिपादक a. (-दिका f.) 1 Giving, granting, bestowing, imparting. -2 Domonstrating, supporting, proving, establishing. -3 Treating of, explaining, illustrating. -4 Promoting, furthering, advancing. -8 Effective, accomplishing.

प्रदिपादनम् 1 Giving, granting bestowing. -2 Demonstrating, proving, establishing. -8 Treating of, explaining, expounding, illustrating -4 Effecting, accomplishing, fulfilment. -5 Causing, producing. -6 Repeated action, practice. -7 Commencement; त्रेवाविमोक्ष-समये द्वापरप्रतिपादने Mb. 12. 141. 14. -8 Giving back, restoring. -9 Entrusting, appointing. -10 Action, worldly conduct.

प्रतिपादियत m. 1 A teacher, instructor. -2 A giver, bestower. -3 A demonstrator.

प्रतिपादित p. p. 1 Given, bestowed, granted, presented; यस्याः पितेन प्रतिपादितायाः Si. 3.36.—2 Established, proved, demonstrated.—3 Explained, expounded.—4 Declared, asserted.—5 Caused, produced.—6 Suddenly appeared, manifested; स ने तस्न प्रतिपादितां गिरं देनी परिज्ञात-परात्रानिणयः Bhag. 4.9.5.

श्रतिपाद्य a. To be treated, discussed, explained, propounded.

प्रतिपाद्यमान a. Givon, offered; हार्थिभ्यः प्रतिपाद्यमानम-निशं प्राप्नीति वृद्धि पराम् Bh.

मतिपादुक a. 1 Producing, causing. -2 Ascertaining. -3 Making manifest or clear.

मतिपानम् Water for drinking. -2 Drinking, giving a drink; अश्वानां प्रतिपानं च खादनं चैन सोऽन्वशात् Ram. 2, 50. 47.

भातिपास -Caus. 1 To protect, preserve, guard, defend. -2 To wait for, await; महाराज तत् कि भतिपास्थते Näg. 5. -3 To act up to, obey. -4 To nourish, foster, rear. -8 To keep, maintain, observe, follow.

प्रतिपालकः A protector, guardian.

प्रतिपालनम् Guarding, protecting, defending. -2 Observance, following, practising; शृणु सिख साधनमेकं न कुरुप्रतिपालने श्रेयः Udb.

प्रतिपालित p. p. 1 Protected, cherished. −2 Observed, practised, followed.

आतिपष्ट p. p. 1 Rubbed. -2 Struck against each other (as swords). -3 Bruised, crushed.

मतिपीडनम् Oppressing, molesting.

प्रतिपूज् 10. U. 1 To salute in return. -2 To honour, salute respectfully, esteem; प्रतिपूज्य वचस्तिपाम् Bhag. 1. 2. 1. -3 To commend, approve.

शतिपूजनम्, -पूजा 1 Doing homage, showing respect.
-2 Mutual salutation, exchange of courtesies.

प्रतिपृत्रित p. p. 1 Saluted in return. -2 Honoured, respectfully treated.

प्रतिषृ Caus. 1 To fill up, fill completely. -2 To satisfy, gratify.

प्रतिपूरणम् 1 Filling, filling up. -2 Injecting (a fluid &c.) -3 Congestion (of the head).

प्रतिपूर्ण a. Expanded, broad; प्रतिपूर्ण च जघनम् Ram. 2. 9. 42.

प्रतिमणामः An obeisance in return.

प्रतिप्रदानम् 1 Returning, rentoring. -2 Giving in marriage.

प्रतिप्रभा Reflection.

प्रतिप्रयाणम् Return, retreat.

মারিময়া: 1 A question asked in roturn. -2 An answer.

प्रतिमसनः 1 A counter-exception, an exception to an exception (wherein the general rule is shown to be applicable to cases falling under the exception); त्जकाभ्यां कर्तरि इत्यस्य प्रतिप्रसनोऽयं (याजकादिभिश्र) Sk. -2 A contrary effect.

प्रतिप्रस्थात m. An epithet of a priest who assists the Adhvaryū.

प्रतिप्रस्थानम् 1 Joining the opposite party, going over to the enemy. -2 The office of the प्रतिप्रस्थान्. प्रतिप्रास्थानिक = relating to this office; प्रतिप्रास्थानिक कर्म सात्यिकस्तु करियाति Mb. 5. 141, 42.

www.kobatirth.org

प्रतिप्रहारः A counter-blow, a blow in return.

मतिस्वनम् Leaping back.

मतिफल् 1 P. 1 To be reflected. −2 To rebound, recoil. −3 To requite, return.

प्रतिफलः, -प्रतिफलनम् 1 A reflection, reflected image, an image or shadow. र्फुरशनार्त्नरफटिकमयभितिप्रतिफलम् A. L. 14; न बिम्ब त्वद्विम्बप्रतिफलनलाभाद्रणितम् A. L. -2 Remuneration, requital. -3 Retaliation, retribution.

मतिफलित a. 1 Reflected; शिष्टैः कृष्ट्वा स्वचेतःप्रतिफलित-वृथारन्ध्रमात्रप्रविष्टान् Mv. 6. 25. −2 Returned, requited.

प्रतिफुलक a. Blossoming, full-blown.

प्रतिबन्ध 9 P. 1 To tie, fasten, bind (to); पीतप्रति-बद्धव्रसाम् (विनुम्) R. 2.1. -2 To fix upon, direct towards; रसान्तरेषु प्रतिबद्धरागम् Ku. 7.91. -3 To inlay, set, incase; यदि मणिलपुणि प्रतिबध्येत Pt. 1.75; बहुलानुराग-कुरुविन्द्दलप्रातिबद्धमध्यमिनं दिम्बलयम् Si. 9.8. -4 To obstruct, hinder, keep off or back, exclude, shut out; प्रतिबधाति हि श्रेयः पूज्यपूजाव्यतिकमः R. 1.79. -5 To stop, interrupt; मैनमन्तरा प्रतिबध्नीतम् S. 6.

प्रतिबद्ध p. p. 1 Bound, tied, fastened to; बनाय पीत-प्रतिबद्धल्लां यशोधने धेनुमृषेभुमोच R. 2.1. -2 Connected with, harmonizing with; रसान्तरेषु प्रतिबद्धरागम् Ku. 7.91. -8 Hindered, obstructed, impeded. -4 Set, inlaid; यस्याः पुरा परिचयप्रतिबद्धवीजम् Mal. 10. 21. -5 Furnished with, possessing. -6 Entangled, involved. -7 Kept at a distance. -8 Disappointed. -9 Fixed, directed. -10 Attached or hanging to. -11 Excluded, cut off. -12 (In phil.) Invariably and inseparably connected and implied (as fire in smoke). -18 Wreathed (as a garland); साथि एकपार्श्वविषमप्रतिबद्धा खल्वेषा रचना Mal. 2.

प्रतिव (व) न्दी f. A retort; हृदाभिनन्य प्रतिबन्धनुत्तरः N. 9. 17. See प्रतिबन्धी.

प्रतिबन्धः 1 Binding or tying to. -2 Obstruction, impediment, obstacle; स तपःप्रतिबन्धमन्युना R. 8. 80; Mv. 5. 4; सिद्धानामसाधनमनवतारणमप्रवेशनं वा प्रतिबन्धः, also प्रतिबन्धः प्रयोगो कोशक्षयः Kan. A. 2. 7. 26. -3 Opposition, resistance. -4 Investment, blockade, siege. -6 Connection. -6 Cessation. -7 Disappointment. -8 (Inpbil.) Invariable and inseparable connection.

मितवन्धक a. (-निधका f.) 1 Binding, fastening. -2 Impeding, obstructing, hindering. -3 Resisting, opposing. -कः A branch, shoot.

मतिबन्धनम् 1 Binding, tying. -2 Confinement. -8 Obstructing, impeding.

प्रतिबन्धवत् a. Full of obstacles, beset with difficulties.

मतिबन्धिन् a. 1 Fastening. −2 Hindering, obstructing. −3 Impeded, obstructed.

मतिबन्धिः, -न्धी f. 1 An objection. -2 An argument which equally affects the other side. (प्रतिबन्धि m. also in this sense).

प्रतिबन्द्धृता Opposition, refutation; प्रबन्द्धृतास्तु प्रति-बन्द्धृता न ते N. 9. 37.

प्रतिवाध् 1 A. 1 To repel, ward or keep off. -2 To check, restrain. -3 To pain, distress.

মনিৰাখন a. 1 Repelling, keeping off. -2 Preventing, obstructing.

प्रतिबाधनम् Repelling, keeping off, rejecting.

प्रतिबाधिन a. Obstructing. -m. An adversary, opponent.

प्रतिविभवनम् 1 Reflection. -2 Comparison; दृष्टान्तः पुनरेतेषां सर्वेषां प्रतिविभवनम् K. P. 10.

प्रतिबिम्बयति Den. P. To reflect.

मतिविस्वित a. Reflected, mirrored.

प्रतिवृध् 4 A. 1 To wake, wake up, awaken; तस्य सोऽहर्निशस्यान्ते प्रसुप्तं प्रतिबुध्यते Ms. 1. 74; Y. 1. 330. -2 To perceive, be conscious, know. -Caus. 1 To awaken, rouse from sleep; प्रियया प्रतिबोध्यमानमपि सुप्तम् (हतहृदयम्) S. 6. 7. -2 To inform, make known, acqaint with, communicate; भावितातमा भुवो भर्तुर्थनं प्रत्यबोध्यत् R. 1. 74; Si. 6. 8. -3 To charge or entrust with.

प्रतिचुद्ध p. p. 1 Awakened, roused, wide awake; प्रति-बुद्धापि कि करिष्यामि S. 4; Msl. 4; Ms. 1.74. -2 Restored to consciousness. -8 Opened, blown; अप्रतिबुद्धोऽपि चृतप्रसचोऽत्र बन्धनभन्नसुर्भिभवति S. 6. -4 Illuminated, enlightened. -8 Great, exalted. -6 Recognized, observed. -7 Celebrated, known.

प्रतिष्ठक्तिः f. 1 Awakening. -2 Hostile purpose or intention.

प्रतिबोधः 1 Waking, awaking, being awakened; तदपोहितुमहिस प्रिय प्रतिबोधन विषादमाशु में R. 8, 54; अप्रतिबोधन शाधिनी 58 sleeping not to wake again; Ki. 6, 12; 12, 48. -2 Perception, knowledge. -3 Instruction. -4 Reason, reasoning faculty; किमुत याः प्रतिबोधवरयः \$. 5, 22, -B Recollection; संमोहः खलु विस्मयनीयो न प्रतिबोधनः \$. 6.

प्रतिबोधक a. 1 Awakening. -2 Instructing, informing. -कः A teacher, instructor.

प्रतिबोधन a. Awakening. -तम् 1 Awakening. -2 Instructing, informing. -3 Knowledge, refinement, enlightenment; Pt. 1. ना Awakening, recovering consciousness.

प्रतिबोधित p. p. 1 Awakened. -2 Instructed, taught.

प्रतिबृ 2 P. 1 To answer; प्रत्यव्रविचैनसिषुप्रयोगे तत्पूर्वमके वितथप्रयतः R. 2. 42. -2 (\overline{A} .) To refuse, deny.

मतिभज् 1 U. 1 To receive back (as a share).
-2 To fall to one's share.

प्रतिभागः 1 Division. -2 A share, portion (given to a king as a tax) of one's income, generally a sixth part; cf. पष्टांशवृत्तेरपि धर्म एपः 5.5.4; अरक्षितारं राजानं बालिपड्भाग-हारिणम्। तमाहुः सर्वलोकस्य समप्रमलहारकम् ॥ Ms. 8.308.

मतिभा 2 P. 1 To shine, appear bright or luminous; प्रतिभान्यय वनानि केतकीनाम् Ghat. 15. -2 To show oneself, become manifest. -3 To seem, appear; स्त्रीरानसृष्टिरपरा प्रतिभाति सा में S. 2. 10; R. 2. 47; Ku. 2. 38; 6. 54. -4 To occur to, come into the mind of; as in नीतरं प्रतिभाति में, इति प्रतिभाति में मनः. -5 To fall to the lot or share of. -8 To seem fit or proper; appear good, please to; सा भार्य प्रतिभाति में Ke; Pt. 3.

मतिमा 1 An appearance, a look. -2 Light, splendour. -2 Intellect, understanding; सभेव भीमा विद्ये गणानं निदा निरासं प्रतिभागुणस्य Ki. 16. 27; Vikr. 1. 18, 23. -4 Genius, bright conception, vivid imagination; (प्रज्ञा नवनवोन्मेषशालिनी प्रतिभा मता Rudra.). -6 An image, reflection. -6 Audacity, impudence. -7 Suitableness, agreeableness; -8 Sudden appearance, manifestation (स्पृति); प्रतिभा त्वस्ति मे काचित्तां न्यामनुमानतः Mb. 12. 260. 1. -9 Distraction (विदेप); निद्धं च प्रतिभा चेव ज्ञानाभ्यासेन तत्त्ववित् (विनिवर्तयेत); Mb. 12. 274. 7; 316. 14. -Comp. -अन्वित a. 1 endowed with genius, intelligent, -2 audacious, bold. -मुख a. 1 bold, confident. -2 quickwitted. -हानिः f. 1 darkness. -2 absence of intellect or genius.

मतिभात p. p. 1 Bright, luminous. -2 Known, understood.

प्रतिभानम् 1 Light, splendour. -2 Intellect or understanding, brightness of conception; दूतः स्यात् प्रतिभानवान् H. 3.19. -3 Readiness of wit, presence of mind; कालावबोधः प्रतिभानवत्वम् Mal. 3.11; कथायोगेषु वामित्तवं प्रागत्भयं प्रतिभानवत्वं च Kau. 1.9; दमघोषसुतेन कथन प्रतिशिष्टः प्रतिभानवान्य Si.16.1. -4 Confidence, boldness, audacity.

भतिमानवत् a. 1 Splendid, bright. -2 Ready-witted, prompt. -3 Bold. -4 Intelligent; H. 3. 19; कविज्ञानपदो विद्वान् दक्षिणः प्रतिभानवान् Ram. 2, 100. 35.

সবিশাৰৰ a. 1 Bright. -2 Intelligent, shrewd.
-3 Confident, bold. -m. 1 The sun. -2 The moon.
-3 Fire.

प्रतिभावः Corresponding disposition.

मतिभाष् 1 A. 1 To speak in return, reply or answer; तं भीतंकारमाकुश्य रावणः प्रत्यभाषत Bk. 5. 39. -2 To tell, relate. -3 To say after one, speak after hearing. -4 To name, call; कामिनि तामुपगीति प्रतिभाषन्ते महाकवयः Srut. 6. -5 To address or speak to.

मतिभाषा An answer, a reply.

प्रतिभास् 1 A. 1 To shine. -2 To appear or look like. -3 To become clear, manifest oneself. -4 To be reflected.

प्रतिभासः 1 Occurring to, or flashing across, the mind at once, (sudden) perception; वाच्यवेशिष्यप्रतिभासा-देव K. P. 10. -2 A look, appearance. -3 Illusion.

प्रतिभासनम् Look, appearance, semblance.

मतिभिद् 7 U. 1 To break through, pierce, penetrate. -2 To disclose, betray. -3 To reproach, a huse, censure; प्रतिभिद्य कान्तमपराधकृतम् Si. 9. 58; R. 19. 22. -4 To reject, disown. -5 To touch, be in close contact with; चन्द्रेण नित्यं प्रतिभिन्नमोलेखुडामणे: कि प्रहणं हरस्य Ku. 7. 35.

সবিনিম্ন p. p. 1 Pierced through. -2 Closely connected with. -3 Divided.

प्रतिभेदः 1 Splitting, dividing. -2 Discovery. -8 Betrayal.

प्रतिभेदनम् 1 Piercing, penetrating. -2 Cutting, splitting, cleaving. -3 Putting out (as the eyes). -4 Dividing.

भित्रमू: A bail, surety, guarantee; सौभाग्यलाभप्रतिभूः पदानाम् Vikr. 1. 9; Y. 2. 10, 54; N. 14. 4; सहप्राहिणः प्रतिभुवःअस्य कर्मच्छेदं वहेयुः Kau. A. 2. 7. 25; यच प्रतिभवो विभवेऽपि शक्ये न प्रार्थयन्ति स्म नराः परेभ्यः Bu. Ch. 2. 10; यदि मे प्रतिभूश्वतुर्षु राजन् भवसि त्वं न तपोवनं श्रयिध्ये Bu. Ch. 5. 34.

प्रतिभावः Counter-part.

प्रतिभोगः Enjoyment.

प्रतिभोजनम् Prescribed diet.

प्रतिमन्त्रणम् An answer, reply.

प्रतिमर्शः A powder used as a sternutatory.

प्रतिमा 3, 4 A. To compare, liken.

प्रतिमा m. Ved. A creator, maker. —मा 1 An image, a likeness, statue, figure, an idol; पुरः पराध्येप्रतिमागृहायाः R. 16. 39. —2 Resemblanco, similitude; oft. in comp. in the sense of 'like, similar, or equal to'; देवप्रतिम, अप्रतिम &c.; पुरोः कुशानुप्रतिमात् R. 2. 49; पतत्पतप्रप्रतिमस्तपोनिधिः Si. 1. 12. —3 A reflection, reflected image; मुख्यमिन्दु- उज्ज्वलक्षपोल्मतः प्रतिमाद्यलेन सुद्शामिवशन् Si. 9. 48, 73; R. 7. 64; 12. 100. —4 A measure, extent. —5 The part of an elephant's head between the tusks. —6 A symbol.—Comp.—गत a. present in an idol.—यहम्, नोहम् A statue-house; Pratima 3; R. 16. 39.—चन्द्रः the reflected moon, reflection of the moon; खवास प्रतिमाचन्द्रः प्रसन्नानम्पामिन R. 10. 65; so प्रतिमेन्द्रः, प्रतिमाशकाङ्कः. —परिचारकः an attendant upon an idol.

प्रतिमानम् 1 A model, pattern; सीऽर्जुनेन हतः कर्णः प्रतिमानं धतुष्मताम् Mh. 8. 9. 18. -2 An image, idol.

-3 Likeness, similitude, similarity; हेरम्बकण्ठरसितप्रतिमानमेति Māl. 9. 8. -4 A weight; रत्नसारफल्युकुप्यानामर्घप्रतिवर्णक-प्रतिमानमानोन्मानावमानभाण्डम् Kau. Ā. 2. 7. 25. -6 The part of an elephant's head between the tusks and bolow the वाहित्य; Mb. 8. 28. 38; also 6. 46. 29; पृथुप्रतिमानभाग &c. Si. 5. 36, Mātaṅga L. 5. 7; 6. 8. -8 A reflection. -7 A picture. -8 Ved. An adversary.

मतिमित p. p. 1 Imitated, copied. −2 Compared. −3 Reflected.

प्रतिमार्गकः The city of Hariscandra i. e. the magical illusion of a city in the sky; इरिश्वन्द्रपुरं शोममुद्रकः प्रतिमार्गकः Trikandasesa.

प्रतिमुच 6 P. 1 To free, liberate, release, set free; यहीतप्रतिमुक्तस्य R. 4. 43; अमुं तुरक्गं प्रतिमोक्तमहेंसि 3. 46. -2 To put on, wear, accoutre or arm oneself with; प्रतिमुख सुमं यज्ञोपवीतम्. -3 To quit, leave, abandon. -4 To throw, cast, or discharge at. -5 To pay off (a debt.). -6 To return, restore. -7 To fasten, bind; तमेकदा मणि कच्छे प्रतिमुच्य महाप्रभम् Bhag. 10. 56. 13. -8 To assume a form. -Caus. 1 To liberate, release. -2 To rescue, save, deliver.

शतिमुक p. p. 1 Put on, worn, applied. -2 Tied, bound, fastened; Bhag. 3. 18. 10. -3 Armed, accounted. -4 Liberated, released. -5 Restored, returned. -6 Flung, hurled. -7 Thrown, cast.

प्रतिमुद्धः = (emphatic for मुद्धः) Often and often; प्रतिमुद्धराष्ट्रितप्रेयसी N. 20. 161.

प्रतिमोक्षः, प्रतिमोक्षणम् Liberation, deliverance; प्रति-मोक्षणम् remission (of taxes).

प्रतिमोचनम् 1 Loosening. -2 Requital, retaliation, retribution; वैरप्रतिमोचनाय R. 14. 41. -3 Liberation, release-

प्रतियत् । A. To try; वयमप्याधमपीडा यथा न भविष्यति तथा प्रतियतिष्यामहे S. 1. 32/33 (v.1.) -Caus. 1 To restore, return. -2 To retaliate, requite.

प्रतियस्न a. 1 Troubling about. -2 Active, vigorous. -त्न: 1 An effort, endeavour, exertion. -2 Preparation: elaboration; 'प्रतियस्तर्त संस्कारः' Vaijayantī; सुगन्धितामप्रतियस्तपूर्व विश्वन्ति यत्र प्रमदाय पंसाम् Si. 3. 54. -3 Making complete or perfect. -5 Imparting a new quality or virtue; सतो गुणान्तराधानं प्रतियसः Kāṣi. on P. II. 3. 53. -8 Wish, desire. -6 Opposition, resistance. -7 Retaliation, retribution, revenge. -8 Making captive, taking prisoner. -9 Favour. -10 Acting well or properly. -11 Comprehension.

प्रतियातनम् Requital, retaliation; as in वैरप्रतियातनम्; अयं हि कालोऽस्य दुरासनो वै पार्थस्य वैरप्रतियातनाय Mb. 8. 90. 14.

प्रतियातना A picture, an image, statue; अनिर्विदा या विदधे विधात्रा पृथ्वी पृथिच्याः प्रतियातनेव \$i. 3. 34.

प्रतियम् 1 P. To restore, return; Bhag.

प्रतिया 2 P. 1 To go back, return; एतानदुक्त प्रतियातु-कामं शिष्यं महर्षे र्नृपतिर्निषिश्य R. 5.18; 8.91. -2 To equal, be a match for; अयं त्रपः कः प्रतियाति कर्मभिः Bhag, 5.15.9. -3 To be returned, requited; या माऽभजन्दुर्जरगृहशृक्षलाः संदृश्चय तद्वः प्रतियातु साधुना Bhag, 10.32.22.

प्रतियात a. 1 Resisted, opposed. -2 Turned, returned. -Comp. -निद्र a. awakened, awake. -बुद्धि a. one whose mind is turned towards.

प्रतियानम् Return, retreat.

সনিয়ুছ্ 4 A. To encounter in fight, oppose.

प्रतियुद्धम् Fighting against.

प्रतियोधः, प्रतियोधिन् m. An adversary, opponent.

प्रतियोगः 1 Being or forming a counter-part of anything. -2 Opposition, resistance; यत्तः परेषां प्रतियोगसङ्कितः Bhæg. 4. 10. 22; 5. 14. 1. -3 Contradiction. -4 Cooperation. -6 An antidote, a remedy. -6 A rejoinder; प्रतियोगार्थिनी काचित् गृहीत्वा चूतवहरीम् Bu. Ch. 4. 41.

प्रतियोगिक a. Antithetical, correlative, relative.

प्रतियोगिन a. 1 Opposing, counteracting, impeding. -2 Related or corresponding to, being or forming a counter-part of (anything); often used in works on Nyāya; as a घट is the प्रतियोगी of घटाभाव; (यस्याभावो विवस्थते स प्रतियोगी). -3 Co-operating with. -4 Equally matched. -m. 1 An adversary, opponent, enemy; आर्थी विरोध: शक्तेन जातो नः प्रतियोगिना Mv. 2. 7; दहस्यरोषं प्रतियोगिन गर्वम् Vikr. 1. 117. -2 A counter-part, match. -8 A partner, an associate. -4 An object dependent upon another. -8 A counter-part, counter-entity; प्रतियोगिन शानाधीनशानविषयत्वसभावलक्षणम्.

प्रतियोगिता, —त्वम् 1 Opposition. —2 Dependent existence. —3 Being a counter-part. —4 Partnership, co-operation.

प्रतियोद्धृ 1 An opponent, adversary. -2 One who begins a battle.

प्रतियोधनम् Assailing in turn.

प्रतिरक्षणम्, -रक्षा Safety, preservation, protection.

प्रतिरत a. Delighting in, zealous for.

प्रतिरम्भः Passion, rage.

সনিক্য 7 U. 1 To obstruct, stop; oppose, resist.

-2 To blockade, besiege. -3 To impair, disable. -4 To blame, accuse. -5 To hide, conceal.

মবিষ্ক p. p. 1 Impeded, obstructed, hindered. -2 Interrupted. -3 Impaired. -4 Disabled. -5 Invested, blockaded.

प्रतिरोघः

মবিটায়: 1 Impediment, obstruction, hindrance. -2 Siege, blockade. -3 An opponent. -4 Concealing. -6 Theft, robbery. -6 Censure, despising.

मतिरोधक, प्रतिरोधिन, -द्घृ a. 1 Obstructing. -2 Besieging. -m. 1 An opponent. -2 A robber, thief; कोदण्ड-पाणि निनद्श्वतिरोधकानामापातदुष्प्रसहमाविरभूदनीकम् M. 5. 10; Si. 1. 32. -8 An obstacle.

प्रतिरोधनम् Opposing, obstructing; स हि स्वाम्यादति-कामेदृत्नां प्रतिरोधनात् Ms. 9. 93.

प्रतिरूढ p. p. 1 Entered, possessed. -2 Established again. -3 Imitated; गतिस्मितप्रेक्षणभाषणादिषु प्रियाः प्रियस्य प्रतिरूडमूर्तयः Bhäg. 10. 30. 3.

प्रतिलभ् 1 A. 1 To recover, regain. -2 To get, obtain. -3 To learn, understand. -4 To expect.

प्रतिलम्भः 1 Getting, obtaining, receiving. -2 Consure, abuse, reviling; अन्यतः कथमदः प्रतिलम्भः N.

মরিতামঃ Taking or obtaining back, taking, getting-মরিতিন্দির p. p. Answered.

प्रतिलेखनम्, -ना The regular cleaning of all implements or objects for daily use.

प्रतिवच् 2 P. To speak in reply, answer, reply to; वेदहस्यं प्रतिवक्तमहीस Ku. 5. 40; R. 3. 47.

प्रतिवचनम् 1 An answer, reply, परभूतिवर्दतं कलं यथा प्रतिवचनां कृतमेभिरीदृशम् 5.4.9; न दहाति प्रतिवचनं विक्रयकाले शहो विणक् सीनी Kalāvilāsa. -2 An echo. -3 A dependent or final clause in a sentence.

मतिवक्तव्य a. 1 To be replied, answered. -2 To be contradicted. -3 To be disputed.

प्रतिवन्नस् n. 1 An answer. - 2 An echo.

प्रतिवाक्य a. Answerable. -क्यम् A reply.

मितवाच f. 1 An answer, reply; पतिवाचमदत्त केशवः भपमानाय न चेदिभूभुजे Si. 16. 25. -2 Calling out to. -3 Barking in return (as a dog).

प्रतिवाचिकम् An answer.

मितवर् 1 P. 1 To speak in reply, answer; प्रियंवरः प्रत्यवदत् धुरेश्वरम् R. 3. 64. -2 To speak, utter. -3 To repeat. -4 To speak in opposition; किचित् किचित् प्रति-वदंस्तूष्णीमासं मुहुर्मुहु: Mb. 5. 136. 14.

प्रतिचादः 1 An answer, a rejoinder, reply. -2 Refusal, rejection; उद्यतस्य हि कामस्य प्रतिवादो न शस्यते Bhag. 3. 22. 12.

मतिचादिन a. 1 Answering, replying. -2 Contradicting. -m. 1 A defendant, respondent (in law), कारणे अतिवादिनि Y. -2 An opponent in general.

मतिवध् 1 P. To beat back, ward off.

मातिवन्द् 1 A To receive deferentially.

प्रतिचप् 1 P. 1 To sow. -2 Plant or fix in, implant; प्रत्युत्रस्थेव द्यिते U. 3. 46; Mal. 5. 10. -3 To set, stud (as with jewols); see प्रत्युत्र.

मतिवापः Addition of substances to medicines either during or after decoction.

प्रतियर्णकम् The rate of barter; रत्नसारफल्पुकुष्यानामर्घ-प्रतिवर्णकप्रतिमानमानोग्मानावामानभाष्डम् Kau. A. 2. 7. 25.

प्रतिवर्तनम् Returning.

प्रतिवसथः A village, settlement.

प्रतिवहनम् Leading back.

मतिचाणिः f. An answer, reply.

प्रतिवारः, -प्रतिवारणम् Warding or keeping off, keeping back.

प्रतिवार्ती Account, information, news, tidings.

प्रतिवासिन a. (-नी f.) Dwelling near, neighbouring. -m. A neighbour.

प्रतिविधातः Striking back, defending.

प्रतिविद्या 9 P. To acknowledge gratefully.

श्रतिबद् I. 2 P. To acknowledge, receive. -II. 6 P. To get, obtain. -Caus. 1 To communicate, inform. -2 To deliver, give, grant. -3 restore.

प्रतिविधा 3 U. 1 To counteract, correct, repair, retaliate, remedy, tako steps against; अर्थवाद एषः । दोषं तु मे कंथित कथय येन स प्रतिविधीयेत U. 1; क्षिप्रमेव कस्मान प्रतिविद्यितमार्थेण Mu. 3. -2 To dispose, arrange, prepare. -3 To despatch, send. -4 To doom, condemu; U. 4.

प्रतिविधातव्यम् (impers.) Care should be taken; Ram.

मतिविधानम् 1 Counteracting, counter-working, taking steps against. -2 Arrangement, array. -3 Prevention. -4 Substituted ceremony, subsidiary rite.

प्रतिविधिः 1 Retaliation. -2 A remedy, means of counteracting; तत्र प्रतिविधि सम्यगात्मयोगेन साथये Bhāg. 10. 25. 16.

प्रतिविभागः Distribution, apportionment.

मतिविरुद्ध a. Rebellious.

प्रतिविशिष्ट a. 1 Most excellent. -2 Peculiar, better or worse.

प्रतिविशोषः Peculiarity, singularity.

प्रतिविशेषणम् Detailed specification.

प्रतिवेदाः 1 A neighbour. -2 The residence of a neighbour, neighbourhood. -Comp. -वासिन् a. living in the neighbourhood. (-m.) a neighbour.

प्रतिचेशिन् a. (-नी f.) A neighbour; दृष्टिं हे प्रतिचेशिनि क्षणिनहाप्यस्मद्गृहे दास्यसि S. D.; Mk. 3. 14.

प्रतिवेश्यः A neighbour.

प्रतिवेप्टित p. p. Rolled back, reverted.

प्रतिब्याहारः An answer, reply.

प्रतिन्युढ p. p. Drawn ont in battle-array.

प्रतिब्यूहः 1 Arraying an army against an enemy.
-2 A multitude, collection.

प्रतिशक To be a match for.

प्रतिदासः Cessation; प्रतिज्ञाती हि भवता दुःखप्रतिशमो मम Mb. 5. 191. 29.

प्रतिशयनम् Tho act of lying down without food before a deity to secure some desired object.

प्रतिशायित a. One who lies down without food before a deity to secure his desired object; अनया च किलासमें प्रतिश्विताय स्वप्ने समादिष्टम् Dk. 122.

प्रतिशापः A curse for curse, a curse in return.

प्रतिशासनम् 1 Giving orders, sending on an errand, ordering. -2 Ordering or despatching an inferior after calling him to attend. -3 Counter-manding. -4 A rival command or authority; अप्रतिशासने जगत R. 8. 27 ' completely under the sway of one ruler'.

प्रतिशास्तिः f. Sending on an errand.

प्रतिशिष्ट p. p. 1 Ordered, sent; दमघोषसुतेन कश्चन प्रतिशिष्ट: प्रतिभानवानथ Si. 16. I. -2 Dismissed, rejected. -3 Famous, celebrated.

प्रतिशीन a. Fluid, dropping.

प्रतिर्शिषसम् Redemption, ransom. (See Mallinatha's commentary on R. 2. 55 where he gives this word as a synonym of निष्कय.)

प्रतिदया, प्रतिदयानम्, प्रतिदयायः A catarrh or cold; नारीप्रसङ्गः शिरसोऽभितापे धूमो रजः शीतमतिप्रतापः । संधारणं मूत्र-पुरीषयोश्य सद्यः प्रतिश्यायनिदानमुक्तम् ॥ Suár.

प्रतिश्रयः 1 A shelter, asylum; प्रतिश्रयार्थी तद्देश बाह्मणस्य जगाम ह Mb. 1. 165. 3. -2 A house, dwelling, residence; प्रतिश्रयं प्राप्य समीह्य शून्यम् Rām. 3. 58. 19. Y. 1. 210. चण्डालश्रपचानां तु बहिर्मामात् प्रतिश्रयः Ms. 10. 51. -3 An assembly. -4 A sacrificial hall. -5 Help, assistance. -6 A promise. -7 A receptacle. -8 A Jain-monastery. -9 An alms-house.

प्रतिश्च 5 P. To promise (with dat. of person to whom the promise is made); तस्य प्रतिश्रुत्य रघुप्रवीरस्तदीष्मितम् R. 14. 29; 2. 65; 3. 67; 15. 4.

प्रतिश्रवः 1 Assent, agreement, promise; नाम्ना दशरयो राजा श्रीमान्सस्यप्रतिश्रवः Ram. 1. 11. 2. -2 An echo. प्रतिश्रवणम् 1 Listening to; प्रतिश्रवणसंभाषे रायाने न समा-चरेत् Ms. 2. 195. -2 Promising, assenting; agreeing. -3 A promise. -4 Maintaining.

मतिश्चन्, प्रतिश्चतिः /. 1 A promise; इष्टं नः प्रति ते प्रतिश्चतिरम्याय स्वराहादिनी N. 5. 135. -2 An answer. -3 An echo, reverberation; वियद्गतः पुष्पकचन्द्रशालाः क्षणं प्रतिश्चनमुखराः करोति R. 13. 40; 16. 31; Si. 17. 42. -4 (Also प्रत्याश्चन्त) The sacrificial formula "आस्ति श्रीषद्" spoken by the Agnidhra priest in reply to the Adhvaryu priest who addresses him by saying आश्चय; cf. अस्तु श्रीषडित्यामीधः प्रत्याश्चवति तत्याधादम्ब 2.1.

प्रतिश्वत p. p. Promised, agreed, assented to. —तम् A promise.

मतिष्य 1 P. or Caus. 1 To prevent, ward off, restrain; Ms. 2. 206; इति शत्रुषु चिन्द्रयेषु च प्रतिषिद्धप्रसरेषु जामती R. 8. 23. -2 To forbid, prohibit; चपतेः प्रतिषिद्धमेव तत् कृतवान् पक्तिरयो विलक्ष्य यत् R. 9. 74.

प्रतिषिद्ध p. p. 1 Forbidden, prohibited, disallowed, refused, -2 Contradicted. -3 Refractory, perverse; प्रतिषिद्धापि वामेषा जातिः S. 6. $\frac{10}{20}$.

प्रतिषेध: 1 Keeping or warding off, driving away, expulsion; अशेषविष्मप्रतिषेधदक्षमन्त्राक्षतानांभिव दिख्सुखेषु Vikr. 1. 8. —2 Prohibition; as in शास्त्रप्रतिषेध: विधिप्रतिषेधयो: प्रतिषेधो क्लीयान् SB. on MS. 10. 8. 2; प्राप्तिपूर्वो हि प्रतिषेधो भवति इति अवाक्यशेषता अध्यवसीयते SB. on MS. 10. 8. 22. —3 Donial, refusal. —4 Negation, contradiction. —5 A negative particle. —6 An exception. —7 (In Rhet.) Enforcing or reminding of a prohibition.—8 (In Drama.) An obstacle to obtaining the desired object. —Comp. —अक्षरम्, —उक्तिः f. words of denial, refusal; प्रतिषेधास्तर-विक्रवाभिरामम् S. 3. 24. —उपमा one of the several kinds of Upamā mentioned by Daṇḍin. It is thus explained: न जातु शाकिरिन्दोस्ते मुखेन प्रतिगाजितुम्। कलक्षिनो जहस्येति प्रतिविधापिनेव सा ॥ Kāv. 2. 34.

प्रतिषेधक, -प्रतिषेद्धृ a. 1 Warding off, prohibiting, preventing. -2 Preventive. -m. A hinderer, prohibitor.

प्रतिषेधनम् 1 Keeping or warding off, preventing. -2 Prohibition. -3 Denial, refusal.

प्रतिष्कः, -प्रतिष्कसः A spy, messenger, an emissary.

प्रतिष्कशः 1 A spy, emissary. -2 A whip.

प्रतिष्कषः A whip, leather-thong.

भ्रतिष्टुब्ध p. p. Obstruted, impeded, stopped.

प्रतिष्टम्भः Obstruction, impediment, resistance, opposition, obstacle; बाहुप्रतिष्टम्भविष्द्रमन्युः R. 2. 32, 59.

अतिष्ठा 1 P. 1 To stand firm, be established. -2 To be supported. -8 To rest or depend upon. -4 To stay, abide, be situated. -2 To set (as the sun); उदेति च यतः

प्रतिसंक्रमः

1081

स्वों यत्र च प्रतितिष्ठति Mb. 7. 62. 11. -Caus. 1 To place firmly on, station. -2 To set up, erect, establish; ध्रि प्रतिष्ठापयितव्य एव; M. 1. 16. -3 To install, inaugurate (on a throne). -5 To entrust with, consign to. -6 To offer, present; पर्यक्तमञ्चास्तरणं नानारत्नविभूषितम् । तमपीच्छति वैदेही प्रतिष्ठापयितुं त्वयि Rām. 2. 22. 9.

मतिष्ठ a. 1 Famous. -2 Standing firmly (Ved.)

সবিদ্রা 1 Resting, remaining, situation, position; धर्मो विश्वस्य जगतः प्रतिष्टा Mahānār. Up.; अलसचिलताङ्गुष्ट-शिरसि प्रतिष्टा त्वन्यासीत् Sivamhimna. 12. अपौरुषेयप्रतिष्ठम् Mal. 9; S. 7. 6. -2 A house, residence, home, habitation; अगाधसत्त्वो मगधप्रतिष्ठः 12. 6. 21; 14. 5. -8 Fixity, stability, strength, permanence, firm basis; अप्रतिष्ठे रघुज्येष्ठे का प्रतिष्ठा कुलस्य नः 🖰 . 5. 25; अत्र खलु मे वंशप्रतिष्ठा S. 7; वंशः प्रतिष्ठां नीतः K. 280; Si. 2. 34; असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम् Bg. 16. 8; अहिंसाप्रतिष्ठायां तत्संनिधौ वैरत्यागः Patanjala S. -4 Basis, foundation, site; as in Te-प्रतिष्ठा; लोकस्य नाभिर्जगतः प्रतिष्ठा МЬ. 12. 245. 27. 🗝 А prop. stay, support; (hence) an object of glory, a distinguished ornament; त्यक्ता मया नाम कुरुप्रतिष्ठा S. 6. 24; द्वे प्रतिष्ठे कुलस्य नः 3. 19; Ku. 7. 27; Mv. 7. 21. -8 High position, pre-eminence, high authority; किंप्रमाणिमदं काव्यं का प्रतिष्ठा महात्मनः Ram. 7. 94. 23; मया नात्मप्रतिष्ठार्थिना Mu. 2. 5. -7 Fame, glory, renown, celebrity; मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः Ram. 1.2.15. (=U. 2.5.). -8 Installation, inauguration; तं गच्छन्त्यनु ये विपत्तिषु पुनस्ते तत्प्रतिष्टाशया Mu. 1. 14. - 9 Attainment of a desired object, accomplishment, fulfilment (of one's desire); औत्सुक्यमात्रमवसादयति त्रतिष्ठा S. 5. 6. -10 Tranquility, rest, repose. -11 A receptacle. -12 The earth. -13 The consecration of an idol or image; चलाचलेति द्विविधा प्रतिष्ठा जीवमान्दरम् Bhag. 11. 27. 13; त्र. प्रायप्रतिष्ठा. 🛨 🚹 🗛 limit, boundary. -18 The foot; अहोरात्राणि प्रतिष्ठा Bri. Up. 1. 1. 1. -18 Completion of a vow. -17 A ceremony for obtaining supernaturel or magical powers.

प्रतिष्टानम् 1 Basis, foundation. -2 Site, situation, position. -8 A resting place. -4 The foundation of a city. -6 A leg, foot. -6 Continuation; वंशप्रतिष्टानकराः सर्वमृतेषु विश्वताः (प्रताः) Rām. 1.11.18. -7 N. of a town at the confinence of the Ganges and Yamunā and capital of the early kings of the lunar race; cf. V. 2. -8 N. of a town on the Godāvarī and capital of Sālivāhana.

प्रतिष्ठापनम् 1 Placing, locating. -2 Installation, inauguration. -3 Consecrating or setting up of an idol. -4 Establishment, corroboration. -ता Counter-assortion.

प्रतिष्ठासु a. (Desid.) Desirous to stand firm; ध्राभिनैदं प्रतिष्ठासुरासीत् कार्यद्वयाङ्गलः Si.

प्रतिष्ठापयित् m. A founder.

प्रतिष्टिका A basis, foundation.

વં. ફં. એ.... ૧ ફ દ

प्रतिष्ठित p. p. 1 Set up, erected. -2 Fixed, established; तस्य प्रज्ञा प्रतिष्टिता Bg. 2. 57-58. -3 Placed, situated; और संधार्यते नाभिर्नाभी चाराः प्रतिष्ठिताः Pt. I. 81. -4 Installed, inaugurated, consecrated; दिलीपानन्तरं राज्ये तं निशम्य प्रतिष्ठितम् R. 4. 2. -8 Completed, effected; प्रति-ष्ठितेऽहनि सन्ध्यामुपासीत Kan. A. 1. 19. -6 Prized, valued. -7 Famous, celebrated. -8 Settled, determined. -9 Comprised, included; त्विय सर्वे प्रतिष्ठितम् Ram. 7. 76. 28. –10 Established in life, married. –11 Endowed; সবি-ष्टितां द्वादश्वाभिः Ram. 6. 48. 12 (com. पादद्वयवर्शेक्गुलिदशकं दे पादतले च एवं द्वादशाभिः). -12 Applied, applicable; पाणि-प्रहणिका मन्त्राः कन्यास्वेच प्रतिष्ठिताः Ms. 8. 226. -13 Conversant with, -14 Secured, got, acquired. -15 Decided, certain; यदि वा मन्यसे राजन् हतमेकं प्रतिष्टितम् Mb. 12. 32. 19. -16 Complete, finished; एवमेषा महाभागा प्रतिष्ठाने प्रतिष्ठिता। तीर्थयात्रा महापुण्या सर्वपापप्रमोचिनां ॥ Mb. 3. 85, 114. -तः 1 N. of Visnu. -2 Tortoise; Gīrvaņa.

प्रतिष्ठितिः f. Ved. 1 Standing firmly. −2 A station, position.

प्रतिष्णिका A water-hasin (for bath); Girvana.

भतिसंयत्त p. p. Completely prepared, armed.

प्रतिसंयात a. Assailing.

प्रतिसंख्द p. p. Shrunk, contracted.

प्रतिसंख्यनम्, -संलीनम् Complete retiroment.

पतिसंविद् f. An accurate knowledge of the particulars of anything.

प्रतिसंवेदक a. Giving detailed information about.

प्रतिसंवेदनम् Experiment, enjoyment.

प्रतिसंविधानम् A counter-action.

प्रतिसंस्तरम् Friendly reception.

प्रतिसंस्थानम् Setting in, entering into.

प्रतिसंद्ध 1 P. 1 To draw back, withdraw, draw in; तत् साधुकृतसंथानं प्रतिसंद्धर सायकम् S. 1.11; R. 3.64; प्रतिसंद्धर तात दुद्धिमेताम् Bu. Ch. 5.30. —2 To retract, take back. —3 To compress, reduce in bulk. —4 To change.

प्रतिसंहारः 1 Taking back, withdrawing. -2 Diminution, compression. -3 Comprehension, inclusion. -4 Yielding, giving up; रसानां प्रतिसंहारात् सौभाग्यमिह विन्दति Mb. 13. 57. 17.

प्रतिसंहत p. p. 1 Takan back, withdrawn; एप प्रति-संहतः S. 1. -2 Comprehended, included. -3 Compressed. -4 Checked, restrained; युगान्तकालप्रतिसंहतासमः Si. 1. 23.

प्रतिसंकाशः Resemblance.

प्रतिसंक्रमः 1 Reabsorption. -2 Reflection (प्रतिच्छाया).
-3 Dissolution (प्रत्य); तत्त्वानां भगवंस्तेषां कृतिधा प्रतिसंक्रमः
Bhag. 3- 7- 37-

प्रतिसंख्या Consciousness.

प्रतिसंख्यानम् 1 The tranquil consideration of a matter; युक्तो योगं प्रति सदा प्रतिसंख्यानमेव च Mb. 13. 141. 83. -2 The Sankhya Philosophy.

प्रतिसंगक्षिका A cloak to keep off dust.

प्रतिसंगिन a. 1 Clinging or adhering to, attached to. -2 Irresistible.

प्रतिसंचरः 1 Moving backwards. -2 Reabsorption.
-8 Especially, reabsorption (of the world) back into
Prakriti. -4 A place of resort, haunt.

प्रतिसंदेशः A message in return, an answer to a message.

प्रतिसंधा 3 U. 1 To re-adjust. -2 To aim at, direct.
-3 To conceive, comprehend. -4 To be, fasten. -5 To put on, wear. -6 To restore, return. -7 To compose oneself. -8 To fit (as an arrow to the bowstring.)

प्रतिसंहित p. p. Aimed at, directed against.

प्रतिसंधानम् 1 Joining together, uniting again; नेकोऽपि (उपायः) च्छित्रकण्ठप्रतिसंधानपूर्वस्य प्राणलाभस्य Dk. 2. 2. —2 The period of transition between two ages. —3 A means, remedy. —4 Self-command, restraint of feelings or passion. —6 Praise. —6 Memory, recollection. —7 Remedy.

प्रतिसंधिः 1 Reunion. -2 Entering into the womb. -3 The period of transition between two ages. -4 Stop, cessation (उपरम); अदृष्टतोऽनुपायाच प्रतिसन्धेश्व कर्मणः Mb. 12. 206. 20. -5 Rehirth.

प्रतिसंघित a. Fastened, strengthened, confirmed; मनुरपि परेणैव प्रतिसंधितमनोरचः Bhag. 5. 1. 22.

प्रतिसमाधानम् Cure, remedy; दोषे प्रतिसमाधानमज्ञाते क्रियतां कथम् Bk. 6. 20.

प्रतिसमासनम् 1 Coping with, being a match for. -2 Resisting, opposing, withstanding.

प्रतिसमासित a. Equalled, opposed; भीष्मदोणादयो युद्धे शक्याः प्रतिसमासितुम् Mb. 3. 47. 26.

प्रतिसर a. Dependent, subject. रः, रम् 1 A cord or ribbon worn round the wrist or neck as an amulet. -2 An ornament. -3 A watch, guard. -4 Assailing, an attack. रः 1 A servant, follower: विजये त्वर्यतां रुखः प्रतिसर्ध Pratijñā. -2 A bracelet, marriage-string; सस्तोरगप्रतिसरेण करेण पाणि: (अगुद्धत) Ki. 5. 33; (= कीतुक्स्त्र); Māl. 5. 18. -8 A garland, wreath. -4 Day-break. -6 The rear of an army. -6 A form of incantation. -7 Healing or dressing a wound. -ए 1 A female servant. -2 A thread, fillet; प्रतिसर्धा तुरगाणां भह्रातकशाहि-कुण्डिस्दार्थ करुषु निवस्तीयात्.

प्रतिसर्गः 1 Secondary creation (as by the agents of one Supreme Being); संप्रहेण मया ख्यातः प्रतिसगस्तवानय Bhāg. 4. 8. 5; आदिसगस्तु यः सूत कथितो विस्तरेण च । प्रतिसग्ध ये येषामधिपास्तान् वदस्व नः ॥ Kālikā P. -2 Dissolution. -8 Continued creation out of primitive matter. -4 The portion of a Purāņa which treats of the destruction and renovation of the world; सगैश्व प्रतिसगैश्व वंशो मन्वन्तराणि च । वंशानुचरितं नैव पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥

प्रतिसांधानिकः A bard, panegyrist.

प्रतिस् 1 P. To go hack, return. -2 To go towards, rush upon, attack, assail; देत्यः प्रत्यसरदेवं मत्तो मत्तामिव द्विपम् Hariv. -Caus. 1 To push backwards, replace; कनकवलयं सस्तं सस्तं मया प्रतिसायते \$. 3. 12. -2 To repel, drive away or back.

प्रतिसरणम् Leaning or resting upon-

प्रतिस्तरणम् 1 Dressing the edges of a wound. -2 An instrument used for anointing a wound.

प्रतिसारित a. 1 Repelled, removed. -2 Dressed (as a wound).

प्रतिस्तिरा A screen, curtain, wall of cloth; भावस्रोमिन प्रतिसीरया ते न दीयते N. 14. 31.

মবিষ্য p. p. 1 Sent out, despatched. -2 Celebrated.
-8 Repulsed, rejected. -4 Intoxicated (সদম according to খালে).

प्रतिस्त्री a. Lying on a woman; Ch. Up.

प्रतिस्नात p. p. Bathed.

प्रतिस्नेहः Love in return, requital or reciprocation of love.

प्रतिस्पन्दनम् Throbbing, vibration.

प्रतिस्पर्धा Rivalry, emulation.

प्रतिस्पर्धिन् a. Rival, envious of. -m. A rival, competitor.

प्रतिस्वनः, प्रतिस्वरः 1 An echo, reverberation; दिष्टे-ऽधिभित्ति पटद्दप्रतिस्वनैः स्फुटमदृहासमिव सीधपक्तयः Si. 13. 31. -2 A focus.

प्रतिस्वम् ind. One by one, singly.

प्रतिहन् 2 P. 1 To strike back or in return; (तं) विध्यन्तमुद्धृतसदाः प्रतिहन्तुमीपुः R. 9.60. —2 To ward off, keep off, prevent, oppose, resist; तोयस्यवाप्रतिहत्तरयः सेकतं सतुमोघः U. 3.36; प्रतिहत्तविष्नाः क्रियाः समवलेक्य S. 1.13; Me. 20; Ku. 2.48; V. 2.1. —3 To repel, drive back, repulse; आप्रवेगवहः प्राणो गुदान्ते प्रतिहन्यते Mb. 3.213.14.—4 To remove, destroy; यखत् पापं प्रतिजिहि जगन्नाथ नमस्य तन्मे Mal. 1.3.—6 To counter-act, remedy. —6 To disown, disavow.

प्रतिहत p. p. 1 Struck or beaten back; knocked back; तस्मिन् प्रतिहते चाखे विस्मयो मे महानभूत Mb. 3. 167. 31. -2 Driven away, repelled, repulsed; शापादिस प्रतिहता \$. 7. 32; सा बुद्धिरप्रतिहता बचनं तदेव Bh. 2. 40. -3 Opposed, obstructed. - 4 Sent, despatched. - 5 Hated, disliked. -5 Disappointed, frustrated. -7 Fallen, overthrown. -8 Tied, bound. -9 Impaired, lost; यावचेन्द्रियशक्तिरप्रति-हता Bh. 3. 88; इमास्ता मन्मयवता हिताः प्रतिहता दिशः Ram. 4. 28. 13. -10 Dazzled (as eyes). -11 Dulled, blunted (as teeth by acid). -Comp. -धी, -मति a. hating, disliking.

प्रतिहतिः f. Striking or knocking back, repelling. -2 Rebound, recoil; प्रतिहतिं ययुरर्जुनमुख्यः Ki. 18. 5; Si. 9. 49. -3 Disappointment, frustration. -4 Anger.

प्रतिहननम् Striking or knocking back, returning a blow.

प्रतिहासः 1 Returning a laugh. -2 Fragrant cleander (Mar. कण्हेर).

प्रतिहित p. p. 1 Fitted to, put close to.

प्रतिहिसा Retaliation, revenge-

प्रतिहिस्तिम Requital of an injury.

प्रतिष्ट 1 P. 1 To beat back. -2 To avoid, shun. -3 To offer, present. -4 To disregard; आक्रां प्रतिहरचापि कृतक्षेः पुरुषेः सदा Mb. 15. 3. 4.

प्रतिहरणम् 1 Avoiding, shunning. -2 Striking back, repelling.

प्रतिहर्त m. 1 One who beats back or removes, repeller, remover, averter, destroyer &c.; सर्वे वियुक्ताः स्वविद्वार-तन्त्रं न शक्तुमस्तत्प्रतिहर्तवे ते Bhag. 3. 5. 47. -2 The assistant of the Udgatri; q. v.

प्रति(ती)हारः 1 Striking back. -2 A door, gate. -3 A porter, door-keeper; आर्य अदेशकालः प्रतीहारस्य Syappa. 5, 6. -4 A juggler. -8 Juggling, a juggling trick. -8 (In gram.) The hard contact of the tongue with the edge of the teeth in pronouncing dental letters. -7 Intimating arrival (आगमननिवेदन); संप्राप्येते महात्मानी राधवस्य निवेशनम्। विष्टिताः प्रतिहारार्थम् Ram. 7. 1. 7; 800 प्रतिहारण. –री A female doorkeeper. –Comp. –भूमिः f. the threshold (of a house &c.); भविष्यतः पत्युरुमा च शंभोः समाससाद प्रतिहारभूमिम् Ku. 3. 58. -रसी a female door $ext{keeper}$; पुंबत्प्रगरभा प्रतिहाररक्षी $\mathbf{R.}$ 6, 20.

प्रतिहारकः A juggler.

प्रतिहारणम् Entrance, permission to enter a door; व्यतिष्ठत प्रेक्ष्य तदा सुमन्त्रं पितुर्महात्मा प्रतिहारणार्थम् Rsm. 2.33.30.

प्रतिहायेम् Juggling, jugglery.

प्रतिहोमः A supplementary sacrifice.

प्रती (प्रति-इ) 2 P. 1 To go back to, return; प्रतीयाय गुरो: सकाराम् R. 5. 35; Bk. 3. 19. -2 To go to, approach, turn to. -3 To fall to the lot of. -4 To reach, attain. -6 To believe, trust, be certain or sure of, rely on; कः प्रत्येति सैनेयमिति U. 4; 1. 44; ततः परशुरामस्य न प्रतीमः परामवम् Mv. 2, 14. -6 To learn, understand, know, प्रतीयते धातुरिवेहितं फलैः Ki. 1. 20; \$i. 1. 69. -7 To be well-known or celebrated; सोऽयं बटः श्याम इति प्रतीतः R. 13. 53. -8 To be pleased or satisfied; प्रतिः प्रतीतः प्रसवोन्मुखीं प्रियाम् (ददर्श) R. 3. 12; 16. 23. -9 To face (an opponent); सहसैन्यानहं तांध प्रतीयां रणमूर्धनि Mb. 5. 172. 13. -Pass. 1 To be recognized or perceived. -2 To be proved, turn out to be true. -3 To follow from anything (as a necessary result). - Caus. (प्रत्याययति) 1 To cause to believe; convince, inspire confidence; एव विवाद एव प्रत्यायथिति \$. 7; 5. 31; ताः खचारित्र्यमुद्दिश्य प्रत्याययतु मैथिली R. 15. 73. -To cause to perceive, bring to mind. -3 To Prove, demonstrate, show.

प्रतीत p. p. 1 Set forth, started. -2 Gone by, past, gone; एवं राजर्षयः सर्वे प्रतीता रघुनन्दन Ram. 2. 107. 14. -3 Believed, trusted. -4 Proved, established. -5 Acknowledged, recognised. - B Called, known as, named. -7 Well-known, renowned, famous; ततः प्रतीतं प्लवता वरिष्ठम् Ram. 4. 65. 35; स वासुदेवानु चरं प्रशान्तं बृहरूपतेः प्राक्तनयं प्रतीतम् Bhag. 3. 1. 25. -8 Firmly resolved. -9 (a) Convinced of a firm conviction. (b) Believing, trusting, confident. -10 Pleased, delighted; cf. प्रतीतः सादरे ज्ञाते इष्टप्रख्यातयोः त्रिषु Medini; Ram. 2. 71. 19; R. 3. 12; 5. 26; 14. 47; 16. 23; भव इव षष्मुखजन्मना प्रतीतः Bu. Ch. 94; अधेष्टपुत्रः परमत्रतीतः कुलस्य दृद्धि प्रति भूमिपालः 2. 47. -11 Respectful. -12 Clever, learned, wise. -Comp. -आत्मन् confident, resolute-

प्रतीतिः f. 1 Conviction, settled belief; पदानि दृष्ट्वा तु भवेत् प्रतीतिः \$. 7. 31. -2 Belief. -3 Knowledge, ascertainment, clear or distinct perception or apprehension; अपि तु बाद्यवैचित्रयप्रतिभासादेव त्राहताप्रतीतिः K. P. 10. 📲 Fame, renown; प्रतिनता प्रतीति लेभे Dk. 2. 6. - 6 Respect. -6 Delight. -7 Going towards, approaching.

प्रतीक a. 1 Directed or turned towards. -2 Inverted, reverse. -3 Contrary, unfavourable, adverse. -本: 1 A limb, member; अप्राणिद्धः प्राणमाजां प्रतिकैः Si. 18. 79. -2 A part, portion. - 本刊 1 An image. -2 Mouth, face. -8 The front (of anything). -4 The first word (of a verse, sentence &c.). -5 A lamp; L. D. B. -6 A symbol. -7 A copy. -Comp. -दरोनम् a symbolic conception.

प्रतीकार = प्रतिकार q. v. अवश्यंभाविभावानां प्रतीकारो भवेदादि। तदा दुःखैर्न लिप्येरन् नलरामयुधिष्टिराः॥

प्रतीकारा = प्रतिकाश q. v.

प्रतीक्ष 1 A. 1 To look at, observe, consider. -2 To look out for, expect. - 8 To wait for, await; संपत्स्यते वः कामोऽयं कालः कश्चित् प्रतीक्ष्यताम् Ku. 2. 54; 2. 37; Ms. 9. 77, www.kobatirth.org

प्रतीक्ष, प्रतीक्षक, प्रतीक्षिन a. Expectant, waiting for.

प्रतीक्षणम्, प्रतीक्षा 1 Waiting for; सत्यवतस्यागमनप्रतीक्षाः
Mb. 3. 164. 11. -2 Expectation, hope. -3 Regard,
consideration, attention; इत्यादृतोक्तः परमस्य पुंसः प्रतीक्षणानुप्रद्भाजनोऽहम् Bhag. 3. 4. 14. - 4 Looking at, considering.
-5 Fulfilment, observance (of a vow, promise &c).

प्रतीक्षित p. p. 1 Waited for, expected. -2 Considered. -3 Respected.

प्रतीक्य pot. p. 1 To be waited for. -2 Worthy of consideration or regard. -3 Venerable, respectable; मिक्तः प्रतीक्ष्येषु कुलेचिता ते R. 5. 14; Si. 2. 108. -4 To be adhered to or maintained, to be fulfilled; प्रतीक्ष्यं तत् प्रतीक्ष्याये पितृष्वके प्रतिश्रुतम् Si. 2. 108.

प्रतीघात = प्रतिघात q. v.

प्रतीची The west. -Comp. - देशः, -पिनः 1 N. of Varuna. -2 Ocean.

प्रतीचीन a. 1 Western, westerly. -2 Future, sub-sequent, following. -3 Ved. Turned or directed towards. -5 Turning back, turned away from. -5 Coming from behind. -5 Turned inwards (अभिमुख); सभीचीनं प्रतीचीनं प्रतीचीनं

प्रतिच्य a. 1 Living in the west, western, westerly. -2 Ved. Disappeared.

प्रतीच्छकः A receiver; तथा निमज्जतोऽधस्तादज्ञौ दातृप्रती-च्छकौ Ms. 4. 194.

प्रतीत a. Given back, restored.

प्रतीन्धकः N. of a country called विदेह q. v.

प्रतीनाहः A flag, banner.

प्रतीप a. [प्रतिगताः आपो यत्र, प्रतिअप् अन्, अप ईप् न्] 1 Contrary, unfavourable, adverse, opposite; तस्प्रतीय-पवनादि वैकृतम् R. 11. 62; Ki. 14. 60. -2 Reverse, inverted, out of order. -3 Backward, retrograde. -4 Disagreeable, displeasing. -6 Refractory, disobedient, obstinate, perverse; प्रेब्यः प्रतीपोऽधिकृतः प्रमादी (स्थाज्याः) Pt. 1. 424. -6 Turned away, averted. -7 Meeting, encountering. -8 Hindering. -T: 1 N. of a king, father of Santanu and grand-father of Bhīşma. -2 An adversary, opponent; चरति मयि रणे यक्ष यक्ष प्रतीपः Ve. 3. 32. - पम N. of a ligure of speech in which the usual form of comparison is inverted, the उपमान being compared with the उपमेब; प्रतीपमुपमानस्याप्युपमेयत्वकल्पनम् । त्बह्रोचनसमं पदां त्वह्रकत्रसदृशो विधुः ॥ Chandr. 5. 9; (for fuller definitions and explanation see K. P. 10 under प्रतीप). -पम् ind. 1 On the contrary. -2 In an inverted order. - 8 Against, in opposition to; भर्तृर्विप्रकृतापि रोपणतया मा स्म प्रतीपं गमः S. 4. 18. -Comp. - जिल्हाः contradiction. न्म a. 1 going against. −2 adverse, unfavourable; तस्य

जातु मस्तः प्रतीपगाः R. 11. 58. —गमनम्, —गतिः f. retrograde motion; अम्भसामोघसरोधः प्रतीपगमनादिव Ku. 2. 25. —तरणम् going or sailing against the stream; स्रोतोजनोब-मानस्य प्रतीपतरणं हि तत् V. 2. 5. —दिशानी a woman.—दीपकम् a particular figure of speech. —वचनम् 1 contradiction. —2 a perverse or evasive manner of speaking. —विपाकिन् a. producing the opposite result (recoiling on the doer); फल्मनुभन्त्युप्रं पापः प्रतीपविपाकिनः Mal. 5. 26.

प्रतीपक a. Hostile, opposed &c.

प्रतीपयाते Den. P. 1 To cause to turn back, reverse, turn back; क ईप्सितार्थस्थिरनिश्चयं मनः प्रयश्च निम्नाभिमुखं प्रतीपयेत् Ku. 5. 5. -2 To be against or hostile to.

मतीपायते Den. A. To be opposed or unfavourable, to dislike.

प्रतीरम् A shore, bank; प्रतीरदेशैः स्वकलत्रन्ना धर्भिवैभ्षिताः कुन्नसमुद्रयोषितः Ki. 8, 9.

मतीचापः 1 Adding to, inserting (as an ingredient); तत्र वीरतवीदिसिदं जलम्यकादि प्रतीवापं पाययेत् Susr. -2 Calcining or fluxing metals. -3 An epidemic disease, a plague.

प्रतीवेश, प्रतीहार, प्रतीहास &c. See प्रतिवेश &c.

प्रतीवेदिान् a. See प्रतिवेशिन्,

प्रतीष् 6 P. To receive, accept; देवस्य शासनं प्रतीष्य \$.6. -2 To welcome, greet, receive, honour; एष माधवीमण्डपः स्वागतेनैव नी प्रतीच्छति \$.6. -8 To obey (as an order). -4 To wait for, expect; हृदि प्रतीष्या कवयो मनीपा Rv. 10. 129. 4; एप खलु त्वां प्रतीच्छति V. 2.

प्रतीष्ट p. p. Accepted, received &c.

प्रतीहासः A fragrant oleander.

प्रतीहारी 1 A female door-keeper in general.

मतुद् 6 P. To strike, hurt, wound -Caus. 1 To urge on, drive forward; (fig.) to press, urge repeatedly (to do a thing): प्रविश गृहामिति प्रतोद्यमाना न चलित भाष्यकृतां दशामवेश्य Mk. 1. 56. -2 To pierce, cut.

प्रतुदः 1 An epithet of a class of birds (such as hawks, parrots, crows &c.); Ms. 5. 13; हारितो धवलः पाण्डुश्चित्रपक्षो बृहरुष्टुकः । पारावतः सञ्जरीटः पिकादाः प्रतुदाः रमृताः॥ प्रतुदा भक्तयन्त्येते तुण्डेन प्रतुदास्ततः –2 An instrument for pricking.

प्रतोदः 1 A goad. -2 A long whip; शरः क्षात्रियया प्राह्मः प्रतोदो वैरयकन्यया Ms. 3. 44. -3 A pricking instrument; वाक्यप्रतीदामिहतो यत्र कृष्णेन पाण्डवः Mb. 1. 2. 49.

प्रतृष्टिः 🏸, प्रतोषः Gratification, satisfaction.

भतुणी A kind of disease (in the bowels).

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

प्रतृप

प्रतूर्ण a. Speedy, quick, fleet.

अत्रुलिका f. A kind of bed.

মনুহ To thrust, pierce, destroy.

मतर्दन a. Piercing, destroying (an epithet of Visnu).

मर्च 1 P. 1 To cross over. -2 To further, promote, advance. -3 To raise, elevate, enhance. -4 To lengthen, prolong (life). -5 To lead, conduct. -Cans. 1 To cheat, deceive, take in; मां तथा प्रताय \$.5; किंदिवं कविभिः प्रतारितमनास्तत्वं विज्ञानन्निप Bh. 1.78. -2 To misload, lead astray. -3 To spread, extend.

Add: 1 Crossing, crossing or going over. −2 N. of the joints on the neck and the spinal vertebrae; Susr.

मतरणम् Crossing, going over.

प्रतारः 1 Carrying or bearing over, crossing. -2 Deceit, fraud.

प्रतारकः, -प्रतारिन् A cheat, an impostor.

प्रतारणम् 1 Carrying over. -2 Deceiving, cheating, deception. -णा Fraud, deceit, knavery, trickery, roguery, deception, hypocrisy; यदीन्छसि नशीकतुँ जगदेकेन कमिणा। उपारयतां कलो कल्पलतादेनी प्रतारणा॥; प्रतारणासमर्थस्य नियया किं प्रयोजनम् Udb.

प्रतारित a. Deceived, defrauded.

प्रतोस्त्री 1 A street, main road, principal street through a town; प्रापत् प्रतोसीमतुरुप्रतापः ईi. 3. 64; सहम्बंहितसां द्वपर्धान्यामां प्रतोसी कारयेत् Kau. A. 2. 3. 21. स्वयमभवन् विद्यताः पुरप्रतोस्यः Bu. Ch. 5. 82.; N. 6. 58. −2 A kind of bandage; Snér.

भत्त p. p. 1 Given, given away, presented, offered; अप्रतं नस्त्वया कि नु भगवन् भुवनेश्वर Bhāg. 9. 11. 6. −2 Given in marriage, married. See प्रदा.

प्रत्न a. 1 Old, ancient; आदित्प्रत्नस्य रेतसः Ch. Up. 3. 17. 7. -2 Former. -3 Traditional, customary. -त्नम् A kind of metre.

त्रसक् ind. 1 In an opposite direction, backwards. -2 Against. -3 Westward, to the west of (with abl.). -5 In the interior, inwardly. -8 Formerly, in former times.

प्रस्ता क. [अक्षाः प्रति] 1 Perceptible (to the eye), visible; प्रत्यक्षाभिः प्रपन्नस्तनुभिरवतु वस्ताभिरद्याभिरोशः S. 1. 1. −2 Present, in sight, before the eye. −3 Cognizable by any organ of sense. −4 Distinct, evident, clear. −6 Direct, immediate. −6 Explicit, express. −7 Corporeal. −शम् 1 Perception, ocular evidence, apprehension by the senses, considered as a प्रमाण or mode of proof; इन्द्रियार्थसनिकर्षजन्यं ज्ञानं प्रत्यक्षम् T. S. −2 Explicitness, distinctness. −3 Superintendence, care for; प्रत्यहं कोक्यात्रायाः प्रत्यक्षं कोनिबन्धनम् Ms. 9. 27. −4 (In Rhet.)

A kind of style descriptive of impressions derived from the senses. (The forms प्रत्यक्षम् , प्रत्यक्षण, प्रत्यक्षतः, प्रत्यक्षात् are used adverbially in the sense of 1 Before, in the presence of, in the sight of. -2 Openly, publicly. -3 Directly, immediately. Hence; प्रत्यक्षतोदृष्टसम्बन्धम् is a variety of अनुमान where the connection between the लिङ्ग and the लिङ्गिन् or साध्य is directly perceived; प्रत्यक्षतो दृष्टसम्बन्धं यथा धूमाकृतिदर्शनादग्न्याकृतिविज्ञानम् SB. on MS. 1. 1.5. -4 Personally. -5 At sight. -6 Explicitly. -7 Distinctly, clearly. -8 Literally. So प्रत्यक्षे in the sight of, before the eyes of.) -Comp. -करणम् one's own perception. 一表面 (i.e. 鬼長) a hymn in which a deity is directly addressed. - झान्स ocular evidence, knowledge obtained by direct perception. -दशनम् ocular evidence, direct proof. दर्शनः, -दर्शिन m. an eyewitness. - EE a. personally seen. - T a. setting the highest value on the visible. -परीक्षणम् personal examination, real observation. - " correct or certain knowledge, such as is obtained by direct perception through the senses. - प्रमाणम् 1 ocular proof, evidence of the senses. -2 an organ of perception. -फड a. having evident or visible censequences. - भूत a. manifested, appeared personally. -भोगः enjoyment of anything with the knowledge of the owner. -वादिन m. a Buddhist who admits no other evidence than coular proof or perception. - विधानम् an express injunction. -विषयीभू to move only within the range of sight. -विहित a. directly or explicitly enjoined. -वृत्तिः composed clearly or intelligibly (as a word). -सिद a. determined by ocular proof.

प्रत्यक्षता, -त्वम् 1 Perceptibility, ocular proof. -2 Standing face to face. -3 Explicitness. - (In phil.) तत्तदिन्द्रिययोग्यवर्तमानविषयाविष्ठस्रचेतन्याभिकःवं तत्तदाकारवृत्यविष्ठस्रज्ञानस्य तत्तदेशे प्रत्यक्षत्वम् Vedanta P.

प्रत्यक्षयति Den. P. To make visible, show, manifest, display.

प्रत्यक्षिन् त. Witnessing in person. - ... An eyewitness.

प्रत्यक्षीकृ 8 U. To witness or see in person, ascertain or see with one's own eyes; राजर्षेहदन्तं प्रत्यक्षकिरिष्यामि \$. 6; तहेवः पत्रास्टं प्रत्यक्षीकरोत् किंत.

प्रत्यम a. 1 Fresh, young, new, recent; प्रत्यमहतानां मांसम् Ve. 3; इसुमशयनं न प्रत्यप्रम् V. 3. 10; Me. 4; R. 10. 54; Ratn. 1. 21. -2 Repeated. -3 Purc. -Comp. -वयस् a. young in age, in the prime of life, youthful.

प्रत्यञ्च, -प्रत्यच् a. (-प्रतीची f. or according to Vopadeva प्रत्यची also) 1 Turned or directed towards; turned inward; मनः प्रत्यक् चित्ते सविधमवधायात्तमस्तः Sivamahimna 25. -2 Being behind. -3 Following, subsequent; समेत्य तरसा प्रत्यवद्वाभ्यां पद्भ्यां वलं बली। निहत्य Bhag. 10. 15. 30. -4 Averted, turned away, turning back;

Pt. 3. 181. - Western, westerly. - Inner, interior. -7 Equal to, a match for. -m. 1 The individual soul. -2 Future time. -Comp. -असम् (प्रत्यगक्षम्) an inner organ. -आत्मन m. (प्रत्यगात्मन्) the individual soul; कश्चिद्धीरः प्रत्यगात्मानमैक्षदावृत्त चक्षुर मृतत्वामिच्छन् Kath. 2. 1. 1. -आनन्द a. inwardly joyful. -आशापतिः (प्रत्यसाशापितः) 'The lord of the western direction', an epithet of Varuna. -उदच् f. (प्रत्यगुदच्) the north-west. - चेतन a. 1 whose thoughts are turned upon himself. -2 intelligent. (-국:) 1 the supreme soul; the Purnea in the Sankhya philosophy. -2 the soul. -दक्षिणतः (प्रत्यम्दक्षिणतः) ind. towards the south-west. - पृञ् f. (प्रत्यन्द्रज्) an inward glance, a giance directed inwards; स्वांशेन सर्वतनु मृन्मनसि प्रतीतप्रत्यग्दशे भगवते बृहते नमस्ते Bhag. 8. 3. 17. -धामन् a. internally illuminated. -पुरुषा Achyranthes aspera (Mar. आपाडा); Matanga L. 11. 26. - प्रवण a. devoted to the individual soul. - मुख a. (प्रत्यङ्मुख) 1 facing the west; श्रियं प्रयम्भुखा भुक्ते Ms. 2. 52. -2 having the face averted. -रथाः (Pl.) (प्रत्यप्रधाः) N. of the Ahichchhatra country; L. D. B. -स्रोतस् (प्रत्यक्स्रोतस्) flowing towards the west; Malli. on Si. 4. 66. (-f.) an epithet of the river Narmada.

प्रत्यञ्चित a. Honoured, worshipped.

प्रत्यभिक्षा 9 U. 1 To recognize; ततस्ते प्रत्यभिकाय अर्जुनाय न्यवेदयन् Ram. 7. 33. 5. —2 To come to oneself, recover consciousness.

प्रत्यभिक्षा 1 Knowing, recognition; सप्रयभिक्षमिव मामव-लेक्य Mal. 1. 25. -2 (Phil.) A particular type of knowledge; ननु केयं प्रत्यभिक्षा नाम न ताबदेकस्यातीतवर्तमानकाल-द्वयसम्बन्धविषयं प्रत्यक्षकानं प्रत्यभिक्षा, प्रत्यक्षक्षानस्य वर्तमानमात्रार्थ-प्रदित्यात् Vivarapaprameya-samigraha. -Comp. -दर्शनम् Mahesvarasastra; a work on Saiva philosophy.

प्रत्यभिज्ञानम् 1 Recognition; see the word अभिज्ञान also. -2 A token of recognition (in return); प्रत्यभिज्ञान-रतं च रामायादर्शयत् कृती R. 12. 64.

प्रत्यभिद्धात p. p. Recognised.

प्रत्यभिनन्द् P. 1 To greet in return. -2 To hid welcome.

प्रत्यभिभाषिन a. Speaking to, addressing.

प्रत्यभिभूत p. p. Overcome, conquered.

प्रत्यभिषुक्त p. p. Accused in return.

प्रत्यभियोगः A counter-charge, an accusation in return; क्यांत् प्रत्यभियोगं च कलहे साहसेषु च Y. 2, 10.

प्रत्यभिलेख्यम् A counter-document.

प्रत्यभिवेद् Caus. To salute or greet in return.

प्रत्यभिवादः, प्रत्यभिवादनम् Returning a salutation; यो न वेत्यभिवादस्य विष्ठः प्रत्यभिवादनम् Ms. 2. 126. प्रत्यभिस्कन्दनम् A counter-plaint or charge.

प्रत्यभ्यत्यानम् Rising from a seat through politeness.

प्रत्ययः 1 Conviction, settled belief; मूढः परप्रत्ययनेयबुद्धिः M. 1. 2; संजातप्रत्ययः Pt. 4. -2 Trust, reliance, faith, confidence; रक्षन् प्रत्यथमात्मनः Ram, 3, 9, 19; बलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्ययं चेतः Ś. 1. 2; Ku. 6. 20; Śi. 18. 63; Bh. 3. 60; प्रत्ययार्थे हि लोकानामेवमेव मया कृतम् Ahhiseka. 6. 29. -8 Conception, idea, notion, opinion. -4 Surety, certainty; प्रत्ययार्थं ततः सीता विवेश ज्वलनं तदा Ram. 7. 45. 7. -8 Knowledge, experience, cognition; स्थानप्रत्ययात् S. 7 'judging by the place'; so आकृतिप्रत्ययात M. 1; Me. 8. - B A cause, ground, means of action; स्वकर्म-प्रत्ययाँ होकान मत्वाऽर्जुनमत्रवीत् Mh. 13. 1. 77; अपेक्षते प्रत्ययमुत्तमं खाम् Ku. 3. 18. –7 Celehrity, fame, renown. –8 A termination, an affix or suffix; केवलं द्धति कर्तृवाचिनः प्रत्ययानिह न जातु कर्मणि Si. 14. 66. - 9 An oath. - 10 A dependant. -11 A usage, practice. -12 A hole. -13 Intellect, understanding (] (). -14 An assistant or associate. -16 An epithet of Vispu; नामहपे भगवती प्रत्यय-स्त्वमपाश्रयः Bhag. 6. 19. 14. -18 (With Buddhists) A co-operating cause. -17 An instrument, a means of agency. -18 Religious contemplation. -19 A householder who keeps a sacred fire. -20 Function of the organs (इन्द्रियन्ति); सर्वेन्द्रियगुणदृष्टे सर्वप्रत्ययहेतवे Bhag. 8. 3. 14. -Comp. -कारक:, -कारिन् a. producing assurance, convincing. (-off) a seal, signet-ring.

प्रत्यित a. 1 Relied upon, confided in. -2 Trusty, confidential. -3 Trustworthy; यनु लोकिकं वचनं तच्चेत् प्रत्यितात् पुरुषात् इन्द्रियविषयं वा अवितयमेव तन् SB. on MS. 1. 1. 2.

अत्ययिन a. 1 Relying upon, trusting, helieving. −2 Trustworthy, confidential.

प्रत्यर्चनम् Returning a salutation.

प्रत्यर्थ 10 A. 1 To challenge (to combat), encounter, seek as an opponent; एते सीताबुद्दः संख्ये प्रत्यर्थयत राघवम् Bk. 6. 25. -2 To make an enemy of.

प्रत्यर्थ a. Useful, expedient. -र्थम् 1 A roply, an answer. -2 Hostility, apposition. -ind. At every object, in every case. -वेदनः Of contrary sensitivity; Matanga L. 11. 38.

प्रत्यर्थकः, प्रत्यर्थिकः An opponent; बहुप्रत्यर्थिकं होतद्राज्यं नाम कुरूद्रह Mb. 15. 36. 12.

प्रत्यर्थिन् a. (नी f.) Hostile, opposing, inimical to; नास्मि भवत्योरी धरनियोगप्रत्यथी V. 2. -2 Emulating. -3 Contradicting. -m. 1 An opponent, adversary, enemy. -2 A rival, equal, match; चन्द्रो मुखस्य प्रत्यथां. -3 (In law) A defendant; स धर्मस्थसस्यः राश्वदर्थिप्रत्यर्थिनां स्थयम् R. 17. 39; Ms. 8. 79; प्रत्यर्थिनोऽप्रतो लेख्यं यथावेदितमर्थिना Y. 2. 8. -4 An obstacle or impediment. -Comp. - भूत

a. coming in the way, become an obstacle; प्रत्यर्थिभूतामपि तां समाधे: शुश्रूषमाणां गिरीशोऽनुमेने Ku. 1. 59.

प्रत्यर्पणम् Giving hack, restoring; सीताप्रत्यर्पणीधणः R. 15. 85.

प्रस्यर्पित p. p. Restored, given back; जातो ममायं विशदः प्रकामं प्रत्यपितन्यास इवान्तरात्मा S. 4. 22.

प्रत्यवकरीन a. Baffling, annihilating; Bhag.

अत्यवसर्थः, -पै: 1 Profound meditation or reflection.
-2 Counsel, advice. -3 A counter-conclusion. -4 Patience, forbearance.

अत्यवमर्शनम् Contemplation, meditation; कृतशोकानु-तापेन सद्यः प्रत्यवमर्शनात् Bhag. 3. 14. 43.

प्रत्यवरोधनम् Obstruction, hindrance.

प्रत्यवसानम् Eating, or drinking; P. I. 4. 52.

प्रत्यवसित a. 1 Eaten, drunk. -2 Relapsed into the ald (bad) way of life; ये प्रत्यवसिताक्षेत्र ते वे निरयगिमिनः Mb. 13. 23. 67.

प्रत्यवस्कन्दः, -दनम् (In law) A special plea; admitting a fact, but qualifying it in such a manner that it may not appear as a count of accusation.

प्रत्यवस्था 1 A. 1 To stand separately. -2 To oppose, act hostilely, object to (in argument), अन्न केचित् प्रत्यव-तिष्ठने S. B.; दुष्टः प्रत्यवतिष्ठते तद्धुना कस्मै किमाचक्ष्महे By. 1. 77.

प्रत्यवस्थातृ m. An opponent, adversary.

प्रत्यवस्थानम् 1 Removal. -2 Hostility, opposition. -3 Status qua.

प्रत्यवस्थापनम् Refreshing, strengthening.

प्रत्यवहारः 1 Withdrawal; ततः प्रत्यवहारोऽभूत् सैन्यानां राघवाज्ञया Mb. 3. 284. 41. -2 Universal destruction, dissolution (of the world); सगेरियतिप्रत्यवहारहेतुः R. 2. 44.

प्रत्यवाय: 1 Decrease, diminution. -2 An obstacle, impediment; danger; कुमारेण बहुप्रत्यवायेऽरिमन् प्रदेशे कुतृह्रिना न स्थातव्यम् Nag. 4; U. 1. 8. -8 A contrary or opposite course, contrariety; उत्तमानुत्तमान् गच्छन् हीनान् हीनांख वर्जयन्। ब्राह्मणः श्रेष्ठतामिति प्रयवायेन श्रूवताम्।। Ms. 4. 245. -4 A sin, an offence, sinfulness; अनुत्यात्ति तथा चान्ये प्रत्यवायस्य मन्वते Jahali; नेहाभिकमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते Bg. 2. 40. -5 Disappointment. -6 Disappearance of an existing thing. -7 Non-production of what does not exist.

प्रत्यवेक्ष् 1 A. 1 To look into, inspect, examine; प्रत्यवेक्षिताः प्रमद्दनभूमयः S. 6; प्रत्यदं प्रत्यवेक्षेत नर्वरितमात्मनः -2 To investigate, inquire into, transact; प्रत्यवेक्षितं पीर-कार्यमार्थेण S. 6.

प्रत्यवेक्षणम्, प्रत्यवेक्षा Taking care of, regard for, looking after; भव्यमुख्याः समारम्माः प्रत्यवेक्ष्या निरत्ययाः R. 17. 53.

अत्यवेक्षणा (With Buddhists) One of the 5 kinds of knowledge.

प्रत्यवेक्षित् m. A superintendent of, one who looks after; Dk. 2. 8.

प्रत्यस्त p. p. Thrown off, given up; प्रत्यस्तव्यसने मही-यसि परं प्रीतोऽस्मि जामातर् Mal. 10. 23.

प्रत्यस्तमयः Setting (of the sun). -2 End, cessation.

प्रत्याकलित a. 1 Enumerated. -8 Interposed, inserted, -8 Introduced (as a step in legal proceedings). -तम् 1 Judicial decision as to which of the litigants is to prove his case. -2 Supplement to the written deposition.

अत्याक्षेपक a. (-पिका f.) Jeering, derisive, deriding, treating scornfully.

मत्याख्या 2 P. 1 To deny (as a fact). -2 To decline, refuse, reject. -3 To forbid, prohibit. -4 To interdict. -5 To excel, surpass; प्रयाख्यातिकीयकं कुर्बकं इयामावदातारूणम् M. 3. 5.

अत्याख्यात p. p. 1 Refused, denied. -2 Prohibited, forbidden. -3 Set aside, rejected. -4 Repulsed. -6 Excelled, surpassed. -6 Informed.

प्रत्याख्यानम् 1 Repulse, rejection; प्रत्याख्यानाच भीतेस्त्वम् Ram. 7. 9. 8. -2 Denial, refusal, disavowal; निकृष्ट-जातिसंसर्गवीकृत्यात् प्रत्याख्यानपारुष्यम् Dk. 2. 3. -3 Disregard. -4 Reproach. -6 Refutation.

अत्याख्येय a. 1 To be denied, refuted. -2 To be cured, curable (as a disease).

अत्यागम् 1 P. To come back, return.

प्रत्यागतिः f. Coming back, return.

प्रत्यागमः, प्रत्यागमनम् 1 Return, coming back. -2 Arrival.

प्रत्याचक्षाणक a. Desirous of refuting or objecting to. प्रत्यादा 3 U. 1 To take back. −2 To recall, revoke. -3 To draw forth from. -4 To repeat, return.

प्रत्यादानम् 1 Receiving back, resumption. −2 Repetition, reiteration.

प्रत्यादिश् 6 P. 1 (a) To reject, discard, shun; प्रत्यादिश्विशेषमण्डनविधिः S. 6. 6. (b) To repulse; प्रत्यादिशेशिनमभाषाणा R. 6. 25. -2 To cast off, repudiate (as a person); कामं प्रत्यादिशं स्मरामि न परिप्रहं मुनेस्तनयाम् S. 5. 31. -3 To obscure, eclipse, defeat, throw into the shade or background; प्रत्यादिश्यन्त इव मे दृष्टलक्षभिदः शराः R. 1. 61; रक्षागृहगता दीपाः प्रत्यादिश इव 10. 68. -4 To order back, countermand. -6 To direct, prescribe, enjoin. -6 To warn, caution. -7 To report to. -8 To summon. -9 To conquer, overcome. -10 To remove, set aside.

मत्यादिष्ट p. p. 1 Prescribed. -2 Informed. -8 Rejected, repulsed. -4 Removed, set aside. -5 Obscured, thrown into the shade. -6 Warned, cautioned. -7 Declared. -8 Overcome, conquered.

प्रत्यादेश: 1 An order, a command. -2 Information, declaration. -8 Refusal, denial, rejection, repulse, repudiation; प्रत्यादेशात्र खड भवती धीरतां करप्यामि Me. 116; 97; S. 6. 9. -4 Obscuring, eclipsing, one that obscures, puts to shame or throws into shade; या प्रत्यादेशो रूप-गर्वितायाः श्रियः V. 1; K. 5. -6 Caution, warning. -6 Particularly divine caution, supernatural warning. -7 Reproach; न्यूनभावानु पश्यामि प्रत्यादेशमिवात्मनः Mb. 3. 2. 12. -8 Prevention, defence (निवारण); तत्त्वदेव हरेत्तस्य प्रत्यादेशाय पार्थिवः Ms. 8. 334.

प्रत्याधानम् A place where anything is deposited, repository, इदं प्रयाधानम् Bri. Up. 2. 2. 1.

प्रत्याच्यानम् A particular nervous disease, wind dropsy.

मत्यानयनम् Bringing back, recovery.

प्रत्यानाहः Pleuritis.

प्रत्यापत्तिः /. 1 Return; प्रत्यापत्तिमपश्यन्ती द्विजस्याचिन्त-यत्तदा Bb Eg. 10. 53. 22. -2 Aversion from or indifference to worldly objects (वैराग्य); प्रत्यापतिश्व यस्येह बालि-शस्य न जायते Mb. 12. 291. 9.

भत्यापञ्च a. 1 Returned, restored. -2 One having a perverted mind; किंकप्रमनुपश्चामि फलं पापस्य कर्मणः । प्रत्यापञ्चस्य हि ततः Mb. 12. 291. 8.

प्रत्यासान a. Representative; यजमानकर्तृत्वेन विधीयन्ते प्रत्याम्रानाश्च ऋत्विजो निवर्तन्ते Katyayana S.

मत्यास्नाथः 1 The fifth member of a complete syllogism; i. e. निगमन (the repetition of the first proposition). -2 Contrary determination. -3 Ved. A substitute; see प्रत्यास्नान; प्रत्यास्नायं तु त्वं होनं मा हिसी: Mb. 3, 197, 17.

मत्यायः 1 A toll, tax. -2 Revenue, income.

प्रत्यायक a. 1 Proving, explaining. - 2 Convincing, producing assurance.

भत्यायनम् 1 Leading home (a bride), marrying.
-2 Setting (of the sun). -नम्, -ना 1 Producing confidence. -2 Explaining. -3 Proving, demonstrating.

मत्यायितः A confidential agent.

मत्यालीढम् A particular attitude in shooting (opp. वालीड q. v.).

प्रत्यावर्तनम् , न्प्रत्यावृत्तिः Returning, coming back.

प्रत्याश्वस्त p. p. Consoled, revived, refreshed.

भत्याश्वासः Respiration, recovery (of breath); एक-भाष्याणः संख्ये प्रत्याश्वासमरोज्यम् Mb. 9. 31. 39. प्रत्याश्वासनम् Consolation.

प्रत्यासंकलितम् Consideration pro and con.

प्रत्यासितः f. 1 Close proximity or contiguity (in time or space); रिष्टः प्रत्यासत्तरहिरिव भयं नो जनयति Mv. 4. 7. -2 Close contact; दूरे प्रत्यासत्तिदर्शनमिष दुर्लभमधन्यैः Mu. 4. 4. -3 An analogy. - 5 Good humour, cheerfulness.

प्रत्यासन्न p. p. 1 Proximate, near, contiguous. -2 Imminent; प्रत्यासन नमसि Me. 4. -3 Feeling repentance. -Comp. -मरण, -मृत्यु a. at the point of death, about to die.

प्रत्यासञ्जतः Proximity, neighbourhood.

प्रत्यास (सा) ७ The rear of an army. -? A form of array, one array behind another.

प्रत्याहत a. Distracted, repelled; प्रत्याहताको गिरिश-प्रभावात् R. 2. 41.

मत्याह 1 P. 1 To take back again, bring back, recover. -2 To withdraw, draw back. -3 To utter (a speech). -4 To report. -5 To re-arrange, restore. -6 To destroy.

मत्याहरणम् 1 Bringing or taking back, recovery. -2 Withholding. -3 Restraining the organs of sense.

प्रत्याद्वारः 1 Drawing back, marching back, retreat.

-2 Keeping back, withholding. -3 Restraining the organs; स्वविषयाऽसंप्रयोग चित्तस्य स्वस्पानुकार इवेन्द्रियाणां प्रयाहारं च विषयाऽसंप्रयोग चित्तस्य स्वस्पानुकार इवेन्द्रियाणां प्रयाहारं च विषयामि श्रवेयाची गतेऽहिन Mb. 12. 233. 1. -6 (In gram.) The comprehension of several letters or affixes into one syllable, effected by combining the first letter of a Sūtra with its final indicatory letter, or in the case of several Sūtras, with the final letter of the last member; thus अण् is the प्रयाहार of the Sūtra अइच्ण्; अच् (vowels) of the four Sūtras अइच्ण्, ऋखक्, एओण्, ऐओच्; हस् of the consonants; अख् of all letters. -6 Abridgment. -7 (In drama) N. of a particular part of the प्रवेर्ष्ण.

अत्याहत a. Got back, recovered. −2 Restrained, withheld, checked.

अत्युक्त p. p. Answered, said in return, replied.

मत्युक्तिः f. A reply, an answer.

मत्युचारः, -चारणम् 1 Repetition. -2 Answering.

मत्युजीव् 1 P. To revive, return to life. -Caus. To restore or bring to life.

मत्युजीवनम् 1 Reviving, restoring to life, resuscitation (fig. also). −2 Coming to life.

प्रत्युत ind. 1 On the contrary; कृतमि महोपकारं पय इव पीत्वा निरातहः। प्रत्युत इन्तुं यतते काकोदरसोदरः खलो जगित Bv. 1. 76; विषादे कर्तव्ये विद्धति जडाः प्रत्युत मुदम् Bh. 3. 25; Si. 1. 39. 2 Bather, even. -8 On the other hand.

प्रय

जत्युत्कामः, -त्कामणम्, -त्कान्तिः f. 1 An undertaking. -2 Preparations for war. -3 Marching out to attack an enemy. -4 A secondary act or effort tending to a main object. -8 The first step in any business.

प्रत्यानम् 1 Rising against; महलादाप्रयोगं च प्रत्युत्यानं च सर्वतः Rām. 2. 100. 67. −2 Making preparations for war. −3 Rising from one's seat (as a mark of respect) to welcome a visitor; असर्वर्णस्तु संपूज्याः प्रत्युत्यानिभवादनैः Ms. 2. 210. - Making preparations for, undertaking.

मरमुरियत p. p. Risen to meet or encounter (a friend, foe &c.).

त्रस्पन्न p. p. 1 Reproduced, regenerated. -2 Prompt, ready, quick. -3 (In math.) Multiplied. -4 Present, existing at present. -न्नम् Multiplication. -Comp. -युदि, मित a. 1 possessed of presence of mind, ready-witted; इदं तत्रसुरानमति स्वामित यहुच्यते S. 5. ½½. -2 bold, confident. -3 subtle, sharp; प्रसुरानमतिः प्राप्तां कियां कर्तुं व्यवस्यति -जातिः (in math.) assimilation consisting in multiplication.

त्रद्वदाहरणम् A counter-illustration, an example to the contrary.

प्रत्युद्गम् 1 P. 1 To go forth or advance towards to meet (as a mark of respect); प्रत्युज्जगामातिथिमातिथेयः सि. 5. 2; प्रत्युद्गच्छति मूर्छति स्थिरतमः पुत्रे निकुत्रे प्रियः Git. 11; Bv. 3. 3. -2 To advance or march towards.

भरपुद्धत p. p. 1 Risen from one's seat as a mark of respect to greet or welcome a guest; असुद्रतो मां भरत: ससैन्य: R. 13. 64; 12. 62. -2 Gone forth against.

भरसुद्रितः f., भरसुद्रमः, भरसुद्रमनम् Going out or rising from one's seat to meet or greet a guest.

प्रत्युद्गमनीयम् A clean pair of garments; गृहीतप्रत्युद्गमनीयवला K_0 , 7, 11, (v. l. for 0 पत्युद्गमनीयवला); see उद्गमनीय.

त्रसुद्धरणम् 1 Recovering, re-obtaining. -2 Raising up again.

प्रत्युद्धारः Offering, tendering.

मत्युद्यमः 1 Counterbalanco, counterpoise. -2 An effort or measure against, counteraction; संदीप्त भवने तु कृपखननं प्रत्युद्यमः कीट्शः Bh. 3. 88. v. l.

प्रत्युद्धात a. See प्रत्युहत.

प्रस्युक्षमनम् Rising or springing up again, rebounding.

সংস্থাক 8 U. 1 To requite a favour, render a service in return. -2 To repay.

त्रत्युपकारः 1 Returning a service or kindness, requital of an obligation, service in return. −2 Mutual assistance.

स. इं. को.... ९३७

प्रत्युपिकया Return of a service.

प्रत्युपदेशः Advice in return; व्यनीयत प्रत्युपदेशलुक्यैः Ku. 1. 34.

प्रत्युपपन a. See प्रत्युत्पन्न,

प्रत्युपमानम् 1 A counterpart of a resemblance. -2 A pattern, model. -3 A counter-comparison; उपमान-स्यापि सखे प्रत्युपमानं वपुस्तस्याः V. 2. 3.

प्रतिष्ठा p. p. Got back, recovered.

प्रत्युपचेशः, -वेशनम् Besetting any one in order to bring him to compliance.

प्रत्युपस्थानम् Viscinity, neighbourhood.

प्रत्युपस्थापनम् Mental realization.

प्रत्युपास्थित a. 1 Approached, come near to. -2 Present. -3 Collecting, pressing (as urine). -4 Gone against, standing opposite to; श्रेयसा योजयत्याशु श्रेयसि प्रत्युपास्थिते Mb. 12. 287. 57.

प्रत्युपस्पर्शनम् Touching, sipping (water) again.

भत्युपहारः 1 A respectful offering. -2 Giving back, restoring.

प्रत्युपाकरणम् Recommencement of Vedic study.

प्रतप्त p. p. 1 Inlaid, set with, studded; Mv. I. 34. -2 Sown. -3 Fixed, implanted, firmly fixed or lodged; Mal. 5. 10; यथा तिरश्रीनमलातश्रत्यं प्रत्युप्तमन्तः सविषश्च दंशः U. 3. 35, 46.

प्रत्युपः, -प्रत्युपस् n. Morning, day-break, dawn; याति व्यक्ति पुरस्तादहणाकसलये प्रत्युषः पारिजातः Süryasatakam.

प्रत्युषः, -पम् Day-break, morning, dawn; प्रत्युषेषु स्फुटितकमलामोदमैत्रीकपायः Me. 31; महत्येव प्रत्युषे S. 2. -पः 1 The sun. -2 N. of one of the eight Vasus.

प्रत्यूषस् n. Day-break, morning, dawn; स्नानमत्यधिकं कार्य प्रत्यूषस्यात्मनो जले Hariv.

प्रत्युत् 1 U. 1 To oppose, resist. -2 To disturb, interrupt, impede. -3 To reject, refuse. -4 To excel, surpass. -6 To offer, present; पशुन् देवताभ्यः प्रयोहत Bri. Up. 1. 2. 7.

भरयुद p. p. i Rejected, refused; प्रयूदकर्मकलिलप्रकृति प्रयुद्ध Bhag. 4. 22. 38. −2 Noglected. −3 Surpassed. −4 Covered.

प्रत्युद्धः Impediment, obstacle, hindrance; विस्मयः सर्वथा हेयः प्रत्युद्दः सर्वकर्मणाम् H. 2. 15.

भत्यृह्नम् Interruption, discontinuance.

प्रथा I. I A. (प्रथत, प्रथित) 1 To increase (wealth &c.); तत्प्रध्यमानवपुषा व्यथितात्मभोगः Bbag. 10. 16. 24. -2 To spread abroad (as fame, rumour &c.); तथा यशोऽस्य

प्रथते Ms. 11. 15. -8 To become famous or celebrated; अतस्तदाख्यया तीर्थ पावनं भूवि पप्रथे R. 15. 101; अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथित: पुरुषोत्तमः Bg. 15. 18; Si. 9. 16; 15. 23; Ku. 5. 7; Me. 24; R. 5. 65; 9. 76. -4 To appear, arise, come to light; असो नु तासां मदनो नु पप्रथे Ki. 8. 53. -6 To occur (to mind). -II. 10 U. (प्रथयति-ते, प्रथित) 1 To spread abroad, proclaim; सज्जना एव साधूनां प्रथयन्ति गुणोत्करम् Dri. S. 12; Bk. 17. 107; जगद्भमणकौतुकोच्चित्तरामकौर्यह्ननाप्रयाणपट्य्विनं प्रथयति स्म ताराध्विनः Ramayanachampü. -2 To show, manifest, display, evince, indicate; परमं वपुः प्रथयतीव जयम् Ki. 6. 35; 5. 3; Si. 10. 25; Ratn. 4. 13; S. 3. 14. -3 To increase, enlarge, enhance, augment, stretch; अवस्था वस्तूनि प्रथयति च संकोचयति च Bh. 2. 45. -4 To disclose. -6 To spread, extend. -6 To throw, cast. -7 To celebrate (प्राथयित); L. D. B.

मधनम् [प्रयुत्युर्] 1 Spreading, extension. -2 Scattering. -3 Throwing, projecting. -4 Showing, evincing, displaying. -5 A place where anything is spread. -6 Celebrating, proclaiming.

प्रयस् म. Ved. Extension.

प्रयम [प्रयुक्तमच्] (Nom. pl. m. प्रथमे or प्रथमाः) f First, foremost; मखांशभाजां प्रथमो मनीधिभस्त्वमेव देवेन्द्र सदा निगरासे R. 3.44; H. 2.39; Ki. 2.44. -2 First, chief, principal, most excellent or eminent, matchless, incomparable; Si. 15. 42; एष वै प्रथमः कल्पः प्रदाने हर्यकर्ययोः Ms. 3. 147. -3 Earliest, most ancient, primary. - 4 Prior, previous, former, earlier; प्रथमसुकूता-पैक्षया Me. 17; नामधेयं गुरुश्वके जगत्प्रथममङ्गलम् R. 10. 67. -6 (In gram.) The first person (= third person according to European phraseology). नमः 1 The first (third) person. -2 The first consonant of a class. -3 (In math.) The sum of the products divided by the difference between the squares of the cosine of the azimuth and the sine of the amplitude. -- The nominative case. -मम् ind. 1 first, firstly, at first; उमास्तनो-द्वेदमनुप्रशृद्धो मनोरथो यः प्रथमं नभूव K_u . 7. 24; R. 3. 4. -2 Already, previously, formerly; प्रथमोदितम् aforesaid; तमभ्यनन्दत् प्रथर्म प्रबोधितः प्रजेश्वरः शासनहारिणा हरेः ${f R.}~3.~68.$ -8 At once, immediately. - 4 Before; यात्राय चोदयामास तं शक्तेः प्रथमं शरत् R. 4. 21; उत्तिष्टेत् प्रथमं चास्य चरमं चैव संविशेत् Ms. 2. 194. - Newly, recently. प्रथमम्-अनन्तरम् or ततः or पश्चात् first, afterwards; प्रथमान् firstly, for the first time; प्रथमतः 1 At first, firstly. -2 previously. -3 immediately. - before, in preference to (gen.) - Comp. -अर्थ: -र्धम the first half. -आगामिन a. first mentioned. -आदेश: placing at the heginning. -आश्रम: the first of the four stages in the religious life of a Brahmana; i. c. Brahmacharya; शरीरबद्धः प्रथमाश्रसो यथा Ku. 5. 30. -इतर a. 'other than first', the second. -उदित a. first uttered; उवाच धात्र्या प्रथमोदितं वचः R. 3. 25. -उत्पन्न a, first born. -कल्पः 1 the best course to adopt. -2 an excellent suggestion or idea. -कस्पित a. 1 first

thought out. -2 first in rank or importance. - कुसुमः white marjoran. - a. pregnant for the first time. -गिरिः the Eastern mountain; द्वित्रेषु गुमणिकरेषु शैखरत्वं प्राप्तेषु प्रथमगिरिः प्रयाति सोऽयम् Ram. Ch. 7. 49. -ज a. 1 first-born. - 2 original, primary. -दर्शनम् first sight. −दिवसः the first day; आषाढस्य प्रयमदिवसे Me. 2. -मचनीतम् 1 the butter which appears first after churning. -2 the milk of a cow at the time when hundred days have elapsed after her delivery. -निर्दिष्ट p. p. first mentioned. – মুকুৰ: the first person (= third person according to the English system of treating Sanskrit grammar); अथवा अस्तिर्भवतीतिपरः प्रथमपुरुषे प्रयुज्यमानोऽप्यस्तीति SB. on MS. 11. 2. 2. -महरू a. highly auspicious. -यौवनम् early youth or age, youthful state. -वयस् я. early age, youth. –वसतिः the original home. –विसा Ved. a first wife. - विरहः separation for the first time. -वृत्तान्तः antecedents, former circumstances. –वैयाकरणः 1 the most distinguished grammarian. -2 a beginner in grammer. - 21 a. One who has just become rich or fortunate. - श्रुत a. heard for the first time; न हि प्रथम-श्रुताच्छव्दात् कथिदर्यं प्रत्येति SB. on MS. 1.1.6. -साहसः the first or lowest of the three degrees of punishment or fine; पणानां द्वे राते साधें प्रथमः साहसः रमृतः Ms. 8. 138. -सुरुतम् former kindness or service.

मणमक a. First, foremost.

प्रथा Fame, celebrity; अतः श्रियः पतिरिति प्रथामगाः Si. 15. 27.

मिंदत p. p. 1 Increased, extended. -2 Published, proclaimed, sprend, declared; प्राधेतयससां भासकविसोमिल्नकविमिआदीनाम् M. 1; तेनावतीर्य तुरगात् प्रधितान्वयेन R. -3 Shown, displayed, manifested, evinced; उवाच प्रधितं वचः Rām. 2. 2. 1. -5 Famous, celebrated, renowned, well known; यज्ञाञ्यते क्षणमि प्रधितं मनुष्यैर्विज्ञानशौर्यविभवार्यगुणैः समेतम् । तन्नाम जीवितम् ... Pt. 1. 24; Ku. 5. 7. -5 Intent upon, engaged in, devoted to. -6 Spread, stretched. -तः N. of Viṣṇu; अच्युतः प्रथितः प्राणः V. Sah.

प्रथितिः f. Celebrity, fame.

प्रथिमन् m. Breadth, greatness, extension, magnitude; प्रथिमानं दधानेन जघनेन घनेन सा Bk. 4. 17; (गुणाः) प्रारम्भस्स्माः प्रथिमानमायुः R. 18. 49; Mv. 5. 15.

प्रथिविः f. The earth.

मधिष्ठ a. Largest, widest, broadest; (superl. of १थु q. v.).

प्रयोगस् a. (-सी f.) 1 Larger, wider, broader. -2 More celebrated; कथा प्रथीयसी A. Ram. 1. 6. 3. (compar. of 23 q. v.).

मधु a. Wide, wide-spread.—धुः An epithet of Vispu.
मधुकः Rice parched and flattened (cf. १३६);
(Mar. पोहे).

प्रथम See under प्रयु.

प्रदक्षिण a. 1 Being placed or standing on the right, moving to the right; प्रदक्षिणाचिहीं वरिभराददे R. 3. 14. -2 Respectful, reverential. -3 Auspicious, of good omen; सिध्यन्त्यर्था महाबाही दैवं चात्र प्रदक्षिणम् Mb. 3. 36. 7; तदा वयं विजेष्यामी यदा कालः प्रदक्षिणः Bhag. 10. 54. 16. -4 Clever, sharp; तानुवाच विनीतात्मा सृतपुत्रः प्रदक्षिणः Ram. 2. 16. 5. -6 Amenable, favourable; अभिवाद्याभ्यनुज्ञाता प्रदक्षिणमवर्तत Mb. 1. 122. 44. - Ф:, - Фі, - Фід Circumambulation from left to right, so that the right side is always turned towards the person or object circumambulated, a reverential salutation made by walking in this manner; प्रदक्षिणप्रक्रमणात् कृशानीस्दर्श्विषस्तन्मिथुनं चकासे Ku. 7. 79; Y.1.232; अष्टोत्तरशतं यस्तु देव्याः कुर्यात् प्रदक्षिणम् । सर्वीन् कामान् समासाद्य पश्चान्मोक्षमवाप्तुयात्।। Kalika P. -णम् ind. 1 From left to right; एवं सम्यग्घविद्वत्वा सर्वदिक्ष प्रदक्षिणम् Ms. 3. 87. -2 Towards the right side, so that the right side is always turned towards the person or object circumambulated. -3 In a southern direction, towards the south. -4 All right, O. k.; श्रमो नाशमुपागच्छत् सर्वे चासीत् प्रदक्षिणम् Mb. 3, 151. 2. (प्रदक्षिणीक or प्रदक्षिणयति Den. P. means 'to go round from left to right' as a mark of respect; प्रदक्षिणीकुरुष्व सर्वोहुताप्रीन् \$. 4; प्रदक्षिणीकृत्य हुतं हुताशनम् R. 2. 71). -Comp. -अर्चिस a. flaming towards the right, having the flames turned towards the right; प्रदक्षिणार्चिहेविरमिराददे R. 3. 14. (-f.) flames turned towards the right; प्रदक्षिणार्चिव्याजिन हस्तेनेव जयं ददी R. 4. 25. -आवर्त, -आवृत्क a. turned towards the right. - ऋिया going round from left to right, keeping the right side towards one as a mark of respect; प्रदक्षिणिकयाहीयी तस्यां त्वं साधु नाचरः R. 1. 76. -नम् same as "किया; कि प्रदक्षिणनकृद्-भ्रमिपाशं जाम्बवानदित ते बलिबन्धे N. 21, 97. -पाट्टिका a yard.

प्रदर: 1 Rending, tearing. -2 (a.) A fracture, crack, cleft, crevice, chasm; इत्युक्तवा लक्ष्मणं रामः प्रदरः क्यामिति Ram. 3. 4. 12; सीमानः प्रदरोदरेषु विरलस्वच्छाम्भसः U. 2. 16. (b) Breach, hole. -8 The dispersion of an army; न सिन्नपाते प्रदर्र वर्ध वा कुर्युरीदृशाः Mb 12. 100. 34. -4 An arrow; त्रीण्येन च प्रदराणां स्म पार्थ Mb. 8. 76. 16. -5 A kind of disease of women.

प्रदर्भः, -प्रदक्षिः f. Pride, arrogance.

पद्छ: An arrow.

प्रद्वः Burning, inflaming.

प्रदृष्यः A forest conflagration.

NGE 1 P. 1 To burn. -2 To consume, destroy completely. -3 To pain, torment. -4 To trouble, tease. -Pass. To take or catch fire, be burnt.

प्रवाध p. p. Burnt up, consumed.

अदाह: 1 Burning, heating. −2 Destruction; annibilation, प्रदा 3 U. 1 To grant, give, offer, present; स्व प्रागत् प्रादिषि नामराय कि नाम तस्मै मनसा नराय N. 6. 95; Ms. 3. 99, 108, 273; Y. 2. 90. -2 To impart, teach (as learning); शिष्यप्रदेयागमा: (कवयः) Bh. 2. 15. -3 To give away; yield. -4 To give up, deliver. -8 To give away in marriage. -6 To sell; यत्रेकेन च यत् कीतं तच्छतेन प्रदीयते Pt. 1. 13. -7 To deliver up, restore. -8 To pay, discharge (a debt). -9 To put, place in.

भद् a. 1 (At the end of comp.) Giving, bestowing, or conferring on, yielding; सुख°, ताप°, सस्य° &c. -2 Liberal, bountiful. -दा A gift.

भदात m. 1 A giver, donor. -2 A liberal man. -8 One who gives a daughter in marriage. -4 An epithet of Indra.

भदानम् 1 Giving, granting, bestowing, offering; वर°, अप्ति°, काष्ट्र° &c.; प्रदानं प्रच्छनं गृहमुपगते संभ्रमविधिः Bh. 1. 63. -2 Giving away in marriage; वैखानसं किमनया वतमा प्रदानाद् व्यापाररोधि मदनस्य निषेवितव्यम् S. 1. 26. -3 Imparting, instructing; विद्या°. -4 A gift, donation, present. -3 A goad. -8 An oblation. -7 Refuting, frustrating (खण्डन); असदेव हि धर्मस्य प्रदानं धर्म आधुरः Mb. 13. 45. 8 (com.). -Comp. -इ.पण a. illiberal; mean or niggardly in making presents. -राूदः a very munificent man, donor.

प्रदानकम् An offering, a gift, donation, present.

प्रदायम् A present, gift.

प्रदायिन, -प्रदायक a. Granting, giving, bestowing.

प्रदि:, -प्रदेशः A present, gift; प्रदेशांश्व ददी राजा सूत-मागधवन्दिनाम् Ram. 1. 18. 20.

प्रदेय a. 1 To he given, imparted, communicated &c.; कि वस्तु विद्वन् गुरवे प्रदेयम् R. 5. 18, 31. −2 To he given in marriage; इमे अपि प्रदेये \$. 4.

प्रदिव a. Ancient, old.

मदिश 6 P. 1 To point out, indicate, show, assign; तस्याधिकारपुरुषेः प्रणतैः प्रदिष्टाम् R. 5. 63; 2. 39. -2 To tell, mention, communicate; दानेषु यत पुष्पफलं प्रदिष्टम् Bg. 8. 28; Bk. 4. 5. -3 To give, grant, offer, bestow or conferupon; विद्ययोः पथि मुनिप्रदिष्टयोः R. 11. 9; 7. 35; निःशब्दोऽपि प्रदिश्चि जलं याचितश्चातकेभ्यः Me. 116; Ms. 8. 265; प्रदिशन् सर्वस्तिष्व कलं याचितश्चातकेभ्यः Me. 116; Ms. 8. 265; प्रदिशन् सर्वस्तिष्टवभौतिम् Nag. 5. 24. -4 To direct, prescribe, ordain. -8 To signify, declare, make known. -6 To urgs on, incite. -7 To advise; सायंप्रातश्च विप्राणां प्रदिष्टमभिनादनम् Mb. 12. 193. 19.

मदिश f. 1 Pointing out. -2 An order, direction, command. -3 A direction, quarter. -4 An intermediate point of the compass; such as नेश्वती, आमेरी, ऐशानी and वायवी.

महिए p. p. 1 Shown, pointed out. -2 Directed, ordered. -8 Fixed upon, ordained, appointed,

भदेशः 1 Pointing out, indicating. -2 A place, region, spot, country, territory, district; पितुः प्रदेशास्तव देवभूसयः Ku. 5. 45; R. 5. 60; so कण्ठ, ताल्ल, हृदयं, &c. -3 A span measured from the tip of the thumb to that of the fore-finger. -4 Decision, determination. -5 A wall. -6 An example (in gram.). -7 (With Jainas) One of the obstacles to liberation. -a. Commanding (ईशनशील): एते प्रदेशाः कथिता भुवनानां प्रभावनाः Mb. 12. 208. 10. (com. प्रदेशाः प्रदिशन्ति आज्ञापयन्तीति). -Comp. -शास्त्रम् a book containing examples.

प्रदेशनम् 1 Pointing out. -2 Advice, instruction. -8 A gift, present, an offering, especially to gods, superiors &c.

प्रदेश (शि) नी 1 The fore-finger, the index finger; अवमुच्य प्रदेशिन्या दंष्ट्रामादातुभिच्छिस Mb. 4. 49. 13; Si. 17. 9. -2 The corresponding toe.

प्रदिह 2 U. To besmear, daub, anoint.

प्रदिग्ध p. p. Besmeared, bedaubed, anointed. - ग्धम् Meat fried in a particular way; (मांसं).....तदेव पृत-तकाट्यं प्रदिग्धं सित्रजातकम् Sabdachandrika.

प्रदेहः 1 Anointing, plastering, unction. -2 A plaster, thick ointment.

प्रदेहनम् Smearing, anointing.

अदीप 4 A. To blaze, flame forth, shine brilliantly.
-Caus. 1 To kindle, inflame. −2 To excite, rouse, stimulate.

प्रदीपः 1 A lamp, light (fig. also); अतैलपूराः सुरत-प्रदीपाः Ku. 1. 10; R. 2. 24; 16. 4; कुलप्रदीपो नृपतिर्दिलीपः R. 6. 74 'light or ornament of the family'; 7. 29; एते प्रदीपकल्पाः प्रस्पर्विलक्षणा गुणविद्याषाः San. K. 36. -2 That which enlightens or elucidates, elucidation; especially at the end of titles of works; as in महामाध्यप्रदीपः, काल्यप्रदीपः &c.

प्रदीपक a. 1 Illuminating. -2 Explaining, illustrating. -क:, -प्रदीपिका 1 A small lamp. -2 Explanation, commentary.

प्रदीपन a. (न्ती f.) Kindling. -2 Illuminating. -3 Stimulating, exciting. -नम् The act of kindling, lighting, stimulating &c. -नः A kind of mineral poison; वर्णतो लोहितो यः स्यादीप्तिमान् दहनप्रभः। महादाहकरः पूर्वः कथितः स प्रदीपनः॥ Rajanighanțu.

प्रदीस p. p. 1 Kindled, lighted, inflamed, illuminated.

—3 Blazing, burning, sbining. —3 Raised, expanded; प्रदीसशिरसमाशीविषम् Dk. —4 Stimulated, excited (hunger &c.); दीर्घकारं प्रदीसिम पापानां पापकर्मणाम् Mb. 3. 12. 119.

—Comp. —पश्च a. of a bright intellect, sharp.

प्रदेशितः f. Lustre, splendour, brilliancy.

प्रदुष् 4 P. 1 To grow worse, deteriorate. -2 To be corrupted or spoiled, be vitiated; तदहर्न प्रदुष्येत पूर्वेषां

जनमनरणात् Y. 3. 19. -3 To sin, err, commit an offence against, be faithless or unchaste; अध्याभिभवात् कृष्ण प्रदुष्यन्ति कुलक्षियः Bg. 1. 41; Ms. 9. 74; यगस्य विहितं भोज्यं न तत्तस्य प्रदुष्यति Pt. 1. 57. -Caus. 1 (a) To spoil, corrupt, soil, taint. (b) To pollute, contaminate, defile. -2 To blame, censure, find fault with.

সমুদ্র p. p. 1 Spoiled, corrupted. -2 Wicked, bad, sinful. -8 Licentious, wanton.

मद्भणम् 1 Corrupting, spoiling. -2 Polluting, defiling.

मद्भित p. p. 1 Corrupted, vitiated, spoiled, deprayed. -2 Polluted, defiled, contaminated.

प्रदोष a. Bad, corrupt. -पः 1 (a) A fault, defect, sin, offence. (b) Transgression, violation. -2 Disordered condition, such as mutiny, rebellion. -3 Evening, nightfall, the first part of the night; प्रदोषो रजनीमुखम् Ak; 'प्रदोषेऽस्ययनं भागात्र करोति ययात्रमम् 'Sabda. Ch.; तमःस्वभावास्तेऽप्यन्ये प्रदोषमनुयायिनः Si. 2. 98 (where प्रदोष primarily means 'corrupt' or 'bad'); त्रजमुन्दरीजनमन्स्तोषप्रदोषः Git. 5; Ku. 5. 44; R. 1. 93; Rs. 1. 12. -Comp. -आगमः nightfall. -कालः, -समयः, -वेला evening-time, nightfall. -तिमरम् evening darkness, the dusk of early night; कामं प्रदोषतिमिरेण न द्रयसे त्वम् Mk. 1. 35. -रमणीय a. delightful in the evoning.

प्रदोषक a. Born in the evening. -कः Evening.

ngal 1 P. 1 To see, behold. -2 To look at, regard.
-3 To foresee. -4 To observe, perceive, discern. -5 To be intelligent. -6 To think, have an opinion. -7 To look at, look upon. -Pass. 1 To become visible. -2 To look, appear. -Caus. 1 To show, point out, discover, exhibit. -2 To make clear, prove, demonstrate, explain.

प्रदर्शः 1 Look, appearance. -2 Direction, order.

মহাক a. 1 Showing, manifesting, exhibiting. -2 Foretelling. -3 Presenting. -4 Proclaiming. -5 Teaching, informing, instructing. -ক: 1 A prophet. -2 A teacher, instructor. -3 A doctrine, principle, precept.

मद्दीनम् 1 Look, appearance; as in घोरप्रदर्शनः. -2 Manifesting, displaying, show, exhibition. -3 Teaching, explaining. -4 An example. -5 Prophesying. -ता Indication.

अद्शित p. p. 1 Shown forth, exhibited, manifested, evinced, displayed. −2 Made known. −3 Taught. −4 Explained, declared. −5 Foretold.

पदोहः Milking.

पद्भत् 1 A. To shine forth, -Caus. To illumine, irradiate, light up.

मद्यतितः a. Illuminated, lighted up.

प्रधानक

मदोतः 1 Irradiating, lighting, illuminating. -2 Splendour, light, lustre. -3 A ray of light. -4 N. of a king of Ujjayini, whose daughter Vatsa married; प्रयोतस्य प्रियद्वाहितरं वत्सराजाऽत्र जहे Me. 32. (considered as an interpolation by Malli.); Ratn. 1. 10.

प्रद्योतनम् 1 Blazing, shining. -2 Light. -नः 1 The sun. -2 N. of a prince of Ujjayinī.

মন্ত্রন: An epithet of Cupid, the god of love. [He was a son of Krispa and Rukmini. When only six years old, he was stolen away by the demon Sambara for he was foretold that Pradyumna would be his destroyer. Sambara cast the child into the roaring sea, and a large fish swallowed it. This fish was caught by a fisherman and taken to the demon; and when it was cut up, a beautiful child came out from the belly, and Mayavati, the mistress of Sambara's household, at the desire of Narada, carefully reared him from childhood. As he grew up, she was fascinated by the beauty of his person, but Pradyumna reproved her for entertaining towards himself feelings so unbecoming a mother as he considered her. But when he was told that he was not her son, but of Visuu and was cast into the sea by Sambara, he became enraged, and, challenging him to fight, succeeded in killing him by the force of illusions. He and Mayavatī afterwards repaired to the house of Krisna, where Narada told him and Rukminī that the boy was their own and that Māyāvatī was his wife.

মন্ত্ৰদ্ধক: N. of the god of love; Bhāg.

प्रदाणक a. Sorely distressed, hard pressed, indigent, poor; चाकायण इध्यप्रामें प्रदाणक उचास Ch. Up. 1. 10. 1.

शह I P. 1 To run, run away, retreat or fly to (with acc. or abl.); रणात् अद्यक्ति बल्यानि Ve. 4; Bk. 15. 79. -2 To hasten away, rush towards. -3 To assail, fall upon, attack. -4 To attain. -Caus. To put to flight, rout.

मद्भव a. Fluid, liquid. -वः Running.

पदायः 1 Running away, flight, retreat, escape. -2 Going quickly or fast.

श्रद्धाविन a. 1 Running away; fugitive. −2 Retreating, flying.

मद्रेक 1 A. To neigh, bellow.

प्रदार, पदारम् A place before a door or gate.

महिष् 2 U. To hate, dislike.

प्रदिष्, प्रशिषत्, a. 1 Hating, disliking. -2 Hostile or opposed to.

प्रदेष:, -प्रदेषणम् Dislike, hatred, aversion.

प्रधनम् 1 A battle, fight, war, contest; प्रहितः प्रधनाय माधवानहमाकारियतुं महीभृता Si. 16. 52; क्षेत्रं क्षत्रधनिषमुनं कीरवं तद्भजेयाः Me. 50; R. 11. 77; Mv. 6. 33; U. 5. 1. -2 Spoil taken in battle. -3 Destruction. -4 Tearing, rending. -Comp. -अङ्गणम् a battle field. -आधातक त. bringing about a contest. -उत्तमम् great battle or contest.

मधमनम् 1 Blowing in or into. -2 A sternutatory.

प्रधान a. 1 Chief, principal, pre-eminent, main, best, most excellent; as in; प्रधानामात्य, प्रधानपुरुष &c.; रत्नैश्व पूजरेदेनं प्रधानपुरुषैः सह Ms. 7. 203; प्रधानफलं वा आनुषिक्तिकं वा सर्वमेव आधातरि समेवतुमईति \$B. on. MS. 6. 2. 10; 'यस्मिन् कुले यः पुरुषः प्रधानः स सर्वयत्नेन हि रक्षणीयः'. -2 1 The chief thing or object, most important thing; head, chief; न परिचया मलिनात्मना प्रधानम् Si. 7. 61; G. I. 18; प्रयोगप्रधानं हि नाट्यशास्त्रम् M. 1; शमप्रधानेषु तपी-धनेषु \$, 2, 7; गुणैश्र तैस्तैर्विनयप्रधानैः R. 6, 79. -2 The first evolver, originator, or source of the material world, the primary germ out of which all material appearances are evolved, according to Sankhya philosophy; न पुनरपि प्रधानवादी अशब्दत्वं प्रधानस्या सिद्धमित्याह \$. B.; see प्रकृति also; प्रधानक्षेत्रज्ञपतिर्युणेशः Svet. Up. 6. 16; एतस्याचा प्रवृत्तिस्तु प्रधानात् संप्रवर्तते Mb. 12. 205. 25. −8 The Supreme Spirit. - Intellect, understanding; एको मयेह भगवान् विद्युधप्रधानैश्वित्तीकृतः प्रजननाय कथं नु यूयम् Bhag. 4. 1. 28. -B The principal member of a compound. -नः, -नम् 1 The principal attendant or companion of a king (his minister or confident). -2 A noble, courtier. -3 An elephant-driver. -4 The commander-in-chiof. -Comp. - अकुम् 1 the principal branch or part of anything. -2 the chief member of the body. -3 the principal or most eminent person in a state. -अमात्यः the prime-minister, premier. -आत्मन m. an epithet of Visnu. - उत्तम a. 1 eminent, most illustrious. - 2 warlike, brave. -कर्मन n., कार्यम् 1 the chief business, the principal act; यस्यैव प्रधानकर्मफलं तस्यैवानुषङ्गिकमपि भवितुमहेति SB. on MS. 6. 2. 10. -2 (Medic.) the principal mode of treatment. -कारणवादः the doctrine that प्रधान is the original cause (according to Sānkhyas). – যার: the chief element of the body; i. e. semen virile. - 454: 1 the principal or most eminent person (in a state &c.) Ms. 7. 203; Pt. 3. 138. अतीत: transcending স্থান and पुरुष (matter and spirit). -2 an epithet of Siva. - भाज a. 1 most distinguished. -2 receiving the chief share. -मन्त्रिन् m. the prime-minister. -वादिन् m. one who asserts the Sankhya doctrine (of प्रधान). -वासस् त. a principal garment; (du.) the two chief garments. -वृष्टि: f. a heavy shower of rain. -शिष्ट a. taught or prescribed as of primary importance. -सभिकः the chief of a gambling house.

प्रधानक a. Chief, principal. —कम् The original germ out of which the material universe is evolved.

प्रपंजाः

प्रधानता, -त्वम् = प्राधान्य q. v.

प्रधानेन = प्राधान्येन chiefly; न हि शक्यं प्रधानेन श्रेयः संख्यातुमात्मनः Mb. 12. 287. 58.

ANIT 1 U. 1 To run forward, run away. -2 To set out, start. -3 To become spread or diffused. -4 To wash, cleanse. -6 To rub off, wipe out. -6 To pervade, permeate. -Cans. To cause to run away, drive away.

प्रधावनः 1 Air, wind. -2 A runner. -तम् Rubbing, rubbing or washing off.

मधावितिका A passage for flight; अमाह्म देशे प्रधावितिकां निस्कुरद्वारं च Kau. A. 2. 3. 21.

प्रधि: 1 The periphery of a wheel; चेके प्रधिरिवासक्तः Mb. 5. 51. 58; Si. 15. 79; महुर्युधि क्षतसुरश्रन्थशिणतप्त्वतप्रधि रयमधिरोहित स्म सः Si. 17. 27. −2 A well. −3 Orb, disc.

-4 A segment. अनीकम् centre of a segment; a well.

अधी a. Pre-eminently intelligent. -f. Great intelligence.

मध्यित p. p. 1 Fumigated, perfumed. -2 Heated, burned. -8 Inflamed. -4 Afflicted, distressed; व्यसन-प्रभूषिताम् Ku. -ता 1 A woman in trouble. -2 The quarter to which the sun proceeds.

प्रश्नित a. Smothered with smoke, smouldering.

AN 10 U. or -Caus. 1 To place or fix upon. -2 To direct the mind tewards, determine, resolve. -3 To bear or keep in mind. -4 To think, consider, reflect. -5 To chastise, punish.

प्रधारण a. (-णी f.) Preserving, keeping. -णा Constantly fixing one's mind on a certain object.

সমূত্ 5 P. 1 To assail, lay hands on. -2 To injure, harass. -3 To overpower, overcome. -Caus. 1 To assail, attack, overpower. -2 To outrage, violate (a woman). -3 To injure, hurt. -4 To devastate, lay waste, destroy completely.

সমর্থ: Assaulting, attacking; an attack, assault.
-2 Violation, outrage. -3 Ill-treatment.

সম্বৰ্থক a. 1 Attacking, assailing. -2 Troubling, harassing.

प्रश्नेषम्, -णा 1 An assault, attack. -2 An outrage, ill-treatment, insult.

प्रधार्वित p. p. 1 Assaulted, attacked. -2 Hurt, injured. -3 Haughty, arrogant.

Fig. p. p. 1 Treated with contumely. -2 Prouds arrogant, haughty.

प्रध्मा 1 P. 1 To blow (as a conch); शब्सी प्रदक्ष्मनुः Bg. 1. 14. -2 To blow away or into. -8 To destroy. -4 (A.) To cry out; प्रध्मायीताभिनद्भक्ष आनीतोऽभिनद्भक्षे। विस्टः Ch. up. 6. 14. 1, अध्मापनम् A remedy for assisting respiration in any obstruction of the air-passages.

जन्में 1 P., A. 1 To meditate upon, think, reflect, consider -2 To devise, hit upon.

प्रधानम् 1 Deep thought or reflection. -2 Reflection or thought in general.

nviv 1 A. 1 To fall in ruins, waste, decay. -2 To perish, be destroyed. -Caus. To cause to perish, destroy, annihilate.

प्रश्वेसः Utter destruction, annihilation. —Comp--अभावः 'non-existence caused by destruction', one of the four kinds of अभाव or non-existence, in which the non-existence of a thing is caused by destruction, as of an effect subsequently to its production.

प्रश्वंसनः Ved. A destroyer.

प्रत्यंसिन् a. 1 Transitory, perishable. -2 Destroying, annihilating.

प्रश्वस्त p. p. Annihilated, completely destroyed.

प्रनप्त m. The son of a grandson, a great-grand-son.

प्रनष्ट See under प्रणश्; प्रनष्टस्वाभिकं रिक्धं राजा त्र्यब्दं निधापयेत् Ms. 8. 30.

प्रनायक c. 1 One whose leader is away. -2 Destitute of a leader or guide; P. I. 4. 59; VIII. 4. 14 com.

प्रनालः, −ली f. See प्रणाल and प्रणाली.

प्रनिघातनम् Killing, slaughter.

पन्त् 4 P. To dance. -Caus. To shake, cause to dance, set in motion.

प्रवर्तित p. p. 1 Set in motion, shaken. -2 Dandled.

प्रमृत a. Dancing. -तम् A dance.

प्रपक्ष: The extremity of a wing (as of an army); प्रपक्ष: शकुनिस्तेषां प्रवर्रहेथसादिभिः (ययौ) Mb. 7. 7. 12.

স্থান্ত a. 1 Displaying, showing. -2 Developing.
-8 Explaining fully, amplifying, expounding in detail.

प्रथम् 1 Display, development; अरिमध्यस्यमित्राणां सम्यक् चोक्तं प्रपञ्चनम् Mh. 12. 59. 52. -2 Copious exposition, detailed explanation or amplification.

भपञ्चयति Den. P. 1 To show forth, display; अपवस् पश्चम Git. 10. -2 To expand, amplify, explain in detail, dwell or dilate upon, treat at length. -3 To cause to appear in a false light.

भपञ्चित p. p. 1 Displayed. -2 Expanded, amplified.
-3 Dilated upon, fully explained, expatiated upon.
-4 Erring, mistaken. -5 Deceived, tricked.

अपद् 1 P. To repeat aloud. -Caus. To teach, explain, expound.

प्रपाठकः 1 A lesson, lecture. -2 A chapter or subdivision of a work.

प्रपाठित p. p. Taught, expounded.

अपणः Ved. Barter, exchange.

aud 1 P. 1 To fly forth or away., -2 To fly, fly or move about. -3 To fall down or upon, throw oneself down. -5 To hasten towards. -5 To be deprived of, fall from, lose, fall off or away from. -6 To come down, fall down, descend. -Caus. 1 To throw down. -2 To rout, put to flight. -3 To chase, pursue.

भपतनम् 1 Flying forth or away. -2 Throwing one self into, falling down. -3 Alighting. -4 Death, destruction. -6 A precipice, a steep crag. -6 Assualt; जीयन्ते यत्र शत्रुप्रपतनिवशाः कोटिशः भूरकीटाः Mv. 6. 32.

अपतित a. 1 Flown away. -2 Fallen, come down.
-3 Decayed, wasted. -4 Dead.

अपातः 1 Going forth or away, departure. -2 Falling down or into, a fall; मनोर्यानामतद्यप्रप्रातः \$. 6. 10; Ku. 6. 57. -3 A sudden attack. -4 A cascade, waterfall, the place over which water falls down; गणान्यानान्तिकृढशाणं गौरीगुरोगंहरमाविवेश R. 2. 26. -8 A bank, shore. -6 A precipice, steep rock; प्राप्ताः प्रपातिकृदं सङ्कदेन महीयसा Parnāl. 3. 30. -7 Falling out or loss, as in केशभ्यात. -8 Emission, discharge, efflux, as in वीर्यभ्यात. -9 Throwing oneself down from a rock. -10 A particular mode of flight. -Comp. -अग्बु n. water falling from a rock.

प्रपातनम् Causing to fall, throwing down (on the ground).

प्रपातिन m. A precipitous mountain, cliff.

प्राथ a. Ved. 1 Loose, relaxed. -2 Languid, enervated. -य: A long journey, a journey to a distant place. -2 A remote place. -3 A broad street; जुर्श विभक्तप्रथम् Bhag. 8. 15. 15.

जपस्य a. Ved. 1 Being in or on the road. -2 An epithet of Pusan.

प्रपथ्या Yellow myrobalan (Mar. हिरडा).

अपद 4 A. 1 To enter upon, set forward, set foot in. -2 (a) To go to or towards, approach, resort or attain to, reach; तां जन्मने शैलवधूं प्रपेदे Ku. 1. 21; (क्षितीशं) कीत्सः प्रेपेदे वरतन्तुःशिष्यः R. 5. 1; Bk. 4. 1; Ki. 1. 9; 11. 16; R. S. 11. (b) To take shelter or refuge with, flee to for safety, submit; शरणार्थमन्यां कर्य प्रपत्स्ये त्विध दीष्यमाने R. 14.64. -3 To go or come to a particular state, arrive at, attain to, arrive at or be in a particular condition; रेणुः प्रेपेदे पथि पञ्चभावम् R. 16. 30; मुहूर्तकर्णात्पलतां प्रपेदे Ku. 7. 81; बाल्यात्परं साथ वयः प्रपेदे Ku. 1. 31; 5. 24; ईटशीमवस्थां प्रपन्नोस्सि \$. 5; ऋषिनिकरैरिति संशयः प्रपेदे Bv.4.33; Amaru. 30. - To get, find, secure, obtain, attain to; partake of, share in; सहकार न प्रपेदे मधुपेन भवत्समं जगति Bv. 1. 21; कान्तं वपुर्व्योमचरं प्रेपेदे R. 5. 51. - B To behave or act towards, deal with; कि प्रपद्यते वैदर्भः M. 1 'what does he propose to do'; परयामी मिय कि प्रपद्यते Amaru. 24. -8 To admit, allow, agree or consent to; प्रपन्न साधयनर्थम् Y. 2. 40. -7 To draw near, come on, approach (as time &c.). -8 To be going on, to proceed. -9 To take effect, thrive, prosper. -10 To throw oneself down, fall down (at another's feet). -11 Ved. To attack, assault.

प्रापद्म 1 The forepart of the foot; स तं गृहीत्वा प्रपदो-र्भामियत्वैकपाणिना Bhag. 10. 15. 32. -2 Tip of the toe.

प्रपदनम् 1 Entrance. -2 Access, approach; लोकहारं विदुषां प्रपदनं निरोधोऽविदुषाम् Ch. Up. 8. 6. 5. -3 Approaching for protection; प्रपदनधनतुष्टाः पञ्चसंस्कारदानात् Vis. Gupa. 255.

अपदीन a. Relating or extending to the forepart of the foot.

प्रपन्न p. p. 1 Arriving at, reaching or going to. —2 Resorting to, betaking oneself to; इयं प्रपन्ना तपसे तपोवनम् Ku. 5. 59; 3. 5. —3 Taking refuge with, seeking protection with, suppliant or submissive to; शिष्यस्तेऽहं शाधि मां त्वां प्रपन्नम् Bg. 2. 7; पुनर्भवनस्थानम् प्रपन्न: Ku; प्रपन्नातिहरे! देवि! Chandipatha. —4 Adhering to. —6 Furnished or endowed with, possessed of; प्रत्यक्षाभिः प्रपन्नस्तनुभिः S. 1. 1. —6 Promised. —7 Got, obtained.—8 Poor, distressed. —9 Effecting, producing. —Comp.—पालः an epithet of Krispa.

प्रपादः Ved. Miscarriage.

प्रपन्नाडः See प्रशुनाट.

प्रपर्ण a. Devoid of leaves (as a tree; प्रपतितानि पर्णानि यस्य). - र्णम् A fallen leaf.

प्रपलायनम् Flight, retreat.

भपलाचित a. 1 Run away. -2 Routed, defeated.

www.kobatirth.org

प्रपलायिन a. 1 Flying, escaping. -2 A fugitive.

प्रपा 1 A place where water is distributed to travellers; भूतानामिह संवासः प्रपायामिव सुन्नते Bhāg. 7. 2. 21; व्याख्यास्यानान्यमलसिल्ला यस्य कृपाः प्रपाश्च Vikr. 18. 78. -2 A well, cistern; यस्तु रज्जुं घटं कृपाद्धरिद्धयाच यः प्रपाम् Ms. 8. 319. -3 A place for watering cattle. -4 A supply of water. -6 A draught. -Comp. -पालिका a woman who distributes water to travellers; भूपेषु कृपेष्विव रिक्तभावं कृत्या प्रपापालिकयैव यस्य Vikr. 1. 89; 13. 10. -वनम् a cool grove.

भपाकः 1 Ripening (of a boil &c.). -2 Inflammation.

अपाणि: 1 The forepart of the hand. -2 The palm of the extended hand.

प्रपाण्ड a. Very white.

प्रपायः A road, way.

प्रपादिकः A peacock.

भपानम् 1 Drinking. -2 The underpart of a horse's upper lip.

प्रपानकम् A kind of drink; प्रपानकरसन्यायाच्चर्व्यमाणो रसी भवेत् S. D.

प्रपालनम् Protecting, guarding.

प्रपालिन m. An epithet of Balarama.

मितामहः 1 A paternal great-grandfather. -2 An epithet of Kṛiṣṇa; प्रजापतिस्तं प्रिपतामहश्च Bg. 11. 39. -3 Of Brahman. -4 Of the Supreme Spirit. -हीं A paternal great-grandmother; पितामही च स्वेनैव स्वेनैव प्रिपतामही Dāyahhāga.

प्रिकृत्यः A paternal grand-uncle-

प्रवीह 10 U. 1 To press, squeeze. -2 To torture, torment, harass, afflict. -3 To check, suppress, restrain.

प्रपीडनम् 1 Pressing, squeezing. -2 An astringent.

प्रपीत (-न) a. Swollen up, distended.

अपुत्रः A grandson, descendant.

मपुना (शा) टः, -डः N. of a tree (चक्रमर्द).

अपुराण a. Very old, kept for a long time.

· अपूर्वेगः 1 The Supreme Being. -2 N. of the two Asyins.

अपुन्पित a. Flowering, blooming.

AVE a. Having a prominent back; P. VI. 2. 177

9 P. To fill up, complete. -Pass. To be filled or completed; be fulfilled.

Tytes a. Fulfilling, satisfying.

मप्रणम् 1 Filling, filling up, completing. -2 Inserting, injecting. -3 Satisfying; satiating. -4 Attaching to, affixing. -5 Bending (of a how); क गतिमानुषाणां च धनुषोऽस्य प्रपूरणे Ram. 1. 67. 10.

प्रपृरित p. p. Filled up.

प्रपौण्डरीकः A kind of shrub (पौण्डर्य); प्रपौण्डरीकमधुक-पिप्पलीचन्दनोत्पलैः.....Chakrapā pidatta.

प्रपौत्रः A great-grandson; लोकानन्त्यं दिवः प्राप्तिः पुत्रपौत्र-प्रपौत्रकैः Y. 1. 78. नत्री A great-grand-daughter.

प्रप्यायनम् Swelling.

प्रति Ved. A woman having excellent hips or going in a graceful way; a lewd girl (?).

अफुल्त p. p. Blooming, blossomed, full-blown; लोधदुमं सानुमतः अफुल्तम् R. 2. 29 (v. l. for अफुल). cf. P. VII. 4. 89 com.

मफुस्तिः f. Blooming, expansion, blossoming.

मफुछ p. p. 1 Full-blown, blossoming, blooming; न हि प्रफुछ सहकारमेत्य क्यान्तरं काङ्श्रति पद्पदाली R. 6. 69; 2. 29; Ku. 3. 45; 7. 11. -2 Expanded or dilated like a full-blown flower (as oyes). -3 Smiling. -4 Shining. -6 Gay, cheerful, pleased. -Comp. -नयन, -नेत्र, -लोचन a. with eyes expanded with joy. -चदन a. having a beaming or cheerful countenance, looking cheerful.

प्रवन्स 9 P. 1 To bind on, tie, fasten. -2 To stop, suppress, check. -3 To compose, put together, arrange.

সবস্ত p. p. 1 Bound, tied, fastened. -2 Stopped, obstructed, checked.

प्रवन्द्धृ m. An author.

प्रवन्धः 1 A bond, tie. -2 Uninterruptedness, continuance, continuity, uninterrupted series or succession; विच्छेदमाप भुवि यस्तु कथाप्रवन्धः K. 239; कियाप्रवन्धादयमध्वराणाम् R. 6. 23; 3. 58; Mal. 6. 3. -3 A continued or connected narrative or discourse; अनुष्कितार्थसंबन्धः प्रवन्धे दुख्दाहरः Si. 2. 73. -4 Any literary work or composition; प्रयित्यक्षसं भासकविसीमिळकविमिश्रादीनां प्रवन्धानतिकम्य M. 1; प्रत्यक्षर्श्वमयप्रवन्ध &c. Vas. -8 Arrangement, plan, scheme; as in कपटप्रवन्धः -8 A commentary. -Comp. -अधः the subject-matter of a composition or treatise. -कस्पना a feigned story, a work of imagination founded on a substratum of fact; प्रवन्धकरपनां स्तोकसत्यां प्राज्ञाः कथां विदुः -विदे continuous or incessant rain.

भवन्धनम् 1 Bond, tie. -2 Binding, fettering.

प्रवासः An epithet of Indra.

प्रश्न (व) है a. Most excellent, best; षृष्टयुम्नः सीमकानां प्रवर्दः Mb. 1. 193. 1.

अवेल a. 1 Very stong or powerful, mighty, valorous (as a man); प्रयासनाय प्रवत्स्य विदेश: R. 3. 60; Hs. 3. 23.

-2 Violent, strong, intense, excessive, very great; प्रबल्तमसामेवंप्रायाः शुभेषु हि बृत्तयः S. 7. 24; प्रबल्पुरीवातया वृष्ट्या M. 4. 2; प्रबल्गं वेदनाम् R. 8. 50; अबला यत्र प्रबल्गं, बालो राजा, निरक्षरो मन्त्री Udb.; Sivamahimna 30. -3 Important. -4 Abounding with. -5 Dangerous, destructive. -ल: 1 N. of a Daitya. -2 A sprout (पळव). -लम् ind. Exceedingly, much.

प्रबलता, -त्वम् Strength, power, might.

प्रबलाते Den. P. To become strong.

प्रवली A class, division of a community (*); Inscrip.

प्रवाध् 1 A. 1 To press hard upon, oppress. -2 To trouble, torment, harass, tease, hurt; समुच्छितानेव तस्त्र प्रवाधते (प्रभानः) H. 1; Bk. 12. 2. -3 To drive away, remove, get over; छायां ते दिनकरभाः प्रवाधमानं वर्षत्रं भरत करोतु मूर्भि शीताम् Ram. 2. 107. 18; कथं च दैवं शक्येत पौरुषेण प्रवाधितुम् Mb. -4 To throw down, destroy; समुच्छितानेव तस्त् प्रवाधते Pt. 1. 122. -6 To repel, repulse.

স্থাঘক a. 1 Repelling, repulsive. -2 Harassing, oppressive. -3 Keeping off or back. -4 Refusing, rejecting.

प्रवाधनम् 1 Oppressing, tormenting. -2 Refusing, denying. -3 Keeping off.

भवाधित a. 1 Molested, troubled, oppressed. -2 Pressed forward, driven onward.

प्रच (व) क्रिका See प्रहेलिका.

प्रवा (वा) छः, —लम् 1 A sprout, shoot, new leaf; अपि.....प्रनालमासानुनिध वीरुधाम् Ku. 5. 34; 1. 44; 3. 8; R. 6. 12; 13. 49. —2 Coral; शुद्धं टूढं धर्न दृत्तं क्षित्रधं पात्र-सुरत्नकम् । समे गुरु सिराहीनं प्रनालं धार्थेच्छुभम् ॥ Rajanighantu. —3 The neck of the Indian lute. —लः 1 A pupil. —2 An animal. —Comp. —अइमन्तकः 1 the red Asmantaka tree. —2 the coral tree. —प्राम् a red lotus. —फलम् red sandal-wood. —भस्मन् n. calx of coral.

মৰান্ত: The fore-arm.

प्रवाह्यक् ind. 1 In an even line, to an equal height.
-2 At the same time.

प्रवाहकम् ind. 1 On bigh. -2 At the same time.

मबुद्ध 4 त., 1 P. 1 To awake, wake up, rise from aleep; प्रवृद्ध इव प्राम् S. 5. 11; Si. 9. 30. -2 To hlow, expand, bloom, be blown; साभेऽहीव स्थलकमलिनी नप्रबृद्धां नसुप्ताम् Me. 94. -3 To perceive, observe, be aware of. -Caus. 1 To awaken, waken, rouse; प्रावोधयन्तुपिस वाभिसद्धारवान्तः R. 5. 65; 6. 56. -2 To acquaint with, inform, make known; तमभ्यनन्दत् प्रथमं प्रवोधितः R. 3. 68. -3 To cause to expand or open; (पद्मानि) प्रवाधवत्यूर्यनुप्तिस्त्राहे Kn. 1. 16. -4 To instruct, teach; explain. -6 To persuade, induce. -6 To stimulate, excite.

છે. ફેં. છો.... ૧૨૯

प्रशुद्ध p. p. 1 Awakened, roused; तथा लिखितवान् प्रातः प्रश्रद्धो द्रथकौशिकः Rama-rakṣā. 15. −2 Wise, learned, clever; Pt. 1. −3 Knowing, conversant with. −4 Fullblown, expanded; उणीः समं निपातिता रजनाप्रश्रद्धौः Ve. 2. 7. −3 Beginning to work or take effect (as a charm). −5 Enlivened, lively.

अञ्चला Intelligence, wisdom.

मबुध: A great sage.

मबोध: 1 Awaking (fig. also), awakening; regaining one's consciousness; अप्रबोधाय मुख्याप R. 12. 50; मोहादभूत कष्टतरः प्रबोधः 14. 56. -2 Blowing, expanding (of flowers) -3 Wakefulness, sleeplessness; विरावधान संभावितं धर्मासनसम्बासितुम् S. 6. -4 Vigilance, watchfulness. -5 Knowledge, understanding, wisdom, removal of delusion, real knowledge; as in प्रवाधवन्द्रीह्य; स्तात्मजाः सवयसः प्रधितप्रबोधम् R. 5. 65. -6 Consolation-7 Reviving the fragrance of a perfume. -6 Explaining. -Comp. -उत्सवः N. of a festival observed from the tenth to the day of full-moon in the month of Kartika.

प्रवोधक: A minstrel whose duty it is to wake the king, bard.

प्रवोधन a. (नी f.) Awakening, rousing. नम् 1 Waking. -3 Awakening, rousing. -8 Regaining one's consciousness; recovery of senses; अध्यमभ्रद्धनकप्रयोधनात् U. 6. 41. -4 Knowledge, wisdom. -6 Instructing, advising. -6 Reviving the scent of a perfume. -7 Refinement, enlightenment; Pt. 1.

प्रयोध (धि) नी The eleventh day of the bright half of Kārtika on which Viṣṇu awakes from his four months' sleep.

प्रवाधित p. p. 1 Awakened, roused. -2 Instructed, informed, taught, acquainted with. -3 Convinced, persuaded.

अब् 2 P. 1 To proclaim, announce. -2 To exclaim, shout. -8 To say, speak, tell; पापाऽनुवासितं सीता रावणं पाजवीद् वनः Bk. 8. 85; Pt. 1. 53. -4 To praise, laud. -6 To read before. -6 To describe. -7 To teach; प्रजूपाद् जाह्मणस्त्रेषाम् Ms. 10. 1.

মাহর 7 P. 1 To break down, shatter. -2 To stop, arrest, suspend. -3 To frustrate, disappoint. -4 To defeat, conquer.

भभन्न p. p. Crushed to pieces, defeated; ययी लड्का-भिमुखं प्रभन्ने राक्षसं बलम् Ram. 7. 7. 24.

August 1 Breaking, crushing. -2 Destruction; complete defeat. -3 A breaker, crusher.

प्रभावनम् Breaking to pieces. -नः Wind, especially stormy wind, hurricane; प्रमञ्जारवेयज्ञेन वाजिना N. 1.67;

1098

प्रभू

तृणानि नोन्मूलयित प्रमञ्जनः Pt. 1. 22. -a. Destroying;... 9त्रं देहि सुरोत्तम । बलवन्तं महाकायं सर्वदर्पप्रभजनम् Mb. 1. 123. 13.

मभद्रः The Nimba tree.

प्रभद्भ a. Exceedingly handsome or beautiful. -कम् A kind of metre.

प्रभा 2 P. 1 To appear, seem. -2 To shine forth, gleam. -3 To begin to become light, begin to dawn; नतु प्रभात रजनी \$.4; प्रभातकल्पा शिशनेव शर्वरी R. 3. 2. -4 To illuminate, enlighten.

HHI 1 Light, splendour, lustre, effulgence, radiance; प्रभास्मि शशिसूर्ययोः Bg. 7.8; प्रभा पतन्नस्य R. 2. 15, 31; 6. 18; Rs. 1. 20; Me. 49; दृष्टरत्यं प्रभया गोष्या युक्तो वृन्दावने बने Brahmavaivasvata P. -2 A ray of light. -8 The shadow of the sun on a sun-dial. - An epithet of Durga; प्रभा प्रभानशील्प्रवाद Devi. P. - 8 N. of the city of Kubera. -6 N. of an Apsaras. -Comp. -练: 1 the sun; प्रसन्नित् प्रभाकर: R. 10. 74. -2 the moon. -8 fire. -4 the ocean. -5 an epithet of Siva. -6 N. of a learned writer, the founder of a school of Mimainsa philosophy called after him. -7 A gem (पदाराग); Ram. 2. 114. 10. -कीट: a fire-fly. -तरल a. tremulously radiant; न प्रभातरलं ज्योतिस्देति वसुधातलात् S. 1. 25. -पञ्चित a. overspread or glowing with lustre; प्रभा-पह्नवितेनासौ करोति मणिना खगः (अवतंसकम्); V. 5. 3. -प्रभुः the sun; दृष्टदृग्भिर्दुरालोकं प्रभयेव प्रभाप्रभुम् (व्यलोकत) N. 17. 205. - मरोहः a ray or flash of light. - भिद् a. brilliant, shining; राकधनुः प्रभामिदः Ki. 16. 58. -मण्डलम् a circle or balo of light; स्फुरत्प्रभामण्डलया चकाशे Ku. 1. 24; 6. 4; R. 3. 60; 14. 14. - लेपिन a. covered with lustre, emitting lustre; प्रभालेपी नायं हरिहतसूगस्यामिषलवः V. 4. 62.

प्रभात p. p. Begun to become clear or light; प्रभातायां रजन्यां वे इदं युद्धं भविष्यति Mb. 5. 168. 43. -तम् Daybreak, dawn; अक्ष्णेः प्रभातमासीत् S. 2; प्रभाते स्नातीनां नृपतिरमणीनां कुचतटे G. L. -Comp. -करणीयम् a morning rite or ceremony. -कस्प, -प्राय approaching dawn (as night). -कालः the time of day break; वैद्यः पुरोहितो मन्त्री देवजोऽथ चतुर्थकः । प्रभातकाले दृष्ट्यो नित्यं स्वश्रियमिच्छता ॥ Rajavallabha.

अभानम् Light, lustre, splendour, radiance; P. VIII. 4. 34 com.

प्रभावत् a. Luminous, radiant, splendid-

प्रभावती f. i A kind of metre. -2 (In music) A particular श्रांत. -3 N. of the wife of the sun.

प्रभागः 1 Division. -2 The fraction of a fraction (in math.).

प्रभाष 1 A. 1 To speak to, address to; स्थितधी: कि प्रभाषत Bg. 2. 54. -2 To proclaim; publish. -3 To disclose, reveal. -4 To expound, explain. -5 To prate, prattle. प्रमायणम् Explanation, interpretation.

प्रभाषित p. p. Spoken, declared. -तम् Speech, talk.

श्रमास् 1 A. 1 To shine. −2 To appear. -Caus. To illuminate, irradiate.

जमासः Splendour, beauty, lustre. —सः, —सम् 1 N. of a well-known place of pilgrimage near Dvārakā.

-2 N. of one of the eight Vasus. —3 N. of one of the Jaina Gaṇādhipa. —4 N. of one of the Devagaṇas in the eighth Manvantara.

त्रभासनम् Illumining, irradiating, brightening.

प्रभास्वर a. Brilliant, bright, shining.

মনিত্ব 7 U. 1 To break, tear, break or tear asunder.

-2 To exude (from the temples of an elephant); see
মনিত্ব. -Pass. 1 To be broken to pieces. -2 To bud
forth, open, expand (as flowers). -3 To split, divide.

मिस p. p. 1 Severed, split, cleft, divided. -2 Broken to pieces. -3 Cut off, detached. -4 Budding, expanded, opened. -5 Changed, altered. -6 Deformed, disfigured. -7 Relaxed, loosened. -8 Intoxicated, in rut; वेगेनापततस्तांस्त्र प्राभिन्नानिव वारणान् Mb. 1. 189. 14; प्रभिन्नदिग्वारणवाहने देश Ku. 5. 80. -9 Pierced, bored. -10 Different, distinct. -नः An elephant in rut. -Comp. -अञ्जनम् a kind of collyrium or eye-salve mixed with oil. -करट a. having the cheeks cleft, being in rut, intoxicated.

प्रभेदः 1 Splitting, cleaving, opening. -2 Division, separation. -3 The flowing of rut or ichor from the temples of an elephant; बभूव तेनातितरां भुदुःसहः कटप्रभेदेन करीव पार्थिवः R. 3. 37. -4 Difference, distinction. -8 A kind or sort. -6 The place of origin (as of a river); शोणस्य नर्मदायाश्च प्रभेदे कुरनन्दन Mb. 3. 85. 9.

प्रभेदक a. 1 Tearing asunder, piereing &c. -2 Distinguishing.

THE 1 P. 1 To arise, proceed, spring up, to be born or produced, originate (with abl.); लोमात् कोधः प्रभवति H. 1. 25; स्वायंभुवान्मरीचेर्यः प्रबसूव प्रजापतिः \$. 7. 9; पुरुषः प्रबम् वाप्नेविंस्मयेन सहर्तिजाम् R. 10. 50; अन्यक्ताद् व्यक्तयः सर्वाः प्रभवन्त्यहरागमे Bg. 8. 18. -2 To appear, become visible; वनेऽपि दोषाः प्रभवन्ति रागिणाम् H. 4. 84. -3 To multiply, increase; see प्रमृत. - To be strong or powerful, prevail, predominate, show one's power; प्रभवति हि महिना स्वेन योगीश्वरीयम् M.S.1. 9. 52; प्रभवति भगवान् विधिः K.; Pt. 1. 44. -6 To be able or equal, have power for (with inf.) कुसुमान्यपि गात्रसंगमात् प्रभवन्त्यायुरपोहितुं यदि 🖪. ८. ४४ ; कोऽन्यो हुतवहाइम्धं प्रभविष्यति Ś. 4; Ś. 6. 30; V. 1.9; U. 2. 4; Pt. 1. -6 To have control or power over, prevail over, be master of (usually with gen., sometimes with dat. or loc.); यदि प्रभविष्यास्थात्मनः 🖒 1; प्रभवति ।नेजस्य कन्यकाजनस्य महाराजः Mal. 4; तत् प्रभवति अनुशासने देवी Ve. 2. विधिरपि न

वेभ्यः प्रभवित Bh. 2. 94; तृपातिकुलवतंसमातमवर्शं भुवमाधिपह्नवितं प्रभूय मेने Siva B. 1. 91. -7 To be a match for (with dat.); प्रभवित महो महाय Mbh. -8 To be sufficient for, be able to contain; अपि ज्यासिदगन्तानि नाङ्गानि प्रभवित्त में Ku. 6. 59. -9 To be contained in (wit loc.); गुरुः प्रदर्भः प्रवभूव नात्मनि R. 3. 17. -10 To be useful. -11 To implore, beseech. -12 To extend beyond, surpass (Ved.). -13 To profit, avail. -Caus. 1 To increase, augment. -2 To provide more fully. -3 To recognize. -4 To gain

power or strength. -8 To make powerful.

प्रभव a. 1 Excellent, distinguished. -2 Superior, powerful. -वः 1 Source, origin; अनन्तरत्नप्रभवस्य यस्य Ku. 1.3; अर्किचनः सन् प्रभवः स संपदाम् 5.77; R.9.75. -2 Birth, production. -3 The source of a river; तस्या एवं प्रभवमचलं प्राप्य गौरं तुषारैः Me. 54. - Tho operative cause, origin of being (as father, mother &c.); तमस्याः प्रभवमवगच्छ \$.1. -5 The author, creator; अतश्वराचरं विश्वं प्रभवस्तस्य गीयसे Ku. 2. 5. -6 Birthplace. -7 Power, strength, valour, majestic dignity (= प्रभाव q. v.). -8 An epithet of Vispa. -9 Prosperity, happiness; प्रभवार्धीय भूतानां धर्म-प्रवचनं कृतम् Mb. 12. 109. 10. -10 (At the end of comp.) Arising or originating from, derived from; सूर्यप्रभवी वंशः R. 1. 2; Ku. 3. 15; यथा नदीनां प्रभवः (meeting place) समुद्रः, यथाहुतीर्ना प्रभवो (growth) हुताशः । यथेन्द्रियाणां प्रभवं (one having mastery over) मनोऽपि तया प्रभुनी भगवानुपेन्द्रः Madhyama-vyayoga 1.51.

प्रभवनम् 1 Production. -2 Source, origin.

प्रमित् m. A ruler, great lord.

प्रमिविष्णु a. 1 Strong, mighty, powerful. -2 Preeminent, distinguished. - हणु: 1 A lord, master; यत् प्रमिविष्णवे रोचते S. 2; Ku. 6. 62. -2 An epithet of Visnu.

प्रभावः 1 Lustre, splendour, brilliance. —2 Dignity, glory, majesty, grandeur, majestic lustre; प्रभावनानिव ठस्यते ई. 1; अही प्रभावो महात्मनाम् K. —3 Strength, valour, power, efficacy; प्उयते यदप्उथोप यदमम्बोपि गम्यते। बन्यते यदवन्योपि सप्रभावो धनस्य न॥ Pt. 1. 7; जानपदः प्रतिपत्तिमानुत्ताह्मभावयुक्तः Kau. A. 1. 9. —4 Regal power (one of the three Saktis, q. v.). —5 A superhuman power or faculty, miraoulous power; अनुभावांश्व जानासि ब्राह्मणानां न संशयः। प्रभावांश्व वेत्य त्वं सर्वेषामेव पार्थिव॥ Mb. 3. 24. 8 ('अनुभावो निश्चये स्यात् प्रभावः क्षितेजसेः' Visva.); प्रत्याहतास्त्रो गिरिशन्त्रभावत् R. 2. 41, 62; 3. 40. —6 Magnanimity. —7 Extension, circumference. —Comp. —अ a. proceeding from majesty or regal power.

সমাঘৰ বু a. 1 Strong, powerful, mighty. -2 Majestic; S. 1.

प्रभावक a. Prominent, having power.

प्रभावन a. 1 Prominent, influential. -2 Creating, creative; एते प्रदेशाः कथिता भुवनानां प्रभावनाः Mh. 12. 208. 10. -3 Explaining, disclosing; तदस्रं तस्य वीरस्य स्वर्णमार्गप्रभा-

वनम् Ram. 4. 17. 8. -नः Creator. -ना 1 Promulgation (of a doctrine). -2 Disclosing.

प्रमु a. (भु-भ्यो f.) 1 Mighty, strong, powerful. —2
—2 Able, competent, having power to (with inf. or in comp.); ऋषिप्रभावान्मयि नान्तकोऽपि प्रभुः प्रहर्तु किमुतान्यहिस्ताः R. 2. 62; समाधिभेदप्रभवो भवन्ति Ku. 3. 40. —3 A match for; प्रभुनेहो मझाय Mbh. —4 Abundant. —6 Everlasting, eternal. —भुः 1 A lord, master; प्रभुनेभूपुनैवन्त्रयस्य यः Si. 1. 49. —2 A governor, ruler, supreme authority. —3 An owner, proprietor. —4 Quick-silver. —6 N. of Visqu. —6 Of Siva. —7 Of Brahma; cf. समीद्य प्रभवन्यः Bbag. 4. 1. 21; (also applied to various gods as Indra, Sūrya, Agni). —6 Word, sound. —Comp.—भक्त a. attached or devoted to one's lord, loysl; बहाशी, स्वल्पसंतुष्टः, धुनिहः, शीवचेतनः । प्रभुभक्तश्र शूरश्र ज्ञातन्याः प्रमुणाः शुनः॥ Chāṇakyanītidarpaṇa. (—कः) a good horse. —भक्तिः f. devotion to one's lord, loyalty, faithfulness.

प्रभुता, न्त्वम् 1 Lordship, supremacy, mastery, ascendancy, authority; भर्तवेपैततमसि प्रभुता त्वेव 5.7.32; भा गा इत्यपमञ्जल, वज पुनः स्नेहेन हीनं वचः, तिष्ठेति प्रभुता, ययास्त्रि कुरु होषाग्युदासीनता। ' Sabda. Cb. —2 Ownership.—Comp.—आक्षेपः (प्रभुत्वाक्षेपः) (in rhet.) an objection based on power (i.e. on a word of command); प्रभुत्वेनैव रुद्धत्वात् प्रभुत्वाक्षेप उच्यते Kay. 2.138.

प्रभृत p. p. 1 Sprung from, produced. -2 Much, abundant. -8 Numerous, many. -4 Mature, perfect. -5 High, lofty. -6 Long. -7 Presided over. -8 Abounding in -9 Gone up or upwards. -तम् A great or primary element. -Comp. -यवसन्धन a. abounding in fresh grass and fuel. -वयस् a. advanced in age, old, aged.

अभूतता, -रवम् 1 Abundance, plenty. -2 Multitude.

प्रभृतिः f. 1 Source, origin. -2 Power, strength. -3 Sufficiency.

मभुष्णु a. Able, powerful, strong.

अभृति: f. 1 Beginning, commencement; generally used in this sense as the last member of Bah. compound; इन्द्रभमृतयो देवा: &c. -2 Ved. An oblation. -3 Throwing or casting (Ved.). -ind. From, ever since, boginning with (with abl.); शेशवात प्रभृति पोषितां प्रियाम् U. 1. 45; Ku. 3. 26. R. 2. 38; अद्यप्तमृति henceforward; ततः प्रभृति, अतः प्रभृति &c.

प्रश्नंत् 1 A., 4 P. To fall or drop down, slip; प्रश्नश्यमानाभरणप्रसूना R. 14. 54. -2 To lose, be deprived of; प्रश्नश्यते तेजसः Mk. 1. 14. -3 To escape or free onself from. -Caus. To throw or bringdown from, cause to fall down from; प्रश्नेशयां थे। नहुषं चकार R. 13. 36.

मश्रंशः Fall, falling off.

प्रश्नंशशुः

1100

प्रमादः

मसंश्युः A disease of the nose; प्रभ्रश्यते नासिकयैव यश्र सान्द्रे विदय्धो लवणः कफरतु । प्राक् संचितो मूर्प्रि च पित्ततप्तं प्रश्नंशशुं व्याधिमुदाहरन्ति ॥ Suśr.

मधंशित p. p. 1 Thrown or east down. −2 Deprived of. −8 Expelled, driven out.

प्रभंशिन Falling off or down.

THE p. p. 1 Fallen off, fallen or dropped down.

-2 Broken. -**U**¶ A garland of flowers suspended from the lock on the crown of the head.

मध्यम् See अध्यम् above.

NAM p. p. Drowned, immersed, dipped.

प्रमण (न) स् a. 1 Happy, cheerful, delighted. -2 Good-natured. -3 Attentive. -4 Kind, amiable (Ved.).

प्रमत p. p. 1 Thought out. -2 Wise, prudent.

प्रमण्, नमन्य् 1, 9 P. To churn; प्रमध्यमानो (समुदो) गिरिणेन भूयः R. 13. 14. -2 To harass, trouble excessively, annoy, torment. -8 To strike down, bruise, burt. -4 To tear off or cut. -5 To lay waste, devastate. -6 To kill, destroy; प्रमध्य कन्यादं भरणसमये रक्षितन्तः Mal. 4. 9; 9. 27. -7 To agitate, stir about. -8 Ved. To rob. -Caus. To harass, annoy.

मसर: 1 A horse. -2 N. of a class of Beings (said to be goblins) attending on Siva; प्रमयमुखनिकारहोस्यामास गृहम् Ku. 7. 95. -Comp. -अधिपः, -नाथः, -पतिः an epithet of Siva; तेनाहताः प्रमयनाथमसाय भूपाः Bhāg. 1.15.9. -आलयः hell.

श्रमधनम् 1 Hurting, injuring, tormenting. −2 Killing, slaughter. −8 Churning, stirring about.

मस्थित p. p. 1 Tormented, distressed. —2 Trampled down. —3 Slain, killed; সম্পিত্ত বৃত্তুপুথ: Mal. 3. 18. —4 Properly churned. —तम् Butter-milk without water.

प्रमिश्चित् a. Destroying; तल्लक्ष्मीमिव चेतनाप्रमथनीमृह्वा च वध्यस्रजम् Mu. 2. 21.

प्रमध्या A kind of medicinal paste.

प्रमन्यः A stick used for producing fire.

प्रमाय: 1 Excessive paining, tormenting, torturing. -2 Agitating, churning. -3 Killing, slaughter, destruction, सैनिकानां प्रमाथेन सत्यमोजायितं त्वया U. 5. 31; 4. -4 Violence, outrage. -8 Rape, forcible abduction. -या: m. (pl.) Epithet of the fiends attendant upon Siva.

प्रमाधित p. p. 1 Forcibly attacked, roughly handled -2 Ravished, seduced.

प्रमाथिन a. 1 Tormenting, harassing, torturing, afflicting, harrowing; क रुजा इदयप्रमाथिनी क न ते विश्वसनीयमायुषम् M. 3. 2; Mal. 2. 1; Ki. 3. 14. -2 Killing, destroying. -3 Agitating, setting in motion; इन्द्रियाणि

प्रमाधीन इरन्ति प्रसमं मनः Bg. 2. 60; 6. 34. — Tearing or pulling down, striking down; वत्मंसु ध्वजतस्प्रमाथिनः R. 11. 58. — 5 Cutting down; प्रमाधिनस्तान भवमार्गणानाम् (बाणान्) Ki. 17. 31. — 6 (In medic.) Producing secretion of the vessels. — m. N. of a year.

मन् 4 P. 1 To be intoxicated or drunk. -2 To be careless about, to be negligent or heedless, be regardless of or indifferent to (with loc.); अतोऽयति प्रमादान्ति प्रमदासु विपश्चितः Ms. 2. 213. -3 To omit to do, swerve or deviate from (with abl.); स्वाधिकारात् प्रमत्तः Me. 1. -4 To make a mistake, err, go astray; प्रमादन चारदुर्वेतः Bk. 5. 8; 17. 39; 18. 8. -5 To spend or while away (time). -6 To be joyous; युक्तः प्रमाद्यसि दिताद्येतः परितप्यसे Ki. 11. 29.

प्रमत्त p. p. 1 Intoxicated, drunk; क्यां प्रमत्तः अथमं कृतामिव (न स्मिरिष्यति) S. 4. 1; -2 Mad, insane. -3 Careless, negligent, inattentive; heedless, regardless (generally with loc.); मुप्तां मत्तां प्रमत्तां वा रहो यत्रोपगच्छति Ms. 3. 34; मत्तं प्रमत्तम्भतं सुप्तं बालं क्षियं जहम्। प्रपत्नं विरयं मीतं न रिपुं हन्ति धर्मावित्॥ Bhag. 1. 7. 36. -4 Swerving from, failing to do (with abl.). -6 Blundering. -6 wanton, lascivious. -Comp. -गीत a. sung carelessly. -चित्त a. negligent, heedless, careless.

प्रमत्ता Inattention, carelessness.

प्रमत्तवत् a. Inattentive, careless.

प्रमद a. 1 Drunk, intoxicated (fig. also). -2 Impassioned. -3 Careless. -4 Wanton, dissolute. -6 Violent, strong. -द: 1 Joy, pleasure, delight; विश्वन्ति यत्र प्रमदाय प्रसाम् Si. 3. 54; 13. 2; Mal. 9; अप्यमुना न वचोविषयो यः स प्रमदः सहासालसमूहे Ram. Ch. 4. 94. -2 The Dhattūra plant. -3 The ankle. -Comp. -काननम्, -चनम् a pleasure garden attached to the royal harem.

ममद्क a. Licentious, sensual.

प्रमद्वम् Amorous desire.

प्रमदा 1 A young handsome woman; अतः समीप परिणत्रिष्यते तदिप्रथापि प्रमदा स्वबन्धिभः \$. 5. 17. -2 A wife or woman in general; असति त्विय वारुणीमदः प्रमदानामधुना विदम्बना Ku. 4. 12; R. 8. 72. -3 The sign virgo of the zodiac. -4 N. of a metre; नजसजला गुरुश भवति प्रमदा; V. Ratna. -Comp. -काननम्, -वनम् a pleasure garden attached to the royal harem (for the use of the wives of a king). -जनः 1 a young woman. -2 womankind.

प्रमहर a. Careless, inattentive; heedless.

अमद्भा f. N. of the mother of sage Sunaka and wife of sage Ruru.

प्रसादः 1 Carelessness, negligence, inattention, inadvertence, oversight; विजिगीशुमिनानयप्रसादी Ki. 13. 29; ज्ञातुं प्रसादरखिलेतं न शक्यम् S. 6. 25; विशां प्रसादगुणितामिन चिन्तयामि Ch. P. 1. -2 Intoxication, drunkenness. -3 (a) Fainting, swoon. (b) Insanity, madness. -4 A mistake, blunder, mistaken judgment; Pt. 1. 39. -5 An accident, mishap, calamity, danger; अही प्रमाद: Mal. 3; U. 3.

प्रमाद्वत् a. 1 Intoxicated. -2 Mad, insane. -8 Careless, inattentive.

ममादिका 1 A careless woman. -2 A deflowered girl. ममादित a. Ridiculed, mocked, scoffed at-

प्रमादिन a. 1 Careless, inattentive, negligent; सर्वत्र प्रमादी वेषेयः .V. 2; एकः प्रमादी स कयं न हन्यते Udb. -2 Insane, mad. -3 Intoxicated, drunk. -m. N. of a year.

ममनस् a. 1 (Vedic) Careful, tender. -2 Delighted, happy, cheerful, in good spirits; इपस्य नातिश्रमनाः सदोगृहं सुदक्षिणास्तुर्पि न्यवर्तत R. 3. 67.

ममन्यु a. 1 Enraged, irritated, incensed against (with loc.); प्रमन्यनः प्रागणि केशलेन्द्रे R. 7. 34. −2 Distressed, sorrowful, sorely grieved.

भ्रमयः 1 Death. −2 Ruin, downfall. −3 Killing, slaughter.

प्रमर्दः N. of a position of the moon in the नक्षत्र.

प्रसर्वनम् Crushing, destroying, trampling down.
-नः An epithet of Viaqu.

प्रसहस् a. Of great might or splendour; प्रमहिस पदे निक्षेगुण्ये शिवाय नमो नमः Sivamahimna. 30.

प्रमा 2 P., 3 A. 1 To measure; त्रीणि पदानि प्रमाय. -2 To form, make, build. -3 To prove, establish, demonstrate. -4 To arrange, place in order. -6 To know, understand, get a correct idea of; न परोपहितं न च स्वतः प्रमिमीतेऽनुभवाहृतऽल्पधाः Si. 16. 40; अशक्योऽयमधः प्रमानुम् H. 3. -8 To conjecture. -Caus. To afford or give proof.

प्रमा 1 Consciousness, perception. -2 (In logic) Correct notion or apprehension, true and certain knowledge, accurate conception; तद्वित तत्प्रकारकोऽतुभवः प्रमा यथा रजते इदं रजतिमिति ज्ञानम् T. S; दोषोऽप्रमाया जनकः प्रमायास्तु गुणो भवेत्। प्रत्यक्षे तु विशेष्येण विशेषणवता समम्॥ Bhasa P. -3 Ved. Basis, foundation. -4 A measure.

प्रमाणम् 1 A measure in general (of length, breadth &c.); न प्रमाणेन नोत्साहात् सत्वस्थो भव पाण्डव Mb. 3. 33. 63. ('प्रमाणं नित्यमयीदासंघवादिप्रमादिष्ठु' Visve.); Mb. 1. 222. 31; दृष्टो हि मृण्यन् कलभप्रमाणोऽप्याशाः प्रशेवातमवाप्य मेघः R. 18. 38. —2 Size, extent, magnitude. —3 Scale, standard; पृथिव्यां स्वामिभकानां प्रमाणे परमे स्थितः Mu. 2. 21. —4 Limit, quantity; वस्थित्वा तु राजानं न प्रमाणेऽवितिष्ठि Ram. 2. 37. 22. —6 Testimony, evidence, proof. —6 Authority, warrant; one who judges or decides, one whose word

is an authority; अला देव: प्रमाणम् Pt. 1 'having heard this your Majesty will decide (what to do)'; आर्यमिश्राः प्रमाणम् M. 1; Mu. 1.1; सतां हि संदेहपदेषु वस्तुषु प्रमाणमन्तः-करणप्रवृत्तयः 💲 1. 22; व्याकर्णे पाणिनिः प्रमाणम्; Ms. 2. 13; Pt. 1. 240; sometimes in pl.; वेदा: प्रमाणा:. -7 A true or certain knowledge, accurate conception or notion. -8 A mode of proof, a means of arriving at correct knowledge; (the Naiyāyikas recognize only four kinds; प्रत्यक्ष, अनुमान, उपमान and शब्द, the Vedentine and Mimsmsakas add two more, अनुपलब्धि and अर्थापति; while the Sankhyas admit अत्यक्ष, अनुमान and शब्द only; cf. अनुभव also.). -9 Principal, capital. -10 Unity. -11 Scripture, sacred authority. -12 Cause, reason. -13 Rule, sanction, precept. -14 The first term in a rule of three. -15 An epithet of Visnu. -16 Freedom from apprehension. -17 The prosodial length of a vowel. -18 An eternal matter; L. D. B. -19 (In music) A measure (such as दुत, मध्य, विलाम्बत); Ram. 1.4.8. -20 The measure of a square. -ज:, -जी A rule, standard, authority. -Comp. -अधिक a. more than ordinary, inordinate, excessive; श्वासः प्रमाणाधिकः \$. 1. 29. -अनुरूप a. corresponding to physical strength. -अन्तरम् another mode of proof. -अभावः absence of authority. –कुशल, –प्रवीण a. skilful in arguing. –कोटि: the point in an argument which is regarded as actual proof. - a knowing the modes of proof, (as a logician). (-%) an epithet of Siva. - 72 a. sanctioned by authority. -पत्रम् a written warrant. -पयः the way of proof. - 464: an arbitrator, a judge, an umpire. -वाधितार्थकः a kind of Tarka in Nyayasastra. - भूत (°णीभूत) a. authoritative. (–तः) an epithet of Siva. -राशिः the quantity of the first term in a rule of three sums. - यचनम्, -वाक्यम् an authoritative statement. - TIMH 1 scripture. - 2 the science of logic. -सूत्रम् a measuring cord. -स्थ a. 1 of normal size. -2 unperturbed.

प्रमाणक a. (At the end of comp.) Measuring, extending to, as far as. -कः see प्रमाण.

भ्रमाणतः ind. According to measure or weight; चतु:-सौवर्णिको निष्को विशेयस्तु प्रमाणतः Ms. 8. 137.

प्रमाणयित Den. P. 1 To regard as an authority; दैवमविद्वांसः प्रमाणयन्ति Mu. 3; प्रमाणयित नो धर्मे H. 1. 10. -2 To hold up as a model. -3 To prove, demonstrate, show.

সমাणिक a. 1 Forming or being a measure. -2 Forming an authority. -কা A kind of metre.

प्रमाणित a. 1 Adjusted. -2 Proved, demonstrated.

प्रमाणीक 8 U. 1 To confide, believe. -2 To hold or regard as an authority; शासनं तरुभिरिष प्रमाणीकृतम् \$. 6. -3 To fix upon, dispense, deal or meet out; देवेन प्रभुणा स्वयं जगत् यदस्य प्रमाणीकृतम् Bh. 2. 121. -4 To obey,

प्रमुदिर

conform to. -5 To prove, to establish. -6 To consult, take the consent of; दाना में भूभृतां नाथः प्रमाणीकियतामिति Ku. 6. 1. -7 To take into account; न प्रमाणीकृतः पाणिकृत्यं बालेन पीडितः U. 7. 5.

unit a. 1 Having a right notion, competent to judge or ascertain. -2 An authority, proof. -3 Demonstrating. -4 A civil judge; EI XVII. 321.

प्रमात्वम् Accuracy of perception.

সমাপক a. Furnishing authority or proof. —ক: An authority.

प्रसापणम् Form, shape.

प्रसित p. p. 1 Measured. -2 Measured off, limited, few, little; प्रमित्तिषयां शक्ति विन्दन् Mv. 1. 51; Si. 16. 80. -3 Known, understood. -4 Proved, demonstrated. -6 (At the end of comp.) Of such and such extent or measure. -Comp. -असरा f. N. of a metre having each quarter comprised of 12 syllables. -असरम् few words.

प्रभिति: f. 1 Measurement, a measure. -2 True or certain knowledge, accurate notion or conception. -3 Knowledge obtained by any one of the Pramanas or means of knowledge. -4 True inference or analogy. -5 Manifestation; इतिरेशेऽतक्यें निजमहिमनि स्वप्रमितिके Bhag. 10. 13. 57.

मसेय a. 1 Measurable, finite. -2 To be proved, demonstrable. -यम् 1 An object of certain knowledge, a demonstrated conclusion, theorem. -2 The thing to be proved, the topic to be proved or discussed.

अमातामहः A maternal great-grand-father. -ही A maternal great-grand-mother.

प्रमापणम् Killing, slaughter; नभि महसां भ्वान्तध्वाव्य-प्रमापणपत्रिणाम् N. 19. 12. औ. प्रमापणनिष्णातैः Haravijaya 43. 58; Dk. 2. 3.

प्रमापयित् म. A murderer, killer.

प्रमायुक a. conducive to death; न चास्य प्रियं प्रमायुकं भवति Bri, Up.

मिद् 1 A. 1 To grow fat. -2 To begin to show affection.

प्रमेदित a. 1 Unctuous, greasy. -2 Having begun to show affection.

The graph of the stroy, annihilate, kill, slay. -2 To diminish. -3 To surmount, get over. -3 To surpass, outstrip. -3 Ved. To transgress, infringe. -3 Ved. To lose or miss (one's way). -7 To perish, die. -Cans. To destroy, annihilate &c.

मनीत p. p. 1 Dead, deceased; ... यो मोहान् प्रमीतपतिकां क्षियम्। नियोजयत्यपत्यार्थं तं विगर्हन्ति साधवः॥ Ms. 9. 68; Mb. 9. 53. 11. ~2 Sacrificed (as an animal). -तः An animal immolated or killed at a sacrifice.

प्रमीतिः f. Death, destruction, decease.

प्रमीद a. 1 Thick, dense, compact. -2 Passed as urine.

प्रमीला 1 Sleepiness, lassitude, enervation of spirits; स्वदृशोर्जनयन्ति सान्त्वनां ... उदयप्रमीलयोः N. 2. 21. -2 N. of a woman, sovereign of a kingdom of women. She fought with Arjuna when his horse entered her territory, but she was conquered and became his wife.

प्रमीलिका Sleepiness.

प्रमीलित p. p. With closed eyes.

अमुख a. 1 Facing, turning the face towards. -2 Chief, principal, foremost, first. -3 Respectable, honourable. -4 (At the end of comp.) (a) Headed by, having as chief or at the head; वामुन्त्रिमुखाः Ku. 2. 38. (b) Accompanied with; प्रीतिप्रमुखाः Ku. च्यानहार Me. 4. -खः 1 A respectable man. -2 A heap, multitude. -3 The tree called Punnaga. -खम् 1 The mouth. -2 The beginning of a chapter or section. -3 The time heing, the present. (प्रमुखतस् and प्रमुखे are used adverbially in the sense of 'in front of', 'before', 'opposite to'; मोध्नहोणप्रमुखतः सर्वेषां च महीक्षिताम् Bg. 1. 25; S. 7. 22.).

अमुन् 6 P. 1 To set free, liberate, release. -2 To throw, east, hurl. -3 To shed, emit, send forth. -4 To abandon, forsake, give up, renounce. -5 To loosen, nntie, unbind. -6 To expel, drive away, banish. -7 To utter. -5 To put on, wear (as a garland &c.). -9 To give, bestow; अत्र तेऽहं प्रमोदयामि मालां कुन्जे हिरम्पयाम् Ram. 2. 9. 47. - Pass. 1 To be loose or detached. -2 To leave off, cease. -3 To free oneself from. -Caus. 1 To loosen, unbind. -2 To liberate, release.

अमुक p. p. 1 Loosened. -2 Liberated, set free. -3 Resigned, renounced. -4 Cast, hurled. -Comp. -कण्डम् ind. bitterly.

प्रमुक्तिः Liberation.

प्रमोक्षः 1 Dropping, letting fall. -2 Discharging, liberating.

प्रमोचनम् 1 Liberating, setting free. -2 Emitting, shedding.

ममुद् 1 A. To be extremely glad, be very much delighted; प्रमुदितवरपक्षमेकतस्तत् R. 6. 86; Mal. 5. 23; -Cans. To gladden, delight, exhilarate; प्रमोदय चातकान् Mal. 9. 41.

प्रमुद् f. Extreme joy.

प्रमुदित p. p. Delighted, glad, pleased, happy; अमुदितकरपूतनोत्तालवेताल.....Mal. 5. 23. न्तम् 1 Gladness, gaiety. -2 One of the 8 Sankhya perfections. -Comp. -वदना f. N. of a metre with each line consisting of 12 syllables. -इदय a. delighted at heart.

प्रयतिः

भमोदः 1 Joy, delight, rejoicing, pleasure; श्रमोदनृत्यैः सह वारयोधिताम् R. 3. 19; Ms. 3. 61. -2 One of the eight perfections in the Sānkhya philosophy. -3 A strong perfume. -4 (With Jainas) joy as exhibited in the virtuous. -8 N. of a year. -8 A kind of rice.

प्रसोदनम् 1 Gladdening, delighting, making glad. -2 Gladness. -नः An epithet of Visnu; जितामित्रः प्रसोदनः Visnusahasranāma.

प्रमोदित p. p. Pleased, delighted, joyful, happy. -तः An epithet of Kubera.

प्रमोदिन a. 1 Delighting, making happy. -2 Delighted, happy.

प्रसुष् 9 P. 1 To take away, obscure; परा 55 त्मीयविवेकं च प्रामुख्यात कपिरक्षसाम् Bk. 17. 60. -2 To steal away, rob.

प्रमुखित p. p. 1 Stolen, taken away; Bhāg. 5.1.29; (पाणिना) परामृशत् कठिनकठोरकामिनीकुन्यस्थलप्रमुखितन्वन्दनम् Si. 17. 11. −2 Distracted, unconscious. −ता A kind of riddle.

ममोष: Stealing or taking away.

मसुद् 4 P. 1 To be stupefied or infatuated. -2 To faint, swoon.

प्रमुख a. 1 Fainting, unconscious. -2 Very levely.

मह p. p. 1 Perplexed, bewildered, infatuated. −2 Stupid, foolish.

प्रमोह: 1 Stupelaction, insensibility, stupor; तिरयति करणानां प्रहक्तवं प्रमोह: Mal. 1. 41. -2 Infatuation, bewilderment.

प्रमोहित p. p. Infatuated, bewildered.

असृत p. p. 1 Dead, deceased. -2 Covered, concealed. -8 Withdrawn or gone out of sight. -तम् 1 Death. -2 Cultivation; ऋतास्ताभ्यां जीवेषु मृतेन असृतेन वा Ms. 4. 4.

प्रमृद्ध 2 P. 1 To wipe off or out, cleanse (fig. also); स्वभावलोलस्थयशः प्रमृष्टम् R. 6. 41. —2 To wipe off, away or out, hlow out, efface; नामान्येषां लिखामि ध्रुवमहमधुना चित्रगुप्तः प्रमाष्ट्रं Mu. 1. 20. —3 To remove, rid oneself of.—4 To atone for, make amends for, expiate; प्रणिपातलस्पनं प्रमार्धुकामा V. 3; सर्वथा प्रमार्जितं त्यस प्रत्यादेशदुःसम् \$. 6. —6 To stroke or rub gently. —6 To prepare. —7 To mark useless, frustrate.

प्रमार्जनम् Wiping off, rubbing or washing off. -2 Removing.

प्रमृष्ड a. Making glad, happy; नमः शिवाय शान्ताय सत्त्वाय प्रमृद्धाय च Bhag. 12. 10. 17.

मसूष्ट p. p. 1 Rubbed off, washed or wiped off, cleared off; येन श्रियः संश्रयदोषहर्त स्वभावकोकेस्ययशः प्रमुष्टम् R. 6. 41, 44. -2 Polished, bright, clear.

अमृष्टिः f. Rubbing over with; Heb. 2.

प्रमेह: A general name for a urinary disease (such as gleet, diabetes &c); आस्यामुखं स्वप्नमुखं दथीनि प्राम्योदना-नूपरसः पर्यासि । नवान्नपानं गुडवैकृतं च प्रमेहहेतुः कफकुच्च सर्वम् ॥ Bhāva. P.

अस्ते 1 P. 1 To fade, wither. -2 To be downcast, sad or dejected. -3 To be languid or wearied. -4 To be dirty; or foul, be soiled.

प्रस्तान a. 1 Faded, withered away. -2 Soiled, dirty; cf. परिस्टान.

प्रयत् 1 A. To try, endeavour, strive, attempt.

भयत्नवत् a. Assiduous, diligent, persevering.

त्रयम् 1 P. 1 To give, grant (with dat. of person). -2 To curb, check, restrain, control. -3 To deliver, restore. -4 To give in marriage. -5 To pay, discharge (as a debt).

प्रयत p. p. 1 Restrained, self-suhdued, holy, pious, devout, purified by austerities or religious observances; keeping the organs of sense under restraint; प्रयतपरिष्ठितियः R. 1. 95; 8. 11; 13. 70; समादिदेश प्रयतो तसूजाम् Ku. 1. 58; 3. 16; धुनिः प्रयतवाक्चितः स्तुत्वा माद्रीमुतोऽध तम् Bm. 2. 133; प्रयते केरल्देशे प्रथितं राराष्टि कोटिलिप्तप्रम् Ram. Ch. 1. 1. −2 Zealous, intent; प्रयतोपचराम्यहम् Mb. 3. 233. 19. −3 Submissive. −4 Careful, prudent. −तः A boly or pious person. −Comp. −आत्मन, −मानस् pious-minded, devout, ascetic; प्रयतामनः Bg. 9. 26. −पाणि folding palms together (in नमस्कार); यिवन्यते प्रयतपाणिभः Bhāg. 11. 6. 11.

प्रयत्तरसम् Purity, holiness.

प्रयतनम् Effort, endeavour; see प्रयत्नः, तद्दैवस्यानुगुण्यात् प्रयतनिभवेक्षाय राज्येऽभिषिच्य Mv. 7. 38.

प्रयतिः f. Ved. 1 An offering, oblation. -2 A gift, present. -8 Effort, endeavour. -4 Will, intention.

www.kobatirth.org

प्रयन्त m. A guide, driver.

भयामः 1 Restraining, checking. -2 Dearth, scarcity, dearness (of water, corn &c.). -3 Length; कुर्वन् प्रयाम-क्षयमायतीनाम् Ki. 3, 43. -4 Competition of buyers on account of dearth.

प्रयम् 4 P. To strive, endeavour. -2 To toil, labour.

प्रयासः 1 Effort, exertion, endeavour; जहार सीतां पक्षान्द्रप्रयासस्पविभितः R. 12. 58; 14. 41. -2 Labour, difficulty.

. प्रयस् n. Ved. 1 Food. -2 Pleasure, delight. -8 A sacrifice.

प्रयस्त p. p. 1 Seasoned, dressed with condiments. -2 Striving, eager. -3 Scattered; वेदी हुताशनवर्ती परितः प्रयस्ताः \$. 3. 26.

प्रया 2 P. 1 To walk, go; त्रस्ताद्भुतं नगरदैवतवत् प्रयासि Mk. 1. 27. -2 To walk on, set out. -3 To depart, go forth or out; यथा प्रयान्ति संयान्ति होतोवेगेन नालुकाः Bhag. 6. 15. 3. -4 To advance, progress; संख्यानन्तोऽपि भूम्ना परकृतिषु मुदं संप्रधार्य प्रयान्तु Mv. 7. 42. -8 To enter, undergo, incur.

प्रयाणम् 1 Setting out, starting, departure. -2 A march, journey; मार्ग तावस्कृषु कथयतस्वत्त्रयाणानुस्पम् Me. 13; Mb. 7. 166. 1. -3 Progress, advance. -4 The march (of an enemy), an attack, invasion, expedition; काम पुर: गुक्रमिव प्रयाण Ku. 3. 43; R. 6. 33; प्रयाणपटहम्बनि प्रयाति स्म ताराप्विन Ramayapachampū. -8 Beginning, commencement. -6 Death, departure (from the world); प्रयाणकारुपि च मां ते विदुर्युक्तचेतसः Bg. 7. 30. -7 The back of a horse; Mh. 3. 71. 16. -8 The hinder part of any animal. -Comp. -कालः, -समयः time of departure. -मञ्जाः a break in a journey, halt; Pt. 1.

प्रयाणकम् 1 A journey, march; तेनैव क्रमेणानवरतप्रयाणकैः K. 118; 305. -2 Going, motion.

प्रयात p. p. 1 Advanced, gone forth, departed. -2 Deceased, dead; तत्र प्रयाता गच्छन्ति महा ब्रह्मविदो जनाः Bg. 8. 24. -तः 1 An invasion. -2 A precipiee, steep rock-तम् Going, gait; जितकलहंसवधूगति प्रयातम् Ki. 10. 60.

भयापनम् (-णम्) 1 Sending. -2 Expelling, driving away; cf. P. VIII. 4. 30 com.

अयापित p. p. 1 Made to advance or go forward. - 2 Made to go away.

प्रयागः 1 A sacrifice. -2 N. of Indra. -3 A horse. -5 N. of a celebrated place of pilgrimage at the confluence of the Gangs and Yamuns near the modern Allahabad; प्रयोग प्रयागाच्य मध्यदेशः प्रकीतितः Ms. 2. 21; (said to be n. also in this sense). -Comp. -भयः an epithet of Indra.

प्रयाचनम् Begging, requesting, imploring.

प्रयाजः A principal sacrificial ceremony.

प्रयुज् 7 A. 1 To use, employ; ध्रयमपि च गिरं नस्त्वत् प्रबोधयुक्ताम् R. 5. 74; सद्भावे साधुभावे च सदित्येतस्प्रयुज्यते Bg. 17. 26. -2 To appoint, employ, direct, order; भा भां प्रयुक्धाः कुलकीर्तिलोपे Bk. 3. 54; प्रायुक्त राज्ये वत दुष्करे लाम् 3. 51; Ku. 7. 85. -6 To give, bestow, confer; आधिषं प्रयुक्त न बाहिनीम् R. 11. 6; 2. 70; 5. 35; 15. 8. 📲 To move, set in motion; मस्त्रयुक्ताः (बाल्ल्लताः) R. 2. 10. - 5 To excite, urge, prompt, drive on; अथावमानेन पितुः प्रयुक्ता Ku. 1. 21; अर्थ फेन प्रयुक्तां इयं पापं चरति पूरुषः Bg. 3. 36. -6 To perform, do; प्रयुक्तपाणिमहणोपचारी Ku. 7. 86; 17. 12. -7 To represent on the stage, act, perform; उत्तरं रामचरितं तरप्रणीतं प्रयोक्ष्यते U. 1. 2; Ku. 5. 35; परिषदि प्रयुक्तानस्य मम Mu. 1. -8 To lend for use, put to interest (as money &c.); धेनुरुष्ट्रो वहन्नश्वो यश्व दम्यः प्रयुज्यते Ms. 8. 146. −9 To harness, yoke. -10 To appoint, invest, instal (in an office). -11 To cast, hurl, throw (as a missile); direct; प्रयुक्तमप्यस्त्रमिती वृथा स्यान् B. 2. 34 -12 To be fit. become. -18 To impose, inflict (with loc. or gen. of person). -Caus. 1 To use, employ; भोजयेत सह भृत्यैस्ता-वानृशंस्यं प्रयोजयन् Ms. 3. 112. -2 To exact (as interest). -8 To perform, practise.

प्रयुक्त p. p. 1 Yoked, harnessed. —2 Used, employed (as a word &c.); सप्रयुक्तस्य दम्भस्य महमाप्यन्तं न गल्छति Pt. 1. 202. —8 Applied. —4 Appointed, nominated. —6 Acted, represented. —6 Arising or resulting from, produced by, consequent on; मधाविनो नीतिगुणप्रयुक्तां पुरः स्कूरन्तीमिन दर्शयन्ति Pt. 1. 61. —7 Endowed with. —8 Lost in meditation, abstracted. —9 Lent or put to interest (as money). —10 Prompted, instigated, urged; गुणप्रयुक्ताः परममेमिदनः Udb.; अथानमानेन प्रयुक्तां Ku.1. 21. —11 Directed, hurled at. —12 Shaken, set in motion. —18 Inflicted upon. —14 Connected with. —16 Thick, compact, closely united. —16 Drawn (as a sword). —17 Contrived. —18 Suitable. —कम् A cause. —Comp. —संस्कार a. polished (as a gem).

ngth: f. 1 Use, employment, application. -2 Incitement, instigation. -3 Motive, main object or end, occasion. -4 Consequence, result. -8 Activity, effort, exertion.

प्रयुद्ध f. Ved. 1 Impulse, motive, cause. -2 Acquisition, gain.

प्रयोक्त a. 1 One who uses or employs (as a means, word &c.). -2 One who performs or directs, an executor. -3 One who prompts or instigates, an instigator. -4 An author, an agent; स च कुल्पाति। व्यक्त-द्सां यः प्रयोक्त U. 3. 48. -6 One who acts or represents (a drama). -6 One who lends money at interest, a money-lender. -7 One who shoots (an arrow). -6 The agent of an action. -9 A reciter. -10 A procurer.

प्रयोक्त्रम्

1168

प्ररोचन

मयोक्त्रम् Harness; Buddh.

प्रयोगः 1 Use, application, employment; as in राज्दप्रयोगः, अयं राज्दो भूरिप्रयोगः - अल्पप्रयोगः 'this word is generally or rarely used '. -2 A usual form, general usage. -8 Hurling, throwing, discharging, (opp. सहारः); प्रयोगसंहार्विभक्तमन्त्रम् R.5.57.- 4 Exhibition, performance, representation (dramatic), acting; देव प्रयोगप्रधानं हि नाट्यशास्त्रम् M. 1; नाटिका न प्रयोगतो दृष्टा Ratn. 1 'not seen acted on the stage'; आ परितीषाद्विद्रषां न साधु मन्ये प्रयोग-विज्ञानम् S. 1. 2. -5 Practice, experimental portion (of a subject); (app. शास्त्र 'theory'); तदत्रभवानिमं मां च शास्त्रे प्रयोगे च विमृशतु M. 1. -6 Course of procedure, cercmonial form. -7 An act, action. -8 Recitation, delivery. -9 Beginning, commencement. -10 A plan, contrivance, device, scheme. -11 A means, instrument; नयप्रयोगाविव गां जिगीषोः Ki. 17. 38. -12 Consequence, result. -13 Combination, connection. -14 Addition. -15 (In gram.) A usual form. -16 Offering, presenting. -17 (a) Principal, loan bearing interest. (b) Lending money on usury; प्रतिबन्धः प्रयोगी व्यवहारोऽवस्तारःकोशक्षयः Kau. A. 2. 7. 26; also कोशहब्याणां वृद्धिप्रयोगः -18 Appointment. -19 A sacred text or authority. A text which brings together the various अमेंs of a विकृति. A प्रयोगवचन, however, does this only when धर्मंs are made available by the चोदक which, therfore, is said to be the stronger of the two. चोदको हि प्रयोग-वचनाद् बलवत्तरः। SB. on MS. 5. 1. 8. -20 A cause; motive. -21 An example. -22 Application of magic, magical rites. -23 A horse. -Comp. -अतिरायः One of the five kinds of अस्तावना or prologue, in which a part or performance is superseded by another in such a manner that a character is suddenly brought on the stage; i. e. where the Sutradhara goes out hinting the entrance of a character and thus performs a part superseding that which he has apparently intended for his own, viz. dancing; the S. D. thus lefines it:---यदि प्रयोग एकस्मिन् प्रयोगेऽन्यः प्रयुज्यते । तेन पात्रप्रवेशकेत् प्रयोगातिशयस्तदा ॥ २९. -अर्थः (= प्रत्युत्कमः q. v.). -ग्रहणम् acquirement of practice. -चतुर, -निपुण a. 1 skilled in practice; M. 3; चतुःषष्टिकलागमप्रयोगचतुरः Dk. 2. 5. -2 practically experienced. -वीर्यम् (with Buddhists) energy in practice. -शास्त्रम् the कल्पस्त्र, which lays down the प्रयोग of various sacrificial acts; प्रयोगशास्त्रिति चेत् MS. 1. 3. 11.

अयोगतः ind. 1 By the use of, through the employment of. -2 In consequence of. -3 According to. -4 In action, actually.

प्रयोगिन a. 1 Using, employing. -2 Having an object in view. -8 Prompting, stimulating. -m. Performer (rituals &c.); तत्र कर्मणि विषयंणीनमन् मन्त्रमृहकुशलाः प्रयोगिणः Si. 14. 23.

सं. इं. को.... १३९

प्रयोग्यः A horse or any animal harnessed to a carriage, draught animal; Ch. Up.

प्रयोजक a. Occasioning, causing, effecting, leading to, inciting, stimulating, deputing, appointing &c.; यस्मिन् कृते यद्रिण्याते प्रयोजनवत् तत् तस्य प्रयोजनमिति गम्यते। SB. on MS. 4. 1. 22; यद्धि येन कर्तन्यं भवति तत्तस्य प्रयोजकम् SB. on MS. 9. 1. 2; तस्प्रयोजको देतुन्थ Pāṇini S. —कः 1 An employer, one who uses or employs. —2 An author. —3 A founder, an institutor. —4 A money-lender. —6 A law-giver, legislator. —6 An instigator.

प्रयोजनम् 1 Use, employment, application. -2 Use, need, necessity (with instr. of that which is needed and gen. of the user); सर्वेरिप एज्ञां प्रयोजनम् Pt. 1; बाले अकमनेन पृष्टेन प्रयोजनम् K. 144. -3 End, aim, object, purpose; प्रयोजनमन्ति इत्य न मन्दोऽपि प्रवर्तते; पुत्रप्रयोजना दाराः पुत्रः पिण्डप्रयोजनः ! हितप्रयोजनं मित्रं धनं सर्वप्रयोजनम् ॥ Subhas; गुणवत्तापि परप्रयोजना R. 8. 31. -4 A means of attaining; एतचतुर्विधं विद्यात् पुरुषार्थप्रयोजनम् Ms. 7. 100. -8 A cause, motive, occasion; दुरिधगमा हि गतिः प्रयोजनानम् Ki. 10. 40. -6 Profit, interest. -7 The signification, sense (of a word); नासमवायात् प्रयोजनेन स्यात् MS. 4. 3. 31.

प्रयोजनवत् a. 1 Having or done with a particular object. -2 Selfish. -8 Useful, serviceable. -4 Caused, produced.

प्रयोज्य pot. p. 1 To be used or employed. -2 To be practised. -3 To be produced or caused. -3 To be appointed. -5 To be thrown or discharged (as a missile). -6 To be set to work. -ज्यः A servant, an employee. -ज्यम् Capital, principal.

प्रयुत a. 1 Joined, united. -2 Separated. -तम् A million; लक्षप्रयुतकोटयः Lila.; बहूनीह सह ाणि प्रयुतान्यर्श्वदानि च Mb. 1. 35. 19.

Augres: 1 A warrior. -2 A ram. -3 Wind, air. -4 An ascetic. -5 N. of Indra.

प्रयुक्तम् A battle, fight. -a. Fighting violently; Ram. 4. 16, 25; निर्मयादं प्रयुद्धानि Mb. 6. 46. 1.

प्रयुवनम् Stirring, mingling.

मरक्षणम् Protection.

परुच 1 A. 1 To shine very much. -2 To be liked.

प्ररोचन a. Exciting or enticing, नम् 1 Exciting, or stimulating. -2 Illustration, explanation. -3 Seduction. -4 Exhibition (of a person) for being seen and liked (by the people); अलोकसामान्यगुण्रतनुजः प्ररोचनार्थ प्रकटीइतथ Mal. 1. 10 (where Jagaddhara interprets प्ररोचनार्थम् by प्रश्तिपाटनार्थम् 'in order to be thoroughly acquainted with the world '). -5 Favourable description of that which is to follow in a play. -6 Representation of the end as all but accomplished; see

S. D. 388 (प्ररोचना also in the last two senses; प्ररोचना तु निक्केया संहारार्थप्रदर्शिनी S. D. 396).

मरुदित p. p. Crying bitterly, weeping.

प्रस्तु 1 P. 1 To grow, rise, shoot forth; न पर्वताप्रे निल्नी प्ररोहित Mk. 4. 17. -2 To heal up (as a wound).

মত্যু f. Ved. A shoot, branch.

प्रसृद्ध p. p. 1 Full-grown, developed. -2 Born, sprung, produced; यस्यायमञ्जात् कृतिनः प्रसृदः Ś. 7. 19. -8 Increased. -4 Gone deep, rooted; as in प्रसृद्धमूल. -6 Grown long; as in प्रसृद्धनेस, प्रसृद्धम्मु.

प्रकृतिः f. Growth, increase.

प्ररोह: 1 Sprouting, shooting or growing up, germination; as in यवाष्ट्रप्रराह:. -2 A bud, sprout, shoot (fig. also); प्लक्षप्रराह इव सीधतलं बिभेद R. 8. 93; प्लक्षप्र प्ररोह-जिटलानिव मन्त्रियदान् 13. 71; Ku. 5. 60; 7. 17; U. 5. 3. -3 A scion, offspring; हा राधेयकुलप्ररोह Ve. 4; Mv. 6. 25; नन्दबंशप्ररोह: Mu. 1. 11. -4 A shoot of light; कुवन्ति सामन्तिशिखामणीनां प्रभापरोहास्तमयं रजांसि R. 6. 33. -5 A new leaf or branch, twig, spray. -8 An excrescence.

प्रशेष्ट्रणम् 1 Growing, shooting forth, germination. -2 Budding, sprouting. -3 A twig, sprout, shoot, spray.

प्ररोहिन a. 1 Shooting up. -2 Growing, propagated; उद्भिजा: स्थावरा: सर्वे बीजकाण्डप्ररोहिण: Ms. 1. 46.

प्रस्थ a. Very small, inconsiderable.

प्रलप् 1 P. 1 To speak, talk; वची वे देहीति (वैदेहीति) प्रतिपद्मुद्भु प्रलपितम् S. D. 6. -2 To talk at random or incoherently, prate, chatter, talk wildly or nonsensically; प्रलप्त्येष वैधेयः S. 2. -3 To lament, mourn, cry, bewail. -5 To call, invoke.

मल्पनम् 1 Talking, speaking, talk, words, conversation. -2 Prating, prattle, raving, incoherent or nonsensical talk; इदं करवापि प्रलपितम्. -3 Lamentation, wailing; U 3. 29.

्र प्रलिपित p. p. Talked, prated, &c. -तम् Talk; वचो वैदेहीति प्रतिपदमुद्धु प्रलिपतम्; see प्रलपन above.

प्रस्तापः 1 Talk, conversation, discourse. -2 Prating, prattling, an incoherent or nonsensical talk; Ms. 12.6. -8 An unjustified statement, non-sensical statement; न शक्यं नित्येनीपकर्तुम्। तेन नित्यमुपकुर्यादिति वचनं प्रलापः एव SB. on MS. 6. 4. 12. -4 Lamentation, wailing; उत्तराप्रस्रायेपनितक्षयो मगवान् वासुदेवः K. 175; Ve. 5. 30; U. 3. 29; Ram. 1. 3. 22. -Comp. - हन् m. a sort of collyrium.

प्रलापनम् Cansing or teaching to speak.

प्रलापिता Amorous conversation or prattle.

प्रलापिन् a. 1 Talking, speaking; हा असंबद्धप्रलापिन् Ve. 3. -2 Prating, prattling. -3 (Fever) Attended with delirium; Bhava P.

मलभ् 1 A. To cheat, deceive; cf. विप्रलभ्.

अलम्भः 1 Obtaining, gaining, attaining. -2 Deceiving, imposing upon, cheating, overreaching; (न्यवेद्यत्) अलम्भमात्मनथेव शूद्रायाः अञ्चलम् च Mb. 1. 106. 30.

प्रसम्भनम् 1 Deceiving, cheating. - 2 Wonderful and delusive contrivances; पर्घातप्रयोगः; प्रसम्भनम्.....चतुर्दस-मधिकरणम् Kau. A. 1. 1. 1. - 3 Jest, joke; यन्नाम श्रुतमतु-कीर्तयेदकस्मादार्तो वा यदि पतितः प्रसम्भनाद् वा Bhag. 5. 25. 11.

সক্তম P. P. Deceived, cheated.

সভাৰ a. 1 Pendulous, hanging down; as in প্ৰাৰ্থনানিক: -3 Slow, dilatory.
-ইব: 1 Hanging on or from, depending. -2 Anything hanging down. -3 A branch. -4 A garland worn round the neck. -6 A kind of necklace. -6 The female breast. -7 Tin or lead. -8 N. of a demon killed by Balarāma. -9 A shoot of the vine-palm. -10 A cucumber. -11 A verso (আমা). -Comp. -মতঃ a man with hanging testicles. -ম:, -মতা:, -হ্ৰ m. epithets of Balarāma. -মাঃ, -মান a. One whose arms hang down; Mb. 3. 284. 26.

अलम्बनम् Hanging down, depending.

प्रलाम्बत a. Pendulous, hanging down, suspended.

प्रसंखीक 8 U. To cause to hang down, suspend.

ਸਲਲਾਫ a. Having a prominent forehead.

মন্তব: 1 A fragment, chip, bit. -2 The sheath of a leaf.

प्रलियम् An instrument for cutting off; P. VI. 2.

मली 4 A. 1 To become dissolved, melt away. -2 To be absorbed or dissolved in, be resolved into; आत्मवा इतिना च त्वमात्मन्येव प्रलीयसे Ku. 2. 10; राज्यागमे प्रलीयन्ते तत्रैवाड्यकसंत्रके Bg. 8. 18; Ms. 1. 54. -3 To vanish, disappear; सह मेघन तडित् प्रलीयते Ku. 4. 33. -4 To be destroyed, to perish, die; जीवलोकतिलकः प्रलीयते Mal. 9. 21.

प्रलय: 1 Destruction, annihilation, dissolution; स्थानि कि हिमबतः प्रलयं गतानि Bh. 3. 70, 69; प्रलयं नीत्वा Si. 11. 66 'causing to disappear'. —2 The destruction of the whole universe (at the end of a kalpa), universal destruction; Ku. 2. 8; अहं इत्स्वस्य जगतः प्रभवः प्रलय-स्तया Bg. 7. 6. —3 Any extensive destruction or devastation. —4 Death, dying, destruction; प्रार्च्धाः प्रलयाय सांसवरहो विकेतुमेत वयम् Mu. 5. 21; 1. 14; यदा सन्वे प्रवदे द प्रलयं याति देहमृत् Bg. 14. 14. —5 Swoon, fainting, loss of consciousness, syncope; प्रलयान्तीन्मिषिते विलोचने Ku. 4. 2. —6 (In Rhet.) Loss of consciousness, considered as one of the 33 subordinate feelings; प्रलयः मुखदुःसाय-गाँउमिन्दियम्छनम् Prataparudra. —7 The mystic syllable om. —8 Spiritual unification (त्य); सुदिः कर्मगुणहोना सदा

प्रवत्

मनिस वर्तते। तदा संपद्यते ब्रह्म तत्रैव प्रत्यं गतम्॥ Mb. 12. 204. 17. -9 Sleepiness. -Comp. -कालः the time of universal destruction. -धनः, -जलधरः a cloud at the dissolution of the world. -दहनः the fire at the dissolution of the world. -पयोधिः the ocean at the dissolution of the world.

मलीन p. p. 1 Melted, dissolved; तथा प्रलीनस्तमसि सूढ-योनिषु जायते Bg. 14. 15. -2 Annihilated, destroyed. -8 Insensible, unconscious. -4 Concealed; hidden; इति प्रलीनां निक्तीवने सखी विदांबसूबु: धुचिरेण योषित: Ki. 8. 36. -5 Lost, died.

पञ्जद् 1 P. 1 To roll along the ground, roll, wallow; प्रजुठितमवनी विलोक्य इत्तम् Bk. 5. 108. −2 To be agitated, aeave.

प्रलोठनम् 1 Rolling (on the ground). -2 Heaving, tossing.

पलुस p. p. Robbed.

अञ्जा 4 P. 1 To be greedy or desirous, be lustful. -2 To allure, seduce, entice. -3 To pollute (through lust). -Caus. To allure, attract, entice, seduce.

प्रजुष्य a. 1 One who deceives (वसक); तं निहत्य प्रजुष्योऽयं शिक्षण्डी पूर्णमानसः Mh. 7. 150. 13. -2 Seduced. -च्या One who has conceived an illicit affection for.

प्रलोभः 1 Cupidity, greediness, covetousness. -2 Allurement, seduction.

प्रलोभनम् 1 Attracting. -2 An allurement, seduction, emptation. -3 A lure, hait.

प्रलोभनी Sand, gravel.

प्रलोभिन a. Greedy of, lusting after. -2 Alluring, enticing.

प्रलोभ्य a. To be desired or coveted, attractive, ulluring; प्रलोभ्य वस्तुप्रणयप्रसारितः S. 7. 16.

प्रत्यून p. p. Cut off.

प्रलेप: 1 An unguent, an ointment, a salve; आलिम्पन्न-इतमयैरिव प्रलेप: U. 3. 39. -2 Plaster. -3 A hectic or slow fever.

प्रलेपक a. Anointing, smearing. र् 1 An anointer, plasterer. - 2 A kind of slow fever.

प्रलेहः A kind of broth; 'सूरणादिदन्ययुक्त आदकादिसंस्कृत-कादिनिर्मितो दवदन्यविशेषः'; N. 16. 86 com-

प्रलोपः Destruction, annihilation.

ਸਲੀਲ a. Greatly agitated or tremulous.

प्रवच् 2 P. 1 To speak, say, address. -2 To tell, elate, announce. -3 To explain. -4 To recite. -5 To elebrate,

प्रवक्तव्य a. To be announced, taught, explained.

प्रवक्त m. 1 One who declares or relates, a speaker, declarer. -2 A teacher, expounder; धर्मप्रवक्ता त्यतेने तु शूद: कथंचन Ms. 8. 20; Pt. 3. 78. -3 An orator, eloquent man.

प्रवचनम् 1 Speaking, declaration, announcement; प्रवचने मान्यम् Pt. 1. 190. —2 Teaching, expounding.
—3 Exposition, explanation, interpretation; नायमाला प्रवचनेन लभ्यो न मेध्या न बहुना श्रुतेन Kath. 1. 2. 22; लब्ज्या ज्ञानमनेकथा प्रवचनेर्मन्वादयः प्राणयन् Mv. 4. 25; Bhag. 7. 15. 1.
—4 Eloquence. —8 A sacred treatise or writing; Ms. 3. 184. —6 An expression, a term. —7 A system of doctrines (in the form of a treatise). —8 The fundamental doctrine of the Budhists. —7: One who exposes, propounds; Bhag. 10. 87. 11. —Comp. —पदु a. skilled in talking, eloquent.

प्रवचनीय a. 1 To be taught, propounded. -2 To be well spoken. -य: 1 A propounder, teacher. -2 An orator, speaker.

प्रवगः, प्रवङ्गः, प्रवङ्गमः A monkey; see प्लवग, प्लवज्ञ, प्लवज्ञ,

प्रवटः Wheat.

प्रवण a. 1 Sloping down, inclined, shelving, flowing downwards; प्रागुद्र-प्रवर्णा वेदि विशालां दीप्तपावकाम् (ददर्श) Ram. 2. 99. 24. -2 Steep, abrupt, precipitous. -3. Crooked, bent. - Inclined, disposed to, tending to (oft. at the end of comp.); भयेकप्रवण: Ki. 3. 19; श्वपच-प्रवणो भवेत् Mb. 13. 136. 18. - Devoted or attached to, addicted to, intent on, prone to, full of; दृभिः प्राण-त्राणप्रवणमतिभिः कैश्विद्धुना Bh. 3. 29; Si. 8. 35; Mu. 5. 21; Ki. 2. 44. -6 Favourably inclined or disposed towards; Ku. 4. 42. -7 Eager, ready; प्रवणांडिस्म वर दातम् Mb. 15. 29. 22. फलसंपत्प्रवणः Ki. 2. 8. -8 Endowed with, possessed of. -9 Humbled, modestly humble, submissive. -10 Decayed, wasted, waning. -11 Generous. -णः 1 A place where four roads meet. -2 A moment. -8 A whirlpool. - जम् 1 A descent, a steep descent, precipice; उदके भूरियं धार्या मर्तव्यं प्रवण मया Mb. 5. 136. 13. -2 The side of a hill, slope, declivity. -3 The belly. -4 An access to.

মৰ্থনা 1 Slope, inclination, declivity. -2 Propensity, tendency.

प्रवणायति Den. P. To feel inclined or disposed.

प्रवणायितम् Inclination, propensity, hias.

प्रवणीक 8 U. To incline favourably towards, overcome, win over; तपसा तह्मवणीकृती हर: Ku. 4. 42.

भवत् f. Ved. 1 A precipice, declivity. -8 Height, elevation. -8 A sloping path, easy passage; यथापः प्रवतायन्ति T. Up. 1. 4. 3.

1107

मनसि क्तेते। तदा संपद्यते अहा तत्रैव प्रलयं गतम्॥ Mb. 12. 204. 17. -9 Sleepiness. -Comp. -कालः the time of universal destruction. -घनः, -जलघरः a cloud at the dissolution of the world. -दहनः the fire at the dissolution of the world. -पयोधिः the ocean at the dissolution of the world.

मलीन p. p. 1 Melted, dissolved; तथा प्रलीनस्तमसि मूढ-योनिषु जायते Bg. 14. 15. -2 Annihilated, destroyed. -3 Insensible, unconscious. -4 Concealed; hidden; इति प्रलीनां निजनीयने सखी विदायभूतुः सुचिरेण योषितः Ki. 8. 36. -5 Lost, died.

मञ्जूद् 1 P. 1 To roll along the ground, roll, wallow; प्रञ्जठितमवनी विकोक्य कृत्तम् Bk. 5. 108. -2 To be agitated, heave.

प्रलोडनम् 1 Rolling (on the ground). -2 Heaving, tossing.

সন্তম p. p. Robbed.

TGH 4 P. 1 To be greedy or desirons, be lustful. -2 To allure, seduce, entire. -3 To pollute (through lust). -Caus. To allure, attract, entire, seduce.

मञ्जूङ्य a. 1 One who deceives (बमक); तं निहस्य प्रञ्जन्धोऽयं शिखण्डी पूर्णमानसः Mb. 7. 150. 13. −2 Seduced. →च्या One who has conceived an illicit affection for.

प्रलोमः 1 Cupidity, greediness, covetousness. -2 Allurement, seduction.

प्रलोभनम् 1 Attracting. -2 An allurement, seduction, temptation. -8 A lure, bait.

पलोभनी Sand, gravel.

प्रलोभिन a. Greedy of, lusting after. -2 Alluring, enticing.

प्रलोभ्य a. To be desired or coveted, attractive, alluring; प्रलोभ्य वस्तुप्रणयप्रसारितः S. 7. 16.

प्रस्तुन p. p. Cut off.

प्रलेप: 1 An unguent, an ointment, a salve; आलिम्पन-मृतमयैरिन प्रलेप: U. 3. 39. -2 Plaster. -3 A hectic or slow fever.

प्रलेपक a. Anointing, smearing. -कः 1 An anointer, a plasterer. -2 A kind of slow fever.

प्रलेह: A kind of broth; 'सूरणादिदन्ययुक्त आहकादिसंस्कृत-तकादिनिर्मितो हवद्रन्यविशेषः'; N. 16. 86 com.

प्रलोपः Destruction, annihilation.

ਸਲੀਲ a. Greatly agitated or tremulous.

মৰাৰ 2 P. 1 To speak, say, address. -2 To tell, relate, announce. -8 To explain. - 4 To recite. -5 To celebrate.

प्रवक्तव्य a. To be announced, taught, explained.

भवकु m. 1 One who declares or relates, a speaker, declarer. -2 A teacher, expounder; धर्मप्रवक्ता तृपतेने तु शूद्रः कथंचन Ms. 8. 20; Pt. 3. 73. -8 An orator, eloquent man.

प्रवचनम् 1 Speaking, declaration, announcement; प्रवचने मान्यम् Pt. 1. 190. —2 Teaching, expounding.—8 Exposition, explanation, interpretation; नायमात्मा प्रवचनेन लभ्यो न मेथया न बहुना श्रुतेन Kath. 1. 2. 22; लब्ब्ब ज्ञानमनेकथा प्रवचनेमंन्यादयः प्राणयन् Mv. 4. 25; Bbag. 7. 15. 1.—4 Eloquence.— A sacred treatise or writing; Ms. 3. 184.—8 An expression, a term.—7 A system of doctrines (in the form of a treatise).—8 The fundamental doctrine of the Budhists.—7: One who exposes, propounds; Bhāg. 10. 87. 11.—Comp.—पदु a. skilled in talking, eloquent.

प्रवचनीय a. 1 To be taught, propounded. -2 To be well spoken. -य: 1 A propounder, teacher. -2 An orator, speaker.

प्रवारः, प्रवाहः, प्रवाहासः A monkey; see प्लवग, प्लविहः, प्लविहास

प्रवटः Wheat.

प्रवण a. 1 Sloping down, inclined, shelving, flewing downwards; प्रागुद्रस्प्रवर्णा वेदि विशालां दीप्तपावकाम् (द्दर्श) Ram. 2. 99. 24. -2 Steep, abrupt, precipitous. -3. Crooked, bent. - Inclined, disposed to, tending to (oft. at the end of comp.); भयेकप्रवण: Ki. 3. 19; श्वपच-प्रवणी भवेत Mb. 13. 136. 18. - B Devoted or attached to, addicted to, intent on, prone to, full of; तृभिः प्राण-त्राणप्रवणमतिभिः कैथिदभुना Bh. 3. 29; Si. 8. 35; Mu. 5. 21; Ki. 2. 44. -6 Favourably inclined or disposed towards; Ku. 4. 42. -7 Eager, ready; प्रवणोऽस्मि बर् दातुम् Mh. 15. 29. 22. फलसेपत्त्रवणः Ki. 2. 8. -8 Endowed with, possessed of. -9 Humbled, modestly humble, submissive. -10 Decayed, wasted, waning. -11 Generous. -पा: 1 A place where four roads meet. -2 A moment. -3 A whirlpool. - जम् 1 A descent, a steep descent, precipice; उदके भूरियं घायो मर्तन्यं प्रवणे मया Mb. 5. 136. 13. -2 The side of a hill, slope, declivity. -3 The belly. -4 An access to.

মৰ্থানা 1 Slope, inclination, declivity. -2 Propensity, tendency.

मनणायति Den. P. To feel inclined or disposed.

प्रवणायितम् Inclination, prepensity, bias.

प्रवणीक 8 U. To incline favourably towards, overcome, win over; तपसा तत्त्रवणीकृतो इरः Ku. 4. 42.

भवत् f. Ved. 1 A precipice, declivity. -2 Height, elevation. -8 A sloping path, easy passage; यथापः प्रवतायन्ति T. Up. 1. 4. 8.

Ras M.

प्रवद्

credit of a particular gotra or family; said to be the friend of Indra; प्रश्नकार प्रवरं वरं यायन सलायं ददर्श तथा सः N. 14. 62; cf. पर्य, त्रिं. -7 Offspring, descendants. -8 A cover, covering. -9 An upper garment. -10 One of the 42 Gotras. -प N. of a river falling into the Godavari. -प 1 Aloe-wood -2 A particular high number; Buddh. -Comp. -कल्याण a. eminently beautiful. -जनः a person of quality. -यानः precious metal. -लिल्यम् N. of a metre with each line of sixteen syllahles; V. Ratna. See appendix. -वाहनी (du.) an epithet of the two Asvins.

সমৰ্ 1 P. 1 To say, speak, utter. -2 To speak to, address; মুদাৰ: সাৰৱন রুপম Bk. 7. 24. -3 To name, call. -5 To regard, consider. -5 To converse or talk with. -6 To proclaim, declare. -Caus. 1 To cause to speak. -2 To play on (a musical instrument).

प्रवत्स्यत् a. (-ती, -न्ती f.) About to go on a

journey. -Comp. -परिका the wife of one who intends

to go on a journey (one of the 8 Nayikas in erotic

poetry); यस्याः पतिरिममक्षणे देशान्तरं यास्यत्येव सा प्रवत्स्यत्पतिका

प्रवत्म Ved. A proclamation, announcement.

प्रवादः 1 Uttering a word or sound. -2 Expressing, mentioning, declaring. -3 Discourse, conversation. -4 Talk, report, rumour, popular saying or belief; अनुराग-प्रवादस्तु वस्तयोः सार्वलेकिकः Mal. 1. 13; व्याप्रो मानुषं खादतीति लोकप्रवादो दुर्निवारः H. 1; Ratn. 4. 15. -8 A fable or myth. -6 Litigious language. -7 Words of challenge, mutual defiance; इत्यं प्रवादं युधि संप्रहारं प्रचक्त रामनिशा-विदारो Bk. 2. 36. -8 A base or crude form (Ved.); (in gram.) any form or case. -9 Ill-rumour, slander, calumny; अवादरारभ्य ततस्वला इति प्रवादसुवर्यशस्करं श्रियः Si. 1. 44. -10 Pretext, excuse; रानुः पतिप्रवादेन.....वाले परिश्तस्त्वया Ram. 2. 7. 27.

प्रवादक a. Playing on (a musical instrument).

प्रवादिन a. 1 Uttering a sound; speaking, reporting. -2 Being in some grammatical form or case.

प्रवप् 1 U. 1 To throw, cast, offer; प्रवपाणि शिरी भूमी बानरस्य वनाच्छदः Bk. 9. 98. -2 To scatter, strew.

সব্দ a. 1 Very fat. -2 Having a thick membrane or omentum; P. VIII. 4. 16 com.

प्रविपणम् Ved. 1 Scattering forth. -2 Shaving or shearing off.

प्रवापिन् a. Scattering, sowing; तथैवाक्षेत्रिणो बीजं परक्षेत्र-प्रवापिणः Ms. 9. 51.

प्रवयणम् 1 The upper part of a piece of woven cloth. -2 A goad, a whip; स्वयमादित प्रवयणं प्रजापितः Si. 13. 19.

प्रवयस् a. 1 Advanced in age, aged, old; केप्येते प्रवयसस्त्वां दिवृक्षवः U. 4; R. 8. 18. -2 Ancient, old. -3 Strong, vigorous (Ved.).

प्रवर a. 1 Chief, principal, most excellent or distinguished, best, exalted; भीष्मः उर्हणां प्रवर: Mh. 3.85.116; संकेतके निरमित प्रवरो विनोदः Mk. 3.3; Ms. 10.27; Ghat. 16.—2 Eldest.— A call, summons.—2 A particular invocation addressed to Agni by a Brahmana at the consecration of his fire.—8 A line of ancestors.—5 A race, family, lineage.—5 An ancestor.—6 A Muni or noble ancestor who contributes to the

मधरणम् 1 Call, summons &c. -2 (With Buddhists) Festivities at the end of the rainy season.

प्रवर्गः f The sacrificial fire. -2 An epithet of Visnu.

प्रवर्ग्यः A ceremony preliminary to the Soma sacrifice; प्रवर्ग्य शास्त्रतः कृत्वा Ram. 1. 14. 4; Bhag. 3. 13. 37.

प्रवर्जनम् The performance of the प्रवर्ग ceremony.

प्रवलाकिन् m. 1 A peacock. -2 A snake.

प्रवल्ग् 1 P., A. To move the limbs quickly, bound, leap.

प्रसंस् 1 P. 1 To live, dwell. -2 To go ahroad, sojourn, be absent from home, travel; विधाय दृति भार्यायाः प्रवसेत् कार्यवात्ररः Ms. 9. 74; R. 11. 4. -Caus. To banish, send into exile; एकस्थमथ संदध्यात् प्रत्रवान् वा प्रवासयेत् Kau. A. 1. 15.

प्रवसनम् 1 Going or journeying abroad, going on a journey. -2 Dying disease.

प्रवासः 1 (a) Going or journeying abroad, being absent from one's home, foreign residence; द्वराः प्रवासस्य-कलन्नवेषाम् (वनितामपश्यत्) R. 16. 4; S. 4. 3; U. 6. 38; स्नेहः प्रवासाश्रयात् Pt. 1. 169; Bh. 3. 94. (b) A temporary sojourn; प्रवासाद्धपावृत्तेन काश्यपेनादिशेऽस्मि S. 4. -2 (In astr.) Heliacal setting of the planets. —Comp. —पत, —स्य, —स्यत a. journeying abroad, being absent from home.—पर a. addicted to living abroad.

प्रवासनम् 1 Living abroad, temporary sojourn. -2 Exile, banishment; सीताविवासनपटोः करणा कृतस्ते U. 2. 10. -8 Killing, slaughter. -4 Going from a town.

प्रवासित a. Banished, exiled.

प्रवास्तिन् m. A traveller, wayfarer, sojourner; परलोध-नवप्रवासिनः प्रतिपत्स्ये पदवीमदं तव $K_{\rm H}$. 4. 10.

प्रवास्य a. To be sent abroad, banished; Ms. 8. 284.

भवार 1 P. 1 To bear, carry, draw along. -2 To waft, carry or bear along; अवतन्तं सदामोदम् Bk. 8. 52. -3 To support, bear up (as a burden). -4 To flow, stream forth. -6 To blow. -8 To have, possess, feel. -7 To breathe. -6 To exhibit, show.

प्रविष्यस्त

मचहः 1 Flowing or streaming forth. -2 Wind. -3 N. of one of the seven courses of wind (said to cause the motion of the planets); प्राणापानी समानं च व्यानोदानी च तत्वतः । अधिवेदानिलं ज्ञाला प्रवहं चानिलं पुनः॥ सप्त वातास्तथा ज्ञाला Mb. 12. 301. 27.28: एकः पिपासुः प्रवहानिलस्य N. 22. 77. -4 A reservoir into which water is carried off. -5 Going forth, going from a town.

भवहणम् 1 A covered carriage or litter (for women); आरुद्द प्रवहणम् Mk. 4. 23/24. −2 A carriage, conveyance, vehicle in general. −3 A ship; प्रवहणनिमित्तमेकोऽमात्यः सर्वीनमात्यानावाहयेत् Kau. A. 1. 10.

प्रवहणी-निकायः Corporation of workmen; Kau. A. 2. 4.

प्रवाह: 1 Flowing or streaming forth. -2 A stream, course, current; अवाहस्ते वारां श्रियमयमपारां दिशतु नः G. I.. 2; R. 5. 46; 13. 10, 48; Ku. 1. 54; Me. 48. -3 Flow, running water. -4 Continuous flow, unbroken succession, continuity. -5 Course of events (rolling onward like a stream). -6 Activity, active occupation. -7 A pond, lake. -8 Course or direction towards. -9 An excellent horse. (अवाहेम् श्रितम् means (lit.) making water in a stream; (fig.) doing a useless action).

प्रवाहक a. Carrying off or forward. -कः A goblin, an imp.

प्रवाहनम् 1 Driving forth. -2 Evacuation by stool.

प्रवाहणी The sphincter muscle which ejects the faeces from the rectum.

प्रवाहिका Diarrhoa.

भवाहिन a. 1 Carrying forward, driving onward.
-2 Carrying away. -3 Flowing, streaming forth.

प्रवाही Sand.

भवहिः, न्ह्री (also न्ह्रिका and न्ह्रीका) See प्रदेलिका. A riddle, enigma; विदरधबालेङ्गितगुप्तिचातुरीप्रवहिकोत्पाटनपाटवे इदः N. 16. 102.

प्रधाकः A proclaimer.

प्रवास् a. Eloquent, oratorical; (कुर्वते) जडानध्यतुलोमा-र्यान् प्रवासः कृतिनां गिरः Si. 2. 25. -2 Talkative, garrulous; प्रवासः कार्पण्यात् Mu. 3, 16.

भवाचक a. 1 Explanatory. -2 Eloquent.

प्रवाचनम् 1 Proclamation, promulgation, declaration.

-2 A designation.

प्रवाच्यम् A literary production or composition.

प्रवाणम् The trimming or edging of a piece of woven cloth.

प्रवाणि:, -णी f. A weaver's shuttle.

प्रवास p. p. Exposed to stormy wind. -तम् 1 A current of air, fresh or free air; प्रवातस्थनस्था देवी M. 4.

-2 A strong or stormy wind; नतु प्रवातेऽपि निष्कम्पा गिरयः S. 6. -3 An airy place; प्रवातनीलोक्ष्वनिर्विशेषम् Ku. 1. 46. -Comp. -शयनम् a bed placed in the airy place. -सुभग a. delightful by a fresh breeze.

मवारः, मवारकः A cover, covering.

प्रचारणम् 1 Satisfying (a desire). -2 Priority of choice. -3 Prohibition, opposition. -4 A free-will offering (काम्यदान).

प्रवास See प्रशास.

प्रविकीर्ण p. p. 1 Scattered or strewed about. -2 Dispersed, diffused. -Comp. -कामा a woman who has various lovers.

प्रविख्यात p. p. 1 Named, called. -2 Famous, renowned, celebrated.

प्रविख्यातिः /. Fame, renown, celebrity.

प्रविधारित p. p. Hewn off, severed; झटिति विततवह्रषु-द्वारभास्वत्कुठारप्रविधटितकठोरस्कन्थबन्धः कबन्धः Mv. 2. 59.

प्रविचयः Examination, investigation.

प्रविचर् 1 P. 1 To roam about. -2 To move onward, advance. -3 To wander through.

प्रविचरः Discernment, discrimination.

प्रविचार: Distinction, division, species, kind. -Comp. -मार्ग: (pl.) springing from side to side (an artifice in fighting); चचार चित्रं प्रविचारमार्गेः Ki. 17. 56.

प्रविचारित p. p. Examined, investigated accurately.

मधिचल् 1 P. 1 To shake, tremble. -2 To deviate, swerve from, go astray; न्यास्यात् पदः प्रविचलन्ति पदं न धीराः Bh. 2. 83. -3 To become confused.

प्रविचलित o. Moved, set in motion, shaken.

प्रविचित a. Triêd, proved.

प्रविचेतनम् Understanding.

मितत p. p. 1 Spread out, expanded. -2 Dishevelled, disordered (hair).

प्रविदारः Bursting asunder, opening.

प्रशिवस्थाम् Tearing, rending, hreaking, bursting asunder. -2 Budding. -3 Conflict, war, battle. -4 Crowd, confusion, tumult.

प्रविद्ध p. p. Cast away, thrown off.

प्रविद्वत p. p. Dispersed, put to flight, soattered.

মবিষা 3 U. 1 To decide. -2 To do or make. -8 To meditate, think upon. -1 To place in front or at the head.

प्रधियानम् 1 Thinking upon. - 2 Doing. - 3 A means employed.

प्रविद्वस्त a. 1 Thrown away. -2 Agitated, disturbed,

1110

प्रविपलः, -लम् A small part of a Vipala q. v.

प्रविभज् 1 P. 1 To sever, separate. -2 To divide, distribute.

प्रविभक्त p. p. 1 Severed, separated. -2 Apportioned, partitioned, divided, distributed; ज्योतींथि वर्तयति च प्रविभक्तरश्मिः S. 7. 6. -8 One who has received his share; दातव्यं बान्धवैस्तत् स्यात् प्रविभक्तरिय स्वतः Ms. 8. 166.

मविभागः 1 Division, distribution. -2 A part, portion.

मविभागदाः ind. Separately, singly.

प्रविभुज् 6 P. To bend hack.

माचिरः Yellow sandal.

प्रविरत a. One who has desisted from.

মবিকে a. Separated by a great interval, isolated, separate. -2 Very few or rare, very scanty; সবিকো হব মুখ্যবযুগ্ধ। R. 9. 34.

प्रविलयः, -विलयनम् 1 Melting away. -2 Complete dissolution or absorption.

प्रविद्धप्त p. p. Cut off, fallen or rubbed off, removed.

प्रविचादः Dispute, quarrel, wrangling.

प्रधिविक्त a. 1 Very solitary. -2 Separated, detached; प्रविविक्त मुक् तैजसः Mand. 1. 4. -8 Sharp, keen.

प्रविवेकः Complete solitude.

प्रथिश 6 P. To enter into; अनाहृतः प्रविशति Mb. 5. 33. 36; इति प्रविश्याभिहिता द्विजन्मना Ku. 5. 51. -2 To enter upon, commence. -3 To appear. -Caus. 1 To admit, introduce, usher; व्वरितं प्रवेशय U. 1. -2 To lay or store up.

प्रविष्ट p. p. 1 Gone or entered into; पन्नार्धन प्रविष्टः शर-पतनभयाद्भ्यसा पूर्वकायम् S.1.7. -2 Engaged in, occupied with. -3 Begun (as an age). -4 Sunk (as an eye); Susr. -6 Agreeing with. -6 Invested (as money).

प्रविष्टकम् 1 Entrance on the stage. -2 Entering a room.

प्रवेश: 1 Entrance, penetration; १रप्रवेशाभिष्ठको वस्त R. 7. 1; Ku. 3. 60. -2 Ingress, access, approach. -3 Entrance on the stage; तेन पात्रप्रवेशवेर S. D. 6. -4 The entrance or door (of a house &c.). -6 Income, revenue. -6 Close application (to a pursuit), intentness of purpose. -7 The entrance of the sun into a sign of the zodiac. -8 Coming on, setting in (of night). -9 The syringe of a clyster-pipe. -10 Employment, use. (Proverb— चञ्चप्रवेशो मुसलप्रवेश:; cf. 'the thin end of the wedge'). -11 Manner, method.

प्रवेशकः 'The introducer', an interlude acted hy inferior characters (such as servants, buffoon &c.) for

the purpose of acquainting the audience with events not represented on the stage, but a knowledge of which is essential for the proper understanding of what follows; (like the Viskambhaka it connects the story of the drama and the subdivisions of the plot, by briefly referring to what has occurred in the intervals of the acts, or what is likely to happen at the end; it never occurs at the beginning of the first act or at the end of the last). S. D. thus defines it:— प्रवेशकोऽतु-दासोक्त्या नीचपात्रश्योजित:। अक्तद्वयान्तर्विश्वयः शेषं विष्कर्भके यथा। 309; see विष्कर्भके

प्रवेशनम् 1 Entrance, penetration, going into. -2 Introducing, leading to, conducting. -8 An entrance to the main door of a house, gate. -4 Sexual intercourse.

भवेशित p. p. 1 Introduced, showed in, led or conducted to, brought in. -2 Thrown into (any condition). -3 Appointed, installed. -ता Impregnated, pregnant.

अवेष्य a. 1 To be entered. -2 To be penetrated or pervaded. -3 To be played (as a musical instrument).

प्रविक्रेषः Separation.

प्रविषणण a. Dejected, spiritless.

प्रविषयः Scope, range, reach.

प्रविषा A birch tree.

प्रविस्त a. 1 Spread, divulged. -2 Run away. -3 Violent, intensive.

प्रविस्त (स्ता) रः Extent, circumference, compass.

प्रविद्वत p. p. Beaten back, put to flight.

प्रवीण a. Clever, skilled or vorsed in, conversant with; आमोदानध हरिदन्तसणि नेतुं नैवान्यो जगति समीरणात् प्रवीणः Bv. 1. 15; Ku. 7. 48.

प्रवीर a. 1 Foremost, hest, most excellent or distinguished; तस्यै प्रतिश्रुत्य रघुप्रवीरः R. 14. 29; 16. 1; कुरुप्रवीर Bg. 11. 48. -2 Strong, powerful, heroic; प्रवीरे वास्तुनि राजनिवेशाः Kau. A. 2. 4. -रः 1 A brave person, hero, warrior; प्रक्षिपतप्रवीरम्.....जर्नरमकुर्वन् Dk. 2. 8. -2 A chief, distinguished personage.

प्रवृ 5 U. 1 To cover, envelop; प्रावारिषुरिव क्षोणी क्षिप्ता बृक्षाः समन्ततः Bk. 9. 25. -2 To wear, put on. -3 To choose, select. -4 To keep or ward off (Ved.).

भवृत p. p. Selected, picked, chosen.

अवृत् 1 A. 1 To go forward, move on, proceed; स्वाभिसेवकथोरेवं मृत्तिचकं अवर्तते Pt. 1. 81. -2 To arise, be produced, spring; अवर्तन्ते किया: सर्वा: पर्वतेभ्य इवापगा: Pt. 1. 6. -8 To happen, come to pass, take place. -4 To begin, commence (usually with inf.); इन्त अपूर्ण संभीतकम् M. 1; S. 7. 34; Ku. 3. 25. -6 To strive, exert oneself;

प्रकृष्

प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः \$.7.35.—6 To act up to, follow; न कौलीन्यात्र सौहार्दान्नपे वाक्ये प्रवर्तते Pt. 1.116.—7 To engage in, be occupied with; आपे स्वसक्त्या तपिस प्रवर्तसे Ku. 5.33.—8 To act, do; न पुनरेवं प्रवर्तितव्यम् \$.6.—9 To act or behave towards.—10 To prevail, exist; राजन् प्रजास ते कश्चिदपचारः प्रवर्तते R. 15.47.—11 To hold good—12 To proceed uninterruptedly, thrive; तस्मादोभित्युदाहत्य यज्ञदानतपःक्रियाः । प्रवर्तन्ते Bg. 17.24; Ms. 3.61.—Caus. 1 To proceed with, continue; Mu. 2.—2 To introduce.—3 To set on foot, establish, found.—4 To drive, propel, urge, stimulate.—5 To promote, advance.—6 To throw, cast.—7 To produce, create.—8 To invent, devise.

प्रवर्तः 1 Commencing, undertaking, engaging in--8 Excitement, stimulus. -3 Ved. A round ornament.

प्रवर्तक a. (-तिका f.) 1 Setting on foot, founding--2 Advancing, promoting, furthering. -3 Producing, causing,कृतिसाध्यताज्ञानं वा प्रवर्तकमिति जरवैयायिकाः. -4 Prompting, urging, inducing, instigating (in a had sense). -कः 1 An originator, founder, author. -2 A prompter, instigator. -3 An arbiter, umpire. -कम्

प्रवर्तनम् 1 Going on, moving forward. -2 Beginning, commencement. -3 Setting on foot, founding, establishing, instituting. -1 Prompting, urging, simulating, inciting. -8 Engaging in, applying oneself to. -6 Happening, coming to pass. -7 Activity, action. -8 Behaviour, conduct, procedure. -9 Directing, superintending. -10 Employment. -11 Exhortation. -ता Inciting or prompting to action; अस्ति प्रवर्तनारूपमञ्जल वर्षाणि Bh.

भवतिथतः a. 1 One who sets in motion, urges, establishes, founds &c. −2 An employer.

प्रवर्तित p.p. 1 Caused to turn, made to go or roll onwards, revolving; चमरान परितः प्रवर्तिताश्वः R. 9. 66. -2 Founded, set up, established. -3 Prompted, incited, instigated. -4 Kindled; प्रवर्तितो दीप इव प्रदीपात् R. 5. 37. -6 Caused, made. -6 Purified, rendered pure; गोभिः प्रवर्तिते तीथें Ms. 11. 196. -7 Informed.

प्रवर्तिन् a. 1 Proceeding, moving onward. -2 Being active. -3 Causing, effecting. -4 Using. -5 Arising from, flowing; S. 3. 14. -6 Spreading &c.

प्रकृत p. p. 1 Begun, commenced, proceeded with. -2 Set in; अचिरप्रशृत्तं प्रीध्यसम्बद्धानिष्ठत्य S. 1. -3 Engaged in, occupied with. -4 Going to, bound for. -5 Fixed, settled, determined. -6 Unimpeded, undisputed. -7 Round. -8 Flowing, running; प्रश्वतमुदकं वायुं सर्व वानेय-माश्रवेत Mb. 14. 46. 12. -9 Circulated (as a book). -10 Offending, hurting. -तः A round ornament. तम् An action, undertaking. -Comp. -चकता f. sovereign power;

प्रयुत्तचकतो चैव वाणिज्यप्रसृतीनिप Y. 1. 266. —**चाफ्** of fluent speeh, eloquent; Mb. 5. 38. 28.

मञ्चलकम् 1 Entrance on the stage. -2 N. of a Matra-metre; यदा समावोजयुग्मको पूर्वयो भवति तत् प्रश्नतकम् V. Ratna.

प्रवृत्तिः f. 1 Continued advance. -2 Rise, origin, source, flow (of words &c.); प्रवृत्तिरासीच्छन्दानां चरितार्था বরুষ্ট্রবা Ku. 2. 17. – 8 Appearance, manifestation; कुसुमप्रवृत्तिसमये S. 4. 9. (v. l.); R. 11. 43; 14. 39; 15. 4. -4 Advent, setting in, commencement; आकालिकी वीक्य मधुप्रशृतिम् Ku. 3. 34. - 6 Application or addiction to, tendency, inclination, predilection, propensity; ৰ ট্রি प्रजानामि तद प्रवृत्तिम् Bg. 11. 31; सतां हि संदेहपदेषु वस्तुषु प्रमाणमन्तःकरणप्रवृत्तयः S. 1. 22. -8 Conduct, behaviour; त्वां प्रत्यकस्मात् कलुषप्रवृत्तौ R. 14. 73. -7 Employment, occupation, activity; विदितं वो यथा स्वार्थान मे काश्वित् प्रवृत्तयः Ku. 6. 26. -8 Use, employment, currency (as of a word). -9 Continued effort, perseverance. -10 Signification, sense, acceptation (of a word). -11 Continuance, permanence, prevalence. 12 Active life, taking an active part in worldly affairs (opp. निवृत्ति); प्रवृत्तिः कुन कर्नव्या जीवितव्यं कथं न वा H. -13 News, tidings, intelligence; तनः प्रयुत्तिः सीतायाः Mb. 3. 148. 5; प्रयुत्तिसाराः खलु मादुशां गिरः Ki. 1. 25; जीसूतेन स्वकुशलमयी हारयिष्यन् प्रकृतिम् Me. 4; V. 4. 20. –14 Applicability or validity of a rule. -15 Fate, destiny, luck. -16 Cognition, direct perception or apprehension. -17 Rutting juice, or ichor exuding from the temples of an elephant in rut. -18 N. of the city of उज्जयिनी q. v. -19 (In Arith.) The multiplier. -Comp. - a spy, secret emissary or agent. -निमित्तम् a reason for the use of any term in a particular signification. -पराङ्मुख a. averse to giving news; मयि च विधुरे भावः कान्ताप्रवृत्तिपराष्ट्रमुखः V. 4. 20. -पुरुष: a news agent; प्रवृत्तिपुरुषाः कथयन्ति Panch. -प्रत्ययः conception of the things relating to the external world. -मार्गः active or worldly life, attachment to the husiness and pleasure of the world. - छेखः a writ of guidance; प्रावृत्तिकश्च प्रतिलेख एव Kau. A. 2. 10. 28. - विकासम् cognition of the things belonging to the external world.

মনুষ্ 1 Ā. To grow, increase, be augmented. - Caus. To increase, augment.

प्रवर्धनम् Increasing, augmenting.

प्रवृद्ध p. p. 1 Full-grown. -2 Increased, augmented, expanded, enlarged; प्रवृद्धं यद् वैरं सम खल्ल शिशोरेव कुरुभिः Ve. 1. 10. -3 Full, deep. -4 Haughty, arrogant. -5 Violent. -6 Large.

मनुद्धिः f. 1 Increase, growth; सञ्जयक्षिः R. 13. 71; प्रश्रदी हीयते चन्द्रः 17. 71. -2 Rise, prosperity, preferment, promotion, elevation.

प्रमुख 1 P. To begin to rain, rain.

प्रवर्षः

1112

मर्खाः Heavy rain, heavy downpour.

प्रवर्गणम् 1 Raining. -2 The first rain.

मवर्षिन् a. Raining; causing to rain, showering or pouring down, discharging.

प्रवेक a. Best, chief, choicest, most excellent; अथ यानप्रवेकेस्तु कीसल्याप्रमुखाः क्षियः (प्रययुः) Ram. 2. 92. 36; Bhag. 7. 8. 23.

प्रवेगः Great speed, velocity.

प्रवेदः Barley.

प्रवेण a. Pertaining to a particular goat; न कादली, न प्रियकी, न प्रवेणी, न चाविकी Ram. 3. 43. 36 (com. प्रवेणी अज-विशेषसंबन्धिनी).

प्रवेणि:, -णी f. 1 A hraid of hair (in general); हेमभाक्तमतीं भूमे: प्रवेणीमिन भित्रिये R. 15. 30. -2 The hair twisted and unadorned (worn by wives in the absence of their husbands). -3 The housings of an elephant. -1 A piece of coloured woollen cloth; Mb. 15. 27. 13. -5 The current or stream (of a river).

मधेलु m. A charioteer.

प्रवेदित p. p. made known; चारैः प्रवेदिते तत्र Mb. 7. 74. 1.

प्रवेदनम् Making known, announcing, proclaiming; P. III. 3. 153.

प्रवेधः 1 A bow-shot. -2 A particular measure.

प्रवेपः, प्रवेपकः, प्रवेपष्टः, प्रवेपनम् Trembling, quivering, shaking, tremour.

प्रवेरित a. Cast hither and thither, thrown about; नानाशकास्त्रवर्षेस्तान् वीर्यामर्थप्रवेरितैः (सायकैः) Mb. 6. 108. 31.

प्रवेल: A kind of kidney-bean (Mar. पिवळा म्ग).

मदेए: 1 An arm. -8 The wrist or forearm. -3 The fleshy part of an elephant's back (where the rider sits). -4 An elephant's gums. -5 An elephant's housings.

प्रवेशक p. p. Apparent, clear, manifest, evident.

प्रव्यक्तिः f. Manifestation, appearance.

प्रव्याहरणम् The faculty of speech.

प्रवाहारः 1 Prolongation of discourse. -2 Speaking to, address. -3 Sound.

मनज् 1 P. 1 To go into exile. -2 To renounce all worldly attachments, enter on the fourth stage in life, i. s. to become a Samnyasin; आलन्यपीन समारोप्य आझणः प्रकार पृहात Ms. 6. 38; 8. 363. -Caus. 1 To banish, send into exile. -2 To compel to become a monk.

भवजनम् 1 Going abroad, sojourning. -2 Going into axile. -8 Turning a recluse.

प्रमाणित p. p. 1 Gone abroad or into exile. -2 Turned a recluse. -तः 1 A religious mendicant or ascetic in general. -2 Especially, a Brahmana who has entered on the fourth (भिन्न) order. -3 The pupil of a Jaina or Buddhist mendicant. -ता 1 A female ascetic. -2 A spikenard. -ता Turning a recluse, the life of a religious mendicant.

प्रवास्थम Going abroad, migration.

प्रवार 1 Going abroad, migration. -2 Roaming, wandering about as a religious mendicant; अतश्र प्रवच्या- सुरुभसमयाचारविमुखः। प्रसक्तते यतः... Mal. 4.6. -3 The order of a religious mendicant, a mendicant's life, the fourth (or किन्नु) order in the riligious life of a Brāhmaṇa; प्रवच्यां कल्पवृक्षा इवाश्चिताः Ku. 6.6. (where Malli. says प्रवच्या means the वानप्रस्थ or third order). -Comp. -अवस्तितः a religious mendicant who renounces his order; प्रवच्यावसिता यत्र त्रयो वर्णा दिज्ञात्तमाः। निवसं कारयेद् विप्रं दासलं क्षत्रवैरययोः॥ Kātyāyana,

স্থান লাজক: A religious mendicant, recluse.
-জিকা A female ascetic.

प्रवाजनम् Banishing, exile, sending into exile.

प्रमञ्जनः A knife for cutting wood.

प्रशंस् 1 P. 1 To praise, extol, approve, speak approvingly of, commend; हरिणा युवितः प्रश्यांसे Git. 1; यच वाचा प्रशस्यते Ms. 5. 127; प्राशंसीसं निशाचरः Bk. 15. 65; R. 5. 25; 17. 36. −2 To esteem, value. −8 To declare. −4 To foretell, prophesy.

मरांसक, प्रशंसिन Praising, laudatory, eulogistic. -m. A panegyrist.

प्रशंसनम् Praising, extolling.

प्रशंसनीय a. To be praised, laudable.

प्रशंसा 1 Praise, eulogy, panegyric, applause; प्रशंसा-वचनम् 'a complimentary or laudatory remark.' -2 Description, reference to; as in अप्रस्तुतप्रशंसा q. v. -3 Glory, fame, reputation. -Comp. -आलापः Applause, acclamation. -उपमा one of the several kinds of उपमा mentioned by Dandin; बहाणोऽपुद्धवः पद्मश्रवः शंभुशिरोष्ट्रतः! तौ तुल्यो तन्युखेनीत सा प्रशंसोपमोच्यते || Kav. 2. 31. -युखर a. loudly praising.

प्रशंसित p. p. Praised, extelled, applauded.

महास्त p. p. 1 Praised, lauded, commended, eulogised.

-2 Praiseworthy, commendable. -8 Best, excellent.

-4 Blessed, happy, auspicious. -Comp. -आदि: N. of a mountain.

प्रशस्तिः f. 1 Praise, eulogy, laudation. -2 Description; U. 7. -3 A panegyric or small poem written in praise of any one (e. g. a patron). -5 Excellence, eminence. -5 Benediction. -8 Guidance, instruction, rule

प्रश्नाः

for guidance; as in लेखप्रशस्तिः ' a form of writing '. -7 Publicity, advertising; दशननतिरस्कारप्रशस्तिमेव Mv.5.12.

प्रशस्य त. (Compar. श्रेयस् or ज्यायस्, superl. श्रेष्ट or ज्येष्ठ) Praisewortby, commendable, excellent.

प्रशत्त्वन् m. The ocean.

भशस्वरी A river.

प्रशाम 4 P. 1 To become calm or tranquil. -2 To be soothed or appeased. -3 To stop, cease, terminate. -4 To be allayed, be quenched or extinguished; प्रशान्तं पावकाक्षम् U. 6; निर्वाते ज्विलतो वृद्धिः स्वयमेव प्रशाम्यति Pt. 3. 56. -8 To decay, wither away. -Caus. -1 To soothe, appease, pacify; सान्त्वेन प्रशामयादी स्वयमे प्रतिपादयेत् Ms. 8. 391. -2 To allay, extinguish, quench, put down; त्वामासारप्रशमितवनोपप्रवम् Me. 17. -8 To remove, put an end to; तम् (अपचारं) अन्विष्य प्रशामयेः R. 15. 47. -4 To conquer, vanquish, subdue; पान्तु पृथ्वी प्रशमितिरिपयो धर्मनिष्ठाञ्च भूपाः Mk. 10. 60. -5 To settle, adjust, compose; प्रशामयमि विवादं करपसे रक्षणाय \$. 5. 8. -6 To kill, destroy. -7 To cure, heal.

प्रशाम: 1 Calmnoss, tranquillity, composure; प्रशाम-स्थितपूर्वपार्थिवम् R. 8. 15; Ki. 2. 32. -2 Peace, rest. -3 Extinction, abatement; प्रशामादिवपामेतत् Ku. 2. 20. -4 Cessation, end, destruction; निर्वाणवेरदहनाः प्रशामादरीणां Ve. I. 7; प्रयतः प्रशामं हुताशानस्य Si. 20. 73. -5 Pacification, appeasement; प्रशामोपन्यसनं दृथा मम Si. 16. 51.

प्रशमन a. (-नी f.) 1 Calming, tranquillizing, pacifying, removing &c. -2 Curing, healing. -तम् 1 Calming, tranquillizing, pacifying. -2 Allaying, assuaging, soothing, initigating; आपत्रातिप्रशमनफलाः संपदो सुत्तमानाम् Me. 55. -8 Curing, healing; as in व्याधिप्रशमनम्. -4 Quenching, oxtinguishing, suppressing, quelling; Mb. 5. 165. 9. -8 Cessation, abatement. -6 Bestowing fitly or on fit objects; लव्धप्रशमनं कृत्वा Mb. 12. 45. 10 (com. लब्धस्य धनादेः यथोचितमंशतः पात्रे समर्पणेन शान्तिकम्) Ms. 7. 56; (सत्पात्रे प्रतिपादनम् Kull.; hut others give it the next sense). -7 Securing, guarding, keeping safe; लब्धप्रशमनस्वर्थमधेन समुपरिथता R. 4. 14. -8 Killing, slaughter. -9 Restoration of peace; लब्धप्रशमनम् Kau. A.

प्रशामित p. p. 1 Pacified, soothed, composed, appeased, allayed. -2 Extinguished, quenched. -3 Atoned for, expiated; हा हा धिक परगृहनासद्यणं यद् वैदेहाः प्रशामित-मन्भतेरपायै: U. 1. 40.

प्रशान्त p. p. 1 Calmed, tranquillized, composed; जितासनः प्रशान्तस्य परमास्ता समाहितः Bg. 6.7. -2 Calmserene, quiet, sedate, still; अहो प्रशान्तरमणीयतीयानस्य. -3 Tamed, subdued, quelled. -4 Ended, ceased, over; तत् सर्वमेकपद एव मम प्रशान्तम् Mal. 9. 36; प्रशान्तमञ्जम् U. 6. 'ceased to work or withdrawn.' -5 Dead, decoased; (see शम् with प्र). -6 Allayed, removed; त्यक्त्वा मर्य सर्प प्रशान्तः Ram. 7. 69. 39. -Comp. -आत्मन् a. com-

posed in mind, peaceful, calm. —ऊर्ज a. weakened, enervated, prostrated. —काम a. content. —चित्त a. calm. —चेष्ट a. resting, ceased to work. —बाध a. having all obstacles or calamities removed; प्रशान्तवाधं दिशतोऽभिरक्षया Ki. 1. 18.

प्रशास्तिः f. 1 Calmness, tranquillity, composure, quiet, repose. -2 Rest, cessation, abatement. -3 Allaying, quenching, extinction.

সহাাদ: 1 Tranquillity, calm, composure. -2 Quenching, extinction, allaying. -3 Cossation.

प्रशाखिका A small branch; Mb. 8.

प्रशास्त्र 2 P. 1 To teach, instruct, advise; अपि साक्षात् प्रशिष्यास्त्रं इन्द्र्येष्ट्रिन्द्रपुरोहितम् Bk. 19. 19. -2 To order, command; प्रशाधि यन्मया कार्यम् Mark. P. -3 To rule, govern, be lord of; यां प्रशाधि गिलतावधिकालम् N. 5. 24; R. 6. 76; 9. 1. -5 To punish, chastise. -8 To pray or ask for, seek for (Atm.); इदं किवस्यः पूर्वेभ्यो नमीवाकं प्रशास्महे U. 1. 1 (used in the sense of शास् with आ q. v.).

प्रशासकः 1 A director, ruler. -2 A spiritual preceptor.

प्रशासनम् 1 Governing, ruling; एतस्य वा अक्षरस्य प्रशासने गार्गि सूर्याचन्द्रमसी विभूती तिष्ठत Bri. Up. 3. 8. 9. -2 Enjoining, exacting. -8 Government.

प्रशासित, प्रशास्त m. 1 A king, ruler, governor; ततः सेनापतिः पश्चान् प्रशास्ता च न्यषीदत Ram. 2.91.40. -2 A director, adviser; वालो यत्र प्रशासिता Pt. 5.63.

प्रशिष्ट p. p. Ruled over, governed.

प्रशिष्टिः, प्रशिष्ट् f. Ved. Command, order.

प्रशिथिल a. 1 Very loose; प्रशिथिलमृणालैकवलयम् S. 3. 9. -2 Very feehle, hardly perceptible.

प्रशिष्यः The pupil of a pupil, the disciple of a disciple; शिष्यप्रशिष्यिशयमानमवेहि तन्मण्डनमिश्रधाम Sankara-digvijaya.

प्रशुद्धिः f. Clearness, purity.

प्रशृत a. Swollou.

प्रशोध: Becoming dry, drying up, aridity.

प्रश्रो (इच्यो) तनम् Sprinkling, cozing; प्रश्च्योतनं तु हरिचन्दनपह्नवानाम् \mathbf{U} . 3. 11 (v. l.).

प्रश्नः [प्रस्कृ-भावे नष्] 1 A question, query; an inquiry, interrogation (अविज्ञातप्रथननं प्रश्न इत्यभिषीयते); अनामयप्रश्न-पूर्वकम् 5.5 ' with an inquiry about (your) well-being

or health.' -2 A judicial inquiry or investigation. -3 A point at issue, a subject of controversy, controverted or disputed point; इति प्रश्न उपस्थितः. -4 A problem for solution or calculation; अहं ते प्रश्ने दास्यामि Mk. -8 Inquiry into the future. -8 A short section of a work. -7 Basket-work. -8 A task or lesson (in Vedic recitation). -Comp. -उपनिषद् f. N. of an Upanisad consisting of six questions and six answers. -कया a story containing a question. -द्वतिः, -ती f. a riddle, an enigma. -प्रकेन ind. after examination; Hch. -वादिन a fortune-teller. -विवाकः an arbitrator, umpire.

मञ्चयति Den. P. To inquire after, ask about (with two acc.).

प्रशिन् m. A questioner, interrogator.

प्रथः Laxity, looseness, relaxation.

मश्रद्भिः f. Trust, confidence.

प्रश्नयः, प्रश्नयणम् 1 Respect, courtesy, civility, politeness, respectful or courteous behaviour, humility; बचः प्रश्नयम्भीरमधोवाच किपेचनः Ki. 11. 37; समागतैः प्रश्नय-नम्रमूर्तिशः Si. 12. 33; R. 10. 70, 83; U. 6. 23; सप्रश्नयम् respectfully, modestly. —2 Love, affection, regard. —3 Resort, recourse (आश्रय); किपकुकेः स्वन्धे कृतप्रश्नयः Pt.2.2.

प्रश्नियन, प्रश्नित तः Civil, polite, courteous, humble, well-behaved; प्रोवाच चामितमतिः प्रश्नितं विनयान्वितः Mb. 1. 206. 15; Bhag. 1. 5. 29.

प्रश्नव a. 1 Very loose or flaceid. -2 Spiritless, unnerved.

মাইছে p. p. 1 Twisted, entwined. -2 Reasonable, well-argued or reasoned (যুলিয়ুন). -E: 1 A term applied to the Sandhi of the vowel আ with a following vowel and of other vowels with other bomogeneous ones. -2 The vowel resulting from this Sandhi. -3 The accent with which such substituted vowel is pronounced.

সস্টাব: 1 Close contact, pressing hard against. -2 Euphonic coalition of vowels.

प्रश्वासः Breath, respiration; श्वासप्रश्वासयोगीतिविच्छेदः प्राणायामः Patanjala S.

प्रशि: Ved. 1 A side-horse. -2 A by-stander. -3 A tripod.

प्रष्ठ a. 1 Standing or being in front; प्रोगानेसरप्रष्ठाश्रतः सरपुरस्सराः Ak.; B. 15. 10; ने पृष्ठतः प्रष्ठाभियाय नम्नः Bk. 1. 24. -2 Chief, principal, foremost, best; a leader; पुलस्त्यप्रष्ठः Mv. 1. 30; 6. 30; Si. 19. 30; सर्वनारीगुणैः प्रष्ठाम् Bk. 9. 84. -Comp. -वाम् m. a young bull being trained for the plough.

ABIG A cow for the first time with a calf.

प्रस् 1, 4 A. (प्रस-स्य-ते) 1 To bring forth young.
-2 To spread, diffuse, expand, extend.

प्रसक्त a. Very full (as a bosom).

प्रसंख्या 2 P. To count, enumerate.

प्रसंद्या 1 Total number, sum. -2 Reflection, consideration.

प्रसंख्यानः Payment, liquidation; प्रसंख्यानानसंख्येयान् प्रस्यग्रहन् हिजातयः Mh. 3. 121. 8. नम् 1 Enumeration. -2 Reflection, moditation; deep meditation, abstract contemplation; हरः प्रसंख्यानपरो वसूव Ku. 3. 40. -3 Fame, reputation; यो न याति प्रसंख्यानमस्पद्यो भूमिवर्धनः Mb. 3. 35. 7.

प्रसङ्घः A great multitude.

मसञ्ज् 1 P. To become attached to or fond of, feel affection for. -Pass. 1 To cling to or adhere to. -2 To follow, apply or be applicable, hold good in the case of (active also in this sense); इतरेतराश्रयः प्रसज्येत, वेषस्यनेधृन्ये नेश्वरस्य प्रसज्येते S. B. -3 To be attached to; तस्यामसी प्रासज्य Dk.

प्रसक्त p. p. 1 Attached to, connected with. -2 Excessively attached or fond; प्रसक्ताः कामभोगेषु पतन्ति नरकेऽशुन्ने Bg. 16. 16; कुर्नन्ति तावत् प्रयमं प्रियाणि यावत्र जानन्ति नरं
प्रसक्तम् Pt. 1. 193. -3 Adhering or sticking to. -4 Fixed
or intent upon, devoted or addicted to, engaged in,
applied to; यस्तद्गुप्रसक्तहृद्धयमिति Si. 9. 63; so यूत , निद्रा
&c. -5 Contiguous, near; प्रसक्तं हि प्रतिषिध्यते - मीमांसकका॰.
-6 Constant, incessant, uninterrupted; प्रसक्तंपातप्रयक्
कृतान् पथः (पपात) Ki. 4. 18; R. 13. 40; Mæl. 4. 6; M.
3. 1. -7 Got, obtained, gained. -8 Expanded, opened.
-9 Clinging to the world, mundane; Bhāg. -10 See
प्रयुक्त; तन्मामृदिह चः पुरंदरपुरीनन्दीप्रसक्तो विधिः Mv. 1. 59.
-कम् ind. Incessantly, continuously; अपः प्रसक्तं मुमुनः
पयोमुनः Ki. 16. 55.

प्रसक्तिः f. 1 Attachment, devotion, addiction, devotedness, adherence. -2 Connection, union, association; अद्वप्रसक्तिरकलहृद्दां क तेषाम् Vis. Gunā. 503. -3 Applicability, bearing, application; as in अतिप्रसक्ति (which is = अतिन्यापि q. v.). -4 Energy, perseverance; संतापे दिशतु शिवः शिवां प्रसक्तिम् Ki. 5. 50. -8 Conclusion, deduction. -6 A topic or subject of discourse. -7 Occurrence of a possibility. -8 Acquisition, gain.

प्रसङ्गः 1 Attachment, devotion, addiction, devotedness; स्वरूपयोग्ये पुरतप्रसङ्गे Ku. 1. 19; तस्यात्यायतकोमलस्य सततं धूतप्रसङ्गेन किम् Mk. 2. 11; Si. 11. 22. —2 Union, intercourse, association, connection; निवर्ततामस्माद्गणिका-प्रसंगात् Mk. 4; Pt. 1. 251. —3 Illicit intercourse. —4 Occupation, intentness, being engaged or occupied with; भूविकियायां विरतप्रसङ्गे: Ku. 3. 47. —6 A subject or topic (of discourse or controversy). —8 An occasion, incident; दिग्वजयप्रसंगेन K. 191; यात्राप्रसंगेन Mal. 1. —7 Conjuncture, time, opportunity; सूक्षेभ्योऽपि प्रसंगेभ्यः स्थियो

प्रसादक

रह्या विशेषतः Ms. 9. 5. -8 A contingency, event, case, occurrence of a possibility; नेश्वरो जगतः कारणमुपपदाते, कृतः, वैषम्यनैर्घृण्यप्रसंगात् S. B; एवं चानवस्थाप्रसंगः 👸 तः, तस्याणुतर-प्रसमान् Tarka K.; Ku. 7. 16. -8 Connected reasoning or argument. -9 A conclusion, an inference. -10 Connected language. -11 Inseparable application or connection (= न्याप्ति q. v.), -12 Mention of parents. -13 Introduction, insertion. -14 Gaiu. -16 An extended application; अन्यत्र कृतस्यान्यत्रासिकः प्रसङ्गः । यथा प्रदीपस्य प्रासादे कृतस्य राजमाँगेऽप्यालोककरणम् SB. on MS. 12. 1. 1. -16 (In drama) A second or subsidiary incident or plot. (प्रसंगन, प्रसंगतः, प्रसंगात् are used adverbially in the sense of: - 1 in relation to. -2 in consequence of, on account of, because of, by way of. -3 occasionally, incidentally. - 4 in course of ; as in कथाप्रसंगेन 'in course of conversation'). -Comp. -निवारणम् prevention or obviation of similar contingencies in future. - नरात् ind. according to the time, by the force of circumstances. -विनिवृत्तिः f. nonrecurrence of a contingency; द्विशतं तु दमं दाप्यः प्रसङ्गविनिष्टत्तये Ms. 8. 368. -समः (in न्याय) the sophism that the proof too must be proved.

प्रसङ्गिता Attachment, intercourse with.

प्रसङ्गिन् a. 1 Fond of, attached or devoted to. -2 Dependent on, contingent on. -3 Occasional, incidental; ना-वेष्टव्या विशेषास्तु विशेषा हि प्रसङ्गिनः Mb. 12. 325. 9. -4 Secondary, subordinate.

মধ্যে a. 1 To be attached to -2 Applicable, holding good. -3 Contingent, possible. -Comp. - সারিখ্য: 1 negation of a possible case or contingeny. -2 a simple prohibition of the particular matter specified without mentioning what is different (from it).

प्रसञ्जनम् 1 Act of connecting, combining, uniting. -2 Applying, bringing to bear upon, bringing into usc.

प्रसिद्धत a. Made, brought into being; प्रसह्य वर्षासु ऋतौ प्रसिद्धते N. 9. 96.

प्रसद् 1 P. 1 To be pleased, be gracious or propitious (oft. with inf.); तमालपत्रास्तरणासु रन्तुं प्रसीद शश्व-मलयस्थलीषु R. 6. 61. —2 To be appeased or soothed, be satisfied; निमित्तमुद्दिय हि यः प्रकृप्यति धुवं स तस्यापाम प्रसीदिति Pt. 1. 283. —8 To be pure or clear, clear up, brighten up (lit. and fig.); दिशः प्रसेद्धमंडली ब्दुः सुखाः R. 3. 14; Ki. 16. 35; प्रसादोदयादम्भः कुम्भयोनेमहोजसः 4. 21. —4 To bear fruit, succeed, be auccessful; किया हि वस्त्पाहिता प्रसीदिति R. 3. 29. —Caus. 1 To propitiate, secure the favour of, pray, beseech; तस्मात् प्रणम्य प्रणिधाय दायं प्रसादये त्वामद्दमीश-मीच्यम् Bg. 11. 44; R. 1. 88; Y. 3. 283. —2 To beg pardon, pray for grace. —3 To purify, make clear or pure; चेतः प्रसादयित Bh. 2. 23.

प्रसन्तिः f. 1 Favour, graciousness, complacency; करिष्यसे यत्र सुदुश्वराणि प्रसत्तये गोत्रभिदस्तपांसि Ki. 8. 29. -2 Clearness, purity, transparency.

प्रसम्भ p. p. i Pure, clear, bright, limpid, pellucid, transparent; प्रसन्नदिक्पांसुविविक्तवातम् Ku. 1. 23; 7. 74; कुलंकधेव सिन्धुः प्रसन्नमम्भस्तरतर्ह च \$. 5. 21. -2 Pleased. delighted, propitiated, soothed; मया असन्नेन तवार्जुनेदं रूपं परं दर्शितमात्मयोगात् Bg. 11. 47; गङ्गां शरभयति सिन्धुपति प्रसन्नाम् Mu. 3. 9; गम्भीरायाः पयसि सरितश्वेतसीव प्रसन्ने Me- 42 (where the first sense is also intended); Ku. 5. 35; R. 2.68. -3 Kind, kindly disposed, gracious, propitious; अवेहि मां कामदुषां प्रसन्नाम् R. 2. 63. - Plain, open, clear, easily intelligible (as meaning). -6 True, correct; प्रसन्नस्ते तर्कः V. 2; प्रसन्नप्रायस्ते तर्कः Mal. 1. - 8 Settled down, tranquil. - I Propitiation, pleasing. - 2 Spirituous liquor. - Comp. - आत्मन् a. gracious-minded, propitious. (-m.) N. of Visnu. - TI spirituous liquor. -कल्प a. 1 almost calm. -2 almost true. -मुख, -वदन a. gracious-looking, with a pleased countenance, smiling. -रस a. clear-juiced. -सिलेल a. having clear water.

ম্বারা 1 Brightness, clearness, purity. -2 Perspicuity. -2 Complacence.

प्रसादः 1 Favour, kindness, condescension, propitiousness; कुरु दृष्टिप्रसादम् 'he pleased to show yourself'; इत्या प्रसादादस्यास्त्वं परिचर्यापरो भव R. 1. 91; 2. 22; ध्रुवमत्र न वर्धयेत् प्रसादम् Bu. Ch. 5. 65. -2 Good temper, graciousness of disposition. -3 Calmness, tranquillity, composure, serenity, sedateness, absence of excitement; आत्मबरयैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति Bg. 2.64. - Clearness, limpidness, brightness, transparency, purity (as of water, mind &c.); गङ्गा रोध:पतनकलुषा गृहतीव प्रसादम् V. I. 9; \$, 7. 32; प्राप्तबुद्धिप्रसादाः \$i. 11. 6; R. 17. 1; Ki. 9. 25. -6 Perspicuity, clearness of atyle, one of the three Gunas according to Mammata, who thus defines it:-शुष्केन्धनामिवत् स्वच्छजलवत् सहसेव यः । व्याप्नोत्यन्यत् प्रसादोऽसौ सर्वत्र विद्वितिस्थितिः K. P. 8; यानदर्थकपदत्वरूपमर्थवैमल्यं प्रसादः or श्रुतमात्रा वाक्यार्थं करतलबदरमिव निवेदयन्ती घटना प्रसादस्य R. G.; see Kav. 1. 44; चित्तं व्याप्रोति यः क्षिप्रं शुष्केन्धनमिवानलः। स प्रसादः समस्तेषु रसेषु रचनासु च S. D. 611; प्रसादरम्यमोजस्वि गरीथो लाघवान्वितम् Ki. 11. 38. - 8 Food offered to idols &c., or the remnants of such food. -7 A free gift, gratuity. -8 Any propitiatory offering. -9 Wellbeing, welfare. -10 An essence of the food etc. (at the completion of the stages of digestion); रसाद् रक्तं प्रसादजं, ततो रक्तान्मांसं प्रसादजं, मांसान्मेदः प्रसादज इत्यादि यावत् शुकाद् गर्भः प्रसादजः इति Ayurvedasastra. -Comp. -उन्मुख a. disposed to favour. -दानम् a propitiatory gift. -पद्दः a turban of honour. -पट्टकम् a written edict of favour. -पराइम्ख a. 1 withdrawing favour from any one. -2 not caring for any body's favour. -पात्रम् an object of favour. -Eq a. 1 kind, propitious. -2 serene, pleased, happy.

प्रसादक, प्रसादिन a. (-दिका f.) 1 Purifying, clearing, making pellucid; फलं कतक्ष्यस्य यवायम्बुप्रसादकम् Ms. 6. 67. -2 Soothing, calming. -3 Gladdening, cheering. -4 Courting favour, propitiating.

1116

प्रसादन a. (निर्ता f.) 1 Purifying, clearing, rendering pure or clear. -2 Soothing, calming. -3 Cheering, gladdening. -त: A royal tent. -तम् 1 Clearing from impurities, purifying. -2 Soothing, calming, tranquillizing, composing. -3 Pleasing, gratifying. -4 Propitiating, courting fovour. -ता, -ती 1 Service, worship. -2 Purifying.

मसादित p. p. 1 Purified, cleared. -2 Appeased, propitiated. -8 Worshipped. -4 Calmed, soothed.

मसादीक 8 U. To bestow as a favour, give as a present.

मसेविषस् a. One who has become pleased, favourable.

प्रसन्दानम् A rope, a fetter; तद् दुर्गद्वितयीदानप्रसन्दानम-मन्यत Siva. B. 15. 46.

प्रसंधानम् Combination, union.

प्रसमः Force, violence, impetuosity; त्रसभोद्धतारिः R. 2. 30. नमम् ind. 1 Violently, forcibly, perforce; इन्द्रियाणि प्रमाथीन हरन्ति प्रसमं मनः Bg. 2. 60; Ms. 8. 332. –2 Very much, exceedingly; तबास्म गीतरागेण द्दारिण प्रसमं हतः S. 1. 5; नायों हरन्ति हृदयं प्रसमं नराणाम् Rs. 6. 25. –8 Importunately; सखेति मत्वा प्रसभं यदुक्तम् Bg. 11. 41. –Comp. –द्मनम् subduing by force; इद्दायं सत्वानां प्रसमदमनात् सर्वदमनः S. 7. 33. –हरणम् forcible abduction.

प्रसमीक्षणम्, प्रसमीक्षा Consideration, deliberation, judgment.

प्रसयनम् 1 Binding, fastening. -2 A Net; प्रसितिः प्रसयनात् तन्तुवी जालं वा Nir.

प्रसर्गः Ved. 1 Pouring or flowing forth. -2 Emission, discharge.

प्रस (रा) लः The cold season (हेमन्त).

प्रसच्य a. 1 Contrary, inverted, reverse. -2 Turned towards the left; प्रसच्यं चापि तं चकुर्काल्वजोऽभिचितं नृपम् Ram. 2. 76. 20. -3 Favourable.

प्रसह 1 A. 1 To bear, endure; न तेजस्तेजस्वी प्रस्तमपरेषां प्रसहते U. 6. 14. -2 To withstand, resist, overpower; संयुगे सांयुगीनं तमुद्यतं प्रसहत कः Ku. 2. 57. -3 To exert oneself, attempt. -4 To dare, venture, be able. -5 To have power or energy; see प्रसद्ध.

अस (सा) हू m. Ved. 1 Force, violence. -2 An epithet of Indra.

असह a. Withstanding, enduring, hearing up. —ह: 1 A heast or bird of prey. −2 Resistance, endurance, opposition.

असहनः A beast or bird of prey. -जम् 1 Withstanding, resisting. -2 Enduring, bearing up. -8 Defeating, overcoming. -4 Embracing, an embrace.

मसहा ind. 1 Forcibly, violently, by force; प्रसम्प्र माणेमुद्धरेनमकरवक्त्रदेष्ट्राक्ट्रात् Bh. 2.4; Si. 1.27. -2 Exceedingly, mucb. -3 Having conquered or won; नाह-मिच्छामि मीष्मेण गृहीतां त्वां प्रसम्भ वे Mb. 5.175.6; M. 1. -4 Instantly, at once; परस्य भूयान् विवरेऽमियोगः प्रसम्भ संरक्षण-मात्मरने Ki. 16.23. -5 Necessarily, absolutely. -Comp. -कारिन a. acting with violence. -चारः a plunderer, bighwayman. -हरणम् violent or forcible seizure, plundering.

प्रसाहः Overpowering, defeating.

प्रसातिका A kind of rice (with small grains).

प्रसाच Caus. 1 To advance, promote. -2 To accomplish, effect; perfect, complete. -8 To gain, obtain; यत्नेन मतिमास्तरमादर्थमेकं प्रसाधयेत Pt. 1. 2. -4 To overcome, subdue. -5 To dress, decorate, adorn, embellish.

प्रसाधक a. (-धिका f.) 1 Accomplishing, or perfecting. -2 Purifying, cleaning. -3 Decorating, ornamenting. -कः A valet-de-chambre, an attendant who dresses his master; प्रसाधका भोजकाश्र गात्रसंबाहका अपि Kam.; आकल्पसाधनैस्तैस्तेस्पसेधुः प्रसाधकाः R. 17. 22.

प्रसाधनम् 1 Accomplishing, effecting, bringing about. -2 Setting in order, arranging. -3 Decorating, ornamenting, embellishing; toilet, dress; भियते कुसुम-प्रसाधनं तव तचार वपुर्न दृश्यते Ku. 4.18. -4 A decoration, ornament, means of decoration or ornament; भृतार्थशोमाहियमाणनेत्राः प्रसाधने संनिहितेऽपि नार्थः Ku. 7.13, 30. -तः, नम्, -नी A comb. -Comp. -विधिः decoration, embellishment. -धिशेषः the highest decoration; प्रसाधन-विधेः प्रसाधनविशेषः V. 2.3.

प्रसाधिका 1 A lady's maid, a female attendant who looks to the toilet of her mistress; प्रसाधिकालिक्तसप्रपाद-साक्षित्य R. 7. 7. - 2 Wild rice.

प्रसाधित p. p. 1 Accomplished, completed, perfected. -2 Ornamented, decorated. -8 Proved.

प्रसित p. p. 1 Bound, fastened. -2 Devoted to, engaged in, occupied with; प्रसितानुदयापवर्गयोक्षमयाँ सिद्धिमुभाववा-पत्तः R. 8. 23. -3 Intent on, longing for, craving after (with instr. or loc.); क्षितिपतेः प्रसितो वरिवस्यया Ram. Ch. 4. 85; रुक्ष्म्या उद्धम्यां वा प्रसितः Sk.; R. 8. 23. -4 Very clear. -तम् Pus, matter.

मसिति: f. 1 A net. -2 A ligament. -8 A tie, fetter. -4 An attack, assault. -5 A throw, shot. -6 Reach, extent. -7 A series, succession. -8 Power, authority, influence. -9 Ved. A flame. -10 A track, path.

प्रसिद्ध 4 P. 1 To be accomplished or effected; शरीर-यात्रापि च ते न प्रसिप्येदकर्मणः Bg. 3. 8. -2 To succeed. -8 To be made known. -4 To be got or obtained; तपसैव प्रसिद्धणन्ति तपस्तेषां हि साधनम् Ms. 11. 237. -8 To be established. 6 To be decorated, 1117

मसिद्ध p. p. 1 Renowned, famous, celebrated. -2 Decorated, ornamented, adorned; सालकाकी भूपतयः प्रसिद्ध-विनिद्देश मौलिभिरस्य पादो R. 18. 11; यथा प्रसिद्धेमेशुरं शिरोस्हैः Kn. 5. 9; 7. 16. -8 Excellent; दच्यैः प्रसिद्धेमेश्वागः प्रतिमादिष्व-मायिनः। भक्तस्य च यथालक्वैहिदि भावेन चैव हि॥ Bhag. 11. 27. 15. -दा A particular measure in music.

मसिकि: f. 1 Fame, celebrity, publicity, renown. -2 Success, accomplishment, fulfilment; आधिद्विपामा तपसां प्रसिद्धः Ki. 3. 39; Ms. 4. 3; Bhāg. 11. 3. 3. -3 Ornament, decoration.

मसीदिका A amall garden.

मसुत a. Pressed or pressing continuously (as Soma juice); अहरहर्द सुतः प्रसुती भवति Bri. Up. 2. 1. 3.

яни p. p. 1 Asleep, sleepy. -2 Fast asleep.

प्रमुतिः f. 1 Sleepiness. -2 Paralysis.

प्रसु, -स् 1 P., 2, 4 A. 1 To beget, generate, produce. -2 To bring forth, be delivered of; पुत्ररलं प्रसिष्ट.

प्रसदः 1 Begetting, generation, procreation, birth, production; प्रसविकारी स्त्रीणां द्वित्रिचतुःप्रभृति संप्रस्ती वा। हीनातिरिक्तकाले च देशकुलसंक्षयो भवति Bri. S. -2 Child-birth, delivery, confinement; an in आसन्त्रभसवा. - 3 Offspring, progeny, young ones, children; oft. at the end of comp.; केवलं वीरप्रसवा भूयाः U. 1; Ku 7. 87. – 🛊 Source, origin, brith-place (fig. also); प्रसवः कर्मफलस्य भूरिणः Ki. 2. 43. - Flower, blossom; प्रसविभृतिपु भूरहां विरक्तः $ilde{Si}$. 7. $ilde{42}$; नीता लोध्रप्रसवरजसा पाण्डतामानने श्रीः $ilde{Me}$. $ilde{67}$; कुन्दप्रसर्वशिथिलं जीवितम् 113; R. 9. 28; Ku. 1. 55; 4. 14; S. 5. 9; Mal. 9. 27, 31; U. 2. 20. -6 A fruit, product; यज्ञप्रसववर्जिताः Mb. 12. 180. 46. -7 Ved. Extracting Soma juice; अप्रतः प्रसवेनायी वनवासमुपावसन् Mb. 13. 4. 6. -7 Setting in motion. -9 A current, stream. -10 Excitement, animation. -11 Enjoining, ordering. -12 Assistance, help. -13 pursuit, acquisition. -Comp. -उन्मुखः a. about to be delivered or confined; पतिः प्रतीतः प्रसनोन्मुखीं प्रियां ददर्श R. 3. 12. - कालः the time of delivery or bringing forth. 一項長其 a lying-in-chamber. -धार्मन् a. productive, prolific. -बन्धनम् the foot-stalk of a leaf or flower, peduncle. -चेदना, -च्यथा pangs of child-birth, throes. -स्थली a mother, -स्थानम् 1 a place for delivery. -2 a nest.

ম্বৰ্ক: The Piyala tree; Buchanania Latifolia (Mar. বার্টার্টা).

मसवनम् 1 Bringing fortb. -2 Bearing children, fecundity.

प्रसवन्ती f. A woman in labour; न पश्येत् प्रसवन्ती च तेजस्कामी द्विजोत्तमः Ms. 4.44.

मस्वितः m. A father, procreator; स्वयं वेदान् व्यस्य ब्र्मितकुरुवंशप्रस्वितः Pt. 4. 50.

मसवित्री A mother; bestowing progeny.

भस् a. 1 Bringing forth, hearing, giving birth to; स्त्रीप्रस्थाधिवेत्तव्या Y. 1. 73. -f. 1 A mother; मात्रितरी प्रस्जनियतारी Ak. 'parents'; Si. 9.14. -2 A mare. -3 A spreading creeper. -4 A young shoot, tender grass.

प्रसुका A mare.

मस्त p. p. 1 Begotten, engendered; तरच भीष्मश्रस्तं (इ:खं) में तं जहीश्वर Mb. 5. 178. 5. −2 Brought forth, born, produced. −तम् 1 A flower. −2 Any productive source. −3 (In Sānkhya) The primordial essence or matter. −ता A woman recently delivered.

प्रसृतिः f. 1 Procreation, begetting, generation. -2
Bringing forth, bearing, delivering, giving birth to;
उन्हें प्रस्तेश्वरिंदुं यतिष्ये R. 14. 66. -3 Calving. -1 Laying
eggs; नवप्रस्तिवरटा तपस्विनी N. 1. 135. -5 Birth, production, generation; प्रस्ति एकमे तस्मिलेल्यप्रभवोऽिए यत् R. 10.
53. -6 Appearance, coming forth, growth (of flowers &c.); आर्ण्यकोपात्तफलप्रस्तिः R. 5. 15. -7 A product,
production. -8 Offspring, progeny, issue; R. 1. 25, 77;
2. 4; 5. 7; प्रस्तिभाजः सर्गस्य तावेब पितरी स्मृती Ku. 2. 7;
नूनं प्रस्तिविकलेन मया प्रसिक्तं घीताश्रुपेषमुद्कं पितरः पिवन्ति S. 6.
24. -9 A producer, generator, procreator; न केवलानं
पयसां प्रस्तिम् R. 2. 63. -10 A mother. -11 A cause
(कारण); जगतप्रस्तिः Ki. 4. 32. -Comp. -जम् pain resulting as a nocessary consequence of birth. -वायुः wind
produced in the womb during the pangs of travail.

प्रस्तिका A woman recently delivered; प्रस्तिकाम-स्नपयन् मिलिताः कुलयोषितः Siva B. 6.60.

प्रस्त p. p. Produced, born. -नम् 1 A flower; लतायां पूर्वल्तायां प्रस्तस्यागमः कृतः U. 5. 20; R. 2. 10. -2 A bad, blossom. -8 A fruit. -Comp. -अञ्चलि a. = पुष्पाञ्चलि. -र्युः, -बाणः, -वाणः epithets of the god of love; प्रस्त-वाणाद्वयवादिनी सा कापि द्विजेनोपनिषदिकेत. -र्ससंभवा f. the sugar prepared from flowers. -वर्षः a shower of flowers (rained from heaven).

प्रस्तकम् 1 A flower. -2 A bud, blossom. -कः A kind of Kadamba.

अस् 6 P. 1 To urge, impel, bid. -2 To hurl, throw.

प्रस् 1 P. To flow forth, spring, arise, proceed; लोहिताया महानयः प्रसल्धस्तत्र चासकृत् Mb. -2 To go forth, advance; नेलानिलाय प्रस्ता भुजन्नाः R. 13. 12; अन्वेषणप्रस्ते च मित्रगणे Dk. -3 To spread, spread round; कृशानुः किं साक्षात् प्रसर्ति दिशो नेप नियतम् K. P. 10; प्रसर्ति तृणमध्ये लब्ध्विः क्षणेन (दवामिः) Rs. 1. 25. -4 To spread, prevail, pervade; प्रसर्ति परिमायी कोऽप्ययं देहदाहः Mal. 1. 41; मित्ना भित्ता प्रसर्ति क्लात् कोऽपि चेतोविकारः U. 3. 36. -8 To be stretched, to extend; न मे हस्ती प्रसरतः S. 2. -6 To be disposed or inclined to (do a thing), move; न मे उचितेषु करणीयेषु हस्तपादं प्रसर्ति S. 4; प्रसर्ति मनः कायारमंन Pt. 3.

www.kobatirth.org

1118

181. -7 To prevail, begin, commence; प्रसंसार चोत्सवः Ks. 16. 85. -8 To be long, be lengthened; यदि त तव समागम तथैव प्रसरति सुञ्च ततः कृती भवेयम् V. 3. 22. -9 To grow strong or intense; प्रस्ततरं सख्यम् Dk. -10 To pass away (as time). -11 To break forth or out (as fire). -12 To be displaced (as the humours of the body). -Caus. 1 To spread, stretch; जलनिधिवगसहं प्रसाय दहम् Bk. 10. 44. -2 To stretch forward, extend, hold out (as the hand); कालः सर्वजनान प्रसारितकरो एडाति द्रादिष Pt. 2. 20. -3 To spread out or expose for sale; केतारः क्षीणीयुरिति बुद्धमा आपणे प्रसारितं कथम् Sk.; Ms. 5. 129; विणिले न प्रसारवन Ram. 2. 48. 4. -4 To open wide, expand (as eyes). -5 To publish, promulgate. -6 To prosecute. -7 (In gram.) To change a semi-vowol into the corresponding vowel.

प्रसरः 1 Going forward, advancing; सहसा विनयन वारित-ਸਜ਼ਦ: S. 1. 28. -2 Free or unimpeded motion, free scope; access or course; प्रतिषिद्धप्रसरेषु जामती R. 8. 23; 16. 20; लब्धप्रसरा Mu. 3. 5; H. 1. 186. - 3 Spreading, diffusion, extension, expansion, dilation; दियतावलोकविकसन्-नयनप्रसरप्रणुत्रमिव वारिरुहम् Si. 9. 71. - Extent, dimension, great quantity; त्वष्टुः सदाभ्यासगृहीतशिल्पविज्ञानसंपःप्रसरस्य सीमा Si. 3. 35. - B Prevalence, influence; समस्तापः कामं मनसिज-निदायप्रसरयोः S. 3. 8. -6 A stream, flow, torrent, flood; पपात स्वेदाम्बुप्रसर इव दुर्घाश्वनिकरः Git. 11; स्नेहप्रसरसम्ख्रतः Bhag. 3. 2. 5. -7 A group, multitude. -8 War, battle. -9 An iron arrow. -10 Speed. -11 Affectionate solicitation. -12 (In medicine) Morbid displacement of the humours of the body. -13 Destruction, ruin. -14 Opportunity, room (अवकाश); यो हि विक्रवया बुद्धण प्रसरं शत्रवे दिशेत् Ram. 7. 68. 19. -15 Range (of the eye). ─रम (In music) A kind of dance.

त्रसरणम् 1 Going forth, running or streaming forth.
-2 Escaping, running away. -3 Spreading forth or abroad. -1 Surrounding an enemy. -5 Amiability. -8 Morbid displacement of the humours of the hody.

प्रसर्णिः, -णी f. Surrounding an enemy.

NUT: 1 Spreading, extending. -2 Spread, diffusion, extension, expansion. -3 Stretching out. -4 Spreading over the country to forage. -5 Opening (the mouth). -6 A trader's shop; Nalachampū. -7 Raising (dust); B. R.

प्रसारणम् 1 Spreading abroad, extending, increase, diffusing, expanding. -2 Stretching out; as in बाहु-प्रसारणम्. -3 Surrounding an enemy. -4 Spreading over the country for fuel and grass. -6 The change of a semivowel (य्र and य्) into a vowel; see संप्रसारण. -6 Displaying, unfolding.

प्रसारिणी Surrounding an enemy.

असारित p. p. 1 Expanded, spread, diffused, extended. -2 Stretched out (as hands.). -3 Exhibited, laid

out, exposed (for sale). - Published, promulgated. - Comp. - TA a. With out-stretched limbs.

प्रस्त p. p. 1 Gone forward. -2 Stretched out, extended. -3 Spread, diffused. -4 Long, lengthened. -5 Engaged in, attached to; अष्टकापितृदेवत्यमित्ययं प्रस्तो जनः. Rām. 2. 108. 14. -6 Swift, or quick. -7 Manifested, displayed; न तेजस्ती प्रस्तापरिषां विषहते U. 6. 14. -8 Modest, humble. -9 Devoted (निष्ठावत्); त्यागिनः प्रस्तस्यहे नेव्छितिनियते कवित् Mb. 12. 12. 19. -10 Knowing subtle meaning (प्रमार्थगामिन्); Mb. 12. 118. 14. -11 = पकः, अतिथिः प्रस्ताप्रमुक् Mb. 13. 35. 1. -तः The palm of the hand stretched out and hollowed. -तः, -तम् A measure equal to two palas. -तम् Grass, plants etc; agriculture. -ता The leg. -Comp. -तः a particular class of sons, an adulterine (कुण्डगोलकस्प); आत्मा पुत्रश्च विशेषस्तर्यानन्तर्जञ्ज यः। निरुक्तजञ्ज विशेषः सुतः प्रमृतजन्त्या। Mb. 13. 49. 3.

प्रस्तिः f. 1 Advance, progress. -2 Flowing. -3 The plane of the hand stretched out and hollowed; निर्माय चक्षः प्रस्तिचुलुकितम् N. 15. 82 'looking at him eagerly with their large eyes'; cl. 20. 11-12. -4 A handful (considered as a measure equal to two palas.); परिक्षीणः कश्चित् स्पृह्यित यवानां प्रस्तये Bh. 2. 45, Y. 2. 112; पृथुकप्रस्ति राजन्न प्रायच्छदवाष्ट्रसुक्षः Bhag. 10. 81. 5. -5 Swiftness, haste; विधितानि प्रस्तयो वै विनताकुलकर्त्निः Mb. 5. 101. 3.

प्रस्तर a. Spreading about; (दावानल) प्रस्तवरशिखावली-विकलितं मदीयं मन: Bv. 4. 1.

प्रसमर a. Flowing forth, dropping, distilling; कीधामि-प्रसमरपूरधूमधामा Siva B. 24. 71.

मस्त् 6 P. 1 To leave, abandon. -2 To let loose. -3 To sow, scatter. -4 To injure, hurt. -8 To dismiss, set aside, send hack; त्वत्रसद्धं माभिवेदत् प्रतीत Kath. 1.10.

अस्य p. p. 1 Laid aside, dismissed. -2 Hurt, injured. -8 Uncontrolled. -4 Given up, renounced. - आ 1 A finger stretched forth or extended; (अब्गुल्यः प्रस्ता यास्तु ताः प्रस्था उदीरिताः) -2 A particular movement in fighting (Mar. चपेटा); Mh. 4. 13. 28.

मस्प् 1 P. 1 To go forth, proceed; मृगाः प्रसस्पुर्वामम् Bk. 14. 20. -2 To spread, circulate (fig.); रुधिरेण प्रसपेता Mb.; आलर्क विष्मित सर्वतः प्रसप्तम् U. 1. 40. -3 To creep or crawl forth or along. -4 To set in (as darkness). -5 To advance, progress; Bk.

प्रसर्पः Going to the part of the sacrificial enclosure called सदस् q. v.

मसर्पणम् 1 Going or moving forward, advancing. -2 Pervading, spreading in all directions. -3 Entering the सदस्.

मसर्वित p. p. Spread, diffused.

प्रसर्पिन a. 1 Going forth, progressing, advancing.
-8 Creeping along.

मसेक: 1 Flowing forth, oozing, dropping -2 Sprinkling, wetting. -3 Emission, discharge; मत्तदिरकपरि-पीतमञ्जरीक: ए.इ. 3. 6. -4 Vomiting. -5 Watering of the mouth or nose. -6 The bowl of a spoon or ladle.

प्रसेकिन m. A kind of disease; मांसापण्डवदुद्रताः प्रसेकिनोऽन्तःपूर्यवेदनावन्तोऽश्वाऽपानवदुद्धतौष्ठाः Susr.

प्रसेदिका A small garden.

प्रसेवः, -प्रसेवकः 1 A sack, bag for grain. -2 A leathern bottle. -3 A small instrument of wood placed under the neck of the lute to make the sound deeper.

मस्कन्द् 1 P. 1 To leap forward, up or down; गदां प्रयुक्त वेगेन अचस्कन्द (धोत्तमात् Mb. 6. 95. 77. -2 To fall upon, attack. -3 To shed, spill; एते अस्कन्दन्ति Praśna Up. 1. 13. -Caus. 1 To cross (a river &c.) -2 To pour out (as an oblation).

भस्कन्द्रनम् 1 Springing across or leaping over.

-2 Evacuation by stool, diarrhwa. -नः An epithet of Siva.

प्रस्किन्दिका Dysentery; प्रस्कन्दिकामिव प्राप्ती ध्यात्वा ह्रूते स्थ जाम्बवान् Bk. 7. 74.

प्रस्का p. p. 1 Sprung forth. -2 Fallen, dropped, lost, gone; प्रस्कां पिबतः प्राणियंत् किश्चिन्नगृहः स्म तत् Bhāg. 8. 7. 47. -8 Defeated. -4 Having attacked, assailed; एते विनिहताः सर्वे प्रस्काः पाण्डुनाहिनीम् Mb. 9. 18. 22. -8 Shed, spilt. -न्न: 1 An outcast. -2 A sinner, transgressor.

प्रस्कुन्दः An altar of a circular shape; प्रस्कुन्देन प्रतिस्तव्धिक्षित्रमूल इव बुमः Mb. 5. 73. 26.

प्रस्खल् 1 P. 1 To jostle; रथाः प्रचरस्ख्यश्राक्षाः Bk. 14. 98. -2 To stagger, stumble, reel, totter; स्तीगृहमगान्गै प्रस्तलन्मुकमूर्यनः Bhag. 10. 4. 3.

प्रस्वलनम् 1 Staggering, -2 Stumbling, falling. प्रस्तव्य p. p. Stiff, rigid; Suśr.

प्रस्तरः 1 A couch of leaves and flowers. -2 A couch or bed in general; इष्टकाप्रस्तरे चैव कण्डकप्रस्तरे तथा (स्थनम्) Mb. 12. 303. 10. -3 A flat surface or top, level, plain. -4 A stone, rock; पर्वतप्रतिमं भाति पर्यतप्रस्तराश्चितम् Mb. 3. 142. 16. -6 A precious stone, gem. -6 A paragraph, section of a work. -7 A handful of darbha grass. -Comp. -प्रस्पान्यायः a rule of interpretation according to which the matter mentioned in the instrumental should be construed as being subsidiary to that which is mentioned in the accusative. This न्याय is mentioned by जैमिन and शबर at MS. 3. 2. 11-14.

मस्तरणम्, -णा 1 A bed, couch. -2 A seat. मस्तरिणी Elephantopus Scaber (गोजिन्हा; Mar.पाथरी).

प्रस्तारः 1 Strewing, spreading out, covering with.

—2 A bed of leaves and flowers. —8 A bed or couch

in general. -4 A flat surface, level, plain. -8 A thicket, wood. -6 (In prosody) A tabular representation of the long and short vowels of a metre-with all possible varieties. -7 A process in preparing minerals. -8 A flight of steps (leading down to water; Mar. पाट); मणिप्रवास्त्रस्तारम् Mb. 3. 145. 50.

प्रस्तार्यर्मम् A kind of eye-disease; समन्ताद् विस्तृतः श्यावो रक्तो वा मांससंचयः। संनिपातेन दोत्राणां प्रस्तार्यर्मे तदुच्यते Vaidyakam.

प्रस्तिरः A bed of leaves and flowers.

मस्तीत, -म a. 1 Making a noise, sounded. -2 Crowded together, swarming.

मस्तु 2 U. 1 To praise. -2 To begin, commence; प्रापयन् मनसस्तुल्या यन्न तत् प्रस्तुतं रणम् Ram. 7. 22.8; प्रस्त्यतां विवादवस्तु M. 1. -3 To cause, produce; यप्रालोकपथावतारिणि रितं प्रस्तीति नेत्रोत्सवः Mv. 2. 45; also Mal. 5. 9. -4 To say, relate, propound. -Caus. 1 To relate, allude to, tell; शाकुन्तलादीनितिहासवादान् प्रस्तावितानन्यपर्रविचोभः Mal. 3. 3; अथाप्रच्छदपिस्तन्न कश्चित् प्रस्तावयन् कथाः Mh. 1. 1. 6. -2 To begin, commence.

प्रस्तवः 1 A song or bymn of praise. -2 A fit time or opportunity; see प्रस्ताव.

प्रस्तावः 1 Reginning, commencement. -2 An introduction. -3 Mention, allusion, reference; नाममात्रप्रस्तावः S. 7. -4 An occasion, opportunity, time, season; fit or proper time; त्वराप्रस्तावायं न खल परिहासस्य विषयः Mal. 9. 45; शिष्याय बृहतां पत्यः प्रस्तावमदिशः दृशा Si. 2. 68. -6 The occasion of a discourse, subject, topic. -6 The prologue of a drama; see प्रस्तावना below. -7 The prelude or introductory words of a Saman; लोकेषु पश्चविधं सामोपासीत पृथिवी हिंकारोऽधिः प्रस्तावः Ch. Up. 2. 2. 1. -8 An introductory praise (प्रस्तावे ind. on a suitable occasion, seasonably. प्रस्तावे 1 incidentally, occasionally. -2 suitably). -Comp. -पश्चः a conversation in which each interlocutor takes a part. -सर्ग a. suited to the occasion, appropriate.

प्रस्तावना 1 Causing to be praised or mentioned, praising, praise. -2 Beginning, commencement; आर्य बाटचरितप्रस्तावना(हिण्डिम: Mv. 1. 54. -8 An introduction, preface, exordium (in general); प्रस्तावना इयं कपटनाटकस्य Māl. 2. -4 Sounding forth. -8 An introductory dialogue (the prologue) at the beginning of a drama between the manager and one of the actors, which, after giving an account of the author and his qualifications &c., introduces the audience to the incidents of the drama; (for definition, see आमुख).

मस्तावित a. 1 Begun, commenced. -2 Mentioned, referred to.

भरतत p. p. 1 Praised, eulogized. -2 Begun, commenced. -8 Accomplished, done, effected. -4 Hap-

pened. -8 Approached. -8 Proposed, dealared, under discussion, taken in hand. -7 Expected, desired. -8 Ready, prepared. -9 Executed with effort or energy. -10 Made or consisting of. -तम् 1 The matter in hand, the subject under discussion or consideration; अपि समरति नः साधो गोविन्दः प्रस्तुते कचित् Bhāg. 10. 47. 42; अनुना प्रस्तुतमन्तिस्थताम्. -2 (In Rhet.) Forming the subject of discussion, the उपमेय; see प्रमृत; अप्रस्तुतप्रशंसा सा या सेव प्रस्तुताश्रया K. P. 10. -Comp. -याज्यारः a figure of speech in which a reference is made to a passing circumstance to bring out something latent in the hearer's mind; see Chandr. 5. 64. and Kuval. under प्रस्तुताख्यार.

प्रस्तुतिः f. Ved. Praise, eulogium.

प्रस्तोतः m. N. of the assistant of the उद्रातः; स वै खलु प्रस्तोता साम प्रस्तौति Bri. Up. 1. 3. 28.

प्रस्तोभः Allusion, reference to; श्रुत्वा गार्था देवयानी मेने प्रस्तीभमात्मनः Bhag. 9. 19. 26.

प्रस्था 1 A. 1 To set out, depart; पारसीकांस्ततो जेतुं प्रतस्थे स्थलवर्त्मना R. 4. 60; Ku. 3. 22. -2 To advance, march towards. -8 To walk, move; प्रस्थितायां प्रतिष्ठयाः R. 1. 89. -4 To stand firmly. -6 To be established. -6 To approach, come uear. -Caus. 1 To cause to retire. -2 To send away, dismiss, despatch; तौ दम्पती स्वां प्रति राजधानी प्रस्थापयामास वशी वशिष्ठः R. 2. 70. -2 To drive away, banish, expel; अथः प्रस्थापिताक्षेन Ku. 6. 7. -4 To urge forward, push on.

प्रस्थ a. 1 Going to, visiting, abiding in; as in वानप्रस्थ.

—2 Going on a journey. —3 Spreading, expanding.

—4 Firm, stable. —स्यः, —स्यम् 1 A level expanse, level plain; as in ओषधिप्रस्थ, इन्द्रप्रस्थ &c. —2 Table land on the top of a mountain; प्रस्थं दिमादेर्मृगनाभिगन्धि किंचित् क्षणत्कित्रसम्ध्युवास Ku. 1. 54; Me. 60. —3 The top or peak of a mountain; Si. 4. 11 (where it has sense 4 also). —4 A particular measure of capacity equal to thirty-two palas. —6 Anythiog measuring a Prastha (a seer); प्रस्थागदेवदत्त इत्युच्यते। वयपि सूपशाकादिभिर्धिकः प्रस्था भवति तथापि भुजी प्रस्थो निर्दिश्यते। व्यञ्जनि ओदनार्थां प्रस्था भवति तथापि भुजी प्रस्थो निर्दिश्यते। व्यञ्जनि ओदनार्थां कि SB. on MS. 10. 8. 29; प्रस्थं वाहसहस्रेषु यात्रार्थं चैव कोटिषु Mb. 12. 288. 30; (com. प्रस्थं प्रवाहारपरिभितं धान्यम्).—Comp.—पुष्पः a variety of holy basil.

प्रस्थेपच a. Cooking a Prastha.

प्रस्थानम् 1 Going or setting forth, departure, moving, walking; प्रस्थानिकृवगतिरवलम्बनार्थम् S. 5. 3; R. 4. 88; Me. 43; प्रस्थाने वलयैः कृतम् Amaru. 36. -2 Coming to; मन्ये मत्पावनायैव प्रस्थानं भवतामिह Ku. 6. 61. -3 Sending away, despatching. -4 Procession, march. -5 A march, the march of an army or assailant; प्रस्थाने भूमिपाले दशदिवमसभिन्याप्य नैकन्न तिष्ठत. -6 A method, system. -7 Death, dying. -8 An inferior kind of drama; see S. D. 276, 544. -9 A religious school, seet; प्रभिने प्रस्थाने परिभित्मदः प्रथमिति च Mahimna 7. -10 Religious

mendicancy; सप्रस्थानाः क्षात्रधर्मा विशिष्टाः Mb. 12. 64. 22. -Comp. -त्रयी, -त्रयम् Bhagwadgita, Upanisadas and Brahmasūtras. -दुन्दुभिः a drum giving the signal for marching.

प्रस्थापनम् 1 Sending away, dismissing, despatching.
-2 Appointment to an embassy. -3 Proving, demonstrating. -4 Using, employing. -6 Carrying off cattle.
-सा Sending away, despatching.

अस्यापित p. p. 1 Sent away, despatched. -2 Established, proved. -8 Urged, pushed on. -4 Held, celebrated (as a foast); Buddh.

प्रस्थायिन a. 1 Departing, going forth. -2 Travelling, marching.

प्रस्थिका The sounding board of a lute.

मस्यत p. p. 1 Set out, gone forth, departed, gone on a journey; (see स्था with प्र); वकः पन्या यदिप भवतः प्रस्थितस्योत्तराज्ञाम् Me. 27. -2 Dead; तस्यापि सुमहांस्तापः प्रस्थितस्योपजायते Mb. 12. 291. 9. -3 Appointed, installed. -तम् Departure, going away; Bh.

प्रस्थितिः f. 1 Going forth, departure. -2 March, journey.

प्रस्तः A vessel for bathing.

प्रस्तिम्ध a. 1 Very oily or greasy; प्रस्तिग्धाः कवि-दिक्युदीफलभिदः स्ट्यन्त एवोपलाः \$.1.14. -2 Very soft, tender.

अस्तु 2 P. To distil, pour forth. (-Ā.) To yield milk; P. III. 1. 89 com.

प्रस्तवः 1 Flowing, pouring forth, exudation; सान्दान्तदक्ष्मिसतह्दयप्रस्तवेनेव सप्टः U. 6. 22. -2 A stream or flow (as of milk); प्रस्तवेनाभिवर्षन्ती वत्सालोकप्रवर्तिना R. 1. 84. -3 (pl.) Tears; Mb. -4 Urine; Mb.

अस्तुत p. p. Dropping, oozing, pouring forth. -Comp. -स्तनी one whose breasts distil milk (through excess of maternal love); U. 3.

प्रस्तुषा The wife of a grandson; स्तुषाश्च प्रस्तुषाश्चेत धृत-राष्ट्रस्य सङ्गताः Mb. 5. 141. 50.

प्रस्पन्दनम् Palpitating, vibrating, trembling.

प्रस्पर्धिन् द. Rivalling with, equalling.

प्रस्कार a. 1 Swollen, puffed up. -2 Self-conceited.

श्रारेफज् a. Large-hipped; Patanjali.

To expand, open. -3 To slap or clap the arms.

TYNE a. 1 Blown, opened, expanded (as a flower).

2 Divulged, published, spread abroad (as a report).

3 Plain, clear, manifest, evident.

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

मस्फोटनम् 1 Expanding, blooming, opening. -2
Making clear or manifest, disclosing, revealing. -8
Splitting. -4 Causing to bloom or blow -6 Threshing
corn. -6 A winnowing basket. -7 Striking, beating.
-8 Wiping away, rubbing out.

मस्पुर् 6 P. 1 To quiver, tremble. -2 To expand, be dilated; प्रार्फुरभयनम् Mb. -3 To spread far and wide; संस्थितस्य गुणोत्कर्यः प्रायः प्रस्कुरति स्कुटम् Subhās.

मस्प्रित p. p. Quivering, trembling, vibrating, tremulous. -Comp. -अधर a. one whose lower lip quivers; Mb.

भरिम 1 A. To burst into laughter.

मस्मृतिः f. Forgetfulness.

प्रस्थन्द् 1 A. 1 To flow forth, exude. -2 To move rapidly, fly away, run.

प्रस्पन्दः, -न्द्नम् Flowing forth, exudation; trickling out, oozing.

प्रसन्दिन् a. Shedding tears. -m. A shower of rain. प्रसंसिन् a. Miscarrying; Suśr.

■ 1 P. 1 To flow forth or out, gush forth, coze out.

-2 To pour out, let flow. -Caus. A. To make water.

प्रस्तवः 1 Trickling forth, gushing, flowing or oozing out. -2 A flow, stream. -3 Milk flowing from the breast or udder; प्रसंत्रे व सुचिर्वतः Ms. 5. 130; प्रस्त्रेण (v.l. for प्रस्त्रेव) अभिवर्षन्ती वत्सालोकप्रवर्तिना R. 1. 84. -4 Urine. -6 The overflowing scum of boiling rice. -बाः (pl.) 1 Falling or gushing tears. -2 morbid matter in the body. -वम् A waterfall.

प्रस्वणम् 1 Flowing or gushing forth, trickling, oozing, dripping. -2 Flow or discharge of milk from the breast or udder; (दृक्कान्) घटस्तनप्रस्वणैव्यवध्यत् Ku. 5. 14. -3 A fall of water, cascade, cataract. -4 A spring, fountain; नानामलप्रस्वणैः Bhāg. 4. 6. 11; समाचिता प्रस्वणैः समन्ततः Rs. 2. 16; Ms. 8. 248; Y. 1. 159. -6 A spout. -6 A pool formed by the mountain streams. -7 Sweat, perspiration. -8 Voiding urine. -णः N. of a mountain; जनस्थानमध्यगो गिरिः प्रस्वणो नाम U. 1.

प्रस्नविन् a. 1 Pouring forth. -2 Yielding milk; ददर्श राजा जननीमिव स्वां गामश्रतः प्रस्नविणीं न सिंहम् R. 2. 61. -8 Rich in milk.

प्रसावः 1 Flowing, cozing. -2 Urine. -3 The overflowing scum of boiling rice. -Comp. -करणम् the urethra.

प्रसुत p. p. Oozed, trickled, dropped, issued.

मञ्जतिः Flowing forth, cozing out.

षं. इं. को.... १४१

प्रस्व (स्वा) नः A loud noise.

प्रस्वापः 1 Sleep. -2 A dream. -3 A missile which induces sleep; प्राजापत्यं विश्वकृतं प्रस्वापं नाम भारत Mb. 5. 183. 12.

प्रस्वापक a. 1 Causing to fall asleep, soporific. -2 Causing to die, slaying.

प्रस्वापन a. Causing sleep, soporitie; ओजरतेजोश्वतिकरं प्रस्वापनमरातितृत (अलम्) Mb. 3. 41. 38. -नम् 1 Causing or inducing sleep. -2 A missile which induces sleep in the person attacked; प्रस्वापनं (गान्धर्वमस्त्रं) प्रायुक्त R. 7. 61.

प्रस्वादस् a. Ved. Agreeable, pleasant.

प्रस्वारः Ved. An epithet of the sacred syllable om (repeated at the beginning of a Patha or lesson).

प्रस्वित्र p. p. Sweated, perspired.

प्रस्वेदः 1 Excessive perspiration. -2 An elephant.

अस्वेदित p. p. 1 Covered with sweat, perspired, sweating. -2 Causing perspiration, bot.

प्रस्तृ 1 P. To lengthen or prolate a tone in uttering.

प्रह्न 2 P. 1 To kill, slay; प्राधानिषत रक्षांसि येनाप्तानि वने सम । न प्रहण्मः कथं पापं वद पूर्वापकारिणम् Bk. 9. 102. -2 To strike, beat, hit; गदाप्रहततनुः -3 To strike, beat (a drum &c.); see प्रहत.

प्रहणनम् Killing, slaughter. -2 A kind of amorous sport.

भहत p. p. 1 Wounded, killed, slain. -2 Beaten, struck (as a drum); स स्वयं प्रहतपुष्टर: कृती R. 19. 14; Me. 66. -3 Repulsed, overcome, defeated. -4 Spread, expanded. -5 Contiguous. -6 Beaten, frequented (as a track). -7 Accomplished, learned. -Comp. - मुरज a. having drums beaten; resounding with the beating of drums; संगीताय प्रहतसुरजाः हिनस्पर्णन्ययोगम् Me. 66.

महतिः f. A stroke, blow.

प्रहणे (ने) मिः The moon.

प्रहस् 1 P. 1 To laugh, smile; ततः प्रहस्यापभयः प्ररंदरम् B. 3. 51. -2 To deride, ridicule, mcck; हसन्तं प्रहसन्त्येता रदन्तं प्रस्तन्ति च Subhāṣ. -3 To brighten up, look splendid, cheer up.

प्रहस्तमम् 1 Loud or violent laughter, laughing, mirth. -2 Ridioule, mockery, irony, joke; थिक् प्रहस्तम् U. 4. -3 Satire, satirical writing. - 4 A farce, a kind of low comedy; S. D. thus defines it: — भाणवत्संधिसंध्यन्नलास्याङ्गाङ्गीविनिर्मितम् । भवेत् प्रहसनं वृत्तं निन्धानां कविकल्पितम् ॥ 533 et seq. e- g. कन्दर्पकेलि.

प्रहस्तन्सी 1 A kind of jasmine (पृथिका or वासन्ती q.v.).
-2 A large firepan.

भहस्ति p. p. 1 Laughing. -तम् 1 Laughter, mirth. -2 Displaying bright gaudy colours; Jātakam.

महासः 1 Violent or loud laughter. -2 Ridicule, derision. -3 Irony, satire. -4 A dancer, an actor. -5 N. of Siva. -5 Appearance, display; प्रालम्बद्धिपृणित-नामरप्रहासः Ve. 2. 29. -7 N. of a place of pilgrimage; of. प्रभास. -8 Splendour of colours.

महासकः A jester, buffoon.

महासिन् a. 1 Causing laughter, amusing, diverting.

—2 Joking, jesting, —3 Smiling with; उन्मीक्कुटजप्रहासिषु

गिरेरालम्ब्य सानुनितः Mal. 9. 15. —4 Shining,, resplendent;
विकाणसार्यविक्षप्रहासिभः Ku. 5. 37. —5 Satirical. —m. A jester, buffoon.

महस्तः 1 The open hand with the fingers extended. - 2 N. of a general of Rayana.

महा 3 P. 1 To give up, forsake, abandon, relinquish; प्रजहाति यदा कामान Bg. 2. 55, 39; मोदमेती प्रहास्थेते Ram. -2 To let go, cast, discharge; प्रजहुः शूलपश्चिमन् Bk. 14. 23. -3 To depart from. -Pass. 1 To be forsaken or neglected. -2 To be lost, to perish. -3 To vanish, cease, disappear. -4 To be vanquished, to succumb.

MET Ved. 1 A good throw at dice. -2 Gain, advantage.

प्रहाणम् Abandoning, omitting, quitting; हेशप्रहाणिमह लब्धसकीजयोगः Si. 4. 55. -2 Abstraction, speculation, meditation. -3 Exertion.

महाणि: f. 1 Abandoning. -2 Deficiency, want. -3 Cessation, disappearance. -4 Destruction; स त्वं जगत्- त्राणसलप्रहाणये Bhag. 9. 5. 9.

प्रहापणम् 1 Abandonment; न्यान्याया अपि ते लक्ष्म्याः कुर्वन्त्याशु प्रहापणम् Bk. 9. 104. –2 Departure.

महीण p. p. 1 Left, quitted, abandoned; धनं प्रहीण-माजहु: Bhag. 1. 12. 33. -2 Cast off, worn out (as a garment). -3 Ceased, vanquished. -णम् Destruction, removal, loss. -Comp. -जीवित a. dead, slain. -दीप a. sinless.

महि 5 P. 1 To send forth, propel. -2 To throw, discharge, shoot; विनाशांत्तस्य दक्षस्य रक्षस्तस्य महोपलं प्रजिषाय R. 15. 21; Bk. 15. 121. -3 To send, despatch; हरिरस्में हरिणी सुराङ्गनां प्रजिषाय R. 8. 79; 11. 49; 12. 84; Bk. 15. 104. -4 To turn the eyes towards.

महाप्यः Ved. A messenger.

महिः A well

महित p. p. 1 Placed, put forth. -2 Extended, stretched out. -3 Sent, despatched, directed; विचारमार्ग- प्रहितेन चेतसा Ku. 5. 42. -4 Discharged, shot (as an arrow). -6 Appointed. -6 Appropriate, suitable.

-7 Imbedded (as nails). -B Turned towards, cast upon (as eyes, mind). -9 Sent away, expelled; इयमच निशा पूर्वा सीमित्रे प्रहिता वनम् Ram. 2. 46. 2 (com. gives प्रहिता = प्राप्ता). -तम् A sauce, condiment. -Comp. -आत्मन् a. resolute.

महितंगम a. Going on an errand or mission.

भहुत:, न्तम् An offering of food to all created beings (भूतयज्ञ), one of the five daily Yajias to be performed by a householder; cf. अहुतं च हुतं चैव तथा प्रहुतमेद च। आहापं हुतं प्रशितं च पश्चयज्ञान् प्रचक्षते Ms. 3. 73; Bhag. 7. 15. 49. It also means दशैष्टि (बलिहरण); Bri. Up. 1. 5. 2.

महातिः f. Ved. An excellent oblation.

मह 1 P. 1 To strike, strike at, beat; लत्त्या महरति 'kicks'; दयापराऽभू: महरति त्वम् R. 5. 58; Ku. 3. 70; Bk. 9. 7. -2 To burt, injure, wound (with loc.); आर्तन्नाणाय दः शक्तं न महतुमनागसि S. 1. 11; R. 2. 62; 7. 59; 11. 84; 15. 3. -3 To attack, assault. -4 To throw, east, burl (with loc. or dat.). -5 To seize upon. -6 To offer, present (Ved.).

महरः The eighth part of a whole day, a watch (a period roughly reckoned at 3 honrs); महरे प्रहरेऽसहो-चारितानि गामानयेत्यादिपदानि न प्रमाणम् T.S. —Comp. —कुटुम्बी a species of plant. —विरतिः the end of a watch (at 9 o'clock in the forenoon).

प्रहरकः 1 A watch; प्रहरकमपनीय स्वं निदिदासतोचैः Si. II. 4. -2 Striking the hours.

महरणम् 1 Striking, beating. -2 Casting, throwing. -3 Assailing, attacking. -4 Hurting. -6 Removing, expelling. -6 A weapon, missile; या (उनेशी) सुनुमारं प्रहरणं महेन्द्रस्य V. 1; Bhāg. 4. 26. 2; R. 13. 73; Mk. 5. 12; नानाश्वप्रहरणः Bg. 1. 9; Māl. 8. 9. -7 War, battle, fight. -6 A covered litter or car. -9 The box of a carriage.

प्रहरणकलिका f. N. of a metre with each quarter of fourteen syllables; ननभनलघुपै: प्रहरणकलिका V. Ratna.

प्रहरणीयम् A missile, weapon.

महरत् m. A warrior; रामः महरतां वरः Mb. 3. 83. 31.

महरिन् m. 1 A watchman. -2 A bellman.

महर्च a. or s. 1 One who strikes or beats, an assailant. -2 Fighting, a combatant, fighter. -3 Shooting, a shooter, an archer.

प्रहार: 1 Striking, beating, hitting; मतकल्पः प्रहारातें जीवलि विशुद्धपति Y. 3. 248. -2 Wounding, killing. -3 A stroke, blow, hit, knock, thump; प्रहारमूर्स्डापयमे रथस्याः R. 7. 44; मुश्प्रित्रहार, तलप्रहार &c. -4 A cut or thrust, as in खन्नप्रहार. -6 A kick; as in पादप्रहार; लताप्रहार. -8 Shooting. -7 A battle (रण); प्रहारे च पराकान्तः शूरः पश्चलमागतः

Ram. 4. 23. 12. -8 A Necklace. -Comp. -आर्त a. wounded by a blow. (-तम्) acute pain caused by a wound.

प्रहारणम् A desirable gift.

पहारिन् m. A good fighter, champion.

সম্ভৱ p. p. 1 Beaten, struck, hit, wounded. -2 Seized. -ব্ৰ A blow, stroke, hit.

मह्यू 4 P. 1 To be glad, to rejoice; न प्रह्मोत् प्रियं आप्य Bg. 5. 20; 11. 36. -2 To stand on end, hristle (as hair of the body). -3 To rejoice beforehand, anticipate pleasure. -Caus. 1 To gladden, exhilarate, delight. -2 To encourage, inspirit; प्रहर्षयेद्वलं व्यूदा तांश्र सम्यक् परीक्षयेत् Ms. 7. 194.

महर्षः 1 Extreme joy, exultation, rapture; गुरुः प्रदर्षः प्रबभूत नात्मनि R. 3. 17. -2 Erection of the male organ; तं विचिन्तयतः शापं प्रदर्षः समजायत Mb. 1. 125. 20.

बहर्गणम् 1 Enrapturing, making extremely glad. -2 The attainment of a desired object. -णः The planet Mercury.

प्रहर्ष (र्थि)णी 1 Turmeric. -2 N. of a metre; see App. म्नो जो गिश्चदशयतिः प्रहर्षणीयम् V. Ratna.

प्रहार्गित p. p. 1 Stiffened (as reed). -2 Made desirous of sexual intercourse. -3 Greatly delighted.

प्रहर्पुलः The planet Mercury.

महर्ष p. p. 1 Delighted, pleased, glad, overjoyed.
-2 Thrilling, hristling (as hair). -Comp. -आरमन्, चित्त, मनस् a. delighted in soul, rejoiced at heart.
-रूप a. looking pleased. -2 of a pleasing form.

प्रहष्टकः A crow.

महेणकम् 1 A kind of pastry (पिष्टक). -2 Sweetmeats distributed at festivals.

সইতকঃ 1 A kind of cake or sweetmeat. -2 A riddle; see সইতিকা below.

प्रहेला Free or unrestrained behaviour, loose conduct, playful dalliance; भूमी प्रहेलया पश्चानजारहस्तोऽज्ञनास्विव Pt. 2. 44.

प्रहेलिः f., प्रहेलिका A riddle, an enigma, a conundrum. It is thus defined in the विद्रश्मुखमण्डन:—व्यक्तीकृत्य कमः यथं स्वरूपार्थस्य गोपनात् । यत्र बाह्यान्तरावर्षौ कथ्येते सा प्रहेलिका. It is आर्थो or शान्दी; तरुष्यालिक्षितः कण्ठे नितम्बस्थलमाश्रितः । गुरूषां सित्रधानेऽपि कः कृजिति मुहुर्भेहुः (where the answer is ईषद्नजलपूर्णेकुम्भः) is an instance of the former kind; सदारिम्थापि न वैरियुक्ता नितान्तरक्ताप्यसितैव नित्यम् । यथोक्तवादिन्यपि नेव दूती का नाम कान्तेति निवेदयाग्रा॥ (where the answer is सारिका), of the latter. Dandin, however, mentions 16 different kinds of प्रहेलिका; see Kay. 8. 96-124.

बहासः 1 Diminution, decrease. -2 Languishing, fading away.

To delight, exhibitante, gladden.

মন্ত্রন p. p. Delighted, joyful, pleased.

মন্ত্রনি: f. Pleasure, delight; also মন্ত্রনি: P. VI. 4. 95 com.

महा (हा) दः 1 Great joy, pleasure, delight, happiness. -2 Sound. -3 A species of rice. -4 N. of a son of the demon Hirauya-Kasipu. [According to the Padma Purana, he was a Brahmana in his previous existence, and when born as son of Hiranya-Kasipu, he still retained his ardent devotion to Visnu. His father, of course, did not like that his own son should be such a devout worshipper of his mortal enemies, the gods, and with the object of getting rid of him, he subjected him to a variety of cruelties; but Prahlada, by the favour of Visnu, was quite unscathed, and began to preach with even greater earnestness than before the doctrine that Visnu filled all space and was omni-present, omni-scient, omni-potent. Hiranya-Kasipu in a fit of exasperation asked him "If Visnu is omni-present how do I not see him in the pillar of this hall?" Whereupon Prahlada struck the pillar with his fist (according to another account, Hiranya-Kasipu himself angrily kicked the pillar to convince his son of the absurdity of his faith), when Vişnu came out half-man and half-lion, and tore Hiranya-Kasipu to pieces. Prahlada succeeded his father, and reigned wisely and righteously.]

महादक a. Causing pleasure, refreshing.

महा (हा) दन a. Gladdening, delighting; प्रहादनं ज्योतिरजन्यनेन R. 13. 4. -नम् Causing joy or delight, gladdening, delighting; यथा प्रहादनाच्चन्द्रः R. 4. 12.

मह a. 1 Sloping, slanting, inclined; प्रहानतीव कचिदु-दिश्चितः Si. 12. 56. –2 Stooping, bent down; bowing humbly down; एष प्रह्वोऽस्मि भगवन् एषा विज्ञापना च नः Mv. 1. 47; 6. 37; तमाराध्य गुरुं भक्त्या प्रहुपश्रयसेवनैः Vivekachüdsmani. –3 Submissive, humble, modestly suhmitting; प्रहुं विनिबन्ध हथे। हि. सन्तः R. 16. 80; प्रहुपीवः पुरोवर्ता Siva B. 24. 6; शिवाय प्रथमास प्रहुभावमुपाश्रयन् Siva B. 29. 14. –4 Devoted or attached to, engaged in, engrossed by-Comp. –अञ्चलि a. bowing with the palma of the hand joined and put to the forehead as a mark of respect.

प्रह्मणम् Bowing down in reverence.

मह्नयति Den. P. To make humble, subdue; तदौद्धत्यं कापि वजित विनयः प्रह्नयति माम् U. 6. 11.

সমত 1 P. To quake, tremble; Bk.

प्रहालिका See प्रहेलिका.

प्रकायः A call, summons, invitation.

मा 2 P. (प्राति) To 611; अप्रासीदिवृभिर्भुखम् Bk.

आ f. Matted hair; Nigh. Ratna.

ष्ट्रांशु a. [प्रकृष्टाः अंश्रजेऽत्र] 1 High, tall, lofty, of lofty or great stature (as a man); शालप्रांशुर्महाभुजः R. 1. 13; 15. 19. -2 Long, extended; S. 2. 15. -মু: A tall man, a man of great stature; प्रांशुलभ्ये फले मोहादुद्वाहरिव वामनः R. 1. 3. -Comp. - प्राकार a. having long walls.

प्राक् ind. 1 Before (usually with abl.); सफलानि निमित्तानि प्राक्ष्यभातात्ततो सम Bk. 8≥106; प्राक्स्टेः केवलात्मने Ku. 2. 4; R. 14. 78; S. 5. 22. -2 At first, already; प्रमन्यवः प्रागिष कोशलेन्द्रे R. 7. 34. -8 Before, previously, in a previous portion (as of a book); इति प्रागेव निर्दिष्टम्; Ms. 1. 71; प्राक्पादयोः पति खादित प्रष्टमांसम् H. -4 In the east, to the east of; भामात् प्राक्पर्यतः. -8 In front. -6 As far as, up to; সাক্ৰৱাবাব, -7 At dawn or daybreak.

भाकट्यम् Manifestation, publicity, notoriety.

प्राकरणिक a. (-की f.) Pertaining to the subject of discussion, relevant to the matter in hand (often used in the sense of उपमेय in works on Rhetoric); अप्राकरणिक-स्याभिधानेन प्राकरणिकस्याक्षेपोऽप्रस्तुतप्रशंसा $K.\ P.\ 10.$

সাকর্থিক a. (-কী f.) Entitled to preference or superiority.

प्राकर्षिक: 1 A catamite. -2 A man supported by another's wife.

प्राकास्यम् 1 Freedom of will; प्राकास्यं ते विभूतिषु Ku. 2. 11. -2 Wilfulness. -3 Irresistible will, considered as one of the eight attributes or siddhis of Siva or the Supreme Being; see सिद्धि.

মাকাং: 1 A fence, a wall, an enclosure. -2 An encircling or surrounding wall, rampart; द्वितीय हैमप्राकार कुर्वद्भिरिव वानरैः m R.~12.~71 ; m Pt.~1.~229. $- {
m Comp.}$ $- {
m Ext}$ m Theplatform upon a wall. - Tu a. One who is stationed on the rampart; एकः शतं योधयति प्राकारस्थो धनुर्धरः Ms. 7. 74.

प्राकारीय a. 1 Fit for a wall. -2 Enclosed by a wall, walled.

प्राकाशः Ved. 1 A metallic mirror. -2 A kind of ornament.

माकार्यम् 1 Being known, evident or clear, publicity. -2 Fame, celebrity, renown; प्राकाश्यं चैव गच्छन्ति कृत्वा निष्कत्मर्घ तपः Mh. 12, 295. 28; प्राकारयं स्वगुणोदयेन गुणिनो गच्छन्ति (के जन्मना Pt. 1. 94. -3 Brightness; Mb. 12. 313. 17. - Seeing all things; प्राकाश्ये श्रुतदृष्टेषु Bhag. 11. 15. 4.

प्राकृत a. (-ता, -ती f.) [प्रकृतेरयं प्रकृत्या निर्शृत्तो वा अण्] 1 Original, natural, unaltered, unmodified; स्यातामामित्री मित्रे च सहजप्राकृताविष \$i. 2. 36 (see Malli. thereon).

-2 Usual, common, ordinary. -3 Uncultivated, yulgar, unrefined, illiterate; प्राकृत इव परिभूयमानमात्मानं न रणस्सि K. 146; Bg. 18. 28. - Insignificant, unimportant; trifling; Mu. I. -5 Derived from Prakriti, q.v.; সাহবী लयः 'reabsorption into Prakriti'; विसुधेत् प्राकृतान् प्रामांस्तान् मुक्त्वाऽमृतमश्रुते Mb. 12. 204. 12. -6 Provincial, vernacular (as a dialect); see below. -त: 1 A low man, an ordinary or vulgar man, कार्षापणं भवेद्दण्डयो यत्रान्यः प्राकृतो जनः Ms. 8. 336. -2 A kind of fever; वर्षाशरद्वसन्तेषु वातायैः সাহুর: ক্রমার Madhaya; (see - ज्वर:) -রম A vernacular or provincial dialect derived from and akin to Sanskrit; प्रकृतिः संस्कृतं तत्र भवं तत आगतं च प्राष्ट्रतम् Hemachandra. (Many of these dialects are spoken by the female characters and inferior personages of Sanskrit plays and are usually divided into 4 dialects: - शौरसेनी, माहाराष्ट्री, अपभंश and पैशाची); तद्भवस्तत्समी देशीत्यनेकः प्राकृत-कमः $K_{ar{a}v}$. 1. 33; also 34, 35; त्वमप्यस्मादृशजनयोग्ये प्राकृतमार्गे प्रश्नतोऽसि Vb. 1. -2 Resolution or reabsorption into সকুরি; the dissolution of the universe. -3 A particular ritual or यज्ञ; Bhag. 10.84.52. -Comp. -अरि: a natural enemy, i. e. the ruler of an adjacent country; see Malli. on Si. 2. 36. -उदासीनः a natural neutral; i. e. a ruler whose dominions lie beyond those of the natural ally. - ज्वरः a common or ordinary fever. - प्रस्यः complete dissolution of the universe. - भानुषः a common or ordinary man. - मित्रम् a natural ally; i. e. a ruler whose dominions lie immediately beyond those of the natural enemy (i. e. whose country is separated from the country with which he is allied by that of another).

प्राकृतत्वम् 1 Original or natural state. -2 Vulgarity (of speech).

प्राकृतिक a. (–की ƒ.) [प्रकृत्या निर्वृत्तः ठञ्] 1 Natural, derived from nature; क्षात्रं प्राकृतिकं तेजी ब्राह्मं यस्य निशिष्यते Mv. 7. 39. -2 Illusory. -3 Vulgar.

प्राक्तन a. (-नी f.) 1 Former, previous, antecedent; प्रपेदिरे प्राक्तनजन्मविद्याः Ku. 1. 30. -2 Old, ancient, early. -3 Relating to a former life or acts in a former life; संस्काराः प्राक्तना इव R. 1. 20; Ku. 6, 10, -नम् (or प्राक्तन-कर्मन्) n. Fate, destiny. - Comp. - कर्मन् n. any act formerly done, or done in a former state of existence. -जन्मन् n. a former birth.

प्राक्तिक a. One who only commences a work (hut does not earry it to completion); उपक्रम्य अपरिसमापयत-स्तदनन्तरमेवैनं शिष्टा विगर्हेयुः प्राक्रमिकोऽयं कापुरुष इति वदन्तः ﴿S). on MS. 4. 3. 24; यो हि आरब्धमेवंजातीयक समापयति न तं शिष्टा विगईन्ते प्राक्रमिकोऽयमसंब्यवहार्थ इति SB. on MS. 6. 2. 15.

प्राखर्यम् 1 Sharpness. –2 Pungenoy. –8 Wickedness. -4 Ardour, zeal.

भागल्मी 1 Boldness, confidence. -2 Resoluteness, determination.

प्राच्

प्रागरम्यम् 1 Boldness, confidence; निःसाध्वसस्यं प्रागरम्यम् S. D. -2 Pride, arrogance. -3 Proficiency, skill. -4 Development, greatness, maturity; बुद्धियागरभ्य, तमः-प्रागरभ्य &c. -8 Manifestation, appearance; अवासः प्रागरभ्यं परिणतस्यः शैलतन्य K. P. 10 'which has appeared '. -8 Eloquence; प्रागरभ्यहीनस्य नरस्य विद्या शक्तं यथा कापुरुषस्य हस्ते (where प्राण may mean 'boldness' also); प्रागरभ्य-मधिकमाप्तुं वाणी बाणी बभूवेति Subhas.; प्रागरभ्यमभ्यस्तगुणा च वाणी Mal. 3. 11. -7 Pomp, rank. -8 Resoluteness, determination. -9 Impudence. -Comp. -शुद्धिः boldness of judgment.

পাশাব: A house, building.

मागीत्यम् Celebrity, excellence.

प्रागुण्यम् Right position or direction.

मात्रम् The highest point. -Comp. -सर a. first, foremost; त्वमहतां प्राप्रसरः स्मृतोऽसि नः \$. 5. 15. -हर a. chief, principal; विश्वावस्त्रप्रप्रहरैः प्रवीणः Ku. 7. 48; R. 16. 23.

प्राथाटः Thin coagulated milk.

प्राप्त्य a. Chief, foremost, best, most excellent; यथा प्राप्त्यान् यया जयेष्ठान् Mh. 6. 64. 41.

মাঘার: War, battle.

प्राचारः Trickling out, dropping, oozing.

प्राधुणः, प्राधुणकः, प्राधुणिकः, प्राधूणेः, प्राधूणेकः, प्राधूणिकः A guest, visitor; चिरापराधस्मृतिमांसलेऽपि रोषः क्षणप्राष्ठणिको नम्त Bv. 2. 66; श्रवणप्राष्ठणिकीकृता जनैः (कथा) N. 2. 56; Pt. 3. 119.

प्राधुणिका Hospitable reception.

प्राह्नम् A small kind of drum (पण्द).

प्राङ्गणम् (नम्) 1 A court, courtyard. −2 A floor (as of the house). −3 A kind of drum.

प्राच्, प्राञ्च् a. (-ची f.) 1 Turned towards the front, in front, foremost. -3 Eastern, easterly. -3 Prior, previous, former. -m. (pl.) The people of the east. -2 Eastern grammarians. -Comp. -अम्र a. (प्रागम) having the point turned towards the east. -अनुरागः (प्रागनुरागः) former affection. -अभावः (प्रागमावः) 1 antecedent non-existence, non-existence of a thing previous to its production, as of an effect previous to its production: प्रागमावस्तथा ध्वंसोऽप्यत्यन्ताभाव एव च । एवे त्रैविष्यमापन्नः संसर्गामाच इप्यते॥ Bhāsā. P. -2 (in law) non-possession of property (that may be possessed). –अभिहित (प्रागभिहित) a. mentioned before. –अवस्था (प्रागवस्था) the former state; न तर्हि प्रागवस्थायाः परिहीयसे Mal. 4 'you are none the worse for it'. -आयत (प्रागायत) a. extending towards the east. -उकि: f. (प्रागुक्तिः) previous utterance. -उत्तर (प्रागुत्तर) a. north-eastern. -उत्पत्तिः (प्रागुत्पत्तिः) first appearance

(of a disease). -उद्ब्स् a. (प्रागुद्ब्स्) north-eastern. -उद्दोची (प्रागुदीची) f. the north-east. -कर्मन् (प्राक्-कमेन्) n. 1 an action done in a former life. -2 a preliminary medical treatment. -3 a preliminary action in general. –कालः (प्राक्षालः) a former age. –कालान (সাকান্তান) a. belonging to the former times, old, ancient. -कुल (प्राक्कल) a. having the points turned towards the east (said of Kusa grass); प्राक्तूलान् पर्युपासीनः पवित्रेक्षेव पानितः Ms. 2. 75. (न्हम्) the point of a blade of such Kusa grass. -कृतम् (प्राक्कृतम्) an act done in a former life. - केवल a. (पाक्षेवल) manifested from the first in a distinct form. -गामिन a. (आग्-गामिन्) 1 going before, preceding. -2 a precursor, forerunner. -3 going eastward. -चरणा a. (प्राक्चरणा) the female organ of generation. -चिरम् (प्राक्चिरम्) ind. in due or good time, before too late. -जन्मन् (प्राग्जन्मन्) n., -जातिः (प्राग्जातिः) f. a former birth. –ज्योतिषः (प्राग्ज्योतिषः) 1 N. of country, also called Kamarupa. -2 (pl.) the people of this country (-पम्) N. of a city. ेज्येष्ट: an epithet of Vispu. -दक्षिण a. (प्राग्दक्षिण) south-eastern. –देशः (प्राग्देशः) the eastern country. -द्वार, -द्वारिक a. (प्राग्द्वार &c.) having doors facing the east. - न्यायः (प्राङ्ख्यायः) the plea of a former trial, res judicata; आचारेणावसन्नोऽपि पुनर्लेखय-ते यदि। सोऽभिषेयो जितः पूर्वं प्राङ्यायस्तु स उच्यते॥ **-पदम्** (प्राक्पदम्) the first member of a compound. -प्रहारः (प्राक्त्प्रहारः) the first blow. -फलः (प्राक्रफलः) the bread-fruit tree. -फ (फा) ल्युनी (प्राक्फल्युनी) the eleventh lunar mansion, (पूर्वा). भवः 1 the planet Jupiter. -2 N. of Brihaspati. -फाल्गुनः, -फाल्गुनेयः (प्राक्फाल्युनः &c.) the planet Jupiter. -भक्तम् (प्राग्-भक्तम्) taking medicine before meals. -भवः (प्राग्भवः) a previous life. -भागः (प्राग्भागः) 1 the front. -2 the fore-part. –भारः (प्राग्भारः) 1 the top or summit of a mountain; प्रारमारेषु शिखण्डिताण्डवविधी मेधैर्वितानान्यते Mal. 9. 15. -2 the front part, fore-part or end (of anything); कन्दत्केरवचण्डडात्कृतिमृतप्राग्भारभीमैस्तटैः Mal. 5. 19. -3 a large quantity, heap, multitude, flood; तिमिरप्राम्भार-मुच्चाटयन्.....विजयते ज्ञानप्रदीपो हरः Bh. 3. 129; Mal. 5. 29. –भावः (प्राप्तावः) 1 previous existence. –2 excellence, superiority. -मुख (प्राङ्मुख) a. 1 turned towards or facing the east; तां प्राङ्मुखीं तत्र निवेश्य तन्वीम् Ku. 7. 18; Ms. 2. 51; 8. 87. -2 inclined towards, wishing, desirous of. - रूपम् (प्रान्ह्पम्) Previous symptom (of disease). -लन्नम् (प्राग्लन्नम्) horoscope. -वंदाः (प्राग्वंदाः) 1 в kind of sacrificial room having its columns turned towards the east; श्लाष्यरुत्यागोऽपि वैदेखाः पत्युः प्राग्वंशवासिनः R. 15. 61. (प्राचीनस्थूणे। यज्ञशालाविशेषः Malli.; but some interpret the word to mean 'a room in which the friends and family of the sacrificer assemble'); केचिद् वभञ्जुः प्राग्वंशं पत्नीशालां तथाऽपरे Bbsg. 4.5.14. -2 a former dynasty or generation. -वचनम् (प्राग्वचनम्) anything formerly decided; statement by the ancient authorities; प्रागिदं वचनं पोक्तम् अतः प्राग्वचनं विदुः Mb. -वृह्मम् = प्राङ्न्यायः q. v. -वृत्तान्तः (प्राग्वृत्तान्तः) a former event. -शिरस्, -स, -शिरस्क (प्राकृशिरस् &c.) a. having the head turned towards the east. -संध्या (प्राकृसंध्या) the morning twilight, -सवनम् (प्राकृस्ववनम्) a morning libation or sacrifice. -स्रोतस् (प्राकृस्रोतस्) a. flowing eastward. (-f.) a river.

भाची The east; तनयमचिरात् प्राचीवार्कं प्रसूथ च पावनम् \$. 4. 19; यत्रैव भानुस्तु वियत्युदेति प्राचीति तां वेदविदो वदन्ति. —Comp.—पतिः an epithet of Indra. —प्रमाणम् length (opp. to breadth). —मूलम् the eastern horizon; प्राचीमूले तन्तुमिव कलामात्रदेशां हिमांशाः Me. 91.

प्राचीन s. [प्राच् भव।यें ख] 1 Turned towards the front or east, eastern, easterly. -2 Previous, former, previously mentioned. -8 Old, ancient. -तः,-तम् 1 A fence, well. -2 The eastern country; प्राचीनवाहिनी चैव नदी भूशम-कर्दमाम् Ram. 4. 27. 16. नम् ind. 1 In front. -2 Eastward (abl.) -8 Before. -Comp. -अग्र a. = शागन q. v. -आबीतम् the sacred thread (यज्ञोपवीत) worn over the right shoulder and passed under the left arm, as at a Śraddha. -आवीतिन, -उपवीत a. wearing the sacred thread over the right shoulder and under the left arm; सब्ये प्राचीनआवीती निवीती कण्ठसजने Ms. 2. 63. -कल्पः a former kalpa q. v. -नाया an ancient story or tradition. -तिलकः the moon. -पनसः the Bilva tree. -बहिस m. an epithet of Indra. -मतम् an ancient opinion, a belief sanctioned by antiquity. - मूल a. having roots turned eastward.

সাইব a. [সাই মৰ: যব] 1 Being or situated in front.—2 Being or living in the east, eastern, easterly.—3 Prior, preceding, previous.—4 Ancient, old.—হ্যা: (pl.) 1 'The eastern country', the country south or east of the river Sarasvati.—2 The people of this country.—Comp.—पद्युचि: a term applied to the rule according to which দ remains in particular cases unchanged before अ भाषा the eastern dialect, language spoken in the cast of India.—यूचि: a kind of metre.

प्राच्यक n. Eastern, easterly.

भाचण्ड्यम् 1 Vehemence, passiun. -2 Fierceness, horrible look; प्राचण्ड्यं वहति नखायुषस्य मार्गः Māl. 3. 17.

MER a. Contrary to ordinary institutes and observances.

प्राचार्यः 1 The teacher of a teacher. -2 A former teacher.

प्राचिका 1 A mosquito. -2 A female falcon.

प्राचीरम् An enclosure, fence, wall.

प्राचुर्यम् 1 Ahundance, copiousness, plenty. -2 Multitude.

प्राचेतसः A patronymic of Manu. -2 Of Dakşa. -3 Of Valmiki.

भाद् a. (Nom. sing. प्राट्-इ) Asking, inquiring, questioning; as in शब्दप्राट्. -Comp. -विवाकः (प्राष्ट्विवाकः) a judge, the presiding officer in a court of law; प्राड्-विवाकोऽनुयुजीत विधिना तेन सान्त्वयम् Ms. 8. 79, 181; 9. 234.

भाजकः A charioteer, driver, coachman; यत्रापवर्तते युग्यं वैगुण्यात् प्राजकस्य तु । तत्र स्वामी भवेदण्ड्यो हिंसायां द्विसतं दमम्॥ Ms. 8. 298.

प्राजनः, -नम् A whip, goad; त्यनाप्राजनरस्मिरङ्किततनुः पार्थाङ्कितैर्मार्गणैः Ve. 5. 10.

प्राजिहितः The Garhapatya fire, q. v; प्राजिहितस्य विद-मानत्वात् Ms. 12. 1. 4; प्राजिहित इति गाईपत्यस्य पूर्वाचार्यसंज्ञा SB.

प्राजापत्य a. [प्रजापतिर्देवताऽस्य यक्] 1 Sacred to Prajapati; सर्वदैवत्यं श्रीक्षतं प्राजापत्यमालभनत Bri. Up. 1. 2. 7; Mb. 12.60.44. -2 Born of Prajapati (Brahma); जहः परि-शहबीडां प्राजापत्यास्तपस्विनः Ku. 6. 34. -3 Belonging to Prajapati; प्राजापत्योपनीतं तदशं प्रत्यप्रहीश्नृपः R. 10. 52. -स्यः 1 One of the eight forms of marriage in Hindu law, in which the father gives his daughter to the hridegroom without receiving any present from him in order that the two may live happily and faithfully together; सहोभी चरतां धर्मेमिति वाचानुभाष्यं च । कन्याप्रदानमभ्यन्यं प्राजापत्या बिधिः रमृतः ॥ Ms. 3. 30; or इत्युक्त्वा चरतां धर्म सह या दीयतेऽ-र्थिने । सं कायः (🚛 प्राजापत्यः) पावयेत्तजः षट् षड् वंश्यान्सहात्मना॥ Y. 1. 60. -2 N. of the confluence of the Ganga and Yamuna (प्रयाग); (also n.). -3 (with तिथि) The eighth day in the dark half of the month of Pausa. - 4 N. of Vispu. -8 A kind of fast or penance; (त्यह प्रातस्त्र्यह साये व्यहमयादयाचितम् । व्यहं परं च नाश्लीयात् प्राजापःयमिति स्मृतम् ॥); प्राजापत्यं चरेत् कृच्छ्मब्दमेकं समाहितः Ms. 11. 105. -8 The heaven of the manes (पितृलोक). -7 A descendant of प्रजापितः, द्वया ह प्राजापत्या देवाश्वासुराश्च Bri. Up. 1. 3. 1. -त्यम् 1 Giving away the whole of one's property before entering upon the life of an ascetic; also आजापत्या. -2 Generative energy, procreative power, -8 A particular sacrifice (for appointing a daughter to raise issue in default of male beirs).

प्राजिकः, -प्राजिन् m. A hawk.

प्राजितः m. A charioteer, driver, coachman; हाहाकारं प्राजितः प्रत्यनन्दत् Si. 18. 7.

प्राजेशम् The constellation Robini.

प्राक्ष a. (-ज्ञा, -ज्ञी f.) [प्रज्ञ एव स्वार्थ अण्] 1 Intellectual. -2 Wise, learned, clever; किमुच्यते प्राज्ञः खळ कुमारः U. 4. -ज्ञः 1 A wise or learned man; तेम्यः प्राज्ञा न विभ्यति Ve. 2. 14; देवद्विजपुरुप्राज्ञपूजनं शीचमार्जवम् बद्धवर्यमहिंसा च शारीरं तप उच्यते॥ Bg. 17. 14. -2 A kind of parrot. -3 Intelligence dependent on individuality; Vedantasara. -4 Supreme Being (Almighty); अयं प्रदेशः प्राज्ञेनातमना

1127

संपरिष्यक्ता न बाई कियन देद नान्तरम् Bri. Up. 4.3.21. - शा
1 Intelligence, understanding. -2 A clever or intelligent woman. -शा
1 A clever or learned woman. -2
The wife of a learned man. -3 N. of a wife of the sun (सूर्यपत्नी). -Comp. -कथा a story about a wise man. - सन्य, - मानिन् or प्राज्ञंमानिन् a. fancying oneself to be wise, conceited; न त चिन्तयतिश्वते जनस्य प्राज्ञमानिनः Bu. Ch. 4.52. - मानः respect for learned men.

माश्रता, -त्वम Wisdom, intelligence.

माज्य a. 1 Abundant, copious, plentiful, much, many; तव भवतु चिडीजाः प्राज्यवृष्टिः प्रजासु S. 7. 34; R. 13. 62; Si. 14. 25. -2 Great, large, important; प्राज्यविक्रमाः Ku. 2. 18; अपि प्राज्यं राज्यं तृणामेव परित्यज्य सहसा G. L. 5. -3 Lofty.

সাহ্বত: a. 1 Straightforward, candid, honest, sincere. -2 Straight, erect.

प्राञ्जलिः a. [प्रस्ती अजली येन] Folding the hands in supplication, as a mark of respect or humility.

माञ्जलिक, प्राञ्जलिन् See प्राञ्जलि.

माण् 2 P. 1 To breathe, respire, inhale air. -2 To live, be alive; यदहं पुनरेव प्राणिस K. 35, प्राणिसस्तव मानार्थम् Bk. 4. 38. -3 Ved. To blow (as the wind).

प्राण् m. = प्राण below.

आणः 1 Breath, respiration. -2 The breath of life, vitality, life, vital zir, principle of life (usually pl. in this sense, the Pranas being five; प्राण, अपान, समान, च्यान and उदान); प्राणैरुपकोशमलीमसैर्वा R. 2. 53; 12. 54; (इ.दि प्राणो गुदेऽपानः समानो नाभिसंस्थितः । उदानः कण्ठदेशस्थो व्यान: सर्वेश्वरीरगः ॥). -3 The first of the five life-winds or vital airs (which has its seat in the lungs); अपाने जुह्नति प्राणं प्राणेऽपानं तथापरे । प्राणापानगती स्द्र्वा प्राणायाम-परायणाः ॥ Bg. 4. 29. - Wind, air inhaled. - Energy, vigour, strength, power; as in प्राणसार q. v.; युद्धातिथ्यं प्रदास्यामि यथाप्राणं निशाचर Ram. 3. 50. 28; Bhag. 8. 2. 29; सर्वप्राणप्रवणमघवन्मुक्तमाहत्य वक्षः Mv. 1. 45. - 8 The spirit or soul (opp. शरीर). -7 The Supreme Spirit; इमानि भूतानि प्राणमेवाभिसंविशन्ति Bri. Up. 1. 11. 5. -8 An organ of sense; स्पृष्वैतानशुचिनित्यमद्भिः प्राणानुपस्पृशेत्। गात्राणि चैव सर्वाणि नार्भि पाणितलेन तु ॥ Ms. 4. 143; मरीचिमिश्रा ऋषयः प्राणिभ्योऽहं च जिल्लेरे Bbag. 1.6.31. -9 Any person or thing as dear and necessary as life, a beloved person or object; कोशः कोशवतः प्राणाः प्राणाः प्राणा न भूपतेः H. 2. 90; अर्थपतेर्विमर्दको बहिश्वराः प्राणाः Dk. -10 Tbe life or essence of poetry, poetical talent or genius; inspiration. -11 Aspiration; as in महाप्राण or अल्पप्राण q. v. -12 Digestion. -13 A breath as a measure of time. -14 Gum-myrrh. -18 Life, living (जीवन); दैवं च दैवसंयुक्तं प्राणश्च प्राणदश्च ह । अपेक्षापूर्वकरणादशुभानां शुभं फलम् ॥ Mb. 12. 36. 14. -18 Food (अप्त); अनास्तिकानां भूतानां प्राणदाः पितरश्च ये Mb. 12.12.4. -17 N. of Brahms,

Vispu and other gods. -Comp. -आतिपातः killing a living being, taking away life. -अत्ययः loss of life. -आधिक a. 1 dearer than life. -2 superior in strength or vigour. -अधिनाथः a husband. -अधिपः the soul. -अन्तः death; capital punishment; अब्राह्मणः संप्रहणे प्राणान्तं दण्डमहिति Ms. 8. 359. -आन्तिक a. 1 fatal, mortal. -2 lasting to the end of life, ending with life. -3 dangerous. -4 capital (as a sentence); अज्ञानात् वारुणी पीत्वा संस्कारेणैव शुद्धपति । मतिपूर्वमनिर्देश्यं प्राणान्तिकमिति स्थितिः॥ <u>M</u>s. 11.146. (-कम्) murder. -अपहारिन त. fatal, destructive to life. -अपानम् , -नी air inhaled and exhaled; प्राणापाना-न्तरे देवी वाग्वे नित्यं प्रतिष्टिता Mañjûşa. -अयन्म् an organ of sense; (सुप्तिमूच्छोंपतापेषु प्राणायनविधाततः । नेहतेऽहमिति ज्ञानं मृत्युप्रज्वारयोरिष || Bhag. 4. 29. 72. -आघातः destruction of life, killing a living being; प्राणाचातानिवृत्तिः Bh. 3. 63. -आचार्यः a physician to a king. -आत्मन् m. the vital or animal soul. -आद a. fatal, mortal, causing death. -आवाधः injury to life; प्राणाबाधयुक्तास्वापत्सु Kau. A. 1. 8. -आयामः restraining or suspending the breath during the mental recitation of the names or attributes of a deity. - आहुति: f. an oblation to the five Pranas. - हैश:, -देश्वर: 1 a lover, husband; नीचै: शंस हृदि स्थितो हि ननु मे प्राणेश्वरः श्रोष्यति Amaru. 67; बाला लोलविलोचना श्विव शिव प्राणेशमालोकते Bv. 2. 57. -2 wind. -ईशा, -ईश्वरी 2 wife, beloved, mistress. -उत्क्रमणम् , -उत्सर्गः departure of the soul, death. -उपहारः food. -कर a. refreshing or reviving the spirits; सद्यों मांसं नवार्त्र च बाला स्त्री क्षीरभोजनम् । क्षीर-मुख्णोदकं चैव सद्यः प्राणकराणि षट्।। Chāpakya. -कर्मन् ». Vital function. –কৃতজুদ্, –ৰাখা peril of life, a danger to life. -ब्रहः the nose. -घातक a. destructive to life. -धोष: the sound from the ears when the fingers are put therein; छिद्रप्रतीतिदछायायां प्राणघोषानुपश्रुतिः Bhāg. 10. 42. 29. -झः a. fatal, life-destroying. -चयः increase of strength. -छिद् a. 1 murderous. −2 destructive. −छेदः murder. -त्यागः 1 suicide: वरं प्राणत्यागो न च पिशनवाक्येष्वभिक्षचिः H. 1. -2 death. -द a. life-giving. (-दम्) 1 water. -2 blood. (न्दः) 1 Vișnu. -2 Brahmā. -3 Terminalia Tomentosa (Mar. ऐन). -दा Terminalia Chebula (Mar. हिरडा). -दक्षिणा gift of life; प्राणदक्षिणां दा 'to grant one his life'. -दण्डः capital punishment. -दियतः a husband. -दात् a. ' life-giver', saviour, deliverer. - नामम् 1 resigning life. -2 the gift of life, saving one's life. -द्रोदरम. - यूतम् fighting for life. - रह् a. Sustaining or prolonging the breath. - दोह: an attempt upon any body's life. -धार a. living, animate. (-रः) a living being. -धारणम् 1 maintenance or support of life. -2 vitality. -3 a means of supporting life. -नायः 1 a lover, husband. -2 an epithet of Yama. -निश्रहः restraint of breath, checking the breath. -पात: 1 a lover, husband. -2 the soul; बुद्धिं समाच्छाय च मे समन्युरुद्भूयते प्राणपतिः शरीरे Mb. 3. 269. 4. -3 a physician. -पत्नी the voice. -परिक्रय: staking one's life. -परिकीण a. one whose life is drawing to a close. -परिष्ठ : possession of life, life, existence.

112B

-भद, -दायक, -दायिन a. restoring or saving life. -प्रयाणम् departure of life, death. -प्रियः 'as dear as life', a lover, husband. - WH a. feeding on air only. -भास्वत् m. the ocean. -भृत् u. possessed of life, living, animate, sentient. (-m.) a living being; अन्तर्गतं प्राणभूता हि वेद R. 2. 43. -2 N. of Visnu. -मोक्षणम् 1 departure of life, death. -2 suicide. -यमः = प्राणायाम q. v. -यात्रा 1 support of life; maintenance, livelihood; পিত্রপান-मात्रप्राणयात्रों भगवतीम् Mal. 1. -2 the act of breathing. -यात्रिक requisite for subsistence; प्राणयात्रिकमात्रः स्यात् Ms. 6. 57. -योनि: 1 the Supreme Being. -2 wind. (-f.) the source of life. 一下知刊 1 the mouth. -2 a nostril. -रोध: 1 suppressing the breath. -2 danger to life. -बहुमा a mistress, wife. -बिद्या the science of breath or vital airs. - विनादाः, - বিদ্লবঃ loss of life, death. -वियोगः separation of the soul from the body, death. - वृत्तिः f. a vital function. -व्ययः cost or sacrifice of life. - हारीरः the Supreme Boing: स ऋतुं कुनीत मनोमयः प्राणशरीरः Ch. Up. -संयमः suspension of breath. -संशयः, -संकटम्, -संदेहः risk or danger to life, peril of life, a very great peril. -सहिता a manner of reciting the Vedic text. -सभन n, the body. -सम a, as dear as life. (-#;) a husband, lover. (-#) a wife; नूनं प्राणसमावियोगविधुरः स्तम्बेरमस्ताम्यति Mal. 9. 33. -सार a. 'having life as the essence', full of strength and vigour, muscular; गिरिचर इव नागः प्राणसारं (गात्रं) विभर्ति S. 2. 4. -हर, -हारिन a. causing death, taking away life, fatal; पुरे। मम प्राणहरो भविष्यसि Git. 7. -2 capital. -हारक a. fatal. (-कम्) a kind of deadly poison.

भाणकः 1 A living being, an animate or sentient being. -2 Myrrh.

आजय a. Strong, powerful. -यः 1 Breathing. -2 Air, wind. -3 A sacred bathing place. -4 The lord of created beings.

माणनः 1 The throat. -2 Water. -नम् 1 Respiration, breathing. -2 Life, living. -3 Producing.

प्राणन्तः Air, wind.

प्राणन्ती 1 Hunger. -2 Sobbing. -3 Hic-cough (हिका).

प्राणमय a. Living, breathing. -Comp. -कोशः the vesture of the vital airs; कर्मेन्द्रियः पश्चभिरश्चितोऽसौ प्राणी भवेत् प्राणमयस्तु कोशः Vivekachüdāmani; see कोश.

प्राणवत् a. 1 Furnished with or having breath, living, animated; यया प्राणिनः प्राणवन्तः S. 1. 1. - 2 Strong, powerful; प्राणवान् विक्रमी चैव शीर्थेण महतान्वितः Mb. 1. 128. 28.

प्राणा f. N. of Garuda's mother-in-law; L. D. B.

प्राणित a. Kept alive, animated.

प्राणिन् n. Breathing, living, alive. -m. 1 A living or sentient being, a living creature; यया प्राणिनः प्राणवन्तः \$. 1. 1; Me. 5. -2 A man, power, vigour; देवस्त्रियो रसां

नतीः प्राणिभः पुनराहरत् Bhag. 9. 20. 31. —Comp. —अक्रम् a limb of an animal. —जातम् a whole class of animals. — युतम् gambling with flyhting-animals. (cock-fighting, ram-fighting &c.). —पीडा cruelty to animals. —हिंसा injury to life, doing harm to living creatures. —हिता a shoe, boot.

भाणाय्य a. (-यी f.) Proper, fit, suited. भाणीत्यम् Debt.

भातर ind. 1 At day-break, at dawn, early in the morning. -2 Early on the morrow, the next or tomorrow morning. - Comp. -अनुवाक: the hymn with which the प्रातःसवन begins; one of the Vedic Anuvakas in the Soma-yaga; प्रातरनुवाकं जाप्रदुपासीत Katy. \$8.; पुरा प्रातरनुवाकस्योपाकरणाज्जधनेन गाईपत्यस्योद€मुख उपिदश्य स वासवं सामाभिर्गायति Ch. Up. 2. 24. 3. -आहः the early part of the day, forencon. -आशः, -भोजनम् morning meal, breakfast; अन्यथा प्रातराशाय कुर्याम त्वामलं वयम् Bk. 8. 98; मृगान् पञ्चाशतं चैव प्रातराशं ददामि ते Mb. 3. 267. 13. -आशिन m. one who has breakfasted or taken his morning meal. -कर्मन् n., -कार्यम्, -क्रत्यम् (पातःकर्म &c.) a morning ceremony; a morning duty or rite (worship, prayer &c.). –কাল: (সার:কাল:) morning time. -गेयः a bard whose duty it is to wake the king or any great personage in the morning with appropriate songs. -चन्द्रः (प्रातश्चन्द्रः) the moon in the morning. 'युति a. pale. - त्रिवर्गा (प्रातास्त्रवर्गा) the river Ganges. -दिनम् forencon. -दोहः morning milk. -प्रहरः (प्रातःप्रहरः) the first watch of the day. -भोकृ m. a crow. -भोजनम् morning meal, breakfast. -संध्या (प्रातःसंघ्या) 1 the morning twilight. -2 the morning devotions or Sandhyā adoration of a Brāhmana. –समयः (प्रातःसमयः) morning-time, day-break. –सर्वः, -सवनम् (पातःसवः &c.) the morning libation of Soma. -स्नानम् (प्रातःस्नानम्) morning ablution. -होम morning sacrifice.

प्रातस्तन a. (नी f.) Relating to the morning; matutinal. नम early morning.

मातस्तराम् ind. Very early in the morning; प्रातस्तरां पतात्रिभ्यः प्रयुद्धः प्रणमन् रिवम् Bk. 4. 14.

प्रातस्त्य a. Matutinal.

भाति: f. 1 The span of the thumb and the forefinger.
-2 Filling.

मातिका The China rose (जवा).

मातिकामिन A servant or messenger.

मातिकूलिक a. (-की f.) Opposed, opposing, contrary; आ: प्रातिकूलिक: संदृत्तः M_{∇} . 5. प्रातिकूलिकता Opposition, hostility.

प्रातिकृत्यम् Adverseness, opposition, hostility, unfavourableness, unfriendliness.

प्रातिजनीन

प्रातिजनीन (-नी f.) 1 Suitable against an adversary. -2 Suitable for everybody, popular.

प्रातिज्ञम् The subject under discussion.

प्रातिदैवसिक a. (-की f.) Occurring daily.

प्रातिनिधिकः A substitute; Kāty. ŚS.

भातिपक्ष a. (-क्षी f.) 1 Contrary, adverse. -2 Hostile, inimical.

प्रातिपक्ष्यम् Enmity, hostility.

प्रातिपद् a. (-दी f.) 1 Forming the commencement. -2 Produced in, or belonging to, the day called प्रातिपद् q. v.

प्रातिपथिकः A wayfarer.

प्रातिपदिक a. Express, explicit. —कः Fire. —कम् The crude form of a substantive, a noun in its uninflected state (before receiving the case-terminations); अर्थवद-धातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् P. I. 2. 45.

मातिपौरुषिक a. (-की f.) 1 Common to all men; (सर्वेषुक्वसाधारण); मध्ये राज्ञामहं तत्र प्रातिपौरुषिकान् गुणान्। तव संकीतियिष्यामि...Mb. 5.74.30. -2 Relating to manliness or valour.

मातिभ a. (-भी f.) 1 Relating to divination or genius. -2 Intellectual, mental. -भम् Genius or vivid imagination, intuition, divination; ... प्रभोः शतिभद्र्पणः । प्रतिबिध्वतमात्मानं यत्र पश्यति भारती Dharmābhyudayamahākāvya 1.1; प्रातिभं त्रिसर्केण गतानां वक्रवाक्यरचनारमणीयः Si. 10. 12; Mb. 5. 63. 2.

मातिभाव्यम् Becoming bail or security, suretyship, becoming answerable for the appearance of a dehtor, for his being trustworthy, and for paying his debt; श्रेणी-प्रातिभाव्येनातिष्ठत् Dk.; Ms. 8. 159. -2 Opposition (विरोध); न दुर्बेङ: प्रातिभाव्यं करोति Mb. 5. 33. 110.

प्रातिभासिक a. (-की f.) 1 Existing only in appearance, not real. -2 Looking like.

भातिलोमिक a. (-की f.) Against the grain, adverse, bostile, disagreeable.

भातिलोम्यम् 1 Inversion, inverted or reverse order; क्षत्तृवैदेहको तद्वत् प्रातिलोम्येऽपि जन्मनि (स्पर्शादियोग्यो) Ms. 10. 13. -2 Hostility, opposition, hostile feeling; दुःशासनः प्राति-लोम्यानिनाय सभामन्ये श्रशुराणां च कृष्णाम् Mb. 5. 29. 39.

प्रातिवेशिकः, प्रातिवेश्मकः, प्रातिवेश्यकः A neighbour.

प्रातिचेदयः 1 A neighbour (in general). -2 A next-door neighbour (निरन्तरगृहवासी Kull.); Ms. 8. 392.

प्रातिशाख्यम् A grammatical treatise laying down rules for the phonetic changes which words in any Sakha of the Vedas undergo, and teaching the mode

स. इं. को.... १४२

of pronouncing the accents &c. (There exist four Pratisäkhyas, one for the Säkala branch of Rigveda, one for each of the two branches of the Yajurveda, and one for the Atbarvaveda.)

प्रातिश्रुत्क a. Existing in the echo; यश्वायमध्यातं श्रीत्रः प्रातिश्रुत्कः Bri. Up. 2. 5. 6.

प्राति€चक a. (-की f.) 1 Peculiar, not common to others, one's own. -2 Granting to every one what is his due.

भातिहन्त्रम् Vengeance, revenge.

मातिहारः, प्रातिहारकः, प्रातिहारिकः A juggler, conjurer.

त्रातिहार्थम् 1 Juggling, conjuring, legerdemain. -2 Working miracles. -3 A miracle.

प्रातीतिक a. (-की f.) Mental, existing in the mind or imagination.

प्रातीपः A patronymic of Santanu.

प्रातीपिक a. (-की f.) Reverse, contrary, retrograde. प्रातीप्यम् Hostility.

प्रात्यक्षिक a. Perceptible to the eyes, capable of direct perception.

प्रात्यन्तिकः 1 A prince of the Pratyantas, q. v. -2 A neighbouring chief.

प्रात्ययिक a. (-की f.) 1 Confidential, trusty. -2 Standing bail for the trustworthiness of a debtor (as a प्रतिभू or sprety).

प्रात्यहिक a. (-की f.) Occurring eyery day, daily.

मायमकस्पिकः 1 A student who has just entered on the study of the Vedas (शेक्ष). -2 A Yogin just commencing bis course.

पायमिक a. (-की f.) 1 Primary, first, initial. -2 Former, previous. -8 Happening for the first time.

भाषायम् Being first, precedence, priority.

प्रादक्षिण्यम् Going round a person or object from left to right keeping the right side towards the object circumambulated; प्रादक्षिण्यं चिकापिन्तः पृथिच्या योगधर्मिणः Mb. 17. 1. 46.

भादुस् ind. Visibly, evidently, manifestly, in sight (used chiefly with भू, क and अस्); प्रादुश्रकर्ध यदिदं पुरुद्गत- रूपम् Bhag.

मादुरस् 2 P. To appear, spring up; प्रादुरासीत्तमोतुदः Ms. 1. 6; R. 11. 15; प्रादुःव्यात् क इव जित पुरः परेण Si. 8. 12.

आदुर्भ 1 P. 1 To become manifest or visible, show oneself, appear. -2 To arise, come to light. -3 To become audible, be heard.

प्रादुर्मीव

1130

भाउभीवः 1 Coming into existence, arising; बदुः शदु-भावात K. P. 10. -2 Becoming visible, evident or manifest, manifestation, appearance. -8 Becoming audible. -4 The appearance of a deity on earth.

मदुर्भ्त a. Appeared, become visible or manifest, manifested, displayed.

प्रादुष्करणम् Manifestation, making visible.

पादुष्यम् Manifestation-

प्रादेशः, -शम् 1 The span of the thumh and fore finger also a measure of 12 Angulas; अन्युष्ठतर्जनीयुक्तं प्रादेश-मिति कीर्तितम् Suprahhedagama 30. 21; यस्त्वेतमेवं प्रादेश-मिति कीर्तितम् Suprahhedagama 30. 21; यस्त्वेतमेवं प्रादेशमात्र-मितिक्मानमात्मानं वैश्वानरमुपास्त Ch. Up. 5. 18. 1. -2 A spot, place, region. -Comp. -मात्र a. iust a little, for giving an idea; प्रदेशमात्रं भवतः प्रदर्शितम् Bhag. 1. 5. 20.

प्रावेशनम् A gift, donation.

प्रादेशिक a. (-की f.) 1 Having precedents, precedented. -2 Limited, local. -3 Significant. -कः The owner of a district. -Comp. -गुणः the authorised function or meaning of a word.

प्रादेशिन a. A span long.

मादेशिनी The forefinger.

प्रादोष a. (-षी f.), प्रादोषिक a. (-की f.), Relating to the evening.

प्राधनिकम् A destructive weapon, any war-implement; स्रॅगेन्दुनाम्बग्न्यगमं त्रिधामभिः परिक्रमत् प्राधनिकेर्दुरासदम् Bhag. 3. 8. 31; 7. 10. 65.

प्राथानिक a. (-की f.) 1 Most eminent or excellent, pre-eminent, supreme, most distinguished. -2 Relating to or derived from Pradhana, q. v.

प्राधान्यम् 1 Pre-eminence, superiority, predominance, prominence. -2 Ascendancy, aupremacy. -3 A chief or principal cause. (प्राधान्येन, प्राधान्यत्, प्राधान्यतः 'chiefly', 'especially', 'principally'; हन्त ते कथिंग्यासि दिव्या क्षात्माविभूतयः । प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ नास्त्यन्तो विस्तरस्य मे ॥ Bg. 10. 19.)

माधीत a. Well-read, highly educated (as a Brahmana); मास्तापूरितगुहाः प्राधीता इव पर्वताः Ram. 4. 28. 10.

प्राध्ययनम् Reading, studying.

प्राप्त a. [प्रकृष्टोऽध्वा अन् समासः] 1 Distant, remote, long. -2 Bent, inclined. -3 Fastened, bound (बद). -4 Favourable. -5 Being on a journey. -ध्वः 1 A carriage. -2 Start, precedence. -3 A long way or journey. -4 Bond, tie. -5 A joke, sport. -ध्वम् ind. 1 Favourably, agreeably or conformably, suitably; समाजने में मुजनूर्ववाद्दः सब्येतरं प्राध्वमितः प्रयुक्ते R. 13. 43. -2 Crookedly.

प्रान्तः [प्रकृष्टोऽन्तः] 1 Edge, margin, border, skirt, verge; प्रान्तसंस्तीर्णदर्भाः \$.4.8.—2 Corner (as of the lips, eyes &c.); इंपतिर्ययक्तिविषयं कृणितप्रान्तमेतत् Mal. 4.2; आहु, नयन, —3 Boundary, extremity. —4 Extreme verge, end; योवनप्रान्त Pt. 4.—6 A point, tip.—6 The back part.—Comp.—1 a. living close by.—दुर्गम् a suburb outside the walls of a town, a town near a fort.—निचासिन् a. dwelling near the boundaries.—भूमिः final place or term.—भूमी ind. finally, at last.—विरस्त a. tasteless in the end.—वृत्तिः the horizon.—गृत्य a. see प्रान्तरकृत्य, —स्य a. one who inhabits the borders.

मान्ततः ind. Marginally, along the border or edge.

आन्तरम् [प्रकृष्टमन्तरं यत्र] 1 A long, lonesome or solitary path, desolate road. -2 A road without shade, dreary tract of land. -3 A forest, wilderness. -4 The hollow of a tree. -5 The country intervening between two villages. -Comp. -रान्यः a long dreary road (without trees, shade &c.).

प्राप् 5 P. To get, obtain, gain, acquire; अतिथिं नाम काकुरस्थात् पुत्रं प्राप कुमुद्धती R. 17. 1. -2 To attain to, go to, reach; यथा महाहदं प्राप्य क्षिप्तं लोग्नं विनश्यति Ms. 11. 264; R. 1. 48; Bk. 15. 106; so आश्रमम्, नदीम्, वनम् &c.; प्राप्या-बन्तीन् Me. 30. -8 To stretch, extend. -4 To meet with, find, light upon, overtake; जटायुः श्राप पक्षीन्द्रः परुषं रावणं बदन Bk. 5. 96. - 8 To result or follow (as a conclusion); परिच्छित्रस्तावजीव इति प्राप्नोति ई. B. -6 To incur, bring upon oneself (दोष, दण्ड &c.); स दाते प्राप्तुयाइण्डम् Ms. 8. 225. -7 To suffer, endure; न वर्ष प्राप्तुयानरः Ms. 8. 364. -8 To be changed into (in gram.). -9 To be present, be at hand (Ved.). -Caus. 1 To lead or bring to, take to, convey; सपत्नीः प्रापयन्त्यिक्षं सिन्धवी नगनिम्नगाः \$1.2.104; वसति त्रिय कामिनां त्रियास्त्वद्रते त्रापयितुं क ईश्वरः Ku. 4. 11, 32; Ve. 3. 7; R. 14. 45, 60. -2 To cause to obtain, give, provide; अभिमन्युतनयमसून् प्रापितवान् K. 175 'restored to life, revived'. -8 To promote or advance, appoint to (an office). -4 To toll, communicate.

भाप a. Arriving at, reaching, obtaining &e.; as in दुष्पाप.

आपक (-पिका f.) [आप्-वृत्] 1 Leading to, conveying. -2 Procuring, providing with. -3 Establishing, making valid. -4 Ohtaining. -क: Bringer, procurer.

आपणम् 1 Reaching, extending to. -2 Obtaining, acquisition, attainment. -8 Bringing to, conveying, leading to. -4 Procuring. -5 Reference. -6 Elucidation, explanation.

भाषित p. p. 1 Conveyed, conducted. -2 Led to, promoted or advanced to. -3 Caused to obtain. -4 Procured, got. -4 Brought before (the king); commenced (as a law-suit); न च प्रापितमन्येन प्रसेदय कथंचन Ms. 8, 43.

प्रापिपथिषु a. Wishing to cause to reach; प्रतीतस्तिक मामितिभरमथः प्रापिपथिषुः \$i. 5. 69.

ин p. y. 1 Got, obtained, won, acquired. -2 Reached, attained to. -3 Met with, found. -4 Incurred, suffered, endured; सभार्येण सराष्ट्रेण यत् प्राप्तं तत्र तस्वतः (संप्रपर्यति) Ram. 1. 3. 3. -5 Arrived, come, present. -8 Completed. -7 Proper, right. -8 Following from a rule. -9 Described (as a symptom). -10 Fixed, placed. -11 (In gram.) Following from a rule, valid. - Comp. - अनुज्ञ a. one who has got permission to go, allowed to depart. -अपराध a. guilty of an offence. -अर्थ a. successful. (-र्थः) an object gained. -अवसर a. 1 finding occasion or opportunity. -2 timely, seasonable. (-T:) a fit or suitable time. -उदय s. one who has attained rise or exaltation. - कमेर n. that which results or follows from a preceding rule. -कारिन a doing what is right. -মাল a. 1 opportune, seasonable, suitable; see অসামনাল. -2 marriageable. -3 fated, destined (-उ:) a fit time, spitable or favourable moment. (- उम्) ind. seasonably, opportunely, timely; अप्राप्तकालं वचनं बृहस्पतिरिध ब्रुवन् Pt. 1. 63. -क्रम a. fit, proper, suitable. -जीवन a. revived, restored to life. -दोष a. guilty. -पञ्चत्व a. resolved into the five elements, i. e. dead; cf. पছৰে. -মধ্বে a. 1 delivered of a child. -2 near her confinement; शासप्रसव-मात्मानं गङ्गादेव्यां विमुखति U. 7. 2. —बीज a. sown. –बुद्धि a. 1 recovering, regaining one's consciousness. -2 instructed, enlightened. -भारः a beast of burden. -भाव a. 1 wise. -2 handsome. -वः a young bullock. -मनार्थ a. one who has obtained his desired object. -यौदन a. being in the bloom of youth, arrived at the age of puberty, youthful. 一板可 a. 1 bandsome, beautiful. -2 wise, learned. -3 charming, attractive. -4 fit, proper, worthy. -वर a. fraught with blessings. -व्यवहार a. come of age, being able and legally authorised to manage his own affairs (opp. 'minor'). - 2 a. one who owes his rise (to another); इतः स् दैत्यः प्राप्तश्रीनेत एवाईति क्षयम् Ku. 2. 55; Pt. 1. 244. - सूर्य a. having the sun (vertical).

आसि: f. 1 Obtaining, acquisition gain, attainment, profit; द्रव्य°, यशः°, सुल् &c.; अन्नास्ट्येन या प्राप्तिः सेन संयोग उच्यते Bhāṣā. P. -2 Reaching or attaining to. -3 Arrival, coming to. -4 Finding, meeting with. -5 Range, reach. -6 A guess, conjecture. -7 Lot, share, portion. -8 Fortune, luck. -9 Rise, production. -10 The power of obtaining anything (one of the eight Siddhis, q. v.). -11 Union, collection (संद्ति). -12 The result of actions done in a former life. -13 Fate, destiny; पश्चिमां तदिषे नारस्म नारस्मानार्विति Pt. 2. 127. -14 Being valid, holding good, application (as of a rule). -16 The successful termination of a plot (मुखागम्). -16 (In Rhet.) A conjecture based on the observation of a particular thing. -17 (In astrol.) N. of the 11 th lunar mansion--Comp. -आया the hope of obtaining anything

(regarded as part of the development of the plot of a play); उपायापायशक्काभ्यां प्राप्त्याशा प्राप्तिसंभवा S. D. 6. -समम् a particular Jāti in Nyāya.

সাবে, সামত্য pot. p. 1 To be got or obtained. -2 Attainable, procurable; destined to be got; সামত্যমন্থ জনন নৰুছঃ: Pt. 2. 110. -3 To be reached, attainable. -4 To be met with or found. -5 Proper, fit, suitable. -Comp. -কাবিন (সাম্বকাবিন) a. effective (only) when touched. -ক্য (সাম্বক্ষ) a. rather easy to attain.

प्रापणिकः A merchant, trader; आद्यादिव प्रापणिकाद्जक्षम् Si. 4. 11; Mb. 12. 88. 14.

भावरथम् 1 Ascendancy, superiority, predominance.
-2 Power, force, might. -3 Validity (of a rule).

प्राचा (वा) लिकः A dealer in coral.

माबोध (धि) कः 1 Dawn, daybreak. -2 A minstrel whose duty it is to wake the king in the morning by singing appropriate songs.

प्रामञ्जनम The lunar mansion Systi.

प्रामञ्जनिः 1 An epithet of Hanumat. -2 Of Bhima; आयंषि त्वसु निर्भिद्य प्राभजनिरमोचयत् Bk.

भाभवम् Superiority, supremacy, predominance; अकलितमहिमप्रामवी युद्धभूमी My. 6. 38.

प्राभवत्यम् Supremacy; authority, power; अनिच्छतः प्राभवत्याद्राज्ञा दण्ड्यः शतानि १६ Ms. 8. 412.

সামাকা: 'A follower of Prabhākara', a follower of that sebool of Mīmāmsā philosophy which is known as সামাকা.

प्राभातिक a. (-की f.) Relating to the morning, matutinal.

प्राभृतम्, प्राभृतकम् 1 A present, gift. -2 An offering to a deity or to a king (Nazeraņa); अहरहश्च नव-नवानि प्रामृतान्युपहरन्ती Dk. 2. 2; 2. 8. -3 A bribe.

সামাজিক a. (–কী f.) 1 Established by proof, founded or resting on authority. –2 Founded on the authority of scriptures (আন্মার). –3 Authoritic, credible. –4 Relating to a স্নাল, q. v. –ক: 1 One who accepts proof. –2 One who is conversant with the Pramanas of the Naiyāyikas, a logician. –3 The head of a trade.

मागण्यम् 1 Being a proof or resting on authority. -2 Credibility, authenticity. -2 Proof, evidence, authority. -Comp. -वादिन् a. one who affirms or believes in proof.

प्रामादिक a. (-की f.) Due to carelessness or error, wrong, faulty, incorrect; इति प्रामादिकः प्रयोगः or पाठः &c.

ज्ञामाद्यम् 1 Error, fault, blunder, mistake. -2 Madeness, frenzy. -3 Intoxication.

प्रामीत्यम् 1 Debt. -2 Death.

प्रामोद (दि)क a. (-की f.) Charming, enchanting, delightful; अहो प्रामोदिकं रूपम् U. 6. 20 (v. l.)

प्रायः [प्र-अय् घष्, इ-अच् वा] 1 Going away, departure, departure from life. -2 Seeking death by fasting, fasting, sitting down and abstaining from food with some object in view (generally with words like आस्, उपविश् &c.); see प्रायोपवेशन helow; प्रायोपविष्टं गङ्गायां परीतं परमर्पिभिः Bhag. 1. 3. 43. - 8 The largest portion, majority, plurality; majority of cases. - Excess, abundance, plenty. -6 A condition of life. [N. B.-At the end of comp. Alt may be translated by (a) for the most part, generally, mostly, almost, nearly; पतनप्रायी 'about to fall'; सृतप्रायः 'almost dead, a little less than dead, nearly dead '; or (b) abounding or rich in, full of, excessive, abundant; कष्टप्रायं शरीरम् U.1; शालिप्रायो देश: Pt. 3; कमलामोदप्राया वनानिलाः U. 3. 24 'full of the fragrance' &c., or (c) like, resembling; वर्षशतप्रायं दिनम् , अमृतप्रायं वचनम् &c.] -Comp. -उपगमनभ् , -उपवेदाः, -उपवेदानभ् . -उपवेशनिका sitting down and abstaining from food and thus preparing oneself for death, fasting oneself to death; मया प्रायोपवेशनं कृतं विद्धि Pt. 4; प्रायोपवेशनमति-र्टपितिर्बभूव R. 8. 94; प्रायोपवेशसदृशं वतमास्थितस्य Ve. 3. 10. -उपेत a. abstaining from food and thus awaiting the approach of death. -उपविष्ट, -उपवेशिन a. fasting oneself to death, who sits without food at the door of another to exact compliance with his demands. -दशेनम an ordinary phenomenon. -Ha a 1 common, usually met with. -2 executing; युगहदीधमध्येन बहाप्रायभवेन च । धात्रा सृष्टानि भूतानि कृष्यन्ते यमसादनम् ॥ Mb. 12. 235. 17 (com. बहाप्रायभावेन ब्रह्मकार्यभूतेन).

श्रायणम् 1 Entrance, beginning, commencement -2 The path of life. -8 Voluntary death; पुत्रे राज्यं समास्रज्य कुर्वीत प्रायणं रणे Ms. 9. 323. -4 Taking refuge, refuge; प्रायणं हि सतामहम् Bhag. 11. 11. 48; 6. 5. 31. -8 Death; मनुष्येषु प्रायणान्तमोङ्कारमभिष्यायीत Prasna Up. 5. 1. -8 A kind of food (prepared in milk); प्रायणं भगवत्रोक्तं मुझते वाद्यभोजनम् Mb. 12. 335. 25.

भाषणीय a. Introductory, initial, initiatory. -यम् The first. -यः 1 An introductory lihation at a Soma sacrifice; त्वं प्रायणीयोदयनीयदंष्ट्रः Bhag. 3. 13. 37. -2 The first day of a Soma sacrifice.

भायत्यम् Purity, cleanliness, piety, pious disposition or preparation (of any rite); अप्रायत्यादात्मनस्ते दोषान् मोहूर्तिकादुत Bhag. 8. 14. 37.

भायरास् ind. Generally, mostly, for the most part, in all probability; आशाबन्धः कुमुमसदृशं प्रायशो हाङ्गनानां सदाः पाति प्रणयि हृद्यं विषयोगे रूणदि Me. 10.

प्रायश्चित्तम्, -प्रायश्चित्तिः f. 1 Atonement, expiation, indemnification, a religious act to atone for sin; न

संसर्ग वजेत् सिद्धः प्रायश्चित्तेऽकृते द्विजः Ms. 11. 47; मातुः पापस्य भरतः प्रायश्चित्तमिवाकरीत् R. 12. 19. (प्रायो नाम तपः प्रोक्तं चित्तं निश्चय उच्यते । तपोनिश्चयसंयोगात् प्रायश्चित्तमितीर्यते ॥ Hemādri). -2 Satisfaction, amends (in general).

प्रायश्चित्तिक a. 1 Expiating, expiatory. -2 Expiable.

प्रायश्चित्तिन a. One who makes an atonement.

प्रायश्चितीय a. Expiatory; प्रायश्चितीयनां प्राप्य Ms. 11. 47.

प्रायश्चेतनम् Atonement, expiration; प्रायश्चेतनमादिशन्तु गुरवे। रामेण दान्तस्य मे My. 4.25.

प्रायस् ind. 1 Mostly, generally, as a general rule, for the most part; प्रायः प्रत्ययमध्यत्ते स्वगुणेषूत्तमादरः Ku. 6. 20; प्रायो भृत्यास्त्यजन्ति प्रचलितिविभवं स्वामिनं सेवमानाः Mu. 4. 21; or प्रायो गच्छिति यत्र भाग्यरहितस्तन्तेव यान्त्यापदः Bh. 2. 90; प्रायो गच्छिति यत्र भाग्यरहितस्तन्तेव यान्त्यापदः Bh. 2. 90; प्रायः समापन्नविपात्तिकाले धियोऽपि पुंसां मलिनीभवन्ति H. -2 In all probability, most likely, probably, perhaps; तव प्रान्ताप्रसादादि प्रायः प्राप्त्यामि जीवितम् Mb. -3 Abundantly, largely.

प्रायेण ind. 1 Mostly, as a general rule; प्रायेणैत रमणविरहेष्वक्षनानां विनोदाः Me. 89; प्रायेण सत्यपि हितार्थकरे विधी हि श्रेयांसि रूब्धुमसुखानि विनान्तरायैः Ki. 5. 49; Ku. 3. 28; Rs. 6. 24. -2 Probably.

प्रायाणिक, -प्रायात्रिक a. (-की f.) Necessary or suitable for a journey; सर्वमाज्ञापथामास प्रायात्रिकमरिन्दम Mb. 3. 253. 27.

प्रायिक a. (-की f.) Usual, common.

प्रायुच् 4 A. To fight; जन्मूर्धानः संनिपत्यापरान्तैः प्रायुध्यन्त स्पष्टदन्तथ्वनीमाः Si. 18. 32.

प्रायुद्धेपिन् m. A horse.

प्रायुस् n. Increased vitality, longer life.

प्रायोक्त a. Relating to an employer.

प्रायोगिक a. (-की f.) 1 Applied, used. -2 Applicable. -Comp. - धूमः a Kind of sternulatory; Suśr.

भायोज्य a. Belonging to necessary things.

प्रारम् 1 A. 1 To begin, commence; प्रारभ्यते न खळु विव्रभयेन नीचैः Bh. 2. 27; see आरम्.

प्रारब्ध p. p. Begun, commenced. — ध्यम् 1 What is begun, an undertaking; विध्नैः पुनः पुनर्पि प्रतिहन्यमानाः प्रारब्धमुत्तमजना न परित्यजन्ति Bh. 1. 27. -2 Fate, destiny. -Comp. -कर्मन, -कार्य a. one who bas commenced a work.

आरबियः f. 1 Beginning, commencement. -2 A post to which an elephant is fastened; or a rope for fastening him.

प्रारम्भः 1 Beginning, commencement; प्रारम्भेऽपि त्रियामा तरुणयति निजं नीलिमानं वनेषु Mal. 5.6; R. 10.9; 18. 49.

1133

प्रारम्भणम्

-2 An undertaking, deed, enterprize; फलानुमेयाः प्रारम्भाः संस्काराः प्राक्तना इव R. 1. 20.

प्रारम्भणम् Commencing, heginning.

आरोह: A shoot, sprout, new leaf; see प्ररोह. -a. Accustomed to rise or ascend.

মাই 1 P. To sing, praise, commend; Bhāg. -Caus. To honour, worship; Bk.

प्रार्जियत् a. One who grants; Nir. 10. 10.

भार्णम् A chief debt; P. VI. 1. 89.

मार्च् 10 A. 1 To ask or pray for, heg, request; तेन भवन्ते प्रार्थयन्ते \$. 2. 16-17. -2 To demand in marriage. -8 To wish or long for, desire, want; अहो विध्नतस्यः प्रार्थितार्थसिद्धयः \$. 3; स्वर्गति प्रार्थयन्ते Bg. 9. 20; Bk. 7. 48; R. 7. 53, 67; Ku. 5. 45. -4 To look for, search, he in search of; प्रार्थयप्तं तथा सीताम् Bk. 7. 48. -6 To attack, seize or fall upon; असौ अश्वानीकेन यवनानां प्रार्थितः M. 5; दुर्जयो ठवणः श्रूष्ठी विश्वूलः प्रार्थ्यतामिति R. 15. 5; 9. 56. -6 To petition, file a suit against. -7 To have recourse to.

সার্থক a. (-থিকা f.) Asking, begging, requesting, soliciting, entreating, desiring, wishing &c. -ক: A suitor, petitioner.

प्रार्थनम्, ना 1 A request, entreaty, prayer, solicitation; ये वर्धन्ते धनपतिपुरःप्रार्थनादुःखमाजः Bh. 3. 47. -2 A wish, desire; लब्धावकाशाः मे प्रार्थना or न दुरवापेयं खलु प्रार्थना S. 1; 2. 1; उत्सर्पिणी खलु महतां प्रार्थना S. 7; 7. 2. -3 A suit, petition, supplication, a leve-suit; कदाचिदस्मत्प्रार्थनामन्तः-पुरेभ्यः कथयेत् S. 2 (the object is expressed by the loc.; as in शकुन्तलायां प्रार्थना). -4 N. of a Mudra; प्रसताक्गु-लिको हस्तो मिथः किष्टी च संमुखे। दुर्यात् स्वहृदये संयं मुद्रा स्यात् प्रार्थनाभिधा Tantrasara. -Comp. -भक्कः refusal of a request. -सिद्धः f. fulfilment of a desire; प्रार्थनासिद्धि-शंसिनः R. 1. 42.

प्रार्थनीय pot. p. 1 To be prayed for or solicited. -2 To be wished or desired. -यम् The third or Dvapara age.

प्रार्थियत m. 1 One who asks for, a solicitor, beggar. -2 suitor, wooer, lover (of a lady); लभेत वा प्रार्थियता न वा श्रियम् \$.3.13; Pt. 1.138; एवं प्रार्थियता विडम्ब्यते \$.2.

भाषित p. p. 1 Begged, requested, asked for, solicited.
-8 Wished, desired. -3 Attacked, opposed by an enemy; तत्प्राधितं जवनवाजिगतेन राज्ञा R. 9. 56. -4 Killed, hurt. -8 Required, wanted; sought for; न दूर्यते प्राधितत्व्य एव ते सविष्यति प्राधितदुर्लभः कथम् Ku. 5. 46.

मार्थिन् a. 1 Begging, requesting. -2 Wishing, desiring; मन्दः कवियशःप्राधी गमिष्याम्युपहास्यताम् R. 1.3. -8 Attacking, assailing.

प्रार्थ a. 1 To be desired or wished for. -2 Desirable.

प्रार्थ 1 A. To attain; Buddh.

मालम्ब a. 1 Pendent, hanging down; प्रालम्बद्धिगुणित-चामरप्रहासः Ve. 2. 28. -म्बः 1 A kind of pearl-ornament. -2 A female hreast. -म्बम् A garland worn round the neck and reaching to the hreast; प्रालम्बमुत्कृष्य यथावकाशं निनाय साचीकृतचाश्वकत्रः R. 6. 14; मुक्ताप्रालम्बेषु K. 52.

प्रालम्बकम् See प्रालम्बम्.

प्रालग्बिका A kind of golden necklace.

मालेयम् Snow, frost, hoar frost, dew; ईशाचलं प्रालेय-एकवनेच्छ्या Git. 1; प्रालेयशीतमचलेखरमीश्वरोऽपि (अधिशेते) Si. 4. 64; Me. 41; Ki. 11. 4; Ve. 2. 7; Bhag. 10. 65. 22. -Comp. -आद्र:, -सूचरः, -शैलः 'the snowy mountain', the Himalaya; Me. 59. -अंगुः, -करः, -रिमः 1 the moon. -2 camphor. -लेशः a hail-stone.

प्रावटः Barley.

प्राचणम् A spade, hoe, shovel.

प्राचरिक a. (The कम or order) which is followed in the first round (i. e. while performing the first of a series of acts to be done with reference to several persons or things). Hence कमन्यायः is the rule according to which when a series of acts are to be performed with reference to several persons or things, the first act may be performed in any order one likes, but the subsequent acts are to be performed in the very order in which the first act is performed. This is discussed and established by जैमिन and राजर in MS. 5.1.8-12. For, thus it is that a uniform अक्षप्रधानप्रत्यास्ति is achieved.

সাবারক: An opponent in philosophical discussion.

प्रावालिकः A vendor of coral.

प्रावास a. (न्सी f.) Relating to a journey, to be done or given in a journey.

प्रावासिक a. (-की f.) Suitable or fit for a journey.

प्राचीण्यम् Cleverness, skilfuluess, proficiency, dexterity; आविष्कृतं कथाप्राचीण्यं वस्सेन ए. 4; R. 15, 68.

সাৰু 5 U. 1 To put on, dress or clothe oneself in.
-2 To surround, encompass, enclose.

आवरः 1 A fence, an enclosure. -2 An upper garment (according to Hemachandra). -3 N. of a country.

आवरणम् A garment, covering; especially an upper garment, cloak, mantle.

भावरणीयम् An upper garment, cloak, mantle.

प्रावार: 1 An upper garment, a cloak, mantle; ('द्वी प्रावारोत्तरासङ्गी समी बृहतिका तथा'); ययुर्विन्ध्यं शरन्मेचैः प्रावारै:

1185

ant or moth.

प्रवरेरिन Bk. 7. 53; Mb. 1. 1. 133; also प्रावारक; Mk. 8. 22. -2 N. of a district. -Comp. -कीट: a kind of white

मावारकः An upper garment, mantle; यदीच्छिस लम्ब-दशाविशालं प्रावारकं सूत्रशतीह युक्तम् Mk. 8. 22; जातीकुसुमवासितः प्रावारकोऽनुमेषितः Mk. 1.

प्रावारिक: A maker of upper garments.

भाषृत p. p. 1 Enclosed, surrounded, covered, screened. -2 Put on (as a garment). -3 Filled with. -त:, -तम् A veil, mantle, wrapper (-f. also).

माधृतिः f. 1 An enclosure, a hedge, fence. -2 Spiritual darkness.

मानृत्तिक a. (-की f.) 1 Secondary. -2 Well-informed. -3 Corresponding to a former mode of action. -क: A messenger.

मावृष् f. The rainy season, monsoon, rains (the months आवाड and श्रावण); कलापिनां प्रावृषि पर्य तृत्यम् R. 6. 51; 19. 37; प्रावृद् प्रावृद्धित व्यक्ति स्टभीः क्षारं क्षते प्राक्षिपत् Mk. 5. 18; Me. 117. —Comp. —अत्ययः (प्रावृद्धत्ययः) end of the rainy season.—कालः (प्रावृद्धतालः) the rainy season.

प्राकृतः, -पा The rainy season, monsoons.

मावृषिक, -प्रावृषीण a. (-पिकी f.) Produced in the rainy season. -कः A peacock.

प्रावृतिज a. Produced in the rainy season. -जः A storm, stormy gale.

आवृषेण्य a. 1 Produced in, relating to, the rainy season; सा कि श्रवण जनयितुमिह प्रावृषेण्येन ... वारिदेन Bv. 1. 30; 4. 6; R. I. 36; प्रावृषेण्यपयोवाह्च्यूह्स्तनित ... Ram. champū. -2 Abundant, copious, much (lit. coming in showers). -3 To be paid in the rainy season (as a debt &c.). -ण्यः 1 The Kadamba tree. -2 The Kutaja tree. -ण्यम् Numerousness, ahundance, plenty.

मावृष्यः 1 A kind of Kadamha tree. -2 The Kutaja tree. -च्यम् Lapis lazuli.

प्रावेण्यम् A fine woollen covering.

भावेशन a. (-ना f.) To he given or done on entering. -नम् A workshop, manufactory.

मावेशिक a. (-की f.) 1 Relating to or connected with entrance (into a house or upon the stage). -2 In the habit of entering. -3 Auspicious for entrance.

मानज्यम्, -प्राञ्चाज्यम् 1 The life of a religious mendicant or recluse. -2 Vagrancy, wandering habit.

मारा 9 P. 1 To eat, consume, devour, feed upon. -2 To taste; वैश्योऽद्धिः प्रशिताभिस्तु Ms. 2. 62. -3 To enjoy, sport with. -4 To drink.

प्राञ् f. Ved. Food.

माराः 1 Eating, tasting, living or feeding on; पृतप्राशी विशोधनम् Ms. 11. 143; धूम² &c. -2 Food.

সাহাক: An eater.

प्राश्नम् 1 Eating, feeding upon, tasting. -2 Causing to eat, or taste; मन्त्रवत् प्राशनं चास्य हिरण्यमधुसर्पिषाम् Ms. 2. 29. -3 Food.

भाशनीय a. Eatable, serving as food. -यम् Food.

माशित p. p. Eaten, tasted, consumed. —तम् 1 An offering of rice and water to the manes of deceased ancestors, daily obsequies to the manes; प्राशितं पितृ-तर्पणम् Ms. 3.74. —2 Eating.

माशित्रम् 1 The portion of oblation partaken by Brahman at a sacrifice. -2 The vessel in which this oblation is placed. (This vessel is shaped like cow's ear); प्राशित्रमास्य प्रसने प्रहास्तु ते Bhag. 3. 13. 36. -3 Anything eatable.

माशस्यम् Excellence, praiseworthiness, pre-eminence-

प्राचा Ardent desire, longing for.

आशास्त्रम् 1 The office of a Prasastri. -2 Government, rule.

সাহ্য a. Ved. Exceedingly quick or swift. —য়: 1 Eating. —2 One who cats Soma. —3 An enemy of Vritra.

मारिनक a. Containing questions. -कः 1 An examiner. -2 An umpiro, an arbitrator, a judge; विनिर्वस्य रणेत्साहं मुहूर्त प्राक्षिको भव Ram. 3. 27. 4; Bhag. 10. 61. 33; अहो प्रयोगभ्यन्तरः प्राक्षिकः M. 2; तद्भगवत्या प्राक्षिकपदमभ्या-सितन्यम् M. 1.

प्रान्तिष्ट a. N. of a kind of स्वरित.

SITE 4P. 1 To throw, hurl or fling. -2 To discharge, cast (as a missile).

भास: 1 Throwing, casting, discharging. -2 A dart, a barhed missile; समुक्रसत्प्रासमहोभिमालम् Ki. 16. 4. -3 Insertion. -5 A particular position of a planet.

भासकः 1 A dart, barbed missile. -2 A die.

प्रासनम् 1 Throwing, hurling, easting. -2 Throwing down.

प्रास्तिक a. Armed with a dart. -कः A lancer, spearman.

मास्त p. p. 1 Thrown, darted, hurled, cast, discharged. -2 Expelled, turned out.

मासंगः A yoke for cattle; Mb. 13. 64. 19.

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प्रिय

प्रासंगिक

मासंगिक a. (-की f.) 1 Derived from close connection-2 Connected with, innate. -3 Incidental, casual, occasional; प्रासंगिकीनां विषयः कथानाम् U. 2. 6. -4 Relevant. -8 Seasonable, opportune. -6 Episodical.

प्रासंग्यः A draught-ox.

प्रासर्पिकम् A gilt; स्याद् वा प्रासर्पिकस्य धर्ममात्रत्वात् MS. 10.2.37 (where शबर paraphrases प्रासर्पिकस्य by दानस्य). This is to be distinguished from दक्षिणा (q. v.).

मासहा f. N. of Indra's wife; इन्द्रस्य प्रिया जाया वावाता प्रासहा नाम Ait. Br. 3. 22.

प्रसादीय a. Palatial, splendid.

मासादीयात Den. P. To look upon (a hut &c.) as a palace; प्रासादीयति कुट्याम् Sk.

पासादिक a. (-की f.) 1 Given as a favour. -2 Kind, friendly, amiable; अहे। प्रासादिकं रूपम् U. 6. 20. -3 Beautiful, lovely. -का A chamber on the top of a palace.

प्रासादिवारिकः A kind of attendant in a monastery;

मास्तिक a. (-की f.) Relating to delivery or child-birth.

भास्ताविक a. (-की f.) 1 Serving as an introduction, introductory, prefatory; as in भारताविकविकास (the first or introductory part of Bhāminīvilāsa); भारताविकं वचनम् 'prefatory remarks.' -2 Seasonable, opportune, timely. -3 Pertineut, relevant (to the matter in hand); अशास्ताविकी सहत्येषा कथा Mal. 2.

मास्त्र्यम् Being under discussion.

मास्यानिक a. (-की f.) 1 Relating to or proper at the time of departure; प्रास्थानिकं स्वस्त्ययनं प्रयुज्य R. 2. 70. -2 Favourable to a departure. -कम् Preparations for departure.

সাহিত্য a. (-ক্ষা f.) 1 Weighing a Prastha, q. v.

-3 Bought for a Prastha. -3 Containing a Prastha.

-1 Sown with a Prastha.

प्रास्त्रवण a. (-णी f.) Derived from a spring.

মাই (Only in perfect tense as সাই) 1 To announce, declare. -2 To call, name.

माह: Instruction in the art of dancing.

माह्यनीय a. Worthy to be received as a guest; Bhddh.

प्राहारिक: A police officer, watchman.

प्राहुणः A guest,

प्राद्धः The forenoon; नारायणः प्राह्म उदात्तशक्तिः Bhag. 6. 8. 20.

प्राह्मतन a. (नी f.) Relating to, or happening in, the forenoon; P. IV. 3. 23.

प्राह्मतराम्, -तमाम् ind. Very early in the morning.

प्रिय a. [प्रीणाति प्री-तर्पणे क] (compar. प्रेयस्, superl. प्रेष्ट) 1 Dear, beloved, liked, welcome, favourite; बन्धाप्रयाम् Ku, 1, 26: प्रकृत्यैव प्रिया सीता रामस्यासीन्महात्मनः Ram: R. 3. 29. -2 Pleasing, agreeable; तामूचतुस्ते प्रियमप्यमिध्या R. 14. 6. -2 Fond of, liking, loving, devoted or attached to; प्रियमण्डना S. 4. 9.; प्रियारामा वैदेही U. 2. -2 Dear, expensive. -5 Ved. Customary, familiar, usual. -यः 1 A lover, husband; स्नीणामार्थे प्रणयवचनं विश्रमो हि प्रियेषु Me. 28. -2 A kind of deer. -8 A sonin-law (जामाता); Ms. 3. 119 (com.). **-या 1** A beloved (wife), wife, mistress; त्रिये चारुशीले त्रिये रम्यशीले त्रिये Git. 10. -2 A woman in general. -3 Small cardamoms. -4 News, information. -8 Spirituous liquor. -6 A kind of jasmine. -यम् 1 Love. -2 Kindness, service, favour; प्रियमाचरितं लेते त्वया मे V. 1. 16; महित्रयार्थं वियासोः Me. 22; प्रियं मे प्रियं में 'a good service done to me'; प्रिय-चिकीर्षवः Bg. 1. 23; U. 3. 26; Pt. 1. 193, 365. -3 Pleasing or gladsome news; विवेश भुवमाख्यातुमुरगेभ्य इब प्रियम् R. 12. 91; प्रियनिवेदियतारम् S. 4. - Pleasure; प्रियं प्राप्ती दशाननः Rām. 7. 23. 15. -यम ind. In a pleasing or agreeable manner. -प्रियेण ind. Willingly. -Comp. -अतिथि a. hospitable. -अञ्चम् dear food or provisions. -अञ्चलवम् dearth, scarcity; Bri. S. -अपाय: absence or loss of a beloved object. -अप्रियः a. pleasant and unpleasant,

agreeable and disagreeable (feelings &c.). (न्यम्)

service and disservice, favour and injury. -अम्बु: the

mango tree. (-a.) fond of water. -अधम ind. as a

favour. – সই a. 1 deserving love or kindness; U. 3. –2 amiable. (–ই:) N. of Viṣṇu. – সমু a. fond of life.

-आख्य a. announcing good news. -आख्यानम्, -आख्या-

निकम् agreeable news; Pratima. 1. -आत्मन् a. ami-

able, pleasant, agreeable. -आघानम् a friendly office;

आत्मनीव प्रियाधानमेतन्मैत्रीमहात्रतम् Mv. 5. 59. -आलापिन् a.

speaking kindly or agreeably. -आसु a. fond of life.

-उकिः /., -उदितम् a kind or friendly speech, flattering remarks. -उपपत्तिः /. a happy or pleasant occur-

rence. -उपभोगः enjoyment of a lover or mistress;

For Private and Personal Use Only

प्रियोपभोगचिहेषु पौरीभाग्यमिनाचरन् R. 12. 22. -पायिन् a. 1 desirous of pleasing or doing service. -2 friendly, affectionate. 一年 a. giving or eausing pleasure. -कमेन a. acting in a kind or friendly manner. (-n.) the action of a lover. — কলেম: a husband who is fond of his wife, who loves her dearly. – কন্তৰ a. quarrelsome. - THE a. friendly disposed, desirous of rendering service. - at a sting kindly, doing good to, -2 favourable, suitable. -कारक, -कारिन a. acting or treating kindly. (-m.) a friend, benefactor; प्रियकारक भद्र ते Pt. 4. 76. - कृत् m. 1 one who does good, a friend, benefactor. -2 N. of Visnu. -जनः a beloved or dear person. -जानि: a husband who dearly loves his wife. a gallant. -जीव a. living long, long-lived. (-वः) Colasanthes Indica (Mar. टेंड). -जीविता love of life. -नोपणः a kind of coitus or mode of sexual enjoyment. -दसा a mystical name of the earth; Mb. -दर्श a. pleasant to look at; प्रियदशों दीर्घभुजः कथं कृष्ण युधिष्ठिरः Mb. 5. 90. 21. -द्रोन a. pleasing to look at, of pleasing appearance, good-looking, lovely, handsome; अहो प्रिय-दर्शनः कुमारः U. 5.; R. 1. 47; S. 3. 9; एवमुत्युकोऽपि प्रियदर्शनो देवः S. 6. (-नः) 1 a parrot. -2 a kind of date tree. -3 N. of a prince of the Gandharvas; अवेहि गन्धर्वपतेस्तनूजं त्रियंवदं मां त्रियदर्शनस्य R. 5. 33. - A A plant growing on trees and stones (Mar. হযভদুন). (- নম্) the sight of a beloved object; अमृतं प्रियदर्शनम् Pt. 1. 128. (-ती) a bird, Gracula religiosa. -दार्शन a. looking kindly upon anything. (-m.) an epithet of king Asoka. -देवन a. fond of gamhling. –धन्यः an epithet of Siva. –निवेदनम् good tidings. -पुत्रः a kind of bird. -प्रश्नः a kind inquiry (about welfare). -प्रसादनम् propitiation of a husband. - प्राय a. exceedingly kind or courteous; प्रियप्राया वृत्तिः U. 2. 2. (-यम्) eloquence in language. -प्राथम n. a very agreeable speech, as of a lover to his mistress. - प्रेप्स a. wishing to secure one's desired object. - भावः feeling of love; प्रियभावः स तु तया स्वगुणैरेव वर्षितः U. 6. 31. -भाषणम् kind or agreeable words. -भाषिन् a. speaking sweet words. -मण्डन a. fond of ornaments; नादत्ते प्रियमण्डनापि भवतां स्नेहेन या पल्लवम् \$.4.9. –মধু a. fond of liquor. (–যু:) an epithet of Balarama. न्य a. warlike, heroic. -वक्त a. flattering, a flatterer. -वचन a. speaking kind or agreeable words. (नम्) kind, coaxing or endearing words; प्रियवचनकृतोऽ-पि योषितां दयितजनानुनयो रसादृते (प्रविशति हृदयं न) V. 2. 22. -वयस्यः a dear friend. -वर्णी the plant called प्रियङ्गु. -वस्त n. a beloved object. -वाच a. speaking kindly, affable in address. (-f.) kind or agreeable words. -चादिका a kind of musical instrument. -चादिन् a. speaking kind or pleasing words, a flatterer; প্রতমা: पुरुषा राजन् सततं प्रियवादिनः Ram. (-नी) a kind of bird. (Mar. मैना, साबुंसी). -श्रवस् m. an epithet of Krisna; प्रेगायतः स्ववीर्याणि तीर्थेपादः प्रियश्रवाः Bhāg. 1.6.34. **-संवासः** the society of a beloved person. -- I a dear friend. -2 the Khadira tree. (-tell f.) a female friend, a lady'

confidante. —सत्य a. 1 a lover of truth. —2 pleasant though true. —संदेशः 1 a friendly message, the message of a lover. —2 the tree called चम्पक. —संग्रहार a. fond of litigation. —समागमः union with a beloved object or person. —सहचरी a beloved wife. —साहस a. adventurous. —सहस् म. a dear or bosom friend. —सम a. fond of sleep; अकाले बोधितो आत्रा प्रियस्वानी दृशा भवान् R. 12. 81. —हित a. at once agreeable and salutary.

भियंदद a. Giving what is pleasant.

भियंबद a. Sweet-speaking, speaking kindly, affable in address, agreeable; तद्यपाकीणमतः प्रियंबदां वद्रव्यपणिति च तां प्राविदः Ku. 5. 28; R. 3. 64. —दः 1 A kind of bird.—2 N. of a Gandharva.

प्रियकः 1 A kind of deer; 'प्रियको रोमिभेर्युक्तो मृद्धमसणैर्घनैः ' Vaijayantī; विचलितैः परितः प्रियकवनैः Si. 4. 32.

-2 The tree called नीप, कदम्भ; उद्यानमुजिहानायाः प्रियका यत्र
पादपाः Ram. 2. 71. 12. -3 The creeper प्रियस्गु. -4 A
bee. -1 A kind of bird. -6 Saffron. -की Tho ekin of
the प्रियक deer; Ram. 3. 43. 36. -कम् A flower of the
asana tree; उनिद्रियकमनोरमं रमण्याः संरेजे सरसि वपुः प्रकाशमेव
Si. 8. 28.

प्रियंकर, प्रियंकरण, प्रियंकार a. 1 Showing kindness to, acting kindly or affectionately; प्रियंकरो मे प्रिय इत्य-नन्दत् R. 14. 48. −2 Agreeable. −3 Amiable.

भियक्षुः 1 N. of a creeper (said to put forth blossoms at the touch of women); त्रियक्षुर्यामान्नप्रकृतिर्धि Mal. 3. 9. (For some of the conventions of poets about the blossoming of trees, see the quotation under अशोक.)—2 Long pepper.—8 A plant and its perfume (Mar. गल्ह्ला); Mb. 13. 104. 87.—4 A kind of millet (राजिका; Mar. राळा); दश प्राम्याणि धान्यानि भवन्ति ब्रीहियवास्तिल्लमाष अणुत्रियन्नवो गोधूमाञ्च खल्वाञ्च खलकुलाञ्च Bri. Up. 6. 3. 13.—1 n. 1 Saffron.—2 mustard seed.—Comp.—श्रीपम् N. of a country; Buddh.

प्रियतम a. Most beloved, dearest. -मः A lover, husband; शिप्रावातः प्रियतम इव प्रार्थनाचाडुकारः Me. 31, 72. -मा A wife, mistress, beloved.

प्रियतर a. Dearer, more beloved &c.

त्रियता, -त्वम् 1 Being dear, dearness. -2 Love, affection.

प्रियंभविष्णु, -प्रियंभावुक a. Become an object of affection, amiable, dearly loved.

प्रियाल: The tree called Piyal; see पियाल; Bhag. 8. 2. 11. -स्त्रा A vine.

प्रियीय Denom. P. (प्रियीयित) To think a person to be another's mistress; H. Yog.

भी 1.9 U. (श्रीणाति, श्रीणीते, श्रीत) 1 To please, delight, satisfy, gladden; श्रीणाति यः धुचरितैः पितरं स पुत्रः Bh. 2.68;

1187

प्रेत

सस्तः पितृन् पित्रियुरापमास् Bk. 3. 38; 5. 104; 7. 64. -2 To be pleased, take delight in; किचन मनस्ते प्रीणाति वनवासे Mb. -3 To act kindly towards, show kindness towards. -4 To be cheerful or gay. -Caus. (प्रीणयति-ते) To please, satisfy &o. -II. 4 A. (प्रीयते, strictly a passive voice of the root प्री) 1 To be satisfied or pleased, be gratified; प्रकाममप्रीयन यज्वनां प्रियः Si. 1. 17; R. 15. 30; 19. 30; Y. 1. 245. -2 To feel affection for, love; स्वभावतस्ते प्रीयन्ते नेतरः प्रीयते जनः Mb. 12. 138. 54. -3 To assent, be satisfied. -III. 1 P. To please, gratify &c. -IV. 10 U. (प्राययति-ते) To please; L. D. B.

श्री a. kind, delighted (as घृतश्री).

मीण a. 1 Pleased, satisfied, gratified. -2 Old, ancient. -8 Previous.

भीणन a. Pleasing, gratifying. -नम् 1 Pleasing, satisfying. -2 That which pleases or satisfies.

प्रीणित a. Pleased, delighted; प्रीणितश्चापि भवति महतोऽ-र्धानवाप्य हि Mb. 12. 253. 10.

प्रीत p. p. [पी-क्तीर क] 1 Pleased, delighted, rejoiced, gladdened; प्रीतास्मि ते पुत्र वरं वृणीक R. 2. 63; 1. 81; 12. 94. -2 Glad, happy, joyful; Me. 4. -8 Content. -4 Dear, beloved. -5 Kind, affectionate. -तम् 1 Jest, mirth. -2 Delight, pleasure. -Comp. -आरमन्, -चित्त, -मनस् a. delighted at heart.

मीता A symbolic expression for the sound (प); Rām. Up.

प्रीतिः [प्री भावे किच्] f. Pleasure, happiness, satisfaction, delight, gladness, joy, gratification; निहत्य धार्त-राष्ट्रान् नः का प्रीतिः स्याज्जनार्दन Bg. 1. 36; Bhag. 10. 23. 32. भुबनालोकनप्रीतिः Ku. 2. 45; 6. 21; R. 2. 51; Me. 64. –2 Favour, kindness. - 8 Love, affection, regard; মীনিসমুম্ভ-वचनं स्वागतं व्याजहार Me. 4, 16; R. 1. 57; 12. 54. - Liking or fonduess for, delight in, addiction to; যুৱ मृगया . - 5 Friendliness, amity. - 6 Conciliation. - 7 A symbolical expression for the letter 4. -9 N. of a wife of Cupid and rival of Rati; (स चानक्रवती वेश्या कामदेवस्य सांप्रतम् । पत्नी, सपत्नी संजाता रत्याः प्रीतिरिति श्रुता ॥ Matsya P.). -10 Longing (अभिलाषा); प्रीतिरेषा कथे रामो राजा स्यान्माये जीविति ॥ एषा हास्य परा प्रीतिर्हृदि संपरिवर्तते । Ram. 2. 1. 36-37. -11 N. of a आते. -12 The 2nd of the 27 astrological Yogas. - Comp. - कर a. producing love, kind, agreeable. -कर्मन n. an act of friendship or love, a kind action. -च्छदः destruction of joy; Mk. -जुबा N. of the wife of अनिरुद्ध. - सृष् m. N. of eupid. - द a. inspiring love; giving pleasure, pleasing. (-दः) a jester or buffoon in a play. -दत्त a. given through affection. (-दत्तम्) property given to a female by her relatives, particularly by her father-in-law or mother-in-law at the time of marriage; प्रीत्या दत्तं तु यत् किचित् श्वश्न्वा वा श्वशुरेण वा ! पाद-बन्दनिकं चैव प्रीतिदर्श तदुच्यते॥ Katyayana. -दानम्, -दायः

a gift of love, a friendly present; तदवसरोऽयं श्रीतिदायस्य Mal. 4; R. 15. 68. -धनम् money given through love or friendship. -पात्रम् an object of love, any beloved person or object. -पुरोग a. affectionate, loving. -पूर्वम्, पूर्वकम् ind. kindly, affectionately. -प्रमुख a. friendly, affectionate, full of love, kind; Me. 4. - भाज् a. 1 enjoying friendship, loved. –2 Contented ; स्तनभरनमितान्नीरङ्गनाः प्रीति-भाजः Ki. 6. 47. -मनस् a. 1 delighted in mind, pleased, happy. -2 kind, affectionate. -मय a. arising from love or joy. - युज् a. dear, affectionate, beloved; सखीनिव प्रीति-युजोंऽनुजीविनः Ki. 1, 10. **-रसायनम् 1** a collyrium made of love; मित्रं प्रीतिरसायनं नयनयोः H. 183. -2 Any nectar-like beverage causing joy. -वचस् n., -वचनम् a friendly or kind speech. -वर्धेन a. increasing love or joy. (नः) an epithet of Visnu; प्रियकृत् प्रीतिवर्धनः Visnusahasranama. -वादः a friendly discussion. -विचाहः a love-marriage. love-match (based purely on love). - आदम a sort of Srāddha or obsequial ceremony performed in honour of the manes of both parents. -संयोगः relation of friendship. -संगतिः friendly alliance. -स्निग्ध a. moist or wet through love (as the eyes).

भीतिमन् a. 1 Full of love or affection, loving, fond, affectionate. -2 Pleased, satisfied. -3 Content, glad. -5 Favourable.

मी: f. (= प्रीति: q. v.); L. D. B.

प्रीणसः A rhinogeros.

मु 1 A. (अवते) i To go, move. -2 To jump, spring. -Caus. To extend, reach as far as.

মুখ্ I. 1 P. (প্লাগনি, মুছ) 1 To burn, consume. -2 To reduce to ashes. -II. 9 P. (মুখ্যানি) 1 To become wet or moist. -2 To pour out, sprinkle. -3 To fill.

प्रुचित a. 1 Sprinkled, wetted. -2 Burning.

He p. p. Burnt, consumed, reduced to ashes.

प्रद: 1 The rainy season. -2 The sun. -3 A drop of water (Sk.). -4 Head. -a. Hot.

में (प्र-इ) 2 P. 1 To go forward. -2 To arrive at, reach. -3 To go out of, depart from; धीराः प्रेत्यास्मालोका-दम्ता भवन्ति Ken. -4 (Hence) to die, depart life; प्रेत्य 'after death'; see प्रेत्य below.

प्रेत p. p. [प्र.इ-क] Departed from this world, dead, deceased; स्वजनाश्च किलातिसंततं दहति प्रतिसित प्रचक्षते R. 8. 86. —तः 1 The departed spirit, the spirit before obsequial rites are performed. —2 A ghost, evil spirit; प्रतान भृत्तगणांश्वान्ये यजन्ते तामसा जनाः Bg. 17. 4; Ms. 12. 71. —8 The inhabitant of hell (नारक); गुश्चवुर्दारण वाचः प्रतानामिव भारत Mb. 6. 46. 19. —4 The manes (पितर); प्रथिता प्रेतकृत्येषा पित्र्यं नाम विश्वस्ये। तिस्मिन् युक्तस्येति नित्यं प्रतकृत्येष लीकिकी॥ Ms. 3. 127. —Comp. —अधिपः an epithet of Yama. —अकम् food offered to the manes. —अयनः

N. of a particular hell. -आहेव n. the bone of a dead man. धारिन an epithet of Siva. -आवास: a burialground, cemetery. - रिया:, -रिया: an epithet of Yama. -उद्देश: an offering to the manes. -कर्मन "... -कृत्यम्, -कृत्या obsequial or funeral rites; Ms. 3. 127. -कायः a corpse. -कार्यम् see प्रेतकर्मन्; तस्य स प्रेतकार्याणि कृत्वा सर्वाणि भारत Mb. 3. 138. 7. -गत a. dead. -गृहम् a cemetery. -गोपः the keeper of the dead. -चारिन m. an epithet -धूमः the smoke issuing from a funeral pile. -नदी the river वैतरिणा. -नरः a goblin, ghost. -निर्यातकः, -निर्हारकः a man employed to carry dead bodies; प्रेतनियतिकञ्चैच वर्जनीयाः प्रयत्नतः Ms. 3. 166. -पक्षः 'the fortnight of the manes', N. of the dark half of Bhadrapada when offerings in honour of the manes are usually performed; cf. पितृपक्ष. -पटहः a drum beaten at a funeral. -पतिः Yama (the Indian 'Pluto'). -पात्रम् a vessel used in a Srāddha ceremony. -पुरम् the city of Yama. -भावः death. -भूमि: f. a cometery. -मेधः a funeral sacrifice. -राक्षसी the holy hasil (तुलसी). -राजः an epithet of Yama. -लोक: the world of the dead; प्रेत-लोकं परित्यञ्य आगता ये महालये Ulkadanamantra. -वनम् a cemetery. -बाहित a. possessed by a ghost. -शरीरम् the body of the departed spirit. -शुक्तिः f., -शीचम् purification after the death of a relative. -知证其 an obsequial offering made to a departed ralative during the year of his death. - हार: 1 one who carries a dead body. -2 a near relative.

मेतिः f. 1 death, dying. -2 Departure, flight.

प्रोतिकः A ghost, spirit.

बेत्य ind. Having departed (from this world), after death, in the next world; न च तन् प्रेय नो इह Bg. 17. 28; इह कीर्तिमवाप्रीति प्रेय चानुत्तमं सुखम् Ms. 2. 9, 26. —Comp.—जातिः f. position in the world to come. —भाज् a. enjoying the fruits of actions in the next world. —भावः the condition of soul after death; कथं में प्रेत्यमावेऽपि न तैः स्यात् सह संगमः Mb. 1. 36. 12. —भाविक a. relating to प्रेत्यभाव; see पारलीकिक; प्रेत्यभाविकमीहन्ते एहलीकिकमेव च Mb. 14. 37. 17.

जेहर् 1 A. 1 To see, behold, look at, perceive; तमा-यान्तं प्रत्य Pt. 1; R. 12. 44; Ku. 6. 47; Ms. 8. 147. -2 To look on, be a spectator; युष्पाकं प्रश्नमाणानाम् Ve. 3. -3 To allow, suffer.

प्रेक्षकः A spectator, looker on, beholder, sight-seer; प्रकृति परयति पुरुषः प्रेक्षकवदवस्थितः सुस्थः San. K. 65.

वेसणम् 1 Viewing, seeing. -2 A view, look, appearance. -3 The eye; चिन्तहरिणिप्रेक्षण Me. 84. -4 Any public show or spectacle, sight, show. -8 A dramatic representation; वेक्षणानसाने V. 3. -8 A place where public exhibitions are held; Ms. 9. 264. -Comp.

–मालम्भम् looking at and touching (women); झीणां च प्रेक्षणालम्भम् Ms. 2. 179. **–कृटम्** the eye-ball.

पेक्षणकम् A show, spectacle (as opp. to reality). प्रेक्षणिका A woman fond of seeing shows.

प्रेक्षणीय pot. p. 1 To be seen, viewed, or gazed at; visible, apparent. -2 Fit to be seen, lovely to the sight, beautiful to look at; वमकीडापरिणताजभेक्षणीयं ददर्श Me. 2; R. 14. 9. -3 To be considered or regarded. -यम् A show, spectacle.

प्रेक्षणीयकम् A show, sight, spectacle; प्रेक्षणीयकिषव क्षणमासन् हीविमक्गुरविलोचनपाताः (सुरतान्ताः); Si. 10. 83.

प्रशासत् a. Considerate, wise, learned (as a man). प्रशित p. p. Seen, viewed, beheld, gazed or looked at. -तम् A look, glance.

प्रेक्षिन् a. (-णी f.) 1 Looking at, viewing. -2 Watching narrowly, observing carefully. -3 Having the eyes or glance of, looking like, as in मृगप्रेक्षणी.

प्रेक्ष्य = प्रेक्षणीय q. v.

भेड्ख 1 P. To vihrate, shake, tremble, swing to and fro, oscillate. -Caus. To shake, swing, rock to and fro.

प्रेक्षः, -क्कम् A swing; also प्रेक्खेक्खनम् Swinging; या दोहनेऽवहनने मधनोपलेपप्रक्खेक्खनार्मरुदितोक्षणमार्जनादी Bhag. 10. 44. 14.

प्रेक्षण a. Wandering, moving, going towards, entering; वनान्तप्रेक्खणः पापः Bk. 9. 106. —णम् 1 Swinging. —2 A swing —3 A minor drama in one act, having no Sutradhara, hero &c; S. D. thus defines it:— गर्भाव-मर्शरहितं प्रेक्खणं हीननायकम् । असूत्रधारमेकाङ्कमविष्कम्भप्रवेशकम् । नियुद्धसंफेटपुतं सर्ववृत्तिसमाश्रितम् ॥ 547; e. y. वालिवध. कारिका a female dancer.

wandering, travelling. -4 A kind of building or house.

-5 A particular pace of a horse.

मेहित p. p. Swung, shaken, oscillated.

प्रेहि

भेक्कोल्र 10 U. (प्रेन्खोलयति—ते) To swing, shake, oscillate.

प्रेक्कोलः, प्रेक्कोलनम् 1 Swinging, shaking, oscillating; पौरस्त्यक्षञ्ज्ञानलप्रक्षालस्वलितन्द्रनील...... Mal. 9. 17. -2 A swing.

प्रेत, प्रेति, प्रेत्य &c. See under प्रे.

भेत्वन m. 1 Wind. -2 An epithet of Indra.

from 1 Desire of obtaining; Nir. 7. 17. -2 Desire (in general). -3 Supposition, assumption; Nir. 6. 32.

प्रेष्ट a. 1 Desirous of obtaining, wishing, seeking, longing for; अफलप्रेष्ट्रना कर्म यत् तत् सात्विकमुच्यते Bg. 18. 23. -2 Aiming at. -3 Supposing, assuming. -4 Anxious to deliver.

प्रेमन m., n. [प्रियस्य भावः इमनिच् प्रादेशः एकाच्छलात् न टिलोपः Tv.] 1 Love, affection; तत् प्रेम हेमनिकशिपलतां तनीति Git. 11; Me. 46; भद्रं प्रेम सुमानुषस्य कथमप्येकं हि तत् प्राप्यते U. 1. -2 Favour, kindnoss, kind or tender regard. -3 Sport, pastime. -4 Joy, delight, gladness. -m. 1 A jest, joke. -2 Wind, air. -3 An epithet of Indra. -Company n. a tear of joy or affection. -आदे a. overflowing with love. -क्टिं f. increase of affection, ardent love. -पर a. affectionate, loving. -पातनम् 1 tears (of joy). -2 the eye (that sheds them). -3 rheum. -पात्रम् 'an object of love', any beloved person or thing. -बन्धः, -बन्धनम् a bond or tie of affection, -भावः affection, love.

प्रेमवती A mistress or beloved.

प्रेमिन a. (-णी f.) Loving, affectionate.

प्रेयस् a. (न्सी f.) Dearer, more beloved or agreeable &c. (compar. of प्रिय q. v.). -m. 1 A lover, husband; प्रेयसः परमां प्रीतिमुनाह प्रेयसा रहः Bhag. 9. 18. 47. -2 A dear friend; निष्णातव्य समागमाऽपि निहितस्त्रत्प्रेयसः कान्त्रया, संप्रीती नृपनन्दनी यदपरं प्रेयस्तदः युच्यताम् ॥ Mal. 10. 24. -m., -n. 1 Flattery. -2 The desired fruit of 'heaven' etc. hut not a means to salvation; श्रेयश्च प्रेयश्च मतुष्यमितस्ती संपरीत्य निविनत्ति धीरः Kath. -3 Good service, welfare; प्रेयो विधास्यन्ति नाम् Mal. 6. 19. -सी A wife, mistress; Bhag. 9. 18. 47.

प्रेयोऽपत्यः A heron (fond of offspring).

मेर Caus. 1 To set in motion, move. -2 To push or urge on, propel, impel, send forth; यात्राये प्रेरयामास तं शक्तः प्रयमं सरत R. 4. 24 (v. 1.). -3 To incite, instigate, set on. -4 To east, direct (as eyes); नयने यत् प्रराग्त्या तया S. 2. 2. -8 To throw, hurl. -6 To send forth, despatch. -7 To utter. -8 To ask.

भेरक a. (-रिका f.) 1 Impelling, urging, stimulating. -2 Sending, directing.

भरजम्, -जा 1 Driving or urging on, impelling, inciting, instigation. - 2 Impulse, passion. - 3 Throw-

ing, casting; हीमूढानां भवति विफलप्रेरणा चूर्णमुष्टिः Me. 70. —4 Sending, despatching. —8 Order, direction. —8 (In gram.) The sense of the causal form. —7 Activity, exertion.

भेरियत, प्रेरित a. 1 One who urges or sends. -2 A ruler.

प्रेरित p. p. 1 Impelled, urged, instigated. -2 Excited, stimulated, prompted; अभस्य मन्यते मध्यं जीवाक्यप्रेरितो नरः Pt. 2. 144. -3 Sent, despatched. -4 Ordered. -6 Directed, cast; ततस्ततः प्रेरितलोल्लोचना \$. 1. 23. -6 Touched. -तः An envoy, a messenger.

प्रेर्त्वन् m. Ved. The ocean. -f. (प्रेर्तिरी) A river.

मेप I.4.P. 1 To drive forward, drive on. -2 To send forth, utter. -3 To fling, east. -Caus. 1 To send forth, east, hurl; प्रेषिपद् राक्षसः प्रासम् Bk. 15.77. -2 To send, despatch; किमधेमृषयः प्रेषिताः स्युः S. 5. -3 To send away, dismiss. -4 To banish. -5 To turn or direct (the eyes). -6 To invite, summon. -II.1 U.(प्रेपति-ते) To go, move.

प्रेष: 1 Urging on. -2 Affliction, pain, sorrow.

भेषक a. 1 Despatching, sending. -2 Ordering.

प्रेषणम्, -णा 1 Sending, despatching. -2 Sending on a mission, directing, commissioning. -3 Executing a commission. -Comp. -अध्यक्षः a superintendent of the commands, chief of the administration. - इ.त् a. one who executes a commission; पुष्पाहारः प्रेषणकृत् कचस्तात न दृश्यते Mb. 1. 76. 44.

भेगित p. p. 1 Despatched (on an errand). -2 Ordered, directed. -3 Turned, fixed upon, directed towards, cast (as eyes). -4 Banished. -5 Sent away, dismissed.

प्रेड्य a. To be ordered, sent, despatched &c. — च्यः 1 A servant, menial, slave; प्रेड्यः प्रतीपीधिकृतः प्रमादी त्याज्या सभी यश्च कृतं न वेति Pt. I. 121. — 2 A messenger. — च्या A female servant, hand-maid. — च्यम् 1 Sending on a mission. — 2 Servitude. — Comp. — जनः servants taken collectively. — भावः capacity of a servant, servitude, bondage; प्रेड्यभावेन नामेयं देवीसः इदसमा सती M. 5. 12. — वधः 1 the wife of a servant. — 2 a female servant, hand-maid. — वगः the body of servants, suite, train.

प्रेष्ठ p. p. Dearest, most beloved &c. (superl. of त्रिय q. v.). -B: A lover, husband; (उपदेवनरक्षियः) विमान-यानाः सप्रेष्ठाः Bhag. 4.3.6. -BI 1 A wife, mistress. -2 A leg.

मेहि (Second person, sing. of the imperative of इ with प्र q. v.). — कटा a rite in which no mats are allowed. — कदेशा a rite in which no impurity is allowed. — दितीया a rite at which no second person is allowed to be present. — वाणिजा a rite at which no merchants are allowed to be present. (See Gana to P. II. 1.72).

प्रोत्साहकः

प्रैयम्

1140

भैयम् Being kind, kindness, love.

प्रैयकम् A variety of चर्म; Kau. A. 2.11.29.

प्रैयरूपकम् Beauty; प्रैयरूपकविशेषानिवेशैः N. 5. 66.

भैषः 1 Sending, directing. -2 An order, command, invitation. -3 Affliction, distress. -5 Madness, frenzy. -6 Crushing, pressing, squeezing (मर्दन).

प्रेचिक a. Executing orders or commissions (as a aervant).

मैच्यः A servant, menial, slave; Ku. 6. 58. -च्या A female servant. -च्यम् Servitude, slavery; प्रेच्यं पापीयसां यातु सूर्यं च प्रति भेदतु Ram. 2. 75. 22. -Comp. -भावः the capacity of a servant, being used as servant, servitude; जन्ममें प्रेच्यभावे वः Ku. 6. 58.

मोक्ष 6 P. 1 To sprinkle upon or with. -2 To consecrate by sprinkling holy water; प्राणात्यये तथा श्राद्धे प्रोक्षितं द्विजकाम्यया Y. 1. 179; Ms. 5. 27. -3 To slay, kill. - Uaus. To sprinkle, sprinkle with.

मोक्सणम् 1 Sprinkling, sprinkling with water; आद्भेरतु प्रोक्षणं शौनं बहुनां थान्यवाससाम् Ms. 5.118; Y. 1.184.

2 Consecration by sprinkling. —8 Immolation (of animals) at a sacrifice. —4 A text to be repeated at an animal-sacrifice; —5 A vessel for holy water. —णी, मोक्सणि: f. Water used for sprinkling or consecrating, holy water; याभिरद्विहेविष: पुरोबाशानां च प्रोक्षणं इतं ताः प्रोक्षण्यः Karka. (Used in pl., and sometimes used to denote 'the vessel containing holy water', in which sense the word generally used is प्रोक्षणीयात्र).

प्रोक्षणीयम् Water for consecrating.

प्रोक्षित p. p. 1 Purified or consecrated by sprinkling. -3 Immolated at a sacrifice. -3 Offered in sacrifice.

भोचण्ड a. Exceedingly frightful or terrible.

प्रोद्धल I P. To start, set out on journey.

प्रोधाटना 1 Driving away, removal. -2 Destruction; P. R.

भोचारित a. Sounding loudly.

प्रोचेस् ind. 1 Very loudly, aloud. -2 In a very high degree.

प्रोच्छल् 1 P. To spurt out, gush or flow forth.

प्रोच्छन a. 1 Dilated. -2 Swollen.

प्रोच्छित p. p. High, lofty, elevated.

प्रोज्जासनम् Killing, slaughter.

मोज्जासितम् p.p. Killed, slaughtered; प्रोजासितारि-रनुजेन समं स रामः Ram. Ch. 2.62.

प्रोज्झ् 6 P. = उज्झ् q. v,

प्रोज्झनम् Abandoning, quitting, leaving.

मोज्झित p. p. 1 Ahandoned, quitted, forsaken, avoided; धर्मः प्रोज्झितकैतवोऽत्र Bhag. -2 Free from, wanting

मोञ्छनम् 1 Wiping away, wiping out, effacing; प्रच्छयसे तद्पि येन विवेकप्रोच्छनाय विषये रससेकः N. 5. 36. -2 Picking up the remnants.

प्रोड्डीन a. Flown up or away.

मोढ, मोढि See प्रौड, प्रौडि.

प्रोण्डः A spitting-pot, spittcon.

प्रोत p. p. [प्र-वे-स्यूती-क संप्रस्तरणम्] 1 Sewn, stitched; तटाभिषातादिव लग्नपट्टे धुन्वन् मुद्दः प्रोतघने विषाणे Kn. 7. 49. -2 Extended lengthwise or perpendicularly (opp. ओत). -3 Tied, bound, fastened; प्रासप्रोतप्रवोरोत्वणस्थिरपरा...... Mv. 6. 33. -4 Pierced, transfixed; यूले प्रोतः प्रराणिंरचौर-औरस्त्रया Mb. 1. 63. 92; सत्यप्रोतं प्रेस्य सङ्ग्मं मृनिपुत्रं तापा-दन्तः सत्य इवासीत् क्षितिपोऽपि ॥ R. 9. 75. -8 Passed or come through; तस्व्यद्भप्रोतान् ं. e. (चन्द्रकिरणान्) बिसमिति करी संकल्यित K. P. 19. -6 Set, inlaid; Mv. 1. 35. -7 Joined, connected; मिये सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे मिणिगणा इव हिष्ठ. 7. 7. -तम् A garment, woven cloth. -Comp. -उत्सादनम् 1 an umbrella. -2 a cloth house, tent. -धन a. immersed in clouds. -शूळ a. put on a spit, impaled.

मोतयति Den. P. To insert, infix.

प्रोत्कट a. Very great. -Comp. -भृत्यः A favourite servant; a high official.

प्रोत्कण्ड a. Lifting up or stretching out the neck.

प्रोत्कर्षः Pre-eminence.

भोत्कुष्टम् A loud noise or uproar.

मोरिक्स p. p. Winnowed, threshed.

भोत्तान a. Stretched out widely.

मोत्ताल a. Very loud; P. R.

प्रोत्तुङ्ग a. Very high or lofty.

प्रोत्थित a. 1 Come forth, sprouted. -2 Sprung from, issued.

श्रोत्फलः A species of tree resembling the fan-palm.

प्रोत्फुल a. 1 Full-blown, expanded. -2 Fully dilated, wide open (eyes).

मोत्सारणम् Getting rid of, clearing away, removing, expelling.

प्रोत्सारित p. p. 1 Removed, got rid of, expelled. -2 Urged forward, incited. -3 Relinquished. -4 Granted, given.

भोत्साहः 1 Zeal, ardour. -2 An incentive, a stimulus.

प्रोत्साहकः 1 An inciter, instigator. -2 (In law) An instigator of a crime, an abettor.

श्रे (प्रौ) ह

प्रोत्मथिन a. Destroying, annihilating.

श्रोत्साहनम् Inciting, stimulating, instigating, prompting.

मोत्सूप 1 A. To fall out of joint; Bhag.

সাহ I U. (পাষান-ন) 1 To be equal to, be a match for, withstand (with dat.); প্রমায়াইন ন কল্পন Bk. 14. 84; 15. 40. -2 To be able, adequate or competent. -3 To be full or complete. -4 To subdue, overpower. -5 To destroy, slay.

प्रोय a. 1 Famous, well-known. -2 Placed, fixed.
-8 Travelling, going out on a journey, wayfaring; इक्षान्तमुद्दान्तं च प्रियं प्रोयमनुत्रजेत् Tv. -थः, -थम् 1 The nose or nostrils of a horse; चलाचलप्रोधतया महाभूते स्ववेगद्पानिव वक्तुमृत्सुकम् N. 1. 60; Si. 11. 11; 12. 73; विपुलप्रोधललाटकद्भुरस्कम् Bu. Ch. 5. 73. -2 The snout of a hog; निष्कन् प्रोधन पृथिवा विलिखंश्वरणैरिप Mb. 3. 167. 19. -थः 1 The hip, buttocks. -2 An excavation. -3 A garment, old clothes. -4 Embryo. -6 Terror, fright.

प्रोधिन् m. A horse.

मोद्र a. Big-bellied.

भोद्रत a. Projecting, prominent.

मोद्रीण a. Cast out; Buddh.

मोद्युष् 1 P. 1 To sound forth. -2 To fill with sounds or cries. -Cans. 1 To cause to resound. -2 To proclaim loudly.

मोद्ध्य p. p. 1 Resounding, resonant. -2 Making a loud noise.

भोद्घोषणम्, -णा 1 Proclaiming, proclamation. -2 Sounding aloud.

प्रोहीस p. p. Set on fire, burning, blazing; प्रोहीसे भवने तु कृपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः Bh. 3. 88 (v. 1.)

प्रोदारः Lifting up, bearing.

प्रोद्वोधः Awaking, appearing, manifestation.

মীব্রিল p. p. 1 Germinated, shot up. -2 Burst forth.

प्रोत्भृत p. p. Sprung up, arisen.

प्रोचत p. p. 1 Lifted up. -2 Active, industrious.

मोहादः Marriage.

प्रोहिस p. p. Terrified, alarmed.

मोद्रीचि a. Waving, fluctuating,

मोसत p. p. 1 Very bigh or lofty. -2 Projecting. -3 Superior to. -4 Powerful, strong; यो बलात् प्रोम्नतं याति निहन्तुं सबलोऽप्यरिः। विमदः स निवर्तेत शीर्णदन्तो गजो यथा॥ Pt. 1 238, 340.

प्रोचमित p. p. Raised up, erected.

प्रोन्मीङ 1 P. 1 To bloom, blossom. -2 To come to light, appear. -Caus. 1 To open the eyes. -2 To reveal, disclose, bring to light, discover.

प्रोन्मीलनम् Disclosing &c.

प्रोर्फ 2 U. To cover completely, envelop.

प्रोह्याधित a. 1 Recovered from sickness, convalescent. -2 Robust.

प्रोह्मासिन a. Shining, resplendent.

मोल्लेखनम् Scratching; marking.

प्रोप: Burning, combustion.

प्रोपधः Fasting; et. पोषध,

प्रोषित p. p. Gone abroad, on a journey, living abroad, away from home, absent, living in a foreign country; जीवत्य पाण्डुपत्रेषु दूरमग्रीषितेषु च। पाञ्चलराजतनया बहते यदिमां दशाम् Ve. 1. 18; प्रोषित मिलना कृशा Kasikhanda.—Comp.—भत्ता a woman whose bushand is gone abroad; one of the eight Nayikas in erotic poetry. She is thus defined in S. D.:— नानाकार्यवसाद यस्या दूरदेशं गतः पति:। सा मनीभवदुःखार्ता भवेत् प्रोषितभर्तृका ।। 119. —मरणम् dying in a foreign country.

प्रोच्य-पापीयान् a. Sinful on account of one's living away from home; राघवः प्रोध्य-पापीयान्, जहाँहि तमिकञ्चनम् Bk. 5. 91.

मो (भी) ष्टः 1 A bull, an ox. -2 A bench, stool. -3 A kind of fish (ष्टी also). -Comp. -पदः the month माद्रपदः कुर्योदापरपक्षीयं मासि प्रीष्टपदे द्विजः। श्राद्धं पित्रीर्थधावित्तं तद्वन्धुनां च वित्तवान् Bhag. 7. 14. 19. (-दा) the 25th and 26th lunar mansions; पूर्वाभाद्रपदा and उत्तराभाद्रपदा; these are double stars. 'चत्वार एकमाभिक्मं देवाः प्रौष्टपदास इति यान् वदन्ति' Ts.; गुणवन्तीऽनुरूपाध रुच्या प्रौष्टपदोपमाः Ram. 1.18. 16. (-दी) The full-moon of भाद्रपदः प्रौष्टपदो प्रौणमास्यां हेमसिंहसमन्वितम्। ददाति यो मागवतं स याति परमां गतिम्॥ Bhag. 12. 13. 13. -पाद a. born under the above Naksatra; P. VII. 3. 18.

मोरण a. Burning hot, scoreling.

मो (भी) ह a. 1 A reasoner, disputant. -2 Skilful, clever. -ह: 1 Reasoning, logic. -2 An elephant's foot or ankle; आङ्गित्रप्रोहीनस्पितकमं करेणुरारोहयते निषादिनम् Si. 12. 5. -3 A knot, joint. -4 A part of the elephant's body especially between the shoulders; Mātaṅga L. 5. 5, 8, 12; 6. 10.

भ्रो (भ्रो) ढ a. [प्र+वह्-क वा दृद्धिः] 1 Full-grown, fully developed, matured, ripened, perfected, full, (as moon &c.); प्रोडपुष्पैः कदम्बैः Me. 25; प्रोडताली-विपाण्ड &c. Mal. 8. 1; 9. 28. -2 Adult, old, grown up; वर्तते हि मन्मथप्रीडसुहदो निशीयस्य योवनश्रीः Mal. 8; Si. 11. 39;

Mv. 6.4. -8 Thick, dense, pitchy; त्रीढं तमः कुरु कृतज्ञतयैव महम् Mal 7. 3; Si. 4. 62. -4 Grand, mighty, strong, magnificent; त्रीडं विकान्तमासीद् वन इव भवतां शूरशुन्ये रणेऽस्मिन् Ve. 5. 37. - 8 Violent, impetuous. - 7 Proud; अस्रदानाद्भुतं काले प्रौढेन सुनिना कृतम् Mv. 2. 3. −8 Jaxariant. −9 Married. -10 Full of, filled with (at the end of comp). -11 Raised or lifted up. -12 Controverted, discussed. -13 Large, great. -14 Occupied, engaged; कान्तया सपदि कोऽप्युपगृ्ढः प्रौढपाणिरपनेतुमियेष \$i. 10. 73. -**ढा** A bold and grown-up woman, no longer bashful or timid in the presence of her lord, one of the four principal iemale characters in poetic compositions; आषोडशाद्भवे-द्वाला त्रिंशता तरुणी मता। पद्यपश्चराता प्रीडा भवेदु बृद्धा ततः पर्म्।। Ratimañjarī. -Comp. -अङ्गना a bold woman; see above. -आचाराः bold or confident behaviour. -उक्तिः f. a bold or pompous assertion. –রভার: a donse cloud. -दिदेण्डः a strong and long arm. -पाद a. one whose feet are raised on a bench; शयानः प्रौद्धपादश्च (नाधीयीत) Ms. 4. 112. - पुरुष a, having full-grown blossoms; त्वत्स-पर्कात् पुलकितमिव प्रौढपुब्धेः कदम्बैः Me. 25. -प्रताप a. of great or mighty valour. - प्रिया a bold or confident mistress. -बाह्मणम् = ताण्ड्यबाह्मणम्. -मनोरमा N. of a commentary on सिद्धान्तकौ मुदी and other works. कुचमर्दनम् a com. on this work. -योवन a. advanced in youth, in the prime or bloom of youth. -वादः an arrogant or bold assertion, defiant speech.

मीट (डि) त्वम् Sublimity or felicity; यत्प्रीडित्वमुदारता च वचसां यच्चार्थतो गैरवम् Mal. 1. 7. -2 Confidence. -3 Arrogance.

भी (भी) ढि: f. 1 Full growth or development, maturity, perfection; एवं वीक्ष्य तवाविषेकमि च प्रीटि परामुक्तः Jagannātha. -2 Growth, increase. -3 Greatness, grandeur, elevation, dignity; प्रीटिप्रकर्षण प्राणरातिच्यतिकमः श्राध्यतमः पदानाम् Vikr. 1. 15. -4 Boldness, audacity; प्रामपाशधनुर्बोणधारिणः प्रीटिकारिणः Siva B. 26. 30. -5 Pride, arrogance, self-confidence. -6 Controversy, discussion. -7 Neal, exertion, enterprize. -8 Earnestness, profundity (of character); हास्यप्रीटिमजानन्त्याः करणः सोडव्यक्ष्मपत Bhag. 10. 60. 25. -Comp. -वादः 1 a grandiloquent or pompous speech. -2 a bold assertion.

प्रोहीभू 1 P. 1 To become matured, ripen, be developed, grow up. -2 To increase

भौण a. Clever, learned, skilful.

मौक्त a. Having the sense of.

प्रीष्ठपदः = प्रोष्ठपद q. v.

प्रकः Ved. Pudendum muliebre (अधोक्मभेद).

द्वस् 1 U. To cat, consume.

प्रक्षः [अक्यते कीटैः प्लक्ष्-कर्मणि घम्] 1 The Indian figtree; प्लक्षप्ररोह इव सीधतलं विभेद R, 8, 93; 13, 71; कपिरथैः किंशुकै: प्ल्झै: Parnāl. 4. 62. -2 One of the seven Dvī pas or continents of the world; प्ल्झो जम्बूप्रमाणो होप: एयातिकरो हिरण्मय उत्थितो यन्नानिरुपास्ते सप्तजिह: Purāpam. -3 A side or back-door, a private entrance. -4 The space at the side of a door. -Comp. -जाता, -समुद्रवाचका an epithet of the river Sarasvatī. -तीर्थम्, -प्रस्नवणम्, -पाज् m. the place where the Sarasvatī rises. -द्वारम् a back-door, a side-entrance; Matsya P. 264. 15.

ह्राक्षम् The fruit of अक्ष.

श्लिह 1 A. (प्लेहते) To go, move.

क्री 9 P. (प्लीनाति) To go, move.

দ্বাহৰ m. The spleen or its enlargement (তিইন also); Y. 3. 94; Mv. 5. 19. —Comp. — আহি: N. of the fig-tree.—তব্দে enlargement of the spleen.—তব্দৈ a. suffering from enlargement of the spleen.

स्रीहा The spleen.

च्छ 1 A. (इवते, च्छत) 1 To float, swim; कि नामैतत् मज्जन्त्यलाबूनि पानाणः प्लवन्त इति Mv. 1; क्षेशीसरं रागवशात् प्लवन्ते R. 16. 60; प्लवन्ते धर्मलघनो लोकेऽम्भसि यथा प्लवाः Subhas. -2 To cross in a boat. -3 To swing to and fro, vibrate. -4 To leap, jump, spring; यथामुखीनः सीतायाः प्रखेने बहु लोभयन् Bk. 5. 48; 14. 13; 15. 46. -6 To plunge into, bathe. -6 To fly or haste away. -7 To blow (as the wind). -8 To fade away, disappear. -9 To soar, hover about. -10 To skip. -11 To be prolated or lengthened (as a vowel). -Caus. (अवयति-ते) 1 To cause to swim or float. -2 To remove, wash away. -3 To bathe. -4 To inundate, deluge, flood, submerge; येः अविषयन्ति समन्तिवोऽमी Si. 3. 74; 7. 74. -6 To cause to reel or fluctuate. -6 To lengthen, prolate (a vowel). -With अभि 1 to over-flow. -2 to overwhelm, overcome.

মুব a. [ভ अবু] 1 Swimming, floating. -2 Jumping, leaping. -3 Ved. Superior, excellent. -4: Swimming. floating. -2 Flood, swelling of a river. -3 A jump, leap; going by leaps or jumps; ते रथेर्देवधिष्ण्या भेई येथे तरल-प्लवै: Bhag. 10. 82. 7. -4 A raft, float, cance, small boat; नावश्वाहरुहुस्त्वन्ये प्लवैस्तेरुस्तयापरे Ram. 2. 89. 20 (com. अवा वेणुतृणादिनिर्मिताः); नाशयेच्य शनैः पश्चात् प्लवं सलिलपूरवत् Pt. 2. 42; सर्व ज्ञानप्लवेनैव वृज्ञिनं संतरिष्यसि Bg. 4. 36; Ms. 4. 194; 11. 19; Ve. 3. 25. -5 A frog; हंसक्रीबप्लवाकीणं सारसैः संप्रसादितम् Ram. 3. 35. 18. - 8 A monkey; दाधि इत्वा बन-श्वापि प्लवो मत्स्यानसंस्कृतान् Mb. 18. 111. 99. -7 A declivity, slope. -8 An enemy. -9 A sheep. -10 A man of a low tribe, a Chandala. -11 A net or snare for catching fish. -12 The fig-tree. -18 The Karandava bird, a kind of duck. -14 Five or more stanzas syntactically connected (= 賽內爾 q. v.). -15 The prolated utterance of a vowel. -16 Returning, return. -17 Urging on, inciting. -18 Sound; L. D. B. -19 A kind of aquatic bird; Ms. 5. 12. -20 N. of a सेवस्सर. -Comp. -कुम्भर a pitcher used as a support in swimming; स्मरयौवनयोः खल्ल

हयोः प्लबकुम्भी भवतः कुचाबुमी N. 2.31. —गः 1 a monkey; स सेतुं बन्धयामास प्लबगैर्लवणाम्भसि R. 12.70. —2 a frog. —3 an aquatic bird, the diver. —4 the शिरीष tree. —8 N. of the sun's charioteer. प्रदेश Hanumat; Bhāg. पाजः The monkey chief Sugrīva; राघवष्लवगराजयोरिव प्रेम युक्तमितरेत्राश्रयम् Ki. 13. 57. (—गा) the sign of the zodiac called Virgo. —गातिः a frog.

স্ত্ৰক: [ভ্ৰাৰ্টু প্ৰক] 1 A freg. -2 A jumper, tumbler, rope-dancer. -3 The holy fig-tree. -4 A Chāṇḍāla, an outcast. -8 A monkey.

ह्मवङ्गः 1 An ape, a monkey. -2 A deer. -3 The fig-tree. -4 N. of a संवत्सर.

स्वरवम् (In astrol.) The position of a canstellation in the quarter ruled by its planetary regent; Brit. S.

प्रवाहनामः 1 A monkey; एवमुक्तस्तु भीमेन रिमतं कृत्वा प्लब्स्मासः Mb. 3. 150. 2; संचेहरात्मान इवापरं क्षणात् क्षमारुहं देहमिव प्लब्स्गमाः Si. 12. 55. -2 A frog. -Comp. -इन्दुः an epithet of Hanumat.

स्वन ['छ-ल्युद] a. Inclined, stooping down; प्रागुदक्-एवननां भूमि कारयेत् यत्नतो नरः Matsya. P. नम् 1 Swimming. -2 Bathing, plunging into; आन-दमन्दममृताण्यवना-दिनाभृत Mal. 1, 19. -8 Flying. -4 Jumping, leaping. -6 A great flood, deluge. -6 A declivity. -7 One of a horse's paces (capering).

श्रवाका A float, raft.

प्लिविक a. [प्लवेन तरित ठन्] Taking over in a boat, a ferry-man.

प्लाब: [प्ल-पब्] 1 Flowing over. -2 Jumping, leaping, काचिच दर्दुरप्लावेनिविधरपहासकै: Bhag. 10. 18. 15. -3 Filling to, overflowing. -1 Straining a liquid (to remove impurities &c.); मस्मादि: कांस्यलोहानां गुद्धि: प्लावे। वनस्य द्व Y. 1. 190 (see Mitā. thereon). -5 Suhmersion.

ष्ठावनम् [ज णिच् ल्युद्] 1 Bathing, ablution. -2 Overflowing, flooding, inundating. -3 A flood, deluge. -4 Prolation (of a vowel).

प्लावित a. One who causes to swim or cross (a boateman); गुरुः प्लाविता तस्य ज्ञानं प्लव इहोच्यते Mb. 12. 326. 23.

प्लाबित p. p. [ज णिन् क] 1 Made to swim, float, or overflow. -2 Deluged, inundated, overflowed. -3 Moistened, wetted, sprinkled; गल्मधुप्लावितदूरवर्मीन Si. 12. 26; विविकेऽरिमन्नगे भूयः प्लावित जबुकन्यया Ki. 11. 36. -4 Covered with, smeared. -5 Lengthened, prolated (as a vowel); प्लावितेन स्वरेणोचैराजुहावाकुलेन्द्रियः Bbag. 6. 1. 29. -तम् 1 Inundation, flood. -2 A song in which the vowels are prolated.

च्छाविन् a. [ण्ड-णिनि] 1 Spreading over, deluging, overflowing. -2 Promulgating. -m. A bird.

खुत p. p. [ख-क] 1 Swimming, floating. -2 Inundated, submerged, overflowed. -3 Leaped, jumped. -4 Lengthened, protracted or prolated (as a vowel); अशूद्रविषय प्रत्यभिवाद यद्वाक्यं तस्य टे: खतः स्थात् Sk.; यान्तोऽन्यतः खतकृतस्यरमाशु दूरादृद्राहुना जुहुविरे मुहुरत्भवर्गः Si. 5. 15. -5 Covered with, filled with; मन्यायस्ताणवास्भः खतकृहर... Ve. 1. 22. -8 Bathed in; (see ख). -तम् 1 A jump, leap, spring; पश्योदमखतत्वाद्वियति बहुतरं स्तोकमुर्गा प्रयाति S. 1. 7. -4 Capering, one of the paces of a horse. -3 Bounding, vaulting. -4 A flood, deluge. -Comp. -गरिः a hare. (-f.) 1 going by leaps. -2 a gallop, bounding motion. -मेरः (in music) a kind of measure.

ন্দ্ৰেনি: f. [ন্দ্ৰ-মাৰ-কিন্] 1 A flood, overflowing, inundation. -2 A leap, jump, spring; as in মুছ্কন্ত্ৰি.
-3 Capering, one of the paces of a horse. -4 Prolation or protraction of a vowel.

च्छुष् I. 1, 4, 9 P. (प्लोबति, प्कुच्यति, प्लुष्णाति, प्लुष्ट) To burn, scorch, singe, sear; Rs. 1. 22; रामस्तुष्यतु मे नाऽय पापां प्लुष्णातु वाऽनलः Bk. 20. 34. -II. 9 P. (प्लुष्णाति) 1 To sprinkle, wet. -2 To anoint. -3 To fill.

जुक्तिः 1 Fire. -2 The burning of a house. -8 Oil.

জুৰ: Burning, combustion.

च्छुणिः A species of noxious insect; यद्वेव समः च्लुषिण समो मशकेन Bri. Up. 1. 3. 22.

जुष्ट p. p. Scorched, burnt, singed; पदुतरदनदाहात् प्रुष्ट सस्यप्ररोहाः Rs. 1. 22.

प्लोष: Burning, comhustion (also प्रोष); स्वपक्षाभ्यां प्लोपादविकलमरक्षद कहण्या Mv. 5. 5; Visnupada S. 46.

प्लोपण a. (-णी f.) [प्लुष्-त्यु] Burning, scorching, reducing to ashes; तातींथीकं पुरारेस्तदवतु मदनप्लोपणं लोचनं वः Mal. 1 (v. l.). -णम् Burning, scorching (श्रीषणम् also).

प्लुस् 4 P. (प्लुस्यति) 1 To burn. -2 To share.

प्लेच् 1 A. (प्लेबते) To serve, attend or wait upon.

लोतः 1 A bandage. -2 Cloth.

प्लोतिः Thread, connection; Buddh.

प्सा 2 P. (प्साति, प्सात) To eat, devour; बह्रिव पापं कुस्ते सर्वमेव तत्संप्साय शुद्धः पूतोऽजरोऽन्तः संभवति Bri. Up. 5. 14. 8.

प्सा 1 Food. -2 Hunger.

प्सात p. p. 1 Eaten. -2 Hungry.

प्सानम् 1 Eating. -2 Food.

GR a. 1 Lovely, beautiful. -2 Having a shape or form,

फ

7. Obvious, evident. W: 1 A high wind, stormy gale. -2 Yawning with the mouth wide open.

-3 Fruitfulness. -4 An increaser. -5 The performance of a mystical rite (to propitiate Kubera's attendants).

-6 Increasing, expanding. -7 Swelling. -8 Gain.

WI 1 Useless or idle speech (n. also). -2 Heat. -3

Increase. -4 An increaser. WH 1 An angry speech.

-2 Blowing into, puffing up. -3 Bubbling, boiling.

फक्क 1 P. (फक्ति, फिक्ति) 1 To move slowly, go softly, glide, creep. -2 To act wrongly, behave ill.
-3 To swell. -4 To have a preconceived opinion.

坏酥: A cripple.

फिका 1 A position, an argument to be proved, a thesis or assertion to be maintained; a grammatical proposition; फणिभाषितभाष्यकिका विषमा कुण्डलनामवापिता N. 2. 95. -2 A prejudice, preconceived opinion. -3 A sophistical argument, sophism. -7 A trick, fraud. -5 Logical exposition.

फिक्का Alhagi Maurorum (Mar. धमासा).

फञ्जी Clerodendrum Siphonantus (Mar. मारंग, धमासा).

फद् ind. An onomatopoetic word used mystically in uttering spells or incantations; अक्षाय फट्; सविसर्ग फडन्तं तत्सर्वदिक्ष विनिर्दिशेत् Bhag. 6. 8. 10.

फट: 1 The expanded hood of a snake (फटा also in this sense); निर्विधेणापि सर्पेण कर्तव्या महती फटा (फणा v. l.); विषं मवतु मा भूद् वा फटाटोपो भयंकरः Pt. 1.204. -2 A tooth. -3 A rogue, cheat (कितव).

দাইত্বা A cricket, locust or grasshopper.

फण् 1 P. (फणति, फणित) 1 To move, move about; क्तुर्मेजिरे फण्डेहुधा हरिराक्षसाः Bk. 14. 78. -2 To produce easily or without exertion; (this sense according to some belongs to the Caus. of फण्). -Caus. (फाणयति) To skim, take off (the surface of a fluid.).

फणः, -णा [फण्-अच्] 1 The expanded hood of a cobra or any serpent; वित्रकृतः पत्रगः फणं (फणां) कुर्वते S. 6. 31; मणिभः फणस्थैः R. 18. 12; Ku. 6. 68; वहति मुक्नश्रेणि होषः फणाफलकरियताम् Bh. 2. 35. -2 The expanded side of the nostril, (also फणम् in this sense). -णः Ved Scum. -Comp. -आटोपः the expanded hood (v. 1. for फटाटोप); Pt. 1. 204. -करः a serpent. -घरः 1 a serpent. -2 N. of Siva. -भरः A serpent; L. D. B. -धृत् m. 1 a serpent. -2 the number 'nine' (there being nine chief Nagas); also eight. -मणिः a jewel said to be found in the bood of a serpent; वसुधान्तिः स्तिमिवाहिपतेः पटलं फणामणिसहस्रहचाम् Si. 9. 25. -मण्डलम् the rounded body of a serpent; करालफणमण्डलम् R. 12. 98; तत्फणामण्डलो-एविमेणिकोतितक्षिप्रहम् 10. 7.

फण (णा) वत् m. A snake in general.

फाणिन् m. [फणा अस्त्यस्य इनि] 1 A hooded serpent, serpent or snake in general; उद्गिरतो यद्गरलं फणिनः पुष्णासि परिमलोद्रारै: Bv. 1. 12, 58; फणी मयूरस्य तले निपोदति Rs. 1. 13; R. 16, 17; Ku. 2, 21, -2 An epithet of Rahu. -3 An epithet of Patanjali, the author of the Mahabhasya on Pāṇini's Sūtras; फणिभाषितमाध्यकिका N. 2. 95. -Comp. -रन्द्र:, -रिश्वर: 1 an epithet of the serpent-demon Sesa. -2 of Ananta, the lord of serpents. -3 of Patanjali. -केस (स) रः = नागकेशर. -खेळः a quail. -तल्पगः an epithet of Visnu (who uses Sesa as his couch). -पातिः 1 an epithet of Sesa or of Vasuki. -2 of Patanjali. -भियः wind. -फेनः opium. -भाष्यम् Mahabhasya (the commentary of Patanjali on Panini'a Sutras). - 1 m. 1 a peacock. -2 an epithet of Garuda. - मुखम् a kind of spade used by house-breakers; Dk. 2. 2. —स्रता, --व्ही betel-pepper.

फणिका Ficus Oppositifolia (Mar. काळा उंबर, बोखाडा).

फणिकाराः N. of a people; cf. कर्णिकाराः.

फणिज्झकः Marjoram.

फिरिज़िक: A kind of aromatic herb; Mātaṅga L. 8. 8 (according to the commentator it is तुलसी-भेद, proh. Mar. वेतमरवा).

फण्डः The belly.

फत्कारिन् m. A bird.

फरम A shield; ef. फलक.

फरण्डः Green onion.

फरवकम् 1 A betel-box. -2 Spittoon.

फर्फरायते Den. A. To glance about, dart to and fro, sparkle; गष्ड्रभजल्मात्रेण शफरी फर्फरायते Udb.

फर्फरीक: The palm of the hand with the fingers extended; Un. 4. 20. —कम् 1 A young shoot or hranch.

—2 Softness. —का A shoe.

फल् I. 1 P. (फलति, पफाल, अफालीत्, फलिन्यति, फलित्) 1 To bear fruit, yield or produce fruit; नानाफलै: फलित कल्पलतेव भूमि: Bh. 2, 46; परोपकाराय दुमा: फलिन्त: Subhāṣ; विधातुर्व्यापार: फल्जु च मनोक्रश्च भवतु Mal. 1. 16; often used transitively in this sense; मौर्यस्यैव फलिन्त पश्य विविधश्रेयांसि मजीतयः Mu. 2. 16 'accomplish or bring about'; Si. 2. 89. -2 To be fruitful, to be successful, to be fulfilled or accomplished, to succeed; कैकेय कामा: फलितास्तवेति B. 13. 59; 15 78; यदा न फेल्ड: क्षणदाचराणाम् (मनोरथाः) Bk. 14. 118; 12. 66; नैवाकृतिः फलित नैव कुलं न शिल्म् Bh. 2. 96, 116. -3 To result, produce results or consequences; फलितमरमाकं कपटप्रबन्धेन H. 1; फलितं नस्तिहैं

भगवतीपादप्रसादेन Mal. 6; Ki. 18, 25; खल: करोति दुर्गृतं नृतं फलित साधुषु H. 3. 21 'wicked men commit bad acts, and good men suffer their consequences'. — 4 To become ripe, ripen. — 6 To fall to the lot of, befall.— 6 To be useful.— II. 1 P. (फलित, फुल or फुल्त in the first sense, and फलित in other senses) 1 To burst open, split or cleave asunder, burst, cleave; तस्य मूर्थनिमासाय प्रकालस्विरो हि सः Mb.—2 To shine back, be reflected; इह नव्युककोमला मणीनां रिवेकरसंबलिताः फलित मासः Ki. 5. 38.— 8 To go.

फलम् [फल्अच्] 1 Fruit (fig. also) as of a tree; उदेति पूर्व कुसुमं ततः फलम् 💲 7. 30; R. 4. 43; 1. 49. -2 Crop, produce; कृषिफलम् Me. 16. -3 A result, fruit, consequence, effect; अत्युत्कटैः पापपुष्ये(रिहैव फलमक्षुते H. 1. 80; फलेन शास्यसि Pt. 1; न नवः प्रभुराफलोदयात् स्थिरकर्मा विरराम कर्मणः R. 8. 22; 1. 33; अनिप्टामिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम् Bg. 18. 12. -4 (Hence) Reward, recompense, meed, retribution (good or bad); फलमस्योपहासस्य सद्यः प्राप्त्यसि परव माम् R. 12. 37. -6 A deed, act (opp. words); बुवते हि फलेन साधवो न तु कण्ठेन निजोपयोगिताम् N. 2.48 ' good men prove their usefulness by deeds, not by words'. -6 Aim, object, purpose; परेन्नितज्ञानफला हि बुद्धयः Pt. 1. 43; किसपेक्ष्य फलम् Ki. 2. 21, ' with what object in view; Me. 56. -7 Use, good, profit, advantage; जगता वा विफलेन कि फल्प्स् Bv. 2. 61. -6 Profit or interest on capital. -9 Progeny, offspring; तस्यापनोदाय फलप्रवृत्तावपरिधतायामपि निर्व्यपेक्षः (लक्षामि) R. 14. 39. –10 A kernel (of a fruit). –11 A tablet or board (शारिफल). -12 A blade (of a sword). -13 The point or head of an arrow, dart &c.; harb; आरामुखं क्षुरंत्रं च गोपुच्छं चार्धचन्द्रकम् । सूचीमुखं च भन्नं च वत्सदन्तं द्विमलकम् ॥ कर्णिकं काकतुष्डं च तथान्यान्ययनेकशः । फलानि देशभेदेन भवन्ति बहुरूपतः ॥ Dhanur. 64-5; फलयोगमवाप्य सायकानाम् Mu. 7. 10; Ki. 14. 52. -15 A shield. -15 A testicle; अकर्तब्यमिदं यस्माद् विफलस्त्वं भविष्यसि ${f Ram.~1.48.27.~-16~A}$ gift. -17 The result of a calculation (in Math.) -18 Product or quotient. -19 Menstrual discharge. -20 Nutmeg. -21 A ploughshare. -22 Loss, disadvantage. -23 The second (or third) term in a rule-of-three sum. -24 Correlative equation. -25 The area of a figure. -26 The three myrobalans (詞來可). -27 A point on a die. -28 Benefit, enjoyment; ईश्वरा भूरिदानेन यहभन्ते फल किल Pt. 2. 72. -29 Compensation; यावत् सस्यं विनश्येत् तु ताबत् स्यात् क्षेत्रिणः फलम् Y. 2.161. -30 A counterpart (प्रतिनिम्ब); तन्मायाफलरूपेण केवलं निर्विकल्पितम् 18h ${
m sg.}\,11.\,24.\,3.$ -31 Shoulder-blade; तस्यां स फलके खड्गं निजधान ततोऽङ्गदः Rām. 6. 76. 10. -Comp. -अदन: = फलाशन: q. v.; a parrot. -अधिकार: a claim for wages. -अध्यक्ष: Mimusops Kauki (Mar. खिरणी). -अनुबन्धः succession or sequence of fruits or results. -अनुमेय a. to be inferred from the results or consequences; फलानुमेयाः प्रारम्भाः संस्काराः प्राक्तना इव ${
m R.~1.~20.}$ -अनुसरणम् 1 rate of profits. -2 following or reaping consequences. - अन्तः a bamboo. -अन्वेषिन a. seeking for reward or recom-

सं. इं. को.... १४४

pense (of actions). -अपूर्वम् The mystic power which produces the consequences of a sacrificial act. -अपेक्षा expectation of the fruits or consequences (of acts), regard to results. -अपेत a. useless, unfertile, unproductive. -अम्ल: a kind of sorrel. (-म्लम्) tamarind. $^{
m o}$ पञ्चकम् the five sour fruits : bergumot (जम्बीर), orange (नारिङ्ग), sorrel (आम्लवेतस), tamarind (विद्या) and a eitron (मातुलुङ, Mar. महालुंग). -अदान: a parrot. -अस्थि n. a cocoa-nut. -आकाउद्शा expectation of (good) results; see फलापेक्षा. -आगमः 1 production of fruits, load of fruits; भवान्त नमास्तरवः फलागमैः S. 5. 12. -2 the fruit season, autumn. - সাক্ষে a. full of or abounding in fruits. (-ट्या) a kind of plantain. -आरामः a fruitgarden, orchard. -आसक a. 1 fond of fuits. -2 attached to fruits, fond of getting fruit (of actions done). -आसवः a decoction of fruit. - आहारः feeding or living on fruits, fruit-meal. -इन्द्रः a species of Jamhu (Rājajambū). -उश्चयः a collection of fruits. -उत्तमा 1 a kind of grapes (having no stones). -2 = সিমলা. -उत्पत्तिः ∫. 1 production of fruit. -2 profit, gain. (-श्तिः) the mango tree (sometimes written ফলমেবি in this sense). -उत्प्रेक्षा a kind of comparison. -उद्यः 1 appearance of fruit, production of results or consequences, attainment of success or desired object; आफलोदयकर्मणाम् R. 1. 5; 8. 22. -2 profit, gain. -3 retribution, punishment. - 4 happiness, joy. - 6 heaven. - उद्गम: appear. ance of fruits; भवन्ति नमास्तरवः फलोद्गमैः S. 5. 12 (v. I.). -उद्देशः regard to results; see फलापेक्षा. -उन्मुख a. about to give fruit. -उपमम a. bearing fruit. -उपजीविन् a. living by cultivating or selling fruits. -उपभोगः 1 enjoyment of fruit. -2 partaking of reward. -3 पैत a. yielding fruit, fruitful, fertile. -काम a. one who is desirous of fruit; धर्मवाणिजका मूढा फलकामा नराधमाः। अर्चयन्ति जगनार्थ ते कामं नाप्नुवन्त्युत्।। (मल. त. Sabda. ch.) -कामना desire of fruits or consequences. -काल: fruitseason. –केसरः the cocoanut tree. –कोशः, –षः, कोशकः the scrotum (covering of the testicles). —खण्डनम् frustration of fruits or results, disappointment. - लेला 2 quail. - प्रत्य: (in astrol.) a work describing the effects of celestial phenomena on the destiny of men; Bri. S. -ग्रहः deriving benefit or advantage. -ग्रहि, ग्राहिन a. (also फलेपिह and फलेपाहिन्) fruitful, yielding or bearing fruit in season; खाध्यतां कुळमुपैति पैतृकं स्यान्मनोर्यतरुः फलेप्रहिः Kir. K. 3, 60; Mal. 9, 39; भूष्णुरात्मा फलेमहिः Ait. Br. (ग़ुनःशेप legend); फलेयहीन् हंसि वनस्पतीनाम् Bk.; द्वितीयो ह्मवकेशी स्थात् प्रथमस्तु फलेमहिः Siva B. 16. 27. (-m.) a fruit-tree. -म्रहिष्णु a. fruitful. -चोरकः a kind of perfume (Mar. चोरओवा). -छद्नम a house built of wooden boards. - तम्त्र a. aiming only at one's advantage. -त्रयम्, -त्रिकम् the three myrobalans (त्रिफला). -द, -दारु, -प्रद a. 1 productive, fruitful, bearing fruit; फल्दानां तु ब्रक्षाणां छेदने जप्यमृक्शतम् Ms. 11. 142; गतेंऽपि वयसि माक्षा बिद्या सर्वात्मना बुधैः। अन्यत्र फलदा सवेद || Subhāṣ. -2 bringing in gain or profit. -3 giving

a reward, rewarding. (-दः) a tree -धर्मन a. ripening soon and then falling on the ground, perishing; फनधर्मा महाराज फलधर्मा तथैव च । निमेषाद्पि कौन्तेय यस्यायुरपचीयते Mb. 3. 35. 2-3. -निवृत्ति f. final consequence or reward. -निवृत्तिः f. cessation of consequences. -निष्पत्तिः f. 1 production of fruit. -2 attainment of reward--परिणतिः /., -परिणामः, -पाकः (-फलेपाकः also) 1 the ripening of fruit. -2 the fulness of cousequences. -पाकः Carissa Carandas (Mar. करवंद). -पाकान्ता, -पाकावसाना an annual plant; ओषध्यः फलपाकान्ताः Ak. -पातनम् knocking down or gathering fruit. -पादपः a fruit-tree. -पूरः, -पूरकः the common citron tree; एतस्मिन् फलपूरबीजनिकरञ्चान्त्या नितान्तारुणे संप्रप्तेषु शुकेषु पञ्चरशुका निर्गेन्तुमुगुञ्जते । Ram. Cb. 7. 86. -प्रजननम् the production of fruit. -प्रदानम् 1 the giving of fruits. -2 a ceremony at weddings. - आसि: f. attainment of the desired fruit or object. - प्रिया 1 the Priyangu plant. -2 a species of crow. - मेप्स a. desirous of attaining results. -वन्धिन a. forming or developing fruit. -भागः a share in any product or profit. -- मागिन, - भाज a. partaking of a reward or profit; दातृन् प्रतिप्रहीतृश्च कुरुते फल-भागिनः Ms. 3. 143. -भावना The acquisition of a result; Buccess; सुपर्वणां हि स्फुटभावना या सा पूर्वरूपं फलभावनायाः N.14. 7. - 丹司 m. a monkey; P. R. - 귀ਸਰ m. greater fruit; कतुवचानुमानेनाभ्यासे फलभूमा स्यात् MS. 11.1.29. **-भूयस्त्वम्** (see फलभूमन् above); यथा कर्मसु सौर्यादिषु फलं कर्मणा कियत इति कर्माभ्यासे फलभूयस्त्वमेदमिहापि SB. on MS. 11. 1. 29. -भूमि: f. a place where one receives the reward or recompense of his deeds (i. e. heaven or bell). -भृत् a. bearing fruit, fruitful. -भोगः 1 enjoyment of consequences. -2 usufruct. -मत्स्या the aloe plant. -मुख्या a species of plant (अजमोदा). -मूलम् fruits and roots; फलमूलाशिनौ दान्तौ Ramaraksa 18. –योगः 1 the attainment of fruit or the desired object; Mu. 7. 10. -2 wages, remuneration. -3 a stage in the performance of a drama; सावस्था फलयोगः स्यात् यः समग्रफलागमः S. D. –राजन m. a water-melon. –राशि: m. the 3rd term in the rule of three. - वन्ध्यः a tree barren of fruit. -वार्णिका jelly (१); Ganesa P. 2. 149. -वर्तिः f. a coarse wick of cloth besmeared with some laxative and inserted into the anus for discharging the bowels, suppository. -वतुलम् a watermelon. -वही a series of quotients. -विकायन a. a fruit-seller. - चुक्षः a fruittree. -वृक्षकः the bread-fruit tree. -शाडवः the pomegranate tree. -शालिन a. 1 bearing fruit, fruitful. -2 sharing in the consequences. -शीरारः the Badara tree. -श्रेष्टः the mango tree. -संस्थ a. bearing fruit. -संपद f. 1 abundance of fruit. -2 success. -3 prosperity. -साधनम् a means of effecting any desired object, realization of an object 一社徒; f. 1 reaping fruit, attainment or realization of the desired object. -2 a prosperous result. -स्थानम् the stage in which results are enjoyed; Buddh. -स्थापनम् the sacrament called सीमन्तोभयनः फलस्थापनात् मातापितृजं पाप्मानमपोहति Harita.

-सहः a walnut tree. -हारी an epithet of Kali or Durga -हानिः loss of profit -हीन a. yielding no fruit or profit. -हेतु a. acting with a view to results.

फलकम् 1 A board, plank, slab, tablet; कालः काल्या भुवनफलके कीडति प्राणिशारैः Bh. 3. 39; खूत[°], चित्र[°] &c. -2 Any flat surface; चुम्ब्यमानकपोलफलकाम् K. 218; वृत-मुग्धगण्डफलकैर्विबमुः Si. 9. 47, 37; cf. तट. −3 A shield; Räm. 1. -4 A slab, tablet, leaf or page for writing upon. -5 The buttocks, hips. -6 The palm of the hand. -7 Fruit, result, consequence. -8 Profit, gain. -9 Menstruction. -10 The head of an arrow. -11 The pericarp of a lotus. -12 A broad and flat bone (of the forehead). -13 A wooden seat; तवाईते तु फलकं कृत्वै वारायथवा बुसी Mb. 5. 35. 15. -15 Bark (as material for clothes). -Comp. -परिधानम् putting on a bark-garment. - THE N. of a town in the east of India; P. VI. 2. 101; cf. फलपुर. -पाणि a. armed with a shield (as a warrior). -यन्त्रम् an astronomical instrument invented by Bhaskaracharya. -सम्ध a. having a thigh as broad as a board.

फलकिन a. 1 Boarded. -2 Armed with a shield -m. 1 A wooden bench. -2 Sandal-wood (n. also). -3 (also সভি: and মন্তবিদ্য) A kind of small fish (Mystus Kapirat); I. D. B.

फलतस् ind. As a consequence, consequently, virtually.

फलनम् [फल्न्युर्] 1 Bearing fruit, fructifying. -2 Producing results or consequences.

फलवर्त् a. 1 Fruitful, fruit-bearing; अप्रधाः फलवन्तो य ने वनस्पतयः स्मृताः Ms. 1. 47. -2 Producing or yielding results, successful, profitable. -3 Containing the result or end of a plot. -m. A fruit-tree. -ती The plant called श्रियहर्गु.

फल्पः (शः) The bread-fruit tree.

फलहकः A plank, board.

फलही The cotton tree.

फलायोषित /. A cricket; cf. कडिहा.

फलि: m. 1 A kind of fish. -2 A bowl or cup.

फलिकः A mountain.

फलित p. p. 1 Having horne or reaped fruit, yielding fruit, fruitful. -2 Fulfilled, accomplished, realized (as a desire). -तः A fruit tree. -ता A menstruous woman. -तम् A sort of porfume (शैलेय).

फिलन् a. [फल अस्त्यर्थे इनि] 1 Fruitful, bearing or yielding fruit (fig. also); पुष्पिणः फिलन्थेव इक्षास्त्मयतः स्मृताः Ms. 1. 47; Mk. 4. 10. -2 Advantageous, profitable. -m. A tree; यथा प्रस्यमानस्तु फली दशात् फलं बहु Mb. 14 18, 2.

फलिन a. [फल्इनच्] Fruitful, bearing fruit; ताम्बूली-पटलैः पिनद्धफलिनव्यानप्रपूगदुमाः Mal. 6. 19. न्नः The breadfruit tree.

फिलिनी, -फिली The Priyangu creeper; (said by poets to be the 'wife' of the mange tree; cf. मिथुन परिकल्पितं त्वया सहकारः फिली च निवमी R. 8. 61).

फलीक 8 U. To winnow, thresh, separate the grain from the husks.

फलीकरणम्, -फलीकारः 1 Winnowing, separating the grain from the husks. -2 husk, chaff, smallest grain etc; प्रजायामर्थप्रथयो धनदिम्बधनः फलीकरणम् Bhag. 5. 3. 13; ईश्वराद क्षीणपुण्येन फलीकारानिवाधनः Bhag. 4. 9. 36.

फ়ভীহার p. p. Threshed, winnowed.

फल्कः A stretched out, expanded body.

फल्य a. [फल्य गुक् च Uṇ. 1. 18] 1 Pithless, unessential; unsubstantial; सारं तती प्राह्ममास्य फल्यु Pt. 1. —2 Worthless, useless, unimportant; 'फल्यु तुच्छमसारं च' Yadava.; तरीषु तत्रत्यमफल्यु भाष्ट्रम् Si. 3. 76. —3 Small, minute; नामस्पविभेदेन फल्यच्या च कल्या कृताः Bhag. 8. 3. 22. —4 Vain, unmeaning. —6 Weak, feeblo, flimsy; फल्यूनि तत्र महतां जीवो जीवस्य जीवनम् Bhag. 1. 13. 47. —6 Untrue. —7 Beautiful, lovely. — ल्युः f. 1 The spring season. —2 The opposite-leaved fig-tree (Mar. बोखाडा). —3 N. of a river at Gaya. —4 A red powder of wild ginger (Mar. गुलाल) thrown by the Hindus over one another at the Holi festival. —6 (du.) (In astrol.) N. of a नक्षत्र. —Comp. —उत्सवः the vernal festival, commonly called Holi. —व a. avaricious. —वाक् a falsehood, lie. —वादिका the opposite-leaved fig-tree.

फल्गुता, -त्वम् Worthlessness, vanity, insignificance; न हि गणयति क्षुद्रो जन्तुः परिम्रहफल्गुताम् Bh. 2. 9.

फल्युन a. 1 Red. -2 Born under the constellation कल्युनी. -न: 1 The month of Phalguna. -2 N. of Indra. -3 Of Arjuna.

फल्युनालः The month of Phalguna.

फल्युनी N. of a constellation (पूर्व and उत्तरा); भैन्ने मुद्दुर्ते शञलाञ्चनेन योगं गतासूत्तरफल्युनीपु Ku. 7. 6. – Comp. – भवः the planet Jupitor.

फाल्गुनिक: The month of Phalguna; L. D. B.

फल्यम् A flowor, bud.

फा m. (Nom. भास्) 1 Heat. -2 Idle talk.

फाद ind. An interjection of calling.

फाटकी Alum.

फाणि f. 1 Molasses. -2 Flour mixed with curds (करम्म),

फाणितम् Raw sugar; इसोः रसस्तु यः पकः किंचिद् गाढो बहुदवः । स एवेशुविकारेषु ख्यातः फाणितसंज्ञया ॥ Bhāva P.; condensed juice of sugarcane (Mar. काकवी); फाणितेषु मरिचावचूर्णना सा स्फुटं कदुरिप स्पृहावहा N. 14. 118. -2 A product of milk (गैरसविकार); भक्ष्यान् फाणितसंयुक्तान् दत्वा सीभाग्यमृच्छति Mb. 13. 64. 13.

फाण्ट a. Made by an easy process, readily or easily prepared (as a decoction). —टः, —टम् An infusion, decoction; फाण्टमनायाससाध्यः कषायविशेषः Sk.; फाण्टिनत्राक्ष-पाण्यः Bk. 9. 17. (see the commentary: यदश्तमिष्टं कषायमुदकसंपर्कमात्राद्विमक्तरसम् ईषदुष्णं तदल्पप्रयाससाध्यत्वात् फाण्ट-मित्युच्यते ।); क्षुणद्रव्यक्तले सम्यक् जलमुण्यं विनिक्षेषेत् । पात्रे चतुः पलामितं ततस्तु सावयेजलम्। सोऽयं चूर्णद्रवः फाण्टो भिषिमरिभधीयते Vaidyaka. —ण्टम् The first particles of butter produced by churning.

फाण्टकः A decoction, infusion.

फाण्डम् The belly.

फारी Black cumin (Mar. काळे जिरें).

फाल:, -लम् 1 A ploughsbare; Ms. 6. 16. -2 Separation of the hair on each side of the head (सीमन्तमाग); द्विफालबद्धाश्चित्रराः शिरःस्थितम् N. 1. 16. -8 A sort of spade. -5 A bundle. -5 The forehead (for भाल). -लः 1 An epithet of Balarāma. -2 Of Siva. -3 The citron tree. -सम् 1 A garment of cotton. -2 A ploughed field. -Comp. -आहत् a. ploughed, tilled. -इ.ए a. 1 tilled. -2 produced by cultivation; न फालकृष्टमशीयात् Ms. 6. 16. (-एम्) a ploughed field. -गुप्तः N. of Balarāma.

फालखेला A quail.

फालिका A slice, piece; मृदुव्यजनमांसफालिकाम् N. 16. 82. ताम्बूल bits of betel; N. 20. 82.

फाल्गुन: 1 N. of a Hindu month (corresponding to February-March). -2 An epithet of Arjuna; Mb. thus explains the epithet:— उत्तराभ्यां फल्गुनीभ्यां तक्षत्राभ्यानमं दिवा। जातो हिमवतः पृष्टे तेन मां फाल्गुने विदुः॥ -3 N. of a tree, also called अर्जुन. -Comp. -अनुजः 1 the month Chaitra. -2 the vernal season (वसन्तकाल). -8 an epithot of नकुल and सहदेव.

फाल्गुनारुः = फाल्गुन.

फाल्युनी The full-moon day of the month फाल्युन; भवः an epithet of the planet Jupiter.

ি 1 A wicked man. -2 Useless or idle talk.
-3 Anger.

फिट्सूबम् N. of a grammatical work by शान्तनबाचार्य.

फিল্লক: The fork-tailed shrike; cf. কতিল.

फिरङ्गः 1 The country of the Franks (i. e. of Europeans). -2 A disease of the Franks, syphilis; also फिरङ्गामयः, -व्यापिः.

फिरक्रिन m. A Frank (i. e. a European).

5: 1 A magical formula. -2 An idle talk.

听: A bird.

फुट: The expanded hood of a snake. -Comp. -आटोप: =फटाटोप: q. v.

अहम् A kind of cloth; Buddh.

फ़हिका A sort of woven texture; Ks.

ক্তৰ্য ind. An interjection.

प्र (फ्र) त ind. An onomatopoetic word generally used in composition with E, and imitative of the sound made by blowing into liquids &c.; sometimes it expresses disregard or contempt; फ्र (फ्र) की 1 To blow into (a liquid); बालः पायसदायो द्रावि फ्रूट्स मस्यति H. 4. 103. -2 To scream aloud, cry, shriek. —Comp.—सारः,—स्ताः f. 1 blowing into. -2 hissing, whizzing.—3 the hiss of a serpent.—4 sobbing.—8 screaming, a loud shriek, yell. फ्रूट्सएम्म the hole of a flute.—स्ता a. 1 blown into &c.—2 blown up (as a bubble.)—3 screamed aloud. (—तम्) 1 the sound of a windinstrument.—2 a loud cry, shriek, scream.—रातिः 1 the blowing of a wind instrument.—2 blowing, hissing.—3 crying aloud.

ক্স ind. An onomatopeetic word. -Comp. - কাৰে a. panting, gasping.

फ़फ़्सः, -सम् The lungs.

क्रामुआ ind. Imitation of the sound made by the orackling of fire.

फुराफुराय Den. A To tremble, flicker.

फुलिङ्गः Syphilis; cf. फिरड्ग.

फुल्ल्र् 1 P. (फुल्लि, फुल्लित) 1 To bloom, expand, blow, open (as a flower). -2 To swell, expand; निष्पींडन-स्पार्फुल्ल्फणापीटः Mal. 5. 23.

फुल p. p. (of फुल्ट्) 1 Expanded, opened, blown, पुष्पं च फुल्लं नवमित्रिकायाः प्रयाति कान्ति प्रमदाजनानाम् Rs. 6. 6; फुल्लारिक-दवदनाम् Ch. P. 1. -2 Flowering, blossomed; फुल्लासनाभविटपानिव वायुरुणान् R. 9. 63. -3 Expanded, dilated, wide opened (as eyes). -4 Smiling, gay. -6 Puffed, inflated (as cheeks). -6 Loose (as a garment). -ल्लम् A full-blown flower. -Comp. -तुवरी alum. -दामन n. a kind of metre. -नयन, -नेत्र, -लोचन a. having eyes dilated (with joy); वीक्ष-तेऽन्यमितः स्फुटत्-कुम्दिनीफुल्लोलसल्लोचनाः Pt. 1. 136. (-नः) a kind of deer. (-नम्) a large, full eye. -फालः the wind raised in winnowing corn. -घदन a. looking pleased or happy.

फुलनम् Inflating, filling with wind.

সুহি: (also ফুল্নি:) f. 1 Blossoming, blooming. -2 Perfection, fullness.

फुल्रीक: 1 A district, place. -2 A snake.

फेञ्चकः A kind of bird.

फेट् (त्) कारः A shrink, how! (of a wind or something as animal, arrow &c); फेल्कारैहें बिनै: शब्दै: सर्वमेवा-कुलं बसी Mb. 7. 154. 26.

फेणः, -नः 1 Foam, froth; गौरीवन्त्रभ्रकृटिरचनां या विद्दस्येव फेनैः Me. 52; R. 13.11; Ms. 2.61; फेणेजलानासुरस्य सूर्णः Bk. 12. 58. ~2 Foam of the mouth. -3 Saliva. - अशानः N. of Indra; cf. नसुचि. -आहार a. living on foam. -गिरः N. of a mountain near the mouth of the Indus. -दुग्धा a kind of small shrub (Mar. मोठी दुधी). -धर्मन a. transient; प्रत्यक्षं मन्यसे कालं मर्दाः सन् कालबन्धनः। फेनधमी महाराज फलधमी तथैव च॥ Mb. 3.35.2. -पिण्डः 1 a mere bubble. -2 an empty idea, non-entity. -बाहिन m. a filtering cloth.

फेण (न) क 1 See फेन. -2 Ground rice boiled in water. -का A kind of pastry (फेणी),

फेण (न) प: An ascetic living on fruits etc., fallen down automatically; वैखानसा वालखिल्योदुम्बराः फेनपा बने Bhag. 3. 12. 43; फेनपानामृषीणां यो धर्मः Mh. 13. 141. 96.

फेणी, फेनिका f. A kind of sweetmeat; L. D. B.

फेनायितम् p. p. of a denominative from फेन, applied to an elophant's roar produced in the back of the mouth; Matanga L. 2.13.

फेनि (न) छ a. Formy, frothy; फेनिल्मम्बुराशिम् R. 13. 2. — सः A kind of tree (Mar. रिठा).

फेरः, फेरण्डः A jackal.

फरवः 1 A jackal; ऋन्दर्फरवचण्डडात्कृति &c. Mal. 5. 19. -2 A rogue, rascal, cheat. -3 A demon, goblin.

फेरु: A jackal; गृहेषु येष्वतिथयो नार्विताः सिक्किरिप । यदि निर्यानित ते नुने फेरराजगृहोपमाः॥ Bhag. 8. 16. 7.

फेल I P. (फेलित) To go, move.

फेलम्, फेला, फेलिका, फेली (alos फेलकः, फेलिः according to L. D. B.) Romnants of food, leavings of a meal, orts.

फेला f. (or छेला) The vault of a foundation pit.

फेलुकः The scrotum.

ब

1 N. of Varuna. -2 Water. -3 A water-jar; (the meanings of this letter are given in the following verse; बः पुमान् वहणे सिन्धी सगे तोथे गते तु वा। गन्धने तन्तुसंताने पुंस्थेव वपने समृतः॥ Medini.

बंद 1 A. (बंहते, बंहित) To increase, grow. -Caus.

1 To increase. -2 To strengthen, make firm, fix.

वंहिमन m. Abundance, multitude; P. VI. 4. 157.

बंहिष्ठ a. 1 Most abundant, very great, excessive; (superl. of बहुल q. v.). -2 Very low or deep.

बंहीयम् a. 1 More numerous or abundant, much more, exceeding; (compar. of बहुल q. v.). -2 Very stout or fat.

विकः 1 The Indian crane; न प्रयत्नशतेनापि शुक्रवत् पाठ्यते ৰক: H. -2 A cheat, rogue, hypocrite (the crane being a very cunning bird that knows well how to draw others into its clutches). -3 N. of a demon killed by Bhima. -4 N. of another demon killed by Krisna. -5 N. of Kubera. -8 An apparatus for subliming metals or minerals. -की = प्तना q. v. अहो चको ये स्तनकालकूटं जिघांस-यापाययदम्यसाभ्वा Bhag. 3. 2. 23. -2 A female crane. -Comp. -चरः, -वृत्तिः, -व्रतचरः, -व्रतिकः -व्रतिन् m. 'acting like a crane', a false dovotce, religious hypocrite; अधोद्रष्टिनेष्कृतिकः स्वार्थसाधनतत्परः । राठो मिध्याविनोत् स बकवतचरो दिजः ॥ Ms. 4. 196. -चिश्चिका, -चिश्ची a kind of fish. -जित् m., -नियुद्न: epithets of 1 Bhīma. -2 of Krisna. -धूपः a kind of perfumo. -पञ्चकम् the last five days of the bright half of the month of Kartika (during which even the beron oats no fish). - यन्त्रम् a kind of retort. - वतम् 'crane-like conduct', hypocrisy; ये वकवतिनो विप्राः Ms. 4. 197; see also 196 (बकत्रतचर). -सहवासिन् a lotus flower; Kuyal.

बक्तबकाय Den. A. To croak.

बकाची A kind of fish.

वकाय Denom. P. To act like बक.

बकुर a. Horriblo. — 1 Lightning; thundorbolt. —2 A wind instrument used in battle; अभि दस्युं बकुरेणा धमन्ता Rv. 1. 117. 21. (Naighantuka gives the first meaning.)

बकुलः 1 A kind of tree, Mimusops Elengi, (said according to the convention of poets to put forth blossoms when sprinkled by young women with mouthfuls of wine); काक्सत्यन्यो (केसरः or बकुलः) वदनमादिरा दोहदच्छयनाऽस्याः Me. 80; बकुलः सीधुगण्ड्यसेकात् (विकसति); तव निश्वसितानुकारिभिबंकुलैरधीचतां समं मया R. 8. 64; (for similar conventions about other trees see the quotation

under अशोक). -2 A kind of drug. -छम् The fragrant flower of this tree; इती मालाकारा बकुलमपि कुत्रापि निद्धे Bv. 1. 54. -ली A kind of drug.

बकूल: The Bakula tree.

वकेरका 1 A small crane. -2 The branch of a tree bent by the wind.

बकोटः A crane.

चद्धः A boy, lad, chap, often used as a depreciatory term or to show contempt; चाणक्यवद्धः &c.; see बद्ध. --2 A young Brahmacharin; अनता बटवेऽशीचाः Bhag. 12. 3. 33. --Comp. --मात्रः a mere boy.

बहुक: 1 A boy, lad; see ब्रु. -2 A stupid fellow. -Comp. -भैरवः a form of Bhairaya.

बद्धकरणम् Investiture with the sacred thread.

वहलोहकम् Damaskod steel.

बिड (लि) राम् (-राः, -राः, -रीं) A fish-hook; स मीनोऽ-प्यज्ञानाद् बिडशयुतमक्षातु पिशितम् Bh. 3. 21; तांस्ते मक्षयतः कष्ठे यस्तप्तबिङ्गायते Bm. 1. 122. गरीयसेऽपकाराय तिमीनां बिडणं यथा Siva B. 26. 45. -2 A surgical instrument.

बत ind. A particle expressing:— 1 Sorrow, regret (alas!); वयं बत विद्रतः क्रमगता पशोः कन्यका Mal. 3. 18; अहो बत महत् पापं कर्तुं व्यवसिता वयम् Bg. 1. 45. —2 Pity or compassion; क्र बत हरिणकानां जीवितं चातिलोलम् \$. 1. 10. —3 Addrossing, calling; बत वितरत तोयं तोयवाहा नितान्तम् G. M.; R. 9. 47. —4 Joy or satisfaction; अपि बत मधुप्रशं-मार्यपुत्रोऽधुनास्ते Bhāg. 10. 47. 21; अहो बतासि स्पृहणीयवीर्यः Ku. 3. 20. —6 Wonder or surprise; वनजे नेति बलं बतास्ति सत्ये Ki. 13. 8; अहो बत महिंचत्रम् K. 154. —6 Censure. —7 Truth (सत्यार्थ); कल्याणी बत गाथेयं लैकिकी प्रतिभाति माम् Rām. 5. 34. 6. For the meanings of बत with अहो see under अहो.

बद् 1 P. To be steady or firm.

बदर: [बद् स्थैयें अरच्] 1 The jujube tree. -2 The kernel of the fruit of the cotton-plant. -रा The cotton shrub. -रम् 1 The fruit of jujube; करबदरसद्शमिक्छं भुवनतलं यत् प्रसादतः कवयः । पश्यन्ति स्ट्यमतयः सा जयति सरस्ती देवी Vas. 1; बदरामलकाम्रदाहिमानामपहृत्य श्रियमुत्रतां कमेण Bv. 2. 8. -2 The pod of the cotton shrub. -3 The berry used as a weight. -Comp. -कुणः the time when the fruit of the jujubo becomes ripe. -पाचनम् N. of a sacred bathing-place.

बदरिका 1 The jujube tree or its fruit; अन्ये बदरिका-कारा बहिरेन मनोहरा: H. 1. 90. -2 N. of one of the many sources of the Ganges and of the neighbouring www.kobatirth.org

बद्ध

hermitage of the sages Nara and Narayana. -Comp. -आश्रमः the hermitage at Badarikā.

षदरिः f. The jujube tree.

बदरी The jujube tree; see बादरायण. -2 = बदिका (2) above. -3 The cotton shrub. -Comp. -छद्: a kind of perfume. -तपांचनम् the penance grove at Badarī; बदरीतपांचनानिवासनिरतमवगात मान्यथा Ki. 12. 33. -नाथः N. of a sacred place. -पत्रम् a kind of perfume (नखरी). -फलम् a fruit of the jujube trees. -वनम् (-णम्) a wood or thicket of injube trees. -वासा an epithet of Durgā. -रोल: a rocky eminence at Badarī.

kotis, others 10,000 millions; 13084 according to Bhag. com. 9. 20. 26).

वध् I. 1 A. (बीमत्सते; strictly the desiderative base of बध् used in a primitive sense) To abhor, loathe, detest, shrink from, be disgusted with (with abl.); येभ्यो बीमत्समानाः U. 1. -II. 10 P. (बायबाने) To bind, check, restrain.

बिधर a. Deaf; ध्वनिभिर्जनस्य विधरीकृतश्रुतेः Si. 13. 3; Ms. 7. 149.

बिरयति Den. P., विधिशक् 8 U. To deafen (fig. also); विधिरिता शेषदिगन्तरालम् K.; Mv. 6. 30.

विधिरित a. Made deaf, doafeuod.

बिधिरिमन् m. Deafnoss.

यन्त् 1 P. To divide; L. D. B.

बन्दिन् See बन्दिन्. A bard, herald; धर्मच्छेदात् पदुतर्गिरो बन्दिनो नीलकण्डाः V. 4. 13.

बन्दिः, न्दी f. 1 Bondage, confinement. -2 A prisoner, captive; मोक्ष्यते सुरवन्दीनां वेणीवीयविभृतिभिः Ku. 2. 61. -Comp. -बहः taking prisoner, capture. -ब्राहः a house breaker, robber. -पालः a jailor. -श्ला a harlot, prostitute. -स्थित a imprisoned.

खन्ध् 9 P. (बच्नाति, बचन्ध, अभात्तीत, भंत्यति, बन्दुम्, बद्ध; pass. बच्यते) 1 To bind, tie, fasten; बन्दुं न संभावित एव तावत् करेण रुद्धोऽपि च केशपाशः Ru. 7. 57, 25; R. 7. 9; Bk. 9. 75. −2 To catch, capture, imprison, ensnare, make captive; कर्मामने स बच्यते Bg 4. 14; बल्बंबन्धे Bk. 2. 39; 14. 56. −3 To chain, fetter. −1 To check, stop, suppress; as in बद्धकोप, बद्धकोष्ठ &c. −5 To put on, wear; न हि चूडामणिः पारे प्रभवामीति बच्यते Pt. 1. 72; बबन्धुर्मुलिशाणि Bk. 14. 7. −8 To attract, arrest (as eyes &c.); बबन्ध चद्धांषि यवप्ररोहः Ru. 7. 17; or बधाति मे चस्चः (चित्रक्टः) R. 13. 47. −7 To fix or set upon, direct towards (as the eyes or mind), cast upon (with loc.); दृष्टि लक्ष्येषु बन्नन् Mu. 1. 2; R. 3. 4; 6. 36; Bk. 20. 22. ←8 To bind or fasten together (as hair); पूर्णप्रतिक्षेन

मया केवल बन्धते शिखा Mu. 7. 17. -9 To build, construct, form, arrange; बद्धोर्मिनाकवनितापरिभुक्तमुक्तम् Ki. 8. 57; छायाबद्धकदम्बकं मृगकुरुम् 💲 २. ६; तस्याङ्गलि बन्धुमतो बबन्ध R. 16. 5; 4. 38; 11. 35, 78; Ku. 2. 47; 5. 30; Isk. 7. 77. -10 To put together, compose, construct (a poem, verse &c.); तुष्टैर्वेदं तदलघु रयुस्वामिनः सचिरित्रम् Vikr. 18. 107; श्लोक एवास्त्वयं बद्धः Ram. 1. 2. 31. -11 To form, produce, bear (as fruit &c.); काले खलु समार्ब्धाः फलं बध्ननित नीतयः R. 12. 69; Ku. 5. 60 (v. 1.) S. 6. 3. −12 To have, possess, entertain, cherish, feel. -18 To punish, chastise. -14 To offer, sacrifice (as an animal). -18 To shut, close, stop. -16 To oppress, overpower. -17 To join, unite. -18 To produce, cause, effect. -19 To strike (as root). -20 To display, exhibit, show. (The sonses of TH are variously modified according to the noun with which it is connected; e. g. मुकुटि बन्धु to knit or hend the eyebrows, to frown; मुष्टि बन्ध् to clench the fist; অন্ত্ৰি ৰন্ধু to fold the hands together in supplication; चित्तं, धियं, मनः, हृदयं बन्ध् to set the heart on; प्रीति, सावं, रागं बन्ध् to fall in love with, be enamoured of; सेतुं बन्ध् to construct or build a bridge; वैरं बन्ध् to conceive hatred, contract enmity: सर्व्यं, सौह्रदं बन्ध् to form friendship; गोलं बन्ध् to form a globe; मण्डलं बन्ध् to form a circle, sit or stand in a circle; मीने बन्ध् to maintain silence; परिकरं, कक्षां बन्ध् to gird up one's loins, prepare oneself for any thing; see the compounds under at also). -Caus. To cause to bind, form, construct, build &c.; स सेतुं नम्धयामास प्लवगैर्लवणाम्भास R. 12. 70.

बद्ध p. p. [बन्ध्-कर्मण क] 1 Bound, tied, fastened. -2 Chained, fettored. -3 Captured, caught. -4 Confined, imprisoned. -6 Put or girt on. -6 Rostrained, suppressed, withheld. -7 Formed, built; शरबद्दिभवाभाति द्वितीयं भारयदम्बरम् Ram. 6. 107. 24. - 8 Cherished, entertained. -9 Combined, united. -10 Firmly rooted, firm. -11 Shut, stopped, closed. -12 Inlaid, studded. -13 Composed (as verses). -14 Formed, contracted; असत सा नागवधूपमान्यं मैनाकमम्मोनिधिबद्धसख्यम् Ku. 1. 20. -16 Manifested, displayed. -16 Entangled, involved. -17 Congealed, clotted (as blood). -18 Effected, caused, formed, produced; बद्धं जालकम् S. 1. 29; 2. 6; U. 6. 17; Mal. 3. 7. -19 Possessed, preserved; बर्द सन्तं मन्यते लब्धमर्थम् Mb. 5. 92. 23. -Comp. --अङ्गुलिञ, -अङ्गुलि-त्राण a. having a fingor-guard fastened. -अञ्चलि a. folding the hands together in supplication, with the hands joined in humble entreaty or raised to the forehead as a mark of respect. If a. forming a cup with the hollowed hands. -अनुराग a. having the affection fixed upon, feeling or manifesting love for. -अनुशय a. 1 feeling repentant. -2 of a fixed resolve. -अम्बु n. water derived from a current. -अवस्थित a. constant. -आदर a. attaching great value to. -आनन्द a. joyful. -সাযুঘ a. accounted with arms, -সাহাত্ত্ব a. one whose

धन्धन

suspicions have been roused, grown suspicious. -उत्सव a. enjoying or observing a festival or holiday. -उद्यम a. making united efforts. -कझ, -कक्ष्य a. see बद्धपरिकर. -कदम्बक a. forming groups; छायाबद्धकदम्बकं मृगकुलं रोमन्थ-मभ्यस्यत S. 2.6. -कलापिन a. one who has his quiver tied on. -केसर a. 1 forming hair. -2 having the filaments formed. -कोप, -मन्यु, -रोष a. 1 feeling anger, entertaining a feeling of anger. -2 suppressing or governing one's wrath. -गुदम् a kind of obstruction of the bowels; निरुध्यते तस्य गुदे पुरीषं, निरेति कृच्छ्रादिप चाल्पमल्पम् । हुन्नाभिमध्ये परिवृद्धिभेति तस्योदरं बद्धगुदं वदन्ति ॥ Bhāva. P. -ब्रह a. insisting on something. -चित्त, -मनस् a. having the mind intently fixed on, rivetting the mind on. -जिह्न a. tongue-tied. -तूणीर a. equipped with a quiver. - द्रष्टि, - नेत्र, - लोचन a. having the eyos intently fixed on, looking with a steadfast gaze at; श्रीवाभन्नाभिरामं मुहुरनुपतित स्यन्दने बद्धिष्टः \$.1.7. -धार a. continuously or incessantly flowing. - निश्चय a. firmly resolved, resoluto. -नेपथ्य a. attired in a theatrical dross. -परिकर a. baying the girdle girded on, one who has girded up his loins; i. e. ready, prepared. -पुरीप a. having the bowels constipated. - प्रतिव a. 1 one who has made a vow or promise. -2 firmly resolved. -মবিশ্বর a. resonant with echoes. -भाव a. having the affection or heart fixed upon, enamoured of (with loc.); इंढे त्विय बद्धभावी-वेशी V. 2. -भू: f. 1 the lowest floor. -2 ground prepared for the site of a house. -3 pavement. -मण्डल a. ranged in circles. - He a. 1 having a closed fist. -2 close-fisted, covetous. - HA a. obstructing the urine. -मूल a. deep-rooted, striking root firmly; बदमूलस्य मूले हि महद्वैरतरोः क्षियः Si. 2. 38. -मीन a. holding the tongue, keeping silence, silent; अदृश्यत त्वचचरणारविन्दविश्वेषदुःसादिव बद्धपीनम् R. 13. 23. -राग a. having the desire fixed on, enamoured, impassioned; गहरूथलेषु मदवारिषु बद्धरागमत्त-भमद्भमरपादतलाइतोऽपि Pt. 1. 123. -वस्ति a. fixing an a bode. – वास् a. tongue-tied, maintaining silence. – वेपशु a. seized with tremour. - at a. one who has conceived bitter hatred or contracted confirmed hostility. - शिख a. 1 one whose hair is tied up (into a knot on the crown of the head). -2 one who is still in childhood, young. 43: a particular preparation of quicksilver. - forming an attachment, conceiving affection for.

बन्धः [वन्ध्-पश्] 1 A tie, bond (in general) (आशा-वन्ध &c.). -2 A hair-band, fillet; रितिवगळितवन्धं केशहरते सुकेश्याः (सित) V. 4. 22; S. 1. 29. -3 A chain, fetter. -1 Fettering, confining, imprisoning, confinement, imprisonment; वन्धं चानिच्छता धोरं त्वयासी प्रध्यंभ Rsm. 5. 21. 19; अधार्मिकं त्रिभिन्यीयैनिगृद्धीयात् प्रयत्ततः । निरोधनेन वन्धेभ विविधन वधन च !! Ms. 8. 310. -6 Catching, capturing, catching hold of; गजबन्ध R. 16. 2. -6 (a) Forming, constructing, arranging; सर्गवन्धो महाकाव्यम् S. D. 6. (b) Building, erecting. -7 Feeling, conceiving, cherishing;

हे राजानस्टाजत सुकविप्रेमबन्धे विरोधम् Vikr. 18, 107; R. 6, 81. -8 Connection, union, intercourse. -9 Joining or folding together, combining; प्रासादवातायनदृश्यवन्धैः साकतनार्योऽ-जलिभिः प्रणेमुः R. 14. 13; अजलिबन्धः &c. -10 A bandage, ligature. -11 Agreement, harmony. -12 Manifestation, display, exhibition; मनसिजतस्युष्पं रागबन्धप्रवालम् (यौवनम्) R. 18. 52. -13 Bondage, confinement to this world (opp. मुन्ति which is 'complete emancipation from the trammels of the world'); बन्धं मोक्षं च या वैति बुद्धिः सा पार्थ सारिवकी Bg. 18. 30; बन्धोन्सुक्रैय खलु मखसुखान् कुर्वते कर्मपाशान् By. 4. 21; R. 13. 58; 18. 7. -14 Result, consequence. -16 A position, posture in general; आसनबन्धधीरः R. 2. 6; पर्यञ्जनभस्थिरपूर्वकायम् Ku. 3. 45, 59. -16 A particular position in sexual intercourse, or a particular mode of sexual enjoyment (these are said in Ratimanjari to be 16, but other writers increase the number to 84). -17 A horder, frame-work. -18 Arrangement of a stanza in a particular shape; e. g. खहबन्ध, पदाबन्ध, मुरजबन्ध (vide K. P. 9 ad loc.). -19 A sinew, tendon. -20 The body. -21 A deposit, pledge. -22 An emhankment, throwing a bridge across (a river). -23 A disease in which the eyelids cannot be wholly closed. -Comp. -करणम् fettering, imprisoning. -कर् m. a binder, fetterer. -तन्त्रम् a complete army containing the four necessary elements, i. e. elephants, horses, chariots and footmen. - नृत्यम् a kind of dance. -पारुच्यम् forced or unnatural construction of words. -मुद्रा impression or mark of fetters. -स्तम्भः a post to which an animal (e, g, an elephat) is tied.

वन्धक: 1 One who binds or catches, a binder. -2 A catcher. -3 A band, tie, rope, tether. -4 A dike, bank, dam. -6 A pledge, deposit. -6 A posture of the body. -7 Barter, exchange. -8 A violator, ravisher. -9 A promise. -10 A city. -11 A part or portion (at the end of num. compounds); अर्थ सद्शान्धकम् Ү. 2. 76. -कम् 1 Binding, confinement. -2 Pawn, mortgage; I. D. B. -की 1 An unchaste woman; न में त्या कीमारबन्धक्या प्रयोजनम् Māl. 7; Ve. 2. -2 A harlot, courtezan; अतः परं स्वेरिणी स्याद्गधकी पक्षमे भेवत् Mb. 1. 123. 77; बस्यत् युतोऽसि मयेति बन्धकी धार्षम् K. 237; बैयात्यं प्रथयति बन्धकी योषा Rām. Ch. 7. 58. -3 A female elephant. -4 A barren woman.

बन्धन a. 1 Binding, fettering. -2 Checking, stopping. -3 (At the end of comp.) Dependent upon; cf. नियम्बन. -नम् [वन्ध्-मावे-ल्युद्] 1 The act of hinding, fastening, tying; स्मरसि स्मर मेखलागुणैस्त गोत्रस्वल्पिषु वन्धनम् Ku. 4. 8. -2 Binding on or round, throwing round, clasping; विनन्नशाखाभुजवन्धनानि Ku. 3. 39; Pt. 5. 21; घटय भुजवन्धनम् Git. 10; R. 19. 17. -3 A hond, tie (fig. also); R. 12. 76; आशाबन्धनम् &c. -4 Fettering, chaining, confining, गजभुजन्नमयोरिष वन्धनम् Bh. 2. 91. -6 A chain, fetter, tether, halter &c. -6 Capturing, catching. -7 Bondage, confinement, imprisonment, captivity; as in

बन्धनागार. -8 A place of confinement, prison, jail; वसुदेवस्य देवक्यां जातो भोजेन्द्रबन्धने Bhag. 3. 2. 25; त्वां कारयामि कमलेदरबन्धनस्थम् \$. 6. 20; द्विगुणं त्रिगुणं पश्चादावजीवं तु बन्धनम् Sukra. 4. 80; Ms. 9. 288. -9 Forming, building, construction; सेतुबन्धनम् Ku. 4. 6. -10 Connecting, uniting, joining. -11 Hurting, injuring. -12 A stalk, stem, peduncle (of a flower); कृतं न कर्णार्पितवन्धनं सखे S. 6. 18.; U. 2. 9; Ku. 4. 14. -13 A sinew, muscle; संधित्रसंधिः प्रविकीर्णबन्धनो हतः क्षितौ वायुस्तेन राक्षसः Ram. 5. 47. 36; 5. 24. 40. -15 A bandage. -15 A bar, barrier. -16 Alloyage, mixing. -17 An embankment, a bridge. -18 A conjunction, connection. -19 (In phil.) Mundane bondage (opp. to liberation). नम्, नी 1 A bond, tie. -2 A rope, cord. -3 A string, thread. -4 A chain, fetter. -B A bondage. -Comp. -अ (आ) गारः, -रम्, -आलयः a prison, jail. -प्रनिधः 1 the knot of a bandage. -2 a noose. -8 a rope for tying cattle. -पालकः, -रक्षिन् m. a jailor. -वेदमन् n. a prison. - स्थः a captive, prisoner. - स्तम्भः a tying-post, a post to which an animal (e. g. an elephant) is tied. -स्थानम् a stable, stall (for horses &c.).

बन्धनिकः A jailor, turnkey.

बन्धियत् A hinder; cf. Kull. on Ms. 8. 342.

बन्धित a. 1 Bound, fastened. -2 Confined, imprisoned.

बन्धित्रः [बन्ध-इत्र] 1 The god of love. -2 A leathern fan (चर्मव्यजन). -3 A spot, mole.

बन्धः [बधाति मनः स्नेहादिना बन्ध्-उ] 1 A relation, kinsman, relative in general; यत्र दुमा अपि मृगा अपि बन्धवो मे 🖰 . 3. 8; मातृबन्धुनिवासिनम् R. 12. 12; S. 6. 23; Bg. 6. 9; Ms. 2. 136. -2 Any one connected or associated with another, a brother; प्रवासवन्युः a brothertraveller; धर्मबन्धुः a spiritual brother; अनुमत्गमना शकुन्तला तरुभिरियं वनवासबन्धुभिः ई. 4, 10, ~3 (In law) A cognate kinsman, one's own kindred or kinsmen generally; (three kinds are enumerated: — आल personal, पित् paternal, and मात् maternal; see these three words). -4 A friend (in general); as in बन्धुकृत्य helow; oft. at the end of comp.; मकरन्दगन्धवन्धो Mal. 1. 38 'a friend of, (i.e.) charged with fragrance' &c.; 9. 13. -8 A husband; वैदेहिबन्धोहिदयं विददे R. 14. 33. -8 A father. -7 A mother. -8 A hrother. -9 The tree called बन्धुजीव q. v. -10 One who belongs to or is connected with any tribe or profession only nominally; i. e. one who belongs to it, but does not do the duties pertaining thereto (often used by way of contempt); स्वयमेव ब्रह्मबन्धु-गेदिन्नो दुर्गप्रयोगः M. 4; c!. क्षत्रबन्धु. -11 $ilde{ ext{Con}}_{-}$ nection, relationship, association in general; समुद्र एवास्य बन्धः Bri. Up. 1. 1. 2; B. R. 3. 89. -12 A controller, governor; (नमः) गुणत्रयाभासनिमित्तबन्धवे Bhag. 6. 4. 23. -18 (In astrol.) N. of the 3rd mansion. -Comp. -新田

a. affectionate towards kinsmen. — कर्यम 1 the duty of a kinsman; त्वयि तु परिसमाप्तं बन्धुकृत्यं प्रजानाम् \$.5.8. -2 the business of a friend, a friendly or kind act or service; काचित् साम्य व्यवसित्तमिदं बन्धुकृत्यं त्वया मे Me. 116. -जनः 1 a relative, kinsman. -2 kindred, kinsmen taken collectively. -जीवः, -जीवकः N. of a tree; दूरयन्ते बन्धुजीवाश्व श्यामाश्व गिरिसानुषु Ram. 4. 30. 62; बन्धुजीवमधुरा-धरपक्षवमुह्रसितस्मितशोभम् Git. 2; R. 11. 24. -दग्धः an abandoned wretch (हतक). -दत्तम् a kind of Stridhana or woman's property, the property given to a girl by her relatives at the time of marriage; बन्धुदत्तं तथा गुल्कमन्वा-धेयकमेव च Y. 2, 144; बान्धवा आतरे। बन्धुदत्तप्रदेन कन्यादशायां यत् पितृभ्यां दत्तं तदुच्यते Day, B. **-दायादः** kinsman and heir; Ms. 9. 158. -a. entitled to inheritance by relationship. - प्रिय a. dear to friends or relations. -प्रीतिः f. 1 love of a relative; बन्धुप्रीत्या Me. 51 (v. l.). -2 love for a friend. -भावः 1 friendship. -2 relationship. -वर्गः kinsmen, kindred. -दीन α. destitute of relatives or friends.

बन्धुकः 1 The tree called बन्धुजीव. -2 A hastard. -का, -की An unchaste woman (see बन्धकी).

बन्धुता 1 Relatives, kinsmen, kindred (taken collectively); प्रेयो मित्रं बन्धुता वा समग्र Mal. 6. 18; 9. 21; Ki. 1. 10. -2 Relationship, affinity.

वन्द्रत्वम् Relationship, brotherhood, affinity.

बन्धदा An unchaste woman.

वन्धुमत् a. Having relations or kinsmen.

बन्धुर त. [बन्ध्-उरच्] 1 Undulating, wavy, uneven; प्रसक्तक्रचबन्धुरादुरार: Si. 7. 34; Ku. I. 42; U. 6. 25; अयं रक्षानाथ: क्षितिधरशिरोबन्धुरतरे (रघे तिष्ट्रन्) Mv. 6. 30. -2 Bent, inclined, howed; बन्धुरपात्रि R. 13. 47; (= समतािष्ट्र). -3 Crooked, curved. -4 Pleasing, handsome, beautiful, lovely; कथं न तं बन्धुरकोमलाब्धुल्यम् S. 6. 12 (where it may mean 'undulating' also); समस्तवाख्यस्यतिबन्धरे मुखे K. 3; बन्धुरा लावण्यधरा कन्धरा Dk. 1. 1. -6 Deaf. -8 Injurious, mischievous. -र 1 A goose. -2 A crane. -3 A drug. -४ An oil-cake. -6 The vulva. -8 Tho बन्धुजीव tree. -रा -m. (pl.) Parched corn or meal thereof. -रा An unchaste woman. -रम् 1 A diadem. -2 A hand, rope; प्रबन्धुरम् (रयम्) Bhāg. 4. 26. 1.

वन्धुरित a. Inclined, bent, curved.

वन्युल a. [बन्ध्-उलच्] 1 Bent, curved, inclined. -2 Pleasing, delightful, attractive, beautiful. -लः 1 A bastard; परगृहललिताः परात्रपृष्टाः परपृष्ठवैजीतताः परात्रनाम् । परधननिरता गुणेध्ववाच्या गजकलमा इव बन्धुला ललामः Mk. 4.28 (which is an answer given by the bandhulas themselves to the Vidusaka's question मोः के यूयं बन्धुला नाम). -2 An attendant in a harlot's chamber. -3 The tree called बन्धूक q. v.

वर्द

बन्धूक: [बन्ध्-ऊक] N. of a tree; तवकरिनकरेण स्पष्ट-बन्धूकस्नस्तबकरिचतमेते शेखरं विश्वतीव Si. 11.46; Rs. 3.5. -कम् A flower of this tree; बन्धूकयुतिबान्धवोऽयमधरः Git. 10; Rs. 3. 25.

ৰন্ধ 1 To make a friend of. -2 To bring into connection with.

वन्ध्र a. [कध्-ऊरच्] 1 Undulating, uneven. -2 Bent, inclined, bowed. -3 Pleasing, delightful, lovely; cf. कध्र. -रम् A hole, chasm.

वन्धूलि: [बन्ध्-ऊलि] The बन्धुजीव tree.

बन्ध्य [बन्ध्-यत] 1 To be bound or fettered, to be confined or imprisoned; अबन्ध्यं यश्च बध्नाति वदं यश्च प्रमुद्धति Y. 2. 243. -2 To be joined or hound together. -3 To be formed, built or constructed. -4 Detained, under arrest. -5 (= बन्ध्य) Barren, unproductive, fruitless, useless (said of persons or things); बन्ध्यश्रमास्ते R. 16.75; अबन्ध्ययत्माश्च वमुबुरच ते 3. 29; Ki. 1. 33. -6 Not having the menses or menstrual discharge. -7 (At the end of comp.) Deprived or destitute of. -Comp. -पाल a. useless, vain, idle.

बन्ध्या (= वन्ध्या) 1 A harren woman; न हि बन्ध्या विज्ञानाति गुर्नी प्रसववेदनाम् Subhāṣ. -2 A barren cow. -3 A kind of perfume (नाल). -Comp. -तनयः, -पुत्रः -सुतः, or दुहिता, -सुता &c. the son or daughter of a barren woman; i. e. a wild impossibility, anything that does not and cannot exist; एव वन्ध्यासुतो याति खपुष्पकृतशेखरः; see खपुष्प.

बन्धम् A bond, tie.

ৰভৰু (ভৰু) ন্তঃ Acacia Arabica (Mar. নামূক).

वमसः A devourer; अमसोऽनस्रिर्महान्तमस्य महिमानमाहुः Ch. Up. 4. 3. 7.

षांभ्रः m. A thunderbolt; L. D. B.

बभ्रवी An epithet of Darga.

चानु a. [मृ-कु दित्वम्; बम्द्-च वा Un. 1. 21] 1 Deepbrown, tawny, reddish-brown; जवालाबम्हिंशरोह्हः R. 15. 16; 19. 25; बबन्ध बालाहणबम्ह बल्कलम् Ku. 5. 8. −2 Baldheaded through disease. —मृ: 1 Fire. −2 An ichneumon; सिविनिन्येवसत् सार्थं ब्यामाखुक्कम्हिंसः Mb. 1. 140. 27. −3 The tawny colour. −4 A man with tawny hair. −6 N. of a Yādava; आलप्यालमिदं बन्नोर्यत् स दारानपाहरत् Si. 2. 10. −6 An epithet of Siva. −7 Of Viṣṇu. −8 The Chātaka bird. −9 A sweeper, cleaner. −10 N. of a country. -n. 1 A tawny or brown colour. −2 Any object of a hrown colour. -₹: f. A reddish-hrown cow (किपेला); अजानमहनद्वनोः शिरः सार्व्लशह्मा Bhāg. 9. 2. 6. −Comp. −चातुः 1 gold. −2 red chalk (गैरिक), a kind of ochre. −वाहनः N. of a son of Arjuna by Chitrāngadā. [The sacrificial horse let loose by king Yudhi-

र्ध, इं. को.... १४५

sthira and guarded by Arjuna entered, in the course of its wanderings, the country of Manipura, which was then ruled by Babhruvahana, unequalled in prowess. The horse was taken to the king; but when he read the writing on the plate on its head, he knew that it belonged to the Pandavas, and that his father Arjuna had arrived in the kingdom; and, hastening to him, respectfully offered his kingdom and his treasures along with the horse. Arjuna, in an evil hour, struck the head of Babhruvahana and upbraided him for his cowardice saying that if he had possessed true valour and had been his true son, he should not have been afraid of his father and submitted to him so meekly. At these words the brave youth was exceedingly irritated and discharged a crescent-shaped arrow at Arjuna which severed his head from his body. He was, however, restored to life by Ulupi who happened to be then with Chitrangada; and having acknowledged Babhruvāhana as his true son, he resumed his journey.]

बभुकः N. of a constellation.

वस्य 1 P. (वस्बति) To go, move.

बम्भरः A bee.

बम्भराली A fly.

बरटः A kind of grain.

वर्करः 1 A he-goat; Nigh. Ratn. -2 A kid, any young animal. -8 Sport, joke.

खर्च 1 P. (वर्वति) To go, move.

वर्षटः, -टी A kind of grain (राजमाप).

वर्षेटा, -टी A harlot, prostitute.

बर्धणा A blue fly.

चर्चर: 1 One not an Aryan, a barbarian, low fellow; तैस्ते यवनकाम्बोजा बर्बराक्षाकुलीकृताः Ram. 1. 54. 23. -2 A foel, block-head; शुणु रे बर्बर H. 2. -3 An elephant in the fourth year; Matanga L. 5. 5. — प A kind of fly. -रम् 1 Vermilion. -2 Gum-myrrh. -3 yellow sandal-wood. -Comp. -उत्यम्, -उद्भवम् White sandal-wood.

वर्गीकम् 1 Curly hair; a mode of wearing the hair. -2 White sandal-wood.

बर्बुर: N. of a tree (Mar. नाभळ); उपसर्पेम भवन्तं नर्बुर वद यस्य लोभेन Bv. 1. 24. -रः, रम् Water.

वर्सः Ved. A tip, point, knot; Ait. Br. 1. 13.

बर्वः Ved. A socket of a tooth (?)

वर्ष I. 1 A. (बहते) 1 To speak. -2 To give. -3 To cover. -4 To hurt, kill, destroy. -5 To spread. -5 To be pre-eminent or excellent. -II. 10 U. (बहेशति-ते) To

hurt, injure. -2 To speak. -With नि to kill, destroy; निवर्दयन्तश्वान्योन्यं ते राक्षसवनीकसः Ram. 6. 90. 3; विलोकनैनव तवासुना मुने कृतः कृतार्थोऽस्मि निवर्दितांदसा Si. 1. 29.

चर्छ:, -हम् [बह्-अच्] 1 A peacock's tail; द्वोल्काइत-शेषबही: R. 16. 14; (केशपाशे) सति इसुमसनाथे कं हरेदेप वर्धः V.4.10 (v.l.). -2 The tail of a bird. -3 A tail-feather (especially of a peacock); ज्योतिर्केखावलिय गलितं यस्य बहुम् Me. 46; Ku. 1. 15; Si. 8. 11. -4 A leaf; आपाण्डुरं केतकबर्दमन्यः R. 6. 17. -8 A train, retinue. -Comp. चन्द्रकः, -नेत्रम् the eye in a peacock's tail (Mar. भारपीस). -भारः 1 a peacock's tail. -2 a tuft of peacock's feathers on the handle of a club &c.

वर्रण, -बर्स्स् a. Ved. Strong, powerful. वर्रणम् A leaf.

सहि: Fire. -n. The Kuśa grass. -Comp. -न्याय: a rule of interpretation according to which an expression must be understood in its primary sense rathar than in its secondary sense. This is discussed and established by Jaimini and Śabara at MS. 3. 2. 1 and 2.

बहिण a. Adorned with peacock's feathers. -ण: A peacock; आवासदक्षेत्रमुखबिंश्णाने (वनानि) R. 2. 17; 16. 14; 19. 37. -Comp. -वाजः an arrow feathered with a peacock's plumes; -वासस् a. (an arrow) provided with peacock's feathers; तस्योरसि नियमास्ते शरा बिहणवाससः Rim. 6. 67. 119; Mb. 7. 137. 6. -वाहनः an epithet of Kartikeya.

बहिन m. [बर्ड अस्लथें इनि] A peacock; R. 16.64; उत्कीणी इव वासयष्टिषु निशानिदालसा बहिण: V. 3.2; 4.10; प्रकृतनृत्यं कुलमध बहिणाम् Rs. 2.6. - p. A kind of perfume. - Comp. - कुसुमम्, - पुष्पम् a kind of perfume. - ध्वजा an epithet of Durga. - यानः, - वाहनः an epithet of Kartikeya.

ৰাষ্টি a. (superl. of ৰূপে) Largest, strongest. – স্তম্ A kind of fragrant grass.

बहिंच्यासीनी गन्नाकुल उदब्धुक्तः Bhag. 12. 6. 10; नियमविधिजलानां बहिंचां लेपनेत्री Ku. 1. 60. -2 A bed or layer of Kuśa grass. -3 A sacrifice, oblation; य बहिंचा भागभाजं परादुः Bhag. 4. 6. 5. -m. 1 Fire. -2 light, splendour. -n. 1 Water. -2 Sacrifice. -3 Ether. -4 A kind of perfume. -Comp. -उत्थः, -केशः, -उयोतिस् m. an epithet of fire. -मुखः (बहिंभुखः) 1 an epithet of fire. -2 a god (whose mouth is fire). -शुष्मन m. an epithet of fire. -सद् (बहिंभुखः) a. seated on a layer of Kuśa grass. (-m.) 1 the manes (pl.); Ms. 3. 199. -2 a Pitri or deified progenitor.

वर्हिष्क a. Formed of or covered with, sacrificial grass; Mb. 13, 139, 14. - प्कम् A sacrificial grass or its seat; बहिष्कान्तरिते निसं शयानोऽभिगृहे सदा Mb. 13, 148, 40.

वर्हिष्मत् m. A worshipper, sacrificer

चर I. 1 P. (बलति) 1 To breathe or live. -2 To hoard grain. -II. 1 U. (बलति-ते) 1 To give. -2 To hurt, injure, kill. -3 To speak. -4 To see, mark. -III. 10 U. (बलयित-ते) To live. -IV. 10 Ā. (बालयते) To describe. -Caus. (बालयित-ते) To nourish, support.

वलम् [बल्-अच्] 1 Strength, power, might, vigour; क्षत्त्रियाणां बलं युद्धम् Brav. P. -2 Force, violence; as in बलात् q. v. -3 An army, host, forces, troops; भवेदभीधा-मद्रोणे प्रतराष्ट्रवरुं कथम् $m V_{e},3,24,43$; वर्लं भीष्या (भामा)भिरक्षितम् Bg. 1. 10; R. 16. 37. - Bulkiness, stoutness (of the body). -6 Body, figure, shape. -8 Semen virile. -7 Blood, -8 Gum myrrh. -9 A shoot, sprout.-10 Force or power of articulation; वर्णः स्वरः। मात्रा बलम्। साम संतानः। इत्युक्तः शीक्षाभ्यायः T. Up. 1. 2. 1. -11 The daity of power (such as Indra); नमो बलप्रमधनाय Mb. 12. 284. 94. -12 The hand; कान्ते विष्णुर्वले शकः केष्टिऽमिर्भोक्तमिच्छति Mb. 12. 239. 8. -13 Effort (यत्न); विधिः शुक्तं बर्ल चेति त्रय एते गुणाः परे Mb. 12. 320. 110 (com. बलं वासनाविषयप्राप्यनु-कूलो यत्नः). (बलेन means 'on the strength of', 'by means or virtue of'; बाहुबलेन जितः, वीर्यबलेन &c.; बलात् perforce', 'forcibly', 'violently', 'against one's will'; बलाभिदा समायाता Pt. 1; हृदयमद्ये तस्मिन्नेवं पुनर्वलते बलात् Gīt. 7.). -8: 1 A crow; Rām, 6.54, 9. -2 N. of the elder brother of Krisna; see बलराम below. -3 N. of a demon killed by Indra. -Comp. - সমন্ excessive strength or force. $(-\pi)$ the head of an army. -अङ्गकः the spring; 'वसन्त इध्यः सुरभिः पुष्पकालो बलाङ्गकः' H. Ch. 156. -अञ्चला the lute of Balarama. -अट: a kind of beam. -अधिक a. surpassing in strength, of superior strengh or force. -अधिकरणम् the affairs of an army. -अध्यक्षः 1 a general or commander of an army; सेनापतिबलाभ्यक्षी सर्वदिक्षु निवेशयेत् Ms. 7. 189. -2 a war-minister. -3 An officer in charge of infantry. -अनुजः an epithet of Krisna. -अन्वित a. 1 endowed with strength, mighty, powerful. -2 leading an army. -अवलम् 1 comparative strength and want of strength. relative strength and weakness; परात्मनोः परिच्छिय शक्त्या-दीनां बलाबलम् R. 17. 59. -2 relative significance and insignificance, comparative importance and unimportance; समय एव करोति बलाबलम् Si. 6. 44. अधिकरणम् a kind of न्यायभेद according to Jaimini. -अधः an army in the form of a cloud. -अराति: an epithet of Indra. -आर्थिन a. desirous of power; राही बलार्थनः पष्टे (वर्षे उपनयनं कार्यम्) Ma. 2. 37. -अवलेपः pride of strength. -अशः, -असः 1 consumption. -2 the phlegmatic humour (新年). -3 a swelling in the throat (which stops the passages of food). -आद्भः a bean. -आत्मिका a kind of sun-flower (हस्तिशुण्डी). -आलयः a military camp; पूज्यमानी हरिगणैर।जगाम बलालयम् Ram. 6. 112. 8. -टाह: water. -उत्कट a. of mighty strength; न वध्यते ह्मविश्वस्तो दुर्बलोऽपि बलोत्कटैः Pt. 2. 44; 3. 115. **-उपपन्न**, -उपेत a. endowed with strength, strong, powerful;

बला

एतां रामबलोपेतां रक्षां यः सुकृती पठेत् Ramarakşa. 10. -उपादानम् Recruitment of the army; Kau. A. -ओघः a multitude of troops, numerous army; लक्ष्मी द्यत् प्रति-गिरेरलघुर्वलीयः Si. 5. 2. -कर, -कृत् a. strengthening. -कृत done by force or against free consent; सर्वान् बलकृता-नर्थानकृतान् मनुरव्रवीत् Ms. 8. 168. -क्षाभः disturbance in the army, mutiny, revolt. - 日本中 1 dominion, sovereignty. -2 an army, a host. -3 a. produced by power. (-जम्) 1 a city-gate, gate. -2 a field. -3 grain, a heap of grain; त्वं समीरण इव प्रतीक्षितः कर्षकेण बलजान् पुपूषता Si. 14. 7. -4 war, battle -5 marrow, pith. -6 a pretty figure. (-31) 1 the earth. -2 a handsome woman. –3 a kind of jasmine (Arabian). –4 a rope. –तापनः an epithet of Indra; अभिषिपेच मरन्दरसामृतैर्नवलताबलता-पनरत्नभम् (अलिनम्) Ram. Ch. 4. 12. –दः an ox, a hullock. -द्पे: pride of strength. -देव: 1 air, wind. -2 N. of the elder brother of Krisna; see बलराम helow. -बलदेवा (वी) f. N. of a medicinal herh which is also called त्रायमाण. It grows in the forests on the slopes of the Himalayas and in Persia. - हिप् m., -निपूदनः epithets of Indra; बलनिपूदनमर्थपर्ति च तम् R. 9. 3. -निग्रह् a. weakening, enervating. -पतिः 1 a general, commander. -2 an epithet of Indra. - y = s a crow; Nigh. Ratn. -पृष्ठकः a kind of deer (Mar. रोहें). -प्रद a. giving strength, invigorating. -प्रमथनी N. of a form of Durga. -प्रस्: N. of Robini, mother of Balarama. -भद्र a. strong, powerful. (-5:) 1 a strong or powerful man. -2 a kind of ox. -3 N. of Balarama, q. v. below. -4 the tree called ভাল. -B N. of Auanta. (-রা) a maiden. -भिद् m. an epithet of Indra; S. 2. -भृत् a. strong, powerful. -मुख्यः the chief of an army. -रामः 'the strong Rama', N. of the elder brother of Krisna. [He was the seventh son of Vasudava and Devaki; but transferred to the womh of Rohini to save him from falling a prey to the cruelty of Kamaa. He and his brother Krisna were brought up by Nanda in Gokula. When quite young, he killed the powerful demons Dhenuka and Pralamba, and performed, like his brother, many feats of surprising atrength. On one occasion Balarama under the influence of wine, of which he was very fond, called upon the Yamuna river to come to him that he might bathe; and on his command being unheeded, he plunged his plough-share into the river and dragged the waters after him, until the river assumed a human form and asked his forgivenss. On another occasion he dragged towards himself the whole city of Hastinapura along with its walls. As Krisna was a friend and admirer of the Pandavas, so Balarama was of the Kauravas, as was seen in bis desire of giving his sister Subhadra to Duryodhana rather than to Arjuna; yet he declined to take any part in the great Bharati war either with the Pandavas or the Kauravas. He is represented as dressed in blue clothes, and armed with a ploughshare which

was his most effective weapon. His wife was Revati. He is sometimes regarded as an incarnation of the serpent Sesa and sometimes as the eighth incarnation of Visnu; see the quotation under हल]. -वर्जित a. infirm, weak. -वर्णिन a. strong and looking well. -वर्धन a. invigorating, strengthening. -m. N. of स्थण्डिलामि in उत्सर्जन or उपाकम. - विन्यासः array or arrangement of troops, -व्यसनम् the defeat of an army. -व्यापद f. decrease of strength. -शालिन a. strong; बलशाहितया यथा तथा वा धियमुच्छेदपरामयं दधानः Ki. 13. 12. -समुत्यानम् Recruiting a strong army; Kau. A. 1.16; तमामेयोचुं बलसमुखानमंकरोत् Dk. 2. 8. -सूदनः an epithet of Indra. -सेना a strong army, an army, host. -स्य a. strong, powerful. (-र्यः) a warrier, soldier. -रियतिः f. f a camp; an encampment. -2 a royal camp. -हन्, -हन्त् m. 1 an epithet of Indra; पाण्डुः स्मरति ते नित्यं बलहन्तुः समीपगः Mh. 15. 20. 17. -2 of Balarama. -8 phlegm. -हीन a. destitute of strength, weak, feeble.

बलकः A dream. -कम् A mixture of treacle and milk.

बलका a. [बलं क्षायत्यस्मात् क्षे-क] White; द्विरददन्तबलक्षम-लक्ष्यत स्फुरितभूष्ठमृणच्छिवि केतकम् Si. 6. 34. -काः The white colour. -Comp. -पुः (for गो 'a ray') the moon; यथा-नत्यर्जुनावजनमसदक्षक्को बलक्षगुः Kav. 1. 46 (given as an instance of the प्रसाद quality of the Gaudīyas).

बलनम् Making strong, invigorating, strengthening. बल्पति Deu. P. To strengthen, invigorate.

बलायते Den. A. To put forth strength.

बललः 1 An epithet of Indra. -2 Balarama.

चलवत् a. 1 Strong, powerful, mighty; विधिरहो वलवानिति में मतिः Bh. 2. 91. -2 Stout, rohust; वलवानिप निस्तेजाः करय नाभिभवास्पदम् H. 2. 132. -8 Donse, thick (as darkness, &c.) -4 Getting the upper hand, predominant, prevailing; चलवानिन्दियमामो विद्वासमिष कर्षति Ms. 2. 215. -8 More important, of greater weight; लोकापवादो चलवान् मतो मे R. 14. 40. -6 Accompained by an army.-m. 1 N. of the 8th Muhurta. -2 Phlegm; Girvāṇa.-ती Small cardamoms. -ind. 1 Strongly, powerfully, forcibly; उनविश्वत्वाह्लविश्वत्व Ku. 3. 69. -2 Very much, excessively, in a high degree; बलवत्त्विश्वाहं बलवान् भगवंस्त्वया Rām. 2. 92. 5; बलवद्वि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्यं चेतः \$. 1. 2; शीतार्ति बलवद्वेपयेषव नीरै: \$i. 8. 62; \$. 5. 31.

ৰত্বনা 1 Powerfulness, strength. —2 Superiority, excellence.

बला 1 N. of a powerful lore or incantation (taught by Viśvāmitra to Rāma and Lakṣmaṇa); तो बलाति-बलगो: प्रभावतः R. 11. 9. (For some description see the quotation under आतिबला). -2 N. of medicinal herbs नागवेल and जयन्ती. -3 The earth; Gīrvāṇa. -Comp. -पश्चमम् A pentad of the five medicinal herbs : बला,

महाबला, नागबला, अतिबला and राजबला. The Bhavaprakasa however, mentions बलाचतुष्टय; बलाचतुष्टयं शीतं मधुरं बलकान्ति-कृत्। क्रिग्यं प्राहि समीरास्निपासस्तनाशनम्॥

बलती A turret at the top of a palace; L. D. B.

बलाकः, -का [Un. 4. 14] A crane; सेकियन्ते नयनसुभगं खे भवन्तं बलाकाः Me. 9; Mk. 5. 18, 19. -का A mistress, beloved woman.

बलाकिका A small kind of crane.

बलाकिन a. Ahounding in cranes; कालिकेव निविद्या बलाकिनी R. 11. 15; Ku. 7. 39.

बहारकारः 1 Using violence, employing force. -2 Outrage, violence, force, oppression, exaction; जाप-विश्वतारोजस्त्यवज्ञारकचप्रदे: (अद्धितार्) R. 10. 47; बलास्कारेण निर्देश &c. -3 Injustice. -4 (In law) Detention of the person of a debtor by the creditor and the employment of forcible means to recover the debt.

बलात्कृत a. Forced, overcome; चिन्ताशोकबलात्कृतम् Ram. 4. 1. 35.

बलायः Crataeva Roxburghü (Mar. रायवर्णा).

बलासः 1 A kind of disease. -2 Consumption, phthisis.

ৰতাধক: A yellow spot in the white of the eye (caused by disease).

वलासिन् a. Consumptive.

बलाहम् Water.

बलाहकः 1 A cloud; बलाहकच्छेदविभक्तरागामकालसंच्यामिव धातुमत्ताम् Ku. 1. 4. -2 A kind of crane. -3 A mountain. -4 N. of one of the seven clouds appearing at the destruction of the world. -5 One of the four horses of Visna. -6 A kind of snake; अथ कम्बलाऽश्वतर-पृतराष्ट्र-बलाहकाः। इत्यादयोऽपरे नागास्तत्तत्त्वलसमुद्धवाः॥ Abh. Ch. 1311.

बांस्ट: [बल्ड्स्] 1 An oblation, a gift or offering (usually religious); नीवारबर्लि विलोकयतः \$. 4. 21; U.1.50. -2 The offering of a portion of the daily meal of rice, grain, ghee &c. to all creatures, (also called भूतवश), one of the five daily Yajñas to he performed by a householder; see Ms. 3. 67, 91; it is usually performed by throwing up into the air, near the housedoor, portions of the daily meal before partaking of it; यासां बलिः सपदि मद्गृहदेहलीनां हंसैश्र सारसगणैश्र বিভ্রমপূর্ব: Mk. 1. 9. -3 Worship, adoration; Ram. 2. 3. 8; अवचित्रबलिपुष्पा वेदिसंमार्गदक्षा Ku. 1. 60; Me. 57; अव-चितानि बलिकर्मपर्याप्तानि पुष्पाणि S. 4. — Fragments of food left at a meal. -8 A victim offered to a deity. -8 A tax, tribute, impost; also 'religious tax'; (cf. सीता, भागो, बलिः, करोच राष्ट्रम्); Kau. A. 2. 6. 24 ; प्रजानामेव भूरवर्थ स ताभ्यो बलिमप्रहीत् R. 1. 18; Ms. 7. 80; 8. 307;

प्राजिघाय बर्लि तथा Siva B. 29. 42; न चाजिहीपींद् बलिमप्रवृत्तम् Bu. Ch. 2. 44. -7 The handle of a chowrie. -8 N. of a celebrated demon; येन बदो बली राजा दानवेन्द्रो महाधलः Raksābandhanamantra. [He was a son of Virochana, the son of Prahlada. He was a very powerful demon and oppressed the gods very much. They, therefore, prayed to Visnu for succour, who descended on earth as a son of Kasyapa and Aditi in the form of a dwarf. He assumed the dress of a mendicant, and having gone to Bali prayed him to give him as much earth as he could cover in three steps. Bali, who was noted for his liberality, unhesitatingly acceded to this apparently simple request. But the dwarf soon assumed a mighty form, and began to measure the three steps. The first step covered the earth, the second the heavens; and not knowing where to place the third, he planted it on the head of Bali and sent him and all his legions to the Patala and allowed him to be its ruler. Thus the universe was once more restored to the rule of Indra; cf. छलयसि विक्रमणे बलिसद्भुतवामन Git. 1; R. 7. 35; Me. 59. Visnu is said to still guard his door in Patala. He is one of the seven Chirajivina; of. चिरजीविन्]. -िल: f. 1 A fold, wrinkle &c. (usually written विले q. v.). —2 The fold of skin in stout persons or females. -3 The ridge of a thatched roof. -Comp. - 4、 1 paying tribute. - 2 offering sacrifices. -8 producing wrinkles. - - - - - - - - a sacrificial cake. -कर्मन s. 1 offering oblations to all creatures. -2 the act of worshipping. -8 payment of tribute. -िक्रिया a line on the forehead; नतस्रुवो मण्डयति सम विश्रहे बलिक्रिया चातिलकं तदारपदम् Ki. 8. 52. -दानम् 1 presentation of an offering to a deity. -2 offering oblations to all creatures. - दिप्, -ध्वंसिन m. an epithet of Visuu. -नन्दनः, -पुत्रः, -सुतः epithets of Bana, the son of Bali. -प्रष्टः a crow; अमेण द्रष्टुं बलिपुष्टलोकः समापतःयाशु तमिसहराः Rām. Ch. 6, 25. - प्रियः the Lodhra tree. - चन्धनः an epithet of Vispu. – भुज् m. 1 a crow; अहो अधर्मः पालाना पीनां बलिभुजामिव Bhag. 1. 18. 33. -2 a sparrow. -3 a crane. -भृत् a. tributary. -भोजः, -भोजनः a crow; दितीये। बिलभोजानां (पन्याः) Ram . 4. 58. 25. $\,$ -मन्दिरम् , $\,$ -वेश्मन्, -संचन् n. the lower regions, the abode of Bali. -मुखः a monkey. -विधानम् the offering of an ohlation. -च्याकल a. engaged in worship or in offering oblations to all creatures; आलोके ते निपत्ति पुरा सा बिळव्याकुला वा Me. 87. -पड्भागः the sixth part as a tribute; अरक्षितारं राजानं बिरुषड्भागहारिणम् Ms. 8. 308. -हन् m. an epithet of Visnu. -हरणम् an offering of oblations to all creatures. - TH: the offering of oblations.

यत्थिक a. One who takes his food every sixth day.

बलिन् a. [बलमस्त्यस्य इति] 1 Strong, powerful, mighty; कुलभ्वजस्तानि चलभ्वजानि निवेशयामास बली बलानि R. 16. 37; Ms. 7. 174. -2 Stout, robust. -m 1 A buffalo. -2 A hog. -3 A camel. -4 A bull. -6 A soldier. -6 A kind

www.kobatirth.org

of jasmine. -7 The phlegmatic humour. -8 An epithet of Balarama.

विलन, बिलिभ See विलन-भ.

बलिदमः An epithet of Visnu.

बलिमत् a. 1 Having materials of worship or oblation ready; बाध्यायमाणो बलिमिक्षिकेतमालेख्यशेषस्य पितुर्विदेश R. 14. 15. -2 Receiving taxes. -3 Wrinkled.

विकास m. Strength, might, power.

बलिष्ठ a. Most powerful, strongest, very powerful (superl. of बलवत् or बलिन् q. v.). - प्र: A camel.

विष्णु a. Dishonoured, degraded, despised (अप-मानित).

चलीयस् a. (-सी f.) 1 Stronger, more powerful. -2 More effective. -3 More important (compar. of बलवत् or बलिन् q. v.). -adv. Powerfully, very much; बलीय: खलु भीतोऽस्मि ई. 7.

बलूल a. Strong, powerful.

बन्य a. [बनाय हितं यत्] 1 Strong, powerful. -2 Giving strength. -ल्यः A Buddhist mendicant. -ल्यम् Semen virilo. -Comp. -आल्यपञ्चमूलम् the pentad of medicinal roots: Turmeric root; a species of Moonseed (Mar. गुळवेल); Dolichandrone Falcata (Mar. मेडिशियो); Hemidesmus indicus (Mar. उपळसरी); and विदारीकंद (Mar. सुईकोहळा).

बालिवर्दः See बलीवर्दे.

बलिशाम्, बलिशिः, -शी A hook, a fish-hook.

बलीकः The edge of a thatched roof; eaves.

बलीनः A scorpion.

बळी (री) वर्दः A bull, an ox; गोरपत्यं पुमान बलीवर्दः

बलीराः 1 A crow. -2 A crafty person (वसकदृष्टिः); सर्वातिशङ्की पुरुषो बलीशः कृपणोऽथवा Mb. 12. 164. 6.

बरकसम् Dregs or sediment left in the distillation of ardent spirits; Sat. Br.

बल्बलाकारः Stammering, stuttering.

बहुदः 1 A cowherd; कुकेष्वाकान्तवीरुश्चियपरिचया बहुवाः संचरन्तु Ve. 6. 2; Si. 11. 8. -2 A cook. -8 The name assumed by Bhīma when serving as a cook at the court of Virāṭa. -वी A cowherdess; निरीक्षितुं नोपरराम बहुवीरिभित्रनृत्ता इव वारयोषितः Ki. 4. 17. -Comp. -युवातिः, -ती f. a young cowherdess (गोपी); हरिविरहाकुलबहुवयुवितस्क्षीवचनं पठनीयम् Qit. 4.

बरवजः, न्जा A kind of coarse grass; मुजालाभे तु कर्तव्याः कुशाश्मन्तकबल्वजैः Ms. 2. 43.

बहिकाः, -बहीकाः (pl.) N. of a country (Balkh) and its inhabitants,

वदः The first Karana or astrological division of the day.

बण्कय a. 1 One year old, yearling; वत्से बल्कवेऽधि सप्त तन्त्न् Rv. 1. 164. 5. -2 Full-grown (as a calf).

बण्कय (यि) णी (नी) f. 1 A cow whose calf is full-grown; इयद्विशद्धक्यणीपयः द्वतम् N. 16. 93. -2 A prolific cow (one bearing many calves).

बस्तः A goat; भवन्त्यध्वर्यवश्चान्ये बस्तरमश्चर्मभ्येतेत् Bhag. 4.7.5.—Comp.—कर्णः the Sala tree.—गन्धा a shrubby hasil.—मारम् ind. after the manner of the dying of a goat.

बस्तकम् Salt produced from the Sambara lake; Nigh. Ratn.

यस्तिः f. (q.v. वस्तिः) The abdomen, the lower belly; 'मूत्रावायपुटो बस्तिः' Ratnamala; स्वर्णभुवं वारणबस्तिकोशम् (राजसुतम्) Bu. Ch. 1. 66; अक्षारो बस्तिश्वरणमपि पातालमिति वै Visnumabimna 23.

यस्तिकः A kind of arrow (the point of which remains in the body, while taking it out); Mb. 7. 189. 11 (com. बस्तिकः शल्यदण्डसन्धी शिथिलस्तस्योद्धरणे शल्यं बस्तिमध्ये मज्जति दण्डमात्रं निःसर्ति).

बहुत्त a. [बंद्-कलच् नलोपश] 1 Very much, copious, abundant, plentiful, manifold, great, strong; असावस्याः स्पर्शो वर्षि बहुलश्चन्दनसः U. 1. 38; 3. 23; Si. 9. 8; Bv. 4. 27; प्रहारेह्हचबहुलोह्लोहारगुरीभः Bh. 1. 36. -2 Thick, dense. -3 Shaggy (as a tail); बहुलोतुष्गलाष्ग्रल Mal. 3. -4 Hard, firm, compact. -5 Harsh (as a sound). -छः A kind of sugar-cane. -छा Large cardamoms. -Comp. -गन्धः a kind of sandal. -रचचः the white flowering lodhra. -चरमेन m., n. a disease of the eyes (as swollen eyelid).

बहालित a. Grown thick or strong.

बहिस् ind. 1 Out of, outside (with abl.); निवस-न्नावसथे पुराद्वहिः R. 8. 14; 11. 29. -2 On the outside, out of doors (opp. अन्तः); बहिर्गच्छ -3 Externally, outwardly; अन्तर्बेहिः पुरत एव विवर्तमानाम् Mal. 1. 40, 14; H. 1. 94 -4 Apart, separately. -6 Beside, except. -Comp. -अङ्ग a. outer, external. (-गम्) 1 an external part. -2 an outer limb. -3 property. -4 a stranger. -5 the preliminary part of a religious ceremony. -6 What is remotely related or connected; अन्तरक्रबहिरक्षयोरन्तरक्र बलीय: SB, on MS, 12, 2, 29, -अर्थ: an external object. -इन्द्रियम् an external organ or sense, an organ of action. -उपाधिः an external condition or circumstance; न खलु बहिरुपाधीन् प्रीतयः संश्रयन्ते Mal. 1. 24. **-कुटीचरः** a crab. -गीतम् a song accompanied by a stringed instrument. -गेहम् ind. out of doors, abroad. -चर a. outer, external, outward; बहिश्वराः प्राणाः Dk. (—रः) a crab. -तपस् s. outward penance. -दृश् a. superficial

बहु

Somewhat, nearly, almost; as in बहुतृण. (कि बहुना 'why

outskirts of a village. -3 a place without a town or village. - द्वारम् an outer door. प्रकोष्टकम् a portico. -निःसारणम् expulsion. -पवमानम् a Sama in the Somayaga; ते ह यथैवेदं बहिष्पवमानेन स्तोष्यमाणाः संरव्धाः Ch. Up. 1. 12. 4. - AN a. One whose knowledge is directed towards external objects; बहिष्प्रज्ञो विभाविश्वो ह्यन्तः प्रज्ञस्तु तैजसः Agama. 1. –प्राणः 1 the external or outer breath or life; (hence) anything as dear as life. -2 money; Bhag. 5. 14. 5. -भव a. external. -भवनम् emanation. -भृत a. 1 expelled. -2 expired (time &c.). -8 inattentive, careless. -मनस् a. being outside the mind; external. -मनस्क s. out of mind. -सुख a. 1 turning one's face away from. -2 averse from, indifferent to. -3 greatly devoted to external things. - I coming out of the mouth. (- I) a god or deity. -यात्रा, -यानम् excursion, expedition abroad. -यति a. placed or fastened outside. -योगः 1 external meditation. -स्टब्स् a. obtuse-angled. (-म्बः) an obtuseangled triangle. –लापिका a kind of enigma. –वर्तिन् a. being on the outside. - वासम n. an outer or upper garment. - विकार: syphilis. -a. ind. free from change; विहिविकारं प्रकृतेः पृथम् विदुः Si. 1. 33. -वृत्तिः f. an external aspect or appearance; अन्तर्विषमया क्षेता बहिर्वस्या मनोरमाः। गुजाफलसमाकाराः स्वभावादेव योषितः॥ Pt. 4. 87. **−व्यसनम्** licentiqueness, immorality, evil or lewd practices. -व्यसनिन् a. dissolute, lewd. –संस्थ a. lying or situated outside (the town). - स्थ, - स्थित a. external, outer.

(in judgment). -देशः 1 a foreign country. -2 the

बाहिष्क a. External, outer.

बहिष्क 8 U. 1 To place outside of, exclude from, drive out of; राष्ट्रादेनं बहिष्कुर्यात् समप्रधनमक्षतम् Ms. 8. 380; Y. 1. 93. -2 To excommunicate.

बहिष्करणम् 1 An external organ. -2 Expulsion from. -8 Excepting, excluding.

वहिन्कारः 1 Expulsion, exclusion. -2 Excommunication.

वहिष्कार्य a. To be removed or excluded from; स साधुाभेर्बहिष्कार्यो नास्तिको वेदनिन्दक: Ms. 2. 11, 103.

बाहेच्छत p. p. 1 Turned out, expelled. -2 Restraining or free from. - 8 Become apparent, manifest.

बहिएात ind. On the outside, abroad.

बह a. (ह or ही f.; compar. भूयस्; super. भूयह) 1 Much, plentiful, abundant, great; तास्मन बहु एतदपि S. 4. even this was much for him' (was too much to be expected of him); बहु प्रष्टव्यमत्र Mu. 3; अल्पस्य हेतीर्बहु हातुमिच्छन् R. 2. 47. -2 Many, numerous; as in बहुदार, बहुप्रकार. -2 Frequented, repeated. -4 Large, great. -5 Abounding or rich iu (as first member of comp.); बहुक्टको देश: &c. -ind. 1 Much, abundantly, very much, exceedingly, greatly, in a high degree. -2

say much', 'in short'; बहु सन् to think or esteem highly, rate high, prize, value; ःदत्संभावितमात्मानं बहु मन्यामहे वयम् Ku. 6. 20; ययातेरिव शर्मिष्ठा भर्तुर्बहुमता भव \$. 4. 7; 7. $1\,;\;\mathrm{R.}\;12.\;89\,;\;$ येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाधवम् $\mathrm{Bg.}\;2.$ 35; Bk. 3. 53; 5. 84; 8. 12.) -Comp. -अक्षर a. having many syllables, polysyllabic (as a word). -अच्, -अन्द्र a. having many vowels, polysyllahic. -अनर्थ a. fraught with many evils. -अप, -अप a. watery. -अपत्य a. 1 having a numerous progeny. -2 (in aetrol.) promising a numerous progeny. (-त्यः) 1 a hog. -2 a mouse, rat. (-ন্যা) a cow that has often calved, -अपाय a. exposed to many risks; स्वगृही-वानगतेऽपि क्रिग्धैः पापं विशक्ष्यते मोहात् । किसु दुष्टबह्रपायप्रतिभय-कान्तारमध्यस्थे ॥ Pt. 2. 166. -अर्थ a. 1 having many senses. -2 having many objects. -3 important. -आशिन a. voracious, gluttonous, बह्वाशी स्वल्पसन्तुष्टः सुनिद्री लघुचेतनः। प्रभुभक्तश्च शूरश्च ज्ञातव्याः षट् शुनो गुणाः ॥ Chapakya. -m. N. of a son of Dbritarastra. -उद्कः a kind of mendicant who lives in a strange town and maintains himself with alms got by begging from door to door; el. कुटीचक, -उपयुक्त a. made to serve a manifold purpose; बहुप-युक्ता च बुद्धिः Dk. 2. 4. -उपाय a. effective. -ऋच् a. baving many verses. (-f.) a term applied to the Rigveda. -ऋच a. baving many verses. (-चः) one conversant with the Rigveda. (-ची) The wife of one who studies the Rigveda. Hence आवाणम् means the Aitareya Brahmana which belongs to the Rigveda; बहुचनाहाणे भूयते SB. on MS. 6. 3. 1. -पनस् a. very sinful. -कर a. 1 doing much, busy, industrious. -2 useful in many ways. (-T:) 1 a sweeper, cleaner. -2 a camel. -3 the sun; बहुकरकृतात् प्रातःसंमार्जनात् N. 19. 13. (🗝) a broom. -कारम् abundance; बहुकारं च सस्यानाम् Mb. 12. 193. 21. -कालम् ind. for a long time, -कालीन a, of a long standing, old, ancient. -कूर्चः a kind of cocoa-nut tree. - 新邦: a Krama of more than three words; cf. कम. -क्षम a. patient; अतोऽत्र किचिद्धवती बहुक्षमां द्विजाति-भावादुपपत्रचापलः Ku. 5. 40. (-मः) 1 a Buddha. -2 a Jaina deified saint. -शारम् Soap; Nigh. Ratn. (-रः) a kind of alkali. - सीरा a cow giving much milk. -गन्ध a. strong-scented. (-न्धम्) cinnamon. -गन्धदा musk. -गन्धा 1 the Yuthika creeper. -2 a bud of the Champaka tree. - yu a. having many threads or qualities. - 45: One who has read much but superficially; sciolist. -गोत्रज a. having many hlood relations. - ग्रान्थ: Tamarix Indica (Mar. वेछ ?). –হরুত a. deceitful. –ভিন্না a species of Cocculus (Mar. गुळवेल). -जन: a great multitude of people. 'हितम् the common weal. -जन्प a. garrulous, talkative, loquacious. - a. knowing much, well informed, possessed of great knowledge. -तन्त्रीक a. many-stringed (as a musical instrument). -तृणम् anytbing much like grass; (hence) what is unimportant or contemptible; निदर्शनम-साराणां लघुर्वहृत्णं नरः Si. 2. 50; N. 22. 137. -2 abounding

नहु

in grass. —रवकाः, —रवच् m. a kind of birch tree. —द a. liberal, generous. -दक्षिण a. 1 attended with many gifts or donations. -2 liberal, munificent. -दशक, -दर्शिन् a. prudent, circumspect; कृत्येषु वाली मेधावी राजाने। बहुदर्शिनः Rām. 4. 2. 23. -दायिन् a. liberal, munificent, a liberal donor; Ch. Up. - 3ru a. yielding much milk. (-गध:) wheat. (-गधा) a cow yielding much milk. - वृद्यन a. greatly experienced, a great observer. -दृष्ट a. very experienced. -दोष a. 1 having many faults or defects, very wicked or sinful. -2 full of crimes or dangers; बहुदोषा हि शर्वरी Mk. 1. 58. -दोहना yielding much milk. -धन a. very rich, wealthy. -धारम 1 the thunderbolt of Indra. -2 a diamond. -धेनुकम् a great number of milch-cows. -नाडिकः the hody. -नाडीक: 1 day. -2 pillar; L. D. B. -नाद: a conch-shell. -पत्नीकता polygamy. -पत्रः an onion. (-न्नम्) tale. (-न्नी) the holy basil. -पद्, -पाद्, -पाद m. the fig.tree. -पुरुप: 1 the coral tree. -2 the Nimha tree. -पर्वन m. (see -प्रान्थ:). -प्रकार a. of many kinds, various, manifold. (一中) ind. in many ways, manifoldly. - अकृति a. consisting of many primary parts or verbal elements (as a compound). -মস a. having many children, prolific. (-স:) 1 a hog. -2 the munja grass. -মন্ব a. very wise. -মানিন্ন a. 1 comprising many statements or assertions, complicated. -2 (in law) involving many counts, as a plaint; बहुप्रतिशं यत् कार्यं व्यवहारेषु निश्चितम् । कामं तदिप गृहीयाद् राजा तत्वबुभुत्सया Mits. -प्रत्यार्थिक a. having many opponents. -प्रत्यवाय a. connected with many difficulties. - प्रद a. exceedingly liberal, a munificent donor. -प्रपञ्च a. very diffuse or prolix. -प्रसु: the mother of many children. - भेयसी a. having many loved ones. – फल a. rich in fruits. (– ভঃ) the Kadamha tree. (ল্জী) the opposite-leaved fig-tree. –ৰজ: a lion. –ৰীজম্ the fruit of Anona Reticulata (Mar. सीताफळ). (-जा) a kind of Musa (Mar. रानकेळ). -बोलक a. a great talker; Buddh. -भाग्य a. very lucky or fortunate. -भाषिन् a. garrulous, talkative. -भाष्यम् talkativeness, garrulity; उत्थानेन जयेत्तन्द्री वितर्के निश्वयाज्जयेत्। मौनेन बहुभाष्यं च शौर्येण च भयं त्यजेत्।। Mh. 12. 274. 11. - भुजा an epithet of Durga. -भामक a. having many floors or stories. -भोग्या a prostitute. -भोजिन a. voracious. -मञ्जरी the holy basil. - Had a. 1 highly esteemed or prized, valued, respected; येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवम् Bg. 2. 35. -2 having many different opinions. - मति: f. great value or estimation; कान्तानां बहुमतिमाययुः पयोदाः Ki. 7. 15. -मध्यग a. belonging to many; न निर्हारं स्त्रियः कुर्युः कुदुम्बाद्वहुमध्यगात् Me. 9, 199. -मलम् lead. -मानः great respect or regard, high esteem; पुरुषबहुमानी विगलित: Bh. 3. 9; वर्तमानकवेः कालिदासस्य कियायां कयं परिषदो बहुमानः M. 1; V. 1. 2; Ku. 5. 31. (- नम्) a gift given by a superior to an inferior. - भान्य a. respectable, esteemable; Kull. on Ms. 2. 117. –माय a. artful, deceitful, trescherous; परदेशभयाद्भीता बहुमाया नपुंसकाः। स्वदेशे निधनं

यान्ति Pt. 1. 321. -मार्गः a place where many roads meet. -मार्गेगा i N. of the river Ganges; तसुकं बहुमार्गगां मम पुरो निर्लंडज वोदुस्तब Ratn. 1. 3. —2 a wanton or unchaste woman. - HIT a place where several roads meet. -मुख a. 1 much, excessive; अस्या भर्तुर्बहुमुखमनुरागम् S. 6. -2 speaking variously. - 模写 a. suffering from diabetes. -मर्ति a. multiform, variously shaped. (-तिः f.) the wild cotton-shrub. -सूधेन m. an epithet of Vistu. -सूला Asparagus Racemosus (शतावरी). -मृत्य a. costly, high-priced. (-ल्यम्) a large sum of money, heavy or costly price. -मृग a. abounding in deer. -रजस a. very dusty. -रत्न a. rich in jewels. -रस a. juicy, succulent. (न्सः) sugar-cane. - सारा a. (in arith.) consisting of many terms. (-िदाः) m. a series of many terms. - T a. 1 many-formed, multiform, manifold. -2 variegated, spotted, chequered; वैश्वदेवं बहुरूपं हि राजन् Mb. 14. 10. 30. (-T:) 1 a lizard, chameleon. -2 hair. -3 the sun. -4 N. of Siva. -6 of Visnu. -6 of Brahma. -7 of the god of love. - 表 中本 a. multiform, manifold. -रेतस m. an epithet of Brahms. -रोमन् a. hairy, shaggy. (-m.) a sheep. — लवणम् a soil impregnated with salt. -वचनम् the plural number (in gram.); ह्रपैक्रयोर्ह्सिवचनेकवचने, बहुषु बहुवचनम्. –चर्ण a. many-coloured. -वादिन a. garrulous. -वारम् ind. many times, often. −वारः, −वारकः Cordia Myxa(Mar. भोकर). −वार्षिक a. lasting for many years. - विकास a. very powerful, heroic, a great warrior. -विध्न a. presenting many difficulties, attended with many dangers. - विध a. of many kinds, manifold, diverse. -वी (बी) जम् the custard apple. -वीर्य a. very powerful or efficacious. (– যঃ) N. of various plants (such as Terminalia Bellerica, Mar. बेहडा). -उपयिन a. lavish, prodigal, spendthrift. -व्यापिन् a. far-spreading, wide. -बीहि a. possessing much rice; तत्पुरुष कर्मधारय येनाई स्यां बहुबीहिः Udh. (where it is also the name of the compound). (-15:) one of the four principal kinds of compounds in Sanskrit. In it, two or more nouns in apposition to each other are compouded, the attributive member (whether a noun or an adjective) being placed first, and made to qualify another substantive, and neither of the two members separately, but the sense of the whole compound, qualifies that substantive; cf. अन्य-पदार्थप्रधानी बहुवीहि:. This compound is adjectival in character, but there are several instances of Bahuvrihi compounds which have come to be regarded and used as nouns (their application being restricted by usage to particular individuals); i. e. चकपाणि, शशिशेखर, पीताम्बर, चतुर्मुख, त्रिनेत्र, कुसुमशर &c. -शत्रु: a sparrow. -शस्यः a species of Khadira. - शस्त a. very good, right or happy. - शाख a. having many branches or ramifica. tions. - शिख a. having many points. - गुज्या an epithet of Visnu. - No. 1 well-informed, very learned; तस्मिन् पुरवरे इष्टा धर्मात्मानो बहुश्रुताः Ram. H. 1. 1; Pt. 2. 1; R. 15. 36. -2 well-versed in the Vedas; गुर्व वा बाल- बह्यों वा ब्राह्मणं वा बहुश्रुतम्। आतताथिनमायान्तं हन्यदेवाविचारयन्॥
Ms. 8. 350. (नितः) the occurrence of the plural in a text. —संख्याक a. numerous. —सस्य a. abounding in animals.—संताति a. having a numerous progeny. (नितः) a kind of bamboo. —सार a. possessed of great pith or essence, substantial. (निः) the Khadira tree. —साहस्र a. amounting to many thousands. —सः 1 a mother of many children. —2 a cow. —स्तिः f. 1 a mother of many children. —2 a cow that often calves. —स्वन a. vociferous. (निः) an owl. —स्वामिक a. owned by many.

ৰম্ভক a. Dear bought. —ক: 1 The sun. —2 The sunplant (अर्क). —3 A crab. —4 A kind of galliquie. —5 The digger of a tank.

बहुसर a. More numerous, greater, larger.

बहुतम a. Most abundant, greatest.

बहुतः ind. From many sides.

बहुता, -त्वम् 1 Abundanco, plenty, numerousness.
-2 Majority or plurality. -3 (In gram.) The plural number.

बहुतिथ a. Much, long, many; काले गते बहुतिथे \$.5. 3; तस्य भुवि बहुतिथास्तिथयः Ki. 12. 2. -थम् ind. Greatly, in a high degree.

बहुत्र ind. In many ways or places.

बद्ध्या ind. In several ways.

बहुधा ind. 1 In many ways, variously, diversely, multifariously; बहुधाच्यागमैभिनाः R. 10. 26; ऋषिभिनेहुधा गीतं छन्दोभिनिविधः प्रथक् Bg. 13. 4. -2 In different forms or ways. -8 Frequently, repeatedly. -4 In various places or directions. (बहुधाक 1 to multiply. -2 to make public, divulge.) - Comp. - आत्मक a. manifold in forms. - शत a. scattered.

बहुल a. (compar. बंहीयस् supert. बंहिष्ठ) 1 Thick, dense, compact; यक्षांत्र बहुलच्छायान दहशुर्गिरिमूर्धनि Mb. 3. 143. 3. -2 (a) Broad, wide, capacious; (b) ample, large. -8 Abundant, copious, plentiful, much, numerous; अविनयबहुलतया K. 143. - Wumerous, manifold. many; तरुणतमालनीलबहुलोश्रमदम्बुथराः Mal. 9. 18. – Full of, rich or abounding in; जन्मनि हेशबहुले किं नु दुःखमतः परम् H. 1. 184; कियाविशेषबहुलां भोगैश्वर्यगति प्रति Bg. 2. 43. -6 Accompanied or attended by. -7 Born under the Pleiades; P. IV. 3. 33. -8 Dark, black. -9 Comprehensive, variously applicable. - The dark balf of в month (कृष्णपक्ष); प्रादुरास बहुलक्षपाछविः R. 11. 15; करेण भानोर्बहुलाबसाने संधुक्ष्यमाणेव शशाङ्करेखा Ku. 7.8; 4.13. -2 An epithet of fire. –ला 1 A cow; कस्मात् समाने बहुलाप्रदाने सिद्धः प्रशस्तं कपिलाप्रदानम् Mb. 13. 77. 9. +2 Cardamoms. -8 The indigo plant. - The Pleiades (pl.). - 1 The sky. -2 White-pepper. - of ind. Often, frequently; षदुलं छन्दसि. -Comp. -अभ्यः N. of a king of Maithili

dynasty. -आलाप a. talkative, garrulous. -गन्धा cardamoms. -शितिमन् blackness of the dark half of the month; क्जायुजा बहुलपक्षशितिक्रि सीम्ना N. 21. 124.

बहुलिका (pl.) The Pleiades.

बहुलता, -त्वम् 1 Abundance, copiousness. -2 Numerousness. -3 Comprehensivoness.

बहुलित a. Augmented, increased.

चहुलीक 8 U. 1 To make public, disclose, divulge. —2 To make dense or compact; वलयापितासितमहोपलप्रभा-बहुलीक्तप्रतन्त्रीमराजिना Si. 13. 44. —4 To increase, extend, aggrandize; भृतेषु किं च करणां बहुलीकरोति By. 1. 112. —4 To thresh (?).

बहुलीकरणम् 1 Increasing, aggrandizement. -3 Divulging, promulgation. -3 Multiplying, magnifying. -4 Winnowing, threshing.

बहुलीकार: A great zeal or care for.

ৰম্ভনিক p. p. 1 Increased, augmented. -2 Made public, promulgated. -8 Made much or manifold.-4 Extended. -8 Winnowed, threshed.

चहुलीभू 1 P. 1 To spread, increase, multiply; छिट्टेध्वनधां बहुलीभवन्ति Pt. 2. 175. -2 To get abroad, to
become public or notorious, be generally known, become
wide-spread; बहुलीभूतभेतत् किं न कथ्यते S. 8; पौरेषु सोऽहं
बहुलीभवन्तं...सोढुं न तत्पूर्वभवर्णमीशे R. 14. 88.

बहुलीभावः Becoming public, general notoriety or publicity.

वहुरास् ind. 1 Much, abundantly, plentiful., पश्यन्तीनां न खल बहुशो न स्थलदिवतानां.....अश्रुलेशाः पतन्ति Me. 108.—2 Frequently, repeatedly, often-times; बलापान्नां दृष्टि स्पृशसि बहुशो वेपश्चमतीम् S. 1.23; Ku. 4.35.—8 Generally, commonly.

बहृद्नम् = पड्स (अञ्च) Collection of various kinds of food; मुख्यानाम पुरस्ताद्द्वास्तयाऽपणबहृदनी Bhag. 4. 25. 49.

बहादः = बहुदकः q. v.; Bhag. 3. 12. 43.

बाकुलम् The fruit of the Bakula tree.

बाइ 1 A. (बाइते) 1 To bathe. -2 To emerge.

बाढभीकरः N. of a grammarian.

बाह्य: See वाडव.

बाडचेय 800 वाडवेय.

बाह्रध्य See वाडव्य.

बाडीरः A servant, hireling.

बाह a. (compar. साधीयस् supert. साधिष्ठ) 1 Firm, strong. -2 Much, excessive. -8 Lond. -दम् ind. 1 Assuredly, certainly, surely, really; oh yes? (in answer

1181

बाधः

to questions); तां बाढामित्युपामन्त्र्य प्रविद्य गजसाह्रयम् Bhag. 1.8.45; चाणक्यः—चन्दनदास एष ते निश्चयः | चन्दन०-बाढम् एष मे स्थिरो निश्चयः $M_{\rm H}$. 1; बाढमेषु दिवसेषु पार्थिवः कर्म साधयति प्रजन्मने R. 19.52. -2 Very well, be it so, good; Māl. 1.15, 16. -3 Exceedingly, very much; वपुरादराति- शयशंसि पुनः प्रतिपत्तिमृद्धमि बाढमभूत् Si. 9.77.

बाणः 1 An arrow, shaft, reed; Bri. Up. 3. 8. 2; धनुष्यमोर्घ समधत्त वाणम् Ku. 3. 66. -2 An aim or mark for arrows. -3 The feathered end of an arrow. -4 The udder of a cow. -8 The body (शरीर); ते प्रकाश्याभिनदन्ति वयमेतद्राणमवष्टभ्य विधारयामः Prasna Up. 2. 2. - 8 N. of a demon, son of Bali; cf. 341. -7 N. of a celebrated poet who lived at the court of king Harsavardhana and flourished in the first half of the seventh century; see App. II). He is the author of कादम्बरी, हर्षचरित and of some other works; (Govardhana in his Aryāsaptasatī 37 speaks in these terms of Bana: — जाता शिखण्डिनी प्राग् यथा शिखण्डी तथावगच्छामि। प्रागलभ्यधिकमाप्तुं वाणी बाणो बभूवेति ॥; во हृदयवसतिः पश्चबाणस्तु ৰাণ: P. R. I. 22). -8 A symbolical expression for the number 'five'. -9 A sound, voice. -10 Fire. -11 Lightning. -12 A form of Siva. -13 The versed sine of an arc. -w; -w The hinder part or feathered end of an arrow. -णः, -णा, -णम् a blue flowering Barleria न्नीलक्षिण्टी (Mar. कोन्हांटी); अनाविलोन्मीलितबाणचक्षपः Ki. 4. 28. Si. 6. 46. - Comp. - असनम् a bow; स पार्थवाणासन-वेगमुक्तेदृढाहतः पत्रिभिरुप्रवेगैः Mh. 8. 89. 86. प्यन्त्रम् a kind of bow with a mechanical contrivance at one of its ends for tightening the string and letting off the arrow; Dk. 1. 1. - आवालि:, -ली f. 1 a series of arrows. -2 a series of five verses forming one sentence. -आध्रयः a quiver. - गङ्गा N. of a river said to have been produced by Ravana's arrow; सोमेशाद दक्षिण भागे बाणेनाभि-बिभिद्य वै । रावेणन प्रकटिता जलधारातिपुण्यदा । बाणगङ्गिति विख्याता या स्नानादघहारिणी !! Varāha P. →भोचरः the range of an arrow; अवतीर्णोऽसि रतिरमणबाणगोचरम् Mal. 1. 19/20. -जालम् a number of arrows. -जित् m. an epithet of Visnu. -तूणः, -धिः a quiver; क्षीणवाणो विवाणिधेः Mb. 8.63; बबन्धाथ च बाणधी (du.) Bk.14.17; Ki.18.1. -निरुत a. pierced or wounded by an arrow. -पत्रः N. of a hird (事業). 一中年: the range of an arrow. -पाणि a. armed with arrows. -पातः 1 an arrowshot (as a measure of distance). -2 the range of an arrow. -3 a bed of arrows (बाणशब्या, शरतल्प); बागपातान्तरे रामं पातितं पुरुषर्भम् Ram. 6. 45. 25. व्वर्तिन् a. being within the range of an arrow. -पुरम् Sonitapura, the capital of Banasura. -मुक्ति f., -मोक्षणम् discharging or shooting an arrow. -योजनम् a quiver. -रेखा a long wound made by an arrow. -लिख्नाम् a white stone found in the river नर्मदा and worshipped as the लिन्ग of Siva. -वार: a breast-plate, an armour, cuirass; cf. वारबाण:. -ब्राष्टि: f. a shower of arrows. -संधानम् the

fitting of an arrow to the bow-string; का कथा नागसंघाने ज्याशब्दनैव दूरतः S. 3. 1. -सिन्धिः f. the hitting of a mark hy an arrow. -सुता an epithet of Uşā, daughter of Bāṇā; see उषा. -हम् m. an epithet of Viṣṇu.

बाणिणी See बाणिनी.

बादर a. (-री f.) [बदर-अण्] 1 Belonging to or coming from the jujube tree. -2 Made of cotton. -3 Coarse (opp. to स्ट्रम). -रः The cotton shrub. -रम् 1 The jujube. -2 Silk. -3 Water. -4 A garment of cotton. -8 A conch-shell winding from left to right. -रा The cotton shrub.

वाद्रायणः [बदर्श भवः फक्] N. of a sage said to be the author of the Sarīraka Sūtras of the Vedānta philosophy (generally identified with Vyāsa).—Comp.—स्त्रम् the Vedānta aphorisms. —रंबन्धः (a modern formation) an imaginary or far-fetched relation; अस्माकं बदरीचकं युध्माकं बदरीचरः । बादरायणसंबन्धो यूयं यूयं वयं वयम् ॥ Subhās.

वादरायणिः N. of Suka, son of Vyasa.

बादिरः N. of a philosopher.

वादरिक a. (-की f.) One who gathers jujube fruits.

वाध् 1 A. (बाधते, वाधित) 1 To harass, oppress, torment, press hard, annoy, trouble, disturb, vex, pain (persons or things); ऊर्न न सस्वेध्वधिको बबाधे R. 2. 14; भूरिभारभराकान्तः स्कन्ध एष नुबाधति । न तथा बाधते स्कन्धो यथा बाधित बाधित Subbas.; Me. 55; Ms. 9. 226; 10. 129; Bk. 14. 45. -2 To resist, oppose, thwart, check, obstruct, arrest, interfere with; गुणानुरागदिव सख्यमीयिवान् न बाधतेऽस्य त्रिगणः परस्परम् Ki. 1.11; U.5.19. -8 To attack, assault, assail; सतदा लब्धतीर्थोऽपि न बबाधे निरायधम् Bhag. 3. 19. 4. -4 To wrong, violate. -5 To hurt, injure. -6 To drive away, repel, remove; उछान बाध्यते शीतं शीतेनोष्णं प्रबाध्येते Mb. 12. 16. 12. -7 To suspend, set aside, annul, annihilate, abolish (as a rule &c.); न धर्ममर्थकामाभ्यां बबाधे न च तेन ती R. 17. 57. -Caus. 1 To oppress, tormont, harass &c. -2 To subdue, conquer. -With अभि 1 to hurt, injure. -2 to vex, harass, torment. -आ to vex, torment, injure. -परि to trouble, afflict; मोहान्मया सुतनु पूर्वमुपेक्षितस्ते यो नाष्पनिन्दुरधरं परिनाध-मानः S. 7. 25. –सम् to trouble, torment.

वाद्यः, -धा [बाध्-भावे घण्] 1 Pain, suffering, affliction, torment; रजन्या सह जूम्भते मदनबाधा V. 3. -2 Disturbance, molestation, annoyance; इति अमरबायां निरूपयति S. 1. -3 Harm, injury, damage, hurt; चरणस्य बाधा M. 4; न निष्ध्योऽल्पबाधस्तु सेतुः कल्याणकारकः Y. 2. 156. -4 Danger, peril; नैवासी वेद संहारं प्राणबाध उपस्थिते Bhag. 1. 7. 27. -6 Resistance, opposition. -8 An objection. -7 Contradiction, refutation. -8 Suspension, annulment. -9 A flaw in a syllogism, one of the five forms of हेत्वाभास or

fallacious middle term; see बाधित below. -10 Violation, infraction. -11 Sublation; बाधो नाम यदेवेदमिति निश्चितं विज्ञानं कारणान्तरेण मिध्येति कथ्यते \$B. on MS. 10. 1. 1. -चा Refutation. -Comp. -अपदादः denial of an exception.

बाधक a. (-धिका f.) [बाध् प्वृल्] 1 Troubling, tormenting, oppressing. -2 Vexing, annoying. -3 Annulling. -4 Suspending, contradicting, invalidating (as a rule &c.). -8 Hindering. -6 That which sublates; ति बाधकं भवति यदबाधमानमप्रयोजनं भवति SB. on MS. 10. 6. 3. -कः A particular disease of women; (ऋतुकाले प्रजाजनन- शिकातिरोधकः).

बाधन a. 1 Harassing, opposing. -2 Refuting, controverting. -नम् [बाप्-भाव ल्युट्] 1 Harassing, oppression, annoyance, disturbance, pain; S. 1. -2 Annulment. -8 Removal, suspension. -4 Refutation, contradiction. -6 Opposing, hindering. -6 Precluding. -ना Pain, trouble, anxiety, disturbance.

वाधियत, -बाधित m. An injurer, opposer, annoyer.

बाधित p. p. [बाधु-क्रमीण क] 1 Harassed, oppressed, annoyed. -2 Pained, troubled, afflicted. -3 Opposed, obstructed. -4 Checked, arrested. -5 Set aside, suspended. -6 Refuted. -7 (In logic) Contradicted, contradictory; inconsistent (and hence futile); साध्याभाववत् पक्षको बाधितः; e. g. बहिरजुष्णः.

बाध्य a. 1 To be pained or troubled. -2 Fit to be opposed or objected to, objectionable, exceptionable. -3 To be annulled. -Comp. -बायकता the condition of oppressed and oppressor. -रतस् a. impotent; Kull. on Ms. 9. 79.

बाध्यत्वम्, बाध्यमानत्वम् Suspension, annulment.

वाधिर्यम् Dealness; बाधिर्यं प्राणमन्दत्वं यः पश्यति स मुच्यते Mb. 12, 288, 40.

बान्धिकिनेयः A bastard.

वान्धवः [बन्धु स्वार्थे इदमर्थे वाऽण्] 1 A relation, kinsman (in general); बान्धवाः कुलमिच्छन्ति Subhās; यस्यार्थास्तस्य बान्धवाः H. 1; Ms. 5. 74, 101; 4. 179. -2 A maternal relation; Ms. 4. 179. -3 A friend; धनेन्यः परो बान्धवो नास्ति लोके Subhās. -4 A brother. -5 Friendly service (बन्धुकृत्य); पैतृष्वक्षेयप्रीत्यर्थं तहोत्रस्यात्तवान्धवः Bhāg. 1. 19. 35. -Comp. -जनः relatives, kinsmen (taken collectively); दारिद्यात् युरुषस्य बान्धवजनो वाक्ये न संतिष्ठते Mk. 1. 36; Pt. 4. 78.

बान्धव्यम् Consanguinity, relationship.

ৰাম্বৰ a. Belonging or relating to ৰমু.

बाभ्रवी An epithet of Durgs.

बाभुक a. (-की f.) Brown, brownish.

वार्धरीरः 1 The kernel of the mango-fruit. -2 Tin. -3 A young shoot. -4 The son of a harlot.

बाई a. (-हीं f.) [बई-अण्] Made of the feathers of a peacock's tail; Bhag.

बाईद्रथः, बाईद्रथिः A patronymic of king Jara-sandha, q. v.

वार्हस्पत a. (-ती f.) [वृहस्पति-अण्] Related to, descended from or sacred to, Brihaspati. -m. N. of a year; अब बाईस्पतः श्रीमान् युक्तः पुष्येण राघव । प्रोच्यते ब्राह्मणैः प्राह्मैः केन त्वमसि दुर्मनाः ॥ Ram.

वार्टस्पत्य a. [बृहस्पति-यक्] Relating to Brihaspti. -त्यः 1 A pupil of Brihaspati; Bhag. 11. 23. 2. -2 A follower of Brihaspati who taught the rankest form of materialism, a materialist. -8 An epithet of Agni. -4 An infidel, materialist. -त्यम् 1 The constellation Pusya. -2 Morality, ethics; the अर्थशास्त्र of Brihaspati. -त्याः N. of a school of the writers on the science of Government mentioned by Kautilya; Kau. A. 1. 15.

वार्हिण a. (-णी f.) [बर्हिन्-अण्] Derived from or relating to a peacock.

बाल a. 1 Young, infantine, not full-grown or deve- ${
m loped}$ (of persons or ${
m things}$); बालेन रथविरेण वा ${
m Ms.}$ 8. 70; बालाशोकसुपोडरागसुभगं भेदीन्मुखं तिष्ठति $\nabla.~2.~7;~so$ बालमन्दारवृक्षः Me. 77; R. 2. 45; 13. 24. -2 Newly risen, young (as the sun or its rays); बालार्कप्रतिमे-वाप्सु वीचिभिन्ना पतिष्यतः R. 12. 100. - 8 New, waxing (as the moon); पुगोष वृद्धि हरिदश्वदीधितरनुप्रवेशादिव बाल-चन्द्रमाः R. 3. 22; Ku. 3. 29. - Puerile. - Ignorant, unwise; अनर्थकुशला होते बालाः पण्डितमानिनः Ram. 2. 100. 38. -8 Pure (as an animal fit for sacrifice). -귱: 1 A child, an infant; बालादपि सुभाषितम् (प्राह्मम्); Ms. 2. 239. -2 A boy, youth, young person. -3 A minor (under 16 years of age); बाल आवोडशाद्वर्षात् Narada. –4 A colt, foal. — BA fool, simpleton; नीरसायां रसं बालो बालिकायां निकल्पयेत् Pt. 4. 91. -6 (a) A tail. (b) An elephant's or a horse's tail. -7 Hair; तं केशपाशं प्रसमीक्ष्य कुर्युबीलिप्रियत्वे शिथिलं चमर्यः Ku. 1. 48. –8 An elepbant five years old; 'पश्चवर्षे गजो बालः पोतस्तु दशवार्षिकः ' Vaijayanti. According to Mātanga L. (5.2.) bowever it means an elephant in the first year. -9 A kind of perfume. -10 The eccea-nut. -Comp. -अध्रम् 1 the point of a hair. -2 A dove-cot; प्रासादबालायकपेतपालिकायामुपविष्टः शूणोमि Mk. 1. 51/ 52. -अध्यापकः a tutor of youths or children. -अपत्यम् youthful progeny. -अभ्यासः study during childhood, early application (to study). -अरुण a. red like early dawn. (-णः) early dawn; morning sun. -अकः the newly-risen sun; R. 12, 100. -अवबोधः, -नम् instruction of the young; Pt. 1. -अवस्य a. juvenile, young; मुवनिधपतिर्बालावस्थोऽप्यलं परिरक्षितुम् ▼. 5. 18. -असस्था childhood. -आतपः morning sunshine. -आमयः a child's disease. चन्द्रः the new or waxing moon; बालेन्द्रवकाण्य-

विकाशभावाद् बभुः पलाशान्यतिलेहितानि Ku. 3. 29. -इधः the jujube tree. -उपचारः, -चरणम् (modical) treatment of children. उपवीतम् 1 a piece of cloth used to cover the privities. -2 The sacrificial cord. - कदली a young plantain tree. - काण्डम the first hook of the Ramayana. -कुन्दः, -दम् a kind of young jasmine. (-दम्) a young jasmine blossom; अलके बालकुन्दानुविद्धम् Me. 67. -कामिः a louse. -कृष्णः Krisna as a boy- -केलिः, -ली ∫. child's play or amusement. -क्रांडनम् a child's play or toy. - क्रीडनकम् a child's toy. (-क्रें:) 1 a ball. -2 an epithet of Siva. - sisi a child's play, childish or juvenile sport. -खिल्पः a class of divine personages of the size of a thumb and produced from the creator's body and said to precede the sun's chariot (their number is said to be sixty thousand); cf. R. 15. 10; ऋतोश्व सन्तितिभीयी बालखिल्यानसूयत। षष्टियीनि सहस्राणि ऋषीणामूर्धनः रेतसाम्। Mark. P. -गार्भिणी a cow with call for the first time. -गापालः ' the youthful cowherd', an epithet of Krisna, as the boycowherd. - अह: any demon (or planetary influence) teasing or injuring children; बालग्रहस्तत्र विचिन्वती शिशून् Bhag. 10. 6. 7. - मः a childslayer, infanticide; Me. 11. 190. — चन्द्रः, -चन्द्रमस् m. 1 the young or waxing moon; इह जगति महोत्सवस्य हेतुर्नयनवतामुदियाय बालचन्द्रः Mēl. 2. 10. -2 a cavity of a particular shape; Mk. 3. 13. -चरित्म् 1 juvenile sports. -2 early life or actions; U. 6. -चर्यः N. of Kartikeya. (-यों) the bahaviour of a child. - चुम्बारु: a fish; Nigh. Ratn. - चतः a young mango-tree; धत्ते वक्षुमुकुलिनि रणत्कोक्तिले बालचूरी Mal. 3. 12. –ज a. produced from hair. -जातीय a. childish, foolish, simple. -तनयः the Khadira tree. -तन्त्रम् midwifery. -तुणम् young grass. -दलकः the Khadira. -धनम् the property of a minor; Ms. 8. 149. - धिः (also नालधिः) a hairy tail; तुरंगमैरा-यतकीर्णवारुधिः Si. 12. 73; Ki. 12. 47. - नेत्र a. guided or steered by a fool. - पत्रः, - पत्रकः the Khadira tree. -पाइया 1 an ornament worn in the hair when parted. -2 a string of pearls hinding or intertwining the braid of hair. -पुष्टिका, -पुष्टी, -पुष्पी a kind of jasmine. —योघः 1 instructing the young. -2 any work adapted to the capacities of the young or inexperienced. - भद्रकः a kind of poison. -भार: a large bushy tail; बाधेतील्का-क्षपितचमरीबालमारो दवाप्रिः Me. 55. -भावः 1 child-hood, infancy. -2 a hairy growth; एतद्भुवी जन्म तदाप युग्मं लीलाचलरवोचितबालभावम् N. 7. 26. -3 inattention; Ms. 8. 118 (Kull.). -4 children (collectively). -6 recent rise (of a planet). - मृत्यः a servant from childhood. -भैषज्यम् a kind of collyrium. -भोज्यः pease. -मनो-रमा N. of several grammars. -मरणम् (with Jainas) a fool's manner of dying (12 in number). 一年末: a friend from boybood. -सृगः a fawn. -मूलम् a young radish. -मूपिका a small mouse. -मृणांलः a tender filament or fibre (of lotus); व्यालं बालमृणालतन्तुभिरसौ रोद्धं समुज्जृम्भते Bh. 2. 6, -यज्ञोपवीतकम् the sacred thread

worn across the breast. –राजम् lapis lazuli. –रोगः a child's disease; अथ बालरोगाणां निदानानि लक्षणानि चाह्न। धान्यास्तु गुरुभिर्भोज्येविषमैदोषलैस्तथा Bhāva. P. -स्ता a young creeper; श्रवाकिरन् बारुलताः प्रस्नैः R. 2. 10. **-स्रीला** child's play, juvenile pastime. -वत्सः i a young calf. -2 a pigeon. -वायजम् lapis lazuli. -वासस् s. a woollen garment. -वाद्याः a young or wild goat. -विभवा a child-widow. -वैभव्यम् child-widowhood. -ब्यजनम् a chowrie or fly-flapper (usually made of the tail of the yak or Bos Grunnisns and used as one of the royal insignia); यस्यार्थयुक्तं गिरिराजशब्दं कुर्वन्ति बाल-व्यजनैश्वमर्थः Ku. 1. 13; R. 9.66; 14.11; 16.33,57. -वराः an epithet of a Buddba saint Mañjughosa. –सार्ख m. a friend from childhood. -संघ्या early twilight. -सात्म्यम् milk. -सृष्टद् m. a friend of one's youth. -सूर्यः, -सूर्यकः lapis lazuli. -स्थानम् 1 childhood. -2 youth. -3 inexperience. -हत्या infanticide. -हस्तः a hairy tail.

बालक a. (-लिका f.) [बाल स्वार्थ क] 1 Childlike, young, not yet fullgrown. -2 Ignorant. -कः 1 A child, boy. -2 A minor (in law). -3 A finger-ring. -4 A fool or blockhead. -5 A bracelet. -5 The tail of a horse or elephant -7 Hair. -5 A young elephant (five years old); निर्भूतवीतमपि बालकमुललन्तम् Si. 5. 47. See बाल (8). -कम् 1 A finger-ring. -2 A bracelet. -Comp. -प्रिय a. fond of children. (-या) colocynth or plantain. -हस्या infanticide.

बालकीय a. Childish, infantine.

बाला 1 A girl, a female child. -2 A young woman under sixteen years of age. -8 A young woman (in general); जाने तपसो वीर्ध सा बाला परवतीति मे विदितम् \$. 3. 2; इयं बाला मां प्रत्यनवरतिमन्दीवरदलप्रभाजोरं चक्षुः क्षिपित Bh. 3. 67; Me. 85. -4 A variety of jasmine. -8 The cocoanut. -6 The plant धृतकुमारी. -7 Small cardamoms. -8 Turmeric. -Comp. -हत्या female infanticide.

बालिका 1 A girl, young woman. -2 The knot of an earring. -3 Small cardamoms. -4 Sand. -5 The rustling of leaves.

बालवः The second of the eleven Karanas.

वालि: N. of a celebrated monkey-king; see वालि. -Comp. -हन्, -हन्त् m. an epithet of Rama.

बालाकिः N. of an ancient sage; दृष्तबालाकिहीनूचानो गार्ग्य आस Bri. Up.

बालिन m. N. of a monkey; see वालि.

बालिनी The constellation Asvini.

वालिमन् m. Childhood, boybood, youth.

वालिश a. 1 Childish, puerile, silly. -2 Young. -8 Foolish, ignorant; तावतां न फलं तत्र दाता प्राप्नोति बालिश:

Ms. 3. 176; मनापराधात्तैः झुदैर्शतस्त्वं तात बालिशैः Mb. 3. 117. 1. — Careless. — दाः 1 A fool, blockhead. — 2 A child, boy. — राम् A pillow. — Comp. — मति a. Childish-minded, foolish.

बालिशीक To make fickleminded, inconsiderate; मरतस्नेहसंतप्ता बालिशीक्रियते पुनः Ram. 3. 16. 38.

वालिश्यम् 1 Youth, boyhood. -2 Childishness, silliness, folly.

बाली A kind of ear-ring.

बालीशः Retention of urine.

बाहुः, –बाहुकम् A kind of perfume.

बालुका See वालुका. —Comp. —यन्त्रम् a machine for boiling drugs; भेषजं कृषिकासंस्थविक्ष्ता यत्र परयते । बालुका-यन्त्रमेतद्धि यनत्रतन्त्रबुधैः स्मृतम् Bhav. P.

बालुकी, -बालुङ्की, -बालुङ्की A kind of cucumber.

बालुकः A kind of poison.

बालेस s. (-यी f.) [बलये हितं दक्] 1 Fit for an offering. -2 Tender, soft. -8 Descended from Bali. -यः An ass. -Comp. -शाकः a kind of vegetable (Mar. भारंग).

बाल्यम् [बालस्य भावः ध्यश्] 1 Boyhood, childhood; बाल्यात् परामिव दशां मदनोऽध्युवास R. 5. 63; Ku. 1. 29. -2 The period or state of waxing, crescent-state (as of the moon); दिवापि निष्टपूतमरीचिमासा बाल्यादनाविष्कृतलाञ्छनेन Ku. 7. 35. -8 Immaturity of understanding, folly, puerility. - I Ignorance; न चापि जननी बाल्यास्यं विपाईतुमईसि Ram. 2. 101. 17. -8 Humility, being without any pride; सस्माद् बाह्यणः पाण्डित्यं निर्विध बाल्येन तिष्टासेत् Bri. Up. 3. 5. 1 (some take as 'inner seeing', आत्मदृष्टि).

बास्वज a. (also बाल्बज) Made of the grass Eleusine Indica (Mar. मोळ) बाल्वजी ह्येव वैदयस्य (रज्ञना) Mb. 13. 23. 40.

बाष्कलः N. of a teacher (a pupil of केल); N. of a sage on whose name there was a Sakha of Rigveda; a school of Rigveda. -Comp. -शास्त्रा the बाष्कल recension of the Rigveda.

बाह्यः, -ह्यम् [बाध्-पृषो०सतं घतं वा] 1 A tear, tears; कण्ठः स्तम्भितवाष्यः इतिक्षयः ई. 4. 6; निग्रह्मान्तवांध्यं इसितमिष् सूर्येन मनसा Bh. -2 Vapour, steam, mist. -3 Iron. -4 A kind of pot-berb. -Comp. -अस्तु n. tears. -आकुल, -आस्तुत a. dimmed or interrupted by tears. -उद्भवः the starting of tears. -कण्ठ a. having tears in the throat, choked with tears. -कल्ठ a. inarticulate or indistinct through tears; सा वाध्यकलया वाचा निःश्वसन्ती पुनः पुनः Mb. 4. 20. 28. -दुद्विम् a flood of tears. -a. (eyes) clouded by tears. -पूरः a gush or flood of tears; वार्वारं तिरयति दृशोदद्वमं वाध्यपुरः Mal. 1. 35. -प्रकरः, -प्रसरः a flow or gush of tears; पुनदृष्टि बाध्यप्रसरकल्याम्पितवती

S. 6. 9. -मोक्षः, -मोचनम् shedding tears. -बिन्दुः a teardrop. -बिक्कव a. overcome with tears. -संदिग्ध a. indistinct through suppressed tears (as a voice).

बाष्पकः A kind of vegetable (Mar. माठ). -का also बाष्पिका 1 Steam, vapour. -2 A kind of vegetable, हिंगुपत्री.

बाष्पायते Den. A. 1 To shed tears, weep; तत् किमिति बाष्पायितं भगवत्या Mal. 6; V. 5. 9. -2 To emit vapour or steam.

बास्त a. ($\overline{+}$ स्ती f.) Coming or derived from a goat; कार्णरीरवबास्तानि चर्माणि ब्रह्मचारिण: Ms. 2. 41.

बास्तिकम् A multitude of goats; Ram. 2. 77. 2.

बाह: 1 The arm. -2 A horse.

वाहा The arm; मां प्रत्यालिङ्गेतोगताभिः शाखाबाहाभिः S. 4. -Comp. -वाहिव ind. hand to hand, arm against arm; cf. बाहुबाहिव.

षाहिरिकः An alien character; न च बाहिरिकान् कुर्यात् पुरराष्ट्रीपचातकान् । क्षिपेज्जनपदे चैतान् सर्यान् वा दापयेत् करान्॥ Kau. A. 2. 4. 22; also द्वारबाहिरिकादेयम् च दुर्गम् Kau. A. 2. 5. 24.

बाहीक a. (-की f.) External, outer; बाहीका विलस्ति इिमस्थलीयं कापोतं सुलिक्तिस्पमुद्रइन्ती Rām. Ch. 7. 6. -काः (pl.) The people of the Punjab. -कः 1 An inhabitant of the Punjab. -2 An ox.

बाहु: [बाधू कु धस्य हः Tv.] 1 The arm; शान्तिमिदमाश्रम-पदं स्फुरति च वाहुः कुतः फलमिहास्य \$. 1. 16; so महाबाहुः &c. -2 The fore-arm. -3 The fore-foot of an animal. -4 A door-post. -6 The base of a right-angled triangle (in geom.). -8 (In medic.) The whole upper extremity of the body (opp. सकिय). -8 The har of a chariotpole. -9 The shadow of the gnomon on a sun-dial. -10 The arm as a measure of length (= 12 Angulas). -if The limb of a bow. - \(\overline{\pi} \) (du.) The lunar mansion Ardra. -Comp. -अन्तरम् the chest; संवर्ध मुधि सहसा जघान बाह्न-तरे शैलनिकाशरूपः Ram. 6.70. 154. – उत्क्षेपम् ind. having raised or tossed up the arms; बाह्रक्षेपं कन्दितुं च সহলা S. 5. 30. - কৰ a. active with the arms; P. III. 2. 21. - कण्टकम् a mode in fighting; 'एकां जब्वां पदाऽऽ क्रम्य परामुद्यस्य पाट्यते । केतकीपत्रवच्छत्रुर्युद्धे तद्वाहुकध्टकम् ॥'; बाहु-कण्टकयुद्धेन तस्य कर्णोऽय युध्यतः Mb. 12. 5. 4. **–कुण्ट**, –**कुञ्ज** a crippled in the arms. - किन्य: a wing (of a bird). -वापः the distance measured by the extended arms. –जः 1 a man of the Ksatriya caste; cf. बाहु राजन्यः कृतः Rv. 10. 90. 12; also Ms. 1. 31; स बाहुजी महावाहुस्तदु-नाह महाबल्डम् Siva B.; N. 12. 12. -2 a parrot. -8 sesamum growing spontaneously. -ज्या a sine (in math.). -तरणम् orossing a river (with the arms). -त्रः, -अम् . - आण vantbrass (armour for the arms). - दण्डः 1 a long, staff-like arm. -2 punishment with the arm

बाह्यि

or fist. -दन्तकम् N. of a Nītis astra treatise. -निःस्तम् a mode of fighting (by which a sword is twisted out of a person's hand). -पादाः a particular attitude in fighting. -2 the arm thrown round, as in the act of embracing. -प्रचालकम् ind. shaking the arms. -प्रति-बाही the opposite sides of a figure. -प्रसार:, -प्रसारणम् stretching the arms (for embracing &c.) -प्रहरण: a boxer. (-पाम्) boxing. -फलम् 1 (in geom.) the result for the hase sine. -2 (in astro.) the sine of an arc of a circle of position contained between the sun and the prime verticle. - बन्धनम् 1 encircling arms. (-नः) the shoulder-blade. -बल्म् strength of arm, muscular strength. -- Afr: f. bending or twisting the arms. -भूषण, -भूषा an ornament worn on the arm, an armlet. - भेदिन m. an epithet of Visnu. - मूलम् 1 the armpit. -2 the shoulderblade. -युद्धम् a hand-to-hand or close fight, personal or pugilistic encounter, boxing; बाहुयुद्धं हि महानामशास्त्रमृषिभिः समृतम् । मृतस्य तत्र न स्वर्गो यशे। नेहापि विद्यते॥ Mallasestram. -योधः, -योधिन् m. a pugilist, hoxer. - एका armour for the upper arm. - लता an arm-like creeper. वस्तरम् the breast, bosom. -लोहम् boll-metal (कांस्य). -विक्षेपः 1 the act of throwing about the arms, moving the arms. -2 swimming. -विघट्टनम्, -विघट्टितम् a particular attitude in wrestling. -वीर्यम् strength of arms. -व्यायामः athletic exercise. -शालिन m. 1 an epithet of Siva. -2 of Bhīma. -शिखरम् the upper part of the arm, the shoulder. -संभवः a man of the Kṣatriya caste. -सहस्रभृत् m. an epithet of king Kartavīrya (also called सहस्राजीन).

बाहुक a. 1 Swimming with the arms. -2 Servile, dependent. -3 Dwarfish; मन-शुरूर तरसा तत्रासीहाहुको नरः Bhāg. 4. 14. 43. -कः 1 A monkey. -2 A name assumed by Nala after his transformation into a dwarf by Karkotaka.

याहुमत् m. An epithet of Indra.

वाहुगुण्यम् 1 Possession of many virtues or excollences; एषां हि बाहुगुण्येन गिरिदुर्गं विशिध्यते Ms. 7. 71. -2 Excess, plenty.

बाहुजन्यम् A great multitude of people, crowd.

बाहुदन्तकम् A treatise on moral duties said to be composed or abridged by Indra.

बाहुदन्तिन् m., बाहुदन्तेयः An epithet of Indra.

बाहुदा N. of a river.

बाहुभाष्यम् Garrulity, loquaciousness, talkativeness.

बाहुरूप्यम् Manifoldness, variety.

बाहुल a. Manifold. —लः Fire; शीतरुजं समये च परस्मिन् बाहुलतो रसिका शमयन्ती Ram. Ch. 4. 99. —2 The month Kartika. —लम् 1 Manifoldness, —2 An armour for the arms, vanthrass. - सी The day of full moon in the month of Kartika. Comp. - श्रीवः a peacock.

याहुलकम् 1 Manifoldness. -2 The diverse or interminable applicability of a rule, of meanings or of forms; a term frequently used in grammar; बाहुलकाच्छन्द्रि.

बाहुलेयः An epithet of Kartikeya.

बाहुस्यम् 1 Abundance, plenty, copiousness. -2 Manifoldness, multiplicity, variety. -3 The usual course or common order of things. (बाहुस्यात्, -स्येन 1 usually, commonly. -2 in all probability.)

वाहुश्रुत्यम् Erudition, great learning; बाहुश्रुत्यं तपस्त्यागः श्रद्धा यज्ञित्रया क्षमा Mb. 12. 167. 5.

बाह्नबाहि ind. Arm to arm, hand to hand, in close encounter; (बाहुभिर्बाहुभिः प्रहत्येदं युद्धं प्रवृत्तम्).

बाह्य a. [बहिर्भवः ध्यञ् टिलोपः] 1 Outer, outward, external, exterior, being or situated without; विरहः किमिनानुतापयेद् वद बाह्वैर्विषयैर्विपश्चितम् R. 8.89; बाह्योगान Me. 7; Ku. 6.46; नहानामन् 'the outer name', i.e. the address or superscription written on the back of a letter; अदत्तवाह्यनामानं लेखं लेखियेत्वा Mu. 1. -2 Foreign, strange; Pt. 1. -8 Excluded from, out of the pale of; जातास्तद्वीरुपमानबाह्याः Ku. 1. 36. - Expelled from society, outcast; अतोऽपि शिष्टस्त्वधमा गुरुदारप्रधर्पकः। बाह्यं वर्ण जनयति चातुर्वर्ण्यविगार्हितम् ॥ Mb. 13. 48. 9. -8 Public; तेषां बाह्यं चारं छत्रमृङ्गारव्यजनपादुकोपप्राहिणः तीक्ष्णाः विद्युः Kau. A. 1. 12. - हाः 1 A stranger, foreigner; त्यक्तात्राभ्यन्तरा येन बाह्याश्वाभ्यन्तरीकृताः Pt. 1.259; बाह्यः क्षणेन भवतीति विचित्र-भेतन् 5. 26. -2 One who is excommunicated, an outcast. -3 A person or community born from प्रतिलोस connection; cf. Ms. 10. 28-31; प्रतिकूलं वर्तमाना बाह्या बाह्यतरान् पुनः। हीना हीनान् प्रस्यन्ते वर्णान् पश्चदशैव च ॥ Ms. 10. 31. - श्चाम्, -बाह्मन, -बाह्म ind. Outside, on the outside, externally -Comp. -अर्थ: a meaning external to the sounds or letters forming a word; P. I. 1. 68 (com.). व्यादः the doctrine that the oxternal world has a real existence. -कक्षः the outer side (of a house). -करणम् an external organ of sense. -द्वातः f. a process in the preparation of quicksilver. - प्रयतः (in gram.) the external effort in the production of articulate sounds; P. I. 1. 9 (com.). -लिङ्गिन a heretic. -संभोगः the gratification of sexual passion outside the vulva; Charak.

वाह्नकाः, वाह्निकाः, —वाह्निकाः m. (pl.) N. of a people. —कः 1 A king of the Bālhikas. —2 A horse of the Balkh breed; काम्बोजाविषये जातैबीहीकैश्व ह्योत्तमेः Ram. 1. 6. 22. —कम् 1 Saffron; ... प्रियान्नसंगव्यान्तसस्तनतटबाहिक-िश्योऽपि दृश्यन्ते बहिरबलाः Ram. Ch. 7. 64. —2 Asa Foetida; अजमोदां च बाहीकं जीएकं लोधकं तथा Siva B. 30. 18.

बाह्रिः N. of a country (Balkh). -Comp. -ज, -जात a- bred in the Balkh country, of the Balkh breed,

विश्रध

बाह्र्च्यम् Traditional teaching of the Rigveda.

वि: 1 A bird. -2 Going; Girvs मृत

बिद् 1 P. (बेटित) 1 To swear; to curse. -2 To shout, exclaim. -3 To address harshly.

बिटकः, -कम्, बिटका A boil.

विडम् Ved. The sky or atmosphere.

बिठकम् The sky; Nir. 6. 30.

विडम् A kind of salt.

विडालः 1 A cat. -2 The eyeball. - स्त्री A female cat. -Comp. -पदः, -पदकम् a measure of weight equal to sixteen Mäṣas. -मितिक a false, hypocritical.

ৰিভালেক: 1 A cat. -2 Application of contment to the exterior part of the eye. -3 The eye-ball. -কম্
Yellow orpiment.

श्विडौजस् m. (वेवेष्टि विट् व्यापकमोजो यस्य बिडौजाः पृषोदरा-दित्वात् वृद्धिः N. 5. 24 Narayana com.); also विडौजस्. An epithet of Indra; तव मनतु विडौजा प्राज्यवृष्टिः प्रजासु S. 7. 84; तेजसेव विडौजसः N. 17. 111.

बिद्, -बिन्द् 1 P. (बिन्दिति) 1 To split. -2 To divide. -3 To form apart.

बिदलम्, बिन्दलम् See विदल: Anything split off or produced by splitting. —Comp. —कारी a woman employed in splitting bamboos.

विन्दविः A drop.

बिन्दु: [बिन्द्-उ] A drop, small particle; जलबिन्दु-निपातेन कमशः पूर्यते घटः 'small drops make a pool'; विस्तीर्यते यशो लोके तैलबिन्दुरिधाम्भसि Ms. 7. 33; संक्षिप्यते यशो लोके घृतबिरदुरिवारभसि ७. ३४; अधुना (कुत्हलस्य) बिरदुरपि नाव-दे। वितः S. 2. -2 A dot, point. -3 A spot or mark of coloured paint on the body of an elephant; न्यस्ताक्षरा धातुरसेन यत्र भूर्जत्वचः कुञ्जरबिन्दुशोणाः Ku. 1. 7. 📲 🗛 zero or cypher; न रोमकूपौघमिषाज्ञगत्कृता कृताश्च किं दूषणशून्यविन्दवः N. 1. 21. -5 (In geom.) A point having no parts or no magnitude. -6 A drop of water taken as a measure. -7 The dot over a letter representing the अनुस्नार. -8 (In manuscripts) A mark over an erased word (which shows that the word ought not to be erased); stet'. -9 A mark made by the teeth of a lover on the lips of his mistress. -10 A peculiar mark like a dot made in cauterizing. -11 The part of the forehead between the eyebrows. -12 (In dramas) The sudden development of a secondary incident (which, like a drop of oil in water quickly diffuses itself and thus supplies important elements in the development of the plot; it is the source of an intermediate object, while Bija ' is that of the principal one); अवान्तरार्थविच्छेदे बिन्दुरुच्छेदकारणम् S.D. 319. -13 (In phil.) A condition of

चिन्छिक्तः सिश्चदानन्दविभवात् सकलात् परमेश्वरात्। आसीच्छिक्तिस्ततों नादाद् बिन्दुसमुद्भवः॥ —Comp. —चित्रकः the spotted antelope. —च्युतकः a kind of word-play; चकास्ति बिन्दु-च्युतकातिचातुरी N.9.104. —जालम्, —जालकम् 1 a number of drops. —2 marks of coloured paint on the trunk and face of an elephant. —तन्त्रः 1 a die. —2 a chessboard. —वेचः an epithet of Siva. —पत्रः a kind of birch tree. —मतिष्ठामय a. founded or based upon the अनुस्वार. —फलम् a pearl. —भेदः a particular Yoga posture. —माध्यः a form of Viṣṇu. —माछिन् m. (in music) a kind of measure. —रखकः 1 an anusvāra. —2 a kind of bird. —रेखा a line of dots. —थासरः the day of conception.

बिन्दुकित a. Dotted over.

बिन्दुल: A kind of venomous insect.

बिन्दूय Den. A. To form drops, drip down.

बिञ्चोकः 1 Affectation of indifference towards a beloved object through pride; मनाक्षियकथालापे विज्वोकोऽ नादरक्रिया Prataparudra; or विज्वोकस्त्वतिगर्वेण वस्तुनीष्टऽप्य-नादरः S. D. 139. -2 Haughty indifference in general-3 Playful or amorous gesture; संशय्य स्प्यमिति निश्चिकाय कश्चिद् विज्वोकनेकसहनासिनां परोक्षेः Si. 8. 29 (विलासेः Malli.). (Also written विज्वोक and विक्वोक).

विमित्सा A wish to hreak through, a desire to pierce or penetrate.

विभित्सु a. Desirous of piercing or penetrating.

विभीतकः Terminalia Bellerica (Mar. बेहडा).

विभाषक a. Frightening, terrifying.

विभीषण a. 1 Terrifying. frightening, intimidating. —2 Formidahle, terrible. —3 Bullying or blustering (as languago). —णम्, —णा 1 Terrifying. —2 A means of terrifying, terror. —णः N. of a demon and brother of Rāvaṇa. [Though a demon by birth, he was extremely sorry for the abduction of Sitā by Rāvaṇa, and severely reprimanded him for his wicked act. He several times advised Rāvaṇa to restore Sītā to Rāma if he cared to live; but the proud demon turned a deaf ear to his warnings. At last seeing that the ruin of his brother was inevitable, he repaired to Rāma and became his staunch friend. After the death of Rāvaṇa, Rāma installed him on the throne of Lankā. He is believed to be one of the seven Chirajīvins; see चिर्जीविन.]

बिभीषिका 1 Threatening, terror. -2 That which threatens or scares away; यदि ते सन्ति सन्त्वेव केयमन्या विभीषिका U. 4. 29. See विभीषिका.

বিশ্বস্তু a. 1 Wishing to roast or fry. -2 Desirous of scorching up. -3 Wishing to destroy. -স্ত্র: Fire.

बिश्रजियु a. Wishing to fry. -युः Fire; रुषा विश्वजिष्ठ-प्रख्यं कपि बाणरवाकिरत् Bk. 9. 34.

विस्वः, -स्थम् 1 The disc of the sun or moon; बदनेन निर्जितं तव निलीयते चन्द्रविम्बमम्युधरे Subhās; so सूर्य°, रिव° &c. -2 Any round or disc-like surface; as in नितम्ब-बिम्बः &c. -8 An image, shadow, reflection; बिम्बादिवी-रियतौ बिम्बी रामदेहात्तथापरौँ R_{2m} . 1. 4. 11; प्रमवित शुचिर्निम्ब-आहे मणिर्न मृदांचयः U. 2. 4. — 5. Amirror. — 6. Ajar. — 6. An object compared (opp. प्रतिबिम्ब to which it is compared). -7 A statue, figure, idol; हेमबिम्बनिभा सीम्या मायेव मयानिर्मिता Ram. 6.12.14. - 8 A mould, matrix; यथा लोहस्य निःस्यन्दो निषिक्तो निम्बविष्रहम् (उपैति) Mb. 14. 18. 9. -म्बः A lizard. - मनम् The fruit of a tree (which, when ripe, is ruddy and to which the lips of young women are often compared); रक्ताशोकरुचा विशेषितगुणे। विस्वाधरालककः M. 3. 5; पक्षविम्बाधरोष्ठी Me. 84; cf. N. 2. 24. -Comp. -आष्ट a (विस्वो-स्वो-ष्ठ) having lips as ruddy or cherry as the Bimba fruit; दाक्षिण्यं नाम बिम्बोष्ठि बैम्बिकानां कुलवतम् M. 4. 14. (ভঃ) a lip like the Bimba fruit. – দাল the Bimba fruit; जमामुखे बिम्बफलाधरोष्टे Ku. 3. 67.

विस्वकम् 1 The disc of the sun or moon. -2 The Bimha fruit. -3 A round form, roundness.

विस्वट: The mustard plant.

बिन्चिका 1 The disc of the sun or moon. -2 The Bimba plant.

बिम्बित a. 1 Reflected, shadowed. -2 Pictured.

विभ्यिनी The pupil of the eye.

विस्विसार: N. of a king of Magadha, a contemporary of गौतमञ्जद.

विम्बु: The betel-nut tree.

बिरुदः 1 A token worn on the arm or hand etc. indicating excellence; विरुद्ध भ्वजरुवैः कोषेणापि च भूयसा Siva. B. 10. 26. →2 A panegyric; पेदुश्व प्रथितामुच्चैवेन्दिनो बिरुदाबालिम् Siva B. 1. 82; see विरुद. —Comp. —घण्टा, —वादः a proclamation; अद्वेतश्रीजयबिरुदघण्टाघणघणः San. Digv. 4. 78; हनुमानिति कस्यचित् कपेरुपरि लोकस्य विरुद्धाद्वदुमानः Saugandhika-harana.

बिल् 6 P., 10 U. (बिलति, बेलयति-ते) To split, cleave, break, divide.

विलम् 1 A hole, cavity, hurrow; खननाख्विलं सिंह:... प्राप्नोति नखमनं हि Pt. 3. 17; R. 12. 5; Ms. 10. 49. -2 A gap, pit, chasm. -3 An aperture, opening, outlet. -4 A cave, hollow. -6 The hollow of a dish. -6 The vagina. -छ: 1 N. of उच्चे:अवस्, the horse of Indra. -2 A sort of cane. -Comp. -अयनम् a subterranean oave or cavern. -ओकस् m. any animal that lives in holes. -कारिन m. a mouse. -योनि a. of the breed of उच्चे:अवस्; यशाक्षा विलयोनयः Ku. 6. 39. -यासः a pole-cat.

-बासिन् (also विलेबासिन्) m. a snake. -शायिन् m. any animal living in burrows. -स्वर्गः the lower region, hell; Bhag. 5. 24.8.

विस्न मः A serpent, snake.

विलेश्यः 1 A snake; निलेशयाधीशशरीरशायिनः Vishumahimna 34; Abh. Chin. 1303. -2 A mouse, rat; यत्र दन्दश्काः पद्ममुखाः सप्तमुखा उपस्त्य प्रसन्ति यथा निलेशयान् Bhag. 5. 26. 33. -3 Any animal living in burrows. -4 A hare; निलेशया नातहरा मधुरा रसपाकयोः Bhava. P.

विस्तम् Ved. 1 A (broken) helmet. -2 A slip, bit, ehip; सं सानु मार्जिम दिधिपामि बिल्मै: Rv. 2.35.12. -Comp. - महणम् understanding by degrees; Nir. 1.20.

विद्यम् 1 A pit. -2 Particularly, a basin for water round the foot of a tree (आलवाल). -3 The plant Asa Foetida. -Comp. -सः a mother of ten children; बिलस्देशपुत्रा स्थात् Sabdaratnākara.

विल्वः A species of tree, Aegle Marmelos or woodapple; its leaves are used in the worship of Siva. — स्वम् 1 The fruit of this tree; विल्वं बालं कपायोग्णं पाचनं विहिदीपनम्। संप्राहि तिक्तद्रकं तीक्षं वातककापहम् ॥ Bhāva. P.—2 A particular weight (= one pala).—3 A small pond or pool.—Comp.—दण्डः an epithet of Siva.—पेशिका,—पेशी the shell of the Bilva fruit.—मध्यम् the flesh of the बिल्व fruit.—वनम् a thicket or wood of Bilva trees.

६ विस्वकीया A place planted with Bilva trees.

विस्कला A woman in travail.

विस् 4 P. (बिस्यति) 1 To go, move. -2 To incite, drive or arge on, instigate. -3 To throw, cast. -4 To split. -5 To grow.

बिस्सम् 1 The fibre of a lotus; धृतबिसवलयावलिवंहन्ती Ki. 10. 24. -2 The fibrous stalk of a lotus; पायेपमुल्यूज बिसं प्रहणाय भूयः 🗸 . 4. 15; बिसमलमशनाय स्वादु पानाय तोयम् Bh. 3.22; Me. 11; Ku. 3.37; 4.29. -3 The lotus plant; न लिप्यते कर्मफलैरानिष्टैः पत्रं निसस्येव जलेन सिक्तम् Mb. 12. 194. 44. -Comp. -ऊर्णा, -ऊर्णम् a lotus fibre; ह्याविच्छित्रमोद्धारं घण्टानादं विसोर्णवत् Bhag. 11. 14. 34. -कण्डिका, -कण्डिन् m. a small crane; अभिनवाञ्चलसद्बिसकिंग्डका Ram. Ch. 4.37. -फुसुमम्, -पुष्पम्, -प्रस्तम् a lotus; जञ्जविसं धृतविकासि-विसप्रस्ताः Si. 5. 28. -स्वादिका 'eating the fibres of a lotus'; N. of a play. -In: a string of lotus-fibre; बिसगुणनिगडितपादो जरठः Dk. 2. 1. -प्रान्यः i a knot on the stalk of a lotus (used for filtering water) -2 a particular disease of the eyes. -छदः a bit of the fibrous stalk of a lotus. -जम् a lotus-flower, lotus. -तन्तुः the lotus-fibre. -नाभिः f. the lotus-plant (पधिनी). -नासिका a sort of erane. -प्रस्नम् a lotus-flower; चक्षुर्विसं धृतविकासिविसप्रस्नाः. **-मृणालम्** a lotus-fibre. -**वर्त्मन्** n. a particular disease of eyelids.

www.kobatirth.org

बिसलम् A young shoot, sprout, bud.

विसवती A place abounding in lotus fibres.

बिसिनी 1 The lotus-plant; विरादाशात-तुस्त्रुटतु बिसिनी-स्त्रिभिदुरः Mal. 4.3; अमीर्घा प्राणानां तुलितबिसिनीपत्रपयसाम् Bh. 3.36. -2 Lotus-fibres. -8 An assemblage of lotuses. -Comp. -पत्रम् a lotus-leaf.

विसिल a. Coming from or relating to a विस, q. v. विसी A variety of चर्म, a product of द्वादशमाम in the Himālayas; Kau. A. 2. 11. 29.

बिस्तः A weight of gold (equal to 80 Raktikas or gunjas).

बिह्नणः N. of a poet, the author of the Vikramānka-devacharita.

बीजम् 1 Seed (fig. also), seedcorn, grain; अरण्य-बीजाञ्जलिदानलालिताः $K_{\rm H}$. 5. 15; बीजाञ्जलिः पतित कीटमुखावलीदः Mk. 1. 9; R. 19. 57; Ms. 9. 33. -2 A germ, element. -3 Origin, source, cause; बीजप्रकृतिः ई. 1. 1 (v. l.). - Semen virile; यदमोधमपामन्तरुप्तं बीजमज त्वया Ku. 2.5, 60. -3 The seed or germ of the plot of a play, story &c.; see S. D. 318. -6 Marrow. -7 Algebra. -8 The mystical letter forming the essential part of the Mantra of a deity. -9 Truth, divine truth. -10 A receptacle, place of deposit. -11 Calculation of primary germs. -12 Analysis. -13 The position of the arms of a child at birth. – সা: The citron tree. (ৰীসাকু means f To sow with seed; व्योमनि बीजाकुरुते Bv. 1. 98. -2 To plough over after sowing). -Comp. -अक्षरम् the first syllable of a Manira. - अक्फर: a seed-shoot, first shoot; अपेक्षते प्रत्ययमुत्तमं त्वां बीजाङ्कुरः प्रागुदयादिवाम्भः Kn. 3.18; Pt. 1.223. (-ते) seed and sprout. ै स्वायः the maxim of seed and sprout; see under न्याय. –अङ्घिकः a camel. -अध्यक्षः an epithet of Siva. -अपहारिणी a witch. -आम्लम the fruit of Spondias Magnifera (Mar. कोकंबी). -अथे a. desirous of procreation. -अध्यः a stallion. -आड्यः, -पूरः, -पूरकः the citron tree. (-रम्, -रकम् the fruit of citron. -उत्क्रप्टम् good seed; अबीज-विक्रयी चैव बीजोत्कृष्टं तथैव च Ms. 9. 291. - उद्कम् hail. -उपि: f. sowing seed. [°]चकम् a kind of astrological diagram for indicating good or bad luck following on the sowing of seed. – কর m. an epithet of Siva. – কুর a. producing semen. (-n.) an aphrodisiae. -कोशः, कोषः 1 the seed-vessel. -2 the seed-vessel of the lotus. (-311) a pod, legume. - किया algebraic operation or solution. -गाणितम् f analysis of primary causes. -2 the science of Algebra. -3 N. of the 2 nd part of सिद्धान्तशिरोमणि. -गर्भेः Trichosanthes Dioeca (Mar. पडवळ). −गुप्तिः ƒ. a ped, legume. -दर्शकः a stage-manager. -दञ्चम् primary or original matter. -धान्यम् coriander (Mar. धने). -निर्वापणम् sowing seed. -स्यासः making known the germ of the plot of a play. -पादप: Semecarpus

Anacardium (Mar. विद्या). -पुरुषः the progenitor of a family. -पूरण: the citron tree; Rām. 2.91.30. -पुरिपका Andropogon Saccharatus (Mar. जोंधळा, ऊंस). -पेशिका the scrotum. -पदः a procreator, generator. -प्रभावः the power of the seed; यस्माद्वीजप्रभावेण तिर्येग्जा ऋषयोऽभवन् Ms. 10. 72. - प्ररोहिन् a. growing from seed. -प्रसु: the earth. -फलक: the citron tree. -मार्त: f. a mind capable of analysis, the power of penetrating into the very first principles. - HFA: a mystical syllable a lotus. -मात्रम् only as much as is required for seed (for the preservation of a family). —रत्नम् a kind of seed. -रहः grain, corn. -वपनम् 1 a field. -2 the act of sowing seed. -वरः a kidney-bean (Mar. उडीद). -वापः 1 a sower of seed; an agriculturist (क्रेपीवल); कालं प्रतीक्षरव सुखोद्यस्य प**ल्**कि फलानामिव बीजवापः Mh. 3. 34. 19. -2 sowing seed. -वाहनः an epithet of Siva. -पुः The earth. 一代年程 m. a procreator, progenitor; ef. Ms. 9.51 (com.). -स्नेहः the Palasa tree (Mar. पळस). -हरा, -हारिणी a witch.

बीजक: 1 The citron tree. -2 A lemon or citron. -3 Various fruit abounding in seeds (बीजप्रसुरफलियोषा दाडिसादयः); Rām. 2. 94. 9. -4 The position of the arms of a child at hirth. -कम् 1 Seed. -2 A list.

बीजल c. Furnished with seed, seedy.

बीजाहत a. (a field) Ploughed or harrowed after sowing.

बीजिक a. Abounding in seeds.

ৰীজিন a. (লী f.) 1 Possessed of seed, bearing seed. -2 (At the end of comp.) Of the seed or blood of. -m. 1 The real father or progenitor (sower of seed) (opp. ইনিন the owner or husband of the ইন or woman); see Ms. 9. 51 et seq. -2 A father in general. -3 The sun.

बीज्य a. 1 Born from seed. -2 Of a good or respectable family, nobly-born.

बीमत्स a. [बष् स्वाधें सन्] 1 Disgusting, loathsome, nauseous, hideous, revolting; इन्त बीभसमेवाप्रे वर्तते Mal. 5 'Oh! it is indeed a loathsome sight'. -2 Envious, malignant, mischievous. -3 Savage, cruel, ferocious. -4 Estranged in mind. -8 Loathing, detesting; बीभसु-रितेबीमत्सं कर्मेद्मकरोत् कथम् Mb. 11. 24. 13. -6 Sinful, wicked. -त्सः 1 Disgust, abhorrence, detestation. -2 The disgusting sentiment, one of the 8 or 9 rasas in poetry; जुगुसास्थायिमावस्तु बीभत्सः कथ्यते रसः S. D. 236. (e. g. Mal. 5. 16.). -3 N. of Arjuna. -त्सा Loathing, abhorrence. -त्सम् Anything loathsome.

वीसरमु a. Loathing, abhorring, detesting. -2 Disgusted. -8 Reserved, coy (said of a woman); सा

बीमत्सुर्गर्भरमा निविद्धा Rv. 1. 164. 8. —रसुः an epithet of Arjuna; (Mb. thus explains the word: — न कुर्यों कर्म बीमत्सं युष्यमानः कथंचन! तेन देवमनुष्येषु बीमत्सुरिति विश्रुतः॥); तृद्परितः परिशान्तो बीमत्सुर्यमुनामगात् Bhsg. 10. 58. 16.

बीरिट: Ved. 1 The air; Nir. 5, 27, -2 A crowd, multitude; विश्वतीय बीरिट इयाते Rv. 7, 39, 2.

बुक्त ind. An imitative word. -Comp. -कारः 1 the rearing of a lion. -2 the cry of an animal.

बुकः 1 Laughter (हास्य). -2 Agati Grandislora (Mar. हरगा).

बुकक 1 P., 10 U. (बुक्कति, बुक्कयति—ते) 1 To bark; H. 3. 52. −8 To speak, talk. −3 To sound in general.

चुक्कः, -कम् 1 The heart. -2 The bosom, chest; दुकाघातैंधुवतिनिकटे प्रीडवाक्येन राधा Udb. -3 Blood. -कः 1 A goat. -2 Time (समय). -का! Blood.

बुकान m. The heart.

बुक्तनम् 1 Barking, yelping. -2 The noise made by animals in general.

ष्रकसः A chandala.

वकसी The Indigo plant.

बुका, -की The heart; Mv. 6. 33.

बुद् I P, Io U. (बोटति, बोटयति-ते) To hurt, injure, kill.

सुद् 6 P. (बुडित) 1 To cover, hide, conceal. -2 To emit, discharge.

बुद् 1 U. (बोदति-ते) See बुन्द. 1 To perceive, see, apprehend, discern. -2 To understand, know.

बुर्बुदः 1 A bubble; सततं जातविनष्टाः पयसामिव बुर्बुदाः पयसि Pt. 5. 7. -2 A type of anything very transitory. -8 Embryo five days old; कललं त्वेकरात्रण पश्चरात्रेण बुद्बुद्म् Bhāg. 3. 31. 2.

मुघ् 1 U., 4 A. (बोधित-ते, बुध्यते, बुद्ध) 1 To know, understand, comprehend; कसादमुं नारद इत्यबोधि सः Si. 1. 3; 9. 24; नाबुद्ध कल्पश्चमतां विहाय जातं तमात्मन्यसिपत्रवृक्षम् R. 14. 48; यदि बुध्यते हरिशिशुः स्तनंधयः Bv. 1. 53. -2 To perceive, notice, recognise, mark; हिरण्ययं इंसमबोधि नेपधः N. 1. 117; अपि लक्ष्यतमध्यानं बुद्धधे न बुधोपमः R. 1. 47; 12. 89. -8 To deem, regard, consider, esteem &c. -4 To heed, attend to. -8 To think, reflect. -6 To wake up, awake, rise from sleep; दददिष गिरमन्तर्भुध्यते नो मनुष्यः Si. 11. 4; ते च प्रायुक्त्यन्तं बुद्धधे चिर्मन्तर्भुध्यते नो मनुष्यः Si. 11. 4; ते च प्रायुक्त्यन्तं बुद्धधे चिर्मन्तर्भुध्यते नो मनुष्यः Si. 11. 4; ते च प्रायुक्त्यन्तं बुद्धधे चिर्मन्तर्भुध्यते नो मनुष्यः Si. 11. 4; ते च प्रायुक्त्यन्तं बुद्धधे चिर्मन्तर्भुध्यते नो मनुष्यः Si. 11. 4; ते च प्रायुक्त्यन्तं बुद्धधे चिर्मन्तर्भुध्यते नो मनुष्यः Si. 11. 4; ते च प्रायुक्त्यन्तं बुद्धधे चिर्मन्तर्भुध्यते ने सनुष्यः Si. 11. 4; ते च प्रायुक्त्यन्तं बुद्धधे चरिप्रुक्षः R. 10. 6. -7 To regain consciousness, to come to one's senses; रोनर्बोधि धुभीवः सीऽज्ञधीत्वर्णनासिकम् Bk. 15. 57. -8 To advise, admonish. -Caus. (बोधयति-ते) 1 To cause to know, make known, inform, acquaint with. -2 To teach, communicate, impart. -3 To advise, admonish; बोधयन्तं हिताहितम् Bk.

स. इं. को....**१**४७

8.82; मिश्वता महतप्राणा बोधयन्तः परस्परम् Bg. 10.9.— To revive, restore to life, bring to senses or consciousness.— To remind, put in mind of; स्मरिष्यति त्वां न स बोधितोऽपि सन् ई. 4.1.—8 To wake up, rouse, excite (fig.); अकाले बोधितो आत्रा R. 12.81; 5.75.—7 To revive the scent (of a perfume).—8 To cause to expand, open; मधुर्या मधुबोधितमाधवी ई. 6.20; सविता बोधयति एक्कजान्येव ई. 5.28.—9 To signify, convey, indicate.— Desid. (बुलु-बो-धियति—ते, नुभुत्सते) To wish to know &o.

युद्ध p. p. [बुध्-ल] 1 Known, understood, perceived. -2 Awakened, awake. -3 Observed. -4 Enlightened, wise; एवमेब मनुष्येन्द्र धर्मे त्यक्त्वाल्पकं नरः । बृहन्तं धर्ममाध्नोति स बुद्ध इति निश्चितम् ॥ Mb. 3. 33. 67; (see बुध्). −8 Expanded (विकसित); सरःसु बुद्धाम्बुजभूषणेषु विक्षोभ्य विक्षोभ्य जलं िपबन्ति Ram. 4.30.41; 5.14.24. - 表: 1 A wise or learned man, a sage. -2 (With Buddhists) A wise or enlightened person who, by perfect knowledge of the truth, is absolved from all existence, and who reveals to the world the method of obtaining the Nirvana or final emancipation before obtaining it himself; -8 'The enlightened', N. of Sakyasimha, the celebrated founder of the Bauddha religion; (he is said to have been horn at Kapilavastu and to have died in 543 B. C.; he is sometimes regarded as the ninth incarnation of Vispu; thus Jayadeva says:— निन्दिस यज्ञविधेरहह श्रुतिजातं सदयहृदय दार्शितपशुधातं केशव धृतवुद्धशरीर जय जगदीश हरे Git. 1); कचिद्वुद्धः कल्किविंहरसि कुभारापहतये Visnu-mahimna 4; ततः कली संप्रकृत्ते संमोहाय सुरद्विषाम् । बुद्धो नाम्राजनसुतः कीकटेषु भविष्यति Bhag. -4 The Supreme Soul (परमात्मा); अय बुद्धमधा-बुद्धिमं गुणविधि शृणु Mb. 12. 308. 1. - सम् Knowledge. -Comp. - - - waking condition, the being awake; स वा एव एतास्मन् बुद्धान्ते रत्वा Bri. Up. 4. 3. 17. -आगमः the doctrines and tenets of the Bauddha religion. -उपासकः a worshipper of Buddha. -गया N. of a sacred place of pilgrimage. – 📆 🕏 Buddhist spiritual teacher. -मार्गः the doctrines and tenets of Buddha. Buddhism.

सुद्धिः f. [बुध्-किन्] 1 Perception, comprehension. -2 Intellect, understanding, intelligence, talent; तीक्ष्ण नार्शतुदा बुद्धिः Si. 2. 109; शाक्षेष्वकुाण्ठता बुद्धिः R. 1. 19. -8 Information, knowledge; बुद्धिर्यस्य बलं तस्य H. 2. 122 knowledge is power'; P. I. 4: 52. - Discrimination, judgment, discernment; विदेशेष्वपि विज्ञाताः सर्वते। बुद्धिनिश्रयाः Ram. 1. 7. 17. - 8 Mind; मूढ: परप्रत्ययनेयबुद्धि: M. 1. 2; so कृपण, पाप &c. -6 Presence of mind, readiness of wit. -7 An impression, opinion, belief, idea, feeling; दूरात्तमबलोक्य व्यामबुद्धपा पलायन्ते H. 3; अनया बुद्धपा Mu. 1 'in this belief'; अनुक्रोशबुद्धपा Me. 117. —8 Intention, purpose, design; मन्दी-त्रकार मरणव्यवसायबुद्धिम् Ku. 4. 45. (बुद्धपा 'intentionally', 'purposely', deliberately'). -9 Returning to consciousness, recovery from a swoon; Mal. 4. 10. -10 (In San. phil.) Intellect, the second of the 25 elements of the Sankhyas; एवा

तेऽभिहिता सांख्ये बुद्धियोंगे विमां शृणु Bg. 2. 39. -11 Nature (प्रकृति); Bhag. 3. 27. 18. - 12 A means, way (उपाय); कि करिष्याम भदं ते बुद्धिरत्र विचार्यताम् Ram. 1, 40. 9. -13 N. of the 5th astrological mansion. -Comp. -अतीत a. beyond the range or reach of the intellect. -अधिक a. superior in intellect. -अवझानम् contempt or low opinion for one's understanding; अप्राप्तकालं वचनं बृहस्पातिरपि षुवन् । प्राप्नोति बृद्धपवज्ञानमपमानं च पुष्कलम् ॥ Pt. 1. 63. 🗕 इन्द्रिः यम् an organ of perception (opp. कर्मेन्द्रिय); (these are five:-- the ear, skin, eye, tongue, and nose; প্রীর্ম বক্ चभुषी जिह्ना नासिका चैव पद्यमी; to these sometimes मनस् is added). – কুরু a. supposing, conjecturing. – কুরু a. acted wisely. -गम्य, -प्राह्म a. within the reach of, or attainable to, intellect, intelligible. -चिन्तक a. one who thinks wisely. –ভভাষা reflex action of the understanding on the soul. - जन्मन a perception that arises; सत्स-प्रयोगे पुरुषस्येन्द्रियाणां बुद्धिजन्म तत् प्रत्यक्षम् MS.1.1.4. -जीविन् a. 1 employing the reason, rational. -2 Subsisting by intelligence; भूतानां प्राणिनः श्रष्टाः प्राणिनां बुद्धिजीविनः Ms. 1. 96. -तरवम् the second element of the Sankhya philosophy. - धृतम् game at chess. - पूर्व a. purposed, intentional, wanton, wilful. -पूर्वम्, -पूर्वकम्, पुरःसरम् ind. intentionally, purposely, wilfully. - प्रायल्भी soundness of judgment. -बलम् a kind of play. -भेदः, -अमः distraction or aberration of mind; न बुद्धिभेदं जनयेदञ्जानां कर्मसिन्ननाम् Bg. 3. 26. -मोहः confusion of mind. -युक्त a. intelligent. -यागः intellectual communion with the Supreme Spirit. —लक्षणम् a sign of intellect or wisdom; प्रारब्धस्यान्तगमनं द्वितीयं बुद्धिलक्षणम्. -स्ताघवम् lightness or levity of judgment; Ram. -वर्जित a. foolish, ignorant. -विश्वसक a. destroying consciousness or reason. -विलासः play of the mind or fancy. -विषयः matter apprehensible hy reason. -वृद्धिः development of intellect, understanding or wisdom; बुद्धिशृद्धिकर।णि (शास्त्राणि) Ms. 4. 19. -वैभवम् strength of intellect. -शक्तिः intellectual faculty. - হাজ a. armed with understanding. -शालिन, -संपन्न a. intelligent, wise. -शुन्न a. honest in purpose, frank-minded. -संकीर्णम् a kind of pavilion. -सखः, -सहायः a counsellor. -हीन a. devoid of intellect, silly, foolish.

युक्तिमत् a. 1 Endowed with understanding, intelligent, rational; बुद्धिमत्सु नराः श्रेष्ठाः Ms. 1. 96. -2 Wise, learned; मन्युपद्धामनाकृष्यां नदीं तरति बुद्धिमान् Mb. 12. 235. 12. -8 Sharp, clever, acute. -4 Humble, docile.

बुद्धिमला, -रवम् Wiedom, sagacity.

बुध a. [बुध-क] 1 Wise, clever, learned. -2 Intelligent. -3 Waking, awaking. -धः 1 A wise or learned man; निर्पाय सस्य क्षितिरक्षिणः कथां तथाद्रियन्ते न बुधाः सुधामपि N. 1. 1. -2 A god; N. 1. 1. -3 A dog. -4 The planet Mercury; रक्षत्येन तु बुधयोगः Mu. 1. 6 (where बुध has sense 1 also); R. 1. 47; 13. 76. -धा Spikenard. -धे ind. On a Wednesday. -Comp. -अधमी N. of a

festival. -जनः a wise or learned man. -तातः the moon. -दिनम्, -वारः, -वासरः Wednesday. -रत्नम् an emerald. -सानुः 1 a leaf; L. D. B. -2 the presiding deity in a sacrifice. -सुतः an epithet of Pururavas.

वधान a. [वध्-आनच् किंच] 1 One who teaches the Vedas. -2 Speaking kindly. -3 Wise, learned, prudent. -4 Waking (Ved.); अतस्य देवी: सदसो बुधाना Rv. 4. 51. 8; 7. 68. 9. 1 A wise man, sage. -2 A holy teacher, spiritual guide.

वृधित a. Known, understood.

ৰুখিল a. Learned, wise.

वुधेया: m. (pl.) N. of a school of the शुक्रयजुर्वेद.

3 € 4 a. 1 Observable, noteworthy. -2 To be awaked or roused,

चुध्नः 1 The bottom of a vessel; अर्वाग् विलक्षमस उध्वं वृध्नस्तरिमन् यशो निहितं विश्वरूपम् Bri. Up. 2. 2. 3. -2 The foot of a tree; वृध्नानघुरवाग्भाविभया गुण्डाप्रमण्डतैः Siva B. -3 The lowest part. -4 An epithet of Siva. (Also वृध्य in the last sense). -6 The body. -6 Ved. The sky. -7 The stock of a musket (Mar. दस्ता); सुकाष्ट्रोपाञ्चनुष्नं च Sukra. 4. 1028.

बुन्द, बुन्ध 1 U. (बुन्दति-ते, बुन्धति-ते) 1 To perceive, see, descry. -2 To reflect, understand. -3 To hear; ससंसे शरबन्धन दिन्थेनेति बुबुन्द सः Bk. 14. 72.

बुन्ध् 10 P. To hind.

बुबुधान a. (See बुद्धान q. y.); L. D. B.

बुबुरम् Ved. Water.

उमुक्त 1 Desire of eating, hunger. -2 The desire of enjoying anything.

बुभुक्षित a. (also बुभुक्षत्) Hungry, starving, pinched with hunger; बुभुक्षितः किं न करोति पापम् Pt. 4. 15; or बुभुक्षितः कि दिकरण भुक्ते Udb.; Mh. 12. 234. 18.

ৰুমুন্ত a. 1 Hungry. -2 Desirous of worldly enjoyments (opp. মুমুন্তু); cf. Kull. on Ms. 2. 224.

दुभुत्सा Desire to know, curiosity.

सुनुद्ध a. Desirous to know or learn, curious, inquisitive.

बुभूषक a. Wishing the welfare of.

नुभूषा Wish to be or become.

चुस्य a. 1 Wishing to be or become; प्रमुर्जृभूपुर्भुवनन्त्रयस्य यः Si. 1. 49. -2 Wishing to become powerful or prosperous; अथैलानि न सेवेत चुभूषुः पुरुषः काचित् Bhag. 1. 17. 41. -3 Wishing the welfare of.

बुम्भी Coarse ground meal.

www.kobatirth.org

वृहत्

बुरुड: A basket-maker, mat-maker.

बुल् 10 U. (बोलयति—ते) 1 To sink, plunge; बोलयति फ्लब: पयसि. →2 To cause to sink,

বুক্তি: f. 1 Fear (ম্ব). -2 The female organ of generation; also বুরি:.

बुल्व a. Oblique, awry.

बुस् 4 P. (बुस्यति) 1 To discharge, emit, pour forth. -2 To divide, distribute.

दुसम् (-पम्) i Chaff. -2 Rubbish, refuse. -3 Dry cowdung. -4 Wealth. -5 The thick part of sour curds. -6 Water (Ved.). -सा (In drama) A young sister.

बुस्त् 10 U. (बुस्तयति—ते) i To honour, respect. -2
To disrespect, treat with disrespect or contempt.

बुस्तम् i The burnt crust of roast meat. -2 The shell of fruit.

बुक्सम् = बुक वु. ए.

च्गलम् A fragment, piece, morsel; ततः पतिश्व पत्नी चाभवतां तस्मादिदमर्थनृगलमिव Bri. Up. 1.4.3.

बुशी, बुणी (-सी) The seat of an ascotic or boly sage.

बुस्य (Ved.) a. Mighty, great; यथा सर्स्वतीदेवताके निगदे 'सरस्वति देवनिदो निवर्धय प्रजा विश्वस्य वृसयस्य मायिनः' इति वृस्यय्यव्दे वृह्च्छव्दार्थं गमयति SB. on MS. 10. 1. 32. [वृस्य according to Sabara brings to our mind the word वृह्य just as गावी etc. remind us of गोः. This would mean that वृसय, according to Sabara, is an अपश्रंत.]

चूंह् I. 1, 6 P. (चृंहति, चृंहित) 1 To grow, increase; बृंहितमन्युवेग Bk. 3. 49. -2 To roar; बृंहन्ति कुजरास्तत्र हया हेषन्ति चासकृत. -Caus. To cause to grow, nourish. -II 1 P., 10 U. (चृंहति, बृंहयति-ते) 1 To speak. -2 To shine.

बृंहण a. Fostering, nourishing. -ण: A kind of sweetmeat. -णम् 1 Nourishing. -2 The roaring noise (of an elephant); रथ्यायोधेनृहणैवीरणानाम् Si. 18. 3.

चृंहित p. p. 1 Grown, increased; सा मदागमननृहिततोषा Bv. 2. 109. —2 Roared &c. —3 Cherisbed, nourished. —तम् The roaring of an elephant; गजानां नृहितः सार्धम् Ram. 6. 42. 40; मन्द्रेगजानां रथमण्डलस्वनैनिजुद्धवे तादृशमेव नृहितम् Si. 12. 85; Ki. 7. 39.

च्**म्** 1, 6 P. (बहैति, बृहति) 1 To grow, increase, expand. -2 To roar. -With उद् 1. to lift, raise; उद्घवि सरं नीलहतस्य गात्रगतं तदा Ram. 4. 23. 17; Mb. 1. 197. 32; उद्घवहात्मनश्चेव मनः सदसदात्मकम् Ms. 1. 14; Bk. 14. 18. -नि to destroy, remove; कृतः कृतार्थोऽस्मि निबर्हितांह्सा Si. 1, 29.

बृहत् a. (-ती f.) [बृह-अति] 1 Large, great, big, bulky; वितरित बृहद्दमा पर्वतः प्रीतिमञ्जोः Mal. 9. 5. -2 Wide, broad, extensive, far-extended; दिलीपस्तोः स

बृहद्भुजान्तरम् R. 3. 54. - 8 Vast, ample, abundant. -4 Strong, powerful. -8 Long, tall; देवदारुबृहद्भुजः Ku. 6. 51. -6 Fullgrown, -7 Compact, dense. -6 Eldest, or oldest. -9 Bright. -10 Clear, loud (as sound). -m. N. of Visnu; अणुर्बृहन् कृशः स्थूलः V. Sah. -f. Speech; शिब्याय बृहतां पत्युः प्रस्तावमदिशद्दशा Si. 2. 68. -ती 1 A large lute. -2 The lute of Nārada. -3 A symbolical expression for the number 'thirty-six'. - A part of the body between the breast and backbone. - 5 A mantle, wrapper. -6 A reservoir. -7 The egg-plant. -6 N. of a metre. - 9 A speech ; दक्षां पृष्टि बृहती विष्रकृष्टां.....गन्नां गता ये त्रिदिवं गतास्ते Mb. 13. 26. 86; अनन्तपारां बृहती सजत्याक्षिपते स्वयम् Bhag. 11. 21. 40. -n. 1 The Veda; जामद्ग्न्योऽपि..... वर्तियेष्यति वै बृहत् Bhag. 9. 16. 25. -2 N. of a Saman; बृहत्साम तथा साम्रां गायत्री छन्दसामहम् Bg. 10. 35; ct. Cb. Up. 2. 14. 1. -8 Brahman; बृहदुपलब्धमेतदवयन्त्यवशेषतया Bhag. 10. 87. 15. - Devoted celibacy (नैष्ठिक ब्रह्मचर्यम्); सावित्रं प्राजापत्यं च ब्राह्मं चाथ बृहत्तया Bhag. 3.12.42. (बृहत्, बृहता ind. 1 Greatly, highly. -2 Clearly, brightly) —Comp. – সঙ্গ, –কাথ a. large-bodied, gigantic. (–র:) a large elephant. -आरण्यम्, -आरण्यकम् N. of a celebrated Upanisad, forming the last six chapters of the Satapatha Brahmana. -उत्तरतापिनी N. of an Upanisad. –एला large cardamoms. –कथा N. of a work ascribed to Gunadhya; हरलीलेव नो यस्य विस्मयाय बृहत्कथा Hch. -काय a. big-bodied, bulky, gigantic. -कुक्षि a. large-bellied. - केतु: an epithet of Agni. - गृह: N. of a country, —गोलम् a water-melon. –चित्तः the citron tree. -जनः an illustrious person. -जधन a. broad-bipped. –जीवन्तिका, –जीवन्ती a kind of plant. –ढका a large drum. -तृपाम् 1 strong grass. -2 the bamboo cane. -तेजस् m. the planet Jupiter. -देवता N. of a large work enumerating Vedic Deities. -नटः, -नलः, -ला the name assumed by Arjuna when residing as dancing and music master at the court of Virāta. नरूः the arm. -नारदीयम् N. of an Upapurāṇa. -नालः, -नालिकम्, -नालिकायन्त्रम् a canuon; Sukra 1. 254. -निचेश a. large, protuberant. नेत्र a. far-sighted, prudent. -पाटिलः the thorn-apple (Mar. धोत्रा). -पादः the fig-tree. -पालः the Indian fig-tree. -पालिन m. wild cumin. -फल a. 1 having or bearing large fruits. -2 yielding good fruit or reward. $(-\overline{e}\overline{a})$ N. of various plants (Mar. कडू भोपळा, कोहळा etc.). -भट्टारिका an epithet of Durga. -भानुः 1 fire. -2 the sun; वराहोऽमिर्नृहद्भानुः Mb. 12. 43. 8. -8 N. of Visnu. - भास c. very bright, brightly shining. -रण: 1 an epithet of Indra. -2 N. of a king, father of Jarasandha. -वादिन a. talking much, a boaster, swaggerer. - साधन m. a kind of small owl. –হাত্ম: a sprawn. –প্ৰবন্ধ a. highly praised, farfamed. -संहिता N. of a work on astrology by Varahamihira. -सामन् N. of a Saman; वृहत्साम तथा साम्राम् Bg. 10. 35. - स्फिन् a. broad-hipped, having large buttocks.

बृहतिका An upper garment, a mantle, wrapper-

बृह्स्पतिः [बृह्तः नाचः पतिः पारस्करादिः] 1 N. of the preceptor of the gods; सन्त्यन्येऽपि बृह्स्पतिप्रमृतयः संभाविताः पश्चषाः Bh. 1. 34; (for the abduction of his wife Tara by the moon, see under तारा and सोम). -2 The planet Jupiter; बुधबृह्स्पतियोगदृश्यः R. 18. 76. -3 N. of the author of a Smriti; Y. 1. 4. -Comp. -चक्रम् 1 a period of sixty samvatsaras. -2 an astrological diagram. -पुरोहितः an epithet of Indra. -वारः, -वासरः Thursday. -सवः N. of a sacrifice offered to Brihaspati; बृहस्पतिसवं नाम समारभे ऋतृत्तमम् Bhag. 4. 3. 3.

बेकनाटः Ved. A usurer (कुसीदिन्); इन्द्री विश्वान् बेकनाटाँ सहर्दशः R_V . 8. 66. 10.

बेटी A courtezan.

मेडा A boat.

बेह्र 1 A. (बेहते) To endeavour, strive, attempt.

बैजिक a. (-की f.) [बीजेन निर्देश ठक्] 1 Seminal; बैजिक गार्भिक चेनो द्विजानामपमुज्यते Ms. 2. 27. -2 Original. -8 Relating to conception. -4 Relating to sexual union; बैजिकाइभिसंबन्धादनुरूच्यादयं त्र्यहम् Ms. 5. 63. -कः A sprout, young shoot. -कम् 1 Cause, source, origin. -2 The spiritual cause of existence, soul, spirit. -3 Oil of the शिमु plants.

वैडाल a. (-ली f.) [बिडालस्येदम् अण्] 1 Relating to a cat. -2 Peculiar to cats. -Comp. -जतम् 'a cat-like observance,' concealing one's malice or evil designs under the garb of piety or virtue. -जितः one who leads a chaste life simply from want of female company (and not because he has controlled his senses).-जितकः, -जितन् m. a religious hypocrite, an impostor; वैडालनिकाञ्छरान.... बाष्ट्रमात्रेणापि नार्चयेत् Ms. 4. 30.

बैदल Seo वैदल.

वैभिनकः A man who is assiduous in his attentions to ladies, a gallant, lover; दाक्षिण्यं नाम विम्बोधि बैम्बिकानां कुलवतम् M. 4. 14.

बैस्त a. Living in holes (as a mouse); relating to animals in holes; और्णान् बैस्तन न्यम्बोजः प्रदरी बहून् Mb. 1. 51. 3.

बैस्व a. (-स्वी f.) [बिस्वस्येदम् अण्] 1 Relating to or made of the Bilva tree or its wood; ततो यूपोच्छ्ये प्राप्ते पड् बैस्वान् भरतर्षभ Mb. 14. 88. 27. -2 Covered with Bilva trees. -स्वम् The fruit of the Bilva tree.

बैच्कम् Flesh of an hunted animal.

बोक्सणः A horse's nose-bag (which contains his food).

बोध a. Knowing, understanding. -धः [बुध्-भावे धम्] 1 Perception, knowledge, apprehension, observation, conception; बालानां सुखबीधाय T. S. -2 Idea, thought. -3 Understanding, intellect, intelligence, wisdom. -4 Waking up, becoming awake, a waking state, consciousness. -6 Opening, blooming, expanding. -6 Instruction, advice, admonition. - 7 Awakening, rousing. -8 An epithet, designation. -9 N. of a district. -10 Exciting (a perfume). -Comp. -अतीत a. unknowable, incomprehensible. - कर a. one who teaches or informs. (一て:) 1 a bard or minstrel who wakes up his master by singing appropriate songs in the morning. -2 an instructor, a teacher. नास्य a. intelligible. -पूर्व a. intentional, conscious; of. अनोधपूर्व \$. 5. 2. -पूर्वम् ind. knowingly, consciously. - - - - - - the eleventh day in the bright half of Kartika when Visnu is supposed to rise from his four months' sleep; see Me. 112, and प्रबोधिनी.

ৰাঘক a. (-খিকা f.) [ৰুঘ্-গিৰ্ গুন্তু] 1 Informing, apprising. -2 Instructing, teaching. -3 Indicative of. -4 Awakening, rousing. -ক: 1 A spy. -2 A teacher, instructor. -3 A minstrel, hard.

बोधतस् ind. Through wisdom or understanding.

बोधन a. [बुध्-णिच् ल्यु-ल्युट् वा] 1 Informing, acquainting. —2 Explaining, indicating. —3 Arousing, waking.—4 Kindling, inflaming. —7: The planet Mercury (बुध:); बुध इव शिशिरांशोबंधनस्थेव देवः V. 5. 21. — नम् 1 Informing, teaching, instruction, giving a knowledge of; भयरपोश्च तदिक्तितबोधनम् R. 9. 49. —2 Denoting, signifying.—3 Arousing, awakening; समयेन तेन चिर्धुममनोभवबोधनं सममबोधियत Si. 9. 24. —4 Observing, perceiving.—6 Waking, being awake.—6 Making attentive.—7 Burning incense.—71 1 The eleventh day in the bright half of Kārtika when Viṣṇu rises from his four months' sleep; शयनीबोधनीमध्ये या इध्योकादशी भवेत्। सेवोपोप्या गृहस्थेन नान्या कृष्णा कदाचन Tithyādi.—2 Long pepper.—3 Understanding, knowledge.

वोधनीय a. i To be admonished. -2 To he known or understood.

बोधियतः m. 1 A teacher, preceptor. -2 A waker; श्वानं बस्तो बोधियतारमञ्ज्ञात Rv. 1. 161, 13.

बोधान a. [बुध्-आनच्] Wise, prudent. -नः 1 A wise man. -2 An epithet of Brihaspati.

बोधायनः N. of a teacher and author of ब्रह्मसूत्रवृत्ति.

बोधिः [बुधु-इन्] 1 Perfect wisdom or enlightenment; इत्यभिहितो बोधी जिनः पातु नः Nag. 1. 1. म रतिमुपसिधेन बोधि-मापन यानत् Bu. Ch. 2. 56. -2 The enlightened intellect of a Buddha. -8 The sacred fig-tree. -4 A cock. -5 An epithet of Buddha. -Comp. -अङ्गम् a requisite

for attaining perfect knowledge. -तरः, -द्वमः, -चुलः the sacred fig-tree, -दः an arkat (of the Jainas). -मण्डलम् N. of the place where Gautama Buddha attained to perfect wisdom. -सरवः 1 a Buddhist saint, one who is on the way to the attainment of perfect knowledge and has only a certain number of births to undergo before attaining to the state of a Supreme Buddha and complete annihilation (this position could be attained by a long series of pious and virtuous deeds); एवंविधेविलसेतरित्योधिसत्वः Mal. 10. 21; उद्योतयन्तत्तम्बोधिसत्वः Bu. Cb. I. 16. -2 N. of the principal Buddha of the present era.

बोधित p. p. [बुध्-णिच् क] 1 Made known, informed, apprised. -2 Reminded. -3 Advised, instructed.

बोधिन a. [तुष्-णिनि] 1 Knowing, familiar with. -2 Acquainting, informing, making known. -3 Teaching, explaining. -4 Arousing, awakening.

बोच्य, बोद्धव्य a. To be known or understood; उत्था-योत्थाय बोद्धव्य महद्भयमुपस्थितम् H. -2 Intelligible, perceivable. -3 To be informed, instructed &c.

चौद्ध a. (~द्धी f.) [बुद-दि अण्] 1 Relating to Buddhi or understanding; mental. −2 Relating to Buddha. −दः A follower of the religion taught by Buddha. −Comp. −दर्शनम्, −मतम्, −शास्त्रम् Buddhist doctrine.

बौधः [बुध्-अण्] 'Buddha's son', an epithet of Pururayas.

बौधायनः Patronymic name of an ancient writer.

बच्नः 1 The sun; अथ पुत्रस्य पौत्रेण ब्रग्नस्याग्रोति विष्ठपम् Ms, 9. 137; 4. 231. -2 The root of a tree. -8 A day. -4 The arka plant. -6 Lead (m.?). -6 A horse. -7 An epithet of Siva or Brahma. -8 The point of an arrow. -9 N. of a disease; अभ्यभिष्यन्दिगुर्वामसेवनात्रिन्यं गतः। करोति प्रन्थिवच्छोयं दोषो वह्मणसन्धिषु। ज्वरश्रूलान्नसादाद्यं तं ब्रग्नसिति निर्दिशेत्। Mādhavanidānam. -Comp. -चक्रम् the zodiac. -विस्वम्, -मण्डलम् the disc of the sun.

बहान n. [बृंह-मनिन् नकारस्थाकारे ऋतो रत्वम्; cf. Un. 4. 145.]

1 The Supremo Being, regarded as impersonal and divested of all quality and action; (according to the Vedāntins, Brahman is both the efficient and the material cause of the visible universe, the all-pervading soul and spirit of the universe, the essence from which all created things are produced and into which they are absorbed; अस्ति ताविकत्यगुद्धनुद्धमुक्तस्यभावं सर्वज्ञं सर्वशक्तिसमन्वितं बद्ध S. B.); ... यहमयन्त्रमिसंविद्यन्ति । तद् विजिज्ञासम्ब । तद् बद्धिति Tai. Up 3. 1; समीभूता दृष्टिकि भुवनमपि बद्धा मनुते Bh. 3. 84; Ku. 3. 15; दर्शनं तस्य लाभः स्यात् त्वं दि बद्धमयो निधिः Mb. -2 A hymn of praise. -3 A sacred text; मैवं स्याद् बद्धिकिया Bhag. 9. 1. 17. -4 The Vedas; बद्धाणः प्रणवं कुर्यात् Ms. 2. 74; यद् बहा सम्यगाम्नातम् Ku. 6. 16; U. 1. 15;

समस्तवदनोद्गीतब्रह्मणे ब्रह्मणे नमः Bm. 1.1; Bg. 3.15. - 8 The sacred and mystic syllable om; एकाक्षरं परं बढ़ा Ms. 2. 83. -6 The priestly or Brahmanical class (collectively); तदेतद् ब्रह्म क्षत्रं विद् शूदः Bri. Up. 1. 4. 15; ब्रह्मैव सीनयन्त् स्यात् क्षत्रं हि ब्रह्मसभवम् Ms. 9. 320, -7 The power or energy of a Brahmana; पवनामिसमागमो ह्ययं सहितं ब्रह्म यदस्रतेजसा R. S. 4. - Religious penance or austerities. - Celibacy, chastity; शास्त्रते ब्रह्मणि वर्तते \$. 1. -10 Final emancipation or beatitude. -11 Theology, sacred learning, religious knowledge. -12 The Brahmana portion of the Veda. -18 Wealth. -14 Food. -16 A Brahmana. -16 Truth. -17 The Brahmanahood (ब्राह्मणस्व); येन विफ्रावितं ब्रह्म वृषल्यां जायतात्मना Bhag. 8. 2. 26. -18 The soul (आत्मा); एतदेषां ब्रह्म Bri. Up. 1. 6. 1-3. −19 See ब्रह्माख. अबाह्मणे न हि ब्रह्म ध्रुवं तिष्टेत् कदाचन Mb. 12. 3. 31. −20 The गायत्री mantra ; उभे सन्ध्ये च यतवाम्जपन् ब्रह्म समाहितः Bhag. 7. 12. 2. -m. 1 The Supreme Being, the Creator, the first deity of the sacred Hindu Trinity, to whom is entrusted the work of creating the world. [The accounts of the creation of the world differ in many respects; but, according to Manu Smriti, the universe was enveloped in darkness, and the self-existent Lord manifested himself dispelling the gloom. He first created the waters and deposited in them a seed. This seed became a golden egg, in which be himself was horn as Brahmā— the progenitor of all the worlds. Then the Lord divided the egg into two parts, with which he constructed heaven and earth. He then oreated the ten Prajapatis or mind-born sons who completed the work of creation. According to another account (Ramayana) Brahma sprang from ether; from him was descended Marīchi, and his son was Kasyapa. From Kasyapa sprang Vivasvata, and Manu sprang from him. Thus Manu was the procreator of all human beings. According to a third account, the Supreme deity, after dividing the golden egg, separated himself into two parts, male and female, from which sprang Virāj and from him Manu ' cf. Ku. 2. 7 and Ms. 1. 32 et seq. Mythologically Brahman is represented as being born in a lotus which sprang from the navel of Visnu, and as creating the world hy an illicit connection with his own daughter Sarasvatī. Brahman had originally five heads, but one of them was cut down by Sive with the ring-finger or burnt down by the fire from his third eye. His vehicle is a swan. He has numerous epithets, most of which have reference to his birth, in a lotus.] -2 A Brāhmana; Ś. 4. 4. -3 A devout man. -4 One of the four Ritvijas or priests employed at a Soma sacrifice. -8 One conversant with sacred knowledge. -8 The sun. -7 Intellect. -8 An epithet of the seven Prajapatis: मरीचि, अत्रि, अङ्गिरस्, पुलस्य, पुलह, ऋतु and वसिष्ठ. -9 An epithet of Brihaspati; श्रदान्नध्ययनस्य नेप समयस्तुष्णी बहिः स्थीयताम् Hanumannataka. –10 The

planet Jupiter; ब्रह्मराशिं समावृत्य लोहिताङ्गो व्यवस्थितः Mb. 3. 6. 18. -11 The world of Brahma (ब्रह्मलोक); दमस्त्यागी-ऽप्रमादस्र ते त्रयो ब्रह्मणे हयाः Mb. 11. 7. 23. −10 Of Siva. -Comp. -अक्षरम् the sacred syllable om. -अक्रभू: 1 a horse. -2 one who has touched the several parts of his body by the repetition of Mantras; स च त्वदेकेषुनिपात-साध्यो ब्रह्माङ्गभूब्रह्मणि योजितात्मा Ku. 3. 15 (see Malli. thereon). -अञ्चलः 1 respectful salutation with folded hands while repeating the Veda. -2 obeisance to a preceptor (at the beginning and conclusion of the repetition of the Veda); अपश्यदावतो वेदाविदा ब्रह्माञ्जलीनसी N. 17. 183; ब्रह्मारम्भेऽवसाने च पादी प्राह्मी गुरो: सदा । संहत्य हस्ताव थेयं स हि ब्रह्माञ्जलिः स्मृतः ॥ Ms. 2. 71. -अण्डम् 'the egg of Brahman', the primordial egg from which the universe sprang, the world, universe; সমাত্তভারতে: Dk. I. क्यालः the hemisphere of the world. भाण्डोदरम् the hollow of the universe; ब्रह्मा येन कुलालविश्वयमितो ब्रह्माण्ड-भाष्डोदरे Bh. 2. 95. ⁹दराणम् N. of one of the eighteen Puranas. -आदि (दि) जाता an opithet of the river Godavari. -अधिगमः, -अधिगमनम् study of the Vedas. -अभ्यसः the urine of a cow. -अभ्यासः the study of the Vedas. -अयण:, -नः an epithet of Narayana. -अरण्यम् 1 a place of religious study. -2 N. of a forest. -अपेणम् 1 the offering of sacred knowledge. -2 devoting eneself to the Supreme Spirit. -3 N. of a spell. -4 a mode of performing the Sraddha in which no Pindas or rice balls are offered. -असम् a missile presided over by Brahman. -आतमभः a horse. -आनन्दः hliss or rapture of absorption into Brahma; ब्रह्मानन्दसाक्षात्रिया Mv. 7. 31. -आरम्भः beginning to repeat the Vedas; Ms. 2. 71. -आवते: N. of the tract between the rivers Sarasvatī and Drisadvatī (northwest of Hastinapura); सरस्वतीदृषद्वत्योर्देवनथोर्यदन्तरम् । तं देवनिर्मितं देशं ब्रह्मावर्ते प्रचक्षते Ms. 2. 17, 19; Me. 50. -आश्रमः = बह्मचर्याश्रमः; वेदाध्ययननित्यत्वं क्षमाऽथाचार्यपूजनम् । अधोपाध्यायशुश्रूषा ब्रह्माश्रमपदं भवेत्।। Mb. 12. 66. 14. -आसनम् a particular position for profound meditation. -आहातिः f. 1 the offering of prayers; see প্রাথয়. -2 the study of the Vedas. -उज्झता forgetting or neglecting the Vedas; Ms. 11. 57 (अधीतवेदस्यानभ्यासेन विस्मरणम् Kull.). - उत्तर a. 1 treating principally of Brahman. -2 consisting chiefly of Brahmanas. -उद्यम् explaining the Veda, treatment or discussion of theological problems; রাহাণা भगवन्ती हन्ताहमिमं द्वौ प्रश्नौ प्रश्न्यामि तौ चेन्मे वक्ष्यति न वै जातु युष्माकिममं कश्चिद् ब्रह्मोद्यं जितिति Bri. Up. -उपदेशः instruc-tion in the Vedas or sacred knowledge. नेतृ m. the Palāša tree. -ऋषिः (बहार्विः or ब्रह्मऋषिः) a Brahmanical sage. देश: N. of a district; (कुरक्षेत्रं च मत्स्याश्र पश्चालाः शूरसेनकाः। एव ब्रह्मिषदेशो वै ब्रह्मावर्तादनन्तरः Ms. 2. 19). -ओदनः, -नम् food given to the priests at a sacrifice. -कन्यका an epithet of Sarasyati. -करः a tax paid to the priestly class. -कर्मन n. 1 the religious duties of a Brahmana, the office of Brahman, one of the four principal priests at a sacrifice, - कला an epithet of

Dāksāyanī (who dwells in the heart of man). -फस्पः an age of Brahman. -काण्डम the portion of the Veda relating to spiritual knowledge. -新聞: the mulberry tree. - किल्वियम् an offence against Brahmanas. -कुटः a thoroughly learned Brahmana. -क्रचेम a kind of penance; अहीरात्रीवितो भूत्वा पौर्णमास्यां विशेषतः। पश्चगव्यं पिबेत् प्रातर्ब्रह्मकूर्चमिति स्मृतम् ॥. -कृत् one who prays. (-m.) an epithet of Visnu. - काश: the treasure of the Vedas, the entire collection of the Vedas; क्षात्रो धर्मः श्रित इव तनुं ब्रह्मकोशस्य गुप्त्यै U. 6. 9. —गायत्री N. of a magical mantra composed after the model of गायत्री mantra. -गिरि: N. of a mountain. -गीता f. The preaching of Brahma as included in the Anusasana parva of the Mahābhārata. - JR: N. of an astronomer born in 598. A. D. -गोल: the universe. - भौरवम् respect for the missile presided over by Brahman; विष्किमित्रं समर्थोऽपि नाऽचलदु ब्रह्मगौरवात् Bk. 9. 76 (मा भून्मोघो ब्राह्मः पाश इति). -ग्रन्थिः 1 N. of a particular joint of the body. -2 N. of the knot which ties together the 3 threads of the यज्ञोपवीत. -ग्रहः, -पिशाचः, -पुरुषः, -रक्षस् 🖦 -राक्षसः a kind of ghost, the ghost of a Brahmana, who during his life time indulges in a disdainful spirit and carries away the wives of others and the property of Brahmanas; (परस्य योधितं हृत्वा ब्रह्मस्वमपहृत्य च । अरण्ये निर्जले देशे भवति ब्रह्मराक्षसः ॥ Y. 3, 212; cf. Ms. 12. 60 also). -प्राहिन a. worthy to receive that which is holy. -घातकः, -घातिन् m. the murderer of a Brahmana. -घातिनी a woman on the second day of her courses. -घोष: 1 recital of the Veda. -2 the sacred word, the Vedas collectively; U. 6. 9 (v. l.). - A: the murderer of a Brahmana. - चक्रम् 1 The circle of the universe; Svet. Up. -2 N. of a magical circle. -चर्यम् 1 religious studentship, the life of celibacy passed by a Brāhmaņa boy in studying the Vedas, the first stage or order of his life; अविष्ठुतब्रह्मचर्यो गृहस्थाश्रममाचरेत् Ms. 3. 2; 2. 249; Mv. 1. 24; यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तत्ते पदं संग्रहेण ववीम्योमित्येतत् Kath. -2 religious study, self-restraint. -3 celibacy, chastity, abstinence, continence; also ল্ডা-चर्याश्रम. (-ये:) a religious student; see ब्रह्मचारिन्. (-यो) chastity, celibacy. वतम् a vow of chastity. रखलनम् falling off from chastity, incontinence. -चारिकम् the life of a religious student. -चारिन a. 1 studying the Vedas. -2 practising continence or chastity. (-m.) a religious student, a Brahmana in the first order of his life, who continues to live with his spiritual guide from the investiture with sacred thread and performs the duties pertaining to his order till he settles in life: ब्रह्मचारी वेदमधीत्य वेदी वेदान वा चरेषु ब्रह्मचर्यम् Kathaśrutyopanisad 17; Ms. 2. 41, 175; 6. 87. -2 one who vows to lead the life of a celibate. -8 an epithet of Siva. -4 of Skanda. -चारिणी 1 an epithet of Durga. -2 a woman who observes the vow of chastity. - ज: an epithet of Kartikeya. -जन्मन् n. 1 spirtual birth. -2 investiture with the sacred thread; ब्रह्मजन्म हि विप्रस्य प्रेत्य चेह च साधतम् Ms. 2. 146, 170. -जारः the paramour of a Brahmana's wife; Ramta. Up. -जिश्रासा desire to know Brahman; अथाती ब्रह्मजिज्ञासा Brahmasutra. -जीविन् a. living hy sacred knowledge. (-m.) a mercenary Brahmana (who converts his sacred knowledge into trade), a Brahmana who lives by sacred knowledge. -कानम् knowledge a hout Brahman; वेदान्तसाङ्ख्यसिद्धान्त-ब्रह्मज्ञानं बदाम्यहम् Garuḍa. P. −का, −क्वानिन, a. one who knows Brahma. (-5:) 1 an epithet of Kartikeya. -2 of Visna. - शानम् true or divine knowledge, knowledge of the identity of the universe with Brahma; সম্মান-प्रभासंध्याकालो गच्छति धीमताम् Pasupata. Up. 7. -ज्येष्ठः the elder brother of Brahman; ब्रह्मज्येष्टमुपासते T. Up. 2.5. (-a.) having Brahmā as first or chief. -ज्योतिस n. 1 the light of Brahma or the Supreme Being. -2 an epithet of Siva. -तस्वम् the true knowledge of the Supreme Spirit. -तन्त्रम् all that is taught in the Veda. –तालः (in music) a kind of measure. –तेजस् n. 1 the glory of Brahman. -2 Brahmanic lustre, the lustre or glory supposed to surround a Brāhmaṇa. –दः a spiritual preceptor; Ms. 4. 232. -दण्डः 1 the curse of a Brahmana; एकेन ब्रह्मदण्डेन बहुवी नाशिता मम Ram. -2 a tribute paid to a Brahmana. -3 an epithet of Siva. -4 N. of a mythical weapon (ब्रह्मास्त्र); खरस्य रामी जयाह बहादण्डमिवापरम् Ram. 3. 30. 24. —8 magic, spells, incantation (अभिचार); ब्रह्मदण्डमदृष्टेषु दृष्टेषु चतुरिक्वणीम् Mb. 12. 103. 27. -दर्मा Ptychotis Ajowan (Mar. ओवा). -दानम् 1 the imparting of sacred knowledge. -2 sacred knowledge, received as an inheritance or hereditary git; सर्वेषामेव दानानां ब्रह्मदानं विशिष्यते Ms. 4. 233. -दायः 1 instruction in the Vedas, the imparting of sacred knowledge. -2 sacred knowledge received as an inheritance; तं प्रतीतं स्वधमेंण ब्रह्मदायहरं पितुः Ms. 3. 3. -8 the earthly possession of a Brahmana. -दायाद: 1 one who receives the Vedas as his hereditary gift, a Brahmana. -2 the son of a Brahmana. -दारुः the mulberry tree. -दिनम् a day of Brahman. -दूषक a. falsifying the vedic texts; Hch. -देय a. married according to the Brahma form of marriage; ब्रह्मदेयात्मसंतानी ज्येष्ठसामग एव च Ms. 3. 185. (-य:) the Brahma form of marriage. (-यम्) 1 land granted to Brahmaņas; श्रोत्रियेभ्यो ब्रह्मदेयान्यदण्डकराण्यभिरूपदायकानि प्रयच्छेत् Kau. A. 2. 1. 19. -2 instruction in the sacred knowledge. -दैत्यः a Bramhana changed into a demon; cf. नहामह. -द्वारम् entrance into Brahma; ब्रह्मद्वारभिद्मित्येवैतदाह् यस्त-पसाइतपाप्मा Maitra. Up. 4. 4. - द्विष्, - द्वेषिन् a. 1 hating Brahmanas; Ms. 3. 154 (Kull.). -2 hostile to religious acts or devotion, impious, godless. - द्वेष: hatred of Brāhmaṇas. –धर a. possessing sacred knowledge. – नदी an epithet of the river Sarasvatī. -नाभः an epithet of Vigna. - निर्वाणम् absorption into the Supreme Spirit; रिथत्वास्यामन्तकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमुच्छति Bg. 2. 72. - 2

= ब्रह्मानन्द q. v.; तं ब्रह्मनिर्वाणसमाधिमाश्रितम् Bhag. 4. 6. 39. -निष्ठ a absorbed in or intent on the contemplation of the Supreme Spirit; ब्रह्मनिष्ठस्तथा योगी पृथरभावं न विन्दति Aman. Up. 1. 31. (-ष्टः) the mulberry tree. -नोडम् the resting-place of Brahman. -पदम् 1 the rank or position of a Brahmana. -2 the place of the Supreme Spirit. -पवित्रः the Kusa grass. -परिषद् f. an assembly of Brahmnas. -पाइप:, -पत्र: the Palasa tree. -पार: the final object of all sacred knowledge. -पारायणम् a complete study of the Vedas, the entire Veda; याज्ञवल्क्यो मुनिर्यस्मै ब्रह्मपारायणं जगौ U. 4.9; Mv. 1.14. -पादाः N. of a missile presided over by Brahman; अबध्नादपरिस्कन्दं ब्रह्मपाशेन विस्फुरन् Bk. 9, 75. - पिसृ m, an epithet of Vișnu. - Ta: 1 a son of Brahman. - 2 N. of a (male) river which rises in the eastern extremity of the Himalaya and falls with the Ganges into the Bay of Bengal. (-ना) 1 a kind of vegetable poison. -2 See নয়নুন: (2). (-সৌ) an epithet of the river Sarasvatī. -पुरम् the heart; दिन्ये बहापुरे होष व्योमन्यात्मा प्रतिष्ठितः Mund. 2. 2. 7. -2 the hody; Ch. Up. -पुरम्, -पुरो 1 the city of Brahman (in heaven). -2 N. of Benares. -पुराणम् N. of one of the eighteen Puranas. -যুক্ম: a minister of Brahman (the five vital airs). -प्रलयः the universal destruction at the end of one hundred years of Brahman in which even the Supreme Being is supposed to be swallowed up. - AIR: f. absorption into the Supreme Spirit. -बलम् the Brahmanical power. - 4 1 a contemptuous term for a Brahmana, an unworthy Brahmana (cf. Mar. भद्रगो); वस त्रह्मचर्यं न वै सोम्यारमत्कुलीनोऽननुच्य त्रह्मबन्धुरिव भवतीति Ch. Up. 6. 1. 1; ब्रह्मबन्धरिति स्माहम् Bhag. 10. 81. 16; M. 4; V. 2. -2 one who is a Brahmana only hy caste, a nominal Brāhmaṇa. - विन्द्र: a drop of saliva sputtered while reciting the Veda. -बीजम् 1 the mystic syllable om; मनो यच्छेज्जितश्वासो ब्रह्मबीजमविस्मरन Bhag. 2.1.17. -2 the mulberry tree. - बुवः, - बुवाणः one who pretends to he a Brahmana. -भवनम् the abode of Brahman. -मागः 1 the mulberry tree. -2 the share of the chief priest; अयारमे ब्रह्मभागं पर्याहरन्ति Sat. Br. -भावः absorption into the Supreme Spirit. -भावनम् imparting religious kuowledge; छेता ते हृदयप्रन्थिमीदयों ब्रह्मभावनः Bhag. 3. 24. 4. - Hag a dividing the one Brahma into many. - भुवनम् the world of Brahman; आ ब्रह्म-भुवनाङ्गोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन Bg. 8. 16. -भूत a. hecome one with Brahma, absorbed into the Supreme Spirit; आयुष्मन्तः सर्व एव ब्रह्मभूता हि मे मताः Mb. 1. 1. 14. -भूतिः f. twilight. -भूमिजा a kind of pepper. -भूयम् 1 identity with Brahma, absorption or dissolution into Brahma. final emancipation; स ब्रह्मभूयं गतिमागजाम R. 18. 28; ब्रह्मभूयाय कल्पते Bg. 14. 26; Ms. 1. 98. -2 Brahmanahood. the state or rank of a Brahmana. प्रशादार्धमभूत क्षत्रं जहाभूयं गतं क्षितौ Bhag. 9. 2. 17. - भूयस् n. absorption into Brahma. - मङ्गल्यं वता an epithet of Laksmi.

-महः a feetival in honour of Brahmanas. नोमेत्र a. having Brahmanas for friends. -मीमांसा the Vedanta philosophy which inquires into the nature of Brahma or Supreme Spirit. - महतः a particular hour of the day. -मृति a. having the form of Brahman. -मृथेभृत् m. an epithet of Siva. - मेखलः the Munja plant. -বৰ: one of the five daily Yajñas or sacrifices (to be performed by a householder), teaching and reciting the Vedas; अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः Ms. 3. 70 (अध्यापनशब्देन अध्य-यनमपि राष्ट्रते Kull.). -योगः cultivation or acquisition of spiritual knowledge. -योनि a. 1 sprung from Brahman; गुरुणा ब्रह्मयोगिना R. 1. 64. (-नि:) f. 1 original source in Brahman. -2 the author of the Vedas or of Brahman; कि पुनर्वह्मथोनेर्थस्तव चेत्सि वर्तते Ku, 6, 18, रिय a. intent on the means of attaining sacred knowledge; লামাণা ब्रह्मयोनिस्था ये स्वकर्मण्यवस्थिताः Ms. 10. 74. -रत्नम् a valuable present made to a Brahmana. - THH an aperture in the crown of the head through which the soul is said to escape on its leaving the body; आरोध्य बहारन्वेण ब्रह्म नीखोत्स्जेत्तनुम् Bhāg. 11. 15. 24. **-राक्षन्सः** See ब्रह्मप्रहः; छिद्रं हि मृगयन्ते स्म विद्वांसो ब्रह्मराक्षसाः Ram. 1. 8. 17. -रवः muttering of prayers. -रसः Brahma's savour. ° आसवः Brahma's nector. — रातः an epithot of Suka; Bhag. 1. 9. 8. –रात्रः early dawn. –रात्रिः an epithet of Yājnavalkya, (wrong for बहारातिः) -राशिः 1 the whole mass or circle of sacred knowledge. -2 an epithet of Parasurama. -3 a particular constellation. –रीतिः f. a kind of brass. –रे(छे) खा -लिखितम्, -लेखः lines written by the creator on the forehead of a man which indicate his destiny, the predestined lot of any man. - लाकः the world of Brahman. - लोकिक a. inhabiting the बहालीक. - वक्त m. an expounder of the Vedas. -वद्यम् knowledge of Brahma. -वधः, -वध्या, -हत्या the murder of a Brahmana. -वर्चेस् n., -वर्चेसम् 1 divine glory or splendour, spiritual pre-eminence or holiness resulting from sacred knowledge; स य एवमेतदथन्तरमधी श्रोतं वेद ब्रह्मवर्चस्यनादो भवति Ch. Up. 2. 12. 2; (तस्य) हेतुस्त्वद्वहावर्चसम् R. 1. 63; Ms. 2. 37; 4. 94. -2 the inherent sanctity or power of a Brahmana; S. 6. -वर्चसिन, -वर्चस्वन a. hely or sanctified by spiritual pre-eminence, holy; अष्टयाधीरपा-सीत बहावर्चस्व्यकल्मवः Bhag. 11. 17. 32. (-m.) an eminent or holy Brahmana; बहावर्चिस्वनः पुत्रा जायन्ते शिष्टसंगताः Ms. 3. 39. -वर्त: see ब्रह्मावर्त. -वर्धनम् copper. -वाच् f. the sacred text. -वाद: a discourse on the sacred texts; ब्रह्मवादः सुसंवृत्तः श्रुतयो यत्र शेरते Bhag. 10. 87. 10. -वादिन m. 1 one who teaches or expounds the Vcdas; U. 1; Mal. 1. -2 a follower of the Vedanta philosophy; तस्याभिषेक आरच्धा ब्राह्मणैर्बह्मवादिभिः Bhāg. 4. 15. 11. (🗝 ी) an epithet of Gayatri; आयाहि वरदे देवि ज्यक्षरे ब्रह्मवादिनि Gayatryavahanamantra. -वासः the abode of Brahmanas. -विद, -विद a. 1 knowing the Supreme Spirit; ब्रह्मविद् ब्रह्मेंच भवति. (-m.) e sage, theologian, philosopher.

-विद्या, -विरवम् knowledge of the Supreme Spirit. ब्रह्मविद्यापरिज्ञानं ब्रह्मप्राप्तिकरं स्थितम् Suka. Up. 3.1. -विन्दुः see ब्रह्मबिन्दु. -विवर्धनः an epithet of Indra. -विहारः a pious conduct, perfect state; Buddh. -वीणा a particular Vinā. - 787: 1 the Palāsa tree. -2 the Udumbara tree. -वृक्तिः f. livelihood of a Brahmana; ब्रह्मद्रस्या हि पूर्णत्वं तथा पूर्णत्वमभ्यसेत् Tejohindu Up. 1. 42. -वृन्द्म् an assemblage of Brāhmanas. -चेदः 1 knowledge of the Vedas. -2 monotheism, knowledge of Brahma. -3 the Veda of the Brahmanas (opp. क्षत्रवेद). - IN. of the Atharvaveda; ब्रह्मवेदस्याथर्वर्णं शुक्रमत एव मन्त्राः प्रादु-बेभूबु: Pranava Up. 4. -वेदिन a. knowing the Vedas; cf. ब्रह्मविद्. -वैवर्तम् N. of one of the eighteen Pura pas -व्रतम् a vow of chastity. -राख्यः Acacia Arabica (Mar. নামক). – মাকো 1 the hall of Brahman. – 2 a place for reciting the Vedas. -शासनम् 1 a decree addressed to Brahmanas. -2 a command of Brahman. -3 the command of a Brāhmana. -4 instruction about sacred duty. -शिरस, -शिषेन n. N. of a particular missile; अर्छ ब्रह्मशिरस्तस्मे ततस्तोषाह्दौ गुरुः Bm. 1. 649. -श्री N. of a Sāman. -संसद् f. an assembly of Brahmanas. -संस्थ a. wholly devoted to the sacred knowledge (नहा); बहासंस्थोऽमृतत्वमेति Ch. Up. 2. 23. 1. -सती an epithet of the river Sarasvati. -सत्रम् 1 repeating and teaching the Vedas (= ब्रह्मयज्ञ q. v.); ब्रह्मसत्रेण जीवति Ms. 4. 9; ब्रह्मसंत्रे व्यवस्थितः Mh. 12. 243. 4. -2 meditation of Brahma (ब्रह्मविचार); स्वायंभुव ब्रह्मसत्रं जनलोकेऽभवत् SU Bhag. 10. 87. 9. -3 absorption into the Supreme Spirit. -सत्रिन a. offering the sacrifice of prayer. -सद्ध् n. the residence of Brahman. -सभा the hall or court of Brahman. -संभव a. sprung or coming from Brahman. (-चः) N. of Narada. -सपे: a kind of snake. —सवः distillation of Soma. —सायुज्यम् complete identification with the Supreme Spirit; cf. नशानुव. -सार्थिता identification or union or equality with Brahma; Ms. 4. 232. -सावर्णि: N. of the tenth Manu; दशमो ब्रह्मसावर्णिरुपश्लोकसुतो महान् Bhag. 8. 13. 21. -सुतः 1 N. of Narada, Marichi &c. -2 a kind of Ketu. -सुवर्चला f. 1 N. of a medicinal plant (आह्मी?). -2 an infusion (क्वथितमुदक); पिवेद् ब्रह्मसुवर्चेलाम् Ms. 11. 159. -स: 1 N. of Aniruddha. -2 N. of the god of love. -सूत्रम् 1 the sacred thread worn by the Brahmanas or the twice-born (বিস) over the shoulder; Bhag. 10.39.51. -2 the aphorisms of the Vedanta philosophy by Badarayana; ब्रह्मसूत्रपदेश्वेव हेतुमद्भिविनिश्वितैः Bg. 13. 4. -सूत्रिन् a. invested with the sacred thread. - खुज् m. an epithet of Siva. -स्तान्वः the world, universe; ब्रह्मस्तम्बनिकुञ्जपुञ्जितधनज्याघोषघोरं धनुः $\mathbf{M}\mathbf{v}$. 3. 48. -स्तेयम् acquiring holy knowledge hy unlawful means; & ब्रह्मस्तेयसंयुक्ती नरकं प्रतिपद्यते Ms. 2. 116. -स्थली a place for learning the Veda (पाठशाला);...... ब्रह्मस्थलीयु च। सरी-स्पाणि दृश्यन्ते...Ram. 6. 10. 16. -रपानः the mulberry tree. 一個相 the property or possessions of a Brahmana;

www.kobatirth.org

परस्य योषितं हृत्वा ब्रह्मस्वमपहृत्य च। अरण्ये निर्जले देशे भवति ब्रह्मराक्षसः ॥ Y. 3. 212. हिर्म् a. stealing a Brähmana's property. —स्वरूप a. of the nature of the Supreme Spirit. —हत्या, —वघः Brahmanicide, killing a Brähmana; ब्रह्मह्त्यां वा एते व्नित Trisuparna. —हन् a. murderer of a Brähmana; ब्रह्महादादश समाः कुटी कृत्वा वने वसेत Ms. 11. 72. —हत्म one of the five daily Yajñas or sacrifices, which consists in offering the rites of hospitality to guesta; cf. Ms. 3. 74. —हद्यः, —यम् N. of a star (Capella).

नहाम The Supreme Spirit, the Absolute.

बहाण्य a. [ब्रह्मणे हितः] 1 Relating to Brahma. -2 Relating to Brahman or the creator. -3 Relating to the acquisition of sacred knowledge, hely, pious. -4 Fit for a Brahmana. -5 Friendly or hospitable to a Brahmana. -ण्यः 1 One well-versed in the Veda; त्वं ब्रह्मण्यः किल परिणतश्चासि धर्मेण युक्तः Mv. 3. 26. -2 The mulherry tree. -3 The palm tree. -4 Muñja grass. -5 The planet Saturn. -6 An epithet of Viṣṇu. -7 Of Kartikeya. -ण्या An epithet of Durga. -Comp. -देवः an opithet of Viṣṇu; नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च Stotra.

बक्षण्यता 1 Friendliness towards Brahmanas. -2 Piety.

बहाण्यत् m. An epithet of Agni.

बहाता, -त्वम् 1 Absorption into the Supreme Spirit.
-2 Divine nature. -3 Godhead. -4 The state of a Brahmana, Brahmanahood.

ब्रह्मस्य a. Consisting of or derived from, the Veda, belonging to the Veda or spiritual pre-eminence; उदलानेव ब्रह्मभयेन तेजसा Ku. 5. 30. -2 Fit for a Brahmana. -यम् A missile presided over by Brahman.

महावत् a. Possessed of spiritual knowledge.

अश्वात ind. 1 To the state of Brahma or the Supreme Spirit. -2 To the care of Brahmanas.

बहाणी 1 The wife of Brahman. -2 An epithet of Durga. -3 A kind of perfume (=रेणुका). -4 A kind of brass.

नहिन a. Relating to Brahma. -m. An epithet of Vishu.

बिसप्त a. Thoroughly proficient in the Vedas, very learned or pious; इष्ट्वा स वाजपेयेन ब्रह्मिष्टानिमभूय च Bhag. 4. 3. 3; ब्रह्मिष्टमाधाय निजेऽधिकारे ब्रह्मिष्टमेव स्वतनुष्रसूतम् B. 18. 28. - श An epithet of Durga.

बह्मी 1 N. of a medicinal plant. -2 A kind of fish.

महीभूतः N. of Sankaracharya.

સં. ફં. કો.... ૧૪૮

ब्रह्मीयस् m. A pious and learned Brahmana.

अक्षेशयः 1 An epithet of Kārtikeya. -2 Of Visņu.

बाह्म a. (−ह्यी /.) बिह्मण इदं तेन प्रोक्तं वा अण टिलोप: 1 1 Relating to Brahman or the creator, or to the Supreme Spirit; R. 13. 60; Ms. 2. 40; एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विसुश्चति Bg. 2.72. -2 Brahmanical, belonging to Brahmanas; बाह्मं रथवरं युक्तमास्याय सुभूतवतः Ram. 2. 5. 4; न विशेषोऽस्ति वर्णानां सर्वे ब्राह्ममिदं जगत् Mb. 12. 188. 10. -8 Relating to sacred knowledge or study; লাট্ वेदमधीयाना वेदाङ्गानि च सर्वशः Mb. 1. 156. 5. - Prescribed by the Vedas, Vedic; scriptural; बाह्यस्य जन्मनः कर्ता Ms. 2. 150. -5 Holy, sacred, divine. -6 Presided over by Brahman as a मुदूर्त (see बाह्ममुदूर्त), or a missile. -7 Fit for a divine state or godhead. -8 Belonging to the ब्रह्मलेक; ददर्शाप्सरसं ब्राह्मी पञ्चनूडामनिन्दिताम् Mb. 13. 38.3. -आ: 1 One of the eight forms of marriage in Hindu law, in which the bride decorated with ornaments is given away to the bridegroom, without requiring any gift or present from him (this is the best of the 8 forms); बाह्या विवाह आहूय दीयते शक्त्यलंकृता Y. 1. 58; Ms. 3. 21, 27. -2 N. of Nārada. -8 Quickeilver. -4. The duty or prescribed course of conduct of a king; भावतानां गुरुकुलात् विप्राणां पूज्यको भवेत्। नृपाणामक्षयो होव ब्राह्मो धर्मो विधीयते !!. -हाम् 1 The part of the hand under the root of the thumb; अङ्गुष्ठमूलस्य तले बाह्यं तीथे प्रचक्षते Ms. 2. 59. -2 Holy or sacred study. -3 N. of a Purāna. - N. of the constellation Robini. - Comp. -अहोरात्रः a day and night of Brahman (a period of 2 Kalpas of mortals). -देया a girl to be married according to the Brahma form. -निध: m. money bestowed on the sacerdotal class. -सहर्तः a particular period of the day, the early part of the day (रात्रेज पश्चिमे यामे मुहूर्तो बाह्म उच्यते); of. बाह्ये मुहूर्ते किल तस्य देवी कुमारकर्ल्य सुधुवे कुमारम् R. 5. 36; ब्राह्मे मुहूर्ते बुध्येत Ms. 4. 92.

आसण a. (- णी f.) [ब्रह्म वेदं शुद्धं चैतन्यं वा बेस्वधीते वा अण्] 1 Belonging to a Brähmana. -2 Befitting a Brāhmana. -3 Given by a Brāhmana. -4 Relating to religious worship. -8 One who knows Brahma. -- w: 1 A man belonging to the first of the four original castes of the Hindus, a Brahmana (born from the mouth of the Purusa); ब्राह्मणोऽस्य मुख्यमासीत् Rv. 10. 90. 12; Ms. 1. 31, 96; (जन्मना ब्राह्मणो ह्रेयः संस्कारैद्विज उच्यते । विद्यया याति विप्रत्वं त्रिभिः श्रोत्रिय उच्यते ॥ or जात्या कुरुन वृत्तेन स्वाध्यायेन श्रुतेन च । एभिर्युक्तो हि यस्तिष्टोत्रीत्यं स द्विज उच्यते ॥). -2 A priest, theologian. -3 An epithet of Agni. -4 N. of the twentyeighth Naksatra. - पम 1 An assemblage or society of Brahmanas. -2 That portion of the Veda which states rules for the employment of the hymns at the various sacrifices, their origin and detailed explanation, with sometimes lengthy illustrations in the shape of legends or stories. It is distinct from the Mantra portion of the Veda. -8 N. of that

www.kobatirth.org

Ħ

class of the Vedic works which contain the Brahmana portion (regarded as Sruti or part of the revelation like the hymns themselves). Each of the four Vedas has its own Brahmana or Brahmanas:-- ऐतरेय or आध-लायन and कौषीतकी or सांख्यायन belonging to the Rigveda; शतपथ to the Yajurveda; पश्चविंश and षड्विंश and six more to the Samaveda, and गोपण to the Atharvaveda. -4 The Soma vessel of the Brahman priest. -Comp. -अतिकमः offensive or disrespectful conduct towards Brahmanas, insult to Brahmanas; बाह्मणातिकमत्यागो भवता-मेव भूतये Mv. 2. 10. -अदर्शनम् absence of Brahmanical instruction or guidance; वृषक्तवं गता लोके बाह्मणादर्शनेन च Ms. 10. 43. -अपाश्चयः seeking shelter with Brahmapas. -अभ्युपपत्तिः f. protection or preservation of, or kindness shown to, a Brahmana; बाह्मणाभ्यपनती च शपथे नास्ति पातकम् Ms. 8. 112. -आतमक a. helonging to Brahmanas. – ম: the slayer of a Brahmana; জীৰাজ-ब्राह्मणप्रांश्व हन्याद् हिद्सेविनस्तथा Ms. 9, 232. 🗵 🖘 🗀 🗷 🗈 degraded or outcast Brahmana; यया ब्राह्मणचाण्डालः पूर्व-दृष्टस्त्येव सः Ms. 9. 87. —2 the son of a Sudra father hy a Brahmana woman. -जातम्, -जातिः f. the Brahmana caste. -जीविका the occupation or means of livelihood prescribed for a Brahmana; अध्यापनमध्ययनं यजनं याजनं तया । दानं प्रतिप्रहश्चेव षट्कर्माण्यप्रजन्मनः ॥ षण्यां तु कर्मणामस्य त्रीणि कर्माणि जीविका । याजनाध्यापने चैव विशुद्धाच प्रतिप्रहः ॥. –द्वव्यम् , -स्वम् a Brahmana's property. -निन्दकः a blasphemer or reviler of Brahmanas. - असंगः the applicability of the term Brahmana. -प्रातिबेह्यः a neighbouring Brahmana; बाह्मणप्रातिवेश्यानामेतदेवानिमन्त्रणे Y. 2. 263. - प्रियः N. of Visnu. - चुनः one who pretends to be a Brabmana, one who is a Brahmana only in name and neglects the duties of his caste; बहवा नाह्मणञ्जुवा निवसन्ति Dk.; सममज्ञाह्मणे दानं द्विगुणं ज्ञाह्मणजुदे Ms. 7. 85; 8. 20. -भावः the rank or condition of a Brahmana. - भ्रायष्ठ a. consisting for the most part of Brahmanas. -यष्टिका, -यष्टी Clerodendrum Siphonantus (Mar. भारंग). -वाध: the murder of a Brahmana, Brahmanicide. - वाचनम् the recitation of benedictions. -संतर्णम् feeding or satisfying Brahmanas.

बाह्मणक: 1 A bad or unworthy Brahmana (only in name); एवं युक्ती नाह्मणः स्यादन्यी त्राह्मणकी भवेत Mb. 12. 270. 27. -2 A family of such a Brahmana. -3 N. of a country inhabited by warlike Brahmanas.

जाह्मणता, - त्वम् The state or rank of a Brahmana.

ৰামাণাৰা ind. Among Brahmanas.

श्रासणसात् ind. In the possession of Brahmanas, as in ब्राह्मणसात् भवति धनम्.

मासणाच्छंसिन m. N. of a priest, the assistant of the priest called Brahman q. v.

बाह्मणायनः A Brahmana descended from learned and holy progenitors.

बाह्मणी 1 A woman of the Brahmana caste. —2 The wife of a Brahmana. —3 Intellect; (बुद्धि according to नीलकण्ड). —5 A kind of lizard; इष्टः पश्यति तस्यान्तं आञ्चणी करकादिव Ram. 3. 29. 5. —6 A kind of wasp. —6 A kind of brass (Mar. सोनिप्तळ). —Comp. —गामिन् m. the paramour of a Brahmana woman.

बाह्मण्य a. Befitting a Brahmana. -ण्यः An epithet of the planet Saturn. -ण्यम् 1 The station or rank of a Brahmana, priestly or sacerdotal character; सत्यं ग्रेषे ब्राह्मण्येन Mk. 5; Pt. I. 66; Ms. 3. 17; 7. 42. -2 A collection of Brahmanas; ब्राह्मण्यं कृत्रनमतत्त्वां ब्रह्मण्यमनुगच्छित Ram. 2. 45. 21.

महारी 1 The personified female energy of Brahman. —2 Sarasvatī, the goddess of speech. —3 Speech; संस्कारो-पगतां ब्राह्मी नानाशालोपमृहिताम् Mb. 1. 1. 19. —4 A tale or narrative. —8 A pious usage or custom, Vedic rituals; ब्राह्मपा संवर्तयामासू राष्ट्रवास्तरणावृताम् Rām. 6. 111. 113. —6 N. of the constellation Rohinī. —7 N. of Durgā.—8 A woman married according to the Brahma form of marriage.—9 The wife of a Brāhmaṇa.—10 A kind of medicinal plant; ब्राह्मी हिमा सरा तिका लघुमेंच्या च शीतला । कष्यामा मधुरा स्वादुपाकायुच्या रसायनी । स्वर्या स्मृतिपदा कुष्टुपाण्डुमेह्यअक्षसजित् ॥ Bhāva. P.; बमूव तेषा रजनी ब्राह्मीव प्रीतिवर्धिनी Mb. 15. 18. 23.—11 A kind of brass.—12 N. of a river.—Comp.—कन्दः a species of bulbous plant.—पुत्रः the son of a Brāhmī, see above; दश पूर्वीन परान् वंदयानात्मानं कैविशकम् । ब्राह्मीयुञ: युक्टतकुन्मोचयेदेनसः पितुन्॥ Ms. 3. 37.

ब्राह्मय a. (—हाशी f.) [बहाण इदं ध्यम्] 1 Relating to Brahman, the creator. —2 Relating to the Supreme Spirit.—3 Relating to the Brahmanas.—हाथम् 1 Wonder, astonishment (विस्तय).—2 Worship of the Brahmanas.—Comp.—मृह्तं = ब्राह्मसृह्तं q. v.—हुतम् hospitality to guests; see ब्रह्मयज्ञः; cf. Ms. 3. 74; ब्राह्मपहुत्रशब्देन मनुष्य-यज्ञाख्यो ब्राह्मणश्रेष्ठस्यार्वा Kull.

ब्रू 2 U. (नवीति, त्रुते or आह; this root is defective in the non-conjugational tenses, its forms being made up from वच्). 1 To say, tell, speak (with two acc.); तोब्र्या एवम् Me. 103; रामं यथास्थितं सर्वे भाता ब्रुते स्म विह्नलः Bk. 6. 8; or माणवकं धर्मे झूते Sk.; किं त्वां प्रति मृमहे Bv. 1. 46. -2 To say or speak about, refer to (a person or thing); अहं तु शकुन्तलामधिकृत्य ववीमि S. 2. -8 To declare, proclaim, publish, prove, indicate; ब्रुवते हि फलेन साधवी ने तु कण्ठेन निजोपयोशिताम् N. 2. 48; स्तनयुगपरिणाई मण्डलाभ्या वनीति Ratn. 2. 12. -4 To name, call, designate; छन्दसि दक्षा ये कवयस्तन्मणिमध्यं ते बुवते Srut. 15. -8 To answer; ब्रुहि मे प्रश्नान. -6 To call or profess oneself to be. -With -अति 1 to insult, abuse; Mb. 3. -2 to argue, dispute; परस्परं केचिदुपाश्रयन्ति परस्परं केचिदतिबुवन्ति Ram. 5. 61. 17. -अनु to say, speak, declare; अध यदनुष्कृते तेन ऋषीणाम् Bri. Up. 1. 4. 16. - निख to explain, derive. - प्र to say, speak, tell; पापातुवासितं सीता रावणं प्राव्यविद्यः Bk. 8. 85.

www.kobatirth.org

-प्रति to speak in reply; प्रत्यव्यविश्वनम् R. 2. 42. - वि 1 to say, speak. - 2 to speak falsely or wrongly; अबुवन् विषुवन् वापि नरो भवति किल्विणी Ms. 8. 13; अबुवन् विज्ञवभक्तो नरः किल्विणमञ्जते Bhag. 10. 44. 9.

मुन, भुनाण a. Professing or pretending to be, calling oneself by a name to which he has no real title (at the end of comp.), as in जाह्मणजुन, श्रात्रयज्ञन &c.

ब्लेड्कम् A snare, net, noose.

भ

1 N. of the planet Venus. -2 Error, delusion, mere semblance. -3 An epithet of Sukra. -4 N. given to the base of nouns before the vowel terminations beginning with accusative plural; cf. अन्। and पद. -8 A bee. मम् 1 A star; नतु भान्यमूनि Ram. Ch. 6. 33; भगणो भाति यद्भयात् Bhāg. 3. 29. 4. -2 A lunar mansion or asterism. -3 A planet. -4 A sign of the zodiac. -6 The number twenty-seven. -Comp. - देन:, -देश: 1 the sun. -2 the regent of an asterism. - 本知 the path of the asterisms. –गणः, –वमेः 1 the group of stars or asterisms. -2 the zodiac. -3 revolution of the planets in the zodiac. -गमः the revolution of a planet; Hch. -गोलः the starry sphere. - चक्रम्, -पञ्चरः, -मण्डलम् the zodiac-ेनाभे: the centre of the zodiac. -प a. the regent of an asterism. -पार्तः the moon. -भ्रमः a sidereal day. -लता Pæderia Foetida (Mar. हरणवेल). -बासर: a sidereal day. -सान्धः N. of the last quarters of the asterisms, आक्षेपा, ज्येष्टा and रेवती. -सूचकः an astrologer.

भक्तिका A cricket.

भक्त p. p. [भज् –क] 1 Distributed, allotted, assigned; बामहस्ताहृतं चाश्रं भक्तं पर्युषितं च यत् Mb. 12. 36. 31. -2 Divided. -8 Served, worshipped. -4 Engaged in, attentive to. -5 Attached or devoted to, loyal, faithful; मन्मना भव मद्भक्तो मदाजी मां नमस्कुर Bg. 9. 34. -6 Dressed, cooked (as food). -7 Forming a part of, belonging to. -8 Loved, liked (at the end of comp.). 一本: A worshipper, adorer, devotee, votary, faithful attendant; मर्कोऽसि मे सखा चेति Bg. 4. 3; 7. 23; 9. 31; भक्तानां त्रिविधानां च रुक्षणं श्रृयतामिति । तृणशग्यारतो मको मन्नाम-गुणकीर्तिषु । मनो निवेशयेत् त्यक्त्वा संसारसुखकारणम् ॥ Bray. P. -कम् 1 A share, portion. -2 Food; वन्यं सुविहितं नित्यं भक्तमश्राति पश्रमम् Ram. 5.36.41; भक्तं भुक्तं ततः किम् Bb. 3. 74; also meal; तथैव सप्तमे भक्ते भक्तानि पडनश्रता Ms. 11. 16; चतुर्यभक्तक्षपणं नैश्ये घूदे विधीयते Mb. 13. 106. -8 Boiled rice; गन्धेन स्कुरता मनागनुखतो भक्तस्य सर्विध्यतः U. 4. 1. - 4 Any estable grain boiled with water -5 Adoration, worsbip. -8 The grain; यस्य त्रैवार्षिकं मक्तं पर्याप्तं मृत्यकृत्तये Ms. 11. 7; Mb. 12. 165. 5 (मक्तं एकाइपर्याप्तं धान्यम् Nîlakaptha). -7 The wages, remuneration (वेतन); Mb. 13. 23. 70. —Comp. —अग्रः, —ग्रम् a refectory; Buddh. -अभिलापः desire of food, appetite, -उद्भवः gruel (Mar. पेज). -उपसाधकः a cook. -कंसः a dish of food. -कर: incense prepared from various fragrant resins and perfumes. -कारः a cook. -कृत्यम् preparations for a meal. -छन्दम् appetite. -जा nectar. -तृर्थम् a musical instrument played during meals. -द, -दास, दायक a. supporter, maintainer. -दासः a slave who agrees to serve another for maintenance, or who receives his meals as a return for his services; Ms. 8. 415 भक्तलेमायुपगतदास्यो भक्तदासः Kull. - द्वेषः dislike of food, loss of appetite. - পুতাক: a mouthful of rice kneaded into a lump or ball. - HUE: the scum of boiled rice. -रुचि: f. appetite. -रोचन a. stimulating appetite. -बत्सल a. kind to worshippers or devotees. (−ऌ:) N. of Visnu. –বাভা 1 an audience chamber (to admit petitioners and hear them). -2 a dining-hall. -साधनम् a. dish of pulse (Mar. बरण); Girvapa. -सिक्यम् =भक्तमण्ड q. v.

भक्तिः f. [मज्-किन्] 1 Separation, partition, division. -2 A division, portion, share. -3 (a) Devotion, attachment, loyalty, faithfulness; तद्भिक्तिक्षेत्रवृहत्त्रमाणमारुख कैलासमिव प्रतस्थे <u>K</u>u. 7. 37; R. 2. 63; Mu. 1. 15. (७) Faith, belief, pious faith. -4 Reverence, service, worship, homage. - 5 Texture, arrangement; भवति विरलभक्तिम्र्लानपुष्पोपहारः R. 5. 74; मणिमरीचिरचितेन्द्रचापभक्तयः विद्याधरपतयः Nag. 5. -6 Decoration, ornament, embellishment; सुकृतेहामृगाकीर्ण सूत्कीर्ण भक्तिभिस्तया Ram. 2. 15. 35; आबद्दमुक्ताफलमक्तिचित्रे Ku. 7. 10, 94; R. 13. 55, 75; 15. 30. अधिरुह्य स वज्रभक्तिचित्रम् (आसनम्) Bu. Ch. 5. 44. -7 An attribute. -8 The being part of, belonging to. -9 A figurative sense, secondary sense; सक्त्या निष्क्रयवादः स्यात् MS. 4. 4. 28 (भक्त्या here seems to bave been used as an indeclinable); cf. also MS. 8. 3. 22. -10 Predisposition (of body to any disease). -Comp. -गस्य a. accessible by devotion. -गन्धि a. one who has only a small measure of devotion; भक्तिगनिधरमुनाकलि कर्णः N. 21. 32. –चित्रम् drawings; बह्वाश्चर्यं भक्तिचित्रं ब्रह्मणा परिनिर्मितम् Ram. 7. 15. 38. - छेद: 1 a coloured streak, lines of painting or decoration; भक्तिक्छेदैरिव विरचितां भृतिमन्ने गजस्य Me. 19. -2 distinguishing marks of devotion to Visnu. -ब. faithfully attached. -अञ्च a. making a humble obeisance. -पूर्वम्, -पूर्वकम् ind. devoutly, reveren-

attachment.

tially. - मार् a. 1 devout, fervid. - 2 firmly attached or devoted, faithful, loyal. - मार्गः the way of devotion; i. e. devotion to god, regarded as the way to the attainment of final emancipation and eternal bliss (opp. to कर्ममार्ग and ज्ञानमार्ग). - योगः loving faith, loyal devotion; स स्थाणुः स्थिरभक्तियोगसुलभो निःश्रेयसायास्तु वः Vikr. 1.1. - रसः 1 a sense of devotion. - 2 a sentiment of devotion; मित्रसस्येव हास्यगृङ्गारकस्णरीदभयानकबीमत्सशान्ताद्भृतवीररूपेणानुभवाद् व्यासादिभिविधितस्य विध्णोर्विष्णुभक्तानां वा चरितस्य नवरसात्मकस्य श्रवणादिना जनितश्चमत्कारो हि मिक्तरसः Muktāvalī. - रागः affection, deep devotion. - वादः assurance of

भाक्तिक a. Relating to worship or devotion.

भक्तिमत a. 1 Devout, having pious faith. -2 Loyally devoted or attached, faithful, loyal. -3 Religious, pious.

भक्तिल a. Faithful, trusty (as a horse.)

भक्त a. 1 An adorer, a worshipper. -2 Devoutly attached.

मझ् 10 U. (मक्षयति—ते, भिक्षति) 1 To eat, devour; यथामिषं जले मत्त्यैर्भक्षते भाषदैर्भीव Pt. 1. -2 To use up, consume. -3 To waste, destroy. -4 To bite.

भक्षः 1 Eating. -2 Food, eatables; ममेप्सितः। भक्षः (त्वं) प्रीणय मे देहं चिरमाहारवर्जितम् Ram. 5. 58. 40; 7. 69. 15; यथयं कियते भक्षस्तिहें मां खाद पूर्वतः Bhag. 9. 9. 33. -8 Drink, drinking (Ved.). -Comp. -कारः a cook. -पत्री betel pepper.

भक्षक a. (-क्षिका f.) [मध्-ण्युन्] 1 One who eats or lives upon. -2 Gluttonous, voracious. -क: Food.

भक्षण a. (-णी f.) Eating, one who eats or devours.
-णम् [भक्ष-मावे ल्युद्] 1 Eating, feeding or living upon.
-8 Ved. A drinking vessel.

भक्षणीय a. Eatable, edible.

भक्षिका 1 A meal. -2 Eating (at the end of comp.); भवानिक्षुभक्षिकामईति ऋणे इक्षुभक्षिकों मे धारयति Sk.

भक्षित p. p. 1 Eaten, devoured. -2 Slurred over. -तम् Food. -Comp. -रोष: leavings, remnants of food.

मह्य a. [मह्य-कर्मणि ण्यत्] Eatable, fit for food.
-ह्यम् 1 Anything eatable, an article of food, food (fig. also); मह्यमक्षकयोः प्रीतिर्विपतेरेव कारणम् H. 1. 55; Ms. 1. 113. —2 Water. —Comp. —अभक्ष्यम् food allowed and prohibited; एत्इक्तं द्विजातीनां मक्ष्यमक्ष्यमदोषतः Ms. 5. 26.—कारः (also भक्ष्यंकारः) a baker, cook. —भोज्यमय a. Consisting of food of all kinds. —चस्तु n. eatables, victuals.

सनः (also सगम्) [भज्-य] 1 One of the twelve forms of the sun; the sun. -2 The moon. -8 A form of Siva. -4 Good fortune, luck, happy lot, happiness;

आस्ते भग आसीनस्य Ait. Br.; भगमिन्दश्व वायुश्व भगं सप्तर्षयो ददुः Y. 1. 282. - B Affluence, prosperity; 'ऐश्वर्यस्य समप्रस्य वीर्यस्य यशसः श्रियः। ज्ञानवैराभ्ययोश्रेव वण्णां भग इतीरणा॥'; रामो दमो भगश्रेति यत्सङ्गादाति संक्षयम् Bhag. 3. 31. 33. -8 Dignity, distinction. -7 Fame, glory. -8 Loveliness, beauty. -9 Excellence, distinction. -10 Love, affection. -11 Amorous dalliance or sport, pleasure. -12 The pudendum muliebre; Y. 3. 88; गुरुतल्पे भगः कार्यः Ma. 9. 237. -13 Virtue, morality, religious merit (धमे). -14 Effort, exertion. -18 Absence of desire, indifference to worldly objects. -16 Final beatitude. -17 Strength. -18 Omnipotence; (said to be n. also in the last 15 senses). -19 N. of an Aditya presiding over love and marriage; Mb. 1. 227. 36. -20 Knowledge. -21 Desire, wish. -22 The superhuman power of becoming as small as an atom, one of the eight Siddhis or powers of Siva; see अणिमन्. - 11 (in comp.). Dignity, majesty; भृः कालभर्जितभगापि यद्र्धिपद्मस्पर्शात्यशक्ति-रभिवर्षति नोऽखिलार्थान् Bhag. 10.82.30. -2 The female organ. -गम् 1 The asterism called उत्तराफल्गुनी; भगं नक्षत्र-माकम्य स्येपुत्रेण पीड्यते Mb. 6.3.14. -2 The perinæum of males. -Comp. - অভ্যুক্ত (in medicine) clitoris. –आधानम् granting matrimonial happiness. – 🔃 📆 : the lord of fortune or prosperity. - WIH a. desirous of sexual pleasure. – 🕮 an epithet of Siva; नमस्ते त्रिपुरद्राय भगष्नाय नमी नमः Mb. -दारणाम् = भगंदरः q. v. -देव: a thorough libertine; भगदेवानुयातानां सर्वासां वामलोचना Mb. 14. 43. 15. -देवता the deity presiding over marriage. -देवत a. conferring conjugal felicity. (-तम्) the constellation उत्तराफल्गुनी; विवाहं स्थापियत्वाऽप्रे नक्षत्रे भगदैवते Mb. 1. 8. 16. भासः the month Phalguna; भगदैवतमासं तु एकभक्तेन यः क्षिपेत् Mb. 13. 106. 22. - नन्दनः an epithet of Visnu. -नेत्रझः, -नेत्रहरः an epithet of Siva. वर्जियत्वा विरूपासं भगनेत्रहरं हरम् Mb. 1. 221. 8. -8 -पुरम् N. $_{0}$ f the city, Multan. -भक्षकः a pander, procurer. -वृत्ति a. subsisting by the vulva. -वेदनम् proclaiming matri $oxdot{monial felicity.}$ -शास्त्रम् (= कामशास्त्रम्). -हन् m. N. of Vișuu (originally of Siva).

भगंदरः A fietula in the anus or pudendum; कटी-कपालयोस्तोददाहकण्डूरुजादयः। भवन्ति पूर्वरूपाणि भविष्यति भगन्दरे॥ Bhava P.

भगवत् a. 1 Glorious, illustrious. -2 Revered, venerable, divine, holy (an epithet applied to gods, demigods and other holy or respectable personages); स्वर्गप्रकाशो भगवान् प्रदोष: Ram. 5. 5. 8; अथ भगवान् कुशली काश्यप: \$. 5; भगवन् परवानयं जनः R. 8. 81; so भगवान् वासुदेवः &c.; उत्पत्ति च विनाशं च भ्तानामागति गतिम्। वित्ति विद्यामविद्यां च स वाच्यो भगवानिति॥ -3 Fortunate (Ved.). -m. 1 A god, deity. -2 An epithet of Visqu. -8 Of Siva. -4 Of Jina. -6 Of Buddha. -Comp. -नीता N. of a celebrated sacred work; (it is an episode of the great Bharata and purports to be a dialogue between Krispa and

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

भगवती

Arjuna). -दृश a. resembling the Supreme. -पदी N. of the source of Ganga; साक्षाद्भगवत्पदीत्यनुपलक्षितवनः Bhag. 5. 17. 1.

भगवती 1 N. of Durgā. -2 Of Lakṣmī. -3 Any venerable woman.

भगवदीयः A worshipper of Visnu.

भगालम् A skull; P. VI. 2. 29.

मगादिन m. An epithet of Siva.

भगिन a. (नी f.) 1 Prosperous, happy, fortunate. -2 Grand, splendid.

भगिनिका A little sister.

भिगनी [भगं यताः अंशो वा पित्रादांनां द्रव्यादानेऽस्त्यस्याः इनि नीप्] 1 A sister. - 2 A fortunate woman. - 3 A woman in general. - Comp. - पतिः, - भर्तः ॥ a sister's husband.

भगिनीयः A sister's son.

भगोरणः N. of an ancient king of the solar dynasty, the great-grandson of Sagara, who brought down, by practising the most austere penance, the celestial river Ganga from heaven to the earth and from earth to the lower regions to purify the ashes of his 60,000 ancestors, the sons of Sagara. —Comp. —पण:, —पण्याः the path or effort of Bhagiratha, used figuratively to denote any great or Herculean effort.—स्ता an epithet of the Ganges.

भगोस् Voc. A term of address like भगवन्, भगवस्; यन्तु म इयं मगोः सर्वा प्रथिवी वित्तेन पूर्णा स्थात् $Bri.\ Up.\ 2.\ 4.\ 2.$

ময় p. p. [মন্ব-না] 1 Broken, fractured, shattered, torn; रथोद्रहनस्त्रिनाश्व भया मे रथवाजिनः Ram. 6. 104. 16. -2 Frustrated, foiled, disappointed. -3 Checked, arrested, suspended. - Marred, impaired. - Routed, completely defeated or vanquished; त्वर तेन महाबाहो मम एष न संशयः Ram. 6. 88. 40; U. 5. - 8 Demolished, destroyed. (See अञ्ज्). - अम् Fracture of the leg. -Comp. - आस्थि a. one whose bones are broken. वन्धः a splint. -आत्मन m. an epithet of the moon. -आपद a. one who has surmounted difficulties or misfortunes. -आरा a. disappointed; भमाशस्य करण्डपीडिततनोर्म्लानेन्द्रियस्य क्षम Bh. 2. 84. -उत्साह a. broken in energy, depressed in spirits, discouraged, damped. -उद्यम a. foiled in one's endeavours, disappointed, baffled; मन्ये दुर्जन-वित्तवृत्तिहरणे धाताऽपि भन्नोद्यमः H. 2. 165. -कमः violation of symmetry in construction or expression; see प्रकासभाव. चिष्ट a. disappointed, frustrated. –सालः (in music) a kind of measure. 🔫 a. baving the fangs broken. न्द्रपे a. humbled, crest-fallen. - निद्ध a. whose sleep is interrupted. -परिणाम a. preventing from finishing. -पादक्षेम N, of six नक्षत्रs collectively (viz. प्रनवेस् , उत्तरा-

वादा, कृतिका, उत्तराफल्पुनी, पूर्वभादपदा and विशाखा). —पार्श्व a suffering from a pain in the sides. —पृष्ठ a. 1 having a broken back. —2 coming in front. —प्रक्रम: 1 disorder, confusion. —2 absence of regularity or symmetry; see श्रक्रमभनः. —प्रतिञ्च a. one who has broken his promises. —मनस् a. discouraged, disappointed. —मनोर्थ a. disappointed in expectations; तथा समझं दहता मनोभवं पिनाकिना मममनोर्था सती Ku. 5. 1. —मान a. disgraced, dishonoured. —सत् a. faithless in one's vows; Pt. 4.10. —संकल्प a. one whose designs are frustrated. —संधिकम् butter-milk.

भग्नी A sister; आनयैतानरान् भिमBm. 1. 765.

भङ्गा (ङ्गा) री A gad-fly.

भक्तिः f. Breaking, fracture.

भक्तः [भञ्ज्-भावादी घम्] 1 Breaking, breaking down, shattering, tearing down, splitting, dividing; HR: H जिष्णोर्धतिमुन्ममाथ Ki. 17. 29. वार्यर्गलामङ इव प्रवृत्तः R. 5. 45. -2 A break, fracture, breach. -3 Plucking off, lopping; आम्रकलिकाभन्न S. 6. - 4 Separation, analysis. - 8 A portion, bit, fragment, detached portion; पृष्पोश्वयः पह्नवभन्नभित्रः Ku. 3.61; R. 16. 16. -6 Fall, downfall, decay, destruction, ruin; as in राज्य°, सत्त्व° &c. -7 Breaking up, dispersion; यात्राभन्न Mal. 1. - B Defeat, overthrow, discomfiture, rout; भेमे भग्नमवाष्तुयात Pt. 4. 41; प्रसम भन्नमभन्युरोदयः (नयति) Si. 16. 72. -9 Failure, disappointment, frustration; तत्पूर्वभन्ने वितयप्रयत्नः R. 2. 42 (v. I.); आशाभन्न &c. -10 Rejection, refusel; अभ्यर्थनाभक्तभयेन साधुर्माध्यस्थमिष्टेऽ-प्यवलम्बतंऽर्थे Ku. 1. 52. -11 A chasm, fissure. -12 Interruption, obstacle, disturbance; निहा, गति Ki. 17. 29. -13 Non-performance, suspension, stoppage. -14 Taking to flight, flight. -15 (a) A bend, fold. (b) A wave; क्षीमे भन्नवती तरज्ञतरले फेनाम्बुतुल्ये वहन् Nag. 5.2; ज्बालाभन्नैः (= Wavelike flames) Nag. 5. 21. -16 Contraction, bending, knitting; प्रीवाभन्नाभिरामम् S. 1. 7; so भूभन्न U. 5. 36. -17 Going, motion. -18 Paralysis. -19 Fraud, deceit. -20 A canal, water-course. -21 A circumlocutory or round-about way of speaking or acting; see 48. -22 Hemp. -23 (With Buddhists) The constant decay taking place in the universe; constant change. -24 (With Jainas) A dialectical formula beginning with स्यात्. -Comp. -नयः removal of obstacles. -वासा turmeric. -सार्थं a. dishonest, fraudulent.

भक्षा 1 Hemp. -2 An intoxicating drink prepared from hemp. -Comp. -कटम the pollen of hemp.

भङ्गानः A kind of fish; L. D. B.

भक्तिः, - की f. 1 Breaking, fracture, breach, division.
-2 Undulation. -3 Bending, contracting; इम्भन्निभिः
प्रथममधुरासंगमे चुन्चितोऽस्मि Ud. S. 13. -4 A wave. -8 A
flood, current. -6 A crooked path, tortuous or winding
course. -7 A circumlocutory or round-about way of

speaking or acting, periphrasis; मक्ययन्तरेण कथनात् K. P. 10; इति मक्यया व्यव्यत-कथ्यते &c.; बहुभक्किविशारदः Dk.—8 A pretent, disguise, semblance; यः पाञ्चजन्यप्रतिधिम्बमक्या धाराम्भसः फेनमिव व्यन्ति Vikr. 1. I.—9 Trick, fraud, deceit.—10 Irony.—11 Repartee, wit.—12 A step; यानादवातरदद्रमहीतलेन मार्गेण मिक्किरिनत्करिकेन रामः R. 13. 69.—13 An interval.—14 Modesty.—16 A fashion or mode; नानाश्रमस्तापुष्पमक्रीरिनतक्रन्तस्त्रम् Bm. 1. 233; मक्ययन्तरेण ind. in an indirect manner; in another manner.—Comp.—मिकिः f. division into a series of waves or wave-like steps, a wavy staircase; cf. Me. 62.—भाषणम् crooked speeches (with hidden meaning); पांसुरुजनमिक्किमपण्यतः Dk. 2. 8.—मृत a. resembling.—चिकारः distortion of the features; a wry face, grimace.

मिक्न a. 1 Frail, fragile, transient; तदिप तत्वणमिक्न करोति चेत् Bh. 2.92; Hence मिक्निय means 'evanescence'; स च व्यापारो न तदिन सुखफलो भवति, नापि आयत्याम् । भिक्नित्वात् SB. on MS. 4. 3. 10. —2 Cast in a suit.

भिक्ति A river; आत्ममौलिमणिकान्तिभिक्तिनीं तत्पदारूणसरोज-सिक्ष्तीम् N. 18. 187.

भक्तिमत् a. Wavy, crisped.

महिमन m. 1 Fracture, breach. -2 Bending, undulation. -8 Curliness. -4 Disguise, deceit. -6 Wit, irony. -8 Perversity.

भक्तिलम् A defect in the organs of sense.

मङ्गुर a. [मञ्जू-घरच्] 1 Apt to break, fragile, brittle. -2 Frail, transitory, transient, perishable; आमरणान्ताः प्रणयाः कोपास्तत्सणभङ्गुराः; सर्वमुत्पादि भङ्गुरम् H. 1. 181; Si. 16. 72. -3 Changeful, variable. -4 Crooked, bent. -6 Curved, curled; शशिमुखि तव माति भङ्गुरभूः Git. 10. -6 Frandulent, dishonest, crafty. -रः The bend of a river. -Comp. -निश्चय a. vacillating, unsettled in mind.

अङ्गुरयति Den. P. 1 To break to pieces, destroy. -2 To curl.

भङ्गुरीकरणम् Making fragile.

भक्ष्यम् A field of hemp.

मज् I. 1 U. (भजति—ते but usually Atm. only; बभाज, भेजे, अभाक्षीत्, अभक्त, मक्ष्यति—ते, भक्त) 1 (a) To share, distribute, divide; भजरन् पैनुकं रिक्थम Ms. 9. 104; न तसुत्रै-भंजेत् सार्थम् 209, 119. (b) To assign, allot, apportion; गायशीममथेऽभजत् Ait. Br. —2 To obtain for oneself, share in, partake of; पित्र्यं वा भजते शीलम् Ms. 10. 59. —3 To accept, receive; चामुण्डे भगवित मन्त्रसाधनादानुदिद्यामुपनिहितां भजस्व पूजाम् Msl. 5. 25. —4 (a) To resort to, hetake oneself to, have recourse to; शिलातलं भेजे K. 179; मातलिक्ष भजस्व कंचिदपरम् Bh. 3. 64; न कश्चिद्वणीनामपथमपङ्गाधोऽपि भजते Ś. 5. 10; Bv. 1. 83; R. 17. 28. (b) To practise, follow, cultivate, observe; तृष्णां छिन्धि भज क्षमाम्

Bh. 2. 77; भेजे धर्ममनातुरः R. 1. 21; Mu. 3. 10. -8 To enjoy, possess, have, suffer, experience, entertain; विधुरि भजतेतरां कलक्षम् Bv. 1. 74; न मेजिरे भीमविषेण मीतिम् Bh. 2. 80; व्यक्ति भजन्त्यापगाः \$. 7. 8; अभित्तप्तमयोऽपि मार्दवं भजते केव कथा शरीरिषु R. 8. 43; Mal. 3. 9; U. 1. 35. -6 To wait or attend upon, serve; (दोग्ध्री) भेजे भुजोच्छिन्नरि-पुनिषण्णाम् R. 2. 23; Pt. 1. 181; Mk. 1. 32. -7 To adore, honour, worship (as a god). -8 To choose, select, prefer, accept; सन्तः परीक्ष्यान्यतरद्भजनते M. 1. 2. -9 To enjoy carnally; बसोवींयींत्पन्नाममजत मुनिर्मत्स्यतनयाम् Pt. 4, 50. -10 To be attached or devoted to; आसन्तमेव न्पतिर्भजते मनुष्यं विद्याविहीनमकुलीनमसंस्कृतं वा Pt. 1. 35. -11 To take possession of. -12 To fall to the lot of any one. -13 To grant, bestow. -14 To supply, furnish (Ved.). -16 To favour; ये यथा मां प्रपद्यन्ते तांस्तयेद मजाम्यहम् Bg. 4.11. -16 To decide in favour of, declare for. -17 To love, court (affection). -18 To apply oneself to, be engaged in. -19 To cook, dress (food). -20 To employ, engage. (The meanings of this root are variously modified according to the noun with which it is connected :--e. g. निदां भज् to go to sleep; मूर्छी भज् to swoon; भावं भज् to show love for &c. &c.). -Caus. 1 To divide. -2 To put to flight, pursue. -3 To cook, dress. -II. 10 U. (भाजयति—ते, regarded by some as the caus. of मज् I) 1 To cook. -2 To give.

মজক: [শৰ্-পূৰ্] A divider, distributer. −2 A worshipper, votary, devotee.

भजनम् [भज्-ल्युर्] 1 Sharing, dividing. -2 Possession. -8 Service, adoration, worship. -4 Waiting or attending upon.

मजमान a. Dividing. -2 Enjoying. -8 Fit, right, proper.

भञ्जू I. 7 P. (भनक्ति, बभज, अभाङ्गीत् , भङ्ध्यति, भङ्कुम्, भम; desid. विभक्कति) 1 To break, tear down, shatter, shiver or break to pieces, split; भनिजम सर्वमर्यादाः Bk. 38; मक्कत्वा भुजी 4.3; बभञ्जुर्वलयानि च 3.22; धनुरमाजि यस्वया R. 11. 76. -2 To devastate, destroy by pulling down; भनक्त्युपवनं कपिः Bk. 9. 2. -2 To make a breach (in a fortress). - To frustrate, foil, disappoint, baffle; पिनाकिना भगमनोरथा सती Ku. 5. 1. - 5 To arrest, check, interrupt, suspend; as in भमनिद:. - B To defeat, vanquish; क्षत्राणि रामः परिभूय रामात् क्षत्राद्ययाऽभज्यत स द्विजेन्द्र: N. 22. 133; तृपा भीष्मादयो भन्ना: Panch. 2. 41. -With अन to break down, shatter; बनस्पति वज्र इवावभज्य Ku. 3. 74. - 1 1 To break down, shatter, splinter. - 2 to stop, arrest, suspend. -3 to frustrate, disappoint. -II. 10 U. (भजयति—ते) 1 To; brighten, illuminate. -2 To speak. -3 To shine.

मञ्जक a. (-िञ्जका f.) [भञ्ज्•ण्युल्] Breaking, dividing. मञ्जन a. (-नी f.) [भञ्ज्-ल्यु ल्युद् वा] 1 Breaking,

মঞ্জন a. (লা f.) [মন্ত্ৰে পুর্বা] 1 Breaking, splitting. -2 Arresting, checking. -8 Frustrating. -4

Causing violent pain. -तम् 1 Breaking down, shattering, destroying. -2 Removing, dispelling, driving away; तद्वितभयभञ्जाय यूनाम् Git. 10. -3 Routing, vanquishing. -4 Frustrating. -6 Checking, interrupting, disturbing. -6 Afflicting, paining. -7 Smoothing (of hair). -नः Decay of the teeth. -ना Explanation.

মগুলক: A particular disease of the mouth which consists in the decay of the teeth attended with contortion of the lips.

মস্ত্ৰত: A tree growing near a temple.

भञ्जा N. of Durgā.

भद् I. 1 P. (भटति, भटित) 1 To nourish, foster, maintain. -2 To hire. -3 To receive wages. -II. 10 U. (भटयति-ते) To speak, converse.

मटः [भट्-अन्] 1 A warrior, soldier, comhatant; दीनपरिजनकृताश्रुजलो न मटीजनः स्थिरमना विच्छमे र्रा. 15. 93; तद्भट्यातुरीतुरी N. I. 12; वादित्रसर्धिर्घटते भटस्य 22. 22; Bk. 14. 101. -2 A mercenary, hired soldier, hireling. -3 An outcast, a barbarian. -4 A demon. -5 N. of a degraded tribe. -6 A servant, slave. -टा Coloquintida (इंद्रवार्गी). -Comp. -पेटकम् a troop of soldiers. -बलागः a hero; Buddh. (-प्रम्) an army.

मदित्रः a. Roasted on a spit.

भहः [भर्-तन्] 1 A lord, master (used as a title of respect in addressing princes). -2 A title used with the names of learned Brahmanas; महगोपालस्य पीत्रः Mal. 1; so दुमारिलभहः &c. -8 Any learned man or philosopher. -4 A kind of mixed caste, whose occupation is that of bards or panegyrists; क्षत्रियादिश्रकन्यायां भट्टो जातोऽनुवाचकः। वैरयायां भूदविर्येण प्रमानेको बभूष ह। स भट्टो वाव-दूकथ सर्वेषां स्तुतिपाठकः। Brav. P. -5 A bard, panegyrist. -Comp. -आचार्यः 1 a title given to a learned man or any celebrated teacher (esp. इमारिलभह). -2 a great doctor. -नारायणः N. of the author of विणीसंहारम्. -प्रयागः =प्रयाग q. v.

सहार a. [भट्टं स्वामित्वमृच्छति, ऋ-अण्] 1 Revered, worshipful. -2 A title of respect or distinction used with proper names; as in सहारहरिचन्द्रस्य पद्मबन्धी नृपायते Hch. -₹: A noble lord.

महारक a. (-रिका f.) Venerable, worshipful &c.; see भशर above. -क: 1 A sage, saint. -2 The sun. -3 A god, deity. -4 (In dramas) A king. -6 An epithet applied to great and learned men. -Comp. -वारः, -वासरः Sunday.

महारिका 1 A noble lady. -3 A goddess, tutelary deity.

भाहिः N. of a poet (author of महिकाव्यम्).

মহিক: N. of the mythical progenitor of copyists (a son of বিস্থান).

महिनी 1 A queen (not crowned), a princess; (often used in dramas by maid-servants in addressing a queen). -2 A lady of high rank. -3 The wife of a Brāhmana.

भट्टोजिः N. of a grammarian (author of सिद्धान्त-कौमुदी).

भड: A particular mixed caste.

मडिल: 1 A hero, warrior. -2 An attendant, servant.

भण् 1 P. (भणति, भाणति) 1 To say, speak; पुरुषोत्तमे इति भाणितन्थे V. 3; Bk. 14. 16. -2 To describe; कान्यः स कान्येन सभामभाणीत् N. 10. 59. -3 To name, call. -4 To sound.

भणनम्, भणितम्, भणितिः f. Speaking, speech, talk, words, discourse, conversation: न येषामानन्दं जनयति जगन्नायभणितिः Bv. 4.39; 2.77; श्रीजयदेवभणितं हरिरमितम् Git. 7; इह रसभणने ibid; विनोदाभिजातभणितिः Vis. Guna. 290.

भण्टाकी Solanum Melongena (Mar. डोरली वांगी).

भण्डुकः, भण्डुकः Calosanthes Indica (Mar. टेंह).

भण्ड् I. 1 A. (শত্ত্ব) 1 To chide, upbraid. -2 To mock, deride. -8 To speak. -4 To jest, joke. -II. 10 U. (শত্ত্ব্যবি—ব) 1 To make fortunate. -2 To cheat (properly শত্ত্ব). -3 To be fortunate. -4 To do an auspicious act.

भण्डः [भण्ड्-अन्] 1 A buffoon, jester, mime; त्रयो वेदस्य कर्तारो मण्डपूर्तिपशाचकाः Sarva. S. -2 N. of a mixed caste; cf. भड. -ण्डम् (pl.) Utensile, implements. -Comp. -तपस्थिन् m. a pseudo ascetic. -हासिनी a harlot, courtezan.

भण्डकः A species of wag-tail.

सण्डनम् [भन्द्-त्युद्] 1 Mail, armour. -2 War, battle. -3 Mischief, wickedness.

भाषेड:, -णडी /. [भण्ड्-इ] A wave.

भणिडका, भण्डी, भण्डीलः Rubia Munjista (Mar. मंजिष्टा); मण्डीपुष्पनिकाशेन (अनुलिप्तः) Mb. 6. 97. 21.

भण्डिरः (लः), भण्डीरः The Sirīşa tree.

भण्डीर: The Vata tree (Mar. वड); Rām. 3. 75. 24.

মণিপ্রন্ত a. Happy, auspicious, prosperous, fortunate.
—ত: 1 Good fortune, happiness, wellare. –2 A messenger. –3 A workman, artisan.

भण्डकः A kind of fish.

www.kobatirth.org

भदन्तः [Up. 3. 130] 1 A term of respect applied to a Buddhist; भदन्त तिथिरेव न गुध्यति Mu. 4. -2 A Buddhist mendicant (v. l. for भदत).

भदाकः Prosperity, good fortune.

भद्र a. [भन्द्-रक् नि॰ नलेपः Up. 2. 28] 1 Good, happy, prosperous. -2 Auspicious, blessed; as in सदमुख. -8 Foremost, best, chief; पत्रच्छ भद्रं विजितारिभदः R. 14. 31. – 4 Favourable, propitious; भद्रे कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पर्यमाक्षभिर्यजन्नाः Rv. 1. 89. 8. - 8 Kind, gracious, excellent, friendly, good; often used in voc. sing. in the sense of 'my good sir', or 'my good friend', 'my good lady', 'my dear madam'. -6 Pleasant, enjoyable, lovely, beautiful; न तु कृच्छ्रदिप भद्रं निजकान्ते सा मजत्येव Pt. 1. 181. - 7 Laudable, desirable, praiseworthy. -8 Beloved, dear. -9 Specious, plausible, hypocritical. -10 Skilful, expert; भन्नोडस्मि नृत्ये कुशलोडस्मि गीर्त Mb. 4. 11. 8. -इम् f Happiness, good fortune, welfare, blessing, prosperity; भद्रं भद्रं वितर भगवन् भूयसे मङ्गलाय Mal. 1.3; 6.7; त्विय वितरतु भद्रं भूयसे मङ्गलाय U. 3.48; oft. nsed in pl. in this sense; सर्वो भद्राणि पश्यतु; भद्रं ते 'god bless you', 'prosperity to you'. -2 Gold. -3 A fragrant grass. - Iron, steel. - The seventh Karana. 5:-1 A bullock. -2 A species of wag-tail. -3 A term applied to a particular kind of elephants. - An impostor, a hypocrite; Ms. 9. 258. -8 N. of Siva. -8 An epithet of mount Meru. -7 The Devadaru tree. -B A kind of Kadamba. (মহাক means 'to shave'; भन्नकरणम् shaving). -Comp. -अङ्गः an epithet of Balarāma. –अध्वः N. of a Dvipa. –आकार, –आकृति a. of auspicious features. -आत्मजः a sword. -आश्रयः the sandal tree. -आसनम् 1 a chair of state, splendid seat, a throne. -2 a particular posture in meditation. -ईशः an epithet of Siva. - एला large cardamoms. -कपिल: an epithet of Siva. -कल्प: N. of the present age; Buddh. -कान्तः a beautiful lover or husband. -कारक a. propitious. -काली N. of Durga; जयन्ती महला काली भद्रकाली कपालिनी Durgapüjamantra; भद्रकाल्ये प्रस्पपशु-मालमतापत्यकामः Bhag. 5. 9. 12. -काष्ट्रम् the tree called Devadaru. -कुम्भः a golden jar filled with water from a holy place, particularly from the Ganges (esp. used at the consecration of a king). -गाणतम् the construction of magical diagrams. नीरः N. of a mountain; Mark. P. –ঘट:, –ঘটক: a vessel from which a lottery is drawn, -दाद m., n. a sort of pine. -नामन् m. 1 a wag-tail. - 2 the wood-pecker. - निधि: certain vessels of copper etc. fashioned for gifts; एवं तु तं भद्रनिधि सुविद्वान् इस्तासने प्रावरणोपयुक्ते Vaman P. - सृपितिः a gracious king. -पीडम् 1 a splendid seat, chair of state, throne; औदुम्बरं भद्रपीठमाभिषेकार्थमाहृतम् Ram. 2, 14, 34; उपतस्युः प्रकृतयो भद्रपीठोपदोधितम् R. 17. 10. -2 a kind of winged insect. —बलनः an epithet of Balarama. —मुख a. 'of an auspicious face', used as a polite address, 'good sir', 'gentle sir'; \$. 7; ततो भद्रमुखान्नाई स्थास्य स्थापु-

रिवाचलः Mark. P. (-खी) good lady; V. 2. -मुस्तकः (-मुस्ता) Cyperus Rotunda (Mar. नागरमोथा). -मृगः an epithet of a particular kind of elephant. -रेणुः N. of Indra's elephant. -वर्मन् m. a kind of jasmine. -वास् f. a kind or friendly speech. -विराज् N. of a metre; ओजे तपरी जरी गुरुश्चेन् म्सी ज्यी भद्दिराट् V. Ratna. -शाखः an epithet of Kartikeya. -श्चयम्, -श्चियम् sandalwood. -श्चीः f. the sandal tree. -सोमा an epithet of the Ganges.

भद्रक a. (-द्रिका f.) 1 Good, auspicious. -2 Handsome, beautiful. -3 Virtuous (सजन); विकर्मकियया नित्यं बाधन्ते भद्रिकाः प्रजाः Ms. 9. 226. -कः 1 The Devadaru tree. -2 A kind of bean; शालिबाइसइसं च दे शते भद्रकांस्तया Ram. 2. 32. 20. -कम् 1 N. of a metre of 22 syllables; भ्रो नरनारनावय गुरुदिंगर्कविरसं हि भद्रकमिदम् V. Ratna. -2 Cyperus Rotunda (Mar. नागरमोधा). -3 A particular posture in sitting. -4 A particular mystic sign. -5 A harem.

मद्रेकर a. One who confers prosperity.

भद्रवत् a. Auspicious. -n. The Devadaru tree. -ती A wanton woman, courtezan.

भद्रा 1 A cow. -2 N. of the second, seventh, and twelfth days of a lunar fortnight. -3 The celestial Ganges. -4 N. of various plants such as अनता, अपरि-जाता, कृष्णा, जीवन्ती, नीली, राजा etc. -8 N. of several goddesses and rivers. -8 N. of Subhadra, sister of Krisna and Balarama; पार्थकोऽहरद्भाम् Mb. 8. 31. 2; 1. 121. 21. -Comp. -करणम् tonsure, the act of shaving. -अयम sandal wood.

भादिका 1 An amulet. -2 = भद्रा (2) above.

भन् 1 P. (भनति) 1 To worship. -2 To ery, shout, resound-

भन्द I. 1 A. (भन्दते) 1 To tell a good news. -2 To be glad. -3 To be fortunate. -1 To be excellent. -6 To bonour, worship. -6 To shine. -II. 10 U. (भन्दवति-ते) 1 To do an auspicious act. -2 To cause to thrive.

भन्दम् 1 Prosperity; L. D. B. -2 Happiness; L. D. B.

मन्दिलम् 1 Prosperity, good fortune. -2 Tremulous motion. -3 A messenger (m.?).

मंभ: 1 A fly. -2 Smoke. -भः, -भम् The mouth of an oven or stove. -भा A kettledrum.

मंभरालिका, −भंभराली 1 A gadfly. −2 A gnat.

भंभारवः The lowing of a cow.

भयम् [विभेत्यस्मात्, मी-अपादाने अच्] 1 Fear, alarm, dread, apprehension, (oft. with abl.); भोगे रोगभयं कुले च्युतिमयं किते नृपालाद्भयम् Bh. 3. 35; यदि समरमपास्य नास्ति

मृत्योभेयम् Ve. 3. 4. -2 Fright, terror; जगद्भयम् &c. -3 A danger, risk, hazard; ताबद्धयस्य भेतव्यं याबद्धयमनागतम्। अगगतं तु भयं वीक्ष्य नरः कुर्याद्यथोचितम् H. I. 54. -4 The sentiment of fear; seo भयानक below; रौद्रशक्त्या तु जनितं चित्तवैकल्यजं भयम् S. D. 6. - 5 The blossom of Trapa Bispinosa (Mar. शिगाडा) –यः Sickness, disease. –Comp. -अन्वित, -आकान्त a. overcome with fear. -अपह a. warding off or removing fear. (-E:) 1 N. of Vişuu. -2 a king. -आतुर, -आते a. afraid, alarmed, frightened. -आवह a. 1 causing fear, formidable. -2 risky; स्वधर्मे निधनं श्रेयः पर्ध्यमी भयावहः \mathbf{Bg} , 3, 35, $-\mathbf{3}$ त्तर a. attended with or succeeded by fear. - प्रावण a. wholly overpowered by fear. -कम्पः tremour of fear. -कर (also भवंकर) a. 1 frightening, terrible, fearful. -2 dangerous, perilous; so भयकारक, -भयकृत्. -कृत् m. N. of Vispu; भवकृद् भवनाशनः V. Sah. - डिाण्डिम: a drum used in battle. - आत् a. a deliverer from fear. -दर्शिन a. 1 fearful. -2 intimidating. - मृत a. fleeing from fear, routed, put to flight. -नादान removing fear. (-नः) N. of Viṣṇu; भयकृद् भयनाशनः V. Sah. -प्रतीकार: warding off or removal of fears. -प्रद a. inspiring fear, fearful, terrible. -प्रस्तावः an occasion of fear. **-बाह्मणः** a timid Brāhmaņa, a Brāhmaņa who, to save himself from danger, declares his caste relying on the inviolability of a Brahmana. --भ्रष्ट a. put to flight. -विज्ञुत a. panic-struck. -व्युहः a particular array of troops when they are threatened with danger; सर्वतः सर्वतोभद्रं भयव्युहं प्रकल्पयेत् Kam. -शास्त्र a. timid. -स्थानम् , -हेतुः a cause of fear; हर्षस्थानसहस्राणि भयस्थानशतानि च Mh. 18. 5. 61. - हर्तृ, हारिन् a. removing fear, dispelling alarm:

भयनम् Fear, alarm.

भयंकर a. =भयंकर q. v. (-रः) A kind of owl.

मयानक a. [बिभायस्मात्, भी-आनत्; Un. 3. 82] Fearful, horrible, terrible, frightful; किमतः परं भयानकं स्यात् U. 2; Si. 17. 20; दंश्वाकरालानि भयानकि Bg. 11. 27. —कः 1 A tiger. —2 N. of Rahu. —3 The sentiment of terror, one of the eight or nine sentiments in poetry; भयानको भयस्थायिभावः कालाधिदैवतः S. D.; see under रस. —कम् Terror, fear.

भयाञ्ज a. Timid, afraid.

भर a. [मृ-अप्] Bearing, granting, supporting, &c. (at the end of comp.). —र: 1 A burden, load, weight; खरत्रथे भरं इत्वा Pt. 1 'supporting himself on bia three hoofs'; फलभरपरिणामश्यामजम्बू &c. U. 2. 20; भरव्यथा Mu. 2. 18; Ki. 11. 5. —2 A great number, large quantity, collection, multitude; धत्ते भरं इस्तुमपत्रफलावलीनाम् Bv. 1. 94, 54; Śi. 9. 47. —3 Bulk, mass. —4 Excess; तती भिक्त-अद्धाभरगुरुगणद्भ्यां गिरिश यत् Sivamahimna 10; निर्व्यूटसीहृद-भरिति गुणोज्जवलेति Māl. 6. 17; शोभाभरेः संभूताः Bv. 1. 103; कोपभरेण Gīt. 3. —8 A particular measure of weight. —6

सं. इं. को ... १४९

Theft, taking away. -7 Attacking, a battle (Ved.).
-8 A hymn or song of praise. -9 Pre-eminence, excellence; न खल्ज क्यसा जात्येवायं स्वकार्यसहो भरः V. 5. 18.

भरेण, भसत् ind. In full measure, with all one's might.

भरट: [मृ-अटन्] 1 A potter. -2 A servant.

भरण a. (-णी f.) [भृ-त्यु, त्युद् न] Bearing, maintaining, supporting, nourishing. -णम् 1 The act of nourishing, maintaining or supporting; प्रजानां विनयाधानादक्षणाद्धरणादि (स पिता) R. I. 24; पुनर्यास्यत्याख्यां भरत इति लोकस्य भरणात् S. 7. 33. -2 (a) The act of bearing or carrying. (b) Wearing, putting on; भरणे हि भवान् राक्तः फलानां महतामपि Ram. 7. 76. 32. -3 Bringing or procuring. -4 Nutriment. -5 Hire, wages. -णः The constellation Bharanī.

भरणी N. of the second constellation containing three stars. -Comp. -भू: an epithet of Rahu.

মাৰ্ডার: [মূ-প্রত্তবা] 1 A master, lord. -2 A prince, king. -3 An ox, a bull. -4 A worm.

भरण्यम् 1 Cherishing, supporting, maintaining. -2 Wages, hire. -3 The lunar mansion Bharant. -ण्या 1 Wages, hire. -2 A woman. -Comp. - युज् m. a hired servant, hireling.

HTTS: 1 A master. -2 A protector. -3 A friend. -5 Fire. -6 The moon. -6 The sun.

भरतः [भरं तनोति तन-ड] 1 N. of the son of Dusyanta and Sakuntala, who became a universal monarch (चक्रवर्तिन्), India being called Bharatavarşa after him. He was one of the remote ancestors of the Kauravas and Pandavas; cf. S. 7. 33. -2 N. of a brother of Rama, son of Kaikeyi, the youngest wife of Dasaratha. He was very pious and righteous, and was so much devoted to Rama that when the latter prepared to go to the forest in accordance with the wicked demand of Kaikeyi, he was very much grieved to find that his own mother had sent his brother into exile, and refusing the sovereignty that was his own, ruled the kingdom in the name of Rama (by bringing from him his two sandals and making them the 'regents' of the realm) till he returned after his fonrteen years' exile. भरतो नाम कैकेन्यां जज्ञे सत्यपराक्रमः। साक्षाद्विष्णोश्चतुर्भागः सर्वे: समुदितो गुणै: || Ram. 1. 18. 13. -3 N. of an ancient sage who is supposed to have been the founder of the science of music and dramaturgy. - 4 An actor, a stage-player; तत्किमित्युदासते भरताः Mal. 1. - 8 A hired soldier, mercenary. -6 A barbarian, mountaineer. -7 An epithet of Agni. -8 A weaver. -9 N. of the sage Jadabharata. -Comp. -अप्रजः 'the elder brother of Bharata', an epithet of Rama; अस्त्येव मन्युर्भरतामजे मे R. 14. 73. - ऋषभः N. of Visvamitra. - ऋपभः, - शांबूलः,

www.kobatirth.org

मल

-श्रेष्टः the best or most distinguished of the descendants of Bharata. -खण्डम् N. of a part of India; भरतवर्षे भरतवर्षे अस्तावर्षे उप्यक्तरपे. -झ a. knowing the science of Bharata or the dramatic science. -पुत्रः, -पुत्रकः an actor; a mime. -वर्षः 'the country of Bharata', i. e. India. -वाक्यम् the last verse or verses in a drama, a sort of benediction (said to be in honour of Bharata, the founder of the dramatic science); तथापीदमस्तु भरतवाक्यम् (occurring in every play); cf. Nag. 5 (end.) -शास्त्रम् = नाट्यशास्त्रम्.

भरपः 1 A sovereign, king. -2 Fire. -8 A deity presiding over one of the regions of the world (छोकपाल).

भरक्काजः 1 N. of one of the seven sages; भरे सुतान मरे शिष्यान भरे देवान भरे दिजान । भरे भार्यो भरद्वाजां भरद्वाजां अरद्वाजां अरद्वाजां अर्थाभने ॥ Mb. -2 A sky-lark.

भरि a. Bearing, possessing, maintaining, supporting (at the end of comp.), as in उदरंभरि &c.

भरिणी Green colour.

भरित a. 1 Nourished, maintained. —2 Filled with, full of; जगज्जालं कर्ता कुसुमभरसीरभ्यभरितम् Bv. 1.54, 33. —8 Weighted; उत्कम्पोऽल्पोऽपि पीनस्तनभरितमुरः क्षिप्तहारं दुनेति Ve. 2. 22. —4 Green. —तः The green colour.

मरित्रम् Ved. The arm; अंधुं दुइन्ति इस्तिनो भरित्रैः Rv. 3. 36. 7.

भरिमन m. 1 Supporting, nourishing. -2 A family. -8 N. of Visnu.

₩60 1 A husband. -2 A lord. -8 N. of Siva. -4 Of Vispu. -6 Gold; Mb. 2. -6 The sen.

भरकच्छ: N. of a country (v. l. मरकच्छ).

भरुजः (-जा or -जी f.) 1 A jackal. -2 Roasted barley.

भरुटकम् Fried meat.

भर्गः 1 N. of Siva. -2 Of Brahman. -8 Radiance, lustre; आदित्यान्तर्गतं वर्चो भर्गाख्यं तनमुक्षुभिः Yogiyajñavalkya. - 8 Roasting.

भगेस् n. Radiance, lustre; देवस्य भगें मनसेदं जजान Bhag. 5. 7. 14; ॐ तत् सवितुर्वरेण्यं भगें देवस्य धामिह Gayatrimantra, Rv. 3. 62. 10.

मर्ग्यः An epithet of Siva.

भर्जन a. [अस्ज् ल्यु ल्युट् वा] Roasting, frying, baking. -2 Annihilating. -नम् 1 The act of roasting or frying; भर्जनं भवनीजानामर्जनं सुखसंपदाम् Ramarakṣā 36. -2 A frying-pan.

भतेव्यः a. 1 To be borne or carried. -2 To be hired or kept.

भर्त m. [भ-तृच्] 1 A bushand; यद्धर्तुरेव हितमिच्छति तत् कलत्रम् Bh. 2. 8; क्षीणां भर्ता धर्मदाराख पुंसाम् Mal. 6. 18. -2 A lord, master, superior; मर्तुः शापेन Me. 1; गण[°], भूत[°] &c. −8 A leader, commander, chief; स्वर्भतृनामघहणाद्वभूव सान्द्रे रजस्यात्मपरावबोधः R. 7. 41. - 🛊 A supporter, bearer, protector; मतो स्वानी श्रष्टः पुर एता भवति Bri. Up. 1.3. 18. - B The oreator. -8 N. of Visnu; सबनो भावनो भर्ता V. Sah. -Comp. -गुज: the excellence or virtue of a husband; जन्मपे योषितः प्राप्ताः स्वैः स्वैर्मर्तृगुणैः शुभैः Ms. 9. 24. - प्री a woman who murders her husband; पाषण्ड्यानाश्रितास्तेना भर्तृप्न्यः कामगादिकाः Y. 3. 6. - विश्व a. thinking of a husband; Ks. -दारकः a crown-prince, prince royal, young prince, an heirapparent (a term of address chiefly used in dramas). -दारिका a young princess (a term of address in dramas). -देवता, -दैवता idolizing a husband. -प्रिय, -भक्त a. devoted to one's master. -लोक: the husband's world; पर्ति या नाभिचरति मनोवाग्देहसंयता । सा भर्तृत्रोकमाप्रोति Ms. 5.165. - वतम् fidelity or devotion to a hushand. (-ता) a virtuous and devoted wife; cf. पतिवता. –शोकः grief for the death of the hushand.-50: N. of a celebrated author to whom are ascribed the three Satakas (ब्रह्मार, नीति and वैराग्य) and also वाक्यपदीय and भट्टि-काव्य. -हार्यधन a. (a slave) whose possessions may be taken by his master; न हि तस्यास्ति किचित् स्वं भर्तृहार्यधनी हि सः Ms. 8. 417. – दीन a. abandoned by a master.

भर्तत्वम् 1 Mesterhood. -2 Husbandship.

भर्तमती A married woman whose husband is living; जनोऽन्यपा भर्तृभती विशक्ति \$. 5. 17.

भरेसात् ind. In the possession of a husband; कता married; Y.

मर्जी 1 A mother. -2 A female supporter.

भत्स् 10 A. (भत्स्यते; P. also sometimes) 1 To menace, threaten. -2 To rovile, repreach, abuse. -3 To deride.

भत्सेकः [अर्स्-जुल्] A threatener, reviler.

भत्सेनम् , -भत्सेना [भत्से ल्युद्] 1 Threatening, reviling. -2 A threat, menace. -8 Roproach, abuse. -4 A curse.

भर्त्सित p. p. Reviled, reproached, abused. -तम् Reviling &c. See भर्तन.

भर्मम् 1 Wages, hire. -2 Gold. -8 The navel.

मर्मण्या Wages, hire.

भर्म (ई) 1 P. To kill, to hart; L. D. B.

भर्मन् त. [भृ-पनिन्] 1 Support, maintenance, nourishment; कुमारभृत्याकुरालरनुष्टितं भिषस्भिराप्तेरय गर्भमर्मणि R. 3. 12. – 2 Wages, hire. – 3 Gold. – 4 Gold coin. – 5 The navel. – 6 A burden, load. – 7 A house.

भन्छ I. 10 Ā. (भालयते, भालित) To see, behold. -II. 1 Ā. 1 See भल्ल. -2 To expound, explain.

भल ind. (Vedio) Certainly, indeed; cf. Mar. महें.

www.kobatirth.org

भल्छ् 1 ति. (भहते, महित) 1 To describe, narrate, tell. -2 To wound, hurt, kill. -3 To give.

মন্ত a. Auspicious, favourable. -Comp. - সংম: = মরান্ত: a term used for addressing a flamingo; Ch. Up.

महाः, -ह्या, -ह्यम् [भत्त्र्-अच्] A kind of crescent-shaped missile or arrow; धुराधंच-दोत्तमकर्णभक्षैः शरांध चिच्छेद Ram. 6. 59. 99; क्रचिदाकर्णविकृष्टभत्नवर्षी R. 9. 66; 4. 63; 7. 58. -2 A particular part of an arrow; विष्णुं सीमं हुताशंच तस्येषुं समकल्पयन् । गृज्ञमिभिनेभृवास्य भन्नः सोमो विशापते ॥ Mb. 8. 34. 18. -ह्यः 1 A bear. -2 An opithet of Siva. -3 The marking-nut-plant (भन्नी also).

भेलकः, भल्लादः A bear; Bhag. 3. 10. 24.

महातः, भद्भातकः The marking-nut-plant. (Mar. बिन्बा), भद्भातकं फलं पकं स्वादुपाकरसं लघु । कषायं पाचनं क्षियं तीक्ष्णेष्णं छेदि भदनम् । मेथ्यं विकत्तरं हन्ति कफवातवणोदरम् Bhava. P.; Bhag. 8. 2. 14; (also n.).

मल्लुकः 1 A bear. -2 A monkey.

भल्लूकः 1 A bear; दधति कुहरभाजामत्र भल्लूकयूनाम् U. 2. 21; -2 A dog.

भव a. [भवस्यस्मात् , भू-अपादाने अप्] (At the end of comp.) Arising or produced from, originating in. -वः 1 Being, state of being, existence, (सता); तथाप्यहं योषिदतत्त्वविच्च ते दीना दिदृक्षे भव मे भवक्षितिम् Bhag. 4. 3. 11. -2 Birth, production; भवो हि लोकाभ्युदयाय तादृशाम् R. 3. 14; S. 7. 27. -3 Source, origin. -4 Worldly existence; mundane or worldly life, life; as in भवार्णन, भवसागर &c.; कर्मबन्धच्छिदं धर्म भवस्येव मुमुक्षदः $K_{
m u}, 2.51$; मनोच्छेदकरः पिता ते R. 14. 74; Si. 1. 35. - 5 The world. -8 Well-being, health, prosperity; अवाय युष्मच्चरणानु-वर्तिनाम् Bhag. 10. 27. 9; कालेनानुगृहीतैस्तैर्यावद्वो मव अत्मनः Bhag. 8. 6. 19; Ram. 5. 27. 6. -7 Excellence, superiority. - 8 N. of Sive; तमज्ञवीद् भवोऽसीति तद्यदस्य तन्नाभाकरोत पार्जन्यं तब्रूपमभवत् पर्जन्यो दै भवः Sat. Br.; दक्षस्य कन्या भवपूर्व-पत्नी Ku. 1, 21; 3. 72. -9 A god, deity. -10 Acquisition (प्राप्ति). -वौ (dual) Siva and Bhavani. -Comp. -अप्रम् the farthest end of the world; Buddh. -अतिग a. overcoming worldly existence. -अन्तकृत् m. 1 N. of Buddha. -2 an epithet of Brahman. -अन्तरम् another existence (previous or future); शुभाशुभफलं सद्यो नृपादेवा-द्भवान्तरे Pt. 1. 121. -अब्धिः, -अर्णवः, -समुद्रः, -सागरः, -सिन्धुः the ocean of worldly life. -अभवी (m. dual.) 1 existence. - 2 prosperity and adversity. - असीष्ट्रम् bdellium. -अयना, -नी the Ganges. -अरण्यम् 'a forest of worldly life,' a dreary world. -आत्मजः an epithet of Ganesa or Kartikeya. -आतं a. sick of the world, disgusted with worldly cares and troubles. -ইয়া: N. of Siva. -उच्छेदः destruction of worldly existence; सतां भवोच्छेदकरः पिता ते \mathbf{R} . 14. 74. -िक्सितिः f. the place of birth. - ueht: a forest-conflagration. - we a outting the (bonds of) worldly life, preventing recurrence of

birth; भवच्छिद्रक्ष्यम्बकपादपांशवः K.1. - छेदः prevention of recurring birth; मनुष्यजनमापि सुरासुरान् गुणैभवान् भवच्छेद-करै: करोत्यधः Si. 1. 35. -जस्त्रम् the water (or ocean) of worldly existence. –दारु n. the devadary tree. –नारिनी N. of the river Sarayu. - प्रतिसंधिः coming into being. -बन्धेशः N. of Siva. -भक्तः delivery from births or transmigration. - HIT a. living in the world of mortale. –भावन a conferring welfare. –भीर a afraid of worldly existence. - भूतम the source of all beings, i. e. the Supreme Being. - Har N. of a celebrated poet (see App. II.); भवभूतेः संबन्धाद् भूधरभूरेव भारती भाति। एतत्कृतकारूये किमन्यथा रोदिति पावा॥ Arys. S. 36. (-f.) welfare, prosperity. - भागः the enjoyment or pleasure of the world. - मन्द्रः the resentment against the world. -मोचनः N. of Krisna. - रुद् m. a drum beaten at funeral ceremonies. -चातिः f. 1 liberation from worldly existence; भववीतये इतबृहत्तमसामवबीधवारि रजसः शमनम् Ki. 6. 41. -2 end of the world. -व्ययः (du.) birth and dissolution. - शेखरः the moon. -संगिन् a. attached to worldly existence. -संतातिः an uninterrupted series of births and transmigrations.

भवक a. 1 Living, existing. -2 Giving a blessing.

भवत् a. (न्ती f.) 1 Being, becoming, happening. -2 Present; समतीतं च भवच्च भावि च R. 8. 78. -pron. a. (नती f.) A respectful or honorific pronoun, translated by 'your honour,' 'your lordship, worship or highness'; (oft. used in the sense of the second personal pronoun, but with the third person of the verb); अथवा कयं भवान मन्यते M. 1; भवन्त एव जानन्ति रघूणां च कुलस्थितिम् U. 5. 23; R. 2. 40; 3. 48; 5. 16. It is often joined to अत्र or तत्र (see the words), and sometimes to स also; यन्मां विधेय-विषये सभवात्रियुक्त Mal. 1. 9. -Comp. -भूतभव्ये ind. in present, past and future. -यसु a. wealthy, opulent.

भवती 1 Your ladyship, lady. -2 A poisoned arrow. -8 Shining; L. D. B.

भवनम् [भू-आधारे ल्युद्] 1 Being, existence. -2 Production, birth. -3 An abode, residence, dwelling, mansion; अथवा भवनप्रत्ययात् प्रविद्योऽस्मि Mk. 3; Me. 34; Rām. 7. 11. 50. -4 A site, abode, receptacle; as in अविनयभवनम् Pt. 1. 191. -8 A building. -6 A field; स शालिभवनं रम्यं सर्व-सस्यसाचितम् Mb. 5. 84. 15. -7 Nature. -8 Horoscope, natal star. -तः A dog. -Comp. -उत्रम् the interior of a house. -द्वारम् a palace-gate. -पतिः, -स्वामिन् m. the lord of the house, a pater familias.

भवनीय a. i To be about to take place. -2 Impending.

भवन्तः, -न्तिः The time being, present time.

भवन्ती 1 A virtuous wife. -2 Time being, present time; Un. 3. 50. -8 (In gram.) A technical term for the present tense.

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

मवानी

भवानी N. of Parvatī, wife of Siva; आलम्बताप्रकरमत्र भवो भवान्याः Ki. 5. 29; Ku. 7. 84; Me. 38, 46; भवानि स्तोतुं त्वां प्रभवित चतुर्भिनं वदतैः । प्रजानामीशानिक्षपुरमयनः पश्चभिर्षि ॥ Anandalaharī. -Comp. -गुरुः an epithet of the mountain Himalaya. -पतिः an epithet of Siva; अधिवसित । सदा यदेनं जनैरविदितविभवो भवानीपतिः Ki 5. 21.

भवादृक्ष a. (-क्षी f.), भवादृश् a., भवादृश a. (-शी f.) Like your honour, like you.

भविक a. (-की f.) 1 Beneficial, suitable, useful.

-2 Happy, prosperous. -3 Righteons, pious. -कम्
Prosperity, welfare.

भवितव्य pot. p. About to take place, about to happen, likely to be, often used like भाव्य impersonally, i. e. in the neuter gender and singular number, with the instrumental of the subject and the predicative word; त्वया मम सहायेन भवितव्यम् \$. 2; पुरुणा कार्णेन भवितव्यम् \$. 6. -व्यम् What is destined to happen; भवितव्यं भवत्येव यद्विधेमनिस स्थितम् Subhas.

भवितच्यता Inevitable necessity, necessary consequence, fate, destiny; भवितव्यता बलवती \$.6; सर्वेकया अगवती भवितव्यतेष Mal. 1.28.

संवित् a. (-श्री f.) [भू-तृब्] 1 About to become, future; सा व्यत्यगादन्यवधूर्भवित्री R. 6. 52; समादिदेशैकवधूं भवित्रीम् Ku. 1. 50. -2 Imminent, impending. -8 Being or faring well.

भिवन् a. Living, being. -m. A living being.

मविनः A poet; also भविनिन् m.

मिवल a. [भू-मिवष्यति इलन्] 1 Being, living. -8 Future, -ल: 1 A paramour. -2 A sensualist, voluptuary. -लम् A house.

मविष्णु [भू-इष्णुच्] 1 To be about to become or take place. -2 Future.

भविष्य a. 1 Future; नैतदन्ये करिष्यन्ति भविष्या वसुधाधिपाः Mb. 14. 87. 21. -2 Imminent, impending; श्रुत्वा सांप्रामिकीं वार्तो भविष्यां स्वामिनं प्रति Pt. 1. 91. -ष्यम् The future, futurity. -Comp. -कालः the future tense. -श्रानम् knowledge of futurity. -पुराणम् N. of one of the 18 Puranas.

भविष्यत् a. (न्ती or न्ती f.) About to be, become or come to pass, future. -n. The future time. -Comp. -आसेपः 1 denying the occurrence of a possible future event. -2 a kind of Alankara or figure of speech; सीऽयं भविष्यदाक्षेपः प्रागेनातिमनास्निनी। कद्याचिदपराघोऽस्य भावित्यवसहन्द यत्।। Kav. 2. 128. -कालः futurity. -वकत्, -वादिन् a. predicting future events, prophesying.

भव्य a. [भू-कर्तरि नि॰यत्] 'मन्यं सुखे शुभे चापि भेशवश्चाग्य-भीविनोः' Visva. 1 Existing, being, being present. -2 Future, about to be; ईशानं भूतभन्थस्य न तती विज्युष्सते Bri. Up. 4. 4. 15. -3 Likely to become. -4 Suitable, proper, fit, worthy; इति त्याज्ये भवे भव्यो मुक्तावृत्तिष्ठते जनः Ki. 11. 13; यत्पाद्यसमभवाय भजन्ति भव्याः Bhag. 1. 15. 17. -8 Good, nice, excellent. -6 Auspicious, fortunate, happy; समाधिमत्यामुद्यादि भव्या Ku. 1. 22; अनुप्रहायेह चरन्ति नृतं भूतानि भव्यानि जनार्दनस्य Bhag. 3. 5. 3; Ki. 3. 12; 10. 51. -7 Handsome, lovely, beautiful; यदुष्य स्थिपवित्तक्ष सदाभव्योऽनस्यकः Ram. 2. 2. 32. -8 Calm, tranquil, placid; भव्यो भवन्नि मुनेरिह बासनेन (क्षात्रे स्थितः पथि) Ki. 5. 49. -9 True. -व्या N. of Parvatī. -व्यम् 1 Existence. -2 Future time. -3 Result, fruit. -4 Good result, prosperity; R. 17. 53. -5 A bone. -व्यः, -व्यम् one division of the poetical Rasas. -Comp. -मनस् a. well-meaning, benevolent.

भवदीय a. Your honour's, your, thins.

भावत्क a. Belonging to your honour; भावत्कैरिव धवलैर्यशःप्रवाहै: केषां नो जनयति चेतिस प्रमोदम् Ram. Ch. 7. 2.

मण् 1 P. (भवति) 1 To bark, growl, bark at; नैयादि श्वा समासक्ष्य भवंस्तस्यी तदन्तिके Mb. 1. 132. 39. -2 To abuse, reproach, revile, rail at.

भषः, -भषकः A dog.

भवणः A dog. --णम् The barking of a dog, a growl.

भषी f. A bitch.

भस् n. Ashes; ददर्श तल्पेऽभिमिवाहितं भसि Bhag. 10, 6.7.

भस् I. 3 P. (बभस्ति) 1 To shine. -2 To revile, blame, abuse. -II. 1 P. (भसति) To eat.

भस a. Shining; तनुवारभसो भारवान Ki. 15. 23.

भस्त m. [Un 1. 127] 1 The sun. -2 Flesh. -3 A kind of duck. -4 Time. -6 A float (छव). -6 The hinder parts (said to be f. and n. also). -7 Pudendum muliebre. -8 A month.

भसनः A bee.

भसन्तः Time.

मसित a. Reduced to ashes; यस्त्वन्तकाल इदमात्मकृतं स्वनेत्रविहिस्फुलिङ्गाशिखया भिततं न वेद Bhag. 8. 7. 32. —तम् Ashes; अनलभसितजालास्पदमभूत् Bv. 1. 84; भासितोद्द्लनविधिम् Sundaralahari 2.

भस्त्रका, -भस्त्रा, -भिद्धः f. [मस् धून्] 1 A bellows; भन्नाः कि न श्वसन्त्युत Bhag. 2. 3. 18. -2 A leathern vessel for holding water. -3 A pouch, leathern bag; मन्त्रा माता पितुः पुत्रो येन जातः स एव सः Mb. 1. 74.10; Bhag. 9.20.21.

भिक्षका A little bag.

भरमकम् 1 Gold or silver. -2 Morbid appetite from over-digestion of food; कद्वादिरुक्षात्रभुजां नराणां धाँणे कके मास्तिपत्तवृद्धौ । आतिप्रवृद्धः पवनान्वितोऽप्रिभुक्तं क्षणादु भरम करोति

यस्मात्॥ तस्मादसी भस्मकसंज्ञकोऽभूदुपेक्षितोऽयं पचते च धात्म् Bhava. P. -8 A kind of disease of the eyes.

भरमन् n. [भस्-मनिन्] 1 Ashes; (कल्पते) ध्रुवं चिताभरम-रजो विशुद्धये Ku. 5. 79. -2 Sacred ashes (smeared on the body); महादेवोऽथ तद्भस्म मनोभवशरीरजम्। आदाय सर्व-गात्रेषु भूतिलेपं तदाकरोत् ॥ Kalika P. (भस्मनि हु 'to sacrifice in ashes', i. e. to do a useless work). —Comp. —आद्रीः morbid appetite from rapid digestion of food. -अवशेष a. remaining in the form of ashes; भरमावरोपं मदने चकार Ku. 3. 72; S. 3. 3. = अइ: a kind of pigeon. (-索貝) a kind of gem (Mar. पेरोज). -आह्रयः camphor. -उद्धूलनम्, -गुण्डनम् smearing the body with ashes; भरमोद्भलन मदमस्तु भवते K. P. 10. -कार: a washerman. -कूट: a heap of ashes. नार्भः Dalbergia Ongeinensis (Mar. तिवसे). -गन्धा, -गन्धिका, -गन्धिनी a kind of perfume. न्यात्रः N. of the god of love. -चयः a heap of ashes. -त्रुम् 1 frost, snow. -2 a shower of dust. -3 a number of villages. - प्रियः an epithet of Siva. - भूत a. dead. -मेह: a sort of gravel. -रोग: a kind of disease; cf. भरमाप्ति. - लेपनम् smearing the body with ashos. - विधिः any rite performed with ashes. -वेधकः camphor. -शर्करः (probably) potash. -शायिन् m. N. of Siva. -सृत-करणम् calcining of quickeilver. -स्नानम् purification by asbes.

भस्ता The state of ashes.

भस्मतात् ind. 1 To the state of ashes; क 'to reduce to ashes.' भू to be reduced to ashes.

भसा (स्ती) कृ 8 U. To reduce to ashes.

ससीकरणम् 1 Reducing to ashes. -2 Completely consuming or burning. -3 Calcining.

भस्मीकृत a. 1 Reduced to ashes, -2 Calcined (as a metal). -3 Powdered (चूर्णाकृत); तेनैव तोरणेनाथ यक्षस्तेनाभि-ताडितः। नादृश्यत तदा यक्षो मस्मीकृततनुस्तदा॥ Ram. 7. 14. 29.

भरमीभू 1 P. 1 To be reduced to ashes; भरमीभूतस्य देहस्य प्रनरागमनं कुतः Sarva. S. -3 To become worthless; भरमीभूतेषु विश्रेषु मोहाइत्तानि दातृभिः (नश्यन्ति) Ms. 3. 97; 4. 188.

मा 2 P. (भाति, भात; cans. भापयति-ते; desid. विभासति)
1 To shine, be bright or splendid, be luminous; पद्भविना
सरो भाति सदः खलजनिर्विना। कदुवर्णिर्विना काव्यं मानसं विषयैर्विना
Bv. 1. 116; समतीत्य भाति जगती जगती Ki. 5. 20; R. 3. 18;
भाति श्रीरमणावतारदशकं बाले भवत्याः स्तने Udh. —2 To seem,
appear; बुभुक्षितं न प्रति भाति किचित् Mbh. —3 To be,
exist. —4 To be pleased. —6 To show oneself. —6 To
blow; [the following verse gives different meanings of
the verb: —वभी मस्त्वान् विकृतः स-मुद्दो (to shine) वभी
मस्त्वान् विकृतः स-मुद्दः। (to be pleased) वभी मस्त्वान् विकृतः
समुद्दे। (to be) वभी मस्त्वान् विकृतः स मुद्दः॥ (to blow).
Bk. 10. 19].

भा [भा-अष् टाप्] 1 Light, splendour, lustre, beauty; तत्र ताराधिपस्याभा ताराणां मा तथैव च । तयोरामरणामा च ज्वलिता

चामभासयत्। Ram. 6. 75. 51; तावद् भा भारवेभीति यावन्याचस्य नीदयः Udb. -2 A shadow, reflection. -8 Likoness, resemblance. -4 The shadow of a gnomon. -Comp. -क (कू) टः a species of fish. -कोशः, -पः the sun-गणः the whole group of constellations; करालदंद्राभिरदस्त-मागणम् Bhag. 4. 5. 11. -निकरः a mass of light, collection of rays. -नेमिः the sun. -मण्डलम् a halo of light. -कपः the soul. (-पम्) Brahman. -वनम् a mass of rays or light.

भाःकर See भास्कर under भास.

भारत a. 1 Regularly fed by another, a dependant, retainer. -2 Fit for food. -3 Inferior, secondary (opp. मुख्य), often used in the S. B. in this sense. -4 Used in a secondary sense.

भाक्तिकः A retainer, dependant.

भाक्ष a. (-क्षी f.) [भक्षा शीलमस्य अण्] Voracious, gluttonous.

भागः [भज् भावे घम्] 1 A part, portion, share, division; as in भागहर, भागशः &c. -2 Allotment, distribution, partition. -3 Lot, fate; निर्माणभागः परिणतः U. 4. -4 A part of any whole, a fraction. -8 The numerator of a fraction. -6 A quarter, one-fourth part. -7 A degree or the 360th part of the circumference of a circle. -8 The 30th part of a zodiacal sign. -9 The quotient. -10 Room, space, spot, region, place; अयनेपु च सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः Bg. 1. 11.; R. 18. 47. --11 A portion payable to Government; सीता, भागे, बलिः, करोराष्ट्रम् Kau. A. 2. 6. 24. -12 One of the four contentments (San. Phil.); आध्यात्मिकाश्वतस्यः प्रकृत्युपादान-कालभागाख्याः (v. l. भाग्याख्याः) Sāń. K. 50. −13 A halfrupes. -14 The number eleven. -Comp. -अनुबन्धजातिः f. assimilation of quantities by fractional increase. -अपवाहजातिः,-अपवाहनम् ∫. assimilation of quantities by fractional decrease. -अपहारिन a. receiving a share. -आर्थन् a. desirous of a share. -अई a. entitled to a share or inheritance. - कल्पना allotment of shares. -जाति: f. reduction of fractions to a common denominator (in math.). -धानम् a treasury. -धेयम् 1 a share, part, portion; उच्छिष्टं भागधेयं स्याहर्भेषु विकिरश्व यः Ms. 3. 245; नीवारभागधेयोचितैर्मृगैः R. 1. 50. -2 fortune, destiny, luck. -3 good fortune or luck; तद् भागधेयं परमं पश्चाम Bh. 2. 12. - 4 property. - 5 happiness. (- यः) 1 a tax; अन्यमेव भागधेयमेते तपस्विनो निर्वपन्ति \$.2. -2 an heir. -भाज a. interested, a sharer or partner. -भूज m. a king, sovereign. - Htt f. (in alg.) a particular rule of division. - उक्षणा a kind of लक्षणा or secondary use of a word by which it partly loses and partly retains its primary meaning; also called जहदजहन्नभण; e. g. सोऽयं देवदत्तः. -स्टेस्थ्यम् a partition-deed; विभागपत्रं कुर्वन्ति भागलेख्यं तदुच्यते Sukra. 2. 297. – हरः 1 a co-heir. -2 division (in math.). - ETC: division (in math.).

भाजित

-हारिन a. entitled to a share, inheriting. (-m.) 1 an heir, -2 division.

भागकः A divider.

भागतम् 1 The period of the sun's passing through the signs of the zodiac. -2 The circumference of a great circle.

HMRIE ind. 1 In parts or portions, part by part.

-2 According to the share.

भागिक a. 1 Relating to a part. -2 Forming a part. -3 Fractional. -4 Bearing interest; (भागिकं शतम् 'one part in a hundred', i. e. one per cent; so भागिका विश्वति: &c.).

भागिन a. [माग-इनि] 1 Consisting of shares or parts. -2 Sharing, having a share; रूपस्य भागी भवति दृष्टमेतल्यरातनैः Mb. 3. 84. 57. -3 Sharing or participating in, partaking of; as in दुःखं . -4 Concerned in, affected by. -6 A possessor, owner; तस्येह मागिनी दृष्टी बीजी दिनिक एवं च Ms. 9. 53. -6 Entitled to a share; औरसक्षेत्रजी प्रतीरक्षस्य भागिनी Ms. 9. 165; विङ्जास्तु ह्रवेकमागिनः Y. 2. 125. -7 Lucky, fortunate; शिवास्ट्रहां भागिनी सुप्रसक्षाम् Mb. 13. 26. 86 (com. भागिनी भगानामैश्वर्यदीनां पण्णां समुहो भागं तहतीम्). -8 Inferior, secondary. -9 Highly useful. Hence भागित्वम् means 'high utility'; भागित्वाहा गयां स्यात् MS. 10. 8. 47. [शबर explains भागित्वात् as भागवत्यो हि महाभागाः । महति उपकारे वर्तन्ते इत्यर्थः ।] -m. A co-heir. -नी A co-heiress.

भागवत a. (-ती f.) [भगवतः भगवत्या वा इदं सोऽस्य देवता वा अण्] 1 Relating to or worshipping Vispu. -2 Pertaining to a god; कीमारादाचरेत प्राक्तो धर्मान् भागवतानिह -3 Holy, divine, sacred. -तः A follower or devotee of Vispu or Krispa. - तम् N. of one of the 18 Purapas.

भागिनेयः [भागिन्या अपत्यं ढक्] A sister's son. न्यी A sister's daughter.

भागीरची [मगैर्थेन सानीता तेन भागीरची स्मृता] 1 N. of the river Ganges; भागीरचीनिर्भरशोकराणाम् Ku. 1. 15. -2 N. of one of the three main branches of the Ganges; थी. भागीरची भोगनती जाहनी त्रिजटेश्वरी । विष्णुपादाञ्जसमृता गङ्गा त्रिपद्यगामिनी ॥ Stotra.

भागुरिः N. of a famous author of a Smriti and Vyakarana; वष्टि भागुरिरहोपमवाप्ये।स्पसर्गयोः Sk.

भाग्यम् a. [भज्-व्यत् इत्वम्] 1 To be divided, divisible. -2 Entitled to a share. -3 Forming a part. -4 Subject to fractional deduction. -8 Lucky, fortunate. -ग्यम् 1 Fate, destiny, luck, fortune; क्षियाश्वरितं पुरुषस्य भाग्यं देवो न जानाति इतो मनुष्यः Snhhäs; oft. in pl.; सा निन्दन्ती स्वानि भाग्यानि बाला ई. 5. 30. -2 Good fortune or luck; R. 8. 13. -8 Prosperity, affluence; भाग्येष्वनुत्सिकिनी ई. 4. 18. -4 Happiness, welfare. (भाग्येन fortunately, happily). -Comp. -आयत्त a. dependent on fate;

भाग्यायसमतः परम् S. 4. 17; cf. also माग्येषु रोषमायतं दृष्ट्ष्यं न चान्यथा Pratific Y. 2.5. -उद्यः 1 dawn of good fortune, lucky occurrence. -ऋक्षम् (भाग्यक्षम्) the asterism पूर्वा-फल्युनी. -ऋमः course or turn of fortune; भाग्यक्रमेण हि धनानि भवन्ति यान्ति Mk. 1. 13. -पञ्चः a kind of pavilion; Vastuvidya. -योगः a lucky or fortunate juncture. रहित a. deserted by fortune, miserable; प्रायो गच्छति यत्र भाग्यदितस्तत्रैव यान्त्यापदः Bh. 2. 90. -विद्ववः ill-luck, adverseness of fate; अथया मम भाग्यविष्ठवादशनिः कल्पित एव वेषसा R. 8. 47. -वद्मात् ind. through the will of fate, luckily, fortunately. -संक्षयः bad fortune, calamity. -संपद् good fortune, prosperity.

भाग्यवत् a. (-ती f.) 1 Fortunate, blessed, happy.

भाइना a. (-इन्मी f.) [मङ्गाया इदम् अण्] Made of bemp, hempen.

माङ्गीनम् [भङ्गाया मवनं क्षेत्रं घश्] A field of hemp.

भाइकः A tattered cloth, sbred, rag.

माज 10 U. To divide, distribute; see भन् caus.

माज् a. (Usually at the end of comp.) 1 Sharing or participating in, liable to. पाप'; cf. न केवलं यो महतोऽप-भाषत शूणित तस्मादिष यः स पापभाक् Ku. 5.83; दोष' guilty.

—2 Having, enjoying, possessing, obtaining; सुख', रिक्थ'. —8 Entitled to. —4 Feeling, experiencing, being sensible of. —6 Devoting oneself to. —6 Living in, inhabiting, dwelling in; as in कुहरभाज् (U. 2.21.); दरीभाज् &c. —7 Going or resorting to, seeking. —8 Worshipping. —9 Falling to the lot of. —10 What must be done, a duty (कर्तव्य); (व्यरसीत्) कृताऽकृतेभ्यः क्षितिपालभागभ्यः Bk. 3.21.

भाजक ind. Quickly, swiftly.

माजकः [भाज्-व्युल्] 1 Dividing. -2 (In arith.) A divisor.

भाजनम् [भाज्यतेऽनेन भाज्-त्युद्] 1 Sharing, dividing. -2 Division (in arith). -3 A vossel, pot, cup, plate; gsuभाजनम् S. 4; R. 5. 22. -4 (Fig.) A receptacle, recipient, repository; स श्रियो माजनं नरः Pt. 1. 243; कत्याणानां त्वससि महतां भाजनं विश्वमूर्ते Mal. 1. 3; ऐहिकस्य सुखस्याभाजनमयं जनः Dk.; U. 3. 15; M. 5. 8. -6 A fit or deserving person, a fit object or person; भनादृशा एव भवन्ति भाजनान्युपदेशानाम् K. 108; पुरुणा ज्ञानसर्वस्व सन्तोषाद्वाजनीकृतः Bm 1. 40. -6 Representation. -7 A measure equal to 64 palas. -लेखितम् A variety of diamonds capable of scratching on the surface of vessels; Kau. A. 2. 11. 29. -लोकः the world of inanimate things (opp. to सर्वलोक); Buddh. -Comp. -विषमः One of the ways of embezzlement, namely use of false ouble measures such as भाजन; Kau. A. 2. 8. 26.

भाजित a. Shared, divided. -तम् A share, portion.

भाजिन् m. [भज्-णिनि] A servant.

भाजी 1 Rice, gruel. -2 A kind of seasoned food; L. D. B.

माज्य a. [मज्-प्यत्] Divisible. -ज्यम् 1 A portion, share. -2 An inheritance. -8 (In arith.) The dividend.

भाटम्, भाटकम् Wages, hire, rent; गृहवाप्यापणादीनि गृहीता भाटकेन यः । स्वामिनो नार्पयेद् यावत् तावद् दाध्यः स भाटकम्॥ Vriddhamanu.

सारि: f. i Wages, bire. -2 The earnings of harlots.

भादः [भट्टस्यानुयायी, अण्] A follower of Bhatta, a follower of that school of the Mīmāmsā philosophy which was founded by Kumārila Bhatta.

भाणः, भाणिका A species of dramatic composition; in it only one character is introduced on the stage which supplies the place of interlocutors by a copious use of आकाशभाषित q. v.; भाणः स्याद्ध्तेवरितो नामावस्थान्तरात्मकः। एकाङ्क एक एवात्र निपुणः पण्डितो विटः ॥ S. D. 513; see the next stanzas also; e. g. वसन्तितिलक, मुकुन्दानन्द, लीलामधुकर &c.

भागकः A declarer, proclaimer.

भाण्डम् [भाष्ट्-अच् भण्-ड खार्थे अण् वा Tv.] 1 A vessel, pot, utensil (plate, dish, can &c.); ब्रह्मा येन कुलालवनि-यमितो ब्रह्माण्डीयरे Bh.2.95; नीलीभाण्डम् 'an indigo-vat'; so क्षीरभाण्डम् 'milk-pail'; धुरा, मच &c. -2 A box, trunk, chest, case; ধ্রুমোত্রন Pt. 1. -8 Any tool or instrument, an implement. 📲 A musical instrument; वेणाना भाण्डवादनम् Ms. 10. 49. -6 Goods, wares, merchandise, shop-keeper's stock; भाष्डपूर्णानि यानानि तार्यं दाप्यानि सारतः Ms. 8. 405; मधुरागामीनि भाण्डानि Pt. 1. -6 A bale of goods. -7 (Fig.) Any valued possession, treasure; शान्ते वा रघुनन्दने तदुभयं तलात्रभाण्डं हि मे U. 4. 24. −8 The bed of a river. −9 Trappings or harness of a horse; नाना ह विहेर्नवहेमभा है: Ru. Ch. 2. 4. -10 Buffconery, mimicry (from भण्ड). -11 ${f An}$ ornament in general; नानाविकृतसंस्थानं नाजिभाण्डपरि-च्छदम् । गजप्रेदेयकक्ष्याख रथभाण्डांश्र संस्कृतान् ॥ Ram. 6. 75. 10. -12 Paraphernalia (उपकरणजातम्); आभिषेचनिकं भाष्डं कृत्वा Ram. 2. 19. 31. -18 Capital (मृत्धन); सेाऽपि दृष्ट्वैव तं बिप्रमायान्ते भाण्डजीवनः Mb. 12. 261. 46. −**ण्डाः** (m. pl.) Wares, merchandise. —Comp. —अ (आ) गार:, —रम् 1 a store-house, store-room (lit. where household goods and utensils &c. are kept); भाण्डागाराष्यकृत विदुषां सा स्वयं भोगभाजि Vikr. 18.45. -2 treasury; ज्ञान . -3 a collection, store, magazine. -आगारिक: 1 a storekeeper. -2 a treasurer. -गापकः the keeper of vessels (in a temple); Buddh. - पति: a merchant. - पट: 1 a barber. - 2 a kind of contrivance for calcining metals, - पुच्प: a sort of snake. -प्रातिभाण्डकम् barter, computation of the exchange of goods. - भरक: the contents of a vessel. -मृल्यम् capital in the form of wares. -बादनम् playing on a musical instrument. THE a store-house, store.

भाण्डकः, -कम् A small vessel, cup. -कम् Goods, merchandise, wares.

भाण्डारम् A store-house, store.

भाण्डारिक = भाष्डागारिक q. v.

भाण्डारिन m. The keeper of a store-house.

भाषिडः f. A razor-case. -Comp. -बाहः a barber. -शाला a barber's shop.

भाण्डिकः, -लः A barber.

भाण्डिका An implement, a tool, utensil.

भाण्डिनी A chest, basket; सन्ति निष्कसहस्रस्य भाण्डिन्यो भरिताः शुभाः Mb. 2. 61. 2.

भाग्डीरः The Indian fig-tree.

মার p. p. [মা-ন] Shining, brilliant, bright. –র: Dawn, morning.

भातिः f. [भा-किन्] 1 Light, brightness, lustre, splendour. -2 Perception, knowledge (ज्ञान or प्रतीति); निरूपितेयं त्रिविधा निर्मूला भातिरात्मनि Bhag. 11. 28. 7.

भातुः The sun.

भाद्र:, भाद्रपद्: [भद्राभिर्युक्ता पौर्णमासी भादी सा यश्मिन मासे अण्] N. of a lunar month (corresponding to August-September); भाद्रद्वयं सागरे Jyotisam. —दाः (f. pl.) N. of the 25th and 26th lunar manaions (पूर्वाभादपदा and उत्तराभादपदा).

भाइपदी, भादी The day of full moon in the month of Bhadrapada.

भाइमातुरः The son of a virtuous or good mother (भाष्रमातुरपत्यम्).

भानम् [भा-भावे ल्युद्] 1 Appearing, being visible. -2 Light, lustre. -8 Perception, knowledge.

भागतस् ind. In consequence of the appearance.

भानव a. Peculiar to the sun. -वी A kind of pace (in music).

भानवीयम् The right eye.

मानुः [मा-नु Un. 3. 32] 1 Light, lustre, brightness. -2 A ray of light; मण्डिताखिलदिक्षान्ताखण्डोशोः पान्तु मानवः Bv. 1. 129; Si. 2. 53; Ms. 8. 132. -8 The sun; मानुः सक्रयुक्ततुरङ्ग एव S. 5. 4; भीमभानौ निदाय Bv. 1. 30. -4 Beauty. -6 A day. -6 A king, prince, sovereign. -7 An epithet of Siva or Viṣṇu; अमृताशूद्भनो भानुः V. Sah.-/. A handsome woman. -Comp. -कश (स)रः the sun. -जः the planet Saturn. -दिनम्, -वारः Sunday. -कला Musa Sapientum (Mar. केळ). -मृः daughter of the sun, the Yamuna river; अहि भानुभृति दाशदारिकाम् N. 18. 25.

मानुमत् a. 1 Luminous, bright, splendid. -2 Beautiful, handsome. -m. 1 The sun; तुरुषेऽपराधे स्वभानुभानुमन्तं चिरेण यत् Si. 2. 49; Ku. 3. 65; R. 6. 36; Rs. 5. 2. -ती N. of the wife of Duryodhana.

भाम् 1 ति. (भामते) To be angry; (also 10 P. according to L. D. B.).

माम: [माम्-घम्] 1 Brightness, lustre, splendour. —2 The sun. —3 Passion, wrath, anger. —4 A sister's husband; अही भगिन्यही माम मया तां बत पाप्पता । पुरुषाद इवापत्यं बहवो हिंसिताः सुताः ॥ Bhāg. 10. 4. 15. —मा 1 A passionate woman. —2 N. of one of the wives of Krisha, usually called सत्यभामा. —Comp. —नी m. the Supreme Being; एष उ एव भामनीरेष हि सर्वेषु कोकेषु भाति य एवं वेद Cb. Up.

भामिन a. 1 Passionate, angry. -2 Shining. -3 Handsome, beautiful.

मामिनी 1 A beautiful young woman; (कामिनी); क्षितिरिन्दुमती च भामिनी पतिमासाय तमग्न्यपौरूषम् R. 8. 28. -2 A passionate woman (often used like चण्डी ns a term of endearment); उपचीयत एव कापि शोभा परितो मामिनि ते मुखस्य नित्यम् Bv. 2. 1. -Comp. -विलासः N. of a poem by Jagannatha Pandita.

मामकः A sister's husband; L. D. B.

भामहः N. of the author of अलङ्कारशास and प्राकृत-मनोरमा.

भार: [ज-पन्] 1 A load, burden, weight (fig. also); कुचभारानमितान योषितः ${
m Bh.~3.~27}$; so श्रोणीभार ${
m Me.~84}$; भारः कायो जीवितं वज्रकीलम् Mal. 9. 37. -2 Brunt, thickest part (as of a battle); N. 5. 5. -3 Excess, pitch; सा मुक्तकण्ठं व्यसनातिभाराच्चकन्द R. 14. 68. - Labour, toil, trouble. - 8 A mass, large quantity; विष्यप्-वृत्तिर्जटानां प्रचलति निविडप्रान्थिबद्धोऽपि मारः Mal. 5, 4, कुच°, जटा -6 A particular weight equal to 2000 palas of gold; कृतं मारसहस्रस्य शूलं कालायसं महत् Ram. 6. 67. 63. -7 A yoke for carrying burdens. -8 An epithet of Vispu. - 9 Task imposed on anyone; आनुकृत्येन कार्याणा-मन्तरं संविधीयते। मारं हि रथकारस्य न व्यवस्यन्ति पण्डिताः॥ Mb. 4. 49. 4. -10 A particular manner of beating a drum. -Comp. -अवतरण -तारणम् the removal of a load from. -आक्रान्त a. heavily laden, over-burdened. -आफ़्तान्ता N. of a metre; भाराकान्ता मभनरसना गुरुः श्रुति-रसहयैः Chand. M. -उद्धरणम् The lifting of a load. -उद्रहः a porter, burden-carrier. -उपजीवनम् living by carrying burdens, a porter's life; वरं भारीपजीवनम् Pt. 1. 280. - 516: f. the bearing of a load. - 71: a mule. - भृत् m. an epithet of Visuu; भारमृत् कथितो योगी V. Sah. -याप्ट: a polo for carrying burdens. "धरः one who carries loads suspended at the two ends of a pole borne on the shoulder (Mar. कावडधारी); भारयष्ट्रियरैश्वापि पुरुषेनिष्टिकारिभिः Siva B. 30. 23. -वाह a. (-भारोही f.) bearer of burdens. -बाहः a burdencarrier, porter; भारवाहस्य पत्थाः Mh. 3. 133. I. (-ही)

indigo. -बाहनः a beast of burden. (नम्) a cart, waggon. -बाहिकः a porter. -सह, -साह a. 'able to carry a great load', very strong or powerful; विक्रष्य वापं समरे भारसाहमनुत्तमम् Mb. 6. 74. 1. -हः an ass. -साधन a. effecting arduous works, accomplishing great objects; कार्मुकैमरिसाधनेः Mb. 2. 99. 20. -हरः, -हारः a burdenbearer, porter. -हारिन m. an epithet of Krispa.

HICK a. (At the end of comp.) Loaded with. 一本:
1 A load, burden, weight. -2 A particular weight.

भारायते Den. A. 1 To become a burden, form a load. -2 To be like a load.

भारिक, भारिन a. 1 Bearing or carrying a load. -2 Heavy. -m. A burden-carrier, porter; Ms. 2. 188.

भारिका A heap, multitude.

भारती 1 A female supporter. -2 Clerodendrum Siphonantus (Mar. भारंगी).

भारण्डः A kind of fabulous bird. (Also भारण्ड); एकोदराः पृथग्पीचा अन्योन्यकलभक्षिणः । असंहता विनश्यन्ति भारण्डा इव पक्षिणः Pt. 5. 101.

भारत a. (-ती f.) [भरतस्येदम्, भारतान् भरतवंश्यानिधक्कत्य इतो भन्धः अण्] Belonging to or descended from Bharata. न्तः 1 A descendant of Bharata; (such as विदुर; सञ्जातहर्षो सुनिमाह भारतः Mb. 3. 20.8; also धृतराष्ट्र, अर्जुन in Bg.). -2 An inhabitant of Bharatavarsa or India. -3 An actor. -4 An epithet of the sun shining on the south of Meru. -5 Fire. -तम् 1 India, the country of Bharata; एतदूढगुरुभार भारतं वर्षमद्य मम वर्तते वशे 🐒 14.5. –2 N. of the most celebrated epic poem in Sanskrit which gives the history of the descendants of Bharata with innumerable episodes. (It is attributed to Vyāsa or कृष्णोद्वेपायन, but the work, as we have it at present, is evidently the production of many hands); श्रवणाञ्चलिपुटपेयं विरचितवान् भारताख्यममृतं यः । तमहमरागमकृष्णं कृष्णद्वैपायनं वन्दे ॥ Ve. 1.4; न्यासगिरां निर्यासं सारं विश्वस्य भारतं बन्दे। भूषणतयैव संज्ञां यदिक्कतां भारती वहीत ॥ Arya. S. 31. -3 The science of music and dramaturgy founded by Bharata. -ती Speech, voice, words, eloquence; भारतीनिर्धोष: U. 3; तमर्थमिव भारत्या सुतया योकुमईसि Ku. 6. 79; नवरसरुचिरां निर्मिति-माद्धती भारती कवेर्जयति K. P. 1. -2 The goddess of speech, Sarasvatī; कीरानने स्फुरिस मारित का रतिस्ते Govindaraja. -8 N. of a particular kind of style; भारती संस्कृतप्रायी वास्व्यापारी नटाश्रयः S. D. 285. - 4 A quail. - 8 The dramatic art in general. -6 The Sanskrit speech of an actor. -7 One of the 10 orders (दशनाम) of Gosavins, mendicanta (Mar. दसनाम गोसावी). -Comp. -आख्यानम्, -इतिहासः, -कथा the story of the Bharatas (महाभारत). -मण्डलम्, -वर्षम् India. —सावित्री N. of a stotra; इमां भारतसावित्री प्रातब्ह्याय यः पठेत् Mb. 18. 5. 64.

भारद्वाजः [भरद्वाजस्यापत्यम् अण्] 1 N. of Drona, the military preceptor of the Kauravas and Pandavas;

यदाओषं व्युह्मसेयमन्थेभीरहाजेनात्त्रशक्षेण गुप्तम् Mb. 1. 1. 190. —2 Of Agastya. —3 The planet Mars. —4 One of the seven Risis. —6 A sky-lark. —6 N. of the author on the science of Government mentioned by Kautilya; Kan. A. 1. 15. —जम् A bone. —जी The wild cotton shrub. —जाः One of the अयेशास्त्र schools mentioned by Kautilya in connection with राजपुत्रस्था; Kau. A. 1. 17.

भारद्वाजकी A aky-lark.

भारयः A sky-lark.

भारवम् A bow-string. - वी The sacred basil.

भारविः N. of the author of the Kiratarjuniya; तावद् मा भारवेभीति यावन्माघस्य नोंदयः। उदिते च पुनर्माघे भारवेभी रवेरिव॥; भारवेर्थगौरवम् Udb.; कविताश्चितकालिदासभारविकीर्तिः Samudragupta inscription.

भारिः A lion.

भारिटः A kind of bird.

भारुषः 1 The son of a वैश्यवात्य and an unmarried वैश्या. –2 A kind of Sakti worshipper.

भागे: A king of the Bhargas.

भागेव: [मृगेरपत्यम् अण्] 1 N. of Sukra, regent of the planet Venus and preceptor of the Asuras. -2 N. of Parasurama; भागेव: प्रदर्श यस्मै परमास्त्रं महाइवे Mb. 8. 2. 13; see परगुराम. -8 An epithet of Siva. -4 An archer. -6 An elephant. -6 An epithet of Jamadagni. -7 Of Markandeya; तावच्छिशोर्वे श्वसितन भागेव: सोऽन्त: शरीरं मशका यथाविशत Bhag. 12. 9. 27. -8 N. of an eastern country; अक्षोत्तरा प्रविजया भागेवाहेग्यमहका: Mark. P. -9 An astrologer, fortune-teller; 'भागेवो गुकदेवशौ 'Vaijayanti; भागेवो नाम भूत्वा भिक्षानिभेन तद्गृहं प्रविश्य Dk. 2. 6. -10 A potter; आहाणे: प्रविशत तत्र जिष्णुर्मागेववेश्म तत् Mb. 1. 190. 47; भागेव-कर्मशाला 1. 91. 1.

भार्गवम्, -भार्गवकम्, -भार्गविषयः A diamond.

भागेवी 1 The Durva grass. -2 An epithet of Laksmi. -8 Of Parvati. -4 Of Devayani; सर्वत्र सङ्ग- सुरस्ज्य स्वय्नीपस्थेन भागेवी Bhag. 9. 19. 28.

मार्थ a. [म-अवत] To be supported or cherished. —्यै: i A servant, a dependant (te be supported); स हैवालं भार्येभ्यो भवति Bri. Up. 1. 3. 18. —2 A mercenary, soldier; P. III. 1. 112 (com.).

मार्या [मतुं योग्या] 1 A lawful wife; सा भार्या या एहे दक्षा सा भार्या या प्रजावती। सा भार्या या प्रतिप्राणा सा भार्या या प्रतिव्रता॥ H. 1. 196. -2 The female of an animal. -Comp. -आट a. living by the prostitution of his wife. -ऊढ a. married (as a man); भार्योढं तमवज्ञाय Bk. 4. 15. -जितः, -आटिकः 1 a hen-peoked busband. -2 a kind of deer. -पतित्वम् wedlock, matrimony. -वृक्षः Caesalpina Sappan (Mar. पतंग).

병, 호, 회.... 9 ५ ㅇ

भायोदः 1 A kind of deer. -2 The father of a child by another man's wife.

भार्यम् 1 Violence, vehemence. -2 Excessiveness, intensity.

भालम् [मा-लच्] 1 The forehead, brow; यदात्रा निज-भालपृहिलिखतं स्तोकं महद्वा धनम् Bh. 2.49; (स्मरस्य) वपुः सची मालानलभसितजालास्पदमभूत् Bv. 1.84; स्वामिन् मक्गुर्यालकं सितलकं मालं विलासिन् कुरु S. D. -2 Light. -8 Darkness. -Comp. -अङ्कः 1 a man born with lucky lines on his forehead. -2 an epithet of Siva. -3 a saw. - 1 a tortoise. - चन्द्रः 1 an epithet of Siva. -2 of Ganesa. (-द्रा) N. of Durga. -द्रानः N. of Siva. -द्रानम् red lead. -द्रिन् a. 'looking at or watching the brow', said of a servant who is attentive to his master's wishes. -द्रा m., -लोचनः an epithet of Siva. -पहः, -इम् tho forehead.

भादुः The sun.

भालु (लू) कः, भारुलु (स्तृ) कः A bear.

भाइविः m. 1 A branch of Samaveda. -2 Those who belong to this branch of Samaveda; तामेतां भाइवय उपासते Tandya Br.

भावः [भू-भावे घञ्] 1 Being, existing, existence; नासती विराते भाव: Bg. 2. 16. -2 Becoming, occurring, taking place. - 3 State, condition, state of being; ल्लाभावन परिणतमस्या रूपम् ए.4; U.6.23; so कातरभावः, विवर्णभावः &c. - Manner, mode. - Rank, station, position, capacity; देवीभावं गमिता K. P. 10; 🕫 प्रेष्यभावम्, किंकरभाषम् &c. -6 (a) True condition or state, truth, reality; परं भावमजानन्तः Bg. 7. 24; इति मत्वा भजन्ते मां बुधा भावसम-न्विता: 10. 8. (b) Sincerity, devotion; त्विय मे भावनिबन्धना रतिः R. 8. 52; 2. 26. -7 Innate property, disposition, nature, temperament; स तस्य स्वो मानः प्रकृतिनियतत्वादकृतकः U. 6, 14. -8 Inclination or disposition of mind, idea, thought, opinion, supposition; इदयनिहितभावा गुढमन्त्रप्रचाराः किमपि विगणयन्तो बुद्धिमन्तः सहन्ते Pt. 3. 43; Ma. 8. 25; 4. 65; निकृष्टोत्कृष्टयोर्भावं यास्तु गृह्मन्ति ताः क्रियः Bu. Ch. 4. 23. 📲 Feeling, emotion, sentiment; एको भाव: Pt. 3. 66; Ku. 6. 95; निर्विकारात्मके चित्ते भावः प्रथमविकिया S.D. (In the dramatic science or in poetic compositions generally, Bhavas are either स्थायिन primary, or व्यभिचारिन् subordinate. The former are eight or nine, according as the Rasas are taken to be 8 or 9, each rasa having its own स्थायिभाव. The latter are thirty-three or thirty four in number, and serve to develop and strengthen the prevailing sentiment; for definition and enumeration of the several kinds, see R. G. first anana, or K. P. 4). -10 Love, affection, attachment; द्वन्द्वानि भावे कियया विवद्गः Ku, 3, 35; कुमुद्धती भानुमतीव भावं (बबन्ध) R. 6, 36, -11 Purport, drift, gist, substance; इति भावः (often used hy commentators); जनकोऽप्युत्स्मयत् राजा भावमस्या विदेषयन्। प्रतिजमाह भावेन भावमस्या नृपोत्तम Mb. 12. 320, 18. -12

Meaning, intention, sense, import; अन्योन्यभावचतुरेण सखीजनेन मुक्तास्तदा स्मितसुधामधुराः कटाक्षाः Mal. 1. 25. -18 Resolution, determination. -15 The heart, soul, mind; तयोर्विवृतभावत्वात् Mal. 1. 12; भावसंशुद्धिरित्येतत् तपो मानसमुच्यते m Bg.~17.~16; स्व एव भावे विनिगृह्य मन्मथम् m Bu.~Ch.~4.~101.-16 Any existing thing, an object, a thing, substance; पश्यन्ती विविधान् भावान् $\mathbf{Rsm.}\ 2.94.18$; जगति जथिनस्ते ते भावा नवेन्दुकलादयः Mal. 1. 17, 36; R. 3. 41; U. 3. 32. -16 A being, living creature. -17 Abstract meditation, contemplation (= भावना q. v.). -18 Conduct, movement. -19 (a) Gesture, behaviour; अहिंसा समता... भवन्ति भावा भूतानाम् Bg. 10. 5. (b) Amorous gesture or expression of sentiment, gesture of love; काम श्रिया न सुरुभा मनस्तु तद्भावदर्शनाश्वासि S. 2. 1. -20 Birth; तवाहं पूर्वके भावे प्रतः परप्ररंजय Ram. 7. 104. 2. -21 The world, universe -22 The womb. -23 Will; घोरैविंव्यधतुर्वाणैः कृतभावाबुभी जये Ram. 6. 90. 38. -24 Superhuman power; मिथो प्रतं न परयन्ति भावेर्भावं प्रयम्हराः Bhag. 10. 4. 27. -25 Advice, instruction. -28 (In dramas) A learned or venerable man, worthy man, (a term of address); भाव अयमिरम V. 1; तां खलु भावेन तथैव सर्वे वार्याः पाठिताः) Mal. 1. -27 (In gram.) The sense of an abstract noun, abstract idea conveyed by a word; भावे का:. -28 A term for an impersonal passive or neuter verb. -29 (In astr.) An astronomical bouse. -30 A lunar mansion. -31 An organ of sense. -32 Welfare (कल्याण); भावमिन्छति सर्वस्य नाभावे कुरुते मनः Mb. 5. 36. 16. -33 Protection; द्रोणस्याभावभावे तु प्रसक्तानां यथाऽभवत् Mb. 7. 25. 64. -34 Fate, destiny (प्रारब्ध); नातिप्रहीणरश्मिः स्थानथा भावविपर्यये Mb. 5. 77. 14. -35 Consciousness of past perceptions (वासना); येभ्यः सजिति भूतानि काले भावप्रचोदितः । महाभूतानि पद्यति तान्याहर्भृतचिन्तिकाः ॥ Mb. 12. 275. 4. -36 Lordship (प्रभुत्व); तेऽपि भावाय कल्पन्ते राजदण्डनिपीडिताः ${
m Ram.}~2.67.$ 32. -37 The six states (अवस्थापदक); A. Ram. 1. 7. 31. -Comp. -अञ्चग a. not forced, natural. (-मा) a shadow. -अन्तरम् a different state. -अद्वेतम् 1 a natural cause. -2 material cause (as thread of a cloth). -8 identity of conception, oneness of view. -अये: 1 the obvious meaning or import (of a word, phrase &c.). -2 the subject matter; सर्वेषामपि वस्तूनां भावार्थो भवति स्थितः Bhag, 10. 14. 57. -आकृतम (secret) thoughts of the mind; हृदयनिहितं भावाकूतं वमद्भिरिवेक्षणैः Amaru. 4. -आख्यः One of the two types of creation according to the Sankhya philosophy; लिङ्गाख्यो भावाख्यस्तरमाद् द्विविधः प्रवर्तते सर्गः Sān. K. 52. -आत्मक a. real, actual. -आमासः simulation of a feeling, a feigned or false emotion. -आलीना a shadow. -एकरस a. influenced solely by the sentiment of (sincere) love; ममात्र भावेकरसं मनः स्थितम् Ku. 5. 82. -कर्नुक: an impersonal verb; Kāsi. on P. II. 3. 54. -गोतः f. power to convey human feelings; भावगतिराकृतीनाम् Pratima 3. -गम्भीरम् ind. 1 heartily, from the bottom of the heart. -2 deeply, gravely. -गर्य a. conceived by the mind; मत्सादृश्यं दिरहतनु वा भावगम्यं लिखन्ती Me. 87. -प्राहिन् a. 1 understanding the

sense. -2 appreciating the sentiment. -- आहा a. to be conceived with the heart; भावपाह्ममनीदःरूयं मावामावकरं शिवम् Śvet. Up. 5. 14. -चे**ष्टितम्** amorous gesture. **-जः** 1 love. -2 the god of love. -म, -विद a. knowing the heart. -दर्शिन् a. see भालदर्शिन्. -निर्वृत्तिः the material creation (San. phil.); न विना लिक्नेन भावनिर्वृत्तिः San. K. 52. -नेरिः a kind of dance. -बन्धन a. enchanting or lettering the heart, linking together the hearts; रयाज्ञनान्नीरिव भावबन्धनं बभूव यत्प्रेम परस्पराश्रयम् R. 3. 24. -बोधक a. indicating or revealing any feeling. - মিশ্ব: a worthy person, a gentleman (used in dramas), प्रसीदन्तु भावभिश्राः S. 6. - रूप a. real, actual. - वचनम् denoting an abstract idea, conveying the abstract notion of a verb. -वाचकम an abstract noun. -विकारः a property of a being; पद् भावविकारा भवन्तीति वार्घ्यायणिः। जायतेऽस्ति विपरिणमते वर्धतेऽपक्षीयते नश्यति । -वृत्तः an epithet of Brahman. -शबलत्वम् a mixture of various emotions (भावानां बाध्यबाधकभावमापन्नानामुदासीनानां वा व्यामिश्रणम् R. G., vide examples given ad loc.). - हासिः f. purity of mind, honesty, sincerity. - शून्य a. devoid of real love; उपचारविधिर्मनस्विनीनां न तु पूर्वाभ्यधिकोऽपि भावशून्यः M. 3. 3. -संधिः the union or co-existence of two emotions (भावसंघिर्न्योन्यानभिभूतयोर्न्योन्याभिभावनयोभ्ययोः सामानाधिकरण्यम् R. G., see the examples there given). -समाहित a. abstracted in mind, devout. -सर्गः the mental or intellectual creation; i. e. the creation of the faculties of the human mind and their affections (opp. मौतिकसंग or material creation). - TT a. attached; devoted (to one); न वेरिस भावस्थिमिमं कथं जनम् Ku. 5. 58. - स्थिर a. firmly rooted in the heart; \$.5.2. - स्निग्ध a. affectionately disposed, sincerely attached; भावस्निग्धेरुपकृतमपि द्वेष्यतः याति किंचित् Pt. 1. 285. -भावंगम a. charming, lovely.

भावक a. [भाव-स्वार्थ क] 1 Effecting, bringing about.

—2 Promoting any one's welfare; नैते भृतस्य भावका: Mb.
12. 88. 21. —3 Fancying, imagining. —4 Having a taste for the sublime and heautiful, having a poetic taste.

—क: 1 A feeling, sentiment. —2 The external manifestation of one's sentiments (especially of love).

भावन a. (नी f.) [भू-णिच्-ल्यु ल्युद् वा] Effecting &c; भूतभन्यभाविष्याणां भावानां भुवि भावनाः Mb. 14. 37. 15; यत् प्रच्छसे भागवतान् धर्मोस्तं विश्वभावनान् Bhag. 11. 2. 11; 8. 1. 16; see भावन above. नाः 1 An efficient cause. -2 A creator; जय देव भुवनभावन Mal. 9. 4. -8 An epithet of Siva. -4 Of Vishu. -नम्, ना 1 Creating, manifesting; भावनं बह्यणः स्थानम् Bhag. 3. 26. 46. -2 Promoting any one's interests. -3 Conception, imagination, fancy, thought, idea; मधुरिपुरद्दमिति भावनशीला Git. 6; or भावनया त्विय लीना 4; Pt. 3. 162. -4 Feeling of devotion, faith; नास्ति बुद्धिर्युक्तस्य न चायुक्तस्य भाषना Bg. 2. 66; यादृशी भावना यस्य सिद्धिभवति तादृशी Pt. 5. 105. -6 Meditation, contemplation, abstract meditation. -6 A supposition, hypothesis. -7 Observing, investigating. -6 Settling, determining;

विभागभावना ज्ञेया Y. 2. 149. - P Remembering, recollection. -10 Direct knowledge, perception or cognition. -11 The cause of memory which arises from direct perception (in logic); see भावना and स्मृति in T. S; भावनाष्ट्यस्तु संस्कारो जीववृत्तिरतीन्द्रियः Bhasa. P. -12 Proof, demonstration, argument. -13 Steeping, infusion, saturating a dry powder with fluid; इवेण यावन्सानेन चूर्ण सर्वे प्छतं भवेत्। भावनायाः प्रमाणस्तु चूर्णे प्रोक्तं भिष्यवरैः Bhava. P. -14 Scenting; decorating with flowers and perfumes. -16 (In arith.) Finding by combination or composition. -16 Nature, essence (at the end of comp.). -17 Reason, canse; परावरेशं प्रकृतिमस्योत्पत्त्यन्तभावनम् Bhag. 3. 32. 7. -18 Growth, prosperity (वर्धन); तस्येषा निष्कृतिः कृत्स्ना भूतानां भावनं पुनः Mb. 12.97.7. -ना 1 A crow. -2 Water. -तम् Apprehension, perception. -Comp. -आश्रयः N. of Siva. -मय a. imaginary. -युक्त a. 1 thoughtful -2 anxious.

भावियत् a. A protector, promoter; क्रोधो हन्ता मनुष्याणां क्रोधो मावियता पुनः Mb. 3. 29. 1.

भाषाट: [भावं भावेन वा अटति, ध्रद्-अण् अस् वा] 1 Emotion, passion, sentiment. -2 The external indication of the feeling of love. -3 A pious or holy man. -4 An amorous man. -6 An actor. -6 Decoration, dress.

भाविक a. (-की f.) [भावेन निर्मा ठक्] 1 Natural, real, inherent, innate. -2 Sentimental, pervaded by a feeling or sentiment; विभावितभाविकर फुटरसम् शाभ्यका वैतालिक-जीगरे गिरः N. 19. 1; Si. 4. 33. -3 Future. -कः An equation involving the products of unknown quantities. -कम् 1 Language full of love or passion. -2 (In Rhet.) A figure of speech which consists in describing the past or future so vividly that it appears to be actually present. It is thus defined by Mammata; प्रत्यक्षा इव यद्गावाः कियन्ते भूतभाविनः। तद् भाविकम् K. P. 10.

भावित p. p. [भू-णिच् कर्मणि-क] 1 Created, produced; obtained, got. -2 Manifested, displayed, exhibited; भाविताविषवेगाविकियः Dk.; (मजे) भक्तेष्वलं भावितभूतभावनम् Bhag. 5. 17. 18. -3 Cherished, fostered; तेषां दृष्ट्वा भावितानीङ्गितानि प्रोवाच राजा जनमेजयोऽथ Mh. 1. 55. 17. -4 (a) Conceived, imagined, supposed, presented to the imagination; तं तमेंबैति कीन्तेयं सदा तद्भावभावितः Bg. 8. 6. (b) Known, recognized, acknowledged. -5 Thought of, meditated upon. -6 Made to become, transformed into. -7 Sanctified by meditation; अनन्यभावे निजधर्मभाविते मनस्यवस्थाप्य भजस्व पूरुषम् Bhag. 4. 8. 22; see भावितात्मन्. -8 Proved, established. -9 Pervaded by, filled or enturated with, inspired by. -10 Soaked, steeped, infused in; কিখিব ह्निर्धि यथा च स्याच्छुष्कचूर्णमभावितम् МЬ. 12. 195. 18. -11 Perfumed, scented. -12 Mixed with. -13 (In math.). Involving the products of unknown quantities. -14 Directed towards, fixed upon; यदीश्वरे मगवति कर्म ब्रह्मणि भावितम् Bhāg. 1. 5. 32. –15 Possessed, captured (वशीकृत); ततो इन्ये च यथाकामं दुदुहुः पृथुभाविताम् Bhag. 4. 18. 13. -18

Engrossed, filled; रथाज्ञपाणरनुमानभावितम् Bhag. 12. 10. 42. -17 Pleased, gladdened; इष्टान् भोगान् हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञभाविताः Bg. 3. 12. -तम् Product obtained by multiplication, a factum. -Comp. -आत्मन्, -बुद्धि a. 1 one whose soul is purified by meditating on the Supreme Spirit, one who has perceived the Supreme Soul; तस्य देवप्रमावस्य तपसा भावितात्मनः Ram. 3. 5. 4. -2 pure, devout, holy; एको भावः सदा शस्तो यतीनां भावितात्मनाम् Pt. 3. 65. -3 thoughtful, meditative; भावितात्मा भुवो भर्तुरथैनं प्रत्यनेष्यत् R. 1. 74. -4 engaged in, occupied with; स्वगोत्रसंकीर्तनभावितात्मनः Si. 12. 38. (-m.) a sage, saint. -भावन a. being one's self furthered and furthering others.

भावितकम् The product of a multiplication, a factum.

भावित्रम् [भू-णि त्रन्] The three worlds (heaven, earth, and lower regions); Up. 4. 179.

भाविता 1 The state of being or becoming. -2 Futurity. -3 Predestination.

भावित्वम् Inevitableness, necessity.

भाविन् [भू-भविष्यति णिनि] 1 Being, becoming; मृत्यभावि R. 11. 49. -2 To be or to come to pass in future, what will take place; लेकिन भावी पितुरेव तुल्यः R. 18. 38; प्रस्थानं ते कथमपि संखे लम्बमानस्य भावि Me. 43. -8 Future; समतीतं च भवच भावि च R.8.78; प्रत्यक्षा इव यद्भावाः कियन्ते भूतभाविनः K. P. 10; N. 3. 11. - Lapable of taking place. -5 What must take place or is destined to happen, predestined; यदभावि न तद्भावि भावि चेन्न तदन्यथा H. 1. -6 Noble, beautiful, illustrious. -7 Attached or devoted to; खादै निवर्तन्ति न भाविनस्ते Mb. 12. 202. 2. -8 Possessed of (at the end of comp.). -m. N. given to every vowel except अ and आ. - नी 1 A handsome woman; Mb. 1. 6. 9. -2 A noble or virtuous lady; अनेन धर्मः सविशेषमद्य मे त्रिवर्गसारः प्रतिभाति भाविनि 🔣 5.38. -3 A wanton woman. -4 A particular musical composition.

माजुक a. [भू-उक्ष्] 1 About to be or happen. -2 Becoming. -3 Prosperous, happy. -4 Auspicioue, blessed. -6 Having a poetic taste, appreciative; महरहो एसिका मुनि भानुकाः Bhag. 1. 1. 3. -कः A sister's husband (used chiefly in dramas); स्वकुरुम्बियोगेन क्रियते तव भानुकः Ganesa P. (The story of Pataliputra). -कम् 1 Happiness, welfare, prosperity; स रातु वो दुश्च्यक्ते भानुकानो परंपराम् K. P. 7 (given as an instance of the fault of composition called अभ्युक्तव). -2 Language full of love and passion.

मान्य a. [भू-ण्यत्] 1 About to be or happen; मनुख्यो-दशो भान्यः Bhag. 8. 13. 30; oft. used impersonally like भनितन्यम् q. v.; किं तैशन्यं मम सुदिवसः Bh. 3. 41. -2 Future. -3 To be performed or accomplished. -4 To be conceived or imagined. -3 To be proved or demonstrated. —6 To be determined or investigated.
—7 To be convicted; त्र्यवरै: साक्षिभिमीत्र्यो नृपन्नाद्मणसंनिधी
Ms. 8. 60. —रथम् 1 What is destined or sure to happen
in the future; it is to be; सदा प्रदृष्ट्या मान्यं गृहकार्येषु दक्षया
Ms. 5. 150. —2 Futurity.

भाव्यता Futurity.

भावत a. (-ती f.), भावत्क a. (-की f.) Your honour's, your (respectfully); भावत्कं दृष्टवत्स्वेतदस्मास्वधि सुजीवितम् Bk. 5. 69.

भाषाच a. Delicate, tender.

माष् 1 A. (भाषते, भाषते) 1 To say, speak, utter; त्वयैक्सीरा प्रति साधु भाषितम् Ku. 5. 81; oft. with two acc.; मीतां प्रियामित्य वची बभाषे R. 7. 66; खाखण्डलः काममिदं बभाषे Ku. 3. 11; Bk. 9. 122. -2 To speak to, address; किचिद्विह्स्थार्थपति बभाषे R. 2. 46; 3. 51. -3 To tell, announce, declare; क्षितिपालमुचैः प्रीत्या तमेवार्थमभाषतेव R. 2. 51. -5 To speak or talk about. -8 To name, call. -6 To describe. -With अनु 1 to speak, say. -2 to communicate, announce; यथा यथा नराऽधमें स्वयं कृत्वानुभाषते Ms. 11. 228.

भाषक a. [भाष-जुल्] (At the end of comp.) Speaking, talking about.

भाषणम् [भाष-भावे ल्युद्] 1 Speaking, talking, saying. -2 Speech, words, talk. -8 Kind words. -5 (In drama) Expression of satisfaction after the attainment of an object. -णी Resembling.

भाषा [भाष-अ] 1 Speech, talk; as in चारुभाष:. -2 Language, tongue; सत्या न भाषा भवति यद्यपि स्यात् प्रतिष्ठिता Ms. 8. 164. -3 A common or vernacular dialect; (a) the spoken Sanskrit language (opp. छन्दस् or वेद); विभाषा भाषायाम् P. VI. 1. 181; (b) any Prakrita dialect (opp. संस्कृत); भाषाश्च विविधा तृणाम् Ms. 9. 332; see प्राकृत. -4 Definition, description; स्थितप्रज्ञस्य का भाषा Bg. 2.54. -8 An epithet of Sarasvati, the goddess of speech. -6 (In law) The first of the four stages of a law-suit; the plaint, charge or accusation; यदावेदयते राज्ञे तद्भाषेत्यभि-धीयते Y. -7 (In music) N. of a Ragini. -Comp. -अन्तरम् 1 another dialect or language. -2 translation (?), -चित्रकम a play on words, conundrum. -पत्रम application (Mar. अर्ज); माषापत्रं तु तज्ज्ञेयमथवावेदनार्थकम् Sukra. 2. 309. -पादः a charge, plaint; see भाषा (6) above. समः a figure of speech, which consists in so arranging the words of a sentence that it may be considered and read either as Sanskrit or Prakrita (one or more of its varieties); e.g. मञ्जुलमणिमञ्जीरे कलगमभीरे विहारसरसीतीरे। विरसासि केलिकीरे किमालि धीरे च गन्धसारसमीरे॥ S. D. 642 (एव श्लोकः संस्कृतप्राकृतशौरसेनीप्राच्यावन्तीनागराप-भ्रेंशेष्वेकविध एव); कि त्वां भणामि विच्छेददारणायासकारिणि। कामं कुरु वरारोहे देहि मे परिरम्भणम् Mal. 6. 11 (which is in Sanskrit or Sauraseni); so 6. 10. -समितिः f. (with Jainas) moderation in speech.

भाषिक a. Belonging to common or vernacular specch. -कम् General rule-

मापिका Speech, language.

भाषित p. p. [भाष्-कर्मणि-क्त] Spoken, said, uttered. —तम् Speech, utterance, words, language; आकारेरिक्रिते-र्गत्या चेष्टया भाषितेन च । नत्रवस्त्रविकारेश्व गृक्षतेऽन्तर्गतं मनः ॥ Ms. 8. 26. —Comp. —ईशा Sarasvatī; N. 11. 16. —पुंस्क = उक्तपुंस्क q. v.

भाषित् a. A speaker, talker.

भाषिन a. 1 (At the end of comp.) Speaking, talking; as in अल्प &c. -2 Loquacious, talkative.

माच्यम् [माष्-ण्यत्] 1 Speaking, talking. -2 Any work in the common or vernacular language. -8 Exposition, gloss, commentary; as in बेदमाच्य. - 1 Especially, a commentary which explains Sūtras or aphorisms word by word with comments of its own; (स्त्राधीं वर्ण्यते यत्र पदेः स्त्रानुसारिभिः । स्वपदानि च वर्ण्यन्ते भाव्यं भाव्यं विद्राधो; संक्षितस्याप्यतोऽस्येव वाक्यस्यार्थगरीयसः । स्वित्तरत्तरा वाची भाष्यम्ता भवन्तु में Si. 2. 24; फणिभाषितभाष्यफिका N. 2. 95. -8 N. of the great commentary of Patanjali on Pāṇṇi's Sātras. -8 A sort of house. -Comp. -करः, -कारः, -कृत् ... 1 a commentator, scholiast. -2 N. of Patanjali -मृत a. serving as a commentary; सुविस्तरतरा वाची भाष्यमृता भवन्तु में Si. 2. 24.

भास् 1 त. (भासते-भासित) 1 To shine, glitter, be bright; तावत कामतृपातपत्रसुषमं विम्बं बभासे विधोः Bv. 2. 74; 4. 18; Ku. 6. 11; Bk. 10. 61. —2 To become clear or evident, come into the mind; त्वदप्तमादिव दृष्टे कस्य चित्ते न भासते। मालतीशशभृक्षेखाकदलीनां कठोरता Chandr. 5. 42. —8 To appear. —Caus. (भासयति-ते) 1 To brighten, irradiate, illuminate; अधिवसंस्तत्तुमभ्वरदीक्षितामसमभासमभासयदीश्वरः B. 9. 21; न तद् भासयते सूर्यो न शशास्त्रो न पावकः Bg. 15. 6. —2 To show, make clear or evident, manifest; अवभासन् स्वकाः शासीः Bk. 15. 42.

भास f. [भास-भावे-किप्] 1 Light, lustre, hrightness; यदि भाः सद्दशी सा स्याद् भासस्तस्य महात्मनः Bg. 11, 12; दृशा निशेन्दीवरचारुभासा N. 22. 43; R. 9. 21; Ku. 7. 3. -2 A ray of light; रविकरसंबलिताः फलन्ति भासः Ki. 5. 38. 46; 9. 6; अस्तापास्तसमस्तभासि नमसः पारं प्रयाते रवौ Ratn. 1. 24; 4.16. -3 A reflection, an image. -5 Majesty, glory, splendour. -5 Wish, desire. -Comp. -本C: 1 the sun; परिणतमिदराभं भास्क्रेणांशुवाणैः Si. 11. 49; R. 11. 7; 12. 25; Ku. 6. 49; स स्तौति भास्करं भक्त्या नौति पापहरं हरम्। -2 & hero. -3 fire. -4 an epithet of Siva. -6 N. of a celebrated Hindu astronomer who is said to have flourished in the eleventh or twelfth century A. D. (-रम्) 1 gold. -2 a kind of breach (made by thieves in a wall); पद्मव्याकोशं भास्करं बालचन्द्रम् तत्कस्मिन् देशे दर्शया-म्यात्मशिल्पम् Mk. 3. 13. [°]अध्वन् the sky; स भास्कराध्वानमनु-प्रपन्न: Ram. 6. 74. 65. [°]आवर्त: N. of a disease of the head ($M_{
m Ar}$, अर्धशिशी). $^{
m o}$ पुतिः N. of m Vispu; चन्द्रांग्रुभोस्करयुतिः m V.

Sah. 'त्रियः a ruby. 'ट्रवणम् a kind of salt or mixture.' सप्तमी the seventh day in the bright half of Magha. -करि: 1 the planet Saturn. -2 Vaivasvata Manu. -3 Karna. -5 N. of Sugrīva.

भासः [भास्-भावे पन्] 1 Brightness, light, lustre. -2 Fancy. -3 A cook; Mb. 12. 36. 23; Bhāg. 8. 10. 10. -4 A vulture. -5 A cow-shed (गेष्ठ). -6 N. of a poet; भासो हासः कविकुलगुरुः कालिदासो बिलासः P. R. 1 22; M. 1. -7 A kind of bird; कृत्रिमं भासमारोप्य ब्रुक्षामे शिल्पिभः कृतम् Mb. 1. 132. 68 (com. भासं नीलपक्षं पक्षिणं शकुन्तमित्यन्ये एक्षमित्यपरे).

भासक a. (-सिका f.) [भास-जुङ्] 1 Enlightening, brightening, illuminating. -2 Showing, making evident. -8 Making intelligible. -कः N. of a poet.

भासता Vulturous nature, rapacity; स याति भासता विश्रः Ms. 11. 25.

भासनम् [भास्-त्युद्] 1 Shiping, glittering. -2 Illuminating.

भासन्त a. (न्ती f.) 1 Shining. -2 Beautiful, handsome. -न्तः 1 The sun. -2 The moon. -3 An asterism, a star. -5 The hird मास q.v. -न्ती An asterism (नस्त्र).

भासस् n. Brightness, light; मासांसि वस्ते सूर्यो न शुक्रः Rv. 6. 4. 3.

भासः The sun.

मासुर a. [भाष्-घुरच्] 1 Shining, bright, splendid; मणिसयूखचयांशुकभासुरा: Ki. 5. 5; तं भूपतिभीसुरहेमराशि (दिदेश) R. 5. 30. -2 Terrible. -र: 1 A hero. -2 A crystal.

मास्वत् a. Bright, shining, luminous, resplendent; भारवन्ति रत्नानि महौषधीश्च पृथुपदिष्टां दुदुहुर्धरित्रीम् Ku. 1. 2; 6. 60. -m. 1 The sun; भारवानुदेष्यति हसिष्यति चक्रवालम् Subhäs; R. 16. 44. -2 Light, lustre, splendour. -8 A hero. -4 Ved. Dawn. -ती The city of the sun.

भास्वर a. [भास्-वरच्] Shining, bright, radiant, brilliant. —र: 1 The sun. —2 A day. —8 Fire.

भास्मन a. (-नी f.) [मस्मनो विकारोऽण्] Consisting or made of ashes, ashy; अहिपरिकरभाजो भास्मनैरङ्गरागैः \$i. 4.65.

भिस् 1 A. (भिक्षते, भिक्षित) 1 To ask, beg or ask for (with two acc.); भिक्षमाणो वनं त्रियाम् Bk. 6. 9. -2 To beg (as alms); न यज्ञार्थं धनं शूदाद्विणे भिक्षेत कहिँचित् Ms. 11. 24, 25. -8 To ask without obtaining. -4 To be weary or distressed. -8 To obtain.

भिक्षणम् [भिक्ष्-ल्युद्] Begging, begging alms, mendicancy.

भिक्षा [भिक्ष-अ] 1 Asking, begging, soliciting; यते शराव-संपात भिक्षां नित्यं यतिश्वरेत् Ms. 6.56. -2 Anything given as alms, alms; भवति भिक्षां देहि. -3 Wages, hire. -4 Service. -8 A means of subsistence; अपेतक्रमसंतापा: धुभिक्षा: धुप्रतिश्रयाः

Ram. 2. 92. 6. - Comp. - अटनम् wandering about begging for alms; रुद्दो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः Bh. 2.95. (—तः) a beggar, mendicant. —अन्नम् food obtained by begging, alms. -अयनम् (णम्) = भिक्षाटेन q. v. -अर्थिन् a. begging for alms or charity. (-m.) a beggar. -अहे a. worthy of alms, a fit object of charity. -अशनम the food obtained by begging; भिक्षाशनं तदपि नीरसमेकवारम् Bh. 3. 19. - आदिशन a. 1 living on alms; भिक्षाशी जनमध्य-संगरहितः Bh. 3. 86. -2 dishonest. -आहारः begged food; Bh. 3. 144. -उपजीविन a. living on alms, a beggar. -करणम् asking alms, begging. -वरः, -वारः a beggar or mendicant. -वरणम्, -वर्यम्, -वर्यः wandering about begging for alms. -पात्रम् a begging-bowl, an alms-dish; so मिक्षाभाण्डम्, भिक्षाभाजनम्. - भुज् a. living on alms. -माणवः a young beggar (used as a term of contempt); P. VI. 2. 69 com. —वासम् n. a beggar's dress. -द्राप्तः f. living by begging, a mendicant's life.

भिक्षाकः (-की f.) A beggar, mendicant; P. III. 2. 155. भिक्षित p. p. Begged, asked, &c.

भिद्धः [भिद्ध-उन] 1 A beggar, mendicant in general; भिद्धां च भिद्धां दशाद Ms. 3. 94. -2 A religious mendicant, a Brāhmaṇa in the fourth order of his religious life (when he quits his house and family and lives only on alms), a Sannyasin. -3 The fourth order or stage in the religious life of a Brāhmaṇa (संन्यास). -4 A Buddhist mendicant. -Comp. -चर्या begging, a mendicant's life. -भादः monk-hood, priest-hood. -सङ्घः a society of Buddhist mendicants. -सङ्घाती old or tattered clothes (चीवर). -सूत्रम् a collection of rules for mendicants; P. IV. 3, 110.

भिक्षुक: [भिक्ष्-उक] A beggar, mendicant; आकीर्ण भिक्षुकैर्वान्येरगारसुपसंत्रजेत् Ms. 6. 51. —की A female mendicant; cf. भिक्षुणी A Buddhist nun.

भिक्किसी A variety of कम्बल; Kau. A. 2. 11. 29.

भिण्डः, भिण्डकः, भिण्डा Abelmoschus Esculentus (Mar. भेंडा); एरण्डभिण्डार्कनलैः प्रभूतेरि संचितैः। दास्कृत्यं यथा नास्ति तथैवाज्ञैः प्रयोजनम् Pt. 1. 96.

मिद् I. 1 P. (भिन्दति) To divide or cut into parts. —II. 7 U. (भिनति, भिन्ते, विभेद, विभेदे, अभैत्सीत्, अभिनत्, अभिनत्, अभिनत्, भेत्त्यति-ते, भेतुम् भिन्न) 1 To break, cleave, split, cut asunder, rend, pierce, break through or down; अतिशीतलमध्यम्भः कि भिनति न भूभृतः H. 3. 38; तेषां कयं मु इदयं न भिनति लज्जा Mu. 3. 34; Si. 8. 39; Ms. 3. 33; R. 8. 93; 12. 77. —2 To dig or tear up, excavate; U. 1. 23.—8 To pass through; यदि रोहिष्याः शक्टं भिनत्ति रविनन्दनी गणनवीध्याम् Pt. 1. 211, 212.—4 (a) To divide, separate; दिधा मिन्ना शिखण्डिभिः R. 1. 39. (b) To displace; आनन्दजः शोकजमश्र वाष्पत्तयोरशितं शिशिरो विभेद R. 14. 3.—8 To violate, break, infringe; समयं लक्ष्मणोऽभिनत् R. 15. 94; निइत्य स्थिति भिन्दन् दानवोऽसी बलद्विषा Bk. 7. 68.—6 To remove, take away; धैर्यमभिनदृदितं शिश्चना Si. 15. 87.

भिक

-7 To disturb, interrupt; as in समाधिभेदिन; असिपत्रवने चैव भिद्यमानानधार्मिकान् Ram. 7. 21. 15. - B To change, alter; (न) भिन्दन्ति मन्दां गतिमश्वमुख्यः Ku. 1. 11; or विश्वासीपगमा-दभिन्नगतयः शब्दं सहन्ते मृगाः S. 1. 14. -9 To expand, cause to open or blossom, open; सूर्योश्रभिनित्रमिवारविन्दम् Ku. 1. 32; नवोषसा भित्रभिवैकपऋजम् ई. 7. 16; Me. 109. -10 To disperse, scatter, scare away; भिन्नसारन्नयूथः S. 1. 32; V. 1. 16. -11 To disjoin, disunite, set at variance; मेत्स्यामि स्वमतेन भेदकुशलो होष प्रतीपं द्विषः Mu. 3. 13. -12 To loosen, relax, dissolve; पर्यक्रवन्धं निविडं विभेद Ku. 3. 59. -13 To disclose, divulge. -14 To perplex, distract. -18 To distinguish, discriminate. -18 To explain or to understand; त्रचांसि योगप्रियतानि साधो न नः क्षमन्ते मनसापि भेषुम् Bbag. 5. 10. 18. - Pagg. (भियते) 1 To be split, rent or shivered; घरा धारापातै-र्मिणस्यशरैभियत इव Mk. 5. 22. -2 To be divided or separated. -3 To expand, blossom, open. -4 To be loose or relexed; प्रस्थानभिन्नां न बबन्ध नीविम् R. 7. 9. 66. -6 To be different from (with abl.); न कारणात् स्वाद् बिभिदे कुमारः प्रवर्तितो दीप इव प्रदीपात् R. 5.37; U. 4. -8 To be destroyed. -7 To be divulged or betrayed, get abroad; पद्कणों भिद्यते मन्त्रः &c. Pt. 1. 99. - 8 To be harassed, pained or afflicted. -9 To be frightened or alarmed; अम्भसा भिराते सेतुस्तथा मन्त्रे।ऽप्यरक्षितः। पैशुन्याद् भिराते हिहा वाचा भियेत कातरः ॥ Pt. 1. 102. -10 To separate oneself from, keep aloof from. -Caus. (भेदयति-ते) 1 To split, cleave, divide, tear &c. -2 To destroy, dissolve. -3 To disunite, set at variance. -4 To perplex. -5 To seduce. -Desid. (बिमित्सति-ते) To wish to break &c.

भित्तम् [भिद्-क नि॰ तस्य न नः) 1 A part, portion; गृहाः शशमृद्भित्तनिरङ्कभित्तयः N. 2. 74. -2 A fragment, bit. -8 A wall, partition.

भिति f. [भिद-किन] 1 Breaking, splitting; dividing. —2 A wall, partition; समया सीधभितिम् Dk.; Si. 4. 67. fort-wall; इष्टकोपलमुद्भित्तिप्राकारं पारिषं स्मृतम् Sakra. 4.849. —3 (Hence) Any place, spot or ground (आश्रय) to work anything upon; चित्रकमेरचना ।भित्ते विना वर्तते Mu. 2. 4. —4 A fragment, bit, piece, portion. —6 Anything broken. —6 A rent, fissure. —7 A mat (made of split reeds). —8 A flaw, defect. —9 An opportunity. —10 A wall-like surface; कपोलभित्ते, गण्डभित्ते &c.; सिंहः शिशुर्षि निपति सद्मलिनकपोलभित्तिषु गजेषु Bh. 1.38. —Comp. —खातनः a rat. —चीरः a house-breaker. —पातनः 1 a kind of rat. —2 a rat.

भित्तिका 1 A wall, partition. -2 A small house-lizard.

भिष् a. (At the end of comp.) Breaking, splitting; destroying &c.; तुरगविचयन्यमानुवीभिदः U. 1. 23. -f. 1 Breaking, splitting, dividing. -2 Difference. -3 A sort, kind.

भिद्कः [भिद्-क्वृत्] A sword. -कम् 1 A diamond. -3 Indra's thunderbolt.

मिदा [भिद-भावे अक्] 1 Breaking, bursting, rending, tearing; विरिह्णां इदयस्य भिदासृतः किपश्चितं पिशितं मदनाभिना Si. 6. 5. −2 Separation. −8 Difference. −4 Kind, species, sort. −5 Coriander.

भिदापनम् Causing to break or trample on.

भिदिः, भिदिरम्, भिदुः Indra's thunderbolt.

भिदुर a. [भिद्-सुर्च्] 1 Breaking, bursting, splitting, -2 Fragile, brittle. -8 Blended, variegated, mixed, mingled; नीलाइमयुतिभिदुराम्भसोऽपरत्र Si. 4. 26; 19. 58; 20. 1. -र: 1 The Plakṣa tree. -2 A chain for an elephant's feet. -रम् A thunderbolt.

भिवेलिम a. Fragile, brittle.

भिद्यः 1 A rushing river. -2 N. of a particular river; तोयदागम इवोद्धपभिद्ययोनांमध्यसदृशं विचेष्टितम् R. 11. 8; (see Malli.); Kīr. K. 4. 58. -दाम् Splitting, breaking.

भिद्रम् A thunderholt.

भिन्द (न्दि) पालः 1 A small javelin thrown from the hand; नानरान भिन्दिपालैश्व सूलेश्वेव व्यदारयन् Ram. 6. 42. 45. -2 A sling, an instrument like a sling for throwing stones; उत्काबाणेश्व रातशः भिन्दिपालैश्व भूरिशः Siva B. 14. 20; भिन्दिपालासिपट्टिशैः Parnal. 4. 76.

सिन्दु a. Destroying. -न्दु: 1 A breaker, destroyer; दुरां भिन्दुर्युना कविरमितीला अजायत Rv. I. II. 4. -2 A drop; cf. बिन्दु. -न्दु: f. A woman bringing forth a dead child.

भिन्न p. p. [भिद्-ता] 1 Broken, torn, split, rent; संछित्रभित्रसर्वोज्ञाः सर्विक्सभ्या भयाकुलाः । स्वयंभुवे नमस्कृत्य Bbag. 4. 6. 2. -2 Divided, separated. -3 Detached, disunited, disjoined; scattered; भिन्नं च वानरानीकम् Ram. 6. 67. 80. - Expanded, blown, opened; भिनेलासुरभिमुवाह गन्धवाहः Ki. 7. 38. -5 Different from, other than (with abl.); तस्मादयं भिनः. -8 Different, varied; भिन्नरुचिहिं लोकः R. 6. 30. -7 Loosened. -B Mingled, mixed, blended; ড্ৰুল स्फटिकतटांशुभिन्ननीरा नीलाश्मशुतिभिदुराम्भसोऽपरत्र Si. 4. 26. -9 Deviating from. -10 Changed. -11 Furious; বুড়কীমিন-मात्मानं यः समाधातुमीश्वरः Bhag. 11. 23. 2. -12 Without, deprived of. -13 Undutiful, vicious; भिन्नवृत्तिता Ms. 12. 33; नैतत् सलायोपदिशेत्न भिनाय Bhag. 3. 32. 39. -14 Stood up (as bair); खरीष्ट्राश्वतरा राजन् भित्ररोमाः स्नवन्ति च Ram. 6. 10. 18. -15 Seduced, bribed; H. (See भिद्). -प्र: 1 A defect or flaw in a gem. - त्रम् 1 A bit, fragment, part. -2 A blossom. -3 A wound, stab; शक्तिंदुन्तेषुखड्गाव्यविषाणैराशयो हतः। यत् किंचित् प्रसदेत् ताद्धे भिन-मिलाभिधीयते Bhava. P. - 4 A fraction. - Comp. - अञ्जनम् a kind of mixed collyrium, made of many pounded ingredients; प्रयान्ति भिन्नाञ्चनवर्णतां घनाः Si. 12. 68; Me. 61; Rs. 3. 5. -अर्थ a. clear, evident, intelligible; स्फटिभनार्थमुदाहरद् वनः Si. 16, 1. (-पेम्) ind. clearly, distinctly, unenigmatically; न खल्ववगच्छामि भिनार्थमिन-भीयताम् S. 2. - उद्रः 'born of a different womb or mother',

a hall-brother. - कट c. furious, in rut; भेजे भिनकटै-नीगैरन्यानुपहरोध यै: R. 4. 83. -करट: an elephant in rut (from whose temples ichor exudes). - 本句 a. having divided ears (said of particular animals); P. VI. 3. 115. - 3447: a person who has regained his liberty by redeeming his pledge. - 32 a. 1 deprived of a leader (as an army). -2 employing a different stratagem. -क्रम a out of order, disordered. -गति a. 1 going with broken steps. -2 going quickly. -गर्भ a. broken up (in the centre), disorganized. -गात्रिका Cucumis Usitatissimus (Mar. चिन्ड). -गुणनम् multiplication of fractions; अंशाहतिरछेदवधेन भक्ता लब्धं विभिन्ने गुणने फलं स्यात् Lila. -धनः the cube of a fraction. -दारीन a. making or seeing a difference, partial. -देश a. belonging to different places; ऋत्ययोभिभेदशत्वाद् द्वैधीभवति मे मनः । \$. 2. 18. -देह a. wounded. -नी a. ship-wrecked. -परिकर्मन n. any one of the arithmetical operations with fractions. - ARIV a. of a different kind or sort. -भागहरः division of fractions. -भाजनम् a potsherd. - # a. one who has betrayed a plan; Ram. -मभेन a. wounded in vital parts, mortally wounded. -मर्याद a. 1 one who has transgressed the due limits, disrespectful; आः, तातापवादभित्रमर्याद U. 5. -2 unrestrained, uncontrolled. - विच a. having different tastes; मिश्ररिविर्दि लोकः R. 6. 30. -लिङ्गम्, -यचनम् incongruity of gender or number in a composition; see K. P. 10. -वर्गः the square of a fraction. -वर्धेस्, वर्चस्क a. voiding excrement. -वर्ण a. 1 discoloured, pale. -2 of a different caste or tribe. - प्र a. 1 leading a bad life, abandoned. -2 containing a metrical fault. - The a. 1 leading a bad life, following evil courses; तदन्तः पुरेषु चामी भिन्नवृत्तेषु मन्दन्नासा बहु सुखैरवर्तन्त Dk. 2. 8. -2 baving different feelings or tastes or emotions. -3 having different occupations. -व्यवकलितम् subtraction of fractions. -संहति a. disunited, dissolved. -संकलनम्, -संकल्पितम् addition of fractions. -स्वर a. 1 having a changed voice, faltering. -2 discordant. - Eld: f. division of fractions. - हृद्य a. pierced through the heart; बाणाभन्नहृदया निपेतुषी R. 11. 19.

মিলক: 1 A Buddhist. -2 N. of a musical mode or Raga.

भिरिण्टिका N. of a plant (श्वतगुंजा).

भिद्धः N. of a wild tribe (who lives in the Vindhya hills, in the forests of Malawa, Mewar, Khandesha and the Deccan); मलये भिल्लपुरन्धी चन्दनतरकाष्ट्रमिन्धनं कुरते Subhās. — ही 1 The lodhra tree. — 2 A woman of the Bhil tribe; भिल्ली पलवसस्या वितन्ति सान्द्रम... Udb. — Comp.— नवी the lemale of the Bos gaveus. — तरः the lodhra tree. — भूषणम् the gunja plant.

भिहोटः, -टकः The lodhra tree.

भिषञ् m. [बिभेत्यस्मात् रोगः, भी-पुक् हस्यश्च Un. 1. 134] 1 A physician, doctor; भिषजामसाध्यम् R. 8. 93; गतस्पृद्धी धैर्यधरः कृपालुः मुद्धोऽधिकारी भिष्गीदृशः स्थात्। —2 N. of Vispu.
—3 Medicine, a remedy. —m. dual. The two Aśvins (physicians of gods). —Comp. —जितम् a drug or medicine. —पाशः a quack doctor. —प्रिया f. A species of moonseed (Mar. गुळवेल). —मात् f. N. of a plant. (Mar. अडळसा). —घरः an excellent physician. (—पी) the two Aśvins. —चरा N. of a plant (Mar. हिर्डा), —विद् m. a physician.

भिषजावर्तः N. of Krisna.

भिषज्यम् 1 Healing, curing. -2 A remedy, cure.

भिष्मा, भिष्मका, -टा, भिस्सटा, भिस्सिटा Parched or fried grain.

भिस्सा Boiled rice.

भी I. 3 P. (बिभेति, बिभाय-बिभयांचकार, अमेबीत, भेष्यति, भीत) 1 To fear, dread, be afraid of; मृत्योविभेषि कि बाल न स भीतं विमुखति; रावणाद्विभ्यती भूशम् Bk. 8. 70; Si. 3. 45. -2 To be auxious or solicitous about (A.). -II. 10 P. To fear (भाययति, भययति). -Caus. (भाययति) To frighten (any one) with anything; इश्विकयैनं भाययति Sk.; (भापयते, भीषयते) to frighten, terrify, intimidate; मुण्डो भापयते Sk.; स्तनितेन भीषयित्वा धाराहस्तैः परामृशसि Mk. 5. 28.

भियस् n. Ved. Fear.

भिया Fear, apprehension.

भी f. Fear, dread, alarm, fright, terror; अभी: 'fearless' R. 15. 8; वपुष्मान् वीतभीवीभी द्ती राज्ञः प्रश्नस्यते Ms. 7. 64. —Comp. —कर a. causing fear.

भीत p. p. [भी-ज] 1 Frightened, terrified, alarmed, afraid of (with abl.); न भीतो मरणदस्म Mk. 10. 27. -2 Fearful, timid. -3 Placed in danger, imperilled. -तम् Fear, dread. -तम् ind. Timidly. -Comp. -गायनः a shy singer. -चारिन a. acting timidly. -िचत्त a. afraid in mind. -भीत a. 1 exceedingly afraid. -2 rather shy (भीततुल्य); चकुराक्षेपिकाश्रेष्टा भीतभीता इवाजनाः Bn. Ch. 4. 25; cf. also; भीतभीत इव शीतदीधितः Śi.

भीतंकार a. Making (one) afraid; तं भीतंकारमाक्रस्य... Bk. 5. 39.

भीतंकार ind. Calling (one) a coward.

मीतिः f. [भी-किन्] 1 Fear, apprehension, dread, terror; न भोजिर भोमनिषण भीतिम् Bh. 2. 80. -2 Shaking, tremour. -3 Danger, risk. -Comp. -इत् a. causing or exciting fear. -छिद् a. keeping away fear. -नाटितकम् a gesticulation or representation of fear.

भेतव्य a. To be feared, be afraid of; तावद् भयस्य भेतव्यं यावद् भयमनागतम् H.

भीम a. [विभायरमात्, भी अपादाने मक] Fearful, terrific, terrible, dreadful, formidable; न भीजरे भीमविषेण भीतिम् Bh. 2. 80; R. 1. 16; 3. 54. -मः 1 An epithet of Siva

and Visnu; भीमो भीमपराक्रमः V. Sah. -2 The Supreme Being. -8 The sentiment of terror (= भयानक q. v.). - N. of the second Pandava prince. [He was begotten on Kuntī by the god Wind. From a child he showed that he was possessed of extraordinary strength and hence he was called Bhīma. He had too a most voracious appetite, and was called Vrikodara, or 'wolf-ballied'. His most effective weapon was his mace (गदा). He played a very important part in the great war, and, on the last day of the hattle, smashed the thigh of Duryodhana with his unfailing mace. Some of the principal events of his earlier life are his defeat of the demons Hidimba and Baka, the overthrow of Jarasandha, the fearful vow which he uttered against the Kauravas and particularly against Duhsasana for his insulting conduct towards Draupadī, the fulfilment of that vow by drinking Duhsasana's blood, the defeat of Jayadratha, his duel with Kichaka while he was serving as headcook (ৰজৰ) to king Virāta, and several other exploits in which he showed his usual extraordinary strength. His name has become proverhial for one who possesses immense strength and courage]. - मम् Horror, terror. -Comp. -अञ्च a. having terrible strength. -उद्री an epithet of Uma. -पकादशी the eleventh day in the light half of Magha. -कर्मन् a. of terrific prowess; पौष्ट्रं दक्ष्मी महाश**ल्**लं भोमकर्मा बुकोदरः Bg. 1. 15. **-तिथिः** /. =भीमैकादशी. -द्रीन, -मुख a. frightful in appearance, hideous. नाष् a. sounding dreadfully. (न्दः) 1 a loud or dreadful sound; भीमनादमयमाहतो चकैः Si. 15. 10. -2 a lion. -3 N. of one of the seven clouds that will appear at the destruction of the world. -पराक्रम a. of terrific prowess. (-मः) N. of Vispu. -पुरम् N. of Kundinapura q. v. - Tu: 1 N. of one of the sons of Dhritarastra. -2 N. of one of the kings born in the family of Dhanvantari and in the family of Dasarha. -3 N. of one of the sons of Śrīkrisna. -रथी 1 N. of the 7th night in the 7th month of the 77th year of a man's life (said to be a very dangerous period); (सप्तसप्तितमे वर्षे सामे मासि सप्तमी । रात्रिमीमरथी नाम नराणामतिदुस्तरा). -2 N. of a river in the Himalayas. - Ty a. of terrific form; कैनापि भीमरूपेण बहाराक्षसेनाभिपत्य Dk. 2.6. -विकास a. of terrific prowess. -विकान्त a. fearfully powerful. (-तः) a lion. -विष्रह a. gigantic, of terrific form. -वेग a. terribly swift. - राङ्करम् one of the 12 most sacred Lingas (in the Poons District). -शासनः an epithet of Yama. - सनः 1 N. of the second Pandava prince. -2 a kind of camphor. - 夏田县 the flocculent down blown about in the air in summer.

मीमयु a. Ved. Fearful; अमो दुधो गौरिव भीमयुः Rv. 5. 56. 8.

भीमरम् War, battle.

भीमरः A spy.

भीमल a. Fearful, dreadful; नरिष्ठाये भीमलम् Vaj. 30. 6.

भीमा 1 An epithet of Durgs. -2 A kind of perfume (रोचना). -8 A whip. -4 N. of a river.

भीर a. (-र or -र f.) [भी-कु; cf. P. III. 2. 174.]
1 Timid, cowardly, fearful; साल्या भीर: H. 2. 26. -2
Afraid of; (mostly in comp.); पाप°, अधर्म°, प्रतिज्ञासङ्ग &c.
-रः 1 A jackal. -2 A tiger. -3 A kind of sugarcane.
-रः n. Silver. -f. 1 A timid woman. -2 A goat. -3 A shadow. -4 A centipede. -Comp. चेतस् m. a deer.
-पत्री, -पर्णी Asparagus Racemosus (Mar. शतावरी).
-रिश्नः an oven, a furnace. -सरच a. timid, fearful.
-रदयः a deer.

भी रु (लु) क a. [भी-कु-क्लक्त] 1 Timid, cowardly, timorous. -2 Shy. -3 Afraid. -4 Formidable. -कः 1 A tiger. -2 A jackal. -3 A bear. -4 An owl. -6 A kind of sugar-cane; वातिषत्तप्रशमनो मधुरी रसपाकयोः। सुशीतो बृंदणो बल्यः प्रेण्ड्को भी दकस्तथा Bhava. P. -कम् A forest, wood.

भरितता, -त्वम् Timidity, cowardice; न लजा न बिनीतत्वं न दाक्षिण्यं न भरिता । प्रार्थनामाव एवैकं सतीत्वे कारणं श्वियः॥

भीलु (लू) कः A bear.

भीर (ल्टू) f. A timid woman; त्वं रक्षसा भीरु यतोऽपनीता R. 13. 24.

भीषण a. [भी-णिन्-सुक् ल्यु] Terrific, formidable, dreadful, horrible, frightening; विभ्युविद्यालक्षणभीषणाभ्यः Si. 3. 45. –णः 1 The sentiment of terror (in rhetoric); see भयानक. –2 N. of Siva. –3 A pigeon, dove. –4 The olibanum tree. –णम् 1 Anything that excites terror. –2 Terrifying, causing terror.

भीषणक = भीषण.

भीषा 1 The act of terrifying or frightening, intimidating; गृहै तडागमारामं क्षेत्रं वा भीषया हरन् Ms. 8. 264. -2 Fright, terror; भीषाऽस्माद् वातः पवते T. Up. 2. 8. -ind. Through fear of; Bri. Up.

भीषित a. Frightened, terrified.

भीष्म a. [भी-णिच्-सुक्-अपादाने मक्] Terrible, dreadful, frightful, fearful; भीष्मो हि देव: सहसः सहीयान् Bhag. II. 23. 48. - दमः 1 The sentiment of terror (in rhetoric); see भयानक. -2 A demon, an imp, a fiend, goblin. -3 An epithet of Siva. -4 N. of the son of Santanu hy Ganga; इते भीष्मे हते होणे शस्त्रे च निधनं गते Mh. [He was the youngest of the eight sons of Santanu hy Ganga; but all the others having died, he remained the sole heir to the throne after his father. On one occasion while Santanu was walking hy the side of a river, he beheld a charming young damsel named Satyavati, the daughter of a fisherman, and, though bowed down

with age, conceived a passion for her, and sent his son to negotiate the marriage. But the parents of the girl said that if their daughter bore sons to the king, they would not succeed to the throne, for after his death Santanava, heing the rightful heir, would be the king. But Santanava, to please his father, made a vow to the parents that he would never accept the kingdom or marry a wife or become the father of children by any woman, so that if their daughter bore a son to Santanu, he would be the king. This dreadful vow soon became known abroad, and thenceforth he was called Bhisma. He remained single, and, after the death of his father, he installed Vichitravīrya, the son of Satyavati, on the throne, got him married to the two daughters of king Kāsirāja (see Ambikā), and became the guardian of his sons and grandsons, the Kauravas and Pandavas. In the great war he fought on the side of the Kauravas, but was wounded by Arjuna with the assistance of Sikhandin and was lodged in a 'cage of darts'. But having got from his father the power of choosing his own time for death, he waited till the sun had crossed the vernal equinox, and then gave up his soul. He was remarkable for his continence, wisdom, firmness of resolve, and unflinching devotion to God]. - THH Horror, horribleness. - Comp. -अप्रमी the eighth day in the light half of Magha (when Bhisma died). -जननी an epithet of the Ganges. - 可知私用 N. of the five days from the eleventh to the lifteenth of the bright balf of Kartika (said to be sacred to Bhisma). -पर्वन N. of the 6th Book

भीष्मकः 1 N. of a son of Santanu by Gangā. -2 N. of a king of the Vidarbhas, whose daughter Rukminī was carried off by Krisna.

of the Maha-Bharata. - f. an epithet of the river

Ganges; हरशिरिस पतन्ती भीध्मसूर्वः प्रनातु Udb. -स्तवराजः

N. of the 47th Chapter of शान्तिपर्व in Mahabharata.

भुज् I. 6 P. (भुनति, भुम) 1 To bend. -2 To curve, make crooked. -II. 7 U. (भुनिक-भुक्ते, भुक्त) 1 To eat, devour, consume (Atm.); शयनस्था न भुजीत Ms. 4. 74; 3. 146; Bk. 14. 92; इत्वार्धकामांस्तु गुरूनिहैव भुजाय भौगान् रुधिरप्रदिग्धान् Bg. 2. 5. -2 To enjoy, use, possess (property, land &c.); संप्रीत्या भुज्यमानानि न नश्यन्ति कदाचन Ms. 8. 146; Y. 2. 24. -3 To enjoy carnally (Atm.); सदयं बुभुजे महाभुजः R. 8. 7; 4. 7; 15. 1; 18. 4; सुरूपं वा कुरूपं वा पुमानित्येव भुझते Ms. 9. 14. -4 To rule, govern, protect, guard (Paras.); राज्यं न्यासमिवाभुनक् R. 12. 18; एकः कृत्स्नां (धरित्रीं) नगरपरिघ-प्रांगु बाहु भुेनिक S. 2. 16. - 5 To suffer, endure, experience; रुद्धो नरो दुःखशतानि भुक्ते Sk. -8 To pass, live through (as time). -7 (In astr.) To pass through, fulfil. -Pass. 1 To be enjoyed or eaten. -2 To be possessed. -3 To be brought under the influence of. -Caus. (भोजयति-ते) To cause to eat, feed with. -Desid. (बुभुक्षति-ते) To wish to eat &c.

થે. છે. જો.... ૧૫૧

भुक्त p. p. [अञ्-काणि क] 1 Eaten. -2 Enjoyed, used; भोगा न भुक्ता वयमेव भुक्ता: Bh. 3.12; न तद् भुक्तं न तत् पीतं न तत् सुतं न तद् पीतं न त्राप्तं पाति का occupied (in law). -8 Passed (as time). -कम्म् 1 The act of eating or enjoying. -2 That which is eaten, food. -3 The place where any one has eaten. -Comp. -उच्छिप्टम, -राषः, -समुद्धितम् remnants of the food eaten, leavings of food, orts. -पीत a. one who has eaten and drunk. -भोग a. 1 one who has enjoyed or suffered (anything). -2 that which has been used, enjoyed, or employed. -मात्र ind. immediately on having eaten; Ms. 4. 121. -वृद्धिः f. the swelling of food (in the stomach). -सुस a. sleeping after a meal.

भुक्तिः f. [भुज्-किन्] 1 Eating, enjoyment; भुक्ति मुक्ति च विन्दति Ramarakṣa Stotra. 12. -2 (In law) Possession, fruition; प्रमाणं लिखितं भुक्तिः साक्षिणश्चेति कीर्तितम् Y. 2. 22; Pt. 3. 94. -3 Food. -4 The daily motion of a planet. -8 A limit. -Comp. -पात्रम् a food-dish. -प्रदः a kind of plant (सह.). -विजित a. not allowed to be enjoyed.

भुगुभुगुः The sound of fire (अप्रिध्वनि); अनुष्णाशीत-संस्पर्शो वही भुगुभुगुष्वनिः Pañchadasī. 2. 3.

भुष्त p. p. 1 Bent, bowed, stooping; as in नायुभुम, रजाभुम &c.; आस्ते कृत्ना शिरः कुक्षी भुमपृष्ठशिरोधरः Bhag. 3. 31. 8; भरभुमन्तिततनाहुषु गोपेषु Vas. —2 Crooked, curved; पीनो भटस्योरसि नीक्य भुमास्तनुत्वनः पाणिरुहान् सुमध्या Bk. 11. 8; V. 4. 32. —8 Broken (for भम); स शेते निहतो भूमी नातभुम इन दुमः Mb. 6. 14. 16. —4 Cowed down, disheartened; किमनेनातिभुमेन नाथिमः काष्ट्रसधर्मणः Mb. 9. 61. 22.

भुज् a. 1 (At the end of comp.) Eating, enjoying, suffering, ruling, governing; स्वधाभुज्, हृतभुज्, पाप, क्षिति, मही &c. -2 Useful, serviceable. -f. 1 Enjoyment. -2 Profit, advantage.

भुजः [भुज्यतेऽनेन, भुज्-घनर्ये करणे क] 1 The arm; ज्ञास्यसि कियद् भुजो मे रक्षति मौर्विकिणाङ्क इति \$.1.13; R.1.34; 2.7; 3. 55. -2 The hand; यावन्तो रजनीचराः प्रहरणोद्भूर्णद्भुजाकेतवः My. 6. 59. -3 The trunk of an elephant. -4 A bend, curve. -5 The side of a mathematical figure; as in त्रिभुजः 'a triangle'; तथायते तद्भुजकोटिधातः Lila. -8 The base of a triangle. -7 A branch (of a tree.). -8 (In astr.) The base of a shadow. -Comp. - আরু: an embrace. -अग्रम् 1 the hand. -2 the shoulder. -अन्तरम्, -अन्तरालम् the bosom, hreast; दिलीपसूनोः स बृहद्भुजान्तरम् R. 3. 54; 19. 32; M. 5. 10. -अर्पणम् the paying for subsistence; वाचा दण्डो बाह्मणानां क्षत्रियाणां भुजार्पणम् Mh. 12. 15.9 (com. वेतनप्रदानम्). —आकस्तुः a conch, a bracelet; ञ्जटद्भुजाकम्बुमृणालहारिणी N. 12, 35. -आपीडः clasping or folding in the arms, –कोटर: the arm-pit. –छाया secure shelter. –ज्या the base sine. –दण्डः a staff-like arm. -दलः, -लम् the hand. -प्रतिभुजम् the opposite sides in a plane figure. -फल्म the result from the base sine. - वन्धनम् clasping, an embrace (in the arms);

of the arms.

घटय भुजबन्धनम् Git. 10; Ku. 3. 39. -बलम्, -वीर्यम् strength of arm, muscular strength. -मध्यम् the breast; क्रिश्यभिवास्य भुजमध्यमुरःस्थलेन R. 13. 73. -मूलम् the shoulder. -लता a long slender arm. -विनिष्पेषः slapping the upper arms (Mar. दंढ थोपटणे); तथोर्भुजविनिष्पेषादुभयोर्बलिनोस्तदा Mb. 3. 11. 58. -वीर्य a. strong in the arm. -शालिन् a. possessing strong arms. -शिखरम्, -शिरस्

n. the shoulder. - सूत्रम् the base-sine. -स्तम्भः paralysis

भुजगः [भुज्-भक्षणे क, भुजः कुटिलीभवन् सन् गच्छति, गम् ह] A snake, serpent; भुजगास्थेषसंवीतजानोः Mk. 1. 1; Me. 62; also 112. —गी The Aśleṣā Nakṣatra. —Comp. —अन्तकः, —अशनः, —आभोजिन् m., —दारणः, —भोजिन् m. epithets of 1 Garuḍa. —2 a peacock; यथा वहाणि चित्राणि विभित्ति भुजगाचनः Mb. 12. 120. 4. —8 an ichneumon. —इन्द्रः, —ईश्वरः, —राजः epithets of Śeṣa; संसारसारं भुजगन्द्रहारम् Śiva-stotra. —परुष्यः a bracelet consisting of a snake; तरिमन् हित्या भुजगवस्यं शम्भुना दत्तहस्ता Me. 62.

मुजकः [मुजः सन् गच्छति गम्-खच् मुम् डिच] 1 A serpent, snake; भुजक्रमि कोपितं शिरिस पुष्पवद्वारयेत Bh. 2. 4. -2 A paramour, gallant; अभूमिरेषा भुजक्रभिक्रमिपितानाम् K. 196. -3 A husband or lord in general. -4 A catamite. -8 The dissolute friend of a king. -6 The constellation आक्ष्पा. -7 The number 'eight'. -11 A serpent nymph. -Comp. -श्न्द्रः an epithet of Seşa, the lord of snakes. -श्चाः an epithet of 1 Vasuki. -2 of Seşa. -3 of Patanjali. -4 of the sage Pingala. -क्ष्या a young female snake. -प्रयातम् N. of a metre having each quarter of twelve syllahles; भुजक्षप्रयातं भवेद येश्वत्भः V. Ratna. -भम् the asterism आक्ष्या. -भुज्ञ क. 1 an epithet of 1 Garuḍa. -2 a peacock. -छता betel-pepper (ताम्ब्ली). -शिशुः a kind of बृहती metre. -संगता N. of a metre. -हन् क. an epithet of Garuḍa; see भुजगान्तक &c.

भुजङ्गमः 1 A Snake; गजधुजङ्गमयोरिष वन्धनम् Bh. 2. 91. -2 An epithet of Rahu. -3 The number 'eight'. -4 The constellation आकेषा. -मी A female snake. -मम् Lead.

मुजा i The arm; निहित्तभुजालतयैकयोपकण्ठम् Si. 7. 71; गच्छता दशरथेन निर्शतं भूभुजामसुलभां भुजाबलात् Ram. Champū.—2 The hand.—3 The coil of a snake (भाग); सन्दर्य मर्मसु रुषा भुजया चछाद Bhag. 10. 16. 9.—4 Winding.—8 The side of any geometrical figure.—Comp.—कण्टः a finger-nail.—दलः the hand.—भुजि ind. arm to arm, in close fight.—मध्यः 1 the elbow.—2 the breast.—मुलम् the shoulder.

भुजि: Fire. - (dual) Ved. The two Asvins, or eaters of oblations.

भुजिंद्य [भुज्-किंद्यन्] Independent. – ह्यः 1 A slave, servant. – 2 A companion. – 3 The string worn round the wrist. – 4 A disease (रोग). – ह्या 1 A hand-maid, maid-servant, female slave; अधाहदान्हिष्टभुजं भुजिष्या R.

6. 53; Mk. 4. 8; Y. 2. 290. -2 A harlot, prostitute; ददर्श कामिने कश्चिच्छूदं सह भुजिन्यया Bhag. 6. 1. 59.

भुउधु: [भुज् युच् न अनादेश:] 1 Food. −2 A pot, vessel. −3 Fire. −4 A sacrifice.

भुण्ड् 1 A. (भुण्डते) 1 To support, maintain. -2 To select. -3 To take.

भूरण्यः (dual) An epithet of the Asvins.

भुरिज् f. Ved. 1 The two arms, -2 Earth and heaven. -8 The earth itself. -4 A hypermetre.

मुरुण्डः A species of animal.

भुभूरिका, भुभूरी A kind of sweetmeat or eatable.

भुवः Ved. 1 Fire. -2 The earth (मुनोलोक). -8 The air, atmosphere (भुनस्).

भुवहत् m. pl. An epithet of the Adityas.

भुवनम् [भवत्यत्र, भू-आधारादौ-नयुन्] 1 A world, the number of worlds is either three, as in त्रिभुवन or fourteen; इह हि भुवनान्यन्ये धीराश्चतुर्दश भुञ्जते Bh. 3. 23 (see लोक also); cf. also अतंत्रं सुतलं वैव वितलं च गभिरतमत् । महातलं रसातलं पातालं सप्तमं स्मृतम्॥ रूक्मभौमं शिलाभौमं पातालं नीलमात्तिकम्। रक्तपीतश्वतकृष्णभौमानि च भवन्त्यपि । पातालानां च सप्तानां लोकानां च यदन्तरम् । सुशिरं तानि कथ्यन्ते मुदनानि चतुर्दश ।। Vahni. P.; भुवनाले।कनप्रीतिः $\mathbf{Ku.}$ 2. $\mathbf{45}$; भुवनविदितम् $\mathbf{Me.}$ 6. $\mathbf{-2}$ The earth. -3 Heaven. -4 A being, living creature. -5 Man, mankind. - 8 Water; पाणिरेष भुवनं वितरिति छन्मवारिभरव वामन विश्वम् N. 21. 64. -7 The number 'fourteen'. -8 Abode, residence (Ved.). -9 Becoming presperous. -Comp. -अर्भुत a. astonishing the world. - हेश: a lord of the earth, king. - \$ 247: 1 a king. -2 N. of Siva. -ईश्वरी N. of various goddesses. पूजायन्त्रम् N. of a mystical diagram. - ओकस् m. a god. - कोशः the receptacle of beings. -तल्म the surface of the earth. -त्रयम् the three worlds (the earth, atmosphere, and heaven; or heaven, earth, and lower regions). -पावनी an epithet of the Ganges. -भावनः the creator of the world. - मर्तृ m. the supporter of the earth. - शासिन m. a king, ruler. - हितम the welfare of the world.

भुवन्युः [भू-कन्युन्] 1 A master, lord. -2 The sun. -3 Fire. -4 The moon.

भुवर, -भुवस ind. 1 The atmosphere, ether (the second of the three worlds, the one immediately above the earth). -2 A mystic word, one of the three Vyahritis, (भूभवःस्वः).

भ्रविस् m. The ocean.

भुविस्य (ष्ठ) a. 1 Standing on the earth (not in a chariot). -2 Dwelling on earth (not in heaven).

भुशुण्डः, -ण्डी f. A sort of wespon or missile.

www.kobatirth.org

भू I. 1 P. (rarely 🗛) (भवति, वभूव, अभूत्, भविष्यति, भवितुम्, भूत) 1 To be, become; कथमेवं भवेत्राम; अस्याः किसभवत् Mal. 9. 29 ' what has become her fate', ' what has become of her 'U. 3. 27; यद्भावि तद्भवतु U. 3 'come what may'; so दुःखितो भवति, हृष्टो भवति &c. -2 To be born or produced; यदपत्यं भवेदस्याम् Ms. 9. 127; भाग्यक्रमेण हि धनानि भवन्ति यान्ति Mk. 1. 13. -3 To spring or proceed from, arise; क्रोधाद भवति समेहिः Bg. 2. 63; I4. 17. -4 To happen, take place, occur; नाततायिवधे दोषो हन्तुर्भवति कश्चन Ms. 8. 351; यदि संशयों भवेत् &c. -6 To live, exist; अभृदभूतपूर्वः ... राजा चिन्तामणिर्नाम 🗸 🚓 ; अभृतृपो विबुधसरवः परतपः Bk. 1. 1. -6 To be alive or living, breathe; त्विमदानीं न भविष्यसि S. 8; स्नाः चारुदत्तहतक, अयं न भवसि Mk. 4; दुरात्मन्, प्रहर नन्दर्य न भवसि Mal. 5 ('thou art a dead man', thou shalt breathe no longer); ऋतेऽपि त्वा न मविष्यन्ति सर्वे Bg. 11. 32. -7 To remain or be in any state or condition, fare; भवान् स्थले कथं भविष्यति Pt. 2. -8 To stay, abide; remain; अस्मिन्नेव लतागृहे त्वमभवस्तन्मार्ग-दत्तेक्षणः U. 3. 37. -9 To serve, do; इदं पादोदकं भविष्यति S. 1. -10 To be possible (usually with a future tense in this sense); भवति भवान् याजियेण्यति Sk. -11 To lead or tend to, conduce to, bring about (with dat.); वाताय कपिला विशुत्पीता भवति सस्याय दुर्भिक्षाय सिता भवेत् Mbb.; सुखाय तज्जन्मदिनं बभूव \mathbf{Ku} . 1. 23; संस्मृतिर्भव भवत्यभवाय \mathbf{Ki} . 18. 27; न तस्या रुचये बभूव R. 6. 44. -12 To be on the side of, assist; देवा अर्जुनतोऽभवन्। -18 To belong or pertain to (often expressed by 'bave'); तस्य इ शतं जाया बभ्वः Ait. Br.; तस्य तेजोमया लोका भवन्ति ब्रह्मवादिनः Ms. 6. 39. -14 To be engaged in, be occupied (with loc); বংগ-क्षालने कृष्णो बाह्मणानां स्वयं हाभूत् Mb. -18 To conduct oneself, behave. -16 Ved. To be prosperous, succeed; ततो देवा अभवन् Bri. Up 1. 3. 7; Mb. 12. 228. 1. Used with a preceding noun or adjective 4 serves to form verbs in the sense of 'becoming what it previously is not' or 'becoming' in general; वेतीस to become white; कृष्णीभू to become black; पयोधरीभूत 'becoming or serving the purpose of teats'; so क्षपणीम् to be or become a mendicant; प्रणिधीम् to act the spy; आदीम् to melt; मस्मीभू to be reduced to ashes; विषयीभू to form the subject of; so एकमतीभू; तरुणीभू &c. &c. Note-The senses of 4 may be variously modified according to the adverbs with which it is connected; e. g. पुनर्भ to marry again; आविर्भ to appear, arise, to be evident or clear; see आविस्; तिरीभू to disappear; प्राहुमें to arise, be visible, appear; अश्रेम to be in front. take the lead; अन्तर्भ to be absorbed or included; ओजस्यन्तर्भवन्त्यन्ये K. P. 8; दोषाभू to grow evening or dusk-time; अन्यया भू to be otherwise, be changed; न मे वचनमन्यथा भवितुमहीति S. 4; पुरो भू to come forward; stand forth; मिध्या मू to turn out false; प्रथा मू to become useless &c. &c. -Caus. (भावयति-ते) 1 To cause to be or become, call into existence, call into being; ते वै बह्मण आदेशात् कथमेतदभावयन् Bhag. 3. 20. 10. -2 To cause, produce, effect. -8 To manifest, display, exhibit.

-4 To foster, cherish, support, preserve, enliven; पुनः सुजिति वर्षाणि भगवान् भावयन् प्रजाः Mb.; देवान् भावयतानेन ते देवा भावयन्तु वः। पर्स्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाप्स्यथ।। Bg. 3. 11; Bk. 16. 27. -6 To think or reflect, consider, fancy, imagine. -6 To look upon, consider or regard as; अर्थमनर्थ भावय नित्यम् Moha M. 2. -7 To prove, substantiate, establish; निह्नवे भावितो द्याद्धनं राज्ञे च तत्समम् Y. 2. 11. -8 To purify. -9 To get, obtain. -10 To mingle or mix. -11 To change or transform into. -12 To soak, steep. -18 To devote or addict oneself to--14 To convince. -16 To perfume, scent. -Desid. (बुभूषति) To wish to be or become &c. -II. 1 U. (भवति-ते) To get, obtain. -III. 10 A. (भावयते) To obtain, gain. -IV. 10 U. (भावयति-ते) 1 To think, reflect. -2 To mix, mingle. -3 To be purified (connected with caus. of M. q. v. above).

भू a. (At the end of comp.) Being, existing, becoming, springing from, arising or produced from, &c.; चित्रभू, आत्मभू, कमलभू, मनोभू &c. -m. 1 An epithet of Visqu. -2 The sacrificial fire.

भू: f. [भू-किप्] i The earth (opp. अन्तरीक्ष or स्वर्ग); दिवं महत्वानिव भोक्ष्यते भुवम् R. 3. 4; 18. 4; Me. 18; मत्तेम-कुम्भदलने भुवि सन्ति श्रूराः। -2 Earth as one of the nine substances. -3 The universe, globe. -4 Ground, floor; मणिभयभुवः (प्रासादाः) Me. 66. - B Land, landed property. -6 A place, site, region, plot of ground; काननभूवि, उपरनभुषि &c. -7 Matter, subject-matter. -8 A symbolical expression for the number fone . -9 The base of a geometrical figure. -10 A sacrificial fire. -11 The act of becoming, arising. -12 The first of the three Vyāh ritis or mystic syllables (भू:, भुव:, स्व:)—representing the earth—repeated by every Brahmana at the commencement of his daily Sandhya. -Comp. -3444 gold. -कदम्बः a kind of Kadamba tree. -कम्पः an earthquake. –कणे: the diameter of the earth. –कदयपः 1 a kind of heron. -2 the curlew. -3 a kind of pigeon. -केशः the fig-tree. -केशा a female demon, demoness. - शित् m. a hog. - गरम् a particular poison. -गर्म: 1 N. of Visnu. -2 an epithet of Bhavabbūti. -गृहम्, -गेहम् a cellar, a room underground. -गोलः the terrestrial globe; दधौ कण्ठे हालाहलमखिलभूगोलकृपया A. L. 17; भूगोलमुद्बिश्चते Git. 1. विद्या geography. - धनः the body. - श्री aluminous slate. - चक्रम् the equator. -चर a. moving or living on land. (-रः) i any landanimal (opp. जलचर). -2 epithet of Siva. -चर्या, -छाया, -छायम् 1 earth's shadow (vulgarly called Rahu). -2 darkness. -जन्तुः i a kind of earthworm. -2 an elephant. -जम्बु: -बु: f. wheat. -तलम् the surface of the earth. -तुम्बी a kind of cucumber. -तृणः, -भूस्तृणः a kind of fragrant grass. -दारः a hog. -देवः, -सुर: a Brahmana. -धनः a king. -धर a. f holding or supporting the earth; व्यादिश्यते भूधरतामवेक्य कृष्णेन देहोद्वहनाय

रेष: Ku. 3. 13. -2 dwelling on the earth. (-रः) 1 a mountain; भवभूतेः संबन्धाद भूधरभूरेव भारती भाति Udb. -2 an epithet of Siva. -3 of Krisna. -4 the number 'seven'. ্ধান:, 'বান: an epithet of the mountain Himālaya. 'ন: a tree. - 5 a king; स त्वं भूधर भूतानाम् Bhag. 10. 37. 13. -धान्नी N. of a tree (Mar. भुयञावळी). -धाः a mountain. -नागः a kind of earth-worm. -नामन f. a kind of fragrant earth. – निम्बः Gentiana Chirata (Mar. किराईत). नेतृ m. a sovereign, ruler, king. -पः 1 a sovereign, ruler, king. -2 a term for number 'sixteen'. -पातिः 1 a king. -2 an epithet of Siva. -8 of Indra. -पदः a tree. -पदी a particular kind of jasmine; माहेका मदयन्तीव शीतभी रुश्व भूपदी Bhava. P. -परिधिः the circumference of the earth. - ব (फ) ন্তঃ a kind of rat (Mar. बूस). -पविश्रम् cow-dung. -पालः 1 a king, sovereign; भूपालसिंहं निजगाद सिंह:. -2 an epithet of king Bhoja. -पालनम् sovercignty, dominion. -पुत्रः, -सुतः 1 the planet Mars. -2 N. of the demon Naraka; q. v. -पुत्री, - चुता 'daughter of the earth', an epithet of Sītā; भूपूत्री यस्य पत्नौ स भवति कथं भूपती रामचन्द्रः Ram. -प्रकम्पः. an earthquake. -प्रदानम् a gift of land. -फलः a kind of rat. - बिम्ब:, - म्बम् the terrestrial globe. - भते m. 1 a king, sovereign. -2 a mountain; भूभर्तुः शिरसि नभो-नदीव रेजे Ki. 7. 18. -भा the shadow of the earth on the moon (in an eclipse). -भागः a region, place, spot. -भुज् m. a king; निवासाय प्रवास्यन्ते भूभुजां भूतिमिच्छताम् Kam. - भूत् m. 1 a mountain; दाता मे भूमृता नायः प्रमाणी-कियतामिति Ku. 6. 1; R. 17. 78. -2 a king, sovereign; निष्प्रभक्ष रिपुरास भूमृताम् R. 11. 81. -3 an epithet of Visnu. - 4 a term for the number 'seven '. - मणि: the king; अतिस्तिष्टामि भूत्वाहं कृपाणी भूमणे तव Siva B. 20. 22. -मण्डलम् 1 the earth, (terrestrial globe). -2 the circumference of the earth. - 37 a kind of palm. -হত্তী a kind of sun-flower. -হছ m., -হছ: a tree. (-हम्) a pearl. ~लता a worm. -लिङ्गराकुनः a species of bird; भूलिङ्गशकुनाश्वान्ये सामुद्राः पर्वतोद्भवाः Mb. 12. 169. 10. -लोकः (भूलोकः) 1 the terrestrial globe. -2 the country on the southern part of the equator. -वलयम् = भूमण्डलम् q. v. -बल्लभः a king, sovereign. -बल्लूरम् a mushroom. -वृत्तम् the equator. -शकः 'Indra on earth', a king, sovereign. -शमी a kind of Acacia. -रायः 1 an epithet of Visnu. -2 any animal lying on the earth. - शब्दा lying on the ground. - शुद्धि: /. purification of the ground by sweeping &c. -श्रवस m. an ant-hill. - श्वभ्रम् a hole in the ground. - सुरः a Brahmana. -₹47: a man. -₹451 m. 1 a man. -2 mankind.. -3 a Vaisya. -स्फाट: a mushroom. -स्वगः an epithet of the mountain Meru; भूस्वर्गायते to become a heaven on earth. -स्वामिन m. a landlord.

भूकः, -कम् 1 A oavity, hole, chasm. -2 The spring. -3 Time. -कः Darkness.

भूकलः A restive horse,

भूत p. p. [सू-क] 1 Become, being, existing. -2 Produced, formed. -3 Actually being, really happened, true; भृताश्वार्था विरुद्धपन्ति देशकालविरोधिताः Ram. 5. 30. 37. -4 Right, proper, fit; अभूतेनापनादेन कीर्ति निपतितामिव Ram. 15. 34; मृतार्थव्याहृतिः सा हि न स्तुतिः परमिष्टिनः R. 10. 33. -6 Past, gone, -6 Obtained. -7 Mixed or joined with. -8 Being like, similar, (see मू); मर्मा द्विपच्छन्रानि पण्कभूते Ki. 3. 39. -a: 1 A son, child. -2 An epithet of Siva. -3 The fourteenth day of the dark half of a lunar month (also भूता). - A great devotes. - B N. of a priest of the gods. -6 The dark fortnight of a month (कृष्णपक्ष). -7 see भूतगण. -तम् 1 Any being (human, divine or even inanimate); इत्यं रतेः किमपि भूतमदश्यह्रपं मन्दीचकार मरणव्यवसायबुद्धिम् Ku. 4. 45; Pt. 2. 87. -2 A living being, an animal, a creature; क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटरथोऽक्षर उच्यते Bg. 15. 16; भूतेषु कि च करुणां बहुली-करोति Bv. 1. 122; U. 4. 6. -3 A spirit, ghost, an imp, a devil (m. also in these senses); ततो रक्षां महातेजः कुरु भूतविनाशिनीम् Ram. 7. 66. 3. - 4 An element; (they are five, i. e. पृथ्वी, अप्, तेजस्, वायु, and आकाश); तं देधा विद्धे नुनं महाभूतसमाधिना R. 1. 29. - 5 An actual occurrence, a fact, a matter of fact. -6 The past, past time: -7 The world. -8 Well-being, welfare. -9 A symbolical expression for the number 'five'. -10 Fitness, propriety. -Comp. -अनुकम्पा compassion for all beings; भूतानुकम्पा तव चेत् R. 2. 48. -अनुवादः a mention of established facts, a variety of अर्थवाद (q. v.); भूतानुवादमात्रमनयेकम् SB. on MS. 1. 2. 4. -अन्तक: the god of death, Yama. -अभिषद्भाः possession by evil spirits. -अरिः Asa Fætida. -अथ: 1 the fact, real fact, true state, truth, reality; आर्थे कथयामि ते मुतार्थम् S. 1; भूतार्थशोभाहियमाणनेत्रा Ku. 7. 13; कः अद्धास्यति मूतार्थं सर्वो मां तुलियेष्यति Mk. 3. 24. -2 an element of life. कथनम्, °व्याहृतिः ∫. a statement of facts; भूतार्थव्याहृतिः सा हि न स्तुतिः परमेष्टिनः R. 10. 33. -अवसानिन् m. despiser of all; भूतावमानी हैहयथार्जुनः Kau. A.1. 6. -आत्मक a. consisting or composed of the elements. -आत्मन् 1 one whose soul is purified. -2 composed of the five elements (as the body); cf. Ms. 12. 12. (-m.) 1 the individual (as opposed to the Supreme Soul); विद्यातपोध्यां भूतात्मा बुद्धिर्ज्ञानेन शुद्ध्यति Ms. 5. 109; विधासिष्यति ते देहे भूतात्मानं चिरोषितम् Ram. 6. 59. 55. -2 an epithet of Brahman. -3 of Siva. -4 of Visnu; भूतात्मा भूतभावनः V. Sah. -8 an elementary substance. -6 the body. -7 war, conflict. -8 the elementary or vital principle. - 9 a soul which clings to the elements, a carnal mind; भूतात्मनस्त्रपोविदे बुद्धेक्तोनं विशोधनम् ४. ३. ३४. -आदि: 1 the Supreme Spirit. -2 an epithet of Ahamkara (in Sankhya phil.). - आते a. possessed by a devil. -आवासः 1 the body. -2 an epithet of Siva. -3 of Vispu; वसन्ति त्वयि भूतानि भूतावासस्ततो हरिः Hariv. -आविष्ट a. possessed by a devil or evil spirit. -आवेदाः demoniac possession. -रज्यम्, -रज्या making oblations to the Bhutas. - इन्द्रियजायन m. a kind of ascetic. - Wi the fourteenth day of a lunar fortnight. - THE 1 an epithet of Brahman. -2 of Visnu. -3 of Siva; भूतेशस्य मुजङ्गविह्नवलयस्र क्वा जटाः Mal. 1. 2; भूतेशप्रीति-हेतो: Udb. - **१ श्वर:** an epithet of Siva; भूय: स भूतेश्वर-पार्श्वतीं रि. २. ४६. - उन्मादः demoniac possession. - उपदेशः a reference to past things or such as already exist. -उपस्प. -उपहत a. possessed by a devil. -आंदनः a dish of rice (eaten to counteract the influence of demons). - কর, - কুর m. an epithet of Brahman; सर्वलेक्प्रभुर्वह्मा भूतकर्तृ तथर्षयः Ram. 2. 25. 25; ततस्तानाह भूत-ছব্7.4.12. – কলা f. a power which produces the five elements; धरादिपश्चभूतानां निश्रत्याद्याः कलाः स्मृताः Śaradatilakam. –कालः 1 past time. –2 (in gram.) the past or preterite time. - केशी the holy basil. - कोटि: absolute non-entity; Buddh. - आदितः f. possession by a devil. -गण: 1 the collection of created beings. -2 the whole class of spirits or devils; प्रेतान् भूतागणांश्चान्ये यजन्ते तामसा जनाः Bg. 17. 4. -गत्था truthfully; तदखिलिमह भूतं भूतगत्था..... अभिलंबति स्म N.9. 159. -गुणः a quality of the elements; शब्दरपशेरूपरसगन्धा भूतगुणाः रमृताः Saradatilakam. -ग्रस्त possessed by a devil. –মাম: 1 the whole multitude or aggregate of living beings; U.7; भूतप्रामः स एवार्य भूत्वा भूरना प्रलीयते Bg. 8. 19. -2 a multitude of spirits. -8 the body. -A: 1 a kind of birch tree. -2 a camel. -8 garlic. (-ध्नी) the boly basil. — चतुदेशी the fourteenth day of the dark half of Kartika. -चारिन m. an epithet of Siva. -चिन्तकः = स्वमावनादिन् q. v.; दैवमित्यपरे विप्राः स्वभावं भृतिचिन्तकाः Mb. 12. 232. 19. - चिन्तिनिकः an adherent to the doctrine that the mind or intellect is produced from material elements. -चिन्ता an enquiry into the elements, investigation into their nature. – चैतन्यम् intellectuality of matter. -जननी the mother of all beings. -जयः victory over the elements. -तन्त्रम् the doctrine of spirits. -तन्मात्रम् a subtle element. -दया compassion towards all beings, universal benevolence. -द्रमः Cordia Latifolia (Mar. भोंकर). -मुह, -धुक् a. injurious, malicious. -धरा, -धात्री, -धारिणी the earth. -धात्री sleep. -नायः an epithet of Siva; तद् भूतनाथानुग नाईसि त्वम् R. 2. 58. -नारिका an epithet of Durga. -नारानः 1 the marking-nut plant. -2 mustard. -3 pepper. (-नम्) 1 Asa Fœtida. -2 a bead used for rosaries (रहाक्ष). -निचयः the body. -पक्षः the dark fortnight. -पातेः 1 an epithet of Siva; ध्यानास्पदं भूतपतीर्विवेश Ku. 3. 43, 74. -2 of Agni. -3 the sacred basil. -4 the sky; जवलिस यिनिश भूतपति श्रितः N. 4. 55. --पत्री the holy basil. --पालः the guardian of living beings. - पूर्णिमा the day of fullmoon in the month of Asvina. - yau ind. formerly. -a. 1 former, ancient, old; पश्यामि च जनस्थानं भूतपूर्वखरा-लयम् U. 2. 17. -2 deceased. -प्रकृतिः f. the origin of all beings; यामाहुः सर्वभूतप्रकृतिरिति S. 1. 1 (v. l.). -बल्डिः = भूतयज्ञ q. v. - अहान m. a low Brahmana who maintains himself with the offerings made to an idol; see ইবল. -भर्तृ a. sustaining all beings; भूतमर्तृ च तज्ज्ञेयं प्रसिष्णु प्रभविष्णु च Bg. 13. 16. -m. an epithet of Siva. -भव a. existing in all beings. -भज्यम् past and future. -भावनः

1 an epithet of Brahman. —2 of Visnu. — आविन् a. 1 creating living beings. -भाषा, -भाषितम् the language of devils. - In a sustaining the elements or creatures; भूतमृत्र च भूतस्थो ममात्मां भूतभावनः Bg. 9. 5. -भौतिक a. consisting of the elements. -महेश्वरः an epithet of Siva. -मातृ f. an epithet of Gauri. -मातृका the earth. -मात्रम्, -त्रा the rudiment of an element. -मात्रा f. pl. the coarse and subtile elements; तास्वेव भूतमात्रामु प्रलीयन्ते विभागतः Ms. 12. 17. –यझः an oblation or offering to all created beings, one of the five daily Yajnas to be performed by a householder. - योनि: the origin of all created beings. -रयाः a class of gods under the 5th Manu; Bhāg. -राज् m. an epithet of Siva. -लिपिः a particular magic formula. -वर्गः the whole class of spirits. -वादिन a. telling the real fact or truth. -वासः the Bibhītaka tree. -वाहनः an epithet of Siva. -विक्रिया 1 epilepsy. -2 possession by a devil. -विज्ञान, -विद्या demonology (भूतिवेशा); Ch. Up. 7. 1. 2. -विनायकः a leader of evil beings; Bhag. -विसु: a king; शाहम्बिमु: Sahendra. 2. 93. -इक्ष: the Bibhitaka tree. -वेशी a white flowering Vitex Negundo (Mar. নিযুৱা). - মুদ্ধি: f. purification of the elements (of the body). - ससार: 1 the world of mortals. -2 the course of existence; घोरेडारेमन् भूतसंसारे नित्यं सततयायिनि Ms. 1. 50. –संघः the totality of beings or of the elements. -संचारः demoniac possession. -संचारिन m. a forest conflagration. -संप्लवः universal deluge or destruction; आभूतसं लवस्थानममृतत्वं हि भाषते. -समागमः the meeting of mortals; यथा काष्ट्रं च ... समेत्य च व्योपयातां तद्वद् भूतसमागमः Mb. 12. 28. 36. -सर्गः 1 the creation of the world, the class or order of created beings. -2 creation of the elements. -साक्षिन m. 'allseeing', an eye-witness of created beings. -साधनी the earth. -सूक्ष्मम् a subtle element. -सूज् m. an epithet of Brahman; बहुधा गतां जगति भूतसृजः कमनीयतां समभिद्धत्य 3रा Ki. 6. 42. -सिंधः f. 1 the illusion effected by the power of Bhūtas. -2 the whole class of Bhūtas taken collectively. -स्थानम् 1 the abode of living beings. -2 the abode of demons. - इत्या destruction of living beings. - हर्न्या a species of Dūrvā grass. - हरः bdellium. -हासः a kind of fever.

भूतमय a. 1 Including all beings. -2 Formed out of the elements or created beings.

मृति f. [मू-किन्] 1 Being, existence. -2 Birth, production. -3 Well-being, welfare, happiness, prosperity; प्रजानामेन भ्र्यर्थ स ताम्यो बलिमप्रहीत् R. 1. 18; नरपतिनुत्रभ्र्ये 2. 75; स बेंद्रस्तु भृत्ये भगनान् मुकुन्दः Vikr. 1. 2. -4 Success, good fortune. -6 Wealth, riches, fortune; विपत्रतीकारपरेण महलं निषेण्यते भृतिसमुत्सुकेन वा Ku. 5. 76. -6 Grandeur, dignity, majesty. -7 Ashes; मृतभ्तिरहीनभोगभाक् Si. 16. 71 (where भृति means 'riches' also); स्फुटोपमं भूतिसितन रामुना 1. 4. -3 Decoration of elephants with coloured stripes; मिक्छेदैरिव विरचितां भृतिमङ्गे गजस्य Me. 19. -9 The superhuman power attainable by the practice of

भूमि

penance or magical rites; सूक्ष्मात् सूक्ष्मतमोऽणीयान् शीघत्वं रुचिमागुणः । महिमारोषपूज्यत्वात् प्राप्तिनीप्राप्यमस्य यत् ॥ प्राकाम्यस्य व्यापित्वादीशित्वं चेश्वरो यतः। वशित्वाद्वशिमा नाम योगिनः सप्तमो गुणः॥ यत्रेच्छा स्थानमध्युक्तं यत्र कामावसायिता ॥ Mark. P. 40. 31-33. -10 Fried meat. -11 The rutting of elephants. -1त: m. 1 An epithet of Siva. -2 Of Vishu. -3 Of a class of Manes. -Comp. -अर्थम् ind. for the sake of prosperity. -कमेन n. any auspicious or festive rite. -काम a. desirous of prosperity. (-4:) 1 a minister of state. -2 an epithet of Brihaspati. -कालः a happy or auspicious hour. -कील: 1 a hole, pit. -2 a meat. -3 a cellar, an underground room. - 30 m. 1 an epithet of Siva. -2 a class of Manes. -कृत्यम् see भूतिकर्मन्; श्रीत्रियः श्रीत्रियं साधुं भूतिकृत्येष्वभोजयन् Ms. 8. 393. -गर्भेः an epithet of Bhavabbūti. -दः an epithet of Siva. -विधानम् the lunar maneion called धनिष्ठा. -भूषण: an epithet of Siva. -वाहनः an epithet of Siva. - एज् a. creating welfare. भृतिकम् 1 Camphor. -2 Sandalwood. -3 N. of a

भूमत् a. Possessed of land or earth. -m. A king, sovereign.

medicinal plant (Mar. কাৰ্ডনত).

भूमन m. [बहो भीवः बहु इसिन्च् इलोपे भ्वादेशः Tv.] 1 A great quantity, abundance, plenty, large number; भूमना रसानां गहनाः प्रयोगाः Mal 1.4; संभ्येव मुखानि चेतसि परं भूमान-मातन्वेत 5.9; Ch. Up. 1.5.4.—2 Wealth.—3 Virat Purusa, the Supreme Being (अहान्); यो वै भूमा तत् सुस्म Ch. Up. 7.23.1; Bhāg. 5.18.30.—n. 1 The earth.—2 A territory, district, piece of ground.—3 A being, creature.—4 Plurality (of number); आपः स्वीभूम्नि Ak.; ता. पुंभूमन्.

भूमय a. (-यी f.) Earthen, earthly, made of or produced from earth.

भूमयति Den. P. To augment, increase.

भूमि: /. [भवन्त्यरिमन् भूतानि, भूनी किच वा छीप्] 1 The earth (opp. स्वर्ग, गगन or पाताल); वौर्भूमिरापो हृदयं यमश्र Pt. 1. 182; R. 2. 74. -2 Soil, ground; उरखातिनी भूमिः \$.1; विदूरमूमिः Ku. 1. 24. -3 A territory, district, country, land; विदर्भभूमि:. -4 A place, spot, ground, plot of ground; प्रमदवनभूमयः S. 6; अधित्यकाभूमिः N. 22. 41; R. 1. 52; 3. 61; Ku. 3. 58. -5 A site, situation. -8 Land. landed property. -7 A story, the floor of a house; as in सप्तभूमिकः प्रासादः; प्रासादैनैकम्भिः Ram. 4. 33. 8. -8 Attitude, posture. -9 A character or part (in a play); cf. भूमिका. -10 Subject, object, receptacle; विश्वासभूमि, स्नेह्भूमि &o.; मात्राणि कर्माणि पुरंच तासां वदान्त हैकादशवीर भूमीः Bhag. 5. 11. 9. -11 Degree, extent, limit; प्रकृषितमभिसारणे-ऽनुनेतुं प्रियमिथती हाबलाजनस्य भूमिः Ki. 10.58. −12 The tongue. -13 The number 'one'. -14 The area. -15 The base of any geometrical figure. -Comp. -अनन्तरः a king of an adjacent district. -अनृतम् false evidence concerning land; सर्व भूम्यनृते हन्ति मा स्म भूम्यनृतं वदीः Ms. 8, 99, -आमलकी, -आली N. of a plant; स्याद् भूम्यामलकी तिक्ता कषाया मधुरा हिमा Bhava. P. -इच्छा a desire for lying on the ground. -इन्द्र:, -ईश्वर: 1 a king, sovereign; सभा ते भाति भूमीन्द्र सुधर्मातोऽधिका क्षितौ Süktisundara 5. 28. 🗝 a mountain; आस्ते गुरुः प्रायशः सर्वराज्ञां पश्चाच भूमीन्द इवा-भियाति Mb. 6. 20. 11. -कद्भ्यः a kind of Kadamba. −कम्पः an earthquake. –कृत्मण्डः liquorice (Mar. ज्येष्ठी-मध). - खर्जुरिका, - खर्जुरी a variety of date tree; ' भूमि-खर्जुरिका.....ेदुरारोहा मृदुच्छदा ' Bhava. P. -गत a. fallen to the earth. –गर्तः, –गुहा a hole in the ground. –गृहम् a cellar, an underground chamber. - भोचरः a man. -चलः, -चलनम् an earthquake; द्राप्रीवः समाधूतो यथा भूमिचलेऽचलः Ram. 6. 59. 61. – सुत्रम् a mushroom. – ज a. earth-born, born or produced from the earth. (- জঃ) 1 the planet Mars. -2 an epithet of the demon Naraka. -3 a man. -4 the plant भूनिम्ब. (-जा) an epithet of Sits. -जीविन a. living on (the produce of) land; an agriculturist. (-m.) a Vaisya. -(मि) जयः Uttara, the son of Virāṭa; Mb. 4. –तनयः the planet Mars. –तलम् the surface of the earth. -दानम् a grant of land. -दुन्दुभिः 'earth-drum', as a pit covered over with skins. -देवः a Brahmana; तिष्ट्वा वा भूमिदेवानां नरदेवसमागमे Ms. 11. 82. -घर: 1 a mountain. -2 a king. -3 the number 'seven'. -नाथः, -पः, -पतिः, -पालः, -भुज् m.1 a king, sovereign) तत्तत् भमिपतिः पत्नयै दर्शयन् प्रियदर्शनः R. 1. 47. -2 a Ksatriya. -पक्ष: a swift or fleet horse. -परिमाणम् aquare measure. -पिशाचम the wine-palm. -पुत्रः the planet Mars. -पुरदर: 1 a king. -2 N. of Dilipa. -प्र a. filling the earth; भूमिप्राऽस्य कीर्तिभवति Ait. Ar. 2. 5. 3. -युध्न a. having the earth for a bottom; Ch. Up. - HIV: a spot or portion of ground. - 75 m. 1 a mountain. -2 a king. -मण्डा a kind of jasmine. -रसकः 1 a guardian of a country. -2 a swift or fleet horse. -रियकः a ground charioteer; तद् यथा भूमिर्थिको भूमौ रथमालिख्य योग्यां करोति । सा तस्य योग्या प्रयोगकाले सौकर्यमुत्पादयति SB. on MS. 7. 2. 15. -रह: a tree; A. Ram. 7. 4. 21. -लामः death (lit. returning to the dust of the earth). -लेपनम् cow-dung. -वर्धनः, -नम् a dead body, corpse; यो न याति प्रसंख्यानमस्पष्टो भूमिवर्धनः Mb. 3. 35. 7. -शय a. sleeping on the ground. (-4:) 1 a wild pigeon. -2 a child, boy. -3 any animal living in the earth. -4 N. of Visnu; भूशयो भूषणो भूतिः V. Sah. -शयनम्, -शय्या sleeping on the ground. -सत्रम् an offering of land; अक्षयान् लभते लोकान् भूमिसत्रं हि तस्य तत् Mb. -समीकृत व् thrown to the ground, floored (Mar. जमीनदोस्त), वानरे राञ्चसाव्यापि इमेर्भूमिसमीकृताः Ram. 6. 52. 3. -सीनेवेघाः the general appearance of a country. समवः, -सुतः 1 the planet Mars. -2 an epithet of the demon Naraka. (-वा, -ता) an epithet of Sītā. -स्य a. being: standing on the ground; भूमिष्टं नोस्सहे थोद्धं भवन्तं रथमास्थितः Mb. 5. 179. 1. -स्तु: an earth-worm. -स्यूग् a. 1 blind. -2 lame, cripple. (-m.) 1 a man. -2 mankind. -3 a Vaisya. -¶ a thief. -₹फीदः a musbroomभूमिका 1 Earth, ground, soil. -2 A place, region, spot (of ground). -3 A story, floor (of a house); गृहोपिर the flat roof of a house. -4 Step, degree; मपुन्तिसंक्षां भूमिकां साक्षात्क्वंतः Yoga. S.; or नैयायिकादिभिरातमा प्रथमभूमिकायामवतारितः Sankhyapravachanabhāṣya. -5 A tablet or board, as for writing; see अक्षरभूमिका. -8 A part or character in a play; या यस्य युज्यते भूमिका तां खल्ल तथैव भावेन सर्वे वर्ग्या पाठिताः; कामन्दक्याः प्रथमा भूमिका भाव एवाधीते Mal. 1; or उद्मीभूमिकायां वर्तमानोर्थशो वारणीभूमिकायां वर्तमानया मेनकया पृष्टा V. 3; Si. 1. 69; (अन्यस्पेयेदन्यस्य प्रवेशः स तु भूमिका Bharata). -7 Theatrical dress, an actor's costume. -8 Decoration (as of an image). -9 A preface or introduction to a book. -Comp. -भागः a floor, threshold.

भूमी The earth; see भूमि. -Comp. -कद्म्बः = भूमि-कदम्बः. -भ्नः A mountain; आरामप्रायभूमीभ्रं तीर्थप्रायनदीनदं (देशं) Siva B. 29. 87. -पतिः, -भुज् m. a king. -रह् m., -रहः a tree.

भूयम् The state of being or becoming; as in ब्रह्मभूयम्; दाशरथिभूयम् Si. 14. 81.

भूयरास् ind. 1 Mostly, generally, commonly, as a general rule; देख्यो भवति भूयशः Mb. 10. 2. 17. -2 Exceedingly, in a high degree. -8 Again, more further.

भूयस् a. (-सी f.) [अतिशयेनं बहु ईयसुन्] 1 More, more numerous or abundant. -2 Greater, larger; तहर्शनाद-भुच्छंभोर्भूयान् दारार्थमादरः Ku. 6. 13. -8 More important. -4 Very great or large, much, many, numerous; भवति च पुनर्भूयान् भेदः फलं प्रति तद्यया U. 2. 4; भदं भदं वितर भगवन् भूयसे मङ्गलाय Mai. 1. 3; U. 3. 48; R. 17. 41; U. 2. 3. -5 Rich or abounding in; एवंप्रायगुणभूयसी स्वकृतिम् Mal. 1. -8 Vehement, severe. -ind. 1 Much, very much, exceedingly, largely, greatly. -2 More, again, further more, moreover; पाषेयमुः सज विसं प्रहणाय भूयः V. 4. 15; R. 2. 46; भूयश्राह त्वमिस शयने कण्डलमा पुरा मे Me. 113. -3 Repeatedly, frequently; पूर्व भूयः first, in the first place —next, in the next place. (The form भूयसा is often used adverbially in the sense of 1 very much, in a high degree, exceedingly, beyond measure, for the greater part; न खरो न च भूयसा मृदुः R, 8.9; इस्तुमपुरभुवो भूयसा दुःखयन्ति Mu. 6. 9; पश्चार्षेन प्रविष्टः शरपतनभयाद् भूयसा पूर्व-कायम् S. 1. 7. - 2 generally, as a general rule; मूयसा जीविधर्म एषः U. 5). -Comp. -कर a. augmenting, increasing. -काम a. very desirous of anything. -द्शेनम् 1 frequent observation; भूयोभूयोदर्शनेन यत्र यत्र धुमस्तत्र तन्नामि-रिति व्याप्ति गृहीत्वा T. S. -2 an inference based on frequent and wide observation. - भास: increase, growth, progress. -भूयस् ind. again and again, repeatedly; भूयोभूयः सनिध-नगरीरध्यया पर्यटन्तम् Mal. 1.15. -मात्रम् the greatest part, most of. -विद्य a. 1 more learned. -2 very learned.

भूयस्त्वम् 1 Abundance, plentifulness; हेदनं पिण्डनं तृप्तिः प्राणनाप्यायनोन्दनम् । तापापनोदो भूयस्त्वसम्भसो वृत्तयस्त्वसाः॥ Bhag. 3. 28. 43. -2 Majority, preponderance.

भूचिष्ठ a. [अतिश्येन बहु इष्ट्रन भ्वादेशे युक् च] 1 Most, most numerous or abundant. -2 Most important, principal, chief. -3 Very great or large, very much, much, many, numerous. -4 Chiefly or for the most part composed of, mostly composed or consisting of, chiefly filled with or characterized by (at the end of com.); अभिरूपभूचिष्ठा परिषद् ई. 1; शूल्यमांसभूचिष्ठ आहारोऽद्यते ई. 2; राष्ट्रेषु कतमत्त्वपुरूपभूचिष्ठम् Dk.; शिल्पदारिकाभूचिष्ठं परिजनम् M. 5; R. 4. 70. -8 Almost, mostly, nearly all (usually after a past passive participle); अये उदितभूचिष्ठ एव तपनः Mal. 1; निवणभूचिष्ठमथास्य वीर्यम् Ku. 3. 52; V. 1. 8. -8म् ind. 1 For the most part, mostly; भूचिष्ठमन्यविषया न तु दृष्टिरस्याः ई. 1. 30. -2 Exceedingly, very much, in the highest degree; भूचिष्ठं मन दक्षिणा परिजने ई. 4. 18; R. 6. 4; 13. 14.

পুৰ ind. 1 One of the three Vyāhritis. -2 The lowest of the seven lower worlds. -3 A spiritual son of Brahman. -Comp. -মুব: N. of one of the mindborn sons of Brahman. -তাৰ: 1 the terrestrial world, earth. -2 the country south of the equator.

भूरि a. [भू-किन Un 4. 65] Much, abundant, numerous, copious; प्रेष्खद्भूरिमयुख ... Mal. 6. 5. भूरिभार-भराकान्तो बाधित स्कन्ध एष ते । न तथा बाधते स्कन्धो यथा बाधित बाधते ॥ Subhāṣ. -2 Great, large. -m. 1 An epithet of Visnu. -2 Of Brahman. -3 Of Sive. -4 Of Indra. -f. Reason, intellect. -n. Gold. -ind. 1 Very much, exceedingly; नवाम्बुभिर्भूरि विलम्बिना घनाः ई. 5. 12. -2 Frequently, often, repeatedly. -Comp. - sies ind. for a long time. -करवस् ind. many times, repeatedly; मर्मुज्मा ते तन्वं भूरि कृतः ए.v. 3. 18. 4. –गम्धा a particular perfume. -गमः an ass. -गुण a. 1 multiplying greatly. -2 bearing manifold fruit. -तजस (-स्) a. possessed of great lustre. (-m.) fire. $-\overline{a}$ a. liberal. -दक्षिण a. 1 attended with rich presents or rewards. -2 giving liberal rewards, munificent. -ज: N. of Visnu; कपीन्द्रो भूरिदक्षिणः V. Sah. -दानम् liberality. -धन a. wealthy, -धामन a. possessed of great lustre or energy. -प्रयोग a. frequently used, in common use (as a word). - प्रेमन् m. the ruddy goose. -फेना a species of plant, सप्तला (Mar. शिकेकाई). - भाग a. wealthy, prosperous; अधेरा नो वसतयः खलु भूरिभाग। यः सर्वदेवपितृभूतनृ-देवस्तिः Bhag. 10. 48. 25. -भोज a. having many enjoyments. -- मायः a jackal or fox. -रसः the sugar-cane. -रामः a donkey, ass. -लाभः a great gain. -विक्रम a. very brave, a great warrior. - दृष्टि: f. a heavy rain. -इयय a. spending much; lavish in expenditure; भूरिव्यया प्रचुरवित्तसमागमा च वेश्याननेव नृपनीतिरनेकरूपा Pt. 1. 425. -श्रवस् m. N. of a warrior on the Kaurava side slain by Satyaki.

भूरिज़ f. The earth.

भूरिवास् ied. manifoldly, variously.

मूर्ज: The birch-tree; भूजंगतोऽक्षरविन्यासः V. 2; Ku.1.7; ' भूजः कदुः कवायोध्यो भूतरक्षाकरः परः ' Rajanighantu. —जम् 1 A leaf made of birch-bark for writing on. —2 A written deed, document. —Comp. —कण्टकः a man of one of the mixed tribes, the offspring of an outcast Brahmana by a woman of the same class; त्रांत्यातु जायते

विप्रात् पापात्मा भूजेकण्टकः Ms. 10. 21. -पत्रः the birch-tree.

भूणि: f. 1 The earth. -2 A desert.

भूष 1 P., 10 U. (भूषति, भूषयति-ते, भूषित) 1 To adorn, deck, decorate; ग्राचि भूषयति श्रुतं चपुः Bk. 20. 15. -2 To decorate oneself (Atm.); भूषयते कन्या स्वयमेव -8 To spread or strew with, overspread; नखप्रमाभृषितकद्वपत्रे R. 2. 31. -With अभि to adorn, grace, give beauty to; अहरत सुतरामतोऽस्य चेतः स्फुटमभिभूषयति श्रियद्वपैव Si. 7. 38.

भूषणम् [भूच्यतेऽनेन भूष्-करणे ल्युद्] 1 Ornamenting, decoration. -2 An ornament, decoration, an article of decoration; क्षीयन्ते खद्ध भूषणानि सततं नागभूषणं भूषणम् Bh. 2. 19; R. 3. 2; 13. 57. -णः N. of Visnu. -Comp.-वासस् n. pl. clothes and ornaments; Ms. 8. 357.

भूषा [भूष-भावे अ] 1 Decorating, adorning. -2 An ornament, decoration; as in कर्णभूषा q. v.; दम्पत्योः पर्यदात् प्रीत्या भूषावासः परिच्छदान् Bhag. 3. 22. 23. -3 A jewel; नभोभूषा पूषा कमलवनभूषा मधुकरः..... सकलगुणभूषा च विनयः Subhas.

भ्याय Den. A. To serve as an ornament.

भृषित p. p. [मृष्-क] Decorated, ornamented; मणिना भृषितः सर्पः किमसौ न सर्यकरः.

भूष्णु a. [भू-प्ष्णु] 1 Being, becoming; as in धरुंमृष्णु q. v. -2 Wishing for wealth or prosperity; क्षत्रियं चैव सर्पं च ब्राह्मणं च बहुश्रुतम्। नावमन्येत वै भृष्णुः कृशानिप कदाचन॥ Ms. 4. 135.

भू 1, 3 प्र. (भरति-ते; बिभर्ति-बिभूते, बभार-बभ्ने, बिभरांच-कार-चके, अभाषीत्-अमृत, भरिष्यति-ते, भर्तुम्, भृतः pass. श्रियते, desid. बिमरिषति-ते or बुभूर्षति-ते) 1 To fill; जठरं को न बिमर्ति केबलम् Pt. 1. 22. -2 To fill, pervade, fill with; अभाषीद् ध्वनिना लोकान् Bk. 15. 24. - 8 To bear, support, uphold, bear up; धुरं धरित्र्या विभरां बभूव R. 18. 45; कूमी विभर्ति धरणी खलु पृष्ठकेन Ch. P. 50; Bk. 17. 16. - ¶ To maintain, foster, cherish, protect, take care of, nourish; भरस्व पुत्रं दुष्यन्त Bhag. 9. 20. 21; दरिद्रान् भर कीन्तेय मा प्रयच्छेश्वरे धनम् H. 1. 14. - 5 To bear, have, possess; सिन्धांबेभार सिल्ल शयनीयलक्ष्मीम् Ki. 8. 57; पिशुनजनं खलु विश्वति क्षितीन्द्राः Bv. 1.74; विश्वयं चारु बभार बाला Ku. 1.39; इन्दोदेन्यं त्वदनुसरणिक्रष्टकान्तेर्विमर्ति Me. 86; S. 2. 4. -6 To wear; बिश्रज्जटामण्डलम् \$. 7. 11 ; 6. 5 ; विवाहकौतुकं लिलतं बिश्रत एव (तस्य) R. 8. 1; 10. 10; जटाश्व बिभृयात्रित्यम् Ms. 6. 6. -7 To feel, experience, suffer, endure (joy, sorrow &c.); भावग्रद्धिसहितैर्भुदं जनो नाटकैरिव बभार भोजनैः \$i. 14. 50; संत्रास-मबिमः राकः Bk. 17. 108; S. 7. 21. -8 To confer, bestow, give, produce; यौवने सदर्लकाराः शोभा विभाति स्वाचः Subhas.

-9 To keep, hold, retain (as in memory). -10 To hire; Ms. 11. 62; Y. 3. 235. -11 To bring or carry. -12 To take away, transport. -13 Ved. To acquire, gain. -14 To halance, hold in equipoise (as a pair of scales). (기취 된 to become pregnant, conceive; 원래 된 to rule the earth; অਟা 된 to wear matted hair &c.).

भृत् a. (At the end of comp.) 1 Bearing, carrying. —2 Supporting, nourishing. —8 Possessing, having; प्रथम सानभूतां न दृष्णयः Ki. 2. 44. —4 Bringing, procuring, &c.

भृत p. p. [मृ-क] 1 Borne. -2 Supported, maintained, cherished, fostered. -3 Possessed, endowed or furnished with. -4 Full of, filled with. -6 Hired; नातुप्रह्मृतः किंवत् Mb. 3. 15. 22. -तः A hired servant; hireling, mercenary; कालातिकमणे होच भक्तवेतनयिभूताः Ram. 2. 100. 33; उत्तमस्त्वायुधीयो यो मध्यमस्तु कृषीवलः ! अधमी भारवाही स्यादित्येवं त्रिविधो मृतः Mītā.

भृतक a. [मृतं भरणं वेतनमुपजीवित कर] 1 Nourished; केनेस्या न वयं राज्ये भृतका हि बसेमहि Ram. 2. 48. 23. -2 Hired, paid. -कः A bired servant;.....द्वारशमंशं भृतकः Kau. A. 2. 8. 26; रक्षेत भृतकोऽरण्ये यथा गास्ताहृगेव सः Mb. 3. 33. 24. -Comp. -अध्यापकः a hired teacher. -अध्यापनम् instruction given by a hired teacher; भृताद्य्ययनादानं भृतकाध्यापनं तथा Y. 3. 235. -अध्यापित a. taught by a paid teacher. (-तः) a student who pays his teacher for his labour (='a paying student' of the modern days); भृतकाध्यापको यश्च भृतकाध्यापितस्तथा Ms. 3. 156.

सृतिः f. [स-फिन] 1 Bearing, upholding, supporting. -2 Cherishing, maintaining. -3 Bringing, leading to. -4 Nourishment, support, maintenance. -5 Food. -6 Wages, hire; त्रिभिः प्रकारे मृतिर्भवित व्यापारतः फलतो वचनत इति SB. on MS. 10. 3. 45; भृतिश्व कर्मकरेभ्य आनत्यथै यहीयते SB. on MS. 10. 2. 27; of. also काल्यानं त्रिधा होयं चान्दं सीरं च सावनम्। भृतिदाने सदा सीरं चान्दं कीसीदबुद्धिष्ठ ॥ Sukra. See also Sukra. 3. 266. -7 Service for hire. -8 Capital, principal. -8 Wages, hire. -Comp. -अध्यापनम् teaching (especially the Vedas) for hire. -अध्यापनम् teaching (especially the Vedas) for hire. -अध्यापनम् tond. on account of the maintenance; प्रजानामेन भृत्यर्थ (v. l. for भृत्यर्थ) स ताभ्यो बलिमपहीत् R. 1. 18. -भृज् m. a hired servant, a hireling. -रूपम् a reward in place of the wages due, but not to be paid.

भूत्य a. [भू नयप् तक् च] To be nourished or maintained &c. -त्यः 1 Any one requiring to be supported. -2 A servant, dependant, slave. -3 A king's servant, minister of state; भूत्यप्रणाशो भर्ण तृपाणाम् H. 2. 136. -4 A subject. -त्या 1 Rearing, fostering, nourishing, taking care of; as in इमारस्था q. v. -2 Maintenance, support. -8 A means of sustenance, food. -4 Wages. -5 Service. -Comp. -अध्यापनम् teaching the Veda for hire; Ms. 11. 62. -जनः 1 a servant, dependant. -2 servants taken collectively. -भद्रे m. the master of

a family. -वर्गः the body of servants, household; यथावद् भृत्यवर्गस्य चिकिषेत् कर्म आदितः Mh. 12. 292. 11. -वात्सस्यम् kindness to servants. -वृत्तिः f. maintenance of servants; यस्य प्रवार्षिकं भक्तं पर्याप्तं मृत्यवृत्तये Ms. 11. 7.

भृत्यता, न्त्वम्, -भृत्यभावः Service, dependence. भृत्यायते Den. A. To hehave like a servant. भृत्याभू 1 P. To become a servant, accept service. भृत्रिम a. Supported, nourished. भृद्धाराः (सः) A male actor in female attire.

मृकुटिः, −टी Ѕ∞ मृ (मू)कुटि.

भूग् ind. An onomatopoetic word expressive of the crackling sound of fire. — f. A flame; भृगित्येव भृगुः पूर्वमङ्गारभ्योऽङ्गिराऽभवत् Mb. 13. 85. 5.

भुगः 1 N. of a sage, regarded as the ancestor of the family of the Bhrigus, and described in Ms. I. 35 as one of the ten patriarchs created by the first Manu; (said to be so called because he was produced along with flames; सह ज्बालाभिरूपत्री भृगुस्तरमाद् मृगुः स्मृतः।). On one occasion when the sages could not agree as to which of the three gods, Brahman, Visnu and Siva, was best entitled to the worship of Brahmanas, the sage Bhrigu was sent to test the character of the three gods. He first went to the abode of Brahman, and, on approaching him, purposely omitted an obeisance. Upon this the god reprehended him severely, but was pacified by apelogies. Next he entered the abode of Siva in Kailasa, and omitted, as hefore, all tokens of adoration. The vindictive deity was enraged and would have destroyed him, had he not conciliated him by mild words. (According to another account, Bhrigu was coldly received by Brahman, and be, therefore, cursed him that he would receive ne worship or adoration; and condemned Siva to take the form of a Linga, as he got no access to the deity who was engaged in private with his wife). Lastly he went to Visnu, and finding him asleep, he boldly gave the god a kick on his breast which at once awoke him. Instead of showing anger, however, the God arose, and on seeing Bhrigu, inquired tenderly whether his foot was hurt, and then hegan to ruh it gently. 'This', said Bhrigu, 'is the mightiest god. He overtops all by the most potent of all weapons-kindness and generosity'. Visnu was therefore, declared to be the god who was best entitled to the worship of all.] -2 N. of the sage Jamadagni. -8 An epithet of Sukra. —4 The planet Venus. —5 A cliff, precipice; কুৰো पुंबरपातमुचैर्मगुभ्यः Si. 4. 23; भृगुपतनकारणमपृच्छम् Dk. -8Table-land, the level summit of a mountain. -? N. of Krispa. -8 An epithet of Siva. -9 Friday. -Comp.

-उद्वह: an epithet of Parasurāma. -कड्डः, -च्डम् N. of a place on the north bank of the Narmadā (modern Broach). -जः, -तनयः 1 an epithet of Sukra. -2 the planet Venus. -नन्दनः 1 an epithet of Parasurāma; वीरो न यस्य भगवान भृगुनन्दनोऽपि U. 5. 84. -2 of Sukra. -3 of Saunaka; एवं निश्चम्य भगुनन्दनसाध्वादम् Bhāg. 10. 1. 14. -पतनम् a fall from a precipice. - पतिः an epithet of Parasurāma; भृगुपतियशोवर्त्तं वत् कीश्चरम्म् Me. 59; 80 भृगुणांपतिः. -पातः Throwing oneself down from a cliff or a precipice; thus committing suicide; तत्र तत्यज्ञरात्मानं भृगुपतिन केचन Siva B. 20. 39. -वंशः N. of a family descended from Parasurāma. -यारः, -वासरः Friday. -शृथुः, -श्रेष्ठः, -श्रेष्ठः, -स्ताः epithets of Parasurāma. -सतः, -सूतः 1 an epithet of Parasurāma. -2 of Venus or Sukra; सगुस्तुधरापुत्री शशिजन समन्विती Mh. 9. 11. 17.

सुगुक: N. of a country.

भूद्ध: [भू-गन् कित् तुद् च Un. 1. 122.] 1 A large hlack hee; मञ्जु गुरुजन्तु भूजा: Bv. 1. 5; R. 8. 53. -2 A kind of wasp. -3 A kind of hird. -4 A libertine, dissolute or lecherous man; cf. असर. -8 A golden vase or jar. -6 The fork-tailed shrike. -7 A kind of measure (in music). 一張刊 Talc. 一新 i The female of the large black bee; भृक्षीव पुष्पं पुरुषं श्री वाञ्छति नवं नवम्. -2 A poisonous plant (अतिविष). -Comp. -अधिपः the queen of bees. -अभीष्टः the mango tree. -आनन्दा the Yuthiks creeper. –आवली a flight of bees. –जम् 1 aloe-wood. –2 tale. (-जा) the plant भागी. -पार्णिका small cardamoms. -प्रिया the Madhavi creeper. —राज् m. 1 a kind of large bee. -2 N. of a shrub. -বাজ: 1 see মুসবাজু. -2 N. of a bird; शुक्तशारिका भृष्टराजो वा सर्पविषशङ्कायां क्रोशति Kau. A. 1. 20. 17; Mb. 12. 327. 4. - रिटि:, - रीटि: N. of one of the attendants of Siva (said to be very deformed). -रोलः a kind of wasp. -बह्नभः a species of Kadamba.

刊新年: 1 (At the end of comp.) A bee. -2 The lork-tailed shrike.

भृद्धारः, -रम् 1 A golden vase or pitcher; प्रयुष्ध राजा भृद्धारं पाद्यमस्मे न्यवेदयत् Mb. 13. 52. 14. -2 A pitcher of a particular shape (Mar. झारी); also सृष्ठारः; कावनेवेव मृद्धारेजेहुः सिललमप्रतः Rām. 5. 18. 12; शिशिरसुरभिसल्लिपूणेंऽयं सृष्ठारः Ve. 6. -8 A vase used at the coronation of a king; गुणेषु न तु मे देवा भृजारः प्रतिगृह्णताम् Pratijna Y. 4. 21; स्थालानां चषकाणां च मृज्ञाराणां च मृर्त्राः Siva B. 29. 58; तेषां बाद्यं चारं छत्रमृज्ञारव्यजनपादुकोपप्राहिणस्तीक्षणा विषुः Kau. A. 1. 12. -रम् 1 Gold. -2 Cloves.

भृङ्गालिका, भृङ्गारी A cricket.

भृक्तिन् m. 1 The fig-tree. - 8 N. of an attendant of Siva; तथोः कारणयोः सद्यः संभूती शंकरात्मजी। एको भृक्तसमः कृष्णो मिन्नाजनसमोऽपरः। भृक्ती तस्य तदा बद्धा नाम भृक्तीति चाकरोत्॥ Vamana. P.; also भृक्तिः - Comp. - देशः N. of Siva.

सुक्किरि (री) दिः See स्क्रारिटि.

मुद्रेरिटि: N. of an attendant of Siva.

मृज् 1 A. (भर्जते) To roast, fry; भर्जिताः कथिता धानाः प्रायो बीजाय नेष्यते Bhag. 10. 22. 26; cf. भरज्.

भुजनम् Ved. A frying-pan.

भृण्टिका A species of plant.

मृणिडः f. A wave.

भूमः Ved. A mistake, an error; मा ते अस्मान् दुर्मतयो भूमाचिद् हिए. 7. 1. 22.

भृमि: 1 An eddy, a whirlpool. -2 Whirlwind; भृमिं धमन्तो अप गा अवृष्वत Rv. 2.34.1. -f. Ved. Quickness; इसा उ वां भृमयो मन्यमाना Rv. 3.62.1.

भूबा 4 P. (भूश्यति) To fall down; see अंग्.

भूश a. (compar. अशीयस्, superl. अशिष्ठ) 1 Strong, powerful, mighty, intense, excessive, very much. -2 Frequent. -राम् ind. 1 Much, very much, exceedingly, intensely, violently, excessively, in a high degree, greatly; तमवेस्य ठरोद सा भूशम् Ku. 4. 26; रघुम्शं वस्ति तेन ताबितः R. 3. 61; चुकोप तस्मै स मृशम् 3. 56; Ms. 7. 170; मृs. 1. 11. -2 Often, repeatedly. -3 In a better or superior manner. -Comp. -कोपन a. highly choleric or irascible. -दण्ड a. inflicting severe punishment; स्वर्ष्ट्र न्यायश्वतः स्याद्भ्यदण्डस समुष्ठ Ms. 7. 32. -दुःस्वित, पीडित a. exceedingly afflicted. -संहप्ट a. very much delighted.

भूशायते Den. A. To become powerful or strong.

भृष्ट p. p. [अरज्-क] Fried, roasted, parched. —Comp. —अञ्चम् rice boiled and fried. —तण्डुलः parched rice; सुगन्धिः ककहा रूक्षः पित्रले मृष्टतण्डुलः Rajanighanțu. —यवाः (pl.) parched rice.

মূচি: f. 1 Frying, parching, roasting. -2 A deserted garden or orchard. -3 A spike, point; মন্থে: Bri. Up. 6. 4. 12.

মৃ 9 P. (মৃদাবি) 1 To bear, nourish, support, maintain. -2 To fry. -3 To blame, censure. -4 To bend, be crooked.

भेकः [भो कन् कस्य नेत्वम्; Un. 3. 43] 1 A frog; पड्के निमम करिणि भेको भवति सूर्धगः. -2 A timid man. -8 A cloud; तेजः सद्यो बलकरो अमतृह् दाहमहनुत्। स्वापकुष्ठच्छित्नशी भेकस्तु परिकीर्तितः ॥ Rajanighantu. -की 1 A small frog. -2 A female frog. -Comp. -भुज् m. a serpont. -रवः, -राब्दः the croaking of frogs.

मेक a. Timid.

बेकट: A kind of fish; L. D. B.

भेकानिः A kind of fish; L. D. B.

भेड: [भी-ड तस्य नेत्वम्] 1 A ram, sheep. -2 A raft, float. -डी A ewe.

भेण्डा, -ण्डी Abelmoschus Esculentus.

भेड़: A ram.

भेतालः See वेतालः.

মন্ত a. [মিব্-রূব্] 1 Breaking, splitting. -2 One who interrupts, an interrupter, a disturber. -3 A destroyer (of secrets). -4 A factious or seditious man.

भेदः [सिद् घत्र] 1 Breaking ; splitting, cleaving ; hitting (as a mark). -2 Rending, tearing. -3 Dividing, separating. - Piercing through, perforation. - 5 (a) Breach, rupture. (b) Breaking open, bursting; V. 2. 7. -8 Disturbance, interruption. -7 Division, separation. -8 A chasm, gap, fissure, cleft. - A hurt, injury, wound. -10 Difference, distinction; तयोर्न भेदप्रतिपत्तिरहित मे Bh. 3. 99; अगौरवभेदेन Ku. 6. 12; Bg. 18. 19, 22. रस^o, काल &c.; भेदाभेदयोभेदी प्रहीतब्यः SB. on MS. 10. 6. 3. -11 A change. modification; न बुद्धिभदं जनयेदज्ञानां कर्मसङ्गिनाम् Bg. 3, 26. -12 Dissension, disunion. -13 Disclosure, betrayal; as in रहस्यभेदः. -14 Treachery, treason; भेदाधीनं कृतं शक्रोः सैन्यं शत्रुवलं स्मृतम् Sukra. 4. 876. –18 A kind, variety; भेदाः पद्मशब्खादयो निधेः Ak.; शिरीषपुष्पभेदः &c. -16 Dualism. -17 (In politics) Sowing dissensions in an enemy's party and thus winning him over to one's side, one of the four Upayas or means of success against an enemy; see उपाय and उपायचतुष्टयः परस्परं तु ये द्विष्टाः कुद्धभीतावमानिताः। तेषां भेदं प्रयुक्तीत परमं दर्शयेद् भयम् ॥ Agni P. -18 Defeat. -19 (In medicine) Evacuation of the bowels. -20 Shooting pain (in the limbs). -21 Paralysis. -22 Contraction. -28 A conjunction of the planets. -24 The hypotenuse of a right-angled triangle. -Comp. -अमेदी (dual) 1 disunion and union, disagreement and agreement. -2 difference and sameness; भेदाभद-ज्ञानम्. - उन्मुख a. on the point of bursting forth or opening; बालाशोकसुपीढरागसुभगं भेदोन्मुखं तिष्ठति V. 2.7.-कर, -कृत् sowing dissensions. -दारीन, -दृष्टि, -बुद्धि a. considering the universe as distinct from the Supreme Spirit. -प्रत्ययः belief in dualism. -वाद्न m. one who maintains the dectrine of dualism. -विधिः the faculty of discriminating. - HE a. 1 capable of being divided or separated. -2 corruptible, seducible.

भेदक a. (-दिका f.) [भिद्-जुल्] 1 Breaking, splitting, dividing, separating. -2 Breaking through, piercing. -3 Destroying, a destroyer; मर्यादाभेदक: Ms. 9. 291. -4 Distinguishing, discriminating. -6 Defining. -6 Evacuating the bowels, purgative. -7 Diverting (water-courses); स्रोतसां भेदक: यश्च तेषां चावरणे रतः Ms. 3. 163. -8 Seducing (ministers); Ms. 3. 232 Kull. -कः An adjective or differentiating attribute.

भेदन a. [भेद-णिच् ल्यु ल्यु द्वा] 1 Breaking, dividing &c.; नरनागश्चश्चनां भेदनं क्षिप्रकारिणम् Mb. 6. 108. 8. -2 Loosening (as the feces), purgative. -नम् 1 Splitting,

breaking, rending. -2 Dividing, separating. -8 Distinguishing. -4 Sowing dissensions, creating discord. -8 Dissolving, loosening. -6 Disclosing, betraying. -7 Disunion, discord. -6 Asa Fœtida. -9 (In astr.) Passing through a constellation. -10 Piercing the nostril (of an animal for bridling; नासान्छेदन); गोषु बाद्मणसंस्थास सुरिकायास्त्र भेदने Ms. 8. 325. -11 A purgative. -न: A hog.

भेदिका Destruction, annihilation.

भेदित a. Split, broken, divided.

भेदिन a. [भिद्-णिनि] 1 Breaking, dividing, distinguishing &c. -2 One who holds the doctrine of dualism.

भेदिरम्, भेदुरम् A thunderbolt.

मेचम् A substantive. -Comp. -रोगः a disease treated by incision. -लिङ्ग a. distinguished by the gender.

भेरः A kettle-drum.

भेरिः, -री f. A kettle-drum; ततः शक्खाश्व भेर्यश्व Bg. 1. 13; रवः प्रगल्माइतभेरिसंभवः Ku.

भेरण्ड a. Terrible, frightful, awful, fearful. -ण्ड: A species of bird. -ण्डम् Conception, pregnancy. -ण्डा f. 1 N. of a Yakṣiṇī. -2 N. of a goddess; महाविश्वेश्वरी श्वेता भेरूडा कुलसुन्दरी Kalī. P.

मेरण्डकः A jackal.

भेल a. [भी-र रस्य लः] 1 Timid, cowardly. -2 Foolish, ignorant. -8 Unsteady, inconstant. -4 Tall. -5 Agile, quick. -सः A boat, raft, float.

मेलकः, -कम् A boat, rait.

भेळनम् Swimming.

भेष् 1 U. (भेषति-ते) To fear, dread, be afraid.

मेषज a. [भेषं रोगमयं जयति जिन्ड Tv.] Making well or healthy, curative. —जम् 1 A medicine, medicament, or drug; नरानम्ब त्रातुं त्वमिद्द परमं भेषजमसि G. L. 15; अतिवीर्यवतीव भेषजे बहुरल्पीयसि दृश्यते गुणः Ki. 2. 4; ज्याधिभेषजसंग्रदेश Bh. 1. 11. —2 A remedy or cure in general. —3 A kind of fennel. —4 Any spell against diseases. —6 Water (Ved.). —Comp. —अ (आ) गारः, —रम् an apothecary's shop. —अङ्गम् anything taken after medicine. —करणम् preparation of drugs. —इत a. healed, cured; भेषजङ्गते ह वा एष यहः Ch. Up. 4. 17. 8. —वीर्यम् the healing power of medicine.

भेषज्य a. Curative, having healing properties.

भेक्ष a. (-क्सी f.) [भिक्षेव तत्सम्हो वा क्षण्] Living on alms. -क्सम् 1 Begging, mendicancy; भवत्यूवं चरेद् भेक्ष- भुपनीतो द्विजोत्तमः Ms. 2. 49; एककालं चरेद् भेक्षं न प्रसज्जेत विस्तरे Ms. 6. 55; Y. 3. 42. -2 Anything got by begging, alms, charity; मैक्षेण वर्तयेश्रित्यम् Ms. 2. 188; 4. 5; गोरक्षणे

संनियुक्ती गुरुण भैक्षभोजनः Bm. 1. 32. —Comp. —अनम् alms, food obtained by begging. —आशिन् a. eating food obtained by begging. (-m.) a beggar, mendicant; Ms. 11. 72. —आशरः a beggar; भैक्षाहारो विशुद्ध्यति Ms. 11. 257. —कालः the time for begging. —बरणम्, —बर्यम्, —बर्यो going about begging, begging, collecting alms. —जीविका, —ब्रिका f. mendicancy. —मुज् m. a beggar, mendicant.

भैक्षव a. Belonging to a religious mendicant.

मैक्षदम्, भैक्षुकम् [भिक्ष्णां समूदः अष्] A number of beggars.

भेश्चकः 1 The life of a religious mendicant. - 2 संन्यास q. v.

भैक्ष्यम् [भिक्षा-ध्यन्] Food got by begging, alms, charity; see भेक्ष; अयाचितं तु तद् भैक्ष्यं भोक्तव्यं मनुरज्ञवीत् Usanah Dharmasastra; गुरूनहत्वा हि महानुभावान् श्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यभीह लोके Bg. 2.5. —आश्रमः 1 संन्यास q. v.; समद्शिनक्ष भृतेषु भैक्ष्याश्रमपदं भवेत् Mb. 12. 66. 5. —2 हहान्तर्यं q. v. Mb. 12. 66. 7.

भैस a. (-मी f.) [भीमस्य त्यस्येदम् अण्] 1 Relating to Bhīma. -2 Doing valorous deeds (भीसकर्मकर्तारः); Mb. 3. 120. 10. -मी 1 'The daughter of Bhīma', a patronymic of Damayantī, wife of Nala. -2 The eleventh day of the bright half of Māgha or a festival performed on that day. -3 A descendant of Bhīma; आसायुधं मामिह रौहिणेय पश्यन्तु भैसा युधि जातहर्षाः Mb. 3. 120. 10.

भैमसेनिः, -न्यः A son of Bhimasena.

भैरव a. (-वी f.) [मीरोरिद्म् अण्] 1 Terrible, frightful, horrible, formidable; वेह्नद्भैरवरूडमुण्डनिकरैवीरो विधत्ते भुवम् U. 5. 6. -2 Miserable. -8 Relating to Bhairava. -덕: 1 A form of Siva (of which 8 kinds are enumerated). -2 The sentiment of terror (भयानक). -3 Fear, terror. — IN. of a musical mode (বাৰ) calculated to excite emotions of fear or terror. -5 A mountain. - 相 1 A form of the goddess Durgs. ⁹ 母母母 a disc of the goddess भैरवी; प्रवृत्ते भैरवीचके सर्वे वर्णो द्विजोत्तमाः। निवृत्ते भैरवीचके सर्वे वर्णोः पृथक् पृथक् ॥ Utpattitantra. -2 N. of a Ragini in the Hindu musical system. -3 A girl of 12 or a young girl representing the goddess Durga at the Durga festival. -वम् Terror, horror. -Comp. -रेशः an epithet of Visnu (or Siva?); во भैरवतर्जकः. -यातना a sort of purificatory torment inflicted by Bhairava of Benares on those who die there, to make their spirits fit for absorption into the Supreme Spirit.

भैषजम् [भेषजमेव स्वार्थे अण्] A medicine, drug. -जः The bird called लावक or quail.

भैषज्यम् [भिषजः कर्म, भेषज-स्वार्थे वा व्यस्] 1 Administering medicines, medical treatment. - 3 A medicament,

medicine, drug; सर्वेझेहधान्यक्षारत्वणभेषज्य.......Kau. A. 2. 4. 22. -3 Healing power, curativeness.

भेडमकी A patronymic of Rukmini, daughter of Bhīsmaka of Vidarbha.

भोक् a. [भुष् रृष्] 1 One who enjoys or eats. -2 Possessing. -8 Enjoying or making use of. -4 Feeling, enduring, experiencing. -8 Protecting, ruling, governing. -m. 1 A possessor, enjoyer, user; प्रवेदारित भोक्-भाषात केवल्यायेत्रवृत्तेश्व San. K. 17. -2 A husband. -3 A king, ruler. -4 A lover. -6 An epithet of Vispu.

भोक्त्वम् 1 Being a possessor. -2 Enjoyment, possession. -3 Perception.

भोगः [भुज्-घण्] 1 Eating, consuming. - 2 Enjoyment, fruition. -8 Possession. -4 Utility, advantage. -8 Ruling, governing, government. - 5 Use, application (as of a deposit). -7 Suffering, enduring, experiencing. -8 Feeling, perception. -9 Enjoyment of women, sexual enjoyment, carnal pleasure. -10 An enjoyment, an object of enjoyment or pleasure; भोगे रोगभवम् Bh. 3. 35; भोगा मेघवितानमध्यविलसत्सौदामिनीचवलाः Bh. 3. 54; भोगो विभवभेदश्व निष्कृतिर्मुक्तिरेव च Brav. P.; Bg. 1. 32. -11 A repast, feast, banquet. -12 Food. -18 Food offered to an idol. -14 Profit, gain. -18 Income, revenue. -16 Wealth; भोगान् भोगानिबाँदेयानध्यास्यापन दुर्रुभा Ki. 11. 23. -17 The wages of prostitutes. -18 A curve, coil, winding. -19 The (expanded) hood of a snake; श्वसदसितभुजन्न भेश्यान्नदमन्य &c. Mal. 5. 23; R. 10. 7; 11. 59. -20 A snake. -21 The body. -22 An army in column. -23 The passing (of an asterism). -24 The part of the ecliptic occupied by each of the 27 Naksatras. -Comp. -अहं a. fit to be enjoyed. (-हम्) property, wealth. -अर्ह्म corn, grain. -आधि: a pledge which may be used until redeemed. -आवली the panegyric of a professional encomiast; नमः स्तुतिवतस्तस्य प्रन्थो भोगावली भवेत्; Abh. Ch. 795; भोगावलीः कलगिरोऽवसरेषु पेद्धः Si. 5. 67. -आवासः the apartments of women, harem. - 本: a. affording enjoyment or pleasure. -गुरुष्म wages paid to prostitutes. -गृहम् the women's apartments, harem, zenana. -तच्या 1 desire of worldly enjoyments; तदुपिस्थतमभहीदजः पितुराहेति न भोगतृष्णया R. 8. 2; selfish enjoyment; Mal. 2. -देह: 'the body of suffering', the subtle body which a dead person is supposed to carry with bim, and with which he experiences happiness or misery according to his good or bad actions. -धरः a serpent. -नायः a nourisher, supporter. -पतिः the governor or ruler of a district or province. -पत्रम् an Inam deed; Sukra-2. 295. ~पाल: a groom. -पिशाचिका hunger. -भुज् a. enjoying pleasures. -m. a wealthy man. -भूमि: f. 'the land of enjoyment', heaven, paradise (where persons are said to enjoy the fruit of their actions). - स्तकः a

servant who works only for livelihood. —रामः 1 acquisition of enjoyment or profit. -2 well-being, welfare. -वस्तृ n. an object of enjoyment. -समन् n. =भोगावास q. v. -स्थानम् 1 the body, as the seat of enjoyment. -2 women's apartments.

मोगवत् a. 1 Giving pleasure or delight, delightful. -2 Happy, prosperous. -3 Having curves, ringed, coiled. -m. 1 A snake. -2 A mountain. -3 Dancing, acting, and singing together. -f. (-तो) 1 An epithet of the Ganges of Patala or the lower world (पातालगङ्गा); भोगवती च पाताल स्वर्ग मन्दाकिनी तथा Puranam; A. Ram. 6. 9. 8. -2 A female snake-demon; Mb. 1. 171. 38. -3 N. of the city of the snake-demons in the lower world; आत्मद्वलयंबलेगुंशं नागैभाँगवतीयिव Bhāg. 1. 11. 11. -4 The night of the second day of a lunar month.

भोगिकः [भोग-ठन्] A groom, horsekeeper.

भोगिन a. [भोग-इनि]1 Eating. -2 Enjoying. -8 Suffering, experiencing, enduring. - Using, possessing (at the end of comp. in these four senses.) -5 Having curves, having large body; अभवन् पत्रगाह्नस्ता भौगिनस्तत्र-वासिनः Ram. 6. 50. 35 (com.). -8 Having hoods. -7 Devoted to enjoyment, indulging in sensual pleasures; भोगिनः कञ्चुकाविष्टाः कुटिलाः कूरचिष्टिताः । सुदुष्टा मन्त्रसाध्याश्च राजानः पन्नगा इव || Pt. 1. 65 (where it has sense 6 also). -8 Rich, opulent. -m. 1 A snake; गजाजितालम्ब पिनद्वभोगि बा Ku. 5. 78; R. 2. 32; 4. 48; 10. 7; 11. 59. -2 A king. -3 A voluptuary. -5 A barber. -5 The headman of a village. -6 The lunar mansion आकेषा. -नी 1 A woman belonging to the king's harem, but not consecrated with him, the concubine of a king. -2 A kind of heroine. -Comp. - ইন্থা: Sesa or Vasuki. - কান্ব: wind, air. - HJ m. 1 an ichneumon. -2 a peacock. -राज् m. Sesa, the lord of snakes; भुजे भोगिराजो गले कालिमा च. -वहासम् sandal.

भोग्य a. [भुज् प्यत् दुत्वम्] 1 To be enjoyed or turned to one's account; समुपास्यत पुत्रभोग्यया स्तुष्येवाविकृतेन्द्रियः श्रिया B. 8. 14; Pt. 1. 117. -2 To be suffered or endured; Me. 1; स पुनिर्द्धिनिधः प्रोक्तो गोग्यो भोग्यस्तयैव च Narada. -8 Profitable. -ग्यम् 1 Any object of enjoyment. -2 Wealth, property, possessions. -8 Corn, grain. -ग्या A harlot, courtezan. -Comp. -चस्तु articles of luxury; अस्तयत्र भोग्यवस्तु वर्षश्रतोपभोगेनाप्यक्षण्यम् Dk. 2. 4.

भोज a. Bestowing enjoyment; राजा भोजी विराद् सम्राद् क्षत्रियो भूपतिर्नृपः Mb. 12. 68. 54. -2 Leading a life of enjoyment, enjoying; देवासुरमनुष्येषु ये भजन्त्यशिवं शिवम्। प्रायस्ते धनिनो भोजाः Bhag. 10. 88. 1. -3 Liberal, bountiful.

भोज: [भुज्-अज्] N. of a celebrated king of Malva (or Dhara); (supposed to have flourished about the end of the tenth or the beginning of the eleventh century, and to have been a great patron of Sanskrit

learning; he is also supposed to have been the author of several learned works, such as सरस्वतीकण्डाभरण &c.).

—2 N. of a country.—3 N. of a king of the Vidarhhas; भोजन द्तो रघव विसष्टः R. 5. 39; 7. 18, 29, 35. —जाः (m. pl.) N. of a people.—Comp.—अधिपः an epithet of 1 Kamsa.—2 Karna.—रन्दः a king of the Bhojas.—कदम् N. of a town founded by Rukmin.—कुरुम् the dynasty of the Bhojas who ruled over the country of Vidarbha or Berar; सभोजयद् भोजकुरुष्ट्यः कचित् N. 16. 48.—द्वः,—राजः king Bhoja; धन्यः श्रीभोजराजिक्षमुवनविजयी Udb.; see (1) above.—पतिः 1 king Bhoja.—2 an epithet of Kamsa.

मोजक a. [भुज् णिच् प्तुल्] 1 Causing to eat, feeding, nourishing; देवे पित्र्ये च भोजकः Y. 2. 35. -2 An eater.

भोजन c. [भुज्-ल्यु ल्युट् वा] 1 Feeding, nourishing, giving to eat. -2 Voracious; (राक्षसी) अङ्गारकेति विख्याता छायामाक्षिप्य भोजनी Ram. 4. 41. 26. - नः 1 N. of Visnu. -2 Of Siva. -नम् 1 Eating, eating food; taking one's meals; अजीर्ण भोजनं विषम्. -2 Food. -3 Giving (food) to eat, feeding. -4 Using, enjoying. -6 Any object of enjoyment. - 8 That which is enjoyed; सहानुजै: प्रत्यवरुद्ध-भोजन: Bhag. 1. 10. 1. -7 Property, wealth, possessions. -Comp. -স্থিকাং: charge of provender, superintendence over food or provisions, stewardship. -आच्छादनम् food and raiment; भोजनाच्छादने दद्यादृतुकाले च संगमम् Pt. 5. 62. -कालः, -वेला, -समयः meal-time, dinner or supper time. -त्यागः abstaining from food, fasting. -माण्डम् a dish of meat. -भूभि: f. a dining-hall. - विशेष: a dainty, delicacy. -वृत्तिः f. a meal, food. - ज्यम a. 1 engaged in eating. -2 straitened for want of food. -व्ययः expense for food.

मोजनीय a. [भुज् अनीयर्] 1 Eatable, edible. -2 To be fed, nourished (dependents). -यम् Food.

भोजियत 4. [भुज्-णिच्-तृच्] One who feeds, a feeder.

भोजिन a. [भुज्-णिनि] (At the end of comp.) 1 Eating, enjoying; using, possessing &c. -2 Feeding, nourishing.

मोज्य pot. p. [भुज्ञाण्यत्] 1 To be eaten. -2 To be enjoyed or possessed. -3 To be suffered or experienced. -4 To be enjoyed carnally. -ज्यम् 1 Feod, meal; तं मोजा अहं च भोज्यभूतः Pt. 2; Ku.2. 15; Ms. 3, 240; भोज्यं भोजनशक्तिः रतिशक्तिनराः क्षियः Chanakyaśatakam. -2 A store of provisions, eatables; वर्धयेद्वाहुयुद्धार्थं भोज्येः शारीर-केन्स्म Sukra. 4. 877. -3 A dainty. -4 Enjoyment. -5 Advantage, profit. -6 Food given to the Manes. -7 Wounding the mortal spot (ममेभद्द); भोज्ये पश्चिकर्षण Mb. 5. 169. 12 (com. भोज्ये कीटिल्ये ममेपीडने). -6 A festive dinner, feast. -Comp. -अञ्च a. one whose food may be eaten; एते सूत्रेष्ठ भोज्यानाः Ms. 4. 253. -उच्च a. too hot to be eaten. -कालः meal-time. -समवः chyme, the primary juice of the body.

भोज्या 1 A princess of the Bhojas; पूर्वातुशिष्टां निजगाद भोज्याम् R. 6. 59; 7. 2, 13. -2 A procuress.

সাহ: N. of a country (said to be the same as Tihet). -Comp. -সঙ্গ: the country called Bhootana.

भोटीय a. Tibetan.

भोमीरा Coral.

भोल: The son of a Vaisya and a Natī.

भोलानायः N. of Siva.

भोलिः A camel.

मोस् ind. A vocative particle used in addressing persons, and translateable by 'o', 'sir', 'oh', 'halloo', 'ah'; (it drops its final visarga before vowels and soft consonants); कः कोऽत्र भोः S. 2; अधि भो महाष्पुत्र S. 7; it is sometimes repeated; भो भोः शंकर गृहाधि-वासिनो जानपदाः Mal. 3; भो भोः पविहताः श्रूयताम् H. भोस् is said to have, in addition, the senses of 'sorrow' and 'interrogation'. -Comp. -कार: rules of address.

भौजङ्ग a. (-ङ्गी f.) [भुजङ्ग-अण्] Serpentine. -ङ्गम् The lunar mansion called आश्रेषा.

. भौजिष्यम् Slavery, servitude.

भौज्यम् 1 A kind of sovereignty; ती. वैराज्य, स्वाराज्य &c. -2 A royal rank (ऐश्वर्य); न वयं साध्व साम्राज्यं स्वाराज्यं भौज्यमप्युत । वैराज्यं पारमेष्ठपं च आनन्त्यं वा हरेः पदम् ॥ Bhag. 10. 83. 41.

भौद्धः A Tibetan.

भीत a. (-ती f.) [भूतानि प्राणिनोऽधिकृत्य प्रवृत्तः, तानि देवता वा अस्य अण्] 1 Relating to living beings. -2 Elemental, material. -3 Demoniacal. -4 Mad, crazy. -तः 1 A worshipper of demons and spirits. -2 An attendant upon an idol (देवल). -3 One of the five daily Yajñas to be performed by a householder (also called भूतयज्ञ, q. v.); होमो देवो बलिमोतो नृथज्ञोऽतिथिपूजनम् Ms. 3. 70. -तम् A collection of evil spirits. -ती Night. -Comp. -तुल्य, -प्रिय a. imbecile, deranged, like an idiot.

भौतक a. Possessed by evil spirits.

मौतिक a. (-की /.) [भूत-ठक्] 1 Belonging to created or living beings; प्रहुतो भौतिको बिल: Ms. 3. 74; आहंकारिकत्वश्चर्तेन भौतिकानि Sankhya S. -2 Formed of coarse elements, elemental, material; यक्षाणां नास्ति भौतिकम् Bhāg. 12 184. 9; पिण्डेण्बनास्था खलु भौतिकेषु R. 2. 57. -3 Relating to evil spirits. -4 Possessed by evil spirits. -कः 1 N. of Siva. -2 A being, animal (जीव); कालस्य ते किमुत तत्कृतभौतिकानाम् Bhāg. 12. 8. 43. -कम् 1 A pearl. -2 Anything elemental. -Comp. -मठः a monastery, -विद्या sorcery, witch-craft.

मौपालः

भीपालः A prince, son of a king.

भीम a. (-मी f.) [भूमेरपत्यं तस्या इदं वा अण्] 1 Belonging to the earth; संस्त्यन्ते विष्रकर्षाद्भौमा नौपाधयः स्फुटम् My. 7. 22. -2 Being on the earth, earthly, terrestrial; भौमो मुनेः स्थानपरिप्रहोऽयम् R. 13. 36; 15. 59. -8 Earthy, made of earth; Ms. 11, 155. -4 Relating to Mars. -H: 1 The planet Mars. -2 An epithet of the demon Naraka: त्वर्यि भीमं गते जेतुमरीत्सीत् स पुरीमिमाम् \$1.2.39; भीमं हत्वा तिन्नेपादाइतावारुदर्शनाः Bhag. 10. 58. 58. -3 Water. -4 Light. -5 Sky, atmosphere. -6 N. of Atri. -7 A redflowering पुनर्नवा. -मम् 1 Corn, grain. -2 An elemental thing; किमात्मनकात्र ह भीमयोस्तत् Bhag. 11. 23. 51. -8 Floor; हैमराजतभौनेषु Ram. 2. 88. 5. - Story; सप्तभौ-माष्ट्रभौमेश्व स ददर्श महापुरीम् Ram. 5. 2. 50. -Comp. -दिनम्, -बारः, -बासरः Tuesday; भौमदिनमभिद्धत्यथवा भूशमप्रशस्तमपि मङ्गलं जनाः Si. 15. 17. -बहान् (भीभवहान्) Vedas, Brahmanas and sacrifices; भौगस्य ब्रह्मणो गुप्त्यै दीपमप्ति-मिवारिणः Mb. 12. 47.29 (com. भीमं ब्रह्म वेदा बाह्मणा यज्ञाश्व). -रत्नम् coral.

भीमकः Any animal living in the earth.

भौमनः N. of Visvakarman, architect of the gods; Mh. 1.32.3.

भौमिक a. (-की f.) -भौस्य a. [भूमि-ठक् यत् वा] Earthly, terrestrial, living or existing on the earth; मौमिकैस्ते समा क्षेत्रा न तैराप्रयता भवेत् Ms. 5. 142.

भौमी f. An epithet of Sita.

भौरिक: [भूरि सुवर्णमधिकरोति ठक्] The superintendent of gold in a royal treasury, a treasury-officer, a treasurer.

भौली N. of a Raga.

भीवनः See भीमनः निहत्य विश्वकर्माणं भीवनं सोमरक्षणे Bm. 1. 144.

भौवादिक a. (-की f.) Belonging to the class of roots which begin with भ, i. e. to the first conjugation.

भ्यस् 1 A. (भ्यसेत) To fear. -Caus. To frighten.

भंदा 1 A., 4 P. (अंशते, अश्यति, अष्ट; with abl. in most cases) 1 To fall or drop down, tumble; इस्ताद् अष्टमिदं विसामरणम् S. 3. 25; Pt. 1. 130; Si. 18. 21. -2 To fall from, deviate or swerve from, stray from; यूथाद् अष्टः H. 4; R. 14. 16. -3 To be deprived of, lose; वअंशेऽसी श्तेस्ताः Bk. 14. 71; Pt. 2. 108; 4. 37. -4 To escape, flee from; संपामाद् वअशुः केवित् Bk. 14. 105; 15. 59. -6 To decline, decay, decrease; विवर्णवदनशासीत् किविदअश्यत स्वनः Ram. 6. 95. 45. -6 To disappear, vanish, depart; द्वति इत्यमन्तर्भश्यतीवान्तरात्मा Mal. 8. 12. -Caus. (अंशयति-ते) 1 To cause to fall, throw or cast down. -2 To deprive of. -3 To ruin, overturn. -5 To cause to disappear or vanish. -6 To expel.

भंता:, न्स: [अंश् भावे घन्] 1 Falling off, dropping down, fall, slipping or falling down; सेहेऽस्य न अंशमतो न लोभात् R. 16. 74; कनकवलयभेशिरिकप्रकोष्टः Me. 2. -2 Decline, decrease, decay. -3 Fall, destruction, ruin, overthrow. -4 Running away. -6 Disappearance. -6 Losing, loss, deprivation; स्मृतिभंशाद् बुद्धिनाशः Bg. 2. 63; so जातिभंश, स्वायंभंश. -7 Straying, swerving, or deviating from. -8 Abandoning, deserting. -9 (In drama) A slip of the tongue (due to excitement).

अंश्युः See प्रश्नेशयुः.

श्रंश (स) न a. (-नी f.) [श्रंश-ल्यु, ल्युट् वा] Throwing down. -नम् 1 The act of dropping down. -2 Falling from, being deprived of, losing.

स्रंशित a. Thrown or east down.

শ্লীৰ c. [শ্লাকি] 1 Falling off or down, falling from. -2 Decaying. -3 Straying away from. -4 Ruining, destroying.

अप p. p. 1 Fallen, dropped. -2 Decayed, ruined.
-3 Fled, escaped. -1 Depraved, vicious. -Comp.
-अधिकार a. dismissed. -किय a. one who has omitted prescribed acts. -गुद् a. suffering from prolapsus ani.
-योग a. fallen from devotion; backslider. -श्री a. unfortunate.

भ्रंस् = श्रंश् q. ए.

स्रकुराः An actor in female dress.

अकुटि = भुकुटि q. v.

भ्रक्ष 1 U. (भ्रक्षति-ते) To eat, devour.

भ्रज्जनम् [अस्ज् ल्युद्] The act of frying, roasting, or parching.

भ्रण् 1 P. (भ्रणति) To sound.

भ्रमकः = धूमहः q. v.

भ्रम् 1,4 P. (अमति, अम्यति, आम्यति, मभाम, अभ्रमत्, अभ्र-मीत् , भ्रमिष्यति, भ्रमितुम् , भ्रान्त) 1 To roam or wander about, move or go about, rove, ramble (fig. also); अमित मुबने कन्दर्पाज्ञः Mal. 1. 17; मनो निष्ठाशून्यं भ्रमति च किमप्यालिखति च 31; oft. with aco. of place; भुवं बन्नाम Dk.; दिग्मण्डलं भ्रमसि मानस चापलेन Bh. 3. 77; so भिक्षां अम् 'to go about begging '. -2 To turn or whirl round, revolve, move round or in a circle; सूर्यों आम्यति निश्यमेव गर्गने Bh. 2. 95; अमता अमरेण Git. 3. -8 To go astray, stray, swerve, deviate. -4 To spread, prevail, be current or afloat; अभाग पौरजानपदेष्टियं वार्ता Dk. -8 To totter, reel, stagger, be in doubt or suspense, waver; अन्तर्भित्र भ्रमति हृदयम् Mal. 5. 20. -8 To err, be in error or mistake, be mistaken; आभरणकारस्तु तालव्य इति बन्नाम. -7 To flicker, flutter, quiver, move unsteadily; चक्षुर्श्राम्यति Pt. 4. 78. - 8 To surround. -9 To waver, be perplexed, doubt; तर्श-

भ्रांन्यते भ्रान्तैः सुमाली राक्षसेश्वरः Ram. 7. 7. 30. —Cause (भ्रमयति-ते or भ्रामयति-ते) 1 To cause to rove or wander, cause to revolve or turn round, whirl round; भ्रमय जलदानम्भागभीन् Mal. 9. 41. —2 To cause to err, delude, mislead, perplex, confuse, embarrass, cause to reel or stagger; विकारश्रेतन्यं भ्रमयति च संमीलयति च U.1.36. —3 To wave, brandish, vibrate; लीलार्बन्दं भ्रमयांचकार R. 6. 13. —4 To proclaim by beat of drum. —8 To disarrange-

स्रमः [अम्-थन्] 1 Moving or roaming about, roving.
-2 Turning round, whirling, revolving. -3 Circular motion, rotation. -4 Straying, deviating. -6 An error, a mistake, misapprehension, delusion; शुको रजतमिति आनं अमः; अमं संमोहमानतैमभ्यासाहिनिनतैयेत् Mb. 12. 274. 7; अमो हिविधः विपर्यासः संशयस T. S. -6 Confusion, perplexity, embarrassment. -7 An eddy, a whirlpool. -8 A potter's wheel. -9 A grind-stone. -10 A lathe. -11 Ciddiness. -12 A fountain, watercourse; अमागतिरम्बु-भिरम्बुराशिः Si. 3. 38. -13 An umbrella. -14 A circle. -Comp. -आकुळ a. confused. -आसक्तः a sword-cleaner, an armourer.

भ्रमण [अप्-ल्युर्] 1 Moving or roving a hout, roaming about. -2 Turning round, revolution. -3 Deviation, swerving. -4 Shaking, tottering, unsteadiness, staggering. -5 Erring. -6 Giddiness, dizziness. -7 A tour, excursion. -8 The orbit of a planet -9 A cupola. -णी 1 A kind of game. -2 A leech. -3 N. of one of the 5 धारणाड. विलास: a pleasure trip; विधे: कदाचिद्भमणी-विलासे N. 3. 19.

भ्रमत् a. Wandering, roving &c. -Comp. -दुःटी s kind of umbrella.

भ्रमर [अम्-करन्] 1 A bee, large black bee; मलिनेऽपि रागपूर्णी विकसितंबदनामनल्पजल्पेऽपि । त्वयि चपलेऽपि च सरसां अमर कथं वा सरोजिनी त्यजिसे !! Bv. 1. 100 (where the next meaning is also suggested). -2 A lover, gallant, libertine. -3 A potter's wheel. -4 A young man. -5 A top; अधामयदहो दास्थ्रमरं स कदाचन Siva B. 7. 32. -6 A particular position of the band. - री 1 A bee; अमरी-कबरीभारश्रमरीमुखरीकृतम् Kuval. -2 Lac. -रम् Giddiness, vertigo, -Comp. -अतिथिः the Champaka tree. -अभि-लीन a. with bees clung or attached to; तिरश्वकार अमरा-भिलीनयोः सुजातयोः पहुजकोशयोः श्रियम् R. 3. 8. -अलकः a curl on the forehead. -आनन्दः 1 the Bakula tree. -2 the Atimukta creeper. - इष्टः the tree called रयोनाक. -उत्सवा the Madhavi creeper. -करण्डक: a small box containing bees (carried by thieves to extinguish light in a house by letting the bees escape); Dk. 2. 2. -कीटः a species of wasp. - निकरः a multitude of bees. -पदम a kind of metre. -भियः a kind of Kadamba tree. -बाधा molestation by a bee; S. 1. -सण्डलम् a swarm of bees. - विलिसतम् 1 the sporting of bees. - 2 N. of a metre.

समरकः [अमर स्वर्थे क] 1 A bee. -2 A whirlpool, an eddy. -कः, -कम् 1 A lock of hair or curl hanging down on the forehead. -2 A ball for playing with. -3 A humming top,

स्नमरिका Roving in all directions. दृष्टिः a wandering glance; यथा अमरिकादृष्ट्या आम्यतीव महीयते Bhag. 10.46.41.

भूमरित a. Turned blue; यदातिश्विमलनीलवेशमरितमाः शचिसोधवक्षविक्षः N. 2. 103.

भ्रमरायते Den. A. 1 To begin turning round or revolving. -2 To act like a bee, i. e. to be unsteady in one's attachments to women.

स्रमि: f. [अम-ह] 1 Whirling or turning round, circular movement; moving about or round, revolution; अमिषु कृतपुरान्तमंग्डलाश्चात्त्रच्छुः U. 3. 19; 6. 3; Mal. 5. 23. -2 A potter's wheel. -8 A turner's lathe. -4 A whirlpool. -6 A whirlwind. -6 A circular arrangement of troops. -7 An error, a mistake. -8 Swoon, fainting (मृद्धां); A. Ram. 6. 11. 73. -a. Turning round, revolving; शोरपव्यं स्वयंश्चमिम् Bhāg.

श्रमित p. p. 1 Made to go round, whirled. -2 Falsely taken for, confounded with.

श्रमिन a. [अम्-णिनि] Turning or moving round, revolving, whirling &c.

भ्रश See भंश.

भ्रशिमन् m. Violence, excessiveness, impetuosity, vehemence.

अस्ज 6 U. (भुज्जति, भृष्ट; caus. भर्जयति-ते, अञ्जयति-ते; desid. विभक्षंति-विभक्षति, विभार्जपति-विभ्रज्जिपति) To fry, roast, parch, broil; (fig. also); वभ्रज निहते तरिमन् शोको रावणमियत Bk. 14. 86.

भाज 1 A. (भाजते) To shine, gleam, flash, glitter; क्रजुर्भेजिरे केणुर्बेद्द्रभा हरिराक्षसाः Bk. 14. 78; 15. 24. -Caus. To illuminate, irradiate. -With वि to shine brilliantly or intensely; विभाजसे सकरकेतनसर्वेयन्ती Ratn. 1. 21.

भाजः N. of one of the seven suns. -जम् N. of a Saman; भाजा भाजे पदमानमुखे भवतो मुखत एवास्य ताभ्यां तमोऽपर्धान्त Tandya Br.

भ्राजक a. (-जिका f.) [প্রস্-ণুক্] Illuminating, irradiating. –कम् Bile, gall.

স্থানপ্ত: Splendour, lustre, brilliance, beauty.

भ्राजनम् [भाज-ल्युर्] Illuminating.

भाजिन a. Shining, glittering.

মাজিত্যু a. [মাজ্-হত্যুল্] Shining, resplendent, bright, radiant. —ত্যু: 1 An epithet of Siva. —2 Of Visnu. মাজিত্যুলীলন মাজা V. Sah.

www.kobatirth.org

भ्रातः m. [भ्राज्-तृच पृषो०; df. Un. 2. 96.] 1 A brother. -2 An intimate friend or relation. -3 A near relative in general. -4 A term of friendly address (my good friend); भातः कष्टमहो Bh. 3. 37; 2. 34; तत्त्वं चिन्तय तदिदं भातः Moha M. 3. -Dual. A brother and sister [cf. L. frater; Zend bratar, Eng. brother.] -Comp. -गन्धि, -गन्धिक a. having only the name of a brother, a brother in mere name. -गन्धिकः, -गन्धिन् m. a brother in mere name; गत्वा चाह्नय सुप्रीव वालिनं भातृगनिधनम् Ram. 4.12.13. -जः a brother's son. -जाया (also श्रातुर्जाया) a brother's wife, a sister-in-law; अन्यापन्नामाविहतगातिई ६यसि भ्रातृजायाम् Me. 10. -दत्तम् property given by a brother to a sister at the time of her marriage; मातृकं भ्रातृदर्स वा स्तेना स्याखदि तं हरेत् Ms. 9. 92. -ब्रितीया the second day of the bright half of Kartika (when sisters invite their brothers to their houses and entertain them, who in their turn give them presents; the day seems to have been so called on account of Yamunā having entertained her brother Yama on that day; cf. यमद्वितीया). -पुनः (also भातुष्पुनः) a brother's son. (-न्नी) a niece. -वधू: a brother's wife. -भागेन्या a brother and sister. -ইবহাং elder brother of the

भारक a. Relating to a brother.

husband. -हत्या fratricide.

भ्रातृच्यः [भ्रातुः पुत्रः च्यत्] 1 A brother's son, nephew. -2 An enemy, adversary; आत्मना परास्य द्विषन् आतृब्या भवति Bri. Up. 1. 3. 7; तस्माद्भयं नो भ्यिष्ठं भ्रातृब्याच्च इकोदरात् Mb. 7. 24. 18.

आतृत्वम् Brotherhood, fraternity.

भारत्वल a. Having a brother or brothers.

भात्रीय, आत्रेय a. Fraternal. -यः A brother's son, nephew.

भाज्यम् Fraternity, brotherhood; यातितः स मया पूर्वे भाज्यं ज्ञापियतुं तव Mb. 12. 6. 5.

आदिनी A particular Sruti (in music).

भान्त p. p. [अम्-क] 1 Wandered or roamed about.

-2 Turned round, whirled, revolved.. -3 Erred, mistaken, gone astray. -4 Perplexed, confused. -5 Moving about, moving to and fro, wheeling. -6 Whirling or turning round, roaming or wandering about. -तः 1 An elephant in rut. -2 A kind of thorn-apple. -तम् 1 Roaming, moving about; वरं पर्वतद्वांषु आन्त वनवरैः सह Bh. 2. 14.. -2 A mistake, an error. -3 A particular mode of fighting. -Comp. - चुन्दि a. confused or perplexed in mind, puzzled.

भ्रान्तिः [अम् किन्] f. 1 Moving or wandering about. -2 Turning round, rolling. -3 A revolution, circular or rotatory movement; चक्रभान्तिररान्तरेषु वितनोत्यन्यामिनारान्वलीम् V. 1. 5. -4 An error, a mistake, delusion, wrong

notion, false idea or impression; श्रितासि चन्दनभान्त्या दुर्विपाकं विषद्धमम् U. 1. 47; षाण्यासिकं तु संप्राप्ते आन्तिः संजायते तृणाम् । धात्राक्षराणि सष्टानि पत्रारूदान्यतः पुरा ॥ Jyotistattvam.—8 Confusion, perplexity.—6 Doubt, uncertainty, suspense.—7 Unsteadiness.—Comp.—कर् a. confounding, causing delusion.—नारानः an epithet of Siva.—हर a. removing doubt or error. (—रः) a counsellor, minister.

आन्तिमत् a. 1 Revolving, turning round; आन्तिमहारि-यन्त्रम् M. 2. 18. -2 Erring, mistaking, being under a delusion. -m. A figure of speech in which one thing is represented as being mistaken for another on account of the close resemblance between the two; भान्तिमानन्य-संवित्तत्तुल्यदर्शने K. P. 10; e. g. कपाले मार्जार: पय इति करान् लेडि शशिन: &c.; see V. 3. 2; Mai. 1. 2 also.

आमः [अम्-अण्] 1 Reaming about. -2 Delusion, error, mistake.

भ्रामक a. (-सिका f.). [भ्रामयति-भ्र. णिच् व्हुल्] 1 Causing to move or whirl. -2 Perplexing, deluding, misleading. -8 Deceptive, false. -कः 1 A sun-flower. -2 A kind of loadstone. -8 A deceiver, rogue, cheat. -4 A jackal.

श्रामणम् [अम्-शिच् ल्युद्] Swinging or turning round, causing to revolve.

स्नामर a. (-री f.) [अमरेण संमृतं अमरस्येदं वा अण्] Relating to a bee. -रः, -रम् A kind of loadstone. -रम् 1 Whirling round. -2 Giddiness. -3 Epilepsy. -4 Honey; निर्मलं स्फाटिकाभं यत् तन्मधु आमरं स्मृतम् Bbav. P. -8 A kind of coitus or mode of sexual enjoyment. -8 A village. -री 1 An epithet of Durga. -2 Going round, walking round from left to right; (=प्रदाक्षणा q. v.); as in दीयतां आमर्थ: Karpūr. 4; Vb. 2.

भ्रामित् a. 1 Revolving. -2 Having epilepsy, epileptic; भ्रामरी गण्डमाली च Ms. 3. 161. -8 Made of honey. -4 Giddy, dizzy.

श्रामिन् a. Confused, perplexed.

आ (भ्ला) श् 1, 4 A. (आशते, आश्यते, भ्लाशते, भ्लाश्यते)
To shine, glitter, blaze.

भाष्ट्रः, -पूम् A frying-pan. -ष्ट्रः 1 Light. -2 Ether. भाष्ट्रकम्, -कः A frying-pan; उत्पतितोऽपि हि चणकः शकः कि भाष्ट्रकं भक्तुम् Pt. 1. 132.

स्राष्ट्रीमन्घ a. One who fries or roasts.

भ्रा (भ्ला) स् See भ्रा (भ्ला) श्.

श्व (श्व्) कुंशः (सः) A male actor in female attire. श्रुकुटिः, -टी See भूकृटिः; समर्थमाणं सुदशा नाप्रहाद्भुकुटीःमुखः Bm. 1. 266.

भी 9 P. (श्रीणाति) 1 To fear. -2 To maintain (मरणे).

মুহ 6 P. (মুবনি) 1 To collect, gather. -2 To cover.

सृ ृ . [भ्रम्-ह U p. 2. 68] Brow, eyebrow; कान्तिर्श्रुवो-रायतलेखयोर्या Ku. 1. 47; विवर्तितश्रूरियमद्य शिक्षते. -Comp. -कुटि:, -टी f. contraction or knitting of the eyebrows. a frown. वन्य:, रचना bending or knitting the eyebrows; भुखम् a frowning face; भूकृटि बन्ध् or रच् 'to knit the eyebrows, to frown '. -क्षेपः contraction of the eyebrows; शूक्षेपमात्रानुमतप्रवेशाम् Ku. 3. 60. आलापः the language of frowns. - जाहम the root of the eyebrow. -मङ्गः, -भेदः contraction or knitting of the eyebrows, a frown; तरक्षश्रूभक्का क्षुभितविहगश्रेणिरदाना 🗸 4.28; सञ्चभक्तं मुखीमव Me. 24; सभूमधम् 'with a frown'. -भेदिन α. frowning. -मण्डलम् the arch of the eyehrow. -मध्यम् the space between the eye-brows. - a creeper-like eyebrow, an arched or curving eyebrow. -विश्वतम् a stolen glance. -विकारः, -विकिया, -विक्षेपः contraction of the eyebrows, frowning. -विचेष्टितभ्, -विश्लमः, -विलासः graceful or playful movement of the eyebrows, amorous play of the brows; सञ्जूविलासमथ सोऽयमि-तीरियता Mal. 1. 25; Mo. 16. - विज्ञस्मः, -स्भणम् the bending of the brows.

भूण 10 A. (श्रूणअते) 1 To hope. -2 To trust, confide. -3 To wish, desire, -4 To fear.

भूण: [श्रृण्-धन्] 1 An embryo, fætus; सर्व भूणान्यास्थी Rv. 10. 155. 2. -2 A child, boy; उद्यस्य श्रवमायातं भ्रूण- मध्यातताथिनम् Śnkra. 4. 1149. —3 A very learned Brahmana; भ्रुणहाऽभ्रुणहा (भवति) Bri. Up. 4.3. 22; तस्य साधोरपापस्य भ्रूणस्य ब्रह्मवादिनः। कथं वधं यथः बन्नोर्मन्यते सन्मतो भवान्।। Bhag. 9. 9. 32. —4 A pregnant woman (गर्भिणी).—Camp. —3, —हन् a. one who procures or causes abortion.—2 one who kills a learned Brāhmana; अपि भूणहणं मासात् पुनन्त्यहरहः इताः Ms. 11. 248.—हतिः, —हत्या killing an embryo, causing abortion; भूणहत्यां वा एते वितः; Trisuparpa 2; Y. 1. 64.—2 the killing of a learned Brāhmana; भूणहत्यामसि प्राप्ता Rām. 2. 74. 4 (com. शाखाध्येतृबद्धाहत्यां प्राप्तिः); अल्पेन तृषितो दुद्धन् भूणहत्यां न सुध्यते Mb. 12. 26. 21.—हन्त् m. 1 the killer of an embryo.—2 any mean murderer.

भ्रेज़ 1 A. (भ्रेजते) To shine.

स्रे (स्टे) प् 1 U. (श्रेषति-ते, स्टेषति-ते) 1 To go, move. -2 To fall, totter, trip, slip. -3 To fear. -4 To be angry.

ञ्चाः Moving, motion. -2 Tottering, wavering, slipping. -3 Deviation, swerving, aberration. -4 Deviation from rectitude, trespass, sin. -8 Loss, deprivation; ऋतुभिष्टत्वतः ऋतुभावविधानव्यसनिनः Siva-mahimna 21.

भ्रोणहत्यम् The killing of an embryo; P. VI. 4. 174. स्टब्स् See अस्.

ম্লাহা See সাধ্.

Ħ

1 Time. -2 Poison. -3 A magical formula.
-4 The moon. -5 N. of Brahman; मकारेणोच्यते
अझा. -8 Of Vishu. -7 Of Siva. -8 Of Yama. -9 (In prosody) A syllabic foot (यण) consisting of three long syllables; मो भूमिखिगुरु श्रियं दिशति यः V. Ratna. -10 N. of the fifth (मध्यम) note in music. -मम् 1 Water. -2 Happiness, welfare.

मंद्र 1 A. (मंहते) 1 To grow, increase. -2 To give, grant. -3 To speak. -4 To shine.

मंहनीय a. Ved. 1 Praiseworthy. -2 Great, valuable.

मंहिष्ठ a. Ved. 1 Very liberal or praiseworthy. -2 Exceedingly abundant. -8 Quite ready for.

मक्तमकाय Den. A. (मक्तमकायते) To croak (as a frog); Kav.

बं, इं, को.... १५३

मकर: [मं निषं किरति कु-अनु Tv.] 1 A kind of sea. animal, a crocodile, shark; झवाणां मकरश्वारिम Bg. 10. 31; मकरदक्त Bh. 2. 4. (Makara is regarded as an emblem of Cupid; cf. comps. below). -2 The sign Capricornus of the zodiac. -3 An array of troops in the form of a Makara; दण्डव्यूहेन तन्मार्ग यायात्तु शक्टेन वा । वराहमकराभ्यां बा... Ms. 7. 187; Sukra. 4. 1100. - 4 An ear-ring in the shape of a Makara. -5 The hands folded in the form of a Makara. -6 N. of one of the nine treasures of Kubera. -7 The tenth arc of thirty degrees in any circle. -Comp. -अइ: an epithet of 1 the god of love. -2 the ocean. - সংশ্ৰ: an epithet of Varuna. - আক:. -आवासः the ocean; प्रविश्य मकरावासं यादोगणनिषेवितम् Mb. 7. 11. 19. - आल्यः 1 the ocean. - 2 a symbolical expression for the number 'four'. -आसनम् a kind of Asans in yoga; मकरासनमावक्ये वायूनां स्तम्भकारणात्। पृष्ठे पादद्वयं बद्ध्वा हरताभ्यां प्रष्ठवन्धनम् ॥ Rudrayamala. -कुण्डलम्

an ear-ring in the shape of a Makara; हेमाज्ञदलसद्-बाहु: स्पुरन्मकरकुण्डल: (रराज) Bhag. 8. 15. 9. -केतनः, -केतुः, -केतुमत् m. epithets of the god of love. -ध्वजः 1 an epithet of the god of love; संप्राप्तं सक्तरभ्वजेन सथनं स्वत्तो मद्धे 9रा Ratn. 1. 3; तत्प्रेमवारि सक्तरभ्वजतापदारि Ch. P.

1 an epithet of the god of love; संप्राप्त मकर्ष्वजेन मथनं त्वा मद्ये प्राप्त Ratn. 1.3; तर्प्रमवारि मकर्ष्वजतापदारि Ch. P. 41. - 2 a particular array of troops. - 3 the sea. - 4 a particular medical preparation. - राशिः f. the sign Capricornus of the zodiac. - वाहनः N. of Varuna. - सम्मा the passage of the sun into the sign Capricornus. - सम्मी the seventh day in the bright half of Mägha.

सकरिन् m. [मकराः सन्त्यन्न इनि] An epithet of the ocean.

मकरिका A particular head-dress; K.

सकरी The female of a crocodile. -Comp. -पत्रम, -लेखा the mark of a Makarī on the face of Lakṣmī. -प्रस्थ: N. of a town.

मकरन्दः [मकरमि दाति कामजनकरवात् दो-अवस्वन्दने क पृषो । मुम् Tv.] 1 The honey of flowers, flower-juice; निषिद्धै-रप्येभिर्छिल्तमकरन्दो मधुकरै: Ve. 1. 1; मकरन्दतुन्दिलानामराविन्दानामयं महामान्यः Bv. 1. 6, 8. -2 A kind of jasmine. -3 The cuckoo. -4 A bee. -6 A kind of fragrant mango tree. -6 (In music) A kind of measure. -न्दम् A filament.

मकरन्द्वत् a. Filled with honey. -ती The Patala creeper or its flower.

मकरन्दिका A kind of metre.

मकारः 1 The syllable म. -2 Each of the following five मदा, मत्त्य, मास, मैथुन and सुद्रा; see पश्चमकार.

मकुटम् A orown; cf. मुक्ट; Mb. 3.

मकुतिः A government order addressed to the Sûdras (शूदशासन).

मकुरः [मक-उरच् प्रवेश] 1 A mirror. -2 The Bakula tree. -3 A bud. -4 The Arabian jasmine. -5 The rod or handle of a potter's wheel.

मकुल: 1 The Bakula tree. -2 A bud.

मकुए:, -मकुएक: A kind of kidney-bean or rice.

HEE a. Slow. -E: A kind of kidney-bean or rice.

मकूलकः 1 A bud. -2 The tree called दन्ती.

मक्क 1 A. (मक्ते) To go, move.

मझलः A dangerous kind of abscess in the abdomen (of lying-in women).

मक्कुल: Benzoin, red chalk.

मझोलः Chalk (सुधा).

मह्म् 1 P. (महाति) 1 To accumulate, heap, collect. -2 To be angry.

मक्षः 1 Wrath. -2 Hypocrisy. -8 A multitude, collection. -Comp. -वीर्यः the tree पियाल.

माक्षिकः, -माक्षे (क्षी) का A fly, hee; भो उपस्थितं नयनभधु संनिहिता मक्षिका च M. 2. -Comp. -मलम् wax.

मञ्जूषम् A particular measure (= 7 māşas.).

मख् or **मङ्ख्** 1 P. (मखति, मङ्खति) To go, move, creep.

मख a. [मख् संज्ञायां घ] Ved. 1 Adorable, fit to be worshipped with oblations. —2 Lively, active, cheerful.—खः 1 A sacrificial rite; अर्किचनत्वं मखजं व्यनिक R. 5. 16; Ms. 4. 24; R. 3. 39. —2 A festival. —3 Worship; वैदिक-स्तान्त्रिको सिश्र इति मे त्रिविधो मखः Bbag, 11. 27. 7. —Comp.—अंदाभाज् m. a god. —अग्निः, —अनलः sacrificial fire.—अद्यम् the seed of Euryale Ferox (कमल्बीज). —असुद्धद् m. an epithet of Siva. —िकया a sacrificial rite. —जाल् m. an epithet of Rāma; घाणं पातु मखत्राता Rām. stotra 5.—हिष् m. a demon, a Rākṣasa; तत्र यावधिपती मखिद्रयां तो शरव्यमकरोत् स नेतरान् R. 11. 27; 3. 45; U. 5. 4.—हिष् m. an epithet of Siva. —प्रमुः m. the Soma plant.—मृगट्याधः an epithet of Siva; मखमृगव्याधोत्तमान्त्रस्थर-स्थारन् N. 22. 140. —हन् n. an epithet 1 of Indra.—2 of Siva.

मखर्यु a. Ved. 1 Wishing for wealth or sacrifice; त्वं जयन्य नमुनि मखर्युम् Rv. 10.73.7. -2 Lively, sprightly, cheerful.

मगः, मगुः 1 A magian. -2 A priest of the sun; B.P.

मगन्दः A usurer.

मनधः 1 N. of a country, the southern part of Bihar; अस्ति मगधेषु पुष्पुरी नाम नगरी Dk. 1; अगाधसत्वो मगधप्रतिष्ठः R. 6. 21. -2 A hard, minetrel. -धाः (pl.) The people of Magadhas. -2 Long pepper. -Comp. - एव्यरः 1 a king of the Magadhas. -2 N. of Parantapa; प्राक् संनिकर्य मगधेश्वरस्य R. 6. 20. -8 N. of Jarssandha. -उद्भवा long pepper; फलं बृह्त्या मगधोद्भवानाम् Suéruta. -देशः the country of Magadha. -पुरी the city of Magadha. -लिपः f. writing or character of the Magadhas.

मगर्याय a. Belonging to or coming from Magadha.

सगस्यति Den. P. 1 To surround. -2 To serve, be a slave, attend upon, (as a bard, waiter &c.).

मग्न See मस्ज्.

मधः 1 N. of one of the Dvipas or divisions of the universe. -2 N. of a country. -3 A kind of drug or medicine. -4 Pleasure. -5 N. of the tenth lunar mansion; see यथा. -6 See सम्म. -धम् 1 A kind of flower. -2 A gift, present. -3 Wealth, riches (Ved.). -Comp. -गन्धः Mimusops Elengi (क्ल.).

मन्नरु

मधवः, मधवत् m. N. of Indra.

मघवन् a. [मह्-पूजायां किन् नि॰ हस्य घः वुगागमश्च Uṇ. 1. 156] Liberal, munificent. -m. (Nom. sing. मघवा; acc. pl. मघोनः) 1 N. of Indra; दुदोह गां स शज्ञाय सस्याय मघवा दिवम् R. 1. 26; 3. 46; Ki. 3. 52; Ku. 3. 1. -2 An owl (पेचक). -3 N. of Vyāsa.

मधा N. of the tenth lunar mansion containing five stars. -Comp. -त्रयोदशी the thirteenth day of the dark half of Bhadrapada. -भवः, -भृः the planet Venus.

मघा, (-घी) A kind of corn.

मङ्क् 1 ति. (मक्कते) 1 To go, move. −2 To decorate, adorn.

मङ्क्षिलः A forest-conflagration.

मङ्कुः A blotch.

मङ्कुकः A kind of musical instrument (v.l. मङ्डुक ?); अन्या कक्षगतेनैव मध्कुकेनासितेक्षणा Ram. 5. 10. 38.

मङ्कुरः A mirror.

मञ्जुतः One knowing dancing and singing (माहिष्य).

मङ्क्षणम् An armour for the legs, greaves.

मङ्खु ind. 1 Immediately, quickly, soon; मन्धूदपति परितः पटलेरलीनाम् Si. 5. 37. -2 Exceedingly, very much. -3 Truly, really.

मञ्जः 1 A royal bard. -2 A medicament of a particular class. -3 N. of a lexicographer.

मञ्ज् 1 ए. (मङ्गति-ते) 1 To go, move. -2 To appear beautiful (मिंग मण्डने); रम्याकर्षमभाष्ट्रिरे (अश्वाः) Bk. 14, 10.

मङ्गः 1 The head of a boat. -2 The side of a ship.

मङ्गल a. [मङ्ग्-अलच् ; Un. 5. 70] 1 Auspicious, lucky, propitious, fortunate; मङ्गलदिवसः, मङ्गलकृषभः &c. -2 Prosperous, doing or faring well. -3 Brave. -34 1 (a) Auspiciousness, propitiousness; जनकानां रघूणां च यत् कृत्सनं गोत्रमङ्गलम् U. 6. 42: R. 6. 9; 10. 67. (b) Happiness, good luck or fortune, hliss, felicity; मदं मदं वितर भगवन् भूयसे मञ्गलाय Mal. 1.3; U.3.48. (c) Wellbeing, welfare, good; सब्गः सर्ता किमु न मब्गलमातनोति Bv. 1. 122; (also m. in these senses). -2 A good omen, anything tending to an auspicious issue. -8 A blessing, benediction. - 4 An auspicious or lucky object. - 6 An anspicious occasion or event, a festivity. -6 Any solemn or auspicious ceremony or rite (such as marriage). -7 Any ancient custom. -8 Turmeric. -9 (In music) A particular composition. -♥: 1 The planet Mars. -2 N. of Agni. -ला, -ली 1 A faithful wife -2 Dürva grass. -8 N. of Durgs. -Comp. -अक्षताः (m. pl.) rice thrown over persons by Brahmanas when pronouncing blessings. -अगर a. a variety of sandal. -अयनम् the way to happiness or prosperity; परममङ्गलायनगुणकथनोऽसि Bhag. 5. 3. 11. -अलंकत a. decorated with auspicious ornaments; आददे वचसामन्ते मङ्गलालंकृतां सुताम् Ku. 6. 87; M. 1. 14. - अष्टकम् a benedictory verse or verses repeated by priests over a youth and maiden, when being married, to promote their good luck. -- आहेकम् 1 any daily religious rite performed for good luck. -2 a vase full of water carried in front of a procession. -आचरणम् 1 an auspicious introduction in the form of a prayer (for the attainment of success) at the beginning of any undertaking or of any work of composition. -2 pronouncing a blessing. -आचारः 1 an auspicions or pious ceremony or usage. -2 a benediction, pronouncing a blessing. -3 (in music) a particular composition. —आतोद्यम् a drum beaten on festive occasions. -आद्रावृत्तिः a fortune-teller; Ms. 9. 258. -आरम्भः an epithet of Ganesa. -आलम्भनम् touching anything auspicious. -आलयः, -आवासः a temple. -आवस् a. auspicions. -इच्छा benediction, felicitation. -इच्छु a. desirous of happiness or prosperity. -करणम् repeating a prayer for the success of any undertaking. -कलराः a vessel used at festivals. -कारक, -कारिन a. auspicious. -कार्यम् any festive occasion, a religious or auspicious ceremony. - কান্ত: an auspicious occasion; S. 4. - सोमम् a silken cloth worn on occasions of festivity; दधतो महलक्षीमे वसानस्य च वलकले R. 12. 8. - गृहम् an auspicious house or temple. - प्रह: an auspicious planet. -घटः, -पात्रम् a pot filled with water offered to the gods on festive occasions. -चण्डिका, -चण्डी N. of Durgā; मङ्गलेषु च या दक्षा सा च मङ्गलवण्डिका Brav. P. -छायः the plaksa tree. -त्यंम् a musical instrument, such as a trumpet, drum &c., played on festive or auspicious occasions; मुखश्रवा मङ्गलतूर्यनिस्वनाः R. 3. 19. - देचता an auspicious or tutelary deity. - ध्वनिः an auspicious music (at the time of some festival). - पत्रम् a leaf serving as an amulet. -पाठकः a hard, minstrel, professional panegyrist; आः दुरात्मन् वृथामङ्गलपाठक शैल्षापसद Ve. 1. -पुष्पम् an auspicious flower. -पूजित a. honoured with a sacrificial offering. -प्रातेसरः 1 an auspicious cord or string, the auspicious thread worn hy a married woman round her neck as long as her husband lives; अन्त्रे: कल्पितमङ्गलप्रतिसराः (अङ्गनाः) Mal. 5. 18. -2 the cord of an amulet. - अद् a. auspicious. (-दा) turmeric. -प्रस्थ: N. of a mountain. -भेरी a drum beaten on festive occasions. – মাসমুখ্যা a. decked in auspicious ornaments only, such as the auspicious thread, saffronmark &c.; सितांशुका महलमात्रभूषणा V. 3. 12. -मालिका marriage-music. -वचस् n., -वादः a benedictory or congratulatory expression, benediction, blessing. -वादिन a. expressing blessings or congratulations, wisbing joy. -वाद्मम् see मङ्गलतूर्य. -वारः, -वासरः Tuesday. –বিঘি: 1 a festive or auspicious rite. –2 preparations for a festival. -वृष्मः an ox with auspicious signs. - राज्दः greeting, a henedictory expression. —समालम्भनम् an auspicious unguent. —सूत्रम् see मजलप्रतिसर. —स्नानम् a solemn or auspicious ablution. —स्वरः a sea-shell.

मङ्गलाञ्चतः An epithet of Siva (devoted to Umz).

मक्लीय a. Auspicious; fortunate.

मञ्जल्य a. [मञ्जलय हितं यत्] 1 Auspicious, fortunate, happy, lucky, prosperous; मञ्जल्यं मञ्जलं विष्णुम् Mb. 1.1. 24; मञ्जलं मञ्जलं विष्णुम् Mb. 1.1. 24; मञ्जलं मञ्जलं विष्णुम् Wb. 1.1. 24; मञ्जलं विष्णुम्यं विष्णुम् Wb. 24; मञ्जलं विष्णुम् Wb. 24; मञ्जलं विष्णुम् Wb. 24; मञ्जलं विष्णुम् Wb. 24;

मङ्गल्यकः A kind of pulse (मस्र).

मङ्गिनी A boat, ship. -Comp. -शिरस् the prow of a vessel.

মহ্যুক: A kind of fish.

मङ्गुलम् An evil, a sin.

मक्ष्य I. 1 P. (मक्षति) To adorn, decorate. -II. 1 A. (मक्षते) 1 To cheat, deceive. -2 To begin. -3 To blame, censure. -4 To go, move, move quickly. -6 To start, set out.

मच्1 A. (भवते) i To be wicked. -2 To cheat, deceive. -3 To be vain or proud. -1 To pound, ground.

मचर्चिका A word used at the end of a noun to denote 'excollence' or 'the best of its kind'; as गोमचर्चिका 'an excellent cow or bull'; मतहिकादयो नियतिलक्षा न तु विशिष्यनिद्धाः Sk.; cf. उद्घः.

मच्छः A fish (corrupted from मत्स्य).

मज्जन् m. [मस्ज्-किनि Un. 1. 156] 1 The marrow of the bones and flesh; अस्थि यत स्वापिना पकं तस्य सारं द्रवो धनः । यः स्वेदवत् पृथग्भूतः स मजोत्यभिधीयते Bhāva. P. -2 The pith of plants. —Comp. —इत् n. a bone. —समुद्भवः semen virile.

मज्जनम् [मस्ज्-भावे ल्युद्] 1 Sinking, plunging, sinking under water, immersion. -2 Inundating, deluging. -8 Bathing, ablution; अत्ययमज्जनिकोषविविक्तकान्तिः Ratn. 1. 21; R. 16. 57. -4 Drowning. -8 The marrow of the bones and flesh (= मज्जन्).

मजनः An elephant in the eighth year; Mātanga L. 5. 9.

मजा [मस्ज्-अच् टाप्] 1 The marrow of the bones and flesh. -2 The pith of plants. -Comp. -जम् 1 semen

virile. -2 a kind of bdellium (भूमिजगुग्नुल). -मेह: a disease of urinary organs. -रजस् n. 1 a particular hell. -2 bdellium. -रस: semen virile. -सार: a nutmeg.

मिंजिका The female of the Indian crane.

मज्जूषा See मञ्जूषा.

मञ्ज्य 1 ति. (मधते) 1 To hold. -2 To grow high or tall. -3 To go, move. -4 To shine. -5 To adore. -6 = मच् q. v.

मञ्चः [मञ्च-धञ्] 1 A couch, bedstead, sofa, hed. -2 A raised seat, dais, a platform resting on columns, a seat of bonour or state, throne; मञ्चाः कियन्तां विविधा महर्च्यपरिश्रिताः Bhag. 10. 36. 25; स तत्र मध्यु मनोज्ञेष्यन् R. 6. 1; 3. 10. -3 An elevated shed in a field (for a watchman). -4 A pulpit. -5 A stage, platform. -Comp. -चृत्यम् a kind of dance. -पीटम् a seat on a platform. -मण्डपः 1 a temporary shed resting upon bamboo posts. -2 a platform erected on festive occasions (as marriages &c.).

मञ्चकम् [मञ्च स्वार्थे क] 1 A couch, bed, sofa. -2 A raised seat or platform. -3 A stand for holding fire; वारिधानी तु कुम्भश्र मार्जनी मञ्चकस्त्रथा Ks. -Comp. -आश्रयः 'a bed-hug', a bug in general.

मञ्जिता 1 A chair. -2 A trough, tray. -3 (In music) A kind of measure.

मङ्ज् 10 U. (मझयति-ते) 1 To cleam, purify, wipe off. -2 To sound.

मञ्जरम् 1 A cluster of hlossoms. -2 A pearl. -3 The plant Tilaka.

मञ्जरिः, नरी f. 1 A shoot, sprout, spring; निवपेः सहकार-मञ्जरीः Ku. 4. 38; सहराकान्तिरलक्ष्यत मजरी R. 9. 44; 16. 51; so स्फुरत कुचकुम्भयोरूपरि मणिमजरी Git. 10; मुखं मुक्ताहवो यत्ते धर्मम्भःकणमञ्जरीः Kav. 2. 71. -2 A cluster of blossoms. -3 A flower-stalk. -4 A (parallel) line or row. -6 A pearl; cf. मञ्जरीपिञ्चरित 'bedecked with pearls'. -6 A creeper. -7 The holy basil. -8 The plant Tilaka. -Comp. -चामरम् a chowric in the form of a sprout, fan-like sprout; व्याधूयन्ते निज्ञलकाभमंजरीचामराणि V.4.13. -जालम् a dense mass of buds or flowers. -नम्नः the plant called वेतस.

मञ्जरित a. [मञ्जर्यः संजाता अस्य इतच्] 1 Furnished with or possessing clusters of blossoms. -2 Mounted on a stalk (as a bud).

मञ्जरीकः A species of fragrant Tulasi.

मञ्जरीक P. To turn into flower or bud.

HST 1 A she-goat. -2 A cluster of blossoms. -8 A creeper.

मिंडि:, -जी f. 1 A cluster of blossoms. -2 A creeper. -Comp. -फला the plantain tree.

मिक्जिका

मञ्जिका A harlot, prostitute, courtezan.

· मिजिमन् m. Beauty, loveliness.

मिश्रिष्ठ a. Bright red; नील्प्लोहितमिश्रिष्ठ विस्त्रन्निष्ट पृथक् Mb. 16. 2. 12; also मिश्रिष्ठक; पाण्डुरारणवर्णानि नीलमिश्रिष्ठकानि च Ram. 5. 1. 79.

मिश्चिष्ठा [अतिशयन मिश्चिमती इष्टन् मतुभो लोपः Tv.] Bengal or Indian madder; मिश्चिष्टां नागसंभवम् Siva B. 30. 19. —Comp. —मेहः a kind of urinary disease. —रागः 1 the colour of the Indian madder. —2 (fig.) attachment as charming and durable as the colour of the madder, i. c. durable or permanent attachment.

मञ्जीरः, -रम् [मञ्जू-ध्वनी ईरन्] An anklet or ornament for the foot (नूपर्); रिजानमञ्जूमजीरं प्रविवेश निकेतनम् Git 11; or मुखरमधीरं त्यज मजीरं रिपुमिव केलिख लोलम् 5; Mal. 1. -रम् A post round which the string of the churning stick passes.

মঞ্জীন্ত: A village mostly inhabited by washermen.

মত্ত্র a. [মন্ত্র-রন্] 1 Lovely, beautiful, charming, sweet, pleasing, agreeable, attractive; रखलदसमञ्जसमञ्जु-जल्पितं ते (स्मरामि) 🖰 . 4 . 4 ; अयि दलदराविन्द स्यन्दमानं भरन्दं तव किमपि लिह्न्तो मञ्जु गुज्जन्तु भृङ्गाः Bv. 1. 5; तन्मञ्जु मन्दहसितं श्वसितानि तानि 2.5. -Comp. - केरिशन् m. an epithet of Krispa. -गति, -गमन a. having a lovely gait. (-ना) 1 a goose. -2 a flamingo. - - Tतः N. of the country called Nepal. - गिर् a. sweet-voiced; एते मञ्जुगिरः शुकाः Kav. 2. 9. - गुझ: a charming hum. - घोष a. uttering a sweet sound. (-पः) a dove. -नाशी 1 a handsome woman (?). -2 an opithet of Durgā. -3 of Sachi, wife of Indra. -पाठकः a parrot. -प्राणः an opithet of Brahmā. -भद्र: N. of one of the Jinas. -भाषिन, -बान्स, -वादिन् a. sweet-speaking; (गिरम्) अनुवदति शुकस्ते मञ्जु-वाक् पञ्चरस्थः R. 5. 74; 12. 39. -भाषिणी f. N. of a metre; सजसाजगो भवति मञ्जुभाषिणी V, Ratna. -मणि: m. a topax (পুজ্কবাৰ). - বৰুষ a. having a beautiful face, handsome. -श्रीः N. of a बोधिसस्व. -सौरभम् a kind of metre. -स्वन, स्वर a. sweet-sounding.

मञ्जुल a. [मञ्जु-सिध्मा° लच्, मञ्जू-च लच् वा] Lovely, beautiful, agreeable, charming, sweet, melodious (voice &c.); संप्रति मञ्जुलवञ्जुलसीमनि केलिशयनमनुयातम् Git. 11; क्जितं राजहंसानां वधेते मदमञ्जुलम् Kav. 2.334. –लः 1 A kind of gallinule. –लम् 1 An arbour, a bower. −2 A spring, well. −3 The state of being variegated.

मञ्जु (ञ्जू) था, मञ्जु (ञ्जू) थिका [मञ्ज्-कथन्] 1 A box, casket, chest, receptacle; मदीयपदारत्नानां मञ्जूषेषा मया इता Bv. 4. 45; अपारकोषगर्भासु मञ्जूषासु निजेनीरैः Siva B. 29. 56. -2 A large basket, bamper; मञ्जूषाऽपि च मञ्जूषा पेटा च पेटिकेस्थि Sabdaratnavalī. -8 Madder (= मञ्जिष्ठा). -4 A stone.

मटकः, -कम् A dead body.

मटची, भटती Hail; मटचीइतेषु कुरुष्वाटिक्या सह Ch. Up. 1. 10. 1.

मट (ठ) ची A locust.

मदस्किटः ' Beginning of pride', incipient pride.

मह्कम् 1 The ridge of a roof. -2 Eleusine Coracana (Mar. मटकी, नाचणी).

मद् 1 P. (मठिते) 1 To dwell, inhabit. -2 To go. -8 To grind.

सडः, -सडम् [मठःयत्र मठ् घत्रये क] 1 The hut of an ascetio, a small cell or room. -2 A monastery, convent. -3 A seminary, college, place of learning. -4 A temple. -5 A cart drawn hy oxen. -31 A cell. -2 A cloister, convent. -Comp. -अधिपतिः, -अध्यक्षः the superintendent of a monastery; principal of a college. -आयतनम् a monastery, college. -चिन्ता charge of a convent; वर्षे यावत् किमन्येन मठिचन्तां दिनत्रयम् Pt. 2. 63.

मडर a. 1 Intoxicated, drunk. ~2 Hard, harsh (sound).

मठिका 1 A small cell, -2 A but or college.

मडकः A kind of corn; L. D. B.

मङ्दुः, मङ्दुकः A kind of drum; see मण्कन.

मञ्चायित a. Gulped down the throat, swallowed up; बस्सतरी मङ्गडायिता U. 4.

मण् 1 P. (मणति) To sound, murmur.

मणि: [मण्-इन् स्रीत्वपक्षे वा नीप्] (Said to be f. also, hut rarely used) 1 A jewel, gem, procious stone; मणिर्क्वठित पाँदेष काचः शिरसि धार्यते । यथैवास्ते तथैवास्तां काचः काचो मणिर्मिणः H. 2.68; अलब्धशाणीत्कषणा नृपाणां न जातु मौलौ मणयो वसन्ति Bv. 1. 73: मणी वज्रसमुत्कीर्णे सूत्रस्येवास्ति मे गतिः R. 1. 4; 3. 18. -2 An ornament in general. -3 Anything best of its kind; cf. रान. -4 A magnet, loadstone. -3 The wrist. -6 A water-pot. -7 Clitoris. -8 Glans penis. -9 A crystal; कचिन्मणिनिकाशोदाम् (नदीम्) Ram. 2. 95. 9. -10 The fleshy excrescence on the neck of a goat (also written Holl in these senses). -11 An ingot, a lump (of gold); यथा सोम्येकेन लोहमणिना सर्व लोहमयं विज्ञातं स्यात् Ch. Up. 6. 1. 5. -Comp. -इन्द्रः, -राजः a diamond. - ጥሪ። the blue jay. - ጥሪቱ a cock. -कर्णिका, -कर्णी N. of a sacred pool in Benares. -काचः the feathered part of an arrow. -काञ्चनयोगः a rare combination of mutually worthy things. -काननम् the neck. -कारः a lapidary, jeweller; मणिकाराध ये केचित् Ram. 2. 83. 12. - নুল: a quality of gems; গ্রপ্লবুংগ্রা वृत्ती वा, तीव्रशगसंस्थानवानच्छः क्रिग्धो गुरुरचिष्मानन्तर्गतप्रभः प्रभातु-लेपी चेति मणिगुणाः Kan. A. 2. 11. 29. - ग्रीवः a son of Kubera. -तारकः the orane or Sarasa hird. -तुण्डः a striped hyena; Nighantaratnākara. -तुलाकोटिः a foot ornament consisting of jewels. - दण्ड a. having a

handle adorned with iewels. -दर्पणः a jewelled mirror. -दीपः 1 a lamp having jewels; मर्णिदीपप्रकाशितं..... पश्येदं रक्षमन्दिरम् –2 a jewel serving as a lamp. –दीषः a flaw or defect in a jewel. - giv: i the hood of the serpent Ananta. -2 N. of a fabulous island in the ocean of nectar; सुधासिन्धोर्मध्ये सुरविटिपवाटीपरिसरे। मणिद्वीपे नीपोपवनवित चिन्तामणिगृहे Saundaryalahari. -धनुः m., -धनुस् n. a rainbow. -पाली a female keeper of jewels. - पुज्पक: N. of the conchshell of Sahadeva; नकुतः सहदेवश्व सुधोषमणिपुष्पकौ Bg. 1. 16. -पूरः 1 the navel. -2 a kind of bodice richly adorned with jewels. (-रम्) 1 N. of a town in Kalinga. -2 the pit of the stomach, or a mystical circle on the navel (also मणि-पूरक); तब्र्ध्वे नाभिदेशे तु मणिपूरं महाप्रभम्। मणिवव् भिन्नं तत्पद्म मणिपूरं तथोच्यते Yogagrantha. oufa: an epithet of Babbruvahana. -प्रचेक: a most excellent jewel. -प्रभा N. of a metre. - बन्धः 1 the wrist; रक्षाकरण्डकमस्य मणिबन्धे न दृश्यते S. 7. -2 the fastening of jewels; R. 12. 102; मणिबन्धेर्निगृहैश्व सुश्चिष्टशुभसन्धिमिः Garuda P. -8 a kind of metre. - बन्धनम् 1 fastening on of jewels, a string or ornament of pearls. -2 that part of a ring or bracelet where the jewels are set; collet; S. 6. -3 the wrist;मणिबन्धनात् कनकवलयं स्नर्तं स्नरतं मया प्रतिसार्यते \$. 3. 13. -बीजः, -बीजः the pomegranate tree. -भाधरः an Indian orane; Nighantaratnakara. - भिन्तः f. N. of the palace of Sesa. -भू: f. a floor set with jewels. -भूभि: f. 1 a mine of jewels. -2 a jewelled floor, floor inlaid with jewels. - N. of the residence of Sesa. -2 a crystal hall. -मन्तकम् a variety of diamonds; Kau. A. 2. 11. 29. - भन्यम् rock-salt; क्रणन्मणिमन्यभूधर भवशिला-लेहायेहाचणो लवणस्यति N. 19. 18. -माला 1 a string or necklace of jewels. -2 lustre, splendour, beauty. -3 a circular impression left hy a bite (in amorous sports). - N. of Laksmī. - N. of a metre. - मेखल a. girdled with gems. - ut: m., f. a jewelled stick, a string of jewels. -रत्नम् a jewel, gem. -रागः the colour of jewels. (नाम्) vermilion. -विम्नह् a. jewelled; काञ्चनी मणिविभ्रहाम् Ram. 6. 128. 75. –विशेषः an excellent jewel. –शिला a jewelled slab. -सरः a necklace; मणिसरममलं तारकपटलं नेखदशशिभ्षिते Git. -शृङ्गः the god of the sun. -सूत्रम् a string of pearls. -सापानम् a jewelled staircase. -स्तमाः a pillar inlaid with jewels. -हम्यम् a jewelled or crystal palace.

मणिकः, —कम् 1 A water-jar; विदृद्धमृषिका रथ्या विभिन्न-मणिकास्तया Mb. 16. 2. 5; तस्माच्च शिल्पान्मणिकादिकारी प्रसिद्ध-नामाजनि कुम्भकारः N. 7. 75. -2 =अजागलस्तन q. v. -3 The front part of the male organ of generation. —कः 1 A crystal palace. -2 A jewel, gem.

मणितम् An inarticulate murmuring sound uttered at cohabitation; मणितं रतिकृजितम् Ahh. Chin. 1408; सीत्कृतानि मणितं करणोत्तिः Si. 10.75; संश्रान्ता मणितवतीय पदावाटी Ram. Ch. 7.67.

मणिमत् a. Jewelled; गण्डस्थलोन्नतमुखं मणिमत्किरीटम् Bhag. - m. 1 The sun. - 2 N. of a mountain. - 3 N. of a place of pilgrimage.

मणीचम् 1 A land. -2 A flower. -3 A pearl.

मणीचकः A king-fisher. -कम् 1 The moon-stone. -2 A flower.

मणीवकम् A flower.

मण्ड् 1 A. (मण्डते) 1 To long for. -2 To remember with regret, think of sorrowfully.

मण्डः A kind of haked sweetmeat.

मण्ड् I. 1 P., 10 U. (मण्डति, मण्डयति-ते, मण्डित) 1 To adorn, decorate; प्रभवति मण्डियतुं वधूरन्ष्णः Ki. 10.59; Bk. 10.23. -2 To rejoice. -II. 1 A. (मण्डते) 1 To clothe, dress. -2 To surround, encompass. -3 To distribute, divide.

मण्ड:. -ण्डम [मन्-ड तस्य नेत्वं, मण्ड्-अन् वा] 1 The thick oily matter or scum forming on the surface of any liquid. -2 The soum of boiled rice; नीवारीदनमण्डमुब्णमधुरम् U. 4. 1; तण्डुळानां सुसिद्धानां चतुर्दशगुणे जले । रसः सि≉थैर्विरहितो मण्ड इत्यभिधीयते Bhava. P. -8 Cream (of milk). -4 Foam, froth or scum in general; घृतात्परं मण्डामेवातिस्इमं ज्ञात्वा शिवं सर्वभृतेषु गूडम् Śvet. Up. 4. 16; श्रोतुमिच्छामि तज्ज्ञानं पृतं मण्डमयं यथा Mb. 12. 318. 68. —6 Ferment. —8 Gruel. -7 Pith, essence. -8 The head. -9 The spirituous part of wine; राज्यं गतधनं साधो पीतमण्डां सुरामिव Ram. 2. 36. 12. -03: 1 An ornament, decoration. -2 A frog. -3 The castor-oil tree. - 031 1 Spirituous liquor. - 2 The emblic myrobalan tree. - Comp. - उद्कम् 1 barm, yeast. - 2 decorating walls, floors &c. on festive occasions. -3 mental agitation or excitement. -4 variegated colour. -जातम the second change which takes place in sour milk. -प a. drinking scum or cream. -पीठिका two quarters of the compass. -हारकः a distiller of spirits &c.

मण्डकः 1 A kind of baked flour. -2 A very thin kind of cake (Mar. मांडे); पयःस्मिता मण्डकमण्डनाम्बरः N. 16. 107. -3 A particular musical air.

मण्डन a. [मण्डयति मण्ड-ल्यु स्युट् वा] 1 Adorning, decorating. -2 Fond of ornaments. -नम् The act of decorating or ornamenting, adorning; मामक्षमं मण्डनकालहानेः R. 13. 16; मण्डनविधिः S. 6. 5. -2 An ornament, decoration, embellishment; सा मण्डनान्मण्डनमन्त्रभुक्त Ku. 7. 5; Ki. 8. 40; R. 8. 71; स्वाहेरेव विभूषितासि वहसि क्ष्माय कि मण्डनम् Nag. 3. 6. Also मण्डना. -नः (or मण्डनमिश्रः) N. of a philosopher who is said to have been defeated in controversy by Sankarāchārya; शिष्यप्रशिष्येष्पगीयमानमविहे तन्मण्डनमिश्रधाम Sankaradigvijayam. -Comp. -कालः time for adorning.-प्रिय a. fond of ornaments.

मण्डणः [मण्डं भूषां पाति पा-क, मण्ड्-कपन् वा] 1 A temporary hall erected on ceremonial occasions, an open

hall; विवाहमण्डप. -2 A tent, pavilion; दीर्घेण्वमी नियमिताः पटमण्डपेषु निदां विहाय बनजास बनायुदेश्याः R. 5. 73. -8 An arbour, a bower, as in स्तामण्डप; प्रत्यासनी कुरबकद्रतेमीधवी-मण्डपस्य Me. 80. -4 A building consecrated to a deity. -Comp. -प्रतिष्टा the consecration of a temple.

सण्डपकः, -पिका 1 A small shed, shop. -2 A small pavilion or tent.

सण्डयन्तः 1 An ornament, a decoration. -2 An actor. -3 Food. -4 An assembly of women. -न्सी A woman.

मण्डित p. p. Adorned, decorated; माणिमयमकरमनोहर-कुण्डलमण्डितगण्डमुदारम् Git.; स्वयं च मण्डिता नित्यं परिमृष्टपरिच्छदा Bhag. 7. 11. 26.

मण्डत N. of one of the Ganadhipas of the Jains. मण्डरी A kind of cricket.

मण्डल a. [मण्ड्-कलन्] Round, circular ; मण्डलामा बृसीश्वेव यहान्याः पृष्ठतो ययुः Ram. 5. 18. 12. -स्त्रः 1 circular array of troops. -2 A dog. -3 A kind of snake. -रूम 1 A circular orb, globe, wheel, ring, circumference, anything round or circular; न्यप्रोधं च सुमण्डलम् Mb. 12. 169. 12; करालफणमण्डलम् R. 12. 98; आदर्शमण्डलनिमानि समुक्रसन्ति Ki. 5. 41; स्फ्ररत्रभामण्डलया चकाको Ku. 1. 24; so रेणुमण्डल, छाया-मण्डल, चापमण्डल, मुखमण्डल, स्तनमण्डल &c. −2 The charmed circle (drawn by a conjurer); मण्डले पन्नगो रुद्धो मन्त्रेरिव महाविषः Ram. 2. 12.5; जानन्ति तन्त्रयुक्ति यथारियतं मण्डलमाभि-िखन्ति Mu. 2. I. -8 A disc, especially of the sun or moon; तैनातपत्रामलमण्डलेन R. 16. 27; अपर्वणि प्रहक्तुषेन्द्रमण्डला (बिमावरी) M. 4. 15; दिनमणिमण्डलमण्डन भवखण्डन ए Git. 1. -4 The halo round the sun or moon. -5 The path or orbit of a heavenly body. -8 A multitude, group, collection, assemblage, troop, company; एवं मिलितन कुमारमण्डलेन Dk.; अखिलं चारिमण्डलम् R. 4. 4. -7 Society. association. -8 A great circle. -9 The visible horizon. -10 A district or province. -11 A surrounding district or territory. -12 (In politics) The circle of a king's near and distant neighbours; मण्डलचरितम् Kau. A. 1. 1. 1; सतत्पुकृती भूयाद् भूपः प्रसादितमण्डलः Ve. 6. 44; उपगतोऽपि च मण्डलनाभिताम् &c. R. 9. 15. (According to Kamandaka quoted by Malli. the circle of a king's near and distant neighbours consists of twelve kings:--बिजिगीय or the central monarch, the five kings whose dominions are in the front, and the four kings whose dominions are in the rear of his kingdom, the मध्यम or intermediate, and उदासीन or indifferent king. The kings in the front as well as in the rear are designated by particular names; see Malli. ad loc; cf. also Si. 2.81. and Malli. thereon. According to some the number of such kings is four, six, eight, twelve or even more; see Mit. on Y. 1. 345. According to others, the circle consists of three kings only :—the प्रकृतारि or natural enemy, (the sovereign of an adjacent country), the प्राकृतिमित्र natural ally, (the sovereign whose dominions are separated by those of another from the country of the central monarch with whom he is allied), and प्रकृतीदासीन or the natural neutral, (the sovereign whose dominions lie beyond those of the natural ally). -13 A particular position of the feet in shooting. -14 A kind of mystical diagram used in invoking a divinity. -15 A division of the Rigveds (the whole collection being divided into 10 Mandalas or eight Astakas). -16 A kind of leprosy with round spots. -17 A kind of perfume. -18 A circular bandage (in surgery). -19 A sugar-ball, sweetmeat. -20 Sexual dalliance; नानाविचित्र-कृतमण्डलमावहन्तीम् Bil. Ch. (उत्तरपीठिका) 38. **–21 A** circular gait; इय इव मण्डलमाशु यः करोति Ram. 6.33.35; Mb. 3. 19. 8. −22 A play-board (धूते शारीस्थापनपट्टम्); Mb. 8. 74. 15. - I A circle, orb &c. -2 A group, assemblage; तन्मोचनाय तेनाशु प्रेरिता शिष्यमण्डली Bm. 1.648. -3 Walking round, circular motion. -4 Bent grass (द्र्डी). -Comp. -31耳 a. round-pointed. (-耳:) a bent or crooked sword, scimitar. (-प्रम्) a surgeon's circular knife. -अधिपः, -अधीराः, -ईशः, -ईश्वरः 1 the ruler or governor of a district or province. -2 a king, sovereign. -आवृत्तिः f. circular movement; श्रमिषु कृतपुटान्तर्मण्डला-ब्रात्तेच**क्षः** U. 3. 19. -आसन a. sitting in a circle. -उत्तमम् a principal kingdom or district. -कविः a bad poet. -कार्मक a. having a circular bow. -नामिः the centre of a circle. च्ल्यम् a circular dance, dance in a ring. -न्यासः describing a circle. -पुच्छकः a kind of insect. -अन्धः the formation of a circle or roundness. -भागः an arc. -माड: a pavilion. -वट: the fig-tree forming a circle. -चतेनम् drawing figures with some powder (Mar. रांगोळी घालणें); संमार्जनीपलेपाभ्यां गृहमण्डलवर्तनैः Bhag. 7.11.26. -वर्तिन m. a ruler of a small province; स तुल्यातिशयभ्वंसं यथा मण्डलवर्तिनाम् Bhāg. 11. 3. 20. -वर्षः rain over the whole of a king's territory, general rain-fall. -वादः a garden.

मण्डलसम् 1 A circle, -2 A disc. -3 A district, province. -4 A group, collection. -5 A circular array of troops. -6 White leprosy with round spots. -7 A mirror. -8 A kind of pose of an archer. -9 A circle with lines drawn for magical incantations. -क: A dog.

मण्डलयाति Den. P. 1 To make round or circular, form into a globe or circle. -2 To turn or whirl round; नानागितमण्डलयन् जवन Ki. 16. 44.

मण्डलायते Den. A. To form oneself into a circle, to coil oneself.

मण्डलायित a. Round, circular. -तम् A ball, globe.

मण्डलिका a group, troop, band, crowd.

मण्डलित a. Rounded, made round or circular.

मण्डलिन् a. [मण्डल-इनि] 1 Forming a circle, made up into a coil; बाता मण्डलिनस्तीवा व्यपसच्य प्रचक्रमः Ram. 8.

मण्डलीकः

107. 21. -2 Ruling a country. -m. 1 A particular kind of snake. -2 A snake in general. -3 A cat. -4 The pole-cat. -5 A dog. -6 The sun. -7 The fig-tree. -6 The ruler of a province.

मण्डलीकः A tributary king; तेजो निजं मुक्कस्यन्ति च मण्डलीकाः Kīr. K. 2. 111.

मण्डलीक 8 U. To form into a ring or circle, to coil round.

मण्डलीकरणम् Rounding, coiling.

मण्डलीकृत p. p. 1 Rounded, made circular, formed into a globe or circle. -2 Bent, curved (as a bow).

मण्डलीभू I P. 1 To become round. -2 To form a globe or circle.

मण्डुकम् The handle of a shield; स्यूते बाही मण्डुकिन्छिट-सुष्टेः Si. 18. 21.

मण्डकः मिण्डयति वर्षासमयं, मण्ड् ऊकण् Un. 4. 42. 🛚 1 A frog; निपानिमव मण्डुकाः सोद्योगं नरमायान्ति विवशाः सर्वसंपदः Subhas. -2 N. of a particular breed of horses. -3 A machine like a frog. -4 The sole of a horse's hoof. -कम A kind of coitus or mode of sexual enjoyment. - Ti A female frog. -2 A wanton or unchaste woman. -3 N. of several plants. -Comp. -अनुवृत्तिः, -गति:, -प्लुति: f. 'the leap of a frog', skipping over or omitting at intervals (in grammar the word is used to denote the skipping of several Sútras and supplying from a previous Sutra); क्रियाप्रहणं मण्ड्कप्छत्यानुवर्तते Sk. -कुलम् a collection of frogs. -पणी, -पर्णिका, -पणी N. of several plants like मिश्रिष्टा, बाह्यी etc. -योगः a kind of abstract meditation in which the person who meditates aits motionless like a frog; मण्डूकयोगनियतैर्ययान्यायं निषेत्रिभिः Mb. 13. 142. 9. - सरस् n. a pond full of frogs.

मण्हरम् Rust of iron, dross (used as a tonic).

मत p. p. [मन्-क] 1 Thought, believed, supposed; स मे युक्ततमी मतः Bg. 6. 47. -2 Considered, regarded, deemed, looked upon. - 8 Esteemed, honoured, respected; बभी च सा तेन सता मतेन श्रदेव साक्षाद्विधिनोपपन्ना ${
m R.}~2.~16$; ${
m 8.}~8.$ -4 Commended, valued. -6 Conjectured, guessed. -6 Meditated upon, thought of, perceived, recognised. -7 Thought out. -8 Intended, aimed at. -9 Approved, sanctioned. -10 Wished or hoped for. -11 Perceived, observed, known, understood. (See मन्). -तम् 1 A thought, idea, opinion, belief, view; निश्चितं मत्मुत्तमम् Bg. 18. 6; केपांचिन्मतेन &c. -2 Doctrine, tenet, creed, religious belief; ये में मतमिदं नित्यमनुतिष्ठन्ति मानवाः Bg. 3.31. -3 Advice, instruction, counsel. -4 Aim, design, intention, purpose; आत्मप्रभावेण मुने ज्ञातुमहेसि मे मतम् Ram. 7. 9. 19. - Approbation, sanction, commendation. - 6 Knowledge. - Comp. - 3137 a. well-versed in playing at dice; कहा नाम द्विजो भूत्वा मताक्षः प्रियदेवनः Mb. 4. 1. 24.

-अनुषा one of the निमहस्थानि known in न्यायशाख; Bhasa P.; admission of a fault in one's own reasoning, while insisting on a similar one in that of the opponent. -अन्तरम् 1 a different view. -2 a different creed. -अवलम्बनम् adopting or holding a particular opinion. -भेदः difference of opinion.

मतङ्गः [मायति अनेन, मद्-अङ्गच् दस्य तः Tv.] 1 An elephant. -2 A cloud. -3 N. of a sage; मतङ्गशापादवलेप-मूलद्वासवानस्मि मतङ्गल्वम् R. 5. 53. -4 The king त्रिशक्कु; मतङ्गो धर्मात्मा राजर्षिव्योधतां गतः Mb. 1. 71. 31.

भतङ्गजः An elephant; न हि कमिलनी दृष्ट्वा प्राहमेंबेझते मतङ्गजः M. 3; Ki. 5. 47; R. 12. 73. -जा A particular मुर्च्छना in music.

मति क्षिका A word used at the end of nouns to denote 'excellence or anything best of its kind'; गोमति क्षेक्ष 'an excellent cow'; परिलस्तृणशून्यमति क्षेक्ष Ram. Ch. 4. 32; cf. उद्धः.

मतली See मतलिका.

मतिः f. [मन् भावे किन्] 1 Intellect, understanding, sense, knowledge, judgment; मतिरेव बलाद्गरीयसी H. 2. 86; अल्पविषया मतिः R. 1. 2. -2 Mind, heart; मम तु मतिर्न मनागपैतु धर्मात् Bv. 4. 26; so दुर्मति, सुमति. -3 Thought, idea, belief, opinion, notion, supposition, impression, view; ध्रुवा नीतिमेतिमेम Bg. 18. 78; विधिरहो बलवानिति मे मितः Bh. 2. 98; Pt. 2. 19. - Intention, design, purpose; see सत्या. -8 Resolution, determination. -8 Esteem, regard, respect; बहुमतिमधिकां ययावज्ञोकः Ki. 10. 9. -7 Wish, desire, inclination; तस्य तासु मर्ति झात्वा धर्मोत्मा वाक्य-मज़वीत् Ram. 7. 25. 17; प्रायोपवेशनमतिर्नृपतिर्धम्व R. 8. 94. -8 Counsel, advice. -9 Remembrance, recollection. -10 Ved. Devotion, prayer. -11 An adviser. -12 =प्राणः q. v.; केन विज्ञानयोगेन मतिश्वित्तं समाहिथता Mb. 14. 21. II (com.). -13 Activity or disposition of the mind; न मतेर्मेन्तारं मन्वीथाः Bri. Up. 3. 4. 2. -14 Blessing. (मर्ति क्, -धा, -आधा 'to set the heart on', 'resolve upon', 'think of'. मत्या is used adverbially in the sense of 1 knowingly, intentionally, wilfully; मत्या भुक्त्वाचरेत् ऋच्छ्रम् Ms. 4. 222; 5. 19. −2 under the impression that; व्याधमस्या पलायन्ते). -Comp. -ईश्वरः an epithet of Visyakarman. -कर्मन् a matter of the intellect. -गतिः f. mode of thought. THe a. full of intelligence, intelligent, clever. -दरीनम् the faculty of seeing into the thoughts (of others). - द्वैधम् difference of opinion. - निश्चयः a settled belief, firm conviction. -पयः the path of reflection. -पूर्व a. intentional, wilful. -पूर्वम्, -पूर्वकम् ind. purposely, intentionally, wilfully, willingly. -पक्यं: superiority of intellect, cleverness. भेदः change of views. –भ्रमः, –भ्रान्तिः, –विपर्यासः 1 delusion, mental illusion, oonfusion of mind; स्वप्नो तुमाया दुमतिश्रमो तुई. 6. 9. -2 an error, a mistake, misapprehension. -विश्लमः. -विश्वेदाः confusion or infatuation of mind, madness,

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

frenzy. – शालिन a. intelligent, clever. –हीन a. stupid, senseless, foolish.

मतिमत् a. Clever, intelligent; मतिमतां च विलोक्य दरिद्रताम् Bh. I. 91.

मत्क a. My, mine; संशुणुष्व कपे मत्कैः संगच्छस्व वनैः शुभैः Bk. 8. 16. -त्कः A bug.

मन्द्रपा 1 A bug; महिणाविन पुरा परिष्ठती Si. 14. 68. -2 An elephant without tusks. -8 A small elephant. -4 A beardless man. -5 A huffalo. -6 The cocoa-nut tree. -7 A flea. -णम् An armour for the legs or the thighs. -णी Pudendum (of a young girl, अजातलामा). -Comp. -अस्रि: hemp. -गन्ध a. having the smell of a bug.

मत्कोटकः A termite (Mar. वाळवी).

मत्त p. p. [मद्-क] 1 Intoxicated, drunk, inebriated (fig. also); Ms. 11. 98; मत्तं प्रमत्तसुन्मत्तं न रिपुं हन्ति धर्मवित् Bhag. 1.7.36; ज्योत्स्नापानमदालसेन वपुषा मत्ताव्यकोरा-क्गनाः Vb. 1. 11; प्रभामत्तश्चन्द्रो जगदिदमहो विश्रमयति K. P. 10; so ऐश्वर्यं, धनं, बलं &c. -2 Mad, insanc. -3 In rut, furious (as an elephant); जयश्रीरन्तरा वेदिर्मत्तवारणयोशिव R. 12. 93. -4 Proud, arrogant. -5 Delighted, overjoyed, excited with joy. -8 Amorous, sportive, wanton. -7 Excited by sexual desire. - T: 1 A drunkard. -2 A mad man. -3 An elephant in rut. -4 A cuckoo. -8 A huffalo. -6 The thorn-apple or Dhattūra plant. -বা Spirituous or vinous liquor. -Comp. -আকারা N. of a metre; मत्ताक्रीडा म्री त्नौ नौ नल्गिति मवति वसुशरदशयनियुता V. Ratna. - sites a fence round a large building (as of a rich man). -इम: an elephant in rut. पासना a woman having the gait of an elephant in rut, e. g. with a lounging gait. 'विकीडितम् N. of a metre; सभरा न्मी यलगास्रयोदशयतिर्मते भविक्रीडितम् V. Ratna. -काारी (सि) नी a handsome and very fascinating woman; दार्शेतोऽसी चित्रपटस्तस्यै मत्तकाशिन्यै Dk. 2. 3. -कीदाः an elephant. -गामिनी = 1 मत्तेभगमना above. -2 a bewitching or wanton woman. –दन्तिन् m., -नागः an elephant in rut. -पालकः a drunken wretch; दास्याः पुत्र मत्तपालक् कुतोऽत्र नवमालिका Nag. 3. -मयूर: a wild or amorous peacock. (-रम्) a kind of metre; वेदैरन्धेर्मत्तौ यसगा मत्तमयूरम् V. Ratna. -वार्ण: an elephant in rut; R. 12. 93. (-ण:, -णम्) 1 a fence round a large building or mansion. -2 a turret or small room on the top of a large building. -3 a veranda. -4 a pavilion. -6 a peg or bracket. -6 a bed-stead. (-जम्) pounded betel-nuts.

अर्चक a. Somewhat drunk, intoxicated, or proud.

मत्यम् [मते समीकरणे साधु यत् Tv.] 1 A harrow. -2 The means of acquiring knowledge. -8 The exercise of knowledge. -4 Harrowing, making even or level (as a field).

वै इं. को ... १५४

मत्तः 1 A fish. -2 A lord of the Matsyas. -Comp. -गण्टः, -ण्डः a kind of fish-curry.

मत्सर a. [मद्-सर्च; Un. 3.73] 1 Jealous, envious. —2 Insatiate, greedy, covetous. —3 Niggardly. —4 Wicked. —5 Selfish, self-interested. —6 Ved. Satisfying. —7 Intoxicating (Ved.). —र: 1 Envy, jealousy; अदत्ताव-कांशो मत्सरस्य K. 45; परवृद्धिष्ठ बद्धमत्सराणाम् Ki. 13.7; Si. 9. 63; Ku. 5. 17; निन्दन्ति मो सदा लोका धिगस्तु मम जीवनम् १ इत्यात्मनि मदेशस्तु धिकारः स च मत्सरः Kriyayogasara. —2 Hostility, enmity; स चापमृत्सुज्य विश्वद्धमत्सरः R. 3. 60. —3 Pride; इति धीतपुरिधमत्सरान् सरीस मज्जनेन Si. 8. 71. —4 Covetousness, greediness. —6 Anger, passion. —6 The Soma. —र:, —रा A gnat. —री (In music) a particular पूर्णना.

मत्सरिन् a. [मत्सर-इनि] 1 Envious, jealous; पर्विद-मत्सरि मनो हि मानिनाम् Si. 15. 1; 2. 115; दुशतमा परगुणमत्सरी मनुष्यः Mk. 9. 37; R. 18. 19. —2 Hostile, inimical. —8 Greedy of, selfishly addicted to (with loc.).—4 Wicked. —8 Ved. Intoxicating. —8 Satisfying.

मत्सिन a. 1 Containing fish. -2 Marked by water (as a boundary).

मत्स्यः [भद्-स्यन्; Up. 4. 2] 1 A fish; श्रुले मत्स्यानिवा-पश्यन् दुर्बलान् बलवत्तराः Ms. 7. 20. -2 A particular variety of fish. -3 A king of the Matsyas. -तस्यो (dual) The sign Pisces of the zodiac. -त्स्याः (pl.) N. of a country and its inhabitants, the country of Virata q. v.; Ms. 2. 19. - Comp. - अक्षका, - अक्षी N. of a kind of Soma plant. -अद्, -अद्न, -आद् a. feeding on fish, a fisheater. -अवतारः the first of the ten incarnations of Visnu; (during the reign of the seventh Manu, the whole earth, which, had become corrupt was swept away by a flood, and all living beings perished except the pions Manu and the seven sages who were saved by Visnu in the form of a fish); cf. Jayadeva's description of this avatara.; प्रलयपयोधिजले धृतवानसि वेदं बिहित-वहित्रचरित्रमखेदम् । केशव धृतमीनशरीर जय जगदीश हरे Git. 1. -अशनः 1 a king-fisher. -2 one who eats fish. -अशिक a. fish-eater; मत्स्याशिका लासिका Mk. 1. 23. -असुर: N. of a demon. -आधानी, -धानी a fish-basket (used by fishermen). -उद्रिन m. an epithet of Virāta. -उद्री an epithet of Satyavati. -उद्रीय: an epithet of Vyāsa. - उद्घतेनम् a kind of dance; Dk. 2. 8. - उप-जीविन् m., -आजीवः a fisherman. -करण्डिका a fishbasket. -कीशः an elephant; Girvana. -गन्ध a. having the smell of fish. (च्या) N. of Satyawati. - घण्टः a kind of fish-sauce. - घातः 1 the killing or catching of fishes, the occupation of a fisherman; मत्स्यघातो निषादानाम् Ms. 10. 48. -2 a fisherman. -घातिन् , -जीवत् , -जीवन् m. a fisherman. -जालम् a fishing-net. -देशः the country of the Matsyas. - द्वादशी N. of the twelfth day in the month of मार्गशीर्ष. -तारी 'half-fish, half-woman', an epithet of Satyavati. -नाशकः, -नाशनः an osprey.

-पुराणम् N. of one of the eighteen Puranas. -पिसा
Helleborus Niger (Mar. केदारकुटकी). -बन्धः, -बन्धिन्
m. a fisherman; कदाचितं जलस्थायं मस्यवन्धाः समन्ततः Mb.
12. 137. 5. -बन्धनम् a fish-hook, an angle. -बन्ध्य
(न्धि) नी a fish-basket. -मांसम् fish-flesh; हो मासी
मस्यमांसेन Ms. 3. 268. -दृः, -दृः, -दृः a halcyon,
king-fisher. -राजः 1 the Rohita fish. -2 N. of Virața.
-यधनम्, -वधनी an angle. -वधनी a cormorant.
-यदिन् one who lives in water. -संघातः a shoal of
fish. -सन्तानिकः fish cooked with sauce; दग्धोन्नारे सलवणो
वशवारेष्ठपस्कृतः। साईकः कदुतैलेन मस्यसन्तानिको भवेत Sabdachandriks.

मत्स्यण्डका, मत्स्यण्डी Coarse or unrefined sugar; हीही इयं सीधुपानोद्वेजितस्य मत्स्यण्डिकोपनता M. 3; इक्षो रसी यः संपक्षो घनः किचिद् द्रवान्वितः। मद्वत् स्थन्दते यस्मान्मत्स्यण्डीति निगशते Bhava. P.

मत्स्यलम् A kind of fish-curry.

मण् See मन्ध्,

मध्य = माय q. y.

मधन (मध्ना instr. form) A piece of wood for producing fire by attrition.

मधन a. (नी f.) [मध् ल्यु ल्युट् वा] 1 Churning, stirring up. -2 Hurting, injuring. -3 Killing, destroying, a destroyer; मुखे मधुमधनमनुगतमनुसर राधिक Git. 2. -4 Rubbing. -नः N. of a tree (गणिकारिका, used in producing fire by attrition). -नम् 1 Churning, stirring round, agitating. -2 Rubbing, friction. -3 Injury, hurting, destruction. -Comp. -अचलः, -पंचतः the mountain Mandara used as a churning-stick.

मिथः [मथ्इ] A churning-stick.

मणित p. p. [मण्ना] 1 Churned, stirred round, agitated, shaken about. -2 Crushed, ground, pinched. -3 Afflicted, distressed, oppressed. -4 Killed, destroyed. -5 Dislocated; (see मन्य). -तम् Pure butter-milk (without water).

मिथन् m. [मथ्-इनि] (Nom. sing. मन्थाः, acc. pl. मथः)
1 A churning-stick; मुहुः प्रणुकेषु मथां विवर्तनैर्नेदस्य कुम्भेषु
मुदद्गमन्थरम् Ki. 4. 16; N. 11. 62; 22. 44. -2 Wind. -3
A thunderbolt. -4 The penis.

मध्य a. To be extracted or produced from; असृतमसर-वर्या नाश्चरिसन्धुमध्यम् Bhag. 8. 12. 47.

मधु (थू) रा [मथ्-उ-ऊ-रच्] N. of an ancient town situated on the right bank of the Yamunā, the birth-place of Kṛiṣṇa and the scene of his amours and exploits; it is one of the seven sacred cities in India (see अवन्ति), and is, to this day, the favourite resort of thousands of devotees. It is said to have been founded by Satrughna; निर्ममे निर्ममोऽबेंधु मधुरां मधुराङ्गतिः

R. 15. 28; कलिन्दकन्या मथुरां गताऽपि गङ्गोर्मिसंसक्तजलेव भाति 6. 48. -Comp. -श्वाः, -नश्यः epithets of Krispa.

मद् A form of the first personal pronoun in the singular number used chiefly at the beginning of comps.; as मदर्थे 'for me', 'for my sake'; मन्चित्त 'thinking of me'; महत्त्वनम्, मत्संदेशः, मित्रयम् &c. &c.; मन्मना भव मद्गक्तो मयाजी मां नमस्कृष्ठ Bg. 18. 65.

मद् I. 4 P. (मार्यति, मत्त) 1 To he drunk or intoxicated; वीक्ष्य मद्मित्तरा तु ममाद Si. 10, 27. -2 To be mad. -3 To revel or delight in. -4 To be glad or rejoiced. -6 Ved. To satisfy, delight, gladden. -8 To enjoy supreme felicity. -Caus. (मादयति) 1 To intoxicate; inebriate, madden. -2 (मदयति) To exhilarate, gladden, delight; मायूरी मदयति मार्जना मनांसि M. 1. 21; प्रकृतिमधुराः सन्त्येवान्ये मनो मदयन्ति ये Mal. 1. 36; Si. 13. 38; Ki. 5. 26. -3 To inflame with passion; मदयति हृदयम् Mal. 3. 6. -4 (Atm.) To be glad, rejoice, he pleased. -II. 10 A. (मादयते) To please, gratify. -III. 1 P. (मदति) 1 To be proud. -2 To be poor.

मदः [मद्-अच्] 1 Intoxication, drunkenness, inchricty; मदेन(स्पृश्ये Dk.; मदविकार(णां दर्शक: K. 45; see comps. below. -2 Madness, insanity. -3 Ardont passion, wanton or lustful passion, lasciviousness, lust; इति मद्मदनाभ्यां रागिण: स्पष्टरागान् Si. 10. 91. - Rut, ichor, or the juice that exudes from the temples of an elephant in rut; मदेन भाति कलभः प्रतापेन महीपतिः Chandr. 5.45; so मदकलः, मदोन्मत्त; Mo. 20; R. 2. 7; 12. 102. - Love, desire, ardour. -6 Pride, arrogance, conceit; तं मोहाच्छ्यते मदः स च मदाइ।स्थेन निर्विद्यते Pt. 1. 240. -7 Rapture, excessive delight. -8 Spirituous liquor; पायियत्वा मदं सम्यक् Sukra. 4. 1171. -9 Honey. -10 Musk. -11 Semen virile. -12 Soma. -18 Any beautiful object. -14 A river (নব.) -16 Beauty; नीलारविन्दमदभिन्नमदैः कटाक्षैः Bv. 3. 4. -16 N. of the 7th astrological mansion. 一看 1 A drinking-cup. -2 Any agricultural implement (such as a plough &c.). -Comp. -अत्ययः, -आतङ्कः any distemper (such as headache) resulting from drunkenness. -अन्ध a. 1 blinded by intoxication, dead drunk, drunk with passion; अधरमिव मदान्धा पातुमेषा प्रवृत्ता V. 4.13; यदा किंचिज्ज्ञोऽहं द्विप इव मदान्धः समभवम् Bh. 2.7. -2 hlinded by passion or pride, arrogant, infatuated. -अपनयम् removal of intoxication. - अम्बर: 1 an elephant in rut. -2 N. of Airavata, the elephant of Indra. -अल्स a. languid with passion or intoxication. -अट्सा N. of the daughter of Viśvakotu, the lord of Gandharvas. -अवस्था 1 a state of drunkenness. -2 wantonness, lustfulness. ~8 rut, being in rut; अन्तर्सदावस्य इव द्विपेन्द्रः R. 2. 7. –সাকুল a. 1 furious with rut. –2 full of lust, overpowered by passion. – সাক্তা a. drunk, intoxicated. (– কা:) the palm tree. -आस्त्रातः a kettle-drum carried on the back of an elephant. -आलापिन m. a cuckoo. -आहः musk. - 3 canz a. 1 intoxicated, excited by drink. - 2

furious with passion, lustful. -3 arrogant, proud, haughty. - I ruttish, under the influence of rut; मदोलाटे रेचितपुष्पत्रक्षा गन्धद्विपे वन्य इव द्विरेफाः R. 6. 7; हस्तिनं कमल-नालतन्तुना बद्धुमिच्छति वने मदोत्कटम्. (-टः) 1 an elephant in rut. -2 a dove. (-टा) spirituous liquor. -उत्सवः, उद्भवः mango -उद्घ, उन्मत्त a. 1 drunk, intoxicated. -2 furious, drunk with passion: मदोदधाः ककुदान्तः सरितां कूलसृद्भवाः R. 4. 22. - 8 arrogant, proud, haughty; मदीन्मत्तस्य भूपस्य कुअरस्य च गच्छतः उन्मार्गं वाच्यतां यान्ति महामात्राः समीपगाः Pt. I. 161. - उद्धा f. A woman; L. D. B. - उद्धत a. 1 drunk with passion; मदोद्धताः प्रत्यनिसं विचेरः Ku. 3 31; सत्पक्षा मधुरगिरः प्रसाधिताशा मदोद्भतारम्भाः Ve. 1. 6. -2 inflated with pride. -उल्लापिन् m. the cuckoo. -ऊर्जित a. ewollen with pride. 一张記 a eunuch. 一张 a. intoxicating, causing intoxication. - करिन m. an elephant in rut. - कल a. speaking softly or inarticulately, speaking indistinctly; मदकलोदकलोलविह्नमाः R. 9. 37; मद-कलमदिराक्षीनीविमोक्षो हि मोक्षः Udb. -2 uttering low sounds of love -3 drunk with passion; एतास्मिन् मदकलमाहिकाक्षपक्ष... U. 1. 31; Mal. 9. 14. - indistinct yet sweet; मदकले कूजित सारसानाम् Me. 31. -5 ruttish, furious, under the influence of rut; V. 4. 46. -6 furious, mad. (-\overline{\sigma};) an elephant in rut. -कोहलः a bull set at liberty (to roam at will). - खेल a. stately or sportive through passion; मदखेलपदं कथं नु तस्याः V. 4. 16. -गन्धा 1 an intoxicating drink. -2 hemp. -गमनः a buffalo. -च्युत् a. 1 distilling rut (as an elephant). -2 lustful, wanton, drunk. -3 gladdening, exhilarating. (-m.) an epithet of Indra. (-m. dual) an epithet of the Asvins. -जल्म, -वारि n. rutting juice, ichor exuding from the temples of a ruttish elephant. -5वर: fever of pride or passion; कतिपयपुरस्वाम्ये पुंसां क एष मदज्वरः Bh. 3. 23. -द्र: a cocoa-nut tree (Mar. माड). -द्विप: a furious elephant, an elephant in rut. -प्रयोगः, -प्रसेकः, -प्रस्वणम्, -स्रावः, -स्रुतिः f. the exudation of ichor or rutting juice from the temple of an elephant. -प्रसेकः the aphrodisiacal fluid (वीर्यच्युतिः); अभ्यत्र मुखन्ति मदश्रीकम् Mk. 4. 16. -भक्तः humiliation of pride; Bv. 3. 4. -माञ्जनी Asparagus Racemosus (Mar. शतावरी). -मचा N. of a metre. - Ha a 'dropping down ichor', furious, intoxicated; सोऽयं पुत्रस्तव मद्मुचा वारणानां विजेता U. 3, 15. -मोहित a. 1 stupefied by drunkenness; अकार्यमन्यत् कुर्याद् षा नाह्मणो मदमोहितः Ms. 11. 96. -2 infatuated by pride. -रक a. affected with passion. -रागः 1 Cupid. -2 a cock. -8 a drunkard. - 这团 1 a line of rut, a line formed by the juice flowing from an elephant's temples. -2 a kind of metre. -विक्षिप्त a. 1 in rut, furious. -2 agitated by lust or passion. - विद्वल a. 1 maddened by lust or pride. -2 stupefied with intoxication. -बीयम् 1 strength produced by passion. -2 the heroism of love. -बृन्दः an elephant. -शीण्डः, -शीण्डकम् nutmeg. -सारः a cotton shrub. -स्थलम्, -स्थानम् an ale-house, dram -shop, tavern.

मद्न a, (-नी f.) [मादाति अनेन, मद्-करणे ल्युद्] 1 Intoxicating, maddening. -2 Delighting, exhilarating. -4: 1 The god of love, Cupid; व्यापाररोधि मदनस्य निषेवितव्यम् \$. 1. 27; इतमिप निहन्त्येव मदनः Bh. 3. 18. -2 Love, passion, sexual love, lust; विनयवारितवृत्तिरतस्तया न विवृतो सदनो न च सेवृतः \$, 2, 11; सतान्त्रिगीतं मदनस्य दीपकम् Rs, 1, 3; R, 5, 63; se मदनातुर, मदनपीडित &c. -3 The apring season. -4 A bee. -5 Bees'-wax. -6 A kind of embrace. -7 The Dhattura plant. -8 The Khadira tree. -9 The Bakula tree. -10 N. of the 7th mansion (in astrol.). -11 A kind of measure (in music). -ना, -नी 1 Spirituous liquor, -2 Musk. -3 The atimukta oreeper. (नी only in these two senses). -नम् 1 Intoxicating, -2 Gladdening, delighting. -Comp. -সমক: a species of grain (कोदन), -आङ्क्राः 1 the penis. -2 a finger-nail, or a wound inflicted by it in cohabitation. -अत्ययः excess of intoxication; मदोन खलु जायन्ते मदात्ययमुखा गदाः Bhava. P. –अन्तकः, −अरिः, *−दमनः*, −दहनः, −नाशनः, −रिपुः epithets of Siva. -अवस्थ a. in love, enamoured. -आतपत्रम् the vulva. -आतुर, -आर्त, -क्क्रिप्ट, -पीडित a. afflicted by love, smit with love, love-sick; रावणावरजा तत्र राघवं मदनातुरा (अभिपेदे) ${
m R.~12.~32}$; ${
m \$.~3.~13.~}$ -आयुध्यम् 1 pudendum muliebre. -2 'Cupid's missile', said of a very lovely woman. -आलयः, -यम् 1 pudendum muliebre. -2 a lotus. -3 a king. -आश्रयः sexual desire. न्दञ्जाफलम् a kind of mango. -उत्सवः the vernal festival celebrated in honour of Cupid. (-वा) an apsaras. -उत्सक a. pining or languid with love. -उद्यानम् 'a pleasure-garden', N. of a garden. -कण्टकः i erection of hair caused by the feeling of love. -2 N. of a tree. -कलहः 'love's quarrel', sexual union; 'छेद-मुलभाम् Mal. 2. 12. -काकुरवः a dove or pigeon. -पृहम् pudendum muliebre. - गोपालः an epithet of Krisna. -चतुदेशी the fourteenth day in the bright half of Chaitra, or the festival celebrated on that day in honour of Cupid. -तन्त्रम् the science of sexual love. -त्रयोदशी the thirteenth day in the hright half of Chaitra, or the festival celebrated on that day in honour of Cupid. - द्वादशी a festival in honour of Cupid on the 12th day of the bright balf of Chaitra. -ध्वजा the पौर्णिमा day of Chaitra month. -नालिका a faithless wife. -पश्चिन m. the Khanjana bird. -पाठकः the cuckoo. -पीडा, -बाधा pangs or torments of love. -महः, -महोत्सवः a festival celebrated in honour of Cupid; मदनमहोत्सवाय रसिकमनांसि समुहासयन् Dk. 2. 5. -मोहनः an epithet of Krisna. -रसः poison; मदनरस-रोगेनातिसन्धाय अपहरेत् Kan. A. I. 15. - लिलतम् amorous sport or dalliance. -लिलता N. of a metre; वेदाजानैमंदन-लिता मो भो नमलसाः V. Ratna. (com.). -लेख: a loveletter. -वश a. influenced by love, enamoured. -विनोदः N. of a medical vocabulary attributed to মহন্দাল. -रालाका 1 the female of the cuckoo. -2 an aphrodising. -8 the female parrot (also मदनसारिका). -संदेश: a message of love.

मधु

मदगुरकः A मदगुर fish; (शृज्ञीमत्स्य).

मवनकः N. of a plant (दमनक). -कम् bee-wax.

मदनीय a. Intoxicating, exciting passion; पिबन्ति मदं मदनीयमुत्तमम् Rs. 5, 10 where मणिराम in his commentary says: मदनीयमुन्मादकरम्.

मदयन्तिका, मदयन्ती A kind of jasmine (Arahian). मद्यित् a. Intoxicating; maddener, delighter.

मद्यित्वु a. [मद्-णिच् इत्तुच्] 1 Intoxicating, maddening. -2 Gladdening. -त्तु: 1 The god of love. -2 A cloud. -3 A distiller of spirituous liquors. -4 A drunken man. -5 Spirituous liquor (n. also in this sense).

मदामद a. Being always drunk or excited.

मदार: [मद्-आरन्; Un. 3. 134] 1 An elephant in rut. -2 A hog. -3 A thorn-apple or Dhattūra. -4 A lover, libertine. -5 A kind of perfume. -6 A cheat or rogue (?).

मदार्भदः A kind of fish; (फलकमत्स्य).

मदिः f. A kind of roller or harrow.

मदिर a. [मायति अनेन, मद् करणे किरच्] 1 Intoxicating, ms ddening. —2 Delighting, fascinating, gladdening (eyes &c.); as in सदाः षाण्मासिकानां मम मदिरदृशा दशचन्द्रोत्थ्यक्षीः Vb. I. 17; see comps. below. —रः A kind of Khadira tree (red-flowered). —Comp. —असी, —दिसणा, —दृश्, —नयना, —छोचना a woman with fascinating or bewitching eyes; मधुकर मदिराक्ष्याः शंस तस्याः प्रवृत्तिम् V. 4. 22; R. 8. 68; S. 8. 19; अन्तरा दुस्तरा न स्युर्यदि रे मदिरक्षणाः Bh.; Vb. I. 17. —आयतनयन a. having long and fascinating eyes; यदि मदिरायतनयनां तामधिकृत्य प्रदर्शति S. 3. 4. —आसवः an intoxicating drink.

मदिरा 1 Spirituous liquor; काङ्करयनयो वदनमदिरां दोहद-च्छ्यनास्याः Me. 80 (v. I.); Si. 11. 49. -2 A kind of wagtail. -3 N. of Durga. -4 N of a metre; सप्तमकारकृतावासितो च गुरुः कविभिः कथिता मदिरा V. Ratna. (com.). -Comp. -उत्कट, -उन्मत्त a. intoxicated with spirituous liquor. -गृहम्, -शाला an ale-house, dram-house, a tayern. -मदान्ध a. dead drunk. -सवः the mango tree.

मदिष्ठा Spirituous liquor.

मदीय a. My, mine, helonging to me; स त्वं मदीयेन शरीरवृत्ति देहेन निर्वर्तीयतुं प्रसीद R. 2. 45, 65; 5. 25.

मद्गु: [मस्ज्- उ न्यका ः cf. Un. 1.7] 1 A kind of aquatic bird, a cormorant or diver; मांस एको बपा मद्गु: (भवति) Ms. 12. 63. -2 A kind of snake. -3 A kind of wild animal. -3 A kind of galley or vessel of war; कोऽपि मद्गुरभ्यथावत् Dk. -6 N. of a degraded mixed tribe, the offspring of a Brabmana by a woman of the bard class; see Ms. 10. 48. -6 An outcast.

मद्गुर: [मद् गुक् उरच् न्यङ्का॰; cf. Un. 4. 41] 1 A diver, pearl-fisher. -2 A kind of sheat-fish. -8 N. of a degraded mixed tribe; see मद्गु (5).

मद्गुरसी /. A kind of fish, the 'wife of मद्गुर' (मार्यायां मद्गुरस्य च).

मद्य a. [मायखनेन करणे यत्] 1 Intoxicating. -2 Gladdening, exhilarating. -यम् Spirituous liquor, wine, any intoxicating drink; रणिक्षितिः शोणितमयङ्गल्या R. 7. 49; Ms. 5. 56; 9. 84; 10. 89; भिक्षो मांसानिषेत्रणं प्रकृष्णे किं तेन मयं विना S. D. 525. -Comp. -आक्षेपः addiction to drink. आमोदः, -गन्धः, -दोहदः the Bakula tree. -कीटः a kind of insect. -कुम्मः a brandy-jar. -हुमः a kind of tree (माडवृक्ष). -पः a drunkard, tippler, sot. -पङ्गः mash. -पानम् 1 drinking intoxicating liquor. -2 any intoxicating drink. -पीत a. intoxicated with drink. -पुष्पा the plant called Dhataki. -बी(बी)जम् a drug used to cause fermentation, leaven. -भाजनम् a wineglass; so मधभाण्डम्. -मण्डः barm, yeast. -चासिनी the plant called धातका. -संधानम् distillation of spirit; कयं व विकयं वार्शि मधसंधानमेव च Sukra. 1. 303.

मद्र: [मद्-रक् Un. 2. 13] 1 N. of a country; निराट-पा॰ड्योमिन्ये पूर्वदक्षकमेण च। मददेशः समाल्यातः..... -2 A ruler of that country. -द्राः (pl.) The inhabitants of Madra. -द्रम् Joy, happiness. (मद्राष्ट्र = भद्राष्ट्र ' to shave or shear'). -Comp. -कार a. (also मदंकार) producing delight. -नामः a particular mixed caste; Mb. -सुता N. of Mādrī, second wife of Pāṇḍu.

মহক a. Belonging to, or produced in, Madra. -ক: A ruler or inhabitant of Madra. -কা: (pl.) N. of a degraded tribe in the south.

मद्रायते Den. A. To be glad or delighted.

मद्भिका A Madra woman.

महन् a. [cf. Un. 4. 112] Ved. 1 Fond of enjoyment; इन्द्राय महने सुतम् Rv. 8. 92. 19. -2 Intoxicating; इन्द्राय महा मयो मदः सुतः Rv. 9. 86. 35. -m. An epithet of Siva.

मध्ययः The month called Vaisakha.

मधु a. (-धु or ध्वी f.) [मन्यत इति मधु, मन् उ नस्य धः Un. 1. 18) Sweet, pleasant, agreeable, delightful; आपापयित गोविन्दपादपद्मासवं मधु Bhag. 1. 18. 12; त्वया सह निवत्स्यामि वनेषु मधुगन्धिषु U. 2. 18. -f. N. of a plant (जीवा, जीवन्ती). -n. (-धु) 1 Honey; एतास्ता मधुनो धाराश्च्योतन्ति सविधास्त्विय U. 3. 34; मधु तिष्ठति जिह्नाभे हृदये तु हलाहरूम्. -2 The juice or nectar of flowers; मञ्ज हिरेफः असुमैकपात्रे पपी प्रियां स्वामनुवर्तमानः Ku. 3. 36; देहि मुखकमलमधुपानम् Gīt. 10. -8 A sweet intoxicating drink, wine, spirituous liquor; विनयन्ते स्म तयोधा मधुभिष्णयश्रमम् R. 4. 65; Rs. 1. 3. -4 Water. -6 Sugar. -6 Sweetness. -7 Anything eweet. -8 Ved. Soma juice. -9 Milk or anything produced from milk (Ved.). -10 A bee-hive; केचित्पीलापविध्यन्ति मधुनि मधुपिक्लाः Ram. 5. 62. 10. -11 Bee-wax; Ms. 10. 88. -m. (पु.) 1 The spring or vernal season;

मधुरया मधुबोधितमाथवी \$i.6.20; क नु ते हृदयंगमः सखा कुसुमायोजितकार्मुको मधुः Ku. 4. 24, 25; 3. 10, 30. -2 The month of Chaitra; भास्करस्य मधुमाधवाविव R. 11. 7; मासे मधौ मधुरकोक्तिलभूक्रनादै रामा हरन्ति इदयं प्रसभं नराणाम् Rs. 6. 25. -3 N. of a demon killed by Visua. -4 N. of another demon, father of Rayana and killed by Satrughna. -5 The Asoka tree. -6 N. of king Kartavirya. -Comp. -अञ्चलित a lump of honey, clotted honey. -आधार: wax. -आपात a. having honey at the first taste; शक्तः परजने दाता स्वजने दुःखजीविनि । मध्वापाती विषास्वादः स धर्मप्रतिरूपकः ॥ Ms. 11. 9. -आम्नः a kind of mango tree. -आलु n., -आलुकम् sweet potato. -आवासः the mango tree. -आसवः sweet spirituous liquor (made from honey). -आसवनिकः distiller, vintner. -आस्वाद a. having the taste of honey. - সাম্ভার: f. a sacrificial offering of sweet things. - उच्छिएम् , - उत्थम् , - उत्थितम् 1 bees'-wax; शकासवमधूच्छिष्टं मधु लाक्षा च बहिषः Y. 3. 37; मध्िछ्टेन केचिच जध्नुरन्यान्यमुक्तटाः Ram. 5. 62. 11. -2 tho casting of an image in wax; Manasara; the name of 68th chapter. - जत्सवः the spring or vernal festival celebrated on the full-moon day of Chaitra. -उद्कम् 'honey-water', water mixed with honey, hydromel. -उद्यानम् a spring-garden. -उपध्नम् 'the abode of Madhu', an epithet of Mathura; स च प्राप मधूपप्नं कुम्भीन-स्याश्र कुक्षिजः R. 15. 15. -उषितम् wax. -कण्ठः the cuckoo. -कर: 1 a large black bee; कुटजे खलु तेनेहा तेने हा मधुकरेण कथम् Bv. 1. 10; R. 9. 30; Me. 37, 49; सर्वतः सारमादत्ते यथा मधुकरो बुधः Bhag. -2 a lover, libertine. -8 sweet lime. (-री) a female bee; न च मधुकरीवदन्नरस-भोजिन्यो देवता इति प्रमाणमस्ति ŚB. on MS. 9. 1. 9. विगणः, भिणः f. a swarm of bees. -कर्कटी 1 sweet lime, a kind of citron. -2 a kind of date. -काननम्, -वनम् the forest of the demon Madhu. - कार:, -कारिन m. a bee. - कुक्कुटिका, - कुक्कुटी a sort of citron tree. -कुल्या a stream of honey. -कित् m. a hee; Bhag. 11. 7. 33. -केशदः a bee. -कोशः, -पः 1 a bee-hive. -2 a honey comb. - ऋमः 1 a bee-hive. - 2 a honey comb. (pl.) drinking-bout, carousals. -सीरः, -सीरकः a Kharjūra tree. -गन्धः the Bakula tree. -गन्धि, -गन्धिक a. scented with honey, sweet-smelling; वनेषु मधुगिरिषपु U. 2. 18. — नायनः the cuckoo. — गुज्जनः the drum-stick plant (Mar. शेवण). - प्रह: a libation of honey. -घोषः the cuckoo. -च्युत्, -त, -श्र्युत् a. 1 dropping or distilling honey; ददतु तरवः पुष्पैरप्ये फलेश्च मधुरच्युतः U. 3. 24. -2 mellifluous, overflowing with sweets. -जम् bees'-wax. -जा 1 sugar-candy. -2 the earth. -ज़म्बीरः a kind of citron. -जित्, -द्विप्, -नियुदन, निहन्तः m., -मथः, -मथनः, -रिपुः, -राष्ट्रः, स्दूदनः epithets of Vispu; इति मधुरिपुणा सखी नियुक्ता Git. 5; R. 9. 48; Si. 15. 1. -जीवन: N. of plant (Mar. बेहडा). -तृणः, -णम् sugar cane. -त्रयम् the three sweet things; i. e. sugar, honey, and clarified butter. -दीपः the god of love. -दूतः the mango tree. -दोहः the extracting of sweetness or honey. -3: 1 a bee. -2 a libertine.

-द्रवः N. of a tree having red blossoms (Mar. तीवस रोवगा). -द्भमः the mango tree. -धातुः a kind of yellow pyrites (सुवर्णमाक्षिक). -धारा a stream of honey. -धृतिः f. molasses. - 43: honey offered to Brahmanas in the form of a cow. -नाडी a call in a boney-comb. -नारिकेलः, -नारिकेरकः a kind of cocoanut (Mar. मोहाचा नारळ). - नेसृ m. bee. -पः a bee or a drunkard; राजप्रियाः कैरविण्यो रमन्ते मधुपैः सह Bv. 1. 126; 1. 63 (where both meanings are intended). -पटलम् a bee-hive. -पतिः an epithet of Krisna. - This is a mixture of honey', a respectful offering made to a guest or to the bridegroom on his arrival at the door of the father of the bride; (its usual ingredients are five:- दिथ सर्पिर्जल सौद्रं सिता चैतैश्व पद्यभिः । प्रोच्यते मधूपर्कः), समांसो मधूपर्कः 🛡. 👍 असिस्वद्यन्मधु-पर्कमर्पितं स तद् व्यधात्तर्कमुदर्कदर्शिनाम् । यदैष पास्यनमधु भीमजाधरं मिषेण पुण्याहिविधि तदा कृतम् N. 16. 13; Ms. 3. 119 et seq. -2 the ceremony of receiving a guest. -पार्किकः one who praises at the time of मधुपर्क; पठन्ति पाणिस्वनिका मागधा मधुपर्किकाः Mb. 7. 82. 2 (com. मधुपर्किकाः माज्ञल्योपस्थापकाः). -पक्ये a worthy of madhuparka q. v. -पाणका, -पर्णी the Indigo plant. -पाका sweet melon. -पात्रम् a wine-jug. -पानम् drinking wine; धनलवमधुपानभान्त-सर्वेन्द्रियाणाम् Bh. -पायिन् m. a bee. -पालः a honeykeeper. -पुरम्, -री an epithet of Mathura; संप्रत्युजिसत-वासनं मधुपुरीमध्ये हरिः सेव्यते Bv. 4. 44. -पुडपः 1 the Aśoka tree. -2 the Bakula tree. -3 the Danti tree. - 4 the Sirīşa tree. - अणयः addiction to wine. - अमेहः diabetes, sacharine urine, -प्राचानम् one of the sixteen purificatory Samskaras (which consists in putting a little honey into the mouth of a new-born male child). -प्रियः an epithet of Balarama. -फलः a kind of cocoanut. – দাতিকা a kind of date. – ৰম্ভুতা the Madhavi creeper. –बी (वी) जः a pomegranate tree. –बी (वी)– जपूर: a kind of citron. -भूमिक: an epithet of a Yogin in the second order. -मक्षः, -क्षा, -मक्षिका a bee--मज्जनः the tree called आखोट. -मत्त a. 1 drunk with wine. -2 excited by the spring. - 43: the intoxication of liquor. - 474: a kind of drink mixed with honey. -मिल्लः, -ली 🏸 the Mālatī creeper. -मस्तकम् a kind of sweetmeat made of honey, flour, oil, and ghee; मधुतैलघृतैर्मभ्ये वेष्टिताः समिताश्च याः। मधुमस्तकमुद्दिष्टम् Sahda-chandrika. -माक्षिकम् = मधुषातु q. v. -माधवम्, -बौ the two spring months (चैत्र and देशाख). -माधवी 1 a kind of intoxicating drink; कीडन्स्योऽभिरताः सर्वाः पिबन्त्यो मधुमाधनीम् Mb. 1. 81. 3. -2 any springflower. -माध्वीकम् a kind of intoxicating liquor. -मारकः a bee. -मांसम् honey and meat; Ms. 11. 158. -मूल्रम् N. of an edible root (like Mar. रताळे, सुरण). -मेहः = मधुप्रमेह q. v. -यष्टिः, -ष्टी f. 1 sugar-cane. -2 liquorice. -यष्टिका, -बल्ली liquorice. -रस a. sweet-flavoured, sweet. (-\(\fix)\) i the wine-palm. -2 sugarcane. -8 sweetness. (-বা) i a bunch of grapes. -2 vine. -বয়: N. of a tree. - लिइ, -लेइ, -लेइन् m. -लोल्पः a bee;

मध्य

बृहजीवन्ती. –8 Sweet fennel (Mar. बडीशेप). –री A kind of musical instrument. -TH 1 Sweetness. -2 A sweet drink, syrup. - 3 Poison. - 4 Tin. - TH ind. Sweetly, pleasantly, agreeably. (मधुरेण ind. in a kindly or friendly manner; नोंहे दुर्योधनो राज्यं मधुरेण प्रदास्यति Mb. 5. 4. 1.) -Comp. न्अक्षर a. sounding sweetly, uttering sweet sounds, melodious; कूजन्तं रामरामेति मधुरं मधुराक्षरम् Ram. Stotra 34. -अङ्गकः astringent taste. -अम्छः 1 the orange. -2 the pomegranate. -3 some sour plants. -अस्टकः the hog-plum. -अष्टकम् N. of a collection of 8 verses by Vallabhāchārya. -आलाप a. uttering sweet sounds. (-पः) sweet or melodious notes; मधुरालापनिसर्गपण्डिताम् Ku. 4. 16. (-पा) a kind of thrush. -उपन्यासः kind address or speech. -कण्डकः a kind of fish. -जस्बीरम् a species of lime. -त्रयम् = मधुत्रयम् q. v. -फलः a sort of jujube tree (राजबदर). -भाषिन् , -वाच् a. sweet-speaking. -भिश्तिः f. sweet fennel (Mar. बढीक्षेप). -लता a kind of liquorice. —विपाक a. sweet after digestion. —स्रवा a kind of date tree. -स्थनः a coneb. -स्वर, -स्वन a. warbling sweetly, sweet-voiced.

मधुरक a. Sweet, pleasant, agreeable. मधुरिका sweet fennel (Mar. बडारोप).

मञ्जल, -त्वम् Sweetness, pleasantness, agreeableness, loveliness.

मधुरयति Den. P. To sweeten, render sweet.

मधुरित a. Sweetened, made sweet.

मधुरिमन् m. Sweetness, agreeableness; मधुरिमातिशयेन वचोऽमृतम् Bv. 1. 113.

मधुर a. Sweet &c.; see मधुर. —लम् An intoxicating drink, spirituous liquor.

मधुलिका 1 Black mustard. -2 A kind of bee.

मधुस्पति Den. P. To wish or long for honey.

मधूक: 1 A bee. -2 N. of a tree; अक्नैपुंग्धमधूक्षुष्पक्षचिमिर्लावण्यसारैरयम् $M_{\rm V}$, 2. 21. -कम् 1 A flower of the Madhūka tree; द्वीवता पाण्डुमधूक्दाम्ना Ku. 7. 14; स्त्रिय्यो मधूकच्छविर्यण्डः Gīt. 10; R. 6. 25. -2 Liquorice.

#धूल: [मधु लाति ला-क पृषो ॰] A kind of tree. — ली 1 The mango tree. — 2 Liquorice. — 3 A kind of citron. — 4 Pollen. — लम् Honey. — a. Astringent, bitter, and sweet.

मधूलिका A kind of tree.

मध्य a. [मन्-यत नस्य भः Tv.] 1 Middle, central, being in the middle or centre; एकं मुक्तागुणमिव भुवः स्थूल-मध्येन्द्रनीटम् Me. 48; Ms. 2. 21. —2 Intervening, intermediate. —3 Middling, moderate, of a middling size or quality, mediocre; अध्यो मध्यो जघन्यश्च तं प्रवेद्याम्यशेषतः Ms. 12. 30; प्रारम्य विध्नविह्ता विरमन्ति मध्याः Bh. 2. 27. —4 Neutral, impartial. —8 Just, right. —8 Mean (in astr.).

so मधुनोलेहः; मधुलिहां मधुदानविशारदा R. 9. 29; मधुलेहिगीतौ Bk.; मधुलिह इव मधुविन्दून् विरलानिप भजत गुणलेशान् $Ve.\,1.\,5.$ -वनम् i N. of the forest inhabited by the demon Madhu where Satrughna founded Mathura. -2 N. of the forest of Sugriva. (नः) the cuckoo. -बली 1 liquorice. -2 a kind of grape -8 Sweet citron. -वाच the Indian cuckoo. -वाराः (m. pl.) drinking often and often, tippling, carousing; जिल्लेर बहुमताः प्रमदानामोष्टयावक-नुदा मधुवाराः Ki. 9. 59; शालितं नु शमितं नु वधूनां शावितं न इदयं मधुनारै: Si. 10. 14; sometimes in the sing. also; see: अज्ञनास्य वषकैर्मधुवारः Ki. 9. 57. -विद्या N. of a mystical docarine, -वतः a bee; मार्मिकः को भरन्दानायन्तरेण मधुवतम् By. 1, 117; तस्मित्रद्य मधुवते विधिवशान्माध्वीकमाका स्थाति 46; मालां मधुवतवरूथगिरोपघुष्टाम् Bhag. -शकेरा honey-sugar. -शाखः a kind of tree. -शिला = मधुधातु q. v. -शिएम्, -रोषम् wax. -श्री beauty of spring. -सखः, -सहायः, -सारिथः, -सुहृद् m. the god of love. -संधानम् brandy. -सिक्यकः a kind of poison. -स्दनः 1 a bee; गायन् कलं कीडित पिधनीयु मधूनि पीत्वा मधुसुद्दनोऽसौ Chand. M. +2 an epithet of Visnu; भक्तानां कर्मणां चैव सूदनान्मधुसूदनः -3 N. of a writer of works like अद्वेतिसदि. -रथानम् a bec-hive. -হাবঃ a. dropping honey or sweetness. (-বা) 1 liquorice. -2 N. of the third day in the bright half of Sravana. -स्वरः the cuckoo. -हम m. 1 a destroyer or collector of honey; सर्वथा सहतैरेव दुर्बलैब्लवानाप । आमित्रः शक्यते इन्तुं मधुहा भ्रमरैरिव | Mb. 3. 33. 70; Bhag. 11. 7. 34. -2 a kind of bird of prey. -3 a sooth-sayer. -4 an epithet of Visnu.

मधुक a. 1 Sweet. -2 Sweet-speaking, melodious.
-3 Of the colour of honey. -कः 1 N. of a tree (= मधुक q. v.). -2 The Aśoka tree. -3 A kind of bird. -4 The liquorice root. -कम् 1 Tin. -2 Liquorice. -3 The palmliquor. -Comp. -आश्रयम् wax; Nighantaratnākara.

मधुतम a. Very intoxicating, sweetest.

मधुमत् a. 1 Sweet. -2 Pleasant, agreeable. -3 Mixed with honey, honied. -4 Rich in honey (as a flower); मधुमत् पार्थिवं रजः Rv. 1. 90. 7.

मधुमती f. 1 N. of a river. -2 N. of a creeper, Clematis triloha (Mar. मोरवेड). -3 A mental stage in Yogaśāstra. -4 the 3 Riks (मधु नाता ऋतायते &c.); Bri. Up. 6. 3. 6.

मधुर a. [मधु-माधुर्य राति रा-क, मधु-अस्त्यथं र वा] 1 Sweet; यथा प्रकृत्या मधुरं गवां पयः H. -2 Honied, mellifluous. -3 Pleasant, charming, attractive, agreeable; अहें। मधुरमासां दर्शनम् S. 1; Ku. 5. 9; Mal. 2. 11; किमिव हि मधुराणां मण्डनं नाकृतीनाम् S. 1. 20; मधुरया मधुबोधितमाधवी... Si. 6. 20. -4 Melodious (as a sound); प्रकोकिलोऽयं मधुरं चुकृज Ku. 3. 32. -र: 1 The red sugar-cane. -2 Rice. -3 A kind of sugar, molasses (गुड). -4 A kind of mango. -6 Cuminseed. -रा 1 Liquorice. -2 Sour ricewater. -3 N. of the city Mathura. -4 N. of plants like काकोली, नातावण,

-ध्य:, -ध्यम् 1 The middle, centre, middle or central part; अहः मध्यम् midday; सद्खदीधितिरलंकरोति मध्यमहः Mal. 1 'the sun is on the meridian' or 'right over-head'; सरित सहसा बाह्वोर्मध्यं गताप्यबला सती M. 4. 11 (v. l.); च्योममध्ये ∇. 2. 1. -2 The middle of the body, the waist; मध्य क्षामा M_{Θ} . 84; वेदिविलप्रमध्या Ku. 1. 39; विशाल-क्क्षास्तनुवृत्तमध्यः R. 6. 32; दधाना बलिभं मध्यं कर्णजाहविलोचना Bk. 4. 16. -8 The belly, abdomen; मध्येन...विलिन्नयं चारु दमार बाला Ku. 1. 39. - The inside or interior of anything. -8 A middle state or condition. -8 The flank of a horse. -? Mean time in music. -8 The middle term of a progression. -9 Cessation, pause, interval. -ध्या 1 The middle finger. -2 A young woman, one arrived at puberty. - ध्यम Ten thousand billions. [The acc., instr., ahl. and loc. singulars of मध्य are used adverbially. (a) मध्यम् into the midst of, into. (b) मध्येन through or between. (c) मध्याद out of, from among, from the midst (with gen.); तेषां मध्यात काकः प्रोवाच Pt. 1. (d) मध्ये 1 in the middle, between, among, in the midet; स जहार तयोर्मध्ये मैथिलीं लोकशोषणः R. 12. 29. -2 in, into, within, inside, oft. as the first member of adverbial compounds; e. g. मध्येगन्नम् into the Ganges; मध्येजठरम् in the helly; Bv. 1. 61; मध्येनगरम् inside the city; मध्यनिद in the middle of the river; मध्यपृष्टम् on the back; मध्येभक्तम् a medicine taken in the middle of one's meals; मध्येरणम् in the hattle; Bv. 1. 128; मध्ये-सभम् in or before an assembly; N. 6. 76; मध्यसमुद्रम् in the midst of the sea; Si. 3. 33.]. -Comp. -अङ्ग्राले:. -ला f. the middle finger. -आह: (for अहर) midday, noon; प्रातःकालो मुहूर्तीस्त्रीन् संगवस्तावदेव तु ! मध्यास्त्रिमुहूर्त स्यात्....Daksasamhitā. कृत्यम्, किया a midday rite or observance. काल:, वेला, पसमय: noontime, midday. प्तानम् midday ablution. -आदित्यः the mid-day sun. -उदात्त a. having the उदास accent on the middle syllable. -कर्णः a radius. - हमामा N. of a metre. - ज a. being or going in the middle or among. - ud a. central, middle, heing in the middle. - TFM: the mange tree. -ब्रह्णम् the middle of an eclipse. -छाया mean or middle shadow. - जिह्नम् the organ of the palatals. -ज्या the sign of the meridian. -तमस् त. circular or annular darkness, central darkness. -तापिनी N. of an Upanisad. -दन्तः a front tooth. -दिनम् (also मध्यंदिनम्); मध्यंदिनेऽर्धरात्रे च Ms. 7. 151. 1 midday, noon. -2 a midday offering. -दीपकम् a variety of the figure called Dipaka, in which the common attribute that throws light on the whole description is placed in the middle; e.g; गरुडानिलतिस्मरश्मयः पततां यद्यपि संमता जवे। अचिरेण कृतार्थमागतं तममन्यन्त तथाप्यतीव ते ॥ Bk, 10. 25. -देशः 1 the middle region or space, the middle part of anything. -2 the waist. -3 the belly. -4 the meridian. -5 the central region, the country lying between the Himalaya and Vindhya mountains; हिमवद्विन्ध्ययोर्मध्यं यहप्राग्विनशनादि । प्रत्यगेव प्रयागाच मध्यदेशः स कीर्तितः॥ Ms. 2. 21. -देहः the trunk of the body, the belly. - निदित a. inserted, fixed

into. -पदम् the middle word. oतोपिन् see मध्यमपदलोपिन्. -परिमाणम् the middle measure (between an atom and infinitude). -पातः 1 communion, intercourse. -2 (in astr.) the mean occurrence of the aspect. - भाश्रेष्ट a. one who has stolen into another's confidence; Ks. - (in astr.) the meridian ecliptic point. -भागः 1 the middle part. -2 the waist. -भावः 1 middle state, mediocrity. -2 a middling or moderate distance. -माणः the principle or central gem of a necklace. -यवः a weight of six white mustard-seeds. -योगिन a. heing in the middle of a conjunction, completely obscured. -रात्रः, -रात्रिः f. midnight. - ten the central or first meridian; (the line supposed to be drawn through लक्षा, उज्जयिनी, कुरक्षेत्र and other places to the mount मेर). -लझम् the point of the ccliptic situated on the meridian. -लोक: the middle of the three worlds; i. e. the earth or world of mortals. ⁰ईशः, ⁰ईश्वरः a king. -वयस् a. middle ngod. -वर्तिन् a. 1 middle, central, -2 being among or in the middle. (-m.) an arbitrator, a mediator. -वृत्तम् the navel. -शरीर a. 1 having a middle-sized body. -2 one of moderately full hahit. - सूत्रम् = मध्यरेखा q. v. -स्य a. 1 being or standing in the middle, central. -2 intermediate, intervening. -3 middling. -4 mediating, acting as umpire between two parties. - 5 impartial, neutral; सुद्दन्मित्रार्युदासीनमध्यस्थ-द्वेष्यवन्धुषु ... समञ्जाद्विविशिष्यते Bg . 6. 9. -6 indifferent, unconcerned; अन्या मध्यस्थिचिन्ता तु विमर्दाभ्यधिकोदया Ram. 2. 2. 16; मध्यस्थो देशबन्धुषु Pt. 4. 60; वयमत्र मध्यस्थाः \$. 5. (一天智:) 1 an umpire, arbitrator, a mediator. -2 an epithet of Siva. - स्थता 1 intermediate position. - 2 middle state or character. -3 mediocrity. -4 arbitration, mediatorship. - s impartiality; मध्यस्थता गृहीत्व। मण M. 3 'say impartially'; मध्यस्थतानैकतरोपहासः N. -6 indifference. ─स्थलम्, ─स्थली 1 the middle or centre. −2 the middle space or region. -3 the waist. -4 the hip; क्रची मरिचर्सनिभी मुरजमध्यमध्यस्थली Udb. -स्थानम् 1 the middle station. -2 the middle space; i. e. air. -3 a neutral region. - स्थित c. central, intermediate. -ता indifference. -स्वरित a. having the स्वरित accent on the middle syllable.

मध्यकम् A common property, common helonging; मध्यकं हीदं दम्परयोधनम् SB. on MS. 6. 1. 17; मध्यकं स्यात् कृत्सनं फलम् इति SB. on MS. 6. 2. 1.

मध्यतस् ind. 1 From the middle or midst, out of. -2 Among, between.

मध्येदिन a. 1 Middle, central. -2 Meridional, belonging to neon (also मध्येदिनीय). -नम् 1 The midday (the third division of the day out of fivo); अध यत संप्रति मध्येदिने Ch. Up. 2. 9. 5. -2 The time of the day between 16 to 20 Ghaṭakās; मध्येदिने विष्णुररीन्द्रपाणिः Bbāg. 6. 8. 20.

सच्यत्य a. 1 Occupying a middle station. -2 Having a middle rank or position (in any caste &c.).

सध्यम a. [मध्ये भवः म] 1 Being or standing in the middle, middle, central; पितुः पदं मध्यममुत्पतन्ती V. 1. 19; मध्यमोपलम् Ki. 9. 2; so मध्यमलेकपालः, मध्यमपदम्, मध्यमरेखा q. q. v. v. -2 Intermediate, intervening; नाप्रोबोऽयं मध्यमः प्राणस्तानि ज्ञातुं दक्षिरे Bri. Up. 1. 5. 21. -3 Middling condition or quality, mediocre; as in उत्तमाधममध्यम. - 4 Middling, moderate; तेन मध्यमशक्तीनि मित्राणि स्थापितान्यतः R. 17. 58. -5 Middle-sized. -6 Neither youngest nor oldest, the middleborn (as a brother); प्रणमति पितरौ वां मध्यमः पाण्डवोऽयम् 🗸 छ. ५. २६; ततोऽर्धे मध्यमस्य स्यात् तुरीयं तु यवीयसः Ms. 9. 112. -7 Impartial, neutral. -8 Mean (in astr.). -9 Belonging to the meridian. -#: 1 The fifth note in music. -2 A particular musical mode. -3 The mid-land country; see मध्यदेश. -4 The second person (in grammar). - 8 A neutral sovereign; धर्मीतरं मध्यममाश्रयन्ते R. 13. 7. 🗕 the middle-most prince; मध्यमस्य प्रचारं च विजिगीषोध चिष्टितम् Ms. 7. 155. -7 the middle character in plays. -8 The governor of a province. -9 An epithet of Bhima; (cf. मध्यमव्यायोग). -मा 1 The middle finger. -2 A marriageable girl, one arrived at the age of puberty. -3 The pericarp of a lotus. -4 One of the classes of heroines (Nayikas) in poetic compositions, a woman in the middle of her youth; cf. S.D. 100. -5 A central blossom. -## 1 The middle. -2 The waist: तदेव यत्र दरधस्त्वं धर्षयंस्तनुमध्यमाम् Ram. 6. 111. 24. -8 The defectiveness. -4 (In astr.) The meridian ecliptic point. -Comp. -अङ्गुलिः the middle finger. -आगमः one of the four Agamas; Buddh. -आहरणम् (in alg.) elimination of the middle term in an equation. - उत्स्वतिः a particular division of time. -उपलः = मध्यमणिः q. v.; मध्यमोपलनिभे लसदंशौ Ki. 9. 2. - कक्षा the middle courtyard. -खण्डम् the middle term of an equation. -गतिः (in astr.) the mean motion of a planet. - आमः (in music) the middle scale. -जात a. middle-born. -पदम the middle member (of a compound). ेलोपिन m. a subdivision of the Tatpurusa compound in which the middle word is omitted in composition; the usual instance given is शाकपार्थिवः which is dissolved as शाकप्रियः पार्थिवः; here the middle word श्रिय is omitted; so छायातहः, गुडधानाः &c. -पाण्डवः an epithet of Arjuna. -पुरुषः the second person (in grammar). - पूरुष: a mediocre person. -भृतकः a husbandman or cultivator (who works both for himself and his master or landlord). -यानम् the middle way to salvation. -रात्रः midnight. -राष्ट्रकम् a variety of diamonds; Kau. A. 2. 11. 29. - test the central meridian of the earth. -लोक: the middle world, the earth. पालः a king; तां.....अन्वस्ययौ मध्यमकोकपालः R. 2. 16. -वयस n. middle age. -वयस्क a. middle-aged. -संप्रहः intrigue of a middling character, such as sending presents of flowers &c. to another's wife; it is thus defined by Vyāsa: - प्रेषणं गन्धमाल्यानां धूपभूषणवाससाम्। प्रलोभनं चानपानैर्मध्यमः सप्रहः स्मृतः ॥ -साह्सः the second of

the three penalties or modes of punishment; see Ms. 8.

138. (न्सः, न्सम्) an outrage or offence of the middle class. नस्य a. being in the middle.

मध्यमक a. (-मिका f.) 1 Middle, middle-most. -2 Common (property &c.). -कम् The interior of anything.

मध्यमिका A girl arrived at puberty, a marriageable woman.

मध्यमीय a. Middle, central.

मध्ये See under मध्य.

मध्दः N. of a celebrated preceptor and author, the founder of the sect of Vaispavas, and author of a Bhasya on the Vedanta Sutras. —Comp. —मतम् the doctrine of Madhya.

मध्वकः A bee.

मध्वला A drinking bout; L. D. B.

माध्वजा Any intoxicating drink, spirituous liquor.

मन् I. 1 P. (मनति) 1 To be proud. -2 To worship. -II. 10 A. (मानयते) 1 To be proud. - 2 To stop, to obstruct; L. D. B. -III. 4, 8 A. (मन्यते, मनुते, मेने, अमंस्त, मंस्यते, मन्तुम्, मत्) 1 To think, believe, suppose, imagine, fancy, conceive; अहं केऽपि शशा हैरे जलनिधेः पहुं परे मेनिरे Subhas; बत्स मन्ये कुमारेणानेन जुम्भकाक्षमामन्त्रितम् ए. 5: कथं भवान मन्यते 'what is your opinion'? -2 To consider, regard, deem, look upon, take (one) for, take to be; समीभूता दृष्टिकि भुवनमपि न्नहा मनुते Bh. 3. 84; असंस्त चानेन परार्ध्यजन्मना स्थितेरभेत्ता स्थितिमन्तमन्वयम् R. 3. 27; 1. 32; 6. 84; नित्यं वा मन्यसे मृतम् Bg. 2. 26, 35; Bk. 9. 117; स्तनविनिहितमपि हारमुदारम् । सा मनुते कृशतनुरिव मारम् 🔾 ît. 4. -3 To honour, respect, value, esteem, think highly of, prize; यस्यानुषक्षिण इमे भुवनाधिपत्यभोगादयः कृपणलोक्सता भवन्ति Bh. 3. 76. - To know, understand, perceive, observe, have regard to; मत्वा देवं धनपतिससं यत्र साझाद्रसन्तम् Me. 75. -6 To agree or consent to, act up to; तन्मन्यस्व मम वचनम् Mk. 8. -6 To think or reflect upon. -7 To intend, wish or hope for; क्रियः कस्माद्वधं वीर मन्यसे राक्षसेश्वर Ram. 6.92. 60. -8 To set the heart or mind on. -9 To mention, declare. -10 To think out, devise, invent. -11 To be considered or regarded as, seem, appear like. -12 To accept, agree; कालपाशमहं मन्ये त्वमपि ब्रष्टुमईसि Mb. 17. 1. 3. (The senses of मन् are variously modified according to the word with which it is used; e. g. बहु मन् to think highly or much of, value greatly, prize, esteem; बहु मनुते ननु ते तनुसंगतपबनचिलतमपि रेणुम् Git. 5; see under बहु also; लघु मन् to think lightly of, despise, slight; प्रथमोपऋतं मरूलतः प्रतिपत्त्या लघु मन्यते भवान् S. 7. 1; अन्यया मन् to think otherwise; doubt; साधु मन् to think well of, approve, consider satisfactory; आ परितीयादिद्वां न साधु मन्ये प्रयोगविज्ञानम् S. 1. 2; असाधु मन् to disapprove; तृणाय मन् or तृणवत् मन् to value at a straw, value lightly,

मनस्

make light of; हरिमप्यमंसत तृणाय Si. 15. 61; न मन् to disregard, not to mind.) -Caus. (मानयति-ते) To honour, esteem, respect, pay respect to, value; मान्यान् मानय Bh. 2. 77; (Atm.) to esteem one-self highly, prize highly. -Pesid. (मीमांसते) 1 To reflect upon, examine, investigate, inquire into. -2 To doubt, call in question (with loc.).

मनन a. [मन्-त्यु त्युद् वा] Thoughtful, careful. —नम् 1 Thinking, reflection, meditation, cogitation; युक्त्या संभावितत्वानुसंभानं मननं तु तत् Pancha-dasī 1.53; मननान्युनि-रेवासि Hariv. —2 Intelligence, understanding. —3 An inference arrived at by reasoning. —4 A guess, conjecture.

मन्तव्य a. 1 To be thought, considered, or regarded.

—2 Imaginable, conceivable. —3 To be maintained.

—4 To be approved or sanctioned; see मन्.

मन्तुः 1 A fault, an offence; मुधैव मन्तुं परिकल्प Bv. 2. 13; अनेन हेतुना बस्य मन्तवः शतशो मया (क्षान्ताः) Siva B. 15. 12; भवता शिवभूपस्य बहुना मन्तवः कृताः Siva B. 31. 6; N. 6. 110. -2 Man, mankind. -3 Lord of men (प्रजापित). -4 Ved. An adviser. -6 A manager, director. -6 Advice, counsel. -न्तुः f. Understanding, intellect.

मन्त्यति Den. P. 1 To offend, transgress against. -2 To be angry. -3 To be jealous.

मन्त् m. A sage, wise man, an adviser or counsellor.

मनस् n. [मन्यतेऽनेन मन् करणे असुन्] 1 The mind, heart, understanding, perception, intelligence; as in सुमनस्, दुमर्नम् &c. -2 (In phil.) The mind or internal organ of perception and cognition, the instrument by which objects of sense affect the soul; (in Nyāya phil. मनस् is regarded as a Dravya or substance, and is distinct from आत्मन् or the soul); तदेव सुखदु:खाग्रुपलब्धि-साधनमिन्दियं प्रातिजीवं भिन्नमणु नित्यं च Tarka K. -3 Conscience, the faculty of discrimination or judgment. -4 Thought, idea, fancy, imagination, conception; বংখন-दुरान्मनसाध्यशृब्यम् Ku. 3. 51; R. 2. 27; कायेन वाचा मनसापि शक्षत् 5.5; मनसापि न विश्रियं मया (कृतपूर्वम्) 8.52. ~8 Design, purpose, intention. -6 Will, wish, desire, inclination; in this sense मनस् is frequently used with the infinitive form with the final 4 dropped, and forms adjectives; अयं जनः प्रष्टुमनास्त्रपोधने Ku. 5. 40; cf. काम. -7 Reflection (ध्यान); मनसा जपैः प्रणतिभिः प्रयतः समुपेयिवानाधिपति स दिवः Ki. 6. 22. -8 Disposition, temper, mood. -9 Spirit, energy, mettle; मनोवीर्यवराहिसक्तमस्व्यमकुताभयम् Bhag. 3. 17. 22. -10 N. of the lake called Manasa. -11 Breath or living soul. -12 Desire, longing after. (मनसा गम् &c. to think of, contemplate, remember; जगाम मनसा राम धर्मज्ञो धर्मका स्था Ram. 2.82.9; (अगमत्) मनसा कार्यसंसिद्धी त्वरादिगुणरहसा Ku. 2. 63; मनः कृ to fix the mind upon, direct the thoughts towards, with dat. or loc.; सनो बन्ध् to fix the heart or affection upon; (अभिकापे) मनी बबन्धान्यरसान् बिलक्ष्य सा R. 3. 4; मनः समाधा to collect oneself; मनिस उद्भू to cross the mind; मनिस क to think, to bear in mind; to resolve, determine, think of.) N. B. In comp. मनस् is changed to मनो before अ and soft consonants, as मनाऽनुग, मनोज्ञ, मनोहर &c.). -Comp. -अधिनाथः a lover, husband. -अनवस्थानम् inattention. -अनुग a. suiting the mind, agreeable; ततस्तद्यन्यं वचनं मनोनुगं समस्तमाज्ञाय ततो हि हेतुमन् Mb. 12. 167. 49; Ram. 7. 72. 18. -अप-हारिन a captivating the heart. -अभिनिवेशः close application of mind, firmness of purpose. -अभिराम a. pleasing the mind, gratifying to the heart; मनेभिरामाः (केकाः) R. 1. 39. -अभिलाषः the desire or longing of the heart. - 314 a. gaining the heart, attractive, pleasing. -कान्त a. (मनस्कान्त or मनःकान्त) dear to the mind, pleasant, agreeable. -कारः perfect perception, full conscionsness (of pleasure or pain), mental concentration, resolution; भवन्मनस्कारलबोद्गमेन कमेलकानां निलयः पुरेब N. 14. 84. (cf. मनसः ऐकार-यकरणं मनस्कारः Narayana com. on N.) दिदक्षादत्तदृष्टीनां मनस्कारमनीययोः। सप्रीतिरससन्तोषं दिशन्तौ देहकान्तितः ॥ Yadavabhyudaya 10. 9. -क्षेपः (मनःक्षेपः) distraction of the mind, mental confusion. - 17 a. 1 existing or passing in the mind, concealed in the breast, internal, inward, secret; नेयं न दक्ष्यति मनागतमाधिहेतुम् S.3. 11. -2 affecting the mind, desired. (-तम्) 1 a wish, desire; मनोगतं सा न शशाक शंसितुम् Ku. 5. 51. -2 an idea, thought, notion, opinion. - Ta: f. desire of the heart. -गर्वी wish, desire. -गुप्त a. hidden in the mind, thought secretly. (-सा) red arsenic. -प्रहणम् captivating the mind. - प्रहिन a. captivating or fascinating the mind. -प्राह्म a. to be grasped by the mind. -हाम् the pleasures of sense; यो बुणीते मनाधाक्षमसत्त्वात् कुमनीध्यसौ Bhag. 10. 48.11. - ज्लानिः depression of mind. -ज, -जन्मन् a. mindborn. (-m.) the god of love. - जिल्प: imagination. -जब a. 1 quick or swift as thought; मनोजवं मारुततुल्यवेगम् Rāma-rakṣā Stotra 33. -2 quick in thought or conception. -3 fatherly, paternal. -जयस a. resembling a father, fatherly, -जवा 1 N. of one of the tongues of Agni. -2 N. of one of the शक्तिs of Durga; 'काली कराली च मनोजना च ' Sruti. -जात a. mind-born, arisen or produced in the mind. - say a scenting out, i. e guessing the thoughts. - a. pleasing, lovely, agreeable, beautiful, charming; इयमधिकमनोज्ञा वल्कलेनापि तन्बी \$. 1. 20; R. 3. 7; 6.1. (一句:) N. of a Gandharva. (一句) 1 red arsenic. -2 an intoxicating drink. -8 a princess. -तापः, -पीडा 1 mental pain or agony, anguish. –বাভঃ the lion of Durga. -ताप्टः f. satisfaction of the mind. -ताका an epithet of Durga. - दण्डः complete control over the mind or thoughts; Ms. 12. 10; cf. त्रिदण्डिन्. -दत्त a. devoted in thought, mentally dedicated. -दाहः, -दःखम् mental distress or torment. -दाहिन the god of love. -दुष्ट a. deprayed in mind; रजसा स्त्री मनोदुष्टा संन्यासेन दिजोत्तम (शुद्रपति) Ms. 5. 108. -धारणम् conciliating the favour of. - नाशः loss of the mind or understanding, dementedness. -नीत a. approved, chosen. -पतिः (मनःपतिः)

an epithet of Visnu. -पर्यायः (with Jainas) N. of the last but one stage in the perception of truth. - पूत a. (मनःपूत) 1 considered pure by the mind, approved by one's conscience; मनःपूतं समाचरेत् Ms. 6. 46. -2 of a pure mind, conscientious. -प्रणीत a. (मनःप्रणीत) agreeable or pleasing to the mind. -प्रसादः (मनः-प्रसादः) composure of mind, mental calm. - भिय a. dear to the heart. -यः cinammon (Mar. दालचिनी). -प्रीतिः f. (मनःप्रीतिः) mental satisfaction, joy, delight. -भव a. mind-born, created by fancy; दृश्यमाना विनार्थेन न दश्यन्ते मनोभवाः Bhag. -भवः, -भृः 1 the god of love, Cupid; रे रे मनो मम मनोभवशासनस्य पादाम्बुजद्वयमनारतमानमन्तम् By. 4. 32; Ku. 3. 27; R. 7. 22; स्यामा शुशुभे सशिना तया मनोभू: Kalāvilāsa. -2 love, passion, lust; अत्यारूढी हि नारीणामकालज्ञो मनोभवः R. 12. 33. -मधनः the god of love. -मर see separately. -यायिन a. 1 going at will or pleasure. -2 swift, quick as thought; उत्पत्य ख दशपीवो मनोयायो शिताख्यन्त Bk. 5. 30. -8 keen desire; अहं हि तस्याद्य मनोभवेन संपीडिता तद्रतसर्वभावा Ram. 5. 32. 12. -योगः close application of the mind, close attention. -योनिः the god of love. -रञ्जनम् 1 pleasing the mind. -2 pleasantness. - TT: 1 'the car of the mind', a wish, desire; अनतरतः सिद्धिपयं शन्दः स्वमने।रथस्येव M.1.22; मनोर्थानामगतिने विद्यते Ku. 5. 64; R. 2. 72; 12. 59; उत्पद्यन्ते विलीयन्ते दरिद्राणां मनोरथाः Udb.; आज्ञा नाम नदी मनोरयजला Bh. 3. 45. -2 a desired object; मनोरथाय नाशंसे S. 7. 13. -3 (in dramas) a hint, a wish expressed indirectly or covertly. वृतीया N. of the third day in the hright half of Chaitra. दायक a. fulfilling one's expectations. (– ক:) N. of a Kalpa-taru. বুদ: the god of love. বন্ধ: cherishing or entertaining of desire. বন্ধ: the friend of (who satisfies) desires; तस्या भवानिप मनोरथबन्धवन्धुः Mal. 1. 34. ीसिंद्र: f. fulfilment of one's desires. 'सिंद्रि: f. a creation of the fancy, a castle in the air. TH a. attractive, pleasing, agreeable, lovely, beautiful; अरण-नस्त्रमनोरमासु तस्याः (अङ्गुलीषु) ५. ६. ११; पुरस्ताद्विमले पात्रे सुविस्तीर्णे मनोरमे Susruta. (-मा) 1 a lovely woman. -2 a kind of pigment. - UT: affection, passion (of the heart). -राज्यम् 'kingdom of the fancy ', a castle in the air; मनोराज्यविजृम्भणमेतत् 'this is building castles in the air'. - रुज् f. pain or grief of the heart. - छयः loss of consciousness. —ন্তবৈষ্ freak, caprice. —বল্লুমা a beloved woman. -वहां N. of a particular artery; (' अश्वः(यपत्रनाडीव द्विसप्ततिशताधिका । नार्डी मनोवहेत्युक्तं योगशास्त्र-विशारदैः '); मध्ये च हृदयस्यैका शिरा तत्र मनोवहा । शुक्रं संकल्पज नुणां सर्वगात्रीविमुञ्चति ॥ Mb. 12. 214. 19. -वाक्कमेन n. pl. thoughts, words and deeds. -बाञ्छा, -बाञ्छतम् a wish of the heart, a desire, - विकार:, - विकृति: f. emotion of the mind. - चिनयनम् mental discipline. -विरुद्ध a. 1 incomprehensible. -2 against the dictates of mind or conscience. - शिक्षः f. 1 working of the mind, volition. -2 disposition, temper. -वेगः quickness of thought. - ज्यवा mental pain or anguish. - शस्य a. rankling in the mind; (बाहु:) कुबेरस्य मनःशत्यं शंसतीद

पराभवम् Ku. 2. 22. - शिलः, - ला red arsenic; मृनःशिला-विच्छुरिता निषेदुः Ku. 1. 55; R. 12. 80; टक्केर्मनःशिलगुद्दैरवदीर्य-माणां Mk.; गन्धास्मानं मनःशिलाम् Siva B. 30. 19; मनःशिला-पञ्चलिखितेन च विद्योतितल्लाटपप्टाम् K. -शीघ a. quick as thought. -संकल्पः desire of the heart. -संगः attachment of the mind (to anything). -संचेतनाहारः (with Buddhists) one of the four kinds of food (in a material and spiritual sense). - Hall: anguish of the mind. -समृद्धिः heart's content; Bhag. -संबरः coercion of mind. - सुख a. agreeable to the mind. - स्प a. being in the heart, mental. — स्थैयम् firmness of mind. हत a. disappointed. - Et a. pleasing, charming, attractive, fascinating, lovely; अव्याजमनोहरं वपुः \$. 1. 18; Ku. 3. 39; R. 3. 32. (-रः) a kind of jasmine. (-रम्) gold. -हर्ने, -हारिन a. heart-stealing, captivating, agreeable, pleasing; हितं मनोहारि च दुर्लमं वचः Ki. 1. 4; गान्नं वारि मनोहारि भुरारिचरणच्युतम् Gangastaka by Valmiki 7. –हारी an unchaste or unfaithful woman. - 214: gladness of heart. –हा rod arsenic; मनःशिल मनोगुंस मनोहा नागजिहिका Bhava. P.

मनसा N. of a daughter of Kasyapa, sister of the serpent king. Ananta, wife of the sage जरत्कार and mother of the sage अस्तिक; so मनसादेवी. —Comp.—पञ्चमी the fifth day in the dark half of Asadha.

मनस्तिज a. [मनसि जायते जन्-ड अहुक्] Mind-born, mental. -जः 1 The god of love; मनसिजतरपुष्पम् R. 18. 52. -2 Love, passion; मनसिजरुजं सा वा दिव्या ममालमपोहितुम् V. 3. 10; समस्तापः कामं मनसिजनिदाधप्रसर्योः S. 3. 9. -3 The moon.

मनस्तिद्यायः 1 The god of love; मनसिशयमहाश्रमन्यथामी न दुसुमपञ्चकमप्यलं विसोद्धम् Si. 7. 2. –2 The moon.

मनस्तः ind. From the mind or heart; R. 14. 84.

मनस्पति Den. P. 1 To intend, design. -2 To think, reflect.

मनस्विन् a. [प्रशस्तं मनः अस्त्यस्य विनि] 1 Wise, intelligent, clever, high-souled, high-minded; तया मेने मनस्विन्या लक्ष्म्या च वसुधाधिपः R. 1. 32; Pt. 2. 120; विपन्तित्रमञ्चानगति-मनस्वी Bk. 1. 10. —2 Attentive. —3 Steady-minded, resolute, determined; Ku. 5. 6; मनस्वी कार्याधी न गणयति दुःखं न च मुखम् Bh. 2. 81. —m. The fabulous animal called Sarabha. —नी 1 A high-minded or proud woman; मनस्विनीमानविधातदक्षम् Ku. 3. 32; M. 1. 20; V. 3. 5.—2 A wise or virtuous woman. —3 N. of Durgs. —4 N. of the mother of the moon.

मनस्विता 1 Intelligence. -2 Magnanimity, highmindedness. -3 Hope, expectation.

मनित p. p. Known, understood.

मनीक P. To take to heart.

मनोमय a. Mental, spiritual; मनोमयः प्राणशरीरनेता प्रतिष्ठितोऽने इवयं संनिधाय Mund. Up. 2. 2. 7. "Gomp. -कोचः,

-4: the second of the five vestures or sheaths which are supposed to enshrine the soul.

मनाक ind. 1 A little, slightly, in a small degree; न मनाक 'not at all'; न मनागि राहरोषसङ्का Bv. 2. 1; रे पान्य विह्नल्मना न मनागि स्याः 1. 37, 111. -2 Slowly, tardily. -8 Only, merely. -Comp. -कर a. doing little. (-रम्) a kind of fragrant aloe-wood.

मनाका A female elephant.

मनायी (वी) The wife of Manu.

मनीकम् Collyrium, eye-salve.

मनीष् /. Intelligence; हदा मनीषा मनसाभिक्छप्तो य एति दुर-रमृतास्ते भवन्ति Kath. 2. 6. 9.

मनीषा [ईष्-अष्ट् ईष ; मनस ईषा शकं॰] 1 Desire, wish ; यो दुर्जनं वशियुंत तनुते मनीषाम् Bv. 1. 95. -2 Intelligence, understanding; अतः साधोऽत्र यत् सारं समुद्दश्त्य मनीषया Bhāg. 1.1.11; प्रविभज्य पृथक्मनीषया स्वगुणं यत्किल तत्करिष्यसि Si. 16. 42. -3 A thought, idea. -4 Ved. Hymn, praise.

मनीपिका 1 Understanding, intelligence. -2 Expectation.

मनीषित a. 1 Wished for, desired, liked, loved, dear; मनीषिताः सन्ति गृहेषु देवताः Ku. 5. 4. -2 Agreeahle. -तम् A wish, desire, desired object; मनीषितं विजानाति केशवो न तु तस्य ते Mh. 12. 347. 92; मनीषितं बौरिप येन हुम्था R. 5. 33.

मनीपिता Wisdom.

मनीषिन् a. [मनीषा-इनि] 1 Wise, learned, intelligent, clever, thoughtful, prudent; अप्यर्थकामी तस्यास्ता धर्म एव मनीषिणः R. 1. 25. -2 Ved. Praying, praising. -m. 1 A wise or learned person, a sage, a pandita; माननीयो मनी-षिणाम् R. 1. 11; संस्कारक्येव गिरा मनीषी Ku. 1. 28; 5. 39; R. 3. 44. -2 Ved. A singer, praiser.

मनु a. Thinking, wise, intelligent, sage; सलोकपाला मुनयो मन्नामार्थ मनुं प्राञ्जलयः प्रणेमुः Bhag. 4. 6. 39.

मनु: [मन्-उ Un. 1. 10] f N. of a celebrated personage regarded as the representative man and father of the human race (sometimes regarded as one of the divine beings). -2 Particularly, the fourteen successive progenitors or sovereigns of the earth mentioned in Ms. 1. 63. (The first Manu called स्वायमुक्सनु is supposed to be a sort of secondary orestor, who produced the ten Prajapatis or Maharsis and to whom the code of laws known as Manusmriti is ascribed. The seventh Manu called वैवस्वतमनु, being supposed to be born from the sun, is regarded as the progenitor of the present race of living beings and was saved from a great flood hy Visnu in the form of a fish; cf. मत्स्यावतार; he is also regarded as the founder of the solar race of kings who ruled at Ayodhy ह; see U. 6. 18; R. 1. 11; विवस्तान् मनवे प्राह मनुरिस्वाकवेऽव्रवीत Bg. 4. 1. The names of the four-

teen Manus in order are:-- 1 स्वायंभुव, 2 स्वारोचिष, 3 औत्ताम, 4 तामस, 5 रैवत, 6 चाक्षुष, 7 वैवस्वत, 8 सावार्णि, 9 दक्षसावर्णि, 10 ब्रह्मसावर्णि, 11 धर्मसावर्णि, 12 ददसावर्णि, 13 रौच्य-दैवसावर्णि and 14 इंद्रसावर्णि). -3 A symbolical expression for the number 'fourteen'. -4 A man, mankind (opp. evil spirits); मनवे शासदवतान् है.v.1.130.8. -5 Thought, thinking or mental faculty (Ved.). -6 A prayer, sacred text or spell (मन्त्र); मनु साध्यती राज्यं नाकपृष्ठमनादाके Mh. 13. 7. 18. -7 (pl.) Mental powers; देहोऽसबोऽक्षा मनवो मूतमात्रा नात्मानमन्यं च विदुः परं यत् Bhag. 6. 4. 25. - नुः f. The wife of Manu. - Comp. -अन्तरम् the period or age of a Manu; (this period, according to Ms. 1. 79, comprises 4, 320,000 human years or 14th day of Brahms, the fourteen Manvantaras making up one whole day; each of these fourteen periods is supposed to be presided over by its own Manu; six such periods have already passed away; we are at present living in the seventh, and seven more are yet to come); मन्वन्तरं तु दिन्यानां युगानामेकसप्तिः Ak. -जः a man, mankind. "आधपः, "अधिपतिः, "ईश्वरः, "पतिः, राजः a king, sovereign. लोकः the world of men; i. e. the earth. -जा a woman. -जातः a man. -ज्येष्ठः a sword. -प्रणीत a. taught or expounded by Manu. -भू: a man, mankind. -राज् m. an epithet of Kubera. -श्रेष्ठः an epithet of Vispu. -संहिता, -स्पृतिः the code of laws ascribed to the first Manu, the institutes of Manu.

मनुषी .A female, a woman.

मनुष्य a. [मनोरपत्यं यत् सुक् च] Friendly or useful to man. - 54: 1 A man, human being, mortal. - 2 A mate. -3 Ved. A class of manes. -Comp. - 373; देश्वरः a king, sovereign; मार्गे मनुष्यश्वरधर्मपत्नी श्रुतेरिवार्य स्मृतिरन्वगच्छत् R. 2. 2. -कारः human exertion or effort; of. पुरुषकार. -गन्धवे m. (pl.) the human गन्धवेड (as distinguished from देवगन्धर्वs). -जन्मन् a. begotten hy a man. -जातम्, -जातिः /. mankind. human race. -देवः 1 a king; निश्नम्य देवानुचरस्य वाचं मनुष्यदेवः पुनरप्युवाच R. 2. 52. -2 a god among men, a Brāhmaṇa. -धर्मः 1 the duty of man. -2 the character of man, human character. -धमन m. an epithet of Kubera. -पोतः a little boy. -मात्र a. only a man. -मारणम् homicide; मनुष्यमारणे क्षिप्रं चौरवत् किल्बिषं भवेत् Ms. 8. 296. —यद्यः hospitality, hospitable reception of guests, one of the five daily acts of a house-holder; see त्यज्ञ. -यानम् a litter, palanquin. -लोकः the world of mortals, the earth. -विञ्, -विशा ∫., -विश्वम् human race, mankind. -गृष्ट्यम् impossibility. -शोणितम् human blood; (पपौ) कुत्इलेनेव मनुष्यशोणितम् R. 3. 54. - HHI 1 an assembly of men. -2 a crowd, multitude. -9 a place of meeting, assembly.

म्तुष्यता, -त्वम् 1 Manhood. -2 Humanity; दुर्लमं त्रयमेवेतद् देवानुष्रहहेतुकम् । मनुष्यत्वं मुसुक्षत्वं महापुरुषसंश्रयः ॥ Vivekachūdamaņi.

मनोत् m. Ved. 1 An inventor. -2 A manager; धिया मनोता प्रथमो सनीषी Rv. 9. 91. 1. -3 An honourer.

मनोन्मनी A form of Durgs.

मन्त्र 10 A. (मन्त्रयते, but sometimes मन्त्रयति also, मन्त्रित) 1 To consult, deliberate, ponder over, hold consultation, take counsel; एतान् सर्वान् समानीय मन्त्रयिता च लक्ष्मण Ram. 7. 91. 3; न हि स्त्रीभिः सह मन्त्रयितुं युज्यते Pt. 5; Ms. 7. 146. —2 To advise, counsel, give advice; युद्धे विक्रमतक्षेत्र हितं मन्त्रयतस्तथा Ram. 6. 115. 8; अतीतलाभस्य च रक्षणार्थं.....यन्मन्त्रयतेइसी परमो हि मन्त्रः Pt. 2. 182. —8 To consecrate with sacred texts, enchant with spells or charms. —4 To say, speak, talk, mutter; किमपि इदये इत्या मन्त्रयेथे \$. 1; किमकाकिनी मन्त्रयसि \$. 6; हला संगीतशाला-परिसरेऽबलोकिताद्वितीया त्वं कि मन्त्रयन्त्यासीः Mgl. 2.

मन्त्रः [मन्त्र-अन्] 1 A Vedic bymn or sacred prayer (addressed to any deity), a sacred text; (it is of three kinds:— it is called 캠핑 if metrical and intended to be loudly recited; यज्ञ if in prose and muttered in a low tone; and सामन if, being metrical, it is intended for chanting). -2 The portion of the Veda including the Samhita and distinguished from the Brahmana; q. v. -3 A charm, spell, an incantation; सोऽहमस्मि मन्त्र-सिद्धः Dk. 54; न हि जीवन्ति जना मनागमन्त्राः Bv. 1.111; अचिन्त्यो हि मणिमन्त्रीषधीनां प्रमावः Ratu. 2; R. 2. 32; 5. 57. - A formula (of prayer) sacred to any deity, as all नमः शिवाय &c. -5 Consultation, deliberation, counsel, advice, resolution, plan; तस्य संवृतमन्त्रस्य R. 1. 20; मन्त्रः प्रतिदिनं तस्य नभूव सह मन्त्रिभिः 17. 50; Pt. 2. 182; Ms. 7. 58; मन्त्रपूर्वाः सर्वारम्भाः Kan. A. 1. 15; also प्रवाज्ञो मन्त्रः. -6 Secret plan or consultation, a secret; मन्त्रा योध इवाधारः सर्वाष्ट्रै: संवृतेरिप Si. 2. 29. -7 Policy, statesmanship. -8 A means, contrivance; किंतु मन्त्रं प्रदास्यामि यो वै तान् निहनिष्यति Ram. 7. 6. 10. -9 N. of Visnu. -10 of Siva. -11 (In astrol.) The fifth mansion. -Comp. -अक्षरम् a syllable in a spell. -अधिकार: business of council meetings; Kau. A. 1. 15. -आधराजः supreme over all spells. -आराधनम् endeavouring to obtain by spells or incantations; मन्त्राराधनतत्परेण मनसा नीताः इमशाने निशाः Bh. 3. 4. - 3 to a. mentioned in a hymn. - 3 दकम, -जलम्, -तोयम्, -वारि n. water consecrated by means of spells, charmed water. - 342+4: backing up by advice. -करणम् 1 Vedic texts. -2 composing or reciting sacred texts; P. I. 3. 25. -कर्करा a. advocating a stern policy; बैऽपि मन्त्रकर्कशाः शास्त्रतन्त्रकाराः Dk. 2. 8. -कारः the author of Vedic hymns. -कार्यम् subject of consultation. - কাত: time of consultation or deliberation; स्नीम्लेच्छन्याधितन्यङ्गान् मन्त्रकालेऽपसार्येत् Ms. 7. 149. - কুহাল: a. skilled in giving advice. - কুবু m. 1 an author or composer of Vedic hymns; अध्यक्षणीर्मन्त्र-कृतामुषीणां कुशामबुद्धे कुशली गुरुस्ते R. 5. 4; 1. 61; 15. 31. -2 one who recites a sacred text. -3 a counsellor, an advisor. - 4 an ambassador; यहा अयं मन्त्रकृद्दी भगवानिखलेश्वरः Bhag. 3. 1. 2. - कृत a. Consecrated by mantras; यस्ते मन्त्रकृतः पाणिरमी पापे मया वृतः Ram. 2. 14. 14. —गण्डकः knowledge, science. —गुप्तिः f. secret counsel. -गृह: a spy, a secret emissary or agent. -गृहम् a council-chamber. - यहः listening to the counsels of ministers; सप्तमे तु मन्त्रप्रहो द्वाभित्रेषणानि च Dk. 2. 8. -जा the power of spells; L. D. B. -जागर: recital of Vedic texts at night. -जिहा fire; अमृतं नाम यत् सन्तो मन्त्रनिहेषु जुड़ति Si. 2. 107. - व a. 1 knowing sacred texts. - 2 skilled in counsel. -3 skilled in spells. (-5:) 1 a counsellor, adviser. -2 a learned Brabmana; मन्त्रज्ञे-र्मन्त्रिभिधेव विनीतः प्रविशेत् सभाम् Ms. -8 a spy. --तत्त्वम् the essence of counsel. -तन्त्र see अमन्त्र. -दः, -दातृ m. a spiritual preceptor or teacher; पिता भवति मन्त्रदः Ms. 2. 153. - दर्शिन m. 1 a seer of Vedic hymus. -2 a Brāhmana versed in the Vedas; यो स्निप्तिः स द्विजो (वैप्रैर्भन्त्र-दर्शिभिरुच्यते Ms. 3. 212. -दीधितिः fire. -दृश् a. 1 knowing sacred texts. -2 skilled in counsel or spells. (-m.) 1 a seer of Vedic hymns -2 an adviser, a counsellor; अथाह तन्मन्त्रदृशां वरीयान् यन्मन्त्रिणा वेदुरिकं वदन्ति Bhag. 3, 1. 10. -देवता the deity invoked in a sacred text or mantra. -घरः, -धारिन् m. a counsellor. -निर्णयः final decision after deliberation. - 4दम the words of a sacred text. -पूत a. purified by mantras. आत्मन् m. an epithet of Garuda. - মবাং: the course of counsel or procedure; Pt. 2. -प्रभावः the power of a spell. -प्रयोगः, -बुक्तिः f. application of spells. -बी (बी)-जम the first syllable of a spell. -भेदः breach or betrayal of counsel. -मृतिः an epithet of Siva. -मूलम् magic. -यन्त्रम् a mystical diagram with a magical formula. -युक्तिः application of spells; magical means. —योगः 1 employment or application of spells. -2 magic. -रक्षा not disclosing, keeping a secret. -वर्जम ind. without the use of spells. -वह: N. of Visnu. -वाद: the substance of sacred texts. - वादिन m 1 a reciter of sacred texts. -2 an enchanter, a conjurer. -चिद् see मन्त्रज्ञ above. -विद्या the science of spells, magic. -शक्तिः f. the power of spells. - Mai: a consultation overheard. -संस्कारः any Samskara or rite performed with sacred texts; अनुताबृतुकाले च मन्त्रसंस्कारकृत् पतिः Ms. 5. 153. -संस्क्रिया any magical rite. -संवरणम concealment of a design; मन्त्रसंवरणेनास्मि कुन्त्या दुःखेन योजितः Mb. 12.2. 18. -संहिता the whole body of Vedic hymns. -साधकः a magician, conjurer. -साधनम् 1 effecting or subduing by magic. -2 a spell, an incantation. -3 attainment of supernatural or magical powers (by muttering spells); चामुण्डे भगवति मन्त्रसाधनादादुदिष्टामुपनिहितां भजस्व पूजाम् Mal. 5. 25; K. 37, 40, 44. - साध्य a. 1 to be effected or subdued by magic or spells; Pt. 1. 65. -2 attainable by consultation. - Rea a. 1 possessing the power of spells, rendered efficacious; सोऽरम्यहं मन्त्रसिद्धः Dk. 2. 2. -सिद्धिः f. 1 the working or accomplishment of a spell. -2 the power which the possession or knowledge of

a spell gives to a person. —स्त्रम् a charm fastened on a string. —स्तानम् the recitation of particular texts as a substitute for ablution. —स्या a. obtaining (anything) by means of spells. —हीन a. destitute of or contrary to sacred hymns.

मन्त्रणम्, -णा [मन्त्र स्युट्] 1 Deliberation, consultation; न तेऽस्यकार्यं मतिपूर्वमन्त्रणे Ram. 5. 48. 5. -2 Advising, counselling; 'गर्वी खर्व.....मन्त्रणायन्त्रितः' Stotra.

मन्त्रणकम् Invitation; Buddh.

मन्त्रतः ind. 1 With respect or according to the sacred texts. -2 Deliberately, advisedly.

सन्त्रवर्त a. 1 Attended with spells or incantations; अशिक्षताचं पितृरेव सन्त्रवर् R. 3. 31. -2 Initiated. -ind. 1 According to sacred texts. -2 According to the rules of consultation.

मन्त्रिः = मन्त्रिन् q. v.

मन्तित p. p. [मन्त्र-क] 1 Consulted. -2 Counselled, advised; किंचत् ते मन्त्रितो मन्त्रो राष्ट्रं न परिधानित Ram. 2. 100. 18. -3 Said, spoken. -4 Charmed, consecrated by mantras. -5 Settled, determined. -तम् Advice, counsel; सुयुद्धं वानराणां च सुभीवस्य च मन्त्रितम् Ram. 6. 112. 2.

मन्त्रिम् a. [मन्त्रयते मन्त्र् णिनि] 1 Wise, clever in counsel. -2 Familiar with sacred texts or spells. -3 Ved. Eloquent. -m. 1 A minister, counsellor, a king's minister; अजिताधिगमाय मन्त्रिभर्युयुजे नीतिविद्यारदेश्जः R. 8. 17; Ms. 8. 1. -2 A conjurer, an enchanter. -3 (In chess) The queen. -4 (In astrol.) The 12th mansion. -Comp. -धुर a. able to bear the burden of a minister's office; सुमन्त्रतो मन्त्रियुरेशमात्येः साम्रकोविदेः Ram. 2. 100. 16. -पतिः, -प्रधानः, -प्रमुखः, -मुख्यः, -चरः, -श्रष्ठः the prime minister, premier. -परिषद् a council of ministers; इन्द्रस्य हि मन्त्रिपरिषद् ऋषाणां सहसम् Kau. A. 1. 15. -प्रसाण्डः an excellent or eminent minister. -श्रोत्रियः a minister conversant with the Vedas.

मन्त्रिता, -त्वम् Ministership, office of a minister.

मन्य, -मय 1,9 P. (मन्यति, मध्ति, मध्ति, मध्ति, मध्ति; pass. मध्यते) To churn, produes by churning; (oft. with two acc.) सुधां सागरं ममन्युः or देवासुररमृतमन्द्रतिधर्ममन्थे Ki. 5. 30. -2 To agitate, shake, stir round or up, turn up and down; (fig. also); तस्मात् समुद्रादिव मध्यमानात् R. 16. 79. -3 (a) To crush, grind. (b) To grind down, oppress, afflict, trouble, distress sorely; मन्यथा मां मध्यन् निजनाम सान्ययं करोति Dk.; जातां मन्ये शिशिरमायितां पश्चिनी वात्यस्पाम् Me. 85 (v. l.). -4 To burt, injure. -8 To destroy, kill, annihilate, crush down; मध्नामि कौरवशतं समरे न कोपात् Ve. 1. 15; अमन्यांच परानीकम् Bk. 15. 46; 14. 36. -6 To tear off, dialocate. -7 To mix, mingle.

मन्थः [मन्य्-करणे घम्] 1 Churning, shaking about, stirring, agitating; मन्यादिव क्षुम्यति गान्नमम्भः U. 7. 16; R. 10. 3. -2 Killing, destroying. -8 A mixed beverage; पुंसा नक्षत्रेण मन्यं संनीय जुहोति Bri. Up. 6. 3. 1. -- 1 A churning-stick (मन्या also). -8 The sun. -6 A ray of the sun. -7 Excretion of rheum from the eyes, mucns (from the eyes), cataract. -8 An instrument for kindling fire by attrition. -9 A spoon for stirring. -10 A kind of antelope. -11 A medical preparation of drink; यूर्ण चतुष्पटे शीते शुणद्वयं पटं क्षिपत्। मृत्यात्रे मन्ययेत् सम्यक् तस्माम दिपलं पिनेत Bhava. P. -Comp. -अचलः, -सिदः, -शिरः, -पर्वतः, -रीलः the Mandara mountain (used as a churning-stick); मन्याविक्रमणक्षमं हिर हिर्न्तामलः पेरिरे Bv. 1. 55. -उद्कः, -उद्धिः the sea of milk. -गुणः a churning-cord. -जम् butter. -युण्डः, -दण्डकः a churning-stick. -धिक्कम्मः the churning post (Mar. मुसळलां).

मन्यनः [मध्यतेऽनेन करणे ल्युट् भावे ल्युट् वा] A churningstick. -नम् 1 Churning, agitating, stirring or shaking about. -2 Kindling fire by attrition. -नी A churningvessel. -Comp. -घटी a churning-vessel.

मन्धर a. [सन्ध्-अरच्] 1 Slow, dull, tardy, lazy, inactive; गर्ममन्थरा S. 4; प्रत्यभिज्ञानमन्थरोऽभवत् ibid; स्थाने खल्वयं प्रसनमन्थरीऽभूत् M. 5; दरमन्यरचरणविहारम् Git. 11; Si. 6. 40; 7. 18; 5. 62; R. 19. 21. -2 Stupid, foolish, silly; मन्यरकौलिक:. -8 Low, deep, hollow, having a low tone. - Large, broad, wide, hig. - B Bent, crooked, curved. -6 Indicating, showing (स्वक). -रः 1 A store, treasure. -2 The hair of the bead. -3 Wrath, anger. - Fresh butter. - 6 A churning-stick. - 6 Hindrance, an obstacle. -7 A stronghold. -8 Fruit. -9 A spy, an informer. -10 The month Vaisākha. -11 The mountain Mandara. -12 An antelope. - N. of a humpbacked nurse or slave of Kaikeyi who instigated her mistress, on the eve of Rama's coronation as heir-apparent, to beg of her bushand by the two boons formerly promised to her by him, the banishment of Rama for fourteen years and the installation of Bharata on the threne; मन्यरां प्रविशस्वादी कैकेयां च ततः परम् A. Rām. -रम् Sattlower. -Comp. -चिवेक a. slow in judgment, void of discrimination; उन्मध्य मन्थरविवेकमकाण्ड एव Māl. 1. 18.

मन्थरित a. Made slow, lazy; relaxed.

मन्यरः The wind produced by the waving of a

मन्यानः [मन्ध्-आनच्] 1 A churning-stick; प्रविवेशाय पातालं मन्यानः पर्वतीपमः Ram. -2 An epithet of Siva.

मन्यानकः A kind of grass.

मन्यन् a. [मन्य् णिनि] 1 Churning, stirring. -2 Afflicting, annoying. -m. 1 Semen virile. -2 Ved. Soma juice. -नी A churning-vessel.

मन्द् 1 A. (मन्दते) (mostly Vedic) 1 To be drunk.
-2 To be glad, to rejoice. -3 To languish, be languid.

-4 To shine. -3 To move slowly, loiter, tarry. -3 To be praised or celebrated. -7 To praise. -3 To sleep,

मन्द a. [सन्द-अच्] 1 Slow, tardy, inactive, lazy, dull, laitering; (न) भिन्दन्ति मन्दां गतिमश्रमुख्यः Ku. 1. 11; तच्चरितं गोविन्दे मनसिजमन्दे सखी प्राह Git. 6. -2 Cold, indifferent, apathetic. -3 Stupid, dull-witted, foolish, ignorant, weak-brained; प्रयोजनमनुद्दिश्य न मन्दोऽपि प्रवर्तते Subhas.; मन्दोऽप्यमन्दतामेति संसर्गेण विपश्चितः M. 2.8; मन्दः कवियशः प्रार्थी गीमेष्याम्युपहास्थताम् R. 1. 3; द्विषन्ति मन्दाश्चरितं महात्मनाम् Ku. 5. 75. -4 Low, deep, hollow (as sound). -8 Soft, faint, gentle; as in मन्दिस्मतम्. -8 Small, little, slight; मन्दोदरी; see अ ind. 1 (d) also. -7 Weak, defective, feeble, as मन्दामि. -8 Unlucky, unhappy. -9 Faded. -10 Wicked, vile. -11 Addicted to drinking. -12 Weak, slack (as a bow). -13 Sick, afflicted with disease. -14 Independent (स्वतन्त्र). -न्दः 1 The planet Saturn. -2 An epithet of Yama. -3 The dissolution of the world. -4 A kind of elephant; मन्दोऽपि नाम न महानवगृह्य साध्यः Si. 5. 49 (where मन्द means 'a fool 'also). -8 The apsis of a planet's course. न्दा A pot, vessel. न्दम् ind. 1 Slowly, gradually, by degrees; यातं यटच नितम्बयो-र्गुस्तया मन्दं विलासादिव \$. 2. 2. -2 Gently, softly, not violently; मन्दं मन्दं नुद्दि पवनश्चानुकूलो यथा त्वाम् Me. 9. -8 Faintly, feebly, weakly, lightly. - In a low tone, deeply. -Comp. -अक्ष a. weak-eyed. (-क्षम्) sense of shame, modesty, bashfulness; यन्दासं हीखपा वीडा लजा साऽपत्रपाऽन्यतः Ak; मन्दाक्षमन्दाक्षरमुद्रमुक्त्वा N. 3. 61; 14. 47; 22.33. -अग्नि a. having a weak digestion. (-श्नि:) slowness of digestion. - आनेल: a gentle breeze. -असु a. having weak or faint breath. -आफ्रान्सा N. of a metre; see $\mathbf{App.}\ \mathbf{I}$; सुवशा कालिदासस्य मन्दाकान्ता प्रवरूगति। सदश्व-दमकस्येव काम्बोजतुरगाङ्गना ॥ According to prof. Sukumāra Sen, Kalidasa is the inventor of this metre. -आचार a. badly conducted. -आरमन् a. dull-witted, silly, ignorant; मन्दात्मानुजिष्टक्षया Malli. -आद्र a. 1 having Little respect for, disregarding, caring little for. -2 neglectful. -आस्यम् shyness. -उचाः the upper apsis of the course of a planet. -उत्साह a. discouraged, dispirited; मन्दोत्साहः कृतोऽस्मि मृगयापवादिना माढव्येन 🖔 2. -उदरी N. of the wife of Ravana, regarded as one of the five very chaste women; cf. अहल्या. She advised her busband to deliver Sītā to Rāma and thus save bimself from certain ruin, but he did not heed her; मन्दोदरीकुटिलकोमलकेशपाशमन्दारदाममकरन्दरसं पिबन्तः P. R. 1. 58. - उर्ध a. tepid, lukewarm. (-र्जाम) gentle heat. -आत्सुक्य a. slackened in eagerness, cast down, disinclined; मन्दौत्सुक्योऽस्मि नगरममने प्रति ई. 1. -कर्ण a. slightly deaf; (Proverb: -- बिधरान्मन्दकर्ण: श्रेयान् 'sometbing is better than nothing'). -कर्मन a. inactive. -n. the process for determining the apsis of a planet's course. -कान्तिः the moon. -कारिन a. acting elowly or foolishly. -गः Saturn. -गाति, -गामिन a. walking slowly, slow of pace. -चेतस् a. 1 dull-witted, silly,

foolish. -2 absent-minded. -3 fainting away, scarcely conscious. -छाय a. dim, faint, lustreless; Me. 82 (v.l.). -जननी the mother of Saturn. -जरस a. slowly growing old. -धार a. flowing in a slow stream. -धी, -प्रज्ञ, -बुद्धि, -मित, -मेधस् a. dull-witted, silly, foolish. -परिधि: m. (in astr.) the epicycle of the apsis. -पुण्य a. unfortunate, ill-fated. -फलम् equation of the apsis. -भागिन, -भाग्य, -भाज unfortunate, ill-fated, wretched, miserable. - आस् a. dim, of fading lustre; सेनानिवेशान् पृथिवीक्षितोऽपि जग्मुर्विभातप्रह्मन्द्रभासः ${f R}$. ${f 7,~2}$. -मन्दम् ind. elowly, leisurely. -रिंम a. dim. -विचेपित a. slowly moving. - विभव a. poor, impoverished; नश्यति विपुलमतेरपि बुद्धिः पुरुषस्य मन्दविभवस्य Pt. 5. 5. -विभ्नंदा a. slightly purgative. - विसर्पिन a. creeping along slowly (as a louse); cf. Pt. 1. 252 (N. of a louse). - निर्ध a. weak. -वृष्टि: /. slight rain. -स्मितम्, -हासः, -हास्यम् a gentle laugh, a smile.

मन्दक a. 1 Simple, silly, foolish. -2 One without any feeling (विकार); Mh. 12. 35. 37 (com. मन्दकः राध-देवमानायमानश्न्यः).

मन्दता, न्त्यम् 1 Slowness, inactivity. -2 Dulness. -8 Foolishness, stupidity, simplicity; उचेरस्यति मन्दतामरसताम् Chandraloka. I. 1. -4 Weakness. -5 Littleness, smallness; मन्दत्यमापत्रः Pt. 2. 167 'became less, subsided'.

मन्द्यति Den. P. 1 To weaken, slacken, diminish. -2 To retard.

मन्दायते Den. A. 1 To go slowly, tarry, lag behind, loiter, delay; मन्दायन्ते न खलु सुद्ध्यामभ्युपेतार्थकृत्याः Me. 40; V. 3. 15. -2 To be weak or faint, grow dim; दिशि मन्दायते तेजो दक्षिणस्यां रवेरिष R. 4. 49.

मन्दीकृ 8 U. 1 To weaken, diminish, relax, slacken; रधस्य मन्दीकृतो वेगः S, 1; मन्दीनकार मरणव्यवसायवृद्धिम् Ku. 4. 45; Ve. 1. 24.

मन्दीभू 1 P. 1 To become weak, be relaxed or slackened. -2 To grow less, diminish, subside, abate; अपि कालविष्ठकर्षान्मन्दीभृतः पितृमरणशोकः Mv. 5; मन्दीभृतशोकः K. 63.

मन्दरः The coral tree.

मन्द्रनम् 1 Praise, eulogium. -2 Chatter of husband and wife (variant of मन्मनः); L. D. B.

मन्दयन्ती An epithet of Durga.

मन्दर a. 1 Slow, tardy, dull. -2 Thick, dense; firm. -3 Large, bulky. -र: 1 N. of a mountain (used by the gods and demons as a churning stick when they churned the ocean for nectar); प्रतिमन्दरोद्धते: श्रीरोमें व इवाच्युतम् R. 4. 27; अभिनवजन्मुन्दर धृतमन्दर ए Git. 1; शोभेंव मन्दरश्चच्यश्चभिताम्मोधिवर्णना Si. 2. 107; Ki. 5. 30. -2 A necklace of pearls (of 8 or 16 strings). -3 Heaven. -4 A mirror. -5 One of the five trees in Indra's

1289

paradise; see मन्दार. -रम् ind. Slowly, sluggishly. -Comp. -आवासा, -वासिनी Durgs.

मन्द्सानः 1 N. of fire. -2 Life. -3 Sleep; (also written मन्दसातु).

मन्दाकः 1 A current, stream. -2 Praise.

मन्दाकिनी [मन्दमकति अक्-णिनि] 1 The river Ganges; मन्दाकिनी भाति नगोपकण्ठे मुक्तावली कण्ठगतेव भूमेः R. 13. 48; Ku. 1. 29. -2 The river of heaven, celestial Ganges (मन्दाकिनी वियद्रष्गा); मन्दाकिन्याः सलिलिशिशिरैः सेव्यमाना महिद्रः Me. 69.

मन्द्रामाणिः A big jar, earthern water vessel; Girvana.

मन्दारः [मन्द-आरक्] 1 The coral tree, one of the five trees in Indra's paradise; इस्तप्राप्यस्तवकनितो बालमन्दार- इक्षः Me. 77, 69; V. 4. 35; इन्दारकारिविजये सुरलोकलब्ध-मन्दारमाल्यमधुनासितवासभूमिः Rsm. Ch. -2 The plant called Arka, Calotropis Gigantea -8 The Dhattūra plant. -4 Heaven. -5 An elephant. -रम् A flower of the coral tree; विनिद्रमन्दाररजोक्षाक्गुली Ku. 5. 80; R. 6. 23. -Comp. -माला a garland of Mandāra flowers; मन्दारमाल हरिणा पिनदा S. 7. 2. -पष्टी and -सममी the sixth and seventh days in the bright half of Māgha.

मन्दारकः, -मन्दारवः, -मन्दारः The coral tree; see मन्दार.

मन्दिक्करः A kind of fish (also read as माहित्सुहः). मन्दिमन् m. [मन्द-इमनिच्] 1 Slowness, tardiness. -2 Dulness, stupidity, folly.

मन्दिरम् [मन्यतेऽत्र मन्द् किरच्] A dwelling house, habitation, place, mansion; प्रावेशयन्मन्दिरमृद्धमेनम् Ku. 7. 55; Bk. 8. 96; R. 12. 83; मणिमयमन्दिरमध्ये पश्यति पिपोलिका छिद्म Subhas. -2 An abode, a dwelling in general; as in क्षीराविधमन्दिरः. -3 A town; विनिक्षिप्य बलं सर्वे बहिर्न्तक्ष मन्दिरे Rām. 6. 12. 3. -4 A camp. -6 A temple. -6 The body. -र: 1 The sea. -2 The hollow of the knee, ham. -Comp. -पशु: a cat. -मणि: an epithet of Siva.

मन्दिरा A stable.

मन्दुरकम् A kind of mat; Buddh.

मन्दुरा [मन्द उरच् Un. 1. 38] 1 A stable for horses, a stable in general; प्रश्नष्टीत्रं प्रवद्याः प्रविद्याति तृपतेर्मन्दिरं मन्दुरायाः Hatn. 2. 2; R. 16. 41; क्षुराचितः क्षोभितमन्दुरोदरम् N.; मन्दुरायां निरुद्धोऽपि विद्युतोऽभूद्धरिहरेः Siva B. 21. 74. —2 A bed, mattress. —Comp. —पतिः, —पाठः the manager of a stable; a groom; ग्रुश्राव.....। असी परस्परालापं मन्दुरायामपालयोः Dharmābhyudayamahākāvya 2. 42. —सूचणम् a species of monkey.

सन्द्र a. [मन्द् रक् Un. 2. 13] Low, deep, grave, hollow, rumbling (as sound); पर्योदमन्द्रप्वनिना धरित्री

Ki. 16. 3; 7. 22; Me. 101; R. 6. 56. -2 Ved. Delightful, pleasing, pleasant; एवं हुनाणे वेदुण्ठे मृगुस्तन्मन्त्रया गिरा Bhāg. 10. 89. 13. -8 Praiseworthy. -न्द्रः 1 A deep sound, low tone. -2 A kind of dram. -3 A kind of elephant; 'भदा मन्द्रा मृगाश्चेति विद्यास्त्रिविधा गजाः'; cf. Rām. 1. 6. 25.

मन्धात m. Ved. 1 An intelligent man. -2 A devout or pious man.

मन्मथः 1 Cupid, the god of love; मन्मथो मां मथ्निकानाम सान्वयं करोति Dk. 1; Me. 75; न मन्मथरतं स हि नास्तिन्मूर्तैः N. 8. 29. —2 Love, passion; प्रबोध्यते स्नप्त इवाद्य मन्मथः हि. 1. 8; so परोक्षमन्मथः जनः S. 2. 19. —3 The wood apple. — N. of a संवत्सर. —या N. of Dākṣāyaṇī.—a. Enchanting, attractive; साक्षान्मन्मथमन्मथः Bhāg. 10. 32. 2. —Comp. —आनन्दः a kind of mango tree.—आलयः 1 the mango tree.—2 pudendum muliebre.—कर a. exciting love. —वन्धः the moon. —सस्म amorous strife, sexual union, copulation. —रेखः a love letter; क्रान्तो मन्मथलेख एव नांहनीपत्रे नवेरिवितः S. 3. 26.

मन्मधिन् a. Amorous, enamoured.

मन्मन् n. Ved. 1 Wish, desire. -2 Hymn, prayer &c.

मन्मनः 1 Confidential whispering (दंपत्योजीत्वतं मन्दम्); करोति सहकारस्य किकोत्किकोत्तरं। मन्मनो मन्मनोऽप्येष मत्त-कोकिलनिस्वनः Kav. 3. 11. -2 The god of love.

मन्मनत्वम् A particular defect of the organs of speech.

मन्य a. (At the end of comp.) 1 Thinking oneself to be, as in पण्डितंमन्य. -2 Appearing as.

मन्या [मन्यतेऽनया मन्या गलपार्श्वशिरा P. III. 3. 59 Sk.]

1 The nape or back of the neck; दोषास्तु दुशलय एव मन्या
Susruta (also मन्याका). -2 Knowledge. -Comp. -महः
Contraction of the neck. -स्तम्मः Stiffness of the neck.

मन्युः [मन्-युच् Up. 3. 20] 1 Anger, wrath, resentment, indignation, rage; बाहुप्रतिष्टमानिश्दमन्युः R. 2. 32, 49; 11. 46; नियमितमनोमन्युर्दृष्टा मया रदती प्रिया Nag. 2. 6. -2 Grief, sorrow, affliction, distress; निक्र-तन्ममणि करूच इन मन्युर्निरमति U. 4. 3; Ki. 1. 35; यास्यन् मृतस्तप्त्यति मां सुमन्युम् Bk. 1. 23; also 3. 49. -8 Wretched or miserable state, meanness. -4 A sacrifice; प्रसद्देत रणे तयामुजान् दिषतो कः शतमन्युतेजसः Ki. 2. 23. -8 Spirit, mettle, courage (as of horses). -8 Ardour, zeal. -7 Pride. -8 An epithet of Siva. -9 Of Agni. -Comp. -स्कम् the hymns of Manyu (Rv. 10. 83 and 84).

मन्युमंत् a. 1 Angry, wrathful. -2 Sorrowful, distressed. -3 Spirited, energetic; यशिरवनी मन्युमती दुले जाता विभावरी Mb. 5. 133. 2. -4 Vehement, passionate. -m. An epithet of Agni.

मप (पू) एः, -एकः A kind of bean.

मभ्र

मध्य 1 P. (मश्रति) To go, move.

मम (Gen. sing. of अस्मद the first personal pronoun) My, mine. -Comp. -कारः, -सृत्यम् interesting oneself about anything, self-interest.

ममता [मम भावः तल्] 1 The feeling of 'meum', the sense of ownership, self-interest, selfishness. -2 Pride, arrogance, self-sufficiency. -3 Individuality. -Comp. -युक्त a. 1 a miser. -2 an egoist. -शून्य a. devoid of interest (for us).

ममत्वम् 1 Regarding as 'mine' or one's own, sense of ownership. -2 Affectionate regard, attachment to, regard for; धुदेऽपि नूनं शरणं प्रपन्ने ममत्वमुच्चै:शिरसां सतीव Ku. 1. 12. -3 Arrogance, pride; ममत्वे कृ 1 To be attached to. -2 To envy.

ममापतालः An object of sense.

मब् 1 P. To go, move.

मम्मदः N. of the author of the Kavyaprakasa.

मय् 1 A. (मयते) To go, move.

मय a. (-यी f.) An affix used to indicate 'made of', 'consisting or composed of', 'full of'; कनकमय, काष्ट्रमय, तेजोमय, जलमय &c. -य: 1 N. of a demon, the architect of the demons. (Ho built the 'three cities' for the demons; cf. त्रिउर. He is also said to have built a splendid hall for the Pandavas); सानन्दं देवताभिर्मयपुरस्हते धूर्जीटः पातु युष्मान् Ve. 1. 3. -2 A horse. -3 A camel. -4 A mule. -या Medical treatment. -यी A mare.

मयटः A hut of grass or leaves.

मय (पु) ए:, -एक: A kind of bean.

मयस् R. Ved. Pleasure, delight, satisfaction; सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् Rv. 1. 89. 3. -Comp. -भ (सु) च, -सु, -भू a. causing pleasure, delighting; आपी हि हा मयोभुनः Rv. 10. 9. 1.

मियवसु a. Good in me.

मद्रः 1 A Kinnara, a colestial musician. -2 A deer, an antelope. -Comp. -पानः an epithet of Kuhera.

मयुखिन a. Radiant, brilliant.

मयूरः [मी ऊरन् Un 1.67] 1 A peacock; स्मरति गिरिमयूरं एष देव्याः U. 3. 20; फणी मयूरस्य तले निषीदति Rs. 1.13. −2 A kind of flower. −3 N. of a poet (author of the स्वेशतक); यस्याकोरिशकुरनिकरः कर्णपूरी मयूरः P. R. 1. 22. −4 A kind of instrument for measuring time. −8 (In music) A kind of gait. - (I A pea-hen; (Proverb:-वरं तत्कालोपनता तितिरी न पुनर्दिवसान्तरिता मयूरी 🔻 b, 1., or वरमध क्पोतो न श्रो मयूर: 'a bird in the hand is worth two in the bush'). -रम् A particular posture in sitting. -Comp. -अरि: a lizard. -उहासकः the rainy season. -केद्र: an epithet of Kartikeya. -गतिः N. of a metre--त्रीवकम् blue vitriol. - घृतम् a kind of medicine. -चटकः the domestic cock. -चुडा 1 a peacock's crest. $-2 = \pi q$ रीशिखा q. v. -qरथम् blue vitriol. -qरथम् the dance of a peacock; a position comparable to it; तदेतन्म-यूरहत्यमापद्यते । तद्यथा मयूरस्य हत्यतोऽन्यदपानियतेऽन्यत् संवियते । एवमिहापि इदं संवियते तदपानियते । SB. on MS. 7. 4. 10. -पात्रेन् a. feathered with peacock's feathers (as an arrow); जहार चान्येन मयूरपत्रिणा शरेण शकस्य महाशनिध्वजम् R. 3. 56. -पदकम् a scratch in the form of a peacok's foot (made with the fingernails). -पिच्छम् a peacock's tail or feather. —रथः an epithet of Kārtikeya. -व्यसकः a cunning peacock. - शिखा 1 a peacock's crest. - 2 a cock's comb. -3 N. of a medicinal plant, Celosia Cristata; cf. नीलकण्ठशिखा लध्वी पित्तकेष्मातिसारजित् Bbava.P.; Mātanga L. 10. 10. -सारिन् a. strutting like a peacook.

मयूरकः 1 A peacock. -2 A cock's comb. -कः, कम् Blue vitriel.

मयूरिका f. 1 A nose-ring; मनोज्ञनासिकान्यस्तिचित्रस्त-मयूरिकाम Siva B. 20. 5. -2 A kind of venomous insect. -8 Hibiscus Cannabinus (Mar. मेंडी, अंबाडी).

मरः Ved. 1 Death. -2 The earth.

मरकः [मृ-बुन्] A plague, murrain, pestilential disease, an epidemic.

मरकतम् [मरकं तरत्यनेन तु-ड] An emerald; वापी वास्मिन् मरकतिशिलाबद्धसोपानमार्गो Me. 78; Si. 4. 56; Rs. 3. 21; (sometimes written मरक्त.) -Comp. -मणिः गा., f. an emerald. -शिला an emerald slab. -श्याम a. dark or green as an emerald.

मरणम् [मृ-भावे ल्युट्] 1 Dying, death; मरणं प्रकृतिः अरोरिणाम् R. 8. 87; or संभावितस्य चाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते Bg. 2. 34. -2 A kind of poison. -3 Passing away, cessation (as of rain). -4 (In astrol.) The 8th mansion. -3 A refuge, asylum. -Comp. -अन्त, -अन्तक a. ending in death. -अभिमुख, -उन्मुख a. on the point of death, near death, moribund. -आरमक a. causing death, fatal. -दशा the time or hour of death. -धर्मः the law of death. -धर्मेन a. mortal. -तिश्चय a. determined to die; Pt. I. -मण्डनम् Wearing dress and ornamants as a Sati usually wears; अय मदम्ना मरणमण्डनमनुष्ठाय Dk. 2. 10, 4. -शील a. mortal.

मरतः Death.

मरणीय, -मरिष्णु a. Mortal.

मरिमन् m. Death, dying.

मस्य (ब) क

मरन्द, -न्द्रकः The juice of flowers; अयि दलदरविन्द स्थन्दमानं मरन्दं तव किमिप लिहन्तो मञ्जु गुञ्जन्तु मृष्णाः Bv. 1. 5, 10, 15. - Comp. -ओकस् 2. a flower.

मरारः A granary.

मराल a. [य-आलच्] 1 Soft, greasy, unctuous. -2 Bland, tender. -छ: (-छी f.) A swan, flamingo, goose; मरालकुलनायक: कथय रे कथं वर्तताम् Bv. 1.3; विषेष्ठि मरालविकारम् Git. II; N. 6. 72. -2 A kind of duck (कारण्डव). -3 A horse. -4 A cloud. -8 Collyrium. -6 A grove of pomegranate trees. -7 A rogue, cheat. -8 A particular mode of joining the bands.

मरालकः A gander, swan.

मरालिका N. of a plant and its pod (Mar. शिककाई); Girvana.

मरि (री) चः The pepper-sbrub. चम् Black pepper; सर्वूरं मरिचं पूगं देवदारु च नागरम् Siva B. 30. 16; N. 18. 118.

मरीचि: (Rarely मरीची also) m. f. [मृ-ईचि Un. 4.70] 1 A ray of light; न चन्द्रमरीचयः V. 3. 10; सिवतुमरीचिभिः ए. 1. 16; R. 9. 13; 13. 4. -2 A particle of light. -3 Light. -4 Mirage. -6 A spark of fire; मरीच्य इव निष्येतु-राभेषूमाकुलाचिपः Rām. 1. 56. 18. -चिः 1 N. of a Prajāpati, one of the ten patriarchs created by the first Manu, or one of the ten mindborn sons of Brahman; he was father of Kasyapa. -2 N. of a lawgiver. -3 N. of Krisṇa. -4 A miser. -Comp. -गर्म a. containing particles of light (N. of a world). -तोयम् a mirage; मरीचियोयान्यभिधावति कचित् Bhāg. 5. 13. 5. -ए a. drinking in particles of light; वैखानसा वालखिल्याः संप्रकाल मरीचिपाः (तापसाः) Rām. 3. 6. 2. -मालिन् a. encircled by rays, radiant, shining. (-m.) the sun.

मरीचिका Mirage.

मरीचिन, मरीचिमत् a. Radiant, lustrous. -m. The sun.

मरीमृज a. Repeatedly rubbing.

मरीसम् Milk.

महः [नियन्तेऽस्मिन् भूतानीति महः निर्जलदेशः, मृ-उ Un. 1.7]
1 A desert, sandy desert, a wilderness, any region destitute of water. -2 A mountain or rock. -3 A kind of plaut (उर्वक). -4 Abstinence from drinking; महं साध्यती राजन् नाकपृष्टमनाशके Mb. 13. 57. 14; 142. 44. -m. pl. N. of a country or its inhabitants. -Comp. -उद्भवा 1 the cotton shrub. -2 a cucumber. -कच्छः N. of a district. -जः a kind of perfume. -जुपू, -भवः the inhabitant of a desert. -देशः 1 N. of a district. -2 any region destitute of water. -देशः bdellium. -दिपः, -पियः a camel. -धन्यः, -धन्यन् m. a wilderness, desert. -पयः, -पृष्ठम् a sandy desert, wilderness; महन्युदम्भति (चकार) R. 4. 31. -मपतनम् the act of

throwing one's self from a rock; Mark. P. 40. 3. — मू (pl.) the country called Mārwār. — भूमि: f. a desert, sandy desert. — मृरुष्ट्, — हः a tree in the desert; सत्येसो महभूसह इव जीवनसात्रमाशास्यम् Aryā. S. — संभवः a kind of horse-radish. — स्थलम्, — स्थली a wilderness, desert, waste; तत् प्राप्नोति महस्थलप् नितरां मेरी ततो निधिकम् Bh. 2. 49; महस्थलपं यथा पृष्टिः श्रुधाते भोजनं तथा H. 1. 11.

मर्कः 1 A peacock. -2 A deer, antelope.

मस्टा, मरण्डा A woman with a high forehead.

मरुत् m. [मृ-जति Up. I. 94] 1 Wind, air, breeze; दिशः प्रसेदुर्मस्तो ववुः सुखाः R. 3. 14. -2 Vital air or breath, life-wind; (वशमनयत्) अपरः प्रणिधानयोग्यया महतः पन्न शरीर-गोचरान् R. 8. 19; Ku. 3. 48. -3 The god of wind; इति दार्शितविकियं सुतं मरुतः कोपपरीतमानसम् Ki. 2. 25. -4 A god, deity; वैमानिकानां महत्तामपश्यदाकृष्टलीलान्नरलोकपालान् R. 6. 1; 12. 101. -6 A kind of plant (मरुवक). -6 Gold. -7 Beauty. -n. A kind of plant (प्रश्चिपर्ण). -Comp. -आन्दोलः a kind of fan (of a deer's or buffalo's skin). –इष्टम् bdellium. –करः a kind of bean. –कमॅन् a., –िकया flatulency. -काजः the northwest quarter. -गजः the host of the gods. -तनयः, -पुतः, -सुतः, -सुतः, 1 epithets of Hanumat. -2 of Bhima; प्रवासको ममेंस निविमेद मस्त्युतं चायुतशः शराम्यैः Mb. 8. 89. 76. -ध्वजम् the down of cotton floating in the air. -पटः a sail. -पतिः, -पालः an epithet of Indra; Bhag. 3. 19. 25. -पपः sky, atmosphere. - मुनः a lion. -फलम् hail. -बद्धः 1 an epithet of Visnu. -2 a kind of sacrificial vessel. -रव: 1 a car in which idols of gods are moved about. -2 a horse. -लोक: the world of the Maruts. -वर्तमन n. sky, atmosphere. -वाहः 1 an epithet of fire. -2 of Indra. -वृद्धा, -वृधा The river Kāverī; अश्रंलिहानहह पश्य मरुद्-त्रधायाः Viś. Guդā. 448.

मरुतः 1 Wind. -2 A god.

मरुतः N. of a king of the solar race, who is said to have performed a sacrifice in which the gods took the part of waiters &c.; cf. तद्येष खोकोऽभिगीतो मस्तः परिवेष्टारो मस्तस्यावसन् गृहे । आविक्षितस्य कामप्रेविश्वेदेवाः सभासद् इति ॥

मरुचकः The Marubaka plant.

मरुत्वस् m. 1 A. cloud. -2 N. of Indra; महेन्द्रमीक्षं विजयं महत्वतः Bbag. 6. 13. 22; Ki. 13. 67. -3 N. of Hanumat.

मख्ट् In comp. for मस्त. —छोकः the world of the gods.

मच्छः 1 A kind of duck. -2 A beast of prey. -छम् Water.

महत्वः 1 N of a plant; see महत्वक. -2 An epithet of Rahu.

मक्स (व) क a. Terrible, formidable. -कः 1 A kind of plant (Marjoram) and flower also; निस्पेत्संधी नवसङ्बके

सं. इं. के ... १५६

1242

वर्तते पुष्पकार्यम्. -2 A variety of lime. -8 A tiger. -4 Rahu. -8 A crane.

मरुकः 1 A peacock. -2 A kind of stag. -3 A frog. मरोलिः. -लिकः The sea-monster Makara.

मर्क a. Ved. 1 Cleaning, purifying. -2 Perishing, dying a way. -क: 1 The vital breath, life-wind. -2 An ape, a monkey; मर्कान, भोक्यन, विभजति स चैत्राति भाण्डं मिनति Bhag 10.8.29.

मर्ककः A spider.

मर्कटः 1 An ape, a monkey; हारं वक्षि केनापि दत्तमज्ञेन मर्कटः। लेडि जियति संक्षिप्य करोत्युजतमासनम् Bv. 1. 99. –2 A spider. –8 A kind of crane. –4 A kind of coitus or mode of sexual enjoyment. –5 A kind of poison. –टी 1 A female ape. –2 N. of various plants. –3 An iron bolt. –Comp. –आस्य a. monkey-faced. (—स्यम्) copper. –इन्दुः ebony. –कर्ण a. monkey-eared. –तिन्दुकः a kind of ebony. –िपपली the Apāmārga tree. –न्यायः the mokey-rule (opp. to मार्जारन्यायः). –पोतः a young monkey. –वासः a cobweb. –शिषम् vermilion:

मर्कटकः 1 An ape. -2 A spider, -3 A kind of fish. -4 A kind of grain.

मर्करा 1 A pot, vessel. -2 A subterranean hole, cavity, cavern, hollow. -3 A barren woman.

मर्च 10 U. (मर्चथित-ते) 1 To take. -2 To cleanse. -8 To sound. -4 To go, move. -5 Ved. To threaten, menace. -6 To injure, hurt. -7 To endanger, imperil.

মার্কি (তিকা) কা (বা) A king of dish (Mar. থান্তার); Gīrvāna.

मर्जः 1 A washerman. -2 A catamite. -/. Cleansing, washing, purification.

सर्तः [मृ-तन्] 1 A man, human being, mortal. -2 The earth, the world of mortals.

मर्तव्यम् Death (being inevitable); रावणाद्विनिवृत्तार्था मर्तव्ये कृतनिश्रया Ram. 5, 58, 61.

मर्स्य a. [मर्ते-भवः यत्] Mortal. —रर्यः 1 A mortal, a human being, man; शीचाशीचं हि मर्स्थानां लोकेशप्रभवाष्ययम् Ms. 5. 97. —2 The world of mortals, the earth. —रयम् The body; अते प्रलीयते मर्त्यमंत्रं धानास लीयते Bhag. 11. 24. 22. —Comp. —धर्मः mortality. —धर्म (मिं) न a. mortal, any human being; कि उनमर्त्यधर्मणः Mh. 3. 32. 56; न किंद्यदासायते मर्त्यधर्मा K. —निचासिन m. a mortal, human being. —भावः human nature. —सुवनम् the earth. —महितः a god. —मुखः a kinnara, a being having the face of a man and the figure of an animal, and regarded as an attendant of Kubera. —लोकः the world of mortals, the earth; क्षीणे पुण्ये मर्त्यन्त्रेकं विश्वन्ति Bg. 9. 21.

मदे a. [मृद्-पश्] Crushing, pounding, grinding, destroying &c. (at the end of comp.). -दै: i Grinding,

pounding. -2 A violent stroke, friction; स्य हतप्रभं पर्य प्रहमदे मिथो दिनि Bhag. 1. 14. 17. -3 A kind of instrument useful for calculation about eclipses.

मर्दक a. = मर्द.

मईन a. (-नी f.) [मृद्-ल्यु ल्युट् वा] Crushing, grinding, destroying, tormenting, rubbing, &c.; सलद्मण राघवमाजिन्मर्वनम् Ram. 5. 37. 67. -नम् 1 Crushing, grinding. -2 Rubbing, shampooing; मदने गुणवर्धनम्. -3 Anointing (with unguents &c.). -4 Pressing, kneading. -8 Paining, tormenting, afflicting. -6 Destroying. -7 Devastating, laying waste. -8 Opposition of planets. -9 Breaking up (as of ice &c.).

मर्दित a. 1 Crushed, pounded. -2 Rubbed. -3 Strung or tied together.

मर्द्रलः A kind of drum; कृतसमार्जनमर्दलमण्डलध्वनिजया Si. 6. 31; तिङ्क्त्यताकोऽशनिशाब्दमर्दलः Rs. 2. 1.

मर्दिनी A kind of musical composition.

मर्श् 1 P. (मर्बति) To go, move.

मर्मन् n. [मृ-मनिन्] 1 (a) A vital part of the body, the vitals, weak or tender point of the body); तथेव तीवो हृदि शोकश्कुर्मर्माणि कृन्तप्रपि कि न सोढः U. 3. 35; Y. 1. 153; Bk. 16; स्वहृदयमर्मणि वर्म करोति Git. 4. (b) Any vital member or organ. -2 Any weak or vulnerable point, a defect, failing; तेऽन्यान्यमभिसंसत्य क्षिपन्तो मर्मभिर्मियः Bhag. 8. 10. 27. -8 The core, quick. -4 Any joint (of a limb). -5 The secret or hidden mosning, the pith or essence (of anything); कान्यमर्मप्रकाशिका टीका; नत्वा गङ्गाधरं मर्मप्रकाशं तनुते गुरुम्---नागृशसट. -8 A secret, a mystery. -7 Truth. -Comp. -आतिम a. piercing deeply into the vital parte; तथा मर्मातिगैभीक्मो निजधान महार्थान् Mb. 6.90.85; मर्मातिगैरचुजुभिनितरामशुद्धैर्वाक्सायकैरथ तुतोद तदा विपक्षः Si. 20, 77. -अन्वेषणम् 1 probing the vital parts. -2 seeking weak or vulnerable points. -आवरणम् an armour, a coat of mail. -आविध्, -उपघातिन a. piercing the vitals (of the heart); अपि मर्माविधो वाचः सत्यं रोमाब-यन्ति माम् Mv. 3. 10; चिरं क्रिशित्वा मर्माविध् (v. l. मर्मोविद्) रामो विल्लभितप्लयम् Bk. 5. 52. -कीलः a hushand. 🗝 a. piercing to the quick, very acute, poignant. - घातः wounding the vitals. - H a. piercing the vitals, excessively painful. - चरम् the heart. - छिद, -भिद (so -छोदिन, -भेदिन) a. 1 piercing the vitals, cutting to the quick, excessively painful; प्रहरति विधिर्मर्मच्छेदी न कुन्तिति जीवितम् U. 3. 31; Mal. 9. 12. -2 wounding mortally, mortal. -जम् blood. -श a., -विद् a. 1 knowing the weak or vulnerable points of another; Pt. 1. 248. -2 knewing the most secret portions of a subject. -3 knowing secrets or mysteries. -4 having a deep insight into anything, exceedingly acute or clever. (-ज्ञः) any acute or learned man; ते छस्य मर्भज्ञभयात् नापराध्यन्ति Kau. A. 1. 8. -शानम् knowledge of a secret. -त्रम a coat of mail. -पारम a. having a deep insight

www.kobatirth.org

into, thoroughly conversant with, one who has entered into the secret recesses of anything. -पीडा pain in the inmost soul. -भेदः 1 piercing the vitals. -2 disclosing the secrets or vulnerable points of another. -भेदनः, -भेदिन m. an arrow. -विद see मर्गत. -संधिः m. (pl.) joints and articulations. -रथलम्, -स्थानम् 1 a sensitive or vital part. -2 a weak or vulnerable point. -रपूत्र a. 1 piercing the vitals, stinging to the quick; त एते इदयमनर्पशः संसारभावः U. -2 very cutting, poignant, sharp or stinging (words &c.).

मर्मिक a. 1 Knowing secrets or weak points. -2 Very acute, intelligent; see मर्भज्ञ.

मर्भर a. [मृ-अरन् सुद् च] 1 Rustling (leaves, garments &c.); तीरेषु तालोबनमर्भरेषु R. 6. 57; 4. 73; 19. 41; मदोद्धताः प्रत्यनिलं विचेठननस्थलोमेमेरपत्रमोक्षाः Ku. 3. 31. -2 Murmuring. -रः 1 A rustling sound. -2 A murmur. -3 A kind of garment. -रा Coarse ground meal.

मर्भरायते Den. A. To rustle, murmur.

मर्मरी 1 A species of pine tree. -2 Turmeric. -3 A particular vein in the external ear.

सर्वरोकः 1 A poor man, pauper. -2 A wicked man. सर्थ a. Ved. Mortal. -यः 1 A man. -2 A young man. -3 A male. -4 A lover, suitor. -5 A stallion, horse. -6 A camel.

मर्थकः Ved. 1 A little man. -2 A male in general; के भे मर्थकं वि यवन्त Rv. 5. 2. 5.

मर्था 1 A limit, boundary.

मयीदा मर्यायां सीमायां दीयते दा-घन्नथें क] 1 A limit, boundary (fig. also); bound, border, frontier, verge; मर्यादाव्यतिक्रमः Pt. 1. -2 End, termination, terminus. -3 A shore, bank. - A mark, land-mark. - 5 The bounds of morality, any fixed usage or established rule. moral law; मर्यादानां च लोकस्य कर्ता कारयिता च सः Ram. 5. 35. 11. -6 A rule of propriety or decorum, bounds or limits of propriety, propriety of conduct; आस्तातापबाद-मिन्नमर्याद U.5; मर्योदायाममर्यादाः स्त्रियस्तिष्ठान्ति सर्वदा Pt. 1. 142. -7 A contract, covenant, an agreement; गुह्मतां पाणिना पाणिर्मयोदा ब्ध्यता ध्रुवा Ram. 4.5.11. -Comp. -अचलः, -गिरि:, -पर्वतः a frontier-mountain. -धावनम् running towards a mark. -बन्धः keeping within limits; Buddh. -भेदकः a destroyer of land-marks; मर्यादाभेदकश्चैव विकृतं प्राप्त्रयाद्वयम् Ms. 9. 291. -वचनम् statement of the limit; P. III. 3. 136. -व्यतिक्रमः overstepping limits.

मर्यादन a. Keeping within bounds. ~m. A neighbour, borderer; Nir. 4. 2.

मर्यादीक 8 U. To make anything a limit, to reach, attain to, go as far as; as in मरण मर्यादीकृत्य आमरणम्.

मर्च् 1 P. (मर्वति) 1 To go, move. -2 To fill. -Caus. To sound.

মর্ম: [দৃহ্-ঘণ্] 1 Deliberation. -2 Advice, counsel. -8 A sternutatory.

मरीनम् 1 Rubbing. -2 Examination, inquiry. -3 Consideration, deliberation. -4 Advising, counselling. -5 Removing, rubbing off. -8 Explaining. -7 Touching (a woman); परस्वहारे परदारमशेने Mb. 3. 314. 29.

मर्थः, -मर्पणम् [मृष्-घम् ल्युद् वा] Endurance, forbearance, patience; द्विषतामुद्यः सुभेधसा गुरुरस्वन्ततरः सुमर्पणः Ki. 2. 8; A. Ram. 7. 4. 52.

मर्चित p. p. 1 Endured, patiently borne or endured.
-2 Excused, forgiven. -तम् Endurance, patience.

मर्पिन् a. Enduring, for bearing.

मर्पीका A kind of metre-

मल् $1\ \overline{A}$., $10\ \overline{U}$. (मलते, मलयति-ते) To hold, possess.

मल a. [मृज्यते शोध्यते मृज्-कल टिलोपः Tv.] 1 Dirty, foul; आमिषं यच्च पूर्वेषां राजसं च मलं भृशम् Ram. 7. 74. 16. -2 Mean, covetous. -3 Unbelieving, infidel, godless. - Wicked. -लः, -लम् 1 Dirt, filth, impurity, dust, any impure matter; मलदायकाः खलाः K. 2; छाया न मूर्छति मलोपहतप्रसादे शुद्धे तु दर्पणतले सुलभावकाशा \$.7.32. -2 Dregs, refuse, sediment, excrement, feces, dung. -3 Dross (of metals), rust, alloy. - Moral taint or impurity, sin; फलेध:कुसुमस्तेयमधेर्य च मळावहम् Ms. 11. 70. — Any impure secretion of the body; (according to Manuthese excretions are twelve:— वसा शुक्रमसङ् मजा स्त्रविड् द्याणकर्णविद् । केष्याश्चद्षिका स्वेदो द्वादशैते नृणां मलाः Ms. 5. 135). -6 Camphor. -7 Cuttle-fish bone. -8 Tanned leather; a leather-garment. -9 The three bumours of the body (वात, पित्त and कफ). -लम् A kind of base metal. -Comp. -अपकर्णम् 1 removing the dirt, purification. -2 removal of sin. -अपहा 1 a particular preparation. -2 N. of a river; गन्दिनी निलनी सीता मालती च मलापहा. -अयनम् the rectum. -अरि: a kind of natron. -अव-रोधः constipation of the bowels. -आकर्षिन् m. a sweeper, a scavenger. -आभ a. dirty-looking. -आवह a. 1 causing dirt, dirtying, soiling. -2 defiling, polluting; Ms. 11. 70. -आशयः the stomach; bowels. -उद्भवम् the rust of iron (मण्हर). -उत्सर्गः evacuation of the feces, voiding the excrement. -उद्वासा a woman who has put off her soiled clothes. -उपहत a. soiled, tarnished with dirt; S. 7. 32. -कचंण a. cleansing. - झ a. cleansing, detergent. (-मः) the bulbous root of शाल्मली. (-मी) N. of a plant (नागदमनी). -जम् pus, matter. -दृषित a. dirty, foul, soiled. -द्रवः purging, diarrhoa. -द्राविन a. purging. (-m.) the Jayapala tree. - ঘামী a nurse who attends to a child's necessities. - unter m. a religious mendicant of the Jaina sect. -पङ्किन a. covered with dust and mire; निराहारा कुशा रक्षा जटिला मलपश्चिनी Mb.5. 186. 20. -पू: (यू:) Ficus Oppositifolia (Mar. काळा किंवा घेड-उंबर). -पृष्ठम् the first (or outer) page of a book-भूज m. a crow. -महाकः a strip of cloth covering the privities (कीपीन); Dk. 2. 2. -मासः an intercalary month (so called because during that month religious ceremonies are not performed); 'अमावास्याद्वयं यत्र रिविस्तानिवर्जितम्। मलमासः स विशेयः...' -मूत्रपरित्यागः evacuation of feces and urine. -वासम् f. a woman in her courses. -विशोधन a cleansing away filth. -विष्टम्भः constipation. -विस्माः, -विस्तानम्, -शुद्धः f. evacuation of the bowels. -हन्तु m. = मल्झः. -हारक a removing dirt or sin.

मलवत् a. Dirty, foul, filthy. -ती A menstruous woman. -Comp. -वासस् f. a menstruous woman; प्रागप-रोधानमञ्जद्वाससः MS. 3. 4. 18.

मलनम् Crushing, grinding. नः A tent.

मलयः 1 N. of a mountain range in the south of India, abounding in sandal trees; (poets usually represent the breeze from the Malaya mountain as wafting the odour of sandal trees and other plants growing thereon, which peculiarly affects persons who are smit with love); स्तनाविव दिशस्तस्याः शैला मलयदर्दुरी R. 4. 51; 9.25; 13.2; विना मलयमन्यत्र चन्दनं न प्ररोहित Pt. 1.41; मलये भिलपुरनधी चन्दनतस्काष्ट्रमिन्धनं कुरुते Subhas. -2 N. of the country lying to the east of the Malaya range, Malabar. -8 A garden. -4 The garden of Indra. -8 The side of a mountain- -6 (In music) A kind of measure. -Comp. -अचलः, -अद्भिः, -गिरिः, -पर्वतः &с. the Malaya mountain. -अनिलः, -वातः, -समीरः the wind blowing from the Malaya mountain, south-wind; लितलवङ्गलतापरिशीलनकोमलमलयसमीरे Git. 1; cf. अपगतदाक्षिण्य दक्षिणानिलहतक पूर्णास्ते मनोरधाः कृतं कर्तव्यं वहेदानी यथेष्टम् 🔣 ; Dk. 1. 1. -उड्डवम् sandal-wood. -जः a sandal tree; अयि मलयज महिमायं कस्य गिरामस्तु विषयस्ते Bv. 1. 11. (-जः, -जम्) sandal-wood. (-जम्) an epithet of Rāhu. [°]रजस् a. the dust of sandal. -द्वमः a sandal tree. -वासिनी an epithet of Durga.

मलाका 1 An amorous or lustful woman. -2 A female messenger, confidente. -3 A female elephant.

मलिः f. Possession, enjoyment.

मालेकः A king.

मिलन a. [मल अस्त्यथं इनन्] 1 Dirty, foul, filthy, impure, unclean, soiled, stained, sullied (fig. also); घरवास्तदङ्गरजसा मिलनीमवन्ति Ś. 7. 17; किमिति मुधा मिलने यशः कुरुष्वे Ve. 3. 4. -2 Black, dark (fig. also); मिलनमिष हिमोशोलेक्म लक्ष्मी तनोति Ś. 1. 20; अतिमिलने कर्तव्य भवित खलानामतिव निपुणा थीः Vas; Śi. 9. 18. -3 Sinful, wicked, depraved; थियो हि पुंसां मिलना भवन्ति H. 1. 26; मिलनाचरितं कर्म मुर्भेनेन्वसांप्रतम् Kav. 2. 178. -4 Low, vile, base; लघवः प्रकटीभवन्ति मिलनाश्रयतः Si. 9. 23. -8 Clouded, obscured. -नम् 1 Sin, fault, guilt. -2 Butter-milk. -8 Borax. -4 A dirty cloth; ततो मिलनसंवीतां राह्मसीमिः

समाहताम् Ram. 5. 15. 18. ना, नी A woman during menstruation. —Comp. —अम्बु n. 'black water', ink. —आस्य a. 1 having a dirty or black face. —2 low, vulgar. —8 savage, cruel. —प्रम a. obscured, soiled, clouded. —मुख a. =मिलेनास्य q. v. (—खः) 1 fire. —2 a gbost, an evil spirt. —3 a kind of monkey (गोलास्गृह्र).

मलिनता, न्त्वम् 1 Dirtiness, filthiness. -2 Sinfulness, wickedness, deprayity, corruption.

मिलनयात Den. P. 1 To make dirty, soil, stain, defile, sully, spoil (fig. also); वनत्रोधाण मिलनयन्ति पुरोगतानि R. 5. 73; यदा मेधाबिनी शिष्योपदेशं मिलनयित तदाचार्यस्य दोषो नतु M. 1 'stains or brings discredit on' &c. -2 To corrupt, depraye.

मलिनित a. i Dirty, soiled. -2 Corrupt. -3 Wicked, deprayed.

मिलिनिसन् m. [मिलिन-इमिनिच्] 1 Dirtiness, foulness, impurity. -2 Blackness, darkness; मिलिनिमालिनि माथव- योपिताम् Si. 6. 4. -3 Moral impurity, sin.

मिलिनीक 8 U. 1 To soil, stain. -2 To darken, obscure.

मलिनीभू 1 P. To become dirty or impure, be soiled.

मिलम्बुचः 1 A robber, thief; न परेषु महौजसङ्ख्लादप-कुर्वन्ति मिलम्बुचा इव Si. 16.52. -2 A demon. -3 A gnat, mosquito. -4 An intercalary month. -6 Air, wind. -6 Fire. -7 A Brahmana who neglects the five daily Yajñas or sacrifices. -8 The Chitraka tree. -9 Frost, snow.

मलिष्टा A woman in ber courses.

मलीमस a. [मल-ईमसच्] 1 Dirty, foul, impure, unclean, stained, soiled; मा ते मलीमसिवकारघना मिर्मूत् Mal. 1.32; R. 2.53. -2 Dark, black, of a black colour; पणिता न जनारवेरवेदिण कूजन्तमिल मलीमसम् N. 2.92; महामनोमोहमलीमसान्धया K.5; विसारितामजिहत कोकिट्यवलीमलीमसा जलदमदाम्बुराजयः Si. 17. 57; 1. 38; Mal. 10. 4. -8 Wicked, sinful, wrong, unrighteous; मलीममामाददते न पद्धतिम् R. 3. 46. -सः 1 Iron. -2 Green vitriol.

मलूकः A kind of worm; L. D. B.

मल्छ 1 A. (महते) To hold, possess.

मह a. [मल्कु अन्] 1 Strong, athletic, robust; Ki. 18. 8. -2 Good, excellent. -हा: 1 A strong man. -2 An athlete, a boxer, wrestler; अभुमेले महाय Mbh. -3 A drinking-vessel, oup. -4 The remnants of an oblation. -8 The obeek and temple. -6 N. of a mixed tribe (wrestlers) born of an outcast Kṣatriya by a Kṣatriya woman; झले महस्र राजन्याद् बात्याविन्छिदित च Ms. 10.22; 12.45. -7 N. of a country. -महा 1 A woman. -2 The Arahian jasmine. -8 Ornamenting the person with cosmetics or coloured unguents. -Comp. -आरि:

मसिन

1 an epithet of Krisna. -2 of Siva. -कीडा 1 boxing or wrestling match. -2 athletic or gymnastic exercise. -घटी a kind of dance. -जम् black pepper. -नालः (in music) a kind of measure. -त्यम् a kind of drum. -नागः 1 Indra's elephant. -2 a letter-carrier. -3 N. of बाल्यायन, the author of कामसूत्र. -भूः, -भूमिः f. 1 a hattlefield. -2 an arena, a wrestling ground. -3 N. of a country. -यात्रा 1 a procession of wrestlers. -2 a wrestling contest; L. D. B. -युद्धम् a wrestling or boxing match, pugilistic encounter. -विद्या the art of wrestling. -राला a gymnasium.

महाकः 1 A lamp-stand. -2 An oil-vessel, a lamp-vessel. -3 A lamp. -4 A cup made out of a cocoanut shell. -5 A tooth. -6 A kind of jasmine. -7 A bowl; भोदकमाहकं निश्चिप्य Pratijñs. Y. 3.

महारः N. of one of the six Ragas.

महारी f. N. of a Ragini.

मिल्लः, न्हीं f. [मल्ल्-इन् वा अप्] A kind of jasmine; किं महीमुक्लेः सिमं विकसितं किं मालतीकुर्मनेः Rajendrakarņapūra. -m. A Jain saint. -Comp. -गन्धि n. a kind of agallochum. -नापः N. of a celebrated commentator who probably lived in the fourteenth or fifteenth century; (he has written commentaries on रचुवंत्र, कुमारसंमन, मेघदूत, किरातार्जुनीय, नेषधचरित, and शिशुपालवध). -पत्रम् a mushreom.

महिक:, -महिका 1 A kind of goose with brown legs and bill. -2 The month Magha. -3 A shuttle. -4 N. of a musical instrument; I. D. B. -Comp. -अक्ष:, -आख्य: 1 a kind of goose with brown legs and bill; एतिसम् मदकलमिकासपस्व्याधृतस्कुरदुद्व्द्रुण्डरीकाः (भुवो विभागाः) U. 1. 31; Mal. 9. 14. -2 a particular breed of horses (with white spots on the eyes); पदमपत्र-निभांशाश्वान् महिकासान् स्वलंकतान् Mb. 7. 23. 6. (-क्षी) a female dog (with white spots on the eyes). -अजुनः N. of a Linga of Siva on the mountain Srisaila. -आख्या a kind of jasmine. -आमादः a kind of measure.

महिका 1 A kind of jasmine; वनेषु सायंतनमहिकानां विज्ञमणोद्गन्धिषु कुड्मलेषु R. 16. 47; वनमहिकामतिहकोद्वेहितथमिहः Bharatachampū; महिकाकुसुमदुण्ड्रमकेन N. 21. 43. -2 A flower of this jasmine; विन्यस्तसायंतनमहिकेषु (केशेषु) R. 16. 50; Kav. 2. 215. -3 A lamp-stand. -4 An earthen vessel of a particular form. -Comp. -गन्धम् a kind of agallochum. - उद्, -खद्नम् n. a shade for a lamp.

महीकरः A thief.

मल्लुः A bear.

सक्तुरः Rust of iron.

मञ् 1 P. (भवति) To fasten, bind.

मवित p. p. Bound, strung, tied.

मन्यू 1 P. (मन्यति) To bind.

मञ् 1 P. (नशति) 1 To buzz, hum, make a sound, -2 To be angry.

मराः 1 A mosquito. -2 Hum, humming. -3 Anger. -Comp. -हरी a mosquito-curtain.

मराकः [मरा-नुन] 1 A mosquito, gnat; सर्वे खलस्य चिरितं मराकः करेतित H. 1. 78; Ms. I. 45. -2 A particular disease of the skin. -3 A leather water-bag. -4 N. of a district in Sākadvīpa inhahited by Kṣatriyas. -8 Gadfly, any fly that stings (दंशमश्रक); Mb. 3. 141. 27. -की A female mosquito; महेहे मराकीव मूपकवयुः..... Sūkti. 5. 19. -Comp. -कुटि:, -टी f., -वरणम् a whisk for scaring away mosquitos. -हरी a mosquito-curtain.

मशकिन् m. The Udumbara tree.

मरानम् Sound.

मशी See मसी.

मशुनः A dog.

मण् 1 P. (मणति) To hurt, injure, kill, destroy.

माधिः, -धी f. = मसी q. v.

मस् 4 P. (मस्यति) i To weigh, measure, mete. -2 To change form.

मसः A measure, weight.

सस्तम् 1 Measuring, weighing. -2 A species of medicinal plant. -3 Hurting.

मसरा A kind of pulse.

मसारः, मसारकः An emerald; मसारताराक्षि ससारमात्मना N. 9. 101 and मसारमालावालेतोरणां पुरम् ibid. 16. 122; चन्द्रमसारिवतां श्रियम् Haravijaya 5. 47.

मसि: m. f. 1 Ink. -2 Jamphlack, soot. -3 A black powder used to paint the eyes; अलेख्यानसियिः इन्दुक्तुमानि (मृजन्यः) Bhag. 10. 29. 29. -Comp. -आधारः, -क्र्यो, -धानम्, -धानी, -मिणः an ink-bottle, an ink-stand. -जलम् ink. -पण्यः a writer, scribe. -पण्यः a pen. -प्रस्ः f. 1 a pen. -2 an ink-bottle. -लेख्यद्तः a particular palm-leaf (for writing). -चणं a. black as ink, inky. -चधेनम् myrrh.

मसी See मसि above. —Comp. —कूर्चकः an ink-brush. —गुडिका a blot of ink. —जलम् ink. —धानी an ink-stand. —पटलम् a coating of soot; शिरसि मसीपटलं द्याति दीपः Bv. 1. 74. —भावक a becoming as black as ink.

मसी (षी) भू To hecome black; स्वमसारतया मयोभवन्तः Si. 20. 63.

मसिकः A serpent's hole.

मसिन a. Pounded, well-grounded. ~नम् kinship through the right of presenting the पिण्ड to the common progenitor (सापिण्ड्य).

www.kobatirth.org

मसीना Linseed.

मसु (स्) रः 1 A kind of pulse. -2 A pillow. -रा 1 A lentil. -2 A harlot. -Comp. -विदलः, -लम् a split lentil; मसुरविदलाकारलुताहित्रकलेवरः Raj. T. 6. 187.

मस्रकः A pillow. -कम् 1 A kind of ornament on Indra's banner. -2 A variety of pearls; Kau. A. 2. 11. 29. -8 A lintel, i. e. the piece of timber or stone that covers an opening and supports a weight above it; मस्रकमधिष्ठानं वस्तावारं धरातलम् Kāmikāgama 55. 202.

मस्रिका 1 A kind of small-pox (erection of small pustules). -2 A mosquito-curtain. -3 A procuress, hawd.

मस्री 1 A kind of small-pox. -2 Ipomoea Turpethum (Mar. तेंडू, तिघारें).

मस्णः a. 1 Unctuous, oily; मस्णवन्दनचर्निताङ्गीम् Ch. P. 7; or सरसमस्णमि मलयजपङ्गम् Git. 4. -2 Soft, tender, smooth; अयं बाहुः कण्ठे शिशिरमस्णो मौक्तिकसरः U. 1. 38. -3 Bland, mild, sweet; भण मस्णवाणि करवाणि चरणद्वयं सरसलसदलक्तकरागम् Git. 10. -4 Lovely, charming; विनयमस्णो वाचि नियमः U. 2. 2; 4. 21. -3 Beaming, glistening; मस्णमुकुलितानां प्रान्तविस्तारभाजाम् (आलोकितानाम्) Mal. 1. 27; 4. 2. -पा Linseed.

मस्णयति Den. P. To make soft or smooth.

मस्णित a. Softened, polished; एतस्मिन् मस्णितराजपट्ट-कान्ते U. 5. 18.

मस्क् 1 P. (मस्कति) To go, move.

मस्कर: [मस्क्-अरच्] 1 A bamboo. -2 A hollow bamboo; मुस्तम्भां मस्करेदाँचैं: कृतवंशां मुशोभनाम् Ram. 3. 15. 21. -3 Going, motion. -4 Knowledge (ज्ञान).

मस्करिन m. 1 An ascetic or religious mendicant, a Brāhmaņa in the fourth order; घारयन संस्करित्रंभ् Bk. 5. 63. -2 Tho moon.

मस्त् 6 P. (मज्जति, मन; caus. मज्जयति; desid. मिमह्यति) 1 To bathe, plunge, dip or throw oneself into water; यद्गेश्रतरकल्पोऽभूत् संमर्दस्तन्न मज्जताम् R. 15. 101; Bv. 2. 95. -2 To sink, sink into or down, sink under, plunge (with loc. or acc.); सीदन्नन्थे तमसि विधुरो मज्जती-वान्तरात्मा U. 3. 38; Māl. 9. 20; सीऽसंत्रतं नाम तमः सह तेनैव मज्जति Ms. 4. 81; R. 16. 72. -3 To be drowned, perish (in water). -4 To sink into misfortune. -8 To despond, be discouraged or disheartened. -Caus. (मज्जयति) 1 To cause to sink, immerse, dip, drown. -2 To deluge, inundate, overwhelm. -3 To thrust, to pass into; ततो ममस् ममस्रो मज्जयन् निश्चतान् शरान् Rām. 6. 45. 15.

मस्तम् The head; मस्ते दुःसहवेदनाकवाळिते Vis. Guna. 539. -Comp. -वारः n. the devadaru tree. -मूळकम् the neck.

मस्तकः, -कम् [मस्मित परिमात्यनेन मस्-करणे त स्वार्थे क Tv.]
1 The head, skull; आतिलोभा (v. l. तृष्णा) भिभूतस्य चकं अमित मस्तके Pt. 5. 22. -2 The head or top of anything, peak, summit; न च पर्वतमस्तके Ms. 4. 47; रक्ष, चुली &c. -3 The tuft of leaves growing at the top of palm trees. -Comp. -आख्यः the top of a tree. -उद्भवः the brain. -उचरः, -रूलम् an acuto head-ache. -पिण्डकः, -कम् a round protuberance on the temples of an elephant in rut. -मूलकम् the neck. -जुङ्गः the membrane surrounding the brain. -रेकरः 1 the brain. -2 an oily substance appearing on the head.

मस्तिकम् The head; see मस्तिष्क.

मस्तिः f. Measuring, weighing.

मस्तिष्कम् 1 The brain; महाहिमास्तिष्कविभेदमुक्तरक्तच्छरा-चार्चतचण्डचञ्चः (गरूमान्) Nag. 4; Ve. 1. 27. –2 Any medicine acting upon the brain. —Comp. —त्यन् f. the membrane which surrounds the brain.

मस्तु n. 1 Sour cream. -2 Whey. -Comp. -बुङ्गः, -गम्, -बुङ्गकः, -कम् the brain.

मह् I. 1 P., 10 U. (महति, नहयति-ते, महित) 1 To honour, respect, hold in great esteem, worship, revere, value greatly; गीप्तारं न निर्धानां महयन्ति महेश्वरं विदुधाः Subhāṣ,; जयश्रीविन्यस्तैमहित इव मन्दारकुष्ठमेः Git. 11; श्री पुमानित्यनास्थैषा वृत्तं हि महितं सताम् Ku. 6. 12; Ki. 5. 7, 24; Bk. 10. 2; R. 5. 25; 11. 49. -2 To delight, gladden. -3 To increase, aggrandize. -4 (Ātm.) To delight in; प्रशस्तिभिर्महयसे दिवे दिवे Rv. 6. 15. 2. -3 To be honoured. (Ved. in the last four senses.) II. 1 Ā. (महते) To grow or increase.

मह: [मह-घवर्ष क] 1 A festival, festive occasion; बन्धुताहृद्यकोमुदीमह: Mal. 9. 21; U. 6. 40; स खल दूरगतोऽ-प्यतिवर्तते महमसाविति बन्धुतयोदितेः Si. 8. 19; मदनमहम् Ratn. 1. -2 An offering, a sacrifice. -3 A buffalo. -4 Light, lustre; cf. महस् also.

महकः 1 An eminent man. -2 A tortoise. -3 N. of Visnu.

महकः A wido-spread fragrance.

महत् a. [मह्-अति] (compar. महीयस्; superl. मिहिष्ट; nom. महान्, महान्ती, महान्ती; acc. pl. महतः) 1 Great, big, large, huge, vast; महान् सिंहः, व्याद्यः &c. -2 Ample, copious, abundant, many, numerous; महान्नः, महान् द्रव्यराशिः. -3 Long, extended, extensive; महान्ती बाह्र यस्य स महाबाहुः; so महती कथा, महान्दा. -4 Strong, powerful, mighty; as महान् वीरः. -5 Violent, intense, excessive; महती शिरोवेदना, महती विपासा. -8 Gross, thick, dense; महानन्धकारः. -7 Important, weighty, momentous; महत्ववधुप्रियतम्, महती वार्ती. -8 High, lofty, eminent, distinguished, noble; महत्कुळम्, महास् जनः. -9 Loud; महान् घोषः-ध्वनिः. -10 Early or late; महति प्रदूषि 'early in the morning'; महत्यपराक्षे 'late in the after-

noon'. -11 High; महार्घ. -m. 1 A camel. -2 An epithet of Siva. -8 (In San. phil.) The great principle, the intellect (distinguished from मनस्), the second of the twenty-five elements or tattvas recognized by the Sānkhyas; Ms. 1. 15; 12. 14; महदाद्याः प्रकृतिविकृतयः सप्त Sān. K. 3, 8, 22 &c. - The superior of a monastery. -n. 1 Greatness, infiniteness, numerousness. -2 Kingdom, dominion; 'महद्राज्यविशालयोः' Visya; इन्द्रियाणि महरत्रेष्टुः Mh. 5. 129. 26. -8 Sacred knowldge. -4 The Supreme Being (परमात्मा); बुद्धेः परतरं ज्ञानं ज्ञानात् परतरं महत् Mb. 12. 201. 10. -ind. Greatly, excessively, very much, exceedingly; त्रैलोक्योद्देगदं महत् Rām. 6. 111. 48. (Note : महत् as the first member of a Tatpurusa compound and a few other cases, remains unchanged, while in Karmadhāraya and Bahuvrīhi comp. it is changed to महा q.v.) -Comp. -आयुधम् a great weapon; नाना-विधमहदायुधनैपुण्य.....Dk. 1. 1. -आवासः a spacious or large building. -आशा a high hope; महदाशापूर्णमानसः Dk. 1. 3. -आश्चर्य a. very wonderful. -आश्चरः dependence on or seeking protection with the great. -उन्मदः a kind of fish; L. D. B. - औपधि: f. a herb of wonderful power. On the Himalaya there are trees of the Devaderu family which have got resinous stems. These stems burn like oil-lamps. These sticks of pinewood, therefore, are the natural lamps of the Himalaya. cf. सरलासक्तमातङ्गप्रैवेयस्फुरितित्वषः। आसन्नोषधयो नेतुर्नकमरनेहदीपिकाः॥ ${f R.}\,4.75$; ज्वलितमहीषधिदीपिकासनाथाम् ${f R.}\,9.70$. -क ${f var}$ a.talked of or mentioned by the great, in great men's mouths. -कार्तिकी full moon of Kartika combined with the asterism Rohini; L. D. B. - 504 a noble family. -कुप: a deep well. -क्षेत्र a. occupying a wide territory. -गद: fever. -ज्वः 1 Bos gavzeus. -2 a kind of antelope; I.. D. B. -जरीष्ठी f. full-moon of जयेष्ट under certain combinations. - y a. having the qualities of the great. -तरवम् the second of the 25 principles of the Sankhyas. - दोष a. highly criminal; महादोषमनुद्ध-बोधनम् Kau. A. 1. 17. -हन्द्रः 1 loud uproar. -2 martial band of music; L. D. B. - 455: the Bilva tree; L. D. B. -बिलम् the atmosphere. -भद्रा the river Ganga; L. D. B. -भोष्मः N. of Santanu; L. D. B. -मण्डकः a kind of yellow frog; L. D. B. -व्यतिक्रमः a great transgression. - सिंहः the lion of Durgā; L. D. B. -सिद्धिनिलयः a mosque (tho word is used by परमानन्द in Sivabhārata 18.52). —सेवा service of the great. -स्यानम् a high place, lofty station.

महती 1 A kind of lute. -2 N. of the lute of Narada; अवेक्साणं महती मुहुर्मेहु: Si. 1. 10. -3 The egg-plant. -4 Greatness, importance.

महत्तर a. Greater, larger &c. —र: 1 The principal, chief, or oldest person, the most respectable person; रचुकुत्महत्तराणां वधुः U. 4; रहपतिश्व ममान्तरञ्जभूतो जनपदमहत्तरः Dk. —2 A chamberlain. —3 A courtier. —4 The head or the oldest man of a village.

महत्तरकः A courtier, chamberlain.

महत्त्वम् 1 Greatness, largeness, magnitude, great extent. -2 Mightiness, majesty. -3 Importance. -4 Exalted position, height, elevation. -5 Intensity, violence, high degree.

महनीय a. Worthy of honour, respectable, worthy, illustrious, glorious, noble, exalted; महनीयशासनः R. 3. 69; महनीयशीर्तः 2, 25.

महन्तः The superior of a monastery.

महर् (महस्) ind. 1 The fourth of the seven worlds which rise one above the other from the earth (being between svar and janas); (महलेकि also in this sense). -2 A kind of ब्याहति q. v.

महल्लः, महिल्लकः A cunuch in a king's harem (a word derived from Arabic); मुक्कशून्योऽनुपस्थो यः श्रीस्वभावो महिल्लकः Sabdamāla.

मह्स्क a. Weak, feeble, old. -क: 1 A eunuch in a king's harem. -2 A large house, palatial building; (cf. Mar. महाल).

महस् ॥ [मह-असुन्] 1 A festival, a festive occasion. —2 An offering, oblation, a sacrifice. —3 Light, lustre; कत्याणानां त्वमसि महसां भाजनं विश्वमूर्ते Mäl. 1. 3; U. 4. 10; 5. 27. —4 The fourth of the seven worlds; see महर्. —6 A hymn of praise (Ved.). —6 Pleasure, enjoyment; जातमहाः स्तवनानि वसन्तः Ram. Ch. 4. 95; महोमहत्त्वं महनीय-शिले विलासलोलेन विलोचनेन 6. 12. —7 Greatness, power. —6 Abundance, plenty. —9 Water.

महसम् 1 Knowledge. -2 Kind, sort, manner.

महस्वत्, महस्विन् a. 1 Splendid, bright, brilliant, luminous, lustrous. -2 Great, mighty.

महा A cow.

महा The substitute of महत् at the beginning of Karmadhāraya and Bahuvrīhi compounds, and also at the beginning of some other irregular words. (Note: The number of compounds of which HEI is the first meniber is very large, and may be multiplied ad infinitum. The more important of them, or such as have peculiar significations, are given below.) -Comp. -अक्: an epithet of Siva. 'पदलिक a chief keeper of archives. - आक् u. huge, bulky. (一氢环:) 1 a camel. -2 a kind of rat. –8 N. of Siya. –अञ्चनः N. of a mountain. –अत्ययः a great danger or calamity. -अध्यानेक a. having gone a long way', dead. -अध्वरः a great sacrifice. -अनसम् 1 a heavy carriage. -2 cooking utensils. (–सी) a kitchen-maid. (–सः, –सम्) a kitchen; स्पानस्य करिष्यामि कुशलोऽस्मि महानसे Mb. 4. 2. 2. -अमिलः a wbirlwind; महानिलेनेव निदाघर्ज रजः Ki. 14. 59. -अनुभाव a. 1 of great prowess, dignified, noble, glorious, magnaमहा

1248

nimous, exalted, illustrious; प्रहीतुमार्यान् परिचर्यया मुहर्महानु-भावा हि नितानतमर्थिनः Si. 1. 17; S. 8. -2 virtuous, righteous, just. (-वः) 1 a worthy or respectable person. -2 (pl.) people of a religious sect in Maharastra founded by Chakradhara in the 13th century. -अन्तकः 1 death. -2 an epithet of Siva. -প্ৰকাৰ: 1 thick darkness. -2 gross (spiritual) ignorance. -সংস্থা: (pl.) N. of a people and their country. -अन्वय, -अभिजन a. nobly-born, of noble birth. (-यः, -नः) noble birth, high descent. -अभिषवः the great extraction of Soma. -अमात्यः the chief or prime minister (of a king). -अम्बुकः an epithet of Siva. -अम्बुजम् a billion. -अम्ल a. very sour. (-स्टम्) the fruit of the tamarind tree. -अर्ण्यम् a great (dreary) forest, large forest. -अधे a. very costly, costing a high price; महार्घस्तीर्यानामिव हि महतां कोऽप्यतिशयः U. 6. 11. (-घं:) a kind of quail. –अच्ये a. 1 valuable, precious. -2 invaluable; inestimable; see महार्ह below. -अर्चिस् a. flaming high. -अर्णवः 1 the great ocean. -2 N. of Siva. -अर्थ a. 1 rich. -2 great, noble, dignified. -3 important, weighty. - significant. -अनेदम one thousand millions. -अह a. 1 very valuable, very costly; महाईशस्यापरिवर्तनच्युतैः स्वकेशपुष्पैरि या स्म दूयते Ku. 5. 12. -2 invaluable, inestimable; महाईश्रयनोपेत कि शेषे निहतो भुवि Ram. 6. 109. 2. (-हैम्) white sandal-wood. -अवरोहः the fig-tree. -अश्रानिध्वजः a great banner in the form of the thunderbolt; जहार चान्येन मयूरपत्रिणा शरेण शकस्य महाश्रान-ध्वजम् R. 3. 56. -अशन a. voracious, gluttonous; Mb. 4. -अइमन् m. a precious stone, ruby. -अप्रमी the eighth day in the bright half of Asvina sacred to Durga; आश्विने शुक्रपक्षस्य भवेद् या तिथिरष्टमी। महाष्टमीति सा प्रोक्ता..... –असिः a large sword. –असुरी N. of Durgs. -अहः the afternoon. -आकार a. extensive, largo, great. -आचार्यः 1 a great teacher. -2 an epithet of Siva. -সাত্তা a. wealthy, very rich. (-তাঃ) the Kadamba tree. -आत्मन् a. 1 high-souled, high-minded, magnanimous, noble; अर्थ दुरात्मा अथवा महात्मा कौटिल्यः Mu. 7; द्विषन्ति मन्दाश्वरितं महात्मनाम् $\mathbf{Ku.}~5.~75$; $\mathbf{U.}~1.~49$; प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् Bh. 1. 63. -2 illustrious, distinguished, exalted, eminent; किमाचाराः किमाहाराः क च वासो महात्मनाम् Mb. 3. 1. 4. -3 mighty (महाबल); अथायमस्यां कृतवान् महात्मा लक्केश्वरः कष्टमनार्थकर्म Ram. 5, 9, 74. (-m.) 1 the Supreme Spirit; युगपत्तु प्रलीयन्ते यदा तस्मिन् महात्मनि Ms. 1. 54. -2 the great principle, i. e. intellect of the Sankhyas. (महारमबत् means the same as महसमन्). -आनकः a kind of large drum. -आनन्दः, -नन्दः 1 great joy or bliss. -2 espe-spirituous liquor. -2 a festival on the ninth day in the bright half of Magha. -आपगा a great river. -आयुधः an epithet of Siva. -श्रारम्भ a. undertaking great works, enterprizing. (-=:) any great enterprize. -आल्यः 1 a temple in general. -2 a sanctuary, an asylum. -3 a great dwelling. -4 a place of pilgrimage. -5 the world of Brahman. -6 the Supreme Spirit. -7

a tree &c. sacred to a deity. -8 N. of a particular dark fortnight. -9 पितृशाद in the month of Bhadrapada. (-या) N. of a particular deity. -आशय a. highsouled, nobleminded, magnanimous, noble; दैवात् प्रबुद्धः शुश्राव वराहो हि महारायः $\mathbf{K}_{\mathbf{S}}$; राजा हिरण्यगर्मी महारायः $\mathbf{H},\mathbf{4}$; see महात्मन्. (-य:) 1 a noble-minded or magnanimous person; महासयचकवर्ती By. 1. 70. -2 the ocean. -आस्पद a. 1 occupying a great position. -2 mighty, powerful. -आहवः a great or tumultuous fight. -इच्छ a. 1 magnanimous, noble-minded, high-souled, noble; महीं महेच्छः परिकीय स्नौ R. 18. 33. ~2 having lofty aims or aspirations, ambitious; विद्यावतां महेच्छानांनाश्रयः पार्थिवं विना Pt. 1. 37. - इन्द्र: 1 'the great Indra', N. of Indra; इयं महेन्द्रप्रभृतीनिधिश्रियः Ku. 5. 53; R. 13. 20; Ms. 7. 7. -2 a chief or leader in general. -3 N. of a mountain range; पतिमेहेन्द्रस्य महोदधेश्व R. 6. 54; 4. 39, 43. व्यापः rain-bow. जन्मरी N. of Amaravatī, the capital of Indra. भन्त्रिन् m. an epithet of Brihaspati. वाहः the elephant Airavata; महेन्द्रवाहप्रतिमो महात्मा Mb. 9. 17. 52. -इभ्य a. very rich. - इन्न: a great archer; अधिरोहति गाण्डीवं महेषी Ki. 13. 16. -इंग्वास: a great archer, a great warrior; अत्र शुरा महेष्वासा भीमार्जुनसमा युधि Bg. 1.4. -ईशाः, -ईशानः N. of Siva; महेशस्त्वां धत्ते शिरासि रसराजस्य जयिनीम् Udb. [°]बन्धः the Bilva tree. -ईशानी N. of Parvati. -ईश्वरः 1 a great lord, sovereign; महेश्वररूपम्बक एव नापरः R.; गोप्तारं न निर्धीनां कथयन्ति महेश्वरं दिबुधाः Pt. 2. 74. -2 N. of Siva. -3 of Vispu. -4 a god (opp. प्रकृति). -8 the Supreme Being (परमात्मा); मायां तु प्रकृति विद्यानमायिनं तु महैश्वरम् Svet. Up. 4. 10. पस्तः N. of Kubera; यया कैलासभवने महेश्वरसर्ख बली Mb. 9. 11. 55. (-री) 1 N. of Durg... -2 a kind of bell-metal. -उझ: (for उद्यन्) a large hull; a full grown or strong bull; महोक्षतां बत्सतरः स्पृशिष्ठव R. 3. 32; 4. 22; 6. 72; Si. 5. 63. **—उत्पलम** a large blue lotus. (न्हः) the Sarasa bird. -उत्सवः 1 a great festival or occasion of joy; नयनविषयं जन्मन्येकः स एव महोत्सवः Mal. 1. 36. -2 the god of love. -उत्साह a. possessed of great energy, energetic, persevering; अहं च कर्ण जानामि.....सत्यसंधं महोत्साहं.....Mb. 3. 91. 20. (-हः) 1 perseverance. -2 great pride; ये जात्यादिमहो-त्साहान्नरेन्द्रानीपयान्ति च । तेषामामर्णं मिक्षा प्रायक्षितं विनिर्मितम् ॥ Pt. 1. 38. - उद्धिः 1 the great ocean; महोदधेः पूर इवेन्दु-दशेनात R. 3. 17. -2 an epithet of Indra. जः a conchshell, shell. - उदय a. very prosperous or lucky, very glorious or splendid, of great prosperity. (-4:) 1 (a) great elevation or rise, greatness, prosperity; नन्दस्त्वतीन्द्रियं दृष्ट्वा लोकपालमहोदयम् Bh हृद्व. 10, 28, 10; अपवर्ग-महोदयार्थयोर्भुवमंशाविव धर्मयोर्गतौ R. 8. 16. (b) great fortune or good luck. (c) greatness, pre-eminence. -2 final beatitude. -3 a lord, master. -4 N. of the district called Kanyakubja or Kanouja; see App. - N. of the capital of Kanouja. - 8 sour milk mixed with honey. -7 = महात्मन् q. v.; संसक्ती किमसुलभं महोदयानाम् Ki. 7. 27. पर्वन् a time of union of the middle of अवण नक्षत्र and the end of व्यतिपात (generally in the month

of माघ or पीव at the beginning of अमादास्या). -उदर a. big-bellied, corpulent. (-रम्) 1 a big belly. -2 dropsy. -उदार a. 1 very generous or magnanimous. -2 mighty, powerful. -3द्यम a. = महोत्साह q. v; महोद्यमाः कर्म समा-रभन्ते. -उद्योग a. very industrious or diligent, hardworking. -उद्रेकः a particular measure (=4 प्रस्थs). -রপ্পর a. exceedingly lofty. (–त:) the palmyra tree. -उन्नति: f. great rise or elevation (fig. also), high rank. -उपकारः a great obligation. -उपाध्यायः a great preceptor, a learned teacher. -उला: a great serpent; वर्षमहोरसस्येव करालकणमण्डलम् 😮 12. 98. –**उरस्क** a. broadchested. (इक:) an epithet of Siva. -उर्मिन् m. the ocean; ततः सागरमासाद्यं कुक्षी तस्य महोर्मिणः Mb. 3. 20. 17. -उल्का 1 a great meteor. -2 a great fire-brand. -ऋतिवज् m. ' great priest ', N. of the four chief sacrificial priests. 一兩值 a. very prosperous, opulent. (-f.) great prospority or affluence. - - अपनः a great bull. ∽ऋषिः 1 a great sage or saint; यस्माद्दषिः परत्वेन महास्त-रमान्महर्षयः; (the term is applied in Ms. 1. 34 to the ten Prajapatis or patriarchs of mankind, but it is also used in the general sense of 'a great sage'). -2 N. of Siva. -3 of Buddha. -ओघ a. having a strong current. -घः a very largo number; सर्व खर्व-सहस्राणां समुद्रमभिधीयते । शतं समुद्रसाहस्रं महौषमिति विश्वतम् ॥ Rām. 6. 28. 37. -आंध्र (महोद्य) a. having large lips. (-ष्ठः) an epithet of Siva. -ओजस् a. very mighty or powerful, possessed of great splendour or glory; महौजसा मानथना धनार्चिताः Ki. 1. 19. (-m.) a great hero or warrior, a champion. (-n.) great vigour. -ओजसम् the discus of Visnu (सुदर्शन). (-सी) N. of a plant (Mar. कांगणा). -ओदनी Asparagus Racemosus (Mar. शतावरी). -ओषधिः f. 1 a very efficacious medicinal plant, a sovereign drug. -2 the Dürvä grass. -3 N. of various plants बाझी, श्वेतकप्टकारी, कटुका, अतिविष &c. ^बगणः a collection of great or medicinal herbs:— प्रश्निपणी स्यामलता भृङ्गराजः शतावरी। गुङ्चा सहदेवी च महौदधिगणः स्मृतः il ef. also सहदेवी तथा ब्याघी बला चातिबला त्वचा। शङ्खपुष्पी तथा सिंही अष्टमी च सुवर्चला ॥ महीषध्यष्टकं प्रोक्तं.... -औषधम् 1 a sovereign remedy, panacea. -2 ginger. -8 garlie. -4 a kind of poison (वल्सनाभ). -कच्छ: 1 the sea. -2 N. of Varuna. -3 a mountain. -本元: garlic. -कपदेः a kind of shell. -कपित्थः 1 the Bilva tree. -2 red garlic. - 本理 a. stark naked. (一理:) an epithet of Siva. - 本文 a. 1 large-handed. -2 having a large revenue. -कर्णः an epithet of Siva. -कर्मन् a. doing great works. (-m.) an epithot of Siva. - 东西 the night of the new moon. - कर्पः a great cycle of time (100 years of Brahman); Bhag. 7. 15. 69. -कांदे: 1 a great poet, a classical poet, such as कालिदास, भवभूति, बाण, भारवि &c. -2 an epithet of Sukra. -कपायः N. of a plant (Mar. भायफळ). -कान्तः an epithet of Siva. (-ता) the earth. -काय a. big-hodied, hig, gigantic, hulky. (-य:) 1 an elephant. -2 an epithet of Siva. -3 of Visnu. -4 of a

being attending on Siva (= नन्दि). -काराणिक a. exceedingly compassionate. -कार्तिकी the night of full-moon in the menth of Kartika. -कालः 1 a form of Siva in his character as the destroyer of the world; महाकाल यजेंद्रेव्या दक्षिणे भूमवर्णकम् Kalitantram. -2 N. of a celebrated shrine or temple of Siva (Mahākāla) (one of the 12 celebrated Jyotirlingus) established at Ujjayinī (immortalized by Kälidäsa in his Meghadüta, which gives a very beautiful description of the god, his temple, worship &c., together with a graphic picture of the city; ef. Me. 30-38; also R. 6. 34); महाकालनिवासिनं कालीविलासिनमनश्वरं महेश्वरं समाराध्य])k. 1. 1. -3 an epithet of Visnu. - N. of a kind of gourd. - N. of Siva's servant (नन्दि). अस्म the city of Ujjayini, कलम a red fruit with black seeds; पक्च महाकालफले किलासीत् N. 22. 29. - काली an epithet of Durgā in ber terrific form. -काव्यम् a great or classical poem; (for a full description of its nature, contents &c., according to Rhetoricians see S. D. 559). (The number of Mahākāvyas is usually said to be five:--- रघुनेश, कुमारसंभव, किरातार्जुनीय, शिशुपालवध and नैषधचरित or six. if मेपद्त—a very small poem or खण्डकान्य— be added to the list. But this enumeration is apparently only traditional, as there are several other poems, such as the भट्टिकाव्य, विक्रमाङ्कदेवचरित, हरविजय &c. which have an equal claim to be considered as Mahākāvyas). -कीतेनम् a house. -कुमारः the eldest son of a reigning prince, heir-apparent. -कुल, -कुलीन a. of noble hirth or descent, sprung from a noble family, nobly born. (-लम्) a noble birth or family, high descent. - कुह: a species of parasitical worm. -कच्छ्रम् a great penance. -केतु: N. of Siva. -केशः, -कोशः 1 an epithet of Siva. -2 a large sheath. - and: a great sacrifice; e. q. a horse-sacrifice; तदन्नमग्नयं मघवन् महाकतोरमुं तुरहं प्रतिमोक्तुमहिस R. 3. 46. -क्रमः an epithet of Visnu. -क्रोधः an epithet of Siva. -क्षत्रपः a great satrap. -क्षीरः sugar-cane. -क्षारा f. a She-buffalo; Nighantaratnakara. -खर्चः, -वेम् a high number (ten billions?). -गजः a great elephant; see दिकरिन. -गणपतिः a form of the god Ganesa. नादः fever. नान्ध a. exceedingly fragrant. (न्धः) a kind of cane. (न्ध्यम्) a kind of sandalwood. (-म्घा) N. of Chāmundā. -गर्तः, -गर्भः, -गितः N. of Siva. -गर्दभगन्धिका N. of a plant, भारती. -गल a. longnecked. - अवः Bos gavaeus. - जुण a. very efficacious, sovereign (as a medicine); त्वया ममैष संबन्धः किपमुख्य महागुणः Ram. 5. 1. 120. (-णः) a chief quality, cardinal virtue. - To: a highly respectable or venerable person; (these are three, the father, mother and preceptor; পিনা माता तथाचार्यो महागुरुरिति स्मृतः). -गुस्मा the Soma plant. -गृष्टि: f. a cow with a large hump. -पहः 1 an epithet of Rahu. -2 the sun; महाश्रहश्राहविनष्टपद्धः Ram. 5.5.6. -व्यासः N. of the ancient capital of Ceylon, the modern Māgama. - श्रीवः 1 a camel. - 2 an epithet of Siva.

-प्रीविन् m. a camel. - घूणी spirituous liquor. - घृतम् ghee kept for a long time (for medicinal purposes). -धाष a. noisy, loud-sounding. (-पम्) a market, fair. (-पः) a loud noise, clamour. - चक्रम the mystic circle in the शाक्त ceremonial. - चक्रवर्तिन् m. a universal monarch. -चण्डा N. of Chamunds. -चपला a kind of metre. चिम्: f. a large army. –छायः the fig-tree. –जङ्घः a eamel. जट: an epithet of Siva. -जटा 1 a great hraid of hair. -2 the matted hair of Siva. - T a. baving a great collar-bone. (-क्न:) an epithet of Siva. -जनः 1 a multitude of men, a great many beings, the general populace or public; महाजनो येन गतः स पन्याः Mb. 3. 313. 117; आगम्य तु तती राजा विस्रज्य च महाजनम् 6. 98. 25. -2 the populace, mob; विलोक्य बृद्धोक्षमधिष्ठितं त्वया महाजनः स्मेरमुखो भविष्यति Ku. 5. 70. -8 a great man, a distinguished or eminent man; महाजनस्य संसर्गः कस्य नोन्नतिकारकः। पद्मपत्रस्थितं तोर्थ घते मुक्ताफलश्रियम् Pt. 3. 60. - 4 the chief of a caste or trade. -6 a merchant, tradesman. -जवः an antelope. -जातीय a. 1 rather large. -2 of an excellent kind. -जालि:, -ली N. of a plant (Mar. सोनामुखी). -जिह्न: an epithet of Siva. -कानिन m. 1 a very learned man. -2 a great sage. -3 N. of Siva. -ज्येष्ठी the day of fullmoon in the month of Jyestha; ताभिर्दृश्यत एवं यान् पथि महाज्यैशीमहे मन्महे N. 15. 89; पूर्णिमा रिववारेण महाज्येष्ठी प्रकीर्तिता Agni P. 12I. 63. - ज्योतिस् m. an epithet of Siva. - ज्वरः great affliction. – তথান্ত a. very brilliant or shining. (–ন্ত:) 1 N. of Siva. -2 a sacrificial fire. - डानम् a kind of flight; ' यानं महाजीनमाद्वः पवित्रामूर्जितां गतिम् ' Mb. 8. 41. 27 (com.). -तपर्च m. 1 a great ascetic. -2 an epithet of Visnu. -तलम् N. of one of the seven lower regions; see पाताल. -तारा N. of a Buddhist goddess. -तिकः the Nimba tree. -तिथि: the 6th day of a lunation. -तीक्ष a. exceedingly sharp or pungent. (- इणा) the markingnut plant. -तेजस् a. 1 possessed of great lustre or splendour. -2 very vigorous or powerful, heroic. (-m.)1 a hero, warrior. -2 fire. -3 an epithet of Kartikeya. (-n.) quick-silver. -त्याग, -त्यागिन् a. very generous. (-m.) N. of Siva. -देष्ट्र: a species of big tiger. -दन्तः 1 an elephant with large tusks. -2 an epithet of Siva. —दण्डः 1 a long arm. −2 a severe punishment. −दम्भः an epithet of Siva. –ব্যা the influence exercised (over a man's destiny) by a predominant planet. -दानम् the gift of gold equal to one's own weight; अथातः संप्रवृक्ष्यामि महादानस्य लक्षणम्. -दारु n. the devaderu tree. -दुर्गम् a great calamity; Pt. -दूषकः a kind of grain. -देव: N. of Siva. (-वी) 1 N. of Parvatī. -2 the chief queen. - द्वमः the sacred fig-tree. - द्वारम् a large gate, the chief or outer gate of a temple. -धन u. 1 rich. -2 expensive, costly; हेमदण्डेर्महाथनैः Ram. 7. 77.13. (- जम्) 1 gold. - 2 incense. - 8 a costly or rich dress. -4 agriculture, husbandry. -6 anything costly or precious. -8 great booty. -7 a great battle (Ved.). -धनुस् m. an epithet of Siva. -धातुः 1 gold. -2 an

epithet of Siva. -3 lymph. -4 N. of Meru. -4 a. having a great understanding. – पुर्यः a full-grown draught ox. - ध्वजः a camel. - ध्वनिक a. dead. -नम्नः an athlete; Buddh. -नटः an epithet of Siva; महानटः किं तु.....तनोति ... साम्प्रतमङ्गहारम् N. 22.7; महानटबाहुनेव बद्धभुजाक्केन Vas. –नदः a great river. –नदी 1 a great river, such as Ganga, Krispa; मन्दरः पर्वतश्राक्षो जन्या तस्य महानदी МЬ. 8. 34. 20; संभूयाम्भोधिमम्येति महानद्या नगापगा Si. 2. 100. -2 N. of a river falling into the hay of Bengal. - 司司 1 spirituous liquor. -2 N. of a river. -8 ninth day of the bright half of the month of Magha; माधमासस्य या शुङ्ग नवसी लोकपूजिता। महानन्देति सा प्रोक्ता.... -नरकः N. of one of the 21 hells. -नलः a kind of reed. -नवमी the ninth day in the bright half of Asvina, sacred to the worship of Durgs; तते। दनु नवमी यस्मात् सा महानवमी स्मृता. - नाटकम् 'the great drama', N. of a drama, also called Hanumannataka, (being popularly ascribed to Hanumat); thus defined by S. D.: — एतदेव यदा सवैः पताकास्थानकैर्युतम् । अ**ङ्**केश्व दशभिर्धीरा महानाटकमृचिरे ।। -नाडी sinew, tendon. - 1 a loud sound, uproar. - 2 a great drum. -3 a thunder-cloud. -4 a shell. -5 an elephant. -6 a lion. -7 the ear. -8 a camel. -9 an epithet of Siva. (-वम्) a musical instrument. -नाम्नी 1.N. of a परिशिष्ट of Samaveda. -2 (pl.) N. of 9 verses of Samaveda beginning with विदा मधवन विदा. -नायकः 1 a great gem in the centre of a string of pearls. -2 a great head or chief. -नासः an epithet of Siva. -निद a. fast asleep. (-द्रा) 'the great sleep', death. - निस्तम् intestines, abdomen. - नियम: an epithet of Vispu. -निर्वाणम् total extinction of individuality (according to the Buddhists). - निया 1 the dead of night, the second and third watches of the night; महानिशा तु विशेषा मध्यमं प्रहरद्वयम्. –2 an epithet of Durga. –नीचः a washerman-–নীন্ত a. dark-blue. (-ন্তঃ) a kind of sapphire or emerald ; इन्द्रनीलमहानीलमणिप्रवरविदिकम् Ram. 5. 9. 16; महा-महानीलशिलाह्यः \$i.1.16; 4.44; R.18.42; Kau. A. 2.11. 29. उपल: a sapphire. -सृत्यः, -नेत्रः an epithet of Siva. -नेमि: a crow. -न्याय: the chief rule. -पक a. 1 having many adherents. -2 having a large family or retinue; महापक्षे धतिन्यार्थे निक्षेपं निक्षिपद् बुधः Ms. 8. 179. (-क्षः) 1 an opithet of Garuda. -2 a kind of duck. (-411) an owl. -पङ्किः. -पदपङ्किः a kind of metre. -पञ्चमूलम् the five great roots:— बिल्वोऽभिमन्थः श्योनाकः काश्मरी पाटला तथा। सर्वेस्तु मिलितैरेतैः स्यान्महापञ्चमूलकम् ॥ -पञ्चिषम् the five great or deadly poisons:— যুক্তী च কালকুতেখ मुस्तको वत्सनाभकः। शक्खकर्णीति योगोऽयं महापञ्चविषाभिधः॥ -पट: the skin. -पयः 1 chief road, principal street, high or main road; संतानकाकीणमहापर्य तत् Ku. 7.3. -2 the passage into the next world, i. e. death. -3 N. of certain mountain-tops from which devout persons used to throw themselves down to secure entrance into beaven. - 4 an epithet of Siva. -5 the long pilgrimage to mount Kedara. -6 the way to heaven. -7 the knowledge of the

महा −वभुः a kind of animal living in holes. –वल a very strong; नियुज्यमानो राज्याय निच्छदाज्यं महाबलः Ram (- ਲ:) 1 wind, storm. -2 B Buddha. -3 a solid bamboo. – 4 a palm. – 8 a crocodile. – যভা N. of a plant; महाबला च पीतपुष्पा सहदेवी च सा स्मृता Bhava. P. (-लम्) lead. र्वेश्वरः N. of a Linga of Siva near the modern Mahabaleswara. -बाध a. causing great pain or damage. –ৰাছু a. long-armed, powerful. (–ছু:) an epithet of Visnu. –बि (वि) छम् 1 the atmosphere. – 2 the heart. -3 a water-jar, pitcher. -4 a hole, cave. -बिसी a variety of skin (चर्म), a product of द्वादशन्नाम in the Himalayas. –बी (वी) जः an epithet of Siva. –बी (वी) ज्यम् the perinæum. -बुध्न a. having a great bottom or base (as a mountain). –ৰুমা: barley. –ৰুছনী a kind of metre. -बोधिः 1 the great intelligence of a Buddha. -2 a Buddha. -अहाम्, -ब्रह्मन् n.the Supreme Spirit. - ब्राह्मणः 1 a great or learned Brahmana. - 2 a low or contemptible Brahmana. -ਸਟ: a great warrior; तदोजसा दैत्यमहामटार्षितम् Bhag. - भद्रा N. of the river Ganga. -भाग a. 1 very fortunate or blessed, very lucky or prosperous. -2 illustrious, distinguished, glorious; उभी धर्मी महाभागी Mb. 12. 268. 3; महाभागः कामं नरपतिराभित्रस्थितिरसौ \$. 5. 10; Ms. 3. 192. -8 very pure or holy, highly virtuous; पतिवता महाभागा कयं नु विचरिष्यति Mb: 4. 3. 16. -भागता, -त्वम्, -भाग्यम् 1 extreme good fortune, great good luck, prosperity. -2 great excellence or merit. -भागवतम् the great Bhagavata, one of the 18 Puranas. (-तः) a great worshipper of Visnu. -भागिन् a, very fortunate or prosperous. -भाण्डम् a chief treasury. - भारतम् N. of the celebrated epic which describes the rivalries and contests of the sons of Dhritarastra and Pandu. (It consists of 18 Parvans or books, and is said to be the composition of Vyasa; cf. the word भारत also); महत्त्वाद्भारतः वाच महाभारतमुच्यते. -भाष्यम् 1 a great commentary. -2 particularly, the great commentary of Patanjali on the Sutras of Panini. - भासुर: an epithet of Visnu. - भिक्ष: N. of Sakyamuni. – শীবা a kind of sensitive plant (লাজাতু). -भीमः an epithet of king Santanu. -भीरुः a sort of beetle or fly. - भूज a. long-armed, powerful. - भूतम् a great or primary element; see भूत; तस्यैतस्य महाभूतस्य निःश्वसितमेतबद्द्यदेदः $\sigma_{p,j}$ तं वेधा विद्ये नूनं महाभूतसमाधिना $r_{p,j}$ ते. 29; Ms. 1. 6. (-तः) 1 the Supreme Being. -2 a great creature. -भागः 1 a great enjoyment. -2 a great coil or hood; great winding. -3 a serpent. (-m) an epithet of Durga. -मणि: 1 a costly or precious jewel; संस्कारोक्रिखितो महामिणिरिव क्षीणोऽपि नालक्ष्यते ई. 6. 5. –2 N. of Siva. -माति a. 1 high-minded. -2 clever. (-ितः) N. of Brihaspati or Jupiter. -मत्स्यः a large fish, sea-monster.

-मद a. greatly intoxicated. (-दः) an elephant in

rut. -मनस्, -मनस्क a. 1 high-minded, noble-

minded, magnanimous; तती युधिष्ठिरी राजा धर्मपुत्री महामनाः

Mb. 4.1.7. -2 liberal. -3 proud, baughty. (-m.)

essence of Siva acquired in the pilgrimage to Kedara. -पार्थक a. 1 undertaking great journeys. -2 one receiving Sulks (toll) on the high way; cf. Mb. 12, 78. 6 (com, महापथिकः समुद्रे नौयानेन गच्छन् यद्वा महापथि शुल्कशाहकः) -पद: 1 a particular high number. -2 N. of Nārada. -3 N. of one of the nine treasures of Kubera. -4 N. of the southernmost elephant supporting the world. -8 an epithet of Nanda. -8 a Kinnara attendant on Kubera. (-चम्) 1 a white lotus. -2 N. of a city. or ति: N. of Nanda. -पराकः a particular penance; Hch. -पराद्धः a late hour in the afternoon. -पवित्रः an epithet of Visnu. -पशुः large cattle; महापशुनां हरणे ...दण्डं प्रकल्पयेत् Ms. 8. 324. -पातः a long flight; Pt. 2. 58. -पातकम् 1 a great sin, a heinous crime; ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वज्ञनायमः। महान्ति पातकान्याहुस्तत्संसर्गश्च पञ्चमम् ॥ Ms. 1154. -2 any great sin or transgression. -पात्रः a prime minister. -पादः an epithet of Siva. -पाप्मन् a. very sinful or wicked. -पुराणम् N. of a Purāna; महापुराणं विज्ञेयमेकादशकलक्षणम् Brav. P. -पुंसः a great man. - 454: 1 a great man, an eminent or distinguished personage; शब्दं महापुरुषसंविहितं निशम्य U. 6. 7. -2 the Supreme Spirit. -3 an epithet of Visua. -पौरुपिकः a worshipper of Vispu; तदहं तेऽभिधास्यामि महापीरुविको भवान Bhag. 2. 1. 10. -पुरुषः a kind of worm. -পুরা great worship; any solemn worship performed on extraordinary occasions. -पृष्ठ: a camel. -पोटगलः a kind of large reed. -प्रजापतिः N. of Visnu. -प्रतीहारः a chief door-keeper. - प्राच्याः the great universe. - प्रा a. of great lustre. (-भः) the light of a lamp. -प्रभः 1 a great lord. -2 a king, sovereign. -3 a chief. -4 an epithet of Indra. -6 of Siva -6 of Visuu. -7 a great saint or holy man. - अलय: 'the great dissolution', the total annihilation of the universe at the end of the life of Brahman, when all the lokas with their inbabitants, the gods, saints &c. including Brahman himself are annihilated; महाप्रलयमारुत..... Ve. 3. 4. -प्रदन: a knotty question. - प्रसादः 1 a great favour. - 2 a great present (of food offered to an idel); पादीदकं च निर्माल्यं नैवेशं च विशेषतः। महाप्रसाद इत्युक्त्वा प्राह्मं विष्णोः प्रयत्नतः॥ -प्रस्थानम् 1 departing this life, death. -2 setting out on a great journey for ending life; इहैव निधनं याम महाप्रस्थानमेव वा Ram. 2. 47. 7 (com. महाप्रस्थानं मरणदीक्षा-पूर्वकमुत्तरशभेमुखगमनम्); Mb. 1. 2. 365. -प्राणः 1 the hard breathing or aspirate sound made in the pronunciation of the aspirates. -2 the aspirated letters themselves (pl.); they are: — સ્, પૂ, છ્, શ્, દ્, ઢ્, ચ્, ધ્, પ્, મ્, શ્, મ્, र्, र्. −3 a raven. –प्राणता possession of great strength or essence; अन्यांश्व जीवत एव महाप्राणतया स्फूरती जमाह K. -प्रेतः a noble departed spirit. - प्रवः a great flood, delage; ... क्षिप्तसागरमहाप्लवामयम् Si. 14. 71. -फल a. 1 bearing much fruit. -- 2 bringing much reward. (-ला) 1 a hitter gourd. -2 a kind of spear. (-लम्) 1 a great fruit or reward. -2 a testicle. - फैना the cuttle-fish bone. - 4 - a peculiar position of hands or feet.

महा

a fabulous animal called शरभ q. v. -मन्त्रः 1 anv sacred text of the Vedas. -2 a great or efficacious charm, a powerful spell. -मन्त्रिन m. the prime-minister, premier. -मयूरी N. of Buddhist goddess. -मलहारी a kind of Ragini. -महः a great feetive procession; Sinhas. - HET n. a great light (seen in the sky). -महोपाध्यायः 1 a very great preceptor. -2 a title given to learned men and reputed scholars; e. g. महामहो-पाष्यायमिक्रिनाथस्रि &c. -मांसम् 'costly flesh', especially human flesh; न खल महामांसविकवादन्यमुपायं पर्यामि Mal. 4; अशस्त्रपूर्व निर्व्याजं युरुषाङ्गोपकल्पितम् । विकीयते महामांसं गृह्यतां एकतामिदम् 5. 12 (see Jagaddhara ad loc.). -माधी the full-moon day in the month of Magha. -HIN a. 1 great in measure, very great or large. -2 most excellent, best; वृष्ण्यन्धकमहामात्रैः सह Mh. 1. 221. 27; 5. 22. 37. (一年:) 1 a great officer of state, high stateofficial, a chief minister; (मन्त्रे कर्मणि भूषायाँ विते माने परिच्छदे। मात्रा च महती येषां महामात्रास्तु ते स्मृताः॥); Ms. 259; गृहपुरुषप्रणिधः कृतमहामात्रापसर्पः (v. 1. महामात्यापसर्पः) पौरजानपदानपसर्पयेत् Kau. A. I. 13. 9; Ram. 2. 37. 1. -2 an elephant-driver or keeper; मदोन्मत्तस्य भूपस्य कुझरस्य च गच्छतः। उन्मार्गे वाच्यतां यान्ति महामात्राः समीपगाः॥ Pt. 1. 161. -3 a superintendent of elephants. (-利) 1 the wife of a chief minister. -2 the wife of a spiritual teacher. -मानसी N. of a Jain goddess. -मान्य a. being in great honour with; मकरन्दतुन्दिलानामर्विन्दानाम्यं महामान्यः Bv. 1.6. -मायः 1 an epithet of Siva. -2 of Vienu. -माया 1 worldly illusion, which makes the material world appear really existent. -2 N. of Durga; महामाया हरेश्वेषा यया संमोद्यते जगन् Devimahatmya. –मायूरम् a particular drug. (-रो) N. of an amulet and a goddess; Buddh. -मारी 1 cholera, an epidemic. - 2 an epithet of Durga. - मार्गः high road, main street. a superintendent of roads. -मालः N. of Siva. -माहेश्वरः a great worshipper of Mahesvara or Siva. - मुखः a orocodile. - मुद्दा a particular position of hands or feet (in practice of yoga). -मुनि: 1 a great sage. -2 N. of Vyasa. -8 an epithet of Buddha. - I of Agastya. - 6 the coriander plant. (一首 n.) 1 ceriander seed. —2 any medicinal herb or drug. -मूर्ति: N. of Vispu. -मूर्धन m. an epithet of Siva. - मूलम् a large radish. (-हः) a kind of onion. -मूल्य a. very costly. (-स्यः) a ruhy. -मृगः 1 anv large animal. -2 an elephant, -3 the fabulous animal ealled शरभ. -मृत्यु:, -मेघ: N. of Siva. -मृत्युंजय: a kind of drug. -मृथम् a great battle. -मेदः the coral tree; महामेदाभिधो हायः Bhava. P. -मेधा an epithet of Durga. -मोह: great infatuation or confusion of mind. (ससर्ज) महामोई च मोहं च तमबाज्ञानवृत्तयः Bhag. 3. 12. 2. (–हा) an epithet of Durga. –यनः 'a great sacrifice', a term applied to the five daily sacrifices or acts of piety to he performed by n house-holder; अध्यापनं अध्यापकः पितृयञ्चस्तु तर्पणम् । होमा दैवो (or देवयशः) बिक्सीतो (or भूतयज्ञः) तृयज्ञोऽतिथिपूजनम् ॥ Me. 3. 70, 71, (for

explanation, see the words s. v.). -2 N. of Visnu. -यमकम् 'a great Yamaka', i. e. a stanza all the four lines of which have exactly the same words, though different in sense; e. q. see Ki. 15. 52, where विकासमोयुर्जगतीशमार्गणाः has four different senses; cf. also बभी महत्वान् विकृतः समुद्रः Bk. 10. 19. -यशस् a. very famous, renowned, celebrated. -यात्रा 'the great pilgrimage', the pilgrimage to Benares. -यानम् N. of the later system of Buddhist teaching, firstly promulgated by Nagarjuna (opp. हीनयान). -याम्यः an epithet of Visnu. - युगम् ' a great Yuga', consisting of tho four Yugas of mortals, or comprising 4,320,000 years of men. -योगिन m. 1 an epithet of Siva. - 2 of Visnu. -3 a cock. -योनि: f. excessive dilation of the female organ. - रक्तम् coral. -रङ्गः a large stage. -रजतम् 1 gold; उच्चैर्महारजतरांजिविराजितासौ Si. 4. 28. -2 the thornapple. -रजनम् 1 safflower. -2 gold. -3 turmeric; तस्य हैतस्य पुरुषस्य रूपं यथा महारजनं वासः $\mathrm{Bri.}~\mathbf{Up.}~2.3.~6.~+$ र् \mathbf{c} न्म् a precious jewel; वज्रं मुक्ता प्रवालं च गोमदेश्रेग्द्रनीलकः॥ वैड्र्यः पुष्करागश्च पाचिर्माणिक्यमेव च । महारत्नानि चैतानि नव प्रोक्तानि स्रिमि: || Sukra. 4. 155-56. —रण: 1 a great chariot. -2 a great warrior or hero; दुपदक्ष महार्यः Bg. 1. 4; कुतः प्रभावी धनंजयस्य महारथजयद्वथस्य विपत्तिमुत्पादायितुम् 🗸 0. 2; दशरथः प्रश्वास महारथः R. 9. 1; Si. 3. 22; (a महारथ is thus defined :-- एको दशसहस्राणि थोधयेदास्तु धन्विनाम् ॥ शस्त्रशास्त-प्रबीणश्च विज्ञेयः स महारथः ॥). -8 desire, longing; cf. मनोरय. -रवः a frog. -रस a. very savoury. (-सः) 1 a sugarcane. -2 quicksilver. -3 a precious mineral. -4 the fruit of the date tree. -5 any one of the eight substances given below :--- दरदः पारदं शस्ये वैकान्तं कान्तमधकम्। माक्षिकं विमलश्रेति स्युरेतेऽष्टौ महारसाः ॥ (-सम्) Bour ricewater. -राजः 1 a great king, sovereign or supreme ruler; पद्माश्राह्मपर्यन्तो महाराजः प्रकीतितः Sukra. 1. 184. –2 a respectful mode of addressing kings or other great personages (my lord, your majesty, your highness); इति सत्यं महाराज बद्धोऽस्म्यर्थेन कीर्तैः Mb. -3 a deified Jaina teacher. - 🖪 a fingernail. अधिराज: a universal emperor, paramount sovereign. े चूतः a kind of mango tree. - राजिकः N. of Visnu. —राजिकाः (m. pl.) an epithet of a class of gods (said to be 220 or 236 in number.). —राज्यम् the rank or title of a reigning sovereign. - Isl 1 the reigning or chief queen, principal wife of a king. -2 N. of Durga. -रात्रम् midnight, dead of night. -रात्रिः, -त्री ∫. 1 see महाप्रलय; ब्रह्मणश्च निपाते च महाकल्पो भवेन्नृप | प्रकीर्तिता महारात्रिः. –2 midnight. –3 the eighth night in the bright half of Asvina. - राष्ट्र: 'the great kingdom', N. of a country in the west of India, the country of the Marathas. -2 the people of Maharastra, the Marathas (pl.). (-V) N. of the principal Prakrita dialect, the language of the people of the Maharastra; cf. Dandin:- महाराष्ट्राश्रयां भाषां प्रकृष्टं प्राकृतं विदुः Kav. 1.34. -ite: a kind of Nimha tree growing on mountains. -दज्, -ज a. very painful. -स्ट्र: a form of Siva.

-रुद a species of antelope. -रूप a. mighty in form. (-पः) 1 an epithet of Siva. -2 resin. -रूपकम् a kind of drama. -रेतस् m. an epithet of Siva. -रोगः a dangerous illness, grievous malady; (these are eight: -उभादो राजयक्ष्मा च श्वासस्त्वग्दोष एव च। मधुमेदश्वारमरी च तथो-दरभगन्दरी ॥). -रौद्र a. very dreadful. (-द्वी) an epithet of Durgā. - रोरवः N. of one of the 21 hells; Ms. 4. 88-90. -छक्मी 1 the great Laksmī, or Sakti of Nārāyaņa; सेवे सैरिममर्दिनीमिह महालक्ष्मी सरोजस्थिताम्. -2 a young girl who represents the goddess Durga at the Durga festival. -लयः 1 a great world destruction. -2 the Supreme Being (महदादीनां लये। यस्मिन्). -िळड्गम् the great Linga or Phallas. (-ক্ষ:) an epithet of Siva. -ভাভে: a crow. -लोहम् a magnet. -वंशः N. of a wellknown work in Pali (of the 5th century). -वक्षस् m. epithet of Siva. -वनम् a large forest in Vrindāvana. -वरा Dūrvā grass. - atte: 'the great boar', an epithet of Visnu in bis third or boar incarnation. -वतंनम् high wages. -वल्ली 1 the Madhavi creeper. -2 a large creeping plant. -वसः the porpoise. -वसुः silver; Girvāna. -वाक्यम् 1 a long sentence. -2 any continuous composition or literary work. -8 a great proposition, principal sentence; such as तरवमिस, ब्रह्मैदेदं सर्वम् &c. -4 a complete sentence (opp. अवान्तरवाक्य q. v.); न च महावाक्ये सति अवान्तर्वाक्यं प्रमाणं भवति ŚB. on MS. 6. 4. 25. **−वातः** a stormy wind, violent wind; महावाताः तिमहिषकुलन्तिजैलधरैः Mk. 5 22. -वादिन m. a great or powerful disputant. -वाद: 1 air (as an element). -2 stormy wind, hurricane, tempest. –वार्तिकम् N. of the Vartikas of Katyāyana on Pāṇini's Sūtras. -विडम् 2 kind of factitions salt. -विदेहा N. of a certain शंते or condition of the mind in the Yoga system of philosophy. -विद्या the great lores; काली तारा महाविशा घोडशी भुवनेश्वरी । भैरवी छिन्नमस्ता च विद्या धूमवती तथा । बगला सिद्धविद्या च मातङ्गी कमला-स्मिका। एता दश महाविद्याः .. || **-विपुला** a kind of metre. -विभाग a rule giving a general option or alternative; इति महाविभाषया साधुः. -विभूतिः an opithet of Siva. -विषः a serpont having two mouths. -विषुवम् the vernal equinox. संक्रान्तः f. the vernal equinox (the sun's entering the sign Aries). - विस्तर a. very extensive or copious. -वीचि: N. of a holl. -वीर: 1 a great hero or warrior. -2 a lion. -3 the thunderbolt of Indra. -4 an opithet of Visnu. -8 of Garuda. -8 of Hanumat. -7 a cuckoo. -8 a white horse. -9 a sacrificial fire. -10 a sacrificial vessel. -11 a kind of hawk. ⁰चरितम् N. of a celebrated drama by Bhavabhūti. -बीर्य a. of great valour, very powerful. (-यः) 1 N. of Brahman. -2 the Supreme Being. (-या) the wild cotton shrub. -2 an epithet of संज्ञा, the wife of the sun. -चूप: a great bull. - वेग a. 1 very swift or floet. (नाः) 1 great speed, excessive velocity. -2 an ape. -3 the bird Garuda. -वेध: a particular position of hands or feet (in the practice of Yoga). -वेल a. billowy. -व्याधिः f.

1 a great disease. -2 a very bad kind of leprosy (black leprosy). - oursid: f. a great mystical word, i. e. भूर, भुवस् and स्वर्. - झत a. very devotional, rigidly observing vows. (-तम्) 1 a great vow, a great religious observance; a vow for not taking even water for a month; महात्रते चरेदास्तु Mb. 12.35.22 (com. महावर्त मासमात्रं जलस्यापि त्यागः). -2 any great or fundamental duty; प्राणेरपि हिता वृत्तिरद्रोहो व्याजवर्जनम् । आत्मनीव प्रियाधानमेतन्मैत्रीमहावतम् $\mathbf{M}_{V}.5.59$; ऋतौ महावते पश्यन् ब्रह्मचारी-त्वरीरतम् N. 17. 203. -व्यतिन् m. 1 a devotee, an ascetic. -2 an epithet of Siva. -शकि: 1 an epithet of Siva. -2 of Kartikeya. - राज्काः the sine of the sun's elevation. -राष्ट्रः 1 a great conch-shell; पीण्ड्रं दध्मी महाराज्यं Bg. 1.15; महाशङ्खमयी माला ताराविद्याजपे प्रिया Tantra. -2 the temporal bone, forehead. -3 a buman bone. -5 a particular high number. -5 one of Kubera's treasures. -হাতঃ a kind of thorn-apple, -হাত্ত্ a making a loud sound, very noisy, boisterous. - राल्कः a kind of seacrab or prawn; Ms. 3. 272. - बालः a great householder. -शालिः a kind of large and sweetsmelling rice. -शाल्वणम् ('great fomentation ') N. of a remedy; Susr. - रासन a. 1 exercising great power. - 2 whose commands are great; त्रैलोक्याधिपतित्वमेव विरसं यश्मिन् महा-शासने Bh. 3. 80. (-नम्) i the knowledge of Brabma as expounded in the Upanisadas. -2 great order of government. -शिरस् m. a kind of serpent. -शिवरात्रिः N. of a festival on the 14th day of the dark half of Māgha. -श्राक्तः f. a pearl-shell. -शुक्का an epithet of Sarasvatī. – गुभ्रम् silver. – शुद्धः (–द्गी f.) 1 a Sūdra in a high position. -2 a cowberd. -3 an upper servant. (三式) a female cow-keeper. (三式) a Sudra woman in a high position. -रान्यम a particular mental condition of a Yogin. - মুদ্ধ: 1 a species of stag. -2 the মান animal. -इमशानम् an epithet of Benares. -इयामा the Sissoo tree (Mar. शिसवी). -श्रमणः 1 an epithet of Buddha. -2 a Jain monk. -श्रष्टणा sand. -श्वासः a kind of asthma. - भ्वेता 1 an epithet of Sarasyatī. -2 of Durgā. -8 white sugar. -संहिता great combination. -संक्रान्तिः f. the winter solstice. -सती a very chaste woman. -सत्ता absolute existence. -सत्यः an epithet of Yama. -सर्व a. 1 noble. -2 very strong or powerful. -3 just, righteous. (-रवः) 1 a large animal. -2 N. of Säkyamuni. -3 an epithet of Kubera. -संधिवित्रहः the office of the minister of peaco and war. –सन्नः an epithet of Kubera. –सन्निः m. (in music) a kind of measure. -समुद्रः the great ocean. -सर्गः a great or completely new creation (after a complete destruction of the world). -सर्जः the breadfruit or jack-tree. -साधनभागः a great executive officer. -सांतपनः a kind of very rigid penance; see Ms. 11. 218. -साधिविष्यहिकः a minister of peace and war. -सामन्तः a great vassal. -सामान्यम् the widest generality. -सारः a kind of Khadira tree. -सार्ययः an epithet

of Aruna. -साइसम् great violence or outrage, great audacity. -साहसिकः a dacoit, highwayman, a daring robber. - the fabulous animal called Sarabha. -सिद्धिः f. a kind of magical power. -सुखम् 1 great pleasure. -2 copulation. (-खः) a Buddha. -सगन्धम् a fragrant unguent. -सुगन्धिः a kind of antidote. -सुधा silver; Girvana. -सुभिक्षम् good times. -सुकः the composer of the great Suktas or hymns of the 10th Mandala of the Rigyeda. - स्थम sand. - स्तः a military drum. -सेन: 1 an epithet of Kartikeya; महासेन-प्रस्ति तद्ययी शरवणं महत् Ram. 7. 16. 1. -2 the commander of a large army. (न्ना) a great army. -स्कन्धः a camel. - स्थली the earth. - स्थानम् a great position. न्सहः a combination of the 4 kinds of fat. न्यातिः the Sadengas and Smritis; महास्मृति पठेचस्तु तथैवानुस्मृति शुभाम् Mb. 12. 200. 30. - स्त्रोतस् n. the bowels. - स्रिविन m. an epithet of Siva. - खनः a kind of drum. - हसः an epithet of Visnu. -हविस् n. clarified butter. -हस्तः an epithet of Siva. -हासः a loud or hoisterous laughter, caebinnation. -हिमवत् m. N. of a mountain. -हस्वा N. of a plant (Mar. कुहिली).

महि m., n. Greatness; सर्वात्मना महि गुणामि यथामनीयम् Bb Eg. 7. 9. 12. -m. Intellect. -f.= मही The earth. -ind. Greatly, very much.

महिका 1 Frost, mist. ~2 The earth. -Comp. -अंशुः the moon.

महित p. p. Honoured, worshipped, esteemed, revered; see मह; रम्या सा रोमराजिमीहितहिंचमती Visnupada. S. 26. -तम् The trident of Siva.

महिरवम् Greatness, might; इष्टुं मञ्जुमहित्वमन्यद्गि तद्दत्सा-नितो वत्सपान् Bhag. 10. 13. 15.

महिनम् Sovereignty, dominion.

महिधक: 1 A rat. -2 An ichneumon. -3 The string of a pole for carrying loads.

महिमम् m. [महत् इमिनच् टिलेपः] 1 Greatness (fig. also); अयि मलयज महिमायं कस्य गिरामस्तु विषयस्त Bv. 1.11; अथोऽधः परयतः कस्य महिमा नोपचीयते H. 2.2.—2 Glory, majesty, might, power; तिस्भिस्त्वमवस्थाभिमंहिमानमुदीरयन् Ku. 2.6; U. 4.21.—3 High rank, exalted rank or position, dignity.—4 Personage (विमृति); महिमान एवेपाम् Bri. Up. 3.9.2.—6 One of the 8 Siddhis, the power of increasing size at will; see सिद्धि.

माहिर: 1 The sun; (see मिहिर) -2 The Arka plant.

महिला [मह्-इलच् Up. 1. 54] 1 A woman; तवैतद्वक्षोज-दित्यमरिवन्दाक्षमहिले Laksmilahari S. 22. -2 An amorous or intoxicated woman; विरहेण विकलहृदया निर्जलमीनायते महिला Bv. 2. 68. -3 The creeper called Priyangu. -4 A kind of perfume of fragrant plant (रेणुका). -Comp. -आह्रया the Priyangu creeper; कान्ता लता महिलाह्मया. महिलारोप्यम् N. of a city in the south.

महिषः [मइ-टिपच् Un. 145] 1 A buffalo (considered as the vehicle of Yama); गाइन्तां महिषा निपानसालेलं शृक्षे मुंहस्तादितम् ई. 2. 6. -2 N. of a demon killed by Durgā. —Comp. —अक्षः, —अक्षकः a kind of bdellium.—अदेनः an epithet of Kartikeya. —असुरः the demon Mahişa. पातिना, भयना, भर्तना, भर्तना epithets of Durgā.—च्ना an epithet of Yama; N. of a Jain monk. —पालः, —पालकः a buffalo-keeper.—मर्दिनी N. of Durgā. —चहनः, —चाहनः epithets of Yama; कृतान्तः कि साक्षान्महिषयहन्तेऽसाविति पुनः K. P. 10.

महिषित a. Changed into a buffalo; Kāv.

महिपी i A she-buffalo, buffalo-cow; Ms. 9. 55; माधानष्टी तु महिपी सस्यघातस्य कारिणी Y. 2. 159. —2 The principal queen, queen-consort; महिपीसवः R. 1. 48; 2. 25; 3. 9. —8 A queen in general. —4 The female of a bird; सासज्जत शिवस्तन्त्यां महिषी कालयन्त्रिता Bhag. 7. 2. 52. —5 A lady's maid, female servant (सैरम्ब्री). —6 An immoral woman. —7 Money acquired by the prostitution of one's wife; cf. माहिषिक. —Comp. —पालः a keeper of she-buffaloes. —स्तम्मः a pillar adorned with a buffalo's head.

महिन्मत् a. Possessing, rich or abounding in, buffaloes.

महिष्ठ a. Greatest, largest (superl. of महत् q. v.), नमः क्षोदिष्ठाय स्मरहर महिष्ठाय च नमः Siva-mabimna 29.

मही 1 Earth; as in महीपाल, महीमृत् &c.; मही रम्या राष्या Bh. 3. 79. -2 Ground, soil; वेरतुः संयुगमही सासारी जलदाविव Ram. 6. 107. 34. -3 Landed property or estate, land. - 4 A country, kingdom. - 8 N. of a river falling into the gulf of Cambay. -6 (In geom.) The base of any plane figure. -7 A large army (Ved). -8 A cow; SB. on MS. 10. 3. 49. -9 Earth (as a substance, stones, bricks &c); Ms. 7. 70. -10 Space. -Comp. -इनः, -ईश्वरः a king; न न महीनमहीनपराक्रमम् \mathbf{R} . 9. 5. -कम्पः an earthquake. -क्षित् m. a king, sovereign; मीष्मद्रोणप्रमुखतः सर्वेषां च महीक्षिताम् Bg. 1. 25; R. 1. 11, 85; 19. 20. -जः 1 the planet Mars; इयं महीजे विधुजे शराष्ट्री Samayapradīpa. -2 N. of Narakāsura. -3 a tree. (-31) N. of Sita. (-जम्) wet ginger. -जीवा the horizon. -तलम् surface of the earth. -दुर्गम् an earth fort; Ms. 7. 70. -धरः 1 a mountain; महीधरं मार्गवशादुपेतम् R. 6. 52; Ku. 6. 89. -2 an epithet of Visnu. - W: 1 a mountain; महीध्रादुत्तुन्नादवनिमवनेश्वापि जलधिम् Bh. 2. 10; Si. 15. 54; R. 3. 60; 13. 7. -2 a symbolical expression for the number, 'seven'. - 3 an epithet of Visnu. - नाथ:, -प:, −पतिः, −पालः, −पुरन्दरः, −भुज् ॄ ऋ, −मघवन् ऋ, −महेन्द्रः a king; अर्ल महीपाल तब अमेग R. 2.34; तां प्रत्याभेव्यक्तमनो-रथानां महीपतीनां प्रणयापद्त्यः ६. १२; प्रविश्य कृष्णासदनं महीभुजा Ki. 1. 26; also Sahendra. 2. 82. - पतनम humble obeisance (as by falling on the ground.) -पुत्र:, -सुत:,

चुड़: 1 the planet Mars; तनयकृताश्र शुचो महीस्रते Bri. S. -2 epithets of the demon Naraka. -पुत्री, -सुता an epithet of Sits. -पृष्ठम् the surface of the earth. -मकस्यः an earthquake. -मरोहः, -रह् m., -रहः a tree; अकुसुमान दथतं न महीरहः Ki. 5. 10; Si. 20. 49. -प्राचीरम्, -प्राचरः the sea. -भर्तः m. a king. -पृत् m. 1 a mountain; अय जयाय न मरमहीभूतः Ki. 5. 1. -2 a king, sovereign. -मण्डलम् 1 the circumference of the earth. -2 the whole earth. -उता an earthworm. -सुरः a Brāhmaṇa.

महीक़ (महीकरोति) To make great, exalt.

महीयते Den. A. (rarely P.) 1 To be glad, happy or prosperous (Ved.). -2 To rise to a high position, thrive, prosper. -8 To be highly respected or honoured; सरस्वती अतमहतां महायताम् S. 7. 35.

महीयस् a. Greater, larger, more powerful or weighty or important, mightier, stronger (compar. of महत् q. v.). -m. A great or nobleminded man; अणोरणीयान् महतो महीयान् Kath. 1. 2. 20; प्रकृतिः खलु सा महीयसः सहते नान्यसमुन्नति यया Ki. 2. 21; Si. 2. 13.

महीला, महेला, महेलिका A woman, female; चार चचार सरः मु विराजत काकिलेका कलहंसमहेला Ram. Ch. 4. 98.

1 HI ind. A particle of prohibition (rarely of negation) usually joined with the Imperative; महाणि मा कुरु विपादमनादरेण Bv. 4. 41; also (a) with the Aorist, when the augment आ is dropped; क्रेड्यं मा स्म गमः पार्थ नैतत्त्वन्युपपदाते Bg. 2.3; पापे रित मा क्रथाः Bh. 2.77; मा मू मुहत् खें भवन्तमनन्यजन्मा मा ते मलीमसविकारघना मतिर्भृत् Mī.l. 1. 32; the अ is sometimes retained; मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः Ram. (b) the Imperfect (the augment being dropped here also); मा चैनमभिभाषधाः Ram. 1. 2. 15; (c) the Future, or Potential mood, in the sense of lest' , $th_{2}t$ not'; लघु एनां परित्रायस्व मा कस्यापि तपस्विनो हस्ते पतिष्यति ५. २; मा कश्चिन्समाप्यनर्थो सवेत् Pt. 5; मा नाम देव्याः किमध्यनिष्टमुत्पत्रं भवेत् K. 307; the Imperative mood also is sometimes used for the Potential; त्वरतामार्येषुत्र एतां समाश्वासयितुं मास्या विकारो वर्धताम् M. 4. (d) the Present Participle when a curse is implied; मा जीवन् यः परावज्ञादुःखदग्धोऽपि जीवति \$i. 2. 45; or (e) with Potential passive participles; मैवं प्रार्थ्यम्. मा is sometimes used without any verb; मा तावत 'oh! do not (say or do) so'; मा मैवम्; मा नाम रक्षिणः Mk:3 may it not be the police '; see under नाम. Sometimes मा is followed by स्म and is used with the Aorist or Imperfect with the augment dropped, and rarely with the Potential mood; क्रेब्सं मा स्म गमः पार्थ Bg. 2. 3; मा रम प्रतीपं गमः \$.4.17; मा रम सीमन्तिनी काञ्चिज्जनयेत् पुत्रमीदृशम्. -Comp. - चिरम्, - धिलम्बम्, - विलम्बितम् ind. without delay, shortly, quickly; अमारयान् वृष्णिवीराणां द्रष्टामिच्छामि माचिरम् Mb. 16. 7. 8.

2 मा 1 The goddess of wealth, Laksmi; तमाखपत्रं राजेन्द्र भज माझानदायकम् Subhas. -2 A mother. -3 A measure. -Comp. -पः, -पतिः, चरः epithets of Visnu; हाटकनिभपीताम्बर अभयं कुरु में मावर Narayana. 5. 18.

3 मा 2 P., 3, 4 A. (माति, मिमीते or मीयते, मित) 1 To measure; न्यथित मिमान इवावनि पदानि Si. 7. 13; 9.2. —2 To measure or mark off, limit; see मित. —3 To compare with (in size), measure by any standard; प्ररः सखीनामिमीत लोचने Ku. 5. 15. —4 To be in, find room or space in, be contained or comprised in; तनी ममुस्तत्र न केटभिद्रेषस्तपोधनाभ्यागमसंमवा मुदः Si. I. 23; वृद्धि गतेऽप्यात्मनि नैव मान्तीः 3. 73; 10. 50; 14. 75; 13. 2; 5. 44; माति मातुमशक्योऽपि यशेराशिर्यद्रत्र ते K. P. 10. —6 To prepare, arrange. —6 To infor, conclude. —7 To form, make, build, construct. —8 To assign, mete out, apportion. —9 To show, display. —10 To roar, sound. —Cause (मापयति-ते) To cause to be measured, measure or mete out; एतेन मापयति भित्तिषु कर्ममार्गम् Mk. 3. 16. —Desid. (मिस्मिति-ते) To wish to measure &c.

मांस् n, 1 Flesh. (This word has no forms for the first five inflections, and is optionally substituted for मांस after acc. dual).

मांसम् [मन्-स दीर्घश्र Un. 3. 64] Flesh, meat; समांसो मञ्जूनके: U. 4. (The word is thus funcifully derived in $\mathbf{M}_{8},\ 5,\ 55:$ — मां स भक्षयिता \mathbf{S} मुत्र यस्य मौसमिहा \mathbf{S} पहुम् । एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः॥). −2 The flesh of fish. -3 The fleshy part of a fruit. -H: 1 A worm. -2 N. of a mixed tribe, selling most. -3 Time. -Comp. -अद्, -अद्, -आदिन्, -भक्षक a. flesh-enting, carnivorous (as an auimal); अदा तप्स्यन्ति मांसादाः Bk. 16. 29; Ms. 5. 15. - 31代: N. of a plant (Mar. चुका). –अगेलः, -लम् a piece of flesh hanging down from the mouth. -अर्बुदः, -दम a kind of disease of the membrum virile. -अदानम् 1 flesh-meat. -2 flesh-eating. -अष्टका N. of the eighth day in the dark half of Magha. -आहारः animal food. - इष्टा a kind of bird (बल्युला). -उपजीविन m. a dealer in flesh. -ओदनः i a meal of flesh. -2 rice boiled with flesh. - 45554: a fleshy abscess on the palate. -कन्दी a swelling of the flesh. -कामः fond of flesh; P. III. 2. 1; Var. 7. -कारिन n. blood, –कीलः a tumour, wart. –क्षयः the body. –प्रनिधः a gland. -जम्, -तेजस् n. fat, adeps. -तानः a polypus in the throat. न्द्रज्ञ a. seeing superficially (चर्मचञ्जूस्); मा प्रत्यक्षं मांसदृशां कृषीष्ठाः Bhag. 10. 3. 28. -द्राविन् m. a. kind of sorrel. - नियोसः the hair of the body. -पः a Piśācha or demon. - पचनम् a vessel for cooking meat. -परिवर्जनम् abstaining from flesh; न तत्फलमवाप्रीति यन्मांसपरिवर्जनात् Ms. 5. 54. -पाकः kind of disease (destroying the membrum virile). -पिटकः, -कम् 1 a basket of flesh. -2 a large quantity of flesh. - पित्तम्, –लिप्तम् a bone. −पेदी 1 a muscle. −2 a piece of flesh. -8 an epithet of the fostus from the 8th to the 14th

day. -मरोहः a fieshy excrescence. -फला the egg plant. -भेनू, -भेदिन a. cutting the flesh; Ms. 8. 281. -मासा N. of a plant (Mar. रानउडींद, माषपणी). -योनिः a creature of flesh and blood. -रसः 1 soup. -2 blood. -रोहिणी N. of a fragrant medicinal plant. -लता a wrinkle. -विकयः sale of meat. -शोणित a. flesh and blood; मांसशोणितभोजने. -सारः, -सेहः fat. -हासा skin.

मांसल a. [मांस-लच्; cf. अंसल] 1 Fleshy. -2 Muscular, lusty, brawny; U. 1. -3 Fat, strong, powerful; शाखाः शतं मांसलाः Bv. 1. 34. -5 Deep (as sound); ध्वनिक्ष माङ्गल्यमृदङ्गमांसलः U. 6. 25; प्रतिभिन्नपुष्करावर्तकस्तिनिमांसलो वाष्ट्रियांपः Mv. 2. -5 Increased in bulk or quantity; Mal. 9. 13; हदस्य हंसाविलमांसलिश्रयः N. -6 Pulpy (as fruit). -7 Dense, thick.

मांसिकः [मांसं पण्यमस्य ठक्] A butcher.

मांसिका, -मांसिनी, -मांसी Nardostachys Jatāmansi (जटामांसी).

मांसीयते Den. P. To hanker after flesh, to be greedy of flesh; शिष्टिनगईणं लभेत कृते श्रुत्यर्थे मांसीयन् पश्नून् हन्तीति SB. on MS. 11. 1. 43.

माकन्दः The mango tree; माकन्द न प्रपेदे मधुपेन तवीपमा जगित Bv. 1. 29; माकन्दकन्दकान्ताऽधरधरणितल्यम् Git. न्द्री 1 The myrobalan tree. -2 Yellow sandal. -3 N. of a city on the Ganges.

माकर a. (-री f.) Belonging to the sea-monster, Makara q. v. -री N. of the seventh day in the bright half of Magha; तन्मे रोगं च शोकं च माकरी हन्तु सप्तमी Tithyādi. -Comp. -आकरः the sea. -आसनम् a particular posture in sitting. -च्यूहः a particular form of military array.

माकरन्द a. (न्दी f.) Derived from, relating to, the juice of flowers; full of or mixed with honey; प्रचलित इव सान्द्री माकरन्दः परागः Mal. 8. 1 (v.l.); 9. 13.

माकलिः 1 N. of Mātali, the charioteer of Indra. -2 The moon.

माकारध्यानम् A particular mothod of abstract meditation.

माकुलिः A kind of snake.

मासि (क्षी) क a. (-की f.) Coming or derived from a bee. -कम् [मिसकाभिः संभूत्य कृतम् अण्] 1 Honey; धुर्यैरिष माधुर्येद्रीक्षाक्षीरक्षुमाक्षिकसुधानाम् Bv. 4. 43. -2 A kind of höney-like mineral substance; माक्षीकधातुमधुपारदलोहनूणं Rāja. T. -कः 1 A spider. -2 Honey. -3 Pyrites. -Comp. -आश्रयम् 1 bees'-wax. -2 honey-comb. -जम् bees'-wax. -धातुः pyrites. -फलः a kind of cocoa-nut. -राकरा candied sugar.

माख a. (-खी f.) Sacrificial.

मागध a. (-धी f.)[सगधदेशे भवः अण्] Relating to living in the country of Magadha or the people of

Magadha. -띡: 1 A king of the Magadhas. -2 N. of a mixed tribe, said to have been the offspring of a Vaisya father and a Kşatriya mether, (the duty of the members of this caste being that of professional bards); Ms. 10, 11, 17; क्षत्रिया मागर्घ वैश्यात् Y. 1. 94; Mb. 13. 43. 10. -3 A bard or panegyrist in general; सूतमागधबन्दिनः $\mathrm{Bh}_{\mathrm{Bg}}$. 1, 11, 20; परिणतिमिति रात्रेमोंगधा माधवाय Śi. 11.1. -धाः (pl.) N. of a people, the Magadhas. –धा 1 A princess of the Magadhas. –2 Long pepper. 一切 1 A princess of the Magadhas; तथे।र्जग्रहतुः पादान् राजा राज्ञी च मागधी m R.~1.~57.~-2~Thelanguage of the Magadhas, one of the four principal kinds of Prākrita. -3 Long pepper. -4 White cumin--5 Refined sugar. -6 A kind of jasmine -7 A variety of cardamoms. -8 The daughter of a Ksatriya mother and a Vaisya father. -9 Anise. -10 N. of a river (शोणा). -11 A kind of रीति in rhetorics. The अलङ्कारशेखर (7) gives the following illustration :- पाणी पदाधिया मधूक-कुसुमश्रान्त्या पुनर्गण्डयोनीलेन्दोवरशङ्ख्या नयनयोर्बन्धृकबुद्ध्याधरे । लीयन्ते कबरीषु बान्धवजनव्यामोहजातस्पृहा दुर्वारा मधुपाः कियन्ति तरुणि स्थानानि रक्षिष्यसि॥

मागधा, मागधिका Long pepper.

मागधिकः A king of the Magadhas.

माघः [मपानक्षत्रयुक्ता पौर्णमासा माघी साइत्र मास अण्] 1 N. of a Junar month (corresponding to January-February). -2 N. of a poet, the author of the Sisupalavadha or Magha-kavya; (the poet describes his family in Si. 20. 80-84 and thus concludes:— श्रीसब्दरम्यकृतसर्गसमाप्तिलक्ष्म लक्ष्मीपतेश्वरितकीर्तनचार माघः। तस्यात्मजः सुकविकीर्तिदुराशयादः कान्यं व्यथत्त शिशुपालवधामिधानम्॥); उपमा काल्दासस्य मारवर्यगैरवम्। द्रिष्टनः पदलाल्दियं माघे सन्ति त्रयो गुणाः॥; ताबद्धा भारवर्माति यावन्माघस्य नोदयः Udb. -धी 'The day of full moon in the month of Magha.

माधमा A female erab; कुन्नी स्वादित मांसानि माधमां सेगवा इव Mb. 12. 139. 89.

माधवत a. (-ती f.) Belonging to Indra. -ती The east. -Comp. -चापम् the rainbow; (धते) मेपस्य माधवत-चापधरस्य लक्ष्मीम् U. 5. 11.

माघवन a. ($\neg \mathbf{A}$) Belonging to or ruled by Indra; ककुमं समस्कुरुत माघवनीम् Si. 9. 25; अवनीतलमेव साधु मन्ये न वनी माघवनी विलासहेतुः Jag.

माघोनम्, माघोनी f. The east.

माध्यम् The flower of the kunda creeper.

माङ्क्ष 1 P. (माङ्क्षति) To wish or desire, long for.

माङ्गलिक a. (-की f.) [मङ्गल-ठक्] 1 Auspicious, tending to good fortune, indicative of auspiciousness; मुदमस्य माङ्गलिकतूर्यकृतां भ्वनयः प्रतेतुरनुवप्रमपाम् Ki. 6. 4.; Mv. 4. 35; Bv. 2. 57; कथमपि गुरुशोकान्मा ६दन् माङ्गलिक्यः (पुरत्तरुप्यः) Bk. 1. 26. -2 Fortunate.

1257

माञ्चल्य a. [महलाय हितं व्यम्] Auspicious, indicative of good fortune; क्षीमं केनचिदिन्दुपाण्ड तरुणा मान्नस्यमानिष्कृतम् S. 4. 4 ; सर्वमङ्गलमाङ्गल्ये शिवे Devistuti. -स्यम् 1 Auspiciousness, prosperity, welfare, good fortune. -2 A blessing or benediction. -8 A festivity, festival, any auspicious rite. - An auspicious thing, amulet. - Comp. स्वकः a drum beaten on auspicious occasions; ध्वनिश्व मान्नस्यमृदन्नभांसरुम् 🛈 . 6. 25.

माचः A way, road.

माचलः 1 A thief, robber, hurglar. -2 A crocodile. -3 N. of a disease; L. D. B. -4 Sickness.

माचिका A fly.

माजल: A kind of hird, the blue roller.

माञ्जिष्ट a. (-ष्टी f.) [मजिष्टया रक्तम् अण्] 1 Red as madder; नीठलोहितमाञ्जिष्ठपञ्चवर्णैः सितासितैः Ram. 5. 1. 5 (com. माभिष्ठः कृष्णपाण्डुर इति कतकः। पाटल इत्युन्ये।) -2 Dyed with madder; माञ्जिष्टेषु व्यज्यते न स्म सैन्यैः \$i. 18. ३i. - प्टम् Red colour.

माञ्जिष्ठिक a. (-की f.) Dyed or tinged with madder; मौर्क्या मेखलया नियन्त्रितमधोवासश्च माञ्जिष्टिकम् U. 4. 20; Mv. 1. 18.

मारङ्कः A salt-market.

माटिः, माठी An armour, mail.

माठः A road.

माउरः 1 N. of Vyāsa. -2 A Brāhmana. -3 A distiller (शौण्डिक Sk.) - 4 One of the attendants on the sun (पारिपार्श्विक); तैरेव फलपत्रैश्व स माठरमतोषयत् Mb. 12. 292. 8. - 8 N. of a Gotra; माठरोऽस्मि गोत्रेण.

माड: 1 A species of tree. -2 Weight, measure.

माडवः A particular mixed caste.

माडिः A palace.

माहुकः, –िककः A drummer.

मादिः f. 1 The young leaf before it opens. -2 Honouring. -8 Sadness, dejection. -4 Poverty. -8 Anger, passion. -8 The border or hem of a garment. -7 A double tooth (also माडी).

माणवः [मनोरपत्यम् अण् अल्पार्थे णत्वम्] 1 A lad, boy, youth, youngster. -2 A little man, manikin (used contemptuously). -3 A pearl-necklace of sixteen (or twenty) strings. - 4 A young Brahmana. - 6 N. of one of the 9 treasures.

माणवकः 1 A youth, boy, lad, youngster (oft. used contemptuously). -2 A little man, dwarf; manikin; सायामाणवकं हरिम् Bhag. 8. 18. 24. -3 A silly fellow. - A scholar, religious student. - S A pearl-

લં €ં, જો.... ૧५૯

necklace of sixteen (or twenty or fortyeight) strings; श्रीवाद्भुतैवावदुशोभितापि प्रसाधिता माणवकेन सेयम् N. 7. 66. -कम् A kind of metre.

माणविका A young girl, damsel.

माणवीन a. [माणवस्थेदं खब्] Boyish, childish.

माणव्यम् [माणवानां समूहः यत्] A company of lads or boys.

माणिकः A jeweller.

माणिका A particular weight (equal to eight palas).

माणिक्यम् A ruby; शैले शैले न माणिक्यम् Subhis.

माणिक्या A small house-lizard.

माणिबन्धम्, माणिमन्थम् Rock-salt.

भाण्डप a. Belonging to a temple.

माण्डलिक a. (-की f.) Relating to, or ruling a province. - 4: 1 The ruler of a province. - 2 A sovereign with an annual income between 3 to 10 lacs of rupees; सामन्तः स नृपः प्रोक्तो यावष्ठक्षत्रयावधि । तद्ध्वै दशलक्षान्तो नृपो मा॰डलिकः स्मृतः॥ Śukra. 1. 183.

मातङ्गः [मतङ्गस्य मुनेरयम् अण्] 1 An elephant; मातङ्गाः किमु विरातै: K. P. 7; Si. 1. 64. -2 A man of the lowest caste, a Chāṇḍāla. -8 A Kirāta, mountaineer or barbarian. - (At the end of comp.) Any thing the best of its kind; e. g. बलाइकमातहः. - की 1 N. of Paryati. -2 N. of Vasistha's wife. -3 N. of one of the ten Mahavidyas. - A Chandala lady; नताक्री मातक्री किंचर-गतिभन्नी A. L. -Comp. -कुमारी a Chandala girl. -ज a. elephantine. -दिवाकर: N. of a poet. - नकः, -मकरः a crocodile as large as an elephant; मातज्ञनकैः सहसे।-त्पतिक्रिभिन्नान् द्विधा परय समुद्रफेनान् R. 13. 11. -लीला N. of a medical work.

मातरिष्ठाः 'One who can act like a man only against his mother', a poltroon, cowardly boaster.

मातरिश्वन् [मातरि अन्तरीक्षे स्वयति वर्धते श्वि कनिन् डिच अछक् स॰ Up 1. 156] Wind; पुनरुषसि विविक्तमितिरिश्वावनुर्व्य ज्वलयेति मदनामि मारुतीनां रजोभिः 🖏 11.17; Ki. 5.36; मातरिश्वा वायुर्मातर्यन्तरिक्षे श्वसिति मातर्याशु अनिति वा Nir.

मातलिः N. of the charioteer of Indra. -Comp. -सारियः an epithet of Indra.

माता A mother.

मातापित (dual) Mother and father, parents; माता-पितृविहीनो यस्त्यक्तो वा स्यादकारणात् Ms. 9. 177.

मातामदः A maternal grandfather. -हो (dual) The maternal grand-father and grand-mother. - The maternal grand-mother.

मातिः f. 1 Measure. -2 A thought, idea, conception. -3 Accurate knowledge or determination.

मानुन्तः [मानुर्भाता मानु-डुलच्] 1 A maternal uncle; (तत्रापश्यत्) आचार्यान् मानुलान् भातृन् Bg. 1. 26; Ms. 2. 130; 5. 81. -2 The Dhattura plant. -3 An epithet of the solar year. -4 A kind of rice. -5 A kind of snake. -Comp. -आहि: a kind of snake. -पुत्रकः 1 the son of a maternal uncle. -2 the fruit of the Dhattura plant; उन्मादिनो मानुलपुत्रकस्य कथं सहायो बत कप्टकित्यम्.

মানুনক: 1 A maternal uncle (as a term of endearment). -2 The thorn-apple.

मातुला, सातुलानी, मातुली 1 The wife of a maternal uncle; Ms. 2. 131; Y. 3. 232; Bhāg. 1. 14. 27. -2 Hemp; जाती फलं मातुलानी महिफनं च पत्रकम् Siva B. 30. 15.

मातुलेयः (-यी f.) The son of a maternal unde.

मातुलिङ्गः, -मातुलुङ्गः A kind of citron tree; (भुवो) भागाः प्रेक्षितमातुलुङ्गत्वयः प्रयो विधास्यन्ति वाम् Mal. 6. 19. -गम् The fruit of this tree, a citron.

मातुल्यम् The house of a maternal uncle; बाल एव तु मातुल्यं भरतो नायितस्त्वया Ram. 2. 8. 28.

मातृ f. [मान् पूजायां तृच् नलोपः Up. 2. 94] 1 A mother; मान्वत् परदारेषु यः पश्यति स पश्यति ; सहस्रं तु पितुन् माता गौरवेणातिरिच्यते Subbas; माता किल मनुष्याणां देवतानां च देवतम् Madhyamavyayoga 1. 37; माता च परमं दैवतं समा च प्रत्रेषु इत्येतेषपबध्यमानो जननीवचनोऽवगम्यते ŚB. on MS. 10. 1. 14. −2 Mother as a term of respect or endearment; मातलिं€म भजरूव कॅचिंदपरम् Bh. 3. 64. 87; अयि मातर्देवयजनसंभवे देवि सीते U.4. -3 A cow. -4 An epithet of Laksmī. -5 An epithot of Durge. -8 Ether, sky. -7 The earth. -8 A divine mother; मातृभ्यो बलिमुपहर Mk. 1. - 9 An epithet of Revati. -10 N. of several plants; आखुकर्णी, इन्द्रवास्णी and जटामांसी &c. -pl. 1 An epithet of the divine mothers, said to attend on Siva, but usually on Skanda. (They are usually said to be 8:— ब्राह्मी माईश्वरी चण्डी वाराही वेष्णवी तथा। कौमारी चैव चामुण्डा चर्चिकेश्यष्ट मातरः॥ or, according to some, ouly seven:-- ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कीमारी वैष्णवी तथा। माहेन्द्री चैव वाराही चामुण्डा सप्त मातरः॥ Some increase the number to sixteen). -2 N. of eight classes of female ancestors or Manes. -m. 1 A measurer. -2 Ved. A maker, huilder, oreator. -3 A knower, one having true knowledge. - Life or soul (जीव) [cf. L. Mater.] - Comp. - केशट: a maternal uncle. –गणः the collection of the divine mothers. –गन्धिनी an unnatural mother; हनिष्याम्यधुनैवाहं कैकेयी मातृगनिधनीम् A. Ram, 2. 8. 7. - आभिन् m; one who has committed incest with his mother. —गोत्रम् a mother's family. -प्राप्तः the female sex, womankind. -घातः, -घातकः, -घातिन् m., -भ्रः a matricide. -घातुकः 1 a matricide. -2 an epithet of Indra. -चक्रम् 1 the group of divine mothers. -2 a kind of mystical circle. -\ a. honouring a mother. —देव a. having a mother for one's god, adoring mother like a god; मातृदेवो भव T. Up. 1. 11. -दोष: the defect or inferiority of a mother (being of a lower caste); ताननन्तरनाम्नस्तु मानृदोषात् प्रचक्षते Ms. 10. 14. -नन्दनः an epithet of Kartikeya. -पक्ष a. belonging to the mother's side or line. (-स:) maternal kinsmen. - पित m. (dual) forming भातापितरी or मातर-पितरों) parents. -पुत्री (मातापुत्री) a mother and son. -पूजनम् worship of the divine mothers. -बन्धुः, -बान्धवः a maternal kinsman; मातृबन्धुनिवासिनं भरतम् R. 12. 12. (-pl.) a class of relatives on the mother's side; they are thus specified:—मातुः पितुः स्वसुः प्रत्रा मातुमातुः स्वसुः सुताः। मातुर्मातुलपुत्राश्च विश्वया मातृबन्धवः॥ –भक्तिः devotion to a mother; इसं लोकं मातृभक्त्या ब्रह्मलोकं समञ्जूते Ms. 2. 233. -भाव: maternity. -भोगीण a. fit to be enjoyed or possessed by a mother. -मण्डलम् the collection of the divine mothers. - मात् f. an epithet of Parvati. - मुखः, -शासितः a foolish fellow, simpleton. -यञ्चः a sacrifice offered to the divine mothers. -वत्सलः an epithet of Kartikeya. -वधः the murder of a mother (with Buddhists one of the five unpardonable sins). -वाहिनी /. a kind of bird; bat. -स्वस् f. (मातृष्वस or भातुःस्वस्) a mother's sister, a maternal aunt. -स्वसेयः (मातृष्वसेयः) a mother's sister's son. (-यी) the daughter of a maternal aunt; so मातृष्वस्रीयः -या.

मात्क a. 1 Coming or inherited from a mother; मात्कं च धतुरुकितं दधत् R. 11. 64, 90. -2 Maternal. -कः A maternal uncle. -का 1 A mother; शतुर्धेव हि मित्रं च न लेख्यं न च मातृका Mb. 2. 55. 10. -2 A grandmother; -सत्यामिप प्रीती न मातुर्मातृकाया वा शासनातिश्रतिः Dk. 2. 2. -8 A nurse. -4 A source, origin. -6 A divine mother. -6 N. of certain diagrams written in characters supposed to have a magical power; मातृकारहितं मन्त्रमादिशन्ते न कुत्रचित् Brahmavidyā Up. 63. -7 The character or alphabet so used (pl.). -8 N. of the 8 veins of the neck. -कम् The nature of a mother. -Comp. -िस्त्रदः N. of Paraśurāma. -यन्त्रम् a kind of mystical diagram.

मात्ता ind. On the mother's side; in right of the mother; Ms.

মান a. (-না,-নী f.) [মা-সন্] An affix added to nouns in the sense of 'measuring as much as', 'as high or long, or broad as', 'reaching as far as', as in करमात्री मित्तिः; पश्चदशयोजनमात्रमध्वानमतिचकाम K.; (in this sense the word may as well be considered to be मात्रा at the end of comp. q. v. below). -जः A Brahmana of the lower order (by brith). - जम् 1 A measure, whether of length, hreadth, height, size, space, distance or number; अप्रे तिष्ठत मात्रं मे Bhag. 6. 11. 5; usually at the end of comp, i. e. अन्युलिमात्रम् a ' finger's breadth'; किचिन्मात्रं गत्वा 'to some distance'; कोशमात्रे 'at the distance of a Krosa', रेखामात्रमपि 'even the breadth of a line, as much as a line ', रेखामा अमिप क्षुण्णादा मनोर्वर्त्मनः परम् (न व्यतीयुः) R. 1. 17; so क्षणमात्रम्, निमिष-मात्रम् 'the space of an instant', शतमात्र 'a hundred in number'; so गजमात्र 'as high or hig as an elephant';

तालमान, यवम!त्र &c. -2 The full measure of anything, the whole or entire class of things, totality; जीवसात्रम् or प्राणिमात्रम् 'the entire class of living beings'; मनुष्य-मात्रो मर्खः 'every man is mortal'; वस्तुमात्रपक्षकोऽनुपसंहारी (हेद्धः) Tarka K.; मानुषमात्रदुष्करं कर्मानुष्ठितम् Dk. -9 The simple measure of anything, the one thing and no more, often translateable by 'mere', 'only', 'even'; जातिमात्रेण H. 1. 58 ' by mere caste', टिट्टिममात्रेण समुद्रो •याकुलीकृतः 2. 149 'by a mere wag-tail', बाचामात्रेण जाप्यसे \$. 2 'merely by words'; so अर्धमात्रम्, संमानमात्रम् Pt. 1.83; used with past participles सात्र may be translated by 'as soon as', 'no sooner than', 'just'; विद्यमात्रः R. 5. 51 'as soon as pierced'; 'when just pierced'; मुक्तमात्रे 'just after eating'; प्रविष्टमात्र एव तत्र-भवति S. 3 &c. - An element, elementary matter; अहं पयो ज्योतिरयानिको नमो मात्राणि देवा मन इन्द्रियाणि Bhag. 10. 59. 31.

मात्रा 1 A measure; see मात्रम् above. -2 A standard of measure, standard, rule. -3 The correct measure; तस्य मात्रा न विद्यते Mb. 13. 93. 45. - A unit of measure, a foot. -8 A moment. -8 A particle, an atom; प्रीयेवी च पृथिवीमात्रा &c. Prasna Up. 4. 8. -7 A part, portion; लभेमहि धनमात्रान् Ch. Up. 1.10.6; सुरेन्द्रमात्राश्रितगर्मगौरवात् R.3. 11. -8 A small portion, a little, trifle, a little quantity, a small measure only; see দাস (3). -9 Account, consideration; राजेति कियती मात्रा Pt. 1. 40 'of what account or consideration is a king', i. e. I hold him of no account; कायस्य इति लष्वी मात्रा Mu. 1. –10 Money, wealth, property; शून्यमठिकायां मात्राः समबतार्य Dk. 2.8; नक्तंदिनं कक्षा-न्तरात्तां मात्रां न मुद्यति Pt. 1; कथमस्यार्यमात्रा इर्तव्या ibid. -11 (In prosody) A prosodial or syllabic instant, the time required to pronounce a short vowel; गच्छेत् षोडशमात्राभिः Sukra. 4. 963; एकमात्री भवेद हर्नः. -18 An element. -13 The material world, matter. -14 The upper part of the Nagari characters. -13 An ear-ring. -16 An ornament; a jewel. -17 A measure of time (in music.). -18 Function of the organs (इन्हियदाति). -19 Change (विकार); सर्विवेश्यात्ममात्रासु सर्वभूतानि निर्ममे $M_{8.}$ 1. 16. -20 =बुद्धिः; न मात्रामनुरुध्यन्ते Mb. 12. 270. 12 (com. मीयते विषया अनयेति मात्रा बुद्धिः). -Comp. -अङ्गुलम् в measure equal to the middle digit of the middle finger in the right hand of the architect or priest, employed in measuring the sacrificial objects like the kusa grass or seat, the spout of a ladle, and the ladle &c.; Suprabhedagama 30. 4/5, 7/8. -अधम half of a prosodial instant. - To a. (food) heavy on account of its ingredients. - उप्रतकम् a kind of artificial composition, getting out another meaning by the emission of a Matra; e. g. मूलस्थितिमधः कुर्वन् पात्रिर्जुष्टो गताक्षरैः । विटसेव्यः कुर्स्नानस्य तिष्ठतः पश्चिकस्य सः !। (where the omission of the Matra in विट makes the sense applicable to a वट). –छन्दम्, - शृतम् a metre regulated by the number of prosodial instants it contains, e. g. the Aryā. - HOI a moneybag. -लाभ (pl.) acquisition of wealth. -वस्तिः an oily clyster. -संगः attachment to or regard for household possessions or property; प्राणयात्रिकमात्रः स्यान्मात्रासप्ता-दिनिगतः Ms. 6. 57. -समकः N. of a class of metres; see App. -स्पर्शः material contact, contact with material elements; मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदाः Bg. 2. 14; Bhag. 1. 6. 35.

मात्रिका A syllable or prosodial instant (= मात्रा

मात्सर a. (-री f.), मात्सरिक a. (-की f.) Jeslous, envious, malicious, spiteful.

मात्सर्यम् 1 Envy, jealousy, spite, malice; अहो वस्तुनि मात्सर्यम् Ks. 21. 49; Ki. 3. 53; मात्सर्यमृत्सार्य विचार्य धूर्याः S. D. -2 Displeasure.

माल्स्य a. Relating to or coming from fish; यदर्थम-दधाद्र्यं मारूयं लोकजुगुभ्यितम् Bhag. 8. 24. 2.

मात्स्यन्यायः The maxim of the bigger fish devouring the smallar ones, hence anarchy, disorder; अप्रणातो हि (दण्डः) मात्स्यन्यायमुद्धावयति Kau. A. 1. 4; मात्स्यन्यायाभिभृताः प्रजाः मनु दैवस्तं राजानं चिक्रेर Kau. A. 1. 13.

मात्स्यकः A fisherman; P. IV. 4. 35.

माथ: [मय-घश्] 1 Stirring, churning, shaking about. -2 Killing, destruction. -3 A way, road.

माथकः A destroyer.

माणुर a. (-री f.) [मधुरायां भवो मधुराया आगतो वा अण्] 1 Coming from Mathurs. -2 Produced in Mathurs. -3 Dwelling in Mathurs. -री A kind of हति.

मादः [भद्-षम्] 1 Intoxication, drunkenness. -2 Joy, delight. -8 Pride, arrogance. -4 War.

मादक a. (-दिका f.) [मत्-णिच् जुङ्] 1 Intoxicating, maddening, stupefying. -2 Gladdening. -क: A gallinule.

मादन a. (-नी f.) [मद्-णिच् ल्यु-ल्युद् वा] Intoxicating &c.; see मादक. -तः 1 The god of love. -2 The thornapple. -नम् 1 Intoxication. -2 Delighting, exhilaration. -3 Cloves.

मादनीयम् An intoxicating drink.

मादिका, मादिनी, मादुः Hemp.

मादृक्ष a. (-क्षी f.), मादृश्य a., मादृश्य a. (-शी f.) Like me, resembling me; प्रवृत्तिसाराः खलु मादृशां गिरः Ki. 1. 25; U. 2; उपचारो नैव कल्प्य इति तु मादृशाः R. G.

माद्रकः A prince of the Madras.

माद्रवती N. of the second wife of Pandu.

माद्रिका A Madra woman.

माद्री N. of the second wife of Pandu. -Comp. -नन्दनः an epithet of Nakula and Sahadeva. -पति; an epithet of Pandu.

www.kobatirth.org

माध्वीकम्

माद्रेयः An epithet of Nakula and Sahadeva.

माधव a. (-वी f.) [मधु-अण्] 1 Honey-like, sweet. -2 Made of honey. -8 Vernal, relating to the spring; सावज्ञेव मुखप्रसाधनविधी श्रीमाधवी योषिताम् M. 3. 5. - 4 Relating to the descendants of Madhu. -वः [माया लक्ष्म्या भवः] 1 N. of Krispa; राधामाधवयोर्जयन्ति यमुनाकूले रहःकेलयः Git. 1; माधवे मा कुरु मानिनि मानमये 9. -2 The spring season, a friend of Cupid; स्मर पर्युत्सुक एव माधवः Ku. 4. 28; स माधवेनाभिमतेन संख्या (अनुप्रयातः) ३. २३; भाधवप्रथमे मासि बलस्य प्रथमे पुनः Charaka-sütrasthana. –3 Tho month called Vaisakha; जगाम साधवे मासि रैभ्याश्रमपदं प्रति Mb. 3. 136, 1; भास्करस्य मधुमाधवाविव R. 11, 7, -4 N. of Indra. -5 of Parasurama. -6 N. of the Yadavas (pl.); प्रहितः प्रधनाय माधवान् Si. 16. 52. -7 N. of a celebrated author, son of Mayana and brother of Sayana and Bhoganatha, and suppossed to have lived in the fifteenth century. He was a very reputed scholar, numerous important works being ascribed to him; he and Sayana are suppossed to have jointly written the commentary on the Riggeda; श्रुतिस्मृतिसदाचारपालको माधनो बुधः। स्मार्ते व्याख्याय सर्वार्थं द्विजार्थं श्रीत उद्यतः॥ J. N. V. --Comp. --उचितम् a kind of perfume (ककोल). -- दुमः Spondias Mangilera (Mar. अंबाडा). -निदानम् N. of a medical work. -वल्ली = माधवी q. v. -श्री vernal beauty.

माध्यकः A kind of intoxicating liquor (produced from boney).

माधविका N. of a creeper; माधविकापरिमक्लिकेते Git. I.

माधनी 1 Candied sugar. -2 A kind of drink made from honey. -3 The spring-creeper (वासन्ती), with white fragrant flowers; पत्राणामित्र शोषणेन मस्ता स्पृष्टा स्ता माधनी \$.3.9; Me. 80. -4 The sacred basil. -5 The earth (also with देनी); तथा मे माधनी देनी निवरं दातुमहिति Ram. 7. 97. 14-16. -6 A producess, bawd. -7 Affluence in cattle. -8 (In music) A particular Rāgini. -Comp. -मण्डप:, -पम् a hower formed of spring flowers. -स्ता the spring creeper. -चनम् a grove of Mādhavī creepers.

माधवीय a. Relating to Madbava.

माधुकर a (-री f.) [मधुकर-अण्] Relating to or resembling a bee; as in माधुकरी दृति:. -री 1 Collecting alms by begging from door to door, as a bee collects honey by moving from flower to flower. -2 Alms obtained from five different places; पश्चित्वहास्याक्षिकरेष्वभिष्या-भिक्षाधुना माधुकरीस्तृक्षा N. 7. 104.

साधुपर्किक a. (-की /.) Offered to a guest as a token of respect.

माधुमताः (pl.) The province of Kashmir.

माधुरम् [मधुर-अण्] The flower of the Malliks creeper.

माधुरी 1 Sweetness, sweet or savoury taste; वदने तब यत्र माधुरी सा By. 2. 161; कामालसस्वर्गमाधरमाधुरीमधरयन्

वाचां विपाको मम 4. 42, 37, 43; बाङ्माधुरीविरसीकृतकलकण्ठा Dk.; यैमीकन्दवने मनोज्ञपवने सद्यः स्खलन्माधुरीघाराधोरणिधौतधामनि धराधीशत्वमालम्ब्यते Udb. -2 Spirituous liquor. -3 Mead.

माधुर्यम् [मधुरस्य सावः ध्यम्] 1 Sweetness; माधुर्यमष्टि हरिणान प्रहोतुम् R. 18. 13; माधुर्य मधुक्तिदुना रचयितुं क्षाराम्बुधिरिहिते Bh. 2. 6. -2 Attractive beauty, exquisite beauty; हपं किमायनिर्वाच्यं तनोमधुर्यमुच्यते. -3 (In Rhet.) Sweetness, one of the three (according to Mammata) chief Guṇas in poetic compositions; चित्तद्वनी मानमयो हादो माधुर्यमुच्यते S. D. 606; see K. P. 8 also. -5 Kindness, amiability. -5 (With Vaiṣṇavas) A feeling of tender affection for Kṛiṣṇa (like that of a woman for her lover); Dk. 2. 2. -a. Sweetly speaking; स्वच्छप्रकृतितः क्षिरधो माधुर्यस्तीर्थमूर्तृणाम् Bhag. 11. 7. 44.

माधूक a. Sweet-speaking, amiable; मैत्रेयकं तु दैदेही माधूकं संप्रसूयते Ms. 10. 33.

माध्य a. [मध्य-अण्] Central, middle.

माध्यंदिन a. (-नी f.) 1 Midday, meridional. -2 Middle, central. -त: 1 N. of a branch of Vajasaneyins. -2 N. of an astronomical school which fixed the starting point of planetary movements at noon. -तम् A hranch of the गुड़ or white Yajurveda (followed by the Madhyandinas).

माध्यम a. (-मी f.) [मध्यम-अण्] Belonging to the middle portion, central, middle, middlemost.

साध्यमक a. (-मिका f.) साध्यमिक a. (-की f.) Middle, central. -काः (m. pl.) 1 N. of a people or their country in the central part of India. -2 N. of a Buddhist school; भगवत्यूज्यपादाश्च शुष्कतर्कपद्वनमून्। आहुर्माध्यमिकान् भ्रान्तानचिन्त्येऽस्मिन् सदात्मिने ॥ Panchadasi 2.30.

माध्यस्य a. Indifferent, impartial, neutral.

साध्यस्थम्, माध्यस्थ्यम् 1 Impartiality; निर्माध्यस्थ्याच हर्षाच वभाषे दुर्वचं वचः Ram. 2. 11. 11. -2 Indifference, unconcern; अभ्यर्थनाभक्तभयेन साधुर्माध्यस्थ्यमिष्टेऽप्यवलम्बतेऽये Ku. 1. 52; केवल्यं माध्यस्थ्यम् San. K. 19. -3 Intercession, mediation.

माध्याहिक a. (-की f.) Belonging to noon.

माध्व a. (-ध्वी f.) Sweet; वदन्ति चादुकान् मूढा यथा माध्व्या गिरोत्युकाः Bhag. 11. 5. 6. -ध्वः A follower of Madhva. -ध्वी 1 A kind of liquor (made from honey). -2 The creeper called Madhavî. -3 A kind of date tree (Mar. मधुखज्री).

माध्वकम् An intoxicating drink prepared from honey.

माध्यिकः A person who collects honey.

माध्वीकम् [मधुना मधूक्ष्युष्पेण निर्श्वतम् ईकक्] 1 A kind of spirituous liquor distilled from the flowers of the tree called Madhūka; गौडी पेक्षा च माधी च विहेशा शिविधा सुरा

Ms. 11. 94; चनाम मधु माध्वीकम् Bk. 14. 94. -2 Wine distilled from grapes; साध्वी माध्वीक चिन्ता न भवति भवतः Git. 12. (= मधो; Com.). -8 A grape. -Comp. -फलम् a kind of sweet cocoa-nut (Mar. मोहाचा नारळ).

माध्वीका f. A kind of red pulse (Mar. तांबडा पावटा). मान् I. 1 A. (मीमांसते = desid. of मन् q. v.) -II. 1 P., 10 U. = Caus. of मन् q. v.

मानः [मन्-घञ्] 1 Respect, honour, regard, respectful consideration; दारिब्रस्य परा मूर्तिर्थन्मानद्वविणाल्पता Pt. 2. 159; Bg. 6.7; so मानधन &c. -2 Pride (in a good sense), self-reliance, self-respect; जन्मिनो मानहीनस्य तुणस्य च समा गतिः Pt. 1. 106; R. 19. 81. -8 Haughtiness, pride, conceit, self-confidence, vanity; मानाद् रावणः परदारान् अप-यच्छन् (विननारा) Kan. A. 1. 6. -f A wounded sense of honour. -6 Jealous anger, anger excited by jealousy (especially in women); anger in general; मुघ मयि मान-मनिदानम् 👫 रहे. 10; माधवे मा कुरु मानिनि मानमेय 🤉 त्यजत मानमुलं बत दिप्रहे: R. 9. 47; Si. 9. 84; Bv. 2. 56; Dk. 2. 3. -8 Opinion, conception. -7 Ved. Object, purpose. -नम् [मा-त्युद्] 1 Measuring. -2 A measure, standard; माना-धीना मेयसिद्धिः Mimariea; निराकृतत्वाच्छ्रतियुक्तिमानतः A. Ram. 7. 5. 57. -8 Dimension, computation. -4 A standard of measure, measuring rod, rule; परिमाणं पात्रमानं संख्ये-क्यादिसंभिका Sukra. 2. 344. - 5 Proof, authority, means of proof or demonstration; येडमी माधुर्योजः प्रसादा रसमात्र-थर्मतयोक्तास्तेषां रसधर्मत्वे किं मानम् R. G.; मानाभावात् (frequently occurring in controversial language) Pad. D. 4. 3. -6 Likeness, resemblance. -Comp. -अन्ध a. blinded by pride. -अहं a. worthy of honour; Ms. 2. 137. -अवभन्नः destruction of pride or anger. -आसक्त a. given to pride, haughty, proud. -उत्साह: energy arising from self-confidence; Pt. 1. 226. – ডফারি: f. great respect or honour; (सत्संगतिः) मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति Bh. 2. 23. -उन्मादः infatuation of pride. -कलहः, -कलिः a quarrel caused by jealous anger; Amaru. -क्षतिः f., -भक्तः, -हानिः f. injury to reputation or honour, humiliation, mortification, insult, indignity. – রাইবঃ 1 injury to honour or pride. –2 violent anger. - प्रहणम् fit of sulkiness. - द a. 1 showing respect. -2 proud; इत्थं मानद नातिदूरसुभयोरप्यावयोरन्तरम् Bh. 3. 24. -3 destroying pride. -4 a giver of honour (a mode of addressing lovers &c.). (-दः) a mystical name for the letter आ. (-दा) N. of the second digit of the moon. -दण्डः a measuring-rod; स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः Ku. I. l. -धन a. rich in honour; महौजसी मान-चना धनार्चिताः Ki. 1. 19. -धानिका a cucumber. -धात a. puffed up with pride. -परिखण्डनम् mortification, humiliation. -अक्स see मानक्षति. -आज् a. receiving honour from; राजकातकयोवीद स्नातको नृपमानभाक् Ms. 2. 139. -भृत, पर a. possessing pride, extremely proud; प्रथमे मानमृतां न बुब्जयः Ki. 2. 44. -महत् a. rich or great in pride, greatly proud; कि जीण तृणमति मानमहताममेंसर: केसरी Bh. 2.

29. -योगः the correct mode of measuring or weighing; मानयोगं च जानीयानुलायोगांश सर्वगः Ms. 9. 330. -रन्धां a sort of clepsydra, a perforated water-vessel, which, placed in water and gradually filling, serves to measure time. -वर्जित a. 1 disgraced, dishonoured. -2 humble, lowly. -3 slanderous, libellous. -वर्धनम् indicating, increasing respect; यक्तिवेदेव देयं तु ज्यायसे मानवर्धनम् Ms. 9. 115. -विषमः one of the ways of embezzlement namely making use of false weights and measures; Kau. A. 2. 8. 26. -सारः, -रम् a high degree of pride. -सूत्रम् 1 a measuring-cord; Dk. 2. 2. -2 a chain (of gold &c.) worn round the body.

मानियत m. One who honours, honourer.

माननम्, -ना 1 Honouring, respecting; अश्विनोर्माननार्थं हि सर्वलोकपितामहः Ram. 5. 60. 2. -2 Killing; भवतोऽभिमनाः समीहते सरुषः कर्तुस्पेत्य माननाम् Si. 16. 2.

माननीय a. Fit to be honoured, worthy of honour, deserving to be honoured (with gen.); मेनां मुनीनामपि माननीयाम् Ku. 1. 18; R. 1. 11.

मानवत् a. Proud, arrogant, haughty or high-spirited. —ती A haughty or high-spirited woman angry through jealous pride.

मानित p. p. [भन् णिच् क] Honoured, respected, esteemed. -तम् Showing honour or respect.

मानिन् a. [मान-इनि, मन्-णिनि वा] 1 Fancying, considering, regarding (at the end of comp.); as in पण्डित-मानिन्, अनुवानमानी Bri. Up. 6.1.2.—2 Honouring, respecting (at the end of comp.).—3 Haughty, proud, possessed of self-respect; पराभवोऽप्युत्सन एव मानिनाम् Ki. 1. 41; परश्किमत्सरि मने। हि मानिनाम् Si. 15. 1.—4 Entitled, to respect, highly honoured; मानिनो मानये: काने Bk. 19. 24.—5 Disdainful, angry, sulky.—6 Being regarded or considered as.—m. A lion.—नी 1 A woman possessed of self-respect, a strong-minded, resolute, or proud woman (in a good sense); चतुर्दिगशानवमत्य मानिनी Ku. 5. 53; R. 13. 38.—2 An angry woman, or one offended with her husband (through jealous pride); माधवे मा कुरु मानिनी मानमये Git. 9; Ki. 9. 36.—3 A kind of odoriferons plant.

मानिता, -रवम् 1 Haughtiness, pride. -2 Honouring, respect. -3 Being respected or honoured.

मानःशिल a. Consisting of red arsenic (मनःशिला).

मानव a. (-वी f.) [मनोरपत्थम् अण्] 1 Relating to or descended from Manu; मानवस्य राजिषवंशस्य प्रसवितारं सिवतारन् U. 3; Ms. 12. 107. -2 Human. -चः 1 A man, human being; मनोवंशो मानवानां ततोऽयं प्रथितोऽभवत् । ब्रह्मस्त्राद्यस्तस्मान्मनोजीतास्तु मानवाः Mh.; Ms. 2, 9; 5. 35. -2 A lad, boy. -8 Mankind (pl.). -4 The subjects of a king (pl.) -चाः (m. pl.) N. of a school on Artha-\$Bstra; तेषामानुपूर्वा यावानर्थोपपातस्तावानेकोत्तरो दण्डः इति

सानवाः Kau, A. 2. 7. 25. -वी 1 A woman. -2 N. of the daughter of स्वयंभू मनु; यथा ससर्ज भूतानि लब्ध्वा भार्या च मानवीम् Bhag. 3. 21. 5. -8 N. of a Jain शासनदेवता. -वम् 1 A particular fine, penance. -2 A man's length (as a measure). -Comp. -इन्द्रः, -देचः, -पितः a lord of men, king, sovereign; अन्यत्र रक्षोभवनोपितायाः परिषदान्मानवदेव देव्याः R. 14. 32. -धभैशास्त्रम् the institutes of Manu-राह्मसः a demon or fiend in the form of a man; तेऽमी मानवराक्षसाः परिहतं स्वार्याय निष्नति ये Bh. 2. 74.

मानवीय a. Descended or derived from Manu. -यम् A particular fine.

मानव्यम् A number of hoys or youths (माणव्यम्).

मानस a. (-सी f.) मिन एव, मनस इदं वा अणू] 1 Pertaining to the mind, mental, spiritual (opp. शारीर). -2 Produced from the mind, sprung at will; बद्धणा मानसपुत्राः; कि मानसी स्टिश्टि: S. 4; Ku. 1. 18; मद्भावा मानसा जाता Bg. 10. 6. -8 Only to be conceived in the mind, conceivable; अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यमछब्धता । एतानि मानसानि स्युर्वतानि..... -4 Tacit, implied. -6 Dwelling on the lake Manasa; न रमते मरालस्य मानसं मानसं विना Udb. –सः A form of Visnu. -सम् 1 The mind, heart, soul; सपदि मदनानलो दहित मम मानसम् Git. 10; अपि च मानसमम्बुनिधिः Bv. 1. 113; मानसं विषयैर्विना (भाति) 116. -2 N. of a sacred lake on the mountain Kailasa; कैलासशिखरे राम मनसा निर्मितं सरः । ब्रह्मणाः प्रागिदं यस्मात्तदभूनमानसं सरः ॥ Ram.; (it is said to be the native place of swans, who are described as migrating to its shores every year at the commencement of the hreeding season or the monsoons; मेघश्यामा दिशो दृष्ट्वा मानसीत्युकचेतसाम् । कूजितं राजहंसानां नेदं नुपुरशिक्षितम् V. 4. 14, 15; यस्वास्तीये कृतवसतयो मानसं संनिक्चष्टं नाध्यास्यन्ति व्यपगतशुचस्त्वामपि प्रेक्ष्य हंसाः Me. 78; (see Me. 11; Ghat. 9 also); R. 6. 26; Me. 64. Bv. 1. 3. -3 (In law) Tacit or implied consent. -4 A kind of salt. - B The mental powers. - Comp. - आल्य: a swan, goose. -उत्क 4. eager to go to Manasa; तच्छूरवा ते श्रवण-सुभगं गर्जितं मानसोत्काः Me. 11. -ओकस्, -चारिन 🐠 ६ swan. -जन्मन् m. 1 the god of love. -2 a swan. -पूजा mental or spiritual devotion (opp. सूर्तिपूजा). - युच् 🎵 mental sorrow, grief.

मानसिक a. (-की f.) i Mental, spiritual. -2 Imaginary. -8 Committed in thought (as a sin). -क: An epithet of Visau.

सानाप्यम् A temporary degradation of a monk; Buddh.

मानिका 1 A kind of spirituous liquor. -2 A kind of weight.

मानुष a. (-षी f.) [मनोरयम् अप् पुक् च] 1 Human; मानुषी ततुः, मानुषी वाक् &c.; R. 1. 60: 16. 22; मानुषे लोके Bg. 4. 12; अवजानन्ति मां मूढा मानुषी तनुमाश्रितम् 9. 11; Ms. 4. 124. - 3 Humane, kind. - षः 1 A man, human being. - 2 An

epithet of the three signs of the zodiac, Gemini, Virgo, and Libra. — वी 1 A woman. — 2 A branch of medicine, administering drugs and herbs. — वम् 1 Humanity. — 2 Human effort or action; सानुषं च स्वाध्यायप्रवचने च T. Up. 1. 9. 1. — 3 Manhood; श्रीरेषा द्वीपदीस्पा त्वद्धें मानुषं गता Mb. 18. 4. 12. — Comp. — उपेत a. joined with human effort. — राशसः a fiend in human form. — लेकिक a. belonging to the world of men. — सम्भव a. coming from or produced by man.

मानुषक a. (-की f.) Human, mortal.

मानुषता, -त्वम् 1 Humanity. -2 State or condition of man, human nature; मानुषतामुलभो लियमा K. -8 Manhood.

मानुष्यम्, मानुष्यकम् i Human nature, humanity; असार्मिव मानुष्यम् Mh. 12. 288. 45; कि प्रनानुष्यं विद्यम्ब्यते V. 2; यावन्मानुष्यके शक्यमुपपाद्यितुं तावस्तर्वमुपपाद्यतम् K. 62. -2 A mortal frame, human body; प्राप्यापि मानुष्यकमनेकसाधारणीभन Dk. -3 Mankind, the race of human heingu. -4 A collection of men; अश्वीयरीसकर्मानुष्यके रध्याभिरीष्ट्रकैः। धनश्चाल वैपुल्यं वसुधाया विलोपयन्॥ Dharmabhyudayamahakayyam. -6 = मनुष्यलोक; मानुष्ये विन्तयामास जन्मभूमिनयासनः Ram. 1. 16. 31.

मानोशकम् Beauty, loveliness.

मान्त्र a. 1 Proper or peculiar to Veda. -2 Pertaining to magic or magical texts.

मान्त्रिकः One who is conversant with charms or spells, a conjurer, sorcerer.

मान्यू 1 P. (मान्यति) To hurt, injure.

मान्यर्थम् 1 Slowness, dulness, tardiness. -2 Weakness.

मान्दारः, मान्दारवः A kind of tree.

मान्दुरिकः An ostler, groom.

मान्दाम् [मन्द-ध्यज्] 1 Dulness, laziness, slowness; प्रवचने मान्दाम् Pt. 1. 190. -2 Stupidity. -8 Weakness, feehle state; अभिमान्दाम्. -4 Apathy. -8 Sickness, illness, indisposition. -Comp. -उपाजः simulation of illness.

मान्धात् m. N. of a king of the solar race, son of Yuvanāśva (heing born from his own belly). As soon as he came out of the belly, the sages said 'कम् एष धास्यति'; whereupon Indra came down and said 'मां धास्यति'; the boy was, therefore, called Māndhātri.

मान्धालः, मान्धीरः, मान्धीलवः A hat, flying fox.

मान्मथ a.(-णीं f.)[मन्मथ-अण] Relating to or caused by love; आचार्यकं विजयि मान्मथमाविरासीत् M $\sharp l. 1. 16; 2. 4.$

मान्य pot. p. [मान् अर्चायां कर्मणि प्यत्] 1 To be revered or respected; अहमि तव मान्या हेत्रुभिस्तैश्व तैश्व Mal. 6. 26.

-2 Respectable, honourable, venerable; मान्यः स मे स्थानरजङ्गमानां सर्गेरियतिप्रत्यनहारहेतुः R. 2. 44; Y. 1. 111. -Comp. -स्थानम् a title to respect; एतानि मान्यस्थानानि Ms. 2. 136.

मापनम्, ना 1 Measuring; यस्मिन् देशे च काले च मापनेयं प्रवर्तिता Mb. 1. 51. 16. -2 Forming, making. -नः A balance. -Comp. -विषमः one of the ways of embezzlement namely deception in counting articles; Kau. A. 2. 8. 26.

मापत्यः The god of love.

माम a. (-मी f.) 1 My, mine. -2 Dear friend. -3 Uncle (used in voc.). -Comp. -केसरः a maternal uncle.

मामक a. (-िमिका f.) 1 My, mine, belonging to my side; मामका: पाण्डवाश्वेव किमकुर्वत संजय Bg. 1. 1. -2 Selfish, covetous, greedy. -कः 1 A miser. -2 A maternal uncle-

मामकीन a. My, mine; यो मामकीनस्य मनसो द्वितीयं निवन्ध-नम् Mal. 2; सा मामकीनकवितेव मनोभिरामा Bv. 3. 6; 2. 32.

माय a. Possessing magical power; नमो विश्वाय मायाय चिन्त्याचिन्त्याय वे नमः Mb. 13. 14. 316. —यः 1 A conjurer, juggler. —2 A demon, an evil spirit. —3 N. of Viṣṇu; L. D. B. —4 A garment; L. D. B.

माया [मान्यः वा ॰ नेत्वम्] 1 Deceit, fraud, trick, trickery; a device, an artifice; रयचर्याख्यमायाभिमोहायेत्वा परंतप Mb. 7. 46. 24; यो मार्या कुरुते मुदः प्राणस्यागे धनादिके Pt. 1. 359. -2 Jugglery, witchcraft, enchantment, an illusion of magic; स्वप्नो द भाया द मतिभमो दु ई. ६. १०; मायायोगविदां चैव न स्वयं कोपकारणात् $\mathbf{K}_\mathtt{au}$. \mathbf{A} . 1.19. $\mathbf{-8}$ $(\mathbf{H}_\mathtt{ence})$ $\mathbf{A}_\mathtt{b}$ unreal or illusory image, a phantom, illusion, unreal apparition; मार्यो मयोद्भाव्य परीक्षितोऽसि R. 2. 62; विकृतिः किं तु सवेदियं नु माया Ki. 13, 4; R. 12, 74; oft. as the first member of comp. in the sense of 'false', phantem', 'illusory'; e. g. मायावचनम् false words; भायास्य &c. - A political trick or artifice, diplomatio feat. -6 (In Vedanta phil.) Unreality, the illusion by virtue of which one considers the unreal universe as really existent and as distinct from the Supreme Spirit; मार्या तु प्रकृति विद्यान्यायिनं तु महेश्वरम् Svet. Up. -6 (In San. phil.) The Pradhana or Prakriti. -7 Wickedness. -8 Pity, compassion. -9 N. of the mother of Buddha. -10 Ved. Extraordinary power, wisdom (प्रका). -11 (With Saivas) One of the four snares (पारा) which entangle the soul. -12 N. of the city Gaya. -13 N. of Laksmi. -14 N. of Durga; देवी मायां तु श्रीकामः Bhag. 2. 3. 3. -15 Skill, art; दधारैको रणे राजन वृषसेनोऽस्त्रमायया Mb. 7. 16. 1. -Comp. -आचार a. acting deceitfully. -आत्मक a. false, illusory. -उप-जीविन् a. living by fraud; बहुवः पण्डिताः क्षुद्राः सर्वे मायो-पजीविनः Pt. 1. 288. **-कारः, -कृत्, -जीविन्** m. a conjurer, juggler. - चण a. i noted for juggling. - 2 deceptive. -जलम् artificial water; क्षिग्धतमायाजल्लेपलेपसयल-रत्नाग्धनागुकाभाम् N. 10. 93. -दः a crocodile. -देवी N. of the mother of Buddha. पुतः Buddha. -घर a. deceitful, illusive. -पद्ध a. skilled in deception, fraudulent, deceitful. -मयोगः 1 deceitfulness, employment of tricks or fraud; मायाप्रयोगः प्रिये Pt. 1. 190. -2 employment of magic. -फलम् a gall-nut. -मगः a phantom deer, an illusory or false deer. -यन्त्रम् an enchantment. -योगः employment of magic. -योधन् a. fighting deceitfully. -एसफ, -चसिक a. deceitful. -चचनम् false or deceitful words. -चादः the doctrine of illusion, (a term applied to Buddhism). -चिद् a. skilled in deception or magical arts. -सुतः an epithet of Buddha.

मायामय a. (-यी f.) 1 Illusive, illusory, deceitful. -2 False, unreal. -3 Magical.

मायांबत् a. 1 Deceitful, fraudulent. -2 Illusory, unreal, deceptive. -8 Skilled in magical arts, employing magical powers. -m. An epithet of Kamsa. -ती N. of the wife of Pradyumna.

मायाधिन a. [माया-अस्त्यर्थे विनि] 1 Using deceit or tricks, employing stratagems, deceitful, fraudulent; वजन्ति ते मूढिधयः पराभवं भवन्ति मायाविषु ये न मायिनः Ki. 1.30; R. 10. 45. -2 Skilled in magic. -3 Unreal, illusory. -m. 1 A magician, conjurer. -2 A cat. -n. A gall-nut.

मायिक a. [माया-ठन्] 1 Deceitful, fraudulent. -2 Illusory, unreal. -कः A juggler. -कम् A gall-nut.

मायिन [माया-इनि] See मायाविन. -m. 1 A conjurer. -2 A rogue, cheat. -3 A deceitful or treacherous person; जातवेदोमुखान्मायी मियतामाच्छिनति नः Ku. 2. 46. -4 N. of Brahman. -5 Of Kama. -6 Of Agni. -7 Siva; मायां तु प्रकृति विद्यानमायिनं तु महेश्वरम् Svet. Up. 4. 10. -n. Magic, magical art.

मायातिः The sacrifice to men.

माद्धः 1 The sun. -2 Bile, bilious humour; (n. also in this sense). -3 Sorcery, bad art.

मायुराजः Son of Kubera; L. D. B.

मायूर a. (-री f.) [मयूर-अण्] 1 Belonging to or arising from a peacock; मायूरी मदयति मार्जना मनंसि M. 1. 21; Rām. 2. 91. 70. -2 Made of the feathers of a peacock. -3 Drawn by a peacock (as a car). -4 Dear to a peacock. -रम् A flock of peacocks. -री N. of a plant (अजमोदा).

मायूरकः, -मायूरिकः 1 A peacock-catcher. -2 One who makes various articles with peacock feathers; Ram. 2.83.13 (com. मायूरका जीलामयूरप्राद्दिणः यहा मयूर-पिच्छेन्छत्रादिन्यजनकारिणः).

मार: [म-घन्] 1 Killing, slaughter, slaying; अशेष-प्राणिनामासीदमारो दश नत्सरान् Raj. T. 5.64. -2 An obstacle, hindrance, opposition. -3 The god of love; श्यामात्मा

carry her off. -2 A large or royal elephant. -3 A kind of plant (Mar. कंकोळ). -4 N. of the sage Kasyapa; cf. स्वायंभुवान्मरीचेयं: प्रस्तृत प्रजापतिः \$.7.9, -6 A sacrificing priest. -वी 1 N. of the mother of Sakyamuni. -2 N. of a Buddhist goddess. -3 N. of an Apsaras. -वम् A collection of pepper shrubs.

मारुकः Softness.

मार्गड: 1 A serpent's egg. -2 Cow-dung. -3 A way, road. -4 A place covered with cowdung.

मारुत a. (-ती f.) [मरुत: इदम अण्] 1 Relating to or arising from the Maruts; नतमेतदि मास्तम् Ms. 9. 306. -2 Relating to wind, aerial, windy. -त: 1 Wind; स की चकैर्मा कतपूर्णरन्धैः R. 2. 12, 34; 4. 55; Ma. 4. 122. -2 The god of wind, the deity presiding over wind; मनोजवं मारुततुल्यवेगम् Ram-raksa. 33 -3 Breathing. -1 Vital air, one of the three essential humours of the body; प्रविश्य सर्वभूतानि यथा चरति मास्तः Ms. 9. 306. - 8 The trunk of an elephant. - 8 Ved. A son of the Maruts. -7 N. of Visnu. -8 Of Rudra. - 南 1 The north-west quarter. -2 The daughter of the Maruts or gods; उत्तथ्यस्य च भार्यायां ममतायां महातपाः । मारुत्यां जनयामास भरद्वाजं बृहस्पतिः ॥ Bu. Ch. 4. 74; cf. Vignu P. 4 19. 5. -तम् The lunar mansion called Svāti. -Comp. -अयनम् a (round) window; केलीमन्दिरमारुतायनमुखे विन्यस्तवक्त्राम्बुजा Bv. 2. 57. -अरानः a snake. -आत्मजः, -सुतः, -सुतुः 1 epithets of Hanumat. -2 of BhIma. -वतम् ' penetrating everywhere', one of the duties of a king (who is able to penetrate everywhere by means of spies); cf. प्रविश्य सर्वभूतानि यथा चरति मास्तः । तथा चरैः प्रवेष्टब्यं वतमैतस्ति मास्तम् ॥ Ms. 9. 806.

मारुतिः [महतोऽपत्यम् इस्] 1 An epithet of Hanumat; मारुतिः सागरं तीर्णः संसारिमव निर्ममः R. 12. 60. -2 Of Bhīma.

माकेट a. Apish. -Comp. -पिपीलिका a small black ant.

मार्कण्डः, न्मार्कण्डेयः [मृकण्डोरपत्यम् अण् ढक्] N. of an ancient sage. —Comp. —पुराणम् N. of one of the sighteen Purapas (composed by this sage), यः शूणोति नरो भक्त्या पुराणमिदमादरात् । मार्कण्डेयाभिधं नत्स स लभेत परा गतिम् ॥ Narada P.

मार्ग I. 1 P., 10 U. (मार्गति, मार्गयित-ते) 1 To seek, seek for; इतदार: सह भाना पत्नी मार्गन् स राघवः Mb. 3. 148. 1. -2 To hunt after, chase. -8 To strive to attain, strive after; आत्मोत्कर्ष न मार्गत परेषां परिनिन्दया। स्वयुणेरेच मार्गत विप्रकर्ष प्रयक्तनात् Subhäs. -4 To solicit, beg, ask for; वरं बरेप्यो न्यतेरमार्गीत् Bk. 1. 12; Y. 2. 66. -5 To ask in marriage. -6 To seek through, trace out. -II. 10 U. (मार्गयति-ते) 1 To go, move. -2 To decorate, adorn-With परि to seek, look out for.

मार्ग: [मृष्-गुद्धौ, मार्ग-अन्वेषणे षच वा] 1 A way, road, path (fig. also); मार्गो दशकर: प्रोक्ती प्रामेषु नगरेषु च Sukra.

कृटिलः करोतु कर्नराभारोपि मारोधमम् Git. 3; (where मार primarily means 'killing'); Näg. 1. 1. -4 Love, passion. -6 The thorn-apple (धतूर). -6 An evil one, a destroyer; the tempter (according to Buddhists); संबंध मारवधूभिरित्यभिद्दितों बोधी जिनः पातु वः Näg. 1. 1; Pt. 5. 14. -7 Death. -Comp. -अक्क a. 'marked hy love', displaying signs of love; माराष्ट्रके रतिकेलिसंकुलरणारम्भे Git. 12, -अभिमृः (मुः?) an epithet of a Buddha. -आरः, रिपुः Siva. -आरमक a. murderous; कथं मारालके विश्वसाः कर्तव्यः H. 1. -जातकः a cat. -जित् m. an epithet of Siva. -2 of a Buddha.

मारक a. [स-णिच् जुल्] (At the end of comp.) Killing, destroying, slaying. —कः 1 Any pestilential disease, plague, epidemic. —2 The god of love. —3 A murderer, destroyer in general. —4 A hawk. —कम् 1 Death of all creatures at the dissolution of the universe. —2 Vermilion (Mar. हिंगुळ).

मारणम् [स-णिव् न्युद्] 1 Killing, slaying, slaughter, destruction; पशुमारणकर्मदारणः \$. 6. 1. -2 A magical ceremony performed for the purpose of destroying an enemy. -3 Calcination. -4 A kind of poison.

मारि: f. [मृ-णिच्-इनि] f A pestilence, plague; दुर्भिक्ष-मार्यरिष्टानि Bhag, 10. 56. 11. -2 Killing, ruin.

मारिका A plague, pestilence; विदुष्य तां बालकमारिका-महम् Bhag. 10. 6. 8.

मारित p. p. 1 Slain, killed. -2 Destroyed, ruined. मारिन a. 1 Dying. -2 Killing, slaying.

मारी 1 Plague, pestilence, an epidemic. -2 Pestilence personified (the goddess presiding over plagues and identified with Durga).

मारकत a. (-ती f.) Belonging to an emerald; यत्र विद्वंससोपाना महामारकता भुवः Bhag, 7.4.9; काचः काञ्चनसंसर्गा-दत्ते मारकती श्रुतिम् H. Pr. 35.

मारव a. (-वी f.) Desert, belonging to a wilderness. -वी N. of a particular musical scale.

मारिच a. (-ची f.) Made of pepper.

मारिचिक a. Peppered, seasoned with pepper.

मारिय: 1 A respectable, worthy or venerable man, (used in dramas in the voc. as a respectful mode of address by the Sūtradhāra to one of the principal actors; see U. 1; Māl. 1.); त्रो मातामहः कचित् स्वस्तास्ते बाउथ मारिय: Bhāg. 1. 14. 26. -2 Amaranthus Oleraceus (Mar. तांद्रळजा).

मारीच a. (-ची f.) Belonging to or composed by Marichi. -चः 1 N. of a demon, son of Sunda and Tadaka. He assumed the form of a golden deer, and thus enticed Rama to a considerable distance from Sita, so that Ravana found a good opportunity to

1. 261; अभिशरणमार्गमादेशय S. 5; 80 विचारमार्गप्रहितेन चेतसा Ku. 5. 42; R. 2. 72; U. 3. 37. -2 A course, passage, the tract passed over; वायोरिमं परिवहस्य वदन्ति मार्गेम् \$. 7. 6. -3 Reach, range; मार्गातीतायेन्द्रियाणां नमस्ते Ki. 18. 40. - A sear, mark (left by a wound &c.); भोगिनेष्टन-मार्गेषु R. 4. 48; ते पुत्रयोर्नेर्ऋतराख्नमार्गानाद्वानिवाङ्गे सद्यं स्पृशन्त्यौ 14. 4. -5 The path or course of a planet. -5 Search, inquiry, investigation. -7 A canal, channel, passage. -8 A means, way. -9 The right way or course, proper course; सुमार्ग, अमार्ग. -10 Mode, manner, method, course; शान्ति R. 7. 71. -11 Style, direction; इति वैदर्भ-मार्गस्य प्राणा दश गुणाः स्मृताः Kav. 1. 42; वाचां विचिन्नमार्गाणाम् 1. 9. −12 Custom, usage, practice; কুল°, মার ু ধর্ম &c. -18 Hunting or tracing out game. -14 A title or head in law, ground for litigation; अष्टादशसु मार्गेषु निबद्धानि इयक् इथक् Ms. 8. 3. -16 A high style of acting, dancing and singing; अगायतां मार्गविधानसंपदा Ram. 1. 4. 36 (com. गार्ने द्विविधम्। मार्गो देशी चेति । तत्र प्राक्कतावलम्बि गार्न देशी। संस्कृतावलम्बि तु गानं मार्गः). -18 (In dramaturgy) Hinting or indicating how anything is to happen. -17 (In geom.) A section. -18 The anus. -19 Musk. -20 The constellation called सुगशिरस्. -21 The month oalled मार्गशीर्ष. -22 N. of Vista (as the way to final emancipation). - गम् A herd of deer; मार्गमदन्या नीध्या नागवनं प्रयाती भर्ता Pratijna Y. 1. -Comp. -आगतः a traveller. - आक्यायिन m. a guide. - आयातः a traveller. -आरब्ध begun on right lines; मार्गारब्धाः सर्वयत्नाः फलन्ति Pratijña Y. 1. 18. -आली a track, streak. -उपदेशक: a guide, leader. -तालः (in music) a particular kind of measure. - तोरणम् a triumphal arch erected on a road; पौरदृष्टिकृतमार्गतोरणौ R. 11. 5. -दर्शकः a guide. -द्रक्राः a city or town on the road. - 34: a tree growing hy the wayside. -धेनुः, -धेनुकम् a measure of distance equal to 4 krosas. - पति: the superintendent of roads; Rai. T. -परिणायकः a guide. -पाली N. of a goddess. -बन्धनम् a barricade. -रक्षकः a road-keeper, guard. - acl an epithet of the tutelary deity of travellers. -धिनोदनम् entertainment on a journey. -शोधकः a pioneer. - संस्करणम् cleansing the road; ततः संशोधनं नित्यं मार्गसंस्करणार्थकम् Sukra. 4.81. 🔫 a. travelling; wayfaring; अनुगन्तुं सतां वर्त्म क्रत्यं यदि न शक्यते। स्वल्पमप्यव-गन्तव्यं मार्गस्था नाबसीदति ॥ Subhāṣ. -हम्यंम् a palace on a high road.

मार्ग a. Belonging to a deer (मृग); मार्गमायूरकीककुटै: (मौसचयै:) Ram. 2. 91. 70.

मार्गकः The month called मार्गशीर्थ.

मार्गण a. [मार्ग-ल्यु ल्युट् वा] Seeking, searching or looking out for. -2 Inquiring. -8 Asking, begging. -णम्, -णा 1 Begging, requesting, soliciting. -2 Seeking, looking out for, searching. -8 Investigating, inquiry, examination. -णः 1 A beggar, supplicant, mendicant. -2 An arrow; दुवीराः स्मरमार्गणः K. P. 10; अमेदि तत्ताद्-

गनक्रमागेणैर्यदस्य पौष्पैरिप धिर्यकञ्चकम् N. 1. 46; Vikr. 1. 77; R. 9. 17, 65. -8 The number 'five'. -णम् 1 Investigation, search; शिलोच्चये तस्य विमार्गणं नयः Ki. 14. 9. -2 Solicitation, the act of begging.

मार्गणकः A beggar, supplicant.

मार्गधः A mixed caste (born from a निषाद and आयोग्गनी); निषादो मार्गवं सूते दासं नीकर्मजीविनम् Ms. 10. 34.

मार्गिशिरः, मार्गिशिरस् m., मार्गशिषः N. of the ninth month of the Hindu year (corresponding to November-December) in which the full moon is in the constellation सगिशिरस्; शुक्ते मार्गिशिरे पक्षे Bhag. 6. 19. 2; मासाना मार्गशिषेऽहम् Bg. 10. 35.

मार्गशिरी, मार्गशीर्षी The full-moon day in the month of मार्गशीर्थ.

मार्गिकः 1 A traveller. -2 A hunter.

मार्गित p. p. 1 Sought, searched, inquired after. -2 Hunted after, desired, solicited.

मार्गिन m. 1 A pioneer. -2 A guide, leader. -8 One who guards the way; Ram. 2. 80. 2.

मार्च a. 1 To be sought or searched for. -2 To be wiped away, removed.

मार्ज् 10 U. (मार्जयित-ते) 1 To parify, cleanse, wipe; cf. मृज्. -2 To sound.

मार्ज: [मृज्-मार्ज् वा घष्] 1 Cleansing, purifying, scouring. -2 A washerman. -8 An epithet of Visnu. -4 Smoothness, unctuousness.

मार्जिक a. (-र्जिका f.) [मृज्-जुल्] Cleansing, purifying, soouring.

मार्जन a. (-नी f.) [मृज्-त्यु त्युद् वा] Cleansing, purifying. -नम् 1 Cleansing, cleaning, purifying; Sukra. 4. 345. -2 Wiping or rubbing off. -3 Effacing, wiping away; तेन व्यातेनिर मीमा भोमार्जनफलाननाः Ki. 15. 42. -4 Cleansing the person by rubbing it with unguents. -5 Sprinkling the person with water hy means of the hand, a blade of Kuśa grass &c. -नः The tree called Lodhra. -ना 1 Cleansing, purifying, cleaning. -2 The sound of a drum; मायूरी मदयित मार्जना मनांसि M. I. 21. -3 Performance with the fingers on a musical instrument. -नी 1 A broom, brush. -2 Purification. -3 A washerwoman.

मार्जारः (छः) [मृज्-आरन् वा रस्य छः] A cat; कपाले मार्जारः पय इति कराँछेढि शारीनः K. P. 10. -2 A pole-cat. -8 N. of some plants. -Comp. -कण्डः a peacock. -करणम् a kind of coitus or mode of sexual enjoyment. -कणिका, -कणी N. of Chāmuṇḍā. -स्यायः a kind of doctrine held hy a Vaiṣṇava sect. -छिङ्गिन् having the nature of a cat; ये च बक्जतिनो विम्ना ये न मार्जारिङ्ग्रीनः। ते पतन्यन्धतामिस्ने Ms. 4. 197.

मार्जीरकः 1 A cat. -2 A peacock.

माजारी 1 A female cat. -2 A civet-cat. -8 Musk.

मार्जारी (ली) यः 1 A cat. -2 A Sūdra. -3 One who cleanses his body (कायशोधन).

माजित p. p. 1 Cleansed, scoured, purified. -2 Swept, brushed. -2 Clean, bright. -4 Rubbed, smeared. -6 Washed away, removed. -6 Adorned.

मार्जिता Curds with sugar and spices.

मार्तण्डः [मृतादण्डाज्जायते सण् शकं •] 1 The sun; अयं मार्तण्डः कि स खल्च तुरगैः सप्तभिरितः K, P. 10; U. 6. 3; मारितं च यतः प्रोक्तमेतदण्डं त्वयोदितम् । तस्मान्मुने सुतस्तेऽयं मार्तण्डाख्यो भविष्यति Mark. P. -2 The Arka tree. -3 A hog. -4 The number twelve. (Also मार्ताण्ड). -Comp. -मण्डलम् the disc of the sun.

मार्तिक a. (-की f.) [मृतिकया निर्मितम् अण्] Made of clay, earthen. -कः 1 A kind of pitcher. -2 The lid of a pitcher. -कम् A clod or lump of earth; गुरुमध्ये हरिणाक्षी मार्तिकशकलैनिंहन्तुकामं माम् Bv. 2. 49.

मार्त्ये a. Mortal. -त्यम् Mortality; तस्यास्तद्योगाविधृतमार्त्यं मर्त्यमभूत् सरित् Bhag. 3. 33. 82.

मार्यकाः A drummer. - क्याम् A city, town.

मार्दक्रिकः 1 A drummer. -2 A kind of tree; Ram. 2. 91. 49 (com. मार्दक्रिका सृदक्रवादकरूपधराः)

मार्वेलिकः A drummer.

मार्चम् [मृदोर्भावः अण्] Soltness (lit. and fig.), pliancy, weakness; अभितप्तमयोऽपि मार्चवं भजते कैव कथा शरीरिषु R. 8. 43 'becomes soft'; स्वशरीरमार्चवम् Ku. 5. 18. -2 Mildness, indulgence, gentleness, leniency; Bg. 16. 2.

मार्द्धीक क. (-की /.) Made of grapes. -कम् Wine; मार्द्धाकं प्रियतमसंनिधानमासन् नारीणामिति जलकेलिसाधनानि Si. 8.30.

मार्मिक a. [मर्म जानाति ठण्] Having a deep insight into, fully conversant with the essence, beauty &c.; (=मर्मञ्ज q. v.); मार्मिकः को सरन्दानामन्तरेण मधुन्नतम् Bv. 1. 117; परिणतमकरन्दमार्मिकास्ते जगित भवन्तु चिरायुषो मिलिन्दाः 1.8; 4.40.

मार्घः, -मार्घकः See मारिष.

मार्थिः /. [मृज्-किन्] Cleansing, scouring, purifying.

मारु: 1 N. of a district in the west or south-west of Bengal. -2 N. of a tribe of barbarians, a mountaineer. -3 N. of Viṣṇu. -लम् 1 A field. -2 A high ground, rising or elevated ground (माल्मुसत्मृतलम्); क्षेत्रमाह्म सल्म् Me.16 (शेलप्रयमुत्रतस्थलम् Malli.). -3 A wood near a village. -4 Fraud, deceit. -Comp. -चककम् the hip-joint. -जातकम् a civet-cat.

मालकः 1 The Nimba tree. -2 A wood near a village. -3 A pot made of a cocca-nut shell. -4 An arbour,

bower. —का, -कम् 1 A garland. -2 The land-growing lotus; L. D. B.

मालाका f. A garland; L. D. B.

मालकौराः N. of a Raga or musical mode.

मालतिः, -ती f. 1 A kind of jasmine (with fragrant white flowers); तन्मन्ये कविद्र भूत्रतरुणेनास्वदिता मालती G. M.; जालकेमीलतीनाम् Me. 100; Ki. 10. 20. -2 A flower of this jasmine; शिरसि बकुलमालां मालतीभिः समेताम् Rs. 2.24. -8 A bud, blossom (in general). -4 A virgin, young woman. -6 Night. -6 Moonlight. -Comp. -शारकः, -तीरजम् borax. -पित्रका the shell of a nutmeg. -फलम् nutmeg. -माध्यम् N. of a celebrated drama by Bhavabhūti. -माला 1 a garland of jasmine flowers. -2 a kind of metre.

मालय a. (-यी /.) [मलये भवः अण्] Coming from the Malaya mountain. -यः Sandal-wood. -यम् 1 a caravansary. -2 the unguent prepared from sandal.

मालवः 1 N. of a country, the modern Malva in central India. -2 N. of a Rags or musical mede. -वाः (pl.) The people of Malva. -Comp. -अधीशः, -रन्दः, -नृपतिः a king of Malva. -गौडः (in music) a particular Raga. -देशः, -विषयः the country of Malva.

দাত্যক: i The country of the Mālavas. -2 An inhabitant of Mālvā.

मालविका 1 N. of the heroine of Kalidasa's Malavikagnimitra. -2 N. of a plant निशोत्तर, Ipomoea Turpethum.

मालसी 1 N. of a plant (केशपुष्ट). -2 N. of a Ragini.

माला [मल् संज्ञायां कर्तिर घम्] 1 A garland, wreath, chaplet; अनिधगतपरिमलापि हि हरति दृशं मालतीमाला ४३s. -2 A row, line, series, succession; गण्डोब्वीनालिम(ला Mal. 1.1; आबद्धमालाः Me. 9. -3 A group, cluster, collection. -4 A string, necklace; as in रत्नमाला. - 6 A resary, chain; as in अक्षमाला. -8 A streak; as in तिडन्माला, वियुत्माला. -7 A series of epithets. -8 (In dramas) The offering of several things to obtain a wish. -9 A vocabulary, dictionary. - Comp. - 34HI a variety of Upama or simile, in which one U pameya is compared to several U pamanas; $e.\ g.$ अनयेनेव राज्यश्रीर्दैन्येनेव मनस्विता । मम्ली साथ विषादेन पद्मिनीव हिमाम्भसः K. P. 10. -कण्टः N. of a plant (अपामागे). -करः, -कारः 1 a garland-maker, florist, gardener; हती मालाकारो बकुलमपि कुत्रापि निद्धे Bv. 1.54; Pt. 1.220. -2 the tribe of gardeners. -गुण: a necklace. ^oपरिक्षिस a marriageable woman. - July a species of venomous spider. - रुणम् a kind of fragrant grass. -दीपकम् a variety of दीपक; Mammata thus defines it:— माठादीपक-मार्च चेवायोत्तरगुणावहम् K. P. 10; see the example given ad loc. -धर a. wearing a garland. -रम् a kind of metre.

मालिक: [माला तिश्रमणि शिल्पमस्य ठन्] 1 A florist, gardener. -2 A dyer, painter. -8 A garland-maker. -3 A kind of bird.

मालिका [मोलेव कन् अंत इत्वम्] 1 A garland; पाराध-सालिकाम्मोज Laksmidhyanam. -2 A row, line, series. -3 A string, necklace. -4 A variety of jasmine. -8 Linseed. -6 A daughter. -7 A palace. -8 A kind of hird. -9 An intoxicating drink.

मालित a. 1 Garlanded, crowned. -2 Surrounded by मालित a. [माल अस्त्यस्य इनि] 1 Wearing a garland. -2 (At the end of comp.) Crowned or wreathed with, encircled by; समुद्रमालिती पृथ्वी; so अंग्रुमालित, मरीचिमालित, अभिमालित &c.; व्यराजतादित्य इवाचिमाली Ram. 5. 54. 48; युवतिषु कोमलमाल्यमालितीषु Si. 7. 61. -m. 1 A gardener. -2 A garland-maker, florist. -नी 1 A female florist, the wife of a garland-maker. -2 N. of the city of Champa. -3 A girl seven years old representing Durga at the Durga festival. -4 N. of Durga. -6 The celestial Ganges. -6 N. of a metre; see App. ननमय-युतेयं मालिती मोगिलोकै: V. Ratna. -7 N. of the mother of Bibhisana. -8 N. assumed by Draupadi while residing at the Court of Virața. -9 N. of a river; S. 3. 7. -10 (In music) A particular भिते.

मालेयः A garland-maker, florist.

मास्य a. [पालाये दितं यत्] Proper for or relating to a garland. —स्पम् 1 A garland, wreath; माल्येन तां निर्वनं जधान Ku. 7. 19; Ki. 1. 21. —2 A flower; दिव्यपाल्याम्बरधरम् Bg. 11. 11; Ms. 4. 72. —8 A chaplet or garland worn on the head. —Comp. —आपणः a flowermarket. —जीवकः a floriat, garland-maker. —धार्य a. one who wears a garland; राजायो माल्यधारयः Bk. 5. 38. —पुष्पः a kind of hemp. — धृतिः a floriat.

मास्यवाद a. Wreathed, crowned, -m. 1 N. of a mountain or mountain range; सोड्य रोकः ककुमसुरमिर्माल्यवात्राय U. 1. 33; R. 13. 26. -2 N. of a demon, son of Suketu. [He was the maternal uncle and minister of Ravana and aided him in many of his schemes. In early times he propitiated the god Brahman by his austere penance, as a reward of which the splendid island of Lanka was caused to be built for him. He lived there with his brothers for some years, but afterwards left it, which was then occupied by Kubera. Afterwards when Ravana ousted Kubera from the island, Malyavat returned with his relatives and lived with him for a long time.]

मालिन्यम् [मलिनस्य भावः ध्यम्] 1 Dirtiness, foulness, impurity. -2 Pollution, defilement. -3 Sinfulness. - Blackness. -5 Trouble, affliction.

मालुः, -मालुः N. of a particular mixed tribe.

मालुः f. 1 A kind of creeper. -2 A woman. -Comp. -धानः a kind of snake.

मालुकाच्छदः A species of tree (Mar. आपटा).

मालूकः Ocimum Sanctum (Mar. काळी तुळस).

माङ्गरः 1 The Bilva tree. -2 The Kapittha tree. -रम् A Bilva fruit; ददर्श माल्रा भने अनेलिमन् N. 1. 94.

मालेया Large cardamons.

माह्नवी A wrestling or boxing match (also माह्नयात्रा).

माषः [मष् संज्ञायां करीर घम्] 1 A bean; (the singbeing used for the plant and the pl. for the fruit or seed); तिलेभ्यः प्रति यच्छित माषान् Sk.; मुद्राभावे माषायाः प्रतिनिधित्माईन्ति J. N. V. -2 A particular weight of gold; पश्चकृष्णलको माषस्ते सुवर्णस्तु षोद्धरा Ms. 8. 134; माषो विश्वतिमोभागः पणस्य परिकीर्तितः or गुजाभिरष्टाभेमांषः -8 A fooi, blockhead. -4 A kind of pulse. -5 A cutaneous eruption resembling beans. -Comp. -अदः, -आदः a tortoise. -आज्यम् a dish of beans cooked with ghee. -आशः a horse. -ऊन a. less by a Maṣa. -पणी Glycine Dehilis (Mar. रानवहीद). -पिष्टम् a kind of sauce prepared from the flour of Maṣa (Mar. डांगर?) Gaṇeśa P. 49. 47-51. -पेशम् ind. as if beans were ground; Mk. -योनिः a thin cake (पर्वट) made of Maṣa flour; Girvaṇa. -यथेकः a goldsmith.

मापक: 1 A bean. -2 A kind of weight of gold; हे कृष्णले समध्ते विशेषो रीप्यमापक: Ms. 8. 135.

मापिक a. (-की f.) Worth a Maşa.

माधीण a. [मापाणां भवनं क्षेत्रं सञ्] Sown with beans. -णम् A field of beans.

माच्य a. [माप-यत्] 1 Fit for beans. -2 Worth a particular number of Masas. -च्यम् A field of beans.

मास् m. 1 = मास q. v.; चतुर्थे मासि कर्तव्यं शिशोनिष्कमणं गृहात् Ms. 2. 34. (This word has no forms for the first five inflections and is optionally substituted for मास after acc. dual.) -2 The moon.

मासः, –सम् [मा एव अण्] 1 A month, (it may he चान्द्र, सौर, सावन, नाक्षत्र or बाहेंस्पत्य); न मासे प्रतिपत्तासे मां चिन्मर्तासि मैथिलि Bk. 8. 95. -2 The moon (Ved.). -3 The number 'twelve'. -Comp. -अधिपः, -अधिपतिः the planet presiding over a month. -अनुमासिक a. monthly ; पिण्डान्वाहार्यकं श्राद्धं कुर्यान्मासानुमासिकम् Ms. 3. 122. –अन्तः the day of new moon. –अवधिक a. lasting for or occurring in a month. -आहार a. eating only once a month. -उपवासिनी 1 a woman who fasts for a whole month. -2 a procuress, a lascivious or lewd woman (ironically.). -ऋक्षम् the constellation after which a month (like चैत्र, वैशाख) is named; माघे च सितसप्तम्यां मघाराकासमागमे । राकया चानुमत्वा वा मासाक्षीणि युतान्यपि ॥ Bhag. 7. 14. 22. 🕒 काल्किक a. monthly, lasting for a month. - चारिक a. practising (any thing) for a month. -जात a. a month old, born a month ago. 🖘 a kind of gallinule. -देय a. to be paid in a month.

मि

-पाक a. maturing in a month. -प्राप्तिः the new-moon. -प्रवेशः the beginning of a month. -भुक्तिः (the sun's) monthly course. -मानः a year. -संचिषक a. having provisions for a month; सग्रः प्रक्षालको वा स्थान्माससंचिषकोऽपि वा Ms. 6. 18.

मासकः A month.

मासिक a. (-की f.) [मासे भवः ठष्] 1 Relating to a month. -2 Happening every month, monthly. -3 Lasting for a month. -4 Payable in a month. -6 Engaged for a month. -कम् A funeral rite or Sraddha performed every newmoon (during the first year of a man's death); पितृशां मासिकं श्राह्म-वाहार्य विदुर्वधाः; मासिकां तु योऽश्लीयात् Ms. 11. 157.

मासीन a. [मास-खन्] 1 One month old. -2 Monthly.

मास्य a. [मास-यत्] (At the end of comp.) 1 Continuing for a month. -2 A month old.

मास्तरः 1 The soum of boiled rice, rice-gruel. -2 The meal of parched barley mixed with sour milk.

मासलः А уезг.

मासुरी A beard.

मास्र a. (-ते f.) 1 Lentil-shaped. -2 Made of pulse.

माइ 1 U. (माइति-ते) To measure.

माहनः [मा+हन्] A Brabmana.

माहा A cow.

माहाकुल a. (-ली f.), माहाकुलीन a. (-नी f.) 1 Nobly born, of noble family, of illustrious descent.

माहाजनिक a. (-की f.) माहाजनीन a. (-नी f.) 1 Fit for merchants. -2 Fit for great persons.

माहात्मिक a. (-की f.) High-minded, magnanimous, noble, dignified, glorious; राज्ञो साहात्मिके स्थाने सवः शीचं विधायते Ms. 5. 94.

माहात्स्यम् [महात्मनो भावः ध्यश्] 1 Magnanimity, noblemindedness, greatness; गन्ना च यस्या विदुर्माहात्म्यम् U. 4. 5. -2 Majesty, dignity, exalted position; अजानन्माहात्म्यं पत्तु शलमो दीपदहने Bh. -3 The peculiar virtue of any divinity or sacred shrine; or a work giving an account of the merits of such divinities or shrines; as देवीमाहात्म्य, शनिमाहात्म्य &c. -4 Largeness, hugeness; ते दृष्वा देहमाहात्म्यं कुम्भकर्णोऽयमुत्थितः। भयातो बानराः Ram. 6. 71. 7.

माहानस c. (—सी f.) i Belonging to a large carriage. —2 Relating to a kitchen. Hence माहानसिक = A superintendent of the kitchen; चिक्तिसक-माहानसिक-मोहूर्ति-कांश्व परवेत् Kau. A. 1. 19. 16.

माहाजाण a. (-णी f.) Having the aspirate or hard breathing.

माहाभाग्यम् Great prosperity, good luck.

माहायानिक a. That which propounds the view of the followers of the Mahayana school of Buddhism; यथेवं प्रत्युक्तः स माहायानिकः पक्षः। SB. on MS. 1. 1. 5.

माहाराजिक a. (-की f.) Fit for a great king, imperial, royal.

माहाराज्यम् Sovereignty.

माहाराष्ट्री See महाराष्ट्री.

माहाझती The doctrine of the Pasupatas.

माहिन a. Ved. 1 Joyous, joyful. -2 Great, exalted.
-8 Giving delight- -नम् Sovereignty, power, dominion.

माहिरः An epithet of Indra.

माहिष a. (-षी f.) [सहिष्या इदम् अण्] Coming or derived from a buffalo or a buffalo-cow; as साहिष दिध. -षम् The female apartment.

माहिषकः A buffalo-keeper.

माहिषिकः 1 A buffalo-keeper, a herdsman. -2
The paramonr of an unchaste woman; (महिषीत्युच्यते
नारी या च स्याद् व्यभिचारिणी। तां दृष्टां कामयति यः स व माहिषिकः
स्मृतः ॥ Kalika Purana. -3 One who lives by the prostitution of his wife; महिषीत्युच्यते नार्या मगेनोपार्जितं धनम् ।
उपजीवति यस्तस्याः स व माहिषिकः स्मतः ॥ Sridhara on V. P.

माहिषेय A son of the first wife of a king.

माहिष्मती N. of a city, the hereditary capital of the Haihaya kings; माहिष्मतीवप्रनितम्बकाश्वाम् (रेवाम्) R. 6. 48.

साहिच्यः A mixed caste sprung from a Kşatriya father and Vaisya mother.

माहेन्द्र a. (-न्द्री f.) 1 Relating to or fit for Indra; माहेन्द्रमम्भः प्रथमं पृथिन्या Ku. 7. 84; R. 12. 86. -2 Eastern. -द्रम् A kind of pearl; Kau. A. 2. 11. 29. -द्री 1 The east. -2 A cow. -8 N. of Indrani.

माहेय a. (-यी f.) 1 Terrestrial. -2 Made of earth, earthen; शातकुम्मारी: कुम्भेमीहेयेश्वाभिमन्त्रितै: Mb. 8. 10. 44. -य: 1 The planet Mars. -2 The demon Naraka. -3 Coral.

माहेथी A cow.

माहेश्वर a. (नी f.) 1 Belonging to a great lord or to Siva; अनेन च महाराज माहेश्वरमनुत्तमम् । इष्ट्वा यहां... Ram. 6. 7. 19. - 2 Worshipping Siva. - उ A worshipper of Siva. - री N. of Parvati or Durga.

भि 5 U. (भिनोति, भिन्नते; rarely used in classical literature) 1 To throw, cast, scatter. -2 To build, erect. -3 To measure. -4 To establish. -8 To observe, perceive. -6 Ved. To fix in the earth,

मिच्छ 6 P. (भिच्छति) 1 To hinder, obstruct. -2 To annoy.

मिणिमण a. Speaking indistinctly through the nose. See मिनिसल.

मित् f. Ved. A column, post.

मित p. p. [मि मा-वा-का] 1 Measured, meted or measured out. -2 Measured off, bounded, defined. -8 Limited, measured, moderate, little, scanty, sparing, brief (words &o); पृष्टः सत्यं मितं बूते स मृत्योऽर्हो महीभुजाम् Pt. 1. 87; R. 9. 34. -4 Measuring, of the measure of (at the end of comp.), as in प्रह्वसुकरियनद्रमिते वर्षे i. e. in 1889. -8 Investigated, examined. -6 Cast, thrown away. -7 Built. -8 Established, founded. -Comp. -अक्षर a. 1 brief, measured, short, concise; कथीचिददेस्तनया मिताक्षरं चिरव्यवस्थापितवागभाषत Ku. 5. 63. -2 composed in verse, metrical. (-) N. of a celebrated commentary by Vijnanesvara on Yajnavalkya's Smriti. -अपे a. of measured meaning. -अधकः a cautious envoy. -आहार a. sparing in diet. (-रः) moderation in eating. -द्वः the sea. -भाषिन, -वाच् a. speaking little or measured words; महीयांसः प्रकृत्या मित्रमाषिणः Si. 2. 13. -भक्त a. moderate in diet. –मति a. narrow-minded-—ध्ययिन् a. frugal, economical.

मितंगम a. Going slowly. -मः An elephant.

मितंपच a. 1 Cooking a measured portion, cooking little; P. III. 2-34. -2 Small-sized (utensils). -3 Sparing, niggardly, stingy.

मिति: f. [मा-मि-किन्] 1 Measuring, a measure, weight.

-2 Accurate knowledge. -8 Proof, evidence. -4 Determination.

मिन्नः [मिद्यति स्निद्धति, मिद्-न्न, मि-न्न वा] 1 The sun; तिहर्न दुर्दिनं मन्ये यत्र मित्रागमो हि ना Subhas. -2 N. of an Aditya and usually associated with Varuna; cf. Rv. 3. 59. -3 The deity presiding over the part of rectum (गुदस्थान); गुदं पुंसो विनिर्भिन्नं मित्रो लोकेश आविशत् Bhag. 3. 6. 20. -अम् 1 A friend; तन्मित्रमापदि सुखे च समिक्रयं यत् Bh. 2. 68; Me. 17. -2 An ally, the next neighbour of a king; cf. मण्डल. -Comp. -अनुब्रहणम् the act of favouring friends. -आमित्रम् friend and foe; मित्राऽमित्रस्य चार्जनम् Ms. 12. 79. -आचारः conduct towards a friend. -उदयः 1 sun-rise. -2 the welfare or prosperity of a friend. -उपस्थानम् worship of the sun (part of the morning संध्या). -कर्मन . -कार्यम् , -हस्यम् the business of a friend, a friendly act or service; मित्रकृत्यमपदिश्य पार्श्वतः (प्रस्थितम्) R. 19. 31. - रन a. treacherous. - मुद्द, -दोदिन a. hating a friend, treacherous to a friend, a false or treacherous friend. -सम् the अनुराधा constellation. -भावः friendship. -भेदः breach of friendship. - I at a contest between friends. -लामः 1 acquisition of friends, contracting of friendship. -2 N. of the first book of the Hitopadesa.-चरसल g. kind to friends, of winning manners. -विन्दः an epithet of Agni. -विषय: friendship. -सप्तमी N. of the seventh day in the bright half of मार्गशीर्ष. -साह a. kind or indulgent to friends; स्वेदीहिन्नस्तारितो मित्रसाह: Mb. 1. 93. 28. -हत्या the murder of a friend.

मित्रता, -त्वम् Friendship, friendliness.

मित्रति Den. P. To be friendly, behave in a friendly manner, act as a friend towards.

मित्रयु a. 1 Friendly-minded. -2 Winning friends. -यु: A friend.

मित्रायते Den. A. To act as a friend, be friendly.

भित्रीकृ 8 U. To make a friend of.

मित्रीभू 1 P. To become a friend, make friends with.

मित्रीयति Den. P. To treat (one) as a friend.

मित्रावरुणौ Mitra and Varuna.

मित्रिय a. Friendly, relating to a friend.

मिथ् 1 U. (मेथति-ते) 1 To associate with. -2 To unite, pair, copulate. -3 To hurt, injure, strike, kill. -1 To understand, perceive, know. -6 To wrangle, contradict. -6 To grasp, seize.

मियस् ind. 1 Mntually, reciprocally, to each other; कामान्माता पिता चैनं यदुत्पादयतो मिथः Ms. 2. 147; oft. in comp. मिथःप्रस्थाने S. 2.; मिथःसमयात् S. 5. -2 In secret or private, secretly, privately; मर्तुः प्रसादं प्रतिनन्य मूर्जा वर्षु मिथः प्राक्रमतैवमेनम् Ku. 3. 2; 6. 1; R. 13. 1. -3 Alternately, by turns. -Comp. -असम्बन्धन्यायः a rule of interpretation according to which subsidiary portions (of a sentence) cannot be connected with one another. This rule is discussed by Jaimini and Sabara in 'गुणानां च परार्थलाद्सम्बन्धः समत्वात् स्थात्' MS. 3. 1. 22 and भाष्य thereon. -कृत्यम् mutual obligation. -समयः mutual agreement.

मिथिलः N. of a king. -लाः (pl.) N. of a people-ला [मध्यन्तेऽत्र रिपवः इति मिथिला Up. 1.57] N. of a city, capital of the country called Videha, q. v.; मिथिला वदत्ययोध्यां त्वं स्त्री परपुरुषानुरक्तासि Udb.

मिथु, मिथुं: ind. 1 Ved. Falsely, wrongly. -2 Alternately. -3 Together, mutually (भिथः); नद्गादयस्तनुभृतो मिथुरर्थमानाः Bhag. 11. 6. 14.

मियुन a. [मियु-उनन् किच Un. 3. 55] Paired, forming a pair, or couple. —नः Ved. A pair, couple. —नम् 1 A pair, couple; मिथुनं परिकल्पितं त्वया सहकारः फिलनी च नन्तिमी R. 8. 61; Me. 18; U. 2. 5. —2 Twins. —3 Union, junction. —4 Sexual union, copulation, cohabitation —6 The third sign of the zodiac, Gemini. —6 (In gram.) A root compounded with a preposition. —Comp. —भावः 1 forming a couple, state of being a pair. —2 copulation. —यमकम् a particular kind of यमक; cf. Bk. 10. 12, —मसिन a. practising cohabitation.

मिथुनायते Den. A. To copulate, cohabit (sexually). मिथुनिन् m. A wagtail.

मिथुनीक 8 U. To cause to couple, nnite together (the sexes).

मिथुनीभू 1 A. To pair, to be joined or arranged in couples.

मिथुनीभावः Cohabitation, sexual union.

मिथुनेचरः The ruddy goose (चक्रवाक); cf. द्वन्द्वचर.

मिध्या ind. [मिध्-क्यप्] 1 Falsely, deceitfully, wrongly. incorrectly; oft. with the force of an adjective; मणी महानील इति प्रभावादल्पप्रमाणेऽपि यथा न मिथ्या R. 18. 42; बदुवाच न तन्मिथ्या 17. 42; मिथ्यैव व्यसनं वदन्ति मृगयामीद्वरिवनोदः কুল: Ś. 2. 5. -2 Invertedly, contrarily. -3 To no purpose, in vain, truitlessly; मिथ्या कारयते चारैघोषणां राक्षसाधिपः Bk. 8. 44; मिथ्येष व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति Bg. 18. 59. (मिध्या वद्-वच् to tell a falsehood, lie. मिध्या क 1 to falsify. -2 to contradict. मिट्या भू to turn out false, be false. भिष्या पह to misunderstand, mistake.) At the beginning of comp. भिष्या may be translated by 'false, untrue, unreal, sham, pretended, feigned ' &c. -Comp. -अध्यवसितिः f. a figure of speech, an expression of the impossibility of a thing by making it depend upon an impossible contingency; किंचिन्मध्यात्वसिद्धपर्य मिध्या-र्यान्तरकल्पनम् । मिथ्याध्यवसितिर्वेश्यां वशयेत् खस्नजं वहन् ॥ Kaval. -अपवाद: a false charge. -अमिधानम् a false assertion. -अभियोगः a false or groundless charge. -अभिशंसनम् calumny, false accusation. -अभिशापः 1 a false prediction. -2 a false or unjust claim. - সাভাব a. 1 acting falsely. -2 hypocritical. (-T:) 1 wrong treatment (in medic.). -2 wrong or impoper conduct. -3 a rogue, hypocrite; इन्द्रियार्थान् विमुदात्मा मिध्याचारः स उच्यते Bg. 3. 6. -आहारः wrong diet. -उत्तरम् a false or prevaricating reply. -उपचारः 1 pretended kindness or service; मिथ्योपचारैश्व वशीकृतानां किमधिनां वश्ययितव्यमस्ति H. -2 (in medic.) a wrong treatment of a malady. -कर्मन n. a false act. - कारुणिक a. pretending to be kind; मिथ्याकारुणिकोऽसि निर्घृणतरस्त्वत्तः कुतोऽन्यः पुमान् Pt. 5. 14. -कोपः, कोधः feigned anger. -कयः a false price. -प्रहः useless obstinacy or persistence. -ग्रहः, ग्रहणम् misconception, misunderstanding. -चतुर्विधम् four types of lving; मिध्यैतश्राभिजानामि तदा तत्र न संनिधिः ! अजातश्रास्मि तत्काले इति मिध्याचतुर्विधम् ॥ न्**चर्या** hypocrisy. -जल्पितम् a false report or speech. -अन्म a mistake, error, misapprehension. -दर्शनम् heresy. -दृष्टिः f. heresy, holding heretic or atheistic doctrines. -निरसनम् denial by cath. -पण्डित a. educated or learned only in appearance. -पुरुषः a man only in appearance. -प्रतिश्च a. false to one's promise, perfidious. -प्रत्ययः an erroneous perception; यो हि जनित्वा प्रध्वंसते नैतदेविमिति स मिथ्याप्रत्ययः SB. on MS. 1. 1. 2. -फलम् an imaginary advantage. -मातिः f. delusion, mistake, errror. -योगः wrong use

or application. — लिक्गघर a. being anything only in appearance. —वजनम्, —वाक्यम्, —वादः an untrue speech, a falsehood, lie. —वाक्, —वादिन् a. lying, false, untruthful; मिध्याविदिनि दृति K. P. —वार्तो a false report. —व्यापारः meddling with another's affairs. —वृत्त a. of vicious conduct; उद्योगं तव संप्रेक्य मिध्यावृत्तं च रावणम् Ram. 6. 17. 66. —साक्षिन् m. a false witness.

भिष्यात्वम् 1 Falsity, nnreality. -2 Illusion, error. -8 Inversion. -4 Perversion.

मिद् I. 1 A., 4, 10 U. (मेदते, मेदति-ते, मेदयति-ते) 1 To be unctuous or gressy. -2 To melt. -3 To be fat. -4 To love, feel affection. -II. 1 U. (मेदति-ते); see मिष्.

First p. p. 1 Fat; P. VII. 2. 16. -2 Unctuous, greasy. -3 Affectionately inclined towards (one).

मिद्रम् 1 Sloth, indolence. -2 Torpor, sleepiness, dulness (of spirits also).

मिन्द् 1, 10 U. (मिन्दति, मिन्दयति-ते). See मिद् II.

मिन्मिन (छ) a. One who speaks with nasal atterance; a snuffler; आष्ट्रस्य वायुः सक्तो धमनीः शब्दवाहिनीः। नरान् करोत्यक्रियकान् मूक्कमिन्मलगहदान्॥

मिन्च् 1 P. (मिन्वति) 1 To sprinkle, moisten. -2 To honour, worship.

सिमंशा A desire to take bath or to sink.

मिमन्थिया A desire to churn or to destroy.

मियेधः A sacrificial offering.

मियेध्य a. Partaking of sacrificial offering.

मिळ् 6 U. (मिळति-ते, generally मिळति; मिळित) 1 To join, be united with, accompany; उमण्यतो मिळितः Ratn. 4.—2 To come or meet together, meet, gather, assemble; य चान्य सुद्धः समृद्धिसमये द्रव्याभिळाषाकुळास्त सर्वत्र मिळिति H. 1. 183; याताः किं न मिळिति Amaru 10; मिळिति शिळीमुख &c. Git. 1; स पात्रेसिमतोऽन्यत्र मोजनान्मिळितो न यः Trik.—8 To be mixed or united with, come in contact with; मिळिति तव तोयमुगमदः G. L. 7.—4 To meet or encounter (as in fighting); close, close with.—6 To come to pass, happen.—6 To embrace, clasp.—7 To encur.—8 To find, fall in with.—Caus. (मेळयित-ते) To bring together, assemble, convene.

মিতার a. 1 Meeting, joining. -2 Happening, occurring. -8 Joined, connected. -Comp. -ইবাঘ a. surrounded or joined by huntsmen; Ks.

मिलनम् [मिल् ल्युद्] 1 Joining, meeting, assembling together. -2 Encountering. -3 Contact, being mixed with, coming in contact with; व्यालनिलयमिलनेन गरलमिव कलयति मलयसमीरम् Git. 4.

मिलित p. p. [मिल्क] 1 Come together, assembled, encountered, combined. -2 Met, encountered. -3 Mixed. -4 Put together, taken in all.

मिलपत्रः

1271

मिलपत्र: N. of a plant (Mar. आपटा); Girvana.

मिलिन्दः A bee; परिणतमकरन्दमार्मिकास्ते जगित भवन्तु विरायुषो मिलिन्दाः B_v . 1. 8, 15. —Comp. —प्रश्नः N. of a Pali work.

मिलिन्दकः A kind of snake.

मिलीमिलिन m. An epithet of Siva.

मिश् 1 P. (मेशति) 1 To make a sound or noise. -2 To be angry.

मिशिः (चिः, -सिः) f. 1 Anise. -2 Spikenard.

मिश्र 10 U. (मिश्रयति-ते; strictly a denom. from मिश्र)
1 To mix, mingle, unite, blend, combine, add; वार्च न
मिश्रयति यद्यपि मे बचोभिः \$. 1. 30; न मिश्रयति लोचने By.
2. 140. -2 To add to.

मिश्र a. [मिश्र्-अच्] 1 Mixed, blended, mingled, combined; गर्य पर्य च मिश्रं च तत् त्रिधैव व्यवस्थितम् Kav. 1. 11. 31, 32; R. 16. 32; (स राजा) अहन्यद्दन्यर्थगजाश्वमिश्रेर्वृद्धि ययौ सिन्धुरिवाम्बुबेगैः Bu. Ch. 2. 1. -2 Associated, connected. -8 Manifold, diverse; प्रसूतिमिश्राः स्त्रिय उद्विमचित्ता अचुर्विपाको श्रुजिनस्येष तस्य Bhag. 4. 5. 9. −4 Tangled, intertwined. −8 (At the end of comp.) Having a mixture of, consisting for the most part of. -8 Mixing, adulterating. -SI: 1 A respectable or worthy person; usually affixed to the names of great men and scholars; भार्यमिश्राः प्रमाणम् M.1; वसिष्टमिश्रः; मण्डनमिश्रः &c. −2 A kind of elephant. -8 The group of the constellations কাৰ্যকা and বিয়ালা. - (In music) A kind of measure. - প্লম্ 1 A mixture. -2 A kind of radish. -8 (with धन) Principal and interest.-Comp.-आंदनः a food of rice and pulse hoiled (Mar. खिनडी). -चोरः, -चौरः an adulterator of grain. -जः a mule. -जाति a. of mixed breed. -धान्यम् mixed grain. -वर्ण a. of a mixed colour. (-जैम्) 1 a kind of black aloe-wood. -2 a species of sugar-cane. -3 (in music) a kind of measure. ^তদলা Solanum Melongena (Mar. डोरली वांगी). –वृत्तम् a mixed story (partly popular and partly supernatural). -व्यवहारः (in arith.) investigation of composition (of principal and interest). - राज्यः a mule.

मिश्रक a. [निश्-जुल्] 1 Mixed, mingled. -2 Mixing, adulterating. -3 Miscellaneous. -कः 1 A compounder. -3 An adulterator of mercantile goods; आतिरेक्षं तु निश्रकः Ms. 11. 50. -कम् 1 Salt produced from salt soil. -2 The garden of Indra, (also मिश्रकावणम्). -8 Singing out of tune.

मिश्रणम् [भिश्र्ल्युर्] 1 Mixing, blending, combining. -2 (In arith.) Addition.

নিহিল p. p. [মিষ্-জ] 1 Mixed, blended, combined.

—2 Added. —3 Respectable. —4 Promiscuous, miscallaneous (as taste).

मिश्रीकरणम् 1 The act of mixing, seasoning. -2 An ingredient; P. II. 1. 35.

मिश्चेया Anise (Mar. बडिशेप).

मिष् I. 6 P. (मिषति) 1 To open the eyes, wink. -2 To look at, look helplessly; जातवेदोमुखान्मायी मिषता-माच्छिनत्ति नः Ku. 2.46; येनाप्ये नृपमण्डलस्य मिषतो मीष्माश्रहस्ताद् धृतम् Dütavākyam 1. 41. -8 To rival, contend, emulate -II. 1 P. (मेषति) To wet, moisten, sprinkle.

मिष: [मिष्-क] 1 Emulation, rivalry. -2 The son of a Kṣatriya aud a low woman. -पम् Pretext, disguise, deceit, trick, fraud, false or outward appearance; बालमेनमेकेन मिषेणानीय Dk. (often used like छल q. v., to indicate an उत्प्रेक्षा); न रोमकूपोधमिषाजगत्कृता कृताश्च कि दूषणशून्यबिन्दवः N. 1. 21; वदने विनिवेशिता भुजक्षी पिशुनानां रसनामिषेण धात्राः Bv. 1. 111; अस्वस्थतामिषेण Dk.

मिषमिषायते Den. A. To crackle.

मिषिका Nardostachys Jatamansi (जटामांसी).

मिए a. [मिष्-का] 1 Sweet. -2 Dainty, savoury; कि मिहमत्रं खरम्कराणाम; cf. 'why cast pearls before swine.' -3 Moistened, wetted. -एम् 1 A sweetmeat. -2 A dainty or savoury dish. -एम् Sweetness. 'निम्नू sweet citron. -Comp. -असम् sweet or savoury food, dainty, sweets; कर्या बरवेत रूपं..... मिहासमितरेजनाः Subhas. -कर्ट m. a skilful cook (maker of dainties; Mar. इलवाई).

मिह् 1 P. (मेहति, मीट) 1 To make water. -2 To wet, moisten, sprinkle. -3 To emit semen.

मीढ p. p. [मिइ-फ] 1 Urined, watered. -2 Passed (as urine) -3 Begotten (from one's semen); cf. देवमीड (= god-begotten); Bhag. 10. 20. 7. -डम् Ved. 1 A battle. -2 Prize, reward. -3 Facces. -इ: A ram.

मिहिका 1 Mist, snow; भूपांसवः से मिहिका गुआसः Bhag. 10. 14. 7. -2 Camphor; अथ चन्द्रमृणालचन्द्रिकामिहिकाचन्द्रनचम्पकादिभिः Siva B. 32. 5. -Comp. -रुच् the moon; रात्रीमुनं मिहिकारुचम् N. 19. 35.

मिहिर: [मिह-किरच् Un. 1.51] 1 The sun; मिथ ताबन्मिहिरोऽपि निर्देयोऽभूत् Bv. 2.34; याते मन्यचिरानिदाधमिहिर-ज्वालाशतै: शुब्कताम् 1.16; N. 2.36; 13.54. -2 A cloud. -3 The moon. -1 Wind, air. -6 An old man. -6 The Arka plant -7 An epithet of Buddha; L. D. B. -Comp. -आपद् f. eclipse of the sun. -कुल: N. of a prince; Rej. T.

मिहिराणः An epithet of Siva.

मी I. 9 U. (मीनाति मीनीते; seldom used in classical literature) 1 To kill, destroy, hurt, injure. —2 To lessen, diminish. —8 To change, alter. —3 To transgress, violate. —5 To disappear, be lost. —6 To stray, go astray. —II. 1 P., 10 U. (स्थित, माययित-ते) 1 To go, move. —2 To know, understand (गितमत्योः). —III. 4 A. (मीयते) To die, perish; see प्रमी; जन्तोः प्रमीयमाणस्य जीवो नैवोपन्थस्यते Mb. 12. 186. 8.

मीडम् Ved. In a low tone, softly.

मीदुष्मः 1 An epithet of Siva; तदा सर्वाणि भूतानि श्रुत्वा मीदुष्टमोदितम् Bhag. 4. 7. 6. -2 The sun. -3 A thief.

मीद्वस् a. 1 Bountiful, liberal; निश्चम कर्म तच्छम्भोर्देव-देवस्य मीद्वषः Bhag. 8. 7. 46. -2 Discharging semen; पीवानं समञ्जलं प्रेष्ठं मीद्वांसं याभकोविदम् Bhag. 9. 19. 5. -m. An epithet of Siva; क्लाटाक्षाय शर्वाय मीद्वषे शूलपाणये (नमः) Mb. 3. 39. 77; Bhag. 4. 7. 7.

मीनः [मी-नक्] 1 A fish; सुप्तमीन इव हदः R. 1. 73; मीने नु इन्त कतमां गतिमञ्जूपेतु Bv. 1. 17. -2 The twelfth sign of the zodiac (Pisces). -3 The first incarnation of Vishu; see मत्यावतार. -ना A stick. -Comp. -अवझी N. of a deity (worshipped in Madura). -अवझ्म roe, fish-spawn. (-वडा) moist sugar. -आधातिन, -धातिन् m. 1 a fisherman. -2 a crane. -आख्यः the sea. -कतनः, -ध्यतः the god of love. -गन्धा an epithet of Satyavati. -गन्धिका a pond, pool of water (v. 1. गोधिका). -धातिन् m. 1 a crane. -2 a fisherman. -रङ्कः, -रङ्कः a king-fisher.

मीनरः The sea-monster called Makara, q. v.

मीनाम्रीणः 1 A fish-sauce. -2 A wag-tail.

मीम् 1 P. (मीमिति) 1 To go, move. -2 To sound.

मीमांसकः [मान् विचारे स्वार्थे सन् जुल्] 1 One who investigates or inquires into, an investigator, examiner.

-2 A follower of the system of philosophy called मीमांसा, q. v. below.

मीमांसनम् Investigation, examination, inquiry. -नः An investigator, inquirer, examiner.

मीमांसिका The Mimāmsā system.

मीमांसा [मान्-विचारे स्वार्थे सन् अ] 1 Deep reflection, inquiry, examination, investigation; अधातो वतसीमांसा Bri. Up. 1.5.21; रसगङ्गाधरनाम्नी करोति कुतुकेन काव्य-मीमासाम् R. G.; सेवा आनन्दस्य मीमांसा भवति Tait. Up.; 80 दत्तक, अलंकार &c. -2 N. of one of the six chief darkanas or systems of Indian philsophy. (It was originally divided into two systems:— the पूर्वमीमांसा or कर्ममीमांसा founded by Jaimini, and the उत्तरमीमांसा or अद्यमीमांसा ascribed to Badarāyana; but the two systems have very little in common between them, the first concerning itself chiefly with the correct interpretation of the ritual of the Veda and the settlement of dubious points in regard to Vedic texts; and the latter dealing chiefly with the nature of Brahman or the Supreme Spirit. The प्रमीमांसा is, therefore, usually, styled only मीमांसा or the Mimaries, and the उत्तर-मीमांसा, वेदान्त which, being hardly a sequel of Jaimini's system, is now considered and ranked separately.) मौमांसाकृतमुन्यमाय सद्सा हस्ती मुर्नि जैमिनिम् Pt. 2. 34. – Comp. -कार. -कृत् m. N. of Jaimini. -मासल a. fat with

Mīmāmsē (a satirical term meaning 'dull'); अहो मन्दस्य मीमांसाश्रमहानिर्विजृह्मते। मीमांसामांसलं चेतः कथमित्थं प्रमायति॥ Agama Pr. —मांसलप्रमः one whose intellect is fattened on the Mīmāmsē philosophy (a term of ridicule); ब्र्थ च स्वयं, मीमांसामांसलप्रज्ञः, ताम् N. 17. 61. —सूत्रम् N. of the 12 books of aphorisms by Jaimini.

मीमांसितच्य, मीमांस्य a. To he examined, thought over, refected; श्रुतिस्तु वेदो विज्ञेयो धर्मशाखं तु वै स्मृतिः। ते सर्वार्थेष्वमीमांस्ये ताभ्यां धर्मो हि निर्देभी ॥ Ms. 2. 10; मीमांस्यमेव ते मन्ये विदितम् Ken. 2. 1.

मीर: 1 The ocean. -2 A limit, boundary. -8 A drink, beverage. -4 A particular part of a mountain.

मीछ I P. (मीलति, मीलित) 1 To close (as the eyes), close or contract the eye-lids, wink, twinkle; पत्रे विभ्यति मीलित क्षणमि क्षित्रं तदालोकनात् Git. 16.—2 To close, be closed or shut (as eyes or flowers); नयनथुगममीलित् Si. 11. 2; तस्या मिमीलित् त्रेत्रे Bk. 14. 54.—8 To fade, disappear, vanish; कोलेन मीलितिधयामवमृश्य नुणाम् Bhāg. 2. 7. 36.—4 To meet or be collected (for मिछ्).—Caus. (मीलयति-ते) To cause to shut, close, shut (eyes, flowers &o.); न लोचन मीलियित् विवेह Ki. 3. 36; शेषान् मासान् गमय चतुरो लोचने मीलियत्ता Me. 112 (v. I.).

मीरुनम् [मीर् ल्युर्] 1 Closing of the eyes, winking, twinkling. -2 Closing the eyes. -8 The closing of a flower. -4 (In Rhet.) A concealed simile; see मीलित below.

मोलित p. p. [मोल्का] 1 Shut, closed. —2 Twinkled. —3 Half-opened, unblown. —4 Vanished, disappeared. —6 Assembled, gathered (for मिलित). —तम् (In Rhet.) A figure of speech in which the difference or distinction between two objects is shown to be completely obscured on account of their similarity, whether natural or artificial, in some respects; it is thus defined by Mammata: —समेन लक्ष्मणा वस्तु वस्तुना यश्चिमुद्धाते। निजनामन्तुना निप तन्मीलितामिति स्मृतम् ॥ K. P. 10.

मीच् 1 P. (मीवति) 1 To go, move. -2 To grow fat.

मीवन् m. Wind; Girvana.

मीवर a. 1 Hurtful, injurious. -2 Respectable, venerable. -ः The leader of an army, a general.

मीवा 1 The tapeworm. -2 Wind.

3: 1 An epithet of Siva. -2 Bondage, confinement.

-3 Final emancipation. -4 A funeral pile. -6 A reddish-brown or tawny colour.

मुकः The smell of cow-dung.

मुकन्द्रकः An onion.

HE: Liberation, deliverance; especially, final emancipation; also HEH ind.

1279

मुकुटम् 1 A crown, tiara, diadem; मुकुटरत्नमरीचिमिर-रपृश्वत् R. 9. 13. [मुकुट is crescent-shaped, the किरीट is pointed and the मीलि has three points.] -2 A crest. -8 A peak, point. -Comp. -3रपल: a crest-gem.

मुक्टी Cracking or snapping the fingers.

मुकुन्द: [मुक्रम् दाति दा-क पृषो॰ भुम्] 1 N. of Vispu or Krispa. -2 Quicksilver. -3 A kind of precious stone. -4 N. of one of the nine treasures of Kuhera. -6 A kind of drum. -5 A kind of grain. -7 (In music) A kind of measure. -8 The resin of the मुख्य or कर्ष्ट्ट tree (Boswellia Thurifera); also मुक्र-इ:-

मुकुन्दकः 1 A kind of grain (कुधान्य). -2 An onion.

मुकुन्दा f. A kind of drum; वीणामुकुन्दामुरजादिशिश्व Bu. Ch. I. 45.

मुकुर: 1 A mirror, looking-glass; गुणिनामिप निजरूप-प्रतिपत्तिः परत एव संभवति । स्वमहिमदर्शनमक्ष्णेर्मुकुरतले जायते यस्मात् Vas.; Si. 9. 73; N. 22. 43. -2 A bud; see मुकुल: -3 The handle of a potter's wheel. -4 The Bakula tree. -6 The Mallika creeper.

मुकुरायते Den. A. To become a mirror.

मुकुलः, -लम् 1 A hud; आविर्म्तप्रथममुकुलाः कर्वलेशानुकच्छम् Me. 21; R. 9. 31; 15. 99. -2 Anything like a bud; आल्क्ष्यदन्तमुकुलान् (तनयान्) S. 7. 17. -9 The body. -1 The soul or spirit -6 A bud-like junction of the fingers. (मुक्लीक means 'to close in the form of a bud'; अथामहस्त मुक्लीकतान्मुली Ku. 5. 63.) -a. Closed (as eyes). -Comp.-अभ्रम् a surgical instrument with a bud-like point.

मुकुलयति Den. P. To cause to close or shut, close; मुकुलयति च नेत्रे सर्वथा सुद्भु खेदः Mal. 3. 8.

मुक्कलायित = मुक्कित q. v.; Kāv.

मुकुलित a. 1 Having buds, budded, blossoming. -2 Half-closed, half-shut; दरमुकुलितनयनसरोजम् Git. 2; Ku. 3. 76; Māl. 1. 27; बाले लीलामुकुलितमभी मन्थरा दृष्टिपाताः, कि क्षिप्यन्ते Bh. 1. 62. -3 Closed, shut.

मुकुष्ठः, मुकुष्ठकः A kind of bean (Mar. मटकी ?).

मुक्त p. p. [मुन्त] 1 Loosened, relaxed, slackened. -2 Set free, liberated, relaxed. -3 Abandoned, left, given up, set aside, taken off. -4 Thrown, east, discharged, hurled. -5 Fallen down, dropped down from; विदन्ति मार्ग नवरम्भूकेमुकाकर: Ku. 1. 6. -6 Drooping, unnerved; मुकेरवर्षरस्थि Dk. -7 Given, bestowed. -8 Sent forth, emitted. -9 Finally saved or emancipated. -10 Ejected, spit out. -11 Deprived. -12 Absolved or emancipated (from sin or worldly existence); see मुन्न also. -13 Opened, blown (as a flower); मुक्तपुष्पावकीणन (सोभिता) Ram. 5. 1. 8. -14 Set up, established (प्रवर्तित); स दण्डो विधिवनमुक्त: Ram. 7. 79. 9. -कः One who is finally emancipated from the bonds

of worldly existence, one who has renounced all worldly attachments and secured final heatitude, an absolved saint; सुभाषितेन गीतेन युवतीनां च लीलया । मनो न भियते यस्य स वै मुक्तोऽथवा पशुः॥ Subhas. –कम् The spirit released from worldly existence. -Comp. -अस्बरः a Jaina mendicant of the digambara class. -आत्मन a. finally saved or emancipated. (-m.) 1 the soul absolved from sins or from worldly matter. -2 a person whose soul is absolved. -आसन a. rising from a seat. (-नम्) a particular position of ascetics (सिद्धासन). -कच्छः a Buddhist. - कञ्चकः a snake that has cast off its slough. -कण्ड a. raising a cry. (-ण्डम्) ind. hitterly, loudly, aloud; सा मुक्तकण्ठं व्यसनातिभाराच्चकन्द विधा कुररीव भूयः R. 14. 68. -कर, -हस्त a. open-handed, liberal, bountiful. -केश a. letting the hair hang down, having the hair diehevelled. -चक्षुस् m. a lion. -चेतस् a. absolved, emancipated. - प्रपाहम an open court-yard connected with a tank; मुक्तप्रपाहमपि दारुशिलेष्टकादीः । रतीरनेकबहुलोह-विशेषकैथ || Manasara 47. 31-32. - वन्धन a. free from bondage; पर्य मूचिकमात्रेण कपोता मुक्तवन्थनाः, -स्टंज a. shamelese. -वसनः see मुक्ताम्बर. -शैशव a. adult, grown up. न्संग a. free from (wordly) ties or attachments, disinterested. (-T:) an ascetic of the fourth religious order (परिवाजक).

मुक्तकम् 1 A missile, a missile weapon. -2 Simple prose (without compound words). -3 A detached stanza, the meaning of which is complete in itself; see Kay. 1. 13; मुक्तकं क्षेत्र एकेक्श्रमत्कारक्षमः सताम्.

मुक्ता 1 A pearl; हारोऽयं हरिणाक्षीणां छठति स्तनमण्डले। मुक्तानामप्यवस्थेयं के वयं समर्शकेष्कराः Amarn. 138 (where भुक्तानां means also 'of absolved saints'); Sukra. 4. 157. (Pearls are said to be produced from various sources. hut particularly from oyster-shells:-करीन्द्रजीमृतवराह्रश्च्य-मस्याहिशुक्त्युद्भववेणुजानि । मुक्ताफलानि प्रथितानि लोके तेषां तु शुक्त्यु-द्भवमेव भूरि || Malli.). -2 A harlot, courtezan. -3 N. of a plant (रारना). -Comp. -अगारः, -आगारः the pearloyster; छुठ-मुक्तागारे भवति परलोकं गतवतो । हरेरच द्वारे शिव शिव शिवानां कलकलः Bv. 1. 32 (v. l.). -आकारता the state of having the shape of a pearl; मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थितं राजते. **−आवितः, −ली** ƒ., **−कलापः** a pearlnecklace. -गुणः a pearl-necklace, string of pearls; एकं मुक्तागुणिमव भुवः स्यूलमध्येन्द्रनीलम् Me. 48; R. 16, 18. -जालम् a string or zone of pearls; मुक्ताजालं चिरपरिचितं त्याजितो दैवगत्या Me. 98. -दामन n. a string of pearls. -दिश the quarter or cardinal point just quitted by the sun. -पटलम् a mass of pearls. -पुरुष: a kind of jasmine. -प्रस्: f. the pearl-oyster. -प्रालम्बः a string of pearls. -फलम् 1 a pearl; अनेन पर्यासयताश्रुबिन्द्न् मुक्ताफलस्यूलतमान् स्तनेषु R. 6. 28; 16. 62; Ku. 1. 6. -2 a kind of flower. -3 the custard-apple. -4 camphor. -6 N. of a work on Bhakti by Bopadeva; चतुरेण चतुर्वेग-चिन्तामणिबणिज्यया । हेमादिबीपदेवेन मुक्ताफलमचीकरत्॥ **-मणिः,** -रत्नम् a pearl. सरः a necklace of pearls; अयं ताबद्धावा-

1274

स्त्रुटित इव मुक्तामणिसरः U. 1. 29. -मातृ f. the pearl-oyster. -छता, -सज् f., -हारः a pearl-necklace. -शुक्तिः, -स्फोटः the pearl-oyster.

मुक्तिः f. [मुच्किन] 1 Release, liberation, deliverance; स मुक्तिः सातिमुक्तिः Bri. Up. 3. 1. 3. -2 Freedom, emancipation. -3 Final beatitude or emancipation, absolution of the soul from metempsychosis; अधिगत्य जगत्यधीशराद्य मुक्ति पुरुषोत्तमात्तः N. 2. 1 (where मुक्ति has sense 1 also). -4 Leaving, giving up, ahandoning, avoiding; संसर्गमुक्तिः स्त्रेषु Bh. 2. 62. -6 Throwing, hurling, letting off, discharging. -6 Unloosing, opening. -7 Discharge, paying off (as a debt). -Comp. -सत्रम् 1 an epithet of Benaras. -2 a place where final emancipation is attainable. -पतिः lord of beatitude. -मार्गः the way to final beatitude. -मार्गः frank-incense.

मुक्त्वा ind. 1 Having left, abandoned &c. -2 Excepting, except (with the force of a preposition).

मुख्यम् [खन् अच् डित् धातोः पूर्व मुद् च cf. Up. 5. 20] 1 The mouth (fig. also); प्रजासजा यतः खातं तस्मादाहुर्मुखं बुधाः; ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत् हिए. 10. 90. 12; सञ्चभक्तं मुखमिव Me. 24; त्वं मम मुखं भव V. 1 ' be my mouth or spokesman '. -2 The face, countenance; परिवृत्तार्थमुखी नयाद दृष्टा V. 1. 17; नियमुक्षाममुखी धृतैकविणिः \$. 7. 21; 80 चन्द्रमुखी, मुखचन्द्रः &c; ओष्ठी च दन्तमृलानि दन्ता जिह्ना च तालु च। गले गलादि सकलं सप्तानं मुखमुच्यते ॥ -3 The snout or muzzle (of any animal). - The front, van, forepart; head, top; (लोचने) हरति मे हरिवाहनदिक्सुखम् ए. ३. ६. -8 The tip, point, barb (of an arrow), head; stift-मन्नातमुखः शिलीमुखः Ku. 5. 54; R. 3. 57. -6 The edge or sharp point (of any instrument). -7 A teat, nipple; मध्ये यथा श्याममुखस्य तस्य मृणालस्त्रान्तरमप्य-लम्बम् Ku. 1.40; R.3.8. - 8 The beak or hill of a bird. -9 A direction, quarter; as in अन्तमुख. -10 Opening, entrance, mouth; नीवाराः शुक्रगर्भकोटरमुखश्रष्टास्तरूणामधः S. 1. 14; नदीमुखेनेव समुद्रमाविशत् R. 3. 28; Ku. 1. 8. -11 An entrance to a house, a door, passage. -12 Beginning, commencement; सखीजनोदीक्षणकीमुदीमुखम् R. 3. 1; दिनमुखानि रविर्हिमनिष्रहैर्विमलयन् मलयं नगमत्यजत् १. २५; ५. ७६; Ghat. 2. -13 Introduction. -15 The chief, the principal or prominent (at the end of comp. in this sense); बन्धान्मुक्त्यै खलु मखमुखान् कुर्वते कर्मपाशान् Bv. 4.21; so इन्द्रमुखा देवाः &c. –16 The surface or upper side. –16 A means. -17 A source, cause, occasion. -18 Utterance; as in मुखसुख; speaking, speech, tongue; आत्मनो मुखदोषेण बध्यन्ते धुकसारिकाः Pt. 4. 44. -19 The Vedas, scripture. -20 (In Rhet.) The original cause or source of the action in a drama. -21 The first term in a progression (in alg.). -22 The side opposite to the base of a figure (in geom.). - Comp. - সমি: 1 a forest conflagration. -2 a sort of gohlin with a face of fire. -3 the consecrated or sacrificial fire. -4 fire put into the mouth of a corpse at the time of lighting the funeral pile. -5 a Brāhmaṇa. -अनिल्डः, -उच्छवासः breath. -अस्तः a orab.

-आकारः look, mien, appearance. -आक्षेपः 1 an invective. -2 the act of throwing up soil with the ploughshare. –आसवः nectar of the lips. –आस्रवः, –स्रावः spittle, saliva. -आस्वादः kissing the mouth; Y. -इन्द्रः a moon-like face, i. e. a round lovely face. –उच्छ्वासः breath. -उल्का a forest-conflagration. -कमलम् a lotuslike face. -खुर: a tooth. -गन्धक: an onion. -गोपनम् concealment of the face; अवधीरितमुखमण्डलमुखगोपनं किमिति Udb. - श्रहणम् kissing the mouth. - घण्टा f. hurraying of women in festivities. —ব-র: a moon-like face. –ব্যক্ত a talkative, garrulous. -चपेटिका a slap on the face. -बालि: an introductory dance. -बीरि: f. the tongue. -चूर्णम् scented powder to smear the face with; छाँबकरें मुखचूर्णमृतुश्रियः R. 9. 45. -जः 1 a Brāhmaṇa. -2 a tooth. -जाहम the root of the mouth. -दूषण: an onion. -द्रापिका an eruption distiguring the face. -दोष: fault of the tongue; आत्मनो मुखदेषिण बध्यन्ते शुक्रसारिकाः Pt. 4. 44. -निरक्षिक: a lazy fellow, an idler. -निवासिनी an epithet of Sarasvati. -पट: a veil; अर्वन् कामं क्षामुखपट-श्रीतिमैरावतस्य Me. 64. -पाकः inflammation of the mouth; द्राक्षाविपाकसमये मुखपाको भवति काकानाम् Udb. **-धिण्डः** a moutbful of food; cf. को न याति वर्श लोके मुखपिण्डेन पूरितः Bh. 2.118. -पुष्पकम् a kind of ornament. -पूर्णम् 1 filling the mouth. -2 a mouthful of water, a mouthful in general. -प्रसादः a pleased countenance, graciousness of aspect. -प्रसाधनम् dacorating the face. -प्रियः an orange. (-यम्) cloves. -प्रेक्ष a. observing or watching the face. - 3034 a kind of ornament. -बन्धः a preface, an introduction. -बन्धनम् 1 a preface. -2 a lid, cover. -भगा (a woman) who suffers her mouth to be used as a vulva. - 451: 1 a blow on the face. -2 wry face, grimace. -- भूजणम् a preparation of betel; see ताम्बूल. -भेदः 1 distortion of the face. —2 gaping. —मण्डनकः a kind of tree (तिलक). -मण्डलम् the (round) face. -मधु a. honey-mouthed, sweet-lipped. -माध्यम् a particular disease of the phlegm. - मारुतः breath. - माजेनम् washing the face. -सुद्धा silence; यापदृष्टिरपि या मुखसुद्धा N. 5. 120. -मोदः Hyperanthera Moringa (Mar. शेवना). -यन्त्रणम् the hit of a bridle. — रजाः f. the bridle of a horse. — रसः speech, talk; मधुरमुखरसामृतकलया चान्तस्तापमनघाहेसि क्षमयितुम् Bhag. 6. 9. 41. -रागः the colour or complexion of the lace; दद्शुविस्मितास्तस्य मुखरागं समं जनाः R. 12. 8; 17. 31; तव खलु मुलरागो यत्र भेदं प्रयातः Si. 11. 31. -रेखा feature, mien, air. -रागः a disease of the mouth or face. -लाङ्गलः a hog. -लेपः 1 ancinting the face or upper side (of a drum); मृदङ्गो मुखलेपेन करोति मुखरध्वनिम् Bh. 2. 118. -2 a disease of the phlegmatic humour. -वहामः the pomegrapate tree. -वार्श्यका a piece of fine cloth (net) held before the face (Mar. बुरखा). -वाद्यम् t an instrument of music sounded with the mouth, any wind-instrument. -2 a sound made with the mouth; (Mar. बोंब). -वासः, -वासनम् a perfume used to scent breath. -विञ्चण्डिका a she-goat. -विचमः one of the

ways of embezzlement namely misrepresentation of the source of income; Kau. A. 2. 8. - agi a species of cockroach. -वैरस्यम् bad taste in the mouth. -व्यादानम् gaping, yawning. - বাদ α. ahusive, foul-mouthed, scurrilous. - शाला entrance-hall, vestibule. - शुद्धिः f. washing or purifying the mouth. - न्या a rhinoceros. -राष: an epithet of Rahu. -शाधन a. 1 cleansing the mouth. -2 pungent, sharp. (-नः) the sharp flavour, pungency. (नम्) i cleansing the mouth. -2 cinnamon. -शोधन m. the citron tree. -शोप: dryness of the mouth. - si: f. beauty of countenance', a lovely face. -संदेश: forceps. -संधि: m. A kind of fugue; S. D. 6th Parichcheda. -सभवः a Brahmana. -सुखम् facility of pronunciation, phonetic ease. - सूरम् the nectar of the lips (अधरामृत), -स्त्रावः saliva. -हासः oheerfulness or liveliness of countenance; सकमलमुखहास वीक्षितः पश्चिनीभिः \$i, 11. 47.

मुखंपचः A beggar, mendicant.

मुखर a. मुखं मुखन्यापारं कथनं राति रा-क Tv. cf. P. V. 2. 107 Vart. also] 1 Talkative, garrulous, loquacious; मुखरा खल्वेषा गर्भदासी Rata. 2; मुखरतावसरे हि विराजते Ki. 5. 16; तद्भुवर्णनामुखर K. 189; Bk. 2. 54. -2 Naisy, making a continuous sound, tinkling, jingling (as an anklet &c.); स्तम्बेरमा मुखरभूब्खलकर्षिणस्ते R. 5. 72; अन्तः-कुजन्मुखरशकुनी यत्र रम्यो बनान्तः U. 2. 25, 20; Mal. 9.5; मुखरमधीरं त्यज मजीरं रिपुमिब केलिधु लोलम् Git. 5; Mk. 35: तोयोत्सर्गस्तिनतमखरो मा स्म भः Me. 39. -8 Sounding, resonant or resounding with (usually at the end of comp.); स्थाने स्थाने मुखरककुभो झाक्कृतैर्निर्झराणाम् U. 2. 14 ; मण्डलीमुखराशिखरे (लताकुष्ठे) Git. 2 ; गोदावरीमुखरकन्दर-िंगरे: U.1; R.13.40. - Expressive or indicative of. -5 Foul-mouthed, abusive, scurrilous. -8 Mocking, ridiculing. -T: 1 A crow. -2 A leader, the chief or principal person; यदि कार्यविपत्तिः स्यान्मुखरस्तत्र इन्यते H. 1. 27. -3 A conch-shell. - (1) The bit of a bridle.

मुखरता Talkativeness, noisiness; स्तुविश्रिद्देगि त्वां न खड नतु पृष्टा मुखरता Siva-mahimna 9.

मुखरपति Den. P. 1 To make resonant or noisy, cause to sound or echo. -2 To make (one) talk or spenk; अत एव शुश्रूषा मां मुखरयति Mu. 3. -3 To notify, declare, announce.

मुखारिका 1 The bit of a bridle. -2 Conversation; मुलक्तिमृखरिकामृतेनाप्यायमानः Bhag. 5. 25. 7 (v. I. मुखरिता).

मुखरित a. Made noisy or resonant with, ringing or noisy with; गण्डो क्ष्रीनालिमालामुखरितक्कुभस्ताण्डवे शूलपाणेः Mal. 1. 1.

मुखरीरु 8 U. 1 To make resonant or noisy with. -2 To cause to resound. -3 To cause to speak or talk; इदानी बिज्ञापनायां मुखरीकरोति Mu. 7.

मुखीय a. Being at the top or bead, being foremost. or in the front.

मुख्य a. [मुखे आदौ भवः यत्] i Relating to the mouth or the face; अथ इ य एवायं मुख्यः प्राणः Ch. Up. 1. 2. 7; Ms. 5. 141. -2 Chief, principal, foremost, first, preeminent, prominent; चन्दनस्य च मुख्यस्य पादपैरुपशोभितम् Mb. 12. 169. 8; द्विजातिमुख्यः, वारमुख्या, योधमुख्याः &c. -8 Foremost, recited first; मुख्येन वा नियम्येत MS. 10, 5.60 (where explaining मुख्य, शबर writes मुख्यत्वं नाम रयन्तरस्य प्रथमाधीतत्वम्). -स्यः A leader, guide. -स्यम् i A principal rite or ordinance. -2 Reading or teaching the Vedas. -3 The month reckoned from new moon to new moon. -4 The category called अपूर्व (in पूर्व-मीमांसा); मुख्यभेदे यथाधिकारं भावः स्यात् MS. 7. 1. 1 (where शबर explains मुख्य by अपूर्व). -Comp. -अर्थ: the primary or original (as app. गीण) meaning of a word. -उपायाः the four chief stratagems (साम, दान, भेद and दण्ड). -क्रमः the order of the principal act; मुख्यक्रमेण वाक्नानां तदर्थत्वात् MS. 5. 1. 14. - चान्द्रः the chief lunar month. - नृपः, -नृपातः a sovereign monarch, paramount sovereign. -मन्त्रिन् m. the prime minister.

मुख्यता, न्त्वम् Pre-eminence, first rank or position-मुख्यदाः, मुख्यतः ind. Chiefly, principally, above all. मोख a. Belonging to teachers; ज्ञातियौनमौस्रहीवकुल-इदयमित्रसंकीर्तनम् Kau. A. 2. 10. 28.

मुख (खु)ण्डी A kind of weapon.

मगुह: A kind of gallinule.

मुग्ध a. [मुह-क] 1 Stupefied, fainted. -2 Perplexed, infatuated. -3 Foolish, ignorant, silly, stupid; शशाङ्क केन मुख्येन सुधांशुरिति माषितः Bv. 2. 29; अयि मुख्ये काइन्या चिन्ता प्रियासमागमस्य V. 3. – 4 Simple, artless, innocent; अपूर्वकर्मचण्डालमयि मुग्धे विमुच माम् U. 1. 46; Māl. 7. 1: दृष्टोत्साहश्वकितचर्कितो मुग्धसिद्धाङ्गनाभिः Me. 14. 🗝 Erring, mistaken. -6 Attractive by youthful simplicity (not yet acquainted with love), child-like; (希:) अयमाचरत्यविनयं मुभ्धासु तपस्विकन्यासु \$. 1. 24; 🖰 . 6. 35; R. 9. 34. -7 (Hence) Beautiful, levely, charming, pretty; हरिरिह मुग्धवधूनिकरे विलासिनि विलसति केलिपरे Git. 1; U. 3. 5. -8 New (as the moon); मालतीनयनसुरधचनदमाः Mal. 9. 21 (com. बालचन्द्रः). -मधा A young girl attractive by her youthful simplicity, a pretty young maiden; (regarded as a variety of Nayika in poetic compositions); कार्च मणि काञ्चनमैकसूत्रे मुग्धा निबधन्ति किमन्न चित्रम् Udh. -Comp. -असी a lovely-eyed womau; वियोगो मुग्धाक्ष्याः स खल्ज रिपुधातावधिरभृत् Ŭ. 3, 44. −**आनना** having a lovely face. –आलोक a. lovely to look at; दशनमुक्लै-र्मुग्धालोकं शिशुर्द्धती मुखम् U. I. 20. **−दृञ्** a. fair-eyed. **−धी,** -बुद्धि, -मति a. silly, foolish, stupid, simple. -बोधम् N. of a celebrated grammar by Vopadeva. -भावः simplicity, silliness. -विलोकितम् a beautiful glance. - ₹वमावः artlessness, simplicity.

मुखता, -त्वम् 1 Silliness. -2 Artlessness, simplicity. -8 Loveliness, charmingness,

मुण्ह

मुच् I. 1 A. (मोचते) To deceive, oheat; see मुख्यू. $-II.\ 6\ U.\ (मुश्चति-ते, मुमोच-मुमुचे, अमुचत्-अमुक्त, मोक्ष्यति–ते,$ मोक्तम् , मुक्त] 1 To loose, set free, release, let go, let loose, liberate, deliver (from captivity &c.); वनाय...यशोधनो धेनुमृषेर्मुमोच R. 2. 1; 3. 20; Ms. 8. 202; मोक्ष्यते सुरबन्दीनां वेणीर्वीयेविभूतिभिः Ku. 2. 61; R, 10. 47; मा भवानक्षानि मुञ्चतु V. 2 'let not thy limbs droop', 'do not despond'. –2 To set free, loosen (as the voice); ऋष्ठं मुद्यति बर्हिणः समदन: Mk. 5. 14 'loosens his throat or voice' i. e. raises a cry. -9 To leave, abandon, quit, give up, lay aside, relinquish; रात्रिगंता मतिमतां वर मुख शन्याम् R. 5.68; मुख मिथ मानमनिदानम् Git. 10; मुनिमुताप्रणयस्मृतिरोधिना मम च मुक्तियदं तमसा मनः \$. 6.7; मौनं मुम्रति कि च केरवकुले Bv. 1.4; भाविर्भते शशिनि तमसा भुच्यमानेव रात्रिः V. 1, 8; Me. 41, 96; R. 3. 11. -4 To set apart, take away, except. See मुन्त्वा. –8 To dismiss, send away. –6 To cast, throw, hurl, fling, discharge; मृगेषु शरान् मुमुक्षीः R. 9.58; Bk. 15, 53. –7 To emit, drop, pour forth or down, shed, let fall (tears &c.); अपसृतपाण्डुपत्रा मुखन्त्यश्रूणीव लताः \$.4.12; चिरविरहजं मुखतो बाष्पमुष्णम् Me. 12; स शरवृष्टि**मु**चा धनुषा R. 9. 12; Bk. 7. 2. -8 To utter, give forth; मदमुखरमयूरीमुक्तसंसक्तकेकाः Mal. 9. 5; Bk. 7. 57. -9 To give away, grant, bestow. -10 To put on (A). -11 To void (as excrement). -12 To sacrifice. -Pass. (मुच्यते) 1 To be loosed or released, be freed or absolved from (with abl. or instr.); मुच्यते सर्वपापेभ्यः &c. -2 To become loose or relaxed. -3 To free oneself, escape. -4 To ahandon, deviate or swerve from. -Caus. (मोचयति-ते) 1 To cause to be freed or liberated. -2 To cause to shed. -3 To loose, set at liberty, liberate. - 4 To extricate, disentangle. - 6 To unyoke, unharness. - 6 To give away, bestow. -7 To gladden, delight. -8 To open (a road). -9 To redeem from.. -Desid. (ਸੁਸੂਖ਼ਰਿ) 1 To wish to free or liberate &c. -2 (मुमुक्षते, मोक्षते) To long for final emancipation.

मुच् a. (At the end of comp.) 1 Freeing, liberating, delivering from. -2 Discharging, throwing, sending, emitting. -3 Giving up, leaving &c.

मुचकः Lac.

मुच (चु) कुन्दः 1 N. of a tree (Pterospermum Suberifolium). -2 N. of an ancient king, son of Māndhāṭri. [For having assisted the gods in their wars with the demons he got, as a reward, the boon of long and unbroken sleep. The gods also decreed that whosoever dared to interrupt his sleep should be hurnt to ashes. When Kṛiṣṇa wanted to kill the mighty Kālayavana, he cunningly decoyed him to the cave of Muchukunda, and on his entering it, he was burnt down by the fire which emanated from the king's eye.] -Comp. -प्रसादक: an epithet of Kṛiṣṇa.

मुचिर a. Liberal, generous. -रः 1 A deity. -2 Virtue. -3 Wind, air.

मुचिलिन्दः A kind of tree and flower; see मुचकुन्द.

मुद्रदी 1 Snapping the fingers. -2 A fiet. -3 A pair of forceps.

मुचुलिन्दः A kind of big orange; Ram. 5. 2. 9.

मुज्, मुञ्ज् 1 P., 10 U. (मोजित, मुझित, मोजयित-ते, मुझयित-ते) 1 To cleanse, purify. -2 To sound.

मुञ्जः 1 A sort of rush or grass (of which the girdle of a Brāhmaņa should be made); Ms. 2. 43; मुञ्जाटच्यां अष्टमार्ग कन्दमानं स्वगोधनम् Bhāg. 10. 19. 5; मुञ्जादयं तु मधुरं तुवरं शिशिरं तथा। दाहतृष्णाविसर्पासमूत्रवस्यक्षिरोगिजित्। दोषत्रयहरं कृष्यं मेखलास्प्युज्यते॥ Bhāva. P. -2
The sacred cord or girdle itself. -3 N. of a king of Dhārā (said to be the uncle of the celebrated Bhoja). -Comp. -केश: 1 an epithet of Siva. -2 of Viṣṇu. -केशिन m. an epithet of Viṣṇu. -केशन m. an epithet of Viṣṇu. -मेखलिन m. 1 N. of Siva. -2 of Viṣṇu. -वासम् m. an epithet of Siva.

मुज्ञवत् a. Overgrown with rushes, rushy.

मुञ्जाटः, -टकः A kind of plant.

मुझरम् The fibrous root of the lotus.

मुद् 1 P., 10 U. (मोटति, मोटयति-ते) 1 To crush, break, grind, powder. -2 To kill; अधापि ते इदयगंत तो च सममेव मोट्यामि Mk. 8. -8 To blame, rebuke (in this sense 6 P. also).

मुण् 6 P. (मुणति) To promise.

मुण्द् 1 P. (मुण्टति) To crush, grind.

मुण्द्र 1 A. (मुण्डते) To run away.

मुण्ड् I. I P. (मुण्डति) To shave, shear; आवक मुण्डित-मुण्डो नक्षत्राणि प्रच्छिसि Mu. 5; Mk. 8. 3, 11. −2 To crush, grind. ~II. 1 Ā. (मुण्डते) To sink.

मुण्ड a. [मुण्ड्-घन्] 1 Shaved, bald; रावणश्च मया दृशे मु॰डस्तैलसमुाक्षितः Ram. 5. 27. 19; चरन् भैक्ष्यं मुनिर्मुण्डः Mh. 12. 9.12. - 2 Lopped, stripped of top leaves. - 3 Blunt, pointless. - Ved. Hornless. - Low, mean. - Ver 1 A man with a shaved or bald head; स्वप्नेऽवगाहतेऽ:यर्थ जलं मुण्डांश्व परयति Y. 1. 272. -2 A bald or shaven head. -8 The forehead. -5 A barber. -8 The trunk of a tree stripped of its top-branches; मुख्डतालवनानीव चकार स र्यत्रजान Mb. 6. 106. 14. -6 An epithet of Rahu, -7 N. of one of the twelve principal Upanisads; मुण्डमाष्ट्रक्य-तिचिरिः. --m. pl. N. of a people. -ण्डा 1 N. of a plant (मुल्डीरिका). - 2 Bengal madder. - 3 A female mendicant of a particular order. - णडम् 1 The head; अर्ज्ञ गिन्ते पलितं मुण्डम् Sankarāchārya. – 2 Myrrh. – 8 Iron. – Comp. -अयसम् iron. -आसनम् a particular posture in sitting. -चणकः a kind of pulse (कलाय). -जम् steel. -फलः a cocoa-nut tree. – मण्डली i a number of shaven heads. -2 a number of troops of an inferior kind, a mere orowd or moh; वरमल्पबले सारे न कुर्यान्मुण्डसण्डलीम् H. 3. 82. -लोहम iron. -शालिः a kind of rice.

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

मुण्डक: [मुण्ड-जुल्] 1 A barber. -2 The trunk of a tree stripped of its top-branches, a pollard. -कम् The head. -Comp. -उपनिषद् f. N. of an Upanisad of the Atharvaveda.

मुण्डनम् [मुण्ड्-ल्युद्] Shaving the head, tonsure.

मण्डयति Den. P. To shave, cut off the hair.

मुण्डित p. p. [मुण्ड्-क] 1 Shaved. -2 Lopped. ्ता A widow. -तम् Iron.

मुण्डिन a. [मुण्ड-इनि] 1 Shaven, bald, bald-pated; जिंदेले मुण्डी लुश्चितकेशः Charpata. S. 4; वामनो विकटो मुण्डी Ram. 7. 16. 8. -2 Hornless. -m. 1 A barber. -2 An epithet of Siva.

मुण्डीरः The sun.

मुत्यम् A pearl.

मुद्द I. 10 U. (मोदयति-ते) 1 To mix, blend. -2 To cleanse, purify. -II. 1 A. (मोदत, मुदित. desid. मुमुदियते or मुमोदियते) To rejoice, be glad or happy, be joyful, or delighted; यक्ष्ये दास्थामि मोदिष्य इत्यज्ञानविमोदिताः Bg. 16. 15; Ms. 2. 232; 3. 191; Bk. 15. 97. -Caus. To please, delight, give pleasuse, gratify.

मुद्द, मुदा / [सुद्द कप् वा टाप्] Joy, delight, pleasure, gladness, satisfaction; पितुर्सुद तेन ततान सोऽर्भकः R. 3. 25; अश्नन पुरो हरितको सुद्माद्यानः Si. 5. 58; 1. 23; विषादे कर्तव्ये विद्यति जलाः अत्युत सुदम् Bh. 3. 25 द्विपरणसुदा Git. 11; Ki. 5. 25; R. 7. 30; सुदे विद्यादाता प्रचुरधनदातापि न सुदे Udb.; Bhag. 1. 12. 6.

मुदित p. p. [मुद्द-क] Pleased, rejoiced; delighted, glad, joyous. –ता, –तम् 1 Pleasure, delight, joy, happiness; दीने तथा न करणा मुदिता च पुण्ये Bhagawat S. 13. –2 A kind of sexual embrace. –ता Joy, delight.

मुदिर: [मुद्-किरच् Un. 1. 5] 1 A cloud; प्रचुरपुरन्दर धनु-रनुरक्षितमेदुरमुदिरमुदेशम् Git. 2; or मुश्चसि नाद्यापि रुषं भामिनि मुदिरालिश्वदियाय Bv. 2. 88; मुदिरजालमुदीक्ष्य शिर्खाण्डनः Ram. Ch. 4. 35. -2 A lover, libertine. -3 A frog.

मुदी Moonlight.

मुद्र: [मुद्द गक् Un. 1.133] 1 A kind of kidney-bean. -2 A lid, cover. -3 A kind of sea-bird -4 A kind of weapon (मृद्रर); विरूपाक्षस्तु महता श्रूलमुद्रभता Ram. 6.37.14. -Comp. -पणी Phaseolus Trilobus (Mar. रानमूण). -मोदकः a kind of sweetmeat; Bhāva. P. -भुज्, -भोजिन् m. a horse.

मुद्गर: [मुदं गिरति पु-अच्] 1 A hammer, mallet, as in मोहमुद्गर: (a small poem by Sankaracharya); समयुच्छिएमुद्गरा: Mb. 5. 155.; शिलानिष्णिष्टमुद्गर: R. 12. 73. -2 A club, mace. -3 A staff for breaking clods of earth. -4 A kind of dumb-bell. -5 A bud. -6 A kind of jasmine (said to be a also in this sense). -7 A particular posture in sitting.

मुद्गरकः A hammer.

मुद्रलः N. of a sage. -लम् A kind of grass.

मुद्रष्टः A kind of bean.

मुद्र a. (मुदं राति इति) Giver of joy; बसी मरूबान् विकृतः स मुद्रः Bk. 10. 19.

मुद्रा [सुद्-रक्] 1 A seal, an instrument for sealing or stamping; especially a seal-ring, signet-ring; अनया मद्रया मुद्रयेनम् Mn. 1: नाममुद्रक्षराण्यनुवाच्य परस्परमवलोकयतः S. 1; बभौ महत्वान् विकृतः स-भुद्रः Bk. 10. 19 (fig. also); इति प्रायो भावाः स्फुरदवधिमुद्रामुकुलिताः Bh. 2. 114. −2 A stamp, print, mark, impression; चतुःसमुद्रमुदः K. 191; सिन्द्रमुद्राकृकितः (बाहुः) Git. 4. -3 A pass. passport (as given by a seal-ring); अगृहीतमुद्रः कटकानिष्कामसि Mu. 5; गृहीतसुदः सलेखः पुरुषो गृहीतः Mu. 5; शाहसूनोः शिवस्यैया मुद्रा भद्राय राजते (wording on Sivājee's seal). 💵 A stamped coin, coin, piece of money. -5 A medal. -6 An image, a sign, badge, token. -7 Shutting, closing, sealing; सेवीष्टमुद्रा स च कर्णपाशः U. 6. 27; क्षिपिश्रदा-मुद्रां मदनकलहच्छेदसुलभाम् Māl. 2. 12 ' removing the seal of sleep' &c. -8 A mystery. -9 (In Rhet.) The expression of things by their right names. -10 N. of certain positions of the fingers practised in devotion or religious worship; योजनात् सर्वदेवानां दावणात् पापसंहतेः । तस्मान्सदेति सा ख्याता सर्वकामार्थसाधनी Tantrasara; Dk. 2. 2. -11 A particular branch of education (reckoning by the fingers). -12 A dance accordant with tradition. -18 A lock, stopper. -14 A nymph; बभी मस्तवान् विकृतः स-HE: Bk. 10. 19. -15 "Parched grain" in the form of rice, paddy etc. (Yogini Tantra, Ch. VI quoted in Woodroffe, Sakti and Sakta, 571). -16 Particular lines, marks; माता पुत्रः पिता आता भार्या मित्रजनस्तथा। अष्टापदपदस्थाने दक्ष मुद्रेव लक्ष्यते ॥ Mb. 12. 298. 40. –17 Type or block for printing. -Comp. -अक्षरम् 1 a letter of the seal. -2 a type (a modern use). -अङ्क, -अङ्कित a. stamped with a seal, sealed, stamped. -अधिपः the keeper of the seal; the officer in charge of the fort; ततो सद्राधियो सुख्यः कौक्षेयकसहायवान् Parnal. 3. 37. -अध्यक्षः a maker of seals. -मार्गः an opening believed to exist in the crown of the head through which the soul is said to escape at death; cf. बहाराध. -यन्त्रम a press, a printing-press (a modern formation). 一天新年: the keeper of the seals. -राज्ञसम् N. of a drama by Visakha-datta. -लिपि: an alphabet of written characters; मुद्दालिपिः शिल्पलिपिलिपिलेखनिसंभवा । गुण्डिका घुणसंभूता लिपयः पश्रधा मताः ॥ **—स्थानम्** the place (on the finger) for a seal-ring; S.

मुद्रणम् 1 Sealing, stamping, printing, marking. -2 Closing, shutting.

मुद्रणीपत्रम् A proof-sheet.

www.kobatirth.org

मुद्रयति Den. P. 1 To seal; वादिनाश्विहितं साक्ष्यं कृत्वा राजादि मुद्रयेत् Sukra. 4. 608; अनया मुद्रया मुद्रयेनम् Mu. 1. -2 To stamp, mark, impress. -3 To cover, close up (fig.); विवराणि मुद्रयन् द्वागूर्णायुरिव सज्जनो जयति Bv. 1. 90. -4 To print (as a book).

मुद्रिका 1 A little seal. -2 A seal-ring. -3 A stamp or impression. -4 A stamped coin, coin. -3 A signed or sealed paper. -6 A particular surgical instrument. -7 = मुद्रा (10).

मुद्रित a. 1 Sealed, marked, impressed, stamped; त्यागः सप्तसमुद्रभुद्रितमहीनिन्याजदानावधिः Mv. 2. 36; काश्मीरमुद्रित- मुरो मधुस्त्नस्य Git. 1; स्वयं सिन्दूरेण द्विपरणमुदा मुद्रित इव II. -2 Closed, sealed up. -3 Unblown. -4 Printed.

मुधा ind. 1 In vain, to no purpose, uselessly, unprofitably; यत्किचिदपि संवीक्ष्य कुरुते हसितं मुधा S. D. -2 Wrongly, falaely; रात्रिः सैव पुनः स एव दिवसी मत्वा मुधा जन्तवः Bh. 3. 78 (v. l.).

मुनि: [मन्-इन् उच Un. 4. 122] 1 A sage, a holy man, saint, devotee, an ascetic; मुनीनाम यहं व्यास: Bg.10. 37; दुःखेष्वनुद्धिप्रमनाः सुखेषु विगतस्पृहः। वीतरागभयकोषः स्थित-धीर्मुनिरुच्यते॥ २, ५६; ५०थः भन्दो मुनिरिति मुहः केवलं राजपूर्वः S. 2. 15; R. 1. 8; 3. 49. -2 N. of the sage Agastya. -3 Of Vyasa; Mb. 6.119.40. -4 Of Buddha. -5 of Papini. -6 N. of several plants (वियाल, पराशर and दमनक). -7 The internal conscience (according to Kull. on Ms. 8.91 'the Supreme Spirit'). -8 The mango-tree. -9 The number 'seven'. -pl. The seven sages. -Comp. - अञ्चम् (pl.) the food of ascetics, (कन्दफलादि); देशे काले च संप्राप्ते मुन्यनं हरिदेवतम् Bhag. 7. 15. 5. - TFE: 1 'the lord of the sages', a great sage. -2 an epithet of Sakyamuni. -3 of Bharata. -4 of Siva. — देश:, — देश्वर: 1 a great sage. — 2 an epithet of Visnu. -3 of Buddha. -इन्द्रः Alstonia Scholaris (Mar. सातवीण). -त्रद्यम् ' the triad of sages', i. e. Pāṇini, Kātyāyana, and Patafijali (who are considered to be inspired sainta); मुनित्रयं नमस्कृत्य, or त्रिमुनि व्याकरणम् Sk. -दारकः, -कुमारः a young sage. -द्रमः the Syonaka tree. –धान्यम् a kind of wild grain (Mar. देवभात). –परंपरा uninterrupted tradition. -पित्तलम् copper. -पुङ्गवः a great or eminent sage. - पुत्रकः 1 a wagtail. - 2 the damanaka tree. - प्रियः Panicum Miliaccum (Mar. नीवार, काङ्ग). —भेषजम् 1 the fruit of the yellow myrohalan. –2 fasting. -वृत्ति a. leading an ascetic life; वार्दके मुनि-वृत्तीनाम् R. 1. 8. - अतम् an ascetic vow; keeping silence; मुनिव्रतेस्त्वामितमात्रकर्शिताम् $\mathbf{K}_{\mathbf{u}}$. 5. 48; मुनिव्रतमथ त्यlphaत्वा निश्वकामाम्बिकागृहात् Bbag. 10. 53. 51.

मुनिता, -त्वम् The state or character of a muni (वानप्रस्थत); क्यं वादीयतामवीक्मुनिता धर्मरोधिनी Ki. 11. 76.

मुन्ध् 1 P. (मुन्धति) To go, move.

मुक्षा Desire of liberation or of final emancipation.

मुख a. 1 Desirous of releasing or liberating. -2 Wishing to discharge. -3 About to shoot (arrows &c.); तस्यापरेष्वपि मृगेषु शरान् मुमुक्षोः R. 9. 58. -4 Wishing to be free from worldly existence, striving after final emancipation. -द्धः A sage striving after final emancipation or beatitude; अन्तर्यश्च मुमुद्धाभार्नेयमितप्राणादिभिर्मृग्यते V. 1. 1; Ku. 2. 51; एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म पूर्वेरपि मुमुद्धाभिः Bg. 4. 15.

मुमुचानः A cloud.

मुमुविदुः A thief.

मुमूर्था Desire of death; राममायान् मुमूर्थया Bk. 5. 57.

मुम्हें a. Being on the point of death, about to die.

मुर् 6 P. (मुरति) To encircle, surround, encompass, entwine.

HTH Encompassing, surrounding.

मुरः N. of a demon slain by Kṛiṣṇa; पार्थेनाथ द्विष्नमुरम् Si. 2. 1. — I N. of a fragrant plant. — स्मृ Encompassing, surrounding. — Comp. — अरिः 1 an epithet of Kṛiṣṇa; मुरारिमारादुपदर्शयन्त्यसी (Fit. 1; सक्ट्रिप यस्य मुरारिसमर्ची तस्य यमः कि कुरते चर्चाम् and इह संसारे भवदुस्तारे कृपयापारे पाहि मुरारे Sankarāchārya. — 2 N. of the author of Anargharāghava. — जित्, — दिष्, — मिद्, — मर्वन, — रिपु, — वैरिन, — हन् म. epithets of Kṛiṣṇa or Viṣṇu; प्रकीणोस्थिनदुर्जयित मुजदण्डो मुरजितः Git. 1; मुरवैरिणो राधिकामि वचनजातम् 10. — दः the discus of Viṣṇu.

मुराण्डः An eruption on the face.

मुरजः [मुरात् वेष्टनात् जायते जन-ङ] 1 A kind of drum or tabor; सानन्दं नन्दिहस्ताहतमुरजरव &c. Mal. 1. 1; संगीताय प्रहतमुरजाः Me. 66, 58; M. 1. 22; Ku. 6. 40. -2 A stanza artificially arranged in the form of a drum; also called मुरजबन्ध, see K. P. 9 ad loc. -Comp. -फलः the jackfruit tree.

मुरजा 1 A large drum. -2 N. of Kubera's wife.

मुरण्डाः m. pl. A country to the north-west of India.

मुरन्दला N. of a river (supposed to be the same as Narmadā).

मुख्ः A kind of fresh-water fish. -2 A king of the Muralas. -लाः pl. N. of a country.

मुरला N. of a river rising in the country of the Keralas; (mentioned in U. 3 along with तमसा); मुरला-मास्तोद्भतमगमन् केतकं रजः R. 4. 55.

मुरली A flute, pipe. -Comp. -घर: an epithet of Krisna.

मुद्धे 1 P. (मूर्छित, मूर्छित or मूर्त; the word is written as मूर्छ or मूर्च्छ) 1 To settle into a solid from, coagulate, congeal. -2 To faint, swoon, faint away; lose conscious-

ness, become senseless; पत्त्युचाति मुर्च्छत्यपि Git. 4; कीडानिर्जित्विश्वमूर्षिछतजनाघातेन कि पौरूषम् Git. 3; Bk. 15. 55. -3 To grow, increase, become strong or powerful; समूर्च्छ सहजं तेजो हिबबेब हिविधुंजः R. 10. 79; मुमूर्च्छ संख्यं रामस्य 12. 57; मुर्च्छन्त्यमी विकाराः प्रायेणेश्वर्यमत्तेषु \$.5. 18; Ki. 16. 8, 59. - To gather strength, thicken, become dense, prevail; तमसा निशि मूर्च्छताम् V, 3. 7. –8 (a) To take effect on; छाया न मुर्च्छति मलोपहतप्रसादे शुद्धे तु दर्पणतले मुलभावकाशा 🖒 7.32; हर्म्येषु मूर्छन्ति न चन्द्रपादाः R. 16. 18 ' are not reflected ' &c. (b) To prevail against, have power against; न पादपी-न्मूलनशक्ति रहः शिलोश्चये मूर्छति मास्तस्य R. 2. 34. -8 To fill, pervado, penetrate, spead over; Ku. 6. 59; R. 6. 9. -7 To be a match for. -8 To be frequent. -9 To cause to sound loudly. -Caus. (मूर्छयति-ते) 1 To stuperly, cause to faint; म्लेच्छान् मूर्छमते Git. 1. -2 To strengthen, increase. -3 To excite, stir up. -4 To cause to sound loudly, play on (as musical instrument); इमास्तन्त्रीः समधुराःम् च्र्लियित्वा सुमधुरं गायतां विगतज्वरौ Ram. 7.93. 13; Bhag. 1.6. 33.

मुर्मिणी A small fire-place.

मुर्गरः [मुर् क श्वो ॰ द्वित्वम् Tv.] 1 A fire made of chaff, chaff-fire; स्मरहुताशनमुर्ग्गरच्यांतां द्युरिवाम्रवणस्य रजःकणाः Si. 6. 6. -2 The god of love. -3 N. of one of the horses of the sun. -4 The smell of the urine of a cow.

मुई 1 P. (मुर्वति) To bind, tie.

मुत्र् 10 U. (मोलयति-ते) To plant.

मुशरी A kind of grain.

मुशलम् A staff, stick; मुशलशब्दथ दण्डे प्रसिद्धः SB. on MS. 4. 2. 18.

मुश (स) ली A small houselizard.

मुष् I. 9 P. (मुष्णाति, मुषित; desid. मुमुषिषति) 1 (u) To steal, filch, rob, plunder, carry off (said to govern two acc.; देवदत्तं शतं मुख्णाति, hut very rarely used in classical literature); मुवाण रत्नानि Si. 1. 51; 8. 38; क्षत्रस्य मुष्णन् वसु जैत्रमोजः Ki. 3. 41; Si. 3. 38. (b) To ravish, seduce, abduct, carry off; राधवस्यामुखः कान्ता-माप्तेरको न चार्पिपः Bk. 15. 16. -2 To dispel, remove, drive off; घनतिभिरसुषि ज्योतिषि Si. 4. 67; Ratn. 3. 19. -3 (Fig.) To ruin, undo; न वेत्सि भुषितमात्मानम् K. 164; Ratn. 4. 3. - To eclipse, cover, envelop, conceal; सैन्यरेणुमुधितार्कदीधितिः R. 11. 51. 🗕 To captivate, enrapture, ravish; बीडारफुटरिमतविसष्टकटाक्ष्मुष्टः Bhag. 8. 12. 22. −6 To surpass, excel ; मुष्णच् श्रियमशोकानां रक्तैः परिजनाम्बरैः । गैतिर्वराज्ञनानां च कोकिलभ्रमरध्वनिम् ॥ K_8 . 55. 113 ; Rato_1 . 1. 24 ; Bk. 9. 92; Me. 49. -7 To deceive; मुषितोऽस्मि महात्मिभः Bhag. 1. 13. 26. -II. 1 P. (मोषति) 1 To hurt, injure, kill, -III, 4 P. (मुच्यति) 1 To steal. -2 To break,

Hq 1 Stealing, removing, destroying. -2 Surpasing, excelling.

मुक्कः A mouse.

मुषा, -बी A crucible.

मुपि: f. Stealing &c.

मुचित p. p. [मुच्-ल] 1 Robbed, stolen, plundered. -2 Taken away, carried off, ravished. -3 Deprived of, free from. -4 Cheated, deceived. -Comp. -चेतस् a. doprived of consciousness. -अप a. shameless. -स्मृति a. bereft of memory.

मुवितकम् Stolen property.

मुष्ट p. p. 1 Stolen; मुष्टं प्रतिमाहयता स्वमर्थम् \$. 5. 20. -2 Enticed, attracted; Bhag. 8. 12. 22. See मुष् (5). -एम् Stolen property.

मुष्कः [भुष्-कर्] 1 A testicle. -2 The scrotum. -3 A muscular or robust man. -4 A mass, heap, quantity, multitude. -8 A thief. -Comp. -कच्छः f. an eruption on the scrotum. -देशः the region of the scrotum. -देशः a eunuch, a castrated person. -शोफः swelling of the testicles.

丹飞标本: N. of a tree (the ashes of which are used as cautery).

Howat a. Having testicles. ☐ A man having large testicles.

मुष्टिः m., f. [सुष्-ित्तच्] 1 The clenched hand, fist; कर्णान्तमेत्य बिभिदे निबिडोऽपि मुष्टिः R. 9. 58; 15. 21; Ši. 10. 59. -2 A handful, fistful; श्यामाकसृष्टिपरिवर्धितकः \$. 4, 14; R. 19. 57; Ku. 7. 69; Me. 70. -8 A handle or hilt. -4 A particular measure (=pala). -8 A measure of capacity equal to one handful. -8 The penis. -7 Stealing (only f.). -8 A compendium, abridgment. -9 A measure used in checking the account of the income and expenditure of a country; 'जनपदायव्ययशोधको मुष्टिः' Bhūṣaṇā; मुश्रिमधमुष्टि वाडभ्यन्तरीकृत्य कृत्स्नमायव्ययजातम् Dk. 2. 8. -Comp. -करणम् clenching the fist. -प्रहः clasping with one hand. -देश: the middle of a bow, that part of it which is grasped in the hand. - द्वतम् a kind of game. -पात: boxing. -बन्ध: 1 clenching the fist. -2 a handful. -मान्यम् slight loosening of the bowstring. - मेय a to be measured with the fist, to be spanned with the fingers. - अस्म a pugilistic encounter, boxing. -योग: the offering of handfuls (i. c. small quantities). -वधः devastation of the crop; अतो मुष्टिवधः सस्यवधो वा यदोत्पदाते तदाऽभियास्यसि Dk. 2. 3. -चचंस ". the feces compacted into a ball.

मुश्किः [मुश्निषणं प्रयोजनमस्य कन्] 1 A goldsmith. -2 A particular position of the hands. -8 N. of a demon. -कम् A pugilistic encounter, fisticulas. -काः (pl.) N. of an outcost race (the Domhas); श्रमांसनियताहारा मुश्किः नाम निर्णुणाः Ram. 1. 59. 19. -Comp. -अन्तकः an epithet of Balarama. -भः N. of Vianu. -रवस्तिकः a particular position of the hands in dancing.

Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandii

मुधिका The fist. -Comp. -कथनम् talking with the fingers.

मुष्टिंघयः A child, baby, infant.

मुरीक 8 U. To clench the fist.

मुष्टीमुप्टि ind. Fist-to-fist, hand-to-hand fighting; मुश्रीमुप्टि कचाकचि प्रहरणप्रदेषमूहात्माभैः Mv. 6. 31.

मुष्टकः Black mustard.

मुस् 4 P. (मुस्यिति) To cleave, divide, break into pieces.

मुसलः, -लम् 1 A mace, club; मुसला इव मे प्रति नेमे बाणाः शिखण्डिनः Mb. 6. 119. 62. -2 A pestle (used for cleaning rice); मुसलमिदमियं च पातकाले मुहुरनुयाति कलेन हुंकृतेन Mu. 1. 4; Ms. 6. 56. -3 A kind of surgical instrument. -4 The clapper of a bell (Mar. लोली). -8 N. of a constellation. -Comp. -आयुधः an epithet of Balarama; उपस्थ्य च तत्रैव प्रदृशे मुसलायुधः Mb. 9. 36. 2. -उत्स्वलम् a pestle and mortar; Ms. 3. 88.

मुसलामुसलि ind. Club against club; P. V. 4. 127

मुसलिन m. [मुसल-इनि] 1 An epithet of Balarama. -2 Of Siva.

मुसली 1 Salvinia Cucullata (Mar. उंदोरकानी ?). -2 A house-lizard. -3 An alligator.

मुसलीका A common lizard.

मुसल्य a. [मुसल-यत्] To be pounded or put to death with a club; also मुसलीय.

मुस्त् 10 U. (मुस्तयति-ते) To heap up, gather, collect, accumulate.

मुस्तः, स्ता, न्स्तम् A kind of grass; विलब्धं कियतं वराहततिभिर्मुस्ताक्षतिः पत्वले S. 2. 6; R. 9. 59; 15. 19. — Comp. — अदः, — आदः a hog. — आकृतिः N. of a plant (Mar. कचरकंद).

मुस्तकः, कम्, -का See मुस्तः.

मुस्तः The closed hand, fist.

मुख्यम् 1 A pestle. -2 A tear.

मुद्द् 4 P. (मुखति, मुग्ध or मूट) 1 To faint, swoon, lose consciousness, become senseless; इहाई रहुमाहं ता स्मर्थेयं मुमोह सः Bk. 6. 21; 1. 20; 15. 16. -2 To be perplexed or bewildered, to be disturbed in mind, be at a loss; आपत्स्विप न मुखन्ति नराः पण्डितग्रुद्धयः II. I. 145; Ki. 18. 9. -8 To be foolish, stupid, or infatuated. -4 To fail. -6 To err, mistake. -Caus. (मोहयित-ते) 1 To stupefy, infatuate; मा मूसुहत् खलु भवन्तमनन्यजन्मा Mal. 1. 32. -2 To confound, bewilder, perplex; व्यामिश्रेणेव वाक्येय मुद्धि मोहयसीव मे Bg. 3. 2; 4. 16. -3 To throw into confusion. -4 To cause to err or mistake.

मृद्ध p. p. [मृह-क्क] 1 Stupefied, infatuated; मृदाः शोणितगर्भेन निपेतुर्भरणीतले Ram. 6. 52. 15; प्रत्यासन्नविपत्तिमूड-मनसां प्रायो मातः क्षीयते Pt. 2. 4. -2 Perplexed, bewildered, confounded, at a loss; किंकर्तव्यतामूदः 'being at a loss what to do'; so हीमूड Me. 70. -3 Foolish, silly, dull, stupid, ignorant; अल्पस्य हेतोर्बहु हातुमिच्छन् विचारमूढः प्रतिभासि में त्वम R. 2. 47. - Mistaken, erring, deceived, gone astray. -6 Abortive. -6 Confounding. -5: A fool, blockhead, dolt, an ignorant person; मूढः परऋययनेयबुद्धिः M. 1. 2. - GT: (m. pl.) An epithet of the elements in the Sankhya philosophy. - Et confusion of mind. -Comp. -आत्मन a. 1 stupefied in mind. -2 foolish, stupid, silly. -गर्भः 1 a dead foetus. -2 difficult delivery. - সাই: 1 a wrong notion, misconception, misapprebension; मूढप्राहेणात्मनी यत् पीडया कियते तपः Bg. 17. 19. -2 infatuation. चेतन, -चेतस् a. foolish, silly, ignorant; अवगच्छति मृढवेतनः प्रियनाशं इदि शल्यमर्पितम् R. 8. 88. -धी, -बुद्धि, -मति a. foolish, stupid, silly, simple; वजन्ति ते मूढिधियः पराभवम् Ki. 1. 30. -प्रभुः, -श्रेष्टः the greatest block-head. –वात a. caught in a storm; महापनि नौरिव मूढवाता Ram. 5. 28. 8. —सन्ध a. infatuated, insane.

मृद्धता - त्वम् 1 Confusion, bewilderment. - 2 Folly, stupidity. - 3 The gathering or drawing (of a tumour); Suár. - 4 Morbid condition (of बरीरस्थात).

मुहिर a. [सुद्-किरच्] Silly, foolish, stupid. —रः 1 The god of love. —2 A fool, block-head.

मुद्धः ind. = मुहुस्.

महकम् Ved. A moment.

मुद्दुस् ind. 1 Often, constantly, repeatedly, frequently; प्रावाभन्नाभिरामं मृदुरनुपतित स्यन्दने दत्तदृष्टिः S. 1. 7; 2. 6; generally repeated in this sense; मृदुर्मुद्धः over and over again, often and often; अवेक्षमाणं महतीं मृदुर्मुद्धः Si. 1. 10; गुरूणां सिश्रधानेऽपि कः कृजित मृदुर्मुद्धः. -2 For a time or moment, awhile; अवेस्तावन्मुद्धुरुपितिदृष्टिराख्यते मे Me. 107; generally used with successive clauses in the sense of 'now now', 'at one time-at another time'; मुदुस्तिते बाला मुदुः पति विद्वला । मुदुरालीयते भीता मुद्धः कोशति रोदिति ॥ Subhas; Mu. 5. 3; मुदुर्मुद्धः 'again and again, repeatedly'. -Comp. -चारिन a. recurring. -प्रोक्त a. Often told. -भाषा, -चचस् n. repetition, tautology.-भुज् m. a horse.

मुद्धती: -तैम् [हुई-क धातोः पूर्व मुद् च Tv.] 1 A moment, any short portion of time, an instant; नवाम्बुदानीकमुद्धती-लाञ्जने R. 3. 53; संस्थाअरेखेन मुद्धतीरागाः Pt. 1. 194; Me. 19; Ku. 7. 50. -2 A period, time (auspicious or otherwise). -3 A period of 48 minutes. -तै: An astrologer.

मुद्धतंत्रः 1 An instant, a moment. -2 A period of 48 minutes.

Her A block-head, fool.

म् 1 A. (मनते) To hind, fasten, tie.

項 /. The act of binding or tying.

सूक a. [स्कक्] 1 Dumb, silent, mute, speechless; मूकं करोति वाचारुम् ; मूकाण्डजम् (काननम्) $\mathbf{K}_{\mathbf{L}}$. 3. 42 ; सखीमियं बीक्ष्य विषादमू**कःम् G**īt. 7; मूकीभूतचष्टारुवरारुबन्तःपुरदोलासु K. 9; मूकीभूतवीणा K. 132.-2 Poor, miserable, wretched. -कः 1 A mute; मौनान्मूकः H. 2. 26 v. l.; Ms. 7. 149. -2 A poor or miserable man. -8 A fish. -4 The offspring of a mule and a mare. -का A crucible; see मूपा. -Comp. –সত্তর a. (a forest) whose birds are silent; Ku. -अम्बा a form of Durgā. -भावः silence, muteness, dumbness (also पुकता, -त्वम् in this sense).

म्बित a. Silenced, dumb.

म्किमन m. Muteness, dumbness, silence.

मृटः, -मृटकः, -मृडकः A basket, bundle.

मुण्ड 1 A. (मुण्डते) To flee, run away; L. D. B.

मृत a. [मृ-क] 1 Bound, tied. -2 Confined. -8 Woven; P. VI. 4. 20. –तः, –तम् 1 A woven basket (Ved.). -2 A woven band of cloth. -3 A lump, collection.

मूत्रम् Urine; नाप्सु मूत्रं समुत्धजेत् Ms. 4. 56; मूत्रं चकार 'made water'. -Comp. -अतीसारः diabetes. -आघातः a urinary disease; जायन्ते कुपितैदेविम् त्राघातास्त्रयोदश Bhava. P. -आरायः the lower belly. -उत्सङ्ग ७०० मूत्रसंग. -रुञ्ड्रम् painful discharge of urine, strangury ; स्युम्त्र-कृच्छ्राणि दृणां तथाष्टी Bhava. P. -कोशः the scrotum. -क्षयः insufficient secretion of urine. -प्रनिधः a knot or induration on the neck of the bladder. -जटरः, -रम् the swelling of the belly caused by retention of urine. -देशकम् the urines of an elephant, a buffalo, a camel, a cow, a she-goat, a she-sheep, a horse, an ass, a man and a woman. -दोष: a urinary disease. -निरोध: obstruction or retention of urine. -पतनः a civet-cat. -पपः the urinary passage. -परीक्षा uroscopy or examination of urine. -पुटम् the lower belly. -पुरीषम् urine and excrement; Ms. 6. 76; 11. 154. - The a species of eucumber. -मार्गः, -प्रसंकः the urethra. -वर्तिः f. rupture of the scrotum. -वर्धक a. divretic. -वृद्धिः f. copious secretion of urine. - राकृत् n. nrine and excrement. In a disease in which semen is discharged along with urine. -शुलः, -लम् urinary colic. -संगः urinary obstruction, a painful and bloody discharge of urine.

सूत्रयाते Den. P. To make water; तिष्ठन्मुत्रयति Mbh. सूत्रङ a. Promoting the secretion of urine, diuretic. −**छा** see मूत्रफलः.

सुचित a. 1 Discharged or voided as urine. -2 Soiled with urine.

चं. इं. को. ... १६१

सूर a. Ved. 1 Stupefied, bewildered. −2 Foolish, silly, stupid. -8 Destroying, killing.

मूर्ख a. Stupid, dull-headed, foolish, silly. -र्खः 1 A fool, blockhead; न तु प्रतिनिविष्टमुर्खजनचित्तमाराधयेत् Bh. 2. 5, 8; मूर्ख बलादपराधिनं मां प्रतिपादियिष्यासे V. 2; मूर्खोऽपि शोभते तावधा-वर्तिकचित्र भाषते H. -2 A kind of bean. -Comp. -पण्डितः a learned fool; सर्वे ते हास्यतां यान्ति यथा ते मुर्खपण्डिताः Pt. 5. 40. - भूयम् folly, stapidity, ignorance. - आतुक ... one who has a foolish brother. -मण्डलम् an assembly of fools. - शतम् a hundred fools; वरभेको गुणी पुत्री न च मूर्खशतान्यऽपि H.

मूर्खता, -त्वम्, -मूर्खिमन् m. Stupidity, folly, silliness.

मुरुद्ध् I P. To increase; सुखस्य इतान्तरमेव मूर्च्छतः चिरस्य निद्रामथ गच्छतः स्म तौ Ram. Ch. 2. 90; मूर्च्छन्मोद्दमदर्षिद्रर्थ-विहित.....K. P.; see मुच्छू.

मूर्खिलिका An arrow in the form of a bird's heart.

मुच्छन a. (नी f.) 1 Stupelying, producing insensibility or stupor (an epithet applied to one of the five arrows of Cupid). -2 Increasing, augmenting, strengthening. -नम्, -ना [मुन्ध्-युन्] 1 Fainting, swooning. -2 Prevalence, growth, increase (usually n. in this sense); अतुकर्ष च निष्कर्ष व्याधिपावकमूर्च्छनम् Mb. 2. 13. 13. -3 A process in metallic preparation, calcining quicksilver with sulphur; cf. 456 (3) also. -1 (In music) The rising of sounds, an intonation, a duly regulated rise and fall of sounds conducting the air and the harmony through the keys in a pleasing manner, changing the key or passing from the key to another; modulation, melody; स्फुटीभवद्पामविशेषसूर्च्छनाम् ${f Si.~I.~10}$; भूयो भूयः स्वयमि ${f p}$ र्ता मूर्च्छनां विस्मरन्ती ${f M_{0}.~88}$; वर्णानामपि मूर्च्छनान्तरगतं तारं विरामे मृदु Mk. 3.5; सप्त स्वराख्नयो ग्रामा मूर्च्छनाश्चैकविंशतिः Pt. 5. 54; (मूर्च्छ or मूर्च्छना is thus defined:--कमात् स्वराणां सप्तानामारोद्दश्वावरोहणम् । सा मुच्छेत्युच्यते यामस्था एताः सप्त सप्त च ॥ see Malli. on Si. 1. 10 for further information); 'यत्रैव स्युः स्वराः पूर्णा मूर्च्छना सेत्युदाइता' com. on Ram. 1. 4. 10.

मूरुक्त [मुर्च्ह्-भावे अष्] 1 Fainting, swooning; प्रहार-मुर्च्छापगमे R. 7. 44. -2 Spiritual ignorance or delusion. -8 A process in calcining metals; मूच्छी गती मृती ना निदर्शनं पारदोऽत्र रसः By. 1.82. - The rising of sounds &c; see मुर्च्छन (4) above. -8 Growth, increase. -Comp. -अपगमः the passing off of fainting.-आक्षेपः (in Rhet.) expressing strong dissent by a swoon; इति तत्कालसम्भूत-मूर्च्छयाक्षिप्यते गतिः। कान्तस्य कातराक्ष्या यन्मूर्च्छक्षिपः स ईदृशः॥ Kav. 2. 154. -परिप्लुत, -परीत a. unconscious, fainted

मुख्डोल a. Fainted, insensible, senseless.

मূর্তিন্তর ৮. ৮. [मूर्च्छा जाता अस्य तार॰ इतच्, मूर्च्छ्-फ-वा] 1 Fainted, swooning, insensible; मुग्धा कान्तस्य यात्रोक्ति- www.kobatirth.org

अवणादेव मूर्च्छता Kav. 2. 153. -2 Foolish, stupid, silly.
-3 Increased, augmented; जयारवक्षेडितनादमूर्च्छितः Ki. 14.
29. -4 Made violent, intensified. -5 Perplexed, bewildered. -6 Filled; वारणीमदगम्भक्ष मृत्यगम्भक्ष मृत्यितः Ram.
2. 114. 20; 6. 56. 2. -7 Calcined. -8 Rising upwards, lofty. -9 Reflected; Satasloki 53. -तम् A kind of song or air.

भूर्ण a. Bound, tied.

मृतं a. [मूर्च्न के] 1 Fainted, insensible. -2 Stupid, foolish. -3 Embodied, incarnate; मृतो विष्नस्तपस इव नो भिन्नसर्पयः S. 1. 32; प्रसाद इव मृतस्ति स्पर्शः स्नेहाईशीतलः U. 3. 14; R. 2. 69; 7. 70; Ku. 7. 42; Pt. 2. 99. -4 Material, corporeal. -5 Solid, hard. -6 Real. -7 Thickened, coagulated (Ved.).

मूर्तत्वम् 1 Embodiment, materiality. -2 (In phil.) Having a finite or fixed measure or motion; परिच्छिन्न-परिमाणवत्वं कियावत्वं वा मूर्तत्वम्.

भृतिः f. [भृच्छ्-किन्] 1 Anything which has definite shape and limits, material element, matter, substance; एतत् सर्वे यन्मूर्ते चामूर्ते च तस्मान्मूर्तिरेव रिवः Praspa Up. 1.5. -2 A form, visible shape, body, figure; कौटिल्यधीरञ्जु-निबद्धमूर्तिं मन्ये स्थिरां मौर्येन्टपस्य लक्ष्मीम् Mu. 2. 2; R. 3. 27; 14.54. -8 An embodiment, incarnation, personification, manifestation; करणस्य मूर्तिः U. 3. 4; Pt. 2. 159. -4 An image, idol, a statue. -5 Beauty. -6 Solidity, hardness. -7 Body (कलेवर); विशिखसंहतितापितमूर्तिभेः Ki. 14. 64; Ms. 1. 17, 19. -8 A limb of the body (शरीरावयद); निह में तप्यमानस्य क्षयं यास्यन्ति मूर्तयः Ram. 1. 64. 20. -9 (In phil.) The mind and the four elements -earth, air, fire and water. -Comp. -धर, -संचर a. embodied, incarnate; धर्मी वा मूर्तिसंचर: Mv. 1. 10; U. 6. 10. - q: a worshipper of an image, one who is in charge of an idol. -पूजा, -सेवनम् adoration of images, idolatry. -भावः materiality.

सूर्तित्वम् 1 Embodiment, materiality, incarnation. -2 (In phil.) The having a finite measure or motion.

मूर्तिमत् a. 1 Material, corporeal. -2 Embodied, incarnate, personified; शबुन्तला मूर्तिमती च सत्क्रिया \$.5. 15; तब मूर्तिमानिव महोत्सवः करः U. 1.18; R. 12.64; Mal. 9.9. -3 Hard, solid. -m. The body.

मूर्धन् m. [मुक्कत्यस्मित्राहते इति मूर्घा, cf. Un. 1. 156] 1 The forehead, hrow. -2 The head in general; नतेन मूर्मा हरिएमहीदपः Si. 1. 18; R. 16. 81; नैसर्गिकी सुरिभणः कुसुमस्य सिद्धा मूर्पिन स्थितिन चरणेरवताबनानि U.1. 14; Ku. 3. 22. -3 The highest or most prominent part, top, summit, peak, head; अतिष्ठन्मनुजेन्द्राणां मूर्पिन देवपतिर्यथा Mb. 'stood at the head of all kings' &c.; उत्तमे शिखरे जाते भूम्यां पर्वतमूर्थनि Sandhy & Mantra; S. 5. 7; Me. 17. -4 (Hence) A leader, head, chief, foremost, prominent. -6 Front, van, forepart; स किल संयुगम् भि सहायतां मघवतः प्रतिपद्ध

महारयः R. 9. 19. –8 (In geom.) The base. –7 (In gram.) The roof of the palate. -Comp. -अन्तः the crown of the head. -अभिश्विक्त a. 1 consecrated, crowned, inaugurated; सूर्घाभिषिकं कुमुदो बमापे R. 16. 81. -2 common, stock (as an instance); उत्कृत्योत्कृत्य कृति इति बीभत्सस्य मूर्धाभिषिक्तमुदाहरणम्. (-क्तः) 1 a consecrated king; परय मूर्धोभिषिक्तानामाचार्य कदनं महत् Mb. 7. 150. 12. -2 a man of the Kşatriya caste. -8 a minister. -4 =मूर्धावसिक्त (1) q. v. -अभिषेकः consecration, inauguration. -अवासेकः 1 N. of a particular mixed tribe sprung from a Brahmana father and Ksatriya mother. - 8 a consecrated king. -कर्णी, -कर्परी f. an umbrella. -ग a. sitting down on the head; स्यन्दनैः स्थन्दनगता गजेश्व गजम्धेगाः Ram. 7. 7. 5. -जीः 1 the hair (of the bead); पर्याकुला मूर्धजाः 🖒 1.30; विललाप विकीर्णमूर्धजा 🔣 1.4.4 'she tore ber hair for grief'. -2 the mane. -3 a crown, helmet; विमुक्तमूर्धजा ये च ये चापि इतवाइनाः Mb. 10.5.12. -ज्योतिस् n. see बहारन्त्र or मुद्रामार्ग. -पातः splitting of the skull. -पिण्ड: a lump upon the head (of an elephant in rut). - gets: the Sirisa tree. - TH: the scam of boiled rice. - वेष्ट्रनम् a turban, diadem.

मूर्धन्य a. [मूर्पि भवः यत्] 1 Being in or on the head; मणि जहार मूर्धन्य द्विजस्य सहमूर्धजम् Bhag. 1. 7. 55. -2 Cerebral or lingual, a term applied to the letters अ, ऋ, द्, द्, द् द्, प्, र्, and ष्: अदुरेषाणां मूर्धाः -3 Chief, pre-eminent, most excellent; समद्वान् पत्तिमूर्धन्यान् Siva B. 28. 78.

मूर्घ्वन् See मूर्धन्.

मूर्वा -वी, -मूर्विका A kind of creeper (from the fibres of which bowstrings and the girdle of Ksatriyas are made).

मूर I. I U. (मूलति-ते) To take or strike root, be firm, stand fast. —II. 10 U. (मूलयति-ते, मूलित) 1 To plant, cause to grow, rear. —2 To grow, sprout, germinate.

मूलम् [मूल्-क] 1A root (fig. also); तरुमूलानि गृही भवन्ति तेषाम् S. 7. 20; or शाखिनो धौतमूलाः 1. 15; मूलं वन्ध् to take or strike root; बद्धमूलस्य मूलं हि महद्देरतरोः स्त्रियः 🖒 2.38. -2 The root, lewest edge or extremity of anything; कस्याश्चिदासीदराना तदानीम**ङ्**गुष्ठम् लापितस्त्रशेषा R. 7. 10; во प्राचीमूले Me. 91. -8 The lower part or end, base, the end of anything by which it is joined to something else; बाह्रोम्लम् Si. 7. 32; so पादम्लम्, कर्णमूलम्, ऊरमूलम् &c. – Beginning, commencement; आमूलाच्छ्रोतुमिच्छामि S. 1. -8 Basis, foundation, source, origin, cause; 위략 गार्हरथ्यमूलकाः Mh.; रक्षोगृहे स्थितिर्मूलम् U.1.6; इति केना-पुक्तं तत्र मूलं मृग्यम् 'the source or anthority should be found out '; पुष्पं पुष्पं विचिन्वीत मूलच्छेदं न कारयेत् Mb. 5. 34. 18; समूलघातमध्नन्तः पराभोद्यन्ति मानवाः 🐒 2. 33. -6 The foot or bottom of anything; पवंतमूलम्, गिरिमूलम् &c. -7 The text, or original passage (as distinguished from the commentary or gloss). -8 Vicinity, neighbourhood;

सा कन्दुकेनारमतास्य मूले विभज्यमाना फलिता लतेच Mb. 3.112.16. -9 Capital, principal, stock; मूलं भागे। व्याजी परिघः क्लप्तं रूपिकमत्ययश्रायमुखम् Kau. A. 2. 6. 24. -10 A hereditary servant. -11 A square root. -12 A king's own territory; स पुत्रमूलमत्यन्तम् R. 4.26; Ms. 7.184. -13 A vendor who is not the true owner; Ms. 8. 202 (अस्वाधिविकेता Kull.). —14 The nineteenth lunar mansion containing 11 stars. -18 A thicket, copse. -8 The root of long pepper. -17 A particular position of the fingers. -18 A chief or capital city. -19 An aboriginal inhabitant. -20 A bower, an arbour (শিকুল). -21 N. of several roots पिप्पली, पुष्कर, शूरण &c. -22 A tail; मुलो मूलवता स्पृष्टो भूष्यते धूमकेतुना Ram. 6. 4. 51. (In comp. He may be translated by first, prime, original, chief, principal ' e. g. मूलकारणम् 'prime cause,' &c. &c.) -Comp. -आधारम् 1 the navel. -2 a mystical circle above the organs of generation; म्लाधारे त्रिकोणारूये इच्छाज्ञानाक्रियात्मके.–आभम् a radish. –आयतनम् the original abode. -आशिन a. living upon roots. -आहम् a radish. -उच्छदः utter destruction, total eradication. -कमेन n. magic; Ms. 9. 290. -कारः the author of an original work. -कारणम् the original or prime cause; कियाणां ख $_{
m G}$ धम्यीणां सत्पत्न्याः मूलकारणम् $K_{
m B}$. 6. 13. -कारिकाः a furnace, an oven. - - - - - - a kind of penance, living only upon roots; मूलकृच्छः स्मृती पूर्वः.-केशरः a citron. -खानकः one who lives upon root-digging (मूलोःपाटनजीवी); Ms. 8. 260. -गुण: the co-efficient of a root. -यन्यः i an original text. -2 the very words uttered by Sakyamuni. -धातिन् a. destroying completely; (निह...कर्मसु) मूलवातिषु सज्जन्ते बुद्धिमन्तो भवद्धिषाः Ram. 5. 51. 18; see मूलहर, -िछिन्न a. nipped in the bud; साऽय मूलच्छिना Dk. 2. 2. – छेदः aprooting. –ज a. 1 radical. –2 growing at the roots of trees (as an ant-hill). -3 born under the constellation Mula. (-3:) plant growing from a root. (-जम्) green ginger. -त्रिकाणम् the third astrological house. -देवः an epithet of Kamsa. -द्रव्यम्, -धनम् principal, stock, capital. -धातुः lymph. -निक्रन्तन a. destroying root and branch. - पुरुष: 'the stock-man', the male representative of a family. -प्रकृतिः f. the Prakriti or Pradhāna of the Sānkhyas (q. v.); ਜ਼੍ਰ-प्रकृतिरविकृतिः San. K. 3. (-pl.) the four principal sovereigns to be considered at the time of war (विजि-गीपु, अरि, मध्यम, and उदासीन); see Ms. 7. 155. -प्रतीकारः protection of wives and wealth (धनदाररक्षा); कृत्वा मूल-प्रतीकारम् Mh. 5. 151. 61. —फलदः the bread-fruit tree. -बन्धः a particular position of the fingers. -बहेणम् the act of uprooting, extermination. - बलम् the principal or hereditary force; विन्ध्याटनीमध्येऽवरोधान् मूलबलरक्षितान् निवेशयामासुः Dk. 1. 1. [Kāmandaka enumerates six divisions of the army and declares that मील (hereditary) is the best of them (Kam. 13. 2-3.)] - HE: an epithet of Kamsa. - भृत्यः an old or hereditary servent. - मान्यः 1 a principal or primary text (such as

आगम), जुहुयान्मूलमन्त्रेण पुंस्केनाथवा बुधः A. Ram. 4. 4. 31. -2 a spell. -राद्याः a cardinal number. -वचनम् an original text. -वापः 1 one who plants roots. -2 A field where crops are grown hy sowing roots; पुष्पफलबाटवण्ड-केदारमूलवापास्सेतुः Kan. A. 2. 6. 24. −वित्तम् capital stock. -विद्या the twelve-worded (दादशाक्षरी) spell:--ओं नमो भगवते वासुदेवाय; जुहुयान्मूलविश्यया Bhag. 8. 16. 40. -विभुजः a chariot.-व्यसनवृत्तिः the hereditary occupation of executing criminals; चण्डालेन तु सोपाको मूलव्यसन-इतिमान् Ms. 10. 38. -वितिन् a. living exclusively on roots. - হাকুল: (in augury) the first bird. - হাাকেই:, -शाकिनम् a field planted with edible roots. -संघः a society, sect. -साधनम् a chief instrument, principal expedient. -स्थानम् 1 base, foundation. -2 the Supreme Spirit. -3 wind, air. -4 Mooltan. (--) N. of Gauri. -स्थायिन m. an epithet of Siva. -स्रोतस् a. the principal current or fountain-head of a river. - [a. uprooting completely; सोडयं मूलहरोडनर्थः Ram. 6. 46. 15. न्हरः a prodigal son; मूलहरतादात्विककदर्याश्च प्रतिषेधयेत् Kau. A. 2. 9. 27.

मूलक a. 1 (At the end of comp.) Rooted in, springing from, founded or based on; आन्तिमूलक 'based on error.' -2 Born under the constellation Mula; P. IV. 3. 28. -कः, -कम् 1 A radish. -2 An esculent root. -8 A sort of yam. -कः A kind of poison. -Comp.-पणः a handful of radishes &c. (for sale). -पोतिका a radish.

मूला 1 N. of a plant. -2 The asterism Mula.

मुलिक a. 1 Radical, original. -2 Primary, principal.
-3 Living on roots. -कः A devotee, an ascetic. -का
1 A root. -2 A collection of roots. -Comp. -अर्थः a
radical fact.

मूलिन् m. A tree.

मुलिन a. Growing from a root. -न: A plant, tree.

मूली A small house-lizard.

मूलीकरणम् The extraction of the square-root.

मूलेर: 1 A king. -2 The Indian spikenard.

मृत्य a. 1 To be eradicated. -2 Being at the root.
-8 Purchasable. -त्यम् 1 Price, worth, cost; कीणिन्त सम प्राणम् त्येथेशांसि Si. 18. 15; Santi 1. 12. -2 Wages, hire, salary. -3 Gain. -4 Capital, principal. -5 Original value. -6 An article purchased.

मूल्यकम् Price, worth, value.

मृष् 1 P. (मृषति, मृषित) To steel, rob, plunder.

सूत्रः 1 A rat, mouse. -2 A round window, an airhole. -3 A crucible,

मृग्:

मृषकः 1 A rat, mouse. -2 A thief. -Comp. -अरातिः a cat. -वधू a female rat; महेरे मशकीव मृषकवधूः Sükti. 5. 19. -वाहनः an epithet of Ganesa.

मूचणम् Stealing, pilfering.

सूत्रा, स्विका 1 A female rat. -2 A crucible. -3 An air-hole.

मृणकर्णी Salvinia Cucullata (Mar. उंदीरकानी).

मूचिकः 1 A rat; पश्य मूचिकमात्रेण कपोता मुक्तवन्धनाः H. -2 A thief. -8 The Sirisa tree. -4 N. of a country. -Comp. -अञ्चनः, -रथः epithets of Gaņaśa. -अवः a cat. -अरातिः a cat. -उत्करः, -स्यलम् a molebill. -विचाणम् 'the horn of a mouse', i. e. an impossibility; cf. शशक्षिण, खपुष्प &c.

मुषिकारः A male rat.

मूची, मूचीका, मूचीका A rat, mouse; मद्रेहे.....मूचीव मार्जारिका Sūkti. 5. 19.

मूर्वीकरणम् Melting in a crucible.

मृष्यायण a. A child about whose parents nothing is known; cf. आमुख्यायण.

सृ 6 A. (but P. in the Perfect, the two Futures and the Conditional) (श्रियत, ममार, असृत, मरिष्यति, मर्तुम, मृत) To die, perish, decease, depart from life.—Caus. (मार्यति-ते) To kill, slay.—Desid. (सुम्बिते) 1 To wish to die.—2 To be about to die, be on the point of death.

मृ**ध्** See प्रश्.

मृग् 4 P., 10 A. (मृग्यति, मृंगयते, मृग्यते) 1 To seek, search for, seek after; न रत्नमन्विच्यति मृग्यते हि तत् Ku. 5. 45; गता द्ता दूरं कविद्यि परेतान् मृगयितुम् G. L. 25. -2 To hunt, chase, pursue. -3 To aim at, strive after. -4 To examine, investigate; अविचलितमनोभिः साधकैर्मृग्यमाणः Mal. 5. 1; अन्तर्यश्च मुमुक्षुभिनियमित्रभणादिभिर्मृग्यते V. 1. 1 inwardly sought or investigated '. -6 To ask for, beg of one; एतावदेव मृगये प्रतिपद्धहेतोः M. 5. 20. -6 To visit, frequent.

सुन: [मृन-क] 1 (a) A quadruped, an animal in general; नाभिषको न संस्कार: सिंहस्य कियते मृनै: । विक्रमार्जित-राज्यस्य स्वयमेव मृनेन्द्रता; see मृगाधिप below. (b) A wild beast. -2 A deer, an antelope; विश्वासोपगमादाभिभगतयः शब्दं सहन्ते मृगाः S. 1. 14; R. 1. 40, 50; आश्रममृगोऽयं न हन्तव्यः S. 1. -8 Game in general. -4 The spots on the moon represented as an antelope. -8 Musk. -6 Seeking, search. -7 Pursuit, chase, hunting. -8 Inquiry, investigation. -9 Asking, soliciting. -10 A kind of elephant; N. of the third caste of elephants; Matanga L. 1. 26. 29; 'महा मन्द्रा मृगाश्रीत विश्वाक्षियिषा गजाः । क्रमण हिमवहिन्ध्यसक्षजाः । ' com. on Ram. 1. 6. 25. -11 N. of a particular class of men; मृगे दुष्टा च चित्रिणी; बदति

मधुरवाणीं दीर्घनेत्राऽतिभी रुश्वपलमतिषुदेहः शीघवेगो मृगोऽयम् Sabdak. -12 The lunar mansion called मृगाशिरस्. -18 The lunar month called मार्गशीष. -14 The sign Capricornus of the zodiac. -18 N. of a district in Sakadvipa. -Comp. −अक्षी a fawn-eyed or deer-eyed woman; त्वग्यासचे नयनस्परिस्पन्दि शक्के मृगाक्ष्याः Me. 97. -अङ्कः 1 the moon. -2 comphor. -3 the wind. -अङ्गना a doe. -अजिनम् a deer's skin. –अण्डजा musk. –अद् m., –अद्नः, –अन्तकः a small tiger or hunting leopard, hyena. -अधिपः, **–अधिराजः** a lion; केसरी निष्ट्राक्षिप्तमृगयुयो मृगाधिपः Si. 2. 53; मृगाधिराजस्य वचे निशम्य R. 2. 41. -अरातिः 1 a lion. −2 a dog. -अरि: 1 a lion. -2 a dog. -8 a tiger. - 1 N. of a tree. -अदानः a lion. -आजीवः 1 a hunter. -2 a hyena. -आविधः a hunter. -आस्यः the sign Capricornus of the zodiac. -इन्द्र: 1 a lion; ततो मुगेन्द्रस्य स्पेन्द्रगामी R.2.30.-2_a tiger. -3 the sign Leo of the zodiac. व्यासनम् a throne. आस्यः an epithet of Siva. वटकः a hawk. - इष्टः a variety of jasmine. - देशणा a fawn-eyed woman. —हेश्बर: 1 a lion. −2 the sign Leo of the zodiac. −उत्तमः the best antelope. -उत्तमम्, -उत्तमाङ्गम् the constellation मृगशिरस्. -काननम् 1 a park. -2 a forest abounding in game. -केतनः the moon. -गामिनी a kind of medicinal substance (Mar. वावडिंग). — चर्या the acting like a deer (a kind of pename); अधैनामन्बनेक्षरव मृगचर्या-भिवात्मनः Mb. 3. 33. 11. -चारिन् a. acting like a deer (as a devotee); leading a deer's life; V. 4. -चेटकः the civet-cat; L. D. B. -जलम् mirage. ेरनानम् bathing in the waters of the mirage; i. e. an impossibility. –जालिकः, –का a snare for catching deer. –जीवनः a hunter, fowler. -टङ्कः the moon. -तुष्, -तृषा, -तृष्णा, -**तृष्टिणः, -तृष्टिणका,** ∱. mirage; मृगतृष्णाम्भसि रनातः; вее खपुष्प; जातः सस्रे प्रणयदान् मृगतृष्णिकायाम् \$. 6. 16; Bhag. 4. 7. 28; Bh. 2. 5. मृगतृष्णारूप means 'resembling a mirage', ill-founded; मृगतृष्णारूपमेतद् दर्शनम् SB. on MS. 9.1.31. -तोयम् the water of a mirage. -देशः, -देशकः a dog. -दर्पः musk. -दावः a park, preserve. -द्वा f. a fawneyed woman; तदीषद्विस्तारि स्तनयुगलमासीन्मृगदृशः U. 6. 35. (-m.) the sign Capricornus of the zodiac. - दांद्र: a liou. –द्यः a hunter. –द्यव्यः gambling for deer; हरामि राम-सौमित्री सुगो भूता सुगयुवी Bk. 5. 47. - द्विष् m. a lion. -धरः the moon. -धूतेः, -धूतेकः a jackal. -नयना a fawn-eyed woman. -नाभिः 1 musk; प्रस्थं हिमादेर्मृगनाभिगन्धि Ku. 1.54; Rs. 6. 13; Ch. P. 8; R. 17. 24. -2 the musk-deer; दूषदो वासितोत्सङ्गा निषण्णमृगनाभिभिः R. 4. 74. पा musk. -पतिः 1 a lion; नखानां पाण्डित्यं प्रकटयतु कस्मिन् मृगपतिः Bv. 1.1. -2 a roe-buck. -8 a tiger. -पालिका the musk-deer. -पिप्द्धः the moon. -पोतः -पोतकः a fawn. -मभु: a lion. - भियम् grass growing on mountains. -ब (घ) धाजीव a hunter. -बन्धिनी a net for catching deer. -भोजनी bitter apple. -मनकः a jackal. -मदः musk; कुचतटीगतो यावन्मातर्मिनति तव तोयैर्मृगमदः G. L. 7; मृगमदतिलकं लिखति सपुलकं मृगमिव रजनीकरे Git. 7 ; चन्दनमृगमद-लेपं गमिती क्षोण्या न बक्षोजी Mv. 7. 24; also मृगमदसौरभ-

रभसवशं.....Git. [°]वासा a musk-bag. **-मन्द्रः** N. of a class of elephants; Ram. 1. 6. 25. -मांसम् venison. -मासुका a doe. - मासः the month of Margasirsa. - मुखः the sign Capricornus of the zodiac. -यथम् a herd of deer--राज् m. 1 a lion; पतिते पतक्रमगरोजि निजप्रतिबिम्बरोधित इवाम्बुनिधी Si. 9. 18. -2 a tiger. -3 the sign Leo of the zodiac. -राजः 1 a lion; शिलाविभक्तैर्मृगराजशावस्तुक्तं नगोत्सक्त-मिनाहरोह R. 6. 3. -2 the sign Leo of the zodiac. -3 a tiger. - 4 the moon. 'धारिन, 'लक्ष्मन m. the moon. - रिपु: 1 a lion. -2 the sign Leo. -रोमम् wool. जम् a woollen cloth. -रोचना yellow pigment.-रोम, -रोमज a. woolen. ~लाञ्छन, ~लध्मन् क. the moon; अङ्काधिरोपितमृगखन्द्रमा मृगलाञ्चनः Si. 2. 53. जः the planet Mercury. - छात्रा the deer-like streak on the moon; मृगलेखामुषसीव चन्द्रमाः R. 8. 42. –लोचनः the moon. (–ना, -नी) a fawn-eyed woman. -स्टोमिक woollen. -धधू a female deer, doe. -वहामः a kind of grass (इन्दर). -वाहनः wind. -वीथिका, वीथी N. of that portion of the moon's course which includes the constellations श्रवणा, शतमिषज् and पूर्वाभादपदा. - उयाधः 1 a hunter. - 2 Sirius or the dogstar. - 8 an epithet of Siva. - शायिका the reclining posture of a deer. -शाबः a fawn; मृगशावैः समप्रीधेतो जनः \$. 2. 19. -िहारः, -िहारस् नः, -िहारा N. of the fifth lunar mansion consisting of three stars. -शीर्षम् the constellation सगशिरस्. (-र्षः) the luper month Margaeirsa. -शार्पन m. the constellation मृग-शिरस्. -श्रेष्ठः a tiger. -हन् m. a hunter.

स्गणा [स्य-युच् टाप्] 1 Searching, looking out for, research. -2 Investigation, inquiry.

मृगयस् m. Ved. A wild animal; धन्वान्वा मृगयसो वि तस्थु: Rv. 2. 38. 7.

मृगया [मृगं यात्यनया या घष्यं क] Hunting, chase; मिध्येव व्यसनं वदन्ति मृगयामीदृश्विनोदः कुतः S. 2. 5; मृगयापवादिना माठव्येन S. 2; so मृगयादिष, मृगयादिहारिन् &c. —Comp.—अरण्यम्, —वनम् a park.—क्रीडनम्, —क्रीडा pleasure of hunting.—धर्मः the rules of hunting.—यानम् a hunting expedition.—रसः the pleasure of the chase.—व्यसनम् a hunting accident.

सृगद्यः [मृग-अस्त्यर्थे युच्] 1 A hunter, fowler; यथा नयत्यस्क्पितेर्मृगस्य मृगयुः पदम् Ms. 8. 44; हन्ति नोपशयस्थोऽपि शयालुर्मृगयुर्मृगान् Si. 2. 80. —2 A jackal. —8 An epithet of Brahman.

मृगव्यम् 1 The ohase, hunting; अयमेव मृगव्यसत्रकामः Ki. 13. 9. -2 A target, butt (in archery).

मृगावित् (द्) A hunter; भ्रातिर न्यस्य यातो मां मृगाविन् मृगयामसौ Bk. 5. 82.

स्पित a. [मृश्-क] 1 Chased, pursued, hunted. -2 Sought, searched for -8 Asked, solicited.

मृगी 1 A female deer, doe. -2 Epilepsy. -8 N. of a particular class of women. -Comp. -दृश् त., -होचना

&c. a woman with eyes like those of a doe or fawn.

-पति: an epithet of Krispa.

मृग्य a. [मृग्-व्यत्] 1 To be sought or inquired after, to be hunted; तत्र मूठं स्वयम्. -2 Questionable, uncertain.

सृज् I. 1 P. (मार्जित) To sound. -II 2 P., 10 U. (मार्षि, मार्जियति-ते, ममार्ज-मार्जियांचकार-चक्रे, अमार्जीत्-अमार्कीत्, असमार्जित्-ते, मार्जियति-ते, मार्जियति-ते, मार्जियति-ते, मार्जियत्-ते, मार्जियत्-ते, मार्जियत्-ते, मार्जियत्-मार्ष्टम्, मार्जियत्म्, मृष्ट्, मार्जियत्, desid. मिमृक्षति or मिमार्जिषति) 1 To wipe or wash off, cleanse, clean, sweep clean (fig. also); स्वेदल्यान् ममार्ज Si. 3. 79; दोषप्रवादमम् जन् 5. 28; यस्पूर्वविधिना ल्लाटलिखितं तन्मार्जितुं कः क्षमः Bh. 2. 93; त्यागेन पत्न्याः परिमार्धुमेच्छत् R. 14. 35. -2 To rub, stroke. -3 To make smooth, curry (as a horse). -4 To deck, adorn-8 To purify, wash with water, sharpen; ल्लः खन्नाम् ममार्जुश्च ममृजुष्य परश्चधान् Bk. 14. 92 (ग्रुदान् चन्नुः or शोधितवन्तः).

मुजः A kind of drum.

मृजा [मृज्-अल्] 1 Cleansing, purifying, washing, ablution; परया मृजया हीनां कृष्णपक्षे निशामिन Ram. 5. 19. 16. —2 Cleanliness, purity; मृजान्त्रया स्नेहमिन स्नवन्तीः (...... शस्यविशेष-पक्षीः) Bk. 2. 13 (शुद्धि) —3 Complexion, pure skin or clear complexion.

मृजावत् a. 1 Possessed of cleanliness; मृजावान् स्यात् स्वयुध्येषु Mb. 12. 120. 10. +2 Possessed of good dress; परिज्ञान इतवती किमृताच मृजावतः Mb. 1. 202. 7.

मृजित a. Wiped off or away, cleansed, removed, rubbed &c.

मृञ्ज् 1 P. (मृजति) To sound.

मृद्ध 6, 9 P. (मृडति, मृड्नति) 1 To be gracious, be pleased. -2 To forgive, pardon. -3 To delight, gladden; इन्द्रारिच्याकुलं लोकं मृडयन्ति युगे युगे Bhsg. 1. 3. 28. -4 To be delighted or happy.

मृड: An epithet of Siva; जनसुखकृते सत्त्वोद्रिकौ मृडाय नमो नमः Siva-mahimna S. 30.

मृडनम् Favouring, showing grace.

मृडा, मृडानी, मृडी Au epithet of Parvati; शक्के मुन्दरि कालक्टमिपनत् मृढी मृडानीपतिः Git. 12.

मृडीकः 1 N. of Siva. -2 A fish. -8 A deer.

मृडद्वणः A boy; L. D. B.

मृण् 6 P. (भृणति) To kill, slay, destroy.

मृणालः, -लम् [मृण-कालन्] The fibrous root of a lotus, a lotus-fibre; भन्नेऽपि हि मृणालानामनुबध्नन्ति तन्तवः H. 1. 91; सूत्रं मृणालादिव राजहंसी V. 1. 19; सृड. 1. 19; V. 3. 13. -लम् The root of a fragrant grass (वीरणमूल). -Comp.-कण्डः a particular aquatic bird. -भन्नः a bit of a lotus-fibre. -सूत्रम् the fibre of a lotus-stalk.

मृणालिका, -मृणाली 1 A lotus stalk or fibre; परिमृदित-मृणालीम्लानमङ्गम् Mal. 1. 22; or परिमृदितमृणालीदुर्बलान्यङ्गकानि U. 1. 24; Ku. 5. 29. -2 A lotus plant or flower; मृणाली पङ्गदिग्धेव विभाति न विभाति च Ram 5. 19. 6; तप्यमाना-मिबोष्णेन मृणालीमचिरोद्वन्ताम् 5. 19. 17.

मृणालिन् m. A lotus.

मृणालिनी 1 A louts-plant; विभाषे चाकारमनिर्नृतानां मृणा-लिनी हैममिनोपरागम् R. 16. 7. -2 An assemblage of lotuses. -8 A place abounding with lotuses.

मृत p. p. [मृ कर्तिर क] 1 Dead, deceased; ये पराधीनतां यातास्ते वे जीवन्ति के मृताः H. 2. 22. -2 As good as dead, useless, inefficacious; मृतो दरिद: पुरुषो मृतं मैथूनमप्रजम् । मृतमश्रोत्रियं श्रादं मृतो यज्ञस्त्वदक्षिणः ॥ Pt. 2. 98. -3 Calcined, reduced; मुर्च्छाँ गता मृता वा निदर्शन पारदोऽत्र रसः By. 1. 82. -तम् 1 Death; मृतेभ्यः प्रमृतं यान्ति दरिद्राः पापकारि्णः Mb. 12. 181. 3. -2 Food obtained by begging, alms; मृतं तु याचितं भेक्षम् Ms. 4.5; see अमृतम् (8). —Comp. —अङ्गम् s corpse. -अण्ड: the sun. (-ण्डा) a woman whose offspring dies. —आशान a. being of the age 90 to 100 years. -अशोचम् impurity contracted through the death of a relation; see अशीच. -उद्भवः the sea, ocean. -कल्प, -प्राय a. almost dead, insensible. -कान्तकः a jackal; Nighanta-ratnākara. नामी (a woman) whose foetus dies. -यहम् a grave. -चेलम् shroud or garment of the dead (worn by Chandalas). - अधिन a. reviving the dead. -दार: a widower. -नन्दन: a kind of hall with 58 pillars; Vastuvidya. -निर्यातकः one who carries dead bodies to the cometery; अनमयश्र ये विप्रा मृतानिर्यातकाश्व ये Mb. 13. 23. 19. -पा: a class of persons of the lowest caste (who watch dead bodies, carry them to the cemetery, collect dead men's clothes, &c.); सप्तजातिशतान्येव मृतपाः संभवन्तु ये Ram. 1. 59. 19. -प्रजा (a woman) whose children are dead. -भावः the state of death. -मत्तः, मत्तकः a jackal. -वस्त्रभृत् a. wearing a dead man's clothes; Ms. 10. 35. -वासरः the day of anyone's death. -सिस्कारः funeral or obsequial rites. -संजीवन a. reviving the dead. (नम्, नी) the revival of a dead person. (- नी) a charm for reviving the dead. - 現在新典 bringing forth a still-born child. (一新:) a particular preparation of quicksilver. स्नानम् ablution after a death or funeral. -हारः, -हारिन a carrier of the dead.

मृतकः, -कम् A dead person, a corpse; उवाच मृतकोपान्ते पतितं मृतकोपमम् A. Ram. 6.12.9; ध्रुवं ते जीवन्तोऽप्यहृह् मृतका मन्दमतयो न येषामानन्दं जनयति जगन्नाथभिपतिः Bv. 4. 39. -कम् 1 Impurity contracted through the death of a relation. -2 Death. -Comp. -अन्तकः a jackal. -स्वमोक्तृ m. a royal sage; L. D. B.

मृति: /. Death, dying; आलम्ब्य शाखां कृतनिश्रया मृतौ A. Ram. 5. 3. 58.

सृतिमन् m. Mortality.

मृतण्डः The sun.

मृतामदः Blue vitriol.

मृतालकम् A kind of clay.

मुसिका [मृद् तिकन् टाप्] 1 Clay, earth; Ms. 2. 182. -2 Fresh earth. -3 A kind of fragrant earth.

मृत्युः [मृ त्युक्] 1 Death, decease; जातस्य हि धुनो मृत्युर्धुवं जन्म मृतस्य च Bg, 2, 27; मृत्योः स मृत्युमाप्नोति य इह नानेव पर्यति. -2 Yama, the god of death. -3 An epithet of Brahman. - JOf Visnu. - 6 Of Maya. - 6 Of Kali. -7 The god of love. -8 The worldly life (संसार); (नमी) अनात्मने स्वात्मावेभक्तमृत्यवे Bhag. 10.86.48. -9 N. of the 8th astrological house. -10 The deity taking away life in the body; यान्येतानि देवत्रा क्षत्राणान्द्रो वरुणः सीमी रुदः पर्जन्या यमा मृत्युरीशान इति Bri. Up. 1.4.11; यमं कालं च मृत्युं च स्वर्ग संपूज्य चाईतः Mb. 12. 200.3. −11 ≔अशनाया q. v.; Bri. Up. 1. 2. 1. -Comp. -तूर्यम् a kind of drum beaten at obsequial rites. - द a. fatal. - द्वारम् the door leading to death. - नाशकः quickeilver. - नाशनम् the drink of immortality, ambrosia. - T: an epithet of Siva. -पादाः the noose of death or Yama. -पुष्पः 1 the sugarcane. -2 the bamboo. -प्रतिबद्ध a. liable to death. –फਲਸ਼ a kind of poisonous fruit. –फला, –ਲੀ the plantain. -बीज:, -बीज: a bamboo-cane. -सृत्य: sickness, disease. -राज् m. Yama, the god of death. -छोकः 1 the world of the dead, the world of Death or Yama. -2 earth, the world of mortals; of. मर्त्यलोक. -वञ्चनः 1 an epithet of Siva. -2 a raven. - स्तिः f. a female crab; for explanation of this word read ব্যা कर्कटकी गर्भमाधत्ते मृत्यवे निजम् Puranam.

मृत्युंजयः An epithet of Siva; कण्डालकृतशेषभूषणममुं मृत्युंजयं भावये॥ (Mrityunjaya Manasa Pūja S. 1.)

मृत्सा, -मृत्स्ता 1 Earth, clay. -2 Good oarth or clay; त्वसादिरन्तो जगतोऽस्य मध्यं घटस्य मृत्स्तेव परः परस्मात् Bhag. 8. 6. 10; क्रियन्मृत्स्नाशित्वं काचिद्धि च वैकुण्ठविभवः Viṣṇu-mahimna S. 12. -3 A kind of fragrant earth. -5 Aluminous slate. -6 A chisel; L. D. B.

मृत्स्नः, -मृत्स्नम् Powder, dust.

मृद् 9 P. (मृद्नाति, मृदित) 1 To squeeze, press, rub; मम च मृदितं क्षीमं बाल्ये त्वदङ्गविवर्तनैः Ve. 5. 40. -2 To trample or tread upon; crush, dash to pieces, kill, destroy, pound, bruise, pulverize; तानमदीदखादीच Bk. 15. 35; बलान्यमृद्नाभिक्ताभवकत्रः R. 18. 5. -3 To ruh, stroke, rub against, touch; आस्मलसी मृदितपश्मलरङ्काङः Si. 4. 61. -4 To overcome, surpass. -6 To wipe away, rub off, remove. -6 (In astr.) To pass through (as a constellation). -Caus. (मर्दयित) = मृद् q. v. above.

मृद्ति p. p. 1 Pressed, squeezed; सुरतमृद्तिः बालवनिता Bh. 2. 44. - 2 Crushed, pounded, ground down,

trampled upon, killed. -3 Rubbed off, removed. (See मुद्

सृदिनी Good or soft earth.

मृद् /. [मृयते मृद् कर्मणि किप्] 1 Clay, earth, loam; आमोर कुसुमभवं मृदेव धत्ते मृद्गन्धं न हि कुसुमानि धारयन्ति Subhas: प्रभवति शुचिबिंग्बोद्पादे मणिर्न मृदां चयः U. 2. 4. -2 A piece of earth, lump of clay; मृदः शुद्धिमभीष्सता Ms. 5. 136. -8 A mound of earth. -4 A kind of fragrant earth. -Comp. -कणः a small clod or lump of earth. -करः a potter. -कांस्यम् an earthen vessel. -किरा an earthworm. - शारम् a radish. - ज a. growing in clay. (বা:) a kind of fish. –ঘার: an earthen pot, pitcher. -चयः (मृद्ययः) a heap of earth. -पचः a potter. -पांत्रम्, -भाण्डम् earthen-ware, a vessel of clay. -पिण्डः a clod of earth, a lump of clay. 'दुद्धः 'clodpated', a blockhead; मया च मृत्पिण्डबुद्धिना तथैव गृहीतम् S. 6. - प्रक्षेप: scattering earth over (for purification); मृत्प्रक्षेपेण शुध्यति Ms. 5. 125. -फली Costus Speciosus (कोष्ठ). -लोष्ट: a clod of earth. -शकटिका (मृञ्छकटिका) a small car of earth, a toy-cart; (it is the name of a celebrated play by Sudraka). -स्तोमः a heap of earth.

मृत्म (णम) य a. Earthen; स मृष्मये वीतिहरू भयत्वात् पात्रे निघायार्थ्यमनर्थश्रीलः R. 5. 2.

मृद्क्कुरः (रु:) The green pigeon.

मृदङ्गः [मृद्-अङ्गच् किच] 1 A kind of drum or tabor; वीणावेणुम्दङ्गानि पुरं प्रविश्वति प्रभी Bhag. 10.50.38. -2 A bamboo-cane. -3 Noise. -Comp. -केतुः N. of Yudhisthira (धर्मराज); मृदङ्गकेतोस्तस्य त्वं तेजसा निहतः पुरा Mb. 7. 156.18. -फलः the breadfruit tree. -फल्टिनी (= मृदङ्गी) a species of plant (Mar. घोसाळी).

स्वर a. 1 Sporting, sportive. -2 Transient, evanescent.

सृद्वम् Contrasting excellence or merit of any kind with demerit.

मृदा See सुद्. -Comp. -किः a thunderbolt.

मृदु a. [मृद्-कु] (—दु or —सी /:; compar. खदीयस्; superl. अविष्ठ) 1 Soft, tender, supple, pliant, delicate; मृदु तीक्ष्णतरं यदुच्यते तदिदं मन्मध दृश्यते त्विय M. 3. 2; अथवा मृदु बस्तु हिंसितुं मृदुनैवारभते प्रजान्तकः R. 8. 45, 57; Ś. 1. 10; 4. 11. —2 Soft, mild, gentle; न खरो न च भूयसा मृदुः R. 8. 9; बाणं कृपामृदुमनाः प्रतिसंजहार 9. 57 'with his mind softened with pity'; तं कृपामृदुरवेष्ट्य भागवम् 11. 83; Ś. 6. 1; मृहर्षिमृदुतामगच्छत् R. 5. 54 'relented'; खातमृद्धमिन्ने नदीरयेः पातयत्यि मृदुस्तदृत्तमम् 11. 76 'even a soft or gentle breeze' &c. —3 Weak, feeble; सर्वया मृदुरसी राजा H. 3; ततस्ते मृद्वाऽभूवन् गन्धर्वाः शरपीडिताः Mb. —4 Moderate. —5 Blunt. —6 Slow. —7 (In astr.) Situated in the upper apais. —3: The planet Saturn. —3 s. 1 Softness,

gentleness. -2 A kind of iron. -3 ind. Softly, gently, in a sweet manner; स्वनिस मृदु कर्णान्तिकचरः \$. 1. 23; बादयते मृदु वेणुम् Git. 5. —Comp. —अक्ष a. of delicate limbs. (– দ্বী) a delicate woman. – সবসহ: a particular slight separation of the members of a compound. -उच्चम् (in astr.) the upper apsis of a planet's course. –उत्पलम् the soft i. e. blue lotus. –कण्टकः a kind of sheat-fish. -काण्णोयसम्, -कृष्णायसम् soft-iron, lead. —কাষ্ট a having bowels which are relaxed or easily affected by medicines. -गमन a. having a gentle or lounging gait. (– ना) a goose, female swan. – गिर् a. soft-voiced. -चर्मिन्, -छदः, -त्यच्, -त्वचः m. a kind of birch tree. -तीक्णम् the नक्षत्रह कृतिका and विशाखा. -पत्रः a rush or reed. -पर्वकः, -पर्वन् m. a reed, cane--पुरुप: the Sirīṣa tree. -पूर्व a. gentle at first, bland, coaxing. -फलम् N. of a plant (विकक्कत). -आपिन a. sweet-speaking. - युद्ध a. fighting lazily. -रोमन m., -रोमकः a hare. -वर्गः, -गणः the group of the Naksatras अनुराधा, मृगशिरस्, चित्रा and रेनती. -सारा, −रम् Thespesia Populnea (Mar. पारसा पिपळ). –सूर्ये a. (a day) on which the sun shines mildly; महस्योः सुनोहाराः.....दिवमा भान्ति सांप्रतम् Ram. 3. 16. 12. -स्परो a. soft to the touch. –हृद्य a. kind.

मृदुक a. Soft, gentle.

मृदुता 1 Softness, tenderness. -2 Weakness.

मृदुल a. 1 Soft, tender, delicate. -2 Mild, gentle. -लम् 1 Water. -2 A variety of aloe-wood.

मृदुन्नकम् Gold.

मृद्धी, मृद्धीका A vine or bunch of grapes; वाचं तदीयां परिपीय मृद्धी मृद्धीकया तुल्यरमां स हंसः N. 3. 60; मृद्धीका रिसता सिता समिशिता...Bv. 4. 13, 37; Mb. 7. 64. 7.

मृथ् 1 U. (मर्थति-ते) 1 To be moist, or to moisten. -2 Ved. To hurt, kill. -3 To disregard.

मुख् f. Ved. 1 Battle, fight; भक्तिमान् स्वामिनि मृथे शक्ति-मानतिकोपनः Siva B. 22. 13. −2 An enemy.

मृथस् n. Ved. 1 War; दैलराजस्य च बहान् कस्माद् हेतोरभूनमृथः Bhag. 3. 14. 3. -2 Contempt, disregard.

मृथम् War, battle, fight; सत्वविहितमतुलं भुजयोर्बलमस्य पस्यत मृथेऽधिकुप्यतः Ki. 12. 39; हत्वा निश्ताय मृथे खरादीन् R. 13. 65; Mv. 5. 13. -Comp. -भू f. a field of battle.

सूत्र 6 P. (मुत्रति, मृष्ट) 1 To touch, handle. -2 To rub, stroke. -3 To consider, reflect, deliberate.

मृष् I. 1 P. (मर्पति) To sprinkle. -II. 1 U. (मर्पति-ते)
1 To bear, endure &c. (usually 4 U.). -2 To sprinkle.
-III. 4, 10 U. (स्व्यति-ते, मर्पयति-ते, मर्पित) 1 To suffer, bear, endure, put up with; न मर्पयन्ति चात्मानं संभाषयितुः मात्मना Ram. 6. 65. 4; तत्किमिदमकार्यमनुष्ठितं देवेन-लोको न

मध्यतीति U.3; R.9.62. -2 To allow, permit. -3 To pardon, forgive, excuse, for bear; मृध्यन्तु उवस्य बालिशतां तातपादाः U.6; प्रथममिति प्रेक्ष्य दुहितृजनस्येकोऽपराधो भगवता मर्पयितन्यः \$.4; आर्य मर्पय मर्पय $$V_{e.}1;$ महाब्राह्मण मर्पय \$Mk.1. -4 To forget, neglect.

म्या ind. 1 Falsely, wrongly, untruly, lyingly; यद वक्त्रं मुद्दाक्षसे न धनिनां सूचे न वाउं मृषा Bh. 3. 147; मृषाः भाषासिन्धो Bv. 2. 21. —2 In vain, to no purpose, uselessly.—Comp. —अध्यायिन् m. a kind of crano. —अध्यत a. 1 untrue. —2 absurd. (—कम्) an absurdity, an impossibility. —उद्यम् falsehood, lying, a false statement; तत् किं मन्यसे राजपूत्रं मृषोधं तदिति U. 4; मृषोधं प्रवदन्ती ताम् Bk. 5. 60. —ज्ञानम् ignorance, error. —दानम् insincere promise of a gift. —भाषिन, —वादिन् m. a liar. —वाद् f. an untrue or satirical speech, satire, irony. —वादः 1 an untrue speech; a lie, falsehood.—2 insincere speech, flattery.—3 irony, satire. —साक्षिन् false witness.

मुषायते Den. A. To be mistaken, to err.

मृषालकः The mango tree.

मृष्ट p. p. [मृष्ड् मृश् वा-क] 1 (a) Cleansed, purified; शरफ्छिकरेमेष्टं मानयन् रजनीमुखम् Bhag. 3. 2. 34. (b) Pure, clean; भक्षियत्वा फलान्यथ । मूल्यनि च सुमृष्टानि...Ram. 7. 93. 8. -2 Besmeared. -3 Dressed, cooked. -4 Touched; स्थितपतितं च करोति मृष्टमन्नम् Bri. S. -5 Considered, deliberated. -6 Savoury, agreeable; मांसानि च सुमृष्टानि Ram. 7. 39. 28; मासं सुमृष्टं विरसं महान्तं स्तोकमेव वा । यद्च्छ्येवापतितं प्रसेदाजगरोऽिकयः ॥ Bhag. 11. 8. 2. -7 Sprinkled. -एम् Pepper. -Comp. -कुण्डल a. wearing bright earrings. -गन्धः a savoury or agreeable smell. -यरास् a. of pure glory.

मृष्टिः f. 1 Cleansing, cleaning, purifying.-2 Cooking, dressing, preparation. -3 Touch, contact. -4 Sprink-ling. -8 A savoury repast; स्प्रिमृष्टिक्किजाश्रास्थाः श्राद्धकमेषु संपदः Ms. 3. 255.

मृष्टेरक a. 1 Eating dainties, Inxurious. -2 Selfish. -8 Liberal.

म 9 P. (मृणाति) To hurt, kill.

मे 1 A. (मयते, मित; desid. मित्सते) To exchange or barter. -With नि or विनि to exchange or barter.

मेकः A goat.

मेकल: 1 N. of a mountain; (also मेखल). -2 A goat. -Comp. -अद्भिजा, -कन्यका, -कन्या epithets of the river Narmada; रेवेन्द्रजा पूर्वगङ्गा नर्मदा मेकलांद्रिजा Abh. Chin. 1083.

मेक्षणम् A wooden spoon.

मेखला 1 A belt, girdle, waist-band, zone in general (fig. also); anything which girds or surrounds; मही

सागरमेखला 'the sea-girt earth'; रातानुविद्धाणंवमेखलाया दिशः सपत्ती भव दाक्षेणस्याः R. 6. 63; Rs. 6. 3. -2 Particularly, the girdle or zone of a woman; नितम्बिम्बेः सदुकूलमेखलेः Rs. 1. 4, 6; R. 8. 64; मेखलागुणेस्त गोत्रस्वलितेषु बन्धनम् Ku. 4. 8. -3 The triple girdle worn by the first three castes; मौजी तिवृत् समा श्वस्णा कार्या विशस्य मेखला। क्षत्रियस्य तु मौजी ज्या विशस्य शणतान्तवी॥ Ms. 2. 42. -4 The slope of a mountain (नितम्ब); आमेखलं संचरता धनानाम् Ku. 1. 5; Me. 12. -5 The hips. -8 A sword-belt. 7 A sword-knot or string fastened to the hilt. -8 The girth of a horse-9 N. of the river Narmadā. -10 The cords or lines drawn round an alter; विधिना विहिते कुण्डे मेखलागतिविदिभेः Bhāg. 11. 27. 36. -Comp. -पदम् the hips. -बन्धः investiture with the girdle.

मेखलिन m. 1 An epithet of Siva. -2 A religious student, a Brahmachārin, q. v.; मेखलीनां महासब्धः कौसल्यां समुपस्थितः Rām. 2. 32. 21.

मेखललः An epithet of Siva.

मेघः [मेहति वर्षति जलम्, मिह्-घम् कुत्वम्] 1 A cloud; कुर्वन्नञ्जनमेचका इव दिशो मेघः समुत्तिष्ठते Mk. 5. 23, 2, 3 &c. -2 A mass, multitude. -3 N. of one of the six Ragas (in music). – A A fragrant grass. – धम् Talc. -Comp. -अध्वन् m., -पथः, मार्गः ' the path of clouds', atmosphere. -अन्तः the autumn (शरदृतु). -अरिः the wind. -अस्थि a. hail. -आस्यम् talc. -आगमः the approach of rains, the rainy season; नवाम्बुमताः शिखिनो नदान्त मेघागमे कुन्दसमानदन्ति Ghat. -आच्छादित a. covered with clouds. - आहोपः a dense or thick cloud. -आडम्बरः thunder. -आनन्दा a kind of crane. आनिन्दिन m. a peacock. -आलोकः the appearance or sight of clouds; मेघालोंके भवति सुखिनोऽप्यन्यथावृत्ति चेतः Me.3. -आस्पदम् the sky, atmosphere. -उदकम् rain. -उद्यः the rising of clouds. -क्फ: hail. -कालः the rains, rainy season. –गजैनम् ,–गजैना thunder. –चिन्तकः the Chataka bird. –রা: a large pearl. –রাজন্ 1 a dense mass of clouds. -2 talo. -जीवकः, -जीवनः the Chätaka hird. -ज्योतिस् m., n. lightning. -डम्बरः thunder. -दीपः lightning. - वृतम् N. of a celebrated poem by Kalidasa. -हारम् the sky, atmosphere. -नादः 1 the roar of clouds, thunder. -2 an epithet of Varuna. -8 N. of Indrajit, son of Ravana; मिकप्रह्नं कथमपि यवीयांसमुत्यज्य चापारोपन्यप्राक्रुलिकिसलयं मेघनादक्षयाय Mv. 6. 37. - 4 the Palasa tree. अनुलासिन, अनुलासकः a peacock. जित् 🛲. an epithet of Laksmana. - नामन् m. a kind of grass (Cyperus Rotundus, भद्रमुखा). -निर्घोषः thunder. **−पक्किः, −माला, −राजिः**/. a line of clouds; प्रथमं मेघराजिः पचाद विदालता V. 2. -पयः atmosphere. -पुष्पम् 1 water. -2 hail. -3 river-water. (-- N. of one of the 4 horses of Vispu. -प्रसरः, -प्रसंबः water. -भृतिः a thunderbolt. -मण्डलम् the firmament, sky. -माल, -मालिन् a. cloud-capt. -मोदिनी Eugenia Jambolana (Mar.

जामूळ). -थोनिः fog, smoke. -रघः thunder. -रावः a kind of water-bird. -रेखा, -छेखा a line of clouds. -यणां the Indigo plant. -यतमेन n. the atmosphere. -विद्वः lightning. -चाइनः 1 an epithet of Indra; अयति सम्मामन भेषवाइनः Si. 13. 18. -2 an epithet of Siva. -विस्फूर्जितम् 1 thunder, rumbling of clouds. -2 N. of a metre; see App. -वेद्मन n. the atmosphere. -र्याम a. dark as a cloud (epithet of Rama or Krisna); मेघरयामं पीतकीशेयवासम्. -यंघातः an assemblage of clouds. -सारः a kind of camphor. -सुद्धद् m. a peacock. -स्कन्दिन m. the fabulous animal Sarabha. -स्तनितम् thunder.

मेघंकर a. (-री f.) Producing clouds.

मेघयति Den. P. To make cloudy, darken.

मेचक a. [cf. Un. 5. 37] Black, dark-blue, dark-coloured; दुर्वजञ्जनभेचका इव दिशो मेघ: समुतिष्ठते Mk. 5. 23; U. 6. 25; Me. 61; Ram. 5. 22. 26. —कः 1 Blackness, the dark-blue colour. —2 An eye of a peacock's tail; प्रेष्ट्यद्भृरिमयुखमेचकचयैः Mal. 6. 5. —8 A cloud. —4 Smoke.—6 A nipple. —6 A kind of gem. —कम् 1 Darkness.—2 Sulphuret of antimony. —Comp. —आपगा an epithet of the Yamuna. —गरुः a peacock.

मेचिकत n. Having a dark-blue colour.

मेचटिकः The smell of bad oil.

मेट्, -मेड् 1 P. (मेटति, मेडति) To be mad.

मेट: A white-washed storied house.

मेडुला The myrobalan tree (आमलकी).

मेड: 1 A ram. -2 An elephant-driver or keeper.

मीठः, -मेढी, -मेथिः 1 A pillar, post. -2 A pillar in the midst of a threshing-floor to which oxen are bound. -3 A post to which cattle are bound; मेक्यां गोचकवत्स्थास्तु परस्तात् कल्पवासिनाम् Bhag. 4. 9. 21. -4 A prop for supporting the shafts of a carriage.

मेढीभूत a. Being the central point round which everything turns; मेडीभूतः स्वयं राजन् निप्रहे प्रप्रहे भवान् Mb. 3. 10. 16; 14. 1. 16.

मेद्र: [मिर्-धून] A ram. -द्रम The male organ of generation, penis; (यस्य) मेद्र चोन्माद्गुकाभ्यां हीनं क्षीवः स उच्यते. -Comp. -चर्मन् n the prepuce. -जः an epithet of Siva. -रोगः a venereal disease. -शुक्री Odina Pinnata (Mar. मेदशिंगी).

मेदूक: 1 A ram. -2 The penis.

मेण्डः, -मेण्डः An elephant-keeper.

मेण्डः, -मेण्डकः A ram.

षं. इं. को.... १६२

मेण्द्रः See मेद्र.

मेथ् 1 U. (मेथति-ते) 1 To meet. -2 To meet one another (Atm.). -3 To revile. -4 To know, understand. -5 To hurt, injure, kill.

मेथिका, -मेथिनी A kind of grass.

मेथीपिष्टम् A kind of condiment prepared from the flour of Faenugreek grains; Ganesa P. 49. 47-51; (cf. Mar. मतकूट).

मेद: 1 Fat. -2 A particular mixed tribe; cf. Ms. 10. 36; Mb. 13. 22. 22 (com. मेदा गोमहिष्यादीनां मृतानां मांसमरनन्तः). -8 N. of a serpent-demon. -1 N. of a plant (अंखुवा). -दा A root resembling ginger (one of the eight principal medicines). -Comp. -कृत् n. the flesh. -जम् a species of bdellium. -भिद्धः N. of a degraded tribe.

भेदकः Liquor used for distillation.

मद्स् n. [मद-अध्न] i Fat, marrow (one of the seven dhatus of the body and supposed to lie in the abdomen); Ms. 8. 182; मदसा तर्पयंद् देवानयवीतिरसः पठन् Y. 1. 44; पिपीलिकाभिराचीणीमदस्वस्पांसशीणितम् Bhag. 7. 8. 15. -2 Corpulence, fat of the body; मदच्छेदकशोदरं लघु मवतु-त्यानयोग्यं वदः S. 2. 5. -3 Excessive fatness, morbid corpulence. -Comp. -अधुदम् a fatty tumour. -कृत् n., n. flesh. -गण्डः a kind of fatty excrescence. -पिन्यः a fatty tumour. -तम्, -तेजस् n. a bone. -दोषः, -रोगः excessive fatness. -धरा a membrane in the abdomen containing the fat. -पिण्डः a lump of fat. -दशम् a lymphatic. -वृद्धिः f. 1 increase of fat, corpulence. -2 enlargement of the scrotum.

मेद्स्वन a. 1 Fat, corpulent. -2 Strong, robust; मेद्द्विन: सरभसेपगतानभीकान् (भक्त्वा) Si. 5. 64.

मेदिनी 1 The earth; न मामनति सद्दीपा रत्नसूरि मेदिनी R. I. 85; चश्रलं वसु नितान्तमुखता मेदिनीमिप इरन्त्यरातयः Ki. 13. 52; (मधुकैटमयोरासीन्मेदसैन परिष्ठुता। तेनेयं मेदिनीनाम्ना सर्वतः परिकीर्तिता॥). -2 Ground, land, soil. -3 Spot, place. -4 N. of a lexicon (मेदिनीकोश). -Comp. -ईशः, -पतिः a king. -जः the planet Mars. -दिनम् a natural day. -द्रमः dust. -धरः a mountain.

मेदुर a. [मिद्-बुरच्] 1 Fat. -2 Smooth, unctuous, soft. -3 Thick, dense; पर्यन्तप्रतिरोधिमेदुरचयस्त्यानं चिताज्योतिषाम् Mal. 5. 11; thick with, full of, covered with (usually with instr. or at the end of comp.); मेथे-मेंदुरमम्बरम् Git. 1; मकरन्दपुन्दरगलन्मदाकिनीमेदुरम् (पदारिबन्दम्) ७; श्रीगीबिन्दपदाम्भोजप्रमोदभरमेदुरम् Siva B. 25. 27; कुटजामोद-मेदुर पबनः 26.:69.

मेदुरित a. 1 Thickened, made dense; भेषमेदुरितनीकिय। गिरि: U. 1. - 2 Unctuons. मेध a. 1 Fat. -2 Dense, thick.

मेद्रम् = मेद्रम् q. ४.; नाभ्यधव भवेन्मेद्रम् Sukra. 4. 414. मेघ् 1 U. See मेव्.

मधः 1 A sacrifice, as in नरमेथ, अश्वमेथ; एक्विशति-मेधान्ते Mh. 14. 29. 18 (com. मधो युद्धयज्ञः। 'यज्ञो व मेधः' इति श्रुतेः।). -2 A sacrificial animal or victim. -8 An offering, oblation. -4 Ved. The juice of meat, broth. -8 Ved. Sap, pith, essence. -Comp. -जः an epithet of Vispu.

मेखा [मेथ्-अन्] (changed to मेथ्स in Bah. comp. when preceded by इ. इस and the negative particle अ) 1 Retentive faculty, retentiveness (of memory); धी-धारणावती मेथा Ak. -2 Intellect, intelligence in general; यत सप्ताप्तान मेथया तपसाप्तानयत् पिता Bri. Up. 1. 5. 1; Bg. 10. 34; आयुष्पनतं धुतं स्ते यशोमधासमन्वतम् Ms. 3. 263; Y. 3. 173. -3 A form of Sarasvatī. -4 A sacrifice. -5 Strength, power (Ved.). -Comp. -आतिथि: N. of a learned commentator on Manusmriti. -अनवम् N. of a rite for producing mental and bodily strength. -जित् m. an epithet of Kātyāyana. -जिद् an epithet of Kātyāyana. -जिद् an epithet of Kātyāyana.

मेधायत् a. Wise, intelligent.

मधायित् a. [मधा-दिनि] 1 Very intelligent, having a good memory. —2 Intelligent, wise, endowed with intellect; मधायिनी नीतिगुणप्रयुक्तां पुर: स्फुरन्तीमिव दर्शयन्ति Pt. 1.61; मधायी छित्रसंशयः Bg. 18. 10. —m. 1 A learned man, sage, scholar. —2 A parrot. —3 An intoxicating drink.—नी An epithet of the wife of Brahms.

मेघि See मेचि.

मेघिर a. Intelligent, wise.

मध्य .. [मेष्-ष्यत्, मेधाय दितं यत् वा] 1 Fit for a sacrifice; अजावयोर्धुकं मेध्यम् Y. 1. 194; Ms. 5. 54. —2 Relating to a sacrifice, sacrificial; मेध्येनाकोन्जे; R. 13. 3; उपा वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरः Bri. Up. 1. 1. 1. —8 Pure, sacred, boly; भुवं कोष्णेन सुण्डोग्नी मेध्येनावम्यादिष R. 1. 84; 3. 31; 14. 81. —4 Ved. Fresh, strong, vigorous. —5 Wise, intelligent. —ध्यः 1 A goat. —2 A Khadira tree. —3 Barley (according to Medini). —ध्या 1 N. of several plants (केतकी, शक्सव्याधी, राज्या, शभी &c.). —2 The gallstone of a cow (राज्या). —8 A particular vein.

मनका 1 N. of an Apsaras (mother of Sakuntala).
-2 N. of the wife of Himalaya. -Comp. -आत्मजा N. of Parvati.

मेना 1 N. of the wife of Himslays; मेनां सुनीनामिप माननीयाम् (उपयेमे) Ku. 1. 18; 5. 5. -2 N. of a river. -8 speech (वाष्).

मेनादः 1 A peacock. -2 A cat. -8 A goat.

मेन्धिका, —मेन्धी N. of a plant (Mar. मेरी) (from the leaves of which a reddish dye is extracted, wherewith to colour the tips and nails of fingers, the soles of the feet, and the palms of the hand)

मेप् 1 A. (भेपते) To go, move.

मेख 4. [मा-मि-न यत्] 1 Measured. -2 Capable of being estimated; तथा धरिममेयानां शतादभ्यधिके क्यः Ms. 8. 321. -8 Discernible, capable of being known (क्रेय).

मेरक: 1 A seat covered with bark. -2 N. of an enemy of Vispu.

मेरः 1 N. of a fabulous mountain (round which all the planets are said to revolve and which forms the centre of the several DvIpas; cf. दीप; it is also said to consist of gold and gems); विभाग्य मेरने यदर्थिसास इतः N. 1. 16; स्वासन्येव समाप्तदेममहिमा मेरने मे रोचते Bh. 3. 150.—2 The contral bead in a rosary.—3 The central gem of a necklace.—Comp.—अद्विकाणिका the earth.—धामन m. an epithet of Siva.—पृष्ठम् heaven, the sky.—मन्दरः N. of a mountain.—यन्त्रम् a figure shaped like a spindle.—सावणः N. of one of the fourteen Manus.

मेरकः Inconse.

मेल: [मिल्-घम्] 1 Meeting, union, intercourse. -2 A fair. -8 A company, an assembly. -4 Conjunction (of planets). (Also मेलक).

मलनम् [भिक्त्युद्] 1 Union, junction. -2 Association. -8 Mixture. -4 An encounter; a fight.

मेला [मिल्-णिन् अन् टाप्] 1 Union, intercourse. -2 A company, assembly, a society. -8 Antimony. -4 The indigo plant. -5 Ink. -6 A musical scale. -Comp. - अन्युकः, - जन्दः, - जन्दा, - मन्दा an ink-stand, ink-bottle. - अम्बु ink.

मेलापक: 1 Uniting, bringing together, collecting. -2 Conjunction of planets. -3 A crowd, assembly.

मेलायनम् Combination, junction.

मेख् 1 A. (मेबते) To worship, serve, attend upon-

मेख a. Much (पुष्कल); सबै में तबं ब्रूहि मेवं यथावत Mb. 6. 20. 2.

मेषः 1 A ram, sheep. -2 The sign Aries of the zodiac.
-Comp. -अण्डः an epithet of Indra. -कम्बलः a woollen blanket or rng. -कुसुमः, -लोचनः Cassia Thora (Mar. टाकल). -पालः, -पालकः a shepherd. -मांसम् mutton-प्यम् a flock of sheep. -गृहः a species of tree; Mb. 14. 43. 3. -गृहो Odina Pinnata (Mar. मेवशिंगी).

मेषा Small cardamoms.

मेषायते Den. A. To act like a ram.

मेथिका, -मेषी 🛦 ०४०.

मेष्रणम् N. of the 10th astrological house [A Greek word]; Bri. S.

मेह: [निह-षम्] 1 Making water, passing urine. -2 Urine. -3 A urinary disease; diabetes. -4 A ram. -6 A Goat. -Comp. -भी turmeric.

मेहनम् [मिद्-त्युद्] 1 Passing nrine; एवं धाष्टर्पान्युपाति कृक्ते मेहनादीनि नास्ती Bhag. 10.8.31. - 2 Urine. - 3 The penis; प्रलम्बोदरमेहना: Mb. 9.45.97.

मैत्र a. (-न्नी f.) [मित्र-अप्] 1 Belonging to a friend. -2 Given by a friend. -8 Friendly, well-disposed, amicable, kind; क्रयांदन्यन वा क्रयान्मेत्रो बाह्मण उच्यते Ms. 2. 87; अदेश सर्वभूतानों मैत्रः करूण एव च Bg. 12. 13. - 🖪 Relating to the god Mitra (as a Muhurta); Ku. 7.6 (com. 'आई: साईस्तथा मैत्रः शुभो वासव एव च ' इति बृहस्पति-स्मरणात्); मेत्रे मुहूर्ते प्रययौ प्रयागवनमुत्तमम् Ram. 2.89.21 (com. उदयात् वृतीयमुहूर्ते). -नाः 1 A high or perfect Brahmapa; परिनिष्ठितकार्यस्तु स्वाप्यायेनैव ब्राह्मणः । कुर्यादन्यत्र ना कुर्यान्मेत्रो बाह्मण उच्यते ॥ Mh. 12. 60. 12. -2 N. of a partioular mixed tribe; Ms. 10. 23. -3 The anns; Ms. 12. 72 (com.). -4 A friend. -31 1 Friendship, good will. -2 Intimate connection or association, union, contact; प्रत्येषषु स्कृटितकमलामीदमैत्रीकवायः Me. 31. -8 The lunar mansion called खनुराधा; तीर्घयात्रां इलधरःमैत्र-नक्षत्रयोगे स्म Mb. 9. 35. 14. - अम् 1 Friendship. - 2 Voiding or evecuation of excrement; मैत्रं प्रसाधनं स्नानम् (पूर्वाह एव कुर्वात) Ms. 4. 152. -8 A prayer addressed to Mitra; अजातराष्ट्र: कृतमैत्रो हुतामिः Bhag. 1. 13. 30. — The lunar mansion अनुराधा (मैत्रमम् in the same sense). -Comp. -चित्तम् benevolence. -नक्षत्रम् the अनुराधा constellation.

मैत्रकम् Friendship.

मैश्रायणम् Benevolence; समः सर्वेषु भूतेषु मैत्रायणगतिखरेत् Mb. 12. 160. 27. (-णाः m. pl.) N. of a Vedic school; also मैश्रायणो.

मैत्राबरणः 1 An epithet of Valmiki. -2 Of Agastya. -3 N. of one of the officiating priests at a sacrifice. -4 N. of Vasiştha; त्वां मैत्रावरणोऽभिनन्दतु गुरुर्यस्त गुरूणामपि U. 5. 28.

मैत्रावरुणिः 1 An epithet of Agestya; यान् मैत्रावर्शणः प्रशास्ति भगवानाम्नायपूते विधी Mv. 1. 25. -2 Of Vasiştha. -8 Of Valmini.

मैत्रिन a. Friendly, kind.

मैत्रेय a. (-यी f.) Relating to a friend, friendly. -यः N. of a mixed tribe.

मैत्रेयकः N. of a mixed tribe; मैत्रेयकं तु वैदेही मायूकं संप्रस्थते Ms. 10. 83.

मैत्रेथिका A contest between friends or allies (मित्रयुद्धम्).

मैत्रेयी N. of the wife of याज्ञवल्बय.

मैज्यम् Friendship, alliance; आहुः साप्तपदं मैठमं जनाः शास्त्रविचक्षणाः Pt.

मैथिलः [मिथिलायां सबः अण्] A king of Mithila; उत्पन्ना मैथिलकुले जनकस्य महात्मनः Ram. 7. 17. 37; R. 11. 32, 48. — लाः (pl.) The people of Mithila q. v. —ली N. of Sita; स जहार तथोमध्ये मैथिली लोकशोषणः R. 12. 29.

मेशुन a. (नी f.) [मिश्रनेन निर्शाम अण्] 1 Paired, coupled; गन्धर्वस्ताद्शीरस्य मेशुन्यव सितासिताः Bhag. 4. 27. 14. -2 United by marriage. -3 Relating to copulation. न्तम् 1 Copulation, sexual union; यतं मेशुनमञ्जम् Pt. 2. 98. -2 Marriage. -3 Union, connection. -4 Consecrating the fire (अन्याधान). -Comp. -गत a. engaged in copulation. -गमनम् sexual intercourse. -ज्यरः the excitement of sexual passion. -धर्मिन a. copulating. -वराग्यम् abstinence from sexual intercourse.

मैथुनिका Union by marriage, matrimonial alliance; P. IV. 8. 125.

मेशुनिन a. Copulating, sexually united. -m. One who has had sexual union with a woman.

मैथुनीभाषः Copulation, sexual union; नारीषु मैथुनीभाषं नाकामास्वभ्यरोचयत् Ram. 7. 26. 59.

मैशुन्य . Relating to copulation.

मैधावकम् Wisdom, intelligence.

मैनवी (In music) A kind of gait or movement.

मैनाक: [मेनकार्या भवः अण्] N. of a mountain, son of Himslaya and Mens, who alone retained his wings (when Indra clipped those of other mountains) on account of his friendship with the ocean; cf. Ku. 1.20; चिरं जलनियों ममो मैनाक इन मार्दबम् Bv. —Comp. —स्वस् f. epithet of Parvati.

मैनालः, -मैनिकः A fisherman.

मैन्दः N. of a demon killed by Krisna. -Comp.

मैरेयः, -यम्, -मैरेयकः, -कम् A kind of intoxicating drink (a combination of धरा and आसन); अधिरजीन वधुिः पीतमैरेयरिकम् Si. 11. 51; G. L. 34; पीत्वा च मधु-मैरेयम् Bhag. 6. 1. 59; मैरेयं सरसिजीमुखाम्बुजस्थं चकाहाः सह गृहिणीभिरापिबन्ति Ram. Ch. 70.

मैलिन्दः ∆ bee.

मैलेयकः A variety of inferior gems; Kau. A. 2. 11. 29.

मोकम् 1 The cast-off skin of an animal; कद्लीमृग-मोकानि Mb. 2. 49. 19. -2 A quadruped. -8 A pupil.

मोक्तव्य a. 1 To be set free, liberated. -2 To be renounced or resigned. -8 To be hurled or thrown upon or against.

मोझ् 1 P., 10 U. (मोक्षति, मोक्षयति-ते) 1 To release, set free, liberate, emancipate. -2 To loose, untie, undo. -3 To wreet away. -4 To east, hurl, fling. -6 To shed. -6 To detach, extract.

मोक्ष: [मोक्ष-घव] 1 Liberation, release, escape, freedom; साऽधुना तब बन्धे मोद्दे च प्रभवति K.; Me. 63; लब्धमोक्षाः शुकादयः R. 17. 20; धुर्याणां च धुरो मोक्षम् 17. 19. −2 Rescue, deliverance, delivery; ते यतभ्वं परं शक्त्या सर्वे मोक्षाय पार्थिषाः Mb. 5. 173. 15. -8 Final emancipation, deliverance of the soul from recurring births or transmigration, the last of the four ends of human existence; see **अर्थ; धर्मार्थकाममोक्षाणां यस्यैकोऽपि न विद्यते । अजागल्स्तनस्येव तस्य** जन्म निरर्थकम् ॥ ; Bg. 5. 28; 18. 30 ; Ms. 6. 35 ; R. 10.84 . -4 Death. -5 Falling down, dropping down, falling off; बनस्थलीर्मरपत्रमोक्षाः Kn. 3. 31. - 6 Loosening, untying, unbinding; वेणिमोक्षोत्स्कानि Me. 101; मदकल्युवतीनां नीवि-मोक्षस्तु मोक्षः –7 Shedding, causing to fall down or flow; बाष्पमोक्ष, अभुमोक्ष. - 8 Shooting, casting, discharging; बाणमोक्षः S. 3. 5. -9 Scattering, strewing. -10 Acquittance or discharge of an obligation (debt &c.). -11 (In astr.) The liberation of an eclipsed planet, the end of an eclipse. —12 N. of a tree (पाटिले). —13 Utterance (of a curse). -14 Settling (a question). -Comp. -उपायः a means of obtaining final emancipation. - ज्ञानम् knowledge of final emancipation. - नेवः an epithet applied to Hiouen Thrang, the celebrated Chinese traveller. - द्वारम् the sun. -पतिः (in music) a kind of measure. - It an epithet of the town called काबी. –भावः liberation.–वार्सिक a. reflecting upon final emancipation.

मोक्षक a. [मोक्ष-जुल्] Delivering, freeing, releasing &c. -कः A liberator, saviour, deliverer.

मोक्षणम् [मोक्-त्युद्] 1 Releasing, liberating, emancipating, setting at liberty; यावानवध्यस्य वधे तावान् वध्यस्य मोक्षणे Ms. 9. 249. -2 Rescuing, deliverance. -3 Loosening, untying. -4 Giving up, abandoning, resigning. -5 Shedding. -6 Squandering. -7 Discharging, casting; सक² &c. -णी The magic art of releasing any one.

मोक्षायते Den. A. To become a means of emancipation.

मोक्षिन a. 1 Desirous of emancipation; यतयो मोक्षिण-बैव एहस्थाबैव भारत Mb. 3. 30. 12. -2 Emancipated, completely absolved, freed. मोगः A disease like chicken-pox.

मोघ a. [मुद्द-घ अच् वा कुरवम्] 1 Vain, useless, fruitless, unprofitable, unsuccessful; याच्या मोघा वरमधिगुणे नाधमे लब्धकामा Me. 6; मोघश्वति कलभरय विष्टितम् R. 11. 39; 14. 65; मोघशा मोघकांणो मोघश्वाना विचेतसः Bg. 9. 12. -2 Aimless, purposeless, indefinite. -3 Left, abandoned. -4 Idle. -धः A fence, an enclosure, a hedge. -धा The trumpet flower. -धम् ind. In vain, to no purpose, uselessly. -Comp. -कमन् a. engaging in useless rites. -पुष्पा a barren woman.

मोधायते Den. A. To become useless or insignificant.

मोघीक 8 U. To render useless, frustrate.

मोघोलिः A hedge, fence.

मोचः [मुब्-अच्] 1 The plantain tree. -2 The tree called शोभाजन. -चा 1 The plantain tree. -2 The cotton shrub. -8 The indigo plant. -चम् A plantain fruit. -Comp. -निर्यासः, -रसः, -सारः, -सादः the resin of Gossampinus Rumphii.

मोचक a. [सुच्-जुल्] 1 Liberating, freeing. -2 Finally emancipated, absolved. -कः 1 A devotee, an ascetic. -2 Emancipation, deliverance. -3 A plantain tree. -4 The tree called शोभाजन. -कम A kind of shoe.

मोचन a. (-नी f.) [सन्न्यु स्पृद् वा] Releasing, freeing from. -नम् 1 Releasing, liberating, setting free, emancipating. -2 Unyoking. -3 Discharging, emitting. -4 Acquittance of a debt or obligation. -8 Arrogance, pride. -6 Deceit, fraud. -Comp. -पदकः a filter.

मोचियत् a. Releasing, setting free; Ms. 8. 342 (com.).

मोचाटः 1 The pith or fruit of the banana. -2 Sandal wood. -3 A kind of pungent seed.

मोचिकः A tanner or shoe-maker.

मोटः, -टम् A bundle; Buddh.

मोटकः, -कम् [सुट्-जुल्] A pill. -कम् A couple of broken blades of Kuśa grass given at a Śrāddha (भनकुशपत्रद्वयम्).

मोटनम्, -मोटनकम् Crushing, pressing, grinding, breaking. -नः Wind, air.

मोद्दायितम् Silent involuntary expression of affection towards an absent lover, as when a woman, her mind being taken up by her lover, soratches the ear &c. when he is remembered or talked of; it is thus defined by उज्ज्वल्याणि:— कान्तस्मरणवार्ताची दृदि तद्भावसावतः। प्राकट्य-मिन्सप्स्य मोद्दायितसुद्दियते; see S. D. 141 also; सयो मोद्दा-यितमधुरिमोहासभाष्ट्रीविधाता Ud. S. 35.

सोण: 1 A dried fruit. -2 A basket for keeping snakes. -3 A kind of fly.

मोदः [मुद्-चम्] 1 Delight, pleasure, joy, gladness; बन्नाननाव मोदाब U. 2.12; R. 5.15; अनुपदनिगदितमधुरिपु-मोदम् Git. —2 Perfume, fragance; अश्विनोरोषधीनां च प्राणो मोदममोदयोः Bhag. 2.6.2. —दा A species of plant (अर्ज-मोदा); also मोदाङ्गा. —Comp. —आख्यः the mango tree.

मोदक a. (-का, -की f.) [मोदयति-मुद् णिच् ष्वुल्] 1 Pleasing, delighting, gladdening. -2 Glad, delighted. -कः, -कम् 1 A sweetmeat in general; Y. 1. 289 (com-मोदकाः लड्ड्काः). -2 A kind of pill (in medicine). -कः N. of a mixed tribe (sprung from a Kṣatriya father and a Sūdra mother). -Comp. -कारः a confectioner. -चड्डमः N. of Ganesa.

मोदाकिका A sweetmest.

मोदनम् [सुद्-त्युद्] 1 Joy, pleasure. -2 The act of pleasing. -3 Wax. -a. Gladdening, delighting; निशासुखे वृक्वलगृप्रमोदनं महारमनां नृपवरयुद्धमद्भुतम् Mb. 7. 155. 46.

मोदयन्तिका, -मोदयन्ती A kind of jasmine (Arahian).

मोदित a. Glad, pleased, delighted. -तम् Pleasure, delight.

मोदिन a. [मुद्-णिनि] 1 Glad, pleased, cheerful. -2 Gladdening, delighting. -नी 1 N. of various plants (अजमोदा, महिना, यूथिका). -2 Musk. -3 An intoxicating or spirituous liquor.

मोरः A peacock.

मोरकम् 1 A kind of steel. -2 The milk of cow seven days after calving.

मोरट: [सुर-अटन] 1 A kind of plant with sweet juice.

-2 The milk of a cow seven days after calving. - टम्
1 The root of the sugarcane. -2 The flower of the
Ankota tree. -टा Hemp used for how-strings (स्वा).

मोरणः Sour hutter-milk.

मोरिका A side-door.

मोष: [मुष्-धन्] 1 A thief, robber; पथि मोषाभिदर्शने शाकितो नाभिधावन्तः Ms. 9. 274. -2 Theft, robbery. -3 Plundering, stealing, taking away, removing (fig. also); न पृष्पमोषमर्हत्युद्यानन्ता Mk. I; दृष्टिमोषे प्रदोषे Git. 11. -4 Stolen property; संनिधातुंश्व मोषस्य हन्याकौरमिवेश्वरः Ms. 9. 278. -Comp. - रहत् m. a thief.

मोपकः [मुष्-मुत्] A robber, thief.

मोचणम् [सुष्-रयुद्] 1 Robbing, plundering, stealing, defrauding; Kull. on Ma. 8. 400. -2 Cutting. -8 Destroying.

मोषयित्नुः 1 A Brāhmaṇa. -2 The cuckoo.

मोषा Thett, robbery.

मोष्ट्र m. A thief, robber.

मोह: [सुद्द घण] 1 Loss of consciousness, fainting, a swoon, insensibility; मोहेनान्तर्वरतनुरियं लक्ष्यते मुच्यमाना V. 1. 8; मोहादभूत कष्टतरः प्रवोधः R. 14. 58; Ku. 3. 73; कतिचन पेतुरुपेत्य मोहसुद्राम् Siva B. 28, 88. -2 Perplexity, delusion, embarrassment, confusion; यज्ञात्या न पुनर्मीहर्मेव यास्यसि पाण्डव Bg. 4. 35. - B Folly, ignorance, infatuation; तितीर्धुर्दुस्तरं मोहादुडुपेनारिम सागरम् R. 1. 2; \$. 7. 25. –4 Error, mistake. –8 Wonder, astonishment. –6 Affliction, pain. -7 A magical art employed to confound an enemy. -8 (In phil.) Delusion of mind which prevents one from discerning the truth (makes one believe in the reality of worldly chiests and to be addicted to the gratification of sonsual pleasures); भहामोई च मोई च तमश्राज्ञानश्त्तयः Bhag. 3. 12. 2. -9 Illusion of attachment or love; स्वगृहोद्यानगतेऽपि क्रिक्धैः पापं विश्रष्ट्क्यते मोहात् Pt. 2. 171. -Comp. -उपमा (in Rhet.) a figure of speech in which the उपमान and उपमेय are oonfounded ; राशीत्युत्प्रेक्ष्य तन्त्रि त्वन्मुखं त्वन्मुखाराया । इन्दुमप्यनु-धावामीत्येषा मोहोपमा स्मृता || Kav. 2. 25. -कलिलम् 1 the thick net or snare of delusion. -2 spirituous liquor. -जालम् mundane fascination. -निद्रा over-weening oonfidence. -मन्त्र: a deluding spell. -रात्रि: f. the night when the whole universe will be destroyed; कालरात्रि-र्महारात्रिमों हरात्रिश्व Chandipatha. -शास्त्रम् a false doctrine or precept.

मोहक a. 1 Infatuating. -2 Causing ignorance or folly.

मोहन a. (-नी f.)[मुद्द-णिच्-ल्यु ल्युद् वा] 1 Stupelying. -2 Bewildering, perplexing, puzzling; तमस्वज्ञानजं विद्धि मोइनं सर्वदेहिनाम् Bg. 14. 8. -3 Deluding, infatuating. - Fascinating, enrapturing; सक्लेन्द्रियमोहनानि U. 1. 36; Mal. 6. 8. -नः 1 An epithet of Siva. -2 N. of one of the five arrows of Cupid. -3 The Thorn-apple (भत्तर). -नी 1 A particular illusion. -2 A particular incantation. -8 One of the nine राक्तिs of Visnu. -नम् 1 Stupelying. -2 Bewildering, perplexing, puzzling. -3 Stupor; loss of sensation. -4 Infatuation, delusion, mistake. -5 A seduction, temptation. -6 Sexual intercourse; योषितः पतितकाखनकाखी मोहनातिरभसेन नितम्बे 鉽. 10. 85; Mal. 4. -7 A means employed in perplexing others. -8 A magical charm employed to bewilder an enemy. -Comp. -अस्म a missile which fascinates or bewitobes the person against whom it is used. - यहम a delusive chamber; गुढमित्तिसंचारं मोइनगृहं तन्मध्ये वा बासगृहम् Kau. A. 1. 20.

मोहनकः The month of Chaitra.

मोहनीय a. 1 Relating to or causing swoon, delusion &c. -2 Perplexing, puzzling.

मोहित p. p. [मुद्द-णिच् फ] 1 Stupefied. -2 Perplexed, bewildered. -3 Deluded, fascinated, infatuated, beguiled.

मोदिन a. [सुद-णिनि] 1 Stupelying. -2 Perplexing, bewildering, fallacious. -3 Fascinating, enrapturing, enchanting.

woman (the form assumed by Vishu at the time of cheating the demons of nectar.) -8 The flower of a kind of jasmine.

मौक (कु) लिः A crow; स्तम्बाडम्बरमूकमौकुलिकुलः कौबाबतोऽयं गिरिः ॥, 2, 29,

मौकल्यः A वैदेहक who sows and dyes clothes (रामक).

मौक्तिकम् [मुकैव स्वार्थे ठक्] A pearl; गारुमतं च माणिक्यं मोक्तिकं श्रेष्ठमेव हि Sukra. 4. 162; मोक्तिकं न गजे गजे Subhas. - Comp. - आवली a string of pearls. - गुम्फिका a female who prepares pearl-necklaces. - तण्डुलः a kind of white यावनाल (Mar. जॉघळ). - दामन् n. a string of pearls. - मसचा a pearl-muscle. - गुक्तिः f. a pearl-oyster. - सरः a necklace or string of pearls; अयं करे बाहुः शिशिरमध्यो मौकिकसरः U. 1. 29. - स्थानम् 1 a conch, shell. - 2 an elephant, frog or hog (?). - 8 the bamboo tree; Girvana.

मौक्यम् [मूक्स्य भावः व्यक्] Dumbness, muteness, speechlessness; अन्नहर्तामयादितं मौक्यं वागपहारकः Ms.11.51.

मीख a. 1 Oral. -2 Relating to the mouth.

मौख्यम् Precedence, superiority.

मौखरिः N. of a family; पदे पदे मौखरिभिः कृतार्चनम् K.

मोखर्यम् [मुखरस्य भावः प्यम्] í Talkativeness, garrulity. - 2 Abuse, defamation, calumny.

मौग्ध्यम् [मुग्ध-ध्यम्] 1 Silliness, foolishness. -2 Artlessness, simplicity, innocence. -8 Charm, beauty.

मौध्यम् Uselessness.

मौचम् The fruit of the plantain tree.

मौज a. (जी f.)[मुज-अण्] Made of Munja grass (also मौजक).

मौजी The girdle of a Brabmana made of a triple string of Munja grass; बताय मौजी त्रिपुणी बमार याम् Ku. 5. 10; Ms. 2. 42; पिशतमीजीयुजमर्जनच्छविम् Si. 1. 6. —Comp.—नियन्धनम्, —यन्धनम् binding on the Munja gram

girdle, investiture with the sacred thread; Ms. 2. 27; मातुरभेऽधिजननं द्वितीयं मीजिब-धने 169.

मौद्यम् 1 Ignorance, stupidity, folly; दिलानौ भजते मौद्याद् मस्मन्येन जुहोति सः Bhag. -2 Childishness. -8 Spiritual folly. - I Swoon, stupor.

मीण्ड्यम् 1 Shaving of the head, tonsure; मीण्ड्यं प्राणान्तिको दण्डो बाह्मणस्य विधायते Ms. 8. 879. -2 Baldness.

मीत्रम् A quantity of urine.

मौर्क a. (-की f.) 1 Relating to sweetmeats. - 2 Dealing in sweetmeats.

मौद्षिकः A confectioner.

मौद्रलायनः N. of a pupil of गौतमद्वदः

मौब्रलिः A orow.

मौद्रीन a. [मुद्रानां भवनं क्षेत्रं खण्] Fit for being sown with beans (as a field).

मौनम् [मुनेभानः अण्] 1 Silence, taciturnity; निभ्वणं मौनमपण्डितानाम् Bh. 2. 7; मौनं सर्वार्थसाधनम्; मौनं त्यज 'open your lips'; मौनं समाचर 'hold your tongue'. —2 The unblooming state (अप्रकृष्णाभान); गुजित मञ्ज मिलिन्दे मा मालित मौनमुपयासीः By. 1. 19. —Comp. —मुद्रा the attitude of silence. —वतम् a vow of silence.

मौनिन् a. (-नी /.)[मौनमस्यास्ति इनि] Observing a vow of silence, silent, taciturn; तुल्यनिन्दास्तुतिमीनी संतुष्टी यनकेनचित Bg. 12. 19. -m. A holy sage, an assetic, a hermit; also मौनिः; एवं मुतित मौनीश आगताश्वापवाहकाः A. Ram. 1. 6. 21.

मौरजिक: [मुरजवादनं शिल्पमस्य ठक्] A drummer.

मीरव a. Made from the Muru iron; also मोर्ब्य; मीर्ब्यभिजन्ने गदया विभावरीम् Bhag. 3. 17. 26.

मौक्यम् [मूर्ख-व्यम्] Folly, stupidity.

भौर्यः [सुर-ष्य] N. of a dynasty of kings beginning with Chandragupta; मौर्ये नेव राजनि Mu. 4.15; मौर्योईरण्या-थि।भिरची: प्रकल्पिताः Mbh.; (there is a difference of opinion among scholars as to the meaning of the word मौर्य in this passage).

मौर्च a. (-धी /.) Made of Mürvs plant; मौर्म्या भेखलया नियन्त्रितमधीवासश्च माजिष्ठकम् U. 4. 20; Mv. 1. 18.

मौर्ची [मूर्वालता तथान्द्रना निर्शता अण्] 1 A bow-string; मौर्चीकिणाक्को भुजः 5. 1. 13; मौर्ची धनुषि चातता R. 1. 19; 18. 48; Ku. 3. 55; धनुः पौष्पं मौर्ची मधुकरमयी पम निशिक्ताः Saundaryalahari 6. -2 A girdle made of Müryä grass (to be worn by a Kşatriya); क्षत्रियस्य तु मौर्ची उथा Ms. 2. 42. -8 (In geom.) The sine of an are; (also मौर्विका).

www.kobatirth.org

मौल a. (ला, न्ली f.) [मूलं बेशि मूलादागती वा अण्] 1 Radical, original. -2 Ancient, old, of long standing (as a custom); aboriginal, indigenous (as people); सामन्तानामभावे द्व मौलानां सीम्नि साक्षिणाम् Ms. 8.259. -3 Nobly born, of a good family. -1 Brought up in the service of a king for generations, holding office from ancient times, hereditary; मौलाञ्जाबाविद: Ms. 7.54; R. 19.57; सभावेन च मौलानाम् Siva B. 8.56. -5 Monetary; आदरीत वलं राजा मौलं मित्रबलं तथा Mb. 15.7.7. -लः An old or hereditary minister; (प्रकृतयः) मौलेरानाययामासुर्भरतं स्विम्निताश्चानेः R. 12.12; 14.10; 18.38.

मौलि a. [मूल्स्यादरभवः रच्] Head, foremost, best; अखिलपरिमलानां मौलिना सौरमेण By. 1.121. - ि The head, the crown of the head; मौली वा रचयाजलिम् Ve. 3. 40; R. 13. 59; Ku. 5. 79. -2 The head or top of anything, top-most point; U. 2. 30; देव्यप्रदीपमालाया मौलिदीपतुला द्वी Parnal. -3 The Asoka tree. - लि: (m., f.) 1 A crown, diadem, tiara; अलक्थशाणोत्कषणा नृपाणां न जातू मौली मणयो नसन्ति Bv. 1. 73. -2 Hair on the crown of the head, tuft or lock of hair; जटामीलि Ku. 2. 26 (जटाजूट Malli.); प्रष्पितलतान्तनियमितंबिलम्बिमौलिना Ki. 12. 41. -8 Braided hair, hair braided and ornamented; दुःशासनेन कचकर्षणभिष्रमौलिः Ve. 6. 34. – लिः, –ली f. The earth. -Comp. -- This the phlegm secreted in the head. -पृष्ठम् the grown of the bead. -बन्धः a diadem for the head. -मणि:, -रत्नम् a creat-jewel, a jewel worn in the crown. - HUETH a head-ornament. -मुकुटम् a orown, tiara.

मौलिक a. (-की f.) 1 Radical. -2 Chief, principal, prime; संजीवनोपायस्तु मौलिक एव रामभद्रस्थाद्य संनिहितः U. 3. -3 Interior, of low origin (opp. to कुलीन). -कः A dealer in or digger of roots.

मौलिन् a. Having a crown, crested.

मौडियकः A variety of geme; Kau. A. 2. 11. 29. मौस्यम Price.

मीपळ a. A bath in which one remains steady like a peetle in water.

मौषिकारः A male mouse.

मीश Playing at fisticuffs, a boxing or pugilistic encounter.

मोधिकः 1 A rogue, cheat, sharper. -2 A goldsmith.

मोसल a. (-ली f.) [सुसल-अण्] 1 Formed like a clubclub-shaped. -2 Fought with clubs (as a battle). -3 Relating to the battle with clubs (as a parcan; in this parcan (Mb. 16th) is narrated the death of Krisna and Balarama, and the self-destruction of Krisna's family through the curse of Brahmanas). - अप A kind of mediaparks. - अप The destruction of Yadavas in the battle with clubs; वज्रस्तस्यामनग्रस्तु मौसलादवरोषितः Bhag. 10. 90. 37.

मोहृतेः [मुहूर्त-अण्] An astrologer.

मौद्वतिक a. (-की f.) [सुद्धर्त-ठक्] 1 Momentary, transient. - 2 Relating to a particular time. - 3 Skilled in astrology. - कः An astrologer; मौद्धर्तिकः संवायताम; चिकित्सकमाद्दानसिकमोद्धर्तिकांत्र पश्चेत् Kau. A. 1. 19. 16; अथ मौद्धर्तिकादिष्टे विध्युक्तेऽद्दिन शोभने Siva B. 1. 86.

स्ता 1 P. (मनति, म्नात) 1 To repeat (in the mind).
-2 To learn diligently. -8 To remember. -1 To praise
(Ved.).

₩ p. p. 1 Repeated. -2 Learnt, studied.

स्वस् I. 1 P. (अक्षति) 1 To rub; मृक्षा शीर्षा चतुर्णाम् Rv. 8. 74. 13. −2 To heap, collect, accumulate. −3 To strike, hurt, kill. −II. 10 U. (अक्षयति-ते) 1 To heap, accumulate. −2 To smear, rub, anoint. −3 To mix, combine. −4 To speak indistinctly.

দ্বর: Hypocrisy, dissimulation.

ञ्चलणम [मञ्ज्ञाने लुद्] 1 Smearing the body with unquents. -2 Anointing, smearing in general. -8 Accumulating, heaping up. -4 Oil, ointment.

म्राञ्च See सृह्यु below.

च्चद् 1 A. (भ्रदते, caus. भ्रदयति-ते) To pound, grind, orush, trample upon.

म्रतिमन् m. [मृदोभींवः इसनिच्] 1 Tenderness, softness; रुसत्कुल्लाम्भोजम्रदिमहरणः कोऽपि चरणः Laksmilahari S. 6. – 2 Mildness, weakness; (स्वर्मानुः) दिमांशुमाञ्च प्रसते तन्त्रदिन्नः स्कूनं फलम् \$i. 2. 49.

म्रिवमान्थित a. Mild. kind.

भ्रातनम् Cyperus Rotundus (Mar. विंब्सी नागरमोदा).

म्रच् 1 P. (म्रोचति) To go, move.

मु**ड्य** 1 P. (सुष्ठति) To go, move.

म्रेट् (ब्) 1 P. (बेट-इ-ति) To be mad.

म्लक्ष् 10 U. (म्लक्षयति-ते) To out or divide.

स्टिप्ट a. 1 Spoken indistinctly (as by barbarians), indistinct; P. VII. 2. 18; व्याप्त कुटम् Abh. Chin. 258. -2 Barbarous. -3 Withered, faded. - एम् 1 An indistinct or barbarous speech. -2 A foreign language.

म्बुच्च, -म्बुञ्च् 1 See प्रव्, पुण्च्. ~2 To set; म्स्प्रेचन्ति इत्या देवता न वायुः Bri. Up. 1. 5. 22.

स्लेच्छ , or स्टेब्ड 1 P., 10 U. (म्लेच्छति, स्लेच्छयति-ते, स्लिड, स्लेच्छत) 1 To speak confusedly, indistinctly, or barbaronsly. -2 To speak distinctly (व्यक्तायां नाचि); L. D. B.

स्लेच्छ: [स्लेच्छ-घम्] 1 A barbarian a non-Aryan (one not speaking the Sanskrit language, or not conforming to Hindu or Aryan institutions), a foreigner in general; श्राह्मा म्लेच्छप्रसिद्धिस्तु विरोधादर्शने सित J. N. V.; म्लेच्छान् मूर्छयते; or म्लेच्छनिवहनिधने कलयसि करवालम् Gtt. 1. -2 An outcast, a very low man; (Baudhāyana thus defines the word:—गोमांसखादको यस्तु निरुद्धं वहु भाषते। सर्वा-चारविद्दीनश्च म्लेच्छ इत्यमिधायते ॥). -8 A sinner. wicked person. - Foreign or barbarous speech. - 55H 1 Copper. -2 Vermilion. -Comp. -आख्यम् oopper. -आशः wheat. -आस्यम् , -मुखम् copper. -कन्दः garlic. -आर्तिः f. a savage or barbarian race, a mountaineer; पुलिन्दा नाहला निष्टषाः शबरा वर्षटा भटाः । माला भिल्लाः किराताश्च सर्वेऽपि म्लेच्छजातयः॥ Abh. Chin. 934. –देशः, -भण्डलम् a country inhabited by non-Aryans or harbarians, a foreign or barbarous country; कृष्णसारस्तु चरति भूगो यत्र स्वभावतः । स ह्रेगो यहियो देशो म्लेन्छदेशस्त्वतः परः ॥ Ms. 2. 23. -द्विष्टः bdellium. -भाषा a foreign language. -भोजनः wheat. (न्तम्) barley. -वाच् a. speaking a barbarous or foreign language; म्लेच्छबाचश्चार्यवाचः सर्वे ते दस्यवः स्मृताः Ms. 10. 45.

स्टेच्छनम् 1 Speaking indistinctly or confusedly.
-2 Speaking in a barbarous tongue.

स्टोच्छत p. p. Spoken indistinctly or barbarously.
-तम् i A foreign tongue. -2 An ungrammatical word or speech.

स्टेन्डितकम् Foreign or barbarous speech.

म्लेट् -म्लेड् (म्लेट-इ-ति) To be mad.

म्लेच् 1 A. (म्लेवते) To worship, serve.

स्त्रै 1 P. (म्लायति, मम्ली, अम्लासीत्, म्लास्यति, म्लान) 1 To fade, wither; म्लायतां भूडहाणाम् Bv. 1. 36; \$i. 5. 43; बश्चस्वस्वल्रवान्ये पेतुमम्लस्तयाऽपरे Mb. 7. 115, 29; माने म्लायति

Bh. 3. 33. ~2 To grow weary or languid; to be fatigued or exhausted; पथि..मम्ल्युर्न मणिकुट्टिमोचितो R. 11.9; Bk. 14. 6; वनविद्दरणखेदम्लानम् Si. 7. 75. ~3 To be sad or dejected, be downcast or dispirited; मम्ली साथ विषादेन K. P. 10; म्लायते मे मनो हीदम् Mb. ~4 To become thin or emaciated. ~5 To disappear, vanish. ~6 To decline, become less; वनविद्दरणखेदम्लानमम्लानशोभाः Si. 7. 75. —Caus. (म्लायति) 1 To cause to fade, wither up. ~2 To make languid or dispirited, emaciate, enfeeble. ~8 To crush.

হতাব p. p. 1 Faded, withered. -2 Made white by tanning.

स्लान p. p. [म्ले-त तस्य नः] 1 Faded, withered. -2 Wearied, weary, languid. -8 Enfeebled, weak, feeble, faint. -4 Sad, dejected, melancholy. -5 Black. -6 Foul, dirty. -7 Ignominous; कः कुनीत शिरः प्रणाममिलनं म्लानं मनस्नी जनः Bh. 1. 32. -नम् Withering, fading. -Comp. -अख्या a. weak-bodied. (-द्गी) a woman during her menses. -मनस् a. depressed in mind, dispirited, disheartened. -मुख a. sad, dejected; see म्लानवस्त्र; हासा म्लानमुखी जाता शर्करा चारमता गता। धुभाषितरसस्याप्रे धुधा भीता दिवं गता।। Subhäs. -वस्त्र a. having a blackened countenance. -मीड a. shameless.

स्टानि: f. [स्टे-किन्] 1 Fading, withering, decay.

-2 Languor, lassitude, weariness. -8 Sadness, defection. -4 Foulness. -6 Disappearance. -6 Blackness.

म्लानिमन् m. Withered or faded condition.

स्लायत्, -स्लायन् a. 1 Withering, growing thin or emaciated. -2 Declining, growing less. -Comp. -वक्स a. having a sorrowful or haggard face; Raj. T.

ing thin or emaniated. -3 Growing languid or weary.

॥ इति द्वितीयो भागः ।।

